
**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ (ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ) ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ
ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ
ΣΕ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΕ ΟΜΑΔΕΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ
ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΕΜΨΥΧΩΤΕΣ ΤΟΥΣ**

**ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΡΙΟΣ Α. ΠΟΥΡΚΟΣ
ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΔΙΝΑΡΔΟΥ ΣΟΦΙΑ
Α.Μ: 46**

ΡΕΘΥΜΝΟ 2009-2010

---

*Ευτυχώς που ξέχασα να μεγαλώσω
κι αν με γυρέψετε είμαι ακόμα στην αλάνα
ευτυχώς που ξέχασα να μεγαλώσω
μη με μαζεύεις απ' το δρόμο ακόμα μάνα*

Ζηγκ-Ζαγκ

**Αφιερωμένο,
στο μικρό παιδί
μέσα μας...**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή αποσκοπεί στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας σε σχέση με τις διαδικασίες και λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού και μεταμορφώσεις του εαυτού σε συμμετέχοντες σε ομάδες Θεατρικού Παιχνιδιού και στους εμπνευστές τους. Η μέθοδος του Θεατρικού Παιχνιδιού στηρίζεται πάνω σε άλλες ψυχοθεραπευτικές και ψυχοπαιδαγωγικές μεθόδους που ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία των μεθόδων θεραπείας μέσω τέχνης και των βιωματικών μεθόδων και τεχνικών εμπύκωσης ομάδων.

Για να εξετάσουμε το βίωμα και τον εαυτό των συμμετεχόντων και εμπνευστών, βασιστήκαμε θεωρητικά στην Οικο-Σωματικό-Βιωματική προσέγγιση για τον εαυτό (εμπνευσμένη από τον Μ. Α. Πουρκό, βλέπε: Πουρκός 2000, 2003, 2006, 2008, 2009γ), ενώ ως προσανατολισμός της έρευνας επιλέχθηκε η φαινομενολογικά προσανατολισμένη βιογραφική-αφηγηματική μέθοδος ή προσέγγιση (βλ. Πουρκός, 2010· Τσιώλης, 2006). Τα ποιοτικά εργαλεία που χρησιμοποιήσαμε ήταν η βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη, η ημιδομημένη κλινική συνέντευξη και οι γλωσσικές και ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 13 υποκείμενα, εκ των οποίων τα πέντε είναι εμπνευστές Θεατρικού Παιχνιδιού και τα οχτώ συμμετέχοντα μέλη σε ομάδα Θεατρικού Παιχνιδιού. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Ρέθυμνο, όλα τα μέλη είναι ελληνικής καταγωγής, και τα περισσότερα είναι εκπαιδευτικοί ή φοιτητές παιδαγωγικών τμημάτων.

Η έρευνα παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα βιώνουν και αναπαριστούν στην καθημερινή τους ζωή: α. τον χρόνο, β. το σώμα τους, γ. το παιχνίδι, δ. τις πηγές ευτυχίας, καθώς και ε. τις αλλαγές που επιθυμούν να κάνουν σε αυτήν προκειμένου να είναι γεμάτη ή πλήρη νοήματος. Επίσης, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με τον τρόπο που τα υποκείμενα βιώνουν τα κεφάλαια της ζωής τους (παρελθόν, παρόν, μέλλον) και τις λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού μέσα σε αυτά, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους βιώνουν και αναπαριστούν τα στάδια του παιχνιδιάρικου τους εαυτού (παρελθόν, παρόν, μέλλον) μέσα από τις γλωσσικές και ιχνογραφικές τους αναπαραστάσεις. Επιπλέον, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σε σχέση με τον τρόπο που τα υποκείμενα βιώνουν και αναπαριστούν τον εαυτό τους στο Θεατρικό Παιχνίδι, καθώς και τον τρόπο που τα υποκείμενα βιώνουν και αναπαριστούν τον εαυτό τους στο Θεατρικό Παιχνίδι και στην καθημερινή τους ζωή. Οι γενικές διαπιστώσεις σε σχέση με τις λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού στους εαυτούς των υποκειμένων είναι οι ακόλουθες: Φαίνεται ότι το Θεατρικό Παιχνίδι βοήθησε τους συμμετέχοντες να μάθουν να εκφράζονται ελεύθερα, να βγουν από το προφίλ του «σοβαρού» ενήλικα και να περάσουν σε ένα πιο παιγνιδιάρικο προφίλ, να κάνουν ανασκόπηση των κεφαλαίων της ζωής τους, να δουν και να μάθουν καλύτερα τον εαυτό τους, να βιώσουν την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία με τους άλλους, να αποκτήσουν ενσυναίσθηση, να πλησιάσουν περισσότερο στην ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή του εαυτού και των άλλων, καθώς και να αποκτήσουν έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης στην καθημερινή ζωή και στην εκπαιδευτική διαδικασία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Το Παιχνίδι και η Σημασία του: Ιστορική Αναδρομή και Θεωρητικές Προσεγγίσεις.....14

1.1. Εισαγωγή.....	14
1.1.1. Πρωτόγονοι Πολιτισμοί-Αρχαιότητα.....	15
1.1.2. Μεσαίωνας.....	16
1.1.3. Αναγέννηση – Διαφωτισμός.....	16
1.1.3.1. John Locke.....	16
1.1.3.2. Jean-Jacques Rousseau.....	17
1.1.4. Ρομαντισμός – Θετικισμός.....	17
1.1.4.1. Friedrich Froebel.....	17
1.1.5. Τέλη 19 ^{ου} και αρχές 20 ^{ου} Αιώνα.....	18
1.1.5.1. Θεωρίες με Βάση τη Βιολογική Διάσταση του Παιχνιδιού.....	19
1.1.5.1.1. Η Θεωρία της Πλεονάζουσας Ενεργητικότητας.....	19
1.1.5.1.2. Η Θεωρία του Αταβισμού.....	20
1.1.5.2. Πολιτισμική θεωρία για το παιχνίδι του Johan Huizinga.....	20
1.1.5.3. John Dewey - Maria Montessori	23
1.1.5.4. Ψυχαναλυτική Θεωρία για το Παιχνίδι των Sigmund Freud - Melanie Klein.....	25
1.1.6. A. S. Neil.....	25
1.1.7. Ψυχολογικές Θεωρίες για το Παιχνίδι.....	26
1.1.7.1. Η Γνωστική-Αναπτυξιακή Θεωρία του Jean Piaget.....	26
1.1.7.2. Το Παιχνίδι στην Ιστορικο-Κοινωνικο-Πολιτισμική Προσέγγιση του Lev Vygotsky.....	28
1.1.8. Τέλος 20 ^{ου} Αιώνα.....	30
1.1.8.1. Κοινωνιολογική Προσέγγιση του Christopher Lash.....	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η Σύγχρονη Εκπαιδευτική Πραγματικότητα και το Παιχνίδι.....32

2.1. Εισαγωγή.....	32
2.2. Η Αξία του Παιχνιδιού στην Εκπαίδευση.....	32
2.3. Η Σύγχρονη Ελληνική Εκπαιδευτική Πραγματικότητα και το Παιχνίδι.....	34
2.4. Η Οικο-Σωματικο-Βιωματική Προσέγγιση στη Μάθηση και Ανάπτυξη των Παιδιών.....	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Το Θεατρικό Παιχνίδι.....39

3.1. Εισαγωγή.....	39
--------------------	----

3.1.1. Το Δραματικό Παιχνίδι και το Εκπαιδευτικό Δράμα.....	39
3.1.2. Η Εξέλιξη των Βιοματικών Μεθόδων και των Τεχνικών Εμφύχωσης Ομάδων.....	42
3.1.2.1. Το Κίνημα του Ανθρώπινου Δυναμικού.....	42
3.1.2.2. Ο Kurt Lewin και η Θεωρία για την Δυναμική των Ομάδων.....	43
3.1.2.3. Ο Jacob Levy Moreno και το Ψυχόδραμα.....	45
3.1.2.4. Ο Carl Rogers και η έννοια της Μη-Κατευθυντικότητας.....	49
3.1.3. Η Μέθοδος του Θεατρικού Παιχνιδιού.....	50
3.1.3.1. Σύγχρονη Ελληνική Εκπαιδευτική Πραγματικότητα και Θεατρικό Παιχνίδι.....	52
3.1.3.2. Κριτική της μεθόδου του Θεατρικού Παιχνιδιού.....	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η Έννοια του Εαυτού.....57

4.1. Εισαγωγή.....	57
4.2. Σύγχρονες Προσεγγίσεις του Κοινωνικο-Ιστορικά και Πολιτισμικά Πλαισιοθετημένου Εαυτού και ο Εαυτός στην Οικο-Σωματικο-Βιοματική Προσέγγιση.....	58
4.2.1. Ο Οικολογικός Εαυτός.....	58
4.2.2. Ο Εαυτός ως Αλληλεπιδραστικός με την Κοινωνία.....	59
4.2.3. Οι Σύγχρονες Διαλογικές Προσεγγίσεις για τον Εαυτό.....	60
4.2.4. Ο Εαυτός στην προσέγγιση του A.N. Leontiev.....	61
4.2.5. Ο Εαυτός στην Οικο-Σωματικο-Βιοματική Προσέγγιση.....	61

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Μεθοδολογία Έρευνας.....66

5.1. Εισαγωγή.....	66
5.2. Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας.....	66
5.3. Η Μελέτη Περίπτωσης.....	68
5.4. Η Βιογραφική-Αφηγηματική Μέθοδος.....	68
5.5. Η Βιογραφική-Αφηγηματική Συνέντευξη.....	70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Ερευνητικός Σχεδιασμός.....72

6.1. Στόχοι της Έρευνας.....	72
6.2. Δείγμα της Έρευνας.....	73
6.3. Χώρος-Χρόνος της Έρευνας.....	74
6.4. Εργαλεία και Διαδικασία της Έρευνας.....	74
6.4.1. Πρώτη Φάση της Έρευνας.....	75
6.4.2. Δεύτερη φάση της Έρευνας.....	76
6.4.3. Τρίτη Φάση της Έρευνας.....	76
6.4.4. Τέταρτη Φάση της Έρευνας.....	82

Γ΄ ΜΕΡΟΣ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Ψυχολογικό Προφίλ των Υποκειμένων από τις Βιογραφικές-Αφηγηματικές Συνεντεύξεις.....	85
--	-----------

7.1. Εισαγωγή.....	85
7.2. Παρουσίαση του Ψυχολογικού Προφίλ των Υποκειμένων.....	87
7.2.1. Υποκείμενο Αλίκη (ΒΓ).....	87
7.2.2. Υποκείμενο Δημήτρα (ΒΑ).....	97
7.2.3. Υποκείμενο Αρετή (ΒΔ).....	103
7.2.4. Υποκείμενο Ελένη (ΓΑ).....	110
7.2.5. Υποκείμενο Μαργαρίτα (ΒΒ).....	120
7.2.6. Υποκείμενο Χρύσα (ΑΓ).....	132
7.2.7. Υποκείμενο Ηρώ (ΑΖ).....	140
7.2.8. . Υποκείμενο Κάτια (ΑΗ).....	148
7.2.9. Υποκείμενο Αγγελική (ΑΘ).....	159
7.2.10. Υποκείμενο Νάντια (ΑΕ).....	173
7.2.11. Υποκείμενο Χαρά (ΑΑ).....	181
7.2.12. Υποκείμενο Εύη (ΑΒ).....	193
7.2.13. Υποκείμενο Κατερίνα (ΑΔ).....	203
7.3. Συγκεντρωτικά Αποτελέσματα που Αφορούν Όλα τα Υποκείμενα Σχετικά με τις Λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού.....	212
7.4. Πρώτα Συμπεράσματα.....	215

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ: Η Βίωση του Εαυτού των Υποκειμένων στις Διάφορες Πτυχές της Καθημερινής Ζωής και οι Αντιλήψεις τους για την Καθημερινή Ζωή των Ανθρώπων στην Σύγχρονη Εποχή.....217

8.1. Εισαγωγή.....	217
8.2. Βίωση της Καθημερινής Ζωής.....	218
8.3. Η Βίωση του Χρόνου στην Καθημερινή Ζωή.....	230
8.4. Η Βίωση του Χρόνου και της Καθημερινής Ζωής μέσα από τη Χρήση Στίχων και Μαντινάδων.....	258
8.5. Η Βίωση του Σώματος στην Καθημερινή Ζωή.....	261
8.6. Η Βίωση του Σώματος και της Καθημερινής Ζωής μέσα από τη Χρήση Στίχων και Μαντινάδων.....	275
8.7. Το Παιχνίδι στην Καθημερινή Ζωή.....	277
8.8. Ο Παιχνιδιάρικος Εαυτός στην Καθημερινή Ζωή μέσα από την Χρήση Ιχνογραφημάτων.....	341
8.9. Πηγές Ευτυχίας, Δύναμης και Νοήματος στην Καθημερινή Ζωή.....	356

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ: Το Θεατρικό Παιχνίδι: Απόψεις, Αντιλήψεις και Βιώματα των Συμμετεχόντων στην Ομάδα Θεατρικού Παιχνιδιού και των Εμπυχωτών.....381

9.1. Εισαγωγή.....	381
9.2. Απόψεις και Αντιλήψεις των Υποκειμένων για το Θεατρικό Παιχνίδι.....	382
9.3. Αντιλήψεις, Βιώματα και Εαυτός των Εμπυχωτών Θεατρικού Παιχνιδιού.....	446
9.4. Αντιλήψεις, Βιώματα και Εαυτός των Συμμετεχόντων στην Ομάδα Θεατρικού Παιχνιδιού.....	498

9.5. Η Ζωή, ο Χρόνος και το Σώμα στο Θεατρικό Παιχνίδι μέσα από τη Χρήση Μεταφορών.....	541
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: Το Βίωμα του Εαυτού (Χρόνου-Σώματος) των Υποκειμένων στο Θεατρικό Παιχνίδι και στην Καθημερινή Ζωή.....	545
---	------------

10.1. Εισαγωγή.....	545
10.2. Το Βίωμα του Εαυτού (Χρόνος-Σώματος) των συμμετεχόντων στο Θεατρικό Παιχνίδι και στην Καθημερινή Ζωή.....	545
10.3. Το Βίωμα του Εαυτού (Χρόνος-Σώματος) των Υποκειμένων στο Θεατρικό Παιχνίδι και στην Καθημερινή Ζωή μέσα την Χρήση Ιχνογραφημάτων.....	560

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ: Σύνοψη Αποτελεσμάτων-Συζήτηση-Συμπεράσματα.....	589
---	------------

11.1. Σύνοψη Αποτελεσμάτων.....	589
11.2. Συζήτηση-Συμπεράσματα.....	604

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ.....	608
---	------------

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	610
----------------------	------------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	613
--------------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	619
-----------------------	------------

Παράρτημα 1: Ένα Παράδειγμα Συνέντευξης Εμπυχοτή Θεατρικού Παιχνιδιού.....	620
Παράρτημα 2: Ένα Παράδειγμα Συνέντευξης Συμμετέχοντα Μέλους σε Ομάδα Θεατρικού Παιχνιδιού.....	649
Παράρτημα 3: Ένα Παράδειγμα Τρόπου Ανάπτυξης και Εφαρμογής Σειράς Θεατρικών Παιχνιδιών σε Ενήλικες.....	702

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ζούμε σε μια κοινωνία, όπου οι άνθρωποι καθημερινά έρχονται σε επαφή με εικονικές πραγματικότητες και βιώματα, μέσα από τις τηλεοράσεις, τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και το διαδίκτυο¹, τις οποίες και παρακολουθούν αποστασιοποιημένα από το σπίτι τους. Οι ιστορίες και αφηγήσεις αγνώστων ανθρώπων μεταφέρονται καθημερινά σε εμάς μέσα από τις διάφορες οθόνες. Μέσα σε ένα τέτοιο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο αναδεικνύεται σήμερα, μεγαλύτερη από ποτέ, η ανάγκη για άμεση και ζωντανή συνδιαλλαγή ή ανταλλαγή αφηγήσεων και για αλληλεπίδραση/επικοινωνία με τους άλλους (με τα σώματά τους, με την οσμή τους, με την γενικότερη αίσθησή τους). Πολλές από τις σύγχρονες ψυχοπαιδαγωγικές και ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις, έχοντας αναγνωρίσει αυτήν την ανάγκη του ανθρώπου, μελετούν, διευρύνουν, προτείνουν και εφαρμόζουν διάφορες ομαδικές ψυχοθεραπευτικές και ψυχοπαιδαγωγικές μεθόδους οι οποίες χρησιμοποιούν, με διάφορους βιωματικούς τρόπους, λεκτικούς και μη λεκτικούς, τις αφηγήσεις, το παιχνίδι και την τέχνη (Κατάκη, 1999· Πουρκός, 2009α). Οι περισσότερες από τις μεθόδους αυτές, ανήκουν στην γενικότερη κατηγορία της θεραπείας μέσω τέχνης (Art Therapy) και αποτελούν εξέλιξη των ψυχαναλυτικών και σωματικών τεχνικών, των βιωματικών μεθόδων και των ομάδων εμπύχωσης και πολλών άλλων. Μερικές χαρακτηριστικές είναι οι ακόλουθες: το Ψυχόδραμα, με κύριο εμπνευστή τον J. L. Moreno και τους συνεχιστές του (βλέπε: Moreno 1953· Moreno & Moreno, 1969· Karp, Holmes, Taunon et al., 2002), η Δραματοθεραπεία (βλέπε, για παράδειγμα: Jones, 2003· Ευδοκίμου-Παπαγεωργίου, 1999) η Χοροθεραπεία (Dance Therapy)², η Μουσικοθεραπεία, η Παιγνιοθεραπεία (Play Therapy)³, το Δράμα στην εκπαίδευση (Drama in Education), με εμπνευστές τους P. Slade, D. Heathcote και G. Bolton (βλέπε, για παράδειγμα, Slade, 1954· Heathcote & Bolton, 1995· Rubin & Wolf, 1979· Boal, 2008· Άβρα & Χατζηγεωργίου, 2007· Καλλιάντα, 2009) αλλά και άλλες μορφές τέχνης στην εκπαίδευση, όπως εικαστικά ή μουσική ή μύθοι (βλέπε, για παράδειγμα, Σωτηροπούλου-Ζορμπαλά, 2009· Κανελλόπουλος, 2009· Προύσαλης, 2009), καθώς και νέες τεχνικές⁴.

Μια άλλη μορφή ή παραλλαγή των παραπάνω μεθόδων, που στηρίζεται σε αυτές, καθώς και στο παιχνίδι, την τέχνη (θεατρική, μουσική, εικαστική, λογοτεχνική κ.ά.) και την αφήγηση, και που χρησιμοποιείται στην ελληνική εκπαιδευτική διαδικασία στα πλαίσια του Δράματος στην Εκπαίδευση, αλλά και στα πλαίσια εμπύχωσης ομάδων ενηλίκων και κυρίως εκπαιδευτικών, είναι το Θεατρικό Παιχνίδι, το οποίο και μελετάμε στην συγκεκριμένη έρευνα. Η συγκεκριμένη ονομασία, καθώς και η διάδοσή του στην Ελλάδα, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον Παιδαγωγό και

¹ Πάρτε για παράδειγμα, την ολοένα και μεγαλύτερη ενασχόληση των ανθρώπων, σε καθημερινή βάση, με τις σελίδες των facebook, youtube και πολλών άλλων διαδικτυακών τόπων ή την όλο και μεγαλύτερη προβολή των τηλεοπτικών ριάλιτι σόου, ή των σόου που βασίζονται σε αληθινές ιστορίες καθημερινών ανθρώπων (real life show).

² Βλέπε για παράδειγμα: American Dance Therapy Association: (<http://www.adta.org/>)· Association for Dance Movement Psychotherapy: (<http://www.admt.org.uk/>)· American Journal of Dance Therapy: (<http://www.springerlink.com/home/main.mpx>)

³ Για παράδειγμα χρήσης της Παιγνιοθεραπείας στην Ελλάδα, βλέπε το ελληνικό κέντρο ψυχικής υγείας «Το Άθουρα», στην ιστοσελίδα, <http://www.playtherapy.gr/frameset.html>

⁴ Όπως, για παράδειγμα, την τεχνική του «Πακέτου εξερεύνησης» στην μέθοδο του Δράματος στην εκπαίδευση. Βλέπε: Somers, 2008.

άνθρωπο του θεάτρου Λάκη Κουρετζή (1989, 1991, 2008). Ο Κουρετζής, έχει δημιουργήσει εργαστήρια (τριετούς ή τετραετούς φοίτησης) Θεατρικού Παιχνιδιού σε όλη την Ελλάδα, αλλά αξίζει να αναφερθεί εδώ ότι υπάρχουν και πολλά άλλα εργαστήρια και θεραπευτικά κέντρα που χρησιμοποιούν παρόμοιες μεθόδους και που δεν έχουν τύχει της ίδιας προβολής, αναγνώρισης ή διάδοσης στον ελληνικό χώρο⁵.

Κατά την χειμερινή περίοδο 2008-2009, πραγματοποιήθηκε, στο Εργαστήριο *Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής/Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής*, του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης, του Πανεπιστημίου Κρήτης, με υπεύθυνο καθηγητή τον κύριο Μάριο Πουρκό, σεμινάριο Θεατρικού Παιχνιδιού, δώδεκα βιωματικών συναντήσεων. Οι συναντήσεις λάμβαναν χώρα, μια φορά την εβδομάδα και διαρκούσαν, περίπου, δύο ώρες. Η ομάδα απαρτιζόταν από δεκαπέντε, περίπου, συμμετέχοντες, εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν φοιτητές ή απόφοιτοι παιδαγωγικών σχολών. Εμφυχώτρια της ομάδας ήταν η Ελένη ΓΑ.⁶, ηθοποιός και απόφοιτος της σχολής Θεατρικού Παιχνιδιού του Λάκη Κουρετζή. Οι δραστηριότητες που έλαβαν χώρα, κατά τη διάρκεια των συναντήσεων υπήρξαν αρκετά αξιόλογες και ορισμένες από αυτές περιγράφονται αναλυτικά στο παράρτημα αυτού του τόμου. Η ομάδα ένιωθε ότι επιμορφώθηκε σε σχέση με τις διαδικασίες του Θεατρικού Παιχνιδιού και την εφαρμογή του σε παιδιά, αλλά κυρίως έδειξε να απολαμβάνει την κάθε στιγμή. Αυτός ο συνδυασμός, μάθησης, απόλαυσης ψυχαγωγίας και παιχνιδιού, υπήρξε και η αφορμή για προβληματισμό σε σχέση με την αξία του Θεατρικού Παιχνιδιού στην εκπαίδευση και γέννησε και στην γράφουσα και την ιδέα της συγκεκριμένης έρευνας.

Βασικός μας στόχος ήταν να μελετήσουμε τις διαδικασίες και τις λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού, εστιάζοντας την προσοχή στο βίωμα και τις μεταμορφώσεις του εαυτού των εμπυχωτών και των ατόμων που συμμετείχαν σε τέτοιες ομάδες. Για να εξετάσουμε το βίωμα και τον εαυτό των συμμετεχόντων και εμπυχωτών, βασιστήκαμε θεωρητικά στην Οικο-Σωματικο-Βιωματική προσέγγιση για τον εαυτό (εμπνευσμένη από τον Μ. Α. Πουρκό, βλέπε: Πουρκός 2000, 2003, 2006, 2008, 2009γ), ενώ ως προσανατολισμός της έρευνας επιλέχθηκε η φαινομενολογικά προσανατολισμένη βιογραφική-αφηγηματική μέθοδος ή προσέγγιση (βλ. Πουρκός, 2010· Τσιώλης, 2006).

Οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας οι οποίες επιλέχθηκαν σε αυτήν την εργασία θεωρήθηκαν κατάλληλες γιατί ακριβώς μπορούν να πλησιάσουν περισσότερο στις «αλήθειες» των υπό έρευνα υποκειμένων, να τους δώσουν τον λόγο και τον χρόνο που χρειάζονται ώστε να μιλήσουν τα ίδια για τους εαυτούς τους και τα υπό εξέταση ζητήματα, ανατρέχοντας στα βιώματα και τις εμπειρίες τους, μέσα από τις δικές τους αφηγήσεις και προοπτικές.

Για το δείγμα της έρευνάς μας, απευθυνθήκαμε σε οχτώ συμμετέχοντα μέλη της ομάδας του σεμιναρίου, στην εμπυχώτρια του σεμιναρίου, καθώς και σε τέσσερις άλλες εμπυχώτριες, επίσης, απόφοιτες της σχολής Κουρετζή. Από τα άτομα αυτά πήραμε βιογραφικές-αφηγηματικές ημιδομημένες κλινικές συνεντεύξεις, καθώς επίσης, και τα μεταφορικά και ιχνογραφικά τους έργα. Αναλυτικότερα, η ανά χείρας εργασία, περιλαμβάνει τρία μέρη: το θεωρητικό μέρος, το μεθοδολογικό-ερευνητικό μέρος και το μέρος με τα αποτελέσματα της έρευνας. Το θεωρητικό μέρος αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια, το μεθοδολογικό-ερευνητικό μέρος από δύο

⁵ Ενδεικτικά αναφέρουμε το παράδειγμα, του βασισμένου στις μεθόδους των Eric Morris και Augusto Boal, Ανοιχτό Θεατρικό Εργαστήρι Λυδίας Λενώσης

⁶ Πρόκειται για ψευδώνυμο μιας και η συγκεκριμένη εμπυχώτρια ανήκει στα υποκείμενα της έρευνάς μας.

κεφάλαια και το τρίτο μέρος από τέσσερα κεφάλαια. Στη συνέχεια παρουσιάζουμε συνοπτικά το τι περιλαμβάνει το κάθε κεφάλαιο.

Το πρώτο κεφάλαιο, που ονομάζεται *Το Παιχνίδι και η Σημασία του: Ιστορική Αναδρομή και Θεωρητικές Προσεγγίσεις*, περιλαμβάνει την σύντομη ιστορική αναδρομή και παρουσίαση διάφορων προσεγγίσεων (ανθρωπολογικών, κοινωνιολογικών, βιολογικών, παιδαγωγικών και ψυχολογικών) σχετικών με το παιχνίδι. Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να αναδείξει την σημασία και τη θέση του παιχνιδιού στο κάθε κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικό πλαίσιο, ώστε να μπορούμε να συγκρίνουμε και τα σχετικά με το παιχνίδι δεδομένα στη σύγχρονη εποχή.

Το δεύτερο κεφάλαιο, αφορά το παιχνίδι στην σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα. Αναφερόμαστε στην αξία του παιχνιδιού στη σύγχρονη εκπαίδευση, καθώς και στην θέση του στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα. Τέλος, αναφερόμαστε στην Οικο-Σωματικο-Βιωματική προσέγγιση σχετικά με τη μάθηση και την ανάπτυξη, η οποία συμβαδίζει με την Κοινωνικο-Ιστορικο-Πολιτισμική θεωρία του Vygotsky και την Διαλογική προσέγγιση του Bakhtin. Κυρίαρχο εκπαιδευτικό εργαλείο στην Βιωματική, Ευρετική και Διαλογική/Επικοινωνιακή Ψυχοπαιδαγωγική αναδεικνύεται μεταξύ άλλων το παιχνίδι και η μέθοδος του Θεατρικού Παιχνιδιού.

Το τρίτο κεφάλαιο, αφορά στη μέθοδο του Θεατρικού Παιχνιδιού. Δεδομένου όμως, ότι η μέθοδος του Θεατρικού Παιχνιδιού στηρίζεται και σε πολλές άλλες μεθόδους και τεχνικές των ψυχοθεραπευτικών και ψυχοπαιδαγωγικών προσεγγίσεων, παρουσιάζουμε πρώτα μερικές από αυτές. Η πρώτη μέθοδος, που παρουσιάζεται είναι αυτή του Εκπαιδευτικού Δράματος, ή Δράμα στην εκπαίδευση ή η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση (Drama in Education). Ακολουθεί η παρουσίαση των μεθόδων ομαδικής ψυχοθεραπείας και των βιωματικών μεθόδων και τεχνικών εμπύχωσης, που στηρίζονται κυρίως στις προσεγγίσεις των Kurt Lewin, Jacob Levy Moreno και Carl Rogers, των οποίων τα έργα και εξετάζουμε. Στη συνέχεια, αναλύουμε την μέθοδο του Θεατρικού Παιχνιδιού και εξετάζουμε τη θέση του στην ελληνική εκπαίδευση και κλείνουμε το κεφάλαιο ασκώντας κριτική σε ορισμένες πτυχές της μεθόδου.

Το τέταρτο κεφάλαιο, αφορά την έννοια του εαυτού την οποία και προσπαθούμε να προσδιορίσουμε με την βοήθεια των σύγχρονων Κοινωνικο-Ιστορικών και Πολιτισμικών προσεγγίσεων για τον εαυτό. Εξετάζουμε τον εαυτό στην Οικολογική προσέγγιση, τον εαυτό σε αλληλεπίδραση με την κοινωνία, τις σύγχρονες διαλογικές προσεγγίσεις για τον εαυτό, την προσέγγιση του A.N. Leontiev και τέλος, τον εαυτό στην Οικο-Σωματικο-Βιωματική Προσέγγιση. Οι θεωρητικές αυτές προσεγγίσεις είναι ιδιαίτερα χρήσιμες γιατί μας δείχνουν τους τρόπους με τους οποίους αναδύεται ο εαυτός, δομείται, οργανώνεται και συγκροτείται καθώς και τα στοιχεία αναφοράς και πηγής νοήματος. Με γνώμονα τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε να εξετάσουμε τις αναδύσεις και μεταμορφώσεις του εαυτού στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων της έρευνάς μας και στο Θεατρικό Παιχνίδι, καθώς και τις λειτουργίες του. Με το κεφάλαιο αυτό κλείνουμε και το θεωρητικό μέρος της εργασίας μας.

Το δεύτερο μέρος, το μεθοδολογικό-ερευνητικό, περιλαμβάνει δύο κεφάλαια, (το πέμπτο και το έκτο της εργασίας). Στο πέμπτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνάς μας. Προκειμένου να προσδιορίσουμε το επιστημολογικό πλαίσιο της έρευνάς μας, καθώς και τους λόγους για τους οποίους επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε τα σχετικά ερευνητικά εργαλεία, αναφερόμαστε στις ποιοτικές

μεθόδους έρευνας, στην μελέτη περίπτωσης και στην βιογραφική-αφηγηματική μέθοδο, καθώς και στην βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη.

Στο έκτο κεφάλαιο, παρατίθεται ο ερευνητικός σχεδιασμός της συγκεκριμένης μελέτης. Στον ερευνητικό σχεδιασμό, αναφέρονται οι στόχοι της έρευνας, το δείγμα, καθώς και ο χώρος και ο χρόνος της έρευνας, και τα εργαλεία και η διαδικασία της.

Το έβδομο κεφάλαιο, που ανοίγει και το τρίτο μέρος της εργασίας, αυτό της παρουσίας των αποτελεσμάτων της έρευνας, περιλαμβάνει το ψυχολογικό προφίλ των δεκατριών υποκειμένων, όπως προέκυψε μέσα από τις βιογραφικές-αφηγηματικές συνεντεύξεις και τις ιχνογραφικές τους αναπαραστάσεις σε σχέση με τα στάδια του παιχνιδιάρικου τους εαυτού (παρελθόν, παρόν, μέλλον). Μέσα από τα ψυχολογικά αυτά προφίλ, επιχειρούμε να δούμε αναλυτικά τις λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού στην ζωή του κάθε υποκειμένου, τα οποία παρουσιάζουμε περιεκτικά στο τέλος του κεφαλαίου.

Στο επόμενο κεφάλαιο, το όγδοο, παρουσιάζουμε αναλυτικά τις κατηγορίες που προέκυψαν από το πλούσιο υλικό της έρευνάς μας, σε σχέση με τον τρόπο που τα υποκείμενα βιώνουν τον εαυτό τους στις διάφορες πτυχές της καθημερινής τους ζωής, καθώς και τις αντιλήψεις τους για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων στη σύγχρονη εποχή. Παρουσιάζουμε, μέσα από τη χρήση συνεντεύξεων, καθώς και μεταφορικών έργων, τον τρόπο που τα υποκείμενα βιώνουν την καθημερινή τους ζωή, τον χρόνο και το σώμα τους. Επίσης, στο κεφάλαιο αυτό, εξετάζουμε τις αντιλήψεις των υποκειμένων για το παιχνίδι στην καθημερινή τους ζωή και μέσα από τα ιχνογραφήματά τους μελετούμε τη φύση του παιχνιδιάρικου τους εαυτού. Το κεφάλαιο αυτό κλείνει με τις απόψεις και τα βιώματα των υποκειμένων σε σχέση με τις πηγές ευτυχίας, νοήματος και δύναμης στην καθημερινή τους ζωή.

Στο ένατο κεφάλαιο, παρουσιάζουμε τις απόψεις, αντιλήψεις και τα βιώματα των συμμετεχόντων στην ομάδα του Θεατρικού Παιχνιδιού και των εμπυχωτών. Αρχικά αναφερόμαστε στις απόψεις και αντιλήψεις των υποκειμένων για το Θεατρικό Παιχνίδι και στη συνέχεια παρουσιάζουμε τις απόψεις, αντιλήψεις και το βίωμα του εαυτού των εμπυχωτών του Θεατρικού Παιχνιδιού και των συμμετεχόντων σε αυτό. Παρουσιάζουμε επίσης τα αποτελέσματα της έρευνας σε σχέση με το βίωμα του χρόνου και του σώματος στο Θεατρικό Παιχνίδι, έχοντας ως βάση το μεταφορικό έργο των υποκειμένων.

Στο δέκατο κεφάλαιο, εξετάζουμε το βίωμα του εαυτού (χρόνου και σώματος) των υποκειμένων της έρευνας στο Θεατρικό Παιχνίδι και στην καθημερινή τους ζωή, παρουσιάζοντας τις κατηγορίες που προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου του ερευνητικού υλικού από τις συνεντεύξεις, καθώς και από τα ιχνογραφικά έργα των υποκειμένων.

Στο ενδέκατο κεφάλαιο κάνουμε μια σύνοψη των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας, εξάγοντας από αυτήν τα σχετικά συμπεράσματα.

Στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας μας αναφερόμαστε στους περιορισμούς της έρευνας, κάνοντας κάποιες προτάσεις για τη μελλοντική έρευνα σχετικά με το θεατρικό παιχνίδι.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται με τη μορφή παραρτημάτων μερικά παραδείγματα συνεντεύξεων των υποκειμένων (ενός εμπυχωτή και ενός συμμετέχοντα μέλους), καθώς και παραδείγματα του τρόπου ανάπτυξης και εφαρμογής Θεατρικών Παιχνιδιών σε ενήλικες, όπως πραγματοποιήθηκαν στο σεμινάριο του Θεατρικού Παιχνιδιού.

Κλείνοντας την εισαγωγή αυτή, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συντέλεσαν και βοήθησαν στην πραγματοποίηση της έρευνας και στην συγγραφή της ανά χείρας εργασίας και πρώτα από όλους τον επόπτη καθηγητή κύριο Μάριο Α.

Πουρκό. Τον ευχαριστώ ιδιαίτερος, όχι μόνο για την βοήθειά του στην συγκεκριμένη εργασία, αλλά και για την γενικότερη συνεισφορά του ως καθηγητή, αλλά και δασκάλου-συνοδοιπόρου, στο ταξίδι μας στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος στο οποίο συμμετείχα. Οφείλω, επίσης, να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στις γυναίκες που αποτέλεσαν το δείγμα της ερευνάς μου, τις Κατερίνα, Εύη, Χαρά, Νάντια, Αγγελική, Κάτια, Ηρώ, Χρύσα, Μαργαρίτα, Αρετή και ιδιαίτερα στην Ελένη, που μου εμπιστεύτηκαν τις αφηγήσεις των ζωών τους, καθώς και στις συμφοιτήτριες και φίλες Ιουλία και Ιφιγένεια, επίσης, συνταξιδιώτισσες σε αυτή την διαδρομή. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένειά μου και στον Δημήτρη, για την στήριξη και την υπομονή τους.

Α΄ ΜΕΡΟΣ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Το Παιχνίδι και η Σημασία του: Ιστορική Αναδρομή και Θεωρητικές Προσεγγίσεις

1.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μια προσπάθεια για σκιαγράφηση ορισμένων βασικών θεωρητικών προσεγγίσεων σε σχέση με το παιχνίδι, πατώντας σε μονοπάτια των επιστημών της παιδαγωγικής, της ψυχολογίας, της βιολογίας της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας. Εξετάζουμε, συνοπτικά το παιχνίδι στο σύνολό του, ως προϊόν του πολιτισμού μέσα στον οποίο κάθε φορά ακμάζει, αλλά δίνουμε και ιδιαίτερη βαρύτητα στο παιδικό παιχνίδι, και στον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιήθηκε στα εκπαιδευτικά συστήματα μεγάλων παιδαγωγών.

Ξεκινώντας από τους πρωτόγονους πολιτισμούς, όπου το παιχνίδι αποτελούσε μέρος των πολιτιστικών εκδηλώσεων, περνάμε στην αρχαιότητα, όπου το παιχνίδι χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση των παιδιών και έπειτα στον Μεσαίωνα, όπου το παιδικό παιχνίδι δεν διαχωριζόταν από το παιχνίδι των ενηλίκων. Από τον 16^ο αιώνα και μετά, παρατηρούμε ότι η παιδική ζωή, αρχίζει να διαχωρίζεται από αυτή των ενηλίκων και να αποκτάει τα δικά της χαρακτηριστικά. Το παιχνίδι, όμως κατηγορείται από την εκκλησία ως αμαρτωλό.

Από τον 18^ο αιώνα και μετά οι John Locke και Jean-Jacques Rousseau, τοποθετούν το παιδί στο κέντρο των παιδαγωγικών τους συστημάτων και πιστεύουν στην αξία που έχει το παιχνίδι για τα παιδιά. Συνεχιστής των ιδεών τους, είναι ο γερμανός παιδαγωγός Friedrich Froebel, ιδρυτής του νηπιαγωγείου, ο οποίος υπήρξε από τους πρώτους που τοποθέτησε το παιχνίδι στο κέντρο των ιδεών του για το πώς τα παιδιά θα πρέπει να μορφώνονται και έδινε στα παιδιά τα παιχνίδια-αντικείμενα που είχε κατασκευάσει ο ίδιος (π.χ. μπάλα, σφαίρα, κύβος).

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} οριοθετείται η αρχή μιας μεταρρυθμιστικής κίνησης στη παιδαγωγική επιστήμη που ερχόταν σε αντίθεση με τις αυταρχικές παιδαγωγικές αντιλήψεις του 19^{ου} αιώνα. Παράλληλα, αναπτύσσονται θεωρίες με βάση τη βιολογική διάσταση του παιχνιδιού, όπως αυτή της πλεονάζουσας ενεργητικότητας και αυτή του αταβισμού. Ο Χουϊζίνγκα, όμως στην πολιτισμική του θεωρία για το παιχνίδι αντικρούει τις βιολογικές διαστάσεις του παιχνιδιού και προσπαθεί να εντάξει την έννοια του παιχνιδιού σε αυτήν του πολιτισμού. Το παιχνίδι, έχει για τον Χουϊζίνγκα σημαίνουσα λειτουργία και νόημα, είναι ελεύθερο και εκούσιο και δεν επιβάλλεται από κανέναν. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι παιδαγωγικές απόψεις για το παιχνίδι των John Dewey και Maria Montessori συμφωνούν ως προς την σύνδεση του παιχνιδιού με την εργασία και τον υποστηρικτικό ρόλο του ενήλικα στη μάθηση των παιδιών. Η Montessori όμως καταδίκασε τα παιχνίδια του εμπορίου και τα παιχνίδια με τη φαντασία και για αυτό το λόγο της ασκήθηκε δριμύ κριτική από τον υποστηρικτή της αντιαυταρχικής αγωγής, A. S. Neil, που πίστευε στην πλήρη ελευθερία των παιδιών γενικά, αλλά και στο παιχνίδι ειδικότερα. Την ίδια εποχή κάνουν την εμφάνισή τους και οι ψυχαναλυτικές θεωρίες για το παιχνίδι, με εκφραστές τους Freud και Melanie Klein. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεωρία, το παιχνίδι δίνει την δυνατότητα στο παιδί να

μεταφέρει τις δυσάρεστες εμπειρίες του σε ένα υποκατάστατο (π.χ. κούκλα, συμπαίχτη), αλλά και το βοηθάει να αντιμετωπίσει το άγχος του.

Ο Γάλλος ψυχολόγος Jean Piaget, στην Γνωστική-Αναπτυξιακή θεωρία του, αναφέρει ότι το παιχνίδι αποτελεί ένα εξελικτικό φαινόμενο το οποίο βρίσκεται σε συνάρτηση με το κάθε νοητικό στάδιο, από όπου θα περάσει το παιδί, προκειμένου να διαγράψει την πορεία από την εγωκεντρική στην αντικειμενική σκέψη. Οι απόψεις του Piaget αντικρούονται από τον σοβιετικό ψυχολόγο Lev Vygotsky, ο οποίος υποστηρίζει ότι το παιδί με το παιχνίδι ικανοποιεί τις ανάγκες του, και δεν αντανακλά απλώς το επίπεδο της γνωστικής ανάπτυξης που έχει αποκτηθεί, αλλά αντιθέτως χρησιμεύει στην γνωστική ανάπτυξη του παιδιού.

Η τελευταία στάση αυτού του κεφαλαίου, είναι στον 20^ο αιώνα και στην κοινωνιολογική προσέγγιση του Christopher Lash, σύμφωνα με την οποία η κουλτούρα του ναρκισσισμού των σύγχρονων ανθρώπων και του σύγχρονου τρόπου ζωής, δημιουργεί στον άνθρωπο την ανάγκη για παιχνίδι, για να μπορεί να ξεφεύγει από την καθημερινή του ζωή και να ικανοποιεί την φαντασία του.

1.1.1. Πρωτόγονοι Πολιτισμοί-Αρχαιότητα

Ο Johan Huizinga (του οποίου τις απόψεις για το παιχνίδι θα δούμε αναλυτικότερα σε επόμενες σελίδες), υποστηρίζει πως το παιχνίδι είναι αρχαιότερο από τον πολιτισμό, και αυτό μπορεί κανείς εύκολα να το αντιληφθεί όταν παρατηρήσει το παιχνίδι στα ζώα, των οποίων η ύπαρξη στη γη προηγείται του ανθρώπου (Χουϊζίνγκα, 1989, σ. 11). Στους πρωτόγονους πολιτισμούς και στην αρχαιότητα εμφανίζεται να είναι συνδεδεμένο με όλες τις πολιτιστικές εκδηλώσεις των κοινωνιών αυτών. Αρχαιολογικά ευρήματα έχουν, επίσης, δείξει πως οι πρωτόγονοι πολιτισμοί είχαν δημιουργήσει κατασκευάσματα που λειτουργούσαν ως παιχνίδια. Ο Huizinga αναφέρει πως πρωτόγονες κοινωνίες είχαν εφεύρει επιτραπέζια παιχνίδια (Χουϊζίνγκα, 1989, σ. 291) αν και άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν πως τέτοιου είδους κατασκευές δεν αποτελούσαν παιχνίδια αλλά λατρευτικά αντικείμενα μέσα στα πλαίσια της θρησκείας (αυτό δεν αναιρεί τις απόψεις του Huizinga αφού και η θρησκεία ανήκει στις εκφάνσεις του πολιτισμού). Από την αρχαιότητα πάντως και έπειτα, οι γνώμες των επιστημόνων είναι σύμφωνες. Κατασκευές-παιχνίδια συναντάμε από τους αρχαίους Αιγύπτιους και Έλληνες, στις τοιχογραφίες και στις διακοσμήσεις των οικιακών ειδών (*Theories of Play. Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society*). Οι πρώτες γνωστές συζητήσεις για το παιχνίδι συναντώνται στα γραπτά των ελλήνων φιλοσόφων Πλάτωνα (427–348 π.Χ.) και Αριστοτέλη (384–322 π.Χ.). Στα έργα του Πλάτωνα, δεν συναντάμε μια θεωρία γύρω από το παιχνίδι αλλά πως αυτό πρέπει να χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση. Για παράδειγμα, αν κάποιο παιδί προορίζεται να γίνει οικοδόμος, τότε θα πρέπει στα παιχνίδια του να περιλαμβάνονται χτισίματα σπιτιών. Ο ρόλος του δασκάλου είναι σημαντικός και θα πρέπει να κατευθύνει το παιχνίδι των παιδιών, ώστε να είναι μεν ευχάριστο για αυτά, με τέτοιο τρόπο δε, ώστε να τους προσφέρει τα εφόδια για να γίνουν καλοί αθηναίοι πολίτες, διαφορετικά υπάρχει περίπτωση τα παιδιά αυτά μεγαλώνοντας να αμφισβητήσουν τους νόμους και τους θεσμούς (αυτό θα πρέπει να γίνεται από την ηλικία των έξι και έπειτα, από τριών μέχρι έξι καλό είναι το παιδί να παίζει ελεύθερα). Οι ιδέες αυτές μέλλεται να επηρεάσουν, στις επόμενες ιστορικές περιόδους, την παιδαγωγική σκέψη, σχετικά με την χρήση του παιχνιδιού στην εκπαίδευση.

1.1.2. Μεσαίωνα

Μελέτες έχουν δείξει πως στα μεσαιωνικά χρόνια, δεν συναντάμε αναφορές στο παιδικό παιχνίδι. Στον πίνακα του Pieter Breughel the Elder, *Children's Games*, (που παραθέτεται ακριβώς από πάνω) αναπαριστώνται περίπου 84 παιχνίδια, αλλά χρονολογείται στα 1559–1560, δηλαδή, περί τα τέλη του Μεσαίωνα. Για πιο λόγο άραγε υπάρχει αυτή η έλλειψη παιχνιδιού στη Μεσαιωνική περίοδο; Ο Γάλλος ιστορικός Philippe Aries (1990), στο βιβλίο του, *Αιώνες Παιδικής Ηλικίας (Centuries of Childhood)*, αναφέρει πως η ιδέα της παιδικής ζωής, δεν υπήρχε στον Μεσαίωνα, και για τον λόγο αυτό δεν υπάρχουν αναφορές και για το παιχνίδι. Δεν ισχυρίζεται ότι τα παιδιά σταμάτησαν ποτέ να παίζουν αλλά αντιθέτως, το παιδικό παιχνίδι, εξαιρουμένης της βρεφικής ηλικίας, δεν ήταν κάτι το οποίο διαχωριζόταν από το παιχνίδι των ενηλίκων, μέχρι περίπου και τον 16^ο αιώνα. Από την περίοδο αυτή και έπειτα, αναπτύσσεται όλο και περισσότερο η συνείδηση της ιδιαιτερότητας της παιδικής ηλικίας συγκριτικά με τους ενήλικες. Η δημιουργία των σχολείων και οι αλλαγές στην δομή της οικογένειας, συντελούν ώστε η παιδική ηλικία να διαχωριστεί από την ενήλικη, και να αποκτήσει τα δικά της, ξεχωριστά χαρακτηριστικά. Σύντομα, όμως το παιχνίδι θα κατηγορηθεί από την εκκλησία και τον πουριτανισμό ως αμαρτωλό και ως απειλή της τάξης και της αυθεντίας. Οι απόψεις αυτές θα αντικρουστούν από δύο σπουδαίους για την εποχή παιδαγωγούς τον John Locke και τον Jean-Jacques Rousseau. (Αριές, 1990· Χατζηστεφανίδου, 2006· Theories of Play: *Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society*)

1.1.3. Αναγέννηση - Διαφωτισμός

1.1.3.1. John Locke (1632–1704)

Ο Άγγλος φιλόσοφος John Locke (1632–1704), παρότι μεγάλωσε σε ένα πουριτανικό περιβάλλον, υπήρξε ένας από τους πρώτους συγγραφείς που συνέβαλαν

στην διαμόρφωση της σύγχρονης αντίληψης για τη θέση του παιχνιδιού στην εκπαίδευση. Στο βιβλίο του *Thoughts Concerning Education*, ασχολήθηκε εκτενέστατα με το παιδικό παιχνίδι και, όπως και ο Πλάτωνας, πίστευε ότι ο πρωταρχικός στόχος της εκπαίδευσης θα πρέπει να είναι η αρετή. Πίστευε, επίσης, ότι τα παιδιά μαθαίνουν καλύτερα, όταν η μάθηση γίνεται ψυχαγωγία, και όχι με τον εξαναγκασμό και τη χρήση σωματικής τιμωρίας. Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά θα αναπτύξουν από μόνα τους την επιθυμία να μάθουν. Πρότεινε, επίσης, τη χρήση παιχνιδιών, που θα είχαν τη μορφή εργαλείων ή συσκευών, για να μαθαίνουν τα παιδιά ανάγνωση. Παρατηρώντας, πως τα κορίτσια αφιέρωναν πολλές ώρες στην προσπάθειά τους να μάθουν το παιχνίδι *dib stones* (στα ελληνικά τα παιχνίδια: κότσια ή βεζίρης), κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η χρονοβόρα αυτή δραστηριότητα οφειλόταν σε μια φυσική τάση να είναι ενεργά και δραστήρια. Από την εμπειριοκρατική θεωρία του για την γνώση, η οποία γνώση θεωρούταν παράγωγο μόνο των αισθήσεων, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αν οι σωστές εμπειρίες παρουσιάζονταν στα παιδιά μέσω της εκπαίδευσης, τότε εκείνα θα μπορούσαν να διαπλάθονται από τους εκπαιδευτικούς. Οι απόψεις του Locke συνέβαλαν στη συνειδητοποίηση της σημασίας της παιδικής ηλικίας και έστρεψαν τους ριζοσπαστικούς διαφωτιστές στην κατεύθυνση της αλλαγής της ίδιας της κοινωνίας μέσα στην οποία ζούσαν (Χατζηστεφανίδου, 2006· *Theories of Play: Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society*).

1.1.3.2. Jean-Jacques Rousseau (1712–1778)

Ένας από τους ριζοσπάστες διαφωτιστές ήταν και ο Γενοβέζος πολιτικός φιλόσοφος Jean-Jacques Rousseau. Στο βιβλίο του *Émile*, αναπτύσσει την επαναστατική για την εποχή θεωρία, ότι η ανάπτυξη των παιδιών περνάει μέσα από σαφή στάδια και πως η εκπαίδευση θα πρέπει να προσαρμοστεί σε αυτά. Στα κείμενά του, τα σχετικά με το παιχνίδι σχόλια δεν είναι συστηματικά. Ωστόσο, αναδύεται η άποψη ότι το παιχνίδι είναι κάτι το ενστικτώδες και ότι η φύση είναι εκείνη που προσφέρει τα μέσα για την ανάπτυξη του σώματος και των αισθήσεων, όπως άλλωστε υποστήριζε και ο Locke. Επίσης, θεωρούσε πως τα παιδιά θα πρέπει να μαθαίνουν μέσω του παιχνιδιού και πως αυτά που μαθαίνουν τα παιδιά παίζοντας μεταξύ τους αξίζουν πολύ περισσότερο από αυτά που μαθαίνουν στην τάξη. Σε αντίθεση με τις αρχές του πουριτανισμού, ο Rousseau δεν πίστευε ότι το παιχνίδι είναι χάσιμο χρόνου, γιατί το παιχνίδι συνεισφέρει σε αυτό που ο ίδιος θεωρούσε βασικό ζητούμενο της παιδικής ηλικίας, στο να είναι τα παιδιά χαρούμενα. Έτσι, υποστήριζε πως ο καλύτερος τρόπος για να μάθεις είναι ο ευχάριστος τρόπος όπου δεν έχεις συνείδηση ότι μαθαίνεις. Ωστόσο, οι απόψεις αυτές ήταν εκ διαμέτρου αντίθετες με την συντηρητική εκπαίδευση της εποχής που έδινε έμφαση κυρίως στα βιβλία και την υπακοή των μαθητών στις εντολές. (Rousseau, 2006· Χατζηστεφανίδου, 2006· *Theories of Play. Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society*).

1.1.4. Ρομαντισμός – Θετικισμός

1.1.4.1. Friedrich Froebel (1782–1852)

Οι απόψεις του Rousseau επηρέασαν το κίνημα του Ρομαντισμού, γέννημα του οποίου ήταν και ο γερμανός παιδαγωγός Friedrich Froebel, ιδρυτής του Νηπιαγωγείου (Kindergarten). Στο παιδαγωγικό του σύστημα, περιέχονται στοιχεία

της εμπειριοκρατίας και της φυσιοκρατίας καθώς και αντιλήψεις της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας (Δανάσσης-Αφεντάκης, 2000, σ. 57). Ο Froebel υπογράμμισε τη σημασία του παιδικού παιχνιδιού και του σημαντικού ρόλου που θα έπρεπε να έχει στην εκπαίδευση και συνιστούσε τη χρήση παιχνιδιών-αντικειμένων ή εργαλείων στα πλαίσια της διδασκαλίας. Οι θεωρίες του ήταν καινοτόμες γιατί υπήρξε από τους πρώτους που τοποθέτησε το παιχνίδι στο κέντρο των ιδεών του για το πώς τα παιδιά θα πρέπει να μορφώνονται καθώς και γιατί πίστευε πως το ελεύθερο παιχνίδι δεν είναι επικίνδυνο. Σε αντίθεση με τις προηγούμενες παραδόσεις, στον τομέα αυτό, υποστήριζε πως το παιχνίδι στα πρώτα στάδια της παιδικής ηλικίας όχι μόνο δεν είναι ασήμαντο αλλά είναι πολύ σοβαρό και μεγάλης σημασίας. Ωστόσο, στο νηπιαγωγείο του Froebel δεν υπήρχε ποτέ ελεύθερο παιχνίδι, αλλά παιχνίδι μέσα από συγκεκριμένες δραστηριότητες. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι θεωρούσε πως το παιχνίδι αναδεικνύεται από μια ορμή για ενεργητικότητα που στο επόμενο στάδιο, αυτό που ονόμαζε *boyhood*, εκφράζεται στην εργασία (Theories of Play. *Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society*). Για τον Froebel η εργασία, και εν προκειμένω, η σχολική εργασία, ολοκληρώνει την προσωπικότητα και δίνει νόημα στη ζωή. Σκοπός της αγωγής, δια μέσου της εργασίας, θα πρέπει να είναι «η εξέλιξη των «δυνάμει» εσωτερικών στοιχείων που υπάρχουν στον άνθρωπο, των προδιαθέσεων δηλ. και των καταβολών, μέσω της αυτενεργού μάθησης και δράσης του παιδιού». Αυτό, κατά τον Froebel, μπορεί να συμβεί γιατί «το πνεύμα (*Geist*) του ανθρώπου ενεργεί ως ορμή (*Trieb*) εκ των έσω προς τα έξω, ενώ η φύση (*Natur*) ενεργεί ως ερέθισμα (*Reiz*) εκ των έξω προς τα έσω. Το πνεύμα και γενικά το εσωτερικό είναι του ανθρώπου, καθώς και η φύση και το εξωτερικό είναι του, αποτελούν κατά τον Froebel μια ενότητα, τον κόσμο» (Δανάσσης-Αφεντάκης, 2000, σ. 58). Στην πρώτη θέση, του συστήματος του Froebel για το παιχνίδι, κατέχει η μπάλα (*ball*, στην οποία λέξη ο Froebel παρατηρεί πως γλωσσικά περιέχεται η εικόνα του *all*, του όλου, δηλαδή), (και η οποία μπάλα έχει ένα από τα επτά βασικά χρώματα), γιατί «ικανοποιεί την ορμή του παιδιού, σύμφωνα με την οποία αυτό επιθυμεί σε κάθε αντικείμενο να βλέπει τα πάντα και δια του αντικειμένου αυτού να πράττει τα πάντα». Η δεύτερη θέση κατέχεται από την σφαίρα (*Kugel*) και η τρίτη από τον κύβο (*Wurfel*), «με το οποίο το παιδί ασκείται στις κατασκευές διαφόρων συνόλων» (Δανάσσης-Αφεντάκης, 2000, σ. 63).

1.1.5. Τέλη 19^{ου} και Αρχές 20^{ου} Αιώνα

Σχεδόν σε παγκόσμιο επίπεδο, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} οριοθετείται η αρχή μιας μεταρρυθμιστικής κίνησης στη παιδαγωγική επιστήμη που ερχόταν σε αντίθεση με τις αυταρχικές παιδαγωγικές αντιλήψεις του 19^{ου} αιώνα και που εξέφραζε, γενικά, την πεποίθηση πολλών ανθρώπων για την ανάγκη πρόκλησης κοινωνικής αλλαγής. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια έκαναν την εμφάνισή τους τέσσερα παιδαγωγικά ρεύματα: το ρεύμα της καλαισθητικής αγωγής, το ρεύμα της βιωματικής παιδαγωγικής, το ρεύμα του Σχολείου εργασίας και τέλος το τέταρτο ρεύμα, που σύμφωνα με τους μελετητές κατατάσσεται σε μια πιο επαναστατική παιδαγωγική τάση, η οποία θα μπορούσε να ονομαστεί αναρχική παιδαγωγική.

Οι εκφραστές των προαναφερθέντων παιδαγωγικών ρευμάτων, είχαν από κοινού αντιτεθεί στις παιδαγωγικές αντιλήψεις του 19^{ου} αιώνα. Διέφεραν όμως, λίγο ως πολύ, ως προς τις μεταρρυθμιστικές τους αντιλήψεις και ως εκ τούτου προκύπτουν διαφορετικοί σχολικοί πειραματισμοί. Από το 1918 και έπειτα πολλά ιδιωτικά και δημόσια σχολεία αρχίζουν και επηρεάζονται από αυτά τα κινήματα και εισάγουν νέες

παιδαγωγικές πρακτικές, τις οποίες όμως ανακόπτει ο γερμανικός εθνικοσοσιαλισμός στα 1933.

Σύμφωνα με τους ερευνητές, οι κυριότεροι παράγοντες που βοήθησαν την άνθηση και τη διάδοση των ριζοσπαστικών παιδαγωγικών κινημάτων είχαν να κάνουν με το κλίμα αμφισβήτησης των αξιών και δομών των κοινωνιών του δυτικού κόσμου με εκφραστές τους Marx, Marcuse, Sartre, Russel και άλλους. Επιπλέον σχετιζόνταν με την επιρροή των νέων ψυχολογικών και ψυχαναλυτικών θεωριών που τάσσονταν υπέρ της σεξουαλικής απελευθέρωσης, με κύριους εκπροσώπους τους Freud και Reich. Επιπροσθέτως, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η δημιουργία αρνητικού κλίματος απέναντι στην αυταρχικότητα, εξαιτίας των αποτελεσμάτων του Β΄ Παγκόσμιου Πόλεμου και των αυταρχικών πρακτικών των χωρών της Γερμανίας και της Ιταλίας, καθώς και εξαιτίας των ανακαλύψεων των ερευνών των κοινωνικών επιστημών για το ότι η αυταρχική αγωγή δημιουργεί με τη σειρά της άτομα με αυταρχικό χαρακτήρα, υπάκουα και με διάθεση επιβολής και καταπίεσης των άλλων. Τέλος, αναφέρεται η πραγματοποίηση κοινωνικών μεταβολών κατά τη δεκαετία του '50, η άνθηση των επαναστατικών κινημάτων και η διάδοση των φιλελεύθερων ιδεών για την αγωγή, καθώς και οι σχετικές έρευνες για τον εκδημοκρατισμό της αγωγής από ψυχολόγους και κοινωνιολόγους, όπως ο L. Lewin, ο D. Ryans, και το ζεύγος Tausch (Χατζηστεφανίδης, 1990, σσ. 17-19).

Στα υποκεφάλαια που ακολουθούν αναφερόμαστε στις παιδαγωγικές απόψεις για το παιχνίδι των J. Dewey, M. Montessori και A. S. Neil, ενώ παράλληλα με την εξέλιξη στην παιδαγωγική σκέψη παρουσιάζουμε και τις εξελίξεις σε άλλους επιστημονικούς κλάδους και συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στις θεωρίες με βάση τη βιολογική διάσταση του παιχνιδιού, στην πολιτισμική θεωρία καθώς και στις ψυχαναλυτικές και ψυχολογικές θεωρίες.

1.1.5.1. Θεωρίες με Βάση τη Βιολογική Διάσταση του Παιχνιδιού

1.1.5.1.1. Η Θεωρία της Πλεονάζουσας Ενεργητικότητας.

Ο F. Schiller, ποιητής και φιλόσοφος του 18^{ου} αιώνα, ήταν ο πρώτος που μίλησε για την Πλεονάζουσα Ενεργητικότητα. Παρατήρησε ότι τα νεαρά ζώα και τα παιδιά, από τη στιγμή που δεν είναι υπεύθυνα για την επιβίωσή τους, κατέχουν μια πλεονάζουσα ενεργητικότητα, απόρροια της οποίας είναι το παιχνίδι, και η οποία εξακολουθεί να υπάρχει ακόμα και όταν ικανοποιούνται οι βασικές τους ανάγκες. Ωστόσο, εκείνος που διατύπωσε την θεωρία της Πλεονάζουσας Ενεργητικότητας, βασισμένος στις απόψεις του F. Schiller, ήταν ο Βρετανός φιλόσοφος και ψυχολόγος του 19^{ου} αιώνα, Herbert Spencer. Ο Spencer, είδε και αυτός το παιχνίδι ως μια διαδικασία μέσω της οποίας ζώα και άνθρωποι αποφορτίζουν την πλεονάζουσα ενεργητικότητά τους, που συσσωρεύεται στον οργανισμό κατά τη διάρκεια καταστάσεων αδράνειας. Το παιχνίδι λοιπόν, είναι σύμφωνα με την θεωρία αυτήν ένα μέσο αποφόρτισης της ενέργειας χωρίς όμως κάποιο άμεσο στόχο. (Evans et al, 1997-Κοτσακώστα, Καρανταΐδου, Μιχαλόπουλος & Σωμαράκης, 2000).

Η θεωρία αυτή, τοποθετημένη στα πλαίσια του σχολείου, υποστηρίζει ότι όταν τα παιδιά μένουν πολλές ώρες καθισμένα στην τάξη, συσσωρεύουν ενέργεια. Έτσι, η σωματική δραστηριότητα κατά τη διάρκεια του διαλείμματος είναι αναγκαία ώστε να «εκραγεί» αυτή η πλεονάζουσα ενεργητικότητα και έπειτα να μπορέσουν να συγκεντρωθούν περισσότερο κατά την επιστροφή τους στην τάξη. Σύμφωνα με διάφορες έρευνες σε Αμερική, Αγγλία, και Αυστραλία, πολλοί δάσκαλοι, βλέπουν το διάλειμμα των παιδιών ως μια ευκαιρία για εκτόνωση της πλεονάζουσας

ενεργητικότητας τους, και το θεωρούν απαραίτητο, προκειμένου τα παιδιά να επιστρέψουν στις τάξεις με «γεμάτες μπαταρίες» και περισσότερη πνευματική διαύγεια. Οι κοινές αυτές απόψεις των δασκάλων συμφωνούν με την θεωρία της πλεονάζουσας ενεργητικότητας, αλλά όπως θα παρατηρήσουμε και παρακάτω δεν κρίνονται ικανοποιητικές (Evans et al, 1997).

Σύμφωνα με τον Evans, το πρόβλημα με την θεωρία της πλεονάζουσας ενεργητικότητας ξεκινάει από την βάση της. Η βάση της θεωρίας, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, είναι ότι το παιδί συσσωρεύει ενέργεια σε καταστάσεις αδράνειας η οποία κάποια στιγμή πρέπει να απελευθερωθεί, ενώ ταυτόχρονα πιστεύεται ότι το πλεόνασμα ενέργειας αποτελεί καταβολή από το παρελθόν, όπου οι άνθρωποι ήταν κυνηγοί-συλλέκτες και κατέβαλαν πολύ περισσότερη ενέργεια για την επιβίωσή τους από ότι ο σύγχρονος άνθρωπος. Έτσι, το βιομηχανοποιημένο περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν τα σημερινά παιδιά δεν παρέχει τις δυνατότητες για μια τέτοια χρήση ενέργειας από τα παιδιά και έτσι θα πρέπει να βρίσκουν άλλους τρόπους να διοχετεύουν την πλεονάζουσα ενέργεια. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, υπάρχουν τρεις βασικοί λόγοι, για τους οποίους η θεωρία αυτή δεν είναι ικανοποιητική. Πρώτον, δεν υπάρχει αντικειμενικό κριτήριο για τη μέτρηση της ενέργειας που θεωρείται πλεονάζουσα. Δεύτερον, η ύπαρξη μιας πλεονάζουσας ενέργειας που πρέπει να εκτονωθεί δεν έχει ανακαλυφθεί από καμία επιστήμη φυσιολογίας και τρίτον, τα παιδιά συχνά καταπιάνονται με το παιχνίδι ακόμα και όταν είναι ήδη εξαντλημένα, και επομένως έχει εκτονωθεί η πλεονάζουσα ενεργητικότητά τους (Evans et al, 1997· Κοτσακώστα, Καρανταΐδου, Μιχαλόπουλος & Σωμαράκης, 2000).

1.1.5.1.2. Η Θεωρία του Αταβισμού

Η θεωρία του αταβισμού για το παιχνίδι αντλείται από την γενικότερη θεωρία του αταβισμού ή της παππογονίας, σύμφωνα με την οποία «...τα χαρακτηριστικά που παρατηρήθηκαν άλλοτε σε προγόνους επανεμφανίζονται σε επιγόνους» (Πελεγρίνη, Λεξικό της Φιλοσοφίας: Οι Έννοιες, οι Θεωρίες, οι Σχολές, τα Ρεύματα και τα Πρόσωπα/Εξάγλωσση Ορολογία, 2005). Το παιχνίδι, μέσα από το πρίσμα της θεωρίας αυτής, ωθεί το παιδί στο να βιώσει «όλα τα εξελικτικά στάδια του ανθρώπινου είδους, μέχρι τις μέρες μας» (Καραμπάτσος, 1990, σ. 26) επαναλαμβάνοντας έτσι τις διάφορες φάσεις της ανθρώπινης εξέλιξης: «κατασκευάζει καλύβες, παίζει κυνηγητό, οργανώνει ομάδες, κάνει «πολέμους» κ.ά.», περνά, δηλαδή, «μέσα από μια σειρά σταθμών από την οποία πέρασε η φυλή του από την εμφάνισή της ως σήμερα, όπως την πρωτόγονη περίοδο, τη νομαδική, τη γεωργική κ.λ.π.» (Κάππας, 2005, σ. 31).

1.1.5.2. Πολιτισμική θεωρία για το παιχνίδι του Johan Huizinga (1872–1945)

Ο Ολλανδός, Johan Huizinga, έγραψε στα 1938, το “*Homo Ludens: A Study of the Play Element in Culture*” («Ο άνθρωπος και το παιχνίδι: Homo Ludens»), έχοντας πραγματοποιήσει μια εκτεταμένη μελέτη στα ζητήματα του ανθρώπινου παιχνιδιού. Σκοπός της έρευνας, όπως αναφέρει ο ίδιος ο συγγραφέας, είναι να «προσπαθήσει να εντάξει την έννοια του παιχνιδιού στην έννοια του πολιτισμού. Κατά συνέπεια το παιχνίδι νοείται εδώ όχι ως βιολογικό, αλλά ως πολιτισμικό φαινόμενο. Προσεγγίζεται ιστορικά και όχι επιστημονικά» (Χουϊζίνγκα, 1989, σ. 10). Ο Χουϊζίνγκα, σε αντίθεση με τις προηγούμενες θεωρίες που αναπτύξαμε, δεν βασίζεται σε βιολογικές ερμηνείες του παιχνιδιού (ούτε και σε ψυχαναλυτικές ερμηνείες, τις οποίες θα αναπτύξουμε παρακάτω) αλλά πιστεύει ότι το παιχνίδι είναι ένας από τους

υπέρτατους παράγοντες του πολιτισμού και ασκεί κριτική στις βιολογικές θεωρίες. Όπως αναφέρεται και στην περίληψη του βιβλίου στο οπισθόφυλλο, για τον Huizinga, «ο πολιτισμός γεννιέται από την έμφυτη τάση του ανθρώπου να παίζει, και οι διάφορες πολιτισμικές μορφές, από το δίκαιο και την φιλοσοφία ως την ποίηση και την τέχνη, μπορούν να κατανοηθούν ως εκδηλώσεις ή μεταμορφώσεις της θεμελιώδους ορμής προς το παιχνίδι». Ας δούμε όμως αναλυτικότερα τι σημαίνει το παιχνίδι για τον Huizinga, μέσα από την ιστορική, εθνολογική και φιλολογική του ανάλυση.

Στην προσπάθειά του να αποτυπώσει τις λεπτές αποχρώσεις του παιχνιδιού ο Huizinga, ξεκινάει από τα χαρακτηριστικά του. Αρχικά ασκώντας κριτική στην Βιολογία και στις ποσοτικές μεθόδους τις πειραματικής επιστήμης, που βλέπουν το παιχνίδι ως εκτόνωση, ως μιμητικό ένστικτο, ως ανάγκη χαλάρωσης, ή απλά ως μια βιολογική δραστηριότητα, επισημαίνει ότι το παιχνίδι «είναι μια σημαίνουσα λειτουργία-δηλαδή υπάρχει κάποιο νόημα σε αυτήν» (Χουϊζίνγκα, 1989, σσ. 11-12). Το παιχνίδι είναι ελεύθερο, μια εκούσια δραστηριότητα «που δεν επιβάλλεται από κάποια φυσική αναγκαιότητα ή ηθική υποχρέωση. Ποτέ δεν αποτελεί καθήκον. Γίνεται αβίαστα κατά τον ελεύθερο χρόνο» (εκτός κι αν συνδέεται με μια πολιτισμική δραστηριότητα που εμπεριέχει το καθήκον ή την υποχρέωση) (Χουϊζίνγκα, 1989, σσ. 20-21).

Επίσης, το παιχνίδι δεν είναι «συνήθης» ή «πραγματική» ζωή, αλλά μάλλον είναι «ένα πέρασμα από την πραγματική ζωή σε μια προσωρινή σφαίρα δραστηριότητας, με εντελώς δική της διάταξη». Το παιχνίδι σημαίνει ότι κάτι γίνεται στα ψέματα ή στα αστεία. Όμως αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να εξελιχθεί με «άκρα σοβαρότητα», «απορρόφηση» και «αφοσίωση». Παράλληλα, εκείνο που πολλοί ερευνητές υπογραμμίζουν για την ανιδιοτέλεια του παιχνιδιού, καθώς και ότι αποτελεί ένα διάλειμμα από την καθημερινή ζωή (ένα ιντερλουδίο), για τον Χουϊζίνγκα σημαίνει εντελώς το αντίθετο· πιστεύει ότι το παιχνίδι δεν είναι ξεκομμένο από την καθημερινή ζωή αλλά ένα πραγματικά αναπόσπαστο μέρος της. Το παιχνίδι «Εξωραϊζει τη ζωή, την διευρύνει και αποτελεί στην έκταση αυτή μια αναγκαιότητα τόσο για το άτομο-ως λειτουργία ζωής- όσο και για την κοινωνία, λόγω του νοήματος που περιέχει, της σημασίας του, της εκφραστικής αξίας του, των πνευματικών και κοινωνικών συνειρμών του, με δύο λόγια ως μια πολιτισμική λειτουργία» (Χουϊζίνγκα, 1989, σ. 22).

Ένα τρίτο χαρακτηριστικό του παιχνιδιού είναι ότι διαφέρει από την συνήθη ζωή ως προς τον τόπο όσο και ως προς την χρονική διάρκεια. Το παιχνίδι έχει συγκεκριμένα χρονικά και τοπικά όρια, έχει τη δική του πορεία και το δικό του νόημα, έχει αρχή και τέλος, και παίζεται μέχρι να φτάσει στο τέλος. Όμως το παιχνίδι, ενώ είναι περιορισμένο χρονικά μπορεί να επαναληφθεί, να μεταδοθεί, να γίνει παράδοση (και εδώ βλέπουμε το παιχνίδι ως πολιτισμικό φαινόμενο). Η ικανότητα επανάληψης είναι μια από τις πιο ουσιαστικές ιδιότητες του παιχνιδιού (επανάληψη στο σύνολό του αλλά και στην εσωτερική του δομή). Όσο αφορά τον χώρο, το παιχνίδι υπάρχει μέσα σε ένα καθορισμένο από πριν χώρο είτε «ιδεατά προμελετημένα είτε αυτονόητα». Είναι «καθαγιασμένος τόπος» και δεν διαφέρει από την τελετουργία, για παράδειγμα, ο ναός, το γήπεδο του τένις, το τραπέζι της τράπουλας, η σκηνή, είναι όλα πεδία-χώροι-τόποι παιχνιδιού, «δηλαδή, απαγορευμένοι, απομονωμένοι, περιφραγμένοι, καθαγιασμένοι χώροι μέσα στους οποίους ισχύουν ειδικοί κανόνες. Είναι προσωρινοί κόσμοι μέσα στο συνήθη κόσμο, αφιερωμένοι στην τέλεση μιας πράξης ανεξάρτητης από τον καθημερινό πρακτικό βίο» (Χουϊζίνγκα, 1989, σ. 24).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του παιχνιδιού είναι ότι συμβαίνει μέσα σε μια απόλυτη και ιδιόρρυθμη τάξη. Όταν χαλάει αυτή η τάξη, χαλάει και το παιχνίδι, χάνεται η αξία του. Κάθε παιχνίδι έχει τους κανόνες του. Οι κανόνες καθορίζουν τι ισχύει στον προσωρινό κόσμο του παιχνιδιού. Όταν οι κανόνες καταπατούνται τότε το παιχνίδι καταρρέει, τελειώνει. Ο παίχτης που δεν σέβεται τους κανόνες στην ουσία αρνείται το ίδιο το παιχνίδι και το καταστρέφει. Αυτό συμβαίνει γιατί χαλάει την ψευδαίσθηση του κόσμου του παιχνιδιού στο οποίο προσωρινά βρισκόταν μαζί με τους συμπαίχτες του. Εκείνος, που αρνείται το παιχνίδι, αρνείται στην πραγματικότητα την ύπαρξη της κοινότητας του παιχνιδιού, διαλύει τον μαγικό του κόσμο και πρέπει να αποβληθεί. Σημασία σε αυτό το σημείο έχει το εξής: Μια κοινότητα παιχνιδιού «τείνει να παρατείνεται» και μετά το τέλος του. Στους συμμετέχοντες δημιουργείται το αίσθημα ότι ανήκουν σε μια ξεχωριστή ομάδα και η «μαγεία του» διατηρείται και μετά το τέλος του παιχνιδιού. Επίσης, ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι η ατμόσφαιρα της μυστικότητας. Είναι για εμάς και όχι για τους άλλους. Δεν μας ενδιαφέρουν οι άλλοι που βρίσκονται έξω από το παιχνίδι. Αυτό είναι εμφανές στην παιδική ζωή και στα μεγάλα τελετουργικά παιχνίδια των πρωτόγονων κοινωνιών. Την μυστικότητα του παιχνιδιού, έρχεται να συμπληρώσει η αμφίεση των παιχτών. Μέσα από μάσκες, μεταμφιέσεις και άλλα, τα άτομα μπαίνουν σε έναν άλλο ρόλο, μια άλλη ύπαρξη (Χουϊζίνγκα, 1989, σσ. 24-28). Τα χαρακτηριστικά που μόλις αναφέραμε συνοψίζονται από τον Huizinga, σε έναν ορισμό του παιχνιδιού. Έτσι το παιχνίδι είναι:

[...] μια ελεύθερη δραστηριότητα, η οποία παραμένει απολύτως συνειδητά έξω από τον «συνήθη» βίο ως «μη σοβαρή», αλλά συγχρόνως απορροφά έντονα και απόλυτα τον παίχτη. Είναι μια δραστηριότητα η οποία δεν συνδέεται με κανένα υλικό συμφέρον και από την οποία κανένα κέρδος δεν είναι δυνατόν ν' αποκτηθεί. Κινείται μέσα στα δικά της όρια χρόνου και χώρου σύμφωνα με καθορισμένους κανόνες και κατά εύτακτο τρόπο. Προωθεί τον σχηματισμό κοινωνικών ομάδων οι οποίες τείνουν να περιβάλλονται με μυστικότητα και να τονίζουν τη διαφορά τους από τον κοινό κόσμο με την μεταμφίεση ή με άλλα μέσα [...]. (Χουϊζίνγκα, 1989, σ. 28)

Πως, όμως λειτουργεί το παιχνίδι; Ο Huizinga απαντάει σε αυτήν την ερώτηση λέγοντας πως το παιχνίδι λειτουργεί είτε σαν αγώνας για να κερδηθεί κάτι είτε σαν παράσταση που απεικονίζει κάτι. Όταν παρατηρούμε τους αρχαϊκούς πολιτισμούς, βλέπουμε πως η παράσταση, ή αναπαράσταση, και επομένως ο χαρακτήρας του παιχνιδιού, είναι διάχυτα σε όλες τις μορφές δράσης, στις ιεροτελεστίες, τις θυσίες, στις θρησκείες, στις γιορτές, στον χορό, στους αγώνες. Όλες αυτές τις εκφάνσεις του πολιτισμού διαπερνούνται από το παιχνίδι, χωρίς όμως αυτό να είναι κάτι το ξεχωριστό. Έτσι, η σφαίρα του πρωτόγονου πολιτισμού, είναι η σφαίρα του παιχνιδιού (Χουϊζίνγκα, 1989, σσ. 29-47).

Στον σύγχρονο πολιτισμό όμως τα πράγματα έχουν αλλάξει. Για τον Huizinga, ο πολιτισμός από τον 19^ο αιώνα και μετά, έχει χάσει πολλά από τα στοιχεία του παιχνιδιού που ήταν χαρακτηριστικά στις προηγούμενες περιόδους. Παρότι φαινομενικά ο σύγχρονος πολιτισμός δείχνει ότι παίζει, μέσω των αθλημάτων, των σπορ, κ.τ.λ. όπως έπαιζαν και οι προηγούμενοι πολιτισμοί, στην πραγματικότητα η ποιότητα του παιχνιδιού έχει χαθεί. Η οργάνωση των αθλημάτων έχει συστηματοποιηθεί, οι κανόνες είναι πολύ αυστηροί και περίπλοκοι και όλα αντιμετωπίζονται με σοβαρότερο τρόπο. Ο επαγγελματισμός βάζει σε κατώτερη θέση τους ερασιτέχνες. Το επαγγελματικό αυτό πνεύμα παύει να είναι το αληθινό πνεύμα του παιχνιδιού, αφού δεν διαθέτει τον αυθορμητισμό και την αμεριμνησία. Επίσης, σημαντικό είναι το γεγονός ότι τα αθλήματα δεν έχουν καμία θέση στην πολιτισμική

διαδικασία, όπως είχαν σε παλαιότερους πολιτισμούς (στους αρχαίους πολιτισμούς οι αγώνες ήταν άρρηκτα συνδεδεμένοι με τις ιερές γιορτές και χάριζαν υγεία και ευδαιμονία), αλλά είναι ανεξάρτητα από αυτήν. Μπορεί για τους αθλητές αυτή η διαδικασία να έχει κάποιο νόημα, αλλά δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο και για τους θεατές, αφού δεν συμμετέχουν σε μια γόνιμη δραστηριότητα. Επίσης, παίρνοντας για παράδειγμα τα τυχερά παιχνίδια, βλέπουμε ότι αντιμετωπίζονται με σοβαροφάνεια και επαγγελματισμό τα οποία ο Huizinga θεωρεί εξαιρετικά γελοία (Σε αυτό το σημείο, όπως θα δούμε στη συνέχεια θα ασκηθεί κριτική, στον Huizinga, από τον Christopher Lash). Η εμπορευματοποίηση των πάντων, στην εποχή μας καθώς και τα Μ.Μ.Ε. έχουν μετατρέψει το παιχνίδι σε μια εμπορική επιχείρηση. Η κοινωνική ζωή, τέχνη και η επιστήμη, έχουν χάσει και αυτές τον παιγνιώδη χαρακτήρα τους. Στην πολιτική, αν και σε αυτή γίνεται χρήση τεχνητού παιχνιδιού, ο Huizinga παρατηρεί κάποιους νόμους παιχνιδιού που έχουν μείνει αναλλοίωτοι, αναφορικά με τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι πολιτικοί (Χουϊζίνγκα, 1989, σσ. 287-312). Έτσι, αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Παρ' όλα ταύτα οι μέθοδοι, με τις οποίες διεξάγονται οι πολιτικές του πολέμου και εκτελούνται οι πολεμικές προετοιμασίες, εξακολουθούν να εμφανίζουν άφθονα ίχνη της αγωνιστικής στάσης όπως τη βρήκαμε στην πρωτόγονη κοινωνία. Η πολιτική είναι και υπήρξε ανέκαθεν κάτι σαν τυχερό παιχνίδι· δεν έχουμε παρά να φέρουμε στο νου μας τις διεκδικήσεις, τις προκλήσεις, τις απειλές και τις καταγγελίες για να αντιληφθούμε πως ο πόλεμος και η πολιτική που οδηγεί κατ' ευθείαν σ' αυτόν είναι πάντα, από τη φύση των πραγμάτων, ένα τυχερό παιχνίδι [...]. Παρά τα αντίθετα φαινόμενα, συνεπώς, ο πόλεμος δεν απελευθερώθηκε από τον μαγικό κύκλο του παιχνιδιού [...]. (Χουϊζίνγκα, 1989, σ. 308).

1.1.5.3. John Dewey (1859–1952) - Maria Montessori (1870–1952)

Αφού περπατήσαμε στα μονοπάτια του παιχνιδιού στην βιολογία και στον πολιτισμό, επανερχόμαστε στην παιδαγωγική. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η παιδαγωγική και διδακτική σκέψη είναι συνδεδεμένη όπως είδαμε και με το Σχολείο Εργασίας εκφραστής του οποίου ήταν, μεταξύ άλλων και ο John Dewey. Ο Dewey, αμερικανός πραγματιστής φιλόσοφος, προσπάθησε να προβεί σε έναν ορισμό του παιχνιδιού αφού οι συχνά αντικρουόμενες θεωρίες για το παιχνίδι προκαλούσαν πολλά προβλήματα. Στις περισσότερες των περιπτώσεων οι ορισμοί ήταν πρόχειροι και απλά εμπειρείχαν τις απόψεις ότι το παιχνίδι δεν αποτελούσε μια σοβαρή δραστηριότητα και ότι παρείχε ευχαρίστηση. Ο Dewey, το 1909, έγραψε το *How We Think*, στο οποίο ερευνά την ανάπτυξη της επιστημονικής σκέψης, και υποστηρίζει πως ανάλογη πορεία θα πρέπει να ακολουθεί και η μάθηση στο σχολείο. Οι υπάρχουσες μέθοδοι διδασκαλίας χάλαιναν γιατί ακριβώς διαχώριζαν την γνώση από την πράξη (Δανάσσης–Αφεντάκης, 2000, σ. 103· *Theories of Play. Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society*). Στο βιβλίο του *Democracy and Education* (1916), αναφέρει πως η αποστολή του σχολείου είναι να δημιουργήσει ένα περιβάλλον όπου το παιχνίδι και η εργασία θα βοηθούν την πνευματική και ηθική ανάπτυξη του παιδιού. Συνεχίζει λέγοντας πως δεν είναι αρκετό να δώσουμε απλά στα παιδιά παιχνίδια, χειρονακτική εργασία και ασκήσεις. Όλα εξαρτώνται από τον τρόπο με τον οποίο ασχολούνται με αυτά (*Theories of Play. Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society*). Η αυτενεργός μάθηση των μαθητών δεν είναι από μόνη της αρκετή, αλλά χρειάζεται την καθοδήγηση των μεγάλων, όχι με την έννοια της εξωτερικής επιβολής, αλλά με την έννοια της απελευθέρωσης της πορείας και της πλήρωσης της ζωής. (Δανάσσης–Αφεντάκης, 2000, σ. 107). Παραλληλισμοί

με αυτές τις απόψεις του Dewey, βρίσκουμε και στο έργο του Rousseau, αλλά και στο έργο της Ιταλίδας παιδαγωγού Montessori. Στο παιδαγωγικό σύστημα της Montessori, δεν παρατηρείται σαφή διάκριση μεταξύ παιχνιδιού και εργασίας, ενώ παράλληλα στοχεύει στην αγωγή των αισθήσεων μέσω του παιδαγωγικού της υλικού. Παρ' όλα αυτά η Montessori πιστεύει πως το παιχνίδι είναι μια δραστηριότητα χωρίς σκοπό ενώ η εργασία αντίθετα έχει ένα σκοπό. Θεωρούσε, επίσης, πως τα διάφορα παιχνίδια του εμπορίου θα πρέπει να καταδικαστούν, για χάρη της οργανωμένης δραστηριότητας «...που δίνει στο παιδί την συναίσθηση ότι εργάζεται και ότι φτιάχνει κάτι μ' ένα συγκεκριμένο σκοπό. Έτσι επιτυγχάνεται και κάτι άλλο, να γίνει ευτυχισμένο, γιατί κατά, τη M. Montessori τα παιδιά είναι ευτυχισμένα, όταν εργάζονται και όχι όταν παίζουν [...] τα παιδιά, όπως και οι ενήλικες, ξεχνούν τα παιχνίδια, όταν έχουν μια ενδιαφέρουσα δουλειά να κάνουν, αφού για το μικρό παιδί, κάθε λεπτό της ώρας που περνά με τη δουλειά αντιπροσωπεύει κι ένα πέρασμα από ένα ον «κατώτερο» σ' ένα ον «ανώτερο.»» (Γιαγλής, 1983, σ.103). Ένα ακόμα σημείο στη παιδαγωγική σκέψη της Montessori που αξίζει να σημειωθεί εδώ, είναι ότι στα παιδιά προσχολικής ηλικίας δεν θα πρέπει να αφήνονται περιθώρια για «ξέφρενη φαντασία», για αυτό και αποκλείει από το παιδαγωγικό της σύστημα τις φανταστικές ιστορίες, τους μύθους, την ευπιστία και την φαντασίωση, καθώς και παιχνίδια που οδηγούν στο συμβολισμό, γιατί δεν οδηγούν στην ομαλή ανάπτυξη του παιδιού. Ο Γιαγλής αναφέρει:

[...] Ο συμβολισμός κατ' αυτήν (*εννοείται η Montessori*) στηρίζεται σε μια ξέφρενη φαντασία σε σημείο να θεωρείται το καλάμι ή το μαστούνη σαν άλογο και η καρέκλα σαν τραίνο. Παρόμοιοι συμβολισμοί θα δημιουργούσαν τον κίνδυνο να οδηγήσουν το παιδικό πνεύμα σε κάποια σύγχυση και θα του πρόσφεραν αυταπάτες. Δεν πρέπει να θεωρούμε ως δημιουργική το είδος της φαντασίας που είναι αποτέλεσμα άγνοιας και διανοητικής φτώχειας. Γιατί, αν προσφέρουμε στο παιδί ένα περιβάλλον πλούσιο σε αντικείμενα και να «του εμπλουτίσουμε το πνεύμα του με γνώσεις και εμπειρίες από την πραγματικότητα», σταματά πλέον «να φαντάζεται πράγματα που είναι δύσκολο να φτάσει, αφού αυτός που αποκτά κάτι δένεται μ' αυτό που κατέχει και αναπτύσσεται κανονικά καθώς ασχολείται μ' αυτό [...] (Γιαγλής, 1983, σσ.100-101).

Οι απόψεις αυτές της Montessori, (χρησιμοποιώντας ακριβώς το ίδιο παράδειγμα με το μαστούνη που γίνεται άλογο, από το παιδί) αντικρούονται από τον μεγάλο ψυχολόγο Lev Vygotsky, στην ιστορικο-κοινωνικο-πολιτισμική θεωρία του, καθώς επίσης, δριμύ κριτική ασκήθηκε και από συναδέλφους της, όπως για παράδειγμα από τον ιδρυτή του αντιανταρχικού και ελεύθερου σχολείου του Summerhill, A.S. Neil., στους οποίους αναφερόμαστε σε επόμενες σελίδες.

1.1.5.4. Ψυχαναλυτική Θεωρία για το Παιχνίδι των Sigmund Freud (1856–1939) - Melanie Klein (1882–1960)

Ο ιδρυτής της ψυχαναλυτικής θεωρίας, S. Freud, πίστευε ότι το παιχνίδι δεν είναι μια δραστηριότητα στην οποία επιδίδεται το παιδί έτσι απλά για να περάσει την ώρα του, ή ότι αποτελεί «ένα αναπτυξιακό επίτευγμα» (Hoxter, 1996, σ. 95), αλλά ότι πρόκειται για μια δραστηριότητα που έχει «ουσιαστικό νόημα, γιατί απηχεί τις προσπάθειες του παιδιού να συμφιλιωθεί με τα συγκινησιακά του βιώματα» (Hoxter, 1996 σ. 95· Κοτσακώστα, Καρανταΐδου, Μιχαλόπουλος & Σωμαράκης, 2000). Επίσης, ο Freud πίστευε ότι οι συγκινήσεις αυτές στοχεύουν στη μητέρα του παιδιού, παρά το γεγονός ότι πολλές φορές τα παιχνίδια πραγματοποιούνται όταν εκείνη δεν είναι παρούσα (Hoxter, 1996, σ. 95). Ταυτόχρονα, ο Freud αναφέρει ότι κατά τη

διάρκεια ενός συμβάντος που επηρεάζει το παιδί, αυτό είναι παθητικό. Όταν όμως το παιδί μεταφέρει τη κατάσταση αυτή στο παιχνίδι του, τότε βρίσκεται σε θέση να την αντιμετωπίσει. Η παθητική κατάσταση στην οποία βρισκόταν αρχικά το παιδί, δίνει την θέση της, κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, σε μια ενεργητική κατάσταση, στην απόκτηση, δηλαδή, ενός κυρίαρχου ρόλου, από πλευράς παιδιού, ακόμα και αν η αρχική εμπειρία ήταν επώδυνη ή δυσάρεστη. Αυτές οι προσπάθειες δίνουν στο παιδί μια αίσθηση κυριαρχίας, ενώ ταυτόχρονα μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι συνοδεύονται από μια βασική επιθυμία του παιδιού, την επιθυμία να μεγαλώσει, και να γίνει ικανό να κάνει αυτά που κάνουν και οι μεγάλοι. Τέλος, καθώς το παιδί περνάει από την παθητικότητα μιας δυσάρεστης εμπειρίας στην ενεργητικότητα του παιχνιδιού, μεταφέρει την δυσάρεστη εμπειρία του στον συμπαίχτη του, σε μια κούκλα ή κάποιο φανταστικό πρόσωπο, και με αυτό τον τρόπο εκδικείται πάνω σε ένα υποκατάστατο (Braun, 1991, σ.σ. 226-227· Κοτσακώστα, Καραναϊδου, Μιχαλόπουλος & Σωμαράκης, 2000).

Οι παραπάνω παραδοχές ώθησαν τους επιστήμονες της ψυχαναλυτικής σχολής, όπως την Melanie Klein, που ειδικούνταν σε ανήλικους ασθενείς, να ασχοληθούν ιδιαίτερα με το παιχνίδι και τις διαστάσεις του στην παιδική ηλικία. Εξ αιτίας του ότι τα παιδιά εκφράζονται αυθόρμητα μέσω του παιχνιδιού, καθώς και επειδή δεν έχουν αναπτύξει πλήρως την γλωσσική τους έκφραση, το παιχνίδι χρησιμοποιήθηκε σε ψυχαναλύσεις παιδιών, ως διαγνωστικό και θεραπευτικό μέσο, (κάτι αντίστοιχο με τα όνειρα στις ψυχαναλύσεις των ενηλίκων) (Hoxter, 1996, σ. 98). Το παιχνίδι, όμως, χρησιμοποιήθηκε από τους ψυχαναλυτές και εξ αιτίας ορισμένων άλλων λειτουργιών του. Πίστευαν ότι το παιχνίδι είναι μια δραστηριότητα που δεν ανήκει ούτε στην εξωτερική πραγματικότητα, ούτε στην ασυνείδητη εσωτερική πραγματικότητα του παιδιού, αλλά ότι βρίσκεται σε μια περιοχή κάπου ανάμεσα στις δύο αυτές πραγματικότητες, την εσωτερική και την εξωτερική, και σχηματίζει μια γέφυρα που τις ενώνει (Hoxter, 1996, σ. 115). Η περιοχή αυτή του παιχνιδιού μπορεί να βοηθήσει το παιδί να αναπτύξει «πρακτικές γνώσεις και δεξιότητες» (Hoxter, 1996, σ. 115), που θα το βοηθήσουν να αισθάνεται επαρκής απέναντι στο εξωτερικό περιβάλλον, αλλά και να «αντιμετωπίζει αγχώδεις καταστάσεις με συμβολικό τρόπο» (Hoxter, 1996, σ. 116). Με άλλα λόγια, το παιχνίδι βοηθάει το παιδί να περιορίσει και να αντιμετωπίσει το άγχος του. Σε αντίθεση με τους ενήλικες, που εκφράζονται μέσω του συμβολικού συστήματος του λόγου, κοινοποιώντας με αυτό τον τρόπο τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους στους άλλους, ενώ παράλληλα έχουν τη δυνατότητα να κρατάνε τις «νοητικές διεργασίες» μέσα στο νου τους, το παιδί είναι, σύμφωνα με την ψυχαναλυτική σχολή, υποχρεωμένο να παίζει για να παρατηρήσει εμπράκτως μια κατάσταση και να την αντιμετωπίσει:

[...] Κατά βάση το παιδί είναι πράγματι υποχρεωμένο να παίζει, προκειμένου να σκεφτεί επαρκώς την κατάσταση. Το παιχνίδι είναι συμπεριφορά, μια ενεργός εξωτερίκευση ψυχοδιανοητικών εμπειριών με τη χρησιμοποίηση συμβολικών αντικειμένων, καθώς και μιας δυναμικής, δραματικής αλληλεπίδρασης με τα αντικείμενα αυτά.[...] Φαίνεται ότι τα παιδιά έχουν [...] ανάγκη να εξωτερικεύουν τα ψυχοδιανοητικά τους βιώματα. Το μικρό παιδί το επιτυγχάνει αυτό με τη δημιουργία ενός τρισδιάστατου χώρου παιχνιδιού, όπου θέτει τον εαυτό του ή έστω ένα παιχνίδι που αναπαριστά τον εαυτό του [...]. (Hoxter, 1996, σσ. 118-119).

1.1.6. A. S. Neil (1883–1973)

Ο Α. S. Neil, ιδρυτής του ελεύθερου και αντιαυταρχικού σχολείου του Summerhill, επηρεάστηκε αρκετά από τα ψυχαναλυτικά και ψυχολογικά ρεύματα της εποχής, αλλά αργότερα μεγαλώνοντας άσκησε και κριτική απέναντι σε αυτά. Επηρεασμένος, επίσης από τον Εβραίο ψυχολόγο Ράιχ αναφέρει σε ένα από τα βιβλία του:

[...] Ο Ράιχ έλεγε συχνά: “Αν λυγίσεις το δεντράκι, θα μείνει λυγισμένο κι όταν μεγαλώσει”. Αμφιβάλλω όμως αν υπάρχει θεραπεία που να φτάνει ως τη ρίζα των νευρώσεων. Στις αρχές τις δεκαετίας του `20 γυρεύαμε όλοι το περίφημο τραύμα που προκάλεσε την αρρώστια. Δεν το βρήκαμε ποτέ, γιατί δεν υπήρξε τραύμα – μόνο ένα πλήθος τραυματικές εμπειρίες από τη στιγμή της γέννησης [...] (Νηλ, 1977, σ. 174).

Καταπιεσμένος γιός θρησκόληπτης σκοτσέζικης οικογένειας καλβινιστών, εμπνεύστηκε την ιδέα ενός ελεύθερου και αντιαυταρχικού σχολείου, στο οποίο τα παιδιά θα είναι ελεύθερα να διδάσκονται κάτι όταν εκείνα το επιθυμούν, χωρίς να καταπιέζονται από τους ενήλικες, όπου θα μεγαλώνουν αβίαστα, παίζοντας ελεύθερα στη φύση, και όπου θα υπάρχει μια κοινωνία συμμετοχικής δημοκρατίας και αυτοδιοίκησης, η οποία θα περιλαμβάνει και τους μαθητές και τους δασκάλους. Το σχολείο αυτό έγινε πραγματικότητα και ονομάστηκε Summerhill. Η αντιαυταρχική αγωγή, λοιπόν, του Neil στόχευε πρώτα από όλα στη δημιουργία ελεύθερων παιδιών. Τα παιδιά που διαπαιδαγωγούνται μέσα σε ένα αυστηρό και καταπιεστικό περιβάλλον, δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να θεωρηθούν ελεύθερα. Οι περιορισμοί, η τιμωρία, το ξύλο, η σεξουαλική καταπίεση, η ηθική διαπαιδαγώγηση με βάση τις αρχές της παραδοσιακής δυτικής κοινωνίας, ο φόβος απέναντι στο Θεό, ο φόβος απέναντι στη κριτική που θα ασκήσει ο κόσμος, στην οικογένεια, για τις ενδεχόμενες «ανάρμοστες» πράξεις του παιδιού, και πολλές άλλες πτυχές των εκφάνσεων της οικογενειακής ζωής είναι αυτές που δημιουργούν τα ανελεύθερα παιδιά, τα οποία με τη σειρά τους, όταν μεγαλώσουν, θα έχουν εμποτιστεί με τις ίδιες αυτές αξίες και θα επιθυμήσουν να διαπαιδαγωγήσουν με τον ίδιο τρόπο τα παιδιά τους. Έτσι, σύμφωνα με τον Νηλ, «δεν υπάρχουν προβληματικά παιδιά. Υπάρχουν μόνο προβληματικοί γονείς» (Neill, 1972, σ.155). Το παραδοσιακό σχολείο ακολουθεί τους ίδιους κανόνες και διαιώνίζει τα προβλήματα.

Μέσα σε αυτό το κλίμα της αντιαυταρχικής και δημοκρατικής αγωγής ο Neil έδωσε ιδιαίτερη βάση στο παιχνίδι των παιδιών και υποστήριζε την πλήρη ελευθερία τους σε αυτό, ασκώντας κριτική στα παιδαγωγικά συστήματα των συναδέλφων του, όπως της Μ. Montessori, όπου τα παιδιά δεν μπορούσαν να παίζουν ελεύθερα παιχνίδια παρά μόνο μέσα από οργανωμένες και οριοθετημένες δραστηριότητες που στόχευαν σε κάποιο συγκεκριμένο παιδαγωγικό στόχο, καθώς και των Locke και Dewey, σύμφωνα με τις οποίες η αγωγή θα πρέπει να καθοδηγεί το ενδιαφέρον του παιδιού. Ο Neil, αντίθετα, πίστευε πως το ενδιαφέρον των παιδιών θα πρέπει να είναι αυτό που θα καθοδηγεί την αγωγή τους. (Jean Houssaye, (επίμ.), 2000, σ.296, και σ.σ. 294-299· βλέπε επίσης, Neill, 1972· Νηλ 1977· Νηλ, 1989).

1.1.7. Ψυχολογικές Θεωρίες για το Παιχνίδι

1.1.7.1. Η Γνωστική-Αναπτυξιακή Θεωρία του Jean Piaget (1896-1980)

Ο Γάλλος ψυχολόγος Jean Piaget, εντόπισε τρεις μορφές παιχνιδιού τις οποίες αντιστοίχισε με τις τρεις πρώτες ηλικιακές περιόδους, τα τρία πρώτα στάδια, δηλαδή,

της θεωρίας του για την γνωστική ανάπτυξη⁷. Στο πρώτο αναπτυξιακό στάδιο, το Αισθησιοκινητικό (από τη γέννηση έως 2 ετών), αντιστοιχεί το αισθησιοκινητικό παιχνίδι ή παιχνίδι άσκησης, στο δεύτερο αναπτυξιακό στάδιο, το Προενοιολογικό (2 έως 7 ετών), αντιστοιχεί το συμβολικό παιχνίδι, και στο τρίτο στάδιο, αυτό των Συγκεκριμένων Λογικών Ενεργειών (7 έως 12 ετών), αντιστοιχεί το παιχνίδι με κανόνες. (Βοσνιάδου, 2001α, σσ. 95-96· Αυγητίδου, 2001α, σσ. 17-18· Wood & Bennett, 2001, σ. 203). Έτσι, το παιχνίδι θεωρείται ως ένα εξελικτικό φαινόμενο το οποίο υπάρχει σε συνάρτηση με το κάθε νοητικό στάδιο, από όπου θα περάσει αναγκαστικά το παιδί, προκειμένου να διαγράψει την πορεία από την εγωκεντρική στην αντικειμενική σκέψη (Μακρυνιώτη, 2000, σ. 98). Αυτή η σύνδεση των σταδίων της νοητικής ανάπτυξης με συγκεκριμένα είδη παιχνιδιού, οδηγεί σε μια ταξινόμηση των ειδών αυτών ανάλογα με ανώτερα και κατώτερα, παρουσιάζοντας έτσι, το αισθησιοκινητικό παιχνίδι, για παράδειγμα, ως πρωτόγονο και το παιχνίδι με κανόνες ως ανώτερο. Παρότι η κατηγοριοποίηση κρίνεται απαραίτητη για την μελέτη του παιχνιδιού, οι ταξινομήσεις αυτές μπορεί να οδηγήσουν τους μελετητές και παρατηρητές του παιχνιδιού σε μια κανονιστική πλαισίωσή του, αφού η παρατηρήσεις τους θα γίνονται με βάση τα συγκεκριμένα είδη παιχνιδιού, «ξεχνώντας» να ασχοληθούν με το τι σημαίνουν για τα παιδιά οι κατηγορίες αυτές. Για τον λόγο αυτό ασκήθηκε κριτική στον ορισμό του Piaget για το παιχνίδι (Αυγητίδου, 2001α, σσ. 18-19).

Ο Piaget, επίσης, υποστήριζε ότι το παιχνίδι είναι μια βιολογική λειτουργία άσκησης των ικανοτήτων του ανθρώπου, προκειμένου οι ικανότητες αυτές να μην ατροφήσουν, ενώ ταυτόχρονα, μέσω αυτού, οικοδομείται και η γνώση, κατά τα δύο πρώτα αναπτυξιακά στάδια (Αισθησιοκινητικό και Προενοιολογικό) (Kaimii&Devries, 1979, σ.25), για τα αντικείμενα στο φυσικό κόσμο (Αυγητίδου, 2001α, σ.19). Πως όμως συμβαίνει αυτό; Πως το παιδί επικοινωνεί με το περιβάλλον και μέσω του παιχνιδιού κατακτά την γνώση; Η μάθηση πραγματοποιείται καθώς το παιδί *επενεργεί* και *αντιδρά* στο φυσικό και το κοινωνικό του περιβάλλον (Αυγητίδου, 2001α, σ.19) και το παιχνίδι βοηθά το παιδί να αφομοιώσει τις εμπειρίες που προσλαμβάνει και να τις μετασχηματίσει με βάση τις ανάγκες του, δομώντας με τον τρόπο αυτό την νόησή του (Κανάκης, 1990, σ.21). Η έννοια της *αφομοίωσης* αναφέρεται στην αναγνώριση, κατηγοριοποίηση και χρησιμοποίηση των περιστατικών που λαμβάνουν χώρα τη συγκεκριμένη στιγμή, από το παιδί, σύμφωνα όμως με προηγούμενες εμπειρίες, προσπαθώντας έτσι να φέρει την πραγματικότητα στα μέτρα του και σε ό,τι του είναι οικείο, ενώ η έννοια της *συμμόρφωσης* λαμβάνει χώρα όταν το παιδί παρατηρεί κάτι καινούργιο κατά τη διάρκεια ενός περιστατικού και το λαμβάνει υπόψη του προκειμένου να μπορέσει να μεταβάλει τον εαυτό του και να τον εντάξει σε μια νέα πραγματικότητα (Μακρυνιώτη, 2000, σ. 99). Ωστόσο, αφού το παιδί προσπαθεί να φέρει την πραγματικότητα στα μέτρα του και όχι να κατασκευάσει νέες γνωστικές δομές για να συμμορφωθεί σε αυτήν, το συμβολικό παιχνίδι δεν αποτελεί μέσο για γνωστική ανάπτυξη (Αυγητίδου, 2001α, σ.19). Έτσι, το παιχνίδι απλώς αντανάκλα το επίπεδο της γνωστικής ανάπτυξης που έχει αποκτηθεί, παραδοχή που όπως θα δούμε και παρακάτω έρχεται σε αντίθεση με τις απόψεις του Vygotsky, βάση των οποίων το παιχνίδι χρησιμεύει στο να επεκταθεί η γνωστική ανάπτυξη του παιδιού (Wallace, *The Importance of Play*). Επιπροσθέτως, ο Piaget, σε αντίθεση με τον Vygotsky, δίνει βάση στο φυσικό περιβάλλον, αφήνοντας

⁷ Με τον όρο στάδιο οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι εννοούν τις «ποιοτικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένη η συμπεριφορά του ατόμου» (Βοσνιάδου, 2001, σ. 95).

στο περιθώριο την επίδραση του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος στην συμπεριφορά των παιδιών (Αυγητίδου, 2001α, σ.18).

1.1.7.2. Το Παιχνίδι στην Ιστορικο-Κοινωνικο-Πολιτισμική Προσέγγιση του Lev Vygotsky (1896–1934)

Στο βιβλίο «Νους στην Κοινωνία : Η ανάπτυξη των Ανώτερων Ψυχολογικών Διαδικασιών», ο μεγάλος σοβιετικός ψυχολόγος Lev Vygotsky (1993, 2000), μεταξύ άλλων αναπτύσσει τις απόψεις του για τον ρόλο του παιχνιδιού στην ανάπτυξη. Ασκώντας κριτική στις θεωρίες των συναδέλφων του ψυχολόγων, αλλά και ορισμένες πρακτικές των παιδαγωγών, οι οποίες δεν λάμβαναν υπόψη τις ανάγκες του παιδιού και μελετούσαν τις διανοητικές του λειτουργίες χωρίζοντας την πνευματική του ανάπτυξη σε ανώτερη και κατώτερη, ο Vygotsky μας εφιστά την προσοχή προς την αντίθετη ακριβώς κατεύθυνση.

Υποστηρίζει πως με το παιχνίδι, όπως και με κάθε κίνητρο για δράση, το παιδί ικανοποιεί τις ανάγκες του. Έτσι, το παιχνίδι δεν μπορεί να οριστεί απλά ως μια δραστηριότητα που δίνει χαρά στο παιδί, αλλά πρέπει, εάν θέλουμε να κατανοήσουμε τη μετάβαση από το ένα στάδιο ανάπτυξης στο άλλο, να το δούμε κάτω από το πρίσμα των αναγκών και των κινήτρων του παιδιού. Έως και τριών ετών τα παιδιά ικανοποιούν άμεσα τις επιθυμίες τους, αλλά από την ηλικία αυτή και έπειτα εμφανίζονται, σύμφωνα με τον Vygotsky, «απραγματοποίητες τάσεις και επιθυμίες» και ο ίδιος πιστεύει πως: «εάν κατά τα σχολικά χρόνια δεν αναπτύσσονταν οι μη άμεσα πραγματοποιήσιμες ανάγκες, δε θα υφίσταντο παιχνίδι, αφού, όπως φαίνεται το παιδί ανακαλύπτει το παιχνίδι όταν αρχίζει να βιώνει απραγματοποίητες τάσεις» (Vygotsky, 2000, σ. 158). Ο κόσμος μέσα στον οποίο πραγματοποιούνται οι απραγματοποίητες επιθυμίες είναι ο μαγικός κόσμος του παιχνιδιού, μέσω της ψυχολογικής συνειδητής διαδικασίας της φαντασίας. «Μπορούμε να πούμε», αναφέρει ο Vygotsky, «πως η φαντασία στους ενήλικες και τα σχολιαρόπαιδα είναι το χωρίς δράση παιχνίδι» (Vygotsky, 2000, σ. 159) και όχι το αντίστροφο. Από το παιχνίδι, τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, αντλούν χαρά, χωρίς όμως να συνειδητοποιούν τα κίνητρα που το ώθησαν σε αυτό, και σε αυτό ακριβώς το σημείο έγκειται η διαφορά του με την εργασία. Η διαφορά, λοιπόν, του παιχνιδιού σε σχέση με τις άλλες δραστηριότητες είναι ότι το παιδί παίζοντας δημιουργεί μια φανταστική κατάσταση, κάτι που μέχρι τότε θεωρούταν ως ένα μόνο παράδειγμα παιχνιδιού και όχι το κύριο χαρακτηριστικό του. Επίσης, θεωρεί, πως το να χαρακτηρίζουμε το παιδικό παιχνίδι ως κάτι το συμβολικό είναι λάθος, ενώ παράλληλα υποστηρίζει πως κάθε φανταστική κατάσταση παιχνιδιού εμπεριέχει κανόνες και το αντίστροφο. (Vygotsky, 2000, σσ.159-162).

Ο Vygotsky, θεωρεί πως η επίδραση του παιχνιδιού στην ανάπτυξη του παιδιού είναι τεράστια. Από την προσχολική ηλικία και έπειτα, εξ αιτίας της εμφάνισης της διάστασης ανάμεσα στο νοηματικό και το οπτικό πεδίο του παιδιού, παρατήρησε πως, κατά το παιχνίδι:

[...] η σκέψη διαχωρίζεται από τα αντικείμενα, και η δράση είναι επακόλουθο των ιδεών μάλλον παρά των πραγμάτων: ένα κομμάτι ξύλου αρχίζει να γίνεται κούκλα κι ένα ραβδί γίνεται άλογο. Η δράση βάσει κανόνων αρχίζει να καθορίζεται από ιδέες και όχι από τα ίδια τα αντικείμενα. [...] Το παιδί δεν το κάνει αυτό απότομα, γιατί του

είναι τρομερά δύσκολο να διαχωρίσει τη σκέψη (το νόημα δηλαδή μιας λέξης) από το αντικείμενο.

Το παιχνίδι παρέχει ένα μεταβατικό στάδιο προς αυτήν την κατεύθυνση, οπότε ένα αντικείμενο (για παράδειγμα, ένα ραβδί) γίνεται άξονας για να διαχωριστεί η έννοια του αλόγου από ένα αληθινό άλογο. Το παιδί δεν μπορεί να ξεχωρίσει τη σκέψη από το αντικείμενο. Η αδυναμία του παιδιού συνίσταται στο ότι, για να φανταστεί ένα άλογο, χρειάζεται να προσδιορίσει την πράξη του χρησιμοποιώντας ως μέσο «το άλογο-μέσα-στο ραβδί». Παρόλα' αυτά όμως, η βασική δομή που καθορίζει τη σχέση του παιδιού με την πραγματικότητα αλλάζει ριζικά αυτήν την κρίσιμη στιγμή, επειδή αλλάζει η δομή των αντιλήψεών του (Vygotsky, 2000, σ.165).

Οι ιδιότητες όμως των αντικειμένων εξακολουθούν να έχουν σημασία για το παιδί. Έτσι, για παράδειγμα ένα τραπουλόχαρτο δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως άλογο από το παιδί, ενώ ένας ο ενήλικας μπορεί να προβεί σε μια τέτοια συνειδητή χρήση των συμβόλων. Αντίστοιχη πορεία με τα αντικείμενα ακολουθεί και η δραστηριότητα του παιδιού. Στην αρχή της ανάπτυξης η δράση κυριαρχεί της έννοιας. Κατά τη προσχολική ηλικία ισχύει κάτι τέτοιο αρχικά, αλλά καθώς το παιδί αναζητά έναν άξονα που θα έχει τη μορφή μιας πράξης (που θα αντικαταστήσει την πραγματική πράξη), η δράση μπαίνει σε δεύτερη μοίρα και παίρνει τη θέση του άξονα και η έννοια χωρίζεται από την πράξη με μια διαφορετική πράξη. «Στο παιχνίδι, μια πράξη αντικαθιστά μian άλλη πράξη ακριβώς όπως ένα αντικείμενο αντικαθιστά ένα άλλο αντικείμενο» (Vygotsky, 2000, σ. 170). Η δράση, με άλλα λόγια, στο παιχνίδι υποτάσσεται στο νόημα, ενώ στην πραγματική ζωή η πράξη κυριαρχεί του νοήματος, άρα το να υποθέσουμε πως το παιχνίδι αποτελεί την κυρίαρχη μορφή της καθημερινότητάς του είναι λάθος. Επίσης λάθος, θα ήταν να πούμε ότι η συμπεριφορά του παιδιού, στη ζωή πάντοτε καθοδηγείται από το νόημα. Στη πραγματική ζωή δεν είναι αδύνατο να υπάρχει τόσο αυστηρή υποταγή στους κανόνες, ενώ στο παιχνίδι αυτό είναι δυνατό. Από αυτήν την άποψη το παιχνίδι δημιουργεί μια Ζώνη Επικείμενης ή Εγγύτερης Ανάπτυξης του παιδιού (ΖΕΑ), για αυτό και ο Vygotsky, πιστεύει πως μόνο με αυτήν την έννοια μπορούμε να πούμε ότι το παιχνίδι είναι η κυρίαρχη δραστηριότητα που καθορίζει την ανάπτυξη του παιδιού. Η ΖΕΑ που ορίζεται από τον Vygotsky ως η απόσταση:

[...] ανάμεσα στο πραγματικό αναπτυξιακό επίπεδο, όπως αυτό καθορίζεται από την ανεξάρτητη επίλυση προβλημάτων, και στο επίπεδο δυνάμει ανάπτυξης, όπως αυτό καθορίζεται από την επίλυση προβλημάτων κάτω από την καθοδήγηση των ενηλίκων ή σε συνεργασία με πιο ικανούς συνομηλίκους (Vygotsky, 2000, σ.147).

Έτσι, σύμφωνα με τα παραπάνω, η μάθηση και η ανάπτυξη είναι προϊόν της αλληλεπίδρασης των λιγότερων έμπειρων παιδιών, με τους ενήλικες ή περισσότερο έμπειρους άλλους, όπως για παράδειγμα, μεγαλύτερα αδέρφια, ή πιο ικανούς συνομηλίκους, φίλους κ.λ.π.. Μια από τις κυρίαρχες, για την παιδική ζωή, δραστηριότητες, μέσα από τις οποίες μπορεί να δημιουργηθεί μια Ζώνη Εγγύτερης Ανάπτυξης, είναι αυτή του παιχνιδιού και της φανταστικής κατάστασης και κανόνων που προκύπτουν από αυτήν. Εξάλλου, το παιχνίδι, για να κλείσουμε την ενότητα αυτή με τα λόγια του Vygotsky, αποτελεί για το παιδί μια μέγιστη πηγή ανάπτυξης:

Στο παιχνίδι το παιδί πάντα ξεπερνάει το μέσο όρο της ηλικίας του, και πηγαίνει πέρα από την καθημερινή του συμπεριφορά: στο παιχνίδι θαρρείς και γίνεται ένα κεφάλι ψηλότερο απ' ότι είναι. Όπως το κέντρο ενός μεγεθυντικού φακού, το παιχνίδι περιέχει όλες τις αναπτυξιακές τάσεις συμπυκνωμένες, κι αποτελεί μια μέγιστη πηγή ανάπτυξης (Vygotsky, 2000, σ.172).

1.1.8. Τέλος 20^{ου} Αιώνα

1.1.8.1. Κοινωνιολογική Προσέγγιση του Christopher Lash (1932-1994)

Ο Christopher Lash, στο βιβλίο του *Η κουλτούρα του Ναρκισσισμού*, αναπτύσσει τη θεωρία του, σε σχέση με τις συνέπειες του καπιταλισμού και του φιλελευθερισμού, στη δυτική κουλτούρα. Ισχυρίζεται πως οι άνθρωποι των δυτικών χωρών έχουν πια περάσει σε μια ναρκισσιστική ενασχόληση με τον εαυτό τους. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά:

Ο καινούργιος Νάρκισσος κατατρώχεται όχι από ενοχή αλλά από αγωνία, άγχος. Επιδιώκει όχι να επιβάλλει τις βεβαιότητές του στους άλλους, αλλά να βρει νόημα στη ζωή. [...] Αγρίως ανταγωνιστικός στην απαίτησή του για έγκριση και επιδοκιμασία, δυσπιστεί απέναντι στον ανταγωνισμό επειδή τον συνδέει ασύνειδα με μια αχαλίνωτη ενόρμηση καταστροφής. Άρα αρνείται τις ανταγωνιστικές ιδεολογίες που άκμασαν σε ένα προγενέστερο στάδιο της καπιταλιστικής ανάπτυξης και δυσπιστεί μέχρι την περιορισμένη τους έκφραση στα αθλήματα και τα παιχνίδια. Παινεύει την συνεργασία και την ομαδική δουλειά, ενώ θρέφει βαθιά αντικοινωνικές τάσεις (Λας, 1979, σ.14).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο Lash, πιστεύει πως τα αθλήματα και τα παιχνίδια προσφέρουν στους ανθρώπους ανακούφιση και φυγή από την καθημερινή ζωή, ικανοποιούν την ανάγκη για φαντασία, για «την αναζήτηση δυσκολιών χωρίς ανταλλάγματα», και συνδυάζουν «την παιδιάστικη ζωντάνια με σκόπιμα δημιουργημένες περιπλοκές». Όταν παίζουμε αισθανόμαστε την ελευθερία, θυμόμαστε την τελειότητα της παιδικής ηλικίας, και οι μοναδικοί καταναγκασμοί που υπάρχουν είναι η υπακοή μας στους κανόνες στους οποίους υποτασσόμαστε με τη θέλησή μας. Χρησιμοποιούμε την επιδεξιότητα και το μυαλό μας και προσηλωνόμαστε στον στόχο μας, χωρίς αυτό να έχει καμία χρησιμότητα. Αυτή η «περιττότητα» του παιχνιδιού, είναι και η χάρη του: «η τεχνητότητά του, τα αυθαίρετα εμπόδια που θέτει αποκλειστικά και μόνο για να προκαλέσει τους παίχτες να τα υπερβούν, η απουσία κάθε ωφελμιστικού ή εξυψωτικού αντικειμενικού στόχου». (Λας, 1979, σ.104). Κατά τον Lash οι σύγχρονοι άνθρωποι, έχουν στραφεί στο παιχνίδι, γιατί οι δουλειές τους, δεν προσφέρουν καμία ευχαρίστηση έχουν καταντήσει ρουτίνα και δεν βρίσκουν σε αυτές τις σωματικές και διανοητικές δυσκολίες που επιθυμούν. Και δεν φταίνε μόνο η ρουτίνα ή η αγγαρεία για αυτό, αλλά οι συνθήκες στις οποίες δουλεύουν οι άνθρωποι και κυρίως οι συνθήκες στα γραφεία. «Όταν η εργασία χάνει την χειροπιαστή, απτή ποιότητά της, χάνει τον χαρακτήρα του μετασηματισμού της ύλης από την ανθρώπινη επινοητικότητα και γίνεται εκ ολοκλήρου αφηρημένη και απρόσωπη» (Λας, 1979, σ.105). Το γεγονός ότι το παιχνιδώδες στοιχείο σταδιακά εξαλείφεται από όλες τις πολιτιστικές μορφές (θρησκεία, νόμος, πόλεμος, εργασία), όπως ο Huizinga είχε διακρίνει, δίνει στο παιχνίδι μια πρωτοφανή σημασία και παρατηρείται στις μέρες μας μια άνοδος των αθλημάτων ενώπιον θεατών, η οποία όμως έχει εξαλείψει την αξία του αθλητισμού. Ο Lash, παραθέτει τις απόψεις του Huizinga, σχετικά με το πώς τα παιχνίδια και τα αθλήματα έχουν μετατοπιστεί στην υπερβολική σοβαρότητα, για να τις αντικρούσει στην συνέχεια. Δεν φταίει, υποστηρίζει, το ότι τα παιχνίδια μας χαρακτηρίζονται από υπερβολική σοβαρότητα, αφού όπως και ο ίδιος ο Huizinga αναφέρει ότι, το παιχνίδι στις καλύτερες στιγμές του είναι σοβαρό, και «η ουσία του παιχνιδιού έγκειται στο να παίρνουμε σοβαρά δραστηριότητες που δεν έχουν σκοπό, δεν εξυπηρετούν ωφελμιστικούς στόχους» (Λας, 1979, σ.112). Ούτε φταίει η ύπαρξη θεατών στα

στάδια, και η επαγγελματισμός του αθλητή ή ο ανταγωνισμός, για την κατάντια του αθλητισμού, γιατί μια «αθλητική εκδήλωση, όπως και οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, ανακαλεί μια πλούσια σειρά συνειρμών και φαντασιών, που διαμορφώνουν ασύνειδες αντιλήψεις της ζωής. Το να είσαι θεατής δεν είναι πιο «παθητικό» από το να ονειροπολείς, φτάνει το θέαμα να είναι τέτοιας ποιότητας, ώστε να προκαλεί μια συγκινησιακή απόκριση» (Λας, 1979, σσ. 110-111). Εκείνο που φταίει είναι η «κατάρρευση των συμβάσεων που περιβάλλουν το παιχνίδι», αφού έχει χαθεί το τελετουργικό στοιχείο και το στοιχείο του εορτασμού. Παίχτες και θεατές, δηλαδή, να συνεργάζονται για να δημιουργηθεί η ψευδαίσθηση, όπως και στο θέατρο, της πραγματικότητας. Στην εποχή μας αυτό το στοιχείο της φαντασίας και της ψευδαίσθησης χάνεται, και οφείλεται και στους αθλητές και στους θεατές, και στα Μ.Μ.Ε., όχι γιατί αντιμετωπίζουν τα αθλήματα με υπερβολική σοβαρότητα, αλλά λόγω της έλλειψης της σοβαρότητας απέναντι στους κανόνες και τις συμβάσεις του παιχνιδιού. Τρανταχτά παραδείγματα καταπάτησης κανόνων και παραβίαση της μαγείας, της ψευδαίσθησης των παιχνιδιών αποτελούν η βία των φιλάθλων στα γήπεδα, καθώς και οι τηλεοπτικές μεταδόσεις των αγώνων αυτών από την τηλεόραση (Λας, 1979, σσ.112-113).

Ύστερα από αυτήν την συνοπτική παρουσίαση των θεωριών του παιχνιδιού, αλλά και τον εντοπισμό της θέσης του στις κοινωνίες και κυρίως στους δυτικούς πολιτισμούς που περιεργαστήκαμε ανά ιστορική περίοδο, εύλογο είναι να αναρωτιόμαστε τα εξής: Ποια είναι η θέση του παιχνιδιού στις ζωές των ανθρώπων, ενηλίκων και παιδιών, στον 21^ο αιώνα; Και ποια είναι η θέση του στην εκπαίδευση και ιδιαίτερα στην ελληνική; Σε αυτές τις ερωτήσεις προσπαθούμε να απαντήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο, αφού δούμε πρώτα, συνοπτικά, τα αποτελέσματα των ερευνών για τη σημασία του παιχνιδιού στην μάθηση και ανάπτυξη των παιδιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η Σύγχρονη Εκπαιδευτική Πραγματικότητα και το Παιχνίδι

2.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο αναφερόμαστε στην αξία του παιχνιδιού στην εκπαίδευση και στις σύγχρονες επιστημονικές απόψεις για το παιχνίδι και τη συμβολή του στη μάθηση και ανάπτυξη των παιδιών. Σύμφωνα με τις έρευνες, τα παιδιά, μέσω του παιχνιδιού, μπορούν να επιλύουν προβλήματα και να κατανοούν έννοιες. Επιπλέον, οι ερευνητές βασισμένοι στην θεωρία του Vygotsky για την Ζώνη της Εγγύτερης Ανάπτυξης, αναφέρουν ότι η μάθηση και ανάπτυξη των παιδιών, ενισχύεται καθώς τα παιδιά εκπαιδεύονται να παίζουν παιχνίδια και κυρίως κοινωνικά-δραματικά παιχνίδια, όχι μόνο λόγω της γοητείας αυτών των παιχνιδιών και της δυνατότητας για χρήση της φαντασίας, αλλά κυρίως λόγω της συμμετοχής και αλληλεπίδρασης των εκπαιδευτικών και των άλλων εμπειρών, στα παιχνίδια τους. Ποια είναι όμως η θέση του παιχνιδιού στην σύγχρονη ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα; Το παιχνίδι έχει την θέση που του αξίζει στα σχολεία μας; Μπορούμε να πούμε ότι η ελληνική κοινή γνώμη, μάλλον, δεν αποδέχεται το παιχνίδι ως ένα χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο και ότι γενικότερα η εκπαιδευτική πράξη, στερείται ουσιαστικής αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας μεταξύ δασκάλων και μαθητών και αναγνώρισης της σωματικής και βιωματικής διάστασης της ανθρώπινης εμπειρίας και αλληλεπίδρασης. Μια από τις προσεγγίσεις που λαμβάνουν υπόψη τους τα παραπάνω και στηρίζεται στην άποψη ότι το σώμα, το βίωμα και το ευρύτερο περιβάλλον των ανθρώπων (ο οίκος τους), βρίσκονται σε άμεση και αλληλεπιδραστική σχέση μεταξύ τους είναι η Οικο-Σωματικο-Βιωματική προσέγγιση για την μάθηση και ανάπτυξη και μια από τις προτάσεις της αποτελεί η Βιωματική, Ευρετική και Διαλογική/Επικοινωνιακή Ψυχοπαιδαγωγική. Στην προσέγγιση αυτή, η σχολική τάξη και οι συμμετέχοντες σε αυτή, αποτελούν ένα αλληλεπιδραστικό σύστημα που όλοι αλληλεπιδρούν με του άλλους ενεργητικά και όχι παθητικά, και η όλη διαδικασία της μάθησης δεν γίνεται αντιληπτή ως μια γραμμική και μονόδρομη πορεία, που ξεκινάει από τον δάσκαλο και καταλήγει στον μαθητή, αλλά ως μια αλληλεπιδραστική και διαλογική διαδικασία. Οι τεχνικές και οι μέθοδοι που συμβάλλουν ως προς την δημιουργία τέτοιων διαδικασιών μέσα στην τάξη και που συμβάλουν στην κοινωνικο-ηθική μάθηση και ανάπτυξη των παιδιών είναι η αφήγηση, οι τέχνες και το παιχνίδι.

2.1.1. Η Αξία του Παιχνιδιού στην Εκπαίδευση

Μία από τις δραστηριότητες που μπορεί να δώσει νόημα στον κόσμο των παιδιών, να επιδράσει θετικά ως προς την αλληλεπίδραση και επικοινωνία με τους συνομηλίκους αλλά και ενήλικους, δασκάλους και γονείς, να σεβαστεί την σωματική/βιωματική διάσταση της ανθρώπινης ζωντανής εμπειρίας και αλληλεπίδρασης, και που ως εκ τούτου κρίνεται απαραίτητο να χρησιμοποιείται στην εκπαιδευτική διαδικασία, είναι το παιχνίδι. Το παιχνίδι, όχι απλώς δεν είναι χάσιμο χρόνου, όπως συχνά πιστεύεται, αλλά μπορεί να προσφέρει ευκαιρίες για

δημιουργικότητα, αυτενέργεια, αυθορμητισμό και να συμβάλει στην ψυχοσωματική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού (Αυγητίδου, 2001β, σσ. 13-51· Δαφέρμος & Μπαλή, 2009, σ.σ. 295-308). Οι θεωρίες του Piaget, για τα στάδια ανάπτυξης του παιδιού, για το παιχνίδι, και για την «ανώριμη» και «εγωκεντρική» σκέψη των παιδιών, επηρέαζαν την παιδαγωγική σκέψη για πολύ καιρό. Οι έρευνες, όμως, που πραγματοποιήθηκαν σε αυτό τον τομέα, όπως για παράδειγμα, αυτές της Donaldson (Donaldson, 2001), αποδεικνύουν ότι τα παιδιά δεν είναι ανίκανα να σκέφτονται λογικά, αλλά ότι οι πειραματικές μέθοδοι του Piaget και οι τρόποι με τους οποίους μιλούσαν οι ερευνητές στα παιδιά καθιστούσαν την όλη διαδικασία δυσνόητη για αυτά (Βοσνιάδου, 2001β, σσ. 9-15· Δαφέρμος & Μπαλή, 2009, σ. 298). Το σημαντικό στοιχείο που προκύπτει από τις έρευνες και που μας απασχολεί εδώ, είναι ότι τα παιδιά μέσα από διαδικασίες παιχνιδιού κατανόησαν τα προβλήματα και μπόρεσαν να τα επιλύσουν. Η Βοσνιάδου για παράδειγμα, στην έρευνά της για τον μεταφορικό λόγο και την δυσκολία που αντιμετωπίζουν τα μικρά παιδιά στην κατανόησή του, κατέληξε στο συμπέρασμα πως μέσα από διαδικασίες παιχνιδιού (δραματοποίηση ιστοριών και άλλων παιχνιδιών), τα παιδιά μπορούν να κατανοήσουν τις μεταφορές (Βοσνιάδου, 2001β, σσ.13-15) και αναφέρει στο εισαγωγικό σημείωμα του βιβλίου της Donaldson:

Η Donaldson επιχειρηματολογεί με πειστικότητα ότι τυχόν αποτυχία στην κατανόηση του γλωσσικού μηνύματος μπορεί να εξηγήσει πολλές από τις δυσκολίες που έχουν τα παιδιά με τη σχολική μάθηση. Τα έργα που έχουν να εκτελέσουν τα παιδιά στο σχολείο είναι συνήθως τελείως απομακρυσμένα και αφηρημένα από πραγματικές καταστάσεις. Το πρόβλημα με το εκπαιδευτικό μας σύστημα, όπως είναι σήμερα, είναι ότι περιμένουμε από τα παιδιά να έχουν αναπτύξει αφαιρετικούς τρόπους σκέψης πριν πάνε στο σχολείο, χωρίς να τους μαθαίνουμε πώς να το κάνουν αυτό. Έχουμε αποτύχει στο να κατανοήσουμε, από το δικό μας εγωκεντρικό πλαίσιο, ότι η ικανότητα απελευθέρωσης της σκέψης και της γλώσσας από τα συγκεκριμένα γεγονότα του πραγματικού κόσμου είναι δύσκολη ακόμη και στην περίπτωση μορφωμένων ενήλικων στην κοινωνία μας [...] (Βοσνιάδου, 2001β, σ.14).

Οι ερευνητές των λειτουργιών του παιχνιδιού, λοιπόν, ανεξάρτητα με τον επιστημονικό κλάδο στον οποίο ανήκουν, συμφωνούν ως προς ότι το παιχνίδι κατέχει σημαντική θέση στις διαδικασίες ανάπτυξης των παιδιών και σχετίζεται με την μάθηση. Επίσης, ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν πως η συμμετοχή των ενηλίκων στο κοινωνικό-δραματικό παιχνίδι εξασφαλίζει «μεγαλύτερη πολυπλοκότητα στο περιεχόμενο και στη διαδικασία του παιχνιδιού στις απαραίτητες κοινωνικές δεξιότητες για τη συμμετοχή στο παιχνίδι και γενικότερα να βελτιωθεί η ποιότητα της συμμετοχής των παιδιών στο παιχνίδι» (Αυγητίδου, 2001α, σ.32). Το κοινωνικό-δραματικό παιχνίδι ορίζεται ως τα παιχνίδια ρόλων που παίζονται από δύο ή περισσότερα παιδιά (Smith, 2001, σσ. 204-205), ενώ το δραματικό παιχνίδι ορίζεται ως το παιχνίδι όπου ένα παιδί μόνο του παίζει ένα ρόλο και προσποιείται ότι είναι κάποιος άλλος, που σύμφωνα με την Smilansky θα μπορούσε να ονομαστεί και ως «παιχνίδι προσποίησης» (Παπλωματά, 2004, σσ. 14-15) και το φανταστικό παιχνίδι ορίζεται ως το παιχνίδι που περιλαμβάνει δραστηριότητες υποκριτικού περιεχομένου, επικεντρώνεται στη φαντασία και συνήθως δεν περιλαμβάνει παιχνίδια ρόλων (Smith, 2001, σ.213). Η Smilansky ερεύνησε αυτά τα είδη παιδικών παιχνιδιών και υποστήριξε πως όταν οι ενήλικες (εκπαιδευτικοί) συμμετέχουν στα παιχνίδια και ενθαρρύνουν τα παιδιά να παίζουν κοινωνικά-δραματικά και φανταστικά παιχνίδια (όταν δηλαδή, τα παιδιά εκπαιδεύονται στο παιχνίδι) τότε αυξάνεται η ποσότητα και η πολυπλοκότητα των παιχνιδιών αυτών, καθώς επίσης και ότι παρατηρούνται και

βελτιώσεις στις κοινωνικές, γνωστικές και γλωσσικές ικανότητες των παιδιών. Ο Smith, όμως υποστηρίζει πως δεν είναι τόσο η ενθάρρυνση της φαντασίας που παίζει σημαντικό ρόλο αλλά η εμπλοκή των ενηλίκων στα παιχνίδια των παιδιών, ανεξάρτητα με τη φύση του παιχνιδιού, ανεξάρτητα, δηλαδή, από το αν το παιχνίδι είναι φανταστικό και κοινωνικο-δραματικό ή όχι, (σύμφωνα με τους ορισμούς της Smilansky). Το συγκεκριμένο είδος παιχνιδιού, όμως ασκεί ιδιαίτερη γοητεία και στους ενήλικες και στα παιδιά. Ίσως η γοητεία αυτή να έγκειται, σύμφωνα με τον Smith στο ότι: «μπορεί να αναπτύξει την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση ενηλίκου-παιδιού, χωρίς να αφαιρεί από την αλληλεπίδραση παιδιού-παιδιού, κάτι που τόσο συχνά μπορεί να προκαλέσει η παρέμβαση των ενηλίκων» (Smith, 2001, σ.215).

Οι παραπάνω διαπιστώσεις, είναι σύμφωνες με την θεωρία του Vygotsky για την Ζώνη της Εγγύτερης Ανάπτυξης (ZEA) (Vygotsky, 2000), όπου, όπως είδαμε και προηγουμένως, προϋποθέτουν την θέαση της μάθησης και ανάπτυξης του παιδιού, υπό το πρίσμα της ενεργητικής αλληλεπίδρασής του με τους έμπειρους άλλους. Επομένως, το παιχνίδι, με την συμμετοχή των ενηλίκων και των έμπειρων συνομηλίκων σε αυτό, μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο. Τι πραγματικά όμως συμβαίνει με το παιχνίδι στην σύγχρονη ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα; Κατέχει τη θέση που του ανήκει στα σχολεία μας;

2.1.2. Η Σύγχρονη Ελληνική Εκπαιδευτική Πραγματικότητα και το Παιχνίδι

Το τοπίο της σύγχρονης ελληνικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας, παρά τις προσπάθειες των τελευταίων χρόνων για μεταρρυθμίσεις, φαίνεται να μην δείχνει και τόσο όμορφο. Πραγματοποιήθηκαν αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα, αλλά έγιναν με αποσπασματικό και αποπλαισιωμένο από την κατάσταση της ελληνικής πραγματικότητας τρόπο, ενώ η απόσταση από την θεωρία και την εκπαιδευτική πράξη φαίνεται να είναι μεγάλη. Το γνωσιοκεντρικό και δασκαλοκεντρικό μοντέλο διδασκαλίας, εξακολουθεί να εφαρμόζεται και επιπλέον, οι προσεγγίσεις που ακολουθούνται είναι τεχνοκρατικές, μηχανιστικές, ορθολογιστικές και εντείνουν την ανταγωνιστικότητα (Πουρκός & Δασκαλάκη, 2000, σ.178). Παρατηρούμε ότι όσο περνάνε τα χρόνια το πρόγραμμα των παιδιών, εντός και εκτός σχολείου, γίνεται ολοένα και πιο φορτωμένο ακόμα και από την νηπιακή ηλικία. Δεν είναι τυχαίο, εξάλλου, το γεγονός ότι τα παιδιά σήμερα, παίζουν όλο και λιγότερο στην καθημερινή τους ζωή εντός και εκτός σχολείου. Και ενώ το αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου, για παράδειγμα, παρουσιάζει το παιχνίδι ως ένα απαραίτητο και σημαντικότερο συστατικό στοιχείο της μάθησης, στην πραγματικότητα δεν κατέχει την λειτουργική θέση που του αξίζει. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι εκπαιδευτικοί και γονείς συχνά δείχνουν να είναι επιφυλακτικοί απέναντι στα μη παραδοσιακά και δασκαλοκεντρικά μοντέλα διδασκαλίας και δυσκολεύονται να συνδέσουν το παιχνίδι με τη μάθηση, αφού αντιλαμβάνονται το παιχνίδι ως «χαμένος χρόνος» (Καζιάλες, 2007· Δαφέρμος & Μπαλή, 2009, σσ. 297-298).

Η κατάσταση αυτή του εκπαιδευτικού, αλλά και του γενικότερου κοινωνικού και πολιτικού συστήματος, έχει σημαντικές επιπτώσεις στις ψυχοσωματικές οντότητες των παιδιών-μαθητών. Στις σχολικές τάξεις, αλλά και στη σύγχρονη κοινωνία, παρατηρούνται, φαινόμενα ελλιπής αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας μεταξύ των ατόμων (ελλιπής ενεργητική υποκειμενικότητα). Κάθε υγιές άτομο, όμως, τείνει να αλληλεπιδρά και να επικοινωνεί με το άμεσο περιβάλλον του (Πουρκός & Δασκαλάκη, 2000, σσ. 175-179), όταν αυτή η τάση ανακόπτεται από μηχανιστικές και στερεοτυπικές συμπεριφορές, τότε τα άτομα συχνά αποκτούν ψυχο-σωματικά συμπτώματα, όπως ματαίωση, απογοήτευση, ανία, άγχος και κατάθλιψη. Όταν, μ'

άλλα λόγια, μέσα σε μια σχολική τάξη, ο εκπαιδευτικός πραγματοποιεί το μάθημά του, μονολογώντας και αδιαφορώντας για τις επιπτώσεις που έχει αυτός ο μονόλογος στους μαθητές του, και όταν τα παιδιά προσπαθούν να βρουν νόημα στην όλη διαδικασία, να τον πλησιάσουν και να επικοινωνήσουν μαζί του, αλλά εκείνος θέλει «απλώς να κάνει το μάθημά του», τότε η φυσική αυτή τάση των παιδιών για αλληλεπίδραση μειώνεται δραματικά. Όπως αναφέρουν οι Πουρκός και Δασκαλάκη:

[...] η έννοια της ενεργητικής υποκειμενικότητας αναφέρεται στη δυνατότητα του ατόμου να αλληλεπιδρά και να επικοινωνεί με το γύρω του άμεσο περιβάλλον (φυσικό και κοινωνικό) [...]. Η απορία ή το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι το τι πραγματικά γίνεται και σ' ένα άτομο συμβαίνει να μειώνει ή ακόμη και να «χάνει», κατά κάποιο τρόπο, αυτή τη φυσική του τάση για αυτενέργεια, αυτή την ενεργητική του περιέργεια να γνωρίσει τον κόσμο, αυτή την παιχιδιάρικη του διάθεση, αυτόν τον ενθουσιασμό και πηγαίο αυθορμητισμό σε καθετί το καινούργιο, με λίγα λόγια αυτή τη φυσική του γνωστική παρώθηση και δημιουργική δραστηριότητα, τη φυσική του αυτορρύθμιση, ευεξία και ζωτικότητα [...]. Παρόμοια φαινόμενα παρατηρούμε και στον χώρο της εκπαίδευσης όπου τόσο οι μαθητές όσο και οι εκπαιδευτικοί δυσκολεύονται να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους ψυχοπαιδαγωγικά, παρουσιάζοντας συγχρόνως χαμηλά επίπεδα γνωστικής παρώθησης και δημιουργικής ενεργητικότητας (Πουρκός & Δασκαλάκη, 2000, σσ. 176-177).

Από τις παραπάνω διαπιστώσεις αναδύεται η άμεση ανάγκη για την αλλαγή του σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος και των ψυχοπαιδαγωγικών προσεγγίσεων. Η εκπαίδευση θα πρέπει να προωθεί την ανάπτυξη νοήματος στον κόσμο των παιδιών και να λαμβάνει υπόψη της τη σημασία της «σωματικής/βιωματικής διάστασης της ανθρώπινης ζωντανής εμπειρίας και αλληλεπίδρασης» (Πουρκός & Δασκαλάκη, 2000, σσ.178). Μια από τις προσεγγίσεις που θεωρούμε ότι προσφέρει τις δυνατότητες για κάτι τέτοιο είναι η Οικο-Σωματικο-Βιωματική.

2.1.3. Η Οικο-Σωματικο-Βιωματική Προσέγγιση στην Μάθηση και Ανάπτυξη των παιδιών

Τα τελευταία χρόνια, η σχετική με τη μάθηση και ανάπτυξη των παιδιών, επιστημονική σκέψη έχει επηρεαστεί από τα έργα των Vygotsky και Bakhtin. Οι διαδικασίες διδασκαλίας και μάθησης, στην σχολική τάξη, έχουν αρχίσει να μελετούνται ως φαινόμενα που συμβαίνουν σε συγκεκριμένα κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικά πλαίσια και καταστάσεις. Οι προσεγγίσεις αυτές, αποδέχονται την άρρηκτη σύνδεση μεταξύ πλαισίου και των ανθρώπινων ψυχολογικών διαδικασιών και επομένως και της μάθησης και ανάπτυξης των παιδιών. Η μάθηση δεν γίνεται αντιληπτή ως μια γραμμική διαδικασία εσωτερίκευση της γνώσης, αλλά ως μια «...πολύπλοκη διαδικασία ανταπόκρισης του μαθητή [...] σε σχέση με τα κοινωνικά νοήματα που είναι συγκροτητικά των συγκεκριμένων πλαισίων δραστηριότητας που συμβαίνουν στην τάξη...» (Πουρκός, 2006, σ. 381).

Η οικο-σωματικο-βιωματική⁸ προσέγγιση, της οποίας εμπνευστής είναι ο Μ. Α. Πουρκός και που συμβαδίζει με το πνεύμα των παραπάνω διατυπώσεων, στηρίζεται στην άποψη ότι το σώμα και το βίωμα ενός ανθρώπου, βρίσκεται σε άμεση σχέση με τον οίκο του, δηλαδή, το οικολογικό του περιβάλλον. Τα εξωτερικά κίνητρα, που είναι χαρακτηριστικά του οίκου, μέσα από διαδικασίες εσωτερίκευσης ή

⁸ Η οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση είναι βασισμένη στα ευρήματα πολλών άλλων προσεγγίσεων, όπως της κοινωνικο-ιστορικο-πολιτιστικής προσέγγισης του Vygotsky και του Luria, της διαλογικής του Bakhtin και του Voloshinov, της σημειωτικής προσέγγισης του Eco κ.ά. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: Πουρκός 2006, σσ. 378-426

οικειοποίησης, μετασχηματίζονται σε εσωτερικά. Η μάθηση και η ανάπτυξη του ανθρώπου στηρίζεται στην σχέση αυτών των τριών στοιχείων: του οίκου, του σώματος και του βιώματος. Κάθε ένα από αυτά τα τρία στοιχεία δεν μπορεί από μόνο του να διαμορφώσει μια δράση ή μια μάθηση, αλλά χρειάζεται και τα άλλα στοιχεία του αλληλεπιδραστικού αυτού συστήματος και τις μεταξύ τους λειτουργικές συζεύξεις. Οι λειτουργικές συζεύξεις αυτές λειτουργούν με τη μορφή συστημάτων ενεργητικής δεκτικότητας. Σύμφωνα με τον Πουρκό:

Ο επιθετικός προσδιορισμός «ενεργητική» αναφέρεται στον ανοικτό, δυναμικό χαρακτήρα της παρουσίας ή ύπαρξης ενός ατόμου σε μια κατάσταση ή πλαίσιο, αλλά και στην εγγενή, ευρετική και αυτοσχεδιαστική του τάση να ενεργεί με βάση την κατάσταση του οίκου του (στενότερου και ευρύτερου). Η ενεργητική δεκτικότητα είναι μια δυναμική, ολιστική και ρέουσα κατάσταση που μπορεί να υποστεί διαφόρων ειδών περιγραφές τόσο από την πλευρά του οίκου όσο και από την πλευρά του σώματος και του βιώματος (Πουρκός 2006, σ. 395).

Τα συστήματα ενεργητικής δεκτικότητας οργανώνουν και κατευθύνουν τις πρακτικές των ατόμων και συγκροτούν τα πρότυπα και τις αξίες τους, ενώ ταυτόχρονα μέσα από αυτά πηγάζουν και οι πράξεις νοήματος. Για την επίλυση ενός προβλήματος, από το πιο απλό μέχρι το πιο σύνθετο, τα άτομα βασίζονται στις αρχές της ενεργητικής δεκτικότητας. Κάθε φορά όμως, επειδή πρόκειται για ρυθμιζόμενους αυτοσχεδιασμούς, οι αρχές της ενεργητικής δεκτικότητας είναι μοναδικές και ανεπανάληπτες. Επομένως και κάθε ανθρώπινη δράση είναι ανεπανάληπτη, διαφορετικά οι άνθρωποι θα είχαν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός ρομπότ (Πουρκός 2006, σ. 395-398).

Όπως, είδαμε και προηγουμένως, μια άλλη πτυχή που σχετίζεται με την μάθηση και ανάπτυξη του ανθρώπου, είναι αυτή που αφορά στα κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικά πλαίσια, μέσα στα οποία ζουν οι άνθρωποι. Σε κάθε πολιτισμικό πλαίσιο, έχουν αναπτυχθεί ορισμένα κριτήρια θέασης, ταξινόμησης και δόμησης του κόσμου. Τα κριτήρια αυτά που έχουν συγκεκριμένη κοινωνικο-ιστορική προέλευση, δημιουργήθηκαν από την ανθρώπινη πρακτική δραστηριότητα και συγκροτούν ένα «σύνολο αναγνωρίσιμων σημειωτικών μονάδων» (Πουρκός 2006, σ. 399). Ο κάθε πολιτισμός έχει τα δικά του κριτήρια, τον δικό του τρόπο να βλέπει τον κόσμο και ο τρόπος αυτός θέασης θεσπίζεται από την κοινωνία που ζει μέσα σε αυτό τον πολιτισμό. Όταν ένα καινούργιο μέλος της κοινωνίας γεννιέται αρχίζει να μαθαίνει τον κόσμο με βάση αυτά τα κριτήρια, αυτές τις σημειωτικές ή πολιτισμικές μονάδες. Η μάθηση, με άλλα λόγια, πραγματοποιείται από τη συμμετοχή των μελών της κοινωνίας σε αυτά τα πολιτισμικά συστήματα. Ο λόγος, η αφήγηση, οι μεταφορές, οι εικόνες και τα υπόλοιπα ανθρώπινα μέσα ή εργαλεία, μέσα από τις διαδικασίες διαπαιδαγώγησης, εκπαίδευσης και κοινωνικοποίησης, λειτουργούν ως μέσα ώστε οι άνθρωποι να οικειοποιηθούν, να αφομοιώσουν και να αναπαράγουν τα πρότυπα, τα κοινωνικά νοήματα και τις πρακτικές του πολιτισμού μέσα στον οποίο ζουν και δρουν. Οι άνθρωποι, αναπόφευκτα, για να μπορέσουν να συμμετέχουν στην κοινωνία και να αλληλεπιδράσουν και επικοινωνήσουν με τους άλλους, χρειάζεται να μαθαίνουν αυτές τις πολιτισμικές πρακτικές. Από εκεί και έπειτα, είναι σε θέση να επιλέγουν ποιες θα χρησιμοποιήσουν, ποιες θα αγνοήσουν ή ποιες θα δοκιμάσουν να αλλάξουν (η τελευταία επιλογή αποτελεί συνήθως μια επίπονη διαδικασία). Οι άνθρωποι, εν τέλει, σκέφτονται, αισθάνονται και δρουν με βάση αυτές τις πρακτικές, και αυτό αποτελεί μέρος της «καθημερινής τους ψυχολογίας» και νοηματοδότησης (Πουρκός 2006, σ. 401 και σσ. 398-401).

Στην οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση, όπως αναφέραμε και στην αρχή του υποκεφαλαίου υποστηρίζεται ότι το σώμα και το βίωμα ενός ανθρώπου, βρίσκεται σε άμεση σχέση με τον οίκο του. Με τον όρο βίωμα, εννοούνται οι διαδικασίες επενέργειας του ανθρώπου πάνω στον κόσμο ή της αλληλεπίδρασης του σώματός του με τα στοιχεία του οίκου του και οι διαδικασίες οικειοποίησης και νοηματοδότησης συγκεκριμένων κοινωνικο-πολιτισμικών δομών (θεσμών) και σημειωτικών συστημάτων. Το βίωμα έχει σημειωτική φύση και μπορεί να κατανοηθεί, «μόνο αν λάβουμε υπόψη τις σημειωτικές πράξεις του σώματος κάποιου στη βάση συγκεκριμένων πολιτισμικών σημειωτικών συστημάτων του οίκου του» (Πουρκός 2006, σ. 403).

Ας δούμε, όμως τι σημαίνουν οι παραπάνω θεωρήσεις, για το βίωμα, το σώμα και τον οίκο των ανθρώπων, στην εκπαίδευση, τη μάθηση και ανάπτυξη των παιδιών. Το οικογενειακό περιβάλλον, η σχολική τάξη, το φυσικό περιβάλλον κ.τ.λ. (δηλαδή, ο οίκος των παιδιών), αποτελούν αλληλεπιδραστικά συστήματα. Όλοι όσοι συμμετέχουν σε αυτά τα συστήματα παίζουν σημαντικό ρόλο (γονείς, δάσκαλοι, μαθητές, συμμαθητές κ.λ.π.). Ας πάρουμε για παράδειγμα, το σύστημα τις σχολικής τάξης. Σε αυτό το αλληλεπιδραστικό σύστημα ο δάσκαλος είναι εκείνος που προκαλεί αλλαγές και μετασχηματισμούς στην ψυχολογία των μαθητών και οι μαθητές, με έναν ενεργητικό τρόπο, μετασχηματίζουν τις συμβολικές πηγές, δηλαδή, τα σημειωτικά συστήματα, μέσα από μια αλληλεπιδραστική, διαλογική διαδικασία και συγκρότηση και ανασυγκρότηση των κοινωνικών νοημάτων. Οι μαθητές, δηλαδή, δεν ακολουθούν απλώς παθητικά τις οδηγίες του δασκάλου ή των άλλων έμπειρων ενηλίκων, αλλά αλληλεπιδρούν μαζί τους ενεργητικά και έτσι η όλη διαδικασία της μάθησης δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή ως μια γραμμική και μονόδρομη πορεία, που ξεκινάει από τον δάσκαλο και καταλήγει στον μαθητή. Για να κατανοήσουμε λοιπόν την μάθηση, η οποία προκύπτει όχι μόνο στο σχολικό περιβάλλον, αλλά και στο υπόλοιπο κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον του παιδιού, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας την ενεργητική του στάση, την «αυθόρμητη και εμπρόθετη δημιουργικότητα και τάση» του παιδιού να ανακαλύψει πράγματα για τον κόσμο και να δίνει τη δική του «ιδιαιτέρη παρουσία και νοηματοδότηση στις αλληλεπιδράσεις με τους άλλους (ενήλικους, γονείς, δασκάλους, συνομηλίκους κ.α.) και τα πράγματα» (Πουρκός 2006, σ. 406). Επίσης, για να αντιληφθούμε το πώς έρχονται τα παιδιά, σε γνωστική και συναισθηματική επαφή με ένα αντικείμενο, για παράδειγμα, με ένα γνωστικό αντικείμενο, θα πρέπει να δώσουμε την απαραίτητη προσοχή στις σημειωτικές πράξεις των σωμάτων τους, με βάση τα συγκεκριμένα πολιτισμικά σημειωτικά συστήματα της σχολικής τάξης, οικογένειας, κοινωνίας και πολιτισμού μέσα στον οποία ζουν και δρουν. Μ' άλλα λόγια, για να αντιληφθούμε τον τρόπο που τα παιδιά βιώνουν, αντιλαμβάνονται και οικειοποιούνται ή μαθαίνουν, θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας και τα σώματά τους και τις σημειωτικές πράξεις των σωμάτων τους.

Το βίωμα, το σώμα και ο οίκος των ανθρώπων βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση, από τη στιγμή της γέννησης, επομένως η μάθηση και η ανάπτυξη του ανθρώπου πρέπει να ερευνηθεί υπό αυτό το πρίσμα. Η εκπαίδευση των παιδιών θα πρέπει να περιλαμβάνει μεθόδους και τεχνικές που να στηρίζονται σε τέτοιου είδους παραδοχές, που αναγνωρίζουν την σημασία και την σχέση του βιώματος του σώματος και του οίκου, που λειτουργούν αλληλεπιδραστικά και επικοινωνιακά, αλλά και σέβονται την κάθε ανθρώπινη ύπαρξη ως μια μοναδική και ανεπανάληπτη προσωπικότητα, προκειμένου να αποφευχθεί η εμφάνιση ψυχο-σωματικών συμπτωμάτων και έλλειψης αυθορμητισμού, δημιουργικότητας και παιχνιδιάρικης διάθεσης. Επιπλέον, η εκπαίδευση, δεν θα πρέπει να στηρίζεται στην ορθολογική,

αφηρημένη και προτασιακή σκέψη και να προσφέρει στους μαθητές ηθικούς κανόνες, του οποίους θα πρέπει να μάθουν, σαν να ήταν ένα μάθημα, αλλά να δημιουργεί προϋποθέσεις και κατάλληλο έδαφος για την ουσιαστική κοινωνικο-ηθική διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

Ένα μέσο που μπορεί να συμβάλει ως προς αυτήν την κατεύθυνση είναι οι αφηγήσεις. Οι μύθοι και τα παραμύθια, για παράδειγμα, έπαιζαν σε παλαιότερα χρόνια αυτόν τον ρόλο. Σήμερα, ο δυτικός τρόπος σκέψης, που βασίζεται στον γνωστικισμό, έχει οδηγήσει στην απομάκρυνση των αφηγηματικών προσεγγίσεων από την εκπαίδευση των παιδιών. Οι αφηγήσεις, μπορούν να μεταφέρουν ηθικούς κανόνες στα παιδιά και να τους μετατρέψουν από αφηρημένους σε συγκεκριμένα βιώματα. Εξάλλου, η αφήγηση στον άνθρωπο, όπως θα δούμε και σε επόμενο κεφάλαιο, έχει τον χαρακτήρα της δόμησης και οργάνωσης της δράσης και της ζωής, της σύνδεσης των αντιλήψεων και των γεγονότων, και της ανάδυσης αφηγηματικών πλοκών και φανταστικών δημιουργημάτων. Οι άνθρωποι, όταν δημιουργούν αφηγήσεις, αναζητούν κάποιον άλλον, είτε στη φαντασία τους, είτε στην πραγματική διάσταση, για να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους να μοιραστούν, να επικοινωνήσουν και να συν-δημιουργήσουν. Η ανάγκη αυτή για αφήγηση υπάρχει όχι μόνο στους ενήλικες αλλά και στα παιδιά και ικανοποιείται μέσω του παιχνιδιού, της επικοινωνίας και του διαλόγου με τους φίλους, της αφήγησης των ιστοριών τους σε αυτούς. Όταν αυτή η ανάγκη δεν ικανοποιείται τότε τα παιδιά στρέφονται σε άλλα μέσα, στα οποία υπάρχει αφηγηματική πλοκή και περιπέτεια, όπως είναι τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, ή η παρακολούθηση προγραμμάτων στην τηλεόραση. Όταν η εκπαίδευση αρχίσει να παρέχει στους μαθητές την δυνατότητα για συμμετοχή, μέσω διάφορων τρόπων, σε αφηγήσεις, τότε συμβάλει στην κοινωνικο-ηθική ανάπτυξή τους. Οι σχετιζόμενες με ηθικά διλήμματα αφηγήσεις (όπως προτείνονται από την Βιοματική, Ευρετική και Διαλογική/Επικοινωνιακή Ψυχοπαιδαγωγική), που έχουν νόημα και σημασία για τα παιδιά και δεν είναι αφηρημένες, μπορεί να ακούγονται, να διαβάζονται, να βλέπονται, να εκδραματίζονται από τους μαθητές, και το κυριότερο, να τις μοιράζονται με άλλους. Οι τεχνικές αφήγησης και η αφηγηματική σκέψη οδηγούν τελικά στην ενίσχυση της ενεργητικής ηθικής δεκτικότητας του άλλου, αφού πρώτα ενεργοποιήσουν λειτουργίες και διαδικασίες, όπως είναι αυτές της ενσυναίσθησης, του προσανατολισμού της φροντίδας και της υπευθυνότητας, των διαπροσωπικών σχέσεων, των συγκρούσεων και των εμπειριών, της ιδιοσυγκρασίας, της προσωπικότητας και της διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης με το άλλο (Πουρκός, 2003, σσ. 195-221)

Ένα από τα μέσα που βρίσκεται ανάμεσα στις προτάσεις της οικο-σωματικο-βιοματικής προσέγγισης και της Βιοματικής, Ευρετικής και Διαλογικής/Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής, για την εκπαίδευση, είναι το παιχνίδι, και μια από τις μεθόδους που μπορεί, εάν εξελιχθεί και πλαισιωθεί θεωρητικά, να συνδυάσει το παιχνίδι, την αφήγηση, τις τέχνες και την δυνατότητα για βιοματική επένεργεια και σωματική έκφραση, την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας αλλά και την αλληλεπίδραση μεταξύ μελών και δασκάλου-εμπνευστή, την κοινωνικο-ηθική ανάπτυξη και την ενίσχυση της ενεργητικής ηθικής δεκτικότητας του άλλου, είναι αυτή του Θεατρικού Παιχνιδιού. Στα επόμενα κεφάλαια μελετάμε την μέθοδο του Θεατρικού Παιχνιδιού, και ορισμένες από τις ψυχοπαιδαγωγικές και ψυχοθεραπευτικές μεθόδους από τις οποίες αντλεί στοιχεία και τεχνικές, όπως είναι το Δράμα στην εκπαίδευση, καθώς και οι βιοματικές μέθοδοι και τεχνικές εμπνέωσης στην ψυχοθεραπεία. Έπειτα, παρατηρούμε τη θέση του Θεατρικού Παιχνιδιού στην εκπαίδευση και ασκούμε την κριτική μας για τους περιορισμούς της μεθόδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Το Θεατρικό Παιχνίδι

3.1. Εισαγωγή

Όπως είδαμε και στην εισαγωγή της εργασίας, η μέθοδος του Θεατρικού Παιχνιδιού στηρίζεται και σε πολλές άλλες μεθόδους και τεχνικές των ψυχοθεραπευτικών και ψυχοπαιδαγωγικών προσεγγίσεων. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναφερόμαστε σε μερικές μόνο από αυτές, αφού στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας δεν θα ήταν δυνατό να τις επεξεργαστούμε όλες. Η πρώτη μέθοδος είναι αυτή του Εκπαιδευτικού Δράματος, ή Δράμα στην εκπαίδευση ή η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση (Drama in Education). Αναφερόμαστε πρώτα στις ρίζες της μεθόδου αυτής, που ξεκινάνε από τους εκφραστές τις Νέας Αγωγής και από την ανάγκη για αλλαγή των αυταρχικών παιδαγωγικών αντιλήψεων που επικρατούσαν μέχρι και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου}. Οι τέχνες, άρχισαν να μπαίνουν μέσα στα σχολεία της εποχής και να εφαρμόζονται οι πρώτες μορφές θεατρικού ή δραματικού παιχνιδιού. Στην δεκαετία του '50, ο Άγγλος, Peter Slade, ξεκίνησε να εφαρμόζει το δράμα στην εκπαίδευση, και οι συνεχιστές του, Dorothy Heathcote και Gavin Bolton, βασιζόμενοι στις απόψεις των Lev Vygotsky και Jerome Bruner, άρχισαν να του δίνουν νέα πνοή. Βασισμένοι στις έννοιες της Ζώνης της Εγγύτερης Ανάπτυξης και της σκαλωσιάς, τόνισαν τον υποστηρικτικό ρόλο του δασκάλου στην όλη διαδικασία, που συντονίζει την δραστηριότητα και βοηθάει τα παιδιά να αντλήσουν νόημα από αυτήν και να κατανοήσουν και εμπλουτίσουν τις εμπειρίες τους. Παράλληλα, με αυτές τις εξελίξεις στον χώρο του εκπαιδευτικού δράματος, παρατηρούμε και τις εξελίξεις στον τομέα των βιωματικών μεθόδων και των τεχνικών των ομάδων εμπύχωσης. Αναφερόμαστε πρώτα, στο κίνημα του Ανθρώπινου δυναμικού και στη συνέχεια στον Kurt Lewin και τη θεωρία του για την «Δυναμική των Ομάδων». Έπειτα, περνάμε στον Jacob Levy Moreno, ο οποίος θεωρείται εμπνευστής και θεμελιωτής της ψυχοθεραπευτικής μεθόδου του ψυχοδράματος και τέλος, αναφερόμαστε στον Carl Rogers και στις έννοιες της μη κατευθυντικότητας, της ενσυναίσθησης, της ανεπιφύλαχτα θετικής αποδοχής κ.ά. Αφού ολοκληρωθεί, αυτή η παρουσίαση, θα περάσουμε στην περιγραφή της μεθόδου του Θεατρικού Παιχνιδιού, στις τεχνικές και τα στάδια εξέλιξής της. Έπειτα, θα δούμε την θέση της μεθόδου στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα και τέλος, θα ασκήσουμε την κριτική μας σε σχέση με τους στόχους και τη φύση των βιωμάτων πάνω στα οποία βασίζεται η όλη διαδικασία.

3.1.1. Το Δραματικό Παιχνίδι και Εκπαιδευτικό Δράμα

Το εκπαιδευτικό δράμα αναφέρεται, στην βιβλιογραφία ως: «[...] μια μορφή θεατρικής τέχνης με καθαρά παιδαγωγικό χαρακτήρα. Μπορεί να διδαχθεί είτε ως ανεξάρτητο μάθημα τέχνης είτε παράλληλα να αξιοποιηθεί ως μέσο για τη διδασκαλία διαφόρων μαθημάτων του προγράμματος σπουδών [...]. Στο Δράμα, ο συνδυασμός συναισθηματικής εμπλοκής και νοητικής επεξεργασίας, βίωσης και αναστοχασμού, αποβλέπει στη μάθηση με την έννοια της κατανόησης του εαυτού μας αλλά και του κόσμου» (Άβρα & Χατζηγεωργίου, 2007, σ.19). Επίσης, αντί του όρου εκπαιδευτικό Δράμα, παρατηρούμε ότι χρησιμοποιείται και ο όρος Δραματική Τέχνη

στην εκπαίδευση, όπου σύμφωνα με την Κοντογιάννη, «...επιτρέπει στο παιδί χρησιμοποιώντας σύμβολα με εναλλακτικούς τρόπους, ή ακόμα δημιουργώντας νέα, να αναπαραστήσει ρόλους, παρμένους από την πραγματικότητα, έτσι ώστε η ζωή του και οι εμπειρίες του να αποκτούν νόημα.» (Κοντογιάννη, 2000, σ.45). Το εκπαιδευτικό δράμα άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά, ύστερα από παρατηρήσεις και έρευνες παιδαγωγών, ψυχολόγων και ανθρώπων του θεάτρου, πάνω στο αυθόρμητο παιχνίδι των παιδιών, το οποίο θεωρείται και η βάση του.

Οι ρίζες του δράματος και του θεατρικού/δραματικού παιχνιδιού στην εκπαίδευση εντοπίζονται στις θεωρίες των εκφραστών της Νέας Αγωγής, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}. Σε παγκόσμιο επίπεδο παρατηρείται κατά την περίοδο αυτή η αρχή μιας μεταρρυθμιστικής κίνησης στη παιδαγωγική επιστήμη που ερχόταν σε αντίθεση με τις αυταρχικές παιδαγωγικές αντιλήψεις του δασκαλοκεντρικού συστήματος του 19^{ου} αιώνα, και που εξέφραζε, γενικά, την πεποίθηση πολλών ανθρώπων για την ανάγκη πρόκλησης κοινωνικής αλλαγής. Οι εκφραστές των προοδευτικών παιδαγωγικών ρευμάτων, είχαν από κοινού αντιτεθεί στις παιδαγωγικές αντιλήψεις του 19^{ου} αιώνα (Χατζηστεφανίδης, 1990, σσ.17-20) και θέλησαν να διαμορφώσουν ένα σχολείο όπου θα προωθείται η ενεργητική και βιωματική μάθηση, που θα στοχεύει στην ελεύθερη έκφραση του παιδιού και στην ολόπλευρη ανάπτυξή του. Η δημιουργικότητα του παιδιού θεωρήθηκε πολύ σημαντική και για τον λόγο αυτό δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην μάθηση μέσω των τεχνών (Άβρα & Χατζηγεωργίου, 2007, σσ. 21-22). Από το 1918 και έπειτα πολλά ιδιωτικά και δημόσια σχολεία αρχίζουν και επηρεάζονται από αυτά τα κινήματα και εισάγουν νέες παιδαγωγικές πρακτικές (Χατζηστεφανίδης, 1990, σσ. 17-20).

Ένα από τα παιδαγωγικά συστήματα που διαμορφώθηκε εκείνη την περίοδο, στα 1917, από τον Γάλλο εκπαιδευτικό και καθηγητή της Παιδαγωγικής Roger Cousinet (1881-1973), όπως είδαμε και σε προηγούμενα κεφάλαια, ήταν η «ελεύθερη ομαδική εργασία», ελεύθερη γιατί τα παιδιά διάλεγαν μόνα τους το αντικείμενο έρευνας και ομαδική γιατί οι μαθητές ήταν χωρισμένοι σε ομάδες των έξι ατόμων. Ύστερα από την ελεύθερη εκλογή των θεμάτων, η διερεύνησή και επεξεργασία τους πραγματοποιούνταν κάτω από την εποπτεία του δασκάλου, ενώ η διόρθωση των λαθών και η ανακοίνωση των αποτελεσμάτων γινόταν από τους ίδιους τους μαθητές. Η ομαδική εργασία βασίζεται στην αρχή της αυτενέργειας, στην άμεση επαφή του παιδιού με το μορφωτικό αγαθό και βοηθάει τον μαθητή να κοινωνικοποιησει τη δραστηριότητά του και να βιώσει τη σημασία της συνύπαρξης και της συνεργατικότητας με άλλα άτομα (Δανάσσης-Αφεντάκης, 2000, σσ. 188-192- Raillon, 1993, σσ.221-233).

Μέσα στα πλαίσια της ελεύθερης ομαδικής εργασίας ο Cousinet, όπως και άλλοι εκπρόσωποι της Νέας Αγωγής, έδειξαν ενδιαφέρον για ένα είδος Θεατρικού Παιχνιδιού, όπως αποδεικνύουν οι ιστορικές έρευνες της Christiane Page (μέσα από άρθρα που αφορούν το Θεατρικό Παιχνίδι στην τάξη, κ.α. τα οποία δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό του Cousinet από το 1921 έως 1935) (Page, 2008, σ. 68 και σ. 71). Το ενδιαφέρον αυτό οφείλεται στο ότι το Θ.Π. πρόσφερε εναλλακτικές λύσεις για δραματική έκφραση, από τις μέχρι τότε υπάρχουσες. Δυσκολίες όπως δραματοποίηση των κειμένων, μη ύπαρξη γυναικείων ρόλων ή εστίαση σε έναν ήρωα κ.α. ξεπεράστηκαν μέσω αυτού του είδους του θεατρικού παιχνιδιού όπου πραγματοποιούνταν δραματοποιήσεις παραμυθιών, συλλογική επινόηση κειμένων και αυτοσχεδιασμούς που βασίζονταν σε κάποια στοιχία. (Page, 2008, σ. 68)

Σε αυτό το σημείο πρέπει να κάνουμε δύο διευκρινήσεις, η πρώτη αφορά την ηλικία των μαθητών κατά την οποία μπορεί να εφαρμοστεί η μέθοδος της ελεύθερης ομαδικής εργασίας, που είναι από 9 έως 13 ετών (ενώ σήμερα παρατηρούμε ότι το

Θ.Π. πραγματοποιείται και σε μικρότερες ηλικιακά ομάδες, π.χ. νηπιαγωγείου) και η δεύτερη αφορά τον όρο του Θεατρικού παιχνιδιού. Η Page μιλάει για «jeu dramatique», δηλαδή, δραματικό παιχνίδι, το οποίο παρουσιάζει ομοιότητες και διαφορές με το Θεατρικό Παιχνίδι όπως το γνωρίζουμε εμείς στην Ελλάδα. Μια από τις σημαντικές διαφορές που εντοπίζουμε είναι ότι η Page πιστεύει ότι το δραματικό παιχνίδι:

[...] απευθύνεται σε νέους που έχουν ήδη κάποιες γνώσεις [...], οι οποίοι θα αναγκαστούν, καθώς θα ανακαλύπτουν το θέατρο, να επανεξετάσουν τις γνώσεις αυτές μέσω του παιχνιδιού και της συζήτησης ανάμεσα σε παιδιά που παίζουν και σε αυτά που βρίσκονται σε αναμονή για να παίζουν [...] (Page, 2008, σ. 69).

Επομένως το δραματικό παιχνίδι στο οποίο αναφέρεται η Page δεν μπορούμε να πούμε ότι είναι συνώνυμο του θεατρικού παιχνιδιού, όπως το γνωρίζουμε στην Ελλάδα, αφού εφαρμόζεται και σε μικρότερα παιδιά, όπως για παράδειγμα, σε νήπια. Από την άλλη μεριά το ότι το δραματικό παιχνίδι εμπεριέχει παιχνίδι και αυτοσχεδιασμό μέσα σε μια ομάδα, που δεν στοχεύει στην καλλιτεχνική αξία της σχολικής/μαθητικής παράστασης του τέλους, αλλά εστιάζει στην όλη διαδικασία μέχρι την παράσταση, αποτελεί κοινό σημείο με τις αρχές του Θεατρικού Παιχνιδιού. Θεωρούμε, λοιπόν, ότι το δραματικό παιχνίδι που ακολουθήθηκε από τον Cousinet και άλλους εκπαιδευτικούς της Νέας Αγωγής, δεν ανταποκρίνεται στον ελληνικό όρο Θεατρικό Παιχνίδι, αποτελεί όμως πρόδρομό του και στοχεύουν και τα δύο στην ελευθερία της έκφρασης του παιδιού, όπως αναφέρει και ο Cousinet στο «αξίωμα της ελευθερίας του παιδιού, [...] όχι μέσω κατάργησης κάθε περιορισμού, αλλά μέσω της έρευνας και της δημιουργίας καταστάσεων απαραίτητων για την πρόοδο, που συνδέονται επίσης, με τις ανάγκες του παιδιού» (Page, 2008, σ. 68).

Από την Γαλλία, των αρχών του εικοστού αιώνα, περνάμε στην Αγγλία της δεκαετίας του '50, όπου το δράμα εμφανίζεται στην εκπαίδευση με την μορφή του παιχνιδιού ελεύθερης ατομικής αυτοέκφρασης. Ο θεατράνθρωπος και παιδαγωγός Peter Slade (1912-2004), εισήγαγε το «Παιδαγωγικό Δράμα» στα σχολεία που διέφερε κατά πολύ με το μέχρι τότε σχολικό θέατρο, αφού η δράση των παιδιών δεν περιοριζόταν σε μια σκηνή, δεν βασιζόταν σε γραπτό κείμενο, δεν υπήρχε διαχωρισμός μεταξύ ηθοποιών και θεατών, αλλά από κοινού συμμετοχή, ενώ υπήρχε ελευθερία κινήσεων και λειτουργούσε μέσα από τον αυτοσχεδιασμό των παικτών. Η βάση για το Παιδαγωγικό Δράμα του Slade ήταν το παιχνίδι των παιδιών ως αυθόρμητη δραστηριότητα και όχι τόσο το παραδοσιακό θέατρο. Μια άλλη διαφορά μεταξύ θεάτρου και Παιδαγωγικού Δράματος, είναι το γεγονός ότι οι ρόλοι στο Παιδαγωγικό Δράμα δεν ήταν προσποιητοί, τα παιδιά, δηλαδή, έπαιζαν τους εαυτούς τους, σε έναν ρόλο, ενώ στο θέατρο οι ηθοποιοί προσποιούνται κάποιο ρόλο ο οποίος δεν ταυτίζεται με τους εαυτούς τους (Άβρα & Χατζηγεωργίου 2007, σσ. 22-23)

Στη δεκαετία του '70, οι απόψεις των Lev Vygotsky και Jerome Bruner, για το ρόλο του κοινωνικού πλαισίου και του δασκάλου, στις διαδικασίες της μάθησης, επηρέασαν και το Δράμα στην εκπαίδευση. Οι απόψεις του Vygotsky για τον ρόλο του παιχνιδιού και για την Ζώνη της Εγγύτερης Ανάπτυξης, τις οποίες αναπτύξαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, καθώς και του Bruner για την σημασία της κατασκευής νοήματος και για την «σκαλωσιά» βοήθησαν ώστε να αναγνωριστεί η σημασία του Δράματος ως μέσο μάθησης, ώστε να γίνει αποδεκτός «ο διαμεσολαβητικός ρόλος του δασκάλου» και ώστε να διαμορφωθεί μια μέθοδος διδασκαλίας που θα προωθή τη «βιωματική, συνεργατική, ενεργητική μάθηση, την κριτική σκέψη και την κοινωνική υπευθυνότητα» (Άβρα & Χατζηγεωργίου, 2007, σ. 26 και σσ.24-26). Το

Δράμα στην εκπαίδευση, αρχίζει τώρα να έχει ως κύριο στόχο τη μάθηση και μέσω του διαμεσολαβητικού ρόλου του δασκάλου από ελεύθερη ατομική αυτοέκφραση του παιδιού μετατρέπεται σε ομαδική δραστηριότητα που έχει κοινωνικά διαμορφωμένους κανόνες: «Ο παίχτης επιλέγει ελεύθερα να παίξει, αλλά η ελευθερία του περιορίζεται από τους κανόνες του παιχνιδιού» (Άβρα & Χατζηγεωργίου, 2007, σ. 29).

Η Dorothy Heathcote και ο Gavin Bolton (1995) άρχισαν να μελετάνε και να διευρύνουν την μέθοδο, προτείνοντας πρώτα την διαπραγματεύση του νοήματος από τα παιδιά, που στη συνέχεια θα τα οδηγήσει και στην πράξη, με τη συνεργασία του δασκάλου (Καλλιάντα, 2009, σ. 281). Ο δάσκαλος, παίζει υποστηρικτικό ρόλο, συντονίζει την όλη δραστηριότητα και βοηθάει τα παιδιά να αντλήσουν νόημα από αυτήν και να κατανοήσουν και εμπλουτίσουν τις εμπειρίες τους. Η όλη διαδικασία είναι βιωματική και δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να «δουν τους εαυτούς τους», είναι συνεργατική, αφού οι εργασίες πραγματοποιούνται σε ομάδες, όπου όλοι συνεισφέρουν με τις απόψεις και τις σκέψεις τους. Εξάλλου, «το Δράμα είναι μια συλλογική τέχνη. Στηρίζεται στην αλληλόδραση των μελών μιας ομάδας που συνεργάζονται, συνεργευθούν και συνδημιουργούν» (Άβρα & Χατζηγεωργίου 2007, σ. 30). Επίσης, η μάθηση είναι ενεργητική, αφού ο λόγος δίνεται στον μαθητή και ο παραδοσιακός ρόλος του δασκάλου που κατέχει την γνώση ανατρέπεται. Έτσι, το Δράμα προωθεί την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, αλλά και της κοινωνικής ευθύνης, αφού διερευνούνται κοινωνικά ζητήματα, αξίες και στάσεις ζωής. (Άβρα & Χατζηγεωργίου 2007, σσ. 30-31).

Σήμερα η μέθοδος του Δράματος στην εκπαίδευση κατέχει σημαντική θέση στα αναλυτικά προγράμματα πολλών χωρών και παίρνει νέες μορφές, μέσα από την χρήση νέων τεχνικών. Για παράδειγμα, ο Somers (2008), χρησιμοποιεί αυτό που ονομάζει «πακέτο εξερεύνησης» και για την αφήγηση ιστοριών, ή οι συνεχιστές του Boal, ιδρυτή του θεάτρου του καταπιεσμένου (Donald Mac, S. & Rachel D. 2000· Boal, 2008), με την αξιοποίηση του θεάτρου Forum στην εκπαίδευση. Στην χώρα μας, η δραματική τέχνη, εντάσσεται στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο προγραμμάτων Σπουδών, και για το νηπιαγωγείο, στην κατεύθυνση της Δημιουργίας και Έκφρασης και ως μια από τις πρακτικές της, αναφέρεται και το Θεατρικό Παιχνίδι. (ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Π.Ι., 2002)

3.1.2. Η Εξέλιξη των Βιωματικών Μεθόδων και των Τεχνικών Εμπύχωσης Ομάδων.

3.1.2.1. Το Κίνημα του Ανθρώπινου Δυναμικού

Το κίνημα της Ανάπτυξης του Ανθρώπινου Δυναμικού μπορεί να θεωρηθεί ως η μήτρα των σύγχρονων βιωματικών μεθόδων και των τεχνικών εμπύχωσης. Το κίνημα αυτό σχετίζεται με την Ανθρωπιστική ψυχολογία, το λεγόμενο *Τρίτο Ρεύμα*, που άρχισε να αναπτύσσεται τη δεκαετία του '50 και που αποτέλεσε μια εναλλακτική πρόταση απέναντι στα παραδείγματα των Ψυχαναλυτικών και Συμπεριφοριστικών προσεγγίσεων στην Ψυχολογία. Η Ανθρωπιστική Ψυχολογία αντιτίθεται στις απόψεις για εξαρτημένη μάθηση ή τον καθορισμό της συμπεριφοράς αποκλειστικά από τα συμβάντα τις παιδικής ηλικίας και εστιάζει στην δυνατότητα για ανάπτυξη και αλλαγή του ατόμου στο παρόν, μέσα σε κατάλληλες συνθήκες. Οι σημαντικότεροι εκφραστές της Ανθρωπιστικής Ψυχολογίας είναι οι Abraham Maslow, Carl Rogers (1991, 2006α, 2006β). Επίσης, οι Kurt Lewin (1935, 1951), Fritz Perls (1989) και άλλοι υπήρξαν σημαντικοί εκπρόσωποι του Ανθρώπινου Δυναμικού. Στο ίδρυμα

Esalen στην Καλιφόρνια που υπήρξε το κέντρο του Ανθρώπινου Δυναμικού, στεγάστηκαν οι θεωρητικές προσεγγίσεις, οι πειραματικές μέθοδοι, οι τεχνικές και οι θεραπείες, όχι μόνο των προαναφερθέντων επιστημόνων αλλά και μέθοδοι δυτικής ή ανατολικής προέλευσης, όπως ο βουδισμός Zen, οι τεχνικές χαλάρωσης, το μασάζ και διάφορες τεχνικές κίνησης και χορού, καθώς επίσης, και μη παραδοσιακές μορφές θεραπείας, όπως το Ψυχόδραμα, η Διαδραστική Ανάλυση, η Πρωτογενής Θεραπεία, η Βιοενέργεια κ.α. Όλες αυτές οι προσεγγίσεις και οι τεχνικές παρέμβασης εστίαζαν την προσοχή τους στο σώμα, στη συγκινησιακή έκφραση στο εδώ και τώρα και στην επικοινωνία. (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2003, σσ. 21-22). Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι κοινοί άξονες των εκφραστών της Ανθρωπιστικής Ψυχολογίας:

ΚΟΙΝΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

- Επικέντρωση της προσοχής στο «άτομο» και τη «βιωματική εμπειρία».
- Έμφαση σε κάποια εγγενή χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φύσης, όπως στη δυνατότητα επιλογής, στη δημιουργικότητα και την αυτοπραγμάτωση.
- Προτεραιότητα στην ανάγκη του ατόμου να είναι σημαντικό, να το υπολογίζουν και να το αγαπούν.
- Αναγνώριση της αξιοπρέπειας του ατόμου και επικέντρωση του ενδιαφέροντος στην ανάπτυξη του δυναμικού του, που είναι λανθάνον ή ανασταλμένο από τους περιορισμούς και την κυρίαρχη κουλτούρα μέσα στην οποία ζει.

(Πηγή: Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2003, σ. 23)

3.1.2.2. Ο Kurt Lewin και η Θεωρία για την Δυναμική των Ομάδων

Ο Kurt Lewin (1890-1947) (Lewin 1935, 1951), γεννήθηκε στην Ανατολική Πρωσία από εβραίους γονείς. Θεωρείται ένας από τους ιδρυτές της Κοινωνικής Ψυχολογίας και της θεωρίας της Δυναμικής των Ομάδων. Σπουδάζοντας διαφορετικά επιστημονικά αντικείμενα (ιατρική, φιλοσοφία, ψυχολογία) και παρακολουθώντας διαφόρων ειδών μαθήματα (φυσική, βιολογία, κ.α.) αποκτά από πολύ νωρίς μια διεπιστημονική αντίληψη που θα χαρακτηρίσει το μετέπειτα έργο του. Όσον αφορά τις σπουδές του στη Ψυχολογία, ο Lewin επηρεάστηκε από την Μορφολογική ή Gestalt θεωρία (Φριτς, 1989). Η θεωρία αυτή, σε αντίθεση με τις επικρατούσες θεωρίες της εποχής (Συνειρμική, Συμπεριφοριστική και Αναλυτική Ενδοσκοπική), βασίζεται στην αντίληψη ότι τα ψυχολογικά φαινόμενα δεν αποτελούν τμήματα ενός συνόλου, αλλά ένα ενιαίο σύνολο. Επομένως, τα φαινόμενα αυτά δεν μπορούν να διαιρεθούν και να αναλυθούν στα μέρη τους, γιατί έχουν πάρει μια μορφή ως σύνολο, μια Gestalt. Μια από τις αρχές της θεωρίας είναι ότι: «το όλο είναι κάτι περισσότερο από τα μέλη του» (Μπακιρτζής, 1996, σ. 21). Μια ομάδα ατόμων, για παράδειγμα, έχει μια δυναμική η οποία επηρεάζει τα μέλη της και τη συμπεριφορά τους. Με βάση αυτές τις αρχές ο Lewin θα προσθέσει μετέπειτα: «η ομάδα δεν αποτελεί άθροισμα των μελών της αλλά κάτι διαφορετικό» (Μπακιρτζής, 1996, σ. 21). Επίσης, θα εισάγει τον όρο «Δυναμική των Ομάδων» για να περιγράψει τα φαινόμενα που πραγματοποιούνται σε μικρές φυσικές ή τεχνητές ομάδες, όπως για παράδειγμα

οικογένεια, παρέα ή μια ομάδα σχολικής τάξης, μια πειραματική ομάδα, ομάδα εργασίας κ.α. (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2003, σ. 26).

Ο όρος «ύφος του ηγέτη ή της ηγεσίας», αναφέρεται στο στυλ συμπεριφοράς που μπορεί να έχει ένας «ηγέτης» σε μια μικρή ομάδα (π.χ. σχολική τάξη, με ηγέτη τον εκπαιδευτικό). Ο Lewin, που είναι και ο εμπνευστής της συγκεκριμένης ιδέας, και οι συνεργάτες του, δοκίμασαν σε πειραματικές διαδικασίες, τρία στυλ συμπεριφοράς: 1. Το Αυταρχικό, 2. Το Δημοκρατικό και 3. Το Laissez-Faire.

Το πείραμα είχε ως εξής: Δημιούργησαν ομάδες παιδιών που ασχολήθηκαν με την κατασκευή μασκών. Στην πρώτη ομάδα, ο ενήλικας ηγέτης ακολούθησε το αυταρχικό ύφος. Έπαιρνε ο ίδιος όλες τις αποφάσεις για τον τρόπο εργασίας, καθόριζε τις τεχνικές και τις εργασίες που θα ακολουθούνταν από κάθε παιδί, καθώς και τους συνεργάτες τους, απευθυνόταν σε κάθε παιδί ατομικά, είχε απρόσωπο φιλικό ύφος, επιδοκίμαζε ή αποδοκίμαζε και επιδείκνυε τις τεχνικές χωρίς να συμμετέχει ο ίδιος στην εργασία.

Στην δεύτερη ομάδα, ο ενήλικας ηγέτης ακολούθησε το δημοκρατικό ύφος. Στην ομάδα αυτή οι αποφάσεις λαμβάνονταν από όλους, μέσα από συζητήσεις. Κατά την αρχική συζήτηση, ο ηγέτης, αν έκρινε απαραίτητο πρότεινε κάποιες τεχνικές, τις οποίες επιλέγουν τα παιδιά και βοηθούσε στο να σκιαγραφηθεί η πορεία της εργασίας. Τα παιδιά επέλεγαν ελεύθερα τους συνεργάτες τους και η ομάδα έπαιρνε από κοινού τις αποφάσεις για τον καταμερισμό της εργασίας. Ο ηγέτης απεύθυνε την κριτική και τις παρατηρήσεις του σε όλη την ομάδα και όχι σε κάθε πρόσωπο ξεχωριστά. Επίσης, συμμετείχε στην εργασία σαν ισότιμο μέλος της ομάδας.

Ύστερα από ένα χρόνο, η έρευνα επαναλήφθηκε, μόνο που αυτή την φορά, οι ομάδες των παιδιών κατασκεύαζαν θεατρικά σκηνικά και προστέθηκε και ένα τρίτο ύφος ηγεσίας το Laissez-Faire, όπου οι αποφάσεις παίρνονταν όλες από τα παιδιά, χωρίς την συμμετοχή του ηγέτη (ακόμα και αν του γινόταν πρόσκληση να συμμετάσχει, εκείνος αρνιόταν). Ο Laissez-Faire ηγέτης παρείχε μόνο τα απαραίτητα υλικά και κάποιες αρχικές πληροφορίες, ενώ έδινε συμπληρωματικές πληροφορίες μόνο εάν του είχε ζητηθεί. Δεν έπαιρνε μέρος στις συζητήσεις των παιδιών, δεν επιδοκίμαζε, ούτε αποδοκίμαζε και τέλος δεν συμμετείχε στην εργασία.

Το δημοκρατικό στυλ ηγεσίας είχε τελικά, τα θετικότερα αποτελέσματα και όσο αφορά την παραγωγή, αλλά και όσο αφορά το κλίμα ανάμεσα στα μέλη της ομάδας. Αντίθετα στην ομάδα του αυταρχικού ύφους ηγεσίας, το έργο που παραγόταν αρχικά, καταστρεφόταν μόλις ο ηγέτης έλειπε, παρατηρήθηκε επιθετικότητα και προσκόλληση στο πρόσωπο του ηγέτη. Παράλληλα, το Laissez-Faire ύφος ηγεσίας, παρά τις υποθέσεις του Lewin, για θετικά αποτελέσματα, δεν απέδωσε. Παρατηρήθηκε αποδιοργάνωση, αδιαφορία και αυξημένη επιθετικότητα στα μέλη της ομάδας.

Το δημοκρατικό ύφος δοκιμάστηκε σε πολλές άλλες έρευνες για να απορριφθεί τελικά από τον ίδιο τον Lewin. Η απόρριψη αυτή όμως, τον οδήγησε στην ανακάλυψη της μη-κατευθυντικής μεθόδου (η ορολογία δεν χρησιμοποιήθηκε από τον Lewin, αλλά εισάχθηκε από τον Carl Rogers, όπως θα δούμε και παρακάτω), η οποία διαφέρει από τα προηγούμενα ύφη ηγεσίας ως προς τα εξής: ο ηγέτης ενώ εξωτερικά έχει τα χαρακτηριστικά του Laissez-Faire ύφους (περιορίζεται, δηλαδή, στο να συντονίζει τη συζήτηση) στην πραγματικότητα επικεντρώνεται στην διευκόλυνση της επικοινωνίας των μελών της ομάδας και όχι στην επίτευξη των στόχων. Υπεύθυνη, λοιπόν, για τις αποφάσεις, τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν, καθώς και για την πορεία που θα ακολουθηθεί είναι η ομάδα. (Lewin 1935, 1951· Μπακιρτζής, 1996, σσ. 30-34· Μπακιρτζής, 2002, σσ. 177-183· Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2003, σσ. 24-25).

3.1.2.3. Ο Jacob Levy Moreno και το Ψυχόδραμα

Ο Jacob Levy Moreno (1892-1974) (Moreno, 1953· Moreno& Moreno, 1969) υπήρξε ο εμπνευστής και θεμελιωτής της ψυχοθεραπευτικής μεθόδου του ψυχοδράματος. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Ρουμανία και σπούδασε ιατρική στη Βιέννη, όπου ύστερα από διάφορες αναζητήσεις στα μονοπάτια της δραματικής έκφρασης, με παιδιά και ενήλικες, συνέλαβε και δημιούργησε το Ψυχόδραμα στις αρχές του 1990 (Μπακιρτζής, 1996, σ.59· Karp, 2002, σ. 25). Ο Moreno οργάνωνε παιχνίδια θεατρικού αυτοσχεδιασμού με παιδιά σε πάρκα και αργότερα δούλεψε με ενήλικες πάνω στη θεατρική πράξη που βασιζόταν στον αυθορμητισμό και στη συμμετοχή του κοινού. Σταδιακά άρχισε να ανακαλύπτει και να οικοδομεί την φιλοσοφία και πρακτική του ψυχοδράματος αφού πρώτα είχε πειστεί για τις παιδαγωγικές και θεραπευτικές του ιδιότητες.

Επηρεασμένος από το αρχαίο ελληνικό θέατρο, αλλά και από τα τελετουργικά δρώμενα των αρχέγονων πολιτισμών και τις πρακτικές των σαμάνων-θεραπευτών, κατέληξε στην ιδέα ότι η έννοια της κάθαρσης δεν αφορά μόνο σε αυτούς που παρακολουθούν ένα θεατρικό δρώμενο αλλά και σε αυτούς που παίζουν τον ρόλο και πραγματοποιείται μέσα από τη δράση, το μοίρασμα και τη συγκίνηση που βιώνουν οι συμμετέχοντες ατομικά και ομαδικά (Μπακιρτζής, 1996, σσ.61-63· Langley, 2002, σ.360). Επομένως, ο Moreno δεν ενδιαφερόταν μόνο για την τελική φάση της κάθαρσης, στην οποία εστίαζε ο Αριστοτέλης, και που αφορούσε το θεατρικό κοινό και την ταύτισή του, αλλά έστρεψε την προσοχή του και στην αρχική της φάση που αφορά τον ηθοποιό ή πρωταγωνιστή (Langley, 2002, σσ.347-348). Μέσα από την συγκινησιακή βίωση και παρουσίαση, την κίνηση και τη δράση, καθώς και το «παίξιμο» του ρόλου από τον πρωταγωνιστή, πραγματοποιείται κοινοποίηση του προσωπικού του δράματος στους άλλους και η κοινοποίηση αυτή ή το μοίρασμα, όπως ονομάζεται από τους ψυχοδραματιστές, προκαλεί την κάθαρση στην διττή μορφή της, ατομική και ομαδική (Μπακιρτζής, 1996, σ.61). Οι ιστορίες που διαδραματίζονται στο ψυχόδραμα δεν έχουν γραφτεί από έναν θεατρικό συγγραφέα αλλά πρόκειται για αυθόρμητες σκηνικές αναπαραστάσεις που μπορεί να αφορούν το παρελθόν, το παρόν ή το μέλλον του πρωταγωνιστή ή μιας ομάδας και που λαμβάνουν χώρα στο «εδώ και τώρα». Όπως προείπαμε, ο Moreno επηρεάστηκε και από τα τελετουργικά των μάγων σαμάνων των αρχέγονων πολιτισμών που είχαν θεραπευτικούς σκοπούς. Η χρήση της «μαγείας» αυτής, οι τελετουργικές διαδικασίες, η δυναμική της ομάδας, η επικοινωνία μεταξύ των μελών της και η κίνηση ανάμεσα σε δύο πραγματικότητες, αυτή της καθημερινότητας και αυτή της δραματικής, αποτελούν τις ρίζες του ψυχοδράματος (Langley, 2002, σ.360). Ο δυτικός πολιτισμός και ο σύγχρονος τρόπος σκέψης και ζωής δύσκολα μπορεί να αποδεχτεί και να οικειοποιηθεί τέτοιες προσεγγίσεις. Οι σύγχρονοι άνθρωποι, όμως, έχουν ανάγκη από απελευθέρωση της δημιουργικότητας και του αυθορμητισμού στην καθημερινή τους ζωή, όπως και τα παιδιά τους, και μέσα από το Ψυχόδραμα, ο Moreno σε αυτό ακριβώς στοχεύει. Οι καταστάσεις αυθόρμητης δράσης και έκφρασης μπορούν να βοηθήσουν στην επίλυση των προβλημάτων της καθημερινότητας των ανθρώπων. Εξάλλου, το ψυχόδραμα δεν είναι απλώς η χρήση μιας θεατρικής τέχνης αλλά μία μέθοδος ψυχοθεραπευτική. Το έργο του Moreno εκτός του ότι έδωσε το έναυσμα για την δημιουργία και την ανάπτυξη της ομαδικής ψυχοθεραπείας, αποτελεί και σημαντικής σημασίας εργαλείο για την εκπαίδευση και την ανάπτυξη των παιδιών. Επίσης, το ψυχόδραμα, θεωρείται από τους μελετητές, ότι αποτελεί τον πρόδρομο αυτού που ονομάζεται σήμερα Θεατρικό Παιχνίδι και ο ίδιος ο Moreno στα πρώτα του ερευνητικά βήματα διαπίστωσε το ενδιαφέρον που παρουσίαζαν τα παιδιά για της

πράξεις αυθόρμητης εκδραμάτισης και τη δύναμη που ασκεί στα παιδιά η δημιουργία μιας μαγικής ατμόσφαιρας μέσα στην πραγματικότητα. Όπως αναφέρει και ο ίδιος:

[...] Μια από τις αγαπημένες μου στιγμές στο παρελθόν ήταν να κάθομαι κάτω από ένα μεγάλο δέντρο μέσα στους κήπους της Βιέννης και να αφήνω τα παιδιά να έρχονται και να ακούνε ένα παραμύθι. Το πιο σημαντικό κομμάτι της ιστορίας ήταν πως καθόμουν κάτω από το δέντρο σαν ένα ον που βγήκε έξω από το παραμύθι και πως τα παιδιά είχαν έρθει σ' εμένα μέσω ενός μαγικού φλάουτου και ότι μεταφέρθηκαν σωματικά από τον δικό τους πραγματικό χώρο σε μια παραμυθένια χώρα. Δεν ήταν τόσο το τι τους έλεγα ή η ιστορία από μόνη της, αλλά ήταν η πράξη, η ατμόσφαιρα του μυστηρίου, το παράδοξο, το ότι το μη πραγματικό έγινε αληθινό (Casson, 2002, σ. 112).

Επιπλέον, ο Moreno στρέφει τα πυρά του και κατά του επιστημονικού πνεύματος που κατάφερε να καταστρέψει την «φιλοσοφία» του παιδιού» από τον σύγχρονο κόσμο μας. Την φιλοσοφία του παιδιού (που στους αρχέγονους πολιτισμούς εφαρμόζοταν και από τους ενήλικες) απάρτιζε η μαγική πίστη, η ενσάρκωση, ο αυθορμητισμός, η φαντασία και βοηθούσε τους ανθρώπους να νιώθουν μια ενότητα και να βρίσκουν σημασία για τον κόσμο της εποχής τους. Όμως, ο Moreno είναι αισιόδοξος και πιστεύει πως η σύγχρονη επιστήμη θα μας οδηγήσει και πάλι σε νέα φανταστικά δημιουργήματα. Εξάλλου, πιστεύει πως: «Το αιώνιο παιδί που βρίσκεται μέσα στον άνθρωπο δεν θα εξαφανιστεί από τη φαντασία του» και αισθάνεται πως το ψυχόδραμα είναι μια μορφή «νέας» μαγείας (Μπακιρτζής, 1996, σ.75).

Το Ψυχόδραμα έχει τέσσερις φάσεις: την Προθέρμανση, τη Δράση, την Ανταλλαγή και την Επεξεργασία και τα όργανα του Ψυχοδράματος είναι: η Σκηνή, οι Πρωταγωνιστές, η Παρούσα Ομάδα, τα Βοηθητικά Εγώ και ο Σκηνοθέτης. Μέσα από την φάση του ψυχοδράματος που ονομάζεται προθέρμανση (και στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω) θα αναδυθεί ένας πρωταγωνιστής, καθώς και το θέμα που θα δουλευτεί πάνω στην ψυχοδραματική σκηνή. Ο σκηνοθέτης, δηλαδή, ο ψυχοθεραπευτής, θα δημιουργήσει μαζί με τον πρωταγωνιστή τις σκηνές που θα παιχτούν. Οι σκηνές αυτές μπορεί να αναπαριστούν προβλήματα ή ιδέες του παρελθόντος, παρόντος ή του μέλλοντος. Το θέμα εξετάζεται στο παρόν και γίνεται προσπάθεια για τον εντοπισμό της ρίζας του προβλήματος. Μέσα από τις καταστάσεις δραματικής έκφρασης και αυθορμητισμού ο πρωταγωνιστής αναθεωρεί το μέχρι το παρόν γραμμένο σενάριο της ζωής του και διαπιστώνει ότι δεν εξυπηρετεί πλέον τις ανάγκες του (Καρρ, 2002, σσ. 28-29).

Η ομάδα του ψυχοδράματος αποτελείται συνήθως από 5 μέχρι περίπου 15 άτομα. Όταν αναδύεται ένας πρωταγωνιστής δημιουργούνται ρόλοι οι οποίοι αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό πρόσωπο από τη ζωή του πρωταγωνιστή, όπως για παράδειγμα ένα μέλος της οικογένειάς του, το οποίο ονομάζεται «Βοηθητικό Εγώ». Το Βοηθητικό Εγώ, όπως και όλοι οι ρόλοι βοηθάνε τον πρωταγωνιστή όχι τόσο μέσα από τα όσα λέγονται αλλά κυρίως μέσα από την μη-λεκτική έκφραση, μια χειρονομία, στάση του σώματος κ.λ.π., «το σώμα θυμάται όσα το μυαλό ξεχνάει» (Καρρ, 2002, σ. 32), να δημιουργήσει τον δικό του κόσμο, όπου μπορεί μέσα σε αυτόν να κάνει, να πει, να εκφραστεί, να νιώσει ό,τι ή όπως ο ίδιος επιθυμεί. Μέσα από τα Βοηθητικά Εγώ, ο πρωταγωνιστής βλέπει τον εαυτό του, παρατηρεί και αντιλαμβάνεται καλύτερα τις πτυχές της προσωπικότητάς του. Πάνω στην σκηνή του ψυχοδράματος, ο πρωταγωνιστής, ζει χωρίς κριτικές, απογοητεύσεις και περιορισμούς τον δικό του κόσμο, ίσως για πρώτη φορά στη ζωή του. Η εμπειρία αυτή δίνει στον πρωταγωνιστή μια «γερή δόση» πραγματικότητας, μέσα από τη

βίωσή της και όχι από την ανάλυσή της. Η βιωμένη ζωντανή εμπειρία είναι αυτή που κάνει τον πρωταγωνιστή να αντιληφθεί και να γνωρίσει καλύτερα τον εαυτό του και τον κόσμο του (Μπακιρτζής, 1996, σσ. 65-67).

Ο σκηνοθέτης-ψυχοθεραπευτής φτιάχνει την σκηνή πάνω στην οποία θα διεξαχθεί το δράμα, με βάση τις επιθυμίες του πρωταγωνιστή και βοηθάει στην εξέλιξή του. Μπορεί να παρεμβαίνει ή όχι στη δράση επί της σκηνής ανάλογα με την κάθε περίπτωση και στο τέλος του θεατρικού δρώμενου αναλύει και ερμηνεύει την όλη διαδικασία σε συνεργασία και με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας (Μπακιρτζής, 1996, σ. 65). Ανάλογα με το θέμα, λοιπόν, και τον πρωταγωνιστή, διαμορφώνεται και η σκηνή, για παράδειγμα, εάν πρόκειται να γίνει αναπαράσταση μιας οικογενειακής συζήτησης που διεξήχθη κάποτε στην κουζίνα, κατά τη διάρκεια του φαγητού, ο σκηνοθέτης θα τοποθετήσει στον χώρο της σκηνής ένα τραπέζι και καρέκλες και ίσως να δημιουργηθεί ένας φανταστικός χώρος για μια πόρτα ή κάποιο άλλο στοιχείο. Όλα τα στοιχεία που θεωρούνται σημαντικά για το δράμα, λαμβάνονται υπόψη, όπως για παράδειγμα αν είναι μέρα ή νύχτα, αν έχει κρύο ή ζέστη, ποια απόσταση υπάρχει ανάμεσα στους ανθρώπους, στα αντικείμενα κ.τ.λ. Η δημιουργία του πραγματικού χώρου βοηθάει τον πρωταγωνιστή να νιώσει ότι βρίσκεται εκεί και να θυμηθεί και την ανάλογη συναισθηματική κατάστασή του. Ο πρωταγωνιστής εκφράζεται ελεύθερα και χωρίς άγχος πάνω στη σκηνή και η συχνά περιοριστική καθημερινότητα γίνεται πολυδιάστατη και εύκαμπτη και έτσι ανακτά τις ισορροπίες του που είχαν τυχόν χαθεί.

Ο θεατρικός χώρος είναι «ψυχολογικός, πνευματικός και συμβολικός» (Casson, 2002, σ. 113) και το θέατρο:

[...] δεν είναι μόνο η εκφορά λέξεων πάνω στη σκηνή, αλλά η εξερεύνηση, η συγκεκριμενοποίηση και η αναπαράσταση εικόνων, συμβόλων, σχέσεων και πράξεων που προσφέρουν μεταφορές με πολλαπλά νοήματα σε ένα κοινό, το οποίο τότε προβάλλει τα δικά του αισθήματα και φαντασιώσεις πάνω στη σκηνή (Casson, 2002, σσ. 121-122).

Έτσι, η σκηνή βλέπουμε ότι έχει μεγάλη σημασία όχι μόνο για τους ηθοποιούς αλλά και για το κοινό. Επιπλέον, η σκηνή του ψυχοδράματος δεν θυμίζει το παλκοσέντονο των θεατρικών παραστάσεων. Πολύ συχνά δεν χρησιμοποιείται η κλασική θεατρική σκηνή αλλά ένας χώρος, στο ίδιο επίπεδο με το κοινό και άλλοτε η δράση πραγματοποιείται μέσα στον κύκλο των συμμετεχόντων (ο Moreno εξάλλου οικειοποιήθηκε την αντίληψη περί θεραπευτικής αξίας του κύκλου).

Το Ψυχόδραμα, όπως προείπαμε έχει τέσσερις φάσεις: την φάση της Προθέρμανσης, της Δράσης, της Ανταλλαγής και της Επεξεργασίας. Η φάση της Προθέρμανσης παίζει για τον Moreno πολύ μεγάλο ρόλο για την εξέλιξη της πορείας του ψυχοδράματος και δεν αποτελεί απλώς μια τεχνική αλλά μια διαδικασία που σχετίζεται άμεσα με τον αυθορμητισμό. Όπως ένας αθλητής χρειάζεται το ζέσταμα απαραίτητως πριν τον αγώνα ή την προπόνησή του, έτσι και στο Ψυχόδραμα θεωρείται αναγκαία η προθέρμανση προκειμένου να αποφευχθούν τυχόν «τραυματισμοί» αλλά και να αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό ο αυθορμητισμός, να αυξηθεί η συνοχή και η εμπιστοσύνη ανάμεσα στα μέλη της ομάδας και να καταπολεμηθεί το τυχόν άγχος των συμμετεχόντων. Η προθέρμανση δεν σταματάει με την έναρξη της επόμενης φάσης αλλά συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια του ψυχοδράματος. Ο σκηνοθέτης, στην προθέρμανση, δεν θα τοποθετήσει στο σημείο έναρξης μια τραυματική εμπειρία του ασθενή, αλλά θα κινηθεί αρχικά σε ένα επιφανειακό επίπεδο προχωρώντας όλο και περισσότερο προς τον πυρήνα του προβλήματος. Επιπλέον, η προθέρμανση δεν αφορά μόνο τους πρωταγωνιστές αλλά

και τον σκηνοθέτη της ομάδας, που χρειάζεται και εκείνος να προετοιμαστεί πριν την έναρξη και να προθερμάνει τον εαυτό του για τις απαιτήσεις του ρόλου του. Η προετοιμασία όμως του σκηνοθέτη δεν σημαίνει απλώς την δημιουργία μιας λίστας ασκήσεων για προθέρμανση και την εφαρμογή τους στην ομάδα, ανεξάρτητα με την πορεία που ακολουθεί ή επιθυμεί να ακολουθήσει η ομάδα. Κάτι τέτοιο μπορεί να οδηγήσει στην δημιουργία αντιστάσεων, στην έλλειψη εμπιστοσύνης και στη μείωση του αυθορμητισμού. Έτσι ο σκηνοθέτης πρέπει να ακολουθεί τις ανάγκες της ομάδας και όχι τις δικές του και η προσαρμογή αυτή είναι που κάνει την διαδικασία αυθόρμητη και θεραπευτική. Οι ασκήσεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν (πάντα με βάση της ανάγκες της ομάδας) είναι: α. εισαγωγικές (π.χ. παιχνίδια με τα ονόματα), που αποσκοπούν στην γνωριμία των μελών της ομάδας και στην αποβολή του άγχους, β. σωματικές ασκήσεις που στοχεύουν στην αύξηση της ενέργειας των μελών, στην εισαγωγή του αγγίγματος καθώς και στη μείωση του άγχους, γ. οι ασκήσεις οικειότητας (π.χ. ασκήσεις εμπιστοσύνης), που στοχεύουν στην καλύτερη γνωριμία των μελών, στην κατάκτηση της οικειότητας και στη δημιουργία εδάφους εμπιστοσύνης ώστε να μπορούν να "αποκαλυφθούν" προσωπικές πληροφορίες και δ. οι ασκήσεις προετοιμασίας του πρωταγωνιστή που αναδεικνύουν το μέλος της ομάδας που είναι έτοιμο να δουλέψει, καθώς και το θέμα που θα επεξεργαστεί (Taylor, 2002, σσ.98-101).

Μετά την προθέρμανση, ακολουθεί η δράση ή η εκδραμάτιση και ο πρωταγωνιστής μαζί με τον σκηνοθέτη κινούνται, όπως προείπαμε από την περιφέρεια στον πυρήνα του θέματος «Ψυχόδραμα σημαίνει κυριολεκτικά δράση της ψυχής που αποκαλύπτει το εσωτερικό δράμα έτσι, ώστε αυτό να μετατραπεί σε εξωτερικό δρόμο. Ο αρχηγός χρησιμοποιεί τα μέλη της ομάδας για να παίξουν τα «βοηθητικά εγώ», τα οποία εκπροσωπούν σημαντικά πρόσωπα μέσα στο δράμα» (Karp, 2002, σσ.26-27). Εκτός του πρωταγωνιστή οι υπόλοιποι ρόλοι παίζονται από τα Βοηθητικά εγώ, τα οποία υποδύονται άλλα μέλη της ομάδας, στον χώρο που ορίζεται ως σκηνή. Τα υπόλοιπα μέλη που δεν συμμετέχουν βρίσκονται εκτός σκηνής και παρακολουθούν την δράση. Διάφορες μέθοδοι και τεχνικές μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά την εκδραμάτιση ώστε να βοηθηθεί η ανάπτυξη του κόσμου του πρωταγωνιστή, όπως ο σωσίας, ο καθρέπτης ή η αντιστροφή των ρόλων κ.α.

Στην επόμενη φάση, της Ανταλλαγής ή του Μοιράσματος, τα μέλη της ομάδας, συνήθως κάθονται σε έναν κύκλο και καλούνται να μοιραστούν τα αισθήματα, τις σκέψεις και τους συνειρμούς που έκαναν σε σχέση με την εκδραμάτιση που πραγματοποιήθηκε. Το μοίρασμα επανατοποθετεί τον πρωταγωνιστή στο παρόν, στον χώρο και στον χρόνο, καθώς και μέσα στην ομάδα. Επίσης, κατά το μοίρασμα τα υπόλοιπα μέλη αναφέρουν την ταύτιση που τυχόν είχαν με τον πρωταγωνιστή κατά τη διάρκεια της εκδραμάτισης και αυτό είναι πολύ σημαντικό για εκείνον αφού τον βοηθά να συνειδητοποιήσει ότι και άλλοι άνθρωποι νιώθουν κατά τον ίδιο τρόπο, έχουν παρόμοια προβλήματα και σκέψεις και έτσι να νιώσει λιγότερο μόνος και απομονωμένος. Επιπλέον, στο μοίρασμα, παραθέτεται και η βίωση των καταστάσεων κάθαρσης και έτσι απελευθερώνονται εσωτερικές σκέψεις, συναισθήματα, και πραγματοποιείται επίγνωση των συμπεριφορών και τελικά καλύτερη κατανόηση του εαυτού (Ruscombe-King, 2002, σσ. 231-255).

Τέλος, κατά την τελευταία φάση, αυτήν της Επεξεργασίας, πραγματοποιείται μια συζήτηση σε σχέση με την πορεία του ψυχοθεραπευτή, τις μεθόδους, τα μέσα και τους χειρισμούς που χρησιμοποιήθηκαν κ.λ.π.. Πρόκειται στην ουσία για μια ανακατασκευή ολόκληρης της συνεδρίας, από σκηνή σε σκηνή, που βοηθάει την αυτό-αξιολόγηση του θεραπευτή αλλά και την κατανόηση του τρόπου λειτουργίας της θεραπευτικής διαδικασίας από τα μέλη της ομάδας (Karp, 2002, σ. 35).

3.1.2.4. Ο Carl Rogers και η έννοια της Μη-Κατευθυντικότητας

Ο Αμερικανός Carl Rogers (1902-1987) (Rogers, 1991, 2006α, 2006β) πραγματοποίησε γεωπονικές, ιστορικές και θεολογικές σπουδές, καθώς και σπουδές κλινικής ψυχολογίας και ψυχοπαιδαγωγικής. Επηρεασμένος από το Τρίτο Ρεύμα στην Ψυχολογία απέρριψε τις μηχανιστικές επιστημονικές θεωρήσεις για τον άνθρωπο και εισήγαγε στην ψυχοθεραπεία, στην εκπαίδευση και στις ανθρώπινες σχέσεις την πεποίθηση ότι ο άνθρωπος «έχει τη φυσική-αισιόδοξη τάση αυτοεξέλιξης και αυτοπροσδιορισμού» (Μπακιρτζής, 1996, σ.97). Στα 1942 δημοσιεύει το πρώτο του βιβλίο “Counseling and Psychotherapy” και εισάγει στην επιστήμη της Ψυχοθεραπείας την έννοια της μη-κατευθυντικότητας.

Η έννοια της μη κατευθυντικότητας βασίζεται πάνω στη θέαση του ανθρώπου από τον Rogers ως μια ανεξάρτητη και αυτόνομη ολότητα, η οποία είναι ικανή για ανάπτυξη (growth) και αυτογνωσία και στην οποία κύρια θέση κατέχουν τα συναισθήματα. Η ολότητα αυτή είναι ικανή να αποδέχεται, να κατανοεί και να συμπάσχει με την έννοια της ενσυναίσθησης με τις άλλες ολότητες. Έτσι, οι ψυχοθεραπευτές θα πρέπει να αντιμετωπίζουν τους ανθρώπους-ασθενείς όχι ως ένα πρόβλημα αλλά ως ένα πρόσωπο και οφείλουν να τους βοηθήσουν ώστε να πραγματοποιηθεί η ολοκλήρωση των προσώπων αυτών, να σέβονται και να αποδέχονται τις προσωπικότητες τους, να στοχεύουν στα συναισθήματα, να συνοδεύουν και όχι να κατευθύνουν, στο άμεσο παρόν και μέσω διαπροσωπικών σχέσεων (Μπακιρτζής, 1996, σ.99). Οι ψυχοθεραπευτές, όπως και οι παιδαγωγοί ή οι εμπυχωτές ομάδων, θα πρέπει, σύμφωνα με τον Rogers να διαθέτουν εν-συναίσθηση, γνησιότητα και ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή απέναντι στους ανθρώπους με τους οποίους έρχονται σε επαφή (είτε πρόκειται για ασθενείς, είτε για μαθητές, είτε για τα μέλη μιας ομάδας). Επιπλέον, πίστευε πως η μέθοδος που θα πρέπει να χρησιμοποιείται από τους εκπροσώπους των κλάδων αυτών θα πρέπει να είναι ολιστική και να βασίζεται στην «άμεση βιωματική αίσθηση του εαυτού και της εμπειρίας» (Μπακιρτζής, 1996, σσ. 101-102).

Η έννοια της ενσυναίσθησης ή συν-πάθειας περιγράφεται ως «η ακριβή αντίληψη του τι βιώνει «ο πελάτης» και τη σημασία που έχει για αυτόν το βιώμά του» και θεωρείται από τον Rogers απαραίτητη εάν επιθυμούμε να έχουμε μια ουσιαστική παιδαγωγική-εκπαιδευτική σχέση (Μπακιρτζής, 1996, σ.104). Όταν ο θεραπευτής έχει την ικανότητα της ενσυναίσθησης δεν αντιλαμβάνεται απλώς νοητικά την κατάσταση του ασθενή αλλά βιώνει και συν-αισθάνεται την χαρά, τον πόνο, την αγωνία του, σαν να βρισκόταν στη θέση του.

Η έννοια της γνησιότητας περιγράφεται ως μια συνειδητή γνήσια στάση του θεραπευτή απέναντι στον ασθενή του, χωρίς προσωπεία και ρόλους. Η γνησιότητα παίζει μεγάλο ρόλο σε όλες τις ανθρώπινες σχέσεις και η γνήσια και άμεση έκφραση των συναισθημάτων είτε είναι θετικά είτε είναι αρνητικά αποτελεί «συστατικό επιτυχίας» για την σχέση μεταξύ των ζευγαριών. Οι ικανότητες της ενσυναίσθησης και της γνησιότητας αποτελούν προϋποθέσεις για μια αυθεντική μάθηση αφού γίνεται σύνδεση αυτού που βιώνεται και αυτού που γίνεται συνειδητά αντιληπτό. (Μπακιρτζής, 1996, σσ.107-108)

Η ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή περιγράφεται ως «η αποδοχή του άλλου έτσι όπως αντιλαμβάνεται τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του, όσο κι αν κάτι τέτοιο είναι διαφορετικό ή αντίκειται, ακόμη και ριζικά, στις θέσεις και αξίες του συμβούλιου» (Μπακιρτζής, 1996, σ.109). Η αποδοχή όλων των ειδών των συναισθημάτων χωρίς προϋποθέσεις και κριτική, φανερώνει στον ασθενή πως ο

θεραπευτής του δίνει την απαραίτητη προσοχή και τελικά αυτή η δυνατότητα συμβάλει στην αυθεντική μάθηση.

Η αμεσότητα της εμπειρίας, για τον Rogers, σχετίζεται με την διαδικασία αλλαγής του ασθενούς. Στα τελευταία στάδια της θεραπείας και όταν αρχίζει η διεργασία αλλαγής στον κόσμο του ασθενή πραγματοποιείται η αμεσότητα της εμπειρίας. Η εμπειρία αυτή δεν έχει αναφορές σε προηγούμενες καταστάσεις, πρόκειται για μια αρχική εμπειρία που προηγείται «κάθε ενοποίησης και συμβολοποίησης» (Μπακιρτζής, 1996, σ.110), και βιώνεται από το σύνολο του ψυχοσωματικού κόσμου του ασθενή. Η αρχική εμπειρία είναι αυτή που διαμορφώνει την προσωπικότητα του ατόμου και που όταν υπάρχει συμφωνία μεταξύ αυτού που βιώνεται από το άτομο και του περιβάλλοντός του (π.χ. μεταξύ παιδιού και οικογένειας) τότε το άτομο αυτό θα αναπτυχθεί αρμονικά. Στις περιπτώσεις που η βίωση της αρχικής εμπειρίας από το άτομο δεν συμφωνεί με τις αντιδράσεις του περιβάλλοντός του τότε δημιουργείται απόσταση από την εμπειρία που «οδηγεί σε μια μη ρεαλιστική συμπεριφορά που στρέφεται εναντίον του ίδιου του ατόμου και του περιβάλλοντός του (νευρώσεις, ψυχώσεις κ.λ.π.)» (Μπακιρτζής, 1996, σ. 111). Η διεργασία της αλλαγής οδηγεί το άτομο από την αποσύνθεση των συναισθημάτων από την εμπειρία στην σύνδεσή τους με αυτή, στην αμεσότητα, στην αποδοχή τους και στην προσπάθεια για ανακάλυψη του εαυτού που αλλάζει μέσα σε μια κατάσταση που αλλάζει (Μπακιρτζής, 1996, σ. 110)

Ο Rogers στα 1946-47 άρχισε να επεξεργάζεται την ιδέα της θεραπευτικής ομάδας για να καταλήξει αργότερα σε μια ομαδική θεραπευτική πρακτική που ονομάστηκε Encounter groups ή ομάδες συνάντησης (Rogers, 1991).

3.1.3. Η Μέθοδος του Θεατρικού Παιχνιδιού

Η μέθοδος του Θεατρικού Παιχνιδιού, εντάσσεται, όπως είδαμε και νωρίτερα στον τομέα του Δράματος ή Δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση. Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή της εργασίας, αποτελεί έναν συνδυασμό πολλών άλλων μεθόδων και τεχνικών, (π.χ. Δραματοθεραπεία, Παιγνιοθεραπεία, Μουσικοθεραπεία κ.ά.), καθώς και του Ψυχοδράματος και των Βιωματικών ομάδων εμπύχωσης, τις οποίες αναπτύξαμε στα προηγούμενα υποκεφάλαια. Ας δούμε, όμως σε αυτό το σημείο πως το Θεατρικό Παιχνίδι χρησιμοποιεί, το παιχνίδι, την τέχνη και την αφήγηση για την εμπύχωση ομάδων.

Το Θεατρικό Παιχνίδι είναι ένα επικοινωνιακό και δημιουργικό συμβάν ανάμεσα στα άτομα μιας ομάδας, ανεξαρτήτου ηλικίας και στον εμπυχωτή ή εμπυχωτές της. Το δημιουργικό συμβάν μπορεί να ξεκινάει από ένα οποιοδήποτε ερέθισμα, όπως για παράδειγμα μια μυρωδιά ή ένας ήχος, το οποίο λαμβάνεται από τα μέλη της ομάδας, που όταν είναι απελευθερωμένα και ευαισθητοποιημένα το μετατρέπουν σε δημιουργία. Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο, που θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε το Θεατρικό Παιχνίδι, είναι αυτό της μεταμόρφωσης. Τα μέλη της ομάδας του Θεατρικού Παιχνιδιού «μεταμορφώνονται» σε αυτό που εκείνα επιθυμούν, μπαίνουν σε διαφορετικούς ρόλους από αυτούς της καθημερινής ζωής, μέσα σε ένα ασφαλές και μη επικριτικό περιβάλλον (Κουρετζής, 1991, σ.31).

Οι στόχοι ή οι άξονες πάνω στους οποίους βασίζεται το Θ.Π. είναι σύμφωνα με τον Κουρετζή, η απελευθέρωση της φαντασίας, η ενεργοποίηση και η αύξηση της πρωτοβουλίας, η ευαισθητοποίηση, η επικέντρωση στον εαυτό και η χαλάρωση των συμμετεχόντων, ενώ οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται είναι κυρίως η σωματική έκφραση, οι αυτοσχεδιασμοί, η εκμετάλλευση του τυχαίου, τα κωμικά στοιχεία, η

δημιουργία ενός περιβάλλοντος δράσης, η μάσκες και οι κούκλες, τα οπτικοακουστικά ερεθίσματα, η παντομίμα, η αποστασιοποίηση και το γκροτέσκο.

Το Θεατρικό Παιχνίδι, χωρίζεται σε τέσσερις φάσεις-στάδια. Ένα Θ.Π. ξεκινάει με τη φάση της απελευθέρωσης (ή ευαισθητοποίησης), συνεχίζει με τη φάση της αναπαραγωγής ακολουθεί η φάση του σκηνικού αυτοσχεδιασμού (θεατρικό δρώμενο) και είτε τελειώνει με την φάση της ανάλυσης, είτε η ανάλυση γίνεται σε κάποια επόμενη συνάντηση. Πριν ξεκινήσει το Θ.Π., ο εμπνευστής συνήθως, δημιουργεί ένα περιβάλλον δράσης, ανάλογα με τον στόχο που θέτει κάθε φορά, εκτός και αν έχει επιλέξει να δώσει την δυνατότητα στους ίδιους τους συμμετέχοντες να δημιουργήσουν μόνοι τους ένα περιβάλλον δράσης. Επίσης, οι συμμετέχοντες, βγάζουν τα παπούτσια τους, και φοράνε άνετα ρούχα, για να μπορούν να κινηθούν άνετα στον χώρο, που θα πρέπει να είναι αρκετά ευρύχωρος και στον οποίο συνήθως τοποθετείται μια μοκέτα.

Στην πρώτη φάση, αυτή της απελευθέρωσης, πραγματοποιούνται διάφορα παιχνίδια, αισθησιοκινητικά (με μιμικές και φωνητικές ασκήσεις), σωματικής έκφρασης, ευαισθητοποίησης κ.ά. τα οποία στοχεύουν στην απελευθέρωση των συμμετεχόντων από συστολές και επιφυλάξεις, στην αποβολή του άγχους και του φόβου αποτυχίας (και επιθετικότητας αν πρόκειται για παιδιά), και στην απόκτηση ηρεμίας, χαλάρωσης και γαλήνης. Ταυτόχρονα πραγματοποιείται εξοικείωση με διαφορετικούς τρόπους συμπεριφοράς και έκφρασης, καθώς και έκφραση του εαυτού, προωθείται η επικοινωνία με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας και τον εμπνευστή, δομείται εμπιστοσύνη και σταδιακά συγκροτείται η ομάδα. Τέλος, μέσω της φάσης αυτής, τα μέλη εισάγονται στην ατμόσφαιρα του θέματος του Θ.Π., λαμβάνουν ερεθίσματα και προσλαμβάνουν πληροφορίες για καταστάσεις και πρόσωπα που θα χρησιμοποιηθούν ή θα «παιχτούν» στις επόμενες φάσεις. Γενικά η φάση αυτή θεωρείται πολύ σημαντική για την μετέπειτα επιτυχία του Θ.Π., αφού κατά τη διάρκειά της τα μέλη της ομάδας θα πρέπει να καταφέρουν να «λυθούν».

Η δεύτερη φάση, της αναπαραγωγής, μπορεί να ξεκινήσει με ένα αυτοσχεδιασμό από την πλευρά του εμπνευστή που θα οδηγήσει στην δημιουργία ομάδων ρόλων. Τα μέλη της ομάδας επιλέγουν μόνοι τους, τους ρόλους που θα παίξουν ανάλογα με το κυρίαρχο θέμα. Παράλληλα, δημιουργείται ένα περιβάλλον δράσης μέσα στο οποίο μπορεί να υπάρχουν διάφορα ερεθίσματα είτε υλικά (π.χ. μουσικά όργανα, πανιά, ρούχα, έπιπλα κ.ά.), είτε άυλα (π.χ. μουσική, ένα ποίημα, μια ενέργεια ή μια λέξη από ένα μέλος της ομάδας ή τον εμπνευστή). Στο τελευταίο στάδιο της φάσης αυτής και αφού τα μέλη της ομάδας έχουν μπει σε διάφορους ρόλους καταλήγουν σε ένα γενικό πλάνο του δρώμενου που θα ακολουθήσει στην επόμενη φάση. Ο εμπνευστής αποσύρεται και οι ομάδες προετοιμάζουν το δρώμενό τους.

Στη τρίτη φάση, του σκηνικού αυτοσχεδιασμού, τα μέλη της ομάδας παρουσιάζουν το δρώμενό τους στους υπόλοιπους. Εκφράζονται με το σώμα και τις κινήσεις τους, με εικόνες και λόγο. Δεν δίνεται από τον εμπνευστή κανενός είδους σενάριο, αλλά δημιουργείται αυτοσχεδιαστικά εκείνη τη στιγμή από την ομάδα.

Αφού ολοκληρώσουν όλες οι ομάδες την παρουσίαση του δρώμενού τους, σειρά έχει η φράση της ανάλυσης. Στη φάση αυτή πραγματοποιείται συζήτηση γύρω από τα όσα συνέβησαν, βιώθηκαν και έκαναν εντύπωση κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, καθώς και για τα συμπεράσματα στα οποία τα μέλη της ομάδας μπορεί να καταλήξουν (Μπορεί να αποβεί χρήσιμη για τον εμπνευστή, η μαγνητοφώνηση της φάσης αυτής). Τέλος, υπάρχει δυνατότητα ιχνογραφικής αναπαράστασης κάποιων καταστάσεων ή συναισθημάτων που βίωσαν τα μέλη κατά τη διάρκεια του Θ.Π. Η φάση αυτή, όπως αναφέρθηκε και αρχικά μπορεί να παραλειφθεί και να

πραγματοποιηθεί σε επόμενη συνάντηση. (Κουρετζής, 1989, σσ. 83-84· Κουρετζής 1991, σσ. 70-95).

Από τα παραπάνω παρατηρούμε, ότι η μέθοδος του Θ.Π. χρησιμοποιεί πολλές και διαφορετικές τεχνικές, (σωματικές, π.χ. τεχνική χαλάρωσης, θεατρικές, π.χ. αυτοσχεδιασμοί, εικαστικές, π.χ. ιχνογραφήματα), τρόπους έκφρασης (π.χ. σωματική έκφραση χωρίς ομιλία), πληροφορίες, ερεθίσματα, μέσα (άυλα: π.χ. ήχους, εικόνες, μουσική, ποίηση και λογοτεχνικά αποσπάσματα και υλικά: π.χ. αντικείμενα, ρούχα, πανιά, λουλούδια, ένα άρωμα, ένα φρούτο κ.ά.), παιχνίδια, μεταφορές και αφηγήσεις. Επιπλέον, στο χώρο που διεξάγεται ένα Θ.Π. και ανάλογα με τους στόχους που τίθενται κάθε φορά, δημιουργείται ένα πολυαισθητηριακό περιβάλλον, πολύ διαφορετικό από τα συνηθισμένα περιβάλλοντα της καθημερινής ζωής, που έχει την δυνατότητα να μεταφέρει τους συμμετέχοντες σε έναν άλλο κόσμο, μαγικό (για παράδειγμα, ένα περιβάλλον με δρόμους που έχουν σχηματιστεί με πανιά και που θα γίνουν στην πορεία του Θ.Π. δρόμοι που θα περπατηθούν από τους συμμετέχοντες, ή θάλασσες, ποτάμια κ.λ.π.). Επίσης, το περιβάλλον αυτό, που συνήθως έχει μοκέτα στο πάτωμα και αρκετή άνεση χώρου, δημιουργεί προσφερόμενες δυνατότητες για σωματική έκφραση και αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων και των εμπυχωτών. Φανταστείτε έναν χώρο, όπου μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει και τα τρία επίπεδα (χαμηλό, μεσαίο και ψηλό) και όπου όλοι, μπορούν να δουν όλους, από οποιαδήποτε θέση κι αν έχουν στον χώρο (εκτός κι αν έχουν γυρισμένη την πλάτη, προς τον τοίχο) και συγκρίνετε αυτό το περιβάλλον, με το περιβάλλον της κλασσικής ελληνικής σχολικής τάξης, με τα θρανία και τις καρέκλες σε παράταξη, όπου οι μαθητές, όταν κάθονται σε αυτά έχουν μόνο την δυνατότητα να κοιτάνε όλοι προς το έδρανο, τον δάσκαλο και τον πίνακα και να χρησιμοποιούν μόνο το μεσαίο επίπεδο (την καθιστή θέση).

3.1.3.1. Σύγχρονη Ελληνική Εκπαιδευτική Πραγματικότητα και Θεατρικό Παιχνίδι

Το Θεατρικό Παιχνίδι, ενώ είναι γενικώς αποδεχτό, όπως και το παιχνίδι άλλωστε, ότι αποτελεί ένα σπουδαίο εκπαιδευτικό εργαλείο, δεν κατέχει τη θέση που θα έπρεπε να κατέχει ούτε στα νηπιαγωγεία και στις υπόλοιπες βαθμίδες της εκπαίδευσης, αλλά ούτε και στις Παιδαγωγικές Σχολές και ειδικά στις σχολές Προσχολικής Αγωγής. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το ενδιαφέρον για το Θεατρικό Παιχνίδι γίνεται ολοένα και μεγαλύτερο, αλλά από άλλους επιστημονικούς κλάδους (π.χ. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση). Συχνά, παρατηρείται, επίσης, το φαινόμενο να πραγματοποιούνται μαθήματα Θεατρικού Παιχνιδιού ή μαθήματα που χρησιμοποιούν τεχνικές του Θεατρικού Παιχνιδιού στις σχολές Προσχολικής Αγωγής, αλλά με ένα μηχανιστικό και γνωστικιστικό τρόπο, χωρίς κανένα νόημα για τους φοιτητές που συμμετέχουν σε αυτό. Όπως, για παράδειγμα, αναφέρει ένα από τα υποκείμενα της έρευνάς μας:

[...] όταν παρακολούθησα αισθητική αγωγή στο Πανεπιστήμιο με την (όνομα καθηγήτριας), πίστευα ότι μας έκανε μια [...] εισαγωγή ότι έτσι μπορούμε να διδάξουμε και τον πολλαπλασιασμό [...] και καλά όλα αυτά που είπε, αλλά δεν είναι ούτε εφαρμόσιμα, ούτε τόσο θεατρικά, ούτε τόσο δημιουργικά. Και πιστεύω ότι πρέπει να το ψάξουμε περισσότερο πάνω σε αυτόν τον τομέα, γιατί πιστεύω στη δύναμη του Θ.Π. αλλά δεν μπορώ τώρα να στο εκφράσω, γιατί δεν ξέρω; [...] είχε στοιχεία, και Θ.Π., όπως το ισχυριζότανε και η ίδια, δεν κατάφερε να μας ενσωματώσει τόσο, δηλαδή, μπαίναμε σε μια διαδικασία ανταγωνισμού, και έβγαζε, ας πούμε, μια ομάδα να κάνει κάτι και εμείς έπρεπε να μαντέψουμε ότι με βάση αυτό μαθαίνεις τον

πολλαπλασιασμό, δηλαδή, πράγματα που εγώ δεν τα κατάλαβα και λέω, προτιμώ να με βάλεις να σου λέω παπαγαλία το δύο επί δύο ίσον τέσσερα παρά να με βάλεις να παίζω παλαμάκια, να συντονίζομαι με τη μουσική [...] και όταν μας έβγαλε να κάνουμε, να λέμε δύο επί δύο επί τέσσερα και αυτό, εμένα με δυσκόλεψε και η ομάδα αυτή, δεν το ένιωσα μόνο εγώ ότι με δυσκόλεψε, όλοι, δεν ξέραμε να πούμε τον πολλαπλασιασμό του δύο, και [...] μετά που γυρίζει και λέει: παιδιά καταλάβετε τι προσπαθήσατε να μάθετε εδώ πέρα; Εγώ δεν είχα καταλάβει, το μόνο που είχε καταφέρει να με αγχώσει, να χάνω τα βήματα, τα χέρια, τα πόδια αυτά και εγώ δεν κατάλαβα τίποτα. Πιστεύω ότι πρέπει και αυτός ο εμψυχωτής να το βιώνει και να το προσαρμόζει με βάση και τα άτομα που έχει γύρω του, εντάξει εμείς του πανεπιστημίου, ξέραμε τον πολλαπλασιασμό του δύο και πάλι που τον ξέραμε, δεν ξέρουμε πως να το αποδώσουμε, πόσο μάλλον το παιδάκι του δημοτικού. Για αυτό παίζουνε πολλά ρόλο, και πιστεύω πάνω σε αυτό πρέπει να γίνουν πολλές έρευνες [...]. (AB)

Από τα λόγια του υποκειμένου παρατηρούμε ότι όχι απλά οι φοιτητές δυσκολεύτηκαν να πραγματοποιήσουν μια δραστηριότητα που προοριζόταν για παιδιά, αλλά ότι αγχώθηκαν, βρέθηκαν σε σύγχυση, σε κατάσταση ανταγωνισμού και σε καμία περίπτωση δεν αισθάνθηκαν ότι έκαναν κάτι το αυθόρμητο και δημιουργικό (θυμηθείτε όσα αναφέραμε στο κεφάλαιο της οικο-σωματικο-βιοματικής προσέγγισης για την εμφάνιση των ψυχο-σωματικών συμπτωμάτων σε μαθητές και ενήλικες, μέσα από καταστάσεις ελλειπούς αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας). Δεν μπορούμε παρά να αναρωτηθούμε γιατί οι παιδαγωγικές σχολές τείνουν να εξαλείφουν κάθε είδους δημιουργικότητας και φαντασίας από τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς. Και ενώ οι παιδαγωγικές σχολές των Α.Ε.Ι. ξεχνάνε την παιδαγωγική πρακτική και προσανατολίζονται μόνο στην παροχή στείρας θεωρίας στους φοιτητές τους, τα Τ.Ε.Ι., βρεφονηπιοκόμων, παρέχουν στους σπουδαστές τους την δυνατότητα για παρακολούθηση του μαθήματος του Θεατρικού Παιχνιδιού, τουλάχιστον για ένα εξάμηνο. Ας δούμε, όμως και την κατάσταση που επικρατεί στα νηπιαγωγεία σε σχέση με το Θεατρικό Παιχνίδι.

Σύμφωνα με τον Οδηγό Νηπιαγωγού, του 2006, η δραματική τέχνη στο νηπιαγωγείο μπορεί να πάρει τις εξής μορφές:

1. Εκφραστική κίνηση και χορός,
2. Μιμική και παντομίμα,
3. Αυτοσχεδιασμός,
4. Η με θεατρικό τρόπο αφήγηση ιστοριών,
5. Δραματοποίηση αυτοσχεδίων και γνωστών ιστοριών,
6. Κουκλοθέατρο και το θέατρο σκιών,
7. Παίξιμο με τις μάσκες,
8. Βιντεοσκόπηση δραματοποιήσεων και
9. Θεατρική παράσταση (Δαφέρμου, Κουλούρη & Μπασαγιάννη 2006, σ.309)

Το Θεατρικό Παιχνίδι, ενώ γενικά, είναι μια «διάσημη» μέθοδος που εφαρμόζεται ή γίνεται προσπάθεια για εφαρμογή της από πολλούς εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, και που αναφέρεται ως τεχνική, από το Δ.Ε.Π.Π.Σ, στον τομέα της δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση, παρατηρούμε ότι στον οδηγό της Νηπιαγωγού, δεν αναφέρεται πουθενά καθώς και ότι όπως, πολύ σωστά επισημαίνει ο Καζιάλης (2007), στην μεταπτυχιακή του εργασία για το Θεατρικό Παιχνίδι, οι συγγραφείς του οδηγού για την ανάπτυξη του κεφαλαίου της δραματικής τέχνης στο νηπιαγωγείο, έχουν βασιστεί σε μια μόνο συγγραφέα, στην Mac Gaslin, ενώ δείχνουν να συγχέουν το Θεατρικό Παιχνίδι με την Δραματοποίηση και την έννοια της αναπαράστασης και ενώ ταυτοχρόνως αναφέρονται σε τεχνικές εμψύχωσης όμοιες με εκείνες του Θεατρικού Παιχνιδιού, χωρίς όμως να παρουσιάζουν μια ολοκληρωμένη

μέθοδο. (Δαφέρμου, Κουλούρη & Μπασαγιάννη 2006, σσ. 308-325· Καζιάλες 2007, σσ. 75-77). Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι το Υπουργείο Παιδείας και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο διαμόρφωσαν έναν οδηγό για την νηπιαγωγό, ο οποίος όχι απλά δεν περιλαμβάνει μια ολοκληρωμένη μέθοδο εμφύχωσης παιδιών (με αρχή, μέση και τέλος), όπως αυτή του Θεατρικού Παιχνιδιού, αλλά παρουσιάζει με αποσπασματικό τρόπο και χωρίς νόημα για τον αναγνώστη, μερικές τεχνικές και μέσα τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν στα πλαίσια της δραματικής τέχνης στο νηπιαγωγείο. Επιπλέον, ενώ οι βιβλιογραφικές αναφορές είναι ελάχιστες, οι συγγραφείς του οδηγού αναφέρουν, σχετικά με τον τρόπο που μπορεί η εκπαιδευτικός, μέσω των ερεθισμάτων που δίνει στα παιδιά, να εμπλουτίσει τα εκφραστικά τους μέσα και να τα βοηθήσει να κατακτήσουν τις σχετικές γνώσεις, ότι: «Φυσικά για να μπορεί να ανταποκριθεί σε αυτό το ρόλο, η εκπαιδευτικός φροντίζει να εξασκεί τα δικά της εκφραστικά μέσα και να ενημερώνεται για νέες τεχνικές (Βαφέα, 2002)» (Δαφέρμου, Κουλούρη & Μπασαγιάννη 2006, σ. 310). Το από πού θα ενημερωθεί η εκπαιδευτικός για τις νέες τεχνικές και πως θα μάθει να εξασκεί τα δικά της εκφραστικά μέσα, δεν αναφέρεται πουθενά. Μήπως, το Υπουργείο Παιδείας υπονοεί πως θα πρέπει η εκπαιδευτικός να πληρώσει μια ιδιωτική σχολή, όπως αυτή του Λάκη Κουρετζή ή κάποιου άλλου εμφύχωτή, για να μπορέσει να «ανταποκριθεί σε αυτό το ρόλο»; Από την στιγμή που οι σχολές προσχολικής αγωγής, όπως, είδαμε και προηγουμένως, συχνά δεν παρέχουν ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης στο Θεατρικό Παιχνίδι ή σε κάποια άλλη μορφή εμφύχωσης παιδιών και δεν εξασκούν τα εκφραστικά μέσα, τη δημιουργικότητα και φαντασία των νηπιαγωγών, η φοίτηση σε ιδιωτική σχολή φαίνεται ως μοναδική λύση, για έναν εκπαιδευτικό που επιθυμεί να χρησιμοποιήσει τέτοιου τύπου μεθόδους στην ομάδα της τάξης του.

3.1.3.2. Κριτική της μεθόδου του Θεατρικού Παιχνιδιού

Σε προηγούμενα κεφάλαια είδαμε την σημασία του παιχνιδιού για τον άνθρωπο, παιδί και ενήλικα. Παρατηρήσαμε επίσης τους τρόπους με τους οποίους γίνεται ένα Θ.Π. και τις ρίζες του καθώς και τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται. Μιλήσαμε για τη σημασία της αφήγησης και πως επιδρά στην κοινωνικο-ηθική του ανθρώπου, όταν έχει κάποιο νόημα, κάποια προσωπική σημασία για εκείνον που την βιώνει ή παρακολουθεί.

Σε επόμενα κεφάλαια, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σε σχέση με το Θ.Π., τις λειτουργίες του, καθώς και την προσφορά του σε όσους συμμετέχουν σε αυτό, αφού όμως πρώτα διατυπώσουμε σε αυτό το σημείο την κριτική μας.

Αρχικά, θα θέλαμε να αναφερθούμε στην έλλειψη εμπειριστατωμένης θεωρητικής προσέγγισης της μεθόδου. Ο ίδιος ο δημιουργός του, ο Λάκης Κουρετζής, δεν αναφέρει σε κανένα βιβλίο του κάποια βιβλιογραφική αναφορά, ή κάποια σχετική θεωρία ή έρευνα στην οποία να στηρίζει την προσέγγισή του (αναφέρεται μόνο στους Αρνό Πάουελ και Χανς Νίκελ, του Πανεπιστημίου Δυτικού Βερολίνου, στους οποίους μας παραπέμπει και ο ίδιος στο βιβλίο του «Το Θεατρικό Παιχνίδι» και στις ψυχαναλυτικές πρακτικές της Μέλανι Κλάιν, Κουρετζής, 1991, σσ.19-25). Το οικοδόμημά του είναι βασισμένο στην πρακτική και στα βιβλία του αναφέρονται τα αποτελέσματα των παρατηρήσεών του σε σχέση με την λειτουργία και τον τρόπο εφαρμογής του Θ.Π.

Επίσης, οι σχετικές έρευνες σε αυτόν τον τομέα είναι ελάχιστες και ενδεικτικά αναφέρουμε εδώ τις εργασίες των Τσιάρα (2004), Ιωακειμίδα (2003), και Καζιάλες (2007).

Το Θ.Π., όμως, ως βιωματική μέθοδος, πιστεύουμε πως αποτελεί ένα χρήσιμο εναλλακτικό εργαλείο μάθησης για ενήλικες και παιδιά, αφού χρησιμοποιεί το στοιχείο του παιχνιδιού με τον εαυτό και με τους άλλους, τη σωματική έκφραση, καθώς επίσης και κάποιες μορφές αφηγηματικών τεχνικών και τεχνών, όπως ιστορίες, μύθους, τραγούδια κ.ά., οι οποίες συμβάλουν στην ενεργοποίηση διαφόρων ψυχολογικών διαδικασιών, όπως φαντασία, προσοχή, μνήμη κ.λ.π. και βοηθούν στην κοινωνικο-ηθική ανάπτυξη των ανθρώπων.

Η κριτική, όμως θα θέλαμε να ασκήσουμε εδώ, σχετίζεται κυρίως με την φύση του βιώματος που εμφανίζεται στις διαδικασίες του Θ.Π. και τους στόχους που θέτονται κάθε φορά. Το βίωμα που προκύπτει, από ένα Θεατρικό Παιχνίδι, είναι περισσότερο δευτερογενούς φύσης, παρά πρωτογενούς και δεν μπορούμε να πούμε ότι η όλη δραστηριότητα στοχεύει στα τρέχοντα προβλήματα, ανησυχίες και ανάγκες των συμμετεχόντων, με την έννοια ότι δεν δίνει την δυνατότητα σε αυτούς να επεξεργαστούν άμεσα αυτά που τους απασχολούν, αλλά κάτι τέτοιο γίνεται εμμέσως. Υποστηρίζουμε ότι το Θ.Π. παρέχει την δυνατότητα στους συμμετέχοντες να επεξεργαστούν κυρίως ζητήματα του παρελθόντος και ίσως, σε κάποιες περιπτώσεις και με συμπτωματικό τρόπο να γίνεται επεξεργασία των τρεχόντων προβλημάτων και ζητημάτων του εαυτού. Αλλά αυτό γίνεται τυχαία και συμπτωματικά, δηλαδή, το θέμα, η αφηγήσεις, και τα μέσα του κάθε Θ.Π. δεν χρησιμοποιούνται κάθε φορά με βάση την άμεση προβληματική του κάθε μέλους της ομάδας, αλλά όμως μπορούν και συμβαίνει συχνά περιστασιακά να συμπίπτουν με αυτές.

Για να γίνουμε πιο κατανοητοί ας δούμε το εξής παράδειγμα: ας υποθέσουμε ότι ένα Θ.Π. έχει ως θέμα τις ερωτικές απογοητεύσεις και χρησιμοποιεί διαφόρων ειδών αφηγηματικά μέσα για να καλύψει αυτή την διάσταση των ανθρώπινων σχέσεων. Το Θ.Π. μπορεί να «πέσει μέσα» σε ορισμένες περιπτώσεις συμμετεχόντων, που τη συγκεκριμένη περίοδο της ζωής τους τυγχάνει να έχουν βιώσει κάτι ανάλογο στην προσωπική τους ζωή και να βρίσκονται σε μια διαδικασία επεξεργασίας των συναισθημάτων τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις το Θ.Π. θα λειτουργήσει θετικά και θα σχετίζεται με την άμεση εμπειρία τους. Σε άλλες όμως περιπτώσεις η άμεση εμπειρία τους μπορεί να μην σχετίζεται με μια ερωτική απογοήτευση και τα ζητήματα που υπάρχουν στο προσκήνιο της ζωής τους να είναι διαφορετικού τύπου, όπως για παράδειγμα ένας τσακωμός με την μητέρα. Παρόλα αυτά το θέμα, της ερωτικής απογοήτευσης, επειδή, έχει σχεδόν πανανθρώπινες διαστάσεις, είναι πιθανόν ότι μπορεί να τους «αγγίξει» και να γίνει μια επεξεργασία των αντίστοιχων καταστάσεων κατά τις οποίες τα συγκεκριμένα μέλη είχαν έρθει στο παρελθόν.

Ας δούμε το παρακάτω απόσπασμα ενός υποκειμένου της έρευνάς μας για να παρατηρήσουμε την λειτουργία ενός τέτοιου θέματος σε κάποιον που τον ενδιαφέρει άμεσα:

[...] Να θυμήθηκα ένα παράδειγμα: Προσωπικό θέμα, ερωτικό, ας πούμε, και πάμε στο θεατρικό και εκείνη την μέρα έτυχε, να κάνει ένα θέμα η (όνομα εμψυχώτριας) με τον έρωτα, ήταν και του Αγίου Βαλεντίνου και όλα αυτά και διάβασε και την ιστορία την ερωτική. Δηλαδή λέω ούτε να το 'ξέρε και όμως ρε παιδί μου, ενώ λέω, θα με ρίξει, γιατί καταλαβαίνεις όταν δεν είσαι στα καλά σου και δεις μια μελό ταινία, θα πεις πω, πω, τι γίνεται. Δεν, δεν..., με ηρέμησε αυτό το πράγμα και έφυγα και ήτανε πιο ήρεμα τα πράγματα στο μυαλό μου, δεν υπήρχε αυτή η σύγχυση, ας πούμε που υπήρχε πριν. Τον τρόπο τώρα που γίνεται δεν μπορώ να στον εξηγήσω, απλά την αίσθηση αυτήν την θυμάμαι [...] ανοίγεις πορτάκια, παραθυράκια, υποσυνείδητα, ή συνειδητά ανοίγουνε πορτάκια, και αν έχεις τη θέληση να τα δεις τα βλέπεις, και εγώ επειδή καλώς ή κακώς τα είχα ψάξει λίγο όλα αυτά τα θεματάκια μου, τα έβλεπα, ρε παιδί μου, πως βγαίνανε, δηλαδή, έβλεπα πως με αγγίζανε κάποια πράγματα περισσότερο από κάποια άλλα,

κατάλαβες; Όπως το παράδειγμα που σου είπα τότε με το θεματάκι, το προσωπικό, που διάβασε την ιστορία, που ο καθένας μπορεί να την λάμβανε απλά μια ιστορία ή ένα κάτι, αλλά εγώ επειδή, είχα και το θέμα μου το πήρα πιο προσωπικά, μου πέρασε το μήνυμά της, το έλαβα το μήνυμα, καλλιεργήθηκε, δουλεύτηκε, και με έβγαλε σε μια άκρη, δηλαδή, όλα σχετίζονται με κάποιο τρόπο [...]. (Νάντια ΑΕ)

Η Νάντια, στην αφήγησή της, αναφέρει, ότι «[...] ο καθένας μπορεί την να λάμβανε απλά μια ιστορία [...] αλλά εγώ επειδή, είχα και το θέμα μου το πήρα προσωπικά [...]». Παρατηρούμε, λοιπόν, πως η συγκεκριμένη αφήγηση άγγιξε την Νάντια, αλλά ίσως την δεδομένη στιγμή η ίδια αφήγηση, να μην άγγιζε και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας.

Ένα άλλο σημείο στο οποίο ασκούμε κριτική, είναι το ζήτημα της κατευθυντικότητας και παρεμβατικότητας των εμπυχωτών στα όσα διαδραματίζονται. Στο κεφάλαιο με το Εκπαιδευτικό Δράμα, είδαμε τον εκπαιδευτικό, με βάση τη θεωρία της Ζώνη της Εγγύτερης Ανάπτυξης, να παίζει υποστηρικτικό και συντονιστικό ρόλο, καθώς και να βοηθάει τα παιδιά να αντλήσουν νόημα από την όλη διαδικασία και να εμπλουτίσουν της εμπειρίες τους. Στο Θεατρικό Παιχνίδι, έχουμε την εντύπωση πως η κατευθυντικότητα των εμπυχωτών και η παρέμβασή τους στην όλη διαδικασία, δεν αφήνει τους συμμετέχοντες μεγάλα περιθώρια επιλογών για άντληση νοήματος μέσα από τους ρόλους. Από την άλλη, η ομάδα, έχει και στιγμές πλήρους ελευθερίας, όπως στην δημιουργία και στο παίξιμο των δρώμενων. Εκεί οι ομάδες που δημιουργούνται λειτουργούν συνεργατικά και αλληλεπιδραστικά.

Χωρίς, να απαξιώνουμε, λοιπόν, την αξία που έχει η μέθοδος αυτή, σε όλους όσους συμμετέχουν, και την προσφορά της σε ενήλικες και παιδιά, αναφέρουμε αυτήν την κριτική, ώστε να προτείνουμε περισσότερο, την εξέλιξη αυτής της μεθόδου. Πλαισιώνοντας την μέθοδο του Θεατρικού Παιχνιδιού θεωρητικά, και σχεδιάζοντας το κάθε θεατρικό παιχνίδι, με βάση τις τρέχουσες ανάγκες, τα προσωπικά ζητήματα, τα νοήματα και την προσωπική σημασία των μελών της ομάδας, η μέθοδος αυτή μπορεί να εξελιχθεί σε ένα άρτιο ψυχοπαιδαγωγικό εργαλείο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η Έννοια του Εαυτού

4.1. Εισαγωγή

Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές προσεγγίσεις του εαυτού, που αδυνατούσαν να συνδέσουν τον εαυτό με τα κοινωνικο-ιστορικά και πολιτισμικά πλαίσια μέσα στα οποία ζουν και δρουν οι άνθρωποι, οι σύγχρονες προσεγγίσεις του εαυτού, επηρεασμένες από τις απόψεις των Vygotsky, Bakhtin, James και Mead, εξετάζουν πλέον τον εαυτό σε άρρηκτη σχέση με τα πλαίσια αυτά. Μερικές από τις προσεγγίσεις αυτές είναι: οι προσεγγίσεις στις οποίες ο εαυτός γίνεται αντιληπτός ως νοητική κατασκευή, οι προσεγγίσεις του πολλαπλού εαυτού, οι προσεγγίσεις του εαυτού ως υποκειμενικός οργανωτικός πόλος της συμπεριφοράς, οι οικολογικές προσεγγίσεις του εαυτού, οι αλληλεπιδραστικές με την κοινωνία προσεγγίσεις του εαυτού, οι διαλογικές προσεγγίσεις του εαυτού και η προσέγγιση του Leontiev για τον εαυτό, υπό το πρίσμα της πολιτισμικής-ιστορικής θεωρίας της δραστηριότητας. Τα πλαίσια των δυνατοτήτων της συγκεκριμένης εργασίας, δεν μας επιτρέπουν να πραγματοποιήσουμε μια ολοκληρωμένη παρουσίαση όλων αυτών των προσεγγίσεων και για τον λόγο αυτό αναφερόμαστε στις ακόλουθες πιο σημαντικές:

Η Οικολογική Προσέγγιση για τον εαυτό, αναφέρει πως όλα τα είδη, ανθρώπινα και μη, έχουν επίγνωση του εαυτού τους και αντιλαμβάνονται τα σώματά τους, το περιβάλλον τους και τη θέση που έχουν μέσα σε αυτό. Τα αντιληπτικά συστήματα, μ' άλλα λόγια, προσφέρουν πληροφορίες για τον εαυτό και για το περιβάλλον ταυτόχρονα και η αντίληψη του περιβάλλοντος προσφέρει την αντίληψη του εαυτού. Αντιλαμβάνονται, δηλαδή, το περιβάλλον και ταυτόχρονα συναντιλαμβάνονται τον εαυτό τους. Οι παραπάνω απόψεις υπήρξαν καινοτόμες στον τομέα της μελέτης του εαυτού και της διερεύνησης της σχέσης μεταξύ αντίληψης και δράσης.

Οι προσεγγίσεις του εαυτού ως αλληλεπιδραστικός με την κοινωνία, βασισμένη στα έργα των Vygotsky, Wittgenstein και Bakhtin, ασκεί κριτική στα θετικιστικά παραδείγματα και στον γνωστικισμό. Ως βασική παραδοχή, στις προσεγγίσεις αυτές εμφανίζεται η άποψη ότι η ανθρώπινη ανάπτυξη είναι σχετιζόμενη με τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, όμως, τείνουν να εστιάζουν την προσοχή τους σε αυτές, στο κοινωνικό πλαίσιο και λόγο ή τις κοινωνικές πρακτικές και να αγνοούν τον ενεργητικό ρόλο που παίζει ο εαυτός.

Οι σύγχρονες διαλογικές προσεγγίσεις για τον εαυτό, που στηρίζονται, μεταξύ άλλων στα έργα του Bakhtin, Buber και Levinas, παίζουν και αυτές, όπως και οι αλληλεπιδραστικές προσεγγίσεις, έναν πολύ σημαντικό ρόλο ως προς την κατάργηση των δυϊστικών και γνωστικιστικών αντιλήψεων για τον άνθρωπο. Οι βασικές θέσεις των προσεγγίσεων αυτών σχετίζονται με την άποψη ότι ο εαυτός αποτελεί μια σχεσιακή και διαλογική διαδικασία ανάμεσα στους ανθρώπους και ενώ διαμορφώνεται από τις συλλογικές φωνές και διαλόγους, δεν στέκεται ανίσχυρος μπροστά σε αυτές.

Ο εαυτός στην προσέγγιση του Leontiev, παρουσιάζεται να πηγάζει από την ανθρώπινη δραστηριότητα και τους μετασχηματισμούς της αλλά ταυτόχρονα είναι και προϊόν της.

Τέλος, παρουσιάζεται η οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση του εαυτού, στην οποία υποστηρίζεται ότι ο εαυτός πηγάζει από την ανθρώπινη δραστηριότητα και τους μετασχηματισμούς της, αλλά ταυτόχρονα είναι και προϊόν της. Επιπλέον στοχεύει στην διαλεκτική σύνδεση της ανθρώπινης υποκειμενικότητας, των συλλογικών διαδικασιών της υλικής παραγωγής και των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στους ανθρώπους. Μια άλλη διάσταση της προσέγγισης αυτής, φανερώνει ότι ο εαυτός αναδύεται μέσα από τα αυθόρμητα και αυτοσχεδιαστικά φαινόμενα, της ζωντανής πραγματικότητας, των ανθρώπων, που έχουν ως βάση τους το χρόνο (π.χ. η ζωντανή συνομιλία, ο μουσικός αυτοσχεδιασμός, το θέατρο, ο χορός, η μιμική, κ.ά.), καθώς και από τα νοήματα και την προσωπική σημασία. Αναλυτικότερα:

4.2. Σύγχρονες Προσεγγίσεις του Κοινωνικο-Ιστορικά και Πολιτισμικά Πλαισιοθετημένου Εαυτού και ο Εαυτός στην Οικο-Σωματικο-Βιωματική Προσέγγιση

4.2.1.Ο Οικολογικός Εαυτός

Ο J. J. Gibson (2002), επηρεασμένος από την προσέγγιση του Koffka, δηλαδή, του εαυτού ως υποκειμενικού οργανωτικού πόλου της συμπεριφοράς, ανέπτυξε την οικολογική του προσέγγιση, μετά το 1960. Εργάστηκε πάνω στην ανθρώπινη αντίληψη και το έργο του τον έκανε να αναγνωριστεί ως ένας από τους πιο σημαντικούς ειδικούς της αντίληψης του 20^{ου} αιώνα.

Η διαδικασία της αντίληψης και της δράσης, σύμφωνα με τον Gibson, σχετίζεται με την ιδιοδεκτικότητα. Όπως αναφέρει στο βιβλίο του, «Η Οικολογική Προσέγγιση στην Οπτική Αντίληψη», το σώμα κάθε είδους (ανθρώπινου ή μη) έχει αντιληπτικά συστήματα και αποτελεί ταυτόχρονα μια πηγή πληροφοριακών ερεθισμάτων για τις αισθήσεις. Επιπλέον, τα αντιληπτικά συστήματα είναι ταυτόχρονα ιδιοευαίσθητα και εξωευαίσθητα, και παρέχουν δύο ειδών εμπειρίες και πληροφορίες, ιδιοδεκτικές και εξωδεκτικές. Οι ιδιοδεκτικές είναι οι εμπειρίες και οι πληροφορίες για τον εαυτό και οι εξωδεκτικές είναι οι εμπειρίες και πληροφορίες για το περιβάλλον. Όμως οι δύο τύποι πληροφοριών και εμπειριών σχετικά με τον εαυτό λαμβάνονται ταυτοχρόνως από όλα τα αντιληπτικά συστήματα και επιπλέον κάθε αντίληψη του περιβάλλοντος σημαίνει ταυτόχρονα και αντίληψη του εαυτού (Gibson, 2002, σσ. 207-208· Πουρκός, 2008, σσ. 354-355). Έτσι, για παράδειγμα, σε σχέση με την ταυτόχρονη πρόσληψη των πληροφοριών από τα αντιληπτικά συστήματα ο Gibson αναφέρει:

[...] Ένα άτομο όχι μόνο βλέπει τον εαυτό του, αλλά ακούει τα βήματα και τη φωνή του, αγγίζει το δάπεδο και τα εργαλεία του, και όταν αγγίζει τη δική του επιδερμίδα αισθάνεται τόσο το χέρι του, όσο και την επιδερμίδα του συγχρόνως. Αισθάνεται το κεφάλι του να στρέφεται, τους μύες του να κάμπτονται και τις αρθρώσεις του να λυγίζουν. Έχει τους δικούς του πόνους, τις πιέσεις των δικών του ρούχων, τη δική του ματιά μέσα από τα γυαλιά του-στην πραγματικότητα ζει μέσα στο ίδιο του το δέρμα [...] (Gibson, 2002, σ. 208).

Επιπλέον, σε σχέση με την αντίληψη του περιβάλλοντος και την ταυτόχρονη αντίληψη του εαυτού αναφέρει:

[...] Οι πληροφορίες σχετικά με τον εαυτό συνοδεύουν τις πληροφορίες σχετικά με το περιβάλλον, και αυτά τα δύο είναι αδιαχώριστα. Η εγωδεκτική ευαισθησία συνοδεύει

την εξωδεκτική ευαισθησία, όπως η άλλη όψη ενός νομίσματος. Η αντίληψη έχει δύο πόλους, τον υποκειμενικό και τον αντικειμενικό, και υπάρχουν διαθέσιμες πληροφορίες για τον προσδιορισμό και των δύο. Κάποιος αντιλαμβάνεται το περιβάλλον και συναντιλαμβάνεται τον εαυτό του [...](Gibson, 2002, σ. 221).

Έτσι, ο Gibson υποστηρίζει πως το να βιώνει κανείς τον εαυτό του είναι μια εμπειρία που την έχουν όλα τα ζώα και οι διαφορές που μπορεί να υπάρχουν ανάμεσα σε αυτά δεν οφείλονται στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται το περιβάλλον τους. Όλα τα είδη έχουν επίγνωση του εαυτού και αντιλαμβάνονται το σώμα τους και το περιβάλλον τους καθώς και τη θέση που έχει το σώμα τους μέσα σε αυτό. Η αυτοαντίληψη του σώματος σε σχέση με το αντιληπτικό του πεδίο, μεταβάλλεται όταν κάτι αλλάξει στο σώμα, όπως για παράδειγμα όταν σε ένα ζώο τοποθετούνται παρωπίδες ή όταν χρησιμοποιούμε διάφορα μέσα, όπως γυαλιά ή ακουστικά, που βοηθούν στην καλύτερη αντίληψη του περιβάλλοντος ή όπως, επίσης, αναφέρει ο Πουρκός: «[...] Σκεφτείτε, για παράδειγμα, πως μεταβάλλεται το αντιληπτικό εγώ ενός ατόμου καθώς οδηγεί αυτοκίνητο ή αεροπλάνο[...]»(Πουρκός, 2008, σ.355)

Οι παραπάνω απόψεις καινοτομούν και έρχονται σε αντίθεση με τις παραδοσιακές προσεγγίσεις για την αισθητηριακή φυσιολογία που υποστήριζαν ότι η ιδιοδεκτικότητα προκύπτει από τον ερεθισμό των ιδιόποδοχέων αλλά και με τις σύγχρονες προσεγγίσεις που υποστήριζαν ότι η ιδιοδεκτικότητα προκύπτει από το αποτέλεσμα της σύγκρισης μεταξύ των εισερχόμενων ερεθισμάτων και των απαγωγών των εξερχόμενων ερεθισμάτων (Gibson, 2002, σσ. 203-221· Πουρκός, 2008, σσ. 354-355). Επίσης, σημαντική είναι και η συνθετική οικολογική προσέγγιση για τον εαυτό του U. Neisser, (στην οποία, λόγω περιορισμών, θα αναφερθούμε μόνο επιγραμματικά) ο οποίος βασίστηκε στα θεωρητικά μοντέλα του Gibson και διέκρινε πέντε τύπους εαυτού: τον οικολογικό, τον διαπροσωπικό, τον διευρυμένο (παρελθοντικό), τον ιδιωτικό και τον εννοιολογικό, οι οποίοι αλληλοσχετίζονται και προκύπτουν από την αλληλεπίδραση του ατόμου με το φυσικό και κοινωνικό του περιβάλλον (για λεπτομερή ανάλυση των 5 τύπων εαυτών βλέπε: Neisser, 1998, το άρθρο: “Five Kinds of Self-Knowledge”, και για μια σύντομη παρουσίασή τους βλέπε: Πουρκός, 2008, σσ. 355-358)

4.2.2. Ο Εαυτός ως Αλληλεπιδραστικός με την Κοινωνία

Οι σύγχρονες αλληλεπιδραστικές προσεγγίσεις, που στηρίζονται, μεταξύ άλλων, κυρίως στα έργα των Vygotsky (1993, 2000) Wittgenstein και Bakhtin (2000) ασκούν κριτική στα θετικιστικά παραδείγματα και στον γνωστικισμό, μέσα από την θέαση της ανθρώπινης ανάπτυξης ως σχετιζόμενης με τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, ως μια αλληλεπίδραση, δηλαδή, μεταξύ ατόμου και κοινωνίας. Έτσι, οι προσεγγίσεις αυτές παίζουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο, αφού συμβάλλουν ως προς την αλλαγή της επιστημονικής σκέψης και ως προς την κατάργηση των δυϊστικών και γνωστικιστικών αντιλήψεων για τον άνθρωπο. Παρά τη σημαντική προσφορά τους και τις προτάσεις τους για θέαση της ανθρώπινης ανάπτυξης ως μη σταθερή και ως μη ανεξάρτητη από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, οι προσεγγίσεις αυτές επιδέχονται κριτικής.

Οι προσεγγίσεις αυτές τείνουν να εστιάζουν την προσοχή τους στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, στο κοινωνικό πλαίσιο και λόγο ή τις κοινωνικές πρακτικές και να αγνοούν τον ενεργητικό ρόλο που παίζει ο εαυτός μέσα σε αυτές. Για παράδειγμα, ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός ή κονστρουξιονισμός, με κύριο εκφραστή τον Gergen, προσεγγίζει την ανθρώπινη ανάπτυξη μέσα από τον κοινωνικό λόγο. Οι

αυτοδιηγήσεις ή αφηγήσεις του εαυτού δεν είναι «προϊόντα του ατόμου», αλλά «προϊόντα κοινωνικής ανταλλαγής» και «αποκτήματα σχέσεων» και ενώ αναγνωρίζεται η προσωπική δέσμευση στην αφήγηση δεν αναγνωρίζεται το άτομο ως δημιουργός αλλά η κοινωνική ανταλλαγή (Ισαρη, 2006, σ.σ. 268-279) και έτσι ο εαυτός δείχνει να είναι «σχετικά ανίσχυρος μπροστά στα τεχνουργήματα του κοινωνικού λόγου», (Πουρκός, 2008, σ. 359). Άλλα παραδείγματα αποτελούν οι συμμετοχικές προσεγγίσεις που υποστηρίζουν ότι η μάθηση και ανάπτυξη του ανθρώπου αναπτύσσεται μέσω της δυναμικής της συμμετοχής του στην κοινότητα και όχι τόσο μέσα από τον λόγο ή αυτές που υποστηρίζουν ότι η μάθηση και η ανάπτυξη του ανθρώπου αναπτύσσεται πέρα από τη συμμετοχή στην κοινότητα και τον λόγο μέσα από τα πρακτικά έργα και τον καταμερισμό εργασίας, μέσα από τους ρόλους και τα διαμεσολαβητικά τεχνουργήματα. Και στις προσεγγίσεις αυτές παρατηρούμε πως και πάλι όμως αγνοούνται οι ατομικές ψυχολογικές διαδικασίες (Για τους εκφραστές των προσεγγίσεων και περαιτέρω λεπτομέρειες βλέπε: Πουρκός, 2008, σ. 359)

4.2.3. Οι Σύγχρονες Διαλογικές Προσεγγίσεις για τον Εαυτό

Οι σύγχρονες διαλογικές προσεγγίσεις για τον εαυτό, που στηρίζονται, μεταξύ άλλων στα έργα του Bakhtin (2000), Buber και Levinas, παίζουν και αυτές, όπως και οι αλληλεπιδραστικές προσεγγίσεις που είδαμε προηγουμένως, έναν πολύ σημαντικό ρόλο ως προς την κατάργηση των δυστικών και γνωστικιστικών αντιλήψεων για τον άνθρωπο. Οι βασικές θέσεις των προσεγγίσεων αυτών σχετίζονται με την άποψη ότι ο εαυτός δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα φαινόμενο του ατομικού νου αλλά ως μια «σχεσιακή διαλογική διαδικασία που λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε ανθρώπους» (Πουρκός, 2008, σ. 360). Η διαφορά με τις προσεγγίσεις του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού ή των συμμετοχικών προσεγγίσεων έγκειται στο ότι ενώ ο εαυτός διαμορφώνεται από τις συλλογικές φωνές και διαλόγους, δεν αντιμετωπίζεται ως κάτι ρευστό ή ανίσχυρο μπροστά σε αυτές, αλλά ως σε μια «πολλαπλότητα των θέσεων του Εγώ στο τοπίο του νου, που διαπλέκεται με το νου των άλλων ανθρώπων»(ό.π.). Συγκεκριμένα, το Εγώ (I) μπορεί να ειπωθεί ως τον δημιουργό και το Εμένα (Me) ως τον ηθοποιό ή τον πρωταγωνιστή μιας κατάστασης, σύμφωνα με τους Hermans, Kempen & Van Loon (1992)⁹, όπου ο εαυτός είναι αφηγηματικός και αλληλεπιδραστικός με συγκεκριμένα χωρο-χρονικά πλαίσια. Έτσι, ο εαυτός εμφανίζεται ως διαλογικός και «ως ένα δυναμικό δίκτυο θέσεων και φωνών». Για να αντιληφθούμε την έννοια της πολλαπλότητας των θέσεων του Εγώ στο τοπίο του νου, τον πολυφωνικό δηλαδή εαυτό, όπου δεν υπάρχει μόνο ένα Εγώ, αλλά πολλά, και που διαπλέκεται με το νου των άλλων ανθρώπων, παραθέτουμε τα εξής αποσπάσματα των παραπάνω συγγραφέων, όπως βρίσκονται στο βιβλίο του Πουρκού:

[...] Το Εγώ έχει την δυνατότητα να κινείται, όπως σ' ένα χώρο, από μια θέση σε μια άλλη σύμφωνα με τις αλλαγές στην κατάσταση και το χρόνο. Το Εγώ έχει τη δυνατότητα να παίρνει φαντασιακά κάθε θέση με μια φωνή έτσι ώστε να μπορούν να εγκαθιδρυθούν διαλογικές σχέσεις μεταξύ των θέσεων. Οι φωνές λειτουργούν όπως οι αλληλεπιδρώντες χαρακτήρες σε μια ιστορία. Μόλις ένας χαρακτήρας τεθεί σε κίνηση σε μια ιστορία, ο χαρακτήρας παίρνει μια ζωή από μόνος του και έτσι αποκτά μια

⁹ Εκτός, από την παραπάνω προσέγγιση, υπάρχουν και πολλές άλλες διαλογικές προσεγγίσεις που βαδίζουν στα ίδια βήματα, (π.χ. Valsiner και Wertsch, για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε: Πουρκός, 2008, σ.360-361).

αφηγηματική αναγκαιότητα. Κάθε χαρακτήρας έχει μια ιστορία να πει γύρω από εμπειρίες από τη δική του θέση. Ως διαφορετικές φωνές αυτοί οι χαρακτήρες ανταλλάσσουν πληροφορίες για τις προοπτικές των Εμένα και των κόσμων τους, έχοντας ως αποτέλεσμα ένα σύνθετο, αφηγηματικά δομημένο εαυτό [...] (Πουρκός, 2003, σ. 212).

Το Εγώ στη μια θέση [...] μπορεί να συμφωνεί, στην άλλη να διαφωνεί, να κατανοεί, να παρανοεί, να εναντιώνεται, να αντιλέγει, να ερωτά και ακόμη να γελοιοποιεί τα Εγώ σε μια άλλη θέση. Ο ενσωματωμένος εαυτός, σε αντίθεση με τον ορθολογικό εαυτό, σχετίζεται με μια συγκεκριμένη πάντα θέση στο χώρο και χρόνο (τόσο σωματικά όσο και νοητικά) (Πουρκός, 2003, σ. 212).

4.2.4. Ο εαυτός στην προσέγγιση του A.N. Leontiev

Η προσέγγιση του Leontiev ανήκει στο ευρύτερο πλαίσιο των πολιτισμικών-ιστορικών θεωριών και βασίζεται στην πολιτισμική-ιστορική θεωρία της δραστηριότητας και όπως και με τις προηγούμενες προσεγγίσεις που αναφέραμε, εναντιώθηκαν στον δυϊστικό και γνωστικιστικό τρόπο σκέψης. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή ο εαυτός πηγάζει από την ανθρώπινη δραστηριότητα και τους μετασχηματισμούς της αλλά ταυτόχρονα είναι και προϊόν της. Επιπλέον, δίνεται έμφαση στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και στην άποψη ότι η ανθρώπινη ανάπτυξη είναι κοινωνική και βασίζεται στις διαδικασίες παραγωγής που δημιουργούν τις κοινωνικές σχέσεις αλλά και τον εαυτό. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι υπάρχει και εδώ μια αλληλεπιδραστική άποψη για τον εαυτό, ο οποίος συμμετέχει στις διεργασίες της κοινωνικής ζωής, χωρίς ωστόσο να διαφαίνεται η δυναμικότητα του εαυτού απέναντι σε αυτές και απέναντι στις οποίες φαίνεται να είναι «σχετικά» παθητικός. Όπως αναφέρει ο Πουρκός:

[...] η θεωρία του Leontiev περιστρέφεται γύρω από τις έννοιες των ατόμων που αποκτούν πολιτισμικές νόρμες και εμπειρίες των προηγούμενων γενεών και πολύ λιγότερο αναφέρεται στον ενεργό επενεργειακό ρόλο του εαυτού στον μετασχηματισμό και στην περαιτέρω ανάπτυξη αυτών των νορμών και εμπειριών[...] Δηλαδή, ο εαυτός, στην προσέγγιση του Leontiev, οικειοποιείται ενεργητικά την κουλτούρα κάνοντάς την ως ένα αναπόσπαστο μέρος της δικής του ψυχολογικής λειτουργίας και δικό του εργαλείο για τις μελλοντικές δραστηριότητες. Ως αποτέλεσμα, ο εαυτός στην εξήγηση του Leontiev εμφανίζεται πιο συχνά ως ένα προϊόν και στην καλύτερη περίπτωση ένας συμμετέχων στις συνεργατικές διαδικασίες της κοινωνικής ζωής, αλλά πολύ λίγο ως μια δύναμη που θεσπίζει και συμβάλει σ' αυτή τη ζωή, που, όπως θα υποστηρίξουμε πιο κάτω συνιστά την πιο ουσιώδη επενεργειακή του στιγμή και την κατευθύνουσα του δύναμη[...] (Πουρκός, 2008, σ. 363).

Αναφερθήκαμε, με συντομία σε ορισμένες παραδοσιακές και σύγχρονες προσεγγίσεις για τον εαυτό, και όσο αφορά τις τελευταίες παρακολουθήσαμε τα δυνατά και τα αδύνατά τους σημεία. Στη συνέχεια θα δούμε μια άλλη σύγχρονη προσέγγιση του εαυτού, την οικο-σωματικο-βιοματική, που επιχειρεί να συνδέσει, να αξιοποιήσει και να διευρύνει τις παραπάνω θεωρήσεις.

4.2.5. Ο εαυτός στην Οικο-Σωματικο-Βιοματική Προσέγγιση

Μια από τις θέσεις της οικο-σωματικο-βιοματικής προσέγγισης είναι η διαλεκτική σύνδεση των εξής τριών τύπων διαδικασιών: της ανθρώπινης υποκειμενικότητας, των συλλογικών διαδικασιών της υλικής παραγωγής και των

κοινωνικών αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στους ανθρώπους. Η διαλεκτική αυτή σύνδεση επιτρέπει στην προσέγγιση να ξεπεράσει τις διχοτομίες ανάμεσα σε εσωτερικές και εξωτερικές μορφές δραστηριότητας και ανάμεσα σε συλλογικές και ατομικές μορφές δραστηριότητας και να μελετήσει το πώς «οι άνθρωποι διαμορφώνονται από την κοινωνία και συγχρόνως διαμορφώνουν την κοινωνία, δηλαδή, δημιουργούνται από την ιστορία αλλά επίσης δημιουργούν τη δική τους ιστορία» (Πουρκός, 2008, σ. 366).

Μια άλλη διάσταση της προσέγγισης αυτής, αποτελεί η πρόταση για παρατήρηση των αυθόρμητων και αυτοσχεδιαστικών φαινομένων, της ζωντανής πραγματικότητας, των ανθρώπων, που έχουν ως βάση τους το χρόνο (π.χ. η ζωντανή συνομιλία, ο μουσικός αυτοσχεδιασμός, το θέατρο, ο χορός, η μιμική, κ.ά.) και από τις οποίες θεωρείται ότι αναδύεται ο εαυτός. Η αυτοσχεδιαστική και αυθόρμητη πράξη, όπως για παράδειγμα η δημιουργία και απαγγελία μιας μαντινάδας σε μια παρέα, είναι μεν πηγαία και μη προσχεδιασμένη αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έχει την βάση της σε συγκεκριμένα πλαίσια και συστήματα αναφοράς ή ότι συμβαίνει στο κενό. Το σύστημα αναφοράς (που μπορεί να είναι μια εικόνα ή ένα εσωτερικό κίνητρο ή ένα ποίημα σε μια κατάσταση μουσικού ή δραματικού αυτοσχεδιασμού) έχει μεγάλη σημασία για τον αυτοσχεδιασμό και αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο παράγεται. Η οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση υποστηρίζει ότι κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στον εαυτό. Ο εαυτός έχοντας ως συστήματα αναφοράς τα πολιτισμικά μοντέλα, τις μεταφορές και τις αφηγήσεις, συγκροτείται μέσα από αυτοσχεδιαστικές διαδικασίες, μέσα σε συγκεκριμένα πολιτισμικά, κοινωνικά και ιστορικά πλαίσια. Όταν τα συστήματα αναφοράς παραμένουν σχετικά σταθερά, τότε και ο εαυτός τείνει να παραμένει σχετικά σταθερός και συγκροτημένος, ενώ όταν τα συστήματα αυτά αλλάζουν, ο εαυτός χάνει αυτή την αίσθηση σταθερότητας και βρίσκεται σε μια κατάσταση ρευστότητας ή ανασφάλειας. Όταν όμως καταφέρει να υπερνικήσει αυτές τις καταστάσεις οδηγείται στην αλλαγή του και ανασυγκροτείται. Η κατασκευή και ανακατασκευή των μνημονικών διαδικασιών είναι αυτοσχεδιαστική και αυτές οι αυτοσχεδιαστικές διαδικασίες είναι που προκαλούν και την κατασκευή και ανακατασκευή της ταυτότητας του εαυτού, την συγκρότηση και την ανασυγκρότησή του, ενώ η δομή των αυτοσχεδιαστικών δραστηριοτήτων επηρεάζεται από το πλαίσιο μέσα στο οποίο συμβαίνουν και από το θεματικό περιεχόμενο. Έτσι, σε «[...]κάθε αυτοσχεδιαστική στιγμή, η σκέψη, η γνώση, οι ικανότητες, οι συγκινήσεις, οι προθέσεις, και οι παρευρισκόμενοι θεατές ή ακροατές (είτε πραγματικοί είτε φανταστικοί) συν-εργάζονται για να δημιουργήσουν και να ανακατασκευάσουν τον εαυτό[...]

» (Πουρκός, 2008, σσ.366-367). Ο Bruner (1997), ακούγοντας τις «αυθόρμητες αυτοβιογραφίες» (οι οποίες προέκυψαν ύστερα από συνεντεύξεις με τα υποκείμενα τις έρευνάς του και από τα οποία ζητούνταν να αφηγηθούν την ζωή τους αυθόρμητα και κατευθύνοντας τα ίδια τον εαυτό τους) ανακάλυψε ότι:

[...]Η διήγηση των ευρύτερων συνολικών αφηγήσεων «έπεφτε μέσα» σε εύκολα αναγνωρίσιμες θεματικές κατηγορίες- ο μύθος του θύματος, η ρομαντική ιστορία, αντι-ηρωικές μορφές, ιστορίες ταξιδιών, μαύρη κωμωδία κ.λ.π. Τα γεγονότα που εξιστορούσαν είχαν νόημα μόνο στα πλαίσια της ευρύτερης εικόνας. Στο επίκεντρο κάθε περιγραφής βρισκόταν ένας πρωταγωνιστής Εαυτός στη διαδικασία κατασκευής, είτε ως ενεργός δράστης, ως παθητικός αποδέχτης βιωμάτων, είτε ως φορέας ενός κακού πεπρωμένου. Και στις κρίσιμες στιγμές εμφανίζονταν «κρίσιμες καμπές», πάλι πολιτισμικά αναγνωρίσιμες, που σχεδόν πάντα τις προκάλεσε η πρόσβαση σε μια νέα συνείδηση που αφυπνιζόταν από την νίκη ή την ήττα, την προδοσία της εμπιστοσύνης κ.λ.π. Σύντομα έγινε φανερό όχι μόνο ότι η ζωή μιμούταν την τέχνη, αλλά και ότι το

έκανε αυτό επιλέγοντας σαν τρόπο έκφρασης τις θεματικές κατηγορίες της τέχνης και τα άλλα τεχνάσματα για τη διήγηση μιας ιστορίας [...] (Bruner, 1997, σ.175).

Οι παρατηρήσεις αυτές του Bruner σε σχέση με τις αυθόρμητες αυτοβιογραφίες και την ύπαρξη νοήματος στα γεγονότα που εξιστορούσαν, μέσα στα πλαίσια μιας ευρύτερης εικόνας, σε συνδυασμό με τα όσα αναφέραμε προηγουμένως για την συγκρότηση του εαυτού μέσα από τις αυτοσχεδιαστικές διαδικασίες, μας οδηγούν σε δύο άλλες πολύ σημαντικές για την προσέγγιση του εαυτού, έννοιες στις οποίες πρέπει να σταθούμε (και οι οποίες επισημαίνονται και στην οικο-σωματικο-βιοματική προσέγγιση): την έννοια του νοήματος και της αφήγησης.

Για να μελετήσουμε τον εαυτό θα πρέπει να επικεντρωθούμε σε δύο σημεία, στα νοήματα και την προσωπική σημασία, σύμφωνα με τα οποία καθορίζεται ο εαυτός, και κυρίως στις πρακτικές ή δραστηριότητες από τις οποίες προκύπτουν τα νοήματα του εαυτού, καθώς και στα πλαίσια μέσα στα οποία αναπτύσσονται αυτές. Θα πρέπει, λοιπόν, να δούμε τον εαυτό να αποκτά νόημα μέσα από τις δραστηριότητες, να είναι δηλαδή, το αποτέλεσμα αυτών, και όχι η αιτία αυτών των δραστηριοτήτων (κοινωνικών, πολιτισμικών και αντιληπτικών). (Bruner, 1997, σ. 169-Πουρκός, 2008, σ. 374). Που σημαίνει ότι το νόημα, το τι είναι σημαντικό και το τι δεν είναι, καθορίζεται αρχικά από τις κοινωνικές διαδικασίες, από τους φορείς των διαδικασιών αυτών, γονείς, δάσκαλοι, ιερείς, κ.λ.π., δηλαδή από τους άλλους και στη συνέχεια γίνεται μέρος του εαυτού και αντικειμενοποιείται. Η υποκειμενοποίηση και αντικειμενοποίηση αυτή, καταλήγει να συγκροτεί και ανασυγκροτεί τον εαυτό.

Η δεύτερη διάσταση, που θέλουμε να επεξεργαστούμε σε αυτό το σημείο και που, όπως προείπαμε, συμβάλλει στην διαμόρφωση και συγκρότηση του εαυτού, είναι η αφήγηση. Οι αφηγηματικές μορφές, που μπορεί να είναι οι μύθοι, οι αυτοβιογραφίες, τα τραγούδια ή οι χοροί, οι ταινίες, τα θεατρικά έργα, η λαϊκή παράδοση κ.ά., λειτουργούν είτε φαντασιακά, είτε σχετίζονται με συγκεκριμένες εμπειρίες και βιώματα, και αποτελούν ιδιαίτερα πολιτισμικά κατασκευάσματα μιας κοινωνίας. Μια αφήγηση μπορεί να διαμορφώσει τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις στάσεις των ατόμων, μέσα από την κοινωνική τους αλληλεπίδραση με τους άλλους, σχετιζόμενη άμεσα με τα σενάρια του κοινωνικού, οικογενειακού και φιλικού τους περιβάλλοντος. Με άλλα λόγια μια αφήγηση που αναπτύσσουμε για τον εαυτό μας, σχετίζεται με τις αφηγήσεις και τα σενάρια του κοντινού μας περιβάλλοντος και τις αλληλεπιδράσεις που πραγματοποιούνται μέσα σε αυτό (Πουρκός, 2008, σσ. 370-372).

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό θα θέλαμε να παραθέσουμε ένα απόσπασμα από την βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη που πήραμε από την Χαρά (ΑΑ), ένα από τα υποκείμενα της έρευνάς μας, στην οποία συνοψίζονται με τον καλύτερο τρόπο, ορισμένες από τις παραπάνω παραδοχές. Στο απόσπασμα αυτό παρατηρούμε την αλλαγή και ανασυγκρότηση του εαυτού της Χαράς, όταν άλλαξαν τα συστήματα αναφοράς της, δηλαδή, τα πολιτισμικά μοντέλα, οι μεταφορές και οι αφηγήσεις, όταν έφυγε δηλαδή από την οικογενειακή της εστία, και ξεκίνησε την φοιτητική της ζωή, έζησε μόνη της και ήρθε σε αλληλεπίδραση με τους σημαντικούς Άλλους και επιπλέον, όταν λειτουργούσε αυτοσχεδιαστικά μέσα στην ομάδα θεάτρου και από όπου μέσα από όλα αυτά ο εαυτός αποκτούσε νόημα. Επίσης, με αυτό το απόσπασμα επιθυμούμε να δείξουμε, τον τρόπο με τον οποίο οι αφηγήσεις της Χαράς σχετίζονται με τα σενάρια τόσο του άμεσου οικογενειακού της περιβάλλοντος και των αλληλεπιδράσεων μέσα σε αυτό, όσο και με τα σενάρια του φιλικού και κοινωνικού της περιβάλλοντος και των αλληλεπιδράσεων μέσα σε αυτό. Όπως, λοιπόν, μας αναφέρει για τα φοιτητικά της χρόνια:

[...] ήμουν σε όλες τις ομάδες που μπορεί να υπήρχαν τότε, θεατρικές, μουσικές, κινηματογραφικές, πολύ πολύ ανακουφιστική χρονιά, συνέχιζα να έχω την εικόνα του εαυτού μου του ντροπαλού παιδιού και αυτά και ήταν πολύ αστείο το πώς, πως με έβλεπαν οι άλλοι και πως έβλεπα εγώ τον εαυτό μου. Δηλαδή, ας πούμε, μ' άρεσε ένα παιδί, ο οποίος, μ' άρεσε δεν ξέρω αν το είχα συνειδητοποιήσει ακριβώς και εγώ να σου πω την αλήθεια, αλλά ήταν έτσι ντροπαλούλης, γλυκούλης και αυτά και κάποια στιγμή ακούω από το στόμα του: «εντάξει ρε Χαρά, εντάξει εσύ δεν μας άσες», και εγώ είχα την εικόνα αυτή για εμένα και δεν ήταν ο μόνος που το είπε αλλά από αυτόν μέτρησε αλλιώς γιατί είμαι και εγώ πιο χαμηλών τόνων φαντάζομαι από ότι σ' άλλες, σ' άλλα πλαίσια, και συνειδητοποίησα ότι κοίτα να δεις πόσο έχω εσωτερικεύσει κάποιες φωνές, πως έχω εσωτερικεύσει την μάνα μου, και πως βλέπω τον εαυτό μου, έτσι, σαν να είμαι το παιδί που ό,τι και να κάνει είναι λίγο [...]. Θέατρο, λοιπόν, μια βουτιά, έτσι, στον εαυτό επίσης, άλλαξα εικόνα για τον εαυτό μου, βέβαια, είδα, κοίτα να δεις, ρε παιδί μου πόσο, τι εικόνα έχουν οι άλλοι, πόσο πιο δυναμικός άνθρωπος είμαι από αυτό που νομίζω, πόσο ρίχνω τον εαυτό μου και πόσο έχω καταπιεί, την πιπίλα της μαμάς μου του «μέχρι να κουνήσεις το ένα σου πόδι βρωμίζει το άλλο» και όλα αυτά τα «ωραία» που άκουγα σαν παιδί και «αν δεν είχες εμένα τι θα έκανες», και «θα πεθάνω και θα δείτε» και ξέρω και εγώ τι, ήτανε πάρα πολύ ενοχική όπως καταλαβαίνεις και πολύ έτσι, και προσκολλητική και ρουφάμε το αίμα των παιδιών με το καλαμάκι. Αυτή η απόσταση ήτανε πολύ, πολύ, πολύ σημαντική για εμένα και το πόσο εύκολα, δημιούργησα αυτό, κόσμο γύρω μου και ανθρώπους που να είναι καλά, όχι τυπικές σχέσεις, και τυπικές και παρεϊστικές και το να περάσεις καλά, αλλά και κάποιες έτσι πολύ βαθιές σχέσεις, που μπορείς να ανοίξεις την ψυχή σου, να μοιραστείς τα πάντα [...] (Χαρά ΑΑ).

Η Οικο-Σωματικο-Βιωματική προσέγγιση είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, για την μελέτη μας, γιατί φανερώνει τους τρόπους με τους οποίους αναδύεται ο εαυτός, δομείται, οργανώνεται και συγκροτείται καθώς και τα στοιχεία αναφοράς και πηγής νοήματος. Με γνώμονα τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε να εξετάσουμε τις αναδύσεις και μεταμορφώσεις του εαυτού στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων της έρευνάς μας και στο Θεατρικό Παιχνίδι, καθώς και τις λειτουργίες του. Με αυτό το κεφάλαιο κλείνει το πρώτο μέρος, της έρευνάς μας, το θεωρητικό και ανοίγει η επόμενη ενότητα στην οποία παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνάς μας, καθώς και ο ερευνητικός σχεδιασμός.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

**ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ
ΜΕΡΟΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Μεθοδολογία Έρευνας

5.1. Εισαγωγή

Η συγκεκριμένη έρευνα αποσκοπεί στην διερεύνηση των τρόπων που λειτουργούν οι αφηγηματικών μορφών διαδικασίες που πραγματοποιούνται στα πλαίσια του Θεατρικού Παιχνιδιού, στους εαυτούς των συμμετεχόντων και των εμπυχωτών τους. Για να αποκτήσουμε «πρόσβαση» στους εαυτούς των υποκειμένων, εστίασαμε το βλέμμα μας στις δικές τους αφηγήσεις για τον εαυτό τους, δηλαδή, στις αυτοβιογραφίες τους και στις αφηγήσεις τους για την καθημερινή τους ζωή και το Θεατρικό Παιχνίδι. Η προσέγγιση για τον εαυτό, πάνω στην οποία βασιστήκαμε ήταν η οικο-σωματική-βιωματική προσέγγιση, την οποία παρουσιάσαμε πιο πάνω, και στην οποία παρατηρήσαμε ότι η αφήγηση αποτελεί μέσο συγκρότησης και ανασυγκρότησης του εαυτού. Σε αυτό το κεφάλαιο θα μιλήσουμε για την μέθοδο πάνω στην οποία βασιστήκαμε για την πραγματοποίηση της έρευνάς μας. Η έρευνα ανήκει στην κατηγορία των ποιοτικών μεθόδων και συγκεκριμένα στην βιογραφική-αφηγηματική μέθοδο μελέτης περίπτωσης. Η μέθοδος αυτή βασίζεται στις αφηγηματικές προσεγγίσεις και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν στην συγκεκριμένη εργασία ήταν η βιογραφική-αφηγηματική ημιδομημένη κλινική συνέντευξη και ο μεταφορικός και εικαστικός λόγος (ιχνογραφήματα) των υποκειμένων. Η ανάλυση του λόγου των υποκειμένων πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Αμέσως πιο κάτω κάνουμε μια μικρή αναφορά στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας και

5.2. Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας

Ο αφαιρετικός Ρεαλισμός και οι επιστημολογικές παραδοχές του θετικιστικού ρεύματος που στη νεότερη ιστορία ξεκίνησε από τον Γάλλο φιλόσοφο του 19^{ου} αιώνα, Auguste Comte έμελε να επηρεάσει βαθιά την άποψη των ανθρώπων για τα κοινωνικά και ψυχολογικά φαινόμενα, μέχρι και τα σχετικά πιο πρόσφατα χρόνια. Η κυρίαρχη άποψη του θετικισμού ήταν ότι τα κοινωνικά και ψυχολογικά φαινόμενα διέπονται από τους ίδιους νόμους και θεωρίες, που διέπουν και τα φυσικά φαινόμενα και επομένως θα πρέπει να διερευνώνται και εμπειρικά όπως ακριβώς διερευνώνται και τα φυσικά φαινόμενα. Έτσι, προέκυψε η αποδοχή ότι η γνήσια γνώση «βασίζεται στην αισθητηριακή εμπειρία και μπορεί να προχωρήσει μόνο μέσω της παρατήρησης και του πειράματος» (Cohen & Manion, 1997, σ. 23). Και ενώ το πείραμα, η παρατήρηση και οι μαθηματικές αναλύσεις των αποτελεσμάτων βρίσκουν θέση στις φυσικές επιστήμες, η αυτούσια μεταφορά των μεθόδων αυτών στις ανθρωπιστικές επιστήμες, στις οποίες το αντικείμενο μελέτης είναι ο άνθρωπος, προκάλεσε σοβαρές αντιδράσεις στους εκπροσώπους των επιστημών αυτών και υπήρξε η αφορμή για την δημιουργία αντι-θετικιστικών προσεγγίσεων και της γέννησης των ποιοτικών μεθόδων έρευνας. Έτσι, οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας εμφανίστηκαν στο προσκήνιο ως αντίδραση στην προσπάθεια του θετικιστικού ρεύματος να εξάγει αριθμητικά αποτελέσματα από τα ψυχολογικά και κοινωνικά φαινόμενα τα οποία παρακολουθούσαν οι ερευνητές των κοινωνικών-ανθρωπιστικών επιστημών. Όταν

άρχισαν να πρωτοεφαρμόζονται οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας, μπορούμε να πούμε ότι βρίσκονταν στο περιθώριο, τόσο εξαιτίας της φύσης των υπό έρευνα υποκειμένων ή συμμετεχόντων, όσο και εξαιτίας της φύσης της μεθοδολογίας τους. Όσο αφορά τα υποκείμενα, επρόκειτο για «πρωτόγονους» ανθρώπους, τους οποίους ερευνούσαν οι κοινωνικοί ανθρωπολόγοι. Και ενώ οι ανθρωπολόγοι επέμεναν ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνά τους δεν θα έπρεπε να ονομάζονται «πρωτόγονοι», παρόλα αυτά συνέχιζαν την σχεδόν αποκλειστική εξέταση αυτών των συμμετεχόντων, που είχε σαν αποτέλεσμα να κρατούν τα υποκείμενά τους περιθωριοποιημένα. Ο Freud και ο Piaget, τους οποίους μπορούμε να συμπεριλάβουμε στην ευρέα κατηγορία των ποιοτικών ερευνητών, μελέτησαν νευρωτικές γυναίκες και παιδιά, δύο από τις κατηγορίες που, επίσης, ήταν περιθωριοποιημένες από την αρσενική πατριαρχική επιστημονική κουλτούρα. Η Κοινωνιολογική Σχολή του Σικάγο, μελέτησε συμμορίες του δρόμου και ανθρώπους από τα ιδρύματα και πιο πρόσφατα οι ποιοτικές μέθοδοι χρησιμοποιούνται για να μελετήσουν την εκπαιδευτική διαδικασία σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (Maykut & Morehouse, 1994, σσ. 7-8).

Όσο αφορά τη φύση της μεθοδολογίας τους οι ποιοτικές έρευνες βρίσκονταν στο περιθώριο γιατί οι πρακτικές τους δεν θεωρούνταν αποδεκτές επιστημονικά. Από τον Freud και έπειτα οι ποιοτικοί ερευνητές παρουσίαζαν ως αποτέλεσμα της έρευνας αυτό που είχε τροφοδοτηθεί από την γλώσσα των υποκειμένων. Η έρευνα των λεγομένων των ομιλητών δεν ήταν κάτι το δελεαστικό για την παραδοσιακή επιστήμη. Οι ανθρωπολόγοι επίσης, δεν είχαν ποτέ προτείνει να χρησιμοποιηθεί η μέθοδος τους και από άλλες κατηγορίες κοινωνιολόγων. Ο Freud, ως κλινικός γιατρός έγραφε μελέτες περίπτωσης, τις οποίες ενώ χρησιμοποιούσε για να αποκτήσει γνώσεις για τη θεωρία του, δεν τις τοποθέτησε στην βάση του επιστημονικού του υπόβαθρου. Ο πρώτος που δημοσιοποίησε αντίγραφα των θεραπειών του ήταν ο πρωτοπόρος Carl Rogers. Από μια άλλη προοπτική θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Piaget ήταν εκείνος που κατάφερε να εισάγει στην επιστημονική κοινότητα την μέθοδο της κλινικής συνέντευξης, κυρίως με τη δύναμη του θεωρητικού του έργου και όχι από την απλή παρουσίαση της μεθόδου του. Σε γενικές γραμμές ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιούνταν μια έρευνα δεν αναφερόταν, μέχρι και σχετικά πρόσφατα, παρά μόνο παρουσιαζόντουσαν ξεκομμένα τα αποτελέσματά της. (Maykut & Morehouse, 1994, σ. 8)

Σήμερα οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας είναι πλέον γνωστές και χρησιμοποιούνται από τις ανθρωπιστικές επιστήμες, αλλά λόγω των δυσκολιών που ενέχουν (η φάση του σχεδιασμού, της συλλογής των δεδομένων, αλλά της ανάλυσης, είναι αρκετά χρονοβόρες διαδικασίες) και λόγω του ότι το θετικιστικό παράδειγμα εξακολουθεί να υφίσταται, δεν μπορούμε να πούμε ότι έχουν πάρει τη θέση που τους αξίζει στον ερευνητικό τομέα. Οι κυριότερες από τις ποιοτικές μεθόδους έρευνας είναι η παρατήρηση, η συνέντευξη έρευνας, η βιογραφική ανάλυση, η ιστορική συγκριτική μέθοδος, η ανάλυση περιεχομένου, οι μελέτες περίπτωσης, οι ομάδες εστίασης και άλλες. Τα πλεονεκτήματα των ποιοτικών μεθόδων, σε σχέση με τις ποσοτικές, είναι ότι διερευνούν σε βάθος καθώς και λεπτομερώς το υπό εξέταση ζήτημα, μπορούν να εξετάσουν φαινόμενα τα οποία δεν είχαν προβλεφθεί αρχικά, βασίζονται στην εμπειρία και τις αντιλήψεις των υποκειμένων, και ο ερευνητής προσπαθεί να ανακαλύψει τον κόσμο μέσα από αυτές τις εμπειρίες και αντιλήψεις, καθώς επίσης, αποφεύγονται και οι α priori κρίσεις. Τα μειονεκτήματά τους, σχετίζονται κυρίως με το ότι τα δείγματα που ερευνώνται είναι μικρά, δεν υπάρχουν πολλές δυνατότητες γενίκευσης και σύγκρισης, ενώ τα αποτελέσματα δείχνουν να εξαρτιούνται από τις αντιλήψεις του ερευνητή και η συμμετοχή του ερευνητή

αναφέρεται ότι μπορεί να μεταβάλλει τα χαρακτηριστικά του φαινομένου ή διαδικασίας που ερευνάται. (Ιωσηφίδης, 2003, σσ. 19-20).

Στην συγκεκριμένη εργασία, πραγματοποιήσαμε μελέτη περίπτωσης και πιο συγκεκριμένα βιογραφική έρευνα ή ιστορία ζωής, μέσω ημιδομημένων κλινικών συνεντεύξεων και μέσω της χρήσης μεταφορικού και εικαστικού έργου (ιχνογραφήματα) από τα υποκείμενα. Ας δούμε, όμως αναλυτικότερα τα βασικά στοιχεία των μεθόδων και των μέσων, που χρησιμοποιήσαμε στην έρευνά μας.

5.3. Η Μελέτη Περίπτωσης

Η μελέτη περίπτωσης χρησιμοποιείται ως στάση ή ερευνητική προσέγγιση από πολλούς και διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους (π.χ. ψυχολογία, εκπαίδευσης, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, ιατρική κ.ά.) για την μελέτη μιας κατάστασης, ενός ατόμου ή μιας ομάδας. Η μελέτη επικεντρώνεται στο άτομο ή στην ομάδα λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο κάθε περίπτωσης. Θεωρείται ως μια από τις παλαιότερες μεθόδους ποιοτικής έρευνας στον τομέα των Ανθρωπιστικών επιστημών. Ορισμένοι από τους πιο διάσημους και παλιούς ερευνητές έχουν χρησιμοποιήσει την προσέγγιση αυτή όπως είδαμε και προηγουμένως (S. Freud, J. Piaget, Lewis, Rogers κ.ά.) (Ρήγα, 2001 σ.13· Maykut & Morehouse, 1994, σσ. 7-8). Η συλλογή των ποιοτικών δεδομένων πραγματοποιείται με διάφορες μεθόδους: όπως συνεντεύξεις, παρατήρηση κ.ά. (Robson 2007, σσ. 210-111). Στην εκπαιδευτική έρευνα η μελέτη περίπτωσης περιγράφεται ως η παρατήρηση των χαρακτηριστικών μιας ομάδας «ενός παιδιού, μιας παρέας, μιας σχολικής τάξης, ενός σχολείου ή μιας κοινότητας. Ο σκοπός αυτής της παρατήρησης είναι να εξερευνήσει βαθιά και να αναλύσει συστηματικά τα πολυσχιδή φαινόμενα που συνθέτουν τον κύκλο ζωής της μονάδας, προκειμένου να κάνει γενικεύσεις σχετικά με τον ευρύτερο πληθυσμό στον οποίο ανήκει αυτή η μονάδα» (Cohen & Manion, 1994, σσ. 152-153), ενώ στην κοινωνιολογική έρευνα, η μελέτη περίπτωσης περιγράφεται από τον Yin (1981) ως: «μια στρατηγική διεξαγωγής έρευνας που περιλαμβάνει μια εμπειρική διερεύνηση ενός συγκεκριμένου σύγχρονου φαινομένου μέσα στο πραγματικό πλαίσιο της ζωής του χρησιμοποιώντας πολλαπλές πηγές απόδειξης» (Robson 2007, σ. 212· Παπαδόπουλος 2006, σ.233). Σύμφωνα με τα παραπάνω, πιθανώς κάθε διερεύνηση να αποτελεί και μια μελέτη περίπτωσης. Ένα εξειδικευμένο είδος μελέτης περίπτωσης, αποτελεί η βιογραφική έρευνα ή έρευνα ιστορίας ζωής (biographical or life history research) (Cohen & Manion, 1994, σ. 231) ή όπως αλλιώς ονομάζεται ιστορία ζωής (η βιογραφική μέθοδος) (Ρήγα, 2001, σ.19). Η περίπτωση που μελετάται εδώ είναι ένα μεμονωμένο άτομο και σκοπός της μεθόδου είναι να παρουσιάσει τις «βιοματικές εμπειρίες του/των προς μελέτη υποκειμένου/νων» (Ρήγα 2001 σ.19). Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιείται μέσα από τη βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη καθώς επίσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν γραπτά τεκμήρια ή ντοκουμέντα (π.χ. αποκόμματα εφημερίδων, ημερολόγια κ.ά.) που πιθανώς να θεωρούνται χρήσιμα (Ρήγα 2001 σ.19).

5.4. Η Βιογραφική-Αφηγηματική Μέθοδος

Στην Κοινωνιολογική Σχολή του Σικάγο, όπως είδαμε και προηγουμένως μελετήθηκαν συμμορίες και άνθρωποι σε ιδρύματα, αλλά πραγματοποιήθηκε και μια έρευνα η οποία αφορούσε το ζήτημα της μετανάστευσης των ευρωπαϊών αγροτών στις Η.Π.Α. και η οποία δημοσιεύτηκε από τους Thomas και Znaniecki, στα 1918-1920 και ονομαζόταν «Ο Πολωνός Χωρικός στην Ευρώπη». Η συγκεκριμένη έρευνα,

όπως αναφέρεται στις βιβλιογραφικές πηγές, υπήρξε η πρώτη βιογραφική μέθοδος στην ιστορία της Κοινωνιολογίας (Τσιώλης, 2006, σ. 27).

Η ιστορία ζωής και η βιογραφική μέθοδος στοχεύουν στην παρουσίαση των βιοματικών εμπειριών των υποκειμένων και στην ανάλυση του τρόπου με τον οποίο συνέβησαν τα σημαντικότερα γεγονότα στις ζωές τους, αλλά και το νόημα που τα υποκείμενα πιστεύουν πως έχουν αυτά τα γεγονότα στις ζωές τους. Όπως αναφέρει και ο Bruner, το ενδιαφέρον του ερευνητή έγκειται στο τι νομίζει το υποκείμενο ότι έκανε, «για ποιο λόγο νομίζει ότι το έκανε, σε τι είδους θέση νομίζει ότι βρισκόταν κ.λ.π.» (Bruner 1997, σ.174). Ο τρόπος, που χρησιμοποιείται στην βιογραφική μέθοδο, για να μπορέσει να φτάσει ο ερευνητής στο υπό εξέταση ζήτημα, είναι η αφήγηση της ζωής ή μέρους της ζωής από το ίδιο το υποκείμενο. Το υποκείμενο, αφηγείται με αυθόρμητο και αυτοσχεδιαστικό τρόπο στον ερευνητή την ιστορία ζωής του ή την αυτοβιογραφία του. Και το συνηθέστερο μέσο για να αντλήσουν τα απαραίτητα στοιχεία είναι η βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη.

Η βιογραφική μέθοδος, βασίζεται, λοιπόν, στις αφηγήσεις των ερευνώμενων. Οι προσεγγίσεις που άρχισαν να ερευνούν τον άνθρωπο με μια αφηγηματική προοπτική, ονομάζονται αφηγηματικές. Οι αφηγηματικές προσεγγίσεις άρχισαν να εμφανίζονται στο προσκήνιο, πριν από 30 περίπου χρόνια, ως αντίδραση στις επιστήμες που μελετούσαν τον άνθρωπο και τα ανθρώπινα φαινόμενα, έχοντας ως παράδειγμα τις θετικές επιστήμες. Οι ερευνητές του θετικιστικού αυτού παραδείγματος, προσπαθούσαν να ανακαλύψουν νόμους που να διέπουν την ανθρώπινη συμπεριφορά και οι οποίοι θα ήταν καθολικοί και θα ίσχυαν για όλα τα άτομα ανεξαρτήτου κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικού πλαισίου και διαπροσωπικών αλληλεπιδράσεων. Οι έρευνες εστίαζαν στην λογική σκέψη, αφήνοντας απέξω το ανθρώπινο σώμα και ενισχύοντας έτσι την διύστικη θεώρηση του ανθρώπινου εαυτού και της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Επίσης, χρησιμοποιούσαν, και εξακολουθούν ως ένα μεγάλο βαθμό να χρησιμοποιούν, ποσοτικές μεθόδους έρευνας, με στατιστικές αναλύσεις και τεχνητά εργαστηριακά πειράματα.

Οι αφηγηματικές προσεγγίσεις, λοιπόν, εμφανίστηκαν όταν οι ερευνητές άρχισαν να εργάζονται με διαφορετικούς τρόπους από αυτούς των παραπάνω θεωρήσεων, με μια αφηγηματική προοπτική. Ένας από τους πρώτους μελετητές που ανέπτυξε την αφηγηματική προσέγγιση στην ψυχολογία ήταν ο κοινωνικός ψυχολόγος Theodore R. Sarbin (βασισμένος στα έργα των H. White, L. Mink, S. Crites, Goffman, R. Harre, και Secord) (Πουρκός, 2003, σσ. 195-196). Ξεκίνησε τις έρευνές του χρησιμοποιώντας, σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης περιπτώσεων, την αφηγηματική αρχή και μελέτησε τη ζωή του άλλου «ως μια ιστορική/αφηγηματική δομή με μία αρχή, με μια αναπτυξιακή συνέχεια και πλοκή και ένα τέλος...»(Πουρκός, 2003, σ. 196). Εξελίσσοντας τις έρευνές του καταλήγει στο ότι η έννοια της αφήγησης και της αφηγηματικής δομής περιλαμβάνει τις έννοιες και τις δομές της δραματικής πράξης, των διηγημάτων, μυθιστορημάτων, επικής ποίησης, παραμυθιών, παραβολών, μύθων, λαϊκών ιστοριών, ηθικών διδαγμάτων, αυτοβιογραφιών κ.α . (Πουρκός, 2003, σ. 197). Έτσι η ανθρώπινη ζωή και η ψυχολογική συμπεριφορά και λειτουργία αρχίζει να μελετάται από τον Sarbin ως:

[...] ιδιαίτερες νοηματοδοτημένες αφηγηματικές πράξεις και δομές. Οι πράξεις αυτές αναδύονται σε συγκεκριμένα ιστορικά και κοινωνικά πλαίσια, πράγμα που κάνει τον Sarbin να υποστηρίζει ότι τόσο η ιστορική πράξη και γίνεσθαι όσο και οι αφηγηματικές πράξεις αποτελούν τις δύο πλευρές του ίδιου και του αυτού νομίσματος. Ο Sarbin τόνιζε την καθολικότητα αυτών των αφηγηματικών δομών θεωρώντας ότι αποτελούν τόσο οδηγό της ζωής μας όσο και το μέσον ή το εργαλείο για την

κατανόηση των επαφών μας τόσο με τον εαυτό μας όσο και με τους άλλους ανθρώπους [...] (Πουρκός, 2003, σ. 197).

Αλλά και ο Bruner, όπως είδαμε και προηγουμένως, μιλάει για την αφήγηση ως νοηματοδοτούσα αρχή και αναφέρεται στην ανθρώπινη ζωή ως αφηγηματικής δομής. Η ζωή μιμείται την τέχνη, και το πραγματοποιεί αυτό, χρησιμοποιώντας ως τρόπους έκφρασης την διήγηση μιας ιστορίας. Έτσι, τα τελευταία χρόνια και ύστερα και από την ανάπτυξη των αφηγηματικών προσεγγίσεων, η βιογραφική μέθοδος έχει έρθει ξανά στο προσκήνιο. Η αναγέννηση της βιογραφικής μεθόδου και η επαναχρησιμοποίησή της στις σύγχρονες έρευνες, οφείλεται, σύμφωνα με τον Τσιώλη, στην αναγνώριση από τον επιστημονικό κόσμο της σημασίας των βιογραφικών παρουσιάσεων του εαυτού στην καθημερινή ζωή. Ο σχηματισμός και η αφήγηση της ιστορίας ζωής «έχει μια πολύ σημαντική βιοκοσμική λειτουργία: παρέχει το πλαίσιο αναφοράς εντός του οποίου το υποκείμενο νοηματοδοτεί την ύπαρξή του, κατανοεί τον εαυτό του εντός του κοινωνικού κόσμου ως ταυτότητα και ως ετερότητα, βιώνει την κοινωνική πραγματικότητα και σχεδιάζει τη δράση του» (Τσιώλης, 2006, σ.126). Ο εαυτός, όπως είδαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια είναι αφηγηματικός και μέσα από μια αυθόρμητη και αυτοσχέδια αφήγηση, κατασκευάζονται και ανακατασκευάζονται οι μνημονικές διαδικασίες και με αυτό τον τρόπο γίνεται και η κατασκευή και ανακατασκευή της ταυτότητας του εαυτού. Επιπλέον, ο εαυτός καθορίζεται από το νόημα και την προσωπική σημασία που έχουν οι δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκεται, καθώς και στα πλαίσια μέσα στα οποία πραγματοποιούνται. Η βιογραφική-αφηγηματική μέθοδος, λοιπόν, μελετά την περίπτωση του εαυτού και του νοήματος και της προσωπικής σημασίας των πρακτικών ή δραστηριοτήτων, μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια. Αμέσως πιο κάτω θα αναφερθούμε στο μεθοδολογικό εργαλείο της βιογραφικής-αφηγηματικής συνέντευξης.

5.5. Η Βιογραφική-Αφηγηματική Συνέντευξη

Η βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη έχει τα εξής χαρακτηριστικά: πρόκειται για ανοιχτή συνέντευξη, με τον όρο «ανοιχτή» εννοούμε μια επικοινωνιακή κατάσταση όπου ο ερωτώμενος απαντά με μεγαλύτερη αυτενέργεια (σε σχέση με τις κλειστού τύπου συνεντεύξεις) ακολουθώντας όποια σειρά ο ίδιος επιθυμεί, πάνω στο συγκεκριμένο θεματικό πεδίο που του έχει δοθεί και με την ευχέρεια να διατυπώσει τον δικό του λόγο στον προσωπικό του χρόνο (Τσιώλης, 2006, σ. 171, σ.184). Το ζητούμενο της συνέντευξης είναι η αφήγηση της ιστορίας της ζωής του ερευνώμενου ή μια περίοδος της, μέσα από τις προσωπικές του εμπειρίες, βιώματα και γεγονότα τα οποία καλείται να θυμηθεί (Τσιώλης, 2006, σ. 171). Ο τρόπος μέσα από τον οποίο πραγματοποιείται η παρουσίαση των διαφόρων καταστάσεων είναι η αφήγηση μέσω της οποίας πραγματοποιείται η αναβίωση των εμπειριών και βιωμάτων. Έτσι, ο αφηγητής:

[...] μετατίθεται νοητικά ξανά στη θέση του φορέα της βίωσης ή της δράσης, έστω και από τη φιλτραρισμένη, μέσω μεταγενέστερης γνώσης του, παροντική σκοπιά (Τσιώλης, 2006, σ. 171).

Πέρα από την αφήγηση που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της συνέντευξης, εμφανίζονται και άλλοι τρόποι έκφρασης όπως περιγραφές, αξιολογήσεις, θεωρίες κ.α., που λαμβάνονται και αυτοί υπόψη από τον ερευνητή. Η βιογραφική συνέντευξη ηχογραφείται ή βιντεοσκοπείται με την άδεια του

ερευνώμενου αφού πρώτα προηγηθεί η οικοδόμηση αμοιβαίας σχέσης και εμπιστοσύνης ανάμεσα στους ερωτώμενους και τον ερευνητή και αυτό γιατί η όλη διαδικασία αποτελεί μια εμπειρία έντονης συναισθηματικής φόρτισης και ανταλλαγής ανάμεσα στον αφηγητή και τον ερευνητή (Τσιώλης, 2006, σ. 173).

Η συνέντευξη ξεκινάει με τον σχεδιασμό της από τον ερευνητή, και αφού βρεθούν ο/οι κατάλληλοι ερευνώμενοι, οικοδομείται αμοιβαία σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στους ερωτώμενους και τον ερευνητή. Επίσης, ακολουθούνται οι κώδικες ηθικής και δεοντολογίας όπως και σε όλες τις επιστημονικές έρευνες (απόκρυψη πραγματικών στοιχείων αφηγητή, γνωστοποίηση θεματικών έρευνας και λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε κ.α.). Στη συνέχεια πραγματοποιείται η συνέντευξη η οποία διαθέτει τρεις φάσεις (φάση κύριας αφήγησης, φάση παρεπόμενων ερωτήσεων και φάση ερωτήσεων απολογισμού και ελεύθερων ερωτήσεων). Τέλος, η συνέντευξη απομαγνητοφωνείται ολόκληρη και μετατρέπεται σε γραπτό κείμενο το οποίο αναλύεται (Τσιώλης, 2006, σ. σ. 172-187).

Στο αμέσως, επόμενο, κεφάλαιο, παρουσιάζεται ο ερευνητικός μας σχεδιασμός, οι στόχοι της έρευνας, το δείγμα, ο χώρος και ο χρόνος διεξαγωγής της, καθώς και τα εργαλεία που χρησιμοποιήσαμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Ερευνητικός Σχεδιασμός

6.1. Στόχοι της έρευνας

Βασικός στόχος της έρευνας αυτής είναι να μελετήσουμε τις διαδικασίες και λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού και να ανιχνεύσουμε το πως οι εμπυχωτές Θεατρικού Παιχνιδιού και οι συμμετέχοντες στις δραστηριότητές του το αναπαριστούν και κατανοούν στις γλωσσικές και ιχνογραφικές τους αναπαραστάσεις σε σχέση με τον εαυτό τους. Συγκεκριμένα θέλουμε να δώσουμε κάποιες απαντήσεις στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Πώς τα υποκείμενα της έρευνας αντιλαμβάνονται ή κατανοούν το θεατρικό παιχνίδι;
2. Πώς τα υποκείμενα της έρευνας αντιλαμβάνονται το ρόλο του θεατρικού παιχνιδιού στη ζωή γενικά και στην καθημερινή τους ζωή ιδιαίτερα;
3. Πώς τα υποκείμενα της έρευνας αντιλαμβάνονται και βιώνουν τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ του τρόπου που βίωναν το παιχνίδι στην παιδική τους ηλικία και στην ζωή τους τώρα;
4. Πώς τα υποκείμενα της έρευνας αντιλαμβάνονται τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ του τρόπου που οι άνθρωποι βίωναν το παιχνίδι σε παλαιότερες εποχές και του τρόπου που το βιώνουν τώρα;
5. Πώς τα υποκείμενα βιώνουν την καθημερινή τους ζωή και το ρόλο που παίζει το παιχνίδι και το θεατρικό παιχνίδι σ' αυτήν;
6. Πώς τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται και βιώνουν την ευτυχία στην καθημερινή τους ζωή;
7. Τι τα υποκείμενα θα ήθελαν να αλλάξουν για να είναι η ζωή τους γεμάτη ή πλήρη νοήματος;
8. Πώς τα υποκείμενα αναπαριστούν τα στάδια της ζωής τους (παρελθόν-παρόν-μέλλον) όσον αφορά τον παιγνιδιάρικό τους εαυτό χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους (χρήση συνέντευξης και ιχνογραφμάτων);
9. Πως τα υποκείμενα αναπαριστούν τον χρόνο στην καθημερινή τους ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους (χρήση συνέντευξης, ιχνογραφμάτων, μεταφορών, αναλογιών, στίχων και μαντινάδων);
10. Πως τα υποκείμενα αναπαριστούν το σώμα τους στην καθημερινή τους ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους (χρήση συνέντευξης, ιχνογραφμάτων, μεταφορών, αναλογιών, στίχων και μαντινάδων);
11. Ποιες διαδικασίες ακολουθούν τα υποκείμενα-εμπυχωτές πριν και μετά την έναρξη ενός Θεατρικού Παιχνιδιού και πως βιώνουν την όλη διαδικασία;
12. Ποια είναι η άποψη των υποκειμένων-εμπυχωτών για τον εαυτό τους ως εμπυχωτές Θεατρικού Παιχνιδιού;

13. Πως βίωσαν οι συμμετέχοντες στην ομάδα του Θεατρικού Παιχνιδιού την όλη διαδικασία; Ποιες δυσκολίες ή εμπόδια αντιμετώπισαν και από ποια στάδια πέρασαν;
14. Πως τα υποκείμενα αφηγούνται τα κεφάλαια τις ζωής τους (παρελθόν, παρόν, μέλλον) και ποιες οι λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού μέσα σε αυτά;

6.2. Δείγμα της έρευνας

Η δειγματοληψία βασίζεται στη μέθοδο του διαθέσιμου δείγματος το οποίο αποτελείται από 5 εμπυχωτές θεατρικού παιχνιδιού (εκ των οποίων ο ένας ήταν εμπυχωτής του σεμιναρίου του Θεατρικού Παιχνιδιού) και 8 συμμετέχοντες στις διαδικασίες του θεατρικού παιχνιδιού. Όλα τα υποκείμενα ήταν ελληνικής καταγωγής¹⁰. Αναλυτικότερα:

- τα συμμετέχοντα μέλη αποτελούνται από:

1. την Χαρά (ΑΑ), που είναι 34 ετών, έχει σπουδάσει οικονομικά και ψυχολογία και τη σχολή Θεατρικού Παιχνιδιού του Κουρετζή και ασκεί το επάγγελμα της ψυχολόγου
2. την Εύη (ΑΒ), που είναι 20 ετών και είναι δευτεροετής φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης
3. την Χρύσα (ΑΓ), 22 ετών, απόφοιτος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης
4. την Κατερίνα (ΑΔ), 19 ετών, δευτεροετής φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης
5. την Νάντια (ΑΕ), 22 ετών, απόφοιτος του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης
6. την Ηρώ (ΑΖ), 28, ετών, απόφοιτος του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης
7. την Κάτια (ΑΗ), 35 ετών, που ασκεί το επάγγελμα της βρεφονηπιοκόμου
8. την Αγγελική (ΑΘ), 32 ετών, απόφοιτος σχολής νηπιαγωγών, που ασκεί το επάγγελμα της νηπιαγωγού.

- οι εμπυχωτές, που είναι όλοι απόφοιτοι της σχολής Θεατρικού Παιχνιδιού, του Λ. Κουρετζή, αποτελούνται από τους:

1. Δήμητρα (ΒΑ), 48 ετών, είναι απόφοιτος σχολής θεάτρου και της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, και ασκεί το επάγγελμα της νηπιαγωγού
2. Μαργαρίτα (ΒΒ), 34 ετών, έχει σπουδάσει ψυχολογία και μουσική και είναι καθηγήτρια στην μουσική ψυχολογία, και σε καθηγήτρια μουσικής προπαιδείας σε παιδιά.
3. Αλίκη (ΒΓ), 41 ετών, απόφοιτος ιδιωτικής σχολής ψυχολογίας, που ασκεί το επάγγελμα της εμπυχωτριάς ατόμων με αναπηρία και
4. Αρετή (ΒΔ), 52 ετών, απόφοιτος της Παιδαγωγικής Ακαδημίας και ασκεί το επάγγελμα της νηπιαγωγού

- η εμπυχωτριά του σεμιναρίου του Θεατρικού Παιχνιδιού, είναι η:

1. Ελένη (ΓΑ), 47 ετών, είναι απόφοιτος σχολής θεάτρου και Θεατρικού Παιχνιδιού του Λ. Κουρετζή και ασκεί το επάγγελμα της εμπυχωτριάς ομάδων Θεατρικού Παιχνιδιού.

¹⁰ Τα ονόματα των υποκειμένων, δεν είναι αληθινά. Χρησιμοποιούνται ψευδώνυμα, σύμφωνα με τους κανόνες ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας, καθώς επίσης αποκρύβονται και όσα στοιχεία φανερώνουν την πραγματική τους ταυτότητα.

6.3. Χώρος-χρόνος της έρευνας

Η συλλογή των ερευνητικών δεδομένων έγινε κατά τη διάρκεια των μηνών Μαΐου και Ιουνίου 2009 στο Ρέθυμνο.

6.4. Εργαλεία και διαδικασία της έρευνας

Η προσέγγιση που ακολουθήσαμε στην παρούσα έρευνα συνιστά μέρος μιας ευρύτερης πολυμεθοδολογικής έρευνας σχετικά με την τέχνη, το παιχνίδι και τις εναλλακτικές και πολυτροπικές ψυχοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις που διεξάγεται στο *Εργαστήριο Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής/Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής* κάτω από την εποπτεία του καθηγητή κ. Μάριου Πουρκού. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον κύριο Πουρκό, που μας παρείχε την δυνατότητα να χρησιμοποιήσουμε τα συγκεκριμένα εργαλεία (βιογραφικές-αφηγηματικές και κλινικές συνεντεύξεις, ιχνογραφικά και μεταφορικά έργα), που αποτελούν καρπούς της δικής του πολύχρονης εργασίας, καθώς και για την πολύτιμη βοήθεια του στην σχεδίαση της έρευνάς μας.

Η διαδικασία της έρευνας είναι απλή και ίδια για όλα τα υποκείμενα. Συνίσταται σε μια ατομική συμμετοχή του υποκειμένου (προσωπική συνάντηση με τον ερευνητή-τρια) για όσες φορές χρειάζεται σε μια διαδικασία που περιλαμβάνει τέσσερις φάσεις (βιογραφικές-αφηγηματικές συνεντεύξεις, κλινικές συνεντεύξεις, ιχνογραφικά έργα και μεταφορικά έργα). Στην αρχή της διαδικασίας γίνεται η γνωριμία με το υποκείμενο και η εξοικείωση του με τον ερευνητή-τρια. Στην πρώτη φάση της έρευνας γίνεται μια βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη σχετικά με τα κεφάλαια της ζωής των υποκειμένων και μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σχετικά με τον τρόπο που βιώνουν την καθημερινή τους ζωή. Στη δεύτερη φάση γίνεται μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σχετικά με το πώς τα υποκείμενα κατανοούν το ρόλο και τις λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού γενικά. Στην τρίτη φάση γίνεται πάλι μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη, δύο ιχνογραφικά έργα και δύο μεταφορικά έργα σχετικά με το πώς τα υποκείμενα βιώνουν το χρόνο και το σώμα τους στις δραστηριότητες του Θεατρικού Παιχνιδιού. Στην τέταρτη φάση γίνεται πάλι μια βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη και ένα ιχνογραφικό έργο σχετικά με το πώς τα υποκείμενα βιώνουν τον παιχνιδιάρικό τους εαυτό στις διαστάσεις παρελθόν-παρόν-μέλλον.

Τα υποκείμενα χωρίζονται, σε τρεις κατηγορίες: Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι συμμετέχοντες στην ομάδα του Θεατρικού Παιχνιδιού, στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι εμπυχωτές Θεατρικών Παιχνιδιών και στην τρίτη κατηγορία ανήκει η εμπυχωτριά του σεμιναρίου του Θεατρικού Παιχνιδιού, (παραδείγματα του τρόπου εργασίας της συγκεκριμένης εμπυχωτριάς που πραγματοποίησε το σεμινάριο του Θεατρικού Παιχνιδιού, παραθέτονται στο παράρτημα). Ακολουθούνται οι ίδιες φάσεις με την ίδια σειρά ερωτήσεων και έργων για όλα τα υποκείμενα, ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν. Πριν την αρχή της συνέντευξης δίνεται η εξήγηση ότι δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις, αλλά εκείνο που ενδιαφέρει είναι η προσωπική εμπειρία του ερωτώμενου. Οι παρεμβάσεις του ερευνητή-τριας, πέρα από τα πλαίσια των βασικών ερωτήσεων, είναι κυρίως για διευκρίνιση των όσων λέει το υποκείμενο με ερωτήσεις του τύπου: «Γιατί; Τι εννοείς; Πες μου ένα παράδειγμα; Πότε συμβαίνει αυτό;» Η συνέντευξη προχωρεί σε επόμενο ερώτημα όταν υπάρχει η αίσθηση τόσο από τον ερευνητή όσο και από το υποκείμενο ότι δεν υπάρχει τίποτα άλλο να ειπωθεί. Και η συνέντευξη και όλη η διαδικασία είναι ευρετική και επικοινωνιακή από την πλευρά του ερευνητή-τριας με στόχο την βαθιά

κατανόηση της βιοματικής πραγματικότητας του υποκειμένου στη βάση του σεβασμού και της αξιοποίησης του ιδιαίτερου τρόπου έκφρασης και της γενικότερης του συμπεριφοράς που τυγχάνει αυτό να έχει.

Η μεθοδολογία που ακολουθείται στην έρευνα αποτελείται από τις ακόλουθες τέσσερις, συμπληρωματικές μεταξύ τους, φάσεις:

6.4.1. Πρώτη φάση της έρευνας

6.4.1.1. Βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη (κοινή για όλα τα υποκείμενα)

Στη φάση αυτή γίνεται μια βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη κοινή προς όλα τα υποκείμενα (συμμετέχοντες, εμπυχωτές και εμπυχωτρία του σεμιναρίου του Θ.) (η οποία ολόκληρη μαγνητοφωνείται και στη συνέχεια απομαγνητοφωνείται αυτούσια προκειμένου να εφαρμόσουμε τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου) με βασικός άξονα προβληματισμού το πιο κάτω θέμα:

1. Ας υποθέσουμε ότι η ζωή σου είναι ένα βιβλίο, το οποίο ξεκίνησες να γράφεις από τότε που γεννήθηκες και συνεχίζεις να το γράφεις μέχρι σήμερα. Κάθε κομμάτι της ζωής σου αποτελεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο. Ανάφερε και περιέγραφέ μου σε παρακαλώ όλα τα κεφάλαια της δικής σου ζωής, όπως εσύ τα βιώνεις. Ανάφερε και περιέγραφέ μου επίσης τα κεφάλαια της ζωής σου που πιστεύεις ότι θα έχεις στο μέλλον.

6.4.1.2. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη

Στη φάση αυτή γίνεται πάλι μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη προς τα υποκείμενα (συμμετέχοντες, εμπυχωτές και εμπυχωτρία του σεμιναρίου), (η οποία ολόκληρη μαγνητοφωνείται και στη συνέχεια απομαγνητοφωνείται αυτούσια προκειμένου να εφαρμόσουμε τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου) με βασικούς άξονες προβληματισμού τα πιο κάτω ερωτήματα:

6.4.1.2.1. Προς τα υποκείμενα-συμμετέχοντες

1. Πως βιώνεις τον χρόνο σου στην καθημερινή σου ζωή;
2. Είσαι ευχαριστημένος-η από τον τρόπο που βιώνεις την καθημερινή σου ζωή; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
3. Πώς βιώνεις τον ελεύθερο χρόνο σου αυτόν τον καιρό;
4. Τι γνώμη έχεις για τον ελεύθερο χρόνο του σημερινού ανθρώπου;
5. Υπάρχουν κάποιες διαφορές μεταξύ του τρόπου που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές και του τρόπου που παίζουν σήμερα; Περιέγραψε.
6. Πως βιώνεις το σώμα σου στην καθημερινή σου ζωή;
7. Τι είναι αυτό που δίνει νόημα στη ζωή σου;
8. Από πού αντλείς δύναμη και ευτυχία στη ζωή σου;
9. Τι είναι η ευτυχία για σένα;
10. Είσαι ευτυχισμένος-η; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
11. Τι θα ήθελες ή επιθυμούσες να αλλάξεις ή να κάνεις για να είναι η ζωή σου γεμάτη ή πλήρη νοήματος;

6.4.1.2.2. Προς τα υποκείμενα-εμπυχωτές και το υποκείμενο-εμπυχωτρία του σεμιναρίου

1. Πως βιώνεις το χρόνο σου στην καθημερινή σου ζωή;
2. Είσαι ευχαριστημένος-η από τον τρόπο που βιώνεις την καθημερινή σου ζωή; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
3. Πως βιώνεις τον ελεύθερο χρόνο σου αυτόν τον καιρό;
4. Τι γνώμη έχεις για τον ελεύθερο χρόνο του σημερινού ανθρώπου;
5. Υπάρχουν κάποιες διαφορές μεταξύ του τρόπου που οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές και του τρόπου που παίζει σήμερα; Περιέγραψε
6. Μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει χωρίς παιχνίδι; Περιέγραψε.
7. «Σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του». Σε ποιο βαθμό συμφωνείς με την φράση αυτή και τι θα μπορούσε να σημαίνει;
8. Πως βιώνεις το σώμα σου στην καθημερινή σου ζωή;
9. Τι είναι αυτό που δίνει νόημα στη ζωή σου;
10. Από πού αντλείς δύναμη και ευτυχία στη ζωή σου;
11. Τι είναι η ευτυχία για σένα;
12. Είσαι ευτυχισμένος-η; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
13. Τι θα ήθελες ή επιθυμούσες να αλλάξεις ή να κάνεις για να είναι η ζωή σου γεμάτη ή πλήρη νοήματος;

6.4.2. Δεύτερη φάση της έρευνας

6.4.2.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη

Στη φάση αυτή γίνεται μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη προς τα υποκείμενα (η οποία ολόκληρη μαγνητοφωνείται και στη συνέχεια απομαγνητοφωνείται αυτούσια προκειμένου να εφαρμόσουμε τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου) με βασικούς άξονες προβληματισμού τα πιο κάτω ερωτήματα:

6.4.2.1.1. Προς τα υποκείμενα-συμμετέχοντες

1. Τι είναι το Θεατρικό Παιχνίδι;
2. Ποιος νομίζεις ότι είναι ο ρόλος του Θεατρικού Παιχνιδιού στην καθημερινή μας ζωή;
3. Τι νομίζεις ότι μπορεί να προσφέρει το Θεατρικό Παιχνίδι στους ανθρώπους που συμμετέχουν σε αυτό;
4. Τι ρόλο παίζουν οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα στη διαδικασία του Θεατρικού Παιχνιδιού;
5. Τι νομίζεις ότι μπορεί να προσφέρει το Θεατρικό Παιχνίδι στον ψυχισμό των συμμετεχόντων.
6. Πιστεύεις ότι συνεισφέρει στην αλλαγή της συμπεριφοράς τους;
- 6^α. Αν ναι με ποιους τρόπους γίνεται αυτό;
7. Πιστεύεις ότι αξίζει να αφιερώνει κανείς χρόνο στο Θεατρικό Παιχνίδι;
8. Θεωρείς ότι το Θεατρικό Παιχνίδι προσφέρει κάποιου είδους μάθηση; Αν ναι τι είδους μάθηση προσφέρει;
9. Πιστεύεις πως ως παιδί θα απολάμβανες περισσότερο τα μαθήματα του σχολείου αν αυτά συμπεριελάμβαναν διαδικασίες Θεατρικού Παιχνιδιού και γιατί;

10. Πιστεύεις ότι τα σημερινά παιδιά παίζουν το ίδιο με τα παιδιά σε παλαιότερες εποχές; Περιέγραψε μου τις διαφορές.
11. Πιστεύεις ότι οι άνθρωποι σήμερα παίζουν το ίδιο με τους ανθρώπους σε παλαιότερες εποχές; Περιέγραψε μου τις διαφορές.
12. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αύξηση της ανάγκης για ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες όπως αυτές του Θεατρικού Παιχνιδιού. Που νομίζεις ότι οφείλεται αυτό;
13. Σε τι διαφέρει το Θεατρικό Παιχνίδι από την εργασία;
14. Σε τι διαφέρει το Θεατρικό Παιχνίδι από το Θέατρο;
15. Πιστεύεις ότι το Θεατρικό Παιχνίδι είναι τέχνη; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
16. Κάποιοι πιστεύουν πως το Θεατρικό Παιχνίδι είναι χάσιμο χρόνου, αφού δεν παράγεται έργο και δεν έχει σχέση με την πραγματικότητα. Εσύ τι πιστεύεις για αυτό;
17. Πιστεύεις πως το Θεατρικό Παιχνίδι μπορεί μακροπρόθεσμα να οδηγήσει στην αλλαγή του εαυτού και της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων ή λόγω του ότι λειτουργεί σχεδόν αποκλειστικά με βάση τη φαντασία, σε ένα συμβολικό επίπεδο, δεν μπορεί να οδηγήσει σε κάτι τέτοιο;
18. Μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει χωρίς το παιχνίδι; Περιέγραψε.
19. «Σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του». Σε ποιο βαθμό συμφωνείς με τη φράση αυτή και τι θα μπορούσε να σημαίνει;
20. Τι θα ήθελες να αλλάξεις στην καθημερινή σου ζωή όσον αφορά το παιχνίδι;
21. Όλα αυτά που μου είπες για το Θεατρικό Παιχνίδι από που τα γνωρίζεις; Τα διάβασες σε κάποιο βιβλίο ή τα γνωρίζεις από κάπου αλλού;

6.4.2.1.2. Προς τα υποκείμενα-εμπυχωτές και το υποκείμενο- εμπυχωτρία του σεμιναρίου

1. Τι είναι το Θεατρικό Παιχνίδι;
2. Σε τι διαφέρει το Θεατρικό Παιχνίδι από την εργασία;
3. Σε τι διαφέρει το Θεατρικό Παιχνίδι από το Θέατρο;
4. Πιστεύεις ότι το Θεατρικό παιχνίδι είναι τέχνη; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
5. Ποιες διαδικασίες ακολουθείς πριν την έναρξη ενός θεατρικού παιχνιδιού; Τι είδους προετοιμασία χρειάζεται;
6. Με ποια κριτήρια επιλέγεις το θέμα, τα μέσα και τα υλικά που πρόκειται να χρησιμοποιήσεις σε ένα Θεατρικό Παιχνίδι;
7. Ποιες είναι οι διαφορές ανάμεσα σε μια ομάδα θεατρικού παιχνιδιού για ενήλικες και σε μια ομάδα θεατρικού παιχνιδιού για παιδιά;
8. Ποιες είναι οι διαφορές ανάμεσα σε αυτά που διδάχτηκες στη σχολή του Λάκη Κουρετζή και σε αυτά που κάνεις εσύ η ίδια, σε ένα θεατρικό παιχνίδι;
9. Τι ρόλο παίζουν οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα στη διαδικασία του Θεατρικού Παιχνιδιού;
10. Τι νομίζεις ότι μπορεί να προσφέρει το Θεατρικό Παιχνίδι στον ψυχισμό των συμμετεχόντων.
11. Πιστεύεις ότι συνεισφέρει στην αλλαγή της συμπεριφοράς τους;
- 11α. Αν ναι με ποιους τρόπους γίνεται αυτό;
12. Θεωρείς ότι το Θεατρικό Παιχνίδι προσφέρει κάποιου είδους μάθηση; Αν ναι τι είδους μάθηση προσφέρει;
13. Τι είδους παιχνίδια σ' αρέσει να παίζεις; Πόσο συχνά, που, πότε και γιατί σ' αρέσουν;
14. Τι ρόλο παίζει το παιχνίδι στην καθημερινή σου ζωή;

15. Είσαι ευχαριστημένος-η από τον τρόπο που έπαιζες ως παιδί; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
16. Τι είδους παιχνίδια έπαιζες;
17. Πώς βίωνες το χρόνο ως παιδί και πως τώρα;
18. Είσαι ευχαριστημένος-η από τον τρόπο που παίζεις τώρα; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
19. Τι θα ήθελες να αλλάξεις στην καθημερινή σου ζωή όσον αφορά το παιχνίδι;

6.4.3. Τρίτη φάση της έρευνας

6.4.3.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη

Στη φάση αυτή γίνεται μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη προς τα υποκείμενα (η οποία ολόκληρη μαγνητοφωνείται και στη συνέχεια απομαγνητοφωνείται αυτούσια προκειμένου να εφαρμόσουμε τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου) με βασικούς άξονες προβληματισμού τα πιο κάτω ερωτήματα:

6.4.3.1.1. Προς τα υποκείμενα-συμμετέχοντες

1. Τι είδους παιχνίδια σ' αρέσει να παίζεις; Πόσο συχνά, που, πότε και γιατί σ' αρέσουν;
2. Τι ρόλο παίζει το παιχνίδι στην καθημερινή σου ζωή;
3. Είσαι ευχαριστημένος-η από τον τρόπο που έπαιζες ως παιδί; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
4. Τι είδους παιχνίδια έπαιζες;
5. Πώς βίωνες το χρόνο ως παιδί και πως τώρα;
6. Είσαι ευχαριστημένος-η από τον τρόπο που παίζεις τώρα; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
7. Τι θα ήθελες να αλλάξεις στην καθημερινή σου ζωή όσον αφορά το παιχνίδι;
8. Τι ήταν αυτό που σε ώθησε να συμμετάσχεις στο σεμινάριο του Θεατρικού Παιχνιδιού;
9. Τι περισσότερο σου άρεσε στο σεμινάριο αυτό και γιατί;
10. Τι δεν σου άρεσε στο σεμινάριο αυτό και γιατί;
11. Τι σου πρόσφερε το σεμινάριο αυτό;
12. Τι έμαθες από το σεμινάριο αυτό;
13. Πως βιώνεις τον χρόνο σου κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού και σε τι διαφέρει από τον χρόνο που βιώνεις στην καθημερινή σου ζωή;
14. Πως βιώνεις το σώμα σου κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού και σε τι διαφέρει από τον τρόπο που βιώνεις το σώμα σου στην καθημερινή σου ζωή;
15. Έχεις παρατηρήσει κάποιες αλλαγές στον εαυτό και τη συμπεριφορά σου από τη συμμετοχή σου στο σεμινάριο του Θεατρικού Παιχνιδιού; Περιέγραψε.
16. Θα ήθελες να μου αναφέρεις κάτι άλλο σχετικά με το Θεατρικό Παιχνίδι ή με το σεμινάριο που συμμετείχες που θεωρείς σημαντικό να γνωρίζω για την έρευνά μου;

6.4.3.1.2. Προς τα υποκείμενα-εμφυχωτές

1. Τι είδους ομάδες Θεατρικού Παιχνιδιού εμπνυχώνεις;

2. Πως νιώθεις όταν εμπνυχώνεις ομάδες Θεατρικού Παιχνιδιού;
3. Τι παίρνεις από αυτές τις ομάδες;
4. Ποια θέματα επιλέγεις, συνήθως, να δουλέψεις με αυτές τις ομάδες και γιατί;
5. Αναδύονται μη προγραμματισμένα θέματα μέσα από τις δραστηριότητες του Θεατρικού Παιχνιδιού; Μπορείς να μας περιγράψεις κάποια από αυτά;
6. Ποιοι παράγοντες συμβάλλουν στην ανάδειξη ενός θέματος; Τι είναι αυτό που κάνει την ομάδα να στραφεί προς αυτό;
7. Τι είδους δυσκολίες ή εμπόδια αντιμετωπίζεις κατά τη διάρκεια των Θεατρικών Παιχνιδιών;
8. Πως, ως εμπνυχωτής της ομάδας, εισπράττεις τις διαφορετικές εκβάσεις του Θεατρικού Παιχνιδιού που υποδηλώνουν είτε χαρά (γέλιο), είτε λύπη (κλάμα);
9. Πιστεύεις ότι θα μπορούσες να κατευθύνεις ή παρέμβεις λιγότερο στα Θεατρικά Παιχνίδια που πραγματοποιείς; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
10. Ένιωθες καθόλου την ανάγκη να αλλάξεις ρόλο και από εμπνυχωτής να γίνεις και εσύ συμμετέχον μέλος στην ομάδα του θεατρικού παιχνιδιού; Αν γιατί το ένιωθες αυτό;
11. Αν είχες την δυνατότητα να αλλάξεις κάτι στον τρόπο που δούλεψες με την τελευταία ομάδα Θεατρικού Παιχνιδιού που είχες, τι θα άλλαζες και γιατί;
12. Ποια θεωρείς ότι είναι τα θετικά στοιχεία του εαυτού σου, ως εμπνυχωτής;
13. Ποια θεωρείς ότι είναι τα αρνητικά στοιχεία του εαυτού σου, ως εμπνυχωτής;
14. Τι είδους κριτική, θετική και αρνητική, θα έκανες στον εαυτό σου, σχετικά με τον τρόπο που εργάστηκες στην τελευταία ομάδα σου του Θεατρικού Παιχνιδιού;

6.4.3.1.3. Προς το υποκείμενο-εμπνυχώτρια του σεμιναρίου

1. Πως βίωσες την φετινή ομάδα θεατρικού παιχνιδιού που αποτελείτο από φοιτητές;
2. Τι πήρες από αυτήν την ομάδα;
3. Ποια θέματα επέλεξες να δουλέψεις σε αυτό το σεμινάριο και γιατί;
4. Ποια θέματα (μη προγραμματισμένα) αναδύθηκαν μέσα από τις δραστηριότητες του Θεατρικού Παιχνιδιού;
5. Ποιοι παράγοντες συμβάλλουν στην ανάδειξη ενός θέματος; Τι είναι αυτό που κάνει την ομάδα να στραφεί προς αυτό;
6. Τι είδους δυσκολίες ή εμπόδια αντιμετώπισες κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου αυτού;
7. Πως βίωσες την παρουσία ενός μόνο άντρα σε αυτήν την ομάδα; Μήπως θα ήταν προτιμότερο να υπήρχαν ισάριθμες γυναίκες με άντρες;
8. Ποιες παρατηρήσεις έκανες σχετικά με τα μέλη της ομάδας;
9. Ποια ήταν η πορεία της ομάδας κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου;
10. Ποια ήταν η δικιά σου πορεία κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου;
11. Πως, ως εμπνυχωτής της ομάδας, εισπράττεις τις διαφορετικές εκβάσεις του Θεατρικού Παιχνιδιού που υποδηλώνουν είτε χαρά (γέλιο), είτε λύπη (κλάμα);
12. Θα μπορούσες να είχες κατευθύνει ή παρέμβει λιγότερο στα Θεατρικά Παιχνίδια του σεμιναρίου αυτού; Μήπως κάτι τέτοιο σε αγχώνει ή πιστεύεις ότι δεν θα λειτουργούσε σωστά ένα Θεατρικό Παιχνίδι με λιγότερη παρέμβαση από εσένα;
13. Γιατί ένιωθες την ανάγκη να αλλάξεις ρόλο και από εμπνυχωτής να γίνεις και εσύ συμμετέχον μέλος στην ομάδα του θεατρικού παιχνιδιού;

14. Αν είχες την δυνατότητα να αλλάξεις κάτι στον τρόπο που δούλεψες φέτος, τι θα άλλαζες και γιατί;
15. Ποια θεωρείς ότι είναι τα θετικά στοιχεία του εαυτού σου, ως εμπυχωτή;
16. Ποια θεωρείς ότι είναι τα αρνητικά στοιχεία του εαυτού σου, ως εμπυχωτή;
17. Τι είδους κριτική, θετική και αρνητική, θα έκανες στον εαυτό σου, σχετικά με τον τρόπο που εργάστηκες στο φετινό σεμινάριο;

6.4.3.2. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) (κοινό για όλα τα υποκείμενα)

Στη φάση αυτή γίνεται ένα ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) προς τα υποκείμενα με την προφορική οδηγία: *«Κάνε στην λευκή αυτή κόλλα Α4 μια ζωγραφιά που να σχετίζεται με τον παιχιδιάρικό σου εαυτό. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράψεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια»*. Οι προφορικές οδηγίες αφορούν την δυνατότητα της χρήσης μολυβιού και κηρομπογιών όλων των χρωμάτων (τα οποία δίνονται) και περιέχουν την εξήγηση ότι δεν πρόκειται για δραστηριότητα με καλλιτεχνικούς σκοπούς αλλά αυτό που ενδιαφέρει είναι η ιδέα και ο τρόπος σκέψης. Για αυτό δίνεται, όπως περιγράψαμε πιο πάνω και η δυνατότητα στο υποκείμενο αν δεν μπορεί να ζωγραφίσει κάτι να το γράψει ή να το πει. Αφού το υποκείμενο ολοκληρώσει την ζωγραφιά στον χρόνο που αυτό χρειάζεται του δίνεται η επόμενη οδηγία: *«Τώρα δώσε τίτλο στην ζωγραφιά σου γράφοντάς τον στο πάνω ή στο κάτω μέρος της ζωγραφιάς σου»*. Ακολουθεί κλινική συνέντευξη με το υποκείμενο, με διευκρινιστικές ερωτήσεις από την πλευρά του/της ερευνητή-τριας, με στόχο την ανάδειξη του πώς το ίδιο το υποκείμενο ερμηνεύει ή κατανοεί την ζωγραφιά του. Μερικές από τις ερωτήσεις που τίθενται είναι οι ακόλουθες:

1. Τι είναι αυτό το οποίο ζωγράφισες. Περιέγραψε.
2. Γιατί επέλεξες να κάνεις αυτή τη ζωγραφιά;
3. Ερμήνευσε την ζωγραφιά σου.
4. Τι θέλεις να περάσεις μέσα από αυτή;
5. Ποιο είναι το βαθύτερο νόημα της ζωγραφιά σου;

6.4.3.3. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) (κοινό για όλα τα υποκείμενα)

Στη φάση αυτή γίνεται ένα ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) προς τα υποκείμενα με την προφορική οδηγία: *«Κάνε στην λευκή αυτή κόλλα Α4 μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τον τρόπο με τον οποίο βιώνεις το σώμα σου στην καθημερινή σου ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράψεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια»*. Οι προφορικές οδηγίες αφορούν την δυνατότητα της χρήσης μολυβιού και κηρομπογιών όλων των χρωμάτων (τα οποία δίνονται) και περιέχουν την εξήγηση ότι δεν πρόκειται για δραστηριότητα με καλλιτεχνικούς σκοπούς αλλά αυτό που ενδιαφέρει είναι η ιδέα και ο τρόπος σκέψης. Για αυτό δίνεται, όπως περιγράψαμε πιο πάνω και η δυνατότητα στο υποκείμενο αν δεν μπορεί να ζωγραφίσει κάτι να το γράψει ή να το πει. Αφού το υποκείμενο ολοκληρώσει την ζωγραφιά στον χρόνο που αυτό χρειάζεται του δίνεται η επόμενη οδηγία: *«Τώρα δώσε τίτλο στην ζωγραφιά σου γράφοντάς τον στο πάνω ή στο κάτω μέρος της ζωγραφιάς σου»*. Ακολουθεί κλινική συνέντευξη με το υποκείμενο, με διευκρινιστικές ερωτήσεις από την πλευρά του/της ερευνητή-τριας, με στόχο την ανάδειξη του πώς το ίδιο το υποκείμενο ερμηνεύει ή κατανοεί την ζωγραφιά του. Μερικές από τις ερωτήσεις που τίθενται είναι οι ακόλουθες:

1. Τι είναι αυτό το οποίο ζωγράφισες. Περιέγραψε.
2. Γιατί επέλεξες να κάνεις αυτή τη ζωγραφιά;

3. Ερμήνευσε την ζωγραφιά σου.
4. Τι θέλεις να περάσεις μέσα από αυτή;
5. Ποιο είναι το βαθύτερο νόημα της ζωγραφιά σου;

6.4.3.4. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) (κοινό για όλα τα υποκείμενα)

Στη φάση αυτή γίνεται ένα ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) προς τα υποκείμενα με την προφορική οδηγία: *«Κάνε μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τον τρόπο με τον οποίο βιώνεις τον χρόνο στην καθημερινή σου ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράψεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια»*. Οι προφορικές οδηγίες αφορούν την δυνατότητα της χρήσης μολυβιού και κηρομπογιών όλων των χρωμάτων (τα οποία δίνονται) και περιέχουν την εξήγηση ότι δεν πρόκειται για δραστηριότητα με καλλιτεχνικούς σκοπούς αλλά αυτό που ενδιαφέρει είναι η ιδέα και ο τρόπος σκέψης. Για αυτό δίνεται, όπως περιγράψαμε πιο πάνω και η δυνατότητα στο υποκείμενο αν δεν μπορεί να ζωγραφίσει κάτι να το γράψει ή να το πει. Αφού το υποκείμενο ολοκληρώσει την ζωγραφιά στον χρόνο που αυτό χρειάζεται του δίνεται η επόμενη οδηγία: *«Τώρα δώσε τίτλο στην ζωγραφιά σου γράφοντάς τον στο πάνω ή στο κάτω μέρος της ζωγραφιάς σου»*. Ακολουθεί κλινική συνέντευξη με το υποκείμενο, με διευκρινιστικές ερωτήσεις από την πλευρά του/της ερευνητή-τριας, με στόχο την ανάδειξη του πώς το ίδιο το υποκείμενο ερμηνεύει ή κατανοεί την ζωγραφιά του. Μερικές από τις ερωτήσεις που τίθενται είναι οι ακόλουθες:

1. Τι είναι αυτό το οποίο ζωγράψισες. Περιέγραψε.
2. Γιατί επέλεξες να κάνεις αυτή τη ζωγραφιά;
3. Ερμήνευσε την ζωγραφιά σου.
4. Τι θέλεις να περάσεις μέσα από αυτή;
5. Ποιο είναι το βαθύτερο νόημα της ζωγραφιά σου;

6.4.3.5. Μεταφορικό έργο (κοινό για όλα τα υποκείμενα)

Στη φάση αυτή γίνεται ένα μεταφορικό έργο προς τα υποκείμενα, το οποίο γίνεται ως εξής:

Μετά την συνέντευξη δίνεται στο υποκείμενο μια κόλλα μεγέθους A4 με την οδηγία *«Ο τρόπος που βιώνω τη ζωή και το χρόνο όταν κάνω θεατρικό παιχνίδι είναι σαν ... (Ανέφερε τις εικόνες/μεταφορές/αναλογίες που σε εκφράζουν)»*. Και πάλι το υποκείμενο αφήνεται να έχει όσο χρόνο κρίνει το ίδιο ότι είναι απαραίτητο. Σε περίπτωση που δεν καταλαβαίνει την οδηγία δίνονται προφορικά τα εξής παραδείγματα μεταφορών: *«Όταν είμαι χαρούμενος είναι σαν να πετάω στα σύννεφα. Ή όταν με μαλώνουν οι γονείς μου είναι σαν να είμαι σε δικαστήριο.»* Τέλος δίνεται η οδηγία: *«Γράψε όσες μπορείς περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά, μαντινάδες, στίχους κ.λπ. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τη ζωή σου σε σχέση με το άγχος»*, γραμμένη επίσης σε μια λευκή κόλλα μεγέθους A4.

6.4.3.6. Μεταφορικό έργο (κοινό για όλα τα υποκείμενα)

Στη φάση αυτή γίνεται ένα μεταφορικό έργο προς τα υποκείμενα, το οποίο γίνεται ως εξής:

Μετά την συνέντευξη δίνεται στο υποκείμενο μια κόλλα μεγέθους A4 με την οδηγία *«Ο τρόπος που βιώνω το σώμα μου όταν κάνω θεατρικό παιχνίδι είναι σαν ... (Ανέφερε τις εικόνες/μεταφορές/αναλογίες που σε εκφράζουν)»*. Και πάλι το

υποκείμενο αφήνεται να έχει όσο χρόνο κρίνει το ίδιο ότι είναι απαραίτητο. Σε περίπτωση που δεν καταλαβαίνει την οδηγία δίνονται προφορικά τα εξής παραδείγματα μεταφορών: «Όταν είμαι χαρούμενος είναι σαν να πετάω στα σύννεφα. Ή όταν με μαλώνουν οι γονείς μου είναι σαν να είμαι σε δικαστήριο.» Τέλος δίνεται η οδηγία: «Γράψε όσες μπορείς περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά, μαντινάδες, στίχους κ.λπ. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τη ζωή σου σε σχέση με το άγχος», γραμμένη επίσης σε μια λευκή κόλλα μεγέθους Α4.

6.4.4. Τέταρτη φάση της έρευνας (κοινή για όλα τα υποκείμενα)

6.4.4.1. Βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη

Στη φάση αυτή γίνεται πάλι μια βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη προς τα υποκείμενα (η οποία ολόκληρη μαγνητοφωνείται και στη συνέχεια απομαγνητοφωνείται αυτούσια προκειμένου να εφαρμόσουμε τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου) με βασικούς άξονες προβληματισμού το πιο κάτω ερώτημα:

1. Αν χώριζες τη ζωή σου σε σχέση με το παιχνίδι σε στάδια ποια θα ήταν αυτά και ποια νομίζεις ότι θα είναι στο μέλλον; Για κάθε στάδιο δώσε μια ονομασία και περιέγραψε το.

6.4.4.2. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στο τέλος γίνεται ένα ακόμη ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) προς τα υποκείμενα με την προφορική οδηγία: «Κάνε στη λευκή αυτή κόλλα Α4 μια ζωγραφιά που να αναπαριστάνει τα στάδια της ζωής σου (παρελθόν-παρόν-μέλλον) όσο αφορά τον παιχνιδιάρικό σου εαυτό και το μικρό παιδί μέσα σου. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράφεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια». Οι προφορικές οδηγίες αφορούν την δυνατότητα της χρήσης μολυβιού και κηρομπογιών όλων των χρωμάτων (τα οποία δίνονται) και περιέχουν την εξήγηση ότι δεν πρόκειται για δραστηριότητα με καλλιτεχνικούς σκοπούς αλλά αυτό που ενδιαφέρει είναι η ιδέα και ο τρόπος σκέψης. Για αυτό δίνεται, όπως περιγράψαμε πιο πάνω και η δυνατότητα στο υποκείμενο αν δεν μπορεί να ζωγραφίσει κάτι να το γράψει ή να το πει. Αφού το υποκείμενο ολοκληρώσει την ζωγραφιά στον χρόνο που αυτό χρειάζεται του δίνεται η επόμενη οδηγία: «Τώρα δώσε τίτλο στην ζωγραφιά σου γράφοντάς τον στο πάνω ή στο κάτω μέρος της ζωγραφιάς σου». Ακολουθεί κλινική συνέντευξη με το υποκείμενο, με διευκρινιστικές ερωτήσεις από την πλευρά του/της ερευνητή-τριας, με στόχο την ανάδειξη του πώς το ίδιο το υποκείμενο ερμηνεύει ή κατανοεί την ζωγραφιά του. Μερικές από τις ερωτήσεις που τίθενται είναι οι ακόλουθες:

1. Τι είναι αυτό το οποίο ζωγράφισες. Περιέγραψε.
2. Γιατί επέλεξες να κάνεις αυτή τη ζωγραφιά;
3. Ερμήνευσε την ζωγραφιά σου.
4. Τι θέλεις να περάσεις μέσα από αυτή;
5. Ποιο είναι το βαθύτερο νόημα της ζωγραφιάς σου;

Στο επόμενο μέρος παρουσιάζεται ένα μέρος των κατηγοριών που προέκυψαν μέσα από το πλούσιο υλικό που συλλέξαμε από το ερευνητικό πεδίο. Παρουσιάζεται το προφίλ των υποκειμένων όπως προέκυψε μέσα από τις αφηγηματικές-βιογραφικές συνεντεύξεις, οι αντιλήψεις και τα βιώματα των υποκειμένων σε σχέση με την καθημερινή ζωή, οι αντιλήψεις και τα βιώματα σε σχέση με το Θεατρικό Παιχνίδι και

τέλος πραγματοποιείται μια σύγκριση των βιωμάτων του εαυτού (χρόνου-σώματος) στο Θεατρικό Παιχνίδι και στην καθημερινή ζωή.

Γ' ΜΕΡΟΣ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Ψυχολογικό Προφίλ των Υποκειμένων από τις Βιογραφικές-Αφηγηματικές Συνεντεύξεις

7.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε το ψυχολογικό προφίλ των δεκατριών υποκειμένων της έρευνάς μας, όπως προέκυψε α. μέσα από τις Βιογραφικές-Αφηγηματικές συνεντεύξεις για τις ζωές τους γενικά, β. μέσα από τις Βιογραφικές-Αφηγηματικές συνεντεύξεις για τα στάδια του παιχνιδιού στις ζωές τους, καθώς και γ. μέσα από τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των σταδίων του παιχνιδιάρικου τους εαυτού και τις ερμηνείες των υποκειμένων πάνω σε αυτά.

Το κεφάλαιο αυτό στοχεύει σε μια πρώτη γνωριμία με τα υποκείμενα, σε μια πρώτη ανίχνευση του τρόπου με τον οποίο τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τον τρόπο που νοηματοδοτούν τις ζωές τους. Επίσης, στοχεύει στον εντοπισμό της έναρξης, της θέσης και της σημασίας του Θεατρικού Παιχνιδιού μέσα σε αυτές. Υποστηρίζουμε πως για να μπορέσουμε να φωτίσουμε τις πτυχές που διερευνούνται στην συγκεκριμένη έρευνα, δηλαδή τις διαδικασίες και τις λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού, θα πρέπει να δώσουμε τον λόγο στα ίδια τα υποκείμενα, να ακούσουμε τις αφηγήσεις τους, να γίνουμε συνοδοιπόροι στο ταξίδι των ζωών τους ώστε να κατανοήσουμε, στο βαθμό που αυτό είναι επιτρεπτό, τις αντιλήψεις τους για τον εαυτό τους και τον βίοκοσμό τους. Η μεθοδολογία που ακολουθήσαμε για να πλησιάσουμε όσο περισσότερο γίνεται προς αυτήν την κατανόηση, είναι η ποιοτική, ενώ ως ερευνητικά εργαλεία χρησιμοποιήσαμε την μέθοδο της ποιοτικής βιογραφική αφηγηματικής συνέντευξης και των ιχνογραφικών αναπαραστάσεων. Η ποιοτική μεθοδολογία μας επιτρέπει να πραγματοποιήσουμε τους παραπάνω στόχους για τους εξής λόγους: α. στοχεύει στη ποιοτική μελέτη των περιπτώσεων και στην ποιοτική ανάλυση του περιεχομένου των συνεντεύξεων και των ιχνογραφικών αναπαραστάσεων και όχι σε μια στατιστική γενίκευση των αποτελεσμάτων της έρευνας και β. επιτρέπει στον ερευνητή να αναζητήσει την επιστημονική γνώση στις αντιλήψεις και τις εμπειρίες των απλών καθημερινών ανθρώπων και όχι να ερευνά ανθρώπινα φαινόμενα σε ένα πειραματικό εργαστήριο.

Επιπλέον αξίζει να σημειωθεί πως τα υποκείμενα κατά την βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη, το ιχνογραφικό και μεταφορικό έργο καθώς και οι υπόλοιπες ημι-δομημένες συνεντεύξεις που βρίσκονται στις επόμενες φάσεις του ερευνητικού μας σχεδιασμού, και οι οποίες θα παρουσιαστούν στα επόμενα κεφάλαια, προβαίνουν σε αφηγηματικές αυτοσχεδιαστικές διαδικασίες και μέσα από την κατασκευή και ανακατασκευή των μνημονικών αυτών διαδικασιών συντελείται η κατασκευή και ανακατασκευή της ταυτότητας του εαυτού τους (Πουρκός, 2008, σ. 367). Η παραδοχή αυτή μας οδηγεί στην προσπάθεια αντιμετώπισης του ερευνητικού μας υλικού ως το αποτέλεσμα μιας διαδραστικής, αλληλεπιδραστικής, διαλογικής, ζωντανής και ανεπανάληπτης διαδικασίας ανάμεσα στα υποκείμενα και τον εαυτό τους, ανάμεσα στα υποκείμενα και το κοινωνικο- ιστορικό - πολιτισμικό πλαίσιο τους, ανάμεσα στα υποκείμενα και τις προσφερόμενες δυνατότητες του οικολογικού τους θώκου, ανάμεσα στα υποκείμενα και τον συνεντευκτή κ.ο.κ. αλλά και

αντιστρόφως. Επομένως, γίνεται μια προσπάθεια για αντιμετώπιση του ερευνητικού μας υλικού ως ένα σύνολο από αλληλεπιδράσεις αντιλήψεων, απόψεων, συναισθημάτων, εμπειριών και βιωμάτων τα οποία έχουν νόημα για τους ερευνώμενους καθώς και για τη θέαση του εαυτού ως ενότητα. Έτσι, αποφεύγεται η συλλογή στοιχείων με αποπλαισιωμένο και αποσπασματικό τρόπο, (αποσπασματικές γνώσεις, αντιλήψεις, εμπειρίες, βιώματα ή συναισθήματα των ερευνώμενων χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το πλαίσιο, η ενότητα του εαυτού και οι νοηματοδοτήσεις του), όπως συνήθως, γίνεται στις ποσοτικές μεθόδους έρευνας μέσω των ερωτηματολογίων κλειστού τύπου. Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε και στον ερευνητικό μας σχεδιασμό η συνέντευξη και η όλη διαδικασία είναι ευρετική και επικοινωνιακή από την πλευρά του ερευνητή με στόχο την βαθιά κατανόηση της βιοματικής πραγματικότητας του υποκειμένου στη βάση του σεβασμού και της αξιοποίησης του ιδιαίτερου τρόπου έκφρασης και της γενικότερης του συμπεριφοράς που τυγχάνει αυτό να έχει.

Όσον αφορά το στοιχείο της διαμόρφωσης και συγκρότησης του εαυτού, μέσα από τις αφηγηματικές διαδικασίες που πραγματοποίησαν τα υποκείμενα τις έρευνάς μας, θα κλείσουμε την εισαγωγή μας παραθέτοντας τα λόγια ορισμένων υποκειμένων που το φανερώνουν με τον καλύτερο τρόπο:

[...] Χαίρομαι όταν είμαι με τον (όνομα συντρόφου) και περνάω καλά, με ευχαριστεί πάρα πολύ να φτιάχνω, να φτιάξω ένα κόσμημα και να μ' αρέσει και να μου πούνε και οι άλλοι ότι τους αρέσει, δηλαδή, αν έχεις καταλάβει, όση ώρα συζητώ καταλαβαίνω και εγώ πράγματα για εμένα [...] βλέπω ότι από όσα έχω πει μέχρι τώρα, πολύ σημαντικό για μένα είναι αυτό. Τι λένε οι άλλοι για εμένα, και ίσως αυτό καθορίζει και τις κινήσεις μου [...]. (ΑΔ)

[...] Ναι, και το τι θα ήθελα να αλλάξω; Την ώρα που παίζω με τους ανθρώπους που θέλω να τους δείξω κάτι, γιατί να θέλω να τους δείξω κάτι, δεν χρειάζεται, αυτό θα ήθελα να αλλάξω, να μην θέλω να δείξω τίποτα σε κανέναν. Αυτό βγαίνει συνέχεια, σε όλες τις ερωτήσεις. Ναι, *αχ* (όνομα συνεντευκτή), ευτυχώς που είσαι και εσύ και τα κατάλαβα. Μου φαίνεται πολύ χαζό, έτσι, κάθε φορά που απαντάω το ίδιο πράγμα σου λέω. Μου φαίνεται πως θέλω και εγώ [...] τις απαντήσεις μου [...]. (ΑΘ)

[...] καλά είμαι, καλά είμαι κάνω αυτογνωσία αυτή τη στιγμή [...]. (ΑΕ)

[...]Είναι μια πικρή συνειδητοποίηση, *ας πούμε*, της κατάστασης το πώς επηρεάζομαι από εξωτερικούς παράγοντες, και από την ηλικία μου και ότι ίσως θα ήταν καλύτερα, πιο υγιές να ήτανε όπως στην πρώτη φάση, *ας πούμε*, όλο το καρδιογράφημα, να μην υπάρχουν αυτά τα άγρια σκαμπανεβάσματα [...]. (ΑΓ)

7.2. Παρουσίαση του Ψυχολογικού Προφίλ των Υποκειμένων

7.2.1. Υποκείμενο Αλίκη (ΒΓ)

Η Αλίκη είναι 41 ετών, είναι παντρεμένη, δεν έχει παιδιά και εργάζεται ως εμπυνώτρια ατόμων με νοητική υστέρηση. Μεγάλωσε σε μια πόλη της Κρήτης, ο πατέρας της που πέθανε πριν από λίγα χρόνια, ήταν Δημόσιος Υπάλληλος, η μητέρα της ασχολιόταν με τα οικιακά και έχει μια μικρότερη αδερφή. Είναι απόφοιτος ιδιωτικής σχολής ψυχολογίας, καθώς επίσης, και της σχολής του Θ.Π. του Λάκη Κουρετζή. Μέσω του Θ.Π. εμπυνώει την ομάδα των ενηλίκων με νοητική υστέρηση, στο ίδρυμα το οποίο εργάζεται αλλά και για αρκετές χρονιές στο παρελθόν εμπύωνε και ομάδες τυπικών παιδιών.

7.2.1.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Αλίκης

Σύμφωνα με τον ερευνητικό σχεδιασμό ζητήσαμε από την Αλίκη να σκεφτεί τη ζωή της σαν να ήταν ένα βιβλίο και να το χωρίσει σε κεφάλαια και να μας τα περιγράψει

Στο πρώτο κεφάλαιο η Αλίκη τοποθετεί την παιδική της ηλικία, όπου, όπως μας περιγράφει και η ίδια «ήταν σαν ένα παραμύθι», όπου όλα ήταν «εύκολα». Οι αναμνήσεις της περιόδου είναι πολύ ευχάριστες, θυμάται τις οικογενειακές συγκεντρώσεις των Χριστουγέννων, τα παιχνίδια και την αγάπη στους κόλπους της οικογένειας. Περιγράφει τον εαυτό της ως καλό παιδί και καλή μαθήτρια αλλά ταυτόχρονα και επαναστατικό.

[...] η παιδική μου ηλικία η οποία είναι και πάρα πολύ εύκολη να την αναφέρω, ήτανε μια...ήτανε μια ζωή σαν παραμυθάκι, λίγο, ήτανε, δηλαδή, προέρχομαι από μια οικογένεια που ήτανε πολύ αγαπημένη και πάρα πολύ έτσι..., υπήρχε πολύ αγάπη, υπήρχε πολύ τρυφερότητα, υπήρχε πολύ χρόνος για να ασχοληθούν μαζί μας, υπήρχε μια πολύ μεγάλη οικογένεια γιατί ζούσαμε κοντά με τα αδέρφια της μαμάς μου και με τα ξαδέρφια, που σημαίνει ότι μεγαλώσαμε όλοι μαζί, δηλαδή, οι πρώτες εικόνες είναι, ας πούμε, το κυριακάτικο τραπέζι της γιαγιάς, που ήμασταν όλοι εκεί μαζί, είναι τα ξαδέρφια μου, ήταν μεγαλύτερα από εμένα και πάντα κάποιος είχε..., κάποιος υπήρχε να με προστατεύει και κάποιος...γενικά ήτανε οικογένεια, έτσι με πολύ αγάπη και πολύ υπερπροστασία, βέβαια, αλλά ήτανε, έτσι λίγο παραμυθένια, εγώ θυμάμαι πολύ καλά πράγματα, θυμάμαι τα Χριστούγεννα, θυμάμαι..., ήτανε πάρα πολύ όμορφη, ναι, η παιδική μου ηλικία. Το μοναδικό..., το μοναδικό σημείο που ίσως κάποιες φορές με στρίμωχνε και αυτό το έβγαλα αργότερα στην εφηβεία μου, ήτανε πάντα πάρα πολύ προστατευτικοί. Μην πάθω κάτι, μη μου συμβεί κάτι, να είμαι καλά, να είμαι ευτυχισμένη, να τα έχω όλα, να μη μου λείπει τίποτα, να μην ζοριστώ, να μην αγχωθώ, να μην στεναχωρηθώ [...]

Συνειδητοποιεί ότι το μόνο πράγμα που την δυσαρεστούσε τότε ήταν η υπερπροστατευτική συμπεριφορά των γονιών της, η οποία έδωσε και το έναυσμα για αλλαγή της δικής της συμπεριφοράς στο δεύτερο κεφάλαιο της ζωής της, το κεφάλαιο της εφηβείας όπου η Αλίκη αρχίζει την επανάστασή της και αντιδρά στην τόσο «καθώς πρέπει», συντηρητική και υπερπροστατευτική οικογένεια. Σταμάτησε να είναι «το καλό παιδί», η καλή μαθήτρια και άρχισε να τσακώνεται με του γονείς και τους καθηγητές της. Άρχισε να πίνει, να βγαίνει, να ξενυχτάει και να κάνει κοπάνες από τα μαθήματα. Ένιωθε ότι με αυτό το στυλ συμπεριφοράς ήθελε να δείξει στους γονείς της ότι δεν είναι όλα τέλεια στη ζωή, ότι αυτά που θεωρούνται δεδομένα και φυσιολογικά, καθώς και οι κανονικότητες μπορούν να σπάσουν ανά πάσα στιγμή και

αισθανόταν ότι με αυτό τον τρόπο μπορούσε να διαχωριστεί από τους υπόλοιπους και να δείξει ότι έχει την δική της μοναδική προσωπικότητα. Η συμπεριφορά αυτή, ωστόσο, δεν την βοήθησε να κάνει καλύτερες επιλογές για το μέλλον της, όπως αναφέρει η ίδια:

[...] Ήτανε ένα τελείως δεύτερο κεφάλαιο και ίσως ήτανε και το πιο σημαντικό κεφάλαιο της ζωής μου, δηλαδή από εδώ νομίζω ότι ξεκινάει η ουσία του πράγματος, δηλαδή μέχρι τώρα ήταν όλα ταχτοποιημένα, φαινομενικά τουλάχιστον, μια χαρά, όλα καλά, ε, εκεί πια έγινε η τομή, εκεί, δηλαδή, ήρθα και τα έσπασα όλα, με όλη τη σημασία της λέξεως, σταμάτησα να είμαι καλό παιδί, σταμάτησα να είμαι καλή μαθήτριά, σταμάτησα να κάνω ό,τι μου λένε, σταμάτησα να θέλω να είμαι με την οικογένειά μου ήμουνα πάρα πολύ δύσκολο παιδί στην εφηβεία, άρχιζα να πίνω, άρχιζα να βγαίνω, άρχιζα να ξενυχτάω, άρχιζα να..., να κάνω κοπάνες, μάλλον με όλους τους καθηγητές μου, αυτό το επαναστατικό που είχα στην παιδική μου ηλικία, έγινε πολύ άγριο, δεν άφηνα κανέναν να με καπελώσει, ήτανε πάρα πολύ δύσκολη η εφηβεία, μου, πάρα πολύ δύσκολη, εκεί άρχισα να έχω πάρα πολύ συγκρούσεις και με τη μαμά μου και με τον μπαμπά μου, φοβερές συγκρούσεις, βλέποντάς τις βέβαια τώρα, γιατί τότε δεν τους άντεχα ούτε λεπτό, βλέποντάς τις τώρα, μετά από τόσα χρόνια που έχουνε περάσει, συνειδητοποιώ ότι εγώ δεν ξέρω αν θα άντεχα ένα τέτοιο παιδί, ήμουνα πάρα πολύ ζόρικο παιδί, αυτοί παρόλο που ήτανε άνθρωποι συντηρητικοί, άνθρωποι μετρημένοι, άνθρωποι που τα θέλανε όλα να είναι ελεγχόμενα, ελεγχόμενα; δηλαδή [...]τακτοποιημένα, δηλαδή, θέλανε..., ρε παιδί μου ήτανε άνθρωποι που δεν αντέχανε εντάσεις πολλές, όμως εγώ ήρθα να τους δείξω ότι δεν γίνεται να είναι τακτοποιημένα, γιατί ή ζωή κάποιες στιγμές...δηλαδή, εγώ ξέρεις τι ένιωσα αργότερα, ως έφηβη, δηλαδή, μετά που πέρασε η εφηβεία μου, ένιωσα ότι ήρθα να ταράξω, δηλαδή, ήμουνα η έφηβη, η οποία ήρθε να ταράξει λίγο, αυτό το πράγμα που ήτανε τόσο τέλειο, ε, δεν μπορεί να είναι όλα τέλεια, πρέπει να το σπάσεις αυτό το πράγμα. [...] δεν ήμουνα ο εφηβος ο οποίος κινδύνευσε πραγματικά, αλλά φαινόταν να κινδυνεύει, στην πραγματικότητα όμως, δεν κινδύνευσα ποτέ, δηλαδή, έπινα, αλλά [...] δεν δοκίμασα, ας πούμε, ναρκωτικά στην εφηβεία μου, ενώ ήτανε..., ήμουνα μες τα πόδ..., δεν τόλμησα, κρατιόμουνα, ήμουνα αλλά δεν ήμουνα, δηλαδή πήγαινα, αλλά δεν πήγαινα, πήγαινα τόσο όσο να τους ταράξω όλους, αυτό νομίζω ότι έκανα, ήθελα να δείξω ότι έχω μια δική μου προσωπικότητα, ότι μπορώ και εγώ να είμαι αυτό που... και να τολμήσω να σταθώ απέναντι στην μαμά μου και στον μπαμπά μου, δηλαδή, σε αυτό το τόσο καθώς πρέπει, τόσο τακτοποιημένο, τόσο ευτυχισμένο, ήθελα να το σπάσω, μάλλον αυτό το πράγμα και το έσπασα τελείως, το 'σπασα εντελώς, το 'σπασα τελείως και σε σημείο μάλιστα..., η εφηβεία μου, δηλαδή, ήταν μια στιγμή της ζωής μου, η οποία, εξ αιτίας της έκανα και πολλά λάθη, δεν πήρα τις σωστές αποφάσεις για τη ζωή μου, ήμουνα πάρα πολύ ανήσυχη ως άνθρωπος εκείνη την περίοδο, δηλαδή, ήτανε πάρα πολύ δύσκολο και να διαλέξω πανεπιστήμιο και να διαλέξω σχολή και να διαλέξω τι θα κάνω στη ζωή μου, ήμουνα, ήμουνα ένα μπάχαλο, δηλαδή, πήγαινα και τα 'σπαγα, πήγαινα και τα 'σπαγα, δηλαδή, αυτό θυμάμαι από την εφηβεία μου. Αυτό, και δεν είναι και τυχαίο ότι δεν έχω κρατήσει και εφηβικές σχέσεις καθόλου [...]

Δύο χρόνια αφού τελείωσε το Λύκειο, αποφασίζει να φοιτήσει σε μια ιδιωτική σχολή ψυχολογίας στην Αθήνα, όπου και ξεκινάει και το τρίτο κεφάλαιο της ζωής της.. Τα φοιτητικά της χρόνια ήταν πολύ ήρεμα, χωρίς ιδιαίτερες εντάσεις και σε αυτό συντέλεσε το ότι τα πέρασε μακριά από την οικογένειά της. Το κεφάλαιο αυτό ήταν «η ηρεμία μετά την καταιγίδα», όπως αναφέρει και η ίδια:

[...]αν θέλεις ήτανε μετά την καταιγίδα ήταν λίγο ένα κατέβασμα, κατέβηκα δηλαδή για μερικά χρόνια και ψαχνόμουνα, ένα ψάξιμο ήτανε, δηλαδή, ήμουνα λίγο πιο ήρεμη,

λίγο το έψαχνα, που έκανε πάρα πολύ καλό το ότι έφυγα από το σπίτι μου και το ότι ήμουνα στην Αθήνα, ηρέμησα αρκετά, έμαθα πράγματα, για μένα, χαλάρωσα. [...]

Τέσσερα χρόνια αργότερα χωρίς να έχει ολοκληρώσει πλήρως τις σπουδές της, ξαναέρχεται στην Κρήτη όπου και σχεδιάζει να ξεκινήσει την πρακτική της άσκηση. Εκεί, ξεκινάει το τέταρτο κεφάλαιο της ζωής της, όπου συνειδητοποιεί όμως ότι δεν την ενδιαφέρει πια να ολοκληρώσει τις σπουδές της και αρχίζει μια περίοδος αναζήτησης για το τι είναι αυτό που θέλει να κάνει στη ζωή της. Δουλεύει σε νυχτερινά μαγαζιά, παρά τη θέληση των γονιών της, ταξιδεύει, ερωτεύεται, ξενυχτάει, πίνει, γνωρίζει πολύ κόσμο και γενικά βιώνει πολύ έντονες συγκινήσεις, θετικές και αρνητικές. Στο ξεκίνημα του τέλους αυτής της περιόδου η Αλίκη νιώθει πολύ κουρασμένη και απογοητευμένη από όλα αυτά, έχει φτάσει στην ηλικία των 30 και αισθάνεται πως ακόμα δεν έχει ανακαλύψει αυτό που θέλει να κάνει στη ζωή της.

[...]δεν ήταν αυτό που ήθελα να κάνω στη ζωή μου, χωρίς όμως να ξέρω τι θέλω να κάνω, και εδώ αρχίζει μια άλλη περίοδο της ζωής μου, επίσης, πολύ σημαντική, ήτανε μόνο αναζήτηση, δηλαδή, έψαχνα, έψαχνα μανιωδώς τι θα κάνω στη ζωή μου. Τα παρατάω όλα, σε αντίθεση, πάλι με την γνώμη των γονιών μου, που δεν ήθελε με τίποτα να βολοδέρνω από εδώ και από εκεί, δουλεύω βράδυ, δουλεύω σκληρά βράδυ, δούλευα πάρα πολύ και γλεντάω, ναι, δεν..., δηλαδή δεν μπορούσα με τίποτα να αποφασίσω, και ψαχνόμουνα, βέβαια, γνώρισα πάρα πολύ κόσμο τότε, τότε βασικά έκανα ότι έκανα, δηλαδή, γνώρισα πάρα πολύ κόσμο, γνώρισα..., ταξίδεψα, ερωτεύτηκα πάρα πολύ, δηλαδή, ένας από τους μεγάλους έρωτες τις ζωής μου ήτανε εκείνο το διάστημα, έκλαψα πάρα πολύ, γέλασα πάρα πολύ, ήπια πάρα πολύ, δοκίμασα ουσίες πάρα πολύ, ψάχτηκα πάρα πολύ αυτό το διάστημα, ήταν ένα διάστημα, δηλαδή πολύ έντονο, πάρα πολύ έντονο[...]και στο τέλος αυτού του πράγματος, δηλαδή, ρε παιδί μου, πως είναι όταν έχεις πιεί πάρα πολύ και έχεις ξενυχτήσει και έχεις χορέψει και έχεις φωνάξει και έχεις τραγουδήσεις και κάποια στιγμή βγαίνεις από εκεί και είσαι κουρασμένος; Κάπως έτσι με βρίσκει το επόμενο κεφάλαιο θα μπορούσα να πω, το οποίο, αυτό με βρήκε, με βρήκε πάρα πολύ κουρασμένη και πάρα πολύ απογοητευμένη, από τη ζωή μου [...]

Στο επόμενο κεφάλαιο, το πέμπτο, η Αλίκη προσπαθεί να βρει τρόπο να βγει από το αδιέξοδό της και αποφασίζει να ολοκληρώσει την πρακτική της ως ψυχολόγος, ενώ παράλληλα γίνεται μέλος μιας θεατρικής ομάδας. Βρίσκει νόημα σε αυτές τις δύο δραστηριότητες και αφοσιώνεται και στις δύο. Έπειτα, ξεκινάει να δουλεύει ως εμψυχώτρια στο σχολείο που έκανε την πρακτική της και σταματάει να δουλεύει «νύχτα», όπως μας περιγράφει στο παρακάτω απόσπασμα:

[...]Κάπως έτσι με βρίσκει το επόμενο κεφάλαιο [...] το οποίο [...]με βρήκε πάρα πολύ κουρασμένη και πάρα πολύ απογοητευμένη, από τη ζωή μου, εκεί μπαίνει το θεατρικό παιχνίδι, είναι η χρονιά που αποφασίζω ότι, πριν μπει το θεατρικό παιχνίδι, είναι η χρονιά που αποφασίζω: τι κάνω; Είμαι ήδη τριάντα τόσο χρονών και δεν έχω κάνει τίποτα, δεν έχω αποφασίσει τι θέλω να κάνω στη ζωή μου, βέβαια, παράλληλα, είχα αρχίσει και είχα ασχοληθεί με το θέατρο το οποίο επίσης, είναι από μόνο τους ένα κεφάλαιο στη ζωή μου, και μέσα από το θέατρο αν θέλεις έκανα και τους πρώτους πραγματικούς μου φίλους [...] Εκεί τώρα κάπου συνειδητοποίησα ότι κάτι πρέπει να κάνω, θα πρέπει να δω ποια είμαι, τι κάνω, που πάω, τι γίνεται; Εν τω μεταξύ ήδη είχα προσπαθήσει να τελειώσω τη σχολή, την οποία την τραβούσα, έτσι, δεν την είχα τελειώσει, και είχα δοκιμάσει να τελειώσω τη σχολή και λίγο πριν είχα προσπαθήσει να δω πως θα κάνω την πρακτική μου κάπου που να μπορώ να την κάνω, είχα πάει στο σχολείο, λοιπόν, είχα κάποιες επαφές με το σχολείο, να κάνω την πρακτική εκεί

[...]και αποφασίζω τέλος πάντων να ασχοληθώ μόνο με αυτό, σταματάω να δουλεύω βράδια εντελώς [...]

Σε αυτό το κεφάλαιο της ζωής της, συμβαίνουν δύο πολύ σημαντικά για την ίδια γεγονότα, πρώτον γνωρίζει τον σύντροφό της και μέλλοντα σύζυγό της και δεύτερον μπαίνει το παιχνίδι στη ζωή της, όταν αρχίζει να παρακολουθεί τα μαθήματα του Θ.Π. στη σχολή του Κουρετζή. Η συμμετοχή της στην ομάδα του Θ.Π. την βοήθησε πάρα πολύ και της «έδωσε να καταλάβει πάρα πολλά πράγματα». Περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...]Εκεί τώρα έγιναν δύο πράγματα στη ζωή μου που μου αλλάξαν όλη μου τη ζωή, αφενός γνωρίζω τον (όνομα συζύγου) και αφετέρου, ήταν το παιχνίδι, δηλαδή, ήταν αυτή η ομάδα, του θεατρικού παιχνιδιού, το οποίο μου έδωσε να καταλάβω πάρα πολλά πράγματα, είναι πολύ μεγάλη ιστορία, το πόσο με έχει βοηθήσει αυτή η ιστορία, και από εκεί και πέρα αρχίζει ένα..., ήτανε τέσσερα-πέντε χρόνια πολύ μαγικά. Μαγικά όχι πάντα καλά όμως, ήτανε τέσσερα-πέντε πολύ δύσκολα χρόνια [...]

Ενώ μέχρι τότε έμενε με τους δικούς της, τώρα αποφασίζει να συζητήσει με τον σύντροφο και να σταθεί μόνη της στα πόδια της. Η συγκατοίκηση αυτή, της μαθαίνει επίσης, πολλά πράγματα, μαθαίνει όπως λέει η ίδια: «να κατεβάζει λίγο τον εαυτό της», μαθαίνει να μοιράζεται, να δίνει και να παίρνει. Επίσης, παλεύει πολύ για την δουλειά της, διαβάσει, προσπαθεί να αποδείξει ότι παρότι δεν έχει βγάλει πανεπιστημιακή σχολή ψυχολογίας μπορεί να τα καταφέρει εξίσου καλά, αλλά υπάρχει αβεβαιότητα και αισθάνεται ότι η δουλειά της δεν αναγνωρίζεται από τους εργοδότες της. Η συμβίωση με το σύντροφο καθώς και το Θ.Π. την βοηθάνε να ανακαλύψει και να μάθει καλύτερα τον εαυτό της και να αντιμετωπίσει και τις δυσκολίες της.

[...]παράλληλα είναι το θεατρικό παιχνίδι που ανακαλύπτω πράγματα για εμένα που δεν ήταν πάντα εύκολα και έπρεπε να τα δουλέψω, και συμβαίνουν και δύο περιστατικά τα οποία ήτανε καθοριστικά, γιατί ένας άνθρωπος σαν και εμένα υπέρ-προστατευμένος, καλό-βολεμένος, καλό-μεγαλωμένος και χωρίς δυσκολίες φοβερές στη ζωή του, αντιμετωπίζει το θάνατο, δεν τον αντιμετώπισα ακριβώς, τον είδα να έρχεται[...]

Την περίοδο της φοίτησής της στο Θ.Π. η Αλίκη έρχεται αντιμέτωπη με δύο επικειμένους θανάτους. Η μητέρα της παθαίνει καρκίνο και ένα χρόνο αργότερα παθαίνει καρκίνο στους όρχεις και ο σύντροφός της. Ξαφνικά η Αλίκη έπρεπε να φροντίζει τους άλλους, ενώ μέχρι τότε όπως υποστηρίζει οι άλλοι φρόντιζαν για εκείνη, και έπρεπε να σταθεί δυνατή όπως και έκανε:

[...]έπαθε καρκίνο στους όρχεις, χρειάστηκε να κάνει επέμβαση, έκανε αφαίρεση του όγκου, χρειάστηκε να κάνει χημειοθεραπείες, και ήτανε πολύ παράξενα χρόνια, ήταν ένας πολύ παράξενος χρόνος, με μεγάλωσε έπρεπε να φροντίσω κάποιον, τον φρόντισα, έπρεπε να τον στηρίξω, ενώ μέχρι τότε εμένα συνήθως στηρίζανε όλοι, εγώ ήμουν το παιδί της οικογένειας πάντα, έπρεπε να τον στηρίξω, τον στήριξα και φυσικά αυτό με έκανε και εμένα πιο δυνατή και το ξεπεράσαμε, πήγανε όλα καλά, και μεν κάνει εξετάσεις κάθε έξι μήνες, αλλά τα πράγματα μάλλον έχουν τελειώσει. Ήταν μια πάρα πολύ δύσκολη ιστορία [...]

Τελικά και οι δύο ασθενείς ευτυχώς ξεπέρασαν την αρρώστια τους. Έπειτα, τελειώνει η σχολή του Θ.Π., και αποφασίζουν με τον σύντροφό της να παντρευτούν,

το οποίο και κάνουν. Ξεκινάει μια περίοδος η οποία φτάνει μέχρι και το παρόν, το έκτο κεφάλαιο, όπου η Αλίκη πιστεύει ότι όλες οι δυσκολίες που αντιμετώπισε, σε συνδυασμό με την συμμετοχή της στην θεατρική ομάδα και στην ομάδα του Θ.Π., καθώς και με το να δημιουργήσει σημαντικές φιλίες, την έκαναν να αλλάξει τον τρόπο που βλέπει η ίδια τον εαυτό της. Νιώθει, ότι έχει αρχίσει να μαθαίνει να χαίρεται με αυτά που έχει, να πιστεύει περισσότερο στον εαυτό της, να μην φοβάται να δείξει τα συναισθήματά της, να βελτιώνει τις σχέσεις της με τους ανθρώπους, να περνάει όσο περισσότερο χρόνο μπορεί με τους αγαπημένους της, να διεκδικεί την αναγνώριση από τη δουλειά της και να προσπαθεί συνέχεια να γίνεται καλύτερη.

[...] και κάπου εκεί νομίζω ξεκινάει το κεφάλαιο που διανύω και τώρα που είναι ένα κεφάλαιο το οποίο έμαθα και προσπαθώ δηλαδή να χαίρομαι αυτό που έχω, να αναγνωρίζω στον εαυτό μου πέντε πράγματα, να αναγνωρίζω και στους άλλους, όμως, πέντε πράγματα, να πιστεύω στον εαυτό μου, να μην φοβάμαι, τόσο πολύ όσο φοβόμουν, ούτε να δείξω τα συναισθήματά μου, ούτε να πονέσω [...] και να απολαμβάνω αυτό που έχω, ότι και να 'ναι αυτό [...] και η δουλειά μου πάει καλύτερα γιατί όλη αυτή την περίοδο που περνούσα δύσκολα με τις άλλες ιστορίες περνούσα πάρα πολύ δύσκολα και με τη δουλειά, όταν τέλειωσε και αυτό αποφάσισα ότι στη δουλειά, αυτό είπα δηλαδή μια μέρα ότι εγώ αυτή είμαι, αυτό μπορώ να κάνω, αν θέλετε με κρατάτε, και μου αναγνωρίζετε αυτό που κάνω, αλλιώς διώξτε με και κάπως έτσι συνεχίζει τώρα, δηλαδή με πάρα πολύ προσπάθεια, ακόμα, με τη δουλειά, όπου ακόμα δεν έχω καταφέρει να..., προσπαθώ πάρα πολύ, αλλά εντάξει είμαι καλύτερη, μου έχουν αναγνωριστεί πάρα πολλά πράγματα, με 'κάναν και υποδιευθύντρια [...] προσπαθώ να γίνομαι εγώ καλύτερη και να πιστεύω περισσότερο σε εμένα και να βελτιώνω τις σχέσεις που έχω με τους ανθρώπους που αγαπάω, δηλαδή, να είμαι μαζί τους..., αυτά θεωρώ πολύ σημαντικά πια στη ζωή, δηλαδή, θεωρώ το χρόνο με τους ανθρώπους αγαπημένους μου και να γνωρίζω και να μαθαίνω πράγματα [...].

Η Αλίκη, αισθάνεται ότι αυτή την περίοδο της ζωής της, αντλεί, δύναμη, ευτυχία και νόημα από τα αγαπημένα της πρόσωπα και από τη δυνατότητα του να μοιράζεται τα συναισθήματά της, είτε πρόκειται για χαρά, είτε για λύπη, μαζί με τους άλλους, καθώς επίσης, να αποτελεί και η ίδια υποδοχέας των συναισθημάτων των άλλων. Μας αναφέρει ότι θεωρεί τον εαυτό της εγωιστή και εγωκεντρικό και ότι όταν αντιλήφθηκε για πρώτη φορά πως χαίρεται με την χαρά ενός αγαπημένου της, ήταν για την ίδια αποκαλυπτικό. «Τα συναισθήματα είναι ο πλούτος του ανθρώπου», μας λέει. Προσπαθεί να «δουλεύει» το εγωιστικό της κομμάτι και θεωρεί πως μια δραστηριότητα που βοηθάει την ίδια αλλά και όλους τους ανθρώπους, ως προς την έκφραση των συναισθημάτων είναι το παιχνίδι. Στο παιχνίδι, οι άνθρωποι μπορούν να βγάζουν τα συναισθήματά τους, να ξεπερνάν τους φόβους τους και να τα μοιράζονται με άλλους.

[...] εμένα με εκπλήσσει για τον εαυτό μου, γιατί θεωρούσα τον εαυτό μου έναν άνθρωπο πάρα πολύ..., είμαι λίγο εγωκεντρική, έως πολύ, είμαι ένας άνθρωπος εγωκεντρικός, είμαι αρκετά..., είμαι αρκετά, το δουλεύω, αλλά είμαι πάρα πολύ, είμαι εγωίστρια, είμαι εγωκεντρική, είμαι, είμαι. Για εμένα είναι αποκάλυψη [...] όταν ένιωσα χαρά επειδή χαιρόταν ο φίλος μου, είναι ένα πάρα πολύ ωραίο συναίσθημα να χαίρεσαι επειδή χαίρεται ο άλλος, δεν το νιώθω με πολύ κόσμος, όταν το νιώθω όμως [...] είναι φοβερό συναίσθημα να χαίρεσαι με τη χαρά του αγαπημένου σου, ή να..., ή να μπορείς να μοιραστείς τα συναισθήματά σου αυτό με τα συναισθήματα γενικά θεωρώ ότι είναι το πιο σημαντικό κομμάτι της ζωής μας, γενικά τα συναισθήματα νομίζω ότι είναι ο πλούτος του ανθρώπου και νομίζω ότι στη σημερινή εποχή είναι λίγο παραγκωνισμένο κομμάτι και για αυτό το παιχνίδι θεωρώ ότι είναι πολύ

σημαντικό γιατί σε βοηθάει και τα βγάζεις χωρίς να σε στήνει στον τοίχο, δηλαδή, τα βγάζεις μέσα από τη σύμβαση του παιχνιδιού και είναι πολύ ωραίο πράγμα αυτό, και τον φόβο σου και την ανασφάλειά σου και το ποιος είσαι [...] είναι φοβερό αυτό. Η αγάπη, να αγαπάω και να με αγαπάνε και να μοιράζομαι πράγματα όμως θέλω, αυτό νομίζω δίνει νόημα στη ζωή μου [...].

Μια άλλη πτυχή της ζωής της, η οποία την δυσκολεύει αρκετά, είναι η δουλειά της, που παρά το γεγονός ότι υπάρχει σημαντική βελτίωση σε σχέση με προηγούμενα χρόνια, δεν την ικανοποιεί πλήρως, αφού εργάζεται πολύ σκληρά και για πολλές ώρες σε καθημερινή βάση και μειώνει πολύ τον προσωπικό της ελεύθερο χρόνο. Επίσης, τον τελευταίο καιρό η Αλίκη δεν είναι ευχαριστημένη από τον τρόπο που παίζει και πιστεύει πως πρέπει να βρει τρόπους ώστε να ξαναβάλει το παιχνίδι στη ζωή της. Να γίνει πιο ενεργητική και δραστήρια και να μπορεί να παρασέρνει και τους υπόλοιπους στο παιχνίδι της. Η Αλίκη παρατηρεί πως τον καιρό που έκανε Θ.Π., έπαιζε συχνότερα και περισσότερο και στην καθημερινή της ζωή, εκτός Θ.Π. Τώρα, δεν το κάνει τόσο όσο θα ήθελε αλλά βρίσκει τρόπους να το αναπληρώνει. Για παράδειγμα, τον καιρό που της πήραμε την συνέντευξη, μόλις είχε παρακολουθήσει σεμινάρια κατασκευής κούκλας, το οποίο για εκείνη ήταν και αυτό ένα παιχνίδι. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]στη δουλειά μου για ένα μεγάλο διάστημα, ας πούμε, που είχα πάρα πολλά προβλήματα, όταν, όταν ζοριζόμουνα πάρα πολύ με τη διευθύντριά μου έπαιζα παιχνίδια, έκανα διάφορα, της έκανα διάφορα, της σκάρωνα πλάκες, της έκανα, ένας λόγος ήταν για να ξεπαγώσω αυτή και να χαλαρώσω εγώ, την περίοδο που έκανα Θ.Π. τα έκανα αυτά, ναι θα ήθελα να μπορώ γιατί το έχω, ρε παιδί μου, το έχω, το αγαπάω, μ' αρέσει αλλά το παραμελώ (εννοεί το παιχνίδι) [...]Είμαι μ' αρέσει πάρα πολύ, ξέρεις τώρα, βρίσκω και παίζω, δηλαδή, οι κούκλες, τα σεμινάρια που παρακολούθησα ας πούμε στην κούκλα, μπουνταλές πήγαινα και έκανα, έπαιζα, στην πραγματικότητα έπαιζα, δηλαδή, αυτό πήγα να κάνω, πήγα να βρω τρόπους να παίζω, ουσιαστικά, μια μορφής παιχνίδι ήταν και αυτό, απλά ήτανε ένα άλλο παιχνίδι. [...]

Στο μέλλον, η Αλίκη φαντάζεται ότι το εργασιακό κομμάτι θα καλυτερεύσει και η δουλειά της θα γίνει ακόμα πιο δημιουργική, λιγότερο κουραστική και όπου θα περνάει καλά. Όσο αφορά τις σχέσεις της με τους ανθρώπους επιθυμεί να βρίσκεται μαζί με τα αγαπημένα της πρόσωπα και να περνάει χρόνο μαζί τους και φαντάζεται τον εαυτό της μαζί με τον σύζυγο να ταξιδεύουν πολύ στο μέλλον .

7.2.1.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Αλίκης

Ύστερα από την αφήγηση των κεφαλαίων της ζωής, ζητήσαμε από την Αλίκη να μας χωρίσει την ζωή της σε στάδια παιχνιδιού και να μας τα αφηγηθεί. Το πρώτο στάδιο παιχνιδιού, είναι το στάδιο της παιδικής της ηλικίας, όπου το παιχνίδι ήταν «τρόπος ζωής»: «Ναι, στην παιδική ηλικία, νομίζω ότι ήτανε τρόπος ζωής, το παιχνίδι, δηλαδή, ήτανε, έτσι ζούσαμε, επειδή παίζαμε». Έπαιζε από το πρωί μέχρι το βράδυ, όπως μας αναφέρει, σε πλατείες γειτονίες, σε σπίτια, με πολλά άλλα παιδιά, αλλά και με τους γονείς της, κάθε είδους παιχνίδι, ομαδικό, ατομικό, κινητικό, επιτραπέζιο, με κούκλες, με στοιχεία από τη φύση, κάτω από τα τραπέζια κ.ά. και για αυτό θεωρεί τον εαυτό της πολύ τυχερό. Αν έχει κάτι να ζηλέψει από τον τρόπο που λειτουργούσε ως παιδί είναι η αφοσίωσή της στην στιγμή και σε αυτό που έκανε, σαν να ήταν το πιο σημαντικό πράγμα στο κόσμο. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] δηλαδή εγώ θυμάμαι και κατουριόμασταν πάνω μας, ρε παιδί μου, γιατί δεν προλαβαίναμε, να πάμε μέσα να κάνουμε τσίσα μας, επειδή, παίζαμε έξω, το θυμάμαι αυτό, δεν είχα χρόνο να πάω να φάω, ρε συ, δεν είχα χρόνο να πάω να φάω γιατί θεωρούσα το φαγητό χάσιμο χρόνου, να πάω να φάω, ενώ παίζω; Όχι ενώ παίζω, ενώ παίζω έξω, και κατουριόμασταν πάνω μας, κατουριόμασταν πάνω μας [...] Ήμουν εκεί, δεν είμαι τόσο πολύ εκεί πια. Δηλαδή, αν μπορώ να ζηλέψω κάτι από τότε σε σχέση με τώρα είναι ο τρόπος που παθιαζόμουν με τα πράγματα, ήμουν, ήτανε το κρυφτό, το κέντρο του κόσμου, ήτανε το μάθημα στο σχολείο, όσο, μπορεί να το σιχαινόμουν, το κέντρο του κόσμου, αυτό ήτανε εκείνη τη στιγμή, αυτό ήταν τα πάντα, αυτό ήτανε, αν ήτανε καλό, σούπερ, αν ήτανε κακό, πάλι, αλλά αυτό ήτανε, δεν, δεν...ζούσα πάρα πολύ έντονα αυτό, τώρα πια δεν είναι έτσι, τώρα πια έχω πάρα πολλά πράγματα στο μυαλό μου συγχρόνως, δηλαδή, μπορεί να κάνω κάτι και να σκέφτομαι συγχρόνως και άλλα τριάντα ή πάρα πολύ συχνά δεν καταφέρνω να απορροφηθώ από κάτι και να το απολαύσω που αυτό είναι ένα από τα ζητούμενά μου [...].

Το δεύτερο στάδιο παιχνιδιού, είναι το εφηβικό, όπου εκεί το παιχνίδι γίνεται πιο ενήλικο, πιο σκληρό, πιο κτητικό και πιο ανταγωνιστικό. Θυμάται, ότι ήθελε πάντα να κερδίζει και να δείχνει με αυτό στους άλλους πόσο έξυπνη και δυνατή ήταν. Όπως μας αναφέρει:

[...] στην εφηβεία τα παιχνίδια ήταν λίγο πιο παιχνίδι κυριαρχίας, δηλαδή, είχαν να κάνουν με ρόλους δυνατού-αδύναμου, είχαν να κάνουν με..., ήτανε πιο μικρότερων ομάδων παιχνίδια, παιχνίδια που προσπαθούσε να επιβληθεί ο ένας στον άλλο, τα, τα αποζητούσα δηλαδή, αυτά τα παιχνίδια και ήταν και λίγο έτσι..., νομίζω ότι έπαιζα και λίγο, κτητικά, εκείνο το διάστημα, ήθελα να κερδίζω, ήθελα... να ήτανε, δεν ήξερα να χάνω εκείνη την περίοδο νομίζω, δεν μου άρεσε καθόλου να χάνω, ήθελα μόνο να κερδίζω, θέλω να δείχνω πόσο έξυπνη, πόσο δυνατή είμαι μέσα από το παιχνίδι [...].

Το τρίτο στάδιο παιχνιδιού, είναι το στάδιο όπου το παιχνίδι στη ζωή της, είχε πέσει σε χειμερία νάρκη, όπως αναφέρει και η ίδια. Ήταν μια περίοδος όπου έπαιξε ελάχιστα, ίσως γιατί δεν το είχε ανάγκη ή ίσως γιατί είχε βρει άλλους τρόπους να αντλεί χαρά και ευχαρίστηση, όπως για παράδειγμα μέσα από τον έρωτα. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] μετά θα έβαζα μιας περίοδο στη ζωή μου, θα έλεγα ότι ήτανε, ότι το παιχνίδι ήτανε λίγο σε χειμερία νάρκη, νομίζω ότι μια περίοδο της ζωής μου δεν έπαιξα καθόλου, έπαιξα ελάχιστα και αν έπαιξα, δεν νομίζω ότι το χάρηκα, δεν ήτανε δηλαδή, ουσιαστικό [...] γενικά ήτανε παράξενη. Δεν νομίζω ότι το χάρηκα πολύ ή μάλλον δεν έπαιξα πάρα πολύ, αλλά όχι όμως ότι μου έλειπε κιόλας, νομίζω ότι είχα άλλα πράγματα και άλλα θέματα τότε. [...] Ναι και νομίζω ότι εκείνο το διάστημα αναζητούσα άλλα πράγματα, δηλαδή, ερωτεύτηκα εκείνη τη περίοδο πάρα πολύ είχα άλλους τρόπους να αντλήσω μάλλον χαρά και ευχαρίστηση που το παιχνίδι δεν ξέρω αν το είχα τόσο πολύ ανάγκη. Αυτό καθεαυτό το παιχνίδι όπως λέμε παιχνίδι, γιατί παίζεις πάντα παίζεις [...].

Το τέταρτο στάδιο παιχνιδιού ξεκινάει την εποχή που γνώρισε το Θ.Π. και λίγο πριν. Αυτό το στάδιο ήταν για την ίδια: «Αέρας στα πνευμόνια». Η συμμετοχή της στην ομάδα του Θ.Π. την έκανε να ανακαλύψει ξανά κομμάτια του εαυτού της που είχε ξεχάσει, να χαίρεται ξανά, να χαλαρώνει, να αποκτάει εμπιστοσύνη στον εαυτό της και παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε να καταφέρνει να είναι δυνατή και να συνεχίζει την πορεία της. Παραθέτουμε το σχετικό απόσπασμα:

[...]Μετά θα βάλω μια περίοδο που γνώρισα το Θ.Π. και λίγο πριν, εκείνη την περίοδο που θα έλεγα ότι ήτανε το παιχνίδι ήτανε [...]αέρας στα πνευμόνια ήταν αυτό το πράγμα, δηλαδή, ήτανε ανάσα, απίστευτη [...]σαν να το ξανα-ανακαλύπτεις, σαν να ανακάλυψα κομμάτια του εαυτού μου χαμένα, ανακάλυψα πράγματα, άρχισα να ξανα-αποκτώ, εμπιστοσύνη σε μένα, άρχισα να χαίρομαι ξανά, άρχισα να χαλαρώνω, άρχισα να απολαμβάνω να χάνω, δηλαδή, δεν με ένοιαζε, ούτε αν με αδικούσανε εκείνο το διάστημα δεν με ένοιαζε, δεν με πείραζε πολύ, οκ, δηλαδή, στο παιχνίδι εννοώ πάντα, δεν με απασχολούσε, ούτε ήθελα νομίζω να αποδείξω κάτι, χαϊρόμουνα, χαϊρόμουνα πολύ εκείνο το διάστημα και παρόλο που ήτανε ένα διάστημα που είχε και πάρα πολλές δυσκολίες και ακριβώς ξεπερνούντουσαν οι δυσκολίες, κατάφερνα και τις ξεπερνούσα και ότι ήμουνα δυνατή και ότι μπορούσα και συνέχιζα ήταν πολύ σημαντικό [...].

Το τελευταίο στάδιο, που είναι και το στάδιο που φτάνει μέχρι και το παρόν είναι το στάδιο όπου δεν παίζει τόσο όσο έπαιξε παλιότερα, αισθάνεται ότι βρίσκεται σε μια κατάσταση αναμονής, χωρίς όμως να ξέρει για πιο λόγο της συμβαίνει αυτό. Εκείνο που ξέρει είναι ότι της λείπει το παιχνίδι και ότι σιγά-σιγά έχει αρχίσει να ξαναπαίζει. Αναφέρει σχετικά με αυτό:

[...]Τώρα έβαλα ότι περιμένω εγώ το ζάρι, το έχει το ζάρι ο άλλος, με την έννοια ότι ακριβώς επειδή έχει προϋπάρξει το άλλο στάδιο και έχω παίξει πάρα πολύ και έχω... η καθημερινότητά μου ήτανε τίγκα στο παιχνίδι, δηλαδή, σκάρωνα πράγματα, έφτιαχνα καταστάσεις, έφτιαχνα, δηλαδή, ήταν μια μορφή παιχνιδιού, δεν τα κάνω πια αυτά, εδώ, δηλαδή, τουλάχιστον 2-3 χρόνια δεν τα κάνω, και νομίζω ότι ενώ το ξέρω ότι μου λείπει για κάποιο λόγο δεν το κάνω, είμαι σε μια κατάσταση αναμονής, νομίζω όμως ότι ήδη το έχω ξεκινήσει, το βλέπω, δηλαδή. [...] Και θέλω να επανέρθω, ναι, γιατί νομίζω ότι είναι πολύ σημαντικό[...]

Στο μέλλον, η Αλίκη, πιστεύει ότι θα ξαναπάρει το ζάρι στα χέρια της και θα έρθει η σειρά της να ξαναπαίζει. Επιθυμεί να βγει από αυτήν την περίοδο αναμονής και πιστεύει ότι θα τα καταφέρει. Όπως μας λέει:

[...] Θα έρθει η σειρά μου. Το ζάρι το έχει άλλος τώρα, θα το πάρω εγώ μετά [...].

7.2.1.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Αλίκης

Ζητήσαμε από την Αλίκη να μας κάνει μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τα στάδια της ζωής της, όσον αφορά το παιχνιδιάρικο της εαυτό και το μικρό παιδί μέσα της. Η Αλίκη ζωγράφισε μια παραλία, όπου έχει τοποθετήσει τον παιχνιδιάρικο εαυτό της παιδικής της ηλικίας καθώς και τον εαυτό της στο παρόν. Ο εαυτός της παιδικής ηλικίας συμβολίζεται με μια χρωματιστή μπάλα, καθώς και με πύργους στην άμμο, ενώ ο σημερινός της εαυτός συμβολίζεται με ανθρώπινη μορφή να στέκεται απέναντι από τα παιδικά της παιχνίδια, να έχει απλωμένα τα χέρια και να θέλει να τα πιάσει, να ξαναγυρίσει δηλαδή, στον παιχνιδιάρικο εαυτό της παιδικής της ηλικίας (βλ. ιχνογράφημα 1). Ωστόσο, στη θάλασσα υπάρχει ένα καράβι, το οποίο ταξιδεύει σε φουρτουνιασμένα νερά και στον ουρανό υπάρχουν αστραπές και γκρίζα σύννεφα. Τα σύννεφα και οι αστραπές συμβολίζουν τον παιχνιδιάρικο εαυτό της εφηβείας της, όπου όπως μας είπε και στην βιογραφική- αφηγηματική συνέντευξη ήταν μια πολύ θυελλώδης περίοδος. Το καράβι, συμβολίζει την εποχή μετά την εφηβεία της, που ταξίδεψε και άντεξε τις δυσκολίες, τις φουρτούνες και τις αστραπές. Η περίοδος του Θ.Π. είναι όλα τα προηγούμενα στάδια μαζί καθώς και το παροντικό. Ο εαυτός της δηλαδή, όταν έπαιζε στο Θ.Π. πέρασε από όλα τα προηγούμενα στάδια, τα καλά και

τα άσχημα, τα χαρούμενα και τα πιο λυπημένα, τα εύκολα και τα δύσκολα και θεωρεί ότι το Θ.Π. τις έδωσε τη δυνατότητα να τα θυμηθεί, να τα επεξεργαστεί, να τα ξαναζήσει και τελικά να ξεπεράσει τις δυσκολίες της και να φτάσει στο παροντικό στάδιο, στο οποίο γνωρίζει τι θέλει και το οποίο θα προσπαθήσει να το καταφέρει στο μέλλον, να ξαναγυρίσει δηλαδή, στο χαρούμενο παιχνιδιάρικο εαυτό της παιδικής της ηλικίας.

Ιχνογράφημα 1: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Αλίκης

Ο τίτλος της ζωγραφιάς της είναι: «Μια εικόνα, μια ζωή» και αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Λοιπόν, η παιδική μου ηλικία είναι κάπως έτσι, δηλαδή, μπάλες, πύργοι στην άμμο, παιχνίδια, χρώμα κι αυτό, η εφηβεία μου είναι τα σύννεφα και οι αστραπές, το καράβι, έρχεται λίγο μετά την εφηβεία μου, το οποίο ταξίδεψε και άντεξε και τις αστραπές και όλα, και ταξίδεψε σε φουρτουνιασμένα νερά, γιατί δεν ήταν εύκολα τα πράγματα, βγαίνοντας από την εφηβεία αλλά ούτε κατά τη διάρκεια, δεν έχω... και τώρα έχω βάλει τον εαυτό μου, ο οποίος αναζητάει και θα ξαναπιάνει μάλλον την μπάλα να παίξει, όμως, θα έλεγα ότι η περίοδος του Θ.Π. είναι όλο αυτό, δηλαδή, η ενδιάμεση, τώρα είμαι εδώ, αλλά αυτό που λείπει είναι όλο αυτό, γιατί νομίζω ότι εκείνη την περίοδο τα είχα όλα αυτά, δηλαδή και τη διάθεση να παίζω και να μπορώ να ζω αυτά που...δύσκολα πράγματα όπως είχα ζήσει στην εφηβεία μου που ήταν μια πολύ έντονη περίοδος εκείνη η περίοδος που...και ταξίδεψα και...καταλαβαίνεις τι λέω; Δηλαδή, τα στάδια της ζωής μου είναι παιδική μου, ηλικία, η εφηβεία μου, που ήταν με πολλές αστραπές και πολλές βροντές, ήτανε πολύ βροντερή, η περίοδος μετά την εφηβεία μου που ήτανε λίγο ένα ταξίδι, αν θέλεις και προχωρούσα, μετά η περίοδος που ανακάλυψα το Θ.Π., νομίζω περιλαμβάνει και όλα αυτά και αυτό που είμαι τώρα, που θα φτάσω να πιάσω ξανά να παίζω την μπάλα [...].

7.2.1.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Αλίκης

Από τις αφηγήσεις της Αλίκης για τη ζωή της και το παιχνίδι στη ζωή της παρατηρήσαμε τα εξής. Είχε μια πολύ όμορφη παιδική ηλικία, με πολύ παιχνίδι, την οποία αναπολεί και στην οποία επιθυμεί μελλοντικά να επιστρέψει, να ξυπνήσει, δηλαδή, το μικρό παιδί μέσα της. Η εφηβική της περίοδος ήταν αρκετά σημαντική για την ίδια, αφού έκανε την επανάστασή της και έσπασε τα οικογενειακά κατεστημένα. Ήταν όμως και μια δύσκολη περίοδος και αρκετά θυελλώδης. Το παιχνίδι στην περίοδο αυτή, γίνεται σκληρό, ανταγωνιστικό και μέσο για να δείξει την αξία της στους άλλους. Στη συνέχεια πέρασε στην ηρεμία των φοιτητικών της χρόνων και έπειτα σε μια περίοδο αναζήτησης, μέσα στον κόσμο της νύχτας, με πολλές γνωριμίες, έρωτες, αλλά και ξενύχτια και αλκοόλ και κούραση. Η κούραση αυτή, την φέρνει σε σημείο να πάρει σημαντικές αποφάσεις για τη ζωή της, να τελειώσει τις σπουδές της και να αρχίζει να εργάζεται στο αντικείμενό της. Σε όλη αυτή τη διάρκεια, το παιχνίδι είχε βγει από την ζωή της, γιατί αναπλήρωνε αλλιώς την ανάγκη της για παιχνίδι. Έπειτα, γνωρίζει το θέατρο, τον μέλλοντα σύζυγό της και το Θ.Π., ενώ παράλληλα αντιμετωπίζει σοβαρές δυσκολίες αφού η μητέρα της και ο σύντροφός της παθαίνουν καρκίνο. Μεγαλώνει, ωριμάζει μέσα από αυτές τις δυσκολίες και αρχίζει να εκτιμάει περισσότερο αυτά που έχει και τους αγαπημένους της ανθρώπους. Από τις αφηγήσεις της Αλίκης καταλαβαίνουμε ότι το Θ.Π. την βοήθησε σε αυτή την δύσκολη φάση της ζωής να προχωρήσει μπροστά, να αποδεχτεί τα κομμάτια του εαυτού της που την φοβίζουν ή την δυσκολεύουν, να ξανά ανακαλύψει τον εαυτό της, να αρχίσει να χαίρεται ξανά, να χαλαρώνει. Από το ιχνογράφημά της και την επεξήγησή της καταλαβαίνουμε ότι μέσα από το Θ.Π. μπόρεσε να δουλέψει το δύσκολο κομμάτι της εφηβείας της αλλά και τα επόμενα δύσκολα κομμάτια της ενήλικης ζωής της. Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, η Αλίκη παρατήρησε ότι την εποχή που έκανε Θ.Π. έπαιζε περισσότερο και στην καθημερινή της ζωή, εκτός Θ.Π.. Αυτήν την περίοδο που δεν κάνει Θ.Π., θεωρεί ότι δεν παίζει τόσο όσο θα ήθελε στην καθημερινή της ζωή αν και βρίσκει τρόπους ώστε να το εντάσσει στην ζωή της έστω και περιστασιακά.

Πίνακας 1. Λειτουργίες Θ.Π. για Αλίκη.

1. Επεξεργασία των δύσκολων συναισθημάτων και των περιόδων της ζωής που έχουν αφήσει στίγματα
2. Ανακάλυψη του εαυτού και αποδοχή του
3. Κατά τις περιόδους που συμμετέχει σε ομάδες Θ.Π. εντάσσει περισσότερο το παιχνίδι στην καθημερινή της ζωή, εκτός Θ.Π.
4. Χαρά
5. Χαλάρωση

7.2.2. Υποκείμενο Δήμητρα (BA)

Η Δήμητρα είναι 48 ετών, ζει σε μια πόλη της Κρήτης, είναι παντρεμένη, έχει δύο κόρες και είναι νηπιαγωγός. Γεννήθηκε σε ένα χωριό της ελληνικής υπαίθρου (εκτός Κρήτης) από αγρότες γονείς και έχει τρεις μικρότερους αδερφούς. Η Δήμητρα, εκτός από την Ακαδημία Νηπιαγωγών τελείωσε και τη δραματική σχολή του Κουρετζή. Δεν πρόκειται για τη σχολή του Θ.Π. του Κουρετζή όπως την γνωρίζουμε σήμερα και στην οποία έχουν φοιτήσει τα υπόλοιπα υποκείμενα εμπυχωτές, αλλά για μια δραματική σχολή, μέσα στην οποία ο Κουρετζής άρχισε να πρωτο-αναπτύσσει τις τεχνικές του Θ.Π.. Η Δήμητρα, ασχολήθηκε και με άλλες μορφές τέχνης, όπως με τον χορό και τη μουσική. Το Θ.Π. το χρησιμοποιεί σε θεατρικές ομάδες, σε ομάδες παιδιών, στο νηπιαγωγείο, καθώς και στον σχεδιασμό διδασκαλίας, ως βοηθός νηπιαγωγός στο Πανεπιστήμιο. Πρόκειται, όμως για ένα Θ.Π. μέσα στο οποίο η Δήμητρα έχει εντάξει όλες τις άλλες μορφές τέχνης που έχει σπουδάσει ή ασχοληθεί, οι οποίες την εκφράζουν και την συνεπαίρνουν ή και το αντίστροφο όταν κάνει θέατρο, χρησιμοποιεί τις τεχνικές του Θ.Π., του χορού κ. ά. Επομένως, όλες αυτές οι τεχνικές έκφρασης, μέσα από την προοπτική της Δήμητρας, αποτελούν ένα ευρύτερο πλαίσιο ή σύνολο, όπου δεν υπάρχουν σαφείς διαχωριστικές γραμμές, για παράδειγμα μια θεατρική παράσταση μπορεί να προκύψει μέσα από τεχνικές του Θ.Π. ή σε ένα Θ.Π. να χρησιμοποιηθεί ως κύριο μέσο έκφρασης ο χορός. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Κοίταξε να δεις, εγώ ξεκίνησα με τον Κουρετζή το '84, όταν είχε πρωτο-αρχίσει από εκεί και πέρα, μετά τέλειωσα τη σχολή τη δραματική, ασχολήθηκα με χορό, μουσική, έβαλα και άλλα πράγματα μέσα απλά, φυσικά και εξελίχθηκε γιατί και εγώ εξελίχθηκα, δηλαδή, δεν μπορούσε να είναι έτσι όπως ήτανε, απλά έχω βάλει νομίζω τα δικά μου πράγματα μέσα, το προσωπικό μου, πώς να το πω, το στίγμα, το..., κάτι τέλος πάντων, που έχει να κάνει με εμένα και τι μου αρέσει εμένα [...] το Θ.Π. που ενδεχομένως θα ετοιμάζα για μεγάλους [...] είναι θέμα έμπνευσης, θα μπορούσα, ας πούμε, να πω ότι [...] χρησιμοποιώντας ας πούμε τις τεχνικές του Θ.Π. έκανα την (όνομα θεατρικής παράστασης) [...] και με το τι μου έδινε η ομάδα προχωρούσα, δεν είχα δηλαδή από την αρχή, πράγματα, όλα τα πράγματα στο μυαλό μου, είχα ένα σκελετό μόνο, και με αυτόν το σκελετό χτίζαμε μαζί με την ομάδα [...]

7.2.2.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Δήμητρα

Η Δήμητρα μας αφηγείται τα κεφάλαια της ζωής της και ξεκινάει από **το πρώτο κεφάλαιο**, αυτό της παιδικής της ηλικίας έως και δώδεκα χρονών. Μας αναφέρει ότι αυτή η περίοδος ήταν αρκετά δύσκολη και δυσάρεστη. Ήρθε από πολύ μικρή αντιμετώπη με την ενδοοικογενειακή βία και κακοποίηση, ενώ οι αφηγήσεις των μελών της οικογένειάς της για την ίδια ήταν πολύ αρνητικές:

[...]ήμουν ένα πολύ τρομαγμένο παιδί, έτρωγα πάρα πολύ ξύλο, πολύ άρνηση γιατί έμοιαζα την γιαγιά μου, τη πεθερά της μάνας μου, οπότε, όταν την νευρίαζε η πεθερά της ξεσπούσε σε εμένα, ήμουν το μεγαλύτερο παιδί, κορίτσι, όπου η γιαγιά μου, ας πούμε, είπε δεν έκανες ένα σκατό καλύτερα, της μάνας μου[...]

Προκειμένου να προστατευτεί μπήκε, όπως αναφέρει και η ίδια, «μέσα σε ένα μαπαλό», σε ένα δικό της φανταστικό κόσμο. Από την ηλικία των δώδεκα και μέχρι να τελειώσει και το Λύκειο, ξεκινάει το **δεύτερο κεφάλαιο** της ζωής της. Τα πράγματα άρχισαν να καλυτερεύουν για την Δήμητρα, αφού το χωριό της δεν είχε

Γυμνάσιο και Λύκειο και αναγκάστηκε να ζήσει μόνη της μακριά από την οικογένεια, σε ένα άλλο χωριό. Σε αυτή την περίοδο άρχισε να ανακαλύπτει τον εαυτό της ή μάλλον, να την ανακαλύπτουν οι σημαντικοί άλλοι, όπως μας διηγείται, και με την βοήθεια των άλλων και την αλλαγή των αφηγήσεων για τον εαυτό της αρχίζει σιγά-σιγά να στηρίζεται στα πόδια της:

[...]σιγά-σιγά και μάλλον με την βοήθεια των άλλων, οι άλλοι με ανακαλύψανε, εγώ ήμουν ακόμα..., άρχισα να βγαίνω προς τα έξω και να στηρίζομαι λίγο στα πόδια μου, μέχρι που τέλειωσα το Λύκειο. Το γεγονός ότι έφυγα από το σπίτι για εμένα ήταν σωτήριο [...] δηλαδή, δεν ήμουν ούτε η χαζή που μου λέγανε, ούτε η τέτοια, ούτε η «μύξα», ούτε η «δήξα», και άρχισα να στηρίζομαι στα πόδια μου [...]

Το **τρίτο κεφάλαιο** στη ζωή της Δήμητρας, περιλαμβάνει την φοίτησή της στην Ακαδημία για νηπιαγωγούς και την ρήξη με την οικογένεια. Αφού ολοκλήρωσε τις σπουδές της, επέστρεψε στο σπίτι της για να ανακοινώσει στους γονείς της ότι θέλει να σπουδάσει σε δραματική σχολή. Εκείνοι όχι μόνο δεν συμφωνούσαν με αυτήν την προοπτική αλλά είχαν και άλλα σχέδια για το μέλλον της, ήθελαν να την παντρέψουν με τον γαμπρό που της είχαν βρει. Εάν δεν ακολουθούσε τις επιθυμίες των γονιών της η Δήμητρα θα έπρεπε να φύγει από το σπίτι, όπως και τελικά έκανε. Το γεγονός ότι έφυγε από αυτό το περιβάλλον, και κατά τη διάρκεια της εφηβείας της αλλά και μετέπειτα κατά την ενήλικη ζωή της, όπου ήρθε και η τελειωτική ρήξη με την οικογένειά της αποδείχθηκε για την Δήμητρα σωτήριο.

[...]τελειώνοντας τη σχολή ήθελα να δώσω δραματική σχολή, άλλη σύγκρουση με την οικογένεια, έφυγα από το σπίτι, ίσως θα μπορούσε να είναι και αυτό ένα κεφάλαιο[...] Από εκεί και πέρα, κάνοντας επιλογές που τις ήθελα, δεν νομίζω, δεν ξέρω αν αναγκάστηκα τελικά να φύγω ή νομίζω ότι δεν θα άντεχα να ζήσω εκεί πέρα, δεν θα άντεχα, γιατί μόλις τέλειωσα τη σχολή, ο λόγος που έφυγα ήταν γιατί μου είχαν βρει γαμπρό, μόλις τελείωσα τη σχολή και μου είπε ο πατέρας μου θα κάνεις αυτό που σου λέω ή θα φύγεις, εγώ πήρα τη βαλίτσα μου και έφυγα. Ναι, και από εκεί και πέρα ορίζω τη ζωή μου και αυτό είναι πολύ καλό για εμένα, βέβαια, έχω μια..., ξέρεις, όχι ακριβώς νοσταλγία, απλά μια..., ούτε πίκρα θα μπορούσα να την πω, μερικές φορές νιώθω έτσι, επί ξύλου κρεμάμενη, στον αέρα, χωρίς ρίζες, χωρίς..., αλλά δεν θα άντεχα αλλιώς [...]

Ακολούθησε μια περίοδος, το **τέταρτο κεφάλαιο**, όχι πολύ εύκολη για εκείνη αφού ήταν μόνη της, χωρίς οικονομική βοήθεια, χωρίς οικογένεια και σπίτι, σε μια μεγάλη πόλη, όπως είναι η Αθήνα. Παρόλα αυτά κατάφερε να βγάλει την τότε δραματική σχολή του Κουρετζή.

[...] οπότε έζησα τελείως μόνη μου από εκεί και πέρα, έφυγα από το σπίτι, όπου ήμουν στην Αθήνα, ξέρεις, ολομόναχη χωρίς δουλειά, χωρίς αυτό, μμμ, πήγα στη σχολή, πήγα στον Κουρετζή τότε [...].

Στο επόμενο κεφάλαιο, το **πέμπτο**, η Δήμητρα, διορίστηκε ως νηπιαγωγός στην Κρήτη, γνώρισε τον άντρα της, τον παντρεύτηκε και έκαναν μαζί δύο παιδιά.

[...]και μετά, το '88, ας πούμε, διορίστηκα, θα μπορούσα να πω ότι είναι ένα κεφάλαιο ακόμα μέχρι που γέννησα τα παιδιά μου, και μετά από εκεί και πέρα είναι το επόμενο κεφάλαιο μέχρι τώρα [...]

Από την γέννηση των παιδιών της μέχρι και σήμερα, η Δήμητρα τοποθετεί το **έκτο κεφάλαιο**. Σε αυτήν την φάση της ζωής της, συνειδητοποιεί ότι τα παιδιά της έχουν αρχίσει και μεγαλώνουν και δεν την χρειάζονται πια τόσο όσο την χρειαζόντουσαν, οπότε αισθάνεται ότι ξεκινάει ένα καινούργιο κεφάλαιο στη ζωή της.

[...] Και τώρα ξεκινάει ένα καινούργιο κεφάλαιο, γιατί έχουν ανοίξει τα φτερά τους και..., και εγώ τώρα είμαι σε μια φάση που ψάχνω να βρω, τι; Που; Που πάμε; Τι κάνουμε; Ξέρεις, γιατί τώρα πια δεν με χρειάζονται όσο με χρειαζόντουσαν[...]

Ωστόσο, όλα αυτά τα χρόνια δεν σταμάτησε να ασχολείται με το θέατρο, τον χορό και το Θ.Π., είτε στη δουλειά της ως νηπιαγωγός, είτε σε διαφόρων ειδών ομάδες. Αυτές οι δραστηριότητες είναι πολύ σημαντικές για την ίδια και δίνουν ιδιαίτερο νόημα στη ζωή της:

[...] εκείνο που πραγματικά μου δίνει είναι όταν φτιάχνω πράγματα, όταν δημιουργώ, αυτό μου γεμίζει τις μπαταρίες [...] Όταν δημιουργώ, όταν κάνω μια θεατρική παράσταση, όταν θα κάνω τις χορογραφίες, ας πούμε, κάπου, όταν κάνω ένα Θ.Π., όταν σχεδιάσω μια διδασκαλία, ας πούμε, τέτοια πράγματα, από το πιο μικρό ως το πιο μεγάλο [...] για εμένα αυτό είναι έκφραση, δηλαδή, το να βγω προς τα έξω, με αυτόν τον τρόπο, βγαίνω προς τα έξω, γιατί αλλιώς είμαι ξέρεis, στον ζυγό, αυτό μου δίνει χαρά, μου δίνει..., φεύγω από όλα αυτά και πάω αλλού, βρίσκομαι αλλού [...]

Η Δήμητρα, όσον αφορά το παιχνίδι στην καθημερινή ζωή της, δεν είναι ευχαριστημένη. Θα ήθελε να παίζει περισσότερο και να παίζουν και οι άλλοι γύρω της περισσότερο. Όλες αυτές όμως οι ενασχολήσεις με την τέχνη, το θέατρο και το Θ.Π. είναι ένας τρόπος για να παίζει, γιατί οι ενήλικες, όπως μας αναφέρει, χρειάζονται άλλοθι για να παίζουν.

[...] Δεν είμαι ευχαριστημένη, θα ήθελα να παίζω πολύ περισσότερο. Ένας άλλος λόγος που δεν είμαι ευχαριστημένη από την ζωή μου, θα ήθελα να παίζω περισσότερο. Εντάξει, ουσιαστικά για αυτό κάνω θέατρο, για να παίζω με άλλοθι, όχι εγώ, το απαιτεί το θέατρο, ξέρεις, να κάνω ότι μπουρδα μου 'ρθει αλλά με άλλοθι. [...] Ναι, ναι είναι παιχνίδι για εμένα. [...] Ναι, άλλου είδους παιχνίδι [...]. Εντάξει θα μπορούσε να είναι και κάτι άλλο έτσι; Όλο, όλη η ενασχόληση με την τέχνη είναι παιχνίδι για εμένα γιατί και μέσα από το παιχνίδι εκφράζεσαι και βγαίνεις προς τα έξω και αφού δεν μπορούμε ως ενήλικες να παίζουμε, κάνουμε τέτοια [...]

Το **μέλλον** της το φαντάζεται δημιουργικό και όχι ως μια περίοδο χαλάρωσης γιατί όπως αναφέρει και η ίδια έχει ακόμα πολύ δύναμη μέσα της.

[...] όσο για το μέλλον, δεν νομίζω, δεν ξέρω, δεν ξέρω πως σκέφτομαι το μέλλον, ακόμα έχω πολύ φόρα, γιατί δεν ξέρω πως θα εξελιχθεί, καμιά φορά αναλογίζομαι και σκέφτομαι ότι έχω μόνο επτά ή οχτώ χρόνια δουλειάς, ας πούμε, ή ότι σε πέντε χρόνια θα φύγει η πρώτη, αλλά έχω ξέρεις πολύ πάουερ ακόμα δεν σκέφτομαι ας πούμε, α, τι καλά, θα τελειώσω, θα χαλαρώσω, ή..., νομίζω ότι το σκέφτομαι δημιουργικό, το μέλλον[...]

7.2.2.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Δήμητρας

Η Δήμητρα τοποθετεί το πρώτο στάδιο παιχνιδιού από την παιδική της ηλικία μέχρι τα 18. Το παιχνίδι σε αυτήν την περίοδο είναι πολύ εσωτερικό, σαν να έπασχε από αυτισμό, όπως αναφέρει και η ίδια, και ήταν το στάδιο όπου είχε κλειστεί στον

εαυτό της, σε μια γυάλα. Μέσα σε αυτήν τη γυάλα δεν υπήρχε τίποτε άλλο παρά μόνο το παιχνίδι, δεν είχε επαφή και επικοινωνία με τον υπόλοιπο κόσμο. Έπαιζε από το πρωί μέχρι το βράδυ, παρότι γνώριζε πως μόλις θα γυρνούσε στο σπίτι οι γονείς της θα την τιμωρούσαν με ξύλο.

[...] Το κομμάτι αυτό του παιχνιδιού, είναι άλλο, με το..., σου είπα ότι μπήκα σε μια μπάλα και εγώ έκανα ό,τι ήθελα και ο κόσμος γύρω, δεν άκουγα, δεν έβλεπα, δεν επικοινωνούσα, είχα έναν αυτισμό, έπαιξα, έπαιξα, πάρα πολύ ως παιδί, εντάξει, έφευγα το πρωί από το σπίτι, γύρναγα το βράδυ, έτρωγα το ξύλο μου μαζεμένο και τέλος, και ξανά μανά την άλλη μέρα, ναι [...]. Ας πούμε, μέχρι τα 18 ένα στάδιο, πολύ παιχνίδι [...]. Εντάξει, το πρώτο είναι παιδί, ξέρεις [...]. Το παιχνίδι που κάνεις ως παιδί, που έπαιξα πάρα πολύ και έπαιξα μέχρι ολόκληρη γαϊδάρα [...].

Το επόμενο στάδιο παιχνιδιού ήταν από τα 18 της μέχρι τα 35. Σε αυτή την περίοδο της ζωής της το παιχνίδι για αυτήν ήταν το θέατρο, ο χορός, το Θ.Π. και τέτοιου είδους ενασχολήσεις, τις οποίες ονομάζει «παράθυρο», μία έξοδο δηλαδή του εαυτού προς τα έξω. Αυτοί οι τρόποι έκφρασης και παιχνιδιού την βοήθησαν πολύ ώστε να «βγει προς τα έξω», αφού μέχρι τότε, όπως αναφέραμε, ήταν κλεισμένη στον εαυτό της.

[...] Το άλλο ήτανε, όταν άρχισα να βρίσκω τρόπους να εκφράζομαι μέσα από το θέατρο, μέσα από τέτοιο, τέτοιου είδους δρόμους, όπου εκεί ήτανε άλλο πράγμα, αλλά δεν ξέρω πως θα το ονομάσω αυτό, σαν ένα παράθυρο, ας πούμε, σαν ένα, ένας άλλος κόσμος, ένα παράθυρο για κάπου αλλού που εμένα προσωπικά σαν άνθρωπο με βοήθησε πάρα πολύ και με έβγαλε λίγο προς τα έξω και το βάζω μέχρι τα 35 [...].

Το επόμενο στάδιο παιχνιδιού ξεκινάει από τα 35 της, όπου έγινε μητέρα και φτάνει μέχρι και σήμερα. Το παιχνίδι σε αυτό το στάδιο είναι πιο προσγειωμένο, όπως αναφέρει, γιατί ως γονιός δύο παιδιών έχει πολλά πράγματα στο μυαλό της. Ωστόσο, αισθάνεται ότι όταν παίζει στο θέατρο ή στο Θ.Π. ξεφεύγει έστω και για λίγο από την καθημερινότητά της. Το στάδιο αυτό αλλά και το μελλοντικό το ονομάζει, «προσπαθώντας να κρατηθεί το παράθυρο ανοιχτό», γιατί θεωρεί ότι δεν παίζει τόσο όσο θα ήθελε.

[...] μετά έγινα μανά, οπότε άλλαξε το παιχνίδι, έγινε πιο εδώ, πιο προσγειωμένο, όχι ότι σταμάτησε απλά έχει από πίσω του ένα, μια σκέψη πάντα, δηλαδή, ναι μεν, αλλά, κάπου είναι, μεταξύ, δεν είναι απόλυτα, απόλυτα αφοσιωμένο όπως ήτανε πριν, εντάξει όταν, μέσα σε Θ.Π. σε παραστάσεις και αυτά, φεύγω πάλι αλλά μόνο εκείνη την ώρα, μετά ξανά πίσω, αυτά, μέχρι τώρα. Και νομίζω ότι έτσι θα συνεχιστεί από εδώ και πέρα, έχω πολύ δρόμο ακόμα μπροστά μου [...]. Πως θα το ονομάσω το τελευταίο στάδιο; Να πω ότι προσπαθώντας να κρατηθεί το παράθυρο ανοιχτό; Γιατί ξέρεις, σιγά-σιγά κλείνουν αυτά, μεγαλώνοντας, ναι, νομίζω ότι αυτό, προσπαθώ να κρατήσω αυτό τον δρόμο ανοιχτό [...].

7.2.2.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Δήμητρας

Ζητήσαμε από την Δήμητρα να μας κάνει μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τα στάδια της ζωής της, όσον αφορά το παιχνιδιάρικό της εαυτό και το μικρό παιδί μέσα της. Το πρώτο στάδιο του παιχνιδιάρικου εαυτού της Δήμητρας είναι το κομμάτι, κάτω αριστερά, με το μπλε σκούρο χρώμα (Ιχνογράφημα 2). Είναι, όπως μας

περιγράφει και η ίδια, η περίοδος του παρελθόντος, όπου υπήρχε πλήρη αφοσίωση στο παιχνίδι, όπου, δεν υπάρχει τίποτε άλλο πέρα από αυτό. Όπως αναφέρει:

[...] κοίταξε δω τώρα είναι πιο βαθύ, πιο σκούρο, από την άποψη της απόλυτης αφοσίωσης και της..., και το ότι είσαι μέσα σε όλο αυτό το πράγμα και δεν..., και τίποτα άλλο [...].

Το δεύτερο στάδιο, είναι το παροντικό, όπου απεικονίζεται στο μεσαίο κομμάτι με το μοβ-φούξια χρώμα. Στο στάδιο αυτό ο παιχνιδιάρικος εαυτός εμφανίζεται με περισσότερη αναζήτηση του παιχνιδιού:

[...] εδώ είναι η πιο..., ας το πούμε, όχι πνευματικό, πιο αναζήτησης [...] με περισσότερη αναζήτηση [...].

Και στο μελλοντικό στάδιο, που απεικονίζεται με το γαλάζιο χρώμα, ο παιχνιδιάρικος εαυτός, θα είναι με γνώση και με διάθεση για παιχνίδι.

[...]εδώ τώρα είναι με την γνώση αλλά και με την διάθεση, το μέλλον [...].

Ιχνογράφημα 2: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Δήμητρας

7.2.2.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Δήμητρας

Τα παιδικά χρόνια της Δήμητρας, όπως παρατηρήσαμε, από την αφήγησή της δεν ήταν καθόλου εύκολα. Το στοιχείο όμως του παιχνιδιού, ήταν πολύ σημαντικό για αυτήν αφού κατά κάποιο τρόπο θα μπορούσαμε να πούμε ότι μεταφερόταν σε ένα δικό της κόσμο όταν έπαιζε, με στοιχεία αυτισμού που δεν επέτρεπαν στους

εξωτερικούς παράγοντες να την επηρεάζουν τόσο όσο αν δεν υπήρχε αυτό το στοιχείο του παιχνιδιού. Καθημερινά, λοιπόν, έπαιζε όλη την ημέρα και αυτό της έδινε τη δύναμη, να γυρίζει σπίτι της το βράδυ και να μην την νοιάζει «να φάει το ξύλο» της, για να συνεχίσει την επόμενη μέρα, πάλι με το ίδιο μοτίβο. Η φυγή από την οικογενειακή εστία και η επαφή της με τους άλλους ήταν δύο σημαντικοί παράγοντες που άλλαξαν την πορεία των πραγμάτων. Η Δήμητρα, άρχισε τότε να ανακαλύπτεται από τους άλλους, όπως μας λέει, και να αποκτάει περισσότερη αυτοπεποίθηση. Ύστερα, οι επόμενοι σταθμοί της ζωής της έχουν να κάνουν κυρίως με την οικογένειά της, το σύζυγο και τα παιδιά της, αλλά και με τις πολύ σημαντικές για την ίδια ασχολίες και σπουδές, όπως ήταν το θέατρο και το Θ.Π. ο χορός, η μουσική κ.ά., αυτά όλα τις άνοιξαν ένα παράθυρο στο κόσμο και την βοηθούν μέχρι και σήμερα να επικοινωνεί με τους άλλους, να παρουσιάζεται στους άλλους και να «βγαίνει προς τα έξω». Το δημιουργικό αυτό κομμάτι, είναι το άλλοθί της ως ενήλικας για να παίζει, για να εκφράζεται και για να γεμίζει τις μπαταρίες της, αλλά είναι και η προσπάθειά της να κρατήσει αυτό το παράθυρο ανοιχτό, γιατί αισθάνεται πως όσο περνάνε τα χρόνια και μεγαλώνουν οι υποχρεώσεις απέναντι στην οικογένειά της αυτό το παράθυρο κλείνει.

Πίνακας 2. Λειτουργίες Ενήλικου Παιχνιδιού για την Δήμητρα (σημ.: Η Δήμητρα αντιμετωπίζει όλα τα ενήλικα παιχνίδια της, τη συμμετοχή της στο θέατρο, το Θ.Π., τον χορό, τη μουσική, την δημιουργία θεατρικών παραστάσεων, Θ.Π., χορογραφιών κ.λ.π., σαν σε ένα σύνολο, όπως αναφέραμε και στην αρχή και για αυτό τον λόγο δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε τις λειτουργίες του Θ.Π. μόνο, αλλά μπορούμε να μιλήσουμε για τις λειτουργίες του ενήλικου παιχνιδιού της συνολικά)

1. Σε μικρότερη ηλικία:
1.1. Τρόπος έκφρασης
1.2. Παράθυρο σε έναν άλλον κόσμο
1.3. Αίσθημα του εαυτού ότι «βγαίνει προς τα έξω»
2. Σε μεγαλύτερη ηλικία:
2.1. Τρόπος έκφρασης και πάλι
2.2. Μέσο τροφοδότησης της καθημερινής ζωής με ενέργεια
2.3. Αίσθημα του εαυτού ότι «βγαίνει προς τα έξω» και πάλι
2.4. Άλλοθι για παιχνίδι και τρόπος για να κρατήσει ανοιχτό αυτό το παράθυρο

7.2.3. Υποκείμενο Αρετή (ΒΔ)

Η Αρετή είναι 52 χρονών, είναι νηπιαγωγός, παντρεμένη με δύο παιδιά. Ζει και εργάζεται στην Κρήτη από όπου και κατάγεται και ο σύζυγός της. Έχει τελειώσει τη σχολή του Θ.Π. του Λάκη Κουρετζή και εμψυχώνει την ομάδα της σχολικής της τάξης.

7.2.3.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Αρετής

Γεννήθηκε και μεγάλωσε σε αγροτική περιοχή της ελληνικής υπαίθρου από γονείς καπνοπαραγωγούς και έχει ένα δίδυμο αδερφό. Το **πρώτο κεφάλαιο** στη ζωή της Αρετής είναι αυτό των παιδικών της χρόνων στο χωριό. Οι αναμνήσεις από αυτή τη περίοδο της ζωής της είναι πολύ καλές, θυμάται την ξεγνοιασιά και τη χαρά που είχε ως παιδί, τα παιχνίδια που έπαιζε και την αγάπη που επικρατούσε στους κόλπους της οικογένειας.

[...] ένα κεφάλαιο ήταν τα παιδικά μου χρόνια, ας πούμε, που θεωρώ, όχι που θεωρώ, που όταν γυρνάω πίσω, νιώθω πάρα πολύ χαρά και ευτυχία, δηλαδή όντως ήταν πάρα πολύ ωραία παιδικά χρόνια, είχα και την αγάπη των γονιών μου, αλλά κυρίως έπαιζα πολύ, πάρα πολύ έπαιζα, και ήταν ένα πολύ...θεωρώ ένα πολύ σημαντικό κομμάτι γιατί πολλές φορές γυρνάω σε αυτό το κομμάτι[...]

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** το εφηβικό, η Αρετή με δική της πρωτοβουλία, προκειμένου να συνεισφέρει οικονομικά στην οικογένεια, αποφάσισε να παρακολουθήσει νυχτερινό σχολείο (Γυμνάσιο-Λύκειο) για να μπορεί να δουλεύει τις πρωινές ώρες σε βιοτεχνίες και εργοστάσια. Τα χρόνια αυτά ήταν δύσκολα για την, καθότι δεν είχε ελεύθερο χρόνο, αλλά και δημιουργικά, όπως αναφέρει και η ίδια. Είχε αρκετό πείσμα, ήταν δυναμική και από πολύ μικρή ανεξαρτητοποιήθηκε.

[...]ένα δεύτερο κομμάτι τώρα ήταν η εφηβεία μου που εκεί μπορεί να ήταν λίγο ζόρικη γιατί πήγαινα νυχτερινά σχολεία, δούλευα το πρωί και πήγαινα το βράδυ στο σχολείο.[...]Δούλευα σε βιοτεχνίες, διάφορα, εργοστάσια[...].Και τέλειωσα νυχτερινά σχολεία, δηλαδή, και Λύκειο[...].Ναι, ε, εκεί ήταν λίγο δύσκολα τα πράγματα, δεν έζησα έτσι δηλαδή μια εφηβεία, πολύ χαλαρή, έτσι, χαλαρή και ελεύθερη, αλλά από την άλλη όμως ήταν και μια δική μου επιλογή, πως το είχα πάρει τώρα έτσι; Το είχα, ήταν μια δική μου επιλογή και[...] θέλοντας να βοηθήσω τους δικούς μου, έλεγα ότι μπορώ να το κάνω και μόνη μου, είχα αυτό από μικρή, ότι μπορώ να τα καταφέρνω μόνη μου, είχα αρκετό πείσμα τέτοιο έτσι, τέλος πάντων, από τη μια ήταν δύσκολα, από την άλλη ήταν πολύ δημιουργικό, πολύ δημιουργικά χρόνια, γιατί, έβαζα στόχους [...] και έλεγα θα το...αυτό πρέπει να κάνω και τους κατάφερα [...] γενικά ήμουν έτσι λίγο δυναμική και έτσι έγινα ανεξάρτητη από πολύ μικρή, και σαν χαρακτήρας και σαν οικονομικά ανεξάρτητη, αυτό μου έδωσε την δυνατότητα να κάνω, να δοκιμάζω, να έχω επιλογές, να...ό,τι θέλω, ας πούμε, να κάνω, δεν είχα βέβαια και πολλές δυνατότητες να κάνω ό,τι ήθελα, γιατί άμα πηγαίνεις από το πρωί μέχρι το βράδυ στη δουλειά και το βράδυ σχολείο, τέλος πάντων, ναι, λίγα..., προσωπική ζωή δηλαδή, είχα στερημένη, εντός εισαγωγικών[...]

Το πείσμα της, της επέτρεψε να περάσει στην σχολή που επιθυμούσε, στην Ακαδημία νηπιαγωγών στην Κρήτη. Η επιτυχία αυτή ήταν πολύ σημαντική για την ίδια αφού θα άλλαζε τη ζωή της, θα επέφερε καλύτερες συνθήκες εργασίας αλλά και ενασχόληση με ένα αντικείμενο που της ήταν ιδιαίτερα αγαπητό. Η εισαγωγή της στην σχολή αποτελεί το **τρίτο κεφάλαιο** στη ζωή της Αρετής. Όπως μας περιγράφει:

[...]ένα σημαντικό μετά κεφάλαιο ήταν αυτό, το ότι πέρασα σε αυτή τη σχολή την οποία ήθελα πάντα.[...]ήθελα πάρα πολύ να περάσω σε αυτή τη σχολή και το προσπάθησα πάρα πολύ, διάβασα, ας πούμε, αρκετά για να το κάνω και ήταν πολύ σημαντικό κεφάλαιο..., άλλαξε δηλαδή, έτσι και το..., γιατί μέχρι τότε, ξέρεις τόσα χρόνια στις βιοτεχνίες, όλα αυτά σκεφτόμουν ότι θα αλλάξει και η δουλειά μου, θα είναι κάτι που θα μ' αρέσει, καλύτερες οι συνθήκες και όλα αυτά και μου 'διναν έτσι μια διάθεση, μου δημιουργούσαν μια διάθεση έτσι..., ήταν ωραία χρόνια κι αυτά[...]

Το **τέταρτο κεφάλαιο** είναι αρκετά μεγάλο, ξεκινάει από το '86, όπου τελείωσε τη σχολή και φτάνει μέχρι το παρόν. Μετά τη σχολή γνώρισε τον άντρα της, παντρεύτηκαν και μαζί έκαναν δύο παιδιά. Η Αρετή πνεύμα ανήσυχο και με πραγματικό ενδιαφέρον για τη δουλειά της από τη στιγμή που διορίστηκε ως νηπιαγωγός, προσπαθούσε συνεχώς να γίνεται καλύτερη εκπαιδευτικός, να μην επαναπαύεται σε ένα αυταρχικό στυλ διδασκαλίας και να βρίσκει τρόπους να προσεγγίζει τους μαθητές της. Μάλιστα τα πρώτα χρόνια μαγνητοφώνουσε τις διδασκαλίες της για να μπορεί να ασκεί κριτική στον εαυτό της. Ύστερα από αρκετά χρόνια δουλειάς ως νηπιαγωγός η Αρετή ήρθε σε επαφή με το Θ.Π. στη σχολή του Κουρετζή στο Ηράκλειο, περίπου πριν από 10 χρόνια. Η συνάντησή της με το Θ.Π., όπως αναφέρει και η ίδια προκάλεσε σημαντικές αλλαγές όχι μόνο στον τρόπο που λειτουργούσε μέχρι ως τότε εκπαιδευτικός αλλά και στην προσωπικότητά της γενικότερα. Η συμμετοχή της, ως μέλος στην ομάδα του Θ.Π. θεωρεί ότι την έκανε καλύτερο άνθρωπο, έγινε πιο «ανοιχτή» και λιγότερο επικριτική και πιο «ουσιαστική» στις σχέσεις της με τους άλλους, με τα παιδιά της, όπως αναφέρει η ίδια. Επίσης, βοηθήθηκε στο κομμάτι της έκθεσης μπροστά σε άγνωστο κοινό. Πριν το Θ.Π. μας αναφέρει ότι δυσκολευόταν πολύ να ανοιχτεί και να εκφραστεί ελεύθερα σε άγνωστους, πέραν του πολύ στενού της κύκλου. Μετά το Θ.Π. άρχισε να εκφράζεται και να εκτίθεται πιο εύκολα. Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που οδήγησε σε αυτές τις αλλαγές ήταν ότι στο Θ.Π. της δόθηκε η ευκαιρία να διασκεδάσει και να παίξει, να ξαναγίνει παιδί. Ταυτόχρονα μυήθηκε και στη διαδικασία της εμπύχωσης ομάδων την οποία θεωρεί επίσης πολύ σημαντική αφού την χρησιμοποιεί στη δουλειά της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Τέλος πάντων τώρα είμαι εδώ πέρα είκοσι δυο χρόνια, από το '86 που τελείωσα τη σχολή, μετά παρέμεινα εδώ, από αυτό το ενδιαφέρον και την αγάπη μου, ας πούμε, [...]για τη δουλειά μου, που είχα, έτσι γενικώς ψαχνόμουν μόλις άρχισα να δουλεύω, ε, ψαχνόμουν λίγο, πως θα προσεγγίσω τα παιδιά,[...]άρχισα μαγνητοφονούσα τις διδασκαλίες μου[...]τις μαγνητοφονούσα ναι, και δεν μου άρεσε, ας πούμε, έτσι, να τα 'χω στημένα και να το παίζω δασκάλα, έτσι, δεν το ήθελα αυτό το πράγμα, και από αυτό το ενδιαφέρον που..., ήθελα να βρω έναν τρόπο να προσεγγίσω τα παιδιά καλύτερα,[...]να βρω έναν άλλο τρόπο τέλος πάντων να κάνω τη δουλειά μου μέσα εκεί, κάποια στιγμή έμαθα ότι[...]στο Ηράκλειο γίνεται θεατρικό παιχνίδι,[...]ήξερα για το θεατρικό παιχνίδι, αλλά δεν ήξερα τι ακριβώς είναι, νόμιζα πως θα πάω θα μάθω κάποιες τεχνικές με την έννοια ένα, δύο, τρία, πράγματα και θα τα κάνω, έτσι; Δεν φανταζόμουν ποτέ αυτό το πράγμα [...]Πως θα είναι, ούτε τη δυναμική του φανταζόμουν ούτε..., δεν υπήρχε, δεν ήτανε καν στο μυαλό μου και μάλιστα τον πρώτο χρόνο που πήγαινα δεν..., είχα πάει βέβαια και αργά[...]και έτσι δεν είχα μπει καλά στη ομάδα [...]πήγαινα και εντάξει μου άρεσε μεν αλλά δεν..., έλεγα τώρα τι θα, πως θα, τι θα μάθω, ας πούμε, ακόμη δεν είχα καταλάβει τι γίνεται, ε, όταν στο δεύτερο έτος που ένιωσα, έτσι; Ένιωσα πράγματα ε από εκεί και πέρα τελείωσε έγινα άλλος άνθρωπος, όντως. [...]όχι μόνο φανατική αλλά έγινα άλλος άνθρωπος, σε σχέση με τη δουλειά, σε σχέση με τα πράγματα γενικότερα και με τα παιδιά μου[...]έγινα

ανοιχτή καταρχήν, ήμουν πιο ανοιχτή, [...]δεν έβγαζα συμπεράσματα όπως ευκολότερα γινότανε πριν[...]και έδινα τότε στους άλλους να μιλήσουνε [...]αλλά άλλαξα σου λέω τελείως και σαν χαρακτήρας άλλαξα, όχι τελείως, πάντα έτσι ήμουν ανοιχτή, αλλά με βοήθησε να γίνω ακόμα πιο ανοιχτή και πιο ουσιαστική έτσι; Το κυριότερο πιο ουσιαστική. Ήταν πιστεύω ένα πολύ σημαντικό κομμάτι, από τα πιο σημαντικά κομμάτια στη ζωή μου, το θεατρικό παιχνίδι γιατί εκτός το ότι μου άλλαξε τρόπο προσέγγισης στη δουλειά μου, γενικότερα, το ότι έγινα πιο ανοιχτός άνθρωπος, μπορούσα να εκτεθώ, πράγμα που [...]δεν γινόταν πριν. [...]Δεν το έκανα εύκολα να εκτεθώ, να εκτίθεμαι μπροστά στους άλλους και [...]να εκφράζω πράγματα, έτσι; Προσωπικά μου πράγματα, δεν το έκανα αυτό, εύκολα, μόνο σε πολύ κλειστό κύκλωμα, κύκλο, ας πούμε, αλλά έτσι ανοιχτά δυσκολευόμουν να το κάνω και είναι, ήτανε, σου λέω, είναι πολύ, ένα από τα σημαντικότερα κομμάτια γιατί και [...]έγιναν όλα αυτά σαν χαρακτήρας, παρενέβηκαν στον χαρακτήρα μου και βοηθήθηκα πολύ, αλλά και διασκέδαζα. Πάρα πολύ περνούσα ωραία, δηλαδή, δεν ήθελα τίποτα άλλο ρε παιδί μου, πήγαινα εκεί, γελούσαμε, παίζαμε, δηλαδή γινόμουν ένα παιδί, έτσι; Ακόμα και όταν έκανα θεατρικό παιχνίδι, εντάξει, όταν παίζεις δεν το συζητάμε, αλλά ακόμη και το που στήνω ένα θεατρικό παιχνίδι, το παίζω, το νιώθω, πώς να σου πω, αυτό είναι κάτι το οποίο αν δεν το ζήσει κάποιος δεν μπορεί να το καταλάβει ούτε να το νιώσει. [...]

Σήμερα το Θ.Π. είναι για αυτήν, όπως αναφέρει, καθημερινότητα. Εμπυχώνει μέσω του Θ.Π. τα παιδιά της τάξης της και δεν μπορεί να φανταστεί τον εαυτό της ως εκπαιδευτικό χωρίς να εφαρμόζει τέτοιου τύπου διαδικασίες στην εκπαιδευτική πράξη. Επίσης, επιδιώκει να συμμετέχει και η ίδια ως εμπυχούμενη σε ομάδες ενηλίκων. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]πια έχει γίνει..., θεωρώ ότι είναι, μου έχει γίνει μια καθημερινότητα, καθημερινότητα, πώς να την εκφράσω αλλιώς. έχει μπει στη ζωή μου αυτό το πράγμα, δεν μπορώ να κάνω..., να διανοηθώ ότι θα κάνω, θα πάω στο σχολείο, μέχρι ας πούμε, να τελειώσω, να πάω να δουλεύω, ότι θα πάω στο σχολείο και δεν θα κάνω..., δεν θα δουλεύω με αυτόν τον τρόπο, ας πούμε, [...]μέσα από το θεατρικό παιχνίδι,[...]δεν περνάει καν απ' το..., το 'χω δεδομένο πια αυτό. Και με ενδιαφέρει [...]και το κομμάτι, ας πούμε, να συμμετέχω εγώ σε ομάδα, όσο υπάρχει, όσο έχω την δυνατότητα να το κάνω και υπάρχει ας πούμε στο Ρέθυμνο και αν μπορεί και σε άλλη πόλη, δηλαδή, να έχω τη δυνατότητα να πάω, θα το κάνω, πάντως ένα είναι σίγουρο ότι δεν θα σταματήσω, όσον αφορά το θεατρικό παιχνίδι, μετά όλα τα άλλα κομμάτια, δεν ξέρω[...]

Στο μέλλον φαντάζεται πως καθώς θα μειώνονται οι υποχρεώσεις της απέναντι στα παιδιά της, αφού θα ενηλικιωθούν και θα αυτονομηθούν, θα αποκτήσει περισσότερο ελεύθερο χρόνο και περισσότερο χρόνο για την ίδια ώστε να ασχοληθεί με όσα της αρέσουν. Επίσης, φαντάζεται πως μέχρι να συνταξιοδοτηθεί θα χρησιμοποιεί το Θ.Π. στη δουλειά της. Όπως αναφέρει:

[...]Ναι, περισσότερο χρόνο για μένα, λίγο πιο ξεκούραστο όσον αφορά τις υποχρεώσεις, αυτές που πρέπει να κάνω εγώ απέναντι στους άλλους, δηλαδή, πάντα θα έχω υποχρέωση στα παιδιά μου να τα βοηθήσω να τα κάνω, αλλά δεν θα 'ναι αυτό το άμεσο: πήγαινε με εκεί[...]Ναι, διαδρομές, φροντιστήρια, αυτά, θα είναι πια [...]ενήλικες και οι δύο και θα έχουνε τη ζωή τους, ε, εγώ θα είμαι παραδίπλα,[...]αλλά δεν θα έχω άμεσο αυτό, πήγαινε με εκεί τώρα, πάμε δέκα φορές την ημέρα στο Ρέθυμνο, ε, ναι, που να προλάβεις. Έτσι το φαντάζομαι, εκτός απροόπτου το φαντάζομαι ότι θα 'ναι, έτσι ευχάριστο[...]

7.2.3.2. Στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Αρετής

Η Αρετή μας αφηγείται τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της και το πρώτο στάδιο ξεκινάει από τα παιδικά της χρόνια, κατά το οποίο έπαιζε πολύ, υπήρχε ελευθερία παντού. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Πρώτο στάδιο, τα παιδικά μου χρόνια, θα το χώριζα, σε ένα, σε μια ελευθερία. Ελευθερία παντού, στο τρόπο έκφρασης, στο παιχνίδι, υπήρχε ελευθερία παντού[...]

Το δεύτερο στάδιο παιχνιδιού είναι τα εφηβικά της χρόνια, κατά τα οποία δεν έπαιζε πολύ, επειδή εργαζόταν πολλές ώρες σε βιοτεχνίες ενώ παράλληλα φοιτούσε σε νυχτερινά σχολεία. Το παιχνίδι της εκεί σταματάει να είναι ελεύθερο και είναι τακτοποιημένο σε «κουτάκια» όπως μας λέει. Ήταν πιεσμένος ο χρόνος κατά τον οποίο έπαιζε και δεν μπορούσε να ευχαριστηθεί τα παιχνίδια της. Η ίδια περιγράφει:

[...]Το δεύτερο στάδιο, τα εφηβικά μου χρόνια, όπου εκεί είχα έλλειψη παιχνιδιού, ήτανε περισσότερο σαν να έβαζα σε τάξη, σε κουτάκια, ας πούμε, σαν να έβαζα τα πράγματα σε κουτάκια, έπαιζα με κουτάκια [...]επειδή πάντα ήμουν σε ένα πρόγραμμα, δηλαδή από την τάδε ώρα, μέχρι την τάδε ώρα, θα είμαι στο σχολείο, από την τάδε ώρα, μέχρι την τάδε ώρα θα είμαι στη δουλειά, δεν είχα χρόνο να παίξω, μπορεί μέσα στη δουλειά και μέσα στο σχολείο πάλι να παίζαμε, ας πούμε, παιχνίδια, τώρα να παίζαμε, ουσιαστικά, δεν παίζαμε, αλλά τέλος πάντων, μπορεί να κάναμε κάποια..., να παίζαμε ή να χορεύαμε, ξέρω 'γω, να παίζαμε, να κάναμε, ξέρω 'γω τις χορεύτριες, να κάναμε..., ήταν όμως πάντα[...]δομημένο, δεν ήταν..., δεν ήταν..., ήταν βέβαια λίγο αυθόρμητο με την έννοια ότι μπορεί να μαζευόμασταν μια παρέα και να κάναμε τις χορεύτριες, να χορεύαμε, να παίζαμε, ας πούμε, αυτό..., αλλά ήταν λίγο και ήτανε μετά από...έτσι ένα φόρτωμα, έτσι δουλειάς, χρόνου, όλο αυτό το πράγμα και δεν είχε και..., είχε μια ένταση, γενικώς, έτσι; Γιατί χορεύαμε λίγο, να ξεδώσουμε, και σταματούσε, δεν είχε..., δεν ήταν αυτό το πράγμα, έτσι να το ζεις, να το ευχαριστηθείς, το ευχαριστιόσουν, βέβαια και τότε, αλλά χωρίς να είναι έτσι..., έπρεπε να το σταματήσεις γιατί έπρεπε να κάνεις κάτι άλλο[...]κάπως έτσι και ήτανε, τώρα θα το κάνω, τώρα θα το σταματήσω, δεν ήτανε κάτι που να το ευχαριστηθείς, ας πούμε, και να το ζήσεις[...]

Και το τρίτο στάδιο είναι το ενήλικο στάδιο του παρόντος. Το παιχνίδι σε αυτό το στάδιο είναι δημιουργικό, πλούσιο σε συναισθήματα, με φαντασία, ώριμο εξ αιτίας των εμπειριών της ζωής, πιο «ζουμερό», πιο αληθινό. Μοιάζει πολύ με το πρώτο στάδιο του παιχνιδιού, της παιδικής ζωής και χρησιμοποιεί τα ίδια στοιχεία παιχνιδιού, δηλαδή, την όρεξη, τη ζωντάνια, την ελευθερία και το γεγονός ότι παίζει με την ψυχή της. Στο στάδιο του παρόντος όμως, αισθάνεται και μια ανακούφιση όταν παίζει, «σαν να βγάζει κάτι από μέσα της». Όπως αναφέρει:

[...] αυτό το στάδιο τώρα που..., σαν ενήλικας που είναι λίγο πιο έτσι δημιουργικό, είναι πιο πλούσιο σε...και αυτό το στάδιο που είμαι τώρα στην ωρίμανση, ένα παιχνίδι πιο δημιουργικό, πιο...πιο πλούσιο, έτσι, σε συναισθήματα, πως θα το..., να το παω αλλιώς, με φαντασία μεν, με φαντασία μεν, αλλά σαν να 'ναι γεμάτο, από... λόγω των εμπειριών, ίσως, όχι ίσως, μέσα από τις εμπειρίες, ας πούμε, της ζωής, ό,τι έχω ζήσει μέχρι τώρα, βάζοντας και τη φαντασία γίνεται κάτι πιο δημιουργικό, πιο..., πιο ζουμερό, πιο αληθινό, δεν ξέρω πώς να το περιγράψω, πάντως είναι αυτό το στάδιο που είμαι τώρα και το παιδικό στάδιο, το πρώτο στάδιο, ας πούμε, όταν ήμουνα παιδί μοιάζοννε, είναι..., έχει μια ελευθερία και τώρα, γιατί όλα αυτά τα στοιχεία που είχα όταν ήμουνα παιδί τα χρησιμοποιώ και τώρα, έτσι στον τρόπο που εκφράζομαι και στον τρόπο που, που παίζω, είναι στοιχεία από τα παιδικά μου χρόνια, αλλά πιο

πλούσια, πιο δημιουργικά, εντός εισαγωγικών τώρα, το δημιουργικά. Τα..., ελευθερώνομαι, ας πούμε, όταν παίζω, ανακουφίζομαι, έτσι, ενώ πρώτα, όταν ήμουνα παιδί ένιωθα μια διασκέδαση, έτσι γενικώς, τώρα νιώθω και μια ανακούφιση, σαν να βγάζω κάτι, ας πούμε, από μέσα μου, αυτό. [...] Ναι, ναι. Αλλά το σημαντικό είναι ότι έχει αυτό το πράγμα, ότι έζησα όπως έπαιζα στα παιδικά μου χρόνια τα ίδια στοιχεία, με τον ίδιο τρόπο θα παίζω πάλι, πάλι μέσα από την ψυχή μου, έτσι, ελεύθερα και τα λοιπά χωρίς...και με όρεξη και με ζωντάνια, ένα τέτοιο πράγμα.[...]

Η Αρετή νιώθει ευτυχία όταν επιστρέφει νοερά στα παιδικά της χρόνια και για αυτό το στάδιο αυτό είναι πολύ σημαντικό για την ίδια. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

«και για αυτό σου λέω, όταν γυρνάω δηλαδή στα παιδικά μου χρόνια, νιώθω ευτυχία, πάρα πολύ [...] για αυτό κιόλας μ' αρέσει να παίζω, νομίζω, γιατί έπαιζα πολύ σαν μικρή, όταν ήμουνα μικρό [...]

Το γεγονός ότι η Αρετή έχει καταφέρει να ξαναγυρίσει στο στάδιο του παιδικού παιχνιδιού, με ό,τι αυτό συνεπάγεται, το αποδίδει στην γνωριμία της με το Θ.Π.. Μέσω του Θ.Π. πιστεύει ότι ξαναβγήκε το παιδί που έκρυβε μέσα της και κατάφερε να το βγάλει στην επιφάνεια. Όπως αναφέρει:

[...]Ε, ναι και που δεν έπαιζα, από τότε, ας πούμε, που γνώρισα το θεατρικό παιχνίδι, και βέβαια είμαι ευχαριστημένη γιατί όλο αυτό το πράγμα που...ξαναβγήκε το παιδί στην επιφάνεια, που είχα. Και σαν παιδί, επειδή ήμουνα ένα ευτυχισμένο παιδί, φυσικά και τώρα είμαι χαρούμενη που παίζω γιατί βγαίνει το παιδί μπροστά, που νιώθω που έχω μέσα μου, οπότε είναι αρκετά διασκεδαστικό.[...]

Στο μέλλον, η Αρετή φαντάζεται πως θα συνεχίζει να παίζει με τον ίδιο τρόπο. Νομίζει ότι όσο και να μεγαλώσει εκείνη θα παίζει συνέχεια. Μας αναφέρει ότι:

[...]Νομίζω ότι έτσι θα 'ναι, εκτός απροόπτου, δεν ξέρω στη ζωή τι..., τη ζωή, τι θα μου φέρει, αλλά όπως είμαι τώρα, κι αν είναι έτσι τα πράγματα, χτύπα ξύλο, να μη μου συμβεί κάτι κακό, νομίζω ότι θα παίζω συνέχεια[...]

7.2.3.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Αρετής

Ζητήσαμε από την Αρετή, να μας ζωγραφίσει τα στάδια του παιχνιδιάρικου της εαυτού. Όπως παρατηρούμε και από το ιχνογράφημα 3, απεικόνισε τα στάδια σε μια ζωγραφιά με ένα δέντρο. Το πρώτο κλαρί από αριστερά, με τα λουλούδια και την κούνια, απεικονίζει τον παιδικό παιχνιδιάρικο εαυτό, το μεσαίο κλαρί, που έχει μόνο φύλλα, απεικονίζει τον εφηβικό και το τρίτο κλαρί, με τους καρπούς, στα δεξιά, απεικονίζει τον παροντικό εαυτό. Μελλοντικό στάδιο δεν έχει φτιάξει γιατί θεωρεί ότι αυτά που έχουμε γευτεί στη ζωή μας μέχρι το παρόν, είναι και αυτά που θα γευτούμε και στο μέλλον, γιατί «όπως στρώνεις, έτσι κοιμάσαι». Αφήνει, όμως ανοιχτό το ενδεχόμενο, το δέντρο της ζωής της, μελλοντικά, να βγάλει άλλο ένα κλαρί.

Ιχνογράφημα 3: Τα στάδια παιγνιδιού στη ζωή της Αρετής

Αναλυτικότερα, η Αρετή μας περιγράφει τα στάδια μέχρι το παρόν, ως εξής: Το πρώτο στάδιο του παιγνιδιάρικου εαυτού της, το παιδικό, συμβολίζει την παιδική της ηλικία, όπου υπήρχε πολύ παιχνίδι, επαφή με την φύση και ελευθερία, όπως έχουμε αναφέρει, και κατά το οποίο παίζει κάνοντας κούνια.

[...] Είναι ένα δέντρο, όπου έχω, το έχω χωρίσει σε τρία κλαδιά έτσι. Το πρώτο κλαδί είναι των παιδικών μου χρόνων όπου είχα και μια κούνια και κουνιόμωνα εκεί στα κλαδιά της [...].

Το δεύτερο στάδιο, το εφηβικό, είναι ένα κλαδί που δεν έχει λουλούδια, ούτε καρπούς και συμβολίζει την έλλειψη παιγνιδιού και την ανελευθερία του παιγνιδιάρικου εαυτού:

[...] αυτό είναι το δεύτερο κλαδί της εφηβείας μου εκεί δεν έπαιζα παιχνίδια πολλά.

-...**Δεν έχει και λουλούδια, δεν έχει και καρπούς.**

-Ναι, δεν έχει. [...].

Το τρίτο στάδιο του παρόντος, είναι ένα κλαδί γεμάτο καρπούς τους οποίους τους γεύεται. Το πρώτο και το τρίτο στάδιο, είναι για την Αρετή, τα πιο σημαντικά και αισθάνεται ότι εξ αιτίας του πρώτου σταδίου, μπορεί και γεύεται και απολαμβάνει τους καρπούς του παροντικού σταδίου. Αναφέρει:

[...] Και το τελευταίο [...] αυτό που είμαι τώρα, που είναι γεμάτο καρπούς, ας πούμε, κάπως έτσι μου 'ρθε.

-...**Σαν να γεύεσαι τους καρπούς της ζωής τώρα πια;**

-Ναι, κάπως έτσι, ναι. [...] Ότι, εντάξει όλα αυτά που είναι σημαντικά, [...] θεωρώ ότι τα σημαντικά κομμάτια είναι αυτά τα δύο...

-...**Το πρώτο και το τρίτο, αυτά τα δύο έτσι;**

-Ναι, γιατί πραγματικά, είναι αυτό που είπαμε προηγουμένως, γεύεσαι ό,τι έχεις, ό,τι έχεις σε όλη σου τη ζωή, όπως στρώνεις, που λένε, έτσι κοιμάσαι, ό,τι έχεις φτιάξει αυτό θα γευτείς στο τέλος, ό,τι έχεις ζήσει, αυτό θα γευτείς στο τέλος, εντάξει, μπορεί να βγάλει και άλλα κομμάτια, κι άλλα, να βγάλεις και άλλα δοντράκια στη ζωή σου, έτσι; Να μην είναι αυτό το τελευταίο να βγάλεις και άλλο εσύ, έτσι αυτό δεν το έχω κάνει. [...]Το μελλοντικό, δεν το έχω κάνει, αλλά είναι αυτό το πράγμα που είπα ότι, όπως, ό,τι έχεις κάνει, αυτό θα γευτείς, αυτό..., αλλά ποτέ δεν είναι αργά, μπορεί να βγάλεις και ένα άλλο κλωνάκι, ας πούμε, και να έχει άλλα πράγματα.

7.2.3.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Αρετής

Τα παιδικά χρόνια της Αρετής υπήρξαν πολύ ευχάριστα και χαρακτηρίζονταν από την αγάπη στους κόλπους της οικογένειας. Επίσης, πολύ σημαντικές εμπειρίες για την μετέπειτα ζωή της ήταν αυτές τις επαφές με τη φύση και του παιχνιδιού στη φύση. Στα εφηβικά της χρόνια η Αρετή σταμάτησε να είναι τόσο ανέμελη, αφού εργαζόταν και παρακολουθούσε και νυχτερινό σχολείο συγχρόνως. Κατάφερε όμως να γίνει νηπιαγωγός και να αγαπήσει πολύ την δουλειά της. Η θητεία της στην σχολή του Θ.Π. ήταν για εκείνη μια τομή στη ζωή της, αφού απόκτησε έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης ως εκπαιδευτικός και μπόρεσε να προσεγγίζει με καλύτερο τρόπο τους μαθητές της αλλά και να ευχαριστιέται περισσότερο και την δουλειά της. Επίσης, πιστεύει ότι το Θ.Π. την έκανε καλύτερο άνθρωπο, αφού σταμάτησε να είναι επικριτική απέναντι στους άλλους και να τους αποδέχεται όπως είναι. Έγινε πιο ανοιχτή, όπως μας λέει και άρχισε να εκφράζεται πιο εύκολα, ενώ έπαψε να φοβάται την έκθεση μπροστά σε αγνώστους. Το Θ.Π., επίσης, της έδειξε τον δρόμο για να ξαναγίνει παιδί ή να βγάλει το μικρό παιδί που έκρυβε μέσα της στην επιφάνεια και να το διατηρεί ζωντανό και ευτυχισμένο. Τέλος, κατάλαβε την αξία του παιχνιδιού στη ζωή της και πιστεύει ότι δεν θα σταματήσει να παίζει ούτε ως εκπαιδευτικός, ούτε ως άνθρωπος στην καθημερινότητά της και αυτό το οφείλει στο Θ.Π.

Πίνακας 3. Λειτουργίες Θ.Π. για την Αρετή

1. Απόκτηση εναλλακτικού τρόπου σκέψης ως εκπαιδευτικός και χρήση του εργαλείου του Θ.Π.
2. Κατανόηση της αξίας του παιχνιδιού στη ζωή και εφαρμογή του στην καθημερινή ζωή και στην εκπαιδευτική διαδικασία
3. Μείωση της επικριτικής στάσης απέναντι στους άλλους και ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή τους
4. Μείωση του φόβου έκθεσης μπροστά σε αγνώστους
5. Αίσθημα του εαυτού ότι είναι πιο «ανοιχτός»
6. Διασκέδαση και χαρά
7. Βοήθεια ως προς την απελευθέρωση του μικρού παιδιού μέσα της

7.2.4. Υποκείμενο Ελένη (ΓΑ)

Η Ελένη είναι 47 χρονών. Έχει 2 κόρες και είναι διαζευγμένη. Ζει στην Κρήτη. Έχει τελειώσει δραματική σχολή και τη σχολή του Θ.Π. του Κουρετζή και εργάζεται ως εμπυχωτρία ομάδων. Επιπλέον, εργαζόταν ως εμπυχωτρία για πολλά χρόνια σε ξενοδοχεία, πριν ακόμα έρθει σε επαφή με το Θ.Π. Η Ελένη είναι το 5^ο και τελευταίο παιδί της οικογένειάς της. Οι γονείς της ήταν εργάτες και χώρισαν όταν ήταν 3 περίπου ετών. Ο πατέρας της και τρία από τα τέσσερα αδέρφια της έχουν πεθάνει.

7.2.4.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Ελένης

Το **πρώτο κεφάλαιο** στη ζωή της Ελένης, είναι αυτό της εμβρυικής της ηλικίας. Όπως μας περιγράφει και η ίδια, η σύλληψή της έγινε σε μια πολύ δύσκολη για την οικογένειά περίοδο. Γνωρίζει από τις αφηγήσεις των μελών της οικογένειάς της ότι ήταν ένα ανεπιθύμητο παιδί και ότι «προσπάθησαν να την βγάλουν από τη μέση». Η Ελένη, παρότι δεν έχει μνήμες αυτού του κεφαλαίου, το θεωρεί σημαντικό, γιατί υπονιάζεται ότι το γεγονός ότι ήταν ανεπιθύμητη ή η αφήγηση του γεγονότος, πιθανώς να την έχει στιγματίσει και να έχει επηρεάσει τον χαρακτήρα της, ως προς το ότι δεν μπορεί να χειριστεί εύκολα τους αποχωρισμούς αλλά και ως προς τον βαθμό ανασφάλειάς της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Ξεκινώ από αυτό το κεφάλαιο γιατί αυτό είναι το πρώτο κεφάλαιο που υπάρχει στη ζωή μας και χωρίς να έχουμε ανάμνηση αυτού του κεφαλαίου, πιστεύω ότι έχει καταγράψει πράγματα μέσα μας και με βάση αφηγήσεις που έχω ακούσει για αυτό το κεφάλαιο της ζωής μου, νομίζω ότι υπήρξε σε κάποια σημεία του καθοριστικό σε κάποιες..., καθοριστικό σε κάποιες..., στην διαμόρφωση, ίσως, κάποιων στοιχείων του χαρακτήρα μου. Αυτά όλα βέβαια, είναι υποθετικά, γιατί δεν ξέρω αν αποδεικνύονται επιστημονικά και αν παίζουν κάποιο ρόλο [...] Ε, μπορώ να πω έτσι μόνο, επιγραμματικά κάποια πράγματα, ότι δεν ήμουν ένα επιθυμητό παιδί, ότι προέκυψε σε μια δύσκολη οικογενειακή κατάσταση και το γεγονός ότι δεν ήμουν επιθυμητή και το γεγονός ότι προσπάθησαν να με «βγάλουν από τη μέση», έτσι να το πω λίγο σκληρά, ίσως, ίσως, χωρίς να είμαι σίγουρη, να έχει αφήσει κάτι μέσα μου. [...] Δεν μπορώ να ξέρω πως λειτουργούν αυτά τα πράγματα, όμως, πιθανόν, να επηρεάζει τις, τον χαρακτήρα μου, τον τρόπο που λειτουργώ σε μερικά πράγματα, το ποσοστό ασφάλειας που έχω σαν άνθρωπος ή ανασφάλειας, τον τρόπο που διαχειρίζομαι τους χωρισμούς και τους αποχωρισμούς, πιθανόν [...]

Το **δεύτερο κεφάλαιο** ξεκινάει από την ηλικία των τριών περίπου, όπου οι γονείς της χωρίζουν. Μέχρι τότε η οικογένεια ζούσε σε ένα χωριό της Κρήτης. Μετά το διαζύγιο η μητέρα της πήρε εκείνη και τα υπόλοιπα αδέρφια της και μετακόμισαν στην Αθήνα. Εκεί η Ελένη, μέχρι περίπου τα 5 της χρόνια, αναγκαζόταν να περνάει πολλές ώρες μόνη της. Ένιωθε πολύ μοναξιά και θυμό, αφού όλοι έπρεπε να δουλεύουν και να λείπουν πολλές ώρες από το σπίτι. Οι μοναδικές ενδιαφέρουσες αναμνήσεις από αυτήν την περίοδο προέρχονται από τα καλοκαίρια που περνούσε η Ελένη με μια θεία της στο χωριό πίσω στην Κρήτη. Όπως μας περιγράφει:

[...]Τέλος πάντων η περίοδος, ως τα πρώτα τρία χρόνια, έχω ελάχιστες αναμνήσεις, σχεδόν καμία, ή ίσως μια ή δύο, που δεν ξέρω αν είναι αναμνήσεις ή δημιουργήματα δικά μου, ξέρω όμως, πάλι από αφηγήσεις τρίτων, ότι πάλι είχα ένα μεγάλο αποχωρισμό, χώρισαν οι γονείς μου και αλλάξαμε τόπο διαμονής, μια τεράστια αλλαγή από ένα πολύ μικρό χωριό σε ένα βουνό, με ελάχιστους κατοίκους, στην Αθήνα και αυτό υπονιάζομαι πάλι, ότι στα παιδικά μου μάτια πρέπει να ήταν κάτι πολύ μεγάλο

και πολύ... , μπορεί να ήταν και επικίνδυνο, μπορεί να ήταν και ενδιαφέρον, μπορεί να είχε...διάφορα συναισθήματα που όμως δεν τα θυμάμαι, ή δεν τα γνωρίζω, αυτό που σίγουρα πρέπει να είχε, θα πρέπει να είχε πολύ φόβο, γιατί νομίζω ότι αυτό, συνόδευε και τους άλλους, την υπόλοιπη οικογένειά μου, και δεν μπορεί εγώ ως παιδί να ήμουν πιο θαρραλέα από τους άλλους, ε και μετά άρχισε μια πορεία εκεί πολύ μοναχική, μιας και ήμουν το μικρότερο παιδί μιας μεγάλης οικογένειας όπου όλοι δούλευαν, όλοι έλειπαν πάρα πολλές ώρες από το σπίτι και σίγουρα ένιωθα μεγάλη μοναξιά, αλλά..., δεν έχω κάτι άλλο να πω για αυτήν την περίοδο, δεν θυμάμαι κάτι άλλο χαρακτηριστικό. Ίσως, τα ένα- δύο καλοκαίρια που πέρασα στην Κρήτη στο βουνό, στο σπίτι μιας θείας που με φιλοξενούσε, όπου εκεί είχε ένα ενδιαφέρον η ζωή, λόγω του ότι υπήρχαν ζώα, δέντρα, εξοχή, επίσης, όμως μοναξιά, γιατί δεν υπήρχαν άλλα παιδιά, έλλειψη της μητέρας μου η οποία παρέμενε στην Αθήνα και δούλευε[...]

Το **τρίτο κεφάλαιο** ξεκινάει από τα πέντε της χρόνια μέχρι τα δέκα-έντεκα, όπου η Ελένη αρχίζει να αποκτάει τις πρώτες της φίλιες και να παίζει παιχνίδια στη γειτονιά. Ωστόσο για μια ακόμα φορά η Ελένη αισθάνεται έντονο το συναίσθημα του αποχωρισμού και της εγκατάλειψης αφού η μεγάλη της αδερφή, που έπαιζε το ρόλο της μητέρας, για την ίδια, έφυγε από το σπίτι. Επίσης, η Ελένη προσπαθούσε να διατηρεί τις ισορροπίες μέσα στο σπίτι και να είναι «το καλό παιδί», αφού η αδερφή της ήταν «η πέτρα του σκανδάλου», όπως αναφέρει. Όλη αυτή η κατάσταση αντισταθμιζόταν με τα παιχνίδια στη γειτονιά και με την τάση της Ελένης να κάνει τους άλλους να γελάνε και να διασκεδάζουν, έκανε διάφορα κόλπα, μάζευε τα παιδιά και τους έπαιζε έργα του Καραγκιόζη και πολλά άλλα. Ο ρόλος αυτός του «διασκεδαστή» της άρεσε πάρα πολύ, και της αρέσει μέχρι και σήμερα, της δημιουργούσε και ακόμα της δημιουργεί χαρά και ευφορία. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Μετά, αμυδρά θυμάμαι τις πρώτες φίλιες, τα πρώτα παιδιά, τα παιχνίδια στο δρόμο, τον αδελφό μου και τα, τους τσακωμούς και τα παιχνίδια που κάναμε μαζί [...]σε αυτή την ηλικία υπάρχει πάλι συναίσθημα αποχωρισμού, γιατί έφυγε η αδερφή μου από το σπίτι, έφυγε, μάλλον, και επέστρεψε, και για εμένα, ήταν πάρα πολύ..., ίσως ο πιο έντονος αποχωρισμός μέχρι τώρα, γιατί η αδερφή μου, έχοντας οχτώ χρόνια διαφορά από εμένα ήταν μεγαλύτερη, έπαιζε λίγο, όχι λίγο, έπαιζε πολύ το ρόλο της μητέρας στο σπίτι και ήταν πάρα πολύ σκληρός, όλος αυτός ο αποχωρισμός, για εμένα και μάζευε και πολύ θυμό μέσα μου, για την αδερφή μου, που ένιωθα ότι, ένιωθα εγώ ότι με εγκατέλειπε. Παρόλα αυτά όμως είχε και πολύ παιχνίδι στις γειτονιές, πολλά αγόρια φίλους, μιας και έτυχε να μένω σε αγορο-γειτονιές, πολλά αγορίστικα παιχνίδια. Θυμάμαι πολύ έντονα το αίσθημα δικαιοσύνης που είχα πάντα στα παιχνίδια, που ήθελα πάντα να λειτουργούν όλα δίκαια και να προσπαθώ να διατηρώ τις ισορροπίες και αυτό το είχα και μέσα στο σπίτι μου, για πάρα πολλά χρόνια [...]. Που είμαστε τώρα, είμαστε στις αγορο-γειτονιές και στα παιχνίδια, και στις ισορροπίες που προσπαθούσα να διατηρήσω, στις παρές των παιδιών και μες το ίδιο μου το σπίτι όπου υπήρχαν ανισορροπίες, προσπαθούσα πάντα να είμαι εγώ το καλό παιδί που δεν θα δημιουργήσει κανένα πρόβλημα, γιατί υπήρχαν ήδη αρκετά προβλήματα, οπότε εγώ δεν έπρεπε να είμαι, πέτρα σκανδάλου, υπήρχαν άλλες πέτρες...μια περίοδος που δεν την θυμάμαι δυσάρεστα ακριβώς γιατί είχε πολύ παιχνίδι και ακριβώς γιατί άρχισε να ξυπνάει μέσα μου, τουλάχιστον [...]συνειδητά τώρα, ως μνήμη τότε, αλλά τώρα το συνειδητοποιώ, ότι τότε μου βγήκε για πρώτη φορά η διάθεση να κάνω πράγματα που θα έκαναν τους άλλους να διασκεδάσουν, να περάσουν καλά και..., αυτό να νιώθω ότι έχω μια, έναν, δύο, τρεις, πέντε ανθρώπους μπροστά μου τον οποίο εγώ με τα παιχνίδια και τα κόλπα μου, μπορούσα να τους κάνω να περάσουν καλά, αυτό μου βγήκε σε αυτήν την ηλικία πρώτη φορά, κάτω από τη σκάλα του σχολείου, όταν μάζευα τα παιδιά και τους έπαιζα τον Καραγκιόζη, και να ήταν η περίοδος αυτή, η περίοδος που,

ίσως εκεί γύρω στα έντεκα-δώδεκα, που πήγα πρώτη φορά στο θέατρο και μαγεύτηκα και θεώρησα ότι αυτό πρέπει να κάνω στη ζωή μου [...]ήξερα αυτό το συναίσθημα χαράς που είχα, ευφορίας, όταν έκανα τους άλλους να γελάνε, όταν έκανα αστεία στο σχολείο, όταν έγραφα, αργότερα στην εφηβική μου ηλικία, σάτιρες για τους καθηγητές μου, και τις διάβαζα στις εκδρομές, όταν μιμούνται πρόσωπα..., γενικά είχα μέσα μου αυτό το συναίσθημα του διασκεδαστή και αυτό, και αυτό μου άρεσε πάρα πολύ. Και ακόμη μ' αρέσει[...]

Στην εφηβεία, που αποτελεί το **τέταρτο κεφάλαιο**, η Ελένη συνάπτει πολύ σημαντικές φιλίες, οι οποίες κρατάνε μέχρι και σήμερα, αρχίζουν τα πρώτα φλερτ, και αισθάνεται «σαν το ασχημόπαπο να μεταμορφώνεται σε κύκνο». Η αποδοχή της Ελένης από τους άλλους και οι επικοινωνιακές σχέσεις που αρχίζει να αναπτύσσει εκτός οικογένειας άρχισαν να μειώνουν το αίσθημα μοναξιάς που ένιωθε αλλά και να μεγαλώνει ταυτόχρονα το χάσμα επικοινωνίας ανάμεσα σε εκείνη και την οικογένειά της. Ενώ, όπως μας αναφέρει ήταν μια τρυφερή και αγαπημένη οικογένεια η Ελένη ένιωθε ότι δεν επικοινωνούσε μαζί τους και άρχισε να νιώθει ότι η οικογένειά της είναι εκτός σπιτιού. Περιγράφει:

[...]περνάει με φιλίες που ξεκίνησαν και διατηρούνται μέχρι σήμερα, και είναι ότι πιο σημαντικό έχω να θυμάμαι από αυτήν την ηλικία, πολύ πιο σημαντικό ακόμη κι από τα πρώτα φλερτ που υπάρχουν, αρχίζει το ασχημόπαπο να μεταμορφώνεται σε κύκνο, αρχίζω να αντιλαμβάνομαι ότι μάλλον αρέσω στους γύρω μου, δεν νιώθω όμως εγώ η ίδια ότι είμαι κάτι όμορφο, παρόλο που το εισπράττω σε μεγάλο βαθμό, αρχίζω να γίνομαι πολύ πιο επικοινωνιακή και να μ' αρέσει πάρα πολύ αυτό, αρχίζει η μοναξιά που κουβαλούσα μέσα μου να διοχετεύεται μέσα σε..., μάλλον να βρίσκει δρόμους να μειώνεται μέσα από δρόμους που εγώ έφτιαχνα με βάση τη σχέση μου με τους άλλους ανθρώπους που ήταν εκτός οικογένειας όμως. Ένα περιστατικό, το οποίο δεν θα 'θελα τώρα να αναφέρω, με τη μητέρα μου, χτίζει έναν τοίχο ανάμεσά μας, γιατί ναι μεν την αγαπώ, τη σέβομαι, την φροντίζω και τα λοιπά, αλλά διαπιστώνω ότι επικοινωνία δεν πρόκειται να υπάρξει μεταξύ μας, σε ουσιαστικό βαθμό, και γενικά αρχίζω και νιώθω με την οικογένειά μου ότι δεν έχουμε και πολλά κοινά σημεία και ότι εγώ είμαι από αλλού ή είμαι αλλιώς.[...]Ημουν απόμακρη γιατί ένιωθα ότι ήμασταν πολύ διαφορετικοί, και ένιωθα ότι δεν, δεν υπήρχε προσπάθεια να με καταλάβει κάποιος, ήμουν αλλού και μάλιστα ίσως και να μου άρεσε που ήμουν αλλού, να μου άρεσε αυτή η απομόνωση, άρχισα σιγά-σιγά να διαβάζω, όλο και περισσότερο, να χώνομαι με τα βιβλία, να γράφω και να χώνομαι στα γραπτά μου, να επιδιώκω μόνο την παρέα, τις φίλες μου, και εκείνες τις ατέλειωτες νύχτες να περπατάμε στους δρόμους, ώρες ολόκληρες και να μιλάμε, και ήτανε πολύ πολύτιμα όλα αυτά για εμένα, είχα αρχίσει να νιώθω ότι έχω οικογένεια, εκτός σπιτιού, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η οικογένειά μου, ήταν μια κακή οικογένεια, ή ότι δεν υπήρχαν τρυφερές στιγμές ανάμεσά μας ή ότι..., απλά εγώ ένιωθα έτσι, γιατί, δεν ξέρω. Υπήρξε πολύ τρυφερότητα και υπάρχει πολύ τρυφερότητα ανάμεσα στα μέλη της οικογένειάς μου, απλώς εγώ ένιωθα πάντα λίγο ξένη. Ίσως να ήθελα εγώ να νιώθω έτσι [...]

Το **πέμπτο κεφάλαιο** στη ζωή της Ελένης ξεκινάει τη στιγμή που τελειώνοντας το σχολείο, αποφασίζει να φοιτήσει σε μια σχολή θεάτρου. Η φοίτηση αυτή της πρόσφερε νέους ορίζοντες, όπως αναφέρει και η ίδια, αλλά και βοήθεια ώστε να βρει τις ισορροπίες μέσα της, να δουλέψει τα «δύσκολα κομμάτια» της, την μοναξιά της και τον θυμό της, και να τελικά να αρχίζει να νιώθει καλά με τον εαυτό της. Όπως αναφέρει:

[...]αυτό το πράγμα θα με έκανε να νιώθω πολύ καλά, πολύ εντάξει με τον εαυτό μου, θα μου έφερνε μια ισορροπία, θα μπορούσα [...] να εκφράζομαι μέσα από τους

ρόλους, να βγάξω τα κομμάτια τα δύσκολα, τη μοναξιά μου, το θυμό μου, [...] όλα αυτά τα πράγματα που κρατούσα τόσα χρόνια κρυφά από τους άλλους, θα μπορούσα εκεί να τα αφήσω ελεύθερα και μου άρεσε, μου άρεσε να παραγάγω κομμάτια του εαυτού μου μέσα σε ρόλους. Μου άρεσε αυτό το ταξίδι, μου άρεσαν αυτά τα διαβάσματα, μου άρεσε η ατμόσφαιρα στη σχολή που πήγαινα, όλη αυτή η μαγεία του να φεύγεις από αυτό που είσαι και να γίνεσαι κάτι άλλο και μέσα σε αυτό το κάτι άλλο να βάζεις και αυτό που είσαι και να μην ξέρει κανείς, μέχρι που είσαι εσύ και από πού ξεκινάει το κάτι άλλο, αυτό ήταν μαγικό[...]

Οι σπουδές της ολοκληρώθηκαν στα 24 χρόνια της, όπου ο ερχομός μιας «θυελλώδους ερωτικής σχέσης» αλλά και επικίνδυνης, ανάγκασε εκείνη και την οικογένειά της να επιστρέψουν στην Κρήτη για να ξεφύγουν από τον σύντροφό της. Η Ελένη ονομάζει αυτό το κεφάλαιο ως «οι ρόλοι της ζωής μου». Οι ρόλοι σχετίζονται και με το θέατρο αλλά και τον έρωτα. Τώρα, κοιτάζοντας ξανά τη ζωή της πιστεύει με βεβαιότητα πως το θέατρο ήταν το πολυτιμότερο δώρο της περιόδου εκείνης. Περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...]αυτό το κεφάλαιο θα το ονόμαζα: οι ρόλοι της ζωής μου. Σίγουρα κάτι που έχει σχέση με το θέατρο, αυτό ήταν το πιο κυρίαρχο κομμάτι. Πιο κυρίαρχο και απ' τον έρωτα, είναι πιο δυνατός ο έρωτας αυτός, τότε βέβαια, αν με ρωτούσες δεν θα σου έλεγα τα ίδια αλλά τώρα είμαι σίγουρη για αυτό που νιώθω σε σχέση με εκείνο το κεφάλαιο της ζωής μου[...]

Στην Κρήτη, ξεκινάει το **έκτο κεφάλαιο** στη ζωή της Ελένης, όπου γνώρισε τον άντρα της παντρεύτηκαν και έκαναν 2 παιδιά. Η μητρότητα για εκείνη ήταν κάτι το μαγικό που την έκανε πολύ ευτυχισμένη και κάλυψε τις ανάγκες τις για θέατρο. Όπως περιγράφει:

[...]είναι μια περίοδος σχετικά φλατ, θα έλεγα, ίσια, χωρίς μεγάλες διακυμάνσεις, αν εξαιρέσεις τη γέννηση των δύο παιδιών μου, που για μένα ήταν από τα ωραιότερα πράγματα που έχουν συμβεί στη ζωή μου, μάλλον το ωραιότερο πράγμα που έχει συμβεί στη ζωή μου, ιδιαίτερα όταν ήρθε το πρώτο παιδί, για εμένα ήταν κάτι μαγικό, ένιωσα την απόλυτη ευτυχία και νομίζω ότι η γέννηση των παιδιών μου κάλυψε τα πάντα.[...]Κάλυψε με την καλή έννοια. Υπερίσχυσαν, υπερίσχυσε αυτό το συναίσθημα, το μητρικό, για τα παιδιά μου, τις ανάγκες μου για να κάνω θέατρο τις ανάγκες μου του να δώσω το ίδιο βάρος στις φιλίες μου. Αυτό το συναίσθημα ήταν κυρίαρχο, ήταν πολύ όμορφο, ήταν πολύ απελευθερωτικό, με έκανε να βάλω τα πράγματα πιο πολύ σε τάξη μέσα μου, και τις προτεραιότητες, τις ισορροπίες και αυτή η περίοδος της ζωής μου νομίζω ότι χαρακτηρίζεται από αυτό, από τη μητρότητα[...]

Ύστερα από περίπου δέκα χρόνια γάμου, η Ελένη αποφασίζει να χωρίσει και τότε ξεκινάει το **έβδομο κεφάλαιο** της ζωής της. Μετά τον χωρισμό αισθάνεται ότι μπήκε για πρώτη φορά μόνη της σε αυτό που λέγεται ζωή

[...]Σταμάτησε ο γάμος μου, και εγώ μπήκα πάλι και ίσως για πρώτη φορά μόνη, χωρίς τις φτερούγες κανενός από πάνω μου, μαμάς, αδελφών, συζύγου και τα λοιπά, μπήκα μόνη μου σε αυτό που λέγεται ζωή. Έπρεπε να αντιμετωπίσω πρακτικές δυσκολίες, απ' την άλλη είχα μια ακόρεστη δίψα για πράγματα, για να ρουφήξω τη ζωή από όλες τις μεριές, να μάθω καινούργια πράγματα, να ζήσω πράγματα που δεν είχα ζήσει, να ερωτευτώ από την αρχή, να ξαναζήσω μια δεύτερη εφηβεία. Πράγμα το οποίο και έγινε, και γίνεται[...]

Σε αυτήν την περίοδο της ζωής της η Ελένη ανακαλύπτει το Θ.Π. που της άνοιξε ένα νέο παράθυρο στην ζωή της, από όπου μπήκε φως και οξυγόνο, έδωσε νέο αέρα και άνοιξε νέους δρόμους στη ζωή της. Το Θ.Π. χώρεσε όλες τις εμπειρίες της, τις θετικές και τις αρνητικές και μέσα από τις διαδικασίες του, πραγματοποίησε ανασκόπηση και επεξεργασία των κεφαλαίων της ζωής της, βοηθώντας την έτσι να μεταμορφώσει την άποψη που είχε για τον εαυτό της και να ζει πλέον τη ζωή της με ένα πιο παιγνιώδη τρόπο. Επιπλέον, Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]σε αυτό το κεφάλαιο, σε αυτό το κεφάλαιο της ζωής μου μπήκε και το θεατρικό παιχνίδι. Το ανακάλυψα, δεν ήξερα τι ήταν. Άκουγα για αυτό, άλλο νόμιζα, άλλο βρήκα, και ξαφνικά διαπίστωσα ότι το θεατρικό παιχνίδι είναι αυτό που ήθελα τόσο χρόνια, που δεν του 'χα βάλει όνομα, δεν ήξερα πως το λένε, δεν ήξερα και εγώ τι ήθελα, αλλά όλες μου οι θεατρικές εμπειρίες, όλες μου οι εμπειρίες σε άλλα επαγγέλματα στο τομέα της εμπύχωσης, που είχε ξεκινήσει στο κεφάλαιο των είκοσι τεσσάρων μου χρόνων, εμπύχωσης, που έκανα στα ξενοδοχεία ως επάγγελμα, όλα αυτά που τέλος πάντων είχα κάνει μέχρι τώρα, ξαφνικά, χωρίς να ακυρώνονται, έμπαιναν σε μια καινούργια φόρμα σαν ένα ποτάμι που φτάνει σε ένα φράγμα, και ζορίζεται, φουσκώνει και ξαφνικά βρίσκει μια δίοδο καινούργια από εκεί που δεν το περίμενε κανείς και βρίσκει ένα δρόμο και είναι και πολύ ωραίος αυτός ο δρόμος ταυριάζει στο ποτάμι και εκεί χώρεσαν όλα πια, όλες οι μνήμες, όλα τα αρνητικά, τα θετικά, οι έρωτες, τα ανεκπλήρωτα όνειρα, ο πόνος, γιατί στην πορεία όλων αυτών των χρόνων υπήρξε πολύς πόνος και άλλες απώλειες στη ζωή μου, προσώπων της οικογενείας μου, όλα λοιπόν, με έναν τρόπο χώρεσαν μέσα σε αυτό το κεφάλαιο που λέγεται θεατρικό παιχνίδι γιατί εγώ το επέλεξα, προκειμένου μέσα σε αυτό, να βρίσκω τις ισορροπίες μου και να μπορώ να ζω τη ζωή μου με έναν πιο παιγνιώδη τρόπο, σε όλες τις διακυμάνσεις της και όχι μόνο δουλεύοντας, κάνοντας επάγγελμα το θεατρικό παιχνίδι, αλλά κάνοντας λίγο και τη ζωή μου θεατρικό παιχνίδι, μέχρι εκεί βέβαια που μου το επιτρέπουν οι ευθύνες που έχω και ο χρόνος που έχω και οι δυνατότητες που έχω[...]για εμένα το Θ.Π., όπως το διδάχθηκα από τον Λάκη Κουρετζή, ήτανε ένα παράθυρο στη ζωή μου που μπήκε μέσα φως, που μπήκε οξυγόνο και που με φώτισε και που με, με έκανε να γίνω καλύτερη[...]

Αυτή η περίοδος της ζωής της φτάνει μέχρι και το παρόν και είναι ίσως η πιο σημαντική για την ίδια γιατί κατάλαβε πολλά για τον εαυτό της και «μέσα από πολύ πόνο και κόπο» πήρε πολύ χαρά. Ένωσε σαν να ήταν ένας σπόρος που επιτέλους, έβγαине από το έδαφος, άρχισε να ανθίζει και να απελευθερώνεται από τα δεσμά του. Άρχισε, επίσης, να μην λειτουργεί τόσο πολύ με την λογική και το μυαλό, να μην είναι τόσο τετράγωνη και αυστηρή, με τον εαυτό της και τους άλλους, αλλά να δίνει περισσότερη βαρύτητα στα συναισθήματά της, στα θέλω της και όχι στα «πρέπει». Έτσι, όλη αυτή η διαδικασία της έδωσε χάρισε μια θετικότερη στάση για τη ζωή και τον εαυτό της

[...]άρχισα να μεγαλώνω και να ομορφαίνω και να μυρίζω και να ξαναβρίσκω το βασικό μου κομμάτι που νομίζω ότι από την παιδική μου ηλικία για κάποιο λόγο, ήταν θαμμένο κάπου, ήταν κρυμμένο κάπου και απελευθερώθηκε και μου άρεσε πάρα πολύ αυτό, γιατί μου έβγαλε μια θετικότητα απέναντι και στον εαυτό μου και στους άλλους, σταμάτησα να είμαι πια τόσο αυστηρή και τόσο τετράγωνη και άρχισα να ρέω καλύτερα, εγώ και η ενέργειά μου, και τα θέλω μου και άρχισα να νιώθω περισσότερο ότι ζω, με τις αισθήσεις μου και τα αισθήματά μου και όχι τόσο πολύ με το μυαλό μου [...] να νιώθω καλύτερα τον εαυτό μου, τους γύρω μου, τη ζωή την ίδια[...]

Η Ελένη φαντάζεται ότι **το μέλλον** θα είναι καλό αν φροντίσει και απολαύσει το παρόν, το σήμερα, πράγμα το οποίο και προσπαθεί. Τότε πιστεύει ότι το μέλλον: «όταν θα έρθει, θα έχει καλύτερο τόπο να σταθεί».

7.2.4.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Ελένης

Το πρώτο στάδιο παιχνιδιού στη ζωή της Ελένης είναι το προνηπιακό, όπου όπως αναφέραμε και προηγουμένως, περνούσε πολύ καιρό μόνη της στο σπίτι, οπότε, το παιχνίδι της ήταν πολύ μοναχικό. Η Ελένη, χωρίς να είναι σίγουρη, πιστεύει πως εκτός από μοναξιά, ένιωθε και θυμό. Περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...]Το πρώτο στάδιο είναι το προνηπιακό, ένα μοναχικό στάδιο, μοναχικού παιχνιδιού με αρκετή, με αίσθημα μοναξιάς και θυμού που να το ονομάσω, έλεγα, ίσως, μόνο εγώ [...]ή μόνη εγώ. Ίσως αυτό να είναι καλύτερο, μόνη εγώ. Γιατί ήμουν μόνη [...] Γιατί είχαμε μετακομίσει σε μια μεγάλη πόλη, γιατί ήμουν μόνη, γιατί οικογένεια όλη δούλευε, γιατί είχαν χωρίσει οι γονείς μου και βίωνα όλο αυτό το κομμάτι σαν παιδί μόνη, γιατί δεν είχα άλλα παιδιά να παίξω, οι εποχές ήταν διαφορετικές, δεν βρίσκονταν οι άνθρωποι όπως τώρα, δεν υπήρχαν οι χρόνοι και ήταν μια περίοδος που δεν θυμάμαι και πολλά πράγματα, από περιγραφές που μου κάνουν για εμένα και ίσως και εγώ να μην θέλω να θυμάμαι πράγματα, δεν θεωρώ ότι ήταν μια ευχάριστη περίοδος της ζωής μου, δηλαδή, δεν αναπολώ κάτι, τίποτα όμως, έχω ελάχιστες αναμνήσεις και δεν αναπολώ κάτι ευχάριστα, ούτε μπορώ να πω, βέβαια, ότι έχω κάποια δυσάρεστη μνήμη στο μυαλό μου που με βασανίζει ή υπάρχει εκεί, είναι σαν να μην υπήρξε αυτή η περίοδος, δεν ξέρω, τώρα γιατί λέω θυμό και μοναξιά, αυτό συμπεραίνω από αυτά που έχω ακούσει για τις αντιδράσεις μου ως μικρό παιδί και επίσης, το θυμάμαι λίγο αυτό το συναίσθημα του θυμού και της μοναξιάς, οπότε θα το ονόμαζα έτσι, μόνη εγώ[...]

Το επόμενο στάδιο παιχνιδιού, ξεκινάει από τη νηπιακή ηλικία μέχρι τα 8-9 της χρόνια, όπου υπήρχαν από τη μια μεριά τα οικογενειακά προβλήματα, όπου η Ελένη εξακολουθούσε να αισθάνεται μοναξιά και από την άλλη, η κατάσταση αυτή ισορροπούσε με την σύναψη των πρώτων φιλιών και με τα παιχνίδια στη γειτονιά, τα οποία την έκαναν να νιώθει καλύτερα, σε σχέση με το προηγούμενο στάδιο της απόλυτης μοναξιάς. Αναφέρει:

[...]Μετά, και θα έλεγα ότι πιάνει και την νηπιακή ηλικία, μετά η περίοδος του σχολείου ήταν μια περίοδος προσαρμογής ανάμεσα σε άλλα παιδιά και μέχρι τα 8-9 μου χρόνια και αυτή η περίοδος είναι λίγο θολή και ακαθόριστη. Και εντάξει υπήρχε παιχνίδι, υπήρχαν φίλοι, υπήρχε το παιχνίδι της γειτονιάς, είναι, όχι, είναι μια καλύτερη περίοδος για εμένα, μια περίοδος με πολλά παιχνίδια τότε, με δυσκολίες όμως που υπήρχαν μέσα στο σπίτι και αυτά επηρέαζαν την ψυχολογία μου γενικότερα, θα έλεγα ότι..., θα ονόμαζα αυτή την περίοδο, πως θα την ονόμαζα; Η γειτονιά μου και εγώ. Αυτό βλέπω έντονο στοιχείο, τα παιχνίδια της γειτονιάς, με τα παιδιά της γειτονιάς και εγώ, που πάλι μέσα στο περιβάλλον του σπιτιού ένιωθα μια μοναξιά και μια απομόνωση που όμως τώρα την ισορροπούσα με το παιχνίδι έξω από το σπίτι[...]

Το τρίτο στάδιο παιχνιδιού συνδέεται με την απόκτηση πολύ καλών φίλων, πολύτιμων για την Ελένη, αφού οι δεσμοί αυτοί της πρόσφεραν επικοινωνία, μοίρασμα και επαφή, όπως μας αναφέρει και η ίδια:

[...] Μετά από αυτήν την περίοδο από τα 9-10 χρόνια, ήρθαν οι φίλες και οι οποίες παραμένουν μέχρι τώρα και εκεί πλέον οι φίλοι έγιναν πολύ σημαντικό κομμάτι της

ζωής μου και υπήρξε το μοίρασμα και η επικοινωνία και η επαφή, οπότε θα έβαζα έναν τίτλο σχετικό με την φιλία, θα έλεγα τα πολύτιμα της φιλίας ίσως [...] με το παιχνίδι ξεκίνησε, μέσω του παιχνιδιού ξεκίνησε, ξεκίνησαν οι φιλίες και εξελίχθηκαν όπως εξελίσσεται ο άνθρωπος [...].

Το επόμενο στάδιο παιχνιδιού, ξεκινάει όταν η Ελένη τελειώνει το σχολείο και αποφασίζει να φοιτήσει σε δραματική σχολή. Το θέατρο για την Ελένη είναι και αυτό ένα παιχνίδι, πολύ ενδιαφέρον, που της άνοιξε δρόμους για έναν καινούργιο κόσμο, μέσα στον οποίο δραπέτευε από τις δυσκολίες στην ζωή της εκτός θεάτρου. Όπως μας περιγράφει:

[...]Υστερα μπήκε το θέατρο στη ζωή μου, στα 18 μου χρόνια και ένα άλλο παιχνίδι, πάρα πολύ ενδιαφέρον, πάρα πολύ όμορφο, δύσκολο, που μου έδωσε γνώσεις, που μου έδωσε συγκινήσεις, αγωνία, χαρά, σαν ένας άλλος κόσμος που μπήκα μέσα και ξέχασα το...ή δεν ξέχασα ακριβώς αλλά δραπέτευα μέσα σε αυτόν τον κόσμο και μου άρεσε για όσο καιρό κράτησε, το θεωρούσα τότε πολύ σημαντικό κομμάτι της ζωής μου και απαραίτητο, νόμιζα ότι δεν μπορούσα να ζήσω την ζωή μου χωρίς αυτό, και θα ονόμαζα ίσως εκείνη την περίοδο, από τα 18 μέχρι τα 24, σε σχέση με το θέατρο, ο καινούργιος μου κόσμος. [...]

Το στάδιο που ακολουθεί στη ζωή της Ελένης είναι αυτό της οικογένειας και της μητρότητας. Είναι ένα δύσκολο παιχνίδι, «το παιχνίδι της πορείας μιας ζωής», όπως το ονομάζει, αλλά παρά τις δυσκολίες είναι και ένα παιχνίδι που τις πρόσφερε πολλές χαρές και έντονες στιγμές ευτυχίας και ακόμα της προσφέρει. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Μετά άλλαξε η ζωή μου βρέθηκα σε άλλη πόλη καινούργιοι φίλοι, καινούργιες σχέσεις, καινούργιοι άνθρωποι, περίοδος οικογένειας, μητρότητας και άρχισε ένα άλλο παιχνίδι ζωής, που θα το ονόμαζα το παιχνίδι της πορείας μια ζωής, ή κάπως έτσι, δηλαδή, ήταν σαν ένας δρόμος που ήταν, που έπρεπε να γίνει, που έγινε και που εν μέρει συνεχίζεται, δύσκολο παιχνίδι αυτό, με πολλές χαρές όμως και έτσι έντονες στιγμές και όπως ακούς, όλα είναι τελικά, όλες οι περίοδοι της ζωής είναι παιχνίδια, και αυτό θεωρώ ότι συμβαίνει ότι όλα στη ζωή είναι ένα παιχνίδι και για αυτό αναφέρομαι στα πάντα με αυτόν τον όρο [...]

Το επόμενο στάδιο είναι αυτό του Θ.Π., που άνοιξε ένα νέο παράθυρο στη ζωή της και φτάνει μέχρι το παρόν. Σε αυτό το στάδιο, η Ελένη ανακάλυψε πολλές πτυχές του εαυτού της και έδωσε νέο νόημα στη ζωή της αφού συνειδητοποίησε ότι το παιχνίδι είναι τρόπος ζωής. Από τότε έκανε το παιχνίδι επάγγελμα αλλά και τη ζωή της παιχνίδι. Όπως μας αναφέρει:

[...]Υστερα, αργότερα μπήκε το Θ.Π. στη ζωή μου ή μπήκα εγώ στο Θ.Π. για να το λέω καλύτερα, και ανατράπηκαν πάρα πολλά πράγματα, κατάλαβα, περισσότερα πράγματα για τον εαυτό μου και για τους άλλους, ήταν μια χαρούμενη έκπληξη ένα καινούργιο παράθυρο ένας δρόμος που υπήρχε μέσα μου και δεν το ήξερα ότι υπάρχει που τον ανακάλυψα και τον, συνεχώς τον ανακαλύπτω και που έδωσε στην ζωή μου ένα άλλο φως πάνω στα πράγματα, πάνω στα συναισθήματά μου, στις σκέψεις μου, σε εμένα και στον τρόπο που βλέπω τα πάντα γύρω μου και τελικά έφτασα να κάνω συνειδητά πια το παιχνίδι επάγγελμα, το παιχνίδι τρόπο ζωής, έτσι ήταν πάντα βέβαια, απλά εγώ δεν το είχα σκεφτεί έτσι. Και διανύουμε ακόμη αυτή τη περίοδο, την περίοδο που το Θ.Π. κυριαρχεί μέσα μου. [...]Ναι το θεωρώ ένα στάδιο, και είναι ένα στάδιο στο οποίο συνειδητά παραμένω και θα το ονόμαζα: «Επιτέλους χρώμα», γιατί, μάλλον δεν είχα βρει τον τρόπο να βλέπω όλα τα χρώματα γύρω μου πριν, και όταν μιλώ για

χρώματα, βέβαια, δεν μιλώ μόνο για χρώματα και όχι ότι τώρα τα βλέπω όλα, απλώς αντιλαμβάνομαι ότι είναι εκεί και ότι είναι θέμα χρόνου να τα ανακαλύπτεις συνέχεια όλο και πιο πολύ και όλο και καλύτερα και μέσα σου και γύρω σου. Μάλλον, ωριμάσα σαν άνθρωπος και ωριμάζω ακόμη και αυτός ο τρόπος που επέλεξα να ωριμάζω μέσα από το Θ.Π. είναι ένας τρόπος που μ' αρέσει πολύ. [...]

Το μελλοντικό στάδιο δεν το φαντάζεται διαφορετικό από ότι το παροντικό, αλλά θέλει να πιστεύει ότι θα υπάρχει εξέλιξη προς το καλύτερο. Το στάδιο αυτό το ονομάζει: «Λίγο ακόμη να σηκωθούμε, λίγο ψηλότερα» και μας περιγράφει:

[...]Οχι πολύ διαφορετικά από τώρα παιχνιδιάρικα, όμορφα, δύσκολα, ίσως, δεν ξέρω, θέλω να πιστεύω ότι βρισκόμαστε στο καλύτερο δυνατό σημείο που μπορούμε να υπάρξουμε και ότι συνέχεια εξελισσόμαστε προς κάτι ακόμα καλύτερο. [...]

7.2.4.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Ελένης

Στο ιχνογράφημα 4, απεικονίζονται τα τρία στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Ελένης, σε τρία πλαίσια. Στο πρώτο πλαίσιο της ζωγραφιάς, η Ελένη διάλεξε να απεικονίσει μια μνήμη από την παιδική της ηλικία. Ζωγράφησε τον εαυτό της, όταν ήταν μικρή, να κρατάει μια κούκλα, της οποίας τα μάτια είχε βγάλει, για να δει τι υπάρχει από πίσω. Επίσης, παρατηρεί ότι ζωγράφησε και τον εαυτό της με κλειστά τα μάτια. Είναι μια περίοδος, χωρίς χρώματα, γεύση και μνήμες, όπως μας διηγείται και η ίδια. Μας περιγράφει:

[...] Εγώ εδώ μικρή, που δεν ξέρω γιατί με έκανα τόσο μεγάλη, μόνη μου με μια κούκλα, την πρώτη κούκλα που θυμάμαι που της είχα βγάλει τα μάτια για να δω τι είχαν από πίσω και που όπως βλέπεις και εγώ έχω κλειστά μάτια και όντως αυτή η περίοδος είναι πολύ άχρωμη, άγευστη και αν υπήρχε η λέξη θα έλεγα ά-μνήμη, δεν έχω μνήμες, δεν έχω... ένα στερητικό άλφα κυριαρχεί, αυτή είναι η πρώτη περίοδος[...]

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, η Ελένη παρατηρεί ότι στην απεικόνιση του παιδικού εαυτού της, έχει σχηματιστεί, άθελά της ένα αστέρι στα μαλλιά της. Συνειδητοποιεί ότι την στιγμή που ζωγράφιζε σκέφτηκε να φτιάξει και ένα κοκαλάκι στα μαλλιά, το οποίο ήταν υπαρκτό και είχε το σχήμα ενός λουλουδιού (όμοιο με αυτό του τρίτου πλαισίου), αλλά τελικά δεν το έφτιαξε γιατί ήταν μεταγενέστερο. Όμως, το αστεράκι μπήκε στη θέση που θα έμπαινε το κοκαλάκι, εάν το είχε σχηματίσει και το λουλούδι προέκυψε ασυνείδητα στο τρίτο πλαίσιο. Περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...]Δεν ξέρω αυτό μου ήρθε πρώτο στο μυαλό, δεν το σκέφτηκα πολύ, αυτή η μνήμη μου ήρθε, τώρα βλέπω εδώ, ένα κομμάτι είναι σαν αστέρι, το βλέπεις; [...]Και είναι αστείο γιατί ένα κομμάτι στα μαλλιά είναι σαν αστέρι και την ώρα που έφτιαχνα τα μαλλιά λίγο πριν, θυμήθηκα ένα, ένα τώρα καταλαβαίνω. Θυμήθηκα ένα κοκαλάκι που φορούσα σε μεταγενέστερη βέβαια ηλικία στην πρώτη Γυμνασίου το οποίο ήταν ένα τέτοιο λουλούδι (αναφέρεται το τελευταίο σχήμα της ζωγραφιάς), και το φορούσα πάντα εδώ στο πλάι και όταν έφτιαχνα τα μαλλιά σκέφτηκα να το κάνω και μετά λέω: μα εκεί είσαι πιο μικρή, δεν είσαι σε αυτήν την ηλικία που είχες το λουλούδι, αλλά έχει πλάκα γιατί βγήκε ένα αστέρι εκεί από μόνο του -αστεροχτυπημένο- και το λουλούδι βγήκε εκεί μετά. Ασυνείδητα.[...]

Ιχνογράφημα 4: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Ελένης.

Το δεύτερο πλαίσιο απεικονίζει τον παροντικό παιγνιδιάρικο εαυτό της Ελένης. Είναι σαφώς πιο χαρούμενος από τον παιδικό εαυτό, βρίσκεται σε μια ένταση και είναι σαν να χορεύει. Επίσης, μοιάζει και περισσότερο με παιδί, αυτός ο εαυτός. Όπως μας περιγράφει:

[...]το τώρα όπως βλέπεις είναι πορτοκαλόχρωμο έχει μια μεγάλη καρδιά, γελάει έχει μια χαρά, μια ένταση πάλι στο μαλλί και στα χέρια και το πόδι λίγο είναι σε χορευτική αυτή, ένα παιδί χαρούμενο είναι το τώρα. [...]

Το μελλοντικό στάδιο του παιγνιδιάρικου της εαυτού, απεικονίζεται όπως προείπαμε με ένα πολύχρωμο λουλούδι. Το λουλούδι αυτό, πιστεύει ότι είναι η ελπίδα της για ένα καλύτερο μέλλον, όπου θα μπορεί να αντιλαμβάνεται και η ίδια καλύτερα την ομορφιά που υπάρχει γύρω της. Όπως αναφέρει και η ίδια:

[...]Ναι, και το μέλλον είναι ένα πολύχρωμο λουλούδι που απαρτίζεται, κάθε πέταλό του, έχει άλλο χρώμα που είναι έτσι εμπειρίες, άνθρωποι, διάφορα πράγματα που είμαι εγώ, φωτεινό και ωραίο και είναι η ελπίδα μου για ένα καλύτερο αύριο προφανώς, βέβαια, και το σήμερα μια χαρά είναι αλλά ίσως στο αύριο μπορώ να βλέπω καλύτερα ακόμη την ομορφιά που υπάρχει γύρω μου, την οποία αντιλαμβάνομαι όταν με αφήνω αλλά δεν μπορώ πάντα να την νιώθω.

Τέλος, η Ελένη καθώς περιγράφει τη ζωγραφιά της συνειδητοποιεί ότι ίσως η κούκλα που της έβγαλε τα μάτια να ήταν η ίδια που είχε πληγωθεί και ότι ήταν και αυτή ένα λουλούδι ευαίσθητο και εύθραυστο, το οποίο κατάφερε όμως να μεγαλώσει και να ομορφύνει. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Το λουλούδι που πληγώναμε. [...]Πρώτα από όλα υπήρχε ένα δέντρο που πήγαινα με τις φίλες μου σε πολύ μικρή ηλικία και χαράζαμε τον κορμό του, με τα ονόματά μας και τα αγόρια που ήμασταν ερωτευμένες και τα κάναμε αυτό κατά καιρούς, δηλαδή, περνούσαν μήνες και μετά λέγαμε, πάμε στο δέντρο το οποίο ήταν κάπου μακριά, απ' τα σπίτια μας, δεν ξέρω γιατί μου ήρθε αυτή η ανάμνηση και με πήγε μετά στις πληγές που εγώ ένιωθα ότι κουβαλούσα ως παιδί ή μάλλον πρώτα ήρθαν οι πληγές και μετά το δέντρο και ύστερα μου ήρθε στο μυαλό ότι αυτό το, η κούκλα που της έβγαλα τα μάτια ήμουν εγώ που με είχαν πληγώσει και ύστερα σκέφτηκα ότι εγώ ήμουν αυτό το

λουλούδι που ήρθε μετά ή ήμουν και από τότε και δεν το ήξερα και γενικά ότι υπήρχε κάτι ευαίσθητο, μια ψυχή ευαίσθητη που πληγωνόταν, η δική μου, και που τελικά όμως, παρόλα αυτά παρέμεινε μέχρι το τέλος και μεγάλωσε κιόλας. Σαν να λέω ότι το λουλούδι που πληγώναμε ήταν αυτό, αυτό και να που είναι ακόμα εδώ. [...]Μεγάλωσε και ομόρφυνε και έγινε εγώ. [...]

7.2.4.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Ελένης

Παρατηρούμε ότι η Ελένη πέρασε ένα πολύ μοναχικό στάδιο κατά την παιδική της ηλικία, που συνοδευόταν από συναισθήματα θυμού και φόβου. Μεγαλώνοντας, η Ελένη μέσα από τα παιχνίδια στις γειτονιές και την απόκτηση σημαντικών φίλων, άρχισε να αντισταθμίζει τις δυσκολίες που υπήρχαν στο οικογενειακό της περιβάλλον και να λαμβάνει συναισθήματα χαράς, κάνοντας τους άλλους να γελάνε, παίζοντας, δηλαδή, τον ρόλο του διασκεδαστή. Επίσης, πολύ σημαντικές είναι για την Ελένη και οι φιλίες της εφηβείας της που κρατάνε μέχρι σήμερα. Η εισαγωγή της στη σχολή θεάτρου, ήταν ένα ακόμα μεγάλο κεφάλαιο για αυτήν αφού η φοίτηση εκεί της πρόσφερε νέους ορίζοντες, όπως αναφέρει και η ίδια, αλλά και βοήθεια ώστε να βρει τις ισορροπίες μέσα της, να δουλέψει τα «δύσκολα κομμάτια» της, την μοναξιά της και τον θυμό της, και να τελικά να αρχίζει να νιώθει καλά με τον εαυτό της. Ύστερα η Ελένη πέρασε στο κεφάλαιο του γάμου και της μητρότητας και μετά τον χωρισμό της με τον άντρα της ανακάλυψε το Θ.Π. που της άνοιξε ένα παράθυρο και τις έδωσε φως και έναν άλλο αέρα, όπως μας αναφέρει καθώς επίσης, της άνοιξε και νέους δρόμους στη ζωή της. Το Θ.Π. χώρεσε όλες τις εμπειρίες της, τις θετικές και τις αρνητικές, βοηθώντας την να μεταμορφώσει την άποψη που είχε για τον εαυτό της και να ζει πλέον τη ζωή της με ένα πιο παιγνιώδη τρόπο. Μέσα από το Θ.Π. και την θέαση και ανασκόπηση των κεφαλαίων της ζωής, την επεξεργασία των δύσκολων κεφαλαίων και ξανά-ανακάλυψη των ευχάριστων κεφαλαίων κατάλαβε πολλά για τον εαυτό της και «μέσα από πολύ πόνο και κόπο» πήρε πολύ χαρά. Άρχισε, επίσης, να μην λειτουργεί τόσο πολύ με την λογική και το μυαλό, να μην είναι τόσο τετράγωνη και αυστηρή, με τον εαυτό της και τους άλλους, αλλά να δίνει περισσότερη βαρύτητα στα συναισθήματά της, στα θέλω της και όχι στα «πρέπει». Έτσι, όλη αυτή η διαδικασία της έδωσε χάρισε μια θετικότερη στάση για τη ζωή και τον εαυτό της.

Πίνακας 4. Λειτουργίες Θ.Π. για Ελένη

1. Άνοιξε νέους δρόμους και νέα παράθυρα στην ζωή της.
2. Θέαση, ανασκόπηση και επεξεργασία των κεφαλαίων της ζωής.
3. Βοήθεια ως προς την μείωση των αυστηρών και επικριτικών στοιχείων της.
4. Βοήθεια ως προς το να λειτουργεί με βάση το συναίσθημα και τα «θέλω» της.
5. Θετικότερη στάση απέναντι στην ζωή
6. Κατανόηση της αξίας του παιχνιδιού στη ζωή και εφαρμογή του στην καθημερινή ζωή.

7.2.5. Υποκείμενο Μαργαρίτα (BB)

Η Μαργαρίτα είναι 34 χρονών, είναι μουσικός και ψυχολόγος και ζει και εργάζεται σε μια πόλη της Κρήτης. Είναι ανύπαντρη και δεν έχει παιδιά. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα, από μητέρα δασκάλα και πατέρα δικαστικό επιμελητή. Έχει μια αδερφή κατά ένα χρόνο μεγαλύτερη. Έχει τελειώσει την σχολή του Θ.Π. του Λάκη Κουρετζή και εμψυχώνει ομάδα παιδιών προσχολικής ηλικίας, στα πλαίσια της εκμάθησης μουσικής προπαιδείας.

7.2.5.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Μαργαρίτας

Το **πρώτο κεφάλαιο** στη ζωή της Μαργαρίτας αποτελούν τα παιδικά της χρόνια τα οποία ήταν αρκετά ευχάριστα και ξέγνοιαστα, με μια πολύ καλή σχέση με την αδερφή της, την οποία διατηρεί μέχρι και σήμερα, αλλά και με τους γονείς της. Τα μοναδικά κομμάτια που ανασύρει ως αρνητικές αναμνήσεις ήταν το γεγονός ότι ο πατέρας της απουσίαζε πολλές ώρες από το σπίτι και το ότι έδειχνε να έχει μια κάπως ιδιαίτερη αδυναμία στην αδερφή της (ενώ η μητέρα της έδειχνε αδυναμία στην ίδια) καθώς και το ότι ζούσε σε μια μεγαλούπολη.

[...]Λοιπόν, το αρνητικό είναι ότι δεν ένιωθα πάρα πολύ, ας πούμε τον πατέρα στον σπίτι, όχι όμως, δεν νομίζω ότι μου έλειπε η ουσιαστική ιδιότητα, μάλλον ο πατέρας με την ουσιαστική του ιδιότητα, δηλαδή η πατρική του φιγούρα, αλλά σαν πρόσωπο, ας πούμε, σαν παρουσία, που σημαίνει ότι μάλλον έλειπε πολλές ώρες από το σπίτι, αυτό. Εντάξει, τώρα, επίσης, αυτό τώρα, αφορά και την παιδική και την συνέχεια την εφηβική, αρχή της εφηβείας, νομίζω ότι με ενοχλούσε το ότι ζούσα στην Αθήνα, δηλαδή, πάντα είχα την τάση να θέλω να φύγω από την Αθήνα, αυτό από πολύ νωρίς, το αισθανόμουνα [...] και προφανώς θα είχε να κάνει με το ότι και ο πατέρας μου και η μάνα μου, τέλος πάντων έχουν και οι δύο χωριά[...]οπότε πηγαίναμε Χριστούγεννα, Πάσχα καλοκαίρι και εκεί περνούσα πάρα πολύ ωραία και πολύ, ξέρεις, υπήρχε αυτή η ελευθερία του χωριού να παίζω, να..., όλο αυτό το περιβάλλον, να..., ή ξέρω 'γω ή ο παππούς, η γιαγιά, και όλα αυτά, ενώ στην Αθήνα από την άλλη ήταν το σχολείο, τα μαθήματα, ξέρω 'γω, περιορισμένος χώρος για παιχνίδι, ζούσα στο κέντρο της Αθήνας[...]δεν νομίζω ότι το βίωσα πολύ τραυματικά, απλά σαν εικόνα, έτσι από την παιδική ηλικία, κάπως, ναι, δεν υπήρχε πολύ ο πατέρας στο σπίτι, ναι πιο πολλές ώρες με την μητέρα, ας πούμε, περνούσαμε, πολύ έντονη σχέση [...]Ότι πολύ έντονη σχέση με την αδερφή μου[...]δηλαδή, από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, οκ σαν δίδυμες, ρε παιδί μου μεγαλώναμε και αυτό συνεχίζεται μέχρι και σήμερα.[...]Ένα χρόνο μεγαλύτερη, οπότε, στην ουσία μεγαλώναμε μαζί, αλλά και... εννοώ, δηλαδή, χρονολογικά, ηλικιακά, μαζί, αλλά και ουσιαστικά είμαστε μαζί, δηλαδή, είμαστε και μέχρι σήμερα πολύ φίλες και ξέρεις έχουμε πολλά κοινά πράγματα και τέτοια. Ναι. Αυτό είναι πολύ ωραίο[...]Κοίτα εντάξει, ήμουν αρκετά ξέγνοιαστη όπως όλα τα παιδάκια που δεν τους συνέβαινε κάτι φοβερό τέλος πάντων στη ζωή του, θέλω να πω ότι εντάξει, η ίδια η παιδική ηλικία δίνει ρε παιδί μου ένα, αυτό την ξεγνοιασιά, ας πούμε, και την, κάτι ανάλαφρο και χαρούμενο, ναι, νομίζω ότι αυτό το είχα.[...]με τον μπαμπά μου, πως τα πήγαινα κάτι σαν να υπήρχε, έτσι ένα πράγμα ότι μάλλον είχε πιο πολύ αδυναμία, μεγαλύτερη αδυναμία στην αδερφή μου, νομίζω ναι, κάτι, υπήρχε ένα τέτοιο πράγμα, το οποίο, ναι, μάλλον, με τα χρόνια, [...]μειώθηκε η έντασή του, αλλά αν θυμάμαι καλά και αποκλείεται να μην θυμάμαι καλά γιατί αυτά τα πράγματα τα θυμόμαστε καλά, ναι, κάτι τέτοιο πρέπει να υπήρχε, τώρα, δεν μπορώ να το προσδιορίσω χρονικά, πότε και πως και τι, ναι, αυτό.[...]Ναι, έχω μια τέτοια αίσθηση, ναι.[...]Απ' την άλλη όμως, ίσως και η μάνα μου να έδειχνε μια αδυναμία, μην το πούμε αδυναμία, τέλος πάντων, κάτι έτσι ιδιαίτερο προς εμένα, οπότε να υπήρχε μια ισορροπία. Νομίζω υπάρχει κάτι τέτοιο[...]

Το **δεύτερο κεφάλαιο**, τοποθετείται από την Μαργαρίτα στην εφηβεία της, στην οποία μπήκε από πολύ μικρή και σωματικά και ψυχολογικά, είχε μεγάλη ανάπτυξη και όλοι την θεωρούσαν πολύ μεγαλύτερη από ότι έδειχνε. Επίσης, είχε πολύ υψηλή μυωπία και αυτό ήταν ένα από τα γεγονότα που βίωσε τραυματικά.

[...]νομίζω ότι πολύ νωρίς μπήκα στην εφηβεία και πρακτικά, ας πούμε, και σωματικά εννοώ και ουσιαστικά, και ψυχικά, εγκεφαλικά, αυτό, που σημαίνει, πολύ νωρίς άρχισα να προβληματίζομαι, ναι, ξέρεις όλα, εννοώ, όλους αυτούς τους προβληματισμούς της εφηβείας και να έχω επίσης, αυτές τις ψυχικές μεταπτώσεις της εφηβείας, τα σκαμπανεβάσματα, ναι. Αυτό, δηλαδή, η μετάβαση από την παιδικότητα στην εφηβεία, ήτανε...έτσι αυτό το θυμάμαι αρκετά έντονα. Ναι ότι ήταν κατ'...υπήρχε, μια έτσι..., ένας προβληματισμός, ας πούμε, μια θλίψη, μια...ότι κάτι τώρα αλλάζει και νομίζω ότι σχετικά νωρίς έγινε[...].Νομίζω στα έντεκα, ίσως και πιο νωρίς, ξέρω 'γω, εντάξει, έντεκα, τέλος πάντων, είχα αρχίσει να έχω περίοδο, ας πούμε, που έχει κάποιο, φυσικά παίζει ρόλο αυτό, για το σωματικό που είπα, το οργανικό, αλλά ίσως και λίγο πιο νωρίς, άρχισα έτσι να..., να νιώθω ότι μεγαλώνω, ρε παιδί μου, ότι δεν είμαι πια τόσο παιδάκι.[...]ότι, μάλλον ότι συμβαίνουν πράγματα που δεν μπορώ να τα ελέγξω, ότι αλλάζει το σώμα, ότι αλλάζουν κάποια πράγματα πάνω μου, που δεν είναι, ξέρεις, δεν καταλαβαίνω, μάλλον τι γίνεται, ξέρεις αυτό. Και ότι δεν είμαι πια τόσο χαρούμενη και ξέγνοιαστη. Αυτό. Α, επίσης, θυμάμαι ότι το ένιωθα έντονα αυτό, αλλά λίγο αργότερα, εντάξει όχι απ' τα δέκα πια, μην τρελαθούμε, λίγο αργότερα, ξέρω 'γω, 13, κάπου εκεί, ίσως, ναι 12-13, ότι, εκεί σε αυτή τη φάση που σου λέω που αλλάζει και το σώμα και ξέρω 'γω μπαίνεις σε τέτοιες διαδικασίες αισθανόμουν πολύ περίεργα με..., σε σχέση με την εικόνα μου, προς τους άλλους, κυρίως γιατί είχα αντιληφθεί ότι..., μάλλον δεν καταλάβαινα αν με βλέπουν σαν γυναίκα ή σαν παιδάκι ή σαν κοριτσάκι και πως πρέπει να είμαι και εγώ, δηλαδή, πως θα έπρεπε να ανταποκριθώ και εγώ σε αυτό [...]άρχισα να έχω μυωπία, η οποία μυωπία ανέβαινε με κάτι τρομερούς ρυθμούς, ας πούμε, σχεδόν, πρέπει να άλλαζα γυαλιά δυο φορές τον χρόνο ή μια φορά τον χρόνο, έστω, αλλά φαντάζεσαι και μιλάμε τώρα για εκείνη την εποχή, εντάξει τώρα τα γυαλιά πια είναι πολύ, ξέρεις, τα φτιάχνουν, τα λεπταίνουνε και τέτοια, τότε δεν υπήρχανε, ούτε μοντέρνα γυαλιά, ούτε παιδικά γυαλιά, ήταν κάτι απαίσια χοντρά γυαλιά, τα οποία πρέπει να φοράω. Ε, στην αρχή ως παιδάκι εντάξει, τα φόραγα, ε, παίζει να με ψιλοκοροϊδεύανε κιόλας τα παιδάκια, αλλά δεν έδινε σημασία, ε, μετά όταν μπήκαμε σε αυτήν την τρομερή εφηβεία που λέγαμε, αρχίσαν τα προβλήματα γιατί δεν μπορούσα να φοράω τα γυαλιά μου, ξέρεις έπρεπε να είμαι μια ωραία δεσποινίς, ας πούμε, πως είναι δυνατόν να φοράω αυτά τα χοντρά γυαλιά ε, και έκανα διάφορα, ξέρεις, συνέβαιναν διάφορα ευτράπελα, δεν τα φόραγα αλλά είχα μυωπία, οπότε ξέρεις δεν έβλεπα τους φίλους μου στο δρόμο, δεν χαιρετούσα αυτούς που έπρεπε να χαιρετάω, διάφορα, τέτοια κουλά, ναι, τέλος πάντων αυτό το είπα, πέρα από την πλάκα που έχει, αλλά ήταν πολύ..., ξέρεις με επηρέαζε πάρα πολύ ψυχολογικά, ρε παιδί μου, γιατί, ναι, μυωπία, επίσης, ξέρεις το βίωνα και αγχωτικά κάθε φορά που πήγαινα στο γιατρό, ξέρω 'γω, έκλαιγα, το βίωνα πολύ, σαν, έτσι, πολύ, πολύ στρες, ναι και αυτό νομίζω ότι το έχω, το διατηρώ νομίζω και μέχρι σήμερα κάπως, εντάξει, το ξεχνάω που και που αλλά πάντα υπάρχει, βέβαια, ευτυχώς κάποια στιγμή ανακαλύψαμε ότι υπάρχουν φακοί επαφής, μεγάλη ανακάλυψη ναι[...]. Έτσι λοιπόν, ναι αυτό με τα γυαλιά, ναι, ήτανε λίγο προβληματικό και στο σχολείο, γιατί νομίζω ότι πρέπει να με ψιλοκοροϊδεύανε, γυαλάκια, τζαμαρία, τέτοια, ξέρεις τα άλλα παιδάκια, τι άλλο. Αλλά γενικότερα καλές σχέσεις με το σχολείο, ναι ήθελα να πηγαίνω μ' άρεσε να βλέπω τους φίλους μου. Καλή μαθήτρια ήμουνα, όμως ήμουνα αρκετά, ειδικά στις τελευταίες τάξεις του δημοτικού ήμουνα αρκετά αυτό που λέγανε παλιά ζωηρή, άτακτη, το άτακτο παιδί, που όμως εντάξει τα πήγαινε καλά γιατί ήταν καλή μαθήτρια, δεν είχε, δεν αντιμετώπιζε προβλήματα με το σχολείο[...]

Η μεγαλούπολη, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, δεν ταίριαζε στην Μαργαρίτα και πάντα ήθελε να φύγει από εκεί και να ζήσει κάπου αλλού. Όταν πέρασε από τις Πανελλήνιες εξετάσεις, στην σχολή Ψυχολογίας, μακριά από την Αθήνα, στην Κρήτη, πραγματοποιήθηκε το «τρελό» της όνειρο, όπως αναφέρει, και ξεκινάει το **τρίτο κεφάλαιο** στη ζωή της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Τέλος πάντων, κάποια στιγμή έφυγα από την Αθήνα, πραγματοποιήθηκε το τρελό μου όνειρο, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια, εννοώ, εντάξει δεν χρειάστηκε να έρθω σε ρήξη με οικογένεια και τα λοιπά για να φύγω από το σπίτι, α, επίσης, ήθελα να φύγω από το σπίτι, απ' την εστία, και από, ναι, την οικογένεια, ήθελα, χωρίς να συμβαίνει κάτι πολύ, ξέρεις τίποτα φοβερές εντάσεις και τέτοια, γενικά, εντάξει, ήρεμη κατάσταση, αλλά εγώ είχα τάσεις φυγής, ρε παιδί μου, πάντα ήθελα να, να φύγω απ' το σπίτι και η μεγάλη ευκαιρία, ήρθε με το Πανεπιστήμιο[...]

Εκεί αρχίζει και ζει τα φοιτητικά της χρόνια, τα οποία είχαν πολύ έντονες συγκινήσεις, θετικές και αρνητικές, στις θετικές ανήκουν οι πρώτοι έρωτες και η ανέμελη ζωή, ενώ στις αρνητικές ανήκει ο θάνατος ενός πολύ καλού της φίλου, σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα, στο οποίο η Μαργαρίτα ήταν παρούσα. Εκτός από το πένθος και τη θλίψη της, η Μαργαρίτα, έπρεπε να αντιμετωπίσει και την μητέρα του φίλου της που σκοτώθηκε, η οποία την κατηγορούσε, μαζί με μια άλλη φίλη της, για το θάνατο του παιδιού της. Ήταν μια τραυματική για την ίδια εμπειρία, αλλά με τη βοήθεια και των γονιών της κατάφερε να συνέλθει και να συνεχίσει τη ζωή της. Περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...]γύρω στα τέσσερα χρόνια, εντάξει δεν μπορώ να πω ότι ήτανε, ήτανε γενικά μια περίοδος πολύ έντονων συγκινήσεων, πολύ έντονων στιγμών, αλλά αυτή η ένταση είχε να κάνει και με αρνητικά και θετικά, και γεγονότα και συναισθήματα. Τώρα ως προς τα αρνητικά, συναισθήματα που προκλήθηκαν από αρνητικά γεγονότα, τραγικά γεγονότα, αυτό που έτσι μπορώ να πω ότι με σημάδεψε, ας πούμε, ήταν η απ..., ο θάνατος, ενός φίλου, κολλητού, που αυτό συνέβη, εντάξει νομίζω ότι αυτό αξίζει να το πω, αξίζει; Δηλαδή, γιατί ήτανε πολύ σημαντικό για εμένα και ναι, με επηρέασε τρομερά, ας πούμε, και για πολλά χρόνια αργότερα και ψυχικά και πρακτικά, αλλά θα σου πω γιατί, τι εννοώ και πρακτικά, ε, εντάξει αυτός ήταν ένας κολλητός φίλος που είχαμε και συγγένεια και είχαμε μεγαλώσει και μαζί στο χωριό και ήμασταν πολύ κοντά, έτσι και αυτό συνέβη σε ένα ατύχημα που ήμουνα και εγώ μέσα, αυτοκινητιστικό που ήμουνα και εγώ μέσα στο αυτοκίνητο, οπότε φαντάσου, ξέρω 'γω, ήτανε οδηγός αυτός και σκοτώθηκε ο οδηγός που ήμουνα και εγώ μέσα και ένα φοβερό πράγμα, ναι αυτό στα 19, δηλαδή, σε αυτήν την περίοδο την φοιτητική και σαν να μην έφτανε αυτό το τρομερό και φοβερό, υπήρχανε και κάποια άλλα παρατράγουδα τα οποία, θα σου εξηγήσω τι, αυτός, η οικογένεια του παιδιού, τέλος πάντων, στην ουσία η μάνα του, γιατί είχε χάσει τον πάτερα του, είχε, ήτανε πολύ αρνητική από πριν, μάλλον, τέλος πάντων να στο πω αλλιώς, ήμασταν μια παρέα, εγώ, αυτός και μια κοπέλα, με την οποία είχανε σχέση ερωτική, αυτοί, ήταν πολύ μεγαλύτερή του, τέλος πάντων, η μάνα του δεν την ήθελε είχε και μια ιστορία, ήταν λίγο κα..., ξέρεις, εντός εισαγωγικών, κακόφημη[...]και η μάνα ξέρεις δεν την γούσταρε καθόλου και σκέψου τότε σε αυτό το δυστύχημα ήμασταν αυτός, εγώ και η κοπέλα, δηλαδή, ότι χειρότερο, το πακετάκι ήταν απίστευτο και μετά, εντάξει, σκέψου ότι αυτό έγινε και σε χωριό, τα κουτσομπολιά ήταν απίστευτα, δηλαδή, εγώ είχα σοκαριστεί, δηλαδή, δεν μπορούσα να συνέλθω, εντάξει εγώ δεν είχα πάθει τίποτα σωματικά, αλλά ψυχολογικά ήταν ήμουνα έτοιμη, ξέρω 'γω, να με στείλουν στο ψυχιατρείο γιατί τα είχα παίξει, ας πούμε, από αυτά που άκουγα μετά, δεν... όχι απ' το ατύχημα, εντάξει και από το ατύχημα, εννοείται χάσαμε τον φίλο μας, ξέρω 'γω, αλλά το τι λέγανε στο χωριό, δεν

μπορείς να φανταστείς και η, μέχρι που η μάνα του παιδιού, ήθελα να μας κάνει δικαστήριο, να πει, να βάλει ψευδομάρτυρες να πούνε ότι οδηγούσε η κοπέλα ή εγώ, που δεν έχω διπλ..., δεν έχω μέχρι σήμερα δίπλωμα, τέλος πάντων, οπότε δεν μπορούσε να το στηρίξει και ότι εμείς φταίγαμε, ας πούμε, που σκοτώθηκε αυτός, δηλαδή, εντάξει η κακία της σε όλο το μεγαλείο, η κακεντρέχεια[...].Ναι, εντάξει της βγήκε, ναι, ο πόνος σίγουρα, αλλά ήτανε και από πριν, ξέρεις, δεν ήτανε μόνο..., ήτανε φοβερά προκατειλημμένη ενάντια στην κοπέλα κυρίως, όχι σε μένα, εντάξει, αλλά με πήρε η μπάλα, ας πούμε, τέλος πάντων και αυτό ήτανε ένα πολύ, μια πολύ, πολύ, πολύ, πολύ δύσκολη περίοδος, γιατί εντάξει και μικρή ήμουνα σχετικά και πώς να το αντιμετωπίσεις αυτό τώρα, είναι κάπως ζόρικα, ας πούμε, γιατί έχεις να παλέψεις με πράγματα που δεν τα ξέρεις τώρα, τι είναι αυτά; Ξέρεις σε ένα χωριό, που όλοι πέφτουν πάνω σου[...].Τέλος πάντων και οι γονείς μου είχανε σοκαριστεί εντάξει με όλα αυτά, με βοηθήσανε πάρα πολύ βέβαια, εντάξει, επόμενο ήταν, αλλά ήτανε πολύ ζόρι αυτό. Αυτό με επηρέασε πάρα πολύ.[...]

Η Μαργαρίτα όμως συνέχισε τη ζωή της, έκανε και πολλούς φίλους και γνώρισε και τον μεγάλο της έρωτα, ο οποίος αποτελεί ένα μεγάλο υποκεφάλαιο, του κεφαλαίου των φοιτητικών της χρόνων και που συνεχίζεται και σε επόμενα κεφάλαια της ζωής της, αφού η σχέση τους κράτησε περίπου 10 χρόνια. Αρχικά, μετακόμισε μαζί του για λίγο, σε μια άλλη πόλη της Ελλάδας, μετά επέστρεψαν στην Κρήτη όπου και ολοκλήρωσε τις σπουδές της στην Ψυχολογία. Όπως αναφέρει:

[...]τον γνώρισα εδώ (εννοεί στην Κρήτη) και πήγαμε μαζί στη (πόλη της Ελλάδας), πήγαμε να ζήσουμε τον μεγάλο μας έρωτα, τον παθιασμένο[...].Μείναμε περίπου, εφτά οχτώ μήνες [...]Μετά ναι, γυρίσαμε Κρήτη, εγώ ήθελα να τελειώσω τη σχολή, είχα ακόμα κάτι μαθήματα και του (όνομα συντρόφου) του άρεσε πάρα πολύ η ιδέα να μείνει στην Κρήτη, να φύγει έτσι από μεγάλη πόλη και τέτοια και ναι, ήρθαμε εδώ, μείναμε λίγο στο χωριό [...]που ναι, τελείωσα εν τω μεταξύ τη σχολή[...]

Το επόμενο υποκεφάλαιο, που διαρκεί δύο χρόνια, ξεκινάει με την ολοκλήρωση των σπουδών της στην Ψυχολογία και τη μετακόμιση σε μια άλλη πόλη της Κρήτης, μαζί με τον σύντροφό της, με σκοπό να ολοκληρώσει τις σπουδές της στη μουσική, όπως και έκανε. Το υποκεφάλαιο αυτό είναι πολύ ευχάριστο για την Μαργαρίτα και αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό, στην αίσθηση του απόλυτου ταιριάσματος με τον σύντροφό της, αλλά και στην όμορφη καθημερινότητα της κοινής τους ζωής. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]ο (όνομα συντρόφου) ψιλό-δούλευε εγώ [...]όταν ήμουνα μικρή, είχα ξεκινήσει εκεί μουσική, στο Ωδείο, πιάνο, και μετά το συνέχισα, όταν ήρθα εδώ, σαν φοιτήτρια και το συνέχισα [...]ξαναπήγα (σε μια άλλη πόλη της Κρήτης) και για αυτό το λόγο, για να τελειώσω με το ωδείο[...].το είχα αφήσει στη μέση και αυτό, ναι. Και ήταν πολύ ωραία, πολύ ενδιαφέρουσα περίοδος της ζωής μου αυτή[...].κοίτα σίγουρα το φοιτητικό του Ρεθύμνου είναι ένα κεφάλαιο από μόνο του και μετά πάμε ναι, στα υπόλοιπα, υποκεφάλαια, υποπεριόδους, αλλά ήταν πάρα πολύ ωραία και λόγο του (όνομα συντρόφου) που εντάξει ήταν μια σχέση πολύ, μάλλον, είχα την αίσθηση, εννοείται ότι τον ερωτεύτηκα, με ερωτεύτηκε, πολύ ωραία, οκ, όλα αυτά, αλλά ήτανε πολύ ωραίο ότι ένιωθα ότι υπήρχε ένα απόλυτο ταιρίασμα, ρε παιδί μου, πώς να στο πω, εννοώ σαν προσωπικότητες[...].γιατί εντάξει, προφανώς μπορεί να νιώθεις ότι σε ελκύει πάρα πολύ κάποιος και θέλεις να είσαι μαζί του, ας πούμε, και νιώθεις ερωτευμένη, αλλά να μην υπάρχει..., να θεωρείς ότι τελικά είστε πολύ διαφορετικές προσωπικότητες και δεν ξέρω και αν πρέπει δηλαδή, να, στη σχέση, να είναι, να μοιάζουν πολύ οι άνθρωποι, μάλλον, μοιάζουν, δεν θεωρώ ότι μοιάζουμε με τον (όνομα συντρόφου), όχι, αλλά υπάρχει, υπήρχε ένα ταιρίασμα, πώς να το πω, δεν

μπορώ να το εκφράσω διαφορετικά, εντάξει και βέβαια αυτό το ταίριασμα είχε να κάνει και με το ότι μας άρεσαν πολλά πράγματα, ας πούμε, κοινά και κοινές, ξέρω 'γω, και ιδεολογικά ήμασταν κοντά και μας άρεσαν τα ίδια πράγματα, πώς να στο πω και σε πιο απλά και στην καθημερινότητα. [...]ήτανε μια πολύ, έτσι ουσιαστική περίοδος, ζωντανή έκανα πολλά πράγματα και πολλές δραστηριότητες, εντάξει τότε ήμασταν αρκετά πολιτικοποιημένοι, κάναμε διάφορα πράγματα, ας πούμε, ξέρεις, οργανωμένοι σε διάφορα, ξέρω 'γω, από εδώ από εκεί, στέκια, καταλήψεις, κατεβαίναμε σε πορείες, διάφορα τέτοια, τα οποία τότε, εντάξει, ακόμα τα θεωρώ σημαντικά, αλλά τότε ειδικά, θεωρούσα ότι είναι, ότι δεν θα μπορούσα, ας πούμε, να ζήσω χωρίς να κάνω αυτά τα πράγματα, δηλαδή, έτσι, πιο, θεωρούσα ότι έπρεπε να είναι κανείς ενεργός, ας πούμε, σε αυτά τα πράγματα, όχι απλά να σκέφτεται, να τα αντιμετωπίζει σαν ιδεολογία και αυτό τότε πραγματώθηκε και με την παρέα, υπήρχε μια συλλογική κατάσταση, ας πούμε μια παρέα ανθρώπων, ένας πυρήνας ανθρώπων που κάναμε τα ίδια πράγματα και σε αυτό το επίπεδο και ήταν πολύ ουσιαστικό για εμένα σε εκείνη τη φάση και ήταν και περίοδος φοβερής διασκέδασης, πολύ γλέντι, πολύ, πολύ, πολύ[...]καλά με την καθημερινότητα και μάλλον, τα φέρναμε λίγο δύσκολα, ξέρω 'γω, οικονομικά και τέτοια αλλά δεν μας ένοιαζε γιατί είχαμε άλλα, άλλες προτεραιότητες, ξέρεις ήταν αυτό το λίγο, πώς να το πω, φοιτητικό ή μεταφοιτητικό, γιατί μένεις σε ένα σπίτι χάλια, αλλά δεν σε νοιάζει, ξέρεις γιατί δεν το χρησιμοποιείς και πολύ αυτό το σπίτι, πηγαίνεις μόνο για ύπνο και κάνεις άλλα πράγματα εκτός σπιτιού[...]

Το **τέταρτο κεφάλαιο** στη ζωή της Μαργαρίτας ξεκίνησε όταν ένωσε την ανάγκη να φύγει «για κάπου αλλού», όπως μας λέει. Έφυγε από την Ελλάδα και πήγε στο Παρίσι για μεταπτυχιακό. Εκεί πέρασε 2 ευχάριστα σε γενικές γραμμές χρόνια, αλλά κάποια στιγμή κουράστηκε από την σκληρή μεγαλούπολη και αποφάσισε να επιστρέψει στην Ελλάδα. Όπως αναφέρει:

[...]μάλλον πιο πολύ προέκυψε κι αυτό από την ανάγκη να φύγω για κάπου αλλού, και είχαν περάσει και, είχε να κάνει και αυτό και με τη σχέση μου, είχαμε περάσει ήδη, δυόμισι χρόνια με τον (όνομα συντρόφου) και κάπου είχε αρχίσει να κουράζεται το πράγμα, να μας κουράζει, επίσης, συνέπεσε το γεγονός ότι και η αδερφή μου ήθελε, ήτανε στην ίδια φάση, δηλαδή, εννοώ θα ήθελε και αυτή να κάνει κάτι με μεταπτυχιακές σπουδές, αυτά που μας ενδιέφεραν δεν θα μπορούσαμε να τα βρούμε στην Ελλάδα, τέλος πάντων και οι δικοί μας ήταν διατεθειμένοι, ας πούμε, να μας στηρίξουν οικονομικά για να κάνουμε κάτι έξω και έτσι προέκυψε το, η Γαλλία [...]όπως είναι σκληρές όλες οι...κουραστικές και ξέρεις...πώς να το πω, δύσκολες στην καθημερινότητά τους, ρε παιδί μου, οι μεγαλουπόλεις, ε, και νομίζω ότι, ναι το βίωσα και εγώ αυτό και κάποια στιγμή, ενώ γενικότερα περνούσα, παρόλο ότι που περνούσα πολύ καλά, κάποια στιγμή κουράστηκα στο Παρίσι, ας ξαναγυρίσω πίσω στη χαλαρότητα, στον ήλιο τον ελληνικό, ναι[...]

Το **πέμπτο κεφάλαιο** ξεκινάει με την επιστροφή της στην Ελλάδα και στην Κρήτη, όπου ξαναέσμιξε με τον σύντροφό της, χωρίς όμως να υπάρχει τόσο έντονο το αίσθημα του «εμείς». Ταυτόχρονα άρχισε να δουλεύει ως εκπαιδευτικός στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση και ξεκίνησε και το διδακτορικό της. Εκείνη τη περίοδο, μια φίλη της, της μίλησε για τη σχολή του Θ.Π. στο Ηράκλειο και επειδή πάντα ήθελε να ασχοληθεί με το θέατρο, αλλά δεν τα είχε καταφέρει σκέφτηκε να το ξεκινήσει. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]πάντα είχα ένα, μια ιδέα, ας πούμε, κάτι τώρα, όνειρο, μάλλον δεν ήταν ακριβώς όνειρο, τέλος πάντων είχα πολλά όνειρα, αλλά τέλος πάντων, ένα από αυτά ήτανε, θα ήθελα να ασχοληθώ με θέατρο, πάντα υπήρχε αυτό έτσι στο μυαλό μου, τελικά, δεν

έκανα κάτι [...] νομίζω ότι δεν έμεινε καν σαν απωθημένο, πω, πω, δεν το έκανα, ξέρω 'γω, καμία σχέση, ίσως, όμως και το Θ.Π. να ήταν ένας τρόπος να το..., ναι, να εισβάλλω λίγο σ' αυτό το χώρο, έτσι, με διαμέσου, ξέρω 'γω, εντάξει μέσω μιας άλλης οδού, αλλά, εντάξει, έτσι κι αλλιώς, ναι, υπάρχει μια ουσιαστική σχέση μεταξύ Θ.Π. και θεάτρου, οπότε, ναι, ίσως, βοήθησε, ας πούμε, να εκπληρώσω αυτήν την ανάγκη που είχα από μικρή, το ένιωθα αυτό[...]

Η Μαργαρίτα ένιωσε συγκλονιστικά στο Θ.Π. όταν για πρώτη, ίσως, φορά βίωσε το σώμα της, με τρόπους που μέχρι τότε δεν είχε ξαναβιώσει. Άρχισε να νιώθει ότι μπορούσε να φτάσει σε ένα επίπεδο όπου μπορούσε να εκφράσει τα πάντα μέσω του σώματός της. Επίσης, το Θ.Π. την βοήθησε να μάθει να εκτίθεται σε άλλους, χωρίς να φοβάται και όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, πιστεύει ότι πριν το Θ.Π. ίσως και να μην δεχόταν να δώσει αυτήν την συνέντευξη στο συνεντευκτή:

[...] κάποιες φορές ήτανε συγκλονιστικό το πώς ένιωθα εκεί μέσα, καταρχήν αυτό που ήταν πολύ έντονο το θυμάμαι, δηλαδή, ήταν πολύ ζωντανή μνήμη αυτή ότι νιώθεις ότι αλλάζει η σχέση με το σώμα σου, εντάξει, κάποιες στιγμές αισθάνεσαι ένα επίπεδο, εντάξει, ειδικά αν είσαι πολύ συγκεντρωμένος και βιώνεις, ας πούμε, έτσι, με τις αισθήσεις σου, τις ασκήσεις και τα ότι κάνεις εκεί μέσα, φτάνεις σε ένα επίπεδο να νομίζεις ότι εντάξει μπορείς να κάνεις τα πάντα, να εκφράσεις τα πάντα, τέλος πάντων πάρα πολλά πράγματα, ρε παιδί μου, με το σώμα σου και είναι απίστευτο αυτό το πράγμα, η σωματική έκφραση, επίσης, εμένα με βοήθησε πάρα πολύ στο επίπεδο, πώς να το πω, ας πούμε, δεν μ' άρεσε μέχρι τότε, δεν μ' άρεσε; δεν είχα άνεση στο να εκτίθεται σε ανθρώπους, παράδειγμα, αυτό που κάνουμε τώρα, ακόμα και αν είναι σε αυτό το επίπεδο που είμαστε, ξέρεις, δύο άτομα, είναι πολύ φιλικό το κλίμα, εσένα σε εμπιστεύομαι, ας πούμε, παρόλο που δεν σε ξέρω, αλλά εντάξει, τέλος πάντων σε εμπιστεύομαι. [...] Αλλά νομίζω, ότι πριν από κάποια χρόνια και κυρίως πριν από το Θ.Π., δεν θα το έκανα εύκολα, δηλαδή, έστω, έως και δεν θα το έκανα καθόλου, δηλαδή, δεν θα μπορούσα να..., θα το θεωρούσα έκθεση, ρε παιδί μου, αυτό το πράγμα και πολύ περισσότερο όταν φαντάσου, τώρα όταν, καλείσαι, ας πούμε να βγεις σε ένα, σε μια σκηνή, έτσι και να έχεις από κάτω κόσμο, να σε κοιτάει έτσι, εντάξει γιατί άλλο όταν κάνεις εμπύχωση ρε παιδί μου, αλλά εκεί στις ασκήσεις που κάναμε στην κατάρτιση υπήρχε πάρα πολύ αυτό ότι βγαίνεις στη σκηνή και κάνεις πράγματα και όχι απλά μιλάς για τον εαυτό σου βασικά, εκφράζεις με το σώμα σου πράγματα για τον εαυτό σου, ας πούμε, ή παίζεις, εντός εισαγωγικών, έτσι, αυτό, πράγματα της ζωής σου, κεφάλαια της ζωής σου, αυτό είναι απίστευτο [...] Τέλος πάντων αυτά τα δύο πράγματα, δηλαδή, απ' τη μια η σωματική έκφραση και από την άλλη το ότι αυτή η απελευθέρωση, να απελευθερώνεσαι, ας πούμε, και να μπορείς εκτίθεσαι σε ανθρώπους που είτε τους ξέρεις, είτε όχι, είτε τους εμπιστεύεσαι είτε όχι[...]

Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της φοίτησής της στη σχολή του Θ.Π. η Μαργαρίτα και ο σύντροφός της, άρχισαν να μην έχουν την επικοινωνία που είχαν κάποτε και άρχισαν να δημιουργούνται εντάσεις και προστριβές. Η Μαργαρίτα θυμάται πως συχνά πήγαινε στο Θ.Π., έχοντας πρώτα καυγαδίσει με τον σύντρόφό της. Όντας πολύ ευαίσθητη, επηρεαζόταν πολύ από τους τσακωμούς αυτούς, γινόταν «χάλια», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και έφτανε στο Θ.Π. με μια φοβερή ένταση. Ωστόσο, μέσα από τις διαδικασίες του Θ.Π. κατάφερε να χαλαρώνει, και ένιωθε ότι την βοηθούσε στο να απελευθερωθεί αυτή η ένταση, αυτό το «ψυχικό φορτίο», αλλά ταυτόχρονα και στο να συγκεντρωθεί ώστε να βρει «την άκρη του νήματος». Στο τέταρτο έτος της σχολής ο σύντροφός της μετακόμισε σε άλλη πόλη της Ελλάδας και η Μαργαρίτα άρχισε να αισθάνεται καλύτερα με την καθημερινή της ζωή και να υπάρχει μια ψυχική ανάταση. Τελικά το ζευγάρι χώρισε, αφού έμειναν πρώτα για λίγο καιρό χώρια. Όπως περιγράφει η Μαργαρίτα:

[...]ότι δεν ήμουνα καλά με τον σύντροφό μου[...]δηλαδή όλα έδειχναν ότι ξέρεις είχαν πάρει την κάτω βόλτα, ξέρεις, υπήρχε μια φθίνουσα πορεία στη σχέση και να βαδίζαμε ας πούμε προς το..., το τελευταίο στάδιο, της σχέσης, μας, αυτό εντάξει, υπήρχαν πολλές εντάσεις, ξέρεις, συγκρούσεις, προστριβές, καυγάδες και τέτοια και θυμάμαι ότι πολλές φορές πήγαινα στο Θ.Π. έχοντας καυγαδίσει, ας πούμε, με τον (όνομα συντρόφου), οπότε εντάξει με βοηθούσε να..., ενώ στην αρχή πήγαινα με πάρα πολύ ένταση και λίγο χαμένη από τον τσακωμό, ας πούμε, και μετά με βοηθούσε, με βοηθούσε πολύ αυτό και να χαλαρώσω αλλά και να..., ξέρεις, να βρω λίγο την άκρη του νήματος, αυτό δηλαδή, αυτά τα δύο πράγματα και να απελευθερωθεί λίγο..., να απελευθερωθώ από το φορτίο, ας πούμε το ψυχικό, αλλά για να συγκεντρωθώ, γιατί ξέρεις, εγώ γενικώς, είμαι πολύ ευαίσθητη, μάλλον, δεν μπορώ, δεν μου πάει το να..., να μου πεις και ποιος δεν είναι, αλλά εντάξει, άλλοι ίσως το βιώνουνε και..., ξέρεις το να καυγαδίσουν, να μαλώσουν με κάποιον, ας πούμε, τον τσακωμό, μπορεί να είναι και πιο εύκολο και το βιώνουν σαν..., ξέρεις ότι θα φτάσω εκεί, ας πούμε, να απελευθερωθεί η ένταση, ξέρω 'γω, να εκτονωθεί αυτό το πράγμα, εγώ δεν νομίζω ότι, δηλαδή, είμαι πολύ χειρότερα μετά, πάντα, σχεδόν πάντα, εγώ γίνομαι χάλια, πέφτω κάτω και...ξέρω 'γω, δεν μπορώ να συνέλθω ακόμα και σε όχι πολύ χοντρούς καυγάδες, εντάξει. Οπότε ξέρεις χανόμουνα λίγο και εκεί το να κάνεις πράγματα, ας πούμε, σε αυτό το πλαίσιο, στο Θ.Π., εντάξει με βοηθούσε πάρα πολύ σε αυτό. Ναι, αυτή ήταν η πρώτη περίοδος, των καυγάδων, μετά νομίζω στο τέταρτο έτος, εκεί τρίτο με τέταρτο έτος, είπαμε με τον (όνομα συντρόφου) ότι εντάξει μάλλον, δεν έχουμε μέλλον και, βέβαια, δεν το οριστικοποιήσαμε, ας πούμε, δεν είπαμε τώρα χωρίζουμε, γιατί μάλλον μας ήταν πολύ δύσκολο, επειδή είχαμε περάσει πάρα πολλά χρόνια μαζί και όταν μάλλον περνάς και πάρα πολλά χρόνια μαζί και δεν συμβαίνει και κάτι τρομερό για να χωρίσεις, να πεις εντάξει σε αφήνω, μ' αφήνεις, ξέρεις να συμβεί κάτι, απλά η σχέση ξέρεις αρχίζει και υπάρχει κορεσμός, ή αυτό που σου λέω, ξέρω 'γω, κάτι δεν πήγαινε καλά αλλά χωρίς να υπάρχει ένας πολύ συγκεκριμένος λόγος, οπότε, δεν είπαμε ότι χωρίζουμε, αλλά κάποια στιγμή και ο (όνομα συντρόφου) ξέρεις λέει θα πάω στη (πόλη της Ελλάδας), εντάξει αυτό εγώ το θεώρησα πολύ μεγάλη απελευθέρωση, εντάξει, μετά ήμουνα άλλος άνθρωπος, πραγματικά και αυτό πρέπει να συνέβη στο τέταρτο έτος, αν δεν κάνω λάθος, εκεί τρίτο με τέταρτο έτος, ναι, το οποίο ήτανε, παρόλο που τέλος πάντων σε αυτό το τέταρτο έτος σου λέω είχα όλο αυτό το φόρτο της δουλειάς με το Θ.Π. με τις εργασίες, ταυτόχρονα αισθανόμουν πολύ ελεύθερη και ξέρεις στην καθημερινότητα, ας πούμε, στο σπίτι κι αυτά, επειδή, ξέρεις είχε, ο (όνομα συντρόφου) ήταν αλλού και ήμουνα μόνη μου πια να σκέφτομαι πράγματα, ας πούμε, και να λειτουργώ έτσι μόνη μου πιο ελεύθερη, και δεν είχα και αυτό το στοιχείο, ας πούμε, του καθημερινού καυγά που είχαμε πριν, ναι, νομίζω ότι ήμουνα πολύ καλά σε εκείνη τη φάση [...].

Με τον χωρισμό και το τέλος της φοίτησης στο Θ.Π., έκλεισε και το πέμπτο κεφάλαιο της ζωής της. Στο παροντικό κεφάλαιο **το έκτο**, προσπαθεί να τελειώσει και το διδακτορικό της, ενώ παράλληλα εργάζεται. Ύστερα από την προηγούμενη μακροχρόνια σχέση της, δεν έχει συνάψει καινούργια.

[...] Εντάξει, έχουνε μπει διάφορα ζητήματα, που πρέπει να λυθούν, όπως αυτό με την δουλειά, είπαμε ότι άργησα να ωριμάσω, τελικά, ωρίμασα, ξέρεις, αυτή τη χρονιά, ωρίμασα, κατάλαβα ότι πρέπει να βρω μια δουλειά που να είναι κάπως μόνιμη και να μου αποφέρει ένα εισόδημα έτσι ικανό να με βοηθήσει να ζήσω, να επιβιώνω χωρίς πρόβλημα και χωρίς την βοήθεια της οικογένειας, να απογαλακτιστώ επιτέλους, εντελώς. Ένα άλλο ζήτημα που μπαίνει γιατί περνάει ο χρόνος, ας πούμε, γιατί ο χρόνος είναι αδυσώπητος, είναι αυτό με το θέμα, εντάξει να μην πω οικογένειας, γιατί δεν είναι ακριβώς έτσι, εννοώ, με την δική μου οικογένεια, με την οικογένεια που θα 'θελα να έχω αλλά δεν είναι ακριβώς έτσι, πιο πολύ είναι με την ανάγκη, ας πούμε, την

ανάγκη; Δεν ξέρω, αν είναι τόσο- τόσο βαθιά ανάγκη δική μου, ας πούμε, να έχω ένα παιδί ή άγχος περισσότερο ότι ξέρεις περνάει ο καιρός, και ναι περνάν τα χρόνια εντάξει δεν μπορώ να το κάνω και..., δεν είναι πάντα ανοιχτή αυτή η πόρτα αυτό ναι, έτσι μπαίνει ένα τέτοιο ζήτημα με πιέζει, είναι έτσι ένας στρεσογόνος, ένας στρεσογόνος παράγοντας, αυτήν την περίοδο, τι άλλο; [...].

Για το μέλλον, η Μαργαρίτα φαντάζεται ένα σύντροφο με τον οποίο να μπορεί να κάνει μαζί του οικογένεια, καθώς και να έχει τα αγαπημένα της πρόσωπα κοντά της, να σταθεροποιηθεί στο εργασιακό κομμάτι αλλά και να καταφέρει να μην αλλοτριωθεί σαν άνθρωπος.

[...] Είναι μέσα στα σχέδια. Ναι, αυτό θα ήθελα να γίνει, νομίζω ότι αν δεν γίνει Θα με χαλάσει, πολύ, θα χαλαστώ, ρε παιδί μου, θα το πάρω πολύ βαριά, νομίζω, δηλαδή, δεν νομίζω, είμαι σίγουρη, δύσκολα θα το αντιμετωπίσω, οπότε, προτιμώ να γίνει, γενικώς, το λέω, το λέω για να το ακούσω εγώ, ναι, καταρχήν εντάξει, αλλά, ξέρεις, δεν αφορά μόνο εμένα, δεν είναι μόνο δική μου επιλογή, τώρα εντάξει, ελπίζω να υπάρξει κάποιος που να συμπέσουν οι επιθυμίες μας, ρε παιδί μου, εντάξει πέρα από το, απ' την οποιαδήποτε, εντάξει, κάτι ερωτικό που θα δημιουργηθεί, να υπάρχει και αυτή η επιθυμία, εντάξει, γιατί δεν είναι μόνο..., πολλές ερωτικές καταστάσεις, μπορεί να δημιουργηθούν και περιπέτειες, ναι, αλλά το να φτάσεις στο σημείο να καταλήξεις, ας πούμε, με κάποιον που να έχετε τις ίδιες επιθυμίες και κυρίως αυτό που είναι..., εντάξει νομίζω ότι τους άντρες τους τρομάζει λίγο η ιδέα...οπότε, ναι, θα δούμε [...]. Ναι, φαντάζομαι και επιθυμώ, ας πούμε, να έχω μια πολύ ουσιαστική σχέση με έναν άνθρωπο, ας πούμε, [...] εντάξει, δεν θα ήθελα, απλά επειδή, πρέπει, ας πούμε, να κάνω ένα παιδί, να κάνω οικογένεια, να βρεθώ, ας πούμε σε μια σύμβαση, εντάξει, που γενικώς, δεν είμαι άνθρωπος, ας πούμε, των συμβάσεων, αλλά πολλοί το έχουν πει αυτό και εντάξει, επειδή πέρα από τις επιθυμίες μας υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που μας πιέζουν και μπορεί να καταλήξουμε, ας πούμε, να κάνουμε πράγματα που ίσως να μην τα θέλαμε τόσο πολύ, ελπίζω να μη μου συμβεί αυτό λοιπόν, και ελπίζω να καταλήξω να είμαι με κάποιον που εντάξει θα έχουμε ουσιαστική σχέση και ουσιαστική επικοινωνία, ας πούμε, εντάξει και θα ήταν πολύ καλό με αυτόν να κάνω, αυτό το παιδί. Τώρα εντάξει, και άλλα μπορώ να φανταστώ, ας πούμε, να συμβαίνουν, ε, φαντάζομαι, τώρα το φαντάζομαι είναι, έχει να κάνει πιο πολύ με το τι επιθυμώ, δηλαδή, εντάξει, αυτή είναι η λέξη τώρα που ταιριάζει, επιτέλους να επειδή μάλλον έχω ξεφύγει από το..., έχω ξεπεράσει μάλλον το στάδιο του, να κινούμαι πολύ, να μετακινούμαι, να αλλάζω σπίτια, να αλλάζω χώρους, τώρα έχω περισσότερο την ανάγκη, ας πούμε, να αντιλαμβάνομαι τον εαυτό μου κάπου σαν μόνιμο κάτοικο, ας πούμε, μιας πόλης, μιας κατάστασης, να έχω μια βάση, ναι, να μην είμαι, ξέρω 'γω...εντάξει κάποια περίοδο μου λέγανε που μένεις και λέω, ε, μ, στο Πάνορμο; Ναι, μάλλον στο Πάνορμο, αλλά εντάξει μπορεί και στη Γαλλία, αλλά και στο Ρέθυμνο...Ναι, νομίζω δεν είναι κακό μερικές φορές να είσαι...εντάξει, μένω εκεί, δουλεύω εκεί. Τι άλλο επιθυμώ; Καλά πάρα πολλά πράγματα, εντάξει. Να έχω κάποιους ανθρώπους, δίπλα μου, που είναι πολύ σημαντικοί για εμένα και τους χρειάζομαι και εντάξει, αυτά τα πράγματα που επιθυμούν όλοι οι άνθρωποι, ας πούμε, εντάξει, να μην αλλοτριωθώ, ιδιαίτερα, να παραμείνω, έτσι σε κάποια πράγματα, τέλος πάντων να το πω απλοϊκά ρε παιδί μου, να μην χαλάσω.[...]Να εξελιχθώ βέβαια, δεν θεωρώ ότι..., ναι εννοείται αυτό, απλά αναφέρθηκα στο...ξέρεις αυτό θα μπορούσε να συμβεί, το εν δυνάμει αρνητικό, τώρα το άλλο εννοείται ότι είναι επιθυμητό, φυσικά. Να, ναι, να βελτιωθώ [...].

7.2.5.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Μαργαρίτας

Η Μαργαρίτα χωρίζει τη ζωή της σε τρία στάδια παιχνιδιού. Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει τα παιχνίδια της παιδικής ηλικίας, με την καθιερωμένη έννοια του

παιχνιδιού, δηλαδή, τα κινητικά, τα επιτραπέζια, τα ομαδικά, κ.ά. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Υπάρχουν διάφοροι τρόποι να χωρίσω τη ζωή μου σε στάδια σε σχέση με το παιχνίδι, εμένα αυτό που θα μου άρεσε τώρα, θα ήταν να βάλω, να την χωρίσω σε δύο μεγάλα στάδια, όπου το πρώτο είναι, αφορά τα παιχνίδια της παιδικής ηλικίας που δεν σημαίνει ότι δεν τα παίζω και σήμερα, αλλά που είναι παιχνίδια, τι να πω τώρα με την αυστηρή έννοια του παιχνιδιού; Την πιο...ξέρω 'γω, αυτά που ο πιο πολύς κόσμος εννοεί όταν λέει παιχνίδια, ξέρω 'γω κινητικά παιχνίδια, επιτραπέζια παιχνίδια, ξέρω 'γω, ομαδικά παιχνίδια, αυτό είναι το πρώτο[...] «Ο χρόνος είναι ένα παιδί που παίζει». Αυτό μου ήρθε για το πρώτο στάδιο[...]

Το δεύτερο στάδιο παιχνιδιού αφορά τα ενήλικα παιχνίδια της, τα οποία έχουν να κάνουν με τη παιγνιώδη διάθεση στις διαπροσωπικές της σχέσεις και κυρίως στις ερωτικές. Ωστόσο, τα παιχνίδια του πρώτου σταδίου δεν έχουν σταματήσει απλά έχουν μετεξελιχθεί. Η Μαργαρίτα θεωρεί ότι το γεγονός ότι εντάσσει τα παιχνίδια στην καθημερινότητά της, της προσφέρει ισορροπία και χαρά. Όπως μας περιγράφει και η ίδια:

[...]και το δεύτερο είναι στάδιο που αφορά έτσι πιο ενήλικα παιχνίδια, δηλαδή, παιχνίδια, που εντάσσονται ξέρω 'γω, σε, στις σχέσεις, στην..., δηλαδή, ναι, αυτό μου είναι λίγο δύσκολο να το εκφράσω τώρα [...] για παράδειγμα, πως είναι, ας πούμε, το φλερτ, δηλαδή, δεν είναι ένα παιχνίδι; Δηλαδή το έχω πολύ στο μυαλό μου σαν παιχνίδι, το ταυτίζω με το παιχνίδι[...]. Αυτά είναι ενήλικα παιχνίδια ναι, έτσι, αυτά τα δύο στάδια, τώρα βέβαια, το δεύτερο, δεν στο περιέγραφα πολύ καλά, εντάξει έχω μια δυσκολία.[...]Ναι, είναι πιο εγκεφαλικά, τι άλλους χαρακτηρισμούς, μπορεί να δώσει κανείς για αυτά τα παιχνίδια; Δεν έχουν πάντα καλό τέλος, επίσης, είναι παιχνίδια που μπορεί να έχουνε ρίσκο, πιο πολύ από ότι...εντάξει...συνήθως παίζονται από δύο παίκτες.[...]Το δεύτερο ε; αισθάνομαι μια ισορροπία, μια χαρά, νομίζω δηλαδή ότι μ' αρέσει να το εντάσσω το παιχνίδι στην, στις διαπροσωπικές σχέσεις[...]. Αλλά δεν έχει σταματήσει και το άλλο έτσι;[...]Εντάξει, έχει μετεξελιχθεί κάπως, συμβαίνει και κάτι άλλο τώρα. Δεν παίζεις, δηλαδή, είναι σαν να μην παίζεις μόνο για τη χαρά του παιχνιδιού ή για το, για το στόχο έτσι του παιχνιδιού, ενός συγκεκριμένου παιχνιδιού[...]. Το δεύτερο τώρα, εντάξει, το πρώτο πράγμα που μου ήρθε στο μυαλό είναι κάπως, θα ακουστεί κάπως, τέλος πάντων: «πάρε-δώσε» [...]

Στο τρίτο στάδιο παιχνιδιού, το μελλοντικό, φαντάζεται ότι θα διατηρήσει και τα δύο είδη παιχνιδιών των προηγούμενων σταδίων και φαντάζεται πως τα χαρακτηριστικά του πρώτου σταδίου παιχνιδιού θα αφορούν εκείνη και τα παιδιά της. Επίσης, φαντάζεται ότι στο μέλλον θα παίζει και παιχνίδια με τον χρόνο, ένα κρυφτούλι, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Α, ναι, το μελλοντικό στάδιο. Καταρχήν, δεν..., φαντάζομαι ότι και τα δύο, τα προηγούμενα στάδια, έτσι όπως τα περιέγραφα θα συνεχίσουν να ισχύουν και θα είναι ωραίο, να... το πρώτο, ας πούμε, να, να γίνει, τα χαρακτηριστικά του πρώτου τέλος πάντων, να αφορούν, εμένα, ας πούμε και τα παιδιά μου, ας πούμε, αν έχω παιδιά να παίζουμε μαζί τέτοιου είδους παιχνίδια στο μέλλον. [...]Και τα δύο θα ήθελα, επίσης, στο μέλλον τώρα, θα αναγκαστώ να παίζω και παιχνίδια με τον χρόνο, να κρύβομαι λίγο, ξέρεις να, αυτό που όταν μεγαλώνεις, αναπόφευκτα συμβαίνει, κυρίως στις γυναίκες, ξέρω 'γω, φαντάζομαι άμα είναι και φίλαρσες, ξέρω 'γω, σαν και εμένα, ξέρεις θα συμβούν διάφορα, όχι, δεν, θα πάρω και αυτήν την κρέμα, να κάνω αυτό, που κάνει, την θαυματουργή[...]. Στο τρίτο στάδιο, που πάλι έχει να κάνει με τον χρόνο, «είναι το κρυφτούλι με τον χρόνο», παιχνίδι και αυτό[...].

7.2.5.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Μαργαρίτας

Στο παρακάτω ιχνογράφημα (Ιχνογράφημα 5) η Μαργαρίτα ζωγράφισε τα στάδια του παιχνιδιάρικου της εαυτού. Το πρώτο σετ από νότες συμβολίζει το παιχνιδιάρικο εαυτό της παιδικής ηλικίας. Οι νότες αυτές, όπως μας εξηγεί, είναι τα δέκατα έκτα, που είναι πολύ σύντομες στον χρόνο, εμπεριέχουν το στοιχείο της κίνησης και για την Μαργαρίτα αντιπροσωπεύουν την ευκινησία, την ζωνηράδα, την κινητικότητα, τη συντομία και τον αυθορμητισμό που εμπεριέχει το παιχνίδι της παιδικής ηλικίας. Όπως μας περιγράφει:

[...]Είναι κάποιες νοτούλες, αλλά τι κρύβεται, τώρα πίσω από αυτό έτσι; [...]Λοιπόν, εδώ είναι ένα παιδάκι, μάλλον είναι τέσσερα παιδάκια, αλλά, τέλος πάντων, είναι η παιδική ηλικία[...]Το πρώτο, το πρώτο, ναι, αυτά είναι, ξέρεις λίγο από σημειογραφία μουσική έτσι; Τα δέκατα έκτα που είναι μικρές διάρκειες σύντομες και τέλος πάντων το αντιλαμβάνομαι σαν το πιο, σαν τις διάρκειες που επειδή είναι μικρές έχουν περισσότερη κίνηση και τέλος πάντων διαρκούν λίγο και παραπέμπουν πιο πολύ στην ευκινησία και στην, σε αυτό το παιγνιώδες, ναι, της παιδικής ηλικίας, και είναι και πιο ψηλά στο πεντάγραμμο, όχι πάντα εννοείται έτσι, εδώ και επίσης είναι λίγο κακοβαλμένες στο πεντάγραμμο, αλλά έτσι ήθελα να είναι λίγο ατσούμπαλες, έτσι να τις βάλω σωστά [...]το πρώτο στάδιο αυτό που απεικονίζει τον εαυτό μας, στην φάση που δεν έχουμε ακόμα στην ουσία διαμορφωμένη συνείδηση οπότε λειτουργούν πολύ τα έμφυτα στοιχεία για αυτό και ο αυθορμητισμός είναι πιο έντονος[...]

Ιχνογράφημα 5: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Μαργαρίτας

Το δεύτερο σετ από νότες, είναι το δεύτερο στάδιο του παιχνιδιάρικου εαυτού, που είναι πιο ώριμος. Οι διάρκειες εδώ είναι μεγαλύτερες σε σχέση με τις νότες του πρώτου σταδίου. Δεν είναι τόσο ζωνηρές, αλλά έχουν δίπλα τους και άλλα στοιχεία, που αντιπροσωπεύουν τους συμπαίχτες στο παιχνίδι. Οπότε, αυτό το στάδιο έχει μεν λιγότερη ζωνηράδα από ότι το προηγούμενο αλλά είναι και πιο ισορροπημένο το παιχνίδι, πιο πλούσιο και παίζεται μαζί με άλλους. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Λοιπόν, και ερχόμαστε τώρα σε ένα δεύτερο στάδιο που είναι το στάδιο της ωριμότητας όπου εκεί απ' ότι φαίνεται, οι διάρκειες είναι, μάλλον, τέλος πάντων, δεν υπάρχει αυτό το τόσο σύντομο της παιδικότητας, συναντιούνται πολλές διάρκειες μαζί

και πολλά στοιχεία, αλλά όχι τα τόσο σύντομα και ας πούμε αυτά που τα χαρακτηρίσαμε πιο ζωντανά και ευκίνητα και[...]Ναι, καλά και αυτά, τώρα εντάξει σε σχέση με τις νότες, δεν έδωσα πολύ μεγάλη σημασία, στη διάρκεια. [...]Ναι, είναι σε μια σειρά και αυτά θα έπρεπε να είναι σε μια...δηλαδή, μουσικά, δεν είναι σωστά έτσι βαλμένα, εγώ τα έκανα, έτσι μου ήρθε αυτό[...]Ναι, τα βλέπω πιο χοροπηδηχτά για αυτό, ήθελα να χορεύουνε πάνω στο πεντάγραμμο, ε, και εδώ έχουμε παιχνίδι βέβαια, αλλά πιο ισορροπημένο παιχνίδι, παιχνίδι μαζί με άλλους, με πιο πλούσια στοιχεία και διαφορετικά[...]και το τέταρτο είναι και η παύση[...]Παύση τετάρτου, εντάξει, παίζουμε και μπορεί να σταματάμε κιόλας να παίζουμε, αλλά υπάρχει, υπάρχουν και κάποια στοιχεία που μας θυμίζουν και κάτι από το παρελθόν από το παιχνίδι αυτό, αλλά όχι όπως, αυτό, δεν είναι τυχαίο, δηλαδή, αυτό είναι, αυτό είναι πιο σύντομο από αυτό, είναι λίγο διαφορετικό αλλά αυτό είναι το μισό αυτού, κάνουμε και μάθημα μουσικής[...]

Το τελευταίο στάδιο του παιχνιδιάρικου εαυτού συμβολίζεται με ένα ολόκληρο που ναι μεν δεν έχει την ζωντανά των προηγούμενων σταδίων και έχει ένα βάρος, αλλά έχει και το στοιχείο της ολοκλήρωσης και της ωριμότητας. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Λοιπόν, και ερχόμαστε τελικά στο τελευταίο στάδιο, που αφορά το μέλλον [...] και εδώ, συμβαίνει το εξής, αυτό το ολόκληρο συμβολίζει ότι υπάρχει μια ολοκλήρωση οπότε όλα αυτά εμπεριέχονται και στο τελευταίο στάδιο αλλά, εντάξει το γεγονός ότι είναι πιο χαμηλά σε επίπεδο, υποδηλώνει, ας πούμε, και ένα έτσι ένα βάρος μια, υπάρχει κάτι καθηλωτικό, δεν είμαστε τόσο στην χαρουμενιά των προηγούμενων σταδίων. Αλλά επίσης μπορεί να σημαίνει και ότι, ολοκληρώνεται, ολοκληρώνεται; Τέλος πάντων, εντός εισαγωγικών, δεν ολοκληρώνεται ποτέ αλλά ότι φτάνει σε ένα πιο σημαντικό στάδιο και η ωριμότητα και παίζουμε πια ώριμα παιχνίδια που δεν ξέρω πια είναι αυτά γιατί δεν τα έχω γνωρίσει ακόμα. [...]Δεν έχουμε φτάσει ακόμα σε αυτό το στάδιο, αυτό λέω, δεν τα ξέρω ποια είναι[...]

Η Μαργαρίτα, που θεωρεί το παιχνίδι μια ουσιαστική διάσταση στις ζωές μας, μέσα από αυτό το ιχνογράφημα ήθελε να δείξει και πως μέσα από το παιχνίδι αντιλαμβανόμαστε και βιώνουμε και τον χρόνο. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Πέρα από το πρώτο στάδιο αυτό που απεικονίζει τον εαυτό μας, στην φάση που δεν έχουμε ακόμα στην ουσία διαμορφωμένη συνείδηση οπότε λειτουργούν πολύ τα έμφυτα στοιχεία για αυτό και ο αυθορμητισμός είναι πιο έντονος, ε, στη συνέχεια ήθελα να απεικονίσω πως μέσα από μια τέτοια ουσιαστική διάσταση, ας πούμε, της ζωής μας το παιχνίδι, πως βιώνουμε και αντιμετωπίζουμε τον χρόνο, δηλαδή, όταν φτάνεις πια εδώ, ας πούμε, σε αυτό το στάδιο ή σε αυτό, ε, ναι καλείσαι να τον αντιμετωπίσεις τον χρόνο με κάποιο τρόπο, κάτι πρέπει να γίνει με αυτό, τώρα τι θα το κάνεις; [...]

7.2.5.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Μαργαρίτας

Η Μαργαρίτα χώρισε τη ζωή της σε επτά κεφάλαια και διέκρινε τρία στάδια παιχνιδιού. Παρατηρούμε πως τα κεφάλαια της ζωής της χωρίζονται κυρίως ανάλογα με τον τόπο διαμονής, τις σπουδές και τις διαπροσωπικές της σχέσεις. Στα δύο πρώτα κεφάλαια, το παιδικό και το εφηβικό η Μαργαρίτα έχει σε γενικές γραμμές θετικές εμπειρίες και μας επιστρά την προσοχή στην πολύ καλή σχέση με την αδερφή της αλλά και στην ανάγκη της να φύγει μακριά από την Αθήνα. Στο τρίτο κεφάλαιο το φοιτητικό όπου ζει πλέον στην Κρήτη, δίνει και πάλι ιδιαίτερη προσοχή στις

διαπροσωπικές της σχέσεις, στις φιλίες και τους ερωτικούς συντρόφους. Ταυτόχρονα χωρίζεται σε υποκεφάλαια ανάλογα με τον τόπο διαμονής (φεύγει από την Κρήτη, ζει για λίγο σε μια άλλη πόλη της Ελλάδας και επιστρέφει στην Κρήτη αλλά ζει σε διαφορετική πόλη από αυτήν των φοιτητικών της χρόνων), ενώ η ερωτική της σχέση που διήρκεσε περίπου 10 χρόνια αποτελεί και αυτή από μόνη της ένα μεγάλο κεφάλαιο που εισέρχεται μέσα στα άλλα κεφάλαια της ζωής της. Στο επόμενο στάδιο η Μαργαρίτα νιώθει και πάλι την ανάγκη να φύγει και πηγαίνει στη Γαλλία για να κάνει μεταπτυχιακό. Επιστρέφοντας, και ενώ ξεκινάει τις διαδικασίες για το διδακτορικό της, ξανασιμίγει με τον σύντροφό της και ξεκινάει το πέμπτο κεφάλαιο στη ζωή της που είναι αυτό του Θ.Π. και το οποίο κράτησε περίπου τέσσερα χρόνια. Στη διάρκεια των τεσσάρων χρόνων της φοίτησης στη σχολή του Θ.Π. πραγματοποιήθηκαν αρκετές αλλαγές στη ζωή της. Αρχικά, η Μαργαρίτα, μέσα από το Θ.Π. άρχισε να αισθάνεται πως βιώνει το σώμα της με τρόπους που δεν είχε ξαναβιώσει ποτέ καθώς και ότι αποκτάει μεγαλύτερη ευχέρεια στην έκθεσή της μπροστά σε άλλους. Αναφέρει ότι πιθανώς πριν από το Θ.Π. να μην ήταν σε θέση να δώσει αυτή την συνέντευξη στον ερευνητή. Επίσης, όταν στη σχέση της με τον σύντροφό της εισέρχονται καυγάδες και εντάσεις και η Μαργαρίτα αισθάνεται πολύ άσχημα ψυχολογικά, αντιλαμβάνεται ότι όταν πηγαίνει στο Θ.Π. καταφέρνει να χαλαρώσει, να απελευθερώσει την ένταση και το βάρος που δημιουργούταν από τους καυγάδες αλλά και να συγκεντρωθεί στον εαυτό της ώστε να βρει μέσα της τις ισορροπίες. Όταν, αρχικά ο σύντροφός της μετακομίζει σε άλλη πόλη και στη συνέχεια χωρίζουν η Μαργαρίτα αρχίζει να αισθάνεται καλύτερα ψυχολογικά. Στο παρόν, η Μαργαρίτα προσπαθεί να τελειώσει και το διδακτορικό της, ενώ παράλληλα εργάζεται. Ύστερα από την προηγούμενη μακροχρόνια σχέση της, δεν έχει συνάψει καινούργια. Για το μέλλον, φαντάζεται ένα σύντροφο με τον οποίο να μπορεί να κάνει μαζί του οικογένεια, καθώς και να έχει τα αγαπημένα της πρόσωπα κοντά της, να σταθεροποιηθεί στο εργασιακό κομμάτι αλλά και να καταφέρει να μην αλλοτριωθεί σαν άνθρωπος.

Από τον τρόπο που η Μαργαρίτα χωρίζει τα στάδια του παιχνιδιού, επίσης, παρατηρούμε τη σημασία που έχουν στη ζωή της οι διαπροσωπικές της σχέσεις και το στοιχείο του παιχνιδιού σε αυτές. Για παράδειγμα μας αναφέρει πως το φλερτ ή η παιγνιώδη διάθεση ανάμεσα σε εκείνη και τον ερωτικό της σύντροφο, για αυτήν αποτελεί ένα ωραίο και σημαντικό παιχνίδι στη ζωή της. Αυτό το στοιχείο του παιχνιδιού επιθυμεί να υπάρχει και στο μέλλον, όταν θα έρθει η στιγμή να φτιάξει δικιά της οικογένεια.

Πίνακας 5. Λειτουργίες Θ.Π. για Μαργαρίτα

1. Καλύτερη βίωση του σώματος
2. Βοήθεια ως προς την έκθεση του εαυτού στους άλλους
3. Χαλάρωση, αποφόρτιση και επικέντρωση στον εαυτό.
4. «Εύρεση της άκρης τους νήματος» ύστερα από δύσκολες καταστάσεις της καθημερινής ζωής.
4. Πριν το Θ.Π. πιθανώς να μην έδινε την συνέντευξη

7.2.6. Υποκείμενο Χρύσα (ΑΓ)

Η Χρύσα είναι 22 ετών και αποφοίτησε φέτος από το Π.Τ.Δ.Ε. και περιμένει να διοριστεί ως αναπληρώτρια δασκάλα. Γεννήθηκε και μεγάλωσε σε μια πόλη της Κρήτης. Οι γονείς της είναι και οι δύο εκπαιδευτικοί και έχει μια αδερφή κατά τρία χρόνια μεγαλύτερη. Ζητήσαμε από την Χρύσα να μας αφηγηθεί τη ζωή της σε κεφάλαια.

7.2.6.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Χρύσας

Το **πρώτο κεφάλαιο** ξεκινάει από τη στιγμή της γέννησης μέχρι και τα έξι της χρόνια. Οι άδειες των εκπαιδευτικών την εποχή που γεννήθηκε η Χρύσα ήταν μικρές σε διάρκεια και γονείς της αναγκάστηκαν από 40 ημερών να την δίνουν είτε σε γειτόνισσες, είτε σε μπέμπι σίτερ, είτε αργότερα σε παιδικούς σταθμούς. Η ίδια πιστεύει ότι αυτό έχει δημιουργήσει ενοχές στην μητέρα της.

[...]Ένα πρώτο κεφάλαιο, θα έλεγα ότι είναι μέχρι τα έξι μου χρόνια, πριν πάω σχολείο δηλαδή, μετά σκέφτομαι ότι μπορεί να χωριστεί και αυτό σε δύο υποκεφάλαια, αν θες, στα δυο-τρία πρώτα χρόνια και στα δυο-τρία επόμενα, πως το λένε, και αυτό γιατί στα δυο-τρία πρώτα χρόνια οι γονείς μου δουλεύανε και δεν ξέρω ίσως η μαμά μου το έχει λίγο άχτι, όχι άχτι, πως το λένε; Πώς να το πω; Έχει κάποιες ενοχές ίσως γιατί δούλευε και δεν είχε αυτήν να με μεγαλώνει και με είχε σε από σαράντα ημερών με είχε σε ξένα χέρια, σε βρεφονηπιακό σταθμό ή στη γειτόνισσα ή σε κάποια γυναίκα και με πρόσεχε και μάλιστα στο Πανεπιστήμιο όταν έκανε κάποιο μάθημα ψυχολογίας είχε νιώσει πάρα πολύ άσχημα και το είχε πει τότε, εγώ, ας πούμε, τα παιδιά μου, επειδή δούλευα, δεν ήταν οι άδειες των δασκάλων, επειδή είναι δασκάλα, δεν ήτανε τότε καλές, τα είχα σε ξένα χέρια, ελπίζω μόνο να μην έχει φανεί στην συνέχεια αυτό, μετά στα επόμενα χρόνια με πήγαινε σε κάποιο παιδικό σταθμό και ήμουνα ζωηρό παιδάκι, πολύ ζωηρό και ήταν όμορφα από ότι θυμάμαι και από ότι μου λένε.[...]

Το **δεύτερο κεφάλαιο** περιλαμβάνει όλη την περίοδο της φοίτησης στο δημοτικό σχολείο. Στο δημοτικό θυμάται ότι ήταν ένα ζωηρό παιδάκι, αγοροκόριτσο όπως λέει η ίδια, γεμάτο ενέργεια, κρεμιόταν από τα δέντρα και που ξεχνούσε να φάει το φαί της. Η Χρύσα πιστεύει πως το ότι ήταν ζωηρή οφείλεται στο γεγονός ότι δάσκαλοί της στο δημοτικό ήταν οι γονείς της. Παρόλα αυτά ήταν καλή μαθήτρια και μάλιστα υπήρξε πρόωρη αναγνώστρια (3 ½ ετών).

[...]μετά πήγα στο δημοτικό όπου τα ξέχασα γρήγορα όλα αυτά γιατί βρήκα καινούργιους φίλους και φίλες και σε όλο το δημοτικό, ήμουνα και τότε πολύ ζωηρό παιδί, κρεμιόμουνα από τα δέντρα με κυνηγούσανε όλοι οι δάσκαλοι, να με ξεκρεμάσουνε από τα δέντρα, του σχολείου [...]Πολύ ενέργεια, τρομερή, απορώ που έχει πάει, ναι, θυμούνται οι δάσκαλοί μου χαρακτηριστικά ότι μου παίρνανε τα πιο μεγάλα παιδιά, ένα τοςτ στο διάλειμμα για να φάω και έτρεχα σε όλο το διάλειμμα πάνω-κάτω και όπως το κρατούσα και το ζουλούσα, ας πούμε, στη μέση, φαντάσου ένα σάντουιτς και έπεφτε, και μου 'πεφτε το σάντουιτς, εγώ δεν στεναχωριόμουνα καθόλου πάντως. Είχα και ένα πρόβλημα ότι δεν έτρωγα μικρή και βέβαια, πιστεύω στο ότι ήμουνα ζωηρή παίζει ρόλο ότι με είχανε και οι δασ..., οι γονείς μου, ήτανε δάσκαλοί μου, δηλαδή, μέχρι τρίτη δημοτικού μου έκανε μάθημα η μαμά μου, έμπτη, έκτη μου έκανε ο μπαμπάς μου[...]Τους είχα στο σχολείο ναι. Ε, αυτό δεν ξέρω αν..., δεν ξέρω τι ρόλο έπαιξε τελικά, γιατί με ρωτάνε κατά καιρούς, δεν δυσκολευόσουνα να βλέπεις τη μαμά σου ως δασκάλα, είναι μια συνήθεια, ούτε μαμά την έλεγα την ώρα του μαθήματος, εντάξει στην αρχή τουλάχιστον το έκανα, μετά έμαθα και το συνήθισα

και την έβλεπα σαν δασκάλα και τον πατέρα μου το ίδιο, μόνο που κάποιες καταστάσεις, ας πούμε, τσακωμοί και διαφωνίες που δημιουργούνταν στο σχολείο μέσα μεταφέρονταν καμιά φορά και στο σπίτι και είχα κάποιον, ας πούμε, να συζητήσω που ήταν μες τα πράγματα. Έτσι που λες, ήταν, ήμουν πολύ ζωντανό παιδί τότε, καλή μαθήτρια, από τα καλά μυαλά νομίζω της τάξης ήμουνα, ήταν και μια πολύ αδελφωμένη τάξη, είχε καλλιεργηθεί πολύ αυτό, ήμασταν πολύ αγαπημένα όλα τα παιδιά σε αυτήν την τάξη[...]α, ξέχασα να σου πω ότι η λογοτεχνία μου αρέσει από μικρή, να σου κάνω μια παρένθεση τώρα, μπορώ και διαβάζω κανονικά, σχεδόν από τριάμισι-τεσσάρων χρονών[...]

Στο **τρίτο κεφάλαιο**, το εφηβικό, η Χρύσα άρχισε, όπως μας διηγείται να σοβαρεύει. Παράλληλα με τα πρώτα ερωτικά σκιρτήματα ξεκίνησε και μια τρομερή πίεση που οφειλόταν στο διάβασμα. Πίεση που η ίδια επέβαλε στον εαυτό της. Έκανε εντατικά φροντιστήρια ξένων γλωσσών και καταφέρει από πολύ μικρή να έχει στα χέρια της το Proficiency.

[...] μετά στο Γυμνάσιο ήτανε μια μεγάλη ανατροπή, γιατί [...] Το τρίτο κεφάλαιο, αρχίζει στο Γυμνάσιο που αλλάζεις σχολείο, αλλάζεις παρέες και για κάποιο λόγο έγινα λίγο πιο σοβαρή, στο Γυμνάσιο, μπορεί να φταίει που φόρεσα και γυαλιά το καλοκαίρι πριν πάω στο Γυμνάσιο και ίσως νόμιζα ότι με αυτόν τον τρόπο πρέπει να δείχνω και πιο σοβαρή, τα πρώτα σκιρτήματα, άμα θες τα ερωτικά, και πίεση, διάβαζα πολύ, δεν με πίεζε κανένας, εγώ πίεζα τον εαυτό μου, δεν ξέρω γιατί, διάβαζα πολύ, έκανα φροντιστήρια ξένες γλώσσες, εντατικά τα καλοκαίρια γιατί ήθελα να τελειώσω να πάρω το proficiency, πράγμα που το κατάφερα στην τρίτη γυμνασίου, ας πούμε, και νομίζω ότι από τα φροντιστήρια των αγγλικών πιο πολύ, με την πίεση που ασκούσαν γιατί δεν είναι, ας πούμε, και παιδαγωγοί αυτοί για να ξέρουνε πώς να φερθούν [...].

Στο **τέταρτο κεφάλαιο**, που περιλαμβάνει τα χρόνια του Λυκείου, η Χρύσα, παράλληλα με το διάβασμα του σχολείου ασχολήθηκε πολύ και με την λογοτεχνία. Στις τελευταίες τάξεις του Λυκείου αποσιώθησε στη μελέτη και ενώ θα μπορούσε να ιάσει με τους βαθμούς της υψηλόβαθμες σχολές εκείνη προτίμησε την σχολή των δασκάλων γιατί αγαπά πολύ τα παιδιά.

[...]στο Λύκειο, αν θες πάμε στο τέταρτο κεφάλαιο, όπου όμως άρχισα να διαμορφώνω μια προσωπικότητα πέρα από αυτήν που μου επέβαλαν, τα φροντιστήρια και αυτά, γιατί ανακάλυψα ότι μου άρεσε η λογοτεχνία[...]Και από μικρή διάβαζα, καταβρόχθιζα όλα τα βιβλία τα παιδικά, στο Γυμνάσιο άρχισα τα πιο..., των μεγαλύτερων, ας πούμε, τα βιβλία, είχα κολλήσει λίγο με την γενιά των τριάντα, αν έχεις υπόψη σου, της φιλολογίας, στο τέταρτο κεφάλαιο είμαι νομίζω, στο Λύκειο, εκεί πρώτη Λυκείου διάβασα πάρα πολύ, μου άρεσε, μετά Δευτέρα-Τρίτη, πολύ διάβασμα, εντατικό, σταμάτησα και το βιολί[...]Επαιξα βιολί κάποια χρόνια, αλλά δεν..., ήθελε αποσίωση που εγώ δεν μπορούσα να δείξω και ειδικά Δευτέρα-Τρίτη Λυκείου, το άφησα τελείως, και Τρίτη Λυκείου ήμουνα πολύ σφιγμένη διάβαζα, έβγαλα πολύ μεγάλο βαθμό στο τέλος, αλλά δεν..., όλοι μου λέγανε ότι θα μπορούσα να πάω και σε μια άλλη σχολή, ας πούμε, πιο υψηλόβαθμη αλλά δεν ήθελα, για κάποιο λόγο πείστηκα, από τις επιδράσεις των γονέων μου, χωρίς να μου έχουν πει αυτοί να το δηλώσω, να δηλώσω τη σχολή που είναι..., να γίνω δασκάλα, αλλά μου άρεσε, γιατί από μικρή αγαπάω τα παιδιά, ίσως φταίει που ήμουν και εγώ ζωντανή μικρή και πέρασα στη σχολή που είμαι. Επόμενο κεφάλαιο είναι τα φοιτητικά μου χρόνια, που νομίζω ότι ακόμα συνεχίζω και διαμορφώνομαι δεν έχω βέβαια καμιά σχέση με αυτήν που ήμουνα, στις αρχές και σε αυτή που είμαι τώρα [...].

Στα φοιτητικά της χρόνια, που αποτελούν το **πέμπτο κεφάλαιο** στη ζωή της, το οποίο φτάνει μέχρι και το παρόν, η Χρύσα θεωρεί ότι διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό η προσωπικότητά της και έχει παρατηρήσει και πολλές αλλαγές στον εαυτό της. Έμαθε να ζει μόνη της και να μην περιμένει, όπως λέει, τα πάντα από τους άλλους. Υπήρξαν κάποιες απογοητεύσεις από φίλιες που την έκαναν πιο σκληρή αλλά ταυτόχρονα έγινε πιο υπομονετική με τους ανθρώπους.

[...] Έμαθα να ζω μόνη μου, νομίζω είναι βασικό αυτό, και να μην περιμένω τα πάντα από τους άλλους, ούτε, ας πούμε, σε θέματα διαβίωσης, ούτε σε συναισθηματικές ανάγκες, αν θες, γιατί έγιναν διάφορα πράγματα, ας πούμε, και με φίλιες, που σου είπα ότι είναι η άλλη κατηγοριοποίηση που θα μπορούσα να 'χα κάνει, και έχω σκληρύνει αρκετά νομίζω και φταίνε όλα αυτά, μετά νομίζω ότι έχω γίνει πιο υπομονετική με τους ανθρώπους, ενώ παλαιότερα δεν ήμουνα, ίσως φταίει και η πίεση που μου ασκούσαν τα φροντιστήρια και όλα αυτά, αλλά με αυτόν το πιο ήρεμο τρόπο ζωής, αν θες που είχα στα φοιτητικά μου χρόνια, νομίζω ότι έχει αρχίσει και επηρεάζει και την προσωπικότητα μου [...].

Στο **μέλλον**, η Χρύσα γνωρίζει ότι θα εργάζεται ως δασκάλα σε δημόσιο σχολείο και επιθυμεί να καταφέρει να διατηρήσει την όρεξη της, ως νέα εκπαιδευτικός και στο μέλλον και να μπορεί να επηρεάζει με θετικό τρόπο τους μαθητές της. Επίσης, φαντάζεται και επιθυμεί να αποκτήσει οικογένεια και να ασχοληθεί με την ανατροφή των παιδιών της. Όπως περιγράφει:

[...] Επόμενα κεφάλαια. Φαντάζομαι ότι θα ακολουθήσουνε κάποια χρόνια που θα δουλεύω, θα είμαι δασκάλα, αυτό που έγινε τελικά. Μάλιστα τον πρώτο χρόνο φέτος, θα ζήσω με τους γονείς μου, και είναι και αυτή μια μεγάλη αλλαγή, είχα συνηθίσει ως τώρα μόνη μου, του χρόνου μάλλον θα πιάσω δικό μου σπίτι και φαντάζομαι ότι τουλάχιστον τρία-τέσσερα χρόνια ακόμα θα ζω μόνη μου και θα δουλεύω, θα έχω τις φίλιες μου, τους γονείς μου, την οικογένειά μου, γενικώς, αργότερα ευελπιστώ να γίνει κάποιος γάμος και να συνεχίσω, εκεί πέρα, βίον ανθόσπαρτο, ελπίζω, και τα γνωστά γάμος, οικογένεια, παιδιά, ανατροφή, αυτά θα ήθελα. [...] Σκέφτομαι ότι δεν μίλησα πολύ για..., με απασχολεί και αυτό το θέμα, για το πώς θα είμαι σαν δασκάλα, τώρα στην αρχή έχω όρεξη και ιδέες, λένε μάλιστα ότι ο νέος δάσκαλος, είναι καλύτερος από τον παλιό, αργότερα πιστεύω θα έχω βρει έναν δρόμο και θα τα κάνω πιο μηχανικά όλα, ελπίζω μόνο αυτό να μην με επηρεάσει τόσο πολύ ώστε να μην είμαι όσο αποτελεσματική θέλω και να επηρεάζω τους μαθητές μου ώστε να γίνονται καλύτεροι [...].

Από την αφήγηση της Χρύσας αλλά και από τις περιγραφές του εαυτού της, γίνεται εμφανές ότι για την ίδια παίζει μεγάλο ρόλο η επιτυχία της σε σχέση με το σχολείο, με τις ξένες γλώσσες, με το πανεπιστήμιο και είναι τελειομανής και «διαβαστερή», όπως μας λέει. Το προφίλ αυτό της σοβαρής, μελετηρής και απόμακρης κοπέλας, είναι αυτό που προβάλλει η Χρύσα χωρίς να το θέλει απέναντι σε κάποιους ανθρώπους. Όπως μας αφηγείται, όμως, σε άλλα πλαίσια η Χρύσα γίνεται πολύ παιχνιδιάρικη, κάνει θυσίες για τους άλλους, και βγαίνει από το σοβαρό καλούπι το οποίο δεν την εκφράζει. Το Θ.Π. την έχει βοηθήσει ως προς αυτό, ως προς το να βγαίνει δηλαδή, από το προφίλ της σοβαρής κοπέλας και να γίνεται πιο παιχνιδιάρικη. Επίσης, το Θ.Π. την βοηθάει ώστε να «καλμάρει τα νεύρα της», και της προσφέρει γαλήνη, όχι μόνο κατά τη διάρκεια του Θ.Π. αλλά μεταφέρεται και στην υπόλοιπη ζωή της σε άλλα πλαίσια. Επιπλέον, η Χρύσα ένιωθε ότι κατά τη διάρκεια του Θ.Π. κυριαρχούσε ένα αίσθημα εφορίας η οποία συνεχιζόταν και εκτός Θ.Π., ενώ επίσης, ένιωθε και πιο ανάλαφρη.

[...]Με αντιθέσεις, την μια είμαι τέρας λογικής, άλλες φορές όμως είμαι το ακριβώς αντίθετο, αρκετές μάλιστα, άλλες φορές είμαι πολύ γκρινιάρη, άλλες φορές γίνομαι χόμα να με πατήσεις, χαλί να με πατήσεις, πως το λένε, μάλλον θα έλεγα πολύ λογική, με αρκετά καλή αίσθηση του χιούμορ θα έλεγα, θέλω να διατηρήσω το παιδί μέσα μου και πολύ επικριτική στους άλλους, είναι από τα μεγαλύτερά μου ελαττώματα είναι αυτό, αλλά από την άλλη, καλό παιδί μου λένε ότι είμαι, δηλαδή, κάνω θυσίες για τους άλλους που ίσως να μην αναγνωρίζονται κάποιες φορές[...]Τα πιο άμεσα αποτελέσματα από αυτά που έβλεπα εγώ στον εαυτό μου, ήταν η εφορία εκείνης της στιγμής, η συγκίνηση του τέλους, κάθε φορά, το ότι ναι μεν ένιωθα κάποια πράγματα που πιστεύω ένιωθαν και οι υπόλοιποι, αλλά δεν μπορούσαν να τα πούμε τόσο εύκολα. Δεν ξέρω γιατί ίσως και για αυτό να μην κάναμε εκείνη τη στιγμή τη συζήτηση. Μας έλεγε η (όνομα εμψυχώτριας Θ.Π.), να μην χαλάσουμε τη στιγμή. Αυτά ήταν τα πιο άμεσα αποτελέσματα και επίσης ένα αν θες πηδηματάκι στο περπάτημά μου, καθώς γύριζα σπίτι. Πήγαινα λίγο πιο ανάλαφρα προς το σπίτι, ενώ μπορεί να κατέβαινα και να έλεγα ωχ, έχω διάβασμα και που πάω τώρα, ξέρεις και μετά να γυρνάω έτσι, πολλές φορές μάλιστα, αν θες μπορεί να καταγραφεί και σαν αρνητικό αυτό, γύριζα και από την πολύ ένταση με πονούσε το κεφάλι μου, τόσο πολύ, και καμιά φορά και κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, αλλά, ξέρεις, το ένιωθα αυτό αφού είχαμε σταματήσει[...]Νομίζω τους κάνει πιο υπομονετικούς, αποβάλλουν το άγχος, δηλαδή, εγώ βλέπω ότι με έχει βοηθήσει αρκετά (εννοεί το Θ.Π.) στο να συγκρατώ λίγο τα νεύρα μου, που είναι αρκετά, πίστεψέ με, έχω πολλά νεύρα σαν άνθρωπος δεν ξέρω γιατί. Πιο γαλήνιους σίγουρα, ίσως και για..., μπορείς να πεις ότι αυτή η γαλήνη κρατάει λίγο, εκείνη τη στιγμή, το συγκεκριμένο δίωρο ή δυο-τρεις ώρες αργότερα, αλλά βλέπεις κάποια αποτελέσματά του και στην..., σε γενικότερα πλαίσια, ας πούμε. Γαλήνη, [...]καλύτερη σχέση με τον εαυτό σου, με τον άλλον, με την επαφή, με τη φύση, με την πλάση, αν θες, με ότι έχει πλάσει ο Θεός, είναι ας πούμε, σαν μια μουσική που πώς να στο πω, τα συντονίζει όλα αυτά[...]γιατί είναι ένας τρόπος να καμάρω τα νεύρα μου, αν θες, να ανοίγομαι περισσότερο, να βγαίνω από το καλούπι που μου έχουσε δώσει, ότι είμαι η σοβαρή, η διαβαστερή, η καλή μαθήτριά, να δείχνω μια άλλη πλευρά, που, ας πούμε εσύ λες ότι δεν έχεις γνωρίσει την άλλη μου πλευρά, υπάρχουν, ας πούμε, κάποια άτομα, που μόλις, ας πούμε, τα συναντήσω, αυτόματα, δεν ξέρω γιατί, μπαίνω, σε αυτό το καλούπι, το σοβαρό, ενώ κάποια άλλα με βγάζουν από εκεί [...].

7.2.6.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Χρύσας

Το πρώτο κεφάλαιο παιχνιδιού στη ζωή της Χρύσας είναι αυτό της παιδικής ηλικίας μέχρι και τα 12-13 της χρόνια. Σε αυτό το κεφάλαιο έπαιζε χωρίς να ντρέπεται και δεν την ένοιαζε το «τι θα πουν οι άλλοι». Το στάδιο αυτό το ονομάζει στάδιο της ανεμελιάς. Όπως αναφέρει:

[...]Σαν πρώτο στάδιο θα 'λεγα ότι ήταν μέχρι τον καιρό περίπου που μπήκα στο γυμνάσιο που ήμουν, ας πούμε, παιδί και έπαιζα όπως όλα τα παιδιά, από μωρό όταν γεννήθηκα μέχρι πες 12-13 χρόνια, έπαιζα χωρίς να ντρέπομαι, δεν με ένοιαζε πάρα πολύ ήμουν ένα φυσιολογικό και χαρούμενο παιδί [...]Και δεν με νοιάζει[...]Τι θα πουν οι άλλοι γιατί είμαι σε παρόμοια φάση με όλους τους υπόλοιπους, κάνω ότι και οι άλλοι [...]Είναι της παιδικής ηλικίας. «Της ανεμελιάς.» [...]

Το δεύτερο στάδιο παιχνιδιού, που ξεκινάει από την εισαγωγή της στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τελειώνει με το τέλος της σχολικής ζωής, ονομάζεται από την Χρύσα στάδιο «της ντροπής». Στο στάδιο αυτό, ενώ θέλει να συνεχίσει το παιχνίδι της προηγούμενης περιόδου, ντρέπεται να το κάνει γιατί αισθάνεται ότι η

ηλικία της και ο κοινωνικός της περίγυρος της δεν της το επιτρέπουν. Επίσης, στο στάδιο αυτό, εμφανίζεται και το ερωτικό εφηβικό παιχνίδι, το οποίο δεν ήταν εύκολο έκρυβε «πόνο» και «περισυλλογή», όπως μας διηγείται και η ίδια:

[...]μετά θα...μπήκα στο γυμνάσιο, αρχίσαμε τα παιχνίδια των εφήβων που είναι πιο πολύ με το ερωτικό περιεχόμενο με τις σχέσεις μεταξύ των φύλων, με την εμφάνιση και αυτό κράτησε νομίζω όσο την υπόλοιπη σχολική ζωή, κάτι..., και δεν ήταν απ' τα ευχάριστα πάντα παιχνίδια γιατί κρύβανε πολύ πόνο, πολύ περισυλλογή, όλα αυτά, ενόχληση καμιά φορά και ενώ, ας πούμε, μπορεί να ήθελα να συνεχίσω τα παιχνίδια της προηγούμενης περιόδου, ήτανε κάτι που ντρεπόμουνα να κάνω λόγω ηλικίας λόγω το τι ζητούσαν οι συνομήλικοι και του καθεστώτος, ας πούμε, του διαβάσματος, του μεγάλου φόρτου εργασίας, ας πούμε, για το σχολείο και τα φροντιστήρια, τα πτυχία κι αυτά των γλωσσών [...] «Της ντροπής» [...]

Το τρίτο στάδιο παιχνιδιού ξεκινάει από την έναρξη της φοιτητικής της ζωής και φτάνει μέχρι και σήμερα. Στο στάδιο αυτό έχει συνειδητοποιήσει ότι θέλει να έχει το παιχνίδι στη ζωή της, το διεκδικεί, και ο τρόπος με τον οποίο θα παίζει αποτελεί πια δική της επιλογή και δεν επιβάλλεται εξωτερικά από κανέναν. Το στάδιο αυτό το ονομάζει «τα σταφύλια της οργής» ή «της συνειδητοποίησης», και μας περιγράφει:

[...]και από εκεί και πέρα δηλαδή, σαν τρίτη περίοδο λέω ότι τη ζωή μου, από την είσοδό μου, ας πούμε, στο πανεπιστήμιο και μετά είναι πιο συνειδητά παίζω, ας πούμε, επιλέγω, έχω την δυνατότητα επιλογής τώρα πια γιατί διαμορφώνομαι και ως ενήλικος άνθρωπος και ξέρω τι θέλω οπότε ξέρω να το διεκδικήσω και έτσι ας πούμε βρήκα και τα σεμινάρια αυτά, το σεμινάριο του Θ.Π. τώρα και ασχολήθηκα και κάνω πράγματα που μου αρέσουν και δεν μου επιβάλλονται απέξω [...]Το τρίτο στάδιο, σκέφτηκα τα σταφύλια της οργής, οπότε, το στάδιο της οργής ότι όχι εγώ θα κάνω αυτό που μου αρέσει γιατί είμαι μεγάλη και έχω δυνατότητες έχω το δικαίωμα στην επιλογή και θα κάνω αυτό που μου αρέσει. Αν θες, και της συνειδητοποίησης αν θες. [...]

Το τέταρτο στάδιο είναι το μελλοντικό, στο οποίο το παιχνίδι θα υπάρχει σε αφθονία και στην επαγγελματική της ζωή, αφού είναι δασκάλα και πιστεύει ότι θα παίζει με τους μαθητές της, αλλά και στην προσωπική της ζωή, το παιχνίδι φαντάζεται ότι θα υπάρχει σε μεγάλο βαθμό, αφού και η ίδια είναι παιχνιδιάρικη και οι φίλοι και οικογένειά της έχουν παιχνιδιάρικη διάθεση. Επίσης, φαντάζεται ότι θα παίζει και με τα δικά της παιδιά και οικογένεια. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]από εκεί και πέρα θα έλεγα μια μελλοντική, τέταρτη φάση, ένα τέταρτο στάδιο θα είναι η επαγγελματική μου ζωή, στην οποία θα έχει αρκετό παιχνίδι, μιας και είναι τέτοιο το επάγγελμά μου, που ίσως συνδυάζεται με την προσωπική που πέρα του ότι είμαι από μόνη μου αρκετά παιχνιδιάρικη όπως λες και εσύ θα, θα κάνω κάποια στιγμή και δικά μου παιδιά να παίζουμε και με τους φίλους μου, την οικογένειά μου, έχουμε αυτή τη διάθεση γενικώς και θα είναι αυτή μια τέταρτη φάση[...]Τα μελλοντικά, δεν ξέρω πώς να το πω, είναι όταν έχω φτάσει σε ένα σημείο, έχω βρει, ας πούμε τον εαυτό μου και το τι θέλω, μια γαλήνια φάση, το τι ξέρω το θέλω και το κάνω, δεν ξέρω πως θα μπορούσα να το ονομάσω αυτό[...]

Το πέμπτο στάδιο παιχνιδιού, είναι αυτό της τρίτης ηλικίας, κατά το οποίο φαντάζεται ότι θα παίζει περισσότερο πνευματικά παιχνίδια, χαρτιά και θα κάνει πειράγματα. Όπως αναφέρει:

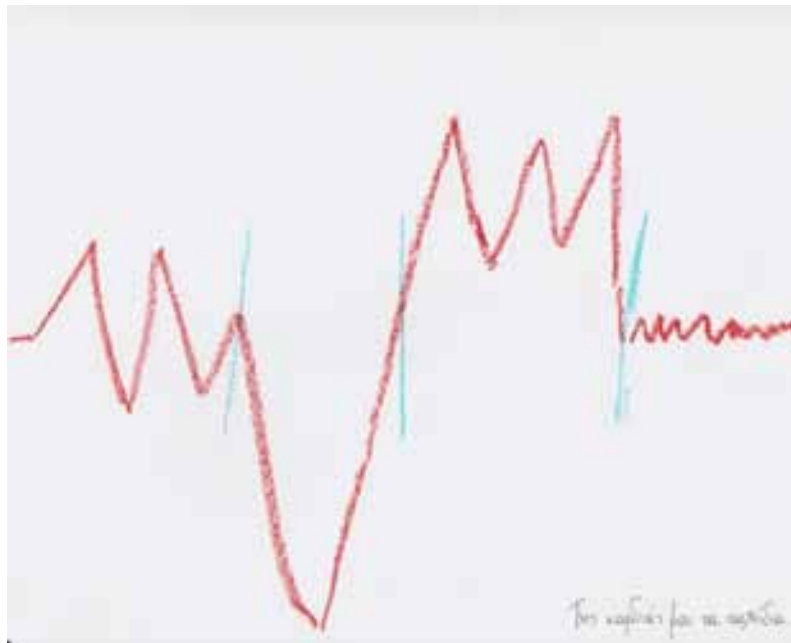

[...]τόρα σαν μια πέμπτη θα μπορούσα να βάλω την τρίτη ηλικία αν θες, που δεν ξέρω τώρα τι παιχνίδια θα μπορούσα να κάνω εκεί, πνευματικά πιο πολύ, ας πούμε, ή πειράγματα κι αυτά, μη σου πω τώρα για μπιρίμπα και κουν καν, αλλά είναι και αυτά παιχνίδια. Αυτά τα πέντε θα έλεγα[...]Και για τα δύο, το τρίτο είναι, το τελευταίο μάλλον είναι ένα έξτρα.

7.2.6.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Χρύσας

Η Χρύσα ζωγράφησε ένα ιχνογράφημα (Ιχνογράφημα 6) που απεικονίζει ένα καρδιογράφημα του παιχνιδιάρικου της εαυτού. Είναι χωρισμένο σε τέσσερα στάδια. Το πρώτο απεικονίζει το παιχνίδι κατά την παιδική ηλικία, το οποίο είναι υγιές, είναι ομαλά και η καρδιά χτυπάει σε σωστό ρυθμό. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Εδώ σκέφτηκα όπως είναι τα καρδιογραφήματα αλλά να κάνω κάτι παρόμοιο, βέβαια με λίγο διαφορετικό τρόπο λειτουργίας, εδώ το πρώτο κομμάτι, το έχω χωρίσει, ας πούμε, σε τέσσερα, τέσσερα, είναι χοντρικά τα στάδια που έδωσα τελικά, το πρώτο είναι η παιδική ηλικία που είναι μια ομαλή κατάσταση πολύ φυσιολογική που δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα υγείας, αν θες, [...] και λοιπόν, στην παιδική ηλικία που δεν υπάρχει το πρόβλημα υγείας, είναι όλα ομαλά, αν δεις κάπως έτσι πρέπει να πηγαίνει η καρδιά, να χτυπάει[...]

Ιχνογράφημα 6: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Χρύσας

Το δεύτερο στάδιο είναι αυτό της εφηβείας, όπου η καρδιά του παιχνιδιάρικου της εαυτού «βουλιάζει», όπως αναφέρει και η ίδια, γιατί είναι το στάδιο όπου η ίδια ήθελε να παίζει αλλά δεν μπορούσε. Όπως αναφέρει:

[...]μετά στο δεύτερο στάδιο που είμαι έφηβη η καρδιά μου βουλιάζει, γιατί δεν κάνω αυτό που θέλω, έτσι βυθίζεται σε ένα κενό, πιάνει τον πάτο σχεδόν, γιατί ήθελα να παίξω και δεν μπορώ όπως είναι η φάση και είναι κάτι που μου λείπει[...]

Στο τρίτο στάδιο, το παροντικό η Χρύσα κάνει την επανάστασή της και παίζει, έντονα σχεδόν «με κίνδυνο της υγείας» της. Είναι όμως επιλογή της, και παίζει επειδή η ίδια το επιθυμεί. Περιγράφει:

[...]οπότε στην άλλη φάση την τρίτη επαναστατώ παίζω πολύ με κίνδυνο της υγείας μου και [...]κάνω αυτό που θέλω γιατί μπορώ να το κάνω[...]

Στο τελευταίο στάδιο η καρδιά του παιχνιδιάρικου της εαυτού, έχει επανέλθει σε πιο φυσιολογικούς ρυθμούς, αλλά και πάλι δεν μπορεί να φτάσει στα επίπεδα του πρώτου σταδίου, γιατί έχει μεγαλώσει, έχει κουραστεί και έχει κλειστεί εξ αιτίας των εξωτερικών επιβολών και κανόνων τους οποίους είναι αναγκασμένη να ακολουθεί. Παρόλα αυτά υπάρχει συνειδητοποίηση του ρόλου του παιχνιδιού για την καλή υγεία της καρδιάς της, και υπάρχει και παιχνίδι αλλά σε μικρότερες δόσεις. Περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...]και στο τέλος, βέβαια, υπάρχει μια συνειδητοποίηση και υπάρχουν μικρές δόσεις παιχνιδιού το οποίο δεν είναι και τόσο φυσιολογικό όπως ήταν στην πρώτη περίοδο, αν θες, γιατί σαν να έχει, ας πούμε, μεγαλώσει, να έχει κουραστεί και έχει κλειστεί λίγο, ας πούμε, είναι και τα καλούπια που επιβάλλονται από τους έξω, αν θες. [...]πιο εξασθενημένος[...]από ότι ήτανε στην αρχή[...]

Μέσα από το ιχνογράφημα αυτό η Χρύσα ήθελε να δείξει την σχέση μεταξύ παιχνιδιού και ψυχικής, πνευματικής και σωματικής υγείας. «Είναι μια πικρή συνειδητοποίηση», μας λέει, το ότι κατά καιρούς επηρεαζόμαστε από εξωτερικούς παράγοντες και από την ηλικία μας και δεν παίζουμε όσο και όπως θα θέλαμε να παίζουμε, με αποτέλεσμα να είμαστε υγιείς. Όπως περιγράφει και η ίδια:

[...]Ηθελα να δείξω μια πορεία ότι υπάρχει σχέση, ας πούμε, μεταξύ του κάθε σταδίου και μετά ήθελα να συνδυάσω και λίγο τα θέματα της υγείας, το πόσο φυσιολογικό είναι και μου ήρθε αυτόματα αυτή η γραμμή που είτε στα χρηματιστήρια, είτε στα καρδιογραφήματα, ας πούμε, υπάρχει. [...]Ναι και την ψυχική και την πνευματική και τη φυσική, ας πούμε, σωματική υγεία. [...]Είναι μια πικρή συνειδητοποίηση, ας πούμε, της κατάστασης το πώς επηρεάζομαι από εξωτερικούς παράγοντες, και από την ηλικία μου και ότι ίσως θα ήταν καλύτερα, πιο υγιές να ήτανε όπως στην πρώτη φάση, ας πούμε, όλο το καρδιογράφημα, να μην υπάρχουν αυτά τα άγρια σκαμπανεβάσματα. [...]Ναι, σωστό και αυτό, δεν το είχα σκεφτεί, ναι, ίσως, βέβαια, ναι, αν ήταν όλα έτσι να ήταν πολύ βαρετό και να υπέφερα από μονοτονία, ας πούμε. [...]Σίγουρα δείχνει την σημασία του παιχνιδιού στη ζωή. Βαθύτερο νόημα; Αυτό νομίζω, δεν ξέρω αν έχω να πω κάτι άλλο πέραν του πόσο σημαντικό είναι, τι ρόλο διαδραματίζει το παιχνίδι στη ζωή ενός ανθρώπου, σε όλες τις φάσεις της ζωής του και πως σχετίζεται ας πούμε με την καρδιά του, αν θες, και την διάθεσή του, την ψυχική του διάθεση[...]

7.2.6.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Χρύσας

Από τις αφηγήσεις της Χρύσας για τη ζωή της καθώς και για τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της παρατηρούμε πως η παιδική της ζωή μέχρι και την αρχή της εφηβείας της είναι σε γενικές γραμμές αρκετά καλή και με πολύ παιχνίδι. Η περίοδος της εφηβείας, όμως σηματοδοτεί αρκετές αλλαγές για την ίδια και τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τα πράγματα. Σε αυτήν την περίοδο κοινωνικοί παράγοντες αλλά και η καθημερινότητα της σχολικής ζωής την επηρεάζουν και της δημιουργούν την αίσθηση ότι θα πρέπει να είναι σοβαρή, ότι θα πρέπει να σταματήσει να λειτουργεί με

τον τρόπο που λειτουργούσε ως παιδί και επομένως θα πρέπει να σταματήσει και τα παιχνίδια που έπαιζε ως παιδί, ενώ η ίδια επιθυμούσε να τα συνεχίσει. Εισέρχεται, λοιπόν, σε αυτό το κεφάλαιο ζωής, αλλά ταυτόχρονα και στάδιο παιχνιδιού, το στοιχείο της ντροπής όσο αφορά τα παιχνίδια της αλλά και τη συμπεριφορά της. Η ίδια αισθάνεται πως μπαίνει σε ένα «καλούπι» συμπεριφοράς, ή και ότι την τοποθετούν οι άλλοι σε ένα «καλούπι», αυτό της «σοβαρής» και «μελετηρής» κοπέλας, το οποίο όμως δεν είναι αντιπροσωπεύει την προσωπικότητά της. Η άλλη πλευρά του εαυτού της, η «παιχνιδιάρικη», αρχίζει να αναδεικνύεται στο επόμενο κεφάλαιο, αυτό των φοιτητικών της χρόνων, μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια. Ένα από αυτά τα πλαίσια είναι και αυτό του Θ.Π., εκεί η Χρύσα νιώθει ότι καλμάρουν τα νεύρα της, και βγαίνει στην επιφάνεια η άλλη της πλευρά η παιχνιδιάρικη, η πιο χαλαρή, έρχεται σε επαφή με τον εαυτό της και αισθάνεται ότι «βγαίνει προς τα έξω» και «σπάει» το «καλούπι της σοβαρής κοπέλας», στο οποίο συνήθως την τοποθετούν οι άλλοι. Επιπλέον, η Χρύσα ένιωθε ότι κατά τη διάρκεια του Θ.Π. την κυριαρχούσε ένα αίσθημα εφορίας που συνεχιζόταν και εκτός Θ.Π., ενώ επίσης, ένιωθε και πιο ανάλαφρη.

Στο παρόν, η Χρύσα έχει συνειδητοποιήσει τον ρόλο που παίζει το παιχνίδι στη ζωή της, καθώς και το πώς η ύπαρξη του παιχνιδιού σχετίζεται με την καλή ψυχική και σωματική υγεία του εαυτού της. Επίσης, κάνοντας αυτήν ανασκόπηση στη ζωή της παρατηρεί πόσο επηρεάζουν οι εξωτερικοί παράγοντες, το περιβάλλον και τα κοινωνικά κατεστημένα τον βαθμό παιχνιδιού που επιλέγει να έχει στη ζωή της.

Πίνακας 6. Λειτουργίες Θ.Π. για Χρύσα

1. Ηρεμία και χαλάρωση
2. Έξοδος του εαυτού από το σοβαρό προφίλ και είσοδος σε ένα πιο παιχνιδιάρικο και χαρούμενο προφίλ
3. Αίσθημα του εαυτού ότι «βγαίνει προς τα έξω»
4. Καλύτερη επαφή με εαυτό και φύση
5. Περισσότερο υπομονετική με τους ανθρώπους
6. Συναίσθημα εφορίας και «ανάλαφρου» εαυτού, κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος του Θ.Π.

7.2.7. Υποκείμενο Ηρώ (AZ)

Η Ηρώ είναι 29 ετών. Είναι αδιόριστη νηπιαγωγός και ζει στην Κρήτη. Είναι ανύπαντρη και δεν έχει παιδιά. Έχει μια σχέση τεσσάρων χρόνων και κάνει μεταπτυχιακό στο Π.Τ.Π.Ε. Γεννήθηκε και μεγάλωσε σε ένα μικρό ελληνικό νησί. Οι γονείς της ήταν έμποροι και έχει έναν αδερφό κατά τρία χρόνια μεγαλύτερο.

7.2.7.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Ηρώς

Το **πρώτο κεφάλαιο** της ζωής της αποτελούν τα παιδικά της χρόνια, τα οποία ήταν ευχάριστα και ξέγνοιαστα, με αρκετό παιχνίδι στη φύση, αλλά υπήρχαν και διάφορα προβλήματα στους κόλπους της οικογένειας. Η Ηρώ περιγράφει τον εαυτό της ως ένα αθώο παιδί, αφηρημένο με αρκετά χαμηλή αυτοπεποίθηση, αφού πίστευε πως είναι «χαζή», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, μια εντύπωση που της είχε προκαλέσει ο αδερφός της. Επίσης, πίστευε πως δεν είναι ξεχωριστή για κάποιον της χαρακτηριστικό και ότι είναι «μέτρια». Παράλληλα αισθανόταν πίεση λόγω των υποχρεώσεων που από πολύ μικρή της είχαν επιβάλλει οι γονείς της καθώς και των κοινωνικών κανόνων, τους οποίους έπρεπε να ακολουθεί. Ήταν ένα παχουλό παιδί, δεν είχε πολλές και δυνατές φιλίες και το γεγονός αυτό ενδυνάμωνε ακόμα περισσότερο αυτήν την αίσθηση της μετριότητας. Εκείνη, για να νιώσει ξεχωριστή και για να ξεφύγει από όλα αυτά, ταξίδευε με την φαντασία της και πίστευε ότι θα γίνεi διάσημη ηθοποιός. Η ίδια μας αναφέρει:

[...]Το κεφάλαιο αυτό χαρακτηρίζεται από πολύ αθωότητα, ξεγνοιασιά και παιχνίδι, αλλά ταυτόχρονα και από τις πρώτες απογοητεύσεις, και συγκρούσεις κυρίως με τους γονείς και τον αδερφό μου[...].Υπάρχει μια συμπεριφορά, του πατέρα μου προς την μητέρα μου, την οποία υιοθετεί και ο κατά τρία χρόνια μεγαλύτερος αδερφός μου προς εμένα. Ο πατέρας θεωρεί τη μαμά λίγο χαζή, ενώ πιστεύει πως ο ίδιος είναι πιο έξυπνος, και δεν έχανε ευκαιρία να της το υπενθυμίζει. Έτσι, λοιπόν, και ο αδερφός μου, καθώς ήμουν και μικρότερη από αυτόν, μου συμπεριφερόταν με τον ίδιο τρόπο, επισημαίνοντας μου κάθε φορά και σε κάθε ευκαιρία, το πόσο χαζή είμαι, γεγονός που με έχει σημαδέψει βαθύτατα. Οπότε, πιστεύω όντως σε αυτό το πρώτο κεφάλαιο της ζωής μου ότι είμαι χαζή, ότι δεν αξίζω, και ότι δεν κάνω για τίποτα, ήμουν και από τη φύση μου αρκετά αφηρημένη και δεν μπορούσα να συγκεντρωθώ εύκολα. Από την άλλη, αυτή η κατάσταση αντισταθμίζονταν με την αγάπη του πατέρα μου για τα νάζια μου, τις τσαχπινιές, τις καινούργιες λέξεις που εφεύρα, και με έλεγε γλωσσοπλάστρια. Οπότε ένιωθα και κάποια αποδοχή από αυτόν, από την άλλη όταν νευρίαζε για κάτι τον φοβόμουν πάρα πολύ και δεν είχα κουράγιο να τον αντιμετωπίσω. Την μαμά μου δεν την φοβόμουν τόσο, αλλά ένιωθα ότι εκείνη με καταπίεζε περισσότερο από όλους, οπότε τελικά τον περισσότερο θυμό τον λάβαινε εκείνη. Γενικά, είχαμε καλές και κακές στιγμές, σαν οικογένεια, απλά οι κακές με σημάδεψαν περισσότερο μάλλον. Αυτά τα χρόνια είχαν και πολύ ξεγνοιασιά, βέβαια, και παιχνίδι, ιδιαίτερα τα καλοκαίρια, και μπάνια και στο χωράφι του παππού μου, πηγαίναμε συχνά και στο χωριό. Γενικά πέρασα πολύ ωραία ως παιδί στο μέρος που μεγάλωσα, γιατί δεν κλείστηκα ποτέ μέσα στους τέσσερις τοίχους ενός δωματίου, αλλά ήμουν συνένεχια έξω, όταν δεν είχα δουλειές ή μαθήματα. [...]Στο σχολείο δεν ήμουν από τα δημοφιλή παιδιά και δεν είχα πολύ δυνατές φιλίες. Γενικά, ένιωθα και εκεί, ίσως επειδή ήμουν και λίγο παχουλό παιδί, ότι δεν αξίζω και πολλά. Δεν ήμουν ποτέ καλή μαθήτρια, αλλά ούτε και κακή. Ήμουν πάντα μέτρια. Σε όλα. Αυτό πίστευα, ότι εντάξει δεν είμαι και του πεταμού, αλλά δεν αξίζω και πολλά. Φανταζόμουν όμως ότι κάποια στιγμή θα ξεφύγω από αυτό το μέτριο και θα γίνω κάτι για το οποίο όλοι θα με θαυμάζουν, οπότε φανταζόμουν ότι ήμουν διάσημη ηθοποιός [...]Η μαμά μου, χρειαζόταν βοήθεια στο σπίτι, και περίμενε από εμένα, που ήμουν ένα παιδάκι και

ήθελα να πάω να παίξω και να διασκεδάσω να κάνω πρώτα κάποιες δουλειές στο σπίτι και έπειτα να παίξω. Αυτό με πείραζε πάρα πολύ ή το ότι έπρεπε να πηγαίνουμε στις ελιές, αντί να διασκεδάζουμε τις διακοπές των Χριστουγέννων. Επίσης, έπρεπε να βοηθάμε είτε στο σούπερ μάρκετ του πατέρα μου, είτε, αργότερα, να καθαρίζουμε τα ενοικιαζόμενα δωμάτια που είχαμε. Από τη μια σκέφτομαι ότι αυτές οι δουλειές με έκαναν να αποκτήσω πολλές δεξιότητες, και γνώσεις, και τη δυνατότητα να μπορώ να είμαι αυτόνομη, από την άλλη όμως, μου στερούσαν την παιδική ξεγνοιασιά που θα έπρεπε να έχω. Ένιωθα, λοιπόν, ότι πάντα, από κάτι καταπιέζομαι και κυρίως από τη μαμά μου. Γενικά, την ενδιέφερε πολύ και το τι θα πει ο κόσμος, να φερόμαστε σωστά, να είμαστε καλοί μαθητές, να μην χαλάμε πολλά χρήματα και νομίζω ότι υπήρχε πολύ καταπίεση και σε αυτές τις πτυχές της ζωής μας [...]

Το **δεύτερο κεφάλαιο** στη ζωή της ξεκινάει από το Γυμνάσιο έως και τον έναν χρόνο μετά το Λύκειο. Η Ηρώ ένιωθε ότι πιεζόταν πολύ και από το διάβασμα του σχολείου αλλά και από την οικογένειά της και περίμενε με λαχτάρα τη στιγμή όπου θα έφευγε από το σπίτι της και θα μπορούσε να μείνει μόνη της. Ακόμα και το νησί στο οποίο έμενε δεν τις άρεσε πια και ήθελε να φύγει μακριά από εκεί.

[...] από το Γυμνάσιο, μέχρι και την επόμενη χρονιά μετά το Λύκειο, όπου ξαναέδωσα Πανελλήνιες, ήταν πάλι με ανάμεικτα συναισθήματα. Είχε πολύ διάβασμα, ιδιαίτερα στις τελευταίες τάξεις του Λυκείου, αλλά είχε και αρκετές φίλιες, και άρχισε για πρώτη φορά να δημιουργείται μια παρέα, ο κύκλος των φίλων μου. Βέβαια, σε πολλές περιπτώσεις επιθυμούσα να μην είμαι σε αυτήν την παρέα και να είμαι σε μια πιο δημοφιλή παρέα, στην οποία όμως δεν ήμουν αποδεκτή, οπότε παρέμενα στην πρώτη. Δεν ήμουν αποδεκτή λόγω του ότι ήμουν παχουλή όπως προείπα και ως γνωστόν τα παιδιά είναι πολύ σκληρά σε τέτοιες καταστάσεις. Αυτό όμως με πλήγωνε πάρα πολύ και έτσι συνεχιζόταν το αίσθημα της μετριότητας και της ανημποριάς που είχα από μικρή. Ονειρευόμουν ότι θα αλλάξω την μοίρα μου, αλλά ένιωθα πάρα μα πάρα πολύ ανήμπορη και αδύναμη. Ονειρευόμουν ότι θα έφευγα από το νησί και θα ζούσα μόνη μου, χωρίς να έχω κανέναν ανάγκη. Τελικά, η παρέα μου, η όχι δημοφιλής, εξελίχθηκε σε μια καλή συντροφιά, και αργότερα στις μεγαλύτερες τάξεις του Λυκείου και στην τελευταία χρονιά πριν φύγω από (*όνομα νησιού*) για να σπουδάσω, μου έδινε κουράγιο, γέλιο, διασκέδαση, με έκανε να ξεφεύγω από το οικογενειακό περιβάλλον και τελικά μου έκανε πολύ καλό. [...] Η τελευταία χρονιά του Λυκείου ήταν ένα δράμα, πολύ κούραση, πολλά ξενύχτια και στο τέλος ήρθε η απογοήτευση, αφού δεν πέρασα στις Πανελλήνιες. Έκατσα άλλη μια χρονιά στον (*όνομα νησιού*) όπως προείπα, διαβάζοντας, όπου, όμως, είχα πολύ ελεύθερο χρόνο, και θυμάμαι, ότι έπαιρνα το μηχανάκι μου, πήγαινα σε ένα ξέφωτο στο βουνό, και έβλεπα με λαχτάρα τα καράβια να φεύγουν και έκλαιγα με λυγμούς, και αναρωτιόμουν: εγώ πότε θα φύγω από αυτό το κωλόνησο;

Στα 19 της πέρασε στη σχολή Νηπιαγωγών στην Κρήτη και ξεκίνησε να ζει την φοιτητική της ζωή, την οποία τοποθετεί στο **τρίτο κεφάλαιο** του βιβλίου της ζωής της. Όπως αναφέρει η ίδια, ξεκίνησε επιτέλους να ζει. Έκανε σημαντικές φιλιές και αισθάνθηκε ότι βρήκε την οικογένειά της. Πέρασε ωραία φοιτητικά χρόνια, τα οποία όμως είχαν και απογοητεύσεις, κυρίως από την αδυναμία να συνάψει κάποια σχέση με το άλλο φύλο. Ωστόσο η Ηρώ άρχισε να αισθάνεται ξεχωριστή και μέσα από τις φιλιές αλλά και μέσα από τον χορό, το θέατρο και το Θ.Π. Οι δραστηριότητες αυτές της «άνοιξαν τους ορίζοντες» και την έκαναν να νιώθει καλύτερα. Οι διαδικασίες του Θ.Π. χάρισαν σε αυτήν απίστευτες εμπειρίες, όπως μας αναφέρει, αφού εκεί μπόρεσε να εκφράσει όλα τις τα συναισθήματα, τα θετικά και τα αρνητικά και αισθάνεται λύτρωση και εκτόνωση. Επίσης, ένιωθε ότι επικοινωνεί πολύ έντονα με τους συμπαίχτες της χωρίς να χρειάζεται να μιλάνε. Όπως αναφέρει:

[...]Τέσσερα χρόνια και λίγους μήνες διήρησε αυτό το κεφάλαιο και δεν ξέρω τι να πρωτοθυμηθώ. Την πρώτη νύχτα που έμεινα μόνη μου στο σπίτι μου, τις σημαντικές φιλίες που απέκτησα, τις εμπειρίες με τους ανθρώπους, τη ζωή που άρχισα επιτέλους να ζω...Ναι, αυτό ήταν, άρχισα να ζω, να ανακαλύπτω τον εαυτό μου, να περνάω τότε την εφηβεία μου, να γελάω, να διασκεδάζω. Η συγκάτοικός μου και οι φίλοι μου έγιναν πια η οικογένειά μου. Ένιωθα ότι επιτέλους κάποιος με καταλαβαίνει, ότι κάποιος μου δίνει αξία, και μέσα από τους φίλους μου άρχισα να μαθαίνω πράγματα για εμένα. Είχε, βέβαια, και κάποια κομμάτια πολύ αρνητικά αυτό το κεφάλαιο, και κυρίως απογοητεύσεις με το άλλο φύλλο, αφού δεν ήξερα πώς να χειρίζομαι καταστάσεις, δεν είχα τσαγανό, και γενικά ενώ όλες ή σχεδόν όλες οι φίλες μου είχαν ερωτικές σχέσεις, εμένα δεν με πλησίαζε κανείς, πάλι λόγω του πάχους μου. Όλοι όσους ήθελα, δεν γνώριζαν καν την ύπαρξή μου, και σε αυτό το κομμάτι ήμουνά πάρα πολύ απογοητευμένη. Τότε κατηγορούσα πολύ τους γονείς μου για ότι μου συνέβαινε, και κυρίως την μητέρα μου, η οποία είναι παχύσαρκη και της οποίας τα γονίδια θεωρούσα ότι πήρα. Είχα κάνει πολλές δίαιτες οι οποίες δεν είχαν επιτυχία και δεν μπορούσα να αποδεχτώ το σώμα μου και τον εαυτό μου, με τίποτα. Όμως οι απογοητεύσεις μου αυτές, τώρα που το σκέφτομαι, δεν συγκρίνονται με τα όσα πήρα εκείνη την περίοδο από τους φίλους μου και από δύο πολύ σημαντικές δραστηριότητες οι οποίες, μου άνοιξαν τους ορίζοντες και με έκαναν να αισθάνομαι πολύ καλύτερα. Με έκαναν επιτέλους να νιώθω ότι είμαι ξεχωριστή και να αποδέχομαι κάθε φορά και περισσότερο τον εαυτό μου. Ήταν ο χορός και συγκεκριμένα το τάνγκο και το θέατρο μαζί με το Θ.Π.. Ξεκίνησα να κάνω λοιπόν τάνγκο και ένιωσα συναισθήματα που δεν τα είχα ξανανιώσει ποτέ, η αίσθηση των σωμάτων που ενώνονται και χορεύουν μαζί ήταν για εμένα απίστευτη εμπειρία και ένιωθα ότι πραγματοποιούνταν μια διαφορετική αλλά και ουσιαστική επικοινωνία, χωρίς λόγια. Έκανα σημαντικές φιλίες εκεί και ένιωθα σαν να ανήκω κάπου, το ίδιο όμως και παράλληλα με το τάνγκο συνέβη και με το θέατρο. Στη θεατρική ομάδα, έμαθα πολλά πράγματα και ένιωσα επίσης συναισθήματα που δεν είχα ξανανιώσει ποτέ. Ένιωθα και εκεί πάλι ξεχωριστή, γιατί το να σε ξεχωρίσει ένας σκηνοθέτης μέσα από πολλά άλλα άτομα και να σε θεωρεί κατάλληλο για έναν ρόλο, σε κάνει να νιώθεις ξεχωριστό, όπως επίσης και το να παίζεις σε μια παράσταση και να λάβεις τα συγχαρητήρια του κόσμου, να αισθανθείς ότι έκανες κάτι το οποίο άρεσε στους άλλους, σε κάνει επίσης να νιώθεις ξεχωριστός. Και εκεί επίσης, έκανα σημαντικές και ουσιαστικές φιλίες που κρατάνε μέχρι σήμερα. Το άλλο κομμάτι που ήταν απίστευτη εμπειρία για εμένα ήταν αυτό του Θ.Π., εκεί πάλι αισθάνθηκα ότι χωράνε όλα μου τα συναισθήματα, τα χαρούμενα, τα πιο δυσάρεστα και μπορώ να πω ότι ήταν πολύ λυτρωτικό όλο αυτό. Δηλαδή, εκτονωνόμουν, έβγαζα τα όσα με απασχολούσαν εκεί μέσα, πολύ συχνά, ας πούμε, έκλαιγα, ανακάλυπτα ποιες είναι οι δυσκολίες μου και επίσης, πάλι ένιωθα έντονα αυτό το στοιχείο της επικοινωνίας με τους άλλους χωρίς απαραίτητα να μιλάμε, με τα σώματά μας, με αυτά που διαισθανόμασταν. Πολύ ωραίο κομμάτι ήταν αυτό, αν και συχνά ήταν δύσκολο. [...]

Στο **τέταρτο κεφάλαιο**, η Ηρώ πήγε εράσμως στην Ισπανία, αδυνάτησε και άλλαξε η εικόνα που είχε για τον εαυτό της. Πέρασε ωραία, χόρευε κάθε βράδυ, ερωτεύτηκε και απέκτησε περισσότερη αυτοπεποίθηση. Όταν γύρισε πίσω στην Κρήτη, ένιωθε πολύ δυνατή και πέρασε την ωραιότερη περίοδο της ζωής της. Ερωτεύτηκε ακόμα πιο πολύ και για λίγο καιρό αισθανόταν πολύ όμορφα. Τελικά όμως η σχέση αυτή την πλήγωσε και ταλαιπωρήθηκε αρκετά. Όπως περιγράφει:

[...]ουσιαστικά ήταν ένα εξάμηνο διακοπών σε μια άλλη χώρα, στην Ισπανία, στα πλαίσια του προγράμματος ανταλλαγής φοιτητών αλλά και η επιστροφή στο Ρέθυμνο για περίπου έναν χρόνο. Ήταν η πρώτη φορά που αποφάσισα να κάνω πραγματικά δίαιτα και τα κατάφερα, αδυνάτισα, άλλαξε η εικόνα που είχα για τον εαυτό μου,

ήμουνα σε μια ξένη χώρα, την οποία την λάτρευα, χόρευα κάθε μέρα τάνγκο, ερωτεύτηκα και γενικά άρχισα να παίρνω αρκετά τα πάνω μου. Ένωθα περισσότερη αυτοπεποίθηση, χωρίς ωστόσο να λείπουν και κάποιες απογοητεύσεις, αλλά γενικά, όλες αυτές οι εμπειρίες με έκαναν να γυρίσω στην Ελλάδα με άλλο αέρα και με περισσότερη εμπιστοσύνη στον εαυτό μου. Πήρα το πτυχίο μου και άρχισα να δουλεύω σε μια καφετέρια. Σε αυτό το κομμάτι, νομίζω ότι πέρασα τις ωραιότερες στιγμές τις ζωής μου. Ερωτεύτηκα πολύ και αρχικά είχε ανταπόκριση ο έρωτάς μου. Ένωθα πάρα πολύ δυνατή, ότι μπορώ να πετύχω τα πάντα, να κατακτήσω τον κόσμο όλο και για λίγο καιρό έτσι ήταν και τα πράγματα. Όμως όπως όλα τα καλά στη ζωή, αυτό δεν κράτησε πολύ. Η σχέση αυτή με παίδεψε πολύ, απογοητεύτηκα, αλλά δεν μπορούσα να απεξαρτηθώ από αυτήν. Έτσι για τον επόμενο ένα χρόνο περίπου τραβιόμουν μέσα σε μια σχέση που μόνο πίκρες μου έδινε και εγώ είχα την ελπίδα ότι μπορούσα να την κάνω καλύτερη. Δεν έγινε όμως αυτό και αποφάσισα να συνεχίσω παραπέρα. [...]

Στο επόμενο κεφάλαιο της ζωής της, **το πέμπτο**, προσπαθεί να κλείσει τις πληγές της και συναντά τον σημερινό της σύντροφο. Ξεκινάει ένα μεταπτυχιακό και παράλληλα εργάζεται σε μια άλλη καφετέρια. Η πίεση της δουλειάς και του διαβάσματος, όμως, την έκαναν να χάσει την ανεμελιά της και άρχισαν να δημιουργούνται προβλήματα στην ίδια και στη σχέση της. Όμως ύστερα από μια δύσκολη περίοδο τα πράγματα άρχισαν να καλύτερεύουν. Άρχισε να ξανά-ασχολείται με ασχολίες που της αρέσουν και την γεμίζουν, όπως ο χορός και το Θ.Π. για να δίνει χρόνο στον εαυτό της για να μπορεί να απολαμβάνει όλα όσα της αρέσουν και την κάνουν χαρούμενη:

[...]Με τη βοήθεια του τωρινού μου συντρόφου ξεπέρασα ως ένα βαθμό τις πληγές μου, και αποφάσισα χωρίς να το καλοσκεφτώ να συνεχίσω τις σπουδές μου, δουλεύοντας παράλληλα σε μια άλλη καφετέρια. Πολύ κούραση και πίεση, ξαφνικά άρχισα να χάνω την ανεμελιά μου, είχα και έχω πλέον την ευθύνη του εαυτού μου, του σπιτιού μου, των εξόδων, και το διάβασμα. Αυτό με έφερε σε ένα σημείο να μην έχω διάθεση για τίποτα, να αφεθώ, να μην διασκεδάζω, να αφήσω λίγο τη σχέση μου με τον σύντροφό μου στην άκρη και να αρχίσω να παίρνω και κιλά πάλι. Αυτό είναι πρώτο σκέλος του παροντικού σταδίου. Το δεύτερο σκέλος του παροντικού σταδίου είναι η στιγμή που άρχισα να συνειδητοποιώ ότι έχω χάσει την ανεμελιά μου, ότι δεν είμαι ευχαριστημένη από αυτά που κάνω, ότι έχω αφήσει την κούραση και την πίεση να με κυριεύσει, ότι πρέπει να βρω τις ισορροπίες μέσα μου και πρέπει να ξανά ανακαλύψω τα πράγματα που με κάνουν χαρούμενη και ευτυχισμένη. Αποφάσισα, λοιπόν, να ξεκινήσω πάλι τον χορό και το Θ.Π. για να δίνω στον εαυτό μου χρόνο για διασκέδαση και απόλαυση της ζωής. Από τότε που άρχισα να βλέπω έτσι τα πράγματα πιστεύω πως η ζωή μου έχει καλύτερεύσει και ενώ δεν μπορώ να πω ότι είμαι πλήρως ευχαριστημένη ή ότι έχω ξεκαθαρίσει τα πράγματα μέσα μου, ξέρω πως έχω μπει σε μια καλύτερη φάση για εμένα, απολαμβάνω αυτά που μου αρέσουν και αγαπάω, και έχω μια αισιοδοξία ότι όλα θα πάνε καλά. Ακόμα, βέβαια, δεν έχω φτάσει στα σημεία που θα ήθελα να φτάσω, ώρες-ώρες έχω μια θλίψη, μια ανασφάλεια ότι δεν είμαι αρκετή για τον σύντροφό μου, ότι δεν είμαι αρκετά καλή σε αυτά που κάνω, όχι όλη την ώρα, αλλά υπάρχουν αυτές οι σκέψεις και προσπαθώ να βρίσκω τρόπους για να τις ξεπερνάω. Κοιτάζοντας την ζωή μου τώρα βλέπω ότι τις περιόδους που χορεύω ή όταν εκφράζομαι γενικότερα, είτε μέσω του θεάτρου, του Θ.Π. ή άλλων τέτοιων δραστηριοτήτων μόνο τότε αισθάνομαι πραγματικά ο εαυτός μου και αισθάνομαι καλά με τον εαυτό μου. [...]

Η Ηρώ πιστεύει ότι σύντομα θα αρχίσει να διασκεδάζει περισσότερο στη ζωή της και να κάνει ακόμα περισσότερο τα πράγματα που θα την γεμίζουν στο **μέλλον**.

Δεν αποκλείει τη δημιουργία μιας οικογένειας και εύχεται να έχει μια καλή σχέση με τον σύντροφό της.

[...]Το μελλοντικό στάδιο πραγματικά δεν ξέρω πώς να το φανταστώ, ξέρω όμως ότι δεν θέλω να ξανα-αφεθώ, και μόλις με το καλό τελειώσω το μεταπτυχιακό ελπίζω ότι θα ξανάκανω πράγματα που μου αρέσουν και που τώρα δεν προλαβαίνω να τα κάνω και ότι θα προσέξω τον εαυτό μου ακόμα περισσότερο. Το να αποκτήσω οικογένεια δεν το αποκλείω αλλά μου φαίνεται αρκετά μακρινό. Σίγουρα επιθυμώ για τα κεφάλαια του μέλλοντος καλύτερες σχέσεις είτε με τον σύντροφό μου, είτε, αν δεν τα καταφέρω μαζί του, με τον/τους επόμενους. [...]

7.2.7.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Ηρώς

Το πρώτο στάδιο του παιχνιδιάρικου της εαυτού είναι αυτό της παιδικής της ηλικίας, όπου το παιχνίδι είναι ανέμελο χωρίς έγνοιες και έκανε ό,τι της κατέβαινε. Το στάδιο αυτό το ονομάζει «ο κόσμος της Σοφίας» και αναφέρει:

[...]Το πρώτο στάδιο θα ήταν η πρώτη παιδική μου ηλικία, κατά την οποία έπαιζα πάρα πολύ, δεν είχα έγνοιες, και η ζωή μου περνούσε όμορφα με όλες αυτές τις ευχάριστες στιγμές παιχνιδιού. Ήμουν λίγο караγκιόζης και έκανα χωρίς να σκέφτομαι ό,τι μου κατέβαινε, έπαιζα ακόμα και με τις λέξεις και ο πατέρας μου με έλεγε γλωσσοπλάστρια. Το στάδιο αυτό θα το ονόμαζα: «Ο κόσμος της Σοφίας» [...]

Το δεύτερο στάδιο είναι το στάδιο που ξεκινάει από τα 10-11 της χρόνια και φτάνει μέχρι την λήξη της σχολικής θητείας. Στο στάδιο αυτό τα παιχνίδια μειώνονται αισθητά αφού αναλαμβάνει ευθύνες και υπάρχει και αρκετό διάβασμα. Τα παιχνίδια της περιορίζονται στο να ονειρεύεται και να φαντάζεται διάφορα σενάρια. Το στάδιο αυτό το ονομάζει «όνειρα παιχνίδια» και περιγράφει:

[...]Το δεύτερο στάδιο, που ξεκινάει από τις μεγαλύτερες τάξεις του δημοτικού και φτάνει μέχρι και το Λύκειο, είναι το στάδιο κατά το οποίο τα παιχνίδια μου έχουν μειωθεί αισθητά. Συνοδεύεται από την ανάληψη ευθυνών, διαφορετικές σε κάθε ηλικιακή περίοδο, άλλοτε έπρεπε να βοηθάω τους γονείς μου στις δουλειές του, άλλοτε να φροντίζω τη γιαγιά μου, να διαβάζω σε αρκετά συχνή βάση κ.τ.λ.. Οι ευθύνες αυτές, όμως, μείωσαν τα παιχνίδια μου. Έπαιζα όμως πολύ με την φαντασία μου. Μου άρεσε να φτιάχνω διάφορα σενάρια και όνειρα και ήταν ο τρόπος μου να ξεφεύγω από όσα με δυσκόλευαν ή κούραζαν. Το παιχνίδι μου ήταν να ονειρεύομαι. Οπότε ο τίτλος σε αυτό το στάδιο είναι : «Όνειρα παιχνίδια» [...]

Το τρίτο στάδιο παιχνιδιού αφορά τα φοιτητικά της χρόνια, όπου τα παιχνίδια της αρχίζουν μέσα από το θέατρο, το Θ.Π. τον χορό αλλά και μέσα στις παρέες και τις φιλίες. Το στάδιο αυτό το ονομάζει «πέραςμα στη ζωή». Αναφέρει σχετικά:

[...]Το τρίτο στάδιο είναι το παιχνίδι στα φοιτητικά χρόνια, όπου αρχίζω να μαθαίνω να ζω μόνη μου και να ανακαλύπτω περισσότερο τον εαυτό μου. Έρχομαι σε επαφή με το θέατρο, το θεατρικό παιχνίδι, τον χορό και αρχίζουν τα παιχνίδια μου μέσα σε αυτούς τους κόλπους και μέσα στις καινούργιες μου φιλίες που κρατάνε χρόνια. Τα χρόνια αυτά είναι χρόνια διασκέδασης, όχι πάντα εύκολα, αλλά ωραία και με αρκετό παιχνίδι. Αυτό το στάδιο θα το ονομάσω «Πέρασμα στη ζωή» [...]

Το τέταρτο στάδιο ξεκινάει από το τέλος της φοιτητικής της ζωής και φτάνει μέχρι και το παρόν. Το στάδιο αυτό χωρίζεται σε δύο ενότητες. Στην πρώτη ενότητα

τα παιχνίδια της αρχίζουν να ατονούν λόγω των υποχρεώσεών της. Το παιχνίδι σιγά-σιγά ξεχνιέται. Στο δεύτερο στάδιο όμως, το παιχνίδι ύστερα από κάποιες αναζητήσεις άρχισε να παίζει και πάλι σημαντικό ρόλο στη ζωή της. Άρχισε και πάλι να παίζει τα αγαπημένα της παιχνίδια και να έχει παιχνιδιάρικη διάθεση. Το στάδιο αυτό το ονομάζει «συνειδητοποίηση» και μας το περιγράφει ως εξής:

[...]Το επόμενο στάδιο ξεκινάει από το τέλος της φοιτητικής ζωής και νομίζω ότι φτάνει μέχρι και σήμερα. Τα παιχνίδια μου, τα τελευταία χρόνια είχαν ξεχαστεί. Είχα μπει σε μια καθημερινότητα, με εργασία, διάβασμα, και άλλες υποχρεώσεις τις οποίες δεν μπορούσα να τις συνδυάσω πολύ με το παιχνίδι. Έτσι το παιχνίδι άρχισε σιγά-σιγά να ατονεί. Τον τελευταίο καιρό όμως, ύστερα από κάποιες αναζητήσεις σε άλλα μονοπάτια, το παιχνίδι έχει αρχίσει και παίζει και πάλι έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή μου. Έχει επανέλθει η παιχνιδιάρική μου διάθεση, όχι στο βαθμό που θα ήθελα ακόμα, αλλά πιστεύω ότι είμαι σε καλό δρόμο. Έχω αρχίσει και κάνω πάλι κάποια αγαπημένα μου παιχνίδια, χορεύω, κάνω και Θ.Π.[...] Το παροντικό στάδιο θα το ονομάσω «Συνειδητοποίηση» [...]

Στο πέμπτο στάδιο, στο μελλοντικό, η Ηρώ φαντάζεται ότι θα δώσει στο παιχνίδι στη ζωή της τη θέση που του αξίζει και παρατηρούμε πως το ονομάζει, όπως ονόμασε και το πρώτο στάδιο, δηλαδή, «ο κόσμος της Σοφίας», μόνο που αυτή τη φορά έχει βάλει και το «2», σαν να πρόκειται για το σήκουελ μιας ταινίας. Φαντάζεται, λοιπόν, μια επιστροφή στο πρώτο στάδιο παιχνιδιού, αλλά με την σοφία και την ωριμότητα του ενήλικου εαυτού της. Όπως αναφέρει:

[...]και πιστεύω ότι στο επόμενο στάδιο το μελλοντικό το παιχνίδι θα καταφέρει να πάρει και πάλι τη θέση που του αξίζει στην ζωή μου[...]και το μελλοντικό «Ο κόσμος της Σοφίας 2». [...]

7.2.7.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Ηρώς

Στο παρακάτω ιχνογράφημα (Ιχνογράφημα 7), η Ηρώ ζωγράφισε τα στάδια του παιχνιδιάρικου της εαυτού. Το πρώτο στάδιο, αυτό της παιδικής ηλικίας, συμβολίζεται με την πρώτη φιγούρα από αριστερά, όπου απεικονίζει την ίδια ως παιδάκι να παίζει χαρούμενη και ξέγνοιαστη με την κούκλα της. Όπως αναφέρει:

[...]Από αριστερά είναι ο παιχνιδιάρικός μου εαυτός στο παρελθόν πρώτα ως παιδί που παίζω με την κούκλα μου και είμαι αρκετά χαρούμενο, χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα, με ξέγνοιασιά[...]

Το δεύτερο στάδιο, είναι το εφηβικό, όπου το παιχνίδι είναι πολύ σπάνιο, αφού είναι αναγκασμένη να διαβάζει και περιορίζεται σε ένα παιχνίδι με την σκέψη και την φαντασία της. Περιγράφει:

[...]μετά είναι η εφηβεία μου, όπου κρατάω ένα βιβλίο και διαβάζω ενώ θέλω πάρα πολύ να βγω έξω και να παίζω, αλλά δεν μπορώ να το κάνω, οπότε παίζω με τη φαντασία μου [...]

Στο τρίτο στάδιο ο παιχνιδιάρικος εαυτός της έρχεται σε επαφή με ασχολίες που τον απελευθερώνουν, όπως μας περιγράφει:

[...]μετά είναι ο παιχνιδιάρικος εαυτός μου που έρχεται για πρώτη φορά σε επαφή με ασχολίες που τον κάνουν να αισθάνεται ελεύθερο[...]

Ικνογράφημα 7: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Ηρώς.

Το τέταρτο στάδιο είναι το στάδιο που φτάνει μέχρι και το παρόν και χωρίζεται σε δύο ενότητες. Στην πρώτη ενότητα, ο παιχιδιάρικος εαυτός της είναι εγκλωβισμένος και δυστυχισμένος, ενώ στην δεύτερη καταφέρνει να βγει από το κουτί και να απελευθερωθεί. Αναφέρει σχετικά:

[...]μετά έρχεται το παρόν που έχει δύο φάσεις, η πρώτη που είναι πολύ δυσάρεστη όπου ο παιχιδιάρικός μου εαυτός είναι σχεδόν ανύπαρκτος, τον είχα ξεχασμένο, και η δεύτερη όπου ο παιχιδιάρικός μου εαυτός, συνειδητοποιεί και θυμάται πως αισθάνεται όταν παίζει, την χαρά και την ελευθερία που του προσφέρει το παιχνίδι στη ζωή του και έτσι βγαίνει από το κουτί. [...]

Το πέμπτο στάδιο είναι το μελλοντικό, όπου φαντάζεται πως ο παιχιδιάρικος εαυτός της θα μεγαλώσει, και θα είναι πιο φωτεινός και δυνατός. Θα έχει τη θέση που πρέπει να έχει στη ζωή της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Και τέλος η τελευταία φιγούρα που είναι και πολύ μεγαλύτερη από τις άλλες είναι ο παιχιδιάρικός μου εαυτός στο μέλλον, όπου ελπίζω ότι θα έχει καταφέρει να δώσει στο παιχνίδι τη θέση που του αξίζει να έχει στη ζωή μου και να με κάνει να νιώθω φωτεινή και δυνατή. [...]

Η Ηρώ μας εξηγεί πως μέσα από αυτή τη ζωγραφιά και τον τρόπο που ζωγράφησε τις φιγούρες του εαυτού της όταν παίζει στην ενήλικη ζωή, δηλαδή, χωρίς καθορισμένο σχήμα, με μια αίσθηση ροής, ήθελε να δείξει τον τρόπο που αισθάνεται όταν παίζει. Αισθάνεται ισορροπία, ελευθερία, «σαν αερικό», όπως μας λέει, αλλά και σοφία. Περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...]Οι φιγούρες του παιχιδιάρικού μου εαυτού, εκτός από την παιδική και την εφηβική, είναι σχεδιασμένες έτσι ώστε να μην φαίνονται ακριβώς τα χαρακτηριστικά του προσώπου μου ή του σώματός μου, γιατί ήθελα να δώσω έμφαση στην αίσθηση

περισσότερο του παιχνιδιάρικου εαυτού μου, μια αίσθηση ελευθερίας και ροής, ισορροπίας, μυστικισμού, κάτι σαν αερικό, είναι ο εαυτός μου που έχει επίγνωση του τι του συμβαίνει, έχει μια σοφία, και ιδιαίτερα αυτός του μέλλοντος, και όπου δεν έχουν σημασία η εικόνα του σώματός μου, τα λόγια, τα στολίδια, τα περιττά [...]

7.2.7.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Ηρώς

Παρατηρούμε ότι η Ηρώ αισθανόταν έντονα κατά τα παιδικά και εφηβικά της χρόνια ότι ήταν «χαζή» ή ότι ήταν μια «μετριότητα». Επίσης, μας αναφέρει πόσο έντονα ένιωθε την ανάγκη να φύγει από τον τόπο της οικογενειακής της εστίας. Όταν ξεκίνησαν τα φοιτητικά της χρόνια και έζησε μόνη της άρχισε να αισθάνεται ότι επιτέλους ζει και αυτό γιατί έκανε σημαντικές φιλίες οι οποίες κρατάνε μέχρι και σήμερα. Μια άλλη διάσταση αυτού του κεφαλαίου της ζωής της είναι το γεγονός ότι άρχισε να αισθάνεται ξεχωριστή μέσα από τον χορό, το θέατρο και το Θ.Π. Οι δραστηριότητες αυτές της «άνοιξαν τους ορίζοντες» και την έκαναν να νιώθει καλύτερα. Οι διαδικασίες του Θ.Π. χάρισαν σε αυτήν απίστευτες εμπειρίες, όπως μας αναφέρει, αφού εκεί μπόρεσε να εκφράσει όλα τις τα συναισθήματα, τα θετικά και τα αρνητικά και αισθάνεται λύτρωση και εκτόνωση. Επίσης, ένιωσε ότι επικοινωνεί πολύ έντονα με τους συμπαίχτες της χωρίς να χρειάζεται να μιλάνε. Ύστερα, παρατηρούμε πως η Ηρώ, συνεχίζει την ζωή της, χωρίς να ασχολείται για κάποια χρόνια με αυτές τις δραστηριότητες και να τις επανατοποθετήσει στην ζωή της όταν αισθάνεται ότι η πίεση της καθημερινότητάς της είναι πολύ μεγάλη και ότι έχει χάσει την ανεμελιά της και την καλή της διάθεση. Όταν ξαναμπήκε στη ζωή της ο χορός και το Θ.Π., τα οποία και θεωρεί παιχνίδια της, άρχισε να επανέρχεται η παιχνιδιάρική της διάθεση και άρχισε να αισθάνεται πως η ζωή της έχει καλύτερευσει, αφού πιστεύει πως οι δραστηριότητες αυτές είναι ένας χρόνος αφιερωμένος στον εαυτό. Επίσης, την κάνουν να αισθάνεται καλύτερα με τον εαυτό της και ότι εκφράζεται μέσα από αυτές.

Πίνακας 7. Λειτουργίες Θ.Π. για Ηρώ.

1. Έκφραση συναισθημάτων, εκτόνωση, λύτρωση.
2. Επικοινωνία με τους συμπαίχτες
3. Αίσθημα ότι είναι ξεχωριστή
4. Παιχνιδιάρικη και θετικότερη διάθεση
5. Αφιέρωση χρόνου για τον εαυτό σε περίοδο που το είχε ανάγκη

7.2.8. Υποκείμενο Κάτια (ΑΗ)

Η Κάτια είναι 35 ετών, είναι παντρεμένη και έχει μια κόρη, ενός έτους. Ζει σε μια πόλη της Κρήτης και εργάζεται ως βρεφονηπιοκόμος. Η Κάτια ήρθε σε επαφή με το Θ.Π. για πρώτη φορά φέτος, και συμμετείχε ως μέλος στην ομάδα του Θ.Π. κατά την χειμερινή περίοδο. Εμείς πήραμε συνέντευξη από την Κάτια μετά το τέλος των συναντήσεων της ομάδας.

7.2.8.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Κάτιας

Γεννήθηκε και μεγάλωσε σε ένα χωριό της Κρήτης από γονείς αγρότες. Είναι το πέμπτο και τελευταίο παιδί της οικογένειας. Το **πρώτο κεφάλαιο** στη ζωή της είναι αυτό των παιδικών της χρόνων. Τα παιδικά της χρόνια τα πέρασε στο χωριό, ξέγνοιαστα, με πολύ παιχνίδι, με τις ευχάριστες εμπειρίες της ζωής στο χωριό και την επαφή με τη φύση. Αναφέρει:

[...]Εγώ είμαι το τέταρτο παιδί, είμαι το μικρότερο παιδί από όλα, τα μεγαλύτερα αδέρφια λείπανε πάντα και μεγάλωνα στο σπίτι με τους γονείς μου, ένα πράγμα για το οποίο είμαι πάρα πολύ ευαίσθητη σε αυτό, είμαι ευαίσθητη. Ε, ήμουν το τέταρτο παιδί σχετικά καλομαθημένη γιατί εντάξει τα μεγαλύτερα αδέρφια μου με φροντίζανε και ακόμα με έχουνε καλομαθημένη μπορώ να πω, ζούσα με τους γονείς μου, πέρασα πολύ ξέγνοιαστα και παιδικά χρόνια, δηλαδή, με το να βγω έξω, με το να παίζω στην εξοχή, με εμπειρίες, ας πούμε, του χωριού και όλα αυτά[...]

Η Κάτια θυμάται, όμως ότι ήταν ένα ντροπαλό και ευαίσθητο παιδί που πληγωνόταν εύκολα και σε αυτό βοηθούσε και η κοινωνία του χωριού όπου όπως αναφέρει: «...ζούσα βέβαια σε μια κλειστή κοινωνία, στο χωριό [...] εκεί καμιά φορά ξέρεις οι άνθρωποι σε πληγώνουνε συνειδητά, όχι ασυνείδητα...».

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** το εφηβικό, η Κάτια αναγκάστηκε να φύγει από το χωριό για να μπορέσει να συνεχίσει το σχολείο. Μετακόμισε σε μια κωμόπολη όπου δεν υπήρχε τίποτα άλλο εκτός από το διάβασμα. Μόνο τα Σαββατοκύριακα που γυρνούσε στο χωριό της, με τους γονείς της, ζούσε τις εμπειρίες του χωριού, οι οποίες είναι για την ίδια αρκετά ευχάριστες. Σε αυτήν την περίοδο η Κάτια περιγράφει τον εαυτό της ως κυκλοθυμική, ανασφαλής, ντροπαλή, ακόμα πιο ευαίσθητη από ότι στο πρώτο κεφάλαιο και με πολλές μεταπτώσεις στην ψυχολογία της.

[...]στην εφηβεία; Ήμωνα πολύ κυκλοθυμικό παιδί και πολύ ανασφαλής, πάρα πολύ[...]κάποιες φορές ντρεπόμωνα ακόμα και αυτό να κάνω, γιατί να μην μπορείς να πεις την γνώμη σου; Γιατί να μην..., γιατί, ας πούμε, να θες κάτι και να ντρέπεσαι, ας πούμε, να το κάνεις; Γιατί; Ποιος ο λόγος, δεν ζητάς...και εντάξει μιλάμε για πράγματα καθημερινά, δεν είναι δηλαδή ότι ντρεπόμωνα, δηλαδή, μπορεί να πήγαινα σε ένα σπίτι και ντρεπόμωνα να ζητήσω ένα ποτήρι νερό, σε αυτό το σημείο ή να θέλω να πάω τουαλέτα και να μην, να μην, να μην πάω. Σε τέτοιο, δηλαδή, είναι βλακώδης[...].σαν έφηβη, έφυγα, από το χωριό, ζούσα σε μια, ας το πούμε, κωμόπολη, εκεί υπήρχε μόνο το διάβασμα, σαββατοκύριακο πήγαινα στο χωριό, και πάλι ζούσα, δηλαδή, τα σαββατοκύριακα, τις γιορτές κι όλα αυτά, ζούσα τις εμπειρίες που είχε, έχουν πες το χωριό, δηλαδή και την εξοχή και ο μπαμπάς μου ήταν αγρότης, ας πούμε, και στον τρύγο και στις ελιές πήγαινα, παντού βοηθούσα, είχε ο μπαμπάς μου και πρόβατα και κάναμε και τυρί και, και τις ελιές μαζεύαμε τον χειμώνα και την άνοιξη, τα αμπέλια, το καλοκαίρι, μετά, ήδη ξεκινάνε από την άνοιξη δεν μπαίνει μέχρι το καλοκαίρι. [...]τη μια στιγμή μπορεί να ήμωνα καλά και αυτά και από την άλλη να άρχιζα να κλαίω, δηλαδή, ήμωνα ένα τέτοιο πράγμα[...].Ναι, μπορεί να μου ερχόταν

κάτι στο μυαλό ή να έλεγε ο άλλος, να έλεγε, άντε βρε, ας πούμε, χαζή, ας πούμε, ε, μπορεί εγώ να άρχιζα να κλαίω, χαλαρά. Αυτό ήταν όλο αυτό, ακόμα και τώρα, ας πούμε, μια φίλη που έχω από τότε, μου λέει καλά θυμάσαι πως ήσουν; Θυμάμαι της λέω, τι να σου πω[...]

Στο επόμενο κεφάλαιο, στο **τρίτο**, η Κάτια πήγε σε μια μεγάλη πόλη της Κρήτης για να σπουδάσει. Άρχισε να ζει μόνη της, άρχισε να κάνει σημαντικές φιλίες, να στηρίζεται στα πόδια της και να δουλεύει.

[...]Μετά την εφηβεία, μετά που τελείωσα το σχολείο, βασικά ξέφυγα από όλα αυτά, πήγα Ηράκλειο, εκεί ξεκίνησα τη Σχολή, έκανα τις πρώτες μου γνωριμίες με άλλους ανθρώπους, έζησα μόνη μου, πολύ σημαντικό που θεωρώ ότι όταν ζει κανείς μόνος παίρνει πολύ καλό μάθημα. [...]Είναι ένα από τα καλύτερα κεφάλαια της ζωής μου, έζησα πολύ ωραία, γνώρισα πολύ όμορφους ανθρώπους και δυνατές φιλίες που κρατάνε ακόμα και σήμερα, γνώρισα τον άντρα μου, εντάξει δεν..., δεν γινότανε..., ζούσα μόνη μου, αλλά μάθαινα και να αντιμετωπίζω και τους ανθρώπους μόνη μου, ναι, και να μην στηρίζομαι, να στηρίζομαι μόνο στα πόδια μου και στα χέρια μου, έμαθα να δουλεύω, πάρα πολύ, ξέρεις κάτι, για να κάνεις αυτό που θες πρέπει να δουλέψεις, δεν..., δεν περίμενα, δηλαδή, να με στηρίξει κάποιος, έλεγα θα το κάνω μόνη μου, το έβαζα πείσμα και το έκανα, εντάξει δεν στηριζόμουνα στις φιλίες, δηλαδή..., αλλά τελικά υπήρχε μια στήριξη, τότε, ας πούμε, θεωρούσα ότι δεν στηριζόμουνα στις φιλίες, κι όμως τελικά, ναι, όπως, όπως όλοι πιστεύω είμαστε στις φιλίες, περάσαμε πολύ ξέγνοιαστα, ευχάριστα, παρειακά, τρώγαμε, πίνουμε όλοι μαζί, κοιμόμαστε και καμιά φορά κι όλοι μαζί, εκδρομές, ξενύχτια[...]

Σε αυτήν την περίοδο η Κάτια γνώρισε τον άντρα της και από τότε όπως αναφέρει και η ίδια άρχισε η κοινή τους πορεία και όλοι οι σταθμοί της έχουν να κάνουν με αυτόν. Ύστερα από κάποια χρόνια μετακόμισαν σε μια άλλη πόλη της Κρήτης, παντρεύτηκαν και έκαναν ένα παιδί. Το **τέταρτο κεφάλαιο** στη ζωή της, που φτάνει μέχρι και το παρόν, ξεκίνησε με την γέννηση του παιδιού της. Η κόρη τους, είναι τώρα πια τα πάντα για αυτούς, και χαρακτηρίζει τους εαυτούς τους ως «τρελό-γονείς».Όπως περιγράφει:

[...]Εκείνη την περίοδο γνωρίζω και τον άντρα μου, μέσα από την παρέα ήταν και αυτός, συζήσαμε ένα διάστημα, περάσαμε ωραία, δηλαδή, μέχρι στιγμής, δηλαδή από το '95 και μετά που είμαστε μαζί, δεν έχω να θυμηθώ κάτι άλλο, δηλαδή, όλοι μου οι σταθμοί έχουν να κάνουν με τον άντρα μου, πλέον, γιατί περάσαμε ωραία χρόνια, δεν μπορώ να πω, σαν ενήλικες και σαν παντρεμένοι πλέον [...]τις παρέες μας, τις εκδρομές μας, τις εξόδους μας, τα πάντα, ώσπου στο τέλος ήρθε ένα άλλο κεφάλαιο ζωής μας, η κόρη μας, ναι που τώρα είμαστε ένα χρόνο και είμαστε τρελό-γονείς δεν μπορώ να στο πω κάπως αλλιώς, τα πάντα για την μικρή[...]

Ωστόσο, η Κάτια, σε όλο αυτό το διάστημα, από το τέλος της εφηβείας της μέχρι και σήμερα, δουλεύει με τον εαυτό της. Ερχόμενη σε επαφή και με άλλους ανθρώπους και συνειδητοποιώντας κάποια πράγματα για την ίδια, θέλησε να αλλάξει κάποιες πτυχές του εαυτού της. Έτσι, προσπάθησε να αποβάλει την υπερβολική ευαισθησία και συστολή που είχε και άρχισε να αποκτάει θάρρος και αυτοπεποίθηση, σιγουριά και δύναμη και όπως αναφέρει και η ίδια έχει αλλάξει πάρα πολύ από την εφηβεία της και τα πρώτα χρόνια της ενήλικης ζωής της. Η Κάτια αρχίζει τώρα πια και διεκδικεί για τον εαυτό της αυτά που του αξίζουν, έχει καταφέρει να βρει το θάρρος και να λέει στους άλλους αυτά που σκέφτεται, ακόμα και στην δουλειά της και να αντιμετωπίζει την ζωή με αισιοδοξία. Περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...]Ήμουνα πολύ κυκλοθυμικό παιδί και πολύ ανασφαλής, πάρα πολύ, όταν ενηλικιώθηκα θες επειδή γνώρισα κι άλλους ανθρώπους, επειδή αποφάσισα όλα αυτά που με ενοχλούσαν να τα κατά κάποιο τρόπο να τα πετάξω από τον εαυτό μου; άρχισα και δούλευα αυτά τα σημεία μου, δηλαδή, το κυκλοθυμικό, το ευαίσθητο κι όλα αυτά, όχι ότι δεν έχουνε...το κυκλοθυμικό, σίγουρα το έχω διώξει, από τη ζωή μου, απλά το αυτή την ευαισθησία όμως κι ότι να με πληγώνουνε πράγματα δεν έχει φύγει τελείως, αλλά τώρα πλέον περνάει πιο ήπια απ' ότι σαν στην εφηβεία και σαν ενήλικας πλέον μετά την εφηβεία. Εντάξει, δηλαδή, αυτά τα πράγματα, δίνομαι, δινόμουνα στους ανθρώπους πάρα πολύ αλλά με το πέρασμα των χρόνων γνώριζα τους ανθρώπους, δηλαδή, γνώριζα που μπορώ να δίνομαι[...]και που όχι, δηλαδή, άρχισα να κάνω και τη διαφορά και αυτό με βοήθησε ώστε να ξεπεράσω, ας πούμε, αυτήν την ευαισθησία, αυτό το να..., και την..., ντροπαλό, ας πούμε, [...] που είχα[...]τώρα μετά από όλα αυτά τα χρόνια, εντάξει γνωρίζοντας, σου λέω και με άλλους ανθρώπους και με αυτά προσπάθησα και τα πέταξα από πάνω μου και τώρα πλέον δηλαδή, έχω τις ευαισθησίες μου, αλλά είναι στιγμές, ας πούμε, που πλέον τώρα σαν ενήλικας, σαν, που έχω οικογένεια, που έχω το σπίτι μου, έχω το παιδί μου κι όλα αυτά, με πειράζουνε και στεναχωριέμαι, αλλά δεν είμαι όπως όταν ήμουνα στην εφηβεία, ας πούμε, ή στην αρχή της ενήλικης ζωής μου, που με πειράζουν πάρα πολύ και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να στεναχωριέμαι και να κλαίω πάρα πολύ συχνά, απλά τώρα εντάξει σαν..., πλέον..., τα αντιμετωπίζω με πιο..., δηλαδή με μια λογική και λέω γιατί να σε στεναχωρεί αυτό; Και προσπαθώ βασικά, να είμαι πολύ..., δηλαδή, να είμαι και αισιόδοξος άνθρωπος, δηλαδή, προσπαθώ να σκέφτομαι ότι ξέρεις κάτι στο κάθε πράγμα που θα τύχει, ξέρεις κάτι, υπάρχουν και χειρότερα, άρα λες Δόξα τον Θεό και προχωράς, ακόμα και στο παιδί και στη σχέση με των ανθρώπων λέω εντάξει θα μπορούσε να είχε γίνει χειρότερα, καλά, ας πούμε, που το κατάλαβες νωρίς και εντάξει δεν πληγώθηκες τόσο, όχι ότι δεν πειράζομαι, με πειράζει, απλά θεωρώ ότι είναι σε λογικά πλαίσια όχι σε σημείο, ας πούμε, να...με τη δουλειά, ας πούμε, ου λέγαμε, εγώ ερχόμουν εδώ πέρα και έκλαιγα κάθε μέρα και δεν είχα, ας πούμε, δεν έβρισκα το θάρρος να της πω: αϊ και...πνίξου, έτσι; Πρέπει να έχω φτάσει στο αμίν, και βρήκα το θάρρος, αλλά έψελνα τρεις ώρες, ας πούμε, έτσι;[...]Ναι, ξέσπασα. Ε, τώρα αυτά έχουν σταματήσει να με πειράζουνε[...]και προσπαθώ να τα αντιμετωπίσω εκείνη τη στιγμή[...]Στο παρόν; Πάρα πολύ καλά, τελείως αλλαγμένη[...]Καμία σχέση. Έχω αλλάξει, σκέψη εκατόν ογδόντα μοίρες; Έχω φύγει τελείως, δεν..., τώρα μπορώ να πω ότι έχω πολύ πιο αυτοπεποίθηση, πιο σιγουριά, και δύναμη να διεκδικήσω πολλά πράγματα, ας πούμε, που απλά περιμένω να έρθει η στιγμή για να διεκδικήσω, τώρα λέω δεν θα περιμένω πλέον να έρθει η στιγμή και θα τα διεκδικήσω, σε αυτή τη φάση είμαι τώρα. [...]

Η Κάτια, πιστεύει πως η φετινή συμμετοχή της στις συναντήσεις του Θ.Π. την βοήθησε ως προς αυτές τις κατευθύνσεις. Πιστεύει πως μέσα από το Θ.Π. κατάφερε να δουλέψει σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό την συστολή της, τις ευαισθησίες της, την έλλειψη θάρρους και αυτό την βοήθησε να απελευθερωθεί και να «ξεκουμπωθεί» και στην καθημερινή της ζωή. Όπως αναφέρει:

[...]Ε, τίποτα αυτό το ότι ντρεπόμουνα για κάποια πράγματα και τώρα πλέον δεν, δεν ντρέπομαι[...]Αλλά τώρα θεωρώ ότι το παιχνίδι, επειδή, γενικά ήμουνα άτομο πολύ ευαίσθητο, θεωρώ ότι είμαι πάρα πολύ ευαίσθητη, άσχετα που το έχω δουλέψει και δεν το δείχνω, αλλά θεωρώ ότι είμαι πάρα πολύ ευαίσθητη και ότι...απογοητεύομαι και εύκολα, αυτό... αλλά από την άλλη είμαι και πάρα πολύ κουμπωμένη, γιατί, δεν θέλω να..., ξέρεις δεν θέλω να απογοητεύομαι, και ίσως αυτό να ήταν η άμυνά μου, ας πούμε, να κουμπωθώ στον εαυτό μου ώστε να είναι η άμυνά μου, ερχόμενη, λοιπόν, στο Θ.Π. βίωνα όλα αυτά, δηλαδή, όλο αυτό το παιχνίδι, όλο..., την ομάδα, όλα αυτά, και άρχισα σιγά-σιγά, ρε παιδί μου, να λέω ότι, ξέρεις κάτι Κάτια είσαι αυτή, είσαι

έτσι, τέλος, δηλαδή, δεν θες το κακό κανενού, ας πούμε, να στο τραβήξω λίγο παραπέρα, δεν θες το κακό, σκέφτεσαι και προσπαθείς να είσαι ευγενική και ευχάριστη με τους ανθρώπους που συναναστρέφεσαι, για αυτό, δηλαδή, άρχιζε και άλλαζε η σκέψη μου πάρα πολύ, αυτό με ξεκούμπωσε να πω την αλήθεια και στην δουλειά μου, αυτό δηλαδή, το έκανα και στη δουλειά μου, γιατί εντάξει δεν το..., σίγουρα επειδή έχεις δουλέψει και εσύ καταλαβαίνω ότι τα πράγματα είναι λίγο δύσκολα, στον ιδιωτικό, από άποψη πολύ ώρας έτσι, δηλαδή, εκεί δεν επιτρέπεται να 'χεις και πολλά-πολλά συναισθήματα, δηλαδή, τα συναισθήματα πρέπει να είναι μέσα, να έχουν όρια, γιατί ο άλλος δεν ξέρεις πως θα το πάρει, δηλαδή, ακόμη και μια κουβέντα να πεις, πως θα την πάρει, δηλαδή, μήπως σκεφτεί κάτι άλλο, μήπως; Εντάξει και εγώ επειδή είμαι άνθρωπος που τα σκέφτομαι όλα αυτά, αυτό με έκανε να κουμπώνομαι, φαντάσου, ας πούμε, ότι πελάτισσες χρόνια, τους μιλάω ακόμα στον πληθυντικό, όχι ότι δεν μου λένε, ας πούμε, μίλα μου στον ενικό, δεν μπορώ, δεν μπορώ να το κάνω, γιατί φοβάμαι, φέτος, δηλαδή, ακόμα και αυτά τα μικρά, ίσως, οι άλλοι να είναι : σιγά μωρέ τώρα που δεν μπορείς να μιλήσεις στον ενικό, ας πούμε, για εμένα όμως είναι σημαντικό, δηλαδή, δεν έχω έτσι και δεν μπορώ να μιλήσω στον ενικό, δηλαδή, ότι πω στην πληθυντικό, θα πρέπει να το πω στον ενικό, δηλαδή, κατάλαβες, με ξεκούμπωσε, αυτό δηλαδή, αυτό είναι για εμένα πολύ σημαντικό.

-...Και άρχισες να τους μιλάς στον ενικό;

-Ναι, δηλαδή, ναι [...] τι κάνεις, αυτά, ξέρεις να μιλήσω στον ενικό να...που δεν...δεν το κάνω.

-...Δεν το έκανες παλιότερα.

-Όχι ποτέ όλα αυτά τα χρόνια που δούλευα ποτέ μου, δηλαδή ήταν η πρώτη χρονιά που..., η ας πούμε, πρέπει να ήτανε πελάτισσα, τεσσάρων χρόνων, ας πούμε, που στον τέταρτο χρόνο να της μιλούσα στον ενικό ή που, ή πρέπει να ήταν ειδικές περιπτώσεις για να μιλήσω στον άλλον στον ενικό, αλλά γενικά στον πληθυντικό, στον πληθυντικό πάντα και ξέρεις αυτό, με κούμπωνε, ακόμα, τώρα όμως βλέπω ότι έχω ξεκουμπωθεί και στη δουλειά και εντάξει έχω και πιο πολύ..., που πάντα βέβαια...τέλος πάντων μια φίλη μου, ας πούμε, μου έλεγε πάντα ότι ξέρεις κάτι πρέπει να έχεις και λίγο τσαμπουκά δεν μπορείς να αφήνεις τον άλλον να σε παίρνει από κάτω[...].Ναι. Γιατί δυστυχώς αυτό κάνουν, αλλά...πάντα, δε, δεν είχα αυτό το θάρρος να το κάνω, λέω όχι, μετά όμως, ξέρεις άρχισα να απελευθερώνομαι, να βλέπω τον εαυτό μου και λέω γιατί δεν μπορώ να το κάνω; Χαζή είμαι, κουλή είμαι, τι είμαι; Δεν είμαι τίποτα, μια χαρά...δηλαδή, μπορώ και ξέρεις με τον ωραίο τρόπο την λες κιόλας και τελείωσε το ζήτημα. [...]Και εκεί, και σε σέβονται κιόλας, στην τελική των πραγμάτων. Αυτά όλα αυτά, δηλαδή, το πιο βασικό ξεκουμπώθηκα με λίγα λόγια και στη ζωή μου εδώ και στη δουλειά[...]

Επίσης, το Θ.Π. την βοήθησε να αποδεχτεί περισσότερο τον εαυτό της και να διεκδικεί περισσότερο για την ίδια. Θεωρεί πως ένα από τα σημάδια που φανερώνουν αυτή την αλλαγή είναι τι γεγονός ότι δέχτηκε να μας δώσει την συνέντευξη. Όπως μας αναφέρει, πριν από τη συμμετοχή της στο Θ.Π. ίσως να δίσταζε να μας δώσει την συνέντευξη, θα ντρεπόταν και θα φοβόταν μήπως πει ή κάνει κάτι λάθος. Ύστερα, από την επαφή με το Θ.Π. κατάλαβε ότι δεν υπάρχει «σωστό και λάθος» στον τρόπο που θα πρέπει να εκφραζόμαστε, σε αυτά που αισθανόμαστε και ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν μια ξεχωριστή και ανεπανάληπτη προσωπικότητα την οποία θα πρέπει να αποδεχτούν. Όπως αναφέρει:

[...]Ότι πρόσφερε και σε μένα[...].Αυτοπεποίθηση, στον εαυτό μου, και κάπου κατάργησα στο μυαλό μου, μιλάω πάντα προσωπικά, το σωστό και το λάθος.[...]Ναι, ε, και αυτό κάπου, αυτός ήταν, ας πούμε, και ένας λόγος που πολλά πράγματα, δίσταζα να τα κάνω γιατί έλεγα, μα, είναι σωστό; Μα είναι λάθος; Μα, δηλαδή, μπα μωρέ λάθος είναι, άστο. Κατάλαβες, ενώ ερχόμενη στο Θ.Π., πάντα προσωπικά μιλάω,

εντάξει αυτό κάπου, κατά κάποιον τρόπο μου το κατήργησε, ως ένα βαθμό, όχι ότι δεν το έχω πάλι, αλλά, εντάξει, λέω, δεν με ενδιαφέρει, ας πούμε, για εμένα είναι σωστό, αφού είναι για εμένα σωστό, δεν με νοιάζει.[...]Ε, βέβαια, βέβαια, λέω εντάξει, αν αυτό για εμένα είναι σωστό, τελείωσε. Δεν έχει, δεν έχει λόγο, ας πούμε, να μην είναι, εντάξει. Αρκεί αυτό το, οτιδήποτε τέλος πάντων είναι αυτό, δεν βλέπω κανέναν, επιλογή δική μου είναι, επομένως ok. [...]δηλαδή, όταν άκουγα την *(όνομα εμμυχώτριας)* και έλεγε ότι δεν υπάρχει σωστό και λάθος ότι κάνουμε αυτό που εμείς νομίζουμε τουλάχιστον πάνω στο, στο παιχνίδι, για εμένα μου έδωσε άλλο δρόμο σκέψης, να σκεφτώ κάποια πράγματα, δηλαδή, φαντάσου ότι πιο πριν μπορεί να δίσταζα να σου δώσω αυτήν την συνέντευξη γιατί θα σκεφτόμουνα[...]Ναι, και θα είναι σωστό και λάθος, αλλά εντάξει, λέω μετά..., ενώ τώρα, δηλαδή, μπορεί πριν ένα χρόνο να μην στην έδινα αυτήν την συνέντευξη, τώρα όμως, λέω, γιατί όχι εντάξει είναι η άποψή μου, μπορεί να είναι σωστή, μπορεί να είναι λάθος, εντάξει, αλλά αυτό είμαι εγώ, δεν έχει να κάνει με κάτι άλλο. Κοίτα, το γενικά ότι αυτό είμαι εγώ μου πήρε πάρα πολλά χρόνια να το συνειδητοποιήσω, γιατί σου είπα ήμουν πολύ μαζεμένη, και πολύ έτσι ανασφαλής, όχι για το τι μπορούσα να κάνω, αλλά εντάξει, ξέρεις κάποιες στιγμές ένιωθα κάπως αλλά τελικά βλέπω ότι δεν έχει σημασία αυτό το πράγμα, δηλαδή, όσο περνάει ο καιρός, και σε αυτό με βοήθησε πάρα πολύ το Θ.Π., δηλαδή, εκεί ήταν τελείως, ήταν μια πολύ μεγάλη στροφή, και λέω ότι εντάξει, σε μένα είναι έτσι τα πράγματα, δες πόσα πράγματα, καταρχήν ήρθα μόνη μου στο Θ.Π. [...] και μου άρεσε και ήθελα, δηλαδή ήθελα να το κάνω, γιατί θα μπορούσα να μείνω πάλι εκεί. Αλλά για εμένα ήταν και πολύ σημαντικό ότι, δηλαδή, ότι αποφάσισα να έρθω, χωρίς παρέα στο Θ.Π., δηλαδή, ήρθα μόνη μου, κάτι που ίσως, έναν χρόνο πριν, να δίσταζα, να το 'κανα, αλλά εκείνη τη στιγμή λέω όχι, θα το κάνω. Αυτό, θεωρώ, δηλαδή, ότι σε κάποιον αν θέλει να πάρει κάποια πράγματα από το Θ.Π. μπορεί να τα πάρει, αν αφήσει τον εαυτό του και να πει ξέρεις κάτι, ναι[...]. Αυτό, δηλαδή, ο καθένας μπορεί να πάρει ό,τι θέλει. Εγώ, ας πούμε, αυτό που πήρα ήταν, πήρα, δηλαδή, αυτό που πιο πολύ ένιωσα και βιώνω αυτήν την στιγμή, είναι ότι εντάξει έχω πιο πολύ αυτοπεποίθηση και δεν σκέφτομαι το σωστό και το λάθος, ότι είναι, είναι, αν σ' αρέσει, σ' αρέσει, αν δεν σ' αρέσει, δεν αρέσει, και σταματάει εκεί για εμένα.[...]

Τέλος, η Κάτια θεωρεί ότι το Θ.Π. την χαλαρώνει και αισθάνεται ότι ξεφεύγει λίγο από την καθημερινότητα. Όπως αναφέρει:

[...]ας πούμε σε ένα Θ.Π.[...]εκεί λες, πάω για τον εαυτό μου, πάω για να χαλαρώσω, πάω για να ξεφύγω, πάω για να περάσω μια ώρα, τέλος πάντων, ευχάριστη[...]

Για το **μέλλον**, η Κάτια δεν θέλει να κάνει μεγάλα σχέδια. Θέλει να ζει το παρόν και να κατακτάει μικρούς και πραγματοποιήσιμους στόχους. Το μόνο που επιθυμεί για το μέλλον είναι όπως μας περιγράφει και η ίδια είναι «ηρεμία, αγάπη και υγεία». Ονειρεύεται ίσως ακόμα ένα παιδάκι αλλά αυτό που την ενδιαφέρει περισσότερο είναι να βρίσκεται η ίδια και η οικογένειά της σε ηρεμία, να είναι υγιείς, και να έχει την αγάπη του συντρόφου της και του παιδιού της. Όπως μας αναφέρει:

[...]Με τρεις λέξεις θα στα πω, ηρεμία, αγάπη και υγεία. Αυτό. Δεν μπορώ, δεν ξέρω τι μπορεί να γίνει στο μέλλον, αν εγώ είμαι ήρεμη στην προσωπική μου ζωή, έχω την υγεία μου και την αγάπη του συντρόφου μου, των παιδιού μου και αυτά, ή των παιδιών που θα κάνω, νομίζω ότι αυτά είναι τα πιο σημαντικά και δεν θέλω και τίποτα άλλο και όπως παν τα πράγματα να έχουμε και μια δουλειά [...]Αυτά, δεν ονειρεύομαι κάτι άλλο, δεν κάνω δηλαδή, μεγάλα σχέδια[...]. Δεν θεωρώ ότι πρέπει να κάνεις μεγάλα σχέδια, όμως, καλύτερα να ζήσεις το παρόν, παρά να λες α...και να βάζεις στόχους μεγάλους και ταυτόχρονα μικρούς, δηλαδή, αυτούς που θεωρείς ότι μπορείς να τους καταφέρεις[...]. Δηλαδή θεωρώ, να βάζεις και στόχους που να μπορείς να τους πραγματοποιήσεις και στο κοντινό μέλλον που να μην περιμένω και χρόνια, να τις

πραγματοποιήσεις, εντάξει εγώ βέβαια, μιλάω, είμαι και τριάντα τεσσάρων χρονών, εντάξει όχι ότι έχει τελειώσει η ζωή, θέλω να πω ότι εντάξει, αλλιώς βλέπεις τη ζωή στα είκοσι τέσσερα και αλλιώς στα τριάντα τέσσερα, έτσι; Με άλλη οπτική γωνία, με άλλη με άλλη σκέψη, με άλλη..., δεν είναι το ίδιο, και με άλλη αντοχή καμιά φορά, κι αυτό παίζει ρόλο και οι αντοχές μειώνονται.[...]

7.2.8.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Κάτιας

Το πρώτο στάδιο παιχνιδιού στη ζωή της Κάτιας είναι αυτό της παιδικής ηλικίας. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως η παιδική ηλικία της Κάτιας στο χωριό και στη φύση, της έδωσε τη δυνατότητα ευχαριστηθεί το παιχνίδι και να παίζει ξέγνοιαστα και πάρα πολύ. Για την Κάτια το παιχνίδι, τότε, δεν περιοριζόταν μόνο στα παιδικά παιχνίδια αλλά ταυτιζόταν και με όλες τις υπόλοιπες καθημερινές δραστηριότητες των ενηλίκων της οικογένειάς της και του υπόλοιπου χωριού, στις οποίες έπαιρνε και η ίδια μέρος (αγροτικές εργασίες, μαγείρεμα φαγητού κ.α.), καθώς και στις δραστηριότητες που σχετίζονταν με τα ήθη και τα έθιμα (μαγείρεμα Χριστουγεννιάτικων φαγητών, παρελάσεις, κ.α.). Το στάδιο αυτό το ονομάζει «αναμελιά» και μας το περιγράφει:

[...]Σαν παιδί εγώ έπαιζα πολύ πάντως, δηλαδή, ήμουνα από τα παιδιά που έπαιζα πάρα πολύ[...]Η παιδική ηλικία, ναι, την πέρασα ξέγνοιαστα με παιχνίδι, με τα..., με τις αλάνες, με όλα αυτά τα..., είμαστε σε ένα στο χωριό δίπλα, όλες αυτές τις εμπειρίες, τώρα στην, σαν έφηβη, το παιχνίδι περιορίστηκε, δεν έπαιζα σχεδόν καθόλου και σαν ενήλικη εκεί το έκοψα τελείως, πολύ ελάχιστα πάλι. Το μόνο, ας πούμε, που μπορώ να πω είναι και μου έρχονται έτσι πολύ έντονα παιχνίδια είναι η παιδική μου ηλικία πιο πολύ[...]Εντάξει, βασικά ήταν όλα πολύ ωραία και παίζαμε με απλά πράγματα, δεν χρειαζόμασταν, βασικά, βγαίναμε έξω, το πρώτο, δηλαδή, παίζαμε στη φύση, παίζαμε με τα ποταμάκια, βρίσκαμε χελώνες, ψάρια δεν είχε, καβουράκια, τζιτζίκια, το καλοκαίρι, εντάξει τον χειμώνα ήτανε πιο περιορισμένα τα πράγματα αλλά, με την άνοιξη καιρού, πηγαίναμε εκδρομές, στα βουνά και στα λαγκάδια, μαζεύαμε σαλιγκάρια, μαζεύαμε χόρτα, δηλαδή, πέρα από το παιχνίδι ήταν και εμπειρίες που τώρα τα παιδιά δεν παίζουνε με αυτά[...]Ναι, και παίζαμε πάρα πολύ, με την φύση, φτιάχναμε κούνιες αυτοσχέδιες, κάναμε κούκλες από χόρτα, φτιάχναμε κατσαρολικά από πέτρες, δηλαδή, πράγματα που...και αφήναμε και την φαντασία μας ελεύθερη για να δημιουργήσουμε, δεν...καμιά σχέση, αλλά όταν, δεν ξέρω όταν έφυγα από το χωριό, που ήταν να πάω σχολείο, το παιχνίδι περιορίστηκε, το καλοκαίρι, επειδή, τον χειμώνα εντάξει το χωριό είναι λίγο πιο περιορισμένα τα πράγματα από θέμα παιχνιδιού, αλλά και πάλι σαν παιχνίδι ήτανε να βγούμε, να πούμε τα κάλαντα, να..., σαν παιχνίδι τα βλέπαμε κι αυτά. Να κάνουμε τις ζαβολιές μας τα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά. Εντάξει και στο χωριό, παιχνίδι ήταν για μας στο να βοηθήσουμε να φτιάξουμε τα μελομακάρονα, να φτιάξουμε τα κουλούρια των Χριστουγέννων, να..., παιχνίδι ήταν να πάμε στην παρέλαση στην κοντινότερη κωμόπολη, όλα αυτά για εμάς ήταν παιχνίδια[...]«Ανεμελιά»[...]

Στο επόμενο στάδιο παιχνιδιού, η Κάτια τοποθετεί την εφηβεία της. Κατά την εφηβεία τα παιχνίδια αρχίζουν και μειώνονται λόγω των κανόνων που επιβάλλει η κοινωνία του χωριού, κανόνες τους οποίους κάθε μέλος της κοινότητας είναι αναγκασμένο να ακολουθεί. Επίσης, η εφηβική ζωή συνεπάγεται και την αλλαγή του τρόπου παιχνιδιού και τον διαχωρισμό αγοριών-κοριτσιών. Η Κάτια ονομάζει αυτό το στάδιο «πρέπει», και αισθάνεται πως η ίδια θα ήθελε να συνεχίζει να παίζει όπως έπαιζε και στο προηγούμενο στάδιο, το παιδικό, αλλά οι οικογενειακοί και κοινωνικοί κανόνες δεν τις το επέτρεπαν. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]μετά μεγαλώνοντας, πιο έξω από το χωριό μας, πιο...πλέον, τώρα, ξεφεύγεις από όλα αυτά, τα βιώνεις πάλι πολύ λιγότερο γιατί μετά όσο μεγαλώνεις αλλάζουν λίγο τα παιχνίδια, εντάξει, υπάρχουν και τα πρέπει και τα δεν πρέπει στο χωριό, αναγκαστικά έχεις αυτήν την..., όταν με τους γονείς το ακολουθείς.[...]Ναι και εσύ αναγκάζεσαι να το ακολουθήσεις, βέβαια. Αλλά τώρα, ας πούμε, αν εγώ δεν θα 'χα πρόβλημα να παίζω, αλλά τότε, ξέρεις, αλλά αλλάζουν και τα παιχνίδια, δηλαδή, ήτανε πιο παρειστικά, μετά υπάρχει και ο διαχωρισμός, αγόρια-κορίτσια[...].Ναι, στο εφηβικό[...].«Πρέπει»[...]

Το τρίτο στάδιο παιχνιδιού ξεκινάει μαζί με την ενήλικη ζωή. Το παιχνίδι περιορίζεται στις παρέες, σε επιτραπέζια παιχνίδια ή παντομίμες, και αργότερα με το παιχνίδι με την κόρη της, αλλά για την Κάτια αυτό δεν είναι «παιχνίδι-παιχνίδι» όπως το έχει στο μυαλό της. Το παιχνίδι για αυτήν είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη φύση και το χωριό, με το κάθισμα στο έδαφος ή στη θάλασσα, με το «να μπορείς να αφηθείς». Το παιχνίδι που κάνει με την κόρη της στο σπίτι της, να μεν είναι και αυτό ένα παιχνίδι, αλλά δεν θεωρεί ότι φτάνει στα επίπεδα του παιχνιδιού που είχε ζήσει η ίδια στα παιδικά της χρόνια. Το παιχνίδι στο σπίτι, λοιπόν, στον καναπέ ή στο τραπέζι δεν μπορούν να της προσφέρουν στο έπακρο το βίωμα του παιχνιδιού όπως το φαντάζεται και έχει ζήσει εκείνη. Έτσι ονομάζει αυτό το στάδιο «ας τα να πάνε», λόγω της ενηλικίωσης και της έλλειψης επαφής με τη φύση και επομένως και του παιχνιδιού. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

-[...]ε, τώρα πια σαν ενήλικοι, έχω φύγει τελείως από το χωριό, [...] οι επισκέψεις μου ήτανε σπάνιες, επομένως, σταματήσανε και τα παιχνίδια.

-...Οπότε, επομένως, το παιχνίδι το έχεις συνδέσει με τη φύση στο χωριό;

-Ναι, πιο πολύ μου έρχεται στο μυαλό η φύση παρά...όχι ότι σαν ενήλικοι, με την παρέα, παίζαμε κάτι, κάτι επιτραπέζια, κάποια παντομίμα, αλλά εντάξει αυτό που είναι πολύ έντονο στη μνήμη μου είναι η παιδική μου ηλικία. Εντάξει, θεωρώ ότι άμα ξεπεράσεις την εφηβεία σε ενδιαφέρουν και άλλα πράγματα πλέον. Και έτσι σταματάει κατά κάποιον τρόπο το παιχνίδι, το παιχνίδι- παιχνίδι, έτσι που τουλάχιστον το έχω στο μυαλό[...].«Ας τα να πάνε»[...].Εύχομαι να μπορώ, δεν μπορώ να το διαχωρίσω από τώρα σε στάδια, αλλά, αυτό εύχομαι να μπορώ να κάθομαι στο πάτωμα, όπου κι αν βρίσκομαι δηλαδή, να κάθομαι κάτω, είτε στη θάλασσα, είτε στη φύση, είτε στο σπίτι μέσα, είτε κάπου, που να μπορώ να παίζω και να ξαναγίνομαι παιδί[...].Κοίταξε με την μικρή, ναι, το κάνω, γιατί, πρέπει να το κάνω[...].Δεν είναι, δεν είναι στην καθημερινή μου βάση, το να κάτσω κάτω, κατάλαβες, το να ξαναγίνω παιδί, να πω ότι θα κάτσω να παίζω, να παίζω, ώστε να αφηθώ, ώστε..., το κάνω γιατί, θα πρέπει να το κάνω για την μικρή, να καθίσω ή ας πούμε, θα κάτσω στον καναπέ ή θα καθίσουμε στο τραπέζι ή θα καθίσουμε κάπου αλλού, ή θα..., εντάξει για εμένα όμως ο καναπές ή το τραπέζι, αυτά δεν με αντιπροσωπεύουν ακόμα, δεν μου έρχονται στο μυαλό τελείως σαν παιχνίδι, είναι παιχνίδι αλλά δεν είναι όπως εγώ το φαντάζομαι, παιχνίδι είναι να κάτσεις, δηλαδή, να έρθεις στο επίπεδο ενός παιδιού και να, για να μπορέσεις να βιώσεις και να, να το βιώσεις σαν παιδί. Και εγώ θα παίζω, θα ζωγραφίσω, και τι ωραία, ή θα παίζω με αυτό ή θα κάνω...αλλά έτσι το σκέφτομαι, μακάρι να μπορώ δηλαδή αργότερα, όπως, να είμαι κάτω, όπου κι αν βρίσκομαι, βέβαια, όχι μόνο μέσα στο σπίτι [...] «Να ξαναγίνω παιδί» [...].

Για το μέλλον, η Κάτια επιθυμεί «να ξαναγίνει παιδί» και να καταφέρει να ξαναπαίξει στη φύση, καθισμένη στο έδαφος ή στη θάλασσα και να βιώσει ξανά τα συναισθήματα που βίωνε ως παιδί. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Εύχομαι να μπορώ, δεν μπορώ να το διαχωρίσω από τώρα σε στάδια, αλλά, αυτό εύχομαι να μπορώ να κάθομαι στο πάτωμα, όπου κι αν βρίσκομαι δηλαδή, να κάθομαι κάτω, είτε στη θάλασσα, είτε στη φύση, είτε στο σπίτι μέσα, είτε κάπου, που να μπορώ να παίζω και να ξαναγίνομαι παιδί [...]. Κοίταξε με την μικρή, ναι, το κάνω, γιατί, πρέπει να το κάνω [...]. Δεν είναι, δεν είναι στην καθημερινή μου βάση, το να κάτσω κάτω, κατάλαβες, το να ξαναγίνω παιδί, να πω ότι θα κάτσω να παίζω, να παίζω, ώστε να αφεθώ, ώστε..., το κάνω γιατί, θα πρέπει να το κάνω για την μικρή, να καθίσω ή ας πούμε, θα κάτσω στον καναπέ ή θα καθίσουμε στο τραπέζι ή θα καθίσουμε κάπου αλλού, ή θα..., εντάξει για εμένα όμως ο καναπές ή το τραπέζι, αυτά δεν με αντιπροσωπεύουν ακόμα, δεν μου έρχονται στο μυαλό τελείως σαν παιχνίδι, είναι παιχνίδι αλλά δεν είναι όπως εγώ το φαντάζομαι, παιχνίδι είναι να κάτσεις, δηλαδή, να έρθεις στο επίπεδο ενός παιδιού και να, για να μπορέσεις να βιώσεις και να, να το βιώσεις σαν παιδί. Και εγώ θα παίζω, θα ζωγραφίσω, και τι ωραία, ή θα παίζω με αυτό ή θα κάνω...αλλά έτσι το σκέφτομαι, μακάρι να μπορώ δηλαδή αργότερα, όπως, να είμαι κάτω, όπου κι αν βρίσκομαι, βέβαια, όχι μόνο μέσα στο σπίτι [...].«Να ξαναγίνω παιδί» [...].

7.2.8.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Κάτιας

Ζητήσαμε από την Κάτια να μας φτιάξει ένα ιχνογράφημα με τα στάδια του παιχνιδιάρικου της εαυτού. Όπως παρατηρούμε, στο ιχνογράφημα 8, η Κάτια χώρισε τη ζωγραφιά της σε τρία πλαίσια. Στο πρώτο πλαίσιο τοποθέτησε τον παιχνιδιάρικό της εαυτό, ως παιδί. Είναι χαρούμενη και ξέγνοιαστη, βρίσκεται ανάμεσα στη φύση και έχει και η ίδια τα χρώματα της φύσης. Η φύση για την Κάτια, όπως παρατηρήσαμε και προηγουμένως, είναι σχεδόν συνώνυμη με το παιχνίδι. Αναφέρει σχετικά:

[...] Η πρώτη μας ηλικία είναι χαρούμενη, ξέγνοιαστη [...] Ε, βέβαια, στη φύση [...] Τα λουλουδάκια, τα πουλάκια [...].

Στο δεύτερο πλαίσιο, τοποθέτησε τον παιχνιδιάρικο εαυτό της εφηβείας της. Παρατηρούμε ότι η φύση έχει εξαφανιστεί από το σκηνικό και το μόνο που απομένει να την θυμίζει είναι ένα συννεφάκι στον ουρανό που συμβολίζει και την μείωση των παιχνιδιών. Επίσης, το πρόσωπο του εφηβικού εαυτού της δείχνει λιγότερο ευτυχισμένο. Το ντύσιμό της και η τσάντα που κρατάει στα χέρια της, δίνουν την αίσθηση της δεσποινίδας. Η ίδια μας αναφέρει ότι στην εφηβεία «αρχίζεις και σοβαρεύεις»:

[...] Ναι, μετά έχω την εφηβεία αρχίζεις και σοβαρεύεις [...] στην εφηβεία υπάρχει και συννεφάκι [...].

Στο τρίτο πλαίσιο, ο παιχνιδιάρικός της εαυτός, έχει σχεδόν εξαφανιστεί. Η φύση δεν υπάρχει πουθενά στο σκηνικό και πάνω από την φιγούρα της έγραψε: «για δεσ πως καταντήσαμε». Η έκφραση του προσώπου της δείχνει τη στεναχώρια της και τη δυσαρέσκειά της. Όπως μας εξηγεί, ο ενήλικος εαυτός της είναι κακοδιάθετος, γκρινιάζει, είναι μίζερος και ζει σε ένα περιβάλλον ξεκομμένο από τη φύση και που συντελεί στην απομόνωση των ανθρώπων. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] σαν ενήλικος δε, είσαι [...]. Είσαι μουντρούχος ρε παιδί μου τελείως, έτσι, είσαι μες την γκρίνια, μες την μίζερια, μες το...Πρόσεχε και αλλαγή της εμφάνιση[...].Όταν γίνεσαι ενήλικας, δεν υπάρχει τίποτα, το περιβάλλον ζεις...τουλάχιστον, ε, εντάξει, πως το βιώνουμε σήμερα, ξέρεις, όλοι ζούμε απομονωμένοι δεν...εντάξει, εδώ λίγο

στις μικρές πόλεις είναι ακόμα λίγο πιο συμμαζεμένα τα πράγματα, αλλά γενικά και πάλι ο καθένας κοιτάει τη δουλειά του και όλα αυτά, που όλα αυτά σημαίνει το περιβάλλον, σημαίνει το σπίτι σου [...] σαν ενήλικας [...]. Για δεξ πως καταντήσαμε, δηλαδή και εσύ σκέψου πως ήσουνα [...]. Δηλαδή, σαν παιδί και πως είσαι τώρα, ας πούμε, δεν είναι μες την γκρίνια και τη μιζέρια; [...].

Ιχνογράφημα 8: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Κάτιας

Η Κάτια δεν ζωγράφισε το παιχνιδιάρικο εαυτό του μέλλοντος γιατί πιστεύει πως δεν θα υπάρξει βελτίωση ως προς το παιχνίδι στη ζωή της, αντιθέτως θεωρεί πως θα χειροτερέψει. Θυμάται πως σε παλαιότερες εποχές οι ενήλικες έπαιζαν στην καθημερινότητά τους ενώ παρατηρεί πως στην σύγχρονη εποχή οι άνθρωποι είναι αποξενωμένοι και δεν παίζουν πια. Οπότε φαντάζεται ότι στο μέλλον οι άνθρωποι θα αποξενώνονται όλο και περισσότερο και θα παίζουν όλο και λιγότερο. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Το μέλλον; Α, δεν θέλω να το ζωγραφίσω το μέλλον, γιατί δεν θέλω να το σκέφτομαι το μέλλον [...]. Ακόμα πιο μοναξιά, ακόμη πιο μιζέρια θα 'χουμε [...]. Ναι, δεν νομίζω ότι θα υπάρξει κάτι, να μην είναι χειρότερα. Δηλαδή, αν δεις το πώς ζούμε, τώρα, δηλαδή, αν έβαζες, ας πούμε, την μητέρα μου να ζωγραφίσει, θεωρώ ότι θα σου ζωγράφιζε κάτι τελείως διαφορετικό. Γιατί έχει βιώσει τελείως διαφορετικά πράγματα, εδώ όμως βλέπουμε κάθε μέρα ότι ο κόσμος απομακρύνεται ο ένας από τον άλλον, το βλέπουμε, το βιώνουμε αυτό το πράγμα, δηλαδή, τουλάχιστον εγώ, έτσι το βλέπω, δηλαδή, ότι, ξέρεις ο καθένας κοιτάζει το δικό του, πάνε πια..., ακόμα και εδώ παλιότερα, ας πούμε, θα γίνονταν και οι βεγγέρες και οι εκδηλώσεις, και τώρα...έχουμε την θέληση να κάνουμε κάποια πράγματα, αλλά δεν τα κάνουμε όμως, αλλά αρχίζουμε και αποξενώνεται ο ένας από τον άλλον. Πολλές φορές και εγώ πιάνω τον εαυτό μου και λέω, θέλω να κάνω αυτό, ας πούμε, θέλω να πάω σε μια γειτόνισσα να της κάνω μια επίσκεψη, ε, λέω θα, θα, θα, θα, θα πάω, ε, από ένα σημείο και μετά όμως, σταματάει, υπάρχει αποξένωση και τελείωσε το ζήτημα. Δηλαδή, έτσι το, έτσι το τέτοιο, ενώ σαν παιδί ας πούμε, τους μεγαλύτερους, δεν τους θυμάμαι έτσι, ήτανε, να βγούνε στα σοκάκια, να μιλήσουνε [...]. Ε, βέβαια, να βγούνε, να κουβεντιάσουνε, να κουτσομπολέψουνε, να τσακωθούνε, χίλια δυο πράγματα, έβλεπε ας πούμε, τους

δρόμους γεμάτους, με κουβέντες, με τον άλλον να τρώμε, να..., χίλια πράγματα, τώρα είναι [...]ο καθένας κλεισμένος στο σπίτι του, ακόμα, ας πούμε, και στις, στην πιο κοντινή κωμόπολη, ας πούμε, που, σαν παιδί, επειδή είχα και θείους εκεί και πηγαίναμε, και αυτά, έβλεπα ότι υπήρχε, ότι θα ερχόταν μια γειτόνισσα, ο γείτονας, θα καθόταν λίγο στο μπαλκόνι, να πουν μια κουβέντα, μια Κυριακή, έστω μια Κυριακή, γιατί εντάξει. Τώρα ούτε αυτό υπάρχει ακόμα και σε αυτή την πιο μικρή κωμόπολη, με πιο λίγους ανθρώπους, δηλαδή, στις πόλεις χειροτερεύει ακόμα το πράγμα. Και το βλέπω και εγώ εδώ, ναι, εντάξει, έχω καλές σχέσεις, ας πούμε, με τις γειτόνισσες, από πάνω, ή μιλάω και της απέναντι, δεν έχω πάει ποτέ στο σπίτι τους, δεν έχουν έρθει ποτέ στο σπίτι μου. Αυτό δεν είναι μια αποξένωση; Αν τώρα εγώ, ας πούμε στα 35 το βιώνω, το βλέπω έτσι, και το βιώνω, σε δέκα χρόνια ακόμα; Δεν σου λέω για παραπάνω, σε δέκα χρόνια, δεν θα είναι χειρότερα τα πράγματα; Θα είναι, έτσι τουλάχιστον το βλέπω. Εντάξει, παλιότερα, ήθελες να πας επίσκεψη, δεν καθόσουν να ρωτήσεις, πήγαινες χτυπούσες την πόρτα έμπαινες, τώρα, άμα δεν πάρεις τηλέφωνο, άμα..., ακόμα και στο χωριό, όμως, δηλαδή, δεν είναι, δεν είναι ας πούμε ότι αυτό είναι μόνο στις πόλεις, αρχίζει σιγά-σιγά και εξαπλώνεται αυτό το πράγμα, δεν ξέρω, εγώ τουλάχιστον αυτήν την γνώμη έχω. Γιατί ίσως έχω βιώσει, βέβαια, ξέρεις, σαν παιδί, έχω βιώσει άλλα πράγματα από μεγαλύτερους και αυτό τώρα μου φαίνεται λίγο παρατραβηγμένο, ίσως στον άλλον που μεγάλωσε μέσα στην πόλη, ίσως να 'ναι, κάτι διαφορετικό, εγώ έχω βιώσει αυτό και για αυτό δεν μπορώ να ζωγραφίσω το μέλλον. Θεωρώ ότι θα είμαστε ακόμα πιο αποξενωμένοι, θα ζει ο καθένας για τον εαυτό του. Αυτό. Δεν έχω να προσθέσω κάτι άλλο [...]. Ε, βέβαια, γιατί και έβαλα: για δεσ πως καταντήσαμε, τον τίτλο [...].

7.2.8.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Κάτιας

Μέσα από τις αφηγήσεις της Κάτιας για τη ζωή της παρατηρήσαμε πως οι αναμνήσεις της από την παιδική και εφηβική της ηλικία είναι άμεσα συνδεδεμένες με τις εμπειρίες της ζωής στο χωριό, με τα παιχνίδια στη φύση και την ανεμελιά της παιδικής ζωής, συνδέονται όμως και με τις αναμνήσεις των αντιλήψεων των ανθρώπων του χωριού, όπου υπάρχουν «τα πρέπει και τα δεν πρέπει», «τα σωστά και τα λάθος» καθώς και από τις αναμνήσεις του συνεσταλμένου και υπερβολικά ευαίσθητου παιδιού και εφήβου. Η Κάτια, μεγαλώνοντας προσπαθεί να αποβάλει το στοιχείο της υπερβολικής ευαισθησίας αλλά και ταυτόχρονα να αποδεχτεί περισσότερο τον εαυτό της, να αποκτήσει περισσότερο θάρρος και αυτοπεποίθηση. Το Θ.Π. την βοήθησε ως προς αυτές τις κατευθύνσεις, όπως μας αναφέρει η ίδια, αλλά και της έδωσε έναν νέο τρόπο σκέψης. Όταν μέσα στις διαδικασίες του Θ.Π. η εμπυχώτρια παρακινούσε τους συμμετέχοντες να εκφραστούν όπως θέλουν χωρίς να υπάρχει «σωστό και λάθος», και χωρίς να υπάρχουν «πρέπει και δεν πρέπει», και όταν η ίδια αφέθηκε σε αυτή τη διαδικασία, τότε αισθάνθηκε ότι αποδέχεται περισσότερο τον εαυτό της και άρχισε να πιστεύει πως μια τέτοια στάση θα έπρεπε να υιοθετηθεί από την ίδια όχι μόνο μέσα στο παιχνίδι αλλά και στους υπόλοιπους τομείς της ζωής της. Το σημείο αυτό στη ζωή της Κάτιας, το περιγράφει ως «στροφή στη ζωή της», αφού πλέον αισθάνεται σήμερα περισσότερο απελευθερωμένη και «ξεκουμπωμένη» στις σχέσεις της με τους ανθρώπους από οποιαδήποτε άλλη φορά και αυτό επιβεβαιώνεται όταν μας αναφέρει ότι πριν από το Θ.Π. δεν θα μπορούσε να μας δώσει την συνέντευξη. Επίσης, μια άλλη λειτουργία του Θ.Π. είναι ότι την βοηθάει να χαλαρώνει και να ξεφεύγει από την πίεση και το άγχος της καθημερινότητας.

Πίνακας 8. Λειτουργίες Θ.Π. για Κάτια

1. Θάρρος και Αυτοπεποίθηση
2. Μείωση της συστολής και αίσθημα απελευθέρωσης: «Ξεκούμπωμα» του εαυτού
3. Αποδοχή του εαυτού
4. Κατάργηση της υπαρξικής σωστής και λάθους συμπεριφοράς
5. Χαλάρωση
6. Πριν το Θ.Π. πιθανώς να μην έδινε την συνέντευξη

7.2.9. Υποκείμενο Αγγελική (ΑΘ)

Η Αγγελική είναι 32 χρονών, είναι παντρεμένη με ένα παιδί. Είναι νηπιαγωγός και ζει και εργάζεται σε μια πόλη της Κρήτης. Η Αγγελική είχε παρακολουθήσει μερικά σεμινάρια Θ.Π. παλαιότερα αλλά φέτος άρχισε να συμμετέχει για πρώτη φορά ως μέλος στην ομάδα του Θ.Π σε συστηματική βάση, κατά την χειμερινή περίοδο. Η συνέντευξη πάρθηκε από την Αγγελική μετά το τέλος των συναντήσεων της ομάδας.

7.2.9.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Αγγελικής

Γεννήθηκε και μεγάλωσε σε μια πόλη της Κρήτης από πατέρα Θεολόγο και μητέρα Φιλολόγο και έχει μια μεγαλύτερη αδερφή. Το **πρώτο κεφάλαιο** στη ζωή της Αγγελικής ξεκινάει από την παιδική της ηλικία και φτάνει μέχρι τα 18 της. Ήθελε από πολύ μικρή να γίνει νηπιαγωγός, γιατί οι αναμνήσεις της από όταν πήγαινε η ίδια στο νηπιαγωγείο είναι αρνητικές αφού η δασκάλα της ήταν πολύ αυστηρή και φώναζε σε όλα τα παιδιά. Από πολύ μικρή είχε καταλάβει ότι η εκπαίδευση και ιδιαίτερα το νηπιαγωγείο δεν πρέπει να είναι ένας χώρος φόβου και τρομοκρατίας, αλλά χαράς και ζεστού φιλικού κλίματος, το οποίο και επιθυμούσε η ίδια να πετύχει από τη θέση της νηπιαγωγού. Στο νηπιαγωγείο η Αγγελική αντιμετώπιζε ακόμα ένα πρόβλημα, ήταν αρκετά παχουλή και τα υπόλοιπα παιδιά δεν την έκαναν παρέα, ούτε και έπαιζαν μαζί της. Αυτό συνεχίστηκε μέχρι και το Δημοτικό. Στο Γυμνάσιο η Αγγελική αποφάσισε να κάνει δίαιτα και κατάφερε να αδυνατίσει. Τότε ένιωσε πως την αποδέχτηκαν οι άλλοι και άρχισε να αισθάνεται καλύτερα και να διασκεδάζει με την παρέα της. Στην περίοδο αυτή ερωτεύτηκε. Δυστυχώς όμως ο έρωτας αυτός δεν ήταν αποδεχτός από την οικογένειά της, που ήταν αρκετά συντηρητική, υπερπροστατευτική και με έντονο το στοιχείο της θρησκευτικής πίστης. Προκειμένου να ικανοποιήσει τις επιθυμίες της οικογένειάς της, η Αγγελική προσπάθησε να καταπιέσει τις δικές της επιθυμίες. Η μοναδική επιθυμία που έμεινε ανέπαφη ήταν αυτή του να γίνει Νηπιαγωγός.

[...]Ναι, λοιπόν, το πρώτο κεφάλαιο της ζωής μου ήταν το νηπιαγωγείο, το οποίο με στιγμάτισε αρκετά γιατί δεν ήταν μια περίοδος της ζωής μου που ήταν και πάρα πολύ ευχάριστη. Δηλαδή, αποκόπηκα από την οικογένειά μου και πήγα στο σχολείο και αυτό για εμένα ήταν μια τραυματική σχεδόν, εμπειρία. Από εκεί έμαθα ότι στο σχολείο είναι λίγο, μια μικρή πίεση, όμως αυτή η πίεση του σχολείου και επειδή ήξερα ότι το σχολείο δεν είναι πίεση στην πραγματικότητα και το νηπιαγωγείο είναι μια χαρούμενη νότα στη ζωή ενός ανθρώπου, ας πούμε, ήρθα σε μια σύγκρουση και ήθελα να το αλλάξω αυτό και είπα τότε ότι αφού, ότι δεν φταίει το νηπιαγωγείο που γίνεται αυτή η κατάσταση τέλος πάντων αρνητική για εμένα, φταίει ο τρόπος που γίνεται και ήθελα να αλλάξω τον τρόπο και για αυτό αποφάσισα να γίνω νηπιαγωγός. Από το νηπιαγωγείο.[...]Ναι, από τότε, το θεωρώ μια πολύ σημαντική περίοδος της ζωής μου το νηπιαγωγείο και μάλιστα άρχισα να κάνω μάθημα, από τότε, έβαζα τα παιδάκια στη σειρά και τους έκανα μάθημα, ήταν και το πιο ευχάριστο για εμένα στο νηπιαγωγείο γιατί όλα τα υπόλοιπα ήτανε μια δυσάρεστη κατάσταση, η δασκάλα μας, μας μάλωνε, ήμουν ένα παχουλό παιδάκι και με κορόιδευαν όλα τα παιδάκια, η μοναδική στιγμή που ήμουν καλά στο νηπιαγωγείο ήταν όταν τους έκανα μάθημα, ναι, αυτό ήταν η πρώτη, ο πρώτος σταθμός της ζωής μου[...]γενικώς έχει να κάνει, οι σταθμοί της ζωής μου, μάλλον, έχουν να κάνουν με την αποδοχή, που είχα από άλλους ανθρώπους. Δηλαδή σε όλο το δημοτικό, δεν ήταν πολύ ευχάριστα τα πράγματα γιατί η αποδοχή, ήταν μικρή, μικρό ποσοστό αποδοχής, είχα από τους άλλους ανθρώπους λόγω της εμφάνισής μου κυρίως, μετά όταν τελείωσα το Γυμνάσιο, το Δημοτικό και μπήκα στο Γυμνάσιο, άρχισαν τότε να με αποδέχονται γιατί άλλαξε πάλι η εμφάνισή μου, δηλαδή

ήταν κυρίως θέμα εμφάνισης το πώς έβλεπα τα πράγματα, δυστυχώς είχα κολλήσει εκεί γιατί δεν ήμουν αποδεχτή στην ομάδα, οπότε όταν τελείωσα το δημοτικό είπα πάλι ότι θα το αλλάξω αυτό και έκανα δίαιτα και αδυνατίσα και τότε άρχισαν να με αποδέχονται, χαζό, βέβαια, από μια άποψη γιατί είναι κάπως ρατσιστικό, αλλά εγώ όμως έτσι το σκεφτόμουν τότε, ότι αν αδυνατίσω, τότε θα με αποδεχτεί οι φίλοι μου, ας πούμε, οι συμμαθητές μου και όντως άρχισαν να με αποδέχονται, άρχισα να έχω επαφές, να έχω φίλιες με το άλλο φίλο, να σκέφτομαι λίγο εφηβικά, να γράφω ημερολόγιο, ας πούμε, τότε, να γράφω ποιήματα, να γράφω παραμύθια, άρχισε δηλαδή, λίγο, η ρομαντική φάση, ας πούμε, ναι, ενώ μέχρι τότε δεν ένιωθα ότι ήμουν κοριτσάκι, όταν έφτασε η στιγμή να με αποδεχτούν, οι φίλοι μου και οι συμμαθητές μου, άρχισα να γίνομαι πιο πολύ θηλυκή και πιο πολύ, να έχω σχέσεις με το άλλο φύλο και όλα αυτά. Μετά ερωτεύτηκα κιόλας, στο γυμνάσιο, και ήταν πάλι μια ψιλό-τραυματική εμπειρία αυτό γιατί, τότε, δεν ήταν αποδεκτός ο τρόπος που το έκανα μάλλον από την οικογένειά μου, μετά, δηλαδή, όταν έγινα αποδεκτή από το εξωτερικό μου περιβάλλον, λέω, κάπου κολλούσε η κατάσταση, ή αποδεχτή θα ήμουν με τους έξω, ή αποδεχτή με τους μέσα, όταν η οικογένειά μου ήτανε καλά, οι έξω δεν ήτανε, και όταν οι έξω ήτανε καλά, οι μέσα πάλι, δεν ήτανε και λίγο τα..., δηλαδή έμπαινα διαρκώς σε διαδικασία να αλλάζω πράγματα για να μπορέσω να προσαρμοστώ[...] Και να τους έχω όλους ευχαριστημένους, αυτό είναι το πρόβλημα το βασικό ότι, ναι ήθελα να είναι όλοι ευχαριστημένοι γύρω μου, ναι, τώρα αυτό δεν ξέρω που οφειλότανε, από πού ήρθε και ότι έπρεπε να είναι όλοι ευχαριστημένο, γιατί δεν είναι δυνατόν να συμβεί κιόλας αυτό, ναι[...] πάντα λοιπόν, κάποιος είχε πρόβλημα στην, στον, είτε εξωτερικά είτε εσωτερικά, κάτι δεν μου πήγαινε καλά και έπρεπε συνέχεια να το διορθώνω, το μόνο που ήθελα σίγουρα και ήταν αποκλειστικά δικό μου, ήταν να γίνω νηπιαγωγός, αυτό δηλαδή είχε μείνει από το νηπιαγωγείο[...]

Το **δεύτερο κεφάλαιο** στη ζωή της ξεκίνησε όταν κατάφερε να περάσει στη σχολή προσχολικής εκπαίδευσης, σε μια άλλη πόλη της Ελλάδας, εκτός Κρήτης, όπου και ένιωσε να εκπληρώνεται το όνειρό της. Και πάλι, όμως δεν μπόρεσε να απολαύσει την χαρά της αφού την ίδια περίοδο πεθαίνει ο πατέρας της. Κατά τη διάρκεια των φοιτητικών της χρόνων η Αγγελική αισθάνεται ότι βρίσκει τον εαυτό της, ότι αρχίζει και διαχωρίζεται από τους άλλους ανθρώπους και αρχίζει να προσπαθεί να αποβάλει από τη σκέψη της «το τι θα πουν οι άλλοι», όχι όμως σε ικανοποιητικό βαθμό, όπως φαίνεται και από το παρακάτω απόσπασμα:

[...]όταν πήγα στο πανεπιστήμιο, άρχισα να βρίσκω λίγο τον εαυτό μου, άρχισα να βρίσκω το πώς, να διαχωριστώ από τους άλλους, γνώρισα και πιο πολλά πράγματα, στο πανεπιστήμιο, έτσι, μας, μπήκαμε πιο πολύ αναλυτικά για τον εαυτό μας, σε θέματα, δηλαδή, ψυχολογίες και τέτοια πράγματα και τέτοια πράγματα και εκεί κατάλαβα ότι όλα αυτά ρε παιδί μου δεν είναι τόσο λογικά, το να κάθομαι εγώ να σκέφτομαι συνεχώς τι λέει ο κόσμος, βέβαια, ήτανε λίγο, λίγο δύσκολο, να το αποβάλω, από εμένα αυτό και συνέχισε αρκετά, ακόμα και στις επιλογές μου, δηλαδή, από εκεί και πέρα οι επιλογές μου, ήτανε αναλόγως, αλλά προσπαθούσα πάρα πολύ έντονα, να είναι, να το θέλω και εγώ αυτό που γίνεται και να μην πιέζομαι υπερβολικά[...]

Η μητέρα της, σε όλο αυτό το διάστημα ύστερα από τον θάνατο του συζύγου της, γίνεται ακόμα πιο υπερπροστατευτική με αποτέλεσμα η αδερφή της να μην αντέχει άλλο και να φύγει από το σπίτι. Η Αγγελική τελειώνει τις σπουδές και ενώ επιθυμούσε να κάτσει εκεί για μεταπτυχιακό, επιστρέφει στην Κρήτη, για να μην αφήσει μόνη της την μητέρα της και έτσι επωμίζεται η ίδια όλο το βάρος της ευθύνης, όπου και ξεκινάει το τρίτο κεφάλαιο στη ζωή της. Προσπαθεί να κάνει στην Κρήτη ένα μεταπτυχιακό αλλά τελικά δίνει εξετάσεις και περνάει στη σχολή Ψυχολογίας. Οι

σπουδές της στην ψυχολογία άρχισαν να προκαλούν αλλαγές μέσα της. Άρχισαν να συγκρούονται οι πεποιθήσεις της για την θρησκεία, που της είχαν περάσει οι γονείς της και να απορρίπτει τις αντιλήψεις της οικογένειας και αποτέλεσαν έναν πολύ σημαντικό σταθμό στη ζωή της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]η αδερφή μου έφυγε στην Αγγλία, γιατί δεν άντεχε την πίεση, μέσα στο σπίτι, η μητέρα μου, μετά τον θάνατο του μπαμπά μου έγινε αρκετά, αρκετά προστατευτική, απέναντί μας, και όλο το βάρος το πήρα εγώ, γιατί πάλι ήθελα να είναι όλοι ικανοποιημένοι και αφού η αδερφή μου είχε αποκοπεί, γενικώς από το κλίμα του σπιτιού μας, έπρεπε να αναλάβω την ευθύνη εγώ για να 'ναι ευχαριστημένη πάλι η μαμά, οπότε επέστρεψα και άρχισα να κάνω προσπάθειες να κάνω ένα μεταπτυχιακό τότε, ενώ στη Θεσσαλονίκη μου προσφερόταν το μεταπτυχιακό χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια, εδώ στην Κρήτη έπρεπε να το προσπαθήσω πολύ περισσότερο και είχα πάει στον Μουδατσάκη τότε, τελικά, δεν ευδόωσε, το σχέδιο, το να περάσω σε ένα μεταπτυχιακό και μπήκα στην ψυχολογία και έδωσα δύο φορές για να μπω, ήταν αρκετά ταλαιψωρη περίοδος αυτή, γιατί, πάλι δηλαδή, γιατί, ήτανε πάλι μια προσπάθεια, δηλαδή, ενώ μου προσφέρονταν όλα απλόχερα στη Θεσσαλονίκη, έπρεπε να φύγω να τα αφήσω αυτά και να έρθω στην Κρήτη, να ξαναπροσπαθήσω πάλι από την αρχή να με γνωρίσουν, να καταλάβουν τι ξέρω, τι θέλω, και να βρω και έναν άνθρωπο να μου πει εγώ μπορώ να βασιστώ σε εσένα, στη Θεσσαλονίκη τα είχα αυτά, ήταν κάποιος που μπορούσε να βασιστεί σε εμένα, και μου έδιναν δουλειά[...]είχα πολύ νοσταλγία για την Κρήτη, από τη μια μεριά ήθελα να γυρίσω από την άλλη ήθελα μια προτροπή για να μείνω γιατί αυτό που μου προσφερόταν εκεί, δεν θα το έβρισκα εδώ, η δουλειά, ούτως η άλλως θα επέστρεφα, δεν υπήρχε περίπτωση να μην επιστρέψω γιατί ήταν πολύ έντονη η νοσταλγία για το Ρέθυμνο, αλλά ήθελα να κάνω και κάτι παραπάνω, δηλαδή, θα ήθελα να πάρω κάτι παραπάνω από τις γνώσεις τις Θεσσαλονίκης, αυτό που μου προσφερότανε, εντάξει, δεν έγινε, δεν..., προσπάθησα να το αναπληρώσω εδώ αυτό το κενό που υπήρχε και μπήκα στην ψυχολογία και έκανα, συνέχισα από εκεί και έμαθα αρκετά πράγματα, και τότε ήρθα σε πολύ σύγκρουση με τον εαυτό μου, όταν μπήκα στη ψυχολογία, που μπορεί να θεωρηθεί και άλλος ένας σταθμός, ας πούμε, γιατί άρχισα να απορρίπτω, εντελώς, θέματα που μου είχαν μπει στο μυαλό μου λόγω οικογένειας, όπως, η πολύ έντονη απασχόληση με τη θρησκεία που είχε η μητέρα μου, πάρα πολύ..., είχε πολύ..., πώς να το πω, μια θρησκοληψία, ας πούμε, το οποίο μας περιόριζε, σε αρκετά πράγματα και αυτό το, το να λες στο παιδί, ας πούμε, μην κάνεις αυτό γιατί θα γίνει εκείνο, μην γίνει έτσι, γιατί θα γίνει αλλιώς και είχαμε, έτσι ένα φόβο, να μην κάνουμε κάτι γιατί θα γίνει κάτι άλλο, το οποίο δεν ισχύει αλλά εγώ το πίστευα πάρα πολύ έντονα μέχρι να φτάσω στο σημείο να μπω στην ψυχολογία και άνοιξαν τα μάτια μου σε πολλά θέματα και με τις πρακτικές που κάναμε και όλα αυτά[...]

Το **τέταρτο κεφάλαιο** στη ζωή της ξεκινάει όταν κατά τη διάρκεια των σπουδών της στην ψυχολογία, έκανε την επανάστασή της απέναντι στην μητέρα της και πέρασε τη δεύτερη εφηβεία της, όπως μας αναφέρει. Έκανε μια σχέση η οποία δεν ήταν αποδεκτή από την οικογένειά της και έφυγε από το σπίτι για να ζήσει μαζί του. Η Αγγελική πιστεύει πως η συμπεριφορά της αυτή ήταν μια αντίδραση στο κατεστημένο της οικογένειας και αισθάνεται πως η φυγή της την απελευθέρωσε, για αυτό και αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο στη ζωή της παρότι τώρα γνωρίζει ότι ο συγκεκριμένος σύντροφος δεν ήταν η καλύτερη επιλογή, αφού η σχέση αυτή δεν εξελίχθηκε καλά και τελείωσε σύντομα.

[...]εκεί τότε που μπήκα στην Ψυχολογία, εκεί πάνω ήταν και ο γάμος μου, εκεί έγινε και μια...να, μάλλον υπάρχει και άλλος ένας σταθμός εκεί, γιατί έγινε η αποκοπή από το σπίτι, όταν μπήκα στην Ψυχολογία, άρχισα να τα νιώθω όλα αυτά που σου είπα, ότι,

δηλαδή, απορρίπτω κάποια πράγματα από την οικογένεια και δεν τα καταπίνω όλα και από εκεί άρχισε και η ας πούμε, η εφηβεία μου, λίγο αργά, αλλά μάλλον τότε την πέρασα την εφηβεία μου γιατί σηκώθηκα και έφυγα από το σπίτι, δεν το άντεχα το πολύ, πιεστικό κλήμα, έφυγα και πήγα εδώ λίγο πιο κάτω και έμεινα σε ένα σπίτι εδώ στη γειτονιά και έκανα και μια σχέση, η οποία απαγορευότανε, ήτανε εντελώς απαγορευτική σχέση, την έκανα όμως, ήταν λάθος, δεν μπορώ να πω ότι ήταν κάτι σωστό, ήταν όμως σωστό για εμένα, γιατί έπρεπε να γίνει αυτό. Εκείνη τη στιγμή ήταν πραγματικά πολύ σωστό και έγινε το μπουμ και ήτανε πολύ αρνητική αυτή η συμπεριφορά ως προς όλους τους άλλους εγώ όμως ήθελα να το κάνω, έλεγα θα το κάνω αυτό και δεν με ενδιαφέρει τίποτα και εντάξει έφτασα στα όριά μου εκείνη την περίοδο, μπορεί να είναι και αυτός άλλος ένας σταθμός, ότι ξέφυγα, ας πούμε, από το κατεστημένο και μετά από αυτό το πράγμα, όταν ελευθερώθηκα πια από αυτή τη σχέση, γιατί ήτανε, δεν ήτανε και τόσο εύκολο να φύγω, όχι μόνο από εμένα αλλά και από εκείνον, δεν ήτανε εύκολο [...] εκείνος, ας πούμε, ήρθε, ήταν Θεσσαλονικιός, και άφησε την δουλειά του, άφησε την ζωή του και ήρθε εδώ χωρίς να έχει, να έχω εγώ καμία πρόθεση ούτε να τον παντρευτώ, ούτε τίποτα και έμεινε μαζί μου, παράτησε τη δουλειά του, παράτησε τα πάντα και ήταν σαν να μου λέει, είσαι υποχρεωμένη τώρα να είσαι μαζί μου, γιατί εγώ παράτησα την ζωή μου για εσένα, και αυτό ήταν μεγάλο βάρος πάλι, άσε πόσους λέω σταθμούς τώρα; Και προσπαθούσα πάντα να τα ικανοποιήσω όλα και πως θα τον ικανοποιήσω αυτόν, και πως θα ικανοποιήσω την οικογένειά μου, και πως θα ικανοποιήσω τον εαυτό μου, τότε είχε μπει και ο εαυτός μου, γιατί είχε μπει και η ψυχολογία μέσα, λέω Παναγία μου, και ήθελα να φύγω κάποια στιγμή, πέντε μήνες κράτησε αυτό, δεν μπορούσα άλλο να το αντέξω, λέω, θα σηκωθώ να φύγω, τελικά, τα κατάφερα και ξέφυγα και έφυγα και από αυτόν[...]

Το **πέμπτο κεφάλαιο** ξεκινάει όταν η Αγγελική γνώρισε τον μέλλοντα σύζυγό της και ένιωσε πως βρήκε το «ήσυχο λιμάνι της». Παντρεύτηκε με τον άντρα της, που ήταν πια μια δική της επιλογή. Μαζί με τον σύζυγό της επεξεργάστηκε πολλά από τα όσα την βασάνιζαν και προσπάθησαν να τα αποβάλλουν. Όπως αναφέρει:

[...]και γνώρισα μετά τον (όνομα συζύγου) ο οποίος ήταν, μου φάνηκε ένας αγγελάκος, μπροστά σε αυτή τη φάση που είχα περάσει, την πίεση και όλα αυτά, ο (όνομα συζύγου) ήταν ένας άγγελος για εμένα και με άφηνε, ας πούμε, να κάνω ότι θέλω, να ασχολούμαι με ότι θέλω, αυτά όλα τα θρησκευτικά το πολύ βαριά, τα απεχθανόταν και αυτός, ήτανε όμως κατά τα άλλα ένας ηθικός άνθρωπος, ήτανε ένας πολύ γλυκός, πολύ ευγενικός απέναντί μου, καθόλου πιεστικός και λέω εντάξει εδώ πέρα είμαστε και βρήκαμε το λιμάνι μας, και παντρευτήκαμε, μέσα στο γάμο πάλι υπάρχουν διάφορες προστριβές, δηλαδή, δεν είναι όλα ιδανικά μετά από λίγο καιρό[...] αλλά εντάξει, ήταν επιλογή μου[...]όταν παντρεύτηκα με τον (όνομα συζύγου)και άρχισε, αρχίσαμε να συζητάμε να λέμε όλη μας την ζωή ο ένας στον άλλον και να λέμε το ότι εκείνος είχε περάσει μια ζωή, πολύ πιο, πιο φλατ, ας πούμε, από εμένα, εγώ είχα βουνά, είχα πεδιάδες, είχα βουνά, βουνά, βουνά, όλη την ώρα, εκείνος είχε ένα ήσυχο λιμανάκι ένα πράγμα και άρχισε να ακούει τα δικά μου, ας πούμε, και του φαινότανε λίγο, πως γίνεται, να συμβαίνει αυτό το πράγμα, ας πούμε, το βγάζουμε αυτό, το βγάζουμε και το άλλο, το βγάζουμε και το άλλο και αφήσαμε την ζωή μας μια ήρεμη κατάσταση μέσα στο σπίτι μας[...]

Το **έκτο κεφάλαιο** στη ζωή της ξεκινάει με τον ερχομό του γιού της, που είναι επίσης, πολύ σημαντικό για την ίδια. Όπως περιγράφει:

[...]και μετά ήρθε [...]και ο (όνομα παιδιού) ήρθε στο καπάκι, ας πούμε, πάνω στην ηρεμία, ε, και μετά αρχίσαμε να μαθαίνουμε την ζωή στον (όνομα παιδιού), από την αρχή και ήτανε πολύ ευχάριστη κατάσταση τότε και έχω κολλήσει τώρα σε αυτό[...]

Ενώ ο σύζυγός της, της προσφέρει την ηρεμία που χρειάζεται η Αγγελική ακόμα δεν αισθάνεται ισορροπία μέσα της γιατί, όπως μας λέει: «μέσα μου εμένα, τα τέρατα, δουλεύανε» και «...με το να προσπαθώ να ικανοποιώ διάφορους ανθρώπους, δεν ήξερα πια τι είμαι εγώ...», και αποφασίζει πως μια καλή λύση για να εξωτερικεύσει τα συναισθήματά της και να επεξεργαστεί τους πολλαπλούς ρόλους στους οποίους αναγκάστηκε να μπει στη ζωή της, είναι να ασχοληθεί με το θέατρο. Τότε γίνεται μέλος μια ομάδας θεάτρου και ξεκινάει το έβδομο κεφάλαιο στη ζωή της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Είχα πάρα πολλούς χαρακτήρες μέσα μου και έλεγα Παναγία μου πως θα τους συβάσω αυτούς τους χαρακτήρες και στο θέατρο που ασχολήθηκα άρχισα να γίνομαι έτσι, να γίνομαι αλλιώς, να κάνω τον έναν χαρακτήρα να γίνομαι κακιά, να γίνομαι πολύ καλή, να γίνομαι κάτι απ' τη φύση, να γίνομαι ένα δέντρο, ένα ζώο, ένα τέτοιο και, ε, και για το Θ.Π. με βοηθάει πάρα πολύ σε αυτό και με το να βγάζω όλα αυτά από μέσα μου, άρχισα λίγο να χαλαρώνω και από τότε νιώθω πιο πολύ εγώ, ας πούμε, ότι είμαι πιο πολύ ο εαυτός μου και άρχισα να το στοιβάζω αυτό, δηλαδή, στο ότι δεν πειράζει που έχω πολλά μέσα μου, δεν πειράζει που έχω πολλούς χαρακτήρες που δεν μπορώ να τους βάλω σε τάξη, θα τους βγάλω εκεί αυτούς τους χαρακτήρες, στις άλλες φάσεις, βέβαια, της ζωής μου είναι λίγο δύσκολο γιατί πρέπει να φέρομαι κάπως στο νηπιαγωγείο, πρέπει να φέρομαι κάπως στο σπίτι μου, πρέπει να φέρομαι κάπως στη μητέρα μου, διαφορετικά στον καθένα για να είναι καλά όλοι αυτοί και πέζομαι λίγο, μπορεί να είναι από εμένα, βέβαια, όλα αυτά ε, κυρίως από εμένα είναι[...]μετά στο θέατρο, γιατί εμένα μπορεί να ήταν μια ήσυχη κατάσταση αυτή που δημιουργήθηκε με τον γάμο μου αλλά μέσα μου εμένα, τα τέρατα δουλεύανε, δεν μπορούσα να τα βγάλω και τότε είπα στον (όνομα συζύγου) ότι θα πάω, οπωσδήποτε να ασχοληθώ με το θέατρο, γιατί τότε βρήκα, έπρεπε να πατήσω κάπου [...] σταθερά για να μπορέσω να πω πολύ έντονα να κάνω αυτό που θέλω και έτσι έγινε, δηλαδή, από το θέατρο[...]

Η Αγγελική μαζί με το θέατρο ανακάλυψε και το Θ.Π. που επίσης, θεωρεί ότι την βοηθάει αρκετά στο να δοκιμάζει τους διαφορετικούς ρόλους του εαυτού της αλλά και να νιώθει πιο πολύ ο εαυτός της. Πιστεύει, επίσης, ότι το Θ.Π. είναι ο κρίκος που ενώνει το θέατρο με την δουλειά της, δηλαδή τις δύο δραστηριότητες που αγαπάει περισσότερο.

[...]Παράλληλα με το θέατρο, δηλαδή, μέσα από το..., όταν έγινα πλέον αποδεχτή στο (όνομα θεατρικής ομάδας), μετά γνώρισα την (όνομα εμπνευστήτριας) μου μίλησε για το Θ.Π., το ήξερα και πιο πριν δηλαδή, γιατί είχα κάνει σεμινάρια στην Θεσσαλονίκη και ήξερα τι σημαίνει ε, και αυτό τώρα έγινε για να συνδυάσω το θέατρο με την δουλειά μου, εκεί σε αυτή τη φάση μπήκε αυτό, είναι το κρικάκι που τα ενώνει [...]

Για το μέλλον η Αγγελική επιθυμεί ακόμα περισσότερη ενασχόληση και εξέλιξη στις δύο αγαπημένες της δραστηριότητες, το θέατρο και τη δουλειά της ως νηπιαγωγός, και ίσως ακόμα ένα παιδάκι.

[...]τώρα στο μέλλον φαντάζομαι οι σταθμοί θα είναι να γίνει άλλο ένα μωρό, αν θέλει ο θεός, να ασχοληθώ με το θέατρο όσο δυνατόν περισσότερο και με τη δουλειά μου, στο να την σταθεροποιήσω και να την εμπλουτίσω[...]

7.2.9.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Αγγελικής

Το πρώτο στάδιο παιχνιδιού στη ζωή της Αγγελικής είναι από το νηπιαγωγείο μέχρι το δημοτικό όπου το παιχνίδι ήταν σχεδόν ανύπαρκτο, λόγω του ότι ήταν ένα

παχουλό παιδάκι και οι συμμαθητές της δεν την αποδέχονταν στα παιχνίδια τους. Εκείνη, προκειμένου να κερδίσει τη συμπάθειά τους και να παίξουν έστω και λίγο μαζί της, έψαχνε συνέχεια να βρίσκει τρόπους ώστε να κινεί το ενδιαφέρον στους άλλους, με αποτέλεσμα να προσπαθεί συνέχεια ώστε να γίνει αποδεχτή και να μην χαλαρώνει ποτέ. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]δεν ήμουνα αποδεκτή από το σύνολο λόγω του σώματος [...]Όχι δεν έπαιζα, όχι, δεν μ' άρεσε να παίζω και μόνη μου [...]και τότε προσπαθούσα να έχω επικοινωνία, αλλά είχα πολύ αρνητισμό, αυτό που σου είχα πει, στο νηπιαγωγείο, ας πούμε, έβαζα τα παιδιά, και τους έκανα μάθημα, έβρισκα, δηλαδή, τρόπους που να ενδιαφέρουν τα άλλα παιδάκια, να τα ενδιαφέρει, έτσι ώστε να μη με κοροϊδεύουν, να βρίσκω κάτι να αναπληρώνω αυτό το, αυτό που δεν τους άρεσε...αυτό ήταν που με κατέστρεψε ρε παιδί μου, αυτό το πράγμα, το να προσπαθώ τόσο πολύ να κάνω πράγματα, ενώ δεν με αποδεχόντουσαν, αυτό με πίεσε πάρα πολύ στην ζωή μου, ναι. Και τελικά τα κατάφερα, αλλά ήταν φορές που ξανάπεφτα πάλι σε αυτήν την κατάσταση έτσι δεν μπορούσα να χαλαρώσω καθόλου, δηλαδή, έπρεπε διαρκώς να κάνω κάτι[...]Ναι για να με αποδεχτούνε, ναι, μπράβο, αυτό, να αποδείξω κάτι, ναι[...]δηλαδή, στην αρχή το παιχνίδι για εμένα ήταν σχεδόν ανύπαρκτο. Ήταν το πρώτο στάδιο αυτό γιατί δεν μπορούσα, όχι γιατί δεν ήθελα, αλλά δεν μπορούσα να παίζω και τόσο εύκολα[...]Λόγω της απόρριψης[...]Οπότε το πρώτο στάδιο είναι στο νηπιαγωγείο που ήθελα να παίζω αλλά δεν μπορούσα τόσο εύκολα και έπρεπε αυτό να γίνεται με μεγάλη προσπάθεια, ήτανε η πρώτη προσπάθεια για να παίζω, μετά το παιχνίδι συνέχισε έτσι, δηλαδή αυτό το στάδιο συνέχισε πάρα πολύ αργότερα, μέχρι να τελειώσω το δημοτικό [...]

Το δεύτερο στάδιο παιχνιδιού είναι το εφηβικό, όπου τα πράγματα καλυτέρευαν αρκετά για την Αγγελική. Έγινε μέλος μιας παρέας, μέσα στην οποία έπαιζε και περνούσε καλά. Το στοιχείο του παιχνιδιού σε αυτό το στάδιο βρίσκεται μέσα στις δραματοποιήσεις και στις διηγήσεις ιστοριών που προέκυπταν από τη φαντασία και την δημιουργικότητα, της ίδιας και των φίλων της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Το εφηβικό μου παιχνίδι είχε μέσα πολλά στοιχεία θεατρικά γιατί είχαμε μια παρεούλα που έκανε πολλές βλακειούλες, δηλαδή, θα συναντιόμασταν και θα λέγαμε τρομακτικές ιστορίες, παίζαμε, δηλαδή, έτσι, χωρίς αντικείμενα, παίζαμε ότι θέλαμε εμείς, θα κάναμε θέατρα, με το καθηγητικό ήμασταν και κάναμε πολλά τέτοια τότε, το εφηβικό παιχνίδι μάλλον θα το..., που είχε μέσα θέατρο, είχε μέσα δραματοποιήσεις, είχε μέσα διηγήσεις, τέτοια πράγματα[...]

Το τρίτο στάδιο παιχνιδιού στη ζωή της Αγγελικής είναι αυτό που ξεκινάει από τα τέλη της εφηβείας της μέχρι και τα 28 της χρόνια, όπου το παιχνίδι της παίρνει την μορφή του έρωτα. Είναι ένα πολύ δύσκολο παιχνίδι, όπως μας αναφέρει, γιατί τα πρόσωπα τα οποία ερωτευόταν δεν ήταν αποδεχτά από την οικογένειά της. Η μητέρα της, δεν έβρισκε την επιλογή των συγκεκριμένων συντρόφων σωστή και φοβούμενη ότι η κόρη της με το να συνάψει μια σχέση θα γίνει και ενεργή σεξουαλικά, τις απαγόρευε αυτές τις σχέσεις και την κλείδωνε μέσα στο σπίτι. Εκείνη, όμως, δεν έβλεπε το ερωτικό παιχνίδι ως σεξουαλικό, αλλά ως συντροφικό και ως ένα στήριγμα στις δυσκολίες που αντιμετώπιζε εκείνη την εποχή, όπως για παράδειγμα, ο θάνατος του πατέρα της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Ναι, μόλις τελείωσε αυτό το παιχνίδι, μπήκαμε στο ερωτικό που δεν ήταν και τόσο καλά, γιατί ενώ αισθανόμουνα να πετάω, όπως γίνεται, πάντα όταν ερωτεύεσαι, μου το

έκοβε απότομα η οικογένεια μετά, μου έλεγε, ας πούμε, όχι αυτό, είναι λάθος να ερωτευτείς αυτόν τον συγκεκριμένο, πρέπει να ερωτευτείς κάποιον άλλο και εγώ άρχιζα πάλι να κάνω παιχνίδια με τον εαυτό μου για να ικανοποιήσω την οικογένεια και να..., προσπαθώ να ερωτευτώ άλλον, άλλους ανθρώπους, όχι αυτόν που έχω πραγματικά ερωτευτεί, προσπαθούσα όμως να ερωτευτώ άλλους. Ήτανε μια σκέτη χαζομάρα, γιατί δεν πετύχαινε γιατί μιλάμε για καρδιά τώρα, δεν μιλάμε για μηχανήμα, γκλιτς- γκλιτς, δεν το γυρίζεις ανάποδα να αισθανθεί κάτι άλλο, ήτανε πολύ απογοητευτικό παιχνίδι αυτό γιατί προσπάθησα πολύ έντονα να κάνω πράγματα που δεν μου άρεσαν και απογοητευόμουνα πάρα πολύ συχνά και δεν μπορούσα και εύκολα να τα συβάσω, δηλαδή, ούτε με τον εαυτό μου, ούτε με τους γύρω τελικά και αυτό το παιχνίδι τελείωσε πάρα πολύ αργά, στα 28 μου τελείωσε, έπαιζα δηλαδή από τα 18 μέχρι τα 28, δέκα χρόνια έπαιζα αυτό το παιχνίδι, αλλά πολύ άσχημα πέρασα εκείνα τα χρόνια, ήταν και τα χρόνια που πέθανε ο μπαμπάς μου και προσπαθούσα να στηριχτώ κάπου και άρχισα να αισθάνομαι ότι αν έχω ένα άλλο φύλο, ας πούμε, δίπλα μου, το άλλο φύλο δίπλα μου θα είμαι λίγο καλύτερα. Αυτό όμως δεν συμβάδιζε με τις προσδοκίες της οικογένειας, δηλαδή η μητέρα μου, δεν ήθελε με τίποτα να το αποδεχτεί αυτό το πράγμα ότι εγώ ήθελα να κάνω παρέα με το άλλο φύλο, κυρίως έβαζε μέσα τον ερωτισμό έτσι ακριβώς όπως..., όχι τον ερωτισμό, το σεξ, έβαζε μέσα σε αυτήν την κατάσταση και την φόβιζε, εγώ το σεξ, δεν το είχα βάλει στο ερωτικό παιχνίδι μέσα, δεν το είχα, δεν το είχα συμπεριλάβει καθόλου, μόνο το φλερτ, είχα συμπεριλάβει και τα χάδια, ας πούμε, και οτιδήποτε άλλο εκτός από το σεξ. Ναι, αλλά αυτό το κομμάτι του σεξ, που θα μπορούσε να θεωρηθεί και αυτό ως παιχνίδι, ας πούμε, αλλά εγώ δεν το έβλεπα καθόλου έτσι, δεν ήθελα να το συμπεριλάβω καθόλου και ήτανε και εντελώς απαγορευτικό, τελικά απαγορεύτηκε όλο το κομμάτι αυτού του παιχνιδιού.[...] Ναι, με τη φοβία και με το ποιος θα είναι αυτός που θα παίζουμε, δηλαδή, εμένα δεν με ενδιέφερε εκείνη την περίοδο ποιος θα είναι, με ενδιέφερε απλώς να τον ενδιαφέρω, κυρίως αυτό με..., γιατί αυτό είχα ανάγκη, είχα ανάγκη να βρω έναν άνθρωπο, που να 'ναι άλλο φύλο και να μου δείξει ενδιαφέρον και αυτό πιστεύω οφείλεται και στο ότι δεν ήμουνα καλά με τον εαυτό μου και ήθελα μια απόδειξη, μια ανταπόκριση από τους άλλους, ρε παιδί μου και κυρίως από το άλλο φύλο γιατί εγώ ήμουνα στην εφηβεία. Ναι και είχα βρει ανταπόκριση αλλά δεν ήταν ο κατάλληλος, ας πούμε, και εγώ το έβλεπα ότι δεν θα μπορούσε να γίνει κάτι σημαντικό, εγώ όμως ήθελα να παίζω, ήθελα πάρα πολύ να παίζω εκείνη την περίοδο και δεν μου φαινόταν και τόσο κακό τελικά γιατί και από την άλλη πλευρά δεν ήθελε να παντρευτεί και αυτός, να παίξει ήθελε και αυτός, οπότε, ναι, δεν μας άφησαν τελικά να παίζουμε ήταν πολύ απαγορευτικό αυτό και τελικά το άφησα εντελώς αυτό το παιχνίδι με πολύ βίαιο τρόπο, με κλειδώματα μες στο σπίτι με..., ξέρεις, τέτοια πράγματα και στο τέλος σηκώθηκα και έφυγα από το σπίτι, εντελώς, γιατί δεν το άντεχα πάρα πολύ αυτό, και έφυγα εντελώς και όταν έφυγα αυτό το παιχνίδι έγινε πάρα πολύ... πώς να στο πω, πειστικό, πώς να στο πω, δηλαδή, καλύτερα να μην το 'χα αυτή την περίοδο, είναι εκείνο που σου έλεγα, ότι χρειαζότανε όμως να ξεσπάσω με κάποιο τρόπο τότε και δεν ξέσπασα σωστά, έγιναν μεγάλα, έγιναν πράγματα που καλύτερα να μην είχαν γίνει, ας πούμε, που αν πήγαινα εγώ με το παιχνίδι που ήθελα εγώ να παίζω, θα ήταν πολύ καλύτερα, ναι, ναι. Μετά έγινε ένα μπαμ και το παιχνίδι έγινε επικίνδυνο, επικίνδυνο έγινε το παιχνίδι, δηλαδή, θα μπορούσε και να μην, να είχα καταστρέψει τη ζωή μου εντελώς, τελικά, εντάξει ευτυχώς, δόξα τον θεό, τελευταίο στιγμή ενώ έπαιζα, τελευταία στιγμή αποφάσισα να σταματήσω να παίζω και μετά έμεινα μόνη μου και όταν έμεινα μόνη μου ένιωσα πολύ ελεύθερη μετά από αυτό. [...]

Το τέταρτο στάδιο παιχνιδιού, που φτάνει μέχρι και το παρόν, η Αγγελική το χωρίζει στο παιχνίδι με τους μεγάλους και στο παιχνίδι με τους μικρούς. Το παιχνίδι με τους μικρούς, καταλαμβάνει μεγάλο χώρο στη ζωή της, αφού είναι μητέρα και παράλληλα εργάζεται και με παιδιά, οπότε, περιλαμβάνει το παιχνίδι της με τον γιό της και τους μαθητές της στο νηπιαγωγείο. Όπως αναφέρει:

[...]ως ενήλικας, ναι, ως ενήλικας που μπορεί να είναι και παιχνίδι με μεγάλους και παιχνίδι με μικρούς, ναι, μπορεί να είναι μια ειδική κατηγορία το παιχνίδι με μικρούς, γιατί καταλαμβάνουν μια μεγάλη φάση της ζωής μου, είναι και η δουλειά μου, είναι και το παιδί μου, και τα δυο[...]

Το παιχνίδι με τους μεγάλους για την Αγγελική, περιλαμβάνει κυρίως το παιχνίδι με τον άντρα της. Το στάδιο αυτό αρχικά, ξεκίνησε ως μια συνέχεια του προηγούμενου σταδίου του παιχνιδιού, δηλαδή, του ερωτικού, αλλά τελικά, όπως μας αναφέρει και η ίδια, έπαψε να είναι παιχνίδι πια για αυτήν, αλλά «προσγείωση στη λογική σκέψη». Ακόμα και το επιτραπέζιο παιχνίδι που παίζουν μαζί, (που ονομάζεται Ράμικαπ) είναι παιχνίδι με έντονο το στοιχείο των μαθηματικών. Επομένως, η Αγγελική αισθάνεται πως στα ενήλικα παιχνίδια της με το σύζυγό της, επικρατεί η λογική, ενώ η ίδια θα επιθυμούσε να υπάρχει μια πιο παιχνιδιάρικη διάθεση. Αισιοδοξεί όμως, πως στο μέλλον θα καταφέρει να μεταδώσει αυτή τη παιχνιδιάρικη διάθεση και στον σύζυγό της και ήδη στο παρόν το καταφέρνει, ως ένα βαθμό, μέσω του παιχνιδιού με τον γιό τους. Όπως αναφέρει:

[...]μετά ξεκίνησε η διαδικασία του να γνωρίσω τον άντρα μου, αυτό ήταν παιχνίδι στην αρχή αλλά μετά δεν ήταν παιχνίδι, δεν ήταν καθόλου παιχνίδι, μετά έπεσα κατευθείαν στην λογική, δηλαδή, αυτό ίσως να μην μου άρεσε τόσο πολύ να πω την αλήθεια γιατί..., αλλά το χρειαζόμουνα όμως, γιατί πετούσα πάρα πολύ πιο πριν, πετούσα στα σύννεφα και ο...το παιχνίδι με τον άντρα μου, ας πούμε, που δεν ήταν, δεν ήταν τελικά παιχνίδι, ήταν προσγείωση στη λογική σκέψη, γιατί πριν ήμουνα πάρα πολύ...όπως πήγαιναν τα συναισθήματά μου πήγαινα, χωρίς καμία λογική. Δηλαδή μπορεί να αντιδρούσα σε κάτι που γινόταν στη ζωή μου με έντονο τρόπο χωρίς να ξέρω ότι μου κάνω κακό, τελικά με αυτήν την αντίδραση, οπότε, ήταν ένα μάθημα, μπορώ να το ονομάσω, όχι παιχνίδι, αυτό που έκανα με τον (όνομα συζύγου) ήταν το μαθηματάκι μου, τώρα θα ήθελα που λέμε για το μέλλον..., τα είπαμε τώρα τα στάδια έ; Φτάσαμε μέχρι εκεί που το τέλος; Φτάσαμε και μετά τα παιχνίδια με τον γιό μου και το ναι, που τώρα δεν περιλαμβάνει..., μόνο το Ράμικαπ είναι παιχνίδι με τον (όνομα συζύγου), ας πούμε, μόνο το Ράμικαπ, τίποτε άλλο, η καθημερινότητα είναι πολύ λογική, ναι, δεν μπορώ να πω ότι, δεν μπορώ να πω ότι παίζω με τον (όνομα συζύγου) καθόλου, μόνο το Ράμικαπ, ναι και τι άλλο ήθελα να σου πω; Ναι, το μέλλον τώρα τι θα ήθελα να έχει, ναι. Στο μέλλον τώρα, θα ήθελα να γίνει πιο παιχνιδιάρικη η ζωή μου με τον (όνομα συζύγου) και να τον τραβήξω λίγο προς αυτό γιατί εγώ εντάξει δέχτηκα τη λογική μέχρι τέλους, την λογική που μου έδωσε, αλλά εκείνος είναι σαν να μην έχει κάτι..., ή τουλάχιστον εγώ το βλέπω έτσι, εκείνος μπορεί να αισθάνεται ότι έχει πάρει αλλά εγώ δεν αισθάνομαι ότι..., δεν καταλαβαίνω ότι έχει αποδεχτεί αυτό που νιώθω και εγώ, και αυτό θέλω να κάνω τώρα, δηλαδή, λίγο να τον τραβήξω προς το, προς την παιχνιδιάρικη κατάσταση, να μην είναι μόνο λογικό το, το όλο κλίμα και το κάνω μέσω του (όνομα παιδιού) πολλές φορές γιατί ο (όνομα συζύγου) μπαίνει στην κατάσταση του να παίζει με τον (όνομα παιδιού) μπορεί να μην το κάνει ελεύθερα, να μην μένει πολύ ώρα αλλά σιγά-σιγά το κάνει, οπότε οι δυο μας, μαζί με το παιδί, με τον (όνομα παιδιού) θα ήθελα να μπορούμε στη διαδικασία του να παίζουμε και οι τρεις μαζί και μετά αυτό το παιχνίδι να μεταφερθεί και στη δική μου τη ζωή με τον (όνομα συζύγου) που να, ας πούμε, σε μια προσωπική μας στιγμή, θα...που ο (όνομα παιδιού) θα κοιμάται, θα είναι μακριά, τέλος πάντων, και εμείς θα είμαστε μόνοι μας, να υπάρχει ένα παιχνίδι και εκεί, κάτι, ένα φλερτ, ας πούμε, κάτι τέτοιο ή κάτι όπως το Ράμικαπ, ας πούμε, αλλά να είναι και κάτι άλλο, όχι μόνο αριθμοί και μαθηματικά και κάτι άλλο ακόμα. [...]

Στο μέλλον, η Αγγελική πιστεύει ότι θα καταφέρει να μεταδώσει αυτήν την παιχνιδιάρικη διάθεση στον σύζυγό της, γιατί πιστεύει ότι εκείνο που του αρέσει σε εκείνη είναι αυτό ακριβώς, το ότι είναι παιχνιδιάρικη. Εξάλλου, ο σύζυγος είναι θετικός άνθρωπος και με το κατάλληλο ερέθισμα θα μπορέσει να παίξει και αυτός. Δύο πράγματα φοβίζονται την Αγγελική, πρώτον ότι επηρεάζεται από την συμπεριφορά του συζύγου και ξεχνάει και η ίδια την ανάγκη της για παιχνίδι, και δεύτερον, λόγω του ότι η ίδια δεν έχει ξεκαθαρίσει ακόμα τα πράγματα μέσα της, όπως μας λέει, πιστεύει ότι υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να αντιδράσει υπερβολικά σε μια προσπάθειά της να τον παρασύρει και αυτόν στον παιχνίδι της και αυτό το θεωρεί επικίνδυνο. Όπως μας περιγράφει:

[...]πιστεύω ότι θα το καταφέρω γιατί ο (όνομα συζύγου) είναι πολύ θετικός άνθρωπος απλώς θέλει να το πασάρει με... πρέπει να του το δώσω με ωραίο τρόπο έτσι ώστε να μην τον προσβάλει αυτό που θα γίνει, να μην φανεί, δηλαδή, από πλευρά μου, ότι το κάνω επειδή κάτι του λείπει, να φανεί ως, όπως, σαν μια δικιά μου επιθυμία, να όχι ότι κάτι του λείπει γιατί άμα του δείξω ότι κάτι του λείπει που πολλές φορές πέφτω σε αυτή την κατάσταση και το λέω, του λέω, ας πούμε, του λέω εντάξει, εγώ είμαι τόσο λογική για εσένα το κάνω και γίνομαι τόσο λογική, εσύ τι κάνεις για εμένα; Και φαίνεται σαν να έχει μια έλλειψη, αυτό το πράγμα, άμα φαίνεται έτσι, δεν διορθώνεται τίποτα, πρέπει να αλλάξω το τροπάριο, να το πασάρω με την δικιά μου αυτοπεποίθηση, θα το πασάρω σε εκείνον σαν δεδομένο, ότι έτσι γίνεται, ρε παιδί μου, έτσι είναι ωραίο να γίνεται, έτσι θέλω εγώ, με αυτόν τον τρόπο όχι επειδή εσύ δεν έχεις..., έχεις ένα πρόβλημα, γύρω από αυτό. Ναι, έτσι μου φαίνεται, είναι δύσκολο όμως λίγο [...]όχι να αλλάζουν γιατί εντάξει δεν θέλω και να αλλάξει, δεν μπορώ να πω ότι..., απλώς θέλω λίγο να του βάλω αλατάκι, δεν θέλω να τον αλλάξω, λίγο να τον βοηθήσω [...] αλλά μου φαίνεται ότι κι..., έχω την εντύπωση ότι αυτό του άρεσε του (όνομα συζύγου) από εμένα όταν με πήρε, γιατί αλλιώς δεν εξηγείται το πράγμα, δηλαδή, φαίνεται σαν να μην του έχω δώσει τίποτα, δεν εξηγείται αλλιώς, του άρεσε αυτό το πράγμα που έχω, το να μ' αρέσει να παίζω, το να μ' αρέσει τα γαργαλιστικά, τα νεραϊδίστικα, τα τέτοια πράγματα, ναι, γιατί αυτά του λείπουν και από τη δικιά του τη ζωή, αυτό το παιχνιδιάρικο, οπότε αυτό το παιχνιδιάρικο εγώ δεν πρέπει να το χάσω, αλλά επειδή είναι και άνθρωπος που επηρεάζεται πολύ εύκολα, μπαίνω στη διαδικασία να το χάσω, τρία χρόνια που είμαστε μαζί, κοντεύω να το χάσω, για αυτό και η καθημερινότητά μου είναι ρολόι σκέτο, άμα βάλω δικά μου στοιχεία δεν θα είναι καθόλου έτσι, αλλά θα 'μαι υπερβολική όμως και είναι λίγο επικίνδυνο, τέλος πάντων, θα δούμε, τώρα είναι λίγο δύσκολο να τα βάλω σε τάξη τα πράγματα για αυτό είναι και κουβαράκι το μυαλό μου, αλλιώς θα τα 'χα λίγο διορθώσει[...]

Μετά την αφήγηση των σταδίων παιχνιδιού στη ζωή της, η Αγγελική συνειδητοποίησε μια λειτουργία που μπορεί να έχει το Θ.Π. στις ζωές των εφήβων και των ενηλίκων. Ανασύροντας μνήμες από τα εφηβικά της χρόνια και τον τρόπο που έπαιζε τότε, θυμήθηκε ότι ενώ το διάβασμα παραμυθιών ήταν μια από τις αγαπημένες της ασχολίες αναγκάστηκε να το σταματήσει γιατί σύμφωνα με τις αντιλήψεις της οικογένειάς της, είχε μεγαλώσει πια και έπρεπε να συμπεριφέρεται σαν ενήλικας. Το να συμπεριφέρεται σαν ώριμος ενήλικας σήμαινε ότι θα έπρεπε να σταματήσει κάθε ασχολία που θύμιζε παιδική συμπεριφορά και επομένως και το διάβασμα παραμυθιών και το παιχνίδι γενικότερα. Μέσα από την επαφή της με το Θ.Π., συνειδητοποίησε ότι το παιχνίδι και τα παραμύθια ήταν επιτρεπτά και για τους ενήλικες. Επίσης, κατάλαβε ότι, από την εφηβεία της μέχρι και σήμερα, έχασε άδικα πολύ χρόνο από μια αγαπημένη της ασχολία που ήταν η ανάγνωση παραμυθιών. Η Αγγελική, ύστερα από αυτές τις συνδέσεις, θεωρεί ότι μια από τις λειτουργίες του

Θ.Π. αποτελεί το να προτρέπει τους εφήβους και τους ενήλικες να μην σταματάνε το παιχνίδι καθώς και οποιαδήποτε άλλη ασχολία που τους γεμίζει.

[...] Λοιπόν, πέρασε μια περίοδος στη ζωή μου που αισθανόμουν ότι το παιχνίδι δεν μου επιτρέπεται πια και ήταν η φάση που περνούσα από την παιδική ηλικία στην εφηβική και αυτό με έκανε να σταματήσω, εγώ, εμένα μου άρεσαν πάρα πολύ τα παραμύθια, να διαβάζω παραμύθια και μέχρι μεγάλη ηλικία διάβαζα παραμύθια, δεν είχα περάσει στη φάση του να διαβάζω μυθιστορήματα, διάβαζα μόνο παραμύθια, αυτό όμως αισθανόμουν ότι δεν μου επιτρέπεται να διαβάζω παραμύθια και να είμαι μεγάλη και αυτό μου φαίνεται πως είναι η δουλειά του Θ.Π. να γίνεται αποδεκτό το παιχνίδι σε όλες τις ηλικίες και κυρίως στους εφήβους, γιατί οι έφηβοι, έχουν την αίσθηση ότι μεγάλωσαν ότι κάποια άλλη φάση περνάνε τώρα στη ζωή τους και πρέπει να μάθουν να αφήνουν κάποια πράγματα πίσω, κάποια πράγματα δεν είναι καλό να τα αφήσεις αν τα πραγματικά τα αγαπάς και τα θέλεις στη ζωή σου, ναι, αυτό, αυτό ήθελα να πω, ότι είναι, ήτανε δύσκολο για εμένα το να κρατήσω κάποια πράγματα επειδή μόνο και μόνο επειδή αισθανόμουν ότι μεγάλωσα. [...] Ναι με απενεχοποίησε λίγο από αυτό, ναι. Μετά αισθανόμουν ότι έχασα χρόνο, γιατί να μην το συνεχίσω, τώρα πόσα παραμύθια θα είχα διαβάσει, ας πούμε, αν δεν το άφηνα, που μου άρεσε κιόλας, αλλά άκουγα από το περιβάλλον μου, από τη γιαγιά μου, από τη μητέρα μου, κυρίως το πιο κοντινό μου περιβάλλον ότι εσύ μεγάλωσες, παραμυθάκια θα διαβάζεις σαν μωρό παιδάκι; Αυτό, αυτό το πράγμα, το να περάσει δηλαδή, το παραμύθι σε όλες τις ηλικίες, αυτό τώρα τι ερώτηση θα μπορούσες να..., τι ερώτηση λείβεται από εδώ, δεν μπορώ να σκεφτώ την ερώτηση απλώς είναι κάτι που σκεφτόμουν. [...]

7.2.9.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Αγγελικής

Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Αγγελικής απεικονίζονται στο ιχνογράφημα 9. Παρατηρούμε, πως οι φιγούρες που αντιπροσωπεύουν τον παιχιδιάρικο εαυτό της Αγγελικής αντί να μεγαλώνουν σε μέγεθος, εφόσον ξεκινούν από την παιδική ηλικία και φτάνουν μέχρι το παρόν, μικραίνουν. Η πρώτη φιγούρα από αριστερά, η πιο μεγαλόσωμη, αντιπροσωπεύει το παιχνίδι και τον παιχιδιάρικο εαυτό της νηπιακής ηλικίας.

Ιχνογράφημα 9: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Αγγελικής

Η Αγγελική, μας περιγράφει τα συναισθήματα του σταδίου αυτού, όπου το μέγεθος του σώματός της αποτελούσε εμπόδιο για κάθε μορφή κοινωνικής επαφής, παιχνιδιού και επικοινωνίας με τους συμμαθητές της. Κρατάει το φτυάρι με το οποίο θέλει να δείξει, τον κόπο και την συνεχή προσπάθεια που έκανε για να καταφέρει να παίξει μαζί με τους άλλους. Περιγράφει, επίσης, τα αρνητικά βιώματα που τις προκαλούσαν οι γύρω της, όταν την περνούσαν για ένα παιδί κατά πολύ μεγαλύτερο της ηλικίας της (την περνούσαν για οχτώ χρονών, ενώ εκείνη ήταν μόλις, πέντε χρονών) καθώς, επίσης, και όταν την περνούσαν για αγόρι. Εκείνη, δεν ήξερε με σιγουριά αν είναι κορίτσι ή αν είναι αγόρι. Αισθανόταν ότι δεν είναι τίποτα από τα δύο. Για την Αγγελική αυτή η ηλικία είναι «μια ηλικία χαμένη», όπως μας αναφέρει χαρακτηριστικά και στο παρακάτω απόσπασμα.

[...]Ναι, λοιπόν, το πρώτο στάδιο είναι όταν ήμουνα μικρό παιδάκι και ήμουνα στο νηπιαγωγείο, αλλά μάλλον μεγάλο παιδάκι ήμουνα.[...]Ναι, είναι η πρώτη φιγούρα, είναι πολύ ψηλή, είναι πολύ παχουλή, πιάνει πολύ χώρο και κρατάει ένα φτυάρι, πολλή προσπάθεια, θα μπορούσε να κρατάει και ένα τσεκούρι, ας πούμε, όχι το τσεκούρι δεν θα μπορούσε να το κρατάει, μόνο το φτυάρι, σκάβει, σκάβει, η κακομοίρα αυτή, η φιγουρίτσα, ναι, μοιάζει με, περισσότερο με σούμο γυναίκα, αλλά εντάξει είμαι εγώ όταν ήμουνα μικρούλα, στο νηπιαγωγείο ήμουνα η ψηλότερη από όλα τα άλλα τα παιδάκια, και η πιο παχουλή από όλα και έκανα μεγάλη προσπάθεια να είμαι χαρούμενη, ναι, για αυτό είναι και η ψηλή μου φιγούρα αυτή, η δεύτερη φιγουρίτσα είναι η χαρούμενή μου ηλικία που είμαι στα κανονικά μου, στο κανονικό μου σώμα, ας πούμε, που θα έπρεπε να είμαι και αισθάνομαι κορίτσι, όταν ήμουνα μικρή, ξέχασα να σου πω, δεν αισθανόμουνα ούτε αγόρι, ούτε κορίτσι, ένα ουδέτερο αισθανόμουνα, ένα ουδέτερο πράγμα, ναι, γιατί είχα κοντά μαλλιά, ήμουνα πολύ παχουλή, φορούσα σχεδόν πάντα παντελόνι και πολλοί με περνούσανε για αγόρι, αλλά εγώ δεν ήθελα αισθανόμουνα πάρα πολύ άσχημα, όταν με περνούσαν για αγόρι αλλά δεν μπορούσα να πω πως είμαι και κορίτσι, δηλαδή, δεν είχα το θηλυκό απάνω μου, ούτε μου κάναν τα ρούχα στην αγορά, πήγαινα σε..., δεν πήγαινα σε καταστήματα παιδικών ρούχων, να πάρω κοριτσιίστικα ρουχαλάκια, έπαιρνα ρούχα εφηβικά τα οποία ήταν και πιο μεγαλίστικα, οπότε με έκαναν και ένιωθα και πιο μεγάλη και μου έλεγαν και όλοι ότι μεγαλοδείχνω, έμοιαζα Τετάρτη τάξη δημοτικού και εγώ πήγαινα νηπιαγωγείο, δηλαδή, μια ηλικία χαμένη, μόνο που την πέρασα, δεν την πέρασα ουσιαστικά, δεν την πέρασα, τέλος πάντων, ναι, είναι πολύ άσχημο, και εμένα με θλίβει όταν το σκέφτομαι [...].

Το δεύτερο στάδιο του παιχνιδιάρικου της εαυτού, απεικονίζεται με την δεύτερη φιγούρα, που μοιάζει αυτήν την φορά περισσότερο με κορίτσι, και είναι ένα πιο ευχάριστο στάδιο για την Αγγελική. Αισθάνεται περισσότερο γυναίκα και δέχεται και την αποδοχή των άλλων. Το λουλούδι, που κρατάει στα χέρια της, έχει την αίσθηση, όπως μας αναφέρει, ότι της το χαρίζουν οι άλλοι. Όπως περιγράφει:

[...] αμέσως μετά τώρα ήρθε μια πολύ χαρούμενη περίοδος, δεν μπορώ να πω πως ένιωθα και εκατό τα εκατό κορίτσι, ούτε ένιωθα και εκατό τα εκατό ο εαυτός μου γιατί αυτό δεν είμαι εγώ, αλλά ήμουνα πολύ χαρούμενη.[...]Ναι είναι πιο πριγκιποκατάσταση γιατί ήμουνα μπορώ να πω, ξεκίνησα να νιώθω λίγο γυναίκα, για αυτό το έκανα και πιο έντονο να φαίνεται, κοριτσάκι μάλλον, όχι γυναίκα, τότε αδυνάτισα και η αγορά μου πήγαινε, ναι, ε, και ήτανε και η περίοδος που ένιωθα ότι με αποδέχεται ο κόσμος για αυτό και το λουλουδάκι, σαν να μου χαρίζουν ένα λουλούδι, ας πούμε, ναι και γελούσαμε πάρα πολύ τότε, το κίτρινο είναι το αγαπημένο μου χρώμα, για αυτό το έβαλα, το ζωγράφισα κίτρινο αυτό το φιγουράκι [...].

Το τρίτο στάδιο του παιχνιδιάρικου της εαυτού, απεικονίζεται με την τρίτη φιγούρα, ένα σαλιγκάρι, που κουβαλάει το σπίτι του και πάνω στο σπίτι του ένα πουλί. Η Αγγελική πιστεύει ότι σε αυτό το στάδιο, είχε πέσει χαμηλά, και συνειδητοποιεί κατά τον σχολιασμό της ζωγραφιάς, ότι το σπίτι που κουβαλάει το σαλιγκάρι, δεν είναι άλλο από το δικό της σπίτι, με την έννοια της οικογενειακής εστίας. Η Αγγελική εκείνη την περίοδο κουβαλάει το βάρος που της είχε προκαλέσει η οικογένειά της και αισθανόταν δέσμια αυτής, αφού δεν ήταν ελεύθερη να ζήσει τον έρωτά της. Τον έρωτά της, που «της έκατσε» στον λαιμό, όπως μας αναφέρει, και που συμβολίζεται με την καρδούλα στον λαιμό του σαλιγκαριού. Το πουλί που βρίσκεται πάνω από το καβούκι του σαλιγκαριού, είναι ο έρωτάς της, που δεν μπορεί να πετάξει, είναι βαρύ και μοιάζει περισσότερο με κότα. Όπως μας περιγράφει:

[...] αμέσως μετά έπεσα πολύ χαμηλά για αυτό έχω βάλει τον σαλιγκαρο, βέβαια, εντάξει δεν έβαλα και σκουλήκι, σαλιγκάρι έβαλα, κουβαλάει το σπίτι του, κουβαλάει το σπίτι του, δεν το σκέφτηκα, το κουβαλάει το σπίτι του το άτιμο, και κουβαλάει και ένα πουλί στην πλάτη αλλά το πουλί, δεν μπορεί να πετάξει το καημένο γιατί είναι bad shape που λένε, το σχήμα του δεν τον βοηθάει να πετάξει, πιο πολύ για κότα φαίνεται, πολύ κότα το πουλί, [...] τώρα να σου πω κάτι δεν το πολυσκέφτηκα αυτό τώρα το σκέφτομαι, που κουβαλάει το σπίτι του και είναι και...έχει και τον πούλαρο από πάνω, τσίου. [...] Ναι, πολύ άσχημη περίπτωση παρόλα αυτά το σαλιγκαράκι ήτανε πολύ ερωτευμένο κατά βάθος αλλά είναι πολύ βάθος.[...]. Ναι, στο λαιμό του κάθισε ο έρωτας [...] μια χαρά βγήκε, στο λαιμό του κάθισε ο έρωτας, ναι, λοιπόν, ήτανε η ερωτική μου, τα ερωτικά μου παιχνιδάκια [...].

Το τελευταίο στάδιο παιχνιδιού είναι το παροντικό, όπου η Αγγελική απεικονίζει τον εαυτό της, να έχει το ίδιο ύψος με τον γιό της, και να παίζει με τα παιχνίδια του γιού της, μπάλες και φορτηγά. Τα μαλλιά της έχουν περίεργο κούρεμα και αντιπροσωπεύουν όπως λέει και η ίδια την «εξαλλοσύνη» της. Μέσα από την απεικόνιση αυτή, προβάλλεται η επιθυμία της να ξαναγίνει παιδί, και να ξεκινήσει πάλι από την αρχή, να ακολουθήσει δηλαδή την αντίστροφη πορεία προς την παιδική της ηλικία.

[...] εδώ τώρα είμαι παιδάκι, είμαι σαν τον (όνομα παιδιού) στο ύψος είναι η τωρινή μου κατάσταση, το έγγραφο με μολύβι γιατί είναι ρεαλιστικό, το ζήτημα, δεν έχει χρώμα, είναι ασπρόμαυρο, είναι αυτό που θα ήθελα να κάνω να είμαι σαν τον (όνομα παιδιού), ας πούμε, να ξεκινήσω απ' την αρχή ε, πάρτε με απ' την αρχή, πλιζ, να ξαναξεκινήσω [...]. Ναι, σαν να πηγαίνει και αντίστροφα, πηγαίνει και αντίστροφα η αλήθεια είναι, ναι μαζί με τον (όνομα παιδιού) πιστεύω θα καταφέρω να μεγαλώσω, επιτέλους, τώρα παίζω με φορτηγά και μπαλίτσες αλλά έχω στήθος, φοράω και σορτς, έχω και το μαλλί περίεργο ε; πολύ έξαλλο το μαλλί. [...]. Αντιπροσωπεύει την εξαλλοσύνη μου, είναι το έξαλλο που θα ήθελα να πετύχω από την αρχή αλλά δεν το πέτυχα η κακομοίρα είναι ανεξέλεγκτο έξαλλο, δεν υπάρχει εξέλιξη σε αυτό το έξαλλο, αλλά πιστεύω θα πάμε προς τα πίσω, σε λίγο, ναι, αυτό που είπες και εσύ, η πορεία είναι μετά προς τα πίσω. Με τα ίδια χρώματα αλλά διαφορετικά σχήματα μάλλον [...]. Ναι, θα άλλαζαν τα σχήματα, φαντάζομαι, ναι, θα άλλαζαν τα σχήματα, ε, τώρα φαντάζεσαι να κουβαλώ το σπίτι μου από εδώ και πέρα; Θα είναι πολύ κρίμα, προσπαθώ να ξεφορτώσω το σπίτι μου από την πλάτη μου, ναι, προσπαθώ πολύ έντονα [...]. Και ο τίτλος είναι πόσο δύσκολο είναι να είσαι παιδί [...].

Από τις διηγήσεις και τις περιγραφές της Αγγελικής πάνω σε αυτό το ιχνογράφημα προβάλλονται δύο πολύ σημαντικά, για την ίδια, ζητήματα. Το πρώτο έχει να κάνει με το ότι αισθάνεται πως η παιδική ηλικία καθορίζει σε πολύ μεγάλο

βαθμό και τα υπόλοιπα κεφάλαια στη ζωή ενός ανθρώπου, και στην περίπτωση που η παιδική ηλικία είναι δύσκολη, όπως και η δική της, τότε ως ενήλικες κουβαλάμε ένα πολύ μεγάλο βάρος, το οποίο δύσκολα μπορούμε να αποβάλουμε, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση της. Μέσα από αυτήν την συνειδητοποίηση η Αγγελική πιστεύει πως στέλνει στον εαυτό της ένα μήνυμα, σε σχέση με τον γιό της και τον τρόπο που θα πρέπει να του συμπεριφέρεται, να χαίρεται, δηλαδή, με την χαρά του και να τον κάνει να αισθάνεται μοναδικό με θετικό τρόπο. Για το ζήτημα αυτό η Αγγελική αναφέρει:

[...] ότι είναι πολύ δύσκολο να είσαι παιδί, είναι το βαθύτερο νόημα, μπορείς να παλεύεις και μια ζωή για να το καταφέρεις. Το ανέμελο εννοώ, δηλαδή, είναι μια ηλικία, βρε παιδί μου, η παιδική, που χρειάζεται στη ζωή του ανθρώπου, ειδικά να είναι καλή παιδική ηλικία, είναι κάτι που σου δίνει δύναμη να συνεχίσεις, άμα η παιδική ηλικία δεν είναι καλή, έχεις κάτι...διαρκώς προσπαθείς να το βγάλεις από πάνω σου και να το διορθώσεις, είναι μεγάλο βάρος η παιδική ηλικία άμα δεν πάει καλά, μεγάλο βάρος, ναι, δηλαδή, μάλλον αυτή η ζωγραφιά σε μένα δίνει μήνυμα στο να προσέξω τον (όνομα παιδιού), να μην..., και μου δίνει μήνυμα και η ζωή μου και η ζωγραφιά το να μη πιέζω το παιδί μου να τρώει, το φαγητό, δηλαδή, τουλάχιστον αυτό και να χαίρομαι με ότι χαίρεται και να προσπαθώ να του δείχνω ότι είναι μοναδικός, αυτό. Με έναν ωραίο τρόπο όμως, όχι με τρόπο που ήμουν εγώ και εγώ μοναδική ήμουν αλλά ήμουν αρνητικά μοναδική, ναι, με έναν άλλο τρόπο, δηλαδή, να το προσέχω καλύτερα, να προσέχει κυρίως εκείνος τον εαυτό του για να τον προσέξουνε οι άλλοι [...].

Το δεύτερο ζήτημα που προβάλλεται από την ανάλυση της Αγγελικής είναι ότι υπάρχει ένα «κατηγορώ» απέναντι στους γονείς της και ειδικότερα στην μητέρα της και στην αδυναμία της να κατανοήσει τα προβλήματα της κόρης και να την βοηθήσει σε διάφορους τομείς, όπως για παράδειγμα να την βοηθήσει να αδυνατίσει και να προσαρμοστεί. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] βέβαια για εμένα δεν θα 'ταν και τόσο εύκολο αυτό, δηλαδή, μικρό παιδάκι πώς να αποφάσιζα να κάνω δίαιτα; Πολύ δύσκολο στο νηπιαγωγείο να αποφασίσεις να κάνεις δίαιτα, αν η οικογένεια, δεν σε βοηθάει κιόλας, αλλά αυτό θα ήταν πραγματικά κάτι που θα άλλαζε την πορεία των πραγμάτων, αν, άλλαζα το σώμα μου εγώ τότε, γιατί ήμουν παχύσαρκο παιδί, δεν ήμουν παχουλό απλώς, που θα μπορούσες να το ξεπεράσεις έτσι, ήμουν παχύσαρκο, δηλαδή, ένα παιδί που δεν το αποδέχονται έτσι όπως είναι, θα μου πεις γίνεται...δηλαδή, ρατσισμός δεν είναι; Ναι είναι ρατσισμός αλλά λίγο βοήθα και εσύ την κατάσταση, δεν μπορείς να αφήνεις ένα παιδί να μην μπορεί να προσαρμοστεί, δεν μπορείς να βρεις ρούχα, είναι πρακτικά πράγματα που δεν συμβαδίζουνε, γίνεται τώρα σε ένα παιδάκι [...]. Μου βγαίνει [...] δεν μπορώ να συγχωρήσω, ένα τέτοιο πράγμα μου βγαίνει να πω την αλήθεια [...] γιατί δεν γίνεται να κάνεις και κάτι, είναι κάτι που το περνάς, δεν μπορείς να το διορθώσεις. Μόνη σου δηλαδή, δεν μπορείς να το διορθώσεις, τι να γίνει δεν μπορώ να..., αν μπορεί κάποιος άλλος να με βοηθήσει εμένα σε αυτή τη φάση, καλώς, εγώ δεν μπορώ να βοηθήσω με αυτήν την ζωγραφιά [...].

7.2.9.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Αγγελικής

Παρατηρούμε ότι στη ζωή της Αγγελικής καθοριστικής σημασίας ήταν τα παιδικά της χρόνια. Η βίωση της απόρριψης από τους συμμαθητές, συνοδευόταν από την συνεχή και κουραστική προσπάθεια για προσέγγισή τους ώστε να καταφέρει έστω και για λίγο να παίξει μαζί τους. Όταν κατάφερε αργότερα να αποκτήσει

δεσμούς με συνομήλικους και να αισθανθεί πλέον ότι την δέχονται οι άλλοι, επεμβαίνουν οι συντηρητικοί και υπερπροστατευτικοί γονείς και κόβουν αυτούς τους δεσμούς. Επιπλέον, όταν πραγματοποιείται η μεγάλη της επιθυμία και περνάει στη σχολή Νηπιαγωγών, πεθαίνει σχεδόν ταυτόχρονα ο πατέρας της με αποτέλεσμα να μην μπορεί να χαρεί ούτε την πραγματοποίηση του ονείρου της. Η Αγγελική, αργότερα αφού τελειώσει τη σχολή των Νηπιαγωγών περνάει στη σχολή Ψυχολογίας. Οι σπουδές στην Ψυχολογία, της «άνοιξαν τα μάτια», όπως αναφέρει, την έκαναν να αλλάξει στάση απέναντι στη μητέρα της και να απορρίψει πολλές από τις θρησκευτικές της υπερβολές. Εκείνη την περίοδο, πέρασε την εφηβεία της, όπως μας περιγράφει, συγκρούστηκε με την μητέρα της, και έκανε την επανάστασή της. Έκανε μια σχέση η οποία δεν εξελίχθηκε καλά και τελικά βρήκε το ήσυχο λιμάνι της, τον άντρα της, τον οποίο και παντρεύτηκε. Ωστόσο, αισθάνεται πως όλες αυτές οι εμπειρίες της ζωής της και οι συγκρούσεις ανάμεσα στις δικές της επιθυμίες και εκείνες των γονιών και της μητέρας της, την έκαναν να έχει μέσα της πολλούς και διαφορετικούς χαρακτήρες του οποίους δεν ξέρει πώς να διαχειριστεί, πως μπορεί να τους βάλει σε τάξη και ποιος είναι αυτός που την εκφράζει περισσότερο. Όταν ήρθε σε επαφή με το θέατρο και με το θεατρικό παιχνίδι αισθάνθηκε πως βρήκε τρόπους ώστε να εξωτερικεύει τα συναισθήματά και να επεξεργάζεται τους πολλαπλούς και συχνά αντικρουόμενους ρόλους στους οποίους αναγκάζεται να μπαίνει στη ζωή της και αισθάνεται ότι το Θέατρο και το Θ.Π. την βοηθάνε να πλησιάσει περισσότερο στον αυθεντικά δικό της χαρακτήρα. Επίσης, το Θ.Π. αποτελεί για την Αγγελική ένας τρόπος για να προσεγγίζει την δουλειά της ως εκπαιδευτικός, αλλά και για να συνδέει τις δύο αγαπημένες της δραστηριότητες που είναι το θέατρο και η δουλειά της ως νηπιαγωγός. Τέλος, η Αγγελική μέσα από το Θ.Π. ξαναέβαλε στη ζωή της το παραμύθι, το οποίο αποτελούσε μια αγαπημένη της ασχολία και λόγω των αντιλήψεων της οικογένειάς της είχε αναγκαστεί να το σταματήσει στην εφηβική της ηλικία. Έτσι, αισθάνεται ότι το Θ.Π. την απενεχοποίησε ως προς αυτό και συνειδητοποίησε τον ρόλο που θα έπρεπε να έχει στη ζωή της, αφού αποτελεί μια αγαπημένη ασχολία.

Πίνακας 9. Λειτουργίες Θ.Π. για Αγγελική

1. Έκφραση συναισθημάτων
2. Επεξεργασία των πολλαπλών και συχνά αντικρουόμενων ρόλων και ανακάλυψη του αυθεντικού της χαρακτήρα
3. Χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο
4. Τρόπος σύνδεσης των δύο αγαπημένων της ασχολιών: του θεάτρου και της εργασίας ως νηπιαγωγός
5. Συνειδητοποίηση του ρόλου των αγαπημένων ασχολιών στη ζωή της και απενεχοποίησή τους

7.2.10. Υποκείμενο Νάντια (ΑΕ)

Η Νάντια είναι 22 χρονών. Γεννήθηκε και μεγάλωσε σε μια πόλη της Κρήτης, αλλά τα καλοκαίρια της κατά την παιδική της ηλικία τα περνούσε στο χωριό. Είναι απόφοιτος του Π.Τ.Π.Ε. Ο πατέρας της είναι μετεωρολόγος και η μητέρα της είναι υπάλληλος σε νοσοκομείο, και έχει ένα μικρότερο αδερφό. Ήρθε σε επαφή με το Θ.Π. για πρώτη φορά φέτος, και συμμετείχε ως μέλος στην ομάδα του Θ.Π. κατά την χειμερινή περίοδο. Εμείς πήραμε συνέντευξη από την Νάντια μετά το τέλος των συναντήσεων της ομάδας.

7.2.10.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Νάντιας

Στο **πρώτο κεφάλαιο** της ζωής της, η Νάντια, τοποθετεί την παιδική της ηλικία. Θυμάται τα παιδικά της χρόνια με ευχαρίστηση, τα χρόνια της αθωότητας, όπως τα ονομάζει, όπου εκ των υστέρων συνειδητοποιεί ότι ήταν σαν να ζούσε σε μια γυάλα προστατευμένη, κυρίως λόγω της υπερπροστατευτικής και αγαπημένης οικογένειας, ή αλλιώς στο «Στρουμφοχωριό της», όπου όλα ήταν υπέροχα και όπου ποτέ δεν συνέβαινε κάτι κακό:

[...]δεν είχα αντιληφθεί μάλλον πως είναι τα πράγματα στον έξω κόσμο, ας πούμε, και τα αντιμετώπιζα όλα με μια αθωότητα, μια παιδικότητα, δηλαδή, όλα καλά και όλα ωραία, δεν υπάρχει τίποτα, όλα αντιμετωπίζονται και όλα αυτά, και αυτό ίσως επειδή πάντα είχα από πίσω ένα οικογενειακό περιβάλλον πολύ ζεστό και θερμό, δηλαδή, μιλάμε για γονείς και τον αδερφό μου, που ήμασταν πάντα κοντά και πάντα ήταν από πίσω και με υποστήριζαν σε ότι είχα και να με βοηθήσουν με όλους το είναι και να προσπαθήσουν να μου διασφαλίσουν τον χώρο μου ώστε να μην μπορεί να συμβεί τίποτα και για αυτό μπορεί να ήταν όλα όμορφα[...]

Αυτό διήρκεσε μέχρι και το τέλος του Λυκείου. Στο **επόμενο κεφάλαιο** της ζωής της, το φοιτητικό, που φτάνει μέχρι το παρόν, η Νάντια έρχεται ξαφνικά αντιμέτωπη με την σκληρή πραγματικότητα και με την «κακία» των ανθρώπων, όπως αναφέρει. Μια άσχημη ερωτική σχέση, «ο Δρακουμέλ» και κάποιες απαιτητικές και χωρίς όρια φιλίες την έκαναν «να κολυμπήσει στα βαθιά, χωρίς να ξέρει κολύμπι». Η προστατευμένη γυάλα έσπασε και η Νάντια απογοητεύτηκε από τους ανθρώπους, ένιωθε ανασφάλεια γιατί αισθάνθηκε ότι δεν μπορεί να λύσει μόνη της τα προβλήματά της και κατάλαβε το πόσο πολύ εξαρτάται από τους άλλους και κυρίως από τον αδερφό της. Το «κλικ» όπως αναφέρει, έγινε μέσα της, όταν συνειδητοποίησε ότι δεν έχει βάλει όρια στους ανθρώπους που είναι γύρω της, σε σημείο να την εκμεταλλεύονται, να έχουν υπερβολικές απαιτήσεις από αυτήν και να την βαραίνουν υπερβολικά με τα προβλήματά τους, που έρχονταν να προστεθούν στην ήδη βαριά αίσθηση που είχε η ίδια από τα δικά της προβλήματα:

[...]Και έφτασα σε ένα σημείο που βάρυνα, πάρα πολύ, από προβλήματα άλλων, ήμουν και στην ψυχολογική κατάσταση την δικιά μου που δεν είχα όρια και αντοχές, ε, και εκεί είπα ότι..., και το κλικ έγινε όταν άτομα γύρισαν με άσχημο τρόπο και μου απαίτησαν [...] που εκεί ήτανε το τελειωτικό χτύπημα λέω όχι, πρέπει να μπαίνουν κάποια όρια για να μπορούμε να είμαστε και όλοι ήρεμοι και καλά. Δεν τον αδικώ τον άλλο που μου ζητούσε πέντε πράγματα παραπάνω γιατί έτσι είχε μάθει [...] Το θεωρώ, δηλαδή, δεν αδικώ ήταν δικό μου λάθος ότι δεν είχα, δεν έβαζα όρια, λίγο τώρα από όλα αυτά ξεκίνησα να βάζω λιθαράκι, λιθαράκι κάποια πράγματα και λέω για αρχή πρέπει να μάθω να πατάω στα πόδια μου, θέλω να νιώσω αυτήν την εμπιστοσύνη στον εαυτό μου, ότι μπορώ να κάνω το οτιδήποτε, χωρίς να σκέφτομαι πίσω μου, αχ, να μα

και να 'ναι αυτό και να μιλήσω και στον άλλον και να έχω και την φίλη μου και να έχω και τον αδερφό μου και να δω τι θα μου πει. Μόνη σου στα πόδια σου, δηλαδή, δεν υπάρχει. Ένα αυτό μετά, δεύτερον ήθελα να βάζω όρια γιατί πολλές φορές ένιωσα αυτό το παράπονο που λέω γιατί ο άλλος δεν με καταλαβαίνει, γιατί με αδικεί τόσο από τη στιγμή που έχω δείξει τι είμαι[...]

Έτσι, η Νάντια αποφάσισε να προβεί σε αλλαγές και για να το καταφέρει αυτό με τον καλύτερο δυνατό τρόπο αποφάσισε να συμβουλευτεί έναν ψυχολόγο:

[...]Ναι, θυμάμαι ότι εκείνη την περίοδο είχα πάρει κάποιες αποφάσεις και πραγματικά ήθελα να τις υποστηρίξω [...] ήταν η χρονιά που έπαιρνα αποφάσεις, αλλαγές, και είπα ξεκινάμε από την αρχή, με γερές βάσεις και όλα και πάμε, και τότε ήταν που σου είχα πει ότι είχα πάει και σε ψυχολόγο, δηλαδή, είχα πάει να το πιάσω, να ξεκινήσω σωστά, ώστε να μην κάνω το στιδίο, με βοήθησε το ότι πήγα, γιατί με έκανε να νιώσω, χωρίς να μου πει τίποτα διαφορετικό, ή να είναι, ας πούμε, πως είναι ένας φίλος σου, συνέχεια εκεί πέρα και να βγαίνετε να σε κάνει να νιώσεις λίγο καλύτερα, χωρίς να μου πει κάτι συνταραχτικό ή διαφορετικό με έκανε να νιώσω, βασικά εγώ μάλλον, έτσι όπως άκουγα τον εαυτό μου πάλι τότε που μιλούσα, ότι ναι, ρε παιδί μου, πας και το 'χεις, και εκεί με έκανε να συνειδητοποιήσω[...]

Υστερα από όλα αυτά η Νάντια άρχισε να κάνει αλλαγές στον εαυτό της, να αποκτάει αυτοπεποίθηση, να στηρίζεται περισσότερο στα πόδια της, να βάζει όρια, να βρίσκει μέσα της τις ισορροπίες και να μην επηρεάζεται τόσο πολύ ψυχολογικά στις οποιεσδήποτε απογοητεύσεις. Στο παρόν πιστεύει ότι έχει αλλάξει, βλέπει αλλιώς την ζωή, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν προσπαθεί και δεν δουλεύει ακόμα με τον εαυτό της. Όπως αναφέρει:

[...]Που το δουλεύω μέχρι ακόμα και σήμερα, δεν σου λέω ότι έχω φτάσει σε σημείο που είμαι α, έχω, ακόμα θέματα και σου λέω προσπαθώ και τα δουλεύω, είμαι σε..., απλά βλέπω σε κάποια πράγματα πόσο έχω αλλάξει, δηλαδή, και σε κάποιες σχέσεις που ήρθαν ακόμα αργότερα που δεν πήγαν καλά που και εκεί σε κάποιες ήτανε πάλι κάπως ζόρικα, δεν με επηρέασε τόσο όσο τότε που είχα, ένιωθα ότι είχα χάσει τον κόσμο, ας πούμε, όσο αφορά την σχέση. Σε κάποιες φιλίες πάλι μετά σε κάποια άτομα που είδα ότι μου φέρθηκαν πολύ άσχημα, που δεν το περίμενα, δεν, πάλι δεν έφτασα στο σημείο να πω, α, γιατί μου το έκανες και όλα αυτά, το αντιμετώπισα, το χειρίστηκα, είδα μέχρι που πάω, και δεν, γενικά, είναι αυτό που σου λέω, το δουλεύω μέσα μου, το επεξεργάζομαι, το φιλτράρω και είμαι ok. Το βλέπω, δηλαδή, στην πράξη σε κάποια πράγματα πόσο έχω αλλάξει[...]

Επίσης, αισθάνεται πως η ηρεμία στις διαπροσωπικές της σχέσεις παίζει πολύ μεγάλο ρόλο στον τρόπο που βιώνει την ζωή της, όπως επίσης, και η ύπαρξη του παιχνιδιού και της παιχνιδιάρικης διάθεσης στις διαπροσωπικές της σχέσεις αλλά και στη δουλειά της. Όπως αναφέρει:

[...]Η οικογένειά μου, το περιβάλλον μου γενικότερα, η καθημερινότητά μου, θέλω ηρεμία, το λέω συνέχεια αυτό το πράγμα, αλλά γενικότερα θέλω να ξέρω κάποια άτομα τα οποία είναι γύρω μου, οικογένεια, φίλοι, φίλος, να ξέρω ότι υπάρχει ηρεμία, ότι είναι και αυτοί καλά κι είμαι και εγώ καλά μαζί τους και τέλος δεν θέλω παραπάνω, θέλω να υπάρχει το Στρουμφωριό μου που σου λέω, να υπάρχει αγάπη, ηρεμία και τίποτε άλλο και να λύνονται όλα[...]. Αρκετά σημαντικό, ναι, ναι. Δεν θα μπορούσα να ζω χωρίς να υπάρχει λίγο από αυτό το πράγμα, όπως και να 'ναι το παιχνίδι στο μυαλό μου, δεν μπορώ να στο περιγράψω ακριβώς, αλλά [...]δεν θα μπορούσα χωρίς αυτό. Και να στο πω πολύ απλά, πρώτη χρονιά πέρασα σε μια σχολή υπολογιστών,

πληροφορική και πολυμέσα, Ηράκλειο, και έκατσα απλά και έκανα μια σκέψη, πόσο ήμουν, δεκαοχτώ χρονών, ποιος ξέρει τι θέλει στη ζωή του, δεν είναι από τα θέματα, και λέω: «θέλεις να είσαι πίσω από ένα γραφείο ή θέλεις να είσαι με παιδιά, με άλλα, με ζωντανά πράγματα ρε παιδί μου, ουσιαστικά, έτσι και να κάθεται να κάνεις αυτά τα πράγματα.» και λέω: «αυτό», και αυτό ήταν η μόνη σκέψη που έκανα και είπα ξαναδίνω. Δεν μπορώ, δεν μπορώ αλλιώς[...]

Την εποχή που πήραμε την συνέντευξη από τη Νάντια μόλις είχε τελειώσει τη σχολή της καθώς και το σεμινάριο του Θ.Π. Κατά τη διάρκεια της συμμετοχής της στο σεμινάριο του Θ.Π. η Νάντια αναφέρει ότι αισθανόταν σαν να έκανε ψυχοθεραπεία, γιατί κάθε φορά που τελείωναν οι συναντήσεις της ομάδας, έφευγε «ξαλαφρωμένη», πιο ήρεμη, και σε κάποιες περιπτώσεις η όλη διαδικασία την βοηθούσε να ξεκαθαρίζει τις σκέψεις και τα συναισθήματά της, καθώς μέσα από την δύναμη των αφηγήσεων κατάφερνε να ταυτιστεί, να κάνει τις απαραίτητες συνδέσεις μέσα της και να «βγάλει μια άκρη». Όπως αναφέρει:

[...]Στην αρχή, στην αρχή, γιατί σου λέω, μέχρι να δω που κινούμαστε και να δω και τη φιλοσοφία γιατί πρώτη φορά έκανα κάτι τέτοιο και το είχα τελείως διαφορετικό το όλο πράγμα στο μυαλό μου, από αυτά που είχα κάνει, ε, και δεν το περίμενα ότι βγαίνουνε τόσα πολλά πράγματα από αυτό, δηλαδή, πραγματικά, το 'λεγα ότι είναι ψυχοθεραπεία, κάθε φορά στο τέλος που έφευγα ένιωθα ξαλαφρωμένη, ό,τι και να υπήρχε.[...]Δεν θυμάμαι συγκεκριμένα, δεν...Θα πήγαινα, ας πούμε, και θα πήγαινα, υπήρξαν φορές που πήγαινα και ήμουν επειδή είχα κάποια πράγματα, είτε από θέματα σχολής, ας πούμε, στο μυαλό μου, ότι πρέπει να κάνω αυτά κι αυτά και με είχανε ρίξει είτε από θέματα προσωπικά, ας πούμε, και έλεγα ωωω, πως θα πάω τώρα και τι θα κάνω, και δεν είμαι σε φάση να γελάω και να χοροπηδάω και δεν ξέρω και εγώ τι, στα αντικειμενικά μου που λέω εγώ ήμουν, και όντως ρε παιδί μου πήγαινα και εκείνη την ώρα μετά από πέντε, δέκα λεπτά που καθόμουν, ένα τέταρτο σου λέω, το πολύ που ξεκινούσαμε φεύγανε και μετά...Να θυμήθηκα ένα παράδειγμα: Προσωπικό θέμα, ερωτικό, ας πούμε, και πάμε στο θεατρικό και εκείνη την μέρα έτυχε, να κάνει ένα θέμα η (όνομα εμψυχώτριας) με τον έρωτα, ήταν και του Αγίου Βαλεντίνου και όλα αυτά και διάβασε και την ιστορία την ερωτική. Δηλαδή λέω ούτε να το 'ξέρε και όμως ρε παιδί μου, ενώ λέω, θα με ρίξει, γιατί καταλαβαίνεις όταν δεν είσαι στα καλά σου και δεις μια μελό ταινία, θα πεις πω, πω, τι γίνεται. Δεν, δεν..., με ηρέμησε αυτό το πράγμα και έφυγα και ήτανε πιο ήρεμα τα πράγματα στο μυαλό μου, δεν υπήρχε αυτή η σύγχυση, ας πούμε που υπήρχε πριν. Τον τρόπο τώρα που γίνεται δεν μπορώ να στον εξηγήσω, απλά την αίσθηση αυτήν την θυμάμαι[...].ανοίγεις πορτάκια, παραθυράκια, υποσυνείδητα, ή συνειδητά ανοίγουνε πορτάκια, και αν έχεις τη θέληση να τα δεις τα βλέπεις, και εγώ επειδή καλώς ή κακώς τα είχα ψάξει λίγο όλα αυτά τα θεματάκια μου, τα έβλεπα, ρε παιδί μου, πως βγαίνανε, δηλαδή, έβλεπα πως με αγγίζανε κάποια πράγματα περισσότερο από κάποια άλλα, κατάλαβες; Όπως το παράδειγμα που σου είπα τότε με το θεματάκι, το προσωπικό, που διάβασε την ιστορία, που ο καθένας μπορεί να την λάμβανε απλά μια ιστορία ή ένα κάτι, αλλά εγώ επειδή, είχα και το θέμα μου το πήρα πιο προσωπικά, μου πέρασε το μήνυμά της, το έλαβα το μήνυμα, καλλιεργήθηκε, δουλεύτηκε, και με έβγαλε σε μια άκρη, δηλαδή, όλα σχετίζονται με κάποιο τρόπο[...]

Επιπλέον, το Θ.Π. την βοήθησε να αναγνωρίσει την σημασία του παιχνιδιού, της παιχνιδιάρικης διάθεσης και του αυθορμητισμού στην ζωή της, έστρεψε την προσοχή της ως προς την διατήρηση και την τροφοδότησή τους στην ενήλικη ζωή καθώς και ως προς την προσπάθεια για παραμερισμό του ρόλου του «σοβαρού» ενήλικα και ενίσχυση των αυθεντικών και αυθόρμητων στοιχείων του χαρακτήρα της, χωρίς να παρεμβαίνει η αυτολογοκρισία. Όπως αναφέρει:

[...]Ε, και όσο αφορά εμένα πιστεύω ότι ανοίχτηκα ένα παραπάνω και βρήκα και αυτήν την αθωότητα που φοβάμαι, φοβάμαι ρε παιδί μου, να σου πω ότι όταν όσο μεγαλώνεις μπεις σε ρυθμούς που χάνεις και το παιχνίδι σου και την ξεγνοιασιά σου, όχι την ξεγνοιασιά σου, τον αυθορμητισμό σου, και εκεί είδα ότι κανείς δεν το... , όλοι προσπαθούσαν να το βγάζουν και πάνω από όλα αυτό επικρατούσε, κατάλαβες; Και μ' άρεσε αυτό το πράγμα.[...]και πόσο ανάγκη το έχω και το παιχνίδι και τον αυθορμητισμό και όλα αυτά και πόσο θέλω να το διαφυλάξω και να το κρατήσω, δηλαδή, είδα πόσο πολύ μου αρέσει που αυτό σημαίνει ότι κάνε κάτι για να το έχεις και να το κρατήσεις. Είδα πόσο πολύ το γουστάρω αυτό το πράγμα, δηλαδή, πραγματικά, και λέω, αυτό είναι στα πράγματα που σου λέω ότι θέλω να κάνω και λέω, από τη στιγμή που βλέπω πόσο πολύ μ' αρέσει να το συνεχίσω, γιατί πάντα στο μυαλό μου υπήρχε ότι είμαι αυτός και αυτός ο άνθρωπος, αλλά δεν ήξερα ότι... , τώρα που μπήκα και το 'κανα και είδα πως και τι μου προσφέρει και όλα αυτά, ένα παραπάνω[...].Ότι αν και γενικότερα ήμουν ανοιχτή, όσο αφορά, δηλαδή, έξω θα ήμασταν παρέα, θα κάναμε την βλακεία μας και δεν θα με ένοιαζε τι θα πει ο κόσμος, αλλά πάντα ήμουν, είχα και ένα πράγμα, κολλούσα, κάποιες φορές, τώρα βλέπω ότι είμαι πιο ανοιχτή από την άποψη ότι η παιδικότητα που μου βγαίνει, δηλαδή, να σου λέω τώρα, κάνω μια βόλτα, πήρα ένα γιο-γιο και ένα γλειφιτζούρι, για τον αδερφό μου, πήγα και του το 'δωσα ή και άσε τον αδερφό μου, και σε φίλους μου, που θα τους κάνω διάφορες βλακείες, που θα τους τραγουδήσω, παιδικά και τέτοια, παλαιότερα δεν θα το 'κανα τόσο άνετα γιατί ήξερα ότι μπορεί να το θεωρήσουν χαζό, άσχετα από τους κολλητούς μου που με ξέρουν αλλά σου λέω για άλλους φίλους, απλούς, που δεν ζω καθημερινά, μετά από το θεατρικό, δεν, δεν..., υπήρχε στο μυαλό μου ότι εννοείται ότι αυτό δεν είναι ντροπή αλλά ήμουν ντροπέοι πιο πολύ και έλεγα τι θα πει ο άλλος, να το παίξω και λίγο πιο σοβαρή, αυτά που κράζω τώρα, έτσι, και ακόμα γίνονται σε κάποιο βαθμό αλλά γιατί πρέπει να είμαστε σοβαροί σε κάποιες περιπτώσεις, αλλά τώρα με βλέπω ρε παιδί μου, ότι είμαι πιο ανοιχτή, όσο αφορά κάτι τέτοια θέματα, δηλαδή, αυτή η παιδικότητα που έχω μου βγαίνει, και θα την βγάλω και δεν με νοιάζει και να μου πεις και να μου κάνεις[...]

Η Νάντια εύχεται για το **μέλλον** της οικονομική ανεξαρτησία από τους γονείς της και επαγγελματική αποκατάσταση ως νηπιαγωγός, που πιστεύει ότι είναι μια εργασία η οποία θα την γεμίζει και στην οποία θα μπορεί να δίνει όλο της τον εαυτό. Η Νάντια πιστεύει πως και στον επαγγελματικό τομέα βοηθήθηκε από τη συμμετοχή της στο Θ.Π., αφού της πρόσφερε έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία, πιο ουσιαστικό, πιο υγιή και πιο απολαυστικό, όπως μας αναφέρει. Περιγράφει σχετικά:

[...]Μου πρόσφερε μια εναλλακτική..., ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης όσο αφορά τα θέματα διδασκαλίας, αν το πούμε έτσι, και όλα αυτά, διαφορετικό τρόπο προσέγγισης, πιο ουσιαστικό και πιο υγιή, δηλαδή, δεν ξέρω, μ' άρεσε πάρα πολύ[...].Έμαθα διάφορους τρόπους, τεχνικές, να το πεις, μεθόδους, μέσα από όλα αυτά που όσο τα ζεις τόσο καταλαβαίνεις και πιο εύκολα πως γίνονται, για να προσεγγίζω διάφορα θέματα, δηλαδή, μια κοπέλα είχε δουλέψει το τρίγωνο, το τρίγωνο, που αν μου το 'δινες μέχρι τότε θα το πήγαινα μαθηματικά, θα το πήγαινα να βρω ένα τραγούδι και μπουρού, μπουρού, αλλά τώρα είδα ότι και με παραμύθια και με σώμα και με όλα αυτά, δηλαδή, άλλους τελείως τρόπους, που δεν τα μαθαίνεις, δηλαδή, στο Πανεπιστήμιο, δεν μας τα μαθαίνουν αυτά τα πράγματα. Κατάλαβες; Και είδα ότι υπάρχουν, άμα έχεις λίγο ανοιχτό το ρημάδι...

- ...**το μυαλό...**

-...θα σου βγει. Μπορείς να βρεις χίλια δυο πράγματα[...]

7.2.10.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Νάντιας

Το πρώτο στάδιο παιχνιδιού στη ζωή της Νάντιας είναι αυτό της παιδικής της ηλικίας, το οποίο έχει δύο όψεις. Η πρώτη όψη του σταδίου αυτού αφορά το κάπως πιο περιορισμένο παιχνίδι της με τις κούκλες της μέσα στο σπίτι της, ή αλλιώς με τα «μωρά» της όπως τα έλεγε, στην πόλη όπου ζούσε, και η δεύτερη όψη του σταδίου αυτού αφορά τα παιχνίδια που έπαιζε έξω στη φύση, το τρέξιμο, τις βόλτες με το ποδήλατο, τις εξερευνήσεις με την παρέα της κ.ά. κατά τις επισκέψεις της στο χωριό των παππούδων της. Την πρώτη όψη του σταδίου αυτή την ονομάζει «η μικρή μαμά» και την δεύτερη όψη «Χωριογύρα», όπως την φώναζε και η γιαγιά της, επειδή γυρνούσε πολλές ώρες στο χωριό. Περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...]μέχρι και δημοτικό ήμουν με τα μωράκια μου με τις κούκλες μου, με τη ζωγραφική μου, μάλιστα θυμάμαι μια φάση που έλεγα ότι θα φτιάξω παραμύθια και έφτιαχνα παραμύθια μόνο με εικόνες και έλεγα ότι θα αναγνωριστώ, κιόλας και θα γίνω το πιο μικρό παιδί που γράφει παραμύθια, τώρα το θυμάμαι. Γυμνάσιο μετά θυμάμαι ότι είναι η φάση που ξεκίνησα να αφήνω τα παιχνίδια κούκλες κι όλα αυτά, α, θυμάμαι επίσης και στο δημοτικό ότι τα καλοκαίρια..., με κούκλες και όλα αυτά έπαιζα πιο πολύ όταν ήμουν (πόλη κατοικίας), σε σπίτι, όταν πήγαινα στο χωριό ήμουν πιο πολύ του έξω, με τα κουζινικά μου, και μετά να φτιάχνουμε, να είμαστε οι μικροί ερευνητές, είχαμε φτιάξει μια ομάδα, και φτιάχναμε σκηνές στην εξοχή με σεντόνια και ήμουν πιο πολύ του έξω, δηλαδή, όχι τόσο με κούκλες και κοριτσίστικα και τα λοιπά, και να τρέχω, με ποδήλατα και με τέτοια, αλλά αυτό ήταν μόνο στο χωριό, στο (πόλη κατοικίας) επειδή εκεί δεν μου επιτρεπόταν δεν..., λόγω χώρου. Αυτό. Αλλά θυμάμαι πολύ έντονα ότι ήμουν του έξω και τα πόδια μου μια ζωή ήταν σκοτωμένα που σημαίνει ότι έτρεχα, έκανα, έδειχνα, συνέχεια[...]. Το δημοτικό το χωρίζουμε σε δύο στάδια, κούκλες και τρέξιμο έξω στο χωριό[...]. Το πρώτο στάδιο είναι στο δημοτικό που λέγαμε: «η μικρή μαμά», γιατί ήμουν πολύ μαμά με τα μωρά μου και τα τέτοια μου, και μετά «η χωριογύρα» που με έλεγε η γιαγιά μου, δεν μου φεύγει αυτό το πράγμα που γυρνάω στα χωριά [...]

Το δεύτερο στάδιο παιχνιδιού, είναι η περίοδος των τριών τάξεων του Γυμνασίου, όπου τα παιχνίδια της εστιάζονται στον καλλωπισμό του προσώπου, στο διάβασμα περιοδικών με τις φίλες της, κ.ά.. Το στάδιο αυτό έχει έντονα τα στοιχεία της θηλυκής εφηβείας, και ο τίτλος του σταδίου δανείζεται από το όνομα κοριτσίστικου εφηβικού περιοδικού, το «Σούπερ Κατερίνα». Αναφέρει σχετικά:

[...]στο Γυμνάσιο μετά, ξεκίνησα και άφηνα τα άλλα και έπαιζα πιο πολύ αυτά τα μικρό-μεγαλώνω, να παίζω με..., να βάφομαι, να παίζω με τις φίλες μου με τα περιοδικά ότι διαβάζουμε και ότι τρέχουμε όλη μέρα με δουλειές και αυτά[...]. Που ήμουν αυτό το να περνάω από το στάδιο, να αρχίζω να περιποιούμαι, να παίζουμε να κάνουμε τέτοια όχι με κούκλες και τα λοιπά[...]. Στο Γυμνάσιο, είναι το..., εφηβεία, ρε παιδί μου, ούτε εφηβεία, δεν ήταν εφηβεία, ήταν «η Σούπερ Κατερίνα», να στο πο έτσι, η Σούπερ Κατερίνα, καταλαβαίνεις, εφηβικό περιοδικό[...]

Το τρίτο στάδιο, είναι αυτό της περιόδου της τρίτης Λυκείου, όπου υπήρχε καταπίεση του παιχνιδιού, λόγω έλλειψης χρόνου και πολλών υποχρεώσεων σχετικών με τις απαιτήσεις του σχολείου, το οποίο το ονόμασε «άπνοια». Όπως αναφέρει:

[...]Ε, στο Λύκειο μετά, στο Λύκειο, ήτανε μια περίοδος που λόγω και του χρόνου που δεν είχα καθόλου και με μαθήματα, ιδιαίτερα, χίλια δυο, φροντιστήρια, και σε σύγκριση με τώρα που το βλέπω πως λειτουργώ ήμουν πιο ήρεμη, δηλαδή, ναι,

πολύ πιο ήρεμη, αυτό που λέμε την βλακεία, δεν την είχα μέσα μου τόσο πολύ, δεν, δεν, δεν μου βγαίνει ήμουν πιο πιεσμένη, καταπιεσμένη, όσο αφορά, όχι[...] Ήρεμη, ήρεμη, ένα ήρεμο παιδί, και στο σχολείο, γενικά, στο Λύκειο, ήμουν πάντα έτσι, αλλά όχι καταπιεσμένη από θέμα γονιών ή φίλων η όλα αυτά καταπιεσμένη από θέμα χρόνου πιο πολύ και όλα αυτά που είχα τότε[...]τι τίτλο να δώσω στο Λύκειο; «Η ησυχία», αυτό να λέγεται, ησυχία, δηλαδή, δεν, δεν, μια άπνοια, άπνοια, δώσε καλύτερα τον τίτλο «Άπνοια» [...]

Το τέταρτο στάδιο είναι αυτό των φοιτητικών της χρόνων, που χωρίζεται σε δύο επιμέρους ενότητες. Η πρώτη ενότητα αφορά τα δύο πρώτα έτη όπου το παιχνίδι άρχιζε να βγαίνει από μέσα της σταδιακά:

[...]τέταρτο στάδιο στα φοιτητικά τα χρόνια. Όπου στα δύο πρώτα έτη, ξεκινούσε και έβγαине [...]τα δύο πρώτα έτη που ξεκινάω και μου βγαίνει σταδιακά[...]

Και η δεύτερη ενότητα αφορά τα τελευταία δύο χρόνια μέχρι το παρόν, όπου το παιχνίδι υπάρχει συχνά στην καθημερινή της ζωή, το αναζητά και το προκαλεί εις γνώση της. Ο τίτλος του σταδίου είναι «τρελό και πειραγμένο παιδί» και όπως μας περιγράφει:

[...]αλλά το μπαμ, έγινε..., το μπαμ; δηλαδή, δεν συγκρίνω τώρα τον εαυτό μου, όπως ήμουν στο πρώτο έτος, τώρα είμαι πιο ελεύθερη ακόμα, δηλαδή, το απολαμβάνω και περισσότερο, το αναζητώ και περισσότερο και προσπαθώ όσο μπορώ να το έχω, στην καθημερινότητά μου[...]και ένα τώρα. Που τώρα το κάνω και εις γνώση μου, ας πούμε, δεν είναι ότι απλά έκατσε, θα το επιζητήσω κιόλας[...]Φοιτητικά τώρα λοιπόν, στα φοιτητικά, ξεκινάμε, «Τρελό και πειραγμένο παιδί» [...]

Στο πρώτο στάδιο του μέλλοντος, η Νάντια φαντάζεται ότι το παιχνίδι της ίσως να περιοριστεί λίγο από την πίεση που θα ασκεί η ανεύρεση εργασίας ή και η εργασία στην καθημερινή της ζωή, αλλά πιστεύει επίσης, ότι θα προσπαθεί να το εντάσσει στη ζωή της και ότι θα το αναζητάει, είτε μέσα από διαδικασίες Θ.Π., είτε με την παρέα της, είτε και με οποιοδήποτε άλλο τρόπο. Το στάδιο αυτό το ονομάζει: «Μεγάλη είμαι για να φοβηθώ, μικρή για να αντέξω έναν κόσμο τρελό» και μας το περιγράφει ως εξής:

[...]Στο μέλλον τα στάδια θα είναι: Πιστεύω ότι θα είναι ένα στάδιο μέχρι να περάσω από αυτή τη φάση την φοιτητική, στη φάση εργασίας, δουλειάς και όλα αυτά να τακτοποιηθείς, που σίγουρα πιστεύω ότι θα είμαι πιεσμένη, αλλά επειδή και έχω αλλάξει με τα χρόνια και τα βιώματα που έχεις, πάλι θα υπάρχει το παιχνίδι, καμιά φορά μπορεί να μην βγαίνει στον ίδιο βαθμό, όπως βγαίνει τώρα που θα 'μαι κάθε μέρα επειδή θέλοντας και μη είμαι πιο χαλαρή, αλλά θα υπάρχει, αλλά σίγουρα πιστεύω θα το αποζητώ, θα το αναζητώ συνέχεια και θα προσπαθήσω, θέλω να πιστεύω ότι θα προσπαθήσω να το 'χω, όπως μπορώ, είτε με το να πάω στο θεατρικό παιχνίδι, είτε με το να κάτσω με μια παρέα είτε με οτιδήποτε[...]Μετά όταν ψάχνεις για δουλειά, που θα 'μαι [...] έτσι, να μιλήσω με αυτά που μου 'ρχονται, αυτό που λέει: «Μεγάλη είμαι για να φοβηθώ, μικρή για να αντέξω έναν κόσμο τρελό», θα προσπαθώ, αλλά θα το 'χω, που θα μου πάει[...]

Στο δεύτερο στάδιο του μέλλοντος, η Νάντια πιστεύει ότι θα παίζει μέσα στην οικογένεια που θα έχει δημιουργήσει. Επιθυμεί σε μεγάλο βαθμό το παιχνίδι σε όλες τις διαπροσωπικές της σχέσεις, με τον σύντροφο, τα παιδιά της, στη δουλειά της, κ.τ.λ. και πιστεύει ότι ο παιχνιδιάρικος εαυτός της ως μητέρα πια, δεν θα είναι

συμβατικός αλλά θα έχει πολύ όρεξη για παιχνίδι, που θα παρασέρνει και τα παιδιά της. Το στάδιο αυτό το ονομάζει: «Τρελοκαμπέρο» και «τρελή μαμά». Όπως μας περιγράφει:

[...]και μετά από αυτό το στάδιο, πάμε στο άλλο, της οικογένειας, όπου εκεί θέλω να πιστεύω ότι θα υπάρχει, θέλω να υπάρχει χίλια τα εκατό μέσα, και στη σχέση μου και με τα παιδιά μου, και σε όλα και στη δουλειά μου μέσα, δηλαδή, θέλω να είμαι κάτι σαν η τρελέγκο, που κοιτάξέ τη, ρε παιδί μου, τι πράγματα κάνει και δεν βαριέσαι όλη την ώρα να τρέχεις πάνω κάτω ή να κάθεται και να χορεύει και να κάνει; [...]«Τρελοκαμπέρο», «τρελή μαμά», από την άποψη ότι δεν θέλω να 'μαι μια συμβατική μαμά η οποία θα έχει άγχος της μόνο να μαγειρέψει, αν έχουν φάει τα παιδιά της, αν, να πάνε σχολείο, και όλα αυτά. Θέλω να είμαι εκεί, να συμμετέχω σε όλα αυτά, να πηγαίνω να κάνω μαζί τους πράγματα, να τρέχω, να τα σηκώνω εγώ και να μου λένε: «α, με βαριέμαι τώρα», «όχι σήκω», σε τέτοια φάση[...]

7.2.10.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Νάντιας

Το παρακάτω ιχνογράφημα (Ιχνογράφημα 10) αντιπροσωπεύει τα στάδια του παιχνιδιάρικου εαυτού της Νάντιας. Το πρώτο στάδιο είναι αυτό του παρελθόντος. Ο παιχνιδιάρικος εαυτός εμφανίζεται ως παιδί και κρατάει μια μπάλα. Η μπάλα ή οι μπάλες, μας εξηγεί, αντιπροσωπεύουν το παιχνίδι σε όλα τα στάδια.

[...]Στο παρελθόν, είναι το παιδάκι που κρατάει την μπάλα [...]

Ιχνογράφημα 10: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Νάντιας

Στο παρόν το παιδί, παίρνει την μπάλα και την πετάει, που αυτό σημαίνει για την Νάντια ότι το παιχνίδι σε αυτό το στάδιο γίνεται συνειδητά, επειδή η ίδια το επιθυμεί.

[...]στο παρόν είναι το παιδάκι που παίζει με την μπάλα και είναι και πιο ψηλό γιατί είμαι και πιο μεγάλη, η διαφορά ποια είναι; Ότι την πιάνει και την πετάει, εις γνώση του [...]Ναι, δηλαδή, παίζει επειδή το θέλει και επειδή..., καταλαβαίνεις; Γιατί όσο να 'ναι και παιδί πας και λίγο πιο παθητικά, ρε παιδί μου, στο όλο θέμα, εδώ είναι επιλογή του [...]

Στο τρίτο στάδιο το μελλοντικό, οι μπάλες πολλαπλασιάζονται. Το γεγονός αυτό συμβολίζει την επιθυμία της Νάντιας να πολλαπλασιαστούν και τα παιχνίδια της στο μέλλον, και να είναι περιτριγυρισμένη από αυτά. Όπως αναφέρει:

[...]Ναι, ναι, ναι. Λοιπόν, η μπάλα, είναι γενικά, σαν να αντιπροσωπεύει το παιχνίδι για εμένα και στο μέλλον είμαι εγώ και όπου θέλω να είμαι μέσα σε πολλές μπάλες, να παίζω, να κάνω, να δείχνω. [...]Το αν θα παίζω ή όχι, θα δείξει, θα φανεί, αλλά το σίγουρο είναι ότι θέλω να είμαι μέσα στο παιχνίδι. [...]Ότι θέλω να είμαι, ότι στο μέλλον, αυτό που σου είπα, θέλω να είμαι μέσα στο παιχνίδι και μακάρι να μπορώ να είμαι[...]

7.2.10.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Νάντιας

Παρατηρούμε πως η Νάντια χώρισε τη ζωή της σε δύο μεγάλα κεφάλαια, όπου το σημείο τομής ανάμεσά τους αποτελεί η χρονική περίοδος κατά την οποία αισθάνθηκε ότι ο κόσμος μέσα στον οποίο ζούσε όλα τα προηγούμενα χρόνια της ζωής της, γκρεμίστηκε. Η προστατευμένη γυάλα, λοιπόν, μέσα στην οποία ζούσε έσπασε και η Νάντια αισθάνθηκε ότι μπήκε στα «βαθιά χωρίς να ξέρει κολύμπι». Από τότε προσπαθεί να ξαναπάρει τη ζωή στα χέρια της και το έχει καταφέρει ως ένα μεγάλο βαθμό. Βασικό, μέλημά της, αποτελεί η διατήρηση της ηρεμίας στις διαπροσωπικές της σχέσεις, που προκύπτει από μια σωστή οριοθέτηση, αλλά και η διατήρηση του αυθορμητισμού, της αυθεντικότητάς της και της ανεμελιάς της. Αυτές οι τρεις διαστάσεις της συμπεριφοράς της διατηρούνται με τον καλύτερο τρόπο μέσω του παιχνιδιού στις διαπροσωπικές της σχέσεις και στον τρόπο που αντιλαμβάνεται τη ζωή. Έτσι, παρατηρούμε ότι το παιχνίδι, στο παροντικό στάδιο, για την Νάντια παίζει μεγάλο ρόλο στη ζωή της και εύχεται να παίζει ακόμα μεγαλύτερη στο μέλλον και να μην το ξεχάσει ποτέ. Ένας από τους λόγους που την έκαναν να συνειδητοποιήσει την αξία του παιχνιδιού στη ζωή της ήταν η συμμετοχή της στο Θ.Π.. Κατάλαβε πως ο αυθορμητισμός, η παιχνιδιάρικη διάθεση και η ανεμελιά της προκύπτουν μέσω του παιχνιδιού και στο μέλλον επιθυμεί να το διατηρήσει και να το ενισχύσει, καθώς, επίσης, βοηθήθηκε ως προς την αποφυγή του προφίλ του «σοβαρού» ενήλικα. Μια άλλη λειτουργία του Θ.Π. στη ζωή της, ήταν η δύναμή του να την ηρεμεί ύστερα από καταστάσεις άγχους και προβληματισμού, καθώς και να την βοηθάει να κάνει τις απαραίτητες συνδέσεις μέσα της και έτσι να βρίσκει λύσεις στα προβλήματά της. Τέλος, παρατηρήσαμε ότι το Θ.Π. της πρόσφερε έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης και αντιμετώπισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας ως νηπιαγωγός.

Πίνακας 10. Λειτουργίες Θ.Π. για Νάντια

1. Αποφόρτιση από εντάσεις και ηρεμία
2. Επικέντρωση στον εαυτό και «Εύρεση της άκρης τους νήματος»
3. Συνειδητοποίηση του ρόλου του παιχνιδιού στη ζωή της.
4. Αποφυγή του προφίλ του σοβαρού ενήλικα
5. Εναλλακτικό τρόπο σκέψης στην εκπαιδευτική διαδικασία

7.2.11. Υποκείμενο Χαρά (AA)

Η Χαρά είναι 34 χρονών. Είναι ψυχολόγος και ζει και εργάζεται σε μια πόλη της Κρήτης, όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε. Ο πατέρας της ήταν επιχειρηματίας και η μητέρα της δημόσια υπάλληλος. Η Χαρά έχει έναν αδερφό, μικρότερο κατά ένα χρόνο.

7.2.11.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Χαράς

Το **πρώτο κεφάλαιο** στη ζωή της Χαράς ξεκινάει από την γέννησή της και τελειώνει στα 18 της, όπου και τελείωσε το σχολείο. Κατά την παιδική της ηλικία ήταν ένα αθώο παιδί, συνεσταλμένο και ντροπαλό αλλά παράλληλα και κοινωνικό. Η οικογένειά της ήταν αρκετά υπερπροστατευτική και εκείνη με τον αδερφό της ένιωθαν «μίσος» για τους γονείς τους και κυρίως για τη μητέρα τους:

[...]Το πρώτο κεφάλαιο θα ήταν από μηδέν έως δεκαοκτώ-δεκαεφτάμισυ χρονών που τελείωσα το σχολείο, έχει υποκεφαλαϊάκια αλλά θεωρώ ότι είναι ένα κεφάλαιο[...]Η μητέρα μου, πολύ με την οικογένειά της, επίσης, πολύ κουρασμένη, αλλά επειδή, άνθρωπος που δεν εκφράζει συναισθήματα, λίγο σκληρή, λίγο, όχι σκληρή κακιά, αλλά σκληρή, δεν μοιράζομαι, δεν ζητάω βοήθεια, δεν κάνω, σαν να..., δηλαδή, εγώ τότε την αντιμετώπιζα σαν να μην είναι άνθρωπος, αυτή αντιμετώπιζε τον εαυτό της σαν να είναι ρομπότ, και εγώ δεν μπορούσα να την..., δεν ένιωθα ότι είχα μητέρα, είχα ένα ρομπότ, που πρέπει να φύγω από αυτό[...]

Η Χαρά ένιωθε ότι έπαιζε έναν ρόλο διαμεσολαβητικό ανάμεσα στη μητέρα και τον πατέρα της, καθώς και ότι αποτελούσε το στήριγμα τους. Αισθανόταν ότι οι γονείς της δεν ήταν ακριβώς ζευγάρι:

[...]πολύ αργότερα συνειδητοποίησα τον ρόλο που έπαιζα, ξέρεις ως η μεγάλη αδερφή που προστατεύει και αυτή που δημιουργεί ένα πιο ευχάριστο κλίμα στην οικογένεια [...]στηρίζει τον μπαμπά, ο οποίος δεν είναι ακριβώς ζευγάρι με τη μαμά, συναισθηματικό, δηλαδή, πολύ καλοί, πολύ κάλοι κοινωνικά, ρε παιδί μου, δηλαδή, σωστοί στο ρόλο τους, να μεγαλώσουμε, τα πάντα για τα παιδιά μας, αυτό το ένα το άλλο, αλλά λίγο έτσι, τυπικοί μεταξύ τους, σαν να μην επιτρέπεται να αγγιχτούν πάρα πολύ, και είχαν την κόρη στη μέση, ε η κόρη το κατάλαβε πολύ αργότερα[...]

Έτσι, ενώ ήταν αρκετά καλή μαθήτρια και είχε όλα τα προσόντα για να περάσει στις Πανελλήνιες εξετάσεις, δεν τα κατάφερε γιατί προσβλήθηκε η ίδια και οι γονείς της από μια σοβαρή γαστρεντερίτιδα κατά τη διάρκεια των εξετάσεων. Έτσι, ενώ η Χαρά ήθελε πάρα πολύ να φύγει μακριά από το σπίτι της, αναγκάστηκε να κάτσει άλλον ένα χρόνο μαζί τους και να ξαναδιαβάσει. Αυτός ο χρόνος αποτελεί το **δεύτερο κεφάλαιο** στη ζωή της και ήταν αρκετά δυσάρεστος εξ αιτίας μια άσχημης ερωτικής σχέσης και εξ αιτίας των απαγορεύσεων που της επέβαλαν οι γονείς. Οπότε η επιθυμία της να φύγει μακριά από την εστία έγινε ακόμα μεγαλύτερη. Τελικά, την δεύτερη φορά, που έδωσε Πανελλήνιες εξετάσεις, κατάφερε να περάσει στη σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων σε ένα άλλο νησί της Ελλάδας, πολύ μακριά από την Κρήτη και εκεί ξεκινάει και το **τρίτο κεφάλαιο** της ζωής της. Η Χαρά, στον τόπο της φοιτητικής της ζωής, έκανε σημαντικές φιλίες, οι οποίες κρατάνε μέχρι και σήμερα και ένιωσε ότι στα πρόσωπα των φίλων της βρήκε την πραγματική της οικογένεια, που θα την στηρίζει και θα την βοηθάει τα επόμενα χρόνια:

[...]Ήταν τα χρόνια που βρήκα τον εαυτό μου νομίζω, που βρήκα την οικογένειά μου την πραγματική, που είδα τις δυνάμεις μου, που έφυγα λίγο από τον ρόλο μου, που χάρηκα πολύ, που πόνεσα πολύ, που έζησα πολλά πράγματα, που ερωτεύτηκα πολύ, που γνώρισα τους φίλους που θα έχω μια ζωή, μ' αυτό το βαθύτερο, ότι είναι η οικογένειά μου, ρε παιδί μου, δεν θα φύγουν ποτέ απ' τη ζωή μου. [...] Είναι οι πιο σημαντικοί άνθρωποι της ζωής μου, δηλαδή, μια, σαν να...σαν μια διορθωτική οικογένεια που με στήριξε πάρα πολύ στις επόμενες δύσκολες..., στα επόμενα κεφάλαια, στους χωρισμούς και στις μεταβάσεις[...]

Η Χαρά σε εκείνη τη περίοδο της ζωής της αισθανόταν σαν να της έφευγε ένα βάρος, το βάρος που της προκαλούσαν οι γονείς της, καθώς και σαν να ανακάλυπτε από την αρχή τον εαυτό της. Ήρθε σε επαφή με το θέατρο και μέσω του θεάτρου, και των συμπαιχτών της, και των φίλων της, ήρθε σε επαφή με τον εαυτό της. Αρχίζει να αλλάζει η εικόνα που είχε για τον εαυτό της, δηλαδή του συνεσταλμένου και ντροπαλού παιδιού, του παιδιού που δεν αξίζει και πολλά, που είναι αδύναμο κ.τ.λ. και συνειδητοποιεί, με την βοήθεια των σημαντικών άλλων, πως είναι πιο δυναμική από ότι φανταζόταν και από ότι της είχε περάσει ως αφήγηση η μητέρα της:

[...]και εγώ είχα την εικόνα αυτή για εμένα και δεν ήταν ο μόνος που το είπε αλλά από αυτόν μέτρησε αλλιώς γιατί είμαι και εγώ πιο χαμηλών τόνων φαντάζομαι από ότι σ' άλλες, σ' άλλα πλαίσια, και συνειδητοποίησα ότι κοίτα να δεις πόσο έχω εσωτερικεύσει κάποιες φωνές, πως έχω εσωτερικεύσει την μάνα μου, και πως βλέπω τον εαυτό μου, έτσι, σαν να είμαι το παιδί που ότι και να κάνει είναι λίγο [...]Θέατρο, λοιπόν, μια βουτιά, έτσι, στον εαυτό επίσης, άλλαξα εικόνα για τον εαυτό μου, βέβαια, είδα, κοίτα να δεις, ρε παιδί μου πόσο, τι εικόνα έχουν οι άλλοι, πόσο πιο δυναμικός άνθρωπος είμαι από αυτό που νομίζω, πόσο ρίχνω τον εαυτό μου και πόσο έχω καταπιεί, την πιπίλα της μαμάς μου του «μέχρι να κουνήσεις το ένα σου πόδι βρωμίζει το άλλο» και όλα αυτά τα ωραία που άκουγα σαν παιδί και αν δεν είχες εμένα τι θα έκανες, και θα πεθάνω και θα δείτε και ξέρω και εγώ τι, ήτανε πάρα πολύ ενοχική όπως καταλαβαίνεις και πολύ έτσι, και προσκολλητική και ρουφάμε το αίμα των παιδιών με το καλαμάκι. Αυτή η απόσταση ήτανε πολύ, πολύ, πολύ σημαντική για εμένα και το πόσο εύκολα, δημιούργησα, αυτό κόσμο γύρω μου και ανθρώπους που να είναι καλά, όχι τυπικές σχέσεις, και τυπικές και παρειστικες και το να περάσεις καλά, αλλά και κάποιες έτσι πολύ βαθιές σχέσεις, που μπορείς να ανοίξεις την ψυχή σου, να μοιραστείς τα πάντα[...]

Τα φοιτητικά της χρόνια ήταν πολύ σημαντικά για τη Χαρά χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν αντιμετώπισε αρκετές δυσκολίες. Οι δυσκολίες προέκυψαν από την αρκετά δύσκολη οικογενειακή κατάσταση του ερωτικού της συντρόφου η οποία επηρέαζε σε μεγάλο βαθμό το ζευγάρι.

Όταν τελείωσε τις σπουδές της και αναγκάστηκε να επιστρέψει στην Κρήτη και στην οικογενειακή εστία, η Χαρά πέρασε, όπως μας αναφέρει μια μορφή κατάθλιψης. Το καινούργιο κεφάλαιο στη ζωή της, το **τέταρτο**, ξεκίνησε με τον αποχωρισμό των φίλων και του συντρόφου, έχασε την όμορφη καθημερινότητά της, την ανεμελιά της και την ζωή της όπως την ήξερε μέχρι τότε. Επιστρέφοντας στην οικογένειά της άρχισε να νιώθει ότι επιστρέφει και αυτό το βάρος στην ψυχή της, άρχισε να αισθάνεται ότι δεν είναι δυνατή, ότι δεν αξίζει, ότι είναι ασήμαντη, όπως δηλαδή, ένιωθε και πριν να φύγει από το σπίτι της. Συνειδητοποιεί, επίσης, πως δεν ήταν ευχαριστημένη από αυτό που είχε σπουδάσει και αποφασίζει να διαβάσει για να δώσει εξετάσεις στην σχολή Ψυχολογίας, όπου και περνάει. Παράλληλα εργάζεται και γίνεται μέλος μιας θεατρικής ομάδας. Αυτό το κεφάλαιο, είναι αρκετά θολό στην μνήμη της και υπολογίζει ότι κράτησε περίπου δύο χρόνια, όπως μας αναφέρει και η

ίδια. Η Χαρά αισθάνεται πως αυτό το κεφάλαιο της ζωής της, προσπαθούσε να γεμίσει τις μέρες της ασφυκτικά κάνοντας πολλές και διαφορετικές δραστηριότητες, ώστε να μην σκέφτεται το «μαύρο σύννεφο» που την ακολουθεί από πάνω της ή «το μαύρο κοράκι» που είναι η μητέρα της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]σαν να έπρεπε να 'μαι σε έναν αγώνα συνέχεια για να αντέξω για να 'μαι καλά. Το μαύρο κοράκι, το μαύρο σύννεφο πάνω από το κεφάλι μου, είναι το κεφάλαιο. Το οποίο, για εμένα το μαύρο σύννεφο πάνω από το κεφάλι μου, ήταν η μάνα μου και για πολλά χρόνια ήταν η μάνα μου όπου ήταν η μάνα μου ήμουν πολύ δυστυχισμένη[...]δύο χρόνια πρέπει να 'τανε, απλώς μου φάνηκαν πολύ περισσότερα, μια δεκαετία[...]

Το επόμενο κεφάλαιο που θα διαρκέσει περίπου τέσσερα χρόνια, το **πέμπτο**, θα είναι το κεφάλαιο όπου θα διώχνει σιγά-σιγά αυτό το μαύρο σύννεφο από τη ζωή της. Στο κεφάλαιο αυτό ξεκινάει τη σχολή του Θ.Π. του Λάκη Κουρετζή και επίσης, ξεκινάει και ψυχοθεραπεία, ενώ παράλληλα συνεχίζει και ολοκληρώνει τις σπουδές της στην Ψυχολογία. Το Θ.Π. μαζί με την ψυχοθεραπεία, ήταν ένα κεφάλαιο από μόνο του στη ζωή της, όπως μας αναφέρει και περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...]μετά ξεκίνησα θεατρικό παιχνίδι, θεωρώ ότι είναι μια, ότι αυτό είναι μια ένα κεφάλαιο, δεν ξέρω αν φταίει που είναι η εργασία σου αυτή, αλλά ήτανε ένα κεφάλαιο[...]σαν να άρχισα να παίρνω πιο πολύ στα χέρια μου κάποια πράγματα, μετά θεραπεία, αυτά τα πάω πακέτο και πάνε πακέτο, είναι τα πόσα θα μπορούσα να μάθω στην τετραετία, γιατί είναι τετραετία επίσης, που σπούδαζα, έκανα θεραπεία, έκανα θεατρικό παιχνίδι, ήταν σαν να φυσούσα αυτό το σύννεφο, ρε παιδί μου, σαν να προσπαθούσα να διαλύσω αυτό το σύννεφο, σαν να άρχισε αυτό το σύννεφο να παίρνει άλλο χρώμα, δεν ξέρω πώς να το ονομάσω αυτό, σαν να το χρωμάτισα, να το είδα στα μάτια και να το 'διωξα, να το χαιρέτησα, μάλλον το αποχαιρέτησα, αποχαιρετώντας το μαύρο πουλί[...]παρότι είχα τελειώσει τις σπουδές μου, δεν έκανα καμία σκέψη να ασχοληθώ με αυτό, ξέρεις, θα ήθελα πολύ αλλά καμία σκέψη, καμία σκέψη, υπήρχε κάτι ως μακρινό, δηλαδή, ένιωθα πως έπρεπε να ολοκληρωθούν κάποιες διαδικασίες μέσα μου για να μπορώ να το κάνω αυτό, αναίμακτα, αποχαιρετώντας το μαύρο πουλί[...]

Το Θ.Π. ήταν για αυτήν μια ανάσα ζωής, καθώς και ένας χώρος όπου μπορούσε να εκφραστεί, να βγάλει τις δυσκολίες της, να νιώσει μια βαθύτερη επικοινωνία με τους άλλους, χωρίς απαραίτητα να χρησιμοποιούνται λόγια. Μέσα από το Θ.Π. η Χαρά θεωρεί ότι άλλαξε τον τρόπο που βλέπει τον εαυτό της, έμαθε να βάζει όρια και να παίρνει σωστή απόσταση από τα γεγονότα καθώς και να αισθάνεται λιγότερες ενοχές για τα «όχι» της:

[...]είχα ξεκινήσει ένα χρόνο πριν θεατρικό παιχνίδι, το οποίο ήταν έτσι μια ανάσα, ρε παιδί μου, ένας χώρος που μπορούσα να βγάλω τον πόνο μου, έκλαιγα, πήγαινα στο παιχνίδι και έκλαιγα, ή επίσης, ήταν ένας χώρος που ζύγιαζα τον εαυτό μου [...] θες με το μαγικό τρόπο που έχει το θέατρο και το θεατρικό παιχνίδι, το ότι βγάζεις ξαφνικά, βγαίνουν πράγματα πολύ βαθιά, στην επιφάνεια, χωρίς να βγούνε όμως, αυτό το ότι έχεις μια διαισθητική..., διαισθητικά αγγίζεις κάποια πράγματα και διαισθητικά σε αγγίζουν, δεν χρειάζεται να ειπωθούν, είναι σαν αυτή τη μαγική στιγμή που υπάρχει σε δύο ερωτευμένους που μπορείς να διαβάσεις τη σκέψη, σαν δύο φίλοι που ξέρουν πάρα πολύ καλά χωρίς καν να ειπωθεί κάτι, πως μπορεί να νιώθει, τότε θα σου δώσει την αγκαλιά, τότε θα του δώσω το φιλάκι, πιο κομμάτι μπορεί να αγγίζει, αυτό το..., μια βαθιά αγάπη, βαθιά αγάπη και βαθύ μοίρασμα, χωρίς λόγια, ρε παιδί μου, χωρίς απαραίτητα λόγια, μπορεί να υπήρχαν λόγια αλλά χωρίς, το ότι, ρε παιδί μου, είμαστε

άνθρωποι που αγαπάμε πολύ, πονάμε πολύ, και όλοι το μοιραζόμαστε αυτό και πόσο ανάγκη έχουμε από έναν χώρο, ένα χώρο αποκλειστικά για εμάς που να χωράει όλο αυτό το πράγμα, και να πρέπει να παίζουμε κάποιον άλλο ρόλο, αλλά να παρατηρούμε περισσότερο[...]

Επίσης, ύστερα από κάποια Θ.Π., και με αφορμή ένα συγκεκριμένο γεγονός το οποίο παραθέτουμε στο παρακάτω απόσπασμα, η Χαρά αποφάσισε να βγει για πρώτη φορά «μπροστά» και να υπερασπιστεί τις απόψεις της, να εκφραστεί, να θυμώσει, χωρίς ενοχές, ενώ μέχρι τότε έμενε στην αφάνεια, δίνοντας περισσότερο χώρο για έκφραση στους άλλους:

[...]το πώς αγαπάς έναν άνθρωπο για αυτό, για τα αυτά που θα 'λεγες και ελαττωματάκια του, δηλαδή, αυτό το μαγικό το έμαθα εκεί μέσα, έμαθα να θυμώνω εκεί μέσα, δηλαδή, θυμάμαι ακόμα τη στιγμή που τα πήρα στο κρανίο με τον Κουρετζή, εντάξει ψιλοέμπαινε αλλά δεν ήταν σημαντικός τον πρώτο χρόνο, στην πορεία του ήταν σημαντικός, κάποια στιγμή μας έβαλε μια άσκηση και θεώρησε ότι δεν ανταπεξήλθαμε όπως θα έπρεπε και είχε μουλαρώσει, τα 'χε πάρει στραβά, γιατί ήμασταν μια ομάδα πολύ δυναμική, ρε παιδί μου, και του φάνηκε παράξενο, ποιος ξέρει και άρχισε την επόμενη μέρα να μας λέει για επάρκειες, για ανεπάρκειες, για το τι χαρτί θα μας δώσει, και δεν νομίζω ότι κανένας μας είχε πάει εκεί να πάρει κανένα χαρτί και ήταν τόσο ιερό αυτό το πράγμα που κάναμε και μας είχε, έπρεπε να κάνουμε μια άσκηση μετά, μετά είχε κάτι εφημερίδες κρεμάσει κι αυτά, εγώ συνήθως ήμουνα προς το τέλος, από αυτούς που σηκώνονται προς το τέλος, δεν πρόλαβα πάλι να σηκώσω πρώτη, ήμουνα δεύτερη αλλά δεν με 'νοιαζε, δεν ήθελα να επικοινωνήσω εκείνη τη στιγμή, ήθελα να βγάλω τον θυμό μου, τα 'χα πάρει τόσο πολύ στο κρανίο μαζί του, που σηκώθηκα πάνω και άρχισα να τα χώνω, γκρέμισα όλο το σκηνικό άρχισα να πετώ τις εφημερίδες κάτω, και εμείς ανοίγουμε την καρδιά μας και ποιος έρχεται εδώ να μας κρίνει, να κριθούμε, πάρτε τις καρδιές μας, αααααααα. Και σταμάτησε την άσκηση. Και παρόλα αυτά είναι από τους ανθρώπους που αγαπάω πολύ μωρέ, πολύ, πολύ σημαντικός και όλοι εκεί μέσα από την ομάδα πολύ σημαντικοί για εμένα. Σαν να...ξέρεις, αυτό το ότι ανοίγει ο καθένας την ψυχούλα του και είναι πολύ ιερό και αυτό το..., αυτό που έξω, έξω; Σε άλλους χώρους, επίσης, μπορείς να δεις ένα ελάττωμα, όσο προτέρημα φαίνεται πάνω, θα αγγίξει βαθιά έναν άνθρωπο. Δηλαδή, εντάξει αυτή η καμιλιά του..., τον αγαπάω, για αυτό, που 'ναι έτσι ξεροκέφαλος ή κι ο καθένας μας ρε παιδί μου με τα κουσούρια του, νομίζω ότι αυτό, ότι αυτό τελικά αγαπήσαμε πολύ ο ένας στον άλλο και αυτό. Το πόσο μπορείς να αποδεχτείς βαθιά και τον εαυτό σου εκεί μέσα και τους άλλους και να μην βάζεις ταμπέλες και να κολλάς σε ελαττώματα και μαλακίες. Πολύ μαγική διαδικασία. Και ήταν, ήμουνα και τυχερή, μάλλον που 'ταν παράλληλα με τη θεραπεία, που 'ταν μια διαδικασία που άλλαζα αξίες, έμαθα να λέω όχι, έμαθα να μην έχω ενοχές για τα όχι μου. [...] Έμαθα ότι χρειάζεται να είμαι με ένα καλό παιδί έτσι ή κι άλλα πράγματα, αυτό, αυτό, νομίζω ότι αυτό ήτανε ότι μπορώ να πω όχι χωρίς να έχω ενοχές, δεν αλλάζεις πάρα πολύ βασικά πράγματα αλλά αυτό θεωρώ ότι είναι το πιο βασικό που σου αλλάζει όλο τον τρόπο που βλέπεις τον εαυτό σου και την ζωή σου, να μπορείς να βάλεις όρια, να μπορείς να βάλεις σωστή απόσταση στα πράγματα, χωρίς να πληγώνεσαι τόσο πολύ, πληγωνόμουνα πάρα πολύ για μικρά πράγματα, πληγωνόμουνα πάρα πολύ όμως[...]

Το επόμενο κεφάλαιο, το **έκτο**, ξεκινάει αφού ολοκληρώσει τις σπουδές της στην Ψυχολογία. Κάνει τα πρώτα της επαγγελματικά βήματα ως ψυχολόγος και αρχίζει να αποκτά μια σταθερότητα και να ισορροπείται όλη αυτή η κατάσταση που υπήρχε μέσα της. Όμως, την ίδια ακριβώς περίοδο γίνεται διάγνωση καρκίνου στον πατέρα της και ξεκινάει μια άλλη δύσκολη περίοδος πρώτα του αποχαιρετισμού και

ύστερα του πένθους. Παρόλα αυτά η χαρά θεωρεί ότι η ασθένεια και ο θάνατος του πατέρα της, την έκαναν πιο δυνατή και ώριμη.

[...]Ένα άλλο κεφάλαιο αυτό, ένα κεφάλαιο που πια ήμουν καλά εγώ έτσι; Και επαγγελματικά ήμουν κάπου σταθερά για πρώτη φορά που μου άρεσε κιόλας και προσωπικά, ήμουν μόνη μου τότε, βέβαια, αλλά ήμουν καλά, ήμουν ισορροπημένη καλά, ήρθε όλο αυτό και λίγο σαν να είδα τι έκανα όλα αυτά τα χρόνια που μπορούσα να το αντέξω, να είμαι καλά, καλά δεν ήμουν, πένθος περνούσα, αλλά να είμαι εκεί, να μοιραστώ πραγματάκια μαζί του, να είμαι δυνατή, να μπορώ ταυτόχρονα να κάνω τις υποχρεώσεις μου, ήτανε μεγάλο κεφάλαιο, όλα αυτή η αρρώστια, να μένεις κοντά στον θάνατο, εγώ μένω από πάνω, έτσι; [...]έτσι ήταν μια περίοδος που επανεκτίμησα λίγο τις δυνάμεις μου, οκ ρε Χαρά πονάς, λυπάσαι, αυτός είναι ο δρόμος όμως, αυτό το πράγμα συνέβαινε έτσι κι αλλιώς, και τον αγαπάς πολύ και λες πάλι καλά που λέμε, σαν να μου 'δωσε και μια δύναμη αυτό, δηλαδή, φεύγοντας ο πατέρας μου, εγώ ένιωθα πιο δυνατή, ένιωσα ότι κουβαλάω τα κομμάτια του, ρε παιδί μου, ότι εγώ είμαι ο πατέρας μου, θα μου λείψει που δεν θα τον ξαναδώ και θα έχω τα, ξέρεις..., «μωρή γαϊδούρα, καλά είσαι; Κανά γκομενάκι, βρήκες μωρή κανέναν ή τίποτα;». Θα μου λείψει αυτή η φλόγα, ρε παιδί μου, αλλά ένα μέρος αυτής της φλόγας την έχω, έτσι κι αλλιώς. Ήτανε φοβερό μάθημα, όλο αυτό, να βλέπεις έναν άνθρωπο πάρα πολύ δυναμικό, να λιώνει, να βλέπεις πως κρατάει τη δύναμή του μέχρι το τέλος, πως έζησε, δεν ξέρω πόσες μέρες παραπάνω ενώ θα μπορούσε να έχει πεθάνει πολύ νωρίτερα[...]ένα μεγάλωμα, δεν ξέρω, αποχαιρετώντας τον μπαμπά; Μεγάλωμα; Δεν ξέρω τι να το ονομάσω αυτό το κεφάλαιο. Και ενώ μου έχει περάσει ένα πολύ μικρή ασήμαντη, αδύναμη, μετά αποφάσισα να ανοίξω γραφείο, μετά από αυτή την εμπειρία, ναι, έτσι, γύρισε..., είχα, εντάξει πέθανε, είχα [...] στο σχολείο ακόμα, αλλά ήμουν, ξέρεις, είναι και όλη αυτή η φάση που δεν υπάρχει καμιά σταθερότητα και..., δηλαδή, ή θα έκανα κάτι εγώ, ή θα ήμουν μια ζωή έτσι, εξαρτημένη από τις διαθέσεις κάποιου, και ήμουν ναι, ας δοκιμάσω, ρε παιδί μου και ας αποτύχω, θα αντέξω, τώρα να αποτύχω, δεν θα άντεχα παλαιότερα, οπότε, δεν ξέρω, σαν να..., σαν μετά από αυτό έτσι να ήρθε μια ενηλικίωση, νιώθω ότι λείπει απ'..., δηλαδή, μέχρι σήμερα, λέω μέσα μου, α, εντάξει οκ, όχι, πέθανε ο πατέρας σου, έχουν περάσει δύο χρόνια, και εγώ, κοίτα, να δεις, ενάμιση χρόνο μετά άνοιξα το γραφείο ε; όχι ενάμιση, μισό χρόνο μετά[...]

Μετά το θάνατο του πατέρα της, ξεκινάει το **έβδομο κεφάλαιο** στη ζωή της το οποίο φτάνει μέχρι και σήμερα. Στο κεφάλαιο αυτό αποφασίζει να ανοίξει ένα δικό της γραφείο, όπου και εργάζεται μέχρι και σήμερα. Έχει μάθει να βάζει πια όρια στη μητέρα της και να μην την αφήνει να την επηρεάζει τόσο πολύ όσο παλαιότερα. Πιστεύει ότι έχει βρει πια σε μεγάλο βαθμό τις ισορροπίες μέσα της και αφήνει και τους άλλους να την βοηθήσουν, ενώ παλαιότερα εκείνη ήταν αυτή που έπρεπε να βοηθάει τους άλλους. Για το μέλλον επιθυμεί μια καλή ερωτική και συντροφική σχέση καθώς και εξέλιξη της δουλειά της.

7.2.11.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Χαράς

Το πρώτο στάδιο παιχνιδιού στη ζωή της Χαράς είναι αυτό της προσχολικής ηλικίας, όπου κατά την περίοδο αυτή επικρατεί μια νεφελώδης κατάσταση, δεν θυμάται τα παιχνίδια της και ονομάζει το στάδιο αυτό: «το παιχνίδι που δεν θυμάμαι». Όπως αναφέρει:

[...]Νομίζω ότι έχει να..., είναι προσχολική ηλικία, εκεί μέχρι να πάω σχολείο που δεν έχω μνήμες ή που θυμάμαι ελάχιστα από το παιχνίδι, οπότε είναι μια νεφελώδης έτσι

κατάσταση, δεν ξέρω πως ήταν το παιχνίδι τότε[...]«Το παιχνίδι που δεν θυμάμαι» είναι το πρώτο[...]

Το δεύτερο στάδιο παιχνιδιού, περίπου τοποθετείται στην περίοδο των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου, όπου η ζωή όλη ήταν ένα παιχνίδι. Η Χαρά θυμάται και το παιχνίδι με τον εαυτό της, μέσω της φαντασίας και της ονειροπόλησης, το παιχνίδι στη φύση και στη γειτονιά και το παιχνίδι με την παρέα, με την ομάδα, όπως την ονομάζει. Στο στάδιο αυτό δίνει τρεις εναλλακτικούς τίτλους: «παιχνίδι όλη μου η ζωή», ή «όλη μου η ζωή ένα παιχνίδι», ξέρεις, «παιχνίδι και ζωή είναι ένα», που φανερώσουν όμως και οι τρεις τη σπουδαιότητα του παιχνιδιού στη ζωή της κατά τη συγκεκριμένη περίοδο. Όπως περιγράφει:

[...]μετά τα πρώτα, οι πρώτες τάξεις του δημοτικού, που είχε να κάνει με ομαδικό παιχνίδι, παιχνίδι στη γειτονιά, σκαρφάλωμα σε δέντρα, σαν ανακάλυψη του κόσμου, ρόλοι, πολλούς ρόλους, η θέση του εαυτ...η θέση σου στην ομάδα, όλα τα παιχνίδια, και σκαρφάλωμα αλλά και επιτραπέζιο, και κρατήσανε, ήτανε ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της ζωής, τα πρώτα-πρώτα σχολικά χρόνια, ίσως και λίγο πριν, ίσως να μην είναι προσχ... Λίγο πριν το σχολείο, λίγο μετά, και πολύ φαντασία και ονειροπόληση, και αυτό το βάζω στο παιχνίδι[...].Το δεύτερο είναι πολύ παιχνίδι, «παιχνίδι όλη μου η ζωή», ή «όλη μου η ζωή ένα παιχνίδι», ξέρεις, «παιχνίδι και ζωή είναι ένα», ένα τέτοιο, ένας δεύτερος τίτλος. [...]

Στο τρίτο στάδιο παιχνιδιού, που τοποθετείται στις τελευταίες τάξεις του δημοτικού, η Χαρά αισθάνεται ότι τα παιχνίδια με την παρέα στη γειτονιά έχουν μειωθεί και επικρατούν κυρίως τα παιχνίδια με τον εαυτό, οι φαντασιώσεις, δηλαδή, και τα πιο πρακτικά παιχνίδια, όπως είναι τα επιτραπέζια. Ονομάζει αυτό το στάδιο: «περισσότερο παιχνίδι στο μυαλό μου και κοινωνικό παιχνίδι μαζί» και αναφέρει σχετικά:

[...]μετά λίγο πιο προχωρημένο δημοτικό σαν να μειώνεται όλο αυτό το πράγμα και υπάρχει λίγο η γειτονιά, λίγο κοινωνική συναναστροφή, λίγο παιχνίδι αλλά όχι στο μέγεθος που υπήρχε, όχι στην έκταση που υπήρχε και πιο πολύς χρόνος με τον εαυτό, πιο πολύ φαντασίωση, και στο μυαλό παιχνίδι, επιτραπέζια όμως αρκετά, πάλι, πάλι, με άλλον τρόπο μάλλον, λιγότερα παιχνίδια ρόλων, περισσότερα πρακτικά πράγματα, επιτραπέζια και...κάτι άλλο. [...]Το τρίτο είναι λίγο μετά που μειώνεται αυτό και είναι παιχνίδι στο μυαλό μου, «περισσότερο, παιχνίδι στο μυαλό μου και κοινωνικό παιχνίδι, μαζί». Ναι, αλλά και πού φαντασία, πολύ επεξεργασία, ναι, ονειροπόληση[...]

Στο τέταρτο στάδιο παιχνιδιού, που τοποθετείται στην περίοδο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρατηρείται μείωση του ανέμελου παιχνιδιού, λόγω των υποχρεώσεων της μαθητικής ζωής, φροντιστήρια, διάβασμα κ.ά.. Ταυτόχρονα όμως, δίνεται και μεγαλύτερη σημασία στις κοινωνικές σχέσεις και εξακολουθούν να υπάρχουν κάποια παιχνίδια, όπως επιτραπέζια, φάρσες κ.τ.λ.. Για το στάδιο αυτό η Χαρά δίνει και πάλι τρεις εναλλακτικούς τίτλους: «Πολύ διαβάζεις λίγο παίζεις», «Και παιχνίδι τότε; Ε;», «Και εγώ τότε θα παίζω; Ε;» και περιγράφει:

[...]Γυμνάσιο-λύκειο τώρα, να τα βάλω μαζί; Μάλλον μαζί θα τα βάλω γιατί ήταν νομίζω περίοδος που..., ξέρεις είναι δύσκολο να τα διαχωρίσω, γιατί σαν να είναι, παιχνίδι, δεν είναι μόνο άλφα-βήτα-γάμα, δηλαδή ακόμα και Γυμνάσιο-Λύκειο που σκέφτομαι ότι δεν υπήρχε πολύ παιχνίδι, υπήρχε, δηλαδή, και πολλά επιτραπέζια υπήρχαν και μαζευόμασταν και κάναμε φάρσες και μαζευόμασταν να..., τότε σαν να πήγαινε λίγο πιο βαθιά να πω το παιχ...; Όχι λίγο μετά μάλλον άρχισε ξέρεις Κινέζικο

πορτρέτο και που λίγο θεωρώ ότι είναι πιο ενήλικα παιχνίδια. Τότε σαν να, ναι, Γυμνάσιο-Λύκειο σαν να ήταν πιο σημαντικές οι κοινωνικές σχέσεις και πολύ διάβασμα, πολύ τρέξιμο σε φροντιστήρια, μαθήματα, πολύ όμως, πω, πω, λίγος χρόνος δηλαδή, για παιχνίδι -παιχνίδι ανέμελο. [...]μετά αχ, το έρμιο το παιχνίδι και που θα το βρούμε, πώς να το πω τώρα καλύτερα, έναν καλύτερο τίτλο; Πολύ μιλάς λίγο φιλάς, να το πω; «Πολύ διαβάζεις λίγο παίζεις», δηλαδή, λίγο... «Και παιχνίδι πότε; E;», «Και εγώ πότε θα παίζω; E;»[...]

Το πέμπτο στάδιο παιχνιδιού, αποτελεί το παιχνίδι κατά τα φοιτητικά χρόνια. Η Χαρά βίωσε με πολύ ωραίο τρόπο τα τέσσερα χρόνια της φοιτητικής της ζωής και αναφέρει πως «αυτά τα τέσσερα χρόνια ήταν πολύ μαγικά». Η μαγική αυτή περίοδος για εκείνη αποτελεί ολόκληρη ένα παιχνίδι και αισθανόταν σαν να ήταν κάθε μέρα γιορτή. Το παιχνίδι, επομένως, σε αυτό το στάδιο ήταν παρόν σε όλες τις διαστάσεις της καθημερινής της ζωής, είτε της κοινωνικής, όπου διασκεδάζε με φίλους, τραγουδούσαν, μαγειρεύανε μαζί και πολλά άλλα, είτε της προσωπικής, όπως για παράδειγμα, την ενασχόληση με τον πηλό, είτε μέσω της επαφής της με το θέατρο. Όλα ήταν ένα «μαγικό» παιχνίδι. Για τους λόγους αυτούς η Χαρά ονομάζει αυτό το στάδιο «αχ, ένα όνειρο» και αναφέρει σχετικά:

[...]Μετά, μετά το Λύκειο, γουάου πανεπιστήμιο, όλο ένα παιχνίδι, δηλαδή, όλο, το βγαίνουμε τραγουδάμε, και αυτό το βάζω πάλι στο παιχνίδι, κάθε μέρα γιορτή, μαγειρεύουμε και αυτό για εμένα ήταν παιχνίδι σε εκείνη τη φάση, δεν ήταν τόσο ανάγκη, ήταν η ανάγκη βρισκόμαστε όλοι μαζί, παίζουμε με τις γεύσεις, τραγουδάμε, φροντίζει ο ένας τον άλλον, τα παιχνίδια λίγο πιο ουσιαστικά να πω, δηλαδή, τότε, Κινέζικο πορτρέτο, πραγματάκια που μιλούσαν για σχέσεις, δηλαδή, ή ακόμα και προσωπικό παιχνίδι, ξέρω 'γω, παίζω με τον πηλό και βάζω ένα κομμάτι μου εκεί, το βάρος μου το αφήνω εκεί πάνω και φεύγω, θέατρο, τότε για εμένα ξεκίνησε, α, μεγάλο, μεγάλη περίοδος αυτή, τότε ξεκίνησε το θέατρο, αυτό κι αν ήτανε και παίζω με ρόλους, και παίζω με τους άλλους, και επικοινωνώ και εμπιστεύομαι και αγγίζομαι και μπαίνω πιο βαθιά στη σκέψη κάποιου, προσπαθώ να το περάσω μέσα από το σώμα μου όλο αυτό, μέσα σε μια ομάδα και ανταλλάσσω εμπειρίες και πολύ έντονα συναισθήματα, πολύ, ναι, το Πανεπιστήμιο, δηλαδή, αυτά τα τέσσερα χρόνια ήταν πολύ μαγικά, πολύ μαγικό παιχνίδι, όλο, όλο παιχνίδι ήτανε τώρα που το σκέφτομαι[...].Μετά αχ, φοιτητικά χρόνια είπαμε, «αχ, ένα όνειρο». Αχ, αχ. Με πολλά θαυμαστικά.[...] Τότε, ήταν..., ξέρεις ακόμα και αυτό το κομμάτι που δεν έχει πάρα πολύ ευθύνη όλο αυτό, ότι εντάξει ρε παιδί μου μπορεί να διαβάσεις ελάχιστα, να δώσεις, χέστικες, [...] ναι, αυτή η ανεμελιά, ανεμελιά, αχ, ανεμελιά ναι[...]

Στο επόμενο στάδιο παιχνιδιού, το έκτο, η Χαρά καταβάλει μεγάλη προσπάθεια για να παίζει αλλά δεν τα καταφέρνει τόσο όσο θα ήθελε ή τα παιχνίδια στα οποία συμμετέχει, όπως το θέατρο, είναι πιο βασανιστικά, όπως αναφέρει. Είναι η περίοδος που τελειώνουν οι σπουδές της, επιστρέφει στο πατρικό της σπίτι και προσπαθεί να προσαρμοστεί στη νέα της ζωή. Η Χαρά αισθάνεται πως τα στάδια του παιχνιδιού ακολουθούν την ίδια πορεία με τα κεφάλαια της ζωής της, καθώς και ότι οι περίοδοι κατά τις οποίες η ψυχολογική της κατάσταση δεν είναι καλή χαρακτηρίζονται και από έλλειψη παιγνιώδους διάθεσης. Ο τίτλος του κεφαλαίου είναι: «πούντο-πούντο δεν θα το βρω» και περιγράφει:

[...]μετά είναι λιγότερο παιχνίδι, επιστροφή, προσπάθεια, πως το λένε, προσαρμογής, πω, πω, χάλια, πιο παιχνίδι; Πάλι η έρμη προσπαθούσα δηλαδή, πήγαινα σε ομάδες, διέλυαν οι ομάδες. Και στον περίπλου είχα πάει σε ένα εργαστήριο που διέλυσε μετά και σε χορωδία, σαν να ήτανε..., ξέρεις σαν να ακολουθεί το παιχνίδι λίγο τα στάδια της ζωής σου ή τα στάδια της ζωής σου το παιχνίδι, σε περιόδους που δεν ήμουν στα

καλύτερά μου, υπήρχε πολύ λιγότερο παιχνίδι, και σαν να συνωμοτούσε και το σύμπαν να μην υπάρχει τώρα που το σκέφτομαι, την μια ομάδα μετά την άλλη, και το παιχνίδι γινόταν πιο πολύ..., δεν είχε αυτή την παιγνιώδη διάσταση, δηλαδή, ήταν πιο βασανιστικό, ξέρεις, θέατρο, δεν ήταν τόσο χαρούμενο, ήταν λίγο [...] πολεμώ, [...] ψάχνω το παιχνίδι και κάπως το βρίσκω. [...] «πούντο-πούντο δεν θα το βρω» [...]

Το επόμενο στάδιο παιχνιδιού, είναι αυτό του Θ.Π. και της ψυχοθεραπείας. Το στάδιο αυτό διαρκεί περίπου τέσσερα χρόνια και περιλαμβάνει τη φοίτησή της στη σχολή του Θ.Π. του Λάκη Κουρετζή καθώς και την συμμετοχή της σε ψυχοθεραπευτικές συνεδρίες. Ύστερα από την επαφή της με το Θ.Π. η Χαρά, όπως μας αναφέρει και παρακάτω, αρχίζει και εντάσσει πολλές δραστηριότητες, ενέργειες και βιώματα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, αυτό του παιχνιδιού, παρότι κάποιες από αυτές τις εμπειρίες, όπως η ψυχοθεραπεία, δεν αποτελούν παιχνίδι με την συμβατική έννοια του όρου. Το στάδιο αυτό το ονομάζει «παιχνίδι και ψυχοθεραπεία μαζί» και αναφέρει σχετικά:

[...]Μετά εγώ ξανά βέβαια, ομαδούλες, Θ.Π. [...] η περίοδος του Θ.Π. που σαν να [...] νομίζω ότι μετά από αυτήν την εμπειρία μπορώ να εντάξω πολλά πράγματα μες το παιχνίδι, αν με ρωτούσες πριν, ίσως να μην σου..., δεν θα σου έλεγα, ναι ήταν όλα ένα παιχνίδι, θα ήμουν πολύ πιο πρακτική στο τι είναι παιχνίδι και ξέρεις τακ-τακ-τακ παιχνίδι, όχι παιχνίδι. Αλλά ήταν σαν να ενώθηκε λίγο αυτό, αυτή η διάθεση η πιο παιγνιώδης και το ότι κάνει λίγο πιο ιδιαίτερες κάποιες στιγμές, τέσσερα χρόνια Θ.Π., παράλληλα ψυχοθεραπεία που δεν ήταν καθόλου παιχνίδι αλλά ok ενσωμάτωνε μες στο παιχνίδι μου[...]Θ.Π. λοιπόν, δύο σε ένα ήτανε εντελώς, «παιχνίδι και ψυχοθεραπεία μαζί» [...]

Το όγδοο στάδιο παιχνιδιού, ξεκινάει με το τέλος της φοίτησης στη σχολή του Θ.Π. και φτάνει μέχρι και σήμερα. Η Χαρά συνεχίζει να παίζει κυρίως μέσα σε ομάδες, Θ.Π., θεάτρου, χορωδίας, ψυχοθεραπείας κ.α. αλλά και με τους φίλους της, διασκεδάζοντας, και παίζοντας διαφόρων ειδών παιχνίδια της παρέας, καθώς και με τα παιδιά με τα οποία δουλεύει ή τα παιδιά συγγενών και πολλά άλλα. Όμως, η Χαρά αισθάνεται πως το παιχνίδι της σε αυτό το στάδιο είναι πιο ώριμο από το παιχνίδι των προηγούμενων περιόδων. Δεν είναι πια τόσο διάχυτο ή ανέμελο, όπως παλαιότερα, αλλά το επιδιώκει η ίδια να συμβεί, είναι πιο συγκεκριμένο και παίρνει την μορφή της αφιέρωσης χρόνου για τον εαυτό. Παρομοιάζει το παιχνίδι της με μαξιλαράκι που το βάζει η ίδια όπου θέλει για να ξεκουραστεί. Αναφέρει σχετικά:

[...]Τώρα, ας πούμε, και μετά το Θ.Π. το βάζω όλο μαζί το πακέτο, όχι ένα διάστημα υπήρχε το θέατρο πιο πολύ οπότε κάλυπτε αυτό το κομμάτι κατά ένα τρόπο, τώρα δεν υπάρχει πάρα πολύ παιχνίδι, δηλαδή, το παιχνίδι μου είναι πιο πολύ να διαβάσω παραμυθάκια και να τα φανταστώ και να σκεφτώ τι θα κάνω με τα παιδάκια που δουλεύω, πλατσούρισμα στη θάλασσα και μασκούλες, είναι πιο, σαν εγώ να είμαι το μέσο για, το μέσο; Σαν εγώ να διευκολύνω κάπως το παιχνίδι, δηλαδή, θα παίξω με τα παιδάκια των φίλων μου, τον ανιψούλι μου με τα παιδιά στο γραφείο, το δικό μου παιχνίδι που είναι τώρα; Τώρα σε αυτή τη φάση είναι η χορωδία, η χορωδία; Η ομάδα αυτή που αυτοσχεδιάζουμε και πάω εκεί και κάνουμε μαλακιούλες, καταλαβαίνεις, κάνουμε, αυτοσχεδιάζουμε. Τι άλλο παιχνίδι έχω; Α, χθες είχα μια καταπληκτική ημέρα παιχνιδιού. Να σαν, σαν, το παιχνίδι και η διασκέδαση να είναι ένα μωρέ, δεν μπορώ να το διαχωρίσω εύκολα, δηλαδή, και αυτό το, αυτό το κομμάτι της κοινωνικότητας που έχει, του έχω μια παιγνιώδη διάθεση, χθες, ας πούμε, μαζετήκαμε και έφευγε η (όνομα φίλης) και ο (όνομα φίλου) και θα τους αποχαιρετούσαμε, πήγαμε να πιούμε καφεδάκι και τελικά καταλήξαμε να πίνουμε σφηνάκια μεσημεριάτικο, πρωινιάτικο και μετά πήγε όλη η μέρα έτσι, κάνοντας χαζά, την έχω βάλει ως μέρα

παιχνιδιού παρότι δεν υπήρχε παιχνίδι-παιχνίδι υπήρχε αυτή η διάθεση, αλλά δεν υπάρχει πολύ το παιχνίδι σαν παιχνίδι στην ζωή μου, να υπήρχε η (όνομα εμψυχώτριας Θ.Π.), αυτό το χειμώνα, υπάρχει η χορωδ... τώρα η ομάδα που τραγουδάμε, τι άλλο μπορώ να βάλω σαν παιχνίδι δικό μου; Και αυτές οι στιγμούλες ρε παιδί μου ξέρεις, βρίσκεσαι, που παίζεις, που μοιράζεσαι πραγματάκια, παίζεις χαρτάκι, ας πούμε, άγγελους, νεράιδες, δεν στα έχω πει αυτά, θα στα πω [...]καλύπτεται αυτά τα χρόνια είναι και οι ομάδες του (όνομα ψυχοθεραπευτή) που οκ υπάρχει και μια ψυχοδραματική έτσι που την λες παιγνιώδη, δηλαδή όλο και κάτι υπάρχει είναι σαν πιο ώριμη περίοδος ξέρεις που είναι τακ-τακ-τακ-τακ, σαν να το, σαν να είναι το παιχνίδι ο χρόνος για τον εαυτό, ρε παιδί μου, σαν να το επιδιώκεις και να το ενσωματώνεις, λίγο πιο συγκεκριμένο, δεν μπορεί να είναι τόσο ωραίο και διάχυτο, είναι, είναι ένα επιπλάκι, το φέρνεις από εδώ, το πας από εκεί. Πώς να το πω; Ναι, το παιχνιδάκι, σαν μαξιλαράκι, το βάζεις λίγο στο αυτό, σε μαλακώνει, λίγο στην πλατούλα, λίγο σε κανα γονατάκι, στανιάρεις [...]

Στο στάδιο του μέλλοντος φαντάζεται πως το παιχνίδι της θα συνεχίσει την ίδια περίπου πορεία με αυτή του παρόντος αλλά θα επιθυμούσε να είναι σε μεγαλύτερες δόσεις από ότι τώρα. Επίσης, φαντάζεται πως το παιχνίδι της αντί να είναι σαν μαξιλαράκι, στο μέλλον θα είναι ένα στρώμα, ακόμα πιο άνετο, δηλαδή, και ακόμα πιο ξεκούραστο. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]και στο μέλλον κάπως έτσι το φαντάζομαι ή λίγο περισσότερο θα το ήθελα η αλήθεια είναι αλλά το φαντάζομαι έτσι σαν συνειδητή επιλογή που την καθορίζω εγώ και ανάλογα με τον χρόνο και τα πράγματα, δηλαδή, φαντάζομαι θα ξαναμπεί θεατράκι, μουσικούλα, και τέτοια αλλά πάλι, δεν μπορώ να το φανταστώ όλο, το φαντάζομαι σαν ένα στρωματάκι να το βάλω, όχι μαξιλαράκι, σαν στρωματάκι φουσκωτό, ξέρεις που πλέει στη θαλασσίτσα [...]Το βάζεις και στην παραλία, το βάζεις και στο μαρμαράκι εδώ, κάπως έτσι.[...]

7.2.11.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Χαράς

Σύμφωνα με την Χαρά στο παρακάτω ιχνογράφημα (Ιχνογράφημα 11), η πρώτη φιγούρα από αριστερά, απεικονίζει τον παιδικό παιχνιδιάρικο εαυτό της. Απεικονίζεται με ένα παιδάκι που έχει το κεφάλι του στα πόδια του, και φοράει κόκκινα ρούχα. Στο στάδιο αυτό όλα είναι παιχνίδι και συγγέονται με τη ζωή, για αυτό και παίζει και πολύ σημαντικό ρόλο. Η Χαρά περιγράφει σχετικά:

[...] Ζωγράφισα κάποια από τα στάδια, δηλαδή, αρχικά ζωγράφ..., δεν ζωγράφισα αυτό που δεν θυμάμαι γιατί δεν θυμάμαι, το προσχολικό που έλεγα, ζωγράφισα τα πρώτα, τα, λίγο πριν το σχολείο και λίγο μετά, που όλα μαθαίνονταν μέσα από ένα παιχνίδι και που πολύ μπλεκόταν το παιχνίδι με τη ζωή και ήταν λίγο συγκεχυμένα και πολύ σημαντικό και πάρα πολύ μεγάλο ρόλο και στον χρόνο και σε όλα και είναι αυτό το παιδάκι που είναι ανάποδα γιατί είναι όλα ένα παιχνίδι και δεν ήξερα πως αλλιώς να το κάνω, αυτά [...]. Κινητικό παιχνίδι, γνωρίζω το σώμα μου, τους άλλους, φανταστικό παιχνίδι, όλα μαζί, πολύ παιχνίδι, όλα τα παιχνίδια [...].

Το δεύτερο στάδιο που απεικονίζεται με την δεύτερη από αριστερά φιγούρα, είναι το στάδιο των χρόνων του Γυμνασίου και του Λυκείου, όπου τα παιχνίδια έχουν μειωθεί. Το κοριτσάκι που απεικονίζει τον παιχνιδιάρικο της εαυτό σε αυτό το στάδιο, δεν έχει καθόλου χρώματα και είναι λίγο σφιγμένο και σοβαρό, όπως μας λέει και η ίδια:

[...] μετά είναι τα Γυμνασιακά, Λυκειακά, μάλλον, χρόνια που ήτανε και πότε θα παίξω εγώ; Εντάξει, [...] λίγο σφιγμένο, σοβαρό[...] το δεύτερο και το πιο σοβαρό παιδάκι περισσότερο με το μυαλό του παίζει, κοινωνικά μεν, και πιο εδώ, πιο εγκεφαλικά [...].

Ιχνογράφημα 11: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Χαράς

Το τρίτο στάδιο του παιχνιδιάρικου της εαυτού είναι αυτό που απεικονίζεται με την τρίτη φιγούρα από αριστερά. Τοποθετείται στη διάρκεια των φοιτητικών χρόνων, όπου και πάλι όλα εκλαμβάνονται ως παιχνίδι, και που όπως μας αναφέρει θυμίζει λίγο το πρώτο στάδιο του παιχνιδιάρικου της εαυτού. Η φιγούρα αυτή είναι πολύ μεγαλύτερη από τις προηγούμενες, είναι απλωμένη στον χώρο, έχει κόκκινα ρούχα και από τα χέρια φεύγουν κίτρινες δέσμες. Όπως περιγράφει:

[...]μετά είναι τα φοιτητικά, τα πρώτα φοιτητικά χρόνια που είναι ξέρεις ένα άπλωμα στο χώρο και στο χρόνο και είναι τα πάντα παιχνίδι και το πως βιώνεις τον εαυτό σου, τους άλλους, το διάβασμα, το Πανεπιστήμιο, το, το θέατρο, το όλο, όλο ένα παιχνίδι, ένα ενιαίο και θυμίζει και την πρώτη ζωγραφιά λιγάκι ε; [...].

Το τέταρτο στάδιο του παιχνιδιάρικου της εαυτού, όπου περιγράφεται το παρόν αλλά και το μέλλον μαζί, απεικονίζεται ιχνογραφικά με το τελευταίο σχήμα, όπου το παιχνίδι είναι ένα μαξιλαράκι στο οποίο τοποθετεί τον εαυτό της για να ξεκουραστεί. Το μαξιλαράκι αυτό ο παιχνιδιάρικος εαυτός της μπορεί και αυξομειώνει το μέγεθός του ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε περιόδου. Με αυτή την ελαστικότητα η Χαρά θέλει να δείξει ότι το παιχνίδι είναι πια μια συνειδητή ανάγκη και επιλογή, την οποία καλύπτει με διάφορους τρόπους ανά περιόδους, όπως για παράδειγμα μέσω του Θ.Π. ή της χορωδίας. Επίσης, πιστεύει πως ανάμεσα στους πολλούς ρόλους μέσα στους οποίους μπαίνει ως ενήλικας, καταφέρνει να μπαίνει και στον ρόλο του μικρού παιδιού, που υπήρξε κάποτε, και να φροντίζει αυτό το παιδί, δίνοντάς του το μαξιλαράκι του παιχνιδιού. Όπως αναφέρει:

[...]Και μετά είναι το..., παρέλειψα την κατάθλιψη, και πήγαμε μετά στο, σε αυτό που, στον χώρο που έχει τώρα στη ζωή μου και πιστεύω ότι θα έχει και στο μέλλον, που είναι ένα πολύχρωμο μαξιλαράκι που αυξομειώνεται ανάλογα με το, την δίνη της ζωής και τον χρόνο που υπάρχει και τις ανάγκες και τις υπόλοιπες απαιτήσεις από τριγύρω και αλλά έχει την δυνατότητα να αυξηθεί να φουσκώσει, να φουσκώσει, να

φουσκώσει, να ελαττωθεί αλλά παραμένει ένα μαξιλαράκι που ανακουφίζει και που είναι πολύχρωμο και ευχάριστο και χρήσιμο και τα λοιπά, και τα λοιπά. [...] Αυτό, από εκεί το φουσκός το φυσάμε, αέρας είναι αυτός. [...] Το φουσερό του, πότε φουσκώνει και πότε ξεφουσκώνει. Δεν είναι σταθερό, είναι ανάλογα με τις ανάγκες, πρέπει να χωράει στην υπόλοιπη ζωή. [...] Ναι, σαν να είναι πιο συνειδητό πια και να το, να το προσπαθώ να το ενσωματώνω και να, να είναι πιο επιλογή, αν μπορώ να το πω, το επιλέγω, πότε, πως, με ποιο τρόπο, πέρσι, ας πούμε, έψαχνα πάρα πολύ να βρω, λέω τι θα κάνω; Θα κάνω κάτι έχω ανάγκη, βρέθηκε το Θ.Π. φέτος, βρήκα την ομάδα αυτή τις φωνές, να τραγουδάμε, το ψάχνω, ψάχνω να βρω ποιος είναι ο τρόπος ο σωστός για εμένα, τι χρώμα θέλω να βάλω σε αυτό το μαξιλαράκι φέτος. Είναι συνειδητή επιλογή, όχι το ελέγω, αλλά σαν, το επιδιώκω.

-...Και έτσι φαντάζεσαι ότι θα είναι και στο μέλλον ε;

-Μχ[...] τώρα που το σκέφτομαι μου είπες το παιδάκι μέσα το οποίο το ξέχασα τελείως όσο το ζωγράφιζα αλλά τώρα το βλέπω, δηλαδή, το παιδάκι μέσα στα πρώτα στάδια, τα [...] πρωτοσχολικά, τέλος πάντων, είναι, είναι αυτό το παιδάκι που κουβαλώ μέσα, δηλαδή είναι αυτές οι εμπειρίες που καθορίζουν τα υπόλοιπα, μετά, πολύ παραμελημένο το παιδάκι μέσα από το καταπιεστικό σχολείο και τις υποχρεώσεις και αυτά, μετά ξαναβγαίνει στην επιφάνεια και είναι, σαν να, σαν να, σαν να ενηλικιώνεται αυτό το παιδάκι, σαν να παίρνει κάτι, δίνει κάτι, δίνει κάτι στην ενηλικίωση μάλλον, αυτή την χαρά του παιχνιδιού και μετά σαν να, σαν να είναι ένας ρόλος, σαν να μπαίνει σε μια θέση δεν είναι τα πάντα, είναι ένας ρόλος κι αυτός, μαζί με όλους τους άλλους, με όλες τις υπόλοιπες ευθύνες, ενηλικίωση, ξέρεις, οκ, υπάρχουν πολλά πράγματα υπάρχει και το μικρό μας το παιδάκι που έχουμε πάντα ένα μαξιλαράκι να το φροντίσουμε και να του κάνουμε γούτσου-γούτσου αλλά συνειδητά ότι εμείς το φροντίζουμε, είναι ένας ρόλος, δεν είμαι εγώ, δεν τρελαίνομαι, αυτό[...]

7.3.11.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Χαράς

Ακολουθώντας την πορεία της ζωής της Χαράς παρατηρούμε πως για την ίδια υπήρξαν πολύ σημαντικά τα φοιτητικά της χρόνια, κατά τα οποία έζησε μακριά από την οικογενειακή της εστία και κυρίως μακριά από την μητέρα της. Η επιστροφή της στο πατρικό της σπίτι ήταν αρκετά δύσκολη και βλέπουμε πως μέσα από τις δραστηριότητες που επέλεξε να κάνει εκείνη την περίοδο κατάφερε να πλησιάσει σε μια ισορροπία με τον εαυτό της και να διώξει το μαύρο σύννεφο που υπήρχε πάνω από το κεφάλι της, δηλαδή, την μητέρα της, τις αφηγήσεις της και την πιεστική συμπεριφορά της. Οι σπουδές της, στην ψυχολογία, το θέατρο, τα τέσσερα χρόνια Θ.Π. και η ψυχοθεραπεία, την βοήθησαν να δουλέψει όσα την δυσκόλευαν, την έκαναν πιο δυνατή, και την προετοίμασαν ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει μια ακόμα δυσκολία, την αρρώστια και τον θάνατο του πατέρα της. Ύστερα, από όλα αυτά η Χαρά πιστεύει ότι έχει βρει τις ισορροπίες μέσα της και ότι έχει βάλει όρια σε ότι και όσους της δυσκολεύουν την ζωή. Τα τέσσερα χρόνια του Θ.Π. και τις λειτουργίες του για την Χαρά, θα πρέπει να τις δούμε υπό το πρίσμα όλων αυτών των γεγονότων, συναισθημάτων και βιωμάτων. Έτσι, παρατηρούμε ότι το Θ.Π. την βοήθησε, μαζί με όλες τις υπόλοιπες δραστηριότητες που αναφέραμε, να διώξει αυτή την αίσθηση του μαύρου σύννεφου πάνω από το κεφάλι της. Επιπλέον, το Θ.Π. ήταν για αυτήν μια «ανάσα ζωής», όπως μας αναφέρει, εκεί βρήκε τον χώρο και τον χρόνο να εκφράσει τον πόνο της και την χαρά της και να τα μοιραστεί με άλλους, καθώς και να παρατηρήσει καλύτερα τον εαυτό της και τους άλλους. Επίσης, κατάφερε να υπερασπιστεί για πρώτη φορά τις απόψεις της και να αισθανθεί δυνατή, ενώ μέχρι τότε αισθανόταν πολύ αδύναμη και αυτό τη βοήθησε ως προς το να μάθει να βάζει όρια, να λέει «όχι» και για αυτό το όχι να μην νιώθει ενοχές

Πίνακας 11. Λειτουργίες Θ.Π. για Χαρά

1. Έκφραση συναισθημάτων και μοίρασμα με συμπαίχτες
2. Βοήθεια ως προς την υπεράσπιση των απόψεών της και απενεχοποίηση των «όχι» της.
3. Βοήθεια ως προς το να νιώθει πιο δυνατή
4. Εύρεση ισορροπιών
5. Παρατήρηση του εαυτού και των άλλων

7.2.12. Υποκείμενο Εύη (ΑΒ)

Η Εύη είναι 20 χρονών και είναι δευτεροετής φοιτήτρια στο Παιδαγωγικό τμήμα προσχολικής εκπαίδευσης. Γεννήθηκε και μεγάλωσε σε μια πόλη της Κρήτης. Ο πατέρας της είναι σωφρονιστικός υπάλληλος και η μητέρα της ασχολείται με τα οικιακά και έχει έναν μεγαλύτερο αδερφό και δύο μικρότερους. Ήρθε σε επαφή με το Θ.Π. για πρώτη φορά φέτος, και συμμετείχε ως μέλος στην ομάδα του Θ.Π. κατά την χειμερινή περίοδο. Εμείς πήραμε συνέντευξη από την Εύη μετά το τέλος των συναντήσεων της ομάδας.

7.2.12.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Εύης

Το **πρώτο κεφάλαιο** στη ζωή της Εύης είναι αυτό της νηπιακής της ηλικίας την οποία δεν θυμάται καλά. Γνωρίζει πως ήταν αγοροκόριτσο και γλωσσού, δυνατή και «τσαμπουκαλού», κυρίως από τις αφηγήσεις των άλλων. Όπως αναφέρει:

[...]γενικότερα ήταν η φάση του νηπιαγωγείου που, γενικότερα θυμάμαι ότι ήμουνα πολύ έτσι δυνατή, μου έλεγαν, με έλεγαν όλοι γλωσσού, τσαμπουκαλού, ε, ήμουνα αντράκι, ίσως να οφείλεται το ότι δεν έκανα παρέα με κορίτσια έκανα μόνο με αγόρια και ίσως αυτό με έχει κάνει πιο πολύ αντράκι[...]

Το **δεύτερο κεφάλαιο** τοποθετείται στην περίοδο των χρόνων του δημοτικού σχολείου. Τα χρόνια αυτά ήταν αρκετά ευχάριστα, με έντονα όμως συναισθήματα ιδιαίτερα προς τις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού όπου αρχίζει να αισθάνεται περισσότερο κορίτσι και να γίνεται, όπως αναφέρει και η ίδια περισσότερο συναισθηματική και να κλαίει πιο εύκολα. Το έναυσμα για την αλλαγή αυτή της το έδωσε ένας ανεκπλήρωτος έρωτας.

[...]Γενικότερα, ήτανε ωραία, ήτανε μια ωραία εποχή, αλλά με πολύ έντονα συναισθήματα τα πρώτα πιο έντονα συναισθήματα. [...]έβαζα πολύ μαύρο, πολύ έτσι κόκκινα, δεν είχα εγώ ροζ, ούτε Barbie, ούτε τίποτα από αυτά και όταν στο δημοτικό και ειδικά πέμπτη προς έκτη τάξη που έβαλα και καλά χρώμα στη ζωή μου κι αυτά και άρχισα να είμαι πιο συναισθηματική, να κοιτάζω τον ουρανό και αυτά, μου λέγανε δεν είσαι εσύ αυτή που ήσουν πριν και τότε ήταν που μου είπαν και οι δικοί μου και οι γονείς και τα παιδιά που έκανα τότε παρέα ότι άρχισα να γίνομαι πιο συναισθηματική επειδή έκλαιγα πιο εύκολα, έπαψα δηλαδή, να είμαι η γλωσσού, σου λέω τώρα απλώς τι μου έχουν πει και οι άλλοι, τα έχω βιώσει και τα ξέρω, αλλά στα λέω με πιο σιγουριά επειδή μου τα έχουνε πει και οι άλλοι[...]με το αγόρι, τον ήθελα και είχαμε σχέση, ε, και εκεί η κοπέλα άρχισε να του λέει άσχημα πράγματα και τελικά χωρίσαμε και μετά τα βρήκανε αυτοί και τότε νομίζω ότι είχα περάσει έτσι στεναχώρια, ήτανε στην πέμπτη και έκτη που άρχισα να αλλάζω και ο λόγος που αυτός με απέρριψε, όταν που το πε, μου λέει, δεν θέλω να ξανά είμαστε μαζί, επειδή, ξέρω 'γω είσαι πολύ αγόρι, είσαι πολύ αντράκι, και εγώ θέλω κάτι πιο γυναικείο, να αυτή με τα χρώμα, με τα, να βάφει τα νύχια της, δαχτυλίδια, σκουλαρίκια, και τέτοια. Και μετά άλλαξα, και καλά προσπάθησα να γίνω σαν και εκείνη[...].

Το **τρίτο κεφάλαιο** στη ζωή της Εύης ξεκινάει από τα χρόνια του Γυμνασίου και φτάνει μέχρι και την δευτέρα Λυκείου. Σε αυτό το κεφάλαιο, εξ αιτίας μιας άλλης μεγαλύτερης ερωτικής απογοήτευσης η Εύη πέρασε δύσκολες στιγμές. Θυμάται τον εαυτό της να κλαίει σε όλη τη διάρκεια της εφηβείας της, μέρα και νύχτα.

[...]Γενικότερα, δηλαδή, σηκώνομαι το πρωί, όσο αφορά, τώρα το Γυμνάσιο, σηκώνομαι το πρωί, έκλαιγα, κλάμα, μέχρι να πάω σχολείο [...]έκλαιγα νυχθημερόν, να υπήρχανε βραδιές που μόνο έκλαιγα, πολύ κλάμα. Δεν ξέρω γιατί μου στοίχισε τόσο πολύ αλλά το θυμάμαι πολύ έντονα αυτό[...]

Παράλληλα, τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς της περνούσαν και αυτά αρκετά δύσκολες στιγμές, με τα δύο της αδέρφια να αρρωσταίνουν συνέχεια, με την αδερφή του πατέρα της να είναι, επίσης, άρρωστη και με τους γονείς της και την ίδια να τρέχουν από το ένα νοσοκομείο στο άλλο. Επιπλέον, οι δικοί της θεωρούσαν ότι είναι «αντράκι» και αντέχει και ότι μπορεί να καταφέρνει να ξεπερνάει μόνη της τα προβλήματά της. Επίσης, και η ίδια θεωρούσε ότι δεν θα έπρεπε να βαραινεί με τα δικά της προβλήματα τους γονείς της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]αλλά όπως σου είπα ήμουν πιο πολύ αντράκι, αυτοί νόμιζαν ότι τα κατάφερα και μόνη μου, δηλαδή, από μικρή, δεν ήμουν παραμελημένη, απλά ήμουν μόνη μου, μικρή τα έκανα όλα μόνη μου, έτσι κλειδωνόμουν στο δωμάτιο για τρεις ώρες, έκλαιγα τρεις ώρες, μετά θα σταματούσα, θα ηρεμούσα, έβγαινα έξω, μπορεί για μισή ώρα, δεν καθόμουν παραπάνω με τους δικούς μου γιατί σου λέω όλη μέρα έκλαιγα. Έβγαινα για λίγο τους έβλεπα τρώγαμε μαζί, όλα αυτά, χα, χα, χα, χα, χα, χου, και ξανάβαζα τα κλάματα πάλι και γενικότερα επειδή ήμασταν και τέσσερα παιδιά, τρία μέχρι, μέχρι, όχι τέσσερα ήμασταν, γιατί είχε έρθει και ο αδερφός μου ο μικρότερος, είχε πολλές ευθύνες η μαμά μου, μετά ήρθε και η αρρώστια της θείας μου η οποία ήτανε και μόνη της και ήρθε και αυτή στο σπίτι και κάθε όλο που χρόνο είχαν να μου δώσουνε, οπότε δεν πολύ καταλάβαιναν τι μου συνέβαινε, τη μια άρρωστοι, γιαγιάδες, παππούδες, την άλλη η θεία μου με καρκίνο, να το κρύβουμε από το υπόλοιπο σόι, χίλια δυο πράγματα, είχανε τόσα πολλά στο μυαλό τους, που [...]δεν προλάβαιναν. [...] Έχω έναν μεγαλύτερο αδερφό και δύο μικρότερους, το θέμα είναι ότι ο μεγαλύτερος, ήτανε λίγο κοντούλης, ήτανε λίγο καχεκτικός και τον τρέχανε στα νοσοκομεία, στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και ήτανε το πιο καλομαθημένο γιατί είχε απαιτούσε την απαραίτητη φροντίδα, για αυτό μεγάλωσα και λίγο μόνη μου, μετά ήρθε το επόμενο που όλων των ειδών τις αλλεργίες, όλων των ειδών τα σοκ, τα πάθαινε αυτός, μια στιγμή καθόταν στο καναπέ, έμενε έτσι και τον τρέχαμε στο νοσοκομείο, δηλαδή, δεν προλαβαίναμε να..., πολλές γιορτές και αυτά ήτανε να στο νοσοκομείο, Χριστούγεννα και Πάσχα, λίγα πράγματα θυμάμαι γιατί ήμασταν στο νοσοκομείο γενικότερα. Το πιο τραγικό και αυτό που..., πέρασα πολλά σοκ, στην έκτη δημοτικού και πιο πολύ στην πρώτη γυμνασίου, γιατί από τη μια γεννούσε η μαμά μου και από την άλλη μας λέγανε ότι δεν ξέρουμε αν η θείας σας, η θεία μου θα ζήσει, και έτρεχε ο μπαμπάς μου από το ένα νοσοκομείο να ξεγεννάει η μαμά μου και στο άλλο να κάνουν την τελική εγχείρηση στη θεία μου, δηλαδή, [...] ήτανε πολλά και έτσι δεν είχανε τον χρόνο να μου δώσουν να καταλάβω, αλλά γενικότερα δεν ήτανε, ότι δεν ήτανε κοντά μου, δεν μπορώ να το πω αυτό, με στήριζαν αλλά όσο μπορούσανε, δεν ζητούσα και εγώ παραπάνω γιατί δεν γινότανε[...]

Το **τέταρτο κεφάλαιο** στη ζωή της ξεκίνησε από την τελευταία τάξη του Λυκείου και τελείωσε μετά το τέλος του πρώτου έτους στο Πανεπιστήμιο. Στο Λύκειο η αλλαγή μέσα της έγινε όταν άρχισε να συνειδητοποιεί πως δεν μπορεί να περάσει άλλο τη ζωή της κλαίγοντας και πως πρέπει να συνεχίσει την ζωή της. Έτσι, συνάπτει μια ερωτική σχέση ενώ παράλληλα διαβάζει αρκετά λόγω των Πανελληνίων εξετάσεων. Όταν περνάει στο Πανεπιστήμιο, ξεκινάει μια καινούργια σχέση με έναν μεγαλύτερο σε ηλικία σύντροφο. Η Εύη αισθανόταν πως η σχέση αυτή δεν θα ήταν αποδεκτή από την κοινωνική της περίγυρο και τις φίλιές της, οι οποίες την έκριναν πολύ αυστηρά και τις κολλούσαν διάφορες «ταμπέλες» και έτσι, κράτησε τη σχέση αυτή μυστική και ύστερα από λίγο καιρό την διέκοψε.

[...]μετά υπάρχει ένα ξεχωριστό κεφάλαιο που είναι από την Τρίτη λυκείου, ως το πρώτο έτος, όλο το πρώτο έτος που[...]Του Πανεπιστημίου, όπου εκεί ήταν οι πρώτες μεγάλες αποφάσεις, έκανα την πρώτη σοβαρή, μέσα σε εισαγωγικά σχέση[...]ήθελα αυτό το παιδί, που ήθελα από το γυμνάσιο, αλλά εντάξει δεν μπορούσα να κλαίω μια ζωή, τρία χρόνια έκλαιγα, του πούστη, κάποια στιγμή έπρεπε να σταματήσω, και 'γω λέω εντάξει τι θα κάνω. Και πως δεν έκανα καμιά τρέλα ήθελα και να ξέρα πως κρατήθηκα. Εντάξει, πέρασαν πολύ γρήγορα αυτά τα χρόνια και μετά ήρθε, το Πανεπιστήμιο, όπου τα έφτιαξα με έναν μεγαλύτερο ο οποίος είναι από το χωριό και είχα πιο πολύ το άγχος μη το μάθουνε, γιατί ήτανε[...]μεγαλύτερος, το θέμα ήτανε ότι δεν μπορούσα να το πω και στις φίλες μου[...]

Το **πέμπτο κεφάλαιο** στη ζωή της ξεκινάει με το τέλος αυτής της σχέσης και φτάνει μέχρι το παρόν. Την εποχή που πήραμε την συνέντευξη από την Εύη μόλις είχε τελειώσει το εαρινό εξάμηνο του δεύτερου έτους της σχολής της, καθώς και το σεμινάριο του Θ.Π. Βίωνε δύσκολες στιγμές εξ αιτίας δυσάρεστων φιλικών και ερωτικών σχέσεων που την πλήγωσαν πολύ, όπως όμως μας αναφέρει η ίδια προσπαθεί να βλέπει τη ζωή πια πιο αισιόδοξα:

[...]από το τώρα δεύτερο έτος, αυτό που διανύουμε τώρα, μπορώ να το χαρακτηρίσω πάλι ως μια μεταβατική περίοδος, η οποία πάλι έχει πολύ στεναχώρια αλλά υπάρχει και μια αισιόδοξία, σαν τίτλο θα 'βαζα, δηλαδή, μεταβατική περίοδος αλλά με αισιόδοξία[...]έχω δει ότι οι άλλοι με κρίνουν πολύ αυστηρά [...]Αμέσως την ταμπέλα της καχύποπτης, να σου πω, έχω πληγωθεί πολύ, έχω αλλάξει πολλές παρέες γιατί πάντα ή θα με κουτσομπόλευαν ή θα με κατέκριναν, και αυτό, πλέον όταν ο άλλος αρχίζει και μου βάζει ταμπέλες είσαι εγωίστρια, είσαι καχύποπτη, είσαι, είσαι, είσαι, δεν θέλω να τον κρατάω στη ζωή μου. Έτσι απομακρυνθήκαμε και με την *(όνομα φίλης)*, τώρα πρόσφατα και γενικότερα έτσι ήταν όλες μου οι παρέες, δηλαδή, κάτι θα γινότανε και θα κατέληγε σε τέλος. Ναι, πολύ μελό. Αυτά τώρα, η φάση αυτή τώρα περνάει, δεν ήταν και η καλύτερη, γιατί έγινε τώρα αυτό το σκηνικό με την *(όνομα φίλης)* που με έχει επηρεάσει πολύ, είναι ότι οι φίλες μου, αυτές που είχα κρατήσει από το Λύκειο, ήμασταν παρέα, έξι-εφτά κοπέλες και μείναμε τώρα, οι τρεις, αυτές οι δύο έχουνε σχέση και δεν θέλουνε να κατέβουνε Κρήτη γιατί είναι από πάνω τα αγόρια τους και αισθάνομαι έτσι λίγο μοναξιά, είναι μετά και ο άλλος που τη μια μου στέλνει μήνυμα την άλλη του στέλνω και δεν μου απαντάει, είναι λίγο περίεργα και με αυτόν [...] και εντάξει το βλέπω πιο αισιόδοξα τώρα, δηλαδή, μετά από αυτό το σοκ που πέρασα στο γυμνάσιο, λέω εντάξει, δεν ξανά-κλαίω μια ζωή, έκλαιγα τώρα, μια-δυο βδομάδες για τον τέτοιο, αλλά λέω, δεν μπορεί έτσι να περνάει η ζωή μες το κλάμα. Και το παλεύω[...]

Πέρα από την αίσθηση που έχει η Εύη ότι οι άνθρωποι την κρίνουν αυστηρά και της κολλάν «ταμπέλες» έχει και την αίσθηση ότι οι άνθρωποι με τους οποίους συναναστρέφεται δεν την δίνουν τον απαραίτητο χρόνο και την απαραίτητη προσοχή για να εκφράσει τα συναισθήματά της και να πει αυτά που αισθάνεται. Όπως αναφέρει:

[...]όπως σου είπα άλλαξα πολλές παρέες και αυτά, δηλαδή, ήμουνα εγώ εκείνη που τους συμβούλευα, αυτοί δεν θα καθόντουσαν να με ακούσουν και αυτά και μετά όταν άρχιζα να αλλάζω έτσι τις σχέσεις, όλοι ξέρω 'γω άρχισαν αμέσως να με κατακρίνουνε, κανένας δεν καταλάβαινε γιατί το έκανα[...]αυτή τη στιγμή έτσι όπως στα λέω σε σένα δεν τα ξέρει κανένας άλλος, δηλαδή, δεν είναι, ίσως και οι άλλοι να το κάνουν αυτό, που δεν μου δίνουν πολύ χρόνο, να τους πω για εμένα ή δεν

αισθάνομαι ότι ο άλλος θα κάτσω να τα πω και θα με καταλάβει. Ξέρεις γι' αυτό τα βγάζω τώρα έτσι σε σένα[...]Ας είναι και κάτω από τη θέα της συνέντευξης[...]

Η Εύη αισθάνεται, επίσης, ότι παλεύει μέσα της με την μελαγχολική της διάθεση. Οι δύσκολες καταστάσεις που έχει περάσει και η αποτυχία που θεωρεί ότι έχει μέχρι στιγμής στις ανθρώπινες σχέσεις την κάνουν να πιστεύει πως η ίδια φταίει για ό,τι της συμβαίνει. Έτσι, συχνά νιώθει ενοχικά και προσπαθεί να κάνει συνέχεια πράγματα για να μην σκέφτεται.

[...]και επειδή θεωρώ τον εαυτό μου ένοχη για το ότι δεν μπορώ να κάνω μια σωστή φιλία, μια σωστή, έτσι σχέση, δηλαδή, μια σχέση που να έχει έναν κανονικό ρυθμό, δηλαδή, να μην ντρέπεσαι να κυκλοφορείς με τον άλλον, να μην ντρέπεσαι ξέρω 'γω να το μάθουν άλλοι, να νιώθεις σιγουριά για τον άνθρωπο που έχεις δίπλα σου και όχι ότι ξέρεις πρέπει να το χωρίσω γιατί πρέπει να συνεχίσει τη ζωή, γιατί πρέπει να πραγματοποιήσει τα όνειρά του και για αυτό σου λέω ότι δεν ξέρω να αντλώ δύναμη από τον εαυτό μου, δηλαδή, πιστεύω ότι όλοι οι άνθρωποι αντλούμε, αλλά δεν το νιώθω πάντα, έτσι με βάση τον τρόπο που σκέφτομαι, ότι αντλώ τόση δύναμη από τον εαυτό μου, για αυτό και πολλές φορές επιλέγω ή να κλαίω ή να κοιμάμαι, αλλά επειδή δεν θέλω να κλαίω άλλο, προτιμώ να κοιμάμαι, μπορεί να κοιμηθώ και δώδεκα ώρες και παραπάνω, αρκεί να, αρκεί να..., ξέρεις, εκεί κάνω όνειρα, στον ύπνο μου, αλλιώς στον ξύπνιο μου ξέρω 'γω, θα πω, δεν λέω αχ τώρα να ονειρευτώ, αλλά πρέπει να βάλω λίγο τη λογική να πω, ξέρεις κάτι, εντάξει δεν θα με πιάσει δα και του πεθαιματού, για να αρχίσω να σκέφτομαι πιο θετικά, ενώ στον ύπνο μου είναι όλα, ξέρεις, μέλι-γάλα όπως τα θέλω εγώ[...]

Στο κεφάλαιο του παρόντος η Εύη συμμετείχε στην ομάδα του Θ.Π. Πιστεύει πως αυτή η συμμετοχή της στο Θ.Π. στη συγκεκριμένη περίοδο της ζωής της, την βοήθησε ώστε να βλέπει με πιο αισιόδοξο τρόπο τα πράγματα. Επίσης, το Θ.Π. την βοήθησε να επιτρέπει στον εαυτό της να ονειρεύεται περισσότερο, που για την ίδια είναι αρκετά σημαντικό. Όπως αναφέρει:

[...]Ναι, ναι, όταν περίμενα την Δευτέρα να 'ρθει το Θ.Π., όταν έφευγα μετά το Θ.Π.. ένιωθα πολύ χαρούμενη, συναισθήματα που δεν..., πίστευα ότι η χαρά έχει μια μορφή, αλλά όταν είδα από αυτά, το νηπιαγωγείο, το Θ.Π., από έτσι διάφορα σημαντικά πράγματα που έκανα, ένιωθα ευτυχισμένη και μου άρεσε αυτό. Εντάξει, θα 'θελα να ήμουνα πιο, πιο ονειροπόλα, αυτό, από τη ζωή μου.[...]Ναι, γιατί πιστεύω όταν έχεις πολλά όνειρα και από τη ζωή σου και αυτά, την ζεις, τα παίρνεις όλα πιο εύκολα και όλα τα στολίζεις, βάζεις δηλαδή, τις κατάλληλες γιρλάντες, τα χρώματα, φρου φρου, και το πιο άσχημο μπορείς να το κάνεις πολύ όμορφο, που το κάνει αυτό το Θ.Π., δηλαδή, μπήκα σε έναν άλλο τρόπο σκέψης με το Θ.Π., για αυτό θα 'θελα να το συνεχίσω, τι άλλο τώρα να σου πω[...]σου λέω για εμένα έκανα εκπληκτικά άλματα και αν αυτό το καλοκαίρι που ε, εντάξει, έχω δύσκολες φάσεις όπως έχουμε όλοι, περνάω πιο θετικά, πιο αισιόδοξα, το οφείλω και στο Θ.Π. γιατί...τα βλέπεις αλλιώς. Και είναι πολύ μαγικό αυτό[...]

Η συμμετοχή της στο Θ.Π. την βοήθησε και σε άλλους τομείς, όπως στο να ξεπεράσει ως ένα βαθμό τη συστολή της και να εκφραστεί με τρόπο δημιουργικό χωρίς να αισθάνεται ότι κάποιος την προσβάλλει, ότι της βάζει ταμπέλες ή την κρίνει, όπως, είδαμε ότι αισθάνεται να συμβαίνει στην καθημερινή της ζωή. Αυτό για την Εύη είναι ένα μεγάλο άλμα, όπως μας αναφέρει. Επίσης, όπως είδαμε και προηγουμένως ενώ στην καθημερινή της ζωή αισθάνεται πως οι άνθρωποι δεν της δίνουν τον χρόνο να ακούσουν αυτά που έχει να τους πει, στο Θ.Π., της δόθηκε η ευκαιρία να εκφράσει μπροστά σε άλλους αυτά που αισθάνεται, να εκφράσει δηλαδή

συναισθήματα τα οποία δεν τα έχει μοιραστεί ούτε με τα πιο κοντινά της άτομα και αυτό, επίσης, ήταν πολύ σημαντικό για την ίδια. Αναφέρει σχετικά

[...]βγάζεις όλα αυτά που προσωπικά εγώ τα είχα κρυμμένα μέσα μου καλά, δηλαδή, είμαι πολύ ντροπαλή, πολύ δειλή, πολύ..., πολλά πράγματα και για μένα ήτανε μεγάλο κατόρθωμα κάτι που για τον άλλον μπορεί και να μην ήταν και τίποτα, δηλαδή και μόνο το γεγονός ότι θα 'πρεπε να σκεφτούμε ένα ποίημα και να το πούμε μπροστά σε άτομα τα οποία ο ένας είναι καθηγητής, ο άλλος είναι..., να έχει τελειώσει, όλα αυτά δηλαδή, ήταν κάτι παραπάνω από ότι ήμουν εγώ, όχι με την έννοια ξέρω 'γω, θα υποτιμήσει, αυτό, αλλά λες ο άλλος έχει γράψει τόσα βιβλία, έχει ένα οίστρο, η άλλη είναι εμψυχώτρια, έχουν όλοι κάτι, ξέρανε για αυτό, ξέρατε, μετά μου είχατε δώσει την εντύπωση όλοι ότι στο Θ.Π. αυτό που είχαμε παρακολουθήσει όλοι μαζί, ότι όλοι πάνω-κάτω ξέρετε τι είναι και όταν μια στιγμή εγώ έπρεπε να πω σε τόσα άτομα κάτι δικό μου, κάτι που θα βγει από μέσα μου, δίσταζα, και δίσταζα γιατί σου λέω, πιστεύω ότι οι άνθρωποι δεν μου είχαν δώσει την ευκαιρία για να δείξω τι πραγματικά αισθάνομαι τι είμαι και τώρα εκεί στο ζητάνε με τρόπο χωρίς να σε προσβάλει ο άλλος, αλλά με τρόπο δημιουργικό, λες, ωχ, τώρα τι κάνω εδώ; Λέω εγώ δεν τα έχω πει αυτά, ξέρεις στα κοντινά μου πρόσωπα, να κάτσω να πω τώρα σε αυτούς που τους βλέπω μόνο εδώ, δηλαδή το είδα και κάπως έτσι και ήταν έτσι μεγάλα άλματα για εμένα. [...]

Η Εύη αισθανόταν ότι στο Θ.Π. πολύ συχνά, η ίδια έκρινε αυστηρά τον εαυτό της και δεν αφηνόταν να παρασυρθεί εύκολα, ενώ κρυβόταν πίσω από μια σοβαροφάνεια. Με άλλα λόγια, θεωρεί ότι ο ίδιος της ο εαυτός ήταν εμπόδιο. Προς το τέλος όμως του σεμιναρίου άρχισε να απελευθερώνεται περισσότερο και να ξεπερνάει, ως ένα βαθμό αυτές τις δυσκολίες της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]Κάποιες φορές ήταν εμπόδια ο ίδιος μου ο εαυτός γιατί δεν είχα θάρρος [...] ενώ ξέρω 'γω ήθελα να συμμετέχω πιο ενεργά, έτσι όταν χωριζόμασταν ειδικά σε μικρές ομάδες και παρουσιάζαμε εκεί ντρεπόμουν πάρα πολύ και έτσι κάποιες φορές δεν μπορούσα να είμαι τόσο πολύ ο εαυτός μου και μου αρέσουν οι άνθρωποι που έχουν χιούμορ, εγώ δεν έχω αλλά γενικότερα βλέπω ότι κρύβομαι πίσω από μια σοβαροφάνεια που κάποιες φορές δεν..., δεν την θέλω. Πιο πολύ αυτό, με τον εαυτό μου, δηλαδή, ήτανε εμπόδιο ο εαυτός μου και η άποψη που είχα για τον εαυτό μου. Εντάξει δεν το ξεπέρασα τελείως αλλά μέχρι ένα βαθμό, ειδικά προς το τέλος έκανα πιο μεγάλα βήματα που τουλάχιστον στην αρχή, δεν θα κάνω τίποτα και να δηλαδή σκεφτώ με παλιά καμία σχέση[...]

-...Είσαι ευχαριστημένη από τον τρόπο που παίζεις τώρα;[...]

-Όχι και πάρα πολύ γιατί αυτό που σου είπα και με το Θ.Π. πάντα είχα κάτι να..., να σκιάζει όλα αυτά τα θετικά που ένιωθα, δηλαδή, ένας φόβος, να μη δείξω αυτό που είμαι, να μην κάνω κάτι που δεν θα είναι αποδεχτό από τους άλλους, αλλά σιγά-σιγά έμαθα να απελευθερώνομαι, όσο περνούσε ο καιρός και πάνω από όλα χάρις στο Θ.Π., δεν το ξεχνάω, ναι, βέβαια, σου λέω ήτανε κορυφή αυτό για εμένα.[...]

Παρόλα αυτά, η Εύη πιστεύει ότι αν και ο εαυτός της στάθηκε εμπόδιο κάποιες φορές, άρχισε να έχει καλύτερη επαφή μαζί του, να τον γνωρίζει καλύτερα, να τον αποδέχεται περισσότερο και να λειτουργεί με βάση των επιθυμιών και όχι με βάση τα «πρέπει». Αναφέρει σχετικά:

[...]Όπως σου έλεγα μπορεί να φοβίζεται λίγο κάποια συναισθήματα, αλλά πάνω από όλα έχεις επαφή με τον ίδιο σου τον εαυτό, ενώ είσαι με τόσα άλλα άτομα τα βιώνεις, τα αντιλαμβάνεσαι ότι είναι στον χώρο, είσαι και εσύ αλλά ασχολείσαι πιο πολύ με τον εαυτό σου, δεν το κάνεις..., το κάνεις υποσυνείδητα πιο πολύ, δεν το κάνεις να εγωιστικά, απλά είναι έτσι το Θ.Π. που γνωρίζεις πρώτα εσένα αλλά παράλληλα και

τους άλλους, δηλαδή, για εμένα είναι κάτι το μαγικό αυτό, την ίδια στιγμή που βλέπεις ότι εσύ αυτό το πράγμα το αντιλαμβάνεσαι έτσι καταλαβαίνεις ότι, αυτό το αντιλαμβάνεσαι εσύ με αυτόν τον τρόπο και βλέπεις και παράλληλα γύρω σου ότι το αντιλαμβάνεται με μια άλλη πλευρά η οποία αυτή η άλλη πλευρά δεν σε επηρεάζει αρνητικά, δεν είναι όπως άλλα πράγματα που ξέρω 'γω κάνεις κάτι και το ανακαλύπτει, κάνει κάτι και ο άλλος και λες, αχ μωρέ να το κάνω και εγώ έτσι. Κρατάς την διαφορετικότητά σου, δεν σε επηρεάζει, τουλάχιστον εγώ αυτό το ένιωσα ότι, το να πει ο άλλος ότι αυτό το ποτήρι είναι κανάτα και εγώ το είπα ότι είναι ποτιστήριο αυτό επηρεάζει κάτι, εγώ ότι πρέπει να το αλλάξω, ίσα-ίσα που καμιά φορά αυτά που θα πούνε οι άλλοι σε βοηθάνε για ακόμη περισσότερο να μπεις στον εαυτό σου μέσα.[...]Ναι, και μαθαίνεις να δέχεσαι και το διαφορετικό, δηλαδή, χωρίς να μπεις στη διαδικασία να πεις, αχ, πρέπει να το λυπηθώ, α πρέπει να το κρίνω, το δέχεσαι έτσι, έτσι όπως πρέπει να είναι όλα τα θέματα στη ζωή μας, γιατί εντάξει όλοι λένε να μην ήμαστε ρατσιστές, να μην το ένα, αλλά βάζουμε την λογική, ενώ μέσα από το Θ.Π. δέχεσαι τη διαφορετικότητα με βάση τι σου λέει η καρδιά σου, λειτουργείς με βάση τη καρδιά σου, με βάση τα συναισθήματά σου και όχι με βάση το πρέπει, το τι έχω μάθει, το..., όλα αυτά. Και είναι έτσι πολύ ωραία. [...]

Στο μέλλον η Εύη επιθυμεί να συνεχίσει τις σπουδές της και να γίνει μια σωστή εκπαιδευτικός, ενώ παράλληλα φαντάζεται ότι θα φτιάξει μια σωστή οικογένεια. Όπως αναφέρει:

[...]Στο μέλλον, βιάζομαι πολύ να έρθει αυτό το μέλλον, και δεν ξέρω να σου πω γιατί βιάζομαι. Στο μέλλον φαντάζομαι ότι θα καταφέρω να κάνω ένα μεταπτυχιακό, όπως σου είπα, ότι θα καταφέρω να γίνω βέβαια μια καλή νηπιαγωγός, εγώ δεν έχω βλέψεις, το να γίνω καθηγήτρια, αλλά θα ήθελα μια εξειδίκευση, κάτι παραπάνω από μια απλή νηπιαγωγός, πιο πολύ για εμένα και το να μπορέσω να φτιάξω μια σωστή και καλή οικογένεια, αλλά δεν μπορώ αυτό να το χωρίσω πολύ σε κεφάλαια, γιατί δεν ξέρω αν οφείλεται σε ευκαιρίες ή σε προτάσεις που είχα αλλά νομίζω ότι αν θα γινότανε, θα γινότανε νωρίς, δηλαδή, αν θα έκανα οικογένεια και αυτά, ε, να πάω στα είκοσι τρία, εικοσιτέσσερα.[...]Ναι, βέβαια, δεν τα προγραμματίζουμε αυτά αλλά είχαν έρθει έτσι τα πράγματα που κάπως έτσι θα γινόταν, τώρα δεν ξέρω αν ισχύει ακόμη, το μάλλον θα δείξει[...]

7.2.12.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Εύης

Η Εύη χωρίζει σε στάδια παιχνιδιού τη ζωή της, ως εξής: Το πρώτο στάδιο, που σχετίζεται με την παιδική της ηλικία, είναι το στάδιο όπου το παιχνίδι είναι ελεύθερο. Με «το ελεύθερο παιχνίδι», που είναι και ο τίτλος του σταδίου αυτού, η Εύη εννοεί το παιχνίδι το οποίο δεν είναι επηρεασμένο από εξωτερικούς παράγοντες και κατά το οποίο δεν υπάρχουν συναισθήματα ενοχής, παίζει όπως η ίδια θέλει και υπάρχει ελευθερία στην σκέψη της. Όπως αναφέρει και η ίδια:

[...]Το πρώτο στάδιο είναι το ελεύθερο παιχνίδι όπου εκεί ότι μου έρθει στο μυαλό ότι όλα τα θέλω μου και όλα τα όνειρά μου, μου βγαίνουν στο παιχνίδι και ότι είναι ολόδικά μου[...]στο πρώτο είναι «το ελεύθερο παιχνίδι» [...]Το παιχνίδι αυτό που υπάρχει τέτοια ελευθερία στη σκέψη, όπου, δεν υπάρχουνε συναισθήματα ενοχής ή συναισθήματα που να πεις α, είμαι μεγάλη για αυτό ή α, δεν κάνει αυτό για εμένα ή τι άλλο; Ή ότι να έχω επηρεαστεί από κάπου που να θέλω να το απεικονίσω για να νιώσω καλά, δηλαδή, ας πούμε, μπορεί να έχω δει ένα έργο στην τηλεόραση και να θεωρώ ότι εγώ είμαι η πρωταγωνίστρια, δεν εννοώ κάτι τέτοιο, εννοώ ότι θα 'θελα ξέρω 'γω να είμαι η πριγκίπισσα γιατί αυτό μου βγαίνει από μέσα μου όχι επειδή έχω επηρεαστεί

από κάποια ταινία, ή από κάποιο έργο ή κάτι άλλο[...]Ναι, περισσότερο με την παιδική ηλικία[...]

Στο δεύτερο στάδιο, το παιχνίδι της θεωρεί ότι δεν είναι τόσο ελεύθερο όσο κάποτε, αλλά επηρεάζεται περισσότερο από τους άλλους και προσαρμόζεται περισσότερο στην πραγματικότητα. Ονομάζει το στάδιο αυτό «υπάρχει ακόμα μέσα μου το ελεύθερο παιχνίδι;» και αναφέρει σχετικά:

[...]το δεύτερο στάδιο είναι στο στάδιο όπου το παιχνίδι προσαρμόζεται λιγάκι και με την πραγματικότητα με την έννοια ότι υπάρχουν πιο πολλά τα ερεθίσματα ή τουλάχιστον αυτά που κατά κάποιο τρόπο μου κατευθύνουν τη σκέψη οπότε, αμέσως και το παιχνίδι [...]«υπάρχει ακόμα μέσα μου το ελεύθερο παιχνίδι; Άραγε;»[...]

Το επόμενο στάδιο είναι το παιχνίδι με τα αντικείμενα παιχνιδιού. Η Εύη αισθάνεται πως το να παίζει παιχνίδια ρόλων ή παιχνίδια με τη φαντασία της δεν είναι επιτρεπτό στο στάδιο αυτό, και προκειμένου να μην νιώθει ένοχη όταν παίζει αρχίζει και χρησιμοποιεί αντικείμενα παιχνιδιού, προκειμένου να υπάρχει μια δικαιολογία για παιχνίδι και μια συντροφικότητα, όπως μας λέει. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]το επόμενο στάδιο είναι το παιχνίδι σε συνδυασμό με τα αντικείμενα, έτσι αυτό το στάδιο, ίσως θεωρώ και αναγκαίο, να υπάρχει κάποιο παιχνίδι, με την έννοια ότι αρχίζω να το υποβαθμίζω γιατί έχω τόσα πολλά πράγματα οπότε ενοχοποιώ τον εαυτό μου όταν θα παίζει ένα παιχνίδι συνειρμών ή ένα παιχνίδι ρόλων ή αυτό και βρίσκω στο αντικείμενο μια συντροφικότητα, ένα πράγμα που υπάρχει δίπλα μου και το χρησιμοποιώ όπως θέλω εγώ[...]Ας πούμε, όπως, π.χ. τα επιτραπέζια, π.χ. στο Θ.Π. που κάποιες φορές χρησιμοποιούσαμε τα μαντήλια[...]Αντικείμενα παιχνιδιού ναι. Που κάθε φορά ανάλογα με το παιχνίδι παίρνουν και συγκεκριμένη σημασία, ας πούμε, όταν φοράμε ένα κόκκινο μαντήλι ίσως νιώθουμε ότι είμαστε ο σούπερ μαν, ενώ ξέρω 'γω, αν φορέσουμε ένα γαλάζιο, έτσι σε όλο μας το σώμα ότι είμαστε μια νεράιδα[...]

Το τελευταίο στάδιο είναι αυτό του Θ.Π., το οποίο περιλαμβάνει όλα τα προηγούμενα στάδια. Η Εύη πιστεύει πως το Θ.Π. μπόρεσε να συνδυάσει τα στοιχεία από τα προηγούμενα στάδια και να τα συνενώσει. Ο τίτλος του σταδίου είναι: «τελικά όλα οδηγούν στο Θ.Π. και αναφέρει σχετικά:

[...]Το Θ.Π. ήτανε παντού, πιστεύω και για αυτό θα το έβαζα και σαν τελευταίο στάδιο, για αυτό τώρα, αυτό θα έλεγα, το επόμενο στάδιο, είναι το τελευταίο είναι το Θ.Π. το οποίο περιλαμβάνει όλα αυτά τα στάδια και έχει πάρει ένα κομμάτι από το κάθε τι και όλα αυτά μαζί αποτελούν το Θ.Π.. Το θεωρώ ότι είναι το τελευταίο στάδιο παιχνιδιού. [...]Ναι για μένα ναι[...]«τελικά όλα οδηγούν στο Θ.Π.»

Στο μέλλον, η Εύη φαντάζεται πως το επόμενο στάδιο παιχνιδιού θα είναι μια εξέλιξη του Θ.Π. και το ονομάζει «ένα βήμα παραπάνω μαζί με το Θ.Π.»:

[...]Στο μέλλον, ακριβώς τώρα, δεν ξέρω, αλλά πιστεύω ότι θα συνδυάζεται το Θ.Π. συν κάτι άλλο, συν ένα βήμα που θα γίνει παραπάνω, μπορεί το Θ.Π., και το πώς..., σε μεγαλύτερο βέβαια βαθμό, όπως προσεγγίζουμε ένα πράγμα, πως μαθαίνουμε μια ξένη γλώσσα, πως μαθαίνουμε, κάτι άλλο που μπορεί να είναι χρήσιμο για τη ζωή μας εκείνη την περίοδο, αυτό πιστεύω κάποια εξέλιξη του Θ.Π. αν μπορούμε να το πούμε έτσι [...] «ένα βήμα παραπάνω μαζί με το Θ.Π.»[...]

7.2.12.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Εύης

Η Εύη ζωγράφησε τα τρία στάδια του παιχνιδιάρικου της εαυτού, στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον (Ιχνογράφημα 12). Κάθε στάδιο απεικονίζεται με ένα ζευγάρι παιδιών. Στο πρώτο στάδιο, αυτό του παρελθόντος, απεικονίζεται ιχνογραφικά με το πρώτο ζευγάρι παιδιών, μικρών σε ηλικία. Το ένα παιδί είναι αρκετά χαρούμενο και χαμογελαστό, ενώ το άλλο είναι λιγότερο χαρούμενο και περισσότερο «κατσούφικο», όπως μας λέει η ίδια. Η αναπαράσταση αυτή αντιπροσωπεύει τις δύο όψεις του εαυτού της Εύης, την χαρούμενη, που αντικατοπτρίζει τις ευχάριστες στιγμές και γεγονότα και την πιο λυπημένη που αντικατοπτρίζει τις δυσάρεστες καταστάσεις και γεγονότα, γιατί σε κάθε περίοδο της ζωής μας, υπάρχουν καλές και άσχημες στιγμές.

Ιχνογράφημα 12: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Εύης

Στο δεύτερο στάδιο, αυτό του παρόντος, η Εύη πραγματοποίησε την ίδια απεικόνιση μόνο τα παιδάκια φαίνονται λίγο μεγαλύτερα σε ηλικία. Επίσης, στο στάδιο του παρόντος, το χαρούμενο παιδί, συμβολίζει πλέον και το μικρό παιδί μέσα μας το οποίο δεν πρέπει να το ξεχνάμε και από το οποίο αντλούμε κουράγιο, δύναμη και αισιοδοξία. Το δεύτερο παιδάκι αντιπροσωπεύει και εδώ τον λιγότερο χαρούμενο εαυτό, που η Εύη δεν θέλει να τον χαρακτηρίσει ως λυπημένο. Είναι ο εαυτός που έχει ζήσει δύσκολες καταστάσεις και αναποδιές αλλά αντλεί αισιοδοξία από τον χαρούμενο εαυτό και το μικρό παιδί μέσα μας. Γενικά η Εύη καταβάλει προσπάθεια ώστε να βλέπει την ζωή με αισιοδοξία και να σκέφτεται ότι αφού άντεξε τις δυσκολίες που πέρασε κατά το παρελθόν, θα αντέξει και όσα έπονται στο μέλλον. Για αυτό και στο μέλλον ζωγράφησε δύο χαρούμενα παιδιά, ώστε να δώσει στον εαυτό της να καταλάβει ότι ναι μεν θα υπάρξουν προβλήματα και στο μέλλον, αλλά αν τα αντιμετωπίζει με αισιοδοξία τότε τα προβλήματα αυτά αργά ή γρήγορα θα λύνονται. Επίσης, η Εύη μας αναφέρει πως εσκεμμένα ζωγράφησε τους εαυτούς του παρόντος και του μέλλοντος με παιδική μορφή, γιατί θέλει να πιστεύει πως το παιδί που ήμασταν κάποτε εξακολουθεί να υπάρχει και αυτό φαίνεται και από τον τίτλο του

ιγνογραφήματος: «Ήμασταν-είμαστε-και θα είμαστε πάντα παιδιά!». Επιπλέον, μας εξηγεί ότι προσπάθησε να φτιάξει μια πολύ λιτή ενδυμασία για τις φιγούρες του εαυτού της, γιατί πιστεύει πως η εξωτερική εμφάνιση στις μέρες μας και τα φτιασιδώματα, παίζουν υπερβολικά μεγάλο ρόλο στις ζωές μας, ενώ ο εσωτερικός μας κόσμος έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Αναφέρει χαρακτηριστικά και για τα τρία στάδια:

[...]Έχω ζωγραφίσει παρελθόν, παρόν, μέλλον. Έχω βάλει σε κάθε στάδιο δύο ανθρωπάκια γιατί το ένα συμβολίζει ότι [...] πολύ ωραία και υπήρχε χαρά, ενώ το άλλο ήταν πιο κατσούφικο, τουλάχιστον στο παρόν και στο παρελθόν, ήταν κάπως έτσι, ενώ στο τρίτο στο μέλλον το έχω βάλει και τα δύο ανθρωπάκια να γελάνε γιατί πιστεύω ότι εντάξει θα υπάρχουν πάντα προβλήματα ή αναποδιές αλλά να τις αντιμετωπίζουμε με χαρά και με αισιοδοξία τότε, όλα θα λύνονται, έτσι, για αυτό τα έβαλα και τα δύο χαρούμενα για να μπορέσω να το πιστέψω και μέσα μου και έτσι να καταλάβω ότι, ό,τι κι να 'ναι αντιμετωπίζεται[...]Ναι, πολλοί άνθρωποι μου έχουν πει ότι είναι σαν να έχω δύο εαυτούς, δεν είναι τόσο καλό, δεν ακούγεται τόσο πολύ έτσι, αλλά όλοι μου λένε, α, εντάξει δίδυμος είσαι τι περιμέναμε, αλλά εγώ όσες φορές ξέρω 'γω, τους έχω βάλει να μου το εξηγήσουνε γιατί το λένε αυτό, μου λένε γιατί, τη μια ξέρω 'γω, μπορεί να βλέπεις έτσι τη μια κατάσταση την άλλη αλλιώς, ότι προσαρμόζομαι εύκολα και εγώ το πήρα με την έννοια ότι το θέλω να το βλέπω έτσι, ότι είναι καλό το ότι προσαρμόζομαι γιατί αν αποκτήσω ένα συγκεκριμένο τρόπο σκέψης και μάθω να προσαρμόζομαι με αυτόν τον τρόπο στα, στην καθημερινότητα και σε ότι συμβαίνει στη ζωή μας, τότε είναι πιο εύκολο να βλέπω πιο αισιόδοξα τα πράγματα. Και θεωρώ δύο όψεις γιατί καμία περίοδος της ζωής μας δεν μπορεί να 'ναι όλα τέλεια ή όλα άσχημα υπάρχουν και οι καλές και οι κακές στιγμές, οπότε, αν έβαζα μόνο τα καλά θα ήταν λίγο έτσι, πολύ αισιόδοξο, ενώ δεν είναι έτσι ακριβώς έτσι τα πράγματα, τουλάχιστον στη ζωή μου και δεν ήθελα πάλι να βάλω αρνητικά γιατί καταρχήν δεν θέλω να προιδεάζομαι για το μέλλον, κατά δεύτερον γιατί ακόμα και στις εποχές που είχα ρίξει πολύ κλάμα, που ήτανε όλα μαύρα ε, εντάξει υπήρχαν έστω, μπορεί να ήταν κάποιες χρονικές περιόδους, μπορεί να 'ταν πιο λίγες οι καλές στιγμές αλλά πιστεύω και όσο περνάει κι ο καιρός ότι ίσως ήθελα και εγώ να τα βλέπω έτσι αλλά και πάλι όμως υπήρχαν κάποιες στιγμές μπορεί λίγες αλλά ήτανε όμορφες και θέλω να σκέφτομαι ότι είχα από μικρή έτσι όμορφες στιγμές, θέλω να σκέφτομαι τα καλά για να μπορώ να ελπίζω για ακόμη καλύτερα, αλλά θέλω να έχω στο μυαλό μου και τις αρνητικές στιγμές για να παίρνω κουράγιο, ότι αφού μπόρεσα και άντεξα αυτό, έτσι θα αντέξω και το οτιδήποτε και πολλές φορές τώρα λέω γιατί να ξαναφτάσω πάλι να κλαίω καθημερινά. Όχι θα το αντιμετωπίσω αλλιώς και προσπαθώ να μην ξανακάνω τα ίδια λάθη, να μην ξαναπέφτω πάλι στις μέσα σε εισαγωγικά παγίδες. [...]Ότι για εμένα όλοι οι άνθρωποι έχουν δύο όψεις και για αυτό και ο κάθε άνθρωπος που μας πλησιάζει μας βγάζει και μια άλλη πλευρά του εαυτού μας, αλλά πιστεύω ότι πρέπει να καταλάβουμε όλοι ότι μέσα μας κρύβουμε το παιδάκι που έχει χαρά, αλλά κρύβουμε και τον άνθρωπο ο οποίος έχει περάσει και πιο δύσκολες καταστάσεις αλλά δεν παύει να ξεχνάει ότι ήτανε παιδί και ότι είχε όμορφες στιγμές γιατί όταν σκεφτόμαστε ότι..., για αυτό και έβαλα πρώτα το παιδάκι που χαμογελάει, με την έννοια ότι, και έχω βάλει μισό και καλά ότι δεν είναι ακριβώς λυπημένο, τουλάχιστον έτσι προσπάθησα, για να δείξω ότι σκέφτεται ότι στο παρελθόν του είχε όμορφες στιγμές και να παίρνει κουράγιο και να μην τα βλέπει τόσο αρνητικά, και να πει α, και δεν έχω καταφέρει τίποτα, δεν έχω κάνει τίποτα ή χίλιες δυο αρνητικές σκέψεις, για αυτό θεωρώ ότι έχουμε δύο ανθρωπάκια μέσα μας και όταν εμφανίζεται το μουρτζούφλικο ανθρωπάκι να το προσπαθούμε λίγο να γλυκάνουμε έτσι το φάρμακό, ναι και τη ζωή γενικότερα.[...]Νόημα. Ότι πιστεύω, πάντα θα είμαστε παιδιά και αυτό το κρύβουμε καλά μες την ψυχή μας για αυτό και προσπάθησα και έκανα ανθρωπάκια δεν έκανα κανονικούς ανθρώπους έτσι μεγάλους με τα χίλια δυο και αυτά, προσπάθησα να κάνω κοριτσάκια έτσι με απλά φορεματάκια γιατί πιστεύω ότι και

αυτό παίζει σημασία. Το πολύ καλούπιασμα και το πολύ φτιάξιμο έτσι όπως έχουνε γίνει οι εποχές δεν σημαίνει ότι έτσι είμαστε και μέσα μας, δηλαδή, αν φοράμε ένα τέλειο φόρεμα, αν τα μαλλιά μας είναι περιποιημένα όσο δεν πάει άλλο, αυτό θα μας φέρει την ευτυχία, μπορεί να φοράμε ακόμα και το πιο απλό φόρεμα και να δείχνουμε πολύ όμορφες και να είμαστε πραγματικά χαρούμενες.[...]

7.2.12.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Εύης

Παρατηρήσαμε πως η Εύη χωρίζει τη ζωή της σε κεφάλαια κυρίως ανάλογα με τις διαπροσωπικές της σχέσεις. Έχει την αίσθηση ότι δεν τα καταφέρνει πολύ καλά ούτε με τις ερωτικές της σχέσεις αλλά ούτε και με τις φιλικές και ρίχνει το φταίξιμο στον εαυτό της. Η ίδια μας αναφέρει επίσης, πως συχνά κάνει αρνητικές σκέψεις, στεναχωριέται και έχει μελαγχολική διάθεση. Θέλει συνέχεια να κάνει κάτι για να μην σκέφτεται. Επίσης, αισθάνεται πως οι περισσότεροι άνθρωποι με τους οποίους συναναστρέφεται, βιάζονται να την κρίνουν και μάλιστα αυστηρά και της κολλούν «ταμπέλες» χωρίς να γνωρίζουν πραγματικά πια είναι. Επιπροσθέτως, πιστεύει πως δεν της δίνουν αρκετό χρόνο ώστε να την καταλάβουν και να μπορέσει να εκφράσει τα συναισθήματά της. Παρόλα αυτά εκείνη αισθάνεται πως τον τελευταίο καιρό παρότι εξακολουθούν να υπάρχουν πολλές απογοητεύσεις, αντιμετωπίζει τη ζωή με θετικότερο τρόπο και αισιοδοξία. Πιστεύει ότι κάποια από τα βιώματα που την βοήθησαν να αντιμετωπίζει τα πράγματα με μια πιο αισιόδοξη ματιά είναι αυτά που προήλθαν από τη συμμετοχή της στο Θ.Π.. Η συμμετοχή της στην ομάδα του Θ.Π. της παρείχε τον χώρο και τον χρόνο να εκφραστεί με όποιον τρόπο εκείνη ήθελε, χωρίς να σκέφτεται το τι θα πουν οι άλλοι και χωρίς να αισθάνεται ότι την κρίνουν. Επιπλέον, κατάφερε να ξεπεράσει ως ένα βαθμό τη συστολή της και να απελευθερωθεί και να νιώσει συναισθήματα χαράς που δεν είχε ποτέ ξαναζήσει. Το Θ.Π. την βοήθησε, επίσης, όπως μας λέει, να ονειρεύεται περισσότερο στη ζωή της και αυτό να της δίνει την ώθηση για αισιοδοξία, στην οποία αναφερθήκαμε αρχικά. Η Εύη δυσκολεύτηκε αρκετά μέχρι να αρχίσει να αισθάνεται ότι απελευθερώνεται μέσα στο Θ.Π. αλλά τελικά πιστεύει ότι κατάφερε σε ένα μεγάλο βαθμό να είναι ο εαυτός της και να λειτουργεί με βάση τα «θέλω» και όχι τα «πρέπει». Τέλος, όπως μας αναφέρει συχνά κρυβόταν πίσω από μια σοβαροφάνεια την οποία προσπάθησε να αποβάλει και ως ένα βαθμό τα κατάφερε.

Πίνακας 12. Λειτουργίες Θ.Π. για Εύη

1. Βοήθεια ως προς το να ονειρεύεται και να έχει θετικότερη στάση απέναντι στη ζωή.
2. Αποδοχή του εαυτού
3. Απελευθέρωση του εαυτού και μείωση συστολής
4. Βοήθεια ως προς το να λειτουργεί με βάση τα «θέλω» και όχι τα «πρέπει»
5. Συναισθήματα χαράς
6. Τόπος και χρόνος για έκφραση χωρίς κριτική
7. Μείωση του «προφύλ» της σοβαρής κοπέλας

7.2.13. Υποκείμενο Κατερίνα (ΑΔ)

Η Κατερίνα είναι 19 χρονών και είναι δευτεροετής φοιτήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης. Γεννήθηκε και μεγάλωσε σε μια πόλη της Κρήτης. Ο πατέρας της είναι οδηγός ταξί και η μητέρα της μοδίστρα. Έχει δύο μεγαλύτερους αδερφούς και μια μικρότερη.

7.2.13.1. Χωρισμός των κεφαλαίων της ζωής της Κατερίνας

Το **πρώτο κεφάλαιο** στη ζωή της είναι η περίοδος του νηπιαγωγείου και του δημοτικού σχολείου. Θυμάται ότι δεν ήταν πολύ κοινωνική ως παιδί, έπαιζε μόνη της, ήθελε να έχει την αποκλειστικότητα στη μητέρα της και δεν μπορούσε να μοιραστεί εύκολα ούτε τα παιχνίδια της:

[...]Από το νηπιαγωγείο δεν θυμάμαι πολλά πράγματα μόνο αυτά που έχει πει η μαμά μου, δηλαδή, ότι δεν ήθελα με τίποτα να κάτσω στο νηπιαγωγείο και για να κάτσω θα έπρεπε να είναι η μαμά μου μπροστά, ή τουλάχιστον έξω από την πόρτα, να την βλέπω πάντα, διαφορετικά δεν καθόμουνα και ότι γενικά δεν ήμουνα ένα και τόσο κοινωνικό παιδί, δηλαδή, τα πράγματά μου ήταν αποκλειστικά δικά μου, δηλαδή, τα πράγματά μου ήταν αποκλειστικά δικά μου, δεν έπρεπε να τα παίζει κανένα άλλο παιδάκι, πολλές φορές μου έλεγε η μαμά ότι στο σπίτι όταν ήτανε να έρθει κάποιος, μάζενα όλα μου τα παιχνίδια, όλα μου τα πράγματα και τα έχωνα μέσα στην ντουλάπα για να μην πειράζουν τα πράγματά μου ήθελα γενικότερα να παίζω μόνη μου και να έχω την αποκλειστικότητα στη μαμά μου[...]

Θυμάται, επίσης, τις επιτυχίες που είχε με το άλλο φύλο και τις αρνητικές αντιδράσεις που προκαλούσε αυτό το γεγονός στα άτομα του ίδιου φύλου.

[...]Μετά στο Δημοτικό πήγα στην πρώτη τάξη του Δημοτικού σε ένα άλλο σχολείο και το Δημοτικό μου το τελείωσα σε άλλο σχολείο, στο άλλο σχολείο είχα κάνει παρέες, είχα, ακόμα και τώρα έχω μια φίλη που ήμαστε από τη Δευτέρα δημοτικού μαζί. Στο Δημοτικό, κάποια κορίτσια δεν με πολύ-συμπαθούσανε γιατί εμένα η μαμά με ήθελε να είμαι πάντα καλή μαθήτρια να διαβάζω, να είμαι σοβαρή, φρόνιμη και τέτοια και προσπαθούσα να κάνω αυτό το πράγμα και επειδή τότε ήμουνα λέει όμορφη και σαν καινούργια στο σχολείο κάποια αγόρια εντυπωσιάστηκαν μαζί μου με αποτέλεσμα ένα συγκεκριμένο κορίτσι γιατί θυμάμαι χαρακτηριστικά να μη με συμπαθεί καθόλου γιατί λέει αν δεν πήγαινα εγώ στο σχολείο θα ήτανε μαζί της[...]και δεν θα ήθελε εμένα, αυτό το αγόρι, με αποτέλεσμα, σε, κάθε μέρα που σχολούσαμε να φοβάμαι να φύγω από το σχολείο γιατί είχε κάνει μια κλίκα με κάτι άλλες φίλες της και με περιμένανε να με δείρουνε, γιατί λέει να είμαι όμορφη και να με θέλει αυτό το αγόρι.[...]Μετά, σαν καινούργια εκεί πέρα, ήτανε δύο αγόρια της τάξης, οι μοιραίοι και οι ωραίοι, οι οποίοι μάλιστα είχανε παίξει και ξύλο, ο ένας από αυτούς είχε ζητήσει το χέρι μου από την μαμά μου[...]Και αυτό το άλλο κορίτσι δεν το ήθελε καθόλου, μάλιστα ένας από αυτούς έπιασε τη μαμά μου και της είπε, η μαμά ενός παιδιού έπιασε τη δικιά μου μαμά και της λέει: τι θα γίνει με την κόρη σου λέει όπου και αν γυρίσω το σπίτι έχει γράψει παντού Κατερίνα, τι θα γίνει, λέει; Στο νηπιαγωγείο, θυμήθηκα, τώρα, ένα άλλο περιστατικό που αυτό το..., ένα άλλο αγόρι, ένας Δημήτρης θυμάμαι χαρακτηριστικά ήτανε ένα χρόνο μεγαλύτερός μου, δηλαδή, εγώ ήμουνα προνήπιο και αυτός νήπιο. Και όταν πήγα εγώ νήπιο αυτός έφυγε και μια μέρα το είχε σκάσει από το Δημοτικό και είχε έρθει στο νηπιαγωγείο, για να μας δει, την παλιά τάξη κι αυτά και ήθελε λέει και αυτός να με παντρευτεί[...]

Το **δεύτερο κεφάλαιο** στη ζωή της, που αναφέρεται στο χρόνια του Γυμνασίου η Κατερίνα προσπαθούσε πάντα να είναι καλή μαθήτρια και «σοβαρό κορίτσι», δεν έκανε ποτέ κοπάνες και την ευχαριστούσε που οι καθηγητές της το αναγνώριζαν αυτό:

[...]προσπαθούσα αυτό, ότι να είμαι καλή μαθήτρια, να είμαι σοβαρή, πάντα να γίνεται αυτό που πρέπει και όχι τίποτα άλλο γιατί τι θα πούνε ξέρω 'γω, δεν είναι σοβαρό κορίτσι και τέτοια και προσπαθούσα πάντα για αυτό, δηλαδή, εκεί που οι άλλοι κάνανε κοπάνες, φασαρίες και τέτοια, εγώ να είμαι από τα ελάχιστα άτομα που θα κάτσω μέσα στην τάξη, δεν θα φύγω, θα προσπαθώ να μην κάνω φασαρία και τέτοια και αυτό το είχανε εκτιμήσει οι καθηγητές και μάλιστα ο μαθηματικός είπε στη μαμά μου και στον μπαμπά μου ότι αν δεν ήμουνα εγώ στην τάξη θα την είχε παρατήσει, γιατί ήμουνα λέει η μόνη που πρόσεχα και συμμετείχα, αλλιώς λέει θα είχε φύγει [...] δηλαδή, δεν ήτανε κάτι που έκανα και δεν το ήθελα και αυτό μετά με ικανοποίησε όταν οι καθηγητές το αναγνώρισαν ότι και καλά παρόλο που οι άλλοι 'καναν φασαρία και θέλανε να φύγουνε εγώ ήθελα να κάτσω και αυτό με έκανε να..., να, οποιαδήποτε, ξέρω 'γω, αμφιβολία, αχ και να 'φευγα, να διαγραφτεί αμέσως, δηλαδή[...]

Όσο για τις ερωτικές της κατακτήσεις στο Γυμνάσιο, όπως μας λέει, έπεσαν κατακόρυφα: «[...]Στο Γυμνάσιο τώρα από το θέμα με αγόρια τίποτα, έπεσε έτσι κατακόρυφα[...].»

Το **τρίτο κεφάλαιο**, αφορά τα χρόνια του Λυκείου, τα οποία χαρακτηρίζονταν από αρκετό διάβασμα, αλλά και φιλίες και παρέες, καθώς και από την σύναψη μιας ερωτικής σχέσης που κρατάει μέχρι και σήμερα. Η σχέση αυτή δοκιμάστηκε κατά καιρούς αλλά τα διάφορα προβλήματα ξεπεράστηκαν. Αναφέρει σχετικά:

[...]προσπαθούσα να διαβάζω, να βγάζω καλούς βαθμούς[...]Με τους φίλους μου, όλη η τάξη ήμασταν σχεδόν μια παρέα, ειδικά θυμάμαι το καλοκαίρι, προς Τρίτη Λυκείου ήμασταν γύρω στα δεκαπέντε άτομα, μια παρέα, να πηγαίνουμε βόλτες μέχρι αργά το βράδυ, να περνάμε ωραία και μες την τάξη ήτανε ένα, ένα ωραίο κλίμα, με τους καθηγητές τα πηγαίναμε καλά.[...]Γνωριστήκαμε στην πρώτη Λυκείου, ήταν ολόκληρη ιστορία είναι με τον (όνομα συντρόφου). Λοιπόν, γνωριστήκαμε στην πρώτη Λυκείου, αυτός άρχισε να με βλέπει, από την αρχή σχεδόν διαφορετικά, και καλά ότι θέλει να γίνω κοπέλα του, εγώ όμως επειδή, από το Δημοτικό είχε περάσει ένα διάστημα τριών χρόνων που δεν είχε υπάρξει τίποτα, ήμουνα τελείως ανυποψίαστη, νόμιζα ότι θέλει να με κάνει παρέα γιατί θέλει να είμαι φίλη του[...]

Η Κατερίνα, έδωσε Πανελλήνιες εξετάσεις και πέρασε στη σχολή προσχολικής εκπαίδευσης, όπου και ξεκινάει το **τέταρτο κεφάλαιο** της ζωής της το οποίο φτάνει μέχρι και το παρόν. Το καλοκαίρι του πρώτου έτους έψαχνε για δουλειά σε μια κατασκήνωση. Εκεί την ρώτησαν αν γνώριζε το Θ.Π., αλλά η ίδια δεν είχε ξανακούσει κάτι για αυτό και δεν προσλήφθηκε. Έτσι, αποφάσισε αργότερα, όταν της δόθηκε η ευκαιρία, να παρακολουθήσει μαθήματα Θ.Π.

[...]μετά μάθαμε ότι θα γίνει θεατρικό παιχνίδι και λέω, δεν υπάρχει περίπτωση να το χάσω θέλω επιτέλους να δω τι είναι αυτό το θεατρικό παιχνίδι, μετά που μας είπανε κίολας ότι θα πάρουμε και βεβαίωση πάνω στο θεατρικό παιχνίδι, λέω α, ωραία, θα μπορέσω να βρω και δουλειά το καλοκαίρι, με αυτό το χαρτί, ίσως κάπου να με βοηθήσει[...]

Μετά από την συμμετοχή της στο σεμινάριο η Κατερίνα, συνειδητοποίησε ότι το Θ.Π. δεν θα της πρόσφερε απλώς μια βεβαίωση, αλλά και ευχαρίστηση και χώρο

για να εκφραστεί. Αρχικά η ίδια ήταν αρκετά συγκρατημένη αλλά όταν αργότερα κατάφερε να αφήνει τον εαυτό της ελεύθερο ένιωθε ότι ανακάλυπτε πράγματα για εκείνη που δεν τα είχε ποτέ φανταστεί:

[...]αλλά θεωρώ ότι είδα πολλά πράγματα μέσα από το θεατρικό παιχνίδι για εμένα που δεν τα είχα φανταστεί, δηλαδή, εκεί που έβλεπα όλους, να είναι άνετοι, να εκφραστούνε, να πούνε ότι θέλουνε, να κάνουν ότι κινήσεις θέλουνε, εγώ να προσπαθώ να δω τι κάνουνε οι άλλοι, για να το κάνω και εγώ, δεν ήξερα τι να κάνω, δεν ήξερα πώς να εκφραστώ, φοβόμουνα ότι αν κάνω αυτό που, που μου έβγαине εκείνη την ώρα, θα με κοροϊδέσουνε ή θα πούνε μα καλά τι κάνει αυτή τώρα εκεί, δεν έχει ξανακάνει θεατρικό παιχνίδι; Ή κάτι τέτοιο και ήμουνα λίγο συγκρατημένη, υπήρξαν φορές όμως που λέω, δεν πάει στην ευχή θα κάνω ό,τι θέλω εγώ και ήταν που έλεγα δεν θέλω να φύγω από το θεατρικό παιχνίδι θέλω να συνεχιστεί[...]

Η μητέρα της Κατερίνας, γαλούχησε την κόρη της με κάποιες αξίες, όπως να είναι σοβαρή και καλή μαθήτρια/φοιτήτρια, να μην κάνει «βλακείες», και να προσέχει πολύ τη συμπεριφορά της μπροστά σε κόσμο, ώστε να μην γίνει ποτέ η αφορμή για σχόλια. Η Κατερίνα, μέσα από τη συμμετοχή της στο Θ.Π., συνειδητοποίησε, πως αυτές οι αξίες που της έχει περάσει η μητέρα της, της ασκούν πίεση, την έκαναν να είναι κλειστή, να φοβάται να εκφραστεί ελεύθερα και να εκτεθεί απέναντι στους άλλους. Η συνειδητοποίηση, αυτή πραγματοποιήθηκε όταν κατανόησε ότι σε σχέση με τα άλλα μέλη της ομάδας του Θ.Π., εκείνη αντιμετώπισε δυσκολίες ως προς το να απελευθερωθεί και να εκφραστεί ελεύθερα, χωρίς να σκέφτεται το τι θα πουν οι άλλοι για αυτήν. Επίσης, παρατήρησε ότι τα μέλη της ομάδας που είχαν μεγαλύτερη άνεση, ήταν περισσότερο απελευθερωμένα και λειτουργούσαν καλύτερα μέσα στο παιχνίδι, δεν είχαν τις ίδιες ανησυχίες με αυτήν, και δεν υπήρχε στο μυαλό τους η διαρκής ανησυχία για το τι θα πουν οι άλλοι για αυτούς. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]θα έλεγα ότι υπάρχει μια πίεση, αυτό που σου λέω, ότι το μυαλό μου σταματάει στο πρέπει και όχι πολλές φορές στο τι θέλω να κάνω, και καμιά φορά σε αυτό με έχει επηρεάσει, ξέρω 'γω, η μαμά μου, π.χ. μου λέει όταν είμαστε στο σπίτι, γιατί έχουμε καλές σχέσεις με τον (όνομα συντρόφου), και έρχεται ο (όνομα συντρόφου), και πολλές φορές λέει αστεία ή βλέπουμε στην τηλεόραση κάτι και αρχίζουμε και γελάμε, αν είναι και άλλοι μπροστά, μα τι συζητούσατε και γελούσατε, λέει, είχαμε κόσμο, δεν μπορούσες να 'σαι πιο σοβαρή, δηλαδή, κάτι τέτοια πράγματα που με κάνουνε και εμένα να είμαι πιο συγκρατημένη. Αν και πιο πολύ θέλω να γελάσω, όπως και άλλα παιδιά της ηλικίας μου, αυτό το πρέπει, που μου έχει περάσει και η μαμά, πρέπει να είσαι σοβαρή, δεν πρέπει να σε βλέπουνε στο δρόμο και να γελάς ή να κάνεις βλακείες, με πειράζει, λίγο, λίγο, άσχετα με το τι κάνω [...] το είδα, κυρίως στο θεατρικό παιχνίδι, ότι ενώ όλοι οι άλλοι, ήτανε, μπορούσαν να εκφραστούν ελεύθερα, εγώ δεν μπορούσα, γιατί έλεγα, κι αν κάνω τώρα καμιά βλακεία; Αυτό, και της το πα κιόλας, ότι μέσα από το θεατρικό παιχνίδι έχω καταλάβει ότι με πιέζεις, με πιέζεις, της λέω τι είναι αυτά τα πρέπει, πρέπει, πρέπει; Δεν πρέπει να μας νοιάζει το φαίνεσθε αλλά τι είσαι[...]. Άρχισα να γνωρίζω καλύτερα τον εαυτό μου, δηλαδή, ποτέ δεν μου είχε περάσει ποτέ από το μυαλό αυτό που σκέφτομαι τώρα, ότι και καλά, η μαμά μου με το να μου λέει: είσαι κορίτσι, για να μην ακουστούν άσχημα λόγια για εσένα, θα πρέπει να είσαι σοβαρή, να μην δίνεις δικαιώματα, να σε σχολιάζουνε και τέτοια, να με έκανε να είμαι τόσο κλειστή, στο να φοβάμαι να εκφραστώ, στο να φοβάμαι να απελευθερώσω τα συναισθήματά μου, να κάνω αυτό που θέλω και να μη με νοιάζει τι θα πούνε οι άλλοι, αυτό το κατάλαβα, μέσα από το Θ.Π., γιατί πολλές φορές σκεφτόμουνα ξέρω 'γω, μα γιατί εγώ να κολλάω να κάνω κάτι που κάνουν οι άλλοι, αλλά δεν το είχα σκεφτεί έτσι, ότι είμαι κλειστή και ίσως ο λόγος που είμαι κλειστή είναι ότι είμαι

κορίτσι και πρέπει να είμαι ένα καλό παράδειγμα και προς την μικρότερη αδερφή μου και ότι δεν πρέπει να με σχολιάζουν και καλά, α, η κόρη της τάδε ή του τάδε έκανε αυτό, έκανε τ' άλλο, όπως ακούει η μαμά συνέχεια από τη δουλειά της, κι αυτά, να σχολιάζουνε, δηλαδή, αυτά που γίνονται αλλού, δεν θέλει να γίνεται και σε μας, και πιστεύω ότι και άλλες οικογένειες το κάνουν αυτό. Ίσως ήταν αυτός ένας λόγος που με έκανε έτσι συγκρατημένη και να φοβάμαι να ανοιχτώ. Ίσως αυτός ο λόγος, και το Θ.Π. με βοήθησε, ως ένα βαθμό να το ξεπεράσω αυτό. Δεν λέω ότι πλέον είμαι άνετη, πάω όπου θέλω, κάνω ότι θέλω, όχι, απλά δεν είμαι όπως πριν, αυτό που θέλω να σου πω, θα σου το πω, θα μιλήσω μπροστά σε κοινό, χωρίς να..., να μην θα έχω το άγχος τι θα πω, τι θα κάνω, αλλά νομίζω ότι αυτό είναι φυσιολογικό, δεν θα είμαι στη φάση του, μίλα εσύ, δεν θα μιλήσω εγώ, ντρέπομαι τι θα πω, τι θα κάνω[...]

Επιπλέον, το Θ.Π. βοήθησε την Κατερίνα να είναι σε θέση να μιλήσει για τον εαυτό της ακόμα και σε κάποιον που δεν τον γνωρίζει καλά, να εκτεθεί και να εκφραστεί μπροστά σε κοινό. Αναφέρει ότι πριν το Θ.Π. δεν θα μπορούσε να μας πει τόσα πολλά πράγματα για τον εαυτό της στην συνέντευξη που της πήραμε. Παραθέτουμε το σχετικό απόσπασμα:

[...] Και σε αυτό με βοήθησε το Θ.Π. δηλαδή, σε κάποιον άγνωστο [...] Δεν θα μπορούσα να πω πολλά πράγματα και αυτό θεωρώ ότι οφείλεται και στο Θ.Π. σε αυτό, δηλαδή και με την (όνομα μέλους ομάδας) που το συζητούσαμε, η (όνομα μέλους ομάδας) είναι ακόμα πιο συγκρατημένη από ότι εγώ, το συζητούσαμε και ότι την έχει βοηθήσει πολύ το Θ.Π. στο να πάρει, και εγώ το ίδιο, να πάρουμε πρωτοβουλίες, να εκθέσουμε, μέσα σε εισαγωγικά, τον εαυτό μας, να μην ντραπούμε να μιλήσουμε σε κοινό, να εκφραστούμε και τέτοια, έχει βοηθήσει πολύ το Θ.Π. [...] Παλιά, να το συνδέσω αλλιώς, παλιά, γυμνάσιο, λύκειο, μη μου πεις να μιλήσω σε κοινό, με τίποτα, ήμουν πάντα σε παρέες με πιο δυναμικούς χαρακτήρες από εμένα, 'μπαιναν αυτοί μπροστά και εγώ κάπου από πίσω, να μην πολύ φαίνομαι και τέτοια. Τον τελευταίο καιρό με το Θ.Π., με το να 'μαι και στην ομάδα την αιμοδοσίας που κάνω παρουσιάσεις και τέτοια, έβγαίνα, μιλούσα, εκφραζόμουν συναισθηματικά πολλές φορές πήγα να βάλω και τα κλάματα και δεν με ένοιαζε τι θα πουν οι άλλοι, είχα κάτι να τους πω και αυτό τους έλεγα, τώρα όπως θελαν ας το παίρνανε, και είδα ότι αυτό είχε θετική ανταπόκριση από κάτω, αυτό που ήθελα να τους πω και τους το έλεγα μέσα από την ψυχή μου χωρίς να ντρέπομαι, χωρίς να σκέφτομαι τι θα γίνει, τι θα πούνε, τι δε θα πούνε, το παίρνανε όπως το έδινα, ήταν δηλαδή, αυτό το γνήσιο[...]

Η Κατερίνα παράλληλα με το Θ.Π. ξεκίνησε και μαθήματα κατασκευής κοσμήματος. Την εποχή που της πήραμε την συνέντευξη μόλις είχε τελειώσει το σεμινάριο του Θ.Π. και την εξεταστική της που ήταν πολύ κουραστική. Επίσης, εκείνη την περίοδο, έφτιαχνε κοσμήματα τα οποία προσπαθούσε να πουλήσει σε ένα κατάστημα, ενώ παράλληλα έψαχνε και για μια καλοκαιρινή δουλειά. Η κατασκευή κοσμήματος είναι μια ασχολία που την γεμίζει και την ευχαριστεί και απογοητεύτηκε πολύ όταν το κατάστημα στο οποίο απευθύνθηκε για να πουλήσει τα κοσμήματά της, την πλήρωσε με πολύ λίγα χρήματα. Τέλος, η Κατερίνα τη συγκεκριμένη περίοδο αντιμετώπιζε και κάποια προβλήματα με μια φίλη της, με την οποία είχαν τσακωθεί, ενώ παράλληλα όπως είδαμε και προηγουμένως την απασχολούσε και η σχέση με την μητέρα της. Όπως μας αναφέρει:

[...] Με έχεις πετύχει και σε μια κατάσταση του προβληματισμού. Δηλαδή τον τελευταίο καιρό πραγματικά έχω προβληματιστεί πάρα πολύ με τον εαυτό μου, και καλά, τι φταίει και έχω τσακωθεί με την φίλη μου, τι φταίει και είναι τόσο, δηλαδή, θεωρώ ότι δεν τα πήγα τόσο καλά σε αυτό το εξάμηνο, είμαι, δηλαδή, σε σκέψεις, τι φταίει και τσακώνομαι, με το παραμικρό, νευριάζω και αυτά, ίσως αυτές είναι και οι

απαντήσεις που σου δίνω γιατί βρίσκομαι και σε μια μικρή κοντρούλα με τη μαμά [...].

Η Κατερίνα πιστεύει πως αυτή η κατάσταση προβληματισμού, στην οποία βρίσκεται, ή αυτή η διαδικασία διερεύνησης των αιτιών που προκαλούν ορισμένες συμπεριφορές της, πιθανώς να οφείλεται στην συμμετοχή της στα σεμινάρια του Θ.Π.. Μέσα στις διαδικασίες του Θ.Π. της δόθηκε η ευκαιρία να παρατηρήσει καλύτερα τον εαυτό της, να δει τα προτερήματα και τα ελαττώματά της και να προσπαθεί να τα διορθώσει, να προσπαθεί, όπως μας λέει, να γίνεται καλύτερος άνθρωπος. Αναφέρει σχετικά:

[...]να σε βοηθήσει να εκφράσεις τα συναισθήματά σου, να γνωρίσεις την προ..., περισσότερο τον εαυτό σου, γιατί δεν θεωρώ ότι μαθαίνεις τόσο πολύ την προσωπικότητα του άλλου, μέσα από το Θ.Π. όσο τον εαυτό σου, γιατί κάθε κίνηση που θα κάνεις, κάποιος μπορεί...δηλαδή, εγώ, όπως έκανα εγώ, σκεφτόμουν πολλές φορές μην κάνω κάτι που θα φανεί άσχημα, ενώ κάποιος άλλος σκεφτότανε τι, τι να φανεί άσχημα; Εγώ θα κάνω αυτό που θέλω και δεν με νοιάζει τι θα πουν οι άλλοι, δηλαδή, να γνωρίσεις τον εαυτό σου, και τον γνωρίζεις παρατηρώντας τις κινήσεις σου, βλέποντας και τις κινήσεις των άλλων, πως εκφράζονται, τι κάνουνε και μπαίνεις στη διαδικασία να πεις γιατί αυτοί το κάνουν έτσι και εγώ πρέπει κάθε κίνηση που κάνω να την σκέφτομαι; Είναι να σκεφτείς τον εαυτό σου και αυτό σε βοηθάει μετά και στις σχέσεις σου με τους άλλους ανθρώπους, πέρα του Θ.Π. και το να μην φοβάσαι να εκτεθείς, γιατί πολλές φορές το Θ.Π., στο Θ.Π. εκτίθεσαι κιόλας, ειδικά όταν έχεις να ετοιμάσεις ένα θεατρικό μέσα σε λίγα λεπτά, να βρεις σκηνικά, να σκεφτείς σενάρια, τι θα πεις, τι θα κάνεις, και με άτομα που δεν έχεις ζήσει μαζί τους πέρα από το θεατρικό παιχνίδι, είναι πολύ σημαντικό να μπορέσεις να δώσεις και να πάρεις πράγματα μέσα σε λίγα λεπτά που πρέπει να 'ναι όλα έτοιμα. Αυτό θεωρώ ότι είναι να γνωρίσεις, πρώτα από όλα τον εαυτό σου και να γίνεις καλύτερος σαν άνθρωπος, να δεις που υπάρχουν ελαττώματα, μικροπροβλήματα, μικρά ή μεγάλα προβλήματα, να το πω έτσι, και να προσπαθήσεις να τα διορθώσεις [...] αλλά θεωρώ ότι με ωφέλησε και ίσως να μπαίνω τώρα στη διαδικασία τον τελευταίο καιρό να σκέφτομαι τι είναι αυτά που έχω κάνει λάθος και μέσα από το Θ.Π., δηλαδή, σε άλλες περιπτώσεις, καθόμουν και έλεγα, εντάξει μωρέ, εεε, μπορεί να οφείλεται και στο Θ.Π. το ότι έχω αρχίσει να προσπαθώ να σκέφτομαι περισσότερο τις πράξεις μου, από τη πλευρά τι έχω κάνει λάθος και πως μπορώ να το διορθώσω [...].

Τέλος, η Κατερίνα αισθάνεται ωραία όταν βρίσκεται με τον σύντροφό της και είναι το πρόσωπο από τον οποίο αντλεί δύναμη και ευτυχία. Μας αναφέρει όμως και άλλη μια πτυχή του εαυτού της που την προβληματίζει, παρατηρεί ότι έχει μεγάλη σημασία για εκείνη η ύπαρξη θετικής κριτικής από τους άλλους και αυτό ίσως όπως μας λέει να καθορίζει τις κινήσεις της. Όπως αναφέρει:

[...]Χαίρομαι όταν είμαι με τον (όνομα συντρόφου) και περνάω καλά, με ευχαριστεί πάρα πολύ να φτιάχνω, να φτιάξω ένα κόσμημα και να μ' αρέσει και να μου πούνε και οι άλλοι ότι τους αρέσει, δηλαδή, αν έχεις καταλάβει, όση ώρα συζητώ καταλαβαίνω και εγώ πράγματα για εμένα[...]βλέπω ότι από όσα έχω πει μέχρι τώρα, πολύ σημαντικό για μένα είναι αυτό. Τι λένε οι άλλοι για εμένα, και ίσως αυτό καθορίζει και τις κινήσεις μου[...].

Στο μέλλον η Κατερίνα επιθυμεί να γίνει μια καλή νηπιαγωγός και φαντάζεται τον εαυτό της με οικογένεια και παιδιά.

7.2.13.2. Τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της Κατερίνας

Το πρώτο στάδιο παιχνιδιού στη ζωή της Κατερίνας είναι κατά την πρώτη παιδική της ηλικία, όπου έπαιζε μόνη της. Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, στα κεφάλαια της ζωής της Κατερίνας, αντιμετώπιζε μια δυσκολία στο να μοιραστεί τα παιχνίδια της με άλλα παιδιά και προτιμούσε να παίζει μόνη της. Όπως αναφέρει:

[...] Όταν ήμουνα μικρή, έπαιζα με κούκλες και play mobile, των αδερφών μου, μετά έπαιζα πιο πολύ κινητικά παιχνίδια, όπως κυνηγητό, μήλα, ψείρες, τέτοια, κινητικά και ομαδικά παιχνίδια, ενώ μικρή έπαιζα πιο πολύ μόνη μου [...]. Και έπαιζα με κούκλες, μόνη μου [...] Το πρώτο στάδιο θα το ονομάσω, ατομικό παιχνίδι [...].

Το δεύτερο στάδιο παιχνιδιού ήταν αυτό κατά το οποίο η Κατερίνα αρχίζει και παίζει μαζί με άλλους, ομαδικά και κινητικά παιχνίδια:

[...] μετά έπαιζα πιο πολύ κινητικά παιχνίδια, όπως κυνηγητό, μήλα, ψείρες, τέτοια, κινητικά και ομαδικά παιχνίδια, ενώ μικρή έπαιζα πιο πολύ μόνη μου [...] μετά το δεύτερο στάδιο θα το ονομάσω, κινητικά παιχνίδια [...].

Το τρίτο στάδιο παιχνιδιού, περιλαμβάνει περισσότερο τα λεκτικά και τα επιτραπέζια παιχνίδια, χάνεται, δηλαδή, το στοιχείο της κίνησης. Όπως αναφέρει:

[...] Ναι, μετά πιο πολύ λεκτικά παιχνίδια; [...] Λεκτικά παιχνίδια, όπως το παιχνίδι του αναπτήρα, ή παντομίμα, ή επιτραπέζια παιχνίδια, αυτό είναι το τρίτο στάδιο [...] θα το ονομάσω [...] λεκτικά παιχνίδια [...].

Το τέταρτο στάδιο παιχνιδιού, στη ζωή της Κατερίνας αποτελούν οι συναντήσεις του Θ.Π., στις οποίες συμμετείχε κατά τη διάρκεια της χρονιάς:

[...] στάδιο είναι το Θ.Π. που παίζαμε φέτος

-...Το Θ.Π. είναι ένα στάδιο από μόνο του λες, στη ζωή σου;

-Στη ζωή μου ναι, γιατί φέτος έμαθα τι είναι Θ.Π., δεν ήξερα τι ήτανε, για αυτό το βάζω σε ξεχωριστό στάδιο [...] θα το ονομάσω [...] το τέταρτο, Θ.Π [...].

Σε αυτό το στάδιο, του παρόντος η Κατερίνα αναφέρει άλλη μια θετική επίδραση που είχε το Θ.Π., ως προς τη συμπεριφορά της στο παιχνίδι. Πριν το Θ.Π., μας λέει, δεν θα μπορούσε να παίζει παιχνίδια που απαιτούν έκθεση από τον παίκτη και σωματική έκφραση, όπως για παράδειγμα, παντομίμα. Θα συμμετείχε απλώς, ως αναγνώστρια των σωματικών εκφράσεων των άλλων, θα προσπαθούσε δηλαδή να μαντέψει τι προσπαθούν να δείξουν οι άλλοι και όχι να είναι η ίδια πομπός μηνυμάτων στους άλλους. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] ένα άλλο παιχνίδι, που πριν το Θ.Π. δεν θα τολμούσα να παίξω είναι η παντομίμα.[...] Ναι, είναι η παντομίμα, πιστεύω, δηλαδή, τώρα, αν βρεθεί στη συζήτηση ξέρω 'γω να παίζουμε παντομίμα, θα το κάνω με μεγαλύτερη ευχαρίστηση [...]. Ενώ τώρα αν λέγαμε να παίζουμε παντομίμα πιστεύω, πιστεύω ότι θα ήθελα να συμμετάσχω, με μεγαλύτερη ευχαρίστηση και να κάνω εγώ την παντομίμα, γιατί αλλιώς έπαιζα και προσπαθούσα να, το να μαντέψω, όχι να κάνω κάποιες κινήσεις, αυτό. Δηλαδή, παιχνίδια, στα οποία μέσα σε εισαγωγικά εκθέτεις τον εαυτό σου, γιατί πρέπει να σκεφτείς να το κάνεις σωστά, γιατί αν δεν το κάνεις σωστά, θα σου βάλουν τις φωνές και τέτοια, ήμουνα λίγο στην απέξω, μέσα σε εισαγωγικά, ενώ τώρα, μετά το Θ.Π. πιστεύω ότι θα τολμούσα πιο εύκολα να συμμετέχω[...] και νομίζω ότι πρώτη φορά που μέσα σε εισαγωγικά εκτέθηκα ήταν το Θ.Π. και αυτό με βοήθησε

γιατί ήτανε κατάλληλο το κλίμα ώστε να μη φοβηθώ και να κλειστώ ακόμα περισσότερο στον εαυτό μου, γιατί όπως λέει η (όνομα εμψυχώτριας Θ.Π.) και είναι πολύ σημαντικό αυτό, δεν υπάρχει σωστό και λάθος [...].

Στο μέλλον, η Κατερίνα φαντάζεται πως θα παίζει επιτραπέζια και λεκτικά παιχνίδια, Θ.Π. σε καινούργιες ομάδες, καθώς και στη δουλειά της ως νηπιαγωγός, αλλά και με τα παιδιά της ως μητέρα. Οπότε καταλήγει στο ότι το μελλοντικό στάδιο παιχνιδιού στη ζωή της θα συνδέει τα προηγούμενα στάδια παιχνιδιού με την δουλειά της και την οικογένειά της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Όπως το φαντάζομαι αυτή τη στιγμή, φαντάζομαι επιτραπέζια, λεκτικά παιχνίδια, Θ.Π., τέτοια. Δεν φαντάζομαι κάτι άλλο, για αυτό και δεν ξέρω τι άλλο στάδιο να βάλω [...]. Ναι, με καινούργιες ομάδες, θεατρικού παιχνιδιού [...]. Στη δουλειά μου [...]. Ναι, και το συμβολικό παιχνίδι, και παιχνίδι ρόλων και θεατρικό παιχνίδι, θα τα έβαζα στη δουλειά μου [...]. Και με τα παιδιά μου θα έπαιζα παιχνίδια, θα συμμετείχα στο παιχνίδι τους, επίσης, συμβολικά παιχνίδια, παιχνίδια ρόλων, Θ.Π., λεκτικά παιχνίδια, επιτραπέζια [...] το επόμενο στάδιο, το επόμενο είναι λίγο από όλα που θα δεθούνε στη δουλειά και στην οικογένειά μου, αυτά. [...] θα το ονομάσω [...] το πέμπτο, λίγο από όλα [...]

7.2.13.3. Ιχνογραφικό έργο σε σχέση με τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Κατερίνας

Στο ιχνογράφημα της Κατερίνας (ιχνογράφημα 13), αποτυπώνονται τα στάδια του παιχνιδιού της εαυτού. Από αριστερά προς τα δεξιά, φανερώνεται η πορεία του παιχνιδιού στη ζωή της. Η πρώτη απεικόνιση, από αριστερά, αφορά τον εαυτό της, όταν ήταν μικρή, όπου έπαιζε μόνη της με τις κούκλες της:

[...]Λοιπόν, έκανα στην αρχή όταν ήμουνα μικρή που έπαιζα μόνη μου με κούκλες[...]

Η δεύτερη απεικόνιση, παρουσιάζει ένα άλλο στυλ παιχνιδιού, ομαδικό αλλά και κινητικό:

[...]μετά με άλλα παιδιά στη γειτονιά που παίζαμε παιχνίδι, π.χ. ψείρες, για αυτό και φωνάζει αυτό το παιδάκι, Μαρία, να έρθει να πάρει την μπάλα[...]

Η τρίτη απεικόνιση παρουσιάζει πιο ενήλικα παιχνίδια, επιτραπέζια και λεκτικά, με την παρέα της Κατερίνας:

[...]μετά με την παρέα μου, σε επιτραπέζια παιχνίδια, λεκτικά παιχνίδια[...]

Και η τέταρτη απεικόνιση, παρουσιάζει είτε την ίδια να συμμετέχει σε μια ομάδα Θ.Π. μαζί με άλλους ενήλικες, είτε την ίδια να έχει τον ρόλο του εμψυχωτή του Θ.Π. στην ομάδα των μαθητών της στο νηπιαγωγείο:

[...] αυτό μπορεί να θεωρηθεί είτε ως μια ομάδα Θ.Π., είτε ως εγώ, ως νηπιαγωγός με τα νήπια, να παίζουμε ένα Θ.Π. ή οτιδήποτε άλλο παιχνίδι [...].

Ιχνογράφημα 13: Τα στάδια παιχνιδιού στη ζωή της Κατερίνας

Μια από τις συνειδητοποιήσεις που έκανε η Κατερίνα σε σχέση με τα στάδια του παιχνιδιού στη ζωή της και του παιχνιδιάρικου της εαυτού, είναι η σπουδαιότητα του να παίζει μαζί με τους άλλους.

[...] Ίσως το ότι μικρή επέλεγα να παίζω μόνη μου, ενώ μεγαλώνοντας κατάλαβα ότι η παρουσία του άλλου είναι πολύ σημαντική, ιδιαίτερα σε ένα παιχνίδι για να περάσει πιο ωραία και πιο ευχάριστα [...].

7.2.13.4. Συμπεράσματα σε σχέση με τις λειτουργίες και τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της Κατερίνας

Παρατηρήσαμε ότι η Κατερίνα χωρίζει τα κεφάλαια της ζωής της με βάση τις σχέσεις της με τους άλλους και ότι παίζει για αυτήν μεγάλο ρόλο η αποδοχή της από τους άλλους, έτσι είναι σημαντική για αυτήν η ύπαρξη ερωτικών σχέσεων και φίλων, ή η επιβράβευση από τους καθηγητές της. Επίσης, σημαντικό είναι για αυτήν και η επιτυχία των όσων κάνει, όπως για παράδειγμα το κόσμημα ή η ικανοποιητική εικόνα της ακαδημαϊκής της πορείας. Επιπλέον, η Κατερίνα αναγνωρίζει πως συχνά δίνει περισσότερη βαρύτητα στα «πρέπει» και όχι στα «θέλω» της, καθώς και ότι πιέζεται από την διατήρηση του προφίλ του «σοβαρού» κοριτσιού που της έχει περάσει η μητέρα της. Το γεγονός αυτό την κάνει να «μπλοκάρει» την συμπεριφορά της και να φοβάται να εκφραστεί με τον τρόπο που θα ήθελε να εκφραστεί προκειμένου να μην ανατρέψει το αποδεχτό από την μητέρα της στυλ συμπεριφοράς. Οι συνειδητοποιήσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό μέσα από τις διαδικασίες του Θ.Π. Επιπλέον, είδαμε ότι η Κατερίνα, βοηθήθηκε μέσα από το Θ.Π. ως προς την καλύτερη γνωριμία με τον εαυτό της, ως προς την δημιουργία προβληματισμού σε σχέση με την συμπεριφορά της και τον εαυτό της και την προσπάθεια για αλλαγή και καλύτερευση των όσων θεωρεί ως ελαττώματά της. Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων του Θ.Π. η Κατερίνα ένιωσε να απελευθερώνεται και να εκφράζεται με περισσότερη αυθεντικότητα. Επίσης, παρατηρήσαμε πως μέσα από το Θ.Π. κατάφερε να αποκτήσει μεγαλύτερη άνεση ως προς την έκθεση του εαυτού της μπροστά σε κοινό και αγνώστους. Τέλος, τη σημασία του Θ.Π. στη ζωή της την

παρατηρούμε και από τα στάδια παιχνιδιού, όπου το Θ.Π. κατέχει από μόνο του ένα ολόκληρο στάδιο.

Πίνακας 13. Λειτουργίες Θ.Π. για Κατερίνα

1. Παρατήρηση και μάθηση του εαυτού.
2. Συνειδητοποίηση της δυσκολίας έκφρασης και έκθεσης του εαυτού στους άλλους.
3. Συνειδητοποίηση της ύπαρξης του ρόλου «σοβαρού κοριτσιού» και της πίεσης που της ασκεί και προσπάθεια για αλλαγή του
4. Προβληματισμός και διερεύνηση των προβλημάτων που προκαλούν ορισμένες συμπεριφορές της
5. Προσπάθεια για αλλαγή και μείωση των «ελαττωμάτων»
6. Περισσότερη άνεση στην έκθεση μπροστά σε κοινό
7. Πριν το Θ.Π. πιθανώς να μην έδινε την συνέντευξη

7.3. Συγκεντρωτικά αποτελέσματα που αφορούν όλα τα υποκείμενα σχετικά με τις λειτουργίες του Θ.Π.

Στο υποκεφάλαιο αυτό γίνεται η παρουσίαση των λειτουργιών του Θ.Π. για όλα τα υποκείμενα με βάση την περιγραφή των παραπάνω προφίλ και τις ενότητες που προέκυψαν. Χωρίσαμε τις λειτουργίες σε τρεις ενότητες, σε αυτές που πραγματοποιούνταν κατά τη συμμετοχή των υποκειμένων στο Θ.Π., σε αυτές που σχετίζονται με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και σε αυτές που σχετίζονται με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον ρόλο του παιχνιδιού και του Θ.Π. στις ζωές τους και στην εκπαιδευτική διαδικασία. Προσπαθήσαμε να διατηρήσουμε στον βαθμό που αυτό είναι δυνατό, τα λόγια των υποκειμένων για να μεταφέρουμε με περισσότερη ακρίβεια αυτά που αισθάνονται, βιώνουν, αντιλαμβάνονται και το νόημα των όσων λένε.

7.3.1. Λειτουργίες Θ.Π. κατά τη διάρκεια της συμμετοχής των υποκειμένων

Αρχικά σε σχέση με την προσφορά του Θ.Π. κατά τη διάρκεια της συμμετοχής των υποκειμένων παρατηρούμε ότι:

1. Ένωσαν **συναισθήματα χαράς ή εφορίας καθώς και διασκέδαση**: *Αλίκη (ΒΓ), Αρετή (ΒΔ), Χρύσα (ΑΓ), Εύη (ΑΒ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν τέσσερα υποκείμενα (30,77 %) εκ των οποίων 2 είναι εμπυχωτές και 2 συμμετέχοντα μέλη).
2. Επίσης ένωσαν **χαλάρωση, ηρεμία ή εκτόνωση ή λύτρωση ή αποφόρτιση**: *Αλίκη (ΒΓ), Μαργαρίτα (ΒΒ), Χρύσα (ΑΓ), Κάτια (ΑΗ), Ηρώ (ΑΖ), Νάντια (ΑΕ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 6 υποκείμενα (46,15 %) εκ των οποίων 2 είναι εμπυχωτές και 4 συμμετέχοντα μέλη).
3. Επιπλέον αισθάνθηκαν ότι στο Θ.Π. βρήκαν τον: **τόπο και τον χώρο για έκφραση του εαυτού χωρίς κριτική, για έκφραση συναισθημάτων ή τρόπο έκφρασης**: *Δήμητρα (ΒΑ), Ηρώ (ΑΖ), Αγγελική (ΑΘ), Χαρά (ΑΑ), Εύη (ΑΒ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 5 υποκείμενα (38,46 %) εκ των οποίων 1 είναι εμπυχωτής και 4 συμμετέχοντα μέλη).
4. Επιπλέον, ένωσαν ότι πραγματοποιήθηκε: **επικέντρωση στον εαυτό ή ανακάλυψη του εαυτού ή καλύτερη επαφή με εαυτό ή αποδοχή του εαυτού ή παρατήρηση του εαυτού και των άλλων ή παρατήρηση και μάθηση του εαυτού**: *Μαργαρίτα (ΒΒ), Νάντια (ΑΕ), Αλίκη (ΒΓ), Χρύσα (ΑΓ), Κάτια (ΑΗ), Εύη (ΑΒ), Κατερίνα (ΑΔ), Χαρά (ΑΑ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 7 υποκείμενα (53,85 %) εκ των οποίων 2 είναι εμπυχωτές και 5 συμμετέχοντα μέλη).
5. Επίσης, πραγματοποιήθηκε: **επεξεργασία ή ανασκόπηση δύσκολων κεφαλαίων ζωής**: *Αλίκη (ΒΓ), Ελένη (ΓΑ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 2 υποκείμενα (15,38 %) και οι δύο εμπυχωτές).
6. Ένωσαν να πραγματοποιείται: **επικοινωνία με τους συμπαίχτες και μοίρασμα με συμπαίχτες**: *Χαρά (ΑΑ), Ηρώ (ΑΖ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 2 υποκείμενα (15,38 %) και τα δύο συμμετέχοντα μέλη).
7. Τους δημιουργήθηκε το: **αίσθημα ότι είναι ξεχωριστοί**: *Ηρώ (ΑΖ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε ένα υποκείμενο (7,69 %) συμμετέχον μέλος).
8. Αισθάνθηκαν επίσης ότι πραγματοποιείται: **καλύτερη βίωση του σώματος**: *Μαργαρίτα (ΒΒ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε ένα υποκείμενο (7,69 %) εμπυχωτής).

9. Ένωσαν επίσης ότι αφιέρωσαν: **χρόνο για τον εαυτό σε περίοδο που το είχε ανάγκη: Ηρώ (AZ)** (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε ένα υποκείμενο (7,69 %) συμμετέχον μέλος).
10. Επίσης αναφέρουν ότι βίωσαν ένα: **αίσθημα του εαυτού ότι «βγαίνει προς τα έξω», ή ότι είναι πιο «ανοιχτός», αίσθημα απελευθέρωσης, «ξεκούμπωμα» του εαυτού ή απελευθέρωση του εαυτού: Δήμητρα (BA), Αρετή (BA), Κάτια (AH) Χρύσα (AG), Εύη (AB)** (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 5 υποκείμενα (30,77 %) εκ των οποίων 2 είναι εμψυχωτές και 3 συμμετέχοντα μέλη).
11. Επιπλέον αισθάνθηκαν ότι βρήκαν την **«άκρη του νήματος» ύστερα από δύσκολες καταστάσεις της καθημερινής ζωής: Νάντια (AE), Μαργαρίτα (BB)** (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 2 υποκείμενα (15,38 %), εκ των οποίων 1 εμψυχωτής και 1 συμμετέχον μέλος).
12. Επίσης, αισθάνθηκαν ότι το Θ.Π. τους ανοίγει: **παράθυρο σε έναν άλλο κόσμο: Δήμητρα (BA)** (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) εμψυχωτής).

7.3.2. Λειτουργίες Θ.Π. ως προς τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους

Επιπλέον, εκτός από την προσφορά των παραπάνω, και χωρίς να σημαίνει ότι ορισμένες πτυχές των επόμενων κατηγοριών δεν πραγματοποιήθηκαν και κατά τη διάρκεια των συναντήσεων του Θ.Π. ορισμένα υποκείμενα αισθάνθηκαν ότι το Θ.Π. τους επηρέασε ή επηρεάζει ως προς τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους και στην καθημερινή ζωή, εκτός Θ.Π.. Έτσι, αναφέρουν πως:

1. Έλαβαν **βοήθεια ως προς την έκθεση του εαυτού στους άλλους ή μείωση φόβου έκθεσης σε αγνώστους ή συνειδητοποίηση της δυσκολίας έκφρασης και έκθεσης του εαυτού στους άλλους: Κατερίνα (AD), Αρετή (BA), Μαργαρίτα (BB)** (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 3 υποκείμενα (23,08 %) εκ των οποίων 2 είναι εμψυχωτές και 1 συμμετέχον μέλος).
2. Επίσης αναφέρουν πως **πριν το Θ.Π. πιθανώς να μην έδιναν την συνέντευξη: Κατερίνα (AD), Μαργαρίτα (BB), Κάτια (AH)** (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 3 υποκείμενα (23,08 %) εκ των οποίων 1 είναι εμψυχωτής και 2 συμμετέχοντα μέλη).
3. Επίσης, έλαβαν **βοήθεια ως προς το να λειτουργούν με βάση τα «θέλω» και όχι τα «πρέπει» ή κατάργηση της ύπαρξης σωστής και λάθους συμπεριφοράς ή βοήθεια ως προς το να λειτουργούν με βάση το συναίσθημα και τα «θέλω»: Εύη (AB), Κάτια (AH), Ελένη (GA)** (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 3 υποκείμενα (23,08 %) εκ των οποίων 1 είναι εμψυχωτής και 2 συμμετέχοντα μέλη).
4. Επίσης, αναφέρουν πως **απόκτησαν θάρρος και αυτοπεποίθηση ή βοήθεια ως προς το να νιώθουν πιο δυνατοί: Κάτια (AH), Χαρά (AA)** (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 2 υποκείμενα (15,38 %) και τα δύο συμμετέχοντα μέλη).
5. Επιπλέον, θεωρούν ότι **απέκτησαν θετικότερη στάση απέναντι στην ζωή ή βοηθηθήκαν ως προς το να ονειρεύονται: Εύη (AB), Ηρώ (AZ), Ελένη (GA)** (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 3 υποκείμενα (23,08 %) εκ των οποίων 1 είναι εμψυχωτής και 2 συμμετέχοντα μέλη).
6. Αισθάνονται ότι τους **τροφοδοτεί με ενέργεια στην καθημερινή ζωή: Δήμητρα (BA)** (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) εμψυχωτής).

7. Επίσης, σημειώθηκε **μείωση της συστολής**: *Εύη (AB), Κάτια (AH)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 2 υποκείμενα (15,38 %) συμμετέχοντα μέλη).
8. Επίσης σημειώθηκε **συνειδητοποίηση της ύπαρξης του ρόλου «σοβαρού κοριτσιού» και προσπάθεια για αλλαγή του ή έξοδος του εαυτού από το σοβαρό προφίλ και είσοδος σε πιο παιγνιδιάρικο και χαρούμενο προφίλ ή μείωση του «προφίλ» της σοβαρής κοπέλας ή αποφυγή του προφίλ του σοβαρού ενήλικα**: *Κατερίνα (AD), Νάντια (AE), Εύη (AB), Χρύσα (AG)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 4 υποκείμενα (30,77 %) όλα συμμετέχοντα μέλη).
9. Σημειώθηκε, επίσης, **μείωση της επικριτικής στάσης απέναντι στους άλλους και ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή τους ή βοήθεια ως προς την μείωση των αυστηρών και επικριτικών στοιχείων της ή αύξηση της υπομονής με τους ανθρώπους**: *Αρετή (BA), Ελένη (GA), Χρύσα (AG)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 3 υποκείμενα (23,08 %) εκ των οποίων 2 είναι εμψυχωτές και 1 συμμετέχον μέλος).
10. Αναφέρθηκε ότι το Θ.Π. άνοιξε **νέους δρόμους και νέα παράθυρα στη ζωή**: *Ελένη (GA)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) εμψυχωτής)
11. Ήρθαν σε **καλύτερη επαφή με τη φύση**: *Χρύσα (AG)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) συμμετέχον μέλος)
12. Πραγματοποιήθηκε **επεξεργασία των πολλαπλών και συχνά αντικρουόμενων ρόλων και ανακάλυψη του αυθεντικού της χαρακτήρα**: *Αγγελική (AΘ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) συμμετέχον μέλος).
13. Επίσης, πραγματοποιήθηκε **συνειδητοποίηση του ρόλου των αγαπημένων ασχολιών στη ζωή της και απενεχοποίησή τους**: *Αγγελική (AΘ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) συμμετέχον μέλος).
14. Πρόσφερε **βοήθεια ως προς την υπεράσπιση των απόψεών και απενεχοποίηση των «όχι» του**: *Χαρά (AA)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) συμμετέχον μέλος).
15. Βοήθησε ως προς την **εύρεση ισορροπιών**: *Χαρά (AA)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) συμμετέχον μέλος).
16. Προκάλεσε **προβληματισμό και διερεύνηση των προβλημάτων που προκαλούν ορισμένες συμπεριφορές**: *Κατερίνα (AD)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) συμμετέχον μέλος).
17. Πραγματοποιήθηκε, επίσης, **προσπάθεια για αλλαγή ή μείωση των «ελαττωμάτων»**: *Κατερίνα (AD)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) συμμετέχον μέλος).

7.3.3. Λειτουργίες Θ.Π. ως προς τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον ρόλο του παιχνιδιού και του Θ.Π. στις ζωές τους και στην εκπαιδευτική διαδικασία

Επίσης, παρατηρούμε ότι το Θ.Π. προσέφερε σε κάποια υποκείμενα διαφορετικές αντιλήψεις σε σχέση με τον ρόλο του παιχνιδιού στις ζωές τους και την εργασία τους ως εκπαιδευτικούς ή ως εμψυχωτές. Έτσι, αναφέρουν ότι:

1. Πραγματοποιήθηκε η **απόκτηση ενός εναλλακτικού τρόπου σκέψης ως εκπαιδευτικοί**: *Αρετή (BA), Νάντια (AE)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 2 υποκείμενα (15,38 %), εκ των οποίων 1 εμψυχωτής και 1 συμμετέχον μέλος).

2. Πραγματοποιήθηκε, επίσης, **κατανόηση της αξίας του παιχνιδιού στη ζωή και προσπάθεια για εφαρμογή ή διασφάλισή του στην καθημερινή ζωή:** *Αρετή (ΒΔ)*, *Ελένη (ΓΑ)*, *Νάντια (ΑΕ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 3 υποκείμενα (23,08 %) εκ των οποίων 2 είναι εμπυχωτές και 1 συμμετέχον μέλος),
3. Πιστεύουν ότι τους προσφέρει **άλλοθι για παιχνίδι στην ενήλικη ζωή:** *Δήμητρα (ΒΑ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) εμπυχωτής).
4. Παρατηρούν ότι κατά τις περιόδους που συμμετέχουν σε ομάδες Θ.Π. **εντάσσουν περισσότερο το παιχνίδι στην καθημερινή της ζωή, εκτός Θ.Π.:** *Αλίκη (ΒΓ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) εμπυχωτής) ή ότι βοηθήθηκαν ως προς την **απελευθέρωση του μικρού παιδιού μέσα τους:** *Αρετή (ΒΔ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) εμπυχωτής).
5. Επίσης, αναγνωρίζουν το Θ.Π. ως **χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο:** *Αρετή (ΒΔ)*, *Ελένη (ΓΑ)*, *Αγγελική (ΑΘ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 3 υποκείμενα (23,08 %) εκ των οποίων 2 είναι εμπυχωτές και 1 συμμετέχον μέλος).
6. Επίσης, το Θ.Π. υπέδειξε τον **τρόπο σύνδεσης των δύο αγαπημένων τους ασχολιών: του θεάτρου και της εργασίας ως νηπιαγωγός:** *Αγγελική (ΑΘ)* (στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκε 1 υποκείμενο (7,69 %) συμμετέχον μέλος).

7.4. Πρώτα συμπεράσματα

Από τα παραπάνω αποτελέσματα μπορούμε να καταλήξουμε στα εξής πρώτα συμπεράσματα:

1. Το Θ.Π. παρέχει το πλαίσιο (τον τόπο, δηλαδή, και τον χρόνο μέσα στα οποία μπορούν να πραγματοποιηθούν αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στους συμμετέχοντες) ώστε τα υποκείμενα να «απελευθερωθούν», να «ξεκουμπωθούν», να «βγουν προς τα έξω», να εκφραστούν ή να αφήσουν τα συναισθήματά τους να εκφράζονται ελεύθερα, να τους «ανοίξει ένα παράθυρο σε έναν άλλο κόσμο», να ανακαλύψουν, να επικεντρωθούν και να μάθουν τον εαυτό τους, να βρουν «την άκρη του νήματος», να βγουν από το κλισέ του «σοβαρού ενήλικα» και να περάσουν σε ένα πιο παιχνιδιάρικο στιλ. Βασισμένοι σε αυτά τα λόγια και τα βιώματα των υποκειμένων παρατηρούμε πως το Θ.Π. βοηθάει στην ανάπτυξη των διαλογικών εαυτών των υποκειμένων, όχι γιατί θεωρούμε ότι πριν από το Θ.Π. τα υποκείμενα ήταν ανίκανα για κάτι τέτοιο, αλλά γιατί πιστεύουμε πως τους παρείχε τον κατάλληλο τόπο και χώρο, τους κατάλληλους δηλαδή πολιτιστικούς παράγοντες και αλληλεπιδράσεις με τους άλλους, ώστε να προωθηθεί η εμφάνισή τους. Με άλλα λόγια, το Θ.Π. παρέχει ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο η εμφάνιση των διαλογικών εαυτών δεν περιορίζεται, αντιθέτως προωθείται, ενώ ταυτόχρονα συμβάλει στην μείωση του ατομικιστικού και ορθολογικού εαυτού. (Για τον διαλογικό και ατομικιστικό εαυτό και τη σχέση με το πλαίσιο και τους πολιτιστικούς παράγοντες, βλέπε: Hermans, Kempen & van Loon, 1992 και Πουρκός 2003, σσ. 214-215).
2. Το Θ.Π. θεωρούμε ότι παρέχει ως ένα βαθμό τη δυνατότητα για αυτοσχεδιασμό και αυθορμητισμό στους συμμετέχοντες και αυτό αποτελεί ένα από τα πλεονεκτήματά του, σε σχέση με άλλες κλειστού τύπου

- δραστηριότητες που επιτρέπουν στο ελάχιστο ή και καθόλου τον αυτοσχεδιασμό και τον αυθορμητισμό στους συμμετέχοντες, όπως για παράδειγμα σε μια στείρα και μονόπλευρη διδασκαλία σε μια σχολική τάξη και προωθούν την ύπαρξη του κενού εαυτού. Ταυτόχρονα, όμως, το ότι επιτρέπει μόνο ως ένα βαθμό τον αυτοσχεδιασμό και τον αυθορμητισμό, και όχι στον μέγιστο, με την έννοια ότι «ελέγχεται» από τον εμψυχωτή, αποτελεί συγχρόνως και ένα μέρος της κριτικής που θα μπορούσαμε να ασκήσουμε. Παρόλα αυτά, η δυνατότητα αυτή, για αυτοσχεδιασμό και αυθορμητισμό, έστω και σε περιορισμένο βαθμό, παρείχε σε ορισμένα υποκείμενα μια άλλη δυνατότητα, αυτή του να ανακαλέσουν μνήμες, να κάνουν ανασκόπηση των κεφαλαίων της ζωής τους και να εναποθέσουν μέσα σε αυτό τις θετικές και αρνητικές εμπειρίες και βιώματα, καθώς επίσης, και να «ξυπνήσει» το μικρό παιδί μέσα τους, όχι όμως ένα οποιοδήποτε παιδί, αλλά το παιδί που υπήρξαν κάποτε. Υποστηρίζουμε, λοιπόν, πως με την αυτοσχεδιαστική, αυτοβιογραφική και αφηγηματική αυτή δράση και μέσα από τις μνημονικές διαδικασίες που έλαβαν χώρα, οι οποίες είναι από την φύση τους αυτοσχεδιαστικές, τα συστήματα αναφοράς τους άλλαξαν και τα υποκείμενα μπόρεσαν να κατασκευάσουν και να ανακατασκευάσουν την ταυτότητα του εαυτού τους, μέσα στο πλαίσιο του Θ.Π. και μέσα από την αλληλεπίδρασή τους με τους άλλους. Επομένως, θα μπορούσαμε να πούμε ότι μια από τις λειτουργίες του Θ.Π. είναι το να παρέχει στους συμμετέχοντες την ευκαιρία, τον τόπο και τον χρόνο ώστε να λειτουργήσουν αυθόρμητα και αυτοσχεδιαστικά, ερχόμενοι πάντα και σε αλληλεπίδραση με τους άλλους, και να προβούν σε διαδικασίες που βοηθούν στην αλλαγή, στην συγκρότηση και ανασυγκρότηση του εαυτού και στην δημιουργία νοήματος. (Για την αυτοσχεδιαστική και αυθόρμητη δράση και την κατασκευή και ανακατασκευή της ταυτότητας του εαυτού βλέπε: Πουρκός 2008, σσ. 366-367).
3. Παρατηρήσαμε πως στο Θ.Π. τα υποκείμενα είχαν την ευκαιρία να μοιραστούν, να επικοινωνήσουν με τους άλλους, να αισθανθούν ότι έγιναν πιο υπομονετικοί με τους ανθρώπους, καθώς και λιγότερο επικριτικοί ή αυστηροί μαζί τους ή με τους εαυτούς τους, να προβληματιστούν για τη συμπεριφορά τους απέναντι σε άλλους, να βγουν από το προφίλ του «σοβαρού» ενήλικα και να μπουν σε ένα πιο παιχνιδιάρικο προφίλ και να αποκτήσουν έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι καταστάσεις αυτές συνάδουν με την ενσυναίσθηση, με την διαπροσωπική αλληλεπίδραση με τους άλλους και με την αλλαγή των αφηγήσεων για τον εαυτό και επομένως υποστηρίζουμε ότι συμβάλλουν, ως ένα βαθμό, στην ηθική ανάπτυξη των υποκειμένων (Για την ενεργητική ηθική δεκτικότητα βλέπε: Πουρκός, 2003, σσ. 220-221).

Στα επόμενα κεφάλαια θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε και επιβεβαιώσουμε αυτά τα συμπεράσματα, μέσα από τις αναλύσεις των επόμενων φάσεων του ερευνητικού μας σχεδιασμού και να παρατηρήσουμε με περισσότερη λεπτομέρεια τις λειτουργίες του Θ.Π. στα υποκείμενα, αφού πρώτα δούμε με ποιο τρόπο τα υποκείμενα βιώνουν την καθημερινή τους ζωή και τις διάφορες διαστάσεις της, πως βιώνουν τον χρόνο και το σώμα τους, τον ρόλο του παιχνιδιού σε αυτήν καθώς και τις πηγές νοήματος, δύναμης και ευτυχίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Η Βίωση του Εαυτού των Υποκειμένων στις Διάφορες Πτυχές της Καθημερινής Ζωής και οι Αντιλήψεις τους για την Καθημερινή Ζωή των Ανθρώπων στην Σύγχρονη Εποχή

8.1. Εισαγωγή

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τις απόψεις των υποκειμένων για τον εαυτό τους και τον τρόπο που βιώνουν την καθημερινή τους ζωή και τις διάφορες πτυχές της καθώς και τις αντιλήψεις τους για την σύγχρονη ζωή και την κοινωνία στην οποία ζούμε. Προκειμένου να καλύψουμε όλες αυτές τις διαστάσεις δημιουργήσαμε μικρότερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά την βίωση της καθημερινής ζωής από τα υποκείμενα και περιλαμβάνει τρεις υποενότητες. Η πρώτη σχετίζεται με την βίωση της καθημερινής ζωής, γενικά, και περιλαμβάνει τις θετικές και αρνητικές διαστάσεις της, η δεύτερη υποενότητα σχετίζεται με την βίωση του χρόνου και περιλαμβάνει τις εξής κατηγορίες: την βίωση του χρόνου στην καθημερινή ζωή, την βίωση του χρόνου κατά την παιδική ηλικία σε αντιδιαστολή με την βίωση του χρόνου στην ενήλικη ζωή, τον ορισμό του ελεύθερου χρόνου, την βίωση του ελεύθερου χρόνου από τα υποκείμενα, τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τον ελεύθερο χρόνο του σύγχρονου ανθρώπου και τέλος την βίωση της καθημερινής ζωής και του χρόνου όπως εκφράζεται μέσα από μεταφορές, γνωμικά, μαντινάδες, στοίχους από τα υποκείμενα. Η τρίτη υποενότητα σχετίζεται με την βίωση του σώματος και περιλαμβάνει τις εξής κατηγορίες: την βίωση του σώματος στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων, τους παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο βίωσης του σώματος και την βίωση της καθημερινής ζωής και του σώματος, όπως εκφράζεται από τα υποκείμενα μέσα από μεταφορές, μαντινάδες, γνωμικά, στίχους.

Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά το παιχνίδι στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων και περιλαμβάνει τις εξής κατηγορίες: τον ορισμό και τα είδη παιχνιδιού, τον ρόλο του παιχνιδιού στην καθημερινή ζωή, τα πλαίσια μέσα στα οποία πραγματοποιείται το παιχνίδι, τον βαθμό ικανοποίησης των αναγκών για παιχνίδι μέσα στο πλαίσιο του παιχνιδιού και τις επιθυμητές, από τα υποκείμενα, αλλαγές στις περιπτώσεις που κρίνονται αναγκαίες, την βίωση του παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία, τις εμπειρίες και τα είδη παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία, τις αντιλήψεις των υποκειμένων για το παιχνίδι στην καθημερινή ζωή του σύγχρονου ανθρώπου, την συγκριτική θέαση του τρόπου που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές και στον τρόπο που παίζουν στη σύγχρονη εποχή, τις αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με τα αν οι άνθρωποι μπορούν να ζήσουν χωρίς το παιχνίδι, καθώς και με το αν σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του και τέλος το ιχνογραφικό έργο των υποκειμένων σε σχέση με τον τρόπο που βιώνουν τον παιχνιδιάρικό τους εαυτό.

Τέλος, το τρίτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τις αντιλήψεις και τα βιώματα των υποκειμένων σε σχέση με τις πηγές ευτυχίας, δύναμης και νοήματος στην καθημερινή

ζωή και περιλαμβάνει τις εξής κατηγορίες: τις πηγές νοήματος στην καθημερινή ζωή, τις πηγές ευτυχίας και δύναμης στην καθημερινή ζωή, τον ορισμό της ευτυχίας και τις επιθυμητές βελτιώσεις ή αλλαγές σε τομείς της καθημερινής ζωής.

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε αναλυτικά τα ζητήματα αυτά με βάση τα ερευνητικά δεδομένα που συλλέξαμε.

8.2. Βίωση της Καθημερινής Ζωής

Το κεφάλαιο αυτό αναφέρεται στους τρόπους που βιώνουν τα υποκείμενα την καθημερινή τους ζωή. Ο τρόπος που βιώνει ο καθένας από εμάς την καθημερινή του ζωή είναι πολυδιάστατος και εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως το φύλο, την ιδιοσυγκρασία, την εργασία, την οικογένεια, το περιβάλλον, την κοινωνία και πολλά άλλα. Αρχικά θα παρατηρήσουμε πως η καθημερινή ζωή, λοιπόν, σε συνάρτηση με τους παραπάνω παράγοντες, βιώνεται άλλοτε με θετικό και άλλοτε με αρνητικό τρόπο από τα υποκείμενα. Στην συνέχεια θα ασχοληθούμε με την βίωση του χρόνου στην καθημερινή ζωή, την βίωση του χρόνου κατά την παιδική ηλικία σε αντιδιαστολή με την βίωση του χρόνου στην ενήλικη ζωή, τον ορισμό του ελεύθερου χρόνου, την βίωση του ελεύθερου χρόνου από τα υποκείμενα, τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τον ελεύθερο χρόνο του σύγχρονου ανθρώπου και τέλος την βίωση της καθημερινής ζωής και του χρόνου όπως εκφράζεται μέσα από μεταφορές, γνωμικά, μαντινάδες, στοίχους από τα υποκείμενα. Τέλος θα ασχοληθούμε με την βίωση του σώματος στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων, τους παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο βίωσης του σώματος και την βίωση της καθημερινής ζωής και του σώματος, όπως εκφράζεται από τα υποκείμενα μέσα από μεταφορές, μαντινάδες, γνωμικά, στοίχους.

8.2.1. Αρνητικές και θετικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής

Τα υποκείμενα βιώνουν ότι η καθημερινή τους ζωή έχει αρνητικές και θετικές διαστάσεις, οι οποίες αναλύονται αμέσως πιο κάτω:

8.2.1.1. Αρνητικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής (Κ.Ζ.)

Οι αρνητικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής σχετίζονται κυρίως με τις συνθήκες εργασίας, με την πολύωρη απουσία του συζύγου, με τον συνδυασμό πολλών υποχρεώσεων, με την έλλειψη προσωπικού χρόνου, με το αίσθημα μη ικανοποιητικής επαφής και επικοινωνίας με τον ερωτικό σύντροφο, με την μη πραγματοποίηση των αγαπημένων ασχολιών, με την αδυναμία ισορροπίας ανάμεσα στα «πρέπει» και στα «θέλω», με τα άλλα ζητήματα με τον εαυτό, με το αίσθημα μοναξιάς και με τη διαβίωση σε απομακρυσμένη περιοχή. Αναλυτικότερα:

8.2.1.1.1. Οι συνθήκες εργασίας ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν με αρνητικό τρόπο την καθημερινή τους ζωή, εξ αιτίας ορισμένων προβλημάτων στον εργασιακό τομέα τους. Τα προβλήματα αυτά έχουν να κάνουν με τις συνθήκες εργασίας, το ωράριο εργασίας, ή την πολύωρη καθημερινή εργασία, που κάνουν τα υποκείμενα να αισθάνονται είτε «ζόρι» και πίεση, είτε κούραση στην καθημερινότητά τους. Όπως αναφέρουν:

[...] ένα απ' τα πράγματα το οποίο με ζορίζει πάρα πολύ είναι η δουλειά μου, δηλαδή, νομίζω ότι ένα πράγμα που με αναγκάζει και δεν απολαμβάνω κάποια πράγματα, είναι

οι δυσκολίες που υπάρχουν στη δουλειά, που είναι καθαρά θέμα συνθηκών εργασίας της σημερινής εποχής στην Ελλάδα, δηλαδή, αυτό είναι το πρόβλημά μου στη βάση του [...]. (ΒΓ)

[...] λόγω της δουλειάς μου που απαιτεί πολλές ώρες και έχει σαν αποτέλεσμα αρκετή κόπωση [...] δεν μπορείς να, να ξεφύγεις, δεν μπορείς δηλαδή να αλλάξεις τα βασικά κομμάτια της ζωής σου, που σημαίνει δουλειά [...] γιατί [...] κυριαρχεί κυρίως η κόπωση και η αίσθηση των υποχρεώσεων, η πίεση των υποχρεώσεων και νομίζω ότι αυτό έχει να κάνει και με το πέρασμα του χρόνου, δηλαδή, όσο μεγαλώνει κανείς, ενώ μειώνονται οι δυνάμεις του αυξάνονται οι υποχρεώσεις του [...]. (ΓΑ)

[...] δεν συμπίπτει, αυτό, με τη ζωή των άλλων το ωράριό μου και με πιέζει και ούτε το οργανώνω μάλλον καλά ακόμα, έχω μια ελπίδα ακόμα ότι που θα πάει θα τα καταφέρω [...] υπάρχουν φορές όμως που έτσι πνίγομαι λιγάκι, και αυτό που σου λέω με το ωράριο με κουράζει πάρα πολύ, το ότι τις ώρες που εγώ θα μπορούσα να επικοινωνήσω με τους φίλους μου και να διασκεδάσω και αυτά, δουλεύω [...]. (ΑΑ)

8.2.1.1.2. Η πολύωρη εργασία συζύγου ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως η πολύωρη εργασία του συζύγου τους και η πολύωρη απουσία τους από την οικογενειακή εστία αποτελεί μια αρνητική διάσταση της καθημερινής τους ζωής. Η πολύωρη εργασία του συζύγου σημαίνει για τα υποκείμενα είτε αίσθημα μοναξιάς, είτε έλλειψη κοινού χρόνου μεταξύ του ζευγαριού, είτε παραπανίσιο βάρος από την ανάληψη των ευθυνών της οικογένειας, είτε ένα αίσθημα καθήλωσης στις υποχρεώσεις της οικογένειας και στην καθημερινότητα που δεν τους επιτρέπει να «ξεσκάσουν» από αυτήν. Αναφέρουν σχετικά:

[...] δεν μου αρέσει πολύ να μένω μόνη μου, δεν μου αρέσει, πριν, παλιότερα είχα πολύ περισσότερη παρέα από ότι έχω τώρα, τώρα η παρέα μου είναι ο (όνομα γιού) κυρίως [...] ο (όνομα συζύγου) είναι ένας πολύ καλός άνθρωπος αλλά του αρέσει πάρα πολύ να δουλεύει πάρα πολλές ώρες, του αρέσει να λείπει πολύ από το σπίτι και να δουλεύει, να δουλεύει μέχρι να εξαντληθεί από τη δουλειά. [...] Τα σαββατοκύριακα, ας πούμε, θα ήθελα να φεύγουμε από εδώ, να πηγαίνουμε βόλτες και να μην δουλεύει το Σάββατο, αυτό θα ήταν ότι καλύτερο θα μπορούσα να ζητάω [...]. (ΑΘ)

[...] όταν συμβιώνεις, ας πούμε, κάνεις, κάνεις και συμβιβασμούς, δηλαδή, θα ήθελα ας πούμε, να σηκωθώ να φύγω να πάω, ξέρω 'γω, όχι ότι δεν μπορώ, μπορώ, αλλά...

-...Σκέφτεσαι και τα άλλα τρία άτομα.

-Ναι, από αυτήν την άποψη δεν είμαι ευχαριστημένη, θα ήθελα, ας πούμε, να κάνω πράγματα κι άλλα, θα ήθελα να μπορώ, ας πούμε, να πάω μια εκδρομή, για παράδειγμα [...] να κάνω, κάποια τρέλα για παράδειγμα, αλλά δεν μπορώ, είναι έτσι τα πράγματα φτιαγμένα, έτσι όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα που είναι δύσκολο, δηλαδή, ο (όνομα συζύγου) λείπει σχεδόν όλο τον χρόνο και εγώ δεν μπορώ να φύγω, ας πούμε, στην φιλενάδα μου, στη (όνομα φίλης) πάω, και πάω, μου λείπει με αγχώεις, γιατί είναι μόνοι τους, γιατί σκέφτομαι α, τι, αυτό, τι, όχι ότι θα πάθουνε τίποτα αλλά, έχω ξέρεις, την έγνοια [...]. (ΒΑ)

[...]Μερικές φορές στρεσαρίζομαι πάρα πολύ γιατί είναι τόσες πολλές οι υποχρεώσεις απέναντι στην οικογένεια που τις επωμίζομαι τις περισσότερες εγώ, γιατί εκ των πραγμάτων ο (όνομα συζύγου), ο άντρας μου, δουλεύει περισσότερες ώρες, έχει και μια δεύτερη δουλειά να παλέψει και τα λοιπά, και πέφτει πολύ βάρος σε μένα[...](ΒΔ)

[...]Και είναι οκ, η καθημερινότητά μου λοιπόν, επιβαρύνεται πάρα πολύ από αυτό το κομμάτι. Κατά τα άλλα νομίζω ότι αυτό είναι το θέμα που κάποιες φορές η

καθημερινότητα είναι λίγο βαριά και λίγο ρουτίνα, το ότι δουλεύουμε πολύ και εγώ και ο (όνομα συζύγου) ότι είμαστε κουρασμένοι πολύ συχνά, με αποτέλεσμα να μην έχουμε χρόνο για να κάνουμε πράγματα που αγαπάμε και οι δύο, πράγματα μαζί[...] (ΒΓ)

8.2.1.1.3. Ο συνδυασμός πολλών υποχρεώσεων ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως ο συνδυασμός πολλών υποχρεώσεων και ευθυνών, όπως εργασιακών, οικογενειακών και οικιακών, «βαραίνει» το καθημερινό τους πρόγραμμα και αποτελεί μια αρνητική διάσταση στις ζωές τους. Και σε αυτή την περίπτωση και τα τρία υποκείμενα είναι εργαζόμενες μητέρες και αναφέρουν σχετικά:

[...] λόγω της δουλειάς μου που απαιτεί πολλές ώρες και έχει σαν αποτέλεσμα αρκετή κούραση [...] δεν μπορείς να, να ξεφύγεις, δεν μπορείς δηλαδή να αλλάξεις τα βασικά κομμάτια της ζωής σου, που σημαίνει δουλειά, σπίτι, ευθύνες, υποχρεώσεις, είναι πολύ δύσκολο [...]. (ΓΑ)

[...] Μερικές φορές στρεσαρίζομαι πάρα πολύ γιατί είναι τόσες πολλές οι υποχρεώσεις απέναντι στην οικογένεια που τις επωμίζομαι τις περισσότερες εγώ, γιατί εκ των πραγμάτων ο (όνομα συζύγου), ο άντρας μου, δουλεύει περισσότερες ώρες, έχει και μια δεύτερη δουλειά να παλέψει και τα λοιπά, και πέφτει πολύ βάρος σε μένα. Να 'χεις τη δουλειά σου, να 'χεις το σπίτι, να 'χεις αυτές τις υποχρεώσεις με τα παιδιά, πήγαινε-έλα, κάπου έρχεται, ας πούμε, το βράδυ, και λες πέρασε η μέρα και εγώ τρέχω και δεν έχω σταματήσει ακόμη [...]. (ΒΔ)

[...] στο κάθε μέρα, είναι φορτωμένο, γιατί έχω παιδιά, έχω οικογένεια και τα λοιπά [...] μερικές φορές νιώθω να πνίγομαι, γιατί εντάξει, άλλο πράγμα να είσαι γυναίκα, εν τέλει και είχαν δίκιο, αυτοί που λέγανε τότε, αλλά εγώ δεν το 'ξερα, και άλλο να 'σαι άντρας, από τη στιγμή που κάνεις παιδιά, εγώ είχα πολύ ψηλά, την παντιέρα μου μέχρι να κάνω παιδιά, δεν σήκωνα μύγα στο σπαθί μου, ε, από τη στιγμή που έκανα παιδιά, όχι συμβιβάστηκα, αλλά έπρεπε να ακολουθώ το πρόγραμμά τους, εγώ ως μάνα το νιώθω αυτό [...]. Ναι, από αυτήν την άποψη δεν είμαι ευχαριστημένη, θα ήθελα, ας πούμε, να κάνω πράγματα κι άλλα, θα ήθελα να μπορώ, ας πούμε, να πάω μια εκδρομή, για παράδειγμα, [...] να κάνω, κάποια τρέλα για παράδειγμα, αλλά δεν μπορώ, είναι έτσι τα πράγματα φτιαγμένα, έτσι όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα που είναι δύσκολο, δηλαδή, ο (όνομα συζύγου) λείπει σχεδόν όλο τον χρόνο και εγώ δεν μπορώ να φύγω, ας πούμε, στην φιλενάδα μου, στη (όνομα φίλης) πάω, και πάω, μου λέει με αγχώεις, γιατί είναι μόνοι τους, γιατί σκέφτομαι α, τι, αυτό, τι, όχι ότι θα πάθουνε τίποτα αλλά, έχω ξέρεις, την έγνοια [...]. (ΒΑ)

8.2.1.1.4. Η έλλειψη προσωπικού χρόνου ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν με αρνητικό τρόπο την καθημερινή τους ζωή λόγω έλλειψης προσωπικού χρόνου ή χρόνου για τον εαυτό. Ο χρόνος, με άλλα λόγια, που αφιερώνουν τα ίδια στον εαυτό τους είναι λιγοστός, λόγω των καθημερινών υποχρεώσεων, όπως είναι η εργασία ή η φροντίδα των παιδιών κ.ά.

[...] από την άλλη βέβαια, μου στερεί πάρα πολύ τον προσωπικό μου χρόνο και όταν στερήσει προσωπικό χρόνο, δεν κάνεις πράγματα για τον εαυτό σου, πολλές φορές ακόμα και στη σχέση σου, ας πούμε, επηρεάζει όλο αυτό, νιώθεις κουρασμένος και θέλεις [...], έχεις πολλές φορές την ανάγκη να μην κάνεις τίποτα να ξεκουραστείς έτσι; Και μερικές φορές αφήνεσαι και δεν είναι πολύ καλό αυτό. Αυτό το ότι μου στερεί τον προσωπικό μου χρόνο όλο αυτό το πράγμα. Αυτό με δυσαρεστεί πολύ, γιατί, το θεωρώ πολύ σημαντικό, να κάνεις πράγματα για σένα, για τη σχέση σου, τα...τα πολύ προσωπικά σου, μας στερεί ακόμα και [...], ήρθανε μέρες, ας πούμε, που από το

τρέξιμο και τις πολλές δουλειές, ερχόταν βράδυ και ακόμα δεν είχα δει, ας πούμε, τον άντρα μου, έτσι; [...]. (BΔ)

[...] τώρα μου λείπει χρόνος για τον εαυτό μου, εντάξει, δεν μπορώ να αφιερώσω, ας πούμε, πέντε ώρες την εβδομάδα στον εαυτό μου, μπορώ να ξεκλέψω μιάμιση- δύο ώρες, ας πούμε, για μένα, εντάξει αυτό το πράγμα ρε το κάνω, δεν είναι ότι είμαι έτσι τελείως, αλλά εντάξει παλαιότερα ήμουνα πολύ πιο προσεκτική, πολύ πιο, τώρα πλέον δεν τα έχω όλα αυτά γιατί λέω και εντάξει και φτιάχτηκες και έκανες τώρα προτεραιότητα έχει το παιδί σου, τελείωσε, για μένα, δηλαδή, έχει προτεραιότητα το παιδί μου. [...]. (AΗ)

8.2.1.1.5. Το αίσθημα μη ικανοποιητικής επαφής και επικοινωνίας με τον ερωτικό σύντροφο ως αρνητική διάσταση της K.Z. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται την έλλειψη ουσιαστικής ή ικανοποιητικής επαφής και επικοινωνίας με τον ερωτικό τους σύντροφο, ως μια από τις αρνητικές διαστάσεις της καθημερινής τους ζωής. Αυτό οφείλεται είτε στην έλλειψη χρόνου για επαφή και επικοινωνία του ζευγαριού, εξ αιτίας των πολλών καθημερινών υποχρεώσεων, είτε στο αίσθημα έλλειψης της απαραίτητης φροντίδας, προσοχής και ερωτισμού από τους συντρόφους. Όπως αναφέρουν:

[...] μας στερεί ακόμα και [...], ήρθανε μέρες, ας πούμε, που από το τρέξιμο και τις πολλές δουλειές, ερχόταν βράδυ και ακόμα δεν είχα δει, ας πούμε, τον άντρα μου, έτσι; Να μιλήσεις ουσιαστικά δεν προλάβαινες, δεν προλάβαινες ούτε να μιλήσεις, ας πούμε, έτσι, ουσιαστικά, να κάνεις πράγματα μαζί [...]. (BΔ)

[...] Και είναι οκ, η καθημερινότητά μου λοιπόν, επιβαρύνεται πάρα πολύ από αυτό το κομμάτι. Κατά τα άλλα νομίζω ότι αυτό είναι το θέμα που κάποιες φορές η καθημερινότητα είναι λίγο βαριά και λίγο ρουτίνα, το ότι δουλεύουμε πολύ και εγώ και ο (όνομα συζύγου) ότι είμαστε κουρασμένοι πολύ συχνά, με αποτέλεσμα να μην έχουμε χρόνο για να κάνουμε πράγματα που αγαπάμε και οι δύο, πράγματα μαζί [...]. (BΓ)

[...] το άλλο που μου λείπει που είναι, ας πούμε, λίγο πιο μηδαμινό, αλλά εντάξει είναι σημαντικό για εμένα είναι μια πιο συναισθηματική ζωή ρε παιδί μου, δηλαδή ο (όνομα συζύγου) δεν λέει ποτέ, δεν θα με χαϊδέψει, σχεδόν ποτέ, παρά μόνο σε συγκεκριμένες καταστάσεις, θα ήθελα λίγο πιο χαδάκια, λίγο πιο ερωτική κατάσταση [...]. (AΘ)

[...] Αισθάνομαι ότι και με τον σύντροφό μου υπάρχει έλλειψη επικοινωνίας, και με όλους τους προηγούμενους συντρόφους που είχα συνέβαινε αυτό [...] γιατί δεν μου δείχνουν την προσοχή και τη φροντίδα που θα ήθελα να μου δείχνουν [...]. (AZ)

8.2.1.1.6. Η μη πραγματοποίηση αγαπημένων ασχολιών ως αρνητική διάσταση της K.Z.. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι η αδυναμία πραγματοποίησης των αγαπημένων ασχολιών αποτελεί μια αρνητική διάσταση της καθημερινής τους ζωής. Οι αγαπημένες ασχολίες δεν πραγματοποιούνται είτε γιατί δεν υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στα «πρέπει» και στα «θέλω» στην καθημερινότητά τους, είτε γιατί υπάρχει το στοιχείο της αναβλητικότητας στα «θέλω» τους, είτε γιατί διαμένουν σε απομακρυσμένη περιοχή και υπάρχει δυσκολία ως προς την μετακίνησή τους. Όπως αναφέρουν:

[...] Μέχρι ένα βαθμό, ναι, απλά θα 'θελα, αυτό που σου λέω, να κάνω κάποια πράγματα παραπάνω, γιατί όλο λέω..., και όσο αφορά πράγματα, που αφορούν την ευχαρίστησή μου, και μια βόλτα..., μ' αρέσει, ας πούμε η ζωγραφική, λέω έλα, θα κάνω, αργότερα, αργότερα, και το λέω αυτό από το Γυμνάσιο και έχω φτάσει τώρα

εδώ και δεν έχω κάνει. Αλλά σε γενικές γραμμές είμαι μέχρι ένα βαθμό, το μόνο, σου λέω, είναι ότι , έχω πέντε πράγματα στο μυαλό μου, τα οποία θέλω κάποια στιγμή να τα κάνω, αλλά όλο τα αναβάλλω [...]. (ΑΕ)

[...] το μόνο, ας πούμε, παράπονό μου, είναι αυτό με τη λογοτεχνία που σου είπα, γενικά να εξοικονομούσα λίγο χρόνο ή να το μοίραζα καλύτερα για να βάζω πράγματα που μου αρέσουν και να μην αναλώνομαι, αν θες, σε πράγματα που πρέπει να κάνω [...]. (ΑΓ)

[...] Νιώθω αρκετά πιεσμένη, ότι δεν κάνω όλα όσα θα ήθελα να κάνω, ιδίως σε περιόδους όπου είμαι αναγκασμένη λόγω υποχρεώσεων να αφήνω στην άκρη το μοντέλο της «ρέμπελης» ζωής και της καλοπέρασης. Όχι ότι θα ήμουν ευχαριστημένη αν δεν έκανα τίποτα στη ζωή μου και απλά διασκέδαζα όλη την ώρα, μου φαίνεται ότι και αυτό θα ήταν πολύ κουραστικό και δεν θα το άντεχα, αλλά ότι δεν έχω βρει έναν τρόπο ακόμα να συνδυάζω τις υποχρεώσεις, τις ευθύνες, και τα διάφορα πρέπει, με την διασκέδαση, την καλοπέραση, καθώς και με το να κάνω πράγματα που μου αρέσουν και αγαπάω [...]. (ΑΖ)

[...] ότι είμαι τόσο πολύ του αυτό που πρέπει να γίνει σήμερα, θα γίνει σήμερα, ο κόσμος να χαλάσει, θα προσπαθήσω τουλάχιστον, που χάνω κάποια άλλα πράγματα, δηλαδή, τώρα με το σεμινάριο, ενώ θα μπορούσαμε, ξέρω ‘γω, αυτές τις ώρες με τον (όνομα συντρόφου) να χαμε πάει για κανά καφέ καμιά βόλτα, καθόμασταν με τις ώρες να κάνουμε το σεμινάριο, γιατί έπρεπε να γίνει το σεμινάριο, ενώ θα μπορούσαν να συνδυαστούν και με άλλο τρόπο και τέτοια, δηλαδή, ώρες-ώρες το μυαλό μου σταματάει εκεί, πρέπει να γίνει αυτό, τέλος. Και αυτό όταν το σκέφτομαι μετά, λέω γιατί έπρεπε να γίνει αυτό και τέλος έχεις τόσο καιρό μπροστά σου, μπορείς και να το συνδυάσεις και με άλλα πράγματα και να περάσεις καλά. Δηλαδή, δεν έχω τελειώσω πολλές μέρες την εξεταστική, είναι περίπου μια βδομάδα τώρα, αλλά δεν έχουμε πάει για ένα καφέ με τον (όνομα συντρόφου), με το να τρέχουμε για να βρούμε δουλειά, να βρω δουλειά, εκεί πέρα με το κόσμημα και αυτά, με το σεμινάριο, δεν έχουμε βρει χρόνο να πάμε για ένα καφέ, να πάμε ένα σινεμά, και αυτό σκεφτόμουν σήμερα το πρωί, πρέπει να βγω για μια βόλτα με τον (όνομα συντρόφου), αλλά να ‘ναι, βόλτα, γιατί ξεκινάμε, άλλες φορές για βόλτα και στο δρόμο, ξέρω ‘γω, α, (όνομα συντρόφου), πάμε σε εκείνο το μαγαζί να πάρω, την τάδε χάντρα που είδα, πάμε στο άλλο μαγαζί να πάρω το σύρμα το τάδε που θυμήθηκα; Έτσι, δηλαδή, μπορεί να ξεκινήσουμε σαν βόλτα στην αγορά και να καταλήξουμε σε δουλειές πάλι και αυτό πολλές φορές λέω γιατί; Αφού θα μπορούσες να πας μια βόλτα και να ‘ναι βόλτα [...]. Ναι, θα έλεγα ότι υπάρχει μια πίεση, αυτό που σου λέω, ότι το μυαλό μου σταματάει στο πρέπει και όχι πολλές φορές στο τι θέλω να κάνω [...]. (ΑΔ)

[...] θα ήθελα να αλλάξω σπίτι [...] θα ήθελα να έρθω εδώ για να μπορώ να κινούμαι πιο ελεύθερα, να μπορώ να κάνω κάποια πράγματα, ας πούμε, που...παράδειγμα αυτό, θα ήθελα πάρα πολύ να κάνω χορό, πέρσι [...] αλλά επίσης, είχα και πρόβλημα γιατί τα μαθήματα αυτά είναι πολύ αργά, μετά θα έπρεπε να..., ξέρεις, δεν μπορούσα να γυρίσω πίσω στο χωριό, οπότε ξέρεις τον να ζεις μακριά, ας πούμε από μια πόλη σου δημιουργεί πρόβλημα στην καθημερινότητα [...]. (ΒΒ)

8.2.1.1.7. Η αδυναμία ισορροπίας ανάμεσα σε «πρέπει» και «θέλω» ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως θα πρέπει να αποκτήσουν μια ισορροπία ανάμεσα σε όσα πρέπει ή χρειάζεται να κάνουν στην ζωή τους και σε όσα αγαπούν ή επιθυμούν να κάνουν στη ζωή τους, για να βιώσουν με θετικότερο τρόπο την καθημερινή τους ζωή. Η αδυναμία ισορροπίας ανάμεσα σε «πρέπει» και «θέλω» οφείλεται είτε στην σύγκρουση ανάμεσα στους εξωτερικά επιβεβλημένους κανόνες συμπεριφοράς (π.χ. από την οικογένεια) με την

επιθυμητή από τα υποκείμενα συμπεριφορά, είτε στην σύγκρουση ανάμεσα στις επιβεβλημένες υποχρεώσεις της καθημερινότητας και στις μη επιβεβλημένες αλλά επιθυμητές και αγαπημένες ασχολίες (π.χ. χόμπι, διασκέδαση) τις οποίες θέλουν να εντάξουν στην καθημερινότητά τους.

[...] Ναι, θα έλεγα ότι υπάρχει μια πίεση, αυτό που σου λέω, ότι το μυαλό μου σταματάει στο πρέπει και όχι πολλές φορές στο τι θέλω να κάνω, και καμιά φορά σε αυτό με έχει επηρεάσει, ξέρω 'γω, η μαμά μου, π.χ. μου λέει όταν είμαστε στο σπίτι, [...] και έρχεται ο (όνομα συντρόφου) και πολλές φορές λέει αστεία ή βλέπουμε στην τηλεόραση κάτι και αρχίζουμε και γελάμε, αν είναι και άλλοι μπροστά, μα τι συζητούσατε και γελούσατε, λέει, είχαμε κόσμο, δεν μπορούσες να 'σαι πιο σοβαρή, δηλαδή, κάτι τέτοια πράγματα που με κάνουνε και εμένα να είμαι πιο συγκρατημένη. Αν και πιο πολύ θέλω να γελάσω, όπως και άλλα παιδιά της ηλικίας μου, αυτό το πρέπει, που μου έχει περάσει και η μαμά, πρέπει να είσαι σοβαρή, δεν πρέπει να σε βλέπουνε στο δρόμο και να γελάς ή να κάνεις βλακείες, με πειράζει, λίγο, λίγο, άσχετα με το τι κάνω, ναι, δηλαδή, μπορεί να βγω με την παρέα μου, να θυμήθηκα ένα περιστατικό, πέρσι το καλοκαίρι καθόμασταν εδώ πιο πάνω, έχει κάτι παγκάκια, και καθόμασταν και παίζαμε παντομίμα, αργά, τώρα το βράδυ, μετά από τον καφέ, δεν είχαμε, μετά που είχαμε πάει για καφέ, δεν ξέραμε τι να κάνουμε και ήρθαμε και κάτσαμε εκεί, και κάτσαμε μέχρι αργά και παίζαμε παντομίμα και γελούσαμε, άμα με έβλεπε η μαμά μου θα μου έλεγε: Μα τι κάνετε τώρα παιδιά δεκαεννιά χρονών εκεί πέρα, δεν είστε λίγο σοβαροί; Σαν τους έφηβους κάνετε; Δηλαδή, εκείνη τη στιγμή, το ευχαριστήθηκα πέρασα καλά, αλλά μετά, μπορεί να με πιάσουν κάποιες τύψεις, ξέρω 'γω, μπορούσες να 'σαι πιο σοβαρή, ενώ δεν ήσωνα, άσχετα ότι πέρασα καλά. [...]. (ΑΔ)

[...] το μόνο, ας πούμε, παράπονό μου, είναι αυτό με τη λογοτεχνία που σου είπα, γενικά να εξοικονομούσα λίγο χρόνο ή να το μοίραζα καλύτερα για να βάζω πράγματα που μου αρέσουνε και να μην αναλώνομαι, αν θες, σε πράγματα που πρέπει να κάνω [...]. (ΑΓ)

[...] Όχι ότι θα ήμωνα ευχαριστημένη αν δεν έκανα τίποτα στη ζωή μου και απλά διασκέδαζα όλη την ώρα, μου φαίνεται ότι και αυτό θα ήταν πολύ κουραστικό και δεν θα το άντεχα, αλλά ότι δεν έχω βρει έναν τρόπο ακόμα να συνδυάζω τις υποχρεώσεις, τις ευθύνες, και τα διάφορα πρέπει, με την διασκέδαση, την καλοπέραση, καθώς και με το να κάνω πράγματα που μου αρέσουν και αγαπάω [...]. (ΑΖ)

8.2.1.1.8. Τα άλτα ζητήματα με εαυτό ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι η καθημερινή τους ζωή παίρνει αρνητικές διαστάσεις εξ αιτίας ορισμένων άλτων ζητημάτων με τον εαυτό τους. Τα ζητήματα αυτά έχουν να κάνουν είτε με τα θεωρούμενα από τα υποκείμενα και το περιβάλλον τους ελαττώματά τους, (π.χ. επικριτική συμπεριφορά) είτε με καταθλιπτικές τάσεις (τάση για αρνητικές σκέψεις, στεναχώρια, κλάμα), είτε με αισθήματα κατωτερότητας (π.χ. χαμηλή αυτοπεποίθηση). Κάποια από τα υποκείμενα, επίσης, αναφέρουν πως κάνουν προσπάθειες προς την κατεύθυνση επίλυσης των προβλημάτων αυτών. Αναφέρουν χαρακτηριστικά:

[...] Έχω ένα μεγάλο παράπονο, από το θέμα σχέσεων με άλλους ανθρώπους. Είναι ταυτόχρονα και το μεγάλο μου ελάττωμα, το ότι ανέφερα ότι είμαι πολύ επικριτική με τους άλλους και ενώ πολλές φορές δεν θέλω να... , να το κάνω μου βγαίνει αυθόρμητα και δεν μπορώ να το ελέγξω και αυτό βέβαια έχει σαν αποτέλεσμα να έχουν χαλάσει φιλίες και να είναι αυτός ένας πολύ βασικός λόγος ο οποίος όμως δεν φαίνεται άμεσα αλλά υποβόσκει, αν θες, και είναι ένα ελάττωμά μου που το έχω βελτιώσει αρκετά,

αλλά και πάλι εξακολουθεί να υπάρχει και δεν ξέρω αν θα μπορέσω να το εξαλείψω ποτέ [...]. (ΑΓ)

[...] δεν μου αρέσει να κάθομαι όλη μέρα, γιατί όλη την ώρα σκέφτομαι, και συνήθως δεν μ' αρέσει να σκέφτομαι γιατί, τώρα στη φάση που περνάω έχω πολλές αρνητικές σκέψεις και δεν μου αρέσει να σκέφτομαι έτσι και δεν θέλω να ξαναπεράσω πάλι στεναχώρια κλάματα και αυτά [...] όταν σκέφτομαι αρνητικά η μια καταραπακιά μετά την άλλη. Σου λέω επειδή, δεν, μου έχει μείνει έντονα το γυμνάσιο, που τόσο κλάμα, προσπαθώ και εγώ η ίδια να ξεπεράσω αυτήν τη φάση, λέω δεν θα το ξανααντέξω να περάσω τα ίδια και λέω εντάξει, άλλοι έχουνε πιο σημαντικά προβλήματα, εγώ μ' αυτό θα το βάλω κάτω. [...]. (ΑΒ)

[...] Δεν είμαι απόλυτα ευχαριστημένη γιατί δεν έχω αρκετή αυτοπεποίθηση και αισθάνομαι ότι είμαι αρκετά κατώτερη από τους άλλους ανθρώπους. Δεν ξέρω γιατί πάντως αισθάνομαι πολύ συχνά ότι εγώ είμαι αυτή που κάνω το λάθος, ότι δεν αξίζω και πολλά, ότι ενώ βρίσκομαι μαζί με τους άλλους είμαι μόνη μου, και ότι δεν με καταλαβαίνουν οι άνθρωποι μου. Συχνά, βέβαια, δεν με καταλαβαίνω και εγώ. Επίσης, συχνά πιάνω τον εαυτό μου να ζηλεύει την ευτυχία των άλλων, όχι με αρνητική διάθεση προς τους άλλους, αλλά με πιάνει το παράπονο για όσα δεν έχω καταφέρει να κάνω εγώ στη ζωή μου για να είμαι πιο ευτυχισμένη [...]. (ΑΖ)

8.2.1.1.9. Το αίσθημα της μοναξιάς ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν αρνητικά την καθημερινή τους ζωή όταν μένουν μόνα τους ή αισθάνονται ότι είναι μόνα τους. Όπως αναφέρουν:

[...] Γενικά, νιώθω ότι μόνη μου τραβάω την ανηφόρα, ότι μόνη μου φροντίζω τον εαυτό μου, ότι μόνη μου τα κάνω όλα. Και αυτό κάνει την καθημερινή μου ζωή λίγο δύσκολη, χωρίς να μπορώ να στηριχθώ σε άλλους ανθρώπους, σαν να είμαι στο σχοιμί του ακροβάτη χωρίς προστατευτικό δίχτυ [...]. (ΑΖ)

[...] δεν μου αρέσει πολύ να μένω μόνη μου, δεν μου αρέσει, πριν, παλιότερα είχα πολύ περισσότερη παρέα από ότι έχω τώρα, τώρα η παρέα μου είναι ο (όνομα γιού) κυρίως, ναι, ε, και θα άλλαζα αυτό, αν ήταν να αλλάξω κάτι δηλαδή, θα άλλαζα αυτό, ότι το να υπάρχουνε περισσότερες επαφές με ανθρώπους και περισσότερη διασκέδαση μέσα στην οικογένεια [...]. (ΑΘ)

8.2.1.1.10. Η διαβίωση σε απομακρυσμένη περιοχή ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται πως ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν με αρνητικό τρόπο την καθημερινή του ζωή είναι η διαβίωση σε μια απομακρυσμένη περιοχή, εκτός πόλεως. Έτσι, υπάρχει δυσκολία στη μετακίνηση και στην πραγματοποίηση αγαπημένων ασχολιών που συναντιούνται στην πόλη.

[...] θα ήθελα να αλλάξω σπίτι [...] θα ήθελα να έρθω εδώ για να μπορώ να κινούμαι πιο ελεύθερα, να μπορώ να κάνω κάποια πράγματα, ας πούμε, που...παράδειγμα αυτό, θα ήθελα πάρα πολύ να κάνω χορό, πέρσι [...] αλλά επίσης, είχα και πρόβλημα γιατί τα μαθήματα αυτά είναι πολύ αργά, μετά θα έπρεπε να..., ξέρεις, δεν μπορούσα να γυρίσω πίσω στο χωριό, οπότε ξέρεις τον να ζεις μακριά, ας πούμε από μια πόλη σου δημιουργεί πρόβλημα στην καθημερινότητα [...]. (ΒΒ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις αρνητικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής (Κ.Ζ.) παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 14 πιο κάτω:

Πίνακας 14: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις αρνητικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής (Κ.Ζ.) σε σχέση με τα υποκείμενα (εμψυχωτές και συμμετέχοντες).

Κατηγορίες σχετικά με τις αρνητικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής (Κ.Ζ.)	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμψυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Οι συνθήκες εργασίας ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
2. Η πολύωρη εργασία συζύγου ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.	23,08 % (3)	7,69 % (1)	30,77 % (4)
3. Ο συνδυασμός πολλών υποχρεώσεων ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.	23,08 % (3)	0%(0)	23,08 % (3)
4. Η έλλειψη προσωπικού χρόνου ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
5. Το αίσθημα μη ικανοποιητικής επαφής και επικοινωνίας με τον ερωτικό σύντροφο ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.	15,38 % (2)	15,38 % (2)	30,77 % (4)
6. Η μη πραγματοποίηση αγαπημένων ασχολιών ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.	7,69 % (1)	30,77 % (4)	38,46 % (5)
7. Η αδυναμία ισορροπίας ανάμεσα σε «πρέπει» και «θέλω» ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.	0% (0)	23,08 % (3)	23,08 % (3)
8. Τα άλυτα ζητήματα με εαυτό ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ..	0% (0)	23,08 % (3)	23,08 % (3)
9. Το αίσθημα της μοναξιάς ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.	7,69 % (1)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
10. Η διαβίωση σε απομακρυσμένη περιοχή ως αρνητική διάσταση της Κ.Ζ.	7,69 % (1)	0%(0)	7,69 % (1)

Από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι οι αρνητικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής εμφανίζονται με τη μορφή της μη πραγματοποίησης των αγαπημένων ασχολιών (στην οποία αναφέρεται το 38,46% των υποκειμένων) με τη μορφή της πολύωρης εργασίας του συζύγου (με ποσοστό 30,77%) όπως, επίσης, και με το αίσθημα της μη ικανοποιητικής επαφής και επικοινωνίας με τον ερωτικό σύντροφο, με το ίδιο ποσοστό, με τη μορφή των συνθηκών εργασίας, τον συνδυασμό πολλών υποχρεώσεων, την αδυναμία ισορροπίας ανάμεσα σε «πρέπει» και «θέλω», και με τη μορφή των άλυτων ζητημάτων με τον εαυτό (με ποσοστό 23,08%, ανά κατηγορία), με τη μορφή της έλλειψης προσωπικού χρόνου, με τη μορφή του αισθήματος μοναξιάς (με ποσοστό 15,38%, ανά κατηγορία) και τέλος με τη διαβίωση σε απομακρυσμένη περιοχή (με ποσοστό 7,69 %).

8.2.1.2. Θετικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής (Κ.Ζ.)

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τις θετικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής, οι οποίες σχετίζονται με την οριοθέτηση των «πρέπει», με την προσπάθεια για αισιοδοξία και θετική διάθεση, με την εύρεση νοήματος στις θυσίες της καθημερινής ζωής, με την ύπαρξη των βασικών αγαθών και ανθρώπινων σχέσεων, με την πραγματοποίηση των αγαπημένων ασχολιών και με την εκπλήρωση των επιθυμιών. Αναλυτικότερα:

8.2.1.2.1. Η οριοθέτηση των «πρέπει» ως θετική διάσταση της ζωής. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου τα υποκειμένα προσπαθούν να οριοθετούν τα «πρέπει» και τις υποχρεώσεις της καθημερινής τους ζωής, έτσι ώστε να απολαμβάνουν τα «θέλω τους». Όταν το καταφέρνουν αυτό, βιώνουν με θετικότερο τρόπο τη ζωή τους, αισθάνονται ότι κάνουν ένα διάλειμμα από την πίεση των υποχρεώσεων αυτών και ότι απολαμβάνουν μια πιο χαλαρή και χαρούμενη, έστω και μικρής διάρκειας, περίοδο της ζωής τους. Όπως αναφέρουν:

[...] Έχω πάρα πολύ ανάγκη μες την εβδομάδα να δω, να συναντήσω ανθρώπους, δηλαδή, είναι...έχω ως πούμε ανάγκη από κάποιες ρουτίνες, ως πούμε, κάθε Σάββατο πρωί, έχω την ανάγκη της ρουτίνας με τις φίλες μου, να βρίσκω κάποιες συγκεκριμένες φίλες μου κάθε Σάββατο και πίνουμε καφέ, μου είναι αναγκαίο αυτό το πράγμα στην καθημερινότητά μου, μου είναι αναγκαίο να περάσω να πω ένα γεια στη μαμά μου και να πω καφέ μαζί της, μου 'να αναγκαίο να..., να πάω να συναντήσω τα φιλιτσάκια μου, αυτό το κάνω μέσα στη διάρκεια της εβδομάδας, γενικά έχω ανάγκη να...αυτά μες την καθημερινότητά μου, δηλαδή, έχω ανάγκη και τον εαυτό μου, με ζορίζει λίγο η δουλειά και πρέπει κάποιες φορές να προσπαθώ να την κάνω πέρα και να κάνω τις ρουτίνες μου, τις οποίες αγαπάω [...]. (ΒΓ)

[...] όταν μπορώ να τα συνδυάσω, να διαβάσω, να έχω την δουλειά μου ταυτόχρονα να δω τους φίλους μου, είμαι μια χαρά [...]. (ΑΑ)

[...] Νομίζω ότι αυτήν την περίοδο [...] είμαι πιο χαλαρή, δηλαδή, δεν έχω τόσο πολύ τρέξιμο, έχω αφήσει κάποια πράγματα στην άκρη, γιατί μέχρι πέρσι, μέχρι πρόπερσι, έκανα και τις δουλειές του (όνομα συζύγου), δηλαδή, κατέβαινα κάτω και μαγειρεύα και έκανα διάφορα, τώρα είπα στοπ, δεν μπορώ άλλο, δηλαδή, είπα στοπ στον (όνομα συζύγου), είπα στοπ στα παιδιά, ως πούμε, δωμάτια, τακτοποίηση, σιδέρωμα, άμα θέλετε κάντε το, δηλαδή, έκανα κάποιες επιλογές και είμαι πιο χαλαρή και πιο ήρεμη γιατί ήμουν σαν την τρελή, από ένα σημείο και πέρα [...] είμαι ευχαριστημένη έτσι; Είναι αυτό που σου λέω ότι έχω βάλει τα όριά μου και λέω, αρκεί, οπότε έχω περιθώρια να κάνω και πράγματα και έχω κάνει κιόλας, πολλά πράγματα παράλληλα [...]. (ΒΑ)

[...] είναι πολύ δύσκολο και απ' την άλλη ευτυχώς αρκετές φορές υπάρχουνε κάποια μικρά ευχάριστα διαλείμματα που θα προτιμούσα να ήταν περισσότερα γιατί, γιατί πάντα κυριαρχούν, κυριαρχεί κυρίως η κούραση και η αίσθηση των υποχρεώσεων, η πίεση των υποχρεώσεων [...]. (ΓΑ)

8.2.1.2.2. Η προσπάθεια για θετική διάθεση και αισιοδοξία ως θετική διάσταση της Κ.Ζ.. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως όταν αντιλαμβάνονται ή προσπαθούν να αντιλαμβάνονται τη ζωή με θετικό και αισιόδοξο τρόπο, να βλέπουν την «θετική πλευρά των πραγμάτων» και να εκτιμάνε αυτά που έχουν, τότε βιώνουν και θετικότερα την καθημερινή τους ζωή και καταφέρνουν να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της. Όπως αναφέρουν:

[...] σε τρώει καμιά φορά η ρουτίνα και άμα δεν είσαι λίγο, έτσι να βλέπεις τριγύρω τι γίνεται και να αντιδράς, εύκολο είναι να σε πάρει από κάτω και να ρουτινιάσεις και να..., ε, ρουτινιάζεις, βέβαια μερικές φορές, αλλά τα ξεπερνάς, διάθεση να υπάρχει και αισιοδοξία [...]. (ΒΔ)

[...] Γενικά είμαι ευχαριστημένη από τη ζωή και με αυτά που μου, που μου 'χει δώσει μέχρι τώρα η ζωή [...] γενικά προσπαθώ να είμαι ένα αισιόδοξο άτομο, αλλιώς..., να

βλέπω αισιόδοξα τα πράγματα έτσι; Ναι. Αυτό, προσπαθώ να μην είμαι αχάριστη με την ζωή μου και να είμαι οκ, δεν...γιατί εντάξει, δόξα τον Θεό, αυτά που έχουμε να τα εκτιμάμε [...]. (AH)

[...] έχω αρχίσει και διαβάζω λογοτεχνικά βιβλία γιατί πάντα μου άρεσαν και συνήθως αυτά μου τα δίνει η θεία μου, η οποία πάνω-κάτω ξέρει πως σκέφτομαι και αυτά και δεν είναι ψυχολογικά είναι λογοτεχνικά, αλλά από αυτά, έτσι παίρνω θάρρος, δηλαδή, με κάνουν να πω ότι ξέρεις κάτι θα ονειρευόμαι και θα προσπαθήσω να είμαι πιο θετικός άνθρωπος. Τα βλέπω πιο όμορφα τα πράγματα και όταν τα βλέπω έτσι όντως μου έρχονται ωραία πράγματα, ή όταν σκέφτομαι αρνητικά η μια κατραπακιά μετά την άλλη [...]. (AB)

[...] πιστεύω ότι στην καθημερινότητά μας, μιζεριάζουμε, για πολλούς λόγους, δηλαδή, μπορεί τώρα, τώρα που στα λέω και τα σκέφτομαι θα σου πω ναι είμαι, αλλά μπορεί να με ακούσεις αύριο, εκεί που είμαστε για καφέ, που απλά να έχω θυμηθεί κάτι και να με έχει πιάσει μια α, ου, α, η, ο, αλλά αυτά [...] σε δευτερόλεπτα, άμα κάτσω και σκεφτώ γιατί κάνεις έτσι αυτή τη στιγμή, δεν θα τρέχει ουσιαστικός λόγος [...]. Αλλά γενικότερα, ναι, μωρέ, νιώθω ικανοποιημένη, νιώθω αχάριστη, άμα πω αυτή τη στιγμή ότι δεν είμαι ικανοποιημένη ότι δεν είμαι καλά γιατί ξέρω ότι υπάρχουν χίλια δυο άλλα που είναι πολύ πιο σοβαρά, για μένα άμα δεν είναι πρόβλημα υγείας και τέτοια ρε παιδί μου, ουσιαστικά προβλήματα, όλα τα άλλα ξεπερνιούνται, το θέμα είναι, εντάξει, να 'χεις και λίγο την υπομονή και τη δύναμη, τίποτε άλλο [...]. (AE)

[...] να προσπαθώ να είμαι περισσότερο ευτυχισμένη [...] να γκρινιάζω λιγότερο και γενικά να αποκτήσω μια θετικότητα που δεν την έχω πάντα, κάποιες φορές την χάνω και την χρειάζομαι [...]. (AZ)

[...] Αυτό τώρα, εντάξει, ναι ευχαριστημένη είμαι με τον τρόπο που προσπαθώ να γίνεται, αν δεν το προσπαθούσα και άφηνα τον εαυτό μου ελεύθερο όχι, δεν θα ήμουν ευχαριστημένη, μπορώ να πω [...] τώρα δεν έχω ανάγκη για ηρεμία, τώρα έχω ανάγκη για κάτι πιο δραστήριο, ναι. Αυτό πρέπει να το δώσω εγώ τώρα αυτό το χρώμα, και εκεί δυσκολεύομαι λίγο [...]. Έχω μάθει να αλλάζω τα πράγματα στη ζωή μου. Βάλτε χρώμα στη ζωή σας, για αυτό έγινε...υπάρχουν και οι καρέκλες από τότε που άρχισα να σκέφτομαι ότι πρέπει να μπει χρώμα, λέω, α, θα αλλάξω τις καρέκλες, να μπει χρώμα λίγο [...]. (AΘ)

8.2.1.2.3. Η εύρεση νοήματος στις θυσίες ως θετική διάσταση της Κ.Ζ.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν με θετικότερο τρόπο τη ζωή τους όταν αντιλαμβάνονται ότι οι θυσίες που κάνουν (π.χ. στέρηση ελεύθερου χρόνου, ανάληψη πολλαπλών υποχρεώσεων κ.ά.) έχουν νόημα και γίνονται για έναν απώτερο σκοπό όπως είναι η προσφορά υλικών και πνευματικών αγαθών στα παιδιά τους. Όπως αναφέρουν:

[...] ναι είμαι ευχαριστημένη με την έννοια πια, ότι είναι μια επιλογή, αυτό το τρέξιμο, ουσιαστικά δεν είναι δική μου επιλογή, εκ των πραγμάτων γίνεται επιλογή δική μου, όταν το σχολείο δεν παρέχει αυτό που πρέπει να παρέχει στα παιδιά για να λύσει, για να μην έχουμε εμείς αυτό το τρέξιμο, εκ των πραγμάτων, θα το κάνω εγώ, ε, αφού πρέπει να το κάνω για τα παιδιά, δεν το συζητάω, δεν μπαίνω καν στη διαδικασία ότι εγώ θα αράξω και δεν θα το κάνω, έτσι; Με αυτήν την έννοια και όταν βλέπω ότι τα παιδιά, ας πούμε, δεν το αφήνουν να σκορπίσει αλλά το προσπαθούνε και αυτά όσο μπορούνε να κάνουνε αυτό που έχουνε βάλει στόχο, ας πούμε, εγώ είμαι δίπλα και τα βοηθάω, τρέχω, βέβαια, για να τα βοηθήσω να γίνει ο χρόνος τους λίγο να κερδίσουν και αυτά λίγο χρόνο, γιατί, δεν έχουνε χρόνο, με τόσα φροντιστήρια [...]. (BΔ)

[...] τώρα μου λείπει χρόνος για τον εαυτό μου, εντάξει, δεν μπορώ να αφιερώσω, ας πούμε, πέντε ώρες την εβδομάδα στον εαυτό μου, μπορώ να ξεκλέψω μιάμιση- δύο ώρες, ας πούμε, για μένα, εντάξει αυτό το πράγμα ρε το κάνω, δεν είναι ότι είμαι έτσι τελείως, αλλά εντάξει παλαιότερα ήμουνα πολύ πιο προσεκτική, πολύ πιο, τώρα πλέον δεν τα έχω όλα αυτά γιατί λέω και εντάξει και φτιάχτηκες και έκανες τώρα προτεραιότητα έχει το παιδί σου, τελείωσε, για μένα, δηλαδή, έχει προτεραιότητα το παιδί μου. Και εντάξει, δεν με ενοχλεί, δεν έχω πρόβλημα [...]. (AH)

8.2.1.2.4. Η ύπαρξη βασικών αγαθών και ανθρώπινων σχέσεων ως θετική διάσταση της Κ.Ζ. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως από τη στιγμή που έχουν τα βασικά αγαθά και τις βασικές ανθρώπινες σχέσεις στην ζωή τους, η ίδια η ζωή παίρνει μια θετική διάσταση και δεν θα μπορούσαν να ζητήσουν κάτι άλλο. Βασικά αγαθά και ανθρώπινες σχέσεις αποτελούν: η ύπαρξη αγαπημένων προσώπων (π.χ. γονείς, σύντροφος, παιδιά, φίλοι), η υγεία των ίδιων και των αγαπημένων τους προσώπων καθώς και σε κάποιες περιπτώσεις η εργασία. Όπως αναφέρουν:

[...] Κατά τα άλλα εντάξει, μια χαρά ευχαριστημένη, την υγεία μου έχω, παιδί έχω, τη δουλειά μου έχω, [...] οκ δεν θεωρώ ότι θέλω κάτι άλλο. Δεν θέλω να είμαι αχάριστη βασικά, γιατί σε αυτά που σου δίνει η ζωή να μην είσαι αχα..., να μην είμαι αχάριστη, εντάξει, θα μπορούσε...ο κάθε άνθρωπος, θέλει και τα παραπάνω του, ωραία εντάξει [...] θα έρθουνε και αυτά [...] προσπαθώ να μην είμαι αχάριστη με την ζωή μου και να είμαι οκ, δεν...γιατί εντάξει, δόξα τον Θεό, αυτά που έχουμε να τα εκτιμάμε [...]. (AH)

[...] δεν μπορώ να ζητήσω κάτι άλλο από τη ζωή μου, η οικογένειά μου είναι καλά έχουμε την υγεία μας όλοι, έχω φίλους, έχω και αγόρι ακόμα, που εντάξει, δεν περίμενες ότι θα έρθει, ας πούμε, μια τόσο σταθερή σχέση σε αυτήν την ηλικία [...]. (AF)

8.2.1.2.5. Η πραγματοποίηση αγαπημένων ασχολιών ως θετική διάσταση της Κ.Ζ. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν με θετικότερο τρόπο την καθημερινή τους ζωή όταν ασχολούνται με αγαπημένες δραστηριότητες οι οποίες νιώθουν ότι τους γεμίζουν και ότι τους ευχαριστούν. Αναφέρουν χαρακτηριστικά:

[...] Όταν έχω σχολή, όταν πήγαινα νηπιαγωγείο, έτσι ένιωθα πολύ χαρούμενη από τη ζωή μου, δηλαδή, νιώθω ότι με γεμίζει αυτό το πράγμα. [...] Ναι, ναι, όταν περίμενα την Δευτέρα να 'ρθει το Θ.Π., όταν έφευγα μετά το Θ.Π ένιωθα πολύ χαρούμενη, συναισθήματα που δεν..., πίστευα ότι η χαρά έχει μια μορφή, αλλά όταν είδα από αυτά, το νηπιαγωγείο, το Θ.Π, από έτσι διάφορα σημαντικά πράγματα που έκανα, ένιωθα ευτυχημένη και μου άρεσε αυτό [...]. (AB)

-...Σ' αρέσει όμως το κόσμημα, σε εκφράζει από ότι κατάλαβα.

-Πάρα πολύ. Μ' αρέσει πάρα πολύ[...]και είναι κάτι που, περνάει ο χρόνος μου, περνάει ευχάριστα και μ' αρέσει, κιόλας, είναι κάτι που με ευχαριστεί. [...]. (AD)

8.2.1.2.6. Η εκπλήρωση των επιθυμιών ως θετική διάσταση της Κ.Ζ. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντιλαμβάνεται ως θετική διάσταση της ζωής την εκπλήρωση των επιθυμιών, αφού όταν συμβαίνει αυτό απολαμβάνει περισσότερο τη ζωή. Όπως αναφέρει:

[...] εκπλήρωση κάποιων επιθυμιών και είναι και τα ευχάριστα πράγματα, ξέρω 'γω, γεγονότα, καταστάσεις που τις βιώνω και το απολαμβάνω αυτό [...]. (BB)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις θετικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής (Κ.Ζ.) παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 15 πιο κάτω:

Πίνακας 15: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις θετικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής (Κ.Ζ.) σε σχέση με τα υποκείμενα (εμπνηχωτές και συμμετέχοντες).

Κατηγορίες σχετικά με τις θετικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής (Κ.Ζ.)	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπνηχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Η οριοθέτηση των «πρέπει» ως θετική διάσταση της ζωής	23,08 % (3)	7,69 % (1)	30,77 % (4)
2. Η προσπάθεια για θετική διάθεση και αισιοδοξία ως θετική διάσταση της Κ.Ζ.	7,69 % (1)	38,46 % (5)	46,15 % (6)
3. Η εύρεση νόηματος στις θυσίες ως θετική διάσταση της Κ.Ζ..	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
4. Η ύπαρξη βασικών αγαθών και ανθρώπινων σχέσεων ως θετική διάσταση της Κ.Ζ.	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
5. Η πραγματοποίηση αγαπημένων ασχολιών ως θετική διάσταση της Κ.Ζ..	0% (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
6. Η εκπλήρωση των επιθυμιών ως θετική διάσταση της Κ.Ζ.	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)

Όπως παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα, οι θετικές διαστάσεις της καθημερινής ζωής προκύπτουν όταν υπάρχει προσπάθεια για θετική διάθεση και αισιοδοξία (με ποσοστό 46,15 %), όταν υπάρχει σωστή οριοθέτηση ανάμεσα στα «πρέπει» και στα «θέλω» (με ποσοστό 30,77 %), όταν αισθάνονται οι θυσίες της καθημερινής ζωής γίνονται για κάποιο νόημα, όταν υπάρχουν τα βασικά αγαθά και ανθρώπινες σχέσεις, όταν πραγματοποιούνται οι αγαπημένες ασχολίες (με ποσοστό 15,38 %, ανά κατηγορία) και τέλος, όταν εκπληρώνονται οι επιθυμίες (με ποσοστό 7,69 %).

8.3. Η Βίωση του Χρόνου στην Καθημερινή Ζωή

Η κατηγορία αυτή αφορά την βίωση του χρόνου και παρουσιάζει τις αρνητικές και τις θετικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή και την βίωση του χρόνου κατά την παιδική ηλικία σε αντιδιαστολή με την βίωση του χρόνου στην ενήλικη ζωή, τον ορισμό του ελεύθερου χρόνου, την βίωση του ελεύθερου χρόνου από τα υποκείμενα, τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τον ελεύθερο χρόνο του σύγχρονου ανθρώπου και τέλος την βίωση της καθημερινής ζωής και του χρόνου όπως εκφράζεται μέσα από γνωμικά, μαντινάδες, στοίχους από τα υποκείμενα

8.3.1. Αρνητικές και Θετικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή

Τα υποκείμενα βιώνουν ότι ο χρόνος στην καθημερινή τους ζωή έχει αρνητικές και θετικές διαστάσεις, οι οποίες αναλύονται αμέσως πιο κάτω:

8.3.1.1. Οι αρνητικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή

Ο χρόνος βιώνεται από τα υποκείμενα άλλοτε σαν αγώνας ταχύτητας. Άλλοτε ως φορτωμένο με υποχρεώσεις και άλλοτε ως πηγή στρες. Άλλοτε ο χρόνος αποτελεί πηγή φόβου και άλλοτε γίνεται αντιληπτός ως κάτι που διαρκεί λίγο και φεύγει γρήγορα.

8.3.1.1.1. Ο χρόνος ως αγώνας ταχύτητας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου τα υποκείμενα εκλαμβάνουν τον χρόνο σε κάποιες περιόδους της καθημερινής τους ζωής ως αγώνα ταχύτητας, κατά τον οποίο είναι αναγκασμένα να τρέχουν για να προλάβουν να φέρουν εις πέρας τις διάφορες υποχρεώσεις τους. Όπως αναφέρουν:

[...] Να 'χεις τη δουλειά σου, να 'χεις το σπίτι, να 'χεις αυτές τις υποχρεώσεις με τα παιδιά, πήγαινε- έλα, κάπου έρχεται, ας πούμε, το βράδυ, και λες πέρασε η μέρα και εγώ τρέχω και δεν έχω σταματήσει ακόμη [...] τρέχεις από εδώ, τρέχεις από εκεί, τρέχεις από εκεί, να τα προλάβεις όλα και κάπου πνίγεσαι, τότε είναι ευχάριστος ο χρόνος, κάνεις, βρίσκεις μέσα σε όλο αυτό να κάνεις και άλλα πράγματα, ε, τότε είναι πιο πιεσμένος, εντάξει, έτσι είναι η ζωή που λέμε [...]. (ΒΔ)

[...] νιώθω ότι ο χρόνος δεν μου φτάνει και ότι γενικά περνάει πολύ γρήγορα και αυτό με αγχώνει λίγο και από την άλλη με προβληματίζει το γεγονός που γιατί τρέχουμε να προλάβουμε τόσα πράγματα και που τελικά θέλουμε να φτάσαμε και τι νόημα έχει το τέρμα, αφού έτσι κι αλλιώς υπάρχει τέρμα, μόνο του [...]. (ΓΑ)

8.3.1.1.2. Ο φορτωμένος με υποχρεώσεις χρόνος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως ο χρόνος της καθημερινής ζωής είναι φορτωμένος με υποχρεώσεις. Στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν δύο υποκείμενα τα οποία είναι εργαζόμενες μητέρες και ο φόρτος των υποχρεώσεων προέρχεται κυρίως από αυτή την διπλή ιδιότητα. Όπως περιγράφουν:

[...] Κοίτα στο κάθε μέρα, είναι φορτωμένο, γιατί έχω παιδιά, έχω οικογένεια και τα λοιπά και επειδή είμαι και πως το λένε, τραβάω μπροστά, γαϊδούρι [...] είμαι πολύ πιο φορτωμένη [...] παρόλα αυτά μερικές φορές νιώθω να πνίγομαι, γιατί εντάξει, άλλο πράγμα να είσαι γυναίκα, εν τέλει και είχαν δίκιο, αυτοί που λέγανε τότε, αλλά εγώ δεν το 'ξερα, και άλλο να 'σαι άντρας, από τη στιγμή που κάνεις παιδιά, εγώ είχα πολύ ψηλά, την παντιέρα μου μέχρι να κάνω παιδιά, δεν σήκωνα μύγα στο σπαθί μου, ε, από

τη στιγμή που έκανα παιδιά, όχι συμβιβάστηκα, αλλά έπρεπε να ακολουθώ το πρόγραμμά τους, εγώ ως μάνα το νιώθω αυτό, πολλές φορές έχω την αίσθηση και όχι μόνο των δικών μου και από άλλους ότι ανοίγω την πόρτα, παίρνω το καπελάκι μου και τέλος, εγώ θα φύγω το πρωί, θα σκεφτώ ποιος, που, πότε, τι, που είναι, τι θα φάνε, τι θα αυτό, τώρα βρίσκονται και στην εφηβεία, έχουνε ανησυχίες, έχουνε πράγματα, έχω, νιώθω φορτωμένη και έχω και το μωρό το μεγάλο (*εννοεί τον σύζυγο*) που...ναι [...] ε, και μερικές φορές λέω μανούλα μου [...]. (BA)

[...] Μερικές φορές στρεσαρίζομαι πάρα πολύ γιατί είναι τόσες πολλές οι υποχρεώσεις απέναντι στην οικογένεια που τις επωμίζομαι τις περισσότερες εγώ, γιατί εκ των πραγμάτων ο (*όνομα συζύγου*), ο άντρας μου, δουλεύει περισσότερες ώρες, έχει και μια δεύτερη δουλειά να παλέψει και τα λοιπά, και πέφτει πολύ βάρος σε μένα. Να 'χεις τη δουλειά σου, να 'χεις το σπίτι, να 'χεις αυτές τις υποχρεώσεις με τα παιδιά, πήγαινε-έλα, κάπου έρχεται, ας πούμε, το βράδυ, και λες πέρασε η μέρα και εγώ τρέχω και δεν έχω σταματήσει ακόμη [...] τρέχεις από εδώ, τρέχεις από εκεί, τρέχεις από εκεί, να τα προλάβεις όλα και κάπου πνίγεις, πότε είναι ευχάριστος ο χρόνος, κάνεις, βρίσκεις μέσα σε όλο αυτό να κάνεις και άλλα πράγματα, ε, πότε είναι πιο πιεσμένος, εντάξει, έτσι είναι η ζωή που λέμε [...]. (BA)

8.3.1.1.3. Ο χρόνος ως πηγή πίεσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα υποκείμενα ανά περιόδους βιώνουν τον χρόνο τους στην καθημερινή τους ζωή ως παράγοντα στρες, άγχους και πίεσης, λόγω των υποχρεώσεων που πρέπει να φέρουν εις πέρας (π.χ. εργασία, οικογένεια, ακαδημαϊκή εργασία κ.ά). Αναφέρουν σχετικά:

[...] Μερικές φορές στρεσαρίζομαι πάρα πολύ γιατί είναι τόσες πολλές οι υποχρεώσεις απέναντι στην οικογένεια που τις επωμίζομαι τις περισσότερες εγώ, γιατί εκ των πραγμάτων ο (*όνομα συζύγου*), ο άντρας μου, δουλεύει περισσότερες ώρες, έχει και μια δεύτερη δουλειά να παλέψει και τα λοιπά, και πέφτει πολύ βάρος σε μένα. Να 'χεις τη δουλειά σου, να 'χεις το σπίτι, να 'χεις αυτές τις υποχρεώσεις με τα παιδιά, πήγαινε-έλα, κάπου έρχεται, ας πούμε, το βράδυ, και λες πέρασε η μέρα και εγώ τρέχω και δεν έχω σταματήσει ακόμη. Μερικές φορές είναι πολύ, πολύ πιεσμένος ο χρόνος, με κουράζει. Στην αρχή δεν με κούραζε και έλεγα ότι έτσι πρέπει να γίνει, πρέπει να το..., το έβλεπα πιο χαλαρά, έτσι; Και έβρισκα να κάνω πράγματα ενδιάμεσα, δηλαδή, όταν πήγαινα τα παιδιά, έβρισκα να κάνω πράγματα εκεί, σε αυτόν τον χρόνο, τώρα όμως δεν..., με το που πέρασαν, έτσι λίγο τα χρόνια δεν μπορώ να το κάνω, έχω κουραστεί το πήγαινε-έλα, όλο αυτό το..., και με κουράζει [...]. (BA)

[...] Αισθάνομαι πίεση χρόνου, ο χρόνος για εμένα δεν είναι αρκετός για να κάνω αυτά που θα ήθελα να κάνω, λόγω της δουλειάς μου που απαιτεί πολλές ώρες και έχει σαν αποτέλεσμα αρκετή κούραση [...] νιώθω ότι ο χρόνος δεν μου φτάνει και ότι γενικά περνάει πολύ γρήγορα και αυτό με αγχώνει λίγο [...]. (ΓΑ)

[...] Τέλος πάντων υπάρχουν περίοδοι που είναι πολύ, που νιώθω πολύ πιεσμένη σε σχέση με τον χρόνο στην καθημερινότητά μου, εντάξει όταν πρέπει να κάνω κάτι, να παραδώσω κάτι, ξέρω 'γω, σε σχέση με το διδακτορικό, τέτοια πράγματα, τέτοιες περίοδοι, όταν έχω φόρτο εργασίας, πάρα πολύ, ναι, ε, τα γνωστά ότι δεν με φτάνουν οι ώρες [...]. (BB)

[...] τη μια μέρα το βιώνω πολύ ευχάριστα όλο αυτό, και την άλλη μέρα με πολύ άγχος, ότι *αχ*, δεν πρόλαβα να κάνω αυτό και τι κάθομαι και κάνω, και χαζεύω και βλέπω ταινίες, αντί να δουλέψω και..., αντί να διαβάσω και κοιτά πόσα έχω και δεν τα διαβάζω [...]. (AA)

[...] Νιώθω ότι έχω μια σχετική πίεση χρόνου. Λόγω κι ότι είμαστε σε περίοδο που έρχεται εξεταστική, τελειώνω κι όλα αυτά, αλλά δεν με έχει αγχώσει ακόμα τόσο πολύ, δηλαδή, το έχω λίγο πιο χαλαρά, αλλά το βλέπω από μακριά, ρε παιδί μου, ότι έρχεται μια πίεση, αλλά γενικότερα είμαι ήρεμη [...]. (ΑΕ)

[...] Νιώθω αρκετά πιεσμένη, ότι δεν κάνω όλα όσα θα ήθελα να κάνω, ιδίως σε περιόδους όπου είμαι αναγκασμένη λόγω υποχρεώσεων να αφήνω στην άκρη το μοντέλο της «ρέμπελης» ζωής και της καλοπέρασης. Όχι ότι θα ήμουν ευχαριστημένη αν δεν έκανα τίποτα στη ζωή μου και απλά διασκεδάζα όλη την ώρα, μου φαίνεται ότι και αυτό θα ήταν πολύ κουραστικό και δεν θα το άντεχα, αλλά ότι δεν έχω βρει έναν τρόπο ακόμα να συνδυάζω τις υποχρεώσεις, τις ευθύνες, και τα διάφορα πρέπει, με την διασκέδαση, την καλοπέραση, καθώς και με το να κάνω πράγματα που μου αρέσουν και αγαπάω [...] και το κυριότερο είναι ότι νιώθω ότι περνάει ο χρόνος και χάνεται χωρίς να τον εκμεταλλευόμαι όσο θα 'πρεπε [...]. (ΑΖ)

[...] Ναι, είμαι πολύ αγχώδης και πολλές φορές όταν βάζω, καταγράφω κάποια πράγματα που πρέπει να κάνω, πρέπει μέσα στο συντομότερο χρονικό διάστημα να τα τελειώσω, δηλαδή τον τελευταίο καιρό είχα γράψει σε ένα χαρτάκι ότι πρέπει να, να φτιάξω το σπίτι μου, να συναντηθούμε, εμείς, να βρω δουλειά, να τελειώσω το σεμινάριο και όλα αυτά, και με έπιασε άγχος, τότε θα τα κάνεις όλα αυτά; Θα περάσει το καλοκαίρι πάλι και δεν θα έχεις κάνει τίποτα και για αυτό κάθε μέρα έλεγα του μπαμπά μου: μπαμπά πότε θα πάμε να φτιάξουμε το σπίτι να τελειώνουμε; Και άντε μπαμπά, και να πάμε, και να βρεις χρόνο [...]. Αυτό όταν δηλαδή πρέπει να γίνει κάτι θέλω να γίνεται το συντομότερο δυνατόν, έτσι ούτως ώστε να μην μένει δουλειά, δηλαδή, ότι μπορείς να το κάνεις σήμερα να μην τ' αναβάλλεις για αύριο, αυτό προσπαθώ, κι αυτό παράλληλα με αγχώνει κιόλας, αν δεν καταφέρω να κάνω κάτι που έχω προγραμματίσει, να κάνω [...]. (ΑΔ)

8.3.1.1.4. Ο χρόνος ως πηγή συναισθήματος φόβου. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται φόβο για τον χρόνο που φεύγει, αισθάνονται ότι ο χρόνος κάποιες φορές τους κυνηγάει ή αισθάνονται δεν τον εκμεταλλεύονται όσο θα έπρεπε. Όπως αναφέρουν:

[...] και αφού όλοι το φοβόμαστε νιώθω πολλές φορές ότι όλοι κυνηγάμε να φτάσουμε αυτό που φοβόμαστε και το κυνηγάμε γρήγορα, λες και θέλουμε να τελειώσουμε την ζωή μας [...]. (ΓΑ)

[...] φοβάμαι που φεύγει ο χρόνος [...] αυτό θέλω να μάθω να κάνω, να μην τον φοβάμαι, να τον εκμεταλλευόμαι λίγο, να τον απολαμβάνω λίγο, να μην νιώθω δηλαδή, άσχημα αν φεύγει ή αν τον σπαταλάω, να χαίρομαι που μπορώ και το κάνω, αυτό νομίζω ότι είναι το πιο σημαντικό για εμένα και για αυτό με ενδιαφέρει να μάθω, τον φοβάμαι λίγο και δεν θέλω να τον φοβάμαι [...] γιατί έχουμε μάθει τον χρόνο να τον κοιτάμε έτσι με το τι έχεις πετύχει [...]. (ΒΓ)

8.3.1.1.5. Ο χρόνος ως κάτι που διαρκεί λίγο και φεύγει γρήγορα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται τον χρόνο ως κάτι το οποίο διαρκεί λίγο και φεύγει γρήγορα ή περνάει και χάνεται. Ο χρόνος που περνάει και χάνεται δημιουργεί είτε άγχος, είτε φόβο, είτε αίσθηση ότι δεν τον εκμεταλλευόμαστε όσο θα έπρεπε ή ότι τον σπαταλάμε. Όπως αναφέρουν:

[...] νιώθω ότι ο χρόνος δεν μου φτάνει και ότι γενικά περνάει πολύ γρήγορα και αυτό με αγχώνει λίγο και από την άλλη με προβληματίζει το γεγονός που γιατί τρέχουμε να

προλάβουμε τόσα πράγματα και που τελικά θέλουμε να φτάσαμε και τι νόημα έχει το τέρμα, αφού έτσι κι αλλιώς υπάρχει τέρμα, μόνο του [...]. (ΓΑ)

[...] φοβάμαι που φεύγει ο χρόνος [...] γιατί αυτό θέλω να μάθω να κάνω, να μην τον φοβάμαι, να τον εκμεταλλεύομαι λίγο, να τον απολαμβάνω λίγο, να μην νιώθω δηλαδή, άσχημα αν φεύγει ή αν τον σπαταλώ, να χαίρομαι που μπορώ και το κάνω, αυτό νομίζω ότι είναι το πιο σημαντικό για εμένα και για αυτό με ενδιαφέρει να μάθω, τον φοβάμαι λίγο και δεν θέλω να τον φοβάμαι [...] έχουμε μάθει τον χρόνο να τον κοιτάμε έτσι με το τι έχεις πετύχει [...]. (ΒΓ)

[...] και το κυριότερο είναι ότι νιώθω ότι περνάει ο χρόνος και χάνεται χωρίς να τον εκμεταλλεύομαι όσο θα 'πρεπε [...]. (ΑΖ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις αρνητικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή (Κ.Ζ.) παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 16 πιο κάτω:

Πίνακας 16: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις αρνητικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή

Κατηγορίες σχετικά με τις αρνητικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπνηχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Ο χρόνος ως αγώνας ταχύτητας	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
2. Ο φορτωμένος με υποχρεώσεις χρόνος	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
3. Ο χρόνος ως πηγή πίεσης	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
4. Ο χρόνος ως πηγή συναισθήματος φόβου	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
5. Ο χρόνος ως κάτι που διαρκεί λίγο και φεύγει γρήγορα	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)

Από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται τις αρνητικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή τους ζωή με τη μορφή της πίεσης (με ποσοστό 53,85 %), με την αίσθηση ότι ο χρόνος είναι κάτι που διαρκεί λίγο και φεύγει γρήγορα (με ποσοστό 23,08%), με την αίσθηση του χρόνου ως φορτωμένος με υποχρεώσεις και με το συναίσθημα του φόβου ως προς τον χρόνο (με ποσοστό 15,38% ανά κατηγορία).

8.3.1.2. Οι θετικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή

Ο χρόνος στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων έχει θετικές διαστάσεις κυρίως κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου, όταν υπάρχει αυτοκαθορισμός των επιλογών και όταν πραγματοποιούνται δραστηριότητες. Αναλυτικότερα:

8.3.1.2.1. Ο ελεύθερος χρόνος ως θετική διάσταση του χρόνου στην Κ.Ζ..

Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου τα υποκείμενα βιώνουν τον ελεύθερο χρόνο τους, κυρίως κατά τα Σαββατοκύριακα, τις αργίες και τις διακοπές, ως ένα ευχάριστο διάλειμμα από τον χρόνο της καθημερινότητας, αφού εισέρχονται σε πιο χαλαρούς ρυθμούς ζωής, έχουν χρόνο για τον εαυτό τους, για να απολαύσουν τις αγαπημένες τους ασχολίες και να δουν τα αγαπημένα τους πρόσωπα. Όπως αναφέρουν:

[...]εντάξει τα Σαββατοκύριακα τώρα, είναι πιο χαλαρά τα πράγματα [...] Πολύ ευχάριστα τον βιώνω τώρα (περίοδος καλοκαιρινών διακοπών) γιατί θα ξυπνήσω πιο αργά, πιο χαλαρά, δεν σκέφτομαι..., θα πάρω να διαβάσω, ας πούμε, κάτι, και δεν σκέφτομαι [...]θα προλάβω να το κάνω; Έχω το χρόνο και θα το δουλέψω έτσι που θέλω και θα το μελετήσω αυτό που θέλω [...] θα έχω χρόνο να ψάξω, έτσι για πράγματα που θέλω, ναι, βιώνω καλύτερα, βέβαια[...]Ευτυχώς έχουμε αυτές τις διακοπές με το σχολείο, αυτό με σώζει, έτσι; Αυτές οι διακοπές των Χριστουγέννων που έχουμε, το Πάσχα και το καλοκαίρι, που ότι δεν κάνω όλο τον υπόλοιπο χρόνο [...] το κάνω τώρα, και θα κάνω τις διακοπές μου, και θα κάνω πράγματα για τον εαυτό μου και θα κουβεντιάσεις με φίλους, με τα παιδιά σου [...] Είναι σωτηρία, για τον προσωπικό χρόνο που τον έχω ανάγκη, και έτσι κάπου αντισταθμίζονται έτσι λίγο τα πράγματα και είναι καλύτερα και...μόνο που το καλοκαίρι δεν έχουμε πολύ, από αυτά που θέλω να κάνω, δεν κάνουμε θεατρικά παιχνίδια [...] σταματάνε όλες αυτές οι δραστηριότητες και δουλεύουν και οι περισσότεροι, αλλά εντάξει κάνω εγώ άλλα πράγματα που δεν τα έκανα, θα διαβάσω περισσότερο, έτσι ένα βιβλίο που το στερούμαι συνήθως, θα κάνω πράγματα δηλαδή, που δεν προλαβαίνω να τα κάνω τον χειμώνα (ΒΔ)

[...]είναι πολύ σημαντικό ότι έχω ελεύθερο σαββατοκύριακα, έχω πει, δεν δουλεύω, δεν, δεν είναι τόσο πολύ δουλειά να την βάλω το σαββατοκύριακο και να δεσμεύσω τον χρόνο μου και μου είναι πάρα πολύ ωραίος και χαλαρός αυτός ο χρόνος και για μένα[...] (ΑΑ)

[...]ένα απ' τα πράγματα το οποίο με ζορίζει πάρα πολύ είναι η δουλειά μου[...]Ναι αυτό, η καθημερινότητα μερικές φορές, είναι λίγο τέτοιο, εξ αιτίας της δουλειάς, αυτή είναι λίγο που την..., έχω ανάγκη όμως, μες την καθημερινότητά μου, οπωσδήποτε χρόνο για τον εαυτό μου[...]Έχω πάρα πολύ ανάγκη μες την εβδομάδα να δω, να συναντήσω ανθρώπους, δηλαδή, είναι...έχω ας πούμε ανάγκη από κάποιες ρουτίνες, ας πούμε, κάθε Σάββατο πρωί, έχω την ανάγκη της ρουτίνας με τις φίλες μου, να βρίσκω κάποιες συγκεκριμένες φίλες μου κάθε Σάββατο και πίνουμε καφέ, μου είναι αναγκαίο αυτό το πράγμα στην καθημερινότητά μου, μου είναι αναγκαίο να περάσω να πω ένα γεια στη μαμά μου και να πιω καφέ μαζί της, μου 'ναι αναγκαίο να..., να πάω να συναντήσω τα φιλιτσάκια μου, αυτό το κάνω μέσα στη διάρκεια της εβδομάδας, γενικά έχω ανάγκη να...αυτά μες την καθημερινότητά μου, δηλαδή, έχω ανάγκη και τον εαυτό μου, με ζορίζει λίγο η δουλειά και πρέπει κάποιες φορές να προσπαθώ να την κάνω πέρα και να κάνω τις ρουτίνες μου, τις οποίες αγαπάω[...] (ΒΓ)

8.3.1.2.2. Ο αυτοκαθορισμός των επιλογών ως θετική διάσταση του χρόνου στην Κ.Ζ. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν με θετικό τρόπο τη διάσταση του χρόνου όταν σε κάποιες περιόδους της ζωής τους οι εξωτερικές επιβολές, ευθύνες και υποχρεώσεις υπάρχουν σε μικρό βαθμό. Σε εκείνες τις περιόδους τα υποκειμένα αισθάνονται ότι υπάρχει ελευθερία επιλογών, ότι οι επιλογές αυτές είναι αληθινές, ή ότι καθορίζουν τα ίδια τις επιλογές τους και ότι οι περίοδοι αυτοί αποτελούν ένα είδος πολυτέλειας που απολαμβάνουν. Όπως αναφέρουν:

[...] όταν κατορθώνει κανείς να κάνει πράγματα που είναι αληθινές του επιλογές και όχι αναγκαστικές εκ των πραγμάτων τότε ο χρόνος μπορεί να αποκτάει και άλλη διάσταση, να γίνεται πολύ πολύτιμος, να ανοίγει και να, να σε βάζει σε μια άλλη διάσταση που δεν μετράει πια ο χρόνος αλλά η στιγμή που ζεις, αλλά δυστυχώς αυτό είναι το λίγο κομμάτι, το μικρό κομμάτι που..., που ζει κανείς στη ζωή του, το σπάνιο και το λίγο. Ίσως και για αυτό να είναι πολύτιμο[...] (ΓΑ)

[...]Ο καθημερινός μου χρόνος. Πως βιώνω τον χρόνο στην καθημερινότητα[...] κοίταξε, το πρώτο πράγμα που θα μπορούσα να πω είναι ότι, εντάξει, έχω την πολυτέλεια να αντιλαμβάνομαι τον χρόνο τον καθημερινό, μάλλον, όχι να το ξεκινήσω διαφορετικά, το γεγονός ότι δεν, είμαι σε μια δουλειά, καθημερινή ή σε μια υποχρέωση που απαιτεί να..., παράδειγμα να ξυπνάω πρωί, έτσι και να πρέπει να είμαι κάπου μια συγκεκριμένη ώρα, αυτό θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό, σε σχέση με το πώς αντιλαμβάνεσαι τον καθημερινό σου χρόνο, δηλαδή, για εμένα, δεν υπάρχει αυτό, εκτός από κάποιες συγκεκριμένες περιόδους της ζωής μου ή κάποιες μέρες, ας πούμε, που όντως πρέπει να είμαι εκεί για να κάνω, ένα μάθημα, ας πούμε, αλλά αυτό το καθημερινό που ισχύει για κάποιους ανθρώπους, ότι πρέπει να ξυπνήσουν, ξέρω 'γω, οχτώ η ώρα για να πάνε στη δουλειά τους ή πρέπει να κάνουν κάτι, ας πούμε, εντάξει, μπορεί να μην είναι δουλειά, ξέρεις με την έννοια της εργασίας, αλλά να έχουνε μια υποχρέωση συγκεκριμένη, δεν υπάρχει για εμένα, οπότε, δεν υπάρχει αυτό το προγραμματισμένο, ας πούμε, και το επιβεβλημένο, σε σχέση με την καθημερινότητα, ναι, υπάρχει μια σχετική ελευθερία, σε σχέση με τον χρόνο, έχω την αίσθηση ότι τις περισσότερες μέρες, ας πούμε, μπορώ να κοιμηθώ όσο θέλω, εντάξει μπορεί και να μην είναι αλήθεια αυτό, αλλά έχω αυτήν την αίσθηση ότι δεν μου επιβάλλεται το ζύπνημα, ας πούμε, αυτό[...] (BB)

8.3.1.2.3. Η πραγματοποίηση δραστηριοτήτων ως θετική διάσταση του χρόνου στην Κ.Ζ. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται ότι βιώνει θετικότερα τον χρόνο του όταν πραγματοποιεί δραστηριότητες και έτσι δεν αισθάνεται ότι ο χρόνος περνάει και χάνεται. Όπως αναφέρει:

[...]απλά το μόνο μου θέμα είναι ότι θέλω να νιώθω ότι περνάει και ότι κάνω πράγματα, δηλαδή, ότι και αν σημαίνει αυτό, είτε στην καθημερινότητά σου, που θα ξαπλώσεις το βράδυ και θα πεις τι έκανα σήμερα, δηλαδή, άμα έρθει το βράδυ και είμαι ακόμα εδώ στον καναπέ, θα πω, πω-πω, τι έκανα σήμερα; Και αυτό που να έκανα να ήταν απλά να πάω σούπερ μάρκετ και αυτό μου μετράει. Δεν με αγχώνει από την άποψη ότι περνάει ο χρόνος, μεγαλώνω κι όλα αυτά, τι θα κάνω, κι όλα αυτά, το μόνο πράγμα που δεν μ' αρέσει είναι να περνάει και να μην κάνω πράγματα [...] (AE)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις θετικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή (Κ.Ζ.) παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 17 πιο κάτω:

Πίνακας 17: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις θετικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή (Κ.Ζ.)

Κατηγορίες σχετικά με τις θετικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή (Κ.Ζ.)	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Ο ελεύθερος χρόνος ως θετική διάσταση του χρόνου στην Κ.Ζ	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
2. Ο αυτοκαθορισμός των επιλογών ως θετική διάσταση του χρόνου στην Κ.Ζ.	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
3. Η πραγματοποίηση δραστηριοτήτων ως θετική διάσταση του χρόνου στην Κ.Ζ	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως οι θετικές διαστάσεις του χρόνου στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων σχετίζονται με την ύπαρξη ελεύθερου

χρόνου (με ποσοστό 23,08%), με τον αυτοκαθορισμό των επιλογών (με ποσοστό 15,38%) και την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων (με ποσοστό 7,69%).

8.3.1.3. Αντιθετικές Διαστάσεις της βίωσης του χρόνου

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τις αντιθετικές διαστάσεις της βίωσης του χρόνου στην καθημερινή ζωή και έτσι ο χρόνος βιώνεται ως αργός κατά τη διάρκεια επιβεβλημένων υποχρεώσεων και ως γρήγορος κατά τη διάρκεια των προσωπικών επιλογών, καθώς επίσης, ο χρόνος φαίνεται να δυσκολεύει όταν δεν συμπίπτει με τους βιορυθμούς των υποκειμένων και να διευκολύνει όταν συμπίπτει. Αναλυτικότερα:

8.3.1.3.1. Ο «αργός» χρόνος των επιβεβλημένων υποχρεώσεων και ο «γρήγορος» χρόνος των προσωπικών επιλογών. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο χρόνος περνάει «βασανιστικά» αργά κατά τη διάρκεια των επιβεβλημένων υποχρεώσεων (π.χ. διάβασμα εξεταστικής περιόδου) και γρήγορα κατά τη διάρκεια των αγαπημένων ασχολιών που αποτελούν προσωπικές επιλογές (π.χ. κατασκευή κοσμήματος, χορός) καθώς και κατά τη χρονική διάρκεια που βρίσκονται με τα αγαπημένα πρόσωπα. Όπως αναφέρουν:

[...] γενικότερα όποτε είμαι με τον *(όνομα συντρόφου)* περνάει πάρα πολύ γρήγορα η ώρα, μπορεί να έχω σκεφτεί στο μυαλό μου, θα κάνω αυτό, αυτό, αυτό κι αυτό και να μην κάνω ούτε τα μισά, μετά γενικότερα, δηλαδή, όταν ασχολούμαστε με το κόσμημα, πηγαίνουμε βόλτες και τέτοια περνάει πολύ γρήγορα η ώρα, όταν όμως στην εξεταστική είχα διάβασμα, δεν περνούσε με τίποτα, δεν περνούσε με τίποτα[...]όταν δηλαδή κάνω πράγματα που μου αρέσουν τα ευχαριστιέμαι, δεν καταλαβαίνω πότε περνάει η ώρα, αλλά όταν νιώθω πιεσμένη, πρέπει να κάνεις αυτό τώρα, κάντο όπως και δήποτε και βάλε και τον καλύτερό σου εαυτό εκεί είναι που λέω, εντάξει, ευτυχώς, περνάει αργά η ώρα θα προλάβω να το κάνω[...] (ΑΔ)

[...]Δηλαδή, όταν δεν μου άρεσε και δεν το απολάμβανα αυτό που έκανα νομίζω ότι ο χρόνος κυλούσε πολύ αργά και έλεγα άντε πότε θα τελειώσει[...]κάπως έτσι βιώνω και τον χρόνο σήμερα. Δηλαδή, όταν παίζω, χορεύω, διασκεδάζω, απολαμβάνω αυτά που κάνω και ο χρόνος δεν υπάρχει και τόσο πολύ, όταν πρόκειται για υποχρεώσεις οι οποίες δεν μου είναι και τόσο ευχάριστες, τον καταλαβαίνω πολύ τον χρόνο, και θέλω να περάσει γρήγορα για να κάνω κάτι που με ευχαριστεί. Επίσης, νομίζω ότι εξακολουθώ να χρησιμοποιώ πολύ την φαντασία μου στις περιπτώσεις που βαριέμαι ή που δεν μπορώ να συγκεντρωθώ σε αυτό που κάνω και ξεφεύγω με αυτόν τον τρόπο[...] (AZ)

8.3.1.3.2. Ο χρόνος που δυσκολεύει όταν δεν συμπίπτει με τους βιορυθμούς και ο χρόνος που διευκολύνει όταν συμπίπτει με τους βιορυθμούς. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι δυσκολεύονται όταν ο χρόνος εργασίας ή ο χρόνος στον οποίο πρέπει να δραστηριοποιηθούν δεν συμπίπτει με τους βιορυθμούς τους (π.χ. εργασία μετά την εσπέρα), ενώ αντίθετα αισθάνονται πως όταν οι δραστηριότητες γίνονται σε χρόνο που συμπίπτει με τους βιορυθμούς τους διευκολύνονται (π.χ. πρωινή εργασία). Αναφέρουν χαρακτηριστικά:

[...]όταν είμαι πρωινή στο σχολείο, είμαι πρωινός τύπος, και μου αρέσει πολύ στο σχολείο όταν πάω πρωί γιατί έχω πολλά πράγματα να κάνω, το μεσημέρι είμαι λίγο πιο κουρασμένη και λίγο δυσκολεύομαι τα απογεύματα στο σχολείο, δηλαδή, εκεί, το απόγευμα το σχολείο έχει μια ρουτίνα που πρέπει να την ακολουθήσεις και η ρουτίνα,

ειδικά σε αυτή τη φάση της ημέρας της δικιά μου, με βοηθάει, γιατί αν ήταν πολύ φλου, δεν θα μ' άρεσε, δηλαδή, το πρωί είναι πιο άνετο το πρόγραμμα, δηλαδή, μπορείς να κάνεις με τα παιδιά ότι θέλεις οπότε εμένα με βολεύει το πρωί που είμαι ενεργητική να κάνω αυτό, στη δουλειά μου να φερθώ όπως πρέπει, το μεσημέρι που είναι λίγο πιο χαμηλοί οι τόνοι μου[...] (ΑΘ)

[...]έχει να κάνει και με το ωράριό μου, όπου είναι το ανάποδο ωράριο από τους υπόλοιπους οπότε, ξέρεις για εμένα το απόγευμα είναι φοβερός χρόνος, ε, και έχω ελεύθερο πρωινό, ελεύθερο πρωινό, συνήθως είναι υποχρεώσεις, γραφειοκρατικές, κανά διάβασμα, καμιά οργάνωση της δουλειάς, ξέρεις τέτοια πράγματα και, δηλαδή, θα προτιμούσα ένα ανάποδο ωράριο, να δουλεύω το πρωί και να έχω ελεύθερο απόγευμα, με, μου στερεί δραστηριότητες άλλες, βρε παιδί μου, δηλαδή, θα 'θελα να 'μωνα στο θέατρο αλλά δεν μπορώ να δεσμεύσω μια ομάδα γιατί εγώ μπορώ μετά τις εννιά μίση το βράδυ και δεν αντέχω πάντα μετά τις εννιά μίση το βράδυ, δεν έχω την διάθεση, εξαρτάται από τα περιστατικά μου και το πόσο κουρασμένη είμαι και..., όχι το κουρασμένη το ξεπερνάω, πόσο με έχει ρουφήξει λίγο αυτό[...] (ΑΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις αντιθετικές διαστάσεις της βίωσης του χρόνου στην καθημερινή ζωή (Κ.Ζ.) παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 18 πιο κάτω:

Πίνακας 18: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις αντιθετικές διαστάσεις της βίωσης του χρόνου

Κατηγορίες σχετικά με τις αντιθετικές διαστάσεις της βίωσης του χρόνου	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμψυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Ο «αργός» χρόνος των επιβεβλημένων υποχρεώσεων και ο «γρήγορος» χρόνος των προσωπικών επιλογών	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
2. Ο χρόνος που δυσκολεύει όταν δεν συμπίπτει με τους βιουρhythμούς και ο χρόνος που διευκολύνει όταν συμπίπτει με τους βιουρhythμούς	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 15,38% των υποκειμένων αντιλαμβάνεται και βιώνει τον χρόνο να περνάει αργά κατά την διάρκεια επιβεβλημένων υποχρεώσεων και να περνάει γρήγορα όταν πρόκειται για προσωπικές επιλογές, και με το ίδιο ποσοστό παρατηρούμε ότι τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται και βιώνουν τον χρόνο ως κάτι που τους δυσκολεύει όταν δεν συμπίπτει με τους βιουρhythμούς τους και ως κάτι που τους διευκολύνει όταν συμπίπτει με τους βιουρhythμούς τους.

8.3.2. Διαστάσεις της βίωσης του χρόνου κατά την παιδική ηλικία

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τις διαστάσεις της βίωσης του χρόνου κατά την παιδική ηλικία σε αντιδιαστολή με τις διαστάσεις της βίωσης του χρόνου στην ενήλικη ζωή, έτσι κατά την παιδική ηλικία ο χρόνος βιώνεται ως απόλαυση της κάθε στιγμής, ως ανύπαρκτος, ως μη προσωπική ευθύνη, ως πίεση κατά τη διάρκεια των υποχρεώσεων και ως απόλαυση κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, ως άπειρος, ο ελεύθερος χρόνος ως λιγοστός και ο χρόνος ως κάτι που κυλάει αργά.

8.3.2.1. Ο χρόνος ως απόλαυση της κάθε στιγμής. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βίωναν τον χρόνο κατά την παιδική ηλικία ως αφοσίωση και απόλαυση της κάθε στιγμής. Όταν τα υποκείμενα αναφέρονται στην απόλαυση της κάθε στιγμής δεν εννοούν μόνο τις στιγμές παιχνιδιού ή ελεύθερου χρόνου, αλλά και τις στιγμές όπου έπρεπε να εργαστούν ή να παρακολουθήσουν το μάθημα στο σχολείο ή να συμμετέχουν σε οποιαδήποτε άλλη «υποχρέωση». Οι υποχρεώσεις όμως δεν εκλαμβάνονταν ως επιβεβλημένες, αλλά ως κομμάτι, μέρος της ζωής, το οποίο το ζούσαν έντονα, με αφοσίωση και απόλαυση. Κατά την ενήλικη ζωή, όπως παρατηρήσαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα υποκείμενα αισθάνονται πως υπάρχει ένας διαχωρισμός μεταξύ ελεύθερου χρόνου και υποχρεώσεων και δεν μπορούν να απολαμβάνουν την κάθε στιγμή, τουλάχιστον κατά την διάρκεια των υποχρεώσεων, όπως έκαναν παλαιότερα. Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά:

[...] Ημouνα εκεί, δεν είμαι τόσο πολύ εκεί πια. Δηλαδή, αν μπορώ να ζηλέψω κάτι από τότε σε σχέση με τώρα είναι ο τρόπος που παθιαζόμouνα με τα πράγματα, ήμouνα, ήτανε το κρυφτό, το κέντρο του κόσμου, ήτανε το μάθημα στο σχολείο, όσο, μπορεί να το σιχαινόμouνα, το κέντρο του κόσμου, αυτό ήτανε εκείνη τη στιγμή, αυτό ήταν τα πάντα, αυτό ήτανε, αν ήτανε καλό, σούπερ, αν ήτανε κακό, πάλι, αλλά αυτό ήτανε, δεν, δεν...ζούσα πάρα πολύ έντονα αυτό, τώρα πια δεν είναι έτσι, τώρα πια έχω πάρα πολλά πράγματα στο μυαλό μου συγχρόνως, δηλαδή, μπορεί να κάνω κάτι και να σκέφτομαι συγχρόνως και άλλα τριάντα ή πάρα πολύ συχνά δεν καταφέρνω να απορροφηθώ από κάτι και να το απολαύσω που αυτό είναι ένα από τα ζητούμενά μου, δηλαδή, θέλω να το πετύχω κάποια στιγμή και να το απολαμβάνω όσο γίνεται περισσότερο, αυτό ρε παιδί μου, να απολαμβάνω αυτό που κάνεις αυτή τη στιγμή και δεν έχει σημασία τίποτε άλλο, εντάξει, μπορεί στις εννιά η ώρα να τελειώνει ο κόσμος, ναι, κάτσε λίγο ακόμα εννιά τελειώνει, έλα δω τώρα λίγο, αυτό το είχα σαν παιδί, τώρα δεν το έχω τόσο πολύ, το έχω σαν άνθρωπος αλλά το θέλω ακόμα πιο πολύ, αυτή είναι μια βασική διαφορά, ότι παθιαζόμouνα με αυτό που έκανα ότι μπουρδά και να ήταν αυτή, μέχρι την εφηβεία το είχα αυτό πολύ έντονα, νομίζω ότι τα τελευταία χρόνια το έχω χάσει τόσο έντονα, το είχα, το είχα γενικά σαν άνθρωπος, τώρα, το έχω χάσει. Αυτό, την αφοσίωση στη στιγμή και στο λεπτό και στο πράγμα που κάνεις εκείνη τη στιγμή είναι το πιο σημαντικό πράγμα στον κόσμο. Ακόμα και το να φας τη σούπα σου, ας πούμε[...] (ΒΓ)

[...] Ε, παρόλο που δουλεύαμε και σαν παιδιά, δηλαδή, είχαμε καπνά, οι γονείς μου είχανε..., ήταν καπνοπαραγωγοί, και όλη μέρα περνούσαμε καπνό. Ξυπνούσαμε[...]κάθε κομμάτι και της νύχτας και της μέρας, ήτανε ένα ευχάριστο βίωμα, γιατί, μας ξυπνούσε, ας πούμε, η μαμά μου, στις δυόμιση, τρεις η ώρα το..., τα ξημερώματα, τη νύχτα για να μας πάρει μαζί της, μας έπαιρναν μαζί τους στο χωράφι, αλλά αυτό το πράγμα το περίμενα να γίνει, δεν με πείραζε που θα με ξυπνούσε γιατί είχε στρώσει το κάρο, έστρωνε το κάρο με..., έβαζε ένα πάπλωμα, ας πούμε, και μας έβαζε και κοιμόμασταν εκεί, έτσι; και μέχρι να φτάσουμε τώρα με τα ζώα στο χωράφι, εμείς μετρούσαμε τα άστρα..., ναι, ήτανε δηλαδή, ένα πολύ ευχάριστο πράγμα, να βλέπεις όλα αυτά τα άστρα στον ουρανό, δεν κοιμόμασταν, περιμέναμε να μας ξυπνήσει για να μας πάρει μαζί του, να, να..., να περάσουμε αυτή τη..., να ζήσουμε αυτό το πράγμα, και δεν μας κούραζε, ούτε μια μέρα δεν είχαμε δυσαρεστηθεί, α, δεν θα 'ρθω σήμερα, ας πούμε, και τα λοιπά. Και ξυπνούσαμε χαράματα, βλέπαμε τον ήλιο που έβγαινε, αυτό το πράγμα, την επαφή που είχαμε με τη φύση και με το περιβάλλον γενικά ήταν κάτι που το βιώναμε ευχάριστα, έτσι; δεν ήταν δυσάρεστο το να μας ξυπνάει, μετά όταν περνούσαμε καπνό, όλοι, όλη η οικογένεια μαζί, ερχόταν και η γειτονιά και όλοι μαζί ρίχναμε κάτω τον καπνό, ας πούμε, και φύλο, φύλο, που το περνούσαμε και εκείνο ήταν ωραίο, γιατί, που το βιώναμε, λέγαμε τα καλαμπούρια, μας πειράζανε και..., δηλαδή, ήταν κάτι παρεϊστικό, μας 'λεγαν παραμύθια και παρόλο

που καθόμασταν και περνούσαμε, δεν παίζαμε, αλλά ήταν ωραίες αυτές οι στιγμές, και περιμέναμε τώρα, παίζαμε, το παιχνίδι μας ουσιαστικά ήτανε με το που έπεφτε ο ήλιος, όχι που βασίλευε αλλά έπεφτε ο ήλιος, αργά το απόγευμα, που τελείωνε το πέρασμα του καπνού [...] η δουλειά, τότε, ακόμα και οι δουλειές που κάναμε, θυμάμαι, έτσι; μετά το τελείωμα θυμάμαι, του καπνού, βρέχαμε με νερό την αυλή και μας έδινε η μαμά μου μια σκούπα την οποία την έφτιαχνε αυτή από χόρτα και σκουπίζαμε και κάναμε με τη σκούπα έτσι όπως σκουπίζαμε την αυλή, κάναμε σχήματα, κάναμε μια έτσι, πηγαίναμε από τη μια άκρη μέχρι την άλλη, ας πούμε, και κάναμε ένα σχήμα, ύστερα γυρνούσαμε από εκεί και κάναμε το αντίθετο σχήμα, ακόμα και η δουλειά που κάναμε, ας πούμε, έστω και με το τελείωμα και βιώναμε αυτό το πράγμα σα..., το διασκεδάσαμε, ήτανε κάτι..., είναι φοβερό αυτό το πράγμα ε;[...]. Να δουλεύεις όλη μέρα, οτιδήποτε να κάνεις και να το διασκεδάσεις και μετά, βέβαια, παίζαμε, μαζεύομασταν όλα τα παιδιά της γειτονιάς και παίζαμε μέχρι αργά το βράδυ που θα πηγαίναμε για ύπνο, δέκα η ώρα, ξέρω 'γω, παίζαμε στους δρόμους, εκεί στην αυλή, στις αυλές, στους δρόμους, στις παραπάνω πλατείες, όπου θες πηγαίναμε. Ήταν δηλαδή [...] ο χρόνος ήτανε, κάθε στιγμή τον ζούσες έντονα και ευχάριστα, [...] ήξερες ότι και την άλλη μέρα θα περάσεις ωραία, ρε παιδί μου, δεν...εντάξει, τώρα είπαμε πως τον βιώνω τον χρόνο [...]. (ΒΔ)

8.3.2.2. Ο χρόνος ως ανύπαρκτος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βίωναν κατά την παιδική ηλικία τον χρόνο σαν μια έννοια ανύπαρκτη, δεν είχαν αίσθηση του χρόνου που περνάει και δεν τους ενδιέφερε ο χρόνος. Αντίθετα, στην ενήλικη ζωή ο χρόνος γίνεται αισθητός, υπάρχει περισσότερη οργάνωση του χρόνου, συχνά υπάρχει η εντύπωση ότι δεν είναι αρκετός, καθώς και ότι ο χρόνος μας κυνηγάει ή τον κυνηγάμε.

[...] Ο χρόνος ως παιδί, ο χρόνος ως παιδί δεν τον καταλαβαίνεις καθόλου τον χρόνο, ο χρόνος ως παιδί μπορείς να πεις ότι ήτανε η μέρα, η ώρα που θα πήγαινα για ύπνο και ο ύπνος, δηλαδή, η μέρα ήτανε ατέλειωτη, ερχότανε αυτή η ώρα που έπρεπε να πάω σπίτι μου, να φάω το ξύλο μου και μετά ο ύπνος, δεν, δεν υπήρχε δηλαδή, δεν μετρούσε ο χρόνος, δεν υπήρχε χρόνος, εντάξει, τώρα τα πράγματα είναι πιο οργανωμένα, πιο...σήμερα, αύριο, οχτώ η ώρα, πέντε η ώρα, τέσσερις, ανάλογα με τις δουλειές που έχουμε. [...]Ναι, όχι δεν είναι, μερικές φορές, δεν φτάνει. Εντάξει τότε, καταλαβαίνεις τώρα, ως παιδί, δεν σκέφτεσαι ήρθε μεσημέρι, ήρθε βράδυ, ήρθε απόγευμα, αυτό, δεν σε ενδιαφέρει και επειδή ακριβώς παίζαμε πάρα πολύ, δεν καταλαβαίναμε τον χρόνο [...]. (ΒΑ)

[...] Ως παιδί δεν υπήρχε χρόνος για εμένα, για τα παιδιά. Τον άκουγα και έβλεπα τους μεγάλους που μιλούσαν για τον χρόνο, άκουγα τους μεγάλους που μιλούσαν για τον χρόνο, αλλά [...] δεν καταλάβαινα τι είναι αυτός ο χρόνος και δεν με απασχολούσε και καθόλου. Ε, τώρα ο χρόνος είναι κυνηγός, αυτός πίσω και εγώ μπροστά ή αυτός μπροστά και εγώ πίσω [...]. (ΓΑ)

8.3.2.3. Ο χρόνος ως μη προσωπική ευθύνη. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που κατά την παιδική τους ηλικία βίωναν ότι ο χρόνος δεν είχε το στοιχείο της προσωπικής ευθύνης για τα πράγματα και τη ζωή. Ο χρόνος είχε περισσότερο το στοιχείο της ελευθερίας και δεν απασχολούσε σαν έννοια ή σαν αίσθηση τα ίδια τα υποκείμενα, αλλά τους ενήλικες γονείς τους, οι οποίοι είχαν και την ευθύνη για αυτούς. Κατά την ενήλικη ζωή τα υποκείμενα αισθάνονται ότι ο χρόνος τους έχει πλέον το στοιχείο της ευθύνης και της διεκπεραίωσης των υποχρεώσεων. Όπως αναφέρουν:

[...]Κυλούσε πιο ευχάριστα, να το πω, πιο ελεύθερα, τώρα είναι πιο πολύ το ξέρεις είναι, σοβαρεύουνε πλέον τα πράγματα, πρέπει να βρεις δουλειά, οι υποχρεώσεις δεν είναι πλέον του μπαμπά και της μαμάς, που υπήρχε τότε, ο μπαμπάς έχει την υποχρέωση να κάνει αυτό, αυτό κι αυτό, η μαμά αυτό, επομένως εμένα μου μένει ο χρόνος να παίζω, να κάνω ό,τι θέλω, τώρα πλέον, έχω και εγώ υποχρεώσεις και πρέπει να φέρω εις πέρας αυτές τις υποχρεώσεις με αποτέλεσμα να μένει λίγο στο περιθώριο αυτό το παιχνίδι [...]. (ΑΔ)

[...]Εντάξει, σαν παιδί δεν σκέφτεσαι τίποτα, είσαι πολύ..., το μυαλό σου νομίζω, στο πως θα παίξεις ή θα κάνεις ζαβολιά ή να..., ενώ τώρα εντάξει σίγουρα έχεις πιο πολλά πράγματα να σκεφτείς και το μυαλό σου δεν είναι τόσο ελεύθερο όσο όταν είσαι παιδί, γιατί έχεις πολύ λιγότερα πράγματα να σκεφτείς και να αγχωθείς σαν παιδί, ενώ, συγγνώμη, σαν ενήλικας σίγουρα έχεις πιο πολλά πράγματα να σκέφτεσαι να αγχώνεσαι, να..., όλα αυτά τα πράγματα.[...]Εντάξει, σίγουρα ο χρόνος, είναι περιορισμένος, δεν προλαβαίνω, με πιάνει το άγχος, δεν είσαι και τόσο ελεύθερος, σαν ενήλικας, αυτή είναι η αλήθεια [...]. (ΑΗ)

[...]Τον χρόνο, ναι υπάρχει διαφορά πολύ μεγάλη, τώρα έχω..., είναι αυτό που είπαμε και πριν οι ευθύνες, έχω περισσότερες ευθύνες οπότε ο χρόνος μου πηγαίνει κυρίως στους άλλους, στο πως θα φροντίσω κάποια πράγματα, ενώ τότε δεν ήταν αυτό τότε φρόντιζα μόνο τον εαυτό μου, αυτό κυρίως. [...]Ναι, περισσότερο, όχι πως πάλι αφήνω εντελώς τον εαυτό μου αλλά..., περισσότερο, η μέρα μου, ας πούμε, έχει πολύ την ευθύνη του (όνομα γιού), το φαγητό, το να περιμένω τον (όνομα συζύγου) να γυρίσει από τη δουλειά του, το να οργανώσω το πρόγραμμά μου αλλά να σκεφτώ και τον άλλον, αν τον βολεύει αυτό που θα κάνω, ναι, είναι έτσι[...](ΑΘ)

[...]άλλοι είχαν τις ευθύνες, με τσίζαν με ντύνανε, με...ξέρεις, άλλοι προετοίμαζαν τα πράγματα, εγώ απλώς είχα να διαβάσω πολύ, πολύ και να παίζω, αυτό δεν, υπήρχε, υπήρχε, και μια ανεμελιά, όχι ανεμελιά πολύ, αλλά υπήρχε και μια ανεμελιά[...](ΑΑ)

[...]Ως παιδί δεν υπήρχε χρόνος για εμένα, για τα παιδιά. Τον άκουγα και έβλεπα τους μεγάλους που μιλούσαν για τον χρόνο, άκουγα τους μεγάλους που μιλούσαν για τον χρόνο, αλλά [...] δεν καταλάβαινα τι είναι αυτός ο χρόνος και δεν με απασχολούσε και καθόλου. Ε, τώρα ο χρόνος είναι κυνηγός, αυτός πίσω και εγώ μπροστά ή αυτός μπροστά και εγώ πίσω[...].Εντάξει, λόγω των υποχρεώσεων που έχω με κυνηγάει ο χρόνος και τον κυνηγάω και εγώ, καταφέρνω όμως σε κάποιες φάσεις της ζωής μου να τον βγάζω απέξω[...](ΓΑ)

8.3.2.4. Ο χρόνος ως πίεση κατά τη διάρκεια υποχρεώσεων και ο χρόνος ως απόλαυση κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονταν τον χρόνο στην παιδική ηλικία ως απόλαυση κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού ή του ελεύθερου χρόνου και ως πίεση κατά την διάρκεια ορισμένων υποχρεώσεων, κυρίως σχολικών. Στην ενήλικη ζωή τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται σχεδόν με τον ίδιο τρόπο τον χρόνο, δηλαδή, απόλαυση του χρόνου κατά τη διάρκεια αγαπημένων δραστηριοτήτων και αίσθηση πίεσης κατά την διάρκεια των υποχρεώσεων ή ανά χρονικές περιόδους, μόνο που ως ενήλικες έχουν περισσότερες υποχρεώσεις από ότι είχαν ως παιδιά. Όπως αναφέρουν:

[...]Ναι αυτό θυμάμαι ότι ήτανε ένας δυσάρεστος χρόνος, αυτό το κομμάτι, πολύ, πολύ, δυσάρεστο, τα υπόλοιπα, παρότι έτρεχα, νομίζω ότι γενικώς το απολάμβανα μωρέ, δεν, δηλαδή, αν τώρα δεν κρίνω το πόσο βαρύ πρέπει να 'ταν αυτό δεν νομίζω ότι με πείραζε ιδιαίτερα, άλλοι είχαν τις ευθύνες, με τσίζαν με ντύνανε, με...ξέρεις, άλλοι προετοίμαζαν τα πράγματα, εγώ απλώς είχα να διαβάσω πολύ, πολύ και να παίζω, αυτό δεν, υπήρχε, υπήρχε, και μια ανεμελιά, όχι ανεμελιά πολύ, αλλά υπήρχε

και μια ανεμελιά, δεν θυμάμαι δηλαδή, αυτό που λένε άλλα παιδιά που πήγαινα και χανόμουνα και με ψάχνανε από το παιχνίδι, ποτέ δεν υπήρξε αυτό, έτσι, καταπιεστική λίγο η οικογένεια, θα παίξουμε, να μας βλέπουνε. Ναι. Τώρα πάλι έχει να κάνει με την περίοδο. [...] Δεν μπορώ να πω γενικώς ότι το βιώνω έτσι, να σου είπα τώρα με τις υποτάσεις μου, τον προηγούμενο μήνα τον βίωνα απάισια τον χρόνο μου, δεν είχα δύναμη να κάνω τίποτα, μια χαρά, τώρα έχω περισσότερο, φιλοξενούμενους, έχω..., αλλά οκ, το απολαμβάνω, βρίσκομαι στην ομαδούλα αυτή και περνάω καλά, θα βρω χρόνο για εμένα, που θα βρω χρόνο για διάβασμα, τέλος πάντων. [...](AA)

[...]Ως παιδί, κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, ή μιας ευχάριστης ενασχόλησης ο χρόνος ήταν σαν να μην υπήρχε, δεν με ένοιαζε ο χρόνος και δεν υπήρχε ο χρόνος. Δεν καταλάβαινα δηλαδή πότε ξεκίνησα το παιχνίδι και πότε αυτό τελειώσε. Κατά τη διάρκεια όμως των μαθημάτων και των υποχρεώσεων νομίζω ότι τον καταλάβαινα τον χρόνο. Δηλαδή, όταν δεν μου άρεσε και δεν το απολάμβανα αυτό που έκανα νομίζω ότι ο χρόνος κυλούσε πολύ αργά και έλεγα άντε πότε θα τελειώσει. Εκείνες τις στιγμές, πάλι, βέβαια, έβρισκα τρόπους να ξεφεύγω, κυρίως με την φαντασία μου, δηλαδή, χανόμουνα πάλι λίγο μέσα στο χρόνο και την φαντασία μου για να καταφέρω να τα βγάλω πέρα. Γενικά ήμουν ένα αφηρημένο παιδί, δεν μπορούσα να συγκεντρωθώ εύκολα σε κάτι που μου φαινόταν δύσκολο ή βαρετό. Επίσης, ήθελα πολύ να μεγαλώσω, εκείνες τις στιγμές για να κάνω ό,τι εγώ θέλω. Έλα όμως που δεν έρχονται έτσι τα πράγματα. Όταν μεγάλωσα κατάλαβα ότι δεν μπορώ να κάνω ό,τι θέλω, αλλά πρέπει να αφιερώω χρόνο και για κάποιες υποχρεώσεις. Βέβαια, τώρα που τα λέω αυτά, συνειδητοποιώ ότι κάπως έτσι βιώνω και τον χρόνο σήμερα. Δηλαδή, όταν παίζω, χορεύω, διασκεδάζω, απολαμβάνω αυτά που κάνω και ο χρόνος δεν υπάρχει και τόσο πολύ, όταν πρόκειται για υποχρεώσεις οι οποίες δεν μου είναι και τόσο ευχάριστες, τον καταλαβαίνω πολύ τον χρόνο, και θέλω να περάσει γρήγορα για να κάνω κάτι που με ευχαριστεί. Επίσης, νομίζω ότι εξακολουθώ να χρησιμοποιώ πολύ την φαντασία μου στις περιπτώσεις που βαριέμαι ή που δεν μπορώ να συγκεντρωθώ σε αυτό που κάνω και ξεφεύγω με αυτόν τον τρόπο. Άρα υπάρχουν πολλές ομοιότητες με τον τρόπο που βίωνα τον χρόνο ως παιδί και με τον τρόπο που τον βιώνω τώρα αλλά υπάρχει και μια σημαντική διαφορά, ο χρόνος ως παιδί δεν είχε ιδιαίτερη πίεση και στρες, ενώ τώρα αυτό υπάρχει στον χρόνο μου και στις περιόδους πολύωρης εργασίας και υποχρεώσεων αισθάνομαι ότι δεν έχω πολύ προσωπικό χρόνο, είναι πιεσμένος ο προσωπικός χρόνος, ενώ ως παιδί είχα πολύ προσωπικό χρόνο[...](AZ)

8.3.2.5. Ο χρόνος ως άπειρος. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που κατά την παιδική ηλικία αντιλαμβανόταν τον χρόνο ως άπειρο χωρίς την αίσθηση του τέλους. Αισθανόταν ότι οι άνθρωποι, οι πράξεις τους, τα αντικείμενα, οι καταστάσεις έχουν μεγάλη διάρκεια ή θα υπάρχουν για πάντα. Στην ενήλικη ζωή, πλέον, εμφανίζεται το στοιχείο της ματαιότητας, αντιλαμβάνεται ότι ο χρόνος δεν είναι άπειρος και ότι όλα κάποτε τελειώνουν. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...]ως παιδί, αντιλαμβανόμουνα τα πάντα, μάλλον, οτιδήποτε έκανα, ξέρω 'γω, οτιδήποτε συνέβαινε γύρω μου, σαν να έχει μια διάρκεια, τέλος πάντων, εννοώ ότι δεν μπορούσα να αντιληφθώ ένα τέλος, ενώ ως ενήλικας, δυστυχώς, το μεγάλο δράμα των ενηλίκων, κάποια στιγμή ανακαλύπτουν ότι όλα έχουν ένα τέλος, εντάξει υπάρχει και αυτό το πράγμα που λέγεται θάνατος, το τέλος της ζωής, ότι υπάρχει βιολογική φθορά κάποια στιγμή γερνάμε.[...] ως ενήλικας και που έχει πολύ μεγάλη σχέση με τον χρόνο γιατί μετά προβάλλεται και σε πράγματα άλλα που κάνεις στην καθημερινότητά σου ή σε στόχους που βάζεις, εντάξει μερικές φορές νιώθεις ότι...εντάξει αυτό είναι λίγο βέβαια καταθλιπτικό[...].νιώθεις ότι κάτι που κάνεις μπορεί να είναι μάταιο γιατί ανά πάσα στιγμή κάτι μπορεί να συμβεί, ας πούμε, εντάξει. Αυτό νομίζω το πιο κύριο. [...] Οπότε εντάξει νομίζω ότι είναι πολύ σημαντική διαφορά σε σχέση με την αντίληψη

πραγμάτων που κάνεις και...όλοι οι άνθρωποι και ότι κάνουν, ξέρω 'γω, θα υπάρχει για πάντα, κάπως έτσι το σκεφτόμαστε όταν είμαστε παιδιά[...](BB)

8.3.2.6. Ο ελεύθερος χρόνος ως λιγιστός. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που κατά την παιδική του ηλικία βίωνε πως είχε πολύ λίγο ελεύθερο χρόνο. Ο παιδικός χρόνος ήταν γεμάτος με δραστηριότητες και ο χρόνος για παιχνίδι ήταν ελάχιστος. Η αίσθηση του γεμάτου με δραστηριότητες χρόνου της παιδικής ηλικίας έχει πάρει πια στην ενήλικη ζωή την μορφή άγχους για την διεκπεραίωση δραστηριοτήτων. Παρόλα αυτά το υποκείμενο μας λέει πως έχει συμβιβαστεί με τον χρόνο και αναφέρει σχετικά:

[...]Από μικρή η μαμά μου μας φόρτωνε με πράγματα, μα κολυμβητήρια, μα μπάσκετ, βόλεϊ, όλα τα αθλήματα τα 'χω πιάσει, επίσης, από μικρή άρχισα τα αγγλικά, γερμανικά, τα φροντιστήρια, τα να έρχονται συγγενείς και φίλοι να μας διαβάζουν[...].Ναι, ναι, μας έβαζε πολλά πράγματα να κάνουμε και έτσι δεν είχαμε πάρα πολύ ελεύθερο χρόνο, μετά εγώ επειδή, ο αδερφός μου είναι ένα χρόνο μεγαλύτερος και ήτανε και αγοράκια στη γειτονιά όλα, αν δεν κατέβαινα με τους γονείς μου, δεν κατέβαινα και εγώ, οπότε καθόμουνα εκεί και διάβαζα και εγώ, και να μην ήξερα, πριν να αρχίσω καλά-καλά να διαβάζω κρατούσα ένα βιβλίο και έτσι. Η μαμά μου σου λέω είχε κόλλημα με τα φροντιστήρια και αυτά οπότε δεν είχαμε πολύ ελεύθερο χρόνο.[...]Ναι, πολλές φορές, ήθελα να βγω, ναι να παίζω και δεν γινότανε.[...]Τώρα, τώρα είναι ένα διαρκές άγχος, για αυτό το χρόνο, ναι, τον χρόνο, αλλά, ξέρεις λέω, μήπως έχω τώρα πάλι κάτι να κάνω, ξέρεις μήπως ξεχάσα κάτι να κάνω, αλλά είμαι πιο εντάξει με τον χρόνο, έχω συμβιβαστεί[...](AB)

8.3.2.7. Ο χρόνος που κυλάει αργά. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που κατά τη διάρκεια της παιδικής του ηλικίας αισθανόταν ότι ο χρόνος κυλούσε πολύ αργά, στην καθημερινή ζωή, είτε εντός σχολείου, είτε εκτός. Αντίθετα κατά την ενήλικη ζωή ο χρόνος κυλάει πολύ γρήγορα χωρίς να τον καταλαβαίνουμε. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η καλοκαιρινή περίοδος, η οποία είναι περίοδος διακοπών και η οποία κατά την παιδική ζωή ήταν ατελείωτη, ενώ στην ενήλικη ζωή οι διακοπές και τα καλοκαίρια περνάνε εξαιρετικά γρήγορα. Το υποκείμενο αναφέρει σχετικά:

[...]όταν ήμουνα παιδί ο χρόνος κυλούσε πολύ αργά. Άκουγα τότε άλλα παιδιά που βιάζονταν να μεγαλώσουν και ναι μεν απ' τη μια συμφωνούσα, απ' την άλλη διαφωνούσα γιατί φοβόμουνα πολύ τον κόσμο των μεγάλων, άκουγα για τους έφηβους που έπαιρναν ναρκωτικά και φοβόμουνα αχ μην πάθω και εγώ το ίδιο πράγμα, φοβόμουνα λίγο να μεγαλώσω, απ' την άλλη είχα και την περιέργεια αλλά κυλούσε πολύ αργά ο χρόνος, είχαμε και την..., το καθημερινό μας πρόγραμμα που δεν εξαρτιόταν από εμάς αλλά από άλλους όπως οι γονείς, η πολιτεία με το σχολείο και τα φροντιστήρια και όλα αυτά, τώρα που μεγαλώσαμε, ας πούμε, ο χρόνος κυλάει πιο γρήγορα και επειδή ίσως φταίει το ότι έχουμε εμείς την δυνατότητα να επιλέγουμε πως τον περνάμε, οπότε, με το να κάνουμε πράγματα που πραγματικά μας αρέσουν μέχρι τώρα τουλάχιστον όπως το έχω βιώσει περνάει πιο γρήγορα ο χρόνος και τα καλοκαίρια που παλιά μου φαινόταν ατελείωτα και καμιά φορά βαριόμουνα κιόλας ή ένιωθα μοναξιά που δεν πήγαινα στο σχολείο, τώρα περνάνε, περνάνε πολύ γρήγορα, ναι, και σε αυτήν την περίοδο που έχω τελειώσει τη σχολή και όλοι λένε α, γιατί τελειώσαμε και βιαστήκαμε, να πηγαίναμε πίσω[...](ΑΓ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις διαστάσεις της βίωσης του χρόνου κατά την παιδική ηλικία σε αντιδιαστολή με τις διαστάσεις της βίωσης του χρόνου στην ενήλικη ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 18 πιο κάτω:

Πίνακας 18: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις διαστάσεις της βίωσης του χρόνου κατά την παιδική ηλικία.

Κατηγορίες σχετικά με τις διαστάσεις της βίωσης του χρόνου κατά την παιδική ηλικία	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Ο χρόνος ως απόλαυση της κάθε στιγμής	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
2. Ο χρόνος ως ανύπαρκτος	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
3. Ο χρόνος ως μη προσωπική ευθύνη	7,69 % (1)	30,77 % (4)	38,46 % (5)
4. Ο χρόνος ως πίεση κατά τη διάρκεια υποχρεώσεων και ο χρόνος ως απόλαυση κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
5. Ο χρόνος ως άπειρος	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
6. Ο ελεύθερος χρόνος ως λιγοστός	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
7. Ο χρόνος που κυλάει αργά	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 38,46% των υποκειμένων βίωνε τον χρόνο κατά την παιδική ηλικία ως μη προσωπική ευθύνη, καθώς επίσης, και ότι ο χρόνος βιώνεται ως απόλαυση της κάθε στιγμής ή ως ανύπαρκτος ή ως πίεση κατά τη διάρκεια υποχρεώσεων και ως απόλαυση κατά τη διάρκεια τους παιχνιδιού, με ποσοστό 15,38%, ανά κατηγορία. Επιπλέον, βίωναν τον χρόνο ως άπειρο ή τον ελεύθερο χρόνο ως λιγοστό ή τον χρόνο που κυλάει αργά, με ποσοστό 7,69% ανά κατηγορία.

8.3.3. Ορισμός ελεύθερου χρόνου

Στο υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται ο ορισμός του ελεύθερου χρόνου, όπως τον αντιλαμβάνονται τα υποκείμενα της έρευνας. Μια πρώτη διαπίστωση των υποκειμένων είναι ότι ο ελεύθερος χρόνος δεν μπορεί να οριστεί απλά ως ο χρόνος εκτός εργασίας. Έπειτα, αναφέρουν πως ο ελεύθερος χρόνος, θα μπορούσε να οριστεί ως ο χρόνος χαλάρωσης, ως ο χρόνος απόλαυσης ανάλογα με τις προσωπικές ανάγκες, καθώς και ως χρόνος κατά τον οποίο πραγματοποιείται δημιουργική απασχόληση. Πιο συγκεκριμένα:

8.3.3.1. Ο ελεύθερος χρόνος δεν μπορεί να οριστεί απλά ως ο χρόνος εκτός εργασίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ο ελεύθερος χρόνος δεν μπορεί να οριστεί απλά ως ο χρόνος εκτός εργασίας, αφού και μετά το τέλος της εργασίας ο χρόνος «γεμίζει» με πολλές άλλες δραστηριότητες, υποχρεώσεις και δουλειές. Όπως για παράδειγμα μια εργαζόμενη μητέρα, μετά την εργασία της, έχει να κάνει πολλές άλλες δουλειές, (π.χ. φροντίδα παιδιών, σπιτιού, φαγητού, κ.λ.π.) οι οποίες δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στα πλαίσια του ελεύθερου χρόνου. Όπως αναφέρουν σχετικά:

[...]ελεύθερος χρόνος είναι λίγο και προβληματικός ο ορισμός του, αλλά τέλος πάντων αυτό που εννοούμε συνήθως είναι συνήθως, είναι ο χρόνος εκτός εργασίας έτσι γιατί...αλλά και αυτό είναι ένα ζήτημα, ας πούμε, μια νοικοκυρά, ξέρω 'γω, μια γυναίκα που είναι και μητέρα και εργαζόμενη, μάλλον εργαζόμενη μητέρα, εντάξει

ποιος είναι ο ελεύθερος χρόνος της, ας πούμε; Ε, αυτή μάλλον, ξέρω 'γω, θα έχει ελάχιστο ελεύθερο χρόνο[...] (BB)

[...]δηλαδή, λέμε ελεύθερο χρόνο, συνήθως τον χρόνο που δεν είμαστε στη δουλειά, αλλά τελικά αντικειμενικά δεν είναι ο χρόνος που δεν είμαστε στη δουλειά ελεύθερος, είναι πολύ λιγότερος ο ελεύθερος χρόνος από αυτό[...] (ΓΑ)

[...]Δεν ξέρω αν μπορεί να θεωρηθεί ελεύθερος χρόνος, νομίζω είναι λίγο αδόκιμος όρος, είναι χρόνος που δεν έχεις δουλειά, αλλά δεν είναι πάλι ελεύθερος γιατί το χρησιμοποιεί κανείς για να ξεκουραστεί πιο πολύ και δεν έχει δυνάμεις να κάνει κάτι που τον γεμίζει[...] (ΑΓ)

[...]Δυστυχώς οι περισσότεροι άνθρωποι δεν έχουν πολύ ελεύθερο χρόνο, εξ αιτίας των συνθηκών εργασίας που συνήθως είναι πολύωρη και δεν είναι και δημιουργική, και ακόμα και όταν έχουν ελεύθερο χρόνο, εκτός εργασίας, νομίζω ότι δεν κάνουν πράγματα που να τους ευχαριστούν, δεν τον εκμεταλλεύονται δηλαδή με ποιοτικό τρόπο, αλλά θα τον χρησιμοποιήσουν για να καλύψουν άλλες ανάγκες, όπως π.χ. το καθάρισμα του σπιτιού ή η επίσκεψη στο γιατρό ή για να κάνουν τα ψώνια στο σούπερ μάρκετ ή να διαβάσουν τα παιδιά τους και χίλια δυο άλλα πράγματα που πάλι για εμένα δεν αποτελούν ελεύθερο χρόνο[...] (ΑΖ)

[...]Ειδικά, από πελάτες, δηλαδή, με παιδάκια, βλέπω, άνθρωποι να δουλεύουν δωδεκάωρα, δωδεκάωρα την ημέρα και να προσπαθούν να βρουν χρόνο για τα παιδιά τους, δηλαδή, ο ελεύθερος χρόνος τους είναι πάλι υποχρέωση έτσι; Γιατί όσο και να θέλεις και να αγαπάς, άμα δεν έχεις λίγο προσωπικό χρόνο, δεν ξέρω πως βιώνεται ως ελεύθερος χρόνος το φροντίζω το παιδί μου, δουλεύω δώδεκα ώρες, φροντίζω το παιδί μου, κοιμάμαι, δεν ξέρω, δεν ξέρω, νομίζω ότι είναι πολύ πιεσμένος και πάρα πολύ ζόρικός για πάρα πολύ κόσμο[...] (ΑΑ)

[...]Αν πάρω παράδειγμα από τους γονείς μου, δεν έχουνε ελεύθερο χρόνο, δεν έχουνε, γιατί με το που τελειώσουνε, τη δουλειά, η μαμά θα πρέπει να φροντίσει το σπίτι, να μαγειρέψει, να...να..., ασχολείται με την κοπτική-ραπτική και τώρα φτιάχνει και παραδοσιακές στολές, να φτιάξει, δηλαδή, να τελειώσει τις παραδοσιακές στολές, που θέλουνε κέντημα και τέτοια, δηλαδή, με το που τελειώσει τη δουλειά έχει άλλη δουλειά στο σπίτι, είτε αυτή είναι συνέχεια είτε να έχει να κάνει με το σπίτι. Ο μπαμπάς από την άλλη με το που σχολάσει, έχει ένα χωράφι στη (τοποθεσία) [...] και πρέπει να πάει να τάξει τα σκυλάκια του, να φροντίσει τον κήπο του, ή να πάει την (όνομα αδερφής υποκειμένου) στο φροντιστήριο ή εμένα σε κάποια δουλειά ή τη μαμά στη δουλειά και αυτά, δηλαδή, συνεχίζεται η δουλειά και μετά τη δουλειά, πώς να το πω [...] δηλαδή, γενικότερα από τα δικά μου κοντινά άτομα, δεν υπάρχει τόσο πολύ ελεύθερος χρόνος. Υπάρχει πολύ δουλειά και λίγος ελεύθερος χρόνος[...] (ΑΔ)

[...]τρέχεις για να βρεις δουλειά, όπου βρίσκοντας δουλειά, τρέχεις για την δουλειά, όταν έχεις οικογένεια, τρέχεις για την οικογένεια, τρέχεις για τα παιδιά, και όταν μεγαλώσουν και τα παιδιά τρέχεις για τα φροντιστήρια, τρέχεις για τα αγγλικά τους, τρέχεις για τις μουσικές τους, τρέχεις, τρέχεις, τρέχεις, και όταν πια μεγαλώσουνε τα παιδιά σου και φύγουν από το τέτοιο, αρχίζεις να τρέχεις γιατί βαριέσαι, έχεις να μάθει να τρέχεις και βαριέσαι και αρχίζεις και πηγαίνεις σε συλλόγους, σε σωματεία στο ένα στο άλλο[...] (ΑΗ)

8.3.3.2. Ο ελεύθερος χρόνος ως χαλάρωση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που πιστεύουν πως ο ελεύθερος χρόνος μπορεί να οριστεί ως ο χρόνος κατά τον οποίο οι άνθρωποι μπορούν και χαλαρώνουν, ξεκουράζονται, πραγματοποιούν αγαπημένες ασχολίες και λοιπά. Αναφέρουν σχετικά:

[...]Υπάρχει χρόνος χαλάρωσης μάλλον. [...] Ναι, να είναι..., να έχει ξεκουραστεί, να μην έχει να σκέφτεται θέματα της δουλειάς, της οικογένειας και να ο ελεύθερος χρόνος να είναι για πράγματα που του αρέσουν[...] (ΑΓ)

[...]θα έλεγα ότι ο ελεύθερος χρόνος θα...καλύτερα να είχε πιο πολύ διακοπές, δηλαδή, να ξεφεύγεις από αυτό που έχεις στη δουλειά σου, δηλαδή, ένας ύπνος, ας πούμε, να, ηρεμία, χαλάρωση, τι θα έπρεπε να έχει ο ελεύθερος χρόνος. Και αυτά που προσπαθώ εγώ θα ήθελα να έχει ο ελεύθερος χρόνος, δηλαδή, στιγμές χαράς, έντασης, κάτι διαφορετικό αλλά και χαλάρωση και να μπορείς να ηρεμίσεις, από όλα, από όλα, από όλα θα ήθελα να έχει ο ελεύθερος χρόνος[...] (ΑΘ)

8.3.3.3. Ο ελεύθερος χρόνος ως απόλαυση ανάλογα με τις προσωπικές ανάγκες.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι ο ελεύθερος χρόνος ορίζεται από τον κάθε άνθρωπο με βάση τον τρόπο που αισθάνεται κατά τη διάρκεια του χρόνου αυτού, κατά πόσο δηλαδή, τον απολαμβάνει και το ευχαριστιέται, και το γεγονός αυτό σχετίζεται άμεσα και από τις προσωπικές ανάγκες και από τις ασχολίες που επιλέγει να πραγματοποιήσει μέσα σε αυτόν τον χρόνο ή ακόμα και από την απραξία. Συνήθως, οι άνθρωποι απολαμβάνουν τον ελεύθερο χρόνο τους όταν δεν συμμετέχουν σε ασχολίες που είναι επιβεβλημένες ή υποχρεώσεις αλλά όταν πραγματοποιούν αγαπημένες ασχολίες τις οποίες απολαμβάνουν. Όπως αναφέρουν:

[...]οπότε, δεν ξέρω πρέπει μάλλον, να μιλήσει κάποιος για αυτό, ποιος είναι ο ελ...τι εννοούμε ελεύθερο χρόνο, μάλλον τον χρόνο που κάνουμε πράγματα που δεν είναι επιβεβλημένα, έτσι, που δεν σχετίζονται με κάποια υποχρέωση, που κάνουμε πράγματα που τα απολαμβάνουμε, εντάξει αυτό νομίζω ότι από λίγο ως πολύ, σε όλους τους ανθρώπους υπάρχει αυτό το πράγμα, εντάξει μπορεί να, να έχουν, ας πούμε, ελεύθερο χρόνο, είτε λιγότερο, είτε περισσότερο, αλλά το πρόβλημα είναι πως...τι χρήση κάνουν αυτού του ελεύθερου χρόνου[...] (ΒΒ)

[...]Εγώ, πιστεύω ότι, ναι, ελεύθερος χρόνος, ότι είναι κάτι υποκειμενικό, δηλαδή, άλλος ελεύθερο χρόνο μπορεί να θεωρεί απλά να έχει την ώρα να πάει για ένα καφέ, ο άλλος απλά να θεωρεί ελεύθερο χρόνο του την ώρα που δεν είναι στη δουλειά και όλα αυτά. Για εμένα ελεύθερος χρόνος είναι όταν κάνεις πράγματα τα οποία σε ευχαριστούν, ό,τι κι αν είναι αυτό, από το μικρό, έναν καφέ, μέχρι το μεγάλο ταξίδι, ξέρω γω. Το παν είναι ο κάθε ένας να βρει τι θέλει, την ουσία του, και να το εκμεταλλεύεται, αλλά μας πιάνει μια μίζερια, τουλάχιστον και εμένα με πιάνει καμιά φορά μια μίζερια και δεν, δεν, ούτε και αυτό το λίγο δεν μπορώ να εκτιμήσω[...] (ΑΕ)

8.3.3.4. Ο ελεύθερος χρόνος ως δημιουργική απασχόληση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται τον ελεύθερο χρόνο ως χρόνο κατά τον οποίο πραγματοποιούνται δημιουργικές ασχολίες, οι οποίες εμπεριέχουν τα στοιχεία του παιχνιδιού και σπάνε την μονοτονία της καθημερινότητας. Όπως αναφέρουν:

[...]Εκτός αν, κάποιοι από τους ανθρώπους αυτούς καταφέρνουν να βρίσκουν νόημα σε όλα αυτά και δεν τα βιώνουν ως αγγαρείες, ή έξτρα υποχρεώσεις αλλά τα βιώνουν σαν ασχολίες δημιουργικές, σαν παιχνίδι, πράγμα το οποίο νομίζω ότι είναι σπάνιο. Τώρα συνειδητοποιώ ότι τον ελεύθερο χρόνο τον έχω συνδέσει με την δημιουργικότητα και το παιχνίδι και νομίζω ότι αυτό λίγοι από εμάς το καταφέρνουν στην καθημερινή τους ζωή[...] (ΑΖ)

[...]Και το Θ.Π., ας πούμε, στον ελεύθερο χρόνο θα μπορούσε να μπει κάτι έτσι δημιουργικό...να αισθάνεσαι ότι ξεφεύγεις λίγο από το, από το κάθε μέρα [...] την ρουτίνα[...] (ΑΘ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον ορισμό του ελεύθερου χρόνου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 19 πιο κάτω:

Πίνακας 19: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τον ορισμό του ελεύθερου χρόνου

Κατηγορίες σχετικά με τον ορισμό του ελεύθερου χρόνου	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμψυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Ο ελεύθερος χρόνος δεν μπορεί να οριστεί απλά ως ο χρόνος εκτός εργασίας	15,38 % (2)	38,46 % (5)	53,85 % (7)
2. Ο ελεύθερος χρόνος ως χαλάρωση	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
3. Ο ελεύθερος χρόνος ως απόλαυση ανάλογα με τις προσωπικές ανάγκες	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
4. Ο ελεύθερος χρόνος ως δημιουργική απασχόληση	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό των 53,85% των υποκειμένων πιστεύουν ότι ο ελεύθερος χρόνος δεν μπορεί να οριστεί απλά ως ο χρόνος εργασίας, και ορίζουν τον ελεύθερο χρόνο είτε ως τον χρόνο της χαλάρωσης, είτε ως τον χρόνο για απόλαυση ανάλογα με τις προσωπικές ανάγκες, είτε ως τον χρόνο για δημιουργική απασχόληση, με ποσοστό 15,38% ανά κατηγορία.

8.3.4. Βίωση του ελεύθερου χρόνου από τα υποκείμενα

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τον τρόπο που βιώνουν τα υποκείμενα της έρευνάς μας τον δικό τους ελεύθερο χρόνο. Από τις απαντήσεις των υποκειμένων δημιουργήθηκαν οι εξής κατηγορίες: ο ελεύθερος χρόνος βιώνεται ως λιγιστός, ως χρόνος κατά τον οποίο πραγματοποιούνται αγαπημένες ασχολίες, ως χρόνος με αγαπημένα πρόσωπα, ως χρόνος για ξεκούραση, ως χρόνος για απόκτηση νέων δεξιοτήτων και τέλος, ο μελλοντικός χρόνος, ίσως να βιώνεται ως χρόνος αγαπημένων δραστηριοτήτων. Πιο συγκεκριμένα:

8.3.4.1. Βίωση του ελεύθερου χρόνου ως λιγιστός. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που αισθάνονται ότι δεν έχουν τόσο ελεύθερο χρόνο, όσο θα ήθελαν να έχουν στην καθημερινή τους ζωή, ο ελεύθερος χρόνος είναι λιγιστός και αυτό το γεγονός δεν βιώνεται ευχάριστα.

[...]νιώθω μερικές φορές ότι δεν με φτάνει η μέρα, κάποιες φορές το νιώθω αυτό το πράγμα δηλαδή από Δευτέρα ως Παρασκευή, συνήθως το νιώθω αυτό, γιατί Σαββατοκύριακο δεν το νιώθω, είναι αυτό ότι είναι πιεσμένος, ότι δουλεύω πάρα πολλές ώρες, να γυρίσω σπίτι, θέλω πάρα πολύ να κάνω κάποια πράγματα και θέλω να τα προλάβω και πρέπει να τα προλάβω, και είμαι λίγο, ξέρεις αυτό, ότι έχω μια διάθεση να κάνω πολλά και τελικά πρέπει να διαλέξω ποια είναι τα πιο σημαντικά και κάπως έτσι, όταν δουλεύω είναι λίγο πιο πιεστικά τα πράγματα και για αυτό σου λέω ότι έχω πάρα πολύ ανάγκη αυτό το Σαββατοκύριακο, έχω ανάγκη γενικά, από χρόνο ελεύθερο[...] (BΓ)

[...]ο ελεύθερος χρόνος είναι πολύ λίγος[...]Θα ευχόμουν ο ελεύθερος χρόνος να είναι περισσότερος ιδιαίτερα τώρα που είναι καλοκαίρι[...] (ΓΑ)

[...]Στην συγκεκριμένη περίοδο της ζωής μου, δεν μπορώ να πω ότι έχω πολύ ελεύθερο χρόνο και αυτό είναι λίγο δυσάρεστο, αλλά ελπίζω ότι στο μέλλον θα καταφέρω να έχω περισσότερο και έτσι θα ευχαριστιέμαι περισσότερο την καθημερινότητά μου. [...] (ΑΖ)

[...]δεν έχω και πολύ ελεύθερο χρόνο[...]είναι περίοδος ανακατατάξεων, δηλαδή, έβανα το σπίτι, θα 'ρθει αύριο ο μαραγκός να μου φτιάξει κάτι έπιπλα να κάνω ανακατατάξεις, τα παιδιά πρέπει να πάνε, στους γιατρούς, σ' αυτά πριν ξεκινήσει το σχολείο, το γραφείο απάνω ήθελε καθάρισμα επίσης, είναι μια περίοδος που έχει πάρα πολύ δουλειά, αυτή, ξέρεις είναι σαν να βάζεις τα πράγματα στη θέση τους για να ξεκινήσει, πολύς ελεύθερος χρόνος δεν υπάρχει[...] (ΒΑ)

8.3.4.2. Βίωση του ελεύθερου χρόνου ως του χρόνου κατά τον οποίο πραγματοποιούνται αγαπημένες ασχολίες. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων όπου αισθάνονται ότι ο ελεύθερος χρόνος τους είναι ο χρόνος κατά τον οποίο πραγματοποιούνται αγαπημένες δραστηριότητες, όπως μια βόλτα για καφέ, κολύμπι στη θάλασσα, γυμναστική, ταξίδια, διασκέδαση καθώς και οι δημιουργικές απασχολήσεις, όπως θέατρο και θεατρικό παιχνίδι, η ανάγνωση βιβλίων κ.ά. Στην κατηγορία αυτή αναφέρονται και τα 13 υποκείμενα και μπορεί να χωριστεί και στις εξής υποκατηγορίες: δημιουργική απασχόληση, επαφή με φύση και ταξίδια, γυμναστική και τέλος βόλτες ή περίπατοι και διασκέδαση.

8.3.4.2.1. Δημιουργική απασχόληση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που οι αγαπημένες τους ασχολίες κατά τον ελεύθερο χρόνο τους είναι δημιουργικές, όπως το θέατρο, το θεατρικό παιχνίδι, η ανάγνωση βιβλίων, η ζωγραφική κ.ά.. ``όπως αναφέρουν:

[...]θα κάθομαι να διαβάσω[...]πέρα από το γυμναστήριο, ας πούμε, που πάω, πήγαινα στο τάνγκο, στο Θ.Π., έκανα τις χορογραφίες του (*όνομα σκηνοθέτη θεατρικής ομάδας*), τον χειμώνα, έκανα το δρώμενο κάτω στην παλιά πόλη με το σχολείο της (*όνομα πρώτης κόρης*)[...] (ΒΑ)

[...]θέλω να ξεκινήσω και μαθήματα Θ.Π. που το έχω εγκαταλείψει εντελώς και ψάχνω λίγο να δω πως θα το κάνω [...]δηλαδή, κάνω επαφές με τον (*όνομα σκηνοθέτη θεατρικής ομάδας*), να δούμε τι θα κάνουμε, θέλουμε να κάνουμε μια παράσταση [...]να διαβάσω[...] (ΒΓ)

[...]δηλαδή, ήταν πολύ σημαντικό που μπορούσα να είμαι στο θεατρικό παιχνίδι, είχα κανονίσει έτσι το πρόγραμμά μου, να πιεστώ τις υπόλοιπες μέρες και για να έχω αυτό το χρόνο, ξέρεις, την ίδια μέρα έβαλα γιόγκα, θεατρικό παιχνίδι που..., είναι για μένα ρε παιδί μου, και απλά θα στρμώξω κάποια πραγματάκια πιο νωρίς κι αυτά, ναι[...] (ΑΑ)

[...]Ναι, σταματάνε όλες αυτές οι δραστηριότητες και δουλεύουν και οι περισσότεροι, αλλά εντάξει κάνω εγώ άλλα πράγματα που δεν τα έκανα, θα διαβάσω περισσότερο, έτσι ένα βιβλίο που το στερούμαι συνήθως, θα κάνω πράγματα δηλαδή, που δεν προλαβαίνω να τα κάνω τον χειμώνα. [...] (ΒΔ)

[...]Διαβάζοντας λογοτεχνικά βιβλία[...]Και στον ελεύθερό μου χρόνο, έτσι...ο αδερφός μου ο μικρός έπαιρνε κάτι κόμιξ, αυτά που έχουνε και ζωγραφίζουνε και σιγά-σιγά, έχω σκεφτεί, ξέρεις τα έχω ψάξει, τα έχω, τα έχω βρει όλα αυτά, και θα αρχίσω σιγά-σιγά, να ζωγραφίζω και αυτά [...](AB)

[...]Στον ελεύθερο χρόνο μου κάνω πράγματα που αγαπάω[...]και έτσι είναι ένας χρόνος πολύ αγαπημένος γιατί με κάνει να νιώθω πιο ζωντανή και πιο ελεύθερη [...]να είμαι πιο χαρούμενη, αφού συνήθως λειτουργώ πιο δημιουργικά μέσα σε αυτόν[...](AZ)

8.3.4.2.2. Επαφή με τη φύση και ταξίδια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που οι αγαπημένες τους ασχολίες κατά τον ελεύθερο χρόνο τους είναι η επαφή με την φύση, το κολύμπι ή βόλτα στην παραλία αλλά και τα ταξίδια και οι διακοπές. Αναφέρουν σχετικά:

[...]Αλλά κάνω και άλλα πράγματα, κάνω και κανένα μπανάκι, κάνω και καμιά βόλτα [...]εντάξει κάνω πράγματα ναι, που, τέλος πάντων απολαμβάνω[...](BB)

[...]κάνω πολλά ταξίδια αυτό το καλοκαίρι[...](AG)

[...]θα αρχίσουμε να πηγαίνουμε και για μπάνιο[...](AH)

[...] θα ήθελα να έχω την δυνατότητα να κάνω περισσότερες αποδράσεις στην φύση, να, να κάνω διακοπές [...]και να βρισκόμουν με αγαπημένους ανθρώπους, όταν αυτό το καταφέρνω είναι πάρα πολύ ωραία[...](ΓΑ)

8.3.4.2.3. Γυμναστική. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που οι αγαπημένες τους ασχολίες κατά τον ελεύθερο χρόνο τους είναι η γυμναστική και η γιόγκα:

[...]πέρα από το γυμναστήριο[...](BA)

[...]στην καθημερινότητά μου αυτό κάνω, να δω πότε θα μπορέσω να κάνω αυτό που θα 'θελα, δηλαδή, να δω τους φίλους μου, να διαβάσω, να κάνω γυμναστική[...](BΓ)

[...]και για να έχω αυτό το χρόνο, ξέρεις, την ίδια μέρα έβαλα γιόγκα, θεατρικό παιχνίδι που..., είναι για μένα ρε παιδί μου, και απλά θα στριμώξω κάποια πραγματάκια πιο νωρίς κι αυτά, ναι[...](AA)

8.3.4.2.4. Βόλτες και Διασκέδαση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που οι αγαπημένες τους ασχολίες κατά τον ελεύθερο χρόνο τους είναι οι βόλτες για καφέ, οι περίπατοι και η διασκέδαση σε μαγαζιά:

[...]μάλλον ο ελεύθερος χρόνος είναι καθαρά για διασκέδασης χρόνος, που οκ, καλό είναι να πω ένα κρασάκι[...](AA)

[...]ρε παιδί μου, τον τελευταίο καιρό έβγαينا κιόλας και περνούσα καλά, έτσι ωραία[...](AB)

[...]καμιά βόλτα με το αμάξι, βόλτα για καφέ[...](AG)

[...]θα κυνηγήσω να πάω για έναν καφέ, να πάω μια βόλτα, να μιλήσω, να κάνω κάτι, ρε παιδί μου, και με έχει ξεκουράσει[...](AE)

[...]να πίνουμε τον καφέ μας, την βόλτα μας στην παραλία, και αυτά[...] (ΑΗ)

[...]ο άλλος ελεύθερος χρόνος που απολαμβάνω πάρα πολύ είναι να φύγω λίγο όταν κοιμάται (εννοεί τον γιό) και να πάω βόλτα με την ξαδέρφη μου [...]ή θα κάνω κάτι με τις συναδέλφισές μου, ας πούμε, να βγούμε βόλτα[...] (ΑΘ)

[...]Όπως είπα, τον ελεύθερο χρόνο μου, μόλις περάσει ο (όνομα συντρόφου) από τη δουλειά[...]θα συναντηθούμε και μετά θα πάρουμε σβάρνα τα μαγαζιά[...] (ΑΔ)

8.3.4.3. Ο ελεύθερος χρόνος ως ο χρόνος με αγαπημένα πρόσωπα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν τον ελεύθερο χρόνο τους ως τον κοινό χρόνο με τα αγαπημένα συντροφικά, οικογενειακά και φιλικά πρόσωπα. Όπως αναφέρουν:

[...]με τον (όνομα γιού) να φτιάξουμε, να κάνουμε κάτι μαζί, με τον μικρό μου, δηλαδή, η να φτιάξουμε ένα γλυκό, να μαγειρέψουμε, [...]λοιπόν, ο ελεύθερος χρόνος είναι κυρίως με τον (όνομα γιού)[...]ο άλλος ελεύθερος χρόνος που απολαμβάνω πάρα πολύ είναι να φύγω λίγο όταν κοιμάται (εννοεί τον γιό) και να πάω βόλτα με την ξαδέρφη μου που είναι μια μικρούλα κοπελίτσα 18 χρονών[...] (ΑΘ)

[...]θα αρχίσουμε να πηγαίνουμε και για μπάνιο, να κάνουμε με την μικρή, να πίνουμε τον καφέ μας, την βόλτα μας στην παραλία, και αυτά[...] (ΑΗ)

[...]Στον ελεύθερο χρόνο μου κάνω πράγματα που αγαπάω, βρίσκομαι με ανθρώπους που αγαπάω και έτσι είναι ένας χρόνος πολύ αγαπημένος γιατί με κάνει να νιώθω πιο ζωντανή και πιο ελεύθερη[...] (ΑΖ)

[...]Όπως είπα, τον ελεύθερο χρόνο μου, μόλις περάσει ο (όνομα συντρόφου) από τη δουλειά[...]θα συναντηθούμε και μετά θα πάρουμε σβάρνα τα μαγαζιά[...] (ΑΔ)

[...]Τον ελεύθερό μου χρόνο τον βιώνω κάνοντας παρέα με αγαπημένα πρόσωπα[...] (ΓΑ)

[...]θα κάνω τις διακοπές μου, και θα κάνω πράγματα για τον εαυτό μου και θα κουβεντιάσεις με φίλους, με τα παιδιά σου, ρε παιδί μου, γενικά έχεις πιο ουσιαστική σχέση και πιο καλή, έτσι[...] (ΒΔ)

[...]στην καθημερινότητά μου αυτό κάνω, να δω πότε θα μπορέσω να κάνω αυτό που θα 'θελα, δηλαδή, να δω τους φίλους μου[...] (ΒΓ)

[...]εντάξει τα απογεύματα, αυτό που σου λέω, παίρνω την (όνομα δεύτερης κόρης) και πάμε ποδηλατάδα, προσπαθώ, δηλαδή, να το κρατήσω αυτό[...] (ΒΑ)

8.3.4.4. Ο ελεύθερος χρόνος ως χρόνος για ξεκούραση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν τον ελεύθερο χρόνο τους ως τον χρόνο κατά τον οποίο ξεκουράζονται. Αναφέρουν σχετικά:

[...]γενικά μπορώ να πω ότι με ξεκούραση, τεμπελιά, χαζολόγημα μπόλικο στο ίντερνετ, κουβεντούλα, καμιά βόλτα με το αμάξι, βόλτα για καφέ, αυτά. Τίποτα συγκλονιστικό[...] (ΑΓ)

[...]Είναι μια περίοδος τώρα, αυτό που σου 'λεγα, ότι έχω αφήσει χρόνο στον εαυτό μου, δηλαδή, παλαιότερα ακόμα κι ας μην έκανα κάτι, ας πούμε, τώρα το Πάσχα, που

σου λέω, είχα στο μυαλό μου ότι πρέπει να κάνεις αυτό, πρέπει να κάνεις την πτυχιακή, πρέπει να διαβάσεις, πρέπει να τρέξεις για εκείνο, πρέπει να τρέξεις για τ' άλλο, και ας καθόμουν, δεν ευχαριστιόμουν το ότι κάθομαι και ξεκουράζομαι, ας πούμε, ε, ώσπου είπα τέλος και τώρα όταν κάθομαι, είναι ευχάριστο αυτό το πράγμα, δηλαδή, πραγματικά με ξεκουράζει, θα κυνηγήσω να πάω για έναν καφέ, να πάω μια βόλτα, να μιλήσω, να κάνω κάτι, ρε παιδί μου, και με έχει ξεκουράσει. [...](AE)

8.3.4.5. Ο ελεύθερος χρόνος ως χρόνος για απόκτηση νέων δεξιοτήτων.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που κατά τον ελεύθερο χρόνο τους ξεκινούν διάφορα μαθήματα και εδώ συγκεκριμένα μαθήματα οδήγησης. Όπως αναφέρουν:

[...]ξεκινάω από βδομάδα τα μαθήματα και της οδήγησης γιατί τώρα διαβάζω μόνο σήματα[...]τον πιο πολύ χρόνο όμως αυτό το διάστημα μου τον έχει απορροφήσει το δίπλωμα, δηλαδή είμαι αρκετά απορροφημένη με αυτό το πράγμα[...] (BG)

[...]πήρα αυτοκίνητο και μαθαίνω εκεί λίγο το οδηγώ μες την πόλη[...] (AG)

8.3.4.6. Ο μελλοντικός ελεύθερος χρόνος ως χρόνος αγαπημένων δραστηριοτήτων.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που επιθυμούν μελλοντικά να εντάξουν στον ελεύθερο χρόνο τους νέες ή είδη υπάρχουσες αγαπημένες δραστηριότητες, τις οποίες δεν μπορούσαν να εντάξουν κατά την περίοδο που πραγματοποιήθηκε η συγκεκριμένη έρευνα. Όπως αναφέρουν:

[...]Θα ήθελα κάτι παραπάνω, έτσι κάτι που, ενώ δεν έχω κλίση στη ζωγραφική, στα αυτά, θα θελα να δημιουργήσω κάτι, γιατί το έχω ανάγκη, αλλά δεν πιάνει το χέρι μου, το ξέρω[...]δηλαδή, έτσι, ας πούμε, και κέντημα και κάτι τέτοια κάθομαι και βλέπω και αυτά και λέω Παναγία μου τι με έχει πιάσει; Ναι σε τέτοιο σημείο, θα θελα να κάνω κάτι να, διάφορα, κάτι να δημιουργήσω, αυτό, αυτό έχω τώρα ανάγκη. Και στον ελεύθερό μου χρόνο, έτσι...ο αδερφός μου ο μικρός έπαιρνε κάτι κόμιξ, αυτά που έχουνε και ζωγραφίζουνε και σιγά-σιγά, έχω σκεφτεί, ξέρεις τα έχω ψάξει, τα έχω, τα έχω βρει όλα αυτά, και θα αρχίσω σιγά-σιγά, να ζωγραφίζω και αυτά. Θέλω δηλαδή[...]Ναι θέλω να βρω έναν τρόπο, έχω ημερολόγιο και γράφω[...] (AB)

[...]αλλά θα ήθελα να μπορώ να κάνω, να δραστηριοποιηθώ μαζί με άλλους να συμμετέχω σε μια ομάδα, δηλαδή, ήταν πολύ σημαντικό που μπορούσα να είμαι στο θεατρικό παιχνίδι, είχα κανονίσει έτσι το πρόγραμμά μου, να πιεστώ τις υπόλοιπες μέρες και για να έχω αυτό το χρόνο, ξέρεις, την ίδια μέρα έβαλα γιόγκα, θεατρικό παιχνίδι που..., είναι για μένα ρε παιδί μου, και απλά θα στριμώξω κάποια πραγματάκια πιο νωρίς κι αυτά, ναι[...] (AA)

[...]θέλω να ξεκινήσω και μαθήματα Θ.Π. που το έχω εγκαταλείψει εντελώς και ψάχνω λίγο να δω πως θα το κάνω [...]δηλαδή, κάνω επαφές με τον (όνομα σκηνοθέτη θεατρικής ομάδας), να δούμε τι θα κάνουμε, θέλουμε να κάνουμε μια παράσταση [...] (BG)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την βίωση του ελεύθερου χρόνου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 20 πιο κάτω:

Πίνακας 20: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν την βίωση του ελεύθερου χρόνου από τα υποκείμενα

Κατηγορίες σχετικά με την βίωση του ελεύθερου χρόνου	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυλωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Βίωση του ελεύθερου χρόνου ως λιγιστός	23,08 % (3)	7,69 % (1)	30,77 % (4)
2. Βίωση του ελεύθερου χρόνου ως του χρόνου κατά τον οποίο πραγματοποιούνται αγαπημένες ασχολίες:	38,46 % (5)	61,54 % (8)	100 % (13)
2. 1. Δημιουργική απασχόληση	23,08 % (3)	23,08 % (3)	46,15 % (6)
2.2. Επαφή με τη φύση και ταξίδια	15,38 % (2)	15,38 % (2)	30,77 % (4)
2.3. Γυμναστική	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
2. 4. Βόλτες και Διασκέδαση	0 % (0)	53,85 % (7)	53,85 % (7)
3. Ο ελεύθερος χρόνος ως ο χρόνος με αγαπημένα πρόσωπα	30,77 % (4)	30,77 % (4)	61,54 % (8)
4. Ο ελεύθερος χρόνος ως χρόνος για ξεκούραση	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
5. Ο ελεύθερος χρόνος ως χρόνος για απόκτηση νέων δεξιοτήτων	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
6. Ο μελλοντικός ελεύθερος χρόνος ως χρόνος αγαπημένων δραστηριοτήτων	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ότι όλα τα υποκείμενα (100%) βιώνουν ως ελεύθερο χρόνο, τον χρόνο κατά τον οποίο πραγματοποιούνται αγαπημένες ασχολίες οι οποίες είναι: α. να κάνουν βόλτες και διασκεδάζουν, με ποσοστό 53,85 %, β. να πραγματοποιούν δημιουργικές απασχολήσεις, με ποσοστό 46,15%, γ. να έρχονται σε επαφή με τη φύση και να πραγματοποιούν ταξίδια, με ποσοστό 30,77% και δ. να κάνουν γυμναστική, με ποσοστό 23,08%. Παρατηρούμε επίσης, ότι το 61,54 % των υποκειμένων αντιλαμβάνονται τον ελεύθερο χρόνο τους ως τον χρόνο με τα αγαπημένα πρόσωπα και το 30,77% των υποκειμένων αντιλαμβάνεται τον ελεύθερο χρόνο του ως λιγιστό. Επίσης, το 23,08% των υποκειμένων σχεδιάζει να τοποθετήσει μελλοντικά στον ελεύθερό του χρόνο αγαπημένες του δραστηριότητες, ενώ το 15,38% βιώνει τον ελεύθερο χρόνο ως τον χρόνο για ξεκούραση και στο ίδιο ποσοστό ο ελεύθερος χρόνος «χρησιμοποιείται» για απόκτηση νέων δεξιοτήτων.

8.3.5. Αντιλήψεις των υποκειμένων για τον ελεύθερο χρόνο στην ζωή του σύγχρονου ανθρώπου

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τον ελεύθερο χρόνο στη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου. Συγκεκριμένα τα υποκείμενα πιστεύουν ότι ο σύγχρονος άνθρωπος έχει περιορισμένο ελεύθερο χρόνο, ότι η εργασία και οι οικογενειακές υποχρεώσεις μειώνουν τον ελεύθερο χρόνο του, ότι η έλλειψη ελεύθερου χρόνου οδηγεί στην αλλοτρίωση και την απομόνωση του σύγχρονου ανθρώπου, ότι ο ελεύθερος χρόνος του σημερινού ανθρώπου είναι πολυτέλεια και τύχη, ότι ο ελεύθερος χρόνος είναι λιγιστός ακόμα και για τα παιδιά του σύγχρονου ανθρώπου, ότι ο ελεύθερος χρόνος είναι χρόνος τον οποίο ο σύγχρονος άνθρωπος δεν γνωρίζει πως να τον αξιοποιεί, ότι ο ελεύθερος χρόνος δεν είναι πραγματικά

ελεύθερος και ότι ο ελεύθερος χρόνος είναι χρόνος που ο σύγχρονος άνθρωπος δεν θέλει να έχει.

8.3.5.1. Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει περιορισμένο ελεύθερο χρόνο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι ο σύγχρονος άνθρωπος έχει περιορισμένο ή ανύπαρκτο ελεύθερο ή προσωπικό χρόνο. Όπως αναφέρουν:

[...]Ναι, είναι είδος προς εξαφάνιση, ναι, δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος[...] (BA)

[...]κανένας τους, κανένας, δηλαδή, πολύ λίγοι άνθρωποι, έχουνε πια ελεύθερο χρόνο, να κάνουνε πράγματα για τον εαυτό τους[...] (BΔ)

[...]Πιστεύω ότι ο άνθρωπος δεν έχει ελεύθερο χρόνο και το ανακαλύπτω στην καθημερινότητά μου όταν θέλω να δω ανθρώπους και δεν τους βρίσκω γιατί δεν έχουνε ελεύθερο χρόνο και όταν έχουνε αυτοί ελεύθερο χρόνο δεν έχω εγώ ελεύθερο χρόνο και αυτό είναι ένα θέμα και σου λέω μέσα στη διάρκεια της εβδομάδας, που τρέχει η εβδομάδα, είναι πάρα πολλές φορές πειστικό, νομίζω ότι είναι για όλους[...] (BΓ)

[...]από τη στιγμή που αρχίζει κανείς να δουλεύει, μπαίνει στην αγορά εργασίας, από τη στιγμή που κάνει οικογένεια, και αποκτάει παιδιά, δηλαδή, αυτά τα δύο αυτόματα η οικογένεια και η δουλειά, σε κάνουν να διαγράψεις την λέξη ελεύθερος χρόνος και απλά σαν τον κλέφτη να προσπαθείς να βρεις συνέχεια λίγο ελεύθερο χρόνο και πολλές φορές να νιώθεις και ένοχος που βρήκες λίγο ελεύθερο χρόνο[...] (ΓΑ)

[...]ότι ο άνθρωπος σήμερα δεν έχει πολύ ελεύθερο χρόνο, αλλά πιστεύω ότι δεν θέλει να έχει κιόλας[...] (AB)

[...]Δεν ξέρω αν μπορεί να θεωρηθεί ελεύθερος χρόνος, νομίζω είναι λίγο αδόκιμος όρος, είναι χρόνος που δεν έχεις δουλειά, αλλά δεν είναι πάλι ελεύθερος γιατί το χρησιμοποιεί κανείς για να ξεκουραστεί πιο πολύ και δεν έχει δυνάμεις να κάνει κάτι που τον γεμίζει [...] Υπάρχει χρόνος χαλάρωσης μάλλον[...] (ΑΓ)

[...]Αν πάρω παράδειγμα από τους γονείς μου, δεν έχουνε ελεύθερο χρόνο, δεν έχουνε, γιατί με το που τελειώσουνε, τη δουλειά, η μαμά θα πρέπει να φροντίσει το σπίτι, να μαγειρέψει, να...να..., [...] δηλαδή, με το που τελειώσει τη δουλειά έχει άλλη δουλειά στο σπίτι, είτε αυτή είναι συνέχεια είτε να έχει να κάνει με το σπίτι. Ο μπαμπάς από την άλλη με το που σχολάσει, έχει ένα χωράφι στη (τοποθεσία), αν έχεις ακουστά, και πρέπει να πάει να ταΐσει τα σκυλάκια του, να φροντίσει τον κήπο του, η να πάει την (όνομα αδερφής υποκειμένου) στο φροντιστήριο ή εμένα σε κάποια δουλειά ή τη μαμά στη δουλειά και αυτά, δηλαδή, συνεχίζεται η δουλειά και μετά τη δουλειά, πώς να το πω[...] (ΑΔ)

[...]σίγουρα, δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος, γιατί σίγουρα υπάρχουν πολλά, έχουμε χίλια πράγματα στο μυαλό μας[...] (ΑΕ)

[...]Δυστυχώς οι περισσότεροι άνθρωποι δεν έχουν πολύ ελεύθερο χρόνο[...] (ΑΖ)

[...]Περιορισμένος. [...] Αφού τρέχουν σαν τρελοί όλοι. Αφού τρέχεις συνέχεια, τρέχεις, τρέχεις[...] (ΑΗ)

8.3.5.2. Η εργασία και οι οικογενειακές υποχρεώσεις ως παράγοντες μείωσης του ελεύθερου χρόνου. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η πολύωρη εργασία του σύγχρονου ανθρώπου, σε συνδυασμό με τις

οικογενειακές υποχρεώσεις και ευθύνες, μειώνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό τον ελεύθερο χρόνο του. Όπως αναφέρουν:

[...]Ειδικά, από πελάτες, δηλαδή, με παιδάκια, βλέπω, άνθρωποι να δουλεύουν δωδεκάωρα, δωδεκάωρα την ημέρα και να προσπαθούν να βρουν χρόνο για τα παιδιά τους, δηλαδή, ο ελεύθερος χρόνος τους είναι πάλι υποχρέωση έτσι; Γιατί όσο και να θέλεις και να αγαπάς, άμα δεν έχεις λίγο προσωπικό χρόνο, δεν ξέρω πως βιώνεται ως ελεύθερος χρόνος το φροντίζω το παιδί μου, δουλεύω δώδεκα ώρες, φροντίζω το παιδί μου, κοιμάμαι, δεν ξέρω, δεν ξέρω, νομίζω ότι είναι πολύ πιεσμένος και πάρα πολύ ζόρικός για πάρα πολύ κόσμο, δηλαδή, εγώ μάλλον είμαι από τους ευνοημένους σε αυτή την φάση κι εγώ μου λείπουν πολλά πράγματα, κι εγώ είναι ανάποδος κι εγώ είναι [...]. Για τις γυναίκες, νοικοκυριό και παιδιά, παιδιά, αν έχεις και παιδί, ειδικά σήμερα, ρε συ, έχω πάθει πλάκα με το τι κάνουν στα παιδάκια στο σχολείο, γιατί τα βιάζουν έτσι; [...]Οποιοσ δεν έχεις παιδιά, οκ, κάτι γίνεται, αλλά για έναν άνθρωπο που έχει παιδιά και αρχίζουν να πηγαίνουν και σχολείο νομίζω ότι τελειώνει ο ελεύθερος χρόνος. Εργαζόμενος με παιδιά; και σχολείο και φροντιστήριο; Δεν παίζει[...] (ΑΑ)

[...]με το που τελειώσει τη δουλειά έχει άλλη δουλειά στο σπίτι, είτε αυτή είναι συνέχεια είτε να έχει να κάνει με το σπίτι. Ο μπαμπάς από την άλλη με το που σχολάσει, έχει ένα χωράφι στη (τοποθεσία) , αν έχεις ακουστά, και πρέπει να πάει να ταΐσει τα σκυλάκια του, να φροντίσει τον κήπο του, η να πάει την (όνομα αδερφής υποκειμένου) στο φροντιστήριο ή εμένα σε κάποια δουλειά ή τη μαμά στη δουλειά και αυτά, δηλαδή, συνεχίζεται η δουλειά και μετά τη δουλειά, πώς να το πω [...] δηλαδή, γενικότερα από τα δικά μου κοντινά άτομα, δεν υπάρχει τόσο πολύ ελεύθερος χρόνος. Υπάρχει πολύ δουλειά και λίγος ελεύθερος χρόνος. Βέβαια να μου πεις αυτά είναι και επιλογές μας, το ότι ξέρω 'γώ κάνουμε και μια δεύτερη δουλειά ή συνεχίζουνε τη δουλειά στο σπίτι είναι επιλογή τους, μπορεί και να τους ευχαριστεί κιόλας, αλλά στα δικά μου μάτια δουλεύουνε[...] (ΑΔ)

[...]εξ αιτίας των συνθηκών εργασίας που συνήθως είναι πολύωρη και δεν είναι και δημιουργική, και ακόμα και όταν έχουν ελεύθερο χρόνο, εκτός εργασίας, [...] θα τον χρησιμοποιήσουν για να καλύψουν άλλες ανάγκες, όπως π.χ. το καθάρισμα του σπιτιού ή η επίσκεψη στο γιατρό ή για να κάνουν τα ψώνια στο σούπερ μάρκετ ή να διαβάσουν τα παιδιά τους και χίλια δυο άλλα πράγματα που πάλι για εμένα δεν αποτελούν ελεύθερο χρόνο[...] (ΑΖ)

[...]τρέχεις για να βρεις δουλειά, όπου βρίσκοντας δουλειά, τρέχεις για την δουλειά, όταν έχεις οικογένεια, τρέχεις για την οικογένεια, τρέχεις για τα παιδιά, και όταν μεγαλώσουν και τα παιδιά τρέχεις για τα φροντιστήρια, τρέχεις για τα αγγλικά τους, τρέχεις για τις μουσικές τους, τρέχεις, τρέχεις, τρέχεις, και όταν πια μεγαλώσουνε τα παιδιά σου και φύγουν από το τέτοιο, αρχίζεις να τρέχεις γιατί βαριέσαι, έχεις να μάθει να τρέχεις και βαριέσαι και αρχίζεις και πηγαίνεις σε συλλόγους, σε σωματεία στο ένα στο άλλο[...] (ΑΗ)

[...]Πιστεύω ότι ο άνθρωπος δεν έχει ελεύθερο χρόνο [...] Πόσο μάλλον για ανθρώπους που έχουν παιδιά, πόσο μάλλον για ανθρώπους οι οποίοι χρειάζεται να δουλεύουν λίγο περισσότερο, πόσο μάλλον για ανθρώπους οι οποίοι χρειάζεται να κάνουν και δύο δουλειές [...] (ΒΓ)

8.3.5.3. Η έλλειψη ελεύθερου χρόνου οδηγεί στην αλλοτρίωση και την απομόνωση του σύγχρονου ανθρώπου. Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου τα υποκείμενα πιστεύουν ότι η έλλειψη ελεύθερου ή προσωπικού χρόνου (κυρίως λόγω της εργασίας) οδηγεί στην αλλοτρίωση του σύγχρονου

ανθρώπου, στην μείωση της κριτικής του σκέψης, στην μείωση των αντιστάσεών του και στην απομόνωσή του από τους υπόλοιπους ανθρώπους.

[...]έχουν αγκαλιά την τηλεόραση και με αποτέλεσμα να γίνονται άνθρωποι χωρίς σκέψη, [...] αλλάζει ο χαρακτήρας τους, και το βλέπουμε, ρε παιδί μου, το πώς αντιμετωπίζει τα προβλήματά του, το πώς αντιμετωπίζει τους άλλους, έχει αλλάξει, γιατί ακριβώς δεν σκέφτεται, είναι τόσο κουρασμένος, θα χαζέψει στην τηλεόραση, θα φάει αυτό..., θα φάει λίγο από το χόρτο που θα του δώσουνε και θα κοιμηθεί. Δεν επεξεργάζεται, δεν μπαίνει στη διαδικασία να επεξεργαστεί και αυτά που βλέπει που ακούει, δεν έχει χρόνο, δεν έχει και διάθεση πολλές φορές, [...] με αποτέλεσμα να γίνεται, ο καθένας να κλείνεται στο καβούκι του και πάει λέγοντας, δυστυχώς[...] (ΒΔ)

[...]γιατί αν σε φάει η δουλειά, είναι κρίμα, γενικά, θεωρώ ότι η δουλειά πια έχει γίνει πολύ σημαντική για τον άνθρωπο και δεν ξέρω αν αξίζει τον κόπο. Για εμένα, δεν αξίζει τον κόπο, δηλαδή, έφτασα κάποια στιγμή να πω, ναι, θέλω μια δουλειά που να μου δίνει, εντάξει, μακάρι να κρατήσω αυτή τη δουλειά που έχω, που την αγαπάω, σου είπα, παρόλο που έχει πολλές δυσκολίες, δηλαδή, θα 'θελα, να είμαι τυχερή και να συνεχίσω να κάνω κάτι που μου αρέσει αλλά δεν νομίζω ότι θα έκανα τα πάντα για τη δουλειά μου, τα πάντα δεν νομίζω ότι θα τα έκανα, δεν θέλω, δηλαδή, δεν θέλω να με καταπιεί αυτό το πράγμα, με καταπίνει ήδη αρκετά, μέχρι εδώ, κάθε μέρα μέχρι τις τρειςμισι ώρα, φτάνει [...] Και υπάρχουν και οι άλλοι οι οποίοι είναι τελείως, [...] καθόλου, και λες εντάξει, οκ είναι πιο σημαντικό για αυτούς η δουλειά τους και η επαγγελματική τους καριέρα και τα χρήματα που θα βγάλουνε από το να δούνε πέντε φίλους ή να δουν μια ταινία ή να χαζέψουνε, ή να ποτίσουν τα λουλούδια τους ξέρω 'γω, εντάξει, σεβαστό[...] (ΒΓ)

8.3.5.4. Ο ελεύθερος χρόνος του σημερινού ανθρώπου ως πολυτέλεια και τύχη. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται την ύπαρξη του ελεύθερου χρόνου ως πολυτέλεια και τύχη. Όπως αναφέρουν:

[...]Η γνώμη μου για τον ελεύθερο χρόνο του σημερινού ανθρώπου είναι ότι αν έχεις ελεύθερο χρόνο είσαι πολύ τυχερός, άμα έχεις ελεύθερο χρόνο και χρήμα είσαι πάρα πολύ τυχερός[...] (ΑΑ)

[...]σε αυτή την ροή των πραγμάτων που ο ελεύθερος χρόνος είναι πολυτέλεια, ενοχή και σαν μην σου ανήκει, σαν να μην πρέπει να έχεις ελεύθερο χρόνο[...] (ΓΑ)

[...]Γενικά έχω την αίσθηση ότι έχω αρκετό ελεύθερο χρόνο. Ναι, και μ' αρέσει πάρα πολύ αυτό, το βιώνω σαν πολυτέλεια, ρε παιδί μου, εντάξει γιατί βλέπω τι συμβαίνει γύρω μου[...] (ΒΒ)

8.3.5.5. Ο ελεύθερος χρόνος είναι λιγοστός ακόμα και για τα παιδιά του σύγχρονου ανθρώπου. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ο ελεύθερος χρόνος είναι λιγοστός όχι μόνο για τους σύγχρονους ενήλικες αλλά και για τα παιδιά τους. Έτσι, και τα παιδιά σήμερα είναι φορτωμένα με πολλές υποχρεώσεις και βιώνουν και αυτά την έλλειψη ελεύθερου χρόνου. Αναφέρουν σχετικά:

[...]έχω πάθει πλάκα με το τι κάνουν στα παιδάκια στο σχολείο, γιατί τα βιάζουν έτσι; Τα βιάζουν. Πρώτη δημοτικού το παιδί πρέπει να ξέρει να κλίνει όλα τα ρήματα, όλους τους χρόνους, τα ρήματα σε όλους τους χρόνους, να ξέρει στο τέλος της χρονιάς να γράφει και εκθεσούλες, μικρές μεν, αλλά...να κάνει πράξη μέχρι το εκατό; Τι λε ρε φίλε, δηλαδή, γιατί θα πάει δώδεκα χρόνια στο σχολείο, δεν το καταλαβαίνω, αντί να

το βοηθήσουν να κοινωνικοποιηθεί για να χαλαρώσει, οπότε η μαμά κάνει το φροντιστήριο το απόγευμα, αντί να είναι μαμά, αντί να είναι άνθρωπος πρώτον, να περάσει λίγο χρόνο για τον εαυτό της, είναι η δασκάλα του παιδιού της και διαλύουν τις σχέσεις[...] (AA)

[...]Αυτό. Και σαν παιδί ακόμα τρέχεις, στα φροντιστήρια, στα, στα..., δηλαδή, σε όλη σου τη ζωή τρέχεις[...] (AH)

8.3.5.6. Ο ελεύθερος χρόνος ως χρόνος που ο σύγχρονος άνθρωπος δεν γνωρίζει πως να τον αξιοποιήσει. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που εντοπίζουν μια άλλη διάσταση στο θέμα του ελεύθερου χρόνου του σύγχρονου ανθρώπου, η οποία σχετίζεται με τον τρόπο που θα αξιοποιήσουν τον λιγοστό ελεύθερο χρόνο τους. Πιστεύουν ότι συχνά οι άνθρωποι δεν γνωρίζουν πώς να αξιοποιήσουν τον ελεύθερο χρόνο τους και προτιμούν την απραξία ή άλλες φορές πάλι δεν ξέρουν τι να πρώτο-διαλέξουν να κάνουν και προβληματίζονται σχετικά με τις προτεραιότητές τους. Όπως αναφέρουν:

[...]γιατί στις μέρες υπάρχει τόση μοναξιά, τόσες πολλές σκοτούρες και καλά όλοι έχουμε στο μυαλό μας να αποκτήσουμε λεφτά, να κάνουμε τα πράγματα που θέλει ο καθένας και θεωρούμε ότι για να τα πετύχουμε αυτά, δεν πρέπει να έχουμε ελεύθερο χρόνο και αν έχουμε δεν ξέρουμε τι να το κάνουμε, δεν έχουμε κάτι να μας ευχαριστεί, δηλαδή και η τηλεόραση που μπορεί να δεις, δεν την νιώθεις ελεύθερο χρόνο, λες Παναγία μου και θα μπορούσα να 'χα κάνει κάτι άλλο και γαμώτο έχασα την μέρα μου και κάτι τέτοια. Ενώ είναι πολύ σημαντικός ο ελεύθερος χρόνος δεν [...]Ναι, και δεν θέλουμε να το προσφέρουμε, δεν είναι μόνο ότι ξέρω 'γω, απαιτούμε να δουλεύουμε όλη μέρα σαν τα σκυλιά παρά να καθόμαστε[...] (AB)

[...]αλλά και δεν αξιοποιείται, από την άποψη ότι είναι τέτοιοι οι ρυθμοί [...] φωνάζουν όλοι, δεν έχω ελεύθερο χρόνο, δεν έχω ελεύθερο χρόνο, ενώ στην ουσία μπορεί να βρεθεί, και μπορείς να κάνεις εκείνη τη στιγμή κάτι πολύ ουσιαστικό που να σ' αρέσει, που θα σε γεμίσει χίλια τα εκατό στις μπαταρίες σου, αλλά δεν το κάνεις. Είναι αυτό που σου λέω, θα κάθεσαι και θα κλαίγεις για το πόσα πράγματα έχεις να κάνεις την επόμενη μέρα, αντί να κάτσεις να σκεφτείς ότι τώρα κάθεσαι. Αυτήν την εντύπωση μου δίνει, σίγουρα, δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος, γιατί σίγουρα υπάρχουν πολλά, έχουμε χίλια πράγματα στο μυαλό μας, αλλά δεν κοιτάμε λίγο πιο ουσιαστικά το θέμα, ρε παιδί μου, μας πιάνει μια μίζερια, μια κλάψα και δεν το ευχαριστιέσαι και όλο αυτό σε καταβάλλει[...] (AE)

[...]και αυτό νομίζω ότι δεν έχει ο άνθρωπος, δηλαδή, δεν έχει..., δεν έχει, ο σημερινός άνθρωπος ελεύθερο χρόνο, και όταν έχει παθαίνει συχνά αυτό που παθαίνω και εγώ πολλές φορές ότι τι θα πρωτοκάνω;[...] (BF)

8.3.5.7. Ο ελεύθερος χρόνος ως χρόνος μη πραγματικά ελεύθερος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι ο ελεύθερος χρόνος των σύγχρονων ανθρώπων δεν είναι πραγματικά ελεύθερος, δηλαδή, δεν είναι ποιοτικός. Χρησιμοποιείται είτε για πραγματοποίηση δραστηριοτήτων οι οποίες δεν συγκαταλέγονται σε αυτές του ελεύθερου χρόνου, είτε το χρησιμοποιούν για να ξεκουραστούν και για να χαλαρώσουν, χωρίς όμως να αισθάνονται ότι κάνουν κάτι που τους «γεμίζει». Όπως αναφέρουν:

[...]δεν τον εκμεταλλεύονται δηλαδή με ποιοτικό τρόπο, αλλά θα τον χρησιμοποιήσουν για να καλύψουν άλλες ανάγκες, όπως π.χ. το καθάρισμα του σπιτιού ή η επίσκεψη στο γιατρό ή για να κάνουν τα ψώνια στο σούπερ μάρκετ ή να διαβάσουν

τα παιδιά τους και χίλια δυο άλλα πράγματα που πάλι για εμένα δεν αποτελούν ελεύθερο χρόνο[...] (AZ)

[...]Πόσο ελεύθεροι είναι, ας πούμε, να αποφασίσουν τι θα κάνουν σε αυτόν τον ελεύθερο χρόνο ε, και εντάξει μάλλον τελικά υπάρχει και επιβολή και σε αυτό, δηλαδή, μας επιβάλλουνε και πως θα..., όχι μάλλον, σίγουρα είναι αυτό, μας επιβάλλουνε και πως θα περάσουμε αυτόν τον ελεύθερο χρόνο μας, ξέρω 'γω, βλέποντας τηλεόραση, ατέλειωτες ώρες, προσπαθώντας να χαλαρώσουμε απ' τη δουλειά μας, αλλά πόσο χαλαρώνεις, ας πούμε, μάλλον μπορεί και να χαλαρώνεις αλλά πόσο εποικοδομητικό είναι, πόσο ουσιαστικό είναι αυτό; Το να βλέπεις τηλεόραση[...] (BB)

[...]Ε, δεν ξέρω πια αν είναι τόσο ελεύθερος ο ελεύθερος χρόνος των ανθρώπων πια, δηλαδή, λέμε ελεύθερο χρόνο, συνήθως τον χρόνο που δεν είμαστε στη δουλειά, αλλά τελικά αντικειμενικά δεν είναι ο χρόνος που δεν είμαστε στη δουλειά ελεύθερος, είναι πολύ λιγότερος ο ελεύθερος χρόνος από αυτό. Γιατί όπως είπα και πριν έχουμε πολλές υποχρεώσεις και ευθύνες οι οποίες έχουν να κάνουν με τα πρόσωπα της οικογένειάς μας, με διάφορες άλλες, διάφορα άλλα πράγματα που έχουμε αναλάβει και έτσι ο ελεύθερος χρόνος συμπιέζεται μικραίνει αντί να μεγαλώνει με τα χρόνια και δυστυχώς είναι πάρα πολύ λίγο[...] (ΓΑ)

[...]Δεν ξέρω αν μπορεί να θεωρηθεί ελεύθερος χρόνος, νομίζω είναι λίγο αδόκιμος όρος, είναι χρόνος που δεν έχεις δουλειά, αλλά δεν είναι πάλι ελεύθερος γιατί το χρησιμοποιεί κανείς για να ξεκουραστεί πιο πολύ και δεν έχει δυνάμεις να κάνει κάτι που τον γεμίζει [...] (ΑΓ)

8.3.5.8. Ο ελεύθερος χρόνος ως χρόνος που ο σύγχρονος άνθρωπος δεν θέλει να έχει. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι ο σύγχρονος άνθρωπος δεν θέλει να έχει ελεύθερο χρόνο είτε γιατί έχει μάθει να τρέχει συνέχεια στην καθημερινότητά και «φοβάται το σταμάτημα», είτε γιατί θέλει να δουλεύει όσες περισσότερες ώρες γίνεται για να αποκτήσει όσα περισσότερα λεφτά γίνεται. Αναφέρουν χαρακτηριστικά:

[...]δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος και νομίζω ότι είναι λίγο και επιλογή, ξέρεις κανείς φοβάται την σιωπή, φοβάται αυτό το σταμάτημα, δεν θυμάμαι που το διάβασα μια μέρα, στην τηλεόραση, γιατί έχει γίνει, ξεκινάνε ένα καινούργιο ρεύμα από την Αμερική φυσικά, ένα τέτοιο πράγμα, να κάθεται και να μην κάνει τίποτα, γιατί όλοι έχουμε γεμίσει τόσο ασφυκτικά τον χρόνο μας για να μην ξέρω 'γω τι, αυτό που λέω εγώ καμιά φορά είναι, ότι τρέχω για να μην με φτάσει εδώ, εδώ, έτσι κι αλλιώς[...] (BA)

[...]ο άνθρωπος σήμερα δεν έχει πολύ ελεύθερο χρόνο, αλλά πιστεύω ότι δεν θέλει να έχει κιόλας, γιατί στις μέρες υπάρχει τόση μοναξιά, τόσες πολλές σκοτούρες και καλά όλοι έχουμε στο μυαλό μας να αποκτήσουμε λεφτά, να κάνουμε τα πράγματα που θέλει ο καθένας και θεωρούμε ότι για να τα πετύχουμε αυτά, δεν πρέπει να έχουμε ελεύθερο χρόνο[...] (AB)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τον χρόνο στην ζωή του σύγχρονου ανθρώπου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 21 πιο κάτω:

Πίνακας 21: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τον χρόνο στην ζωή του σύγχρονου ανθρώπου

Κατηγορίες σχετικά με τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τον χρόνο στην ζωή του	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει περιορισμένο ελεύθερο χρόνο	30,77 % (4)	46,15 % (6)	76,92 % (10)
2. Η εργασία και οι οικογενειακές υποχρεώσεις ως παράγοντες μείωσης του ελεύθερου χρόνου	7,69 % (1)	30,77 % (4)	38,46 % (5)
3. Η έλλειψη ελεύθερου χρόνου οδηγεί στην αλλοτρίωση και την απομόνωση του σύγχρονου ανθρώπου	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
4. Ο ελεύθερος χρόνος του σημερινού ανθρώπου ως πολυτέλεια και τύχη	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
5. Ο ελεύθερος χρόνος είναι λιγιστός ακόμα και για τα παιδιά του σύγχρονου ανθρώπου	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
6. Ο ελεύθερος χρόνος ως χρόνος που ο σύγχρονος άνθρωπος δεν γνωρίζει πως να τον αξιοποιήσει	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
7. Ο ελεύθερος χρόνος ως χρόνος μη πραγματικά ελεύθερος	15,38 % (2)	15,38 % (2)	30,77 % (4)
8. Ο ελεύθερος χρόνος ως χρόνος που ο σύγχρονος άνθρωπος δεν θέλει να έχει	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ότι το 76,92% των υποκειμένων αντιλαμβάνεται ότι ο σύγχρονος άνθρωπος έχει περιορισμένο ελεύθερο χρόνο. Το 38,46% αντιλαμβάνεται πως η εργασία και οι οικογενειακές υποχρεώσεις μειώνουν τον ελεύθερο χρόνο του σύγχρονου ανθρώπου, ενώ το 30,77% πιστεύει ότι ο ελεύθερος χρόνος δεν είναι πραγματικά ελεύθερος χρόνος. Ο ελεύθερος χρόνος βιώνεται ως πολυτέλεια και τύχη από το 23,08% των υποκειμένων, καθώς και ως χρόνος τον οποίο ο άνθρωπος δεν γνωρίζει πως να τον αξιοποιήσει από το 23,08% των υποκειμένων. Το 15,38% υποκειμένων πιστεύει ότι ο ελεύθερος χρόνος είναι λιγιστός ακόμα και για τα παιδιά του σύγχρονου ανθρώπου, καθώς και ότι η έλλειψη του ελεύθερου χρόνου οδηγεί στην αλλοτρίωση και στην απομόνωση του σύγχρονου ανθρώπου ή ότι ο σύγχρονος άνθρωπος δεν θέλει να έχει ελεύθερο χρόνο.

8.4. Η Βίωση του Χρόνου και της Καθημερινής Ζωής μέσα από τη Χρήση Στίχων και Μαντινάδων

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τις γλωσσικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων (στίχοι και μαντινάδες) σχετικά με την βίωση του χρόνου και της καθημερινής ζωής. Παρατηρούμε ότι ο χρόνος γίνεται αντιληπτός, ως κάτι που περνάει και χάνεται, ως κυνηγός, ως αναπόληση του παρελθόντος, ως αντιθετικές δυνάμεις, καταστάσεις, στιγμές, συναισθήματα, ως κάτι που τρέχει, ως ρολόι και ώρα, ως χρήμα, ως το τώρα. Γίνεται, επίσης, αντιληπτός από την σκοπιά του ερωτευμένου καθώς και ως νερό που κυλάει. Αναλυτικότερα:

8.4.1. Ο χρόνος ως κάτι που περνάει και χάνεται

Χαρακτηριστική είναι η παρακάτω μαντινάδα και η επεξήγησή της από το υποκείμενο, όπου ο χρόνος είναι κάτι το οποίο το κρατάμε στα χέρια μας αλλά και που εξακολουθούμε να το αναζητάμε, που χάνεται με άλλα λόγια, μέσα από τα χέρια μας:

- «Α, να χαρώ
χαρίνο το,
α, να χαρώ
χαρώ το
από το χέρι το κρατώ
και πάλι αναζητώ το» (ΒΓ)

Επεξήγηση μαντινάδας από το υποκείμενο:

[...]Α, να χαρώ, χαρίνο το, το χαριτωμένο, α, να χαρώ, α, να το χαρώ, που λέμε, το όμορφο, το χαριτωμένο, το...η χαρά μου είναι ουσιαστικά, έτσι, από το χέρι το κρατώ και πάλι αναζητώ το, και πάλι μου λείπει, αυτή είναι η σχέση μου με τον χρόνο, τον έχω και θέλω κι άλλο και πάλι μου λείπει και...ναι. Θέλω χρόνο, δεν θέλω να φεύγει ο χρόνος αλλά φεύγει, έχω διαρκώς μια αίσθηση ότι τον χάνω, ότι τον θέλω λίγο ακόμα και όσο και αν τον χαίρομαι, γιατί στιγμές τον χαίρομαι ακόμα περισσότερο, ενώ έχω χαρεί πάρα πολύ, ναι, πέρασε[...] (ΒΓ)

- [...]Η ζωή που περνάει και χάνεται-χάνεται, η στιγμή που ποτέ δεν πιάνεται, μάτια μου[...] (ΑΑ)

8.4.2. Ο χρόνος ως αδυσώπητος/ κυνηγός

- «Ο χρόνος είναι αδυσώπητος που λένε και οι Γάλλοι.» (ΒΒ)

8.4.3. Ο χρόνος ως αναπόληση του παρελθόντος/ως αναμνήσεις/ως γιατρεία

- «Που 'ναι τα χρόνια, ωραία χρόνια
Που 'χες λουλούδια μες την καρδιά,
Που 'ναι η αγάπη, γλυκιά μου αγάπη,
Να μας ζεστάνει στην παγωνιά» (ΑΖ)
- «Τα γόνατά μου κάνουν κρίτσι-κρίτσι μεγαλώνω...
Ήταν ανάγκη, ήταν ανάγκη να συμβεί και σε μένα – όλα μου μοιάζουν παντοτινά-παντοτινά παντοτινά...» (ΑΑ)
- «Την πιο γλυκιά μου ανάμνηση

- ο χρόνος πάει να σβήσει
θάλασσα ο νους κι οι θύμησες
ποτάμι να κυλήσει.»(BB)
- «Ο χρόνος είναι η καλύτερη γιατρεία»(AB)

8.4.4. Ο χρόνος ως αντιθετικές δυνάμεις/καταστάσεις/στιγμές/συναίσθημα

- «Δημιουργικότητα- απραγία
Όνειρα –εφιάλτες
Ξενοιασιά
Χαρά – λύπη
Κλάμα χαράς- κλάμα στεναχώριας»(AB)
- «σαν τραγούδι, ροκ τρυφερό όπερα»(BΔ)
- «Υπομονή, Ανυπομονησία» (ΑΓ)
- «Άγχος, κούραση, τρέξιμο. Όλα τα νομίσματα έχουν δύο πλευρές οπότε υπάρχει η ηρεμία η χαλάρωση και οι στιγμές με αγαπημένα πρόσωπα.» (ΑΗ)
- «Αδραξε τη μέρα
Αραξε...χαλαρά...», «Σπύδε βραδέως» (ΑΑ)
- «Θα περάσουν τα χρόνια, θα περάσει ο καιρός
όλα θα 'ναι σαν πρώτα, όλα θα 'ναι αλλιώς» (ΑΖ)

8.4.5. Ο χρόνος ως παιδί ή ως γέρος/ ως νιάτα ή ως γηρατειά

- «καμπουριασμένη γριά
γέρος με λευκά μαλλιά
παιδί που παίζει με ένα ρολόι
ρυτίδες στο κορμί και στο πρόσωπο» (ΓΑ)
- «Ο χρόνος είναι ένα παιδί που παίζει.»(BB)
- «Μαμά γερνάω» (BA)

8.4.6. Ο χρόνος που τρέχει

- «τρέξιμο σε αγώνες σκυταλοδρομίας»(BΔ)
- «Τρέξε Λόλα, τρέξε...(για τον χρόνο στην καθημερινότητα)» (AE)
- «ρολόι που τρέχει και πίσω δεν γυρνάει» (BΔ)

8.4.7. Ο χρόνος ως ρολόι/ώρα

- «ρολόι»(ΓΑ)
- «ρολόι που τρέχει και πίσω δεν γυρνάει» (BΔ)

8.4.8. Ο χρόνος ως χρήμα

- «Ο χρόνος είναι χρήμα και εγώ δεν έχω λεφτά για χάσιμο» (ΑΔ)

8.4.9. Ο χρόνος ως το τώρα

- «η πιο μεγάλη ώρα είναι τώρα» (ΑΘ)
- «Ας ήταν όλη η ζωή μου σαν και σήμερα
που είναι όλα γύρω μας όμορφα και ήρεμα
και να μην τελείωνε ποτέ, ποτέ το δειλινό το σκοτεινό...»(ΑΓ)

8.4.10. Ο χρόνος από τη σκοπιά του ερωτευμένου

- «12» κι ούτε ένα τηλεφώνημα» (ΑΘ)
- «κάτι γίνεται με μας κάτι κυλάει κάτι γίνεται με μας κάτι πολύ, κάτι πολύ hi!» (ΑΘ)
- «χαράματα η ώρα τρεις θα 'ρθω να σε ξυπνήσω κρυφά από τη μάνα σου να σε χαρώ θα 'ρθω να σου μιλήσω.» (ΑΘ)
- «Με πνίγει τούτη η σιωπή
Τούτη η στεναχώρια
Στο δρόμο να χουνε γιορτή
Και εμείς να ζούμε χώρια» (ΑΖ)

8.4.11. Ο χρόνος ως νερό που κυλάει

- «ποτάμι που κυλάει» (ΓΑ)
- «Ο χρόνος κυλάει σαν νερό» (ΑΒ)
- «Τρέχει, τρέχει, τρέχει το νερό!»(ΑΓ)

Από τις παραπάνω κατηγορίες μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής: ο χρόνος στην καθημερινή ζωή γίνεται αντιληπτός, από τα υποκείμενα ως κάτι που περνάει και χάνεται ή που τρέχει, καθώς και ως ρολόι ή χρήμα. Επίσης, οι αναμνήσεις και η αναπόληση του παρελθόντος φαίνεται να συνδέονται άμεσα με τον χρόνο. Ο χρόνος, δείχνει να έχει αντιθετικές δυνάμεις, για παράδειγμα, ο χρόνος μπορεί να δώσει χαρά και λύπη, να μοιάζει με τραγούδι ροκ αλλά και με όπερα, να περικλείει την υπομονή αλλά και την ανυπομονησία κ.λ.π. Ο χρόνος εμφανίζεται ως γέρος ή ως παιδί, ως νιάτα και γηρατειά. Ο χρόνος, συνδέεται επίσης, με τον έρωτα και την διαφορετική βίωση του χρόνου, όταν είμαστε ερωτευμένοι. Ο χρόνος γίνεται επίσης, αντιληπτός ως νερό που κυλάει και πίσω δεν γυρνάει, αλλά και ως γιατρός, που γιατρεύει τις πληγές. Τέλος, ο χρόνος βιώνεται και ως το παρόν, το τώρα και τις ευτυχισμένες στιγμές.

8.5. Η Βίωση του Σώματος στην Καθημερινή Ζωή

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιάσουμε τις κατηγορίες που προέκυψαν από τις απαντήσεις των υποκειμένων σε ερωτήσεις σχετικά με τον τρόπο που βιώνουν το σώμα τους στην καθημερινή τους ζωή. Η πρώτη κατηγορία αφορά την σχέση των υποκειμένων με το σώμα τους, η δεύτερη τις αρνητικές και θετικές διαστάσεις του σώματος στην καθημερινή τους ζωή και η τρίτη κατηγορία αναφέρεται στους παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο που βιώνουν τα υποκείμενα το σώμα τους στην καθημερινή τους ζωή. Τέλος, παραθέτουμε τις μεταφορικές εκφράσεις των υποκειμένων, μέσα από γνωμικά, μαντινάδες, στίχους, κ.ά., σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν το σώμα τους κατά τη διάρκεια της καθημερινής τους ζωής

8.5.1. Η βίωση της σχέσης του εαυτού των υποκειμένων με το σώμα τους

Η κατηγορία αυτή αφορά τον τρόπο που βιώνουν τα υποκείμενα την σχέση τους με το σώμα τους. Όπως θα δούμε και παρακάτω, βιώνουν την σχέση αυτή είτε ως ικανοποιητική, είτε ως μη ικανοποιητική, είτε ως μη ικανοποιητική που έχει γίνει όμως πλέον αποδεκτή από τα υποκείμενα.

8.5.1.1. Βίωση της σχέσης του εαυτού με το σώμα ως μη ικανοποιητική.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι δεν βιώνουν με ικανοποιητικό τρόπο το σώμα τους, είτε γιατί δεν του δίνουν την απαραίτητη προσοχή και φροντίδα, είτε γιατί το κουράζουν και το πιέζουν, είτε γιατί δεν τους αρέσει η εικόνα του, είτε γιατί η εικόνα του σώματος έχει συνδεθεί με άλυτα προβλήματα εαυτού. Τα επτά από τα δεκατρία υποκείμενα, λοιπόν, βιώνουν τη σχέση τους με το σώμα τους ως μη ικανοποιητική, γεγονός που φαίνεται από τις παρακάτω απαντήσεις:

[...]Νομίζω ότι δεν δίνω ιδιαίτερη σημασία, στο πως βιώνω..., απλά το έχω και υπάρχει [...] Το έχω αφήσει μάλλον και κοιμάται, γιατί..., ούτε φροντίζω, ας πούμε, να το..., να εκφράζομαι ιδιαίτερα μέσα από κίνηση, πολύ σπάνια, [...]νιώθω, ότι είμαι νέα και απολαμβάνω το σώμα μου και αυτά, γενικώς όμως δεν..., δεν έχουμε ιδιαίτερη σχέση[...] (ΑΓ)

[...]Ναι δεν έχω συμβιβαστεί απόλυτα με αυτό (με το σώμα) [...] (ΑΒ)

[...]Δεν το προσέχω το σώμα μου [...] δεν έχω καλή σχέση με το σώμα μου [...] με ενοχλεί όμως το αποτέλεσμα, με ενοχλεί που πονάνε τα γόνατά μου, με ενοχλεί, η εικόνα μου που έχω πάρει βάρος, με ενοχλεί που άνοιγα την ντουλάπα μου φέτος και δεν μου 'κάναν κανά ρούχο από τα περσινά, με ενοχλεί αυτό, θα μπορούσε να μην με ενοχλεί, έτσι; Με ενοχλεί, δεν είναι πολύ καλή η σχέση μου[...] (ΒΓ)

[...]Δεν μου αρέσει πολύ το σώμα μου, η αλήθεια είναι αυτή [...]έχω πολλά κόμπλεξ, σε σχέση με το σώμα μου[...] (ΑΔ)

[...]Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή δεν το βιώνω τόσο καλά όσο θα ήθελα γιατί δεν το έχω προσέξει πολύ τελευταία και έχω βαρύνει, και είναι σαν έχει βαρύνει και η ψυχολογία μου και η διάθεσή μου, μαζί με αυτό[...] (ΑΖ)

[...]Λοιπόν, πως βιώνω το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή ε; [...] δυσκολεύομαι με το σώμα μου να σου πω την αλήθεια [...] τόσα χρόνια πέρασα μια κατάσταση κοροϊδίας στα διαλείμματα και την ώρα του μαθήματος πολλές φορές, μια απόρριψη,

δηλαδή, λόγω του σώματός μου και αυτό δεν μπορώ να το βγάλω εύκολα από εμένα και μπορεί από εκεί να ξεκινάνε πάρα πολλά προβλήματα, υπάρχουν και σε άλλες [...] βέβαια προβλήματα, αλλά αυτό είναι κάτι που το κουβαλάς απάνω σου και είναι δύσκολο να το διορθώσεις εύκολα [...]προσπαθώ να το κρύβω, δεν θέλω να το φανερώνω, ναι, και προσπαθώ να λέω και στον εαυτό μου είσαι πάρα πολύ ωραία, να ξεκινάω τη μέρα μου, ας πούμε, και να σκέφτομαι είσαι πολύ ωραία, ναι, κατά βάθος όμως δεν το...πρέπει να το πιέσω, πρέπει να το πιέσω για να τα καταφέρω[...](ΑΘ)

[...]Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή νιώθει και αυτό την πίεση που νιώθει η ψυχή μου και το πνεύμα μου, κουράζεται πολύ, διαμαρτύρεται με χίλιους δυο τρόπους και δυστυχώς κάνω ότι δεν το ακούω και για αυτό πολύ συχνά με τιμωρεί. Με πόνους, με ενοχλήσεις, με κόπωση[...](ΓΑ)

8.5.1.2. Βίωση της σχέσης του εαυτού με το σώμα ως ικανοποιητική. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν τη σχέση τους με το σώμα τους ως ικανοποιητική, δεν αντιμετωπίζουν κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα και το ίδιο το σώμα τους δεν τους δημιουργεί κάποιο πρόβλημα στη ζωή τους. Όπως αναφέρουν:

[...]δεν είχα ποτέ θέματα, δεν ξέρω ήταν και το καλούπι μου τέτοιο, που να πω ότι δεν μου αρέσει αυτό απάνω μου ή όλα αυτά, ελάχιστα ήταν τα πράγματα, τα οποία τα ξεπέρασα και αυτά, κλασικά, αλλά γενικότερα, δεν είχα κάποιο θέμα με το σώμα μου... Αυτά υπήρχανε στο Γυμνάσιο, Λύκειο, α, είμαι πολύ ψηλή, γιατί είμαι πιο ψηλή, α, έχω μικρό στήθος. Τα ξεπέρασα δεν έχω θέματα πια. Τα ξεπέρασα από την άποψη ότι δεν κοιμάμαι και ξυπνάω με αυτό το πράγμα στο μυαλό [...](ΑΕ)

[...]Δεν έχω πρόβλημα με το σώμα μου, γενικά δεν έχω πρόβλημα με το σώμα μου, δεν με απασχολεί κάτι ότι αχ, πάχυνα, δεν ξέρω και εγώ τι, δεν με ενδιαφέρει αυτό το θέμα, το έχω ξεπεράσει πλέον[...](ΑΗ)

[...]Μια χαρά αισθάνομαι, βέβαια, εάν δεν κοιμηθώ, εάν δεν κάνω ποδήλατο ας πούμε, εάν δεν κολυμπήσω, εάν δεν κουνηθώ, δεν νιώθω καλά, θέλω, δηλαδή, να κάνω κάτι, πάντα κινητικό, κάτι να ιδρώσω λίγο, γιατί άμα κάθομαι όλη μέρα, δεν νιώθω καλά, αλλά εντάξει, δεν έχω, δεν το έχω αφήσει ποτέ, να κάθομαι, οπότε, προς το παρόν νιώθω μια χαρά[...](ΒΑ)

[...]Τέλος πάντων, έχω μια καλή σχέση, αλλά έχουνε συμβεί και διάφορες αλλαγές, όπως συνήθως συμβαίνουν στους ανθρώπους, ανά περιόδους, στο σώμα, εννοώ, ξέρω 'γω, αυξομειώσεις κιλών και τέτοια, το οποίο έχει ένα αντίκτυπο φυσικά στην εικόνα, ναι, στην αυτοεικόνα και σε αυτό που βλέπεις σαν ανταπόκριση, ας πούμε, από τους άλλους, ειδικά αυτήν την περίοδο αρκετά θετικά, το βιώνω[...](ΒΒ)

8.5.1.3. Βίωση της σχέσης του εαυτού με το σώμα ως μια διαδικασίας αποδοχής του. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που δεν είναι απόλυτα ευχαριστημένα με τον τρόπο που βιώνουν το σώμα τους, αλλά όμως βρίσκονται σε μια διαδικασία αποδοχής του ή το έχουν ήδη αποδεχτεί. Όπως αναφέρουν:

[...]κάποια πράγματα, με δεσμεύουνε, το βάρος μου, ας πούμε, ε, αυτό σε φέρνει μια δυσαρέσκεια έτσι; Δεν θα 'θελες να υπάρχει, αλλά ε, εντάξει, το προσπερνάς, χαχαχα, βρίσκεις άλλο τρόπο. Αρκεί διάθεση να 'χεις [...]δεν μπορώ να πω ότι με έχει [...] πάρει από κάτω. Εντάξει, [...] τα πάχη μας, τα κάλλη μας, που λένε. [...] το ίδιο περιβάλλον που είχα και πριν βάλω τα κιλά, το ίδιο έχω, οπότε, δεν με βλέπουνε σαν (όνομα υποκειμένου) με τα κιλά, αλλά σαν (όνομα υποκειμένου), σ' αυτό, για αυτό που είμαι. Έτσι; Και πολλές φορές το διασκεδάσουμε κιόλας, χαχαχα, σιγά! [...](ΒΔ)

[...]δηλαδή βιώνω και δυσάρεστα συναισθήματα αλλά γενικώς πια δεν με πειράζει που δεν είναι όλα τα ρούχα για εμένα, ξέρεις, που, ότι σαν να το έχω αποδεχτεί, το έχω αγαπήσει, εντάξει, δεν πειράζει, θα χάσω μερικά κιλάκια να νιώθω πιο άνετα, δεν, δεν με βασανίζει τόσο όσο παλιότερα, όχι ότι wow αλλά το έχω αποδεχτεί, αυτό, το έχω αποδεχτεί και χαίρομαι και με τα πραγματάκια που μπορώ να κάνω, όταν παίζω, δεν υπάρχει θέμα, όταν χορεύω δεν με απασχολεί καθόλου, μπορώ να χαρώ πάρα πολύ[...] (AA)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά την βίωση της σχέσης του εαυτού με το σώμα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 22 πιο κάτω:

Πίνακας 22: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν την βίωση της σχέσης του εαυτού με το σώμα

Κατηγορίες σχετικά με την βίωση της σχέσης του εαυτού με το σώμα	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυλωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Βίωση της σχέσης του εαυτού με το σώμα ως μη ικανοποιητική	15,38 % (2)	38,46 % (5)	53,85 % (7)
2. Βίωση της σχέσης του εαυτού με το σώμα ως ικανοποιητική	15,38 % (2)	15,38 % (2)	30,77 % (4)
3 Βίωση της σχέσης του εαυτού με το σώμα ως μια διαδικασία αποδοχής του	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 53,85% των υποκειμένων βιώνει τη σχέση του με το σώμα του ως μη ικανοποιητική, το 30,77% την βιώνει ως ικανοποιητική και το 15,38% ως σε μια διαδικασία αποδοχής του.

8.5.2. Αρνητικές και θετικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων

Στην προηγούμενη κατηγορία παρατηρήσαμε ότι επτά υποκείμενα δεν είναι ικανοποιημένα από τη σχέση τους με το σώμα τους, ενώ έξι υποκείμενα είναι ικανοποιημένα από την σχέση τους με το σώμα τους ή ενώ δεν είναι ικανοποιημένα, το έχουν αποδεχτεί. Ωστόσο, η πλειοψηφία των υποκειμένων, είτε είναι ικανοποιημένα, από τη σχέση που έχουν με το σώμα τους, είτε όχι, το βιώνουν ανά περιόδους θετικότερα ή αρνητικότερα. Για τον λόγο αυτό σε αυτήν την κατηγορία παρουσιάζονται οι αρνητικές και θετικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος στην καθημερινή τους ζωή.

8.5.2.1. Αρνητικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος στην καθημερινή ζωή

Η αρνητική βίωση του σώματος στην καθημερινή ζωή προκύπτει από την βίωση της εικόνας του σώματος ως πηγή δυσάρεστων συναισθημάτων, από την βίωση του σώματος ως παχύ, ως βαρύ, ως κοιμισμένο, ως κουρασμένο και καταπονημένο, ως στρεσαρισμένο και ως πηγή δυσκολιών στην καθημερινή ζωή.

8.5.2.1.1. Βίωση της εικόνας του σώματος ως πηγή δυσάρεστων συναισθημάτων.

Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν την εικόνα του σώματός τους, ως πηγή διαφόρων δυσάρεστων συναισθημάτων, όπως στεναχώρια, δυσαρέσκεια, ενόχληση. Σε κάποιες περιπτώσεις η εικόνα του σώματος

συνδέεται και με αισθήματα κατωτερότητας, ανασφάλειας, χαμηλής αυτοπεποίθησης, καθώς επίσης, υπάρχουν και περιπτώσεις όπου η εικόνα του σώματος του παρελθόντος υπήρξε η πηγή δυσάρεστων συναισθημάτων, τα οποία δεν έχουν ξεπεραστεί μέχρι και το παρόν. Τα υποκείμενα αναφέρουν σχετικά:

[...]Όχι έχω πολλά κόμπλεξ, σε σχέση με το σώμα μου, για παράδειγμα, το πρώτο από όλα που με στεναχωρεί πολλές φορές, η αλήθεια είναι, ότι δεν είμαι ψιλή, θα ήθελα να είχα όχι πολύ πέντε-έξι πόντους ακόμα, ξέρω 'γω, ναι με στεναχωρεί, γιατί γενικότερα από τη δικιά μου την παρέα είμαι η πιο κοντή, και το αγόρι μου με περνάει σχεδόν ένα κεφάλι και είναι και η παρέα του ψιλοί και πολλές φορές νιώθω άσχημα ξέρω 'γω να είμαι με την παρέα του και να τους κοιτάω όλους έτσι. Ναι αυτό με στεναχωρεί ή ότι θα ήθελα να είχα ένα πιο γυμνασμένο όπως σου είπα και πριν σώμα καλύτερες αναλογίες, τέτοια, πολλές φορές με στεναχωρεί και όταν δω για παράδειγμα μια ωραία κοπέλα [...] για εμένα ωραία κοπέλα, που να πω α, αυτή είναι ωραία, σε αυτό που έχω εγώ στο μυαλό μου, σκέφτομαι ξέρω 'γω, ότι αν την δει ο (όνομα συντρόφου) θα με παρατήρει εμένα, γιατί δεν έχω αυτά που έχει αυτή, όπως ύψος, ωραίο, καλλίγραμμο σώμα, πλούσιο μπούστο, δηλαδή, τις τέλειες αναλογίες, που λένε, δεν θα ήθελα να είχα τις τέλειες αναλογίες, αλλά τουλάχιστον τις σωστές αναλογίες, ναι και αυτό με κάνει πολλές φορές, ίσως να ζηλεύω πράγματα που εγώ δεν έχω ή δεν μπορώ να έχω που έχουνε άλλες κοπέλες, και μαυρίζει να το πω, κάτι τέτοιο, με στεναχωρεί σαν άνθρωπο και αυτό το βγάζω και στον (όνομα συντρόφου), ξέρω 'γω, εμένα θα με παρατήσει γιατί είμαι κοντή, τέλος το έχω σίγουρο[...] (ΑΔ)

[...]Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή δεν το βιώνω τόσο καλά όσο θα ήθελα γιατί δεν το έχω προσέξει πολύ τελευταία και έχω βαρύνει, και είναι σαν έχει βαρύνει και η ψυχολογία μου και η διάθεσή μου, μαζί με αυτό. Παρατηρώ ότι όταν ξεχνάω πως είναι το σώμα μου και αυτό που με ενοχλεί πάνω σε αυτό η ψυχολογία μου είναι πολύ καλύτερη. Όμως, ξέρω ότι δεν θα ησυχάσω ποτέ αν δεν καταφέρω είτε να καλυτερεύσω και να αποδεχτώ την εικόνα του σώματός μου είτε να κάνω κάτι για να αλλάξω αυτήν την εικόνα. Έχω και κάποια προβληματάκια λόγω των παραπανίστιων κιλών, κυρίως τις περιόδους που δουλεύω πολύ, αλλά αυτό δεν με προβληματίζει τόσο όσο το ψυχολογικό αντίκτυπο που έχει μέσα μου το γεγονός ότι δεν είμαι ευχαριστημένη με το σώμα μου. Και αυτό είναι ένας φαύλος κύκλος, γιατί στεναχωριέμαι, και όταν στεναχωριέμαι τρώω περισσότερο και όταν τρώω περισσότερο παχαίνω και περισσότερο και έτσι στεναχωριέμαι περισσότερο. Γενικά είναι μια κατάσταση που κρατάει χρόνια (αυτή η κολόνια) και όσο θυμάμαι τον εαυτό μου, τον θυμάμαι να κάνει δίαιτες, να μην έχει αυτοπεποίθηση εξ αιτίας της εξωτερικής μου εμφάνισης και ειλικρινά είμαι πολύ κουρασμένη από αυτό[...] (ΑΖ)

[...]με ενοχλεί, η εικόνα μου που έχω πάρει βάρος, με ενοχλεί που άνοιγα την ντουλάπα μου φέτος και δεν μου 'κάναν κανά ρούχο από τα περσινά, με ενοχλεί αυτό, θα μπορούσε να μην με ενοχλεί, έτσι; [...] (ΒΓ)

[...]ας πούμε, έχω, έχω, δυσκολία, ας πούμε στο να πάω στην παραλία με μια παρέα που δεν την ξέρω καλά, δηλαδή βιώνω και δυσάρεστα συναισθήματα αλλά γενικώς πια δεν με πειράζει που δεν είναι όλα τα ρούχα για εμένα, ξέρεις, που, ότι σαν να το έχω αποδεχτεί, το έχω αγαπήσει, εντάξει, δεν πειράζει, θα χάσω μερικά κιλάκια να νιώθω πιο άνετα, δεν, δεν με βασανίζει τόσο όσο παλιότερα, όχι ότι wow αλλά το έχω αποδεχτεί, αυτό, το έχω αποδεχτεί[...] (ΑΑ)

[...]Τώρα που έχω γίνει μια στρουμπουλούλα χαχαχα, και δυσκολεύομαι σε πολλά πράγματα, δυσσαρεστούμε, δεν θέλω, δεν μ' αρέσει, έτσι; [...] (ΒΔ)

[...]λίγο με δυσκολεύει η εικόνα που είχε δημιουργηθεί σε μένα όταν ήμουνα μικρή και με δυσκολεύει το να το αλλάξω και μπαίνω σε διαδικασίες δίαιτας όλη την ώρα, δηλαδή, το σώμα μου το παρατηρώ κάθε μέρα, μήπως και έχει παχύνει [...]τώρα, θέλω όλο και να αδυνατίζω, δηλαδή, αν χάνω ένα κιλό την ημέρα, ας πούμε, μέχρι να φτάσω στα ελάχιστα που μπορώ να φτάσω, όχι να γίνω ανορεξική, δεν μιλάμε για τέτοιες φάσεις και καταστάσεις αλλά να γίνω ρε παιδί μου όσο πιο αδύνατη μπορώ, έτσι ώστε να μου φαίνονται τα κόκαλά μου, ας πούμε, θα μου άρεσε, αλλά απ' την άλλη προσπαθώ να το παλεύω κάθε μέρα και να λέω ότι οι καμπύλες μου είναι πάρα πολύ ωραίες[...] (AΘ)

8.5.2.1.2. Βίωση του σώματος ως παχύ. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου τα υποκείμενα έχουν ή είχαν στο παρελθόν προβλήματα βάρους (παραπανίσκιων κιλών) και αισθάνονται την ανάγκη ή την επιθυμία να αδυνατήσουν, στοχεύοντας είτε στο να καλυτερεύσει η εικόνα του σώματός τους ή/και στο να αισθάνονται πιο υγιείς καθώς και να διευκολύνονται οι κινήσεις του. Σε κάποιες περιπτώσεις η διαδικασία της δίαιτας δεν κρίνεται ως επιτακτική ανάγκη, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η δίαιτα κρίνεται ως επιτακτική ανάγκη και αποτελεί πόλο δυσαρέσκειας για τα υποκείμενα στην καθημερινή τους ζωή. Όπως αναφέρουν:

[...]Ναι, δηλαδή, πολλές φορές θα θελα να ήμουνα αδύνατη, θα θελα να 'μουνα πιο ευλύγιστη, και ξεκινάω ας πούμε το πρωί θα κάνω δίαιτα, σήμερα, κι αυτά και το επόμενο λεπτό λέω, έλα μωρέ μια ζωή την έχουμε αν δεν φάω τώρα τότε θα φάω; [...] (AB)

[...]Γενικά είναι μια κατάσταση που κρατάει χρόνια (αυτή η κολόνια) και όσο θυμάμαι τον εαυτό μου, τον θυμάμαι να κάνει δίαιτες, να μην έχει αυτοπεποίθηση εξ αιτίας της εξωτερικής μου εμφάνισης και ειλικρινά είμαι πολύ κουρασμένη από αυτό. Θέλω να βγω από αυτό το αδιέξοδο αλλά δεν έχω μαζέψει ακόμα τα αποθέματα δύναμης που χρειάζεται για να το κάνω. Ξέρω ότι αν το αποφασίσω πραγματικά θα τα καταφέρω, όπως τα κατάφερα και στο παρελθόν, αλλά αυτή τη στιγμή δεν έχω το κουράγιο να το κάνω[...] (AZ)

[...]λίγο με δυσκολεύει η εικόνα που είχε δημιουργηθεί σε μένα όταν ήμουνα μικρή και με δυσκολεύει το να το αλλάξω και μπαίνω σε διαδικασίες δίαιτας όλη την ώρα, δηλαδή, το σώμα μου το παρατηρώ κάθε μέρα, μήπως και έχει παχύνει [...]τώρα, θέλω όλο και να αδυνατίζω, δηλαδή, αν χάνω ένα κιλό την ημέρα, ας πούμε, μέχρι να φτάσω στα ελάχιστα που μπορώ να φτάσω, όχι να γίνω ανορεξική, δεν μιλάμε για τέτοιες φάσεις και καταστάσεις αλλά να γίνω ρε παιδί μου όσο πιο αδύνατη μπορώ, έτσι ώστε να μου φαίνονται τα κόκαλά μου, ας πούμε, θα μου άρεσε, αλλά απ' την άλλη προσπαθώ να το παλεύω κάθε μέρα και να λέω ότι οι καμπύλες μου είναι πάρα πολύ ωραίες[...] (AΘ)

[...]ας πούμε, έχω, έχω, δυσκολία, ας πούμε στο να πάω στην παραλία με μια παρέα που δεν την ξέρω καλά, δηλαδή βιώνω και δυσάρεστα συναισθήματα αλλά γενικώς πια δεν με πειράζει που δεν είναι όλα τα ρούχα για εμένα, ξέρεις, που, ότι σαν να το έχω αποδεχτεί, το έχω αγαπήσει, εντάξει, δεν πειράζει, θα χάσω μερικά κιλάκια να νιώθω πιο άνετα, δεν, δεν με βασανίζει τόσο όσο παλιότερα, όχι ότι wow αλλά το έχω αποδεχτεί, αυτό, το έχω αποδεχτεί[...] (AA)

[...]Τώρα που έχω γίνει μια στρουμπουλούλα χαχαχα, και δυσκολεύομαι σε πολλά πράγματα, δυσχεραστούμε, δεν θέλω, δεν μ' αρέσει, έτσι; [...] (BA)

[...]με ενοχλεί, η εικόνα μου που έχω πάρει βάρος, με ενοχλεί που άνοιγα την ντουλάπα μου φέτος και δεν μου 'κάναν κανά ρούχο από τα περσινά, με ενοχλεί αυτό,

θα μπορούσε να μην με ενοχλεί, έτσι; [...]Ούτε γυμναστική πολύ θέλω να κάνω, ούτε να προσέχω τι τρώω πολύ θέλω, ούτε τίποτα, μ' αρέσει να τρώω, μ' αρέσει να πίνω, μ' αρέσει να καπνίζω, οπότε εντάξει, αλλά λίγο να το πρόσεχα και τις περιόδους που το καταφέρνω αυτό το πράγμα νιώθω πάρα πολύ καλά και δεν νιώθω καλά επειδή...σαφώς και νιώθω καλά αν χάσω και κανά κιλό, αλλά, ας πούμε, αυτό το διάστημα που προσέχω, δεν έχω χάσει κιλό, δεν έχω χάσει βάρος νιώθω όμως το γόνατό μου ότι δεν πονάει έχει σφίξει λίγο το σώμα μου έχει γίνει η μέση μου πιο σταθερή, κοιμάμαι καλύτερα, ξυπνάω καλύτερα, καπνίζω λιγότερο [...] (ΒΓ)

8.5.2.1.3. Βίωση του σώματος ως βαρύ. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που, κατά περιόδους, βιώνουν το σώμα τους ως βαρύ και το βάρος αυτό σχετίζεται άμεσα με μια «βαριά» διάθεση και ψυχολογική κατάσταση. Αναφέρουν σχετικά:

[...]όταν [...] η ψυχική μου διάθεση δεν είναι και πολύ καλή, τότε το νιώθω βαρύ, έτσι; Το νιώθω βαρύ, θα με πιάσουν οι πόνοι, θα με πιάσουν διάφορα...» (ΒΔ)

[...]Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή δεν το βιώνω τόσο καλά όσο θα ήθελα γιατί δεν το έχω προσέξει πολύ τελευταία και έχω βαρύνει, και είναι σαν έχει βαρύνει και η ψυχολογία μου και η διάθεσή μου, μαζί με αυτό[...] (ΑΖ)

[...]το σώμα μου το βιώνω με ευχαρίστηση στην καθημερινή μου ζωή, μόνο όσο αφορά το κομμάτι το ερωτικό, το προσωπικό, μια και ο έρωτας έχει την δύναμη να σε σηκώνει λίγο από τη γη και να σε αλαφρώνει και ευτυχώς και υπάρχει γιατί διαφορετικά είμαστε ικανοί εμείς οι άνθρωποι να μην αλαφρώνουμε ποτέ να είμαστε συνέχεια κάτω από το βάρος της ύπαρξής μας, ως υποχρέωση, ως ενοχή, ως επιδίωξη[...] (ΓΑ)

8.5.2.1.4. Βίωση του σώματος ως κοιμισμένο. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που νιώθει ότι δεν φροντίζει το σώμα του, δεν κινείται όσο θα έπρεπε με αποτέλεσμα να το αισθάνεται ως κοιμισμένο. Όπως αναφέρει:

[...]Το έχω αφήσει μάλλον και κοιμάται, γιατί..., ούτε φροντίζω, ας πούμε, να το..., να εκφράζομαι ιδιαίτερα μέσα από κίνηση, πολύ σπάνια[...] (ΑΓ)

8.5.2.1.5. Βίωση του σώματος ως κουρασμένο και καταπονημένο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται τα σώματά τους κουρασμένα και καταπονημένα είτε από την πίεση της καθημερινότητας, είτε από την φύση της εργασίας των υποκειμένων, είτε από προβλήματα υγείας. Αναφέρουν χαρακτηριστικά:

[...]Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή [...] κουράζεται πολύ, διαμαρτύρεται με χιλιούς δυο τρόπους και δυστυχώς κάνω ότι δεν το ακούω και για αυτό πολύ συχνά με τιμωρεί. Με πόνους, με ενοχλήσεις, με κόπωση[...] (ΓΑ)

[...]με ενοχλεί όμως πιο πολύ από όλα είναι ότι το βλέπω και αρχίζει και δεν αντέχει, δηλαδή, ότι πονάει η μέση μου, πονάει το γόνατό μου πάρα πολύ[...] (ΒΓ)

[...]όταν όμως είμαι, δεν είμαι..., η ψυχική μου διάθεση δεν είναι και πολύ καλή, τότε το νιώθω βαρύ, έτσι; Το νιώθω βαρύ, θα με πιάσουν οι πόνοι, θα με πιάσουν διάφορα, εντάξει έχω και ένα πρόβλημα με την μέση μου...»(ΒΔ)

[...]Κουρασμένο. Κουρασμένο [...] γενικά, δεν ξέρω ίσως είναι και η φύση της δουλειάς μου έτσι, η οποία εντάζει με κουράζει[...] (ΑΗ)

8.5.2.1.6. Βίωση του σώματος ως στρεσαρισμένο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν το σώμα τους ως στρεσαρισμένο, μπλοκαρισμένο και πιεσμένο. Όπως αναφέρουν:

[...]Τώρα πάλι λόγω του στρες που λέγαμε νιώθω κάποια σημεία έτσι πολύ μπλοκαρισμένα και σφιγμένα και θέλω πάρα πολύ να τα χαλαρώσω[...] (ΒΒ)

[...]Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή νιώθει και αυτό την πίεση που νιώθει η ψυχή μου και το πνεύμα μου[...] (ΓΑ)

8.5.2.1.7. Βίωση του σώματος ως πηγή δυσκολιών στην καθημερινή ζωή. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν πως το σώμα τους, με τα προβλήματα που συνεπάγεται αυτό, τους δυσκολεύει τη ζωή τους. Δυσκολεύονται κυρίως στις κινήσεις τους και αυτό βιώνεται με τρόπο δυσάρεστο από τα υποκείμενα. Όπως αναφέρουν:

[...]με δυσκολεύει στην καθημερινότητά μου αυτό το πράγμα και όσο περνάει ο χρόνος σε δυσκολεύει περισσότερο το σώμα σου, αν δεν έχεις καλή σχέση με αυτό...Στην εκδρομή τώρα, ας πούμε, με τον (όνομα συζύγου) πήγαμε σε ένα μαγευτικό μέρος, στο οποίο έπρεπε να σκαρφαλώσουμε, να κατέ..., είχε ένα ποδαρόδρομο φοβερό, τέλος πάντων, μπήκαμε στην [...] Νάδα, σε ένα ποταμό, τέλος πάντων που έχει κάτι καταρράχτες [...] και κάτι τέτοια. Ήτανε, προχωρούσανε διάφοροι και πηγαίνανε, ήμουν η τελευταία, καταϊδρωμένη και σε άθλια κατάσταση, και να φωνάζω συνέχεια, μπορείτε να περιμένετε; Κι άλλοι δεν ήτανε μικρότεροι από εμένα όλοι, ήταν και μεγαλύτεροι από εμένα, σε άθλια κατάσταση, περιμένετε, πονάω. Ναι είναι λίγο δυσάρεστο[...] (ΒΓ)

[...]Αλλιώς, εντάζει, όταν ανεβαίνω την σκάλα, ζορίζομαι, δηλαδή, οργανικά, πλέον, φυσιολογικά, έτσι, αν το πάρεις ε, τα κιλάκια, είναι κιλάκια, δεν μπορείς να τα σηκώσεις. [...]Όταν, το παρατηρώ, ας πούμε, τώρα, που έχω βάλει λίγα κιλά, πριν που δεν είχα αυτά τα κιλά, μπορούσες να..., εκ των πραγμάτων, να κάνεις πράγματα, ας πούμε, καθόμουνα κάτω με τα παιδιά, έτσι; Μπορούσα να σέρνομαι να κάνω πιο, δηλαδή, να κάνω περισσότερα πράγματα να κινηθώ, η κίνηση, ήτανε..., ας πούμε την κίνηση, και με την κίνηση εκφράζεσαι, έτσι; Τώρα που δεν μπορώ να καθίσω, κάθομαι, βέβαια, πάλι κάτω, έτσι; Πάλι θα συρθώ, πάλι θα κάνω, αλλά δεν μπορώ να καθίσω τόση ώρα που καθόμουνα ή δεν μπορώ να κάνω τις ίδιες κινήσεις που έκανα, κάποια πράγματα, με δεσμεύουνε, το βάρος μου, ας πούμε, ε, αυτό σε φέρνει μια δυσαρέσκεια έτσι; [...] (ΒΔ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις αρνητικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος στην καθημερινή ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 23 πιο κάτω:

Πίνακας 23: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις αρνητικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος στην καθημερινή ζωή.

Κατηγορίες σχετικά με τις αρνητικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος στην	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυλωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Βίωση της εικόνας του σώματος ως πηγή δυσάρεστων συναισθημάτων	15,38 % (2)	30,77 % (4)	46,15 % (6)
2. Βίωση του σώματος ως παχύ	15,38 % (2)	30,77 % (4)	46,15 % (6)
3. Βίωση του σώματος ως βαρύ	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
4. Βίωση του σώματος ως κοιμισμένο	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
5. Βίωση του σώματος ως κουρασμένο και καταπονημένο	23,08 % (3)	7,69 % (1)	30,77 % (4)
6. Βίωση του σώματος ως στρεσαρισμένο	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
7. Βίωση του σώματος ως πηγή δυσκολιών στην καθημερινή ζωή	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)

Από τον πιο πάνω πίνακα παρατηρούμε ότι για το 46,15% των υποκειμένων η εικόνα του σώματος αποτελεί πηγή δυσάρεστων συναισθημάτων, ενώ στο ίδιο ποσοστό το σώμα βιώνεται ως παχύ. Το 30,77% βιώνει το σώμα του ως κουρασμένο και καταπονημένο, ενώ το 23,08% ως βαρύ. Το σώμα βιώνεται επίσης, ως στρεσαρισμένο, καθώς και ως πηγή δυσκολιών στην καθημερινή ζωή, με ποσοστό 15,38% ανά κατηγορία. Τέλος, το 7,69% των υποκειμένων βιώνει το σώμα του ως κοιμισμένο.

8.5.2.2. Θετικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος

Η κατηγορία αυτή, αφορά τις θετικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος των υποκειμένων που παρατηρούνται κυρίως όταν αυτό ενεργοποιείται, όταν είναι ερωτευμένο και όταν έρχεται σε συχνή επαφή με τη φύση.

8.5.2.2.1. Θετικότερη βίωση του σώματος όταν ενεργοποιείται. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν θετικότερα το σώμα τους όταν αυτό ενεργοποιείται, όπως για παράδειγμα μέσα από καταστάσεις εκγύμνασης, κίνησης, παιχνιδιού, χορού κ.ά. Όπως παρατηρούμε, τα επτά από τα δεκατρία υποκείμενα αισθάνονται κατά αυτόν τον τρόπο.

[...]Τώρα πάλι λόγω του στρες που λέγαμε νιώθω κάποια σημεία έτσι πολύ μπλοκαρισμένα και σφιγμένα και θέλω πάρα πολύ να τα χαλαρώσω και για αυτό άντε να πάμε στο χορό. Ναι, έχω πολύ μεγάλη επιθυμία να γυμναστώ περισσότερο και να γυμνάζομαι συστηματικά[...] (AA)

[...]Αισθάνομαι ωραία στην καθημερινή μου ζωή με το σώμα μου, μόνο όταν με κάποιο τρόπο καταφέρνω να εκφραστώ μέσω αυτού, όπως μέσα από τον χορό ή κάποια άλλη δραστηριότητα όπως παλιότερα το θέατρο ή το Θ.Π[...] (AZ)

[...]Μια χαρά αισθάνομαι, βέβαια, εάν δεν κοιμηθώ, εάν δεν κάνω ποδήλατο ας πούμε, εάν δεν κολυμπήσω, εάν δεν κουνηθώ, δεν νιώθω καλά, θέλω, δηλαδή, να κάνω κάτι, πάντα κινητικό, κάτι να ιδρώσω λίγο, γιατί άμα κάθομαι όλη μέρα, δεν νιώθω καλά,

αλλά εντάξει, δεν έχω, δεν το έχω αφήσει ποτέ, να κάθομαι, οπότε, προς το παρόν νιώθω μια χαρά[...] (BA)

[...]και τις περιόδους που το καταφέρνω αυτό το πράγμα νιώθω πάρα πολύ καλά και δεν νιώθω καλά επειδή...σαφώς και νιώθω καλά αν χάσω και κανά κιλό, αλλά, ας πούμε, αυτό το διάστημα που προσέχω, δεν έχω χάσει κιλό, δεν έχω χάσει βάρος, νιώθω όμως το γόνατό μου ότι δεν πονάει έχει σφίξει λίγο το σώμα μου έχει γίνει η μέση μου πιο σταθερή, κοιμάμαι καλύτερα, ξυπνάω καλύτερα, καπνίζω λιγότερο [...] ή το παιχνίδι που λέμε, δηλαδή και το παιχνίδι έχει κίνηση, ένας λόγος που θέλω να ξανακάνω Θ.Π., πέρα από όλους τους άλλους είναι και αυτό ότι έχει μια κινητοποίηση το σώμα, παίζεις και εσύ λίγο ή ανακαλύπτεις ότι δεν μπορείς να κάνεις αυτό και μήπως πρέπει να σκεφτώ...δηλαδή, μιλάει και λίγο το σώμα σου, όταν συμμετέχεις έτσι σε κινητικές καταστάσεις και βοηθάει λίγο[...] (BΓ)

[...]το τελευταίο διάστημα έχω μια χαρά με τη γιόγκα μου, που έτσι αλλάζει η στάση του σώματός μου, σαν να ανακαλύπτω καλύτερα το σώμα μου [...] και χαίρομαι και με τα πραγματάκια που μπορώ να κάνω, όταν παίζω, δεν υπάρχει θέμα, όταν χορεύω δεν με απασχολεί καθόλου, μπορώ να χαρώ πάρα πολύ [...] μέσα από άσκηση και γενικώς είμαι πιο χαλαρή, πάντα απολάμβανα απ' το μπάνιο, πράγματα που κάνω με το σώμα μου, τον χορό, πάντα το απολάμβανα[...] (AA)

[...]Στο θεατρικό παιχνίδι, στις συναντήσεις που είχαμε τον χειμώνα, τότε ένιωθα ότι πραγματικά μπορώ να αναπτύξω μια καλύτερη σχέση γιατί με τη μουσική, με τα λόγια, τα κείμενα που μας έβαζε η (όνομα εμψυχώτριας), τα παιχνίδια, διάφορα που κάναμε, ένιωθα λίγο και σαν χορεύτρια εκείνες τις στιγμές, ή σαν ηθοποιός [...], γιατί μ' αρέσει αυτή η δυναμική που δεν την συναντάμε στην καθημερινή ζωή, ας πούμε, ή μπορεί να την συναντήσουμε σε πολύ έντονες στιγμές, δηλαδή στον έρωτα ή σε τσακωμούς, ξέρεις όταν σε τρώνε τα χέρια σου να πνίξεις τον άλλον, τέτοιες φάσεις. Γενικά θα έλεγα πιο έντονες στιγμές επαφής με το σώμα είναι στο χορό και στο θεατρικό παιχνίδι που σε συνδυασμό με την μουσική την έντονη, τα συναισθήματα που έχουν δημιουργηθεί από όλη την κατάσταση[...] (AΓ)

[...]Το σώμα μου πιστεύω ότι έχει ανάγκη και αυτό από ελεύθερο χρόνο για να κάνει ότι αυτό θέλει [...] νομίζω ότι αυτό που θα χρειαζόταν ο κάθε άνθρωπος θα ήταν περισσότερο χρόνο στη φύση και βέβαια αυτό συνεπάγεται το παιχνίδι[...] (ΓΑ)

Αναλυτικότερα παρατηρούμε ότι η ενεργοποίηση του σώματος πραγματοποιείται μέσα από την εκγύμναση, στην οποία αναφέρονται τρία υποκείμενα, μέσα από τον χορό, στον οποίο αναφέρονται τέσσερα υποκείμενα και τέλος μέσα από το παιχνίδι και το θεατρικό παιχνίδι στα οποία αναφέρονται πέντε υποκείμενα.

8.5.2.2.1.1. Εκγύμναση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που βιώνουν με θετικό τρόπο το σώμα τους μέσα από καταστάσεις εκγύμνασης, όπως η ποδηλασία, το κολύμπι, η γιόγκα και η γυμναστική:

[...]Ναι, έχω πολύ μεγάλη επιθυμία να γυμναστώ περισσότερο και να γυμνάζομαι συστηματικά [...] (BB), [...] το τελευταίο διάστημα έχω μια χαρά με τη γιόγκα μου, που έτσι αλλάζει η στάση του σώματός μου, σαν να ανακαλύπτω καλύτερα το σώμα μου [...] μέσα από άσκηση και γενικώς είμαι πιο χαλαρή, πάντα απολάμβανα απ' το μπάνιο [...] (AA), [...] εάν δεν κάνω ποδήλατο ας πούμε, εάν δεν κολυμπήσω, εάν δεν κουνηθώ, δεν νιώθω καλά, θέλω, δηλαδή, να κάνω κάτι, πάντα κινητικό, κάτι να ιδρώσω λίγο [...]. (BA)

8.5.2.2.1.2. Χορό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που αισθάνονται το σώμα τους με θετικό τρόπο μέσα από τον χορό:

[...] θέλω πάρα πολύ να τα χαλαρώσω και για αυτό άντε να πάμε στο χορό [...] (BB), [...] Αισθάνομαι ωραία στην καθημερινή μου ζωή με το σώμα μου, μόνο όταν με κάποιο τρόπο καταφέρνω να εκφραστώ μέσω αυτού, όπως μέσα από τον χορό [...] (AZ), [...] πράγματα που κάνω με το σώμα μου, τον χορό, πάντα το απολάμβανα [...] (AA), [...] Γενικά θα έλεγα πιο έντονες στιγμές επαφής με το σώμα είναι στο χορό [...]. (ΑΓ)

8.5.2.2.1.3. Παιχνίδι και Θεατρικό Παιχνίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που βιώνουν το σώμα τους θετικότερα όταν συμμετέχουν σε διαδικασίες παιχνιδιού ή θεατρικού παιχνιδιού:

[...] ή κάποια άλλη δραστηριότητα όπως παλιότερα το θέατρο ή το Θ.Π [...] (AZ), [...] ή το παιχνίδι που λέμε, δηλαδή και το παιχνίδι έχει κίνηση, ένας λόγος που θέλω να ξανακάνω Θ.Π., πέρα από όλους τους άλλους είναι και αυτό ότι έχει μια κινητοποίηση το σώμα, παίζεις και εσύ λίγο ή ανακαλύπτεις ότι δεν μπορείς να κάνεις αυτό και μήπως πρέπει να σκεφτώ...δηλαδή, μιλάει και λίγο το σώμα σου, όταν συμμετέχεις έτσι σε κινητικές καταστάσεις και βοηθάει λίγο [...] (BG), και χαίρομαι και με τα πραγματάκια που μπορώ να κάνω, όταν παίζω, δεν υπάρχει θέμα [...] (AA), [...] Γενικά θα έλεγα πιο έντονες στιγμές επαφής με το σώμα είναι στο χορό και στο θεατρικό παιχνίδι που σε συνδυασμό με την μουσική την έντονη, τα συναισθήματα που έχουν δημιουργηθεί από όλη την κατάσταση [...] (ΑΓ), [...] νομίζω ότι αυτό που θα χρειαζόταν ο κάθε άνθρωπος θα ήταν περισσότερο χρόνο στη φύση και βέβαια αυτό συνεπάγεται το παιχνίδι [...]. (ΓΑ)

8.5.2.2.2. Θετικότερη βίωση του σώματος στον έρωτα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου όπου αισθάνεται ότι βιώνει το σώμα του με ευχάριστο και θετικό τρόπο, τις περιόδους που είναι ερωτευμένο. Τότε, όπως αναφέρει το βιώνει ελαφρύτερο και σαν να σηκώνεται από τη γη:

[...] το σώμα μου το βιώνω με ευχαρίστηση στην καθημερινή μου ζωή, μόνο όσο αφορά το κομμάτι το ερωτικό, το προσωπικό, μια και ο έρωτας έχει την δύναμη να σε σηκώνει λίγο από τη γη και να σε αλαφρώνει και ευτυχώς και υπάρχει γιατί διαφορετικά είμαστε ικανοί εμείς οι άνθρωποι να μην αλαφρώνουμε ποτέ να είμαστε συνέχεια κάτω από το βάρος της ύπαρξής μας, ως υποχρέωση, ως ενοχή, ως επιδίωξη [...]. (ΓΑ)

8.5.2.2.3. Θετικότερη βίωση του σώματος κατά την επαφή με τη φύση. Αναφέρεται στη περίπτωση του υποκειμένου που βιώνει θετικότερα το σώμα του όταν περνάει χρόνο στη φύση και αισθάνεται ότι επικοινωνεί καλύτερα με αυτό. Όπως αναφέρει:

[...] Αλλά νομίζω ότι αυτό που θα χρειαζόταν ο κάθε άνθρωπος θα ήταν περισσότερο χρόνο στη φύση και βέβαια αυτό συνεπάγεται το παιχνίδι, συνεπάγεται καλύτερη επικοινωνία με το σώμα μου και με τους άλλους και με ότι με περιβάλλει και αυτό νομίζω είναι ένα βασικό πρόβλημα της εποχής μας όλων των ανθρώπων [...]. (ΓΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις θετικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος στην καθημερινή ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 24 πιο κάτω:

Πίνακας 24: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις θετικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος

Κατηγορίες σχετικά με τις θετικές διαστάσεις της βίωσης του σώματος	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπνηχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Θετικότερη βίωση του σώματος όταν ενεργοποιείται. Μέσα από:	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
1.1. Εκγύμναση (ποδήλατο, κολύμπι, γιόγκα, γυμναστήριο)	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
1.2. Χορό	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
1.3. Παιχνίδι και Θ.Π.	15,38 % (2)	23,08 % (3)	38,46 % (5)
2. Θετικότερη βίωση του σώματος στον έρωτα	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
3. Θετικότερη βίωση του σώματος κατά την επαφή με τη φύση.	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα το σώμα βιώνεται θετικότερα όταν ενεργοποιείται, με ποσοστό 53,85%, μέσα από α. παιχνίδι και το θεατρικό παιχνίδι, με ποσοστό 38,46%, β. χορό, με ποσοστό 30,77% και γ. εκγύμναση(ποδήλατο, κολύμπι, γιόγκα, γυμναστήριο), με ποσοστό 23,08%. Επίσης, το σώμα βιώνεται θετικότερα στον έρωτα και κατά την επαφή με τη φύση, με ποσοστό 7,69% ανά κατηγορία.

8.5.3. Παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο βίωσης του σώματος

Η κατηγορία αυτή παρουσιάζει τους παράγοντες που επηρεάζουν τη βίωση του σώματος στην καθημερινή ζωή, όπως για παράδειγμα, η κριτική της εικόνας του σώματος από τους άλλους, η ψυχολογική και πνευματική κατάσταση, η μεταχείριση του σώματος, το γήρας και η έλλειψη χρόνου. Αναλυτικότερα:

8.5.3.1. Η κριτική της εικόνας του σώματος από τους άλλους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου η βίωση του σώματος των υποκειμένων επηρεάζεται από την κριτική ή την πιθανή επικείμενη κριτική από τους άλλους ή και από την έλλειψη θετικής κριτικής από τους σημαντικούς άλλους. Αναφέρουν σχετικά:

[...]Παίζει ρόλο [...] και το πώς βιώνεις, και το περιβάλλον γύρω σου, αν σε αντιμετωπίζουν..., με επηρεάζει αυτό, αν το περιβάλλον σε αντιμετωπίζει και σε πικάρει συνεχώς, έτσι; Γιατί ο ρατσισμός δεν είναι μόνο άμα έχουμε έναν Αλβανό, δίπλα μας, ο ρατσισμός είναι και στο πως βλέπουμε τον άλλον και [...] στην εξωτερική του εμφάνιση [...] όταν ο άλλος σε αντιμετωπίζει σύμφωνα με την εξωτερική σου εμφάνιση και όχι αλλιώς, το τι θα μπορούσες να κάνεις, ανοιχτός να 'ναι, ε, αυτό με δυσσαρστέι μερικές φορές[...] (BΔ)

[...]ας πούμε, έχω, έχω, δυσκολία, ας πούμε στο να πάω στην παραλία με μια παρέα που δεν την ξέρω καλά, δηλαδή βιώνω και δυσάρεστα συναισθήματα [...] απλώς υπάρχουν και στιγμές που είναι κριτικής, ξέρεις, τώρα μπορεί να πάω, ξέρεις καινούργια παρέα, πάμε μαζί στην παραλία, δεν θέλω, με τα ρούχα είμαι μια χαρά[...] (AA)

[...]Και βλέπω ότι, νομίζω δηλαδή, το ότι με επηρεάζουν πιο πολύ οι άλλοι, το ότι άλλοι θα με πουν χοντρή, το ότι οι άλλοι θα μου πουν ότι ξέρεις κάτι είσαι γεματούλα, ας πούμε πάω να κόψω τα μαλλιά μου και μου λένε όλοι πριν πάω, μην πας να τα κόψεις πολύ, γιατί θα σου δείχνει τα μάγουλα, γιατί δείχνεις πολύ χοντρή και έχω σοκαριστεί και τα μαλλιά δεν τα κόβω γιατί νομίζω ότι θα φαίνομαι και χοντρή [...] Αυτά σου στοιχίζουνε, όσο και να μεγαλώσεις, μπορεί να κοιταχτείς στον καθρέφτη, να εσύ να σ' αρέσει αυτό που θα τέτοιο, και εντάξει, να πεις, τώρα γιατί οι άλλοι..., ui, αυτό[...] (AB)

[...]Το άλλο που δημιουργείται από αυτό είναι ότι χρειάζομαι λόγω αυτής της κατάστασης που είναι για εμένα χρειάζομαι έναν παραπάνω καλό λόγο, ας πούμε, [...] και χρειάζομαι αυτό περισσότερο έπαινο στο πως είμαι κυρίως, αλλά αυτό όμως δεν είναι ο τύπος του και μου λείπει [...] Αυτό το τι ωραία που είσαι σήμερα, αχ, σου πάει πάρα πολύ αυτό που φοράς, αυτό το χρειάζομαι να το ακούω γιατί το προσπαθώ να το κάνω μόνη μου και ήθελα να υπάρχει και λίγο από το περιβάλλον μου. Αυτό πάλι με την αποδοχή, είδες, πάλι αυτό βγαίνει, με την αποδοχή, ρε παιδί μου, πω, πω, έχω πρόβλημα με την αποδοχή[...] (AΘ)

[...]αλλά έχουνε συμβεί και διάφορες αλλαγές, όπως συνήθως συμβαίνουν στους ανθρώπους, ανά περιόδους, στο σώμα, εννοώ, ξέρω 'γω, αυξομειώσεις κιλών και τέτοια, το οποίο έχει ένα αντίκτυπο φυσικά στην εικόνα, ναι, στην αυτοεικόνα και σε αυτό που βλέπεις σαν ανταπόκριση[...] (BB)

8.5.3.2. Η ψυχολογική και πνευματική κατάσταση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου η βίωση του σώματος των υποκειμένων εξαρτάται από την ψυχολογική τους κατάσταση. Συχνά αναφέρεται η αίσθηση αλυσιδωτών αντιδράσεων ή φαύλων κύκλων, όπου η ψυχολογική κατάσταση επηρεάζει το σώμα, είτε θετικά, είτε αρνητικά και το αντίστροφο. Τα υποκείμενα αναφέρουν σχετικά:

[...]Το σώμα έχει να κάνει και με την ψυχική διάθεση, νομίζω του καθενός, έτσι; Μπορεί ο άλλος να είναι διακόσια κιλά και να αισθάνεται πουλάκι, ας πούμε, έτσι; Αναλόγως, λοιπόν, την ψυχική μου διάθεση, βιώνω και το σώμα μου, αν είμαι καλά, νιώθω και το σώμα μου καλύτερα, όταν όμως είμαι, δεν είμαι..., η ψυχική μου διάθεση δεν είναι και πολύ καλή, τότε το νιώθω βαρύ, έτσι; [...] (BA)

[...]Παρατηρώ ότι όταν ξεχνάω πως είναι το σώμα μου και αυτό που με ενοχλεί πάνω σε αυτό η ψυχολογία μου είναι πολύ καλύτερη [...]αλλά αυτό δεν με προβληματίζει τόσο όσο το ψυχολογικό αντίκτυπο που έχει μέσα μου το γεγονός ότι δεν είμαι ευχαριστημένη με το σώμα μου. Και αυτό είναι ένας φαύλος κύκλος, γιατί στεναχωριέμαι, και όταν στεναχωριέμαι τρώω περισσότερο και όταν τρώω περισσότερο παχαίνω και περισσότερο και έτσι στεναχωριέμαι περισσότερο[...] (AZ)

[...]οι αλλεργίες, εγώ πιστεύω ότι έχουν να κάνουν με ψυχοσωματικό θέμα[...] (BΓ)

[...]Τέλος πάντων, έχω πει πολλές φορές ότι πρέπει να πάψω να αγχώνομαι για να μου σταματήσουν να βαίνουν και σπυράκια, πολλές φορές νιώθω ότι δεν μπορώ να το ελέγξω. Ότι το άγχος είναι πάνω από εμένα, δεν το κάνω εσκεμμένα, ούτε θέλω με το άγχος μου να αγχώσω κάποιον άλλον αλλά δεν μπορώ να το αποβάλλω, δηλαδή, μόνη μου, δεν έχω προσπαθήσει και πολύ να σου πω την αλήθεια, αλλά νιώθω ότι δεν μπορώ να το αποβάλλω, δεν μπορώ, δηλαδή, μπορεί να δω, να τα σπυράκια να έχουνε φουντώσει, και να στεναχωρηθώ αλλά μέχρι εκεί[...] (AΔ)

[...]Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή νιώθει και αυτό την πίεση που νιώθει η ψυχή μου και το πνεύμα μου [...] Το σώμα μου πιστεύω ότι έχει ανάγκη και αυτό από

ελεύθερο χρόνο για να κάνει ότι αυτό θέλει και όχι ότι το μυαλό μου του λέει ότι πρέπει να κάνει. Και είμαι σίγουρη ότι αν ήτανε ελεύθερο και το μυαλό μου και το σώμα μου θα έκανε τελείως διαφορετικά πράγματα από αυτά που κάνει, θα ακολουθούσαν άλλους δρόμους[...] (ΓΑ)

8.5.3.3. Η μεταχείριση του σώματος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου η βίωση του σώματος επηρεάζεται από τον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα το μεταχειρίζονται. Έτσι, τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται το σώμα ως κάτι που αντιδράει αρνητικά, πονάει, διαμαρτύρεται, κοιμάται όταν δεν το φροντίζουν αλλά και ως κάτι που αντιδρά θετικά όταν το προσέχουν.

[...]το σώμα σου μετά από χρόνια να αρχίζει να πονάει, να διαμαρτύρεται, να αντιδράει, να γερνάει και δεν είναι ευχάριστο [...] αλλά λίγο να το πρόσεχα και τις περιόδους που το καταφέρνω αυτό το πράγμα νιώθω πάρα πολύ καλά και δεν νιώθω καλά επειδή...σαφώς και νιώθω καλά αν χάσω και κανά κιλό, αλλά, ας πούμε, αυτό το διάστημα που προσέχω, δεν έχω χάσει κιλό, δεν έχω χάσει βάρος, νιώθω όμως το γόνατό μου ότι δεν πονάει έχει σφίξει λίγο το σώμα μου έχει γίνει η μέση μου πιο σταθερή, κοιμάμαι καλύτερα, ξυπνάω καλύτερα, καπνίζω λιγότερο[...] (ΒΓ)

[...]Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή νιώθει και αυτό την πίεση που νιώθει η ψυχή μου και το πνεύμα μου, κουράζεται πολύ, διαμαρτύρεται με χίλιους δυο τρόπους και δυστυχώς κάνω ότι δεν το ακούω και για αυτό πολύ συχνά με τιμωρεί. Με πόνους, με ενοχλήσεις, με κόπωση[...] (ΓΑ)

[...]δηλαδή, είμαι της άποψης ότι όταν προσέχεις τον εαυτό σου, τότε σε προσέχει και αυτός, που λέω πάντα, και να προσέχω τα πάντα και διατροφή και όλα αυτά[...] (ΑΕ)

[...]Μια χαρά αισθάνομαι, βέβαια, εάν δεν κοιμηθώ, εάν δεν κάνω ποδήλατο ας πούμε, εάν δεν κολυμπήσω, εάν δεν κουνηθώ, δεν νιώθω καλά, θέλω, δηλαδή, να κάνω κάτι, πάντα κινητικό, κάτι να ιδρώσω λίγο, γιατί άμα κάθομαι όλη μέρα, δεν νιώθω καλά, αλλά εντάξει, δεν έχω, δεν το έχω αφήσει ποτέ, να κάθομαι, οπότε, προς το παρόν νιώθω μια χαρά[...] (ΒΑ)

8.5.3.4. Το γήρας του σώματος σε συνάρτηση με την ηλικία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις, όπου το γήρας του σώματος επηρεάζει τον τρόπο που τα υποκείμενα το βιώνουν. Έτσι, τα υποκείμενα, ακόμα και τα νεαρά σε ηλικία, βιώνουν αρνητικά τις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο σώμα τους καθώς περνάνε τα χρόνια, την μείωση των αντοχών του και των δυνατοτήτων του και το συγκρίνουν με το σώμα, τις αντοχές και τις δυνατότητες που είχαν σε μικρότερη ηλικία.

[...]Λοιπόν, πως βιώνω το σώμα μου [...] εδώ τώρα κολλάει και αυτό που με είχες ρωτήσει πριν για τον χρόνο [...] το θέμα είναι το εξής ότι μέχρι και πριν μερικά χρόνια, το σώμα άντεχε. Είναι φοβερό, να βλέπεις το σώμα σου μετά από χρόνια να αρχίζει να πονάει, να διαμαρτύρεται, να αντιδράει, να γερνάει και δεν είναι ευχάριστο[...]με δυσκολεύει στην καθημερινότητά μου αυτό το πράγμα και όσο περνάει ο χρόνος σε δυσκολεύει περισσότερο το σώμα σου, αν δεν έχεις καλή σχέση με αυτό[...] (ΒΓ)

[...] Νομίζω ότι δεν δίνω ιδιαίτερη σημασία, στο πως βιώνω..., απλά το έχω και υπάρχει, ναι, αυτό είναι βέβαια κακό, τώρα είμαι νέα, ας πούμε, δεν με απασχολεί ακόμα ιδιαίτερα, αλλά όσο και να, όπως και να 'χει, όσο περνάν τα χρόνια βλέπω κάποιες διαφορές λόγω ηλικίας, αν θες, είμαι λίγο μικρή για να λέω κάτι τέτοιο αλλά παρατηρώ κάποια πράγματα [...].(ΑΓ)

1.6.2.2.5. Η έλλειψη χρόνου. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου η βίωση του σώματος επηρεάζεται από τον χρόνο που τα υποκείμενα αφιερώνουν σε αυτό. Όπως αναφέρουν:

[...] Το σώμα μου πιστεύω ότι έχει ανάγκη και αυτό από ελεύθερο χρόνο για να κάνει ότι αυτό θέλει και όχι ότι το μυαλό μου του λέει ότι πρέπει να κάνει [...]. (ΓΑ)

[...] να λοιπόν, που η καθημερινότητα, ευθύνεται πολλές φορές ότι οι άνθρωποι δεν έχουν χρόνο να κινηθούν, δηλαδή, εγώ στην καθημερινότητά μου για να βρω χρόνο να κάνω αυτό που αγαπάω πάρα πολύ που είναι να περπατάω, πρέπει να βρω χρόνο, τον εντάσεις αλλά δεν το εντάσεις πάντα ειδικά όταν δουλεύω κάθε μέρα [...]. (ΒΓ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο βίωσης του σώματος στην καθημερινή ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 25 πιο κάτω:

Πίνακας 25: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τους παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο βίωσης του σώματος

Κατηγορίες σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο βίωσης του σώματος	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Η κριτική της εικόνας του σώματος από τους άλλους	15,38 % (2)	23,08 % (3)	38,46 % (5)
2. Η ψυχολογική και πνευματική κατάσταση	23,08 % (3)	15,38 % (2)	38,46 % (5)
3. Η μεταχείριση του σώματος	23,08 % (3)	7,69 % (1)	30,77 % (4)
4. Το γήρας του σώματος	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
5. Η έλλειψη χρόνου	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι ο τρόπος βίωσης του σώματος επηρεάζεται από την κριτική της εικόνας του σώματος από τους άλλους, με ποσοστό 38,46%, ενώ με το ίδιο ποσοστό, παρατηρούμε ότι η βίωση του σώματος επηρεάζεται από την ψυχολογική και πνευματική κατάσταση. Επίσης, ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει τον τρόπο που βιώνουν το σώμα τους είναι ο τρόπος που μεταχειρίζονται το σώμα τους, με ποσοστό 30,77%. Άλλοι παράγοντες είναι το γήρας του σώματος και η έλλειψη χρόνου με ποσοστό 15,38% ανά κατηγορία.

8.6. Η Βίωση του Σώματος και της Καθημερινής Ζωής μέσα από τη Χρήση Στίχων και Μαντινάδων

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι γλωσσικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων (στίχοι, μαντινάδες), σε σχέση με τη βίωση του σώματος στην καθημερινή ζωή. Έτσι, παρατηρούμε ότι το σώμα, γίνεται αντιληπτό ως εύπλαστο, ως έρωτας/ερωτευμένο/ερωτικό, ως να έχει γίνει ένα με τα σύμβολα του καθιστικού τρόπου ζωής, ως άρρωστο, ως χορός και κίνηση, ως παιδικό παιχνίδι και τραγούδι, ως φυλακή ή εμπόδιο και ως μέρος του σύμπαντος.

8.6.1. Το σώμα ως εύπλαστο

- Σώμα μου φτιαγμένο από πηλό (ΑΔ), (ΑΘ), (ΒΒ), ...εύθραυστο, στρογγυλό, εύπλαστο, κόκκινο, ποτάμι (ΒΓ)

8.6.2. Το σώμα ως έρωτας/ερωτικό/ερωτευμένο

- Έρωτας (ΑΓ)
- «Το σώμα που αγγίζεις απόψε με πάθος
Το έχουνε πάρει αγάπες πολλές,
Σε λάθος ταξίδια, σε έρωτες λάθος
Σαν τον Οδυσσέα πλανήθηκε δες...
Το σώμα που αγγίζεις σφιχτά κράτησέ το
Καρδιά μου στα χέρια σου μόνο χωρά...»
Ιθάκη.
«Πόσο ακόμα να σ' αγαπώ δίχως σώμα;
Πόσο ακόμα, για των ματιών σου το χρώμα;» (ΑΖ)
- «Συννεφούλα, συννεφούλα να γυρίσεις σου ζητώ κι ας πηγαίνεις μ' όσους θέλεις
κάθε βράδυ.»
«Σ' αναζητώ στη Σαλονίκη ξημερώματα λείπει το βλέμμα σου απ' της αυγής τα
χρώματα.»
«Κρίμα στα νιάτα την τσαχπινιά, κρίμα το μπόι σου καλέ, άντρας 2 μέτρα σαν το
κουκλί να ζητιανεύεις το φιλί.» (ΑΘ)
- «Αυτό που θυμάμαι είναι η μυρωδιά που είχε το σώμα του» (ΒΒ)

8.6.3. Το σώμα ως ένα με τα σύμβολα του καθιστικού τρόπου ζωής

- Καναπές, Υπολογιστής, Ρουτίνα (ΑΓ)

8.6.4. Το σώμα ως ζωντανό

- Ζωντάνια (ΑΕ)

8.6.5. Το σώμα ως άρρωστο

- Αρρώστια, Πόνος (ΑΓ)

8.6.6. Το σώμα ως χορός/κίνηση/ταξίδι

- «Χαρωπά τα 2 μου χέρια τα χτυπά...»(ΑΕ)
- Χορός, Χοροπήδημα, Κουτσό (ΑΓ)

• Ζωή – ένας χορός – ένα ταξίδι με το σκαρί που μου έτυχε- με το σκαρί που σκαλίζω – που ζωγραφίζω – που λειαινώ – που ποτέ φροντίζω – πότε ραπίζω... (ΑΑ)

8.6.7. Το σώμα ως παιδικό παιχνίδι/τραγούδι

- «Χαρωπά τα 2 μου χέρια τα χτυπά...»(ΑΕ)
- Χορός, Χοροπήδημα, Κουτσό (ΑΓ)

8.6.8. Το σώμα ως φυλακή/εμπόδιο

- Πότε ο όγκος του εμπόδιο – πότε βάζω για εμπόδιο – όγκο... (ΑΑ)
- Φυλακή, Εμπόδιο

8.6.9. Το σώμα ως μέρος του σύμπαντος

- Σώμα μέρος του σύμπαντος - σώμα = το ατομικόν
Σώμα – μια αμοιβάδα που αγγίζει το σύμπαν (ΑΑ)

Από τις παραπάνω κατηγορίες παρατηρούμε ότι τα υποκείμενα συνδέουν την βίωση του σώματος στην καθημερινή τους ζωή κυρίως με τον έρωτα, έτσι το σώμα βιώνει τον έρωτα, αισθάνεται ερωτευμένο ή ερωτικό. Επίσης, παρατηρούμε ότι το σώμα βιώνεται και ως εύπλαστο, αλλά και μέσα από καταστάσεις κίνησης και χορού. Το σώμα βιώνεται ως παιδικό παιχνίδι και τραγούδι, αλλά και ως ζωντανό και μέρος του σύμπαντος. Όμως, παρατηρούμε πως το σώμα στην καθημερινή ζωή, βιώνεται και ως εμπόδιο ή φυλακή, ως άρρωστο και αλλά και ως ένα με τα σύμβολα της καθιστικής ζωής.

8.7. Το Παιχνίδι στην Καθημερινή Ζωή

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει το παιχνίδι και τις διαστάσεις του στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων. Ξεκινάει με τον ορισμό της έννοιας του παιχνιδιού από τα υποκείμενα, καθώς και τα είδη του. Στην συνέχεια παρουσιάζονται οι απόψεις των υποκειμένων για τον ρόλο του παιχνιδιού στην καθημερινή μας ζωή. Οι επόμενες κατηγορίες αφορούν, τα πλαίσια μέσα στα οποία πραγματοποιείται το παιχνίδι, καθώς και ο βαθμός ικανοποίησης των αναγκών στα συγκεκριμένα πλαίσια. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι κατηγορίες που σχετίζονται με την βίωση του παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία των υποκειμένων και τα είδη του παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία. Η επόμενη ενότητα αφορά τις αντιλήψεις των υποκειμένων για το παιχνίδι στην καθημερινή ζωή του σύγχρονου ανθρώπου καθώς και τις αντιλήψεις του για το παιχνίδι σε παλιότερες εποχές. Οι δύο επόμενες ενότητες παρουσιάζουν τις κατηγορίες που προέκυψαν από τις απαντήσεις των υποκειμένων στα ερωτήματα: «μπορούν οι άνθρωποι να ζήσουν χωρίς παιχνίδι;» και «κρύβεται σε κάθε ενήλικα ένα μικρό παιδί μέσα του;». Τέλος, στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται ο παιχνιδιάρικος εαυτός των υποκειμένων μέσα από τις ιχνογραφικές τους αναπαραστάσεις. Αναλυτικότερα:

8.7.1. Ορισμός και είδη παιχνιδιού

Το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει τον ορισμό του παιχνιδιού όπως προκύπτει μέσα από τα είδη παιχνιδιού στα οποία συμμετέχουν ή προτιμούν τα υποκείμενα και μέσα από τις αντιλήψεις και τα βιώματά τους. Το κεφάλαιο είναι χωρισμένο σε τρεις μεγάλες κατηγορίες και σε μια τέταρτη μικρότερη: η πρώτη αφορά το παιχνίδι με την μη συμβατική έννοια, δηλαδή, το παιχνίδι το οποίο πραγματοποιείται αυθόρμητα, δεν έχει συγκεκριμένη ονομασία, αφορά περισσότερο στην παιγνιώδη διάθεση και σχετίζεται περισσότερο με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τα υποκείμενα το παιχνίδι στην καθημερινή τους ζωή, η δεύτερη αφορά το παιχνίδι που έχει έντονα τα στοιχεία δημιουργίας, έκφρασης και επικοινωνίας. Όπως εύλογα μπορεί κανείς να διαισθανθεί, οι τρεις αυτές εκφάνσεις του παιχνιδιού, δηλαδή, η δημιουργία, η έκφραση και η επικοινωνία είναι πιθανόν να συναντώνται σε πολλά είδη παιχνιδιού, στην προκειμένη, όμως, περίπτωση, δημιουργήσαμε αυτήν την ξεχωριστή κατηγορία γιατί τα ίδια τα υποκείμενα επισήμαναν αυτές τις τρεις διαστάσεις και γιατί ορισμένα από αυτά τα παιχνίδια δεν αποτελούν τυπικές μορφές παιχνιδιού ή δεν είναι ευρέως αναγνωρίσιμα ως παιχνίδια, όπως είναι για παράδειγμα το θέατρο ή ο χορός. Η τρίτη κατηγορία αφορά το παιχνίδι με την συμβατική έννοια, που έχει συγκεκριμένη ονομασία, συνδέεται με παιχνίδια του εμπορίου ή με καθιερωμένα παιχνίδια και σχεδόν αναγνωρίσιμα από όλους. Τέλος, η τέταρτη κατηγορία περιλαμβάνει ένα μικρό ποσοστό περιπτώσεων με τα παιχνίδια τα οποία αποφεύγονται για διάφορους λόγους και δεν είναι επιθυμητά.

8.7.1.1. Το παιχνίδι με την μη συμβατική έννοια

Το παιχνίδι με την μη συμβατική έννοια, όπως αναφέραμε και προηγουμένως αφορά τα παιχνίδια τα οποία είναι κατά κάποιο τρόπο άτυπα, δεν έχουν ονομασία, προκύπτουν αυθόρμητα και δεν αναγνωρίζονται ευρέως ως παιχνίδια, τα οποία, όμως, αναγνωρίζονται ως παιχνίδια από τα υποκείμενα της έρευνάς μας. Έτσι, για παράδειγμα, η πρώτη μεγάλη υποκατηγορία (στην οποία αναφέρθηκαν οχτώ από τα δεκατρία υποκείμενα), παρουσιάζει το παιχνίδι ως μια παιγνιώδη διάθεση στις

διαπροσωπικές σχέσεις, που αποτελεί ταυτόχρονα και μια διάσταση του ορισμού του παιχνιδιού στην καθημερινή ζωή, επίσης, στην δεύτερη υποκατηγορία τοποθετείται το παιχνίδι με τον εαυτό στην φαντασία των υποκειμένων, στην τρίτη τοποθετείται το παιχνίδι που προκύπτει αυθόρμητα, στην τέταρτη το παιχνίδι με τη σωματική επαφή και στην τελευταία το παιχνίδι με ή στην φύση. Αναλυτικότερα:

8.7.1.1.1 Το παιχνίδι ως παιγνιώδης διάθεση στις διαπροσωπικές σχέσεις. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται το παιχνίδι στην καθημερινή τους ζωή, περισσότερο ως μια παιγνιώδη διάθεση που μπορεί να υπάρχει ανάμεσα στους ίδιους και στα πρόσωπα με τα οποία έρχονται σε επαφή ή γενικότερα ως μια παιγνιώδη αντίληψη για την ζωή. Έτσι, το παιχνίδι για τα υποκείμενα μπορεί να είναι: κάνω «μπουταλές» και «χαζά» με τους φίλους μου, η διασκέδαση με φίλους γενικότερα, παίζω με τις λέξεις, με τον τρόπο που μιλάω, με τα μάτια, το χιούμορ, το φλερτ, τα αστεία, η πλάκα, η σάτιρα, οι φάρσες, παίζω με τον χώρο όπου ζω κ.ά.. Όπως αναφέρουν:

[...]Ναι εξαρτάται, βέβαια και τι εννοεί κανείς παιχνίδι, εγώ τώρα τι εννοώ παιχνίδι. Παιχνίδι θεωρώ οποιαδήποτε..., δηλαδή, για εμένα παιχνίδι είναι, ας πούμε, και αυτό που σου είπα ότι κάνουνε τις μπουταλές, που μαζεύονται σπίτια και κάνουνε φάρσες ο ένας στον άλλο, για εμένα παιχνίδι είναι αυτό, για εμένα παιχνίδι είναι να..., τι είναι για εμένα μάλλον παιχνίδι, για εμένα παιχνίδι είναι να βρίσκεις τρόπους, να..., πώς να το πω; Να δημιουργείς στιγμές μάλλον μέσα στη μέρα, ή στον χρόνο, εκτός πραγματικότητας, πώς να...όχι [...] είναι να ξεφεύγεις από αυτό το καθημερινό, το αυστηρό πρόγραμμα, δηλαδή παιχνίδι είναι τα πάντα, ρε συ, παιχνίδι είναι να κάνεις μια πλάκα σε έναν φίλο, παιχνίδι είναι να σκαρώσεις με τους φίλους σου μια εκδρομή και να φτιάξετε κάτι, παιχνίδι είναι να...ξέρω 'γω, όλα παιχνίδι[...] (ΒΓ)

[...]Βέβαια και μ' αρέσει να παίζω και με την φύση, μ' αρέσει να παίζω και με παιχνίδια που δεν είναι αυτά τα καθιερωμένα που όλοι ξέρουμε σαν παιχνίδια, μ' αρέσει γενικά να υπάρχει μια παιγνιώδης αντίληψη στη ζωή μου, όσον αφορά τον χώρο μου, όσον αφορά τους φίλους μου, όσον αφορά τους ανθρώπους που έχω γύρω μου, χαίρομαι όταν αντιλαμβάνομαι ότι και αυτοί έχουν αυτή την παιγνιώδη διάθεση και συμπεριφορά και κρυφά ή φανερά παίζουνε παιχνίδια[...] (ΓΑ)

[...] γενικά, προσπαθώ, ρε παιδί μου, αυτό να βγει παντού, δηλαδή, όπου και να βρίσκομαι να βγει ένα κάτι, ένα ελαφρύ είδος παιχνιδιού, το πάω, το συνδυάζω με το γέλιο κάθε φορά που σου λέω, και τη χαρά, ας πούμε, δηλαδή, θα κάτσουμε τώρα, θα 'ρθεις να μου πεις ότι έχεις ένα πρόβλημα, μπούρου, μπούρου, μπούρου, θα σου πετάξω κάτι εκεί πέρα, θα το πάω στο πιο..., για να χαλαρώσεις για να βγει αλλιώς, παντού, λοιπόν, πετάω την ατάκα μου, ότι και να γίνει, άρα όπου μπορώ να το βγάλω, το βγάζω, αν υπάρχει ευκαιρία, κι όλα αυτά, γίνεται. [...] Ναι, ζω μέσα εκεί [...] μ' αρέσει, δεν, δεν, δεν μπορώ να λειτουργήσω αλλιώς, χωρίς χιούμορ και σε όλα αυτά δεν μπορώ[...] (ΑΕ)

[...] Το παιχνίδι για εμένα, όπως είπα και πριν, έχει μια ευρύτερη έννοια, δεν αφορά μόνο τα παιδικά παιχνίδια, αφορά περισσότερο στη παιγνιώδη διάθεση, στη σάτιρα, στον έρωτα, στον τρόπο που συμπεριφέρεται κανείς και νομίζω ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αυτά, θα ήταν πολύ στεγνός, βαρετός και με αρνητική διάθεση. Γενικά, νομίζω ότι το παιχνίδι είναι ζωή, όλα είναι παιχνίδι, ακόμα και η φαντασία μας παιχνίδι είναι [...] Αλλά για εμένα το παιχνίδι είναι κάτι που περιλαμβάνει και πολλά άλλα πράγματα, για παράδειγμα παιχνίδι θεωρώ ότι είναι μια βραδιά με τους φίλους μου που θα τραγουδήσουμε, θα χορέψουμε, θα γελάσουμε, με τα αστεία ή τα ανέκδοτα, με παιγνιδιαρική διάθεση δηλαδή, ή ακόμα και το φλερτ, ή παιγνιδιαρικός

τρόπος που θα συζητήσω κάτι και αυτά όλα είναι παιχνίδι. Τον χορό που μου αρέσει πολύ να κάνω, τον θεωρώ και αυτόν παιχνίδι, και μάλιστα στεναχωριέμαι όταν στις τάξεις χορού ή σε βραδιές χορού, δεν υπάρχει παιχνιδιάρικη διάθεση, αλλά ένας αέρας σοβαροφάνειας και προσπαθούν όλοι να επιδείξουν το πόσο καλοί χορευτές είναι, και αν κάνουν ένα λάθος εκνευρίζονται, και δεν το διασκεδάσουν, κάνουν σαν να πηγαίνουν όλοι για επαγγελματίες χορευτές και ξεχνάνε πως ο χορός είναι τρόπος έκφρασης και παιχνίδι[...] (AZ)

[...]εμένα μ' αρέσει πολύ να παίζω, αλλά πως το αντιλαμβάνομαι, όχι απαραίτητα σαν κάτι οργανωμένο, εντάξει, θα παίξουμε το συγκεκριμένο παιχνίδι, δηλαδή, ας πούμε και την πλάκα που κάνω, σε κάποιο, ξέρω 'γω, το πείραγμα, όταν χρησιμοποιώ χιούμορ, τέλος πάντων, αυτά τα αντιλαμβάνομαι σαν παιχνίδι και ναι αυτό παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή μου, βαριέμαι τρομερά όταν δεν υπάρχει αυτό ή όταν δεν αντιλαμβάνεται ο άλλος το πείραγμα ή όταν θυμώνει[...]που μ' αρέσει και εμένα να μου κάνουν πλάκα, αυτό το παιχνίδι, ας πούμε, και στην...ξέρω 'γω στο διάλογο ή στις διαπροσωπικές σχέσεις[...] (BB)

[...]μ' αρέσει όμως να..., να γίνομαι παιδί, έτσι να...μ' αρέσει πολύ αυτό και γελάω έτσι όταν γίνομαι παιδί και κάνω πράγματα...ακόμη και με φίλες μου, ας πούμε, άμα βρεθώ, μπορεί να κάνουμε, ας πούμε έτσι, για την πλάκα να παίξουμε ένα..., με την (όνομα φίλης) κάνουμε έτσι χαζά και..., και παίζουμε, όχι ολοκληρωμένα, αλλά παίζουμε, λέμε διάφορα και παίζουμε[...] (BΔ)

[...] Το παιχνίδι αυτό καθεαυτό μου έχει αφήσει, ας πούμε, κάποιο..., γίνεται κάποιο παιχνίδι και με τον τρόπο που μιλάω, με τον τρόπο που συμπεριφέρομαι και με τους φίλους μου, με την οικογένειά μου κι αυτά, υπάρχει σε μικρές δόσεις, ότι έχει μείνει από το παιχνίδι, πώς να στο πω, περνάει, ας πούμε, στην καθημερινότητα, μπορεί να μην παίζω την ίδια μέρα παιχνίδι, ας πούμε, με τα όρια αυτά που βάζουμε αλλά υπάρχει κάτι παιχνιδιάρικο στην ατμόσφαιρα. [...]Η διάθεση ναι[...] (ΑΓ)

[...]πιο παιγνιώδη διάθεση, αν και, μωρέ, μέσα στο παιχνίδι γενικότερα, εγώ στο μυαλό μου, στο πως το βιώνω εγώ, είναι ότι α, αυτό βάζω τη μασκούλα μου και μπαίνω στη θαλασσίτσα και χαλαρώνω, παίζω, παίζω; Θα μου πεις είναι κοινωνική εκδήλωση το παιχνίδι, αλλά για εμένα είναι, είναι και αυτό, οι στιγμές της εκδρομούλας που είσαι στο αυτοκίνητο και θα πεις ένα τραγουδάκι και θα πειράξει ο ένας τον άλλον, και θα ανακαλύψεις ένα καινούργιο μέρος και καλύπτει μάλλον το κομμάτι του παιχνιδιού, αυτό[...] (AA)

8.7.1.1.2. Το παιχνίδι με τον εαυτό στην φαντασία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται ως παιχνίδι τον τρόπο που χρησιμοποιούν την φαντασία τους κάνοντας διάφορους συνειρμούς και πλάθοντας σενάρια. Όπως αναφέρουν:

[...] μ' αρέσει όταν είμαι πολύ, μα πάρα πολύ στεναχωρημένη και ιδιαίτερα όταν κοιμάμαι, να φαντάζομαι ρόλους, έτσι, μια άλλη ζωή [...] Το παιχνίδι, έτσι όπως το εννοούν οι άλλοι, δεν ξέρω που μπορώ να κατατάξω αλλά πιστεύω ότι όλο αυτό που κάνω τους συνειρμούς στο μυαλό μου κι αυτά, ίσως για εμένα να 'ναι ένα παιχνίδι, ένα παιχνίδι που με βοηθάει να πάω παρακάτω. Αλλά όταν με βάζεις σε αυτά τα συμβατικά, συμβατικά με την έννοια, ηλεκτρονικά με τίποτα, νιώθω ότι δεν θα τα καταφέρω καμιά φορά και ο μικρός μου αδερφός που σου λέω θα πάει τρίτη δημοτικού με κοροϊδεύει, μου λέει, μα καλά μου λέει έχεις πάει πτυχίο υπολογιστών και δεν ξέρεις να μου βάλεις να παίζω ένα παιχνίδι; [...] (AB)

[...]Μόνη μου δεν παίζω αλλά πάλι παίζω, γιατί κάθε φορά που ετοιμάζω ένα Θ.Π. είναι σαν να παίζω, σαν το παίζω εγώ, το παίζω εγώ με την φαντασία μου, με τις σκέψεις μου, με τις αισθήσεις τις δικές μου και όταν κάθομαι και προσπαθώ να βρω τρόπους για να μαγέψω, μαγεύομαι όπως είπα και πριν πρώτη εγώ και αυτό είναι ένα παιχνίδι που κάνω με τον εαυτό μου και μ' αρέσει πάρα πολύ. [...](ΓΑ)

8.7.1.1.3. Παιχνίδια που προκύπτουν αυθόρμητα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται ως παιχνίδια τις αυθόρμητες παιγνιώδεις πράξεις ή συζητήσεις που συνήθως προκύπτουν όταν βρίσκονται με άλλους, π.χ. μαξιλαιοπόλεμος, γαργαλητό, τραγούδια, χορός, λεκτικά παιχνίδια, πλάκες κ.ά. Όπως αναφέρουν:

[...] και με φίλες μου, ας πούμε, άμα βρεθώ, μπορεί να κάνουμε, ας πούμε έτσι, για την πλάκα να παίζουμε ένα..., με την (όνομα φίλης), κάνουμε έτσι χαζά και..., και παίζουμε, όχι ολοκληρωμένα, αλλά παίζουμε, λέμε διάφορα και παίζουμε[...](ΒΔ)

[...]αλλά θα προτιμήσω εκείνη την ώρα να κάτσουμε να πούμε μια μαλακία και να αρχίζουμε να παίζουμε[...](ΑΕ)

[...]για εμένα το παιχνίδι είναι κάτι που περιλαμβάνει και πολλά άλλα πράγματα, για παράδειγμα παιχνίδι θεωρώ ότι είναι μια βραδιά με τους φίλους μου που θα τραγουδήσουμε, θα χορέψουμε, θα γελάσουμε, με τα αστεία ή τα ανέκδοτα, με παιχνιδιάρικη διάθεση δηλαδή, ή ακόμα και το φλερτ, ή παιχνιδιάρικος τρόπος που θα συζητήσω κάτι και αυτά όλα είναι παιχνίδι[...](ΑΖ)

[...] προχθές ήμασταν στο αυτοκίνητο και προσπαθούσαμε να βρούμε λέξεις που να τελειώνουν σε διάφορες περίεργες καταλήξεις, ξέρεις παιχνιδάκια, έτσι της στιγμής που [...] Ναι, λεκτικά [...](ΑΑ)

[...]Μ' αρέσει να παίζω παιχνίδια που έχουνε να κάνουνε πάρα πολύ με τη σωματική επαφή[...],και τέτοια παιχνίδια, μαξιλαιοπόλεμο, επίσης τον αγαπάω πάρα πολύ, γενικώς μ' αρέσει αυτή η επαφή με το σώμα μ' αρέσει να παίζω παιχνίδια που τον πιάνεις τον άλλον, που τον στριμουχλάς, που τον γαργαλάς[...](ΒΓ)

8.7.1.1.3.1. Παιχνίδια με σωματική επαφή. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντιλαμβάνεται ως παιχνίδι κάτι το οποίο περιλαμβάνει σωματική επαφή, αλλά και παιγνιώδη διάθεση. Τέτοιου είδους παιχνίδια μπορεί να είναι το γαργαλητό ή ο μαξιλαιοπόλεμος και όπως αναφέρει:

[...]Μ' αρέσει να παίζω παιχνίδια που έχουνε να κάνουνε πάρα πολύ με τη σωματική επαφή[...],και τέτοια παιχνίδια, μαξιλαιοπόλεμο, επίσης τον αγαπάω πάρα πολύ, γενικώς μ' αρέσει αυτή η επαφή με το σώμα μ' αρέσει να παίζω παιχνίδια που τον πιάνεις τον άλλον, που τον στριμουχλάς, που τον γαργαλάς[...](ΒΓ)

8.7.1.1.4. Παιχνίδια με την φύση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται ως παιχνίδι το παιχνίδι στην ή με τη φύση και στη θάλασσα. Όπως αναφέρουν:

[...]Βέβαια και μ' αρέσει να παίζω και με την φύση[...](ΓΑ)

[...]πιο παιγνιώδη διάθεση, αν και, μωρέ, μέσα στο παιχνίδι γενικότερα, εγώ στο μυαλό μου, στο πως το βιώνω εγώ, είναι ότι α, αυτό βάζω τη μασκούλα μου και μπαίνω στη θαλασσίτσα και χαλαρώνω[...](ΑΑ)

8.7.1.2. Το παιχνίδι με στοιχεία δημιουργίας, έκφρασης και επικοινωνίας

Η κατηγορία αυτή παρουσιάζει τα παιχνίδια στα οποία υπάρχει έντονο το στοιχείο της δημιουργίας, της έκφρασης και της επικοινωνίας. Εκτός από την παντομίμα, η οποία επιλέχθηκε να τοποθετηθεί σε αυτή την κατηγορία γιατί συναντάται έντονα το στοιχείο της έκφρασης, τα υπόλοιπα παιχνίδια της κατηγορίας, δηλαδή, το θέατρο, ο χορός, η χορωδία ή η κατασκευή κούκλας δεν αποτελούν τυπικές μορφές παιχνιδιού, με μια συμβατική έννοια. Επιπλέον, το θεατρικό παιχνίδι, που έχει στοιχεία έκφρασης, δημιουργίας και επικοινωνίας, θεωρούμε, ότι δεν αποτελεί ένα ευρέως γνωστό και διαδεδομένο παιχνίδι ενηλίκων (είναι περισσότερο γνωστό στους κόλπους των εκπαιδευτικών προσχολικής και σχολικής ηλικίας καθώς και σε ανθρώπους του θεάτρου και στα παιδιά). Επομένως, τα παιχνίδια αυτά θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν και στην προηγούμενη κατηγορία, με μοναδική εξαίρεση την παντομίμα. Όμως, κατά την άποψή μας, θεωρήσαμε καταλληλότερη την κατηγοριοποίηση με βάση τα στοιχεία της έκφρασης, της επικοινωνίας και της δημιουργίας για να αποδοθούν σε μεγαλύτερο βαθμό οι λεπτές αποχρώσεις των αντιλήψεων των υποκειμένων για το παιχνίδι στις ζωές τους. Αναλυτικότερα, λοιπόν, οι κατηγορίες είναι οι εξής:

8.7.1.2.1. Θεατρικό Παιχνίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που περιλαμβάνουν στα παιχνίδια τους, το Θεατρικό Παιχνίδι (Θ.Π.), είτε πρόκειται για εμψυχωτές Θ.Π. είτε πρόκειται για συμμετέχοντα μέλη. Όπως αναφέρουν:

[...]Εμένα μ' αρέσουνε, μ' αρέσει πάρα πολύ το Θ.Π. μεν, αλλά μ' αρέσει να παίζω και άλλα παιχνίδια[...](ΒΓ)

[...]Εκτός από τα Θ.Π. που μου αρέσει πολύ να παίζω και όχι μόνο να είμαι εμψυχώτρια του Θ.Π. αλλά να έχω την τύχη να είμαι μέσα σε μια ομάδα και να λειτουργώ ως συμπαίκτης, που είναι το καλύτερό μου[...](ΓΑ)

[...]ή στο σχολείο με τα παιδιά, συμμετέχω, δεν είμαι απλώς εμψυχώτρια, συμμετέχω και εγώ και παίζω[...](ΒΔ)

[...]είχα στηριχθεί όλο τον χειμώνα στο Θ.Π. [...](ΑΒ)

[...] Παιχνίδια πέρα από το Θ.Π. τον τελευταίο καιρό δεν έχω παίξει [...](ΑΔ)

[...]Μ' αρέσουν τα παιχνίδια που έχουν να κάνουν με έκφραση, Θ.Π. [...](ΑΖ)

[...] Το χειμώνα είχα και το Θ.Π. [...](ΑΑ)

[...] Πέρα από το Θ.Π [...](ΑΓ)

8.7.1.2.2. Παιχνίδια έκφρασης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που περιλαμβάνουν στα παιχνίδια τους την παντομίμα και τα παρεμφερή παιχνίδια που έχουν στοιχεία σωματικής έκφρασης όπως οι μιμήσεις. Όπως αναφέρουν:

[...]Ας πούμε η παντομίμα παιχνίδια που έχουν να κάνουν με έκφραση[...](ΒΓ)

[...]μ' αρέσει, παντομίμες, τέτοια[...](ΒΑ)

[...]Μου αρέσουνε παιχνίδια νομίζω που έχουνε σχέση πιο πολύ με τον λόγο, με τη σωματική έκφραση, ξέρω 'γω, παντομίμες, τέτοια πράγματα[...](BB)

[...]μ' αρέσουν παιχνίδια τα οποία έχουν μέσα, πώς να στο πω, να εκφράζεσαι, δηλαδή, με ένα απλό παράδειγμα, να έχουν μιμήσεις, να έχουν τέτοια, δηλαδή, να μπαίνει μέσα και σώμα και έκφραση και όλα αυτά και κινήσεις και όλα αυτά[...](AE)

[...]παντομίμα[...](AZ)

[...]παντομίμες [...](AH)

[...]παντομίμα[...](AΘ)

8.7.1.2.3. Θέατρο. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντιλαμβάνεται ως παιχνίδι την συμμετοχή του στο θέατρο και μάλιστα ως παιχνίδι με άλλοθι, μιας και οι ενήλικες χρειάζονται ένα άλλοθι για να παίζουν. Όπως αναφέρει:

[...]ουσιαστικά για αυτό κάνω θέατρο, για να παίζω με άλλοθι, όχι εγώ, το απαιτεί το θέατρο, ξέρεις, να κάνω ότι μπουρδα μου 'ρθει αλλά με άλλοθι. [...] Ναι, ναι είναι παιχνίδι για εμένα. [...] Ναι, άλλου είδους παιχνίδι [...]. Εντάξει θα μπορούσε να είναι και κάτι άλλο έτσι; Όλο, όλη η ενασχόληση με την τέχνη είναι παιχνίδι για εμένα γιατί και μέσα από το παιχνίδι εκφράζεσαι και βγαίνεις προς τα έξω και αφού δεν μπορούμε ως ενήλικες να παίζουμε, κάνουμε τέτοια [...](BA)

8.7.1.2.4. Χορωδία. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντιλαμβάνεται ως παιχνίδι την συμμετοχή του στην ομάδα χορωδίας, παίζοντας με τη φωνή του και «πειράζοντας» διάφορα μουσικά κομμάτια. Αναφέρει σχετικά:

[...]Να ας πούμε τώρα πήγα σε μια ομάδα, για εμένα είναι παιχνίδι αυτό, στις φωνές του νότου που και, ας πούμε, κάνω κάτι, παίρνουμε ένα κομμάτι και προσπαθούμε να το πειράζουμε και αυτά, που μου άρεσε πάρα πολύ αυτό[...](AA)

8.7.1.2.5. Χορός. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντιλαμβάνεται την συμμετοχή του στον χορό ως παιχνίδι και μάλιστα στεναχωριέται όταν το είδος αυτό παιχνιδιού δεν γίνεται αντιληπτό από τους υπόλοιπους συγχορευτές ή δασκάλους. Όπως αναφέρει:

[...]Τον χορό που μου αρέσει πολύ να κάνω, τον θεωρώ και αυτόν παιχνίδι, και μάλιστα στεναχωριέμαι όταν στις τάξεις χορού ή σε βραδιές χορού, δεν υπάρχει παιχνιδιάρικη διάθεση, αλλά ένας αέρας σοβαροφάνειας και προσπαθούν όλοι να επιδείξουν το πόσο καλοί χορευτές είναι, και αν κάνουν ένα λάθος εκνευρίζονται, και δεν το διασκεδάσουν, κάνουν σαν να ηγαινούν όλοι για επαγγελματίες χορευτές και ξεχνάνε πως ο χορός είναι τρόπος έκφρασης και παιχνίδι[...] (AZ)

8.7.1.2.6. Κατασκευή κούκλας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντιλαμβάνεται ως παιχνίδι την συμμετοχή του σε σεμινάριο κατασκευής κούκλας, όπου θεωρεί ότι δεν έμαθε απλά νέες γνώσεις ή απόκτησε νέες δεξιότητες ως προς την κατασκευή της κούκλας, αλλά κυρίως έπαιξε. Αναφέρει σχετικά:

[...]δηλαδή, οι κούκλες, τα σεμινάρια που παρακολούθησα ας πούμε στην κούκλα, μπουνταλές πήγαινα και έκανα, έπαιζα, στην πραγματικότητα έπαιζα, δηλαδή, αυτό πήγα να κάνω, πήγα να βρω τρόπους να παίζω, ουσιαστικά, μια μορφής παιχνίδι ήταν και αυτό, απλά ήτανε ένα άλλο παιχνίδι. [...](BΓ)

8.7.1.3. Παιχνίδια με την συμβατική έννοια του όρου. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τα παιχνίδια με την συμβατική έννοια του όρου, τα οποία είναι ευρέως γνωστά ή αναγνωρίσιμα ως παιχνίδια και τα οποία είναι αυτά που παρουσιάζονται ευθύς αμέσως:

8.7.1.3.1. Ατομικά παιχνίδια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν ατομικά παιχνίδια, όπως είναι οι πασιέντζες, τα σταυρόλεξα, τα παιχνίδια στον υπολογιστή κ.ά.

[...] έχω αρχίσει και εγώ και κλείνομαι στο καλούπι του μεγάλου και παίζω τα ατομικά παιχνίδια[...]στο ίντερνετ παίζω στο κομπιούτερ που εκεί είναι και ατομικά [...](ΑΓ)

[...]ατομικά παιχνίδια, σταυρόλεξα, σουντόκου, πασιέντζες κ.α. [...](ΑΖ)

8.7.1.3.2. Ομαδικά παιχνίδια. Τα ομαδικά παιχνίδια περιλαμβάνουν τα παιχνίδια της παρέας, τα κινητικά παιχνίδια, τα επιτραπέζια παιχνίδια και τα παιχνίδια γνώσεων. Αναλυτικότερα:

8.7.1.3.2.1. Παιχνίδια της παρέας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν διάφορα ομαδικά παιχνίδια, τα οποία ονομάσαμε παιχνίδια της παρέας, γιατί είναι παιχνίδια που συνήθως παίζονται στα πλαίσια μιας παρέας, γύρω από ένα τραπέζι ή κύκλο, τα οποία είναι περισσότερο πνευματικά, λεκτικά και δεν εμπεριέχουν σε μεγάλο βαθμό το στοιχείο της κίνησης. Τα παιχνίδια αυτά είναι για παράδειγμα: «Μια νύχτα στο Παλέρμο», το παιχνίδι του αναπτήρα, ο κύκλος του τραγουδιού κ.ά.

[...] το άλλο που κάνουνε με τον αναπτήρα, δεν ξέρω αν έχεις παίξει, σε μια παρέα που δίνουν τον αναπτήρα και κάνουν ερωτήσεις, τέτοιου είδους παιχνίδια να, παίζουμε με την παρέα μου[...] το να λες μια λέξη και να βρίσκεις τραγούδια [...](ΑΔ)

[...]Μ' αρέσουν τα ομαδικά παιχνίδια [...](ΑΗ)

[...]παιχνίδια που είναι σε κύκλο[...] (ΓΑ)

[...]πνευματικά [...]που πρέπει να ανακαλύψεις πράγματα βρεις και αυτά[...] (ΒΑ)

[...]μια νύχτα στο Παλέρμο, θεϊκό είναι αυτό το παιχνίδι[...] αυτό παιχνίδι με τραγούδια, τι συνειρμοί μας έρχονται [...](ΑΑ)

8.7.1.3.2.2. Επιτραπέζια Παιχνίδια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν επιτραπέζια παιχνίδια μέσα στα πλαίσια της παρέας ή και σε κάποιες περιπτώσεις μιας δυάδας ατόμων, τα οποία όμως τα συμπεριλαμβάνουμε στα ομαδικά, π.χ. ταμπού, τάβλι, ζωγραφομαχίες, κ.ά. Αναφέρουν σχετικά:

[...]λιγότερο μ' αρέσουν τα παιχνίδια που έχουνε μυαλό, τεχνική, δεξιότητες έτσι μ' αρέσουν και αυτές αλλά μ' αρέσουν κυρίως τα παιχνίδια που έχουνε κίνηση[...] (ΒΓ)

[...]Τώρα πια παίζω μόνο επιτραπέζια[...] (ΒΑ)

[...]παιχνίδια που είναι επιτραπέζια[...] (ΓΑ)

[...]ζωγραφομαχίες, ή ταμπού[...](AA)

[...] τα επιτραπέζια [...](AG)

[...] μ' αρέσουνε, τα επιτραπέζια παιχνίδια, να παίζω με τους φίλους μου, εννοείται, με την παρέα μου [...](AD)

[...]επιτραπέζια, τάβλι[...](AZ)

[...] επιτραπέζια[...](AH)

[...] παιχνίδια επιτραπέζια [...](AΘ)

8.7.1.3.2.3. Κινητικά παιχνίδια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που περιλαμβάνουν στα παιχνίδια τους, τα κινητικά παιχνίδια, τα οποία σχετίζονται είτε με κάποιο σπορ, είτε με τα γνωστά παιχνίδια που προϋποθέτουν κίνηση όπως, το κρυφτό, το κυνηγητό, τα μπουγέλα κ.ά., τα οποία επίσης, συμπεριλαμβάνονται στα ομαδικά παιχνίδια. Όπως αναφέρουν:

[...]Μ' αρέσει να παίζω παιχνίδια που έχουνε να κάνουνε πάρα πολύ με τη σωματική επαφή, δηλαδή, μ' αρέσουνε πάρα πολύ να παλεύω, μ' αρέσει πάρα πολύ να παίζω παιχνίδια με το νερό, από μπουγέλωμα μέχρι νεροτσουλίθρες, μέχρι τέτοια πράγματα, μ' αρέσουν πολύ τα κινητικά παιχνίδια, παιχνίδια που έχουνε κίνηση που έχουν αυτό[...](BG)

[...]το καλοκαίρι παίζω ρακέτες και στη θάλασσα, μ' αρέσει όμως πάρα πολύ το κρυφτό[...].μου άρεσε πολύ το κυνηγητό, επίσης, τώρα δεν μπορώ να τρέξω, αν θεωρήσουμε το ποδήλατο παιχνίδι και αυτό μ' αρέσει, βόλεϊ[...](BA)

[...]παιχνίδια που είναι κινητικά[...](ΓΑ)

[...]αλλά θα προτιμούσα να παίζω παιχνίδια που έχουνε κάποια κίνηση μέσα ή σασπένς, κυνηγητό, κρυφτό και μήλα και αυτά. [...](AG)

[...] βόλεϊ [...](AZ)

[...] κινητικά, ψυχοκινητικά και για μεγάλους και για μικρούς, και με μεγάλους και με μικρούς [...](AΘ)

8.7.1.3.3. Ηλεκτρονικά παιχνίδια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια, παιχνίδια στον υπολογιστή ή στο ίντερνετ, μόνοι τους ή με παρέα. Όπως αναφέρουν:

[...]κόλλησα, έπρεπε να λύσουμε ένα μυστήριο, κόλλησα, ένα φόνο, ξέρεις, wi fit , κόλλησα, αυτή είναι πολύ ηλεκτρονικάκιας και wi fit, προσπαθούσα να φέρω σε σκορ σε ασκήσεις[...]. αυτό είναι μια σανίδα και παίρνεις διάφορες στάσεις γιόγκα, διάφορες, προσπαθείς να κάνεις χουλα-χουπ, και τέτοια και προσπαθείς να κάνεις σκοπ, ναι, αλλά δεν τα κάνω συχνά, αλλά μ' αρέσουν, μ' άρεσαν, μ' άρεσαν στο συγκεκριμένο πλαίσιο, αλλά περισσότερο ομαδικά παιχνιδάκια προτιμώ[...](AA)

[...]στο ίντερνετ παίζω στο κομπιούτερ που εκεί είναι και ατομικά και με άλλο αντίπαλο[...](AG)

[...] παιχνίδια στον υπολογιστή [...](AZ)

8.7.1.3.4. Παιχνίδια τα οποία αποφεύγονται

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τα παιχνίδια τα οποία για διάφορους λόγους αποφεύγονται και είναι τα επιτραπέζια παιχνίδια και τα παιχνίδια γνώσεων καθώς και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια

8.7.1.3.4.1. Επιτραπέζια Παιχνίδια-Παιχνίδια Γνώσεων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αποφεύγουν να παίζουν επιτραπέζια παιχνίδια γνώσεων ή παιχνίδια με πολλούς κανόνες γιατί αισθάνονται πως εκείνη τη στιγμή αξιολογούνται και αυτό δημιουργεί αισθήματα άγχους ή φόβου, αισθάνονται ότι εκείνη την ώρα «δίνουν διαγώνισμα» ή ότι θα «χαντακώσουν» την ομάδα τους. Αναφέρουν χαρακτηριστικά:

[...]Δεν μ' αρέσουν τα παιχνίδια με τους πολλούς κανόνες, και τα παιχνίδια τα οποία, αν το πάρεις τον όρο παιχνίδι κυριολεκτικά, ας πούμε, για να σε κάνω να καταλάβεις, δεν μπορώ τα παιχνίδια γνώσεων, ας πούμε, νιώθω ότι δίνω διαγώνισμα εκείνη την ώρα[...](ΑΕ)

[...]με το παιχνίδι γιατί έχει να κάνει με το ότι τα επιτραπέζια και αυτά με φοβίζουνε, νιώθω ότι δεν θα τα καταφέρω, πριν τα πιάσω, ναι. Σου λέω, νιώθω ότι έχω πολλά ελαττώματα, νιώθω ότι έχω πολλές φοβίες, δηλαδή, αυτά με τα παιχνίδια τα επιτραπέζια, φοβάμαι μη δεν τα καταφέρω, για αυτό και δεν πολύ παίζω παιχνίδια, έτσι ομαδικά και αυτά, δεν έχει τύχει [...].Μ' αρέσουν τα παιχνίδια αλλά τα φοβάμαι, φοβάμαι ότι ίσως να μην τα καταφέρω, ίσως να, ίσως να χαντακώσω την ομάδα μου, ίσως να χάσω πάρα πολύ και οι άλλοι, α, καλά δεν ξέρεις τίποτα [...](ΑΒ)

8.7.1.3.4.2. Ηλεκτρονικά παιχνίδια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αποφεύγουν να παίζουν παιχνίδια στον υπολογιστή είτε γιατί γενικά η σχέση τους με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές δεν είναι καλή, είτε γιατί, παρότι έχουν γνώσεις Η/Υ φοβούνται ότι δεν θα τα καταφέρουν. Όπως αναφέρουν:

[...]Όχι στον υπολογιστή, ωχ, στον υπολογιστή δεν μπορώ καθόλου, καθόλου, και δεν το επιλέγω κιόλας, τώρα μου έχει δώσει, η συνάδελφος μου κάτι cd να τα δω και το αναβάλω όλη την ώρα και έχει παιχνίδια μέσα, δεν μπορώ του υπολογιστή, τα παιχνίδια[...](ΑΘ)

[...]Αλλά όταν με βάζεις σε αυτά τα συμβατικά, συμβατικά με την έννοια, ηλεκτρονικά με τίποτα, νιώθω ότι δεν θα τα καταφέρω καμιά φορά και ο μικρός μου αδερφός που σου λέω θα πάει τρίτη δημοτικού με κοροϊδεύει, μου λέει, μα καλά μου λέει έχεις πάρει πτυχίο υπολογιστών και δεν ξέρεις να μου βάλεις να παίζω ένα παιχνίδι; Φοβάμαι ακόμα και αυτό να πιάσω, δηλαδή, να του βάλω ένα παιχνίδι στον υπολογιστή, ναι πόσο μάλλον να παίζω εγώ η ίδια, ναι σε τέτοιο σημείο[...](ΑΒ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον ορισμό και τα είδη παιχνιδιού παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 26 πιο κάτω:

Πίνακας 26: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τον ορισμό και τα είδη παιχνιδιού

Κατηγορίες σχετικά με τον ορισμό και τα είδη παιχνιδιού	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Το παιχνίδι με την μη συμβατική έννοια	30,77 % (4)	38,46 % (5)	69,23 % (9)
1.1. Το παιχνίδι ως παιγνιώδης διάθεση στις διαπροσωπικές σχέσεις	30,77 % (4)	30,77 % (4)	61,54 % (8)
1.2. Το παιχνίδι με τον εαυτό στην φαντασία	7,69 % (1)	7,69 % (1)	5,38 % (2)
1.3. Παιχνίδια που προκύπτουν αυθόρμητα	15,38 % (2)	23,08 % (3)	38,46 % (5)
1.3.1. Παιχνίδια με σωματική επαφή	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
1.4. Παιχνίδια με την φύση	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
2. Το παιχνίδι με στοιχεία δημιουργίας, έκφρασης και επικοινωνίας	38,46 % (5)	61,54 % (8)	100 % (13)
2.1. Θεατρικό Παιχνίδι	23,08 % (3)	38,46 % (5)	61,54 % (8)
2.2. Παιχνίδια έκφρασης	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
2.3. Θέατρο	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
2.4. Χορωδία	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
2.5. Χορός	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
2.6. Κατασκευή κούκλας	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
3. Παιχνίδια με την συμβατική έννοια του όρου	23,08 % (3)	46,15 % (6)	69,23 % (9)
3.1. Ατομικά παιχνίδια	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
3.2. Ομαδικά παιχνίδια	23,08 % (3)	46,15 % (6)	69,23 % (9)
3.2.1. Παιχνίδια της παρέας	15,38 % (2)	38,46 % (5)	53,85 % (7)
3.2.2. Επιτραπέζια Παιχνίδια	23,08 % (3)	46,15 % (6)	69,23 % (9)
3.2.3. Κινητικά παιχνίδια	23,08 % (3)	23,08 % (3)	46,15 % (6)
3.3. Ηλεκτρονικά παιχνίδια	0 % (0)	23,08 % (3)	23,08 % (3)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι και τα 13 υποκείμενα της έρευνάς μας (100%), παίζουν παιχνίδια αλλά και ορίζουν ως παιχνίδια εκείνα που έχουν στοιχεία δημιουργίας, έκφρασης και επικοινωνίας, όπως: α. Θ.Π. (61,54%), β. παιχνίδια έκφρασης (53,85%), γ. θέατρο (7,69%), δ. χορωδία (7,69%), ε. χορό (7,69%), στ. κατασκευή κούκλας (7,69%). Επίσης, παρατηρούμε ότι το 69,23% των υποκειμένων παίζει και ορίζει ως παιχνίδια με την συμβατική έννοια του όρου, τα ομαδικά παιχνίδια (69,23%), όπως τα επιτραπέζια (69,23%), τα παιχνίδια της παρέας (53,85%) και τα κινητικά παιχνίδια (46,15%) και τα ατομικά παιχνίδια (15,38%) και τέλος, το 69,23% των υποκειμένων, παίζει και ορίζει ως μη συμβατικά παιχνίδια: α. την παιγνιώδη διάθεση στις διαπροσωπικές σχέσεις (61,54 %), β. το παιχνίδι με τον εαυτό, στην φαντασία (15,38%), γ. παιχνίδια που προκύπτουν αυθόρμητα (38,46 %), δ. παιχνίδια με τη φύση (15,38%) και ε. παιχνίδια με την σωματική επαφή (7,69%).

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα παιχνίδια που αποφεύγονται παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 27 πιο κάτω:

Πίνακας 27: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τα παιχνίδια τα οποία αποφεύγονται

Κατηγορίες σχετικά με τα παιχνίδια τα οποία αποφεύγονται	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Επιτραπέζια Παιχνίδια και Παιχνίδια γνώσεων	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
2. Ηλεκτρονικά Παιχνίδια	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)

Από τον παραπάνω πίνακα αντιλαμβανόμαστε πως το 15,38% των υποκειμένων αποφεύγει να παίζει α. επιτραπέζια και παιχνίδια γνώσεων και β. ηλεκτρονικά παιχνίδια.

8.7.2. Ο ρόλος παιχνιδιού στην καθημερινή ζωή (K.Z.)

Το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει τον ρόλο που έχει το παιχνίδι στην καθημερινή μας ζωή όπως προέκυψε μέσα από τις απόψεις, τις εμπειρίες και τα βιώματα των υποκειμένων. Έτσι, σύμφωνα με τα υποκείμενα, το παιχνίδι στην καθημερινή ζωή, παίζει τον ρόλο του εργαλείου για τους εκπαιδευτικούς και αποτελεί μέσο επικοινωνίας και έκφρασης, το οποίο όμως συχνά οι ενήλικες ξεχνάνε. Επιπλέον, έχει ευεργετική δράση σε πολλές πτυχές της ζωής μας, αφού μέσα από το παιχνίδι διασκεδάζουμε και χαιρόμαστε, αισθανόμαστε ότι ξαναγινόμεστε παιδιά, εκτονωνόμαστε και αποκτούμε ανέμελη συμπεριφορά. Αναλυτικότερα:

8.7.2.1. Ο ρόλος του παιχνιδιού την K.Z. ως εκπαιδευτικό εργαλείο. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται ότι το παιχνίδι παίζει τον ρόλο του εργαλείου στην δουλειά του ως εκπαιδευτικού αφού μέσω αυτού προσεγγίζει τα παιδιά. Επομένως, η καθημερινή χρήση του παιχνιδιού είναι αναγκαία και θεωρείται απαραίτητη και πολύ σημαντική. Όπως αναφέρει:

[...]Στην καθημερινή μου ζωή είπαμε ότι είναι μέσα στο..., στη δουλειά μου, είναι ένας τρόπος, να προσεγγίζω τα πράγματα, παίζει σημαντικό ρόλο, καθημερινό γιατί είναι ένα εργαλείο για τη δουλειά μου, δεν είναι κάτι που θα πω ότι σήμερα δεν θα το κάνω, το κάνω αύριο, είναι ένα εργαλείο, πως [...]έχεις το στυλό, ας πούμε, και γράφεις, είναι ένα εργαλείο [...]Ναι, πάλι παίζω [...]Ναι, είναι ενεργό..., είναι σημαντικό, ναι. Καθημερινό, σχεδόν[...] (BΔ)

8.7.2.2. Ο ρόλος του παιχνιδιού στην K.Z. ως υποστηρικτικός. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως ο ρόλος του παιχνιδιού στη ζωή είναι υποστηρικτικός, με την έννοια ότι το παιχνίδι τους βοηθάει να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της ζωής και τους βοηθάει να «πάνε παρακάτω». Ορισμένα υποκείμενα αισθάνονται πως εάν λείπει το παιχνίδι από τη ζωή τους, «δεν θα μπορούν να ζήσουν», θα δυσκολεύονται και θα «ζορίζονται» στην καθημερινή τους ζωή, ή θα έχουν «ριγμένη ψυχολογία». Όπως αναφέρουν:

[...] Πάντα φροντίζω να έχω, ένα κομμάτι παιχνιδιού [...]πάντα φροντίζω να υπάρχει κάτι που μου δίνει χαρά, δηλαδή σε περιόδους που δεν υπάρχει τίποτα τέτοιο ζορίζομαι λιγάκι, το έχω πολύ ανάγκη [...] (AA)

[...]στη δουλειά μου για ένα μεγάλο διάστημα, ας πούμε, που είχα πάρα πολλά προβλήματα, όταν, όταν ζοριζόμουνα πάρα πολύ με τη διευθύντριά μου έπαιζα παιχνίδια, έκανα διάφορα, της έκανα διάφορα, της σκάρωνα πλάκες, της έκανα, ένας λόγος ήταν για να ξεπαγώσει αυτή και να χαλαρώσω εγώ, την περίοδο που έκανα Θ.Π.

τα έκανα αυτά[...]όσο καιρό ασχολείσαι με αυτό το πράγμα του βάζεις και πιο...δηλαδή επεκτείνεται και στη ζωή σου, σε ρουφάει αυτό το πράγμα, σε παίρνει μαζί του, είναι απίστευτη η δυναμική του[...]σου λέω, ένα χαρακτηριστικό είναι ότι τον καιρό που κάνω Θ.Π. λες και αυτό σε παρασέρνει, θέλω περισσότερο ή προκαλώ τους άλλους να παίζονε[...](ΒΓ)

[...]Αρκετά σημαντικό, ναι, ναι. Δεν θα μπορούσα να ζω χωρίς να υπάρχει λίγο από αυτό το πράγμα, όπως και να 'ναι το παιχνίδι στο μυαλό μου, δεν μπορώ να στο περιγράψω ακριβώς, αλλά [...]δεν θα μπορούσα χωρίς αυτό[...](ΑΕ)

[...]Πέρασα μια περίοδο περίπου δύο-τριών χρόνων όπου λόγω υποχρεώσεων και εργασίας δεν έπαιζα και δεν ήμουν ευχαριστημένη. Σιγά-σιγά όμως, τώρα, έχω αρχίσει να ξαναπαίνω στο παιχνίδι, και πιστεύω ότι το έχω καταφέρει ως έναν βαθμό[...]. Έχω καταλάβει την αξία του και τη προσφορά του στη ζωή μου και θέλω να καταφέρω, οτιδήποτε και να μου συμβαίνει στη ζωή, ακόμα και στα δύσκολα και στα πιεσμένα κομμάτια της, εγώ να βρίσκω τρόπους να παίζω και να τα συνδυάζω όλα[...](ΑΖ)

[...]Ναι απαραίτητο είναι, ναι γιατί αλλιώς δεν..., ούτε καλά θα ένιωθα, ούτε θα είχα διάθεση δημιουργική, δεν θα 'ήθελα να κάνω τίποτα και όσες φορές, ας πούμε, δεν έχω αυτήν την διάθεση είμαι πολύ ριγμένη ψυχολογικά[...](ΑΓ)

[...]Το παιχνίδι, έτσι όπως το εννοούν οι άλλοι, δεν ξέρω που μπορώ να κατατάξω αλλά πιστεύω ότι όλο αυτό που κάνω τους συνειρμούς στο μυαλό μου κι αυτά, ίσως για εμένα να 'ναι ένα παιχνίδι, ένα παιχνίδι που με βοηθάει να πάω παρακάτω[...](ΑΒ)

[...]Πολύ ουσιαστικό ρόλο, πάρα πολύ, είναι πολύ σημαντικό για εμένα, είναι ο τρόπος που έχω επιλέξει να, να αντέχω τις δυσκολίες της ζωής και να ισορροπώ και να ρίχνω κρυφές ματιές στις σκιές που κάνει το φως με τα φύλλα, στο παιχνίδι που κάνει ο αέρας με τα κλαδιά και όταν βλέπω αυτό το παιχνίδι νιώθω σαν να συμμετέχω και εγώ με κάποιον τρόπο και προσπαθώ να βρίσκω και ανθρώπους που έχουν έτσι αυτή την ματιά και να παίζουμε, έστω λίγο, ακόμη και όταν δεν μιλάμε για το παιχνίδι αλλά υπάρχει πίσω από τις φράσεις, πίσω από τις λέξεις και πίσω από τις κινήσεις μια, ένα κρυφό παιχνίδι[...](ΓΑ)

8.7.2.3. Ο ρόλος του παιχνιδιού στην Κ.Ζ. ως ευεργετικός. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως ο ρόλος του παιχνιδιού στη ζωή είναι ευεργετικός. Ο ευεργετικός ρόλος του παιχνιδιού στην καθημερινή ζωή έχει πολλές διαστάσεις κάποια από τα υποκείμενα πιστεύουν πως λειτουργεί θετικά στην ψυχολογική τους κατάσταση ή ότι αποτελεί μέσο διασκέδασης και χαράς, μέσο για να ξαναγινόμαστε πάλι παιδιά, επίσης, ότι αποτελεί μέσο εκτόνωσης ή μέσο ανέμελης συμπεριφοράς. Εξ αιτίας των διαφορετικών ευεργετικών επιδράσεων του παιχνιδιού στις ζωές των υποκειμένων δημιουργήσαμε τις παρακάτω υποκατηγορίες:

8.7.2.3.1. Το παιχνίδι ως θετική διάθεση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βρίσκουν ότι το παιχνίδι παίζει ευεργετικό ρόλο στη ζωή, γιατί τους προσφέρει θετική διάθεση, χαρά, ζωντάνια και διασκέδαση. Όπως αναφέρουν:

[...] Πάντα φροντίζω να έχω, ένα κομμάτι παιχνιδιού [...]πάντα φροντίζω να υπάρχει κάτι που μου δίνει χαρά [...] δηλαδή είναι, νομίζω ότι είναι αρκετά[...]διασκεδαστικό[...](ΑΑ)

[...]Ε, ναι αυτό μου δίνει πολύ ζωντάνια, ας πούμε και χαρά και ναι, εντάξει έχει και μια, πώς να το πω, νομίζω άτυπα, ας πούμε, παίζεις θέατρο κάθε στιγμή, οπότε είναι πολύ ωραίο αυτό. [...](ΒΒ)

[...]Και σαν παιδί, επειδή ήμουν ένα ευτυχισμένο παιδί, φυσικά και τώρα είμαι χαρούμενη που παίζω γιατί βγαίνει το παιδί μπροστά, που νιώθω που έχω μέσα μου, οπότε είναι αρκετά διασκεδαστικό. [...](ΒΔ)

[...]Δηλαδή εκείνη τη μέρα θυμάμαι με το παιχνίδι με τον αναπητήρα ειπώθηκαν πολλά πράγματα που πεθάναμε στο γέλιο και μπορεί να μην είχαν ειπωθεί υπό άλλους τρόπους, υπό άλλες συνθήκες, γιατί μέσα από το παιχνίδι, ξεχνιέσαι [...](ΑΔ)

[...]Επικοινωνείς με τον καλύτερο τρόπο το παιχνίδι, μου αρέσει αυτό το πράγμα και το να χάνω και το να κερδίζω, στα παιχνίδια [...] ναι, επικοινωνείς διασκεδάζοντας [...](ΑΘ)

[...]μέσα από το παιχνίδι ξεχνιέσαι, χαλαρώνεις, εκφράζεις τον πόνο σου, τη χαρά σου [...](ΒΓ)

[...]Ναι απαραίτητο είναι, ναι γιατί αλλιώς δεν..., ούτε καλά θα ένιωθα, ούτε θα είχα διάθεση δημιουργική, δεν θα 'ήθελα να κάνω τίποτα και όσες φορές, ας πούμε, δεν έχω αυτήν την διάθεση είμαι πολύ ριγμένη ψυχολογικά [...](ΑΓ)

8.7.2.3.2. Το παιχνίδι ως μέσο για να γινόμαστε ξανά παιδιά. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που βρίσκει ότι το παιχνίδι παίζει ευεργετικό ρόλο στη ζωή γιατί μέσω αυτού αισθάνεται ξανά σαν παιδί. Όπως αναφέρει:

[...]Ε, ναι και που δεν έπαιζα, από τότε, ας πούμε, που γνώρισα το θεατρικό παιχνίδι, και βέβαια είμαι ευχαριστημένη γιατί όλο αυτό το πράγμα που...ξαναβγήκε το παιδί στην επιφάνεια, που είχα. Και σαν παιδί, επειδή ήμουν ένα ευτυχισμένο παιδί, φυσικά και τώρα είμαι χαρούμενη που παίζω γιατί βγαίνει το παιδί μπροστά, που νιώθω που έχω μέσα μου, οπότε είναι αρκετά διασκεδαστικό. [...](ΒΔ)

8.7.2.3.3. Το παιχνίδι ως εκτόνωση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που βρίσκει ότι το παιχνίδι παίζει ευεργετικό ρόλο στη ζωή γιατί μέσω αυτού αισθάνεται ότι εκτονώνεται. Όπως αναφέρει:

[...]υπάρχει ένα μέρος παιχνιδιού στη ζωή μου που [...]είμαι ικανοποιημένη από το όσο είμαι γιατί βρίσκω ωραία πράγματα και το Θ.Π. δηλαδή είναι, νομίζω ότι είναι αρκετά εκτονωτικό [...]διασκεδαστικό [...](ΑΑ)

8.7.2.3.4. Το παιχνίδι ως ανέμελη συμπεριφορά. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βρίσκουν ότι το παιχνίδι παίζει ευεργετικό ρόλο στη ζωή, γιατί τους προσφέρει στιγμές ανέμελης συμπεριφοράς, στιγμές κατά τις οποίες ξεχνιούνται, εκφράζονται με ανέμελο τρόπο και παρουσιάζουν τον εαυτό τους στους άλλους χωρίς να πρέπει να «κρατάνε πράγματα για τον εαυτό τους», χωρίς, δηλαδή, να πρέπει να είναι προσεκτικοί με την συμπεριφορά τους. Όπως αναφέρουν:

[...]μέσα από το παιχνίδι ξεχνιέσαι, χαλαρώνεις, εκφράζεις τον πόνο σου, τη χαρά σου [...](ΒΓ)

[...]γιατί μέσα από το παιχνίδι, ξεχνιέσαι, βγάζεις συναισθήματα, εκφράζεσαι που αλλιώς μπορεί να λες όπα, κάτσε κάνεις μια συζήτηση πρέπει να κρατήσεις κάποια

πράγματα για τον εαυτό σου, ενώ στο παιχνίδι όταν βλέπεις ότι και ο άλλος δίνει πράγματα, ξεχνιέσαι και αρχίζεις και εσύ και δίνεις και παίρνεις[...](ΑΔ)

[...]με κάνει και νιώθω ανέμελη[...] με βάζει σε τέτοιες διαδικασίες και να παρουσιάζω και ταλέντα μου[...]παρουσιάζομαι, στους άλλους με το παιχνίδι, ή θα μου παρουσιάζονται εκείνοι και θα βλέπω τις αδυναμίες τους, τις, τα προτερήματά τους,[...]επικοινωνείς διασκεδάζοντας και ο άλλος δεν είναι τόσο..., πως θα κάτσεις να πεις μια σοβαρή κουβέντα, ας πούμε, που θα σου πει, τη μάσκα του θα σου δείξει και μπορεί και να μην στα πει όλα και μπορεί και να προσπαθεί να είναι λίγο έτσι άνετος και αυτά, στο παιχνίδι όλα φαίνονται, οτιδήποτε και να 'χεις[...]Πέφτουν οι μάσκες[...](ΑΘ)

8.7.2.4. Ο ρόλος του παιχνιδιού στην Κ.Ζ. ως επικοινωνιακός. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως ο ρόλος του παιχνιδιού στη ζωή είναι επικοινωνιακός, με την έννοια ότι βοηθάει τους ανθρώπους να επικοινωνούν με τους συμπαίχτες τους, να φανερώνουν και να παρουσιάζουν τους εαυτούς τους, δηλαδή, στους συμπαίχτες και μέσω αυτών των διαδικασιών να εκφράζονται. Παρόλα αυτά, όπως αναφέρουν δύο από τα τέσσερα υποκείμενα της κατηγορίας, συχνά τοποθετούμε σε δεύτερη μοίρα το παιχνίδι, είτε γιατί ως ενήλικες ξεχνάμε αυτόν τον σημαντικό ρόλο του παιχνιδιού, είτε γιατί ο χρόνος των ενηλίκων είναι περιορισμένος. Περιγράφουν σχετικά:

[...]με κάνει και νιώθω ανέμελη[...] με βάζει σε τέτοιες διαδικασίες και να παρουσιάζω και ταλέντα μου, άμα παίζω, ας πούμε, τον, την παντομίμα, ε, θα κάνω και κάτι θεατρικό και θα γελάσουνε οι άλλοι και θα..., δηλαδή, παρουσιάζομαι, στους άλλους με το παιχνίδι, ή θα μου παρουσιάζονται εκείνοι και θα βλέπω τις αδυναμίες τους, τις, τα προτερήματά τους, επικοινωνία παιδί μου, δηλαδή, δεν είναι..., ότι καλύτερο είναι αυτό. Επικοινωνείς με τον καλύτερο τρόπο το παιχνίδι[...]επικοινωνείς διασκεδάζοντας και ο άλλος δεν είναι τόσο..., πως θα κάτσεις να πεις μια σοβαρή κουβέντα, ας πούμε, που θα σου πει, τη μάσκα του θα σου δείξει και μπορεί και να μην στα πει όλα και μπορεί και να προσπαθεί να είναι λίγο έτσι άνετος και αυτά, στο παιχνίδι όλα φαίνονται, οτιδήποτε και να 'χεις[...]Πέφτουν οι μάσκες[...](ΑΘ)

[...]Δηλαδή, μ' αρέσει αυτός ο παιγνιώδης τρόπος συζήτησης είναι ωραίο το να συζητάς απλά αλλά και μέσα από ένα παιχνίδι, βγαίνει πιο όμορφα, θεωρώ. Δηλαδή εκείνη τη μέρα θυμάμαι με το παιχνίδι με τον αναπτήρα ειπώθηκαν πολλά πράγματα που πεθάναμε στο γέλιο και μπορεί να μην είχαν ειπωθεί υπό άλλους τρόπους, υπό άλλες συνθήκες, γιατί μέσα από το παιχνίδι, ξεχνιέσαι, βγάζεις συναισθήματα, εκφράζεσαι που αλλιώς μπορεί να λες όπα, κάτσε κάνεις μια συζήτηση πρέπει να κρατήσεις κάποια πράγματα για τον εαυτό σου, ενώ στο παιχνίδι όταν βλέπεις ότι και ο άλλος δίνει πράγματα, ξεχνιέσαι και αρχίζεις και εσύ και δίνεις και παίρνεις[...](ΑΔ)

[...]η ανάγκη η καθημερινή για παιγνιώδη διάθεση[...]στην πραγματικότητα, νομίζουμε ότι έχει χαθεί ενώ δεν έχει χαθεί, η ανάγκη μας για παιχνίδι, μπαίνει πάντα δεύτερη, δεν το θεωρούμε πάρα πολύ σπουδαίο, δηλαδή, πιο σπουδαίο είναι να κάτσουμε να συζητήσουμε αυτή τη στιγμή τι θα ψηφίσουμε στις εκλογές απ' το να παίξουμε ένα παιχνίδι, δεν το σπουδαιολογούμε σαν κάτι πάρα πολύ σημαντικό και το άλλο που έχουμε κάνει ως ενήλικες είναι ότι έχουμε ξεχάσει ότι μέσα από το παιχνίδι ξεχνιέσαι, χαλαρώνεις, εκφράζεις τον πόνο σου, τη χαρά σου[...]δηλαδή, έλα να παίξουμε να ξεχαστούμε, δεν το κάνουμε πια εύκολα, κάτσε να στο πω θα σου πει ο άλλος, έλα να στο πω καλύτερα[...](ΒΓ)

[...]Παίξει πολύ σημαντικό ρόλο, αισθάνομαι πολύ καλά όταν παίζω, αλλά δυστυχώς δεν παίζω όσο συχνά όσο θα ήθελα. Δεν έχω και πολύ χρόνο αυτή την περίοδο αλλά

και τα παιχνίδια που κάνω είναι περισσότερο ατομικά και λιγότερο ομαδικά, οπότε θα ήθελα να είχα λίγο περισσότερο το ομαδικό στη ζωή μου. Πάντως παίζει σημαντικό ρόλο, γιατί νομίζω ότι είναι τρόπος έκφρασης και επικοινωνίας[...] (AZ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον ρόλο του παιχνιδιού στην καθημερινή ζωή (Κ.Ζ.) παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 28 πιο κάτω:

Πίνακας 28: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τον ρόλο του παιχνιδιού στην καθημερινή ζωή (Κ.Ζ.)

Κατηγορίες σχετικά με τον ρόλο του παιχνιδιού στην καθημερινή ζωή (Κ.Ζ.)	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπνηλωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Ο ρόλος του παιχνιδιού την Κ.Ζ. ως εκπαιδευτικό εργαλείο	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
2. Ο ρόλος του παιχνιδιού στην Κ.Ζ. ως υποστηρικτικός	15,38 % (2)	38,46 % (5)	53,85 % (7)
3. Ο ρόλος του παιχνιδιού στην Κ.Ζ. ως ευεργετικός	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
3.1. Το παιχνίδι ως θετική διάθεση	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
3.2. Το παιχνίδι ως μέσο για να γινόμαστε ξανά παιδιά	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
3.3. Το παιχνίδι ως εκτόνωση	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
3.4. Το παιχνίδι ως ανέμελη συμπεριφορά	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
4. Ο ρόλος του παιχνιδιού στην Κ.Ζ. ως επικοινωνιακός	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)

Από τον παραπάνω πίνακα, παρατηρούμε ότι το 53,85% των υποκειμένων αντιλαμβάνονται τον ρόλο του παιχνιδιού: α. ως υποστηρικτικό, β. ως ευεργετικό, γ. ως πηγή θετικής διάθεσης. Το 30,77% των υποκειμένων αντιλαμβάνονται τον ρόλο του παιχνιδιού ως επικοινωνιακός, ενώ το 23,08%, ως κάτι που χαρίζει ανέμελη συμπεριφορά. Επίσης, το 7,69% των υποκειμένων αντιλαμβάνονται τον ρόλο του παιχνιδιού: α. ως εκπαιδευτικό εργαλείο, β. ως μέσο για να γινόμαστε πάλι παιδιά και γ. ως εκτόνωση.

8.7.3. Πλαίσια μέσα στα οποία πραγματοποιείται το παιχνίδι

Το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει τα πλαίσια μέσα στα οποία συνήθως παίζουν τα υποκείμενα. Έτσι, τα συνηθέστερα για τα υποκείμενα πλαίσια παιχνιδιού συναντώνται στο εργασιακό περιβάλλον, με ενήλικες και παιδιά, στο οικογενειακό περιβάλλον με ενήλικες και παιδιά, στο φιλικό περιβάλλον, με ενήλικες και παιδιά, στα πλαίσια ομάδων και στο σπίτι. Αναλυτικότερα:

8.7.3.1. Στο εργασιακό περιβάλλον. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν στο εργασιακό τους περιβάλλον. Στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν πέντε υποκείμενα, εκ των οποίων τρεις είναι νηπιαγωγοί και δύο είναι ψυχολόγοι και παίζουν με παιδιά και ενήλικες στα πλαίσια της θεραπευτικής διαδικασίας ή εκπαιδευτικής διαδικασίας. Όπως αναφέρουν:

[...] Παίζω, στη δουλειά παίζω πάρα πολύ, εξ αιτίας της δουλειάς, ναι παίζω [...] (BΓ)
 [...] Εκτός από τα Θ.Π. που μου αρέσει πολύ να παίζω και όχι μόνο να είμαι εμπνηλωτρια του Θ.Π [...] (ΓΑ)

[...] ή στο σχολείο με τα παιδιά, συμμετέχω, δεν είμαι απλώς εμπυχωτρία, συμμετέχω και εγώ και παίζω[...](BΔ)

[...] δουλεύω με παιδάκια όποτε ξέρεις είμαι λίγο το οργανών...παίζω μαζί τους, παίζω στη δουλειά μου [...](AA)

[...]μια ειδική κατηγορία το παιχνίδι με μικρούς, γιατί καταλαμβάνουν μια μεγάλη φάση της ζωής μου, είναι και η δουλειά μου, είναι και το παιδί μου, και τα δυο[...](AΘ)

8.7.3.2. Στο οικογενειακό περιβάλλον. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον, είτε με τα παιδιά τους, είτε με παιδιά συγγενών, είτε με τον σύζυγο, είτε με ενήλικες συγγενείς. Αναλυτικότερα:

8.7.3.2.1. Με τα παιδιά Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν με τα παιδιά τους:

[...] Παίζω με τα παιδιά μου προς το παρόν [...](BA)

[...] Ναι, παίζω με την (όνομα κόρης) παίζουμε οι δυο μας [...](AH)

[...]μια ειδική κατηγορία το παιχνίδι με μικρούς, γιατί καταλαμβάνουν μια μεγάλη φάση της ζωής μου, είναι και η δουλειά μου, είναι και το παιδί μου, και τα δυο[...](AΘ)

8.7.3.2.2. Με τον σύζυγο Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν με τον σύζυγό τους:

[...]Παίζω πάρα πολύ με τον (όνομα συζύγου) [...](BΓ)

[...] Τώρα έχουμε βρει με τον (όνομα συζύγου) το Ράμικατ, ας πούμε, που είναι παιχνίδι με αριθμούς [...](AΘ)

8.7.3.2.3. Με παιδιά συγγενών και συγγενείς Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν με παιδιά συγγενών ή συγγενείς:

[...]Παίζω πάρα πολύ με τα φιλιτσάκια μας, με τα ανιψάκια μας [...](BΓ)

[...]μ' αρέσει να παίζω[...].Όποτε μου βρίσκεται η ευκαιρία[...] στην ξαδέρφη μου [...].σ' αυτήν αρέσει πολύ [...](AΘ)

8.7.3.3. Στο φιλικό περιβάλλον Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν στο φιλικό τους περιβάλλον:

[...] σε τέτοια πλαίσια, ας πούμε, με παρέα, ξέρω 'γω, σε σπίτια φίλων, τέτοιους χώρους [...](BB)

[...] παίζω πάρα πολύ με τους φίλους μου [...](BΓ)

[...]ακόμη και με φίλες μου, ας πούμε, άμα βρεθώ, μπορεί να κάνουμε, ας πούμε έτσι, για την πλάκα να παίζουμε ένα..., με την (*όνομα φίλης*), κάνουμε έτσι χαζά και..., και παίζουμε, όχι ολοκληρωμένα, αλλά παίζουμε, λέμε διάφορα και παίζουμε[...](BΔ)

[...]γενικότερα το να λες μια λέξη και να βρίσκεις τραγούδια ή το άλλο που κάνουνε με τον αναπτήρα, δεν ξέρω αν έχεις παίξει, σε μια παρέα που δίνουν τον αναπτήρα και κάνουν ερωτήσεις, τέτοιου είδους παιχνίδια ναι, παίζουμε με την παρέα μου[...]
Συνήθως συναντιόμαστε, σε καφετέρια, άντε σε κανένα σπίτι, με πίστες, ξέρω 'γω, ταινία και τέτοια, με την παρέα μου, λοιπόν, ή σε κάποιο σπίτι, ή σε κάποια καφετέρια[...](AΔ)

[...]και με τις φίλες μου παίζω, όταν έρθει ευκαιρία και γίνει, γενικά, προσπαθώ, ρε παιδί μου, αυτό να βγει παντού, δηλαδή, όπου και να βρίσκομαι να βγει ένα κάτι, ένα ελαφρύ είδος παιχνιδιού, το πάω, το συνδυάζω με το γέλιο κάθε φορά που σου λέω, και τη χαρά[...](AΕ)

[...] μια βραδιά με τους φίλους μου που θα τραγουδήσουμε, θα χορέψουμε, θα γελάσουμε, με τα αστεία ή τα ανέκδοτα, με παιχνιδιάρικη διάθεση [...](AΖ)

[...] γίνεται κάποιο παιχνίδι και με τον τρόπο που μιλάω, με τον τρόπο που συμπεριφέρομαι και με τους φίλους μου [...](AΓ)

8.7.3.3.1. Με παιδιά του φιλικού περιβάλλοντος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν με τα παιδιά των φίλων τους:

[...] Παίζω πάρα πολύ με τα φιλιτσάκια μας[...]
παίζω πάρα πολύ με τα παιδιά των φίλων μου [...](BΓ)

[...] παίζω, δηλαδή, άμα δω παιδάκι θα πάω, θα ξεκινήσουμε, θα κάνουμε ό,τι μπορεί να φανταστείς, που μπορούμε να κάνουμε εκεί [...](AΕ)

8.7.3.4. Στα πλαίσια ομάδων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν στα πλαίσια ομάδων, όπως είναι οι ομάδες του θεατρικού παιχνιδιού, του θεάτρου, του χορού, της χορωδίας, της κατασκευής κούκλας. Αναλυτικότερα:

8.7.3.4.1. Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που παίζουν ή έπαιζαν τον χειμώνα σε οργανωμένο θεατρικό παιχνίδι. Όπως αναφέρουν:

[...] Ή οργανωμένα σε μια ομάδα (*εννοεί θεατρικού παιχνιδιού*)[...](BΔ)

[...] Εκτός από τα Θ.Π. που μου αρέσει πολύ να παίζω και όχι μόνο να είμαι εμψυχώτρια του Θ.Π. αλλά να έχω την τύχη να είμαι μέσα σε μια ομάδα και να λειτουργώ ως συμπαίχτης, που είναι το καλύτερό μου [...](ΓA)

[...]είχα στηριχθεί όλο τον χειμώνα στο Θ.Π. [...](AΒ)

[...] Παιχνίδια πέρα από το Θ.Π. τον τελευταίο καιρό δεν έχω παίξει [...](AΔ)

[...] Το χειμώνα είχα και το Θ.Π. [...](AΑ)

[...] Πέρα από το Θ.Π [...](AΓ)

8.7.3.4.2. Θεάτρου. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που παίζει σε ομάδα θεάτρου:

[...]ουσιαστικά για αυτό κάνω θέατρο, για να παίζω με άλλοθι, όχι εγώ, το απαιτεί το θέατρο, ξέρεις, να κάνω ότι μπουρδα μου 'ρθει αλλά με άλλοθι. [...] Ναι, ναι είναι παιχνίδι για εμένα. [...] Ναι, άλλου είδους παιχνίδι [...]. Εντάξει θα μπορούσε να είναι και κάτι άλλο έτσι; Όλο, όλη η ενασχόληση με την τέχνη είναι παιχνίδι για εμένα γιατί και μέσα από το παιχνίδι εκφράζεσαι και βγαίνεις προς τα έξω και αφού δεν μπορούμε ως ενήλικες να παίζουμε, κάνουμε τέτοια [...](BA)

8.7.3.4.3. Χορού. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που παίζει σε ομάδα χορού:

[...] Τον χορό που μου αρέσει πολύ να κάνω, τον θεωρώ και αυτόν παιχνίδι [...]. (AZ)

8.7.3.4.4. Χορωδίας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που παίζει σε ομάδα χορωδίας:

[...] Να ας πούμε τώρα πήγα σε μια ομάδα, για εμένα είναι παιχνίδι αυτό, στις φωνές του νότου που και, ας πούμε, κάνω κάτι, παίρνουμε ένα κομμάτι και προσπαθούμε να το πειράξουμε και αυτά, που μου άρεσε πάρα πολύ αυτό [...]. (AA)

8.7.3.4.5. Κατασκευής κούκλας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που έπαιξε σε ομάδα κατασκευής κούκλας με τη μορφή σεμιναρίου:

[...] δηλαδή, οι κούκλες, τα σεμινάρια που παρακολούθησα ας πούμε στην κούκλα, μπουνταλές πήγαινα και έκανα, έπαιζα, στην πραγματικότητα έπαιζα, δηλαδή, αυτό πήγα να κάνω, πήγα να βρω τρόπους να παίζω, ουσιαστικά, μια μορφής παιχνίδι ήταν και αυτό, απλά ήτανε ένα άλλο παιχνίδι. [...]. (BF)

8.7.3.5. Παιχνίδια στα πλαίσια της εστίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που παίζουν μόνα τους μέσα στο σπίτι τους:

[...] όταν είμαι μόνη μου στο σπίτι και βαριέμαι θα παίζω τα ατομικά παιχνίδια. Αυτά τα ατομικά παιχνίδια, πασιέντζες, σουντόκου και τέτοια μ' αρέσουν πολύ γιατί με χαλαρώνουν και αδειάζω και από τις σκέψεις που μου τριβελίζουν το μυαλό, είναι δηλαδή ένας τρόπος να μην σκέφτομαι [...]. (AZ)

[...] Τώρα παίζω [...] ατομικά ή και ξέχασα και στο ίντερνετ παίζω στο κομπιούτερ που εκεί είναι και ατομικά και με άλλο αντίπαλο, ας πούμε [...]. (AG)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα πλαίσια μέσα στα οποία πραγματοποιείται το παιχνίδι παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 29 πιο κάτω:

Πίνακας 29: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τα πλαίσια μέσα στα οποία πραγματοποιείται το παιχνίδι

Κατηγορίες σχετικά με τα πλαίσια μέσα στα οποία πραγματοποιείται το παιχνίδι	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπνηχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Στο εργασιακό περιβάλλον	23,08 % (3)	15,38 % (2)	38,46 % (5)
2. Στο οικογενειακό περιβάλλον:	15,38 % (2)	15,38 % (2)	30,77 % (4)
2.1. Με τα παιδιά	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
2.2. Με τον σύζυγο	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
2.3. Με παιδιά συγγενών και συγγενείς	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
3. Στο φιλικό περιβάλλον:	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
3.1. Με παιδιά του φιλικού περιβάλλοντος	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
4. Στα πλαίσια ομάδων:	30,77 % (4)	46,15 % (6)	76,92 % (10)
4.1. Θ.Π	15,38 % (2)	30,77 % (4)	46,15 % (6)
4.2. Θεάτρου	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
4.3. Χορού	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
4.4. Χορωδίας	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
4.5. Κατασκευής κούκλας	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
5. Παιχνίδια στα πλαίσια της εστίας	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 76,92% των υποκειμένων παίζει μέσα στα πλαίσια ομάδων, όπως είναι : α. η ομάδα του Θ.Π. (46,15%), β. η ομάδα θεάτρου (7,69%), γ. χορού (7,69%), δ. χορωδίας (7,69%) και ε. κατασκευής κούκλας (7,69%). Το 53,58% των υποκειμένων παίζει στα πλαίσια του φιλικού του περιβάλλοντος (και με παιδιά του φιλικού τους περιβάλλοντος το 15,38%). Το 38,46% των υποκειμένων παίζει στο εργασιακό του περιβάλλον και το 30,77% παίζει στο οικογενειακό του περιβάλλον (με τα παιδιά παίζει το 23,08% των υποκειμένων, με τον σύζυγο, το 15,38% και με τα παιδιά συγγενών και συγγενείς το 15,38%). Τέλος, το 15,38% των υποκειμένων παίζει παιχνίδια στα πλαίσια της εστίας.

8.7.4. Βαθμός ικανοποίησης αναγκών παιχνιδιού μέσα στα πλαίσια παιχνιδιού και επιθυμητές αλλαγές στις περιπτώσεις που κρίνονται αναγκαίες

Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάστηκαν τα πλαίσια μέσα στα οποία παίζουν τα υποκείμενα. Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρατηρήσουμε το βαθμό στον οποίο είναι ικανοποιημένα τα υποκείμενα από το παιχνίδι μέσα στα συγκεκριμένα πλαίσια και τις αλλαγές στις οποίες θα επιθυμούσαν να προβούν, σε σχέση με το παιχνίδι μέσα στα πλαίσια αυτά και τις ανάγκες τους.

8.7.4.1. Ικανοποιητικός βαθμός παιχνιδιού σε όλα τα πλαίσια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που είναι ικανοποιημένα από τον τρόπο που παίζουν και από τα πλαίσια μέσα στα οποία παίζουν. Όπως αναφέρουν:

[...] Ναι, ναι, χαίρομαι γιατί το νιώθω, ρε παιδί μου, και ειδικά τώρα και τον τελευταίο καιρό που σου λέω ότι έχω κάνει ένα πάουζ και όλα αυτά, υπάρχει σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό, και με βοήθανε και δόξα τον Θεό και οι φίλοι μου [...]. Όσο αφορά το παιχνίδι; Κοίτα μέχρι στιγμής, το κρατάω σε ένα πολύ καλό βαθμό το παιχνίδι, την έχω την βλακεία μέσα μου, την έχω μέσα μου, δεν μπορώ να πω, μ' αρέσει [...]. (ΑΕ)

[...] Ε, εντάξει, νομίζω πως..., όχι δεν θα ήθελα να αλλάξω. Καλό είναι αυτό.

-...Είσαι ευχαριστημένη;

-Ναι [...]. (ΒΔ)

8.7.4.2. Ικανοποιητικός βαθμός παιχνιδιού σε ορισμένα πλαίσια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι υπάρχει ικανοποιητικός βαθμός παιχνιδιού μέσα σε ορισμένα πλαίσια της ζωής του και επιθυμούν την ενίσχυση του παιχνιδιού και σε άλλα πλαίσια, όπως για παράδειγμα την ενίσχυση του παιχνιδιού στα πλαίσια του φιλικού περιβάλλοντος, την ενίσχυση του κινητικού παιχνιδιού, την ενίσχυση του παιχνιδιού στα πλαίσια του εαυτού, την ενίσχυση του παιχνιδιού στα φυσικά πλαίσια. Στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν εννέα από τα δεκατρία υποκείμενα. Αναλυτικά:

8.7.4.2.1. Ανάγκη για ενίσχυση του παιχνιδιού και σε άλλα πλαίσια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι παίζουν σε ικανοποιητικό βαθμό σε ορισμένα πλαίσια παιχνιδιού, αλλά θα επιθυμούσαν να έπαιζαν συχνότερα και σε άλλα πλαίσια. Τα πλαίσια αυτά είναι:

8.7.4.2.1.1. Ανάγκη για ενίσχυση του παιχνιδιού στο πλαίσιο του φιλικού περιβάλλοντος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι το παιχνίδι στα πλαίσια του φιλικού τους περιβάλλοντος, στις φιλίες ή στην παρέα, δεν πραγματοποιείται στον βαθμό που θα ήθελαν ή δεν πραγματοποιείται τόσο όσο παλαιότερα. Είτε γιατί τα ίδια τα υποκείμενα δεν έχουν τόση διάθεση για παιχνίδι όσο παλαιότερα, είτε γιατί οι φίλοι τους δεν παίζουν τόσο όσο θα ήθελαν, είτε γιατί δεν έχουν χρόνο, είτε γιατί λείπει ο αυθορμητισμός, είτε γιατί δεν είναι διαθέσιμοι κ.ά.. Όπως μας αναφέρουν:

[...] Επίσης, θα ήθελα να βρίσκω τρόπους που να παίζω και με τους άλλους και να μην παίζω μόνο, μόνη μου. Θα ήθελα να κάνω τους γύρω μου και τα αγαπημένα μου πρόσωπα να παίζουν και αυτοί πιο πολύ [...]. (ΑΖ)

[...] θα ήθελα να παίζω πολύ περισσότερο. Ένας άλλος λόγος που δεν είμαι ευχαριστημένη από την ζωή μου, θα ήθελα να παίζω περισσότερο. Εντάξει, ουσιαστικά για αυτό κάνω θέατρο, για να παίζω με άλλοθι, όχι εγώ, το απαιτεί το θέατρο, ξέρεις, να κάνω ότι μπουρδα μου 'ρθει αλλά με άλλοθι.[...]Θα ήθελα να βρω ανθρώπους που να είναι πιο διαθέσιμοι γιατί δεν μπορείς να παίζεις μόνος σου. Δυστυχώς, δεν βρίσκω, αν εξαιρέσεις την (όνομα φίλης) που είναι παιχνιδιάρικη και αυτή, και που δεν έχουμε χρόνο, γιατί εμένα οι ώρες μου είναι άλλες, εκείνης άλλες, δεν έχω βρει άλλον άνθρωπο να μπορούμε να παίζουμε. Αυτό. Να 'βρισκα ανθρώπους διαθέσιμους [...]. (ΒΑ)

[...] θα ήθελα περισσότερο, θα ήθελα περισσότερο και θα 'θελα και περισσότερο αυθορμητισμό και για να μην λέω ότι φταίνε οι άλλοι θα ήθελα να έχω τη διάθεση και το κουράγιο να τους παρασέρνω και τους άλλους γιατί αυτό που πιστεύω είναι το εξής, ότι αν ένας θέλει, ακολουθούνε και οι άλλοι, το πιστεύω αυτό, δεν φταίνε πάντα οι άλλοι, αφού εσύ το σκέφτηκες δικιά σου ανάγκη είναι διεκδικήσέ τηνε, θα 'θελα λίγο περισσότερο, όχι λίγο, θα 'θελα περισσότερο [...]. (ΒΓ)

[...] Είμαι ευχαριστημένη επειδή ακριβώς έχω επιλέξει και το Θ.Π. στη ζωή μου, δεν είμαι ευχαριστημένη από τους ανθρώπους, από τον τρόπο που παίζουν οι άνθρωποι γύρω μου, γιατί δεν παίζουν οι άνθρωποι συχνά πια και όταν θες να τους βάλεις στο παιχνίδι δεν είναι πάντα πρόθυμοι, δεν είναι πάντα διαθέσιμοι, δεν το θεωρούν και τόσο σημαντικό, αλλά εντάξει εγώ είμαι ευχαριστημένη, εγώ άμα θέλω να παίζω θα παίζω και όσοι πιστοί προσέλθετε [...]. (ΓΑ)

[...] Πάντα φροντίζω να έχω, ένα κομμάτι παιχνιδιού, δηλαδή, να τώρα έχω, έχω τις φωνές του νότου που αυτό, αυτοσχεδιάζουμε και αυτά, το χειμώνα υπήρχε το Θ.Π. που επίσης, πάντα φροντίζω να υπάρχει κάτι που μου δίνει χαρά, δηλαδή σε περιόδους που δεν υπάρχει τίποτα τέτοιο ζορίζομαι λιγάκι, το έχω πολύ ανάγκη. Μ' αρέσει, γενικά υπάρχει μια [...] δεν περιμένω, δηλαδή, ξέρω πια είναι η πραγματικότητα, δεν μπορεί να υπάρχει τόσο μεγάλη, τόσος μεγάλος χώρος για παιχνίδι, δύσκολο και έχω και μια δουλειά που θα παίζω και με τα παιδάκια, που θα πρέπει να το οργανώσω εγώ, για να έχω ιδέες, τέλος πάντων, υπάρχει έτσι, υπάρχει ένα μέρος παιχνιδιού στη ζωή μου που είναι ευχα., είμαι ικανοποιημένη από το όσο είμαι γιατί βρίσκω ωραία πράγματα και το Θ.Π. δηλαδή είναι, νομίζω ότι είναι αρκετά εκτονωτικό, αλλά και τώρα οι φωνές, είναι πάρα πολύ έτσι διασκεδαστικό, ναι, θα μπορούσα να παίζω λίγο περισσότερο με τις, μου λείπει, δηλαδή, μου λείπει το παιχνίδι με τους φίλους, αλλά μου λείπουν και αυτοί, δηλαδή ο χρόνος δεν είναι τόσος για να, και να έχεις την επαφή αυτή που θέλεις να έχεις και να παίζεις, κάτι θα θυσιάσεις, αυτήν την περίοδο θυσιάζω το παιχνίδι [...].(AA)

[...] τώρα που με έκανες και θυμήθηκα όλα αυτά με έπιασε μια νοσταλγία να θέλω δηλαδή να τους ξαναδώ, να παίζουμε και αυτά αν και, και εκείνοι από την μεριά τους είναι πιο σοβαροί, μέσα σε εισαγωγικά, έχουνε δηλαδή σοβαρέψει τα πράγματα και αυτό είναι ίσως ένας λόγος που, το Θ.Π. θα έπρεπε να μπει πιο πολύ στη ζωή μας, γιατί όσο μεγαλώνεις και αυξάνονται οι υποχρεώσεις και αναλαμβάνεις [...] ευθύνες, περιορίζεις, τον προσωπικό σου χρόνο, το παιχνίδι σου κι αυτά, και ίσως αυτό που κάνεις στον ελεύθερό σου χρόνο, από ότι έχω δει εγώ, από τριγύρω μου, είναι να προσπαθείς να καλωπίσεις τον εαυτό σου, άντε να συναντήσεις και τους φίλους σου ή τον σύντροφό σου, αυτά, όχι πάμε να παίζουμε, ή μέσα από αυτήν την συνάντηση να βγει πολύ παιχνίδι, δηλαδή, πέρσι το καλοκαίρι η χαρά μου ήταν να πηγαίνουμε στο play house, η χαρά μου ήτανε και περνούσαμε πραγματικά, είχαμε καταντήσει να μην πηγαίνουμε πουθενά αλλού, ή και αλλού να πηγαίναμε να καταλήγαμε πάντα στο play house να παίζουμε με τις ώρες επιτραπέζια παιχνίδια [...].(AD)

8.7.4.2.1.2. Ανάγκη για ενίσχυση του κινητικού παιχνιδιού. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που είναι ευχαριστημένα σε ορισμένα πλαίσια παιχνιδιού αλλά θα επιθυμούσαν να ενισχύσουν τα κινητικά τους παιχνίδια, τα οποία συνήθως είναι παιχνίδια που ασκούν το σώμα και συνήθως γίνονται εκτός σπιτιού. Όπως αναφέρουν:

[...] Τώρα παίζω και είμαι ευχαριστημένη αρκετά, αλλά θα ήθελα να παίζω παιχνίδια που είναι... περιλαμβάνουν πιο πολύ την κίνηση, γιατί βλέπω ότι και το σώμα μαζί με μένα μεγαλώνει και χάνει, ας πούμε την νεανικότητα που είχε, την ευλυγισία, αν θες και αυτά, αλλά παρατηρώ ότι ούτε οι συνομήλικοί μου, έχουνε χάσει και αυτοί την διάθεση και έχουνε μπει στο καλούπι του μεγάλου που μου λένε, ας πούμε, γιατί να το κάνουμε αυτό και εμείς τώρα μεγάλοι άνθρωποι είμαστε και δεν, ίσως, δεν επιτρέπεται για την ηλικία μας και αυτά, και μπορώ να πω ότι ανυπομονώ να ανοίξει το σχολείο να πάω να ανακατευτώ με παιδιά, να ασχοληθώ μαζί τους, για να παίζω και μαζί τους στα διαλείμματα, αν θες, ή και μες την τάξη [...]. (AG)

[...] Ναι, θα ήθελα να, να είμαι σε θέση να παίζω πιο πολύ παιχνίδια που έχουνε σχέση με το σώμα, ας πούμε κινητικά, που ασκούν το σώμα και ναι, ίσως και πιο πολύ και ομαδικά παιχνίδια, έτσι συλλογικά, αυτό θα ήθελα να είναι, να είναι πιο συχνό [...].(BB)

8.7.4.2.1.3. Ανάγκη για ενίσχυση του παιχνιδιού στα πλαίσια του εαυτού. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που θα επιθυμούσε να παίζει περισσότερο με τον εαυτό του και να κάνει όπως μας λέει, τα δικά του προσωπικά

παιχνίδια, να επικοινωνήσει, δηλαδή, καλύτερα με το μέσα του ή να παίζει με την μοναξιά του. Αναφέρει σχετικά:

[...] Να έχω περισσότερο χρόνο να παίζω, να παίζω και άλλο, να παίζω και πιο πολύ με τον εαυτό μου [...]. Εννοώ να έχω χρόνο περισσότερο για τον εαυτό μου και να κάνω τα δικά μου προσωπικά παιχνίδια. Να πάω μια βόλτα στη θάλασσα, να πλατσουρίσω με τα κύματα, να παίζω με τα βότσαλα, να χαζέψω τη φύση, να, να επικοινωνήσω καλύτερα με τον εαυτό μου, όχι μόνο μέσω του Θ.Π., αλλά να, να παίζω λίγο και με την μοναξιά μου [...]. (ΓΑ)

8.7.4.2.1.4. Ανάγκη για ενίσχυση του παιχνιδιού σε φυσικά πλαίσια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που επιθυμούν να παίζουν σε περισσότερο φυσικά πλαίσια, στη θάλασσα ή στην υπόλοιπη φύση:

[...] Ευελπιστώ τώρα [...] να παίζω πιο πολύ [...] Ένας τρόπος είναι να μην είμαι μες στο σπίτι [...] να πάω, ας πούμε, στη θάλασσα, να κάτσω στην άμμο να παίζω με την (όνομα κόρης) και τελείωσε το ζήτημα [...]. (ΑΗ)

[...] Εννοώ να έχω χρόνο περισσότερο για τον εαυτό μου και να κάνω τα δικά μου προσωπικά παιχνίδια. Να πάω μια βόλτα στη θάλασσα, να πλατσουρίσω με τα κύματα, να παίζω με τα βότσαλα, να χαζέψω τη φύση, να, να επικοινωνήσω καλύτερα με τον εαυτό μου [...]. (ΓΑ)

8.7.4.3. Ανάγκη για επίλυση ζητημάτων εαυτού σε ορισμένα πλαίσια παιχνιδιού. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που αισθάνονται ότι δεν έχουν ανάγκη από αλλαγή πλαισίου παιχνιδιού αλλά περισσότερο από αλλαγή σε ορισμένα ζητήματα του εαυτού και στον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους, όταν παίζει. Με άλλα λόγια αισθάνονται ότι δεν μπορούν να παίζουν με τον τρόπο που θα ήθελαν να παίζουν εξ αιτίας ορισμένων άλλων ζητημάτων με τον εαυτό, που σχετίζονται με την χαμηλή αυτοπεποίθηση, με το άγχος της αποτυχίας ή με την αίσθηση ότι αντί να απολαμβάνουν το παιχνίδι τους ανεξαρτήτου αποτελέσματος, εκείνοι προσπαθούν μέσα από αυτό να αποδείξουν την αξία τους. Αναφέρουν σχετικά:

[...] Λοιπόν, είναι δύσκολο τώρα αυτό με το παιχνίδι γιατί έχει να κάνει με το ότι τα επιτραπέζια και αυτά με φοβίζουνε, νιώθω ότι δεν θα τα καταφέρω, πριν τα πιάσω, ναι. Σου λέω, νιώθω ότι έχω πολλά ελαττώματα, νιώθω ότι έχω πολλές φοβίες, δηλαδή, αυτά με τα παιχνίδια τα επιτραπέζια, φοβάμαι μη δεν τα καταφέρω, για αυτό και δεν πολύ παίζω παιχνίδια, έτσι ομαδικά και αυτά, δεν έχει τύχει, γιατί γενικότερα οι παρέες μου ήταν με λίγα άτομα και αυτά και κάθε άλλο από παιχνίδι δεν θέλαμε να παίζουμε, οπότε, να σου πω την αλήθεια έχω πολύ καιρό να παίζω, φαντάσου, επιτραπέζιο παιχνίδι, είχα στηριχθεί όλο τον χειμώνα στο Θ.Π. [...]. Μ' αρέσουν τα παιχνίδια αλλά τα φοβάμαι, φοβάμαι ότι ίσως να μην τα καταφέρω, ίσως να, ίσως να χαντακώσω την ομάδα μου, ίσως να χάσω πάρα πολύ και οι άλλοι, α, καλά δεν ξέρεις τίποτα [...]. Καθόλου. Δεν έχω εμπιστοσύνη στον εαυτό μου και...πραγματικά και εγώ προσπαθώ να ανακαλύψω γιατί μου συμβαίνουν όλα αυτά, προσπαθώ να δω γιατί σκέφτομαι έτσι και πάνω από όλα γιατί είμαι τόσο ενοχική και έχω τόσους φόβους, αυτά βλέπω ότι με πηγαίνουνε πίσω, και άμα βλέπω ότι με πηγαίνουνε πίσω δεν ξέρω τι να κάνω για να το πάω μπροστά και άλλες φορές νιώθω ότι με το να διαβάζω τέτοια έτσι βιβλία, με βοηθάει αλλά άλλες πάλι λέω ότι και μόνο τα βιβλία και η θεωρία δεν μπορούν να σου δώσουν και πολλά, αλλά τι να σου πω, δεν ξέρω, δεν το έχω ανακαλύψει [...]. (ΑΒ)

[...] Ναι, θα ήθελα να μην σκέφτομαι ότι μπροστά στους άλλους αξίζω πολύ λιγότερο, αυτό θα ήθελα να αλλάξω στον εαυτό μου [...]. Να παίζω πιο..., χωρίς να κατηγορώ τον εαυτό μου και αν κάτι κάνω στραβά, να το παραβλέπω να πηγαίνω παρακάτω. Αυτό ή να μην το θεωρώ τόσο στραβό, ρε παιδί μου [...]. Καλά εγώ σου λέω την πιο

σκοτεινή μου σκέψη τώρα γιατί κυρίως όταν παίζω δεν έχω και τόσο πολύ άσχημες σκέψεις αλλά σε...τώρα μου ήρθε το Ράμικαπ, ας πούμε, που παίζαμε με τον (όνομα συζύγου) έχει σχέση και με ποιον το παίζεις, κάτι, γιατί άμα μου έρθει το Ράμικαπ, μου έρχεται αυτή η σκέψη, ότι έχασα να πάρει, έπρεπε να κερδίσω, αλλά είναι ο (όνομα συζύγου) ο αντίπαλος, όταν είμαστε πάλι στην ομάδα που παίζουμε, στους φίλους της ξαδέρφης μου, που παίζουμε παντομίμα και τέτοια, δεν έχω καμία κακή σκέψη, απεναντίας κιόλας νιώθω πάρα πολύ άνετα. Ναι, και το τι θα ήθελα να αλλάξω; Την ώρα που παίζω με τους ανθρώπους που θέλω να τους δείξω κάτι, γιατί να θέλω να τους δείξω κάτι, δεν χρειάζεται, αυτό θα ήθελα να αλλάξω, να μην θέλω να δείξω τίποτα σε κανέναν[...]. (ΑΘ)

8.7.4.4. Ικανοποιητικός βαθμός παιχνιδιού στο πλαίσιο των ομάδων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που πιστεύουν πως τα παιχνίδια τους στα πλαίσια των ομάδων, τα οποία προαναφέρθηκαν, υπάρχουν σε ικανοποιητικό βαθμό στις ζωές τους. Στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν τέσσερα από τα δεκατρία υποκείμενα. Τα παιχνίδια στα πλαίσια αυτά θεωρούνται από τα υποκείμενα οργανωμένα. Ποια όμως είναι η ανάγκη τους, πέρα από τα οργανωμένα αυτά παιχνίδια;

8.7.4.4.1. Ανάγκη για αυθόρμητο παιχνίδι εκτός οργανωμένων πλαισίων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που επιθυμούν να ενισχύσουν το αυθόρμητο παιχνίδι τους, με τα φιλικά τους πρόσωπα, εκτός οργανωμένων πλαισίων, όπως είναι οι ομάδες παιχνιδιού. Αισθάνονται όπως είδαμε ικανοποιημένα από το παιχνίδι τους στις ομάδες, αλλά θα ήθελαν αυτό να μεταφερθεί και σε άλλα πλαίσια της καθημερινής τους ζωής. Όπως αναφέρουν:

[...] θα ήθελα περισσότερο, θα ήθελα περισσότερο και θα ήθελα και περισσότερο αυθορμητισμό και για να μην λέω ότι φταίνε οι άλλοι θα ήθελα να έχω τη διάθεση και το κουράγιο να τους παρασέρνω και τους άλλους γιατί αυτό που πιστεύω είναι το εξής, ότι αν ένας θέλει, ακολουθούν και οι άλλοι, το πιστεύω αυτό, δεν φταίνε πάντα οι άλλοι, αφού εσύ το σκέφτηκες δικιά σου ανάγκη είναι διεκδικησέ την, θα ήθελα λίγο περισσότερο, όχι λίγο, θα ήθελα περισσότερο [...] το άλλο που έχουμε κάνει ως ενήλικες είναι ότι έχουμε ξεχάσει ότι μέσα από το παιχνίδι ξεχνιέσαι, χαλαρώνεις, εκφράζεις τον πόνο σου, τη χαρά σου, αυτά, δεν γίνονται πια στα αυθόρμητα ενήλικα παιχνίδια, στο οργανωμένο Θ.Π. μπορεί να συμβούνε αλλά στο αυθόρμητο παιχνίδι πια δεν συμβαίνουνε αυτά εύκολα, δηλαδή, έλα να παίζουμε να ξεχαστούμε, δεν το κάνουμε πια εύκολα, κάτσε να στο πω θα σου πει ο άλλος, έλα να στο πω καλύτερα. Και αν του πεις έλα να παίζουμε, θα σου πει εγώ ήρθα να σου πω τον πόνο μου τώρα και εσύ να μου πεις να παίζουμε. Τι συμβαίνει, έλα να παίζουμε, να του πεις, έλα να παίζουμε κάτι, δεν θα έρθει, έχει σπάσει αυτός ο σύνδεσμος πια και πρέπει να βρεις τρόπους να το..., αυτό πρέπει να βρεις τρόπους να το ξανά εντάξεις. Και νομίζω ότι αποφασίζοντάς το και συνειδητοποιώντας πόσο σημαντικό είναι [...]. (ΒΓ)

[...] θα ήθελα να παίζω πολύ περισσότερο. Ένας άλλος λόγος που δεν είμαι ευχαριστημένη από την ζωή μου, θα ήθελα να παίζω περισσότερο. Εντάξει, ουσιαστικά για αυτό κάνω θέατρο, για να παίζω με άλλοθι, όχι εγώ, το απαιτεί το θέατρο, ξέρεις, να κάνω ότι μπουρδα μου ήρθε αλλά με άλλοθι[...]. Θα ήθελα να βρω ανθρώπους που να είναι πιο διαθέσιμοι γιατί δεν μπορείς να παίζεις μόνος σου. Δυστυχώς, δεν βρίσκω, αν εξαιρέσεις την (όνομα φίλης) που είναι παιχνιδιάρικη και αυτή, και που δεν έχουμε χρόνο, γιατί εμένα οι ώρες μου είναι άλλες, εκείνης άλλες, δεν έχω βρει άλλον άνθρωπο να μπορούμε να παίζουμε. Αυτό. Να βρισκα ανθρώπους διαθέσιμους [...]. (ΒΑ)

[...] Είμαι ευχαριστημένη επειδή ακριβώς έχω επιλέξει και το Θ.Π. στη ζωή μου, δεν είμαι ευχαριστημένη από τους ανθρώπους, από τον τρόπο που παίζουν οι άνθρωποι

γύρω μου, γιατί δεν παίζουν οι άνθρωποι συχνά πια και όταν θες να τους βάλεις στο παιχνίδι δεν είναι πάντα πρόθυμοι, δεν είναι πάντα διαθέσιμοι, δεν το θεωρούν και τόσο σημαντικό, αλλά εντάξει εγώ είμαι ευχαριστημένη, εγώ άμα θέλω να παίζω θα παίζω και όσοι πιστοί προσέλθετε [...]. (ΓΑ)

[...] Πάντα φροντίζω να έχω, ένα κομμάτι παιχνιδιού, δηλαδή, να τώρα έχω, έχω τις φωνές του νότου που αυτό, αυτοσχεδιάζουμε και αυτά, το χειμώνα υπήρχε το Θ.Π. που επίσης, πάντα φροντίζω να υπάρχει κάτι που μου δίνει χαρά, δηλαδή σε περιόδους που δεν υπάρχει τίποτα τέτοιο ζορίζομαι λιγάκι, το έχω πολύ ανάγκη. Μ' αρέσει, γενικά υπάρχει μια [...] δεν περιμένω, δηλαδή, ξέρω πια είναι η πραγματικότητα, δεν μπορεί να υπάρχει τόσο μεγάλη, τόσος μεγάλος χώρος για παιχνίδι, δύσκολο και έχω και μια δουλειά που θα παίζω και με τα παιδάκια, που θα πρέπει να το οργανώσω εγώ, για να έχω ιδέες, τέλος πάντων, υπάρχει έτσι, υπάρχει ένα μέρος παιχνιδιού στη ζωή μου που είναι ευχα., είμαι ικανοποιημένη από το όσο είμαι γιατί βρίσκω ωραία πράγματα και το Θ.Π. δηλαδή είναι, νομίζω ότι είναι αρκετά εκτονωτικό, αλλά και τώρα οι φωνές, είναι πάρα πολύ έτσι διασκεδαστικό, ναι, θα μπορούσα να παίζω λίγο περισσότερο με τις, μου λείπει, δηλαδή, μου λείπει το παιχνίδι με τους φίλους, αλλά μου λείπουν και αυτοί, δηλαδή ο χρόνος δεν είναι τόσος για να, και να έχεις την επαφή αυτή που θέλεις να έχεις και να παίζεις, κάτι θα θυσιάσεις, αυτήν την περίοδο θυσιάζω το παιχνίδι [...]. (ΑΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον βαθμό ικανοποίησης αναγκών παιχνιδιού μέσα στα πλαίσια παιχνιδιού και επιθυμητές αλλαγές στις περιπτώσεις που κρίνονται αναγκαίες παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 30 πιο κάτω:

Πίνακας 30: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τον βαθμό ικανοποίησης αναγκών παιχνιδιού μέσα στα πλαίσια παιχνιδιού και επιθυμητές αλλαγές στις περιπτώσεις που κρίνονται αναγκαίες

Κατηγορίες σχετικά με τον βαθμό ικανοποίησης αναγκών παιχνιδιού και τις αλλαγές.	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμψυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Ικανοποιητικός βαθμός παιχνιδιού σε όλα τα πλαίσια	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
2 Ικανοποιητικός βαθμός παιχνιδιού σε ορισμένα πλαίσια	30,77 % (4)	38,46 % (5)	69,23 % (9)
2.1. Ανάγκη για ενίσχυση του παιχνιδιού στο πλαίσιο του φιλικού περιβάλλοντος	23,08 % (3)	23,08 % (3)	46,15 % (6)
2.2. Ανάγκη για ενίσχυση του κινητικού παιχνιδιού	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
2.3. Ανάγκη για ενίσχυση του παιχνιδιού στα πλαίσια του εαυτού	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
2.4. Ανάγκη για ενίσχυση του παιχνιδιού σε φυσικά πλαίσια	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
3. Ανάγκη για επίλυση ζητημάτων εαυτού σε ορισμένα πλαίσια παιχνιδιού	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
4. Ικανοποιητικός βαθμός παιχνιδιού στο πλαίσιο των ομάδων	23,08 % (3)	7,69 % (1)	30,77 % (4)
4.1. Ανάγκη για αυθόρμητο παιχνίδι εκτός οργανωμένων πλαισίων	23,08 % (3)	7,69 % (1)	30,77 % (4)

Όπως παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα το 69,23% των υποκειμένων αισθάνεται ότι παίζει σε ικανοποιητικό βαθμό σε ορισμένα μόνο πλαίσια, όπως για παράδειγμα στα πλαίσια ομάδων (30,77%), ενώ στο ίδιο ποσοστό παρατηρούμε ότι αναδύεται η ανάγκη για αυθόρμητο παιχνίδι εκτός οργανωμένων πλαισίων, όπως είναι οι ομάδες. Το 46,15% αναφέρει πως αισθάνεται την ανάγκη για ενίσχυση του παιχνιδιού στο πλαίσιο του φιλικού του περιβάλλοντος, το 15,38% αισθάνεται την ανάγκη για ενίσχυση του κινητικού παιχνιδιού και στο ίδιο ποσοστό αναφέρεται: α. η ανάγκη για ενίσχυση του παιχνιδιού στα πλαίσια του εαυτού, β. η ανάγκη για ενίσχυση του κινητικού παιχνιδιού καθώς και γ. η ανάγκη για επίλυση ζητημάτων του εαυτού σε ορισμένα πλαίσια παιχνιδιού. Τέλος, το 15,38% αισθάνεται ότι παίζει ικανοποιητικά σε όλα τα πλαίσια παιχνιδιού.

8.7.5. Βίωση του παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα θετικά και αρνητικά βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία των υποκειμένων, καθώς και οι παράγοντες που συντέλεσαν σε αυτά. Πιο συγκεκριμένα:

8.7.5.1. Θετικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι είχαν θετικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική τους ηλικία. Όπως παρατηρούμε:

[...]Το κομμάτι αυτό του παιχνιδιού, είναι άλλο[...]έπαιξα, έπαιξα, πάρα πολύ ως παιδί, εντάξει, έφευγα το πρωί από το σπίτι, γύρναγα το βράδυ, έτρωγα το ξύλο μου μαζεμένο και τέλος, και ξανά μανά την άλλη μέρα, ναι. [...]. (BA)

[...]μεγάλωσα με την αδερφή μου σε, που είμαστε [...]κοντά στην ηλικία όπως ξέρεις και παίζαμε πάρα πολύ μαζί. Ναι, είμαι ευχαριστημένη [...]. (BB)

[...]Ναι, είμαι (ευχαριστημένη)Είμαι γιατί είχα την τύχη και έπαιξα πάρα πολύ σαν παιδί[...]. (BG)

[...]Ναι, πάρα πολύ (ευχαριστημένη)[...]Γιατί έπαιξα..., παίζαμε ελεύθερα, παίζαμε στους δρόμους, παίζαμε, ανεβαίναμε στα δέντρα, στη γειτονιά, ήταν παιχνίδια που ήταν ομαδικά παιχνίδια, δεν ήταν παιχνίδια που τα έπαιξα μόνη μου και..., αυτό, γιατί ήταν ομαδικά παιχνίδια όλα[...]. (BD)

[...] Ναι, είμαι (ευχαριστημένη), γιατί, γιατί έζησα σε γειτονιά, είχα παρέες, είχα φίλους, γιατί έπαιξα όλων των ειδών τα παιχνίδια, τότε υπήρχαν και τα κοριτσίστικα και τα αγορίστικα, εγώ τα έπαιξα όλα και έπαιξα πολύ [...]. (ΓΑ)

[...] Εμένα γενικώς τα παιδικά μου χρόνια ήταν πολύ ευχάριστα, έπαιξα πολύ, δεν στερήθηκα το παιχνίδι [...]. (AG)

[...] όταν ήμουν στο παλιό μας σπίτι που είχε παιδιά και από άλλες πολυκατοικίες και κατεβαίνανε κάτω τα καλοκαίρια και παίζαμε στη μέση-μέση του δρόμου και πηγαίναμε στο πάρκο και παίζαμε με τις ώρες, θεωρώ ότι ίσως ήτανε από τα καλύτερα παιδικά μου χρόνια [...]. (AD)

[...] Ναι, έπαιξα πολύ σαν παιδί. Ναι είμαι ευχαριστημένη γιατί τα ευχαριστήθηκα [...]. (AE)

[...] Είμαι αρκετά ευχαριστημένη με τον τρόπο που έπαιζα σαν παιδί. [...]. (AZ)

[...] Σε σύγκριση με αυτό που βλέπω τώρα βέβαια και είμαι ευχαριστημένη. Ήμουν ελεύθερη, έπαιζα έξω, χωρίς κινδύνους, χωρίς σκέψη, χωρίς πρέπει, χωρίς..., ήμουν πολύ πιο ελεύθερη [...]. (AH)

8.7.5.1.1. Παράγοντες που συντέλεσαν στα θετικά βιώματα παιχνιδιού

Οι θετικές εμπειρίες παιχνιδιού προέρχονται κυρίως από τους εξής παράγοντες, από τη δυνατότητα των υποκειμένων να αφιερώνουν πολύ χρόνο στο παιχνίδι, από την δυνατότητα να παίζουν σε χώρους κατάλληλους για παιχνίδι, από την δυνατότητα που είχαν να παίζουν με συμπαίχτες, να έχουν δηλαδή, συντροφιά στο παιχνίδι τους και από την δυνατότητα που είχαν να παίζουν μαζί με τα μέλη της οικογένειάς τους. Αναλυτικότερα:

8.7.5.1.1.1. Δυνατότητα για αφιέρωση αρκετού χρόνου στο παιχνίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως ένας από τους παράγοντες που συντέλεσε στις θετικές και ευχάριστες εμπειρίες παιχνιδιού ήταν η δυνατότητα για αφιέρωση αρκετού χρόνου για παιχνίδι. Όπως αναφέρουν:

[...]Το κομμάτι αυτό του παιχνιδιού, είναι άλλο[...]έπαιξα, έπαιξα, πάρα πολύ ως παιδί, εντάξει, έφευγα το πρωί από το σπίτι, γύρναγα το βράδυ, έτρωγα το ζύλο μου μαζεμένο και τέλος, και ξανά μανά την άλλη μέρα, ναι. [...].(BA)

[...]πρέπει να έπαιζα αρκετά, εντάξει, βέβαια αρκετά, σκέψου ότι είμαι και ένα παιδί της πόλης, έτσι μεγαλωμένο σε μια πόλη, ας πούμε, στο κέντρο της Αθήνας, αλλά ευτυχώς οι δικοί μου είχανε...φεύγανε πολύ συχνά, εννοώ στην εξοχή και βόλτες και τέτοια οπότε μάλλον είχαμε την ευκαιρία να παίζουμε έξω, εντάξει και στο σπίτι, επίσης, μεγάλωσα με την αδερφή μου σε, που είμαστε [...] κοντά στην ηλικία όπως ξέρεις και παίζαμε πάρα πολύ μαζί. Ναι, είμαι ευχαριστημένη [...].(BB)

[...]Ναι, είμαι. (*ευχαριστημένη*) Είμαι γιατί είχα την τύχη και έπαιζα πάρα πολύ σαν παιδί[...]ήταν ασφαλές μέρος οπότε μας αφήνανε πολλές ώρες οι γονείς μας και έπαιζα πάρα πολύ, έπαιζα πάρα πολύ και πάρα πολλά παιχνίδια [...]. (BF)

[...]έπαιζα όλων των ειδών τα παιχνίδια, τότε υπήρχαν και τα κοριτσίστικα και τα αγορίστικα, εγώ τα έπαιζα όλα και έπαιζα πολύ, έπαιζα μέχρι αργά το βράδυ, έспаγα τα γονατά μου, τα μάτωσα, έπαιζα στις λάσπες, έπαιζα με τα νερά, ε, είμαι[...].(ΓΑ)

[...]έπαιζα πολύ, δεν στερήθηκα το παιχνίδι μικρή και μάλιστα μπορώ να πω ότι είχα περάσει λίγο τα όρια γιατί έκανα και πράγματα που θα μπορούσαν να θεωρηθούν παλιότερα αγορίστικα, π.χ. έχω ακούσει ότι παλαιότερα τα κορίτσια δεν επιτρέπονταν να σκαρφαλώνουν στο δέντρο, εγώ όχι μόνο σκαρφάλωνα αλλά κρεμόμωνα και ανάποδα και από τα πόδια και έπεφτα, σκοτωνόμωνα, συνέχεια τα πόδια μου ήταν γεμάτα, με γρατζουνιές και αίματα[...]οπότε έχω παίξει αρκετά στη ζωή μου και συνεχίζω να παίζω [...]. (AG)

[...] Ναι, έπαιζα πολύ σαν παιδί [...]ευχαριστήθηκα, πάρα πολύ τα πάντα, δηλαδή, όλα αυτά που κάνει ένα κοριτσάκι [...]. (AE)

8.7.5.1.1.2. Παιχνίδι σε χώρους με προσφερόμενες δυνατότητες για παιχνίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως ένας από τους παράγοντες που συντέλεσε στις θετικές και ευχάριστες εμπειρίες παιχνιδιού ήταν οι

χώροι στους οποίους έπαιζαν οι οποίοι προσφέρονταν για παιχνίδι, όπως για παράδειγμα, οι γειτονιές, το χωριό, τα παραθαλάσσια μέρη, οι δρόμοι, τα πάρκα. Αναφέρουν σχετικά:

[...]είχα την τύχη γιατί ήμουνα σε γειτονιά [...]ήταν ασφαλές μέρος οπότε μας αφήνανε πολλές ώρες οι γονείς μας [...] αυτό ήταν αλάνα...λοιπόν, όλα τα σπίτια που ήτανε τριγύρω είχαν παιδιά, όλα τα σπίτια, είχαν παιδιά και ήμουνα εκεί από 4-5 χρονών ήμουνα στην πλατεία και παίζαμε, εκεί παίζαμε, δηλαδή, παίζαμε μέχρι το βράδυ[...]. (BΓ)

[...]παίζαμε ελεύθερα, παίζαμε στους δρόμους, παίζαμε, ανεβαίναμε στα δέντρα, στη γειτονιά[...]. (BΔ)

[...] γιατί έζησα σε γειτονιά [...]. (ΓΑ)

[...] κάθε καλοκαίρι από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, καθόμουνα δύο, τρεις μήνες στο χωριό, και εκεί θυμάμαι την γιαγιά μου να με φωνάζει χωριογύρα, και έλα επιτέλους σπίτι, δηλαδή, και τα γόνάτά μου σπασμένα μια ζωή και μου 'χουν αφήσει πολύ καλές εντυπώσεις, όλα αυτά και αναμνήσεις, και το ευχαριστήθηκα, δεν, δεν ένιωσα, δηλαδή, ποτέ το παιδί της πόλης που βγαίνει στο μπαλκόνι το ένα επί ένα και κάθεται, γιατί σου λέω υπήρχε και αυτό το παράθυρο του χωριού που ήμουνα κάθε καλοκαίρι και Χριστούγεννα, Πάσχα, άρα δεν μπορώ να πω, ήμουνα. [...]. (ΑΕ)

[...] Θεωρώ τον εαυτό μου προνομιούχο, αφού μεγάλωσα σε ένα νησί, με πράσινο και παραλίες και ήμουν ελεύθερη να παίζω στη φύση, να παίζω με τα ζώα του παππού ή τις γάτες της αυλής μας, να πηγαίνω για εξερευνησεις, να κολυμπάω, να τρέχω, να χτυπάω, να παίζω κρυφτό, κυνηγητό, κ.ά. [...]. (ΑΖ)

[...]Ημουνα ελεύθερη, έπαιζα έξω, χωρίς κινδύνους, χωρίς σκέψη, χωρίς πρέπει, χωρίς..., ήμουνα πολύ πιο ελεύθερη σίγουρα, τώρα όμως εντάξει, δεν παίζουνε έτσι, για αυτό σου λέω ότι βλέποντας τώρα τα παιδιά πως παίζουνε..., και δεν ήμασταν κλεισμένοι σε ένα σπίτι μπροστά από μια τηλεόραση, βγαίναμε έξω στην φύση, στα χόματα, καινούργιες εμπειρίες, καινούργια γνωρίσματα που τώρα το παιδί για να τα κάνει αυτά πρέπει να πάει σε κατασκήνωση, ας πούμε, για να βιώσει, τέτοια..., ενώ εμείς τα είχαμε κάθε μέρα, στα πόδια μας, κάθε μέρα αυτά. [...]. (ΑΗ)

[...] θυμάμαι κάποια στιγμή, γειτονιά, να παίζουμε όλοι μαζί, τότε θυμάμαι ότι μ' άρεσε [...]. (ΑΑ)

8.7.5.1.1.3. Δυνατότητα για παιχνίδι με συμπαίχτες. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως ένας από τους παράγοντες που συντέλεσε στις θετικές και ευχάριστες εμπειρίες παιχνιδιού ήταν η δυνατότητα να έχουν συντροφικότητα στα παιχνίδια τους και να παίζουν με συμπαίχτες. Αναφέρουν σχετικά:

[...]είχα την τύχη και είχα πάρα πολλά παιδιά, στην ηλικία μου [...]είχα τα ξαδέρφια μου, δίπλα, οπότε, και μεγαλώσαμε σαν αδέρφια, οπότε διαρκώς είχα κόσμο και γενικώς επιτρεπόταν το παιχνίδι στην οικογένεια[...](BΓ)

[...] ήταν ομαδικά παιχνίδια, δεν ήταν παιχνίδια που τα έπαιζα μόνη μου και..., αυτό, γιατί ήταν ομαδικά παιχνίδια όλα [...](BΔ)

[...] είχα παρέες, είχα φίλους γιατί έπαιξα όλων των ειδών τα παιχνίδια [...](ΓΑ)

[...]όταν ήμουνα στο παλιό μας σπίτι που είχε παιδιά και από άλλες πολυκατοικίες[...]δηλαδή, θυμάμαι χαρακτηριστικά, είχαμε εμείς μια μικρή πισίνα, εγώ με την αδερφή μου, είχαν οι άλλοι μια βάρκα και κατεβαίναμε όλα τα παιδιά της πολυκατοικίας από εφτά χρονών ως δεκαεπτά, ξέρω 'γω και γεμίζαμε την πισίνα, νερό και παίρναμε φόρα και βουτούσαμε στη βάρκα και από τη βάρκα τσουλούσαμε στην πισίνα, και να γεμίζουμε τον κόσμο νερά, να παίζουμε μπουγέλα και τέτοια, αυτά ήταν ωραία[...] (ΑΔ)

[...] και με τον αδερφό μου και με τους φίλους μου, όλα τα παιχνίδια που κάναμε[...] (ΑΕ)

8.7.5.1.1.4. Δυνατότητα για παιχνίδι με τα μέλη της οικογένειας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως ένας από τους παράγοντες που συντέλεσε στις θετικές και ευχάριστες εμπειρίες παιχνιδιού ήταν η δυνατότητα για παιχνίδι μέσα στους κόλπους της οικογένειας, είτε με τα αδέρφια τους, είτε και με τους γονείς τους. Αναφέρουν σχετικά:

[...]μεγάλωσα με την αδερφή μου σε, που είμαστε [...] κοντά στην ηλικία όπως ξέρεις και παίζαμε πάρα πολύ μαζί. Ναι, είμαι ευχαριστημένη [...] (ΒΒ)

[...]και γενικώς επιτρεπόταν το παιχνίδι στην οικογένεια[...]σε ένα άλλο πράγμα που ήμουνα πάρα πολύ τυχερή είναι ότι έπαιζε πάρα πολύ και η μαμά μου, οπότε υπήρχαν, έπαιζα πάρα πολύ και με την μαμά μου[...] (ΒΓ)

[...] και με τον αδερφό μου και με τους φίλους μου, όλα τα παιχνίδια που κάναμε[...] (ΑΕ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις θετικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία και παράγοντες που συντέλεσαν στα θετικά βιώματα παιχνιδιού παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 31 πιο κάτω:

Πίνακας 31: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις θετικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία και παράγοντες που συντέλεσαν στα θετικά βιώματα παιχνιδιού

Κατηγορίες σχετικά με την παιδική ηλικία: θετικές εμπειρίες, βιώματα, παράγοντες	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Θετικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία	38,46 % (5)	38,46 % (5)	76,92 % (10)
1.2. Παράγοντες που συντέλεσαν στα θετικά βιώματα παιχνιδιού:			
1.2.1. Δυνατότητα για αφιέρωση αρκετού χρόνου στο παιχνίδι	30,77 % (4)	15,38 % (2)	46,15 % (6)
1.2.2. Παιχνίδι σε χώρους με προσφερόμενες δυνατότητες για παιχνίδι	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
1.2.3. Δυνατότητα για παιχνίδι με συμπαίχτες	23,08 % (3)	15,38 % (2)	38,46 % (5)
1.2.4. Δυνατότητα για παιχνίδι με τα μέλη της οικογένειας	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 76,92% των υποκειμένων είχε θετικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική του ηλικία κυρίως γιατί: α. έπαιζε σε χώρους με προσφερόμενες δυνατότητες για παιχνίδι, β. αφιέρωνε αρκετό χρόνο στο παιχνίδι, γ. υπήρχε δυνατότητα για παιχνίδι με άλλους και δ. υπήρχε η δυνατότητα για παιχνίδι με τα μέλη της οικογένειας.

8.7.5.2. Αρνητικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι είχαν και αρνητικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική τους ηλικία. Όπως παρατηρούμε:

[...] Δεν είμαι ευχαριστημένη, γιατί δεν ήμουν αποδεκτή από το σύνολο λόγω του σώματος. [...] Όχι δεν έπαιζα, όχι, δεν μ' άρεσε να παίζω και μόνη μου [...](AΘ)

[...]Θα μ' άρεσε να ήταν πιο πολύ και με κοπέλες γιατί όλη την ώρα το να παίζω και με αγόρια, ε, δεν σε βοηθάει τόσο να αναπτύξεις κάποια πράγματα που ίσως θα 'θελες και αυτό το βλέπω τώρα [...](AB)

8.7.5.2.1. Παράγοντες που προκάλεσαν τα αρνητικά βιώματα παιχνιδιού. Οι αρνητικές εμπειρίες προκλήθηκαν κυρίως από τους εξής παράγοντες: από την απόρριψη που είχαν από τους συμπαίχτες και από την έλλειψη συμπαιχτών του ίδιου φύλου.

8.7.5.2.1.1. Απόρριψη από συμπαίχτες. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται πως τα αρνητικά του βιώματα από το παιχνίδι προήλθαν από την απόρριψή του από τους συμπαίχτες του. Όπως αναφέρει:

[...]τότε προσπαθούσα να έχω επικοινωνία, αλλά είχα πολύ αρνητισμό, αυτό που σου είχα πει, στο νηπιαγωγείο, ας πούμε, έβαζα τα παιδιά, και τους έκανα μάθημα, έβρισκα, δηλαδή, τρόπους που να ενδιαφέρουν τα άλλα παιδάκια, να τα ενδιαφέρει, έτσι ώστε να μη με κοροϊδεύουν, να βρίσκω κάτι να αναπληρώνω αυτό το, αυτό που δεν τους άρεσε...αυτό ήταν που με κατέστρεψε ρε παιδί μου, αυτό το πράγμα, το να προσπαθώ τόσο πολύ να κάνω πράγματα, ενώ δεν με αποδεχόντουσαν, αυτό με πίεσε πάρα πολύ στην ζωή μου, ναι. Και τελικά τα κατάφερα, αλλά ήταν φορές που ξανάπεφτα πάλι σε αυτήν την κατάσταση έτσι δεν μπορούσα να χαλαρώσω καθόλου, δηλαδή, έπρεπε διαρκώς να κάνω κάτι[...]Ναι για να με αποδεχτούνε, ναι, μπράβο, αυτό, να αποδείξω κάτι [...](AΘ)

8.7.5.2.1.2. Έλλειψη συμπαιχτών του ίδιου φύλου. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται πως τα αρνητικά του βιώματα από το παιχνίδι προήλθαν από την έλλειψη συμπαιχτών του ίδιου φύλου. Όπως αναφέρει:

[...]Θα μ' άρεσε να ήταν πιο πολύ και με κοπέλες γιατί όλη την ώρα το να παίζω και με αγόρια, ε, δεν σε βοηθάει τόσο να αναπτύξεις κάποια πράγματα που ίσως θα 'θελες και αυτό το βλέπω τώρα [...](AB)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις αρνητικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία και παράγοντες που συντέλεσαν στα αρνητικά βιώματα παιχνιδιού, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 32 πιο κάτω:

Πίνακας 32: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις αρνητικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία και παράγοντες που συντέλεσαν στα αρνητικά βιώματα παιχνιδιού

Κατηγορίες σχετικά με την παιδική ηλικία: αρνητικές εμπειρίες, βιώματα, παράγοντες	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυκνωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Αρνητικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
1.2. Παράγοντες που συντέλεσαν στα θετικά βιώματα παιχνιδιού:			
1.2.1. Απόρριψη από συμπαίχτες	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
1.2.2. Έλλειψη συμπαιχτών του ίδιου φύλου	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 15,38%, τα δύο, δηλαδή, από τα 13 υποκείμενα της έρευνάς μας, είχαν αρνητικές εμπειρίες και βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία γιατί: α. απορρίφθηκαν από τους συμπαίχτες και β. υπήρχε έλλειψη συμπαιχτών του ίδιου φύλου.

8.7.5.3. Η περίπτωση του υποκειμένου που δεν θυμάται. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που δεν θυμάται ένα μεγάλο μέρος του παιχνιδιού κατά την παιδική του ηλικία. Θυμάται ορισμένες θετικές και ορισμένες αρνητικές εμπειρίες αλλά δεν μπορεί να μας πει με σιγουριά αν ήταν ευχαριστημένο ή όχι από το παιχνίδι του. Όπως αναφέρει:

[...]Αμα σου πω δεν θυμάμαι πάρα πολλά, θυμάμαι κάποια στιγμή, γειτονιά, να παίζουμε όλοι μαζί, τότε θυμάμαι ότι μ' άρεσε, αλλά ήμουνα και λίγο, δεν ξέρω, λίγο μεγαλώνοντας, λίγο χαλαρώνοντας οι γειτονιά, ήμουνα λίγο μοναχικό παιδάκι, έπαιζα κυρίως στον κόσμο μου στη φαντασία μου, ξέρω 'γω, δεν θυμάμαι, οι παρέες των γονιών μας είχαν μεγαλύτερα παιδιά οπότε δεν παίζαμε με τον ίδιο τρόπο, αλλά δεν θυμάμαι, δεν έχω πολλές αναμνήσεις του πως έπαιζα σαν παιδάκι, θυμάμαι, μόνο, α, α, τι θυμήθηκα, στην αυτή της γιαγιάς, με το ξαδερφάκια μου, να παίρνουμε μαντήλια και μπαστούνες και τέτοια και να παίζουμε, αυτό μ' άρεσε, τι άλλο, να σκαφαλώνω στο δέντρο, δεν θυμάμαι όμως πολύ το παιχνίδι.

-...Οπότε δεν θυμάσαι αν ήσουνα ευχαριστημένη ή όχι;

-Όχι δεν θυμάμαι, νομίζω ότι ήμουνα, δεν θυμάμαι κάποια, ναι ίσως να ήθελα περισσότερο αλλά δεν μπορώ να σου πω. Δεν θυμάμαι.[...]

8.7.5.4. Είδη παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία.

Το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει τα παιχνίδια που θυμούνται τα υποκείμενα ότι έπαιζαν κατά την παιδική τους ηλικία. Τα παιχνίδια αυτά είναι παιχνίδια ρόλων, κινητικά παιχνίδια, παιχνίδια με αντικείμενα παιχνιδιού ή αυτοσχέδιες κατασκευές, αγορίστικα και κοριτσιίστικα παιχνίδια, παιχνίδια στη φύση και παραδοσιακά παιχνίδια. Αναλυτικότερα:

8.7.5.4.1. Παιχνίδια ρόλων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θυμούνται ότι έπαιζαν παιχνίδια ρόλων. Οι ρόλοι ποικίλλουν: νοικοκυρές, κομμώτριες, μητέρες, γιαγιάδες, δασκάλες, μαγείρισσες κ.ά.. Αναφέρουν σχετικά:

[...]έπαιξα και την κομμώτρια [...] είχαμε φτιάξει με χαρτόκουτες σπίτια και εκεί παίζαμε ρόλους, προφανώς, παίζαμε, δηλαδή, παιχνίδια ρόλων[...](BΓ)

[...] Νομίζω, ότι μου άρεσαν πιο πολύ τα παιχνίδια ρόλων τώρα που ανακαλώ σιγά-σιγά, εντάξει, τώρα να κάνουμε τη δασκάλα, τη μαμά [...](BB)

[...]ότι βρίσκαμε, μεταμορφωνόμασταν, παίρναμε, ντυνόμαστε με τα ρούχα, από τις μάνες μας, παίρναμε γόβες, παίρναμε, διάφορα, ας πούμε, κάναμε τις μαμάδες, τους παμπάδες, αλλά στο δρόμο, πώς να στο πω εκεί στη γειτονιά[...](BΔ)

[...]Έτσι, ρόλους, ο παππούς και η γιαγιά[...](AA)

[...]κάτι σπιτάκια που φτιάχναμε και παίζαμε τους πειρατές, τους κλέφτες και τους αστυνόμους[...].]θηλυκό παιχνίδι που μου 'ρχεται στο μυαλό, που έπαιξα ήτανε ότι μου άρεσε να βάζω τα ρούχα της μαμάς μου και τα παπούτσια και να παίζω [...](AB)

[...] παίζαμε και τις νοικοκυρές, με πέτρες, με παλιά πράγματα που βρίσκαμε [...](AH)

[...]Πάλι, ναι, αυτό που μου άρεσε πιο πολύ να παίζω ήτανε να κάνω οικογένεια, και μου άρεσε να κάνω και το σκυλάκι στην οικογένεια, θέλω να κάνω ένα ζώο [...] μπα εγώ η σκύλο θα έκανα ή γάτα, ένα από τα δύο, ένα από το κατοικίδιο, μ' άρεσε να κάνω και να το ταΐζουν και να 'ναι μόνο του, και να είναι ξέρεις παραμελημένο, αδέσποτο και να ζητάει βοήθεια, ένα τέτοιο, και μάλιστα θυμάμαι που το έπαιξα τόσο έντονα αυτό το παιχνίδι που έκλαιγα κιόλας, έκλαιγα σαν ζωάκι[...].]το άλλο που μου άρεσε ήταν να κάνω την δασκάλα που σου είπα πριν ή αυτόν που κυνηγάει, δηλαδή, παίζαμε μάγαιρα και λαχανικά, τα παιδάκια, δηλαδή, ήτανε λαχανικά, εγώ το είχα βρει πάλι αυτό το παιχνίδι, ήτανε λαχανικά, τα παιδιά και εγώ ήμουν ο μάγαιρας, έβαζα την σακούλα, μου έδινε η μαμά μου ένα μήλο να φάω στο σχολείο, και έβαζα τη σακούλα του μήλου, το πολυμπάκ, το έβαζα στην κεφαλή μου και έλεγα πως είμαι μάγαιρας.[...]Και τους έλεγα εσύ είσαι κολοκυθάκι, εσύ μελιτζάνα, ξέρω 'γω, ναι, θα σας κυνηγήσω, να σας πιάσω να σας κάνω φαγητό και τους έβαζα στην κατσαρόλα, ε, ορίζαμε έναν χώρο και μετά τους ανακάτενα, και τους έπαιξα και ξέρεις... ναι αυτοί ξεφεύγανε μετά, ξαναφεύγανε, τους ξανακυνηγούσα, τέτοια κατάσταση, αλλά δεν μπορούσα να κάνω το λαχανικό ποτέ, μόνο τον μάγαιρα μπορούσα να κάνω, γιατί ήμουν πολύ μεγάλη, πολύ ψηλή, πολύ χοντρή, πολύ παχουλή, και όλα τα άλλα παιδάκια ήτανε κούτσικα βέβαια, δηλαδή, μόνο λαχανικά θα μπορούσαν να κάνουν τα άλλα παιδάκια[...](AΘ)

[...]και έπαιρνα ρόλους το έπαιξα μεγάλη, που έκανα τη μαμά, τη γυναίκα που έχει τις δουλειές της, που έχει χίλια δυο[...](AE)

8.7.5.4.2. Κινητικά παιχνίδια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θυμούνται ότι έπαιζαν κινητικά παιχνίδια όπως κουτσό, κρυφτό, κυνηγητό, πετροπόλεμο, σκοινάκι, λάστιχο, παιχνίδια με μπάλες, μήλα, βόλει κ.ά.. Όπως αναφέρουν:

[...]έπαιξα [...] και λάστιχο [...] έπαιξα πάρα πολύ κουτσό, κρυφτό, κυνηγητό, πετροπόλεμο [...] σκοινάκι[...](BΓ)

[...]Δέντρα, τείχη, μπάλες, μήλα [...] σκοινάκι [...]ξυλίκι (BA)

[...] βόλει [...]Κινητικά, ναι, α, εντάξει, λάστιχο, τρελό παιχνίδι, απίστευτο, ξέρεις λάστιχο, σχοινάκι, ξέρεις σιγά-σιγά τα θυμάμαι τώρα, για αυτό δυσκολεύομαι, τι

έπαιξα; Ναι, πολύ, πολύ ωραίο, το λάστιχο, ειδικά μου άρεσε πάρα πολύ, τρελό, τρελά γούστα, κουτσό, τέτοια[...](BB)

[...]Που έχουμε μια βέργα και την πετάμε μακριά. Μια μεγάλη βέργα και μια μικρή και χτυπάμε το..., με το μεγάλο ξύλο το μικρό, να πάει, ξέρω 'γω όπου πάει και είναι σκορπισμένα τα παιδιά και προσπαθεί κάποιος να το πιάσει, το τσιλίκι αυτό, αλλά είναι λίγο δύσκολο γιατί μπορεί να σου 'ρθει στο κεφάλι[...]παίξαμε κρυφτό, εκείνο το κρυφτό τη νύχτα, ας πούμε, ήτανε το κάτι άλλο [...](BΔ)

[...]κρυφτό, κυνηγητό, κουτσό, στάκαμαν, εφτάπετρο, μήλα, πόλεμο[...](ΓΑ)

[...] στη γειτονιά με τη μπάλα, όχι ποδόσφαιρο δεν έπαιξα ποτέ εννοώ, ξέρεις, μήλα, βόλει [...](ΑΓ)

[...]μ' άρεσε το κυνηγητό[...]Η παιχνίδια με την μπάλα όπως ψείρες, μήλα, μετά λιγότερο βόλει, δηλαδή, που είχανε πολύ κίνηση, τρέξιμο, κυνηγητό, τέτοια ή άλλο παιχνίδι που θυμάμαι μικρή, ήτανε κουτσό και με το λάστιχο, τσαφ-τσουφ, [...]δηλαδή, σε κάθε διάλειμμα, παίξαμε και ανταγωνιστικά, ποιος θα φτάσει πιο ψηλά, ήτανε ωραία. [...](ΑΔ)

[...]να τρέχω, να χτυπάω[...]Επαιξα κρυφτό, κυνηγητό, αλάτι ψιλό-αλάτι χοντρό, παιχνίδια με μπάλες[...]λάστιχο [...](ΑΖ)

[...] Μήλα παίξαμε, κρυφτό παίξαμε, κυνηγητό παίξαμε [...](ΑΗ)

8.7.5.4.3. Παιχνίδια με αντικείμενα παιχνιδιού εμπορίου ή αυτοσχέδιες κατασκευές. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θυμούνται ότι έπαιζαν όχι μόνο με παιχνίδια του εμπορίου, π.χ. κούκλες, μπάρμπι, μωράκια, πλεϊ-μομπιλ, ή παιχνίδια αντικείμενα, όπως, αυτοκινητάκια, κουζινικά, τουβλάκια κ.ά., αλλά και με αυτοσχέδια παιχνίδια κατασκευές, όπως κατασκευές σπιτιών, καταφυγίων, κεφτεδάκια από λάσπη, κούκλες, κάστρα από χώμα κ.α. Όπως περιγράφουν:

[...]και τα κεφτεδάκια μου τα έφτιαξα με λάσπη [...]από το να φτιάξουμε με χαρτόκουτες σπίτια, αυτά ήταν από τα παιχνίδια που μας αρέσουνε, που νομίζω ότι αρέσουνε σε όλα τα παιδιά, δηλαδή, από τα πρώτα παιχνίδια που θυμάμαι είναι ότι δεν υπήρχε τραπέζι, χειμώνα τώρα, τραπέζι, κουζίνας ή τραπεζαρίας που να μην το κάνουμε καταφύγιο και να μην μαζέψουμε ένα κάρο πράγματα, μετά στην πορεία είχαμε φτιάξει με χαρτόκουτες σπίτια [...] έπαιξα και κούκλες όχι τόσο πολύ αλλά έπαιξα αρκετά [...] τουβλάκια[...](BΓ)

[...] κούκλες [...] παιχνίδια των παιδιών[...](BB)

[...]με τα χιόνια μπάλες [...] φτιάξαμε κούκλες [...](BΔ)

[...] κούκλες [...](ΓΑ)

[...] Λοιπόν, με αυτοκινητάκια, με σιδηρόδρομο, τι άλλο; Με ξίφους και κάτι τέτοια, τα αγαπημένα μου, κάτι σπιτάκια που φτιάχναμε και παίξαμε τους πειρατές, τους κλέφτες και τους αστυνόμους[...](ΑΒ)

[...]οι κούκλες, τα διάφορα κοριτσίστικα μες στο σπίτι[...](ΑΓ)

[...] Φτιάχναμε κάστρα από πηλό, ή υποτιθέμενα φαγητά από τα υλικά που βρήκαμε στην αυλή του σπιτιού μου [...]κουζινικά, κούκλες, πλέϊ-μομπίλ [...](AZ)

[...]κούνιες κάναμε αυτοσχέδιες [...](AH)

[...]ήμουνα με τα μωράκια μου με τις κούκλες μου[...]με τα κουζινικά μου[...] (AE)

8.7.5.4.4. Επιτραπέζια Παιχνίδια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θυμούνται ότι έπαιζαν επιτραπέζια παιχνίδια, όπως Μονόπολη, παιχνίδια στρατηγικής, κρινιάρη, σόλο, τάβλι κ.α.:

[...]μετά παίζαμε, μετά προφανώς είχαν αρχίσει λίγο να αλλάζουν τα πράγματα και παίζαμε Μονόπολη, παίζαμε τέτοια παιχνίδια, είχαν αρχίσει τα επιτραπέζια, δηλαδή μετά, δηλαδή έχω παίξει πάρα πολύ Μονόπολη, έχω παίξει παιχνίδια στρατηγικής και τέτοια [...](BG)

[...] θυμάμαι παίζαμε και με τον αδερφό μου αυτά τα μάντεψε ποιος, μ' άρεσε, γκρινιάριδες κι αυτά, σόλο ένα διάστημα είχα κολλήσει στο σόλο, τέτοια επιτραπέζια παίζαμε αρκετά [...](AA)

[...] επιτραπέζια, τάβλι [...](AZ)

8.7.5.4.5. Κοριτσίστικα και αγορίστικα παιχνίδια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θυμούνται ότι έπαιζαν τα λεγόμενα κοριτσίστικα παιχνίδια αλλά και τα λεγόμενα αγορίστικα παιχνίδια. Όπως αναφέρουν:

[...]έπαιζα και κοριτσίστικα παιχνίδια πολλά, που μου άρεσαν, δηλαδή έπαιζα και τις κούκλες μου, έπαιζα και την κομμώτρια, έπαιζα, και τα κεφτεδάκια μου τα έφτιαξα με λάσπη, τα 'κανα αυτά, έπαιζα όμως και άλλα παιχνίδια, έπαιζα και κουτσό και λάστιχο και όλα αυτά, αλλά έπαιζα και τα μούτρα μου έσπασα, και τουβλάκια έπαιζα και...ναι, και πετροπόλεμο έπαιζα [...](BG)

[...]δεν στερήθηκα το παιχνίδι μικρή και μάλιστα μπορώ να πω ότι είχα περάσει λίγο τα όρια γιατί έκανα και πράγματα που θα μπορούσαν να θεωρηθούν παλιότερα αγορίστικα, π.χ. έχω ακούσει ότι παλαιότερα τα κορίτσια δεν επιτρέπονταν να σκαρφάζουν στο δέντρο, εγώ όχι μόνο σκαρφάζωνα αλλά κρεμόμουνα και ανάποδα και από τα πόδια και έπεφτα, σκοτονόμουνα, συνέχεια τα πόδια μου ήταν γεμάτα, με γρατζουνιές και αίματα, σε κάποια, κάποια στιγμή στο νηπιαγωγείο από ότι μου 'χουνε πει είχα μάθει και έφτυνα, δεν ξέρω..., ναι είχα γίνει λίγο αλητάκι [...](AG)

[...]Ναι, είμαι, γιατί, γιατί έζησα σε γειτονιά, είχα παρέες, είχα φίλους, γιατί έπαιζα όλων των ειδών τα παιχνίδια, τότε υπήρχαν και τα κοριτσίστικα και τα αγορίστικα, εγώ τα έπαιζα όλα [...](GA)

[...] Έπαιζα πολύ με κούκλες αλλά και με τα «αγορίστικα» πλέϊ-μομπίλ του αδερφού μου [...](AZ)

8.7.5.4.6. Παιχνίδια στη φύση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θυμούνται ότι έπαιζαν στη φύση, στη θάλασσα και τις παραλίες, στην εξοχή, στα ποτάμια, στο χωριό. Όπως αναφέρουν:

[...]θάλασσα, πολύ το καλοκαίρι [...](BA)

[...]στην Κρήτη, πολλά παιχνίδια στη θάλασσα γιατί εντάξει το έχω συνδυάσει με καλοκαίρι κυρίως στην παιδική μου ηλικία όταν ερχόμασταν, παιχνίδια που έχουνε σχέση με τη θάλασσα, δεν ξέρω, τι παιχνίδια μπορεί να είναι αυτά, ξέρω 'γω, τα πάντα, ξέρω 'γω, μπάλα στη θάλασσα, με το να πετάμε νερά ο ένας στον άλλον, ξέρω 'γω, διάφορα παιχνίδια που κάνουν, ναι, αυτά τα θαλασσινά, ξέρω 'γω, τα αυτά με το νερό[...](BB)

[...] μεγάλωσα σε ένα νησί, με πράσινο και παραλίες και ήμουν ελεύθερη να παίζω στη φύση, να παίζω με τα ζώα του παππού ή τις γάτες της αυλής μας, να πηγαίνω για εξερευνησεις, να κολυμπάω [...]στη θάλασσα παιχνίδια με την άμμο, με το νερό, βουτιές [...]Από όλα τα παιχνίδια έπαιζα και ευτυχώς τα έπαιζα έξω, στην αυλή, στη φύση, δεν ήμουν κλεισμένη μέσα σε ένα διαμέρισμα. [...](AZ)

[...] παίζαμε και τις νοικοκυρές, με πέτρες, με παλιά πράγματα που βρίσκαμε ε, είχαμε και εκεί ένα ποταμάκι που πλατσουρίζαμε, αυτά [...](AH)

[...]όταν πήγαινα στο χωριό ήμουν πιο πολύ του έξω [...]είμαστε οι μικροί ερευνητές, είχαμε φτιάξει μια ομάδα, και φτιάχναμε σκηνές στην εξοχή με σεντόνια[...](AE)

8.7.5.4.7. Παραδοσιακά παιχνίδια. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που θυμάται τα παραδοσιακά παιχνίδια που έπαιζε όταν πήγαινε στο χωριό του. Αναφέρει σχετικά:

[...]Θυμάμαι στο χωριό της μαμάς μου παίζαμε και κάτι παραδοσιακά παιχνίδια, πολύ ωραία, τα οποία εντάξει τώρα δεν θυμάμαι να σου πω ακριβώς πως παιζόντουσαν αλλά ξέρω 'γω, έχω μια μνήμη, μια ανάμνηση, ας πούμε το Πάσχα, παίζαμε ένα παραδοσιακό παιχνίδι με αυγά που νομίζω ότι προσπαθούσες να χτυπήσεις το αυγό του άλλου, αλλά όχι έτσι, ας πούμε, κυλώντας το, τώρα σαν στόχος στο, σε ένα, κάτω ξέρω 'γω, στη γη, ξέρω 'γω, στα χόρτα, αυτό παιζόταν έξω, σε εξωτερικό χώρο και μάλλον έβαζες, όχι το αυγό του άλλου, τέλος πάντων, έβαζες ένα αυγό, σαν στόχο και προσπαθούσες να το χτυπήσεις, ξέρω 'γω, ο καθένας με ένα άλλο αυγό, ναι, κάτι τέτοιο σαν να θυμάμαι. [...](BB)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα είδη παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 33 πιο κάτω:

Πίνακας 33: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τα είδη παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία

Κατηγορίες σχετικά με τα είδη παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Παιχνίδια ρόλων	23,08 % (3)	38,46 % (5)	61,54 % (8)
2. Κινητικά παιχνίδια	38,46 % (5)	30,77 % (4)	69,23 % (9)
3. Παιχνίδια με αντικείμενα παιχνιδιού εμπορίου ή αυτοσχέδιες κατασκευές	30,77 % (4)	38,46 % (5)	69,23 % (9)
4. Επιτραπέζια Παιχνίδια	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
5. Κοριτσίστικα και αγορίστικα παιχνίδια	15,38 % (2)	15,38 % (2)	30,77 % (4)
6. Παιχνίδια στη φύση	15,38 % (2)	23,08 % (3)	38,46 % (5)
7. Παραδοσιακά παιχνίδια	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 69,23% των υποκειμένων έπαιξε κατά την παιδική ηλικία: α. κινητικά παιχνίδια και β. παιχνίδια με αντικείμενα εμπορίου ή αυτοσχέδιες κατασκευές. Το 61,54% των υποκειμένων έπαιξε παιχνίδια ρόλων, το 38,46% των υποκειμένων έπαιξε παιχνίδια στη φύση, το 30,77% των υποκειμένων έπαιξε και αγορίστικα και κοριτσίστικα παιχνίδια, το 23,08% έπαιξε επιτραπέζια και το 7,69% έπαιξε παραδοσιακά παιχνίδια.

8.7.6. Αντιλήψεις των υποκειμένων για το παιχνίδι στην καθημερινή ζωή του σύγχρονου ανθρώπου

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τις αντιλήψεις των υποκειμένων για το παιχνίδι στη καθημερινή ζωή του σύγχρονου ανθρώπου, οι οποίες προέκυψαν ύστερα από σχετικές ερωτήσεις του ερευνητικού μας σχεδιασμού. Η πρώτη κατηγορία του κεφαλαίου αφορά τις αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα στον τρόπο που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές και στον τρόπο που παίζουν σήμερα. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις αντιλήψεις των υποκειμένων σε σχέση με τους ενήλικες και την αναγκαιότητα του παιχνιδιού στη ζωή τους. Τέλος, η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τις αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με την ύπαρξη ενός μικρού παιδιού μέσα στους ενήλικες.

8.7.6.1. Συγκριτική θέαση του τρόπου που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές και στον τρόπο που παίζουν στη σύγχρονη εποχή

Η κατηγορία αυτή αφορά τις αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα στον τρόπο που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές και στον τρόπο που παίζουν σήμερα. Η πρώτη υποκατηγορία αφορά το παιχνίδι και τους τρόπους που παίζουν οι άνθρωποι στη σύγχρονη εποχή ενώ η δεύτερη αφορά το παιχνίδι και τους τρόπους που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές.

8.7.6.1.1. Σύγχρονη εποχή: Το παιχνίδι και τρόποι παιχνιδιού. Οι αντιλήψεις των υποκειμένων για το παιχνίδι και τους τρόπους παιχνιδιού στη σύγχρονη εποχή είναι οι ακόλουθες: Οι άνθρωποι παίζουν λιγότερο από ότι σε παλαιότερες εποχές, ενδιαφέρονται περισσότερο για τα υλικά αγαθά ενώ νοιάζονται περισσότερο για την εικόνα τους. Επίσης, οι νέοι άνθρωποι σήμερα, σταματάνε πολύ νωρίς να παίζουν, ενώ τα παιδιά περνάνε περισσότερο χρόνο στο σπίτι, παίζουν περισσότερο με ηλεκτρονικά παιχνίδια και βλέπουν περισσότερο τηλεόραση, έχουν λιγότερο χρόνο για παιχνίδι, όπως και οι ενήλικες. Επιπλέον, τα παιχνίδια σήμερα είναι περισσότερο οργανωμένα παρά ελεύθερα, δεν αντιμετωπίζονται από τους ανθρώπους ως ανάγκη, είναι περισσότερο ατομικά και εμπεριέχουν το στοιχείο της μοναχικότητας, είναι λιγότερο βιωματικά και οι χώροι των παιδικών παιχνιδιών είναι πλέον αποστειρωμένοι. Ακόμα και σήμερα όμως, υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στο παιχνίδι των ανθρώπων στα χωριά και στις πόλεις, ενώ η ανάγκη των ανθρώπων για παιχνίδι παραμένει. Αναλυτικότερα:

8.7.6.1.1.1. Οι άνθρωποι παίζουν λίγο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι άνθρωποι στη σύγχρονη εποχή παίζουν λίγο ή τουλάχιστον λιγότερο από ότι έπαιζαν οι άνθρωποι παλαιότερα. Αναφέρουν σχετικά:

[...]και οι μεγάλοι, επίσης, δεν παίζουνε[...] (ΒΔ)

[...]οι άνθρωποι [...]μάλλον παίζουν λιγότερο[...] (ΓΑ)

[...]οι άνθρωποι σήμερα δεν παίζουν ούτε τόσο συχνά όσο έπαιζαν οι άνθρωποι παλιότερα[...] (ΑΖ)

[...]παίξαμε πολύ περισσότερο[...] Από ότι γενικώς γίνεται σήμερα στους ενήλικες[...] αλλά δεν ξέρω, δεν ξέρω πόσο εύκολο είναι σήμερα, να παίζουν τα παιδιά ή οι μεγάλοι, δηλαδή, πέρα από τη φοιτητική ζωή που παίζεις και που θα μαζευτείς και θα κάνεις, παιχνιδάκια και επιτραπέζια και..., μου κάνει λίγο, μπαίνει σε δεύτερη μοίρα όλο αυτό[...] (ΑΑ)

[...]τώρα τα παιχνίδια σταματάνε, καταρχήν, από μια ηλικία και μετά δεν παίζουν οι άνθρωποι[...] (ΒΓ)

[...]Ναι, ούτε οι ενήλικες παίζουνε πια[...] (ΒΑ)

8.7.6.1.1.2. Οι άνθρωποι ενδιαφέρονται αρκετά για τα υλικά αγαθά. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως στη σύγχρονη εποχή οι άνθρωποι έχουν πολλές απαιτήσεις και ενδιαφέρονται αρκετά για τα υλικά αγαθά. Το ενδιαφέρον αυτό για τα υλικά αγαθά έχει πολλές διαστάσεις: πρώτον το κυνήγι των υλικών αγαθών καταλαμβάνει πολύ χρόνο από τη ζωή τους και έτσι παίζουν λιγότερο συχνά, δεύτερον, χρειάζονται πολλά υλικά αγαθά για να παίζουν και η καταναλωτική τάση αυτή μεταφέρεται και στα παιδιά τους και τρίτον ακόμα και τα παιχνίδια της σύγχρονης εποχής, κυρίως τα ηλεκτρονικά και τα τυχερά παιχνίδια, σχετίζονται με την απόκτηση των υλικών αγαθών. Όπως φαίνεται και παρακάτω:

[...]Τώρα όλα έχουν γίνει όλο και πιο πολύπλοκα, ο χρόνος δεν υπάρχει είναι πολύ λίγος, οι άνθρωποι περισσότερο κουρασμένοι και πιο πολύ απαιτητικοί και μάλλον παίζουν λιγότερο[...] (ΓΑ)

[...]Από αντικείμενα μέχρι ανθρώπους, έχουμε φτάσει στο άλλο άκρο, σε όλα από τα συναισθήματα από τα αντικείμενα από τις δουλειές, δηλαδή πραγματικά, παλιά ο άνθρωπος μπορεί να 'τανε ευτυχισμένος στο να έβγαζε το ψωμί του και να είχε να περάσει το μήνα, τώρα δεν τον νοιάζει αυτό, τον νοιάζει να βγάλω περισσότερα από τον γείτονα, να πάρω και το αυτοκίνητο που είδα και στην τηλεόραση και κάθε μέρα βάζει και άλλα και άλλα, ενώ οι άνθρωποι παλιά δεν ήταν έτσι, τουλάχιστον από αυτά που ξέρω[...] αλλά δεν ξέρουμε τι παιχνίδι μας ευχαριστεί και δεξ ότι ακόμα και τα παιχνίδια σήμερα είναι κερδοσκοπικά, δηλαδή, πρέπει, θα 'χουνε, θανάτους, σκοτωμούς, τζόγο, λεφτά, κέρδη, κέρδη, κέρδη και σκοτωμούς, από τα μικρά μέχρι τους μεγάλους[...] (ΑΒ)

[...]Οι μικροί[...] και οι μεγάλοι, θέλουν πράγματα [...] πολλά για να παίζουν, θέλουν χρήματα, δηλαδή, και πράγματα, και αυτά που αγοράζουν με πολλά χρήματα, δεν θα έλεγα ότι είναι ιδιαίτερα δημιουργικά[...] Και οι μεγάλοι επίσης το ίδιο, χρειαζόμαστε πολλά πράγματα για να παίζουμε[...] Και έχουμε μπει σε ένα καταναλωτισμό ηλίθιο[...] (ΑΘ)

[...] ε, εντάξει παλαιότερα ήταντε τελείως διαφορετικά και ακόμα και τα παιχνίδια τους ήταντε πιο αγνά δηλαδή, ήταντε από απλά κουρέλια, πέτρες, ξύλα, δηλαδή, κάποια στιγμή θυμάμαι και εγώ ότι στο χωριό δεν είχαμε κούκλες, ας πούμε, θα βρίσκαμε πετραδάκια, που μοιάζαν με κούκλες, ξυλάκια, ακόμα και τις κούνιες, θα φτιάχναμε κούνιες με ένα σκοινί και με ένα ξύλο, τώρα..., θα παίζαμε με τα χώματα, θα παίζαμε με τα νερά, τώρα δεν, δεν, γίνεται, ακόμα και στο χωριό να δεις ένα παιδί, θέλει το ποδήλατό του, θέλει την μπάλα του, θέλει την κούνια του τη σιδερένια, θέλει, θέλει,

θέλει, δεν είναι το ίδιο, θεωρώ ότι παλιότερα ήτανε πολύ διαφορετικά τα πράγματα, ο τρόπος που παίζαμε και που διασκεδάζαν οι άνθρωποι από τώρα, τώρα, θεωρώ ότι έχει πια πολλές απαιτήσεις ο άνθρωπος, παλιότερα ήταν ευχαριστημένοι με το μικρό, τώρα τα θένε όλα[...] (AH)

8.7.6.1.1.3. Οι άνθρωποι ενδιαφέρονται αρκετά για την εικόνα τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι άνθρωποι και τα νεαρά άτομα ενδιαφέρονται αρκετά για την εικόνα τους και δεν παίζουν για να μην την «τσαλακώσουν» ή γιατί δεν έχουν την κατάλληλη εικόνα που προϋποθέτει το εκάστοτε παιχνίδι. Όπως περιγράφουν:

[...]το βλέπεις και μέσα στον χώρο του σχολείου πόσο δυσκοίλιοι είναι οι νέοι και πόσο χαλαροί είναι οι παλιότεροι, πόσο έχουν διάθεση για διασκέδαση, δεν ξέρω, είναι το καινούργιο, τα καινούργια πρότυπα, να μην τσαλακώσει η ομορφιά μας; [...] (BA)

[...]θυμάμαι ας πούμε στην παραλία και παίζαμε μπάλες πολλές, τώρα παίζουνε ρακέτες και μόνο αυτοί που έχουνε καλλίγραμμα κορμιά και βόλει, παίζουνε και μπιτς βόλει[...] Εμείς παίζαμε, παίζαμε μακριά γαιδούρα, κάναμε βουτιές, μεγάλοι τώρα, 20 και 22 χρονών[...] (BG)

[...]Επίσης, έχει αλλάξει και η στάση του ανθρώπου απέναντι στο παιχνίδι, σαν να μην το επιτρέπει στον εαυτό του νομίζω, λες και αν παίζει θα χαλάσει η εικόνα του, θα σχολιαστεί από τους άλλους. [...] (AZ)

8.7.6.1.1.4. Οι νέοι άνθρωποι σύντομα σταματάνε να παίζουν. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι νέοι άνθρωποι σήμερα σταματάνε νωρίτερα τα παιχνίδια τους από ότι σε παλαιότερες εποχές. Έτσι, οι έφηβοι ή οι νέοι ενήλικες (19-20 χρονών), σταματάνε να παίζουν παιχνίδια και συμπεριφέρονται περισσότερο σαν μεγάλοι παρά σα παιδιά. Όπως αναφέρουν:

[...]θυμάμαι ήμουνα δεκαπέντε χρονών, δεκαέξι και έπαιζα, έτσι; Πήγαινα στο χωριό και έπαιζα, τσιλίκι, έπαιζα..., όλα αυτά τα παιχνίδια που παίζαμε, ας πούμε, μικρά, τώρα, δεκαπέντε χρονών, ποιο κοριτσάκι θα παίζει, δεν υπάρχει περίπτωση να παίζει[...] (BD)

[...]Κοίτα εγώ θυμάμαι ακόμα και εμάς, μετά το σχολείο, στην ενήλικη ζωή, δηλαδή, ότι παίζαμε πολύ περισσότερο, παιχνίδια, επιτραπέζια, ε; [...] Από ότι γενικώς γίνεται σήμερα στους ενήλικες[...] (AA)

[...]το βλέπεις και μέσα στον χώρο του σχολείου πόσο δυσκοίλιοι είναι οι νέοι και πόσο χαλαροί είναι οι παλιότεροι, πόσο έχουν διάθεση για διασκέδαση, δεν ξέρω, είναι το καινούργιο, τα καινούργια πρότυπα, να μην τσαλακώσει η ομορφιά μας; [...] (BA)

[...]θυμάμαι ας πούμε στην παραλία και παίζαμε μπάλες πολλές, τώρα παίζουνε ρακέτες και μόνο αυτοί που έχουνε καλλίγραμμα κορμιά και βόλει, παίζουνε και μπιτς βόλει[...] Εμείς παίζαμε, παίζαμε μακριά γαιδούρα, κάναμε βουτιές, μεγάλοι τώρα, 20 και 22 χρονών, ρε παιδί μου, τώρα τα παιχνίδια σταματάνε, καταρχήν, από μια ηλικία και μετά δεν παίζουνε οι άνθρωποι, άντε να παίζουνε κανένα επιτραπέζιο, ευτυχώς που υπάρχουν και τα επιτραπέζια. Δεν νομίζω ότι παίζουν όμως γενικά (BG)

[...]ένα πράγμα θα σου πω, βλέπω τα παιδάκια, τέλος πάντων, παιδιά δεκαεφτά χρονών και είναι τόσο ξεπεταγμένα πλέον, που δηλαδή, λέω, ότι εγώ έφτασα σε αυτό το σημείο, όταν ήμουνα φοιτήτρια, ένα πράγμα, σου λέω, και έκανα αυτά τα πράγματα

που κάνουνε, όχι τώρα αυτό. Ε, και όλα..., είναι μια , μια συνέπεια ρε παιδί μου του όλου θέματος, από μικρά μπαίνουν και γίνονται μεγάλα ε, και όταν φτάνουν μεγάλα μπουκώνει το σύστημα και δεν πάει [...](AE)

8.7.6.1.1.5. Τα παιδιά περνάνε περισσότερο χρόνο στο σπίτι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως τα παιδιά στην σημερινή εποχή περνάνε περισσότερο χρόνο κλεισμένα μέσα στο σπίτι τους είτε από προσωπική επιλογή, είτε γιατί δεν τους προσφέρεται πλέον η δυνατότητα για παιχνίδι εκτός σπιτιού. Όπως αναφέρουν:

[...]φέτος η (όνομα πρώτης κόρης) ας πούμε, δεν ήθελε να μπαίνει στην θάλασσα, δεν ήθελε να παίζει, δεν ήθελε να κάνει τίποτα, ήτανε κλεισμένη μέσα[...]τώρα είναι όλη μέρα κλεισμένη μέσα και όλη μέρα κλεισμένη μέσα, δεν υπάρχει παιχνίδι [...](BA)

[...]δεν παίζουν κατ' αρχήν είναι κλεισμένα πολύ μέσα, και βλέπουν πολύ τηλεόραση, δεν ξέρουν παιχνίδια να παίζουν [...](BD)

[...]τώρα τα παιδάκια, στο διαμέρισμα με το ηλεκτρονικό, το κουμπάκι, το δάχτυλο, έτσι γυμνάζουν, κι άντε να καλέσουν ένα φίλο, αν είναι τυχερά και αν οι γονείς τους έχουν αυτόν τον κύκλο γιατί λίγο στη γειτονιά ήταν και λίγο δεδομένο [...](AA)

[...]τα τελευταία χρόνια, τα πιο πολλά παιδιά κάθονται μπροστά από μια οθόνη παίζουνε τα παιχνίδια που έπαιζαν παλιά στις αλάνες, στους δρόμους, το λίγο που έχω ζήσει εγώ, απλά το παίζουνε, παίζουνε στον υπολογιστή, δηλαδή, θα προτιμήσουνε να παίζουνε μπάλα στον υπολογιστή από το να βγούνε έξω να παίζουνε, αλλά δεν έχει καμία σχέση το ένα με το άλλο [...](AD)

[...]μετά που θα τέλειωνε το διάβασμα, και θα έπρεπε να πάει, ας πούμε, να παίξει, και θα έπρεπε να παίξει, θα έπαιζε, τώρα από χίλιους δυο λόγους, δεν μπορεί να γίνει αυτό γιατί: γιατί θα ξέρει ότι έχει φροντιστήριο, δεν θα το αφήσει η μάνα του, θα βγει ο άλλος από εκεί που θα το πιάνει και θα το κάνει και φόβο και χίλια δυο [...]δηλαδή, να κάθεται στους τέσσερις τοίχους, τελείως προστατευμένο [...](AE)

[...]το παιχνίδι τους δεν θα έχει τα στοιχεία της ανεμελιάς, της επαφής με τους άλλους, στον δρόμο, στη φύση, στη γειτονιά, θα είναι κλεισμένα στο σπίτι [...](AZ)

8.7.6.1.1.6. Τα παιδιά περνούν περισσότερο χρόνο μπροστά από οθόνες. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως τα σημερινά παιδιά παίζουν περισσότερο με ηλεκτρονικά παιχνίδια και περνάνε περισσότερο χρόνο μπροστά από οθόνες υπολογιστών και τηλεόρασης από ότι σε παλαιότερες εποχές. Επίσης, ακόμα και τα παιχνίδια τους, ταυτίζονται με τους ήρωες των τηλεοπτικών σειρών. Όπως αναφέρουν:

[...]Και τα παιδιά είναι όμως έτσι, δηλαδή, αυτά τα που παίζουν στους υπολογιστές, δηλαδή, είναι θέμα δεξιοτήτων, και εγώ το παίζω και το γουστάρω, δεν λέω, δεν το αφορίζω, δεν αφορίζω τίποτα από αυτό, αλλά [...] ναι δεν το αφορίζω γιατί είναι μέσα την καθημερινότητα πια των σημερινών ανθρώπων και καλά κάνει και είναι αλλά [...]πρέπει να σταματήσει από ένα σημείο και μετά [...](BF)

[...]και αυτά τα παιχνίδια που παίζουν είναι παιχνίδια της τηλεόρασης, γίνονται Spiderman, γίνονται το ένα, γίνονται το άλλο, όποιον ήρωα της τηλεόρασης βλέπουμε, αυτόν, αυτό γίνονται και αυτό παίζουν στο παιχνίδι, δεν έχουνε..., με αποτέλεσμα να μην μπορούν και να συνεργάζονται, είναι πιο επιθετικά [...](BD)

[...]αλλά και τα παιδάκια πια δεν παίζουνε το ίδιο, παίζουν πολύ μόνα τους, με ηλεκτρονικά, στο σπίτι, στην τηλεόραση μπροστά, για πεντάχρονα παιδάκια έτσι; [...](AA)

[...]ενώ τώρα βλέπεις τριανταπεντάρηδες, σαραντάρηδες, και κάθονται μπροστά από μια οθόνη και κάθονται και παίζουνε το ίδιο παιχνίδι που παίζει ένα πεντάχρονο, όχι πεντάχρονο, ένα δεκάχρονο, ένα εντεκάχρονο[...](AB)

[...]τα τελευταία χρόνια, τα πιο πολλά παιδιά κάθονται μπροστά από μια οθόνη παίζουνε τα παιχνίδια που έπαιζαν παλιά στις αλάνες, στους δρόμους, το λίγο που έχω ζήσει εγώ, απλά το παίζουνε, παίζουνε στον υπολογιστή, δηλαδή, θα προτιμήσουνε να παίζουνε μπάλα στον υπολογιστή από το να βγούνε έξω να παίζουνε, αλλά δεν έχει καμία σχέση το ένα με το άλλο[...](AD)

[...]το παιχνίδι τους δεν θα έχει τα στοιχεία της ανεμελιάς, της επαφής με τους άλλους, στον δρόμο, στη φύση, στη γειτονιά, θα είναι κλεισμένα στο σπίτι και θα παίζουν περισσότερο μόνα τους στους υπολογιστές ή έστω σε δυάδες αλλά πάλι μπροστά από την οθόνη. Αυτός είναι ο τρόπος που παίζουν τα παιδιά σήμερα, τους λείπει η επαφή και η κίνηση[...](AZ)

8.7.6.1.1.7. Οι άνθρωποι έχουν λιγότερο χρόνο για παιχνίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι άνθρωποι γενικά σήμερα έχουν λιγότερο χρόνο για παιχνίδι από ότι σε παλαιότερες εποχές. Αναφέρουν σχετικά:

[...]Τώρα όλα έχουν γίνει όλο και πιο πολύπλοκα, ο χρόνος δεν υπάρχει είναι πολύ λίγος, οι άνθρωποι περισσότερο κουρασμένοι και πιο πολύ απαιτητικοί και μάλλον παίζουν λιγότερο[...](ΓΑ)

[...]εντάξει τώρα, εκ των πραγμάτων τα παιδιά δεν...και δεν έχει ελεύθερο χρόνο ο γονιός συχνά, να παίξει με το παιδί του, [...] που θα τον βρει τον χρόνο, ένας γονιός ο οποίος δουλεύει τόσες πολλές ώρες και είναι τόσο κουρασμένος και έχει τόσες υποχρεώσεις μες την ημέρα, δηλαδή, τι θα προλάβει να κάνει; [...](BΓ)

8.7.6.1.1.8. Τα παιδιά έχουν λιγότερο χρόνο για παιχνίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως όχι μόνο οι άνθρωποι σήμερα αλλά και τα παιδιά τους έχουν πολύ λιγότερο χρόνο για παιχνίδι από ότι σε παλαιότερες εποχές. Το πρόγραμμα των παιδιών σήμερα είναι τόσο φορτωμένο με διάβασμα, με φροντιστήρια ξένων γλωσσών και σχολικών μαθημάτων και άλλες δραστηριότητες όπως κολυμβητήριο, πιάνο, ωδείο κ.ά.. Αναφέρουν σχετικά:

[...]ένα παιδί τώρα καθημερινά έχει τόσα πράγματα νομίζω ότι του μένει μια Κυριακή αν είναι τυχερός, αν έχει καλούς γονείς, οι οποίοι έχουν και άλλους ανθρώπους και κάνουν παρέα και έρθουνε μαζί και βρούνε κανένα παιδάκι και παίζουνε, δηλαδή, εντάξει τώρα, εκ των πραγμάτων τα παιδιά δεν...και δεν έχει ελεύθερο χρόνο ο γονιός συχνά, να παίξει με το παιδί του, [...] που θα τον βρει τον χρόνο, ένας γονιός ο οποίος δουλεύει τόσες πολλές ώρες και είναι τόσο κουρασμένος και έχει τόσες υποχρεώσεις μες την ημέρα, δηλαδή, τι θα προλάβει να κάνει; [...](BΓ)

[...]Καταρχήν έχει επιμηκυνθεί ο χρόνος του διαβάσματος πάρα πολύ, ενώ το διάβασμα είναι βράδυ, συνήθως, γιατί δεν κάνεις μόνο αυτό, θα πας και τίποτα αγγλικά, τίποτα κολυμβητήρια, τίποτα πιάνο, τίποτα[...]μπαλέτα, εμ, πως, δεν γίνεται, δεν υπάρχει. Έρχονται παιδάκια εδώ και μου λένε, το ένα: Κυρία, σήμερα είχα μόνο

μια φωτοτυπία. Πρώτη δημοτικού το έρημο, μια φωτοτυπία, χαρά που είχε μόνο μια φωτοτυπία σήμερα, ή παιδάκια Πέμπτη δημοτικού, έρχονται και μου λένε: Δεν αντέχω άλλο, δεν αντέχω άλλο, όλο διαβάζω, δεν αντέχω άλλο, τότε θα ζήσω εγώ; τότε θα ζήσω εγώ; [...](AA)

[...]μετά που θα τέλειωνε το διάβασμα, και θα έπρεπε να πάει, ας πούμε, να παίξει, και θα έπρεπε να παίξει, θα έπαιζε, τώρα από χίλιους δυό λόγους, δεν μπορεί να γίνει αυτό γιατί: γιατί θα ξέρει ότι έχει φροντιστήριο[...]δηλαδή, να κάθεται στους τέσσερις τοίχους, τελείως προστατευμένο και τελείως πιεσμένο χρονικά, γιατί τώρα, άμα βλέπεις και τα ξεκινάνε από τα δημοτικά, με χίλια δυο φροντιστήρια, ε δεν θέλει και τίποτα άλλο, το έχουν χάσει από παντού[...]θα έχουν, θα γυρίσουν σπίτι και θα έχει να πάει στο κολυμβητήριο, μπαλέτο, Αγγλικά, Γερμανικά [...]Ωδείο πήγαιναν, μουσική, πνίγονται τα παιδιά, για αυτό σου λέω ότι έχει χαθεί [...](AE)

[...]Ο χρόνος για παιχνίδι είναι λίγος, έχουν και τα παιδιά πάρα πολλές υποχρεώσεις, διάβασμα, φροντιστήρια, άλλες δραστηριότητες και δεν προλαβαίνουν να παίξουν [...](AZ)

8.7.6.1.1.9. Το παιχνίδι των παιδιών είναι αποστειρωμένο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το παιχνίδι των παιδιών σήμερα είναι περισσότερο αποστειρωμένο από ότι σε παλαιότερες εποχές. Αναφέρουν σχετικά:

[...]τώρα φοβούνται οι μανάδες, μη γρατζουνιστούν τα παιδιά, μην κολλήσουν κανένα μικρόβιο, οι παιδότοποι είναι όλοι ελεγμένοι, κάτω με τα μαλακά τους χαλιά, [...]Αποστειρωμένα, δηλαδή, άμα είναι κάποιο νεογέννητο παιδί, βγάζουν τα παπούτσια απέξω και μπαίνουνε ξυπόλυτοι, κάτι τέτοια [...](AG)

8.7.6.1.1.10. Το παιχνίδι είναι περισσότερο οργανωμένο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το παιχνίδι των παιδιών και των ενηλίκων σήμερα είναι περισσότερο οργανωμένο παρά ελεύθερο, όπως συνέβαινε σε παλαιότερες εποχές. Λαμβάνει χώρα περισσότερο μέσα σε συγκεκριμένο χώρο και συνήθως και σε συγκεκριμένη μέρα και ώρα, όπως για παράδειγμα ο αθλητισμός, και τα επιτραπέζια για τους ενήλικες και οι παιδότοποι για τα παιδιά. Αναφέρουν σχετικά:

[...]ότι μάλλον ήταν πιο αυθόρμητος ο τρόπος που έπαιζαν παλιότερα ενώ τώρα είναι πιο οργανωμένος; Γενικά το παιχνίδι όπως και πολλά άλλα πράγματα, ας πούμε, στην σύγχρονη πραγματικότητα, ακόμα και το παιχνίδι γίνεται προσπάθεια, ας πούμε, να μπει σε κάποια όρια ή να μπει σε συγκεκριμένους χώρους[...]θα πάει μια συγκεκριμένη ώρα, μια συγκεκριμένη μέρα της εβδομάδας, σε ένα συγκεκριμένο χώρο και χρόνο, ας πούμε να παίξει γκολφ, και ίσως για αυτό, για αυτό, αυτό μάλλον να είναι για αυτόν το παιχνίδι του[...]παίζουν σε διαφορετικά περιβάλλοντα, πιο οργανωμένα, σε ένα παιδότοπο [...](BB)

[...]δεκαπέντε χρονών, ποιο κοριτσάκι θα παίξει, δεν υπάρχει περίπτωση να παίξει, το μόνο που θα κάνει, θα πάει στο μπάσκετ, ίσως, έτσι, πάλι καλά[...]Έτσι, σε κάποιο αθλητικό τέτοιο, σε κάποια ομάδα να μπει για να παίξει, αλλά έτσι ελεύθερο παιχνίδι δεν κάνουν πια τα παιδιά [...](BD)

[...]Δεν το 'χουνε πια αυτό, θυμάμαι ας πούμε στην παραλία και παίζαμε μπάλες πολλές, τώρα παίζουνε ρακέτες και μόνο αυτοί που έχουνε καλλίγραμμα κορμιά και βόλεϊ, παίζουνε και μπιτς βόλεϊ[...]Εμείς παίζαμε, παίζαμε μακριά γαϊδούρα, κάναμε

βουτιές, μεγάλοι τώρα, 20 και 22 χρονών, ρε παιδί μου, τώρα τα παιχνίδια σταματάνε, καταρχήν, από μια ηλικία και μετά δεν παίζουνε οι άνθρωποι, άντε να παίζουνε κανένα επιτραπέζιο, ευτυχώς που υπάρχουν και τα επιτραπέζια. Δεν νομίζω ότι παίζουν όμως γενικά[...] (ΑΓ)

8.7.6.1.11. Το παιχνίδι δεν αντιμετωπίζεται τόσο ως ανάγκη του ανθρώπου. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το παιχνίδι σήμερα δεν αντιμετωπίζεται ως σημαντική ανθρώπινη ανάγκη και έτσι έχει παραμεριστεί και τοποθετηθεί σε «δεύτερη μοίρα». Αναφέρουν σχετικά:

[...]Γενικά το παιχνίδι όπως και πολλά άλλα πράγματα, ας πούμε, στην σύγχρονη πραγματικότητα, ακόμα και το παιχνίδι γίνεται προσπάθεια, ας πούμε, να μπει σε κάποια όρια ή να μπει σε συγκεκριμένους χώρους ενώ είναι κάτι πολύ, είναι μια ψυχική ανάγκη, ας πούμε, μπορεί να συμβεί οπουδήποτε, στην ουσία και με οποιοδήποτε τρόπο και χωρίς απαραίτητα κανόνες[...] (ΒΒ)

[...]που σημαίνει ότι έχουμε ανάγκη το παιχνίδι, αλλά δεν ξέρουμε τι παιχνίδι μας ευχαριστεί και δεσ ό τι ακόμα και τα παιχνίδια σήμερα είναι κερδοσκοπικά, δηλαδή, πρέπει, θα 'χουνε, θανάτους, σκοτωμούς, τζόγο, λεφτά, κέρδη, κέρδη, κέρδη και σκοτωμούς, από τα μικρά μέχρι τους μεγάλους και όλοι οι άνθρωποι μέσα τους ακόμα και αυτοί που δεν το παραδέχονται ξέρουν ότι είναι πολύ σημαντικό το παιχνίδι, αλλά σου λένε α, δεν κάθομαι να ασχολούμαι, θα ασχοληθούν, αλλά θα ασχοληθούν κρυφά[...] (ΑΒ)

[...]Επίσης, έχει αλλάξει και η στάση του ανθρώπου απέναντι στο παιχνίδι, σαν να μην το επιτρέπει στον εαυτό του νομίζω, λες και αν παίξει θα χαλάσει η εικόνα του, θα σχολιαστεί από τους άλλους. [...] (ΑΖ)

[...]αλλά δεν ξέρω, δεν ξέρω πόσο εύκολο είναι σήμερα, να παίξουν τα παιδιά ή οι μεγάλοι, δηλαδή, πέρα από τη φοιτητική ζωή που παίζεις και που θα μαζευτείς και θα κάνεις, παιχνιδάκια και επιτραπέζια και..., μου κάνει λίγο, μπαίνει σε δεύτερη μοίρα όλο αυτό[...] (ΑΑ)

[...]Έχει αυτή...έχει χαθεί αυτή η ανάγκη η καθημερινή για παιγνιώδη διάθεση, δηλαδή έχει ανάγ..., έχει χαθεί στην πραγματικότητα, νομίζουμε ότι έχει χαθεί ενώ δεν έχει χαθεί, η ανάγκη μας για παιχνίδι, μπαίνει πάντα δεύτερη, δεν το θεωρούμε πάρα πολύ σπουδαίο, δηλαδή, πιο σπουδαίο είναι να κάτσουμε να συζητήσουμε αυτή τη στιγμή τι θα ψηφίσουμε στις εκλογές απ' το να παίξουμε ένα παιχνίδι, δεν το σπουδαιολογούμε σαν κάτι πάρα πολύ σημαντικό και το άλλο που έχουμε κάνει ως ενήλικες είναι ότι έχουμε ξεχάσει ότι μέσα από το παιχνίδι ξεχνιέσαι, χαλαρώνεις, εκφράζεις τον πόνο σου, τη χαρά σου, αυτά, δεν γίνονται πια στα αυθόρμητα ενήλικα παιχνίδια, στο οργανωμένο Θ.Π. μπορεί να συμβούνε αλλά στο αυθόρμητο παιχνίδι πια δεν συμβαίνουνε αυτά εύκολα, δηλαδή, έλα να παίξουμε να ξεχαστούμε, δεν το κάνουμε πια εύκολα, κάτσε να στο πω θα σου πει ο άλλος, έλα να στο πω καλύτερα[...] (ΒΓ)

8.7.6.1.12. Το παιχνίδι είναι περισσότερο ατομικό, μοναχικό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το παιχνίδι των ενηλίκων και των παιδιών σήμερα είναι περισσότερο ατομικό και μοναχικό από ότι σε παλαιότερες εποχές. Αναφέρουν σχετικά:

[...]Το παιχνίδι σήμερα, καταρχήν, άσε που είναι πάρα πολύ πιεσμένο, είναι πολύ προσωπική υπόθεση[...] Πάρα πολύ μοναχικό, νομίζω ότι είναι πάρα πολύ μοναχικό[...] (ΒΓ)

[...]ούτε οι μεγάλοι παίζουνε, παιχνίδια της παρέας, έτσι που παίζανε παλιά, όταν μαζευόντουσαν στα σπίτια και κάνανε παρέες, τώρα έχουν μόνο αγκαλιά την τηλεόραση, τίποτε άλλο, δυστυχώς[...](ΒΔ)

[...]αλλά και τα παιδάκια πια δεν παίζουνε το ίδιο, παίζουν πολύ μόνα τους[...](ΑΑ)

8.7.6.1.13. Το παιχνίδι είναι λιγότερο βιωματικό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το παιχνίδι σήμερα είναι λιγότερο βιωματικό από ότι παλαιότερα, και είναι περισσότερο εγκεφαλικό και επιφανειακό. Επιπλέον, δεν πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό η συναισθηματική εμπλοκή και δεν οι συμπαίχτες δεν αγγίζονται εύκολα. Αναφέρουν σχετικά:

[...]Δεν νομίζω ότι παίζουν όμως γενικά.[...]Και ιδιαίτερα κινητικά παιχνίδια και παιχνίδια που έχουνε να κάνουνε και με επικοινωνία, με άγγιγμα, με..., παιχνίδια που σε φέρνουν πιο κοντά. Αυτό νομίζω ότι λείπει[...].Ναι νομίζω ότι λείπει η κινητικότητα, λείπει η εφευρετικότητα και λείπει η επικοινωνία, λείπει το συναίσθημα από το παιχνίδι πια, αυτό νομίζω ότι λείπει είναι όλα, όλα εδώ είναι όλα, λειτουργούν όλα με το μυαλό. Το τρίβιαλ είναι το αγαπημένο παιχνίδι όλου του κόσμου, δεν μ' αρέσει το τρίβιαλ, θα το παίζω, μια, δύο, πέντε, δέκα, και; Είμαι η πιο έξυπνη ωραία, πάμε παρακάτω. Και τα παιδιά είναι όμως έτσι, δηλαδή, αυτά τα που παίζουν στους υπολογιστές, δηλαδή, είναι θέμα δεξιοτήτων, και εγώ το παίζω και το γουστάρω, δεν λέω, δεν το αφορίζω, δεν αφορίζω τίποτα από αυτό, αλλά [...] να μην το αφορίζω γιατί είναι μέσα την καθημερινότητα πια των σημερινών ανθρώπων και καλά κάνει και είναι αλλά[...].πρέπει να σταματήσει από ένα σημείο και μετά[...].Το παιχνίδι καταρχήν, κατά τη γνώμη μου είναι ένας τρόπος μάθησης, μέσα από το παιχνίδι, μαθαίνεις, στο ξαναλέω είναι και η κοινωνία το παιχνίδι έτσι γνωρίζεις και τους φίλους σου. Έτσι τους μαθαίνεις, έτσι μαθαίνεις και τον εαυτό σου, έτσι βρίσκεις τρόπο να βρεις τον χώρο σου στην ομάδα. Αυτό το κομμάτι το βρίσκω τον χώρο μου στην ομάδα, βρίσκω τον εαυτό μου στην ομάδα, για εμένα είναι από τα πιο σημαντικά πράγματα ενός παιχνιδιού. Βρίσκω εγώ, τον χώρο μου, και αντέχω και να χάνω, επίσης, πάρα πολύ σημαντικό[...](ΒΓ)

[...]και μάλλον παίζουν λιγότερο οι άνθρωποι και ζουν λιγότεροι αυτό που κάνουν, το βιώνουν, δηλαδή, με έναν τρόπο πιο επιφανειακό ή πιο ενοχικό[...](ΓΑ)

8.7.6.1.14. Το παιχνίδι είναι λιγότερο δημιουργικό. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως το παιχνίδι των ανθρώπων σήμερα είναι λιγότερο δημιουργικό από ότι σε παλαιότερες εποχές. Όπως αναφέρει:

[...]αυτό νομίζω ότι κάνει την διαφορά, το βλέπεις στα παιδιά σήμερα, παίζουν παιχνίδια, δεν είναι δημιουργικά καταρχήν τα παιχνίδια τους[...](ΒΓ)

8.7.6.1.15. Ο τρόπος που παίζουν τα παιδιά στην επαρχία, διαφέρει από τον τρόπο που παίζουν τα παιδιά στις μεγαλουπόλεις. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ακόμα και σήμερα ο τρόπος που παίζουν τα παιδιά στην επαρχία και στα χωριά διαφέρει από τον τρόπο που παίζουν τα παιδιά στις μεγαλουπόλεις. Αναφέρουν σχετικά:

[...]Και τον τρόπο ζωής, αυτό και το ξέρω 'γω, αστικό περιβάλλον ή ξέρω 'γω, υπαίθρος και αγροτικά περιβάλλοντα, εντάξει εγώ βλέπω και διαφορές, ας πούμε, στο πως παίζουν τα παιδιά, που εντάξει όλοι θα τις έβλεπαν βέβαια, αλλά εννοώ ότι τις βλέπω έντονα γιατί είμαι στο χωριό, βλέπω πως παίζουνε τα παιδιά του χωριού, με τι

τρόπο..., καταρχήν έχουν τον χώρο για να παίζουν διαφορετικά και πως χρησιμοποιούν διάφορους χώρους, ξέρω 'γω, που, βρίσκουνε, πράγματα που βρίσκουν μπροστά τους, ξέρω 'γω, περιβάλλοντα, ξέρω 'γω, ένα χωράφι, κάτι, ξέρω 'γω, το οποίο δεν...αυτήν την ευκαιρία δεν την έχουν, ας πούμε, τα παιδιά της Αθήνας, για παράδειγμα, παίζουν σε διαφορετικά περιβάλλοντα, πιο οργανωμένα, σε ένα παιδότοπο, σου λέω το παιχνίδι είναι διαφορετικό εκεί[...](BB)

[...]στην πόλη ναι[...]γιατί στο χωριό είναι αλλιώς. Το άλλο ξαδερφάκι στο χωριό, αλωνίζει όλη μέρα με το ποδήλατο, παίζει, ναι, γενικά, παλιά όπως βλέπουμε και στις ταινίες ή όπως θυμούνται οι γονείς μας, υπήρχε αυτή η ελευθερία να παίζουμε έξω στην αλάνα, να γρατζουνιστούνε, να λερωθούνε, να πονέσουνε, να σκονιστούνε, τώρα πια τίποτα από όλα αυτά, τουλάχιστον μες την πόλη[...](ΑΓ)

[...]ειδικά τα παιδιά[...]που μένουνε στα χωριά, το ζούνε πιο πολύ αυτό, εγώ δηλαδή, δεν το έχω ζήσει αυτό, το να κάθομαι με τις ώρες έξω, να παίζω, μέχρι τα ξημερώματα, ξέρω 'γω, το ελεύθερο το ξέγνοιαστο παιχνίδι[...]Εγώ μεγάλωσα σε μια γειτονιά, όταν ήμουνα μικρή και είχε και άλλα παιδιά, περνούσαμε κάποια απογεύματα μαζί, είχε και ένα παρκάκι εκεί κοντά και παίζαμε αλλά δεν ήτανε τόσο ελεύθερα όπως, έχω ακούσει, για παράδειγμα την (όνομα φίλης) που έχει περάσει, στο χωριό, τόσο ελεύθερα, να κάθεται δηλαδή, όλο το χωριό, όλα τα παιδιά του χωριού, να παίζουνε να γελάνε, να λένε αστεία, ήτανε πιο περιορισμένα τα πράγματα. Υπάρχουνε διαφορές και σε σχέση με την πόλη και το χωριό[...](ΑΔ)

[...]Νομίζω ότι αυτοί που εξακολουθούν να ζουν κάπως έτσι είναι οι άνθρωποι στα χωριά ή στις επαρχίες[...](ΑΖ)

8.7.6.1.16. Η ανάγκη των ανθρώπων για παιχνίδι παραμένει. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η ανάγκη του ανθρώπου για παιχνίδι υπάρχει πάντα, παραμένει, αλλά είτε δεν την θεωρούμε σπουδαία, είτε δεν ξέρουμε πιο παιχνίδι είναι αυτό που μας ευχαριστεί. Όπως αναφέρουν:

[...]που σημαίνει ότι έχουμε ανάγκη το παιχνίδι, αλλά δεν ξέρουμε τι παιχνίδι μας ευχαριστεί και δες ότι ακόμα και τα παιχνίδια σήμερα είναι κερδοσκοπικά, δηλαδή, πρέπει, θα 'χουνε, θανάτους, σκοτωμούς, τζόγο, λεφτά, κέρδη, κέρδη, κέρδη και σκοτωμούς, από τα μικρά μέχρι τους μεγάλους και όλοι οι άνθρωποι μέσα τους ακόμα και αυτοί που δεν το παραδέχονται ξέρουν ότι είναι πολύ σημαντικό το παιχνίδι, αλλά σου λένε α, δεν κάθομαι να ασχολούμαι, θα ασχοληθούν, αλλά θα ασχοληθούν κρυφά[...](ΑΒ)

[...]Έχει αυτή...έχει χαθεί αυτή η ανάγκη η καθημερινή για παιγνιώδη διάθεση, δηλαδή έχει ανάγ..., έχει χαθεί στην πραγματικότητα, νομίζουμε ότι έχει χαθεί ενώ δεν έχει χαθεί, η ανάγκη μας για παιχνίδι, μπαίνει πάντα δεύτερη, δεν το θεωρούμε πάρα πολύ σπουδαίο[...](ΒΓ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά το παιχνίδι και τους τρόπους παιχνιδιού στη σύγχρονη εποχή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 34 πιο κάτω:

Πίνακας 34: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν το παιχνίδι και τους τρόπους παιχνιδιού στη σύγχρονη εποχή

Κατηγορίες σχετικά με το παιχνίδι και τους τρόπους παιχνιδιού στη σύγχρονη εποχή	Υποκειμένα		Σύνολο
	A: Εμφυλωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Οι άνθρωποι παίζουν λίγο	30,77 % (4)	15,38 % (2)	46,15 % (6)
2. Οι άνθρωποι ενδιαφέρονται αρκετά για τα υλικά αγαθά	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
3. Οι άνθρωποι ενδιαφέρονται αρκετά για την εικόνα τους	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
4. Οι νέοι άνθρωποι σύντομα σταματάνε να παίζουν	23,08 % (3)	15,38 % (2)	38,46 % (5)
5. Τα παιδιά περνάνε περισσότερο χρόνο στο σπίτι	15,38 % (2)	30,77 % (4)	46,15 % (6)
6. Τα παιδιά περνούν περισσότερο χρόνο μπροστά από οθόνες	15,38 % (2)	30,77 % (4)	46,15 % (6)
7. Οι άνθρωποι έχουν λιγότερο χρόνο για παιχνίδι	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
8. Τα παιδιά έχουν λιγότερο χρόνο για παιχνίδι	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
9. Το παιχνίδι των παιδιών είναι αποστειρωμένο	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
10. Το παιχνίδι είναι περισσότερο οργανωμένο	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
11. Το παιχνίδι δεν αντιμετωπίζεται τόσο ως ανάγκη του ανθρώπου	15,38 % (2)	23,08 % (3)	38,46 % (5)
12. Το παιχνίδι είναι περισσότερο ατομικό, μοναχικό	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
13. Το παιχνίδι είναι λιγότερο βιωματικό	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
14. Το παιχνίδι είναι λιγότερο δημιουργικό	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
15. Ο τρόπος που παίζουν τα παιδιά στην επαρχία, διαφέρει από τον τρόπο που παίζουν τα παιδιά στις μεγαλουπόλεις	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
16. Η ανάγκη των ανθρώπων για παιχνίδι παραμένει	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)

Όπως παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα, το 46,15% των υποκειμένων αισθάνεται ότι: α. οι άνθρωποι στη σύγχρονη εποχή παίζουν λίγο, β. τα παιδιά περνάνε περισσότερο χρόνο στο σπίτι και γ. τα παιδιά περνάνε περισσότερο χρόνο μπροστά από οθόνες. Το 38,46% των υποκειμένων αισθάνεται: α. ότι οι νέοι άνθρωποι σήμερα σταματάνε να παίζουν νωρίς και β. ότι το παιχνίδι στη σύγχρονη εποχή δεν αντιμετωπίζεται τόσο ως μια ανάγκη του ανθρώπου. Το 30,77% των υποκειμένων αισθάνεται: α. πως οι σύγχρονοι άνθρωποι ενδιαφέρονται αρκετά για τα υλικά αγαθά και β. πως τα σύγχρονα παιδιά έχουν λιγότερο χρόνο για παιχνίδι. το 23,08% των υποκειμένων πιστεύει ότι: α. οι σύγχρονοι άνθρωποι ενδιαφέρονται αρκετά για την εικόνα τους, β. το παιχνίδι είναι περισσότερο οργανωμένο και γ. ότι το παιχνίδι είναι περισσότερο ατομικό και μοναχικό. Το 15,38% των υποκειμένων πιστεύει ότι: α. οι σύγχρονοι άνθρωποι έχουν λιγότερο χρόνο για παιχνίδι, β. ότι το παιχνίδι είναι λιγότερο βιωματικό και γ. ότι η ανάγκη των ανθρώπων για παιχνίδι

παραμένει. Τέλος, το 7,69% των υποκειμένων πιστεύει ότι: α. το παιχνίδι των παιδιών σήμερα είναι αποστειρωμένο και β. ότι το παιχνίδι σήμερα είναι λιγότερο δημιουργικό.

8.7.6.1.2. Παλαιότερες εποχές: Το παιχνίδι και τρόποι παιχνιδιού

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τις απόψεις και τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τα παιχνίδια σε παλαιότερες εποχές και τους τρόπους που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές. Σύμφωνα, λοιπόν, με τις απόψεις των υποκειμένων, σε παλαιότερες εποχές, οι ενήλικες έπαιζαν περισσότερο, είχαν περισσότερο χρόνο για παιχνίδι, ήταν οι ίδιοι πιο ελεύθεροι και επομένως και τα παιχνίδια τους, ήταν πιο αγνοί και αθώοι, όπως και τα παιχνίδια τους, ήταν περισσότερο ολιγαρκείς και απλοί, όπως και τα παιχνίδια τους, ήταν περισσότερο δημιουργικοί, όπως και τα παιχνίδια τους, είχαν περισσότερο την παιγνιώδη διάθεση στη ζωή τους, τα παιδιά έπαιζαν περισσότερο στη φύση, το παιχνίδι ήταν πιο αυθόρμητο και περισσότερο ομαδικό και κοινωνικό. Αναλυτικότερα:

8.7.6.1.2.1. Οι ενήλικες έπαιζαν περισσότερο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι ενήλικες σε παλαιότερες εποχές έπαιζαν περισσότερο από ότι παίζουν οι ενήλικες σήμερα. Όπως περιγράφουν:

[...]εγώ θυμάμαι, την μαμά μου, ας πούμε, που μου εξιστορούσε μεγάλες γυναίκες ήταν και παίζανε[...] (ΒΔ)

[...]δεν υπάρχει παιχνίδι, εγώ[...]διορισμένη ήμουνα και έπαιζα κρυφτό στην πλατεία και μας στείλανε την αστυνομία γιατί είδανε λέει, ύποπτα άτομα, εμείς παίζαμε κρυφτό, και μας στείλανε την αστυνομία[...] (ΒΑ)

[...]οι γονείς μου, σου είπα ότι ήταν άνθρωποι που είχανε, είχανε γενικώς ένα περιβάλλον, λοιπόν, είχανε φίλους, εγώ ήμουνα μικρή και το θυμάμαι αυτό, είχανε, λοιπόν, πολύ καλούς φίλους, όπως έχουν ακόμα, θυμάμαι και παίζανε τις απόκριες παιχνίδια, θυμάμαι και κάνανε μπουταλές, με όλη τη σημασία της λέξεως[...] δηλαδή παρατηρώ ανθρώπους, σήμερα, ας πούμε, τις απόκριες και θυμάμαι εκείνη την εικόνα των γονιών μου, όταν ήμουνα μικρή, δηλαδή το τι εφευρίσκανε και κάνανε και παίζανε, αηδίες, βλακείες, χαζά, θα μου πεις παιχνίδι είναι αυτό, να για εμένα είναι ένα παιχνίδι αυτό [...] (ΒΓ)

[...]οι άνθρωποι σήμερα δεν παίζουν ούτε τόσο συχνά όσο έπαιζαν οι άνθρωποι παλιότερα, ούτε με τους ίδιους τρόπους. Στη σύγχρονη εποχή το παιχνίδι δεν είναι τόσο αυθόρμητο όσο παλαιότερα, και με το παιχνίδι εννοώ περισσότερο την παιγνιώδη διάθεση των ενηλίκων, δηλαδή, να μαζευτούν, στα σπίτια, στους δρόμους, να τραγουδήσουν, να χορέψουν, να κάνουν κάτι από κοινού, να παίζουν, να κάνουν πλάκες, αστεία, να κάνουν μια εκδρομή, να διασκεδάσουν. Ενώ παλαιότερα αυτές οι δραστηριότητες ήταν μέσα στη ζωή, ήταν τρόπος ζωής, σήμερα είναι λίγοι αυτοί που δεν κρύβουν την παιγνιώδη διάθεσή τους[...] (ΑΖ)

8.7.6.1.2.2. Οι άνθρωποι είχαν περισσότερο χρόνο για παιχνίδι. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει ότι οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές είχαν περισσότερο χρόνο για να παίζουν από ότι έχουν σήμερα:

[...]Σε παλαιότερες εποχές φαντάζομαι ότι οι άνθρωποι ήταν πιο ελεύθεροι και είχαν όντως περισσότερο χρόνο να παίζουν[...] (ΓΑ)

8.7.6.1.2.3. Οι άνθρωποι ήταν πιο ελεύθεροι όπως και τα παιχνίδια τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι άνθρωποι ήταν πιο ελεύθεροι, ζούσαν πιο ελεύθερα και έτσι έπαιζαν και με περισσότερη ελευθερία ή υπήρχε μεγαλύτερη ελευθερία στο παιχνίδι τους από ότι στη σύγχρονη εποχή. Αναφέρουν σχετικά:

[...]Σε παλαιότερες εποχές φαντάζομαι ότι οι άνθρωποι ήταν πιο ελεύθεροι και είχαν όντως περισσότερο χρόνο να παίζουν[...](ΓΑ)

[...]θυμάμαι από τις λίγες φορές που μου έχει κάνει αναφορά ο μπαμπάς ότι παλιά υπήρχανε τεράστιες αλάνες και παίζανε με τις ώρες και δεν τους ένοιαζε, αν θα λερωθούν, αν θα σκίσουν τα ρούχα τους, δηλαδή, ήτανε πιο ελεύθερα τα πράγματα[...](ΑΔ)

[...]παλαιότερα ήτανε πιο..., θεωρώ ότι ήτανε πιο αθώα και πιο αγνά τα πράγματα, δηλαδή, δεν υπήρχε..., και πιο απελ...πιο ελεύθερα, δηλαδή δεν υπήρχε το άγχος, δεν υπήρχε τίποτα, δηλαδή, ούτε το άγχος αν θα έχουμε παπούτσια ή δεν θα 'χουμε, μόνο το άγχος τους ήτανε αν θα φάνε, δηλαδή, να έχουνε να φάνε, το παιχνίδι τους, βρίσκανε απλά πράγματα δεν είχανε και τεράστιες απαιτήσεις [...](ΑΗ)

8.7.6.1.2.4. Οι άνθρωποι ήταν πιο αγνοί και αθώοι, όπως και τα παιχνίδια τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές ήταν πιο αγνοί και πιο αθώοι και ότι αυτά τα χαρακτηριστικά υπήρχαν και στα παιχνίδια τους και τον τρόπο που έπαιζαν. Όπως αναφέρουν:

[...] Παλαιότερα, ήτανε πιο, πιο αγνά, ρε παιδί μου, κάποια πράγματα[...]*το παιχνίδι, ενώ είναι κάτι τελείως αθώο, ρε παιδί μου, χάνει την αθωότητά του, αυτήν την αγνότητά του, ε, και καταλήγει να χάσει την ουσία του[...]* όταν ξεκινάει και μπαίνει από τόσο μικρό σε αυτούς τους ρυθμούς, θα φτάσει σε ένα σημείο, μαθαίνει έτσι, κατάλαβες; Δεν είναι όπως σε εμάς παλιά που εμείς μπήκαμε σε αυτό το πρόγραμμα Λύκειο, φαντάσου, δεκαεπτά, δεκαοχτώ χρονών και αυτά έχουνε ξεκινήσει από εφτά χρονών να έχουν αυτούς τους ρυθμούς, χάνει την αθωότητά του όλο[...](ΑΕ)

[...]παλαιότερα ήτανε πιο..., θεωρώ ότι ήτανε πιο αθώα και πιο αγνά τα πράγματα[...]*εντάξει παλαιότερα ήτανε τελείως διαφορετικά και ακόμα και τα παιχνίδια τους ήτανε πιο αγνά δηλαδή, ήτανε από απλά κουρέλια, πέτρες, ξύλα[...]* (ΑΗ)

8.7.6.1.2.5. Οι άνθρωποι ήταν ολιγαρκείς και απλοί, όπως και τα παιχνίδια τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως σε παλαιότερες εποχές οι άνθρωποι ήταν ολιγαρκείς και απλοί, και δεν έκριναν απαραίτητη την ύπαρξη πολλών υλικών αγαθών για να περάσουν μια όμορφη ζωή. Η αντίληψη αυτή περνούσε και στον τρόπο που έπαιζαν αλλά και στα παιχνίδια τους, σε αντίθεση με τον τρόπο που παίζουν οι άνθρωποι στη σημερινή εποχή. Όπως περιγράφουν:

[...]Και τα παιχνίδια τους θα ήταν ίσως πιο απλά και οι ίδιοι πιο απλοί, μέσα σε αυτά. [...](ΓΑ)

[...]Από αντικείμενα μέχρι ανθρώπους, έχουμε φτάσει στο άλλο άκρο, σε όλα από τα συναισθήματα από τα αντικείμενα από τις δουλειές, δηλαδή πραγματικά, παλιά ο άνθρωπος μπορεί να 'τανε ευτυχισμένος στο να έβγαζε το ψωμί του και να είχε να περάσει το μήνα, τώρα δεν τον νοιάζει αυτό, τον νοιάζει να βγάλω περισσότερα από

τον γείτονα, να πάρω και το αυτοκίνητο που είδα και στην τηλεόραση και κάθε μέρα βάζει και άλλα και άλλα, ενώ οι άνθρωποι παλιά δεν ήταν έτσι, τουλάχιστον από αυτά που ξέρω[...]αλλά δεν ξέρουμε τι παιχνίδι μας ευχαριστεί και δεσ ότi ακόμα και τα παιχνίδια σήμερα είναι κερδοσκοπικά, δηλαδή, πρέπει, θα 'χουμε, θανάτους, σκοτωμούς, τζόγο, λεφτά, κέρδη, κέρδη, κέρδη και σκοτωμούς, από τα μικρά μέχρι τους μεγάλους[...] (AB)

[...]θεωρώ ότi ήτανε πιο αθώα και πιο αγνά τα πράγματα, δηλαδή, δεν υπήρχε..., και πιο απελ...πιο ελεύθερα, δηλαδή δεν υπήρχε το άγχος, δεν υπήρχε τίποτα, δηλαδή, ούτε το άγχος αν θα έχουμε παπούτσια ή δεν θα 'χουμε, μόνο το άγχος τους ήτανε αν θα φάνε, δηλαδή, να έχουνε να φάνε, το παιχνίδι τους, βρίσκανε απλά πράγματα δεν είχανε και τεράστιες απαιτήσεις [...] ε, εντάξει παλαιότερα ήτανε τελείως διαφορετικά και ακόμα και τα παιχνίδια τους ήτανε πιο αγνά δηλαδή, ήτανε από απλά κουρέλια, πέτρες, ξύλα, δηλαδή, κάποια στιγμή θυμάμαι και εγώ ότi στο χωριό δεν είχαμε κούκλες, ας πούμε, θα βρίσκαμε τετραδάκια, που μοιάζαν με κούκλες, ξυλάκια, ακόμα και τις κούνιες, θα φτιάχναμε κούνιες με ένα σκοινί και με ένα ξύλο, τώρα..., θα παίζαμε με τα χόματα, θα παίζαμε με τα νερά, τώρα δεν, δεν, γίνεται, ακόμα και στο χωριό να δεις ένα παιδί, θέλει το ποδήλατό του, θέλει την μπάλα του, θέλει την κούνια του τη σιδερένια, θέλει, θέλει, θέλει, δεν είναι το ίδιο, θεωρώ ότi παλιότερα ήτανε πολύ διαφορετικά τα πράγματα, ο τρόπος που παίζαμε και που διασκεδάζαν οι άνθρωποι από τώρα, τώρα, θεωρώ ότi έχει πια πολλές απαιτήσεις ο άνθρωπος, παλιότερα ήταν ευχαριστημένοι με το μικρό, τώρα τα θένε όλα[...] (AH)

[...]θα είναι στυλιζαρισμένη κούκλα, μη σκιστεί το φουστάνι της, μην πέσει κάτω και σπάσει, δεν γίνεται να την ξαπλώσεις γιατί δεν είναι μωρό είναι γυναίκα, δεν γίνεται να της φορέσει κάτι άλλο, γιατί δεν της κάνει, δηλαδή, αυτό το πράγμα, πολύ στυλιζαρισμένα παίζουν τα παιδιά στην εποχή μας και για αυτό τα βαριούνται κιόλας τα παιχνίδια τους πολύ γρήγορα, αν ήταν κάτι..., παλιά τα παιδιά, ας πούμε, έπαιζαν με βόλους, και οι βόλοι γίνονταν πολλά πράγματα και το άλλο είναι ότi μπορείς να τους παίζεις σε πολλούς χώρους, παίρνεις τους βάζεις στην τσέπη σου και πας στην εξοχή και τους παίζεις, μπαίνεις στο σαλόνι σου, πάλι τους παίζεις, στην κουζίνα τους, παίζεις, τα παιχνίδια τα τωρινά, δεν μπορείς να τα πάρεις στην εξοχή να παίζεις, τα λυπάσαι, δηλαδή και μόνο που θα τα κουβαλήσεις, άσε που δεν κουβαλιούνται κιόλας γιατί είναι τεράστια ορισμένα, δηλαδή, σε αυτό κυρίως έχω..., πιστεύω ότi υπάρχει διαφορά, στο ότi παλαιότερα τα παιδιά παίζανε με πιο δημιουργικά υλικά και με πιο φτηνά, όχι ότi, ας πούμε, το λέω από τσιγκουνιά αυτό, αλλά είναι κρίμα που φεύγουν τόσα χρήματα και δεν πάνε και πουθενά ουσιαστικά γιατί τα παιδιά τα βαριούνται τα παιχνίδια τα τωρινά. Ναι, αυτό. Και οι μεγάλοι επίσης το ίδιο, χρειαζόμαστε πολλά πράγματα για να παίζουμε[...] (AΘ)

8.7.6.1.2.6. Οι άνθρωποι ήταν πιο δημιουργικοί, έκαναν χρήση της φαντασίας στο παιχνίδι τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές ήταν πιο δημιουργικοί και χρησιμοποιούσαν περισσότερο την φαντασία τους στην καθημερινή τους ζωή αλλά και στα παιχνίδια τους, σε αντίθεση με την σύγχρονη εποχή όπου οι άνθρωποι χρησιμοποιούν όλο και λιγότερο την φαντασία τους. Αναφέρουν σχετικά:

[...]αυτό νομίζω ότi κάνει την διαφορά, το βλέπεις στα παιδιά σήμερα, παίζουν παιχνίδια, δεν είναι δημιουργικά καταρχήν τα παιχνίδια τους, δεν είναι..., δεν..., πώς να το πω, νομίζω ότi αυτό λείπει από τη σημερινή εποχή[...]δηλαδή, σαν παιδί, ήμωνα ευρηματική, το παιχνίδι ήτανε τρόπος να μιλήσεις, να επικοινωνήσεις, να αγαπήσεις, να μαλώσεις, να γλιτώσεις, να επιβληθείς[...] (BΓ)

[...]έπαιζε πολύ ρόλο η δημιουργικότητα, και οι μεγάλοι, το να λένε ιστορίες, το να παίζουν παιχνίδια, ενώ τώρα βλέπεις τριανταπεντάρηδες, σαραντάρηδες, και κάθονται μπροστά από μια οθόνη και κάθονται και παίζουν το ίδιο παιχνίδι που παίζει ένα πεντάχρονο[...] (AB)

[...]Παλιότερα οι άνθρωποι έπαιζαν πιο πολύ δημιουργικά μου φαίνεται από ότι τώρα[...] (AΘ)

8.7.6.1.2.7. Οι άνθρωποι είχαν περισσότερο την παιγνιώδη διάθεση στη ζωή τους.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές είχαν περισσότερο την παιγνιώδη διάθεση στην καθημερινή τους ζωή, διασκεδάζαν περισσότερο, περνούσαν χρόνο μαζί με τους άλλους ανθρώπους, ενώ σήμερα οι άνθρωποι δεν έχουν τόσο πολύ την παιγνιώδη διάθεση στις ζωές τους και περνάνε πολύ χρόνο μονάχοι. Αναφέρουν χαρακτηριστικά:

[...]οι γονείς μου, σου είπα ότι ήταν άνθρωποι που είχανε, είχανε γενικώς ένα περιβάλλον, λοιπόν, είχανε φίλους, εγώ ήμουνα μικρή και το θυμάμαι αυτό, είχανε, λοιπόν, πολύ καλούς φίλους, όπως έχουν ακόμα, θυμάμαι και παίζανε τις απόκριες παιχνίδια, θυμάμαι και κάνανε μπουταλές, με όλη τη σημασία της λέξεως[...] δηλαδή παρατηρώ ανθρώπους, σήμερα, ας πούμε, τις απόκριες και θυμάμαι εκείνη την εικόνα των γονιών μου, όταν ήμουνα μικρή, δηλαδή το τι εφευρίσκανε και κάνανε και παίζανε, αηδίες, βλακείες, χαζά, θα μου πεις παιχνίδι είναι αυτό, ναι για εμένα είναι ένα παιχνίδι αυτό [...] (BΓ)

[...]παλιότερα ήτανε πολύ διαφορετικά τα πράγματα, ο τρόπος που παίζαμε και που διασκεδάζαν οι άνθρωποι[...] (AΗ)

[...]με το παιχνίδι εννοώ περισσότερο την παιγνιώδη διάθεση των ενηλίκων, δηλαδή, να μαζευτούν, στα σπίτια, στους δρόμους, να τραγουδήσουν, να χορέψουν, να κάνουν κάτι από κοινού, να παίζουν, να κάνουν πλάκες, αστεία, να κάνουν μια εκδρομή, να διασκεδάσουν. Ενώ παλαιότερα αυτές οι δραστηριότητες ήταν μέσα στη ζωή, ήταν τρόπος ζωής, σήμερα είναι λίγοι αυτοί που δεν κρύβουν την παιγνιώδη διάθεσή τους[...] (AZ)

[...]κάποτε 'παιζαν οι μεγάλοι, εγώ θυμάμαι, την μαμά μου, ας πούμε, που μου εξιστορούσε μεγάλες γυναίκες ήταν και παίζανε[...] ούτε οι μεγάλοι παίζουνε, παιχνίδια της παρέας, έτσι που παίζανε παλιά, όταν μαζεύοντουσαν στα σπίτια και κάνανε παρέες, τώρα έχουν μόνο αγκαλιά την τηλεόραση, τίποτε άλλο, δυστυχώς[...] (BΔ)

8.7.6.1.2.8. Τα παιδιά περνούσαν περισσότερο χρόνο στη φύση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως τα παιδιά σε παλαιότερες εποχές περνούσαν πολύ περισσότερο χρόνο στη φύση, στη θάλασσα στην εξοχή και έπαιζαν στις γειτονιές και στις αλάνες, από ότι τα σημερινά παιδιά που δεν έχουν συχνά αυτές τις δυνατότητες. Αναφέρουν σχετικά:

[...]ήμουνα στη θάλασσα από το πρωί, και έβγαινα απ' τη θάλασσα όταν νύχτωνε και αφού νύχτωνε και έβγαινα από τη θάλασσα μετά ήμασταν έξω και παίζαμε[...] (BA)

[...]εγώ θυμάμαι ότι παίζαμε στη γειτονιά, βγαίναμε έξω και σκαρφωνάμα σε δέντρα και για λίγο ήμασταν..., δεν ήμασταν στην εποπτεία των γονιών, παρότι είχα μάνα και φοβερή σε αυτό, και υπερπροστατευτική, διάολο, πάλι είχαμε λίγο χρόνο ελεύθερο, χαλάρωσης, να κρεμαστούμε από το δεντράκι, να είμαστε χωρίς την

επιτήρηση κάποιου, χωρίς... και λίγο παλαιότερους από μένα, θυμάμαι και ..., δηλαδή οι αφηγήσεις τους είναι: *αχ, χανόμασταν και μας ψάχνανε στην γειτονιά και μας φώναζαν και μέχρι να σκοτεινιάσει, εγώ δεν το έχω ζήσει έτσι μέχρι να σκοτεινιάσει, αλλά έχω ζήσει το παιχνίδι στη γειτονιά και το, το ομαδικό, το βρίσκομαι με κάποιους κάθε απόγευμα, δεν το 'χουν σήμερα τα περισσότερα παιδιά. [...]*θυμάμαι, εμείς θα παίζουμε στο χόμα, ρε παιδί μου, να πιάνουμε χόμα, να πιάνουμε, να κρεμιόμαστε σε δέντρα, να..., μια άλλη επαφή με τη φύση που παρότι δεν ήμουν πολύ, από τα παιδάκια που ήτανε πολύ ελεύθερα σε κάποια πράγματα, το 'ζησα και αυτό, με τη φύση[...](AA)

[...]Παλιά παίζανε τα παιδιά στις αλάνες, το πρόλαβα αυτό, είχαμε μια αλάνα έξω από το σπίτι και παίζαμε όλα τα παιδιά εκεί ή στο δρόμο, δεν ήταν και τόσα τα αυτοκίνητα τότε και, αν θες, και πιο προσωπική μου εμπειρία, εγώ θυμάμαι, όταν ήμουν μικρή, ίσως και απ' το ότι ήμουν και πολύ ζωηρή, είχα συνέχεια σπασμένα τα γόνατα, γρατζουνιές, πάλευα με τα αγόρια της γειτονιάς μου, ανέβαινα στα ποδήλατα, έτρεχα γύρω-γύρω [...]υπήρχε αυτή η ελευθερία να παίζουμε έξω στην αλάνα, να γρατζουνιστούνε, να λερωθούνε, να πονέσουνε, να σκονιστούνε [...](AG)

[...]Θεωρώ πως ναι, γιατί θυμάμαι από τις λίγες φορές που μου έχει κάνει αναφορά ο μπαμπάς ότι παλιά υπήρχανε τεράστιες αλάνες και παίζανε με τις ώρες και δεν τους ένοιαζε, αν θα λερωθούν, αν θα σκίσουν τα ρούχα τους, δηλαδή, ήτανε πιο ελεύθερα τα πράγματα[...](AD)

[...]Τώρα, όλα αυτά έχουν σαν αποτέλεσμα να μην παίζουν ούτε τα παιδιά του σύγχρονου ανθρώπου όπως έπαιζαν παλαιότερα[...].Το παιχνίδι τους δεν θα έχει τα στοιχεία της ανεμελιάς, της επαφής με τους άλλους, στον δρόμο, στη φύση, στη γειτονιά, θα είναι κλεισμένα στο σπίτι και θα παίζουν περισσότερο μόνα τους στους υπολογιστές ή έστω σε δυάδες αλλά πάλι μπροστά από την οθόνη. Αυτός είναι ο τρόπος που παίζουν τα παιδιά σήμερα, τους λείπει η επαφή και η κίνηση[...](AZ)

8.7.6.1.2.9. Το παιχνίδι ήταν περισσότερο αυθόρμητο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το παιχνίδι των ανθρώπων σε παλαιότερες εποχές ήταν περισσότερο αυθόρμητο από ότι στην σημερινή εποχή. Όπως αναφέρουν:

[...]μάλλον ήταν πιο αυθόρμητος ο τρόπος που έπαιζαν παλιότερα[...](BB)

[...]Στη σύγχρονη εποχή το παιχνίδι δεν είναι τόσο αυθόρμητο όσο παλαιότερα, και με το παιχνίδι εννοώ περισσότερο την παιγνιώδη διάθεση των ενηλίκων, δηλαδή, να μαζευτούν, στα σπίτια, στους δρόμους, να τραγουδήσουν, να χορέψουν, να κάνουν κάτι από κοινού, να παίζουν, να κάνουν πλάκες, αστεία, να κάνουν μια εκδρομή, να διασκεδάσουν. Ενώ παλαιότερα αυτές οι δραστηριότητες ήταν μέσα στη ζωή, ήταν τρόπος ζωής, σήμερα είναι λίγοι αυτοί που δεν κρύβουν την παιγνιώδη διάθεσή τους[...](AZ)

8.7.6.1.2.10. Το παιχνίδι ήταν περισσότερο ομαδικό-κοινωνικό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το παιχνίδι των ανθρώπων σε παλαιότερες εποχές ήταν περισσότερο ομαδικό, κοινωνικό ή μέσα στα πλαίσια της κοινότητας, ενώ στη σύγχρονη εποχή το παιχνίδι δεν έχει συχνά αυτά τα χαρακτηριστικά. Όπως περιγράφουν:

[...]ούτε οι μεγάλοι παίζοντε, παιχνίδια της παρέας, έτσι που παίζανε παλιά, όταν μαζευόντουσαν στα σπίτια και κάνανε παρέες, τώρα έχουν μόνο αγκαλιά την τηλεόραση, τίποτε άλλο, δυστυχώς[...](ΒΔ)

[...]αλλά έχω ζήσει το παιχνίδι στη γειτονιά και το, το ομαδικό, το βρίσκομαι με κάποιους κάθε απόγευμα, δεν το 'χουν σήμερα τα περισσότερα παιδιά. [...](ΑΑ)

[...]Στη σύγχρονη εποχή το παιχνίδι δεν είναι τόσο αυθόρμητο όσο παλαιότερα, και με το παιχνίδι εννοώ περισσότερο την παιγνιώδη διάθεση των ενηλίκων, δηλαδή, να μαζευτούν, στα σπίτια, στους δρόμους, να τραγουδήσουν, να χορέψουν, να κάνουν κάτι από κοινού, να παίξουν, να κάνουν πλάκες, αστεία, να κάνουν μια εκδρομή, να διασκεδάσουν. Ενώ παλαιότερα αυτές οι δραστηριότητες ήταν μέσα στη ζωή, ήταν τρόπος ζωής[...](ΑΖ)

[...]προσπαθώ να πάω το μυαλό μου παλιά σε συζητήσεις από γιαγιά, αυτό το παιχνίδι πιστεύω ήταν η βεγγέρα, το πλέξιμο, το ράψιμο[...].Ναι, δηλαδή πιο πολύ, κοινών...[...].Κοινότητα παρά το παιχνίδι, παιχνίδι[...](ΑΗ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το παιχνίδι και τους τρόπους παιχνιδιού σε παλαιότερες εποχές παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 35 πιο κάτω:

Πίνακας 35: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν το παιχνίδι και τους τρόπους παιχνιδιού σε παλαιότερες εποχές

Κατηγορίες σχετικά με το παιχνίδι και τους τρόπους παιχνιδιού σε παλαιότερες εποχές	Υποκείμενα		Σύνολο
	Α: Εμφυχωτές	Β: Συμμετέχοντες	
1. Οι ενήλικες έπαιζαν περισσότερο	23,08 % (3)	7,69 % (1)	30,77 % (4)
2. Οι άνθρωποι είχαν περισσότερο χρόνο για παιχνίδι	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
3. Οι άνθρωποι ήταν πιο ελεύθεροι όπως και τα παιχνίδια τους	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
4. Οι άνθρωποι ήταν πιο αγνοί και αθώοι, όπως και τα παιχνίδια τους	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
5. Οι άνθρωποι ήταν ολιγαρκείς και απλοί, όπως και τα παιχνίδια τους	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
6. Οι άνθρωποι ήταν πιο δημιουργικοί, έκαναν χρήση της φαντασίας στο παιχνίδι τους	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
7. Οι άνθρωποι είχαν περισσότερο την παιγνιώδη διάθεση στη ζωή τους	15,38 % (2)	15,38 % (2)	30,77 % (4)
8. Τα παιδιά περνούσαν περισσότερο χρόνο στη φύση	7,69 % (1)	30,77 % (4)	38,46 % (5)
9. Το παιχνίδι ήταν περισσότερο αυθόρμητο	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
10. Το παιχνίδι ήταν περισσότερο ομαδικό-κοινωνικό	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)

Όπως παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα, το 38,46% των υποκειμένων αναφέρει ότι σε παλαιότερες εποχές τα παιδιά περνούσαν περισσότερο χρόνο στη φύση, ενώ το 30,77% των υποκειμένων αναφέρει ότι σε παλαιότερες εποχές: α. οι ενήλικες έπαιζαν περισσότερο, β. οι άνθρωποι ήταν ολιγαρκείς και απλοί, όπως και τα παιχνίδια τους, γ. οι άνθρωποι είχαν περισσότερη διάθεση για παιχνίδι και δ. το παιχνίδι ήταν περισσότερο ομαδικό-κοινωνικό. Το 23,08% των υποκειμένων αναφέρει ότι: α. οι άνθρωποι ήταν πιο ελεύθεροι, όπως και τα παιχνίδια τους και β. ότι οι άνθρωποι ήταν πιο δημιουργικοί και έκαναν χρήση της φαντασίας τους στο παιχνίδι. Το 15,38% των υποκειμένων αναφέρει ότι σε παλαιότερες εποχές: α. οι άνθρωποι ήταν πιο αγνοί και αθώοι, όπως και τα παιχνίδια τους και β. το παιχνίδι ήταν περισσότερο αυθόρμητο. Τέλος, το 7,69% των υποκειμένων αναφέρει ότι οι άνθρωποι είχαν περισσότερο χρόνο για παιχνίδι σε παλαιότερες εποχές.

8.7.7. Αντιλήψεις των υποκειμένων για το αν οι άνθρωποι μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τις αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με το ερώτημα αν οι άνθρωποι μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι και από τις οποίες προέκυψαν δύο κατηγορίες. Η πρώτη αναφέρεται στην άποψη ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι, είτε αυτό είναι συνειδητό, είτε όχι και η δεύτερη αναφέρεται στην άποψη ότι οι ενήλικες μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι αλλά η ζωής τους δεν θα είναι ποιοτική. Πιο συγκεκριμένα:

8.7.7.1. Οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς το παιχνίδι (συνειδητά ή ασυνείδητα). Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι άνθρωποι, ανεξαρτήτου κοινωνικό-ιστορικό-πολιτισμικού πλαισίου, ανεξαρτήτου ηλικίας και φύλου και ανεξάρτητα με το αν οι ίδιοι το αντιλαμβάνονται και το αναγνωρίζουν ή όχι, δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι. Το παιχνίδι είναι στη φύση του ανθρώπου, είναι ανάγκη του, και ενώ στη σημερινή εποχή η ανάγκη αυτή έχει παραγκωνιστεί οι άνθρωποι συνήθως βρίσκουν τρόπους να παίζουν, ή εφευρίσκουν καινούργια παιχνίδια ακόμα και αν οι ίδιοι δεν αντιλαμβάνονται ότι παίζουν. Όπως αναφέρουν:

[...]Με τίποτα (δεν μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει χωρίς παιχνίδι). Και για αυτό ανησυχώ πάρα πολύ με το τι θα γίνουν αυτά τα παιδιά, θα μου πεις εντάξει, κάθε γενιά εφευρίσκει και τα παιχνίδια που χρειάζεται έτσι; Αυτοί τώρα παίζουν στο ίντερνετ[...]
(BA)

[...]ναι, δεν μπορείς να ζήσεις χωρίς παιχνίδι, νομίζω και νομίζω ότι όταν, τις περιόδους που παίζω περισσότερο είμαι και πιο ευτυχισμένη [...] ναι νομίζω ότι το παιχνίδι είναι πάρα πολύ σημαντικό, πάρα πολύ σημαντικό[...]
(BG)

[...]Δεν ξέρω τι μπορεί να κάνει ο άνθρωπος, θα μιλήσω για τον εαυτό μου, εγώ δεν μπορώ να ζήσω χωρίς παιχνίδι, είναι κάτι που..., γιατί έχεις, όσο μεγάλος και να είσαι, έχεις το παιδί μέσα σου, έχεις αυτήν την..., θα παίζεις, και νομίζω πως και ένας παππούς ακόμη, θα έρθει η ώρα που θα παίζει, μα με το εγγόνι του, θα του δοθεί μια ευκαιρία, θα παίζει, δεν..., είναι κάτι το οποίο το έχει μέσα του ο άνθρωπος, δεν νομίζω να μπορεί να ζήσει χωρίς παιχνίδι, τώρα άλλο αν παίζει όλο και λιγότερο, έτσι; Αλλά, όμως θα παίζει, νομίζω ότι δεν γίνεται να μην παίζει, το παιχνίδι είναι..., είναι μέσα στον άνθρωπο, έτσι[...]
(BA)

[...]το παιχνίδι είναι στη φύση του ανθρώπου και όλα παίζουν γύρω μας, και εμείς είμαστε φτιαγμένοι για να παίζουμε με αυτά που είναι γύρω μας, τα έμψυχα και τα άψυχα, το θέμα είναι πόσο πια μπορούμε να το αντιληφθούμε[...] (ΓΑ)

[...]νομίζω ότι ακόμα και σε ένα αποστειρωμένο περιβάλλον δεν υπάρχει τίποτα να παίζεις, και τίποτα..., σαν τα γατάκια ρε παιδί μου που κυνηγάνε την ουρά τους, κάτι θα βρεις να κάνεις, θα το φτιάξεις στην φαντασία σου, θα το..., θα παίζεις με τον φανταστικό σου φίλο, θα...θα αρχίσει να κάνει παιχνίδια το μυαλό σου, δεν υπάρχει περίπτωση, δεν νομίζω δηλαδή ότι γίνεται αυτό το πράγμα[...] (ΑΑ)

[...]Πιστεύω ότι ο άνθρωπος όσα παιχνίδια και να ανακαλυφθούν, όσο και αν χαθεί η δημιουργικότητά του, γιατί ξέρεις με το, με το ότι φορτώνουν τα παιδιά από τόσο μικρή ηλικία με τόσα πράγματα, με τόσα πρέπει, με τόσα ξέρεις, έτσι πρέπει να 'σαι και τέλος, το παιδί, δεν ξέρει τι σημαίνει παιχνίδι, αλλά μέσα του υπάρχει αυτό το κάτι, από τον πιο μικρό μέχρι τον πιο μεγάλο και πιστεύω ότι δεν θα χαθεί, μπορεί λίγο να παραγκωνιστεί, μπορεί να εμφανιστεί με άλλους τρόπους αλλά δεν θα χαθεί ποτέ[...] (ΑΒ)

[...]Εγώ προσωπικά πιστεύω πως όχι. (δεν μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει χωρίς παιχνίδι) Γιατί το παιχνίδι είναι ένας τρόπος να ξεφύγεις και τα προβλήματα και τη ρουτίνα της καθημερινότητας, να εκφραστείς και να περάσεις καλά, εγώ αυτό κατάλαβα και μέσα από το θεατρικό παιχνίδι, γιατί είχα χρόνια να παίξω[...] (ΑΔ)

[...]Το χρειάζεται (ο άνθρωπος χρειάζεται το παιχνίδι), κρίνοντας και από εμένα. Εγώ δεν μπορώ να με σκεφτώ ότι δεν θα παίξω, και όταν λέω παίξω και παιχνίδι μπορεί να είναι τα πάντα, από το να κάτσω να κάνω γελοιότητες με τους φίλους μου, από το να κάτσω να κάνω γελοιότητες μπροστά σε άλλους άσχετους [...]και όλοι πιστεύω ότι το έχουν ανάγκη (το παιχνίδι) γιατί και όλοι τους βγαίνει ανά διαστήματα, δεν το ξέρουν, υποσυνείδητα, δηλαδή[...] (ΑΕ)

[...]Όχι ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει χωρίς παιχνίδι γιατί το παιχνίδι είναι στη φύση μας. Είναι μια από τις ανάγκες μας[...] (ΑΖ)

[...]Πριν ένα χρόνο δεν θα το είχα σκεφτεί καθόλου αυτήν την ερώτηση, δεν θα μου είχε περάσει καν από το μυαλό, μετά από ένα χρόνο, όμως, θεατρικού παιχνιδιού θεωρώ ότι όχι, δεν θα μπορούσε να ζήσει κανείς χωρίς παιχνίδι, ακόμα και ο πιο δύσκολος άνθρωπος πιστεύω ότι χρειάζεται, δεν μπορεί να ζήσει χωρίς ένα, ένα είδος παιχνιδιού, όπως τουλάχιστον το βιώνει ο ίδιος[...] (ΑΗ)

8.7.7.2. Οι ενήλικες μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι αλλά η ζωή τους δεν θα είναι ποιοτική. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι άνθρωποι μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι αλλά η ζωή τους δεν θα είναι ποιοτική, δεν θα μπορούν να ζήσουν ικανοποιητικά ή θα αισθάνονται ότι κάτι τους λείπει ή θα ζωή αυτή θα είναι απλά επιβίωση. Αναφέρουν σχετικά:

[...]ο μεγάλος μπορεί, επιβιώνει, θα ζήσει. Θα ζήσει, αλλά πως θα ζήσει είναι το θέμα [...] Πιστεύω ότι ζει χωρίς το παιχνίδι, ας πούμε, με τα στεγανά του όρια [...] μπορεί να μεν να ζήσει, ικανοποιητικά αλλά ίσως κάτι να του λείπει και να προσπαθεί να το βρίσκει αλλιώς [...] (ΑΓ)

[...]υπάρχουν κάποιοι άνθρωποι που δεν μπορούν να εκτεθούν, και ζούνε έτσι, χωρίς να μπορούν να παίζουν, ε, μπορεί να παίζουν μόνο ένα, ένα επιτραπέζιο, μονόπολη, ή να παίζουν το ράμικα με τους αριθμούς, παίζουν και αυτοί, τώρα αν μπορούν και χωρίς

αυτό, μου φαίνεται ότι μπορούν κάποιοι χωρίς αυτό, αλλά πρέπει να είναι πάρα πολύ τετράγωνος ο νους τους[...] (ΑΘ)

[...]Εντάξει όχι, μάλλον μπορεί να ζήσει αλλά...ξέρω 'γω, για τι ζωή μιλάμε; Ναι να επιβιώσει μπορεί, να ζήσει ουσιαστικά, μάλλον όχι[...] (ΒΒ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με την πεποίθηση ότι οι άνθρωποι μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 36 πιο κάτω:

Πίνακας 36: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με την πεποίθηση ότι οι άνθρωποι μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι

Κατηγορίες σχετικά με την πεποίθηση ότι οι άνθρωποι μπορούν να ζήσουν χωρίς	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς το παιχνίδι (συνειδητά ή ασυνειδητά).	30,77 % (4)	46,15 % (6)	76,92% (10)
2. Οι ενήλικες μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι αλλά η ζωή τους δεν θα είναι ποιοτική.	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 76,92% των υποκειμένων πιστεύει ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι, και το 23,08% των υποκειμένων πιστεύει ότι οι ενήλικες μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι, αλλά η ζωής τους δεν θα είναι ποιοτική.

8.7.8. Αντιλήψεις των υποκειμένων για το αν σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τις απόψεις των υποκειμένων σχετικά με την ερώτηση αν σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του, που όπως βλέπουμε και αμέσως πιο κάτω, απαντούν θετικά:

8.7.8.1. Σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ύστερα από σχετική ερώτηση, του ερευνητικού μας σχεδιασμού, απάντησαν ομόφωνα πως σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του:

...Σίγουρα κρύβεται ένα παιδί(ΒΑ), πιστεύω πραγματικά ότι σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα παιδί μέσα του(ΒΓ), όλοι μας κρύβουμε ένα μικρό παιδί μέσα μας(ΒΔ), υπάρχει παιδί μέσα μας(ΑΓ), πιστεύω ότι σε όλους τους ενήλικες κρύβεται ένα παιδί μέσα τους(ΑΔ), Συμφωνώ(ΑΗ)...απόλυτα(ΑΒ)...σε μεγάλο βαθμό(ΒΒ)...εκατό τα εκατό(ΑΘ)...χίλια τα εκατό(ΑΕ)...με αυτήν την φράση(ΓΑ), (ΑΑ), (ΑΖ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το αν σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 25 πιο κάτω:

Πίνακας 37: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν το αν σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του

Κατηγορίες σχετικά με το αν σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
Σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του	38,46 % (5)	61,54 % (8)	100 % (13)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι όλα τα υποκείμενα της έρευνάς μας (100%) πιστεύουν ότι σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του.

8.7.8.2. Οι αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με το παιδί που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με το μικρό παιδί που κρύβουν μέσα τους οι ενήλικες, ποια είναι τα χαρακτηριστικά του παιδιού αυτού, τι μπορεί να προσφέρει στους ενήλικες η απελευθέρωση αυτών των χαρακτηριστικών, για ποιους λόγους δεν απελευθερώνονται εύκολα αυτά τα χαρακτηριστικά, με ποιους τρόπους μπορεί να γίνει αυτή η απελευθέρωση και με ποιες προϋποθέσεις. Αναλυτικότερα:

8.7.8.2.1. Χαρακτηριστικά του παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους όπως την παιγνιώδη διάθεση, τη διάθεση για μάθηση, ανακάλυψη και επικοινωνία, τη διάθεση για χαρά και διασκέδαση, την ανεμελιά, τον αυθορμητισμό, την δημιουργικότητα και την επικέντρωση στο εδώ και τώρα. Όπως φαίνεται από τις παρακάτω κατηγορίες:

8.7.8.2.1.1. Παιγνιώδη διάθεση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ένα από τα χαρακτηριστικά του παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους είναι η παιγνιώδης διάθεση ή η όρεξη για παιχνίδι. Αναφέρουν σχετικά

[...]όταν λέμε ένας ενήλικας κρύβει ένα μικρό παιδί, νομίζω σε αυτό αναφερόμαστε[...]στην παιγνιώδη διάθεση[...](BB)

[...]έχει όλη τη διάθεση και να παίζει[...](BF)

[...]έχουν όρεξη για παιχνίδι[...](GA)

[...]να παίζει[...]σαν παιδί[...](AZ)

[...]Είναι ωραίο όταν βγαίνει στην επιφάνεια και [...] να παίζει[...](AA)

8.7.8.2.1.2. Διάθεση για μάθηση, ανακάλυψη, επικοινωνία. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ένα από τα χαρακτηριστικά του παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους είναι η διάθεση για ανακάλυψη, μάθηση και επικοινωνία. Όπως αναφέρει:

[...]μαθαίνει, διασκεδάει, επικοινωνεί, μέσα από το παιχνίδι[...](BF)

8.7.8.2.1.3. Διάθεση για χαρά και διασκέδαση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ένα από τα χαρακτηριστικά του παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους είναι η διάθεση για χαρά, γέλιο και διασκέδαση. Όπως αναφέρουν:

[...]στο πόσο εύκολα μπορεί να γελάσει[...](BB)

[...]διασκεδάζει[...]. Το παιχνίδι[...] είναι ένας τρόπος χαράς[...](BΓ)

[...]να χαίρεται τη ζωή[...](AZ)

8.7.8.2.1.4. Ανεμελιά. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ένα από τα χαρακτηριστικά του παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους είναι η ανεμελιά της παιδικής ηλικίας. Περιγράφουν:

[...]την ξεγνοιασιά της παιδικής ηλικίας[...]αυτήν την διάθεση την ανάλαφρη που έχει ένα παιδί[...](BB)

[...]να είναι ανέμελος σαν παιδί[...](AZ)

8.7.8.2.1.5. Αυθορητισμό. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ένα από τα χαρακτηριστικά του παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους είναι

[...]τον αυθορητισμό[...](BB)

8.7.8.2.1.6. Δημιουργικότητα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ένα από τα χαρακτηριστικά του παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους είναι

[...]είναι το δημιουργικό μας κομμάτι κιόλας[...](AA)

8.7.8.2.1.7. Επικέντρωση στο εδώ και τώρα και απόλαυσή του. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως μια από τις ικανότητες του μικρού παιδιού είναι η ικανότητα για επικέντρωση στο εδώ και τώρα και στην απόλαυσή του. Αναφέρει σχετικά:

[...]είναι αυτό που φέρνει πράγματα από το παρελθόν και που λαμβάνει τα πολύ παρόντα πράγματα, που απολαμβάνει στιγμούλα. [...](AA)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά του παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 38 πιο κάτω:

Πίνακας 38: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τα χαρακτηριστικά του παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους

Κατηγορίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά του παιδιού που κρύβουν οι ενήλικες μέσα τους	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Παιγνιώδη διάθεση	23,08 % (3)	15,38 % (2)	38,46 % (5)
2. Διάθεση για μάθηση, ανακάλυψη, επικοινωνία	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
3. Διάθεση για χαρά και διασκέδαση	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
4. Ανεμελιά	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
5. Αυθορητισμό	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
6. Δημιουργικότητα	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
7. Επικέντρωση στο εδώ και τώρα	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)

Παρατηρώντας τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ότι το 38,46% των υποκειμένων πιστεύει ότι οι ενήλικες το χαρακτηριστικό εκείνο του μικρού παιδιού που είναι η παιγνιώδη διάθεση. Το 23,08% των υποκειμένων πιστεύει πως είναι το χαρακτηριστικό της διάθεσης για χαρά και διασκέδαση, ενώ το 15,38% των υποκειμένων πιστεύει ότι είναι το χαρακτηριστικό της ανεμελιάς. Τέλος, το 7,69% των υποκειμένων αναφέρει ότι τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού που κρύβουν μέσα τους οι ενήλικες είναι: α. η διάθεση για μάθηση, ανακάλυψη και επικοινωνία, β. ο αυθορητισμός, γ. η δημιουργικότητα και δ. η επικέντρωση στο εδώ και τώρα.

8.7.8.3. Προσφορά της απελευθέρωσης των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού στους ενήλικες

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει όλα όσα τα υποκείμενα πιστεύουν ότι μπορεί να προσφέρει η απελευθέρωση των παραπάνω χαρακτηριστικών στους ενήλικες, όπως είναι αναζωογόνηση, χαλάρωση, εκτόνωση, κάλυψη αναγκών, υγεία, ελπίδα και δύναμη, χαρά και ευτυχία, επαφή με τον εαυτό και έκφραση. Αναλυτικότερα:

8.7.8.3.1. Αναζωογόνηση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού, μέσω του παιχνιδιού μπορεί να προσφέρει στους ενήλικες αναζωογόνηση:

[...]πιστεύω ότι κάθε ενήλικας κρύβει ένα παιδί, γιατί είναι αναζωογονητικό..., το βλέπεις, ρε παιδί μου, δηλαδή, βάλε..., μπουγέλωσε, ας πούμε, μια παρέα ενηλίκων, θα τους δεις και θα είναι σαν μικρά παιδιά, ας πούμε, το βλέπεις αυτό το πράγμα ότι άμα παίζεις με μεγάλους, πραγματικά γίνονται σαν μικρά παιδιά [...](BΓ)

[...]Είναι ωραίο όταν βγαίνει στην επιφάνεια[...]να παίζει γιατί πάρα πολλές υποχρεώσεις, πάρα πολλά πρέπει έχουμε, εντάξει, οκ, είμαστε ενήλικες μπράβο μας, μπράβο που ανταπεξέρχεται [...]αλλά όταν βγαίνει και η μικρή (όνομα υποκειμένου) είναι πολύ, πολύ, αναζωογονητικό και νομίζω ότι τροφοδοτεί και τους υπόλοιπους ρόλους [...](AA)

8.7.8.3.2. Χαλάρωση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού, μέσω του παιχνιδιού μπορεί να προσφέρει στους ενήλικες χαλάρωση.

[...]χαλαρώνεις, δεν το συζητάω [...](BΔ)

8.7.8.3.3. Εκτόνωση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού, μέσω του παιχνιδιού μπορεί να προσφέρει στους ενήλικες εκτόνωση:

[...]ξεδίνεις, ρε παιδί μου, έτσι..., το να γίνεσαι παιδί συνέχεια, ξεχνάς τις σκοτούρες σου[...](ΒΔ)

[...]Το παιχνίδι[...]είναι ένας τρόπος εκτόνωσης, είναι, είναι διαδικασία ζωής[...](ΒΓ)

8.7.8.3.4. Κάλυψη αναγκών. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού, μέσω του παιχνιδιού μπορεί να προσφέρει στους ενήλικες κάλυψη αναγκών. Όπως αναφέρουν:

[...]να ανακαλύπτουμε το παιδί, δηλαδή, που έχουμε μέσα μας και να το αφήνουμε να αναπνέει και να καλύπτουμε τις ανάγκες που έχει[...](ΓΑ)

[...]πάλι την ίδια ανάγκη διαπραγματεύεσαι να, να βγάλεις στην επιφάνεια μάλλον αυτό το πληγωμένο παιδάκι, το παιδάκι που θέλει να παίξει[...]σαν να σέβεσαι περισσότερο τις ανάγκες σου σαν μεγάλος ή να έχεις περισσότερη επαφή με τον εαυτό σου[...](ΑΑ)

8.7.8.3.5. Υγεία. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού, μέσω του παιχνιδιού μπορεί να προσφέρει στους ενήλικες υγεία:

[...]να ανακαλύπτουμε το παιδί, δηλαδή, που έχουμε μέσα μας και να το αφήνουμε να αναπνέει και να καλύπτουμε τις ανάγκες που έχει για να είμαστε πιο υγιείς και πιο καλά με τον εαυτό μας[...](ΓΑ)

8.7.8.3.6. Ελπίδα και δύναμη. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού, μπορεί να προσφέρει στους ενήλικες ελπίδα και δύναμη:

[...]μ' αρέσει να με θυμάμαι σαν παιδί, μου δίνει, αν θέλεις, και μια ελπίδα, μου δίνει μια δύναμη, μου δίνει...να αυτό δεν μπορώ να στο εξηγήσω, αλλά μου αρέσει η ιδέα και η σκέψη του παιδιού μέσα μου, είτε του τότε, είτε του τώρα, είτε...μ' αρέσει, μου δίνει έτσι μια..., είναι κάτι αισιόδοξο, ρε παιδί μου, έχει μια ελπίδα, μέσα του[...] (ΒΓ)

8.7.8.3.7. Χαρά-Ευτυχία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού, μέσω του παιχνιδιού μπορεί να προσφέρει στους ενήλικες χαρά και ευτυχία. Αναφέρουν σχετικά:

[...]μου αρέσει η ιδέα και η σκέψη του παιδιού μέσα μου [...]έχει μια χαρά, έχει μια ενέργεια[...](ΒΓ)

[...]είμαι ευτυχισμένη, δηλαδή, που εξ αιτίας της δουλειάς μου, όχι μόνο δεν το έχω ξεχάσει, αλλά παίζω, συνεχίζω να παίζω καθημερινά, κάθε μέρα παίζω, κάθε μέρα παίζω στο σχολείο, κάθε μέρα[...](ΒΔ)

8.7.8.3.8. Επαφή με τον εαυτό. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού, μέσω του παιχνιδιού μπορεί να προσφέρει στους ενήλικες επαφή με τον εαυτό τους. Όπως αναφέρει:

[...]σαν να σέβεσαι περισσότερο τις ανάγκες σου σαν μεγάλος ή να έχεις περισσότερη επαφή με τον εαυτό σου δεν μπαίνεις μόνο στους ρόλους που πρέπει να παίζεις και να είσαι σοβαρός, υπεύθυνος και σωστός, αλλά έρχεσαι και λίγο σε επαφή με το δικό σου, με τις δικές σου ανάγκες και επιθυμίες [...](AA)

8.7.8.3.9. Έκφραση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού, μέσω του παιχνιδιού μπορεί να προσφέρει στους ενήλικες έκφραση. Αναφέρει σχετικά:

[...]Το παιχνίδι[...]είναι ένας τρόπος έκφρασης των συναισθημάτων[...](BΓ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την προσφορά απελευθέρωσης των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού στους ενήλικες παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 39 πιο κάτω:

Πίνακας 39: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν στην προσφορά απελευθέρωσης των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού στους ενήλικες

Κατηγορίες σχετικά με την προσφορά απελευθέρωσης των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού στους ενήλικες	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπνηχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Αναζωογόνηση	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
2. Χαλάρωση	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
3. Εκτόνωση	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
4. Κάλυψη αναγκών	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
5. Υγεία	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
6. Ελπίδα και δύναμη	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
7. Χαρά-Ευτυχία	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
8. Επαφή με τον εαυτό	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
9. Έκφραση	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 15,38% των υποκειμένων πιστεύει ότι η απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού στους ενήλικες μπορεί να τους προσφέρει: α. αναζωογόνηση, β. εκτόνωση, γ. κάλυψη αναγκών και δ. χαρά και ευτυχία., ενώ το 7,69% των υποκειμένων πιστεύει ότι μπορεί να τους προσφέρει: α. χαλάρωση, β. υγεία, γ. ελπίδα και δύναμη, δ. επαφή με τον εαυτό και ε. έκφραση.

8.7.8.4. Λόγοι για τους οποίους τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού δεν απελευθερώνονται εύκολα.

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τους λόγους για τους οποίους, οι ενήλικες δεν απελευθερώνουν εύκολα τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού που κρύβεται μέσα τους. Οι κατηγορίες που προέκυψαν αφορούν στην πίεση των υποχρεώσεων, στην υιοθέτηση προσωπείων, στην εμφάνιση αμυνών

και αναστολών και στην προσπάθεια για λογική σκέψη των ενηλίκων. Αναλυτικότερα:

8.7.8.4.1. Η πίεση των υποχρεώσεων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως τα χαρακτηριστικά του παιδιού δεν απελευθερώνονται εύκολα εξ αιτίας της πίεσης των υποχρεώσεων και των ευθυνών που έχει ένας ενήλικας, όπως αναφέρουν:

[...]εξ αιτίας κάποιων καταστάσεων στη ζωή του ενήλικα, αυτός είναι αναγκασμένος, συνήθως χωρίς να το θέλει ή να το συνειδητοποιεί ο ίδιος, να κρύβει το παιδί που βρίσκεται μέσα του και να δείχνει ένα άλλο πρόσωπο, αυτό του σοβαρού ενήλικα, που δεν του επιτρέπεται να παίζει, παρά μόνο να δουλεύει, που δεν του επιτρέπεται να είναι ανέμελος σαν παιδί, αλλά να έχει έγνοιες, που δεν του επιτρέπεται να χαίρεται τη ζωή αλλά να γκρινιάζει και να μιζεριάζει, που δεν του επιτρέπεται να τον φροντίζουν οι άλλοι αλλά να φροντίζει μόνος του τον εαυτό του. Έτσι το παιδί που έχουμε μέσα μας καταπιέζεται και βγάζουμε ένα πρόσωπο προς τα έξω τελείως διαφορετικό από αυτό που πραγματικά είμαστε[...](AZ)

[...]όταν παίζει και φεύγει ο ενήλικας, δηλαδή, φεύγει ο αυστηρός, φεύγει αυτό ο άνθρωπος ο οποίος έχει ένα κάρο...όταν παίζεις, ξεχνάς λίγο, αν θέλεις, τις ευθύνες και τα πράγματα που σε κάνουν ενήλικα, ρε παιδί μου, δηλαδή, τις ευθύνες της ζωής, το βάρος, αυτό το βάρος που κουβαλάς, το ξεχνάς λίγο ή αν θέλεις το παίρνεις και το βάζεις μέσα και το παίζεις με αυτό[...](BF)

8.7.8.4.2. Η υιοθέτηση προσωπείων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως τα χαρακτηριστικά του παιδιού δεν απελευθερώνονται εύκολα εξ αιτίας της υιοθέτησης προσωπείων, ρόλων και στερεοτύπων από τους ενήλικες, συχνά άθελά τους. Τα υποκείμενα αναφέρουν κυρίως το προσωπίο του σοβαροφανούς ενήλικα που δεν του επιτρέπει να βγάλει στην επιφάνεια το μικρό παιδί που κρύβει μέσα του. Όπως περιγράφουν:

[...]όσο μεγαλώνουμε μπαίνουν και κάποια στερεότυπα και οι ρυθμοί της ζωής μας, μας βάζουν σε ένα βαθμό που σου λένε ότι πρέπει να είσαι έτσι και έτσι και έτσι, και αυτά μπορεί να αλλάζουν και από τομέα σε τομέα, ξέρω γω ή όλα αυτά και όλοι προσπαθούν να έχουν μια σοβαροφάνεια, είτε επειδή, έτσι είναι το περιβάλλον τους, τους επιβάλλει το περιβάλλον τους, είτε και οι ίδιοι σαν προστασία, ας πούμε, για τον εαυτό τους[...](AE)

[...]χωρίς να το θέλει ή να το συνειδητοποιεί ο ίδιος, να κρύβει το παιδί που βρίσκεται μέσα του και να δείχνει ένα άλλο πρόσωπο, αυτό του σοβαρού ενήλικα, που δεν του επιτρέπεται να παίζει, παρά μόνο να δουλεύει, που δεν του επιτρέπεται να είναι ανέμελος σαν παιδί, αλλά να έχει έγνοιες, που δεν του επιτρέπεται να χαίρεται τη ζωή αλλά να γκρινιάζει και να μιζεριάζει, που δεν του επιτρέπεται να τον φροντίζουν οι άλλοι αλλά να φροντίζει μόνος του τον εαυτό του[...](AZ)

[...]είναι πολύ σφιχτοί άνθρωποι (εννοεί στην Κρήτη) [...] πάνω στη Δράμα[...].βγήκαμε ένα βράδυ, και πήγαμε σε ένα, πώς να το πω τώρα, σε μια καφετέρια, ας πούμε, και έβλεπες ζευγαράκια, να χορεύουν βαλς, μεγάλης ηλικίας, όχι μόνο νεαρά, αν και εκεί θα έλεγα ότι είναι μόνο μεγάλης ηλικίας, τα νεαρά ζευγάρια έχουν καταπιεί νομίζω κανένα κοντάρι, κάτι, κάτι, έχουνε, ναι, ένα πράγμα, δεν ξέρω, το βλέπεις και μέσα στον χώρο του σχολείου πόσο δυσκοίλιοι είναι οι νέοι και πόσο χαλαροί είναι οι παλιότεροι, πόσο έχουν διάθεση για διασκέδαση, δεν ξέρω, είναι το καινούργιο, τα καινούργια πρότυπα, να μην τσαλακώσει η ομορφιά μας;[...].Σίγουρα

κρύβεται ένα παιδί, τώρα πως θα το ανακαλύψει κανείς και αν θα το ανακαλύψει, δεν ξέρω[...] (κρύβεται) όχι συνειδητά, είναι αυτό που σου είπα προηγουμένως, εδώ, (εννοεί στην Κρήτη) ας πούμε, το βλέπω πάρα πολύ, το πόσο πολύ κοιτάζουνε, ακριβώς για να μην φαίνεται, για να μην βγει προς τα έξω, πόση ενέργεια καταναλώνουνε για να έχουνε αυτό το... και ιδιαίτερα οι γυναίκες, και οι άντρες βέβαια που πρέπει να 'να πολλά βαρύτες και αυτό, αλλά και οι γυναίκες πάρα πολύ, πάρα πολύ. [...] (BA)

[...] απλά πρέπει να μπούμε σε διάφορους ρόλους, αλλά μέσα μας, ακόμα και αν δεν το βγάλουμε στον άλλον, είμαστε ένα παιδί που βάζουμε προσωπεία για να μην καταλάβει ότι είμαστε παιδί, για να μην καταλάβει ότι ξέρεις κάτι, εγώ έτσι θέλω την ζωή μου, αλλά λένε ότι εντάξει, εγώ σε αυτήν την ηλικία πρέπει να δείξω ότι είμαι έτσι, πρέπει να δείξω αυτό, το άλλο [...] (AB)

8.7.8.4.3. Η εμφάνιση των αμυνών και των αναστολών. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως τα χαρακτηριστικά του παιδιού δεν απελευθερώνονται εύκολα εξ αιτίας της εμφάνισης των αμυνών και των αναστολών στους ενήλικες. Οι άμυνες και οι αναστολές αυτές αποβάλλονται με δυσκολία, όπως μας αναφέρουν τα υποκείμενα:

[...] όταν λέμε ένας ενήλικας κρύβει ένα μικρό παιδί, νομίζω σε αυτό αναφερόμαστε, στην ξέρω 'γω, στην παιγνιώδη διάθεση, στο πόσο εύκολα μπορεί να γελάσει, αλλά όλα αυτά εντάξει, δεν μπορούν να συμβούν στον ίδιο βαθμό σε όλους και ίσως, δεν μπορούν να συμβούν όλες τις στιγμές, δηλαδή, να θέλουν... ίσως να χρειάζονται ερεθίσματα, ένα συγκεκριμένο χώρο, ένα συγκεκριμένο χρόνο, και κυρίως το να..., να μην υπάρχουν ξέρω 'γω, να μειώνονται, να μειωθούν οι αναστολές που έχει ο κάθε ενήλικας ας πούμε και όλα αυτά τα μπλοκαρίσματα και τα συμπλέγματα που έχουνε δημιουργηθεί και έχουνε παγιωθεί, και που είναι αρκετά δύσκολο πολλές φορές να σπάσουν και να μαλακώσουν [...] (BB)

[...] τους επιβάλει το περιβάλλον τους, είτε και οι ίδιοι σαν προστασία, ας πούμε, για τον εαυτό τους [...] ναι, σαν άμυνα ακριβώς. Αυτό γίνεται και τις περισσότερες φορές ισχύει, ρε παιδί μου, αλλά όλοι μέσα τους υπάρχουν στοιχεία που τους έχουν μείνει, που δείχνουν κάτι άλλο ρε παιδί μου από τον εαυτό τους. [...] (AE)

8.7.8.4.4. Η προσπάθεια για λογική σκέψη. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει ότι συχνά οι ενήλικες προσπαθούν να αντιλαμβάνονται τα πράγματα με λογική σκέψη και αυτό δεν τους αφήνει να βγάλουν στην επιφάνεια το μικρό παιδί μέσα τους. Όπως αναφέρει:

[...] Στο εκατό τα εκατό συμφωνώ με την φράση αυτή μου φαίνεται ότι όλοι είμαστε παιδιά και τα κουβαλάμε μέσα στην καρδιά, απλώς προσπαθούμε λίγο να μπαίνουμε σε λογικές σκέψεις όταν μεγαλώνουμε και για αυτό φαινόμαστε ότι δεν είμαστε παιδιά, όταν όμως αφήσουμε τον εαυτό μας ελεύθερο πάλι παιδιά γινόμαστε [...] (AΘ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους για τους οποίους τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού δεν απελευθερώνονται εύκολα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 40 πιο κάτω:

Πίνακας 40: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τους λόγους για τους οποίους τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού δεν απελευθερώνονται εύκολα.

Κατηγορίες σχετικά με τους λόγους για τους οποίους τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού δεν απελευθερώνονται εύκολα.	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Η πίεση των υποχρεώσεων	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
2. Η υιοθέτηση προσωπείων	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
3. Η εμφάνιση των αμυνών και των αναστολών	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
4. Η προσπάθεια για λογική σκέψη	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)

Από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι το 30,77% των υποκειμένων πιστεύει πως η υιοθέτηση των προσωπείων από τους ενήλικες είναι αυτή που δεν αφήνει τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού να απελευθερωθούν εύκολα, καθώς επίσης και η πίεση των υποχρεώσεων και η εμφάνιση αμυνών και αναστολών (15,38%) και η προσπάθεια για λογική σκέψη (7,69%).

8.7.8.5. Τρόποι με τους οποίους μπορούν να απελευθερωθούν αυτά τα χαρακτηριστικά.

Στην ενότητα αυτή τα υποκείμενα προτείνουν ως τρόπο απελευθέρωσης του παιδιού που κρύβουμε μέσα μας την υπενθύμιση του παιδιού που υπήρξαμε κάποτε. Πιο συγκεκριμένα:

8.7.8.5.1. Υπενθύμιση του παιδιού που ήμασταν κάποτε. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η υπενθύμιση στον ενήλικα του παιδιού που ήταν κάποτε μπορεί να απελευθερώσει ως ένα βαθμό το μικρό παιδί που κρύβει μέσα του. Οι αναμνήσεις και τα ευχάριστα συναισθήματα της παιδικής ηλικίας μπορούν να ξυπνήσουν το παιδί μέσα μας και να μας κάνουν να θέλουμε να αισθανθούμε ξανά με τους ίδιους τρόπους. Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά:

[...]θεωρώ ότι, έρχονται στην μνήμη μου παιδικά παιχνίδια πως έπαιζα, πως ήμουνα, δηλαδή, ξαναγυρνάει, με το μυαλό μου ξαναγυρνάω πίσω και κάπως όταν γυρνάει το μυαλό σου θεωρώ ότι και η αίσθηση που έχεις και το συναίσθημα όλο αυτό που σου βγαίνει είναι αυτό που είχες, όταν ήσουν παιδί. Άρα, λοιπόν, αυτό, το τι θα σημαίνει, δηλαδή, για εμένα είναι ότι δεν είναι τελικά τι..., είναι τι αισθάνεσαι πιο πολύ παρά τι είσαι εξωτερικά ή θες να δείχνεις τουλάχιστον...](AH)

[...]Νομίζω ότι υπάρχουν οι αναμνήσεις που είχαμε..., που έχουμε αποκτήσει ως παιδιά, όταν ήμασταν παιδιά, και όχι απαραίτητα κάποιο παιδί που θέλει να ελευθερωθεί μέσα μας, από μέσα μας. Αυτό τώρα που σκέφτομαι με τις αναμνήσεις, θα στο πω γιατί μπορεί να σε βοηθήσει, σκέφτομαι..., έχεις δει την Αμελί; [...] Θυμάσαι το σημείο που πάει η Αμελί και δίνει σε κάποιον το κουτί που έχει τις αναμνήσεις από τα παιδικά του χρόνια; [...]Βρίσκει ένα κουτί, κάπως έτσι ξεκινάει η ιστορία της που είχε μέσα κάποια αντικείμενα, που είχε κρύψει κάποιο παιδί σε ένα κουτί, πριν από κάποια χρόνια και βρίσκει αυτόν τον άνθρωπο και του το δίνει, χωρίς να..., του το αφήνει κάπου και το βρίσκει και συγκινείται αυτός γιατί θυμάται την παιδική του ηλικία και για κάποιο λόγο αποφασίζει να αλλάξει τη ζωή του και να βελτιώσει κάποια πράγματα. [...]Ναι, δεν ξέρω νομίζω το παρατηρώ και εγώ όταν κοιτάζω φωτογραφίες

όπως ήμουνα μικρή και πως ήταν οι γονείς μου ότι συγκινούμε και εγώ και νομίζω ότι τότε θυμάμαι και ξυπνάει, αν θες, το παιδί που έχω μέσα μου[...] (ΑΓ)

[...]όλοι υπήρξαμε παιδιά και τα παιδιά αυτά ούτε πέθαναν, ούτε χάθηκαν, κάπου μέσα μας σε ένα κομμάτι της ψυχής μας είναι κρυμμένα ή και φανερά, υπάρχουν, έχουν ανάγκες, έχουν ανασφάλειες, έχουν όρεξη για παιχνίδι και καλό είναι να τους, να τα ανακαλύπτουμε αν τα έχουμε ξεχάσει, να ανακαλύπτουμε το παιδί, δηλαδή, που έχουμε μέσα μας και να το αφήνουμε να αναπνέει και να καλύπτουμε τις ανάγκες που έχει για να είμαστε πιο υγιείς και πιο καλά με τον εαυτό μας[...] (ΓΑ)

[...]Αλλά ναι είμαι σίγουρη ότι υπάρχει ένα παιδάκι μέσα μας[...]είναι το δημιουργικό μας κομμάτι κιόλας, είναι αυτό που φέρνει πράγματα από το παρελθόν και που λαμβάνει τα πολύ παρόντα πράγματα, που απολαμβάνει στιγμούλα. Έτσι νομίζω, δεν ξέρω. Είναι ωραίο όταν βγαίνει στην επιφάνεια[...] (ΑΑ)

[...]ότι ο κάθε ενήλικας κουβαλάει ένα παιδί, νομίζω όμως ότι ο κάθε ενήλικας από εμάς κουβαλάει και εκείνο το παιδί, δηλαδή, που ήταν στην παιδική του ηλικία, το νιώθω αυτό το πράγμα μερικές φορές, ότι κουβαλάμε εκείνο το παιδί ή ότι πολύ συχνά γυρίζουμε σε εκείνο το παιδί, εγώ τουλάχιστον γυρίζω πολύ συχνά, σε εκείνο το παιδί, δηλαδή. Ξέρεις, εγώ το κάνω αυτό, δεν ξέρω αν το κάνουν οι άλλοι, βέβαια, ότι έχω μια τάση να το θυμάμαι, ας πούμε, μπορεί να μην θυμάμαι τον έφηβο, μπορεί, ας πούμε να μην θυμάμαι την ενήλικη..., το παιδί το θυμάμαι όμως και μου δίνει και μια μερικές φορές, αυτή η αίσθηση, ότι δεν ξεχ...δηλαδή, μ' αρέσει να με θυμάμαι σαν παιδί, μου δίνει, αν θέλεις, και μια ελπίδα, μου δίνει μια δύναμη, μου δίνει...να αυτό δεν μπορώ να στο εξηγήσω, αλλά μου αρέσει η ιδέα και η σκέψη του παιδιού μέσα μου, είτε του τότε, είτε του τώρα, είτε...μ' αρέσει, μου δίνει έτσι μια..., είναι κάτι αισιόδοξο, ρε παιδί μου, έχει μια ελπίδα, μέσα του, έχει μια χαρά, έχει μια ενέργεια[...] (ΒΓ)

[...]από τότε, ας πούμε, που γνώρισα το θεατρικό παιχνίδι, και βέβαια είμαι ευχαριστημένη γιατί όλο αυτό το πράγμα που...ξαναβγήκε το παιδί στην επιφάνεια, που είχα. Και σαν παιδί, επειδή ήμουνα ένα ευτυχισμένο παιδί, φυσικά και τώρα είμαι χαρούμενη που παίζω γιατί βγαίνει το παιδί μπροστά, που νιώθω που έχω μέσα μου, οπότε είναι αρκετά διασκεδαστικό[...] (ΒΔ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να απελευθερωθούν τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 41 πιο κάτω:

Πίνακας 41: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να απελευθερωθούν τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού

Κατηγορίες σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να απελευθερωθούν τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυλωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Υπενθύμιση του παιδιού που ήμασταν κάποτε	23,08 % (3)	23,08 % (3)	46,15 % (6)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 46,15% των υποκειμένων πιστεύει ότι για να απελευθερωθούν τα χαρακτηριστικά του μικρού παιδιού σε έναν ενήλικα θα πρέπει να του υπενθυμίσουμε το παιδί που ήταν κάποτε.

8.7.8.6. Προϋποθέσεις για την απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού στους ενήλικες

Η κατηγορία αυτή αφορά τις προϋποθέσεις μέσα στις οποίες θα μπορέσει ο ενήλικας να βγάλει το παιδί που κρύβεται μέσα του, οι οποίες δεν είναι άλλες από τον κατάλληλο χώρο και χρόνο για να συμβεί αυτό.

8.7.8.6.1. Κατάλληλο τόπο και χρόνο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η απελευθέρωση του μικρού παιδιού μπορεί να συμβεί όταν υπάρχει κατάλληλος χώρος και τόπος ή κατάλληλη ευκαιρία, όταν του δοθούν τα κατάλληλα ερεθίσματα, όταν κεντρίσει κανείς το ενδιαφέρον τους. Επίσης, πιστεύουν πως θα πρέπει να είναι η κατάλληλη στιγμή κατά την οποία θα είναι και ο ίδιος έτοιμος για να δεχτεί κάτι τέτοιο. Όπως αναφέρουν:

[...]μόνο που δεν δίνεται η ευκαιρία να το βγάλουμε[...] Όταν δοθεί και σε έναν ενήλικα η ευκαιρία να το βγάλει, θα το βγάλει, αλλά είπαμε, ότι έτσι που είναι η ζωή του ενήλικα σήμερα, πρέπει να έρθουν τα πάνω-κάτω[...] (BΔ)

[...]όταν δοθεί η κατάλληλη ευκαιρία και η στιγμή το εκφράζουν, αλλά γενικότερα το έχουνε κρυμμένο μέσα τους, βαθιά. [...] (AΔ)

[...]όταν λέμε ένας ενήλικας κρύβει ένα μικρό παιδί, νομίζω σε αυτό αναφερόμαστε, στην ξέρω 'γω, στην παιγνιώδη διάθεση, στο πόσο εύκολα μπορεί να γελάσει, αλλά όλα αυτά εντάξει, δεν μπορούν να συμβούν στον ίδιο βαθμό σε όλους και ίσως, δεν μπορούν να συμβούν όλες τις στιγμές, δηλαδή, να θέλουν... ίσως να χρειάζονται ερεθίσματα, ένα συγκεκριμένο χώρο, ένα συγκεκριμένο χρόνο, και κυρίως το να..., να μην υπάρχουν ξέρω 'γω, να μειώνονται, να μειωθούν οι αναστολές που έχει ο κάθε ενήλικας ας πούμε και όλα αυτά τα μπλοκαρίσματα και τα συμπλέγματα που έχουνε δημιουργηθεί και έχουνε παγιωθεί, και που είναι αρκετά δύσκολο πολλές φορές να σπάσουν και να μαλακώσουν[...] (BB)

[...]Αυτό γίνεται και τις περισσότερες φορές ισχύει, ρε παιδί μου, αλλά όλοι μέσα τους υπάρχουν στοιχεία που τους έχουν μείνει, που δείχνουν κάτι άλλο ρε παιδί μου από τον εαυτό τους. Κατάλαβες; Και είναι σαν εκείνη τη στιγμή, αλλά το θέμα είναι να βρει και τον τρόπο, τι θα είναι αυτό που θα του κεντρίσει το ενδιαφέρον και θα το βγάλει, μπορεί να είναι το θεατρικό παιχνίδι, που ας πούμε[...] (AE)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις προϋποθέσεις για την απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού στους ενήλικες παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 42 πιο κάτω:

Πίνακας 42: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις προϋποθέσεις για την απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού στους ενήλικες

Κατηγορίες σχετικά με τις προϋποθέσεις για την απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού στους ενήλικες	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπνηχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Κατάλληλο τόπο και χρόνο	15,38 % (2)	15,38 % (2)	30,77 % (4)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 30,77% των υποκειμένων πιστεύει ότι μια προϋπόθεση για την απελευθέρωση των χαρακτηριστικών του μικρού παιδιού είναι ο κατάλληλος τόπος και χρόνος.

8.8. Ο Παιχνιδιάρικος Εαυτός στην Καθημερινή Ζωή μέσα από την Χρήση Ιχνογραφημάτων

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τις κατηγορίες που προέκυψαν σχετικά με τον τρόπο που τα υποκειμένα αντιλαμβάνονται τον παιχνιδιάρικό τους εαυτό, μέσα από τις ιχνογραφικές τους αναπαραστάσεις. Οι κατηγορίες που προέκυψαν είναι οι εξής: Ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως αναβίωση του παιδιού που υπήρξαμε κάποτε, ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως πειραχτήρι, ο παιχνιδιάρικος εαυτός, ως ανύψωση στον ουρανό, ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως σε ένταση, ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως πομπός και δέκτης ενέργειας, ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως έκρηξη, ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως διασκέδαση, ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως ηρεμία, ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως ερωτευμένος και ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως πολύχρωμος. Αναλυτικότερα:

8.8.1. Ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως αναβίωση του παιδιού που υπήρξαμε κάποτε.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που προκειμένου να παρουσιάσουν τον παιχνιδιάρικό τους εαυτό, αναβίωσαν στην ιχνογραφική τους αναπαράσταση το παιδί που υπήρξε κάποτε (Ιχνογράφημα 14, 15 και 16). Οι αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας, αναφέρουν τα υποκειμένα, προκύπτουν κυρίως μέσα από τις στιγμές παιχνιδιού και την ανεμελιά και αυτό εμείς οι ενήλικες είναι κάτι το οποίο δεν θα πρέπει να ξεχνάμε.

Ιχνογράφημα 144: Ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως αναβίωση του παιδιού που υπήρξαμε κάποτε

Στο Ιχνογράφημα 14 παρατηρούμε ένα αγοράκι και ένα κοριτσάκι, σε πρώτο πλάνο, και διάφορα άλλα παιδιά, να παίζουν σε μια παιδική χαρά, σε δεύτερο πλάνο. Το κοριτσάκι αντιπροσωπεύει τον παιδικό εαυτό του υποκειμένου (το αγοράκι αντιπροσωπεύει τον παιδικό εαυτό του συντρόφου του υποκειμένου). Ο σημερινός παιχνιδιάρικος εαυτός του υποκειμένου, λοιπόν, απεικονίζεται με τον τότε παιχνιδιάρικο εαυτό και προκύπτει από τις αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας και την αίσθηση της ανεμελιάς που υπήρχε τότε. Επιπλέον, εκφράζεται η επιθυμία απέναντι στον ενήλικα παιχνιδιάρικο εαυτό, να μην ξεχνάει το παιδί που υπήρξε κάποτε αλλά και να βρίσκει τρόπους να ξαναγυρνάει σε αυτόν. Όπως περιγράφει:

[...]αυτό το κοριτσάκι με το κόκκινο είμαι εγώ. Είμαι μικρή και έχω τα μαλλιά μου κοτσίδα, οι αφέλειες όταν ήμουνα μικρή, δεν φαινόταν τα μάτια μου, με τις αφέλειες, τα μαλλιά μου τα έκανα κοτσίδα όχι τυχαία επειδή πάντα ήμουνα έτσι λίγο ατίθαση, παιχνιδιάρικα και αυτά, δεν ανεχόμουνα τίποτα στα μαλλιά μου, οπότε ούτε τώρα μπορώ να ανεχτώ[...]αν πρόσεξες που συνήθως είναι γεμάτες οι παιδικές χαρές με γονείς, θα ήταν ωραία να είναι έτσι, όπως τα παλιά χρόνια που δεν ήταν οι γονείς γύρω μας να προσέχουν μην γρατζουνιστούμε πουθενά κι αυτά. Το λέω και από προσωπική εμπειρία. Για αυτά νομίζω.[...]Θα θελα να δείχνει σαν να την έκανε ένα παιδί, για αυτό έβαλα κηρομπογιές και είναι έτσι ζωγραφισμένο σαν να το έχει κάνει παιδάκι μικρό που δεν έχει γεμίσει τα κενά. Εγώ ήθελα να θυμηθώ πως ήμουνα μικρή και θα ήθελα όλοι να θυμηθούν αυτό ή πως θα ήθελα να είμαι τώρα ή πως θα θελα να 'ναι τα παιδιά μου ή όλα τα παιδιά του κόσμου[...] (ΑΓ)

Ιχνογράφημα 15: Ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως αναβίωση του παιδιού που υπήρξαμε κάποτε

Στο Ιχνογράφημα 15, επίσης, παρατηρούμε να είναι ζωγραφισμένο ένα χαρούμενο κοριτσάκι, που αντιπροσωπεύει τον παιδικό παιχνιδιάρικο εαυτό του υποκειμένου και που βρίσκεται κρυμμένος, όπως μας λέει μέσα του. Κουβαλάει μέσα του, λοιπόν, ως ενήλικας, το παιδικό παιχνιδιάρικο εαυτό του, που συνοδεύεται από τις αναμνήσεις, την ανεμελιά και την έλλειψη προβλημάτων της παιδικής ηλικίας. Επιπλέον, το υποκείμενο υποστηρίζει ότι είναι στο χέρι των ενηλίκων να θυμούνται και να αφήνουν ελεύθερο τον παιχνιδιάρικο εαυτό τους. Όπως αναφέρει:

[...]Αυτό το κοριτσάκι βρίσκεται μέσα σε ένα σύννεφο, ο λόγος που έκανα κοριτσάκι είναι γιατί εντάξει, μέσα μου κρύβω ένα κοριτσάκι, όπως, εντάξει, όλοι οι άνθρωποι κρύβουνε, αν είναι άντρας ένα αγοράκι, αν είναι γυναίκα ένα κοριτσάκι. Και γενικότερα το είναι παιδί το έκανα περισσότερο γιατί εκείνα τα χρόνια είναι πιο ανέμελα με τα πιο λίγα προβλήματα, με το ότι τα βλέπουμε όλα ωραία, όμορφα και το μόνο που μας νοιάζει είναι να περνάμε καλά και να έχουμε φίλους και ότι χρειαζόμαστε κοντά μας[...]Γιατί όσο πιο μικροί είμαστε τόσο πιο πολύ έχουμε το παιχνίδι στη ζωή μας οπότε ο τίτλος παιχνιδιάρικος εαυτός πιστεύω ότι ταιριάζει περισσότερο εκεί, τουλάχιστον σε εμένα, με την έννοια ότι τότε είναι που μας νοιάζει το παιχνίδι, μας νοιάζει το πώς θα αισθανθούμε καλά με αυτό που θα παίζουμε και όλα αυτά μετά είναι γλυκές αναμνήσεις που μας βοηθάνε να πάμε παρακάτω, που είναι εμπειρίες, βιώματα και είναι θαμμένο στην ψυχή μας, όσα χρόνια κι αν περάσουνε λέμε α, εγώ όταν ήμουνα μικρή έπαιζα αυτό και τα βλέπουμε έτσι και από μικροί

μαθαίνεις να βάζεις το παιχνίδι στη ζωή σου, ένα παιδάκι που δεν έχει παίξει μικρό δεν θα πιάσει μεγάλο να παίξει, να δει μια έτσι όμορφη πλευρά των πραγμάτων. Οπότε πιστεύω ότι από τότε που είμαστε παιδιά φτιάχνουμε έτσι παιχνιδιάρικο μας εαυτό και εξαρτάται τα βιώματά μας, το όσο πιο πολύ το κρατάμε στη ζωή μας αυτό το παιχνίδι ή αλλιώς το κουκουλώνουμε με άλλα για να μην το βλέπουμε έτσι πολύ. [...](AB)

Ιχνογράφημα 16: Ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως ηρεμία.

Στο ιχνογράφημα 16 παρατηρείται ένα παραθαλάσσιο τοπίο, καθώς και δύο φιγούρες παιδιών. Το παιχνίδι στην παραλία και το σκάψιμο στην άμμο χαρακτηρίζει, όπως μας λέει το υποκείμενο, παιδική συμπεριφορά, στην οποία επιθυμεί να επιστρέφει όταν και η ίδια παίζει ως ενήλικας. Όπως αναφέρει:

[...]Βασικά δεν σκέφτηκα αν θέλω να περάσω κάτι και ότι θα..., ότι αυτό που θα με ηρεμούσε, ας πούμε, που θα μου έβγαζε, ίσως κάποια πράγματα, το παιδί, ας πούμε, ακόμα και το ότι θα κάτσω να σκάψω στην άμμο να φτιάξω έναν πύργο, εντάξει, είναι κάτι που αυτό μπορεί να χαρακτηρίζεται μόνο για παιδιά, αλλά εντάξει σε κάνει να σκέφτεσαι το να πεις εκεί όταν ήσουνα παιδί. Αλλά δεν το..., δεν είχα σκεφτεί δηλαδή, να χαρακτηρίσω κάτι, απλά η αίσθηση της θάλασσας, ας πούμε, και τα παιχνίδια δίπλα, επειδή μ' αρέσει κιόλας [...](AH)

8.8.2. Ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως πειραχτήρι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν τον παιχνιδιάρικο εαυτό τους ως πειραχτήρι ή σκανδαλιάρη. Ιχνογραφικά αναπαριστάται είτε ως ένα έντομο που «ζουζουνίζει» και στριφογυρίζει (Ιχνογράφημα 18), είτε ως μια κοπέλα που είναι έτοιμη να πειράξει την φίλη της και να την γαργαλίζει (Ιχνογράφημα 17).

Ιχνογράφημα 17: Ο παιγνιδιάρικος εαυτός ως πειραχτήρι

Στο Ιχνογράφημα 17 παρατηρείται ζωγραφισμένο ένα πολύχρωμο έντομο. Είναι σύμφωνα με τα λεγόμενα του υποκειμένου ένα χαρούμενο και σκανδαλιάρικο ζουζούνι, που είναι πολύ ζωηρό και παιγνιδιάρικο. Τρέχει, πετάει από εδώ και από εκεί και πειράζει τους άλλους χωρίς να έχει κακή πρόθεση, παρά μόνο παιγνιδιάρικη διάθεση. Για τον λόγο αυτό, κρατάει και ένα λουλούδι για να το χαρίσει σε εκείνους που πρόκειται να πειράξει. Όπως αναφέρει σχετικά το υποκείμενο:

[...]είναι χαρούμενο, δεν έχει κακία και φαίνεται ότι είναι ζωντανό, τρέχει, πετάει[...]το βγάζει, ρε παιδί μου, ότι το σκανδαλιάρικο, αυτό μου 'ρχεται η μόνη λέξη που μου έρχεται από πριν στο μυαλό είναι το σκανδαλιάρικο, αυτό το πράγμα αλλά κρατάει και το λουλουδάκι που περνάει ότι σε πειράζω αλλά μην το παίρνεις και προσωπικά, το κάνω για να γελάσεις, ας πούμε, κατάλαβες; [...](ΑΕ)

Ιχνογράφημα 18: Ο παιγνιδιάρικος εαυτός ως πειραχτήρι

Στο Ιχνογράφημα 18 παρατηρούμε να είναι ζωγραφισμένες δύο νέες κοπέλες. Πρόκειται για δύο φίλες. Η πρώτη φίλη από αριστερά μοιάζει να παρακολουθεί κάτι αμέριμνη. Η δεύτερη κοπέλα έχει στραμμένο το σώμα της και απλωμένα τα χέρια της έτοιμη να ακουμπήσει την φίλη της και να κάνει την σκανδαλιά της, δηλαδή, να την γαργαλήσει. Είμαι πειραχτήρι, γράφει η δημιουργός και μας αναφέρει σχετικά:

[...]Μ' αρέσει γενικότερα, να τσιγκλάω την παρέα, να τους πειράζω, να τους γαργαλάω, ναι, είναι ολίγον τι πειραχτήρι.[...] Γιατί συνήθως ο άλλος ασχολείται με κάτι άλλο και εγώ ξαφνικά θυμάμαι να τον πειράζω. Ναι, δηλαδή, εκεί που συζητάνε για το οτιδήποτε μπορεί ξαφνικά εμένα να μου τη βιδώσει και να αρχίσω να γαργαλάω την διπλανή μου[...](ΑΔ)

8.8.3. Ο παιγνιδιάρικος εαυτός ως ανύψωση στον ουρανό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναπαριστούν ιχνογραφικά τον παιγνιδιάρικό τους εαυτό να πετάει στον ουρανό, είτε με τη μορφή πουλιού (Ιχνογράφημα 19), είτε με τη μορφή μπαλονιών (Ιχνογράφημα 20), είτε με τη μορφή εντόμου (Ιχνογράφημα 17), είτε με την μορφή νεράιδας (Ιχνογράφημα 21).

Ιχνογράφημα 19: Ο παιχιδιάρικος εαυτός ως ανύψωση στον ουρανό

Στο Ιχνογράφημα 19 παρατηρείται ζωγραφισμένο ένα πουλί να πετάει στον ουρανό, ενώ στη γη υπάρχει μια λίμνη πάνω στην οποία καθρεπτίζεται το πουλί. Επίσης, δίπλα από την λίμνη υπάρχουν πολύχρωμα λουλούδια. Ο παιχιδιάρικος εαυτός πετάει λοιπόν, ελεύθερα στον ουρανό και φωνάζει: «γιούπι!!!» γιατί είναι χαρούμενος που ξέφυγε από ότι τον κρατούσε καθηλωμένο. Το υποκείμενο αναφέρει σχετικά: «Ε, γιούπι, είναι σαν να ξέφυγε, όχι σαν..., ξέφυγε. Την κοπάνησε»(ΒΑ)

Ιχνογράφημα 20: Ο παιχιδιάρικος εαυτός ως ανύψωση στον ουρανό

Στο Ιχνογράφημα 20 παρατηρούνται ζωγραφισμένα πέντε μπαλόνια. Έχουν παιχιδιάρικη διάθεση και είναι πολύχρωμα. Κάθε μπαλόνι έχει μέσα του μαγικές λέξεις, συναισθήματα και μουσικές (παρατηρούμε ότι το τρίτο από αριστερά είναι σε

σχήμα καρδιάς και είναι ερωτευμένο), εκτός από το πρώτο μπαλόνι, που είναι και το μικρότερο, το οποίο έχει λαρά, όπως μας αναφέρει το υποκείμενο, είναι λίγο στρεσαρισμένο γιατί κουβαλάει το βάρος της καθημερινότητας. Όμως, όλα τα μπαλόνια είναι ελεύθερα στον ουρανό, είναι ανάλαφρα και μπορούν και ταξιδεύουν ελεύθερα. Όπως αναφέρει και το υποκείμενο:

[...]ήθελα κάτι ανάλαφρο μάλλον, που να πηγαίνει ψηλά αν το αφήσεις, κάτι που μπορείς να το κρατήσεις με το χέρι σου, αλλά εδώ, βέβαια, είναι ελεύθερα αυτά τα μπαλόνια, δεν τα κρατάει κανείς, τέλος πάντων, θέλω κάτι, ναι, θα ήθελα μάλλον κάτι που να το κρατάς αλλά να μπορείς να το αφήνεις όταν χρειαστεί και να ακολουθεί την δική του διαδρομή και να έχει χώρο, και να περιέχει κάτι μέσα του, να έχει έτσι, ναι, να είναι ελαφρύ, να ταξιδεύει και να μπορεί να χωράει πράγματα, λέξεις νότες[...]η σχέση του μπαλονιού, ας πούμε, με την ελευθερία, όπως την αντιλαμβάνεται ο καθένας, τέλος πάντων, κινούμαστε ελεύθερα και πάμε και ψηλά[...] (BB)

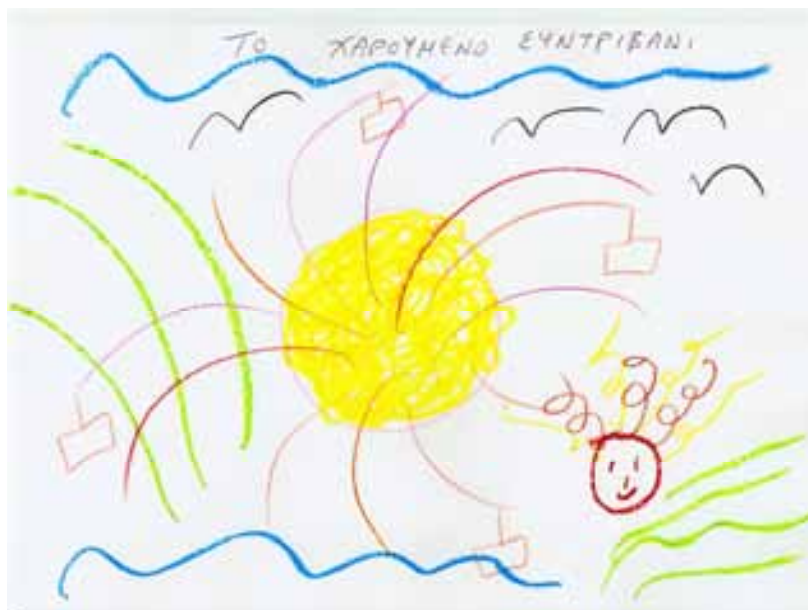

Ιχνογράφημα 21: Ο παιχιδιάρικος εαυτός ως ανύψωση στον ουρανό

Στο Ιχνογράφημα 21 απεικονίζεται ο παιχιδιάρικος εαυτός, ως μια νεράιδα, που πετάει στον ουρανό. Έχει φτερά, σκέφτεται την θάλασσα και τα ταξίδια της, είναι πολύχρωμη και χαρούμενη και κουβαλάει μαζί και τα αγαπημένα της παιχνίδια, έναν χαρταετό, μια μπάλα, ένα αστέρι και ένα φορτηγάκι. Είναι ερωτευμένη και εκτός από τη θάλασσα σκέφτεται και μπουρμπουλήθρες, όπως μας περιγράφει το υποκείμενο, που αναφέρει σχετικά:

[...]Ζωγράφισα μια νεράιδα του παιχιδιού, η οποία είναι πολύχρωμη και χαζούλα, ξέρει να πετάει πολύ ψηλά, να πηγαίνει στα λιβάδια, να πηγαίνει στις θάλασσες, να φτιάχνει μπουρμπουλήθρες, της αρέσει να, να παίζει με φορτηγά, να παίζει με μπάλες, αλλά της αρέσει να πηγαίνει και ψηλά στον ουρανό να κάνει παρέα με τα αστέρια και με τους χαρταετούς[...]Ναι, τα συνδυάζει όλα και γη και θάλασσα και ουρανό[...] (AΘ)

8.8.4. Ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως σε ένταση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναπαριστούν ιχνογραφικά τον παιχνιδιάρικό τους εαυτό ως σε ένταση, είτε στα μαλλιά και την περιρρέουσα ατμόσφαιρά (ιχνογράφημα 22), είτε στα μαλλιά και τα χέρια (ιχνογράφημα 23). Όπως παρατηρούμε:

Ιχνογράφημα 22: Ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως σε ένταση

Στο Ιχνογράφημα 22 απεικονίζεται ο παιχνιδιάρικος εαυτός ως σε ένταση. Ο κεντρικός κίτρινος κύκλος του ιχνογραφήματος απεικονίζει ένα πηγάδι, που γίνεται ήλιος και έπειτα σκορπάει χρώματα παντού με την μορφή του σιντριβανιού. Υπάρχει επίσης, ένα λιβάδι πράσινο, πάνω στο οποίο βρίσκεται το πρόσωπο του υποκειμένου, το οποίο παίρνει την ενέργεια που βγαίνει από το σιντριβάνι και όλο αυτό μετατρέπεται σε ένταση η οποία φαίνεται στα μαλλιά του, που μοιάζουν με ελατήρια και η οποία ένταση μεταφέρεται και πάλι προς τα έξω. Όπως μας αναφέρει:

[...] εδώ είναι ένα παιδί χαρούμενο και τόσο σε ένταση και έκσταση που τα μαλλιά του έχουν ορθωθεί προς τα πάνω σαν ελατήρια σε ένα λιβάδι πράσινο[...] βλέπω μέσα από αυτό το πηγάδι που τελικά γίνεται ήλιος να αναδύονται χρώματα, με την μορφή του σιντριβανιού, νερά και να ξεχειλίζουν, να βγαίνουν προς τα έξω, προς όλες τις κατευθύνσεις, να γίνονται ένα χαρούμενο παιχνίδι, να φτάνουν μέχρι τον ουρανό και μέχρι τη θάλασσα και μέχρι τη ξηρά και να αγγίζουν ακόμη αυτό το παιδί, όπως βλέπεις αγγίζουν εδώ τα μαλλιά του, είναι σαν μια βουτιά μέσα, μέσα του, μέσα μου, και από μέσα αναδύεται όλο αυτό το, το στοιχείο με τα χρώματα και την, και την χαρά του σιντριβανιού και του παιχνιδιού [...] ξεκινάει από μέσα και βγαίνει προς τα έξω και έχει μια ένταση, υπάρχει αυτή η ανάγκη του να βγει, αλλά να μην πάει και χαμένο [...](ΓΑ)

Ιχνογράφημα 23: Ο παιχιδιάρικος εαυτός ως σε ένταση

Στο Ιχνογράφημα 23 απεικονίζεται και πάλι ο παιχιδιάρικος εαυτός ως σε ένταση. Παρατηρούμε την ιχνογραφική αναπαράσταση μιας γυναίκας, της οποίας τα μαλλιά και τα χέρια έχουν ζωγραφιστεί με κόκκινες έντονες γραμμές, οι οποίες θέλουν να δείξουν, όπως μας αναφέρει το ίδιο το υποκείμενο την ένταση, τον δυναμισμό και την ενέργεια που δημιουργεί το παιχνίδι στον εαυτό του και την οποία την στέλνει προς τα έξω. Επίσης, παρατηρούμε ότι υπάρχει στο κέντρο της φιγούρας ένας κοχλίας, που συμβολίζει την ενέργεια του υποκειμένου. Περιγράφει σχετικά:

[...] Είναι ένα έκτρωμα με χρώματα, λοιπόν, αυτό που ζωγράφισα είναι το, αυτή η αίσθηση απλώνομαι, ανοίγω, μυρίζω, γεύομαι, παίρνω ερεθίσματα, δηλαδή, λίγο είναι, αυτό, η δική μου ενέργεια μέσα στον κόσμο και η ενέργεια του κόσμου μέσα σε εμένα, κάπως έτσι, δηλαδή, μέσα στον ουρανό, τη γη, αυτά, εγώ, και η γη όμως, με την δική μου ενέργεια τριγύρω[...]. Δηλαδή αυτό το κοχλίας που βγαίνει από το κέντρο είναι η δικιά μου, η δικιά μου ενέργεια και η δικιά μου αίσθηση των πραγμάτων, το τι λαμβάνω και πως το φσσςς.[...] Είναι, ξερ... το παιχνίδι έχει και μια χαρά, ένα uuuuuuu, ναι, μια έκρηξη, μια ένταση, μια ενέργεια, που αυτό που λαμβάνω και η ισορροπία και όλα αυτά έχει αυτόν τον ρυθμό αλλά το παιχνίδι από μόνο του μπορεί να έχει πάρα πολύ δυναμισμό και ένταση και ενέργεια και ναι, αυτά. [...](AA)

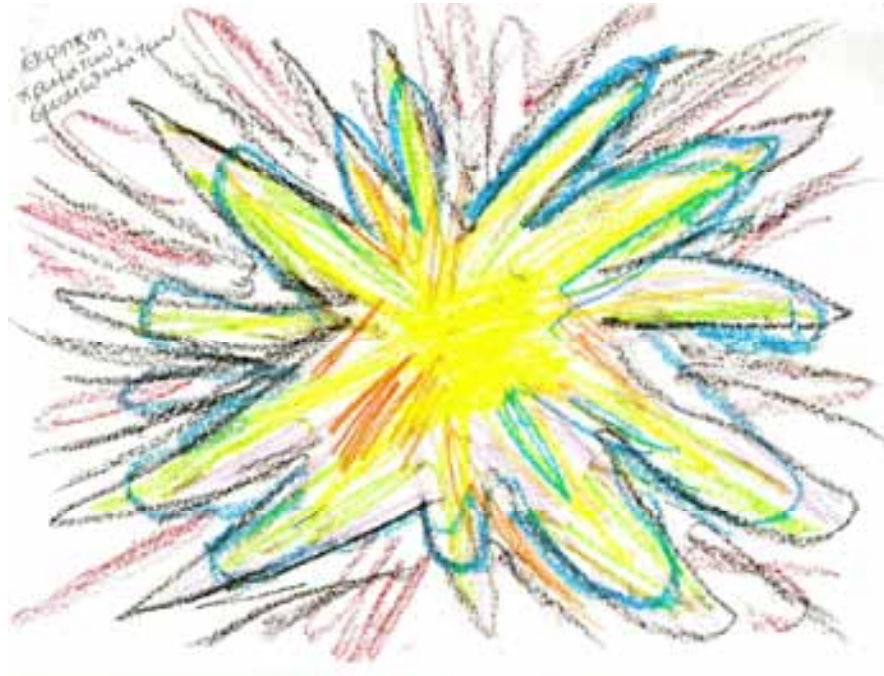
8.8.4.1. Ο παιχιδιάρικος εαυτός ως πομπός και δέκτης ενέργειας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που απεικόνισαν τον παιχιδιάρικο εαυτό τους ως σε ένταση, με ενέργεια αλλά και ως έναν πομπό ενέργειας, που εκπέμπει, δηλαδή, ενέργεια προς το περιβάλλον του, τους άλλους, τον κόσμο, αλλά ταυτόχρονα και ως ένα δέκτη ενέργειας, που λαμβάνει, δηλαδή, ενέργεια από το περιβάλλον του, τους άλλους και τον κόσμο. Επιπλέον, όλη αυτή η διαδικασία είναι ανακυκλική, δηλαδή η ενέργεια του δέκτη τροφοδοτείται από την ενέργεια του πομπού και αντίστροφα. Τα ιχνογραφήματα στα οποία αναφέρεται αυτή η κατηγορία είναι τα: Ιχνογράφημα 22, και Ιχνογράφημα 23, τα οποία παραθέσαμε στην προηγούμενη κεντρική κατηγορία. Όπως μας περιγράφουν αναλυτικά τα υποκείμενα:

[...] μέσα από αυτό το πηγάδι που τελικά γίνεται ήλιος να αναδύονται χρώματα, με την μορφή του σιντριβανιού, νερά και να ξεχειλίζουν, να βγαίνουν προς τα έξω, προς όλες τις κατευθύνσεις, να γίνονται ένα χαρούμενο παιχνίδι, να φτάνουνε μέχρι τον ουρανό και μέχρι τη θάλασσα και μέχρι τη ξηρά και να αγγίζουν ακόμη αυτό το παιδί, όπως βλέπεις αγγίζουν εδώ τα μαλλιά του, είναι σαν μια βουτιά μέσα, μέσα του, μέσα μου,

και από μέσα αναδύεται όλο αυτό το, το στοιχείο με τα χρώματα και την, και την χαρά του σιντριβανιού και του παιχνιδιού[...]από αυτό το πηγάδι που τελικά γίνεται ήλιος να αναδύονται χρώματα, με την μορφή του σιντριβανιού, νερά και να ξεχειλίζουν, να βγαίνουν προς τα έξω, προς όλες τις κατευθύνσεις, να γίνονται ένα χαρούμενο παιχνίδι, να φτάνουνε μέχρι τον ουρανό και μέχρι τη θάλασσα και μέχρι τη ξηρά και να αγγίζουν ακόμη αυτό το παιδί, όπως βλέπεις αγγίζουν εδώ τα μαλλιά του, είναι σαν μια βουτιά μέσα, μέσα του, μέσα μου, και από μέσα αναδύεται όλο αυτό το, το στοιχείο με τα χρώματα και την, και την χαρά του σιντριβανιού και του παιχνιδιού[...]Σκέφτομαι ότι το νερό είναι πολύ όμορφο είναι χρωματιστό και φεύγει προς όλες τις κατευθύνσεις, δεν έχει όρια, και νομίζω ότι είναι και σαν μια πλατεία που είναι στην μέση αυτό το σιντριβάνι, το οποίο ταυτόχρονα μετατρέπεται και σε ήλιο σαν να έχει αχτίνες και νομίζω ότι έχει μια τάση η εικόνα επικοινωνίας από μέσα προς τα έξω και το νερό είναι κάτι το οποίο είναι ζωτικό, είναι κάτι που συγκεντρώνει ανθρώπους κοντά του και είναι και ένας βασικός τρόπος επικοινωνίας το νερό, δηλαδή, πάντα όπου υπάρχει νερό συγκεντρώνεται ζωή και έτσι όπως το βλέπω στη μέση όπως το έφτιαξα, μου θυμίζει μια πλατεία για να μαζεύεται κόσμος και να παίζει, να πίνει νερό, να επικοινωνεί, να ποτίζει το σιντριβάνι. [...] (Ιχνογράφημα 22), (ΓΑ)

[...] Είναι ένα έκτρωμα με χρώματα, λοιπόν, αυτό που ζωγράφισα είναι το, αυτή η αίσθηση απλώνομαι, ανοίγω, μυρίζω, γεύομαι, παίρνω ερεθίσματα, δηλαδή, λίγο είναι, αυτό, η δική μου ενέργεια μέσα στον κόσμο και η ενέργεια του κόσμου μέσα σε εμένα, κάπως έτσι, δηλαδή, μέσα στον ουρανό, τη γη, αυτά, εγώ, και η γη όμως, με την δική μου ενέργεια τριγύρω[...]Μίλησες για τον παιγνιώδη μου εαυτό, έτσι, όχι για το παιχνίδι ή οτιδήποτε οπότε ήθελα να βάλω τον εαυτό μου, αλλά, εμένα σαν κέντρο δηλαδή, αλλά, θεωρώ, αλλά το σημαντικό στο παιχνίδι ότι αυτό το τι υπάρχει γύρω μου, που γύρω μου είναι και οι άλλοι, έτσι, δηλαδή, δεν είναι μόνο η φύση που μπορεί να έκανα τον ουρανό, ας πούμε τώρα τον ουρανό ή τη γη οτιδήποτε, αλλά το περιβάλλον, το πώς αυτό το χρώμα και την αίσθηση του γύρω, το κυματιστό ή το έντονο, η το, πώς αυτό μπαίνει μέσα μου και πώς εγώ αλληλεπιδρώ μαζί του. Δηλαδή αυτό το κοχλίας που βγαίνει από το κέντρο είναι η δικιά μου, η δικιά μου ενέργεια και η δικιά μου αίσθηση των πραγμάτων, το τι λαμβάνω και πώς το φσσςς[...]Ναι και ο κοχλίας για εμένα έχει, έχει μια επιβράδυνση χρόνου, δεν είναι[...]Είναι...και απλώνεται. Δεν ξέρω πώς θα το εξηγήσεις εσύ αυτό πρόβλημά σου, δεν μπορώ να το εκφράσω όμως με λόγια, γιατί είναι ούτε κυματιστό, είναι κοχλίας είναι κάτι που απλώνεται αρμονικά, αργά, έχει μια περιστροφή[...]Στρογγυλά, απαλά, έτσι, αγκαλιάζει εμένα, τον κόσμο, αυτό είναι[...]Είναι, ξερ...το παιχνίδι έχει και μια χαρά, ένα uuuuuuu, ναι, μια έκρηξη, μια ένταση, μια ενέργεια, που αυτό που λαμβάνω και η ισορροπία και όλα αυτά έχει αυτόν τον ρυθμό αλλά το παιχνίδι από μόνο του μπορεί να έχει πάρα πολύ δυναμισμό και ένταση και ενέργεια και ναι, αυτά.[...] (Ιχνογράφημα 23), (ΑΑ)

8.8.5. Ο παιγνιδιάρικος εαυτός ως έκρηξη. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναπαριστούν ιχνογραφικά τον παιγνιδιάρικό τους εαυτό ως έκρηξη συναισθημάτων και χρωμάτων (Ιχνογραφήματα 24 και 23). Όπως παρατηρούμε:

Ιχνογράφημα 24: Ο παιχιδιάρικος εαυτός ως έκρηξη

Στο Ιχνογράφημα 24 παρατηρούμε τον παιχιδιάρικο εαυτό του υποκειμένου να είναι ζωγραφισμένος σαν μια έκρηξη χρωμάτων. Τα δύσκολα και δυσάρεστα στοιχεία της καθημερινής ζωής, έχουν ζωγραφιστεί με τα κόκκινα και μαύρα χρώματα, και πάνω σε αυτά τα στοιχεία, έρχεται το παιχνίδι με τα κίτρινα, τα πορτοκαλί, τα πράσινα και τα μπλε χρώματα και εκρήγνυνται, όπως μας αναφέρει χαρακτηριστικά το υποκείμενο. Τα χρώματα του παιχνιδιού απαλύνουν τα πιο έντονα χρώματα των δυσάρεστων συναισθημάτων και βοηθάνε στη δημιουργία θετικών συναισθημάτων και στην δημιουργία νοήματος. Όπως μας αναφέρει:

[...] Είναι αυτό ρε παιδί μου, αν υπάρχει, ας πούμε, αν υποθέσουμε ότι τα δύσκολα πράγματα στη ζωή είναι η θλίψη, είναι ο φόβος, είναι το βάθος αυτού του πράγματος, έρχεται και εκρήγνυται, χρώμα, χαρά, ανάγκη δημιουργίας, ανάγκη επικοινωνίας, όλο αυτό το πράγμα το, το απαλύνει, το μαλακώνει και του δίνει ένα νόημα [...]. Ναι έχει...είναι τα χρώματα τα οποία έρχονται και το..., δηλαδή, ενώ είναι, το μαύρο και το κόκκινο τα οποία είναι λίγο έντονα, είναι όλα αυτά τα έντονα συναισθήματα και συχνά δεν είναι και εύκολα, έρχεται αυτό και τα, το ζωηρεύει λίγο, το βοηθάει; [...] δηλαδή, αν, αν θεωρήσεις ότι έχεις μια ζωή και μια ρουτίνα και μια πραγματικότητα και μια καθημερινότητα που συχνά δεν είναι καλή, έρχεται και το εμπλουτίζει, έρχεται και εκρήγνυται, έρχεται και το αλλάζει, έρχεται και συχνά και το ανατρέπει και προσπάθησα να το κάνω να μοιάζει σαν, θα μπορούσε να είναι έκρηξη, θα μπορούσε να είναι λουλούδι, θα μπορούσε να είναι χίλια δυο πράγματα, τέλος πάντων, κάτι που το...το χρωματίζει, όμως, του δίνει χρώμα, του δίνει χρώμα, προς όλες τις κατευθύνσεις, προς όλα τα επίπεδα με εντάσεις, χωρίς εντάσεις, όπως να 'ναι [...]. (ΒΓ)

Επίσης, ένα ακόμα υποκείμενο αντιλαμβάνεται την αναπαράσταση του παιχιδιάρικου του εαυτού, μεταξύ άλλων και ως έκρηξη και ένταση χρωμάτων, συναισθημάτων και ενέργειας, το ιχνογράφημα του οποίου αναλύσαμε σε προηγούμενη κατηγορία (Ιχνογράφημα 23). Όπως αναφέρει:

[...] Είναι ένα έκτρωμα με χρώματα, λοιπόν, αυτό που ζωγράφισα[...]Είναι, ξερ...το παιχνίδι έχει και μια χαρά, ένα ιιιιιιιι, ναι, μια έκρηξη, μια ένταση, μια ενέργεια, που αυτό που λαμβάνω και η ισορροπία και όλα αυτά έχει αυτόν τον ρυθμό αλλά το παιχνίδι από μόνο του μπορεί να έχει πάρα πολύ δυναμισμό και ένταση και ενέργεια και ναι, αυτά [...]. (Ιχνογράφημα 23), (ΑΑ)

8.8.6. Ο παιγνιδιάρικος εαυτός ως διασκέδαση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που απεικονίζει ιχνογραφικά τον παιγνιδιάρικό του εαυτό να διασκεδάει (Ιχνογράφημα 25). Όπως παρατηρούμε:

Ιχνογράφημα 25: Ο παιγνιδιάρικος εαυτός ως διασκέδαση

Στο ιχνογράφημα 25 παρατηρούμε μια γυναικεία φιγούρα να βρίσκεται σε πρώτο πλάνο, με το κίτρινο φόρεμα, η οποία είναι έτοιμη να χορέψει, όπως μας ενημερώνει το υποκείμενο, και σε δεύτερο πλάνο διάφορα άλλα φιλικά πρόσωπα. Το σκηνικό διαδραματίζεται σε ένα κέντρο διασκέδασης, όπου ακούγεται και μουσική. Ο παιγνιδιάρικος εαυτός του υποκειμένου αναπαριστάται να διασκεδάει με φίλους, μουσική και χορό. Όπως αναφέρει:

[...] Ζωγράφισα τον παιγνιδιάρικό μου εαυτό, στη μέση με το κίτρινο φόρεμα, να χορεύει κρατώντας ένα πέπλο, σε ένα μαγαζί όπου παίζεται μουσική, μαζί με άλλους φίλους, που διασκεδάζουν και χορεύουν και αυτοί. Ήθελα να αποτυπώσω τον παιγνιδιάρικό μου εαυτό σε μια κατάσταση όπου υπάρχει περισσότερο παιγνιδιάρικη διάθεση παρά παιχνίδι με την συμβατική έννοια του παιχνιδιού. Για εμένα ο χορός είναι παιχνίδι και η διασκέδαση με τους φίλους μου είναι επίσης παιχνίδι, οπότε αυτό που ζωγράφισα νομίζω ότι δείχνει κάποιες στιγμές παιχνιδιού, όπως τις βιώνω εγώ. Είμαι στο κέντρο και είμαι η μόνη που φαίνομαι ολόκληρη, σαν να πέφτουν τα φώτα πάνω μου, αυτό έγινε από τη μια γιατί η οδηγία αναφερόταν στον δικό μου εαυτό,

από την άλλη σκέφτομαι μήπως φανερώνεται εδώ και μια ανάγκη μου; Η ανάγκη να ξεχωρίσω από τους άλλους, να είμαι η πρωταγωνίστρια, ας πούμε της σκηνής; Δεν ξέρω [...]. (AZ)

8.8.7. Ο παιχιδιάρικος εαυτός ως ηρεμία. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αναπαριστά ιχνογραφικά τον παιχιδιάρικό του εαυτό ως σε μια κατάσταση ηρεμίας (ιχνογράφημα 16).

Στο ιχνογράφημα 16, όπως είδαμε και προηγουμένως, παρατηρείται ένα παραθαλάσσιο τοπίο, καθώς και δύο φιγούρες παιδιών. Το παιχνίδι στην παραλία και το σκάψιμο στην άμμο χαρακτηρίζει, όπως μας λέει το υποκείμενο, παιδική συμπεριφορά, στην οποία επιθυμεί να επιστρέφει όταν και η ίδια παίζει ως ενήλικας. Ένα άλλο όμως σημαντικό στοιχείο του παιχιδιάρικου εαυτού σε αυτήν την αναπαράσταση είναι η ψυχική του ηρεμία που προκαλείται από την θάλασσα. Στην πραγματική ζωή του υποκειμένου η θάλασσα αποτελεί πηγή ηρεμίας και επίσης, ο παιχιδιάρικος εαυτός είναι αυτός που ηρεμεί και διώχνει τις εντάσεις που υπάρχουν στην καθημερινή ζωή του υποκειμένου. Όπως αναφέρει:

[...] η θάλασσα είναι ένα στοιχείο της φύσης που με ηρεμεί πάρα πολύ, δηλαδή, αν με αφήσεις, μπορεί να κάθομαι ώρες ατελείωτες να την κοιτάζω, να ηρεμώ, δεν είναι τόσο στο να κολυμπάω, μ' αρέσει και να κολυμπάω, αλλά μ' αρέσει και να είμαι έξω και να την ακούω, ξέρεις, [...] να ακούω τους πλαφασμούς, μ' αρέσει και το απόγευμα, προς βράδυ η θάλασσα, αλλά και όταν την ημέρα, βλέπεις, ας πούμε, το απέραντο γαλάζιο, θα μου πεις, εντάξει σε νησί ζούμε και έχω συνηθίσει, ας πούμε, αυτήν την αίσθηση, αλλά γενικά είναι... η θάλασσα με ηρεμεί πάρα πολύ. Δηλαδή, πολλές... αν έχω, καμιά ένταση και βρεθώ δίπλα στη θάλασσα ηρεμώ πάρα πολύ για αυτό και επέλεξα να σου ζωγραφίσω μία θάλασσα [...]. Βασικά δεν σκέφτηκα αν θέλω να περάσω κάτι και ότι θα..., ότι αυτό που θα με ηρεμούσε, ας πούμε, που θα μου έβγαζε, ίσως κάποια πράγματα, το παιδί, ας πούμε, ακόμα και το ότι θα κάτσω να σκάψω στην άμμο να φτιάξω έναν πύργο, εντάξει, είναι κάτι που αυτό μπορεί να χαρακτηρίζεται μόνο για παιδιά, αλλά εντάξει σε κάνει να σκέφτεσαι το να πεις εκεί όταν ήσουν παιδί. Αλλά δεν το..., δεν είχα σκεφτεί δηλαδή, να χαρακτηρίσω κάτι, απλά η αίσθηση της θάλασσας, ας πούμε, και τα παιχνίδια δίπλα, επειδή μ' αρέσει κιόλας [...]. Το μόνο πιο βαθύ νόημα που θα μπορούσα να πω είναι η ηρεμία, ας πούμε, που σου δίνει η θάλασσα και ότι δεν έχω ζωγραφίσει κύματα, σημαίνει ότι θέλω..., βασικά θέλω η ζωή μου να κινείται σε ήρεμα [...]. (Ιχνογράφημα 16) (AH)

8.8.8. Ο παιχιδιάρικος εαυτός ως ερωτευμένος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου αναπαριστούν ιχνογραφικά τον παιχιδιάρικό τους εαυτό, εκτός των άλλων και ως ερωτευμένο. Μέσα στην παιχιδιάρικη διάθεσή τους υπάρχει και το στοιχείο του έρωτα, που απεικονίζεται με καρδιές (Ιχνογράφημα 20 και 21). Τα υποκείμενα αναφέρουν σχετικά:

[...] αυτό που δεν είναι, ένα τυχαίο μπαλόνι αλλά είναι ένα μπαλόνι καρδιά, είναι ερωτευμένο μπαλόνι, και επειδή είναι τόσο ερωτευμένο είναι απίστευτα ευτυχισμένο και χαρούμενο και έτσι τραγουδάει, είναι μπαλόνι με φωνή αυτό, λα, λα, λα [...]. (Ιχνογράφημα 20) (BB)

[...] Ζωγράφισα μια νεράιδα του παιχνιδιού[...]έχει και μια καρδιά, είναι ερωτευμένη με όλα αυτά και με τη γη και με τη θάλασσα και με τον ουρανό και με όλα τα στοιχεία της φύσης [...]. (Ιχνογράφημα 21) (AΘ)

8.8.9. Ο παιγνιδιάρικος εαυτός ως πολύχρωμος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που έδωσαν έμφαση στην πολυχρωμία του παιγνιδιάρικου τους εαυτού (Ιχνογραφήματα 15, 21, 22, 23, 24 και 26). Τα πολλά και διαφορετικά χρώματα συμβολίζουν τα έντονα συναισθήματα, την ζωντάνια, την ενέργεια και τη θετική διάθεση που νιώθουν τα υποκείμενα όταν παίζουν.

Ιχνογράφημα 26: Ο παιγνιδιάρικος εαυτός ως πολύχρωμος

Το ιχνογράφημα 26 αναπαριστά τον παιγνιδιάρικο εαυτό του υποκειμένου ως ένα πολύχρωμο γαϊτανάκι. Τα πολλά και διαφορετικά χρώματα συμβολίζουν την ζωντάνια, την θετική διάθεση, την αγάπη και τις εναλλαγές στη ζωή που προκύπτουν από τον παιγνιδιάρικο εαυτό. Όπως αναφέρει:

[...] Ένα γαϊτανάκι [...] θέλω να δείξω τώρα με αυτό ότι είναι ένα..., ένα πράγμα, ας πούμε, που έχει όλα τα χρώματα του..., που μπορείς να παίζεις, ας πούμε, τα πάντα [...] τα χρώματα, συνήθως, συμβολίζουνε ότι...για μένα [...]αυτά που θες να ζωντανεύσεις, ρε παιδί μου, αν θες να σου δώσω μια άλλη ερμηνεία, όλα ξεκινάνε όμως από...τη διάθεσή σου, από την αγάπη που έχεις για..., για τη ζωή και για αυτό που κάνεις, ξεκινάς πάντα από αυτό έτσι; [...] ότι έχει χρώμα, ας πούμε, η ζωή και όλο αυτό το παιχνίδι [...] πολλά χρώματα, πολλές εναλλαγές [...]. Ότι δεν είναι όλα άσπρο-μαύρο, [...] αλλά έχει τόσα χρώματα και τόσα πράγματα να σου δώσει η ζωή να κάνεις και να πάρεις και να δώσεις που αρκεί να ξεκινάει, να είναι αληθινό, να ξεκινάει από την αγάπη για αυτό που..., που θα κάνεις, για αυτό που θα δώσεις [...] να το νιώθεις και όταν αυτό το νιώθεις, θα σου βγουν όλα αυτά τα πράγματα, όλα τα..., τα χρώματα της ζωής [...]. (ΒΔ)

Αμέσως παρακάτω παραθέτουμε τις αναφορές των υποκειμένων, των οποίων τα ιχνογραφήματα έχουν ήδη σχολιαστεί σε προηγούμενες κατηγορίες, που αφορούν τον πολύχρωμο παιγνιδιάρικό τους εαυτό:

[...] Βαθύτερο νόημα υπάρχει με την έννοια ότι προσπαθώ να βλέπω ότι η ζωή έχει χρώμα και ότι εμείς το καθορίζουμε αυτό το χρώμα, όπως εγώ αυτή τη στιγμή έβαλα ότι χρώμα πίστευα ότι ήθελα, έτσι και στη ζωή μας μπορούμε να βάλουμε οποιοδήποτε χρώμα θέλουμε εμείς αρκεί εμείς να το αποφασίσουμε. Αν εμείς διαλέγουμε τα πιο σκοτεινά χρώματα σκοτεινή θα είναι η ζωή μας, αν είναι πιο φωτεινά, τότε όντως θα είναι φωτεινή και η ζωή μας [...]. (Ιχνογράφημα 15) (ΑΒ)

[...] Να περάσει, τα χρώματα κυρίως[...]Τα χρώματα, θα ήθελα να περάσω.

-...Τα χρώματα υποδεικνύουν την χαρά της;

-Ναι [...] ο παιχιδιάρικός μου εαυτός δεν έχει τίποτα βαθύτερο, χρώματα, παιχνίδια, παιχνίδια με τον *(όνομα γιού)*, ταξίδια, μπουρμπουλήθρες [...]. (Ιχνογράφημα 21) (ΑΘ)

[...] μέσα από αυτό το πηγάδι που τελικά γίνεται ήλιος να αναδύονται χρώματα, με την μορφή του σιντριβανιού, νερά και να ξεχειλίζουν, να βγαίνουν προς τα έξω, προς όλες τις κατευθύνσεις, να γίνονται ένα χαρούμενο παιχνίδι, να φτάνουνε μέχρι τον ουρανό και μέχρι τη θάλασσα και μέχρι τη ξηρά και να αγγίζουν ακόμη αυτό το παιδί, όπως βλέπεις αγγίζουν εδώ τα μαλλιά του, είναι σαν μια βουτιά μέσα, μέσα του, μέσα μου, και από μέσα αναδύεται όλο αυτό το, το στοιχείο με τα χρώματα και την, και την χαρά του σιντριβανιού και του παιχιδιού [...]. (Ιχνογράφημα 22). (ΓΑ)

[...] Είναι ένα έκτρωμα με χρώματα, λοιπόν, αυτό που ζωγράφισα είναι το, αυτή η αίσθηση απλώνομαι, ανοίγω, μυρίζω, γεύομαι, παίρνω ερεθίσματα, δηλαδή, λίγο είναι, αυτό, η δική μου ενέργεια μέσα στον κόσμο και η ενέργεια του κόσμου μέσα σε εμένα, κάπως έτσι, δηλαδή, μέσα στον ουρανό, τη γη, αυτά, εγώ, και η γη όμως, με την δική μου ενέργεια τριγύρω [...]. (Ιχνογράφημα 23) (ΑΑ)

[...] Είναι αυτό ρε παιδί μου, αν υπάρχει, ας πούμε, αν υποθέσουμε ότι τα δύσκολα πράγματα στη ζωή είναι η θλίψη, είναι ο φόβος, είναι το βάθος αυτού του πράγματος, έρχεται και εκρήγνυται, χρώμα, χαρά, ανάγκη δημιουργίας, ανάγκη επικοινωνίας, όλο αυτό το πράγμα το, το απαλύνει, το μαλακώνει και του δίνει ένα νόημα.[...]Ναι έχει...είναι τα χρώματα τα οποία έρχονται και το..., δηλαδή, ενώ είναι, το μαύρο και το κόκκινο τα οποία είναι λίγο έντονα, είναι όλα αυτά τα έντονα συναισθήματα και συχνά δεν είναι και εύκολα, έρχεται αυτό και τα, το ζοηρεύει λίγο, το βοηθάει; [...] δηλαδή, αν, αν θεωρήσεις ότι έχεις μια ζωή και μια ρουτίνα και μια πραγματικότητα και μια καθημερινότητα που συχνά δεν είναι καλή, έρχεται και το εμπλουτίζει, έρχεται και εκρήγνυται, έρχεται και το αλλάζει, έρχεται και συχνά και το ανατρέπει και προσπάθησα να το κάνω να μοιάζει σαν, θα μπορούσε να είναι έκρηξη, θα μπορούσε να είναι λουλούδι, θα μπορούσε να είναι χίλια δυο πράγματα, τέλος πάντων, κάτι που το...το χρωματίζει, όμως, του δίνει χρώμα, του δίνει χρώμα, προς όλες τις κατευθύνσεις, προς όλα τα επίπεδα με εντάσεις, χωρίς εντάσεις, όπως να 'ναι [...]. (Ιχνογράφημα 24) (ΒΓ)

8.9. Πηγές Ευτυχίας, Δύναμης και Νοήματος στην Καθημερινή Ζωή

Στην ενότητα αυτή θα παρατηρήσουμε τις πηγές από τις οποίες τα υποκείμενα αντλούν ευτυχία, δύναμη και νόημα στην καθημερινή τους ζωή. Επίσης, θα δούμε τον ορισμό που δίνουν τα υποκείμενα για την ευτυχία και τις αντιλήψεις τους για την ευτυχία στην καθημερινή ζωή, καθώς και τις αλλαγές ή βελτιώσεις που επιθυμούν για την ζωή τους. Αναλυτικότερα οι κατηγορίες έχουν ως εξής:

8.9.1. Πηγές νοήματος στην καθημερινή ζωή

Το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει τις αντιλήψεις των υποκειμένων σε σχέση με τις πηγές από τις οποίες αντλούν νόημα στη ζωή τους. Οι πηγές νοήματος στις ζωές των υποκειμένων προέρχονται κυρίως από το οικογενειακό περιβάλλον και τον ερωτικό σύντροφο, από το φιλικό περιβάλλον, από τις ουσιαστικές διαπροσωπικές σχέσεις, από την εργασία και τις ακαδημαϊκές σπουδές, από την δημιουργία και έκφραση, από την πραγμάτωση των επιθυμιών και των ονείρων, από την αγάπη, από την επικοινωνία με την ύπαρξή μας, από τις μικρές καθημερινές στιγμές, από τους στόχους και από τα παιδιά. Αναλυτικότερα

8.9.1.1. Η οικογένεια και ο ερωτικός σύντροφος ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν νόημα στη ζωή τους από τα οικογενειακά τους πρόσωπα, είτε πρόκειται για τους γονείς και τα αδέρφια, είτε για τον σύζυγο και τα παιδιά τους, ή/και από τους ερωτικούς τους συντρόφους, για τα υποκείμενα τα οποία δεν έχουν δικιά τους οικογένεια. Όπως αναφέρουν:

[...] τα παιδιά μου, όλα αυτά δίνουν νόημα στη ζωή μου, έτσι; Ο άντρας μου[...]»(ΒΔ)

[...] Είναι τα παιδιά μου, είναι κάποιες στιγμές με τον (όνομα συζύγου) [...] (ΒΑ)

[...] βέβαια, για να προχωρήσει πρέπει να υπάρχει και κάποιο υπόβαθρο, που αν δεν υπήρχε η οικογένεια ή οι φίλοι και η σχέση μου αυτήν την περίοδο δεν θα ήταν τόσο εύκολο να προχωράω, γιατί κατά καιρούς όλοι έχουμε τις μαύρες μας που, ξέρεις, παλεύουμε με διάφορα μέσα μας και αυτά, αν δεν έχεις τη στήριξη, αυτή η στήριξη θα σου δώσει το... τη βάση για να συνεχίσεις, και αυτή είναι και η βάση και το νόημα, αν θες, για να σε κάνει να προχωράς[...] (ΑΓ)

[...] Χαίρομαι όταν είμαι με τον (όνομα συντρόφου) και περνάω καλά [...] (ΑΔ)

[...] Η οικογένειά μου, το περιβάλλον μου γενικότερα, η καθημερινότητά μου, θέλω ηρεμία, [...] αλλά γενικότερα θέλω να ξέρω κάποια άτομα τα οποία είναι γύρω μου, οικογένεια, φίλοι, φίλος, να ξέρω ότι υπάρχει ηρεμία, ότι είναι και αυτοί καλά κι είμαι και εγώ καλά μαζί τους[...] (ΑΕ)

[...] Πολλά πράγματα, το σπίτι μου, η σχέση μου με τον άντρα μου, το παιδί μου, η δουλειά μου, η οικογένειά μου, γενικά η ζωή μου [...] Αυτά, αλλά εντάξει, πιο πολύ, ας πούμε, είναι αυτή εδώ η μικρούλα μου (η κόρη της). Είναι πολύ σημαντική, ναι, για εμένα, τελικά, όχι για εμένα μόνο και για τον σύντροφό μου, αλλά αφού μιλάμε για εμένα είναι. Από ότι βλέπεις όλα περιτριγυρίζουνε το παιδί, από ότι κατάλαβες, έχει δώσει πολύ μεγάλη και αλλαγή και νόημα και μα για αυτό και είναι μέσα στα πράγματα που δίνουν νόημα στη ζωή μου[...] (ΑΗ)

[...] Ο (όνομα γιού) ναι τώρα αυτή την περίοδο, ναι [...] (ΑΘ)

8.9.1.2. Οι φίλοι ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν νόημα στη ζωή τους από το φιλικό και ευρύτερο περιβάλλον τους. Όπως αναφέρουν:

[...] οι φίλοι μου, δηλαδή, μου είναι σημαντικά αυτά τα πράγματα, να έχω φίλους [...] έχει αξία το περιβάλλον που ζω, οι φίλοι μου, όλα αυτά [...]. (BΔ)

[...]είναι κάποιες στιγμές [...] με την φίλη μου [...] και οι φίλοι μου, βέβαια [...]. (BA)

[...] βρίσκω νόημα [...] στις σχέσεις μου με τους φίλους μου [...]. (BB)

[...] βέβαια, για να προχωρήσει πρέπει να υπάρχει και κάποιο υπόβαθρο, που αν δεν υπήρχε η οικογένεια ή οι φίλοι και η σχέση μου αυτήν την περίοδο δεν θα ήταν τόσο εύκολο να προχωρώ [...]. (AΓ)

[...] το περιβάλλον μου γενικότερα, η καθημερινότητά μου, θέλω ηρεμία, το λέω συνέχεια αυτό το πράγμα, αλλά γενικότερα θέλω να ξέρω κάποια άτομα τα οποία είναι γύρω μου, οικογένεια, φίλοι, φίλος, να ξέρω ότι υπάρχει ηρεμία, ότι είναι και αυτοί καλά κι είμαι και εγώ καλά μαζί τους [...]. (AE)

[...] Και οι άνθρωποι γύρω μου, ναι, και οι φίλοι μου [...]. (AH)

[...] Οι φίλοι μου οι άνθρωποι που είναι κοντά μου [...]. (AA)

8.9.1.3. Οι ουσιαστικές διαπροσωπικές σχέσεις ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν νόημα στη ζωή τους από τις ουσιαστικές διαπροσωπικές σχέσεις, σχέσεις, δηλαδή, ουσιαστικής επικοινωνίας, μοιράσματος και επαφής. Αναφέρουν σχετικά:

[...] Έχει αξία η οικογένειά μου, έχει αξία το περιβάλλον που ζω, οι φίλοι μου, όλα αυτά, αλλά να το ζω, έτσι, όχι να...όχι απλώς να υπάρχει [...] να είναι τυπικές σχέσεις, να είναι ουσιαστικές [...]. (BΔ)

[...] βρίσκω νόημα στη, στις σχέσεις μου με τους φίλους μου, ας πούμε, στην ουσιαστική επικοινωνία, όταν αισθάνομαι ότι επικοινωνώ ουσιαστικά με ανθρώπους, και περνάω ωραία μαζί τους, είτε σε μια κουβέντα, στο επίπεδο μιας κουβέντας, είτε στο επίπεδο της διασκέδασης, ας πούμε, στο να βγούμε και να τα πιούμε και να γουστάρουμε κι όλα αυτά, αυτό θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό [...]. (BB)

[...] Οι σχέσεις μου με τους άλλους. Οι φίλοι μου οι άνθρωποι που είναι κοντά μου, νομίζω ότι και για αυτό διάλεξα και αυτή την δουλειά, ρε παιδί μου και μου είναι πολύ ενδιαφέρον να ανακαλύπτω ανθρώπους και θέλω, δηλαδή, μ' αρέσει να ακούω ιστορίες, μ' αρέσει να, να είμαι διαθέσιμη. Μ' αρέσει αυτή η χημεία να μοιράζεσαι κάτι με τον άλλον, έστω και για αυτήν τη στιγμήούλα, είναι πολύ, πολύ σημαντικό. Αυτό είναι το νούμερο ένα, δηλαδή και ότι έχω κάνει και το θέατρο και το Θ.Π. και η δουλειά μου όλα αυτά έχουν να κάνουν με το σχετίζεσθε, επικοινωνία, ok και πια θα κάνω και πράγματα μόνη μου, πάντα έκανα και μόνη μου αλλά δεν ήτανε το νούμερο ένα ποτέ, είναι βασική λίμνη για να ξαναβρώ την ενέργειά μου, ρε παιδί μου, γιατί κάποιες φορές νιώθω ότι μπορώ να σκορπιστώ από το αυτό..., αλλά αυτό το σχετίζεσθε είναι για εμένα το βασικό [...]. (AA)

8.9.1.4. Οι αξίες και η προάσπισή τους ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως αντλεί νόημα στη ζωή του από τις προσωπικές ηθικές αξίες του και την προάσπισή τους, με όποιο τρόπο και μέσα διαθέτει. Όπως περιγράφει

[...] όπως, επίσης, να ζω και σε ένα, να έχω, να παλεύω και για τις αξίες μου, να αγωνίζομαι για τις αξίες μου, έχει νόημα για εμένα αυτό. Για αυτό και σε αυτό το κομμάτι έχω μια δράση, ας πούμε, θεωρώ ότι αν δεν παλέψεις, για αυτά τα πιστεύω σου, τις αξίες σου, και δεν αντιδράς σε κάθε σάπιο, σε κάθε..., αυτό που είναι, που τριγυρνάει γύρω σου, δεν έχει νόημα [...]. (ΒΔ)

8.9.1.5. Η εργασία και οι ακαδημαϊκές σπουδές ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν νόημα στη ζωή τους, είτε από την εργασία τους, είτε από τομείς της εργασίας τους, τους οποίους απολαμβάνουν, είτε από τις ακαδημαϊκές σπουδές τους. Όπως αναφέρουν:

[...] και από την δουλειά μου παίρνω χαρά [...]. (ΒΑ)

[...] Λοιπόν, μου δίνει νόημα η σχολή, μ' αρέσει πάρα πολύ [...]. (ΑΒ)

[...] Πολλά πράγματα, το σπίτι μου, η σχέση μου με τον άντρα μου, το παιδί μου, η δουλειά μου [...]. (ΑΗ)

[...] δηλαδή, θέατρο στο σχολείο, το Θ.Π., το θέατρο με τα παιδιά, η θεατρική έκφραση στο σχολείο, οτιδήποτε έχει να κάνει με αυτό [...]. (ΑΘ)

8.9.1.6. Η δημιουργία και έκφραση ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν νόημα στη ζωή τους από την δημιουργία και την έκφραση. Η δημιουργία και έκφραση μπορεί να σχετίζεται είτε με μια χειρονακτική τέχνη, όπως το κόσμημα, είτε με τη θεατρική τέχνη και το Θ.Π. Όπως αναφέρουν:

[...] εκείνο που πραγματικά μου δίνει είναι όταν φτιάχνω πράγματα, όταν δημιουργώ, αυτό μου γεμίζει τις μπαταρίες [...]. Όταν δημιουργώ, όταν κάνω μια θεατρική παράσταση, όταν θα κάνω τις χορογραφίες, ας πούμε, κάπου, όταν κάνω ένα Θ.Π., όταν σχεδιάσω μια διδασκαλία, ας πούμε, τέτοια πράγματα, από το πιο μικρό ως το πιο μεγάλο [...]. (ΒΑ)

[...] με ευχαριστεί πάρα πολύ να φτιάχνω, να φτιάξω ένα κόσμημα και να μ' αρέσει και να μου πούνε και οι άλλοι ότι τους αρέσει [...]. (ΑΔ)

[...] και το θέατρο, και σκέφτομαι άμα φύγει ο (όνομα γιού) και [...] ανοίξει τα φτεράκια του, θα παραμείνει το θέατρο. Και το Θ.Π. και ότι έχει σχέση με αυτό [...]. (ΑΘ)

8.9.1.7. Η πραγμάτωση επιθυμιών και ονείρων ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν νόημα στη ζωή τους από την πραγμάτωση των επιθυμιών και των ονείρων τους. Αναφέρουν σχετικά:

[...] επίσης, βρίσκω νόημα στο ότι βλέπω ότι έχουνε πραγματωθεί κάποιες επιθυμίες μου, και στο ότι είμαι στη διαδικασία να επιθυμώ ακόμα πράγματα και στο να κάνω όνειρα, και νομίζω με κρατάει πολύ ζωντανή αυτό και δραστήρια και αυτό[...] (ΒΒ)

[...] Νόημα μου δίνει και η εκπλήρωση κάποιων ονείρων που έχω στη ζωή, όχι σπουδαιών και μεγαλεπήβολων, αλλά καθημερινών, ταπεινών ονείρων, να κάνω κάποια πράγματα δηλαδή που αγαπάω και μ' αρέσουν, όπως για παράδειγμα να μπορώ να κάνω συχνότερα τα χόμπι μου και να ασχοληθώ πολύ με αυτά, με όλο μου το είναι [...]. (AZ)

8.9.1.8. Η αγάπη ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν νόημα στη ζωή τους από την αγάπη. Η αίσθηση του να αγαπάς και να σε αγαπάνε αποτελεί πηγή νοήματος για τα υποκείμενα:

[...] Αυτό νομίζω ότι δίνει νόημα στη ζωή μου, νομίζω ότι η αγάπη δίνει νόημα στη ζωή μου, δηλαδή, η τρυφερότητα, η αγάπη, να νοιάζεσαι και κάποιος να νοιάζεται, κάποιος, για εσένα, νομίζω οι άνθρωποι που αγαπάω, δίνουν νόημα στη ζωή μου, που με αγαπάνε και τους αγαπάω, νομίζω ότι είναι το πιο σημαντικό κομμάτι της ζωής μου, οι άνθρωποι που αγαπάω και με αγαπάνε αυτοί, νομίζω ότι είναι το πιο σημαντικό πράγμα που έχω [...]. (BF)

[...] η αγάπη μου νιώθω για τους ανθρώπους που είναι κοντά μου [...]δηλαδή, με γεμίζει το να αγαπάω τους γονείς μου, το να υπάρχουν άνθρωποι που δεν έχουν το ίδιο αίμα μαζί τους αλλά εγώ νιώθω τόσα πράγματα για αυτούς, μπορεί να κάνω τα πάντα για αυτούς και μπορεί να μου έχουν πει, εντάξει αυτά είναι λόγια του αέρα, αλλά εγώ πιστεύω ότι αν πιστεύω ότι ο άλλος το αξίζει θα κάνω τα πάντα για τον άλλο και αυτό εμένα μου δίνει νόημα, το να προσφέρω, το ότι θα κάνω καλό στον άλλον και χαμογελάω, μ' αρέσει πολύ αυτό, αλλά βέβαια εντάξει μέχρι ένα σημείο που ο άλλος δεν το εκμεταλλευτεί γιατί άμα δω ότι το εκμεταλλευτεί, μπορεί να τον αγαπάω αλλά θα πω εντάξει, μην τα δώσεις και όλα [...]. (AB)

[...] και τέλος δεν θέλω παραπάνω, θέλω να υπάρχει το Στρουμφωριό μου που σου λέω, να υπάρχει αγάπη, ηρεμία και τίποτε άλλο και να λύνονται όλα [...]. (AE)

[...] Νόημα στη ζωή μου δίνει η αγάπη, να αισθάνομαι ότι με αγαπάνε, για εμένα δεν το συζητώ, σίγουρα τους αγαπάω, αλλά θέλω να αισθάνομαι ότι με αγαπάνε και οι άλλοι, αυτοί, δηλαδή, που έχουν σημασία για εμένα [...]. (AZ)

8.9.1.9. Η επικοινωνία με την ύπαρξη μας ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως το νόημα στη ζωή του πιθανώς να προκύπτει από τη στιγμή που θα επικοινωνήσει με την ίδια του την ύπαρξη αλλά και με την ύπαρξη γενικότερα. Όπως αναφέρει:

[...] Είναι απλά μου αρέσει να ζω γιατί έχω αυτό εκείνο ή το άλλο, ή ότι το νόημα είναι κάτι μεγάλο και δυνατό, που το βάζεις στη ζυγαριά και λες αξίζει να ζω για αυτό το πράγμα. Δεν ξέρω τι είναι αυτό. Πέρα απ' το, ίσως, φαντάζομαι, το να μπορείς να επικοινωνείς με την ύπαρξή σου την ίδια και ίσως αν είσαι τυχερός να αντιλαμβάνεσαι τι είναι αυτή η ύπαρξη ανάμεσα στις υπόλοιπες υπάρξεις που δεν έχουν να κάνουν μόνο με την οικογένειά σου, το σπίτι σου, τους φίλους σου και γενικά εσένα αλλά έχουν να κάνουν με κάτι πολύ μεγαλύτερο που αφορά την ύπαρξη γενικότερα[...]Απλά δεν μου φτάνει η ζωή έτσι όπως μου την μάθανε και προσπαθώ να δω αν κρύβει και κάτι άλλο, ή αν θες θα μου άρεσε να κρύβει κάτι άλλο και θα μου άρεσε να νιώθω ή μου αρέσει να νιώθω ότι είμαι ένα μικρό κομμάτι ενός πολύ μεγάλου πάζλ που είναι πάρα πολύ όμορφο, μέρος του κόσμου, που δεν είναι μόνο η γη και που όλα αυτά εξυπηρετούν μια ομορφιά και μια σοφία που εγώ δεν μπορώ να την περιγράψω γιατί δεν την ξέρω, γιατί δεν την έχω, αλλά νιώθω ότι υπάρχει [...]. (ΓΑ)

8.9.1.10. Οι μικρές καθημερινές στιγμές ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως αντλεί νόημα στη ζωή του από τις μικρές καθημερινές στιγμές, που ομορφαίνουν τη ζωή. Όπως αναφέρει:

[...] κάποια πολύ μικρά πράγματα, π.χ. μια βόλτα, ένα απόγευμα ήσυχο μες την πόλη, ή ξέρω 'γω καμιά φορά μ' αρέσει όπως μπαίνει ο ήλιος μέσα από την κουρτίνα μου και είναι πορτοκαλιά, και γίνεται όλο το δωμάτιο πορτοκαλί, κάτι τέτοιο μ' αρέσουν πάρα πολύ, ας πούμε, και λες α, είναι η ωραία η ζωή έχει νόημα, κατάλαβες; [...] Μικρές στιγμές [...]. (ΑΓ)

8.9.1.11. Οι στόχοι ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως αντλεί νόημα στη ζωή του από τους στόχους του και την γνώση του επόμενου βήματος. Χωρίς αυτή τη γνώση θα ήταν χαμένο όπως αναφέρει:

[...] Νόημα μου δίνει στη ζωή ότι ξέρω ότι...πιο είναι το επόμενο βήμα, για παράδειγμα τώρα ξέρω ότι θα δουλέψω, τον επόμενο χειμώνα θα δουλεύω, αν δεν είχα κάτι να κάνω, έναν στόχο, αν θες, θα ήμουν χαμένη, αυτό, νομίζω ότι το να έχω στόχους, επειδή όπως σου έχω πει είμαι και πολύ οργανωτική και τελειομανής, αυτό μου δίνει κάτι για να προχωράω [...]. (ΑΓ)

8.9.1.12. Τα παιδιά ως πηγή νοήματος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν νόημα στη ζωή τους από τα παιδιά. Και τα δύο υποκειμένα που αναφέρθηκαν σε αυτήν την κατηγορία σχετίζονται με το επάγγελμα της νηπιαγωγού. Όπως αναφέρουν:

[...] και να βρίσκομαι μαζί με παιδιά, αυτό μου αρέσει πάρα πολύ [...] μ' αρέσει πολύ να βρίσκομαι με παιδιά, ιδιαίτερα, όταν μου δείξουν ότι με συμπαθούνε, τότε δεν μπορώ να τα αφήσω με τίποτα [...]. (ΑΔ)

[...] και τα παιδάκια, όχι μόνο ο (όνομα γιού) και τα παιδάκια του σχολείου [...]. (ΑΘ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις πηγές νοήματος στην καθημερινή ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 43 πιο κάτω:

Πίνακας 43: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις πηγές νοήματος στην καθημερινή ζωή

Κατηγορίες σχετικά με τις πηγές νοήματος στην καθημερινή ζωή	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Η οικογένεια και ο ερωτικός σύντροφος ως πηγή νοήματος	15,38 % (2)	38,46 % (5)	53,85 % (7)
2. Οι φίλοι ως πηγή νοήματος	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
3. Οι ουσιαστικές διαπροσωπικές σχέσεις ως πηγή νοήματος	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
4. Οι αξίες και η προάσπισή τους ως πηγή νοήματος	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
5. Η εργασία και οι ακαδημαϊκές σπουδές ως πηγή νοήματος	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
6. Η δημιουργία και έκφραση ως πηγή νοήματος	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
7. Η πραγμάτωση επιθυμιών και ονείρων ως πηγή νοήματος	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
8. Η αγάπη ως πηγή νοήματος	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
9. Η επικοινωνία με την ύπαρξή μας ως πηγή νοήματος	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
10. Οι μικρές καθημερινές στιγμές ως πηγή νοήματος	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
11. Οι στόχοι ως πηγή νοήματος	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
12. Τα παιδιά ως πηγή νοήματος	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι η οικογένεια και ο ερωτικός σύντροφος, γίνονται αντιληπτά ως πηγές νοήματος από το 53,85%, ενώ στο ίδιο ποσοστό αναφέρονται και οι φίλοι. Το 30,77% βιώνει ως πηγή νοήματος: α. την εργασία και τις ακαδημαϊκές σπουδές και β. την αγάπη. Το 23,08% των υποκειμένων βιώνει ως πηγή νοήματος: α. τις ουσιαστικές διαπροσωπικές σχέσεις και β. την δημιουργία και έκφραση. Το 15,28% των υποκειμένων αναφέρει την πραγμάτωση των επιθυμιών και ονείρων ως πηγή νοήματος, ενώ το 7,69% των υποκειμένων αναφέρει: α. τις αξίες και την προάσπισή τους, β. την επικοινωνία με την ύπαρξή μας, γ. τις μικρές καθημερινές στιγμές και δ. τους στόχους, ως πηγές νοήματος στην καθημερινή ζωή.

8.9.2. Πηγές ευτυχίας και δύναμης στην καθημερινή ζωή

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τις πηγές ευτυχίας και δύναμης στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων. Έτσι, σύμφωνα με τα υποκείμενα, πηγή δύναμης αποτελεί ο εαυτός τους, ενώ πηγή δύναμης και ευτυχίας αποτελούν οι διαπροσωπικές σχέσεις, η φύση, η επιτυχία, η αναγνώριση της αξίας των «μικρών στιγμών», η προάσπιση των αξιών, η εργασία, η αισιοδοξία και η καλλιτεχνική δημιουργία και έκφραση. Πιο συγκεκριμένα:

8.9.2.1. Ο εαυτός ως πηγή δύναμης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν δύναμη στη ζωή τους από τον εαυτό τους. Ο εαυτός, όπως θα δούμε και παρακάτω δεν αποτελεί την μοναδική πηγή δύναμης για τα

υποκείμενα, και συχνά η δύναμη που αντλείται από τον εαυτό, σχετίζεται με την επαφή με τον εαυτό. Όπως αναφέρουν:

[...] Πάλι από το σχετίζεσθε και από εμένα. Δηλαδή, σε αυτό θα βάλω και... δύναμη, έχω ανάγκη, ρε παιδί μου, κάποιες φορές να είμαι, να βρω τον πυρήνα μου, να βρεθώ μόνη μου, με τον εαυτό μου, ευτυχία και δύναμη, ο κήπος μου, τα λουλουδάκια μου ρε παιδί μου, είναι πηγή ευτυχίας, δηλαδή, είναι, δεν..., νομίζω ότι είναι στιγμές που είσαι εκατό τοις εκατό εκεί, αυτό, αυτό είναι για εμένα δύναμη και ευτυχία είτε είναι με κάποιον αγαπημένο, είτε είναι μόνος στον κήπο, είτε γνωρίζοντας καινούργιους ανθρώπους, στιγμές που είμαι εκατό τοις εκατό εκεί και δεν υπάρχουν τα πριν, τα μετά, τα επόμενα, μόνο το τώρα. Δύναμη, πολλές φορές έχω σκεφτεί ότι σε φάσεις που νιώθω αποδυναμωμένη..., οι φίλοι μου είναι το βασικό, αυτό θα έλεγα ότι μου δίνει δύναμη, δηλαδή κι αυτή τη αγκαλιά, ακόμα και τηλεφωνική αγκαλιά να είναι, δηλαδή, και οι φίλοι μου από την Χίο που είναι έτσι πολύ αγαπημένοι, και οι φίλοι μου εδώ, αλλά ακόμα και αυτό το ότι ξέρω ότι υπάρχουν, το ότι ξέρω ότι μπορώ να πάω να πάρω μια αγκαλιά. [...]. (AA)

[...] Ευτυχία και δύναμη, δύναμη μπορεί κανείς να αντλήσει από την επαφή με τους αγαπημένους του ανθρώπους από την επαφή με τη φύση, απ' την επαφή με τον εαυτό του [...]. (ΓΑ)

[...] Δύναμη αντλώ και από τον εαυτό μου πολύ και πιστεύω ότι μπορεί να καθυστερώ κάποιες φορές αλλά σχεδόν πάντα πραγματοποιώ τους στόχους μου, βρίσκω δηλαδή, το κουράγιο και ξεπερνάω τις δυσκολίες και τον εαυτό μου και τα καταφέρνω [...]. Τώρα, αυτή την περίοδο πιστεύω ότι βρίσκομαι σε ένα τέτοιο μονοπάτι που ξεκινάω να ολοκληρώνω κάποια πράγματα και να αποφασίζω κάποια άλλα, και που η δύναμη προέρχεται κυρίως από τον εαυτό μου [...]. (AZ)

[...] Ναι, βέβαια, προσπαθώ να αντλώ δύναμη και από εμένα, δηλαδή θα ήθελα να το πετύχω αυτό το ευτύχημα κάποια στιγμή, να αντλώ και μόνο από..., δηλαδή, να αντλώ και από εμένα. Ναι αντλώ από τους αγαπημένους μου ανθρώπους, αντλώ και από τον εαυτό μου, δηλαδή πολλές φορές προσπαθώ να, νομίζω από τους ανθρώπους που αγαπάω όμως, νομίζω ότι από αυτές τις σχέσεις αντλώ δύναμη, δηλαδή, πραγματικά δεν ξέρω τι θα έκανα αν έμενα τελείως μόνη μου [...]. (ΒΔ)

[...] Τώρα ως προς την δύναμη, εντάξει, γενικά μέχρι τώρα, μέχρι αυτή τη φάση της ζωής μου, θεωρώ ότι είμαι αρκετά δυνατή και ότι ξέρω 'γω αντιμετωπίζω τις καταστάσεις με σθένος, ρε παιδί μου, με...με δύναμη, τέλος πάντων, με ψυχραιμία, εντάξει έχω ένα τσαγανό, δεν το βάζω εύκολα κάτω, τώρα από πού το αντλώ αυτό; Δεν ξέρω, μπορεί να είναι και έμφυτο.[...]Ναι, σίγουρα εντάξει είναι μια εσωτερική δύναμη, αλλά φυσικά δεν αρνούμαι ότι με βοηθάνε και οι δικοί μου άνθρωποι, ας πούμε, ή οι φίλοι μου, ή κάποιες καταστάσεις που είναι ευνοϊκές απέναντί μου, ας πούμε, κάποιες στιγμές, δηλαδή, δεν ευθύνομαι μόνο εγώ, ο εαυτός μου, η περίφημη προσωπικότητά μου, για ότι συμβαίνει στη ζωή μου, καλό, εννοώ ότι εντάξει σίγουρα υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που παίζουν ρόλο [...]. (BB)

8.9.2.2. Οι διαπροσωπικές σχέσεις ως πηγή δύναμης και ευτυχίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν δύναμη και ευτυχία στη ζωή τους από τα αγαπημένα τους πρόσωπα, από τις διαπροσωπικές τους σχέσεις ή αλλιώς από το σχετίζεσθε. Όπως αναφέρουν.

[...] Πάλι από το σχετίζεσθε και από εμένα. Δηλαδή, σε αυτό θα βάλω και... δύναμη, έχω ανάγκη, ρε παιδί μου, κάποιες φορές να είμαι, να βρω τον πυρήνα μου, να βρεθώ μόνη μου, με τον εαυτό μου, ευτυχία και δύναμη, ο κήπος μου, τα λουλουδάκια μου ρε

παιδί μου, είναι πηγή ευτυχίας, δηλαδή, είναι, δεν..., νομίζω ότι είναι στιγμές που είσαι εκατό τοις εκατό εκεί, αυτό, αυτό είναι για εμένα δύναμη και ευτυχία είτε είναι με κάποιον αγαπημένο, είτε είναι μόνος στον κήπο, είτε γνωρίζοντας καινούργιους ανθρώπους, στιγμές που είμαι εκατό τοις εκατό εκεί και δεν υπάρχουν τα πριν, τα μετά, τα επόμενα, μόνο το τώρα. Δύναμη, πολλές φορές έχω σκεφτεί ότι σε φάσεις που νιώθω αποδυναμωμένη..., οι φίλοι μου είναι το βασικό, αυτό θα έλεγα ότι μου δίνει δύναμη, δηλαδή κι αυτή τη αγκαλιά, ακόμα και τηλεφωνική αγκαλιά να είναι, δηλαδή, και οι φίλοι μου από την Χίο που είναι έτσι πολύ αγαπημένοι, και οι φίλοι μου εδώ, αλλά ακόμα και αυτό το ότι ξέρω ότι υπάρχουν, το ότι ξέρω ότι μπορώ να πάω να πάρω μια αγκαλιά. [...]. (AA)

[...] Ευτυχία και δύναμη, δύναμη μπορεί κανείς να αντλήσει από την επαφή με τους αγαπημένους του ανθρώπους από την επαφή με τη φύση, απ' την επαφή με τον εαυτό του [...]. (ΓΑ)

[...] Από την αγάπη των γονιών μου, νιώθω δηλαδή ότι υπάρχουν άνθρωποι που με αγαπάνε [...].(AB)

[...] Δύναμη αντλώ από τα άτομα που μ' αγαπάνε, γιατί θα σου πω τώρα αυτό που με φοβίζει πιο πολύ είναι το να μείνω μόνη μου, πέρα από τους σεισμούς, που 'ναι, βέβαια, άλλο θέμα αυτό. Ναι, ο μεγαλύτερός μου φόβος είναι η μοναξιά, νομίζω αρκετών ανθρώπων και [...]. Δύναμη και στήριξη μου δίνουν οι γονείς μου σίγουρα γιατί έχουμε πάρα πολύ καλή σχέση έχουμε και σχετικά μικρή διαφορά ηλικίας, είναι και κοντά στους νέους ανθρώπους λόγω επαγγέλματος και λόγω ψυχοσύνθεσης και η αδερφή μου με βοηθάει πάρα πολύ και το αγόρι μου [...] και τι άλλο ευτυχία μου πες; Ευτυχία; Οι καλές σχέσεις μου δίνουν ευτυχία, η ασφάλεια [...]. (ΑΓ)

[...]είναι και ο (όνομα συντρόφου) που μου δίνει δύναμη, δηλαδή, φτου, φτου, φτου, μην τον ματιάσω. Σε ότι χρειαστώ είναι δίπλα μου, σε ότι κι αν χρειαστώ, δηλαδή, είτε με τα μαθήματα, είτε προσωπικά, αν έχω καμιά λογομαχία με τις φίλες μου κι αυτά, θα κάτσει να συζητήσουμε να μου πει τι μπορώ να κάνω, τι πρέπει να αποφύγω, δηλαδή είναι δίπλα μου, και μετά, όχι μετά, μάλλον στην ίδια κατηγορία με τον (όνομα συντρόφου) είναι και η μαμά μου, της οποίας μπορεί να της πω, μαμά να σου πω κάτι και να μου πει όχι τώρα έχω δουλειά, αλλά άμα κάτσω και αρχίσω να της μιλάω την παρατάει την δουλειά [...]. (ΑΔ)

[...] Δύναμη και ευτυχία αντλώ από την εκπλήρωση κάποιων επιθυμιών και ονείρων, από τους ανθρώπους που έχω δίπλα μου, και από μικρές στιγμές χαράς, γλεντιού, χιμείας με κάποιους ανθρώπους, επικοινωνίας, από τις στιγμές αυτές που νιώθω ότι πεταρίζει ένα πουλί μέσα στα στήθια μου, είναι κυρίως στιγμές γλεντιού και έρωτα αυτές νομίζω. Έρωτα όχι μόνο με τον σύντροφο αλλά έρωτα με κάποια πράγματα που σε κάνουν χαρούμενη. Ίσως να είναι το πάθος αυτό; [...]. (AZ)

[...] Γενικά είμαι πολύ αισιόδοξος άνθρωπος, από πολύ μικρά πράγματα, από το λίγη ώρα, ας πούμε, με το παιδί μας, με τον σύντροφό μας, οι τρεις μας, σαν οικογένεια, με το να καθίσουμε να παίξουμε και οι τρεις μαζί με το να πάμε μια βόλτα, και δηλαδή, το κάθε τι, το μικρό, δεν περιμένω να γίνει κάτι πάρα πολύ μεγάλο για να πω, αχ, αυτό με κάνει χαρούμενη ευτυχισμένη, το κάθε τι, το κάθε τι δηλαδή, ακόμα και η υγεία των αγαπημένων μου προσώπων, οι επιτυχίες των αγαπημένων μου προσώπων, αυτά με κάνουν χαρούμενη και ευτυχισμένη [...].(AH)

[...] Ναι, βέβαια, προσπαθώ να αντλώ δύναμη και από εμένα, δηλαδή θα ήθελα να το πετύχω αυτό το ευτύχημα κάποια στιγμή, να αντλώ και μόνο από..., δηλαδή, να αντλώ και από εμένα. Ναι αντλώ από τους αγαπημένους μου ανθρώπους, αντλώ και από τον εαυτό μου, δηλαδή πολλές φορές προσπαθώ να, νομίζω από τους ανθρώπους που

αγαπάω όμως, νομίζω ότι από αυτές τις σχέσεις αντλώ δύναμη, δηλαδή, πραγματικά δεν ξέρω τι θα έκανα αν έμενα τελείως μόνη μου [...]. (BΓ)

[...] Τώρα ως προς την δύναμη, εντάξει, γενικά μέχρι τώρα, μέχρι αυτή τη φάση της ζωής μου, θεωρώ ότι είμαι αρκετά δυνατή και ότι ξέρω 'γω αντιμετωπίζω τις καταστάσεις με σθένος, ρε παιδί μου, με...με δύναμη, τέλος πάντων, με ψυχραιμία, εντάξει έχω ένα τσαγανό, δεν το βάζω εύκολα κάτω, τώρα από πού το αντλώ αυτό; Δεν ξέρω, μπορεί να είναι και έμφυτο[...]. Ναι, σίγουρα εντάξει είναι μια εσωτερική δύναμη, αλλά φυσικά δεν αρνούμαι ότι με βοηθάνε και οι δικοί μου άνθρωποι, ας πούμε, ή οι φίλοι μου, ή κάποιες καταστάσεις που είναι ευνοϊκές απέναντί μου, ας πούμε, κάποιες στιγμές, δηλαδή, δεν ευθύνομαι μόνο εγώ, ο εαυτός μου, η περίφημη προσωπικότητά μου, για ότι συμβαίνει στη ζωή μου, καλό, εννοώ ότι εντάξει σίγουρα υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που παίζουν ρόλο [...]. (BB)

[...] τα παιδιά μου [...]. Ο άντρας μου, οι φίλοι μου [...] να έχω φίλους, να έχω τα παιδιά μου [...](BΔ)

[...] Η οικογένειά μου, το περιβάλλον μου γενικότερα, η καθημερινότητά μου, θέλω ηρεμία, [...] αλλά γενικότερα θέλω να ξέρω κάποια άτομα τα οποία είναι γύρω μου, οικογένεια, φίλοι, φίλος, να ξέρω ότι υπάρχει ηρεμία, ότι είναι και αυτοί καλά κι είμαι και εγώ καλά μαζί τους [...]. (AE)

[...] κάποιες συζητήσεις με ανθρώπους, γενικώς, η κοινωνική μου ζωή, δηλαδή, όπως αυτό που κάνουμε εμείς, δηλαδή, εγώ ανοίγομαι συχνά σε ανθρώπους, δεν το κάνω πολύ δύσκολα αυτό, ναι. Και μετά αποκτώ και φιλίες, δηλαδή, μου ανοίγονται και αυτοί, ναι, μου φαίνεται όλα ανθρώπινα είναι ρε παιδί μου, η κοινωνική επαφή είναι το, αυτό που μου δίνει πολύ ζωή είναι αυτό...όταν υπάρχει βέβαια, γιατί άμα, καμιά φορά δεν υπάρχει, δυσκολεύεται να το..., ο άλλος δυσκολεύεται να επικοινωνήσει ή δεν έχεις τρόπο επικοινωνίας, όταν την βρω όμως είναι πολύ ωραίο αυτό [...] ο (όνομα γιού) [...] ο (όνομα συζύγου) και η κοινωνική ζωή [...]. (AΘ)

8.9.2.3. Η φύση ως πηγή ευτυχία και δύναμης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν δύναμη και ευτυχία στη ζωή τους από την επαφή τους με την φύση. Όπως αναφέρουν:

[...] και καμιά φορά όταν κοιτάζω τη θάλασσα, τον ουρανό, δηλαδή, νιώθω ότι παίρνω δύναμη, με έχουν επηρεάσει σίγουρα τα λογοτεχνικά γιατί συνήθως αυτά που μου φέρνει η θεία μου είναι τέτοιου περιεχομένου, αλλά γενικότερα, πιστεύω ότι όταν βλέπω, ξέρω 'γω, καθαρό τον ουρανό, λες γιατί να 'ναι εμένα μαυρισμένη η ψυχή μου ή η καρδιά μου, γιατί να μην έχει και μένα έτσι καθαρότητα, ναι, καμιά φορά όταν είμαι στεναχωρημένη και βροντάει και αυτά λέω, να μου συμπαραστέκεται ξέρω 'γω ο ουρανός [...]. (AB)

[...] Ευτυχία και δύναμη, δύναμη μπορεί κανείς [...] από την επαφή με τη φύση, απ' την επαφή με τον εαυτό του [...]. (ΓΑ)

8.9.2.4. Η επιτυχία ως πηγή δύναμης και ευτυχίας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντλεί δύναμη και ευτυχία από τις επιτυχίες που καταφέρνει να έχει στη ζωή του. Αναφέρει σχετικά:

[...] Όταν κάνω κάτι και έχει επιτυχία [...]. Ναι. Ναι είναι σημαντικό, δηλαδή, μπορεί να προσπαθήσω πάρα πολύ στις εξετάσεις αλλά θα χαρώ αν έχω βγάλει καλό αποτέλεσμα, δηλαδή, ότι ο κόπος μου ανταμείφθηκε και όχι να προσπαθώ πολύ και στο τέλος να μην έχω και κάποιο επιθυμητό αποτέλεσμα [...]. (AΔ)

8.9.2.5. Η αναγνώριση της αξίας των «μικρών στιγμών» ως πηγή δύναμης και ευτυχίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν δύναμη και ευτυχία στη ζωή τους από την βίωση, την απόλαυση και την αναγνώριση της αξίας των μικρών καθημερινών στιγμών. Όπως αναφέρουν:

[...] προσπαθώ πάντα να είμαι σε, να είμαι, τις μικρές στιγμές να χαίρομαι και όχι τις μεγάλες, δηλαδή, να μην δίνω βαρύτητα μόνο στις μεγάλες γιατί οι μικρές στιγμές είναι που σου δίνουν την ευτυχία και ζω δηλαδή, την κάθε στιγμή, προσπαθώ, τουλάχιστον, δεν μπορεί να μην το καταφέρνω πάντα αλλά προσπαθώ μέσα από τις μικρές στιγμές, να παίρνω ευτυχία, χαρά, αισιοδοξία, πάντα όλα αυτά τα συναισθήματα [...]. (AH)

[...] νομίζω ότι είναι στιγμές που είσαι εκατό τοις εκατό εκεί, αυτό, αυτό είναι για εμένα δύναμη και ευτυχία είτε είναι με κάποιον αγαπημένο, είτε είναι μόνος στον κήπο, είτε γνωρίζοντας καινούργιους ανθρώπους, στιγμές που είμαι εκατό τοις εκατό εκεί και δεν υπάρχουν τα πριν, τα μετά, τα επόμενα, μόνο το τώρα [...]. (AA)

[...] η ευτυχία μπορεί να πηγάζει από πολύ μικρά πράγματα, μερικές φορές, ή τουλάχιστον φαινομενικά μικρά πράγματα, ξέρω 'γω, μπορεί να αισθάνεσαι ευτυχισμένος όταν..., τέλος πάντων για εμένα μιλάμε βέβαια, αισθάνομαι ευτυχισμένη λοιπόν, εντάξει όταν είμαι σε ένα περιβάλλον που μ' αρέσει πάρα πολύ, όπως είναι μια παραλία, ας πούμε, ξέρω 'γω, με φίλους και να αγναντεύουμε τη θάλασσα, αυτό το απλό πράγμα, το οποίο όμως είναι μια πολύ ευτυχισμένη στιγμή για εμένα. Ξέρω 'γω, πάρα πολλά πράγματα μπορεί να αποτελούν ευτυχισμένες στιγμές [...]. (BB)

8.9.2.6. Η προάσπιση των αξιών ως πηγή δύναμης και ευτυχίας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντλεί δύναμη και ευτυχία από την προάσπιση των προσωπικών ηθικών αξιών, στην αίσθηση ότι παλεύει για τις αξίες του και αντιδράει σε ότι έρχεται ενάντια σε αυτές. Αναφέρει σχετικά:

[...] όπως, επίσης, να ζω και σε ένα, να έχω, να παλεύω και για τις αξίες μου, να αγωνίζομαι για τις αξίες μου, έχει νόημα για εμένα αυτό. Για αυτό και σε αυτό το κομμάτι έχω μια δράση, ας πούμε, θεωρώ ότι αν δεν παλέψεις, για αυτά τα πιστεύω σου, τις αξίες σου, και δεν αντιδράς σε κάθε σάπιο, σε κάθε..., αυτό που είναι, που τριγυρνάει γύρω σου, δεν έχει νόημα [...]. (BA)

8.9.2.7. Η εργασία ως πηγή δύναμης και ευτυχίας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντλεί δύναμη και ευτυχία, μεταξύ άλλων και από την εργασία του. Αναφέρει σχετικά:

[...] απ' τη δουλειά μου, παίρνω δύναμη, απ' τα παιδιά, έτσι; Αυτά σε κρατάνε [...]. (BA)

8.9.2.8. Η αισιοδοξία ως πηγή δύναμης και ευτυχίας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντλεί δύναμη και ευτυχία από την αισιοδοξία για την ζωή. Αναφέρει σχετικά:

[...] Και μπορείς, και όταν, πιστεύω ότι αν είσαι και λίγο, όχι πολύ, λίγο αισιόδοξος άνθρωπος, έτσι και δεν μιζεριάζεις πολύ, και έχεις όλα αυτά νομίζω ότι ποτέ δεν θα σταματήσεις να αντλείς δύναμη, πάντα θα αντλείς. Τώρα αν μιζεριάζεις συνέχεια ό,τι και να σου δίνουν από δίπλα δεν θα το παίρνεις [...]. (BA)

8.9.2.9. Η καλλιτεχνική δημιουργία και έκφραση ως πηγή δύναμης και ευτυχίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντλούν δύναμη και ευτυχία στη ζωή τους από την καλλιτεχνική δημιουργία και έκφραση, όπως είναι το θέατρο και το Θ.Π.. Όπως αναφέρουν:

[...] Όταν δημιουργώ, όταν κάνω μια θεατρική παράσταση, όταν θα κάνω τις χορογραφίες, ας πούμε, κάπου, όταν κάνω ένα Θ.Π., όταν σχεδιάσω μια διδασκαλία, ας πούμε, τέτοια πράγματα [...] για εμένα αυτό είναι έκφραση, δηλαδή, το να βγω προς τα έξω, με αυτόν τον τρόπο, (την καλλιτεχνική δημιουργία) βγαίνω προς τα έξω, γιατί αλλιώς είμαι ξέρεεις, στον ζυγό, αυτό μου δίνει χαρά, μου δίνει..., φεύγω από όλα αυτά και πάω αλλού, βρίσκομαι αλλού [...]. (BA)

[...] το θέατρο [...]. (AΘ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις πηγές ευτυχίας και δύναμης στην καθημερινή ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 44 πιο κάτω:

Πίνακας 44: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις πηγές ευτυχίας και δύναμης στην καθημερινή ζωή

Κατηγορίες σχετικά με τις πηγές ευτυχίας και δύναμης στην καθημερινή ζωή	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμφυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Ο εαυτός ως πηγή δύναμης	23,08 % (3)	15,38 % (2)	38,46 % (5)
2. Οι διαπροσωπικές σχέσεις ως πηγή δύναμης και ευτυχίας	30,77 % (4)	61,54 % (8)	92,31 % (12)
3. Η φύση ως πηγή ευτυχία και δύναμης	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
4. Η επιτυχία ως πηγή δύναμης και ευτυχίας	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)
5. Η αναγνώριση της αξίας των «μικρών στιγμών» ως πηγή δύναμης και ευτυχίας	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
6. Η προάσπιση των αξιών ως πηγή δύναμης και ευτυχίας	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
7. Η εργασία ως πηγή δύναμης και ευτυχίας	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
8. Η αισιοδοξία ως πηγή δύναμης και ευτυχίας	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
9. Η καλλιτεχνική δημιουργία και έκφραση ως πηγή δύναμης και ευτυχίας.	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 92,31% των υποκειμένων αισθάνεται ως πηγές δύναμης και ευτυχίας τις διαπροσωπικές σχέσεις. το 38,46% των υποκειμένων αισθάνεται τον εαυτό ως πηγή δύναμης, ενώ το 23,08% των υποκειμένων αισθάνεται πως η αναγνώριση της αξίας των μικρών στιγμών της ζωής αποτελεί πηγή δύναμης και ευτυχίας. Το 15,38% των υποκειμένων αντιλαμβάνεται: α. την φύση ως πηγή δύναμης και ευτυχίας και β. την καλλιτεχνική δημιουργία και έκφραση. Τέλος, το 15,38% των υποκειμένων αισθάνεται ότι αντλεί δύναμη και

ευτυχία: α. από την επιτυχία, β. από την προάσπιση των αξιών, γ. από την εργασία και δ. από την αισιοδοξία.

8.9.3. Ορισμός ευτυχίας

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τις αντιλήψεις των υποκειμένων για το τι είναι η ευτυχία. Οι κατηγορίες που προέκυψαν είναι οι εξής: ευτυχία είναι τα αγαπημένα πρόσωπα, η ισορροπία στις διαπροσωπικές σχέσεις, η ισορροπία με τον εαυτό και τους άλλους, ο έρωτας, το παιχνίδι, η αγάπη, η βίωση των συγκινήσεων, η εκπλήρωση των επιθυμιών και η καλή εργασιακή πορεία. Πιο συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι ευτυχία είναι:

8.9.3.1. Οι καθημερινές στιγμές ως ευτυχία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που αντιλαμβάνονται ως ευτυχία τις μικρές στιγμές. Οι μικρές στιγμές σύμφωνα με τα υποκείμενα είναι στιγμές χαράς, γέλιου, κλάματος, στιγμές που τις βιώνεις «στο εκατό τα εκατό», που βιώνεις το «εδώ και τώρα», στιγμές επικοινωνίας, «χημείας» έρωτα, η στιγμή που «τρως ένα δροσιστικό καρπούζι» ή η στιγμή της γέννησης ενός παιδιού. Όπως περιγράφουν:

[...] είναι μικρές, μικρές στιγμές το κάθε μέρα, δεν υπάρχει ευτυχία, ευτυχία, ευτυχία, ένιωσα πολύ ευτυχισμένη, όταν ήμουνα ερωτευμένη, τον πρώτο καιρό, πολύ ευτυχισμένη όταν μια παράσταση μου πάει πολύ καλά, μετά από μια παράσταση, πολύ ευτυχισμένη όταν γέννησα τα παιδιά μου, αλλά δεν κρατάει αυτό, είναι μικρές, μικρές χαρές, αυτό είναι η ευτυχία για εμένα, οι καθημερινές [...]. (BA)

[...] Τι είναι ευτυχία; Να φάω ένα δροσιστικό καρπούζι χαχαχα.[...] Ευτυχία; Ευτυχία είναι..., τι να πει κανείς, από τόσο δα ένα λουλουδάκι που θα μου δώσεις, μέχρι..., η καθημερινότητά σου, όταν είναι ζεστή, όταν υπάρχει, αγάπη, όταν υπάρχει, υπάρχουν έτσι πράγματα που σε γεμίζουν στη ζωή σου, αυτά είναι ευτυχία, δεν, δεν είναι κάτι που... που δεν μπορείς να το..., που το ψάχνεις, ας πούμε, στο σούπερ μάρκετ, αυτά που ζεις, γύρω-γύρω, έτσι; απ' τους φίλους σου, από αυτά τα πράγματα που κάνεις, από αυτά που σου δίνουν οι άλλοι, που δίνεις, αυτό το πράγμα είναι ευτυχία, του να φας ένα δροσερό καρπούζι [...]. Τα καθημερινά πράγματα που σε γεμίζουν, που σε κάνουν να νιώθεις ένας άνθρωπος ολοκληρωμένος, χρήσιμος, ζωντανός, όλα αυτά είναι ευτυχία, δεν είναι κάτι: αυτό κι αυτό κι αυτό. Έτσι νομίζω [...]. Όταν γελάς, ας πούμε, να χθες ήμασταν έξω, με φίλους, έτσι; όταν γελάς και νιώθεις την αγάπη δίπλα σου και τη...έχεις όλο αυτό το πράγμα, ας πούμε, τι άλλο θες; Δεν θες τίποτα άλλο, ευτυχία δεν είναι; Όταν παίζουμε, δεν είναι ευτυχία; Και γελάμε και..., και κλαίμε, όλα αυτά είναι ευτυχία [...].(BΔ)

[...] όταν μπορώ εγώ να αντιλαμβάνομαι τις στιγμές ευτυχίας, γιατί, όπως είπα πριν νομίζω ότι συμβαίνουν συνέχεια, όταν εγώ ξεκάθαρα μπορώ να τις νιώσω, εκείνη τη στιγμή να τις γευτώ με όλο μου το είναι, να βουτήξω μέσα σε αυτές για όσο κρατήσουν, που ποτέ δεν κρατούν πολύ γιατί ξαναλέω, όχι γιατί τελειώνουν αυτές, γιατί η δική μας ικανότητα, γιατί εμείς είμαστε ανεπαρκείς [...]. (ΓΑ)

[...] μπορώ να είμαι εκεί εκατό τοις εκατό, αυτό, αλλά πιο πολύ, πιο πολύ, αυτή, το ζω τη στιγμή μου εκατό τοις εκατό [...] η ευτυχία, νομίζω ότι είναι αυτές οι στιγμούλες, κάνω συλλογή από στιγμούλες ευτυχίας και νομίζω ότι απολαμβάνω [...]. (ΑΑ)

[...] Ευτυχία για εμένα είναι αυτό που είπα και πριν, οι στιγμές που αισθάνεσαι χημεία και επικοινωνία με κάποιους ανθρώπους, και αισθάνεσαι ότι είσαι πλήρης, ο έρωτας για κάποιους ανθρώπους και πράγματα ή ιδέες, έρωτα για το χορό, ας πούμε, νιώθω

εγώ, ή για την σωματική έκφραση, το να περνάς καλά με τους ανθρώπους που αγαπάς, να αισθάνεσαι όμορφα με κάτι, αυτό, να νιώθεις ότι πεταρίζει ένα πουλί στα στήθια σου [...]. (AZ)

8.9.3.2. Τα αγαπημένα πρόσωπα ως ευτυχία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι η ευτυχία βρίσκεται ανάμεσα στα αγαπημένα πρόσωπα και όπως περιγράφουν:

[...] ευτυχία είναι για εμένα να βρίσκομαι κοντά με αγαπημένους μου ανθρώπους [...]. (BB)

[...] Ευτυχία είναι [...] απ' τους φίλους σου [...]. (BA)

[...] Η ευτυχία για εμένα είναι να έχεις πάνω από όλα ανθρώπους κοντά σου, που να σε αγαπάνε και να ξέρεις ότι στα δύσκολα θα 'ναι κοντά σου γιατί ήρθαμε σε αυτή τη ζωή και η ζωή δεν είναι γεμάτη ροδοπέταλα, θα έχουμε πολλές αναποδιές αλλά πιστεύω οποιαδήποτε αναποδιά κι αν μας συμβεί, αν έχουμε ανθρώπους δίπλα μας να μας αγαπάνε, δηλαδή, το περνάς διαφορετικά [...]. (AB)

8.9.3.3. Η ισορροπία στις διαπροσωπικές σχέσεις ως ευτυχία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που νιώθουν ευτυχία όταν διατηρούν ισορροπημένες και καλές διαπροσωπικές σχέσεις. Σε κάποιες περιπτώσεις οι ισορροπημένες διαπροσωπικές σχέσεις βιώνονται ως οι ειρηνικές σχέσεις, χωρίς διαμάχες και προβλήματα, ενώ σε κάποιες άλλες περιπτώσεις οι σχέσεις βιώνονται ως ισορροπημένες όταν μέσα σε αυτές γίνονται αποδεχτές οι δυσκολίες, τα προβλήματα, οι διαμάχες και η ελεύθερη έκφραση όλων των συναισθημάτων, θετικών και αρνητικών. Επίσης, κάποιες περιπτώσεις επισημαίνουν ότι η ισορροπία ανάμεσα στις διαπροσωπικές σχέσεις σημαίνει και ισορροπία και με τον εαυτό τους, όπως φαίνεται και από την υποκατηγορία που ακολουθεί αμέσως μετά. Όπως αναφέρουν:

[...] Ευτυχία για εμένα, όλα αυτά που λέγαμε και πριν, οι καλές σχέσεις κυρίως είναι η ευτυχία, οι καλές σχέσεις, και η έκφραση των συναισθημάτων χωρίς λογοκρισία [...]. (AΘ)

[...] να είμαι καλά με τους γύρω μου [...] καλά με τους γύρω μου σημαίνει ότι τους βιώνω, ρε παιδί μου, ότι, ότι μπορώ να μαλώσω, μπορώ να σχετιστώ, μπορώ να, μπορώ να είμαι εκεί εκατό τοις εκατό [...]. (AA)

[...] Νιώθω πάρα πολύ όμορφα όταν είμαι με τον (όνομα συντρόφου) [...] όταν είμαστε καλά και δεν υπάρχουνε τσακωμοί, μικροπροβλήματα και τέτοια νιώθω πολύ καλά, νιώθω ότι είμαι ευτυχισμένη [...]. (AΔ)

[...] ευτυχία πιστεύω ότι είναι να εκπληρώνεις τους στόχους σου, να έχεις την οικογενειακή θαλπωρή που σου έχω αναφέρει πολλές φορές, καλές σχέσεις με τους γύρω [...]. (AΓ)

[...] ηρεμία, ισορροπία, και επειδή το λέω συνέχεια για την ισορροπία, όταν λέω ισορροπία, εννοώ ότι να υπάρχει μια ισορροπία στη ζωή σου, στο θέμα δουλειάς, στο θέμα καθημερινότητας, στο θέμα ζωής, σχέσης, φιλίας, από όλες τις απόψεις [...]. (AE)

8.9.3.4. Η ισορροπία με τον εαυτό και τους άλλους ως ευτυχία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που όπως είδαμε και προηγουμένως επισημαίνουν πως

η ισορροπία με τους άλλους, η ισορροπία στις διαπροσωπικές σχέσεις, δηλαδή, προϋποθέτει και την ισορροπία με τον εαυτό. Έτσι, η ισορροπία με το «μέσα μας» και το «έξω μας» βιώνεται ως ευτυχία.

[...] Ένα, μια ισορροπία με τον εαυτό νομίζω, γαλήνη, ισορροπία με τον εαυτό να είμαι καλά με εμένα να είμαι καλά με τους γύρω μου [...] καλά με τους γύρω μου σημαίνει ότι τους βιώνω, ρε παιδί μου, ότι, ότι μπορώ να μαλώσω, μπορώ να σχετιστώ, μπορώ να, μπορώ να είμαι εκεί εκατό τοις εκατό, αυτό, αλλά πιο πολύ, πιο πολύ, αυτή, το ζω τη στιγμή μου εκατό τοις εκατό, επιλέγω πράγματα που μου κάνουν καλό, γιατί για πολλά χρόνια έβαζα τον εαυτό μου σε μια διαδικασία, να είμαι εκεί που με χρειαζόνταν και όχι εκεί που χρειαζόμουνα εγώ. Αυτό, νιώθω καλά με εμένα, νιώθω καλά με εμένα, νιώθω μια αποδοχή, με τους θυμούς μου, με τα περιέργια με όλα αυτά ρε παιδί μου, ότι τα χωράει κι αυτά και τα χωράνε γλυκά και όχι με κατηγορία, δεν είναι δηλαδή, μια κατάσταση, πάντα μια κατάσταση μπορεί να ανατραπεί, είναι μια εσωτερική κατάσταση περισσότερο, μπορείς, που να μπορεί να γίνει σε οποιαδήποτε συνθήκη, δηλαδή ακόμα και στα πιο δύσκολα μπορεί να υπάρχει αυτή η, η κατάσταση ισορροπίας που είσαι εκεί και παίρνεις την τελευταία αγκαλιά από έναν αγαπημένο και είναι ευτυχία αυτό, ότι μπορείς να είσαι εκεί. Ωραία. Δεν είναι δηλαδή απαραίτητα να είναι όλα χαρούμενα και ευτυχισμένα αλλά αυτό το, εσύ πως το βιώνεις πόσο καλά είσαι με αυτό που ζεις, πόσο μπορείς να χαϊδέψεις τον εαυ... το παιδάκι που λέγαμε και να είσαι σε ισορροπία με αυτό και να το φροντίζεις και να είσαι σε αρμονία και με το μέσα και με το έξω, αυτό. Όχι ότι χαλάνε, ότι θα χαλάσει να υπάρχουν και πέντε πράγματα τριγύρω, δηλαδή, δεν θα με χαλούσε, ξέρεις, λέμε ένα ταξιδάκι με τους φίλους μου, με τον αγαπημένο μου, στο κύμα, ξέρεις, ξαπλωμένοι στη θάλασσα να, να τραγουδάμε, οκ, δεν θα με χαλάσει αυτό, δεν, δεν είναι έξω από συνθήκες, σίγουρα βοηθάνε οι συνθήκες αλλά είναι αυτή η κατάσταση ακόμα και εκεί μπορεί να έχεις πολύ ανησυχία και να μην το απολαμβάνεις, αυτό το πώς μπορείς να ισορροπείς το μέσα με το έξω, το τι έχω ανάγκη με το τι μου συμβαίνει και τι κάνω τελικά και πως βιώνω το δύσκολο, το εύκολο, το υπέροχο [...]. (AA)

[...]Υγεία, και σε μένα και στους γύρω μου, ηρεμία, ισορροπία, και επειδή το λέω συνέχεια για την ισορροπία, όταν λέω ισορροπία, εννοώ ότι να υπάρχει μια ισορροπία στη ζωή σου, στο θέμα δουλειάς, στο θέμα καθημερινότητας, στο θέμα ζωής, σχέσης, φιλίας, από όλες τις απόψεις, και όλα αυτά που σου λέω τώρα να είναι και σε μένα αλλά και στους γύρω μου, γιατί έχω ένα θέμα και όταν έχεις ένα πρόβλημα, το παίρνω λίγο και εγώ μέσα μου. Δεν μπορώ, άμα είναι κάποιος δικός μου φίλος, οικογένεια, ό,τι να 'ναι και ξέρω ότι δεν είναι καλά, είτε από θέμα υγείας, είτε από οτιδήποτε άλλο, δεν...μου κόβονται τα πόδια, δηλαδή, στεναχωριέμαι, θέλω να κάνω τα πάντα για να 'ναι καλά, ας πούμε, αυτά. [...]. (AE)

8.9.3.5. Ο έρωτας ως ευτυχία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που συνδέουν την ευτυχία με τον έρωτα είτε με πρόσωπα, είτε με ιδέες, δραστηριότητες κ.ά.. Αναφέρουν σχετικά:

[...] την ευτυχία, επίσης, την έχω συνδέσει πάρα πολύ με τον έρωτα, πολύ [...]. (BB)

[...] ο έρωτας για κάποιους ανθρώπους και πράγματα ή ιδέες, έρωτα για το χορό, ας πούμε, νιώθω εγώ, ή για την σωματική έκφραση [...]. (AZ)

8.9.3.6. Το παιχνίδι ως ευτυχία. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που θεωρεί ότι το παιχνίδι είναι ευτυχία, όταν παίζουμε και γελάμε ή ακόμα και κλαίμε. Αναφέρει:

[...] Δεν θες τίποτα άλλο, ευτυχία δεν είναι; Όταν παίζουμε, δεν είναι ευτυχία; Και γελάμε και..., και κλαίμε, όλα αυτά είναι ευτυχία [...]. (BΔ)

8.9.3.7. Η αγάπη ως ευτυχία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η ευτυχία βιώνεται όταν νιώθεις την αγάπη από τους ανθρώπους που βρίσκονται δίπλα σου και περιγράφουν:

[...] όταν γελάς και νιώθεις την αγάπη δίπλα σου και τη...έχεις όλο αυτό το πράγμα, ας πούμε, τι άλλο θες; Δεν θες τίποτα άλλο [...]. (BΔ)

[...] Η ευτυχία για εμένα είναι να έχεις πάνω από όλα ανθρώπους κοντά σου, που να σε αγαπάνε και να ξέρεις ότι στα δύσκολα θα 'ναι κοντά σου γιατί ήρθαμε σε αυτή τη ζωή και η ζωή δεν είναι γεμάτη ροδοπέταλα, θα έχουμε πολλές αναποδιές αλλά πιστεύω οποιαδήποτε αναποδιά κι αν μας συμβεί, αν έχουμε ανθρώπους δίπλα μας να μας αγαπάνε, δηλαδή, το περνάς διαφορετικά [...]. (AΒ)

8.9.3.8. Η βίωση των συγκινήσεων ως ευτυχία. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που θεωρεί ότι οι συγκινήσεις, οι θετικές και αρνητικές, είναι ευτυχία. Όπως αναφέρει:

[...] όταν γελάς και νιώθεις την αγάπη δίπλα σου και τη...έχεις όλο αυτό το πράγμα, ας πούμε, τι άλλο θες; Δεν θες τίποτα άλλο, ευτυχία δεν είναι; Όταν παίζουμε, δεν είναι ευτυχία; Και γελάμε και..., και κλαίμε, όλα αυτά είναι ευτυχία [...]. (BΔ)

8.9.3.9. Η εκπλήρωση των επιθυμιών ως ευτυχία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η εκπλήρωση των ονείρων, των στόχων, των επιθυμιών είναι ευτυχία. Όπως περιγράφουν:

[...] ευτυχία νιώθω όταν διαπιστώνω όταν αισθάνομαι ότι πραγματοποιούνται κάποιες επιθυμίες μου, πραγματώνονται κάποια όνειρά μου [...]. (BΒ)

[...] Οπότε ευτυχία πιστεύω ότι είναι να εκπληρώνεις τους στόχους σου [...]. (AΓ)

[...] νιώθω ότι είμαι ευτυχισμένη, ξέρω 'γω, ή επίσης χαρούμενη είμαι όταν πετυχαίνω τους στόχους μου, όταν βάζω ένα στόχο και τον πετύχω, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό είμαι χαρούμενη [...]. (AΔ)

[...] ευτυχία αντλώ από την εκπλήρωση κάποιων επιθυμιών και ονείρων [...]. (AΖ)

8.9.3.10. Η καλή εργασιακή πορεία ως ευτυχία. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που θεωρεί, μεταξύ άλλων, ότι η καλή εργασιακή πορεία είναι ευτυχία. Όπως περιγράφει:

[...] σαν προσωπική ευτυχία, να το πω και στη δουλειά μου, θεωρώ ότι πάω καλά γιατί και αυτό για εμένα, θεωρώ ότι κι αυτό παίζει ένα σημαντικό ρόλο στο να νιώθεις καλά και ευτυχισμένος [...]. (AΗ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον ορισμό της ευτυχίας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 45 πιο κάτω:

Πίνακας 45: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τον ορισμό της ευτυχίας

Κατηγορίες σχετικά με τον ορισμό της ευτυχίας	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Οι καθημερινές στιγμές ως ευτυχία	23,08 % (3)	15,38 % (2)	38,46 % (5)
2. Τα αγαπημένα πρόσωπα ως ευτυχία	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
3. Η ισορροπία στις διαπροσωπικές σχέσεις ως ευτυχία	0 % (0)	38,46 % (5)	38,46 % (5)
4. Η ισορροπία με τον εαυτό και τους άλλους ως ευτυχία	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
5. Ο έρωτας ως ευτυχία	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
6. Το παιχνίδι ως ευτυχία	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
7. Η αγάπη ως ευτυχία	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
8. Η βίωση των συγκινήσεων ως ευτυχία	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
9. Η εκπλήρωση των επιθυμιών ως ευτυχία	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
10. Η καλή εργασιακή πορεία ως ευτυχία	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)

Όπως παρατηρούμε, από τον παραπάνω πίνακα, το 38,46% των υποκειμένων ορίζει: α. τις καθημερινές στιγμές ως ευτυχία και β. την ισορροπία στις διαπροσωπικές σχέσεις ως ευτυχία. Το 30,77% των υποκειμένων αισθάνεται ότι ευτυχία είναι η εκπλήρωση των επιθυμιών, ενώ το 23,08% των υποκειμένων αναφέρει τα αγαπημένα πρόσωπα ως ευτυχία. Επίσης, το 15,38% των υποκειμένων αισθάνεται ότι ευτυχία είναι: α. η ισορροπία με τον εαυτό και τους άλλους, β. ο έρωτας και γ. η αγάπη. Τέλος, το 7,69% των υποκειμένων αισθάνεται πως ευτυχία είναι: α. το παιχνίδι, β. η βίωση των συγκινήσεων και γ. η καλή εργασιακή πορεία.

8.9.4. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τις απόψεις των υποκειμένων σε σχέση με την ευτυχία στην καθημερινή ζωή. Όπως θα παρατηρήσουμε και αμέσως πιο κάτω στις κατηγορίες που προέκυψαν αναφέρεται ότι η ευτυχία στην καθημερινή ζωή δεν είναι μια διαρκής κατάσταση, ότι εξαρτάται από τους εαυτούς μας, ότι είναι κάτι το οποίο θα πρέπει να εκτιμάται, ότι δεν προκύπτει από τα υλικά αγαθά και ότι είναι η απόλαυση του παρόντος. Πιο συγκεκριμένα:

8.9.4.1. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή δεν είναι μια διαρκής κατάσταση.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις που αισθάνονται πως η ευτυχία δεν είναι μια διαρκής κατάσταση. Εξάλλου, μια μόνιμη κατάσταση ευτυχίας είναι πολύ σπάνια και σχεδόν αδύνατη, γιατί «έτσι είναι η ζωή», υπάρχουν πάντα στιγμές ευτυχίας και όχι και τόσο ευτυχισμένες στιγμές. Έτσι, ακόμα και τα υποκείμενα που θεωρούν ότι είναι γενικά ευτυχισμένα αυτή την περίοδο, αναφέρουν πως αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους ζωή κάποια προσωπικά προβλήματα ή ανησυχίες, οπότε η ευτυχισμένη κατάσταση δεν μπορεί να θεωρηθεί διαρκής.

[...] Μέσα στη διάρκεια της ημέρα θα νιώσω ευτυχής, θα νιώσω και λύπη, θα νιώσω και ματαιώση, όλα θα τα νιώσω, έτσι είναι η ζωή νομίζω [...]. (BA)

[...] Με την έννοια του ότι όπως είπα και πριν[...] η ευτυχία δεν είναι μια κατάσταση διαρκείας απλά εμείς είμαστε ανεπαρκείς, δηλαδή, όχι δεν μπορώ να πω ότι είμαι διαρκώς ευτυχισμένη ή διαρκώς δυστυχισμένη ή διαρκώς ικανοποιημένη, όλα παίζουνε στη ζωή μου, ένα παιχνίδι είναι και αυτό, όπως το άσπρο και το μαύρο, όπως η λύπη μα τη χαρά, όπως η βροχή με τον ήλιο, έτσι και η ευτυχία με τις δύσκολες στιγμές, γιατί δεν θέλω να λέω την λέξη δυστυχία, είναι πολύ πιο βαριά από ότι αυτό που θέλω να εννοηθεί, είναι ένα παιχνίδι. Ναι υπάρχουν στιγμές που είμαι πολύ ευτυχισμένη και υπάρχουν στιγμές που νιώθω δυσάρεστα και υπάρχουν στιγμές που νιώθω χαλαρά και υπάρχουν στιγμές που νιώθω πίεση, δεν είναι ένα πράγμα είναι πολλά μαζί [...]. (ΓΑ)

[...] Δεν νομίζω ότι είναι μια κατάσταση σταθερή η ευτυχία, νομίζω ότι είναι αυτές οι στιγμούλες, κάνω συλλογή από στιγμούλες ευτυχίας [...] είμαι και ευτυχισμένη που έχω αυτές τις στιγμές και που τις αναγνωρίζω και που εκτιμώ πολύ περισσότερο τα πράγματα γύρω μου, χωρίς να περιμένω να είμαι σε μια κατάσταση μόνιμη για να είμαι καλά. [...]. (ΑΑ)

[...] αλλά γενικότερα πιστεύω ότι υπάρχουνε στιγμές ευτυχίας και στιγμές που δεν είναι και τόσο ευχάριστες, δεν είναι δυστυχίας, αλλά δεν είναι ευχάριστες. Πιστεύω ότι δεν θα 'χε και νόημα, αυτό με έχει επηρεάσει και ο Λέο Μπουσκάλια, κάπως έτσι λέγεται αυτός, που λέει εντάξει μέσα από τον πόνο γνωρίζουμε πράγματα [...]. (ΑΒ)

[...] Είπα και πριν ότι δεν μπορώ να ζητήσω κάτι άλλο από τη ζωή μου, η οικογένειά μου είναι καλά έχουμε την υγεία μας όλοι, έχω φίλους, έχω και αγόρι ακόμα, που εντάξει, δεν περίμενες ότι θα έρθει, ας πούμε, μια τόσο σταθερή σχέση σε αυτήν την ηλικία, να σου πω την αλήθεια και ας είναι..., εντάξει, ίσως να είναι μια μικρή πληγή αυτή η απόσταση που υπάρχει, επίσης μια άλλη πληγή, είναι αυτή η φιλία που σου είπα ότι έχει χαλάσει, όπως έχουν χαλάσει και άλλες αλλά αυτή ήτανε πιο έντονη και δεν την έχω ξεπεράσει ακόμα αυτό το σοκ, ας πούμε, αλλά πιστεύω ότι και αυτά χρειάζονται [...]. (ΑΓ)

[...] Τις τελευταίες μέρες θα χώριζα σε δύο μέρη τον εαυτό μου. Στο θέμα με τον (όνομα συντρόφου) είμαι ευτυχισμένη, περνάμε καλά είναι δίπλα μου, στο θέμα με τη δουλειά που με απασχολεί τον τελευταίο καιρό, δεν είμαι [...]. Ναι, είναι αναλόγως, ποιόν τομέα θα θίξεις, τον τομέα, επαγγελματικά, δεν είμαι, γιατί δεν έχω βρει, θέλω πολύ να βρω μια δουλειά, δεν έχω βρει δουλειά, αυτή που βρήκα από ότι φαίνεται δεν προχωράει και όσο να 'ναι είμαι λίγο επηρεασμένη [...]. (ΑΔ)

[...] Κοίταξε ναι, αν το σκεφτώ καλά, θα σου πω ναι, αν το σκεφτώ επιπόλαια, τελείως θα σου πω ότι είμαι, αλλά απλά, ρε παιδί μου, το μόνο πράγμα που με ζορίζει, έτσι λίγο και με ρίχνει είναι το θέμα της σχολής, επειδή, θέλω να τελειώσω κάποια πράγματα και βλέπω ότι τα τρενάρω και εγώ λίγο, και αυτό όσο να 'ναι, ξέρεις, είχα κάποιους στόχους μέχρι εκεί και βλέπω τώρα τους πάω λίγο πιο... Αυτό. Δεν έχω κάποιο άλλο..., απλά ρε παιδί μου, πιστεύω ότι στην καθημερινότητά μας, μιζεριάζουμε, για πολλούς λόγους, δηλαδή, μπορεί τώρα, τώρα που στα λέω και τα σκέφτομαι θα σου πω ναι είμαι, αλλά μπορεί να με ακούσεις αύριο, εκεί που είμαστε για καφέ, που απλά να έχω θυμηθεί κάτι και να με έχει πιάσει μια α, ου, α, η, ο, αλλά αυτά [...] σε δευτερόλεπτα, άμα κάτσω και σκεφτώ γιατί κάνεις έτσι αυτή τη στιγμή, δεν θα τρέχει ουσιαστικός λόγος [...] μετά είναι με θέματα του εαυτού, δηλαδή, να μην κάθομαι να χαλιέμαι ή να αγχώνομαι για πράγματα που είναι αυτά που σου λέω, σήμερα είναι έτσι, πάλι αύριο θα αλλάξουν και μεθαύριο πάλι θα αλλάξουν [...]. (ΑΕ)

[...] Είναι φορές που αισθάνομαι πολύ ευτυχισμένη και άλλες που δεν αισθάνομαι έτσι. Στην καθημερινότητά μου, έτσι όπως έχουν τα πράγματα, δεν μπορώ να πω ότι είμαι πολύ συχνά ευτυχισμένη, γιατί δεν έχω όσο ελεύθερο χρόνο όσο θα ήθελα, γιατί

έχω καιρό να νιώσω αυτή τη χημεία και την επικοινωνία σε μεγάλο βαθμό με κάποιους ανθρώπους, γιατί έχω καιρό να νιώσω ότι με αγαπάνε, ότι τους αγαπώ και εγώ, γιατί η εικόνα του εαυτού μου, δεν είναι και τόσο καλή και νομίζω ότι χρειάζομαι να πω λίγο ή να ξέρω ότι δεν έχω τίποτα στο κεφάλι μου για να αφήσω τον εαυτό μου να είναι ευτυχισμένος και να αισθανθεί αυτές τις στιγμές που έλεγα νωρίτερα [...]. (AZ)

[...] Ε, εντάξει γενικώς είμαι ευτυχισμένη. Αμαρτία από το Θεό θα ήταν αν..., έχω και τις μέρες μου, όταν μαλώνω με τον άντρα μου, ξέρω 'γω, ή όταν δεν μου δίνει αυτά που θέλω, έτσι; ε, και στερούμε, δηλαδή, και πάλι αυτό το πράγμα, όταν δεν σου..., όταν δεν παίρνεις αυτό που θέλεις..., δεν ζεις, μάλλον, αυτό που..., που θέλεις, που έχεις ανάγκη, ε, τότε γίνεσαι δυστυχής, υπάρχουν και τέτοιες στιγμές, να είναι δυνατόν να μην υπάρχουνε, ευτυχώς δεν είναι οι περισσότερες, έτσι; είναι οι λιγότερες. Έχει, η ζωή έχει και αυτά τα..., δεν μπορώ να πω, δηλαδή, ότι είμαι δυστυχισμένη, αλλά δεν είμαι και..., δεν τα έχω πάντα αυτά που..., για την προσωπική μου ζωή έτσι; γενικώς όμως είμαι καλά. [...]. (ΒΔ)

8.9.4.2. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή εξαρτάται από τους εαυτούς μας.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις που αντιλαμβάνονται την ύπαρξη ευτυχισμένων στιγμών ή όχι και τόσο ευτυχισμένων στιγμών στην καθημερινή τους ζωή, ως αποτέλεσμα των προσωπικών ενεργειών, επιλογών και σκέψεων του ίδιου τους του εαυτού. Η ευτυχία, λοιπόν, καθορίζεται από τους ίδιους μας τους εαυτούς και άλλοτε είμαστε σε θέση να την βιώσουμε και άλλοτε όχι. Δεν εξαρτάται τόσο από εξωτερικούς παράγοντες, αλλά από εμάς τους ίδιους, τις επιλογές μας, τον τρόπο που σκεφτόμαστε, και από τον βαθμό που αποδεχόμαστε τον εαυτό μας.

[...] Είναι φορές που αισθάνομαι πολύ ευτυχισμένη και άλλες που δεν αισθάνομαι έτσι [...]. Μάλλον, λοιπόν, δεν είμαι απόλυτα ευτυχισμένη γιατί υπάρχουν πολλά πράγματα τα οποία με πιέζουν και με στεναχωρούν, αλλά και γιατί τα αφήνω και εγώ να με πιέζουν και να με στεναχωρούν. Άρα δεν φταίει μόνο ο τρόπος ζωής μου, ή οι άλλοι φταίω και εγώ σε ένα μεγάλο βαθμό. [...]. (AZ)

[...] Ναι, κάποιες φορές, ναι, υπάρχουν μέρες που νιώθω αρκετά καλά ότι είμαι πολύ ευτυχισμένη εκφράζομαι κανονικά, όπως θα ήθελα να, υπάρχουν και άλλες μέρες που δεν μπορώ να εκφραστώ και τότε δεν είναι πολύ ευτυχισμένη ημέρα. Δεν μου βγαίνει με τον εαυτό μου, δηλαδή και με τον εαυτό μου πρέπει να μπορώ να εκφράζομαι και να αποδέχομαι και εγώ τον τρόπο έκφρασης που έχω, ε, όταν αποδέχομαι τον τρόπο έκφρασης είναι καλά, ας είναι και δυσάρεστο, δεν πειράζει, ας είναι δυσάρεστο το συναίσθημα, καμιά φορά όταν δεν μπορώ να με αποδεχτώ έτσι όπως κάνω και δεν με αποδέχεται και το περιβάλλον είναι πολύ δυστυχισμένη μέρα εκείνη. Ναι. Υπάρχουν και τα δύο, δεν μπορώ να πω ότι ούτε είμαι πάντα ευτυχισμένη, ούτε είμαι δυστυχισμένη. Αναλόγως με το τι γίνεται να. Πολύ σκαμπανέβασμα πέφτει. [...]. Κυρίως είμαι μια χαρά, δόξα τον Θεό, κυρίως είμαι ευτυχισμένη, αν πεις δηλαδή, γενικά για τα πολύ βασικά πράγματα, αλλά υπάρχουν και πράγματα που τα παλεύω αρκετά και με κάνουν ώρες-ώρες και πέφτω άμα δεν μπορώ να το παλέψω [...]. (ΑΘ)

[...] Τουλάχιστον έτσι όπως έχω αντιληφθεί εγώ την ευτυχία, ναι. Ευτυχία, είναι, θεωρώ ότι την καθορίζεις λίγο και εσύ είναι το τι θέλεις κιόλας έτσι, γιατί αν ας πούμε ονειρεύεσαι πάρα πολύ μεγάλα πράγματα που δεν μπορείς να τα πιάσεις ποτέ, εντάξει κάπου δεν νιώθεις και καλά, εγώ δεν έχω τέτοια όνειρα, αυτό που ήθελα δηλαδή να έχω στη ζωή μου, το έχω. Η επιλογή μου είναι, οι επιλογές μου είναι αυτό που ήθελα, γιατί να μην είμαι ευτυχισμένη, τι θα μπορούσα να έχω παραπάνω, ας πούμε; Υλικά αγαθά; Αυτά φεύγουνε [...]. (ΑΗ)

[...] μετά είναι με θέματα του εαυτού, δηλαδή, να μην κάθομαι να χαλιέμαι ή να αγχώνομαι για πράγματα που είναι αυτά που σου λέω, σήμερα είναι έτσι, πάλι αύριο θα αλλάξουν και μεθαύριο πάλι θα αλλάξουν [...]. (ΑΕ)

8.9.4.3. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή ως κάτι που πρέπει να εκτιμάται.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως η ευτυχία στην καθημερινή τους ζωή, παρότι, είναι πιθανόν, να μη είναι διαρκής, είναι ένα δώρο το οποίο θα πρέπει να εκτιμάται από τα ίδια. Έτσι, δεν μπορούν να θεωρήσουν τους εαυτούς τους δυστυχισμένους, ή μη ευτυχείς γιατί πιστεύουν πως τότε θα γίνονταν «αχάριστοι». Όπως περιγράφουν:

[...] Ναι, αυτή είναι μια πραγματικά πολύ δύσκολη ερώτηση να απαντηθεί γιατί μοιάζει αν πεις όχι ότι θα είσαι αχάριστη, ρε παιδί μου, ξέρεις, αδικείς, και αν πεις ναι, ναι, ναι, λες εντάξει, δεν είναι ακριβώς έτσι γιατί θα ήθελα και άλλα πράγματα για να πω ότι είμαι ευτυχισμένη. Άντε, ας πούμε, ναι. [...]. (ΒΒ)

[...] Ε, εντάξει γενικώς είμαι ευτυχισμένη. Αμαρτία από το Θεό θα ήταν αν..., έχω και τις μέρες μου, όταν μαλώνω με τον άντρα μου, ξέρω 'γω, ή όταν δεν μου δίνει αυτά που θέλω, έτσι; ε, και στερούμε, δηλαδή, και πάλι αυτό το πράγμα, όταν δεν σου..., όταν δεν παίρνεις αυτό που θέλεις..., δεν ζεις, μάλλον, αυτό που..., που θέλεις, που έχεις ανάγκη, ε, τότε γίνεσαι δυστυχής, υπάρχουν και τέτοιες στιγμές, να είναι δυνατόν να μην υπάρχουνε, ευτυχώς δεν είναι οι περισσότερες, έτσι; είναι οι λιγότερες. Έχει, η ζωή έχει και αυτά τα..., δεν μπορώ να πω, δηλαδή, ότι είμαι δυστυχισμένη, αλλά δεν είμαι και..., δεν τα έχω πάντα αυτά που..., για την προσωπική μου ζωή έτσι; γενικώς όμως είμαι καλά. [...]. (ΒΔ)

[...] Αλλά γενικότερα, ναι, μωρέ, νιώθω ικανοποιημένη, νιώθω αχάριστη, άμα πω αυτή τη στιγμή ότι δεν είμαι ικανοποιημένη ότι δεν είμαι καλά γιατί ξέρω ότι υπάρχουν χίλια δυο άλλα που είναι πολύ πιο σοβαρά, για μένα άμα δεν είναι πρόβλημα υγείας και τέτοια ρε παιδί μου, ουσιαστικά προβλήματα, όλα τα άλλα ξεπερνιούνται, το θέμα είναι, εντάξει, να 'χεις και λίγο την υπομονή και τη δύναμη, τίποτε άλλο. Για αυτό θα σου πω ναι είμαι καλά, να μην είμαι και αχάριστη [...]. (ΑΕ)

8.9.4.4. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή δεν προκύπτει από τα υλικά αγαθά.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις που πιστεύουν πως η ευτυχία στην καθημερινή ζωή, δεν προκύπτει από τα υλικά αγαθά, τα υλικά αγαθά «φεύγουνε» και δεν προσφέρουν κάτι σε «ψυχικό ή πνευματικό επίπεδο» παρά μόνο σε πρακτικό επίπεδο. Όπως αναφέρουν:

[...] Η επιλογή μου είναι, οι επιλογές μου είναι αυτό που ήθελα, γιατί να μην είμαι ευτυχισμένη, τι θα μπορούσα να έχω παραπάνω, ας πούμε; Υλικά αγαθά; Αυτά φεύγουνε [...]. (ΑΗ)

[...] δεν αντιλαμβάνομαι την ευτυχία σαν..., ξέρω 'γω, να έχει ιδιαίτερη σχέση για εμένα με τα υλικά αγαθά, ε, φυσικά όχι ότι τα έχω αποποιηθεί, δεν με ενδιαφέρουν καθόλου αλλά εντάξει, δεν..., δεν έχω βιώσει ακόμη τι, τι πραγματικά μπορεί να προσφέρει, ας πούμε, το χρήμα ή ξέρω 'γω, τα υλικά αγαθά, εννοώ να προσφέρει σε ψυχικό ή πνευματικό επίπεδο, εντάξει, πρακτικά το έχω αντιληφθεί [...].(ΒΒ)

8.9.4.5. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή είναι η απόλαυση του παρόντος.

Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται πως η ευτυχία στην καθημερινή ζωή επιτυγχάνεται όταν καταφέρνουμε να απολαύσουμε το παρόν. Ακόμα και όταν η απόλαυση του παρόντος δεν πραγματοποιείται συνέχεια, οι

ευτυχισμένες στιγμές του παρελθόντος, εάν εκτιμηθούν και αναγνωριστούν μπορούν να μας βοηθήσουν και να νιώσουμε καλά:

[...] Δεν νομίζω ότι είναι μια κατάσταση σταθερή η ευτυχία, νομίζω ότι είναι αυτές οι στιγμούλες, κάνω συλλογή από στιγμούλες ευτυχίας και νομίζω ότι απολαμβάνω, μπορεί να απολαύσω εξίσου το να καθαρίζω το σκουληκάκι από τον κήπο μου με το να μοιραστώ μια στιγμούλα με έναν άνθρωπο αγαπημένο, μπορεί να είναι και αδιάφορη στιγμούλα, ξέρεις, για κάποιον τρίτο, αυτό το συνυπάρχω και με εμπιστοσύνη, με γαλήνη, με χαρά και ξέρεις αυτό ότι σε νιώθω και με νιώθεις. Ευτυχισμένη, δεν ξέρω, δηλαδή, είναι μια λέξη που με τρομάζει κιόλας, να πρέπει να είμαι ευτυχισμένη, έχω στιγμές ευτυχίας, ευτυχισμένη, δεν ξέρω αν..., δηλαδή, νομίζω ότι αν φτάσεις στην νιρβάνα δεν έχεις και λόγο ύπαρξης, κάπως..., μαλακία, λέω τώρα, δεν θα με πείραζε, τώρα που το ξανασκέφτομαι αλλά ότι δεν είναι εφικτό γιατί πάντα...και τώρα πάει τι είναι ευτυχία, να μην επιθυμείς μάλλον, κάτι παραπάνω από αυτό που ζεις, αυτό είναι ευτυχία, πήγα να πω ότι ευτυχία είναι..., ότι και να, να έχεις αυτά που επιθυμείς κάτι άλλο θα θελήσεις, αλλά ευτυχία είναι η στιγμή που αυτό, αυτό που συμβαίνει, αυτό που έχεις το αντιλαμβάνεσαι και το εκτιμάς και το αγαπάς και το απολαμβάνεις εκατό τοις εκατό αντί να πηγαίνεις στο επόμενο, αυτή η στιγμή το εκατό τοις εκατό. Δεν μπορώ να είμαι εκατό τοις εκατό, δεν, δεν είμαι ευτυχισμένη με αυτήν την έννοια αλλά είμαι και ευτυχισμένη που έχω αυτές τις στιγμές και που τις αναγνωρίζω και που εκτιμώ πολύ περισσότερο τα πράγματα γύρω μου, χωρίς να περιμένω να είμαι σε μια κατάσταση μόνιμη για να είμαι καλά. [...]. (AA)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά την ευτυχία στην καθημερινή ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 46 πιο κάτω:

Πίνακας 46: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν την ευτυχία στην καθημερινή ζωή

Κατηγορίες σχετικά με την ευτυχία στην καθημερινή ζωή	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμψυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή δεν είναι μια διαρκής κατάσταση	23,08 % (3)	46,15 % (6)	69,23 % (9)
2. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή εξαρτάται από τους εαυτούς μας	0 % (0)	30,77 % (4)	30,77 % (4)
3. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή ως κάτι που πρέπει να εκτιμάται	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
4. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή δεν προκύπτει από τα υλικά αγαθά	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
5. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή είναι η απόλαυση του παρόντος	0 % (0)	7,69 % (1)	7,69 % (1)

Όπως, παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα, το 69,23% των υποκειμένων αισθάνεται πως η ευτυχία στην καθημερινή ζωή δεν είναι μια διαρκής κατάσταση, το 30,77% των υποκειμένων πως η ευτυχία εξαρτάται από τους εαυτούς μας, το 23,08% ότι η ευτυχία πρέπει να εκτιμάται, το 15,38% πως η ευτυχία δεν προκύπτει από τα υλικά αγαθά και το 7,69% πως η ευτυχία είναι η απόλαυση του παρόντος.

8.9.5. Επιθυμητές Βελτιώσεις ή Αλλαγές πτυχών της καθημερινής ζωής

Το υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζει τις επιθυμητές αλλαγές ή βελτιώσεις στις ζωές των υποκειμένων. Οι αλλαγές αυτές σχετίζονται με την βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων, με την απόκτηση ερωτικών σχέσεων, με την απόκτηση ελεύθερου χρόνου, με την ενασχόληση με αγαπημένες δραστηριότητες, με αλλαγές

στον εργασιακό τομέα, με αλλαγές στον τρόπο θέασης του εαυτού και με την βελτίωση της κοινωνίας. Αναλυτικότερα:

8.9.5.1. Βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θα επιθυμούσαν να καλυτερεύσουν τις σχέσεις τους με τους ανθρώπους και κυρίως με αυτούς του κοντινού τους περιβάλλοντος, όπως είναι οι σύντροφοι, σύζυγοι, τα παιδιά, οι γονείς και φίλοι. Επιθυμίες των υποκειμένων συγκλίνουν είτε προς την απόκτηση μιας πιο ουσιαστικής σχέσης με τα αγαπημένα πρόσωπα, είτε προς την αποκατάσταση των σχέσεων με αυτά. Όπως αναφέρουν:

[...] δεν θεωρώ ότι μπορώ να τα αλλάξω και θα ήθελα να τα αλλάξω, να τα διορθώσω κάποια πράγματα ναι, να τα αλλάξω όχι, δηλαδή θα μπορούσα να κάνω καλύτερες... να 'χω κάπως μια καλύτερη σχέση με το...και με τους φίλους μου και με το..., την οικογένειά μου, μερικές φορές, αλλά να αλλάξω κάτι δεν θέλω [...]. (BA)

[...] Εντάξει αυτό που νομίζω ότι θα με βοηθούσε πάρα πολύ είναι μια άλλου είδους σχέση με τον άντρα μου. Δηλαδή, να μην τον έχω και αυτόν μες την πλάτη μου, αλλά να είναι και αυτός συμμετοχος και συνοδοιπόρος, αυτή τη στιγμή νιώθω ότι είναι ένα ακόμα παιδί που έχω και πρέπει να τον φροντίζω και μου προσθέτει βάρος και δεν αφαιρεί τίποτα από όλο αυτό το πράγμα που λέγεται οικογένεια, αν δηλαδή, ήταν αυτό το πράγμα θα ήμουν πολύ καλύτερα, νομίζω [...]. (BA)

[...] Θα 'θελα να φτιάξω αυτή τη σχέση με την φίλη μου, πάρα πολύ. Γιατί και τώρα, ας πούμε, που..., ενώ, ας πούμε, τον περισσότερο καιρό είχα πάψει να το σκέφτομαι, οπότε συμβαίνει κάτι, π.χ. τώρα αποφοιτήσαμε και σκέφτομαι ότι μια άλλη κοπέλα που κάναμε και με αυτήν παρέα δεν θα την ξαναδώ γιατί είναι από Λάρισα, ξέρω 'γω, φεύγει κι αυτά και είναι και αυτή έχει να μου μιλήσει δύο χρόνια μαζί με, κάνανε παρέα με την άλλη φίλη μου, με αυτήν, ας πούμε, δεν θα 'χω την ευκαιρία να τα ξαναβρώ, αλλά με τη φιλενάδα μου, εκείνη θέλω πολύ να τα ξαναβρώ και πολλές φορές το βλέπω και στον ύπνο μου και την βλέπω, ας πούμε, από μακριά που με αποφεύγει και το σκέφτομαι, αυτά [...]. (AG)

[...] Τι θα ήθελα να αλλάξω, να μην είχα τσακωθεί με τη φίλη μου, γιατί εντάξει, πολλές φορές σκέφτομαι ότι ίσως και εγώ είμαι λίγο υπερβολική σε κάποια πράγματα και θα ήθελα δηλαδή, να συζητήσουμε, να λύσουμε τα προβλήματά μας αλλά και κάποιοι άλλοι λόγοι με κρατάνε και λέω εντάξει και να τα συζητήσουμε μπορεί και να μη βγει τίποτα [...]. (AD)

[...] να έχω καλύτερες σχέσεις με τους γύρω μου, ακόμα πιο ποιοτικές, να έχω ακόμα καλύτερη σχέση με τον σύντροφό μου [...] να λύσω κάποια θέματα με τους γονείς μου [...]. (AZ)

[...] Ναι με τους γύρω μου και με τον, με τον σύζυγό μου, με όλους τους ανθρώπους, και με την μητέρα μου, θέλω να έχω πολύ αλλά ουσιαστική όμως, βέβαια, αυτό είναι ουτοπικό, δεν υπάρχει, σχεδόν ποτέ, δηλαδή, δεν το βρίσκεις, ειδικά με κάποια άτομα πρέπει να το αποκλείσεις [...]. (AΘ)

8.9.5.2. Απόκτηση ερωτικών σχέσεων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που θα επιθυμούσαν να προστεθεί στη ζωή τους μια ερωτική σχέση, η οποία θα είναι ουσιαστική και συντροφική, ώστε να περάσουν από την «κατάσταση της μονάδας», στην «κατάσταση του ζευγαριού». Όπως αναφέρουν:

[...]Κοίτα αυτό που λείπει έντονα σε αυτή τη φάση της ζωής μου είναι ένας σύντροφος θα ήθελα να μπορώ να μοιράζω λίγο περισσότερο, έναν άνθρωπο που να είναι λίγο πιο βαθιά, όχι ότι οι φίλοι μου δεν είναι πολύ βαθιά στη ζωή μου, αλλά είναι και στο χρόνο, ναι, αυτό θα ήθελα μια καλή συντροφική σχέση [...]. (ΑΑ)

[...]Ναι, πάλι θα το επικεντρώσω σε αυτό το θέμα, με την σχέση, με την ερωτική σχέση, αν και δεν είναι το μόνο, αλλά είναι πολύ σημαντικό για εμένα αυτήν την περίοδο, δηλαδή, να περάσω την κατάσταση αυτή της μονάδας, ας πούμε, να περάσω στην κατάσταση του ζευγαριού, ναι, θα ήθελα έτσι αυτό να το ξαναζήσω, νομίζω ότι θα ήμουν πολύ..., θα μου έδινε, ξέρω 'γω, ώθηση, στη ζωή μου, τώρα εντάξει, δεν είναι ακριβώς ότι θα..., νομίζω ότι ναι θα άλλαζε πάρα πολύ προς το καλύτερο φυσικά αλλά δεν..., δεν θεωρώ ότι αυτή τη στιγμή δεν ζω μια ζωή, ας πούμε, που δεν έχει νόημα, εντάξει άλλωστε αυτό θα ήταν, να μην έχει καθόλου νόημα θα ήταν τραγικό έτσι, εντάξει, εννοώ, άμα φτάσει ένας άνθρωπος να το πιστεύει αυτό νομίζω ότι είναι στα..., σε βαθιά κατάθλιψη έχει πέσει, να νιώσει ότι δεν υπάρχει κανένα νόημα, ρε παιδί μου, εντάξει, τέλος πάντων ότι θα, θα αποκτούσε ένα άλλο νόημα, αυτό, αν είχα μια σχέση έτσι όπως την φαντάζομαι τέλος πάντων, αυτό. [...]. (ΒΒ)

8.9.5.3. Απόκτηση ελεύθερου χρόνου. Αναφέρεται στις περιπτώσεις που επιθυμούν περισσότερο ελεύθερο χρόνο τον οποίο θα τον αφιερώσουν στον εαυτό τους και στα αγαπημένα τους πρόσωπα και κατά τον οποίο θα ξεκουραστούν, θα χαλαρώσουν μιας και αισθάνονται πως αυτό έχουν ανάγκη την συγκεκριμένη περίοδο.

[...] Αυτό το καλοκαίρι θα ήθελα να πάω διακοπές, να χαλαρώσω λίγο, να αφιερώσω χρόνο σε εμένα, στον (όνομα συντρόφου) στην οικογένειά μου, γιατί όπως σου είπα αυτό το εξάμηνο ήταν πολύ ζόρικο, πολύ ζόρικο [...]. (ΑΔ)

[...]αυτό που θα ήθελα για να νιώσω καλύτερα, είναι αυτό που είπα πριν, περισσότερο ελεύθερο χρόνο, περίοδο διακοπών, περισσότερο χρόνο με κάποια, με κάποια, με κάποιους ανθρώπους που αγαπώ ιδιαίτερα, όχι ότι αυτό ξαφνικά θα έδινε νόημα σε όλη μου τη ζωή, αλλά στη φάση που βρίσκομαι τώρα, αυτό είναι που έχω περισσότερο ανάγκη[...]θα ένιωθα καλύτερα, θα φόρτιζα τις μπαταρίες μου, θα αποκτούσα περισσότερη δύναμη για να συνεχίσω πάλι την ίδια ζωή, μην έχοντας να προτείνω ένα άλλο μοντέλο ζωής το οποίο θα με έκανε να νιώθω πιο ολοκληρωμένη [...]. (ΓΑ)

8.9.5.4. Ενασχόληση με αγαπημένες δραστηριότητες. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που επιθυμούν περισσότερη ενασχόληση με αγαπημένες δραστηριότητες, οι οποίες αισθάνονται ότι τους γεμίζουν ή τους εκφράζουν ή είναι δημιουργικές. Αναφέρουν σχετικά:

[...]Να κάνω περισσότερα πράγματα...που νιώθω ότι τώρα [...]. Να, ας πούμε, ασχολήθηκα με το Θεατρικό Παιχνίδι, το οποίο πραγματικά με γεμίζει και μου αρέσει πάρα πολύ, αλλά σε μια φάση της ζωής μου που είχα και άλλα πράγματα να κάνω, το άφησα λίγο στην άκρη, θέλω να ασχοληθώ με το σχέδιο γιατί το 'χω και όλοι μου το λένε και μπούρου, μπούρου, το αφήνω, κατάλαβες; Δηλαδή, να κάνω πράγματα τα οποία με γεμίζουν, όπως είναι το σχέδιο, το θεατρικό παιχνίδι που θέλω να συνεχίσω και στο Ηράκλειο, κάτι τέτοια. Δηλαδή, αυτά να κοιτάζω πιο πολύ, που είναι πράγματα, δεν είναι, ας πούμε, να πας διακοπές, ή να πάω για ένα ποτό, είναι πράγματα τα οποία είναι καθαρά για σένα.[...]Εγώ γενικά θέλω να νιώθω ότι κάνω πράγματα, και ότι αυτά τα πράγματα έχουν κάτι να κάνω, δηλαδή, δεν θα μπορούσα τώρα να νιώσω ότι θα πάω, και για αυτό είμαι και στη δουλειά που είμαι, ας πούμε, να δουλεύω το καλοκαίρι σε ένα γραφείο και να 'μια σε έναν υπολογιστή και να μην κάνω κάτι, θέλω να υπάρχει μια κίνηση γενικότερα σ' όλα αυτά [...]. (ΑΔ)

[...]Να κάνω περισσότερο θέατρο θα ήθελα και να μου προσφέρεται όλες τις εποχές και καλοκαίρι και χειμώνα και το Θ.Π., η έκφραση μου λείπει, το να μπορώ κάθε φορά, δηλαδή, να μπορώ συχνά μάλλον, να εκφράζομαι, να εκφράζω συναισθήματα, μου αρέσει πολύ το παιχνίδι των συναισθημάτων και στους άλλους ανθρώπους να τα βλέπω και να ταξιθεύω μέσα από αυτά [...]. (ΑΕ)

[...] να καταφέρω να ασχοληθώ επιτέλους με τα χόμπι μου που αγαπάω [...]. (ΑΖ)

[...]Για αυτή τη στιγμή θα ήθελα να είχα μια δημιουργική δουλειά[...]Θέλω ρε παιδί μου να κάνω κάτι δημιουργικό που αν είναι δυνατόν να είναι δουλειά, ναι πολύ ευχαρίστως, αλλά να είναι κάτι δημιουργικό πάνω από όλα[...]. (ΑΒ)

8.9.5.5. Αλλαγές που αφορούν τον εργασιακό τομέα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που επιθυμούν αλλαγές στον εργασιακό τομέα. Οι αλλαγές αυτές σχετίζονται είτε με την βελτίωση των συνθηκών της είδη υπάρχουσας εργασίας, είτε σχετίζονται με την ανεύρεση εργασίας.

8.9.5.5.1. Βελτίωση των συνθηκών εργασίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που επιθυμούν την βελτίωση των συνθηκών εργασίας, είτε από άποψη σταθερότητας, είτε από άποψη βελτίωσης του εργασιακού κλίματος.

[...]φαντάζομαι το θέμα με τη δουλειά θα αποκατασταθεί με κάποιον τρόπο και θα έχω μια δουλειά, δεν είμαι από τους ανθρώπους που επιζητούν να κάνω καριέρα ή να βγάλω χρήμα, δεν με ενδιαφέρει κάτι τέτοιο, αυτό που φαντάζομαι, λοιπόν, είναι να έχω μια δουλειά στην οποία να μπορώ να περνάω καλά, να είμαι καλά, και να δημιουργώ[...]δηλαδή θα ήθελα η δουλειά να έχει αυτό το κομμάτι στη ζωή μου, δηλαδή, τις ώρες που είμαι εκεί να μου προσφέρει αυτό [...]. (ΒΓ)

[...] Το μόνο που θα ήθελα...α, όχι υπάρχει ένα μικρό, να μπορούσα να μπω στο δημόσιο [...]. (ΑΗ)

[...] μια σταθερότητα θα ήθελα λίγο στα επαγγελματικά. Δηλαδή, λίγο να μπορώ να, να ξέρω που βρίσκομαι να μην είμαι συνεχώς στην ανασφάλεια και στο πουθενά [...]. (ΑΑ)

8.9.5.5.2. Ανεύρεση επιθυμητής εργασίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων τα οποία επιθυμούν να βρουν μια εργασία που να τους εκφράζει και να είναι δημιουργική. Αξίζει να σημειωθεί πως τα υποκείμενα ηλικιακά είναι κάτω των τριάντα.

[...] Να βρω μια δουλειά που να με εκφράζει και να την αγαπάω [...]. (ΑΖ)

[...]και να βρω και μια δουλειά, αλλά τι δουλειά, θα προτιμούσα να μην μ' αρέσει το κόσμημα, αλλά θα προτιμούσα να είναι ένα συγκεκριμένο ωράριο, να ξέρω ότι θα πάω εκεί, θα κάτσω αυτές τις ώρες, μέσα σε αυτές τις ώρες, ότι γίνει [...]. (ΑΔ)

[...]Για αυτή τη στιγμή θα ήθελα να είχα μια δημιουργική δουλειά, και σου λέω δουλειά γιατί έχω πολύ έντονη την τάση, ενώ δεν μου λένε οι γονείς μου, ούτε έχουνε οικονομικό πρόβλημα για να πω ότι πρέπει να δουλέψω, νιώθω ότι θέλω να προσφέρω στους άλλους και επειδή ένας τρόπος να δείξεις στους άλλους, ξέρεις κάτι, δεν είμαι μια φοιτήτρια που απλά τρώω τα λεφτά του μπαμπά και της μαμάς. Θέλω ρε παιδί μου να κάνω κάτι δημιουργικό που αν είναι δυνατόν να είναι δουλειά, ναι πολύ ευχαρίστως, αλλά να είναι κάτι δημιουργικό πάνω από όλα [...]. (ΑΒ)

8.9.5.6. Αλλαγές στον τρόπο θέασης του εαυτού. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που επιθυμούν αλλαγές στον ίδιο τους τον εαυτό, θα ήθελαν να αποκτήσουν περισσότερη αυτοεκτίμηση ή αυτοπεποίθηση. Όπως αναφέρουν:

[...]λίγο πιο πολύ με τον εαυτό μου, μάλλον θα ήθελα να είμαι πιο δυνατή, να μπορώ να βασίζομαι και σε μένα περισσότερο και να έχω πιο πολύ αυτοπεποίθηση αυτό θα ήθελα να το αλλάξω πάνω μου, να έχω πιο πολύ αυτοπεποίθηση, αλλά το δουλεύω και πιστεύω ότι γίνεται αυτό σιγά-σιγά [...]. (ΑΘ)

[...] Θα επιθυμούσα να αλλάξω λίγο τον τρόπο που βλέπω τον εαυτό μου, να καλυτερεύσει, δηλαδή, η αυτοεκτίμηση μου [...]να βρω περισσότερο τον εαυτό μου, να προσπαθώ να είμαι περισσότερο ευτυχισμένη, να παίζω περισσότερο, να γκρινιάζω λιγότερο και γενικά να αποκτήσω μια θετικότητα που δεν την έχω πάντα, κάποιες φορές την χάνω και την χρειάζομαι. [...]. (ΑΖ)

8.9.5.7. Βελτίωση της κοινωνίας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που επιθυμεί να συμβάλει στην βελτίωση της κοινωνίας και το οποίο συμμετέχει ενεργά στα κοινά. Όπως αναφέρει:

[...] Εκείνο που θέλω να αλλάξω είναι η κοινωνία, αλλά αυτή δεν αλλάζει και δεν ξέρω τι θα γίνει τώρα. Πραγματικά αυτό το κομμάτι με απασχολεί, έτσι [...] θα ήθελα να αλλάξει η κοινωνία για να είμαι, για να είμαι πλήρης, έτσι ολοκληρωμένη, να μην ζω σε μια τέτοια κοινωνία, αλλά είναι ένα κομμάτι το οποίο δεν είναι στο χέρι μου, μόνο. [...] Όπως σου είπα και στην αρχή, ασχολούμαι με αυτό το κομμάτι, δηλαδή, θα κάνω..., θα κάνω την προσπάθειά μου, θα συμμετέχω σε κάποια πράγματα, ίσως όχι τόσο όσο θα ήθελα, έτσι, λόγω άλλων πραγμάτων και μερικές φορές, γιατί απογοητεύεσαι, έτσι; Αλλά πάλι δεν το αφήνω, όμως, [...] το έκανα, το κάνω και πιστεύω ότι θα το κάνω συνέχεια, να συμμετέχω, δηλαδή, σε αυτά τα κοινά πράγματα για να μπορέσω να αλλάξω αυτό το κομμάτι, γιατί πραγματικά μου είναι σημαντικό αυτό το κομμάτι στη ζωή μου [...]. (ΒΔ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά τις επιθυμητές βελτιώσεις ή αλλαγές πτυχών της καθημερινής ζωής παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 47 πιο κάτω:

Πίνακας 47: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις επιθυμητές βελτιώσεις ή αλλαγές πτυχών της καθημερινής ζωής

Κατηγορίες σχετικά με τις επιθυμητές αλλαγές καθημερινής ζωής	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμψυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων	15,38 % (2)	30,77 % (4)	46,15 % (6)
2. Απόκτηση ερωτικών σχέσεων	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
3. Απόκτηση ελεύθερου χρόνου	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
4. Ενασχόληση με αγαπημένες δραστηριότητες	0 % (0)	30,77 % (4)	30,77 % (4)
5. Αλλαγές που αφορούν τον εργασιακό τομέα	7,69 % (1)	38,46 % (5)	46,15 % (6)
5.1. Βελτίωση των συνθηκών εργασίας	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
5.2. Ανεύρεση επιθυμητής εργασίας	0 % (0)	23,08 % (3)	23,08 % (3)
6. Αλλαγές στον τρόπο θέασης του εαυτού	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
7. Βελτίωση της κοινωνίας	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 46,15% των υποκειμένων επιθυμεί α. βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων και β. επιθυμεί αλλαγές στον εργασιακό τομέα. Το 30,77% επιθυμεί ενασχόληση με αγαπημένες δραστηριότητες και το 23,08% επιθυμεί: α. βελτίωση των συνθηκών εργασίας, β. ανεύρεση επιθυμητής εργασίας. Επίσης, το 15,35% των υποκειμένων επιθυμεί: α. απόκτηση ερωτικών σχέσεων, β. απόκτηση ελεύθερου χρόνου, γ. αλλαγές στον τρόπο θέασης του εαυτού. Τέλος, το 7,98% επιθυμεί βελτίωση της κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Το Θεατρικό Παιχνίδι: Απόψεις, Αντιλήψεις και Βιώματα των Συμμετεχόντων στην Ομάδα Θεατρικού Παιχνιδιού και των Εμψυχωτών

9.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με τις απόψεις, τις αντιλήψεις και τα βιώματα των συμμετεχόντων στην ομάδα Θεατρικού Παιχνιδιού, καθώς και των εμψυχωτών Θεατρικού Παιχνιδιού (Θ.Π.). Οι απόψεις και οι αντιλήψεις όλων των υποκειμένων της έρευνάς μας, για το Θ.Π., παρουσιάζονται στο πρώτο υποκεφάλαιο, όπου γίνεται μια προσπάθεια ορισμού του Θ.Π., πραγματοποιείται σύγκριση του Θ.Π. με την εργασία, το θέατρο και την τέχνη, παρουσιάζονται οι απόψεις των υποκειμένων για τον ρόλο που παίζουν οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα στη διαδικασία του Θ.Π., καθώς και για την προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες και τα μέσα και τις διαδικασίες που βοηθούν στην πραγματοποίηση των λειτουργιών του Θ.Π.

Στην συνέχεια, πραγματοποιείται ένας διαχωρισμός ανάμεσα στις δύο ομάδες υποκειμένων της έρευνάς μας, δηλαδή, ανάμεσα σε εμψυχωτές Θ.Π. και τους συμμετέχοντες της ομάδας του Θ.Π., προκειμένου να εξετάσουμε εκτενώς την κάθε ομάδα, τα χαρακτηριστικά της και τα βιώματά της. Έτσι, στο δεύτερο υποκεφάλαιο παρουσιάζουμε τις αντιλήψεις, τα βιώματα και τα στοιχεία του εαυτού των εμψυχωτών του Θ.Π. και συγκεκριμένα τους τρόπους με τους οποίους εργάζονται πριν και κατά τη διάρκεια ενός Θ.Π., τις απόψεις τους για τις διαφορές ανάμεσα στις ομάδες παιδιών και ενηλίκων, τις αντιλήψεις τους για την σχολή του Λάκη Κουρετζή, καθώς και τα στοιχεία του εαυτού των εμψυχωτών και τα ζητήματα που τους απασχολούν σχετικά με την εμψύχωση (όπως για παράδειγμα, τις ανάγκες τους, τις δυσκολίες και τα εμπόδια που πιθανώς αντιμετωπίζουν στα Θ.Π. κ.ά.)

Στο τρίτο υποκεφάλαιο παρουσιάζονται οι αντιλήψεις, τα βιώματα και τα στοιχεία του εαυτού των συμμετεχόντων του Θ.Π. και συγκεκριμένα τις απόψεις τους για τον ρόλο του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή, για τους λόγους που πραγματοποιείται αύξηση της ανάγκης για ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες στη σύγχρονη εποχή, καθώς και τα βιώματά τους σε σχέση με το σεμινάριο Θ.Π. στο οποίο συμμετείχαν, τις πτυχές του σεμιναρίου που απόλαυσαν περισσότερο, την προσφορά του σεμιναρίου αυτού στις ζωές τους, τα στάδια από τα οποία πέρασαν από την αρχή του σεμιναρίου μέχρι και το τέλος του και τέλος τις απόψεις τους για την χρήση του Θ.Π. στην εκπαίδευση.

Τέλος, στο τέταρτο υποκεφάλαιο, πραγματοποιείται και πάλι μια ενοποίηση των δύο ομάδων υποκειμένων προκειμένου να παρουσιαστούν τα βιώματά τους σε σχέση με την ζωή, τον χρόνο και το σώμα τους, κατά τη διάρκεια ενός Θ.Π.. Στην ενότητα αυτή δεν παρουσιάζονται κατηγορίες που προέκυψαν από τον προφορικό λόγο των υποκειμένων κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, αλλά κατηγορίες που προέκυψαν μέσα από το μεταφορικό γραπτό τους έργο, δηλαδή, μέσα από αναλογίες,

μεταφορές και εικόνες τις οποίες αποτύπωσαν στο χαρτί βασισμένοι στα βιώματά τους από το Θ.Π.

9.2. Απόψεις και Αντιλήψεις των Υποκειμένων για το Θεατρικό Παιχνίδι

Στο υποκεφάλαιο αυτό, παρουσιάζονται οι απόψεις και οι αντιλήψεις των υποκειμένων της έρευνάς μας, για το Θ.Π.. Η πρώτη ενότητα αφορά τον ορισμό του Θ.Π. από τα υποκείμενα. Έπειτα, πραγματοποιείται σύγκριση του Θ.Π. με την εργασία, το θέατρο και την τέχνη, καθώς επίσης, παρουσιάζονται και οι απόψεις των υποκειμένων για τον ρόλο που παίζουν οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα στη διαδικασία του Θ.Π.. Τέλος, θα παρατηρήσουμε τις απόψεις των υποκειμένων για την προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες καθώς και τα μέσα και τις διαδικασίες που βοηθούν στην πραγματοποίηση των λειτουργιών του Θ.Π.. Αναλυτικότερα οι ενότητες έχουν ως εξής:

9.2.1. Ορισμός Θεατρικού Παιχνιδιού (Θ.Π.)

Η ενότητα αυτή αναφέρεται στον ορισμό του Θεατρικού Παιχνιδιού (Θ.Π.), από τα υποκείμενα (που όπως έχουμε προαναφέρει απαρτίζονται από εμπυχωτές Θ.Π. και συμμετέχοντες σε ομάδες Θ.Π.), όπως τα ίδια το βιώνουν και το αντιλαμβάνονται. Έτσι, το Θ.Π. ορίζεται από τα υποκείμενα της έρευνας ως μια διαδικασία που περιλαμβάνει δραστηριότητες παιχνιδιού, διασκέδασης και χαράς, χαλάρωσης και εκτόνωσης, αποτελεί μέσο για να γινόμαστε πάλι παιδιά, αποτελεί μια δραστηριότητα που απευθύνεται σε όλους, που χρησιμοποιεί αφηγηματικές τέχνες καθώς και σύμβολα, αποτελεί εκπαιδευτικό εργαλείο, που στους κόλπους του πραγματοποιείται μια ολιστική θέαση του ανθρώπου, καθώς και ελεύθερες δράσεις, που αξιοποιεί το αυθόρμητο και το τυχαίο και που μοιάζει με ένα μαγικό ταξίδι. Επίσης, το Θ.Π. ορίζεται ως χρόνος για τον εαυτό, ως μια δραστηριότητα βίωσης συγκινήσεων και συναισθημάτων καθώς και ως μια διαδικασία στα πλαίσια μιας ομάδας. Αναλυτικότερα:

9.2.1.1. Το Θ.Π. ως παιχνίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως μια διαδικασία παιχνιδιού ή ως μια ευκαιρία για παιχνίδι. Όπως αναφέρουν:

[...] Ευκαιρία για παιχνίδι, για τους ενήλικες, αλλά και για τα παιδιά, έτσι, είναι ένα παιχνίδι, που δεν έχει κανόνες, που δεν έχει δεσμεύσεις και μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις και δεν είσαι και λάθος, μπορείς να παίζεις, βέβαια, προϋποθέτει να παίζεις μαζί με άλλους, όχι μόνος. Αυτό νομίζω. Είναι το παιχνίδι. Δεν έχει διαφορά από το παιχνίδι που κάνουν οι ενήλικες, από αυτό που κάνει το παιδί [...]. (BA)

[...] Το Θ.Π. είναι..., καταρχήν είναι παιχνίδι, είναι μια διαδικασία, μάλλον παιχνιδιού, η οποία είναι αρκετά οργανωμένη και καλά δομημένη στη βάση της και στο βάθος της που αφήνει όμως μια ελευθερία σε αυτούς που συμμετέχουν στο παιχνίδι [...]. (BΓ)

[...] Όπως το βίωσα εγώ; Είναι ένα παιχνίδι [...]. (AΔ)

[...] Είναι το παιχνίδι, μ' αρέσει το παιχνίδι, μ' αρέσει το γέλιο [...]. (AΕ)

[...] είναι παιχνίδι [...]. (AΘ)

[...] να συμμετέχεις, να χαρείς, να παίζεις, να απολαύσεις [...]. (AA)

[...] μέσω μεθόδων του θεάτρου κάνουμε παιχνίδι [...].(ΓΑ)

[...] Είναι μια ευκαιρία να ξεσκάσουμε, [...] πας χαρούμενος, α, θα δω τους φίλους μου, το 'να τ' άλλο, θα παίξουμε [...]. (ΑΓ)

9.2.1.2. Το Θ.Π. ως διασκέδαση και χαρά. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως μια δραστηριότητα την οποία τα συμμετέχοντα μέλη απολαμβάνουν και κατά την οποία διασκεδάζουν, χαίρονται, γελάνε. Όπως αναφέρουν:

[...] και βάζοντάς τον να παίξει τον βοηθάει να διασκεδάσει, να ανακαλύψει, να επικοινωνήσει, να χαρεί, να δημιουργήσει, αυτό [...]. (ΒΓ)

[...] Τι άλλο να σου πω. Διασκέδαση, ό,τι θες, τα πάντα [...]. (ΒΔ)

[...] τα παιδιά όμως διασκεδάζουνε, παίζουνε, αποφορτίζονται εκφράζονται, μέσα στην ασφάλεια που τους παρέχει η ομάδα [...]. (ΒΑ)

[...] να συμμετέχεις, να χαρείς, να παίζεις, να απολαύσεις [...]. (ΑΑ)

[...] Είναι μια ευκαιρία να ξεσκάσουμε [...] πας χαρούμενος, α, θα δω τους φίλους μου, το 'να τ' άλλο, θα παίξουμε, θα κυλιστούμε, θα ακούσουμε ωραίες μουσικές, θα νιώσω πάλι ότι είμαι χορεύτρια, ότι είμαι ηθοποιός, ότι είμαι έτσι, ότι είμαι παιδάκι, ότι θα κυλιστώ κάτω, όλα αυτά [...]. (ΑΓ)

[...] Το Θ.Π. είναι κάτι που σε γεμίζει ενέργεια και χαρά [...]. (ΑΖ)

[...] Είναι το παιχνίδι, μ' αρέσει το παιχνίδι, μ' αρέσει το γέλιο [...]. (ΑΕ)

9.2.1.3. Το Θ.Π. ως χαλάρωση και εκτόνωση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως μια διαδικασία κατά την οποία τα συμμετέχοντα μέλη χαλαρώνουν ή ξεκουράζονται ή εκτονώνονται ή παίρνουν ενέργεια. Περιγράφουν σχετικά:

[...] Λίγο αυτή η χαλάρωση, αυτό το, τα αφήνω στην άκρη και μπαίνω σε αυτό το πράγμα και κάνω βουτιά είναι σαν να σκαλίζω και να ψάχνω και να βρίσκω και να ανακαλύπτω [...]. (ΒΑ)

[...] ξεκουράζει ακόμα και αν φτάσεις κουρασμένος σε αυτό μετά από το Θ.Π. φεύγεις ξεκούραστος και με ενέργεια, ενώ ταυτόχρονα χαλαρώνεις κιόλας [...]. (ΑΖ)

[...] εκτόνωση [...]. (ΑΗ)

9.2.1.4. Το Θ.Π. ως μέσο για να γινόμαστε πάλι παιδιά. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως ένα μέσο για γίνονται οι ενήλικες και πάλι παιδιά. Αισθάνονται ότι γίνονται σαν παιδιά, ή ξαναβγαίνει το παιδί από μέσα τους ή νιώθουν σαν παιδιά και ξεχνούν για λίγο την ενήλικη ζωή. Όπως περιγράφουν:

[...] Είναι μια ευκαιρία να ξεσκάσουμε [...] θα νιώσω πάλι ότι είμαι χορεύτρια, ότι είμαι ηθοποιός, ότι είμαι έτσι, ότι είμαι παιδάκι, ότι θα κυλιστώ κάτω, όλα αυτά [...]. (ΑΓ)

[...] έχεις μέσα σου κάποια συναισθήματα πιο τρυφερά, νιώθεις πιο πολύ παιδί [...]. (ΑΒ)

[...] Ε, ναι και που δεν έπαιζα, από τότε, ας πούμε, που γνώρισα το θεατρικό παιχνίδι, και βέβαια είμαι ευχαριστημένη γιατί όλο αυτό το πράγμα που... ξαναβγήκε το παιδί στην επιφάνεια, που είχα. Και σαν παιδί, επειδή ήμουνα ένα ευτυχισμένο παιδί, φυσικά και τώρα είμαι χαρούμενη που παίζω γιατί βγαίνει το παιδί μπροστά, που νιώθω που έχω μέσα μου, οπότε είναι αρκετά διασκεδαστικό [...]. (ΒΔ)

[...] το παιδί του ενήλικα προσπαθείς να ξαναβάλεις μπροστά, να ξαναδουλέψει και να λειτουργήσει, να το κάνεις να παίζει [...]. (ΓΑ)

[...] το κάνω, μια χαρά και το θεατρικό μου το παιχνιδάκι [...] πάλι την ίδια ανάγκη διαπραγματεύεσαι να, να βγάλεις στην επιφάνεια μάλλον αυτό το πληγωμένο παιδάκι, το παιδάκι που θέλει να παίζει, με άλλον τρόπο, δεν ξέρω σε ποιο βαθμό [...]. (ΑΑ)

[...] να αφήνεις λίγο αυτό το πράγμα που κουβαλάς όλη την ημέρα, να το βάζεις στην άκρη και να γίνεσαι πάλι παιδί, παιδί με την έννοια ότι δεν χρειάζεται, να είσαι, να φοράς την μάσκα σου, την αφήνεις στην άκρη, είναι σαν, το βάρος αυτό που κουβαλάς, να το αφήνεις στην άκρη [...]. (ΒΑ)

[...] Γιατί Θ.Π. σημαίνει και λίγο να απελευθερώνεσαι, να γίνεσαι και λίγο παιδί [...]. (ΑΗ)

9.2.1.5. Το Θ.Π. ως μια δραστηριότητα για όλους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναφέρουν ότι το Θ.Π. αποτελεί, μια δραστηριότητα η οποία απευθύνεται σε όλους, παιδιά και ενήλικες, γυναίκες και άντρες, σε τυπικά παιδιά ή σε παιδιά με ειδικές ανάγκες. Όπως αναφέρουν:

[...] λοιπόν, είναι ο εμπυχωτής, από την άλλη είναι μια ομάδα, η οποία μπορεί να είναι ομάδα παιδιών, ομάδα ενηλίκων, με συγκεκριμένες ιδιότητες, εντάξει μπορεί να είναι παιδιά με ειδικές ανάγκες, παιδιά, εντός εισαγωγικών, φυσιολογικά, μαθητές, οτιδήποτε, έτσι [...]. (ΒΒ)

[...] το Θ.Π. δεν έχει, δεν επιλέγει ηλικίες, η ηλικία είναι..., δεν έχει ηλικία, ο κάθε άνθρωπος μπορεί να κάνει Θ.Π., έχει την ηλικία της ομάδας που έχει επιλέξει να παίζει [...]. (ΓΑ)

[...] Γιατί είμαστε διαφορετικές ηλικίες, άλλοι άνθρωποι τελείως [...]. (ΑΓ)

[...] Ευκαιρία για παιχνίδι, για τους ενήλικες, αλλά και για τα παιδιά [...]. (ΒΑ)

[...] Ανεξαρτήτου ηλικίας, ναι πάρα πολύ και επειδή, εντάξει τα βλέπω πολύ προσωποκεντρικά με βάση το Θ.Π., γιατί όταν πήγα εκεί και είδα διάφορες ηλικίες λέω τώρα εγώ τι κάνω εδώ [...]. (ΑΒ)

9.2.1.6. Το Θ.Π. ως δραστηριότητα με δομή. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως μια δραστηριότητα με δομή, δηλαδή με αρχή, μέση και τέλος, η οποία παίρνει την μορφή φάσεων. Όπως αναφέρουν:

[...] είναι μια διαδικασία, μάλλον παιχνιδιού, η οποία είναι αρκετά οργανωμένη και καλά δομημένη στη βάση της και στο βάθος της που αφήνει όμως μια ελευθερία σε αυτούς που συμμετέχουν στο παιχνίδι να μοιάζει, έχει τη δυνατότητα, δηλαδή, ενώ είναι οργανωμένο, ενώ είναι καλά δομημένο, έχει δομή, τα έχει όλα, έχει το καταπληκτικό ότι μπορεί και σε αφήνει ελεύθερο να δρας μέσα σε αυτό [...]. (BΓ)

[...] Έχει τρεις φάσεις, η πρώτη φάση είναι η φάση της αισθησιοκίνησης, η φάση που ο εμπνευστής επιλέγει με διάφορους τρόπους και διάφορα μέσα να ευαισθητοποιήσει την ομάδα, είναι η ομάδα, η πρώτη φάση είναι η ομάδα, η, συγγνώμη, είναι η φάση της ευαισθητοποίησης, όπου η ομάδα ευαισθητοποιείται και απελευθερώνεται, επικοινωνεί, καταρρίπτει τυχόν ανασφάλειες και συγκροτείται, ώστε να προχωρήσει στη δεύτερη φάση που είναι η φάση των ρόλων, όπου εκεί η ομάδα, το κάθε μέλος της ομάδας, επιλέγει ρόλους [...] η ομάδα λοιπόν επιλέγει ρόλους τους οποίους θέλει, εκφράζεται μέσα από αυτούς απελευθερώνεται και η τρίτη φάση είναι η φάση των δρώμενων όπου η ομάδα παρουσιάζει, μέλη της ομάδας παρουσιάζουν δρώμενα στην υπόλοιπη ομάδα ή όλη η ομάδα μπορεί να παρουσιάσει ένα δρώμενο, το οποίο έχει τις βάσεις του, τις ρίζες του σε αυτά που έχουν προϋπάρξει, δηλαδή, στη φάση της απελευθέρωσης και στην φάση των ρόλων, και τέλος είναι η φάση της ανάλυσης όπου η ομάδα μπορεί να μιλήσει για αυτό που βίωσε, για τις δυσκολίες που τυχόν υπήρξαν, για οτιδήποτε, τέλος πάντων, αφορούσε τις προηγούμενες φάσεις και μπορεί να, η τέταρτη φάση της ανάλυσης μπορεί να γίνει την ίδια μέρα, αμέσως μετά το Θ.Π. ή μπορεί να γίνει στην επόμενη συνάντηση της ομάδας [...]. (ΓΑ)

9.2.1.7. Το Θ.Π. ως χρήση αφηγηματικών τεχνών. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως μια δραστηριότητα κατά την οποία χρησιμοποιούνται αφηγηματικές τέχνες ή τεχνικές, όπως αυτή του θεάτρου, τεχνικές έκφρασης, μύθους, παραμύθια, ιστορίες, ποιήματα, μουσική, εικαστικές τέχνες και εικόνες. Όπως αναφέρουν:

[...] Το Θ.Π. χρησιμοποιεί πάρα πολύ τις τεχνικές του θεάτρου που έχουνε να κάνουνε με πράγματα, με έκφραση [...]. (BΓ)

[...] Το Θ.Π. είναι μια μέθοδος ψυχοπαιδαγωγική η οποία μέσω του θεάτρου, μέσω μεθόδων του θεάτρου κάνουμε παιχνίδι. Χρησιμοποιούμε δηλαδή το θέατρο για να παίξουμε και μέσω αυτού του τρόπου παιχνιδιού ερχόμαστε σε επικοινωνία με τις αισθήσεις και τα αισθήματά μας [...]. (ΓΑ)

[...] χρησιμοποιώντας τεχνικές του θεάτρου κυρίως, αλλά, ας πούμε, και άλλα μέσα που περιλαμβάνουνε και...μάλλον στις οποίες εμπεριέχονται και άλλες τέχνες [...]. (BB)

[...] πολύ μουσική, που αγγίζει κατευθείαν συναίσθημα και [...] μύθους, μπορεί να χρησιμοποιήσει, εικαστικά, τα πάντα χωράνε μέσα [...]. (AA)

[...] η μουσική, η ποίηση [...]. (AZ)

[...] είναι ζωντανό πράγμα και όλα αυτά τα στοιχεία, μουσική, τραγούδι, παραμυθοκαταστάσεις [...]. (AE)

[...] το ερέθισμα, βέβαια, μπορεί να είναι μια λέξη, μπορεί να είναι μια εικόνα, μπορεί να `ναι ένα ποίημα μια ιστορία [...]. (BA)

9.2.1.8. Το Θ.Π. ως χρήση συμβόλων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως μια δραστηριότητα κατά την οποία

χρησιμοποιούνται σύμβολα και συμβολισμοί, μέσα από τα οποία στέλνονται μηνύματα στους συμμετέχοντες. Όπως περιγράφουν:

[...]επικοινωνεί με το συναίσθημα, επικοινωνεί με γρίφους, επικοινωνεί με σύμβολα, επικοινωνεί με άλλους τρόπους πέρα από τον κατεστημένο τρόπο που σου μιλάω μου μιλάς και ανταλλάσσουμε λόγια [...]. (ΒΓ)

[...]λειτουργεί πάρα πολύ με το σύμβολο καταρχήν και αυτό είναι πάρα πολύ προσωπικό πράγμα, είναι, προσωπικό; [...]Υπάρχει μια κοινή γλώσσα πολιτισμική πίσω από το σύμβολο και είναι πολύ προσωπική το πώς εγώ το αντιλαμβάνομαι και κάπου εκεί, και κάπου εκεί, συνενώνονται, τα μέσα που χρησιμοποιεί, οκ, η σωματική έκφραση [...] που επίσης είναι κάθε συμβολισμός, του πώς εγώ αναγνωρίζω, ερμηνεύω τον κόσμο, το περιβάλλον γύρω μου, [...] πολύ μουσική, που αγγίζει κατευθείαν συναίσθημα και [...] μύθους, μπορεί να χρησιμοποιήσει, εικαστικά, τα πάντα χωράνε μέσα [...]. (ΑΑ)

[...] Όπως το παράδειγμα που σου είπα τότε με το θεματάκι, το προσωπικό, που διάβασε την ιστορία, που ο καθένας μπορεί να την λάμβανε απλά μια ιστορία ή ένα κάτι, αλλά εγώ επειδή, είχα και το θέμα μου το πήρα πιο προσωπικά, μου πέρασε το μήνυμά της, το έλαβα το μήνυμα, καλλιεργήθηκε, δουλεύτηκε, και με έβγαλε σε μια άκρη, δηλαδή, όλα σχετίζονται με κάποιο τρόπο [...]. (ΑΕ)

9.2.1.9. Το Θ.Π. ως εκπαιδευτικό εργαλείο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως ένα παιδαγωγικό ή ψυχοπαιδαγωγικό εργαλείο ή ως έναν τρόπο προσέγγισης της μάθησης με βιωματικό τρόπο. Αναφέρουν σχετικά:

[...] υπάρχουν στόχοι παιδαγωγικοί, καταρχήν [...]. (ΒΒ)

[...] Το Θ.Π. είναι μια μέθοδος ψυχοπαιδαγωγική [...]μπορεί να έχει να στηρίζεται σε ένα διδακτικό αντικείμενο και να το χρησιμοποιήσει ο δάσκαλος προκειμένου να προωθήσει το μάθημά του, το οποιαδήποτε μάθημα [...] μέσα από το Θ.Π. [...] τα παιδιά να ξεπεράσουν μαθησιακά προβλήματα [...]. (ΓΑ)

[...] Είναι ένας τρόπος προσέγγισης της μάθησης, ότι με αυτόν τον τρόπο θα προσεγγίσω τη μάθηση, θα έχω, ξέρω 'γω, να κάνω Μαθηματικά, ξέρω 'γω, το ένα, το δύο, το τρία, και το θεατρικό παιχνίδι είναι το μέσο που θα χρησιμοποιήσω για να μάθω, δεν μαθαίνεις, δεν σε μαθαίνει..., είναι το μέσο για να μάθεις κάτι, αυτό είναι [...]. (ΒΔ)

[...] Ακριβώς επειδή είναι, τραλαλάν, τραλαλάν, τραλαλόν, μέσα από αυτό τον τρόπο, μέσα, με αυτό τον τρόπο μπορείς να κάνεις πάρα πολλά πράγματα, είναι πολύ καλό εργαλείο για την εκπαίδευση το Θ.Π., μπορείς να το χρησιμοποιήσεις γιατί προσφέρει αυτήν την ασφάλεια και τη χαρά και μέσα από αυτό το..., την χαλαρότητα περνάνε πράγματα πιο εύκολα [...]. (ΒΑ)

[...] ότι βιώνεις το μαθαίνεις και είναι καταπληκτικό εργαλείο για τους δασκάλους για ανθρώπους που ασχολούνται με τη δουλειά, με ανθρώπους, τέλος πάντων, μπορείς πάρα πολύ εύκολα να μάθεις σε κάποιον κάτι βάζοντας, να το βιώσει, από το να τον βάλεις να το διαβάσει [...]. (ΒΓ)

[...] δηλαδή, σε ένα σχολείο είναι πολύ πιθανό να έχει και διδακτικό στόχο που μέσα από τα σχήματα, δηλαδή, μπορεί ακόμη και τα γράμματα να, να δουλέψεις, μέσα από αυτόν τον τρόπο, δηλαδή, να εξοικειωθείς με το σχήμα, με το πώς το αισθάνεσαι

επάνω σου το δάχτυλο του άλλου που το σχηματίζει, ξέρεις μέσα από τις αισθήσεις να είναι και πιο άμεση, πιο έντονη η μάθηση [...]. (ΑΑ)

[...] ξέρουμε τι θέλουμε να διδάξουμε, μέσα σε εισαγωγικά το διδάξουμε, τότε, ναι, μπορούμε να πετύχουμε τα πάντα, γιατί και το σώμα μας μπορούμε να γνωρίσουμε, και προβλήματα κοινωνικά, και προβλήματα συναισθηματικά, ακόμα και έτσι σε μαθήματα που λέμε εντάξει, είναι φυσικές επιστήμες και άμα δεν κάνεις πείραμα και άμα δεν κάνεις, όχι πιστεύω ότι όλα, αρκεί να έχεις την θέληση και να πιστεύεις μέσα σου ότι το Θ.Π. έχει αξία [...]. (ΑΒ)

[...] προς τα γνωστικά αντικείμενα, είναι ένας τρόπος να ευαισθητοποιηθούν, π.χ. αν έχεις το θέμα το δάσος, ή το περιβάλλον ή ρατσισμός, είναι ένας τρόπος να μπει, αν θες, στη θέση του άλλου, να καλλιεργείς την ενσυναίσθηση [...]. (ΑΓ)

[...] στο νηπιαγωγείο, για παράδειγμα, το μάθημα, σε εισαγωγικά, γιατί δεν είναι μάθημα, να το κάνεις ακόμα πιο ευχάριστο στα παιδιά μέσα από ένα Θ.Π. και να μάθουν βιώνοντας ακόμα καλύτερα τα διάφορα θέματα που θες να τους περάσεις [...]. (ΑΔ)

9.2.1.10. Το Θ.Π. ως ολιστική θέαση του ανθρώπου. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως μια διαδικασία η οποία βλέπει τον άνθρωπο με ολιστικό τρόπο, που απευθύνεται δηλαδή σε αυτόν στο ψυχοσωματικό του σύνολο. Όπως περιγράφουν:

[...] χρησιμοποιεί πάρα πολύ τον άνθρωπο συνολικά, το σώμα του, το μυαλό του, την ψυχή του, τις αδυναμίες του, τις δυνατότητές του, τις δυνάμεις του και βάζοντάς τον να παίξει τον βοηθάει να διασκεδάσει, να ανακαλύψει, να επικοινωνήσει, να χαρεί, να δημιουργήσει [...]. (ΒΓ)

9.2.1.11. Το Θ.Π. ως ελεύθερη δράση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως μια διαδικασία κατά την οποία οι συμμετέχοντες δρουν ελεύθερα. Εδώ πρέπει να διευκρινίσουμε ότι κάποια υποκείμενα θεωρούν ότι το Θ.Π. είναι παιχνίδι με κανόνες το οποίο, όμως αφήνει τους συμμετέχοντες να δρουν ελεύθερα και κάποια άλλα αναφέρουν ότι είναι παιχνίδι χωρίς κανόνες, όπου και πάλι οι συμμετέχοντες δρουν ελεύθερα. Σε αυτό, λοιπόν, που συγκλίνουν οι απόψεις τους είναι ότι όπως και να έχει, (με κανόνες ή χωρίς) το Θ.Π. είναι ένα παιχνίδι κατά το οποίο οι παίκτες μπορούν και δρουν ελεύθερα μέσα σε αυτό καθώς επίσης, και ότι το βασικό μόντο αποτελεί η φράση: «δεν υπάρχουν «πρέπει» και «δεν πρέπει» και δεν υπάρχει σωστό και λάθος».

[...] αφήνει όμως μια ελευθερία σε αυτούς που συμμετέχουν στο παιχνίδι να μοιάζει, έχει τη δυνατότητα, δηλαδή, ενώ είναι οργανωμένο, ενώ είναι καλά δομημένο, έχει δομή, τα έχει όλα, έχει το καταπληκτικό ότι μπορεί και σε αφήνει ελεύθερο να δρας μέσα σε αυτό [...]. (ΒΓ)

[...] είναι ένα παιχνίδι, που δεν έχει κανόνες, που δεν έχει δεσμεύσεις και μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις και δεν είσαι και λάθος [...]. (ΒΑ)

[...] Στο Θ.Π. κινείται ελεύθερα, παίζεις, εκφράζεσαι και όλο αυτό το παιχνίδι, η μουσική, η ποίηση, σε κάνουν λίγο πιο ζωντανό και πιο ανοιχτό προς τους άλλους, ανοίγεσαι προς τα έξω [...]. (ΑΖ)

[...] στο Θ.Π., δεν υπάρχει όπως θέλει ο τάδε, κάνεις ότι θες εσύ, είσαι ελεύθερος να εκφραστείς και να κάνεις ό,τι θες. Δεν υπάρχει δηλαδή, σωστό και λάθος που λέει η (όνομα εμψυχώτριας), δεν υπάρχει σωστό και λάθος [...]. (ΑΔ)

[...] δεν σου λέει τι είναι σωστό και λάθος, δεν υπάρχει αυτό και αυτό είναι και το θετικό [...]. (ΑΑ)

[...] ό,τι και να κάνεις είναι δεκτό, δεν υπάρχει λάθος, για εμένα αυτό, ότι δεν, ότι ό,τι και να κάνεις είναι σωστό και ότι δεν υπάρχει ανταγωνισμός είναι το καλύτερό μου πράγμα [...]. (ΑΒ)

[...] έτσι είναι το Θ.Π. ελεύθερο και αβίαστο, δεν υπάρχει πρέπει και δεν πρέπει και σωστό ή λάθος [...]. (ΓΑ)

9.2.1.12. Το Θ.Π. ως αξιοποίηση του αυθόρμητου και του τυχαίου. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως μια δραστηριότητα η οποία αξιοποιεί τον αυθορμητισμό των παιχτών καθώς και το τυχαίο. Αναφέρουν σχετικά:

[...] εκμεταλλεύεται το τυχαίο και το απρόοπτο στην εξέλιξή του, μπορεί να το κατευθύνει ο εμψυχωτής, να κατευθύνει την ομάδα, μπορεί όμως και η ομάδα να δώσει στοιχεία τέτοια που ο εμψυχωτής να τα εκμεταλλευτεί και να προχωρήσει το παιχνίδι [...]. (ΓΑ)

[...] χρησιμοποιεί πάρα πολύ τον αυθορμητισμό του παίκτη, πάρα πολύ το οτιδήποτε μπορεί να συμβεί τυχαία, το χρησιμοποιεί και το εντάσσει χωρίς να χάνει το νόημά του, χωρίς να χάνει το σκοπό του [...]. (ΒΓ)

9.2.1.13. Το Θ.Π. ως ένα (μαγικό) ταξίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως ένα ταξίδι με την έννοια ότι οι συμμετέχοντες βιώνουν καταστάσεις διαφορετικές από ότι στην καθημερινή τους ζωή, οι οποίες τους ταξιδεύουν σε νέους «μαγικούς» κόσμους, μακριά από την καθημερινότητα ή την πραγματικότητα, που με άλλα λόγια μαγεύει τους συμμετέχοντες προσφέροντάς τους κάτι διαφορετικό από αυτό που ζουν καθημερινά. Περιγράφουν σχετικά:

[...] δεν είναι μέσα στο άγχος σε καμία περίπτωση, όλοι έχουνε ένα άλλο συναίσθημα, μακριά από αυτήν την καθημερινότητα, ωχ, να προλάβω, ωχ, να κάνω, ωχ, να δείξω [...] ένα ταξίδι [...] μακριά κυρίως από την καθημερινότητα [...]. (ΑΒ)

[...]ένα ταξίδι [...] στο μυαλό σου, στο σώμα σου, στην περασμένη σου ζωή σε όλα αυτά [...]. (ΑΗ)

[...] είναι ταξίδι, είναι απόδραση απ' την πραγματικότητα [...]. (ΑΘ)

[...] ύστερα σαν τον μάγο που ετοιμάζει τα μαγικά του, προσπαθώ και εγώ να ετοιμάζω τα δικά μου προκειμένου να μαγέψω εντός εισαγωγικών την ομάδα, ώστε να μπει σε μια διαδικασία τέτοια, να πάρει τις μαγικές μου σκόνες και τα φίλτρα και να φτιάξει δικές του μαγείες, κάπως έτσι λειτουργεί το όλο θέμα [...]. (ΓΑ)

[...] και θα μπορούμε μέσα σε ένα χώρο που είναι τελείως διαφορετικός, αυτό είναι πολύ μαγικό για τα παιδιά [...]. (ΒΑ)

[...] είναι έτσι μια μαγική διαδικασία [...] μπαίνω σε έναν άλλο κόσμο και αφήνω πίσω μου έτσι τα προβλήματα της καθημερινότητας, τα βάρη και ότι έτσι σπαστικό, ναι, και τις σκέψεις, ναι τις άσχημες, ας πούμε, τις βαριές, τις, οτιδήποτε έτσι καθημερινό ή και πιο σοβαρό και σε αυτό σίγουρα βοηθάει πολύ [...]. (BB)

[...] είναι ζωντανό πράγμα και όλα αυτά τα στοιχεία, μουσική, τραγούδι, παραμυθοκαταστάσεις, να κάνεις το ένα, λίγο τα θεατρικά που παίζαμε [...] παραμύθι με την έννοια, αυτό το μαγικό, ρε παιδί μου, την ιστορία του, το όλο το θέμα που όλα γίνονται, εκεί μέσα κατάλαβες; [...]. (AE)

[...] το Θ.Π. είναι λίγο παραμύθιασμα, θέλει μια αίσθηση, θέλει ένα παραμύθι[...]να μπορέσεις να βάλεις, αυτό το παραμύθι, τον κόσμο, την ομάδα σου, να την παραμυθιάσεις, με την καλή έννοια, να την παρασύρεις. Θέλει δηλαδή, θέλει λίγη μαγεία [...]. (BF)

9.2.1.14. Το Θ.Π. ως χρόνος για τον εαυτό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως τον χρόνο αφιερωμένο στον εαυτό. Ο χρόνος του Θ.Π. που ορίζεται είτε ως ελεύθερος, είτε ως προσωπικός, είναι ο χρόνος που αφιερώνουν τα υποκείμενα στον εαυτό τους, που κάνουν κάτι δηλαδή, για αυτούς. Όπως αναφέρουν:

[...] είναι πραγματικά ελεύθερος χρόνος, γιατί, σου είπα προηγουμένως ότι δεν τον θεωρώ ελεύθερο χρόνο, τον χρόνο που περνάμε μπροστά στην τηλεόραση, προσπαθώντας να ξεκουραστούμε, έτσι ή την ώρα που κοιμόμαστε και αυτά, είναι κάτι που κανονίζουμε, είναι, ας πούμε, λίγο πιο καθορισμένο, τουλάχιστον όπως το έχω βιώσει εγώ, είναι ότι αυτή η ώρα είναι για το θεατρικό παιχνίδι, πας χαρούμενος, α, θα δω τους φίλους μου, το 'να τ' άλλο, θα παίξουμε, θα κυλιστούμε, θα ακούσουμε ωραίες μουσικές, θα νιώσω πάλι ότι είμαι χορεύτρια, ότι είμαι ηθοποιός, ότι είμαι έτσι, ότι είμαι παιδάκι, ότι θα κυλιστώ κάτω, όλα αυτά [...]. (AG)

[...] το θεατρικό παιχνίδι είναι κάτι το οποίο θέλω να πιστεύω και πιστεύω ότι θα το έκανα έτσι και αλλιώς, είναι αυτός ο έξτρα χρόνος που αφιερώνεις στον εαυτό σου, είναι κάτι το οποίο με ολοκληρώνει, δηλαδή, θα το 'κανα, άλλως μπορεί να πήγαινε γυμναστήριο, ας πούμε, αυτήν την ώρα, εγώ θα προτιμούσα να κάνω αυτό το πράγμα, κατάλαβες; [...]. (AE)

[...] να ξεκινήσω πάλι [...] το Θ.Π. για να δίνω στον εαυτό μου χρόνο για διασκέδαση και απόλαυση της ζωής [...]. (AZ)

[...] πιστεύω ότι σου δίνει την ώθηση, να κάνεις κάτι για εσένα, γιατί αυτό το κάνεις για εσένα πάνω από όλα [...]. (AB)

9.2.1.15. Το Θ.Π. ως δραστηριότητα βίωσης συγκινήσεων και συναισθημάτων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως μια δραστηριότητα η οποία γεννάει συγκινήσεις και συναισθήματα στους εμπλεκόμενους. Στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν και τα 13 υποκείμενα (100%) και δημιουργήσαμε δύο κατηγορίες. Η μια αναφέρεται στην έκφραση, απελευθέρωση, εξωτερίκευση των συγκινήσεων και συναισθημάτων, καθώς και στην κατανόηση, τον φωτισμό και την συνειδητοποίησή τους και η δεύτερη κατηγορία αναφέρεται στην επικοινωνία μέσω αυτών των συναισθημάτων και συγκινήσεων με τους άλλους. Οι δύο κατηγορίες αυτές στην ουσία αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, με την έννοια ότι η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων εμπεριέχει το στοιχείο της

επικοινωνίας, αλλά πραγματοποιήσαμε αυτόν τον διαχωρισμό για να παρουσιάσουμε τον τρόπο που γίνεται αυτό αντιληπτό από τα υποκείμενα. Αναλυτικότερα:

9.2.1.15.1. Ως έκφραση ή/και «φωτισμός» τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι το Θ.Π. είναι μια δραστηριότητα κατά την οποία οι συμμετέχοντες βιώνουν συγκινήσεις και συναισθήματα, τα οποία εκφράζονται, απελευθερώνονται, εξωτερικεύονται ή «βγαίνουν προς τα έξω». Κάποιες από τις περιπτώσεις των υποκειμένων τονίζουν και το στοιχείο της κατανόησης αυτών των συγκινήσεων και συναισθημάτων, της θέασης ή του φωτισμού τους ή της συνειδητοποίησής τους. Όπως αναφέρουν:

[...] Είναι μια απελευθέρωση των συναισθημάτων σου, αυτά που νιώθεις, τα εξωτερικεύεις, τα βγάζεις, παίζεις, αυτό [...]. (ΒΔ)

[...] Ναι, νιώθεις καλά, η τουλάχιστον, έχεις μέσα σου κάποια συναισθήματα πιο τρυφερά, νιώθεις πιο πολύ παιδί, βγάζεις όλα αυτά που προσωπικά εγώ τα είχα κρυμμένα μέσα μου καλά [...]. (ΑΒ)

[...] καθαρά ένας τρόπος να εκφραστείς, εσύ μπορείς να εκφράσεις τη στεναχώρια σου, την πίκρα σου, τη χαρά σου ή το οτιδήποτε [...] αυτό θεωρώ ότι είναι ένας τρόπος να εκφραστείς, να δώσεις και να πάρεις πράγματα, ενέργεια, να νιώσεις καλύτερα και να περάσεις καλά [...]. (ΑΔ)

[...] γιατί θυμάμαι ότι το θεατρικό παιχνίδι που πολλές φορές έβγαζα και πράγματα, πάντα καταλήγαμε και βγαίνανε πράγματα άλλα, αλλά βγαίνουν με τέτοιο τρόπο που ούτε σε μελαγχολούν ή σε απογοητεύουν απλά [...] σου αφήνουν μια αίσθηση [...]. (ΑΕ)

[...] Έκφραση, εκτόνωση, φαντασία, απελευθέρωση συναισθημάτων [...]. (ΑΗ)

[...] αλλά σε κάνει και να σκεφτείς και πράγματα ή καταστάσεις που σε δυσκολεύουνε, και να τις εκφράσεις με διαφορετικούς τρόπους από ότι τις εκφράζεις συνήθως [...]. (ΑΖ)

[...] δεν έχει λέω διαφορά το Θ.Π. για τους ενήλικες από αυτό που κάνουν τα παιδιά. Είναι το ίδιο πράγμα, απλά οι ενήλικες μπορούν να πάνε λίγο πιο βαθιά ίσως, και τα παιδιά όμως διασκεδάζουνε, παίζουνε, αποφορτίζονται εκφράζονται [...]. (ΒΑ)

[...] ένιωθα να απελευθερώνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό η δημιουργικότητά μου, ότι είχα, τέλος πάντων, σαν δημιουργικό έτσι δυναμικό, ας πούμε, σαν...Αυτό ήταν πολύ έντονο συναίσθημα και το θυμάμαι ακόμη [...]. (ΒΒ)

[...] η ομάδα λοιπόν επιλέγει ρόλους τους οποίους θέλει, εκφράζεται μέσα από αυτούς απελευθερώνεται [...]. (ΓΑ)

[...] αλλά να συμμετέχεις, να χαρείς, να παίζεις, να απολαύσεις να γνωρίσεις πράγματα για σένα [...] σαν να είναι ένα ασφαλές περιβάλλον για να χαρείς και να γνωρίσεις τον εαυτό σου και να κλάψεις, και να υπάρχουν χωρίς μάσκες, χρησιμοποιώντας μάσκες, να υπάρχουν χωρίς μάσκες [...]. (ΑΑ)

[...] τουλάχιστον όπως το έχω βιώσει εγώ, είναι ότι αυτή η ώρα είναι για το θεατρικό παιχνίδι, πας χαρούμενος, α, θα δω τους φίλους μου, το 'να τ' άλλο, θα παίζουμε, θα κυλιστούμε, θα ακούσουμε ωραίες μουσικές, θα νιώσω πάλι ότι είμαι χορεύτρια, ότι

είμαι ηθοποιός, ότι είμαι έτσι, ότι είμαι παιδάκι, ότι θα κυλιστώ κάτω, όλα αυτά [...]. (ΑΓ)

[...] Έκφραση είναι, είναι ταξίδι[...]είναι συνειδητοποίηση κάποιων πραγμάτων που νιώθουμε, που ζούμε [...]. (ΑΘ)

[...] αυτό που εγώ θεωρώ πάρα πολύ σημαντικό, μπορεί και εκφράζει ο καθένας τον εαυτό του μέσα σε μια ομάδα χωρίς να χάνει τον εαυτό του [...]. (ΒΓ)

9.2.1.15.2. Ως επικοινωνία τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται το Θ.Π. ως την έκφραση και εξωτερίκευση των συγκινήσεων και συναισθημάτων ως επικοινωνία με τον εαυτό αλλά και ως επικοινωνία με τους άλλους. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα, «βγαίνουν προς τα έξω» και αγγίζουν και τα άλλα μέλη της ομάδας, έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί μια μορφή επικοινωνίας μεταξύ του εαυτού και των μελών.

[...] καθαρά ένας τρόπος να εκφραστείς, εσύ μπορείς να εκφράσεις τη στεναχώρια σου, την πίκρα σου, τη χαρά σου ή το οτιδήποτε και ο άλλος να μην σε παρεξηγήσει γιατί και ο άλλος εκφράζει τα δικά του συναισθήματα και έτσι όλα τα συναισθήματα μαζί βγαίνει μια, ένα περίεργο δέσιμο της ομάδας, γιατί εσύ..., εκφράζω εγώ τα συναισθήματά μου, εκφράζεις εσύ τα δικά σου, χωρίς να ξέρω τι έχεις στο μυαλό σου με βοηθάς και μένα να νιώσω καλύτερα χωρίς να μου λες πράγματα, με τις κινήσεις σου, με τις εκφράσεις σου, με το άγγιγμά σου και πιστεύω ότι το ίδιο γίνεται, δηλαδή, είναι ένα πάρε δώσε το θεατρικό παιχνίδι, αυτό θεωρώ ότι είναι ένας τρόπος να εκφραστείς, να δώσεις και να πάρεις πράγματα, ενέργεια, να νιώσεις καλύτερα και να περάσεις καλά [...]. (ΑΔ)

[...] αυτό που εγώ θεωρώ πάρα πολύ σημαντικό, μπορεί και εκφράζει ο καθένας τον εαυτό του μέσα σε μια ομάδα χωρίς να χάνει τον εαυτό του [...] επικοινωνεί, και με άλλους τρόπους πέρα από τον λόγο, επικοινωνεί με το σώμα, επικοινωνεί με το συναίσθημα, επικοινωνεί με γρίφους, επικοινωνεί με σύμβολα, επικοινωνεί με άλλους τρόπους πέρα από τον κατεστημένο τρόπο που σου μιλάω μου μιλάς και ανταλλάσσουμε λόγια [...]. (ΒΓ)

[...] μέσω αυτού του τρόπου παιχνιδιού ερχόμαστε σε επικοινωνία με τις αισθήσεις και τα αισθήματά μας [...] η ομάδα ευαισθητοποιείται και απελευθερώνεται, επικοινωνεί [...] ώστε να επικοινωνήσει το κάθε μέλος, της ομάδας με τον εαυτό του και, και με την υπόλοιπη ομάδα [...]. (ΓΑ)

[...] αλλά σε κάνει και να σκεφτείς και πράγματα ή καταστάσεις που σε δυσκολεύουνε, και να τις εκφράσεις με διαφορετικούς τρόπους από ότι τις εκφράζεις συνήθως. Μέσα από το Θ.Π. έρχεσαι σε ουσιαστική επαφή με άλλους ανθρώπους, ζεις μαζί τους καταστάσεις, τους μαθαίνεις και σε μαθαίνουνε, τους εμπιστεύεσαι και σε εμπιστεύονται, και νομίζω ότι τελικά βλέπεις με καθαρότερη ματιά τον εαυτό σου [...]. (ΑΖ)

[...] Έκφραση είναι [...] είναι επικοινωνία [...] μπορεί να υπάρχει χιμεία πολλές φορές, ηλεκτρισμός, μια πώς να το πω, μια πολύ έντονη επικοινωνία [...]. (ΑΘ)

[...] αλλά να συμμετέχεις, να χαρείς, να παίζεις, να απολαύσεις να γνωρίσεις πράγματα για σένα, να βουτήξεις μέσα σου, να δεις τις βουτιές των άλλων, να το μοιραστείς [...] Αυτό η συνύπαρξη το ότι μοιράζεσαι κοινά πράγματα με τόσα διαφορετικούς τρόπους, όλη αυτή η δημιουργικότητα που υπάρχει τριγύρω που δεν την γνωρίζεις που δεν την αναγνωρίζεις καμιά φορά, που δεν τον αναγνωρίζεις τον εαυτό σου, που το βλέπεις

στους άλλους, και μια βαθύτερη κατανόηση και γνωριμία με τους άλλους χωρίς λόγια, μέσα από το σώμα, από την κίνηση, από τον τρόπο που γίνεται όλο αυτό [...]. (AA)

[...] και μόνο το γεγονός ότι θα έπρεπε να σκεφτούμε ένα ποίημα και να το πούμε μπροστά σε άτομα [...] όταν μια στιγμή εγώ έπρεπε να πω σε τόσα άτομα κάτι δικό μου, κάτι που θα βγει από μέσα μου, δίσταζα, και δίσταζα γιατί σου λέω, πιστεύω ότι οι άνθρωποι δεν μου είχαν δώσει την ευκαιρία για να δείξω τι πραγματικά αισθάνομαι τι είμαι και τώρα εκεί στο ζητάνε με τρόπο χωρίς να σε προσβάλει ο άλλος, αλλά με τρόπο δημιουργικό, λες, ωχ, τώρα τι κάνω εδώ; Λέω εγώ δεν τα έχω πει αυτά, ξέρεις στα κοντινά μου πρόσωπα, να κάτσω να πω τώρα σε αυτούς που τους βλέπω μόνο εδώ, δηλαδή το είδα και κάπως έτσι και ήταν έτσι μεγάλα άλματα για εμένα. [...]. (AB)

9.2.1.15.3. Ως έκφραση και επικοινωνία τους με διαφορετικούς τρόπους από ότι στην Κ.Ζ.. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως έκφραση και επικοινωνία των συγκινήσεων και των συναισθημάτων, η οποία πραγματοποιείται με τρόπους διαφορετικούς από ότι στην καθημερινή ζωή. Έτσι, συχνά η επικοινωνία αυτή πραγματοποιείται χωρίς λόγο, μέσω του σώματος, την κίνησή του, τις εκφράσεις του προσώπου, μέσω της σωματικής επαφής, μέσω των συμβόλων κ.ά. ή ακόμα και με λόγο, ο οποίος διαφέρει όμως από τον καθημερινό λόγο, όπως για παράδειγμα ο ποιητικός. Όπως αναφέρουν:

[...] καθαρά ένας τρόπος να εκφραστείς, εσύ μπορείς να εκφράσεις τη στεναχώρια σου, την πίκρα σου, τη χαρά σου ή το οτιδήποτε και ο άλλος να μην σε παρεξηγήσει γιατί και ο άλλος εκφράζει τα δικά του συναισθήματα και έτσι όλα τα συναισθήματα μαζί βγαίνει μια, ένα περίεργο δέσιμο της ομάδας, γιατί εσύ..., εκφράζω εγώ τα συναισθήματά μου, εκφράζεις εσύ τα δικά σου, χωρίς να ξέρω τι έχεις στο μυαλό σου με βοηθάς και μένα να νιώσω καλύτερα χωρίς να μου λες πράγματα, με τις κινήσεις σου, με τις εκφράσεις σου, με το άγγιγμά σου και πιστεύω ότι το ίδιο γίνεται, δηλαδή, είναι ένα πάρε δώσε το θεατρικό παιχνίδι, αυτό θεωρώ ότι είναι ένας τρόπος να εκφραστείς, να δώσεις και να πάρεις πράγματα, ενέργεια, να νιώσεις καλύτερα και να περάσεις καλά [...]. (ΑΔ)

[...] αυτό που εγώ θεωρώ πάρα πολύ σημαντικό, μπορεί και εκφράζει ο καθένας τον εαυτό του μέσα σε μια ομάδα χωρίς να χάνει τον εαυτό του [...] επικοινωνεί, και με άλλους τρόπους πέρα από τον λόγο, επικοινωνεί με το σώμα, επικοινωνεί με το συναίσθημα, επικοινωνεί με γρίφους, επικοινωνεί με σύμβολα, επικοινωνεί με άλλους τρόπους πέρα από τον κατεστημένο τρόπο που σου μιλάω μου μιλάς και ανταλλάσσουμε λόγια [...]. (ΒΓ)

[...] αλλά σε κάνει και να σκεφτείς και πράγματα ή καταστάσεις που σε δυσκολεύουνε, και να τις εκφράσεις με διαφορετικούς τρόπους από ότι τις εκφράζεις συνήθως. Μέσα από το Θ.Π. έρχεσαι σε ουσιαστική επαφή με άλλους ανθρώπους, ζεις μαζί τους καταστάσεις, τους μαθαίνεις και σε μαθαίνουνε, τους εμπιστεύεσαι και σε εμπιστεύονται, και νομίζω ότι τελικά βλέπεις με καθαρότερη ματιά τον εαυτό σου [...]. (AZ)

[...] Αυτό η συνύπαρξη το ότι μοιράζεσαι κοινά πράγματα με τόσα διαφορετικούς τρόπους, όλη αυτή η δημιουργικότητα που υπάρχει τριγύρω που δεν την γνωρίζεις που δεν την αναγνωρίζεις καμιά φορά, που δεν τον αναγνωρίζεις τον εαυτό σου, που το βλέπεις στους άλλους, και μια βαθύτερη κατανόηση και γνωριμία με τους άλλους χωρίς λόγια, μέσα από το σώμα, από την κίνηση, από τον τρόπο που γίνεται όλο αυτό [...]. (AA)

[...] και μόνο το γεγονός ότι θα έπρεπε να σκεφτούμε ένα ποίημα και να το πούμε μπροστά σε άτομα [...] όταν μια στιγμή εγώ έπρεπε να πω σε τόσα άτομα κάτι δικό μου, κάτι που θα βγει από μέσα μου, δίσταζα, και δίσταζα γιατί σου λέω, πιστεύω ότι οι άνθρωποι δεν μου είχαν δώσει την ευκαιρία για να δείξω τι πραγματικά αισθάνομαι τι είμαι και τώρα εκεί στο ζήτημα με τρόπο χωρίς να σε προσβάλει ο άλλος, αλλά με τρόπο δημιουργικό, λες, ωχ, τώρα τι κάνω εδώ; Λέω εγώ δεν τα έχω πει αυτά, ξέρεις στα κοντινά μου πρόσωπα, να κάτσω να πω τώρα σε αυτούς που τους βλέπω μόνο εδώ, δηλαδή το είδα και κάπως έτσι και ήταν έτσι μεγάλα άλματα για εμένα [...]. (AB)

9.2.1.15.4. Ως έκφραση και επικοινωνία τους με φαντασία και δημιουργικότητα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ορίζουν το Θ.Π. ως έκφραση και επικοινωνία των συγκινήσεων και των συναισθημάτων με τρόπο δημιουργικό και με τη χρήση της φαντασίας. Όπως αναφέρουν:

[...] ένιωθα να απελευθερώνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό η δημιουργικότητά μου, ότι είχα, τέλος πάντων, σαν δημιουργικό έτσι δυναμικό [...] δηλαδή με ένα πιο αυθόρμητο τρόπο και ξέρω 'γω, έτσι παιγνιώδη να το πω, κάπως, μου έβγαине ένα πολύ, πολύ, πολύ δημιουργικό... Απελευθέρωση δημιουργικότητας [...]. (BB)

[...] όλη αυτή η δημιουργικότητα που υπάρχει τριγύρω που δεν την γνωρίζεις που δεν την αναγνωρίζεις καμιά φορά, που δεν τον αναγνωρίζεις τον εαυτό σου [...]. (AA)

[...] αλλά πιστεύω ότι σου καλλιεργεί την φαντασία, ότι σε κάνει να βλέπεις την ζωή με άλλο μάτι [...] Ναι η φαντασία, η δημιουργικότητα [...]. (AB)

[...] είναι δημιουργία [...]. (AΘ)

9.2.1.16. Το Θ.Π. ως η ομάδα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που προσδιορίζουν το Θ.Π. δίνοντας βάση στις λειτουργίες της ομάδας, και σε όσα διαδραματίζονται μέσα σε αυτήν, δηλαδή, στην επικοινωνία μεταξύ των μελών, στην συνεργασία και την συν-δημιουργία, στην συμπόρευση και στη δυναμική, καθώς και στο ασφαλές και μη επικριτικό περιβάλλον της. Στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν 9 υποκείμενα, δηλαδή, το 69,23%. Αναλυτικότερα:

9.2.1.16.1. Ως δραστηριότητα με εμπνευστή και συμμετέχοντα μέλη. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που προσδιορίζουν το Θ.Π. ως μια δραστηριότητα με εμπνευστή και συμμετέχοντα μέλη. Όπως αναφέρουν:

[...] μπορεί να το κατευθύνει ο εμπνευστής, να κατευθύνει την ομάδα, μπορεί όμως και η ομάδα να δώσει στοιχεία τέτοια που ο εμπνευστής να τα εκμεταλλευτεί και να προχωρήσει το παιχνίδι [...]. (ΓΑ)

[...] λοιπόν είναι μια διαδικασία στην οποία εμπλέκεται ένας άνθρωπος, κύριος ή κυρία, αρσενικό ή θηλυκό που τον ονομάζουμε εμπνευστή, γιατί εμπνεύσωνει, που σημαίνει ότι προσπαθεί μέσα από το παιχνίδι, από δραστηριότητες διάφορες [...] προσπαθεί να...λοιπόν, υπάρχουν στόχοι παιδαγωγικοί, καταρχήν, θεραπευτικοί, ψυχαγωγικοί, θα μπορούσαμε να πούμε [...]. (BB)

9.2.1.16.2. Ως το ασφαλές και μη επικριτικό περιβάλλον. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται το Θ.Π. ως ένα τόπο και χώρο, ένα περιβάλλον, δηλαδή, όπου μπορούν να αισθάνονται ασφαλείς ώστε να εκθέσουν ελεύθερα τον εαυτό τους στους άλλους, αφού γνωρίζουν ότι δεν θα τους ασκηθεί

κριτική. Επιπλέον, ορισμένα από τα υποκείμενα αισθάνονται ότι είναι ασφαλές να εκφραστούν, χωρίς να χρειάζεται να τηρούν τους κανόνες τυπικότητας και χωρίς να φορούν προσωπεία. Όπως περιγράφουν:

[...] καταρρίπτει τυχόν ανασφάλειες [...] Το θέμα είναι να συγκροτηθεί η ομάδα, να νιώσει ασφάλεια, να αφεθεί ελεύθερη ώστε να επικοινωνήσει το κάθε μέλος, της ομάδας με τον εαυτό του και, και με την υπόλοιπη ομάδα [...]. (ΓΑ)

[...] το βασικό είναι αυτό το ότι δεν υπάρχει κριτική, δεν υπάρχει, δεν ξέρω, σαν να είναι ένα ασφαλές περιβάλλον για να χαρείς και να γνωρίσεις τον εαυτό σου και να κλάψεις, και να υπάρξεις χωρίς μάσκες, χρησιμοποιώντας μάσκες, να υπάρξεις χωρίς μάσκες [...]. (ΑΑ)

[...] μέσα στην ασφάλεια που τους παρέχει η ομάδα [...]. (ΒΑ)

[...] εγώ έπρεπε να πω σε τόσα άτομα κάτι δικό μου, κάτι που θα βγει από μέσα μου, δισταζα, και δισταζα γιατί σου λέω, πιστεύω ότι οι άνθρωποι δεν μου είχαν δώσει την ευκαιρία για να δείξω τι πραγματικά αισθάνομαι τι είμαι και τώρα εκεί στο ζήτημα με τρόπο χωρίς να σε προσβάλλει ο άλλος, αλλά με τρόπο δημιουργικό, λες, ωχ, τώρα τι κάνω εδώ; Λέω εγώ δεν τα έχω πει αυτά, ξέρεις στα κοντινά μου πρόσωπα, να κάτσω να πω τώρα σε αυτούς που τους βλέπω μόνο εδώ [...]. (ΑΒ)

[...] ότι δεν έχουμε, ας πούμε, μετά τις τυπικότητες: γεια σας, τι κάνετε; Γιατί είμαστε διαφορετικές ηλικίες, άλλοι άνθρωποι τελειώς που σε οποιαδήποτε άλλη κατάσταση θα 'μασταν πολύ τυπικοί, με το 'σεις και με το σας, χωρίς να ψάχνουν σε πολύ μεγάλο βάθος ενώ τώρα, τα καταργήσαμε όλα αυτά, κάναμε πράγματα που σε άλλες καταστάσεις λες: πω, πω γίναμε ρεζίλι και τι θα πουν οι άλλοι τώρα, κι αυτά [...]. (ΑΓ)

9.2.1.16.3. Ως συν-δημιουργία και συμπόρευση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται το Θ.Π. ως την δυναμική της ομάδας, με την έννοια ότι υπάρχει το στοιχείο της συν-δημιουργίας και της συνεργασίας καθώς και της συμπόρευσης των μελών της ομάδας. Όπως αναφέρουν:

[...] εκφράζει ο καθένας τον εαυτό του μέσα σε μια ομάδα χωρίς να χάνει τον εαυτό του αλλά και χωρίς να παραγκωνίζει την ομάδα ή να παραγκωνίζεται από την ομάδα, δηλαδή, είναι καταπληκτικό το πώς λειτουργεί η δυναμική της ομάδας μεν, και είναι πολύ σημαντική η ομάδα, αλλά ο κάθε παίχτης της ομάδας, δεν χάνει ούτε ένα λεπτό τον εαυτό του και αυτό είναι το ζητούμενο [...]. (ΒΓ)

[...] Το Θ.Π., αν θέλεις να σου πω και άλλες λεπτομέρειες και άλλα πράγματα, στηρίζεται στη δυναμική της ομάδας [...]. (ΓΑ)

[...] καλείσαι ξαφνικά να κάνεις από πολύ μικρά μέχρι πολύ σημαντικά πράγματα, πολύ σοβαρά με ανθρώπους που εντάξει είτε τους ξέρεις, ή τους γνωρίζεις λίγο, είτε..., εντάξει μπορεί, ας πούμε, ενδεχομένως να μην τους αποδέχσαι κιόλας και να μην τους συμπαθείς αλλά τελικά σε εκείνη τη φάση που είστε στον συγκεκριμένο χώρο και χρόνο, σας ενώνει αυτό το πράγμα και παρόλα τα εμπόδια τα άλλα που υπάρχουνε μπορείτε..., δηλαδή, αυτό το έχω ζήσει, ας πούμε, για αυτό το λέω, τώρα μου ήρθε σαν παράδειγμα, καταλήγετε στο να φτιάξετε, να δημιουργήσετε κάτι πολύ όμορφο, ας πούμε, συλλογικό, να φτιάξετε κάτι όμορφο μαζί, παρόλο που, ξέρω 'γω, αν φύγετε από αυτόν τον χώρο και βγείτε έξω μπορεί να μην έχετε τη διάθεση να πείτε ούτε καλημέρα ο ένας στον άλλον, ναι, είναι έτσι μια μαγική διαδικασία, αυτό [...]. (ΒΒ)

[...] εγώ έπρεπε να πω σε τόσα άτομα κάτι δικό μου, κάτι που θα βγει από μέσα μου, δίσταζα, και δίσταζα γιατί σου λέω, πιστεύω ότι οι άνθρωποι δεν μου είχαν δώσει την ευκαιρία για να δείξω τι πραγματικά αισθάνομαι τι είμαι και τώρα εκεί στο ζητάνε με τρόπο χωρίς να σε προσβάλλει ο άλλος, αλλά με τρόπο δημιουργικό, λες, ωχ, τώρα τι κάνω εδώ; Λέω εγώ δεν τα έχω πει αυτά, ξέρεις στα κοντινά μου πρόσωπα, να κάτσω να πω τώρα σε αυτούς που τους βλέπω μόνο εδώ [...]. (AB)

[...] Αυτό η συνύπαρξη το ότι μοιράζεσαι κοινά πράγματα με τόσα διαφορετικούς τρόπους, όλη αυτή η δημιουργικότητα που υπάρχει τριγύρω που δεν την γνωρίζεις που δεν την αναγνωρίζεις καμιά φορά, που δεν τον αναγνωρίζεις τον εαυτό σου, που το βλέπεις στους άλλους, και μια βαθύτερη κατανόηση και γνωριμία με τους άλλους χωρίς λόγια, μέσα από το σώμα, από την κίνηση, από τον τρόπο που γίνεται όλο αυτό [...]. (AA)

9.2.1.16.4. Ως το μοίρασμα και η επικοινωνία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται το Θ.Π. ως μια διαδικασία όπου τα μέλη της ομάδας, μοιράζονται συναισθήματα, συγκινήσεις και βιώματα και επικοινωνούν, μεταξύ τους, με τρόπους δημιουργικούς, δημιουργώντας, έτσι, κοινές εμπειρίες και αναφορές. Όπως περιγράφουν:

[...] Αυτό η συνύπαρξη το ότι μοιράζεσαι κοινά πράγματα με τόσα διαφορετικούς τρόπους, όλη αυτή η δημιουργικότητα που υπάρχει τριγύρω που δεν την γνωρίζεις που δεν την αναγνωρίζεις καμιά φορά, που δεν τον αναγνωρίζεις τον εαυτό σου, που το βλέπεις στους άλλους, και μια βαθύτερη κατανόηση και γνωριμία με τους άλλους χωρίς λόγια, μέσα από το σώμα, από την κίνηση, από τον τρόπο που γίνεται όλο αυτό [...]. (AA)

[...] καλείσαι ξαφνικά να κάνεις από πολύ μικρά μέχρι πολύ σημαντικά πράγματα, πολύ σοβαρά με ανθρώπους που εντάξει είτε τους ξέρεις, ή τους γνωρίζεις λίγο, είτε..., εντάξει μπορεί, ας πούμε, ενδεχομένως να μην τους αποδέχεσαι κιόλας και να μην τους συμπαθείς αλλά τελικά σε εκείνη τη φάση που είστε στον συγκεκριμένο χώρο και χρόνο, σας ενώνει αυτό το πράγμα και παρόλα τα εμπόδια τα άλλα που υπάρχουνε μπορείτε..., δηλαδή, αυτό το έχω ζήσει, ας πούμε, για αυτό το λέω, τώρα μου ήρθε σαν παράδειγμα, καταλήγετε στο να φτιάξετε, να δημιουργήσετε κάτι πολύ όμορφο, ας πούμε, συλλογικό, να φτιάξετε κάτι όμορφο μαζί, παρόλο που, ξέρω 'γω, αν φύγετε από αυτόν τον χώρο και βγείτε έξω μπορεί να μην έχετε τη διάθεση να πείτε ούτε καλημέρα ο ένας στον άλλον, ναι, είναι έτσι μια μαγική διαδικασία, αυτό [...]. (BB)

[...] εγώ έπρεπε να πω σε τόσα άτομα κάτι δικό μου, κάτι που θα βγει από μέσα μου, δίσταζα, και δίσταζα γιατί σου λέω, πιστεύω ότι οι άνθρωποι δεν μου είχαν δώσει την ευκαιρία για να δείξω τι πραγματικά αισθάνομαι τι είμαι και τώρα εκεί στο ζητάνε με τρόπο χωρίς να σε προσβάλλει ο άλλος, αλλά με τρόπο δημιουργικό, λες, ωχ, τώρα τι κάνω εδώ; Λέω εγώ δεν τα έχω πει αυτά, ξέρεις στα κοντινά μου πρόσωπα, να κάτσω να πω τώρα σε αυτούς που τους βλέπω μόνο εδώ [...]. (AB)

[...] εσύ μπορείς να εκφράσεις τη στεναχώρια σου, την πίκρα σου, τη χαρά σου ή το οτιδήποτε και ο άλλος να μην σε παρεξηγήσει γιατί και ο άλλος εκφράζει τα δικά του συναισθήματα και έτσι όλα τα συναισθήματα μαζί βγαίνει μια, ένα περιεργο δέσιμο της ομάδας, γιατί εσύ..., εκφράζω εγώ τα συναισθήματά μου, εκφράζεις εσύ τα δικά σου, χωρίς να ξέρω τι έχεις στο μυαλό σου, με βοηθάς και μένα να νιώσω καλύτερα χωρίς να μου λες πράγματα, με τις κινήσεις σου, με τις εκφράσεις σου, με το άγγιγμά σου και πιστεύω ότι το ίδιο γίνεται, δηλαδή, είναι ένα πάρε δώσε το θεατρικό παιχνίδι [...]. (AD)

[...] μπορεί να υπάρχει χημεία πολλές φορές, ηλεκτρισμός, μια πώς να το πω, μια πολύ έντονη επικοινωνία, ένα πέταγμα με τον διπλανό σου, και απόρριψη καμιά φορά, μπορεί να νιώσεις, αλλά είναι όλα πολύ ωραία συναισθήματα, δηλαδή, τα έχεις όλα μέσα εκεί, έχεις την κοινωνία ολόκληρη μέσα στο Θ.Π. και τις πράξεις της [...]. (ΑΘ)

[...] Το θέμα είναι να συγκροτηθεί η ομάδα, να νιώσει ασφάλεια, να αφεθεί ελεύθερη ώστε να επικοινωνήσει το κάθε μέλος, της ομάδας με τον εαυτό του και, και με την υπόλοιπη ομάδα [...]. (ΓΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον ορισμό του Θ.Π. παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 48 πιο κάτω:

Πίνακας 48: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τον ορισμό του Θ.Π.

Κατηγορίες σχετικά με τον ορισμό του Θ.Π.	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Το Θ.Π. ως παιχνίδι	23,08 % (3)	38,46 % (5)	61,54 % (8)
2. Το Θ.Π. ως διασκέδαση και χαρά	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
3. Το Θ.Π. ως χαλάρωση και εκτόνωση	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
4. Το Θ.Π. ως μέσο για να γινόμαστε πάλι παιδιά	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
5. Το Θ.Π. ως μια δραστηριότητα για όλους	23,08 % (3)	15,38 % (2)	38,46 % (5)
6. Το Θ.Π. ως δραστηριότητα με δομή	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
7. Το Θ.Π. ως χρήση αφηγηματικών τεχνών	30,77 % (4)	23,08 % (3)	53,85 % (7)
8. Το Θ.Π. ως χρήση συμβόλων	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
9. Το Θ.Π. ως εκπαιδευτικό εργαλείο	38,46 % (5)	30,77 % (4)	69,23 % (9)
10. Το Θ.Π. ως ολιστική θέαση του ανθρώπου	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
11. Το Θ.Π. ως ελεύθερη δράση	23,08 % (3)	30,77 % (4)	53,85 % (7)
12. Το Θ.Π. ως αξιοποίηση του αυθόρμητου και του τυχαίου	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
13. Το Θ.Π. ως ένα (μαγικό) ταξίδι	30,77 % (4)	30,77 % (4)	61,54 % (8)
14. Το Θ.Π. ως χρόνος για τον εαυτό	0 % (0)	30,77 % (4)	30,77 % (4)
15. Το Θ.Π. ως δραστηριότητα βίωσης συγκινήσεων και συναισθημάτων	38,46 % (5)	61,54 % (8)	100 % (13)
15.1. Ως έκφραση ή/και «φωτισμός» τους	38,46 % (5)	61,54 % (8)	100 % (13)
15.2. Ως επικοινωνία τους	15,38 % (2)	38,46 % (5)	53,85 % (7)
15.3. Ως έκφραση και επικοινωνία τους με διαφορετικούς τρόπους από ότι στην Κ.Ζ	7,69 % (1)	30,77 % (4)	38,46 % (5)
15.4. Ως έκφραση και επικοινωνία τους με φαντασία και δημιουργικότητα	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
16. Το Θ.Π. ως η ομάδα	30,77 % (4)	38,46 % (5)	69,23 % (9)
16.1. Ως δραστηριότητα με εμπυχωτή και συμμετέχοντα μέλη	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
16.2. Ως το ασφαλές και μη επικριτικό περιβάλλον	15,38 % (2)	23,08 % (3)	38,46 % (5)
16.3. Ως συν-δημιουργία και συμπόρευση	23,08 % (3)	15,38 % (2)	38,46 % (5)
16.4. Ως το μοίρασμα και η επικοινωνία	15,38 % (2)	30,77 % (4)	46,15 % (6)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι και τα 13 υποκείμενα (100%) ορίζουν το Θ.Π. ως δραστηριότητα βίωσης συγκινήσεων και συναισθημάτων, ενώ ταυτόχρονα η βίωση αυτή προσδιορίζεται ως έκφραση και φωτισμός των συγκινήσεων και των συναισθημάτων (100% των υποκειμένων), (άλλες μορφές βίωσης των συγκινήσεων και των συναισθημάτων αποτελούν: η επικοινωνία τους (53,85%), η έκφραση και επικοινωνία τους με διαφορετικούς τρόπους από ότι στην καθημερινή ζωή (38,46%), και η έκφραση και επικοινωνία τους με φαντασία και δημιουργικότητα (30,77%). Επιπλέον, παρατηρούμε ότι το 69,23% των υποκειμένων ορίζει το Θ.Π. ως εκπαιδευτικό εργαλείο, καθώς επίσης, στο ίδιο ποσοστό αναφέρεται πως το Θ.Π. ορίζεται από την ομάδα και τις διαδικασίες που πραγματοποιούνται μέσα σε αυτήν, όπως είναι το μοίρασμα και η επικοινωνία μεταξύ των μελών και του εμπνευστή (46,15%), η συν-δημιουργία και η συμπίεση (38,46%), το ασφαλές και μη επικριτικό περιβάλλον (38,46%) καθώς, επίσης ορίζεται και ως μια δραστηριότητα με εμπνευστή και συμμετέχοντα μέλη (15,38%). Το Θ.Π., ορίζεται επίσης και ως παιχνίδι από το 61,54% των υποκειμένων, αλλά και, στο ίδιο ποσοστό, ως ένα μαγικό ταξίδι. Επίσης, παρατηρούμε ότι το 53,85% των υποκειμένων ορίζει το Θ.Π. α. ως διασκέδαση και χαρά, καθώς επίσης, στο ίδιο ποσοστό, β. ως μέσο για να γινόμαστε πάλι παιδιά, γ. ως χρήση αφηγηματικών τεχνικών και δ. ως ελεύθερη δράση. Το 38,46% των υποκειμένων αντιλαμβάνεται το Θ.Π. ως μια δραστηριότητα για όλους τους ανθρώπους, ενώ το 30,77% ως χρόνο για τον εαυτό. Το 23,08% των υποκειμένων ορίζει το Θ.Π. ως χαλάρωση και εκτόνωση, ενώ, στο ίδιο ποσοστό τα υποκείμενα πιστεύουν πως το Θ.Π. αποτελεί μια διαδικασία με χρήση συμβόλων. Τέλος, το Θ.Π. ορίζεται ως μια δραστηριότητα με δομή, από το 15,38% των υποκειμένων, ενώ το ίδιο ποσοστό το ορίζει ως μια διαδικασία που αξιοποιεί το αυθόρμητο και το τυχαίο.

9.2.2. Το Θ.Π. σε σύγκριση με την Εργασία

Στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιείται μια σύγκριση μεταξύ του Θ.Π. και της εργασίας, που προέκυψε ύστερα από ερωτήσεις οι οποίες ζητούσαν από τα υποκείμενα να εντοπίσουν τις διαφορές μεταξύ των δύο αυτών δραστηριοτήτων. Από τις απαντήσεις των υποκειμένων προέκυψε ότι το Θ.Π. επιτρέπει την ελεύθερη έκφραση των συμμετεχόντων, ενώ η εργασία δεν επιτρέπει πάντα την ελεύθερη έκφραση των εργαζομένων ή συμμετεχόντων, επίσης, στο Θ.Π. επιτρέπεται η ελεύθερη δράση, ενώ στην εργασία δεν επιτρέπεται πάντα η ελεύθερη δράση, επιπλέον, το Θ.Π. εκμεταλλεύεται το τυχαίο, ενώ η εργασία δεν εκμεταλλεύεται πάντα το τυχαίο, το Θ.Π. λειτουργεί μέσω της έκφρασης των συναισθημάτων, ενώ η εργασία δεν προϋποθέτει την έκφραση των συναισθημάτων για να λειτουργήσει, επιπλέον, στο Θ.Π. η διαδικασία είναι μοναδική και ανεπανάληπτη, ενώ στην εργασία η διαδικασία κάποιες φορές γίνεται ρουτίνα και επανάληψη. Επίσης, προέκυψε ότι το Θ.Π. λειτουργεί μέσω των καταστάσεων δημιουργικότητας, ενώ η εργασία δεν χρειάζεται πάντα την δημιουργικότητα για να λειτουργήσει, καθώς και ότι το Θ.Π. προσφέρει χαλάρωση στους συμμετέχοντες, ενώ η εργασία συχνά προκαλεί στρες και κούραση, ταυτόχρονα το Θ.Π. θεωρείται από τα υποκείμενα ως ταξίδι και απόλαυση της διαδικασίας, ενώ η εργασία θεωρείται περισσότερο ως «Ιθάκη», στοχεύει, δηλαδή, στο αποτέλεσμα, επίσης, στο Θ.Π. δεν υπάρχει το στοιχείο της αξιολόγησης, ενώ στην εργασία συχνά οι συμμετέχοντες αξιολογούνται, ακόμα πιστεύεται πως το Θ.Π. δεν πραγματοποιείται για βιοποριστικούς λόγους, ενώ η εργασία συχνά πραγματοποιείται για βιοποριστικούς λόγους. Επιπλέον, τα υποκείμενα πιστεύουν πως το Θ.Π. αποτελεί προσωπική επιλογή, ενώ η εργασία ορισμένες φορές αποτελεί

αναγκαστική επιλογή ή καθήκον και ενώ στο Θ.Π. οι συγκρούσεις μπορεί να είναι εποικοδομητικές, στην εργασία οι συγκρούσεις συχνά είναι μη παραγωγικές, ακόμα, ενώ το Θ.Π. αποτελεί προϊόν συνεργατικής διαδικασίας, η εργασία αποτελεί συχνά προϊόν ατομικής ευθύνης και τέλος, παρατηρούμε ότι το Θ.Π. προσδιορίζεται από τα υποκείμενα ως μια δραστηριότητα αφιερωμένη στον εαυτό, ενώ η εργασία συχνά δεν αποτελεί μια δραστηριότητα που είναι αφιερωμένη στον εαυτό. Οι κατηγορίες αυτές παρουσιάζονται αναλυτικότερα πιο κάτω:

9.2.2.1. Το Θ.Π. επιτρέπει την ελεύθερη έκφραση - Η Εργασία δεν επιτρέπει πάντα την ελεύθερη έκφραση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η διαφορά μεταξύ Θ.Π. και εργασίας έγκειται στην δυνατότητα της ελευθερίας της έκφρασης. Έτσι, θεωρούν ότι στο Θ.Π. η ελευθερία της έκφρασης πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό και οι συμμετέχοντες έχουν την δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα, ενώ στην εργασία η ελευθερία της έκφρασης δεν είναι πάντα επιτρεπτή ή για διάφορους λόγους οι εργαζόμενοι επιλέγουν να περιορίζουν την ελεύθερη έκφρασή τους. Όπως αναφέρουν:

[...] νομίζω ότι στο Θ.Π. μια άλλη επιτυχία του είναι ότι μπορείς να εκφράσεις τον εαυτό σου ελεύθερα, με ασφάλεια, έχει τρόπους, δηλαδή, έχει κόλπα, έχει ρόλους, έχει τεχνικές, έχει...έχει την ασφάλεια της ομάδας, έχει πολλά πράγματα και μπορείς να εκφράσεις τον εαυτό σου, από λίγο έως πάρα πολύ, στην εργασία πολλές φορές, δεν μπορείς, δηλαδή, [...] σε περιορίζει από μόνη της, δηλαδή, κάνεις κάτι πολύ συγκεκριμένο τις περισσότερες και έχεις περιθώρια επέκτασης [...]. (ΒΓ)

[...] Επίσης, είναι δημιουργικό, ενώ η εργασία δεν είναι πάντα δημιουργική, ούτε σου δίνει την δυνατότητα να εκφραστείς όπως σου δίνει το Θ.Π. επίσης, στην εργασία δεν μπορείς να είσαι ακριβώς όπως θα ήθελες να είσαι. Συνήθως έχεις ένα άλλο πρόσωπο και ρόλο και νομίζω ότι λειτουργείς είτε αμυντικά, είτε επιθετικά στην εργασία γιατί δεν θες να επιτρέψεις στους άλλους να «μπουν» μέσα στον ψυχισμό σου. Στο Θ.Π. δεν σε νοιάζει (ή τουλάχιστον μαθαίνεις να μη σε νοιάζει) αν θα σε μάθουν οι άλλοι όπως πραγματικά είσαι γιατί ξέρεις ότι δεν θα κριθείς [...]. (ΑΖ)

9.2.2.2. Στο Θ.Π. επιτρέπεται η ελεύθερη δράση- Στην Εργασία δεν επιτρέπεται πάντα η ελεύθερη δράση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως στο Θ.Π. επιτρέπεται σε μεγάλο βαθμό η ελεύθερη δράση των συμμετεχόντων, υπάρχουν, δηλαδή, περιθώρια αυτοσχεδιασμών και ελευθερία στο να αποφασίσουν οι ίδιοι με ποιους τρόπους θα δράσουν, παρότι μπορεί να υπάρχουν κανόνες, ενώ στην εργασία η ελεύθερη δράση δεν επιτρέπεται πάντα, συχνά δεν επιτρέπονται οι αυτοσχεδιασμοί και οι εργαζόμενοι μπορεί να ακολουθούν κανόνες, χωρίς όμως να αποφασίζουν οι ίδιοι για το πως θα δράσουν. Όπως περιγράφουν:

[...] η πρωτοβουλία που μπορεί να πάρει το άτομο ή η ομάδα, σε έναν αυτοσχεδιασμό, ας πούμε, στο να επιλέξει κάποιος, ξέρω 'γω, τον ρόλο που θα αναλάβει, ξέρω 'γω, τον ρόλο που θα παίζει, το τι θα κάνει, δηλαδή, η διαφορά εννοώ έγκειται στο ότι υπάρχει μεγαλύτερη ελευθερία στο να αποφασίσεις εσύ ο ίδιος τι θα κάνεις και πως θα το κάνεις [...]. (ΒΒ)

[...] έχει κανόνες τους οποίους ο εργαζόμενος πρέπει να ακολουθήσει και τους οποίους [...] δεν τους ορίζει ο ίδιος, στο Θ.Π. υπάρχουν κανόνες όπως και σε κάθε παιχνίδι, αλλά είναι κανόνες οι οποίες απλώς λειτουργούν για να λειτουργήσει η ομάδα, αλλά μέσα σε ένα πλαίσιο ελευθερίας, απελευθέρωσης της φαντασίας, απελευθέρωση του σώματος και είναι χαρά, το να μπορεί κανείς να παίζει είναι χαρά [...]. (ΓΑ)

[...] ίσως ο βαθμός ελευθερίας να διαφέρει, δηλαδή, σε ένα Θ.Π. που θα συμμετέχω εγώ μαζί με άλλους ενήλικους, θα είμαι πολύ πιο εύκολη από ένα Θ.Π. που θα οργανώσω με παιδιά, γιατί έχω ευθύνη να τα οδηγήσω κάπου και ίσως αυτό η ευθύνη του να φτάσεις σε έναν στόχο, ενώ στο Θ.Π. μπορεί να το αφήσεις και έτσι, αν θες φτάνεις, αν δεν θες απέτυχε, στην εργασία θα πρέπει να γίνεται και αν δεν πετυχαίνει θα πρέπει να ξαναγίνεται για να το πετύχεις κάποια στιγμή. Στο Θ.Π. είναι μάλλον λίγο ελεύθερα, πιο ελεύθερα τα πράγματα από ότι στην εργασία [...]. (ΑΘ)

9.2.2.3. Το Θ.Π. εκμεταλλεύεται το τυχαίο – Η Εργασία δεν εκμεταλλεύεται πάντα το τυχαίο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις διαφορές της εργασίας και του Θ.Π. αποτελεί το γεγονός ότι στο Θ.Π. γίνεται εκμετάλλευση του τυχαίου του αυθόρμητου και του απρόβλεπτου, ενώ η εργασία δεν εκμεταλλεύεται πάντα το τυχαίο και δεν έχει πολλά περιθώρια ανατροπών. Όπως περιγράφουν:

[...] Το Θ.Π. είναι λίγο απρόβλεπτο καταρχήν [...] δεν ξέρεις από πού θα ξεκινήσει και που θα καταλήξει, αυτό είναι το πρώτο, νομίζω ότι είναι απρόβλεπτο, το τυχαίο, δηλαδή, μπορεί να είναι, η τυχαία στιγμή, η τυχαία κίνηση, το ότι... τυχαία κουβέντα, μια κίνηση το οτιδήποτε μπορεί να ανατρέψει, όλο αυτό που πήγαινες να κάνεις και να παρουσιαστεί κάτι καινούργιο που αυτό είναι πάρα πολύ μαγικό, είναι δημιουργικό είναι πολύ δυναμικό και σέβεται απόλυτα, αυτό σημαίνει ότι σέβεται πάρα πολύ και αυτούς που παίζουν και τους παίρνει πολύ στα σοβαρά, η εργασία είναι λίγο πιο, αν θέλεις δεν έχει τόσα περιθώρια ανατροπών [...]. (ΒΓ)

9.2.2.4. Το Θ.Π. λειτουργεί μέσω της έκφρασης συναισθημάτων – Η Εργασία δεν προϋποθέτει την έκφραση των συναισθημάτων για να λειτουργήσει. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι το Θ.Π. λειτουργεί με βάση την έκφραση των συναισθημάτων, ενώ η εργασία δεν προϋποθέτει κάτι τέτοιο για να λειτουργήσει ή συνήθως χρησιμοποιείται περισσότερο η λογική παρά τα συναισθήματα. Όπως περιγράφουν:

[...] Η εργασία, είναι κάτι που θα, θα δεις κάτι, θα σκεφτείς, θα πρέπει να το κάνω έτσι, με τη λογική, με..., ενώ το θεατρικό παιχνίδι είναι αυτό που αισθάνεσαι εκείνη την ώρα, αυτό που βιώνεις εκείνη την ώρα, που..., οι εικόνες που σου δίνει ο άλλος παίζοντας, εικόνες που σχηματίζεις εσύ παίζοντας και έτσι που το βιώνεις, εκφράζεις κιόλας, είναι έκφραση, δεν είναι..., δεν μπαίνει η λογική στη μέση, αλλά εκφράζεις αυτό που βιώνεις. Ενώ [...] η εργασία είναι κάτι που θα καθίσεις να σκεφτείς με μια λογική σκέψη, να την διεκπεραιώσεις. [...] Ναι, η ψυχή σου, τα συναισθήματά σου, όλα αυτά τα πράγματα, αυτά τα..., οι εικόνες σου, όλα αυτά, δεν έχεις λογική εκεί με την έννοια θα το κάνω έτσι, θα εκφραστώ με αυτόν τον τρόπο, όπως σου έρχεται εκείνη την ώρα, όπως σου βγει, όπως το αισθάνεσαι, είναι συναίσθημα, αίσθημα, πως το λένε [...]. (ΒΔ)

[...] στο Θ.Π. μπορεί να είναι πάρα πολύ δημιουργικό και πάρα πολύ παραγωγικό αυτό, όλα τα συναισθήματα χωράνε, στην εργασία πάλι κάποια πράγματα, τα κρατάς για τον εαυτό σου, δεν επιτρέπονται, δεν είναι πάντα, λειτουργείς αν θέλεις, λίγο πιο πολύ με τη λογική και όχι τόσο πολύ με το συναίσθημα και φυσικά στο Θ.Π. ξαναλέω συμμετέχεις όλος, από πάνω μέχρι κάτω, στην εργασία, δεν συμμετέχεις πάντα όλος, είναι λίγο πιο περιορισμένη [...]. (ΒΓ)

9.2.2.5. Στο Θ.Π. η διαδικασία είναι μοναδική και ανεπανάληπτη – Στην Εργασία η διαδικασία κάποιες φορές γίνεται ρουτίνα και επανάληψη.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν πως το Θ.Π. δεν λειτουργεί αν υπάρχει η αίσθηση της ρουτίνας, καθώς και ότι η όλη διαδικασία είναι μοναδική και ανεπανάληπτη, ενώ στην εργασία συχνά συναντάται η αίσθηση της ρουτίνας και της επανάληψης. Όπως αναφέρουν:

[...] η εργασία είναι [...] λίγο πιο περιορισμένη, είναι λίγο πιο στεγανή, έχει μια επανάληψη, καμιά φορά ρουτίνας πολύ άσχημης ή επαναλαμβανόμενες που κάποιες φορές που δεν έχει μέσα δημιουργία, το Θ.Π. αν φτάσει να γίνει ρουτίνα ανατρέπεται από μόνο του, δηλαδή, καταρρέει, δεν έχει λόγο ύπαρξης [...]. (ΒΓ)

[...] Ποια είναι η διαφορά, ίσως η ρουτίνα της εργασίας, το να πρέπει να κάνεις, που δεν την έχεις στο Θ.Π.; το να πρέπει να επαναλαμβάνεις κάποια θέματα, ας πούμε, κάποια πράγματα [...]. (ΑΘ)

9.2.2.6. Το Θ.Π. λειτουργεί μέσω των καταστάσεων δημιουργικότητας – Η Εργασία δεν χρειάζεται πάντα την δημιουργικότητα για να λειτουργήσει.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. λειτουργεί ως επί το πλείστον μέσα από καταστάσεις δημιουργικότητας, ενώ στην εργασία κάτι τέτοιο δεν αποτελεί προϋπόθεση για την λειτουργία της. Με άλλα λόγια, η εργασία μπορεί και να λειτουργήσει χωρίς να θεωρείται απαραίτητη η δημιουργικότητα των εργαζομένων. Όπως αναφέρουν σχετικά:

[...] το Θ.Π. αν φτάσει να γίνει ρουτίνα ανατρέπεται από μόνο του, δηλαδή, καταρρέει, δεν έχει λόγο ύπαρξης, αν δηλαδή μια ομάδα δεν μπορεί να ευχαριστηθεί, να δημιουργήσει, να ανατρέψει, να δημιουργηθούν σχέσεις, πράγματα, δεν υπάρχει, χάνεται, ενώ η εργασία μπορεί να υπάρχει [...]. (ΒΓ)

[...] Επίσης, είναι δημιουργικό, ενώ η εργασία δεν είναι πάντα δημιουργική [...]. (ΑΖ)

9.2.2.7. Το Θ.Π. προσφέρει χαλάρωση – Η Εργασία συχνά προκαλεί στρες και κόπωση.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. προσφέρει χαλάρωση στους συμμετέχοντες και βοηθάει στην αποβολή του άγχους και της πίεσης της καθημερινότητας, ενώ η εργασία συχνά αποτελεί πηγή στρες και κόπωσης. Όπως περιγράφουν:

[...] Η εργασία συνήθως είναι αναγκαστική και κουραστική, το Θ.Π. αντιθέτως είναι επιλογή και ξεκουράζει ακόμα και αν φτάσεις κουρασμένος σε αυτό μετά από το Θ.Π. φεύγεις ξεκούραστος και με ενέργεια, ενώ ταυτόχρονα χαλαρώνεις κιόλας. Ενώ από τη δουλειά σπάνια φεύγεις χαλαρωμένος. Συνήθως η δουλειά προσθέτει άγχος και πίεση στη ζωή μας ενώ το Θ.Π. έχει την δυνατότητα να αποβάλει το άγχος και την πίεση που νιώθουμε τουλάχιστον προσωρινά [...]. (ΑΖ)

[...] Στην εργασία, σκέφτεσαι ότι πας, ότι πρέπει να βγάλεις χρήματα, για να ζήσεις, για να καλύψεις τις ανάγκες σου, ενώ αν πας, ας πούμε σε ένα Θ.Π. ή σε κάποιο άλλο, που το επιλέγεις για να χαλαρώσεις, εκεί λες, πάω για τον εαυτό μου, πάω για να χαλαρώσω, πάω για να ξεφύγω, πάω για να περάσω μια ώρα, τέλος πάντων, ευχάριστη, να..., να πω δυο κουβέντες με ανθρώπους, που δεν ξέρω, να γνωρίσω άλλους ανθρώπους, θεωρώ ότι υπάρχει μια διαφορά σκέψης, βασικά, ότι στη δουλειά είσαι τσιτωμένος, και στη δουλειά ο καθένας μας έχει κατά κάποιον τρόπο, πράγματα να τον πιέζουνε στο Θ.Π. νομίζω πως δεν υπάρχουνε πράγματα να σε πιέζουνε και για αυτό, υπάρχει αυτή η διαφορά [...]. (ΑΗ)

9.2.2.8. Το Θ.Π. ως «το ταξίδι» – Η Εργασία ως «η Ιθάκη». Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η δραστηριότητα του Θ.Π. έχει ως στόχο «το ταξίδι», την απόλαυση, δηλαδή, της διαδικασίας. Οι συμμετέχοντες δεν γνωρίζουν την κατάληξή του και έτσι «η περιπλάνηση είναι πιο ενδιαφέρουσα», ενώ η εργασία συχνά έχει ως στόχο την «Ιθάκη», την παραγωγή έργου καθώς και το αποτέλεσμα, και είναι μετρήσιμη. Όπως περιγράφουν:

[...] η εργασία [...] έχει ένα στόχο, θέλει να φτάσει κάπου, είναι μετρήσιμη, [...] θέλει να βγάλει συμπεράσματα, θέλει να..., ξέρω 'γω τι άλλο μπορεί να θέλει μια εργασία, ενώ το Θ.Π. δεν θέλει τίποτα, προσφέρεται έτσι και ό,τι μπορεί να δώσει ο καθένας μπορεί να το φτάσει μέχρι εκεί που θέλει, δεν έχει, δεν έχει, ούτε το μετράει, ούτε το βαθμολογεί, ούτε το αξιολογεί, οτιδήποτε, είναι όπου μπορεί ο καθένας να φτάσει [...]. (BA)

[...] Ναι, ενώ σε μια εργασία είναι πιο δομημένα τα πράγματα και πιο...υπάρχουν ίσως πιο συγκεκριμένοι στόχοι, κάτι που πρέπει να καταλήξει οπωσδήποτε εκεί, ενώ στο Θ.Π. συνήθως δεν ξέρεις που θα καταλήξεις είναι έτσι πιο...η περιπλάνηση είναι πιο ενδιαφέρουσα [...]. (BB)

[...] και από ότι πρέπει κάτι να βγάλεις, στην εργασία το έχω συνδυάσει, πιο πολύ με το ότι [...] κάτι πρέπει να παράγεις και αυτό, και με το δημιουργικό παιχνίδι παράγεις, αλλά βγαίνει με αυθόρμητο τρόπο, βγαίνει από μέσα σου, πηγάζει από μέσα σου, δεν είναι κάτι το οποίο σε αναγκάζει κάποιος, γιατί όταν κάνεις μια εργασία λες, ξέρεις κάτι την ανέλαβα, θα πρέπει να του δείξω, θα πρέπει να δείξω τι έκανα τόσο καιρό, ενώ με το Θ.Π., περνάς καλά το ευχαριστίεσαι, γνωρίζεις τον εαυτό σου και παράλληλα, δίνεις και έργο, και παράλληλα μαθαίνεις και για σένα και για το περιβάλλον γύρω σου [...]. (AB)

[...] το Θ.Π., δεν μας αναγκάζει πώς να το κάνουμε, δεν θα κερδίσουμε χρήματα ή κάτι άλλο από αυτό, είναι κάτι που κάνουμε για να νιώσουμε όμορφα, χωρίς να περιμένουμε, ας πούμε μεγάλα πράγματα από αυτό ή κάτι μακροπρόθεσμα να μας επιφέρει κάτι χειροπιαστό, ας πούμε, μόνο στον εσωτερικό κόσμο [...]. (ΑΓ)

9.2.2.9. Στο Θ.Π. δεν υπάρχει το στοιχείο της αξιολόγησης – Στην Εργασία συχνά υπάρχει το στοιχείο της αξιολόγησης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως στο Θ.Π. δεν υπάρχει το στοιχείο της αξιολόγησης οι συμμετέχοντες δεν αισθάνονται ότι κρίνονται ή ότι υπάρχει σωστό και λάθος, ενώ στην εργασία συχνά υπάρχει το στοιχείο της αξιολόγησης ή της βαθμολόγησης και συχνά δεν υπάρχουν τα περιθώρια λάθους. Όπως περιγράφουν:

[...] η εργασία [...] έχει ένα στόχο, θέλει να φτάσει κάπου, είναι μετρήσιμη, [...] ενώ το Θ.Π. [...] ούτε το μετράει, ούτε το βαθμολογεί, ούτε το αξιολογεί, οτιδήποτε, είναι όπου μπορεί ο καθένας να φτάσει [...]. (BA)

[...] μπορεί να κάνω κάτι, όπως η δουλειά, για να πληρωθώ, για να πληρωθώ πρέπει να το κάνω καλά, και πρέπει να το κάνω όπως θέλει το αφεντικό, ενώ στο Θ.Π., δεν υπάρχει όπως θέλει ο τάδε, κάνεις ότι θες εσύ, είσαι ελεύθερος να εκφραστείς και να κάνεις ό,τι θες. Δεν υπάρχει δηλαδή, σωστό και λάθος που λέει η *(όνομα εμμυχώτριας)*, δεν υπάρχει σωστό και λάθος, ενώ σε μια εργασία, έστω και εθελοντική να είναι πρέπει να κάνεις κάτι συγκεκριμένο, μπορεί να είναι εθελοντική να μην πληρωθείς, αλλά δεν σου δίνουν τα περιθώρια λάθους. Κάτι πρέπει να γίνει και είναι συγκεκριμένος ο τρόπος [...]. (ΑΔ)

9.2.2.10. Το Θ.Π. δεν πραγματοποιείται για βιοποριστικούς λόγους– Η Εργασία συχνά πραγματοποιείται για βιοποριστικούς λόγους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναφέρουν πως μια βασική διαφορά ανάμεσα στο Θ.Π. και στην εργασία αποτελεί το γεγονός ότι η πρώτη δραστηριότητα δεν πραγματοποιείται για βιοποριστικούς λόγους, ενώ η δεύτερη συνήθως πραγματοποιείται και για βιοποριστικούς λόγους. Περιγράφουν σχετικά:

[...] δηλαδή, το ένα είναι ανήκω σε μια ομάδα που έχει στόχο, είτε να γνωρίσω τον εαυτό μου καλύτερα, είτε να χαλαρώσω, είτε να περάσω όμορφα [...] η εργασία είναι μια εντελώς διαφορετική διαδικασία, πολύ, πολλές ώρες, κάθε μέρα, με ένα στόχο και βιοποριστικό [...]. (AA)

[...] η εργασία είναι κάτι που αν το δούμε ρεαλιστικά και ψυχρά είναι κάτι που μας εξασφαλίζει τα προς το ζην, μπορείς να πεις, είναι και ένας τρόπος να περνάμε τον χρόνο μας και αν είναι κάτι που μας αρέσει πραγματικά είναι και ευχάριστη, το Θ.Π., δεν μας αναγκάζει πώς να το κάνουμε, δεν θα κερδίσουμε χρήματα ή κάτι άλλο από αυτό, είναι κάτι που κάνουμε για να νιώσουμε όμορφα [...]. (AG)

[...] Η διαφορά τους τώρα από την εργασία, είναι ότι εγώ, για εμένα, στο μυαλό μου, η εργασία είναι κάτι επί πληρωμή, δηλαδή, το κάνεις, σίγουρα μπορεί να είναι κάτι το οποίο το γουστάρεις άμα είσαι και τυχερός, αλλά μπορεί να είναι και κάτι το οποίο το κάνεις επειδή πρέπει να το κάνεις, ενώ το θεατρικό παιχνίδι είναι επιλογή. Δεν ξέρω αν σε κάλυψα [...] Είναι αναγκαίο, θέλοντας και μη, το κάνεις, δηλαδή, θα πας και θα φύγεις και θα έχεις πάλι αυτό το βάρος ότι εκείνη τη μέρα εγώ δεν, δεν το γούσταρα αυτό το πράγμα. Το θεατρικό παιχνίδι πιστεύω ότι θα πας, μπορεί να πας με χίλια δυο στο κεφάλι σου, αλλά δεν θα φύγεις με το ίδιο βάρος [...]. (AE)

[...] Η εργασία συνήθως είναι αναγκαστική και κουραστική, το Θ.Π. αντιθέτως είναι επιλογή και ξεκουράζει ακόμα και αν φτάσεις κουρασμένος σε αυτό μετά από το Θ.Π. φεύγεις ξεκουραστος και με ενέργεια, ενώ ταυτόχρονα χαλαρώνεις κιόλας [...]. (AZ)

[...] Στην εργασία, σκέφτεσαι ότι πας, ότι πρέπει να βγάλεις χρήματα, για να ζήσεις, για να καλύψεις τις ανάγκες σου, ενώ αν πας, ας πούμε σε ένα Θ.Π. ή σε κάποιο άλλο, που το επιλέγεις για να χαλαρώσεις, εκεί λες, πάω για τον εαυτό μου, πάω για να χαλαρώσω, πάω για να ξεφύγω, πάω για να περάσω μια ώρα, τέλος πάντων, ευχάριστη [...]. (AH)

9.2.2.11. Το Θ.Π. αποτελεί προσωπική επιλογή – Η Εργασία κάποιες φορές αποτελεί αναγκαστική επιλογή ή καθήκον. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. αποτελεί για τους συμμετέχοντες μια προσωπική επιλογή, η οποία προσφέρει ευχαρίστηση, χαρά και χαλάρωση, ενώ συχνά η εργασία αποτελεί μια αναγκαστική επιλογή ή εμπεριέχει το αίσθημα του καθήκοντος, χωρίς να προσφέρει πάντα θετικές συγκινήσεις και συναισθήματα σε αυτούς που συμμετέχουν. Όπως αναφέρουν:

[...] Το Θ.Π. όταν το ακούω μου θυμίζει κάτι χαρούμενο, μου έρχονται οι λέξεις, χαρά, ευτυχία, ελευθερία, ενώ με την εργασία μου κάνει λίγο καταναγκασμός, ωχ, παναγιά μου τι μας περιμένει [...]. (AB)

[...] Η εργασία συνήθως είναι αναγκαστική και κουραστική, το Θ.Π. αντιθέτως είναι επιλογή και ξεκουράζει ακόμα και αν φτάσεις κουρασμένος σε αυτό μετά από το Θ.Π. φεύγεις ξεκουραστος και με ενέργεια, ενώ ταυτόχρονα χαλαρώνεις κιόλας [...]. (AZ)

[...] Η εργασία, θα την, θα την έλεγα καθήκον, ενώ το Θ.Π. θα το έλεγα ευχαρίστηση με λίγα λόγια, δηλαδή, στην εργασία, πρέπει να κάνεις μια εργασία είτε για να πάρεις καλό βαθμό είτε για να είσαι επιμελής μαθητής ή δεν ξέρω και εγώ τι, ενώ το Θ.Π. κάνεις κάτι και θέλεις να το κάνεις, θέλεις να το προχωρήσεις, σε βοηθάνε και οι υπόλοιποι για αυτό [...]. (ΑΔ)

9.2.2.12. Στο Θ.Π. οι συγκρούσεις είναι επικοινωνιακές – Στην Εργασία συχνά οι συγκρούσεις είναι μη παραγωγικές. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως στο Θ.Π. οι εντάσεις και οι συγκρούσεις ανάμεσα στα άτομα που συμμετέχουν, μπορεί να λειτουργήσουν με θετικό και δημιουργικό τρόπο, ενώ στην εργασία οι συγκρούσεις ανάμεσα στους εργαζομένους συνήθως δεν λειτουργούν θετικά. Περιγράφει σχετικά:

[...] στο Θ.Π. μπορείς να το κάνεις όσο θέλεις αυτό το πράγμα, αυτό είναι και το ζητούμενο να μπορεί να αναπτύξει ο καθένας τον εαυτό του όσο περισσότερο μπορεί, επιθυμεί τις ανατροπές, επιθυμεί τις συγκρούσεις, επιθυμεί τις εντάσεις, επιθυμεί τις σχέσεις, σε μια εργασία οι συγκρούσεις δεν είναι καλό πράγμα, ενώ στο Θ.Π. μπορεί να είναι πάρα πολύ δημιουργικό και πάρα πολύ παραγωγικό αυτό [...]. (ΒΓ)

9.2.2.13. Το Θ.Π. αποτελεί προϊόν συνεργατικής διαδικασίας - Η Εργασία συχνά αποτελεί προϊόν ατομικής ευθύνης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια διαφορά ανάμεσα στο Θ.Π. και στην εργασία, αποτελεί το γεγονός ότι η πρώτη δραστηριότητα αποτελεί προϊόν συνεργατικής διαδικασίας, η οποία λαμβάνει χώρα μέσα στα πλαίσια της ομάδας, ενώ η εργασία συχνά αποτελεί προϊόν ατομικής ευθύνης (παρότι και στην εργασία μπορεί να υπάρχει και το στοιχείο της συνεργασίας). Περιγράφουν σχετικά:

[...] το Θ.Π. κάνεις κάτι και θέλεις να το κάνεις, θέλεις να το προχωρήσεις, σε βοηθάνε και οι υπόλοιποι για αυτό. Στην εργασία, δεν νομίζω ότι βοηθάνε και τόσο πολύ οι υπόλοιποι [...]. (ΑΔ)

[...] Καταρχήν αυτή η αίσθηση του ανήκω κάπου, αν και σε μια δουλειά που δουλεύεις με κόσμο, μπορεί να υπάρχει και αυτή η αίσθηση, μπορεί να υπάρχει και η δυνατότητα μιας καλής συνεργασίας που να σου δίνει αυτό το αίσθημα, την αίσθηση [...] αλλά έχεις άλλη ευθύνη καταρχήν, δηλαδή, το αναλαμβάνω μια εργασία είναι δικό σου κομμάτι, όλη η ευθύνη είναι δική σου, δεν είναι αποτέλεσμα μιας συνεργασίας, ούτε είναι τόσο ανάλαφρο και διασκεδαστικό. Όσο διασκεδαστική και αν είναι η δουλειά σου, να έχεις την ευθύνη για να πάει κάτι παραπέρα, δεν ξέρω, αλλάζει ο τρόπος που το βλέπεις [...]. (ΑΑ)

9.2.2.14. Το Θ.Π. ως δραστηριότητα αφιερωμένη στον εαυτό - Η Εργασία ως δραστηριότητα που δεν είναι πάντα αφιερωμένη στον εαυτό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. αποτελεί μια δραστηριότητα που είναι αφιερωμένη στον εαυτό, «ο έξτρα χρόνος που αφιερώνεις στον εαυτό σου», ενώ η εργασία δεν αποτελεί μια δραστηριότητα η οποία είναι πάντα αφιερωμένη στον εαυτό, αφού συχνά η εργασία πραγματοποιείται για βιοποριστικούς λόγους και χωρίς απαραίτητα να αποτελεί μια δραστηριότητα που αρέσει στους εργαζόμενους. Όπως αναφέρουν:

[...] το θεατρικό παιχνίδι είναι κάτι το οποίο θέλω να πιστεύω και πιστεύω ότι θα το έκανα έτσι και αλλιώς, είναι αυτός ο έξτρα χρόνος που αφιερώνεις στον εαυτό σου, είναι κάτι το οποίο με ολοκληρώνει, δηλαδή, θα το 'κανα, άλλως μπορεί να πήγαινε

γυμναστήριο, ας πούμε, αυτήν την ώρα, εγώ θα προτιμούσα να κάνω αυτό το πράγμα, κατάλαβες; Η διαφορά τους τώρα από την εργασία, είναι ότι εγώ, για εμένα, στο μυαλό μου, η εργασία είναι κάτι επί πληρωμή, δηλαδή, το κάνεις, σίγουρα μπορεί να είναι κάτι το οποίο το γουστάρεις άμα είσαι και τυχερός, αλλά μπορεί να είναι και κάτι το οποίο το κάνεις επειδή πρέπει να το κάνεις, ενώ το θεατρικό παιχνίδι είναι επιλογή. [...]. (ΑΕ)

[...]Στην εργασία, σκέφτεσαι ότι πας, ότι πρέπει να βγάλεις χρήματα, για να ζήσεις, για να καλύψεις τις ανάγκες σου, ενώ αν πας, ας πούμε σε ένα Θ.Π. ή σε κάποιο άλλο, που το επιλέγεις για να χαλαρώσεις, εκεί λες, πάω για τον εαυτό μου, πάω για να χαλαρώσω, πάω για να ξεφύγω, πάω για να περάσω μια ώρα, τέλος πάντων, ευχάριστη, να..., να πω δυο κουβέντες με ανθρώπους, που δεν ξέρω, να γνωρίσω άλλους ανθρώπους, θεωρώ ότι υπάρχει μια διαφορά σκέψης, βασικά, ότι στη δουλειά είσαι τσιτωμένος [...]. (ΑΗ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα στο Θ.Π. και στην Εργασία παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 49 πιο κάτω:

Πίνακας 49: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις διαφορές ανάμεσα στο Θ.Π. και στην Εργασία

Κατηγορίες σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα στο Θ.Π. και στην Εργασία		Υποκείμενα		Σύνολο	
		A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες		
<i>Θεατρικό Παιχνίδι</i>	<i>V s</i>	<i>Εργασία</i>			
1. Το Θ.Π. επιτρέπει την ελεύθερη έκφραση		Η εργασία δεν επιτρέπει πάντα την ελεύθερη έκφραση	7,69%(1)	7,69%(1)	15,38%(2)
2. Στο Θ.Π. επιτρέπεται η ελεύθερη δράση		Στην εργασία δεν επιτρέπεται πάντα η ελεύθερη δράση	15,38%(2)	7,69%(1)	23,08%(3)
3. Το Θ.Π. εκμεταλλεύεται το τυχαίο		Η εργασία δεν εκμεταλλεύεται πάντα το τυχαίο	7,69%(1)	0%(0)	7,69%(1)
4. Το Θ.Π. λειτουργεί μέσω της έκφρασης συναισθημάτων		Η εργασία δεν προϋποθέτει την έκφραση των συναισθημάτων για να λειτουργήσει	15,38%(2)	0%(0)	15,38%(2)
5. Στο Θ.Π. η διαδικασία είναι μοναδική και ανεπανάληπτη		Στην εργασία η διαδικασία κάποιες φορές γίνεται ρουτίνα και επανάληψη	7,69%(1)	7,69%(1)	15,38%(2)
6. Το Θ.Π. λειτουργεί μέσω των καταστάσεων δημιουργικότητας		Η εργασία δεν χρειάζεται πάντα την δημιουργικότητα για να λειτουργήσει	7,69%(1)	7,69%(1)	15,38%(2)
7. Το Θ.Π. προσφέρει χαλάρωση		Η εργασία συχνά προκαλεί στρες και κόπωση	0%(0)	15,3%(2)	15,38%(2)
8. Το Θ.Π. ως «το ταξίδι»		Η εργασία ως «η Ιθάκη».	15,38%(2)	15,38%(2)	30,77%(4)
9. Στο Θ.Π. δεν υπάρχει το στοιχείο της αξιολόγησης		Στην εργασία συχνά υπάρχει το στοιχείο της αξιολόγησης	7,69%(1)	7,69%(1)	15,38%(2)
10. Το Θ.Π. δεν πραγματοποιείται για βιοποριστικούς λόγους		Η εργασία συχνά πραγματοποιείται για βιοποριστικούς λόγους	0%(0)	38,46%(5)	38,46%(5)
11. Το Θ.Π. αποτελεί προσωπική επιλογή		Η εργασία κάποιες φορές αποτελεί αναγκαστική επιλογή ή καθήκον	0%(0)	23,08%(3)	23,08%(3)
12. Στο Θ.Π. οι συγκρούσεις είναι εποικοδομητικές		Στην εργασία συχνά οι συγκρούσεις είναι μη παραγωγικές	7,69%(1)	0%(0)	7,69%(1)
13. Το Θ.Π. αποτελεί προϊόν συνεργατικής διαδικασίας		Η εργασία συχνά αποτελεί προϊόν ατομικής ευθύνης	0%(0)	15,38%(2)	15,38%(2)
14. Το Θ.Π. ως δραστηριότητα αφιερωμένη στον εαυτό		Η εργασία ως δραστηριότητα που δεν είναι πάντα αφιερωμένη στον εαυτό	0%(0)	15,38%(2)	15,38%(2)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι από τις απαντήσεις των υποκειμένων σε γενικές γραμμές δεν προέκυψαν ισχυρές τάσεις ως προς τις διαφορές του Θ.Π. και της εργασίας, πέρα από τις τέσσερις μεγαλύτερες σε ποσοστά κατηγορίες που αναφέρουν α. πως το Θ.Π. δεν πραγματοποιείται για βιοποριστικούς λόγους, ενώ η εργασία συχνά πραγματοποιείται για βιοποριστικούς λόγους, με ποσοστό 38,46%, β. πως το Θ.Π. θεωρείται από τα υποκείμενα ως ταξίδι και απόλαυση της διαδικασίας, ενώ η εργασία θεωρείται περισσότερο ως «Ιθάκη», στοχεύει, δηλαδή, στο αποτέλεσμα, με ποσοστό 30,77%, γ. πως στο Θ.Π. επιτρέπεται η ελεύθερη δράση, ενώ στην εργασία δεν επιτρέπεται πάντα η ελεύθερη δράση, με ποσοστό 23,08%, καθώς και γ. πως το Θ.Π. αποτελεί προσωπική επιλογή, ενώ η εργασία ορισμένες φορές αποτελεί αναγκαστική επιλογή ή καθήκον, με ποσοστό 23,08%. Οι υπόλοιπες κατηγορίες που προέκυψαν και που δημιουργήθηκαν από το 15,38% των υποκειμένων (2 υποκείμενα από τα 13) είναι οι εξής: α. το Θ.Π. επιτρέπει την ελεύθερη έκφραση των συμμετεχόντων, ενώ η εργασία δεν επιτρέπει πάντα την ελεύθερη έκφραση των εργαζομένων ή συμμετεχόντων, β. το Θ.Π. λειτουργεί μέσω της έκφρασης των συναισθημάτων, ενώ η εργασία δεν προϋποθέτει την έκφραση των συναισθημάτων για να λειτουργήσει, γ. στο Θ.Π. η διαδικασία είναι μοναδική και ανεπανάληπτη, ενώ στην εργασία η διαδικασία κάποιες φορές γίνεται ρουτίνα και επανάληψη, δ. το Θ.Π. λειτουργεί μέσω των καταστάσεων δημιουργικότητας, ενώ η εργασία δεν χρειάζεται πάντα την δημιουργικότητα για να λειτουργήσει, ε. το Θ.Π. προσφέρει χαλάρωση στους συμμετέχοντες, ενώ η εργασία συχνά προκαλεί στρες και κούραση, στ. στο Θ.Π. δεν υπάρχει το στοιχείο της αξιολόγησης, ενώ στην εργασία συχνά οι συμμετέχοντες αξιολογούνται, η. το Θ.Π. αποτελεί προϊόν συνεργατικής διαδικασίας, ενώ η εργασία αποτελεί συχνά προϊόν ατομικής ευθύνης και ζ. το Θ.Π. προσδιορίζεται από τα υποκείμενα ως μια δραστηριότητα αφιερωμένη στον εαυτό, ενώ η εργασία συχνά δεν αποτελεί μια δραστηριότητα που είναι αφιερωμένη στον εαυτό. Τέλος, με ποσοστό 7,69% (1 από τα 13 υποκείμενα) απαντήθηκε ότι α. το Θ.Π. εκμεταλλεύεται το τυχαίο, ενώ η εργασία δεν εκμεταλλεύεται πάντα το τυχαίο και β. στο Θ.Π. οι συγκρούσεις μπορεί να είναι εποικοδομητικές, ενώ στην εργασία οι συγκρούσεις συχνά είναι μη παραγωγικές.

9.2.3. Το Θ.Π. σε σύγκριση με το Θέατρο

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τις διαφορές μεταξύ Θ.Π. και θεάτρου, όπως προέκυψε ύστερα από ερωτήσεις προς τα υποκείμενα σε σχέση με τις διαφορές μεταξύ των δύο αυτών δραστηριοτήτων. Οι κατηγορίες που περιγράφονται αναλυτικά αμέσως μετά, είναι οι εξής: στο Θ.Π. ο ρόλος επιλέγεται από τον εαυτό, ενώ στο θέατρο ο ρόλος δεν επιλέγεται από τον ηθοποιό, το Θ.Π. δεν στοχεύει στην παρουσίαση σε κοινό, ενώ το θέατρο στοχεύει στην παράσταση για το κοινό, επίσης, το Θ.Π. μπορεί να θεαθεί ως επικοινωνία με τον εαυτό ή και με τους συμπαίχτες, ενώ το θέατρο αποσκοπεί κυρίως στην επικοινωνία με το κοινό, επίσης, το Θ.Π. θεωρείται ως μια στιγμιαία αυτοσχεδιαστική συν-δημιουργία των μελών της ομάδας, ενώ το θέατρο θεωρείται ως μια δημιουργία των επιμέρους συντελεστών και σε βάθος χρόνου, επιπλέον, το Θ.Π. θεωρείται περισσότερο ελεύθερο, ενώ το θέατρο περισσότερο δομημένο. Ακόμα στο Θ.Π. δεν απαιτείται σκληρή εργασία από τα μέλη της ομάδας, ενώ το θέατρο προϋποθέτει σκληρή εργασία από τα μέλη του, επίσης, η ομάδα του Θ.Π. έχει εμψυχωτή, ενώ η θεατρική ομάδα έχει ηγέτη (τον σκηνοθέτη), επίσης, ενώ η ομάδα του Θ.Π. αποδέχεται όλα τα μέλη της, η ομάδα του θεάτρου μπορεί να κρίνει αυστηρά την απόδοση των μελών της και τέλος, ενώ το Θ.Π. και το

θέατρο αποτελούν τρόπους έκφρασης και επεξεργασίας του συναισθήματος, χρησιμοποιούν διαφορετικά μέσα και τρόπους.

9.2.3.1. Στο Θ.Π. ο ρόλος επιλέγεται από τον εαυτό - Στο Θέατρο ο ρόλος δεν επιλέγεται από τον ηθοποιό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως στο Θ.Π. ο ρόλος είναι προσωπική επιλογή και το μέσον για έκφραση του εαυτού, ενώ στο θέατρο ο ηθοποιός είναι το μέσον για την ανάδειξη του ρόλου και δεν επιλέγεται από τον ίδιο. Σύμφωνα με τα υποκείμενα, λοιπόν, παίκτης στο Θ.Π. επιλέγει τον ρόλο, ανάλογα με τις ανάγκες και τα βιώματά του, οπότε θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο ρόλος στο Θ.Π. είναι το μέσο για να εκφραστεί, ενώ στο θέατρο, ο ηθοποιός δεν επιλέγει τον ρόλο, αλλά τον εξυπηρετεί και τον αναδεικνύει, επομένως ο ηθοποιός είναι το μέσο για την ανάδειξη του χαρακτήρα του ρόλου που παίζει. Όπως περιγράφουν:

[...] Εντάξει, θέατρο δεν έχω παίζει, ας πούμε, αλλά το θέατρο πάλι έχεις μια συγκεκριμένη..., ένα συγκεκριμένο ρόλο που πρέπει να τον..., να παίζεις, αυτό το συγκεκριμένο ρόλο, έτσι; ενώ στο θεατρικό παιχνίδι είναι αυτό που εκείνη την ώρα, επιλέγεις εσύ να εκφράσεις, δεν παίζεις ένα ρόλο, αλλά εκφράζεις αυτό το βίωμα που νιώθεις, αυτό το πράγμα που ζεις εκείνη τη στιγμή και μπορεί να αλλάξεις ρόλο, να γίνεις ξέρω 'γω, από βατράχι, ας πούμε, να γίνεις κάτι άλλο, έτσι; Ενώ στο θέατρο έχεις ένα συγκεκριμένο ρόλο να τον παίζεις, έτσι και έτσι, όπως πρέπει να τον παίζεις και τελειώσεις. Νομίζω πως αυτή είναι η διαφορά [...]. (ΒΔ)

[...] επειδή, τον διαλέγεις εσύ τον ρόλο, ότι ρόλο και να σου δώσει η ομάδα, ουσιαστικά εσύ έχεις διαλέξει το ρόλο, είναι τέτοια η δυναμική του παιχνιδιού...και δεν μπορεί κανείς...στο Θ.Π. εντάξει...σε ένα τελικό δρώμενο που μπορεί να είναι λίγο πιο περιποιημένο μπορεί η ομάδα να επέμβει και να πει ξέρεις κάτι κάνε αυτό λίγο έτσι, αυτό αλλιώς, αλλά στην πραγματικότητα ο ρόλος που διαλέγεις, η θέση που διαλέγεις, ο τρόπος που κινείσαι, ο τρόπος που παίζεις, είσαι εσύ, είναι η ανάγκη σου τη δεδομένη στιγμή, στο θέατρο, δεν μετράει τόσο η ανάγκη σου τη δεδομένη στιγμή, σαφώς ανασύρεις δικά σου πράγματα, σαφώς καταθέτεις τον εαυτό σου αλλά έχει, είναι, πάνω από εσένα ο ρόλος, στο Θ.Π. εξυπηρετείς τον εαυτό σου μέσα από τον ρόλο, γιατί ο ρόλος έρχεται για να καλύψει τη δικιά σου ανάγκη, όχι εσύ να καλύψεις την ανάγκη του ρόλου μέσα από τα βιώματά σου. Αυτή νομίζω ότι είναι η βασική διαφορά, ότι στο θέατρο ο ρόλος τα υπερκαλύπτει όλα [...]. (ΒΓ)

[...] το Θ.Π. έχει πιο...είναι πιο σημαντικό στο Θ.Π. το κομμάτι του αυτοσχεδιασμού [...] συνήθως τον ρόλο που θέλεις να παίζεις, ας το πούμε έτσι, τον επιλέγεις εσύ ο ίδιος, δεν στον επιβάλει ο σκηνοθέτης σου, που δεν υπάρχει, τέλος πάντων, δεν τον λες έτσι μάλλον στο Θ.Π., εντάξει πιθανόν και να υπάρχει κάποια στιγμή ένας άνθρωπος που μοιάζει με τον σκηνοθέτη της παράστασης αλλά δεν τον ονομάζεις έτσι και τέλος πάντων δεν σου επιβάλει ρόλους [...]. (ΒΒ)

[...] Το θέατρο μου κάνει κάτι σαν ρόλους, δηλαδή, όπως είναι η ζωή μας, μπαίνουμε σε διάφορους ρόλους, απλά ίσως το θέατρο να τα κάνουμε πιο οργανωμένα, και καλά ότι θα πρέπει αυτή τη στιγμή να δείξω ότι είμαι μια ευτυχισμένη γυναίκα που είμαι ερωτευμένη με το σύζυγό μου και κάτι τέτοιο, ενώ το Θ.Π. είμαι αυτή που είμαι και αυτό σας δείχνω και δεν έχω να φοβηθώ κανέναν [...]. (ΑΒ)

[...] Στο θέατρο τουλάχιστον τα πιο κλασσικά έργα είναι πιο στιλιζαρισμένα να το πω, έχουνε κάποιους καθορισμένους ρόλους που βέβαια στο σύγχρονο θέατρο έχουν αρχίσει αυτά και καταρρίπτονται πλέον, δεν είναι τόσο στεγανά όλα αυτά. Βέβαια, και στο Θ.Π. υπάρχουν ρόλοι αλλά είναι ένα πολύ συγκεκριμένο ίσως τμήμα του [...].

Βέβαια υπάρχουνε, οι πιο καθαροί ρόλοι είναι αυτοί τώρα που μπορώ..., που κάποιος που θα ήταν απέξω θα μπορούσε να καταλάβει ότι α, αυτός υποδύεται κάποιον, οι ρόλοι βέβαια είναι πιο συγκεχυμένοι σε όλη τη διάρκεια ενός Θ.Π., χωρίς απαραίτητα να έχουνε διάλογο ή πρόζα κι αυτά μέσα, γιατί μπορεί επίσης να μην υποδυόμαστε κάποιον πέρα από τον εαυτό μας αλλά να υποδυόμαστε τον ίδιο τον εαυτό μας, σε διάφορες καταστάσεις [...]. (ΑΓ)

[...] κάθε άνθρωπος έχει ένα συγκεκριμένο ρόλο, πρέπει να μάθει τα λόγια, τον χαρακτήρα και αυτό να εκφράσει, στο Θ.Π. παίρνεις όποιο ρόλο θες εσύ, δεν σου δίνει κανένας, θα πάρεις αυτόν τον ρόλο, εσύ αποφασίζεις ποιον ρόλο θα πάρεις και αυτός ο ρόλος μπορεί να μην έχει και τόση σχέση, άμεση σχέση με τον ρόλο που θα πάρει ο άλλος, δηλαδή, δεν είναι μια παράσταση που όλα συνδυάζονται παίρνεις όποιο ρόλο θες αυτό που σε εκφράζει και αυτό που σε κάνει να νιώθεις καλά, ενώ το θέατρο, θεωρώ ότι είναι κάτι πιο τυποποιημένο θα έλεγα [...]. (ΑΔ)

[...] το θεατρικό παιχνίδι βγάζει μια άλλη μορφή ελευθερίας, απ' ότι το θέατρο, δηλαδή, πιστεύω ότι στο θέατρο...Σκέφτομαι τον εαυτό μου, στο θεατρικό παιχνίδι καλούμαι να κάνω πέντε πράγματα, αλλά με τον τρόπο που εμένα μου βγαίνουν και που εγώ μπορώ να τα υποστηρίξω. Στο θέατρο, εάν καλεστώ, ας πούμε, να κάνω κάποια πράγματα θα είναι μέσα σε πλαίσια. Θα κινηθείς εκεί, εκεί, εκεί, και εκεί [...]. Ναι, πιο κατευθυνόμενο ακριβώς [...]. (ΑΕ)

[...] το θέατρο είναι [...] δοσμένοι χαρακτήρες, ένα πλαίσιο, τέλος πάντων που μέσα εκεί κινείται ο καθένας, ο σκηνοθέτης, οι ηθοποιοί, η σκηνή, πρώτη πράξη, δεύτερη πράξη, μια ροή που μας την έχουν δώσει. Το Θ.Π. μπορεί να διαμορφωθεί από την ομάδα, όπως θέλει η ομάδα και δεν είναι δοσμένο [...]. (ΒΑ)

9.2.3.2. Το Θ.Π. δεν στοχεύει στην παρουσίαση σε κοινό - Το Θέατρο στοχεύει στην παράσταση για το κοινό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις διαφορές μεταξύ του Θ.Π. και του θεάτρου είναι ότι το πρώτο δεν στοχεύει στην παρουσίαση των δρώμενων σε κοινό, και δεν χρειάζεται την ύπαρξη κοινού για να λειτουργήσει (και παρότι μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις από το Θ.Π. να προκύψει ένα παραστασιακό δρώμενο, δεν θεωρείται ως στόχος της όλης διαδικασίας), ενώ το θέατρο εξ αρχής στοχεύει στην παράσταση για το κοινό και έτσι θεωρείται απαραίτητη η ύπαρξη θεατών. Αναφέρουν σχετικά:

[...] το θέατρο ανεβάζεται για κοινό, δηλαδή κάποιος, για να υπάρξει θέατρο πρέπει να υπάρξει κοινό, ενώ για να υπάρξει Θ.Π. δεν χρειάζεται κοινό [...]. (ΒΑ)

[...] Το Θ.Π. δεν έχει στόχο την παράσταση χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ένα Θ.Π. δεν μπορεί να γίνει παραστασιακό δρώμενο, μπορεί να συμβεί, αν αυτό έχει αποφασίσει η ομάδα όμως θα συμβεί για μια φορά, δεν θα επαναληφθεί, δεν θα συμβούν πρόβες, για να παρουσιαστεί το αποτέλεσμα, γιατί κάθε φορά είναι μια καινούργια κατάσταση, ένα καινούργιο παιχνίδι, που κανείς δεν ξέρει το αποτέλεσμά του και κανείς δεν μπορεί να το προδιαγράψει ή να το απαιτήσει, είναι μια διαδικασία ελεύθερη με οτιδήποτε μπορεί να σημαίνει αυτό. Στην παράσταση έχουμε στόχο την παράσταση, έχουμε στόχο να ανεβεί ένα συγκεκριμένο έργο με συγκεκριμένους κώδικες προκειμένου να το δει το κοινό. Το Θ.Π. δεν έχει απαραίτητα κοινό, εάν δεν είναι παραστασιακό δρώμενο, δεν χρειάζεται να υπάρξει κοινό, ο καθένας κάνει μια θέαση του εαυτού του και αυτό είναι το σημαντικό και το ζητούμενο [...]. (ΓΑ)

[...] στο θέατρο, δεν είναι κάτι που το μοιράζεσαι ταυτόχρονα με τους υπόλοιπους, ο καθένας δουλεύει το δικό του κομματάκι και στοχεύει σε ένα αποτέλεσμα, στοχεύει στην παράσταση, το Θ.Π., δεν έχει τέτοιους στόχους, δηλαδή, μπορεί να υπάρχει μια

παρουσίαση που είναι εξίσου καλό, είτε είναι μάπα, είτε είναι καταπληκτική, σημασία έχει η διεργασία, σημασία έχει η διαδικασία, η ομάδα, η συμμετοχή, το πώς μπορείς να συνε... έχει άλλη σκοπιμότητα ρε παιδί μου, δεν έχει ένα αποτέλεσμα τέλους, πρέπει τώρα να βγω σε παράσταση και πρέπει όλα να είναι άψογα, το ένα είναι η διαδικασία και το άλλο είναι κυρίως το αποτέλεσμα [...]. (AA)

[...] ενώ στο θέατρο πρέπει να δείξεις, να παράγεις και εκεί έργο, γιατί συνήθως το θέατρο έχει και θεατές οπότε πρέπει σε κάποιους να δείξεις κάτι και μπαίνει και πάλι εκεί η κοινωνία στη μέση ότι πρέπει να λογαριάζουμε και την κοινωνία, ότι πρέπει να..., τι θα πούνε οι γύρω μας, κι αυτά [...]. (AB)

[...] το θέατρο είναι, θα έλεγα ότι είναι, έχει περισσότερους κανόνες και έχει διαφορετικό σκοπό, ίσως από το Θ.Π.. Επίσης συχνά απευθύνεται σε ένα κοινό που στο Θ.Π. αυτό δεν είναι απαραίτητο ίσως και καθόλου και εντάξει αν το τραβήξω κι άλλο μπορώ να πω ότι και από αυτό μπορούμε να έχουμε κέρδη ή διασημότητα ή δόξα, κι αυτά, το Θ.Π. δεν γίνεται για κάποιο έξω από τον εαυτό μας, γίνεται για την ομάδα, για προσωπικό, ας πούμε, ενδιαφέρον καθενός [...]. Το θέατρο είναι για να εκπαιδεύει κάποιον πέρα από αυτόν που εμπλέκεται άμεσα, δηλαδή, πέρα από τον ηθοποιό, είναι για την παιδεία του κοινού, για την παρουσίαση μιας ιστορίας και μιας υπόθεσης, ενώ ο σκοπός του Θ.Π. είναι πιο εσωτερικός, γυρνάει προς τα μέσα, αν θες, σε αντίθεση με το θέατρο που είναι προς τα έξω [...]. (AG)

[...] το θέατρο πρέπει να ανεβάσει μια παράσταση [...] θεωρώ ότι είναι κάτι πιο τυποποιημένο [...] που πρέπει να ανεβάσεις μια παράσταση, συγκεκριμένοι ρόλοι, και τα λοιπά, ενώ στο Θ.Π. δεν έχει κάτι τέτοιο είναι ελεύθερο [...]. (AD)

[...] Το θέατρο στοχεύει σε παράσταση για να δείξει το έργο, να «μορφώσει» το κοινό. Το Θ.Π. δεν στοχεύει σε αυτό. Υπάρχει προσωπικό και ομαδικό έργο ταυτόχρονα, που δημιουργείται εκείνη τη στιγμή και που στοχεύει στην «μόρφωση» της ομάδας [...]. (AZ)

[...] μάλλον η διαφορά τους είναι ότι δεν έχει θεατές το Θ.Π. ενώ το θέατρο έχει. Η [...] βασική διαφορά θεάτρου με Θ.Π. είναι η επικοινωνία με το κοινό και το μήνυμα που θα, που θα θέλει να μεταδοθεί μάλλον [...]. (AΘ)

[...] αν εννοούμε θέατρο ότι παίρνουμε ένα έργο, έτσι ένα κείμενο και προσπαθούμε να το κάνουμε παράσταση προφανώς και δεν είναι αυτό το Θ.Π., εντάξει το Θ.Π. έχει πιο...είναι πιο σημαντικό στο Θ.Π. το κομμάτι του αυτοσχεδιασμού [...]. (BB)

9.2.3.2.1. Το Θ.Π. ως επικοινωνία με τον εαυτό ή/και τους συμπαίχτες– Το Θέατρο ως επικοινωνία με το κοινό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως από τη στιγμή που στο Θ.Π. ο στόχος, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, δεν είναι η παράσταση και δεν προϋποθέτει την ύπαρξη κοινού, πραγματοποιείται επικοινωνία με τον εαυτό ή/και με τους συμπαίχτες, ενώ στο θέατρο, όπου ο στόχος είναι η παράσταση, πραγματοποιείται και επιδιώκεται η επικοινωνία με το κοινό. Όπως περιγράφουν:

[...] Στην παράσταση έχουμε στόχο την παράσταση, έχουμε στόχο να ανεβεί ένα συγκεκριμένο έργο με συγκεκριμένους κώδικες προκειμένου να το δει το κοινό. Το Θ.Π. δεν έχει απαραίτητα κοινό, εάν δεν είναι παραστασιακό δρώμενο, δεν χρειάζεται να υπάρξει κοινό, ο καθένας κάνει μια θέαση του εαυτού του και αυτό είναι το σημαντικό και το ζητούμενο, το να μπορέσουμε να επικοινωνήσουμε μέσω του Θ.Π. καλύτερα με αυτό που είμαστε, με αυτό που μας ξεφεύγει μέσα από την γρήγορη καθημερινότητα, με αυτό που δεν αντιλαμβανόμαστε κάνοντας τα απαραίτητα

καθημερινά και που χρειάζεται να μπούμε σε μια τέτοια διαδικασία απελευθέρωσης σώματος κι φαντασίας, συγκρότησης ομάδας, σαν να μπαίνουμε σε έναν κόσμο μαγικό τον οποίο τον κουβαλάμε χρόνια μέσα μας, αλλά πολλοί από εμάς έχουν χάσει τον τρόπο να επικοινωνούν με αυτόν τον κόσμο και βοηθάει το Θ.Π. να τον ξανά-ανακαλύψουμε, να ξαναβγάλουμε με τον κουβά μέσα από το πηγάδι νερό, να ξανά κουνήσουμε το νερό να δούμε τι κρύβει από κάτω, πόση λάσπη μπορεί να έχει, τι πέτρες έχουν πέσει μέσα, πόσο καθαρό είναι αυτό το νερό, να ξανά-ανασκαλέψουμε τα πράγματα, να τα ξανά-τοποθετήσουμε στη θέση τους μέχρι το επόμενο παιχνίδι και έτσι να καταλάβουμε καλύτερα τον εσωτερικό μας κόσμο, αυτό που είμαστε και να νιώσουμε καλύτερα τον εαυτό μας, τους άλλους και οτιδήποτε μας περιβάλλει [...]. (ΓΑ)

[...] το θέατρο γίνεται και για τους ηθοποιούς και για τους θεατές, δεν γίνεται μόνο μονόπλευρα, υπάρχει μια σχέση μεταξύ κοινού και ηθοποιών [...] Στο Θ.Π. μπορεί να καταλάβεις εσύ κάτι βαθύ, ας πούμε, που να μην το νιώσει καν ένας συμπαίκτης σου στο Θ.Π. εσύ να το νιώσεις με έναν άνθρωπο μέσα στο Θ.Π. και κάποιος που να είναι δίπλα να μην το νιώσει, ε, στο θέατρο δεν συμβαίνει αυτό και μετά το Θ.Π. αν το παρακολουθήσεις, μπορεί να μην είναι καθόλου ενδιαφέρον για εσένα και να το θεωρήσεις και χαζό, αν δεν συμμετέχεις είναι λίγο δύσκολο να το καταλάβεις, στο θέατρο δεν γίνεται να μην συμμετέχεις, είτε είσαι θεατής, είτε είσαι ηθοποιός πρέπει να συμμετέχεις και να αφήνουν οι ηθοποιοί να συμμετέχεις σαν θεατής και να βγαίνει και ένα μήνυμα, ένα..., ένα συμπέρασμα, τέλος πάντων [...]. (ΑΘ)

9.2.3.3. Το Θ.Π. ως στιγμιαία αυτοσχεδιαστική συν-δημιουργία των μελών της ομάδας – Το Θέατρο ως δημιουργία των επιμέρους συντελεστών, σε βάθος χρόνου. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως στο Θ.Π. τα μέλη της ομάδας δημιουργούν σε μια δεδομένη στιγμή, τα κείμενα, τους ρόλους, τα σκηνικά δρώμενα και σκηνοθετούν τα ίδια τον εαυτό τους, όποτε το Θ.Π. αποτελεί μια αυτοσχεδιαστική συν-δημιουργία των μελών της ομάδας, ενώ στο θέατρο συμμετέχουν πολλοί επιμέρους συντελεστές για τη δημιουργία μιας παράστασης, π.χ. συγγραφέας, σκηνοθέτης, ηθοποιοί, σκηνογράφοι, κ.τ.λ. και η όλη διαδικασία προϋποθέτει βάθος χρόνου. Περιγράφουν σχετικά:

[...] το άλλο φοβερό στο Θ.Π. είναι ότι εσύ δημιουργείς τις περισσότερες φορές τα κείμενα, εσύ δημιουργείς τους ρόλους, εσύ δημιουργείς τα σκηνικά δρώμενα, από εσένα, από την ομάδα εξαρτάται, από την ομάδα και τη στιγμή που σημαίνει ότι ένα Θ.Π. με το ίδιο ερέθισμα σήμερα θα είναι έτσι και αύριο θα είναι τελείως διαφορετικό, ενώ ένας ρόλος πρέπει να είναι πάνω-κάτω..., δηλαδή, βρίσκεις έναν ρόλο και δουλεύεις σε μια τέτοια..., σαφώς και τον εμπλουτίζεις, σαφώς και του βάζεις πράγματα, αλλά ο σκηνοθέτης είναι αυτός που θα σου πει τι θα κάνεις, ενώ στο Θ.Π. ουσιαστικά εσύ είσαι ο σκηνοθέτης του εαυτού σου ή μικρή ομάδα, έστω, αλλά εσύ πάντα, εσύ βάζεις τον εαυτό σου, είναι ο δικός σου εαυτός, είσαι εσύ ο ρόλος, είτε είναι σκύλος, είτε είναι γάτα είτε είναι λουλούδι, είτε είναι αέρας, είτε είναι οτιδήποτε, και είναι δικό σου το βίωμα που ανασύρεις και αυτό επεξεργάζεσαι και αυτό δουλεύεις, ενώ στο θέατρο είναι λίγο πιο...πιο στημένο, δεν έχει αυτήν την δυνατότητα, εκεί τα δημιουργείς όλα εσύ [...]. (ΒΓ)

[...] Το θέατρο, έχει μεγάλες διαφορές, γιατί το θέατρο είναι δοσμένος λόγος, σκηνή, κοινό, δοσμένοι χαρακτήρες, ένα πλαίσιο, τέλος πάντων που μέσα εκεί κινείται ο καθένας, ο σκηνοθέτης, οι ηθοποιοί, η σκηνή, πρώτη πράξη, δεύτερη πράξη, μια ροή που μας την έχουν δώσει. Το Θ.Π. μπορεί να διαμορφωθεί από την ομάδα, όπως θέλει η ομάδα και δεν είναι δοσμένο, είναι ανάλογα με τη διάθεση της στιγμής, μπορεί να δώσεις, ας πούμε το..., ένα ερέθισμα, αλλά είναι το ερέθισμα μόνο [...]. (ΒΑ)

[...] αν εννοούμε θέατρο ότι παίρνουμε ένα έργο, έτσι ένα κείμενο και προσπαθούμε να το κάνουμε παράσταση προφανώς και δεν είναι αυτό το Θ.Π., εντάξει το Θ.Π. έχει πιο...είναι πιο σημαντικό στο Θ.Π. το κομμάτι του αυτοσχεδιασμού, αυτό που έλεγα πριν για τους ρόλους ότι, συνήθως τον ρόλο που θέλεις να παίζεις, ας το πούμε έτσι, τον επιλέγεις εσύ ο ίδιος, δεν στον επιβάλλει ο σκηνοθέτης σου [...]. (BB)

[...] Στο θέατρο υπάρχουν ηθοποιοί, ο σκηνοθέτης, και όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες που χρειάζονται για να ανεβεί μια θεατρική παράσταση, η θεατρική παράσταση στηρίζεται σε ένα έργο που έχει γράψει κάποιος συγγραφέας και που ο σκηνοθέτης αναλαμβάνει με τον τρόπο του να ανεβάσει την παράσταση προκειμένου να έρθει το κοινό, να κόψει εισιτήρια, να δει την παράσταση και να τελειώσει εκεί. Γίνεται, είναι μια τέχνη το θέατρο και ένα επάγγελμα, ένας χώρος που απασχολεί πολλούς επαγγελματίες. Το Θ.Π. δεν απαρτίζεται από ηθοποιούς μπορεί να παίζει ο οποιοσδήποτε, ανεξαρτήτου ηλικίας, επαγγέλματος και οποιασδήποτε άλλης κατάστασης, είναι μια ελεύθερη διαδικασία στην οποία αυτός που συμμετέχει, συμμετέχει επειδή το θέλει, επειδή θέλει να παίζει, με τις αισθήσεις του, με το σώμα του, με την φαντασία του, επειδή θέλει να επικοινωνήσει με άλλους ανθρώπους, με την ομάδα του, επειδή θέλει να καταλάβει, καλύτερα τον εαυτό του και τους άλλους [...]. (ΓΑ)

[...] Και το θέατρο έχει και ιστορία, έχει κάτι..., μια ιστορία θέλει να σου πει, ενώ το Θ.Π. μπορεί να μην έχει καν ιστορία, έτσι δεν είναι; [...] Ή μπορεί να δημιουργείται εκείνη τη στιγμή, μπράβο, ναι, είναι πιο άμεσο, μπράβο, δημιουργείται εκείνη την ώρα, ε, ναι, το θέατρο έχει και πρόβες, έχει προετοιμασία, έχει δουλειά, έχει σκηνικά, έχει κουστούμια, ου, καμία σχέση [...]. (ΑΘ)

9.2.3.4. Το Θ.Π. ως περισσότερο ελεύθερο - Το θέατρο ως περισσότερο δομημένο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. είναι περισσότερο ελεύθερο, σε σχέση με το θέατρο που θεωρείται περισσότερο δομημένο, από την άποψη ότι είναι περισσότερο κατευθυνόμενο (από τον συγγραφέα, το κείμενο, τον σκηνοθέτη) έχει συγκεκριμένους στόχους (στοχεύει στην παράσταση), πραγματοποιείται μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια (θεατρικός χώρος) καθώς και, όπως αναφέρθηκε και πριν, υπάρχουν συγκεκριμένοι ρόλοι. Έτσι, συγκριτικά το Θ.Π. θεωρείται από τα υποκείμενα ως μια δραστηριότητα που παρέχει περισσότερη ελευθερία στους συμμετέχοντες, αφού είναι περισσότερο ρευστή και λιγότερο κατευθυνόμενη. Περιγράφουν σχετικά:

[...] Στο θέατρο υπάρχουν ηθοποιοί, ο σκηνοθέτης, και όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες που χρειάζονται για να ανεβεί μια θεατρική παράσταση, η θεατρική παράσταση στηρίζεται σε ένα έργο που έχει γράψει κάποιος συγγραφέας και που ο σκηνοθέτης αναλαμβάνει με τον τρόπο του να ανεβάσει την παράσταση προκειμένου να έρθει το κοινό, να κόψει εισιτήρια, να δει την παράσταση και να τελειώσει εκεί. Γίνεται, είναι μια τέχνη το θέατρο και ένα επάγγελμα, ένας χώρος που απασχολεί πολλούς επαγγελματίες. Το Θ.Π. δεν απαρτίζεται από ηθοποιούς μπορεί να παίζει ο οποιοσδήποτε, ανεξαρτήτου ηλικίας, επαγγέλματος και οποιασδήποτε άλλης κατάστασης, είναι μια ελεύθερη διαδικασία στην οποία αυτός που συμμετέχει, συμμετέχει επειδή το θέλει, επειδή θέλει να παίζει, με τις αισθήσεις του, με το σώμα του, με την φαντασία του, επειδή θέλει να επικοινωνήσει με άλλους ανθρώπους, με την ομάδα του, επειδή θέλει να καταλάβει, καλύτερα τον εαυτό του και τους άλλους [...]. (ΓΑ)

[...] το θεατρικό παιχνίδι βγάζει μια άλλη μορφή ελευθερίας, απ' ότι το θέατρο, δηλαδή, πιστεύω ότι στο θέατρο...Σκέφτομαι τον εαυτό μου, στο θεατρικό παιχνίδι καλούμαι να κάνω πέντε πράγματα, αλλά με τον τρόπο που εμένα μου βγαίνουν και

που εγώ μπορώ να τα υποστηρίξω. Στο θέατρο, εάν καλεστώ, ας πούμε, να κάνω κάποια πράγματα θα είναι μέσα σε πλαίσια. Θα κινηθείς εκεί, εκεί, εκεί, και εκεί. [...]. Ναι, πιο κατευθυνόμενο ακριβώς [...]. (ΑΕ)

[...] το θέατρο, θεωρώ ότι είναι κάτι πιο τυποποιημένο θα έλεγα [...] που πρέπει να ανεβάσεις μια παράσταση, συγκεκριμένοι ρόλοι, και τα λοιπά, ενώ στο Θ.Π δεν έχει κάτι τέτοιο είναι ελεύθερο. Αυτή πιστεύω ότι είναι η διαφορά τους [...]. (ΑΔ)

9.2.3.5. Στο Θ.Π. δεν απαιτείται σκληρή εργασία από τα μέλη της ομάδας - Το θέατρο προϋποθέτει σκληρή εργασία από τα μέλη του. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων, που πιστεύουν πως μια από τις διαφορές ανάμεσα στο Θ.Π. και στο θέατρο, αποτελεί το γεγονός ότι στην πρώτη δραστηριότητα δεν απαιτείται σκληρή εργασία από τους συμμετέχοντες ενώ στην δεύτερη η σκληρή εργασία αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχία του. Για παράδειγμα, οι συντελεστές μιας θεατρικής παράστασης εργάζονται πολύ σκληρά για το αποτέλεσμα που πρόκειται να παρουσιάσουν, κάνουν πολύωρες πρόβες, οι ηθοποιοί δουλεύουν τους ρόλους τους, μαθαίνουν να ελέγχουν τα σώματά τους, τις εκφράσεις τους, τον λόγο τους κ.α. Παράλληλα, οι συντελεστές αυτοί είναι επαγγελματίες, εργάζονται και πληρώνονται για την εργασία τους. Στο Θ.Π. η όλη διαδικασία δεν εκλαμβάνεται ως εργασία, ούτε προϋποθέτει την ύπαρξη επαγγελματιών, δεν υπάρχει πίεση και δεν πραγματοποιείται δουλειά, με την έννοια της πρόβας και της παράστασης. Επιπλέον, στο Θ.Π. τα μέλη χαλαρώνουν, και μέσω της χαλάρωσης αυτής δημιουργείται το οποιοδήποτε αποτέλεσμα. Περιγράφουν σχετικά:

[...] Στο θέατρο υπάρχουν ηθοποιοί, ο σκηνοθέτης, και όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες που χρειάζονται για να ανεβεί μια θεατρική παράσταση, η θεατρική παράσταση στηρίζεται σε ένα έργο που έχει γράψει κάποιος συγγραφέας και που ο σκηνοθέτης αναλαμβάνει με τον τρόπο του να ανεβάσει την παράσταση προκειμένου να έρθει το κοινό, να κόψει εισιτήρια, να δει την παράσταση και να τελειώσει εκεί. Γίνεται, είναι μια τέχνη το θέατρο και ένα επάγγελμα, ένας χώρος που απασχολεί πολλούς επαγγελματίες. Το Θ.Π. δεν απαρτίζεται από ηθοποιούς μπορεί να παίξει ο οποιοσδήποτε, ανεξαρτήτου ηλικίας, επαγγέλματος και οποιασδήποτε άλλης κατάστασης [...]. (ΓΑ)

[...] Κοίταξε για να κάνεις το θέατρο, θα πρέπει να είναι κάτι το οποίο αγαπάς να το κάνεις, δηλαδή, θα πρέπει να ξεγυμνώσεις την ψυχή σου, θα πρέπει να, να κάνεις με τον καιρό πολύ δουλειά, στο θεατρικό, να το πούμε, σαν διαφορά, μπορεί να το πεις ότι απλά πας να χαλαρώσεις και ας πούμε, δεν το βλέπεις, ως μέσο εργασίας, ας πούμε, γιατί και το, το γίνεις ηθοποιός, ας το πούμε, το θέατρο, είναι εντάξει, είναι μια δουλειά, ένα επάγγελμα, ας πούμε, έτσι, ενώ το Θ.Π. δεν νομίζω ότι, αν το δεις σαν επάγγελμα, δεν νομίζω δηλαδή, ότι όταν πηγαίνεις σε ένα, σε ένα μάθημα Θ.Π., ή σε μαθήματα Θ.Π., το βλέπεις σαν επάγγελμα, νομίζω ότι πρέπει να κάνεις πάρα πολύ γέλιο, φάρσα, να πεις ότι το κάνω επάγγελμα και με το να πας είναι ότι χαλαρώνεις, είναι η μόνη διαφορά που μπορώ να σου πω, αλλά εντάξει, εκεί πρέπει να αφηθείς, δεν έχει να κάνει, για να χαλαρώσεις [...]. (ΑΗ)

[...] θέλει ένα κάποιο άλλου είδους πειθαρχίας και δεν είναι ο χώρος που θα χαλαρώσεις, είναι ένας χώρος που δουλεύεις, δουλεύεις, δηλαδή, με βάση το συναίσθημα του ρόλου σου, προσπαθείς αυτό, το συναίσθημα και το φαίνεσθε να το εξελίξεις [...]. (ΑΑ)

[...] το Θ.Π. [...] μπορεί να δημιουργείται εκείνη τη στιγμή [...] είναι πιο άμεσο [...] δημιουργείται εκείνη την ώρα, ε, ναι, το θέατρο έχει και πρόβες, έχει προετοιμασία, έχει δουλειά, έχει σκηνικά, έχει κουστούμια, ου, καμία σχέση [...]. (ΑΘ)

9.2.3.6. Η ομάδα Θ.Π. έχει εμπνευστή – Η Θεατρική ομάδα έχει ηγέτη.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναφέρουν πως στο θέατρο, ο σκηνοθέτης είναι ο ηγέτης της όλης διαδικασίας, έχει όλη την ευθύνη και δίνει τις οδηγίες στους υπόλοιπους συντελεστές, ενώ στο Θ.Π. υπάρχει ο εμπνευστής, ο οποίος όμως, παρέχει κυρίως ερεθίσματα στην ομάδα και την αφήνει να λειτουργήσει ελεύθερα. Όπως αναφέρουν:

[...] υπάρχει ένας ηγέτης ο οποίος έχει έτσι παραπάνω ευθύνη, ο εμπνευστής είναι αυτό που λέει η λέξη, εμπνευστής, δηλαδή, η ευθύνη είναι στην ομάδα, αυτός δίνει τα ερεθίσματα απλόχερα μεν και έχει πολύ μεγάλη σημασία όμως ο εμπνευστής ποιός είναι, αλλά και, αλλά η στάση του διαφέρει [...] θα χτυπηθείς κάτω μέχρι να το βγάλεις, και πολύ διαφορετικός ο τρόπος leadership, ο τρόπος της ηγεσίας, της ομάδας, πολύ διαφορετικός [...]. (ΑΑ)

[...] συνήθως τον ρόλο που θέλεις να παίξεις, ας το πούμε έτσι, τον επιλέγεις εσύ ο ίδιος, δεν στον επιβάλλει ο σκηνοθέτης σου, που δεν υπάρχει, τέλος πάντων, δεν τον λες έτσι μάλλον στο Θ.Π., εντάξει πιθανόν και να υπάρχει κάποια στιγμή ένας άνθρωπος που μοιάζει με τον σκηνοθέτη της παράστασης αλλά δεν τον ονομάζεις έτσι και τέλος πάντων δεν σου επιβάλλει ρόλους [...]. (ΒΒ)

9.2.3.7. Η ομάδα Θ.Π. αποδέχεται όλα τα μέλη της – Η ομάδα του Θεάτρου μπορεί να κρίνει αυστηρά την απόδοση των μελών της.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν πως μια από τις διαφορές ανάμεσα στο Θ.Π. και στο θέατρο αποτελεί το γεγονός ότι η ομάδα του Θ.Π. αποδέχεται όλα τα μέλη της χωρίς να τα κρίνει ή αξιολογεί, ενώ η ομάδα του θεάτρου μπορεί να κρίνει αυστηρά την απόδοση των μελών της. Αναφέρουν σχετικά:

[...] Τόση ώρα λέγαμε για το Θ.Π. αποδοχή, αποδοχή, αποδοχή, το θέατρο δεν είναι αποδοχή, μπορεί να είναι και το αντίθετο μπορεί να έχει άπειρη κριτική, τώρα ακούγεται, δεν είναι πάντα έτσι, μπορεί σε πολύ καλές συνθήκες, σε καλές συνθήκες, σε μια ομάδα που λειτουργεί καλά, να μην υπάρχει αυτό το κομμάτι της κριτικής και το σκληρό κι όλα αυτά, αλλά παρόλα αυτά όσο καλά και να λειτουργεί το να στοχεύεις στο αποτέλεσμα [...]. (ΑΑ)

[...] Στο θέατρο υπάρχει ανταγωνισμός συγκρίνεις τον εαυτό σου με τους άλλους ηθοποιούς, υπάρχει κριτική, αναπόφευκτα ενώ στο Θ.Π. παρατηρείς και μαθαίνεις τον εαυτό σου και τους άλλους χωρίς να κρίνεις κανένα [...]. (ΑΖ)

9.2.3.8. Το Θ.Π. και το Θέατρο ως τρόποι έκφρασης και επεξεργασίας του συναισθήματος, με διαφορετικά μέσα/τρόπους.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το θέατρο και το Θ.Π. μοιάζουν, ως προς το ότι αποτελούν τρόπους έκφρασης και επεξεργασίας του συναισθήματος, αλλά διαφέρουν ως προς τους τρόπους, τις τεχνικές και τα μέσα που χρησιμοποιούνται, καθώς και ως προς τους στόχους. Όπως αναφέρουν:

[...] Τώρα και τα δύο όμως είναι τρόπος έκφρασης γιατί μπορεί και οι δύο να κάνουν το ίδιο πράγμα στο θέατρο, αλλά από εμένα να φανεί τελείως διαφορετικό γιατί ο τρόπος μου να είναι τελείως διαφορετικός από τον δικό σου. Δηλαδή, και πάλι, όμως, είναι ένας τρόπος έκφρασης και στα δύο [...]. (ΑΕ)

[...] χρησιμοποιούν κοινά μέσα μεν, αλλά με τελείως διαφορετικό τρόπο, δηλαδή το θέατρο [...] μπορεί να είναι πάρα πολύ σκληρό. Δηλαδή, το σημαντικό στο θέατρο είναι το αποτέλεσμα, μπορεί, σε καλές συνθήκες και σε κακές συνθήκες, δουλεύεις με το συναίσθημά σου, δηλαδή, αυτό που χρησιμοποιείς πάλι είναι το συναίσθημα [...]. (AA)

[...] Νομίζω ότι είναι δύο πράγματα αλληλένδετα., δηλαδή, αν δεν μπορείς να αφήσεις τον εαυτό σου ελεύθερα, δεν μπορείς να μπεις και σε έναν ρόλο, γιατί εντάξει στο θέατρο παίζεις κάποιους ρόλους, αλλά για να μπεις σε αυτόν τον ρόλο πρέπει να μπεις και στο συναίσθημα, δηλαδή, θα πρέπει να βιώσεις κατά κάποιον τρόπο αυτόν τον ρόλο, πως θα τον βιώσεις αν δεν αφηθείς, ε, και στο Θ.Π. αφήνεται ελεύθερος, βιώνει κάποιους ρόλους που επιλέγει εσύ, επομένως, εντάξει θεωρώ ότι είναι δύο πράγματα, ξαδερφάκια, να το πούμε, έτσι [...]. (AH)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα στο Θ.Π. και το Θέατρο παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 50 πιο κάτω:

Πίνακας 50: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις διαφορές ανάμεσα στο Θ.Π. και το Θέατρο

Κατηγορίες σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα στο Θ.Π. και στο Θέατρο			Υποκείμενα		Σύνολο
			A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
Θεατρικό Παιχνίδι	<i>Vs</i>	Θέατρο			
1. Στο Θ.Π. ο ρόλος επιλέγεται από τον εαυτό		Στο Θέατρο ο ρόλος δεν επιλέγεται από τον ηθοποιό	30,77%(4)	30,77%(4)	61,54%(8)
2. Το Θ.Π. δεν στοχεύει στην παρουσίαση σε κοινό		Το Θέατρο στοχεύει στην παράσταση για το κοινό	23,08%(3)	46,15%(6)	69,23%(9)
2.1. Το Θ.Π. ως επικοινωνία με τον εαυτό ή/και τους συμπαίχτες		Το θέατρο ως επικοινωνία με το κοινό	7,69%(1)	7,69%(1)	15,38%(2)
3. Το Θ.Π. ως στιγμιαία αυτοσχεδιαστική συν-δημιουργία των μελών της ομάδας		Το Θέατρο ως δημιουργία των επιμέρους συντελεστών, σε βάθος χρόνου	30,77%(4)	7,69%(1)	38,46%(5)
4. Το Θ.Π. ως περισσότερο ελεύθερο		Το θέατρο ως περισσότερο δομημένο	7,69%(1)	15,38%(2)	23,08%(3)
5. Στο Θ.Π. δεν απαιτείται σκληρή εργασία από τα μέλη της ομάδας		Το θέατρο προϋποθέτει σκληρή εργασία από τα μέλη του	7,69%(1)	23,08%(3)	30,77%(4)
6. Η ομάδα Θ.Π. έχει εμπυχωτή		Η Θεατρική ομάδα έχει ηγέτη	7,69%(1)	7,69%(1)	15,38%(2)
7. Η ομάδα Θ.Π. αποδέχεται όλα τα μέλη της		Η ομάδα του Θεάτρου μπορεί να κρίνει αυστηρά την απόδοση των μελών της	0%(0)	15,38%(2)	15,38%(2)
8. Το Θ.Π. τρόπος έκφρασης και επεξεργασίας του συναισθήματος	<i>Διαφέρουν τα μέσα και οι τρόποι</i>	Το Θέατρο ως τρόπος έκφρασης και επεξεργασίας του συναισθήματος	0%(0)	23,08%(3)	23,08%(3)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 69,23% των υποκειμένων (9 από 13), πιστεύει πως μια από τις διαφορές μεταξύ Θ.Π. και θεάτρου, αποτελεί το γεγονός ότι το Θ.Π. δεν στοχεύει στην παρουσίαση σε κοινό, ενώ το θέατρο στοχεύει στην παράσταση για το κοινό, ενώ το 61,54% των υποκειμένων (8 από τα 13),

αναφέρει ότι στο Θ.Π. ο ρόλος επιλέγεται από τον εαυτό, ενώ στο θέατρο ο ρόλος δεν επιλέγεται από τον ηθοποιό. Το 38,46% των υποκειμένων πιστεύει πως το Θ.Π. αποτελεί μια στιγμιαία αυτοσχεδιαστική συν-δημιουργία των μελών της ομάδας, ενώ το θέατρο θεωρείται ως μια δημιουργία των επιμέρους συντελεστών και σε βάθος χρόνου. Ακόμα, αναφέρεται από το 30,77% των υποκειμένων ότι στο Θ.Π. δεν απαιτείται σκληρή εργασία από τα μέλη της ομάδας, ενώ το θέατρο προϋποθέτει σκληρή εργασία από τα μέλη του, και το 23,08% πιστεύει πως το Θ.Π. είναι περισσότερο ελεύθερο, ενώ το θέατρο περισσότερο δομημένο. Στο ίδιο ποσοστό, τα υποκείμενα θεωρούν ότι ενώ το Θ.Π. και το θέατρο αποτελούν τρόπους έκφρασης και επεξεργασίας του συναισθήματος, χρησιμοποιούν διαφορετικά μέσα και τρόπους. Το 15,38% των υποκειμένων αναφέρει πως α. το Θ.Π. μπορεί να θεαθεί ως επικοινωνία με τον εαυτό ή και με τους συμπαίχτες, ενώ το θέατρο αποσκοπεί κυρίως στην επικοινωνία με το κοινό, β. ότι η ομάδα του Θ.Π. έχει εμπυχωτή, ενώ η θεατρική ομάδα έχει ηγέτη (τον σκηνοθέτη), καθώς και γ. ότι ενώ η ομάδα του Θ.Π. αποδέχεται όλα τα μέλη της, η ομάδα του θεάτρου μπορεί να κρίνει αυστηρά την απόδοση των μελών της.

9.2.4. Το Θ.Π. σε σύγκριση με την Τέχνη

Η ενότητα αυτή αφορά τη σχέση μεταξύ Θ.Π. και τέχνης και προέκυψε ύστερα από ερωτήσεις που έγιναν στα υποκείμενα σχετικά με το αν το Θ.Π. είναι τέχνη. Οι κατηγορίες που δημιουργήθηκαν, σχετίζονται όχι μόνο με το Θ.Π. αλλά και με τις υποθέσεις των υποκειμένων για το τι είναι η τέχνη. Έτσι, αναφέρουν πως αν δούμε το Θ.Π. ως δημιουργικό τρόπο έκφρασης, τότε ίσως να είναι τέχνη, ενώ αν δούμε το Θ.Π. ως κάτι που παρουσιάζεται στο κοινό και αξιολογείται τότε δεν είναι τέχνη, επιπλέον, αναφέρεται πως το Θ.Π. μπορεί να οδηγήσει σε μορφές τέχνης, καθώς επίσης, ότι περιλαμβάνει πολλές τέχνες, ότι αποτελεί στιγμιαία τέχνη, παιγνιώδη τέχνη, πρωτόγονη μορφή τέχνης και τέλος συλλογική και διαλογική μορφή τέχνης. Αναλυτικότερα:

9.2.4.1. Το Θ.Π. ως δημιουργικός τρόπος έκφρασης ίσως να είναι Τέχνη.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αν θεωρήσουμε μια διαδικασία δημιουργίας και έκφρασης ως τέχνη τότε και το Θ.Π. ίσως να είναι τέχνη. Όπως θα δούμε στις επόμενες κατηγορίες αποτελεί είτε μια ιδιότυπη μορφή τέχνης ή και δεν αποτελεί τέχνη, τουλάχιστον με την καθιερωμένη έννοια του όρου. Όπως περιγράφουν:

[...] Το Θ.Π. μπορεί και να μην είναι τέχνη αλλά παρόλα αυτά έχουνε μια κοινή βάση, δηλαδή, και ο καλλιτέχνης και αυτός που κάνει Θ.Π. εκφράζεται μέσα από αυτό. Αν είναι τέχνη αυτό που λέγαμε πριν, ότι θα περάσει το κοινό να το δει και να το εκτιμήσει ως τέχνη, τότε δεν είναι το Θ.Π., αν τέχνη είναι έκφραση τότε είναι και αυτό τέχνη. Αλλά αφορά αυτόν, αυτούς που εκφράζονται και όχι τους απ' έξω, που θα μπορούσε να είναι και για τους απ' έξω αλλά δεν είναι αυτός ο στόχος του [...]. (BA)

[...] Ναι, πιστεύω ότι είναι τέχνη, με την έννοια ότι κάθε τέχνη εμπεριέχει αυτό το στοιχείο της έκφρασης των συναισθημάτων, της απελευθέρωσης συναισθημάτων, της απελευθέρωσης δημιουργικότητας [...]. (BB)

[...] Αν υποθέσουμε ότι τέχνη είναι, υποτίθεται...δεν ξέρω, αλλά λένε ότι τέχνη είναι να μπορείς να... μέσω κάποιας διαδικασίας να εκφράσεις τον εαυτό σου, αν λοιπόν,

υποθέσουμε ότι η τέχνη είναι αυτό το πράγμα να είναι τέχνη, θεωρώ ότι είναι μια μορφή τέχνης [...]. (ΒΓ)

[...] Βέβαια, είναι τέχνη, γιατί δημιουργείς, και μάλιστα είναι πολύ ζωντανό και αυθόρμητο, χωρίς προσποίηση, εκείνο εκεί το: θα το κάνω έτσι, θα το κάνω αλλιώς, είναι αυθόρμητο και όλο αυτό είναι αληθινό, μόνο που είναι αληθινό φτάνει, και κάθε τι αληθινό είναι τέχνη [...]. (ΒΔ)

[...] Το Θ.Π. είναι τέχνη, με την έννοια ότι ο άνθρωπος μέσα από αυτό εκφράζεται χρησιμοποιώντας το σώμα του, την φωνή του, την δημιουργική του σκέψη, την φαντασία του και το αποτέλεσμα είναι ένα είδος τέχνης από τη στιγμή που λειτουργεί με την ψυχή του και αναπαριστά είτε μέσω της σωματικής έκφρασης, είτε με τις εικαστικές τέχνες είτε με τη μουσική, αυτά που νιώθει, όπως κάνει και ο καλλιτέχνης, ο κάθε καλλιτέχνης, όπως έχω ξαναπεί ίσως, ο ζωγράφος παίζει με τα χρώματα, ο χορευτής με το σώμα του, ναι, το Θ.Π. νομίζω ότι είναι τέχνη [...]. (ΓΑ)

[...] το θεωρώ, όπως θεωρώ τέχνη, με τον ίδιο τρόπο θεωρώ τέχνη την μαγειρική, ένας άνθρωπος που σου ξυπνάει όλο αυτό τον ουρανίσκο, ναι, είναι τέχνη ρε παιδί μου, αλλά δεν το θεωρώ και τέχνη, το θεωρώ έκφραση δημιουργική αλλά όχι τέχνη [...]. (ΑΑ)

[...] αλλά πιστεύω ότι η τέχνη είναι δημιουργικότητα, απλά είχαμε βρει αυτόν τον όρο για να δείξουμε, όλα αυτά τα περι αισθητικής γιατί έπρεπε να τους δώσουμε ένα όνομα, αν το πάρουμε έτσι, τότε ναι, το Θ.Π. μπορεί να είναι τέχνη, γιατί όλα αυτά είναι κάτι που παράγουμε, που ανήκει σε μια γενικότερη κατηγορία που το Θ.Π. περιέχει και δραματοποίηση, περιέχει και εικαστικά, περιέχει κινητικότητα, χορό, όλα, όλα [...]. (ΑΒ)

[...] Θα μπορούσα να πω ότι είναι μια τέχνη που συμπεριλαμβάνει πολλές άλλες γιατί έχει μέσα και τον χορό, το τραγούδι, μουσική, την κίνηση, υποκριτική, έχει διάφορα, δηλαδή, και εγώ όπως, όταν συμμετείχα στα Θ.Π. φέτος τον χειμώνα, ένιωθα λίγο σαν καλλιτέχνης σε κάποιες στιγμές, οπότε θα μπορούσα να πω ότι είναι μια τέχνη η οποία δεν είναι και πάρα πολύ γνωστή, είναι μια μορφή τέχνης, πιστεύω ότι είναι [...]. (ΑΓ)

[...] Αν τέχνη είναι να δημιουργείς, ναι θα μπορούσε, αν δηλαδή τέχνη θεωρείται το να εκφραστείς μέσα από αυτό να περάσεις καλά, να πάρεις πράγματα και να δώσεις και να νιώσεις ευτυχισμένος θεωρώ ότι ναι, το θεατρικό παιχνίδι είναι τέχνη [...]. (ΑΔ)

[...] Είναι τέχνη, γιατί; Γιατί είναι τρόπος έκφρασης. Δηλαδή, εκφράζεσαι και με το σώμα σου και με τις κινήσεις σου, και με τη φωνή σου, και με το τραγούδι, και με τη ζωγραφική που όλα αυτά είναι τέχνη, ρε παιδί μου, όπως και να το κάνεις, άρα ναι, για εμένα είναι [...]. (ΑΕ)

[...] Ναι, είναι τέχνη. Από τη στιγμή που είναι δημιουργική έκφραση είναι τέχνη [...]. (ΑΖ)

[...] Αφού είναι μορφή έκφρασης θα είναι και τέχνη. [...] Ναι, λοιπόν, είναι μια μορφή τέχνης [...]. (ΑΗ)

[...] Είναι δημιουργία, ναι αν θεωρήσουμε ότι η τέχνη είναι δημιουργία και το Θ.Π. τέχνη είναι [...]. (ΑΘ)

9.2.4.2. Το Θ.Π. ως κάτι που παρουσιάζεται στο κοινό και αξιολογείται δεν είναι Τέχνη. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως αν

υποθέσουμε πως η τέχνη είναι κάτι που παρουσιάζεται σε κοινό και αξιολογείται, είτε από το κοινό, είτε από τους κριτικούς, κ.λ.π., που έχει αυταξία, που μπορεί να καταγραφεί ή να μείνει σαν παρακαταθήκη στην ανθρωπότητα, τότε δεν μπορούμε ότι το Θ.Π. είναι τέχνη. Όπως αναφέρουν:

[...] Αν πάλι πούμε ότι τέχνη είναι κάτι που πρέπει να παρουσιάζεται, όχι το Θ.Π. δεν είναι τέχνη, δεν παρουσιάζεται στο κοινό [...]. (ΑΘ)

[...] αν όμως τέχνη, είναι ένα έργο τέχνης που πρέπει να πας να το δεις να το αναλύσεις, να αυτά, δεν είναι τέχνη, είναι κάτι πιο ελεύθερο, δηλαδή, με βάση αυτό του σχολείου, που πας, έχεις ένα συγκεκριμένο έργο, π.χ. έναν πίνακα, πρέπει να δεις, από πιο ρεύμα είναι, τι χρώματα χρησιμοποίησε, γιατί τα χρησιμοποίησε και αυτά, ή τη θεατρική τέχνη να μάθεις γιατί ο κάθε χαρακτήρας πρέπει να συμπεριφέρεται έτσι και αυτά, δεν θεωρώ ότι είναι τέχνη αλλά από το κομμάτι της έκφρασης της δημιουργίας, τα συναισθήματα και όλα αυτά, θεωρώ ότι είναι τέχνη [...]. (ΑΔ)

[...] Εξαρτάται τώρα με το πώς παίρνουμε την τέχνη γιατί κάποιος την θεωρούσε την τέχνη, στρατευμένη ότι η τέχνη, είναι η τέχνη για την τέχνη, εγώ δεν ασπάζομαι αυτό, δεν ξέρω πως είναι το αντίθετο της τέχνης για την τέχνη [...]. (ΑΒ)

[...] από την πλευρά του αποτελέσματος, δεν..., είναι έκφραση, τέχνη δεν ξέρω αν είναι, δεν το θεωρώ..., μπορεί να παράξει επίσης, τέχνη αν δουλεύει λίγο παραπάνω και αν βάλει ένα άλλο στόχο, στόχο παρουσίασης, αλλά δεν το θεωρώ τέχνη, το θεωρώ τρόπο έκφρασης, και ζωής ίσως και όχι παρακαταθήκη, η τέχνη είναι και λίγο, παρ' το, ξέρεις, το μοιράζομαι με τον άλλο, υπάρχει μοίρασμα αλλά υπάρχει μέσα στην ομάδα, το να ανοίγεται πρέπει να γίνει άλλη δουλειά [...]. (ΑΑ)

[...] Ή δεν υποβάλλεται, αν θέλεις, στην κριτική που υποβάλλονται άλλες..., δηλαδή στο Θ.Π. δεν μπορείς να πεις α, είναι πάρα πολύ καλό, α, δεν είναι καλό, είναι λίγο πιο δεν ξέρω. Νομίζω ότι το Θ.Π. είναι ότι ζει την τέχνη, την...είναι λίγο, για εμένα είναι μια μορφή τέχνης, απλά δεν καταγράφεται όπως καταγράφεται μια θεατρική παράσταση ή όπως καταγράφεται ένας πίνακας ή ένα μουσικό κομμάτι [...]. (ΒΓ)

[...] βέβαια είναι μια ιδιότυπη μορφή τέχνης [...] εννοώ ότι εντάξει δεν είναι ακριβώς τέχνη, ας πούμε, πώς να το πω, έτσι πιο..., ας πούμε, δεν έχει μια αυταξία, ως τέχνη [...]. (ΒΒ)

[...] Αν είναι τέχνη αυτό που λέγαμε πριν, ότι θα περάσει το κοινό να το δει και να το εκτιμήσει ως τέχνη, τότε δεν είναι το Θ.Π., αν τέχνη είναι έκφραση τότε είναι και αυτό τέχνη. Αλλά αφορά αυτόν, αυτούς που εκφράζονται και όχι τους απ' έξω, που θα μπορούσε να είναι και για τους απ' έξω αλλά δεν είναι αυτός ο στόχος του [...]. (ΒΑ)

9.2.4.3. Το Θ.Π. μπορεί να οδηγήσει σε μορφές Τέχνης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. μπορεί να οδηγήσει σε μορφές τέχνης, μέσα από την χρήση άλλων τεχνών. Όπως αναφέρουν:

[...] μπορεί να σε οδηγήσει σε μορφές τέχνης, δηλαδή, μέσα από το Θ.Π. μπορείς να φτιάξεις τέχνη, έχει..., είναι πάρα πολύ άμεσα συνδεδεμένο με την τέχνη γιατί χρησιμοποιεί πάρα πολύ, χρησιμοποιεί το θέατρο, τις τεχνικές του θεάτρου που είναι μια μορφή τέχνης, χρησιμοποιεί πάρα πολύ το εικαστικό, τα εικαστικά, χρησιμοποιεί πάρα πολύ τη μουσική, δηλαδή, τα χρησιμοποιεί, χρησιμοποιεί τόσο πολύ την τέχνη που δεν μπορεί να μην είναι τέχνη [...]. (ΒΓ)

[...] Μπορεί να παράξει τέχνη κάποιες φορές, έτσι, δηλαδή, όλο αυτό όταν μπαίνει μέσα το εικαστικό κομμάτι κι αυτά είναι τέχνη απ' την πλευρά του εμψυχωτή, από αυτήν την πλευρά σίγουρα είναι τέχνη, γιατί έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία το τι ατμόσφαιρα θα φτιάξει αυτός ο άνθρωπος, το πώς το δικό του σώμα και λόγος και συναίσθημα θα παράγεται και πώς θα συγχρονίζεται με την ομάδα, από αυτήν την πλευρά πρέπει να είσαι καλλιτέχνης [...]. (ΑΑ)

9.2.4.4. Το Θ.Π. περιλαμβάνει πολλές Τέχνες. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. περιλαμβάνει στους κόλπους του πολλές μορφές τέχνης όπως την μουσική, το θέατρο, τα εικαστικά ή ακόμα και όλες τις τέχνες. Όπως αναφέρουν:

[...] Θα μπορούσα να πω ότι είναι μια τέχνη που συμπεριλαμβάνει πολλές άλλες γιατί έχει μέσα και τον χορό, το τραγούδι, μουσική, την κίνηση, υποκριτική, έχει διάφορα, δηλαδή, και εγώ όπως, όταν συμμετείχα στα Θ.Π. φέτος τον χειμώνα, ένιωθα λίγο σαν καλλιτέχνης σε κάποιες στιγμές, οπότε θα μπορούσα να πω ότι είναι μια τέχνη η οποία δεν είναι και πάρα πολύ γνωστή, είναι μια μορφή τέχνης, πιστεύω ότι είναι [...]. (ΑΓ)

[...] Βασίζεται, βέβαια, και στις καθιερωμένες μορφές τέχνης, που σημαίνει ότι περιλαμβάνει και την τέχνη στους κόλπους του, ούτως ή άλλως [...]. (ΑΖ)

[...] είναι πάρα πολύ άμεσα συνδεδεμένο με την τέχνη γιατί χρησιμοποιεί πάρα πολύ, χρησιμοποιεί το θέατρο, τις τεχνικές του θεάτρου που είναι μια μορφή τέχνης, χρησιμοποιεί πάρα πολύ το εικαστικό, τα εικαστικά, χρησιμοποιεί πάρα πολύ τη μουσική, δηλαδή, τα χρησιμοποιεί, χρησιμοποιεί τόσο πολύ την τέχνη που δεν μπορεί να μην είναι τέχνη [...]. (ΒΓ)

[...] δηλαδή, μάλλον συναντιούνται πολλές τέχνες μέσα στο Θ.Π., όλες οι τέχνες ίσως [...]. (ΒΒ)

9.2.4.5. Το Θ.Π. ως στιγμιαία Τέχνη. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. ίσως να αποτελεί στιγμιαία τέχνη, με την έννοια ότι είναι αυθόρμητη, ανεπανάληπτη, και που την ίδια στιγμή που πραγματοποιείται, την ίδια στιγμή περνάει και χάνεται. Όπως περιγράφουν:

[...] απλώς δεν παραμένει, είναι μια τέχνη που, είναι μια τέχνη της στιγμής, δεν μπορείς να το επαναλάβεις, ούτε μπορείς να το μαγνητοφωνήσεις και να πεις ότι από εκεί και πέρα θα είναι τέχνη αυτό και θα το παρουσιάσεις, δεν παρουσιάζεται [...] Δεν μπορώ όμως να πω πως δεν είναι και τέχνη γιατί είναι κάτι που πραγματοποιείται με πολύ δημιουργικό τρόπο και είναι στιγμιαία τέχνη. Τέχνης της στιγμής. Όποιος μπορεί, ας την γευτεί [...]. (ΑΘ)

[...] Απλά είναι πιο αυθόρμητο, από αυτό που συνήθως εννοούμε ως τέχνη και είναι μια τέχνη προσωρινή, ανεπανάληπτη, στιγμιαία [...]. (ΑΖ)

[...] νομίζω, αυτή είναι η διαφορά του ότι είναι λίγο πιο πολύ, είναι λίγο πιο... πώς να το πούμε, πως το λένε αυτό; Όχι εφήμερο, εφήμερο; Περνάει και χάνεται, είναι στιγμιαίο, είναι στιγμής, ίσως αυτό [...]. (ΒΓ)

9.2.4.6. Το Θ.Π. ως παιγνιώδη Τέχνη. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. αποτελεί μια παιγνιώδη τέχνη, με την έννοια του ότι το παιχνίδι είναι τέχνη ή του ότι το ίδιο το Θ.Π., παίζει με την τέχνη. Όπως αναφέρουν:

[...] παίζει με την τέχνη, είναι μια μορφή τέχνης, απλά θεωρώ ότι είναι λίγο πιο..., με μια πιο παιγνιώδη διάθεση, με μια πιο ψυχοδραματική διάθεση [...]. (ΒΓ)

[...] Το παιχνίδι είναι τέχνη, ο άνθρωπος είναι γεννημένος καλλιτέχνης, ο Πικάσο είχε πει ότι έγινα 80 χρονών για να μάθω να ζωγραφίζω σαν παιδί, νομίζω, δεν ξέρω αν στο έχω ξαναπει. Το παιχνίδι είναι τέχνη και όλα κατά τη γνώμη μου στη φύση είναι τέχνη [...]. (ΓΑ)

9.2.4.7. Το Θ.Π. ως πρωτόγονη μορφή Τέχνης. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως το Θ.Π. αποτελεί μια τέχνη που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί πρωτόγονη:

[...] πρωτόγονη τέχνη θα έλεγα [...]. (ΑΖ)

9.2.4.8. Το Θ.Π. ως συλλογική και διαλογική μορφή Τέχνης. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως το Θ.Π. αποτελεί μια συλλογική και διαλογική τέχνη. Όπως αναφέρει:

[...] επίσης είναι συλλογική και διαλογική τέχνη [...]. (ΑΖ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το Θ.Π. σε σύγκριση με την τέχνη παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 51 πιο κάτω:

Πίνακας 51: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν το Θ.Π. σε σύγκριση με την Τέχνη

Κατηγορίες σχετικά με το Θ.Π. σε σύγκριση με την Τέχνη	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
1. Το Θ.Π. ως δημιουργικός τρόπος έκφρασης ίσως να είναι τέχνη.	38,46%(5)	61,54%(8)	100%(13)
2. Το Θ.Π. ως κάτι που παρουσιάζεται στο κοινό και αξιολογείται δεν είναι τέχνη	23,08%(3)	30,77%(4)	53,85%(7)
3. Το Θ.Π. μπορεί να οδηγήσει σε μορφές τέχνης	7,69%(1)	7,69%(1)	15,38%(2)
4. Το Θ.Π. περιλαμβάνει πολλές τέχνες	15,38%(2)	15,38%(2)	30,77%(4)
5. Το Θ.Π. ως στιγμιαία τέχνη	7,69%(1)	15,38%(2)	23,08%(3)
6. Το Θ.Π. ως παιγνιώδη τέχνη	15,38%(2)	0%(0)	15,38%(2)
7. Το Θ.Π. ως πρωτόγονη μορφή τέχνης	0%(0)	7,69%(1)	7,69%(1)
8. Το Θ.Π. ως συλλογική και διαλογική μορφή τέχνης	0%(0)	7,69%(1)	7,69%(1)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι και τα 13 υποκείμενα της έρευνας (100%), πιστεύουν πως αν δούμε το Θ.Π. ως δημιουργικό τρόπο έκφρασης, τότε ίσως να είναι τέχνη, ενώ το 53,85% των υποκειμένων θεωρεί πως αν δούμε το Θ.Π. ως κάτι που παρουσιάζεται στο κοινό και αξιολογείται τότε δεν είναι τέχνη. Το 30,77% πιστεύει πως το Θ.Π. περιλαμβάνει πολλές τέχνες, το 23,08% των υποκειμένων αναφέρεται στο Θ.Π. ως στιγμιαία τέχνη και το 15,38% αναφέρει: α. ότι το Θ.Π. είναι μια παιγνιώδη τέχνη και β. ότι μπορεί να οδηγήσει σε μορφές τέχνης. Τέλος, το

7,69% των υποκειμένων αναφέρει: α. ότι το Θ.Π. αποτελεί πρωτόγονη μορφή τέχνης καθώς και β. συλλογική και διαλογική μορφή τέχνης.

9.2.5. Ο ρόλος των συγκινήσεων και των συναισθημάτων στο Θ.Π.

Η ενότητα αυτή αφορά τις απόψεις των υποκειμένων σχετικά με τον ρόλο των συγκινήσεων και των συναισθημάτων στο Θ.Π. Έτσι, σύμφωνα με τις απόψεις των υποκειμένων οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα αποτελούν την κινητήριο δύναμη του Θ.Π. και αναφέρουν πως η εξωτερίκευση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων αποτελεί τον στόχο του Θ.Π.. Επιπλέον, οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα παίρνουν την μορφή εσωτερικής αναζήτησης και η έκφρασή τους εκλαμβάνεται ως απελευθέρωση, ως θεραπευτική διαδικασία, αλλά και ως το μέσο για την αποδοχή τους. Επίσης, οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα αποτελούν το μέσο για την κατανόηση των Άλλων, την αποδοχή του εαυτού και των Άλλων, καθώς και το μέσο για να πέσουν οι «μάσκες». Αναλυτικότερα παρατηρούμε τα εξής:

9.2.5.1. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως κινητήριος δύναμη του Θ.Π.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου τα υποκείμενα εκλαμβάνουν τις συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως την κινητήρια δύναμη του Θ.Π., την δύναμη που το κάνει να λειτουργεί, να «δουλεύει», να σε «ταξιδεύει». Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα, δείχνουν τον δρόμο, οδηγούν και κινούν τη μηχανή του Θ.Π., οδηγούν και κινούν, δηλαδή, την ομάδα και το κάθε μέλος της, και με τη σειρά της η ομάδα κινείται και πορεύεται με αυτά, δημιουργώντας νέες συγκινήσεις και συναισθήματα. Είναι ο σπινθήρας που πυροδοτεί την έναρξη, το καύσιμο που καίγεται κατά τη διάρκεια του Θ.Π. αλλά και ο οδηγός της διαδρομής. Όπως περιγράφουν:

[...] Νομίζω ότι αυτό είναι το ζητούμενο, όταν υπάρχουν συναισθήματα [...]Ναι γιατί με αυτό δουλεύει, άμα δεν υπάρχουνε συναισθήματα, άμα δεν αφήσεις τα συναισθήματά σου, δεν θα είναι..., δεν είναι Θ.Π. [...]. (BA)

[...] τα συναισθήματα έρχονται, συγκινούν την ομάδα και μαζί κινούνται και πάνε, δηλαδή είναι...ή δεν κινούνται ή κινούνται και συγκρούονται, κινούνται και δημιουργούν, κάνουν κάτι πάντως, νομίζω ότι παίζει πάρα πολύ μεγάλο ρόλο και είναι και ανοιχτό, επιτρέπεται αυτό το πράγμα [...]. (BΓ)

[...] Αυτές σε οδηγούν οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα και όχι λογική, και όχι ένας τρόπος σκέψης που ένα και ένα ίσον δύο, αλλά αφήνεις τους πόρους ανοιχτούς να φυσήξει αέρας και να σε πάει η ψυχή σου εκεί που αυτή θέλει. [...]. (ΓΑ)

[...] στην ουσία είναι αυτό που..., και αυτό που προκαλεί ο εμπνευστής, το να σε κινήσει, να σε συγκινήσει, να κινείς τις χορδές σου, αλλά και είναι αυτό που οδηγεί τα βήματά σου το πώς εσύ θα εκφράσεις με το σώμα σου, με τον λόγο σου, με το μέσο που θα αποφασίσεις να χρησιμοποιείς, αυτό που αισθάνεσαι. [...]. Να κινήσει ό,τι είναι αυτό να κινηθεί, έτσι, δεν ξέρω αν βάζει συγκεκριμένο στόχο, για συναίσθημα αλλά αυτό το να νιώσεις και να περάσεις λίγο πιο βαθιά το ερέθισμα μέσα σου, να το κάνεις δικό σου, να σου ξυπνήσει ίσως και αναμνήσεις, και συναισθήματα και, και από την πλευρά του ο εμπνευσμένος το εκμεταλλεύεται και αυτό βάζει μέσα στη διαδικασία, με αυτό κινείται [...]. (ΑΑ)

[...] Παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα γιατί αυτά καθοδηγούν τους παίχτες, τον εμπνευστή και τελικά την πορεία του παιχνιδιού. Τα συναισθήματα και οι συγκινήσεις που προκαλούνται είναι η ουσία του Θ.Π. μέσω

αυτών βρίσκεις μέσα σου άλλα συναισθήματα και ανακαλύπτεις καινούργια, δηλαδή, είναι και στην αρχή και στη μέση και στο τέλος. Βρίσκεις μέσα από αυτά συνδέσεις μέσα σου, σαν να μπαίνουν αυτά μέσα σου, θυμάσαι κάτι, σκέφτεσαι κάτι, συνδέεις κάτι με εσένα, και αυτές οι σκέψεις, οι ιδέες, σου δημιουργούν άλλα νέα συναισθήματα που εξωτερικεύονται (πολλές φορές ασυνείδητα) μέσα από την κίνηση και την έκφρασή σου και αυτό θα συγκινήσει και θα προκαλέσει άλλα συναισθήματα στους άλλους που και αυτοί με την σειρά τους θα εξωτερικεύσουν άλλα συναισθήματα και πάει λέγοντας. Είναι ένας διάλογος συγκινήσεων και συναισθημάτων το Θ.Π., ή μια ιστορία συγκινήσεων και συναισθημάτων [...]. (AZ)

[...] γιατί κατά κάποιον τρόπο χαλαρώνεις με αυτό το πράγμα, δηλαδή, ξεφεύγει και το μυαλό σου, πας, κάνεις ένα άλλο ταξίδι από την καθημερινότητα που ταξιδεύεις κάθε μέρα [...]. (AH)

9.2.5.2. Η εξωτερίκευση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων ως ο στόχος του Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το ζητούμενο του Θ.Π. ή ο στόχος του είναι να δημιουργήσει κατάλληλες συνθήκες ώστε να βοηθήσει τα μέλη της ομάδας να εξωτερικεύσουν τις συγκινήσεις και τα συναισθήματά τους, να «βγάλουν» προς τα έξω αυτά που αισθάνονται, που νιώθουν και να εκφραστούν. Όπως αναφέρουν:

[...] Νομίζω ότι αυτό είναι το ζητούμενο [...] όταν μέσα στο Θ.Π., μέσα σε αυτήν την ασφάλεια της ομάδας, καταφέρεις να βγάλεις πράγματα προς τα έξω, τότε ελευθερώνεσαι και εσύ ο ίδιος και νιώθεις και ασφαλής και νιώθεις και να αποφορτίζεσαι [...]. Ναι γιατί με αυτό δουλεύει, άμα δεν υπάρχουνε συναισθήματα, άμα δεν αφήσεις τα συναισθήματά σου, δεν θα είναι..., δεν είναι Θ.Π [...]. (BA)

[...] είναι στόχος, δηλαδή, αν δεν βγάλει ο άλλος αυτό που..., να τον βοηθήσει να βγάλει αυτό που νιώθει [...] μερικές φορές μας έλεγε ότι είναι και σαν ψυχοθεραπεία, ας πούμε, αν δεν τον βοηθήσεις να βγάλει αυτό που αισθάνεται από μέσα του, δεν... απλώς θα κινηθείς, ας πούμε, έτσι; Στόχος είναι βέβαια αυτό, να βγάλεις αυτό που νιώθεις, αλλιώς θα παίζεις απλώς, θα κινείσαι [...]. (BA)

[...] Θεωρώ ότι εκεί βασίζεται το Θ.Π. στις συγκινήσεις και τα συναισθήματα γιατί δεν θα 'τανε, δεν μπορώ να φανταστώ το Θ.Π., χωρίς έκφραση συναισθημάτων, γιατί δεν θα 'τανε Θ.Π. θεωρώ ότι εκεί βασίζεται [...]. (AD)

[...] νομίζω ότι το ζητούμενο είναι αυτό, να μπορείς να μιλάς για εσένα, να εκφράζεις τον εαυτό σου και να παίζεις για εσένα και να μπορείς να συγκινείς και τον διπλανό σου, όταν φτάσεις να συγκινήσεις και την ομάδα σου και να σου μιλάει ο καθένας που είναι εκεί μέσα και να δεις τις τόσες διαφορετικές ιστορίες των ανθρώπων και τη δημιουργικότητά τους και την διαφορετικότητά τους, αυτό είναι καταπληκτικό [...]. (BG)

[...] Νομίζω ότι είναι αυτά το ζητούμενο, η κορύφωση, δηλαδή, τι ρόλο έχουν όλα τα υπόλοιπα για να δημιουργηθεί η συγκίνηση και το συναίσθημα; [...]. (AG)

9.2.5.3. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως εσωτερική αναζήτηση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που εκλαμβάνουν τις συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως ερεθίσματα τα οποία μας οδηγούν σε μια εσωτερική αναζήτηση, σε μια «βουτιά μέσα μας», που μπορεί να μας ξυπνήσουν αναμνήσεις, να μας βοηθήσουν να κάνουμε συνδέσεις, να θυμηθούμε παλιότερες συγκινήσεις και συναισθήματα και να ανακαλύψουμε καινούργια. Αναφέρουν σχετικά:

[...] αλλά αυτό το να νιώσεις και να περάσεις λίγο πιο βαθιά το ερέθισμα μέσα σου, να το κάνεις δικό σου, να σου ξυπνήσει ίσως και αναμνήσεις, και συναισθήματα και, και από την πλευρά του ο εμπυχοούμενος το εκμεταλλεύεται και αυτό βάζει μέσα στη διαδικασία, με αυτό κινείται [...]. (AA)

[...] Βρίσκεις μέσα από αυτά συνδέσεις μέσα σου, σαν να μπαίνουν αυτά μέσα σου, θυμάσαι κάτι, σκέφτεσαι κάτι, συνδέεις κάτι με εσένα, και αυτές οι σκέψεις, οι ιδέες, σου δημιουργούν άλλα νέα συναισθήματα που εξωτερικεύονται, πολλές φορές ασυνείδητα, μέσα από την κίνηση και την έκφρασή σου και αυτό θα συγκινήσει και θα προκαλέσει άλλα συναισθήματα στους άλλους που και αυτοί με την σειρά τους θα εξωτερικεύσουν άλλα συναισθήματα και πάει λέγοντας [...]. (AZ)

9.2.5.4. Η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων ως απελευθέρωση.

Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων, ή η εξωτερικεύσή τους, είναι μια απελευθερωτική διαδικασία, που αποφορτίζει το συμμετέχον μέλος από τα βάρη της καθημερινότητας και που το κάνει να αισθάνεται και πάλι παιδί. Όπως περιγράφει:

[...] Νομίζω ότι αυτό είναι το ζητούμενο, όταν υπάρχουν συναισθήματα, γιατί είτε ενήλικες είναι, ή τα παιδιά είναι, περισσότερο, βέβαια, στους ενήλικες, θα σου πω μετά για τα παιδιά, είναι αυτό που λέγαμε πριν, αυτό το προσωπείο που έχουμε όλοι το άκαμπτο, το αγέλαστο, το αδιαπέραστο, όταν μέσα στο Θ.Π., μέσα σε αυτήν την ασφάλεια της ομάδας, καταφέρεις να βγάλεις πράγματα προς τα έξω, τότε ελευθερώνεσαι και εσύ ο ίδιος και νιώθεις και ασφαλής και νιώθεις και να αποφορτίζεσαι, ξέρεις να, να αφήνεις λίγο αυτό το πράγμα που κουβαλάς όλη την ημέρα, να το βάζεις στην άκρη και να γίνεσαι πάλι παιδί, παιδί με την έννοια ότι δεν χρειάζεται, να είσαι, να φοράς την μάσκα σου, την αφήνεις στην άκρη, είναι σαν, το βάρος αυτό που κουβαλάς, να το αφήνεις στην άκρη [...]. (BA)

9.2.5.5. Η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων ως θεραπευτική διαδικασία.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η απελευθέρωση και έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων έχει θεραπευτική δράση, και πιθανώς τέτοιου είδους διαδικασίες να θυμίζουν ψυχοθεραπευτικές μεθόδους. Περιγράφουν σχετικά:

[...] Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα, ναι. Καταρχήν, εντάξει αν αυτό που είπα πριν ισχύει, ότι το θεωρούμε τέχνη, σε κάθε τέχνη υπάρχει αυτό το στοιχείο των συγκινήσεων, των συναισθημάτων, της συναισθηματικής έκφρασης, της ανάγκης να αντιληφθείς και τα συναισθήματα του άλλου, των υπόλοιπων μελών της ομάδας και σε αυτό το σημείο έχει πολύ σημαντικό ρόλο ο εμπυχοωτής στο πως, τι ερεθίσματα θα δώσει και πως θα επιλέξει, ας πούμε, τεχνικές, δράσεις, δραστηριότητες για να βοηθήσει στην έκφραση συναισθημάτων, στο να απελευθερώσει συναισθήματα. Ε, και αυτή η απελευθέρωση είναι από μόνη της θεραπευτική, που λέγαμε πριν για το θεραπευτικό [...]. (BB)

[...] είναι στόχος, δηλαδή, αν δεν βγάλει ο άλλος αυτό που..., να τον βοηθήσει να βγάλει αυτό που νιώθει [...] μερικές φορές μας έλεγε ότι είναι και σαν ψυχοθεραπεία, ας πούμε, αν δεν τον βοηθήσεις να βγάλει αυτό που αισθάνεται από μέσα του, δεν... απλώς θα κινηθείς, ας πούμε, έτσι; Στόχος είναι βέβαια αυτό, να βγάλεις αυτό που νιώθεις, αλλιώς θα παίζεις απλώς, θα κινείσαι [...]. (BD)

9.2.5.6. Η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων ως το μέσο για την αποδοχή τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων, θετικών και αρνητικών, μας φέρνει αντιμέτωπους με αυτά και οδηγεί στην κατανόηση και αποδοχή τους. Τα υποκείμενα πιστεύουν ότι μπορεί κανείς να «δουλέψει» με τις συγκινήσεις και τα συναισθήματά του, να σταματήσει να τα φοβάται, και τελικά να επικοινωνήσει με τον εαυτό του και με τους άλλους. Όπως παρατηρούνε:

[...] είναι μια διαδικασία που συμμετέχει, που συμμετέχουμε, που μπορούν να συμμετέχουμε όλες οι αισθήσεις του σώματος και όλα τα συναισθήματα, έχει άρρηκτη σχέση, αυτό κάνει βοηθάει να τα εκφράσεις, να τα δουλέψεις, να μιλήσεις μ' αυτά, να μην τα φοβάσαι τόσο να δημιουργήσεις, να παίζεις, να επικοινωνήσεις [...]. (BΓ)

[...] και να αποδεχτείς και όλες τις..., όλα τα συναισθήματα ότι υπάρχουνε, δηλαδή, και τα θετικά και τα αρνητικά, και ο θυμός και η λύπη, και όλα, ότι είναι όλα μέσα στη ζωή, να παίζεις με αυτά, όχι μόνο η χαρά, που λέμε καμιά φορά πρέπει να είμαστε μόνο..., το καλό είναι να 'σαι μόνο χαρούμενος, το καλό είναι να 'σαι ανάλαφρος, να είσαι έτσι, όχι δεν είναι απαραίτητα αυτά, δηλαδή, όταν τα ζεις και μέσα από το παιχνίδι, ότι, και παίζεις και με το θυμό, και παίζεις και με τη λύπη, και με τα αρνητικά συναισθήματα και με τα θετικά, τα αποδέχεσαι όλα και μαζί με αυτά αποδέχεσαι τον εαυτό σου, αποδέχεσαι και τους άλλους. Αυτό μου φαίνεται ότι κάνουν πολύ καλό τα συναισθήματα, αρκεί να μην τρώνε τα συναισθήματα τους ανθρώπους, δηλαδή, τα συναισθήματα να μην μας τρώνε, εννοώ να μην τα ρίχνουν, να μην βαραίνουν τα συναισθήματα κάποιον άλλο άνθρωπο, ή να μην βαραίνουν τα συναισθήματα τον ίδιο μας τον εαυτό, δηλαδή, όταν κάθεσαι να κατηγορείς τους άλλους για τα συναισθήματα ή να κατηγορείς τον εαυτό σου για τα συναισθήματα, τότε αρχίζει και χαλά το πράγμα. Πιστεύω στο Θ.Π. το κάνεις έκφραση, το κάνεις δημιουργία και ξεφεύγει από αυτό και μπαίνεις σε ένα άλλο επίπεδο κατανόησης το συναίσθημα, ως συναίσθημα, όχι ως κάτι που είναι κακό, που πρέπει να το ακυρώσεις, που πρέπει να το ξεχάσεις, πρέπει να το απωθήσεις, το αποδέχεσαι έτσι όπως είναι και μπορεί μετά και να το διορθώσεις άμα δεν σου αρέσει. Αλλά όμως και το αρνητικό συναίσθημα πιστεύω ότι είναι απαραίτητο να υπάρχει, δεν είναι ότι υπάρχουν μόνο τα θετικά. Ναι, αυτό σε βοηθάει στο να αποδεχτείς τους άλλους και τον εαυτό σου, με τα συναισθήματα που έχουνε [...]. (AΘ)

9.2.5.7. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως μέσο για την κατανόηση των Άλλων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα αποτελούν ένα μέσο για να μπορέσουμε να καταλάβουμε καλύτερα τους άλλους. Όταν τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας εκφράζουν συγκινήσεις και συναισθήματα και εμείς είμαστε σε θέση να τα παρατηρήσουμε, είναι σαν να «βλέπουμε» καλύτερα και καθαρότερα τους άλλους, αυτά που βιώνουν και νιώθουν εκείνη τη στιγμή. Έτσι, η έκφραση των συγκινήσεων και συναισθημάτων μας βοηθάει στο να κατανοήσουμε τον κόσμο των άλλων και τελικά να μπορέσουμε και να επικοινωνήσουμε καλύτερα μαζί τους. Όπως αναφέρουν:

[...] αυτό το στοιχείο των συγκινήσεων, των συναισθημάτων, της συναισθηματικής έκφρασης, της ανάγκης να αντιληφθείς και τα συναισθήματα του άλλου, των υπόλοιπων μελών της ομάδας [...]. (BB)

[...] να μπορείς να μιλάς για εσένα, να εκφράζεις τον εαυτό σου και να παίζεις για εσένα και να μπορείς να συγκινείς και τον διπλανό σου, όταν φτάσεις να συγκινήσεις και την ομάδα σου και να σου μιλάει ο καθένας που είναι εκεί μέσα και να δεις τις τόσες διαφορετικές ιστορίες των ανθρώπων και τη δημιουργικότητά τους και την διαφορετικότητά τους, αυτό είναι καταπληκτικό [...]. (BΓ)

[...] Βασίζεται σε αυτά. Είναι μεγάλο, μεγάλο, γιατί σου λέω να, εγώ, ας πούμε, το πήγαινα στο χιουμοριστικό, γιατί εκεί μπορεί να ήμουν και άνετη και άνετη και χαλαρή και να μην είχα, και το πήγαινα στο χαλαρό, γιατί πάω συνέχεια έτσι, ο άλλος όμως που μπορεί να το συνδύαζε με κάτι δικό του θα το 'βγαζε τελείως διαφορετικά, είναι αυτό που σου λέω ότι έβλεπα από άλλη μεριά, ρε παιδί μου, ότι πως πάει [...]. Σίγουρα, όπως ένα παράδειγμα που μου 'ρχεται αμέσως στο μυαλό, που γράφαμε κάτι λέξεις σε ένα χαρτί, τρεις λέξεις που θέλαμε, επιθυμίες, δεν ξέρω τι ήτανε, και τις φωνάζαμε, τι ήθελε ο καθένας, και έβγαινε η (όνομα συμπαίχτριας) και φώναζε πτυχίο, πτυχίο, που εκεί, επειδή και εγώ η ίδια το θέλω, ρε παιδί μου, αυτό το πράγμα, και χωρίς να ζω την (όνομα συμπαίχτριας), επειδή καλώς ή κακώς τη ζω, και ένας άλλος να 'βγαινε να το φώναζε με το ίδιο τέτοιο, το έζησα ρε παιδί μου, δηλαδή, την ένιωσα. Κατάλαβες; Και μια άλλη κοπέλα φώναζε ταξίδια, μια άλλη φώναζε αυτοκίνητο, βλέπεις πάνω-κάτω και ο καθένας ρε παιδί μου, πως κινείται, τι έγνοιες μπορεί να 'χει, ξέρω 'γω, δεν ξέρω πώς να στο εξηγήσω [...]. (ΑΕ)

9.2.5.8. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως μέσο για την αποδοχή του εαυτού και των Άλλων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα βοηθάνε στην αποδοχή του εαυτού των συμμετεχόντων αλλά και στην αποδοχή των άλλων. Όλες οι συγκινήσεις και όλα τα συναισθήματα είναι δεκτά στο Θ.Π. και δεν ασκείται κανενός είδους κριτική ως προς αυτά, επομένως οι συμμετέχοντες μαθαίνουν να αποδέχονται αυτά που νιώθουν και αισθάνονται και ταυτόχρονα αποδέχονται και αυτά που νιώθουν και αισθάνονται και οι άλλοι. Όπως περιγράφουν:

[...] μέσα από το Θ.Π. έχεις τον ρόλο που σου λέει η καρδιά σου, είσαι πρωταγωνιστής εσύ σε μια κατάσταση την οποία εσύ την ορίζεις και που μαθαίνεις να είσαι με τους άλλους, αυτοί σε δέχονται και εσύ τους δέχεσαι. Δεν κάθεται να τους κατακρίνεις αν ο άλλος κυλίστηκε κάτω, αν ο άλλος του άρεσε να συνομιλήσει με τον τοίχο, δηλαδή, δεν μπαίνεις σε αυτήν την διαδικασία και δεν..., ό,τι και να κάνεις είναι δεκτό, δεν υπάρχει λάθος, για εμένα αυτό, ότι δεν, ότι ό,τι και να κάνεις είναι σωστό και ότι δεν υπάρχει ανταγωνισμός είναι το καλύτερό μου πράγμα, πιστεύω ότι έτσι πρέπει να είναι, για αυτό θεωρώ ότι, ένας από τους λόγους που για μένα το Θ.Π. είναι σημαντικό είναι και για αυτό, δεν χρειάζεται να μπαίνεις σε αυτό το τριπάκι, του ανταγωνισμού, του να πρέπει να κάνεις συνεχώς πράγματα για να αποδείξεις στους άλλους τι είσαι. Κάνεις πράγματα που σου βγαίνουν αυθόρμητα και που είναι αποδεκτά, αυτό, δεν υπάρχει κάτι πιο μαγικό κάτι πιο ωραίο [...]. (ΑΒ)

[...] Παίζουν τον ρόλο του να αποδεχτείς τον εαυτό σου, να αποδεχτείς την ομάδα, να αισθανθείς ότι βρίσκεσαι μέσα σε μια ομάδα και τα... και να αποδεχτείς και όλες τις..., όλα τα συναισθήματα ότι υπάρχουνε, δηλαδή, και τα θετικά και τα αρνητικά, και ο θυμός και η λύπη, και όλα, ότι είναι όλα μέσα στη ζωή, να παίζεις με αυτά [...]. (ΑΘ)

9.2.5.9. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα στο Θ.Π. ως το μέσο για να πέσουν οι «μάσκες». Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι οι ενήλικες στην καθημερινή τους ζωή, φορούν μάσκες, προσωπεία, παίζουν ρόλους οι οποίοι πιθανώς και να μην τους αντιπροσωπεύουν και κρύβουν τα πραγματικά τους συναισθήματα. Στο Θ.Π. μέσα από την έκφραση αυθεντικών συγκινήσεων και συναισθημάτων, οι μάσκες πέφτουν και οι ρόλοι που υποδύονται οι συμμετέχοντες είναι αυτοί οι οποίοι τους εκφράζουν. Αναφέρουν σχετικά:

[...] είναι αυτό που λέγαμε πριν, αυτό το προσωπείο που έχουμε όλοι το άκαμπτο, το αγέλαστο, το αδιαπέραστο, όταν μέσα στο Θ.Π., μέσα σε αυτήν την ασφάλεια της

ομάδας, καταφέρεις να βγάλεις πράγματα προς τα έξω, τότε ελευθερώνεσαι και εσύ ο ίδιος και νιώθεις και ασφαλής και νιώθεις και να αποφορτίζεσαι, ξέρεις να, να αφήνεις λίγο αυτό το πράγμα που κουβαλάς όλη την ημέρα, να το βάζεις στην άκρη και να γίνεσαι πάλι παιδί, παιδί με την έννοια ότι δεν χρειάζεται, να είσαι, να φοράς την μάσκα σου, την αφήνεις στην άκρη, είναι σαν, το βάρος αυτό που κουβαλάς, να το αφήνεις στην άκρη [...]. (BA)

[...] καμιά φορά μας κάνουν να υποδύομαστε ρόλους, αλλά χωρίς αυτά να πρέπει να είναι προσωπεία που θα κρύβουνε το πραγματικό μας εαυτό, γιατί πιστεύω ότι στην καθημερινότητά μας έχουμε ρόλους, που μπαίνουμε σε αυτούς, για να κρύψουμε αυτό που είμαστε γιατί η κοινωνία, το περιβάλλον γύρω μας δεν μπορεί να δεχτεί..., δεν μπορούμε να ενσωματωθούμε στην κοινωνία αυτή αλλιώς, ενώ μέσα από το Θ.Π. έχεις τον ρόλο που σου λέει η καρδιά σου, είσαι πρωταγωνιστής εσύ σε μια κατάσταση την οποία εσύ την ορίζεις και που μαθαίνεις να είσαι με τους άλλους, αυτοί σε δέχονται και εσύ τους δέχεσαι [...].(AB)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον ρόλο των συγκινήσεων και των συναισθημάτων στο Θ.Π. παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 52 πιο κάτω:

Πίνακας 52: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τον ρόλο των συγκινήσεων και των συναισθημάτων στο Θ.Π.

Κατηγορίες σχετικά με τον ρόλο των συγκινήσεων και των συναισθημάτων στο Θ.Π.	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπνευστές	B: Συμμετέχοντες	
1. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως κινητήριο δύναμη του Θ.Π.	23,08 % (3)	23,08 % (3)	46,15 % (6)
2. Η εξωτερίκευση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων ως ο στόχος του Θ.Π.	23,08 % (3)	15,38 % (2)	38,46 % (5)
3. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως εσωτερική αναζήτηση	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
4. Η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων ως απελευθέρωση	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
5. Η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων ως θεραπευτική διαδικασία	15,38 % (2)	0 % (0)	15,38 % (2)
6. Η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων ως το μέσο για την αποδοχή τους.	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
7. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως μέσο για την κατανόηση των Άλλων	15,38 % (2)	7,69 % (1)	23,08 % (3)
8. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως μέσο για την αποδοχή του εαυτού και των Άλλων	0 % (0)	15,38 % (2)	15,38 % (2)
9. Οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα στο Θ.Π. ως το μέσο για να πέσουν οι «μάσκες»	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 46,15% των υποκειμένων πιστεύει ότι οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα αποτελούν την κινητήριο δύναμη του Θ.Π., ενώ το 38,46% των υποκειμένων πιστεύει πως ο στόχος του Θ.Π. είναι η εξωτερίκευση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων. Επιπλέον, τα υποκείμενα πιστεύουν πως στο Θ.Π., οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα αποτελούν μέσο για την κατανόηση των Άλλων (23,08%), μέσο για την αποδοχή του εαυτού και των Άλλων (15,38%), καθώς επίσης και μέσο για να πέφτουν οι «μάσκες» που συνήθως φοράνε οι άνθρωποι (15,38%). Επίσης, οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα στο Θ.Π. παίζουν τον ρόλο της εσωτερικής αναζήτησης (15,38%) και της θεραπευτικής διαδικασίας (15,38%) και η έκφρασή τους στο συμβάλει στην αποδοχή τους (15,38%) και στην απελευθέρωσή τους (7,60%).

9.2.6. Αντιλήψεις των υποκειμένων για την προσφορά του Θ.Π. σε συμμετέχοντες

Η ενότητα αυτή αφορά τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων και των εμψυχωτών για την προσφορά του Θ.Π. σε όσους συμμετέχουν, είτε αυτοί είναι ενήλικες, είτε είναι παιδιά και δεν αναφέρεται στους εαυτούς τους, χωρίς, όμως, αυτό να σημαίνει ότι οι απόψεις τους δεν βασίζονται και στα δικά τους βιώματα και εμπειρίες (για τους εαυτούς των εμψυχωτών και των συμμετεχόντων θα ασχοληθούμε σε επόμενες ενότητες αυτού του κεφαλαίου), καθώς επίσης και τα μέσα και τις διαδικασίες που βοηθούν στην πραγματοποίηση των λειτουργιών του Θ.Π., αλλά και τις προϋποθέσεις. Από τις απαντήσεις των υποκειμένων, ύστερα, από σχετικές ερωτήσεις που τους έγιναν για το τι πιστεύουν ότι προσφέρει το Θ.Π. στον ψυχισμό και στη συμπεριφορά των συμμετεχόντων καθώς και ως προς την μάθηση, δημιουργήθηκαν τέσσερις μεγάλες κατηγορίες που αφορούν α. την άμεση προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες, β. την έμμεση προσφορά του, γ. τα μέσα και τις διαδικασίες που βοηθούν στην πραγματοποίηση των λειτουργιών του Θ.Π. και δ. τις προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση των λειτουργιών του Θ.Π. Αναλυτικότερα:

9.2.6.1. Άμεση προσφορά του Θ.Π. στον εαυτό των συμμετεχόντων.

Η κατηγορία αυτή αφορά τις απόψεις των υποκειμένων για την προσφορά του Θ.Π. σε συμμετέχοντες, γενικά και όχι απαραίτητα στον ίδιο τους τον εαυτό, αν και απαντάνε έχοντας βιώσει την διαδικασία του Θ.Π. και επομένως χρησιμοποιούν τις δικές τους εμπειρίες. Σε αυτή την ενότητα όμως, γίνεται απλώς μια παρουσίαση των αντιλήψεων τους, οι οποίες είναι οι εξής: α. προσφορά ηρεμίας και χαλάρωσης, β. διασκέδαση, γ. καλύτερη ψυχική διάθεση, δ. γνωριμία με τέχνες και μάθηση διδακτικών αντικειμένων και ε. βιωματική μάθηση. Πιο συγκεκριμένα:

9.2.6.1.1. Προσφορά ηρεμίας και χαλάρωσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει ηρεμία, χαλάρωση ή και γαλήνη στους συμμετέχοντες, είτε γιατί τους δίνει την δυνατότητα να «αφήσουν στην άκρη» όσα τους απασχολούν ή είτε γιατί επικεντρώνονται περισσότερο στον εαυτό τους. Όπως περιγράφουν:

[...] Σε ηρεμεί, μετά από ένα..., όταν βγάλεις αυτό που νιώθεις, έτσι, αυτό που ζεις, χαλαρώνεις μετά, ηρεμείς [...]. (ΒΔ)

[...] Λίγο αυτή η χαλάρωση, αυτό το, τα αφήνω στην άκρη και μπαίνω σε αυτό το πράγμα και κάνω βουτιά είναι σαν να σκαλίζω και να ψάχνω και να βρίσκω και να ανακαλύπτω και το, το γεγονός ότι αυτό το πράγμα το μοιράζομαι με τους άλλους που είναι μαζί [...]. (BA)

[...] Θυμάμαι ότι ένιωθα πάντα πολύ πιο ήρεμη πιο χαλαρή από ότι όταν πήγαινα, όταν έμπαινα στον χώρο [...]. (BB)

[...] αλλά όταν βλέπεις τον άλλον και μπαίνει μέσα έχει έρθει βιαστικός και τρέχει να προλάβει και τρέχει να προλάβει και έρχεται και λέει α, μου συνέβη αυτό σήμερα και μια στιγμή όταν τελειώνει το Θ.Π. τους βλέπεις όλους με ένα χαμόγελο, με μια ηρεμία, εντάξει, ήτανε δύο ώρες, δηλαδή, χωρίς να έχει μεσολαβήσει κάτι το τρομερό, το ιδιαίτερο ή κάτι που να έχει αλλάξει αυτήν την κατάσταση ήταν όλοι πιο καλά [...]. (AB)

[...] Νομίζω τους κάνει πιο υπομονετικούς, αποβάλλουν το άγχος, δηλαδή, εγώ βλέπω ότι με έχει βοηθήσει αρκετά στο να συγκρατώ λίγο τα νεύρα μου, που είναι αρκετά, πίστεψέ με, έχω πολλά νεύρα σαν άνθρωπος δεν ξέρω γιατί. Πιο γαλήνιους σίγουρα, ίσως και για..., μπορείς να πεις ότι αυτή η γαλήνη κρατάει λίγο, εκείνη τη στιγμή, το συγκεκριμένο δίωρο ή δυο-τρεις ώρες αργότερα, αλλά βλέπεις κάποια αποτελέσματά του και στην..., σε γενικότερα πλαίσια [...]. (AG)

[...] οι ενήλικες τουλάχιστον πάνε ή για να κάνουνε, να μάθουν για να το κάνουν στα παιδιά, είτε πάνε για να χαλαρώσουν, αυτό το φοβερό που λένε, θέλω να κάνω κάτι για εμένα, να χαλαρώσω, όπως πάνε να χορέψουνε, το κάνουν για τον εαυτό τους, να χαλαρώσουνε, πάνε να χαλαρώσουνε, καλά το λένε, αυτό παν να κάνουνε, πάνε να χαλαρώσουνε και να εκφραστούν, αυτό [...]. (BG)

[...] τους βοηθάει να βρουν την ενέργεια μέσα τους και να χαλαρώσουν από όλα όσα τους απασχολούν [...]. (AZ)

[...] Ηρεμία, απελευθέρωση ίσως, έτσι στην ψυχή τους, αυτά τα δύο νομίζω [...]. (AH)

9.2.6.1.2. Διασκέδαση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει στιγμές διασκέδασης στους συμμετέχοντες. Όπως αναφέρουν:

[...] να διασκεδάσει, να..., όλα αυτά να παίζει [...]. (BΔ)

[...] το ελάχιστο που μπορεί να προσφέρει είναι να σε κάνει να χαρείς και να διασκεδάσεις, ξεχνώντας για λίγο έστω κάποιες έγνοιες σου [...]. (AZ)

9.2.6.1.3. Καλύτερη ψυχική διάθεση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει ένα αίσθημα ελαφρότητας στους συμμετέχοντες, ότι τους βοηθάει να απαλλαγούν από αυτά που τους βαραίνουν και τους βοηθάει να αποκτήσουν καλύτερη ψυχική διάθεση. Όπως αναφέρουν:

[...] σαν να σου φεύγει κάτι, ρε παιδί μου, σαν να σου φεύγει ένα βάρος, αν έχεις βάρος, σου αλλάζει τη διάθεση, μπορεί να σου κάνει να νιώθεις, ας πούμε, ευτυχής, έτσι; [...]. (BΔ)

[...] Όταν καταφέρει κανείς και αφήσει αυτό το βάρος που λέγαμε στην άκρη και κάνει βουτιά μέσα του [...] θεωρώ ότι νιώθει καλύτερα μέσα του [...]. (BA)

[...] τους κάνει να δουν τη ζωή με μια άλλη οπτική γωνία, ας πούμε, θα μπορούσε να γίνει αυτό. Να την δουν και ως παιχνίδι, να την δουν και ως ιστορία, ας πούμε, και να την δουν και λίγο πιο ανάλαφρα στο να μην είναι τόσο βαρύ το... , να μην είναι τόσο βαριά η πορεία τους, στη ζωή τους, δηλαδή όταν παίζεις κιόλας μέσα στην καθημερινότητά σου λίγο, όταν λίγο μαθαίνεις να πετάς, να φεύγεις, να ξεφεύγεις λίγο από την πραγματικότητα, να μπαίνεις στην πραγματικότητα και να παίζεις μαζί με την πραγματικότητα, είναι, είναι διαφορετικά τα πράγματα, πώς να στο εξηγήσω όμως; Στον ψυχισμό τους ε; μάλλον να νιώσουν λίγο πιο άνετα, πιο ανάλαφρα [...]. (ΑΘ)

9.2.6.1.4. Γνωριμία με τέχνες και μάθηση διδακτικών αντικειμένων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες γνωριμία με διάφορες τέχνες, μουσική, εικαστικά, λογοτεχνία, ποίηση κ.α. αλλά ταυτόχρονα μπορεί να προσφέρει και μάθηση διδακτικών αντικειμένων, κυρίως όταν πραγματοποιείται στα πλαίσια εκπαιδευτικής διαδικασίας. Όπως αναφέρουν:

[...] σίγουρα, απ' την πλευρά τώρα εντάξει αν υπάρχει μια ομάδα που λειτουργεί για παράδειγμα όπως αυτή που είμαι εγώ εμψυχώτρια, που έχει και συγκεκριμένους παιδαγωγικούς στόχους, ναι, μέσα από το Θ.Π. μαθαίνουμε διάφορα πραγματάκια, μαθαίνουμε μουσική. [...] Ναι, είναι και εκπαιδευτικό εργαλείο, βέβαια και πολύ επιτυχημένο νομίζω, εντάξει, αυτό το είδα, δηλαδή, και στη σχολή σε πρακτικές που κάναμε [...] διαλέγαμε ένα διδακτικό αντικείμενο, κάτι που θέλαμε να διδάξουμε, εγώ είχα επιλέξει κάτι που είχε σχέση με ιστορία τέχνης, τέλος πάντων, το δούλεψα μαζί με άλλες δύο κοπελιές και ναι, το είδα έτσι πολύ..., έχει πάρα πολύ ενδιαφέρον και για τους συμμετέχοντες και ήτανε, δηλαδή, εμπέδωσαν τις, τα στοιχεία που είχαν να κάνουν με αυτό το αντικείμενο, τα εμπέδωσαν πολύ, και εύκολα και χωρίς τέλος πάντων ιδιαίτερο κόπο και ευχάριστα, πολύ σημαντικό, κυρίως για παιδιά, για μαθητές αυτό [...]. (ΒΒ)

[...] Εγώ θεωρώ ότι προσφέρει και στους μεγάλους μάθηση, δηλαδή, εγώ μέσα από το Θ.Π. έμαθα να ακούω μουσική, μέσα από το Θ.Π. ξαναγνώρισα κάποιους πίνακες, προσφέρει μάθηση [...] μέσα από το Θ.Π. κάποιες φορές, επειδή ακριβώς χρησιμοποιεί το θέατρο, θα μπει στη διαδικασία να χρησιμοποιήσει και άλλα εργαλεία, δηλαδή, μπορεί ακόμα και ποίηση να μάθει, μπορεί...σου είπα εγώ έμαθα να ακούω μουσική, δηλαδή, κάποιες μουσικές που δεν μπορούσα να τις ακούσω καθόλου, βιολοντσέλο πριν από επτά χρόνια δεν θα άκουγα σε καμία περίπτωση ή πιάνο. Να κάτσω να ακούσω πιάνο; Σε c.d.; E, δεν θα το έκανα ποτέ, τώρα το ακούω, έχω μάθει να το ακούω, έχω μάθει να προσέχω κάτι, ας πούμε, μαθαίνει ναι [...]. (ΒΓ)

[...] Μαθαίνεις οτιδήποτε, μέσα από το Θ.Π., σου είπα και πριν ότι ακόμα και τα διδακτικά αντικείμενα μπορεί να γίνουμε μέσω του Θ.Π [...]. (ΓΑ)

[...] δηλαδή, σε ένα σχολείο είναι πολύ πιθανό να έχει και διδακτικό στόχο που μέσα από τα σχήματα, δηλαδή, μπορεί ακόμη και τα γράμματα να, να δουλέψεις, μέσα από αυτόν τον τρόπο, δηλαδή, να εξοικειωθείς με το σχήμα, με το πώς το αισθάνεσαι επάνω σου το δάχτυλο του άλλου που το σχηματίζει, ξέρεις μέσα από τις αισθήσεις να είναι και πιο άμεση, πιο έντονη η μάθηση, αν έχει τέτοιο στόχο [...]. (ΑΑ)

[...] Και βέβαια, παίρνεις και γνώσεις άλλου τύπου μέσα από το Θ.Π., όπως για παράδειγμα, έρχεσαι σε επαφή με τέχνες, μουσική, λογοτεχνία, ζωγραφική κ.ά. [...]. (ΑΖ)

9.2.6.1.5. Βιωματική μάθηση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες βιωματική μάθηση, μέσα από

την ευαισθητοποίηση των αισθήσεων αλλά και μέσω του παιχνιδιού και για τους λόγους αυτούς αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς. Όπως περιγράφουν:

[...] στα παιδιά είναι καταπληκτικό εργαλείο, φοβερό εργαλείο, γιατί μέσα από τις αισθήσεις τους μαθαίνουν, μέσα από βιωματικό τρόπο, είναι βίωμα, ότι είναι βίωμα 99 τοις εκατό θα έχει και μάθηση, ότι βιώνεις το μαθαίνεις και είναι καταπληκτικό εργαλείο για τους δασκάλους για ανθρώπους που ασχολούνται με τη δουλειά, με ανθρώπους, τέλος πάντων, μπορείς πάρα πολύ εύκολα να μάθεις σε κάποιον κάτι βάζοντας, να το βιώσει, από το να τον βάλεις να το διαβάσει, εννοείται αυτό το πράγμα αλλά και ένας ενήλικας μπορεί να μάθει μέσα από αυτό [...]. Και το βασικό του είναι ότι είναι βιωματικό. Θεωρώ εγώ ότι το βιώνεις το μαθαίνεις, δηλαδή, εγώ στα παιδιά μου, τους έχω κάνει τριακόσιες βόλτες μες την πόλη, έχουνε πάει πεντακόσιες χιλιάδες φορές στην, πως τους λένε, στους τροχονόμους, ε, δεν τα 'χανε μάθει, φτιάξαμε αυτοκινητάκια, φτιάξαμε φαναράκια, παίξαμε παιχνιδάκια και μάθαμε επιτέλους τι είναι η διάβαση των πεζών. Το μάθαμε, το βιώσαμε [...]. Δεν γίνεται αλλιώς παίζοντας, μα το παιχνίδι τι είναι; Ένας τρόπος μάθησης είναι και επικοινωνίας, αυτό το πράγμα είναι, επικοινωνία είναι [...]. (ΒΓ)

[...] αλλά μέσα από εκεί μπορούν να κάνουν τα πάντα και είναι και πολύ πιο εύκολο παρά να τα 'χεις ε, και να κάθονται αυτά από εκεί και να λες λα, λα-λα, λα-λα, δεν έχει νόημα, ενώ έχει νόημα έτσι, όταν εγώ εκφράζομαι και θέλω να πω πράγματα, για αυτό που βιώνω, τότε τα λέω πολύ εύκολα, ενώ άμα κάθεται εκεί και το στήσεις στη γωνία και του λες: πες μας τι είναι αυτό; Θα πει: δεν ξέρω κυρία. Ή ένας ενήλικας, ας πούμε, αντίστοιχα [...]. (ΒΑ)

[...] απλά δεν μαθαίνεις με το μολύβι και το χαρτί και το μυαλό, μαθαίνεις με τις αισθήσεις σου και μαθαίνεις πολύ καλύτερα έτσι, γιατί αν δεις ένα τριαντάφυλλο στη σελίδα ενός βιβλίου, δεν είναι το ίδιο με το να το ακουμπήσεις και να το μυρίσεις και να σε τσιμπήσει με το αγκάθι του, είναι άλλη η γνώση με το βίωμα και άλλη η γνώση η νοσηιαρχική [...]. (ΓΑ)

[...] Γιατί αν ο άλλος ακούσει θα μάθουμε, ξέρω 'γω για τη μόλυνση του περιβάλλοντος μέσα από το Θ.Π., και πει α, μωρέ μέσα από το Θ.Π.; και το φαινόμενο του θερμοκηπίου να του πεις και να του εξηγήσεις με το διοξείδιο και όλα αυτά δεν θα τα μάθει, ενώ αν πιστεύει ότι μέσα από αυτό που θα κάνει, μέσα από αυτό που θα πάρει μέρος ο ίδιος που θα το βιώσει θα μάθει, ναι, θα μάθει και θυμάται μετά και το διοξείδιο και θα θυμάται μετά και το, το ένα φαινόμενο πως συνδέεται με το άλλο, όλα, όλα, μπορεί να τα μάθει, αρκεί να πιστεύει, γιατί όταν είμαστε αρνητικοί σε κάτι, τα βλέπουμε έτσι, δεν θα του δώσουμε την ιδιαίτερη βαρύτητα, θα πούμε ε, σιγά τώρα μωρέ και τι μας λείπει τώρα εδώ, αλλά πιστεύω ότι τα πάντα, δεν εξαιρώ τίποτα, μα τίποτα. Εντάξει δεν μπορώ να σου πω τώρα με την ιατρική τώρα πως μπορείς να την διδάξεις με το Θ.Π. αλλά αν έχεις φαντασία, δημιουργικότητα και πάνω από όλα ανθρώπους που πιστεύουν σε αυτό, θα τα καταφέρεις [...]. (ΑΒ)

[...] δηλαδή, σε ένα σχολείο είναι πολύ πιθανό να έχει και διδακτικό στόχο που μέσα από τα σχήματα, δηλαδή, μπορεί ακόμη και τα γράμματα να, να δουλέψεις, μέσα από αυτόν τον τρόπο, δηλαδή, να εξοικειωθείς με το σχήμα, με το πώς το αισθάνεσαι επάνω σου το δάχτυλο του άλλου που το σχηματίζει, ξέρεις μέσα από τις αισθήσεις να είναι και πιο άμεση, πιο έντονη η μάθηση, αν έχει τέτοιο στόχο [...]. (ΑΑ)

[...] όσο αφορά το παιδί, λαμβάνοντας υπόψη και την προσωπικότητά του και όλα αυτά, που το θεατρικό παιχνίδι αυτό ρε παιδί μου προάγει στην ουσία, την ελευθερία της προσωπικότητάς τους και να εκφράζεται μέσα από αυτό με τον δικό του τρόπο,

κατάλαβες; Άρα αυτό θα βγει πιο καλά και στο παιδί. Το παιδί θα λειτουργήσει πιο ελεύθερα, άρα εγώ σαν (όνομα υποκειμένου) κάνω πολύ πιο σωστά τη δουλειά μου και το παιδί, μαθαίνει, να στο πω, εντός εισαγωγικών, λειτουργεί καλύτερα [...]. Και μετά είχα και μια εμπειρία στο νηπιαγωγείο που το άφησα καθαρά σε, πάνω σε βιώματα, εμπειρίες παιδιών, έκφραση με το σώμα τους και όλα αυτά, και είδα αποτελέσματα τα οποία δεν τα περίμενα, δηλαδή, έπαθα σοκ, εκείνη τη μέρα [...]. (ΑΕ)

[...] Ναι, στα παιδιά σίγουρα προσφέρει, γιατί τα παιδιά αντιλαμβάνονται καλύτερα μέσα από το παιχνίδι, επομένως από τη στιγμή που αντιλαμβάνονται καλύτερα μέσα από το παιχνίδι, το κάθε τι, τι πιο ωραίο να..., να το κάνεις με αυτόν τον τρόπο [...]. (ΑΗ)

[...] δηλαδή ότι ένα παιδί ακόμα και του δημοτικού και του λυκείου και το γυμνασίου και σε οποιαδήποτε βαθμίδα κι αν βρίσκεται δέχεται πιο εύκολα την μάθηση όταν συμμετέχει ο ίδιος ενεργά όταν κάνει πράγματα, όταν μπαίνει στη διαδικασία να σκεφτεί, αλλά όχι να σκεφτεί γιατί πρέπει να σκεφτεί για να το λύσει, αλλά γιατί θέλει κιόλας, δεν ξέρω πώς να το εκφράσω [...]. Δηλαδή, θεωρώ πως ναι, το Θ.Π. δηλαδή, αν μπει μέσα στη τάξη θα ωφελήσει πάρα πολύ τα παιδιά, άλλωστε μας το λένε και οι νηπιαγωγοί ότι ακόμα και σε περιπτώσεις που κάνουνε φασαρία ο μόνος τρόπος για να τα φέρεις πάλι στην τάξη και να συζητήσετε διάφορα θέματα, είναι αυτό το παιχνίδι, το Θ.Π., το να..., άλλωστε τα παιδιά τους αρέσει να παίζουνε, αυτό τα ευχαριστεί, το να τα κάτσεις σε μια καρέκλα, μην κουνηθείς, κάτσε ήσυχος, κοίτα το γραπτό σου και μην πειράζεις τον διπλανό σου, είναι παιδί, πως μπορείς να του επιβάλεις να είναι ένα ρομποτάκι από τη στιγμή που μέσα του είναι κομπρεσέρ, θέλει να πειράξει, να γελάσει, να μιλήσει, και όταν..., όταν δίνουν στο παιδί την ευκαιρία να τα κάνει όλα αυτά, μαθαίνει καλύτερα γιατί είναι ελεύθερο, δεν είναι πιεσμένο, αυτό πιστεύω [...]. (ΑΔ)

9.2.6.2. Έμμεση προσφορά Θ.Π. στους συμμετέχοντες

Η κατηγορία αυτή αφορά την έμμεση προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες. Με τον όρο έμμεση προσφορά, εννοούμε τις επιρροές εκείνες που μπορούν να συμβάλλουν σε αλλαγές στην συμπεριφορά, στον ψυχισμό, στον τρόπο σκέψης και στις αντιλήψεις των συμμετεχόντων, σε ολόκληρο δηλαδή το ψυχοσωματικό τους κόσμο. Η κατηγορία αυτή χωρίζεται σε δύο μικρότερες κατηγορίες που αφορούν την προσφορά του Θ.Π. ως προς τον εαυτό των συμμετεχόντων και την προσφορά του ως προς τον εαυτό των συμμετεχόντων και τους Άλλους. Αναλυτικότερα:

9.2.6.2.1. Ως προς τον εαυτό τους

Η υποκατηγορία αυτή αναφέρεται στις απόψεις των υποκειμένων της έρευνας για τις έμμεσες λειτουργίες του Θ.Π. στους συμμετέχοντες, αρχικά ως προς τον εαυτό και έπειτα, όπως θα δούμε παρακάτω, ως προς τον εαυτό και τους Άλλους. Έτσι, πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει θέαση και μάθηση του εαυτού, απόκτηση καλύτερης σχέσης με τον εαυτό, απελευθέρωση και «άνοιγμα» του εαυτού ή «συγκράτηση» του εαυτού στις πιο διαχυτικές προσωπικότητες, μείωση των αμυνών και του φόβου έκθεσης, μείωση των φοβιών, μάθηση ως προς την πρόσβαση στα συναισθήματα και μάθηση ως προς τους τρόπους έκφρασης. Αναλυτικότερα:

9.2.6.2.1.1. Θέαση και μάθηση του εαυτού. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες θέαση και μάθηση του εαυτού, είτε αυτογνωσία, είτε ανακάλυψη των «κρυμμένων» πτυχών του

εαυτού ή των πτυχών του εαυτού που τον «αγγίζουν», είτε μάθηση του σώματος, είτε της προσωπικότητας. Περιγράφουν χαρακτηριστικά:

[...] Το πιο σημαντικό που μπορώ να σκεφτώ είναι ότι βοηθάει στην αυτογνωσία, αυτό στο να γνωρίσεις, έτσι, πτυχές της προσωπικότητάς σου, του εαυτού σου, αυτή είναι η πιο ουσιαστική μάθηση, που προσφέρει [...]. (BB)

[...] καταρχήν προσφέρει μάθηση του σώματός σου και του εαυτού σου καλύτερη, δηλαδή, είναι φοβερό ότι μαθαίνεις να ελέγχεις το σώμα σου, μαθαίνεις να..., μαθαίνεις να βλέπεις τον εαυτό σου λίγο πιο έξω κάποιες φορές, τον βλέπεις μες την ομάδα [...]. (BF)

[...] γιατί και το σώμα μας μπορούμε να γνωρίσουμε, και προβλήματα κοινωνικά, και προβλήματα συναισθηματικά [...]. (AB)

[...] να γνωρίσεις [...] περισσότερο τον εαυτό σου, γιατί δεν θεωρώ ότι μαθαίνεις τόσο πολύ την προσωπικότητα του άλλου, μέσα από το Θ.Π. όσο τον εαυτό σου, γιατί κάθε κίνηση που θα κάνεις, [...] δηλαδή, να γνωρίσεις τον εαυτό σου, και τον γνωρίζεις παρατηρώντας τις κινήσεις σου [...] δεν θεωρώ ότι υπάρχει ένας άνθρωπος, μέσα από το Θ.Π. που να μην έχει γνωρίσει καλύτερα τα ελαττώματά του, τα προτερήματά του, τι πρέπει να κάνει, δεν θεωρώ, δηλαδή, ότι υπάρχει άνθρωπος που δεν έχει ωφεληθεί, από το Θ.Π [...]. (AD)

[...] Μαθαίνεις καλύτερα τον εαυτό σου, μαθαίνεις να τον αγαπάς περισσότερο, μαθαίνεις να αγαπάς τους άλλους περισσότερο [...]. (AZ)

[...] Θα μάθεις ακόμη, πιστεύω, θα μάθεις τον εαυτό σου, ίσως μάθεις κάποιες πτυχές του εαυτού σου που νόμιζες ότι δεν τις είχες, αρκεί να αφηθείς όμως πάλι, το ξαναλέω [...]. (AH)

[...] ανοίγεις πορτάκια, παραθυράκια, υποσυνείδητα, ή συνειδητά ανοίγουνε πορτάκια, και αν έχεις τη θέληση να τα δεις τα βλέπεις, και εγώ επειδή καλώς ή κακώς τα είχα ψάξει λίγο όλα αυτά τα θεματάκια μου, τα έβλεπα, ρε παιδί μου, πως βγαίνανε, δηλαδή, έβλεπα πως με αγγίζανε κάποια πράγματα περισσότερο από κάποια άλλα, κατάλαβες; Όπως το παράδειγμα που σου είπα τότε με το θεματάκι, το προσωπικό, που διάβασε την ιστορία, που ο καθένας μπορεί να την λάμβανε απλά μια ιστορία ή ένα κάτι, αλλά εγώ επειδή, είχα και το θέμα μου το πήρα πιο προσωπικά, μου πέρασε το μήνυμά της, το έλαβα το μήνυμα, καλλιεργήθηκε, δουλεύτηκε, και με έβγαλε σε μια άκρη, δηλαδή, όλα σχετίζονται με κάποιο τρόπο [...]. (AE)

[...] μια ομάδα ενηλίκων [...] είναι περισσότερο αυτογνωσίας [...]. (AA)

[...] μπορεί να τον βοηθήσει να κάνει ένα αναστοχασμό, να ανακαλύψει ενδεχομένως πράγματα του εαυτού του [...]. (BA)

[...] να καταλάβουμε καλύτερα τον εσωτερικό μας κόσμο, αυτό που είμαστε και να νιώσουμε καλύτερα τον εαυτό μας, τους άλλους και οτιδήποτε μας περιβάλλει [...]. (ΓΑ)

9.2.6.2.1.2. Καλύτερη σχέση με τον εαυτό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες καλύτερη σχέση με τον εαυτό τους, τους βοηθάει να νιώσουν καλύτερα με τον εαυτό τους ή να τον αγαπήσουν. Όπως αναφέρουν:

[...] θεωρώ ότι νιώθει καλύτερα μέσα του, το τι είμαστε, είμαστε, αλλά το να νιώθεις καλά με τον εαυτό σου είναι άλλη ιστορία και θεωρώ ότι το Θ.Π. σε βοηθάει σε αυτό [...]. (BA)

[...] καλύτερη σχέση με τον εαυτό σου, με τον άλλον, με την επαφή, με τη φύση, με την πλάση, αν θες, με ότι έχει πλάσει ο Θεός [...]. (AG)

[...] τον εαυτό σου, μαθαίνεις να τον αγαπάς περισσότερο [...]. (AZ)

[...] να νιώσουμε καλύτερα τον εαυτό μας, τους άλλους και οτιδήποτε μας περιβάλλει [...]. (ΓΑ)

9.2.6.2.1.3. Απελευθέρωση και «άνοιγμα» του εαυτού. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες την δυνατότητα για απελευθέρωση του εαυτού. Η απελευθέρωση αυτή περιγράφεται συχνά από τα υποκείμενα ως μια αίσθηση «ανοίγματος» του εαυτού ή ως αίσθηση ότι ο εαυτός «βγαίνει προς τα έξω» ή ως μια απελευθέρωση του αυθεντικού και αληθινού εαυτού. Επίσης, η απελευθέρωση αυτή μπορεί να σημαίνει έκφραση σκέψεων, συναισθημάτων, έξοδος από τα καλούπια ή τους κοινωνικούς ρόλους, κατάργηση των ανασφαλειών, απόκτηση αυτοπεποίθησης κ.ά. Όπως αναφέρουν:

[...] να απελευθερωθεί, να απελευθερώσει τον εαυτό του [...] όταν παίζεις τώρα [...] ναι, να βγάλει αυτό που νιώθει, να ελευθερώσει τις σκέψεις του, τα συναισθήματά του, να βιώσει πράγματα, να κάνει πράγματα με την ομάδα, ε, που συμμετέχουν εκεί [...] αλλάζει η συμπεριφορά, σε αυτόν που συμμετέχουνε γιατί όλοι βγάζουν τον εαυτό τους, τον αληθινό τους εαυτό [...]. (BA)

[...] απελευθέρωση ίσως, έτσι στην ψυχή τους [...]. (AH)

[...] θα δεις και το συναίσθημα του άλλου, θα εκφράσεις και το δικό σου, θα εκφραστεί το σώμα του άλλου, που μπορεί να είναι με έναν τρόπο που δεν θα μπορούσες να φανταστείς εσύ ποτέ ότι θα γινόταν αποδεκτός, οπότε, έτσι μαθαίνεις και εσύ να ελευθερώνεσαι πιο πολύ [...]. (AΘ)

[...] έχω δει ανθρώπους οι οποίοι μπαίνουνε στο Θ.Π. πως το λένε, μαζεμένοι, πάρα πολύ δυσλειτουργικοί σε ομάδες, πάρα πολύ κουμπωμένοι και τους έχω δει να εξελίσσονται και να γίνονται πάρα πολύ εκφραστικοί, πάρα πολύ εκδηλωτικοί, να ανοίγονται το έχω δει να συμβαίνει και συμβαίνει [...] χαλαρώνει το σώμα, γίνεσαι πιο επικοινωνιακός, λες περισσότερο την γνώμη σου, γιατί αν δεν την λες στην ομάδα και έχεις επιθυμίες δεν θα τις ακούσεις, δηλαδή, αν δεν ακουστείς στην ομάδα, ας πούμε, θα είσαι πάντα στην άκρη, ε, κάποια στιγμή θα πρέπει να βγεις, δηλαδή είναι οι δυναμικές του τέτοιες που κάποια στιγμή θα πεις και εσύ αυτό που θέλεις ή κάποια στιγμή θα το βουλώσεις να πει και ο άλλος αυτό που θέλει, είναι τέτοιες οι δυναμικές του, που αρχίζεις και ανακαλύπτεις, βρίσκεις την ισορροπία σου μέσα την ομάδα [...]. (BΓ)

[...] αλλά έχω δει τους ανθρώπους να έρχονται στις ομάδες κλειστοί και φοβισμένοι και ανασφαλείς και να φεύγουν με ανοιχτή την αγκαλιά, με ανοιχτή την καρδιά, να επικοινωνούν, να χαίρονται ή να κλαίνε μαζί [...]. (ΓΑ)

[...] να ανοίγομαι περισσότερο, να βγαίνω από το καλούπι που μου έχουσε δώσει, ότι είμαι η σοβαρή, η διαβαστερή, η καλή μαθήτριά, να δείχνω μια άλλη πλευρά, που, ας πούμε εσύ λες ότι δεν έχεις γνωρίσει την άλλη μου πλευρά, υπάρχουν, ας πούμε,

κάποια άτομα, που μόλις, ας πούμε, τα συναντήσω, αυτόματα, δεν ξέρω γιατί, μπαίνω, σε αυτό το καλούπι, το σοβαρό, ενώ κάποια άλλα με βγάζουν από εκεί [...]. (ΑΓ)

[...] πώς τολμάω να μπω και να μιλήσω πιο δυνατά και να πω την άποψή μου, πώς, πώς, κάνω συνδέσεις πώς ενώνω πραγματάκια, πώς εκμεταλλεύομαι ιδέες, δηλαδή, όλο αυτό θέλει να, να ακούς καλά, να νοιάζεσαι, να, όλα αυτά, όλες τις ικανότητες για να συνεργάζεσαι σωστά και να μπορείς να συμπλεύσεις με κάποιους ανθρώπους, να συγκρουστείς, έτσι, ακόμα και το να μπορείς να συγκρουστείς αναίμακτα, το ότι συγκρούομαι, διαφωνώ, φωνάζω, το εκφράζω, επίσης, και αυτό είναι ένα κέρδος τρομερό, δεν είναι δυσκολία μόνο, για κάποιους ανθρώπους η δυσκολία είναι να κρατήσουν το εαυτό τους πίσω και να μην είναι λίγο εκεί, για κάποιους είναι το να μπει μπροστά και να διεκδικήσει και να παλέψει για να ακουστεί η γνώμη του και να υπάρχει, έχει, υπάρχει αυτή η ελευθερία, δηλαδή, είσαι σε μια ομάδα και παλεύεις με την ομάδα [...]. (ΑΑ)

9.2.6.2.1.3.1. «Συγκράτηση» του εαυτού στις πιο διαχυτικές προσωπικότητες. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. εκτός από το «άνοιγμα» του εαυτού και την απελευθέρωσή τους, σε ορισμένες περιπτώσεις διαχυτικών προσωπικοτήτων προσφέρει «συγκράτηση» του εαυτού, με την έννοια ότι μαθαίνουν να συγκρατούν τον εαυτό τους ώστε να δίνουν και τον χρόνο στους άλλους, τους λιγότερο διαχυτικούς, να εκφραστούν και να «βγουν μπροστά». Όπως περιγράφουν:

[...] δηλαδή είναι οι δυναμικές του τέτοιες που κάποια στιγμή θα πεις και εσύ αυτό που θέλεις ή κάποια στιγμή θα το βουλώσεις να πει και ο άλλος αυτό που θέλει, είναι τέτοιες οι δυναμικές του, που αρχίζεις και ανακαλύπτεις, βρίσκεις την ισορροπία σου μέσα την ομάδα [...]. (ΒΓ)

[...] αυτό το πώς συνεργάζομαι, το πώς βάζω λίγο πίσω τον εαυτό μου, και δεν περιμένω ότι όλοι οι άλλοι θα πρέπει να είναι εκεί και να κάνουνε[...]για κάποιους ανθρώπους η δυσκολία είναι να κρατήσουν το εαυτό τους πίσω και να μην είναι λίγο εκεί, για κάποιους είναι το να μπει μπροστά και να διεκδικήσει και να παλέψει για να ακουστεί η γνώμη του και να υπάρχει, έχει, υπάρχει αυτή η ελευθερία, δηλαδή, είσαι σε μια ομάδα και παλεύεις με την ομάδα [...]. (ΑΑ)

9.2.6.2.1.4. Μείωση των αμυνών και του φόβου της έκθεσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες την δυνατότητα είτε να μειώσουν τις άμυνές τους, είτε να ξεπεράσουν τους φόβους έκθεσης απέναντι στους άλλους και να παρουσιάσουν τους πραγματικούς τους εαυτούς. Όπως αναφέρουν:

[...] είναι σαν να, σαν να μειώνεις τις άμυνες, πολλές φορές μπορεί και να μην καταλαβαίνεις και τι είναι ακριβώς αυτό που κάνεις μέχρι να περάσει καιρός και να το δεις από απόσταση και όταν μειώνονται οι άμυνες είμαστε λίγο πιο αληθινοί [...]. (ΑΑ)

[...] βάζουμε άλλα μπροστά και μας κάνουνε έτσι πιο καχύποπτους, πιο επιφυλακτικούς, όταν ο άλλος όμως έχει γνωρίσει τον εαυτό του [...] έχει δεχτεί αυτή τη διαφορετικότητα [...] δεν φοβάται να δείξει ότι είναι ένας συναισθηματικός τύπος, δεν φοβάται να δείξει ότι ξέρεις κάτι, αυτήν τη στιγμή εγώ σε εμπιστευόμουν και όπου μας βγάλει που κάτω από άλλες συνθήκες ίσως να το 'κρυβε [...]. (ΑΒ)

[...] θα δεις και το συναίσθημα του άλλου, θα εκφράσεις και το δικό σου, θα εκφραστεί το σώμα του άλλου, που μπορεί να είναι με έναν τρόπο που δεν θα μπορούσες να φανταστείς εσύ ποτέ ότι θα γινόταν αποδεκτός, οπότε, έτσι μαθαίνεις και εσύ να ελευθερώνεσαι πιο πολύ. Ναι, μου φαίνεται ότι είναι σημαντική αυτή η βοήθεια το να εκτίθεται πιο εύκολα [...]. (ΑΘ)

[...] και το να μην φοβάσαι να εκτεθείς, γιατί πολλές φορές το Θ.Π., στο Θ.Π. εκτίθεται κιόλας, ειδικά όταν έχεις να ετοιμάσεις ένα θεατρικό μέσα σε λίγα λεπτά, να βρεις σκηνικά, να σκεφτείς σενάρια, τι θα πεις, τι θα κάνεις, και με άτομα που δεν έχεις ζήσει μαζί τους πέρα από το θεατρικό παιχνίδι, είναι πολύ σημαντικό να μπορέσεις να δώσεις και να πάρεις πράγματα μέσα σε λίγα λεπτά [...]. Για να βγει ένα θετικό αποτέλεσμα, όπως πολλές φορές έβγαине γέλιο και περνούσαμε τόσο καλά, για να βγει αυτό πρέπει να δώσεις και να πάρεις, αν είσαι, μαζεμένος και λες, και τώρα; Τι θα γίνει τώρα; Άμα κάνω αυτό και γελάσουνε; Θα με κοροϊδέψουνε με το να γελάσουνε; Άμα τα σκεφτείς όλα αυτά και προσπαθείς να κάνεις ότι μπορείς προκειμένου να περάσεις και ο ίδιος και οι άλλοι καλά, είναι πολύ σημαντικό αυτό [...]. (ΑΔ)

9.2.6.2.1.5. Μείωση φοβιών. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες την δυνατότητα για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους ή της φοβίες τους. Όπως αναφέρουν:

[...] μερικές φορές, μέσα στην ομάδα, έβλεπες, ας πούμε, παιδιά που φοβόντουσαν κάτι, μέσα τώρα στο παιχνίδι, ή τον λύκο, ή οτιδήποτε, έτσι; φοβόντουσαν κάποια πράγματα, εκεί τώρα στην ομάδα, έτσι που το παίζεις μέσα στο παιχνίδι, απομυθοποιείται, έτσι, κάπου [...] ξεπερνιέται [...]. (ΒΔ)

[...] αλλά έχω δει τους ανθρώπους να έρχονται στις ομάδες κλειστοί και φοβισμένοι και ανασφαλείς και να φεύγουν με ανοιχτή την αγκαλιά, με ανοιχτή την καρδιά, να επικοινωνούν, να χαίρονται ή να κλαίνε μαζί [...]. (ΓΑ)

9.2.6.2.1.6. Μάθηση τρόπων πρόσβασης στα συναισθήματα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες μάθηση ως προς τους τρόπους πρόσβασης στα συναισθήματα. Έτσι, μιλούν για εκπαίδευση στο συναίσθημα, για ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης, για αντιμετώπιση των συναισθηματικών προβλημάτων, για απελευθέρωση των συναισθημάτων και για ενίσχυση του δεξιού ημισφαιρίου του εγκεφάλου, που αφορά τα συναισθήματα. Όπως αναφέρουν:

[...] Εκπαιδεύεσαι στο συναίσθημα, συναισθηματική νοημοσύνη αναπτύσσεις, εκπαιδεύεσαι στο να εκφράζεσαι[...]. (ΑΑ)

[...] Και να καλλιεργήσεις την εσωτερική σου, την συναισθηματική σου νοημοσύνη, περισσότερο, κι είναι αυτό το μέρος του ρόλου μας σαν δασκάλων μας, που είναι η αγωγή, εκεί θα το έβαζα, το να φτιάξουμε καλύτερους ανθρώπους. Τώρα στους μεγάλους είναι η ευκαιρία μας να ανακαλύψουμε αυτά τα συναισθήματα που κρύβουμε, τα παιδιά, δηλαδή, μέσα μας, και να βγούμε, από το καλούπι μας, και ως προς τη μάθηση, δεν ξέρω, όχι καινούργια γνώση, με την γνωστή έννοια, γνώση, να μάθω κάτι καινούργιο, ξέρη γνώση, κι αυτά, είναι η συναισθηματική γνώση [...]. (ΑΓ)

[...] γιατί και το σώμα μας μπορούμε να γνωρίσουμε, και προβλήματα κοινωνικά, και προβλήματα συναισθηματικά [...] η συμπεριφορά των ανθρώπων όταν έρχονται πιο κοντά με τα συναισθήματά τους και γνωρίσουν τον εαυτό τους και δουν ότι είναι ένα παιδάκι, τους αφήνει να λειτουργούν πιο αθώα, πιο τρυφερά [...]. (ΑΒ)

[...] να απελευθερωθεί, να απελευθερώσει τον εαυτό του [...] όταν παίζεις τώρα [...] ναι, να βγάλει αυτό που νιώθει, να ελευθερώσει τις σκέψεις του, τα συναισθήματά του, να βιώσει πράγματα, να κάνει πράγματα με την ομάδα, ε, που συμμετέχουν εκεί [...] αλλάζει η συμπεριφορά, σε αυτόν που συμμετέχουνε γιατί όλοι βγάζουν τον εαυτό τους, τον αληθινό τους εαυτό [...]. (ΒΔ)

[...] η ενασχόληση με το Θ.Π. τους μαθαίνουν σε καταστάσεις του εγκεφάλους τους που ποτέ δεν τους έχουνε..., γιατί ο εγκέφαλός μας έχει δύο πλευρές τη λογική και το...πως το λένε τα δύο ημισφαίρια, το ένα είναι το μαθηματικό και το άλλο είναι το συναισθηματικό, μουσική και όλα αυτά, ε, άμα το ένα ημισφαίριο δεν το έχεις εξελίξει καθόλου και το άλλο είναι υπέρ-εξελιγμένο, ε, δεν σου λείπει κάτι; [...]. (ΑΘ)

[...] αναπτύσσεται η συναισθηματική σου νοημοσύνη σε ένα πολύ καλό βαθμό και δεν είναι κάτι δεδομένο αυτό δυστυχώς γύρω μας [...]. (ΓΑ)

9.2.6.2.1.7. Μάθηση τρόπων έκφρασης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες μάθηση ως προς τους τρόπους έκφρασης, μαθαίνουν, δηλαδή, με άλλα λόγια να εκφράζονται. Όπως αναφέρουν:

[...] μαθαίνουν να εκφράζονται [...] βοηθάει τους ενήλικες να εκφράζονται, να βγάλουν αυτό που έχουνε [...] τους βοηθάει όμως να εκφραστούν, αυτό τους μαθαίνει [...]. (ΒΔ)

[...] Ναι, για εμένα είναι, είναι ένα μεγάλο κεφάλαιο το Θ.Π. ως προς την μάθηση γιατί με μαθαίνει να εκφράζομαι και στα παιδιά μου στο νηπιαγωγείο [...] θα δεις και το συναίσθημα του άλλου, θα εκφράσεις και το δικό σου, θα εκφραστεί το σώμα του άλλου, που μπορεί να είναι με έναν τρόπο που δεν θα μπορούσες να φανταστείς εσύ ποτέ ότι θα γινόταν αποδεκτός, οπότε, έτσι μαθαίνεις και εσύ να ελευθερώνεσαι πιο πολύ [...].(ΑΘ)

[...] μπορεί να σε βοηθήσει να αυτοβελτιωθείς πάρα πολύ, δηλαδή, μέσα στην ομάδα μπορείς να εκφράσεις τον εαυτό σου και να παραδεχτείς και πέντε πράγματα για εσένα, δηλαδή, βλέπεις τις δυνάμεις σου, βλέπεις τις δυνατότητές σου, βλέπεις, βλέπεις τον εαυτό σου να εξελίσσεται νομίζω, σε μια καλή ομάδα, Θ.Π [...]. (ΒΓ)

9.2.6.2.2. Ως προς τον εαυτό τους και τους Άλλους

Η υποκατηγορία αυτή αναφέρεται στις αντιλήψεις των υποκειμένων για την έμμεση προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες, ως προς τον εαυτό τους και τους Άλλους. Πιστεύουν ότι το Θ.Π. δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την τριβή και τη βοήθεια των συμμετεχόντων ως προς τις συνεργατικές διαδικασίες, ότι βοηθάει στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας, στην απόκτηση ενσυναίσθησης, στην αποδοχή των άλλων, καθώς και στην αποδοχή της διαφορετικότητας και τέλος συμβάλει ως προς την δημιουργία καλύτερων ανθρώπων. Αναλυτικότερα:

9.2.6.2.2.1. Τριβή και βοήθεια ως προς τις συνεργατικές διαδικασίες. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες τριβή και βοήθεια ως προς τις συνεργατικές διαδικασίες. Έτσι τα συμμετέχοντα μέλη μαθαίνουν να συνεργάζονται, να λειτουργούν ομαδικά και να βρίσκουν λύσεις σε προβλήματα μαζί με τους άλλους. Όπως αναφέρουν:

[...] με έχει βοηθήσει σε αυτό [...] να συνεργάζομαι, έτσι; [...]. (BΔ)

[...] μπορείς να μάθεις πώς να λειτουργείς σε μια ομάδα, από οποιαδήποτε μέλη και αν αποτελείται η ομάδα, γνωστοί, άγνωστοι, να λειτουργήσεις σαν ομάδα [...] να επιλύεις προβλήματα, τι άλλο; Να δεις πως ένα θέμα μπορείς να το χειριστείς με διάφορους τρόπους, και σε σχέση και με τα υπόλοιπα άτομα της ομάδας, και ατομικά, δηλαδή και ομαδικά [...]. (AΔ)

[...] έτσι κι αλλιώς μαθαίνεις να συμμετέχεις, σου μαθαίνει ό,τι μπορεί να σου μάθει μια ομάδα, πέρα από την συνεργασία, που είναι το βασικό, ό,τι μπορείς να μάθεις μέσα σε μια ομάδα [...]. (AΑ)

9.2.6.2.2.2. Ανάπτυξη κοινωνικότητας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως το Θ.Π. βοηθάει, ιδιαίτερα τα παιδιά, στην ανάπτυξη της κοινωνικότητάς τους, στην καλύτερευση των μεταξύ τους σχέσεων και τρόπων έκφρασης. Όπως αναφέρει:

[...] μεγάλο όφελος για τα παιδιά είναι η κοινωνικότητά τους, η σχέση τους μεταξύ τους, ο τρόπος που εκφράζονται, που μιλάνε [...]. (BΑ)

9.2.6.2.2.3. Απόκτηση ενσυναίσθησης. Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. βοηθάει τα άτομα να αποκτήσουν ενσυναίσθηση προς τα άλλα μέλη της ομάδας, αλλά και τα ίδια τα άτομα βιώνουν την ενσυναίσθηση από τους άλλους. Όπως αναφέρουν

[...] μέσα από το Θ.Π. να δεις ότι να φύγει ένα μέρος του εγωκεντρισμού, ο άλλος άνθρωπος μπορεί να σου προσφέρει μπορεί να σε βοηθήσει και ας είναι και άγνωστος [...]. (AΔ)

[...] π.χ. αν έχεις το θέμα το δάσος, ή το περιβάλλον ή ρατσισμός, είναι ένας τρόπος να μπει, αν θες, στη θέση του άλλου, να καλλιεργείς την ενσυναίσθηση [...]. (AΓ)

[...] μαθαίνεις να δίνεις ευκαιρίες στους ανθρώπους [...]. (AΖ)

[...] έτσι γίνεσαι πλουσιότερος άνθρωπος και θετικότερος, ευαίσθητος απέναντι στους άλλους και στον εαυτό σου, και αποκτάς, για την ζωή και για τους ανθρώπους, και για το ότι σε περιβάλλει μιαν άλλη αίσθηση, πολύ πιο όμορφη και πολύ πιο θετική [...] έχεις καλύτερη αντίληψη των άλλων, το πώς νιώθει ο άλλος [...]. (ΓΑ)

9.2.6.2.2.4. Αποδοχή των άλλων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις συμβολές του Θ.Π. προς τους συμμετέχοντες αποτελεί η απόκτηση πρόσφορου εδάφους για την αποδοχή των άλλων και την μείωση της κριτικής απέναντι στους άλλους. Έτσι, υποστηρίζουν πως μέσα από το Θ.Π. οι συμμετέχοντες μαθαίνουν να αναγνωρίζουν και να αποδέχονται τους άλλους «όπως είναι», με την διαφορετικότητά τους, αφού τα «ελαττώματά τους» καταλήγουν να γίνονται γοητευτικά και εφόσον ταυτοχρόνως και οι άλλοι λειτουργούν με αντίστοιχους τρόπους ως προς αυτούς. Όπως αναφέρουν:

[...] και να δεθείς με τους άλλους με την άλλη ομάδα, και να νιώσεις τους άλλους, και να σε νιώσουνε, και βοηθήσει έτσι και σαν άνθρωπος, ας πούμε και αυτό [...] να μην κάνω κριτική, αυτό σου μαθαίνει [...] διασκεδάζουμε με το κάθε τι που κάνει ο

καθένας, δεν, ούτε καν έχει περάσει από το μυαλό μου να πω: μωρέ πως το κάνει, ή γιατί το κάνει έτσι; ας το κάνει αλλιώς. Το απολαμβάνω αυτό που, που γίνεται. Άρα σε μαθαίνει να αποδέχεσαι και αυτό που κάνει ο άλλος, γιατί το νιώθεις εκεί, ότι και εσύ είσαι αποδεκτή, αποδεκτή όπως ακριβώς τα κάνεις έτσι σε αποδέχεται και ο άλλος [...]. (ΒΔ)

[...] με το ότι γνωρίζοντας βαθύτερα έναν άνθρωπο, δεν μπορείς να μην τον αποδεχτείς [...] ότι αρχίζουν τα ελαττώματα να γίνονται γοητευτικά, ότι κάποια χαρακτηριστικά φωτίζονται από άλλο πρίσμα, τα βλέπεις από άλλη πλευρά και μαλακώνεις νομίζω γλυκαίνεις [...]. (ΑΑ)

[...] Αλλά και γενικά άσχετα με την εκπαίδευση μαθαίνεις να δίνεις ευκαιρίες στους ανθρώπους, να μην τους κρίνεις, να αποδέχεσαι την διαφορετικότητα του άλλου [...]. (ΑΖ)

9.2.6.2.2.5. Συμβολή ως προς την δημιουργία «καλύτερων» ανθρώπων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. συμβάλει στην δημιουργία «καλύτερων» ανθρώπων, αναφερόμενοι είτε γενικά στους ενήλικες συμμετέχοντες και στις σχέσεις τους με τους άλλους ανθρώπους, είτε στους ενήλικες συμμετέχοντες με την ιδιότητα του εκπαιδευτικού και στις σχέσεις τους με τα παιδιά, είτε στα ίδια τα παιδιά και στην αγωγή τους ως προς το να γίνουν «καλύτεροι άνθρωποι». Όπως αναφέρουν:

[...] μαθαίνεις είναι να γίνεσαι καλύτερος άνθρωπος [...]. (ΒΔ)

[...] Και να καλλιεργήσεις την εσωτερική σου, την συναισθηματική σου νοημοσύνη, περισσότερο, κι είναι αυτό το μέρος του ρόλου μας σαν δασκάλων μας, που είναι η αγωγή, εκεί θα το έβαζα, το να φτιάξουμε καλύτερους ανθρώπους [...]. (ΑΓ)

[...] αλλά πρώτα μαθαίνεις εσύ ο ίδιος να είσαι καλύτερος άνθρωπος και μετά αυτό περνάει και στην εργασία σου και στους μαθητές σου [...]. (ΑΖ)

[...] να γνωρίσεις, πρώτα από όλα τον εαυτό σου και να γίνεις καλύτερος σαν άνθρωπος [...]. (ΑΔ)

[...] Σε κάνει καλύτερο άνθρωπο, σε κάνει καλύτερο άνθρωπο, έχεις καλύτερη αντίληψη των αναγκών σου, των αισθήσεών σου, έχεις καλύτερη αντίληψη των άλλων, το πώς νιώθει ο άλλος [...]. (ΓΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις αντιλήψεις των υποκειμένων για την προσφορά του Θ.Π. σε συμμετέχοντες και τις αλλαγές που προκύπτουν στους εαυτούς τους παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 53 πιο κάτω:

Πίνακας 53: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις αντιλήψεις των υποκειμένων για την προσφορά του Θ.Π. σε συμμετέχοντες και τις αλλαγές που προκύπτουν στους εαυτούς τους

Κατηγορίες σχετικά με τις αντιλήψεις των υποκειμένων για την προσφορά του Θ.Π. σε συμμετέχοντες και τις αλλαγές που	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
A. Άμεση προσφορά του Θ.Π. στον εαυτό των συμμετεχόντων			
1. Προσφορά ηρεμίας και χαλάρωσης	23,08%(3)	38,46 %(5)	61,54 %(8)
2. Διασκέδαση	7,69%(1)	7,69 %(1)	15,38 %(2)
3. Καλύτερη ψυχική διάθεση	15,38%(2)	7,69 %(1)	23,08% (3)
4. Γνωριμία με τέχνες και μάθηση διδακτικών αντικειμένων	23,08%(3)	15,38 %(2)	38,46% (5)
5. Βιωματική μάθηση	23,08%(3)	38,46%(5)	61,54% (8)
B. Έμμεση προσφορά Θ.Π. στους συμμετέχοντες			
1. Ως προς τον εαυτό τους			
1.1. Θέαση και μάθηση του εαυτού	30,77%(4)	46,15%(6)	76,92%(10)
1.2. Καλύτερη σχέση με τον εαυτό	15,38%(2)	15,38%(2)	30,77% (4)
1.3. Απελευθέρωση και «άνοιγμα» του εαυτού	23,08%(3)	30,77%(4)	53,85% (7)
1.3.1. «Συγκράτηση» του εαυτού στις πιο διαχτυτικές προσωπικότητες	7,69%(1)	7,69%(1)	15,38% (2)
1.4. Μείωση των αμυνών και του φόβου της έκθεσης	0%(0)	30,77%(4)	30,77% (4)
1.5. Μείωση φοβιών	15,38%(2)	0%(0)	15,38% (2)
1.6. Μάθηση τρόπων πρόσβασης στα συναισθήματα.	7,69%(1)	30,77%(4)	38,46% (5)
1.7. Μάθηση τρόπων έκφρασης	15,38%(2)	7,69%(1)	23,08% (3)
2. Ως προς τον εαυτό τους και τους Άλλους			
2.1. Τριβή και βοήθεια ως προς τις συνεργατικές διαδικασίες	7,69%(1)	15,38%(2)	23,08% (3)
2.2. Ανάπτυξη κοινωνικότητας	7,69%(1)	0%(0)	7,69% (1)
2.3. Απόκτηση ενσυναίσθησης	7,69%(1)	23,08%(3)	30,77% (4)
2.4. Αποδοχή των άλλων	7,69%(1)	15,38%(2)	23,08% (3)
2.5. Συμβολή ως προς την δημιουργία «καλύτερων» ανθρώπων	15,38%(2)	23,08%(3)	38,46% (5)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι 76,92% των υποκειμένων πιστεύει ότι το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες θέαση και μάθηση του εαυτού τους, ενώ το 61,54% πιστεύει ότι προσφέρει στους συμμετέχοντες ηρεμία και χαλάρωση, καθώς και βιωματική μάθηση (61,54%). Τα υποκείμενα πιστεύουν, επίσης, πως το Θ.Π. προσφέρει στους συμμετέχοντες απελευθέρωση και «άνοιγμα» του εαυτού προς τα έξω (53,85%), γνωριμία με τις τέχνες και μάθηση διδακτικών αντικειμένων (38,46%), καθώς και δημιουργία «καλύτερων» ανθρώπων (38,46%). Το Θ.Π. σύμφωνα με τους συμμετέχοντες (30,77%): α. βοηθάει στην μείωση των αμυνών και του φόβου έκθεσης, β. προσφέρει καλύτερη σχέση με τον εαυτό και γ. βοηθάει στην απόκτηση

ενσυναίσθησης. Επίσης, αναφέρεται ότι προσφέρει καλύτερη ψυχική διάθεση (23,08%), μάθηση τρόπων έκφρασης (23,08%), τριβή και βοήθεια ως προς τις συνεργατικές διαδικασίες (23,08%), καθώς και αποδοχή των άλλων (23,08%). Επιπλέον, το 15,38% των υποκειμένων, πιστεύει ότι το Θ.Π. α. προσφέρει διασκέδαση, β. «συγκράτηση» του εαυτού στις πιο διαχυτικές προσωπικότητες και γ. μείωση των φοβιών. Τέλος, το 7,69% των υποκειμένων πιστεύει ότι το Θ.Π. προσφέρει ανάπτυξη της κοινωνικότητας.

9.2.6.3. Μέσα και διαδικασίες που βοηθούν στην πραγματοποίηση των λειτουργιών του Θ.Π.

Η κατηγορία αυτή αφορά τα μέσα και τις διαδικασίες που βοηθούν στην πραγματοποίηση ορισμένων λειτουργιών και προσφορών του Θ.Π. στους συμμετέχοντες, όπως είναι οι συνεργατικές διαδικασίες που πραγματοποιούνται στα πλαίσια της ομάδας, η διαφορετική χρήση του σώματος από ότι στην καθημερινή ζωή, το ασφαλές και μη επικριτικό περιβάλλον και η διαδικασία παιξίματος ρόλων. Αναλυτικότερα:

9.2.6.3.1. Μέσω των συνεργατικών διαδικασιών που πραγματοποιούνται στα πλαίσια της ομάδας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως κάποιες από τις λειτουργίες και τις προσφορές του Θ.Π. στους συμμετέχοντες προκαλούνται από τις συνεργατικές διαδικασίες που πραγματοποιούνται μέσα στην ομάδα. Έτσι, τα μέλη καλούνται να συνεργαστούν, να επικοινωνήσουν, να επιλύσουν από κοινού προβλήματα, να «αφήσουν τους εγωισμούς τους στην άκρη» ή να τολμήσουν να πουν την άποψή τους. Όπως αναφέρουν:

[...] καλείσαι να συνεργαστείς με μια ομάδα και να παράγεις ένα έργο με αυτήν την ομάδα, καλείσαι με αυτήν ομάδα να επικοινωνήσεις, που δεν είναι πάντα εύκολο, άρα πρέπει να βρεις έναν τρόπο να το κάνεις αυτό που σημαίνει ότι θέλει δεν θέλεις, δηλαδή, κάποια στιγμή παίρνεις χαμπάρι τι γίνεται, χαλαρώνει το σώμα, γίνεσαι πιο επικοινωνιακός, λες περισσότερο την γνώμη σου, γιατί αν δεν την λες στην ομάδα και έχεις επιθυμίες δεν θα τις ακούσεις, δηλαδή, αν δεν ακουστείς στην ομάδα, ας πούμε, θα είσαι πάντα στην άκρη, ε, κάποια στιγμή θα πρέπει να βγεις, δηλαδή είναι οι δυναμικές του τέτοιες που κάποια στιγμή θα πεις και εσύ αυτό που θέλεις ή κάποια στιγμή θα το βουλώσεις να πει και ο άλλος αυτό που θέλει, είναι τέτοιες οι δυναμικές του, που αρχίζεις και ανακαλύπτεις, βρίσκεις την ισορροπία σου μέσα την ομάδα, δηλαδή, η ομάδα, μαζί με τις τεχνικές που χρησιμοποιεί αυτό νομίζω ότι σε βοηθάνε και το πας παραπέρα όλο αυτό το πράγμα [...]. (ΒΓ)

[...] Στην αλλαγή της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων, καταρχήν μαθαίνεις να συνεργάζεσαι έτσι, δηλαδή, δεν είναι ότι ανεβαίνεις μόνος σου και κάνεις διάφορα, ζυμώνεσαι σε αυτό το κομμάτι στη συνεργασία στο να ακούς τους άλλους περισσότερο στο να συνθέτεις ιδέες, στο να κάνεις πίσω κάποιες φορές για να φανεί κάτι άλλο, στο να θαυμάσεις, ή να θαυμάστεις κιόλας, ξέρεις, να πάρεις μια ιδέα και να την εξελίξεις ή να συμβάλεις εσύ να έχεις μια ιδέα και οι άλλοι να την εκμεταλλευτούν, μα, αυτό, αυτό, μαθαίνεις να συνεργάζεσαι βασικά, πέρα από τα υπόλοιπα που είπαμε, με το ότι γνωρίζοντας βαθύτερα έναν άνθρωπο, δεν μπορείς να μην τον αποδεχτείς [...] αυτό το πώς συνεργάζομαι, το πώς βάζω λίγο πίσω τον εαυτό μου, και δεν περιμένω ότι όλοι οι άλλοι θα πρέπει να είναι εκεί και να κάνουνε..., ή πώς τολμάω να μπω και να μιλήσω πιο δυνατά και να πω την άποψή μου, πώς, πώς, κάνω συνδέσεις πώς ενώνω πραγματάκια, πώς εκμεταλλεύομαι ιδέες, δηλαδή, όλο αυτό θέλει να, να ακούς καλά, να νοιάζεσαι, να, όλα αυτά, όλες τις ικανότητες για να συνεργάζεσαι σωστά και να

μπορείς να συμπλεύσεις με κάποιους ανθρώπους, να συγκρουστείς, έτσι, ακόμα και το να μπορέσεις να συγκρουστείς αναίμακτα, το ότι συγκρούομαι, διαφωνώ, φωνάζω, το εκφράζω, επίσης, και αυτό είναι ένα κέρδος τρομερό, δεν είναι δυσκολία μόνο, για κάποιους ανθρώπους η δυσκολία είναι να κρατήσουν το εαυτό τους πίσω και να μην είναι λίγο εκεί, για κάποιους είναι το να μπει μπροστά και να διεκδικήσει και να παλέψει για να ακουστεί η γνώμη του και να υπάρχει, έχει, υπάρχει αυτή η ελευθερία, δηλαδή, είσαι σε μια ομάδα και παλεύεις με την ομάδα [...]. (ΑΑ)

[...] Τον εαυτό σου, και το πώς, το πώς μπορείς να συμπεριφερθείς και απέναντι στους άλλους, γιατί στο Θ.Π. είσαι σε μια ομάδα, μπορεί να μην τους ξέρεις, αλλά πρέπει να λειτουργήσεις σαν ομάδα, τους ξέρεις, δεν τους ξέρεις. Για να βγει ένα θετικό αποτέλεσμα, όπως πολλές φορές έβγαине γέλιο και περνούσαμε τόσο καλά, για να βγει αυτό πρέπει να δώσεις και να πάρεις [...]. (ΑΔ)

[...] Συνεισφέρει στην αλλαγή της συμπεριφοράς τους από την στιγμή που καλούνται οι συμμετέχοντες να βρουν τρόπους να συνεργαστούν μεταξύ τους, να επικοινωνήσουν, να αφήσουν τους εγωισμούς τους στην άκρη, να φτιάξουν και να δημιουργήσουν κάτι όλοι μαζί και ο καθένας μόνος του σίγουρα χρειάζεται να αλλάξουν κάποια πράγματα στη συμπεριφορά τους [...]. (ΑΖ)

9.2.6.3.2. Μέσα από την διαφορετική χρήση του σώματος από ότι στην καθημερινή ζωή. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου τα υποκείμενα πιστεύουν ότι ένας από τους λόγους που βοηθάει το Θ.Π. στην αλλαγή της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων είναι το γεγονός ότι καλούνται να χρησιμοποιήσουν με διαφορετικό τρόπο το σώμα τους, από ότι το χρησιμοποιούν στην καθημερινή τους ζωή, να επικοινωνήσουν μέσα από αυτό, να εκφραστούν χωρίς λογοκρισία και λογική σκέψη.

[...] καλείσαι καταρχήν να χρησιμοποιήσεις πράγματα που στην καθημερινή σου ζωή δεν χρησιμοποιείς, καλείσαι να ξαναχρησιμοποιήσεις το σώμα σου, καλείσαι να ξαναχρησιμοποιήσεις τα εκφραστικά σου μέσα [...]. (ΒΓ)

[...] τα μέσα συγκεκριμένα και δεν είναι η λογική το βασικό μέσον έτσι; Δεν χρησιμοποιείς τόσο το μυαλό σου αλλά αφήνεις, αφήνεις, το σώμα σου και το συναίσθημά σου [...]. (ΑΑ)

[...] θα δεις και το συναίσθημα του άλλου, θα εκφράσεις και το δικό σου, θα εκφραστεί το σώμα του άλλου, που μπορεί να είναι με έναν τρόπο που δεν θα μπορούσες να φανταστείς εσύ ποτέ ότι θα γινόταν αποδεκτός, οπότε, έτσι μαθαίνεις και εσύ να ελευθερώνεσαι πιο πολύ. Ναι, μου φαίνεται ότι είναι σημαντική αυτή η βοήθεια το να εκτίθεσαι πιο εύκολα [...]. (ΑΘ)

9.2.6.3.3. Μέσω του ασφαλούς και μη επικριτικού περιβάλλοντος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως κάποιες από τις λειτουργίες και τις προσφορές του Θ.Π. στους συμμετέχοντες πραγματοποιούνται εξ αιτίας της ύπαρξης του ασφαλούς και μη επικριτικού περιβάλλοντος της ομάδας που βοηθάει τους συμμετέχοντες να εκφραστούν χωρίς να αισθάνονται ότι κρίνονται ή βαθμολογούνται. Όπως αναφέρουν:

[...] Αυτό που νιώθουνε και δεν..., και όταν είσαι σε μια ομάδα, μάλιστα που, μια μόνιμη ομάδα, έτσι; που παίζεις συχνά, κάθε φορά με τους ίδιους ένα θεατρικό παιχνίδι, επειδή, δεν νιώθεις εκεί ότι θα σε κριτικάρουνε, ότι θα..., ή πως το λες, ή πως το κάνεις, ο καθένας βγάζει αυτό που βιώνει, αυτό που νιώθει, αυτό που...ό,τι αισθάνεται και έτσι είναι ένα πάρε-δώσε συναισθημάτων και σε κάνει να..., και να

δεθείς με τους άλλους με την άλλη ομάδα, και να νιώσεις τους άλλους, και να σε νιώσουνε, και βοηθήσει έτσι και σαν άνθρωπος, ας πούμε και αυτό [...]. (ΒΔ)

[...] Το Θ.Π. δεν αλλάζει με έναν τρόπο μαγικό τον άνθρωπο απλά δίνει την αφορμή για να γίνει αυτό, μέσα από αυτές τις ομαδικές δημιουργικές διαδικασίες και το γεγονός ότι δεν κρίνει κανέναν, ούτε βαθμολογεί, απλά του δίνει την ευκαιρία να είναι ο εαυτός του και να αλληλεπιδράσει με τους άλλους [...]. (ΑΖ)

9.2.6.3.4. Μέσω της διαδικασίας παιχνιδιού ρόλων. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως κάποιες από τις λειτουργίες και τις προσφορές του Θ.Π. στους συμμετέχοντες προκαλούνται μέσα από την διαδικασία παιχνιδιού των διαφόρων ρόλων, κατά την οποία πραγματοποιείται αποφόρτιση αρνητικών συναισθημάτων ή μείωση των φοβιών. Όπως αναφέρει:

[...] μερικές φορές, μέσα στην ομάδα, έβλεπε, ας πούμε, παιδιά που φοβόντουσαν κάτι, μέσα τώρα στο παιχνίδι, ή τον λύκο, ή οτιδήποτε, έτσι; φοβόντουσαν κάποια πράγματα, εκεί τώρα στην ομάδα, έτσι που το παίζεις μέσα στο παιχνίδι, απομυθοποιείται, έτσι, κάπου [...] ξεπερνιέται [...] ή πολλές φορές οι δυσκολίες που έχουνε στο σπίτι τους βλέπεις. Αυτό που κάνει η μαμά τους ή αυτό που κάνει ο μπαμπάς τους ή...κάτι μια δυσκολία που μπορεί να έχει με ένα αδερφάκι, θα το δεις πως θα το εκφράσει, θα το, θα το βγάλει από μόνο του το παιδί και την ανάγκη του αυτή να παίξει τέτοιους ρόλους, να γίνει το ίδιο ο μεγάλος αδερφός ή ο μικρός [...]. (ΒΔ)

9.2.6.4. Προϋποθέσεις που βοηθούν στην πραγματοποίηση των λειτουργιών του Θ.Π.

Η κατηγορία αυτή αφορά τις προϋποθέσεις για τις απολαβές των όσων προσφέρει το Θ.Π. που προέκυψαν μέσα από τις απαντήσεις των υποκειμένων. Έτσι, πιστεύουν πως για να λάβουν οι συμμετέχοντες αυτά που μπορεί να τους προσφέρει το Θ.Π. θα πρέπει να είναι θετικά προσκείμενοι στην όλη διαδικασία, δηλαδή, δεκτικοί και ανοιχτοί για να τους συμβεί αυτό καθώς επίσης, να συμμετέχουν και στην ομάδα του Θ.Π. αρκετό καιρό, να μην είναι δηλαδή, περιστασιακή η συμμετοχή τους. Αναλυτικότερα:

9.2.6.4.1. Θετικά προσκείμενη αντίληψη συμμετεχόντων για την όλη διαδικασία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις προϋποθέσεις για την απολαβή των προσφορών του Θ.Π. είναι η θετικά προσκείμενη διάθεση ή αντίληψη των συμμετεχόντων ως προς την διαδικασία. Με άλλα λόγια πιστεύουν πως πρέπει να είναι κανείς διαθέσιμος, «ανοιχτός» και δεκτικός ώστε να μπορεί να συλλάβει και εκλάβει όσα το Θ.Π. μπορεί να του προσφέρει. Όπως αναφέρουν:

[...] προϋπόθεση, βέβαια, είναι γιατί το Θ.Π. έχει τον χώρο να συμβεί αυτό, ένας τρόπος που λειτουργεί είναι ότι βοηθάει τους συμμετέχοντες να το αποκτήσουν αυτό, το θέμα είναι να είναι διαθέσιμος αυτός που συμμετέχει, να του συμβεί [...]. (ΒΓ)

[...] εξαρτώνται από το άτομο και πως το δουλεύει και όλα αυτά, αλλά από τη στιγμή που γίνονται όλα αυτά που είπαμε, που έρχεται πρόσωπο με πρόσωπο με όλα αυτά όταν φεύγεις σου αφήνει τον προβληματισμό, ε, εκεί είναι στο χέρι σου, εάν ο προβληματισμός αυτός, το δουλέψεις λίγο και το προχωρήσεις και το δεις λίγο διαφορετικά, σίγουρα θα αλλάξεις πέντε πράγματα, αλλιώς, αν απλά το δεις, ότι

έχεις..., ζεις σε μια άρνηση, ας πούμε, και δεν θέλεις να τα αντιμετωπίσεις γιατί μπορεί και να μην είσαι έτοιμος να αντιμετωπίσεις πέντε πράγματα που βλέπεις [...]. (AE)

[...] αναλόγως βέβαια και την προσωπικότητα του καθένα και το πόσο θα αντιληφθεί ότι είναι απαραίτητο να γίνουν κάποιες αλλαγές στην συμπεριφορά τους. Βασικά θέλω να πω ότι για να αλλάξει η συμπεριφορά κάποιου θα πρέπει και ο ίδιος να το θέλει. Το Θ.Π. δεν αλλάζει με έναν τρόπο μαγικό τον άνθρωπο απλά δίνει την αφορμή για να γίνει αυτό [...]. (AZ)

9.2.6.4.2. Η συστηματική συμμετοχή των συμμετεχόντων σε μια ομάδα Θ.Π.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις προϋποθέσεις για την απολαβή των προσφορών του Θ.Π. είναι η συστηματική συμμετοχή των συμμετεχόντων στην ομάδα. Υποστηρίζουν πως μια περιστασιακή συμμετοχή του συμμετέχοντα ή μια συμμετοχή μικρής χρονικής διάρκειας ίσως και να μην αρκεί ώστε να απολάβει τις προσφορές του Θ.Π. που πραγματοποιούνται κυρίως εμμέσως, με την έννοια ότι μπορεί να προσφέρει σε αυτόν τις άμεσες απολαβές, τις οποίες παρατηρήσαμε προηγουμένως, π.χ. χαλάρωση, διασκέδαση κ.λ.π. αλλά να μην καταφέρει να φτάσει στις έμμεσες απολαβές π.χ. θέαση του εαυτού, αλλαγές στην συμπεριφορά κ.λ.π. Όπως αναφέρουν:

[...] Τέλος πάντων, ναι, με προϋπόθεση να γίνεται συστηματικά για να έχει κάποιο νόημα αυτό, δηλαδή, εντάξει, δεν ξέρω κατά πόσο θα ήταν ικανό ένα Θ.Π. να μεταβάλλει συμπεριφορές, την συμπεριφορά ενός ανθρώπου, αν αυτός συμμετέχει σε ένα Θ.Π. μια φορά στα πέντε χρόνια, ας πούμε.[...] Ναι, συστηματικότητα, [...] αν κάποιος συμμετέχει σε ομάδα Θ.Π. σε τακτά χρονικά διαστήματα είναι σίγουρο ότι επηρεάζει τον ψυχισμό του, την προσωπικότητά του [...]. (BB)

[...] Ναι, αλλά βραχυπρόθεσμα κυρίως, (αλλάζει η συμπεριφορά των συμμετεχόντων) για αυτό λέω ότι θα 'θελα και να το συνεχίσω [...]. (ΑΓ)

[...] αλλά πιστεύω ότι υποσυνείδητα, θέλοντας και μη, ειδικά ένας άνθρωπος που θα ασχοληθεί καιρό, δεν θα πας να κάνεις δύο-τρία και τέλος, ε, που θα πάει υποσυνείδητα και μη, αυτά τα πράγματα υπάρχουν και δουλεύονται [...]. (AE)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα μέσα, διαδικασίες και προϋποθέσεις που βοηθούν στην πραγματοποίηση των λειτουργιών του Θ.Π. παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 54 πιο κάτω

Πίνακας 54: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τα μέσα, διαδικασίες και προϋποθέσεις που βοηθούν στην πραγματοποίηση των λειτουργιών του Θ.Π

Κατηγορίες σχετικά με τα μέσα, διαδικασίες και προϋποθέσεις που βοηθούν στην πραγματοποίηση των λειτουργιών του Θ.Π	Υποκείμενα		Σύνολο
	A: Εμπυχωτές	B: Συμμετέχοντες	
<i>A. Μέσα και διαδικασίες:</i>			
1. Μέσω των συνεργατικών διαδικασιών που πραγματοποιούνται στα πλαίσια της ομάδας	7,69 % (1)	23,08 % (3)	30,77 % (4)
2. Μέσα από την διαφορετική χρήση του σώματος από ότι στην καθημερινή ζωή	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
3. Μέσω του ασφαλούς και μη επικριτικού περιβάλλοντος	7,69 % (1)	7,69 % (1)	15,38 % (2)
4. Μέσω της διαδικασίας παιξίματος ρόλων	7,69 % (1)	0 % (0)	7,69 % (1)
<i>B. Προϋποθέσεις:</i>			
1. Θετικά προσκείμενη αντίληψη συμμετεχόντων για την όλη διαδικασία.	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)
2. Η συστηματική συμμετοχή των συμμετεχόντων σε μια ομάδα Θ.Π.	7,69 % (1)	15,38 % (2)	23,08 % (3)

Όπως παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα το 30,77% των υποκειμένων πιστεύει ότι οι συνεργατικές διαδικασίες που πραγματοποιούνται στα πλαίσια της ομάδας, αποτελούν ένα μέσο για την πραγματοποίηση των λειτουργιών και των προσφορών του Θ.Π.. Άλλα μέσα που συμβάλουν ως προς αυτό αποτελούν η χρήση του σώματος των συμμετεχόντων με διαφορετικούς τρόπους από ότι στην καθημερινή τους ζωή (23,08), το ασφαλές και μη επικριτικό περιβάλλον(15,38%) και η διαδικασία παιξίματος ρόλου (7,69%). Επιπλέον, παρατηρούμε ότι οι προϋποθέσεις για να πραγματοποιηθούν οι λειτουργίες του Θ.Π., σύμφωνα με τα υποκείμενα, είναι η ύπαρξη θετικά προσκείμενης αντίληψης των συμμετεχόντων για την όλη διαδικασία (12,08%) καθώς και η συστηματική συμμετοχή των συμμετεχόντων στην ομάδα του Θ.Π. (12,08%).

9.3. Αντιλήψεις, Βιώματα και Εαυτός των Εμφυχωτών Θεατρικού Παιχνιδιού

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τις αντιλήψεις και τα βιώματα των εμφυχωτών, καθώς επίσης, πραγματοποιείται και μια προσπάθεια για την διερεύνηση του εαυτού τους ως εμφυχωτές Θ.Π. Όπως είναι αναμενόμενο για την κάλυψη όλων αυτών των πτυχών δημιουργήθηκαν πολλές επιμέρους ενότητες στις οποίες εξετάζονται: α. οι τρόποι εργασίας των εμφυχωτών στο Θ.Π., β. οι αντιλήψεις τους σε σχέση με τις διαφορές μεταξύ ομάδων ενηλίκων και παιδιών, γ. οι αντιλήψεις τους σε σχέση με τη σχολή Θ.Π. του Λάκη Κουρετζή και δ. τα ζητήματα εαυτού των εμφυχωτών. Αναλυτικότερα οι κατηγορίες αυτές έχουν ως εξής:

9.3.1. Οι τρόποι εργασίας των εμφυχωτών στο Θ.Π.

Η κατηγορία αναφέρεται στις διαδικασίες που ακολουθούν οι εμφυχωτές Θ.Π. και περιλαμβάνει τις εξής υποκατηγορίες: τον προσδιορισμό των στόχων του Θ.Π., τους τρόπους με τους οποίους επιλέγουν ένα θέμα Θ.Π., τα συνηθέστερα ή και αγαπημένα θέματα των εμφυχωτών, την οργάνωση του Θ.Π. πριν την έναρξή του, τις τεχνικές και τα υλικά που χρησιμοποιούν και το στοιχείο της ρευστότητας και διαλογικότητας της διαδικασίας του Θ.Π.. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να υπενθυμίσουμε τον τύπο των ομάδων που εμφυχώνει το κάθε υποκείμενο: α. Το υποκείμενο ΒΑ ασχολείται με την εμφύχωση νηπίων, εφήβων και ενηλίκων, στο νηπιαγωγείο, ως νηπιαγωγός, στο πανεπιστήμιο, ως βοηθός νηπιαγωγός, και σε θεατρικές και άλλες καλλιτεχνικές ομάδες, β. το υποκείμενο ΒΒ ασχολείται με την εμφύχωση νηπίων στα πλαίσια μουσικού ωδείου, γ. το υποκείμενο ΒΓ ασχολείται με την εμφύχωση ενηλίκων ατόμων με αναπηρία, σε σύλλογο ατόμων με ειδικές ανάγκες, καθώς και με την εμφύχωση παιδιών, σε ομάδες Θ.Π., δ. το υποκείμενο ΒΔ ασχολείται αποκλειστικά με την εμφύχωση των νηπίων της τάξης στην οποία και είναι νηπιαγωγός και τέλος ε. το υποκείμενο ΓΑ, ασχολείται με την εμφύχωση νηπίων, παιδιών σχολικής ηλικίας και ενηλίκων σε ομάδες Θ.Π..

9.3.1.1. Προσδιορισμός των στόχων του Θ.Π. πριν την έναρξή του. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που προσδιορίζουν τους στόχους ενός Θ.Π. πριν την έναρξή του. Οι στόχοι προσδιορίζονται ανάλογα με τον τύπο ομάδας που εμφυχώνεται, π.χ. νήπια ή μαθητές με ειδικές ανάγκες, ανάλογα με το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται η εμφύχωση και το διδακτικό αντικείμενο, π.χ. στα πλαίσια της σχολικής τάξης ή στα πλαίσια ενός μουσικού σχολείου ή ωδείου, και ανάλογα με τις ανάγκες της ομάδας, για παράδειγμα, δέσιμο ομάδας, ανάπτυξη συνεργασίας κ.α. Όπως αναφέρουν:

[...] Πολλές φορές θα κάνω ένα θεατρικό παιχνίδι, γιατί βλέπω ότι η ομάδα έχει ανάγκη από κάτι έτσι; Π.χ., ας πούμε, πέρσι είχα κάποιο, δυο-τρία παιδάκια, τα οποία ήταν έτσι απομονωμένα, δεν συμμετείχαν, δεν μπορούσαν να μπουν στην ομάδα, και οργάνωνα τέτοια θεατρικά παιχνίδια ούτως ώστε να αναπτυχθεί η συνεργασία, σιγά-σιγά να μπει, να..., να γίνει μια ομάδα, να γίνουν όλα τα παιδιά μια ομάδα, και να διασκεδάσουν και μέσα από αυτό να..., όλα τα παιδιά, να συμμε..., να μπορούν να συμμετέχουν και να δεθούν, να γίνουν μια ομάδα. Άλλες φορές πάλι, στήνω θεατρικά παιχνίδια με βάση το διδακτικό αντικείμενο που έχω, έτσι; Αντί να κάνω, ξέρω 'γω, να προσεγγίσω ένα..., τη γλώσσα, ή μαθηματικά ή οτιδήποτε, ας πούμε, να τα προσεγγίσω με μια εργασία, έτσι, όπως λέγαμε προηγουμένως, θα το προσεγγίσω μέσω θεατρικού παιχνιδιού, έτσι και κάθομαι και σκέφτομαι πως θα το κάνω, έτσι ούτως ώστε τα παιδιά να ενεργοποιηθούν και να πάρουν αυτή τη γνώση που θέλουν να

πάρουνε, να την πάρουνε μέσω του παιχνιδιού, μέσω του θεατρικού παιχνιδιού και όχι να τα βάλω κάτω και να τα πω, ας πούμε: -Αυτά πόσα είναι; -Δύο. -Κάνε μου τα... ας πούμε..., ενώ θα το κάνω μέσα από το θεατρικό παιχνίδι, θα κάνω δυάδες, θα παίξουμε, θα..., και έτσι θα βιώσουν, ας πούμε, ένα..., κάτι που θέλω να διδάξω, εντός εισαγωγικών μέσα από το παιχνίδι [...]. (ΒΔ)

[...] Εντάξει τώρα το συγκεκριμένο επειδή ο κεντρικός στόχος είναι πάντα η μουσική, δηλαδή και η...εντάξει είναι περισσότερο παιδαγωγικός ο στόχος παρά θεραπευτικός, αν μπορούμε να τα διαχωρίσουμε, τέλος πάντων επειδή υπάρχει ένα σημαντικό παιδαγωγικό κομμάτι, δηλαδή, ότι πρέπει, ας πούμε, να τους προχωρήσω σε...να τους εισάγω, τέλος πάντων στην μουσική, κάπως να τα μυήσω τα παιδιάκια, οπότε το..., ο κεντρικός στόχος είναι οι μουσικές έννοιες, έτσι κάποιες μουσικές έννοιες, συνήθως διαλέγω, από πριν, ας πούμε, ένα θέμα, κάτι, ξέρω 'γω, μια έννοια που θέλω, πάνω στην οποία θέλω να δουλέψουμε, ξέρω 'γω, παράδειγμα, σε σχέση με τη μουσική θα μπορούσε να είναι το πεντάγραμμο, ξέρω 'γω, η σημειογραφία, δηλαδή, πως βάζουμε, ξέρω 'γω, τις νότες στο χαρτί, πως τις βάζουμε, τι κάνουμε με αυτές, γιατί πως [...]. (ΒΒ)

[...] Βάζω στόχους, νομίζω, δηλαδή, κάθε φορά που δουλεύω, που ξεκινάω να κάνω ένα Θ.Π. βάζω ένα στόχο, δηλαδή, λέω ότι θέλω να δουλέψω αυτά τα πράγματα, θέλω να δουλέψω αυτούς τους τομείς, θέλω λίγο να δέσω την ομάδα; Θέλω να δουλέψω τη σωματική τους έκφραση; Θέλω να δουλέψω την επικοινωνία τους; Θέλω να δουλέψουνε λίγο τον εαυτό τους σε σχέση με την ομάδα; [...]. (ΒΓ)

9.3.1.2. Επιλογή του θέματος του Θ.Π..

Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στις επιλογές των θεμάτων του Θ.Π. από τους εμπνευστές. Έτσι, μας αναφέρουν πως επιλέγουν το θέμα τους ανάλογα με τους στόχους που θέτουν κάθε φορά, που όπως αναφέραμε και προηγουμένως ποικίλλουν, καθώς επίσης, και ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της ομάδας, που επίσης ποικίλλουν. Αναλυτικότερα:

9.3.1.2.1. Επιλογή θέματος ανάλογα με τους στόχους που θέτονται κάθε φορά.

Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που επιλέγει το θέμα του Θ.Π. ανάλογα με τους στόχους που θέτει κάθε φορά, π.χ. διδακτικό αντικείμενο, ελεύθερο θέμα κ.λ.π. Όπως αναφέρει:

[...] Με κριτήριο, ε, ανάλογα με το τι θα κάνεις, δηλαδή, αν έχω να κάνω, να παίξω ένα θεατρικό παιχνίδι με ένα συγκεκριμένο διδακτικό αντικείμενο, θα το προσαρμόσω με βάση αυτό, αν είναι πιο ελεύθερο θα το προσεγγίσω ανάλογα με το θέμα, το θέμα που θα κάνεις, εντός εισαγωγικών, αυτό που θες να..., αυτό το θεατρικό παιχνίδι που θες να παίξω, ανάλογα με το τι θες να κάνεις [...]. (ΒΔ)

9.3.1.2.2. Επιλογή θέματος ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της ομάδας.

Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που επιλέγει τα θέματά του, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της ομάδας, όπως για παράδειγμα ανάλογα με την ηλικία των μελών, (προσχολική, εφηβεία, ενήλικες κ.α.) με την τριβή τους στο Θ.Π., με την συνεργασία που υπάρχει ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, κ.ο.κ. Όπως αναφέρει:

[...] Και εντάξει είναι και ανάλογα [...] με την ομάδα [...] αλλά αυτό το ξέρω εκ των προτέρων, δηλαδή, όταν ξεκινάω τις συναντήσεις με την ομάδα, βλέπω πως είναι, φυσικά και κάθε ομάδα δεν είναι ίδια [...] αυτό το εργαστήρι, δηλαδή το να αφομοιωθούν κάποια [...] βασικές μουσικές έννοιες, σίγουρα θα πρέπει να περάσεις από συγκεκριμένα πράγματα, δηλαδή [...] την νότα το πεντάγραμμο, το τέταρτο, το

όγδοο, το ρυθμό, αυτά ισχύουν πάντα αλλά εννοείται ότι η κάθε ομάδα δεν είναι η ίδια οπότε κάθε φορά διαφοροποιούνται πράγματα, σε σχέση με το πώς είναι η ομάδα, και εντάξει το πώς είναι εννοώ διάφορα χαρακτηριστικά της ομάδας, εντάξει, από την ηλικία, ας πούμε, μέχρι το, το πώς συνεννοείται μεταξύ της η ομάδα, το πώς μπορεί να συνεννοείται [...]. (BB)

9.3.1.2.3. Επιλογή θεμάτων από άλλους. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που συχνά καλείται από κάποιον φορέα, να εμψυχώσει, μέσω του Θ.Π., μια ομάδα και το θέμα είναι προκαθορισμένο από αυτόν τον φορέα. Αναφέρει σχετικά:

[...] τα θέματα ή τα επιλέγω εγώ ή αυτοί που με έχουνε καλέσει να κάνω ένα Θ.Π. στον χώρο τους [...]. (ΓΑ)

9.3.1.2.4. Το θέμα «επιλέγει» τους εμψυχωτές. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως δεν επιλέγουν οι ίδιοι το θέμα τους, αλλά, το «θέμα» επιλέγει αυτούς, με την έννοια ότι προκύπτει από ένα ερέθισμα που θα τους δώσει η ομάδα τους, ή από ένα αντικείμενο ή μουσικό κομμάτι, ή από οτιδήποτε άλλο που θα τους δώσει το έναυσμα για να ξεκινήσουν ένα Θ.Π.. Όπως αναφέρουν.

[...] πολλές φορές όμως αυτό που συμβαίνει στο Θ.Π. είναι ότι μπορεί ένα αντικείμενο να σου προκαλέσει ένα ολόκληρο Θ.Π., μια μουσική, δηλαδή, μπορεί να μην διαλέξεις εσύ τη μουσική, να σε διαλέξει η μουσική, δηλαδή, μπορεί να ακούσεις ένα κομμάτι και να πεις, αμάν, τι θα μπορούσαμε να κάνουμε με αυτό, δηλαδή, θυμάμαι ένα Θ.Π. είχαμε ακούσει ένα μουσικό κομμάτι με βιολοντσέλο και πιάνο, ένα καταπληκτικό κομμάτι και ήτανε σαν συνομιλία αυτό το πράγμα, αυτό λοιπόν, σου έδωσε ένα ολόκληρο ερέθισμα για να φτιάξεις ένα Θ.Π. και κίνητρο ήταν η μουσική, όταν τώρα έχεις...δηλαδή, είναι πάντα λίγο ρευστό αυτό το πράγμα, δηλαδή, το αφήνεις και σε πηγαίνει, το πηγαίνεις εσύ, δηλαδή, βάζεις τον στόχο σου, λες περίπου που θέλεις να κινηθείς και ξεκινάς και δουλεύεις και ή θυμάσαι πράγματα τα οποία τα εντάσσεις ή αν τα ανακαλύψεις στην πορεία, κάπως έτσι [...]. (ΒΓ)

[...] Ναι είναι αυτό που σου είπα ότι όταν έχει να κάνει με παιδιά μπορεί να είναι και έτσι γιατί έτσι μου 'ρθε, ή επειδή ήρθε σε κάποιον, μπορεί να δουλεύουμε ένα θέμα και μέσα σε αυτό το θέμα μας προέκυψε κάτι ή να ξεκινήσουμε από αυτό και να εξελιχθεί, ανάλογα, δεν υπάρχει δηλαδή ένα συγκεκριμένο κριτήριο [...]. (BA)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον προσδιορισμό των στόχων του Θ.Π. πριν την έναρξή του και με την επιλογή του θέματος του Θ.Π. παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα πιο 55 κάτω:

Πίνακας 55: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τον προσδιορισμό των στόχων του Θ.Π. πριν την έναρξή του και με την επιλογή του θέματος του Θ.Π.

Κατηγορίες σχετικά με τον προσδιορισμό των στόχων του Θ.Π. πριν την έναρξή του και με την επιλογή του θέματος	Υποκείμενα Α: Εμψυχωτές	Σύνολο
1. Προσδιορισμός των στόχων του Θ.Π.	3	60 %
2. Επιλογή του θέματος του Θ.Π.		
2.2. Επιλογή θέματος ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της ομάδας.	1	20%
2.1. Επιλογή θέματος ανάλογα με τους στόχους που θέτονται κάθε φορά	1	20%
2.3. Επιλογή θεμάτων από άλλους	1	20%
2.4. Το θέμα «επιλέγει» τους εμψυχωτές	2	40%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 60% των υποκειμένων-εμπυχωτών, ορίζει τους στόχους του Θ.Π. που πρόκειται να εμπυχώσει. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι το 40% των υποκειμένων αφήνει τα θέματα να τους «επιλέξουν», ενώ το 20% των υποκειμένων: α. επιλέγει το θέμα ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της ομάδας, β. ανάλογα με τους στόχους που θέτονται κάθε φορά και γ. η επιλογή των θεμάτων γίνεται από άλλους.

9.3.1.3. Συνηθέστερα ή/και αγαπημένα θέματα εμπυχωτών Θ.Π.

Η κατηγορία αυτή αφορά τα αγαπημένα ή συνηθέστερα θέματα των εμπυχωτών και χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με τον τύπο ομάδας που εμπυχώνουν. Έτσι, άλλα είναι τα αγαπημένα ή συνηθέστερα θέματα για ενήλικες, άλλα για μαθητές, είτε με νοητική υστέρηση είτε τυπικούς μαθητές και η τρίτη κατηγορία αφορά τα αγαπημένα ή συνηθέστερα θέματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε όλες τις ομάδες Θ.Π. Αναλυτικότερα:

9.3.1.3.1. Θέματα για ενήλικες.

Η υποκατηγορία αυτή αφορά τα αγαπημένα ή συνηθέστερα θέματα Θ.Π. για ενήλικες που είναι είτε τα θέματα που αφορούν τέχνες, είτε τα θέματα που είναι πιο αόριστα όπως τα στοιχεία της φύσης.

9.3.1.3.1.1. Σχετικά με τις τέχνες. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που τα θέματα που το ελκύουν περισσότερο, σε σχέση με τους ενήλικες, αφορούν τα θέματα σχετικά με τις τέχνες. Όπως αναφέρει:

[...] Τώρα ανατρέχοντας στο παρελθόν νομίζω ότι διάλεγα πιο πολύ θέματα που είχαν σχέση με τέχνη [...].Με ελκύει, ναι, ναι. Δηλαδή και αυτό που σου έλεγα πριν με την ιστορία τέχνης, τέλος πάντων κάτι που είχε σχέση με γλυπτική [...]. Οπότε μάλλον αυτό, με τέχνη [...].Μουσική ειδικότερα, ναι [...]. (BB)

9.3.1.3.1.2. Σχετικά με τη φύση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που τα αγαπημένα του θέματα για ενήλικες σχετίζονται με την φύση και τις εσωτερικές αναζητήσεις. Όπως αναφέρει:

[...] τα αγαπημένα μου θέματα, έχουν να κάνουν με το, με ποιο αόριστα πράγματα, όχι με συγκεκριμένα πράγματα, όπως ένας συγκεκριμένος μύθος, αλλά ίσως στοιχεία από τη φύση, και μ' αρέσουνε πιο πολύ τα αόριστα θέματα κυρίως με τις ομάδες των ενηλίκων, που μπορείς να αναπαραστήσεις εσωτερικά σου πράγματα, να μπεις σε δρόμους δικούς σου εσωτερικούς ακολουθώντας εξωτερικούς λαβυρίνθους, δεν ξέρω αν το λέω σωστά, αλλά μ' αρέσει αυτό που δεν είναι δηλωμένο από την αρχή ή που είναι τόσο μεγάλο ώστε να αγκαλιάζει τα μικρά και να πηγαίνει ακόμη πιο μέσα, δεν μ' αρέσει τόσο πολύ το συγκεκριμένο θέμα, άλλωστε το Θ.Π. δεν είναι δραματοποίηση [...]. (ΓΑ)

9.3.1.3.2. Θέματα για μαθητές (τυπικούς ή με νοητική υστέρηση).

Η υποκατηγορία αυτή αφορά τα θέματα που χρησιμοποιούνται κυρίως σε μαθητές, είτε αυτοί είναι παιδιά, προσχολικής ή σχολικής ηλικία, είτε είναι ενήλικες μαθητές με νοητική υστέρηση. Αναλυτικότερα

9.3.1.3.2.1. Διδακτικά αντικείμενα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που τα συνηθέστερα θέματα σε σχολικές τάξεις έχουν σχέση με διδακτικά αντικείμενα. Όπως αναφέρουν:

[...] Κάνω διδακτικά αντικείμενα, τα κάνω, στο σχολείο, τα διδακτικά αντικείμενα [...]. (ΒΓ)

[...] μπορούν να είναι θέματα που να είναι μέσα από τη διδακτική, να είναι διδακτικά αντικείμενα, μπορούν να όλα τα μαθήματα να γίνουν μέσω του Θ.Π., μπορεί να είναι θέματα που είναι μέσα από την ιστορία [...] μπορεί να αφορούν γεωγραφία, μαθηματικά [...]. (ΓΑ)

[...] το χρησιμοποιώ και σαν τρόπο προσέγγισης διδασκαλίας, ας πούμε, έτσι; ανάλογα τι διδακτικό αντικείμενο έχω, επιλέγω κάθε φορά [...]. (ΒΔ)

9.3.1.3.3. Θέματα για όλες τις ηλικίες.

Η υποκατηγορία αυτή αφορά τα αγαπημένα ή συνηθέστερα θέματα για όλες τις ηλικίες και τις ομάδες, όπως θέματα με συναισθήματα, με παραμύθια, μύθους και ιστορίες. Αναλυτικότερα

9.3.1.3.3.1. Συναισθήματα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που προτιμάει θέματα σχετικά με τα συναισθήματα, με εικόνες και μνήμες, πιθανώς επειδή, όπως μας περιγράφει, λειτουργεί πολύ εγκεφαλικά στην καθημερινή του ζωή. Αναφέρει σχετικά:

[...] με παιδιά εφήβων ή με παιδιά δημοτικού ή με ενήλικες, εμένα τ' αγαπημένο μου και νομίζω ότι φαίνεται αυτό είναι τα συναισθήματα. Τα συναισθήματα, τι εννοώ. Μ' αρέσει, δηλαδή, τα θέματά μου έχουν να κάνουνε πάρα πολύ με το να, έχουν να κάνουν με εικόνες, έχουν να κάνουν με μνήμες, έχουν να κάνουν με συναισθήματα, αυτά είναι τα αγαπημένα μου θέματα [...]. Και ίσως επειδή νομίζω ότι έχω, έχω μια, σαν άνθρωπος λειτουργεί πάρα πολύ η λογική μου και το μυαλό μου, και νομίζω, ίσως, ίσως είναι η ανάγκη μου να, να το, δω και από μια άλλη γωνία, ίσως είναι η δυσκολία μου αυτή, και ίσως θέλω για αυτό να το δουλεύω περισσότερο [...]. Θεωρώ ότι είμαι πάρα πολύ εγκεφαλικός τύπος [...]. (ΒΓ)

9.3.1.3.3.2. Ιστορίες, παραμύθια και μύθοι. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου όπου τα συνηθέστερα θέματα Θ.Π. αποτελούν οι μύθοι, τα παραμύθια ή οι ιστορίες. Αναφέρει σχετικά:

[...] μέσα από την μυθολογία, μπορεί να είναι παραμύθι ή μύθος, μπορεί να είναι λαογραφικά, λαογραφικές ιστορίες, μπορεί να είναι..., τα πάντα μπορεί να γίνουν ένα Θ.Π., μπορεί να είναι οι μύθοι του Αισώπου, οι μύθοι των λουλουδιών, μπορεί να είναι αρχαιοελληνικοί μύθοι, μπορεί να είναι ιστορίες από όλον τον κόσμο [...]. (ΓΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα συνηθέστερα ή αγαπημένα θέματα των εμψυχωτών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 56 πιο κάτω:

Πίνακας 56: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τα συνηθέστερα ή αγαπημένα θέματα των εμπυχωτών

Κατηγορίες σχετικά με τα συνηθέστερα ή αγαπημένα θέματα των εμπυχωτών	Υποκείμενα Α: Εμπυχωτές	Σύνολο
<i>1. Θέματα για ενήλικες:</i>		
1.1. Σχετικά με τις τέχνες	1	20%
1.2. Σχετικά με τη φύση.	1	20%
<i>2. Θέματα για μαθητές (τυπικούς ή με νοητική υστέρηση):</i>		
2.1. Διδακτικά αντικείμενα	3	60%
<i>3. Θέματα για όλες τις ηλικίες:</i>		
3.1. Συναισθήματα	1	20%
3.2. Ιστορίες, παραμύθια και μύθοι	1	20%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 60% των υποκειμένων-εμπυχωτών που κάνουν Θ.Π. σε μαθητές, συνήθως αντλεί θεματολογία από τα διδακτικά αντικείμενα. Σε ομάδες ενηλίκων, το 20% επιλέγει α. θέματα σχετικά με τις τέχνες και β. θέματα σχετικά με τη φύση. Τέλος, κάποια θέματα που αφορούν όλες τις ηλικίες είναι α. τα συναισθήματα και β. οι ιστορίες, τα παραμύθια και οι μύθοι, που επιλέγονται από το 20% ανά κατηγορία.

9.3.1.4. Οργάνωση του Θ.Π. πριν την έναρξη

Η υποκατηγορία αυτή αφορά την οργάνωση του Θ.Π. πριν την έναρξή του. Έτσι, συνήθως οι εμπυχωτές οργανώνουν τον σκελετό του Θ.Π., τις βασικές δομές του και φαντάζονται τους τρόπους εφαρμογής του, τα ερεθίσματα, τις τεχνικές και τα υλικά. Αναλυτικότερα:

9.3.1.4.1. Βασικές δομές/στάδια/σκελετός Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που σχεδιάζουν τις βασικές δομές, τα στάδια ή τον σκελετό του Θ.Π. πριν την έναρξή του. Όπως αναφέρουν:

[...] οργανώνω τις βασικές του δομές, έτσι, αλλά στην πορεία μπορεί να αλλάξω πράγματα και ανάλογα το πώς είναι τα παιδιά και να βγουν και άλλα πράγματα μέσα, ας πούμε, δεν είναι στάνταρ, αυτό θα κάνω και τελειώσε, το αλλάζεις, αλλά υπάρχει μια βασική δομή που την, την στήνω και θα πάω έτσι, όταν πρόκειται για διδακτικό αντικείμενο, ή ακόμη και όταν έχω στο νου μου να βοηθήσω, ας πούμε, κάποιο παιδάκι σε ένα τομέα, ας πούμε, πάλι θα στήσω περίπου, θα οργανώσω στο σπίτι, αλλά περισσότερο εκεί θα πάει, θα παιχτεί το παιχνίδι, εκείνη τη στιγμή, μια δομή βέβαια, θα την κάνω στο σπίτι, δεν θα πας έτσι τελείως, αλλά μερικές φορές, μπορεί να τύχει να παίξουμε, χωρίς να το έχουμε προετοιμάσει, και πάλι όταν γνωρίσεις, ας πούμε, πως πρέπει να το..., τι πρέπει να ακολουθήσεις, το κάνεις με μεγάλη ευκολία, μετά από κάποια παιχνίδια το κάνεις με μια [...]. (BΔ)

[...] υπάρχει πάντα μια προετοιμασία, συνήθως, οργανώνω τα στάδια, έτσι δηλαδή, μια δομή, ότι θα ξεκινήσω από εκεί μετά θα πάω εκεί, δεν το αφήνω έτσι πολύ στην τύχη, βέβαια, το συνηθέστερο είναι να... αυτό, από αυτό που έχω κάνει εγώ να..., τέλος πάντων, αυτό μάλλον που έχω προετοιμάσει να μετεξελιχθεί εντελώς διαφορετικά, αλλά υπάρχει πάντα ένας σκελετός μια βασική δομή την οποία θέλω να ακολουθήσω [...]. (BB)

[...] Το Θ.Π. έχει τρεις φάσεις, η πρώτη φάση είναι η φάση της απελευθέρωσης που η ομάδα χρησιμοποιεί αυτά τα ερεθίσματα που της δίνω, οπτικά ή ακουστικά, προκειμένου να απελευθερωθεί, να επικοινωνήσει, να γνωριστεί, να απαλλαγεί από

αναστολές, φόβους, και όλα αυτά και μετά περνάει στη δεύτερη φάση όπου ντύνεται ρόλους, τους οποίους πάλι τους επιλέγει ο καθένας μόνος του για τον εαυτό του και προσπαθεί μέσα από... , ο καθένας μέσα από τον ρόλο να εκφράσει τον ίδιο του τον εαυτό, η τρίτη φάση είναι τα δρώμενα, που είναι η χαρά του Θ.Π. το πανηγύρι, όπου οι ομάδες ή η ομάδα παρουσιάζουν τα δρώμενα, τις ιστορίες που έχουν φτιάξει με βάση τα ερεθίσματα που έχουν πάρει και ότι άλλο θέλει η ομάδα να χρησιμοποιήσει και τελευταία φάση είναι η φάση της ανάλυσης η οποία ακολουθεί το Θ.Π. ή μπορεί να παραλειφθεί και να ξεκινήσει το επόμενο Θ.Π. με αυτή την φάση, που είναι μια φάση συζήτησης για το έγινε, για το τι δυσκόλεψε την ομάδα, για το πώς θα μπορούσαν κάποια πράγματα να έχουν εξελιχθεί με έναν άλλο τρόπο που θα ήταν πιο θετικότερο. Αυτές είναι οι φάσεις του Θ.Π. [...] Προετοιμάζομαι με βάση αυτές τις φάσεις [...]. (ΓΑ)

[...] Το Θ.Π. που ετοιμάζουμε με τα παιδιά, έχεις μια αφετηρία, δηλαδή, συνήθως, έχω ένα ερέθισμα είτε από αυτά που κάνουμε, είτε από αυτά που θέλω να περάσουμε, απ' τους δρόμους που θέλω να περάσουμε, το Θ.Π. [...] δεν είχα δηλαδή από την αρχή, πράγματα, όλα τα πράγματα στο μυαλό μου, είχα ένα σκελετό μόνο, και με αυτόν το σκελετό χτίζαμε μαζί με την ομάδα [...] το Θ.Π. που κάνουμε με τα παιδιά θεωρώ ότι είναι λίγο πιο δομημένο [...]. (ΒΑ)

9.3.1.4.2. Νοερή επεξεργασία των τρόπων εφαρμογής των στόχων και του θέματος του Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πριν την έναρξη του Θ.Π., φαντάζονται τους τρόπους και τα ερεθίσματα που θα χρησιμοποιήσουν ώστε να πραγματοποιηθούν οι στόχοι (π.χ. παιχνίδια, μουσικές, εικόνες κ.α.). Όπως αναφέρουν:

[...] το αμέσως επόμενο πράγμα που κάνω είναι με ποιους τρόπους μπορώ να το πετύχω αυτό, δηλαδή, φαντάζομαι με ποιους τρόπους θα μπορούσε να γίνει, τους παίρνω με όλους αυτούς τους τρόπους και τους μετατρέπω σε παιχνίδια, σε εικόνες, σε μουσική, σε...και αναλόγως παίζω [...]. (ΒΓ)

[...] αφήνοντας ελεύθερη τη φαντασία μου και με βάσεις την γνώση και την εμπειρία που έχω προσπαθώ να προσεγγίσω αυτό το θέμα με διάφορους τρόπους χρησιμοποιώντας κυρίως της αισθήσεις. Αφήνω πρώτα τον εαυτό μου να μαγευτεί από αυτό το θέμα και ύστερα σαν τον μάγο που ετοιμάζει τα μαγικά του, προσπαθώ και εγώ να ετοιμάζω τα δικά μου προκειμένου να μαγέψω εντός εισαγωγικών την ομάδα, ώστε να μπει σε μια διαδικασία τέτοια, να πάρει τις μαγικές μου σκόνες και τα φίλτρα και να φτιάξει δικές του μαγείες, κάπως έτσι λειτουργεί το όλο θέμα. Χρησιμοποιώ λοιπόν, διάφορα μέσα που μπορεί να είναι ηχητικά ερεθίσματα, οπτικά ερεθίσματα, κάτι από την λογοτεχνία, ένα ποίημα, ένα ύφασμα, μια λέξη, μια φράση, ένας ήχος, μια μουσική, και προσπαθώ μέσα από δρόμους που έχω σκεφτεί, έχω φανταστεί, αλλά και μέσα από δρόμους που η ομάδα μου δείχνει, γιατί συμπορεύεσαι με την ομάδα δεν..., δεν αποφασίζεις εσύ που θα καταλήξει το καράβι, εσύ οργανώνεις το ταξίδι και είσαι έτοιμος για κάθε λογής ανατροπές [...]. (ΓΑ)

[...] Η προετοιμασία τώρα είναι περισσότερο αυτό, να βρεθεί το..., το ερέθισμα, άμα βρεις το ερέθισμα, μετά φτιάχνεις δρόμους, από εδώ και από εκεί και πάλι οδηγείσαι βέβαια από την ομάδα, ακόμα και απ' τα παιδιά, δεν..., δηλαδή, μπορεί εσύ να ετοιμάσεις ένα πράγμα αλλά δεν είναι ποτέ, ποτέ αυτό το πράγμα δεν είναι αυτό που θα βγει στο τέλος, εξαρτάται από το που θα το πάνε και πώς θα το προχωρήσουν. Τώρα προετοιμασία είναι μόνο τουλάχιστον, όσον αφορά τα παιδιά, μουσικές, ξέρεις ο χώρος, τέτοια πράγματα, πώς να το πω, τεχνικά έτσι και όχι η ουσία, η ουσία βγαίνει δουλεύοντας [...]. (ΒΑ)

9.3.1.5. Τεχνικές

Η υποκατηγορία αυτή αναφέρεται στις τεχνικές που μπορεί να χρησιμοποιηθούν σε ένα Θ.Π. όπως αυτή της μεταμόρφωσης ή της δημιουργίας ενός περιβάλλοντος.

9.3.1.5.1. Τεχνική της μεταμόρφωσης. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αναφέρει ότι χρησιμοποιεί την τεχνική της μεταμόρφωσης. Όπως αναφέρει:

[...] αλλά κυρίως δεν χρησιμοποιώ πάρα πολλά πράγματα, δηλαδή, χρησιμοποιώ τα πανιά και αυτά μεταμορφώνονται, οτιδήποτε μπορεί εκείνη τη στιγμή να βρούμε και να τα μεταμορφώσουμε, δεν έχει κάτι συγκεκριμένο, θα πάρω, ας πούμε αυτό..., τα πάντα μπορούμε να τα πάρουμε και να τα μεταμορφώσουμε εκείνη τη στιγμή. Δεν θα έχω κάτι συγκεκριμένο, μερικές φορές μπορεί, για να βοηθήσω στο, το παιχνίδι περισσότερο, αλλά περισσότερο τα πάντα τα μεταμορφώνουμε, ένα πανί θα το μεταμορφώσουμε σε χίλια δυο πράγματα [...]. (ΒΔ)

9.3.1.5.2. Δημιουργία περιβάλλοντος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που χρησιμοποιούν την τεχνική της δημιουργίας ενός περιβάλλοντος είτε από τους ίδιους, είτε δίνουν την δυνατότητα στην ομάδα να το δημιουργήσει. Όπως αναφέρουν:

[...] Τώρα προετοιμασία είναι μόνο τουλάχιστον [...] ο χώρος, τέτοια πράγματα, πώς να το πω, τεχνικά έτσι και όχι η ουσία, η ουσία βγαίνει δουλεύοντας [...] να τους ξαφνιάζει ο χώρος, δηλαδή, θα βγούνε έξω, εγώ θα κάνω τα [...] και θα μπούμε μέσα σε ένα χώρο που είναι τελείως διαφορετικός, αυτό είναι πολύ μαγικό για τα παιδιά [...]. (ΒΑ)

[...] δημιουργώ πρώτα ένα περιβάλλον ανάλογα με το θέμα [...] πριν την έναρξη ή καλείται η ίδια η ομάδα να δημιουργήσει το περιβάλλον ανάλογα με το πώς κάθε φορά έχω επιλέξει να χειριστώ το θέμα μου [...]. (ΓΑ)

9.3.1.6. Υλικά

Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στα υλικά που μπορεί να χρησιμοποιήσουν οι εμπυχωτές στα Θ.Π., όπως τα πανιά, την μουσική και τα μουσικά όργανα, εικαστικά υλικά, διάφορα αντικείμενα, εικόνες και σλάιντς, λέξεις φράσεις και λογοτεχνικά αποσπάσματα. Αναλυτικότερα:

9.3.1.6.1. Πανιά. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που χρησιμοποιούν πανιά στα Θ.Π. που εμπυχώνουν:

[...] χρησιμοποιώ τα πανιά και αυτά μεταμορφώνονται, οτιδήποτε μπορεί εκείνη τη στιγμή να βρούμε και να τα μεταμορφώσουμε, δεν έχει κάτι συγκεκριμένο, θα πάρω, ας πούμε αυτό..., τα πάντα μπορούμε να τα πάρουμε και να τα μεταμορφώσουμε εκείνη τη στιγμή [...]. (ΒΔ)

[...] Επίσης, υπάρχει μια προετοιμασία σε σχέση με τα υλικά, όταν εντάξει, όταν χρειάζεται αυτό, γιατί αν είναι να χρησιμοποιήσουμε εντάξει, χρησιμοποιούμε, πανιά [...]. (ΒΒ)

[...] ένα ύφασμα [...]. (ΓΑ)

9.3.1.6.2. Μουσική και μουσικά όργανα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που χρησιμοποιούν μουσική και μουσικά όργανα. Όπως αναφέρουν:

[...] τώρα συγκεκριμένα, έχουμε πάντα τα όργανα, κρουστά και τα λοιπά, εντάξει επιλογή μουσικής αν χρειάζεται κάτι για ακρόαση [...]. (ΒΒ)

[...] Τώρα προετοιμασία είναι μόνο τουλάχιστον, όσον αφορά τα παιδιά, μουσικές [...]. (ΒΑ)

[...] η μουσική είναι πάντα ένας απαραίτητος παράγοντας [...]. (ΓΑ)

[...] με ποιους τρόπους θα μπορούσε να γίνει, τους παίρνω με όλους αυτούς τους τρόπους και τους μετατρέπω σε παιχνίδια, σε εικόνες, σε μουσική [...]. (ΒΓ)

9.3.1.6.3. Εικαστικά. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αναφέρει ότι χρησιμοποιεί εικαστικά μέσα, όπως χαρτόνια και ζωγραφική:

[...] χαρτόνια, ό,τι χρειάζεται για κάποια...τέλος πάντων, ή να δουλέψουμε ξέρω 'γω με ζωγραφική, με το σώμα, ένα βοηθητικό αντικείμενο [...]. (ΒΒ)

9.3.1.6.4. Αντικείμενα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αναφέρει ότι χρησιμοποιεί αντικείμενα:

[...] από εκεί και πέρα μπορεί να υπάρχουν κάποια αντικείμενα [...]. (ΓΑ)

9.3.1.6.5. Εικόνες και Σλάιντς. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που χρησιμοποιούν εικόνες και σλάιντς, στα Θ.Π. που εμψυχώνουν:

[...] μπορεί να υπάρχουν σλάιντς, μπορεί να υπάρχει μια εικόνα, μπορεί να υπάρχει..., χίλια δυο πράγματα, τα πάντα μπορούν να γίνουνε παιχνίδι [...]. (ΓΑ)

[...] μπορεί να είναι μια εικόνα [...]. (ΒΑ)

9.3.1.6.6. Λέξεις, φράσεις, λογοτεχνικά αποσπάσματα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που χρησιμοποιούν λέξεις, φράσεις, λογοτεχνικά αποσπάσματα κ.λ.π. Όπως αναφέρουν:

[...] κάτι από την λογοτεχνία, ένα ποίημα [...] μια λέξη, μια φράση [...]. (ΓΑ)

[...] μπορεί να είναι μια λέξη [...] μπορεί να 'ναι ένα ποίημα μια ιστορία ή μια πρόταση [...]. (ΒΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την οργάνωση του Θ.Π. πριν την έναρξη, τις τεχνικές και τα υλικά παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 57 πιο κάτω:

Πίνακας 57: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν την οργάνωση του Θ.Π. πριν την έναρξη, τις τεχνικές και τα υλικά

Κατηγορίες σχετικά με την οργάνωση του Θ.Π. πριν την έναρξη, τις τεχνικές και τα υλικά	Υποκείμενα Α: Εμπυχωτές	Σύνολο
<i>1. Οργάνωση του Θ.Π. πριν την έναρξη:</i>		
1.1. Βασικές δομές/στάδια/σκελετός Θ.Π.	4	80%
1. 2. Νοερή επεξεργασία των τρόπων εφαρμογής των στόχων και του θέματος του Θ.Π.	3	60%
<i>2. Τεχνικές:</i>		
2.1. Τεχνική της μεταμόρφωσης	1	20%
2.2. Δημιουργία περιβάλλοντος	2	40%
<i>3. Υλικά:</i>		
3.1. Πανιά	3	60%
3.2. Μουσική και μουσικά όργανα	4	80%
3.3. Εικαστικά	1	20%
3.4. Αντικείμενα	1	20%
3.5. Εικόνες και Σλάιντς	2	40%
3.6. Λέξεις, φράσεις, λογοτεχνικά αποσπάσματα	2	40%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι 80% των υποκειμένων-εμπυχωτών οργανώνει τις βασικές δομές του Θ.Π. πριν την έναρξη και το 60% των υποκειμένων πραγματοποιεί νοερή επεξεργασία των τρόπων εφαρμογής των στόχων και του θέματος του Θ.Π.. Επίσης, παρατηρούμε ότι το 80% των υποκειμένων αναφέρει ότι χρησιμοποιεί μουσική και μουσικά όργανα, το 60% των υποκειμένων αναφέρει ότι χρησιμοποιεί πανιά, το 40% εικόνες και σλάιντς, καθώς και λέξεις, φράσεις και λογοτεχνικά αποσπάσματα, το 20% αντικείμενα και εικαστικά. Τέλος, παρατηρούμε ότι το 40% αναφέρει ότι δημιουργεί περιβάλλον ενώ το 20% χρησιμοποιεί την τεχνική της μεταμόρφωσης.

9.3.1.7. Το στοιχείο της ρευστότητας και της διαλογικότητας στη διαδικασία του Θ.Π.

Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στο στοιχείο της ρευστότητας και της διαλογικότητας στις διαδικασίες του Θ.Π. Έτσι, τα υποκείμενα δεν επιλέγουν απλά ένα θέμα, τα μέσα και τα υλικά και τα εφαρμόζουν σε ένα Θ.Π., αλλά υπάρχει μια ρευστότητα στον τρόπο που θα κινηθούν και ένας διαλογικός τρόπος σκέψης, είτε αυτό αφορά τα θέματα που επιλέγουν και τον τρόπο που το οργανώνουν ή δεν οργανώνουν το Θ.Π., είτε στην πορεία του Θ.Π. μετά την έναρξη. Και αυτό γιατί παίζουν ρόλο πολλοί παράγοντες όπως, ο τύπος της ομάδας (παιδιών, ενηλίκων, ατόμων με αναπηρία κ.α.), η διάθεση του εμπυχωτή, η αλληλεπίδραση μεταξύ μελών και εμπυχωτή, ο εντοπισμός των αναγκών της ομάδας κ.α. Επίσης, ενίοτε προκύπτουν ολόκληρα Θ.Π. τα οποία δεν είναι προγραμματισμένα, κυρίως στα πλαίσια μιας σχολικής τάξης ή αναδύονται μη προγραμματισμένα θέματα (παραθέτονται σχετικά παραδείγματα). Αναλυτικότερα:

9.3.1.7.1. Ρευστότητα επιλογής θέματος Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη κατηγορία, ξεκινάνε ένα Θ.Π. χωρίς σαφείς στόχους και θέματα αλλά εμπνέονται από ένα ερέθισμα, ένα υλικό ή ένα αντικείμενο κ.λ.π. και προχωράνε στην πραγματοποίηση του Θ.Π., χτίζοντάς το μαζί με την ομάδα, εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή. Αναφέρουν σχετικά:

[...] πολλές φορές όμως αυτό που συμβαίνει στο Θ.Π. είναι ότι μπορεί ένα αντικείμενο να σου προκαλέσει ένα ολόκληρο Θ.Π., μια μουσική, δηλαδή, μπορεί να μην διαλέξεις εσύ τη μουσική, να σε διαλέξει η μουσική, δηλαδή, μπορεί να ακούσεις ένα κομμάτι και να πεις, αμάν, τι θα μπορούσαμε να κάνουμε με αυτό, δηλαδή, θυμάμαι ένα Θ.Π. είχαμε ακούσει ένα μουσικό κομμάτι με βιολοντσέλο και πιάνο, ένα καταπληκτικό κομμάτι και ήτανε σαν συνομιλία αυτό το πράγμα, αυτό λοιπόν, σου έδωσε ένα ολόκληρο ερέθισμα για να φτιάξεις ένα Θ.Π. και κίνητρο ήταν η μουσική, όταν τώρα έχεις...δηλαδή, είναι πάντα λίγο ρευστό αυτό το πράγμα, δηλαδή, το αφήνεις και σε πηγαίνει, το πηγαίνεις εσύ [...]. (ΒΓ)

[...] Ναι είναι αυτό που σου είπα ότι όταν έχει να κάνει με παιδιά μπορεί να είναι και έτσι γιατί έτσι μου 'ρθε, ή επειδή ήρθε σε κάποιον, μπορεί να δουλεύουμε ένα θέμα και μέσα σε αυτό το θέμα μας προέκυψε κάτι ή να ξεκινήσουμε από αυτό και να εξελιχθεί, ανάλογα, δεν υπάρχει δηλαδή ένα συγκεκριμένο κριτήριο [...]. Τώρα δεν υπάρχουν συγκεκριμένα θέματα, μπορείς να δουλέψεις τα πάντα, ό,τι, ό,τι γουστάρει η ψυχή σου, δηλαδή, και δεν ξέρεις και το γιατί, μερικές φορές. Δηλαδή, την τελευταία χρονιά που ήμουν στο σχολείο, ξεκινήσαμε 28^η Οκτωβρίου με ένα παραμύθι το οποίο μας οδήγησε στη θεατρική παράσταση, του, των Χριστουγέννων, δηλαδή, μμμ, είχαμε το παραμύθι, που ήτανε ο πόλεμος και η ειρήνη και που βρήκανε εικόνες πολέμου και που τις ζωντανέψανε και που βάλαμε και εικόνες ειρήνης και ποιες επιλέξανε, κι αυτό, και όλο αυτό το πράγμα έγινε η παράσταση των Χριστουγέννων, αλλά ξέρεις χωρίς να είναι στόχος, απλά βγήκε [...]. (ΒΑ)

9.3.1.7.2. Ρευστότητα πορείας Θ.Π. μετά την έναρξη. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναφέρουν πως η πορεία ενός Θ.Π. είναι ρευστή. Οι εμπυχωτές έχουν συνήθως ένα σκελετό της πορείας στο μυαλό τους, έχουν προετοιμάσει τις τεχνικές, τα υλικά και τα μέσα που θα χρησιμοποιήσουν αλλά πολύ συχνά πραγματοποιούνται ανατροπές και αλλαγές των πλάνων τους. Και τα πέντε υποκείμενα κατέστησαν σαφές ότι η όλη διαδικασία είναι ανοιχτή, είναι διαλογική, αλληλεπιδραστική και χωρίς περιορισμούς. Οι εμπυχωτές οφείλουν να είναι προετοιμασμένοι και ανοιχτοί σε αυτές τις ανατροπές για να μπορέσουν να συμπορευτούν με την ομάδα. Όπως αναφέρουν:

[...] αλλά στην πορεία μπορεί να αλλάξω πράγματα και ανάλογα το πώς είναι τα παιδιά και να βγουν και άλλα πράγματα μέσα, ας πούμε, δεν είναι στάνταρ, αυτό θα κάνω και τελείωσε, το αλλάζεις, αλλά υπάρχει μια βασική δομή που την, την στήνω και θα πάω έτσι, όταν πρόκειται για διδακτικό αντικείμενο, ή ακόμη και όταν έχω στο νου μου να βοηθήσω, ας πούμε, κάποιο παιδάκι σε ένα τομέα, ας πούμε, πάλι θα στήσω περίπου, θα οργανώσω στο σπίτι, αλλά περισσότερο εκεί θα πάει, θα παιχτεί το παιχνίδι, εκείνη τη στιγμή [...]. (ΒΔ)

[...] άμα βρεις το ερέθισμα, μετά φτιάχνεις δρόμους, από εδώ και από εκεί και πάλι οδηγείσαι βέβαια από την ομάδα, ακόμα και απ' τα παιδιά [...] δηλαδή, μπορεί εσύ να ετοιμάσεις ένα πράγμα αλλά δεν είναι ποτέ, ποτέ αυτό το πράγμα δεν είναι αυτό που θα βγει στο τέλος, εξαρτάται από το που θα το πάνε και πως θα το προχωρήσουν... Επειδή δεν έχω ξέρεις αυτό, την οργάνωση να κάνω αυτό [...] υπάρχει το ερέθισμα και πάνω εκεί χτίζουμε, δεν μπορώ να σου πω για ανατροπές, γιατί, δεν υπάρχουν, δεν είναι φτιαγμένο μέχρι το τέλος, είναι πάντα ανοιχτό για το όπου πάει [...]. (ΒΑ)

[...] δεν το αφήνω έτσι πολύ στην τύχη, βέβαια, το συνηθέστερο είναι να... αυτό, από αυτό που έχω κάνει εγώ να..., τέλος πάντων, αυτό μάλλον που έχω προετοιμάσει να μετεξελιστείται εντελώς διαφορετικά, αλλά υπάρχει πάντα ένας σκελετός μια βασική δομή την οποία θέλω να ακολουθήσω[...]Και προετοιμάζομαι ψυχικά, είμαι έτοιμη να

αυτοσχεδιάσω, γιατί, αυτό που σου λέω, δηλαδή, κατάλαβα από την εμπειρία μου τόσα χρόνια, ότι δεν έχει πολύ μεγάλο νόημα να τα οργανώνεις όλα και έχει φοβερή πλάκα, ας πούμε, και ενδιαφέρον να εκμεταλλεύεσαι κάτι που θα πει ένα παιδάκι, πως θα φτιάξεις αυτό που..., μάλλον πως θα σε πάει αλλού από αυτό που εσύ έχεις προβλέψει και οργανώσει από πριν και συνήθως αυτά είναι τα πιο ενδιαφέροντα, δηλαδή, πιο ενδιαφέρουσες συναντήσεις, ας πούμε, που..., και από τις οποίες όταν τελειώνουμε είμαι πολύ ευχαριστημένη, ας πούμε, και φεύγω με ένα χαμόγελο, γιατί έχω περάσει πολύ ωραία [...].(BB)

[...] και προσπαθώ μέσα από δρόμους που έχω σκεφτεί, έχω φανταστεί, αλλά και μέσα από δρόμους που η ομάδα μου δείχνει, γιατί συμπορεύεσαι με την ομάδα[...]δεν αποφασίζεις εσύ που θα καταλήξει το καράβι, εσύ οργανώνεις το ταξίδι και είσαι έτοιμος για κάθε λογής ανατροπές, η ομάδα εκμεταλλεύεται το τυχαίο και ο εμψυχωτής και έτσι μπορεί για αλλού να έχει ξεκινήσει και αλλού να καταλήξεις όπως και στην ζωή άλλωστε [...].(ΓΑ)

[...] δηλαδή, είναι πάντα λίγο ρευστό αυτό το πράγμα, δηλαδή, το αφήνεις και σε πηγαίνει, το πηγαίνεις εσύ, δηλαδή, βάζεις τον στόχο σου, λες περίπου που θέλεις να κινηθείς και ξεκινάς και δουλεύεις και ή θυμάσαι πράγματα τα οποία τα εντάσσεις ή αν τα ανακαλύψεις στην πορεία, κάπως έτσι [...]. (ΒΓ)

9.3.1.7.3. Ανάδυση μη προγραμματισμένου Θ.Π.. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναφέρουν πως συχνά, κυρίως μέσα στα πλαίσια της σχολικής τάξης, προκύπτουν και Θ.Π. χωρίς να τα έχουν οργανώσει από πριν οι εμψυχωτές, με αφορμή ένα ερέθισμα ή την προτροπή των μελών της ομάδας. Όπως αναφέρουν:

[...] αλλά μερικές φορές, μπορεί να τύχει να παίξουμε, χωρίς να το έχουμε προετοιμάσει, και πάλι όταν γνωρίσεις, ας πούμε, πως πρέπει να το..., τι πρέπει να ακολουθήσεις, το κάνεις με μεγάλη ευκολία, μετά από κάποια παιχνίδια το κάνεις [...]. (ΒΔ)

[...] δηλαδή, θυμάμαι ένα Θ.Π. είχαμε ακούσει ένα μουσικό κομμάτι με βιολοντσέλο και πιάνο, ένα καταπληκτικό κομμάτι και ήταν σαν συνομιλία αυτό το πράγμα, αυτό λοιπόν, σου έδωσε ένα ολόκληρο ερέθισμα για να φτιάξεις ένα Θ.Π. και κίνητρο ήταν η μουσική, όταν τώρα έχεις...δηλαδή, είναι πάντα λίγο ρευστό αυτό το πράγμα [...]. (ΒΓ)

[...] Ναι είναι αυτό που σου είπα ότι όταν έχει να κάνει με παιδιά [...] μπορεί να δουλεύουμε ένα θέμα και μέσα σε αυτό το θέμα μας προέκυψε κάτι ή να ξεκινήσουμε από αυτό και να εξελιχθεί, ανάλογα, δεν υπάρχει δηλαδή ένα συγκεκριμένο κριτήριο [...]. (ΒΑ)

9.3.1.7.4. Παραδείγματα ανάδειξης μη προγραμματισμένου Θ.Π. (στη σχολική τάξη). Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που είναι εκπαιδευτικοί και δουλεύουν με μια σχολική τάξη, ολόκληρο τον χρόνο και έχουν τα περιθώρια να πραγματοποιήσουν Θ.Π. τα οποία δεν έχουν οργανωθεί από πριν. Μέσα από την εκάστοτε δουλειά που κάνουν μαζί με τα παιδιά προκύπτουν Θ.Π., «της στιγμής», έχοντας ως αφορμή ένα ερέθισμα, όπως ένα παραμύθι, μια πρόταση των μελών της ομάδας κ.λ.π. Επίσης, είναι πιθανό μέσα από ένα Θ.Π. να προκύπτει ένα άλλο. Παραθέτουμε τα σχετικά παραδείγματα:

[...] μια φορά θυμάμαι, μιλούσαμε για κάποια ζώα στο..., αν γνωρίζουν τα ζώα στο δάσος, τι γνωρίζουν και όλα αυτά και κυρία να παίζουμε, κυρία να παίζουμε και

αναδύθηκαν, ας πούμε, ένα σωρό πράγματα εκεί και κάνανε τα παιδιά με τα ζώα του δάσους, δεν θα το ξεχάσω αυτό πέρσι, είχε γίνει ένα πολύ ωραίο θεατρικό παιχνίδι, χωρίς καν να το οργανώσω, έτσι. ναι 'καναν... σου 'λεγαν για τα ζώα του δάσους και 'παιζαν, ας πούμε, τόσο, που λες, σαν να τα είχαν ζήσει, ας πούμε, όπως τις ανάγκες των ζώων, ας πούμε, τι κάνουνε, πως κρύβονται, πως κάνουνε τα μωρά τους, τι να σου πω ήτανε ένα πολύ ωραίο παιχνίδι θυμάμαι πέρσι, φέτος δεν το κάναμε, αλλά πέρσι που βγήκε έτσι αυθόρμητα έγινε πολύ ωραίο, ναι βγαίνει πολλές φορές, αρκεί να έχεις... τώρα, ας πούμε, έχω τη δυνατότητα να το πιάσω [...] και να το προχωρήσω, ενώ πρώτα δεν είχα αυτή τη δυνατότητα, να το..., δυσκολευόμουν να το πιάσω [...]. (ΒΔ)

[...] Τώρα δεν υπάρχουν συγκεκριμένα θέματα, μπορείς να δουλέψεις τα πάντα, ό,τι, ό,τι γουστάρει η ψυχή σου, δηλαδή, και δεν ξέρεις και το γιατί, μερικές φορές. Δηλαδή, την τελευταία χρονιά που ήμουν στο σχολείο, ξεκινήσαμε 28^η Οκτωβρίου με ένα παραμύθι το οποίο μας οδήγησε στη θεατρική παράσταση, του, των Χριστουγέννων, δηλαδή, μμμ, είχαμε το παραμύθι, που ήτανε ο πόλεμος και η ειρήνη και που βρήκανε εικόνες πολέμου και που τις ζωντανέψανε και που βάλαμε και εικόνες ειρήνης και ποιες επιλέξανε, κι αυτό, και όλο αυτό το πράγμα έγινε η παράσταση των Χριστουγέννων, αλλά ξέρεις χωρίς να είναι στόχος, απλά βγήκε, όπως, επίσης, δουλεύαμε την ανακύκλωση κάποια στιγμή μέσα στον Φλεβάρη, και κούτσου-κούτσου-κούτσου, βγήκε η παράσταση του τέλους, που ήτανε η ζωή, ας πούμε, δηλαδή, που ξεκινάει και τα εμπόδια που βρίσκει στον δρόμο, ένα Θ.Π. ήταν κι αυτό. Αλλά δεν ήτανε σκοπός να βγει ξέρεις η παράσταση του τέλους, για να..., απλά έτυχε, βγήκε, τέτοια πράγματα, έτσι κάπως, κάπως έτσι [...]. (ΒΑ)

[...] θυμάμαι ένα Θ.Π. είχαμε ακούσει ένα μουσικό κομμάτι με βιολοντσέλο και πιάνο, ένα καταπληκτικό κομμάτι και ήτανε σαν συνομιλία αυτό το πράγμα, αυτό λοιπόν, σου έδωσε ένα ολόκληρο ερέθισμα για να φτιάξεις ένα Θ.Π. και κίνητρο ήταν η μουσική [...]. (ΒΓ)

9.3.1.7.4.1. Παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάδειξη ενός μη προγραμματισμένου θέματος.

Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάδειξη ενός μη προγραμματισμένου θέματος, όπως οι ανάγκες των μελών της ομάδας, η μη ενεργή συμμετοχή κάποιων μελών της ομάδας ή ένα τυχαίο γεγονός που προκαλεί την στροφή της προσοχής της ομάδας. Αναλυτικότερα:

9.3.1.7.4.1.1. Οι ανάγκες των μελών της ομάδας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ένας από τους λόγους που συμβάλλουν στην ανάδειξη ενός μη προγραμματισμένου θέματος κατά τη διάρκεια ενός Θ.Π. είναι οι συγκεκριμένες ανάγκες των μελών της ομάδας, για παράδειγμα, φοβίες, δυσκολίες, συναισθήματα κ.α.. Όπως περιγράφουν:

[...] Ναι, η ανάγκη του παιδιού, επειδή, δουλεύουμε με τα παιδιά, έτσι; η ανάγκη που βγαίνει από το παιδί να..., να πάρει, να παίξει αυτόν το ρόλο, να μπει, να γίνει, να παίξει, να γίνει βάτραχος, να γίνει..., αυτό, αυτή η ανάγκη του να παίξει είναι εκεί [...]. Ναι, ξεπερνιέται και ένας, και κάποια τέτοια, κάποιες τέτοιες δυσκολίες που μπορεί να έχουν, ας πούμε, τα παιδιά, έτσι; ή πολλές φορές οι δυσκολίες που έχουνε στο σπίτι τους βλέπεις. Αυτό που κάνει η μαμά τους ή αυτό που κάνει ο μπαμπάς τους ή...κάτι μια δυσκολία που μπορεί να έχει με ένα αδερφάκι, θα το δεις πως θα το εκφράσει, θα το, θα το βγάλει από μόνο του το παιδί και την ανάγκη του αυτή να παίξει τέτοιους ρόλους, να γίνει το ίδιο ο μεγάλος αδερφός ή ο μικρός [...]. (ΒΔ)

[...] Προφανώς, καταρχήν είναι και η ανάγκη των συμμετεχόντων, δηλαδή, ένας άνθρωπος που συμμετέχει κατά τη διαδικασία με κάποιο τρόπο φανεί ότι έχει ανάγκη να κάνει κάτι και μπορεί και η ομάδα είναι θετική σε αυτό νομίζω ότι θα πάει αυτό το πράγμα. Αυτός μπορεί να είναι ένας λόγος που να αναδειχτεί ένα θέμα [...]. (ΒΓ)

[...] Συμβαίνει αυτό γιατί η ομάδα είναι ένας ελεύθερος χείμαρρος που πάει εκεί που θέλει και που έχει ανάγκη, και αυτό μπορεί να συμβεί είτε γιατί υπάρχει ένα εμπόδιο, εντός εισαγωγικών η λέξη, που δεν αφήνει το ρεύμα του απ' το ρυάκι να προχωρήσει προς εκείνο τον δρόμο οπότε αλλάζει πορεία είτε γιατί έρχεται μια σκέψη δημιουργικότερη ή πιο αποδεχτή από την υπόλοιπη ομάδα ή γιατί έτσι απλά δεν θέλω να πάω από εκεί, θέλω να πάω από τον άλλον δρόμο, έτσι είναι το Θ.Π. ελεύθερο και αβίαστο, δεν υπάρχει πρέπει και δεν πρέπει και σωστό ή λάθος. Η ομάδα είναι ένας, μια κινητήρια δύναμη, μια ενέργεια, η οποία οδεύει και νομίζω ότι ο καλός εμψυχωτής πρέπει να συμπορεύεται και να μην προσπαθεί να επιβάλει την δική του άποψη και την δική του σκέψη γιατί, δεν έχει νόημα αυτό, δεν είσαι με μια ομάδα για να αποδείξεις κάτι, είσαι με μια ομάδα για να ταξιδέψεις μαζί της και ο αέρας που φυσάει τα πανιά του карабиού του Θ.Π. είναι η ομάδα, δεν είναι ο εμψυχωτής. Αλλιώς μένεις μόνος σου στο σπίτι και κάνεις το παιχνίδι μόνος σου [...]. (ΓΑ)

9.3.1.7.4.1.2. Η μη ενεργή συμμετοχή κάποιων μελών της ομάδας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ένας άλλος λόγος που συμβάλει στην ανάδειξη μη προγραμματισμένων θεμάτων είναι η μη ενεργή συμμετοχή κάποιων μελών στο παιχνίδι, είτε γιατί έρχονται αντιμέτωπα με κάποια δυσκολία, είτε γιατί δεν τους φαίνεται αρκετά ενδιαφέρον το θέμα ή ο τρόπος που δουλεύεται αυτό το θέμα από τον εμψυχωτή. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι εμψυχωτές αλλάζουν τον τρόπο προσέγγισης του θεματός ώστε να καταφέρουν να βάλουν τα μέλη της ομάδας που δεν συμμετείχαν ενεργά, ξανά στο παιχνίδι. Όπως περιγράφουν:

[...] όταν βλέπεις, ας πούμε, υπάρχει ένα πρόβλημα, ίσως..., ας μιλήσουμε για πρόβλημα, πρόβλημα, εντός εισαγωγικών, μια δυσκολία κάποιων παιδιών, ας πούμε, έτσι; να εκφραστούνε, να κάνουν, και βλέπεις ότι, ό,τι και να χρησιμοποιείς εκείνη την ώρα δεν μπορείς να το..., να το προσεγγίσεις, αμέσως βγαίνει αυτή η ανάγκη να το προσεγγίσεις κάπως αλλιώς [...]. (ΒΔ)

[...] δεν είναι πάντα το θέμα που έχει επιλέξει ο εμψυχωτής δεν αγγίζει πάντα τα ενδιαφέροντα των παιδιών, δηλαδή, βλέπεις ότι συχνά τα παιδιά βαριούνται, με αυτά που τους προτείνεις και τα πιο τολμηρά ή τα πιο ευφάνταστα παιδιά έχουν την τάση να κάνουνε ανατροπές, δηλαδή, να σε πηγαίνουνε αλλού, να σε πηγαίνουν εκεί που θέλουν αυτά [...] Και συμπαρασέρνουνε και τα άλλα, ψάχνουν να βρουν τρόπους να συμβούν πράγματα που είναι πιο κοντά στα ενδιαφέροντά τους, να παίξουν όπως αυτά θέλουν, με τους δικούς τους κώδικες, ναι, να κάνουν πράγματα που τους κεντρίζουν το ενδιαφέρον και που είναι πραγματικά για παιδιά και όχι για ενήλικες, ας πούμε, είναι φτιαγμένο για παιδιά και από παιδιά [...]. (ΒΒ)

9.3.1.7.4.1.3. Ένα τυχαίο γεγονός που κεντρίζει την προσοχή της ομάδας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η ανάδειξη ενός μη προγραμματισμένου θέματος θα μπορούσε να οφείλεται σε ένα τυχαίο γεγονός, όπως στο παράδειγμα αναφέρεται πιο κάτω, που κεντρίζει την προσοχή της ομάδας. Όπως αναφέρει:

[...] Ένα τυχαίο γεγονός, ίσως θα μπορούσε να είναι, που θα συμβεί, ξέρω 'γω να...δεν ξέρω τι θα μπορούσε να είναι, δηλαδή, θα, να, ας πούμε, τώρα σκέφτομαι ότι

κάποια στιγμή, είχαμε κάνει ένα παιχνίδι με σκιές και επειδή η μουσική ήταν πάρα πολύ χαριτωμένη, βγήκε κάποιος πάνω και δεν έκανε, ασχολήθηκε καθόλου με τη σκιά, ας πούμε, και έκανε ένα ολόκληρο χορευτικό με τρα-λα-λα και έβαλε και..., ε χάθηκε, από πίσω, δηλαδή, δεν είχε νόημα πια να το παίξουμε γιατί και οι υπόλοιποι που ανεβαίνουν αυτό τους άρεσε, αυτό κάνανε, και το εγκαταλείψανε δηλαδή, αυτό και η ομάδα τράβηξε ότι ήθελε πάρα πολύ να δουλέψει με τη φωνή της, με τους ήχους να κάνει κάτι κωμικό, οπότε τραβήχτηκε εκεί [...]. (ΒΓ)

9.3.1.7.4.2. Συχνά δεν αναδύεται κάτι άλλο πέραν των προγραμματισμένων θεμάτων. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως συχνά δεν αναδύεται κάτι άλλο πέραν των προγραμματισμένων θεμάτων και το Θ.Π. να κυλάει όπως το είχε σχεδιάσει ο εμπνευστής. Όπως αναφέρει:

[...] υπάρχουν και φορές όμως που δεν αναδεικνύεται ένα άλλο θέμα πέρα από αυτό που έχει προγραμματίσει ο εμπνευστής, μπορεί να κυλήσει ένα Θ.Π. δηλαδή, με ότι έχει προγραμματίσει ο εμπνευστής και να πάει μια χαρά και να 'ναι το θέμα που η ομάδα θα λειτουργήσει τελικά από την αρχή μέχρι το τέλος. Αυτό που έχει στο πλάνο του ο εμπνευστής [...]. (ΒΓ)

9.3.1.7.4.3. Παραδείγματα ανάδειξης μη προγραμματισμένων θεμάτων κατά τη διάρκεια ενός Θ.Π. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που παραθέτει δύο παραδείγματα ανάδειξης μη προγραμματισμένων θεμάτων κατά τη διάρκεια δύο διαφορετικών Θ.Π.. Πρέπει να αναφέρουμε εδώ, ότι η ομάδα στην οποία πραγματοποιήθηκε η εμπύχωση ήταν η ομάδα ενηλίκων με νοητική υστέρηση. Όπως περιγράφει:

[...]Ναι μπορώ να σου δώσω ένα παράδειγμα. Είχαμε κάνει ένα Θ.Π. το είχα κάνει στο σχολείο, η ομάδα ήταν η ομάδα του σχολείου και ήταν ένα Θ.Π. με αντικείμενα, ήταν η το δεύτερο ή το τρίτο που κάναμε, την χρονιά εκείνη. Αυτό έγινε πρόπερσι, μέχρι τώρα τα παιχνίδια που κάναμε ήταν σποραδικά και κυρίως είχαμε ένα θέμα το οποίο κατέληγε να γίνει και ένα δρώμενο θεατρικό στο τέλος, ήταν λίγο ανάλαφρα. Εξ αιτίας όμως, κάποια πράγματα φοβόμουν να τα αγγίξω, γιατί είναι άνθρωποι που έχουν έτσι κάποια ψυχοπαθολογικά θέματα και τα φοβόμουν λίγο να τα αγγίξω μόνη μου, λοιπόν, ήταν η ψυχολόγος μαζί μου, ρισκάρουμε περισσότερο, τέλος πάντων στο συγκεκριμένο παιχνίδι, δεν ρισκάρουμε, είχα ένα κλασικό παιχνίδι με αντικείμενα, είχαμε πάρα πολλά αντικείμενα, είχαμε φροντίσει και είχαν σχέση, εμείς αλλού θέλαμε να το πάμε, είχε το ένα αντικείμενο σχέση με το άλλο, δηλαδή, με κάποιο τρόπο συνδεόταν τα αντικείμενα αυτά και κάπου θα καταλήγαμε, δεν καταλήξαμε ποτέ, όμως, γιατί υπήρχε μια σφεντόνα μέσα σε αυτήν την ιστορία, εμείς αυτή τη σφεντόνα ήμασταν εκατό τοις εκατό σίγουροι ότι θα την πάρει ένα συγκεκριμένο παιδί, ένα συγκεκριμένο παιδί θέλαμε να δουλέψουμε, μια επιθετική συμπεριφορά που βγάζει πολύ έντονα. Ήμασταν σίγουροι ότι θα την πάρει αυτός. Δεν την πήρε αυτός όμως. Και ενώ ήταν πρώτος και διάλεξε δεν την πήρε τη σφεντόνα, [...] ήμασταν σίγουροι ότι θα την πάρει ή τέλος πάντων αυτό θέλαμε να δουλέψουμε και την πήρε η (όνομα μέλους της ομάδας). Η (όνομα μέλους της ομάδας) ήταν 49 χρονών, μεγάλη, ζούσε σε ένα χωριό με την μάνα της, μια ιστορία πολύ πονεμένη και αυτή η γυναίκα και πήρα τη σφεντόνα και αυτό που έπρεπε να κάνει είναι να μας πει, θα έπρεπε να μας πει ποια είναι και τι κάνει με τη σφεντόνα, άρχισε να, έτσι λίγο, όλοι το κάναμε με μια παιγνιώδη διάθεση, άρχισε να μας λέει για ένα πληγωμένο πουλάκι που όλοι στο χωριό το χτυπούσαν κάθε μέρα και αυτή ήταν η αγαπημένη τους ασχολία στο χωριό, να χτυπάνε αυτό το πουλάκι, καταλάβαμε, βέβαια πιο ήταν αυτό το πουλάκι, και ανατράπηκε όλο το παιχνίδι, όλο το παιχνίδι. Γιατί μείναμε όλοι εμβρόντητοι και είναι φοβερό γιατί ακόμα και οι υπόλοιποι που δεν καταλάβανε ακριβώς, καταλάβανε,

νώσανε, δεν καταλάβανε, νιώσανε, οπότε όπως καταλαβαίνεις όλο το παιχνίδι, όλο το παιχνίδι έπρεπε να φτάσει να τα πει όλα, εκεί κάπου λοιπόν, ανέλαβε και η (όνομα ψυχολόγου), βέβαια, το κάναμε μαζί με την (όνομα ψυχολόγου), η οποία μέχρι εκείνη την ώρα, ήταν, απλά συμμετείχε σαν..., απλά συμμετείχε εκείνη τη στιγμή πήρε και πιο δραστικό ρόλο που στήσαμε όλο το παιχνίδι με την ιστορία, αναπαραστήσαμε όλη την ιστορία της (όνομα μέλους της ομάδας), είναι μαγικό όμως γιατί από εκείνη τη μέρα η (όνομα μέλους της ομάδας) μιλούσε περισσότερο στο Θ.Π., λειτουργούσε πιο αυθόρμητα και...αυτό το κορίτσι είχε μια μιζέρια απίστευτη, δηλαδή, κάθε μέρα μας έλεγε, αχ, και αυτό χάλια είναι, και αυτό άσχημο είναι, και αμάν πια, και δεν το κάνεις καλά, και δεν το κάνεις καλά αυτό, δεν το κάνεις...και όλη της, κι όλη, μας έσπαγε τα νεύρα, μετά από αυτό το Θ.Π. λοιπόν, που ανατράπηκε από μόνο του το Θ.Π., ανάτρεψε και τον τρόπο που την βλέπαμε εμείς την (όνομα μέλους της ομάδας) γιατί καταλάβαμε, αλλά ανατράπηκε και αυτό που ένιωσε η (όνομα μέλους της ομάδας) δηλαδή, σαν να μπόρεσε η (όνομα μέλους της ομάδας) να πει κάτι και από εκείνη τη μέρα και μετά δεν...και μετά τα άλλα παιχνίδια τα δουλέψαμε κι άλλο, δεν γκρίνιαζε τόσο πολύ, άρχισε να λέει και καλά πράγματα, αχ ωραίο είναι αυτό που έφτιαξες, μπορείς και καλύτερα, αλλά το έλεγε το ωραίο, σταμάτησε να κρίνει τα πάντα τόσο πολύ, προφανώς είναι ένας άνθρωπος που είχε δεχτεί πάρα πολύ απόρριψη και πάρα πολύ κριτική[...] (ΒΓ)

[...] κάποια στιγμή, είχαμε κάνει ένα παιχνίδι με σκιές και επειδή η μουσική ήτανε πάρα πολύ χαριτωμένη, βγήκε κάποιος πάνω και δεν έκανε, ασχολήθηκε καθόλου με τη σκιά, ας πούμε, και έκανε ένα ολόκληρο χορευτικό με τρα-λα-λα και έβαλε και..., ε χάθηκε, από πίσω, δηλαδή, δεν είχε νόημα πια να το παίζουμε γιατί και οι υπόλοιποι που ανεβαίνανε αυτό τους άρεσε, αυτό κάνανε, και το εγκαταλείψανε δηλαδή, αυτό και η ομάδα τράβηξε ότι ήθελε πάρα πολύ να δουλέψει με τη φωνή της, με τους ήχους να κάνει κάτι κωμικό, οπότε τραβήχτηκε εκεί [...]. (ΒΓ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το στοιχείο της ρευστότητας και της διαλογικότητας στη διαδικασία του Θ.Π. παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 58 πιο κάτω:

Πίνακας 58: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν το στοιχείο της ρευστότητας και της διαλογικότητας στη διαδικασία του Θ.Π.

Κατηγορίες σχετικά με το στοιχείο της ρευστότητας και της διαλογικότητας στη διαδικασία του Θ.Π.	Υποκείμενα Α: Εμψυχωτές	Σύνολο
1. Το στοιχείο της ρευστότητας και της διαλογικότητας στη διαδικασία του Θ.Π.:		
1.1. Ρευστότητα επιλογής θέματος Θ.Π	2	20%
1.2. Ρευστότητα πορείας Θ.Π. μετά την έναρξη	5	100%
2. Ανάδυση μη προγραμματισμένου Θ.Π	3	60%
3. Παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάδειξη ενός μη προγραμματισμένου θέματος:		
3.1. Οι ανάγκες των μελών της ομάδας	3	60%
3.2. Η μη ενεργή συμμετοχή κάποιων μελών της ομάδας	2	40%
3.3. Ένα τυχαίο γεγονός που κεντρίζει την προσοχή της ομάδας	1	20%
3.4. Συχνά δεν αναδύεται κάτι άλλο πέραν των προγραμματισμένων θεμάτων	1	20%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι όλα τα υποκείμενα-εμψυχωτές συμφωνούν ως προς το ότι η πορεία του Θ.Π. μετά την έναρξη είναι ρευστή και διαλογική ανάμεσα στον εμψυχωτή και την ομάδα (100%), επιπλέον, παρατηρούμε ότι το 60% αναφέρει ότι αναδύονται μη προγραμματισμένα Θ.Π. (στα πλαίσια της

σχολικής τάξης) και το 20% των υποκειμένων αναφέρει ότι το στοιχείο της ρευστότητας υπάρχει και στην επιλογή του θέματος του Θ.Π.. Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάδειξη ενός μη προγραμματισμένου θέματος είναι σύμφωνα με το 60% των υποκειμένων, οι ανάγκες των μελών της ομάδας, σύμφωνα με το 40% των υποκειμένων η μη ενεργή συμμετοχή κάποιων μελών της ομάδας και σύμφωνα με το 20% των υποκειμένων, ένα τυχαίο γεγονός που κεντρίζει την προσοχή. Τέλος, το 20% των υποκειμένων αναφέρει πως συχνά δεν αναδύεται κάτι άλλο πέραν των προγραμματισμένων θεμάτων.

9.3.2. Διαφορές ανάμεσα σε ομάδες Θ.Π. ενηλίκων και σε ομάδες Θ.Π. παιδιών

Η κατηγορία αυτή παρουσιάζει τις διαφορές ανάμεσα στις ομάδες Θ.Π. ενηλίκων και στις ομάδες Θ.Π. παιδιών, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των εμπνηχτών. Οι διαφορές που προέκυψαν είναι οι εξής: α. οι ενήλικες δεν απελευθερώνονται τόσο εύκολα όσο τα παιδιά (για τους λόγους τους οποίους θα δούμε αμέσως μετά), β. τα παιδιά είναι περισσότερο απειθάρχητα από ότι οι ενήλικες, γ. οι ενήλικες μπορούν να παίζουν πιο αφαιρετικά από ότι τα παιδιά, δ. οι ενήλικες μπορούν να εμβαθύνουν περισσότερο από ότι τα παιδιά και ε. το Θ.Π. μιας ομάδας ενηλίκων διαρκεί περισσότερο από το Θ.Π. μιας ομάδας παιδιών. Αναλυτικότερα:

9.3.2.1. Οι ενήλικες δεν απελευθερώνονται τόσο εύκολα όσο τα παιδιά. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι ενήλικες δυσκολεύονται να απελευθερωθούν και να παίξουν ή έχουν ξεχάσει να παίζουν, ενώ τα παιδιά απελευθερώνονται και παίζουν πολύ πιο εύκολα. Όπως αναφέρουν:

[...] εντάξει τα παιδιά είναι πάντα πιο αυθόρμητα, πολύ πιο εύκολα, πιο εύκολα; Τέλος πάντων σχετικά εύκολα απελευθερώνονται και, και αρχίζουν να παίζουν [...]. (BB)

[...] οι ενήλικες [...] νιώθουν αμήχανα να αφεθούν ελεύθεροι, νιώθουν αμήχανα να χαλαρώσουν και να παίξουν ρόλους [...]. (BG)

[...] τα παιδιά είναι πιο ανοιχτά και πιο ελεύθερα στο να, στο να μπαίνουν σε αυτές τις διαδικασίες ενώ αντίθετα οι ενήλικες χρειάζονται περισσότερη ευαισθητοποίηση, περισσότερη απελευθέρωση, γιατί στην πορεία των χρόνων, το παιδικό τους κομμάτι έχει ατονήσει, το παιχνίδι στη ζωή τους έχει ατονήσει, έχουν μπει σε άλλες, σε άλλα καλούπια και είναι ίσως λίγο δύσκολο στην αρχή να βγάλουνε αυτό το κομμάτι από πάνω τους και να λειτουργήσουν ελεύθερα, όπως λειτουργεί ένα μικρό παιδί στο παιχνίδι [...]. (GA)

[...] η άλλη διαφορά είναι ότι με τους ενήλικες έχεις και μεγαλύτερη δυσκολία, τα παιδιά είναι πολύ εύκολο, για τα παιδιά είναι πολύ εύκολο να μπουν στο παιχνίδι, ενώ ο ενήλικας είναι λίγο κρατημένος [...]. (BA)

9.3.2.1.1. Λόγοι για τους οποίους οι ενήλικες δεν απελευθερώνονται εύκολα

Η υποκατηγορία αυτή παρουσιάζει τους λόγους για τους οποίους οι ενήλικες δεν απελευθερώνονται τόσο εύκολα, όσο τα παιδιά οι οποίοι είναι οι εξής: α. οι ενήλικες έχουν ξεχάσει να παίζουν, β. έχουν αναστολές σε σχέση με το σώμα τους και γ. οι ενήλικες δυσκολεύονται να τσαλακώσουν την εικόνα τους. Πιο συγκεκριμένα:

9.3.2.1.1.1. Οι ενήλικες έχουν ξεχάσει να παίζουν. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι ενήλικες δεν απελευθερώνονται τόσο εύκολα όσο τα παιδιά γιατί έχουν ξεχάσει να παίζουν, αφού με την πάροδο των χρόνων έχουν μπει σε διαφόρων ειδών καλούπια, ρόλους, υποχρεώσεις, από τα οποία δεν μπορούν να βγουν εύκολα. Όπως αναφέρει:

[...] το παιχνίδι στη ζωή τους έχει ατονήσει, έχουνε μπει σε άλλες, σε άλλα καλούπια και είναι ίσως λίγο δύσκολο στην αρχή να βγάλουνε αυτό το κομμάτι από πάνω τους και να λειτουργήσουν ελεύθερα, όπως λειτουργεί ένα μικρό παιδί στο παιχνίδι, απ' την άλλη οι ενήλικες έχουν μεγάλη ανάγκη το Θ.Π., γιατί ακριβώς για αυτό τον λόγο, επειδή ακολουθούν στην ζωή τους μια πορεία ρουτίνας, που έχει να κάνει με την δουλειά, με το κέρδος, με τις υποχρεώσεις, με τις ευθύνες, ενώ το παιδί έχει την πολυτέλεια να είναι παιδί, να παίζει [...]. (ΓΑ)

[...] το βασικό πρόβλημα στην ομάδα των ενηλίκων, σε σχέση με τα παιδιά είναι ότι οι ενήλικες έχουν ξεχάσει να παίζουνε [...]. (ΒΓ)

9.3.2.1.1.2. Οι ενήλικες έχουν αναστολές σε σχέση με το σώμα τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως άλλος ένας λόγος που οι ενήλικες δεν απελευθερώνονται εύκολα είναι γιατί έχουν αναστολές, ταμπού και ανασφάλειες σε σχέση με τα σώματά τους

[...] οι ενήλικες έχουν πολύ περισσότερες αναστολές ειδικά με το σώμα και εκεί στη σωματική έκφραση [...]. (ΒΒ)

[...] που σημαίνει ότι ντρέπονται για το σώμα τους και για την κίνηση στο χώρο, νιώθουν αμήχανα να αφεθούν ελεύθεροι, νιώθουν αμήχανα να χαλαρώσουν και να παίξουν ρόλους [...] ο ενήλικας συχνά ζορίζεται από την ανασφάλειά του και από το ταμπού του να αφεθεί ελεύθερος, οπότε αυτό το, αυτό το στρίμωγμα που έχουνε πάθει οι ενήλικες, που έχουνε μεγαλώσει αυτά τα σώματα και δεν μπορούν να χαλαρώσουν αυτό [...] ένα άγγιγμα σε μια ομάδα του Θ.Π. που είναι ενήλικες και είναι άντρες και γυναίκες ένας άντρας και μια γυναίκα θα νιώσουν πολύ άβολα, να χαϊδ...να αγγίξουνε ένα άλλο κορμί, γιατί αυτό το μήνυμα στην ενήλικη κοινωνία σημαίνει σε αγγίζω, κάτι θέλω από εσένα [...]. (ΒΓ)

9.3.2.1.1.3. Οι ενήλικες δυσκολεύονται να «τσαλακώσουν» την εικόνα τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως οι ενήλικες έχουν δυσκολίες ως προς το να «τσαλακώσουν» την εικόνα τους. Αυτό, όπως μας αναφέρουν τα υποκείμενα, συμβαίνει γιατί έχουν υιοθετήσει ένα σοβαροφανές προφίλ το οποίο δυσκολεύονται να αποβάλλουν καθώς και γιατί λογοκρίνουν τους εαυτούς τους και εκλογικεύουν τις διαδικασίες. Όπως περιγράφουν:

[...] Οι ενήλικες δύσκολα, τέλος πάντων με κάποια δυσκολία συνήθως, έτσι χαλάνε την εικόνα τους, την σοβαροφάνειά τους και την, όλα αυτά, τέλος πάντων από τα οποία χαρακτηρίζονται [...]. (ΒΒ)

[...] ο ενήλικας θα πρέπει να διώξει πάρα πολύ όλο αυτό το πράγμα που έχει ότι με βλέπουν και πρέπει να το κάνω, πρώτον και δεύτερον πρέπει να το κάνω τέλεια, το παιδί δεν το έχει πάντα ανάγκη αυτό το πράγμα, μπορεί στο τέλος να πει, ποιος νίκησε αλλά στην πραγματικότητα την ώρα που παίζει δεν τον ενδιαφέρει ποιος νικάει, στο τέλος θα το πει, ενώ ο ενήλικας, την ώρα που παίζει κοιτάει να είναι καλός, αν είναι αρκετά όμορφος, να το κάνει αρκετά καλά, αν είναι αρκετά έξυπνο αυτό που λέει, αν είναι πολύ ενδιαφέρον αυτό που λέει [...] ο ενήλικας με τον ίδιο τρόπο, λογοκρίνει

πάρα πολύ αυτό που κάνει και εκλογικεύει την αδυναμία του [...] Τέτοια πράγματα πρέπει να ξεπεράσουνε, αυτό νομίζω ότι είναι η δυσκολία, αυτό έχω συναντήσει, δηλαδή και την εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους που είναι πάρα πολύ δύσκολο να τους την σπάσεις [...]. (ΒΓ)

9.3.2.2. Τα παιδιά είναι πιο απειθάρχητα από ότι οι ενήλικες. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως μια άλλη διαφορά ανάμεσα στους ενήλικες και στα παιδιά είναι ότι τα παιδιά είναι πιο απειθάρχητα, πιο υπερκινητικά και πιο φασαριόζικα από ότι οι ενήλικες. Όπως περιγράφει:

[...] δηλαδή, το παιδί, μπορεί να είναι λίγο πιο απειθάρχητο, μπορεί να είναι λίγο πιο νευρικό, μπορεί να είναι πιο υπερκινητικό, μπορεί να είναι πιο φασαριόζικό [...]. (ΒΓ)

9.3.2.3. Τα παιδιά «μπαίνουν» πιο εύκολα στον ρόλο από ότι οι ενήλικες. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως τα παιδιά έχουν την ικανότητα να μπαίνουν πιο εύκολα στον ρόλο από ότι οι ενήλικες αφού παρασύρονται από την διαδικασία, ενώ οι ενήλικες σκέφτονται τους άλλους και την πιθανή κριτική τους και δεν καταφέρνουν εύκολα να μπουν στον ρόλο. Όπως αναφέρει:

[...] δηλαδή, το παιδί [...] τον ρόλο όμως τον παίρνει και τον κάνει έτσι, κάμε τη γάτα, θα την κάνει τη γάτα, ο ενήλικας θα πρέπει να διώξει πάρα πολύ όλο αυτό το πράγμα που έχει ότι με βλέπουν και πρέπει να το κάνω, πρώτον και δεύτερον πρέπει να το κάνω τέλεια, το παιδί δεν το έχει πάντα ανάγκη αυτό το πράγμα, μπορεί στο τέλος να πει, ποιος νίκησε αλλά στην πραγματικότητα την ώρα που παίζει δεν τον ενδιαφέρει ποιος νικάει, στο τέλος θα το πει, ενώ ο ενήλικας, την ώρα που παίζει κοιτάει να είναι καλός, αν είναι αρκετά όμορφος, να το κάνει αρκετά καλά, αν είναι αρκετά έξυπνο αυτό που λέει, αν είναι πολύ ενδιαφέρον αυτό που λέει, δηλαδή, μπαίνει και σε αυτή τη διαδικασία [...]. (ΒΓ)

9.3.2.4. Οι ενήλικες μπορούν να παίζουν πιο αφαιρετικά από ότι τα παιδιά. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως οι ενήλικες μπορούν να παίζουν με πιο αφαιρετικό τρόπο από ότι τα παιδιά, ενώ τα παιδιά χρειάζονται, περισσότερο ένα μέσο μέσω του οποίου θα εξελιχθεί το παιχνίδι, όπως για παράδειγμα μια κούκλα. Όπως αναφέρει:

[...] όσον αφορά τις ομάδες των ενηλίκων, πολλές φορές είναι και πιο αφαιρετικά τα πράγματα, δεν χρειάζεσαι δηλαδή, τόσο πολύ το περιβάλλον, δεν χρειάζεσαι..., μια κούκλα, ας πούμε, για παράδειγμα, σε ένα μικρό παιδί μπορεί να πει, πάρα πολλά, ενώ σε έναν ενήλικα μπορεί να είναι και περιττή, μπορεί ο ίδιος να γίνει πολύ πιο εύκολα η κούκλα που θα μιλήσει, βέβαια, όλα αυτά είναι σχετικά [...]. (ΓΑ)

9.3.2.5. Οι ενήλικες μπορούν να εμβαθύνουν περισσότερο από ότι τα παιδιά. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ότι οι ενήλικες μπορούν να εμβαθύνουν περισσότερο στη διαδικασία, να πάνε πιο βαθιά, πιο μέσα, ενώ τα παιδιά δεν μπορούν να το κάνουν αυτό. Όπως αναφέρει:

[...] Κοίταξε να δεις, η μόνο διαφορά που βλέπω εγώ είναι ότι ο ενήλικας μπορεί να πάει πιο βαθιά [...] στους ενήλικες θα πάει πιο μέσα [...]. (ΒΑ)

9.3.2.6. Το Θ.Π της ομάδας των ενηλίκων διαρκεί περισσότερο από ότι των παιδιών. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως μια άλλη

διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες είναι ότι των ενηλίκων διαρκεί περισσότερη ώρα. Όπως αναφέρει:

[...] Πρακτικά ο χρόνος είναι περισσότερος, είναι μεγαλύτερος όσον αφορά τις ομάδες των ενηλίκων [...]. (ΓΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα σε ομάδες Θ.Π. ενηλίκων και ομάδες Θ.Π. παιδιών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 59 πιο κάτω:

Πίνακας 59: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις διαφορές ανάμεσα σε ομάδες Θ.Π. ενηλίκων και ομάδες Θ.Π. παιδιών

Κατηγορίες σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα σε ομάδες Θ.Π. ενηλίκων και ομάδες Θ.Π. παιδιών	Υποκείμενα Α: Εμφυχωτές	Σύνολο
1. Οι ενήλικες δεν απελευθερώνονται τόσο εύκολα όσο τα παιδιά	4	80 %
<i>1.1. Λόγοι για τους οποίους οι ενήλικες δεν απελευθερώνονται εύκολα:</i>		
1.1.2. Οι ενήλικες έχουν ξεχάσει να παίζουν	2	40 %
1.1.3. Οι ενήλικες έχουν αναστολές σε σχέση με το σώμα τους	2	40 %
1.1.4. Οι ενήλικες δυσκολεύονται να «τσαλακώσουν» την εικόνα τους	2	40 %
2. Τα παιδιά είναι πιο απειθάρχητα από ότι οι ενήλικες	1	20 %
3. Τα παιδιά «μπαίνουν» πιο εύκολα στον ρόλο από ότι οι ενήλικες	1	20 %
4. Οι ενήλικες μπορούν να παίζουν πιο αφαιρετικά από ότι τα παιδιά	1	20 %
5. Οι ενήλικες μπορούν να εμβαθύνουν περισσότερο από ότι τα παιδιά	1	20 %
6. Το Θ.Π της ομάδας των ενηλίκων διαρκεί περισσότερο από ότι των παιδιών.	1	20 %

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως οι εμφυχωτές εντοπίζουν ως διαφορά ανάμεσα στις ομάδες ενηλίκων και παιδιών, το γεγονός ότι οι ενήλικες δεν απελευθερώνονται τόσο εύκολα, όσο τα παιδιά, με ποσοστό 80%. Οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει αυτό είναι είτε γιατί οι ενήλικες έχουν ξεχάσει να παίζουν, είτε γιατί έχουν αναστολές σε σχέση με το σώμα τους, είτε γιατί δυσκολεύονται να «τσαλακώσουν» την εικόνα τους, με ποσοστό 40% ανά υποκατηγορία. Άλλοι λόγοι για τους οποίους διαφέρουν οι ομάδες ενηλίκων και παιδιών, είναι το γεγονός ότι τα παιδιά «μπαίνουν» πιο εύκολα στον ρόλο από ότι οι ενήλικες, ότι οι ενήλικες μπορούν να παίζουν πιο αφαιρετικά από ότι τα παιδιά, ότι μπορούν να εμβαθύνουν περισσότερο από ότι τα παιδιά και τέλος ότι το Θ.Π. για ενήλικες διαρκεί περισσότερο από ότι των παιδιών, με ποσοστό 20% ανά κατηγορία.

9.3.2.7. Ομοιότητες μεταξύ ανάμεσα σε ομάδες παιδιών και ενηλίκων

Η υποκατηγορία αυτή αναφέρεται στις ομοιότητες μεταξύ των ομάδων παιδιών και ενηλίκων που σύμφωνα με τα υποκείμενα είναι: α. η δομή και τα θέματα του Θ.Π. που μπορεί να είναι κοινά και για τις δύο ομάδες και β. το γεγονός ότι το Θ.Π. απευθύνεται στο παιδί και των δύο τύπων ομάδων. Πιο συγκεκριμένα:

9.3.2.7.1. Η δομή και τα θέματα του Θ.Π. μπορεί να είναι κοινά και στις δύο ομάδες. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ένα Θ.Π. μπορεί να παιχτεί και στις δύο ομάδες, να έχει την ίδια δομή ή ακόμα και το ίδιο θέμα, αλλά θα διαφέρει ο τρόπος με τον οποίο θα προσληφθούν τα ερεθίσματα από την κάθε ομάδα. Όπως αναφέρουν:

[...] εντάξει δομικά, ας πούμε, το πώς οργανώνεις ένα Θ.Π., πιστεύω ότι είναι το ίδιο, δηλαδή, εντάξει τους ίδιους κανόνες, ας πούμε, ακολουθείς, στα παιδιά και σουσ ενήλικες, μάλλον η αποδοχή είναι διαφορετική σε σχέση με τα παιδιά και τους ενήλικες [...]. (BB)

[...] το ίδιο πράγμα, ένα ποτήρι, ας πούμε, θα το επεξεργαστείς, στο τρία, στα πέντε, στα οχτώ, στα αυτό, από εκεί, απλά στην αρχή θα βλέπεις το ποτήρι, μετά θα βλέπεις τα χρώματα, μετά θα βλέπεις το από μέσα, θα δεις το υλικό, πως φτιάχτηκε, τα εργαλεία, τον άνθρωπο που είναι από πίσω, κι αυτά, βίζου, την ιστορία και τα λοιπά, και τα λοιπά, έτσι, έτσι, έτσι είναι και το Θ.Π., η πρώτη εικόνα, το από πίσω, το από πίσω, το από πίσω, έτσι λειτουργεί και στους ενήλικες και στα παιδιά, στα παιδιά θα πάει έτσι, στους ενήλικες θα πάει πιο μέσα [...]. (BA)

9.3.2.7.2. Το Θ.Π. απευθύνεται στο παιδί και των δύο ομάδων. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ο στόχος του Θ.Π. είναι κοινός και για τις δύο ομάδες, αφού πιστεύει πως το ζητούμενο του Θ.Π. είναι να κάνει τους συμμετέχοντες είτε είναι παιδιά, είτε είναι ενήλικες να παίζουν, ή για τους ενήλικες να βγάλουν το παιδί που κρύβουν μέσα τους. Όπως αναφέρει:

[...] Στην ουσία, είναι το ίδιο πράγμα, στο παιδί απευθύνεται είτε είναι ενήλικας, είτε είναι παιδί, το παιδί του ενήλικα προσπαθείς να ξαναβάλεις μπροστά, να ξαναδουλέψει και να λειτουργήσει, να το κάνεις να παίζει [...]. (ΓΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις ομοιότητες ανάμεσα σε ομάδες Θ.Π. ενηλίκων και ομάδες Θ.Π. παιδιών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 60 πιο κάτω:

Πίνακας 60: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις ομοιότητες ανάμεσα σε ομάδες Θ.Π. ενηλίκων και ομάδες Θ.Π. παιδιών

Κατηγορίες σχετικά με τις ομοιότητες ανάμεσα σε ομάδες Θ.Π. ενηλίκων και ομάδες Θ.Π. παιδιών	Υποκείμενα Α: Εμπυχωτές	Σύνολο
1. Η δομή και τα θέματα του Θ.Π. μπορεί να είναι κοινά και για τις δύο ομάδες.	2	40 %
2. Το Θ.Π. απευθύνεται στο παιδί και των δύο ομάδων.	1	20%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 40% των εμπυχωτών πιστεύει πως η ομοιότητα ανάμεσα σε ομάδες Θ.Π. ενηλίκων και ομάδες Θ.Π. παιδιών είναι δυνατότητα για πραγματοποίηση ενός Θ.Π. με την ίδια δομή και θεματική, ενώ το 20% πιστεύει ότι μια άλλη ομοιότητα είναι το γεγονός ότι και στις δύο ομάδες το Θ.Π. απευθύνεται στο παιδί, εννοώντας, δηλαδή και στο παιδί που κρύβουν μέσα τους οι ενήλικες.

9.3.3. Αντιλήψεις των υποκειμένων για την σχολή Θ.Π. του Λάκη Κουρετζή.

Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στις αντιλήψεις των υποκειμένων για την σχολή Θ.Π. του Λάκη Κουρετζή και περιλαμβάνει τις σημαντικότερες για τους εμπυχωτές

πτυχές τις φιλοσοφίας του Κουρετζή και τις αντιλήψεις ή τεχνικές οι οποίες δεν χρησιμοποιούνται ή είναι δύσκολα πραγματοποιήσιμες. Αναλυτικότερα:

9.3.3.1. Οι σημαντικότερες για τους εμπυχωτές πτυχές της φιλοσοφίας της σχολής του Κουρετζή

Σε αυτήν την υποκατηγορία θα παρατηρήσουμε τις σημαντικότερες για τους εμπυχωτές πτυχές της φιλοσοφίας του Λάκη Κουρετζή. Έτσι, ως σημαντικές πτυχές προέκυψαν, η ανάπτυξη των Θ.Π. μέσα από ορισμένα στάδια ή φάσεις, όπως ονομάζονται και τα οποία, οι εμπυχωτές διδάχτηκαν στην σχολή, η πεποίθηση ότι η βίωση του Θ.Π. από τη θέση του συμμετέχοντα είναι αναγκαία και η άποψη ότι το Θ.Π. έχει βασικές δομές, αλλά όχι συνταγές. Πιο συγκεκριμένα:

9.3.3.1.1. Τα στάδια του Θ.Π. της σχολής του Λάκη Κουρετζή. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν πως μια από τις σημαντικές πτυχές της φιλοσοφίας της σχολής του Λάκη Κουρετζή, αποτελεί η ανάπτυξη του Θ.Π. μέσα από ορισμένα στάδια ή φάσεις, τα οποία και έχουμε περιγράψει στο πρώτο μέρος της εργασίας μας. Τα στάδια αυτά συντελούν την βασική δομή του Θ.Π. και βοηθούν στην οργάνωσή του πριν την πραγματοποίησή του. Συχνά, βέβαια, όπως μας αναφέρουν τα υποκείμενα ορισμένα στάδια μπορούν να παραληφθούν, να παραλλαχθούν ή να αφομοιωθούν το ένα μέσα στο άλλο, και αποτελούν έναν γενικό οδηγό που όμως επιδέχεται αλλαγές ανάλογα με την περίπτωση και την έμπνευση της στιγμής. Όπως αναφέρουν:

[...] έχει βασικές αρχές που τις ακολουθείς, τα στάδια του θεατρικού παιχνιδιού και από εκεί και πέρα έτσι το οργανώνεις [...] δεν ακολουθώ κάτι άλλο [...] Αυτό είναι οι βασικές του αρχές και αυτό κάνω, μερικές φορές μπορεί να μην το...πως το λένε, να μην κάνω την τέταρτη φάση, ας πούμε, ή από...από ένα, αλλά μας το έλεγε και ο Κουρετζής αυτό, ότι από το ένα θεατρικό παιχνίδι μπορεί να βγει ένα άλλο, όλα αυτά είναι ένα πράγμα, ας πούμε, πάρε-δώσε, είναι, αλληλένδετο, αλλά είναι αυτά που έχουμε βιώσει, αυτά που έχουμε μάθει στη σχολή, με αυτά πορευόμαστε [...]. (ΒΔ)

[...] Το Θ.Π. έχει τρεις φάσεις, η πρώτη φάση είναι η φάση της απελευθέρωσης που η ομάδα χρησιμοποιεί αυτά τα ερεθίσματα που της δίνω, οπτικά ή ακουστικά, προκειμένου να απελευθερωθεί, να επικοινωνήσει, να γνωριστεί, να απαλλαγεί από αναστολές, φόβους, και όλα αυτά και μετά περνάει στη δεύτερη φάση όπου ντύνεται ρόλους, τους οποίους πάλι τους επιλέγει ο καθένας μόνος του για τον εαυτό του και προσπαθεί μέσα από..., ο καθένας μέσα από τον ρόλο να εκφράσει τον ίδιο του τον εαυτό, η τρίτη φάση είναι τα δρώμενα, που είναι η χαρά του Θ.Π. το πανηγύρι, όπου οι ομάδες ή η ομάδα παρουσιάζουν τα δρώμενα, τις ιστορίες που έχουν φτιάξει με βάση τα ερεθίσματα που έχουν πάρει και ότι άλλο θέλει η ομάδα να χρησιμοποιήσει και τελευταία φάση είναι η φάση της ανάλυσης η οποία ακολουθεί το Θ.Π. ή μπορεί να παραλειφθεί και να ξεκινήσει το επόμενο Θ.Π. με αυτή την φάση, που είναι μια φάση συζήτησης για το έγινε, για το τι δυσκόλεψε την ομάδα, για το πώς θα μπορούσαν κάποια πράγματα να έχουν εξελιχθεί με έναν άλλο τρόπο που θα ήταν πιο θετικότερο [...]. (ΓΑ)

[...] συνήθως, οργανώνω τα στάδια, έτσι δηλαδή, μια δομή, ότι θα ξεκινήσω από εκεί μετά θα πάω εκεί, δεν το αφήνω έτσι πολύ στην τύχη, βέβαια, το συνηθέστερο είναι να... αυτό, από αυτό που έχω κάνει εγώ να..., τέλος πάντων, αυτό μάλλον που έχω προετοιμάσει να μετεξελισσει εντελώς διαφορετικά, αλλά υπάρχει πάντα ένας

σκελετός μια βασική δομή την οποία θέλω να ακολουθήσω [...] ναι, όλο αυτό, ξέρω 'γω, την ευαισθητοποίηση στην αρχή και τα λοιπά [...]. (BB)

9.3.3.1.1.2. Η βίωση του Θ.Π. από τη θέση των συμμετεχόντων, ως αναγκαία.

Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως μια σημαντική πτυχή της φιλοσοφίας της σχολής του Κουρετζή, είναι η βίωση του Θ.Π. από τη θέση των συμμετεχόντων. Οι εμπυχωτές, θα πρέπει να περάσουν πρώτα από τη θέση των συμμετεχόντων στην ομάδα, να βρεθούν, δηλαδή, στην θέση αυτών των οποίων μελλοντικά θα εμπυχώνουν, προκειμένου να συνειδητοποιήσουν και να νιώσουν τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το Θ.Π. μέσα στην ομάδα, έτσι ώστε να ξέρουν πώς να λειτουργήσουν και οι ίδιοι ως εμπυχωτές. Όπως περιγράφει:

[...] τον τρόπο που βιώσαμε, κυρίως, αυτό που μας έλεγε συνέχεια (*εννοεί τον Κουρετζή*), αν δεν το βιώσεις εσύ ο ίδιος, αν δεν το ζήσεις να το νιώσεις, εσύ ο ίδιος, δεν μπορείς να το κάνεις, δεν έχεις τη δυνατότητα να το κάνεις και είναι αλήθεια αυτό. Αν δεν βιώσεις εσύ, σαν ενήλικας, ας πούμε, το παιχνίδι, το τι είναι το θεατρικό παιχνίδι, δεν μπορείς να πα να το κάνεις [...]. (BA)

9.3.3.1.1.3. Το Θ.Π. έχει βασικές δομές, αλλά όχι συνταγές.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν πως μια από τις σημαντικές πτυχές της φιλοσοφίας της σχολής του Λάκη Κουρετζή αποτελεί η πεποίθηση ότι το Θ.Π. έχει βασικές δομές τις οποίες οι εμπυχωτές μπορούν να ακολουθούν για να βοηθηθούν στην πράξη, αλλά όχι συνταγές οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν καθολικά. Ο κάθε εμπυχωτής αποτελεί μια μοναδική και ανεπανάληπτη προσωπικότητα, δεν είναι πιστό αντίγραφο κάποιου άλλου εμπυχωτή και δεν μπορεί να αντιγράψει πιστά ένα Θ.Π. κάποιου άλλου εμπυχωτή, αντιθέτως εφαρμόζει μέσα από το πρίσμα της δικής του προσωπικότητας όσα θεωρεί ότι πρέπει να συμπεριλάβει στην εμπύχωση που θα πραγματοποιήσει. Όπως αναφέρουν:

[...] δεν είναι κάτι αυτό που πίστευα στην αρχή θα μάθω δύο τρόπους και θα πάω να το κάνω [...]. (BA)

[...] λέω άραγε αν ο Λάκης με έβλεπε από μια μεριά, θα συμφωνούσε με όλα αυτά που κάνω; Το έμαθα καλά το Θ.Π.; Είναι αυτό το Θ.Π.; ή μήπως εγώ πήρα πέντε πράγματα και τα πήγα αλλού; Όμως νομίζω ότι το Θ.Π. δεν είναι ούτε του Λάκη του Κουρετζή, ούτε δικό μου, ούτε και κανενός και νομίζω ότι από την στιγμή που η ομάδα λειτουργεί μέσα από αυτές τις διαδικασίες, μέσα από αυτές τις φάσεις που προανέφερα και εκφράζεται και βιώνει και δημιουργεί και εμπνέεται και επικοινωνεί, νομίζω ότι δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές[...]αν το Θ.Π. ήταν συνταγή, τότε ο Λάκης Κουρετζής, θα είχε γράψει ένα βιβλίο, με 20, 30, 100, Θ.Π. και θα τα διαβάσαμε και θα κάναμε όλοι αυτά τα Θ.Π [...]. (ΓΑ)

[...] εγώ ξεκίνησα με τον Κουρετζή το '84, όταν είχε πρωτο-αρχίσει από εκεί και πέρα, μετά τέλειωσα τη σχολή τη δραματική, ασχολήθηκα με χορό, μουσική, έβαλα και άλλα πράγματα μέσα απλά, φυσικά και εξελίχθηκε γιατί και εγώ εξελίχθηκα, δηλαδή, δεν μπορούσε να είναι έτσι όπως ήτανε, απλά έχω βάλει νομίζω τα δικά μου πράγματα μέσα, το προσωπικό μου, πώς να το πω, το στίγμα, το..., κάτι τέλος πάντων, που έχει να κάνει με εμένα και τι μου αρέσει εμένα. Και ο καθένας θεωρώ ότι δεν μπορεί να είναι πιστό αντίγραφο, είτε του Κουρετζή, [...] δεν ξέρω και ποιανού, ο καθένας είναι μια ξεχωριστή προσωπικότητα και προσανατολίζεται προς τα εκεί που είναι ο ίδιος [...]. (BA)

[...] από εκεί και πέρα δεν ξέρω αν βρήκα διαφορές, γιατί νομίζω ότι εξ αρχής είχαμε μάθει ότι ο καθένας έχει τον τρόπο του[...]θυμάμαι κάποια παιχνίδια και λέω μακάρι κάποια στιγμή να μπορέσω να κάνω..., όχι να τα αντιγράψω, να κάνω η ομάδα να βιώσει και να νιώσει αυτά που ένιωσα εγώ [...]. (BΓ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις σημαντικότερες για τους εμπυχωτές πτυχές της φιλοσοφίας της σχολής του Κουρετζή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 61 πιο κάτω:

Πίνακας 61: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις σημαντικότερες για τους εμπυχωτές πτυχές της φιλοσοφίας της σχολής του Κουρετζή.

Κατηγορίες σχετικά με τις σημαντικότερες για τους εμπυχωτές πτυχές της φιλοσοφίας της σχολής του Κουρετζή	Υποκείμενα A: Εμπυχωτές	Σύνολο
1. Τα στάδια του Θ.Π. της σχολής του Λάκη Κουρετζή	3	60 %
2. Η βίωση του Θ.Π. από τη θέση των συμμετεχόντων, ως αναγκαία	1	20%
3. Το Θ.Π. έχει βασικές δομές, αλλά όχι συνταγές	4	80%

Όπως παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα οι σημαντικότερες πτυχές της σχολής του Κουρετζή για τους εμπυχωτές είναι ότι το Θ.Π. έχει βασικές δομές αλλά όχι συνταγές (80%), η ανάπτυξη του Θ.Π. μέσα από τα στάδια ή τις φάσεις (60%), καθώς και η βίωση του Θ.Π. από την θέση των συμμετεχόντων (20%).

9.3.3.2. Αντιλήψεις και τεχνικές της σχολής του Κουρετζή που δεν ακολουθούνται ή που θεωρούνται δύσκολα πραγματοποιήσιμες.

Η υποκατηγορία αυτή αφορά τις αντιλήψεις και τεχνικές της σχολής του Κουρετζή που δεν ακολουθούνται ή που θεωρούνται δύσκολα πραγματοποιήσιμες, τέτοιες είναι οι ψυχαναλυτικές τεχνικές που αφορούν τους ενήλικες, η αντίληψη για την απαραίτητη συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας και η αντίληψη περί αποκλειστικής ευθύνης του εμπυχωτή για την πορεία της ομάδας. Αναλυτικότερα:

9.3.3.2.1. Οι ψυχαναλυτικές τεχνικές που αφορούν τους ενήλικες. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως μια από τις τεχνικές της σχολής Κουρετζή που δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει στην ομάδα παιδιών που εμπυχώνει είναι οι ψυχαναλυτικές τεχνικές. Όπως αναφέρει:

[...] τώρα, κάποιες τεχνικές έτσι που ήταν αρκετά πολύπλοκες και αγγίζαν πιο πολύ την ψυχανάλυση, ας πούμε και ήταν λίγο έτσι ψυχαναλυτικές, και απαιτούσαν άλλου είδους συμμετοχή, ας πούμε, από το μέλος της ομάδας και από την ομάδα ολόκληρη, εντάξει, ναι, αυτά, δεν, δεν τα εφαρμόζω στα παιδιά [...]. (BB)

9.3.3.2.2. Η αντίληψη για την απαραίτητη συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως μια από τις αντιλήψεις της σχολής Κουρετζή την οποία και δυσκολεύεται να πραγματοποιήσει είναι η αντίληψη για την απαραίτητη συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας. Το υποκείμενο αναφέρεται σε ομάδες παιδιών, κατά τις οποίες συχνά υπάρχουν «δύσκολα» παιδιά και τα οποία δεν μπορεί να τα εντάξει μέσα στην ομάδα, και ενώ στη σχολή διδάχθηκε πως θα πρέπει ο εμπυχωτής να βρίσκει τρόπους να εντάσσει όλα τα άτομα μέσα στην ομάδα, η ίδια αισθάνεται πως δεν μπορεί πάντα να

επιτυγχάνεται αυτό και καταλήγει στην πεποίθηση πως η θεωρία διαφέρει από την πράξη. Όπως αναφέρει:

[...] Όταν, δηλαδή, μας έλεγε, πως θα λειτουργήσουμε στις ομάδες των μικρών είναι πολύ εύκολο να τα λείει αλλά πολύ δύσκολο να τα βγάλουμε στη διαδικασία της πραγματικότητας, δηλαδή, πάρα πολλές φορές, δυσκολεύτηκα να χειριστώ παιδιά που δεν ήξερα πώς να τα εντάξω, είχα διδαχτεί ότι δεν μπορώ να τον διώξω από την ομάδα, εγώ είχα την επιθυμία να τον διώξω και κάποιες φορές τον έδιωξα κιόλας, ενώ στη σχολή είχα διδαχτεί ότι δεν μπορώ να το κάνω αυτό, πολλές φορές, τα βρήκα λίγο σκούρα, δηλαδή, πολλές φορές είδα ότι, δεν ξέρω πως το κάνουν αυτοί, για εμένα είναι τρομερά δύσκολο, αυτό είναι ένα κομμάτι δηλαδή μια δυσκολία που αντιμετώπισα εγώ τελειώνοντας, δηλαδή, ότι κάποια πράγματα δεν είναι τόσο απλά [...] στην πράξη, είναι λίγο πιο δύσκολα [...]. (BΓ)

9.3.3.2.3. Η αντίληψη περί αποκλειστικής ευθύνης του εμψυχωτή. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως μια από τις αντιλήψεις της σχολής Κουρετζή, με την οποία δεν συμφωνεί πλήρως είναι η αντίληψη ότι η ευθύνη για την πορεία μιας ομάδας Θ.Π. ανήκει αποκλειστικά στον εμψυχωτή. Το υποκείμενο, που αναφέρεται σε ομάδες παιδιών, πιστεύει ότι ο εμψυχωτής παίζει μεγάλο ρόλο για την πορεία του Θ.Π. αλλά, δεν παίζει τον μοναδικό και ότι επίσης, παίζουν ρόλο και άλλοι παράγοντες, όπως για παράδειγμα, οι ανάγκες του παιδιού την δεδομένη στιγμή, ή οι λόγοι για τους οποίους πραγματοποιείται η συμμετοχή του παιδιού στο Θ.Π., το οικογενειακό του περιβάλλον κ.λ.π. Όπως αναφέρει:

[...] να μεν το Θ.Π. λέμε τόσο ωραία πράγματα για αυτό αλλά δεν σημαίνει ότι μιλάει σε όλους και εντάξει, σαφώς φταίει και ο εμψυχωτής που δεν έχει..., δεν έχουνε..., δεν τον ενοχοποιώ αλλά, που δεν καταφέρνει να βρει έναν τρόπο να επικοινωνήσει με το παιδί, σαφώς, γιατί ο Κουρετζής λέει ότι φταίει ο εμψυχωτής, εγώ θα έλεγα ότι δεν φταίει μόνο ο εμψυχωτής, πολύ συχνά φταίει το περιβάλλον του παιδιού, το για πιο λόγο είναι το παιδί εκεί, είναι οι λόγοι που μπορεί να είναι ο άλλος εκεί και πραγματικά να μην είναι και ανάγκη του εκείνη τη στιγμή αυτό το πράγμα [...].(BΓ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις σημαντικότερες για τους εμψυχωτές πτυχές της φιλοσοφίας της σχολής του Κουρετζή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 62 πιο κάτω:

Πίνακας 62: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις αντιλήψεις και τεχνικές της σχολής του Κουρετζή που δεν ακολουθούνται ή που θεωρούνται δύσκολα πραγματοποιήσιμες.

Κατηγορίες σχετικά με τις αντιλήψεις και τεχνικές της σχολής του Κουρετζή που δεν ακολουθούνται ή που θεωρούνται δύσκολα πραγματοποιήσιμες	Υποκείμενα A: Εμψυχωτές	Σύνολο
1. Οι ψυχαναλυτικές τεχνικές που αφορούν τους ενήλικες	1	20 %
2. Η αντίληψη για την απαραίτητη συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας	1	20%
3. Η αντίληψη περί αποκλειστικής ευθύνης του εμψυχωτή	1	20%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι οι τεχνικές και οι αντιλήψεις της σχολής Κουρετζή που δεν ακολουθούνται ή που θεωρούνται δύσκολα πραγματοποιήσιμες είναι οι ψυχαναλυτικές τεχνικές που αφορούν τους ενήλικες, η αντίληψη για την απαραίτητη συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας και η αντίληψη περί αποκλειστικής ευθύνης του εμψυχωτή, ποσοστό 20% ανά κατηγορία.

9.3.4. Εαυτός εμπυχωτών Θ.Π.

Η κατηγορία αυτή αφορά τα βιώματα των εμπυχωτών σε σχέση με τις συγκινήσεις και τα συναισθήματα που εκφράζουν οι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του Θ.Π., είτε πρόκειται για «θετικές» συγκινήσεις και συναισθήματα (π.χ. ευφορία, χαρά, γέλιο, παιχνιδιάρικη διάθεση κ.ά.), είτε πρόκειται για «αρνητικές» συγκινήσεις και συναισθήματα (π.χ. θλίψη, λύπη, κλάμα, φόβοι κ.ά.) και τους τρόπους με τους οποίους οι ίδιοι αντιμετωπίζουν την έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων αυτών. Επίσης, παρουσιάζονται οι δυσκολίες και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι εμπυχωτές στα Θ.Π. που πραγματοποιούν, καθώς και οι απόψεις τους σε σχέση με τον βαθμό κατευθυντικότητας ή παρέμβασής τους στις διαδικασίες του Θ.Π.. Επιπλέον, περιγράφονται οι ανάγκες των εμπυχωτών, καθώς και τα θετικά και αρνητικά στοιχεία του εαυτού τους ως εμπυχωτές. Αναλυτικότερα:

9.3.4.1. Βίωση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που εκφράζουν οι συμμετέχοντες Θ.Π., από τους εμπυχωτές

Η υποκατηγορία αυτή αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι εμπυχωτές βιώνουν την έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων των συμμετεχόντων στην ομάδα του Θ.Π. που εμπυχώνουν. Αναφέρουν πως βιώνουν ικανοποίηση ανεξάρτητα με το είδος των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που εκφράζονται, ή λύτρωση που προκαλείται από την συμπάθεια στις συγκινήσεις και τα συναισθήματα αυτά ή αισθάνονται πως ανατροφοδοτούνται από την πρόσληψη των θετικών συναισθημάτων. Αναλυτικότερα:

9.3.4.1.1. Βίωση ικανοποίησης ανεξάρτητα με το είδος των συγκινήσεων και των συναισθημάτων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι βιώνουν ικανοποίηση και θετικά συναισθήματα ανεξάρτητα από το είδος των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που θα εκφράσουν τα συμμετέχοντα μέλη της ομάδας του Θ.Π., ανεξάρτητα δηλαδή, από το αν πρόκειται για «θετικές» ή «αρνητικές» συγκινήσεις και συναισθήματα (π.χ. χαρά ή λύπη). Όπως αναφέρουν:

[...] Το βιώνω, πάρα πολύ ωραία, πάρα πολύ όμορφα γιατί το να μπορέσει το παιδί να εκφράσει τα συναισθήματά του, είτε είναι αυτά χαρά είτε είναι λύπη, σημαίνει ότι βγάζει αυτό που έχει ανάγκη να βγάλει και αυτό μου δίνει μια ικανοποίηση με την έννοια ότι μπόρεσα και έβγαλα αυτό το συναίσθημα που, που είχε το παιδί έτσι; και νιώθεις ότι, αυτό το πράγμα, ότι το έχεις βοηθήσει να εκφραστεί. Ε, δεν είναι και λίγο, να μπορέσει το παιδί να εκφραστεί χωρίς να του πεις, πες μου τι έχεις και να εκφράσει αυτό που θέλει, αυτό που έχει μέσα του, μεγάλη υπόθεση [...]. (ΒΔ)

[...] σίγουρα όμως είτε είναι χαρά, είτε είναι λύπη, η αναγνώριση του συναισθήματος είναι ελεύθερη, αποδεκτή και από, από εμένα τουλάχιστον, επικροτείται, ό,τι και να 'ναι αυτό [...] Νομίζω ότι το επιτρέπω είμαι θετική, είμαι, πολύ χαίρομαι που γίνεται η το ένα ή το άλλο [...]. (ΒΓ)

9.3.4.1.2. Βίωση της συμπάθειας στις συγκινήσεις και τα συναισθηματά ως λύτρωση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει ότι συμπάσχοντας με την έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων των συμμετεχόντων, για παράδειγμα συναισθανόμενος την θλίψη τους και κλαίγοντας μαζί τους, βιώνει ο ίδιος ο εμπυχωτής ένα είδος κάθαρσης και λύτρωσης. Όπως αναφέρει:

[...] εσύ δεν τον βιώνεις ως λύπη, τη λύπη, και ως χαρά την χαρά, εντάξει όταν, έχει χαρά, μεταφέρεται και σε σένα και η λύπη μεταφέρεται και σε σένα, αλλά δεν είναι αυτός ο σκοπός, δηλαδή, δεν εισπράττεις την λύπη ως λύπη, αλλά την λύπη ως λύτρωση, κατάλαβες; [...] Ναι, ως έκφραση, ναι, οπότε, δεν, δεν, ναι μεν μπορεί να κλάψεις και εσύ, παράδειγμα, αλλά είναι κάθαρη αυτή, είναι λύτρωση [...]. (BA)

9.3.4.1.3. Βίωση της έκφρασης θετικών συναισθημάτων ως ανατροφοδότηση.

Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που βιώνει την έκφραση των θετικών συναισθημάτων ως ανατροφοδότηση και ενίσχυση του δικού του ψυχισμού με θετικά συναισθήματα αφού αισθάνεται πως ο ίδιος συνέβαλε ως προς αυτό και πως η έκφραση αυτή είναι αυθεντική, τουλάχιστον στις ομάδες Θ.Π. παιδιών. Όπως αναφέρει:

[...] τώρα με τα θετικά, εντάξει όταν βλέπω να είναι χαρούμενα, τρελαίνομαι, μ' αρέσει πάρα πολύ, γουστάρω τρελά [...] Μου περνάει ναι, πάρα πολύ, πάρα πολύ και μ' αρέσουν πολύ τα παιδικά αυθόρμητα γέλια γιατί νομίζω ότι είναι εντάξει απ' τα λίγα, απ' τις λίγες εκφράσεις ανθρώπινες που είναι πραγματικά αληθινές σήμερα, δηλαδή, το ότι γελάνε, γελάνε, τελείωσε, δεν κρύβουνε κάτι από πίσω, ας πούμε, γελάνε γιατί περνάνε καλά και είναι πολύ έτσι...αυτή η ανατροφοδότηση είναι πολύ σημαντική [...]. (BB)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την βίωση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που εκφράζουν οι συμμετέχοντες, από τους εμψυχωτές παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 63 πιο κάτω:

Πίνακας 63: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν την βίωση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που εκφράζουν οι συμμετέχοντες, από τους εμψυχωτές

Κατηγορίες σχετικά με την βίωση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που εκφράζουν οι συμμετέχοντες, από τους εμψυχωτές	Υποκείμενα Α: Εμψυχωτές	Σύνολο
1. Βίωση ικανοποίησης ανεξάρτητα με το είδος των συγκινήσεων και των συναισθημάτων	2	40 %
2. Βίωση της συμπάθειας στις συγκινήσεις και τα συναισθήματά ως λύτρωση.	1	20%
3. Βίωση της έκφρασης θετικών συναισθημάτων ως ανατροφοδότηση	1	20%

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα το 40% των υποκειμένων-εμψυχωτών βιώνει ικανοποίηση ανεξάρτητα με το είδος των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που θα εκφραστεί από τους συμμετέχοντες, το 20% των υποκειμένων αισθάνεται την συμπάθεια στις συγκινήσεις και τα συναισθήματα ως λύτρωση και στο ίδιο ποσοστό, βιώνεται ανατροφοδότηση από την έκφραση των θετικών συναισθημάτων.

9.3.4.2. Τρόποι αντιμετώπισης των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που εκφράζουν οι συμμετέχοντες, από τους εμψυχωτές

Η υποκατηγορία αυτή αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους αντιμετωπίζουν οι εμψυχωτές την έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων από τους συμμετέχοντες. Έτσι, όπως θα παρατηρήσουμε, τα

υποκείμενα αποδέχονται όλων των ειδών των συγκινήσεων και συναισθημάτων, όπου η έκφρασή τους αντιμετωπίζεται είτε ως μια διαδικασία λύτρωσης, είτε ως πρόκληση. Γίνεται προσπάθεια από την πλευρά τους για την κατανόησή τους και ανάλογα με την περίπτωση προσπαθούν να βρίσκουν τρόπους διαχείρισής τους. Αναλυτικότερα:

9.3.4.2.1. Αποδοχή όλων των ειδών των συγκινήσεων και συναισθημάτων.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι αποδέχονται κάθε είδους έκφραση συγκινήσεων και συναισθημάτων από τα μέλη της ομάδας τους, είτε πρόκειται για «θετικά», είτε για «αρνητικά» ή «δύσκολα». Επιπλέον, αισθάνονται ότι η έκφραση των συγκινήσεων και συναισθημάτων από τους συμμετέχοντες, ανεξάρτητα από το είδος, αποτελεί το ζητούμενο του Θ.Π., καθώς επίσης και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν και επικοινωνούν τα μέλη της ομάδας μεταξύ τους και με τον εμψυχωτή. Επομένως, εφόσον το Θ.Π. στοχεύει στην επικοινωνία των μελών και του εμψυχωτή όλες οι εκφράσεις των συγκινήσεων και των συναισθημάτων αποτελούν μέσα διευκόλυνσης της επικοινωνίας αυτής και έτσι γίνονται αποδεχτές από όλους. Όπως αναφέρουν:

[...] Το βιώνω, πάρα πολύ ωραία, πάρα πολύ όμορφα γιατί το να μπορέσει το παιδί να εκφράσει τα συναισθήματά του, είτε είναι αυτά χαρά είτε είναι λύπη, σημαίνει ότι βγάζει αυτό που έχει ανάγκη να βγάλει και αυτό μου δίνει μια ικανοποίηση με την έννοια ότι μπόρεσα και έβγαλα αυτό το συναίσθημα που, που είχε το παιδί έτσι; και νιώθεις ότι, αυτό το πράγμα, ότι το έχεις βοηθήσει να εκφραστεί. Ε, δεν είναι και λίγο, να μπορέσει το παιδί να εκφραστεί χωρίς να του πεις, πες μου τι έχεις και να εκφράσει αυτό που θέλει, αυτό που έχει μέσα του, μεγάλη υπόθεση [...]. (ΒΔ)

[...] Ναι, κοίταξε, νομίζω με τον ίδιο τρόπο, είτε στεναχώρια, είτε κλάμα, είναι τα συναισθήματα που λέγαμε, δηλαδή, αυτό δεν ζητάμε; [...] σαν να τον παίρνεις από το χέρι, σαν να του λες, να τον προσπαθείς, να τον προσπαθείς, να τον αυτό, μπορεί να προχωρήσει και να προχωρήσει και βηματάκι και βηματάκι, είναι τόση η έγνοια σου για να προχωρήσει, να πάει, που δεν έχει να κάνει με το αν έχει, αν βγάλει χαρά ή αν βγάλει, λύπη, βγάζει ουσιαστικά τον εαυτό του, οπότε εσύ δεν τον βιώνεις ως λύπη, τη λύπη, και ως χαρά την χαρά, εντάξει όταν, έχει χαρά, μεταφέρεται και σε σένα και η λύπη μεταφέρεται και σε σένα, αλλά δεν είναι αυτός ο σκοπός, δηλαδή, δεν εισπράττεις την λύπη ως λύπη, αλλά την λύπη ως λύτρωση [...]. (ΒΑ)

[...] εγώ προσπαθώ να το διαχειριστώ αυτό, με πόσους, όσους τρόπους, όποιους τρόπους μπορώ, πάντως το θεωρώ φυσιολογικό, να συμβαίνει και το δέχομαι, δηλαδή, δεν προσπαθώ να το καταστειλώ αυτό το πράγμα και να πούμε εντάξει τώρα όλοι πρέπει να είμαστε πολύ χαρούμενοι εδώ μέσα [...]. (ΒΒ)

[...] σίγουρα όμως είτε είναι χαρά, είτε είναι λύπη, η αναγνώριση του συναισθήματος είναι ελεύθερη, αποδεκτή και από, από εμένα τουλάχιστον, επικροτείται, ό,τι και να 'ναι αυτό [...] Νομίζω ότι το επιτρέπω είμαι θετική, είμαι, πολύ χαίρομαι που γίνεται η το ένα ή το άλλο [...]. (ΒΓ)

[...] Η ομάδα είναι ένας, μια κινητήρια δύναμη, μια ενέργεια, η οποία οδεύει και νομίζω ότι ο καλός εμψυχωτής πρέπει να συμπορεύεται και να μην προσπαθεί να επιβάλει την δική του άποψη και την δική του σκέψη γιατί, δεν έχει νόημα αυτό, δεν είσαι με μια ομάδα για να αποδείξεις κάτι, είσαι με μια ομάδα για να ταξιδέψεις μαζί της και ο αέρας που φυσάει τα πανιά του караβιού του Θ.Π. είναι η ομάδα, δεν είναι ο εμψυχωτής [...] Έτσι κι αλλιώς όπως είπα και πριν το Θ.Π. είναι μια επικοινωνία αισθήσεων και αισθημάτων, με την ομάδα νιώθεις ότι είσαι, ότι σε ενώνει ένα κόκκινο νήμα, ότι είναι ένα μικρό σου κομμάτι, ότι όλοι μαζί είστε ένα αλλά και πάλι ο καθένας

και κάτι ξεχωριστό. Προσπαθώ να καταλάβω αυτό που μου δίνει η ομάδα, αυτό που μου στέλνει η ομάδα προς τα έξω, προσπαθώ να το καταλάβω, προσπαθώ να το διαχειριστώ με έναν τέτοιο τρόπο ώστε η ομάδα ή το μέλος της ομάδας να αποφορτιστεί στο τέλος του παιχνιδιού, προσπαθώ να δω γενικά τις δυσκολίες της ομάδας, αν υπάρχουν και ποιες είναι, και πως μπορώ στα επόμενα Θ.Π. να τις δουλέψω λίγο παραπάνω [...]. (ΓΑ)

9.3.4.2.2. Η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων προσλαμβάνεται ως λύτρωση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων, ιδιαίτερα των αρνητικών ή δύσκολων, είναι λυτρωτική και απελευθερωτική.

[...] δεν εισπράττεις την λύπη ως λύπη, αλλά την λύπη ως λύτρωση, κατάλαβες; Ναι, ως έκφραση, ναι, οπότε, δεν, δεν, ναι μεν μπορεί να κλάψεις και εσύ, παράδειγμα, αλλά είναι κάθαρση αυτό, είναι λύτρωση [...]. (ΒΑ)

[...] προφανώς και μέσα από το Θ.Π. ή μέσα από δραστηριότητες τέτοιου είδους μπορούν να προκληθούν όχι μόνο θετικά συναισθήματα και αρνητικά και θλίψη, και κάτι σαν αυτό που είπα πριν, τα παιδιά να θυμηθούν, να ανακαλέσουν καταστάσεις, ας πούμε, που στο παρελθόν, ξέρω 'γω, τα έχουνε πιέσει, τα έχουνε ζορίσει, αλλά εντάξει, ίσως είναι και για τα παιδιά τα ίδια απελευθερωτικό εκείνη τη στιγμή αυτό που συμβαίνει [...]. (ΒΒ)

9.3.4.2.3. Η έκφραση των «δυσκολιών» προσλαμβάνεται ως πρόκληση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται πως η έκφραση και εμφάνιση των «δυσκολιών» ή των δύσκολων συναισθημάτων των συμμετεχόντων εκλαμβάνεται ως πρόκληση ώστε να ξεπεραστούν, καθώς επίσης και ως βοήθεια ώστε να ξεπεράσει και το ίδιο το υποκείμενο τις δικές του «δυσκολίες». Όπως αναφέρει:

[...] προσπαθώ να το καταλάβω, προσπαθώ να το διαχειριστώ με έναν τέτοιο τρόπο ώστε η ομάδα ή το μέλος της ομάδας να αποφορτιστεί στο τέλος του παιχνιδιού, προσπαθώ να δω γενικά τις δυσκολίες της ομάδας, αν υπάρχουν και ποιες είναι, και πως μπορώ στα επόμενα Θ.Π. να τις δουλέψω λίγο παραπάνω, γενικά η δυσκολία δεν είναι εμπόδιο είναι πρόκληση για να πάψει πια να είναι δυσκολία και μέσα από τις δυσκολίες των άλλων, δουλεύω και τις δικές μου δυσκολίες, γιατί όλοι είμαστε διαφορετικοί αλλά είμαστε, μοιάζουμε πολύ περισσότερο από όσο νομίζουμε [...]. (ΓΑ)

9.3.4.2.4. Προσπάθεια για κατανόηση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων εμπυχωτών που κατά τη διάρκεια ενός Θ.Π. και κατά την έκφραση συγκινήσεων και συναισθημάτων από τους συμμετέχοντες βρίσκονται σε εγρήγορση προσπαθώντας να τα κατανοήσουν να τα αναγνωρίσουν και πιθανώς να καταλάβουν τι τα προκάλεσε. Όπως αναφέρουν:

[...] Προσπάθησα καταρχήν να διαπιστώσω, να το αναγνωρίσω, να δω τι, γιατί, τι έγινε τώρα, τι ήταν αυτό που το προκάλεσε [...] θεωρώ καταρχήν ότι είναι μια φυσιολογική διαδικασία, ότι προφανώς και μέσα από το Θ.Π. ή μέσα από δραστηριότητες τέτοιου είδους μπορούν να προκληθούν όχι μόνο θετικά συναισθήματα και αρνητικά και θλίψη, και κάτι σαν αυτό που είπα πριν, τα παιδιά να θυμηθούν, να ανακαλέσουν καταστάσεις, ας πούμε, που στο παρελθόν, ξέρω 'γω, τα έχουνε πιέσει, τα έχουνε ζορίσει, αλλά εντάξει, ίσως είναι και για τα παιδιά τα ίδια απελευθερωτικό εκείνη τη στιγμή αυτό που συμβαίνει οπότε εντάξει εγώ προσπαθώ να το διαχειριστώ

αυτό, με πόσους, όσους τρόπους, όποιους τρόπους μπορώ, πάντως το θεωρώ φυσιολογικό, να συμβαίνει και το δέχομαι, δηλαδή, δεν προσπαθώ να το καταστείλω αυτό το πράγμα και να πούμε εντάξει τώρα όλοι πρέπει να είμαστε πολύ χαρούμενοι εδώ μέσα [...]. (BB)

[...] Προσπαθώ να καταλάβω αυτό που μου δίνει η ομάδα, αυτό που μου στέλνει η ομάδα προς τα έξω, προσπαθώ να το καταλάβω, προσπαθώ να το διαχειριστώ με έναν τέτοιο τρόπο ώστε η ομάδα ή το μέλος της ομάδας να αποφορτιστεί στο τέλος του παιχνιδιού, προσπαθώ να δω γενικά τις δυσκολίες της ομάδας [...]. (ΓΑ)

9.3.4.2.5. Προσπάθεια για διαχείριση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων εμπυχωτών που κατά τη διάρκεια ενός Θ.Π. και κατά την έκφραση συγκινήσεων και συναισθημάτων από τους συμμετέχοντες προσπαθούν να τα διαχειριστούν ανάλογα με την περίπτωση. Όπως αναφέρουν:

[...] Προσπάθησα καταρχήν να διαπιστώσω, να το αναγνωρίσω, να δω τι, γιατί, τι έγινε τώρα, τι ήταν αυτό που το προκάλεσε [...] θεωρώ καταρχήν ότι είναι μια φυσιολογική διαδικασία, ότι προφανώς και μέσα από το Θ.Π. ή μέσα από δραστηριότητες τέτοιου είδους μπορούν να προκληθούν όχι μόνο θετικά συναισθήματα και αρνητικά και θλίψη, και κάτι σαν αυτό που είπα πριν, τα παιδιά να θυμηθούν, να ανακαλέσουν καταστάσεις, ας πούμε, που στο παρελθόν, ξέρω 'γω, τα έχουνε πιέσει, τα έχουνε ζορίσει, αλλά εντάξει, ίσως είναι και για τα παιδιά τα ίδια απελευθερωτικό εκείνη τη στιγμή αυτό που συμβαίνει οπότε εντάξει εγώ προσπαθώ να το διαχειριστώ αυτό, με πόσους, όσους τρόπους, όποιους τρόπους μπορώ [...]. (BB)

[...] Προσπαθώ να καταλάβω αυτό που μου δίνει η ομάδα, αυτό που μου στέλνει η ομάδα προς τα έξω, προσπαθώ να το καταλάβω, προσπαθώ να το διαχειριστώ με έναν τέτοιο τρόπο ώστε η ομάδα ή το μέλος της ομάδας να αποφορτιστεί στο τέλος του παιχνιδιού, προσπαθώ να δω γενικά τις δυσκολίες της ομάδας [...]. (ΓΑ)

[...] Θα έλεγα ότι εξαρτάται, δηλαδή, εξαρτάται από την περίπτωση και εξαρτάται από το γέλιο, και εξαρτάται από τη χαρά και εξαρτάται από τη λύπη, εξαρτάται από την κατάσταση. Αν είναι μια γενικευμένη χαρά και πάμε όλοι μαζί, οκ, προφανώς, θα συμμετέχω ως ένα σημείο, αλλά, μάλλον θα έχω την τάση να το ελέγγω κιόλας, αν είμαι όμως κάτι που νιώσω ότι το έχει πάρα πολύ έντονα η ομάδα εκείνη τη στιγμή, νομίζω ότι θα αφήσω τον εαυτό μου να παρασυρθεί, φαντάζομαι ως ένα αρκετά μεγάλο σημείο [...] το ίδιο και στη λύπη, αν νιώσω ότι πρέπει να υπάρξει συμμετοχή από εμένα ή από την υπόλοιπη ομάδα, θα το κοιτάξω, δηλαδή, μπορεί όμως και να κρατήσω μια στάση, λίγο πιο, πώς να το πω τώρα, πιο προστατευτική [...] ίσως, δηλαδή, αφήσω την ομάδα [...] να το πάρει πιο πολύ και εγώ να μείνω πιο έξω, αναλόγως την περίπτωση. Δηλαδή, υπάρχουνε φορές που έχει βγει πολύ έντονα λυπημένο και έχουμε ενταχθεί όλοι σε αυτό, υπάρχουνε φορές που δεν το κρίνω απαραίτητο [...]. (ΒΓ)

9.3.4.2.6. Τρόποι διαχείρισης των συγκινήσεων και των συναισθημάτων.

Η υποκατηγορία αυτή αφορά τους τρόπους με τους οποίους διαχειρίζονται οι εμπυχωτές την έκφραση των διαφόρων συγκινήσεων και συναισθημάτων από τα μέλη της ομάδας του Θ.Π. Έτσι, ανάλογα με την περίπτωση αποφασίζουν α. είτε να συμμετέχουν ενεργά, είτε να αποστασιοποιούνται, β. να διακόψουν το Θ.Π., γ. να προσπαθήσουν να αποφορτίσουν τα μέλη της ομάδας πριν την λήξη του παιχνιδιού

και δ. να εντοπίσουν τις δυσκολίες της ομάδας για να τις επεξεργαστούν σε επόμενες συναντήσεις. Πιο αναλυτικά:

9.3.4.2.6.1. Απόφαση για ενεργή συμμετοχή ή αποστασιοποίηση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που ανάλογα με την περίπτωση και τους τρόπους που εκφράζονται οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα αποφασίζει είτε να συμμετέχει ενεργά μέσα στην ομάδα συνοδεύοντας τα μέλη σε αυτήν τους την έκφραση, είτε να αποστασιοποιηθεί και να αφήσει την ομάδα να διαχειριστεί μόνη της την όλη κατάσταση. Όπως αναφέρει:

[...] Θα έλεγα ότι εξαρτάται, δηλαδή, εξαρτάται από την περίπτωση και εξαρτάται από το γέλιο, και εξαρτάται από τη χαρά και εξαρτάται από τη λύπη, εξαρτάται από την κατάσταση. Αν είναι μια γενικευμένη χαρά και πάμε όλοι μαζί, οκ, προφανώς, θα συμμετέχω ως ένα σημείο, αλλά, μάλλον θα έχω την τάση να το ελέγχω κιόλας, αν είμαι όμως κάτι που νιώσω ότι το έχει πάρα πολύ έντονα η ομάδα εκείνη τη στιγμή, νομίζω ότι θα αφήσω τον εαυτό μου να παρασυρθεί, φαντάζομαι ως ένα αρκετά μεγάλο σημείο [...] το ίδιο και στη λύπη, αν νιώσω ότι πρέπει να υπάρξει συμμετοχή από εμένα ή από την υπόλοιπη ομάδα, θα το κοιτάξω, δηλαδή, μπορεί όμως και να κρατήσω μια στάση, λίγο πιο, πώς να το πω τώρα, πιο προστατευτική [...] ίσως, δηλαδή, αφήσω την ομάδα [...] να το πάρει πιο πολύ και εγώ να μείνω πιο έξω, αναλόγως την περίπτωση. Δηλαδή, υπάρχουνε φορές που έχει βγει πολύ έντονα λυπημένο και έχουμε ενταχθεί όλοι σε αυτό, υπάρχουνε φορές που δεν το κρίνω απαραίτητο [...] Νομίζω ότι το επιτρέπω είμαι θετική, είμαι, πολύ χαίρομαι που γίνεται ή το ένα ή το άλλο, και αναλόγως την περίπτωση ή θα συμμετέχω ή θα το ελέγχω [...]. (ΒΓ)

9.3.4.2.6.2. Απόφαση για διακοπή του Θ.Π.. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που σε ειδικές περιπτώσεις, οι οποίες είναι και πιο σπάνιες, θα αποφασίσει την διακοπή του Θ.Π.. Όπως αναφέρεται και στο παράδειγμα που παρουσιάζεται αμέσως πιο κάτω, η εμψυχώτρια ομάδας παιδιών προσχολικής ηλικίας αντιμετώπισε τα έντονα κλάματα και τον φόβο ενός παιδιού σταματώντας το Θ.Π. και φωνάζοντας την μητέρα του, αφού πρώτα προσπάθησε να καταλάβει τι προκάλεσε την έντονη αυτή αντίδραση του παιδιού, καθώς και να το ηρεμίσει:

[...] Γιατί τώρα μου ήρθε στο μυαλό, ας πούμε ένα παιδί που θυμάμαι σε σχέση με κάτι που κάναμε το οποίο ήταν εντελώς απρόσμενο έτσι, δεν μπορούσες να το συνδέσεις με τίποτα αλλά κάποιο ερέθισμα, ας πούμε, το, του το προκάλεσε που δεν θυμάμαι τώρα τι θα μπορούσε να ήτανε, και του προκάλεσε, άρχισε να κλαίει και να φωνάζει, και τέτοια, και ανακαλύψαμε μετά ότι ήτανε, τέλος πάντων, ήταν ένα παιδί που φοβόταν, αυτό είπε ότι βλέπει κάτι, από αυτά που κάναμε του θύμισε ταινίες τρόμου που βλέπει στο σπίτι του, ναι, τέλος πάντων και από, μάλλον, λάθος, μια ταινία που το τρόμαξε, τέλος πάντων, θρίλερ, ήτανε δεν ξέρω τι, και από τότε φοβότανε πάρα πολύ τα πάντα και νόμιζε ότι ξαφνικά θα βγουν φαντάσματα ή θα συμβεί κάτι, ναι. Εντάξει, αυτό δεν ήταν ακριβώς ότι του προκάλεσε κάτι λύπη ή θλίψη αλλά του προκάλεσε πολύ έντονο στρες, ας πούμε, φόβο [...]. Ναι, αυτό ήταν κάτι αναπάντεχο, ας πούμε, λέω, ωχ, τι έγινε τώρα, εντάξει, δεν το περίμενα. Προσπάθησα καταρχήν να διαπιστώσω, να το αναγνωρίσω, να δω τι, γιατί, τι έγινε τώρα, τι ήταν αυτό που το προκάλεσε, ανακάλυψα ότι εντάξει είχε να κάνει πιο πολύ με κάτι που συνέβαινε στο σπίτι του παιδιού και εντάξει, κάτι, σε ένα παιχνίδι που κάναμε εκεί κάτι λειτουργήσε ως ερέθισμα, ας πούμε, και το έκανε να ανακαλέσει, ξέρω 'γω, αυτό τον φόβο. Εντάξει προσπάθησα να το ηρεμήσω, το συγκεκριμένο παιδί, ας πούμε, εντάξει όχι όμως μέσα, από διαδικασίες από το Θ.Π., δηλαδή, σταμάτησα κάπως την ροή του παιχνιδιού, ας πούμε, και των δραστηριοτήτων, γιατί εντάξει είχε ξεφύγει η κατάσταση, ναι και απλά

καλέσαμε την μητέρα του, γιατί το παιδί φώναζε και ούρλιαζε, εντάξει αυτό τώρα είναι ένα παράδειγμα [...]. (BB)

9.3.4.2.6.3. Προσπάθεια για αποφόρτιση των μελών πριν την λήξη του Θ.Π. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που προσπαθεί να διαχειριστεί την έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων παρέχοντας στα μέλη της ομάδας τρόπους αποφόρτισής τους πριν την λήξη του Θ.Π.. Όπως αναφέρει:

[...] Προσπαθώ να καταλάβω αυτό που μου δίνει η ομάδα, αυτό που μου στέλνει η ομάδα προς τα έξω, προσπαθώ να το καταλάβω, προσπαθώ να το διαχειριστώ με έναν τέτοιο τρόπο ώστε η ομάδα ή το μέλος της ομάδας να αποφορτιστεί στο τέλος του παιχνιδιού, προσπαθώ να δω γενικά τις δυσκολίες της ομάδας [...]. (ΓΑ)

9.3.4.2.6.4. Εντοπισμός των «δυσκολιών» για επεξεργασία σε επόμενες συναντήσεις. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που προσπαθεί να εντοπίσει τις «δυσκολίες» που εκφράζονται κατά τη διάρκεια ενός Θ.Π. και να ανακαλύψει τρόπους διαχείρισής τους και επεξεργασίας τους σε επόμενα Θ.Π. Όπως αναφέρει:

[...] προσπαθώ να δω γενικά τις δυσκολίες της ομάδας, αν υπάρχουν και ποιες είναι, και πως μπορώ στα επόμενα Θ.Π. να τις δουλέψω λίγο παραπάνω [...]. (ΓΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τρόπους αντιμετώπισης των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που εκφράζουν οι συμμετέχοντες, από τους εμπυχωτές παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 64 πιο κάτω:

Πίνακας 64: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τους τρόπους αντιμετώπισης των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που εκφράζουν οι συμμετέχοντες, από τους εμπυχωτές

Κατηγορίες σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης των συγκινήσεων και των συναισθημάτων που εκφράζουν οι συμμετέχοντες, από τους εμπυχωτές	Υποκείμενα Α: Εμπυχωτές	Σύνολο
1. Αποδοχή όλων των ειδών των συγκινήσεων και συναισθημάτων	5	100 %
2. Η έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων προσλαμβάνεται ως λύτρωση	2	40%
3. Η έκφραση των «δυσκολιών» προσλαμβάνεται ως πρόκληση	1	20%
4. Προσπάθεια για κατανόηση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων	2	40%
5. Προσπάθεια για διαχείριση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων	3	60%
6. Τρόποι διαχείρισης των συγκινήσεων και των συναισθημάτων		
6.1. Απόφαση για ενεργή συμμετοχή ή αποστασιοποίηση	1	20%
6.2. Απόφαση για διακοπή του Θ.Π	1	20%
6.3. Προσπάθεια για αποφόρτιση των μελών πριν την λήξη του Θ.Π	1	20%
6.3. Εντοπισμός των «δυσκολιών» για επεξεργασία σε επόμενες συναντήσεις	1	20%

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι το 100% των υποκειμένων- εμψυχωτών αποδέχεται όλων των ειδών των συγκινήσεων και συναισθημάτων που εκφράζονται από τους συμμετέχοντες (είτε είναι θετικά, είτε είναι αρνητικά), ενώ το 60% των υποκειμένων προσπαθεί να διαχειριστεί τις συγκινήσεις αυτές και τα συναισθήματα με όποιο τρόπο θεωρεί κατάλληλο, είτε αποφασίζει αν πρέπει να συμμετέχει ενεργά ή να αποστασιοποιηθεί (20% των υποκειμένων), είτε αποφασίζει την διακοπή του Θ.Π. (20% των υποκειμένων), είτε προσπαθεί για την αποφόρτιση των μελών πριν την λήξη του παιχνιδιού (20% των υποκειμένων), είτε εντοπίζει τις «δυσκολίες» για να τις επεξεργαστεί σε επόμενες συναντήσεις (20% των υποκειμένων). Το 40% των υποκειμένων βιώνει την έκφραση των συγκινήσεων και συναισθημάτων ως λύτρωση, ενώ στο ίδιο ποσοστό, παρατηρούμε ότι γίνεται προσπάθεια για την κατανόησή τους και τέλος το 20% αντιλαμβάνεται την έκφραση των «δυσκολιών» ως πρόκληση.

9.3.4.3. Δυσκολίες και εμπόδια εμψυχωτών

Η ενότητα αυτή αφορά τις δυσκολίες και τα εμπόδια των εμψυχωτών που προκύπτουν στην διαδικασία του Θ.Π. και χωρίζεται σε επιμέρους υποενότητες. Η πρώτη υποενότητα αφορά τις δυσκολίες και τα εμπόδια των εμψυχωτών ανεξάρτητα με τον τύπο ομάδας που εμψυχώνουν και η δεύτερη αφορά τις δυσκολίες και εμπόδια ανάλογα με τον τύπο ομάδας που εμψυχώνεται. Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικότερα οι υποενότητες και οι κατηγορίες που προκύπτουν.

9.3.4.3.1. Δυσκολίες και εμπόδια εμψυχωτών ανεξάρτητα με τον τύπο ομάδας που εμψυχώνουν

Στην υποενότητα αυτή παρουσιάζονται οι δυσκολίες και τα εμπόδια των εμψυχωτών ανεξάρτητα από τον τύπο ομάδας που εμψυχώνουν, μέσα από τις εξής κατηγορίες: α. δυσκολίες που προκύπτουν από τον εαυτό των εμψυχωτών και την ψυχοσωματική τους κατάσταση, β. δυσκολίες ως προς τους τρόπους διαχείρισης της διαφορετικότητας και γ. δυσκολίες ως προς το να «μαγευτεί» η ομάδα. Αναλυτικότερα:

9.3.4.3.1.1. Δυσκολίες που προκύπτουν από τον εαυτό των εμψυχωτών και την ψυχοσωματική τους κατάσταση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου οι εμψυχωτές αντιμετωπίζουν δυσκολίες τις περιόδους εκείνες όπου οι ίδιοι δεν βρίσκονται σε καλή ψυχοσωματική κατάσταση. Η διαδικασία της εμψύχωσης, σύμφωνα με τα υποκείμενα, καταναλώνει πολύ ενέργεια και οι εμψυχωτές είναι και αυτοί άνθρωποι και όταν αισθάνονται ότι έχουν «αδειάσει οι μπαταρίες τους» δυσκολεύονται στο να εμψυχώσουν οι ίδιοι μια ομάδα. Σε κάποιες περιπτώσεις αυτό ξεπερνιέται μετά την έναρξη του Θ.Π. και τροφοδοτούνται με ενέργεια από την όλη διαδικασία. Όπως αναφέρουν:

[...] εντάξει, υπάρχουνε στιγμές που δεν, που νιώθεις ότι πάσχεις από ένα έλλειμμα δημιουργικότητας, δεν σου έρχονται ωραίες ιδέες, σου έρχονται ιδέες πολύ έτσι πεζές και καθόλου πρωτότυπες και καθόλου ενδιαφέρουσες που ξέρεις από πριν ότι τα παιδιά θα βαρεθούν με αυτό αλλά εντάξει, επειδή πρέπει να βγάλεις κάτι θα το κάνεις, ή τέλος πάντων, δεν είναι και η καλή σου μέρα, εκείνη η συγκεκριμένη, άρα, ναι, πρώτα μπορεί να ξεκινήσει αυτό από τον εαυτό σου, να προκαλεί ο εαυτός σου σε εσένα προβλήματα, είναι σαν να βαριέσαι, ας πούμε, εσύ ο ίδιος αυτό που κάνεις κάποιες μέρες, να μην νιώθεις, ας πούμε, ότι έχεις την ενέργεια που απαιτείται και

ακόμα και την φυσική κατάσταση, που απαιτείται την καλή, ας πούμε, για να κάνεις κάτι τέτοιο [...]. (BB)

[...] όσον αφορά τον εαυτό μου ίσως κάποιες φορές να ήμουν κουρασμένη ή ψυχολογία μου να μην ήταν η καλύτερη προκειμένου να μπω στη διαδικασία, αλλά αυτό είναι κάτι το οποίο όταν συμβαίνει δεν διαρκεί πολύ, γιατί ξεκινώντας το παιχνίδι, σε παρασύρει το ρέμα του και το ρεύμα του και γίνεσαι ένα με αυτό [...]. (ΓΑ)

[...] Ναι, θέλει ενέργεια και μερικές φορές προτιμώ να είμαι μέλος και όχι να εμψυχώνω, όταν νιώθω δηλαδή να έχω αδειάσει, θέλω να πάω και να μου λένε και εγώ να κάνω, να μην μπαίνω στη διαδικασία να λέω εγώ, γιατί εντάξει όταν λες, όταν οργανώνεις πραγματικά καταναλώνεις πολύ ενέργεια και είναι φορές που δεν έχω [...]. (BA)

9.3.4.3.1.2. Δυσκολίες ως προς τους τρόπους διαχείρισης της διαφορετικότητας.

Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντιμετωπίζει δυσκολίες ως προς τους τρόπους διαχείρισης της διαφορετικότητας (π.χ. ατόμων με αναπηρία) και ως προς την ένταξη αυτών των «διαφορετικών» ατόμων μέσα στην ομάδα. Έτσι, η δυσκολία έγκειται στο να καταφέρει ο εμψυχωτής να εντάξει τα άτομα αυτά με «έντιμο» τρόπο ώστε να μην προκληθεί οίκτος στα υπόλοιπα μέλη και να μην το περιθωριοποιήσουν ή ακόμα και αν προκληθούν τέτοιου είδους συναισθήματα ή φοβίες να καταφέρει η ομάδα με τη βοήθεια του εμψυχωτή και μέσα από τις διαδικασίες του Θ.Π. να τις ξεπεράσει. Όπως αναφέρει:

[...] και η διαφορετικότητα, λοιπόν, θα μπορούσα να πω, πολλές φορές σε μια ομάδα υπάρχουν κάποιοι άνθρωποι που έχουνε μια διαφ...κάτι διαφορετικό σε σχέση με την ομάδα και είναι πάρα πολύ δύσκολο, και πρέπει να βρει ο εμψυχωτής [...] τον τρόπο που ο άνθρωπος αυτός θα ενταχθεί στην ομάδα, νομίζω ότι αφορά καθαρά τον εμψυχωτή, αυτό το κομμάτι, δηλαδή είναι δουλειά του εμψυχωτή, το πώς θα εντάξει τον άνθρωπο αυτό μες την ομάδα με τη διαφορετικότητά του, ας πούμε, χωρίς να προκαλέσει οίκτο, χωρίς να το, να εξαναγκάσει την ομάδα, και βοηθώντας την ομάδα να εκφράσει και την αδυναμ...δυσκολία της, δηλαδή και την αντίρρησή της, την άρνησή της, αλλά χωρίς να...δηλαδή, αυτό να μπει ο άνθρωπος μες την ομάδα, έντιμα, όμως, με όλους τους φόβους, με όλες τις ανησυχίες, με όλες τις απορίες που μπορεί να είναι και να το, να το δουλέψεις. Η διαφορετικότητα είναι πάντα κάτι το οποίο με τρομάζει, δηλαδή, αν υπάρχει κάποιος διαφορετικός, είτε με αναπηρία, είτε με στιδήποτε[...]. (BΓ)

9.3.4.3.1.3. Δυσκολίες ως προς το να «μαγευτεί» η ομάδα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που θεωρεί ότι το να μαγέψει, να παρασύρει, να δημιουργήσει μια αίσθηση και να «παραμυθιάσει», με θετικό τρόπο, την ομάδα, είναι κάτι το οποίο δεν μπορεί να πραγματοποιήσει με ευκολία. Όπως περιγράφει:

[...] η άλλη δυσκολία που βρίσκω στο Θ.Π., το Θ.Π. είναι λίγο παραμύθιασμα, θέλει μια αίσθηση, θέλει ένα παραμύθι, μια άλλη δυσκολία λοιπόν που έχει είναι να μπορέσεις να βάλεις, αυτό το παραμύθι, τον κόσμο, την ομάδα σου, να την παραμυθιάσεις, με την καλή έννοια, να την παρασύρεις. Θέλει δηλαδή, θέλει λίγη μαγεία αυτό το πράγμα και αυτό θεωρώ ότι δεν είναι εύκολο, μπορεί να λειτουργήσει και ένα παιχνίδι χωρίς μαγεία, δηλαδή, χωρίς να σε παρασύρει τελείως ο εμψυχωτής, αλλά όταν τα καταφέρνει νομίζω ότι είναι το ζητούμενο[...]. (BΓ)

9.3.4.3.2. Δυσκολίες και εμπόδια εμπυχωτών ανάλογα με τον τύπο της ομάδας που εμπυχώνεται

Η υποενότητα αυτή παρουσιάζει τις δυσκολίες και τα εμπόδια των εμπυχωτών ανάλογα με τον τύπο ομάδας που εμπυχώνουν, οι οποίοι είναι οι εξής: ομάδες παιδιών, ομάδες ενηλίκων και ομάδες ενηλίκων με νοητική υστέρηση. Πιο συγκεκριμένα:

9.3.4.3.2.1. Δυσκολίες και εμπόδια εμπυχωτών σε σχέση με τις ομάδες παιδιών

Οι δυσκολίες και τα εμπόδια που παρουσιάζονται στους εμπυχωτές σε σχέση με τις ομάδες παιδιών σχετίζονται κυρίως με δυσκολίες σε σχέση με τις ανάγκες της ομάδας και με δυσκολίες σε σχέση με όρια ελευθερίας και αναρχίας. Αναλυτικότερα οι κατηγορίες έχουν ως εξής:

9.3.4.3.2.1.1. Δυσκολίες σε σχέση με τις ανάγκες της ομάδας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται πως μια από τις δυσκολίες που έχει ως νηπιαγωγός και ως εμπυχωτής Θ.Π. της ομάδας των νηπίων, είναι να αφουγκράζεται στο μέγιστο βαθμό τις ανάγκες της ομάδας. Στην προσπάθειά του να το καταφέρει αυτό, προσπαθεί, όσο γίνεται περισσότερο, να καθοδηγεί το Θ.Π. με βάση αυτές τις ανάγκες και να μην ακολουθεί στερεότυπες πορείες τις οποίες έχει προετοιμάσει από πριν και ενώ αισθάνεται ότι βελτιώνεται χρόνο με τον χρόνο, πιστεύει πως δεν έχει φτάσει ακόμα στο επιθυμητό επίπεδο. Όπως αναφέρει:

[...] η δυσκολία μου ήτανε αυτό, ήθελα, ας πούμε, να πιάνω, να μπορώ να πιάσω και να..., να πιάνω την ομάδα, να, να πιάνω αυτό που έχει ανάγκη η ομάδα, αυτή ήταν η δυσκολία μου και να μην πάω, ας πούμε, με ένα παιχνίδι, που θα το στήσω, ας πούμε, στο σπίτι και λέω θα κάνω, αυτό, αυτό, αυτό, αυτό, αλλά ήθελα να πιάσω, την ανάγκη της ομάδας εκεί που έπαιζε, έτσι, και να το..., να την οδηγήσω, να παίξουμε σύμφωνα με αυτή την ανάγκη της ομάδος. Αυτό ήταν η δυσκολία μου, τώρα είμαι καλύτερα σε αυτό το κομμάτι, πιστεύω ότι μπορώ να το, να το χειριστώ, αλλά αυτή είναι η δυσκολία μου, μόνο, νομίζω όμως ότι καλύτερεύω, χρόνο με τον χρόνο, αυτό. Επειδή, αυτό θέλω να πιάνω, έτσι; να μην το στήσεις ένα παιχνίδι για να το κάνεις [...]. (ΒΔ)

9.3.4.3.2.1.2. Δυσκολίες ως προς τα όρια ελευθερίας-αναρχίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως αντιμετωπίζουν δυσκολίες στις παιδικές ομάδες Θ.Π. τις οποίες και εμπυχώνουν, σε σχέση με τα «ατίθασα» και «απειθάρχητα» παιδιά. Τα υποκείμενα όταν αναφέρονται στην λέξη «απειθάρχητος», δεν αναφέρονται στην έννοια της πειθαρχίας των παιδιών σύμφωνα με τις παλαιότερες μεθόδους διδασκαλίας, όπου, δηλαδή, οι δάσκαλοι ήταν οπαδοί της αντίληψης για πειθαρχία, ησυχία και τάξη, για καθήλωση των παιδιών στην καρέκλα και για την πλήρη συμμόρφωση και σεβασμό στους κανόνες και στο πρόσωπο των ενηλίκων, αλλά αναφέρονται στην προοπτική που ο Α. Σ. Νηλ, ονόμαζε «ελευθερία, όχι αναρχία», με την έννοια ότι συχνά υπάρχει μια δυσκολία ως προς τα παιδιά που μέσα στην ελευθερία δράσης που έχουν στο Θ.Π. λειτουργούν «αναρχικά» εις βάρος της υπόλοιπης ομάδας. Όπως αναφέρουν:

[...] Ένα άλλο θέμα που εγώ αντιμετωπίζω και μου είναι δύσκολο και είναι από τις δυσκολίες τις οποίες σου είπα και πριν, συνάντησα στο Θ.Π. και ήτανε και ένα πράγμα που το είχα συζητήσει και με τον Κουρετζή όταν συναντηθήκαμε μετά, είναι ένα τρομερά απειθάρχητο και δύσκολο παιδί, αρνητικό και αυτό, με ποιους τρόπους

μπορείς να το εντάξεις, χωρίς να χαλάσεις την υπόλοιπη ομάδα; [...] Ναι, χωρίς να χαλάσει η ομάδα, σεβόμενος απόλυτος τις ανάγκες των πολλών πώς να εντάξεις αυτόν που είναι λίγο διαφορετικός, αυτό νομίζω ότι είναι το πιο δύσκολο κομμάτι, από τα πιο δύσκολα κομμάτια που εγώ προσωπικά συναντάω σε μια ομάδα [...]. (BΓ)

[...] Θα σου μιλήσω για τα παιδιά. Έχουνε δυσκολία στην αρχή, γιατί δεν καταλαβαίνουν τι είναι αυτό που γίνεται, ξέρεις τα παιδιά πια δεν έχουνε πειθαρχία με την έννοια ότι ξέρουν ότι στο σπίτι δεν πρέπει να κουνηθούνε, δεν πρέπει να μην αγγίζουμε, να μην κάνουνε, είναι μαθημένα να πηγαίνουνε έναν δρόμο και εσύ ανοίγεις αυτόν τον δρόμο και λες να, εδώ είμαστε και μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις, αυτό το κάνω ό,τι θέλω, πολλές φορές, το προσλαμβάνουν ως ό,τι γουστάρω, ας πούμε και τρελαίνονται, στην αρχή, τρελαίνονται, μέχρι να καταλάβουνε τι γίνεται, είναι μια δυσκολία, αλλά μέχρι να καταλάβουνε μετά προχωράει [...]. (BA)

[...] ότι η ομάδα δεν σε ακολουθεί, ότι η ομάδα δεν συνεργάζεται, όπως θα έπρεπε, δεν συνεργάζεται εννοώ τα μέλη μεταξύ τους, δεν τα πάνε καλά υπάρχουν προστριβές, συγκρούσεις, ζητήματα, ας πούμε, επιβολής, κάποιων μελών σε άλλα, αυτό που έλεγα και πριν κάποια στιγμή, ότι πιθανόν να υπάρχει ένα παιδί, να είναι ένα ας πούμε, και να προκαλεί προβλήματα σε όλη την ομάδα, είναι συχνό αυτό [...] βασικά η όλη ιστορία ξεκινάει από ένα και παρασέρνει και κάποια άλλα που είναι επιρρεπή σε αυτό, στο να τα κάνουν μπάχαλο και εκεί να είναι δύσκολα τα πράγματα γιατί φυσικά, φυσικά; Τέλος πάντων, ναι, είναι λογικό μάλλον τις περισσότερες φορές, να μην χρησιμοποιήσεις, εντάξει δεν θα επιβάλεις, δεν θα...ξέρω 'γω, με την φωνή σου, με το να του φωνάξεις ή να το μαλώσεις, να το τιμωρήσεις, εντάξει δεν υπάρχουνε, δεν τα χρησιμοποιείς αυτά στο Θ.Π. καθόλου, αλλά και γενικότερα, τέλος πάντων, δεν τα χρησιμοποιώ, οπότε πρέπει να βρεις άλλους τρόπους να εξισορροπήσεις αυτό το...αυτήν την κατάσταση και συνήθως αυτό που κάνω εγώ είναι να..., τώρα πάω αλλού βέβαια, τέλος πάντων νομίζω ότι έχει αποτελεσματικότητα, είναι ένα τέτοιο παιδί, ας πούμε, να του αναθέτω πράγματα να κάνει, να τον βάζω αυτό σε ρόλο, ξέρω 'γω, πιο αρχηγικό σε σχέση με άλλα παιδιά ή να το κάνω βοηθό, ας πούμε, διάφορα τέτοια, γιατί συνήθως εντάξει, αυτό είναι ένα παιδί που θέλει να τραβήξει την προσοχή, οπότε...πειράζει τους άλλους, ή την προσοχή της δασκάλας και της εμπνηχώτριας, οπότε εντάξει του προσφέρεις αυτήν την ευκαιρία αλλά με έναν άλλον τρόπο [...]. (BB)

9.3.4.3.2.2. Δυσκολίες και εμπόδια σε σχέση με τις ομάδες ενηλίκων

Οι δυσκολίες και τα εμπόδια που προκύπτουν για τους εμπνευστές σε σχέση με τις ομάδες ενηλίκων αφορούν κυρίως την δυσκολία ενός μέλους της ομάδας να απελευθερωθεί καθώς και τις απουσίες των μελών της ομάδας. Πιο συγκεκριμένα:

9.3.4.3.2.2.1. Δυσκολία ως προς να απελευθερωθεί ένα μέλος. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αντιμετωπίζει δυσκολίες σε σχέση με τα ενήλικα μέλη μιας ομάδας Θ.Π. τα οποία δεν μπορούν να απελευθερωθούν και να ακολουθήσουν την ροή του παιχνιδιού, αντιθέτως είναι σφιγμένα και δυσκολεύονται να αφεθούν. Όπως περιγράφει:

[...] πάλι στους ενήλικες η δυσκολία είναι..., θυμάμαι, ας πούμε, την πως την λέγανε, την (όνομα μέλους ομάδας), που μου 'λεγε δεν μπορώ να το κάνω, δεν μπορώ να το κάνω, δεν μπορώ να το κάνω, δηλαδή, μου έχει μείνει αυτό το κορίτσι που έκλαιγε και έλεγε ότι δεν μπορώ να το κάνω γιατί ζορίστηκε... δηλαδή, [...] να είναι σφιγμένος και να λέει, δεν μπορώ, δεν μπορώ, δεν μπορώ [...]. (BA)

9.3.4.3.2.2.2. Οι απουσίες μελών της ομάδας ως εμπόδιο για τον εμπυχωτή. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει ότι οι κατά καιρούς απουσίες ορισμένων μελών δεν διευκολύνουν την ομαλή λειτουργία της σειράς των Θ.Π. που γίνονται σε μια ομάδα, αφού κάθε φορά που χάνει ένα μέλος κάποια συνάντηση, χάνει και κάτι το ανεπανάληπτο, αλλά και η ομάδα χάνει την αίσθηση της σταθερότητας. Όπως αναφέρει:

[...] ίσως, κάποιες απουσίες, κατά καιρούς, κάποιων μελών, που δεν υπήρχε πάντα μια σταθερότητα λόγω των μαθημάτων, λόγω του ότι κάποια παιδιά δεν ήταν από εδώ και έπρεπε να ταξιδέψουν, να φύγουν να ξαναέρθουν, ή υποχρεώσεων που είχαν. Δηλαδή, θα προτιμούσα οι ομάδες να είναι πιο συνεπείς, ώστε να μην χάνουν τα μικρά κομματάκια της κάθε συνάντησης, τα οποία είναι ανεπανάληπτα και τα οποία είναι σαν να φτιάχνεις ένα κόσμημα και του λείπει μετά ένα πετραδάκι, μπορεί να είναι μικρό, αλλά του λείπει, γιατί κάθε Θ.Π. είναι μοναδικό, κάθε Θ.Π. είναι ανεπανάληπτο και όταν λείπεις από ένα κάτι χάνεις και εσύ και η ομάδα που δεν είσαι εκεί [...]. (ΓΑ)

9.3.4.3.2.3. Δυσκολίες και εμπόδια σε σχέση με ομάδες ενηλίκων με νοητική υστέρηση

Οι δυσκολίες και τα εμπόδια του εμπυχωτή ομάδων ενηλίκων με νοητική υστέρηση σχετίζονται κυρίως με την περιορισμένη φαντασία και δημιουργικότητα των ατόμων αυτών καθώς και με τους τρόπους συμμετοχής των ατόμων με κινητικές αναπηρίες. Αναλυτικότερα:

9.3.4.3.2.3.1. Δυσκολίες σε σχέση με την περιορισμένη φαντασία και δημιουργικότητα των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου-εμπυχωτή που αντιμετωπίζει δυσκολίες με την ομάδα των ατόμων με νοητική υστέρηση που οφείλονται στην περιορισμένη φαντασία και δημιουργικότητα των ατόμων αυτών. Όπως μας περιγράφει, τα άτομα με αναπηρίες δεν φαντάζονται εύκολα και δεν είναι πολύ δημιουργικά και επομένως υπάρχει δυσκολία στο να αισθανθούν, και να αντιληφθούν νοητικά και σωματικά όσα θέλει να τους περάσει ο εμπυχωτής. Περιγράφει σχετικά:

[...] εγώ αυτή τη στιγμή επειδή δουλεύω με ομάδα ατόμων με αναπηρία, ένα εμπόδιο που υπάρχει πάντα πολύ μεγάλο, είναι με πιο τρόπο θα καταφέρω να κάνω αντιληπτό, με οποιοδήποτε τρόπο, είτε να το αντιληφθούν νοητικά, είτε σωματικά να το αισθανθούν, αυτό που θέλω να τους περάσω. Δηλαδή, αυτό είναι ένα μεγάλο μου πρόβλημα, με ποιο τρόπο θα μπορέσω να τους βάλω μέσα στην αίσθηση, να τους ξυπνήσω τη φαντασία, δηλαδή, ένα πρόβλημα που έχω με την συγκεκριμένη ομάδα, είναι η δυσκολία της να φανταστεί και να δημι...δεν είναι πολύ δημιουργικοί, δεν μπορούν να φανταστούνε εύκολα, αυτό είναι μια φοβερή δυσκολία, που έχω εγώ με την ομάδα που δουλεύω [...]. (ΒΓ)

9.3.4.3.2.3.2. Δυσκολίες ως προς τους τρόπους συμμετοχής των ατόμων με κινητικά προβλήματα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου και εμπυχωτή ατόμων με νοητική υστέρηση που αντιμετωπίζει δυσκολίες σε σχέση με τα άτομα της ομάδας του, τα οποία έχουν και κινητικά προβλήματα και τα οποία επιθυμεί να εντάξει στις διαδικασίες του Θ.Π. αλλά βρίσκεται αντιμέτωπος με περιορισμούς εξ αιτίας των δυσκολιών στην κίνησή τους. Όπως αναφέρει:

[...] ένα άλλο θέμα που έχω με την ομάδα που δουλεύω είναι οι κινητικές δυσκολίες συχνά, μπορεί να είναι ένα πρόβλημα γιατί αν υπάρχει ένας που έχει κινητική δυσκολία, πρέπει να τον εντάξεις, είναι δικό σου θέμα να τον εντάξεις [...]. (ΒΓ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις δυσκολίες και τα εμπόδια των εμψυχωτών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 65 πιο κάτω:

Πίνακας 65: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις δυσκολίες και τα εμπόδια των εμψυχωτών

Κατηγορίες σχετικά με τις δυσκολίες και τα εμπόδια των εμψυχωτών	Υποκείμενα Α: Εμψυχωτές	Σύνολο
Α. Δυσκολίες και εμπόδια εμψυχωτών ανεξάρτητα με τον τύπο ομάδας που εμψυχώνουν:		
1.1. Δυσκολίες που προκύπτουν από τον εαυτό των εμψυχωτών και την ψυχοσωματική τους κατάσταση	3	60%
1.2. Δυσκολίες ως προς τους τρόπους διαχείρισης της διαφορετικότητας	1	20%
1.3. Δυσκολίες ως προς το να «μαγευτεί» η ομάδα	1	20%
Β. Δυσκολίες και εμπόδια εμψυχωτών ανάλογα με τον τύπο της ομάδας που εμψυχώνεται:		
1. Δυσκολίες και εμπόδια εμψυχωτών σε σχέση με τις ομάδες παιδιών:		
1.1. Δυσκολίες σε σχέση με τις ανάγκες της ομάδας	1	20%
1.2. Δυσκολίες ως προς τα όρια ελευθερίας-αναρχίας	3	60%
2. Δυσκολίες και εμπόδια σε σχέση με τις ομάδες ενηλίκων:		
2.1. Δυσκολία ως προς να απελευθερωθεί ένα μέλος	1	20%
2.2. Οι απουσίες μελών της ομάδας ως εμπόδιο για τον εμψυχωτή	1	20%
3. Δυσκολίες και εμπόδια σε σχέση με ομάδες ενηλίκων με νοητική υστέρηση:		
3.1. Δυσκολίες σε σχέση με την περιορισμένη φαντασία και δημιουργικότητα των ατόμων με ειδικές ανάγκες	1	20%
3.2. Δυσκολίες ως προς τους τρόπους συμμετοχής των ατόμων με κινητικά προβλήματα	1	20%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 60% των υποκειμένων-εμψυχωτών αντιμετωπίζει δυσκολίες ή εμπόδια που προκύπτουν από την ψυχοσωματική τους κατάσταση και τον εαυτό τους, το 20% των υποκειμένων αντιμετωπίζει δυσκολίες με την διαχείριση της διαφορετικότητας, ενώ στο ίδιο ποσοστό αναφέρονται οι δυσκολίες ως προς το να «μαγευτεί» η ομάδα. Ταυτόχρονα, παρατηρούμε ότι όσον αφορά τις ομάδες παιδιών, το 60% των υποκειμένων αντιμετωπίζει δυσκολίες με την οριοθέτηση ελευθερίας και αναρχίας και το 20% αντιμετωπίζει δυσκολίες σε σχέση με τις ανάγκες της ομάδας. όσον αφορά τις ομάδες ενηλίκων, το 20% των υποκειμένων αντιμετωπίζει δυσκολίες: α. όταν δεν μπορεί να απελευθερωθεί ένα μέλος και β. όταν πραγματοποιούνται απουσίες των μελών. Όσον αφορά την ομάδα ενηλίκων με νοητική υστέρηση το 20% αντιμετωπίζει δυσκολίες α. σε σχέση με την περιορισμένη φαντασία των ατόμων αυτών και β. σε σχέση με τους τρόπους ένταξης των ατόμων με κινητικά προβλήματα.

9.3.4.4. Απόψεις των εμψυχωτών σε σχέση με τον βαθμό που κατευθύνουν ή παρεμβαίνουν στην διαδικασία του Θ.Π.

Η ενότητα αυτή αφορά τις απόψεις των εμψυχωτών σε σχέση με τον βαθμό που κατευθύνουν ή παρεμβαίνουν στην διαδικασία του Θ.Π. και χωρίζεται σε τρεις υποενότητες. Η πρώτη αφορά τις περιπτώσεις των εμψυχωτών που κάνουν προσπάθειες για μείωση της κατευθυντικότητας ή παρέμβασή τους, η δεύτερη αφορά

τις περιπτώσεις των υποκειμένων που δυσκολεύονται να μειώσουν την κατευθυντικότητα και παρέμβασή τους, η τρίτη αφορά τις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι παρεμβαίνουν και κατευθύνουν σε ικανοποιητικό βαθμό και η τέταρτη αφορά τους παράγοντες που επηρεάζουν τον βαθμό παρέμβασης και κατευθυντικότητας των εμπυχωτών. Αναλυτικότερα:

9.3.4.4.1. Προσπάθεια για μείωση της κατευθυντικότητας ή παρέμβασής τους στην διαδικασία του Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως προσπαθούν να γίνονται λιγότερο παρεμβατικοί ή κατευθυντικοί στις διαδικασίες του Θ.Π.. Όπως αναφέρουν:

[...] Η αλήθεια είναι ότι έχω μια, πώς να την πω, μια αϊντά, ένα αϊντά, ας πούμε, πάμε παιδιά και ναι, αυτό, πρέπει να το κοντρολάρω.

-...Να παρεμβαίνεις λιγότερο δηλαδή;

-Θέλω να...γενικά με πιάνει ο ενθουσιασμός και προχωράω μπροστά και κάποιες φορές κοιτάω πίσω και λέω: παιδιά που είστε; Αυτό θα ήθελα να το περιορίσω λίγο, δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω ποτέ γιατί με πιάνει ο ενθουσιασμός και πολλές φορές, είναι και θέμα χαρακτήρα αυτό, έτσι λειτουργώ, πάντα, δηλαδή, προσπαθώντας να βοηθήσω τον άλλον, είτε αυτό είναι στη δουλειά μου, είτε είναι στα παιδιά μου, είτε είναι παντού, παντού, παντού, πάντα προχωράω μπροστά και λέω, εντάξει παιδιά πάμε, κατάλαβες; Είναι θέμα χαρακτήρα, οπότε νομίζω και θεωρώ ότι από πίσω έρχονται, αφού βλέπουνε, ας πούμε, τρέχουνε αλλά μερικές φορές τρέχω πολύ, μου έχει τύχει ας πούμε παιδί να μαζευτεί [...] έχει συμβεί, ας πούμε, στα χρόνια που δουλεύω, ένα παιδί, να το χάσω, τρόμαξε, δηλαδή, μαζεύτηκε και δεν [...] μπορούσε, ναι, ήτανε πάντα μαζεμένο, δεν μπόρεσε να..., ε και ήτανε βέβαια στην αρχή τότε, ήμουνα στην αρχή που είχα πολύ ενθουσιασμό τώρα προσέχω περισσότερο[...]. (BA)

[...] Ναι, μπορείς να τα κατευθύνεις λιγότερο, δηλαδή, να..., πολλές φορές, τα ίδια τα παιδιά, θέλουν να συμμετέχουν και αυτοί, και αυτά, σε αυτό και πολλές φορές τα βάζω στη διαδικασία να, να κάνουν, ας πούμε και αυτά πράγματα και να πούνε πράγματα, για να τα κάνει όλη η ομάδα [...]. Ναι, για την πορεία του παιχνιδιού, όσο πιο πολύ είναι δουλεμένη η ομάδα, όσο πιο πολύ την έχεις δουλέψει, τόσο πιο εύκολο είναι να την αφήσεις να δημιουργήσει και η ίδια και να μην τα κατευθύνεις όλα εσύ, ας πούμε, και να κατευθύνουν και τα ίδια τα παιδιά, όσο πιο πολύ το δουλεύεις, όσο πιο πολύ το κάνεις με την ομάδα, τόσο λιγότερο, μπορείς να συμμετέχεις λιγότερο, όχι σε όλα, εντάξει, σαν εμπυχωτής, έχεις, έχεις τις, τον έλεγχο του παιχνιδιού αλλά μπορείς να αφήσεις τα παιδιά να συμμετέχουν και αυτά, μπορείς να το κάνεις [...]. (BA)

[...] Θα μπορούσα κάποιες φορές να είχα λειτουργήσει λιγότερο παρεμβατικά και ναι, αυτό, αυτό μερικές φορές όντως με αγχώνει, το γεγονός να μην δημιουργηθούν κενά, ή η ομάδα να μείνει ξεκρέμαστη και ίσως να είναι μερικές φορές υπερβολικό από εμένα, αλλά αυτό δεν μπορώ να το ξέρω, να ξέρω, να είναι σίγουρο ότι είναι έτσι, αν η ομάδα το εκλαμβάνει έτσι, αλλά νομίζω ότι το έχω κάνει αρκετές φορές όχι μόνο στην συγκεκριμένη ομάδα και σιγά-σιγά με τον χρόνο προσπαθώ να το ελέγγω [...]. (ΓΑ)

9.3.4.4.2. Δυσκολία μείωσης της κατευθυντικότητας ή παρέμβασής τους στην διαδικασία του Θ.Π. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται πως δυσκολεύεται να μειώσει την κατευθυντικότητα και την παρέμβασή του στις διαδικασίες του Θ.Π. και συμμετέχει σε μεγάλο βαθμό καθ' όλη τη διάρκεια, με εξαίρεση την φάση του θεατρικού αυτοσχεδιασμού, όπου τα μέλη της ομάδας δημιουργούν και παρουσιάζουν τα δρώμενά τους. Όπως αναφέρει:

[...] Δεν μπορώ, δεν μου είναι πολύ εύκολο, δεν μου είναι πάρα πολύ εύκολο, δεν μου είναι τουλάχιστον εύκολο στις ομάδες που, στις ομάδες που έχω τώρα και στις ομάδες

που είναι τα παιδιά δεν μου είναι εύκολο, δηλαδή, συμμετέχω αρκετά, δεν συμμετέχω ποτέ, από άποψη, παρά ελάχιστα, μόνο όταν φτιάχνουν τα δρώμενά τους, προτιμώ να μην βγάλουν τίποτα, παρά να συμ..., εκεί δεν συμμετέχω και τους αφήνω σχεδόν, εντελώς, από άποψη, μόνους. Κατά τα άλλα νομίζω ότι μπαίνω, το ζητούμενό μου, ας πούμε, σε μια, δηλαδή το ιδανικό μου θα ήταν να δίνω το ερέθισμα και να κάθομαι, θα ήθελα πάρα πολύ να μπορούσε να συμβεί αυτό, νομίζω ότι θα σήμαινε πάρα πολλά πράγματα για μια ομάδα, αυτό θεωρώ ότι είναι το ιδανικό για μια ομάδα, να δίνεις το ερέθισμα και γεια σας, ή να ξεκινάνε χωρίς εσένα. Και αυτό θα ήταν πάρα πολύ ωραίο [...]. (ΒΓ)

9.3.4.4.3. Ικανοποιητική παρέμβαση ή κατευθυντικότητα των εμψυχωτών στην διαδικασία του Θ.Π. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει ότι κατευθύνει ή παρεμβαίνει στις διαδικασίες της ομάδας σε ικανοποιητικό βαθμό. Αναφέρει σχετικά:

[...] Όχι, δεν θεωρώ ότι είμαι πολύ κατευθυντική [...] οπότε δεν νομίζω ότι θα είχα την επιθυμία να το αλλάξω, αυτή τη σχέση [...]. (ΒΒ)

9.3.4.4.4. Παράγοντες που επηρεάζουν τον βαθμό παρέμβασης

Στην υποενοότητα αυτή παρουσιάζονται οι παράγοντες που επηρεάζουν τον βαθμό παρέμβασης του εμψυχωτή που είναι οι εξής: α. ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την κατάσταση της ομάδας, β. ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από το αίσθημα άγχους για την πορεία της ομάδας, γ. ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την εμπειρία του εμψυχωτή και δ. ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την προσωπικότητα του εμψυχωτή. Αναλυτικότερα:

9.3.4.4.4.1. Ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την κατάσταση της ομάδας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ο βαθμός παρέμβασης του εμψυχωτή εξαρτάται κάθε φορά από την κατάσταση της ομάδας, από το πόσο «δουλεμένη» είναι η ομάδα στο Θ.Π. και από το πόσο μπορεί μόνη της να προχωράει χωρίς να χρειάζεται σε μεγάλο βαθμό την συμμετοχή του εμψυχωτή. Όπως περιγράφει:

[...] όσο πιο πολύ είναι δουλεμένη η ομάδα, όσο πιο πολύ την έχεις δουλέψει, τόσο πιο εύκολο είναι να την αφήσεις να δημιουργήσει και η ίδια και να μην τα κατευθύνεις όλα εσύ, ας πούμε, και να κατευθύνουν και τα ίδια τα παιδιά, όσο πιο πολύ το δουλεύεις, όσο πιο πολύ το κάνεις με την ομάδα, τόσο λιγότερο, μπορείς να συμμετέχεις λιγότερο, όχι σε όλα, εντάξει, σαν εμψυχωτής, έχεις, έχεις τις, τον έλεγχο του παιχνιδιού αλλά μπορείς να αφήσεις τα παιδιά να συμμετέχουν και αυτά, μπορείς να το κάνεις [...]. (ΒΔ)

9.3.4.4.4.2. Ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από το αίσθημα άγχους για την πορεία της ομάδας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από το άγχος του εμψυχωτή, που σχετίζεται κυρίως με την πιθανή δημιουργία κενών στην όλη διαδικασία. Περιγράφει σχετικά:

[...] Θα μπορούσα κάποιες φορές να είχα λειτουργήσει λιγότερο παρεμβατικά και ναι, αυτό, αυτό μερικές φορές όντως με αγχώνει, το γεγονός να μην δημιουργηθούν κενά, ή η ομάδα να μείνει ξεκρέμαστη και ίσως να είναι μερικές φορές υπερβολικό από εμένα [...]. (ΓΑ)

9.3.4.4.3. Ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την εμπειρία του εμπυχωτή.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την εμπειρία του εμπυχωτή. Έτσι, αισθάνονται πως με την πάροδο του χρόνου και την τριβή του εμπυχωτή με το αντικείμενο του Θ.Π. η παρέμβαση και κατευθυντικότητα του μειώνεται. Αναφέρουν σχετικά:

[...] ήτανε βέβαια στην αρχή τότε, ήμουνα στην αρχή που είχα πολύ ενθουσιασμό τώρα προσέχω περισσότερο[...]. (BA)

[...] αλλά νομίζω ότι το έχω κάνει αρκετές φορές όχι μόνο στην συγκεκριμένη ομάδα και σιγά-σιγά με τον χρόνο προσπαθώ να το ελέγχω [...]. (ΓΑ)

9.3.4.4.4. Ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την προσωπικότητα του εμπυχωτή. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα του εμπυχωτή. Αναφέρει σχετικά:

[...] Η αλήθεια είναι ότι έχω μια, πώς να την πω, μια αϊντά, ένα αϊντά, ας πούμε, πάμε παιδιά και ναι, αυτό, πρέπει να το κοντρολάρω.

-...Να παρεμβαίνεις λιγότερο δηλαδή;

-Θέλω να...γενικά με πιάνει ο ενθουσιασμός και προχωράω μπροστά και κάποιες φορές κοιτάω πίσω και λέω: παιδιά που είστε; Αυτό θα ήθελα να το περιορίσω λίγο, δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω ποτέ γιατί με πιάνει ο ενθουσιασμός και πολλές φορές, είναι και θέμα χαρακτήρα αυτό, έτσι λειτουργώ, πάντα, δηλαδή, προσπαθώντας να βοηθήσω τον άλλον, είτε αυτό είναι στη δουλειά μου, είτε είναι στα παιδιά μου, είτε είναι παντού, παντού, παντού, πάντα προχωράω μπροστά και λέω, εντάξει παιδιά πάμε, κατάλαβες; Είναι θέμα χαρακτήρα [...]. (BA)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις απόψεις των εμπυχωτών σε σχέση με τον βαθμό που κατευθύνουν ή παρεμβαίνουν στην διαδικασία του Θ.Π παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 66 πιο κάτω:

Πίνακας 66: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις απόψεις των εμπυχωτών σε σχέση με τον βαθμό που κατευθύνουν ή παρεμβαίνουν στην διαδικασία του Θ.Π

Κατηγορίες σχετικά με τις απόψεις των εμπυχωτών σε σχέση με τον βαθμό που κατευθύνουν ή παρεμβαίνουν στην διαδικασία του Θ.Π	Υποκείμενα Α: Εμπυχωτές	Σύνολο
1. Προσπάθεια για μείωση της κατευθυντικότητας ή παρέμβασής τους στην διαδικασία του Θ.Π.	3	60%
2. Δυσκολία μείωσης της κατευθυντικότητας ή παρέμβασής τους στην διαδικασία του Θ.Π.	1	20%
3. Ικανοποιητική παρέμβαση ή κατευθυντικότητα των εμπυχωτών στην διαδικασία του Θ.Π.	1	20%
<i>4. Παράγοντες που επηρεάζουν τον βαθμό παρέμβασης:</i>		
4.1. Ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την κατάσταση της ομάδας	1	20%
4.2. Ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από το αίσθημα άγχους για την πορεία της ομάδας.	1	20%
4.3. Ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την εμπειρία του εμπυχωτή	2	40%
4.4. Ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την προσωπικότητα του εμπυχωτή	1	20%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 60% των υποκειμένων-εμπυχωτών καταβάλλει προσπάθεια για την μείωση της κατευθυντικότητας ή παρέμβασής τους στην διαδικασία του Θ.Π., το 20% των υποκειμένων αντιμετωπίζει α. δυσκολία ως προς την μείωση της κατευθυντικότητας ή παρέμβασή τους στην διαδικασία του Θ.Π. και β. κρίνει ικανοποιητική την παρέμβαση τους ή κατευθυντικότητα στην διαδικασία του Θ.Π.. Όσον αφορά τους παράγοντες που επηρεάζουν τον βαθμό παρέμβασης, παρατηρούμε ότι το 40% των υποκειμένων θεωρεί ότι ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από το αίσθημα άγχους για την πορεία της ομάδας, το 20% των υποκειμένων θεωρεί ότι α. ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την κατάσταση της ομάδας, β. ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την εμπειρία του εμπυχωτή και γ. ο βαθμός παρέμβασης εξαρτάται από την προσωπικότητα του εμπυχωτή.

9.3.4.5. Ανάγκες εμπυχωτών

Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στις ανάγκες των εμπυχωτών και κυρίως στην ανάγκη τους να συμμετέχουν και οι ίδιοι σε μια ομάδα Θ.Π. ως συμμετέχοντα μέλη ή στην ανάγκη τους να μεταβαίνουν, κατά τη διάρκεια της δικιάς τους εμπύχωσης από τον ρόλο του εμπυχωτή στον ρόλο του συμμετέχοντα μέλους, καθώς και τους λόγους για τους οποίους αισθάνονται αυτές τις ανάγκες. Αναλυτικότερα

9.3.4.5.1. Ανάγκη για συμμετοχή τους σε ομάδα Θ.Π. ως συμμετέχοντα μέλη. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων-εμπυχωτών που αισθάνονται την ανάγκη να συμμετέχουν οι ίδιοι σε ομάδες Θ.Π., ως συμμετέχοντα μέλη και όχι ως εμπυχωτές. Όπως μας αναφέρουν:

[...] Γιατί δεν έχω την ευκαιρία σ' αυτήν την πόλη που ζω να συμμετέχω και εγώ μέσα σε μια ομάδα, ως μέλος, να παίζω δηλαδή και εγώ το ρόλο ενός μέλους σε μια ομάδα και να μην έχω την ευθύνη της ομάδας, γιατί είναι τελείως διαφορετικό το να είσαι μες την ομάδα ως μέλος και τελείως διαφορετικό να, να είσαι εμπυχωτής. Μπορεί αυτό να συμβαίνει κάποιες φορές αλλά ίσως εγώ, ίσως να με αγχώνει το αφεθώ μέσα στην ομάδα και να μην, και να αφήσω τον ρόλο του εμπυχωτή για λίγο γιατί δεν γνωρίζω πάντα τις προσδοκίες της ομάδας απέναντί μου, ή γιατί, ίσως, δεν είμαι έτοιμη για κάτι τέτοιο, ή και δεν είμαι και σίγουρη αν είναι σωστό να συμβαίνει αυτό συχνά. Ακόμη, όλα αυτά τα διερευνώ και εγώ, δεν έχω απαντήσεις για όλα, ούτε είμαι σίγουρη πάντα πιο είναι το σωστό και ποιο όχι, εξαρτάται από την ομάδα, εξαρτάται από το πως νιώθω κάθε φορά, το σίγουρο είναι ότι έχω και εγώ την ανάγκη να είμαι μέλος μιας ομάδας Θ.Π. εκτός από εμπυχωτρία. Να παίζω και εγώ να. [...]. (ΓΑ)

[...] Γιατί έχω πάρα πολύ καιρό να παίζω, πέρα από το Θ.Π. γιατί...είναι τόσο πολλά τα συναισθήματα όταν παίζεις μέσα στις διαδικασίες, δηλαδή, είναι τόσο πολύ η ομάδα, δηλαδή, μου έχει λείψει η ομάδα αυτή η οποία δεν..., αυτό είναι ότι δεν είναι εκεί για ένα σκοπό να φτιάξει ένα έργο το οποίο πρέπει να βγει σε δέκα μέρες, έργο, οποιοδήποτε μορφής έργο, είτε έργο θεατρικό, είτε...δεν έχει μια εργασία τέτοιου τύπου, ένα έργο να εκτελέσει, έχει πάει εκεί για να παίζει, αυτό μου έχει λείψει πάρα πολύ, μου έχει λείψει και μου έχει λείψει, και ίσως και ένας λόγος που δεν πήγα πέρσι στην ομάδα της (όνομα εμπυχωτριάς) μου έχει λείψει η επαφή με ανθρώπους που δεν ξέρεις, και καλείσαι να τους ανακαλύψεις. Αυτό μου αρέσει πάρα πολύ στο θεατρικό παιχνίδι [...] αλλά ναι, μου έχει λείψει [...] ναι να συμμετέχω, ναι, όχι σαν εμπυχωτής, ναι, πάρα πολύ και νομίζω ότι δεν σταματάει η ανάγκη αυτή ποτέ, να συμμετέχεις, δηλαδή [...]. (ΒΓ)

[...] γιατί θέλω να παίξω και εγώ [...]. Ναι, ναι, ναι. Ε, ναι αλλιώς είναι να είσαι εμψυχωτής και αλλιώς να είσαι μέσα και να μην..., γιατί όταν είσαι μέσα δεν έχεις τίποτα στο μυαλό σου, παίρνεις το ερέθισμα και προχωράς, ενώ όταν είσαι εμψυχωτής πρέπει να...να τέτοια πραγματάκια ας πούμε που πρέπει να προσέχεις ποιος, που, τότε, ξέρεις είσαι, έχεις την εποπτεία, οπότε είναι άλλο [...]. (BA)

9.3.4.5.1.1. Λόγοι για τους οποίους επιθυμούν να συμμετέχουν σε ομάδα Θ.Π. ως συμμετέχοντα μέλη.

Η υποκατηγορία αυτή αφορά τους λόγους για τους οποίους τα υποκείμενα-εμψυχωτές επιθυμούν να συμμετέχουν σε ομάδα Θ.Π. ως συμμετέχοντα μέλη. Οι λόγοι αυτοί σχετίζονται κυρίως με την δυνατότητα να καλύψουν τις ανάγκες του για παιχνίδι, με την δυνατότητα να παίξουν στο Θ.Π., χωρίς να έχουν οι ίδιοι την ευθύνη του και την εποπτεία του, καθώς και με τη δυνατότητα να έρθουν σε μεγαλύτερη αλληλεπίδραση με τα μέλη της ομάδας, από ότι από την θέση του εμψυχωτή. Αναλυτικότερα:

9.3.4.5.1.1.1. Η συμμετοχή στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος καλύπτει την ανάγκη τους για παιχνίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων-εμψυχωτών που πιστεύουν πως ένας από τους λόγους για τους οποίους επιθυμούν να συμμετέχουν ως συμμετέχοντα μέλη σε μια ομάδα Θ.Π. είναι γιατί η θέση αυτή τους επιτρέπει να παίξουν περισσότερο από ότι η θέση του εμψυχωτή, καθώς και γιατί καλύπτεται έτσι η ανάγκη τους για παιχνίδι στην καθημερινή τους ζωή. Περιγράφουν σχετικά:

[...] Γιατί δεν έχω την ευκαιρία σ' αυτήν την πόλη που ζω να συμμετέχω και εγώ μέσα σε μια ομάδα, ως μέλος, να παίξω δηλαδή και εγώ το ρόλο ενός μέλους σε μια ομάδα [...] το σίγουρο είναι ότι έχω και εγώ την ανάγκη να είμαι μέλος μιας ομάδας Θ.Π. εκτός από εμψυχώτρια. Να παίξω και εγώ ναι.[...]. (ΓΑ)

[...] Γιατί έχω πάρα πολύ καιρό να παίξω, πέρα από το Θ.Π [...]. (ΒΓ)

[...] γιατί θέλω να παίξω και εγώ [...]. (BA)

9.3.4.5.1.1.2. Η συμμετοχή στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος δεν συνεπάγεται με την ανάληψη ευθύνης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων-εμψυχωτών που πιστεύουν πως ένας από τους λόγους για τους οποίους επιθυμούν να συμμετέχουν ως συμμετέχοντα μέλη σε μια ομάδα Θ.Π. είναι γιατί η θέση αυτή τους επιτρέπει να βιώσουν με έναν πιο ελεύθερο τρόπο την διαδικασία του Θ.Π., χωρίς να έχουν την ευθύνη, την εποπτεία και την έγνοια της όλης διαδικασίας, όπως συνήθως έχει ένας εμψυχωτής. Όπως αναφέρουν:

[...] αλλιώς είναι να είσαι εμψυχωτής και αλλιώς να είσαι μέσα και να μην..., γιατί όταν είσαι μέσα δεν έχεις τίποτα στο μυαλό σου, παίρνεις το ερέθισμα και προχωράς, ενώ όταν είσαι εμψυχωτής πρέπει να...να τέτοια πραγματάκια ας πούμε που πρέπει να προσέχεις ποιος, που, τότε, ξέρεις είσαι, έχεις την εποπτεία, οπότε είναι άλλο [...]. (BA)

[...] να παίξω δηλαδή και εγώ το ρόλο ενός μέλους σε μια ομάδα και να μην έχω την ευθύνη της ομάδας, γιατί είναι τελείως διαφορετικό το να είσαι μες την ομάδα ως μέλος και τελείως διαφορετικό να, να είσαι εμψυχωτής [...]. (ΓΑ)

9.3.4.5.1.1.3. Η συμμετοχή στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος προσφέρει αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου-εμφυχωτή που πιστεύει πως ένας από τους λόγους για τους οποίους επιθυμεί να συμμετέχει ως συμμετέχον μέλος σε μια ομάδα Θ.Π. είναι γιατί η θέση αυτή του επιτρέπει να βιώσει την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας περισσότερο από ότι η θέση του εμφυχωτή. Έτσι, αισθάνεται πως τα μέλη της ομάδας έρχονται περισσότερο σε επαφή και επικοινωνία μεταξύ τους και τους δίνεται η δυνατότητα να ανακαλύψουν το ένα το άλλο. Όπως αναφέρει:

[...] μου έχει λείψει η ομάδα [...] μου έχει λείψει η επαφή με ανθρώπους που δεν ξέρεις, και καλείσαι να τους ανακαλύψεις. Αυτό μου αρέσει πάρα πολύ στο θεατρικό παιχνίδι [...]. (BΓ)

9.3.4.5.2. Ανάγκη για συμμετοχή ως συμμετέχον μέλος κατά τη διάρκεια της δικής τους εμφύχωσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται την ανάγκη να μεταβαίνουν από τον ρόλο του εμφυχωτή της ομάδας τους, σε συμμετέχον μέλος της ομάδας τους κατά τη διάρκεια της εμφύχωσής τους. Όπως αναφέρουν:

[...] Ναι, πολλές φορές, και συμμετέχω, δηλαδή, αν και πολλές φορές μας έλεγε ο δάσκαλος ότι καλά είναι να μην συμμετέχουμε, ας πούμε, έτσι; αλλά πολλές φορές, έχω την ανάγκη, πολλές φορές να το κάνω και το κάνω, δηλαδή, παίζω μαζί με τα παιδιά και εκφράζομαι μαζί με τα παιδιά, δεν ξέρω μου 'ρχεται έτσι αυθόρμητα [...] μου βγαίνει, εκείνη την ώρα, ας πούμε, παίζοντας, θαρρείς και παίρνω και εγώ την οδηγία, ας πούμε, την αυτή, και το κάνω παίζω [...]. (BΔ)

[...] αυτό που συχνά συμβαίνει είναι αυτό που έλεγα και πριν ότι μπαίνω και εγώ στην ομάδα και παίζω, δεν είμαι εξωτερικός παρατηρητής [...]. Καταρχήν, νομίζω ότι τα μέλη της ομάδας περνάνε πιο καλά απ' τον εμφυχωτή. Λοιπόν, ναι, όταν μεταβαίνεις σε αυτόν τον ρόλο, από τον έναν ρόλο στον άλλον είναι γιατί καταρχήν στο επιτρέπει η ομάδα αυτό το πράγμα οπότε νιώθεις ότι έρχεσαι πιο κοντά και μειώνεται κατά πολύ αυτό το στρες που έχεις στην αρχή ότι πω, πω, εδώ, να συντονίσω τα πράγματα και να δούμε πως θα πάνε και τα λοιπά, νιώθεις πιο ελεύθερος, όταν το κάνεις αυτό και όπως είπα και πριν περνάς πιο καλά, παίζεις πιο πολύ και αναγνωρίζεις έτσι τα ενδιαφέροντα της ομάδας, τι θέλει η ομάδα τις επιθυμίες της [...]. (BΒ)

9.3.4.5.2.1. Λόγοι για τους οποίους μεταβαίνουν από τον ρόλο του εμφυχωτή, στον ρόλο του συμμετέχοντα μέλους.

Η υποκατηγορία αυτή αφορά τους λόγους για τους οποίους τα υποκείμενα-εμφυχωτές μεταβαίνουν από τον ρόλο του εμφυχωτή στον ρόλο του συμμετέχοντα μέλους, κατά τη διάρκεια της δικιάς τους εμφύχωσης σε μια ομάδα οι οποίοι σχετίζονται κυρίως με τη δυνατότητα για παιχνίδι μαζί με την ομάδα τους, με την δυνατότητα για επαφή με τις ανάγκες της ομάδας τους και με το γεγονός ότι με αυτόν τον τρόπο περιορίζεται το άγχος τους ως εμφυχωτές. Αναλυτικότερα:

9.3.4.5.2.1.1. Η μετάβαση καλύπτει την ανάγκη τους για παιχνίδι μαζί με την ομάδα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου-εμφυχωτή που πιστεύει πως ένας από τους λόγους για τους οποίους μεταβαίνει από τον ρόλο του εμφυχωτή στον ρόλο του συμμετέχοντα μέλους, κατά τη διάρκεια της εμφύχωσής του, είναι η ανάγκη του να παίζει και να εκφραστεί και αυτός μαζί με τα μέλη της ομάδας του. Όπως αναφέρει:

[...] έχω την ανάγκη, πολλές φορές να το κάνω και το κάνω, δηλαδή, παίζω μαζί με τα παιδιά και εκφράζομαι μαζί με τα παιδιά, δεν ξέρω μου 'ρχεται έτσι αυθόρμητα [...]. (ΒΔ)

9.3.4.5.2.1.2. Η μετάβαση φέρνει πιο κοντά τον εμπυχωτή στις ανάγκες της ομάδας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου-εμπυχωτή που πιστεύει πως ένας από τους λόγους για τους οποίους μεταβαίνει από τον ρόλο του εμπυχωτή στον ρόλο του συμμετέχοντα μέλους, κατά τη διάρκεια της εμπύχωσης του, είναι ότι με αυτόν τον τρόπο του επιτρέπεται καλύτερη θέαση των αναγκών, ενδιαφερόντων και επιθυμιών της ομάδας. Όπως αναφέρει:

[...] όταν μεταβαίνεις σε αυτόν τον ρόλο, από τον έναν ρόλο στον άλλον είναι γιατί καταρχήν στο επιτρέπει η ομάδα αυτό το πράγμα οπότε νιώθεις ότι έρχεσαι πιο κοντά και [...] αναγνωρίζεις έτσι τα ενδιαφέροντα της ομάδας, τι θέλει η ομάδα τις επιθυμίες της [...]. (ΒΒ)

9.3.4.5.2.1.3. Η μετάβαση μειώνει το άγχος του εμπυχωτή. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου-εμπυχωτή που πιστεύει πως ένας από τους λόγους για τους οποίους μεταβαίνει από τον ρόλο του εμπυχωτή στον ρόλο του συμμετέχοντα μέλους, κατά τη διάρκεια της εμπύχωσης του, είναι ότι με αυτόν τον τρόπο μειώνεται το άγχος του και το στρες του ως συντονιστής του Θ.Π. και της ομάδας. Όπως αναφέρει:

[...] όταν μεταβαίνεις σε αυτόν τον ρόλο, από τον έναν ρόλο στον άλλον είναι γιατί καταρχήν στο επιτρέπει η ομάδα αυτό το πράγμα οπότε νιώθεις ότι έρχεσαι πιο κοντά και μειώνεται κατά πολύ αυτό το στρες που έχεις στην αρχή ότι πω, πω, εδώ, να συντονίσω τα πράγματα και να δούμε πως θα πάνε και τα λοιπά [...]. (ΒΒ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις ανάγκες των εμπυχωτών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 67 πιο κάτω:

Πίνακας 67: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις ανάγκες των εμπυχωτών

Κατηγορίες σχετικά με τις ανάγκες των εμπυχωτών	Υποκείμενα Α: Εμπυχωτές	Σύνολο
1. Ανάγκη για συμμετοχή τους σε ομάδα Θ.Π. ως συμμετέχοντα μέλη	3	60%
2. Λόγοι για τους οποίους επιθυμούν να συμμετέχουν σε ομάδα Θ.Π. ως συμμετέχοντα μέλη:		
2.1. Η συμμετοχή στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος καλύπτει την ανάγκη τους για παιχνίδι	3	60%
2.2. Η συμμετοχή στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος δεν συνεπάγεται με την ανάληψη ευθύνης	2	40%
2.3. Η συμμετοχή στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος προσφέρει αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας	1	20%
3. Ανάγκη για συμμετοχή ως συμμετέχον μέλος κατά τη διάρκεια της δικής τους εμπύχωσης	2	40%
4. Λόγοι για τους οποίους μεταβαίνουν από τον ρόλο του εμπυχωτή, στον ρόλο του συμμετέχοντα μέλους.:		
4.1. Η μετάβαση καλύπτει την ανάγκη τους για παιχνίδι μαζί με την ομάδα	1	20%
4.2. Η μετάβαση φέρνει πιο κοντά τον εμπυχωτή στις ανάγκες της ομάδας	1	20%
4.3. Η μετάβαση μειώνει το άγχος του εμπυχωτή	1	20%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι 60% των υποκειμένων-εμφυχωτών αισθάνεται την ανάγκη για συμμετοχή σε ομάδα Θ.Π. ως συμμετέχοντα μέλη. Οι λόγοι για τους οποίους επιθυμούν να συμμετέχουν σε ομάδα Θ.Π. ως συμμετέχοντα μέλη είναι, σύμφωνα με το 60% των υποκειμένων, γιατί η συμμετοχή στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος καλύπτει την ανάγκη τους για παιχνίδι, σύμφωνα με το 40%, γιατί η συμμετοχή στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος δεν συνεπάγεται με την ανάληψη ευθύνης και, σύμφωνα με το 20%, γιατί η συμμετοχή στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος προσφέρει αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι το 40% των υποκειμένων αισθάνεται την ανάγκη για συμμετοχή ως συμμετέχον μέλος κατά τη διάρκεια της δικής τους εμφύχωσης και οι λόγοι για τους οποίους μεταβαίνουν από τον ρόλο του εμφυχωτή, στον ρόλο του συμμετέχοντα μέλους, είναι γιατί, σύμφωνα με το 20% των υποκειμένων: α. η μετάβαση καλύπτει την ανάγκη τους για παιχνίδι μαζί με την ομάδα, β. η μετάβαση φέρνει πιο κοντά τον εμφυχωτή στις ανάγκες της ομάδας και γ. γιατί η μετάβαση μειώνει το άγχος του εμφυχωτή.

9.3.4.6. Θετικά και αρνητικά στοιχεία του εαυτού των εμφυχωτών

Η ενότητα αυτή αφορά τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τα θετικά και αρνητικά στοιχεία του εαυτού τους, ως εμφυχωτές, η οποία προέκυψε, ύστερα από σχετικές ερωτήσεις που πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια της συνέντευξης. Τα θετικά και αρνητικά στοιχεία του εαυτού τους αναλύονται πιο κάτω:

9.3.4.6.1. Θετικά στοιχεία

Τα θετικά στοιχεία που εντοπίζουν τα ίδια τα υποκείμενα στους εαυτούς τους ως εμφυχωτές είναι η απόλαυση της διαδικασίας, το χιούμορ, η θετική διάθεση, η εκφραστικότητα, η φαντασία, η ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή όλων, η ευελιξία, η κατανόηση των αναγκών της ομάδας, η υπομονή και η ικανότητα διασφάλισης των ισορροπιών. Πιο συγκεκριμένα:

9.3.4.6.1.1. Απόλαυση της διαδικασίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ως θετικό τους στοιχείο ως εμφυχωτές είναι το γεγονός ότι απολαμβάνουν την διαδικασία, την ευχαριστιούνται και το διασκεδάζουν. Όπως αναφέρουν

[...] Τα θετικά μου στοιχεία είναι ότι [...] έχω χιούμορ [...] το νιώθουν τα παιδιά ότι το διασκεδάζω και εγώ [...] παίζω και εγώ και το νιώθουνε τα παιδιά αυτό το πράγμα [...]. Έξω καρδιά που λένε [...]. (ΒΔ)

[...] Ναι, τα θετικά μου είναι μ' αρέσει κατά αρχήν αυτό που κάνω, διασκεδάζω εγώ, πάνω από όλα [...]. (ΒΑ)

9.3.4.6.1.2. Χιούμορ. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ένα από τα θετικά του στοιχεία ως εμφυχωτής είναι ότι διαθέτει χιούμορ και αυτό είναι κάτι που περνάει και αυτό περνάει και στα μέλη της ομάδας του. Όπως αναφέρει:

[...] έχω χιούμορ [...] το νιώθουν τα παιδιά ότι το διασκεδάζω και εγώ [...] παίζω και εγώ και το νιώθουνε τα παιδιά αυτό το πράγμα [...]. Έξω καρδιά που λένε [...]. (ΒΔ)

9.3.4.6.1.3. Θετική διάθεση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ένα από τα θετικά του στοιχεία ως εμπυχωτής είναι ότι έχει θετική διάθεση και αισιοδοξία και αυτό περνάει και στα μέλη της ομάδας του. Όπως αναφέρει:

[...] Λοιπόν, εγώ θεωρώ ότι είμαι ένας θετικός άνθρωπος, είμαι γενικά θετική, έτσι νομίζω για εμένα, ότι έχω μια θετικότητα, ρε παιδί μου, και μια αισιοδοξία, σαν άνθρωπος είμαι έτσι και νομίζω ότι αυτό, το εκπέμω και στην [...] ομάδα μου, και στην μονάδα, το εκπέμω αλλά και στην ομάδα, το έχω μια τέτοια, έχω μια..., είμαι θετική, είμαι θετική σε πολλά επίπεδα και στις αρνήσεις τους και στη διαφορετικότητα τους και στις μουτζουφλιασή τους, και στην επιθετικότητά τους, είμαι γενικά θετική [...]. (ΒΓ)

9.3.4.6.1.4. Εκφραστικότητα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ένα από τα θετικά του στοιχεία ως εμπυχωτής είναι το διαθέτει εκφραστικότητα, που κατά την άποψή του βοηθάει ιδιαίτερα στην ομάδα με νοητικές αναπηρίες. Όπως αναφέρει:

[...] είμαι πολύ εκφραστική, κι αυτό νομίζω ότι είναι καλό, ειδικά στην ομάδα που...ειδικά όταν δουλεύεις με παιδιά και όταν δουλεύεις με ανθρώπους με νοητική, με αναπηρίες, είναι πάρα πολύ βασικό να είσαι εκφραστικός [...]. (ΒΓ)

9.3.4.6.1.5. Φαντασία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ένα από τα θετικά τους στοιχεία ως εμπυχωτές είναι ότι διαθέτουν φαντασία, την οποία θεωρούν πολύ βοηθητική στην όλη διαδικασία. Όπως αναφέρουν:

[...] από εκεί και έπειτα με βοηθάει πολύ η φαντασία μου στο να επιλέξω και να διαχειριστώ πράγματα [...]. (ΓΑ)

[...] Στις καλές μου μέρες έχω φαντασία που οργιάζει και μπορεί να κάνει έτσι, να εμπυχώσει πραγματικά, τέλος πάντων, στην κυριολεξία, την ομάδα [...]. (ΒΒ)

9.3.4.6.1.6. Ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή όλων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι ένα από τα θετικά τους στοιχεία είναι η ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή όλων των μελών της ομάδας. Έτσι, αισθάνονται πως προσπαθούν να μην απορρίπτουν κανέναν, να δέχονται τις αρνήσεις και τις δυσκολίες τους, και να είναι πάντα «ανοιχτοί» προς όλους. Όπως περιγράφουν:

[...] είμαι χαλαρή [...] είμαι έτσι ελεύθερη, δεν είμαι σφιγμένη, ας πούμε, και το νιώθουνε τα παιδιά αυτό το πράγμα, αυτό νομίζω ότι είναι το θετικό μου στοιχείο [...] μου έχουν τύχει έτσι πράγματα κατά τη διάρκεια του θεατρικού παιχνιδιού που τα χειρίστηκα, ας πούμε, έτσι πολύ θετικά, δεν απέρριψα κανένα [...]. (ΒΔ)

[...] Νομίζω ότι ένα χαρτί δυνατό, αν είναι έτσι για τους άλλους, εγώ έτσι το νιώθω, είναι ακριβώς το πώς νιώθω για τους άλλους, ακριβώς η αίσθηση που έχω όταν έχω απέναντί μου και γύρω μου ανθρώπους με τους οποίους καλούμαι να παίξω, έχω, είμαι πάρα πολύ ανοιχτή, είμαι πάρα πολύ έτοιμη να δώσω και να πάρω [...]. (ΓΑ)

[...] είμαι θετική, είμαι θετική σε πολλά επίπεδα και στις αρνήσεις τους και στη διαφορετικότητα τους και στις μουτζουφλιασή τους, και στην επιθετικότητά τους [...]. (ΒΓ)

9.3.4.6.1.7. Ευελιξία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι ένα από τα θετικά τους στοιχεία είναι η ευελιξία τους, δηλαδή η δυνατότητα αυτοσχεδιασμού ανάλογα με τα δεδομένα που προκύπτουν από την ομάδα. Όπως αναφέρουν:

[...] εκείνη την ώρα, όπως είναι έτσι η ομάδα που, όπως είναι μπορεί να το [...] αυτοσχεδιάσω να. Εντάξει τώρα έχω αυτήν την ευχέρεια να αυτοσχεδιάσω [...]. (BΔ)

[...] με χαρακτηρίζει έτσι μια ικανότητα ευελιξίας, με την έννοια ότι μπορώ να ξεφύγω, έτσι λίγο να αποκλίνω, ας πούμε, από το αρχικό μου πλάνο και να αναλόγως με τις ανάγκες που εντοπίζω την συγκεκριμένη στιγμή, στην συγκεκριμένη ομάδα και να μετατρέπω, ας πούμε, πράγματα και να τα διαμορφώνω εκείνη τη στιγμή, αυτό έτσι ναι, αν μπορείς να το πεις ευελιξία νομίζω ότι το έχω αυτό σε ικανοποιητικό βαθμό [...]. (BB)

9.3.4.6.1.8. Κατανόηση των αναγκών της ομάδας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι ένα από τα θετικά τους στοιχεία είναι η δυνατότητα για κατανόηση των αναγκών της ομάδας, καταλαβαίνουν το «βαρόμετρο» της ομάδας και έχουν την ικανότητα να βλέπουν τι κρύβεται πίσω από τις συμπεριφορές. Όπως αναφέρουν:

[...] μπορώ ανά πάσα στιγμή να καταλάβω [...] το βαρόμετρο, και τους βλέπω όλους, τον καθένα ξεχωριστά, τους ακολουθώ, δέχομαι πράγματα και προχωράω μαζί τους, αυτά νομίζω [...]. (BA)

[...] αναλόγως με τις ανάγκες που εντοπίζω την συγκεκριμένη στιγμή, στην συγκεκριμένη ομάδα και να μετατρέπω, ας πούμε, πράγματα και να τα διαμορφώνω εκείνη τη στιγμή, αυτό έτσι ναι, αν μπορείς να το πεις ευελιξία νομίζω ότι το έχω αυτό σε ικανοποιητικό βαθμό [...]. (BB)

[...] το άλλο που έχω είναι νομίζω ότι έχω πάρα πολύ...έχω μια, πολύ δεν έχω αλλά έχω μια σχετική εμπειρία που έχει να κάνει με σχέσεις ανθρώπων, με συμπεριφορές από τη δουλειά μου, το οποίο πάρα πολλές φορές μου έχει χρησιμεύσει, δηλαδή, να δω πίσω από τη συμπεριφορά κάποια πράγματα, τα έχω ξαναδεί δηλαδή, μάλλον κάτι μου θυμίζει, τέλος πάντων [...]. (BΓ)

9.3.4.6.1.9. Υπομονή. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που θεωρούν ότι ένα από τα θετικά τους στοιχεία είναι η υπομονή και η ικανότητα να παραμένουν ψύχραιμοι και να μην νευριάζουν. Όπως αναφέρουν:

[...] Ναι. Λοιπόν, με αφορμή και την πρόσφατη εμπειρία, η υπομονή, νομίζω ότι έχω [...]. (BB)

[...] αλλά δεν νευριάζω, δηλαδή, δεν..., μου έχουν τύχει έτσι πράγματα κατά τη διάρκεια του θεατρικού παιχνιδιού που τα χειρίστηκα, ας πούμε, έτσι πολύ θετικά [...]. (BΔ)

9.3.4.6.1.10. Η ικανότητα διασφάλισης των ισορροπιών. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που θεωρεί ότι ένα από τα θετικά του στοιχεία αποτελεί η ικανότητα για διασφάλιση των ισορροπιών μέσα στην ομάδα, ώστε να μην γίνεται ανταγωνιστική ή να μην κουράζεται κ.α. Όπως αναφέρει:

[...] φροντίζω να κρατάω μια ισορροπία μέσα στην ομάδα σαν να είναι..., μια ισορροπία που να οδηγεί την ομάδα με έναν τέτοιο τρόπο ώστε να μην κουράζεται, να μην γίνεται ανταγωνιστική, να χωράει μέσα όλα, δεν έχω δηλαδή, στο μυαλό μου όρια που πρέπει να γίνει κάτι έτσι ή αλλιώς, με ενδιαφέρει πάρα πολύ η επικοινωνία των ανθρώπων και αυτό νομίζω ότι επιτυγχάνεται [...]. (ΓΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα θετικά στοιχεία των εαυτών των εμπυχωτών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 68 πιο κάτω:

Πίνακας 68: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τα θετικά στοιχεία των εαυτών των εμπυχωτών

Κατηγορίες σχετικά με τα θετικά στοιχεία των εαυτών των εμπυχωτών	Υποκείμενα Α: Εμπυχωτές	Σύνολο
1. Απόλαυση της διαδικασίας	2	40 %
2. Χιούμορ	1	20 %
3. Θετική διάθεση	1	20 %
3. Εκφραστικότητα	1	20 %
4. Φαντασία	2	40 %
5. Ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή όλων	3	60 %
6. Ευελιξία	2	40 %
7. Κατανόηση των αναγκών της ομάδας	3	60 %
8. Υπομονή	2	40 %
9. Η ικανότητα διασφάλισης των ισορροπιών	1	20 %

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 60% των υποκειμένων πιστεύει πως ένα από τα θετικά του στοιχεία ως εμπυχωτή είναι η ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή όλων των μελών της, ομάδας, καθώς επίσης, στο ίδιο ποσοστό, αναφέρεται και η δυνατότητα για κατανόηση των αναγκών της ομάδας. Με ποσοστό 40% ανά κατηγορία επισημαίνονται επίσης ως θετικά στοιχεία η απόλαυση της διαδικασίας, η χρήση της φαντασίας, η ευελιξία και η υπομονή. Τέλος, με ποσοστό 20% ανά κατηγορία επισημαίνεται, ως θετικό στοιχείο το χιούμορ, η θετική διάθεση, η εκφραστικότητα και η ικανότητα για διασφάλιση της ισορροπίας.

9.3.4.6.2. Αρνητικά στοιχεία

Τα αρνητικά στοιχεία που εντοπίζουν τα ίδια τα υποκείμενα στους εαυτούς τους ως εμπυχωτές είναι η τάση για συμμετοχή στο παιχνίδι μαζί με την ομάδα, η μη επαρκής ψυχοσωματική απελευθέρωση, η ελλιπής προετοιμασία και οργάνωση, η αποφυγή εναλλακτικής πορείας, η τάση για πρωτοπορία και η δυσκολία στη διατήρηση των αποστάσεων μεταξύ των μελών της ομάδας και του εμπυχωτή. Αναλυτικότερα:

9.3.4.6.2.1. Τάση για συμμετοχή στο παιχνίδι μαζί με την ομάδα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η τάση που έχει να συμμετέχει στο παιχνίδι μαζί με την ομάδα του, αποτελεί ένα από τα αρνητικά του στοιχεία ως εμπυχωτής, αφού όταν παρασύρεται στο παιχνίδι δεν έχει καλή εποπτεία των όσων συμβαίνουν μέσα στην ομάδα. Όπως αναφέρει:

[...] δεν θέλω να παρασύρομαι και ναι, αυτό μόνο παρασύρομαι γενικώς και δεν παρακολουθώ [...] το τι γίνεται [...]. (ΒΔ)

9.3.4.6.2.2. Μη επαρκής ψυχοσωματική απελευθέρωση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου τα υποκείμενα αισθάνονται ότι κάποιες φορές είναι σφιγμένα ή όχι τόσο λυμένα όσο θα ήθελαν στο σώμα και στις σκέψεις τους. Συνήθως αυτό συμβαίνει είτε με μια καινούργια ομάδα Θ.Π., είτε στην αρχή κάθε Θ.Π., μέχρι τελικά να αντιληφθούν ότι η ομάδα τους αποδέχεται ή ότι παίρνει τα ερεθίσματα που της δίνουν ή να χαλαρώσουν οι ίδιοι και να σκέφτονται πιο ελεύθερα.

[...] και όσο πιο χαλαρή είμαι τόσο καλύτερα είναι τα πράγματα και πιο ελεύθερα τα σκέφτομαι, λίγο πιο ελεύθερα, να μην μπαίνω στο πλαίσιο ότι αυτό θα κάνω, να μην ξεφεύγω, να μην ξεφύγω από αυτό, αλλά να είμαι ανοιχτή, ε, αυτό είναι και θέμα εμπειρίας και νομίζω πως σιγά-σιγά, χρόνο με τον χρόνο θα καλυτερεύω [...]. (ΒΔ)

[...] Μερικές φορές θα μπορούσε να πει κανείς ότι δεν είμαι ικανοποιητικά απελευθερωμένη και λυμένη, ας πούμε, όσο θα έπρεπε να είναι ένας εμπυχωτής μπορείς να πεις [...] Ναι και σωματικά, ναι και σωματικά, σίγουρα βγαίνει στο σωματικό πολύ, αλλά εντάξει τώρα έχει και ρίζες, δεν ξέρω σε τι ας πούμε, εντάξει μπορεί να έχω, να είμαι λίγο φοβισμένη στο πως θα με δεχτεί η ομάδα, να έχω μια αμηχανία ή στην αρχή στην πρώτη φάση, να είμαι κάπως ε, και αυτό εκδηλώνεται σίγουρα, ίσως το πρώτο είναι το σώμα, στο πως φαίνεται η σωματική έκφραση και στην φωνή εκδηλώνεται, η φωνή του εμπυχωτή θεωρώ ότι είναι κάτι πάρα πολύ σημαντικό [...]. (ΒΒ)

[...] Σίγουρα το άγχος μου και σίγουρα η περίοδος πριν από κάθε παιχνίδι μέχρι να αρχίσει να λειτουργεί το πράγμα, χρειάζομαι λίγο χρόνο για να χαλαρώσω και να δω ότι αυτό που έδωσα, το πήρανε, από τη στιγμή που θα το διαπιστώσω αυτό το πράγμα κυλάει, μέχρι εκείνη την ώρα εγώ ξέρω ότι είμαι σφιγμένη, ότι είμαι όχι φοβισμένη, αλλά είμαι σε μια εγρήγορση παράξενη η οποία είναι στα όρια του να με βασανίσει ή όχι και αυτό συμβαίνει σε κάθε Θ.Π. στην αρχή του [...]. (ΓΑ)

9.3.3.4.6.2.3. Ελλιπής προετοιμασία και οργάνωση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ένα από τα αρνητικά του στοιχεία ως εμπυχωτής είναι η τάση του να μην προετοιμάζει και οργανώνει την δουλειά του ως εμπυχωτής στον βαθμό που θα ήθελε αφού συχνά λειτουργεί παρορμητικά και δεν επεξεργάζεται αρκετά όλα όσα χρειάζονται για την διεξαγωγή του Θ.Π.. Όπως αναφέρει:

[...] Δεν είμαι πολύ μελετηρή, δηλαδή, δεν θα το ψάξω πάρα πολύ, έχω μια τάση να παρασύρομαι από τον αυθορμητισμό μου και από αυτό που θα μου κάνει κλικ, και δεν το πολυψάχνω μετά, α, αυτό, α, αυτό το κερύ τώρα πω...αυτό. Δεν θα το πολυψάξω μετά, ναι είμαι λίγο...δεν, δεν δουλεύω, δεν είμαι τόσο εργατική όσο θα μπορούσα να είμαι, δηλαδή, την περίοδο, ας πούμε, που κάνω..., που έκανα Θ.Π., ας πούμε, με τα παιδιά, θα μπορούσα και λίγο περισσότερο να το ψάχνω με παραμυθία, αλλά θέλει πολύ χρόνο και δεν το 'κανα, να το ψάχνω λίγο να..., και δεν είμαι οργανωτική, επίσης, ένα άλλο θέμα, δηλαδή, έχω κάνει χιλιάδες Θ.Π., δεν έχω καταγράψει κανένα, αυτό είναι κακό, όχι τόσο για να καταγράψω το παιχνίδι αυτό σαν αυτό, όσο για να δεις κάποιες διαφορές στην ομάδα σου, για να..., κάποια πράγματα μπορεί να σε ξεκολλήσουν κάποια στιγμή, δεν είμαι οργανωτική, και δεν είμαι οργανωτική στον τρόπο που οργανώνω κάποιες φορές την ομάδα μου, δηλαδή, τον χώρο μου, δηλαδή, όταν φτιάχνω, ας πούμε, περιβάλλον, πολύ συχνά κάποια πράγματα τα κάνω πολύ πρόχειρα και μετά βλέπω στη διαδικασία του παιχνιδιού ότι δεν λειτουργούν καλά, επειδή ακριβώς δεν είμαι οργανωτική και επειδή ακριβώς είμαι λίγο παπατρέχας [...]. (ΒΓ)

9.3.4.6.2.4. Αποφυγή εναλλακτικής πορείας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ένα από τα αρνητικά του στοιχεία ως εμπυχωτής είναι η τάση του να αποφεύγει να ακολουθήσει εναλλακτικές πορείες και να «πατάει στα σίγουρα», γιατί αισθάνεται πως δεν είναι καλά προετοιμασμένο για κάτι τέτοιο και έτσι φοβάται να πάρει ρίσκα. Όπως αναφέρει:

[...] και αυτό που σου είπα και πριν ότι πολύ συχνά φοβάμαι λίγο να πάρω και κάποια ρίσκα, στηρίζομαι, δηλαδή, στα σίγουρα κάποιες φορές και..., ίσως, επειδή, όμως, αυτό ακριβώς, δεν, το δουλεύω πολύ, δηλαδή, δεν κάθομαι να τα ψάξω, να το αναζητήσω, να διαβάσω, να...δεν το εμβαθύνω πάρα πολύ, το αφήνω λίγο [...]. (BΓ)

9.3.4.6.2.5. Τάση για πρωτοπορία. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ένα από τα αρνητικά του στοιχεία ως εμπυχωτής είναι η τάση του να προπορεύεται της ομάδας και να «τρέχει μπροστά» με αποτέλεσμα κάποιες φορές τα μέλη της ομάδας να μην προλαβαίνουν να ακολουθήσουν. Όπως αναφέρει:

[...] γενικά με πιάνει ο ενθουσιασμός και προχωρώ μπροστά και κάποιες φορές κοιτάω πίσω και λέω: παιδιά που είστε; Αυτό θα ήθελα να το περιορίσω λίγο, δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω ποτέ γιατί με πιάνει ο ενθουσιασμός [...] και πολλές φορές τραβά μπροστά και δεν προλαβαίνουν οι άλλοι να ακολουθήσουν, αυτό το γεγονός ότι είμαι μονούλα [...].(BA)

9.3.4.6.2.6. Δυσκολία στη διατήρηση των αποστάσεων μεταξύ των μελών της ομάδας και του εμπυχωτή. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως ένα από τα αρνητικά του στοιχεία ως εμπυχωτής είναι η τάση του να μην κρατά σωστές αποστάσεις ανάμεσα στον ίδιο και την ομάδα, πράγμα το οποίο όμως προσπαθεί να το ελέγχει. Όπως αναφέρει:

[...] Ίσως το γεγονός ότι κάποιες φορές, τώρα το ελέγγω λίγο περισσότερο, στην ανάγκη μου να είμαι και εγώ μέλος μιας ομάδας λειτουργώ με έναν τρόπο, πολύ, δεν κρατώ τις αποστάσεις, δεν βάζω όρια, και αυτό μερικές φορές μπορεί να μην είναι καλό. Καλό θα είναι να υπάρχουν κάποια όρια μεταξύ εμπυχωτή και ομάδας, αλλά νομίζω ότι δεν το κάνω πια τόσο έντονα όσο παλιότερα [...]. (ΓΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα αρνητικά στοιχεία των εαυτών των εμπυχωτών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 69 πιο κάτω

Πίνακας 69: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τα αρνητικά στοιχεία των εαυτών των εμπυχωτών:

Κατηγορίες σχετικά με τα αρνητικά στοιχεία των εαυτών των εμπυχωτών	Υποκείμενα A: Εμπυχωτές	Σύνολο
1. Τάση για συμμετοχή στο παιχνίδι μαζί με την ομάδα	1	20 %
2. Μη επαρκής ψυχοσωματική απελευθέρωση	3	60 %
3. Ελλιπής προετοιμασία και οργάνωση	1	20 %
3. Αποφυγή εναλλακτικής πορείας	1	20 %
4. Τάση για πρωτοπορία	1	20 %
5. Δυσκολία στη διατήρηση των αποστάσεων μεταξύ των μελών της ομάδας και του εμπυχωτή.	1	20 %

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 60% των υποκειμένων πιστεύει πως ένα από τα αρνητικά του στοιχεία ως εμπυχωτή είναι η μη επαρκής

ψυχοσωματική απελευθέρωση. Το 20% των υποκειμένων πιστεύει πως ένα από τα αρνητικά στοιχεία ως εμπυχωτή είναι : α. η τάση για συμμετοχή στο παιχνίδι μαζί με την ομάδα, β. η ελλιπής προετοιμασία και οργάνωση, γ. η αποφυγή εναλλακτικής πορείας, δ. η τάση για πρωτοπορία και ε. η δυσκολία στη διατήρηση των αποστάσεων μεταξύ των μελών της ομάδας και του εμπυχωτή.

9.4. Αντιλήψεις, Βιώματα και Εαυτός των Συμμετεχόντων στην Ομάδα Θεατρικού Παιχνιδιού

Στο υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι αντιλήψεις, τα βιώματα και τα στοιχεία του εαυτού των συμμετεχόντων του Θ.Π.. Αρχικά θα παρατεθούν οι απόψεις τους για τον ρόλο του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή καθώς και για τους λόγους που πραγματοποιείται αύξηση της ανάγκης για ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες στη σύγχρονη εποχή. Επίσης, παρουσιάζονται τα βιώματα των υποκειμένων σε σχέση με το σεμινάριο Θ.Π. στο οποίο συμμετείχαν, τις πτυχές του σεμιναρίου που απόλαυσαν περισσότερο, την προσφορά του σεμιναρίου αυτού στις ζωές τους, τα στάδια από τα οποία πέρασαν από την αρχή του σεμιναρίου μέχρι και το τέλος του και τέλος τις απόψεις τους για την χρήση του Θ.Π. στην εκπαίδευση.

9.4.1. Ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή ζωή

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι κατηγορίες που προέκυψαν σχετικά με τον ρόλο του Θ.Π. στην καθημερινή ζωή. Σύμφωνα με τις απόψεις των υποκειμένων, το Θ.Π. παίζει το ρόλο ενός μέσου φιλοσοφίας, του διαλειμματος από την καθημερινότητα, της πηγής αρμονίας, χαλάρωσης και παιγνιώδους διάθεσης, του μέσου επικοινωνίας και έκφρασης, της διαδικασίας σεβασμού του εαυτού και των άλλων, του μέσου απελευθέρωσης, της αποδοχής του σώματος και της σωματικής επαφής, του θεραπευτικού μέσου, του μέσου για την αλλαγή του τρόπου σκέψης εκπαιδευτικών και γονιών καθώς και ενός χρήσιμου εναλλακτικού εκπαιδευτικού εργαλείου. Ας δούμε, όμως, αναλυτικότερα τις κατηγορίες αυτές:

9.4.1.1. Το Θ.Π. ως μέσο φιλοσοφίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή είναι να βοηθάει τους ανθρώπους να συνειδητοποιούν καταστάσεις, συγκινήσεις και συναισθήματα, να παρατηρούν και να αντιλαμβάνονται καλύτερα τον εαυτό τους, τους άλλους και τον κόσμο που τους περιβάλλει, να «βλέπουν πίσω από τα πράγματα» ή να βλέπουν «τα μικρά πράγματα» που δίνουν νόημα στη ζωή, με άλλα λόγια, να φιλοσοφούν. Η φιλοσοφία αυτή, δεν είναι γενική και αόριστη αλλά είναι εστιασμένη στην δική τους ζωή, στην δική τους κοσμοθεωρία και σε όσα της δίνουν νόημα. Όπως αναφέρουν:

[...] υπάρχει κάποιος στο θεατρικό παιχνίδι, ο εμπνευστής, που μπορεί αυτά να τα εκμαιεύσει, αν θες, είναι σαν την σωκρατική μέθοδο, που είναι κάτι που έχεις μέσα σου, αλλά δεν ξέρεις πώς να το βγάλεις, ξέρεις την απάντηση αλλά δεν ξέρεις πώς να την βρεις, επίσης, στην καθημερινή ζωή νομίζω ότι μας βοηθάει να βλέπουμε αυτά τα μικρά πράγματα που σε κάνουν να της δίνεις νόημα, ας πούμε, τα μικρά όμορφα πράγματα, ας πούμε, το φως του ήλιου, το πουλάκι που τραγούδησε τώρα, κάτι τέτοιο και την δυναμική των σωμάτων, αν θες [...]. (ΑΓ)

[...] να συνειδητοποιούμε κάποια πράγματα [...]. (ΑΘ)

[...] αυτό το να δεις λίγο πίσω από τα πράγματα [...]. Τη σχέση σου με το γύρω νομίζω, τη σχέση σου με το μέσα σου και τη σχέση σου με το γύρω σαν, Θ.Π., όπως κάθε εμπειρία σημαντική στη ζωή μας, η οποία εστιάζει πάρα πολύ στις δυνάμεις μας και στο εδώ και τώρα μας, δεν ξέρω αν είναι το Θ.Π. από μόνο του αλλά κάθε εμπειρία έντονη και σημαντική και [...]

-...με νόημα.

-Ναι, που σε βάζει σε μια τέτοια αναζήτηση βαθύτερη, χωρίς να έχει αυτό..., βαθύτερη; Το βαθύτερη δεν μ' αρέσει σαν..., ναι εννοώ [...] σε μια αρμονία με αυτό που κάνεις, με αυτό που σκέφτεσαι [...]. (ΑΑ)

9.4.1.2. Το Θ.Π. ως διάλειμμα από την καθημερινότητα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή, είναι το διάλειμμα από αυτήν. Έτσι, το Θ.Π. αποτελεί για τα υποκείμενα έναν τρόπο απόδρασης από την καθημερινότητα και τα βάρη της αλλά και απόλαυσης των στιγμών αυτών. Όπως περιγράφουν:

[...] Να ξεφεύγουμε και [...] το να αποδράς από την καθημερινότητα [...]. (ΑΘ)

[...] Το διάλειμμα [...] και το να, αυτό το απολαμβάνω τις στιγμές και δίνω την βαρύτητα που αξίζει σε κάθε στιγμή είναι νομίζω κάτι που το έχει το Θ.Π., μεταφέρεται αυτό, το ότι δεν περνάει απαρατήρητο ένα ερέθισμα, δεν περνάει απαρατήρητη μια αλλαγή στη μουσική, στο φως, στο σώμα, δεν ξέρω αν..., αυτό το ότι σαν να όχι βαραίνει, αλαφραίνει μάλλον, αλλά σαν να είναι, σαν να είσαι περισσότερο στο παρόν [...]. Ναι, να απολαμβάνεις περισσότερο και να δίνεις περισσότερο σημασία στο εδώ και τώρα, χωρίς να κρίνεις τον εαυτό σου ή τους άλλους απαλλαγμένος, δηλαδή, από όλα αυτά τα βάρη, το τώρα, την στιγμούλα [...]. (ΑΑ)

9.4.1.3. Το Θ.Π. ως πηγή αρμονίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή είναι να προσφέρει τρόπους για εσωτερική αρμονία «με αυτό που κάνεις, με αυτό που σκέφτεσαι, με αυτό που νιώθεις». Όπως περιγράφουν:

[...] Νομίζω ότι θα τους χάριζε μια εσωτερική αρμονία, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, και κάτι, ας πούμε, που είναι άμεσα αντιληπτό είναι αυτή η σωματική επαφή, που ανοίγεται περισσότερο και την δέχεσαι, γιατί δεν φοβάσαι να κάνεις κάποια βλακεία ή να γίνεις ρεζίλι [...]. (ΑΓ)

[...] σε μια αρμονία με αυτό που κάνεις, με αυτό που σκέφτεσαι, με αυτό που νιώθεις, έχει μια αρμονία αυτό το πράγμα, σαν να προσπαθείς να τα ισορροπήσεις όλα αυτά, να μην παίζεις ρόλους άλλους και να καταπιέξεις αυτό που σου λέει το σώμα σου, το συναίσθημά σου, οπότε στην ουσία είναι μια διαδικασία σεβασμού του εαυτού σου και των άλλων ταυτόχρονα, όταν μπορείς να σέβεται τον εαυτό σου αυτό μεταφέρεται νομίζω [...]. (ΑΑ)

9.4.1.4. Το Θ.Π. ως πηγή χαλάρωσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή είναι να προσφέρει χαλάρωση και ηρεμία. Όπως αναφέρουν:

[...] Τι άλλο προσφέρει, χαλάρωση μπορεί να προσφέρει [...]. (ΑΘ)

[...] γιατί προσφέρουν ευκαιρίες για χαλάρωση, έκφραση, επαφή και επικοινωνία [...]. (ΑΖ)

[...] σου προσφέρει μια ηρεμία όπως είπα και πριν, σου προφέρει μια απελευθέρωση, δεν... σε βοηθάει κάπως να ξεπερνάς την καθημερινότητά σου κάποιες φορές και να χαλαρώνεις και να σου προσφέρει αυτή τη χαλάρωση που έλεγα, σε στιγμές έντασης, ας πούμε, δηλαδή, έχω πιάσει πολλές φορές τον εαυτό μου και το έχει κάνει αυτό και για αυτό το αναφέρω [...]. (ΑΗ)

9.4.1.5. Το Θ.Π. ως πηγή παιγνιώδους διάθεσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή είναι να προσφέρει παιγνιώδη διάθεση στους συμμετέχοντες και να βλέπουν «σαν παιχνίδι την καθημερινότητα». Ο ρόλος, με άλλα λόγια, του Θ.Π. είναι ο ρόλος του παιχνιδιού στην καθημερινή μας ζωή, σύμφωνα με τα υποκείμενα:

[...] Εγώ, ας πούμε, μετά τα μαθήματα, βλέπω, πώς να σου πω, το βλέπω σαν παιχνίδι δηλαδή και λίγο την καθημερινότητα [...]. (ΑΗ)

[...] Ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή είναι ο ρόλος του παιχνιδιού στην καθημερινή μας ζωή. Δηλαδή, η διάθεση αυτή για παιχνίδι, για ζωή, για επαφή, που δυστυχώς, λόγω του τρόπου ζωής που κάνουμε δεν είναι διαθέσιμη ανά πάσα ώρα και στιγμή. Πιστεύω ότι οι άνθρωποι έχουν ανάγκη το παιχνίδι και δραστηριότητες σαν το Θ.Π. στην καθημερινή τους ζωή [...]. (ΑΖ)

[...] αυτό που έμαθα [...] είναι ότι τα πάντα μπορείς να τα κάνεις θεατρικό παιχνίδι, τα πάντα, και έτσι να δώσεις ένα παιγνιώδη, ένα, μια ωραία νότα στη ζωή σου. Και το καθήκον να το κάνεις επιθυμία και να βγει, έτσι πολύ όμορφα, πιο ελεύθερα, δηλαδή, πιστεύω ότι αν όλοι στο μυαλό μας είχαμε τα πράγματα σαν ένα θεατρικό παιχνίδι, θα ήμασταν πολύ περισσότερο ευτυχισμένοι γιατί θα έβγαινε από μέσα μας και πιο, πιο ελεύθερα, αυτό θεωρώ [...]. (ΑΔ)

9.4.1.6. Το Θ.Π. ως μέσο επικοινωνίας και έκφρασης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή είναι να ικανοποιεί την ανάγκη των ανθρώπων για έκφραση και επικοινωνία. Προσφέρει, λοιπόν, στους συμμετέχοντες ευκαιρία για ουσιαστική επικοινωνία, έκφραση και ανθρώπινη επαφή. Περιγράφουν σχετικά:

[...] να επικοινωνούμε με τους ανθρώπους, με ανθρώπους, να καταλαβαίνουμε ότι δεν είμαστε μόνοι μας, υπάρχουν και άλλοι που σκέφτονται σχεδόν το ίδιο γιατί καμιά φορά χανόμαστε όταν σκεφτόμαστε τι κάνουμε, να χανόμαστε με διάφορα πράγματα, τι κάνω λάθος, τι κάνω σωστό, τι θα έπρεπε να γίνει και είναι όλοι που σκέφτονται έτσι ουσιαστικά, δεν είναι και κανείς να είναι και εκατό τα εκατό σίγουρος για αυτό που κάνει, μου φαίνεται, βλέπεις δηλαδή, ανθρώπους που...και επικοινωνείς με τους ανθρώπους και τους βλέπεις να κάνουν όλοι ένα πράγμα που αγαπάς και εσύ [...] Ναι, πάρα πολύ σημαντικός, πάρα πολύ σημαντικός όταν ειδικά έχεις ανάγκη να εκφραστείς κάπως, είναι πολύ ωραίος τρόπος [...]. (ΑΘ)

[...] Πιστεύω ότι οι άνθρωποι έχουν ανάγκη το παιχνίδι και δραστηριότητες σαν το Θ.Π. στην καθημερινή τους ζωή γιατί προσφέρουν ευκαιρίες για χαλάρωση, έκφραση, επαφή και επικοινωνία [...]. (ΑΖ)

[...] θεωρώ ότι εκφραζόμαστε [...] (ΑΗ)

9.4.1.7. Το Θ.Π. ως διαδικασία σεβασμού του εαυτού και των άλλων. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται ότι ο ρόλος του Θ.Π. στην ζωή, είναι να βοηθάει τους ανθρώπους να απαλλαγθούν από την τάση που έχουν να είναι επικριτικοί απέναντι στους εαυτούς τους και στους άλλους, τους βοηθάει να μην καταπιέζουν τους εαυτούς τους και τελικά αυτό, οδηγεί στον σεβασμό του εαυτού και των άλλων. Περιγράφει σχετικά:

[...] δίνεις περισσότερο σημασία στο εδώ και τώρα, χωρίς να κρίνεις τον εαυτό σου ή τους άλλους απαλλαγμένος, δηλαδή, από όλα αυτά τα βάρη [...] να μην παίζεις ρόλους

άλλους και να καταπιέξεις αυτό που σου λέει το σώμα σου, το συναίσθημά σου, οπότε στην ουσία είναι μια διαδικασία σεβασμού του εαυτού σου και των άλλων ταυτόχρονα, όταν μπορείς να σέβεται τον εαυτό σου αυτό μεταφέρεται νομίζω [...]. (AA)

9.4.1.8. Το Θ.Π. ως μέσο απελευθέρωσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή είναι να απελευθερώνει τους συμμετέχοντες, να τους κάνει να ξαναγίνονται παιδιά, να γίνονται περισσότερο ευτυχισμένοι και να μεταφέρουν την ελευθερία αυτή και την παιγνιώδη διάθεση και στην καθημερινή τους ζωή, αλλά και στις σχέσεις τους με τους άλλους. Όπως περιγράφουν:

[...] κάποιες στιγμές, ας πούμε, το χρησιμοποιώ στο σπίτι μου, ας πούμε, στη δουλειά μου, ίσως επειδή το χρησιμοποιώ τόσο, ίσως για αυτό να, να το σκέφτομαι και έτσι. Γιατί Θ.Π. σημαίνει και λίγο να απελευθερώνεσαι, να γίνεσαι και λίγο παιδί [...]. (AH)

[...] αν όλοι στο μυαλό μας είχαμε τα πράγματα σαν ένα θεατρικό παιχνίδι, θα ήμασταν πολύ περισσότερο ευτυχισμένοι γιατί θα έβγαινε από μέσα μας και πιο, πιο ελεύθερα, αυτό θεωρώ [...]

-Μας απελευθερώνει.

-Ναι και είδα ότι μπορείς οτιδήποτε να το κάνεις Θ.Π. οτιδήποτε. Και όχι απλά σε μια ομάδα μέσα, και σε μια τάξη και στην παρέα σου ακόμα, μπορείς να μετατρέψεις έτσι τα πράγματα που να είναι ένα παιχνίδι και να γίνονται όλα, δηλαδή, ακόμα και η δουλειά, όπως είναι στο, στο νηπιαγωγείο, για παράδειγμα, το μάθημα, σε εισαγωγικά, γιατί δεν είναι μάθημα, να το κάνεις ακόμα πιο ευχάριστο στα παιδιά μέσα από ένα Θ.Π. [...]. (AD)

9.4.1.9. Το Θ.Π. ως αποδοχή του σώματος και της σωματικής επαφής. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο ρόλος του Θ.Π. είναι να βοηθάει τους συμμετέχοντες να αποδέχονται την σωματική επαφή με τους άλλους και να γίνονται περισσότερο ανοιχτοί, χωρίς να αισθάνονται ντροπή, αλλά ταυτόχρονα και να αποδέχονται και το δικό τους σώμα, να μην το καταπιέζουν, να το σέβονται. Όπως αναφέρουν:

[...] μας βοηθάει να βλέπουμε [...] και την δυναμική των σωμάτων, αν θες [...] κάτι, ας πούμε, που είναι άμεσα αντιληπτό είναι αυτή η σωματική επαφή, που ανοίγεσαι περισσότερο και την δέχεσαι, γιατί δεν φοβάσαι να κάνεις κάποια βλακεία ή να γίνεις ρεζίλι [...]. (AG)

[...] να μην παίζεις ρόλους άλλους και να καταπιέξεις αυτό που σου λέει το σώμα σου, το συναίσθημά σου, οπότε στην ουσία είναι μια διαδικασία σεβασμού του εαυτού σου και των άλλων ταυτόχρονα, όταν μπορείς να σέβεται τον εαυτό σου αυτό μεταφέρεται νομίζω [...]. (AA)

9.4.1.10. Το Θ.Π. ως θεραπευτικό μέσο. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή μας ζωή είναι ψυχοθεραπευτικός. Όπως αναφέρει και το ίδιο το υποκείμενο, όταν έκανε Θ.Π., αισθανόταν σαν να συμμετείχε σε μια ψυχοθεραπευτική διαδικασία:

[...] το φώναζα, είναι ψυχοθεραπεία για μένα, είναι ψυχοθεραπεία, είναι κάτι το οποίο με έφτιαχνε, ρε παιδί μου, δεν ξέρω πώς να το περιγράψω αλλιώς, αυτό γενικότερα, ότι είναι κάτι καλό [...]. (AE)

9.4.1.11. Το Θ.Π. ως μέσο για αλλαγή του τρόπου σκέψης εκπαιδευτικών και γονιών. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή ζωή είναι να συμβάλει στην αλλαγή του τρόπου σκέψης των εκπαιδευτικών και των γονιών σε σχέση με τα παιδιά και τους τρόπους με τους οποίους συμπεριφέρονται απέναντι σε αυτά. Η αλλαγή σκέψης στην περίπτωση του υποκειμένου που είναι γονέας και εκπαιδευτικός, ύστερα από την συμμετοχή του στο Θ.Π., φανερώνεται από την προσπάθειά του να ξαναγίνεται παιδί και να χρησιμοποιεί το Θ.Π. και το παιχνίδι γενικότερα στη ζωή του, στη δουλειά του και στη σχέση του με το παιδί του, και στην περίπτωση των εκπαιδευτικών, αναφέρεται το παράδειγμα, μιας δασκάλας που ύστερα από το Θ.Π., άλλαξε ο τρόπος σκέψης της, που ήθελε τον δάσκαλο σοβαρό και αυστηρό και άρχισε να μην φοβάται την σωματική επαφή και την επικοινωνία με τα παιδιά. Όπως περιγράφουν:

[...] Εγώ, ας πούμε, μετά τα μαθήματα, βλέπω, πώς να σου πω, το βλέπω σαν παιχνίδι δηλαδή και λίγο την καθημερινότητα, ίσως, δεν ξέρω, ίσως γιατί περνάω πολλές ώρες στη δουλειά με τα, δεν ξέρω, ίσως επειδή [...] κάποιες στιγμές το χρησιμοποιώ στην (όνομα κόρης) κάποιες στιγμές, ας πούμε, το χρησιμοποιώ στο σπίτι μου, ας πούμε, στη δουλειά μου, ίσως επειδή το χρησιμοποιώ τόσο, ίσως για αυτό να, να το σκέφτομαι και έτσι. Γιατί Θ.Π. σημαίνει και λίγο να απελευθερώνεσαι, να γίνεσαι και λίγο παιδί, λίγο αυτό και επειδή είμαι συνέχεια σε μια τέτοια, συγγνώμη, κατάσταση, κάπου ξέρεις νομίζω ότι είναι σε καθημερινή βάση κάτι, ναι, δηλαδή, κάποια πράγματα πολλές φορές, ας πούμε, χρησιμοποιώ κάτι, από θεατρ., ξέρεις, να πω ότι (όνομα κόρης) θα κάνουμε αυτό ή..., ξέρεις για να της αποσπάσω την προσοχή γιατί δεν θέλω να, δεν θέλω να κάνει κάποια ζημιά ή δεν ξέρω και εγώ τι, άρα νομίζω ότι είναι κάθε μέρα [...]. (ΑΗ)

[...] οι φίλες μου είναι και αυτές δασκάλες, σπουδάζουμε μαζί, ειδικά μια γιατί θυμάμαι πέρσι είχαμε πάρει μαζί το μάθημα στο Πανεπιστήμιο για το θεατρικό παιχνίδι και μετά κάναμε κάποια εξέταση στο τέλος που ήτανε πιο πολύ τυπική και ήτανε προφορική εξέταση και θυμάμαι ότι είχε πει, και δεν περίμενα μάλιστα να το πει εκείνη, γιατί..., περίμενα ότι θα γίνω δασκάλα και ότι θα μπαίνω μες την τάξη και ότι θα είμαι πολύ αυστηρή και ότι δεν θέλω, δεν θα θέλω κανείς να έρχεται κοντά μου και όλοι να με ακούνε, να 'ναι, σουζα, ας πούμε, αυτό το έλεγε η φίλη μου, να φανταστείς που σου έλεγα ότι έχει τα άσχημα, την άσχημη οικογενειακή κατάσταση, η οποία, δεν εκφράζεται τόσο πολύ, ενώ είναι ένα ζωηρό κορίτσι κι αυτή, δεν περίμενα να πει κάτι τέτοιο, ότι περίμενα να 'μαι σοβαρή, και τώρα δεν φοβάμαι να με αγγίξει κάποιος, δηλαδή δεν είχε σχέση να αγκαλιάσει ένα παιδί, τώρα το έχει περισσότερο, μετά από λίγα μαθήματα που δεν ήταν και τόσο καλή η δυναμική, να φανταστείς [...]. (ΑΓ)

9.4.1.12. Το Θ.Π. ως χρήσιμο εναλλακτικό εκπαιδευτικό εργαλείο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή ζωή είναι αυτός του χρήσιμου και εναλλακτικού εκπαιδευτικού εργαλείου. Τα υποκείμενα, αισθάνονται ότι το Θ.Π. αποτελεί ένα εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών, αφού θεωρούν ότι βοηθάει τα παιδιά να εκφράζονται, ιδιαίτερα σε μια εποχή που η παιδική ξεγνοιασιά τείνει να εξαφανιστεί, να μαθαίνουν με βιωματικό, δημιουργικό και ευχάριστο τρόπο, καθώς επίσης αποτελεί και μια εναλλακτική λύση απέναντι στον γνωσιοκεντρικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Μάλιστα, ένα από τα υποκείμενα, που φοιτά σε παιδαγωγική σχολή, εκφράζει τις ανησυχίες του σε σχέση με την έλλειψη τέτοιων μεθόδων στα προγράμματα μαθημάτων των σχολών. Όπως μας περιγράφουν:

[...] Εμένα, σου λέω, από όλες τις μεριές με καλύπτει σε πολλά θέματα, είναι κάτι το οποίο συνδυάζεται με το επάγγελμά μου και ξέρω ότι μπορεί να προσφέρει πάρα πολλά πράγματα που σημαίνει ότι και εγώ η ίδια θα προσφέρω πολλά περισσότερα αργότερα, στον συγκεκριμένο τομέα, όσο αφορά επαγγελματικά, άρα αυτό πιάνει και τα παιδιά μετά, κάνει καλό εκφράζονται, γιατί, όπως λέγαμε, ότι έχουν χάσει και το όλο θέμα της ελευθερίας και της ξεγνοιασιάς [...]. (ΑΕ)

[...] δηλαδή, ακόμα και η δουλειά, όπως είναι στο, στο νηπιαγωγείο, για παράδειγμα, το μάθημα, σε εισαγωγικά, γιατί δεν είναι μάθημα, να το κάνεις ακόμα πιο ευχάριστο στα παιδιά μέσα από ένα Θ.Π. και να μάθουνε βιώνοντας ακόμα καλύτερα τα διάφορα θέματα που θες να τους περάσεις, γιατί με αυτό που λέει και οι τύποι νοημοσύνης του Gardner θεωρώ ότι μπαίνουνε μέσα στο Θ.Π. αυτά [...]. (ΑΔ)

[...] αλλά δεν βλέπω να το χρησιμοποιούν, παρακολούθησα κάποιες φορές στο νηπιαγωγείο, αλλά τους δίνει ποτέ κάτι το δημιουργικό, κάτι..., τα παιδιά να μην στηρίζονται στη γνώση, φαντάσου τώρα σε αυτή τη μικρή ηλικία και να πρέπει να πουν τι ξέρουν, να πρέπει να κάνουν αυτά, πόσο μάλλον στο γυμνάσιο και λύκειο, στο δημοτικό που σε όλα αυτά είναι πιο πολύ με γνωσιοκεντρικό χαρακτήρα. Πιστεύω να υπάρξουν αλλαγές κάποια στιγμή, αλλά και από την άλλη όταν παρακολούθησα αισθητική αγωγή στο Πανεπιστήμιο με την (όνομα καθηγήτριας), πίστευα ότι μας έκανε μια πολύ εισαγωγή ότι έτσι μπορούμε να διδάξουμε και τον πολλαπλασιασμό και το 'να και τ' άλλο, ναι καλά όλα αυτά που είπε, αλλά δεν είναι ούτε εφαρμόσιμα, ούτε τόσο θεατρικά, ούτε τόσο δημιουργικά. Και πιστεύω ότι πρέπει να το ψάξουμε περισσότερο πάνω σε αυτόν τον τομέα, γιατί πιστεύω στη δύναμη του Θ.Π. αλλά δεν μπορώ τώρα να στο εκφράσω, γιατί δεν ξέρω; [...]. (ΑΒ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον ρόλο του Θ.Π. στην καθημερινή ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 70 πιο κάτω

Πίνακας 70: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τον ρόλο του Θ.Π. στην καθημερινή ζωή

Κατηγορίες σχετικά με τον ρόλο του Θ.Π. στην καθημερινή ζωή	Υποκείμενα Β: Συμμετέχοντες	Σύνολο
1. Το Θ.Π. ως μέσο φιλοσοφίας	3	37,5 %
2. Το Θ.Π. ως διάλειμμα από την καθημερινότητα	2	25%
3. Το Θ.Π. ως πηγή αρμονίας	2	25%
4. Το Θ.Π. ως πηγή χαλάρωσης	3	37,5 %
5. Το Θ.Π. ως πηγή παιγνιώδους διάθεσης	3	37,5 %
6. Το Θ.Π. ως μέσο επικοινωνίας και έκφρασης	3	37,5 %
7. Το Θ.Π. ως διαδικασία σεβασμού του εαυτού και των άλλων	1	12,5%
8. Το Θ.Π. ως μέσο απελευθέρωσης	2	25%
9. Το Θ.Π. ως αποδοχή του σώματος και της σωματικής επαφής	2	25%
10. Το Θ.Π. ως θεραπευτικό μέσο	1	12,5%
11. Το Θ.Π. ως μέσο για αλλαγή του τρόπου σκέψης εκπαιδευτικών και γονιών	2	25%
12. Το Θ.Π. ως χρήσιμο εναλλακτικό εκπαιδευτικό εργαλείο	3	37,5 %

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 37,5% των υποκειμένων θεωρεί ότι ο ρόλος του Θ.Π. στην καθημερινή ζωή είναι: α. αυτός του μέσου φιλοσοφίας, β. αυτός της πηγής χαλάρωσης, γ. παιγνιώδους διάθεσης, δ. αυτός του μέσου επικοινωνίας και έκφρασης και ε. αυτός του χρήσιμου εναλλακτικού εκπαιδευτικού

εργαλείου. Το 25% των υποκειμένων θεωρεί ότι το Θ.Π. παίζει τον ρόλο του διαλείμματος από την καθημερινότητα, ενώ στο ίδιο ποσοστό, θεωρείται ότι παίζει τον ρόλο: α. της πηγής αρμονίας, β. του μέσου απελευθέρωσης, γ. της αποδοχής του σώματος και της σωματικής επαφής και δ. του μέσου για την αλλαγή του τρόπου σκέψης των εκπαιδευτικών και των γονέων. Τέλος, παρατηρούμε ότι το 12,5% των υποκειμένων, αντιλαμβάνεται τον ρόλο του Θ.Π. ως αυτόν που βάζει τους άτομα σε μια διαδικασία σεβασμού του εαυτού τους και των άλλων, καθώς και, στο ίδιο ποσοστό, ως τον ρόλο του θεραπευτικού μέσου.

9.4.2. Λόγοι για τους οποίους παρατηρείται αύξηση της ανάγκης για συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. στη σύγχρονη εποχή

Σύμφωνα με τις απόψεις των υποκειμένων οι λόγοι για τους οποίους παρατηρείται αύξηση της ανάγκης για συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π., στη σύγχρονη εποχή, σχετίζονται με τον τρόπο ζωής του σύγχρονου ανθρώπου. Έτσι, σε αυτήν την ενότητα θα παρακολουθήσουμε τις παραμέτρους του τρόπου ζωής του σύγχρονου ανθρώπου που τον οδηγούν σε ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες. Πιο συγκεκριμένα:

9.4.2.1. Ο τρόπος ζωής του σύγχρονου ανθρώπου. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ο σύγχρονος τρόπος ζωής του ανθρώπου οδηγεί σε αύξηση της ανάγκης για ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες, σαν και αυτή του Θ.Π. Στην κατηγορία αυτή αναφέρθηκαν και τα 8 υποκείμενα (100%) και δημιουργήθηκαν οι πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.4.2.1.1. Σε σχέση με τους ενήλικες. Η υποκατηγορία αυτή αφορά τον τρόπο ζωής των σύγχρονων ενηλίκων που χαρακτηρίζεται από έντονους ρυθμούς, από αισθήματα πίεσης και άγχους, από έλλειψη επαφής και επικοινωνίας, από έλλειψη δυνατοτήτων έκφρασης, από έλλειψη ελεύθερου χρόνου και παιχνιδιού, από έλλειψη επαφής με την φύση, από καθήλωση μπροστά από οθόνες καθώς και από επιβαλλόμενα πρότυπα συμπεριφοράς και που δικαιολογεί την αύξηση της ανάγκης για ενασχόληση με δραστηριότητες σαν και αυτή του Θ.Π.. Αναλυτικότερα:

9.4.2.1.1.1. Οι έντονοι ρυθμοί ζωής. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας των έντονων ρυθμών της καθημερινής του ζωής. Έτσι, οι δραστηριότητες τέτοιου τύπου τον βοηθάνε να «χαμηλώσει λίγο τις ταχύτητες» και να μην λειτουργεί μηχανικά σαν ρομπότ. Όπως αναφέρει:

[...] πλέον οι ρυθμοί είναι τόσο έντονοι που χάνεις πολλά πράγματα και κάνεις και κάποια πράγματα και τελείως μηχανικά, σαν ρομπότ, ας πούμε είσαι [...]πιστεύω, ναι, ότι είναι η ανάγκη αυτή του να χαμηλώσει λίγο τις ταχύτητες, που όσο να 'ναι στο θυμίζει και λίγο αυτό το πράγμα [...]. (ΑΕ)

9.4.2.1.1.2. Τα αισθήματα πίεσης και άγχους στην καθημερινή ζωή. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας των αισθημάτων πίεσης και άγχους που κυριαρχούν στην καθημερινή του ζωή. Όπως αναφέρουν:

[...] γιατί υπάρχει πάρα πολύ πίεση, πίεση σε όλα [...] και για εμάς τους ενήλικες, ρε παιδί μου, πολύ πίεση, πολύ πίεση και πολλές ώρες δουλειάς [...]. (AA)

[...] θα έλεγα ότι οφείλεται στον σύγχρονο τρόπο ζωής, στις μεγαλουπόλεις και στην απομάκρυνση του ανθρώπου από τη φύση γιατί τα παλιότερα χρόνια υπήρχε δυνατότητα, ας πούμε, για μεγαλύτερη έκφραση και για ενασχόληση με τέτοιες δραστηριότητες που τώρα, υπάρχει πίεση [...]. (ΑΓ)

[...] Στο άγχος και το στρες που βιώνουμε όλοι μας. Κάποιοι θέλουνε... άλλοι κάνουν Θ.Π. και άλλοι γιόγκα για να ξεφύγουνε. Είναι πολύ στρεσαρισμένος ο κόσμος, το τελευταίο διάστημα, τα τελευταία χρόνια, με τις δουλειές του, με, με, με... με όλα αυτά, επομένως, έχει ανάγκη, να ξεφύγει, άλλοι πάνε γυμναστήριο, άλλοι πάνε στη γιόγκα, άλλοι πάνε εδώ, δηλαδή, θεωρώ ότι ναι, ο άνθρωπος ψάχνει τρόπους, χαλάρωσης, και για αυτό, γιατί φταίει η καθημερινότητά του, γιατί φταίει η δουλειά του, γιατί φταίει το σπίτι του, γιατί φταίει... καθένας για τις δικές του δουλειές [...]. (ΑΗ)

9.4.2.1.1.3. Η έλλειψη επαφής και επικοινωνίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας της έλλειψης επαφής και επικοινωνίας στις διαπροσωπικές του σχέσεις. Όπως αναφέρουν:

[...] υπάρχει μια απομόνωση στην σύγχρονη κοινωνία και λείπει από τους ανθρώπους η ουσιαστική επαφή, είναι όλα λίγο επιφανειακά, λείπει το παιχνίδι, το χιούμορ, η επικοινωνία [...]. (AZ)

[...] Στο ότι οι άνθρωποι δεν επικοινωνούν και πολύ εύκολα πια, η επικοινωνία έχει μειωθεί στην εποχή μας [...]. (ΑΘ)

[...] αλλά και για εμάς τους ενήλικες, ρε παιδί μου, πολύ πίεση, πολύ πίεση και πολλές ώρες δουλειάς συνήθως και έτσι απομακρύνεσαι από φίλους [...]. (AA)

9.4.2.1.1.4. Η έλλειψη δυνατοτήτων έκφρασης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας της έλλειψης δυνατοτήτων έκφρασης του στην καθημερινή του ζωή. Όπως αναφέρει:

[...] έλλειψη χρόνου έκφρασης [...] δεν υπάρχει χώρος να εκφράσεις αυτό που αισθάνεσαι [...]. (AA)

[...] οφείλεται στον σύγχρονο τρόπο ζωής, στις μεγαλουπόλεις και στην απομάκρυνση του ανθρώπου από τη φύση γιατί τα παλιότερα χρόνια υπήρχε δυνατότητα, ας πούμε, για μεγαλύτερη έκφραση και για ενασχόληση με τέτοιες δραστηριότητες που τώρα, υπάρχει πίεση και δεν προσφέρεται ούτε το περιβάλλον στο οποίο κατοικεί πιο πολύς κόσμος και ψάχνει, ας πούμε, εναλλακτικές [...]. (ΑΓ)

9.4.2.1.1.5. Η έλλειψη ελεύθερου χρόνου. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας της έλλειψης ελεύθερου χρόνου στην καθημερινή του ζωή. Όπως αναφέρει:

[...] έλλειψη ελεύθερου χρόνου [...]. (AA)

9.4.2.1.1.6. Η έλλειψη παιχνιδιού. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας της έλλειψης παιχνιδιού ή χρόνου για παιχνίδι στην καθημερινή του ζωή. Αναφέρει σχετικά:

[...] υπάρχει μια απομόνωση στην σύγχρονη κοινωνία και λείπει από τους ανθρώπους η ουσιαστική επαφή, είναι όλα λίγο επιφανειακά, λείπει το παιχνίδι, το χιούμορ [...]. (AZ)

[...] δεν υπάρχει χώρος για να παίζεις, και να χαρείς, σαν να είναι πολύ σοβαρά τα πράγματα τριγύρω [...]. (AA)

9.4.2.1.1.7. Η έλλειψη επαφής με την φύση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας της έλλειψης της επαφής με την φύση και του σύγχρονου τρόπου ζωής στις μεγαλουπόλεις που δεν προσφέρουν ευκαιρίες για έκφραση. Όπως αναφέρει:

[...] οφείλεται στον σύγχρονο τρόπο ζωής, στις μεγαλουπόλεις και στην απομάκρυνση του ανθρώπου από τη φύση γιατί τα παλιότερα χρόνια υπήρχε δυνατότητα, ας πούμε, για μεγαλύτερη έκφραση και για ενασχόληση με τέτοιες δραστηριότητες που τώρα, υπάρχει πίεση και δεν προσφέρεται ούτε το περιβάλλον στο οποίο κατοικεί πιο πολύς κόσμος και ψάχνει, ας πούμε, εναλλακτικές [...]. (ΑΓ)

9.4.2.1.1.8. Η καθήλωση μπροστά στις οθόνες. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας της πολύωρης καθήλωσής του μπροστά από οθόνες (υπολογιστών, τηλεόρασης, κ.λ.π.). Όπως αναφέρει:

[...] πολλά μέσα τεχνολογικά μέσα, ας πούμε, πληροφοριών, οπότε ο άνθρωπος σαν παρουσία έχει μειωθεί, στον υπολογιστή, βλέπεις ζευγάρια και κάθεται ο ένας στον υπολογιστή και ο άλλος στην τηλεόραση, και εγώ το κάνω, θα κάθωμαι εγώ εδώ να βλέπω τηλεόραση και ο (όνομα συζύγου) θα βλέπει υπολογιστή, θα εργάζεται εκεί πέρα, μετά η επικοινωνία μειώνεται πάρα πολύ [...]. (ΑΘ)

9.4.2.1.1.9. Τα επιβαλλόμενα πρότυπα συμπεριφοράς. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας των επιβαλλόμενων προτύπων συμπεριφοράς για παράδειγμα, κοινωνικά πρότυπα, όπως αυτά των σοβαρών ενηλίκων, πρότυπα τα οποία προέρχονται από τα Μ.Μ.Ε. κ.ά. Όπως αναφέρουν:

[...] σαν να στεγνώνουν οι άνθρωποι, ρε παιδί μου, δεν υπάρχει χώρος να εκφράσεις αυτό που αισθάνεσαι, δεν υπάρχει χώρος για να παίζεις, και να χαρείς, σαν να είναι πολύ σοβαρά τα πράγματα τριγύρω [...] ερχόμουν και ξέδινα λιγάκι, που φεύγεις από τα συμβατικά, από το..., το πώς πρέπει να είσαι, σοβαρός [...]. (AA)

[...] και πρέπει να είμαστε και εμείς κάπως, να καθόμαστε με κάποιο τρόπο, να φερόμαστε με κάποιο τρόπο. Τα πρότυπα της τηλεόρασης είναι πιστεύω πολύ..., και του ίντερνετ, και μέσω του ίντερνετ, τα πρότυπα που μας παρουσιάζονται στη ζωή μας, είναι λίγο..., δεν βολεύουν και πολύ στο να ελευθερώνεσαι [...]. (ΑΘ)

[...] Πιστεύω ότι έχει να κάνει με το ότι οι άνθρωποι ακόμη και οι μεγάλοι αυτοί που το ψάχνουν νιώθουν ότι κάτι λείπει από τη ζωή τους και επειδή αυτοί που το ψάχνουν είναι [...] που κάνουν κάτι παραπάνω από αυτό που τους επιβάλλει η κοινωνία [...]. (AB)

[...] και παίζουμε οι περισσότεροι ρόλους οι οποίοι δεν μας ταιριάζουν. Προσπαθούμε να είμαστε σοβαροί, να ταιριάζουμε στο προφίλ και στα πρότυπα που μας παρουσιάζουν. Κάθε άνθρωπος όμως είναι διαφορετικός και ξεχωριστός. Δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π., μας κάνουν λίγο πιο αυθεντικούς και μας κάνουν να αισθανόμαστε καλά με αυτό που είμαστε [...]. (AZ)

9.4.2.1.2. Σε σχέση με τα παιδιά. Η υποκατηγορία αυτή αφορά τον τρόπο ζωής των παιδιών του σύγχρονου ανθρώπου και σχετίζεται με τον υπερβολικό φόρτο εργασίας, την καθήλωση των παιδιών μπροστά από οθόνες, καθώς και την έλλειψη του αισθήματος του ανήκειν και που δικαιολογούν την αύξηση της ανάγκης για ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες σαν και αυτές του Θ.Π. Αναλυτικότερα:

9.4.2.1.2.1. Ο υπερβολικός φόρτος εργασίας. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η ανάγκη των σύγχρονων παιδιών για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας του υπερβολικού φόρτου εργασίας της καθημερινής τους ζωής. Όπως αναφέρουν:

[...] για τα παιδάκια είναι πάρα πολύ σοβαρά, τα τρέχουν από το ένα μάθημα στο άλλο, δεν προλαβαίνουν να αναπνεύσουν και κάπου πρέπει να ξεδώσουν, και κάπου πρέπει και η ψυχούλα τους να ξεδώσει, όμως, δεν είναι μόνο, εντάξει θα πάνε κάποια να παίζουν ποδόσφαιρο, δεν είναι μόνο το σώμα που θέλει να κινηθεί είναι και η καρδούλα τους που θέλει λίγο να..., να επεξεργαστεί αυτά που του συμβαίνουν, να έχει έναν χώρο να τα πάει παραπέρα, να βρεθεί με άλλα παιδάκια με αποδοχή [...]. (AA)

9.4.2.1.2.2. Η καθήλωση μπροστά από τις οθόνες. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως η ανάγκη των σύγχρονων παιδιών για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας της ολοένα και μεγαλύτερης καθήλωσής τους μπροστά από οθόνες (υπολογιστών, play station κ.ά.). Όπως αναφέρουν:

[...] απ' τη μια μεριά έχουν δει ότι με αυτήν την καθήλωση των παιδιών, έχει περάσει και στο σπίτι και τα παιδιά πλέον δεν θέλουν τόσο πολύ να δραστηριοποιούνται εκτός του σπιτιού, πέρα από τον υπολογιστή, δηλαδή, αυτό θέλω να πω να κάθονται δηλαδή, στον υπολογιστή, ίσως είναι ένας λόγος αυτός, ότι θέλουν τα παιδιά να τα παρακινήσουν να παίζουν, να εκφραστούν και όχι να είναι καθλωμένα μπροστά σε έναν υπολογιστή [...]. (AD)

[...] Ναι play station, πρέπει να έχει κάτι σαν παππού το play station, να έχει και έναν δίπλα μπας και...να [...]. (AA)

9.4.2.1.2.3. Η έλλειψη του αισθήματος του ανήκειν. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η ανάγκη των σύγχρονων παιδιών για ενασχόληση με δραστηριότητες όπως αυτές του Θ.Π. αυξάνεται, εξ αιτίας της έλλειψης του αισθήματος του ανήκειν σε μια ομάδα, σε μια παρέα κ.λ.π. Όπως περιγράφει:

[...] δεν είναι μόνο το σώμα που θέλει να κινηθεί είναι και η καρδούλα τους που θέλει λίγο να..., να επεξεργαστεί αυτά που του συμβαίνουν, να έχει έναν χώρο να τα πάει παραπέρα, να βρεθεί με άλλα παιδάκια με αποδοχή [...]. Να νιώσει σημαντικός, να ανήκει κάπου, που ανήκουν τα παιδάκια; Σε πάρα πολλά και πουθενά γιατί δεν έχουν τον χρόνο να το γευτούν και να το χαρούν, λίγα παιδάκια [...]. (ΑΑ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους για τους οποίους παρατηρείται αύξηση της ανάγκης για συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. στην σημερινή εποχή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 71 πιο κάτω

Πίνακας 71: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τους λόγους για τους οποίους παρατηρείται αύξηση της ανάγκης για συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. στην σημερινή εποχή

Κατηγορίες σχετικά με τους λόγους για τους οποίους παρατηρείται αύξηση της ανάγκης για συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. στην σημερινή εποχή	Υποκείμενα B: Συμμετέχοντες	Σύνολο
1. Ο τρόπος ζωής του σύγχρονου ανθρώπου:	8	100%
A. Σε σχέση με τους ενήλικες:		
1. Οι έντονοι ρυθμοί ζωής	1	12,5%
2. Τα αισθήματα πίεσης και άγχους στην καθημερινή ζωή	3	37,5 %
3. Η έλλειψη επαφής και επικοινωνίας	3	37,5 %
4. Η έλλειψη δυνατοτήτων έκφρασης	2	25%
5. Η έλλειψη ελεύθερου χρόνου	1	12,5%
6. Η έλλειψη παιχνιδιού	2	25%
7. Η έλλειψη επαφής με την φύση	1	12,5%
8. Η καθήλωση μπροστά στις οθόνες	1	12,5%
9. Τα επιβαλλόμενα πρότυπα συμπεριφοράς	4	50%
B. Σε σχέση με τα παιδιά:		
1. Ο υπερβολικός φόρτος εργασίας	1	12,5%
2. Η καθήλωση μπροστά από τις οθόνες	2	25%
3. Η έλλειψη του αισθήματος του ανήκειν	1	12,5%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι και τα 8 υποκείμενα (100%), συμφωνούν ως προς το ότι η αύξηση της ανάγκης για συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. στη σύγχρονη εποχή οφείλεται στον τρόπο ζωής του σύγχρονου ανθρώπου. Σε σχέση με τους ενήλικες, το 50% των υποκειμένων πιστεύει ότι οφείλεται στα επιβαλλόμενα πρότυπα συμπεριφοράς της σύγχρονης εποχής, ενώ το 37,5% των υποκειμένων, πιστεύει ότι οφείλεται: α. στα αισθήματα πίεσης και άγχους της καθημερινής ζωής και β. στην έλλειψη επαφής και επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Επίσης, το 25% των υποκειμένων θεωρεί ότι οφείλεται: α. στην έλλειψη δυνατοτήτων έκφρασης και β. στην έλλειψη παιχνιδιού. Το 12,5% των υποκειμένων θεωρεί ότι οφείλεται: α. στους έντονους ρυθμούς ζωής, β. στην έλλειψη ελεύθερου χρόνου, γ. στην έλλειψη επαφής με τη φύση και δ. στην καθήλωση των ανθρώπων μπροστά από τις οθόνες. Σε σχέση με τα παιδιά, το 25% των υποκειμένων πιστεύει ότι οφείλεται στην καθήλωσή τους μπροστά από τις οθόνες, και το 12,5% πιστεύει ότι οφείλεται στον υπερβολικό φόρτο εργασίας, καθώς και στην έλλειψη του αισθήματος του ανήκειν.

9.4.3. Σεμινάριο Θ.Π.: Βιώματα και Εαυτός συμμετεχόντων

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν τα βιώματα και τα στοιχεία του εαυτού των υποκειμένων που σχετίζονται με το σεμινάριο του Θ.Π. στο οποίο συμμετείχαν. Θα δούμε πρώτα τα κίνητρα τα οποία τους ώθησαν να συμμετάσχουν στο σεμινάριο αυτό και στη συνέχεια θα παρατηρήσουμε την τροποποίηση και αλλαγή των κινήτρων αυτών, μετά την συμμετοχή τους στο σεμινάριο.

9.4.3.1. Κίνητρα υποκειμένων για τη συμμετοχή τους στο σεμινάριο του Θ.Π.

Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στα αρχικά κίνητρα των υποκειμένων που τους ώθησαν να συμμετάσχουν στο σεμινάριο του Θ.Π.. Τα κίνητρα σχετίζονταν κυρίως με την απόκτηση δεξιοτήτων σχετικών με την εργασία τους ως εκπαιδευτικοί, με την ανάγκη τους για παιχνίδι και ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες και με την γνωριμία με την εμψυχώτρια του σεμιναρίου αυτού. Αναλυτικότερα:

9.4.3.1.1. Απόκτηση δεξιοτήτων σχετικών με την εργασία τους ως εκπαιδευτικοί.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ένα από τα αρχικά τους κίνητρα για την συμμετοχή τους στο σεμινάριο του Θ.Π. ήταν η απόκτηση δεξιοτήτων σχετικών με την εργασία τους ως εκπαιδευτικοί. Γνωρίζοντας, πως το Θ.Π. αποτελεί ένα εκπαιδευτικό εργαλείο το οποίο μπορεί να βοηθήσει στην δουλειά τους ως εκπαιδευτικοί, καθώς και ότι η εμψύχωση Θ.Π. αποτελεί μια εκπαιδευτική δεξιότητα η οποία ζητείται και θεωρείται αναγκαία από τους εργοδότες κυρίως του ιδιωτικού τομέα, κατέληξαν στην απόφαση για παρακολούθηση του σεμιναρίου. Τα υποκείμενα της κατηγορίας αυτής, δεν είχαν μεγάλη εμπειρία από ομάδες Θ.Π. ή οι εμπειρίες τους ήταν αποσπασματικές ή θεωρητικές. Όπως αναφέρουν:

[...] Από την αρχή, έτσι ο τίτλος μου έκανε ότι ήτανε χρήσιμο για τη δουλειά μου, δηλαδή, μετά σαν νηπιαγωγός, θα ήταν καλό να ξέρω από θεατρικό παιχνίδι έτσι ώστε όταν θα μπω μέσα στην τάξη να μπορέσω να το εφαρμόσω [...]. (ΑΒ)

[...] να το πάρω και τεχνοκρατικά, ας πούμε και είναι μέρος του επαγγέλματός μου, κάτι που πρέπει να το ενσωματώσω και πέραν του ότι το ήθελα η ίδια [...]. (ΑΓ)

[...] Ήτανε τότε που πήγα να βρω δουλειά στο, στην κατασκήνωση, τότε μου πρωτοήρθε στο μυαλό και λέω, μα τι είναι αυτό το Θ.Π.; Ξεκίνησα με την προϋπόθεση ότι μέσα από το Θ.Π. θα δω τι είναι και θα πάρω μια βεβαίωση που θα με βοηθήσει, ξέρω 'γω, στη δουλειά [...]. (ΑΔ)

[...] Αρχικά, σου λέω, ξεκίνησε, επειδή, είχα κάνει το σεμινάριο, είδα ότι είναι κάτι το οποίο βοηθάει στο νηπιαγωγείο, αλλά νόμιζα ότι πάμε και μαθαίνουμε πέντε πρακτικά βήματα, ας πούμε, σαν οδηγός, πώς να κάνεις κάποια πράγματα στο νηπιαγωγείο και είχα στο μυαλό μου, ότι θα μας λείει ξέρω 'γω θέμα η θάλασσα, θα το δουλέψετε έτσι και έτσι και έτσι. Έτσι ξεκίνησε στην αρχή, και είδαμε και μια αφίσα με την *(όνομα φίλης)* στο Πανεπιστήμιο και πήγαμε, αλλά ο λόγος ο κύριος ήτανε για επαγγελματικά [...]. (ΑΕ)

9.4.3.1.1.1. Απόκτηση πιστοποιητικού παρακολούθησης. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αναφέρει πως ένα από τα κίνητρα που το ώθησαν να συμμετέχει στο σεμινάριο του Θ.Π., εκτός του ότι θα αποκτούσε νέες εκπαιδευτικές δεξιότητες, ήταν η παροχή βεβαίωσης παρακολούθησης. Έτσι, σκεφτόταν ότι ύστερα

από την συμμετοχή του θα ήταν σε θέση να μπορεί να το αποδεικνύει αυτό και στους εργοδότες του, αφού το σεμινάριο παρείχε πιστοποιητικό παρακολούθησης. Όπως περιγράφει:

[...] Ήτανε τότε που πήγα να βρω δουλειά στο, στην κατασκήνωση, τότε μου πρωτοήρθε στο μυαλό και λέω, μα τι είναι αυτό το Θ.Π.; Ξεκίνησα με την προϋπόθεση ότι μέσα από το Θ.Π. θα δω τι είναι και θα πάρω μια βεβαίωση που θα με βοηθήσει, ξέρω 'γω, στη δουλειά [...]. (ΑΔ)

9.4.3.1.2. Η ανάγκη για παιχνίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ένα από τα κίνητρά τους για την συμμετοχή τους στο σεμινάριο ήταν η ανάγκη τους για παιχνίδι. Τα υποκείμενα της κατηγορίας, είτε είχαν ξανακάνει Θ.Π. και γνώριζαν περί τίνος πρόκειται, είτε είχαν παρόμοιες εμπειρίες από ανάλογες δραστηριότητες, όπως αυτές του θεάτρου. Όπως αναφέρουν:

[...] Η ανάγκη για παιχνίδι, πρώτον, η (όνομα εμψυχώτριας), δεύτερον, η ομάδα, τρίτον, το ότι ήξερα ότι θα είναι ενήλικες και άνθρωποι που τους ενδιαφέρει όλο αυτό το πράγμα, ξέρεις γιατί έχει σημασία και το κίνητρο του άλλου, ρε παιδί μου, να θέλει κι ο άλλος να περάσει καλά και να είναι εκεί όχι μόνο για μια βεβαίωση. Ε, και το ότι ήξερα την (όνομα εμψυχώτριας) και ήξερα το πώς δουλεύει και την εμπιστεύομαι και μ' αρέσει και αυτά και δικιά μου ανάγκη πάνω από όλα γιατί ναι, ήτανε ο χρόνος μου αυτός [...]. (ΑΑ)

[...] Με ώθησε η ανάγκη που είχα για παιχνίδι και έκφραση. Είχα ξανασυμμετάσχει, και παλιότερα σε σεμινάρια Θ.Π., και ήξερα πόσο καλό μου κάνει, οπότε επειδή πέρασα μια περίοδο δύσκολη και ήμουν πολύ πιεσμένη, και ήθελα να ξαναβάλω το παιχνίδι στη ζωή μου αποφάσισα να συμμετέχω στην ομάδα [...]. (ΑΖ)

[...] μ' αρέσει το θέατρο, το παιχνίδι με τρελαίνει γιατί με βοηθάει πάλι στη ζωή μου [...] θέλω να έχω μια παρέα που να είναι σχετική με το παιχνίδι, κι άλλη παρέα, δεν μου φτάνει δηλαδή, ναι, αυτό και κυρίως σε αυτούς τους χώρους, βρίσκεις ανθρώπους που δεν έχουνε νόρμες, ας πούμε, στην συμπεριφορά τους, δεν έχουνε κατεστημένα, ελευθερώνονται, εκτίθενται, ε, αυτό εμένα μ' αρέσει πάρα πολύ και στο θέατρο το βρίσκω την έκθεση και στο Θ.Π. μπορώ να την βρω, ναι, λίγο την τρέλα, ρε παιδί μου, αυτό μας, μου λείπει μου φαίνεται, το να είσαι σε μια, να μην πολυσκέφτεσαι, να μην πολύ..., να μην πολυμετράς, τα πράγματα, ναι, και θέλω να γνωρίσω και άλλους ανθρώπους και κυρίως εκπαιδευτικούς και αυτός ο χώρος έχει πολλούς εκπαιδευτικούς [...]. (ΑΘ)

9.4.3.1.2.1. Ανάγκη για ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται πως ένα από τα κίνητρά του ήταν η ανάγκη για τέτοιου είδους ενασχολήσεις, όπως το Θεατρικό Παιχνίδι, σαν να το «ζητούσε ο οργανισμός του». Όπως αναφέρει:

[...] έψαχνα εναγωνίως να βρω κάποια ανακοίνωση, ήθελα πάρα πολύ, δηλαδή, ήτανε, έβγαινε από μέσα μου, το ζητούσε ο οργανισμός μου, αν θες [...]. (ΑΓ)

9.4.3.1.3. Γνωριμία με την εμψυχώτρια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ένα από τα κίνητρά τους για την συμμετοχή τους στο σεμινάριο ήταν η γνωριμία με την εμψυχώτρια και σε κάποιες περιπτώσεις αναφέρεται και η εμπιστοσύνη ως προς το πρόσωπό της. Όπως αναφέρουν:

[...] Ναι, ναι, σε ένα σεμινάριο μέσω Ο.Α.Ε.Δ. και [...] είχα γνωρίσει και την (όνομα εμψυχώτριας) ξέρεις ερχόταν στον παιδικό κι αυτά, και λέω γιατί όχι. Και έτσι αποφάσισα να πάω και έτσι ήρθα [...]. (ΑΗ)

[...] Επίσης, με συνδέει και μια φίλια με την εμψυχώτρια, και μάλιστα εγώ πρότεινα στον υπεύθυνο καθηγητή και στην ίδια να ξεκινήσει αυτό το σεμινάριο, ακριβώς επειδή ένιωσα ότι πήρα πάρα πολλά από αυτό, ότι με βοήθησε πολύ και σαν εκπαιδευτικό και επειδή θεώρησα ότι είναι μια δραστηριότητα που θα πρέπει να βιώσουν και άλλοι ενήλικες και ιδιαίτερα ενήλικες που ασχολούνται με την εκπαίδευση [...]. (ΑΖ)

[...] ήξερα την (όνομα εμψυχώτριας), ας πούμε, ήξερα ότι θα είναι κάτι καλό [...]. (ΑΘ)

[...] Ε, και το ότι ήξερα την (όνομα εμψυχώτριας) και ήξερα το πώς δουλεύει και την εμπιστεύομαι και μ' αρέσει [...]. (ΑΑ)

9.4.3.1.4. Τροποποίηση κινήτρων και αντιλήψεων μετά τη συμμετοχή στο σεμινάριο του Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνθηκαν ότι στην πορεία της συμμετοχής τους στο Θ.Π. πραγματοποιήθηκαν τροποποιήσεις και αλλαγές σε σχέση με τα αρχικά κίνητρά τους και στις αντιλήψεις τους για την παρακολούθηση του σεμιναρίου του Θ.Π.. Έτσι, ενώ ξεκίνησαν την δραστηριότητα αυτή γιατί πίστευαν πως θα αποτελούσε ένα καλό εφόδιο για την δουλειά τους ως εκπαιδευτικοί, αλλά και για την πρόσληψή τους από ιδιωτικούς φορείς, ύστερα από την βίωση του Θ.Π. συνειδητοποίησαν ότι η συμμετοχή αυτή δεν τους προσφέρει απλώς δεξιότητες στον επαγγελματικό τομέα αλλά ένα πλήθος εμπειριών και βιωμάτων σε σχέση με τον ίδιο τους τον εαυτό, καθώς και μια δραστηριότητα την οποία απολάμβαναν και αισθάνονταν ότι τους «έκανε καλό». Όπως αναφέρουν:

[...] αλλά κατάλαβα στην πορεία, ότι δεν ήταν σημαντική η βεβαίωση, η βεβαίωση είναι ένα χαρτί που απλά σου επιβεβαιώνει ότι συμμετείχες σε κάτι τέτοιο, αυτά που πήρα μέσα από το Θ.Π. ήταν τα πιο σημαντικά, ενώ δηλαδή, στην αρχή έλεγα το πιο σημαντικό είναι η βεβαίωση και αυτό είχα στο μυαλό μου, μετά όταν άρχισε το Θ.Π. ήταν ότι δεν είναι τόσο σημαντική η βεβαίωση, όσο αυτά που παίρνεις μέσα από το Θ.Π. αυτό [...]. (ΑΔ)

[...] ο κύριος (λόγος) ήταν για επαγγελματικά, δεν περίμενα, δηλαδή, σίγουρα θα μ' άρεσε, γιατί γενικά μ' αρέσουν κι όλα αυτά που έχουν να κάνουν με ζωγραφική ή καλλιτεχνικά μπούρου, μπούρου, αλλά δεν περίμενα ότι θα μου προσφέρει τα άλλα τα επιπλέον, δεν το περίμενα το bonus packet, όχι [...]. (ΑΕ)

[...] Στην αρχή θεωρούσα ότι είναι όπως το λέει παιχνίδι και το είχα λιγάκι υποτιμήσει, γιατί λέω και θεατρικό και παιχνίδι, τι στα κομμάτια θα 'ναι αυτό, δεν πίστευα ποτέ στην αξία του, αλλά πιστεύω ότι σου καλλιεργεί την φαντασία, ότι σε κάνει να βλέπεις την ζωή με άλλο μάτι και ρε παιδί μου πιστεύω ότι σου δίνει την ώθηση, να κάνεις κάτι για εσένα, γιατί αυτό το κάνεις για εσένα πάνω από όλα [...]. (ΑΒ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα κίνητρα των υποκειμένων για τη συμμετοχή τους στο σεμινάριο του Θ.Π παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 72 πιο κάτω

Πίνακας 72: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν με τα κίνητρα των υποκειμένων για τη συμμετοχή τους στο σεμινάριο του Θ.Π

Κατηγορίες σχετικά με τα κίνητρα των υποκειμένων για τη συμμετοχή τους στο σεμινάριο του Θ.Π	Υποκείμενα Β: Συμμετέχοντες	Σύνολο
1. Απόκτηση δεξιοτήτων σχετικών με την εργασία τους ως εκπαιδευτικοί	4	50%
1.1. Απόκτηση πιστοποιητικού παρακολούθησης	1	12,5%
2. Η ανάγκη για παιχνίδι	3	37,5 %
2.1. Ανάγκη για ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες	1	12,5%
3. Γνωριμία με την εμψυχώτρια.	4	50%
4. Τροποποίηση κινήτρων και αντιλήψεων μετά τη συμμετοχή στο σεμινάριο του Θ.Π	3	37,5 %

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 50% των υποκειμένων ξεκίνησε το σεμινάριο του Θ.Π. α. για να αποκτήσει δεξιότητες σχετικά με την εργασία τους ως εκπαιδευτικοί και β. εξ αιτίας της γνωριμίας με την εμψυχώτρια και το 37,5% των υποκειμένων, ξεκίνησε το σεμινάριο επειδή είχε ανάγκη για παιχνίδι. το 12,5% των υποκειμένων ξεκίνησε το σεμινάριο του Θ.Π. α. για να αποκτήσει πιστοποιητικό παρακολούθησης και β. γιατί είχε ανάγκη για ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες. Τέλος, παρατηρούμε ότι το 37,5% των υποκειμένων θεωρεί ότι άλλαξαν τα αρχικά τους κίνητρα, καθώς και οι αντιλήψεις τους για το Θ.Π.

9.4.4. Πτυχές του σεμιναρίου που άρεσαν περισσότερο στους συμμετέχοντες

Η ενότητα αυτή αναφέρεται στις πτυχές του σεμιναρίου που άρεσαν περισσότερο στους συμμετέχοντες. Πραγματοποιήσαμε την δημιουργία υποκατηγοριών για να παρουσιάσουμε σε γενικές γραμμές τις τάσεις σε σχέση με τις προτιμήσεις των συμμετεχόντων, όμως οι κατηγορίες αυτές δεν θα πρέπει να ειπωθούν απομονωμένα από το γενικότερο πλαίσιο του Θ.Π. και από τις πολυτροπικές του διαστάσεις. Για να γίνουμε πιο σαφείς, ας πάρουμε το παράδειγμα το στοιχείου της μουσικής και του στοιχείου της κίνησης. Κάποια από τα υποκείμενα αναφέρουν πως τους άρεσε ιδιαίτερα ή απόλαυσαν ιδιαίτερα τις μουσικές επενδύσεις του Θ.Π. και κάποια άλλα το στοιχείο της κίνησης, όμως, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι συχνά η μουσική συγκινεί και μπορεί να κάνει τους ανθρώπους να κινηθούν στους ρυθμούς της. Επίσης, κάποια άλλα υποκείμενα αναφέρουν ότι απόλαυσαν ιδιαίτερα τα θεατρικά δρώμενα το οποία, όμως, με την σειρά τους, συχνά μπορεί να εμπεριέχουν και αυτά τα στοιχεία της κίνησης και της μουσικής κ.λ.π.. Επομένως, δεν θα πρέπει να δούμε τα στοιχεία των μουσικών επενδύσεων ή της κίνησης με μεμονωμένο τρόπο (ή οποιαδήποτε άλλο στοιχείο) ως αγαπημένα των συμμετεχόντων αλλά ως ένα σύνολο στοιχείων αλληλοεξαρτώμενων εκ των οποίων προκύπτουν κάποιες ιδιαίτερες προτιμήσεις. Έτσι, τα υποκείμενα έδειξαν ιδιαίτερες προτιμήσεις ή απόλαυσαν ή τους άρεσαν: ορισμένες τεχνικές, μέσα και διαδικασίες του Θ.Π., οι οποίες παρουσιάζονται πιο κάτω, καθώς επίσης, ορισμένα χαρακτηριστικά της ομάδας και της εμψυχώτριας και τέλος, κάποιες καταστάσεις οι οποίες σχετίζονται με τα ζητήματα του εαυτού.

9.4.4.1.1. Σε σχέση με τις τεχνικές, τα μέσα και τις διαδικασίες

Η υποενότητα αυτή αφορά τις τεχνικές, τα μέσα και τις διαδικασίες που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου του Θ.Π. στο οποίο συμμετείχαν

τα υποκείμενα ως συμμετέχοντα μέλη και οι οποίες τους έκαναν περισσότερο εντύπωση, τους άρεσαν ή απόλαυσαν περισσότερο. Έτσι, όπως θα παρατηρήσουμε πιο κάτω, τα υποκείμενα ξεχώρισαν τα θεατρικά δρώμενα, τις μουσικές επενδύσεις, το στοιχείο της κίνησης, τα παιχνίδια, την χαλάρωση, τον ποιητικό λόγο, την διαδικασία εμψύχωσης της ομάδας από τους ίδιους και τις εναλλαγές στις συγκινήσεις και τα συναισθήματα, το οποία, όμως όπως αναφέραμε και προηγουμένως θα πρέπει να ειπωθούν ως ένα σύνολο αλληλοεξαρτώμενων στοιχείων μιας και το Θ.Π. αποτελεί μια πολυτροπική διαδικασία. Αναλυτικότερα:

9.4.4.1.1. Τα θεατρικά δρώμενα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναφέρουν ότι απολάμβαναν ιδιαίτερα τα θεατρικά δρώμενα. Όπως έχουμε αναφέρει στο θεωρητικό μέρος αυτής της εργασίας, τα θεατρικά δρώμενα, αποτελούν αυτοσχέδιες δημιουργίες και παρουσιάσεις δρωμένων από υποομάδες συμμετεχόντων στα υπόλοιπα μέλη της ομάδας του Θ.Π.. Συνήθως πραγματοποιούνται προς το τέλος του Θ.Π. και αυτό γιατί συνήθως βασίζονται σε ερεθίσματα που προήλθαν από τις διαδικασίες και δράσεις που προηγήθηκαν. Όπως αναφέρουν:

[...] Τα θεατρικά (δρώμενα) [...] μ' άρεσαν πάρα πολύ [...]. (ΑΔ)

[...] μ' άρεσαν και τα θεατρικά (δρώμενα) που κάναμε γιατί και από εκεί καταλάβαινες πολλά πράγματα, και για, για τον χαρακτήρα και όλα αυτά [...]. (ΑΕ)

[...] στα δρώμενα γελούσαμε όλοι [...]. (ΑΗ)

[...] Μου άρεσαν, επίσης, πολύ τα δρώμενα που κάναμε και γενικά υπήρχε μια διονυσιακή ή καρναβαλική διάθεση. Και αυτό ήταν πολύ τονωτικό [...]. (ΑΖ)

9.4.4.1.2. Οι μουσικές επενδύσεις. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναφέρουν ότι απολάμβαναν ιδιαίτερα τις μουσικές επενδύσεις, τα τραγούδια και μουσικά κομμάτια. Σε αυτό το σημείο αξίζει να γίνει η εξής επεξήγηση από εμάς: οι μουσικές αυτές επενδύσεις συνόδευαν και ενίσχυαν τις δράσεις, σχετίζονταν με το θέμα και το νόημα των δραστηριοτήτων και δεν αποτελούσαν απλώς υλικό προς ακρόαση. Όπως αναφέρουν:

[...] που άκουσα ωραία μουσικά κομμάτια πάρα πολύ [...]. (ΑΓ)

[...] Ναι τι μου άρεσε, αυτό, και το καλύτερό μου κομμάτι ήταν στο τέλος με τα τραγούδια, που πάντα ένα τραγούδι, ελάχιστες φορές ρε παιδί μου, ακούω τους στίχους γενικότερα, αλλά συνήθως όταν έχω κάτι που λέω αχ, αυτό το τραγούδι μιλάει για μένα. Εκεί ό,τι τραγούδι και να ακούγαμε, άκουγα τον στίχο λέξη προς λέξη, δεν ξέρω αν...και το βίωνα, ρε παιδί μου, λέω α, κοίτα τι λέει, και έπιανα τελείως άλλο νόημα [...]. (ΑΕ)

[...] ναι και οι μουσικές μ' άρεσαν πάρα πολύ, η κίνηση, η μουσική [...]. (ΑΘ)

9.4.4.1.3. Το στοιχείο της κίνησης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναφέρουν ότι απολάμβαναν ιδιαίτερα το στοιχείο της κίνησης. Όπως περιγράφουν:

[...] μ' άρεσαν πάρα πολύ, η κίνηση [...]. (ΑΘ)

[...] Και τα παιχνίδια μ' άρεσαν και τα ψυχοκινητικά [...]. (ΑΗ)

[...] που κινήθηκα σαν χορεύτρια [...]. (ΑΓ)

9.4.4.1.1.4. Τα παιχνίδια. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που απολάμβανε ιδιαίτερα τα παιχνίδια:

[...] Και τα παιχνίδια μ' αρέσανε[...]. (ΑΗ)

9.4.4.1.1.5. Η χαλάρωση. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που απολάμβανε ιδιαίτερα τις διαδικασίες της χαλάρωσης:

[...] Και [...] η χαλάρωση[...]. (ΑΗ)

9.4.4.1.1.6. Ο ποιητικός λόγος. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που απολάμβανε ιδιαίτερα την χρήση του ποιητικού λόγου στις διαδικασίες του Θ.Π.. Όπως αναφέρει:

[...] Μ' άρεσε και αυτό που κάνει η (όνομα εμπυχωτριάς) πως χρησιμοποιεί τον λόγο, αυτό είναι το ιδιαίτερο της (όνομα εμπυχωτριάς) ότι έχει ένα πολύ..., πώς να το πω, αυτή η σχέση με την ποίηση και τον λόγο είναι πολύ έντονη και τη θαυμάζω το, μου προκαλεί συναισθήματα [...]. (ΑΑ)

9.4.4.1.1.7. Η διαδικασία των πρακτικών από τα μέλη της ομάδας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων-συμμετεχόντων που απόλαυσαν την διαδικασία εμπύχωσης, στα πλαίσια της πρακτικής άσκησης, η οποία είτε πραγματοποιήθηκε από τους ίδιους, είτε βοήθησαν ένα άλλο μέλος να την πραγματοποιήσει, είτε απόλαυσαν την εμπύχωση από κάποιο άλλο μέλος της ομάδας (σημείωση: οι πρακτικές ασκήσεις πραγματοποιήθηκαν από τα μέσα της διάρκειας του σεμιναρίου και μετά, κατά την οποία τα συμμετέχοντα μέλη έπρεπε να οργανώσουν και να εμπυχώσουν οι ίδιοι ένα Θ.Π., με την βοήθεια ενός μέλους που είχε ξανασυμμετάσχει σε ομάδες Θ.Π.. Η εμπυχώτρια του σεμιναρίου σε αυτές τις ασκήσεις δεν εμπύχωνε αλλά συμμετείχε και αυτή ως μέλος της ομάδας. Επομένως για τα υποκείμενα που πραγματοποίησαν κάποια εμπύχωση ή βίωσαν την εμπύχωση από άλλα μέλη της ομάδας οι πρακτικές ασκήσεις φανέρωναν διαφορετικά στυλ εμπύχωσης από το στυλ της εμπυχωτριάς, που μέχρι τότε είχαν συνηθίσει). Όπως αναφέρουν:

[...] και οι ιδέες και της εμπυχωτριάς και των υπολοίπων που σχεδίασαν κάποια Θ.Π. [...]. (ΑΓ)

[...] Το άλλο κομμάτι που μου άρεσε πάρα πολύ ήταν η διαδικασία του να βοηθήσω ως παλιότερο μέλος ορισμένα νεότερα μέλη, ώστε να φτιάξουμε ένα Θ.Π. μαζί και να το παίζουμε μαζί με την ομάδα. Μου άρεσε δηλαδή και η διαδικασία της κατασκευής των βασικών δομών ενός Θ.Π., η όλη προετοιμασία, να βρούμε τα κατάλληλα υλικά, την μουσική, τους τρόπους με τους οποίους θα περάσουμε στους συμμετέχοντες αυτά που θέλουμε να περάσουμε κ.λ.π. [...]. (ΑΖ)

[...] όλα τα άλλα μαθήματα ήτανε των παιδιών [...] έχω όμως την εικόνα από τα άλλα παιδιά και μου αρέσει, μου άρεσε πάρα πολύ που έβλεπα πως το βλέπει ο καθένας, γιατί η (όνομα εμπυχωτριάς) φαντάζομαι θα έχει και κάποια στυλιζαρισμένα, κάποιες νόρμες, που θα τις έκανε έτσι, ακριβώς, όπως είχε συνηθίσει, έτσι που είναι ο χαρακτήρας της δηλαδή, όπως και όλοι μας μου φαίνεται, άμα προσπαθήσουμε κάτι ίδιο θα βγαίνει κάθε φορά, εγώ είχα την ευκαιρία να δω και τους άλλους οπότε κάθε

φορά ήταν κάτι διαφορετικό και φανέρωνε τον χαρακτήρα του καθενός και το πώς βλέπει τα πράγματα, μέχρι ένα σημείο τέλος πάντων και ήτανε πάρα πολύ ενδιαφέρον, και πώς βλέπει, πώς μπορεί να εξελίξει κάποιος μαθητευόμενος το Θ.Π. και τι μπορούμε να κάνουμε εμείς, είδα, είδα, ας πούμε, το ότι δεν είναι και τόσο απλά τα πράγματα πάντα, ότι κάτι που φαντάζεσαι δεν μπορείς να το δεις στους άλλους να το κάνουνε [...]. (ΑΘ)

9.4.4.1.1.8. Οι εναλλαγές στις συγκινήσεις και τα συναισθήματα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που απόλαυσε ιδιαίτερα την εναλλαγή των συγκινήσεων και των συναισθημάτων και την βίωση πολλών και διαφορετικών καταστάσεων. Όπως αναφέρει:

[...] Αυτό που μου άρεσε πολύ ήταν ότι βιώναμε διαφορετικές καταστάσεις κάθε φορά, την μια μπορεί να χαιρόμασταν πολύ, την άλλη μέναμε σε προβληματισμό, την άλλη ήμασταν λίγο στεναχωρημένοι ότι δεν ήτανε όλα πάντα μες την τρελή χαρά βιώναμε και άλλες καταστάσεις [...]. (ΑΒ)

9.4.4.1.2. Σε σχέση με την ομάδα και τους άλλους

Η υποενότητα αυτή αφορά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ομάδας, τις καταστάσεις που δημιουργήθηκαν μέσα σε αυτήν, όπως το «δέσιμο» της ομάδας, η θετική της διάθεση, η συνύπαρξη και συνεργασία με άγνωστα πρόσωπα και η δυνατότητα για γνωριμία των άλλων μέσα από τους τρόπους έκφρασής τους. Πιο συγκεκριμένα:

9.4.4.1.2.1. Το «δέσιμο» της ομάδας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι μια από τις καταστάσεις που απόλαυσαν ιδιαίτερα ήταν το «δέσιμο» που ένιωθαν ότι δημιουργήθηκε μεταξύ των μελών της ομάδας. Έτσι, αναφέρουν πως αισθάνονταν ότι υπήρχε καλή χημεία μεταξύ των μελών, ζεστή και φιλική ατμόσφαιρα και ένιωθαν ότι αναπτύχθηκαν αισθήματα αγάπης και ισχυροί δεσμοί μεταξύ τους. Όπως περιγράφουν:

[...] ότι παρόλο που δεν γνωριζόμασταν μεταξύ μας τα άτομα, δέναμε ωραία σαν ομάδα κάθε φορά και το γεγονός ότι σχεδόν κάθε φορά ήμασταν και άλλα άτομα, άλλες φορές περισσότερα, άλλες φορές λιγότερα, είχε και αυτό έτσι τη διαφορετικότητά του που μου έκανε έτσι να μου αρέσει πολύ αυτό [...]. (ΑΒ)

[...] είχαμε δέσει πολύ, ήμασταν πολύ αγαπημένοι, πολύ ζεστή ατμόσφαιρα, μιλούσαμε στον ενικό [...] αλλά στο περισσότερο είναι αυτή η διάθεση που σου είπα η, η σχέση που δημιουργήθηκε ανάμεσα στους συμμετέχοντες [...]. (ΑΓ)

[...] έλεγε π.χ. αγκαλιαστείτε, την καταλαβαίνεις την αγκαλιά και τότε θα 'ναι τυπική και τότε θα 'ναι..., και σφιγγόμασταν, δηλαδή, έβγαινε κάτι πολύ παραπάνω [...] εκείνη την ώρα έσφιγγες και ένιωθα σαν να αγκαλιάζω τον αδερφό μου εκείνη την ώρα που λέω α έγινε αυτό και χαιρόμαστε, μου 'χει μείνει αυτό το συναίσθημα που με κάποιον που δεν ξέρεις, σου βγαίνουν τόσα πράγματα [...]. (ΑΕ)

[...] Μου άρεσε πάρα πολύ η ομάδα. Υπήρχε μια καλή χημεία και το διασκεδάσαμε κάθε φορά πάρα πολύ [...]. (ΑΖ)

9.4.4.1.2.2. Η θετική διάθεση της ομάδας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονταν πως μια από τις καταστάσεις που απόλαυσαν ιδιαίτερα

ήταν η θετική και εύθυμη ή ανάλαφρη διάθεση της ομάδας, η τάση της για διασκέδαση και χαρά, ή η διονυσιακή της διάθεση που μεταφερόταν και στους ίδιους. Όπως αναφέρουν:

[...] Η ομάδα μου άρεσε είχε μια ανάλαφρη διάθεση, απίστευτη, δεν μου έχει ξανασυμβεί τέτοιο πράγμα, συνήθως μες την κατάθλιψη είμαστε, και είχε μια...φοβερό δεν είναι; Νομίζω δεν μασούσε, ότι και να γινότανε το εκμεταλλευότανε θετικά, είχε μια πολύ θετική, ήταν διατεθειμένη θετικά σε όλα χωρίς να είναι κλειστή [...] νομίζω ότι σαν να υπήρχε μια πολύ μεγάλη ανάγκη να παίξουμε αυτό, χωρίς προσχήματα, να παίξουμε, να χαρούμε, χωρίς να το πάμε πάρα πολύ βαθιά και...μ' άρεσε αυτό όμως, μ' άρεσε, είχα και εγώ μάλλον αυτή τη διάθεση, δεν τρελαινόμουνα κιόλας να αρχίσω να ματοστηθοδέρνομαι [...] να νεκροθρηνοδώ, ω, [...] μ' άρεσε όμως που η δυναμική της ομάδας ήταν αυτή και αυτό ακολουθήθηκε και μια χαρά, πολύ μ' άρεσε αυτό, μ' άρεσαν τα άτομα, δηλαδή, μου έκανε εντύπωση το σαν να μαζεύτηκαν πολλά γλυκά ενδιαφέροντα άτομα τριγύρω, πολύ μ' άρεσε [...]. (ΑΑ)

[...] και μ' άρεσε πάρα πολύ όταν γελούσανε οι άλλοι με αυτά που κάναμε ή όταν εμείς παρακολουθούσαμε τους άλλους και μας έδινε μια εύθυμη διάθεση [...]. (ΑΔ)

[...] είχαμε τις διασκεδάσεις μας, τις συζητήσεις μας και το ίδιο, ας πούμε, όλη αυτή η ατμόσφαιρα [...]. (ΑΓ)

[...] Μου άρεσε πάρα πολύ η ομάδα. Υπήρχε μια καλή χημεία και το διασκεδάζαμε κάθε φορά πάρα πολύ [...] και γενικά υπήρχε μια διονυσιακή ή καρναβαλική διάθεση. Και αυτό ήταν πολύ τονωτικό [...]. (ΑΖ)

9.4.4.1.2.3. Η συνύπαρξη και συνεργασία με άγνωστα και διαφορετικά άτομα.

Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις καταστάσεις που απόλαυσαν περισσότερο ήταν η δυνατότητα για συνύπαρξη και συνεργασία με άτομα άγνωστα και διαφορετικά. Έτσι, τα υποκείμενα αισθάνθηκαν ότι το πλαίσιο του Θ.Π. τους επέτρεπε να βιώνουν καταστάσεις οι οποίες προέρχονταν από ένα μωσαϊκό διαφορετικών χαρακτήρων και προσωπικοτήτων (Η ομάδα περιελάμβανε άτομα με διαφορετικές ηλικίες, χαρακτήρες, ρόλους και ιδιότητες. Για παράδειγμα, από τη μια μεριά υπήρχε ένα καθηγητής πανεπιστημίου και από την άλλη φοιτητές, ή γυναίκες οι οποίες ήταν μητέρες και κοπέλες στην πρώτη νεότητα κ.λ.π.). Όπως περιγράφουν:

[...] ότι παρόλο που δεν γνωριζόμασταν μεταξύ μας τα άτομα, δέναμε ωραία σαν ομάδα [...]. (ΑΑ)

[...] Μου άρεσε που ενώ ήμασταν άτομα διαφορετικής ηλικίας, πολλών διαφορετικών ηλικιών, ας πούμε, είχαμε δέσει πολύ, ήμασταν πολύ αγαπημένοι, πολύ ζεστή ατμόσφαιρα, μιλούσαμε στον ενικό, είχαμε τις διασκεδάσεις μας, τις συζητήσεις μας και το ίδιο, ας πούμε, όλη αυτή η ατμόσφαιρα [...]. Ίσως φταίει ο ενθουσιασμός το ότι θα παίξουμε που μας ώθησε, ας πούμε, να δεθούμε τόσο, γιατί αν γνωριζόμασταν σε άλλες συνθήκες μπορεί να μην ήμασταν έτσι, πιστεύω κιόλας δεν θα ήμασταν έτσι γιατί στο χω πει και στην προηγούμενη φορά ότι κάποια άτομα που τα συναντάω εκτός του πλαισίου εκείνου μου φαίνονται τελείως διαφορετικά τώρα πια, ενώ, αν ξαναβρεθούμε στον ίδιο χώρο, έτσι και ξέρουμε ότι θα παίξουμε θα δημιουργηθεί ξανά αυτή η ατμόσφαιρα [...]. (ΑΓ)

[...] τι θα κάνεις με την ομάδα, είσαι δεν είσαι γνωστός, έχετε δεν έχετε τις ίδιες ιδέες, συμφωνήστε κάπου, που αυτό σε γενικές γραμμές στους ανθρώπους σήμερα είναι λίγο

δύσκολο, ο καθένας μένει στην άποψή του, τέλος, δεν δέχεται την άποψη του άλλου, δεν του αφήνει περιθώρια. Για να το πω καλύτερα δεν του αφήνει περιθώρια να εκφράσει ο άλλος την άποψή του ενώ μέσα σε αυτό το θεατράκι που παίζαμε, μέσα σε αυτό το θεατράκι που παίζαμε, έλεγε ο καθένας την άποψή του και όλοι μαζί συμφωνούσαμε στο ποια ήταν η καλύτερη άποψη [...] συνδυάστηκαν οι απόψεις μας, που στην καθημερινή ζωή συνήθως περνάει η γνώμη του ισχυρού, και αξιωματικά, μεγαλύτερου, είτε σε ηλικία, είτε επαγγελματικά και τα λοιπά, ενώ κάτι τέτοιο στο Θ.Π. δεν υπάρχει, όλοι είναι ίσοι, όλοι έχουν να δώσουν και να πάρουν ακόμα και από τον πιο μικρό, εκεί μέσα που δεν ξέρει πολλά πράγματα και αυτό μου άρεσε πιο πολύ, γιατί έμπαινες στη διαδικασία να σκεφτείς, να συνεργαστείς [...]. (ΑΔ)

9.4.4.1.2.4. Η δυνατότητα για γνωριμία των άλλων μέσα από τους τρόπους έκφρασής τους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως μια από τις καταστάσεις που απόλαυσαν ιδιαίτερα ήταν η γνωριμία με τους άλλους, με τα στοιχεία της προσωπικότητας και του χαρακτήρα τους ή με την ιδιοσυγκρασία τους, μέσα από τους τρόπους έκφρασής τους. Με άλλα λόγια αισθάνονταν πως ανακάλυπταν τους άλλους μέσα από τις κινήσεις τους, τους τρόπους που λειτουργούσαν μέσα στην ομάδα και μέσα στις διάφορες καταστάσεις, μέσα, δηλαδή, από την παρατήρηση των άλλων και την επαφή μαζί τους. Τα ιδιοσυγκρασιακά αυτά στοιχεία αποκαλύπτονταν χωρίς αυτό να αποτελεί στόχο είτε αυτών που εκφράζονταν, είτε αυτών που παρατηρούσαν, αλλά «έβγαιναν», φανερόνταν, μέσα από τις διαδικασίες έκφρασης, φυσικά, αυθόρμητα και ίσως και «ασυναίσθητα». Όπως αναφέρουν:

[...] μετά μ' άρεσαν και τα θεατρικά που κάναμε γιατί και από εκεί καταλάβαινες πολλά πράγματα, και για, για τον χαρακτήρα και όλα αυτά, δηλαδή, εγώ ήμουν συνεχώς στο χιουμοριστικό να το πάρω να το ξεφτιλίσω το πράγμα, να του αλλάξω τα φώτα, έβλεπα όμως άλλα άτομα, το ίδιο θέμα, την ίδια λέξη που θα πιάναμε, εγώ θα το πήγαινα στο αστείο, αυτός θα το πήγαινε από μια τελείως άλλη μεριά, ο ένας θα το προσέγγιζε με χορό, ο άλλος με λέξεις, ο άλλος με κινήσεις απλές, ο άλλος πιο ρομαντικά και το 'βλεπα και από αλλού, γιατί εντάξει μην τα κάνουμε κι όλα πανηγύρι. Κατάλαβες; Αυτά. Αλλά, ναι, μ' άρεσε γιατί, ρε παιδί μου, χωρίς να κάτσεις να πεις έχω αυτό κι αυτό, έχω περάσει τόσα και τόσα και αυτά μου έχουν αφήσει αυτά και αυτά, βγαίνουν πράγματα και χωρίς να κάτσω να σε ρωτήσω τι έχεις, ας πούμε, ή όλα αυτά, κάποιες φορές έπιανες διάφορα πράγματα [...]. (ΑΕ)

[...] οπότε κάθε φορά ήταν κάτι διαφορετικό και φανέρωνε τον χαρακτήρα του καθενός και το πώς βλέπει τα πράγματα, μέχρι ένα σημείο τέλος πάντων και ήταν πάρα πολύ ενδιαφέρον [...]. (ΑΘ)

9.4.4.1.3. Σε σχέση με την εμπυχώτρια

Η υποενότητα αυτή αφορά την εμπυχώτρια και κάποια από τα στοιχεία της που άρεσαν περισσότερο στα υποκείμενα, όπως τα ερεθίσματα που έστελνε ως προς αυτά. Όπως φαίνεται αμέσως πιο κάτω:

9.4.4.1.3.1. Θετική πρόσληψη των ερεθισμάτων που δόθηκαν από την εμπυχώτρια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως απόλαυσαν ιδιαίτερα τα ερεθίσματα που έστελνε η εμπυχώτρια προς αυτούς, το στυλ της, τον τρόπο που χειριζόταν τον λόγο καθώς και τις ιδέες της. Όπως αναφέρουν:

[...] και οι ιδέες και της εμπυχώτριας [...]. (ΑΓ)

[...] Μ' άρεσε και αυτό που κάνει η (όνομα εμψυχώτριας) πως χρησιμοποιεί τον λόγο [...] Δηλαδή η (όνομα εμψυχώτριας) [...] δίνει ερεθίσματα για κάτι πιο, πιο, πιο να βγουν πιο έντονα συναισθήματα [...]. (AA)

9.4.4.1.4. Σε σχέση με τον εαυτό

Η υποεπνότητα αυτή αφορά τα θετικά βιώματα των συμμετεχόντων που προέκυψαν μέσα από τη συμμετοχή τους στο σεμινάριο του Θ.Π., όπως η βίωση συγκινήσεων και συναισθημάτων και η αφορμή για προβληματισμό. Αναλυτικότερα:

9.4.4.1.4.1. Η βίωση συγκινήσεων και συναισθημάτων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως απόλαυσαν ιδιαίτερα το γεγονός ότι βίωσαν συναισθήματα και συγκινήσεις μέσα από τη διαδικασία του Θ.Π.. Όπως αναφέρουν:

[...] Ναι, ναι ότι γενικότερα υπήρχαν πάντα συναισθήματα να νιώσω ότι δεν έφευγες από εκεί και να πεις ότι εντάξει έχασα δύο ώρες, βίωνες μετά μια συναισθηματική κατάσταση [...]. (AB)

[...] μου προκαλεί συναισθήματα. Δηλαδή παρότι η (όνομα εμψυχώτριας) [...] δίνει ερεθίσματα για κάτι πιο, πιο, πιο να βγουν πιο έντονα συναισθήματα πιο [...]. (AA)

9.4.4.1.4.2. Η αφορμή για προβληματισμό. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται πως απόλαυσε ιδιαίτερα τις καταστάσεις που υπήρξαν αφορμή για προβληματισμό και για σύνδεση των καταστάσεων που βίωσε κατά τη διάρκεια του Θ.Π. με την πραγματική του ζωή. Όπως αναφέρει:

[...] βίωνες μετά μια συναισθηματική κατάσταση και συνήθως την συνδύαζα με τα δικά μου έτσι όπως είχα στο μυαλό μου κάποια πράγματα [...]. (AB)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις πτυχές του σεμιναρίου που άρεσαν περισσότερο στους συμμετέχοντες παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 73 πιο κάτω:

Πίνακας 73: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις πτυχές του σεμιναρίου που άρεσαν περισσότερο στους συμμετέχοντες

Κατηγορίες σχετικά με τους λόγους τις πτυχές του σεμιναρίου που άρεσαν περισσότερο στους συμμετέχοντες	Υποκείμενα Β: Συμμετέχοντες	Σύνολο
<i>1. Σε σχέση με τις τεχνικές, τα μέσα και τις διαδικασίες:</i>		
1.1. Τα θεατρικά δρώμενα	4	50%
1.2. Οι μουσικές επενδύσεις	3	37,5 %
1.3. Το στοιχείο της κίνησης	3	37,5 %
1.4. Τα παιχνίδια	1	12,5%
1.5. Η χαλάρωση	1	12,5%
1.6. Ο ποιητικός λόγος	1	12,5%
1.7. Η διαδικασία των πρακτικών από τα μέλη της ομάδας	3	37,5 %
1.8. Οι εναλλαγές στις συγκινήσεις και τα συναισθήματα	1	12,5%
<i>2. Σε σχέση με την ομάδα και τους άλλους:</i>		
2.1. Το «δέσιμο» της ομάδας	4	50%
2.2. Η θετική διάθεση της ομάδας	4	50%
2.3. Η συνύπαρξη και συνεργασία με άγνωστα και διαφορετικά άτομα	3	37,5 %
2.4. Η δυνατότητα για γνωριμία των άλλων μέσα από τους τρόπους έκφρασής τους	2	25%
<i>3. Σε σχέση με την εμπυχώτρια:</i>		
3.1. Θετική πρόσληψη των ερεθισμάτων που δόθηκαν από την εμπυχώτρια	2	25%
<i>4. Σε σχέση με τον εαυτό:</i>		
4.1. Η βίωση συγκινήσεων και συναισθημάτων	2	25%
4.2. Η αφορμή για προβληματισμό	1	12,5%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι σε σχέση με τις τεχνικές, τα μέσα και τις διαδικασίες του Θ.Π., το 50% των υποκειμένων έδειξε ιδιαίτερη προτίμηση στα θεατρικά δρώμενα, ενώ το 37,5% των υποκειμένων α. στις μουσικές επενδύσεις, β. στο στοιχείο της κίνησης και γ. στις πρακτικές από τα μέλη της ομάδας. Το 12,5% των υποκειμένων απόλαυσε ιδιαίτερα: α. τα παιχνίδια, β. την χαλάρωση, γ. τον ποιητικό λόγο και δ. τις εναλλαγές στις συγκινήσεις και τα συναισθήματα. Σε σχέση με την ομάδα και τους άλλους, το 50% των υποκειμένων απόλαυσε ιδιαίτερα: α. το «δέσιμο» της ομάδας και β. την θετική διάθεση της ομάδας. Το 37,5% των υποκειμένων απόλαυσε ιδιαίτερα την συνύπαρξη και την συνεργασία με άγνωστα και διαφορετικά άτομα και το 25% των υποκειμένων, την δυνατότητα για γνωριμία των άλλων μέσα από τους τρόπους έκφρασής τους. Σε σχέση με την εμπυχώτρια, το 25% των υποκειμένων απόλαυσε τα ερεθίσματα που δόθηκαν από αυτήν και σε σχέση με τον εαυτό, το 25% των υποκειμένων απόλαυσε την βίωση συγκινήσεων και συναισθημάτων, ενώ το 12,5% την αφορμή για προβληματισμό.

9.4.5. Προσφορά Θ.Π. σε συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου.

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιάσουμε τις απόψεις των υποκειμένων σχετικά με τα όσα τους προσέφερε το Θ.Π. και πραγματοποιήσαμε μια κατηγοριοποίηση με βάση την άμεση προσφορά του Θ.Π., δηλαδή, κατά τη διάρκειά του, την έμμεση προσφορά του, δηλαδή, την προσφορά του στις ζωές των συμμετεχόντων γενικότερα και την προσφορά του Θ.Π. σε σχέση με τον εαυτό. Αναλυτικότερα:

9.4.5.1. Άμεση προσφορά Θ.Π.

Η υποενότητα αυτή αφορά την άμεση προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες. Με τον όρο άμεση προσφορά εννοούμε, τα θετικά εκείνα στοιχεία που αισθάνονταν οι συμμετέχοντες ότι λάμβαναν κατά τη διάρκεια των συναντήσεων του Θ.Π.. Έτσι, αναφέρουν πως οι συναντήσεις αυτές τους προσέφεραν χαλάρωση, ψυχική ανάταση, διασκέδαση και ευτυχισμένες στιγμές, ευκαιρία για παιχνίδι, διάλειμμα από την καθημερινότητα, επικοινωνία και επαφή με τα μέλη της ομάδας, καθώς και δέσιμο και φιλία με τα άτομα αυτά. Πιο συγκεκριμένα:

9.4.5.1.1. Χαλάρωση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις προσφορές του Θ.Π. ήταν οι καταστάσεις χαλάρωσης, ηρεμίας και εκτόνωσης που ένιωθαν κατά τη διάρκειά του. Όπως αναφέρουν:

[...] ηρεμία, χαλάρωση [...]. (ΑΗ)

[...] ένιωθα κάθε φορά τον εαυτό μου ελαφρύτερο, χαλαρωμένο, αλλά και με ενέργεια [...]. (ΑΖ)

[...] μου πρόσφερε στιγμές χαλάρωσης [...]. (ΑΓ)

[...] χαλάρωση, εκτόνωση [...]. (ΑΑ)

9.4.5.1.2. Ψυχική ανάταση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις προσφορές του Θ.Π. ήταν η ψυχική ανάταση που ένιωθαν κατά τη διάρκεια του. Όπως αναφέρουν:

[...] Μου πρόσφερε όπως είπα και πριν ψυχική ανάταση [...]. (ΑΖ)

[...] αυτήν την, μια ανάταση, ρε παιδί μου [...]. (ΑΑ)

9.4.5.1.3. Διασκέδαση και ευτυχισμένες στιγμές. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις προσφορές του Θ.Π. ήταν η διασκέδαση και οι ευτυχισμένες στιγμές, η πρόκληση γέλιου και χαράς. Όπως αναφέρουν:

[...] Μου πρόσφερε γέλιο και χαρά σε μια περίοδο που μου έλειπε πάρα πολύ αυτό [...]. (ΑΖ)

[...] στιγμές [...] ευχάριστες [...] και ξέρεις ήταν στιγμές που..., της τέχνης, της ευτυχίας, ας πούμε, της δράσης και δεν ξέρω, αν μπορώ να στα πω όλα αυτά, είναι μια πολύ ευχάριστη εμπειρία με πολλά συναισθήματα, που ακόμα και τώρα, ας πούμε, τα θυμάμαι και βλέπεις με χαμόγελο, ήταν ένα πλήθος εμπειριών, δεν μπορώ να στο περιγράψω κάπως, να στο πω, γράψε ότι χαμογελούσε συνέχεια [...]. (ΑΓ)

[...] είναι η πρώτη φορά που βρέθηκα με μια τόσο θετική ομάδα και τόσο ανάλαφρη, ίσως κι αυτό, να δω και αυτή την πλευρά μου και την ανάγκη μου για πιο, για όχι τόσο αναζήτηση και σκάψιμο αλλά για λίγο εκτόνωση και χαρά [...]. (ΑΑ)

9.4.5.1.4. Ευκαιρία για παιχνίδι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις προσφορές του Θ.Π. ήταν η ευκαιρία για παιχνίδι. Όπως αναφέρουν:

[...] απόλαυσης του παιχνιδιού [...]. (AZ)

[...] στιγμές [...] παιχνιδιού [...]. (ΑΓ)

9.4.5.1.5. Διάλειμμα από την καθημερινότητα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως το Θ.Π. του προσέφερε ένα διάλειμμα από την καθημερινή του ζωή, ένα δίωρο απόδρασης, όπως αναφέρει:

[...] Μου πρόσφερε ένα δίωρο απόδρασης από την καθημερινή ζωή [...]. (AZ)

9.4.5.1.6. Επικοινωνία και επαφή με τα μέλη της ομάδας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις προσφορές του Θ.Π. ήταν το μοίρασμα, η επικοινωνία και η επαφή με τα άλλα άτομα της ομάδας. Όπως αναφέρουν:

[...] και ευκαιρία για επικοινωνία και επαφή με άλλους ανθρώπους αλλά και τον εαυτό μου [...]. (AZ)

[...] μοίρασμα, έτσι αυτήν την γλύκα, δηλαδή αυτήν την γλυκιά αίσθηση, ότι πηγαίνω σε μια ομάδα που είναι νέοι, φρέσκοι άνθρωποι, ανεξαρτήτου ηλικίας, που είναι ανοιχτοί διαθέσιμοι, χαρούμενοι [...]. (ΑΑ)

[...] επικοινωνία με άτομα, ας πούμε, διαφόρων ηλικιών [...]. (ΑΓ)

9.4.5.1.6.1. Δέσιμο και φιλία με τα μέλη της ομάδας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως μια από τις προσφορές του Θ.Π. εκτός από την επικοινωνία και την επαφή με τα μέλη της ομάδας ήταν και η δημιουργία φιλικών δεσμών μαζί τους και αισθήματα αγάπης ως προς αυτούς. Όπως αναφέρουν:

[...] αισθάνομαι ότι είμαι δεμένη μαζί τους, ότι υπάρχει ένα περίεργο δέσιμο, ότι τους αγαπώ και με αγαπάνε χωρίς ανταλλάγματα και χωρίς να περιμένει κάτι ο ένας από τον άλλον [...]. (AZ)

[...] Πρώτα από όλα νέους φίλους και επικοινωνία με άτομα, ας πούμε, διαφόρων ηλικιών [...]. (ΑΓ)

9.4.5.2. Έμμεση προσφορά Θ.Π. κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος του σεμιναρίου

Η υποενοότητα αυτή παρουσιάζει την έμμεση προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες, κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος του και στην ζωή τους γενικότερα. Τα υποκείμενα αισθάνονται ότι το Θ.Π. τους έκανε να καταλάβουν την αξία του παιχνιδιού στην καθημερινή τους ζωή, τους χάρισε μια εναλλακτική προσέγγιση, ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία, ως προς τον τρόπο σκέψης και ως προς την υιοθέτηση της άποψης «δεν υπάρχει σωστό και λάθος» σε ζητήματα συναισθημάτων και έκφρασης. Αναλυτικότερα:

9.4.5.2.1. Κατανόηση της αξίας του παιχνιδιού στην καθημερινή ζωή. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως το Θ.Π. τους έκανε να καταλάβουν την αξία του παιχνιδιού στην καθημερινή τους ζωή. Αντιλήφθηκαν πως το παιχνίδι δεν είναι σημαντικό μόνο για τα παιδιά αλλά και για τους ίδιους, και

αισθάνονται πλέον την ανάγκη να το διαφυλάξουν, να το ενισχύσουν και να μην το αφήσουν να χαθεί. Όπως περιγράφουν:

[...] όταν όσο μεγαλώνεις μεις σε ρυθμούς που χάνεις και το παιχνίδι σου και την ξεγνοιασιά σου, όχι την ξεγνοιασιά σου, τον αυθορμητισμό σου, και εκεί είδα ότι κανείς δεν το..., όλοι προσπαθούσαν να το βγάξουν και πάνω από όλα αυτό επικρατούσε, κατάλαβες; Και μ' άρεσε αυτό το πράγμα [...] Ότι δεν χάνεται ο αυθορμητισμός μας, είναι στο χέρι μας, να μην το χάσεις, και πόσο σημαντικό είναι, και πόσο ανάγκη το έχω και το παιχνίδι και τον αυθορμητισμό και όλα αυτά και πόσο θέλω να το διαφυλάξω και να το κρατήσω, δηλαδή, είδα πόσο πολύ μου αρέσει που αυτό σημαίνει ότι κάνε κάτι για να το έχεις και να το κρατήσεις. Είδα πόσο πολύ το γουστάρω αυτό το πράγμα, δηλαδή, πραγματικά, και λέω, αυτό είναι στα πράγματα που σου λέω ότι θέλω να κάνω και λέω, από τη στιγμή που βλέπω πόσο πολύ μ' αρέσει να το συνεχίσω, γιατί πάντα στο μυαλό μου υπήρχε ότι είμαι αυτός και αυτός ο άνθρωπος, αλλά δεν ήξερα ότι..., τώρα που μπήκα και το 'κανα και είδα πως και τι μου προσφέρει και όλα αυτά, ένα παραπάνω [...]. (ΑΕ)

[...]Εμαθα να χαίρομαι περισσότερο τη ζωή, που εκείνη την περίοδο πριν ξεκινήσω το Θ.Π. είχα ξεχάσει πως είναι να χαίρεσαι τη ζωή, έμαθα και πράγματα για τον εαυτό μου, όπως για παράδειγμα πόσο πολύ χρειάζομαι το παιχνίδι στη ζωή μου, και πόσο πολύ χρειάζομαι και μια παρέα που να παίζουμε μαζί στη ζωή μου, χωρίς ανταγωνισμούς ή ζήλιες [...]. (ΑΖ)

[...] και έχω, πολλά πράγματα, έχω και κάνει και μεταστροφή, ας πούμε στον εαυτό μου, εξ αιτίας του παιχνιδιού και το βλέπω, το βλέπω, ας πούμε, στη δουλειά μου, αυτήν την αλλαγή, αλλά και γενικά στο σπίτι και στο παιδί μου και λέω εντάξει..., είμαι πιο χαλαρή, πιστεύω με βοήθησε αυτό το πράγμα που κάπου επεξεργάστηκα τα συναισθήματά μου, αυτή τη χρονιά [...]. (ΑΗ)

[...] να δω ότι το παιχνίδι δεν είναι κάτι που απευθύνεται μόνο στα μικρά παιδιά, αλλά σε όλους τους ανθρώπους ακόμα και εκατό χρονών να είναι, ειδικά οι άνθρωποι, εκατό χρονών, το ευχαριστούνται τρεις φορές από ότι τα παιδιά [...]. (ΑΔ)

9.4.5.2.2. Εναλλακτική προσέγγιση

Η υποκατηγορία αυτή αφορά την προσφορά μιας εναλλακτικής προσέγγισης στους συμμετέχοντες, μιας διαφορετικής δηλαδή, προσέγγισης, σε διάφορους τομείς της ζωής τους και του εαυτού τους από αυτή που μέχρι τότε γνώριζαν. Έτσι, αισθάνονται ότι τους προσέφερε μια εναλλακτική προσέγγιση ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία καθώς και ως προς τον τρόπο σκέψης γενικότερα. Αναλυτικότερα:

9.4.5.2.2.1. Ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το Θ.Π. τους πρόσφερε έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης και προσέγγισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η εναλλακτική προσέγγιση αυτή έχει διττή υπόσταση. Πρώτα αφορά την εκπαίδευση των ίδιων, ως «μαθητευόμενοι» στο Θ.Π, μέσα από εναλλακτικές και βιωματικές διαδικασίες, και κατόπιν αυτό το βίωμα μεταφέρεται στην σχολική τάξη, όπου τα ίδια τα υποκείμενα-εκπαιδευτικοί εφαρμόζουν ή πρόκειται να εφαρμόσουν μελλοντικά αυτές τις εναλλακτικές προσεγγίσεις στους δικούς τους μαθητές. Όπως περιγράφουν:

[...]Μου πρόσφερε μια εναλλακτική..., ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης όσο αφορά τα θέματα διδασκαλίας, αν το πούμε έτσι, και όλα αυτά, διαφορετικό τρόπο προσέγγισης,

πιο ουσιαστικό και πιο υγιή [...] Όσο αφορά το επαγγελματικό, έμαθα διάφορους τρόπους, τεχνικές, να το πεις, μεθόδους, μέσα από όλα αυτά που όσο τα ζεις τόσο καταλαβαίνεις και πιο εύκολα πως γίνονται, για να προσεγγίζω διάφορα θέματα, δηλαδή, μια κοπέλα είχε δουλέψει το τρίγωνο, το τρίγωνο, που αν μου το 'δινες μέχρι τότε θα το πήγαινα μαθηματικά, θα το πήγαινα να βρω ένα τραγούδι και μπούρου, μπούρου, αλλά τώρα είδα ότι και με παραμύθια και με σώμα και με όλα αυτά, δηλαδή, άλλους τελείως τρόπους, που δεν τα μαθαίνεις, δηλαδή, στο Πανεπιστήμιο, δεν μας τα μαθαίνουν αυτά τα πράγματα. Κατάλαβες; Και είδα ότι υπάρχουν, άμα έχεις λίγο ανοιχτό το ρημάδι... (το μυαλό) [...] θα σου βγει. Μπορείς να βρεις χίλια δυο πράγματα [...]. (AE)

[...] το είδα ότι μπορεί να εφαρμοστεί πάρα πολύ και στα παιδιά και είναι κρίμα που υπάρχουν άνθρωποι που δεν τον γνωρίζουν και για αυτό δεν το χρησιμοποιούν γιατί πιστεύω ότι αν καταλάβουν και κάνουν και οι ίδιοι Θ.Π. τότε σίγουρα θα το εφαρμόσουν στην καθημερινή τους ζωή όσο γίνεται και ειδικά όσο αφορά τα επαγγέλματα που σχετίζονται με παιδιά. [...] Έμαθα πρώτα από όλα τι είναι το θεατρικό παιχνίδι, πως γίνεται, αυτές τις φάσεις, αυτά που μας διάβαζε η κυρία (όνομα εμψυχώτριας) στο τέλος, δηλαδή και από θεωρητικό κομμάτι μένουνε κάποια πράγματα και έτσι μου έδωσε και την ώθηση να ψάξω και λίγο παραπέρα, δηλαδή, να δω και ένα βιβλίο μόνη μου, να δω τι είναι αυτό που κάνω, που, σε τι θεωρίες ή σε τι πράγματα σχετίζεται [...]. (AB)

[...] έμαθα πώς να σχεδιάζω και εγώ η ίδια κάποιο Θ.Π., τα στάδια, το πώς ανταποκρίνονται οι συμμετέχοντες, το πώς, ας πούμε, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε διάφορες ιδέες, όργανα, υφάσματα και αυτά, είναι ένα σχολείο κι αυτό [...]. (AG)

[...] Το πρώτο πράγμα που έμαθα είναι ότι αν δεν παίζεις δεν θα βιώσεις αυτά τα πράγματα, δηλαδή, όταν ήμουν εγώ, σαν υποτιθέμενη εμψυχώτρια, νόμιζα ότι τίποτα δεν πήγε καλά, γιατί πολύ απλά δεν συμμετείχα σε τίποτα, ενώ όταν συμμετέχεις είναι εντελώς διαφορετικά, εντελώς διαφορετικά ότι το βίωμα, δεν έχει καμία σχέση με τη θεωρία. Καμία σχέση με τη θεωρία, και άμα δεν βιώσεις κάποια πράγματα, δεν υπάρχει περίπτωση να τα μάθεις και να τα καταλάβεις [...] Αυτό, για εμένα δηλαδή, ειδικά, μετά το Θ.Π. μου έχει μείνει πάρα πολύ, βαρέθηκα την θεωρία, γιατί και η σχολή μας είναι πολύ θεωρητική, πολύ θεωρητική και αν δεν ήτανε (ονόματα καθηγητών σχολής) και κάποιοι άλλοι καθηγητές να σε βάζουνε στην πράξη να κάνεις πράγματα δεν καταλαβαίνεις, είναι τελείως διαφορετικά να σου λέει αυτό, αυτό, αυτό, κι αυτό, αυτό είπε ο Piaget, αυτό είπε ο Vygotsky και αλλιώς είναι να το βιώνεις, είναι εντελώς διαφορετικά, άσε που τα μαθαίνεις και καλύτερα άμα το βιώνεις, έμαθα, λοιπόν, ότι το να βιώνεις κάποια πράγματα από το να ακούς την θεωρία [...]. (AD)

[...] Το ότι προσπάθησα να φτιάξω ένα Θ.Π. μου ήταν πάρα πολύ χρήσιμο γιατί δεν το είχα ξανακάνει ποτέ. Συνήθως έκανα δραματοποίηση.[...] Ναι, ναι, και μου άρεσε αυτό, δεν μπορώ να πω ότι μπορώ να ξανακάνω κάτι που να 'ναι αποκλειστικά... έχω την αίσθηση ότι αυτό που έκανα δεν ήταν μόνο Θ.Π. είχε μέσα και δραματοποίηση γιατί αυτό είχα μάθει να κάνω μέχρι τότε, δηλαδή, νιώθω ότι θέλω ακόμα δουλίτσα, αυτό...μέχρι εκείνο το σημείο όμως, η πρώτη προσπάθεια έγινε, χρειάζομαι κι άλλο όμως [...]. (AΘ)

[...] Βέβαια, επειδή, όπως είπα έχω ξανακάνει Θ.Π. έχω μάθει και πολλά άλλα πράγματα, από προηγούμενα σεμινάρια. Γενικά πιστεύω πως μέσα από όλα αυτά τα σεμινάρια έμαθα να απελευθερώνομαι περισσότερο και σαν άνθρωπος αλλά και σαν εκπαιδευτικός και να προσπαθώ να συμπεριλαμβάνω το παιχνίδι και στη ζωή μου, αλλά και στην τάξη με τα παιδιά [...]. (AZ)

[...] ότι ένιωθα τελείως απελευθερωμένη κι αυτό, πώς να σου πω μου άλλαξε πολλά πράγματα στη σκέψη μου και όσο αφορά τη δουλειά μου, γιατί τυχαίνει να σχετίζεται και η δουλειά μου με αυτό το πράγμα έτσι [...]. (AH)

9.4.5.2.2.2. Ως προς τον τρόπο σκέψης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται πως το Θ.Π. τους πρόσφερε έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης, γενικά στη ζωή τους, και όχι μόνο δηλαδή από την σκοπιά του εκπαιδευτικού που αναφέρθηκε προηγουμένως. Όπως αναφέρουν:

[...] όλα αυτά και έναν άλλο τρόπο σκέψης, όλα αυτά με βοήθησαν [...]. (AH)

[...] Ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης, στο να μάθω να μην κρίνω μόνο απ' τους τίτλους [...]. (AB)

[...] ναι, νομίζω ότι αλλάζει ο τρόπος σκέψης, γενικώς, σε αυτές τις ομάδες και επειδή αλλάζει και φεύγεις από το κόλλημα εδώ πάνω [...]. (AA)

9.4.5.2.2.2.1. Υιοθέτηση της άποψης: «δεν υπάρχει σωστό και λάθος». Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. τους βοήθησε να αποκτήσουν έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης και να καταλάβουν πως «δεν υπάρχει σωστό και λάθος» σε ζητήματα έκφρασης του εαυτού, στις συγκινήσεις και στα συναισθήματα. Όπως αναφέρουν:

[...]Ότι δεν υπάρχει σωστό και λάθος, αυτό μου έχει μείνει, από ότι κατάλαβες[...] (AH)

[...] πρώτη φορά που μέσα σε εισαγωγικά εκτέθηκα ήταν το Θ.Π. και αυτό με βοήθησε γιατί ήτανε κατάλληλο το κλήμα ώστε να μη φοβηθώ και να κλειστώ ακόμα περισσότερο στον εαυτό μου, γιατί όπως λέει η (όνομα εμψυχώτριας) και είναι πολύ σημαντικό αυτό, δεν υπάρχει σωστό και λάθος. [...]. (AD)

9.4.5.3. Προσφορά Θ.Π. σε σχέση με τον εαυτό.

Σε αυτήν την υποενότητα παρουσιάζεται η προσφορά του Θ.Π. σε ζητήματα εαυτού των συμμετεχόντων. Κάθε ένα από τα υποκείμενα της κατηγορίας αυτής αισθάνεται πως βοηθήθηκε σε σχέση με τον εαυτό του, είτε στην απελευθέρωσή του, είτε στην απόκτηση αυτοπεποίθησης, είτε στην καλύτερη γνώση του εαυτού, είτε στην επαφή με τα συναισθήματα, είτε στην αποδοχή του εαυτού και των άλλων, είτε στην αποφυγή κριτικής ως προς τους άλλους και είτε στην δυνατότητα χρήσης της φαντασίας. Πιο συγκεκριμένα:

9.4.5.3.1. Απελευθέρωση και «άνοιγμα» του εαυτού. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνθηκαν πως το Θ.Π. τους βοήθησε ώστε να απελευθερώνονται και να ανοίγονται πιο εύκολα, να εκθέτουν, πιο εύκολα τον εαυτό τους μπροστά σε άλλους χωρίς να φοβούνται τις πιθανές αρνητικές κριτικές, να «ξεκουμπώνονται και να μην αισθάνονται ντροπή ή συστολή για τα όσα εκφράζουν. Όπως αναφέρουν:

[...] Ε, και όσο αφορά εμένα πιστεύω ότι ανοίχτηκα ένα παραπάνω [...]. (AE)

[...] Ίσως ήταν αυτός ένας λόγος που με έκανε έτσι συγκρατημένη και να φοβάμαι να ανοιχτώ. Ίσως αυτός ο λόγος, και το Θ.Π. με βοήθησε, ως ένα βαθμό να το ξεπεράσω

αυτό. Δεν λέω ότι πλέον είμαι άνετη, πάω όπου θέλω, κάνω ότι θέλω, όχι, απλά δεν είμαι όπως πριν, αυτό που θέλω να σου πω, θα σου το πω, θα μιλήσω μπροστά σε κοινό, χωρίς να..., ναι μεν θα έχω το άγχος τι θα πω, τι θα κάνω, αλλά νομίζω ότι αυτό είναι φυσιολογικό, δεν θα είμαι στη φάση του, μίλα εσύ, δεν θα μιλήσω εγώ, ντρέπομαι τι θα πω, τι θα κάνω... νομίζω ότι πρώτη φορά που μέσα σε εισαγωγικά εκτέθηκα ήταν το Θ.Π. και αυτό με βοήθησε γιατί ήτανε κατάλληλο το κλήμα ώστε να μη φοβηθώ και να κλειστώ ακόμα περισσότερο στον εαυτό μου, γιατί όπως λέει η *(όνομα εμμυχώτριας)* και είναι πολύ σημαντικό αυτό, δεν υπάρχει σωστό και λάθος. Μετά, με βοήθησε λοιπόν, να καταλάβω τον εαυτό μου, να εκτίθεμαι [...]. (ΑΔ)

[...] αρχίζω να, έτσι να μην ντρέπομαι τόσο πολύ, δεν ξέρω πως έχω κάνει, ναι να το δω σε τέτοιο συνδυασμό, αλλά αρχίζω να έχω πιο πολύ θάρρος και αυτοπεποίθηση και δεν ντρέπομαι να πω την γνώμη μου έστω και αν υπάρχουν άτομα που δεν τα ξέρω και που τα σέβομαι και τα θεωρώ πολύ πιο πάνω από εμένα [...]. (ΑΒ)

[...] Αυτό, που είναι λίγο έντονο, είναι [...] ότι κοιτάζα και πάλι, πως με βλέπουν οι άλλοι, [...] ενώ προσπαθούσα να μην το κάνω, κάποιες φορές έβγαινε χωρίς να το θέλω και κοιτούσα τι θα πουν οι άλλοι, αυτό δηλαδή, που δεν μ' αρέσει να βλέπω και στους άλλους αυτό που κάνω, το κάνω και εγώ. Ε, ναι αυτό το συνειδητοποίησα και πάλι και εντάξει μπαίνουμε στη προσπάθεια πάλι να μην υπάρχει αυτό να το αλλάζουμε [...]. (ΑΘ)

[...] Καμιά φορά, ίσως, αν υπήρχε ένα πολύ έντονο συναίσθημα που ίσως, ίσως να ντρεπόμουν να το δείξω, αλλά παρόλα αυτά νομίζω ότι το ξεπερνούσα εκείνη τη στιγμή, βέβαια, μετά μπορεί πάλι να κλεινόμουν στον εαυτό μου για μερικές στιγμές αλλά είναι κάτι που μαθαίνεται νομίζω [...] Σε κάποια, κάποια στιγμή το συνήθισα ότι ήταν και άλλοι δίπλα μου, έπειτα υπήρχε η παρότρυνση της *(όνομα εμμυχώτριας)* να μην κοιτάμε τι κάνουν οι άλλοι, να εκφράζουμε αυτό που θέλουμε εμείς χωρίς να μας νοιάζει τι κάνουνε, αν βλέπουνε, ας πούμε, έβλεπα ότι κι άλλα άτομα εκφράζονται πολύ έντονα και με τρόπους που δεν θα έκαναν εύκολα, οπότε ξεχνούσα αν θες, το ότι, ήξερα ότι δεν θα με κοιτάζονε εμένα με κακόβουλο τρόπο, να με σχολιάζονε, ήξερα ότι και αυτοί κάτι ανάλογο έκαναν, οπότε δεν με ένοιαζε πια το ξεχνούσα, πραγματικά [...]. (ΑΓ)

[...] Δηλαδή, στην αρχή ήμουνα πολύ κουμπωμένη και επιφυλακτική, μετά άρχισα σαν λουλούδι, ας πούμε, που στην αρχή είναι ένα μπουμπούκι, και μετά αρχίζει σιγά-σιγά να ανοίγει όπου στο τέλος, ας πούμε, του σεμιναρίου ένωθα πάρα πολύ απελευθερωμένη πάρα πολύ οικεία, δηλαδή, όσο περνούσε το διάστημα ένωθα και διαφορετικά, δηλαδή, στην αρχή κουμπωμένη, μετά άρχισα να σιγά-σιγά να ξεκουμπώνομαι να αρχίζω να μπαίνω καλύτερα μέσα στο παιχνίδι [...]. (ΑΗ)

9.4.5.3.2. Αυτοπεποίθηση. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνθηκαν ότι το Θ.Π. τους προσέφερε περισσότερη αυτοπεποίθηση και θάρρος. Όπως αναφέρουν:

[...] Αυτοπεποίθηση [...]. (ΑΗ)

[...] αλλά αρχίζω να έχω πιο πολύ θάρρος και αυτοπεποίθηση [...]. (ΑΒ)

9.4.5.3.3. Καλύτερη γνώση του εαυτού. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνθηκαν ότι το Θ.Π. τους προσέφερε καλύτερη θέαση και γνώση του εαυτού τους, αισθάνθηκαν ότι άρχισαν να γνωρίζουν καλύτερα τον εαυτό τους, τις επιθυμίες τους και τα «θέλω» τους, άρχισαν να έχουν καλύτερη επαφή και επικοινωνία μαζί του. Όπως αναφέρουν:

[...] Άρχισα να γνωρίζω καλύτερα τον εαυτό μου, δηλαδή, ποτέ δεν μου είχε περάσει ποτέ από το μυαλό αυτό που σκέφτομαι τώρα, ότι και καλά, η μαμά μου με το να μου λέει: είσαι κορίτσι, για να μην ακουστούν άσχημα λόγια για εσένα, θα πρέπει να είσαι σοβαρή, να μην δίνεις δικαιώματα, να σε σχολιάζουνε και τέτοια, να με έκανε να είμαι τόσο κλειστή, στο να φοβάμαι να εκφραστώ, στο να φοβάμαι να ελευθερώσω τα συναισθήματά μου, να κάνω αυτό που θέλω και να μη με νοιάζει τι θα πούνε οι άλλοι, αυτό το κατάλαβα, μέσα από το Θ.Π., γιατί πολλές φορές σκεφτόμουνα ξέρω ‘γω, μα γιατί εγώ να κολλάω να κάνω κάτι που κάνουν οι άλλοι, αλλά δεν το είχα σκεφτεί έτσι, ότι είμαι κλειστή και ίσως ο λόγος που είμαι κλειστή είναι ότι είμαι κορίτσι και πρέπει να είμαι ένα καλό παράδειγμα και προς την μικρότερη αδερφή μου και ότι δεν πρέπει να με σχολιάζουνε και καλά, α, η κόρη της τάδε ή του τάδε έκανε αυτό, έκανε τ’ άλλο, όπως ακούει η μαμά συνέχεια από τη δουλειά της, κι αυτά, να σχολιάζουνε, δηλαδή, αυτά που γίνονται αλλού, δεν θέλει να γίνεται και σε μας, και πιστεύω ότι και άλλες οικογένειες το κάνουν αυτό [...] Κάποιες διαφορές ναι έχω παρατηρήσει, ότι έχω αρχίσει να σκέφτομαι περισσότερο [...] ότι έχω μπει στη διαδικασία να σκέφτομαι την αιτία, τι φταίει και έχω αυτή τη συμπεριφορά η διάφορα τέτοια, δηλαδή, περισσότερο να γνωρίσω τον εαυτό μου [...]. (ΑΔ)

[...] επικοινωνία και επαφή με [...] τον εαυτό μου [...] έμαθα και πράγματα για τον εαυτό μου, όπως για παράδειγμα πόσο πολύ χρειάζομαι το παιχνίδι στη ζωή μου, και πόσο πολύ χρειάζομαι και μια παρέα που να παίζουμε μαζί στη ζωή μου, χωρίς ανταγωνισμούς ή ζήλιες, και πόσο πολύ το χρειάζονται και οι άλλοι αυτό το πράγμα [...]. (ΑΖ)

[...] Έμαθα να έχω πιο καλή επαφή με τα συναισθήματά μου με το τι θέλω, με το τι μ’ αρέσει [...]. (ΑΓ)

[...] είναι πιο βιωματικό και μπαίνει και πολύ και το συναίσθημα, μπαίνουν, σου βγαίνουν δηλαδή, αρκετά, τουλάχιστον εμένα, έτσι το βίωσα, μου έβγαιναν και αρκετά συναισθήματα, σου κάνει ένα κλικ και σε αγγίζει και σου βγάζει, ανοίγει, δηλαδή, το παραθυράκι και σε κάνει να σκέφτεσαι πράγματα, δηλαδή, δουλεύεις αρκετά με τον εαυτό σου, δηλαδή, πας σπίτι και σου έχει αφήσει έναν προβληματισμό [...]. (ΑΕ)

[...] μετά με βοήθησε στο να ανακαλύψω ποια είμαι, τι πράγματα μου αρέσουν [...]. (ΑΒ)

9.4.5.3.4. Επαφή με τα συναισθήματα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. τους βοήθησε να έρθουν σε επαφή με τα συναισθήματά τους, να τα «αγγίζουν» και να τα επεξεργάζονται. Όπως αναφέρουν:

[...] Έμαθα να έχω πιο καλή επαφή με τα συναισθήματά μου με το τι θέλω, με το τι μ’ αρέσει [...]. (ΑΓ)

[...] είναι πιο βιωματικό και μπαίνει και πολύ και το συναίσθημα, μπαίνουν, σου βγαίνουν δηλαδή, αρκετά, τουλάχιστον εμένα, έτσι το βίωσα, μου έβγαιναν και αρκετά συναισθήματα, σου κάνει ένα κλικ και σε αγγίζει και σου βγάζει, ανοίγει, δηλαδή, το παραθυράκι και σε κάνει να σκέφτεσαι πράγματα, δηλαδή, δουλεύεις αρκετά με τον εαυτό σου, δηλαδή, πας σπίτι και σου έχει αφήσει έναν προβληματισμό [...]. (ΑΕ)

[...] με βοήθησε αυτό το πράγμα που κάπου επεξεργάστηκα τα συναισθήματά μου, αυτή τη χρονιά [...]. (ΑΗ)

9.4.5.3.5. Αποδοχή του εαυτού και των άλλων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. τους βοήθησε ως προς την αποδοχή του εαυτού τους αλλά και την αποδοχή και των άλλων, τον σεβασμό απέναντι στους άλλους, με τα «καλά τους και τα κακά τους». Όπως αναφέρουν:

[...] Έμαθα να αφήνω για λίγο απέξω την πρώτη εντύπωση και να προσπαθώ να καταλάβω και να αποδεχτώ τους άλλους όπως είναι με τα καλά τους και τα κακά τους, να τους δίνω ευκαιρίες και να συνεργάζομαι καλύτερα μαζί τους [...]. (AZ)

[...] ότι δεν είναι κακό να εκτίθεται, είσαι αυτό που είσαι και πρέπει ο άλλος να το σεβαστεί, γιατί και αυτός είναι αυτός που είναι και εγώ σέβομαι αυτό που είναι [...]. (AD)

9.4.5.3.6. Αποφυγή κριτικής ως προς τους άλλους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. τους βοήθησε ώστε να μην κρίνουν τους άλλους και να μην βιάζονται να βγάζουν συμπεράσματα για τους άλλους. Όπως αναφέρουν:

[...] να μην βγάζω αμέσως συμπεράσματα για τους άλλους, γιατί όταν είδα τον κύριο (όνομα συμμετέχοντα) την κυρία (όνομα συμμετέχουσας) (μεγαλύτεροι ηλικιακά από το υποκείμενο) λέω μα καλά όλοι εμείς εδώ, έτσι, δεν το περίμενα ότι τα ίδια πράγματα θα μπορούσαμε να κάνουμε όλοι εμείς που να αφορούν αυτό το θέμα και στην αρχή λέω τώρα μ..., αλλά μετά είδα ότι δεν πρέπει να κρίνω τόσο γρήγορα ότι τα πράγματα είναι αλλιώς και πολύ καλύτερα από ότι τα φανταζόμουνα [...]. (AB)

[...] Έμαθα να αφήνω για λίγο απέξω την πρώτη εντύπωση και να προσπαθώ να καταλάβω και να αποδεχτώ τους άλλους όπως είναι με τα καλά τους και τα κακά τους, να τους δίνω ευκαιρίες και να συνεργάζομαι καλύτερα μαζί τους [...]. (AZ)

9.4.5.3.7. Χρήση της φαντασίας. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. τους βοήθησε να καλλιεργήσουν και να αναπτύξουν την φαντασία τους ή να την κάνουν να ξαναγεννηθεί και να μην την παραμελούν ή να αισθάνονται ενοχές, ως ενήλικες, για το ότι την χρησιμοποιούν. Όπως αναφέρουν:

[...] να αναπτύξω την φαντασία μου, άλλο θέμα και αυτό, έχεις ένα φανταστικό πρόβλημα και πρέπει να βρεις μια λύση [...]. (AD)

[...] με βοήθησε να ονειρεύομαι πιο εύκολα χωρίς να έχω έτσι τόσες πολλές τύψεις ότι α, ξέρω 'γω, είμαι τόσων χρονών, οπότε εντάξει, ίσως πρέπει να σκέφτομαι πιο πολύ την πραγματικότητα, να σε κάποια πράγματα δηλαδή, με απενοχοποίησε, αν το λέμε έτσι [...]. (AB)

[...] Την φαντασία μου, ίσως την βοήθησε να ξαναγεννηθεί γιατί πιστεύω ότι είχε κοιμηθεί με τα...μεγαλώνοντας [...] ίσως να βοήθησε να βγει προς τα έξω, ας πούμε, κάποια ευαισθησία, και κάποια περισσότερο καλλιτεχνική διάθεση [...]. (AG)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 74 πιο κάτω

Πίνακας 74: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν την προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου

Κατηγορίες σχετικά με τους λόγους την προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου	Υποκείμενα Β: Συμμετέχοντες	Σύνολο
<i>A. Άμεση προσφορά Θ.Π. :</i>		
1. Χαλάρωση.	4	50%
2. Ψυχική ανάταση	2	25%
3. Διασκέδαση και ευτυχισμένες στιγμές	3	37,5 %
4. Ευκαιρία για παιχνίδι	2	25%
5. Διάλειμμα από την καθημερινότητα	1	12,5%
6. Επικοινωνία και επαφή με τα μέλη της ομάδας	3	37,5 %
6.1. Δέσιμο και φιλία με τα μέλη της ομάδας	2	25%
<i>B. Έμμεση προσφορά Θ.Π. κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος του σεμιναρίου:</i>		
1. Κατανόηση της αξίας του παιχνιδιού στην καθημερινή ζωή	4	50%
2. Εναλλακτική προσέγγιση:		
2.1. Ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία	7	87,5%
2.2. Ως προς τον τρόπο σκέψης	3	37,5 %
2.2.1. Υιοθέτηση της άποψης: «δεν υπάρχει σωστό και λάθος».	2	25%
<i>Γ. Προσφορά Θ.Π. σε σχέση με τον εαυτό:</i>		
1. Απελευθέρωση και «άνοιγμα» του εαυτού	6	75%
2. Αυτοπεποίθηση	2	25%
3. Καλύτερη γνώση του εαυτού	5	62,5%
4. Επαφή με τα συναισθήματα	3	37,5 %
5. Αποδοχή του εαυτού και των άλλων	2	25%
6. Αποφυγή κριτικής ως προς τους άλλους	2	25%
7. Χρήση της φαντασίας	3	37,5 %

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι ως προς την άμεση προσφορά του Θ.Π. στα υποκείμενα, το 50% των υποκειμένων ένιωσε ότι τους πρόσφερε χαλάρωση, το 37,5% των υποκειμένων αναφέρει: α. την διασκέδαση και τις ευτυχισμένες στιγμές και β. την επικοινωνία και επαφή με τα μέλη της ομάδας, το 25% των υποκειμένων αναφέρει ότι το Θ.Π. τους πρόσφερε: α. ψυχική ανάταση, β. ευκαιρία για παιχνίδι και γ. δέσιμο και φιλία με τα άλλα μέλη της ομάδας και το 12,5% των υποκειμένων αναφέρει πως τους πρόσφερε διάλειμμα από την καθημερινότητα. Σε σχέση με την έμμεση προσφορά του Θ.Π. στους συμμετέχοντες, το 87,5% των υποκειμένων πιστεύει ότι τους πρόσφερε μια εναλλακτική προσέγγιση ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία, ενώ το 50% των υποκειμένων αναφέρει ότι το Θ.Π. τα βοήθησε να κατανοήσουν την αξία του παιχνιδιού. Επίσης, το 37,5% των υποκειμένων αναφέρει ότι τους πρόσφερε έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης, ενώ το 25% των υποκειμένων υιοθέτησε την άποψη, «δεν υπάρχει σωστό και λάθος». Σε σχέση με τον προσφορά του Θ.Π. στον εαυτό, το 75% των υποκειμένων αναφέρει ότι τους πρόσφερε απελευθέρωση και «άνοιγμα» του εαυτού, το 62,5% των υποκειμένων ότι τους πρόσφερε καλύτερη γνώση του εαυτού, το 37,5% των υποκειμένων αναφέρουν ότι τους πρόσφερε: α. επαφή με τα συναισθήματά τους και β. την δυνατότητα να χρησιμοποιούν την φαντασία τους. Τέλος, το 25% των υποκειμένων αναφέρει ότι το Θ.Π. τους πρόσφερε: α. αυτοπεποίθηση, β. αποδοχή του εαυτού και των άλλων και γ. αποφυγή της κριτικής ως προς τους άλλους.

9.4.6. Δυσκολίες και εμπόδια συμμετεχόντων.

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τις δυσκολίες και τα εμπόδια που αντιμετώπισαν οι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου. Δύο από τα υποκείμενα δεν αισθάνθηκαν ιδιαίτερες δυσκολίες ή εμπόδια, ενώ όλα τα υπόλοιπα αισθάνθηκαν να δυσκολεύονται κυρίως ως προς το να εκτεθούν μπροστά στους άλλους. Το μεγαλύτερο εμπόδιο, λοιπόν, ήταν ο φόβος έκθεσής τους, όπως και παρατηρούμε αμέσως πιο κάτω:

9.4.6.1. Το ξεπέραςμα του φόβου έκθεσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι τα εμπόδια και οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν είχαν να κάνουν κυρίως με τον φόβο έκθεσης απέναντι στους άλλους και τον φόβο επικείμενης αρνητικής κριτικής από τους άλλους. Συχνά ο φόβος αυτός συνοδεύεται από συστολή και ντροπή και εμπόδιζε τους συμμετέχοντες να εκφραστούν ελεύθερα. Τα υποκείμενα της κατηγορίας αυτής παρακολούθησαν για πρώτη φορά Θ.Π. στο φετινό σεμινάριο. Όπως αναφέρουν:

[...] Κάποιες φορές ήταν εμπόδια ο ίδιος μου ο εαυτός γιατί δεν είχα θάρρος [...] και έτσι, ενώ ξέρω 'γω ήθελα να συμμετέχω πιο ενεργά, έτσι όταν χωριζόμασταν ειδικά σε μικρές ομάδες και παρουσιάζαμε εκεί ντρεπόμωνα πάρα πολύ και έτσι κάποιες φορές δεν μπορούσα να είμαι τόσο πολύ ο εαυτός μου και μου αρέσουν οι άνθρωποι που έχουν χιούμορ, εγώ δεν έχω αλλά γενικότερα βλέπω ότι κρύβομαι πίσω από μια σοβαροφάνεια που κάποιες φορές δεν..., δεν την θέλω. Πιο πολύ αυτό, με τον εαυτό μου, δηλαδή, ήτανε εμπόδιο ο εαυτός μου και η άποψη που είχα για τον εαυτό μου. Εντάξει δεν το ξεπέρασα τελείως αλλά μέχρι ένα βαθμό, ειδικά προς το τέλος έκανα πιο μεγάλα βήματα που τουλάχιστον στην αρχή, δεν θα κάνω τίποτα και να δηλαδή σκεφτώ με παλιά καμιά σχέση [...]. (ΑΒ)

[...] Στην αρχή που ένιωθα λίγο περίεργα που δεν ήξερα κανέναν, ήταν και πιο μεγάλα άτομα και πιο μικρά, άγνωστα και έπρεπε ξαφνικά, ας πούμε, να με δούνε να εκφράζομαι με τρόπους που δεν με βλέπουνε κάποιιοι συχνά εκεί στην αρχή είναι η δυσκολία μέχρι να δέσει η ομάδα, που φαντάσου ότι είχα και μια μικρή εμπειρία σχετική, φαντάζομαι ότι θα ήτανε πολύ πιο δύσκολο για όλους. Αυτή είναι η μόνη ανθες δυσκολία. Καμιά φορά, ίσως, αν υπήρχε ένα πολύ έντονο συναίσθημα που ίσως, ίσως να ντρεπόμωνα να το δείξω, αλλά παρόλα αυτά νομίζω ότι το ξεπερνούσα εκείνη τη στιγμή, βέβαια, μετά μπορεί πάλι να κλεινόμωνα στον εαυτό μου για μερικές στιγμές αλλά είναι κάτι που μαθαίνεται νομίζω. [...] Σε κάποια, κάποια στιγμή το συνήθισα ότι ήταν και άλλοι δίπλα μου, έπειτα υπήρχε η παρότρυνση της Τ., να μην κοιτάμε τι κάνουν οι άλλοι, να εκφράζουμε αυτό που θέλουμε εμείς χωρίς να μας νοιάζει τι κάνουνε, αν βλέπουνε, ας πούμε, έβλεπα ότι κι άλλα άτομα εκφράζονται πολύ έντονα και με τρόπους που δεν θα έκαναν εύκολα, οπότε ξεχνούσα αν θες, το ότι, ήξερα ότι δεν θα με κοιτάζονε εμένα με κακόβουλο τρόπο, να με σχολιάζονε, ήξερα ότι και αυτοί κάτι ανάλογο έκαναν, οπότε δεν με ένοιαζε πια το ξεχνούσα, πραγματικά [...]. (ΑΓ)

[...] Οι δυσκολίες ήτανε αυτό, στο να εκτεθώ, να εκφραστώ, να σκεφτώ εκείνη τη στιγμή πράγματα, γιατί δεν είχα ξαναμπει στη διαδικασία αυτή [...] δηλαδή, αυτά που με δυσκόλεψαν ήτανε σε αυτά τα κόμπλεξ μου, μέσα, εντός και εκτός εισαγωγικών, που είχα και σε μειωμένο βαθμό θέλω να πιστεύω ότι έχω [...]. (ΑΔ)

[...] το μόνο που με φόβισε είναι ότι είναι μια ομάδα 10-15 ατόμων πόσο είναι, που είστε άγνωστοι εντελώς και θα φτάσεις σε σημείο να ανοιχτείς μέχρι ένα βαθμό, άλλες φορές λιγότερο, άλλες φορές περισσότερο, δηλαδή, θα σου βγει και το κλάμα και το

δάκρυ και το γέλιο και όλα αυτά με άτομα τα οποία δεν σε έχουνε δει καν. Και επειδή είπαμε μέχρι τώρα το δουλεύουμε ακόμα ήμουνά άτομο το οποίο με επηρεάζομαι πολύ από την άποψη και την γνώμη των άλλων, αυτό το πράγμα λίγο με... με τραβούσε. Αλλά στην πορεία δεν..., δηλαδή, στο πρώτο μάθημα, δεύτερο που πήγαμε και είδαμε πως κυλούσε το πράγμα ήμουνά πιο σφιγμένη, δηλαδή, δεν μου έβγαιναν πράγματα τα οποία θα μου βγαίνανε αν ήμουνά τελείως [...] Αυτό μόνο, αλλά το οποίο δεν με απασχόλησε, δηλαδή, ίσα-ίσα που πήγε στην αρχή και μετά λύθηκα, δεν λύθηκα τελείως, [...] αλλά λύθηκα σε ένα αρκετά μεγάλο βαθμό[...]. (ΑΕ)

[...] Στην αρχή να αφεθώ, ντρεπόμουνά πάρα πολύ [...] Ναι, πάρα πολύ και μέχρι έτσι να νιώσω και καλά με την ομάδα [...]. (ΑΗ)

[...] Το πως με βλέπουν οι άλλοι. Ναι. Ναι, και είναι πάρα πολύ χαζό, γιατί ουσιαστικά πας εκεί για να μην υπάρχει αυτό και το βγάζεις έτσι, ε, για αυτό σου λέω, θέλει πιο πολύ δουλίτσα, μου φαίνεται ότι θα χρειαστεί να παρακολουθώ αρκετό καιρό ακόμα για να πω ότι δεν το έχω αυτό [...]. (ΑΘ)

9.4.6.1.2. Η οργάνωση ενός Θ.Π. ως εμπυχωτές. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που ένιωσαν ότι δυσκολεύτηκαν όταν ανέλαβαν να οργανώσουν και να εμπυχώσουν ένα Θ.Π.. Η δυσκολίες και οι ανησυχίες ή τα άγχη σχετικά με αυτήν την διαδικασία, είχαν να κάνουν κυρίως με την προετοιμασία του Θ.Π. (και όχι τόσο κατά την στιγμή της εμπύχωσης) και με το κατά πόσο τα ίδια τα υποκείμενα θα τα καταφέρουν ως εμπυχωτές. Όπως αναφέρουν:

[...] ένα άλλο μου με δυσκόλεψε ήτανε να οργανώσω το Θ.Π., που ήμουνά εγώ ως υποτιθέμενη εμπυχωτριά, να το οργανώσω και το πώς θα έβγαινε στην ομάδα [...]. (ΑΔ)

[...] όχι εντάξει και εκεί που λίγο αγχώθηκα αλλά όχι ότι δεν πίστευα ότι θα τα κατάφερα, απλά αγχώθηκα, εκεί που είναι να ετοιμάσουμε Θ.Π. μόνες μας η (όνομα εμπυχωτριάς) εκεί λίγο με άγχωσε, αλλά εντάξει οκ. [...]. (ΑΗ)

9.4.6.2. Οι περιπτώσεις των υποκειμένων χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες ή εμπόδια. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνθηκαν ότι δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερες δυσκολίες ή εμπόδια κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου του Θ.Π.. Πρόκειται για δύο υποκείμενα που έχουν ξανασυμμετάσχει αρκετές φορές σε σεμινάρια Θ.Π. και αισθάνονται ότι οι μεγάλες δυσκολίες και εμπόδια έχουν πλέον ξεπεραστεί (με εξαίρεση ορισμένες στιγμές κατά τη διάρκεια του Θ.Π. που δεν μπόρεσαν να «μπουν» στην αίσθηση, τις οποίες παρουσιάζουμε αμέσως μετά) Όπως αναφέρουν:

-...Εσύ βέβαια, είναι αυτό που είπες και προηγουμένως, έχεις περάσει από τα τέσσερα χρόνια του Κουρετζή και σαφώς είναι τελείως διαφορετικό αυτό που πέρασες φέτος:

-Για τα παιδιά που είναι η πρώτη επαφή είναι το σημείο αναφοράς τους [...]. (ΑΑ)

[...] Γενικά σε αυτό το σεμινάριο, επειδή, όπως είπα και πριν δεν είναι το πρώτο μου, δεν είχα δυσκολίες ιδιαίτερες ή εμπόδια, και βοήθησε και πολύ το ότι και η ομάδα μας ήταν πολύ δεμένη [...]. (ΑΖ)

9.4.6.2.1. Εξαιρέσεις οι στιγμές εκτός αίσθησης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνθηκαν ότι δεν είχαν ιδιαίτερες δυσκολίες ή εμπόδια κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου, παρά μόνο ορισμένες στιγμές που ένιωθαν ότι δεν είχαν

όρεξη ή ιδέες, ή ότι δεν μπορούσαν να μπου τόσο βαθιά στην αίσθηση όσο θα ήθελαν. Τα υποκείμενα όμως πιστεύουν πως αυτές οι στιγμές δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως «δυσκολίες» ή ως ένα εμπόδιο που χρειαζόταν να ξεπεραστεί, αλλά περισσότερο ως κάτι το οποίο συνέβαινε σπάνια και δεν είχε ιδιαίτερο βάρος. Όπως αναφέρουν:

[...] Δυσκολίες ή εμπόδια, δεν μπορώ να πω ότι δυσκολεύ... ξέρεις υπήρχαν φορές που δεν είχα πολύ όρεξη και δεν είχα ιδέες ίσως και ξέρεις καμιά φορά αυτό είναι, ξέρεις όταν είσαι σε μια τόσο χαρούμενη και power ομάδα, τώρα τι έπαθα γιατί δεν μπορώ. Θα μπορούσε να είναι μια δυσκολία αυτή αλλά μπορεί να υπάρχει παντού και χωρίς πολύ βάρος, δηλαδή, αχ, πόσο άχρηστη είμαι και δεν μπορώ να τα καταφέρω, χωρίς τέτοιο βάρος. Όχι δεν μπορώ, δεν μπορώ να πω κάτι [...]. (AA)

[...] δεν είχα δυσκολίες ιδιαίτερες ή εμπόδια, και βοήθησε και πολύ το ότι και η ομάδα μας ήταν πολύ δεμένη. Ίσως, κάποιες φορές να μην μπορούσα να μπω τόσο πολύ μέσα στην αίσθηση όσο θα ήθελα αλλά αυτό δεν γινόταν συχνά. Αυτό μόνο ότι κάποιες φορές δεν έφτανα το ερέθισμα μέχρι βαθιά μέσα μου. Δεν λέω ότι περνούσε επιφανειακά και δεν με άγγιζε, απλά ότι δεν το βίωνα τόσο έντονα όσο θα μπορούσα να το βιώσω [...]. (AZ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις δυσκολίες και τα εμπόδια συμμετεχόντων παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 75 πιο κάτω

Πίνακας 75: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τις δυσκολίες και τα εμπόδια συμμετεχόντων

Κατηγορίες σχετικά με τους λόγους τις δυσκολίες και τα εμπόδια συμμετεχόντων	Υποκείμενα B: Συμμετέχοντες	Σύνολο
1. Το ξεπέραςμα του φόβου έκθεσης	6	75%
1.2. Η οργάνωση ενός Θ.Π. ως εμπυχωτές	2	25%
2. Οι περιπτώσεις των υποκειμένων χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες ή εμπόδια	2	25%
2.1. Εξαιρέσεις οι στιγμές εκτός αίσθησης	2	25%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 75% των υποκειμένων δυσκολεύτηκε να ξεπεράσει τους φόβους έκθεσης, ενώ το 25% των υποκειμένων αντιμετώπισε δυσκολίες στην οργάνωση ενός Θ.Π. ως εμπυχωτές. Το 25% των υποκειμένων αναφέρει ότι δεν αντιμετώπισε ιδιαίτερες δυσκολίες ή εμπόδια, με μοναδική εξαίρεση τις στιγμές κατά τις οποίες βρίσκονταν εκτός αίσθησης.

9.4.7. Τα στάδια από τα οποία πέρασαν οι συμμετέχοντες στο σεμινάριο Θ.Π.

Στην ενότητα αυτή γίνεται μια παρουσίαση των σταδίων από τα οποία πέρασαν οι συμμετέχοντες στο σεμινάριο του Θ.Π. Στη φάση αυτή κρίνεται αναγκαίο να πραγματοποιηθεί ένας διαχωρισμός μεταξύ των συμμετεχόντων, που αφορά την εμπειρία τους σε σχέση με παρεμφερείς ομάδες με αυτήν του Θ.Π., όπως για παράδειγμα, με θεατρικές ομάδες ή γενικά βιωματικές. Έτσι, θα χωρίσουμε τα υποκείμενα σε δύο κατηγορίες, στους συμμετέχοντες χωρίς εμπειρία (ή μικρή εμπειρία) σε ομάδες και στους συμμετέχοντες με εμπειρία σε ομάδες.

9.4.7.1. Συμμετέχοντες χωρίς εμπειρία σε ομάδες

Για τους συμμετέχοντες, που όπως αναφέραμε και προηγουμένως δεν είχαν άλλες εμπειρίες με ομάδες τύπου Θ.Π. ή είχαν μικρή εμπειρία, προέκυψαν τα τρία στάδια, της διερεύνησης, της εξοικείωσης και τελικά της απελευθέρωσης. Ας δούμε όμως αναλυτικότερα τα στοιχεία του κάθε σταδίου:

9.4.7.1. 1^ο στάδιο: Διερεύνησης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνθηκαν ότι το πρώτο στάδιο του σεμιναρίου του Θ.Π. ήταν αυτό της διερεύνησης σε σχέση με το Θ.Π., την ομάδα και τον χώρο. Τα υποκείμενα της κατηγορίας αυτής ήρθαν, κατά τη διάρκεια του σταδίου αυτού, για πρώτη φορά σε επαφή με ομάδα Θ.Π. ή τέτοιου τύπου και αισθάνθηκαν ότι διατηρούσαν το κοινωνικό τους πρόσωπο, ότι ήταν «κουμπωμένα», «σφιγμένα», «μαζεμένα», επιφυλακτικά και κάπως φοβισμένα. Παράλληλα, διερευνούσαν σε πολλαπλά επίπεδα αυτά που ζούσαν (π.χ. τι ακριβώς είναι το Θ.Π.; πως είναι τα άτομα της ομάδας; τι κάνουν; τι περιμένουν από εμένα εδώ; γιατί είναι έτσι φτιαγμένος ο χώρος; κ.λ.π.). Περιγράφουν χαρακτηριστικά:

[...] Αρχικά ήτανε το γνωρίσω τον εαυτό μου, αν μπορώ δηλαδή να συμμετέχω σε κάτι τέτοιο, έπειτα ήτανε ότι προσπάθησα να καταλάβω και τους άλλους, γιατί στην αρχή λίγο..., έβλεπα, ας πούμε, όταν κινιόμασταν ελεύθερα, πως...έκαναν..., και κάτι παρόμοια έκανα [...]. (ΑΒ)

[...] Είναι εκείνο που σου είπα ότι το πρώτο διάστημα, ίσως ένα, τους πρώτους, ένας μήνες, ήμουν λίγο πιο φοβισμένη επειδή δεν είχα ακόμα καταφέρει να δεθώ με την ομάδα. Βασικά μπορεί να κράτησε και περισσότερο, πες μέχρι τα Χριστούγεννα ότι...αλλά όχι δεν ξεκινήσαμε από την αρχή. Τέλος πάντων, τους δύο πρώτους μήνες περίπου, ήτανε αυτό [...]. (ΑΓ)

[...] Αυτό δεν το έχω σκεφτεί ποτέ, να σου πω την αλήθεια, αυτό που θυμάμαι είναι ότι στην αρχή, ήμουν πολύ συγκρατημένη, ρομποτάκι, θα έλεγα [...] στην αρχή ήμουν πολύ συγκρατημένη, μαζεμένη, κλειστή [...]. (ΑΔ)

[...] Α, ναι, λοιπόν, αρχικά θα στο πάω στο στάδιο της προσαρμογής, της έρευνας, της διερεύνησης, δηλαδή, να δω τι γίνεται και σε θέμα που κινείται, πως δουλεύεται το όλο σεμινάριο, το Θ.Π. και τα λοιπά και μετά να δω και με τι άτομα έχεις να κάνεις που θα ήμασταν όλη την ώρα μαζί εκεί, δηλαδή, πάνω κάτω να ψυχολογήσω με ποιους βρίσκομαι γύρω μου, να δω, τι μου βγάζουν, με ποιος, ας πούμε, ένα παραπάνω μπορεί να κολλάω και με ποιους ένα παραπάνω όχι, αυτό [...]. (ΑΕ)

[...] Δηλαδή, στην αρχή ήμουν πολύ κουμπωμένη και επιφυλακτική [...]. (ΑΗ)

9.4.7.2. 2^ο στάδιο: Εξοικείωσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνθηκαν ότι το δεύτερο στάδιο από το οποίο πέρασαν ήταν αυτό της εξοικείωσης με το Θ.Π., την ομάδα και τον χώρο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι πρόκειται για μια μεταβατική περίοδο, όπου μέσα από την εξοικείωσή τους με τα πράγματα αρχίζουν σιγά-σιγά και ανοίγονται, απελευθερώνονται όλο και περισσότερο, «ξεκουμπώνονται», αποβάλουν τις φοβίες τους για την έκθεσή τους απέναντι στους άλλους και για την πιθανή κριτική. Εναλλακτικά ο τίτλος του σταδίου αυτού θα μπορούσε να είναι «από το κλείσιμο, στο «άνοιγμα». Όπως αναφέρουν και τα ίδια τα υποκείμενα:

[...] μετά στην πορεία μου έβγαινε πιο ομαλά και μου έβγαινε από μέσα μου, δεν είναι ότι κοιτούσα και τους άλλους για να δω και να κάνω κάτι παρόμοιο. Μετά, ήταν το στάδιο ότι άρχισα να συνηθίζω όλη αυτήν την διαδικασία, πως ξεκινούσαμε, στο πως μπορούσαμε να δέσουμε σαν ζευγάρια κάποιες φορές, σαν ομάδες άλλες φορές [...]. (AB)

[...] μετά τους επόμενους δυο-τρεις πάλι ήτανε μια πιο..., μια μεταβατική περίοδος κατά την οποία είχα αρχίσει να συνηθίζω και να ανοίγομαι, χωρίς πάλι να έχει γίνει αυτό σε πολύ μεγάλο βαθμό [...]. (ΑΓ)

[...] και μετά όσο περνούσε ο καιρός, αφηνόμενα όλο και πιο πολύ δεν δίσταζα να πω την γνώμη μου, δεν δίσταζα, τόσο πολύ να εκφραστώ [...]. (ΑΔ)

[...] Μετά ήταν το στάδιο της, που εξοικειώθηκα, πλήρως εξοικείωσης, όπου εκεί ήμουν και πιο ελεύθερη, όπου εκεί συνειδητοποίησα και πόσο με ηρεμεί αυτό το πράγμα και μετά ήταν να [...]. (ΑΕ)

[...] μετά άρχισα σαν λουλούδι, ας πούμε, που στην αρχή είναι ένα μπουμπούκι, και μετά αρχίζει σιγά-σιγά να ανοίγει [...] μετά άρχισα να σιγά-σιγά να ξεκουμπώνομαι να αρχίζω να μπαίνω καλύτερα μέσα στο παιχνίδι [...]. (ΑΗ)

9.4.7.3. 3^ο στάδιο: Απελευθέρωσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνθηκαν ότι κατά τη διάρκεια του τρίτου σταδίου, μετά, δηλαδή, από την διερεύνηση και την εξοικείωση, ήρθε η απελευθέρωση και η αλλαγή του τρόπου σκέψης. Τα υποκείμενα, ένιωθαν πλέον οικεία με την διαδικασία, τα άτομα και τον χώρο, οι φοβίες, τα άγχη, και οι συστολές ξεπεράστηκαν σε μεγάλο βαθμό, «ξεκουμπώθηκαν» σε ψυχοσωματικό επίπεδο, και προσπαθούσαν να διατηρήσουν αυτήν την ελευθερία στο βαθμό που τους το επέτρεπε η ιδιοσυγκρασία τους. Όπως περιγράφουν:

[...] Μετά προς το τέλος ήτανε ότι είχα εξοικειωθεί και με το σώμα μου, ναι, και με τον εαυτό μου στο πώς να βλέπω κάποια πράγματα αλλά και με τους άλλους, δηλαδή, έβλεπα, ας πούμε, και μπορούσα να συμμετέχω σε κάποια πράγματα πιο ενεργά, ήταν έτσι ένα σαν..., σαν απελευθέρωση, σαν, γιατί δεν ήταν ακριβώς, εντάξει, δεν το πέτυχα τελείως, αλλά ήτανε έτσι ένα..., μια φάση που ήμουν πιο ελεύθερη, πιο πολύ ο εαυτός μου [...]. (AB)

[...] και πιστεύω ότι από το πάρτι που κάναμε στις Απόκριες και μετά, που με είδατε, ας πούμε, σε άλλη κατάσταση πιο εύθυμη κι αυτά, ότι άρχισα να εκδηλώσω τον πιο παιχνιδιάρικό μου χαρακτήρα χωρίς να το πολύ-σκέφτομαι, γιατί ίσως μέχρι τότε να μην το είχα δείξει τόσο, να φοβόμουν λίγο. Οπότε θα έλεγα τρία στάδια, το πρώτο που ήμουν φοβισμένη, το μεταβατικό στη μέση και το άλλο που ήταν τελείως εκρηκτικό, αν θες, αυτά [...]. (ΑΓ)

[...] όσο περνούσε ο καιρός με την ομάδα, με βοήθησε να ως ένα βαθμό να απελευθερωθώ, κάποιες φορές ένιωθα ότι ήμουν τελείως απελευθερωμένη και σε άλλα όχι λόγω του Θ.Π. αλλά λόγω του ότι ήμουν στρεσαρισμένη και τέτοια ήμουν πιο συγκρατημένη, το θυμάμαι χαρακτηριστικά αυτό, δηλαδή, υπήρξαν φορές που πήγα στο Θ.Π. και έφυγα και είπα γιατί να ήμουν ξέρω 'γω από πριν στεναχωρημένη ή αρνητικά προκατειλημμένη για ένα θέμα και δεν μου βγήκε καλά, και άλλες φορές που έλεγα τι ωραία που πέρασα, ναι, έτσι [...]. (ΑΔ)

[...] το τρίτο, θα στο βάλω στο τρίτο αυτό στάδιο όπου άρχισαν να καταλαβαίνω τι..., τα αποτελέσματα, του Θ.Π., ότι δηλαδή, πολλές φορές, αυτό που σου έλεγα πήγαινα,

θα είχα κάποια πράγματα στο μυαλό μου, προβλήματα, άγχη οτιδήποτε και πραγματικά έλεγα, δεν έχω διάθεση αυτή τη στιγμή να κάνω οτιδήποτε, πόσο μάλλον να πάω, αλλά η πρώτη φορά που έγινε και είδα ότι μετά σαν να είχες πάρεις μια γόμα και να τα είχες σβήσει σαν με κάποιο τρόπο να είχαν λυθεί, με ηρεμούσε απίστευτα, από τη στιγμή που συνειδητοποίησα αυτό είδα και τι συνέπειες έχει απάνω μου και ναι, άρα σου λέω το πρώτο στάδιο της προσαρμογής, μετά της εξοικείωσης και μετά το, πώς να στο πω, που βλέπεις πόσο καλό σου κάνει, τι σου προσφέρει αυτό το πράγμα [...] το θεραπευτικό, ναι, ναι, ναι, [...] εγώ το έχω πει ήταν ψυχοθεραπεία αυτό το πράγμα [...]. (ΑΕ)

[...] όπου στο τέλος, ας πούμε, του σεμιναρίου ένιωθα πάρα πολύ απελευθερωμένη πάρα πολύ οικεία, δηλαδή, όσο περνούσε το διάστημα ένιωθα και διαφορετικά [...] όταν βέβαια, τελειώσαμε ένιωθα πάρα πολύ..., δηλαδή θεωρώ ότι το έχω π..., πρέπει να στο πα πολλές φορές, ότι ένιωθα τελείως απελευθερωμένη κι αυτό, πώς να σου πω μου άλλαξε πολλά πράγματα στη σκέψη μου και όσο αφορά τη δουλειά μου, γιατί τυχαίνει να σχετίζεται και η δουλειά μου με αυτό το πράγμα έτσι [...]. (ΑΗ)

9.4.7.2. Συμμετέχοντες με εμπειρία σε ομάδες

Για τους συμμετέχοντες που είχαν ξανασυμμετάσχει σε τέτοιου είδους ομάδες, παρατηρήθηκε γρήγορη ενσωμάτωση στην ομάδα. Τα άτομα αυτά δεν αισθάνονται ότι πέρασαν από κάποια στάδια, παρά μόνο από μια φάση γνωριμίας με τα άγνωστα μέλη της ομάδας, η οποία όμως ήταν αρκετά ήπια. Πιο συγκεκριμένα:

9.4.7.2.1. Γρήγορη ενσωμάτωση και λειτουργία μέσα στην ομάδα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου τα υποκείμενα έχουν ξανασυμμετάσχει είτε σε ομάδες Θ.Π., είτε σε άλλου τύπου ομάδες (θεάτρου κ. α.). Το υποκείμενο ΑΑ, αναφέρει πως δεν πέρασε από κάποιο στάδιο αλλά μπήκε κατευθείαν στο κλίμα, περνώντας από ένα στάδιο γνωριμίας το οποίο όμως ήταν πολύ ήπιο.

[...] Δεν μπορώ να σου περιγράψω τα στάδια, ξέρεις τι γίνεται; Μπήκα σε μια ομάδα που ήξερα την εμψυχώτρια πολύ καλά, υπήρχαν και δυο τρεις φίλες, γιατί ξέρεις, αρχικά μπαίνοντας σε μια ομάδα περνάς και μια φάση γνωριμίας, ήταν πολύ πιο ανώδυνη, πολύ πιο ήπια, ήμουν κι απ' τους μεγαλύτερους που [...] είμαι σε ομάδες πάρα πολλά χρόνια, δεν μπήκα δηλαδή, με το σφίξιμο, αχ, θα με αποδεχτούν, αχ [...] τι κάνουμε, θα τα καταφέρω; δεν υπήρχε αυτό, εγώ πήγα πολύ ξεκάθαρα να παίξω, να το χαρώ [...]. (ΑΑ)

Το υποκείμενο ΑΘ αναφέρει πως και αυτό μπήκε εύκολα στο κλίμα και ενσωματώθηκε, αλλά πέρασε πρώτα από το στάδιο της γνωριμίας με τα άγνωστα άτομα της ομάδας.

[...] Τα στάδια που πέρασα, δεν υπήρχαν στάδια μου φαίνεται, κατευθείαν μπήκα στο κλίμα, λίγο, ίσως, μέχρι να γνωρίσω τα πρόσωπα, μέχρι να γνωριστώ, ήταν λίγο..., το πρώτο στάδιο ήταν πριν, πριν μάθω τις κοπέλες πως λειτουργεί η κάθε μια, πως..., ναι, και μετά που τις γνώρισα, εγώ δεν μπορώ να σκεφτώ ότι άλλαξε κάτι σε εμένα, τα στάδια σε μένα εννοείς; Όχι δεν μπορώ να πω κατευθείαν μπήκα στο κλίμα. Αλλά είναι και λόγω του θεάτρου που μπορεί να το έκανα πιο εύκολα [...]. (ΑΘ)

Και το υποκείμενο ΑΖ, αναφέρει πως ήταν αρκετά απελευθερωμένο και ανοιχτό ως προς την έκθεση απέναντι στους άλλους, αλλά πέρασε κάποια στάδια που αφορούσαν κυρίως την γνωριμία με τα άτομα που δεν γνώριζε και αισθάνθηκε ότι στο τέλος και μέσα στην συγκεκριμένη ομάδα λειτούργησε πολύ καλά.

[...] Ως προς την απελευθέρωση και την έκφραση των συναισθημάτων μου δεν είχα ιδιαίτερη δυσκολία, ήμουν γενικά ανοιχτή γιατί έχω μια εμπειρία με ομάδες. Πέρασα όμως κάποια στάδια σε σχέση με την γνωριμία με την ομάδα και κυρίως με τα μέλη τα οποία δεν γνωρίζω. Αυτά τα στάδια νομίζω ότι τα περνάω κάθε φορά, σε κάθε ομάδα που συμμετέχω. Το πρώτο στάδιο ήταν το στάδιο της γνωριμίας με τα μέλη που δεν γνώριζα ήδη. Μια μικρή προπαρασκευαστική, ας πούμε, περίοδος μέχρι να μάθω τους συμπαίχτες που δεν ήξερα. Μετά νομίζω ήρθε το στάδιο όπου ένιωθα πια μεγάλη ζεστασιά από όλα τα μέλη και μπορούσα να δώσω και εγώ την δική μου ζεστασιά σε αυτά. Και τελευταίο ήρθε το στάδιο όπου ένιωσα ότι λειτουργώ πάρα πολύ καλά μέσα σε αυτήν την ομάδα, αισθάνομαι πάρα πολύ άνετα και θα μπορούσα να συνεχίσω μαζί τους για πολύ καιρό ακόμα, αλλά δυστυχώς η ομάδα έπρεπε να σταματήσει κάποια στιγμή τις συναντήσεις της [...]. (AZ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα στάδια από τα οποία πέρασαν οι συμμετέχοντες στο σεμινάριο Θ.Π. παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 76 πιο κάτω:

Πίνακας 76: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν τα στάδια από τα οποία πέρασαν οι συμμετέχοντες στο σεμινάριο Θ.Π.

Κατηγορίες σχετικά με τα στάδια από τα οποία πέρασαν οι συμμετέχοντες στο σεμινάριο Θ.Π.	Υποκείμενα B: Συμμετέχοντες	Σύνολο
<i>A. Συμμετέχοντες χωρίς εμπειρία σε ομάδες:</i>	5	62,5%
1 ^ο στάδιο: Διερεύνησης	5	62,5%
2 ^ο στάδιο: Εξοικείωσης	5	62,5%
3 ^ο στάδιο: Απελευθέρωσης	5	62,5%
<i>B. Συμμετέχοντες με εμπειρία σε ομάδες:</i>	3	37,5 %
1. Γρήγορη ενσωμάτωση και λειτουργία μέσα στην ομάδα.	3	37,5 %

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι τα υποκείμενα που δεν είχαν εμπειρία σε ομάδες παρόμοιες με αυτές του Θ.Π., δηλαδή, το 62.5%, πέρασε από τα στάδια της διερεύνησης, της εξοικείωσης και της απελευθέρωσης, ενώ τα υποκείμενα με εμπειρία σε τέτοιου τύπου ομάδες, δηλαδή, το 37,5%, δεν αισθάνεται ότι πέρασε από κάποιο στάδιο αλλά ότι ενσωματώθηκε και λειτούργησε γρήγορα και εύκολα μέσα στην ομάδα.

9.4.8. Απόψεις των συμμετεχόντων-φοιτητών για την χρήση του Θ.Π. στην εκπαίδευση

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιάσουμε τις απόψεις των συμμετεχόντων-φοιτητών σε παιδαγωγικές σχολές σε σχέση με την χρήση του Θ.Π. στην εκπαίδευση και τους λόγους για τους οποίους παρατηρείται αύξηση της συμμετοχής σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. από τους εκπαιδευτικούς, καθώς και τις απόψεις τους για την έλλειψη του Θ.Π. από την εκπαίδευση των παιδιών και από τις παιδαγωγικές σχολές. Αναλυτικότερα:

9.4.8.1. Λόγοι για τους οποίους παρατηρείται αύξηση της συμμετοχής σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. στη σύγχρονη εποχή από τους εκπαιδευτικούς.

Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στον λόγο για τον οποίο παρατηρείται αύξηση της συμμετοχής σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. από τους εκπαιδευτικούς και σχετίζεται με την επιρροή των σύγχρονων επιστημονικών τάσεων στον τομέα της εκπαίδευσης. Αναλυτικότερα:

9.4.8.1.1. Οι επιρροές των σύγχρονων επιστημονικών τάσεων στον τομέα της εκπαίδευσης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως ένας από τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι, στρέφονται σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. αποτελεί η επιρροή των σύγχρονων ερευνητικών τάσεων και δεδομένων στον τομέα της εκπαίδευσης. Έτσι, οι επιστημονικές έρευνες που αποδεικνύουν την σημασία του παιχνιδιού στη ζωή του παιδιού, αλλά και οι νέες επιστημονικές τάσεις στην εκπαίδευση των παιδιών οδηγούν κυρίως τους εκπαιδευτικούς και γονείς προς την αναζήτηση τέτοιου είδους δραστηριοτήτων. Όπως αναφέρουν:

[...] και ο άλλος λόγος είναι ότι έχουν καταλάβει πλέον από έρευνες και από προσωπικές εμπειρίες και τα λοιπά ότι για τα παιδιά το σπουδαιότερο από όλα είναι το παιχνίδι και ότι μέσα από αυτό μπορούν να προσεγγίσουν καλύτερα το παιδί και να το βοηθήσουν να μάθει καλύτερα [...]. (ΑΔ)

[...] Στην αρχή σκέφτηκα για την εκπαίδευση και θα σου 'λεγα ότι είναι οι καινούργιες τάσεις, ας πούμε, στην επιστήμη που έρχονται από το εξωτερικό, πρώτα, ας πούμε, ανακαλύπτεται η χρησιμότητά τους στο εξωτερικό και έρχονται στην Ελλάδα [...] έχει συμβάλει και η επιστήμη της ψυχολογίας σε αυτό [...]. (ΑΓ)

9.4.8.2. Απόψεις των υποκειμένων-φοιτητών για την έλλειψη του Θ.Π. στην εκπαίδευση παιδιών και στις Πανεπιστημιακές σχολές ή για την ύπαρξη στοιχείων Θ.Π. με αποσπασματικό τρόπο.

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τις απόψεις ορισμένων μόνο υποκειμένων, εκείνων που φοιτούν σε Παιδαγωγικές σχολές ή μόλις αποφοίτησαν, οι οποίες προέκυψαν μέσα από τη διαδικασία της συνέντευξης και τις οποίες θεωρούμε ότι οφείλουμε να παραθέσουμε σε αυτήν την εργασία. Η ενότητα αυτή, λοιπόν, προέκυψε, μέσα από την συζήτηση με τα υποκείμενα, στα οποία δόθηκε η άνεση να εκφραστούν όπως εκείνα ήθελαν και επαναλαμβάνουμε ότι δεν περιλαμβάνει τις απόψεις όλων των συμμετεχόντων-υποκειμένων, παρά μόνο αυτών που σπουδάζουν ή τελείωσαν πρόσφατα τις σπουδές τους. Τα θέματα που εξετάζονται είναι α. οι λόγοι έλλειψης της μεθόδου του Θ.Π. στο νηπιαγωγείο και β. οι λόγοι έλλειψης της μεθόδου στις Πανεπιστημιακές Παιδαγωγικές Σχολές. Πιο συγκεκριμένα:

9.4.8.2.1. Λόγοι έλλειψης Θ.Π. στο νηπιαγωγείο.

Η υποκατηγορία αυτή αφορά τις απόψεις των υποκειμένων-φοιτητών παιδαγωγικών σχολών σε σχέση με τους λόγους για τους οποίους παρατηρείται έλλειψη χρήσης του Θ.Π. στα νηπιαγωγεία. Τα υποκείμενα πιστεύουν πως οφείλεται στον γνωσιοκεντρικό χαρακτήρα της εκπαιδευτικής διαδικασίας καθώς και στην

πραγματοποίηση αυστηρά δομημένων στυλ διδασκαλίας τα οποία δεν αφήνουν περιθώρια αυτενέργειας στους μαθητές. Αναλυτικότερα:

9.4.8.2.1.1. Γνωσιοκεντρικός χαρακτήρας εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου-φοιτητή παιδαγωγικής σχολής που πιστεύει πως στα σύγχρονα νηπιαγωγεία δεν χρησιμοποιείται το Θ.Π. εξ αιτίας της επικράτησης ενός γνωσιοκεντρικού στυλ διδασκαλίας, ακόμα και σε αυτήν την βαθμίδα της εκπαίδευσης. Έτσι, περιγράφει πως κατά την παρακολούθηση διδασκαλιών σε νηπιαγωγεία, στα πλαίσια της πρακτικής του άσκησης, οι νηπιαγωγοί δεν χρησιμοποιούσαν το Θ.Π. στις διδασκαλίες τους, γιατί ακολουθούσαν ένα γνωσιοκεντρικό στυλ διδασκαλίας, με αποτέλεσμα και το ίδιο το υποκειμένο-φοιτητής να μην γνωρίζει το Θ.Π., μέχρι που ήρθε σε επαφή για πρώτη φορά με αυτό, στο σεμινάριο του Θ.Π. που πραγματοποιήθηκε πέρσι. Όπως αναφέρει:

[...] Λίγο έχει παραγκωνιστεί να σου πω την αλήθεια, καταρχήν εγώ, δεν ήξερα τι ήτανε [...] ναι, όπως είπα πιστεύω ότι έχει παραγκωνιστεί λίγο αλλά πιστεύω ότι θα μπορούσε να αποτελέσει την πραγματικότητά μας, αλλά δεν βλέπω να το χρησιμοποιούν, παρακολούθησα κάποιες φορές στο νηπιαγωγείο, αλλά τους δίνει ποτέ κάτι το δημιουργικό, κάτι..., τα παιδιά να μην στηρίζονται στη γνώση, φαντάσου τώρα σε αυτή τη μικρή ηλικία και να πρέπει να πουν τι ξέρουν, να πρέπει να κάνουν αυτά, πόσο μάλλον στο γυμνάσιο και λύκειο, στο δημοτικό που σε όλα αυτά είναι πιο πολύ με γνωσιοκεντρικό χαρακτήρα. Πιστεύω να υπάρξουν αλλαγές κάποια στιγμή, αλλά και από την άλλη όταν παρακολούθησα αισθητική αγωγή στο Πανεπιστήμιο με την (όνομα καθηγήτριας), πίστευα ότι μας έκανε μια πολύ εισαγωγή ότι έτσι μπορούμε να διδάξουμε και τον πολλαπλασιασμό και το 'να και τ' άλλο, ναι καλά όλα αυτά που είπε, αλλά δεν είναι ούτε εφαρμόσιμα, ούτε τόσο θεατρικά, ούτε τόσο δημιουργικά. Και πιστεύω ότι πρέπει να το ψάξουμε περισσότερο πάνω σε αυτόν τον τομέα, γιατί πιστεύω στη δύναμη του Θ.Π. αλλά δεν μπορώ τώρα να στο εκφράσω, γιατί δεν ξέρω; [...]. (AB)

9.4.8.2.1.2. Αυστηρά δομημένο στυλ διδασκαλίας χωρίς περιθώρια για αυτενέργεια των μαθητών.

Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου-φοιτητή παιδαγωγικής σχολής που πιστεύει πως στα σύγχρονα νηπιαγωγεία δεν χρησιμοποιείται το Θ.Π. εξ αιτίας του τύπου εκπαίδευσης που έχουν λάβει οι ίδιοι οι νηπιαγωγοί. Οι νηπιαγωγοί εκπαιδεύονται στο να σχεδιάζουν και πραγματοποιούν αυστηρά δομημένες διδασκαλίες χωρίς να αφήνουν περιθώρια στα νήπια για αυτενέργεια. Κατά έναν τέτοιο τρόπο, μας αναφέρει ότι λειτουργούσε και το υποκειμένο-φοιτητής, ώσπου μια βοηθός νηπιαγωγού αντίθετη προς το παραπάνω στυλ διδασκαλίας του υπόδειξε την χρήση μεθόδων Θ.Π. και την πραγματοποίηση ενός πιο ελεύθερου στυλ διδασκαλίας. Η εφαρμογή τους υπήρξε για το υποκείμενο αποκαλυπτική και σηματοδότησε την έναρξη της αλλαγής της σκέψης του ως εκπαιδευτικός. Όπως περιγράφει:

[...] Στο λίγο διάστημα που έκανα ναι, μπήκα σε ένα πνεύμα διαφορετικό, γιατί την διαφορά την είδα ότι, επειδή είχα και βοηθό την (όνομα βοηθού νηπιαγωγού, στη σχολή του Πανεπιστημίου) και μου έλεγε τότε όταν κάναμε τις διδασκαλίες, κάνε αυτό, που ήτανε πιο ελεύθερο, εξαρτιόταν δηλαδή, από τα παιδιά το όλο θέμα, το φοβόμουν πάρα πολύ, γιατί είχα συνηθίσει και επειδή, ότι είχα παρακολουθήσει και ότι είχα μάθει ήταν ότι φτιάχνεις μια διδασκαλία ας πούμε, και το κλείνεις από παντού, να μπορεί να ξεφύγει το παιδί και σε πιάσει αδιάβαστο κατάλαβες; Και όταν μου 'λεγε, ας πούμε, να κάνουμε μουσική, με πράγματα, με χίλια δυο, έλεγα..., ε, ώσπου, είδα πως μπορεί να λειτουργήσει, γιατί πρέπει να πάρεις και εσύ μια τέτοια..., γιατί στην ουσία ήμασταν

σαν παιδιά ρε παιδί μου, εκεί πέρα και ο νηπιαγωγός να 'τανε άλλος. Και μετά είχα και μια εμπειρία στο νηπιαγωγείο που το άφησα καθαρά σε, πάνω σε βιώματα, εμπειρίες παιδιών, έκφραση με το σώμα τους και όλα αυτά, και είδα αποτελέσματα τα οποία δεν τα περίμενα, δηλαδή, έπαθα σοκ, εκείνη τη μέρα και είχα και τύψεις γιατί λέω κοίτα που δεν σας άφηνα ρε παιδί μου, ένα πράγμα [...]. (ΑΕ)

9.4.8.2.2. Λόγοι έλλειψης Θ.Π. στις Πανεπιστημιακές Παιδαγωγικές Σχολές ή ύπαρξη στοιχείων Θ.Π. με αποσπασματικό τρόπο.

Η υποκατηγορία αυτή αφορά τις απόψεις των υποκειμένων-φοιτητών παιδαγωγικών σχολών σε σχέση με τους λόγους για τους οποίους παρατηρείται έλλειψη χρήσης του Θ.Π. στις Πανεπιστημιακές Παιδαγωγικές Σχολές. Τα υποκείμενα πιστεύουν πως οφείλεται στην τάση των σχολών αυτών να δημιουργούν απόσταση ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη, στην τάση για εστίαση στη λογική σκέψη και στην έλλειψη βιωματικών και πολυτροπικών μεθόδων διδασκαλίας, καθώς και στην τάση του καθεστώτος των σχολών να ενισχύουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των φοιτητών. Πιο συγκεκριμένα:

9.4.8.2.2.1. Απόσταση θεωρίας και πράξης. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων-φοιτητών παιδαγωγικών τμημάτων που πιστεύουν πως οι Παιδαγωγικές σχολές δεν περιλαμβάνουν μαθήματα Θ.Π. ή ακόμα και όταν υπάρχουν στοιχεία Θ.Π. σε ορισμένα μαθήματα, υπάρχουν σε λανθάνουσα μορφή αφού δεν πραγματοποιούνται με βάση τις βιωματικές διαδικασίες, εξ αιτίας της απόστασης που υπάρχει ανάμεσα στις θεωρητικές προσεγγίσεις και στην παιδαγωγική πρακτική. Με άλλα λόγια οι σχολές αυτές δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα σε θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες όμως απέχουν από τις παιδαγωγικές πρακτικές, δεν είναι δηλαδή πρακτικά εφαρμόσιμες, δεν συνδέονται με την πράξη, με αποτέλεσμα να παραμερίζεται η βιωματική προσέγγιση της γνώσης ή να γίνεται προσπάθεια για βιωματική προσέγγιση αλλά με λανθασμένο, πολύπλοκο, άκαιρο και αποσπασματικό τρόπο και έτσι να προκαλείται στους φοιτητές και μελλοντικούς εκπαιδευτικούς, σύγχυση, να μην καταλαβαίνουν την θεωρία και τους τρόπους εφαρμογής της, να μην έχουν νόημα όλες αυτές οι διδασκαλίες και να παρατηρείται αποστροφή για την θεωρία. Όπως αναφέρουν:

[...]Πιστεύω να υπάρξουνε αλλαγές κάποια στιγμή, αλλά και από την άλλη όταν παρακολούθησα αισθητική αγωγή στο Πανεπιστήμιο με την (όνομα καθηγήτριας), πίστευα ότι μας έκανε μια πολύ εισαγωγή ότι έτσι μπορούμε να διδάξουμε και τον πολλαπλασιασμό και το 'να και τ' άλλο, ναι καλά όλα αυτά που είπε, αλλά δεν είναι ούτε εφαρμόσιμα, ούτε τόσο θεατρικά, ούτε τόσο δημιουργικά. Και πιστεύω ότι πρέπει να το ψάξουμε περισσότερο πάνω σε αυτόν τον τομέα, γιατί πιστεύω στη δύναμη του Θ.Π. αλλά δεν μπορώ τώρα να στο εκφράσω, γιατί δεν ξέρω; [...] είχε στοιχεία, ναι Θ.Π., όπως το ισχυριζότανε και η ίδια, δεν κατάφερε να μας ενσωματώσει τόσο, δηλαδή, μπαίναμε σε μια διαδικασία ανταγωνισμού, και έβγαζε, ας πούμε, μια ομάδα να κάνει κάτι και εμείς έπρεπε να μαντέψουμε ότι με βάση αυτό μαθαίνεις τον πολλαπλασιασμό, δηλαδή, πράγματα που εγώ δεν τα κατάλαβα και λέω, προτιμώ να με βάλεις να σου λέω παπαγαλία το δύο επί δύο ίσον τέσσερα παρά να με βάλεις να παίξω παλαμάκια, να συντονίζομαι με τη μουσική, γιατί πιστεύω πάρα πολύ στη θεωρία του Gardner με την νοημοσύνη, εγώ δεν έχω αναπτυγμένη την μουσικοκινητική και αυτά, και όταν μας έβγαλε να κάνουμε, να λέμε δύο επί δύο επί τέσσερα και αυτό, εμένα με δυσκόλεψε και η ομάδα αυτή, δεν το ένιωσα μόνο εγώ ότι με δυσκόλεψε, όλοι, δεν ξέραμε να πούμε τον πολλαπλασιασμό του δύο, και μετά κάτσαμε κάτω και λέγαμε μετά που γυρίζει και λέει: παιδιά καταλάβατε τι προσπαθήσατε να μάθετε εδώ πέρα;

Εγώ δεν είχα καταλάβει, το μόνο που είχε καταφέρει να με αγχώσει, να χάνω τα βήματα, τα χέρια, τα πόδια αυτά και εγώ δεν κατάλαβα τίποτα. Πιστεύω ότι πρέπει και αυτός ο εμπυχωτής να το βιώνει και να το προσαρμόζει με βάση και τα άτομα που έχει γύρω του, εντάξει εμείς του πανεπιστημίου, ξέραμε τον πολλαπλασιασμό του δύο και πάλι που τον ξέραμε, δεν ξέρουμε πως να το αποδώσουμε, πόσο μάλλον το παιδάκι του δημοτικού. Για αυτό παίζουμε πολλά ρόλο, και πιστεύω πάνω σε αυτό πρέπει να γίνουν πολλές έρευνες. [...]. (AB)

[...] Το πρώτο πράγμα που έμαθα είναι ότι αν δεν παίζεις δεν θα βιώσεις αυτά τα πράγματα, δηλαδή, όταν ήμουνα εγώ, σαν υποτιθέμενη εμπυχωτή, νόμιζα ότι τίποτα δεν πήγε καλά, γιατί πολύ απλά δεν συμμετείχα σε τίποτα, ενώ όταν συμμετέχεις είναι εντελώς διαφορετικά, εντελώς διαφορετικά ότι το βίωμα, δεν έχει καμία σχέση με τη θεωρία. Καμία σχέση με τη θεωρία, και άμα δεν βιώσεις κάποια πράγματα, δεν υπάρχει περίπτωση να τα μάθεις και να τα καταλάβεις [...] Αυτό, για εμένα δηλαδή, ειδικά, μετά το Θ.Π. μου έχει μείνει πάρα πολύ, βαρέθηκα την θεωρία, γιατί και η σχολή μας είναι πολύ θεωρητική, πολύ θεωρητική και αν δεν ήτανε (*ονόματα καθηγητών σχολής*) και κάποιοι άλλοι καθηγητές να σε βάζουνε στην πράξη να κάνεις πράγματα δεν καταλαβαίνεις, είναι τελείως διαφορετικά να σου λέει αυτό, αυτό, αυτό, κι αυτό, αυτό είπε ο Piaget, αυτό είπε ο Vygotsky και αλλιώς είναι να το βιώνεις, είναι εντελώς διαφορετικά, άσε που τα μαθαίνεις και καλύτερα άμα το βιώνεις, έμαθα, λοιπόν, ότι το να βιώνεις κάποια πράγματα από το να ακούς την θεωρία [...]. (AD)

9.4.8.2.2.2. Εστίαση στη λογική σκέψη και έλλειψη βιωματικών και πολυτροπικών μεθόδων. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν πως το Θ.Π. δεν περιλαμβάνεται στις Παιδαγωγικές σχολές ή περιλαμβάνεται με αποσπασματικό τρόπο, εξ αιτίας της τάσης για εστίαση στη λογική σκέψη και στην έλλειψη βιωματικών και πολυτροπικών προσεγγίσεων. Παρατηρείται, λοιπόν, από τα υποκείμενα η υπερίσχυση μεθόδων διδασκαλίας που βασίζονται σε μια κλειστού και γνωστικιστικού τύπου προσέγγιση της μάθησης, χωρίς την χρήση πολυτροπικών μεθόδων και βιωματικών προσεγγίσεων. Όπως αναφέρουν:

[...]Μου πρόσφερε μια εναλλακτική..., ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης όσο αφορά τα θέματα διδασκαλίας, αν το πούμε έτσι, και όλα αυτά, διαφορετικό τρόπο προσέγγισης, πιο ουσιαστικό και πιο υγιή [...] Όσο αφορά το επαγγελματικό, έμαθα διάφορους τρόπους, τεχνικές, να το πεις, μεθόδους, μέσα από όλα αυτά που όσο τα ζεις τόσο καταλαβαίνεις και πιο εύκολα πως γίνονται, για να προσεγγίζω διάφορα θέματα, δηλαδή, μια κοπέλα είχε δουλέψει το τρίγωνο, το τρίγωνο, που αν μου το 'δινες μέχρι τότε θα το πήγαινα μαθηματικά, θα το πήγαινα να βρω ένα τραγούδι και μπουρου, μπουρου, αλλά τώρα είδα ότι και με παραμύθια και με σώμα και με όλα αυτά, δηλαδή, άλλους τελείως τρόπους, που δεν τα μαθαίνεις, δηλαδή, στο Πανεπιστήμιο, δεν μας τα μαθαίνουν αυτά τα πράγματα. Κατάλαβες; Και είδα ότι υπάρχουν, άμα έχεις λίγο ανοιχτό το ρημάδι... (*το μυαλό*) [...] θα σου βγει. Μπορείς να βρεις χίλια δυο πράγματα [...]. (AE)

[...] Το πρώτο πράγμα που έμαθα είναι ότι αν δεν παίζεις δεν θα βιώσεις αυτά τα πράγματα, δηλαδή, όταν ήμουνα εγώ, σαν υποτιθέμενη εμπυχωτή, νόμιζα ότι τίποτα δεν πήγε καλά, γιατί πολύ απλά δεν συμμετείχα σε τίποτα, ενώ όταν συμμετέχεις είναι εντελώς διαφορετικά, εντελώς διαφορετικά ότι το βίωμα, δεν έχει καμία σχέση με τη θεωρία. Καμία σχέση με τη θεωρία, και άμα δεν βιώσεις κάποια πράγματα, δεν υπάρχει περίπτωση να τα μάθεις και να τα καταλάβεις [...] Αυτό, για εμένα δηλαδή, ειδικά, μετά το Θ.Π. μου έχει μείνει πάρα πολύ, βαρέθηκα την θεωρία, γιατί και η σχολή μας είναι πολύ θεωρητική, πολύ θεωρητική και αν δεν ήτανε (*ονόματα καθηγητών σχολής*) και κάποιοι άλλοι καθηγητές να σε βάζουνε στην πράξη να κάνεις

πράγματα δεν καταλαβαίνεις, είναι τελείως διαφορετικά να σου λέει αυτό, αυτό, αυτό, κι αυτό, αυτό είπε ο Piaget, αυτό είπε ο Vygotsky και αλλιώς είναι να το βιώνεις, είναι εντελώς διαφορετικά, άσε που τα μαθαίνεις και καλύτερα άμα το βιώνεις, έμαθα, λοιπόν, ότι το να βιώνεις κάποια πράγματα από το να ακούς την θεωρία [...]. (ΑΔ)

9.4.8.2.2.3. Ενίσχυση ανταγωνιστικού κλίματος μεταξύ φοιτητών. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που πιστεύει πως η χρήση στοιχείων Θ.Π. στις Παιδαγωγικές σχολές πραγματοποιείται σε λανθάνουσα μορφή και με αποσπασματικό τρόπο, αφού η σχετική εμπειρία του δείχνει πως ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούνται αυτά τα στοιχεία, όχι μόνο δεν προάγει την συνεργατικότητα και την δημιουργία ενός ασφαλούς και μη επικριτικού περιβάλλοντος ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, αλλά αντιθέτως προκαλεί την δημιουργία ανταγωνιστικού κλίματος μεταξύ των φοιτητών. Όπως αναφέρει:

[...] όταν παρακολούθησα αισθητική αγωγή στο Πανεπιστήμιο με την (όνομα καθηγήτριας), πίστευα ότι μας έκανε μια πολύ εισαγωγή ότι έτσι μπορούμε να διδάξουμε και τον πολλαπλασιασμό [...] είχε στοιχεία, ναι Θ.Π., όπως το ισχυριζότανε και η ίδια, δεν κατάφερε να μας ενσωματώσει τόσο, δηλαδή, μπαίναμε σε μια διαδικασία ανταγωνισμού, και έβγαζε, ας πούμε, μια ομάδα να κάνει κάτι και εμείς έπρεπε να μαντέψουμε ότι με βάση αυτό μαθαίνεις τον πολλαπλασιασμό [...]. (ΑΒ)

9.5. Η Ζωή, ο Χρόνος και το Σώμα στο Θεατρικό Παιχνίδι μέσα από τη Χρήση Μεταφορών

Σύμφωνα με τον ερευνητικό μας σχεδιασμό, τα υποκείμενα πραγματοποίησαν ένα μεταφορικό έργο, όπου μέσα από μεταφορές, εικόνες και αναλογίες, προσπάθησαν να αποτυπώσουν στο χαρτί κάποια από τα βιώματά τους, σε σχέση με τον χρόνο και το σώμα τους στο Θ.Π. Στο κεφάλαιο αυτό, λοιπόν, παρουσιάζονται τα μεταφορικά έργα των υποκειμένων της έρευνάς μας (εμψυχωτών και συμμετεχόντων) σε σχέση με τη ζωή, τον χρόνο και το σώμα, όπως το βίωναν κατά τη διάρκεια του Θ.Π. και είναι χωρισμένο σε δύο ενότητες, όπου η πρώτη αφορά τη ζωή και τον χρόνο στο Θ.Π. και η δεύτερη το σώμα στο Θ.Π. Πιο συγκεκριμένα:

9.5.1. Το βίωμα της ζωής και του χρόνου κατά τη διάρκεια του Θ.Π.

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει το βίωμα της ζωής και του χρόνου κατά τη διάρκεια του Θ.Π. μέσα από μεταφορές, αναλογίες, εικόνες. Μέσα από τα μεταφορικά έργα των υποκειμένων προέκυψαν οι εξής κατηγορίες, η ζωή και ο χρόνος ως ταξίδι, ως άχρονα, ως στοιχεία της φύσης, ως αισθήσεις, ως γέννηση, ως επικέντρωση στο εδώ και τώρα, ως τέχνη και έκφραση, ως ιστορία, ως συναισθήματα και αναμνήσεις, ως παιδί, ως όνειρο και ξύπνημα, ως πλεύση και πέταγμα, ως επαφή με τους άλλους, ως παιχνίδι και ως μεταμόρφωση.

9.5.1.1. Η ζωή και ο χρόνος ως ταξίδι (διαδρομή/περιπέτεια/εκδρομή)

- Σαν ένα ταξίδι σε δρόμους που περπάτησα, που περπατώ (ΒΔ),...να μπαίνω σε ένα μαγικό λεωφορείο. Ευτυχώς το ταξίδι διαρκεί πολύ και...στο τέλος της διαδρομής δεν είσαι καθόλου μα καθόλου κουρασμένος (ΒΒ), ...Λαβύρινθος (ΓΑ), ...να βρίσκομαι πάνω σε ένα μεγάλο μαγικό χαλί που χωράει πολύ κόσμο και μεταμορφώνεται συνεχώς-πετάει-πλέει-σέρνεται-κυλάει-αποκαλύπτει (ΑΑ), ...Μια μέρα εκδρομή (ΑΕ), ... Σαν να ξεπερνάω όλα τα εμπόδια (ΑΒ)

9.5.1.2. Η ζωή και ο χρόνος ως άχρονα (αιώνια/ελαστικά/παγωμένα/σταματημένα)

- Άχρονος (ΓΑ), ...ο χρόνος να είναι ελαστικός... να ανοίγει διάδρομο- τρύπα στο χρόνο και στο μέσα (ΑΑ), ... Πάγωμα χρόνου, Θερινή ραστώνη (ΑΓ), ...σαν να πίνω το αθάνατο νερό (ΑΖ), ... ο χρόνος είναι σαν σταματημένο ρολόι (ΑΗ), ... να ζω για πάντα ανάλαφρα (ΑΘ)

9.5.1.3. Η ζωή και ο χρόνος ως στοιχεία της φύσης με ενέργεια και ροή

- Νερό (ΒΑ), ...σαν αέρας που δροσίζει το πρόσωπό μου! σαν ήλιος που ζεσταίνει σε μια κρύα μέρα του χειμώνα, συχνά σαν ανεμοστρόβιλος που ανακατέβει τα πάντα. Μετά όλα έχουν αλλάξει αρκετά (ΒΓ), ... Ποτάμι, Ήλιος, Βροχή (ΓΑ)

9.5.1.4. Η ζωή και ο χρόνος ως αισθήσεις (γεύσεις/μυρωδιές/χρώματα/ήχοι)

- Σαν ένα τραπέζι στρωμένο με όλες τις γεύσεις, γλυκές, πικρές ξινές αλμυρές. Σαν μυρουδιές που έχει το χρώμα όταν βρέχει, σαν τους ήχους της θάλασσας το βράδυ (ΒΔ), ...να αλλάζει χρώματα-αυτό που ήταν μαύρο να διασπάται και σε άλλα χρώματα- σα να μπορώ να σκηνοθετήσω τη ζωή μου με τα φώτα που θέλω- να τα

αλλάζω, να βάλω άλλα χρώματα (ΑΑ), ... Αγαπημένο γλυκό που έφτιαχνε η μαμά όταν ήμουν μικρή (ΑΓ)

9.5.1.5. Η ζωή και ο χρόνος ως γέννηση/δημιουργία

- Γέννηση νέου ανθρώπου (ΑΓ), ... πνοή, να γεννιέμαι, να δημιουργώ (ΑΘ)

9.5.1.6. Η ζωή και ο χρόνος ως επικέντρωση στο εδώ και τώρα

- Να βλέπω τη ζωή μου παίζοντας με ένα μεγεθυντικό φακό-όχι παραμορφωτικό αλλά ένα φακό που έχει την ικανότητα να εστιάζει σε λεπτομέρειες και να τις μεγεθύνει η να «ανοίγει» και ένα ολόκληρο κομμάτι της ζωής-ένα ρόλο ζωής... να τον χωράει στο ίδιο πλάνο (ΑΑ)

9.5.1.7. Η ζωή και ο χρόνος ως μορφή τέχνης και έκφρασης

- Μουσική, Χορός (ΑΓ), ... πιο αργή ή πιο γρήγορη μουσική (ΑΑ)

9.5.1.8. Η ζωή και ο χρόνος ως ιστορία/παραμύθι

- Ιστορίες (ΑΓ), ...Να την κάνω κωμωδία-τραγωδία-τραγούδι- να είμαι ταυτόχρονα σκηνοθέτης παρατηρητής-πρωταγωνιστής ή ξένος (ΑΑ), ...Παραμύθι (ΑΕ), ...

9.5.1.9. Η ζωή και ο χρόνος ως συναισθήματα και αναμνήσεις

- σα μια γέφυρα που φέρνει στην επιφάνεια μνήμες- συναισθήματα ξεχασμένα (ΑΑ), ...Αποχωρισμός, Παλιές φωτογραφίες, Μελλοντικές φωτογραφίες, Δάκρυα, Ενθουσιασμός, Μελαγχολία (ΑΓ)

9.5.1.10. Η ζωή και ο χρόνος ως παιδί/παιδική ηλικία

- Νηπιαγωγείο (ΑΕ), ... Ένα παιδί που παίζει ξέγνοιαστο χωρίς άλλες σκέψεις πέρα από το παιχνίδι του (ΑΗ), ... Παιδική χαρά, Φωνές παιδιών, Παιδική ηλικία (ΑΓ), ... σα να βρίσκει χώρο το παιδάκι μέσα να αναπνεύσει να ξαναζήσει- να φροντιστεί (ΑΑ)

9.5.1.11. Η ζωή και ο χρόνος ως όνειρο ή ξύπνημα.

- σαν να ξυπνάω από το λήθαργο ή σαν να βλέπω ένα όνειρο (ΑΖ)

9.5.1.12. Η ζωή και ο χρόνος ως πέταγμα, πλεύση/ροή

- Μια πεταλούδα που πετάει ελεύθερη στον ουρανό και από λουλούδι σε λουλούδι (ΑΔ), ... σαν να πλέω σε ένα πηχτό διαφανές υγρό(ΑΖ), ... αερόστατο (ΑΘ), ... Πολύχρωμα μπαλόνια, Κολύμπι και βουτιές στα βαθιά (ΑΓ), ... Σαν να μην πατάω στη γη (ΑΒ), ... Ψάρι στο βυθό (ΓΑ), ... σαν μια βουτιά σε βυθό με κοράλλια (ΒΓ), ...νερό (ΒΑ), ...Ποτάμι, Αίμα που τρέχει (ΓΑ), ...να βρίσκομαι πάνω σε ένα μεγάλο μαγικό χαλί που χωράει πολύ κόσμο και μεταμορφώνεται συνεχώς-πετάει-πλέει-σέρνεται-κυλάει-αποκαλύπτει (ΑΑ)

9.5.1.13. Η ζωή και ο χρόνος ως επαφή με τους άλλους (αγάπη/αρμονία/ζεστασιά)

- Να αγαπώ τον εαυτό μου και τους άλλους (ΑΘ), ...Φωνές και χαμόγελα αγαπημένων προσώπων (ΑΓ), ...Σαν να είμαι αυτό που θέλω ΕΓΩ!, Σαν να βρισκόμαστε σε απόλυτη αρμονία και συνεργασία. (ΑΒ), ...σαν ζεστή αγκαλιά(ΒΓ), ...Χάδι στα μαλλιά (ΓΑ)

9.5.1.14. Η ζωή και ο χρόνος ως παιχνίδι

- Σαν να παίρνω πόντους στο παιχνίδι της ζωής (ΑΖ), ...σαν γαργάλημα στις πατούσες (ΒΓ), ... Ένα παιδί που παίζει ξέγνοιαστο χωρίς άλλες σκέψεις πέρα από το παιχνίδι του (ΑΗ).

9.5.1.15. Η ζωή και ο χρόνος ως άψυχα και έμψυχα αντικείμενα που ενεργούν/μεταμορφώνονται

- Ανθισμένα λουλούδια, Πέτρα που μιλάει, Πουλί που κλαίει, Κοχύλι που αναπνέει, Χέρι που γίνεται κλαδί κι ύστερα φτερό (ΓΑ) ...να βρίσκομαι πάνω σε ένα μεγάλο μαγικό χαλί που χωράει πολύ κόσμο και μεταμορφώνεται συνεχώς-πετάει-πλέει-σέρνεται-κυλάει-αποκαλύπτει (ΑΑ)

9.5.2. Το βίωμα του σώματος κατά τη διάρκεια του Θ.Π.

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει το βίωμα του σώματος κατά τη διάρκεια του Θ.Π. μέσα από μεταφορές, αναλογίες, εικόνες. Μέσα από τα μεταφορικά έργα των υποκειμένων προέκυψαν οι εξής κατηγορίες, το σώμα ως μαλακό και εύπλαστο, ως κάτι ανάλαφρο, ως χρωματιστό, ως έρωτας, ως κίνηση, ως ζωντανό, απελευθερωμένο, ως κάτι που ρέει, ως μουσικό όργανο, ως παιδί, ως μέρος του κόσμου, ως αντιθετικές δυνάμεις, ως άφθαρτο, ως δυνατό.

9.5.2.1. Το σώμα ως μαλακό (εύπλαστο/ευλύγιστο/ που μεταμορφώνεται/ λύνεται)

- να είναι εύπλαστο-ελαστικό-να μπορεί να μεταμορφώνεται. Το έξω να ακολουθεί το μέσα, να μην έχει σημασία η μορφή-το σχήμα...Σα να είναι ένα μέσο με το οποίο επικοινωνείς με τους άλλους και με το περιβάλλον. Είναι πιο «μαλακό» μπορεί να «αγκαλιάσει», να κάνει τούμπες και να αγγίζει περισσότερο- να «μπει μέσα» σε άλλα σώματα (ΑΑ), ... Χέλι (ΑΓ), ... να έχω μέλη από πλαστελίνη ή σαν να έχω μεταμορφωθεί σε ακροβάτη του τσίρκου. Νιώθω ότι το σώμα μου μπορεί ανά πάσα στιγμή να γίνει αντικείμενο ή ιδέα και γενικά να αναπαραστήσει οτιδήποτε (ΒΒ), ...σαν ένας κόμπος που λύνεται (ΑΖ)

9.5.2.2. Το σώμα ως κάτι το ανάλαφρο, που πετάει στον ουρανό

- Είναι σαν να είναι ελεύθερο πουλί, ...σαν να πετάω στα σύννεφα (ΑΒ), ... Μπαλόκι, ... Πουλί (ΑΓ), ... Ένα ελεύθερο πουλί που πετάει όπου και όπως θέλει, χωρίς να ρωτάει κανέναν, κάνει αυτό που θέλει (ΑΔ), ... σαν να σηκώνεται από τη γη, σαν πούπουλο, σαν πουλί που πετάει (ΑΖ), ... Είναι ανάλαφρο σαν σύννεφο που ταξιδεύει στα πιο περίεργα μέρη και από ψηλά βλέπει τον κόσμο με άλλο «μάτι» (ΑΗ), ... Σύννεφο (ΑΘ), ... ανάλαφρο σαν πούπουλο, κινείται σαν αέρας (ΒΓ), ...ανάλαφρο σαν φτερό, σαν συννεφάκι στον ουρανό (ΒΔ), ... ελαφρύ σαν πούπουλο (ΓΑ)

9.5.2.3. Το σώμα ως χρωματιστό

- χρωματιστό και φωτεινό (ΓΑ), ... χρωματιστό σαν ζωγραφιά (ΒΓ)

9.5.2.4. Το σώμα ως έρωτας (ερωτικό/ ερωτευμένο)

- ερωτικό και ελεύθερο σαν ποτάμι (ΓΑ), ... σαν να φλερτάρω, σαν έρωτας (ΑΖ), ... Έρωτας (ΑΓ)

9.5.2.5. Το σώμα ως κίνηση (χορός/ χορευτής)

- Μπαλαρίνα, Σβούρα (ΑΓ), ... σαν να χορεύω έναν χορό δικό μου (ΑΖ)

9.5.2.6. Το σώμα ως ξαναγεννημένο/ζωντανό

- σαν να ξαναγεννιέμαι (ΑΒ), ... σαν να είναι ζωντανό (ΑΖ)

9.5.2.7. Το σώμα ως απελευθερωμένο

- Ξέσπασμα, Απελευθέρωση (ΑΘ)

9.5.2.8. Το σώμα ως νερό/υγρό που ρέει

- Νερό, Δάκρυ (ΑΓ), ... σαν νερό που ρέει, σαν το αίμα μου να ρέει καυτό (ΑΖ)

9.5.2.9. Το σώμα ως μουσικό όργανο

- Βιολί-τύμπανο (ΒΑ)

9.5.2.10. Το σώμα ως παιδί

- νιώθει σαν παιδί (ΒΓ), ... Μικρό παιδί, Ήρωας παραμυθιού (ΑΕ)

9.5.2.11. Το σώμα ως μέρος ενός κόσμου φανταστικού ή πραγματικού

- σαν να είμαι στο δικό μου γλυκούλιο κόσμο (ΑΒ), ... Σαν ένα κομμάτι ενιαίο με τη φύση, κρίκος αλυσίδας μιας ομάδας (ΓΑ)

9.5.2.12. Το σώμα ως αντιθετικές δυνάμεις

- σημαντικό σαν σκόνη, ασήμαντο σαν χρυσάφι - δυνατό και εύθραυστο, αληθινό και θείο (ΓΑ), Βαρίδι –Σύννεφο (ΑΘ)

9.5.2.13. Το σώμα ως άφθαρτο

- χωρίς να το αγγίζει ο χρόνος (ΓΑ)

9.5.2.14. Το σώμα ως δυνατό και σταθερό

- δυνατό σαν βουνό, σταθερό σαν δέντρο (ΒΓ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Το Βίωμα του Εαυτού (Χρόνου-Σώματος) των Υποκειμένων στο Θεατρικό Παιχνίδι και στην Καθημερινή Ζωή

10.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιείται μια συγκριτική θέαση του εαυτού των υποκειμένων στο Θεατρικό Παιχνίδι (Θ.Π.) και στην Καθημερινή Ζωή (Κ.Ζ.). Στα δύο πρώτα υποκεφάλαια θα εξετάσουμε συγκριτικά τη βίωση του χρόνου στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ. από τους συμμετέχοντες στην ομάδα του Θ.Π., καθώς και τη βίωση του σώματος στις δύο αυτές καταστάσεις. Στα επόμενα δύο υποκεφάλαια θα πραγματοποιηθεί η σύγκριση του χρόνου στην Κ.Ζ. και στο Θ.Π., μέσα από τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις όλων των υποκειμένων της έρευνας. Η σύγκριση αυτή έχει ως σκοπό την ανάδυση των βιωμάτων του χρόνου και του σώματος, προκειμένου να μπορέσουμε να αντιληφθούμε τις λειτουργίες του Θ.Π. προς τους συμμετέχοντες και προς τους εμπυχωτές του Θ.Π. Ας δούμε όμως αναλυτικότερα τις κατηγορίες που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις και τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων:

10.2. Το Βίωμα του Εαυτού (Χρόνος-Σώματος) των συμμετεχόντων στο Θεατρικό Παιχνίδι και στην Καθημερινή Ζωή

Το υποκεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τις κατηγορίες που προέκυψαν από τις απαντήσεις των υποκειμένων-συμμετεχόντων στην ομάδα του Θ.Π. ύστερα από τις σχετικές ερωτήσεις που τους έγιναν και που αφορούσαν την σύγκριση των τρόπων βίωσης του χρόνου και του σώματος στην καθημερινή τους ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θ.Π.. Οι απαντήσεις που προέκυψαν φανέρωσαν, ως επί το πλείστον διαφορετικούς τρόπους βίωσης του χρόνου και του σώματος στο Θ.Π. σε σχέση με την Κ.Ζ., ενώ ελάχιστες ήταν οι ομοιότητες. Στην αμέσως επόμενη ενότητα παρουσιάζονται οι κατηγορίες που προέκυψαν σε σχέση με τον χρόνο στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ., ενώ η κατηγορία που ακολουθεί αφορά την βίωση του σώματος.

10.2.1. Το βίωμα του χρόνου στην Καθημερινή Ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι

Στην υποκατηγορία αυτή πραγματοποιείται μια συγκριτική παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο τα υποκείμενα-συμμετέχοντες στην ομάδα του Θ.Π., βιώνουν τον χρόνο στο Θ.Π. και στην καθημερινή τους ζωή. Έτσι, παρατηρούμε τα εξής: στο Θ.Π. ο χρόνος δεν ορίζεται από το ρολόι, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος ορίζεται περισσότερο από το ρολόι, στο Θ.Π. πραγματοποιείται μεγαλύτερη αφοσίωση στο «εδώ και τώρα», από ότι στην Κ.Ζ., στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται ως γεμάτος, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν βιώνεται πάντα ως γεμάτος, στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται περισσότερο ως χαλαρός, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος συχνά δεν βιώνεται ως χαλαρός, στο Θ.Π. ο χρόνος δεν χαρακτηρίζεται από άγχος, ενώ ο χρόνος της Κ.Ζ. συχνά είναι αγχώδης (στην κατηγορία αυτή παρουσιάζεται και η υποκατηγορία με την περίπτωση του υποκειμένου όπου το άγχος του χρόνου της Κ.Ζ. υπεισέρχεται στον χρόνο του

Θ.Π.), στο Θ.Π. ο χρόνος είναι αφιερωμένος στον εαυτό, ενώ στην Κ.Ζ. κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει πάντοτε, στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται ως σταματημένος, ενώ στην Κ.Ζ. δεν βιώνεται πάντα ως σταματημένος και τέλος, στο Θ.Π. ο χρόνος περνάει ευχάριστα, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν περνάει πάντα ευχάριστα. Αναλυτικότερα:

10.2.1.1. Στο Θ.Π. ο χρόνος δεν ορίζεται από το ρολόι – Στην Κ.Ζ. ο χρόνος ορίζεται περισσότερο από το ρολόι. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο χρόνος στο Θ.Π. δεν ορίζεται από το ρολόι, είτε γιατί ορίζεται από κάποιον άλλον, είτε γιατί το Θ.Π. ασκεί μια επίδραση στα υποκείμενα ώστε να μην κοιτάνε την ώρα στο ρολόι τους, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος ορίζεται περισσότερο από το ρολόι, που τονίζει τα χρονικά όρια και που παίζει σημαντικό ρόλο στις ζωές τους, είτε γιατί θεωρείται απαραίτητο λόγω εργασίας, είτε λόγω προσωπικότητας (για παράδειγμα ένα από τα υποκείμενα αναφέρει πως όταν δεν φοράει το ρολόι στην καθημερινή του ζωή, αισθάνεται «γυμνό» και δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αυτό). Όπως περιγράφουν:

[...]Χρόνος άχρονος, σε ένα Θ.Π. δεν υπάρχει χρόνος, δηλαδή, έτσι, έτσι το νιώθω ότι είναι αυτό το εκατό τοις εκατό εδώ. Σου ανήκω ένα δευτερόλεπτο και είναι ασήμαντο αν θα σταματήσω τώρα ή σε ένα χρόνο, ξέρεις αυτό, σαν να μην υπάρχει χρόνος. Ε, στην καθημερινότητα σπάνιες είναι αυτές οι στιγμές, στιγμές πολύ σημαντικές μοιράσματος και ξέρεις σημαντικά γεγονότα, σημαντικά; Εντάξει μπορεί να είναι και μικρές στιγμούλες χαράς καθημερινές, όχι απαραίτητα σημαντικά γεγονότα, αλλά δεν είναι η πλειοψηφία έτσι, όταν μπαίνεις δηλαδή στον εργασιακό χώρο και πρέπει να κρατήσεις όρια και χρόνους και..., ο χρόνος είναι, υπάρχει, υπάρχει το ρολόι [...]. (ΑΑ)

[...] Το πρώτο και κύριο είναι ότι δεν κοιτάω το ρολόι μου (στο Θ.Π.) [...]. Ναι, γιατί με βλέπεις χωρίς ρολόι δεν μπορώ να ζήσω όταν δεν το φοράω νιώθω γυμνή, επειδή γενικά είμαι πολύ αγχώδες άτομο και νευρικό (στην Κ.Ζ.) [...]. Δεν είχα και τα κινητά να χτυπάνε (στο Θ.Π.) [...] οι γονείς μου, είδες με παίρνουν συνέχεια, και με κουράζουνε πολύ (στην Κ.Ζ.) [...] (ΑΓ)

10.2.1.2. Στο Θ.Π. πραγματοποιείται μεγαλύτερη αφοσίωση στο «εδώ και τώρα» - Στην Κ.Ζ. δεν πραγματοποιείται εύκολα η αφοσίωση στο «εδώ και τώρα». Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι στο Θ.Π. πραγματοποιείται μεγαλύτερη αφοσίωση στο «εδώ και τώρα», από ότι στην καθημερινή τους ζωή. Η αφοσίωση στο «εδώ και τώρα» φανερώνεται με εκφράσεις όπως: «νιώθω ότι είναι αυτό το εκατό τοις εκατό εδώ», «δεν σκεφτόμουν τίποτα άλλο», «πρώτη φορά το μυαλό μου δεν ήταν κάπου αλλού», ενώ στην Κ.Ζ. η αφοσίωση «στο εδώ και τώρα» δεν είναι πάντα εφικτή ή συμβαίνει σε μικρότερο βαθμό. Όπως περιγράφουν αναλυτικότερα:

[...]Χρόνος άχρονος, σε ένα Θ.Π. δεν υπάρχει χρόνος, δηλαδή, έτσι, έτσι το νιώθω ότι είναι αυτό το εκατό τοις εκατό εδώ. Σου ανήκω ένα δευτερόλεπτο και είναι ασήμαντο αν θα σταματήσω τώρα ή σε ένα χρόνο, ξέρεις αυτό, σαν να μην υπάρχει χρόνος. Ε, στην καθημερινότητα σπάνιες είναι αυτές οι στιγμές, στιγμές πολύ σημαντικές μοιράσματος και ξέρεις σημαντικά γεγονότα, σημαντικά; Εντάξει μπορεί να είναι και μικρές στιγμούλες χαράς καθημερινές, όχι απαραίτητα σημαντικά γεγονότα, αλλά δεν είναι η πλειοψηφία έτσι, όταν μπαίνεις δηλαδή στον εργασιακό χώρο και πρέπει να κρατήσεις όρια και χρόνους και..., ο χρόνος είναι, υπάρχει, υπάρχει το ρολόι [...]. (ΑΑ)

[...] Δεν σκεφτόμουνα τίποτα άλλο πέρα από αυτό που μ' έβαζε στη διαδικασία ο εμπνευστής να μπω. Ε, στην καθημερινότητά μου, η διαφορά είναι ότι αυτό δεν γίνεται, κατάλαβες; [...] Ναι, δεν γίνεται αυτόματα, θα προσπαθήσω θα το κάνω, θα το..., με δικιά μου προσπάθεια, δηλαδή, να πω ξέρεις τώρα ηρέμησε μην..., χαλάρωσε, ή μην σκέφτεσαι ή κάνε αυτό, αλλά δεν γίνεται με τον ίδιο τρόπο και εκεί μιλάμε ότι γινότανε τελείως αυτόματα [...]. (ΑΕ)

[...] Αυτό που βίωσα ήταν ότι, ήταν η πρώτη φορά που έκανα κάτι και το μυαλό μου δεν ήταν κάπου αλλού. Δηλαδή, έχω κάνει διάφορα, τέλος πάντων κατά καιρούς, δεν είχα αφοσιωθεί τόσο πολύ, πώς να σου πω, δηλαδή όταν ερχόμουνα [...] το μυαλό μου ήταν εκεί, δηλαδή, ξέρεις, δεν, αυτό δηλαδή, για εμένα ήταν πολύ σημαντικό γιατί ένιωθα σαν να άδειαζα και όταν βέβαια έβλεπα την πόρτα, όταν κατέβαινα κάτω και έβλεπα την πόρτα ξανά το μυαλό μου ήταν εκεί, αλλά αυτό το δίωρο, ας πούμε, από ένα σημείο και μετά ένιωθα ότι ήμουν άλλος άνθρωπος, ήμουν σε μια άλλη η κατάσταση, ζούσα κάτι άλλο, αυτό, δηλαδή, το ταξίδι που κάναμε με το Θ.Π. και το παιχνίδι που κάνεις σε εμένα έχει δώσει πάρα πολλά γιατί γενικά είμαι και άνθρωπος που ταξιδεύει με το μυαλό, δηλαδή πολλά πράγματα και κάποιες στιγμές, αυτό ήταν και λίγο μείον βέβαια, γιατί πήγαινα με το μυαλό μου σε άλλες καταστάσεις, δεν με άφηνε να χαρώ το τώρα ή να χαρώ αυτό που έχω, αλλά εντάξει αυτό σιγά-σιγά το δούλεψα, ξεπεράστηκε αλλά αυτό ένιωσα όμως στο Θ.Π., δηλαδή, απελευθερώνομουν τελείως, το μυαλό μου άδειαζε και ένιωθα πάρα πολύ χαρούμενη, αυτό το άδειασμα του μυαλού μου με έκανε και χαλάρωνα [...]. (ΑΗ)

10.2.1.3. Στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται ως γεμάτος- Στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν βιώνεται πάντα ως γεμάτος. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθανόταν ότι στο Θ.Π. ο χρόνος ήταν γεμάτος «σε κάθε του στιγμή», ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν βιώνεται πάντα ως γεμάτος, αφού υπάρχουν στιγμές κατά τις οποίες το υποκείμενο αισθάνεται ότι βαριέται ή ότι έχει αφαιρεθεί. Όπως περιγράφει:

[...] Θυμάμαι ότι περνούσε ο χρόνος ήτανε γεμάτος σε κάθε του στιγμή (στο Θ.Π.), μπορεί ας πούμε άλλες φορές να πιάνω στον εαυτό μου, να βαριέμαι ή να έχω αφαιρεθεί και να σκέφτομαι διάφορα και ήτανε γεμάτος, ήτανε γεμάτος με συναισθήματα ή με κίνηση, με δράση και επαφή, ήταν..., κυλούσε διαφορετικά [...]. (ΑΓ)

10.2.1.4. Στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται περισσότερο ως χαλαρός – Στην Κ.Ζ. ο χρόνος συχνά δεν βιώνεται ως χαλαρός. Στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται ως περισσότερο χαλαρός από ότι βιώνεται συνήθως στην Κ.Ζ.. Ο χρόνος της Κ.Ζ. συχνά συνοδεύεται από πίεση, άγχος, ή από αδυναμία του εαυτού για αυτορρύθμιση και χαλάρωση, ενώ στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται ως χαλαρός. Όπως περιγράφουν:

[...] Ο χρόνος στο Θ.Π. δεν έχει ίχνη πίεσης ή στρες, αντιθέτως είναι χρόνος χαλάρωσης [...]. Ο χρόνος στην καθημερινή ζωή είναι οπωσδήποτε πιο πιεσμένος [...]. (ΑΖ)

[...] Ναι, επειδή είμαι νευρική πολύ, εκνευρίζομαι, τρέχω, αγχώνομαι και αυτά, εκεί (στο Θ.Π.) χαλάρωνα [...]. (ΑΓ)

[...] Χαλάρωση, καταρχήν, που στην καθημερινή μου ζωή, δεν το έχω και τόσο πολύ, όχι επειδή δεν έχω τον χρόνο αλλά επειδή δεν αφήνω τον εαυτό μου, αλλά στο Θ.Π. σε βάζουν στη διαδικασία να αφήσεις τον εαυτό σου ελεύθερο γιατί είναι μέρος του παιχνιδιού αυτό, οπότε, σου λένε κάντο και το κάνω και εγώ, ενώ στην καθημερινή μου

ζωή λέω εγώ τι πρέπει να γίνει και δεν λέω στον εαυτό μου κάντο, οπότε είναι μεγάλη αλλαγή αυτό και με βοηθάει κιόλας το Θ.Π. στο να το πετυχαίνω [...]. (ΑΘ)

10.2.1.4.1. Στο Θ.Π. ο χρόνος δεν χαρακτηρίζεται από άγχος – Στην Κ.Ζ. ο χρόνος συχνά χαρακτηρίζεται από άγχος. Η υποκατηγορία αυτή αφορά τις περιπτώσεις των υποκειμένων που όχι μόνο αναφέρουν ότι στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται ως περισσότερο χαλαρός από ότι στην Κ.Ζ. αλλά και ότι ο χρόνος του Θ.Π. δεν χαρακτηρίζεται από άγχος, ενώ ο χρόνος της Κ.Ζ. συχνά χαρακτηρίζεται από άγχος και πίεση. Όπως αναφέρουν:

[...] Ο χρόνος στο Θ.Π. δεν έχει ίχνη πίεσης ή στρες, αντιθέτως είναι χρόνος χαλάρωσης [...]. Ο χρόνος στην καθημερινή ζωή είναι οπωσδήποτε πιο πιεσμένος [...]. (ΑΖ)

[...] Ναι, επειδή είμαι νευρική πολύ, εκνευρίζομαι, τρέχω, αγχώνομαι και αυτά, εκεί (στο Θ.Π.) χαλάρωνα [...]. (ΑΓ)

10.2.1.4.2. Η περίπτωση του υποκειμένου όπου το άγχος του χρόνου της Κ.Ζ. υπεισέρχεται και στον χρόνο του Θ.Π. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνθηκε ότι το άγχος του χρόνου της Κ.Ζ., και συγκεκριμένα το άγχος του να προλάβει το βραδινό λεωφορείο για να επιστρέψει στο σπίτι του, μετά το Θ.Π., διεισδούσε στον χρόνο του Θ.Π. και δεν το άφηγε να χαλαρώσει, στον βαθμό που θα επιθυμούσε. Όπως περιγράφει:

[...] Υπήρξαν φορές που δεν καταλάβαινα πότε άρχιζε και πότε πρόλαβε να τελειώσει το Θ.Π., δηλαδή, αυτό το δίωρο μου φαινότανε λες και είχε περάσει πεντάλεπτο, δηλαδή, περνούσε πάρα πολύ γρήγορα ο χρόνος και δεν θα ήθελα να περνάει τόσο γρήγορα, ξέρεις να είχαμε και άλλη ώρα να συνεχιστεί, να μην έχω το άγχος του λεωφορείου, κι αυτά, θα το ευχαριστιόμουνα ακόμα πιο πολύ, αλλά ήτανε και φάσεις όπως το άγχος, ειδικά όταν αλλάζαμε μετά την ώρα και το πήγαμε οκτώμισι, δεκάμισι και πολλές φορές πήγαινε και έντεκα παρά τέταρτο και έπρεπε μέσα σε ένα τέταρτο να έχω πάρει το λεωφορείο ήταν που με άγχωνε ακόμα πιο πολύ και κυρίως όταν συνειδητοποιούσα ότι φτάναμε προς το τέλος ήμουνα συνέχεια με το, να κοιτάω το ρολόι, έχασα και πολλά, δηλαδή, αυτή η φάση της, πως το λένε, της χαλάρωσης αυτό το, με το τραγούδι, τον χορό μας και αυτό, δεν το ζούσα, με αποτέλεσμα να μου μένει ένα κενό, να φεύγω, δηλαδή, πως το λένε φορτισμένη, αν μου λείπει κάτι, και αυτό ήτανε λίγο κάπως όταν ξέρεις ότι οι υπόλοιποι θα συνεχίζουν να παίζουνε ενώ εσύ πρέπει να φύγεις για να προλάβεις το λεωφορείο, αυτό ήτανε κάπως και ήμουνα δηλαδή με το ρολόι στο χέρι, κυριολεκτικά και μεταφορικά, να κοιτάω τι ώρα είναι, πρέπει να φύγω, να ετοιμαστώ γρήγορα, σε πόση ώρα θα φτάσω, να τρέξω, αν προλάβω, να κάνω, να ράνω, ή όταν ήμουνα όπως σου είπα πριν στρεσαρισμένη που δεν απελευθερώνομουνα και ήμουνα συγκρατημένη και έλεγα Παναγίτσα μου πότε θα τελειώσει; Ξέρεις, γιατί όταν δεν αφήνεσαι για να το απολαύσεις, λες τώρα τι κάνω εγώ εδώ πέρα, δηλαδή, υπήρξαν φορές που α προτιμούσα να μην είχα πάει εκείνη την μέρα, να είχα πάει μια άλλη μέρα, να είχα δηλαδή, μια άλλη ψυχολογική κατάσταση, για να το απολαύσω [...]. (ΑΔ)

10.2.1.5. Στο Θ.Π. ο χρόνος είναι αφιερωμένος στον εαυτό – Στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν είναι πάντα αφιερωμένος στον εαυτό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο χρόνος του Θ.Π. είναι χρόνος αφιερωμένος στον εαυτό, «ένα δώρο στον εαυτό», ή «ένα ποιοτικό δίωρο» για τον εαυτό, ενώ ο χρόνος της Κ.Ζ. αισθάνονται ότι δεν είναι πάντα αφιερωμένος στον εαυτό και ότι μοιράζεται

σε πολλά άλλα πράγματα, όπως δουλειά, οικογένεια, σπίτι, υποχρεώσεις κ.λπ.. Περιγράφουν χαρακτηριστικά:

[...] Ο χρόνος στο Θ.Π. αισθάνομαι ότι είναι χρόνος για εμένα, για τον εαυτό μου, είναι σαν να κάνω ένα δώρο στον εαυτό μου, ενώ στην καθημερινή ζωή ο χρόνος, δεν είναι πάντα αφιερωμένος στον εαυτό μου, ο προσωπικός χρόνος δηλαδή είναι πολύ λιγότερος, μοιράζεται και σε άλλα πράγματα, υποχρεώσεις, δουλειές και τα λοιπά [...]. (AZ)

[...] ένιωθα ότι έκανα κάτι ποιοτικό και κάτι για εμένα, αυτό, ενώ εντάξει ο χρόνος μου στις υπόλοιπες ώρες μοιράζονταν στην δουλειά μου, στο σπίτι μου, στο παιδί μου, σε άλλα πράγματα έτσι, αλλά εντάξει στο θεατρικό ένιωθα ότι ο χρόνος ήτανε αυτό, το δίωρο, ήταν ένα ποιοτικό δίωρο και ήτανε για εμένα [...]. (AH)

[...] Στο θεατρικό, το έβλεπα ότι σταματούσε ο χρόνος, είναι ένα διάλειμμα αυτή τη στιγμή από τα πάντα, σαν να έμπαινα, να πατούσα το πάουζ, εδώ δεν γίνεται τίποτα, δεν μπαίνουν μέσα ούτε σχολές, ούτε φίλοι, ούτε γκόμενοι, ούτε τίποτα, ένα πράγμα που κάνεις καθαρά για εσένα, δεν ξέρω, σαν, χωρίς να το κάνω συνειδητά, σταματούσε [...]. (AE)

10.2.1.6. Στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται σαν σταματημένος – Στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν βιώνεται συχνά σαν σταματημένος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο χρόνος στο Θ.Π. είναι σαν σταματημένος ή σαν να μην υπάρχει ή σαν να έχουν πατήσει το «πάουζ» (σημ.: pause= παύση). Στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν βιώνεται συχνά ως σταματημένος, αφού υπάρχει το ρολόι, το πρόγραμμα και οι υποχρεώσεις που τρέχουν. Όπως περιγράφουν:

[...]Χρόνος άχρονος, σε ένα Θ.Π. δεν υπάρχει χρόνος, δηλαδή, έτσι, έτσι το νιώθω ότι είναι αυτό το εκατό τοις εκατό εδώ. Σου ανήκω ένα δευτερόλεπτο και είναι ασήμαντο αν θα σταματήσω τώρα ή σε ένα χρόνο, ξέρεις αυτό, σαν να μην υπάρχει χρόνος. Ε, στην καθημερινότητα σπάνιες είναι αυτές οι στιγμές, στιγμές πολύ σημαντικές μοιράσματος και ξέρεις σημαντικά γεγονότα, σημαντικά; Εντάξει μπορεί να είναι και μικρές στιγμούλες χαράς καθημερινές, όχι απαραίτητα σημαντικά γεγονότα, αλλά δεν είναι η πλειοψηφία έτσι, όταν μπαίνεις δηλαδή στον εργασιακό χώρο και πρέπει να κρατήσεις όρια και χρόνους και..., ο χρόνος είναι, υπάρχει, υπάρχει το ρολόι [...]. (AA)

[...] Στο θεατρικό, το έβλεπα ότι σταματούσε ο χρόνος, είναι ένα διάλειμμα αυτή τη στιγμή από τα πάντα, σαν να έμπαινα, να πατούσα το πάουζ, εδώ δεν γίνεται τίποτα, δεν μπαίνουν μέσα ούτε σχολές, ούτε φίλοι, ούτε γκόμενοι, ούτε τίποτα, ένα πράγμα που κάνεις καθαρά για εσένα, δεν ξέρω, σαν, χωρίς να το κάνω συνειδητά, σταματούσε. Δεν σκεφτόμουνα τίποτα άλλο πέρα από αυτό που μ' έβαζε στη διαδικασία ο εμψυχωτής να μπω. Ε, στην καθημερινότητά μου, η διαφορά είναι ότι αυτό δεν γίνεται, κατάλαβες; [...]. (AE)

10.2.1.7. Στο Θ.Π. ο χρόνος περνάει ευχάριστα – Στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν περνάει πάντα ευχάριστα. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι ο χρόνος στο Θ.Π. περνάει ευχάριστα ενώ, επίσης, αισθάνονται ότι στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν περνάει πάντοτε ευχάριστα. Ο ευχάριστος χρόνος του Θ.Π. περνάει και γρήγορα ή «χωρίς να τον καταλαβαίνεις», στην Κ.Ζ. ο χρόνος άλλοτε περνάει γρήγορα και άλλοτε αργά και άλλοτε είναι πιο πιεσμένος και αγχώδης και άλλοτε πιο ευχάριστος. Όπως περιγράφουν τα υποκείμενα:

[...] Δεν είμαι άνθρωπος που φοράει ρολόι, αλλά παρόλα αυτά κάποιες φορές σε κάποια πράγματα νιώθω ότι περνάει πολύ αργά η ώρα και σε άλλα ότι περνάει πολύ γρήγορα. Εκεί τις περισσότερες φορές, δεν καταλάβαινα πως περνούσε η ώρα, ήταν έτσι [...] πολύ ευχάριστα και μου άρεσε επίσης, ότι όλα αυτά ήταν τόσο όμορφα δηλαδή από το ένα πηγαίναμε στο άλλο, χωρίς να μου πούμε, α, είναι παρά τέταρτο, ας κάνουμε κάτι άλλο γιατί έχουμε κάνει πολύ ώρα κάτι, δεν ήταν έτσι, όλα φαινόταναν πολύ ωραία με βάση τον χρόνο και μπορώ να πω ότι πολλές φορές ήταν η πιο ευχάριστη μου ώρα εκεί και μ' άρεσε ότι ήταν και Δευτέρα γιατί έτσι ξεκινούσε δυναμικά την βδομάδα, έλεγες ότι η μέρα πέρασε έτσι ωραία και τέλειωσε και ακόμη πιο ωραία. Ήταν έτσι πολύ ωραίο αυτό το συναίσθημα [...]. Εξαρτάται τώρα υπάρχουν πολλές εναλλαγές γιατί τη μια μπορεί να νιώθω ότι περνάει γρήγορα ο χρόνος, την άλλη ότι δεν περνάει απλά είναι και το θέμα ότι εξαρτάται από τη φάση που είμαι νιώθω αν είναι ευχάριστος ή δυσάρεστος αυτός ο χρόνος, αλλά μου φαίνεται ότι εκεί στο θεατρικό, ήταν έτσι, μου έκανε πιο ευχάριστο τον χρόνο [...] πιο γρήγορα να [...]. (AB)

[...] Ο χρόνος στο Θ.Π. δεν έχει ίχνη πίεσης ή στρες, αντιθέτως είναι χρόνος χαλάρωσης, περνάει χωρίς να τον καταλαβαίνεις, όπως αισθάνομαι ότι περνάει και κάθε φορά που κάνω κάτι που μου αρέσει. Ο χρόνος στην καθημερινή ζωή είναι οπωσδήποτε πιο πιεσμένος και εκεί περνάει γρήγορα αλλά το καταλαβαίνεις αυτό και τότε αγχώνεσαι πιο πολύ [...] (AZ).

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά την σύγκριση του χρόνου στην Καθημερινή Ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 77 πιο κάτω:

Πίνακας 77: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν την σύγκριση του χρόνου στην Καθημερινή Ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού

Κατηγορίες σχετικά με την σύγκριση του χρόνου στην Καθημερινή Ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού		Υποκείμενα Β: Συμμετέχοντες	Σύνολο
Θεατρικό Παιχνίδι	Vs	Καθημερινή Ζωή	
1. Στο Θ.Π. ο χρόνος δεν ορίζεται από το ρολόι		Στην Κ.Ζ. ο χρόνος ορίζεται περισσότερο από το ρολόι	2 25%
2. Στο Θ.Π. πραγματοποιείται μεγαλύτερη αφοσίωση στο «εδώ και τώρα» -		Στην Κ.Ζ. δεν πραγματοποιείται εύκολα η αφοσίωση στο «εδώ και τώρα».	3 37,5 %
3. Στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται ως γεμάτος-		Στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν βιώνεται πάντα ως γεμάτος	1 12,5%
4. Στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται περισσότερο ως χαλαρός		Στην Κ.Ζ. ο χρόνος συχνά δεν βιώνεται ως χαλαρός	3 37,5 %
4.1. Στο Θ.Π. ο χρόνος δεν χαρακτηρίζεται από άγχος		Στην Κ.Ζ. ο χρόνος συχνά χαρακτηρίζεται από άγχος	2 25%
4.2. Η περίπτωση του υποκειμένου όπου το άγχος του χρόνου της Κ.Ζ. υπεισέρχεται και στον χρόνο του Θ.Π.			1 12,5%
5. Στο Θ.Π. ο χρόνος είναι αφιερωμένος στον εαυτό		Στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν είναι πάντα αφιερωμένος στον εαυτό	3 37,5 %
.6. Στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται σαν σταματημένος		Στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν βιώνεται συχνά σαν σταματημένος	2 25%
7. Στο Θ.Π. ο χρόνος περνάει ευχάριστα		Στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν περνάει πάντα ευχάριστα	2 25%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 37,5% των υποκειμένων αισθάνεται ότι: α. στο Θ.Π. πραγματοποιείται μεγαλύτερη «αφοσίωση στο εδώ και τώρα», ενώ στην Κ.Ζ. δεν πραγματοποιείται εύκολα κάτι τέτοιο, β. στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται περισσότερο ως χαλαρός, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος συχνά δεν βιώνεται ως χαλαρός, γ. στο Θ.Π. ο χρόνος είναι αφιερωμένος στον εαυτό, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν είναι πάντα αφιερωμένος στον εαυτό. Επίσης, παρατηρούμε ότι το 25% των υποκειμένων αισθάνεται ότι: α. στο Θ.Π. ο χρόνος δεν ορίζεται από το ρολόι, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος ορίζεται περισσότερο από το ρολόι, β. στο Θ.Π. ο χρόνος δεν χαρακτηρίζεται από άγχος, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος συχνά χαρακτηρίζεται από άγχος, γ. στο Θ.Π. ο χρόνος βιώνεται σαν σταματημένος, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν βιώνεται συχνά σαν σταματημένος και δ. στο Θ.Π. ο χρόνος περνάει ευχάριστα, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν περνάει πάντα ευχάριστα. Επίσης, παρατηρούμε ότι το 12,5% των υποκειμένων βιώνει τον χρόνο στο Θ.Π. ως γεμάτο, ενώ στην Κ.Ζ. ο χρόνος δεν βιώνεται πάντα ως γεμάτος, και τέλος, παρατηρούμε την περίπτωση του υποκειμένου (12,5%) όπου το άγχος του χρόνου της Κ.Ζ. υπεισέρχεται στο άγχος του χρόνου του Θ.Π.

10.2.2. Το βίωμα του σώματος στην Καθημερινή Ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι

Στην υποκατηγορία αυτή πραγματοποιείται μια συγκριτική παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο τα υποκείμενα-συμμετέχοντες στην ομάδα του Θ.Π., βιώνουν το σώμα τους στο Θ.Π. και στην καθημερινή τους ζωή και χωρίζεται σε τρεις επιμέρους ενότητες. Η πρώτη ενότητα αφορά την εικόνα και τον τρόπο θέασης του σώματος στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ., η δεύτερη ενότητα αφορά την αίσθηση του σώματος στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ. και η τρίτη ενότητα αφορά τη βίωση του σώματος στο πλαίσιο του Θ.Π. και της Κ.Ζ. Πιο συγκεκριμένα:

10.2.2.1. Εικόνα και θέαση του σώματος

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τις κατηγορίες που σχετίζονται με την εικόνα και τον τρόπο θέασης του σώματος στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ. Παρατηρούμε ότι στο Θ.Π. το ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος μειώνεται, ενώ στην Κ.Ζ. υπάρχει περισσότερο ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος, καθώς, επίσης, ότι στο Θ.Π. ο τρόπος θέασης του σώματος είναι ολιστικός, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά δεν θεάται με ολιστικό τρόπο. Αναλυτικότερα:

10.2.2.1.1. Στο Θ.Π. μειώνεται το ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος- Στην Κ.Ζ. υπάρχει περισσότερο ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι στο Θ.Π. το ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος μειώνεται. Για παράδειγμα, η εικόνα του σώματος με τα παραπανίσια κιλά, μοιάζει στο Θ.Π. να μην απασχολεί τα υποκείμενα, ενώ στην Κ.Ζ. υπάρχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος και ανάλογα την περίπτωση των υποκειμένων τα απασχολεί σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Όπως περιγράφουν:

[...] Ε, στο Θ.Π. δεν κοίταζα και τόσο πως..., το αποτέλεσμα, τέλος πάντων τις κινήσής μου, όταν μας έλεγαν τρέξτε γύρω-γύρω, δεν σκεφτόμουνα ότι είμαι η πιο παχουλή, ας πούμε, από όλες, δεν πήγαινε το μυαλό μου εκεί ούτε ότι..., δεν σκεφτόμουνα καθόλου το σώμα μου [...]. (ΑΘ)

[...] σαν να μη με αφορά πολύ το πώς είναι το σώμα μου, (στο Θ.Π.) δηλαδή, είναι το σημαντικό είναι το τι εκφράζω με το σώμα μου και όχι το πόσος είναι ο κώλος μου, και όχι το πόσα είναι τα κιλά μου. Ναι, είναι και αγχολυτικό, που εντάξει μπορεί να το έχω και στην καθημερινότητα σε κάποια πλαίσια αλλά όταν πάω για ψώνια, ας πούμε, δεν το χω, ναι, σε άλλα πλαίσια μπορώ να σκεφτώ που δεν το έχω αυτό [...]. Ναι, αν και δεν, δεν ξέρω, σκέφτομαι ότι μάλλον είμαι σε μια ισορροπία λίγο με το σώμα μου πια, ότι δεν, δεν νιώθω ότι δεν εκφράζω κάποια πράγματα ότι το καταπιέζω, ότι το σφίγγω, ότι το κακοποιώ, μπορεί, μπορεί για την εικόνα μου κάποιες φορές, τα παραπάνω κιλά να γκρινιάξω και να με ενοχλήσει και να μη νιώσω άνετα να πάω στην παραλία, ας πούμε, αλλά, δεν μπαίνω σε διαδικασία να κριτικάρω τόσο πολύ το πώς θα εκφράσω, κάτι το πώς κινούμαι [...]. (ΑΑ)

10.2.2.1.2. Στο Θ.Π. πραγματοποιείται ολιστική θέαση του σώματος- Στην Κ.Ζ. δεν πραγματοποιείται πάντα ολιστική θέαση του σώματος. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται ότι στο Θ.Π. πραγματοποιείται μια ολιστική θέαση του σώματός του, γνωρίζει καλύτερα, με άλλα λόγια, το σώμα του και τον εαυτό του και μαθαίνει να εκτιμάει περισσότερο το κάθε κομμάτι του, ενώ

στην Κ.Ζ. δεν πραγματοποιείται πάντα τέτοιου είδους θέαση του σώματος. Όπως περιγράφει:

[...] μέσα από το Θ.Π. ο άνθρωπος μαθαίνει καλύτερα και το σώμα του και μαθαίνει να εκτιμάει το κάθε του κομμάτι και μου είναι χαρακτηριστικό όταν κάναμε έτσι και τα μέρη του σώματος ότι έπρεπε να σκεφτούμε ιστορίες άλλη για το μάτι, άλλη για το πόδι, ότι το κάναμε και σαν ξεχωριστά κομμάτια και αυτό έδινε επίσης μια άλλη αίσθηση να καταλάβουμε ότι εντάξει, μπορεί να θεωρούμε, ξέρω 'γω, το δεξί μας χέρι, τα μάτια μας, την ακοή μας το πιο σημαντικό, αλλά είναι και τα πόδια μας, είναι όλα, όλο το σώμα από τα μαλλιά μέχρι τα νύχια των ποδιών. Είναι ωραία αίσθηση και γνωριμία με τον εαυτό μας [...]. (ΑΒ)

10.2.2.2. Αίσθηση του σώματος

Σε σχέση με την αίσθηση του σώματος στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ. παρατηρούμε ότι προκύπτουν οι εξής κατηγορίες: στο Θ.Π. υπάρχει η αίσθηση ότι το σώμα απλώνεται, ενώ στην Κ.Ζ. συχνά υπάρχει η αίσθηση ότι το σώμα μαζεύεται, επίσης, στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται πιο ξεκούραστο, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά αισθάνεται κουρασμένο, ακόμα, στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται ζωντανό, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά αισθάνεται σαν κοιμισμένο, στο Θ.Π. το σώμα χαλαρώνει, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά δεν είναι χαλαρό, στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται απελευθερωμένο, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά δεν αισθάνεται απελευθερωμένο και τέλος, στο Θ.Π. το σώμα ή/και το μυαλό δεν σκέφτεται, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα ή/και το μυαλό σκέφτεται. Αναλυτικότερα:

10.2.2.2.1. Στο Θ.Π. το σώμα απλώνεται- Στην Κ.Ζ. ζωή συχνά το σώμα μαζεύεται. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται ότι το σώμα του στο Θ.Π. απλώνεται και καταλαμβάνει περισσότερο χώρο, ενώ στην Κ.Ζ. αισθάνεται ότι το σώμα μαζεύεται ή δυσκολεύεται να απλωθεί όπως απλώνεται στο Θ.Π.. Όπως μας περιγράφει:

[...] Ε, στο Θ.Π. [...] απλώς προσπαθούσα, προσπαθούσα να απλώνομαι, να πιάνω περισσότερο, να πιάνω όσο περισσότερο χώρο μπορώ, όχι όμως σε σημείο που να εμποδίζω τον άλλον [...] μαζεύεται πολύ, δύσκολα απλώνομαι στην προσωπική μου ζωή [...]στην καθημερινή μου ζωή νιώθω πιο μαζεμένη [...]. (ΑΘ)

10.2.2.2.2. Στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται πιο ξεκούραστο – Στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά αισθάνεται κουρασμένο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται το σώμα τους στο Θ.Π. πιο ξεκούραστο, ακόμα και ύστερα από μια κουραστική ημέρα, ενώ στην Κ.Ζ. αισθάνονται ότι το σώμα τους συχνά είναι κουρασμένο ή και καταπονημένο. Όπως αναφέρουν:

[...] Το σώμα μου στο Θ.Π., στην καθημερινότητα, να ξεκινήσω από εκεί, εντάξει όσο και να 'ναι σκέφτεσαι ότι πονάν τα χέρια, πονάν τα πόδια, πονάει η μέση, το νιώθεις πιο κουρασμένο, πιο ταλαιπωρημένο και πολλές φορές ερχόμουνα με αυτά τα συναισθήματα, ας πούμε, για το σώμα στον παιδικό..., στο σεμινάριο, αλλά μπαίνοντας εκεί το ξεχνούσα, δηλαδή, σαν να έμπαινα στο σώμα μιας γυναίκας, ας πούμε, ξεκούραστης [...]. (ΑΗ)

[...] στην καθημερινή μου ζωή το νιώθω πιο κουρασμένο (το σώμα) [...]. Στο τέλος του θεατρικού παιχνιδιού, μπορεί να έτρεχα, μπορεί να έκανα πάνω-κάτω, που έτρεχα, λαχάνιαζα και δεν κάνω ούτε γυμναστική, ούτε τίποτα, δεν είμαι άνθρωπος τέτοιος, δεν

ένιωθα την κούραση, εδώ, μπορεί τώρα να πάω να κατέβω κέντρο να ξαναγυρίσω και λέω: πω, πω, άσε έτρεχα όλη μέρα [...]. (ΑΕ)

10.2.2.2.3. Στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται περισσότερο ζωντανό - Στην Κ.Ζ. το σώμα αισθάνεται συχνά σαν κοιμισμένο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που βιώνουν το σώμα τους στο Θ.Π. ως περισσότερο ζωντανό από ότι στην Κ.Ζ. Συχνά, στην καθημερινή τους ζωή, αισθάνονται ότι το σώμα τους κοιμάται ή είναι σε λήθαργο ή είναι πιασμένο, βαριεστημένο κ.ά., ενώ στο Θ.Π. το σώμα έχει ενέργεια, «σαν να ζει το κάθε κύτταρο» ή «σαν να ξυπνάει από τον λήθαργο». Περιγράφουν χαρακτηριστικά:

[...] Στο Θ.Π. είναι σαν να ζει το κάθε κύτταρο, σαν να βρίσκεται σε..., να ενεργεί, να είναι σε δραστηριότητα, κάτι που δεν ισχύει έξω από αυτό γιατί το σώμα νιώθει πολύ κοιμισμένο, πιασμένο, ας πούμε ότι σαν να βαριέται να κουνήσει, το να, τ' άλλο, αλλά στο Θ.Π. δεν βαριέσαι, ούτε πιάνεσαι, κινείσαι, νιώθεις, κυλάει, ας πούμε, μέσα σου όλη αυτή η ενέργεια που υπάρχει [...]. (ΑΓ)

[...] Το σώμα μου νιώθει ζωντανό στο Θ.Π., νιώθει ανάλαφρο, αποκτάει ενέργεια, αλλά χαλαρώνει κιόλας, σαν να ξυπνάει από τον λήθαργο που το βάζω εγώ η ίδια. Αισθάνομαι ευεξία και στο σώμα και στην ψυχή και εκφράζεται ελεύθερο, χωρίς πολύ σκέψη και χωρίς να το παιδεύω, αποκτάει χιούμορ [...]. Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή το κρίνω, το καταπιέζω, το αφήνω και κοιμάται και λειτουργώ πιο πολύ με το μυαλό και το στόμα [...]. (ΑΖ)

10.2.2.2.4. Στο Θ.Π. το σώμα χαλαρώνει – Στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά δεν είναι χαλαρό. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται το σώμα τους στο Θ.Π. να χαλαρώνει, ενώ στην Κ.Ζ. αισθάνονται συχνά ότι το σώμα τους δεν είναι χαλαρό, αντιθέτως νιώθουν ότι είναι ταλαιπωρημένο ή σφιγμένο. Περιγράφουν σχετικά:

[...] Το σώμα μου νιώθει ζωντανό στο Θ.Π., νιώθει ανάλαφρο, αποκτάει ενέργεια, αλλά χαλαρώνει κιόλας [...]. Στην καθημερινή μου ζωή το σώμα μου [...] σίγουρα είναι πιο σφιγμένο και πιο συντηρητικό, δεν έχει πολύ χιούμορ, δεν είναι και τόσο ευχάριστο [...]. (ΑΖ)

[...] Το σώμα μου στο Θ.Π., στην καθημερινότητα, να ξεκινήσω από εκεί, εντάξει όσο και να 'ναι σκέφτεσαι ότι πονάν τα χέρια, πονάν τα πόδια, πονάει η μέση, το νιώθεις πιο κουρασμένο, πιο ταλαιπωρημένο και πολλές φορές ερχόμουνα με αυτά τα συναισθήματα, ας πούμε, για το σώμα στον παιδικό..., στο σεμινάριο, αλλά μπαίνοντας εκεί το ξεχνούσα, δηλαδή, σαν να έμπαινα στο σώμα μιας γυναίκας, ας πούμε, ξεκούραστης, και προσπαθούσα να βιώσω αυτά που ήταν να βιώσω κάθε φορά, και έβλεπα ότι το σώμα μου ήταν τελείως απελευθερωμένο, τελείως χαλαρό, και είχα και έντονη, να έχω και ενέργεια, να θέλω να παίξω, να θέλω να κάνω πράγματα [...] ας πούμε διαπίστωσα, με το πέρασμα του χρόνου ότι αυτό με χαλάρωνε, δηλαδή, ερχόμενη εδώ ήταν σαν να είχα πάει δύο ώρες γυμναστήριο, που το κάνεις, ας πούμε, για το σώμα σου, για την υγεία του σώματός σου, κάπως έτσι ένιωθα [...] και μου δίνε και ενέργεια και σωματική και ψυχική και πνευματική και τα πάντα [...]. (ΑΗ)

10.2.2.2.5. Στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται περισσότερο απελευθερωμένο – Στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά δεν αισθάνεται απελευθερωμένο. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται το σώμα τους στο Θ.Π. να είναι περισσότερο απελευθερωμένο από ότι στην Κ.Ζ., ότι μπορεί και εκφράζεται ελεύθερο, χωρίς να παρεμβαίνουν στην όλη διαδικασία απελευθέρωσής του οι

λογικές σκέψεις ή αλλιώς το μυαλό, καθώς επίσης, και ότι είναι περισσότερο «ανοιχτό». Όπως περιγράφουν:

[...] Στο θεατρικό θυμάμαι, όταν μας έβαζε μουσικές και καθαρά με το σώμα μας, ότι εκείνη την ώρα, το μυαλό μου ήτανε μια ευθεία γραμμή, δηλαδή, αρκετές φορές το ένιωσα, μη σου πω όλες, θα σου πω αρκετές και ήτανε το σώμα μου, καθαρά, ανοιγότανε, ρε παιδί μου, ήμουνα ελεύθερη, αυτό δεν συμβαίνει στην καθημερινή μου ζωή, αν το πας έτσι; [...]. (AE)

[...] Αισθάνομαι ευεξία και στο σώμα και στην ψυχή και εκφράζεται ελεύθερο, χωρίς πολύ σκέψη [...]. Στην καθημερινή μου ζωή το σώμα μου αισθάνομαι ότι το παιδεύω, ότι δεν του δίνω την ευκαιρία να εκφραστεί, σίγουρα είναι πιο σφιγμένο και πιο συντηρητικό, δεν έχει πολύ χιούμορ, δεν είναι και τόσο ευχάριστο [...]. (AZ)

10.2.2.2.6. Στο Θ.Π. το σώμα ή/και το μυαλό δεν σκέφτεται – Στην Κ.Ζ. το σώμα ή/και το μυαλό σκέφτεται. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αισθάνονται ότι το σώμα στο Θ.Π. δεν επηρεάζεται από την λογική σκέψη και το μυαλό, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα επηρεάζεται ή καθοδηγείται περισσότερο από το μυαλό. Όπως περιγράφουν:

[...] Αισθάνομαι ευεξία και στο σώμα και στην ψυχή και εκφράζεται ελεύθερο, χωρίς πολύ σκέψη [...] στην καθημερινή μου ζωή [...] λειτουργώ πιο πολύ με το μυαλό και το στόμα [...]. (AZ)

[...] Στο θεατρικό θυμάμαι, όταν μας έβαζε μουσικές και καθαρά με το σώμα μας, ότι εκείνη την ώρα, το μυαλό μου ήτανε μια ευθεία γραμμή, δηλαδή, αρκετές φορές το ένιωσα, μη σου πω όλες, θα σου πω αρκετές και ήτανε το σώμα μου, καθαρά, ανοιγότανε, ρε παιδί μου, ήμουνα ελεύθερη, αυτό δεν συμβαίνει στην καθημερινή μου ζωή, αν το πας έτσι; [...] σαν να σταματάει ο χρόνος, ρε παιδί μου εκεί πέρα, δεν σκεφτόμουνα τίποτα, στην καθημερινή μου ζωή το νιώθω πιο κουρασμένο, κατάλαβες; [...]. (AE)

10.2.2.3. Το πλαίσιο του σώματος

Στην υποκατηγορία αυτή πραγματοποιείται μια συγκριτική παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο τα υποκείμενα-συμμετέχοντες στην ομάδα του Θ.Π., βιώνουν το σώμα τους στο πλαίσιο του Θ.Π. και στο πλαίσιο της καθημερινής τους ζωής και χωρίζεται σε δύο επιμέρους ενότητες. Η πρώτη ενότητα αφορά τη δυνατότητα του πλαισίου του Θ.Π. να επιτρέπει στο σώμα να κινηθεί με μη τυποποιημένους τρόπους, ενώ τα πλαίσια της Κ.Ζ. δεν επιτρέπουν συχνά στο σώμα να κινηθεί με διαφορετικούς τρόπους και η δεύτερη ενότητα αφορά τη δυνατότητα που παρέχει το πλαίσιο του Θ.Π. ώστε το σώμα να μπαίνει σε ρόλους τους οποίους επιλέγει το ίδιο και να ανακαλύψει σε ποιον από όλους αισθάνεται καλύτερα, ενώ στο πλαίσιο της Κ.Ζ. το σώμα μπορεί να μπαίνει σε ρόλους οι οποίοι δεν το εκπροσωπούν απαραίτητα. Αναλυτικότερα:

10.2.2.3.1. Το πλαίσιο του Θ.Π. επιτρέπει στο σώμα να κινηθεί με μη τυποποιημένους τρόπους – Το πλαίσιο της Κ.Ζ. δεν επιτρέπει πάντα στο σώμα να κινηθεί με διαφορετικούς τρόπους. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που πιστεύουν ότι το πλαίσιο του Θ.Π. επιτρέπει και παρέχει την ευκαιρία στο σώμα τους να κινηθεί με μη τυποποιημένους τρόπους, όπως για παράδειγμα, να κυλιστεί στο πάτωμα ή να εκφράζεται με θεατρικούς τρόπους, ενώ κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει

συχνά στην καθημερινότητά τους, αφού στο πλαίσιο της Κ.Ζ. οι κινήσεις είναι περισσότερο τυποποιημένες και δεν παρέχεται συχνά η ευκαιρία για κίνηση του σώματος με διαφορετικούς τρόπους. Όπως περιγράφουν:

[...] η διαφορά είναι ότι στην καθημερινότητα οι κινήσεις είναι έτσι πολύ πιο στάνταρ, καθιερωμένες, γιατί θα προχωράς με τον τρόπο που προχωράς, θα κάθεται με τον τρόπο που ο καθένας μας κάθεται, ότι είναι πιο στάνταρ ενώ στο Θ.Π., οι κινήσεις, το σώμα έκανε άλλες κινήσεις που του βγαίνουν και αυθόρμητα και κινήσεις που ίσως να μην τις κάνει στην καθημερινότητά του και είχε έτσι μια διαφορά [...]. (ΑΒ)

[...] Πάντως σε γενικότερες γραμμές δεν έχει πολύ σχέση το πώς ήμουν μέσα στο Θ.Π. και εκτός του Θ.Π. γιατί εκεί και ο άλλος αφήνεται και να κυλιστεί στο πάτωμα, να πέσει πάνω στον τοίχο, πάνω στην καρέκλα, δεν ξέρω και εγώ που, δεν θα σε παρεξηγήσει και ο άλλος γιατί μετά μπορεί να το κάνει και αυτός ή να το έχει κάνει πιο πριν ή το οτιδήποτε, ενώ τώρα, π.χ. όπως καθόμαστε εμείς εδώ, δεν θα αρχίσουμε να κυλιόμαστε, ούτε στο πάτωμα, ούτε να γελάμε, όχι να γελάμε, ούτε να εκφραζόμαστε θεατρικά, μέσα σε εισαγωγικά, ούτε τίποτα τέτοιο, δηλαδή, είναι διαφορετικό, το βίωσα διαφορετικά [...]. (ΑΔ)

[...] στην καθημερινή μου ζωή το σώμα μου [...] είναι πιο σφιγμένο και πιο συντηρητικό, δεν έχει πολύ χιούμορ [...] λειτουργώ πιο πολύ με το μυαλό και το στόμα, όπως λειτουργούν δηλαδή και οι περισσότεροι γύρω μου, γιατί αν άρχιζα ξαφνικά να εκφράζομαι σωματικά όπως στο Θ.Π. δεν νομίζω να έβρισκα ανταπόκριση [...]. (ΑΖ)

[...] Ναι, ξέρεις ακόμα και αυτό το φοράω άνετα ρούχα, βγάζω παπούτσια και κυλιέμαι στα πατώματα από μόνο του είναι έτσι πολύ απελευθερωτικό και ότι είσαι με κόσμο που είναι έτσι κι αυτός, να μη σε αφορά πολύ, σαν να μη με αφορά πολύ το πώς είναι το σώμα μου, δηλαδή, είναι το σημαντικό είναι το τι εκφράζω με το σώμα μου και όχι το πόσο είναι ο κώλος μου, και όχι το πόσα είναι τα κιλά μου. Ναι, είναι και αγχολυτικό [...]. (ΑΑ)

10.2.2.3.2. Στο Θ.Π. το σώμα μπαίνει σε ρόλους για να ανακαλύψει σε ποιον από όλους αισθάνεται καλύτερα - Στην Κ.Ζ. το σώμα μπαίνει σε ρόλους οι οποίοι δεν το αντιπροσωπεύουν απαραίτητα. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αισθάνεται ότι στο Θ.Π. το σώμα του μπαίνει σε διάφορους ρόλους ή μιμείται ορισμένες συμπεριφορές προκειμένου να ανακαλύψει σε ποιο ρόλο ή συμπεριφορά αισθάνεται καλύτερα ή ταιριάζει περισσότερο στον εαυτό, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα μπαίνει σε ρόλους και μιμείται συμπεριφορές οι οποίες δεν αντιπροσωπεύουν πάντα τον εαυτό. Περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...] μπορώ να μπαίνω, μπορώ να..., να δικαιολογώ όλες τις καταστάσεις, όλους τους ανθρώπους, όλους τους χαρακτήρες μπορώ να τους δικαιολογώ και να τους καταπίνω κιόλας, όλους τους χαρακτήρες και να μπορώ να είμαι και αυτό, να μπορώ να κάνω δηλαδή, κάτι και να αισθανθώ ότι ναι, εγώ αισθάνομαι έτσι, και στην καθημερινή μου ζωή το κάνω αυτό, μπορώ δηλαδή να μπω στη θέση του άλλου πάρα πολύ εύκολα σε σημείο που να μην μπορώ να δικαιολογήσω τον εαυτό μου καθόλου, δηλαδή, όταν ο άλλος είναι πιο ισχυρός χαρακτήρας από εμένα και μου δώσει να καταλάβω ακριβώς αυτό που νιώθει με ρουφάει, εντελώς. Και μετά το μόνο που έχω να κάνω είναι να πα εντάξει δεν πειράζει, κάνε αυτό που νομίζεις τι να σου πω, κακό, όμως αυτό, πολύ κακό πράγμα, στο θέατρο βέβαια, βοηθάει, στο θέατρο είναι καλό, στην καθημερινότητά σου μπορεί πάλι να βοηθήσει όταν το αναγνωρίσει όμως ο άλλος ότι το κάνεις, όταν δεν μπορεί να το αναγνωρίσει και δεν ξέρει για πιο λόγο γίνεται ε,

καμιά φορά είναι αρνητικό γιατί δεν, δεν σπλίζω τον εαυτό μου καθόλου [...] το σώμα μου, ας πούμε, αποδέχεται έναν χαρακτήρα, αυτό είναι ομοιότητα, αποδέχεται πολύ έναν χαρακτήρα που δεν είμαι εγώ, και στο θέατρο, μπορώ δηλαδή να τον καταπιώ τον χαρακτήρα αυτόν και να γίνει το σώμα μου ακριβώς αυτό και στην καθημερινότητά μου το κάνω επίσης αυτό, μπορώ ας πούμε, και να μιμηθώ κάποιον στην καθημερινότητά μου και να γίνω ακριβώς όπως είναι αυτός, αν βέβαια, νομίζω ότι βοηθάει στην επικοινωνία μου μαζί του, σε αυτήν την κατάσταση, ναι, στην καθημερινότητά μου δεν με βοηθάει αυτό, σου είπα γιατί, στο Θ.Π. βοηθάει. Το Θ.Π. ίσως σε αυτή τη φάση να με βοηθήσει άμα μπαίνω σε πολλούς ρόλους, να καταλάβω ποιος είναι ο αγαπημένος μου και που αναπαύεται η ψυχή μου να μπαίνω ε, και μπορεί μετά να γίνω και πιο επιλεκτική στην εξωτερική μου ζωή, ίσως, δηλαδή, τώρα, δεν ξέρω, δεν ξέρω, αυτό μπορεί να έχει να κάνει και με τον τρόπο που σκέφτομαι το ότι σκέφτομαι ότι θα ήθελα να είναι ικανοποιημένοι όλοι που σου είχα πει στην προηγούμενη φάση [...]. (ΑΘ)

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά την σύγκριση του χρόνου στην Καθημερινή Ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 78 πιο κάτω:

Πίνακας 78: Ποσοστά κατηγοριών που αφορούν την σύγκριση του σώματος στην Καθημερινή Ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού

Κατηγορίες σχετικά με την σύγκριση του σώματος στην Καθημερινή Ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού		Υποκείμενα B: Συμμετέχοντες	Σύνολο
Θεατρικό Παιχνίδι	Vs	Καθημερινή Ζωή	
<i>A. Εικόνα και θέαση του σώματος:</i>			
1. Στο Θ.Π. μειώνεται το ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος		Στην Κ.Ζ. υπάρχει περισσότερο ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος	2 25%
2. Στο Θ.Π. πραγματοποιείται ολιστική θέαση του σώματος		Στην Κ.Ζ. δεν πραγματοποιείται πάντα ολιστική θέαση του σώματος.	1 12,5%
<i>B. Αίσθηση του σώματος:</i>			
1. Στο Θ.Π. το σώμα απλώνεται		Στην Κ.Ζ. ζωή συχνά το σώμα μαζεύεται	1 12,5%
2. Στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται πιο ξεκούραστο		Στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά αισθάνεται κουρασμένο	2 25%
3. Στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται περισσότερο ζωντανό		Στην Κ.Ζ. το σώμα αισθάνεται συχνά σαν κοιμισμένο	2 25%
4. Στο Θ.Π. το σώμα χαλαρώνει		Στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά δεν είναι χαλαρό	2 25%
5. Στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται περισσότερο απελευθερωμένο		Στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά δεν αισθάνεται απελευθερωμένο	2 25%
6. Στο Θ.Π. το σώμα ή/και το μυαλό δεν σκέφτεται		Στην Κ.Ζ. το σώμα ή/και το μυαλό σκέφτεται	2 25%
<i>Γ. Το πλαίσιο του σώματος:</i>			
1. Το πλαίσιο του Θ.Π. επιτρέπει στο σώμα να κινηθεί με μη τυποποιημένους τρόπους		Το πλαίσιο της Κ.Ζ. δεν επιτρέπει πάντα στο σώμα να κινηθεί με διαφορετικούς τρόπους	4 50%
2. Στο Θ.Π. το σώμα μπαίνει σε ρόλους για να ανακαλύψει σε ποιον από όλους αισθάνεται καλύτερα		Στην Κ.Ζ. το σώμα μπαίνει σε ρόλους οι οποίοι δεν το αντιπροσωπεύουν απαραίτητα	1 12,5%

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι σε σχέση με την εικόνα και τη θέαση του σώματος το 25% των υποκειμένων αισθάνεται ότι στο Θ.Π. μειώνεται το ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος, ενώ στην Κ.Ζ. υπάρχει περισσότερο ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος και το 12,5% των υποκειμένων αισθάνεται ότι στο Θ.Π. πραγματοποιείται μια ολιστική θέαση του σώματος, γεγονός που δεν συμβαίνει πάντα στην Κ.Ζ.. Επίσης, παρατηρούμε ότι σε σχέση με την αίσθηση του σώματος, το 25% των υποκειμένων αισθάνεται ότι: α. στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται πιο ξεκούραστο, ενώ στην Κ.Ζ. συχνά αισθάνεται κουρασμένο, β. στο Θ.Π. το σώμα

αισθάνεται ζωντανό, ενώ στην Κ.Ζ. συχνά αισθάνεται σαν κοιμισμένο, γ. στο Θ.Π. το σώμα χαλαρώνει, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά δεν είναι χαλαρό, δ. στο Θ.Π. το σώμα αισθάνεται απελευθερωμένο, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα συχνά δεν αισθάνεται απελευθερωμένο και ε. στο Θ.Π. το σώμα ή και το μυαλό δεν σκέφτεται, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα ή και το μυαλό σκέφτεται, επίσης, το 12,5% των υποκειμένων αναφέρει πως στο Θ.Π. αισθάνεται ότι το σώμα απλώνεται, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα μαζεύεται. Σε σχέση με το πλαίσιο του σώματος, το 50% των υποκειμένων αναφέρει ότι το πλαίσιο του Θ.Π. επιτρέπει στο σώμα να κινηθεί με μη τυποποιημένους τρόπους, ενώ το πλαίσιο της Κ.Ζ. δεν επιτρέπει πάντα στο σώμα να κινηθεί με διαφορετικούς τρόπους και τέλος, το 12,5% αναφέρει ότι στο Θ.Π. μπαίνει σε ρόλους για να ανακαλύψει σε ποιον αισθάνεται καλύτερα, ενώ στην Κ.Ζ. το σώμα μπαίνει σε ρόλους οι οποίοι δεν το αντιπροσωπεύουν απαραίτητα.

10.3. Το Βίωμα του Εαυτού (Χρόνος-Σώματος) των Υποκειμένων στο Θεατρικό Παιχνίδι και στην Καθημερινή Ζωή μέσα την Χρήση Ιχνογραφημάτων

Στο υποκεφάλαιο αυτό πραγματοποιείται μια συγκριτική θέαση του εαυτού των συμμετεχόντων και των εμπυχωτών στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ., μέσα από ιχνογραφικές αναπαραστάσεις που απεικονίζουν την βίωση του χρόνου και του σώματος στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ. Αναλυτικότερα:

10.3.1. Ιχνογραφικές αναπαραστάσεις του χρόνου στην Καθημερινή Ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι κατηγορίες που προέκυψαν από τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων για τον χρόνο στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ. και χωρίζεται σε τρεις μεγάλες υποενότητες. Η πρώτη αφορά τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις κατά τις οποίες ο χρόνος της Κ.Ζ. μεταμορφώνεται στο Θ.Π., η δεύτερη αφορά τα ιχνογραφήματα στα οποία ο χρόνος του Θ.Π. απεικονίζεται ως μέρος του χρόνου της Κ.Ζ. και η τρίτη αφορά τα ιχνογραφήματα στα οποία ο χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π. αναπαριστάται ως ενιαίος. Πιο συγκεκριμένα:

10.3.1.1. Οι μεταμορφώσεις του χρόνου από την Κ.Ζ. στο Θ.Π.

Η κατηγορία αυτή, αφορά τις μεταμορφώσεις του χρόνου από την καθημερινή ζωή στο θεατρικό παιχνίδι, όπως φανερώνονται μέσα από τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων. Οι μεταμορφώσεις ή αλλαγές, γίνονται αντιληπτές μέσα από τις εξής διαφοροποιήσεις στις αναπαραστάσεις του χρόνου: πρώτον, η αναπαράσταση του χρόνου της Κ.Ζ. ως συμβατικό ρολόι, μετατρέπεται σε αναπαράσταση του χρόνου του Θ.Π. ως εναλλακτικό ρολόι, δεύτερον, η αναπαράσταση του χρόνου της Κ.Ζ. ως συμβατικό ρολόι, εξαφανίζεται ή παύει να υπάρχει στην αναπαράσταση του χρόνου του Θ.Π., έπειτα, ο χρόνος της Κ.Ζ. που βιώνεται ως ταραχή, μετατρέπεται στην βίωση του χρόνου ως γαλήνη στο Θ.Π., επίσης, ο χρόνος που περνάει αργά στην Κ.Ζ. μεταμορφώνεται σε χρόνο που κυλάει γρήγορα στο Θ.Π., ο δομημένος χρόνος της Κ.Ζ. γίνεται λιγότερο δομημένος στο Θ.Π., ο τετράγωνος χρόνος της Κ.Ζ. μεταμορφώνεται στο Θ.Π. σε χρόνο που μοιάζει με μια ιστορία και τέλος ο ακτινωτός χρόνος της Κ.Ζ. μεταμορφώνεται σε σπειροειδή στο Θ.Π.. Αναλυτικότερα:

10.3.1.1.1. Ο χρόνος ως συμβατικό ρολόι στη Κ.Ζ. – Ο χρόνος ως εναλλακτικό ρολόι στο Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναπαράστησαν ιχνογραφικά τον χρόνο της καθημερινής τους ζωής με ένα «συμβατικό» ρολόι, ενώ ο χρόνος του Θ.Π. αναπαρίσταται με ένα «εναλλακτικό» ρολόι. Ο χρόνος της Κ.Ζ. είναι περισσότερο δομημένος και οργανωμένος και για αυτό και αναπαριστάται ιχνογραφικά με το συμβατικό ρολόι, ενώ ταυτόχρονα το ρολόι αυτό κατά τη διάρκεια του Θ.Π. μεταμορφώνεται σε ένα «εναλλακτικό», «περίεργο» ρολόι, διαφορετικό από ότι τα συνηθισμένα ρολόγια και είτε μετατρέπεται σε ένα ρολόι ανορθόδοξο και περίεργο (ιχνογράφημα 27), είτε εξαρθρώνεται ή διαλύεται ή δημιουργείται η αίσθηση ότι χύνεται (σαν τον πίνακα με τα ρολόγια του Νταλί) (ιχνογράφημα 28). Όπως παρατηρούμε:

Ιχνογράφημα 27: Το συμβατικό ρολόι της Κ.Ζ. – Το εναλλακτικό ρολόι του Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 27 παρατηρούμε ότι ο χρόνος της Κ.Ζ. αναπαριστάται ιχνογραφικά με ένα «συμβατικό» ρολόι που συμβολίζει την απαραίτητη οργάνωση και τάξη που έχει ή χρειάζεται να έχει η Κ.Ζ. του υποκειμένου και ο χρόνος του Θ.Π. αναπαριστάται ιχνογραφικά με το «εναλλακτικό» ρολόι που εμφανίζεται πίσω από το κανονικό ρολόι και που αντί για νούμερα έχει διάφορα αγαπημένα πράγματα, ιδέες ή ασχολίες, είναι «ξεχαρβαλωμένο», αφού ορισμένα ελατήρια πετάγονται προς τα έξω και γενικότερα, όπως μας περιγράφει και το ίδιο το υποκείμενο σε αυτό το ρολόι, δεν έχει σημασία η ώρα, αφού στο Θ.Π. ο χρόνος, είναι σαν να μην υπάρχει και έτσι δεν παίζει σημαντικό ρόλο, όπως παίζει ο χρόνος στην Κ.Ζ. Όπως μας περιγράφει:

[...] Ο χρόνος, το ρολόι, είναι ο χρόνος στο σπίτι, διότι είναι πολύ οργανωμένος ο χρόνος στο σπίτι, δηλαδή, πρέπει να ξυπνήσουμε κάποια ώρα, να φάμε με τον *(όνομα γιού)*, μετά να ετοιμάσω το φαγητό του σπιτιού, να κάνω συγκεκριμένα πράγματα γενικώς οπότε είναι μια οργάνωση ο χρόνος στο σπίτι, εξ αιτίας του μικρού και εξ αιτίας του *(όνομα συζύγου)*, και εξ αιτίας δικιάς μου γιατί πρέπει να μπούμε σε μια τάξη γενικώς στο σπίτι, ενώ ο χρόνος στο Θ.Π. είναι πολύ πιο αλλιώς ορισμένος ρε παιδί μου, δεν έχει δώδεκα η ώρα, τρεις η ώρα, έξι η ώρα, εννιά η ώρα, έχει αστεράκια, έχει παγωτάκια, έχει καρδούλες, έχει φεγγαράκια, έχει καπέλα αποκριάτικα, έχει βιβλιάρια, και είναι και λίγο ξεχαρβαλωμένος [...]. Ναι, ναι, γενικώς αισθάνομαι ότι δεν υπάρχει χρόνος στο Θ.Π. είναι, βέβαια, αυτό από το σπίτι μου προσφέρεται για αυτό είναι και αλληλοκαλυπτόμενο, δηλαδή, δεν ακυρώνει το ένα το άλλο, και αυτό είναι χρώμα, έχει χρώμα, δεν είναι μαύρο, ας πούμε, αν δεν ήταν καλός ο χρόνος στο σπίτι θα το είχα κάνει μαύρο, δεν είναι μαύρο, απλώς είναι οργανωμένο πιο πολύ και δεν έχω και πολλά περιθώρια για κάτι, για κάτι άλλο, ας πούμε, ενώ στο Θ.Π. είναι κάτι πραγματικά πέρα από τον χρόνο πολύ πιο ελεύθερη [...]. Θα ήθελα όμως να είναι λίγο μεγαλύτερο το Θ.Π. από τον χρόνο, ας πούμε, το τικ-τακ, τικ-τακ, τικ-τακ, το φλικιτιμπλόμ, θα ήθελα να 'ναι πιο μεγάλο και καμιά φορά το φλικιτιμπλόμ, έχει ένα κομμάτι του χρόνου του, για αυτό και πορτοκαλί γραμμούλα [...]. (ΑΘ)

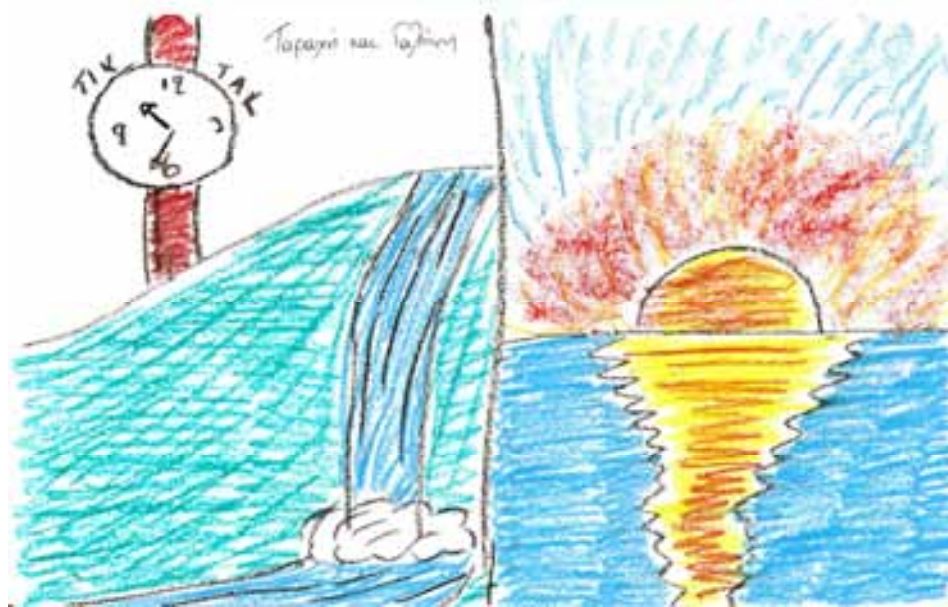

Ιχνογράφημα 28: Το συμβατικό ρολόι της Κ.Ζ. – Το εναλλακτικό ρολόι του Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 28 παρατηρούμε και πάλι το συμβατικό ρολόι της Κ.Ζ. να μεταμορφώνεται σε ένα πιο εναλλακτικό ρολόι κατά τη διάρκεια του Θ.Π. και τελικά να εξαρθρώνεται και να διαλύεται. Στην Κ.Ζ. και πάλι ο χρόνος είναι υπαρκτός και οργανωμένος, ενώ στο Θ.Π. ο χρόνος είναι σαν να μην υπάρχει, σαν να είναι περισσότερο ρευστός. Όπως μας περιγράφει το υποκείμενο:

[...] Αν ήμουνα ο Νταλί θα 'φτιαχνα από εδώ τα ρολόγια τα στέρεα τα αυτά και όσο πάμε προς τα πάνω να κατακυλάνε τα ρολόγια να διαλύονται ξέρεις εκείνο το ρολόι που έχει [...] Να χύνονται.[...] Εδώ είναι το κάθε μέρα φυσικά και εδώ είναι ο χρόνος μέσα στο Θ.Π., που δεν υπάρχει ουσιαστικά.[...] Εντάξει στο κάθε μέρα ο χρόνος υπάρχει κυλάει, υπάρχει το ένα, το δύο, το τρία, δομημένο, τακτοποιημένο, ενώ στο Θ.Π. δεν υπάρχει χρόνος, είναι πιο ρευστός, πιο...ναι, αλλού [...] (BA)

10.3.1.1.2. Ο χρόνος της Κ.Ζ. ως ταραχή– Ο χρόνος του Θ.Π. ως γαλήνη. Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου που αναπαριστά ιχνογραφικά τον χρόνο της Κ.Ζ. ως ταραχή και τον χρόνο του Θ.Π. ως γαλήνη, όπως φαίνεται και από το ιχνογράφημα 29 που παρουσιάζεται αμέσως πιο κάτω.

Ιχνογράφημα 29: Ο χρόνος της Κ.Ζ. ως ταραχή– Ο χρόνος του Θ.Π. ως γαλήνη

Στο ιχνογράφημα 29 παρατηρούμε την ιχνογραφική αναπαράσταση του χρόνου της Κ.Ζ. με έναν καταρράκτη και ένα ρολόι, που συμβολίζουν την νευρικότητα, το άγχος και την ταραχή που προκαλεί η αίσθηση του χρόνου της Κ.Ζ. στο υποκείμενο, ενώ στο Θ.Π. ο χρόνος αναπαρίσταται ιχνογραφικά με ένα ήσυχο ηλιοβασίλεμα που πέφτει μέσα στη θάλασσα και που συμβολίζει την γαλήνη και την ηρεμία που προκαλεί η αίσθηση του χρόνου του Θ.Π. στο υποκείμενο. Όπως περιγράφει:

[...] Είναι η αντίθεση των στιγμών που κοιτάω συνέχεια το ρολόι μου, μου μπορείς να πεις ότι συμπεριφέρομαι όπως το καταρράκτη, το ποτάμι που κυλάει πολύ νευρικά και αφρίζει και τρέχει και δεν μένει ποτέ σταθερό σε ένα σημείο, ενώ το ίδιο το νερό πάλι μπορεί να είναι πολύ γαλήνιο και να ζει πολύ έντονα, να έχει έντονα χρώματα και όπως βλέπεις δεν υπάρχει ρολόι εδώ [...] είναι οι στιγμές οι πιο ευχάριστες που παίζω, ας πούμε, και δεν με νοιάζει, τίποτα [...] Είναι το συμβολικό, ας πούμε, που έμεινε από το Θ.Π [...] και επέλεξα πάλι να το χωρίσω, να δείξω την αντίθεση, να βάλω ένα στοιχείο χωρίς..., μη ρεαλιστικό, το, είναι το στοιχείο του ίδιου του χρόνου, ας πούμε, αλλά ήθελα να δείξω και πως νιώθω εγώ, σε κάθε περίπτωση και επέλεξα το νερό που μπορεί να έχει πολλές μορφές και συμπεριφορές [...] ο χρόνος τελικά μπορεί να μην είναι και τόσο σημαντικός και να μην χρειάζεται να του δώσουμε και τόση αξία, αν είναι να μας κάνει τόσο νευρικούς και αγχώδεις και να μην μένουμε ποτέ σταθεροί σε ένα μέρος και να τρέχουμε να βρούμε τον στόχο μας, καλύτερα να απολαύσουμε κάτι ήρεμο το οποίο όμως χαρίζει μια έντονη συγκίνηση [...]. Είναι μια στιγμή που, το ηλιοβασίλεμα, που είναι γενικώς αποδεχτό ότι είναι μια πολύ όμορφη στιγμή, όλοι την θαυμάζουνε, είναι κάτι που είναι προφανές, ας πούμε, ότι είναι πολύ όμορφο [...]. (ΑΓ)

10.3.1.1.3. Ο χρόνος που κυλάει αργά στην Κ.Ζ. – Ο χρόνος που κυλάει γρήγορα στο Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναπαράστησαν ιχνογραφικά τον χρόνο τις καθημερινής ζωής τους να περνάει αργά σε αντιπαράθεση

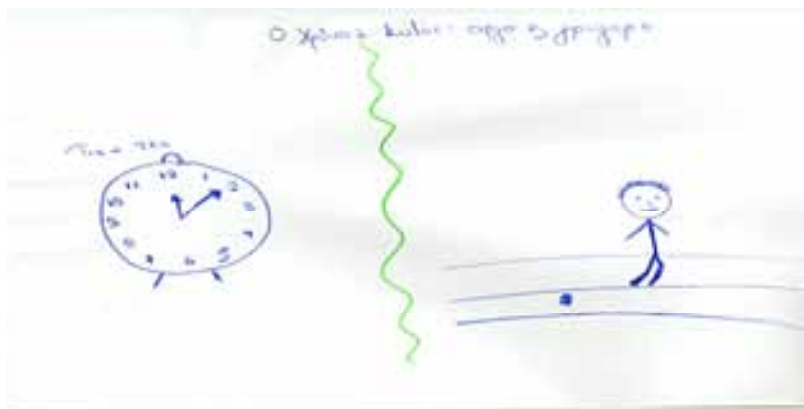
με τον χρόνο του Θ.Π. που περνάει γρήγορα και ευχάριστα (ιχνογραφήματα 30 και 31).

Ιχνογράφημα 30: Ο χρόνος που κυλάει αργά στην Κ.Ζ. – Ο χρόνος που κυλάει γρήγορα στο Θ.Π.

Στο παραπάνω ιχνογράφημα παρατηρούμε ότι στην Κ.Ζ. (στην δεξιά πλευρά του ιχνογραφήματος 30) επικρατεί η αίσθηση ότι ο χρόνος περνάει αργά, αφού όπως μας ενημερώνει το ίδιο το υποκείμενο οι διάφορες καθημερινές δουλειές και υποχρεώσεις, όπως για παράδειγμα τα σεμινάρια των σπουδών κ.ά., δεν γεμίζουν πάντα ευχάριστα τον χρόνο του και προκαλούν δυσαρέσκεια, η οποία φαίνεται και στο πρόσωπο της φιγούρας του ιχνογραφήματος. Στην αριστερή πλευρά του ιχνογραφήματος αναπαριστάται ιχνογραφικά ο χρόνος στο Θ.Π. όπου επικρατεί η αίσθηση ότι ο χρόνος περνάει γρήγορα και ευχάριστα και αυτό φανερώνεται και από την ζωγραφισμένη χαρά στο πρόσωπο της φιγούρας του ιχνογραφήματος. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και το υποκείμενο:

[...] Από τα αριστερά ζωγράφισα πως βιώνω τον χρόνο μέσα από το Θ.Π. και λέω ότι περνάει πολύ γρήγορα η ώρα, ενώ στα δεξιά, είναι πως βιώνω τον χρόνο χωρίς το Θ.Π. και λέω ότι αργά να περάσει η ώρα, δεν περνάει με τίποτα και καλά, και αυτό το έγγραφα έτσι διότι μέσα στο Θ.Π. παίζεις συμμετέχεις βιωματικά και τα λοιπά και μέχρι να αρχίσει και να τελειώσει μια κατάσταση έχει περάσει η ώρα χωρίς να το έχεις καταλάβει ενώ στην καθημερινή σου ζωή πρέπει να κάνεις διάφορα πράγματα και να κοιτάς την ώρα και αυτά, αυτό [...]. Αφού περνάει η ώρα γρήγορα και περνάει και καλά [...] με το Θ.Π. περνάει ευχάριστα και δημιουργικά η ώρα ενώ εκτός Θ.Π. κυρίως, είχα εργασίες, δουλειές, σεμινάρια και τέτοια που δεν κυλούσε και τόσο ευχάριστα η ώρα [...]. (ΑΔ)

Ιχνογράφημα 31: Ο χρόνος που κυλάει αργά στην Κ.Ζ. – Ο χρόνος που κυλάει γρήγορα στο Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 31 παρατηρούμε τον χρόνο της καθημερινής ζωής να αναπαριστάται ιχνογραφικά με ένα ρολόι, και όπου όπως μας φανερώνουν και τα σχόλια του υποκειμένου ο χρόνος κυλάει αργά, αφού πραγματοποιούνται συνέχεια τα ίδια και τα ίδια, υπάρχει, δηλαδή, η αίσθηση της ρουτίνας. Στο Θ.Π. αντίθετα, το ρολόι παύει να υπάρχει και εμφανίζεται μια φιγούρα που τρέχει, όπως τρέχει και ο χρόνος κατά τη διάρκεια του Θ.Π.. Οι δύο ώρες του Θ.Π., λοιπόν, περνούσαν σύμφωνα με το υποκείμενο, γρήγορα, σε αντίθεση με τον χρόνο της Κ.Ζ. που περνάει αργά. Όπως περιγράφει:

[...] Στην αρχή ο χρόνος κυλάει αργά ξέρεις [...] στην καθημερινή μου ζωή [...] ενώ με το Θ.Π. ο χρόνος τρέχει πάρα πολύ γρήγορα γιατί τελειώνει και γρήγορα [...] ο χρόνος πάει έτσι αργά, κυλάει στην καθημερινότητα, συνέχεια, τα ίδια και τα ίδια πράγματα [...] και άντε να τελειώσει...ενώ στο Θ.Π. τρέχει ο χρόνος [...]Ναι, και το δίωρο περνούσε πολύ γρήγορα, δηλαδή, μέχρι να κάτσω, να οοοοοοο, τακ [...] αυτή την αίσθηση είχα, δηλαδή, αν, δεν ξέρω, αν ήτανε νωρίτερα, ας πούμε, και είχαμε το περιθώριο χρόνου, να καθίσουμε και άλλο, ας πούμε, εγώ, θα καθόμουν ευχαρίστως. Αλλά εντάξει, δύο ώρες είναι δύο ώρες. Αλλά πολλές φορές στεναχωριόμουν, ρε παιδί μου, που τελείωνε, τελείωσε λέω [...]. (ΑΗ)

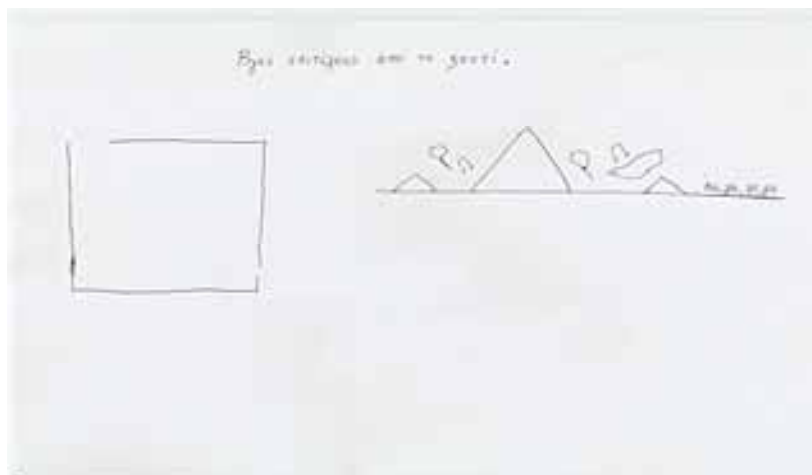
10.3.1.1.4. Ο περισσότερο δομημένος χρόνος της Κ.Ζ.- Ο λιγότερο δομημένος χρόνος του Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναπαρέστησαν ιχνογραφικά τον χρόνο της Κ.Ζ. ως περισσότερο δομημένο και οργανωμένο και τον χρόνο του Θ.Π. ως λιγότερο δομημένο χρόνο, περισσότερο ελεύθερο και ρευστό (ιχνογραφήματα 27 και 28). Τα ιχνογραφήματα σχολιάστηκαν σε προηγούμενες κατηγορίες και για αυτό το λόγο παραθέτουμε μόνο τα σχετικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις τους:

[...] Ο χρόνος, το ρολόι, είναι ο χρόνος στο σπίτι, διότι είναι πολύ οργανωμένος ο χρόνος στο σπίτι, δηλαδή, πρέπει να ξυπνήσουμε κάποια ώρα, να φάμε με τον *(όνομα γιού)*, μετά να ετοιμάσω το φαγητό του σπιτιού, να κάνω συγκεκριμένα πράγματα γενικώς οπότε είναι μια οργάνωση ο χρόνος στο σπίτι, εξ αιτίας του μικρού και εξ αιτίας του *(όνομα συζύγου)*, και εξ αιτίας δικιάς μου γιατί πρέπει να μπούμε σε μια τάξη γενικώς στο σπίτι, ενώ ο χρόνος στο Θ.Π. είναι πολύ πιο αλλιώς ορισμένος ρε παιδί μου, δεν έχει δώδεκα η ώρα, τρεις η ώρα, έξι η ώρα, εννιά η ώρα, έχει αστεράκια, έχει παγωτάκια, έχει καρδούλες, έχει φεγγαράκια, έχει καπέλα αποκριάτικα, έχει βιβλιάρια, και είναι και λίγο ξεχαρβαλωμένος [...]. Ναι, ναι, γενικώς αισθάνομαι ότι δεν υπάρχει χρόνος στο Θ.Π. είναι, βέβαια, αυτό από το σπίτι μου προσφέρεται για αυτό είναι και αλληλοκαλυπτόμενο, δηλαδή, δεν ακυρώνει το ένα το άλλο, και αυτό

είναι χρώμα, έχει χρώμα, δεν είναι μαύρο, ας πούμε, αν δεν ήταν καλός ο χρόνος στο σπίτι θα το είχα κάνει μαύρο, δεν είναι μαύρο, απλώς είναι οργανωμένο πιο πολύ και δεν έχω και πολλά περιθώρια για κάτι, για κάτι άλλο, ας πούμε, ενώ στο Θ.Π. είναι κάτι πραγματικά πέρα από τον χρόνο πολύ πιο ελεύθερη [...]. Θα ήθελα όμως να είναι λίγο μεγαλύτερο το Θ.Π. από τον χρόνο, ας πούμε, το τικ-τακ, τικ-τακ, τικ-τακ, το φλικιτιμπλόμ, θα ήθελα να 'ναι πιο μεγάλο και καμιά φορά το φλικιτιμπλόμ, έχει ένα κομμάτι του χρόνου του, για αυτό και πορτοκαλί γραμμούλα [...]. (Ιχνογράφημα 27) (ΑΘ)

[...] Αν ήμουν ο Νταλί θα 'φτιαχνα από εδώ τα ρολόγια τα στέρεα τα αυτά και όσο πάμε προς τα πάνω να κατακραυλάνε τα ρολόγια να διαλύονται ξέρεις εκείνο το ρολόι που έχει [...] Να χύνονται.[...] Εδώ είναι το κάθε μέρα φυσικά και εδώ είναι ο χρόνος μέσα στο Θ.Π., που δεν υπάρχει ουσιαστικά.[...] Εντάξει στο κάθε μέρα ο χρόνος υπάρχει κυλάει, υπάρχει το ένα, το δύο, το τρία, δομημένο, τακτοποιημένο, ενώ στο Θ.Π. δεν υπάρχει χρόνος, είναι πιο ρευστός, πιο...ναι, αλλού [...]. (Ιχνογράφημα 28) (ΒΑ)

10.3.1.1.5. Ο τετράγωνος χρόνος της Κ.Ζ. – Ο χρόνος του Θ.Π. ως ιστορία. Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις που παρουσιάζουν τον χρόνο της Κ.Ζ. ως ένα κενό τετράγωνο και τον χρόνο του Θ.Π. ως μια ιστορία, με αρχή, μέση (κορύφωση) και τέλος (ιχνογράφημα 32).

Ιχνογράφημα 32: Ο τετράγωνος χρόνος της Κ.Ζ. - Ο χρόνος του Θ.Π. ως ιστορία

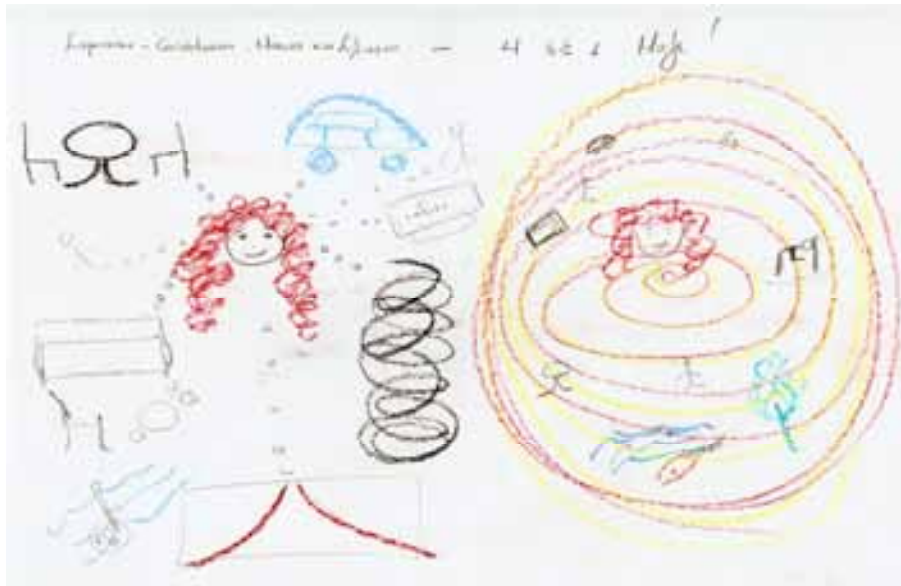
Στο ιχνογράφημα 32 αναπαρίσταται ιχνογραφικά ο χρόνος της Κ.Ζ. ως ένα κενό τετράγωνο κουτί, το οποίο έχει μεν πόρτες για να μπορεί κανείς να βγει από αυτό, αλλά είναι μικρές και χρειάζονται προσπάθεια για να γίνουν μεγαλύτερες. Το κουτί συμβολίζει την πίεση που έχει ο χρόνος της καθημερινότητας για το υποκείμενο που δημιουργεί μια ασφυκτική ατμόσφαιρα, για αυτό και παρακινεί τον εαυτό του, να «βγει, επιτέλους από το κουτί». Ο χρόνος του Θ.Π., παρουσιάζεται ως μια ιστορία, με αρχή, μέση, κορύφωση και τέλος, όπου μέσα σε αυτήν, συνδυάζονται τα δομημένα επεισόδια, με τα πιο ελεύθερα, τυχαία, αυθόρμητα, τρελά και αναπάντεχα γεγονότα, καταστάσεις και συναισθήματα. Το τέλος της ιστορίας είναι ευτυχισμένο, χαρούμενο και η βίωσή της προσφέρει ψυχική ανάταση. Όπως μας περιγράφει το υποκείμενο:

[...]εδώ είναι ο χρόνος της καθημερινότητας, βέβαια, όπως φαίνεται, λοιπόν, είναι ένα κουτί, γιατί νιώθω πολλές φορές έτσι, να με πιέζει σαν να είμαι σε ένα κουτί ή σε έναν χώρο τέλος πάντων τετράγωνο, όπου υπάρχουν βέβαια πορτίτσες αλλά είναι μικρές

[...] στο Θ.Π. [...] υπάρχει μια δομή, ας πούμε, δεν είναι κάτι εντελώς, χύμα στο κύμα, ας πούμε, εντελώς ρευστό, ότι πάμε να παίξουμε απλά, υπάρχει μια δομή, δηλαδή, έχεις έναν στόχο και αυτό περνάει μέσα από μια διαδικασία που έχει αρχή μέση και τέλος, εδώ κάπου υπάρχει μια κορύφωση, κάπου στη μέση, συμβαίνουν πράγματα, ας πούμε, και μετά φτάνεις σε ένα τέλος [...] εδώ ανάμεσα στα αυστηρά δομημένα στοιχεία του Θ.Π. εκεί κάπου, δηλαδή, που νομίζεις ότι αυτό ακολουθεί μια συγκεκριμένη πορεία και τα λοιπά, κάτι ξεφεύγει και αυτό είναι για εμένα το πιο ενδιαφέρον και εδώ έχουμε νότες και παιχνίδια και μπαλόνια που πετάνε και που η ομάδα κάνει, ας πούμε, τα δικά της, αλλά πάλι καταφέρνεις και μπαίνεις, ας πούμε, σε αυτό το, στη δομή, και πάλι μπορεί να ξεφύγεις λίγο. Και εδώ είναι ένα μπαλόνι, μουσική, και εδώ είναι ένα πανί από αυτά που χρησιμοποιούμε στο Θ.Π., που γίνεται όμως μαγικό χαλί μερικές φορές και συμβαίνουν διάφορα ωραία πράγματα, ε, και κάποια στιγμή τελειώνει όλο αυτό, πάλι σε μια, έτσι, σε ένα πλαίσιο και φεύγοντας από το Θ.Π. είμαστε πολύ χαρούμενοι και τραγουδάμε λα, λα, λέρο και τέτοια. Ναι κάπως, έτσι, δηλαδή, μπορεί να πει κανείς ότι βιώνω τον χρόνο εκεί, δηλαδή, ότι υπάρχουνε και πολύ δομημένα, οργανωμένα πράγματα αλλά και στιγμές που εκρήγνυται, ας πούμε, η φαντασία και η έκφραση, και νιώθεις, κάτι έτσι μια ανάταση, ένα πράγμα [...]. Ναι, ναι, όχι νομίζω, ναι σίγουρα και το αισθάνομαι, ναι, λοιπόν, το αισθάνομαι αλλά δεν θεωρώ ότι είναι όπως στο άλλο κάτι αρνητικό στο Θ.Π. γιατί συνδυάζεται ακριβώς, δηλαδή, η οργάνωση, αν μπορείς να το πεις έτσι, ας πούμε, συνδυάζεται με την, με κάτι πιο ελεύθερο, πιο ρευστό, δηλαδή, το αυστηρά δομημένο, συνδυάζεται με το, με το τρελό, εντός εισαγωγικών και το αυθόρμητο και το αναπάντεχο, ας πούμε, και το τυχαίο και..., και αυτός ο συνδυασμός είναι νομίζω που δημιουργεί αυτό το κοκτέιλ, το σούπερ, που είναι το Θ.Π. που ενθουσιάζει όλους [...](BB)

10.3.1.1.6. Ο ακτινωτός χρόνος της K.Z. – Ο σπειροειδής χρόνος του Θ.Π..

Αναφέρεται στην περίπτωση του υποκειμένου όπου ο χρόνος της K.Z. αναπαρίσταται ιχνογραφικά ως ακτινωτός, ενώ ο χρόνος του Θ.Π. αναπαρίσταται ιχνογραφικά ως σπειροειδής (ιχνογράφημα 33).

Ιχνογράφημα 33: Ο ακτινωτός χρόνος της K.Z. - Ο σπειροειδής χρόνος του Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 33 παρατηρούμε τον χρόνο της K.Z. να έχει την αίσθηση του ακτινωτού. Η εξακτίωση, στην δεξιά πλευρά του ιχνογραφήματος, παρουσιάζει τον καταμερισμό του χρόνου της K.Z. ανάμεσα σε ασχολίες, εργασίες, ευχάριστες και λιγότερο ευχάριστες στιγμές, καταστάσεις και σκέψεις. Αντίθετα, ο χρόνος στο Θ.Π.

έχει την μορφή σπείρας και όπως αναφέρει και το υποκείμενο είναι σαν να ενοποιεί όλα αυτά τα βιώματα, ιδέες, αντιλήψεις και καταστάσεις και υπάρχει η αίσθηση της ρευστότητας. Όπως αναφέρει:

[...] ήθελα να δείξω την διαφορά στο ενιαίο χρόνο που μπορεί ταυτόχρονα να συμβαίνουν πολλά πράγματα και να μεταφερθείς σε πολλούς τόπους με τη φαντασία σου ή με το περιβάλλον μέσα από την καθοδήγηση όπως είναι στο Θ.Π. και [...] ότι η καθημερινότητα και ο χρόνος της καθημερινότητας χωρίζεται και πολλές φορές χωρίζεται και βίαια και υπάρχει και μια βιασύνη και υπάρχει και ένα πρόγραμμα και υπάρχει και, υπάρχουν και πολλές φίλες και αυτό το...όχι, δεν είναι σωστή λέξη το κατακερματισμένος, δεν είναι σωστή λέξη, αλλά δεν μπορώ να βρω σωστή λέξη, αυτή η αίσθηση ενότητας από τη μια ότι όλα γίνονται μαζί και μπορείς ταυτόχρονα να είσαι αυτό, να είσαι και κάτι άλλο και να παίζεις και έτσι κι αλλιώς και το αχ, τώρα πρέπει να κάνω αυτό, αχ. Δεν είναι κατακερματισμένος με την έννοια ότι σαν να κόβονται οι ρόλοι σου και να είναι ο εαυτός σου διάσπαρτος, όχι με αυτήν την έννοια, αλλά ο χρόνος πολλές φορές έχει μια βία στο πως τον μοιράζεις στην καθημερινότητα, αυτό, στα πρέπει, δουλειά, τσακ, να προλάβω το ένα, να προλάβω το άλλο και ένα καφέ στα γρήγορα και χάνω χρόνο στην τηλεόραση και που να πάρει και είχα να κάνω αυτό, ναι. Αυτό θέλω να δείξω. Οπότε ουσιαστικά και στα δύο είμαι στο κέντρο, απλώς το κάθε ένα έχει, σαν να ξέρεις βομβαρδίζομαι από σκέψεις, δηλαδή, περισσότερο έχει να κάνει με σκέψεις, που, τι, πως, πότε, ενώ το άλλο είναι σαν, έχει μια άλλη ροή, σαν όλα αυτά να εναλλάσσονται να μπαίνει το ένα μες το άλλο, να γίνονται ταυτόχρονα [...] Βασικά αυτό ήθελα να δώσω την αίσθηση του, όχι του..., βάλτο σε λάιτ το κατακερματισμένος, σε λάιτ έκδοση [...]. Ότι είναι λίγο τακ-τακ-τακ, ξέρεις, ξέχωρα τα πράγματα, αλλά δεν, το κατακερματισμένος είναι πάρα πολύ βαρύ, δεν θέλω να πω αυτό [...]. Γιατί έχει και χαρά όλο αυτό το πράγμα και δεν εστίασα σ' αυτό, είναι όλα μέσα, όλες οι πτυχές και όλοι ρόλοι και αυτά, αλλά σαν να, σαν να είναι εδώ ένας ασφαλής χώρος να τα ενοποιήσεις, να δεις που βρίσκεσαι εσύ μέσα σε αυτά, πως ενώνονται, τι εμπειρία είναι για εσένα, αυτό που σε ζορίζει θα βγει, στάνταρ στην επιφάνεια, αυτό το βλέπεις χωρίς να είναι αυτό το επίκεντρο αλλά εσύ, ξέρεις ένας ασφαλής χώρος να ενοποιηθούν όλα αυτά τα τμηματοποιημένα πράγματα μες την ζωή και για αυτό σαμπουάν-κοντισιονερ-μάσκα-σιλικόνη, τα οποία είναι πολύ καλά πράγματα για τη ζωή μας, χρήσιμα [...] Για τα μαλλιά μας [...] απλώς είναι διαφορετική αίσθηση, σε κάτι που εσύ έχεις αποκλειστικά την ευθύνη, είσαι μόνος σου και πρέπει να ανταπεξέλθεις και να προχωρήσεις και να κάνεις πράγματα και σε κάτι που είσαι σε μια ομάδα προστατευμένος κάποιος άλλος το ορίζει, κάποιος άλλο έχει την ευθύνη για το τι θα γίνει σε αυτόν τον χρόνο μέσα και εσύ έχεις μόνο την ευθύνη ότι που βρίσκομαι εγώ μέσα στον χρόνο και το χώρο, μια χαρά, άλλα πράγματα, ασύγκριτα από τη μια αλλά ακριβώς επειδή αυτό που ζήτησες είναι ο χρόνος εστίασα λίγο σε αυτό, στο ακτινωτό και όχι στο σπειροειδές [...]. Αυτή την αίσθηση, όχι τόσο την διαφορά, ρε παιδί μου, όσο την αίσθηση αυτήν της ενότητας, ξέρεις όπως, πώς να περάσεις, είναι μια αίσθηση είναι πολύ να το περάσω σαν λόγο αυτή τη στιγμή [...]. Αυτό κάτι που απλώνεται στο χρόνο, είναι μια πετρούλα που πέφτει στο νεράκι το ήρεμο και αρχίζει να σχηματίζει κυκλάκια και έχει μια άλλη ύπαρξη από το να πέσει στην άμμο ή από το να πέσει εδώ στο μάρμαρο, ή, είναι σαν, σαν να είναι άλλο υλικό, από άλλο υλικό φτιαγμένος αυτός ο χρόνος ρε παιδί μου, να 'ναι λίγο πιο ρευστός [...]. (AA)

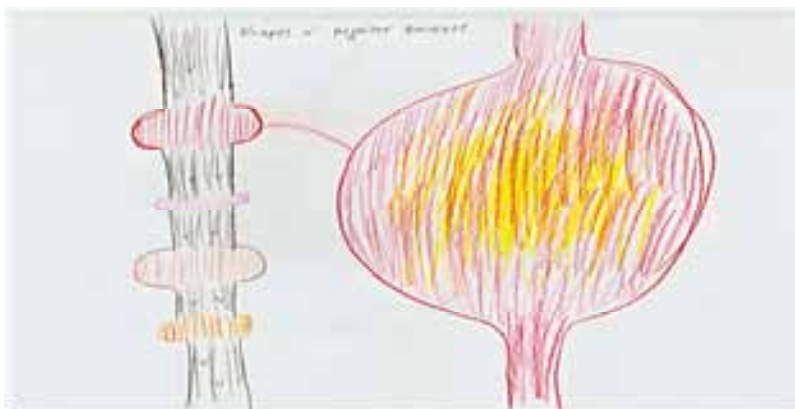
10.3.1.2. Ο χρόνος του Θ.Π. ως κομμάτι του χρόνου της Κ.Ζ.

Η υποενότητα αυτή παρουσιάζει τα ιχνογραφήματα των υποκειμένων που αντιλαμβάνονται τον χρόνο του Θ.Π. ως κομμάτι του χρόνου της καθημερινής τους ζωής και αναπαριστούν τις στιγμές του Θ.Π. σαν μια μεγέθυνση μιας από τις πολλές

στιγμές της καθημερινής ζωής. Οι στιγμές αυτές, μάλιστα, ανήκουν στις ευτυχισμένες στιγμές της Κ.Ζ. όπως θα δούμε αμέσως πιο κάτω:

10.3.1.2.1. Ο χρόνος στο Θ.Π. ως μέρος των ευχάριστων στιγμών της Κ.Ζ.
Αναφέρεται στις περιπτώσεις των ιχνογραφικών αναπαραστάσεων που παρουσιάζουν τον χρόνο του Θ.Π. να είναι ένα κομμάτι ή ένα μέρος των ευχάριστων στιγμών της Κ.Ζ. (ιχνογραφήματα 34 και 35).

Ιχνογράφημα 34: Ο χρόνος στο Θ.Π. ως μέρος των ευχάριστων στιγμών της Κ.Ζ.

Στο ιχνογράφημα 34 ο χρόνος του Θ.Π. (που αναπαρίσταται ιχνογραφικά με την μεγάλη φούσκα στα δεξιά του ιχνογραφήματος) αποτελεί μια μεγεθυμένη στιγμή της Κ.Ζ. (ο χρόνος της οποίας αναπαρίσταται σαν μια διαδρομή με διάφορες χρωματιστές φούσκες, που συμβολίζουν τις ευχάριστες στιγμές, στην αριστερή πλευρά του ιχνογραφήματος). Το υποκείμενο τονίζει ότι οι ευχάριστες στιγμές που συμβολίζονται από τις φούσκες είναι εφήμερες, σκάνε ή περνάνε πολύ γρήγορα, αλλά οι στιγμές του Θ.Π. έχουν την τάση να διαρκούν και να αντέχουν λίγο περισσότερο από τις υπόλοιπες. Όπως μας περιγράφει:

[...] Ο χρόνος στην καθημερινή ζωή, είναι μια διαδρομή κάπως σκοτεινή και άδεια, που έχει όμως και κάποιους σταθμούς, οι οποίοι είναι γεμάτοι με χρώματα, φούσκες με χρώματα. Άλλες πιάνουν μεγαλύτερη έκταση και άλλες μικρότερη. Είναι μικρές στιγμές καθημερινότητας που γεμίζουν ευχάριστα τον χρόνο. Ο χρόνος στην καθημερινή ζωή μοιράζεται σε όλα αυτά, και δεν υπάρχει μεγάλη αφοσίωση σε κάποιο από αυτά. Στο Θ.Π. ο χρόνος είναι ένας μεγάλος σταθμός, γεμάτος με χρώμα, με αέρα, σαν ένα μεγάλο μπαλόνι. Όταν κοιτάω αυτή τη φούσκα δεν βλέπω τίποτα άλλο πέρα από αυτό, είναι σαν όλος μου ο εαυτός να είναι εκεί με όλο του το είναι. Όμως όπως συμβαίνει και με όλες τις φούσκες κάποια στιγμή θα σκάσει. Αυτό συμβαίνει και στις φούσκες της καθημερινής ζωής. Οι φούσκες έτσι είναι κρατάνε λίγο και σκάνε, μέχρι να δημιουργηθούν άλλες φούσκες καινούργιες. Νομίζω ότι στην καθημερινή μου ζωή οι φούσκες είναι λίγο πιο εφήμερες από την φούσκα του Θ.Π. που διαρκεί και αντέχει περισσότερο στον χρόνο [...]. (AZ)

Ιχνογράφημα 35: Ο χρόνος στο Θ.Π. ως μέρος των ευχάριστων στιγμών της Κ.Ζ.

Στο ιχνογράφημα 35 παρατηρούμε στην δεξιά πλευρά τον χρόνο της Κ.Ζ. ως ένα ρολόι ανέκφραστο που σκέφτεται τις ευχάριστες και τις λιγότερο ευχάριστες στιγμές, καταστάσεις, γεγονότα. Ο χρόνος αυτός περνάει άλλοτε αργά και άλλοτε γρήγορα. Οι ευχάριστες στιγμές όμως ταυτίζονται στην απεικόνισή τους με την απεικόνιση του χρόνου στο Θ.Π. (η οποία φαίνεται στην αριστερή πλευρά του ιχνογραφήματος). Πρόκειται για ένα ρολόι χαρούμενο, χαμογελαστό, που κρατάει στα χέρια του λουλούδια. Έτσι, παρατηρούμε ότι ο χρόνος του Θ.Π. αποτελεί μέρος των ευχάριστων στιγμών της Κ.Ζ. Όπως μας περιγράφει και το υποκειμένο:

[...] Λοιπόν, έφτιαξα και καλά, προσωποποίησα τον χρόνο, στη μια ζωγραφιά έβαλα, πως βιώνω τον χρόνο στο Θ.Π., περνάει ωραία, ευχάριστα και γρήγορα και ότι έτσι μου δίνει ζωντάνια και δημιουργικότητα στο να προχωρήσω παρακάτω ενώ στην καθημερινότητα, έβαλα έναν ανέκφραστο χρόνο γιατί έχει πολλά στο μυαλό του, έχει το Θ.Π. αλλά και όλα τα σχετικά, γενικότερα το παιχνίδι, την διασκέδαση, την ψυχαγωγία, και από την άλλη το διάβασμα, τις υποχρεώσεις και όλα αυτά που έτσι, μου προκαλούν άγχος περισσότερο και κάποιες φορές μπορεί κι ο χρόνος να μην περνάει γρήγορα, για αυτό και το έβαλα ανέκφραστο γιατί άλλοτε είναι έτσι, άλλοτε είναι αλλιώς. Έβαλα, τις τελείτσες αυτές για να δείξω ότι ο χρόνος προχωράει αλλά προχωράει άλλοτε με αργά, άλλοτε με μεγάλα βήματα, άσχετο που δεν το πέτυχα αυτό. [...] Και μετά λέω επειδή δεν μπορώ να το βάλω σε μια ζυγαριά και να πω ότι α, έχει μόνο στεναχώριες ή μόνο υποχρεώσεις, ήθελα να δείξω ότι υπάρχουνε και τα δύο και ότι καμιά φορά κάνω τον χρόνο να περνάει πολύ ευχάριστα και πολύ γρήγορα και άλλες πάλι στιγμές περνάει πολύ αργά, έτσι, μονότονα με πολλές υποχρεώσεις και πολύ τρέξιμο [...] της καθημερινότητας ότι μπορεί κάποιες φορές να τα βλέπουμε μονότονα αλλά στην πραγματικότητα όλοι οι άνθρωποι έχουμε και στιγμές που είναι πολύ ευχάριστες πολύ δημιουργικές και δεν πρέπει να τα ξεχνάμε και να βάζουμε ότι α, η καθημερινότητα μου είναι ίδια, χωρίς κάτι διαφορετικό, χωρίς νόημα κι όλα αυτά. Απλά θα πρέπει να προσέχουμε, έτσι, έτσι ώστε να βλέπουμε και τις δύο πλευρές και να σκεφτόμαστε πάνω από όλα θετικά [...]. (ΑΒ)

10.3.1.3. Ο χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π. ως ενιαίος

Η υποενότητα αυτή αφορά τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων για τον ενιαίο χρόνο στο Θ.Π. και στην καθημερινή τους ζωή. Τα ιχνογραφήματα παρουσιάζουν ένα ενιαίο χρόνο που περιλαμβάνει και την καθημερινή ζωή και το Θεατρικό Παιχνίδι. Πιο συγκεκριμένα:

10.3.1.3.1. Ο ενιαίος χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναπαράστησαν ιχνογραφικά τον χρόνο της Κ.Ζ. και του Θ.Π. σε ένα ενιαίο σύνολο, χωρίς διαχωρισμό. Ιχνογραφικά ο ενιαίος χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π. αναπαρίσταται είτε με μια κλεψύδρα (ιχνογράφημα 36), είτε με δρόμους, είτε με μια ανθρώπινη φιγούρα που φοράει άνετα παπούτσια για τρέξιμο (ιχνογράφημα 37), είτε με δρόμους (ιχνογράφημα 38), είτε με ένα φίδι (ιχνογράφημα 39).

Ιχνογράφημα 36: Ο ενιαίος χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 36 βλέπουμε να αναπαριστάται ο χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π. με μια κλεψύδρα, μέσα στην οποία υπάρχει πολύχρωμη άμμος. Ο χρόνος βιώνεται ως κάτι το ενιαίο και περιλαμβάνει και τις χαρούμενες και τις δύσκολες στιγμές, οι οποίες κυλάνε και φεύγουν και οι οποίες είναι αλληλένδετες και αδιαχώριστες. Όπως μας περιγράφει:

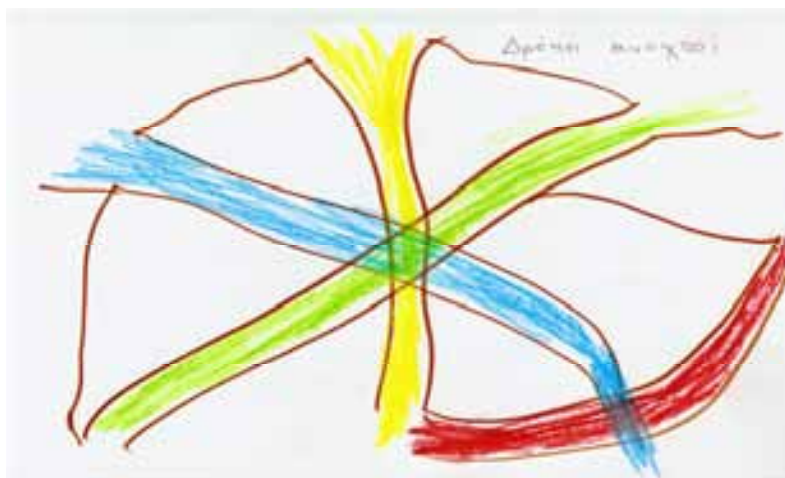
[...] Ναι νομίζω ότι το βιώνω με τον ίδιο τρόπο, ο χρόνος είναι χρόνος. Απλά ίσως στην καθημερινή ζωή να έχει, δεν είναι απαραίτητο, και στην καθημερινή μου ζωή, υπάρχουνε φορές που είναι πολύ πιο μαγικές από ότι είναι οι στιγμές του Θ.Π. και στιγμές του Θ.Π. που είναι πιο μαγικές από ότι ίσως είναι μια καθημερινή μου στιγμή, νομίζω ότι είναι αλληλένδετα αυτά τα πράγματα έτσι κι αλλιώς, δηλαδή, δεν νομίζω ότι μπορεί κανείς να τα μετρήσει [...]. Δεν νομίζω ότι μπορεί να τα ξεχωρίσω γιατί κομμάτι μου έτσι κι αλλιώς είναι και οι στιγμές του Θ.Π. και ναι, κυλάει και φεύγει και τα καλά και τα δύσκολα, πάνε, φεύγουνε [...]. (ΒΓ)

Ιχνογράφημα 37: Ο ενιαίος χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 37, απεικονίζεται μια γυναικεία φιγούρα, που φοράει αθλητικά παπούτσια και είναι έτοιμη για τρέξιμο. Ο χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π. ενοποιείται με το στοιχείο των άνετων παπουτσιών. Το στοιχείο της άνεσης υπάρχει στον τρόπο που αντιλαμβάνεται το υποκείμενο τον χρόνο στο Θ.Π.. Στην Κ.Ζ. όμως η άνεση στον χρόνο δεν είναι κάτι το οποίο υπάρχει πάντα και πιθανώς να χρειαστεί σε ορισμένες φάσεις τις καθημερινότητας και να τρέξει. Για τον λόγο αυτό προνοεί και βάζει αθλητικά παπούτσια, ώστε να διατηρηθεί ως ένα βαθμό αυτή η άνεση και να μην πονέσει, όπως θα πονούσε αν φορούσε άλλου είδους παπούτσια, όπως για παράδειγμα τακούνια. Όπως μας περιγράφει:

[...] Για την..., ε, πως βιώνεις τον χρόνο στην καθημερινή σου ζωή. Να φοράς άνετα παπούτσια γιατί θα 'χει τρέξιμο, φοράω σταράκια (ένα είδος αθλητικού παπουτσιού). Και καλά ότι υπάρχει τρέξιμο, μπορεί να υπάρχει βιασύνη, αλλά δεν θα είμαι με τακούνια που θα πονέσω, λέμε τώρα, θα είμαι με παπούτσια, σταράκι. Θα τρέξουμε, αυτό [...]. Πως το φαντάζομαι, γενικότερα, έτσι, και για τώρα πως πάει, αυτά. Ε, και στο θεατρικό παιχνίδι από την άλλη, ότι υπάρχει αυτή η άνεση, κατάλαβες; Η χαλαρότητα, χαρούμενος άνθρωπος και τα λοιπά [...]. Γενικότερα, ναι. Αυτό μου δείχνει μια άνεση που στο ρίχνω για το θεατρικό παιχνίδι, για τον χρόνο τώρα στην καθημερινή μου ζωή, θα στο πάω κι από την άλλη, ότι αθλητικό παπούτσι παραπέμπει σε τρέξιμο, ας πούμε, και τα λοιπά, που δείχνει το τρέξιμο, αλλά μέχρι στιγμής, θέλω να πιστεύω ότι είμαι προετοιμασμένη για το τρέξιμο και θέλω να είμαι προετοιμασμένη για το τρέξιμο [...]. (ΑΕ)

Ιχνογράφημα 38: Ο ενιαίος χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 38 παρατηρούμε τον χρόνο της Κ.Ζ. και του Θ.Π. να αναπαρίσταται με διακλαδώσεις πολύχρωμων δρόμων, οι οποίοι είναι, όπως μας πληροφορεί το υποκείμενο δρόμοι ανοιχτοί και όχι αδιέξοδα. Η απεικόνιση αυτή του χρόνου συμβολίζει την αντίληψη ή την αίσθηση που έχει το υποκείμενο για την ζωή. Η ζωή, καθώς και το Θ.Π. αποτελούν διαδρομές κατά την διάρκεια των οποίων συναντώνται οι άνθρωποι, μαζεύουν εμπειρίες και ξεπερνούν τα εμπόδια και συνεχίζουν να προχωρούν μόνο εάν είναι διατεθειμένοι να περπατήσουν και όχι αν αποφασίσουν να μείνουν στο πεζοδρόμιο. Όπως μας περιγράφει:

[...] Αισθάνομαι όλο αυτό το πράγμα ότι το θεατρικό παιχνίδι είναι δρόμοι που περπατάς έτσι; δρόμοι πολύχρωμοι δεν είναι όλοι..., δρόμοι που διασταυρώνονται μαζί με άλλους, δρόμους που περπατάς μαζί με άλλους, και μόνος σου και μαζί με άλλους, έτσι είναι και η ζωή ότι την περπατάς, περπατάς διάφορους δρόμους, πότε μόνη σου, πότε με άλλους, πότε..., αλλά είναι δρόμοι, αλλά αρκεί να είναι ανοιχτοί, να μην είναι αδιέξοδα [...] δεν μ' αρέσουν τα αδιέξοδα, θεωρώ ότι πρέπει να βρεις τρόπους να φεύγεις, έτσι, να ξεφεύγεις [...]. Να ξεπερνάς τα εμπόδιά σου, ό,τι και να είναι μπροστά σου να έχεις ορίζοντα, ας πούμε, αυτό σκέφτομαι, γενικώς [...]. Ότι κανένας δρόμος δεν είναι κλειστός, όλα είναι ανοιχτά, κανένας δρόμος δεν είναι δύσκολος, όλους θα τους περπατάς και από όλους κάτι θα έχεις να πάρεις, κάποιους άλλους θα συναντήσεις, θα διασταυρώσουν αυτά τα...τη ζωή σου, αυτά που θέλεις και με άλλους, αρκεί να περπατάς, να φεύγεις, να περπατάς στους δρόμους της ζωής, και όχι να στέκεσαι στο πεζοδρόμιο [...]. (ΒΔ)

Ιχνογράφημα 39: Ο ενιαίος χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 39 ο ενιαίος χρόνος της Κ.Ζ. και του Θ.Π. αναπαρίσταται με ένα μαύρο φίδι, που συμβολίζει τον πιεσμένο και δύσκολο χρόνο της καθημερινότητας, που ανοίγει το στόμα του και βγαίνει μια τεράστια πολύχρωμη και χαρούμενη γλώσσα, που συμβολίζει τις πιο χαρούμενες στιγμές, όπως αυτές του Θ.Π. Το υποκείμενο, κατά την διάρκεια της συνέντευξης, κατέληξε στην διαπίστωση ότι δεν μπορεί να διαχωρίσει τον χρόνο της Κ.Ζ. και του Θ.Π., σαν να πρόκειται για δύο διαφορετικές διαστάσεις ή όψεις του χρόνου, αλλά ότι οι όψεις αυτές, ο πόνος και η χαρά, όπως μας σχολιάζει και στο ιχνογράφημα, είναι αλληλένδετες, η μια περικλείει την άλλη και από τη μια γεννιέται η άλλη. Έτσι, μας περιγράφει:

[...] Βέβαια, τώρα που το βλέπω καλύτερα είναι σαν να είναι ένα φίδι, αυτό το μαύρο του χρόνου το οποίο μέσα από το στόμα του [...] βγάζει...σαν να έχει μια τεράστια γλώσσα, και βγαίνουνε όλα αυτά τα χρώματα, όπου μαζεύονται από πάνω αυτά τα ανθρωπάκια [...] Σαν τα κουνουπάκια, τα χρωματιστά και κατά μια έννοια μπορεί να είναι και έτσι γιατί ο χρόνος και η πίεση παρόλες τις δυσκολίες κρύβει τελικά μέσα της, μέσα του ο χρόνος και αυτό το κομμάτι, δηλαδή, πως μπορεί κανείς να διαχωρίσει κανείς και να πει, ο χρόνος αυτός είναι πιεστικός και είναι μαύρος αλλά ο χρόνος ο άλλος είναι έτσι και έτσι, στην ουσία είναι κάτι ενιαίο και το θέμα είναι πως το αντιλαμβάνεται κανείς και το ένα εμπεριέχει το άλλο [...]. Είναι κάτι ενιαίο και έχει να κάνει απλώς με τον τρόπο που εγώ το μοιράζω ή εγώ το βλέπω [...]. Και, ναι, και μάλλον έτσι γίνεται και στη ζωή, δηλαδή, δεν είναι διαχωρισμένα τα πράγματα για να γεννηθεί κάτι δεν μπορεί να είναι μόνο άσπρο ή μόνο μαύρο, το ένα περικλείει το άλλο [...]. (ΓΑ)

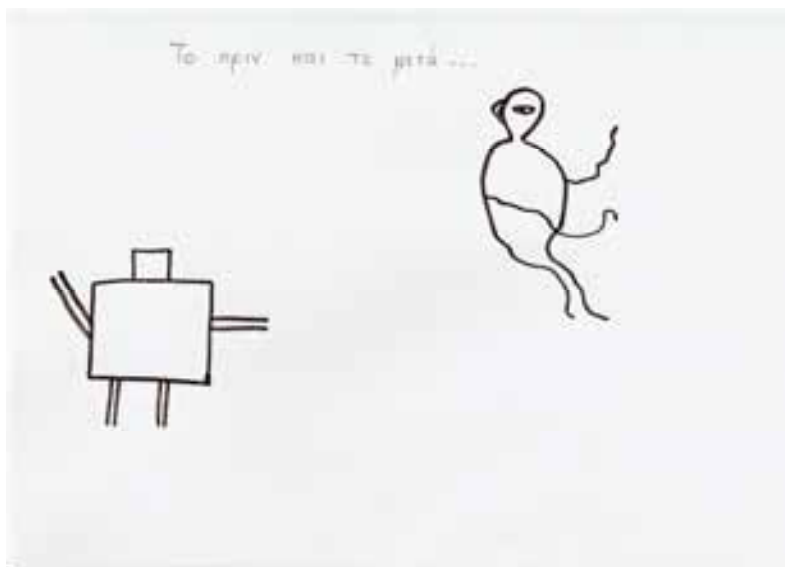
10.3.2. Ιχνογραφικές αναπαραστάσεις του σώματος στην Καθημερινή Ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τις κατηγορίες που προέκυψαν από τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων σε σχέση με τη βίωση του σώματος στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ. Χωρίζεται σε δύο υποενότητες εκ των οποίων η πρώτη αφορά τις μεταμορφώσεις του σώματος από την Κ.Ζ. στο Θ.Π. και η δεύτερη αφορά τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις που δεν απεικονίζουν σημαντικές μεταμορφώσεις του σώματος, αλλά απεικονίζουν το σώμα που «κυλάει» και στο Θ.Π. και στην Κ.Ζ.. Πιο συγκεκριμένα:

10.3.2.1. Οι μεταμορφώσεις του σώματος από την Κ.Ζ στο Θ.Π.

Η υποενότητα αυτή αφορά τις μεταμορφώσεις του σώματος από την Κ.Ζ. στο Θ.Π., όπως προέκυψε από τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων και τις συνεντεύξεις σε σχέση με αυτές. Έτσι, παρατηρούμε το σώμα τις Κ.Ζ. που έχει γωνίες να στρογγυλεύει στο Θ.Π., το σώμα που έχει κόμπους στην Κ.Ζ. να λύνεται στο Θ.Π. και να ξηλώνονται οι κόμποι, επίσης, παρατηρούμε το σώμα της Κ.Ζ. να είναι σαν ένα κουβάρι και στο Θ.Π. να μεταμορφώνεται σε ένα υπερτροφικό σώμα, το σώμα που κουβαλάει βάρος στην Κ.Ζ. να γίνεται ελαφρύτερο στο Θ.Π., το σώμα της καθιστικής ζωής να μεταμορφώνεται σε καλλιτεχνικό σώμα στο Θ.Π., το εγκλωβισμένο σώμα της Κ.Ζ. να μεταμορφώνεται σε απελευθερωμένο στο Θ.Π., το νωθρό σώμα της Κ.Ζ. να μετατρέπεται σε ζωντανό στο Θ.Π., και το όρθιο σώμα της Κ.Ζ., να γίνεται το ανάποδο σώμα του Θ.Π.. Αναλυτικότερα οι κατηγορίες παρουσιάζονται ως εξής:

10.3.2.1.1. Το σώμα που έχει γωνίες στην Κ.Ζ. – Το σώμα που στρογγυλεύει στο Θ.Π.. Αναφέρεται στις περιπτώσεις των υποκειμένων που αναπαρέστησαν ιχνογραφικά το σώμα της Κ.Ζ. να έχει γωνίες, είτε με την μορφή τετραγώνου (ιχνογράφημα 40), είτε με τη μορφή ενός οξέους σχήματος με γωνίες (ιχνογράφημα 41). Η κατάσταση αυτή του σώματος αλλάζει κατά τη διάρκεια του Θ.Π. και οι γωνίες και στα δύο ιχνογραφήματα στρογγυλεύουν. Αναλυτικότερα:

Ιχνογράφημα 40: Το σώμα που έχει γωνίες στην Κ.Ζ. – Το σώμα που στρογγυλεύει στο Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 40 παρατηρούμε το σώμα της Κ.Ζ. (στην αριστερή πλευρά της ζωγραφιάς), να απεικονίζεται με ένα τετράγωνο σώμα καθώς και με τετράγωνο κεφάλι, χωρίς να έχει σχηματισμένα χαρακτηριστικά στο πρόσωπο ή στα άκρα. Το σώμα αυτό, σύμφωνα με το υποκείμενο είναι σφιγμένο, στατικό και έχει υποστεί καταστολές από την πίεση της Κ.Ζ.:

[...] αυτός είναι ο καημένος είναι ένας πολύ τετράγωνος άνθρωπος, με τετράγωνο κεφάλι, τετράγωνο σώμα [...] που σημαίνει ότι είναι, εντάξει κάπως σφιγμένος, κάπως, έχει πολλές, αναστολές [...] Δεν έχει ούτε μάτια [...] δεν έχει αυτιά [...] Σίγουρα, δεν

μπορούμε να ξεφύγουμε και από αυτό όμως, δηλαδή, υπάρχει το στατικό, το τετραγωνισμένο, το σφριγμένο, και το..., η καταστολή και η αναστολή, στην καθημερινότητά μας [...]. (BB)

Αντιθέτως, το σώμα του Θ.Π., δεν έχει γωνίες, είναι στρογγυλεμένο, εύπλαστο, ανάλαφρο σαν μπαλόνι και διαθέτει ένα μεγάλο μάτι και αυτί, γιατί κατά το Θ.Π. οι αισθήσεις του σώματος έχουν οξυνθεί. Όπως μας περιγράφει χαρακτηριστικά:

[...] ενώ ο άλλος έχει ένα μεγάλο μάτι, μεγάλο, μεγάλο; εντάξει, σε σχέση με το κεφάλι του είναι μεγάλο αλλά τέλος πάντων, ένα... θα θέλαμε να είναι μεγάλο μάτι και ένα μεγάλο αυτί και επίσης το σώμα του είναι πολύ πιο, πώς να σου πω έχει μια πολύ μεγαλύτερη πλαστικότητα, σε σχέση με αυτό που είναι έτσι, και τελείωσε, ας πούμε...ενώ εδώ πέρα γίνονται διάφορα και για αυτό καταλήγει σε αυτό το σημείο, είναι πολύ πλαστικός, μάλλον αυτό ήταν η ιδέα να. Και έχει και ένα μεγάλο αυτί γιατί πρέπει να έχει οξυμένη, ιδιαιτέρως οξυμένη, ας πούμε, την αίσθηση της ακοής και ένα μεγάλο μάτι, για να έχει, επίσης, γιατί έτσι είναι...πολύ έντονη την αίσθηση της όρασης, αυτά στο Θ.Π., έτσι; Για να ακούει και να βλέπει και να αφουγκράζεται και είναι το πριν και το μετά και έχουνε και μια διαφορά επιπέδου, επίσης, δεν είναι τυχαίο, δηλαδή, που τα έβαλα έτσι. Και αυτός είναι λίγο σαν να πετάει, να το πάλι το μπαλόνι, ενώ αυτός ο καημένος είναι πολύ στατικός [...].(BB)

Ιχνογράφημα 41: Το σώμα που έχει γωνίες στην K.Z. – Το σώμα που στρογγυλεύει στο Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 41, παρατηρούμε και πάλι το σώμα της K.Z. να έχει γωνίες (πρόκειται για το σχήμα με το μπλε χρώμα), είναι οξύ, μονότονο και πιάνει λίγο χώρο. Το σώμα του Θ.Π., που απεικονίζεται με το πράσινο σχήμα, παρατηρούμε ότι είναι πιο στρογγυλεμένο και καμπυλωτό, δεν έχει γωνίες, έχει ροή και απλώνεται περισσότερο στο χώρο. Το σχήμα του σώματος του Θ.Π. που συμβολίζει μια ευχάριστη στιγμή και «έναν υπέροχο εαυτό», κατά τα λεγόμενα του υποκειμένου, περιλαμβάνει το σχήμα του σώματος της K.Z., που συμβολίζει τις δυσκολίες της ζωής και τις προστατεύει, τις περικλείει και με χάρη σε αυτές μεταμορφώνεται σε κάτι το πιο ευχάριστο και υπέροχο. Όπως μας περιγράφει:

[...] Είναι λίγο πιο μαζεμένος, είναι λίγο πιο..., συχνά είναι μονότονος, συχνά είναι μονόπλευρος, συχνά είναι οξύς, ναι, θα μπορούσε. Νομίζω ότι το Θ.Π. χωρίς να ξεχνάει τον εαυτό, τον κάνει λίγο πιο καμπυλωτό, και είναι λίγο πιο απλωτό και με πιο πολλές καμπύλες και με πιο έτσι...αυτό, είναι λίγο πιο στρογγυλεμένος [...] Πιο εύπλαστο, έχει μια τάση να απλώνεται, να τυλίγεται, να ανοίγεται, να [...] ρέει. Και τον περιλαμβάνει αυτόν, δεν τον αφήνει απέξω όμως [...] αν υποθέσουμε ότι αυτό είναι μια ευχάριστη στιγμή στη ζωή μας, την ώρα που παίζουμε [...] μπορεί πάντα να περιλαμβάνει και να περικλείει και να προστατεύει, και τη δυσκολία [...]. Γιατί και αυτό κομμάτι του εαυτού μας είναι, και αν υποθέσουμε ότι είναι ένα υπέροχος εαυτός αυτός την ώρα που χαίρεται, την ώρα που παίζει, αν υποθέσουμε, ναι και αυτό όμως; Εξ αιτίας και αυτού είναι αυτό, ίσως ή τέλος πάντων το έχει μέσα του [...]. (ΒΓ)

10.3.2.1.2. Το σώμα της Κ.Ζ. με κόμπους – Στο σώμα του Θ.Π. οι κόμποι ξηλώνονται. Αναφέρεται στις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις που απεικονίζουν το σώμα της Κ.Ζ. να έχει κόμπους (Ιχνογράφημα 42) ενώ στο Θ.Π. οι κόμποι είτε λύνονται και το σώμα αναπνέει ελεύθερο. Αναλυτικότερα:

Ιχνογράφημα 42: Το σώμα της Κ.Ζ. με κόμπους – Στο σώμα του Θ.Π. οι κόμποι ξηλώνονται

Στο ιχνογράφημα 42 παρατηρούμε την αριστερή φιγούρα που απεικονίζει το σώμα της καθημερινότητας, να είναι καλυμμένη από ένα πλεκτό γεμάτο κόμπους, που δυσκολεύουνε την κίνηση και εμποδίζουν το κίτρινο φως του σώματος να εκπέμψει. Η δεύτερη φιγούρα, απεικονίζει το σώμα στο Θ.Π., που τραβάει την σωστή κλωστή και ξηλώνει τους κόμπους του πλεκτού και μένει γυμνή. Όπως αναφέρει και το υποκείμενο, όταν το σώμα του Θ.Π. απελευθερώνεται από τους κόμπους μπορεί και αναπνέει ενώ το κίτρινο φως εκπέμπει σε όλο του το μεγαλείο. Επίσης, γίνεται πιο ανάλαφρο, πιο μαλακό και πιο παιδικό. Όπως περιγράφει και το υποκείμενο:

[...] Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή, είναι γεμάτο κόμπους, σαν ένα πλεκτό ύφασμα, ακόμα και στο πρόσωπο έχω μια κορδέλα από κόμπους, στο μυαλό, δηλαδή, ενώ στο Θ.Π. οι κόμποι λύνονται, τραβάω εγώ η ίδια την κατάλληλη κλωστή και ξηλώνεται το πλεκτό. Έτσι το σώμα μου μένει γυμνό από ρούχα, αναπνέει. Οι κόμποι

που μου δυσκολεύουνε τη ζωή μου και την κίνησή μου, λύνονται και βγαίνει από μέσα μου ένα κίτρινο φως. Είμαι αρκετά πιο φωτεινή στο Θ.Π. από ότι στην καθημερινή μου ζωή. Στην καθημερινή μου ζωή το φως μου είναι λίγο, και βρίσκεται κάτω από τη σκιά του πλεκτού. Στο Θ.Π. και το πρόσωπό μου είναι πιο παιδικό, το σώμα μου, μου θυμίζει παιδική κούκλα, πάνινη, μαλακή, ελαφριά, ενώ στην καθημερινή μου ζωή το σώμα μου και το πρόσωπό μου είναι πιο ενήλικο. Επίσης, στο Θ.Π. είμαι και κάπως πιο αδύνατη πιο ανάλαφρη νομίζω, δεν έχω το βάρος κυριολεκτικά και μεταφορικά που έχει το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή. Μοιάζει σαν να φοράει πανοπλία το σώμα στην καθημερινή ζωή [...]. (AZ)

10.3.2.1.2.1. Το σώμα της Κ.Ζ. ως μπερδεμένο κουβάρι – Το σώμα του Θ.Π. ως υπερτροφικό. Αναφέρεται στην ιχνογραφική αναπαράσταση του σώματος στην Κ.Ζ. ως ένα μπερδεμένο κουβάρι και στην αναπαράσταση του σώματος του Θ.Π. ως μια υπερτροφική και υπερβολική ανάπτυξη των άκρων (ιχνογράφημα 43). Αναλυτικότερα:

Ιχνογράφημα 43: Το σώμα της Κ.Ζ. ως μπερδεμένο κουβάρι – Το σώμα του Θ.Π. ως υπερτροφικό

Στο ιχνογράφημα 43, παρατηρούμε το σώμα της Κ.Ζ. και του Θ.Π. να απεικονίζονται μαζί σε μια περίεργη «τερατόμορφη» φιγούρα. Οι πράσινες κυκλικές γραμμές, που σχηματίζουν τον κορμό και το κέντρο της φιγούρας, απεικονίζουν ένα μπερδεμένο κουβάρι και συμβολίζουν το σώμα στην Κ.Ζ., που αισθάνεται μπερδεμένο και αδυνατεί να ξεπλέξει και να τακτοποιήσει κάπως το κουβάρι αυτό. Έτσι, όταν του δίνεται η ευκαιρία μέσα από το Θ.Π. να βγάλει με κάποιο τρόπο την ενέργειά του προς τα έξω (η ενέργεια συμβολίζεται με την κόκκινη κουκίδα στο κέντρο του κουβαριού), εκείνο είναι τόσο μπερδεμένο και έχει καταβάλει τόση πολύ προσπάθεια που τελικά ξεσπάει και αυτό που βγαίνει και αναπτύσσεται προς τα έξω, είναι κάτι το υπερτροφικό, το υπερβολικό και μοιάζει με έκρηξη. Μια έκρηξη από τεράστια πόδια και χέρια, αυτιά και χαμόγελο. Η φιγούρα-σώμα επιθυμεί να βρει τις ισορροπίες, να ξεμπερδέψει και να τακτοποιήσει το κουβάρι της Κ.Ζ., ώστε να μην χρειάζεται συνεχώς να καταβάλει τεράστια προσπάθεια και έτσι να μειωθεί και το ξέσπασμα και να ελαττωθεί η γκροτέσκο εμφάνισή της στο Θ.Π. Όπως μας περιγράφει χαρακτηριστικά και το υποκείμενο:

[...] Ένα κουβαράκι ζωγράφισα εδώ [...]. Με το πράσινο, με τον κόκκινο τον πυρήνα, από τον πυρήνα φεύγουνε χέρια και πόδια, χέρια και πόδια, τα πόδια δεν τα έκανα να φεύγουν από την πυρήνα βέβαια, αλλά είναι το χρώμα του πυρήνα. Ζωγράφισα μεγάλα αυτιά, μεγάλο στόμα, μεγάλα μάτια, μικρό κεφάλι [...]. Είναι, αυτό κυρίως είναι το σπίτι, το σώμα στο σπίτι, [...], το σώμα μου όπως το βιώνω στο σπίτι μου, το κουβαράκι [...]. Ναι, στην καθημερινή μου ζωή είναι το κουβαράκι και στη, στο Θ.Π. είναι οι χερούκλες και οι ποδαρούκλες και οι αυτούκλες και τα χαμόγελα [...]. Ναι, απλώνομαι στο Θ.Π. ναι [...]. Ναι πολύ μπερδεμα, μπερδεγούει, [...] έχει όμως τον πυρήνα του ε; έχει έναν κόκκινο πυρήνα, το φαλάκι του [...] Γιατί μου φαίνεται ότι είναι το πιο αντιπροσωπευτικό, δηλώνει την υπερβολική προσπάθεια, το υπερβολικό μπερδεμα, το μικρό κεφάλι, δεν το έκανα επίτηδες, αλλά τώρα που το βλέπω μάλλον δείχνει σαν να μην ξέρει πώς να τα διορθώσει όλα αυτά, να τα συμμαζέψει, τις χερούκλες, λογικά, εντάξει έτσι που το βλέπω τώρα μάλλον θα πρέπει να είναι πιο συμμαζεμένες οι χερούκλες να 'ναι ανάλογες, τις ανάλογες, και οι ποδαρούκλες. Επίσης, το μπερδεμα θα μπορούσε και αυτό έτσι να είναι λίγο... υπερβολικό, ρε παιδί μου, και οι χερούκλες είναι υπερβολικές και οι ποδαρούκλες και το μπερδεμα εδώ ίσως να είναι υπερβολικό. Αυτό το κόκκινο, μου φαίνεται ότι πρέπει να γίνει μεγαλύτερο, αλλά η τωρινή κατάσταση είναι έτσι, υπάρχει όμως ο πυρήνας [...] Εννοώ ότι υπάρχει ενέργεια για αυτό το έκανα και κόκκινο, είναι, υπάρχει μια ενέργεια που προσπαθεί να βγει αλλά έχει τόσα μπερδέματα εδώ πέρα που δυσκολεύεται να βγει, κι όταν βγαίνει κάνει ένα ξέσπασμα. Που δεν είναι και πολύ ευχάριστο αυτό το ξέσπασμα που λες είναι υπερβολικό, δεν ταιριάζει με το υπόλοιπο [...]. Είναι ατσούμπαλο, ναι, είναι λίγο ατσούμπαλο, αλλά για να γίνει αυτό το ξέσπασμα λίγο πιο όμορφο θα πρέπει να διορθωθεί αυτό το πράσινο αυτό το κουβαράκι, λίγο να βρει τις κλωστές και να είναι πιο τακτοποιημένο λίγο, πιο τακτοποίηση του χρειάζεται, ναι, και να δώσει λίγο τον όγκο του προς τα πάνω δηλαδή, να φύγει προς το κεφαλάκι, να μεγαλώσει λίγο το κεφαλάκι, να σκεφτεί περισσότερο αυτό εδώ, κυρίως φαίνεται να σκέφτεται το στομάχι [...]. Ναι, πάντως έτσι θέλω να δείχνω, το ότι τα κάνω όλα πολλά, το ότι τα κάνω όλα πολύ μεγάλα, το ότι κάτι καλό γίνεται, κάτι πάει να γίνει τώρα. Έτσι είναι ναι, αλλά έτσι με το να τα προσπαθώ τόσο πολύ δεν διορθώνεται ο πυρήνας εύκολα, δεν φαίνεται ο πυρήνας τόσο καλά έτσι, δεν φαίνεται η ενέργεια, γιατί και η ενέργεια από μέσα βγαίνει, από το στομάχι βγαίνει και η ενέργεια, πιστεύω ότι αυτό το κουκιδάκι δεν είναι και τόσο κακό, είναι καλό κομμάτι, αλλά αυτό θα έπρεπε λίγο έτσι να..., να μπορεί να γίνει λίγο πιο έτσι ενεργητικό [...]. (ΑΘ)

10.3.2.1.3. Το σώμα που κουβαλάει βάρος στην Κ.Ζ. – Το σώμα που γίνεται ελαφρύτερο στο Θ.Π. Αναφέρεται στις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις που απεικονίζουν το σώμα της Κ.Ζ. να κουβαλάει βάρος (ιχνογράφημα 44) ή να είναι το ίδιο βαρύ (ιχνογραφήματα 45 και 42) και το σώμα του Θ.Π. να γίνεται ελαφρύτερο, να πετάει τα βάρη που κουβαλάει στην καθημερινότητά του ή/και να μπορεί να ανυψώνεται από το έδαφος.

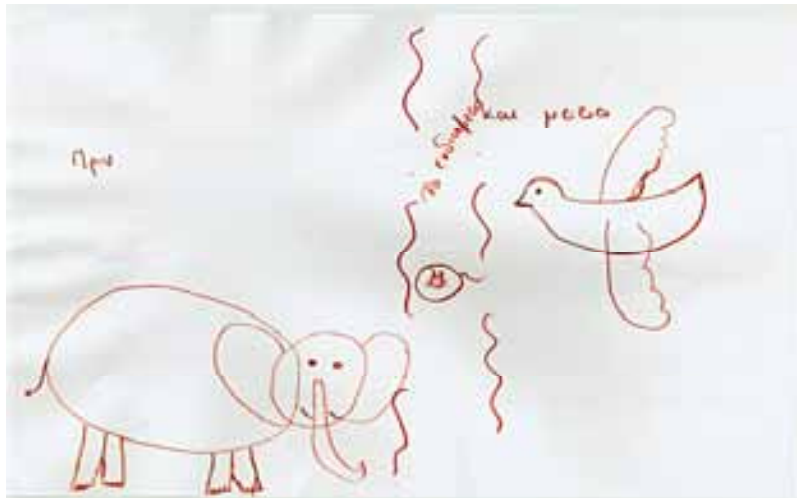

Ιχνογράφημα 44: Το σώμα που κουβαλάει βάρος στην Κ.Ζ. – Το σώμα που γίνεται ελαφρύτερο στο Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 44 παρατηρούμε το σώμα της Κ.Ζ. (στα αριστερά) να απεικονίζεται με μια ανθρώπινη φιγούρα, με καμπούρα, που σύμφωνα με το υποκείμενο συμβολίζει το βάρος που κουβαλάει στην πλάτη του. Είναι απορροφημένο από τα όσα πρέπει να κάνει, είναι κουρασμένο και κουβαλάει εκτός από το βάρος στην πλάτη του και ένα κουτί που κρύβει μέσα του τον θησαυρό της ζωής. Η γνώση της κατοχής του θησαυρού κάνει την φιγούρα αυτή να έχει υπομονή και να αντέχει τις κακουχίες που έχουν εμφανιστεί στο διάβα του. Το σώμα του Θ.Π. (στα αριστερά) η ίδια ανθρώπινη φιγούρα απεικονίζεται χωρίς να κουβαλάει κανένα βάρος, είναι ελαφρύτερη και περισσότερο ανυψωμένη σε σχέση με την πρώτη. Επίσης, είναι χαρούμενη, χαλαρή αλλά και με ενέργεια και απεικονίζει την στιγμή που έχει ανοίξει το κουτί με τον θησαυρό που κρατούσε στα χέρια της η πρώτη φιγούρα. Όπως μας περιγράφει:

[...] Απ' την αριστερή πλευρά της εικόνας, κουβαλάω βάρος στην πλάτη μου, κρατάω ένα κουτί πράσινο που έχει πάνω μια καρδιά και έναν ωραίο φιόγκο, που είναι πράγματα, σκέψεις, συναισθήματα που διαρκώς προσπαθώ να διαφυλάξω και να μην χάσω στην πορεία την δύσκολη που έχω και φαίνεται από τον δρόμο που..., που διανύω [...] αυτό το κουτί είναι σαν να είναι ένας θησαυρός δικός μου, τον οποίο εγώ μεταφέρω με προσοχή, συνέχεια, παρόλα τα δύσκολα που κουβαλάω και όταν βρίσκω την ευκαιρία, τον ανοίγω και τότε περνάω καλά, συνήθως όμως το κουτί είναι κλειστό αλλά ξέρω ότι το έχω μαζί μου και προσπαθώ να το..., να μην το αφήνω πουθενά, σαν να μην, σαν να μην βρίσκει εύκολα τόπο και χρόνο αυτό το κουτί να ανοίξει και να εκφραστεί [...]. Εδώ είναι το δεύτερο σκέλος της ερώτησης που είπες, το Θ.Π. που όλα έχουν μια χαρά και μια χαλάρωση και χρώμα και μια τάση έτσι προς τα πάνω, ανεβαστική, και αυτό υπάρχει και στην περιπρέουσα ατμόσφαιρα και είναι σαν να έχω ανοίξει το κουτί εκεί [...] η ενέργεια, νομίζω ότι εδώ είναι η ενέργεια, δεν είναι τα μαλλιά μου [...] είναι χαρούμενο το ανθρωπάκι αυτό. Εδώ δεν είναι λυπημένο απλώς είναι απορροφημένο, με το βάρος του, με τον δρόμο τον δύσκολο εδώ που, αν ήξερα

πώς να ζωγραφίσω και την ταχύτητα θα το έβαζα να τρέχει και αν ήξερα να ζωγραφίζω καλά, θα το έβαζα και σκυμμένο από την κούραση [...]. (ΓΑ)

Ιχνογράφημα 45: Το σώμα που κουβαλάει βάρος στην Κ.Ζ. – Το σώμα που γίνεται ελαφρύτερο στο Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 45 παρατηρούμε το σώμα της Κ.Ζ. να απεικονίζεται με ένα αρκετά βαρύ ζώο, έναν ελέφαντα. Κατά τη διάρκεια του Θ.Π. το σώμα του ελέφαντα μεταμορφώνεται σε γάτα, που το σώμα της είναι ελαφρύτερο, χαλαρότερο, και πιο παιχνιδιάρικο από του ελέφαντα και μετά το τέλος του Θ.Π. η γάτα μεταμορφώνεται σε ένα πουλί, ανάλαφρο που πετάει ελεύθερο στον ουρανό και συμβολίζει την απελευθέρωση του σώματος μετά το Θ.Π. Όπως μας περιγράφει:

[...] Νιώθεις το σώμα σου τόσο βαρύ σαν ελέφαντας, δεν μπορείς να κουνηθείς ε, και μετά, το Θ.Π. πετάς, είσαι τόσο πολύ χαλαρή, που το σώμα σου πετάει, σαν πουλί [...] Ναι, είναι ένα ζώο βαρύ και δυσκίνητο, η γατούλα, βέβαια, είναι, εντάξει, είναι ο τύπος της χαδιάρας, της χαλάρωσης, του..., γενικά του... τώρα χάδι, η γάτα, δεν είναι και για πολλά, πολλά. Ε, και το πουλί, ας πούμε, είναι ελεύθερο πετάει, είναι τόσο ελαφρύ, είναι τόσο ανάλαφρο που πετάει παντού. Αυτό και ταξιδεύει κιόλας [...]. Το πόσο ενδιαφέρον είναι να πάει σε ένα Θ.Π., βασικά, το πόσο ενδιαφέρον είναι να απελευθερώσει τον εαυτό του και το σώμα του, το πόσο να..., να πάει κάπου, τέλος πάντων, που να, να μπορεί να τα απελευθερώσει αυτά, το πνεύμα και το σώμα του [...]. (ΑΗ)

Επίσης, στο ιχνογράφημα 42, που σχολιάστηκε παραπάνω, παρατηρούμε ότι το σώμα στην Κ.Ζ. απεικονίζεται βαρύ, σαν να φοράει πανοπλία, όπως μας πληροφορεί και το υποκείμενο, ενώ το σώμα στο Θ.Π. απελευθερώνεται από την πανοπλία, από το βάρος, δηλαδή, και γίνεται ανάλαφρο και μαλακό. Όπως περιγράφει σχετικά:

[...] Στο Θ.Π. και το πρόσωπό μου είναι πιο παιδικό, το σώμα μου, μου θυμίζει παιδική κούκλα, πάνινη, μαλακή, ελαφριά, ενώ στην καθημερινή μου ζωή το σώμα μου και το πρόσωπό μου είναι πιο ενήλικο. Επίσης, στο Θ.Π. είμαι και κάπως πιο αδύνατη πιο ανάλαφρη νομίζω, δεν έχω το βάρος κυριολεκτικά και μεταφορικά που έχει το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή. Μοιάζει σαν να φοράει πανοπλία το σώμα στην καθημερινή ζωή [...]. (Ιχνογράφημα 42) (ΑΖ)

Επιπλέον, στο ιχνογράφημα 40, που επίσης, σχολιάστηκε σε προηγούμενη κατηγορία, απεικονίζει το σώμα του Θ.Π. να είναι ελαφρύτερο από το σώμα της Κ.Ζ.,

να είναι ανυψωμένο στον ουρανό και να δίνει την αίσθηση ενός ανάλαφρου μπαλονιού που πετάει στον ουρανό. Το σώμα της Κ.Ζ. σε αυτήν την περίπτωση χαρακτηρίζεται ως στατικό και έχει τοποθετηθεί στο κάτω επίπεδο του ιχνογραφήματος, ενώ το ανάλαφρο σώμα του Θ.Π. έχει τοποθετηθεί στο πάνω επίπεδο του ιχνογραφήματος. Όπως μας περιγράφει το υποκείμενο:

[...] ενώ ο άλλος [...] έχει μια πολύ μεγαλύτερη πλαστικότητα, σε σχέση με αυτό που είναι έτσι, και τελείωσε, ας πούμε...ενώ εδώ πέρα γίνονται διάφορα και για αυτό καταλήγει σε αυτό το σημείο, είναι πολύ πλαστικός [...] και είναι το πριν και το μετά και έχουνε και μια διαφορά επιπέδου, επίσης, δεν είναι τυχαίο, δηλαδή, που τα έβαλα έτσι. Και αυτός είναι λίγο σαν να πετάει, να το πάλι το μπαλόκι, ενώ αυτός ο καημένος είναι πολύ στατικός [...]. (Ιχνογράφημα 40) (BB)

10.3.2.1.4. Το σώμα της καθιστικής ζωής – Το καλλιτεχνικό σώμα του Θ.Π.
Αναφέρεται στην ιχνογραφική αναπαράσταση του σώματος της καθιστικής ζωής και στην αναπαράσταση του καλλιτεχνικού σώματος του Θ.Π. (ιχνογράφημα 46)
Αναλυτικότερα:

Ιχνογράφημα 46: Το σώμα της καθιστικής ζωής – Το καλλιτεχνικό σώμα του Θ.Π.

Στο παραπάνω ιχνογράφημα 46 παρατηρούμε από αριστερά την φιγούρα μιας κοπέλας να κάθεται σε μια καρέκλα (η οποία έχει το ίδιο χρώμα με την κοπέλα, σαν να έχουν γίνει ένα!) μπροστά από έναν υπολογιστή, ενώ κυρίαρχη είναι η φιγούρα ενός καναπέ, σύμβολο της καθιστικής ζωής, σύμφωνα με τα λεγόμενα του υποκειμένου. Παράλληλα, παρατηρούμε ότι στο βάθος, χτυπάει και το τηλέφωνο, που συμβολίζει το άγχος της καθημερινότητας. Στην δεξιά πλευρά του ιχνογραφήματος, που αφορά το σώμα στο Θ.Π. παρατηρούμε την ίδια ανθρώπινη φιγούρα να βρίσκεται σε μια πολύ διαφορετική σωματική κατάσταση, να χορεύει πάνω σε μια θεατρική σκηνή, να πέφτει ο προβολέας απάνω της και το σώμα να είναι σε κίνηση σαν σε όνειρο, όπως σχολιάζει και στο ιχνογράφημα και με έντονη την καλλιτεχνική διάθεση. Όπως μας περιγράφει χαρακτηριστικά το υποκείμενο:

[...]είναι η καθιστική ζωή της πραγματικότητας και η ονειρική, αν θες. Εδώ [...] το δικό μου σώμα είναι ένα με την καρέκλα ακίνητο [...] το ίδιο χρώμα, δεν φαίνεται, σχεδόν μέσα, το μάτι μου είναι γουρλωμένο [...] και μαύρο, κοιτάει μπροστά, ναι, ο καναπές μου, γαλάζιος είναι, το χρώμα το κράτησα, που είναι το σύμβολο της καθιστικής ζωής και το άγχος [...] του τηλεφώνου και σκέφτομαι ότι θα μπορούσε να είναι έτσι, να είναι πιο καλλιτεχνική φύση, να μπορώ να κινούμαι και να είμαι

χαρούμενη και τα μαλλιά μου να ανεμίζουν και να φοράω αυτές τις ωραίες φουστίτσες, να πέφτει ο προβολέας πάνω μου και δεν είναι ανάγκη να έχω κοινό, μπορώ να μείνω έτσι και μόνη μου [...]. (ΑΓ)

10.3.2.1.5. Το εγκλωβισμένο σώμα της Κ.Ζ. – Το απελευθερωμένο σώμα του Θ.Π. Αναφέρεται στην ιχνογραφική αναπαράσταση του σώματος στην Κ.Ζ. να βρίσκεται εγκλωβισμένο μέσα σε μια φυλακή και του σώματος του Θ.Π. να απεικονίζεται απελευθερωμένο σε έναν αίθριο χώρο (ιχνογράφημα 47). Αναλυτικότερα:

Ιχνογράφημα 47: Το εγκλωβισμένο σώμα της Κ.Ζ. – Το απελευθερωμένο σώμα του Θ.Π.

Το ιχνογράφημα 47 αναπαριστά το σώμα της Κ.Ζ. να είναι εγκλωβισμένο σε μια φυλακή και όπως φαίνεται και από τα χαρακτηριστικά του προσώπου, είναι στεναχωρημένο. Το σώμα στο Θ.Π. εμφανίζεται απελευθερωμένο από τα δεσμά του, σε έναν αίθριο χώρο, και δείχνει χαρούμενο και ευτυχισμένο. Το σώμα έχει σχεδόν τις ίδιες διαστάσεις και στις δύο καταστάσεις, είναι δηλαδή, και στις δύο εικόνες στρουμπουλό, όπως μας αναφέρει το υποκείμενο, αλλά στην Κ.Ζ. η αίσθηση αυτή του σώματος δημιουργεί δυσάρεστα συναισθήματα και την αίσθηση του εγκλωβισμού, ενώ στο Θ.Π. το ίδιο σώμα αισθάνεται απελευθερωμένο και χωρίς «κόμπλεξ» για τα παραπανίσια κιλά. Όπως περιγράφει:

[...] Λοιπόν, έχω φτιάξει το ίδιο κοριτσάκι και στις δύο εικόνες, τη μια είναι στην καθημερινότητα φυλακισμένο, γιατί όσον αφορά το σώμα λειτουργεί σαν φυλακή και περισσότερο κατασταλτικά, ενώ στο Θ.Π. το σώμα είναι ενωμένο με την ψυχή και αυτά πάνε μαζί αλλά δημιουργούνε μια ωραία αίσθηση και για αυτό το κοριτσάκι στο Θ.Π. το έκανα να είναι χαρούμενο, γιατί στο Θ.Π. δεν ,δεν υπήρξε στιγμή που να ντρέπομαι για το σώμα μου, που να πω, [...] γιατί να μην είμαι πέντε κιλά λιγότερη θα τα κατάφερα καλύτερα, ενώ στην καθημερινότητα σε πολλά πράγματα λέω, [...] γιατί να είμαι τόσα κιλά, να μην είμαι και εγώ αδύνατη; [...] για αυτό και στην καθημερινότητα το κοριτσάκι είναι στεναχωρημένο [...]. Μετά χρησιμοποίησα και καλά τα κάγκελα για να δείξω ότι είναι εγκλωβισμένο και επειδή είναι εγκλωβισμένο σε αυτό το σώμα κάτω από αυτές τις συνθήκες έτσι είναι σαν φυλακισμένο, ενώ στο άλλο είναι ελεύθερο [...]. Αυτό πιστεύω ότι για εμένα αυτό σημαίνει ότι πρέπει να ελευθερωθώ από τα..., από αυτό, απ' αυτή τη φυλακή και ότι μέσα από το Θ.Π. ίσως κατάλαβα ότι..., σίγουρα το κατάλαβα, απλά ίσως να μην το συνδυάζω σωστά στο μυαλό μου, δηλαδή, στο Θ.Π., που είμαι τα ίδια κιλά, δεν αλλάζει κάτι, μπορώ να κάνω

πράγματα και μπορώ να μην αισθάνομαι αυτό το κόμπλεξ, κάποιες φορές, πάντα, δηλαδή εκεί, δεν το αισθάνθηκα [...]. (ΑΒ)

10.3.2.1.6. Το νωθρό σώμα της Κ.Ζ. – Το σώμα με ζωντάνια του Θ.Π.
Αναφέρεται στις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις που απεικονίζουν το σώμα της Κ.Ζ. να είναι νωθρό, ενώ το σώμα του Θ.Π. να είναι περισσότερο ζωντανό (ιχνογράφημα 48). Αναλυτικότερα:

Ιχνογράφημα 48: Το νωθρό σώμα της Κ.Ζ. – Το σώμα με ζωντάνια του Θ.Π.

Στο παραπάνω ιχνογράφημα 48 παρατηρούμε το σώμα της Κ.Ζ., στα δεξιά της ζωγραφιάς, να είναι νωθρό, άχρωμο και να έχει ανάγκη από γυμναστική, ενώ το σώμα του Θ.Π. δείχνει περισσότερο ζωντανό, υγιές, έχει χρώματα και δείχνει ότι αισθάνεται όμορφα. Όπως μας περιγράφει και το υποκείμενο:

[...] Ζωγράφισα, χώρισα τη ζωγραφιά στα δύο, έκανα από τη μια μεριά, από τη δεξιά μεριά πως βιώνω το σώμα μου, χωρίς το Θ.Π., ότι δηλαδή χρειάζομαι περισσότερη άσκηση, παιχνίδι, να ασχοληθώ, γενικότερα με τον εαυτό μου, και πως βιώνω τον εαυτό μου μέσα από το Θ.Π. στα αριστερά της σελίδας, που νιώθω όμορφα, γιατί μέσα από το Θ.Π. και παίζεις και γυμνάζεσαι και χαίρεσαι και τα κάνεις όλα [...]. Λοιπόν, επέλεξα το μαύρο χρώμα, στη μεριά που είναι χωρίς, το πώς βιώνω το σώμα μου χωρίς το Θ.Π. διότι δεν μ' αρέσει το πως συμπεριφέρομαι στο σώμα μου, πως βιώνω το σώμα μου εκτός Θ.Π., διότι θα ήθελα να αφιερώνω περισσότερο χρόνο στον εαυτό μου, να γυμναστώ, να περιποιηθώ και τα λοιπά, και έβαλα τα φωτεινά χρώματα και συγκεκριμένα το κόκκινο, στη μεριά του Θ.Π. διότι, νιώθω άνετα με το σώμα μου μέσα από το Θ.Π., επειδή παίζω και εν μέρει γυμνάζομαι μέσα από αυτό και περνάω καλά [...]. (ΑΔ)

10.3.2.1.7. Το όρθιο σώμα της Κ.Ζ. – Το ανάποδο σώμα του Θ.Π. Αναφέρεται στην ιχνογραφική αναπαράσταση που απεικονίζει το σώμα στην Κ.Ζ. σε μια συνηθισμένη όρθια στάση και το σώμα του Θ.Π. να έχει περίεργη στάση, ανάποδη από αυτής της Κ.Ζ. (ιχνογράφημα 49). Αναλυτικότερα:

Ιχνογράφημα 49: Το όρθιο σώμα της Κ.Ζ. – Το ανάποδο σώμα του Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 49 παρατηρούμε το σώμα της Κ.Ζ. να είναι σε μια όρθια στάση, η οποία είναι και μια αρκετά συνηθισμένη στάση της καθημερινότητας. Αντιθέτως στο Θ.Π. το σώμα έχει ανάποδη στάση, περίεργη και αντισυμβατική, λίγο ξένη προς τις στάσεις του σώματος της Κ.Ζ. Όπως μας αναφέρει το υποκείμενο:

[...] Ναι, είμαι εγώ σε μια απλή καθημερινή στάση, χαλαρό το σώμα εντάξει, ήρεμη κι αυτά και το δεύτερο το εγώ είναι ο εαυτός που επιτρέπεται να κάνει τούμπες να είναι ανάποδα, να είναι άνετος με αυτό[...]. Ναι, ναι, μπορεί να είναι και λίγος πιο αντισυμβατικός, να τολμάει λίγο περισσότερο [...] διάλεξα έτσι και μια χαλαρή στάση, εντάξει, ήρεμη και το παιχνίδι είναι πάλι αυτό το ότι είναι αυτή η παύση που λέγαμε ότι μπορείς να [...] τσαλακωθείς, να [...] είσαι πιο άνετος με το σώμα σου, να μην είναι σημαντικό, δηλαδή, το σχήμα του, όσο το τι μπορείς να κάνεις με αυτό [...]. (ΑΑ)

10.3.2.2. Το ενιαίο σώμα του Θ.Π. και της Κ.Ζ.

Η υποενότητα αυτή παρουσιάζει την κατηγορία που προέκυψε από τις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων στις οποίες δεν πραγματοποιείται κάποια σημαντική αλλαγή από το σώμα της Κ.Ζ., στο σώμα του Θ.Π. (είτε εμφανίζεται το ίδιο σώμα και για τις δύο καταστάσεις, είτε υπάρχουν πολύ μικρές αλλαγές ανάμεσα στο σώμα του Θ.Π. και της Κ.Ζ.). Σε κάθε περίπτωση όμως το σώμα των ιχνογραφημάτων αυτών δίνει την αίσθηση ότι «κυλάει» και στο Θ.Π. αλλά και στην Κ.Ζ.. Πιο συγκεκριμένα:

10.3.2.2.1. Το σώμα που κυλάει στην Κ.Ζ. και στο Θ.Π. Αναφέρεται στις ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων, όπου το σώμα και στην Κ.Ζ. και στο Θ.Π., κυλάει ή ρέει είτε σαν μια μπάλα (ιχνογράφημα 50), είτε σαν να είναι το ίδιο νερό (ιχνογράφημα 51), είτε σαν να είναι ένα καράβι πάνω στο νερό (ιχνογράφημα 52). Αναλυτικότερα:

Ιχνογράφημα 50: Το σώμα που κυλάει στην Κ.Ζ. και στο Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 50, παρατηρούμε να είναι ζωγραφισμένη μια μπάλα που κυλάει και παίζει. Συμβολίζει το σώμα της Κ.Ζ. και του Θ.Π. Η μπάλα είναι χαρούμενη, έχει πολλά χρώματα και κυλάει ασταμάτητα, τρέχει, χοροπηδάει, διασκεδάει αλλά κουράζεται κιόλας. Όμως η κούραση αυτή αξίζει, αφού αυτή η πορεία της μπάλας δίνει και το νόημα στη ζωή της. Όπως μας περιγράφει το υποκείμενο:

[...] Μια μπάλα που κυλάει και κυλάει [...] όχι μόνο κυλάει αλλά και παίζει [...] γιατί αυτό κάνω συνέχεια τρέχω. Αυτό κάνω, τρέχω, που φεύγω τρέχω από εδώ, τρέχω από εκεί, πηδάω από εδώ, πηδάω από εκεί, κάπως έτσι. ναι, δεν έχει πλάκα; [...] είμαι αισιόδοξος άνθρωπος, δεν μπορώ, ματαιοδοξίες και...και πιστεύω ότι...και όλο αυτό το τρέξιμο που κάνω, εντάξει άλλο μπορεί να κουράζομαι και τα λοιπά, αλλά μου δίνει νόημα στη ζωή μου, με την έννοια ότι κάνω πράγματα που τα επιλέγω, που τα θέλω και αν τα σχετίσεις με τα χρώματα, ας πούμε, κάθε πράγμα είναι ένα διαφορετικό χρώμα, έτσι; όλα είναι όμορφα, ανάλογα με το τι..., άλλο είναι κίτρινο, άλλο είναι πράσινο, αν το ερμηνεύσω έτσι, έτσι; αλλά, κι είναι και ένας κύκλος έτσι μ' αρέσει αυτός ο κύκλος γενικά, μ' αρέσει που...χωράνε όλα τα πράγματα, δεν ξέρω, είναι πιο εύκολο, από το να έχεις γωνίες και να κρύβεσαι, δεν μ' αρέσουν οι γωνίες, που...φαίνονται, μ' αρέσει γενικώς να φαίνονται τα πράγματα, για αυτό κιόλας επέλεξα τον κύκλο, γενικά τον χρησιμοποιώ τον κύκλο και τα χρώματα, δεν μ' αρέσουν τα σκούρα χρώματα για να είμαι ειλικρινής, τα μαύρα, ας πούμε, σπανίως θα τα χρησιμοποιήσω, ε, και όταν είπες πως βιώνω το σώμα μου, ένα τόπι, ας πούμε, πολύχρωμο που τρέχει συνέχεια, τρέχει από εδώ, τρέχει από εκεί, να κάνει το ένα, τρέχει, το άλλο, έτσι μου ήρθε αυθόρμητα αυτό, χωρίς να το σκεφτώ ιδιαίτερα [...] Α, ότι η ζωή είναι όμορφη ρε παιδί μου, είναι μια μπάλα που κυλάει, παίζει και τρέχει από εδώ, από εκεί, θα..., μπορεί να σε

κλωστήσουν κιόλας αλλά κάποιος θα σε πιάσει και θα την παίξει, ας πούμε, δεν μπορεί μόνο να σε κλωτσάνε, είναι αυτό που λέμε η ζωή είναι όμορφη, έτσι, αυτό το πράγμα, όλοι το λαχταράνε, όλοι θέλουν να παίξουν με μια μπάλα, όλοι..., οπότε ας το, ας το και παίξε κάτι τέτοιο ας πούμε [...]. (ΒΔ)

Ιχνογράφημα 51: Το σώμα που κυλάει στην Κ.Ζ. και στο Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 51, απεικονίζεται το σώμα κατά την Κ.Ζ. και στο Θ.Π. Πρόκειται για δύο σώματα που κυλάνε, ρέουν, σαν να είναι νερά, και στην μέση συναντιούνται σαν δύο κύματα που σκάνε και δημιουργούν ένα κίτρινο σχήμα (στη μέση του ιχνογραφήματος) το οποίο σύμφωνα με τα λεγόμενα του υποκειμένου είναι νερό. Το σώμα του Θ.Π. (πάνω δεξιά) είναι περισσότερο ρευστό από ότι το σώμα της Κ.Ζ. (κάτω αριστερά), αλλά δεν παύουν και τα δύο ποτέ να κυλάνε και να συναντιούνται στη μέση. Όπως μας περιγράφει το υποκείμενο:

[...] Εδώ έφτιαξα κάτι που ρέει κάτι ρευστό, που αυτό δεν ακουμπάει πουθενά επειδή είναι ρευστό αλλά αυτό έχει μια βάση και κινείται όμως πάλι με ροή [...]. Ναι, είναι πιο πολύ ρευστό, το άλλο είναι μεν και αυτό αλλά είναι πιο κρατημένο [...]. Σαν νερό μου φαίνεται, ξέρεις, σαν ένα πράγμα τέτοιο, φσς [...]. Δεν είναι ακριβώς διαχωρισμός, είναι ας το πούμε, όρια, όχι...δεν είναι τοίχος, είναι κύματα είναι ένα πράγμα έτσι ή μπορεί να είναι έτσι και να κάνει έτσι [...]. Ναι, σαν να συναντιούνται εδώ και να ανοίγουνε [...]. Αυτό κυλάμε [...]. (ΒΑ)

Ιχνογράφημα 52: Το σώμα που κυλάει στην Κ.Ζ. και στο Θ.Π.

Στο ιχνογράφημα 52, αναπαρίσταται το σώμα στην Κ.Ζ. και στο Θ.Π. ως ένα καράβι που κυλάει πάνω σε μια θάλασσα. Το σώμα, δηλαδή, το καράβι, αφήνεται χαλαρό και πηγαίνει όπου το πάει ο άνεμος και η θάλασσα. Τα συννεφάκια συμβολίζουν το λίγο πιο σφιγμένο σώμα της Κ.Ζ. και ο ήλιος το λίγο πιο χαλαρό σώμα του Θ.Π. Όπως μας περιγράφει:

[...] το καραβάκι είμαι εγώ. Όταν είμαι στο θεατρικό παιχνίδι το σώμα μου αφήνεται, και πάω όπου με πάει είτε η μουσική, ό,τι μου πει, για αυτό έκανα και τη θάλασσα και καλά καραβάκι, και στην καθημερινή μου ζωή πάλι το καραβάκι είμαι εγώ, αλλά υπάρχουν και τα συννεφάκια που μπορούν να με πάνε όπου θέλουν αυτά φυσώντας, υπάρχει και ο ήλιος που μπορεί να είναι και καλά και όμορφα και τέτοια [...] στο θεατρικό περισσότερο είναι μια ηρεμία [...]. Ε, γιατί αναφερόμαστε στο σώμα και επειδή όπως σου είχα πει και πιο πριν στο θεατρικό αφήνεται τελείως, σκεφτόμουνα ότι: τι γίνεται στο θεατρικό με το σώμα μου; αφήνομαι γενικότερα, όλο το σύστημα και λέω σαν τη βάρκα, μου 'ρθε αυτό στο μυαλό που είναι ήρεμο, ε, και για να το συνδυάσω και με την καθημερινότητα μου, έβαλα και αυτό που είμαι πιο σφιγμένη, ας πούμε, έβαλα και τα λαμπάκια για να δείξω την τρέλα μου [...]. (ΑΕ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Σύνοψη Αποτελεσμάτων, Συζήτηση, Συμπεράσματα

11.1. Σύνοψη Αποτελεσμάτων

Τα βασικά ερωτήματα τις συγκεκριμένης εργασίας, όπως αναφέρθηκαν και στον ερευνητικό σχεδιασμό σχετίζονται κυρίως με τους τρόπους που τα υποκείμενα, βιώνουν και αναπαριστούν την καθημερινή τους ζωή, τον χρόνο, το σώμα, το παιχνίδι και το Θεατρικό Παιχνίδι μέσα σε αυτήν. Για την συλλογή των ερευνητικών δεδομένων χρησιμοποιήσαμε τις γλωσσικές, μεταφορικές και ιχνογραφικές αναπαραστάσεις των υποκειμένων και από την επεξεργασία του πλούσιου υλικού της έρευνάς μας συνοψίζουμε τα εξής αποτελέσματα:

11.1.1. Καθημερινή Ζωή

11.1.1.1. Η βίωση της καθημερινής ζωής από τα υποκείμενα

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σχετικά με την βίωση της καθημερινής ζωής των υποκειμένων παρατηρούμε τα εξής:

1. Η καθημερινή ζωή βιώνεται, από τα υποκείμενα με αρνητικό τρόπο, κυρίως όταν δεν πραγματοποιούνται οι αγαπημένες ασχολίες, όταν είναι αναγκασμένα να επωμίζονται πολλές και διαφορετικές ευθύνες, όταν δεν υπάρχει μια ισορροπία ανάμεσα στις υποχρεώσεις και σε όσα επιθυμούν να κάνουν, μια ισορροπία, δηλαδή, ανάμεσα στα «πρέπει και στα «θέλω», όταν δεν έχουν αρκετό ελεύθερο χρόνο και όταν οι συνθήκες εργασίας δεν είναι ικανοποιητικές για τα ίδια και για τους συζύγους τους. Επίσης, η καθημερινή ζωή βιώνεται αρνητικά όταν αισθάνονται ότι δεν επικοινωνούν με τον ερωτικό τους σύντροφο, όταν αισθάνονται μοναξιά και όταν υπάρχουν άλυτα ζητήματα με τον εαυτό τους.
2. Η καθημερινή ζωή βιώνεται από τα υποκείμενα με θετικό τρόπο, όταν βλέπουν την ζωή με αισιοδοξία, όταν υπάρχει μια ισορροπία ανάμεσα στις υποχρεώσεις και τις επιθυμίες, όταν συνάπτονται ανθρώπινες σχέσεις, όταν πραγματοποιούνται οι αγαπημένες ασχολίες και όταν εκπληρώνονται οι επιθυμίες.

11.1.1.2. Η βίωση του χρόνου και του ελεύθερου χρόνου στην καθημερινή ζωή

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις μας με τα υποκείμενα σχετικά με την βίωση του χρόνου και το ελεύθερο χρόνο στην καθημερινή ζωή, παρατηρούμε τα εξής:

1. Φαίνεται πως τα υποκείμενα βιώνουν τον χρόνο στην καθημερινή τους ζωή ως πιεσμένο και φορτωμένο με υποχρεώσεις. Αισθάνονται ότι διαρκεί λίγο και ότι περνάει και χάνεται, και αυτό συνοδεύεται σε κάποιες περιπτώσεις με φόβο. Ο ελεύθερος χρόνος, επίσης, είναι λιγοστός και δεν μπορεί να οριστεί

απλά ως ο χρόνος, εκτός εργασίας, αφού συνήθως, γεμίζει με υποχρεώσεις και άλλες δουλειές.

2. Θετικότερη βίωση του χρόνου στην καθημερινή ζωή, εμφανίζεται όταν υπάρχει αυτοκαθορισμός των επιλογών, όταν πραγματοποιούνται δραστηριότητες και όταν υπάρχει ελεύθερος χρόνος. Στον ελεύθερο χρόνο, φαίνεται να πραγματοποιούνται οι αγαπημένες δραστηριότητες, όπως είναι οι βόλτες και διασκέδαση, η δημιουργική απασχόληση, τα ταξίδια και η επαφή με τη φύση, και η γυμναστική. Επίσης, στον ελεύθερο χρόνο, έρχονται σε επαφή με τα αγαπημένα πρόσωπα, αισθάνονται ότι ξεκουράζονται και χαλαρώνουν.

11.1.1.3. Η βίωση του σώματος στην καθημερινή ζωή

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις μας με τα υποκείμενα σχετικά με την βίωση του σώματος στην καθημερινή ζωή, παρατηρούμε τα εξής:

1. Η εικόνα του σώματος, φαίνεται να αποτελεί, στην καθημερινή ζωή, πηγή δυσάρεστων συναισθημάτων. Το σώμα, επίσης, συχνά, βιώνεται ως παχύ, ως βαρύ, ως κοιμισμένο, ως κουρασμένο και καταπονημένο, ως στρεσαρισμένο και ως κάτι που δυσκολεύει την ζωή.
2. Θετικότερη βίωση του σώματος στην καθημερινή ζωή, φαίνεται να επέρχεται όταν το σώμα ενεργοποιείται μέσα από εκγύμναση, χορό, παιχνίδι και Θ.Π.. επίσης, το σώμα βιώνεται θετικά στον έρωτα και κατά την επαφή με τη φύση.
3. Η θετική ή αρνητική βίωση του σώματος στην καθημερινή ζωή, φαίνεται να επηρεάζεται από την κριτική των άλλων για την εικόνα του σώματος (θετική ή αρνητική), από την ψυχολογική/πνευματική κατάσταση (καλή ή άσχημη), από τον τρόπο μεταχείρισης του σώματος (απαραίτητη προσοχή ή όχι), από την αίσθηση του γήρας του σώματος και από την έλλειψη χρόνου (για ξεκούραση, ενασχόληση με σώμα κ.λ.π.)

11.1.1.4. Ο ρόλος του παιχνιδιού στις ζωές των υποκειμένων

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας αναφορικά με τον ρόλο του παιχνιδιού στις ζωές των υποκειμένων παρατηρούμε τα εξής:

1. Το παιχνίδι, φαίνεται να γίνεται αντιληπτό περισσότερο ως παιγνιώδη διάθεση στη ζωή και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Αισθάνονται, ότι το παιχνίδι αποτελεί ένα μέσο επικοινωνίας μεταξύ των ιδίων και των συνανθρώπων, καθώς και ένα υποστηρικτικό μέσο που τους βοηθάει να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες της ζωής και «να πηγαίνουν παρακάτω». Επίσης, το παιχνίδι φαίνεται να χαρίζει θετική διάθεση και ενέργεια σε όσους συμμετέχουν σε αυτό.
2. Το παιχνίδι, των υποκειμένων φαίνεται να πραγματοποιείται κυρίως μέσα στα πλαίσια του φιλικού περιβάλλοντος και στα πλαίσια ομάδων (όπως η ομάδα του Θ.Π.)
3. Εμφανίζεται η επιθυμία από τα υποκείμενα για ενίσχυση του παιχνιδιού και σε άλλα πλαίσια εκτός ομάδων (π.χ. φιλικό περιβάλλον), αλλά και η επιθυμία για ενίσχυση του αυθόρμητου παιχνιδιού, εκτός οργανωμένων πλαισίων.

11.1.1.5. Οι αντιλήψεις των υποκειμένων για τις διαφορές μεταξύ του τρόπου που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές και του τρόπου που παίζουν σήμερα

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας αναφορικά με τις αντιλήψεις των υποκειμένων για τις διαφορές μεταξύ του τρόπου που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές και του τρόπου που παίζουν σήμερα οδηγούμαστε στα εξής συμπεράσματα:

1. Οι αντιλήψεις των υποκειμένων για το παιχνίδι στη σύγχρονη ζωή συγκλίνουν ως προς το ότι οι άνθρωποι παίζουν λιγότερο από ότι σε παλαιότερες εποχές, όπως, επίσης, και τα παιδιά τους. Τα παιδιά σήμερα περνάνε περισσότερο χρόνο στο σπίτι, καθηλωμένα μπροστά από οθόνες και παίζουν πολύ λιγότερο στη φύση συγκριτικά με παλαιότερες εποχές. Επιπλέον, οι ενήλικες και τα παιδιά έχουν πολύ λιγότερο χρόνο για παιχνίδι και τελικά σήμερα το παιχνίδι δεν αντιμετωπίζεται ως μια ανάγκη του ανθρώπου. Ωστόσο, οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς παιχνίδι και σε κάθε ενήλικα φαίνεται να κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του.

11.1.1.6. Η βίωση του παιχνιδιού στην παιδική ηλικία

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σε σχέση με τη βίωση του παιχνιδιού στην παιδική ηλικία παρατηρούμε τα εξής:

1. Τα θετικά βιώματα του παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία οφείλονται κυρίως στη δυνατότητα για παιχνίδι σε χώρους με προσφερόμενες δυνατότητες για παιχνίδι (στις γειτονίες, στις αυλές, στα χωριά, στις παραλίες, δρόμους, πλατείες, πάρκα κ.ά.) και στην δυνατότητα για παιχνίδι με συμπαίχτες (φίλους, άλλα παιδιά, αδέρφια, συγγενείς, γονείς). Επίσης, η φύση των παιχνιδιών κατά την παιδική ηλικία είχε τις εξής κυρίαρχες μορφές: κινητικά παιχνίδια, παιχνίδια ρόλων, παιχνίδια με αντικείμενα παιχνιδιού (εμπορίου ή αυτοσχέδια), παιχνίδια στη φύση, κοριτσίστικα και αγορίστικα παιχνίδια και επιτραπέζια.
2. Τα αρνητικά βιώματα παιχνιδιού κατά την παιδική ηλικία οφείλονται κυρίως στην απόρριψη από τους συμπαίχτες και στην έλλειψη συμπαιχτών του ίδιου φίλου.

11.1.1.6.1. Η αναπαράσταση των σταδίων της ζωής των υποκειμένων (παρελθόν-παρόν-μέλλον) που αφορούν τον παιγνιδιακό τους εαυτό χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους (χρήση συνέντευξης και ιχνογραφημάτων);

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σε σχέση με τον τρόπο που τα υποκείμενα αναπαριστούν τα στάδια του παιγνιδιακού τους εαυτού μέσα από τη χρήση συνέντευξης και ιχνογραφημάτων παρατηρούμε τα εξής:

A. Παιδική ηλικία:

1. Τα πρώτα στάδια του παρελθόντος, του παιγνιδιακού εαυτού της πλειοψηφίας των υποκειμένων (9 από 13, δηλαδή, 69,23%) αναπαριστούν κυρίως την παιδική ηλικία και συνδέονται με θετικά βιώματα και εμπειρίες. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των σταδίων αυτών φαίνεται να είναι: η

ανεμελιά, η ξεγνοιασιά, η ελευθερία, η χαρά, η ζωντάνια, το παιχνίδι. Έτσι, όλη η ζωή στα στάδια αυτά έμοιαζε ή ήταν παιχνίδι. Ο παιδικός αυτός εαυτός αναπαρίσταται ως παιδί που παίζει με κούκλες, με μπάλες, ως μπάλες και παιχνίδια στην παραλία

2. Φαίνεται πως τα πρώτα στάδια του παρελθόντος του παιχνιδιάρικου εαυτού των υποκειμένων που αναπαριστούν την παιδική ηλικία, συνδέονται με θετικές αλλά και αρνητικές εμπειρίες από 4 υποκείμενα (δηλαδή, το 30,77%). Και τα τέσσερα υποκείμενα συνδέουν το στάδιο αυτό με καταστάσεις μοναξιάς ή απομόνωσης από τους άλλους. Τα τρία υποκείμενα συνδέουν τις αρνητικές τους εμπειρίες κυρίως με καταστάσεις μοναχικού παιχνιδιού που σε επόμενα στάδια η κατάσταση αυτή αλλάζει και συνδέεται με θετικότερες εμπειρίες και βιώματα. Και το τρίτο υποκείμενο, μοιάζει να βρίσκεται απομονωμένο στον κόσμο του μέχρι τα 18 του χρόνια, όπου όμως ο κόσμος αυτός, ο δικός του, είναι κόσμος παιχνιδιού και επομένως του παρέχει και πολλά θετικά βιώματα.

B. Εφηβεία:

1. Η πλειοψηφία των υποκειμένων (7 από τα 13, δηλαδή, το 53,85%) τοποθετεί στην εφηβική ηλικία ένα ακόμα στάδιο παιχνιδιάρικου εαυτού του παρελθόντος. Ο παιχνιδιάρικος εαυτός στην εφηβική ηλικία δεν χαρακτηρίζεται από θετικές εμπειρίες και βιώματα, είτε λόγω έλλειψης ελεύθερου χρόνου, (όπου χάνεται ελευθερία και η ξεγνοιασιά του προηγούμενου σταδίου του παιδικού, λόγω της πίεσης του διαβάσματος και του σχολείου ή λόγω ταυτόχρονης εργασίας), είτε λόγω αντιδραστικού και επαναστατικού χαρακτήρα (όπου παιδικός παιχνιδιάρικος εαυτός μετατρέπεται σε ανταγωνιστικό και σκληρό παιχνιδιάρικο εαυτό), είτε λόγω περιορισμών που θέτουν οι ίδιοι στους έφηβους εαυτούς τους, αλλά και τα ιστορικά-κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια και κανόνες (και ο παιχνιδιάρικος εαυτός της παιδικής ηλικίας αναγκάζεται να περιοριστεί, ενώ στην ουσία επιθυμεί να παίζει). Στην εφηβεία, ο εαυτός αναπαρίσταται ιχνογραφικά ως στεναχωρημένος, ως πιεσμένος, ως σοβαρός, ως κλωνάρι χωρίς καρπούς ή λουλούδια, να διαβάξει, ως καρδιογράφημα με φθίνουσα πορεία, ως αστραπές και βροντές.
2. Σε άλλες περιπτώσεις, (2 υποκείμενα, 15,38%) ο παιχνιδιάρικος εαυτός της εφηβικής ηλικίας χαρακτηρίζεται από την επισύναψη σημαντικών φιλιών (και στις περιπτώσεις όπου σε προηγούμενα κεφάλαια ο παιχνιδιάρικος εαυτός ήταν μοναχικός και συνοδευόταν με αρνητικά συναισθήματα και βιώματα μεταμορφώνεται σε έναν πολύ «καλύτερο» παιχνιδιάρικο εαυτό, που συνοδεύεται από θετικές εμπειρίες και συναισθήματα). Το στάδιο αυτό, χαρακτηρίζεται από τα «πολύτιμα δώρα της φιλίας». Αναπαρίσταται ιχνογραφικά ως ένα παιδί ή ως ένα χαρούμενο παιδί που κρατάει ένα λουλούδι.
3. Τέσσερα υποκείμενα δεν οριοθετούν ή τοποθετούν ξεχωριστό στάδιο παιχνιδιάρικου εαυτού στην εφηβική ηλικία (30,77% των υποκειμένων).

Γ. Φοιτητικά Χρόνια:

1. Στο στάδιο του παιχνιδιάρικου εαυτού των φοιτητικών χρόνων αναφέρονται 8 υποκείμενα (53,85%). Στο στάδιο αυτό φαίνεται σαν ο παιχνιδιάρικός τους εαυτός να ανακαλύπτει τον κόσμο, να ανακαλύπτει ενήλικα παιχνίδια που το εκφράζουν (όπως: θέατρο, Θ.Π., χορό) ή να παίζει τα παιχνίδια που

αποτελούν δικές του επιλογές, να ανακαλύπτει τη νέα οικογένειά του, μέσα στα πρόσωπα των φίλων του. Επίσης, στο φοιτητικό στάδιο ο παιχιδιάρικος εαυτός ταυτίζεται με τον έρωτα και τις θετικές και αρνητικές εμπειρίες και βιώματα. Το στάδιο αυτό αναπαρίσταται ιχνογραφικά είτε με ένα καρδιογράφημα που έχει ανοδική πορεία, είτε με μια ανθρώπινη φιγούρα που είναι ρευστή, είτε με ένα σαλιγκάρι που κουβαλάει το σπίτι του και ένα πουλί, είτε με έναν άνθρωπο που παίζει με μια μπάλα, με μια ανθρώπινη φιγούρα μεγαλύτερη από τις άλλες με ενέργεια, χρώμα και ένταση. (Επίσης, το στάδιο αυτό στις περιπτώσεις των φοιτητριών και εκείνων που μόλις αποφοίτησαν φτάνει μέχρι το παρόν).

2. Ένα από τα υποκείμενα που τοποθετεί το φοιτητικό στάδιο στα στάδια του παιχιδιάρικου εαυτού (7,69%), το βίωσε ως ένα στάδιο χωρίς ιδιαίτερο παιχνίδι, όπου επικρατούσε η ηρεμία, ύστερα από μια θυελλώδη εφηβική ζωή. Το στάδιο αυτό αναπαρίσταται ιχνογραφικά με ένα καράβι που πλέει στη θάλασσα.

Δ. Ενήλικη Ζωή:

1. Στάδιο μητρότητας τοποθετούν 3 υποκείμενα (23,08%) στα στάδια του παιχιδιάρικου τους εαυτού. Το στάδιο αυτό προσφέρει πολλές χαρές, αλλά και σε ορισμένες περιπτώσεις και δυσκολίες. Το στάδιο αυτό αναπαρίσταται ιχνογραφικά είτε με την μορφή της μητέρας που παίζει με τα παιχνίδια του παιδιού της, είτε με την μορφή ενός σχήματος που μοιάζει με ένα κομμάτι ενός βουνού
2. Στάδιο Θεατρικού Παιχνιδιού, στην ενήλικη ζωή τους, τοποθετούν 4 υποκείμενα (30,77%) στα στάδια του παιχιδιάρικου τους εαυτού. Το στάδιο αυτό είτε έχει την δυνατότητα να περικλείει όλα τα προηγούμενα στάδια παιχνιδιού, με τις καλές και άσχημες στιγμές, με τα αρνητικά και θετικά βιώματα και εμπειρίες, είτε δίνει στα υποκείμενα να καταλάβουν την αξία του παιχνιδιού στην ζωή τους. Αναπαρίσταται ιχνογραφικά είτε με δύο ίδια ανθρώπια το ένα χαρούμενο και το άλλο λίγο λυπημένο, είτε ως μια ομάδα θεατρικού παιχνιδιού καθισμένη σε κύκλο, είτε ως ένα μαξιλαράκι στο οποίο μπορεί κανείς να ξαπλώνει και να ξεκουράζεται, είτε ως ένα παιδί με ένταση τα μαλλιά
3. Στάδιο ενήλικης ζωής, γενικά, τοποθετούν 5 υποκείμενα (38,46%) στα στάδια του παιχιδιάρικου τους εαυτού. Στο στάδιο αυτό παρατηρείται είτε το παιχνίδι να έχει ατονήσει ή εξαφανιστεί, είτε μετά από μια περίοδο χωρίς παιχνίδι να επανατοποθετείται το παιχνίδι στην ενήλικη ζωή, είτε να υπάρχει επιθυμία για επανατοποθέτηση του παιχνιδιού στη ζωή, είτε το παιχνίδι να γίνεται αντιληπτό ως παιγνιώδη διάθεση στις διαπροσωπικές σχέσεις. Σε άλλες περιπτώσεις το στάδιο αυτό χαρακτηρίζεται από δημιουργικότητα, ζωντάνια και από παιχνίδι. Ο παιχιδιάρικος εαυτός του σταδίου αναπαρίσταται ιχνογραφικά είτε με την μορφή μιας γυναίκας πολύ λυπημένης, είτε με μια εγκλωβισμένη γυναίκα που απελευθερώνεται, είτε ως νότες στο πεντάγραμμο, που δεν είναι πολύ ζωηρές, αλλά έχουν μια ισορροπία, είτε με τη μορφή ενός κλαδιού δέντρου γεμάτο με καρπούς, είτε με τη μορφή μιας γυναίκας που κοιτάει από μακριά τα παιδικά της παιχνίδια και είναι έτοιμη να τα φτάσει.

Ε. Μέλλον:

1. Φαίνεται ότι τα υποκείμενα φαντάζονται ή επιθυμούν για το μέλλον: να ξαναβρουν τον παιδικό τους παιχνιδιάρικο εαυτό, να έχουν την γνώση και τη διάθεση για παιχνίδι, να διατηρήσουν τον εαυτό του παρόντος, να υπάρχει εξέλιξη προς το καλύτερο, να υπάρχει αφθονία παιχνιδιού στην δουλειά τους ως εκπαιδευτικοί, αλλά και με τα παιδιά τους, να έχει ο παιχνιδιάρικος εαυτός την θέση που του ανήκει, να μεταδοθεί η παιχνιδιάρικη διάθεση και στον σύζυγο, με αισιοδοξία και χαρά, Ο μελλοντικός παιχνιδιάρικος εαυτός αναπαρίσταται: με το πιο ψηλό κομμάτι ενός βουνού, με ένα πολύχρωμο λουλούδι, με νότα σε πεντάγραμμο που απεικονίζεται σαν να είναι ολοκληρωμένη, με καρδιογράφημα ενός υγιούς ανθρώπου, με μια μεγάλη φιγούρα με ρευστή μορφή, με μια ανθρώπινη μορφή περιτριγυρισμένη από πολλές μπάλες, με την μορφή στρώματος όπου μπορεί κανείς να ξεκουράζεται και με δύο παιδιά χαρούμενα

11.1.1.7. Η βίωση της ευτυχίας στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σε σχέση με την βίωση της ευτυχίας στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων παρατηρούμε τα εξής:

1. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή, φαίνεται να προκύπτει από τις καλές και ισορροπημένες διαπροσωπικές σχέσεις και τα αγαπημένα πρόσωπα. Ο έρωτας και η αγάπη αποτελούν επίσης, πηγές ευτυχίας, ενώ τα υλικά αγαθά, δείχνουν να μην φέρνουν την ευτυχία.
2. Η ευτυχία στην καθημερινή ζωή φαίνεται ότι δεν είναι μια κατάσταση διαρκής και ότι αυτό που αποκαλούμε ευτυχία είναι οι μικρές καθημερινές στιγμές. Η αναγνώριση της αξίας αυτών των στιγμών, οδηγεί κοντινότερα προς την ευτυχία.
3. Η εκπλήρωση των επιθυμιών γίνεται αντιληπτή ως ευτυχία, καθώς, επίσης, και οι καλές εργασιακές συνθήκες και πορεία.
4. Ευτυχία φαίνεται να είναι και η καλλιτεχνική δημιουργία και έκφραση, το παιχνίδι και η βίωση των συγκινήσεων.
5. Η ευτυχία, τέλος, μάλλον προκύπτει από τον εαυτό και την ισορροπία μέσα μας.

11.1.1.8. Επιθυμητές αλλαγές ώστε να γίνει η ζωή γεμάτη ή πλήρη νοήματος

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σε σχέση με τις επιθυμητές αλλαγές που μπορούν να κάνουν την ζωή των υποκειμένων γεμάτη ή πλήρη νοήματος παρατηρούμε τα εξής:

1. Φαίνεται ότι η βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων μπορεί να κάνει τη ζωή γεμάτη και πλήρη νοήματος, όπως και η ανεύρεση ερωτικού συντρόφου.
2. Η ενασχόληση με τις αγαπημένες δραστηριότητες και η αύξηση του ελεύθερου χρόνου φαίνεται να μπορεί να κάνει τη ζωή πιο γεμάτη και πλήρη νοήματος.
3. Οι αλλαγές στον εργασιακό τομέα, η βελτίωση των συνθηκών εργασίας, ή η ανεύρεση εργασίας φαίνεται να κάνει τη ζωή πιο γεμάτη και πλήρη νοήματος.

11.1.2. Το Θεατρικό Παιχνίδι

11.1.2.1. Οι αντιλήψεις των υποκειμένων για το Θεατρικό Παιχνίδι

Από τα αποτελέσματα τη έρευνας μας αναφορικά με τον τρόπο που τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται, κατανοούν και ορίζουν το Θ.Π., οδηγούμαστε στις εξής διαπιστώσεις:

1. Το Θ.Π. φαίνεται να γίνεται αντιληπτό ως μια δραστηριότητα ή κατάσταση βίωσης συγκινήσεων και συναισθημάτων. Τα συναισθήματα και οι συγκινήσεις αυτές φαίνεται να «φωτίζονται» μέσα από το πρίσμα του Θ.Π. αλλά και να εκφράζονται και να εξωτερικεύονται, προκαλώντας επικοινωνιακά συμβάντα. Η έκφραση αυτή των συγκινήσεων και συναισθημάτων και η επικοινωνία, μέσω αυτών, πραγματοποιείται με διαφορετικούς τρόπους από ότι στην καθημερινή ζωή και φαίνεται να ενισχύει την φαντασία και δημιουργικότητα. Επιπλέον, διαπιστώνουμε ότι οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα είναι η κινητήρια δύναμη του Θ.Π., δηλαδή, με βάση αυτά μπορεί και λειτουργεί και η εξωτερικεύσή τους αποτελεί τον απώτερο στόχο του Θ.Π.. Επίσης, οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα αποτελούν το μέσο για την κατανόηση των Άλλων, για την αποδοχή του εαυτού και των Άλλων, καθώς επίσης και μέσο για να πέφτουν οι «μάσκες» που συνήθως φοράνε οι άνθρωποι. Επίσης, οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα στο Θ.Π. φαίνεται να παίζουν τον ρόλο της εσωτερικής αναζήτησης και της θεραπευτικής διαδικασίας και η έκφρασή τους συμβάλει στην αποδοχή τους και στην απελευθέρωσή τους.
2. Η ομάδα και οι διαδικασίες που πραγματοποιούνται μέσα σε αυτήν φαίνεται να αποτελούν συστατικά στοιχεία του Θ.Π.. Οι διαδικασίες που πραγματοποιούνται μέσα στην ομάδα, όπως το μοίρασμα και η επικοινωνία μεταξύ των μελών και του εμπνευστή, η συν-δημιουργία και η συμπίεση και η ύπαρξη ενός ασφαλούς και μη επικριτικού περιβάλλοντος συγκροτούν αυτό που ονομάζουμε Θ.Π.
3. Το Θ.Π. φαίνεται να εκλαμβάνεται ως ένα χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο, καθώς, επίσης, και ως παιχνίδι, διασκέδαση, χαρά και ως ένα μέσο για να γινόμαστε και πάλι παιδιά.
4. Το Θ.Π. αποτελεί μια μέθοδο που χρησιμοποιεί αφηγηματικές τεχνικές, μεταφορές και σύμβολα. Όπως, για παράδειγμα: τέχνες, θεατρικές τεχνικές, μουσική, ποίηση, μύθους, παραμύθια, εικαστικά, λέξεις, εικόνες, συμβολισμούς, τα σώματα και τις σημειωτικές τους πράξεις.
5. Φαίνεται, επίσης, πως το Θ.Π., παρά τους κανόνες που έχει, όπως έχουν άλλωστε και όλα τα παιχνίδια, δίνει την δυνατότητα στους παίχτες του να δρουν ελεύθερα μέσα σε αυτό. Στο Θ.Π., φαίνεται να μην υπάρχουν «πρέπει» και δεν «πρέπει», σωστοί και λάθος τρόποι έκφρασης ή κανόνες συμπεριφοράς. Φαίνεται, να δίνει την ελευθερία στους παίχτες να εκφραστούν και να συμπεριφερθούν, σύμφωνα με τους δικούς τους προσωπικούς γνώμονες και ανάγκες και όχι με προκαθορισμένους και στερεοτυπικούς τρόπους συμπεριφοράς ή κανόνες. Και επιπλέον, οι ελεύθερες και αυθόρμητες αυτές δράσεις ή πράξεις των παιχτών του Θ.Π., είναι εκμεταλλεύσιμες και χρησιμοποιούνται από τους εμπνευστές για να καθορίσουν την πορεία του παιχνιδιού.
6. Επίσης, ορίζεται και ως ένα ταξίδι εκτός πραγματικότητας ή ως ένα μαγικό ταξίδι. Το Θ.Π., επίσης, εκλαμβάνεται ως μέσο χαλάρωσης και εκτόνωσης,

καθώς και ως χρόνος για τον εαυτό. Τα δύο αυτά στοιχεία, δηλαδή, της χαλάρωσης και του χρόνου που είναι αφιερωμένος στον εαυτό, το κάνουν να διαφέρει από την εργασία. Επίσης, η εργασία φαίνεται, να μην είναι πάντα προσωπική επιλογή, να γίνεται κυρίως για βιοποριστικούς λόγους και να στοχεύει στο αποτέλεσμα, ενώ το Θ.Π. αποτελεί μια προσωπική επιλογή, δεν γίνεται για βιοποριστικούς λόγους και στοχεύει στη διαδικασία.

7. Το Θ.Π. φαίνεται, επίσης, να διαφέρει από το θέατρο. Δεν στοχεύει στην παρουσίαση των δρώμενων σε κοινό, ούτε στο ανέβασμα μιας παράστασης. Επίσης, στο Θ.Π. ο ρόλος επιλέγεται από τους ίδιους τους συμμετέχοντες και «παίζουν» τους εαυτούς τους σε διάφορους ρόλους, όπου και πραγματοποιείται η έκφραση των δικών τους συγκινήσεων και συναισθημάτων, ενώ στο θέατρο ο ηθοποιός δεν επιλέγει τον ρόλο που θα παίξει και δεν «παίζει» τον εαυτό του, αλλά τον ρόλο.
8. Φαίνεται πως αν υποθέσουμε πως η τέχνη είναι ένας δημιουργικός τρόπος έκφρασης, τότε και το Θ.Π. είναι τέχνη. Επίσης, το Θ.Π. χρησιμοποιεί πολλές μορφές τέχνης και μπορεί να οδηγήσει στην τέχνη. Ίσως, να μπορούσαμε να πούμε ότι το Θ.Π. είναι μια στιγμιαία, παιγνιώδη και διαλογική μορφή τέχνης.

11.1.2.2. Ο ρόλος του Θ.Π. στη σύγχρονη ζωή

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σε σχέση με τον ρόλο του Θεατρικού Παιχνιδιού στην σύγχρονη ζωή, παρατηρούμε τα εξής:

1. Ο ρόλος του Θ.Π. φαίνεται να συμπίπτει αρκετά με τον ρόλο του παιχνιδιού στις ζωές των σύγχρονων ανθρώπων. Δείχνει να αποτελεί πηγή παιγνιώδους διάθεσης, μέσο επικοινωνίας και έκφρασης, ένα διάλειμμα από την καθημερινότητα, μέσο χαλάρωσης και μέσο φιλοσοφίας. Και μιας και οι άνθρωποι λόγω των συνθηκών ζωής τους, δεν παίζουν συχνά στην καθημερινή τους ζωή, αισθάνονται πίεση και άγχος, δεν αλληλεπιδρούν και δεν επικοινωνούν επαρκώς με τους άλλους ανθρώπους, δεν εκφράζονται συχνά, και υιοθετούν στερεοτυπικά πρότυπα συμπεριφοράς, η ανάγκη για συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. στη σύγχρονη εποχή φαίνεται να αυξάνεται. Επιπλέον, παρατηρούμε, ότι και στα σύγχρονα παιδιά φαίνεται να αυξάνεται αυτή η ανάγκη αφού υπάρχει υπερβολικός φόρτος εργασίας και έλλειψη χρόνου για παιχνίδι και τείνουν να καθλώνονται μπροστά από οθόνες.

11.1.2.3. Η προσφορά του Θ.Π. σε όσους συμμετέχουν σε αυτό

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας αναφορικά με την προσφορά του Θ.Π. σε όσους συμμετέχουν σε αυτό διαπιστώνουμε τα εξής:

1. Σε σχέση με την άμεση προσφορά του Θ.Π., κατά τη διάρκειά του, δηλαδή, και αμέσως μετά το τέλος της συνάντησης, φαίνεται να προσφέρει στους συμμετέχοντες χαλάρωση, καλύτερη ψυχική διάθεση ή ψυχική ανάταση, διασκέδαση και ευτυχισμένες στιγμές, καθώς επίσης και ένα διάλειμμα από την καθημερινότητα.
2. Επιπλέον, φαίνεται ότι προσφέρει στους συμμετέχοντες ευκαιρία για παιχνίδι, αλλά και βοήθεια ως προς την κατανόηση της αξίας του παιχνιδιού στη ζωή και την χρήση της φαντασίας.
3. Το Θ.Π. φαίνεται να προσφέρει την δυνατότητα στους συμμετέχοντες να «δουν» και να μάθουν καλύτερα τον εαυτό τους, καθώς επίσης, και να

πραγματοποιηθεί απελευθέρωση και «άνοιγμα» του εαυτού προς τα έξω, αλλά και να αποκτήσουν καλύτερη σχέση με τον εαυτό τους και να τον αποδεχτούν. Το Θ.Π., επίσης, μαθαίνει στους συμμετέχοντες τρόπους για να εκφράζονται και τους βοηθάει να έχουν καλύτερη επαφή με τα συναισθήματά τους.

4. Αναφορικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις το Θ.Π. φαίνεται να βοηθάει στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας, στην απόκτηση ενσυναίσθησης και στη δημιουργία «καλύτερων ανθρώπων» με την έννοια της κατανόησης και αποδοχής των άλλων και της κατάργησης της αρνητικής κριτικής, μέσα από την τριβή στις συνεργατικές διαδικασίες και μέσα από τις καταστάσεις αυτοσχεδιασμού. Επίσης, το Θ.Π. προάγει τις συνεργατικές δραστηριότητες και η συνεργασία αυτή των ατόμων στις υποομάδες που δημιουργούνται στο Θ.Π. (συνήθως στη φάση του θεατρικού αυτοσχεδιασμού ή αλλιώς των δρώμενων) φαίνεται να οδηγεί τις πιο διαχυτικές προσωπικότητες σε ένα πιο συγκρατημένο προφίλ, προκειμένου να καταφέρουν να εκφραστούν και οι πιο συνεσταλμένες προσωπικότητες. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες τα συνεσταλμένα άτομα, φαίνεται να αποκτούν περισσότερη αυτοπεποίθηση. Επίσης, το Θ.Π. φαίνεται να βοηθάει στη δημιουργία δεσμών φιλίας με άλλα άτομα της ομάδας.
5. Το Θ.Π. φαίνεται πως βοηθάει τους συμμετέχοντες να μειώσουν τις φοβίες, τους φόβους έκθεσης και τις άμυνές τους.
6. Επίσης, το Θ.Π., όπως διαπιστώνουμε, μπορεί να προσφέρει στους συμμετέχοντες γνωριμία με τις τέχνες και μάθηση των διδακτικών αντικειμένων, αλλά και από την σκοπιά των εκπαιδευτικών μπορεί να προσφέρει μια εναλλακτική προσέγγιση ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία και έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης, γενικότερα.

11.1.2.4. Οι λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού στις ζωές των υποκειμένων

Από τα αποτελέσματά της έρευνάς μας σχετικά με τις λειτουργίες του Θ.Π. στις ζωές των υποκειμένων (συμμετεχόντων και εμπυχωτών), όπως προέκυψαν μέσα από την βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη, διαπιστώνουμε τα εξής:

1. Το Θ.Π. φαίνεται να παρέχει το κατάλληλο πλαίσιο (τον τόπο, δηλαδή, και τον χρόνο μέσα στα οποία μπορούν να πραγματοποιηθούν αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στους συμμετέχοντες) ώστε να «απελευθερωθούν», να «ξεκουμπωθούν», να «βγουν προς τα έξω», να εκφραστούν ή να αφήσουν τα συναισθήματά τους να εκφράζονται ελεύθερα, να τους «ανοίξει ένα παράθυρο σε έναν άλλο κόσμο», να ανακαλύψουν, να επικεντρωθούν και να μάθουν τον εαυτό τους, να βρουν «την άκρη του νήματος», να βγουν από το κλισέ του «σοβαρού ενήλικα» και να περάσουν σε ένα πιο παιχνιδιάρικο στυλ.
2. Το Θ.Π. φαίνεται να παρείχε σε ορισμένα υποκείμενα τη δυνατότητα να ανακαλέσουν μνήμες, να κάνουν ανασκόπηση των κεφαλαίων της ζωής τους και να εναποθέσουν μέσα σε αυτό τις θετικές και αρνητικές εμπειρίες και βιώματα, καθώς επίσης, και να «ξυπνήσει» το μικρό παιδί μέσα τους, όχι όμως ένα οποιοδήποτε παιδί, αλλά το παιδί που υπήρξαν κάποτε.
3. Το Θ.Π. δείχνει να δίνει στα υποκείμενα την ευκαιρία να μοιραστούν, να επικοινωνήσουν με τους άλλους, να αισθανθούν ότι έγιναν πιο υπομονετικοί με τους ανθρώπους, καθώς και λιγότερο επικριτικοί ή αυστηροί μαζί τους ή με τους εαυτούς τους, να προβληματιστούν για τη συμπεριφορά τους απέναντι σε άλλους, να βγουν από το προφίλ του «σοβαρού» ενήλικα και να μπουν σε ένα πιο παιχνιδιάρικο προφίλ και να αποκτήσουν έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης

στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι καταστάσεις αυτές συνάδουν με την ενσυναίσθηση, με την διαπροσωπική αλληλεπίδραση με τους άλλους και με την αλλαγή των αφηγήσεων για τον εαυτό.

11.1.2.5. Οι τρόποι εργασίας των εμπυχωτών στο Θεατρικό Παιχνίδι και οι αντιλήψεις τους για την σχολή Κουρετζή

Αναφορικά με τους τρόπους εργασίας των εμπυχωτών στο Θ.Π. και τις αντιλήψεις τους για την σχολή του Λάκη Κουρετζή, της οποίας είναι απόφοιτοι διαπιστώνουμε τα εξής:

1. Αρχικά, οι εμπυχωτές φαίνεται να επεξεργάζονται τους στόχους που επιθυμούν να κατακτήσει η ομάδα με το Θ.Π. που πρόκειται να οργανώσουν και με βάση αυτούς οργανώνουν τις βασικές δομές του Θ.Π. ή αλλιώς το «στήνουν». Ανάλογα με τους στόχους και τα χαρακτηριστικά της ομάδας (π.χ. ενήλικων ή παιδιών) επιλέγουν και το θέμα το οποίο πρόκειται να επεξεργαστούν. Καμιά φορά φαίνεται να αφήνουν το θέμα να τους «επιλέξει» ή το θέμα επιλέγεται από άλλους, στις περιπτώσεις που ο εμπυχωτής καλείται από διάφορους φορείς για να εμπυχωσει μια ομάδα.
2. Οι εμπυχωτές φαίνεται να οργανώνουν τις βασικές δομές του Θ.Π. πριν την έναρξη με βάση τα στάδια ή τις φάσεις της σχολής του Κουρετζή. Ωστόσο, φαίνεται να υπάρχει ελαστικότητα ως προς αυτό και είτε ορισμένες φάσεις παραλείπονται, είτε αλλάζει η σειρά τους. Επίσης, οι εμπυχωτές, συχνά φαίνεται να επεξεργάζονται νοερά τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να εφαρμόσουν τους στόχους και το θέμα του Θ.Π.
3. Συνήθως γίνεται η απαραίτητη οργάνωση που αφορά τις τεχνικές, τα μέσα και τα υλικά που θα χρησιμοποιήσουν (π.χ. μουσικά κομμάτια, πανιά, ποιήματα, εικόνες και σλάνιτς κ.λ.π., δημιουργία ενός περιβάλλοντος πριν την έναρξη του παιχνιδιού κ.α.). Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις, συνήθως, μέσα στα πλαίσια της σχολικής τάξης, όπου μέσα από τις δραστηριότητες της ημέρας και τις ανάγκες των μελών της ομάδας μπορεί να αναδυθούν και να πραγματοποιηθούν μη προγραμματισμένα Θ.Π., τα οποία δεν έχουν από πριν οργανωθεί. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι εμπυχωτές-εκπαιδευτικοί άπτονται της ευκαιρίας και παίζουν μαζί με την ομάδα ένα Θ.Π. «της στιγμής», που μπορεί να προέκυψε από ένα ερέθισμα, ένα αντικείμενο κ.ά.
4. Παρά την οργάνωση του Θ.Π. από τους εμπυχωτές πριν την έναρξή του, η όλη πορεία φαίνεται να είναι ρευστή και διαλογική. Ο εμπυχωτής δεν προσπαθεί να επιβάλει στους συμμετέχοντες αυτά που έχει στο μυαλό του, αλλά προσπαθεί να είναι ανοιχτός, σε όλα όσα του στέλνει η ομάδα του και να ακολουθήσει την δυναμική της. Ο εμπυχωτής συμπορεύεται με την ομάδα, αλληλεπιδρά μαζί της και η ομάδα μαζί του. Επομένως, το θέμα ή αυτά που έχει από πριν οργανώσει ο εμπυχωτής πιθανώς στην πορεία να αλλάξουν και να αναδυθούν άλλα μη προγραμματισμένα θέματα. Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάδειξη ενός μη προγραμματισμένου θέματος μπορεί να είναι οι ανάγκες των μελών της ομάδας, η μη ενεργή συμμετοχή κάποιων μελών της ομάδας ή ένα τυχαίο γεγονός που κεντρίζει την προσοχή των μελών της ομάδας και οδηγεί σε άλλα μονοπάτια την όλη διαδικασία.
5. Οι εμπυχωτές, όπως είδαμε και προηγουμένως φαίνεται να ακολουθούν τις βασικές αρχές της σχολής του Κουρετζή. Οργανώνουν τα Θ.Π. με βάση τα στάδια του Κουρετζή και συμφωνούν με την άποψη της σχολής, ότι «το Θ.Π. έχει βασικές δομές, αλλά όχι συνταγές». Επιπλέον, στην περίπτωση που

κάποιος επιθυμεί να γίνει εμψυχωτής, θεωρούν ότι είναι απαραίτητη η βίωση του Θ.Π. από την σκοπιά του συμμετέχοντα. Αν, δηλαδή, κάποιος θελήσει να εμψυχώσει μια ομάδα, μέσω Θ.Π. χωρίς ο ίδιος να έχει συμμετάσχει ποτέ σε αυτή και χωρίς να έχει βιώσει ο ίδιος όλα αυτά τα συναισθήματα και τις συγκινήσεις που προκαλεί το Θ.Π. στους συμμετέχοντες, τότε θα είναι πολύ δύσκολο να καταφέρει να προκαλέσει ο ίδιος κάτι τέτοιο στην ομάδα του. Τέλος, οι εμψυχωτές φαίνεται να μην ακολουθούν ορισμένες τεχνικές και αντιλήψεις της σχολής Κουρετζή ή να τις θεωρούν δύσκολα πραγματοποιήσιμες και αυτές είναι οι ψυχαναλυτικές τεχνικές που αφορούν τους ενήλικες, η αντίληψη της σχολής για την απαραίτητη συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας και η αντίληψη της σχολής περί αποκλειστικής ευθύνης του εμψυχωτή για την όλη πορεία του Θ.Π.

11.1.2.6. Η έκφραση των συγκινήσεων και συναισθημάτων από τους συμμετέχοντες και οι τρόποι πρόσληψής τους από τους εμψυχωτές

Αναφορικά με τις συγκινήσεις και τα συναισθήματα που εκφράζονται κατά τη διάρκεια του Θ.Π. από τους συμμετέχοντες, διαπιστώνουμε ότι οι εμψυχωτές λειτουργούν ως εξής:

1. Φαίνεται να αποδέχονται όλων των ειδών τις συγκινήσεις και τα συναισθήματα που εκφράζονται από τους συμμετέχοντες, είτε αυτά είναι θετικά, είτε αρνητικά και να νιώθουν ικανοποίηση από το γεγονός ότι κατάφεραν να εκφραστούν. Σε κάποιες περιπτώσεις οι εμψυχωτές ότι η έκφραση των συναισθημάτων προσλαμβάνεται ως λύτρωση και οι δυσκολίες που αναδύονται δεν αποτελούν εμπόδια αλλά πρόκληση. Επίσης, φαίνεται σε κάποιες περιπτώσεις η έκφραση των θετικών συναισθημάτων να βιώνεται ως ανατροφοδότηση. Οι εμψυχωτές διαπιστώνουμε ότι προσπαθούν να διαχειριστούν τις συγκινήσεις αυτές και τα συναισθήματα με όποιο τρόπο θεωρούν κατάλληλο και είτε αποφασίζουν αν πρέπει να συμμετέχουν ενεργά ή να αποστασιοποιηθούν από την ομάδα, είτε αποφασίζουν για την διακοπή του Θ.Π., είτε προσπαθούν να αποφορτίσουν την ομάδα πριν την λήξη του παιχνιδιού, είτε εντοπίζουν τις «δυσκολίες» για να τις δουλέψουν σε επόμενη συνάντηση.

11.1.2.7. Οι απόψεις των εμψυχωτών σε σχέση με την κατευθυντικότητα τους.

Αναφορικά με την κατευθυντικότητα και παρεμβατικότητα των εμψυχωτών στη διαδικασία του Θ.Π. διαπιστώνουμε ότι:

1. Πραγματοποιείται προσπάθεια για μείωση της κατευθυντικότητας και παρεμβατικότητας από τους εμψυχωτές που αισθάνονται ότι όντως είναι αρκετά ή περισσότερο κατευθυντικοί από όσο χρειάζεται. Όσον αφορά τους παράγοντες που επηρεάζουν τον βαθμό παρέμβασης, φαίνεται να εξαρτάται από το αίσθημα άγχους για την πορεία της ομάδας, από την κατάσταση της ομάδας (αν, για παράδειγμα, πρόκειται για μια καινούργια ομάδα που δεν έχει πραγματοποιήσει πολλές συναντήσεις ή αν πρόκειται για μια ομάδα η οποία δουλεύεται χρόνια) και από την εμπειρία και την προσωπικότητα του εμψυχωτή

11.1.2.8. Στοιχεία του εαυτού των εμπυχωτών

Αναφορικά με τον εαυτό των εμπυχωτών, τα θετικά και τα αρνητικά τους στοιχεία, τις δυσκολίες και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν, αλλά κι τις ανάγκες τους διαπιστώσαμε τα εξής:

1. Φαίνεται ότι οι δυσκολίες και τα εμπόδια των εμπυχωτών προκύπτουν συνήθως από την ψυχοσωματική τους κατάσταση (π.χ. κάποιες φορές αισθάνονται ότι δεν έχουν ενέργεια ή ότι είναι κουρασμένοι). Επίσης, αναφέρονται δυσκολίες και ως προς την διαχείριση της διαφορετικότητας, καθώς και κάποιες δυσκολίες ως προς το να «μαγευτεί» η ομάδα. Ταυτόχρονα, παρατηρούμε ότι όσον αφορά τις ομάδες παιδιών, αντιμετωπίζουν δυσκολίες ως προς την οριοθέτηση της ελευθερίας και της αναρχίας καθώς και δυσκολίες ως προς το να αφουγκράζονται στο μέγιστο βαθμό τις ανάγκες της ομάδας. Όσον αφορά τις ομάδες ενηλίκων, οι εμπυχωτές αντιμετωπίζουν δυσκολίες όταν δεν μπορεί να απελευθερωθεί ένα μέλος και όταν πραγματοποιούνται απουσίες των μελών. Όσον αφορά την ομάδες ενηλίκων με νοητική υστέρηση οι εμπυχωτές αντιμετωπίζουν δυσκολίες σε σχέση με την περιορισμένη φαντασία των ατόμων αυτών και σε σχέση με τους τρόπους ένταξης των ατόμων με κινητικά προβλήματα
2. Φαίνεται πως οι εμπυχωτές αισθάνονται την ανάγκη να συμμετέχουν και οι ίδιοι σε μια ομάδα Θ.Π. ως συμμετέχοντα μέλη, κυρίως γιατί με αυτόν τον τρόπο καλύπτεται η ανάγκη τους για παιχνίδι, γιατί η συμμετοχή τους στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος δεν συνεπάγεται με την ανάληψη ευθύνης και γιατί η συμμετοχή στο Θ.Π. ως συμμετέχον μέλος προσφέρει την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας, την οποία δεν μπορεί κανείς να την λάβει από την θέση του εμπυχωτή. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι οι εμπυχωτές αισθάνονται την ανάγκη να συμμετέχουν στην ομάδα ως συμμετέχοντα μέλη κατά τη διάρκεια της δικής τους εμπύχωσης και οι λόγοι για τους οποίους μεταβαίνουν από τον ρόλο του εμπυχωτή, στον ρόλο του συμμετέχοντα μέλους, είναι γιατί η μετάβαση αυτή καλύπτει την ανάγκη τους για παιχνίδι μαζί με την ομάδα, φέρνει πιο κοντά τον εμπυχωτή στις ανάγκες της ομάδας και γιατί η μετάβαση μειώνει το άγχος του εμπυχωτή.
3. Τα θετικά στοιχεία για έναν εμπυχωτή φαίνεται να θεωρούνται η ανεπιφύλαχτα θετική αποδοχή όλων των μελών της ομάδας και η δυνατότητα για κατανόηση των αναγκών της. Επίσης, θετικό στοιχείο θεωρείται η απόλαυση της όλης διαδικασίας, η χρήση της φαντασίας, η ευελιξία, η υπομονή, το χιούμορ, η θετική διάθεση, η εκφραστικότητα και η ικανότητα για διασφάλιση της ισορροπίας.
4. Τα αρνητικά στοιχεία για έναν εμπυχωτή φαίνεται να θεωρούνται η μη επαρκής ψυχοσωματική απελευθέρωση, η τάση για συμμετοχή στο παιχνίδι μαζί με την ομάδα, η ελλιπής προετοιμασία και οργάνωση, η αποφυγή εναλλακτικής πορείας και η ακολουθία της πεπατημένης οδού, η τάση για πρωτοπορία και το «τρέξιμο» μπροστά και η δυσκολία στη διατήρηση των αποστάσεων μεταξύ των μελών της ομάδας και του εμπυχωτή.

11.1.2.9. Στοιχεία του σεμιναρίου του Θ.Π. που άρεσαν περισσότερο στους συμμετέχοντες

Αναφορικά με το σεμινάριο του Θ.Π., τις πτυχές του οποίου απόλαυσαν περισσότερο τα συμμετέχοντα μέλη, τις δυσκολίες και τα εμπόδια που αντιμετώπισαν, καθώς και τα στάδια από τα οποία πέρασαν διαπιστώνουμε τα εξής:

1. Τα συμμετέχοντα μέλη του σεμιναρίου του Θ.Π. φαίνεται να απολάμβαναν αρκετά τα θεατρικά δρώμενα, την κίνηση, τα παιχνίδια και την χαλάρωση και την διαδικασία των πρακτικών τους ασκήσεων ως εμπνευστές. Επίσης, απόλαυσαν ιδιαίτερα την θετική διάθεση της ομάδας και το τελικό «δέσιμο» της ομάδας, καθώς και την συνύπαρξη και συνεργασία με διαφορετικά άτομα.
2. Ο φόβος της έκθεσης, φαίνεται να ήταν η μεγαλύτερη δυσκολία των περισσότερων συμμετεχόντων.
3. Τα στάδια από τα οποία πέρασαν οι περισσότεροι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου του Θ.Π. ήταν αυτά της διερεύνησης, της εξοικείωσης και τελικά της απελευθέρωσης. Για τους συμμετέχοντες που είχαν ξανασυμμετάσχει σε ομάδες Θ.Π. ή παρεμφερή τύπου παρατηρήθηκε γρήγορη ενσωμάτωση χωρίς σαφή στάδια.

11.1.3. Το βίωμα του Εαυτού (χρόνου και σώματος) στην καθημερινή ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι.

11.1.3.1. Η αναπαράσταση του χρόνου στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων και στο Θεατρικό Παιχνίδι χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους (χρήση συνέντευξης, ιχογραφημάτων, μεταφορών, αναλογιών, στίχων και μαντινάδων);

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σχετικά με τον τρόπο που τα υποκείμενα αναπαριστούν τον χρόνο στην καθημερινή τους ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι, χρησιμοποιώντας την μέθοδο της συνέντευξης, παρατηρούμε τα εξής:

1. Ο χρόνος στην καθημερινή ζωή φαίνεται να ορίζεται αρκετά από το ρολόι και δεν παρέχει συχνά τη δυνατότητα για επικέντρωση στο «εδώ και τώρα». Ο χρόνος, επίσης, στην καθημερινή ζωή, δεν βιώνεται πάντα ως γεμάτος, ούτε ως χαλαρός, συχνά χαρακτηρίζεται από άγχος και δεν περνάει πάντα ευχάριστα. Επιπλέον, ο χρόνος στην καθημερινή ζωή δεν βιώνεται συχνά ως αφιερωμένος στον εαυτό, ούτε βιώνεται ως σταματημένος.
2. Ο χρόνος στο Θεατρικό Παιχνίδι φαίνεται να μην ορίζεται από το ρολόι, και να παρέχει την δυνατότητα για επικέντρωση στο «εδώ και τώρα». Ο χρόνος στο Θ.Π. βιώνεται ως γεμάτος, ως χαλαρός, δεν χαρακτηρίζεται από άγχος και περνάει ευχάριστα. Επίσης, ο χρόνος στο Θ.Π. βιώνεται ως αφιερωμένος στον εαυτό και ως σταματημένος/άχρονος.

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σχετικά με τον τρόπο που τα υποκείμενα αναπαριστούν τον χρόνο στην καθημερινή τους ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι, χρησιμοποιώντας την μέθοδο των μεταφορών, αναλογιών, στίχων, μαντινάδων, παρατηρούμε τα εξής:

1. Ο χρόνος στην καθημερινή ζωή φαίνεται να γίνεται αντιληπτός ως κάτι που περνάει και χάνεται, ως κάτι που τρέχει ή ως νερό που κυλάει, ως κυνηγός, ως ρολόι, ως χρήμα, ως το «τώρα», ως γέρος αλλά και ως παιδί, ως οι αναμνήσεις, ως η παιδική ηλικία, ως γιατρός και ως ερωτευμένος (ο χρόνος από την σκοπιά του ερωτευμένου). Επιπλέον, ο χρόνος γίνεται αντιληπτός

μέσα από τις αντιθετικές δυνάμεις που τον χαρακτηρίζουν: •ως δημιουργικότητα/ως απραγία, •ως όνειρα/ως εφιάλτες, •ως χαρά/ως λύπη, •ως ροκ τραγούδι/ως όπερα, •ως άγχος, κούραση, τρέξιμο/ως ηρεμία, χαλάρωση, αγαπημένα πρόσωπα, •ως ταχύτητα/βραδύτητα.

2. Ο χρόνος στο Θεατρικό Παιχνίδι φαίνεται να γίνεται αντιληπτός ως ένα ταξίδι, μια εκδρομή η διαδρομή, ως άχρονος, ως στοιχείο της φύσης, ως επικέντρωση στο εδώ και τώρα, ως γέννηση και δημιουργία, ως μορφή τέχνης και έκφρασης, ως ιστορία/παραμύθι, ως συναισθήματα και αναμνήσεις, ως παιδί και παιδική ηλικία, ως όνειρο ή ως ξύπνημα, ως ροή/πλεύση/πέταγμα, ως επαφή με τους άλλους, ως παιχνίδι, ως μεταμόρφωση έμψυχων και άψυχων αντικειμένων, ζώων και στοιχείων του κόσμου.

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σχετικά με τον τρόπο που τα υποκείμενα αναπαριστούν τον χρόνο στην καθημερινή τους ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι, χρησιμοποιώντας την μέθοδο των ιχνογραφημάτων παρατηρούμε τα εξής:

1. Ο χρόνος της καθημερινής ζωής αναπαρίσταται ως ένα συμβατικό ρολόι. Επίσης, αναπαρίσταται ως ταραχή και φαίνεται να κυλάει αργά. Ακόμα, ο χρόνος μοιάζει να είναι πιο δομημένος/τακτοποιημένος στην καθημερινή ζωή. Δύο, άλλοι τρόποι αναπαράστασης του χρόνου στην καθημερινή ζωή είναι αυτοί του τετράγωνου χρόνου και του ακτινωτού.
2. Ο χρόνος του Θ.Π. αναπαρίσταται ως ένα εναλλακτικό ρολόι. Επίσης, αναπαρίσταται ως ηρεμία και φαίνεται να περνάει γρήγορα. Στο Θ.Π. ο χρόνος δεν είναι τακτοποιημένος/δομημένος, είναι περισσότερο ρευστός. Επιπλέον, αναπαρίσταται ως μια ιστορία καθώς και ως σπειροειδής
3. Ο χρόνος του Θ.Π. αναπαρίσταται ως κομμάτι ή μέρος των ευχάριστων στιγμών της καθημερινής ζωής.
4. Ο χρόνος στο Θ.Π. και στην καθημερινή ζωή αναπαρίσταται ως ενιαίος, που χωράει μέσα του, όλες τις καλές και όλες τις άσχημες στιγμές.

11.1.3.2. Η αναπαράσταση του σώματος στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων και στο Θεατρικό Παιχνίδι χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους (χρήση συνέντευξης, ιχνογραφημάτων, μεταφορών, αναλογιών, στίχων και μαντινάδων);

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σχετικά με τον τρόπο που τα υποκείμενα αναπαριστούν το σώμα τους στην καθημερινή τους ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι, χρησιμοποιώντας την μέθοδο της συνέντευξης, παρατηρούμε τα εξής:

1. Στην καθημερινή ζωή φαίνεται να υπάρχει ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος. Επιπλέον, το σώμα, βιώνεται ως μαζεμένο, ως κουρασμένο, ως κοιμισμένο και δεν είναι συχνά χαλαρό. Το σώμα, στην καθημερινή ζωή δεν βιώνεται ως απελευθερωμένο και συχνά μοιάζει να σκέφτεται, όπως το μυαλό. Μια άλλη πτυχή της βίωσης του σώματος στην καθημερινή ζωή είναι αυτή του πλαισίου. Το πλαίσιο στην καθημερινή ζωή, συχνά «υποχρεώνει» το σώμα να κινείται με τυποποιημένους τρόπους, ενώ το σώμα μπαίνει σε ρόλους οι οποίοι δεν το αντιπροσωπεύουν απαραίτητα.
2. Στο Θ.Π. το ενδιαφέρον για την εικόνα του σώματος μειώνεται. Επίσης, το σώμα μοιάζει να απλώνεται και βιώνεται ως ξεκούραστο, ζωντανό και ως χαλαρό. Το σώμα στο Θ.Π. βιώνεται ως απελευθερωμένο και μοιάζει να μην σκέφτεται όπως το μυαλό. Το πλαίσιο του Θ.Π., επιπλέον, παρέχει την δυνατότητα στο σώμα να κινείται με διαφορετικούς τρόπους, μη

συνηθισμένους και τυποποιημένους, ενώ το σώμα μπαίνει σε ρόλους και ώστε να γνωρίσει σε ποιους αισθάνεται καλύτερα.

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σχετικά με τον τρόπο που τα υποκείμενα αναπαριστούν το σώμα τους στην καθημερινή τους ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι, χρησιμοποιώντας την μέθοδο των μεταφορών, αναλογιών, στίχων, μαντινάδων, παρατηρούμε τα εξής:

1. Το σώμα στην καθημερινή ζωή, φαίνεται να συνδέεται με εμπειρίες που σχετίζονται με τον έρωτα (ως πράξη, ως συναισθήματα, ως αφή, ως έλλειψη του σώματος του συντρόφου κ.ά.). Συνδέεται, επίσης, με καταστάσεις κίνησης, χορού, με την παιδικότητα (π.χ. παιδικά τραγούδια), και βιώνεται ως εύπλαστο και ζωντανό. Το σώμα, όμως, φαίνεται να βιώνεται στην καθημερινή ζωή και ως εμπόδιο ή ως φυλακή, ως άρρωστο, αλλά και ως ένα με τα σύμβολα της καθιστικής ζωής (καναπές, υπολογιστής)
2. Το σώμα στο Θ.Π. φαίνεται να βιώνεται ως μαλακό και εύπλαστο, ως κάτι ανάλαφρο που πετάει στον ουρανό, ως πολύχρωμο, ως έρωτας, ως κίνηση, ως ζωντανό, ως απελευθερωμένο, ως υγρό που κυλάει, που ρέει, ως μουσικό όργανο, ως παιδί, ως άφθαρτο, ως δυνατό και σταθερό, ως μέρος ενός φανταστικού ή πραγματικού κόσμου.

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σχετικά με τον τρόπο που τα υποκείμενα αναπαριστούν το σώμα τους στην καθημερινή τους ζωή και στο Θεατρικό Παιχνίδι, χρησιμοποιώντας την μέθοδο των ιχνογραφημάτων παρατηρούμε τα εξής:

1. Το σώμα στην καθημερινή ζωή βιώνεται ως κάτι που έχει γωνίες (τετράγωνο ή οξύ σώμα), που είναι γεμάτο κόμπους ή που μοιάζει με μπερδεμένο κουβάρι. Επίσης, το σώμα κουβαλάει βάρος και βιώνεται ως βαρύ. Το σώμα της καθημερινής ζωής μοιάζει να έχει γίνει ένα με τα σύμβολα του καθιστικού τρόπου ζωής (π.χ. καναπές, καρέκλα μπροστά από υπολογιστή) και αισθάνεται εγκλωβισμένο. Ακόμα, στην καθημερινή ζωή το σώμα, αναπαρίσταται ως νωθρό και διατηρεί την όρθια στάση
2. Το σώμα στο Θ.Π. βιώνεται ως στρογγυλεμένο, χωρίς γωνίες, εύπλαστο. Στο Θ.Π. οι κόμποι του σώματος ξηλώνονται. Επιπλέον, το σώμα στο Θ.Π. όχι απλώς μοιάζει να μεγαλώνει, αλλά γίνεται υπερτροφικό, γκροτέσκο. Στο σώμα το βάρος του σώματος πετιέται και γίνεται ανάλαφρο. Στο Θ.Π. το καθιστικό σώμα, γίνεται καλλιτεχνικό και το εγκλωβισμένο σώμα απελευθερώνεται. Ακόμα, στο Θ.Π. το σώμα αναπαρίσταται ως ζωντανό και σε ανάποδη στάση (το κεφάλι στα πόδια).
3. Το σώμα στο Θ.Π. και στην καθημερινή ζωή αναπαρίσταται ως κάτι το ενιαίο, που κυλάει, πλέει ή ρέει.

11.2. Συζήτηση-Συμπεράσματα

Η βίωση του εαυτού, αποτελεί συνάρτηση μιας πολύπλοκης αλληλεπιδραστικής, διαλογικής και αλληλένδετης σχέσης μεταξύ του σώματος και του οίκου (του περιβάλλοντός). Η βίωση της καθημερινής ζωής, σχετίζεται άμεσα με τα βιώματα του χρόνου και του σώματος, με τις αλληλεπιδραστικές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων μιας κοινωνίας, μέσα στο γενικότερο ιστορικο-κοινωνικό και πολιτισμικό τους πλαίσιο. Με βάση αυτά τα δεδομένα, παρατηρούμε πως οι θετικές συγκινήσεις και συναισθήματα στις σύγχρονες καθημερινές ζωές των υποκειμένων αναδύονται όταν πραγματοποιούνται αγαπημένες ασχολίες στα πλαίσια κυρίως του ελεύθερου χρόνου τους, όταν ο χρόνος τους συνδέεται με τον αυτοκαθορισμό των επιλογών, και όταν αλληλεπιδρούν και επικοινωνούν ουσιαστικά με τους άλλους. Ενώ οι αρνητικές συγκινήσεις και βιώματα προέρχονται κυρίως από τις συνθήκες εργασίας των ιδίων και των συζύγων τους (κουραστική και πολύωρη), από την ανάληψη πολλών και διαφορετικών υποχρεώσεων σε καθημερινή βάση (π.χ. για τις μητέρες, εργασία, φροντίδα σπιτιού, παιδιών, συζύγου κ.λ.π.), από την βίωση του χρόνου, ως πιεστικός και ως λιγιστός, από την έλλειψη ελεύθερου χρόνου για ενασχόληση με τον εαυτό και τις αγαπημένες δραστηριότητες, από τη βίωση του σώματος ως κοιμισμένο, κουρασμένο, καταπονημένο, στρεσαρισμένο καθώς και ως βαρύ ή παχύ, και από την ελλιπή αλληλεπίδραση και επικοινωνία με τους άλλους (π.χ. με ερωτικό σύντροφο). Η ενασχόληση με τις αγαπημένες δραστηριότητες, όπως: βόλτες και διασκέδαση, η δημιουργική απασχόληση, τα ταξίδια και η επαφή με τη φύση, η εκγύμναση, ο χορός, το παιχνίδι και Θ.Π. κ.ά., καθώς και η επαφή με τα αγαπημένα πρόσωπα, ερωτικά ή οικογενειακά ή φιλικά, και η ύπαρξη μιας ισορροπίας στις διαπροσωπικές σχέσεις, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που οδηγούν σε μια θετικότερη βίωση του σώματος και του χρόνου στην καθημερινή ζωή, και που μπορούν να την γεμίζουν, να της δίνουν νόημα και τελικά να αντλούν από αυτά ευτυχία.

Η ευτυχία, όμως, δεν είναι μια κατάσταση διαρκής και συνδέεται όχι μόνο με καταστάσεις και βιώματα του παρόντος, αλλά και του παρελθόντος. Στο παρόν, η ευτυχία γίνεται αντιληπτή ως οι «μικρές καθημερινές στιγμές». Το παιχνίδι, γίνεται αντιληπτό ως περισσότερο η παιγνιώδη διάθεση στην ζωή, στις διαπροσωπικές σχέσεις, ως ένα μέσο επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους και ως πηγή θετικής διάθεσης και ενέργειας, αποτελεί, επομένως πηγή ευτυχίας. Στο παρελθόν, κατά την παιδική ηλικία, το παιχνίδι αποτελούσε για τα περισσότερα υποκείμενα πηγή ευτυχίας και ο παιγνιδιαρικός εαυτός ήταν ένας ευτυχισμένος εαυτός. Σε άλλες περιπτώσεις αυτό δεν ίσχυε πάντα και προκαλεί ακόμα και στο παρόν αρνητικές συγκινήσεις και συναισθήματα. Επίσης, και στα υπόλοιπα υποκείμενα σε επόμενα στάδια του παρελθόντος, για παράδειγμα, στην εφηβική ζωή, παρατηρείται μια μείωση του παιγνιδιού και σύνδεση του παιγνιδιαρικού εαυτού με αρνητικές συγκινήσεις και συναισθήματα. Σε επόμενα στάδια και πάλι, τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα εναλλάσσονται σε σχέση με το παιχνίδι και την ευτυχία, ανάλογα με το πλαίσιο μέσα στο οποίο ζούνε τα υποκείμενα και τις διάφορες πτυχές της καθημερινής τους ζωής (σώμα, χρόνος, διαπροσωπικές σχέσεις και σημαντικούς Άλλους). Παρατηρούμε, επίσης, ότι ως ξεχωριστό στάδιο βίωσης του παιγνιδιαρικού εαυτού αναδεικνύεται σε αρκετά υποκείμενα η επαφή με το Θεατρικό Παιχνίδι. Σε αυτό το σημείο, όμως πρέπει να κάνουμε μια διευκρίνιση. Στα υποκείμενα που έχουν έρθει πρώτα σε επαφή με άλλες βιωματικές ή καλλιτεχνικές ομάδες, όπως θεατρική ή χορευτική κ.λ.π., το στάδιο του Θ.Π. εμφανίζεται αργότερα στη ζωή τους και αποτελεί έναν συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στις προηγούμενες βιωματικές εμπειρίες και

σε αυτή του Θ.Π.. Στα υποκείμενα, που δεν είχαν ποτέ άλλοτε εμπειρίες με άλλου τύπου βιωματικές ή καλλιτεχνικές ομάδες, το Θ.Π., εμφανίζεται ως ξεχωριστό στάδιο παιχνιδιού καθώς και ως σημείο αναφοράς τους. Τα υποκείμενα αυτά είναι τα νεότερα σε ηλικία, μεταξύ, 19 και 22, ενώ ένα μόνο από αυτά είναι 35 ετών. Για το μέλλον, η πλειοψηφία των υποκειμένων αισιοδοξεί ότι θα διατηρήσει ή ενισχύσει ακόμα περισσότερο τον παιχνιδιάρικό της εαυτό.

Συγκρίνοντας τον παροντικό εαυτό των υποκειμένων της καθημερινής ζωής, με εκείνον του Θεατρικού Παιχνιδιού, μέσα από το βίωμα του χρόνου και του σώματος παρατηρούμε ότι: ο χρόνος στο Θ.Π. βιώνεται περισσότερο ως χαλαρός, ως γεμάτος δεν χαρακτηρίζεται από άγχος, περνάει ευχάριστα, είναι σαν σταματημένος, ή σαν ένα ασυνήθιστο εναλλακτικό ρολόι, σπειροειδής, αποτελεί μέρος των ευτυχισμένων στιγμών της ζωής και σε κάποιες περιπτώσεις ο χρόνος του Θ.Π. και της καθημερινής ζωής αποτυπώνεται ως ενιαίος, που περιλαμβάνει τις καλές και τις άσχημες στιγμές, και τον ευτυχισμένο και όχι τόσο ευτυχισμένο εαυτό. Στην καθημερινή ζωή, ο χρόνος βιώνεται, αποτυπώνεται και αναπαριστάται ως αγχώδης, ως δομημένος, τετράγωνος, ακτινωτός, χαρακτηρίζεται από το ρολόι, αλλά και από τις αντιθετικές του δυνάμεις: χαρά-λύπη, κούραση-χαλάρωση, ταχύτητα-βραδύτητα κ.ά. Το σώμα στο Θ.Π. βιώνεται, αναπαριστάται και αποτυπώνεται ως ξεκούραστο, ζωντανό, χαλαρό, απελευθερωμένο, ως μαλακό, εύπλαστο, καταλαμβάνει πολύ χώρο, είναι στρογγυλεμένο, ανάλαφρο και ενεργεί σαν να ρέει, πλέει ή πετάει και σαν να μην το ενδιαφέρει η εικόνα του. Σε κάποιες περιπτώσεις το σώμα της καθημερινής ζωής, δεν διαχωρίζεται από το σώμα του Θ.Π. και γίνονται αντιληπτά ως ενιαία. Στην καθημερινή ζωή το σώμα, μοιάζει περισσότερο κουρασμένο, μαζεμένο, νωθρό, κοιμισμένο, και η εικόνα του, μοιάζει να παίζει σημαντικό ρόλο. Παρουσιάζεται σαν εμπόδιο, σαν φυλακή, σαν να έχει γωνίες, σαν να είναι οξύ, σαν να έχει κόμπους και βάρος ή σαν να έχει γίνει ένα με τα σύμβολα της καθιστικής ζωής, τον καναπέ και την καρέκλα, μπροστά από τον υπολογιστή. Όμως στην καθημερινή ζωή, το σώμα βιώνεται θετικά κυρίως όταν αισθάνεται ερωτευμένο, όταν κινείται και όταν παίζει.

Συνοψίζοντας, παρατηρούμε ότι το Θ.Π. γίνεται αντιληπτό ή κατανοητό ως μια διαδικασία βίωσης συγκινήσεων και συναισθημάτων, ως το μοίρασμα και την επικοινωνία, μεταξύ των μελών της ομάδας, ως ένα ταξίδι εκτός πραγματικότητας, ως εκπαιδευτικό εργαλείο, ως ένα μέσο που μπορεί να προσφέρει σε όσους συμμετέχουν ενέργεια και χαλάρωση, ψυχική ανάταση, μάθηση του εαυτού, απελευθέρωση και «άνοιγμα» του εαυτού προς τα έξω, μείωση των φόβων έκθεσης, αύξηση της συνεργατικότητας, μάθηση διδακτικών αντικειμένων και στοιχείων τεχνών, εναλλακτικό τρόπο σκέψης, έξοδο από το προφίλ του «σοβαρού ενήλικα» και είσοδο σε ένα πιο παιχνιδιάρικο προφίλ και επομένως και έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης, σε σχέση με την εκπαιδευτική διαδικασία.

Σε σχέση με την ανάγκη των ανθρώπων για συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως αυτή του Θ.Π. φαίνεται ότι οφείλεται στον σύγχρονο τρόπο ζωής, που περιορίζει την αλληλεπίδραση και επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων και την επισύναψη ουσιαστικών διαπροσωπικών σχέσεων, αφού συνήθως δημιουργεί αισθήματα άγχους και πίεσης, στερεί τον ελεύθερο ή προσωπικό χρόνο, περιορίζει την παιχνιδιάρικη διάθεση και το παιχνίδι, κλείνει τον άνθρωπο και τα παιδιά στο σπίτι και τους καθηλώνει μπροστά από οθόνες (υπολογιστή, τηλεόρασης κ.λ.π.). Η ανάγκη των ανθρώπων για συμμετοχή σε δραστηριότητες, όπως αυτή του Θ.Π. οφείλεται στην ανάγκη των ανθρώπων για παιχνίδι στην καθημερινή τους ζωή, που όπως δείχνουν και οι έρευνες (π.χ. Χουϊζίνγκα, 1989, Λας, 1979) αλλά και η επιστημονική σκέψη της καθημερινής ζωής (όπως για παράδειγμα εμφανίζεται μέσα από τις αντιλήψεις και απόψεις των υποκειμένων στην έρευνά μας), η ανάγκη αυτή

είναι καθολική, πανανθρώπινη και θα συνεχίζει να υπάρχει για πάντα στον άνθρωπο. Και από τη στιγμή που το παιχνίδι έχει χαθεί από πολλούς τομείς της καθημερινής μας ζωής, και από τη στιγμή που αυτή η καθημερινότητα είναι πολύ «σοβαρή» και κουραστική, οι άνθρωποι αισθάνονται την ανάγκη να κάνουν ένα διάλειμμα από αυτήν, και προσπαθούν να βρύνουν τρόπους για να ξαναβρύνουν όπως ένιωθαν όταν ήταν παιδιά. Το Θ.Π. είδαμε ότι προσφέρει αυτό το διάλειμμα από την καθημερινή ζωή, κάνει τους ανθρώπους να θυμηθούν το παιδί που κρύβεται μέσα τους και ικανοποιεί την ανάγκη για φαντασία.

Η άποψη του Χουϊζίνγκα ότι το παιχνίδι δεν είναι «συνήθης» ή «πραγματική» ζωή, αλλά «ένα πέραςμα από την πραγματική ζωή σε μια προσωρινή σφαίρα δραστηριότητας, με εντελώς δική της διάταξη», σε ένα μαγικό κόσμο, (Χουϊζίνγκα, 1989, σ. 22), φαίνεται να συμπίπτει με τις απόψεις και βιώματα των συμμετεχόντων και εμπυχωτών του Θ.Π., που αντιλαμβάνονται το Θ.Π. ως ένα ταξίδι εκτός πραγματικότητας ή ως ένα μαγικό ταξίδι. Η «μαγεία» αυτή, σύμφωνα με τον Moreno και η κίνηση ανάμεσα σε δύο πραγματικότητες, αυτή της καθημερινότητας και αυτή της δραματικής, είναι που ασκεί γοητεία σε ανθρώπους και κυρίως παιδιά, και που όμως ο σύγχρονος τρόπος σκέψης και δυτικός πολιτισμός τείνουν να απορρίπτουν (Langley, 2002, σ.360), όπως επίσης, τείνουν, να απορρίπτουν την «φιλοσοφία του παιδιού», δηλαδή, την μαγική πίστη, την ενσάρκωση, τον αυθορμητισμό και την φαντασία (Μπακιρτζής, 1996, σ.75). Το Θ.Π. χρησιμοποιώντας αυτή την «φιλοσοφία του παιδιού» πιστεύουμε ότι μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο, που θα χαρίζει στα παιδιά όχι μόνο γνώσεις διδακτικών αντικειμένων, με ένα ευχάριστο τρόπο, αλλά και αυτήν την επαφή με τον κόσμο της «μαγείας», της δημιουργικότητας, της φαντασίας και του αυθορμητισμού. Αυτή είναι η αξία του Θ.Π. στην εκπαίδευση και όπως είδαμε και σε προηγούμενες σελίδες οι καταστάσεις δημιουργικότητας και αυθορμητισμού είναι αυτές που αναδύουν τους εαυτούς μας.

Το Θ.Π. παρέχει το πλαίσιο (τον τόπο, δηλαδή, και τον χρόνο μέσα στα οποία μπορούν να πραγματοποιηθούν αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στους συμμετέχοντες) μέσα στο οποίο οι συμμετέχοντες μπορούν να «απελευθερωθούν», να «ξεκουμπωθούν», να «βγουν προς τα έξω», να εκφραστούν ή να αφήσουν τα συναισθήματά τους να εκφράζονται ελεύθερα, να τους «ανοίξει ένα παράθυρο σε έναν άλλο κόσμο», να ανακαλύψουν, να επικεντρωθούν και να μάθουν τον εαυτό τους, να βρύνουν «την άκρη του νήματος», να βρύνουν από το κλισέ του «σοβαρού ενήλικα» και να περάσουν σε ένα πιο παιχνιδιάρικο στιλ. Έτσι, το Θ.Π. βοηθάει στην ανάπτυξη των διαλογικών εαυτών των συμμετεχόντων, γιατί πιστεύουμε πως τους παρέχει τον κατάλληλο τόπο και χώρο, τους κατάλληλους, δηλαδή, πολιτιστικούς παράγοντες και αλληλεπιδράσεις με τους άλλους, ώστε να προωθηθεί η εμφάνισή τους. Με άλλα λόγια, το Θ.Π. παρέχει ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο η εμφάνιση των διαλογικών εαυτών δεν περιορίζεται, αντιθέτως προωθείται, ενώ ταυτόχρονα συμβάλει στην μείωση του ατομικιστικού και ορθολογικού εαυτού. (Για τον διαλογικό και ατομικιστικό εαυτό και τη σχέση με το πλαίσιο και τους πολιτιστικούς παράγοντες, βλέπε: Hermans, Kempren & van Loon, 1992· Πουρκός 2003, σσ. 214-215).

Το Θ.Π. παρέχει τη δυνατότητα για έκφραση, αυτοσχεδιασμό και αυθορμητισμό στους συμμετέχοντες και αυτό αποτελεί ένα από τα πλεονεκτήματά του, σε σχέση με άλλες κλειστού τύπου δραστηριότητες που επιτρέπουν στο ελάχιστο ή και καθόλου τον αυτοσχεδιασμό και τον αυθορμητισμό στους συμμετέχοντες, όπως για παράδειγμα σε μια στείρα και μονόπλευρη διδασκαλία σε μια σχολική τάξη και προωθούν την ύπαρξη του κενού εαυτού. Ταυτόχρονα, όμως, το ότι επιτρέπει μόνο ως ένα βαθμό τον αυτοσχεδιασμό και τον αυθορμητισμό, και όχι στον μέγιστο, με την

έννοια ότι «ελέγχεται» από τον εμπυχωτή, αποτελεί συγχρόνως και ένα μέρος της κριτικής που θα μπορούσαμε να ασκήσουμε. Επιπλέον, είδαμε ότι παρέχει την δυνατότητα στους συμμετέχοντες, να ανακαλέσουν μνήμες, να κάνουν ανασκόπηση των κεφαλαίων της ζωής τους και να εναποθέσουν μέσα σε αυτό τις θετικές και αρνητικές εμπειρίες και βιώματα, καθώς επίσης, και να «ξυπνήσει» το μικρό παιδί μέσα τους, όχι όμως ένα οποιοδήποτε παιδί, αλλά το παιδί που υπήρξαν κάποτε. Υποστηρίζουμε, λοιπόν, πως με την αυτοσχεδιαστική, αυτοβιογραφική και αφηγηματική αυτή δράση και μέσα από τις μνημονικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα, οι οποίες είναι από την φύση τους αυτοσχεδιαστικές, τα συστήματα αναφοράς των συμμετεχόντων μπορούν να αλλάξουν και να κατασκευάσουν και να ανακατασκευάσουν την ταυτότητα του εαυτού τους, μέσα στο πλαίσιο του Θ.Π. και μέσα από την αλληλεπίδρασή τους με τους άλλους. Επομένως, βασισμένοι στο θεωρητικό πλαίσιο της Οικο-Σωματικο-Βιωματικής Προσέγγισης για τον εαυτό (Πουρκός 2008, σσ. 366-367), θα μπορούσαμε να πούμε ότι μια από τις λειτουργίες του Θ.Π. είναι το να παρέχει στους συμμετέχοντες την ευκαιρία, τον τόπο και τον χρόνο ώστε να λειτουργήσουν αυθόρμητα και αυτοσχεδιαστικά, ερχόμενοι πάντα και σε αλληλεπίδραση με τους άλλους, και να προβούν σε διαδικασίες που βοηθούν στην αλλαγή, στην συγκρότηση και ανασυγκρότηση του εαυτού και στην δημιουργία νοήματος.

Τέλος, παρατηρήσαμε, πως η οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση στη μάθηση και ανάπτυξη των παιδιών τονίζει την σημασία της αφήγησης για την κοινωνικο-ηθική ανάπτυξη. Στο Θ.Π. οι συμμετέχοντες έχουν την ευκαιρία να μοιραστούν και να επικοινωνήσουν με τους άλλους, να γίνουν πιο υπομονετικοί με τους ανθρώπους, καθώς και λιγότερο επικριτικοί ή αυστηροί μαζί τους ή με τους εαυτούς τους, να προβληματιστούν για τη συμπεριφορά τους απέναντι σε άλλους, να βγουν από το προφίλ του «σοβαρού» ενήλικα και να μπουν σε ένα πιο παιχνιδιάρικο προφίλ και να αποκτήσουν έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι καταστάσεις αυτές, που προκύπτουν από το μοίρασμα των προσωπικών αφηγήσεων με τους άλλους, και από την παρακολούθηση των αφηγήσεων των άλλων, συνάδουν με την ενσυναίσθηση, με την διαπροσωπική αλληλεπίδραση με τους άλλους και με την αλλαγή των αφηγήσεων για τον εαυτό και επομένως συμβάλλουν, στην κοινωνικο-ηθική ανάπτυξη των συμμετεχόντων και στην διερεύνηση της ενεργητικής ηθικής δεκτικότητας του άλλου. (Για την οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση στη μάθηση και ανάπτυξη των παιδιών βλέπε: Πουρκός 2006, σσ. 378-426 και για την αφήγηση και ενεργητική ηθική δεκτικότητα βλέπε: Πουρκός, 2003, σσ. 195-221).

Περιορισμοί της Έρευνας και Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα

Στα περισσότερα εγχειρίδια των ποιοτικών μεθόδων έρευνας αναφέρεται το ζήτημα της εγκυρότητας και αξιοπιστίας της έρευνας, που σχετίζονται με την αξιολόγηση της ποιότητάς της (βλέπε, πχ. Ιωσηφίδης, 2003· Κυριαζή, 1999). Αναφέρεται, επίσης, πως οι έννοιες και διαδικασίες αυτές έχουν υιοθετηθεί από τις ποσοτικές μεθόδους έρευνας, και έχουν μετασηματιστεί και προσαρμοστεί στα δεδομένα των ποιοτικών μεθόδων. Το ζήτημα, που προκύπτει από αυτές τις προσαρμογές, και που απασχολεί αρκετούς ερευνητές, συνδέεται κυρίως με το κατά πόσο αυτές οι διαδικασίες, έστω και προσαρμοσμένες, στην ποιοτική προσέγγιση, μπορούν πραγματικά να αξιολογήσουν την αξία μιας ποιοτικής έρευνας (Ιωσηφίδης, 2003, σ.127· Πουρκός, 2010). Μήπως, η «προσαρμογή» αυτή είναι κάτι που θα πρέπει να αποφεύγεται και αντί αυτού να ξεκινήσει μια προσπάθεια για αξιολόγηση της έρευνας με βάση τις επιστημολογικές, οντολογικές και μεθοδολογικές της παραδοχές; (βλέπε, για παράδειγμα, Πουρκός, 2010). Πιστεύουμε πως ναι. Ας, δούμε, όμως στην περίπτωση της δικής μας έρευνας, τι σημαίνουν τα παραπάνω.

Στην έρευνά μας, χρησιμοποιώντας το πλαίσιο της ποιοτικής μεθοδολογίας και στηριζόμενοι στις παραδοχές της διϋποκειμενικής φύσης της γνώσης, προσπαθήσαμε να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα βιώνουν, αντιλαμβάνονται, αναπαριστούν και νοηματοδοτούν την ζωή τους και το Θεατρικό Παιχνίδι μέσα σε αυτήν. Μέσα από τις ημιδομημένες κλινικές συνεντεύξεις και τα άλλα μέσα που χρησιμοποιήσαμε (μεταφορικό και ιχνογραφικό έργο), προσπαθήσαμε, να δούμε αυτά τα ζητήματα από την σκοπιά των υποκειμένων, ερχόμενοι έτσι πιο κοντά στις προσωπικές τους αλήθειες, γεγονός που θα ήταν αδύνατο να γίνει αν χρησιμοποιούσαμε ποσοτικού τύπου έρευνες. Οι αλήθειες αυτές που παράχθηκαν δεν μπορούν να μετρηθούν και να αξιολογηθούν με τα εργαλεία των ποσοτικών προσεγγίσεων και μέσω αυτών να δούμε το κατά πόσο η έρευνά μας ήταν έγκυρη και αξιόπιστη. Δεν εννοούμε, βέβαια, πως οι ποιοτικές έρευνες δεν θα πρέπει να αξιολογούνται, αλλά αυτό που θέλουμε να τονίσουμε εδώ, είναι ότι λόγω της ιδιαιτερότητά τους, η αξιολόγηση αυτή ή οι περιορισμοί της έρευνας δεν θα πρέπει να συγχέονται με την έννοια της εγκυρότητας και αξιοπιστίας που χρησιμοποιείται στις ποσοτικές μεθόδους έρευνας.

Στη συγκεκριμένη έρευνα, για να μπορέσουμε να εξετάσουμε σε κάποιο βαθμό την εγκυρότητά της κάναμε χρήση της μεθόδου της τριγωνοποίησης, όπου συλλέξαμε και αναλύσαμε ερευνητικό υλικό από τη χρήση τριών διαφορετικών μεθόδων συλλογής δεδομένων (όπως έχει αναφερθεί και πριν τα μέσα αυτά ήταν η συνέντευξη, το μεταφορικό έργο και το ιχνογραφικό έργο). Επιπλέον, ο αρχικός σχεδιασμός της έρευνας περιελάμβανε και την μέθοδο της επιτόπιας μη-συμμετοχικής παρατήρησης, η οποία και πραγματοποιήθηκε σε ομάδα Θεατρικού Παιχνιδιού, της οποίας τα μέλη ήταν νήπια. Πραγματοποιήσαμε βιντεοσκοπήσεις των συναντήσεων και σκοπεύαμε να τις αναλύσουμε, ώστε να δούμε τις λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού, σε μια ζωντανή διαδικασία με παιδιά. Δυστυχώς, όμως, ο χρόνος που είχαμε στη διάθεσή μας, δεν ήταν αρκετός για να πραγματοποιήσουμε την ανάλυση των βιντεοσκοπήσεων και να παρουσιάσουμε και τα σχετικά αποτελέσματα. Η συνέχεια όμως αυτής της εργασίας με έναν τέτοιο τρόπο θα ήταν αρκετά πολύτιμη, για να μπορέσουμε να δούμε τις λειτουργίες του Θεατρικού Παιχνιδιού στα παιδιά και τους τρόπους που μπορεί να συμβάλει στην μάθηση και ανάπτυξή τους, ώστε να

τεκμηριωθεί και στην πραγματικότητα των παιδιών η αξία του και έτσι να μπορέσει να συνδεθεί και να καθιερωθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Επίσης, χρειάζεται να αναφερθεί πως το μικρό δείγμα της έρευνάς μας, περιορίζει τα αποτελέσματά μας, αλλά πιστεύουμε πως θα άξιζε να γίνουν νέες έρευνες, πάνω στο θέμα με μεγαλύτερο δείγμα, ώστε να μπορεί να γίνει και γενίκευση των αποτελεσμάτων.

Τέλος, στην έρευνά μας, δεν εξετάσαμε την αξιοπιστία των κατηγοριών που διακρίναμε από την ανάλυση του πλούσιου ερευνητικού υλικού που συγκεντρώσαμε, συνεργαζόμενοι με κάποιον άλλον έμπειρο κριτή ή αναλυτή. Σε κάποιο βαθμό βέβαια, ένα μεγάλο μέρος των κατηγοριών που διακρίναμε ήταν αποτέλεσμα συζήτησης με τον επόπτη της Διπλωματικής αυτής εργασίας, που σημαίνει ότι εν μέρει μόνο έχει εξασφαλιστεί ένας βαθμός αξιοπιστίας.

Στο μέλλον θα άξιζε το ερευνητικό μας υλικό να αναλυθεί και από άλλους έμπειρους στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας (ιδιαίτερα στη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου) κριτές, προκειμένου να εξασφαλίσουμε έναν ικανοποιητικό βαθμό αξιοπιστίας για την έρευνά μας (υψηλό βαθμό συνάφειας ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους αξιολογητές).

Κλείνοντας, θεωρούμε ότι, σε συνδυασμό με την ανάλυση επιτόπιων παρατηρήσεων και βιντεοσκοπήσεων σε ομάδες Θεατρικού Παιχνιδιού, το συγκεκριμένο ερευνητικό έργο θα μπορούσε να συνεχιστεί, να ενισχυθεί, να διευρυνθεί, μελετώντας σε ακόμα μεγαλύτερο βάθος και εύρος το ρόλο και τις λειτουργίες του θεατρικού παιχνιδιού σε ενήλικες και παιδιά. Έτσι θα είχαμε τη δυνατότητα να εξετάσουμε σε μεγαλύτερο βάθος τις διαδικασίες του θεατρικού παιχνιδιού, το ρόλο που αυτό διαδραματίζει στις διαδικασίες μάθησης και ανάπτυξης και επίσης να δούμε όλο το φάσμα των αποχρώσεων των ζωντανών βιωμάτων των συμμετεχόντων και των εμπυχωτών τους, αποκαλύπτοντας με ακόμα πιο ξεκάθαρο τρόπο η διττή ιδιότητα του Θεατρικού Παιχνιδιού, αυτή της μάθησης και ταυτόχρονης απόλαυσης και ψυχαγωγίας, που θεωρούμε ότι χρειάζεται να εμπλουτίσει τις σύγχρονες εκπαιδευτικές διαδικασίες.

Επίλογος

Στη σύγχρονη εποχή, όπου το παιχνίδι και η παιχνιδιάρικη διάθεση στις ζωές των ανθρώπων μειώνονται ολοένα και περισσότερο και την θέση τους παίρνουν οι στερεοτυπικές συμπεριφορές και τα ψυχο-σωματικά συμπτώματα, όπου τα παιδιά μας, αλλά και εμείς οι ίδιοι έχουμε ολοένα και πιο φορτωμένο πρόγραμμα, όπου ο χρόνος για τον εαυτό είναι ελάχιστος, όπου τα σώματά μας αισθάνονται «κοιμισμένα», όπου ο σεβασμός απέναντι στην μοναδική και ανεπανάληπτη προσωπικότητα του κάθε ένα από εμάς, τείνει να μειώνεται όλο και περισσότερο και όπου τα νοήματα και αυτά που έχουν προσωπική αξία για τον κάθε ένα από εμάς χάνονται «κάπου στην πορεία» της ζωής μας, καθίσταται πιο επείγουσα από ποτέ η ανάγκη για εύρεση τρόπων έκφρασης, επικοινωνίας, αλληλεπίδρασης, χαλάρωσης, εκτόνωσης, δημιουργικότητας και αυτοσχεδιασμού. Στην συγκεκριμένη έρευνα, αφιερώσαμε την ενέργειά μας, μελετώντας μια μέθοδο, που παρά τους περιορισμούς της, θεωρούμε ότι προσφέρει ουσιαστική προσφορά στους ανθρώπους, ενήλικες και παιδιά, που συμμετέχουν σε αυτήν, που συμμετέχουν στο Θεατρικό Παιχνίδι. Το Θεατρικό Παιχνίδι, μπορεί να μην έχει την αμεσότητα και την χάρη ή γοητεία του αυθόρμητου παιχνιδιού, αφού πραγματοποιείται συνήθως, προγραμματισμένα σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, χαρίζει όμως παρόλα αυτά, την παιχνιδιάρικη διάθεση στους συμμετέχοντες, η οποία μεταφέρεται και σε άλλους τομείς της προσωπικής και καθημερινής τους ζωής και που τόσο πολύ λείπει πλέον από αυτές.

Οι άνθρωποι, που ασχολήθηκαν με το Θεατρικό Παιχνίδι, που ερευνήθηκαν σε αυτήν την εργασία και που οι περισσότεροι από αυτούς είναι εκπαιδευτικοί και μελλοντικοί εκπαιδευτικοί, ανέφεραν ότι μέσα από τις διαδικασίες του, ένιωσαν ότι έσπασαν τα καλούπια τους, και ιδιαίτερα τα καλούπια του σοβαρού ενήλικα. Ένιωσαν, επίσης, να αλλάζει ο τρόπος σκέψης τους ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά και ως προς την γενικότερη αντιμετώπιση των ανθρώπων και του εαυτού τους, ένιωσαν, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν, να γίνονται καλύτεροι άνθρωποι. Η εκπαίδευση στην Ελλάδα απαρτίζεται κυρίως από πολλούς «σοβαρούς» εκπαιδευτικούς. Και τα παιδιά, που θα περάσουν από τα χέρια τους, θα γίνουν και αυτά «σοβαροί» ενήλικες. Είναι όμως αυτό που χρειάζονται οι άνθρωποι σήμερα ή μήπως η προσπάθειά μας να είμαστε «σοβαροί» είναι το άλλοθί μας για να ακολουθούμε την εύκολη οδό; Την εύκολη λύση; Ή μήπως είναι η άγνοιά μας, για το τι μας συμβαίνει, για το τι πραγματικά θέλουμε, για το τι πραγματικά αγαπάμε, λαχταράμε, επιθυμούμε; Στη σύγχρονη εκπαίδευση, δυστυχώς, λείπουν οι άνθρωποι που δεν είναι και τόσο «σοβαροί» και που είναι περισσότερο αυθεντικοί απέναντι στους εαυτούς τους και τα παιδιά. Στο Θεατρικό Παιχνίδι οι ενήλικες καταλαβαίνουν και συναισθάνονται περισσότερο τους άλλους και τους εαυτούς τους και γίνονται περισσότερο αυθεντικοί, αυθόρμητοι και δημιουργικοί, όπως και τα παιδιά. Και τα παιδιά, έχοντας έναν τέτοιο εκπαιδευτικό στο πλευρό τους μαθαίνουν και αναπτύσσονται και ανθίζουν σαν τα λουλούδια. Η μέθοδος του Θεατρικού Παιχνιδιού, λοιπόν, λειτουργεί ποικιλοτρόπως: Αλλάζει τον ενήλικα-εκπαιδευτικό και τη συμπεριφορά του απέναντι στα παιδιά, και τον κάνει να αλληλεπιδρά μαζί τους καλύτερα, να επικοινωνεί και να τα κατανοεί, τα παιδιά μέσα σε ένα τέτοιο εκπαιδευτικό περιβάλλον, με ζεστό και φιλικό κλίμα, εξελίσσονται και μαθαίνουν με τον καλύτερο τρόπο, έχοντας τον δάσκαλο ως συνοδοιπόρο και όχι ως ένα «σοβαρό» εξωτερικό παρατηρητή, και μέσα από την εφαρμογή του Θεατρικού Παιχνιδιού στην εκπαιδευτική πράξη, τα παιδιά μαθαίνουν με τρόπο βιωματικό, εκφράζονται και αλληλεπιδρούν με τους άλλους, και ταυτόχρονα απολαμβάνουν την όλη εκπαιδευτική

διαδικασία, χαίρονται και παίζουν, όπως άλλωστε συμβαίνει παράλληλα και με τον εκπαιδευτικό.

Προσπαθήσαμε να συμπυκνώσουμε σε μερικές γραμμές μια ζωντανή, πολύπλοκη και ωφέλιμη για την εκπαίδευση, μέθοδο, προκειμένου να παρουσιάσουμε την αξία της για την εκπαιδευτική διαδικασία. Όπως, όμως, αναφέραμε και στο θεωρητικό μέρος αυτής της εργασίας, το Θεατρικό Παιχνίδι, δεν χρησιμοποιείται ή δεν υπάρχουν οι απαραίτητες γνώσεις για να χρησιμοποιηθεί ούτε στα νηπιαγωγεία, ούτε στις περισσότερες παιδαγωγικές σχολές των πανεπιστημίων, ή χρησιμοποιείται χωρίς σαφείς στόχους και χωρίς να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη η σημασία του πρωτογενούς βιώματος. Κρίνουμε απαραίτητο, όμως, να προτείνουμε την εισαγωγή ενός τέτοιου μαθήματος στις παιδαγωγικές πανεπιστημιακές σχολές και ιδιαίτερα στις σχολές προσχολικής αγωγής, καθώς επίσης, και την έναρξη καινούργιων ερευνών για το Θεατρικό Παιχνίδι και τις λειτουργίες του σε παιδιά και ενήλικες, καθώς και την περαιτέρω θεωρητική προσέγγισή του και πλαισίωσή του. Με την δική μας έρευνα προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε σε γενικές γραμμές τις λειτουργίες αυτές και να αυξήσουμε το ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο θέμα. Η προσπάθεια όμως αυτή δεν μπορεί να καλύψει όλο το φάσμα της μεθόδου και ούτε θα ήταν δυνατό αυτό να γίνει στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας. Ελπίζουμε, λοιπόν, σε μια εμπειριστατωμένη συνέχεια του έργου αυτού και τελικά της καθιέρωσης του Θεατρικού Παιχνιδιού και άλλων σχετικών μεθόδων στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Κλείνοντας, θα ήθελα να παραθέσω ορισμένους στίχους, από το τραγούδι «Μικρές Χαρές», αφού πρώτα κάνω μερικά προσωπικά σχόλια σχετικά με τις εμπειρίες που αποκόμισα από την όλη διαδικασία της έρευνας και συγγραφής της εργασίας. Η ολοκλήρωση της συγκεκριμένης έρευνας υπήρξε μια επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία και ο συνδυασμός της με την πολύωρη εργασία μου στον ιδιωτικό τομέα, δυσκόλεψε αρκετά την καθημερινή μου ζωή. Ταυτόχρονα όμως έλαβα και μεγάλη ευχαρίστηση από τις εξής πτυχές της: πρώτον, αισθάνθηκα συγκλονιστικά, καθώς και ιδιαίτερη τιμή, όταν τα υποκείμενα της έρευνάς μου, μπόρεσαν και ένιωσαν ασφαλείς και μου ανοίχτηκαν, με εμπιστεύτηκαν και τελικά μου αφηγήθηκαν τις ζωές τους, τα δύσκολα και τα εύκολα κομμάτια τους, τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους. Οφείλω να ομολογήσω πως όταν ξεκίνησα την ερευνητική αυτή διαδικασία, δεν περίμενα τόσο μεγάλη συναισθηματική ανταπόκριση από τους ερευνώμενους και ότι τελικά θα μου εναπόθεταν τις αλήθειες τους. Το δεύτερο στοιχείο που με έκανε να αισθανθώ χαρούμενη, ήταν όταν ένιωθα πως οι άνθρωποι αυτοί, μέσα από τον χρόνο που τους αφιέρωσα για να τους ακούσω και μέσα από τις αφηγήσεις που έκαναν για τον εαυτό τους (και που μου το ανέφεραν και οι ίδιοι) ανακάλυπταν στοιχεία για εκείνους, έκαναν διάφορες συνδέσεις για τις ζωές τους και τους ίδιους, προβληματίστηκαν και τελικά κατάλαβαν περισσότερα πράγματα για αυτούς, τις επιθυμίες τους, τον τρόπο που συνάπτουν σχέσεις με τους άλλους και που συμπεριφέρονται σε ορισμένες πτυχές τις ζωής τους. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφέρω πως οι όποιες δεξιότητές μου ως συνεντευκτή, δεν θα σήμαιναν τίποτε, εάν ο ερευνητικός μου σχεδιασμός δεν ήταν τόσο άρτιος και κατάλληλος για την συγκεκριμένη έρευνα και για αυτόν τον ερευνητικό σχεδιασμό, θα πρέπει να ευχαριστήσω, για μια ακόμη φορά, τον καθηγητή μου, τον κύριο Μάριο Πουρκό, που δάνεισε τους δικούς του καρπούς κοπιαστικής δουλειάς και που σε συνεργασία μαζί του, μπόρεσα να την προσαρμόσω στα δεδομένα της έρευνάς μου.

Αξίζει επίσης, να αναφέρω πως η στέρηση του δικού ελεύθερου χρόνου, η πίεση και το άγχος, σε συνδυασμό με τις αφηγήσεις των άλλων ανθρώπων, με έκαναν να καταλάβω πως όλοι τελικά διαφέρουμε όσο και μοιάζουμε μαζί, καθώς, επίσης και

να αναρωτηθώ τι είναι αυτό που λείπει από τη δικιά μου ζωή, ποια πράγματα με κάνουν να αισθάνομαι καλύτερα, ποιες είναι οι δικές μου πηγές νοήματος και δύναμης. Όλα αυτά με έκαναν από ένα σημείο και ύστερα να προσπαθώ να συνδυάζω όσο περισσότερο μπορώ, την εργασία ή και το καθήκον με την ευχαρίστηση και την απόλαυση των μικρών και μεγάλων χαρών της ζωής και τελικά να βρίσκω τρόπους να ισορροπώ και να μην χάνω την παιχιδιάρικη μου διάθεση.

Μικρές χαρές

Καυτή βροχή στα μάτια σου ξεπλένει την αλήθεια
Θα ξανάρθουν μικρές χαρές
Μικρές χαρές σαν άγγελοι ρουφιάνοι για βοήθεια
Θα ξανάρθουν μικρές χαρές

Κλειστές ζωές σαν θέατρο που τρέμει τις αργίες
Θα ξανάρθουν μικρές χαρές
Μικρές χαρές σαν Κυριακές και σαν χλωμές αργίες
Θα ξανάρθουν μικρές χαρές

Δεν φταίει κανείς δεν φταίει κανείς
όποιος κερνάει την ζωή αυτός την σεργιανάει
Δεν φταίει κανείς

Ψευτοευχές χαμόγελα μπηγμένα στις ρυτίδες
Θα ξανάρθουν μικρές χαρές
Μικρές χαρές διάφανες με πύρινες λεπίδες
Θα ξανάρθουν μικρές χαρές

Δεν φταίει κανείς
όποιος κερνάει την ζωή αυτός την σεργιανάει
Δεν φταίει κανείς

Γυμνές ακτές στα χείλη σου με την σιωπή παλεύουν
Θα ξανάρθουν μικρές χαρές
Μικρές χαρές που χάθηκαν και τώρα σε γυρεύουν
Θα ξανάρθουν μικρές χαρές

(Ξύλινα Σπαθιά)

Βιβλιογραφία

- Άβρα, Α. & Χατζηγεωργίου Μ. (2007). *Η Τέχνη του Δράματος στην Εκπαίδευση*. 48 Προτάσεις για Εργαστήρια Θεατρικής Αγωγής. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Αριές, Φ. (1990). *Αιώνες Παιδικής Ηλικίας* (μτφρ. Γ. Αναστασοπούλου). Αθήνα: Γλάρος
- Αρχοντάκη, Ζ. & Φιλίππου, Δ. (2003). *205 Βιωματικές Ασκήσεις για Εμφύχωση Ομάδων*, Αθήνα: Καστανιώτη
- Αυγητίδου, Σ. (2001α.) Εισαγωγή. Στο Σ. Αυγητίδου (Επιμ.), *Το Παιχνίδι. Σύγχρονες Ερευνητικές και Διδακτικές Προσεγγίσεις* (σσ. 13-52). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Αυγητίδου, Σ. (2001β.). Το Παιδικό Παιχνίδι: Διερεύνηση της Συνεργατικής Δόμησης. Στο Σ. Αυγητίδου (Επιμ.), *Το Παιχνίδι. Σύγχρονες Ερευνητικές και Διδακτικές Προσεγγίσεις* (σσ. 159-174). Αθήνα: Τυπωθήτω
- Bakhtin, M. (2000). *Ζητήματα Ποιητικής του Ντοστογιέφσκι*. (Α.Δ. Ιωαννίδου μτφρ., Β. Χατζηβασιλείου, επίμ.). Αθήνα: Πόλις
- Boal, A. (2008). Πολιτισμός και Εκπαίδευση. Στο Α. Χατζηδάκης (μτφρ.) *Εκπαίδευση και Θέατρο*, τ. 9, σσ. 10-13. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
- Βοσνιάδου, Σ. (2001α.). *Εισαγωγή στην Ψυχολογία, Τόμος Α': Βιολογικές, Αναπτυξιακές και Συμπεριφοριστικές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: Gutenberg
- Βοσνιάδου, Σ. (2001β.). Εισαγωγικό Σημείωμα. Στο Donaldson M. *Η σκέψη των παιδιών*, Σ. Βοσνιάδου (Επιμ.), Α. Καλογιαννίδου & Α. Αρχοντίδου (μτφρ.), (σσ. 9-15). Αθήνα: Gutenberg
- Braun, K. (1991). Play and Ontogenesis. In Tolman W. and W. Maier eds., *Critical Psychology. Contribution to an Historical Science of the Subjects*, (pp. 212-233) Cambridge: Cambridge University Press.
- Bruner, J. (1997). *Πράξεις Νοήματος*. (μτφρ. Ρόκου Η. & Καλομοίρης Γ., επιμ. Τζαγκαράκης Μ. & Ζώτος Α.) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Γιαγλής, Δ. Γ. (1983), *Θεμελιώδεις Αρχές και Ιδέες στην Παιδαγωγική της Μ. Montessori*, Θεσ/κη: Αφοί Κυριακίδη
- Casson, J. (2002). Το Θέατρο του Ψυχοδράματος. Στο: Karp M., Holmes P., Tauvon K.B. (Επιμ.) *Το Ψυχόδραμα. Θεωρία και Πρακτική* (Α. Πενταράκη, μτφρ. Λ. Ζωγράφου, επιμ.) (σσ. 111-136), Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Cohen, L. & Manion, L. (1994), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας* (μτφρ. Χ. Μητσοπούλου & Μ. Φιλοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cohen, L. & Manion, L. (1997), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας* (μτφρ. Χ. Μητσοπούλου & Μ. Φιλοπούλου). Αθήνα: Έκφραση.
- Δανάσσης-Αφεντάκης, Α. Κ. (2000), *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική, τ. Β :Η εξέλιξη της Παιδαγωγικής Σκέψης (17^{ος}-20^{ος} αι.)*, Παιδαγωγικά Συστήματα, `Δ Εκδ. Αθήνα: Γκέλμπεσης Γ.
- Δαφέρμος, Μ. & Μπαλή, Β. (2009). Η σημασία της Βιωματικής Εμπειρίας μέσω του Παιχνιδιού στην Εκπαίδευση των Παιδιών με Μερική ή Ολική Απώλεια Όρασης. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις* (σσ.297-308), Αθήνα: Τόπος
- Δαφέρμου, Χ. & Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού: Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί-Δημιουργικά Περιβάλλοντα Μάθησης*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-Π.Ι/ΟΕΔΒ.
- Donaldson, M. (2001). *Η σκέψη των παιδιών*, (Α. Καλογιαννίδου & Α. Αρχοντίδου, μτφρ., Σ. Βοσνιάδου, επιμ.). Αθήνα: Gutenberg

- Ευδοκίμου-Παπαγεωργίου, Ρ. (1999). *Δραματοθεραπεία, Μουσικοθεραπεία: Η Επέμβαση της Τέχνης στην Ψυχοθεραπεία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Gibson, J.J. (2002). *Η Οικολογική Προσέγγιση στην Οπτική Αντίληψη*. (Α. Γολέμη & Μ. Πουρκός, μτφ., Μ. Πουρκός, επίμ.). Αθήνα: Gutenberg
- Heathcote, D. & Bolton, G. (1995). *Drama for Learning: Dorothy Heathcote's Mantle of the Expert Approach to Education*. USA: Heinemann
- Hermans, H.J.M., Kempen H.J.G & Van Loon R.J.P. (1992). The Dialogical Self, Beyond Individualism and Rationalism. *American Psychologist*, 47, pp. 23-33
- Hoxter, S. (1996). Παιχνίδι και Επικοινωνία. Στο: Μπόστον Μ. και Ν. Ντολ (Επιμ.) *Ο ψυχοθεραπευτής του παιδιού. Προβλήματα που αντιμετωπίζουν παιδιά και Νεαρά Άτομα*, (μτφ. Τσαρμακλή Δ. και Ι. Τετέρη), Αθήνα: Καστανιώτης
- Ιωακειμίδης, Π. (2003). *Δραματοποίηση και Θεατρικό Παιχνίδι στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Στάσεις των Εκπαιδευτικών και Πλαίσιο Εφαρμογής στην Σχολική Τάξη*. Μεταπτυχιακή Εργασία Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική
- Jones, P. (2003). *Δραματοθεραπεία: Το Θέατρο ως Τρόπος Ζωής και Θεραπείας* (Δ. Μηλιώνη & Ο. Βιτούλα, μτφ., Σ. Κρασανάκης, επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Καζιάλης, Δ. (2007). *Το Θεατρικό Παιχνίδι στο Νηπιαγωγείο: Απόψεις των Νηπιαγωγών και αξιοποίησή του στην καθημερινή διδακτική του πρακτική*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Κρήτης. Σχολή Επιστημών Αγωγής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Ρέθυμνο
- Kaimii, C. & Devries, R. (1979). *Η Θεωρία του Jean Piaget και η Προσχολική Αγωγή*, (μτφ: Βασιλειάδου Ε.) Αθήνα: Δίπτυχο
- Καλλιάντα, Θ. (2009). Το Παιδί και το Εκπαιδευτικό Δράμα ως Εργαλείο Διδασκαλίας και Μάθησης: Μια Εφαρμοσμένη Πρόταση Εφαρμογής Βασισμένη στην Κοινωνικο-Ιστορική και Πολιτισμική Θεωρία του L.S. Vygotsky. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις* (σσ.269-296). Αθήνα: Τόπος
- Κανάκης, Μ. Ν. (1990). Το Παιχνίδι και ο Ρόλος του στην Ανάπτυξη του Παιδιού. *Διαβάζω*, 236, 20-24.
- Κανελλόπουλος, Π. Α. (2009). Μια Κοινωνικό-Πολιτισμική Προσέγγιση στη Μελέτη της Παιδικής Μουσικής Έκφρασης και Δημιουργικότητας. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις* (σσ.311-355). Αθήνα: Τόπος
- Κάπας, Χ. (2005). *Ο Ρόλος του Παιχνιδιού στην Παιδική Ηλικία*. Αθήνα: Ατραπός
- Καραμπάτσος, Α. (1990). Το Παιδικό Παιχνίδι: Τα είδη και η Σημασία του στην Παιδαγωγική Διαδικασία. *Διαβάζω*, 236, 25-30.
- Karp, M. (2002). Μια Εισαγωγή στο Ψυχόδραμα. Στο Karp M., Holmes P., Tauvon K.B. (Επιμ.) *Το Ψυχόδραμα. Θεωρία και Πρακτική* (Α. Πενταράκη, μτφ. Λ. Ζωγράφου, επιμ.) (σσ. 25-39), Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Κατάκη Χ. (1999). Προλογικό Σημείωμα. Στο Ευδοκίμου-Παπαγεωργίου, Ρ., *Δραματοθεραπεία, Μουσικοθεραπεία: Η Επέμβαση της Τέχνης στην Ψυχοθεραπεία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Κοντογιάννη, Α. (2000). *Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

- Κουρετζής, Λ. (1989). Το Θεατρικό Παιχνίδι (σ.σ. 79-85) Στο: *Το Παιδικό Θέαμα. Εισηγήσεις στο Α' Πανελλήνιο Συνέδριο, Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας, Δήμος Καρδίτσας*, Αθήνα: Καστανιώτη
- Κουρετζής, Λ. (1991). *Το Θεατρικό Παιχνίδι. Παιδαγωγική Θεωρία, Πρακτική και Θεατρολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: Καστανιώτη
- Κουρετζής, Λ. (2008). *Το Θεατρικό Παιχνίδι και οι Διαστάσεις του*. Αθήνα: Ταξιδευτής
- Langley, D. (2002). Η Σχέση Ανάμεσα στο Ψυχόδραμα και στη Δραματοθεραπεία. Στο: Karp M., Holmes P., Tauvon K.B. (Επιμ.) *Το Ψυχόδραμα. Θεωρία και Πρακτική* (Α. Πενταράκη, μτφ. Λ. Ζωγράφου, επιμ.) (σσ. 347-363), Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Λας, Κ. (1979), *Η Κουλτούρα του Ναρκισσισμού: Η Αμερικάνικη Ζωή σε μια Εποχή Μειούμενων Προσδοκιών*, (μτφ. Τομανάς Β.), Θεσ/κη: Νησίδες
- Lewin K. (1935). *A Dynamic Theory of Personality*. New York: McGraw-Hill
- Lewin K. (1951). *Filed Theory in Social Science*. New York: Harper& Row
- Μακρυγιάννη, Δ. (2000). Το Παιχνίδι στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου. Μια Κριτική Ανάγνωση του Παιδοκεντρικού Λόγου. Στο Κ. Γκουγκούλη & Α. Κουρία (Επιμ.), *Παιδί και Παιχνίδι στη Νεοελληνική Κοινωνία, 19ος και 20ός Αιώνας* (σσ.85-171). Αθήνα: Καστανιώτη
- Maykut, P. & Morehouse, R. (1994). *Beginning Qualitative Research: A Philosophic and Practical Guide*, London: The Falmer Press
- Moreno, J. L. (1953) *Who Shall Survive?*. New York: Beacon House.
- Moreno, J. L. & Moreno Z. T. (1969). *Psychodrama: Third Volume*. New York: Beacon House.
- Μπακιρτζής, Κ. (1996). *Η Δυναμική της Αλληλεπίδρασης στην Επικοινωνία: Κριτική Παρουσίαση των Kurt Lewin, Jacob Moreno και Carl Rogers*. Αθήνα: Gutenberg
- Μπακιρτζής, Κ. (2002). *Επικοινωνία και Αγωγή*. Αθήνα: Gutenberg
- Neill, A. S. (1972), *Θεωρία και Πράξη της Αντιαυταρχικής Εκπαίδευσης, Σάμμερχιλ: Το Επαναστατικό Παράδειγμα ενός Ελεύθερου Σχολείου*, ελλ. μετ. Εκδ. Μπουκουμάνη
- Νηλ, Σ. Α. (1977), *Αυτοβιογραφία. «Νήλ! Νήλ! Ορεντζήλ!»*. ελλ. μετ. Εκδ. Μπουκουμάνη.
- Νηλ, Α. Σ. (1989) *Σάμμερχιλ, Το ελεύθερο σχολείο*, ελλ. μετ. Εκδ. Καστανιώτη
- Neisser, U. (1988). Five Kinds of Self-Knowledge. *Philosophical Psychology*, 1, 35-39.
- Page, C. (2008). Το Θεατρικό Παιχνίδι. Μια Συνάντηση του Θεάτρου και της Εκπαίδευσης. Στο Α. Σιμώνη (μτφρ.) *Εκπαίδευση και Θέατρο*, τ. 9, σσ. 67-71. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.
- Παπαδόπουλος, Α. Γ. (2006). Περιπτώσιολογική έρευνα: μια ερευνητική στρατηγική για το συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων (σσ. 231-257), στο: *Ποιοτική Κοινωνιολογική Έρευνα: Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις και Ανάλυση Δεδομένων* (Θ. Ιωσηφίδης & Μ. Σπυριδάκης, επιμ.). Αθήνα: Κριτική
- Παπλωματά, Κ. (2004). Το Δραματικό Παιχνίδι: Μια Θεωρητική Προσέγγιση. *Εκπαίδευση και Θέατρο: Πέρα από τα Όρια της Σκηνης*, τ. 5, σσ.14-19.
- Πουρκός, Μ. Α. & Δασκαλάκη, Κ. (2000). Πώς οι Μαθητές και οι Εκπαιδευτικοί Σχολιάζουν και Βιώνουν την Εκπαίδευση: Έρευνα με Βάση τη Χρήση Ιχνογραφημάτων. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Ατομικές Διαφορές Μαθητών και Εναλλακτικές Ψυχοπαιδαγωγικές Προσεγγίσεις* (σσ. 167-232). Αθήνα: Gutenberg

- Πουρκός, Μ. Α. (2003). *Ο Ρόλος του Πλαισίου στην Ανθρώπινη Επικοινωνία την Εκπαίδευση και την Κοινωνικο-Ηθική Μάθηση: Η Οικο-Σωματική-Βιωματική Προσέγγιση ως Εναλλακτική Πρόταση στο Γνωστικισμό: Προς μια Βιωματική, Ευρετική και Επικοινωνιακή Ψυχοπαιδαγωγική*, Αθήνα: Gutenberg
- Πουρκός, Μ. Α. (2006). Η Διδασκαλία, η Μάθηση και η Ανάπτυξη ως Κοινωνικο-Ιστορικο-Πολιτισμική Διαδικασία: Η Μεθοδολογική Προοπτική της Οικο-Σωματικο-Βιωματικής Προσέγγισης. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Κοινωνικο-Ιστορικο-Πολιτισμικές Προσεγγίσεις στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση* (σσ. 378-426). Αθήνα: Ατραπός
- Πουρκός, Μ. Α. (2008). Ο Εαυτός στις Κοινωνικο-Ιστορικο-Πολιτισμικές, Διαλογικές και Οικολογικές Προσεγγίσεις: Προς μια Διευρυμένη Προσέγγιση του Εαυτού. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.), *Προοπτικές και Όρια της Διαλογικότητας στον Μιχαήλ Μπαχτίν: Εφαρμογές στην Ψυχολογία, την Εκπαίδευση, την Τέχνη και τον Πολιτισμό. Τόμος Ι*. (σσ.347-380). Πανεπιστήμιο Κρήτης: Ρέθυμνο
- Πουρκός, Μ. Α. (2009α). Εισαγωγή και Επισκόπηση του Επιμελητή. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις* (σσ. 23-61). Αθήνα: Τόπος
- Πουρκός, Μ. Α. (2009β). Συστατικά Στοιχεία της Αφηγηματικής Διαδικασίας: Βασικές Κριτικές Προσεγγίσεις. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις* (σσ.401-415). Αθήνα: Τόπος
- Πουρκός, Μ. Α. (2009γ). Προσεγγίσεις της Αφήγησης και ο Ρόλος της στην Ηθική Αγωγή και Ανάπτυξη: Προς μια Οικο-Σωματικο-Βιωματική Προσέγγιση και μια Βιωματική, Ευρετική και Διαλογική-Επικοινωνιακή Ψυχοπαιδαγωγική. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις* (σσ.417-431). Αθήνα: Τόπος
- Πουρκός, Μ. Α. (2009δ). Ο Ρόλος της Αφήγησης Προσωπικών Διλημματικών Ιστοριών στην Ηθική και Πνευματική Αγωγή και Ανάπτυξη: Μια Εφαρμογή της Βιωματική, Ευρετικής και Διαλογικής Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις* (σσ.433-449). Αθήνα: Τόπος
- Πουρκός, Μ. Α. (2010). Η Φαινομενολογική Μέθοδος Έρευνας: Από τη Φιλοσοφική Προοπτική στην Επιστημονική Ποιοτική Έρευνα. Στο Μ. Α. Πουρκός & Μ. Δαφέρμος (Επιμ.) *Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες: Επιστημολογικά, Μεθοδολογικά και Ηθικά Ζητήματα*. Υπό Έκδοση. Αθήνα: Τόπος
- Προύσαλης, Δ. (2009). Ανιχνεύοντας τα Κρυμμένα Μονοπάτια της Ανθρώπινης Ψυχής, Σκέψεις, Εκτιμήσεις και Προβληματισμοί ενός Δάσκαλου-Παραμυθά για τη Δύναμη της Αφήγησης Λαϊκών Παραμυθιών Μέσα κι Έξω από το Σχολείο. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις* (σσ. 459-467). Αθήνα: Τόπος
- Raillon, L. (1993). Roger Cousinet (1881-1973). *International Bureau of Education*, Vol. 23, No. 1/2, 221-233.
- Ρήγα, Α-Β. Δ. (2001). *Μαρία Τ.: Ιστορία Ζωής: Ψυχοβιογραφική Προσέγγιση*. Αθήνα
- Robson, C. (2007). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου: Ένα Μέσο για Κοινωνικούς Επιστήμονες και Επαγγελματίες Ερευνητές* (μτφρ. Β. Νταλάκου & Κ. Βασιλικού, Επιμέλεια μτφρ Φ. Καλύβα, Επιστ/κη Επιμέλεια Κ. Μιχαλοπούλου), Αθήνα: Gutenberg

- Rogers, C. R. (1991). *Ομάδες Συνάντησης: Αυτογνωσία, Ψυχολογία των Ομάδων, Επικοινωνία*. (Α. Ντούγρα, μτφρ.). Αθήνα: Δίοδος
- Rogers, C. R. (2006α). *Ένας Τρόπος να Υπάρχουμε*. (Μ. Τσουμάρη, μτφρ.). Αθήνα: Ερευνητές
- Rogers, C. R. (2006β). *Το Γίγνεσθαι του Προσώπου*. (Ζ. Μ. Ρηγοπούλου, μτφρ.). Αθήνα: Ερευνητές
- Rousseau, J. J. (2006). *Αιμίλιος: ή περί αγωγής*, (επιμ. Σπανός Γ.-μτφ Γκέκα Π.), Τόμος Α' και Β', Αθήνα: Πλέθρον
- Rubin, S. & Wolf, D. (1979). The Development of Maybe: The Evolution of Social Roles into Narrative Roles. In *New Directions for Child Development*, 6, pp. 15-28
- Ruscombe-King, G. (2002). Το Μοίρασμα. Στο: Karp M., Holmes P., Tauvon K.B. (Επιμ.) *Το Ψυχόδραμα. Θεωρία και Πρακτική* (Α. Πενταράκη, μτφρ. Λ. Ζωγράφου, επιμ.) (σσ. 231-255). Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Slade, P. (1954). *Child Drama*. London: University of London Press
- Somers, J. (2008). Αφήγηση, Εκπαιδευτικό Δράμα και το Πακέτο Εξερεύνησης. Στο Χολέβα Ν. (μτφρ.) *Εκπαίδευση και Θέατρο*, τ. 9, σσ. 117-128. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
- Smith, P. K. (2001). Το Παιχνίδι και οι Χρήσεις του Παιχνιδιού. Στο Σ. Αυγητίδου (Επιμ.), *Το Παιχνίδι. Σύγχρονες Ερευνητικές και Διδακτικές Προσεγγίσεις* (σσ. 203-227). Αθήνα: Τυπωθήτω
- Σωτηροπούλου-Ζορμπαλά, Μ. (2009). *Αισθητική Αγωγή και «Αισθητική Ευαισθητοποίηση» στην Προσχολική και Σχολική Τάξη*. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις* (σσ.211-228). Αθήνα: Τόπος
- Taylor, S. (2002). Η Προθέμανση. Στο: Μ. Karp, P. Holmes, K. B. Tauvon (Επιμ.) *Το Ψυχόδραμα. Θεωρία και Πρακτική* (Α. Πενταράκη, μτφρ. Λ. Ζωγράφου, επιμ.) (σσ. 81-108), Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Τσιάρας, Α. (2004). Το Θεατρικό Παιχνίδι στο Δημοτικό Σχολείο. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 9, σσ. 62-76
- Τσιώλης, Γ. (2006). *Ιστορίες Ζωής και Βιογραφικές Αφηγήσεις. Η βιογραφική Προσέγγιση στην Κοινωνιολογική Ποιοτική Έρευνα*. Αθήνα: Κριτική
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων & Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών. Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ-Π.Ι/ΟΕΔΒ
- Φριτς, Π. (1989). *Η Προσέγγιση Γκεστάλτ*. (Γ. Δίπλας, μτφρ.). Αθήνα: Γλάρος
- Χατζηστεφανίδης, Θ. Δ. (1990) *Ριζοσπαστικά Παιδαγωγικά Κινήματα του 20^{ου} Αιώνα, Σύγχρονη Κριτική Θεώρηση*, Αθήνα: Βυζάντιο
- Χατζηστεφανίδου, Σ. (2006). Η Παιδική Ηλικία και τα Κελύφη Προστασίας της (Οικογένεια και Σχολείο) ως Κοινωνικο-Ιστορικο-Πολιτισμικές Διαδικασίες. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.) *Κοινωνικο-Ιστορικο-Πολιτισμικές Προσεγγίσεις στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση* (σσ. 339-356). Αθήνα: Ατραπός
- Χουϊζίνγκα, Γ. (1989). *Ο Άνθρωπος και το Παιχνίδι (Homo Ludens)*, (Σ. Ροζάνης Σ. & Γ. Λυκιαρδόπουλος, μτφρ.). Αθήνα: Γνώση
- Vygotsky, L. S. (1993). *Σκέψη και Γλώσσα*. (Α. Ρόδη μτφρ.). Αθήνα: Γνώση
- Vygotsky, L. S. (2000). *Νους στην Κοινωνία : Η ανάπτυξη των Ανώτερων Ψυχολογικών Διαδικασιών*. (Α. Μπίμπου & Σ. Βοσνιάδου, μτφρ., Σ. Βοσνιάδου, επίμ.) Αθήνα: Gutenberg

- Wood, E. & Bennett, N. (2001). Οι Θεωρίες των εκπαιδευτικών για το παιχνίδι. Κονστρουκτιβισμός ή Κοινωνικός Κονστρουκτιβισμός. Στο Σ. Αυγητίδου (Επίμ.), *Το Παιχνίδι: Σύγχρονες Ερευνητικές και Διδακτικές Προσεγγίσεις*, (σσ. 301-328). Αθήνα: Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός
- Yin, R. K. (1981). The Case Study as a Serious Research Strategy. In *Knowledge: Creation Diffusion Utilization*, Vol. 3, No 1, pp. 97-114

•Λεξικά:

- Πελεgrίνης, Θ. (2005). *Λεξικό της Φιλοσοφίας: Οι Έννοιες, οι Θεωρίες, οι Σχολές, τα Ρεύματα και τα Πρόσωπα/Εξάγλωση Ορολογία*. (σ. 450), (3^η έκδ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

•Από ηλεκτρονικές πηγές στο διαδίκτυο:

- American Dance Therapy Association
<http://www.adta.org/>
- American Journal of Dance Therapy
<http://www.springerlink.com/home/main.mpx>
- Dance Movement Psychotherapy
<http://www.admt.org.uk/>
- Evans, J. et al, (1997). *Surplus Energy Theory: an enduring but inadequate justification for school break-time*, EDUCATIONAL REVIEW, vol. 49, No 3, p.p. 229-235.
<http://www.informaworld.com/smpp/content~content=a746998245~db=all~order=page>
- Κοτσακώστα, Μ. Καρανταΐδου, Στ. Μιχαλόπουλος, Γ. & Σωμαράκης, Σ. (2000). *Το παιχνίδι στη θεωρία του Βυγκότσκι*, Virtual School, The sciences of Education Online, τόμος 2, τεύχος 1.
<http://virtualschool.web.auth.gr/2.1/Praxis/Kotsakosta.html>
- Mac Donald, S. & Rachel D., 2000. *Το Θέατρο Forum του Augusto Boal για Εκπαιδευτικούς*. (Μ. Κακαβά μτφρ.) Σημειώσεις από τα εργαστήρια στη Συνδιάσκεψη 2000 για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.
http://www.theatroedu.gr/main/images/stories/files/Magazine/EandT_e-mag_Dec2001_GR_07.pdf
- Theories of Play. *Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society*
<http://www.faqs.org/childhood/Th-W/Theories-of-Play.html>
- «Το Άθυρμα»
<http://www.playtherapy.gr/frameset.html>
- Wallace, A. C. *The Importance of Play*
<http://www.r-elementaryweb.com/importance%20of%20play.doc>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα 1.

Ένα Παράδειγμα Συνέντευξης Εμπυχωτή Θεατρικού Παιχνιδιού

Συνέντευξη με το Υποκείμενο: ΕΛΕΝΗ (ΓΑ)

Υποκείμενο:	Ελένη (ΓΑ)
Ηλικία:	47 ετών
Φύλο:	Γυναίκα
Τόπος μόνιμης κατοικίας:	Ρέθυμνο
Αδέλφια:	4 (μια αδερφή, τρεις αδερφούς)
Σειρά γέννησης:	5 ^η
Επάγγελμα Πατέρα:	Εργάτης
Επάγγελμα Μητέρας:	Εργάτρια
Σπουδές:	Θεατρική Σχολή και Σχολή Θεατρικού Παιχνιδιού
Επάγγελμα:	Εμπυχωτή Θεατρικού Παιχνιδιού
Γάμος:	Ναι/Διαζύγιο
Τέκνα:	Ναι: δύο κόρες 18 και 15 ετών

1. Πρώτη φάση της έρευνας

1.1. Βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη

1. Η Ερώτηση είναι: Αν η ζωή σου ήταν ένα βιβλίο, σε ποια κεφάλαια θα το χόριζες; Θα ξεκινήσουμε από τα κεφάλαια που αφορούν το παρελθόν.

-Το παρελθόν μέχρι σήμερα;

2. Μέχρι σήμερα, ναι.

-Το πρώτο κεφάλαιο, είναι το κεφάλαιο της εμβρυικής μου ηλικίας. Το δεύτερο κεφάλαιο είναι της παιδικής μου ηλικίας, μάλλον συγνώμη από τότε που γεννήθηκα, μέχρι τα τέσσερα- πέντε χρόνια μου. Μετά από τα πέντε περίπου, έως τα δέκα- έντεκα, μετά η εφηβεία μου, από τα δώδεκα μέχρι τα δεκαεφτά-δεκαοχτώ, ύστερα, από τα δεκαοχτώ-δεκαεννιά, δεκαοχτώ έως τα εικοσιτέσσερα, από τα εικοσιτέσσερα μέχρι τα είκοσι επτά, πολλά κεφάλαια βάζω ε;

3. Δεν πειράζει, μια χαρά.

-Από τα είκοσι επτά μέχρι τα τριάντα μου, από τα τριάντα μου μέχρι τα τριάντα οχτώ μου, από τα τριάντα εννιά, μέχρι τα σαράντα έξι, περίπου, και διανύουμε τώρα το επόμενο κεφάλαιο.

4. Ωραία.

-Αυτά όσον αφορά το παρελθόν και το παρόν.

5. Και το παρόν. Ωραία. Να ξεκινήσουμε να μιλήσουμε για αυτά τα κεφάλαια και μετά να περάσουμε στο παρόν και στο μέλλον;

-Τώρα μπορεί να περάσει κανείς στο μέλλον, αν δεν ξέρει τι του ζημερώνει;

6. Όχι αλλά πως φαντάζεται το μέλλον του, μπορούμε να κάνουμε μια μικρή αναφορά.

- Ωραία.

7. Για να ξεκινήσουμε λοιπόν, από το...

-...κεφάλαιο της εμβρυικής ηλικίας;

8. Ναι. Γιατί ξεκινάς από αυτό το κεφάλαιο; Ποιοι λόγοι σε κάνουν να ξεκινήσεις από εκεί;

-Ξεκινώ από αυτό το κεφάλαιο γιατί αυτό είναι το πρώτο κεφάλαιο που υπάρχει στη ζωή μας και χωρίς να έχουμε ανάμνηση αυτού του κεφαλαίου, πιστεύω ότι έχει καταγράψει πράγματα μέσα μας και με βάσει αφηγήσεις που έχω ακούσει για αυτό το κεφάλαιο της ζωής μου, νομίζω ότι υπήρξε σε κάποια σημεία του καθοριστικό σε κάποιες..., καθοριστικό σε κάποιες..., στην διαμόρφωση, ίσως, κάποιων στοιχείων του χαρακτήρα μου. Αυτά όλα βέβαια, είναι υποθετικά, γιατί δεν ξέρω αν αποδεικνύονται επιστημονικά και αν παίζουν κάποιο ρόλο...

9. Δεν έχει σημασία, έχουν ρόλο για σένα όμως.

-Ναι.

10. Έτσι δεν είναι; Αυτό που έχει σημασία για εσένα μας ενδιαφέρει. Θα ήθελες να αναφέρεις αυτές τις αφηγήσεις; Σου είναι δύσκολο; Όχι. (Σημ: δεν θέλει να τις αναφέρει)

-Ε, μπορώ να πω έτσι μόνο, επιγραμματικά κάποια πράγματα, ότι δεν ήμουν ένα επιθυμητό παιδί, ότι προέκυψε σε μια δύσκολη οικογενειακή κατάσταση και το γεγονός ότι δεν ήμουν επιθυμητή και το γεγονός ότι προσπάθησαν να με «βγάλουν από τη μέση», έτσι να το πω λίγο σκληρά, ίσως, ίσως, χωρίς να είμαι σίγουρη, να έχει αφήσει κάτι μέσα μου.

11. Μάλιστα. Οπότε αυτό το κεφάλαιο πως θα το ονόμαζες;

-Πως θα το ονόμαζα; Ας πω αυτό που μου ήρθε πρώτο: Αποκόλληση.

12. Οπότε αυτό πιστεύεις ότι επηρέασε και την μετέπειτα ζωή σου, έτσι; Αυτό αισθάνεσαι, ότι κομμάτια, ότι πτυχές, εν πας η περιπτώσει αυτού του θέματος...

-Πιθανόν. Δεν πιστεύω σίγουρα, δεν ξέρω. Δεν μπορώ να ξέρω πως λειτουργούν αυτά τα πράγματα, όμως, πιθανόν, να επηρεάζει τις, τον χαρακτήρα μου, τον τρόπο που λειτουργώ σε μερικά πράγματα, το ποσοστό ασφάλειας που έχω σαν άνθρωπος ή ανασφάλειας, τον τρόπο που διαχειρίζομαι τους χωρισμούς και τους αποχωρισμούς, πιθανόν. Υπήρξε μια περίοδος της ζωής μου, όπου αυτό το κομμάτι μέσα από βιωματικές διαδικασίες, αναπαράχθηκε από μόνο του και διαπίστωσα ότι μου έφερνε πόνο. Τώρα όμως έχει ησυχάσει και νομίζω ότι το 'χω, φυλάξει στα πουπουλένια μαξιλάρια και κοιμάται.

13. Ωραία. Θες να προχωρήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο;

-Ναι. Από τότε που γεννήθηκα, ως τα τρία νομίζω είπα;

14. Ως τα πέντε;

-Ή ως τα πέντε; Δεν θυμάμαι.

15. Δεν πειράζει.

-Τέλος πάντων η περίοδος, ως τα πρώτα τρία χρόνια, έχω ελάχιστες αναμνήσεις, σχεδόν καμία, ή ίσως μια ή δύο, που δεν ξέρω αν είναι αναμνήσεις ή δημιουργήματα δικά μου, ξέρω όμως, πάλι από αφηγήσεις τρίτων, ότι πάλι είχα ένα μεγάλο αποχωρισμό, χώρισαν οι γονείς μου και αλλάξαμε τόπο διαμονής, μια τεράστια αλλαγή από ένα πολύ μικρό χωριό σε ένα βουνό, με ελάχιστους κατοίκους, στην Αθήνα και αυτό υποψιάζομαι πάλι, ότι στα παιδικά μου μάτια πρέπει να ήταν κάτι πολύ μεγάλο και πολύ..., μπορεί να ήταν και επικίνδυνο, μπορεί να ήταν και ενδιαφέρον, μπορεί να είχε... διάφορα συναισθήματα που όμως δεν τα θυμάμαι, ή δεν τα γνωρίζω, αυτό που σίγουρα πρέπει να είχε, θα πρέπει να είχε πολύ φόβο, γιατί νομίζω ότι αυτό, συνόδευε και τους άλλους, την υπόλοιπη οικογένειά μου, και δεν μπορεί εγώ ως παιδί να ήμουν πιο θαρραλέα από τους άλλους, ε και μετά άρχισε μια πορεία εκεί πολύ μοναχική, μιας και ήμουν το μικρότερο παιδί μιας μεγάλης οικογένειας όπου όλοι δούλευαν, όλοι έλειπαν πάρα πολλές ώρες από το σπίτι και σίγουρα ένιωθα μεγάλη μοναξιά, αλλά..., δεν έχω κάτι άλλο να πω για αυτήν την περίοδο, δεν θυμάμαι κάτι άλλο χαρακτηριστικό. Ίσως, τα ένα-δυο καλοκαίρια που πέρασα στην Κρήτη στο βουνό, στο σπίτι μιας θείας που με φιλοξενούσε, όπου εκεί είχε ένα ενδιαφέρον η ζωή, λόγω του ότι υπήρχαν ζώα, δέντρα, εξοχή, επίσης, όμως μοναξιά, γιατί δεν υπήρχαν άλλα παιδιά, έλλειψη της μητέρας μου η οποία παρέμενε στην Αθήνα και δούλευε. Ήταν μεγάλη η διαφορά πάλι, αυτό το πισωγύρισμα, γιατί σε ένα μέρος που δεν υπήρχε ηλεκτρικό, δεν υπήρχε νερό, όπου άναβαν λάμπες πετρελαίου το βράδυ, πάνω στο βουνό, ακούγοντας τους ήχους της φύσης, όπου εγώ έπρεπε να σκαρφίζομαι διάφορα παιχνίδια προκειμένου να περάσω την μέρα μου, από το να φτιάχνω μαγικά βοτάνια από τα γεράνια που τους έβγαζα το ζουμί, από το να σκοτώνω τζιτζίκια και να τα θάβω στο χώμα, θυμάμαι μια κούνια που είχαν κρεμάσει σε ένα σκονίσι σε ένα δέντρο, και θυμάμαι την μεγάλη κουνουπιέρα, που από κάτω κοιμόμουν εγώ με τη θεία μου και ένα και μοναδικό παραμύθι που συνήθιζε να μου λέει κάθε βράδυ, για μια αρκούδα επικίνδυνη που κυνηγούσε ένα παιδί, και θυμάμαι τις νύχτες εκεί πάνω στο βουνό, όπου είχε πάρα πολλά αστέρια και που καμιά φορά κοιμόμασταν στην αυλή, παρόλο που υπήρχε κίνδυνος να έρθει κάποιο φίδι, και τα λουλούδια που φύτευε η θεία μου, που μύριζαν απίστευτα, μέσα στις κοπριές από τα ζώα που είχε, και όλες αυτές τις γεύσεις που ήταν τόσο..., τότε βέβαια δεν το ήξερα, τόσο ωραίες και που δεν τις ξανασυνάντησα ποτέ πια στη ζωή μου και πουθενά, τα σταφύλια που άπλωνε με τον τρύγο, πράγματα που εγώ δεν τα είχα ζήσει και δεν τα ξαναέζησα ποτέ, το πατητήρι που πατούσαμε τα σταφύλια, το γάιδαρο που κουβαλούσαμε νερό από το ποτάμι, τα καβούρια, που έβγηνε η θεία μου, μέσα στη στάχτη του φούρνου, τα παξιμάδια που έφτιαχνε... Όλο αυτό το κομμάτι είναι λίγο, πολύ κυρίαρχο σε αυτήν

την ηλικία, στην παιδική μου μνήμη γιατί, δεν έχω έτσι άλλα κυρίαρχα πράγματα να θυμηθώ από αυτή τη περίοδο.

16. Πως θα την ονόμαζες την περίοδο αυτή;

-Ξενιτιά.

17. Διπλή ξενιτιά ε;

-Ναι.

18. Και μετά;

-Μετά, αμυδρά θυμάμαι τις πρώτες φιλίες, τα πρώτα παιδιά, τα παιχνίδια στο δρόμο, τον αδελφό μου και τα, τους τσακωμούς και τα παιχνίδια που κάναμε μαζί...είναι λίγο δύσκολο τώρα γιατί μου ζητάς σχεδόν να σου καταθέσω όλη μου τη ζωή.

19. Πάρε τον χρόνο σου, και μην σκέφτεσαι ότι αυτό μπορεί να το διαβάσει κάποιος και να το συνδέσει μαζί σου, όσο μπορείς να μην το σκέφτεσαι αυτό. Αν είναι αυτό που σε ενοχλεί.

-Δεν με ενοχλεί κάτι, δεν με ενοχλεί αυτό, απλά ξαφνικά τώρα είναι σαν να ανοίγεις μια ντουλάπα με πάρα πολλά συρτάρια, και το κάθε ένα συρτάρι έχει μέσα τα ρούχα του, και τα έχεις τοποθετήσει, τα έχεις διπλώσει και τα έχεις βάλει σε μια σειρά, κατά καιρούς τα ανοίγεις, τα αερίζεις, τα ξανά αλλάζεις θέσεις, πετάς καμιά φορά κάποια που δεν τα θες ποια να τα θυμάσαι...Τέλος πάντων, σε αυτή την ηλικία υπάρχει πάλι συναίσθημα αποχωρισμού, γιατί έφυγε η αδερφή μου από το σπίτι, έφυγε, μάλλον, και επέστρεψε, και για εμένα, ήταν πάρα πολύ..., ίσως ο πιο έντονος αποχωρισμός μέχρι τώρα, γιατί η αδερφή μου, έχοντας οχτώ χρόνια διαφορά από εμένα ήταν μεγαλύτερη, έπαιζε λίγο, όχι λίγο, έπαιζε πολύ το ρόλο της μητέρας στο σπίτι και ήταν πάρα πολύ σκληρός, όλος αυτός ο αποχωρισμός, για εμένα και μάζεψε και πολύ θυμό μέσα μου, για την αδερφή μου, που ένιωθα ότι, ένιωθα εγώ ότι με εγκατέλειπε. Παρόλα αυτά όμως είχε και πολύ παιχνίδι στις γειτονιές, πολλά αγόρια φίλους, μιας και έτυχε να μένω σε αγορο-γειτονιές, πολλά αγορίστικα παιχνίδια. Θυμάμαι πολύ έντονα το αίσθημα δικαιοσύνης που είχα πάντα στα παιχνίδια, που ήθελα πάντα να λειτουργούν όλα δίκαια και να προσπαθώ να διατηρώ τις ισορροπίες και αυτό το είχα και μέσα στο σπίτι μου, για πάρα πολλά χρόνια [...]. Που είμαστε τώρα, είμαστε στις αγορο-γειτονιές και στα παιχνίδια, και στις ισορροπίες που προσπαθούσα να διατηρήσω, στις παρέες των παιδιών και μες το ίδιο μου το σπίτι όπου υπήρχαν ανισορροπίες, προσπαθούσα πάντα να είμαι εγώ το καλό παιδί που δεν θα δημιουργήσει κανένα πρόβλημα, γιατί υπήρχαν ήδη αρκετά προβλήματα, οπότε εγώ δεν έπρεπε να είμαι, πέτρα σκανδάλου, υπήρχαν άλλες πέτρες...μια περίοδος που δεν την θυμάμαι δυσάρεστα ακριβώς γιατί είχε πολύ παιχνίδι και ακριβώς γιατί άρχισε να ξυπνάει μέσα μου, τουλάχιστον συνειδητά και ως..., συνειδητά τώρα, ως μνήμη τότε, αλλά τώρα το συνειδητοποιώ, ότι τότε μου βγήκε για πρώτη φορά η διάθεση να κάνω πράγματα που θα έκαναν τους άλλους να διασκεδάσουν, να περάσουν καλά και..., αυτό να νιώθω ότι έχω μια, έναν, δύο, τρεις, πέντε ανθρώπους μπροστά μου τον οποίο εγώ με τα παιχνίδια και τα κόλλα μου, μπορούσα να τους κάνω να περάσουν καλά, αυτό μου βγήκε σε αυτήν την ηλικία πρώτη φορά, κάτω από τη σκάλα του σχολείου, όταν μάζευα τα παιδιά και τους έπαιζα τον Καραγκιόζη, και ναι ήταν η περίοδος αυτή, η περίοδος που, ίσως εκεί γύρω στα έντεκα-δώδεκα, που πήγα πρώτη φορά στο θέατρο και μαγεύτηκα και θεώρησα ότι αυτό πρέπει να κάνω στη ζωή μου. Πρώτα, βέβαια, είχα μαγευτεί από τους κλόουν στο τσίρκο και ήταν και αυτό μια σκέψη, μου άρεσε πάρα πολύ η ιδέα να φεύγω και να ταξιδεύω και να κάνω τους ανθρώπους να γελάνε, τώρα να σας πω πια ήταν η πρώτη, πρώτη, πρώτη μου σκέψη; Ήτανε να πάω ιεραπόστολος στην Αφρική. Μιας και πήγαινα και κατηγορητικό ως παιδί και είχα τέτοια ερεθίσματα. Λοιπόν, αυτά είχε αυτή η ηλικία και πολλά άλλα που σίγουρα δεν θυμάμαι, αυτό το κεφάλαιο της ζωής μου...

20. Εκεί πάντως, εντοπίζεις, έτσι, την πρώτη προδιάθεση να το πούμε ε;

-Ε, δεν ήξερα εγώ, τότε τι είναι το θεατρικό παιχνίδι. Νόμιζα ότι όλα αυτά είναι μέσα στο θέατρο. Άλλωστε και το θεατρικό παιχνίδι, στο θέατρο μέσα είναι, αλλά..., ή μάλλον το θέατρο μες το θεατρικό παιχνίδι είναι. Δεν ήξερα, όχι, αλλά ήξερα αυτό το συναίσθημα χαράς που είχα, ευφορίας, όταν έκανα τους άλλους να γελάνε, όταν έκανα αστεία στο σχολείο, όταν έγραφα, αργότερα στην εφηβική μου ηλικία, σάτιρες για τους καθηγητές μου, και τις διάβαζα στις εκδρομές, όταν μιμόμουν πρόσωπα..., γενικά είχα μέσα μου αυτό το συναίσθημα του διασκεδαστή και αυτό, και αυτό μου άρεσε πάρα πολύ. Και ακόμη μ' αρέσει. Μετά περνάμε...τι θέλεις τίτλο τώρα;

21. Ναι.

-Ο τίτλος; Ανασύνταξη δυνάμεων. Μετά μπαίνουμε στην εφηβεία, το καλό παιδί, εξακολουθεί να κατέχει, τον πρώτο, έτσι, ρόλο μέσα μου, που πρέπει να είναι και ήσυχο, που πρέπει να υπακούει, που πρέπει να είναι συνεπές που πρέπει να βοηθάει την οικογένειά του και την μητέρα του πάνω από όλα. Όπου λειτουργεί μέσα μου ως μεγάλη ηρωίδα, λόγω των ευθυνών που είχε και τις δυσκολίες που αντιμετώπισε στη ζωή της. η εφηβεία, περνάει με φιλίες που ξεκίνησαν και διατηρούνται μέχρι σήμερα, και είναι ότι πιο σημαντικό έχω να θυμάμαι από αυτήν την ηλικία, πολύ πιο σημαντικό ακόμη κι από τα πρώτα φλερτ που υπάρχουν, αρχίζει το ασχημόπαπο να μεταμορφώνεται σε κύκνο, αρχίζω να αντιλαμβάνομαι ότι μάλλον αρέσω στους γύρω μου, δεν νιώθω όμως εγώ η ίδια ότι είμαι κάτι

όμορφο, παρόλο που το εισπράττω σε μεγάλο βαθμό, αρχίζω να γίνομαι πολύ πιο επικοινωνιακή και να μ' αρέσει πάρα πολύ αυτό, αρχίζει η μοναξιά που κουβαλούσα μέσα μου να διοχετεύεται μέσα σε... , μάλλον να βρίσκω δρόμους να μειώνεται μέσα από δρόμους που εγώ έφτιαχνα με βάση τη σχέση μου με τους άλλους ανθρώπους που ήταν εκτός οικογένειας όμως. Ένα περιστατικό, το οποίο δεν θα 'θελα τώρα να αναφέρω, με τη μητέρα μου, χτίζει έναν τοίχο ανάμεσά μας, γιατί ναι μεν την αγαπώ, τη σέβομαι, την φροντίζω και τα λοιπά, αλλά διαπιστώνω ότι επικοινωνία δεν πρόκειται να υπάρξει μεταξύ μας, σε ουσιαστικό βαθμό, και γενικά αρχίζω και νιώθω με την οικογένειά μου ότι δεν έχουμε και πολλά κοινά σημεία και ότι εγώ είμαι από αλλού ή είμαι αλλιώς.

22. Εσύ επιδίωκες επικοινωνία και ένιωθες ότι πέφτεις μπροστά σε τοίχο ή ήσουν και εσύ απόμακρη;

-Ήμουν απόμακρη γιατί ένιωθα ότι ήμασταν πολύ διαφορετικοί, και ένιωθα ότι δεν, δεν υπήρχε προσπάθεια να με καταλάβει κάποιος, ήμουν αλλού και μάλιστα ίσως και να μου άρεσε που ήμουν αλλού, να μου άρεσε αυτή η απομόνωση, άρχισα σιγά-σιγά να διαβάζω, όλο και περισσότερο, να χώνομαι μες τα βιβλία, να γράφω και να χώνομαι στα γραπτά μου, να επιδιώκω μόνο την παρέα, τις φίλες μου, και εκείνες τις ατέλειωτες νύχτες να περπατάμε στους δρόμους, ώρες ολόκληρες και να μιλάμε, και ήτανε πολύ πολύτιμα όλα αυτά για εμένα, είχα αρχίσει να νιώθω ότι έχω οικογένεια, εκτός σπιτιού, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η οικογένειά μου, ήταν μια κακή οικογένεια, ή ότι δεν υπήρχαν τρυφερές στιγμές ανάμεσά μας ή ότι..., απλά εγώ ένιωθα έτσι, γιατί, δεν ξέρω. Υπήρξε πολύ τρυφερότητα και υπάρχει πολύ τρυφερότητα ανάμεσα στα μέλη της οικογένειάς μου, απλώς εγώ ένιωθα πάντα λίγο ξένη. Ίσως να ήθελα εγώ να νιώθω έτσι.

23. Θεωρείς ότι αυτό μπορεί να συμβαίνει επειδή ήσουν και το τελευταίο παιδί;

-Μπορεί;

24. Δηλαδή, αν ήσουν σε κάποια άλλη σειρά να μην συνέβαινε αυτό;

-Πιθανόν, μπορεί να παίξει και αυτό ένα ρόλο. Ίσως επειδή, είχα περάσει πάρα πολύ χρόνο μόνη μου, ενώ όλοι οι άλλοι είχαν ευθύνες, εγώ ήμουν εντός εισαγωγικών τυχερή, γιατί δεν χρειάστηκε να δουλέψω για τους άλλους ενώ οι άλλοι δούλεψαν για εμένα, αυτό ήτανε λίγο δίκαιο μαχαίρι. Τέλος πάντων, η περίοδος της εφηβείας ήταν σχετικά ανώδυνη σε σχέση με άλλες εφηβείες που ακούω και θα την χαρακτήριζα θετική κυρίως ως προς το κομμάτι της φιλίας και θα την ονόμαζα: οι φίλες μου.

25. Ωραία

-Μετά από τα δεκαοχτώ-δεκαεννιά μέχρι τα είκοσι τέσσερα, η περίοδος που τέλειωσα τη σχολή θεάτρου που άνοιξαν άλλοι δρόμοι, άλλοι ορίζοντες, που διάβασα πολύ χώθηκα μέσα στους ρόλους...

26. Πως αποφάσισες να πας στη σχολή;

-Το 'χα αποφασίσει από τότε που πήγα στο θέατρο ότι αυτό θέλω να κάνω, πίστευα ότι, πίστευα τότε ότι αυτό το πράγμα θα με έκανε να νιώθω πολύ καλά, πολύ εντάξει με τον εαυτό μου, θα μου έφερνε μια ισορροπία, θα μπορούσα να εκφράζω..., να εκφράζομαι μέσα από τους ρόλους, να βγάζω τα κομμάτια τα δύσκολα, τη μοναξιά μου, το θυμό μου, την..., όλα αυτά τα πράγματα που κρατούσα τόσα χρόνια κρυφά από τους άλλους, θα μπορούσα εκεί να τα αφήσω ελεύθερα και μου άρεσε, μου άρεσε να παραγάγω κομμάτια του εαυτού μου μέσα σε ρόλους. Μου άρεσε αυτό το ταξίδι, μου άρεσαν αυτά τα διαβάσματα, μου άρεσε η ατμόσφαιρα στη σχολή που πήγαινα, όλη αυτή η μαγεία του να φεύγεις από αυτό που είσαι και να γίνεσαι κάτι άλλο και μέσα σε αυτό το κάτι άλλο να βάζεις και αυτό που είσαι και να μην ξέρει κανείς, μέχρι που είσαι εσύ και από πού ξεκινάει το κάτι άλλο, αυτό ήταν μαγικό. Όμως αυτήν την περίοδο μια πολύ έντονη θυελλώδης ερωτική σχέση στη ζωή μου, έφερε τα πάνω κάτω και με ανάγκασε να αλλάξω τόπο διαμονής και να σου πάλι ο μετανάστης φεύγει από την Αθήνα και επιστρέφει στην Κρήτη, όπου ποτέ δεν το περίμενα, ποτέ δεν ήταν όνειρό μου, ποτέ δεν ήταν επιθυμία μου, θα έλεγα ότι δεν το δέχτηκα ευχάριστα καθόλου απλά ήταν αναγκαίο κακό και ήταν και απόφαση της οικογένειάς μου, όχι δική μου.

27. Η οικογένειά σου για να σε...

-...προστατέψει.

28. ...για να σε προστατέψει.

-Ε, ήταν μια πολύ δύσκολη ερωτική ιστορία που με..., πολύ επικίνδυνες ισορροπίες, και ίσως ήταν καλύτερα που έγιναν έτσι τα πράγματα. Τώρα αυτήν την ηλικία, θα την ονόμαζα...,την περίοδο, αυτό το κεφάλαιο θα το ονόμαζα: οι ρόλοι της ζωής μου. Σίγουρα κάτι που έχει σχέση με το θέατρο, αυτό ήταν το πιο κυρίαρχο κομμάτι. Πιο κυρίαρχο και απ' τον έρωτα, είναι πιο δυνατός ο έρωτας αυτός, τότε βέβαια, αν με ρωτούσες δεν θα σου έλεγα τα ίδια αλλά τώρα είμαι σίγουρη για αυτό που νιώθω σε σχέση με εκείνο το κεφάλαιο της ζωής μου. Και μπαίνουμε στα είκοσι πέντε με είκοσι εφτά, που γνωρίζω τον άντρα που παντρεύτηκα, που γίνεται όλο αυτό, όλη αυτή η ιεροτελεστία, αρραβώνων, γάμων, οικογενειών, που και εγώ δεν ξέρω γιατί μπήκα σε αυτό το παιχνίδι, αφού μπαίναν όλοι, μπήκα και εγώ. Δεν ήταν άσχημα, δεν ήταν δυσάρεστα, απλά νομίζω ότι έπαιζα έναν ρόλο που δεν είχα επιλέξει εγώ να παίξω, που απλά ακολουθούσα την ροή των πραγμάτων και η ροή με πήγαινε προς τα εκεί και εγώ πήγα. Ένας γάμος που κράτησε από τα είκοσι εφτά μου μέχρι τα τριάντα οχτώ μου

περίπου, με δύο υπέροχα παιδιά, με έναν άνθρωπο πολύ καλό, που μοιραστήκαμε αρκετά πράγματα μαζί, και που κάποια στιγμή αυτό το κεφάλαιο έπρεπε να κλείσει, γιατί έτσι αποφασίσαμε εμείς να γίνει και γιατί έτσι νιώθαμε και θέλαμε και είναι μια περίοδος σχετικά φλατ, θα έλεγα, ίσια, χωρίς μεγάλες διακυμάνσεις, αν εξαιρέσεις τη γέννηση των δύο παιδιών μου, που για μένα ήταν από τα ωραιότερα πράγματα που έχουν συμβεί στη ζωή μου, μάλλον το ωραιότερο πράγμα που έχει συμβεί στη ζωή μου, ιδιαίτερα όταν ήρθε το πρώτο παιδί, για εμένα ήταν κάτι μαγικό, ένιωσα την απόλυτη ευτυχία και νομίζω ότι η γέννηση των παιδιών μου κάλυψε τα πάντα.

29. Τι εννοείς κάλυψε τα πάντα;

-Κάλυψε με την καλή έννοια. Υπερίσχυσαν, υπερίσχυσε αυτό το συναίσθημα, το μητρικό, για τα παιδιά μου, τις ανάγκες μου για να κάνω θέατρο τις ανάγκες μου του να δώσω το ίδιο βάρος στις φιλίες μου. Αυτό το συναίσθημα ήταν κυρίαρχο, ήταν πολύ όμορφο, ήταν πολύ απελευθερωτικό, με έκανε να βάλω τα πράγματα πιο πολύ σε τάξη μέσα μου, και τις προτεραιότητες, τις ισορροπίες και αυτή η περίοδος της ζωής μου νομίζω ότι χαρακτηρίζεται από αυτό, από τη μητρότητα και αυτό το κεφάλαιο θα το ονόμαζα: τα παιδιά μου. Από τα τριάντα εννιά μέχρι τώρα περίπου, και εγώ μνήκα κεφάλαιο, καινούργιο τελείως, η ζωή σαν να γύρισε ανάποδα. Σταμάτησε ο γάμος μου, και εγώ μνήκα πάλι και ίσως για πρώτη φορά μόνη, χωρίς τις φτερούγες κανενός από πάνω μου, μαμάς, αδελφών, συζύγου και τα λοιπά, μνήκα μόνη μου σε αυτό που λέγεται ζωή. Έπρεπε να αντιμετωπίσω πρακτικές δυσκολίες, απ' την άλλη είχα μια ακόρεστη δίψα για πράγματα, για να ρουφήξω τη ζωή από όλες τις μεριές, να μάθω καινούργια πράγματα, να ζήσω πράγματα που δεν είχα ζήσει, να ερωτευτώ από την αρχή, να ξαναζήσω μια δεύτερη εφηβεία. Πράγμα το οποίο και έγινε, και γίνεται. Και σε αυτό το κεφάλαιο, σε αυτό το κεφάλαιο της ζωής μου μνήκε και το θεατρικό παιχνίδι. Το ανακάλυψα, δεν ήξερα τι ήταν. Άκουγα για αυτό, άλλο νόμιζα, άλλο βρήκα, και ξαφνικά διαπίστωσα ότι το θεατρικό παιχνίδι είναι αυτό που ήθελα τόσα χρόνια, που δεν του 'χα βάλει όνομα, δεν ήξερα πως το λένε, δεν ήξερα και εγώ τι ήθελα, αλλά όλες μου οι θεατρικές εμπειρίες, όλες μου οι εμπειρίες σε άλλα επαγγέλματα στο τομέα της εμφύχωσης, που είχε ξεκινήσει στο κεφάλαιο των είκοσι τεσσάρων μου χρόνων, εμφύχωσης, που έκανα στα ξενοδοχεία ως επάγγελμα, όλα αυτά που τέλος πάντων είχα κάνει μέχρι τώρα, ξαφνικά, χωρίς να ακυρώνονται, έμπαιναν σε μια καινούργια φόρμα σαν ένα ποτάμι που φτάνει σε ένα φράγμα, και ζορίζεται, φουσκώνει και ξαφνικά βρίσκει μια δίοδο καινούργια από εκεί που δεν το περίμενε κανείς και βρίσκει ένα δρόμο και είναι και πολύ ωραίος αυτός ο δρόμος ταιριάζει στο ποτάμι και εκεί χώρεσαν όλα πια, όλες οι μνήμες, όλα τα αρνητικά, τα θετικά, οι έρωτες, τα ανεκπλήρωτα όνειρα, ο πόνος, γιατί στην πορεία όλων αυτών των χρόνων υπήρξε πολύς πόνος και άλλες απώλειες στη ζωή μου, προσώπων της οικογενείας μου, όλα λοιπόν, με έναν τρόπο χώρεσαν μέσα σε αυτό το κεφάλαιο που λέγεται θεατρικό παιχνίδι γιατί εγώ το επέλεξα, προκειμένου μέσα σε αυτό, να βρίσκω τις ισορροπίες μου και να μπορώ να ζω τη ζωή μου με έναν πιο παιγνιώδη τρόπο, σε όλες τις διακυμάνσεις της και όχι μόνο δουλεύοντας, κάνοντας επάγγελμα το θεατρικό παιχνίδι, αλλά κάνοντας λίγο και τη ζωή μου θεατρικό παιχνίδι, μέχρι εκεί βέβαια που μου το επιτρέπουν οι ευθύνες που έχω και ο χρόνος που έχω και οι δυνατότητες που έχω. Τώρα, αυτήν την περίοδο της ζωής μου, ίσως επειδή είναι και η πιο πρόσφατη την θεωρώ, μάλλον την πιο σημαντική. Ίσως επειδή έχω ακόμη την μυρωδιά, τη γεύση της, πιο σημαντική για εμένα, γιατί κατάλαβα πολλά πράγματα για τον εαυτό μου, μέσα από πολύ πόνο και κόπο, πήρα και πολύ χαρά. Πολύ έντονα, δηλαδή, συναισθήματα, πολύ έντονη, πολύ έντονη καταστάσεις, πολύ έντονα χρώματα, αρώματα, πολύ ζωντάνια ξαφνικά, μέσα από την προηγούμενη φάση που ήταν φλατ, που ήταν ίσια, που ήταν...

30. Ήτανε λίγο σαν σε λήθαργο;

-Ναι.

31. Και ξύπνησες. Ένωσες ότι ξυπνούσες με το θεατρικό παιχνίδι;

-Ναι, [...] ένιωσα σαν να βγήκα μέσα από το χόμα και... όπου υπήρχα, όπου έβγαζα ρίζες, όπου τόσα χρόνια δούλευα, δούλευα, δούλευα, μέσα μου και ξαφνικά, άρχισα να μεγαλώνω και να ομορφαίνω και να μυρίζω και να ξαναβρίσκω το βασικό μου κομμάτι που νομίζω ότι από την παιδική μου ηλικία για κάποιο λόγο, ήταν θαμμένο κάπου, ήταν κρυμμένο κάπου και απελευθερώθηκε και μου άρεσε πάρα πολύ αυτό, γιατί μου έβγαλε μια θετικότητα απέναντι και στον εαυτό μου και στους άλλους, σταμάτησα να είμαι πια τόσο αυστηρή και τόσο τετράγωνη και άρχισα να ρέω καλύτερα, εγώ και η ενέργειά μου, και τα θέλω μου και άρχισα να νιώθω περισσότερο ότι ζω, με τις αισθήσεις μου και τα αισθήματά μου και όχι τόσο πολύ με το μυαλό μου.

32. Οπότε αυτό θεωρείς ότι είναι το βασικό κομμάτι που ήρθε στην επιφάνεια; Η ικανότητα να...

-...να νιώθω καλύτερα τον εαυτό μου, τους γύρω μου, τη ζωή την ίδια [...]σε αυτήν την περίοδο της ζωής μου νομίζω γνώρισα, πάρα πολύ σημαντικούς ανθρώπους χωρίς να θέλω να ακυρώσω τα προηγούμενα κεφάλαια, ίσως επειδή, ήμουν και εγώ πιο έτοιμη να τους δω αυτούς τους ανθρώπους και να τους βάλω στη ζωή μου, νομίζω ότι μου ήρθαν πολλά πολύτιμα, αυτήν τη περίοδο της ζωής μου, η εγώ ήμουν πλέον σε θέση να δω τα πολύτιμα.

33. Και πως θα το ονόμαζες αυτό το κεφάλαιο;

-Θα το ονόμαζα...

34. Αυτό που φτάνει μέχρι και το σήμερα ε; ή είναι άλλο;

-Ναι. Θα το ονόμαζα: Άνοιξη.

35. Άνοιξη. Πολύ ωραία μεταφορά. Ενδεικτική. Οπότε αυτό φτάνει μέχρι το παρόν, της Άνοιξης, και για το μέλλον θα μπορούσες να φανταστείς...

-Κοίταξε τα πράγματα είναι απλά, τώρα που το σκέφτομαι, έτσι, αυθόρμητα, μετά την Άνοιξη, έρχεται το Καλοκαίρι, μετά το Φθινόπωρο, και μετά ο Χειμώνας, και μετά έρχεται πάλι η Άνοιξη. Δεν μπορεί κανείς να ξέρει τι του ξημερώνει και ίσως να είναι και αυτή η ομορφιά της ζωής, το ότι δεν ξέρει, τώρα το να ονειρεύεται κανείς για το μέλλον, το βρίσκω πια μετά από πολύ λάθος..., το βρίσκω άκαιρο και άτοπο, γιατί συνήθως όλοι μας, και εγώ για πάρα πολλά χρόνια, σκεφτόμαστε το μέλλον και τι θα γίνει στο μέλλον, και πως θα φτιάξουμε ένα ωραίο μέλλον και πως θα διαμορφώσουμε το μέλλον και χάνουμε το παρόν, και είμαι σε μια φάση της ζωής μου τώρα που θέλω να ζω, όσο μπορώ την κάθε στιγμή και την κάθε μέρα και να μην κάνω σχέδια για το αύριο, το οποίο συνήθως και όσο περνάνε τα χρόνια αποκτά και μια μορφή απειλητική στα μάτια μας, για το πώς θα ανταπεξέλθουμε στα οικονομικά μας, για το τι θα γίνει με τον χρόνο, που γερνάμε, με τις αρρώστιες, με χίλια δυο πράγματα, γιατί όταν δεν είναι κανείς στην πρώτη του νιότη το μέλλον δεν είναι και τόσο ελκυστικό, όμως, αν κατορθώσει κανείς και απολαμβάνει αυτά που έχει στο σήμερα και φροντίζει το παρόν του, τότε και το μέλλον νομίζω, όταν θα έρθει αν θα 'ρθει, θα έχει καλύτερο τόπο να σταθεί, για αυτό δεν έχω να πω κάτι για το μέλλον, εντάξει ευχές και ελπίδες να 'μαστε καλά και να είμαστε δημιουργικοί και να κάνουμε ταξίδια και να βγάλουμε τον καλλιτεχνικό μας εαυτό και να παίζουμε και να γελάμε, να εντάξει, αλλά θέλω να τα κάνω αυτά και τώρα δεν θέλω να περιμένω το μέλλον.

36. Φαντάζεσαι τον εαυτό σου στο μέλλον, χωρίς κάτι από όλα αυτά;

-Δεν θέλω να τον φαντάζομαι χωρίς κάτι από όλα αυτά. Εκτός αν υπάρξει κάτι άλλο που θα αναπληρώσει αυτά. Θέλω να τον φαντάζομαι με αυτά, δεν θέλω τίποτα λιγότερο και τελικά πιστεύω ότι όσο και αν φαίνεται ότι γινόμαστε λιγότεροι στο μέλλον με την έννοια ότι μεγαλώνουμε γερνάμε, αλλάζουμε, τελικά δεν γινόμαστε λιγότεροι, νομίζω ότι γινόμαστε μεγαλύτεροι και περισσότεροι ή μεγαλώνει η ψυχή μας και χωράει αλλιώς τον κόσμο, και αλλιώς την ζωή και το κάθε τι που υπάρχει γύρω μας και αναπνέει ή δεν αναπνέει. Και έτσι θέλω να πιστεύω ότι όλα θα πάνε καλά. Και ίσως είναι, από τις πρώτες φάσεις στην ζωή μου που είμαι τόσο αισιόδοξη.

37. Χαίρομαι. Οπότε; Θα τα ονόμαζες, ας πούμε, αυτά τα κεφάλαια που μέλλεται να έρθουν, να φτάσουν, πως; [...] Πως θα μπορούσες να τα ονομάσεις τα κεφάλαια του μέλλοντος;

-Δημιουργία, χαρά, ωριμότητα, εγώ.

2. Δεύτερη φάση της έρευνας

2.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη

1. Λοιπόν θα ήθελα να μου πεις πως βιώνεις τον χρόνο σου [...] στην καθημερινή σου ζωή;

-Εννοείς με τι ασχολούμαι;

1α. Εννοώ πως το βιώνεις, πως αισθάνεσαι τον χρόνο σου στην καθημερινή σου ζωή; Μπορείς να μου πεις και με τι ασχολείσαι;

-Πως βιώνω τον χρόνο μου, σαν έννοια ο χρόνος; Πως...

1β. Αισθάνεσαι για παράδειγμα πίεση χρόνου;

-Αισθάνομαι πίεση χρόνου, ο χρόνος για εμένα δεν είναι αρκετός για να κάνω αυτά που θα ήθελα να κάνω, λόγω της δουλειάς μου που απαιτεί πολλές ώρες και έχει σαν αποτέλεσμα αρκετή κούραση, νιώθω ότι ο χρόνος δεν μου φτάνει και ότι γενικά περνάει πολύ γρήγορα και αυτό με αγχώνει λίγο και από την άλλη με προβληματίζει το γεγονός που γιατί τρέχουμε να προλάβουμε τόσα πράγματα και που τελικά θέλουμε να φτάσαμε και τι νόημα έχει το τέρμα, αφού έτσι κι αλλιώς υπάρχει τέρμα, μόνο του, και αφού όλοι το φοβόμαστε νιώθω πολλές φορές ότι όλοι κυνηγάμε να φτάσουμε αυτό που φοβόμαστε και το κυνηγάμε γρήγορα, λες και θέλουμε να τελειώσουμε την ζωή μας και από την άλλη όλα αυτά που έχουμε αναλάβει να κάνουμε, μέσα στην..., μέσα στον χρόνο που διανύουμε δεν είναι αυτά που στην ουσία θα θέλαμε να κάνουμε και έτσι ο χρόνος φεύγει με επιλογές που δεν είναι αυτές που θα θέλαμε να είναι ή που είμαστε αναγκασμένοι λόγω των συνθηκών ζωής, ευθυνών, προβλημάτων να ακολουθήσουμε, σαν ένα ποτάμι, σαν να έχουμε πέσει σε ένα ποτάμι και μας παρασύρει το ρέμα και ενώ βλέπουμε τις ακτές ότι είναι ωραίες και θα μπορούσαμε εκεί να περάσουμε κάποιο χρόνο δεν σταματάμε στις ακτές ακολουθούμε το ποτάμι, ξέροντας ότι κάποια στιγμή θα μας γκρεμίσει κάπου. Απογοητευτικό;

1γ. Όχι, υπάρχουν και άλλες πτυχές του τρόπου που βιώνεις τον χρόνο στην καθημερινή σου ζωή ή αυτή είναι η κυρίαρχη;

-Εντάξει αυτή είναι η κυρίαρχη, όταν κατορθώνει κανείς να κάνει πράγματα που είναι αληθινές του επιλογές και όχι αναγκαστικές εκ των πραγμάτων τότε ο χρόνος μπορεί να αποκτάει και άλλη διάσταση, να γίνεται πολύ πολύτιμος, να ανοίγει και να, να σε βάζει σε μια άλλη διάσταση που δεν μετράει πια ο χρόνος αλλά η στιγμή που ζεις, αλλά δυστυχώς αυτό είναι το λίγο κομμάτι, το μικρό κομμάτι που..., που ζει κανείς στη ζωή του, το σπάνιο και το λίγο. Ίσως και για αυτό να είναι πολύτιμο.

2. Μάλιστα, είσαι ευχαριστημένη από τον τρόπο που βιώνεις την καθημερινή σου ζωή; Γιατί ναι ή γιατί όχι;

-Για κάποια πράγματα είμαι και για κάποια άλλα όχι. Αλλά αυτό φαντάζομαι συμβαίνει με όλους τους ανθρώπους, γιατί όπως είπα και πριν αυτό το ποτάμι που μας παρασύρει μέσα του, έχει τόση ορμή που δεν μπορείς να, να ξεφύγεις, δεν μπορείς δηλαδή να αλλάξεις τα βασικά κομμάτια της ζωής σου, που σημαίνει δουλειά, σπίτι, ευθύνες, υποχρεώσεις, είναι πολύ δύσκολο και απ' την άλλη ευτυχώς αρκετές φορές υπάρχουνε κάποια μικρά ευχάριστα διαλείμματα που θα προτιμούσα να ήταν περισσότερα γιατί, γιατί πάντα κυριαρχούν, κυριαρχεί κυρίως η κούραση και η αίσθηση των υποχρεώσεων, η πίεση των υποχρεώσεων και νομίζω ότι αυτό έχει να κάνει και με το πέρασμα του χρόνου, δηλαδή, όσο μεγαλώνει κανείς, ενώ μειώνονται οι δυνάμεις του αυξάνονται οι υποχρεώσεις του. Ή έχει φροντίσει ο ίδιος εν μέρει άθελά του να αυξάνονται. Δεν είμαστε, δηλαδή, άμοιροι ευθυνών για αυτά που ζούμε, απλά θέλει αρετή και τόλμη η ελευθερία λέει ο ποιητής και δεν ξέρω πόση αρετή διαθέτουμε και πόση τόλμη.

3. Και πως βιώνεις τον ελεύθερο χρόνο σου αυτόν τον καιρό;

-Τον ελεύθερό μου χρόνο τον βιώνω κάνοντας παρέα με αγαπημένα πρόσωπα.

3α. Και αυτό φαντάζομαι σε ευχαριστεί;

-Ε, προφανώς.

3β. Και πως αισθάνεσαι σε αυτόν τον ελεύθερο χρόνο;

-Αισθάνομαι πολύ καλά, απλά ο ελεύθερος χρόνος είναι πολύ λίγος, αισθάνομαι καλά.

3δ. Ωραία.

-Θα ευχόμουν ο ελεύθερος χρόνος να είναι περισσότερος ιδιαίτερα τώρα που είναι καλοκαίρι, θα ήθελα να έχω την δυνατότητα να κάνω περισσότερες αποδράσεις στην φύση, να, να κάνω διακοπές, από οτιδήποτε με βαρύνει εκτός της δουλειάς και της δουλειάς και να βρισκόμουν με αγαπημένους ανθρώπους, όταν αυτό το καταφέρνω είναι πάρα πολύ ωραία.

4. Τι γνώμη έχεις για τον ελεύθερο χρόνο του σημερινού ανθρώπου;

-Ε, δεν ξέρω πια αν είναι τόσο ελεύθερος ο ελεύθερος χρόνος των ανθρώπων πια, δηλαδή, λέμε ελεύθερο χρόνο, συνήθως τον χρόνο που δεν είμαστε στη δουλειά, αλλά τελικά αντικειμενικά δεν είναι ο χρόνος που δεν είμαστε στη δουλειά ελεύθερος, είναι πολύ λιγότερος ο ελεύθερος χρόνος από αυτό. Γιατί όπως είπα και πριν έχουμε πολλές υποχρεώσεις και ευθύνες οι οποίες έχουν να κάνουν με τα πρόσωπα της οικογένειάς μας, με διάφορες άλλες, διάφορα άλλα πράγματα που έχουμε αναλάβει και έτσι ο ελεύθερος χρόνος συμπίεζεται μικραίνει αντί να μεγαλώνει με τα χρόνια και δυστυχώς είναι πάρα πολύ λίγο. Εγώ έχω συνέχεια αυτόν τον καιρό συνέχεια την αίσθηση της έλλειψης ελεύθερου χρόνου, δηλαδή, νιώθω πιεστικά απέναντι στον χρόνο, θα ήθελα πάρα πολύ να έχω αυτό που λένε ελεύθερο χρόνο, πολύ ελεύθερο χρόνο. Θυμάμαι πολύ ελεύθερο χρόνο είχα στα καλοκαίρια της εφηβείας μου, από τότε μέχρι τώρα, δεν νομίζω ότι υπήρξε μια περίοδος της ζωής μου που είχα ελεύθερο χρόνο, από τη στιγμή που αρχίζει κανείς να δουλεύει, μπαίνει στην αγορά εργασίας, από τη στιγμή που κάνει οικογένεια, και αποκτάει παιδιά, δηλαδή, αυτά τα δύο αυτόματα η οικογένεια και η δουλειά, σε κάνουν να διαγράψεις την λέξη ελεύθερος χρόνος και απλά σαν τον κλέφτη να προσπαθείς να βρεις συνέχεια λίγο ελεύθερο χρόνο και πολλές φορές να νιώθεις και ένοχος που βρήκες λίγο ελεύθερο χρόνο, σαν να μην υπάρχει για εσένα διέξοδος και να πρέπει συνέχεια να είσαι σε αυτό το... σε αυτή την ροή των πραγμάτων που ο ελεύθερος χρόνος είναι πολυτέλεια, ενοχή και σαν μην σου ανήκει, σαν να μην πρέπει να έχεις ελεύθερο χρόνο.

5. Υπάρχουν κάποιες διαφορές μεταξύ του τρόπου που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές και του τρόπου που παίζουν σήμερα;

- Σε παλαιότερες εποχές φαντάζομαι ότι οι άνθρωποι ήταν πιο ελεύθεροι και είχαν όντως περισσότερο χρόνο να παίζουν. Και τα παιχνίδια τους θα ήταν ίσως πιο απλά και οι ίδιοι πιο απλοί, μέσα σε αυτά. Τώρα όλα έχουν γίνει όλο και πιο πολύπλοκα, ο χρόνος δεν υπάρχει είναι πολύ λίγος, οι άνθρωποι περισσότερο κουρασμένοι και πιο πολύ απαιτητικοί και μάλλον παίζουν λιγότερο οι άνθρωποι και ζουν λιγότερο αυτό που κάνουν, το βιώνουν, δηλαδή, με έναν τρόπο πιο επιφανειακό ή πιο ενοχικό.

5α. Δεν το απολαμβάνουν τόσο πολύ ε;

-Ναι.

6. Και πιστεύεις ότι μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει χωρίς παιχνίδι;

-Όχι δεν το πιστεύω, δηλαδή, ζει κανείς με οποιονδήποτε τρόπο, τελικά καταφέρνει και επιβιώνει, το θέμα είναι τι ποιότητα ζωής έχει μια και το παιχνίδι είναι στη φύση του ανθρώπου και όλα παίζουν γύρω μας, και εμείς είμαστε φτιαγμένοι για να παίζουμε με αυτά που είναι γύρω μας, τα έμψυχα και τα άψυχα, το θέμα είναι πόσο πια μπορούμε να το αντιληφθούμε, πόσο δεν έχουν κλείσει οι δίοδοι των αισθήσεων μας απέναντι σε αυτό που υπάρχει γύρω μας, απέναντι σε αυτό που μας στέλνει η φύση, απέναντι σε αυτό που μας στέλνουν οι άλλοι άνθρωποι και πόσο εμείς έχουμε αφήσει ανοιχτά τα περάσματα για να αντιληφθούμε αυτό το παιχνίδι και για να αντιδράσουμε παίζοντας και εμείς. Και αυτό έχει να κάνει από το πώς νιώθεις τον αέρα που φυσάει στο πρόσωπό σου κάποια στιγμή μέχρι το πώς φλερτάρεις με έναν άνθρωπο μέχρι το πώς μαγειρεύεις με ένα παιγνιώδη τρόπο, πως, δηλαδή, χαίρεσαι την κάθε στιγμή, και αν η κάθε στιγμή έχει αυτή την παιγνιώδη μορφή μέσα της και στον χώρο της δουλειάς σου και στην προσωπική σου ζωή.

7. Σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του, σε ποιο βαθμό συμφωνείς με την φράση αυτή και τι θα μπορούσε να σημαίνει;

-Συμφωνώ απόλυτα με αυτήν την φράση γιατί όλοι υπήρξαμε παιδιά και τα παιδιά αυτά ούτε πέθαναν, ούτε χάθηκαν, κάπου μέσα μας σε ένα κομμάτι της ψυχής μας είναι κρυμμένα ή και φανερά, υπάρχουν, έχουν ανάγκες, έχουν ανασφάλειες, έχουν όρεξη για παιχνίδι και καλό είναι να τους, να τα ανακαλύπτουμε αν τα έχουμε ξεχάσει, να ανακαλύπτουμε το παιδί, δηλαδή, που έχουμε μέσα μας και να το αφήνουμε να αναπνέει και να καλύπτουμε τις ανάγκες που έχει για να είμαστε πιο υγιείς και πιο καλά με τον εαυτό μας.

8. Πώς βιώνεις το σώμα σου στην καθημερινή σου ζωή;

-Τα σώμα μου; Το σώμα μου στην καθημερινή μου ζωή νιώθει και αυτό την πίεση που νιώθει η ψυχή μου και το πνεύμα μου, κουράζεται πολύ, διαμαρτύρεται με χιλιάδες δυο τρόπους και δυστυχώς κάνω ότι δεν το ακούω και για αυτό πολύ συχνά με τιμωρεί. Με πόνους, με ενοχλήσεις, με κόπωση. Το σώμα μου πιστεύω ότι έχει ανάγκη και αυτό από ελεύθερο χρόνο για να κάνει ότι αυτό θέλει και όχι ότι το μυαλό μου του λέει ότι πρέπει να κάνει. Και είμαι σίγουρη ότι αν ήτανε ελεύθερο και το μυαλό μου και το σώμα μου θα έκανε τελείως διαφορετικά πράγματα από αυτά που κάνει, θα ακολουθούσαν άλλους δρόμους, το σώμα μου το βιώνω με ευχαρίστηση στην καθημερινή μου ζωή, μόνο όσο αφορά το κομμάτι το ερωτικό, το προσωπικό, μια και ο έρωτας έχει την δύναμη να σε σηκώνει λίγο από τη γη και να σε αλαφρώνει και ευτυχώς και υπάρχει γιατί διαφορετικά είμαστε ικανοί εμείς οι άνθρωποι να μην αλαφρώνουμε ποτέ να είμαστε συνέχεια κάτω από το βάρος της ύπαρξής μας, ως υποχρέωση, ως ενοχή, ως επιδίωξη, ως δεν ξέρω και εγώ τι άλλο. Αλλά νομίζω ότι αυτό που θα χρειαζόταν ο κάθε άνθρωπος θα ήταν περισσότερο χρόνο στη φύση και βέβαια αυτό συνεπάγεται το παιχνίδι,

συνεπάγεται καλύτερη επικοινωνία με το σώμα μου και με τους άλλους και με ότι με περιβάλλει και αυτό νομίζω είναι ένα βασικό πρόβλημα της εποχής μας όλων των ανθρώπων.

9. Όντως. Τι είναι αυτό που δίνει νόημα στη ζωή σου;

-Δεν ξέρω αν υπάρχει ένα πράγμα που να δίνει νόημα σε μια ζωή, αν είναι πολλά ή αν τελικά η ζωή έχει νόημα. Δεν ξέρω να μπορώ να απαντήσω σε αυτήν την περίοδο της ζωής μου σε αυτή την ερώτηση. Θα μπορούσε κανείς να βρει πολλά, να πει ότι μου δίνουν νόημα τα παιδιά μου, η δουλειά μου, οι σχέσεις μου. Αλλά δεν ξέρω τελικά τι είναι αυτό το νόημα και τι μπορεί να σημαίνει για τον καθένα. Είναι απλά μου αρέσει να ζω γιατί έχω αυτό εκείνο ή το άλλο, ή ότι το νόημα είναι κάτι μεγάλο και δυνατό, που το βάζεις στη ζυγαριά και λες αξίζει να ζω για αυτό το πράγμα. Δεν ξέρω τι είναι αυτό. Πέρα απ' το, ίσως, φαντάζομαι, του να μπορείς να επικοινωνείς με την ύπαρξή σου την ίδια και ίσως αν είσαι τυχερός να αντιλαμβάνεσαι τι είναι αυτή η ύπαρξη ανάμεσα στις υπόλοιπες υπάρξεις που δεν έχουν να κάνουν μόνο με την οικογένειά σου, το σπίτι σου, τους φίλους σου και γενικά εσένα αλλά έχουν να κάνουν με κάτι πολύ μεγαλύτερο που αφορά την ύπαρξη γενικότερα.

9α. Πως το εννοείς αυτό;

-Θέλω να πιστεύω χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι έχω αποδείξεις ή ότι μπορώ να πείσω τους άλλους ότι δεν είμαστε απλώς εδώ σε αυτόν τον κόσμο για να εξυπηρετήσουμε τις ταπεινές μας ανάγκες, όποιες και αν είναι αυτές και ότι κάτι, κάτι άλλο πιο σημαντικό; Όχι ότι είμαστε ένα ανώτερο είδος που εκπροσωπεί, ότι είμαστε κάτι σπουδαίο που εκπροσωπεί ξέρω και εγώ το ανθρώπινο είδος, έχουμε, ξέρω και εγώ, κάποιον προορισμό μεγάλο ή υπερτερούμε των υπολοίπων όντων πάνω στη γη γιατί έχουμε έρθει με κάποιο σκοπό ή δεν ξέρω και εγώ τι. Δεν εννοώ αυτό, εννοώ ότι δεν ξέρω τι εννοώ. Απλά δεν μου φτάνει η ζωή έτσι όπως μου την μάθανε και προσπαθώ να δω αν κρύβει και κάτι άλλο, ή αν θες θα μου άρεσε να κρύβει κάτι άλλο και θα μου άρεσε να νιώθω ή μου αρέσει να νιώθω ότι είμαι ένα μικρό κομμάτι ενός πολύ μεγάλου πάζλ που είναι πάρα πολύ όμορφο, μέρος του κόσμου, που δεν είναι μόνο η γη και που όλα αυτά εξυπηρετούν μια ομορφιά και μια σοφία που εγώ δεν μπορώ να την περιγράψω γιατί δεν την ξέρω, γιατί δεν την έχω, αλλά νιώθω ότι υπάρχει.

10. Ωραία. Από πού αντλείς δύναμη και ευτυχία στη ζωή σου;

-Τώρα τι ωραία θα ήταν να μπορεί κανείς να σου πει ότι αντλώ ευτυχία από εκεί και άντε όλοι να τρέξουμε να πάρουμε ευτυχία.

10α. Από την πηγή ε;

-Απ' την πηγή. Ευτυχία και δύναμη, δύναμη μπορεί κανείς να αντλήσει από την επαφή με τους αγαπημένους του ανθρώπους από την επαφή με τη φύση, απ' την επαφή με τον εαυτό του, απ' τους τρόπους που μπορεί ο καθένας να βρίσκει για να χαλαρώνει, εγώ αυτήν την περίοδο της ζωής μου, δεν έχω πολύ δύναμη γιατί επειδή ο χρόνος μου είναι περιορισμένος λόγω της δουλειάς δεν έχω τον χρόνο να κάνω την γιογκα που έκανα, τις αναπνοές χαλάρωσης, οι οποίες μου, με τροφοδοτούσαν με δύναμη, δεν έχω τον χρόνο που θα ήθελα να είμαι πλάι στη φύση και έτσι δεν μπορώ να πω ότι νιώθω ιδιαίτερα δυνατή αυτήν την περίοδο. Όσον αφορά τώρα την ευτυχία [...] δεν νομίζω ότι αυτά τα δύο πάνε απαραίτητα μαζί, δηλαδή, δεν φτάνει κανείς να νιώθει δυνατός για να είναι και ευτυχισμένος, ίσως βέβαια αν κάποιος είναι ευτυχισμένος να νιώθει και δυνατός, η ευτυχία για εμένα είναι στιγμές αναπάντεχες, ακαθόριστες, μη προδιαγεγραμμένες, έτσι έρχονται και συμβαίνουν στιγμές ευτυχίας, όπως, όπως βγαίνει ο ήλιος και δεν ξέρεις γιατί, από πού και σου δίνει ένα χάδι και πολλές φορές, δεν το αντιλαμβάνεσαι και μερικές φορές το νιώθεις ως χάδι ενώ είναι πάντα εκεί. Ίσως και η ευτυχία να είναι πάντα εδώ αλλά εμείς να μην την νιώθουμε και νομίζω ότι έτσι είναι η ευτυχία είναι πάντα εδώ απλά εμείς ακριβώς γιατί έχουμε χάσει το κέντρο μας και την επικοινωνία με τον εαυτό μας, δεν την νιώθουμε, αλλιώς γιατί να μην είμαι τώρα ευτυχισμένη στιγμή αυτή που κάνουμε εμείς αυτή τη συζήτηση, που ακούγονται τα τζιτζίκια, που τρεμοπαιζει η κουρτίνα ναζιάρικα όπως φυσάει ο ανεμιστήρας, γιατί να μην είναι μια στιγμή ευτυχίας αυτή; Και κάθε άλλη στιγμή που βιώνουμε το κάθε τι, εγώ νομίζω ότι η ευτυχία είναι εδώ απλά εμείς δεν ξέρουμε πώς να την αντλήσουμε, όπως είπες πριν.

11. Τώρα μου απάντησες και στην επόμενη ερώτηση το τι είναι η ευτυχία για εσένα; Με αυτά που μου είπες.

-Ναι, η ευτυχία είναι αυτά που ζούμε τώρα, ακριβώς γιατί είμαστε εδώ, γιατί μπορούμε να το ζούμε, γιατί μπορούμε να το νιώθουμε, τώρα πόσο καθαρά είναι τα μάτια μας και οι αισθήσεις μας για να την νιώσουμε είναι το θέμα και τι κάνουμε για να μπορούμε να καθαρίζουμε, να το πω έτσι.

11α. Εσύ τι κάνεις για να μπορείς να καθαρίζεις;

-Δεν ξέρω αν κάνω κάτι συγκεκριμένο, δεν νομίζω να κάνω κάτι συγκεκριμένο.

11β. Το κνηγάς ή...

-Άλλες φορές ναι και άλλες φορές καθόλου. Προσπαθώ και αυτό πάλι όχι πάντα, να κρατάω την επαφή με τον εαυτό μου και με τις αισθήσεις μου και να, όταν συμβαίνουν, μάλλον όταν μπορώ εγώ να αντιλαμβάνομαι τις στιγμές ευτυχίας, γιατί, όπως είπα πριν νομίζω ότι συμβαίνουν συνέχεια, όταν εγώ ξεκάθαρα μπορώ να τις νιώσω, εκείνη τη στιγμή να τις γευτώ με όλο μου το είναι, να βουτήξω μέσα σε

αυτές για όσο κρατήσουν, που ποτέ δεν κρατούν πολύ γιατί ξαναλέω, όχι γιατί τελειώνουν αυτές, γιατί η δική μας ικανότητα, γιατί εμείς είμαστε ανεπαρκείς. Δεν ξέρω αν υπάρχει συνταγή του τι να κάνει κανείς ώστε να βιώνει την ευτυχία είναι διάφορες κοσμοθεωρίες είναι ο τρόπος που μας μεγαλώσανε, είναι οι τρόποι που μας μπερδέψανε, με αυτά που μας είπαν ότι είμαστε και εμείς τα πιστέψαμε, με αυτά που μας είπαν και ότι πρέπει να κάνουμε και εμείς τα ακολουθήσαμε, γιατί ποιος από εμάς τελικά ακολούθησε τα πρώτα του όνειρα και γιατί δεν τα ακολούθησε; Ήταν άραγε τόσο τρελά; Τόσο μεγαλεπήβολα ή έπρεπε να μπορούμε και εμείς σε εκείνο το ρυάκι που σου έλεγα πριν επειδή όλοι πήγαιναν προς τα εκεί και επειδή ήταν πιο εύκολο να πηγαίνουμε όλοι μαζί; Δεν ξέρω.

12. Είσαι ευτυχισμένη, γιατί ναι ή γιατί όχι;

-Απορώ αν σου απάντησε κανείς ναι. Με την έννοια του ότι όπως είπα και πριν η ευτυχία δεν είναι μια κατάσταση δ... η ευτυχία είναι μια κατάσταση διαρκείας απλά εμείς είμαστε ανεπαρκείς, δηλαδή, όχι δεν μπορώ να πω ότι είμαι διαρκώς ευτυχισμένη ή διαρκώς δυστυχισμένη ή διαρκώς ικανοποιημένη, όλα παίζουνε στη ζωή μου, ένα παιχνίδι είναι και αυτό, όπως το άσπρο και το μαύρο, όπως η λύπη με τη χαρά, όπως η βροχή με τον ήλιο, έτσι και η ευτυχία με τις δύσκολες στιγμές, γιατί δεν θέλω να λέω την λέξη δυστυχία, είναι πολύ πιο βαριά από ότι αυτό που θέλω να εννοηθεί, είναι ένα παιχνίδι. Ναι υπάρχουν στιγμές που είμαι πολύ ευτυχισμένη και υπάρχουν στιγμές που νιώθω δυσάρεστα και υπάρχουν στιγμές που νιώθω χαλαρά και υπάρχουν στιγμές που νιώθω πίεση, δεν είναι ένα πράγμα είναι πολλά μαζί. Όπως όλοι μας φαντάζομαι.

13. Και τι θα ήθελες ή επιθυμούσες να αλλάξεις ή να κάνεις για να είναι η ζωή σου γεμάτη ή πλήρη νοήματος;

-Δεν ξέρω αν μια ζωή μπορεί να είναι πλήρη νοήματος γιατί επιμένω στην ανεπάρκειά μας. Και δεν ξέρω αν υπάρχει κάτι που να δώσει απόλυτα νόημα σε μια ζωή, αυτό που θα ήθελα για να νιώσω καλύτερα, είναι αυτό που είπα πριν, περισσότερο ελεύθερο χρόνο, περίοδο διακοπών, περισσότερο χρόνο με κάποια, με κάποιους ανθρώπους που αγαπώ ιδιαίτερα, όχι ότι αυτό ξαφνικά θα έδινε νόημα σε όλη μου τη ζωή, αλλά στη φάση που βρίσκομαι τώρα, αυτό είναι που έχω περισσότερο ανάγκη, και αυτό δυστυχώς που έχουμε χάσει όλοι μας είναι ότι δεν σεβόμαστε τις ανάγκες μας και για αυτό αρρωσταίνουμε, για αυτό υποφέρουμε. Εγώ νιώθω ότι δεν σέβομαι τις ανάγκες του σώματός μου και θα ήθελα αυτό να μπορούσα να κάνω, να σεβαστώ τις ανάγκες μου. Ποια ήταν η ερώτηση;

13α. Τι θα ήθελες ή επιθυμούσες να αλλάξεις ή να κάνεις για να είναι η ζωή σου γεμάτη ή πλήρη νοήματος;

-Η ζωή μου είναι γεμάτη με πολλά πράγματα, άλλα έχουν περισσότερο και άλλα έχουν λιγότερο νόημα, δεν θα ήθελα να τα ακυρώσω ή να τα πετάξω έξω, απλά στη φάση που βρίσκομαι τώρα θα ήθελα να ζήσω αυτό που είπα πριν, μια περίοδο χάριτος, μια περίοδο διακοπών, από ότι αυτό συνεπάγεται και δεν αναφέρομαι μόνο στη δουλειά. Αυτό έχω ανάγκη αυτή την περίοδο, αν η ζωή μου θα αποκτούσε περισσότερο ή λιγότερο νόημα δεν το ξέρω, νομίζω ότι δεν έχει να κάνει με το νόημα, νομίζω ότι έχει να κάνει με το ότι εγώ θα ένιωθα καλύτερα, θα φόρτιζα τις μπαταρίες μου, θα αποκτούσα περισσότερη δύναμη για να συνεχίσω πάλι την ίδια ζωή, μην έχοντας να προτείνω ένα άλλο μοντέλο ζωής το οποίο θα με έκανε να νιώθω πιο ολοκληρωμένη. Το νόημα της ζωής θα ήταν να ζει κανείς όσο καλύτερα μπορεί να ζει την ζωή του. Πάρα πολύ ωραία θα ήταν να είχα ένα τροχόσπιτο και να γύριζα τον κόσμο, αυτό δεν ξέρω αν θα έδινε ιδιαίτερο νόημα στη ζωή μου, αλλά θα μου άρεσε πάρα πολύ να ζω έτσι.

2.2. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη

1. [...] Τι είναι το Θ.Π.;

-Το Θ.Π. είναι μια μέθοδος ψυχοπαιδαγωγική η οποία μέσω του θεάτρου, μέσω μεθόδων του θεάτρου κάνουμε παιχνίδι. Χρησιμοποιούμε δηλαδή το θέατρο για να παίξουμε και μέσω αυτού του τρόπου παιχνιδιού ερχόμαστε σε επικοινωνία με τις αισθήσεις και τα αισθήματά μας. Το Θ.Π., αν θέλεις να σου πω και άλλες λεπτομέρειες και άλλα πράγματα, στηρίζεται στη δυναμική της ομάδας εκμεταλλεύεται το τυχαίο και το απρόοπτο στην εξέλιξη του, μπορεί να το κατευθύνει ο εμπνευστής, να κατευθύνει την ομάδα, μπορεί όμως και η ομάδα να δώσει στοιχεία τέτοια που ο εμπνευστής να τα εκμεταλλευτεί και να προχωρήσει το παιχνίδι. Έχει τρεις φάσεις, η πρώτη φάση είναι η φάση της αισθησιοκίνησης, η φάση που ο εμπνευστής επιλέγει με διάφορους τρόπους και διάφορα μέσα να ευαισθητοποιήσει την ομάδα, είναι η ομάδα, η πρώτη φάση είναι η ομάδα, η, συγγνώμη, είναι η φάση της ευαισθητοποίησης, όπου η ομάδα ευαισθητοποιείται και απελευθερώνεται, επικοινωνεί, καταρρίπτει τυχόν ανασφάλειες και συγκροτείται, ώστε να προχωρήσει στη δεύτερη φάση που είναι η φάση των ρόλων, όπου εκεί η ομάδα, το κάθε μέλος της ομάδας, επιλέγει ρόλους, [...] η ομάδα λοιπόν επιλέγει ρόλους τους οποίους θέλει, εκφράζεται μέσα από αυτούς απελευθερώνεται και η τρίτη φάση είναι η φάση των δρώμενων όπου η ομάδα παρουσιάζει, μέλη της ομάδας παρουσιάζουν δρώμενα στην υπόλοιπη ομάδα ή όλη η ομάδα μπορεί να παρουσιάσει ένα δρώμενο, το οποίο έχει τις βάσεις του, τις

ρίζες του σε αυτά που έχουν προϋπάρξει, δηλαδή, στη φάση της απελευθέρωσης και στην φάση των ρόλων, και τέλος είναι η φάση της ανάλυσης όπου η ομάδα μπορεί να μιλήσει για αυτό που βίωσε, για τις δυσκολίες που τυχόν υπήρξαν, για οτιδήποτε, τέλος πάντων, αφορούσε τις προηγούμενες φάσεις και μπορεί να, η τέταρτη φάση της ανάλυσης μπορεί να γίνει την ίδια μέρα, αμέσως μετά το Θ.Π. ή μπορεί να γίνει στην επόμενη συνάντηση της ομάδας, ένα Θ.Π. μπορεί να έχει διάρκεια ανάλογα με την ηλικία της ομάδας, γύρω στη μία με δυο ώρες περίπου, το Θ.Π. δεν έχει, δεν επιλέγει ηλικίες, η ηλικία είναι..., δεν έχει ηλικία, ο κάθε άνθρωπος μπορεί να κάνει Θ.Π., έχει την ηλικία της ομάδας που έχει επιλέξει να παίξει. Τι άλλο θα 'θελα να σου πω για το Θ.Π.; μπορεί να συμβεί οπουδήποτε, μπορεί να συμβεί στην αυλή ενός σχολείου, σε ένα πάρκο, σε μια πλατεία, σε μια κατασκήνωση, σε μια αίθουσα, μπορεί να έχει να στηρίζεται σε ένα διδακτικό αντικείμενο και να το χρησιμοποιήσει ο δάσκαλος προκειμένου να προωθήσει το μάθημά του, το οποιαδήποτε μάθημα, μπορεί να έχει ένα ελεύθερο θέμα που να αφορά στο οτιδήποτε και όπως είπα στην αρχή το σημαντικότερο είναι η δυναμική της ομάδας και όχι τόσο ο εμπνευστής όπως θα περίμενε κανείς. Το θέμα είναι να συγκροτηθεί η ομάδα, να νιώσει ασφάλεια, να αφηθεί ελεύθερη ώστε να επικοινωνήσει το κάθε μέλος της ομάδας με τον εαυτό του και, και με την υπόλοιπη ομάδα και μέσα από το Θ.Π. μπορεί ο καθένας να βοηθηθεί να ξεπεράσει τις δυσκολίες, τα παιδιά να ξεπεράσουν μαθησιακά προβλήματα, να λειτουργήσει έτσι ώστε ο καθένας να έχει καλύτερη αίσθηση, καλύτερη, μια καλύτερη αίσθηση και αισθητική απέναντι στα πράγματα και στη ζωή.

2. Ωραία, σε τι νομίζεις ότι διαφέρει το Θ.Π. από την εργασία;

-Την εργασία; Το Θ.Π. δεν έχει μέσα του πρέπει, είναι αυθόρμητο, έχει χαρά, έχει ελευθερία, έχει αυτοέκφραση, είναι παιχνίδι, η εργασία τουλάχιστον όπως την βιώνουμε στην κοινωνία που ζούμε, έχει ελεύθερη..., έχει περιορισμένη ελευθερία, πολλές φορές είναι καταναγκαστική, πολλές φορές συμβαίνει, αν όχι όλες, επειδή πρέπει να συμβεί για λόγους επιβίωσης και έχει κανόνες τους οποίους ο εργαζόμενος πρέπει να ακολουθήσει και τους οποίους δεν τους βα..., δεν τους ορίζει ο ίδιος, στο Θ.Π. υπάρχουν κανόνες όπως και σε κάθε παιχνίδι, αλλά είναι κανόνες οι οποίες απλώς λειτουργούν για να λειτουργήσει η ομάδα, αλλά μέσα σε ένα πλαίσιο ελευθερίας, απελευθέρωσης της φαντασίας, απελευθέρωση του σώματος και είναι χαρά, το να μπορεί κανείς να παίξει είναι χαρά. Ίσως θα έπρεπε και η δουλειά να είναι χαρά, αλλά δεν είναι πάντα.

3. Ωραία και σε τι διαφέρει το Θ.Π. από το θέατρο;

-Στο θέατρο υπάρχουν ηθοποιοί, ο σκηνοθέτης, και όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες που χρειάζονται για να ανεβεί μια θεατρική παράσταση, η θεατρική παράσταση στηρίζεται σε ένα έργο που έχει γράψει κάποιος συγγραφέας και που ο σκηνοθέτης αναλαμβάνει με τον τρόπο του να ανεβάσει την παράσταση προκειμένου να έρθει το κοινό, να κόψει εισιτήρια, να δει την παράσταση και να τελειώσει εκεί. Γίνεται, είναι μια τέχνη το θέατρο και ένα επάγγελμα, ένας χώρος που απασχολεί πολλούς επαγγελματίες. Το Θ.Π. δεν απαρτίζεται από ηθοποιούς μπορεί να παίξει ο οποιοσδήποτε, ανεξαρτήτου ηλικίας, επαγγέλματος και οποιασδήποτε άλλης κατάστασης, είναι μια ελεύθερη διαδικασία στην οποία αυτός που συμμετέχει, συμμετέχει επειδή το θέλει, επειδή θέλει να παίξει, με τις αισθήσεις του, με το σώμα του, με την φαντασία του, επειδή θέλει να επικοινωνήσει με άλλους ανθρώπους, με την ομάδα του, επειδή θέλει να καταλάβει, καλύτερα τον εαυτό του και τους άλλους. Ενώ μοιάζουν κάπως οι τεχνικές, μιας και στο Θ.Π. χρησιμοποιούμε μεθόδους του θεάτρου, είναι τελείως διαφορετικό. Το Θ.Π. δεν έχει στόχο την παράσταση χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ένα Θ.Π. δεν μπορεί να γίνει παραστασιακό δρώμενο, μπορεί να συμβεί, αν αυτό έχει αποφασίσει η ομάδα όμως θα συμβεί για μια φορά, δεν θα επαναληφθεί, δεν θα συμβούν πρόβες, για να παρουσιαστεί το αποτέλεσμα, γιατί κάθε φορά είναι μια καινούργια κατάσταση, ένα καινούργιο παιχνίδι, που κανείς δεν ξέρει το αποτέλεσμά του και κανείς δεν μπορεί να το προδιαγράψει ή να το απαιτήσει, είναι μια διαδικασία ελεύθερη με οτιδήποτε μπορεί να σημαίνει αυτό. Στην παράσταση έχουμε στόχο την παράσταση, έχουμε στόχο να ανεβεί ένα συγκεκριμένο έργο με συγκεκριμένους κώδικες προκειμένου να το δει το κοινό. Το Θ.Π. δεν έχει απαραίτητα κοινό, εάν δεν είναι παραστασιακό δρώμενο, δεν χρειάζεται να υπάρξει κοινό, ο καθένας κάνει μια θέση του εαυτού του και αυτό είναι το σημαντικό και το ζητούμενο, το να μπορέσουμε να επικοινωνήσουμε μέσω του Θ.Π. καλύτερα με αυτό που είμαστε, με αυτό που μας ξεφεύγει μέσα από την γρήγορη καθημερινότητα, με αυτό που δεν αντιλαμβανόμαστε κάνοντας τα απαραίτητα καθημερινά και που χρειάζεται να μπούμε σε μια τέτοια διαδικασία απελευθέρωσης σώματος κι φαντασίας, συγκρότησης ομάδας, σαν να μπαίνουμε σε έναν κόσμο μαγικό τον οποίο τον κουβαλάμε χρόνια μέσα μας, αλλά πολλοί από εμάς έχουν χάσει τον τρόπο να επικοινωνούν με αυτόν τον κόσμο και βοηθάει το Θ.Π. να τον ξανά-ανακαλύψουμε, να ξαναβγάλουμε με τον κουβά μέσα από το πηγάδι νερό, να ξανά κουνήσουμε το νερό να δούμε τι κρύβει από κάτω, πόση λάσπη μπορεί να έχει, τι πέτρες έχουν πέσει μέσα, πόσο καθαρό είναι αυτό το νερό, να ξανά-ανασκαλέσουμε τα πράγματα, να τα ξανά-τοποθετήσουμε στη θέση τους μέχρι το επόμενο παιχνίδι και έτσι να καταλάβουμε καλύτερα τον εσωτερικό μας κόσμο, αυτό που είμαστε και να νιώσουμε καλύτερα τον εαυτό μας, τους άλλους και οτιδήποτε μας περιβάλλει.

4. Ωραία, πιστεύεις ότι το Θ.Π. είναι τέχνη; Γιατί ναι ή γιατί όχι;

-Το παιχνίδι είναι τέχνη, ο άνθρωπος είναι γεννημένος καλλιτέχνης, ο Πικάσο είχε πει ότι έγινα 80 χρονών για να μάθω να ζωγραφίζω σαν παιδί, νομίζω, δεν ξέρω αν στο έχω ξαναπεί. Το παιχνίδι είναι τέχνη και όλα κατά τη γνώμη μου στη φύση είναι τέχνη. [...] Το Θ.Π. είναι τέχνη, με την έννοια ότι ο άνθρωπος μέσα από αυτό εκφράζεται χρησιμοποιώντας το σώμα του, την φωνή του, την δημιουργική του σκέψη, την φαντασία του και το αποτέλεσμα είναι ένα είδος τέχνης από τη στιγμή που λειτουργεί με την ψυχή του και αναπαριστά είτε μέσω της σωματικής έκφρασης, είτε με τις εικαστικές τέχνες είτε με τη μουσική, αυτά που νιώθει, όπως κάνει και ο καλλιτέχνης, ο κάθε καλλιτέχνης, όπως έχω ξαναπεί ίσως, ο ζωγράφος παίζει με τα χρώματα, ο χορευτής με το σώμα του, ναι, το Θ.Π. νομίζω ότι είναι τέχνη.

5. Ωραία. Θα ήθελα να μου πεις ποιες διαδικασίες ακολουθείς πριν την έναρξη ενός Θ.Π. και τι είδους προετοιμασία χρειάζεται;

-Αμέσως πριν την έναρξη ή και την οργάνωσή του;

5α. Την οργάνωση.

-Επιλέγω το θέμα ή έχει επιλεγεί ήδη από κάποιους που με έχουν καλέσει να κάνω Θ.Π. στον χώρο τους και αφήνοντας ελεύθερη τη φαντασία μου και με βάσεις την γνώση και την εμπειρία που έχω προσπαθώ να προσεγγίσω αυτό το θέμα με διάφορους τρόπους χρησιμοποιώντας κυρίως της αισθήσεις. Αφήνω πρώτα τον εαυτό μου να μαγευτεί από αυτό το θέμα και ύστερα σαν τον μάγο που ετοιμάζει τα μαγικά του, προσπαθώ και εγώ να ετοιμάζω τα δικά μου προκειμένου να μαγέψω εντός εισαγωγικών την ομάδα, ώστε να μπει σε μια διαδικασία τέτοια, να πάρει τις μαγικές μου σκόνες και τα φίλτρα και να φτιάξει δικές του μαγειές, κάπως έτσι λειτουργεί το όλο θέμα. Χρησιμοποιώ λοιπόν, διάφορα μέσα που μπορεί να είναι ηχητικά ερεθίσματα, οπτικά ερεθίσματα, κάτι από την λογοτεχνία, ένα ποίημα, ένα ύφασμα, μια λέξη, μια φράση, ένας ήχος, μια μουσική, και προσπαθώ μέσα από δρόμους που έχω σκεφτεί, έχω φανταστεί, αλλά και μέσα από δρόμους που η ομάδα μου δείχνει, γιατί συμπορεύεσαι με την ομάδα δεν..., δεν αποφασίζεις εσύ που θα καταλήξει το καράβι, εσύ οργανώνεις το ταξίδι και είσαι έτοιμος για κάθε λογής ανατροπές, η ομάδα εκμεταλλεύεται το τυχαίο και ο εμπνευστής και έτσι μπορεί για αλλού να έχει ξεκινήσει και αλλού να καταλήξει όπως και στην ζωή άλλωστε. Έτσι λοιπόν, αφού γνωρίζω το θέμα και έχω σκεφτεί ένα τρόπο που θα μπορέσω να βάλω την ομάδα στη διαδικασία του να φανταστεί, του να δημιουργήσει, δημιουργώ πρώτα ένα περιβάλλον ανάλογα με το θέμα, ή...

5β. Πριν από την έναρξη του κάθε Θ.Π.

-Ναι πριν την έναρξη ή καλείται η ίδια η ομάδα να δημιουργήσει το περιβάλλον ανάλογα με το πώς κάθε φορά έχω επιλέξει να χειριστώ το θέμα μου. Το Θ.Π. έχει τρεις φάσεις, η πρώτη φάση είναι η φάση της απελευθέρωσης που η ομάδα χρησιμοποιεί αυτά τα ερεθίσματα που της δίνω, οπτικά ή ακουστικά, προκειμένου να απελευθερωθεί, να επικοινωνήσει, να γνωριστεί, να απαλλαγεί από αναστολές, φόβους, και όλα αυτά και μετά περνάει στη δεύτερη φάση όπου ντύνεται ρόλους, τους οποίους πάλι τους επιλέγει ο καθένας μόνος του για τον εαυτό του και προσπαθεί μέσα από..., ο καθένας μέσα από τον ρόλο να εκφράσει τον ίδιο του τον εαυτό, η τρίτη φάση είναι τα δρώμενα, που είναι η χαρά του Θ.Π. το πανηγύρι, όπου οι ομάδες ή η ομάδα παρουσιάζουν τα δρώμενα, τις ιστορίες που έχουν φτιάξει με βάση τα ερεθίσματα που έχουν πάρει και ότι άλλο θέλει η ομάδα να χρησιμοποιήσει και τελευταία φάση είναι η φάση της ανάλυσης η οποία ακολουθεί το Θ.Π. ή μπορεί να παραλειφθεί και να ξεκινήσει το επόμενο Θ.Π. με αυτή την φάση, που είναι μια φάση συζήτησης για το έγινε, για το τι δυσκόλεψε την ομάδα, για το πώς θα μπορούσαν κάποια πράγματα να έχουν εξελιχθεί με έναν άλλο τρόπο που θα ήταν πιο θετικότερο. Αυτές είναι οι φάσεις του Θ.Π.

5γ. Οπότε εσύ προετοιμάζεσαι με βάση αυτές τις φάσεις, έτσι;

-Προετοιμάζομαι με βάση αυτές τις φάσεις, η μουσική είναι πάντα ένας απαραίτητος παράγοντας και από εκεί και πέρα μπορεί να υπάρχουν κάποια αντικείμενα, μπορεί να υπάρχουν σλάιντς, μπορεί να υπάρχει μια εικόνα, μπορεί να υπάρχει..., χίλια δυο πράγματα, τα πάντα μπορούν να γίνουνε παιχνίδι, εξαρτάται ποιο είναι το θέμα και πώς έχεις επιλέξει να το παρουσιάσεις και να το χειριστείς.

6. Οπότε με ποια κριτήρια θα έλεγες ότι επιλέγεις αυτά τα υλικά, τα θέματα, δηλαδή, τι είναι αυτό που σε κάνει να επιλέξεις ένα θέμα εάν δεν στο έχουν προσδιορίσει; [...]

-Είπα και πριν ότι τα θέματα ή τα επιλέγω εγώ ή αυτοί που με έχουν καλέσει να κάνω ένα Θ.Π. στον χώρο τους. Όταν τα επιλέγω εγώ, εξαρτάται από την ομάδα, μπορούν να είναι θέματα που να είναι μέσα από τη διδακτική, να είναι διδακτικά αντικείμενα, μπορούν να όλα τα μαθήματα να γίνουν μέσω του Θ.Π., μπορεί να είναι θέματα που είναι μέσα από την ιστορία, μέσα από την μυθολογία, μπορεί να είναι παραμύθι ή μύθος, μπορεί να είναι λαογραφικά, λαογραφικές ιστορίες, μπορεί να είναι..., τα πάντα μπορεί να γίνουν ένα Θ.Π., μπορεί να είναι οι μύθοι του Αισώπου, οι μύθοι των λουλουδιών, μπορεί να είναι αρχαιοελληνικοί μύθοι, μπορεί να είναι ιστορίες από όλον τον κόσμο, μπορεί να αφορούν γεωγραφία, μαθηματικά, μπορεί να είναι μια λέξη ακόμη, μια φράση, και ανάλογα τώρα με την ηλικία της ομάδας, βρίσκεις τρόπους να προσεγγίσεις το θέμα, γιατί μπορεί να κάνεις το ίδιο θέμα

σε μικρά παιδιά και το ίδιο σε ενήλικες αλλά θα το προσεγγίσεις με τελείως διαφορετικούς τρόπους, όπως και η ομάδα θα αντιδράσει με τελείως διαφορετικό τρόπο.

6α. Εσένα ποια είναι τα αγαπημένα σου θέματα, σε τι...

-Νομίζω ότι τα αγαπημένα μου θέματα, έχουν να κάνουν με το, με ποιο αόριστα πράγματα, όχι με συγκεκριμένα πράγματα, όπως ένας συγκεκριμένος μύθος, αλλά ίσως στοιχεία από τη φύση, και μ' αρέσουνε πιο πολύ τα αόριστα θέματα κυρίως με τις ομάδες των ενηλίκων, που μπορείς να αναπαραστήσεις εσωτερικά σου πράγματα, να μπεις σε δρόμους δικούς σου εσωτερικούς ακολουθώντας εξωτερικούς λαβυρίνθους, δεν ξέρω αν το λέω σωστά, αλλά μ' αρέσει αυτό που δεν είναι δηλωμένο από την αρχή ή που είναι τόσο μεγάλο ώστε να αγκαλιάζει τα μικρά και να πηγαίνει ακόμη πιο μέσα, δεν μ' αρέσει τόσο πολύ το συγκεκριμένο θέμα, άλλωστε το Θ.Π. δεν είναι δραματοποίηση, ακόμη και έναν μύθο να πάρεις ή έναν μύθο από την αρχαία Ελλάδα για παράδειγμα, δεν θα το κάνεις δραματοποίηση, μέσα από αυτόν τον μύθο θα δεις τι αναπαριστά μέσα σου και τι σημαίνει για εσένα, αλλά είναι λίγο πιο δύσκολο αυτό, πολύ πιο δύσκολο αυτό, να βγει στο βαθμό που εγώ θα ήθελα με τα μικρά παιδιά για αυτό και οι ομάδες των ενηλίκων παρουσιάζουν ένα ξεχωριστό ενδιαφέρον όσον αφορά αυτό το κομμάτι, γιατί παράλληλα είναι και ένα δικό σου εσωτερικό ταξίδι, δεν κάνεις, κάτι, δεν κάνεις Θ.Π. για τους άλλους, κάνεις Θ.Π. με τους άλλους, που σημαίνει ότι ακόμη και αν είσαι ο εμψυχωτής και είσαι και ηγέτης της ομάδος και είσαι υπεύθυνος να την πας κάπου, παράλληλα, πας και τον εαυτό σου και αυτό είναι το ωραίο σε αυτήν την διαδικασία.

7. Ποιες είναι οι διαφορές ανάμεσα στις, σε ομάδες των ενηλίκων και των παιδιών;

-Πρακτικά ο χρόνος είναι περισσότερο, είναι μεγαλύτερος όσον αφορά τις ομάδες των ενηλίκων, πολλές φορές είναι και πιο αφαιρετικά τα πράγματα, δεν χρειάζεσαι δηλαδή, τόσο πολύ το περιβάλλον, δεν χρειάζεσαι..., μια κούκλα, ας πούμε, για παράδειγμα, σε ένα μικρό παιδί μπορεί να πει, πάρα πολλά, ενώ σε έναν ενήλικα μπορεί να είναι και περιττή, μπορεί ο ίδιος να γίνει πολύ πιο εύκολα η κούκλα που θα μιλήσει, βέβαια, όλα αυτά είναι σχετικά, γιατί υπάρχουν παιδιά, όχι υπάρχουν παιδιά, τα παιδιά είναι πιο ανοιχτά και πιο ελεύθερα στο να, στο να μπαίνουν σε αυτές τις διαδικασίες ενώ αντίθετα οι ενήλικες χρειάζονται περισσότερη ευαισθητοποίηση, περισσότερη απελευθέρωση, γιατί στην πορεία των χρόνων, το παιδικό τους κομμάτι έχει ατονήσει, το παιχνίδι στη ζωή τους έχει ατονήσει, έχουνε μπει σε άλλες, σε άλλα καλούπια και είναι ίσως λίγο δύσκολο στην αρχή να βγάλουνε αυτό το κομμάτι από πάνω τους και να λειτουργήσουν ελεύθερα, όπως λειτουργεί ένα μικρό παιδί στο παιχνίδι, απ' την άλλη οι ενήλικες έχουν μεγάλη ανάγκη το Θ.Π., γιατί ακριβώς για αυτό τον λόγο, επειδή ακολουθούν στην ζωή τους μια πορεία ρουτίνας, που έχει να κάνει με την δουλειά, με το κέρδος, με τις υποχρεώσεις, με τις ευθύνες, ενώ το παιδί έχει την πολυτέλεια να είναι παιδί, να παίζει. Στην ουσία, είναι το ίδιο πράγμα, στο παιδί απευθύνεσαι είτε είναι ενήλικας, είτε είναι παιδί, το παιδί του ενήλικα προσπαθείς να ξαναβάλεις μπροστά, να ξαναδουλέψει και να λειτουργήσει, να το κάνει να παίζει. Απλά το βάρος του ενήλικα συνήθως είναι πολύ μεγαλύτερο από ενός παιδιού και εκεί χρειάζεται ίσως και ο χρόνος ο περισσότερο και ο τρόπος προσέγγισης των πραγμάτων ώστε να μπορέσει ο ενήλικας φεύγοντας από το Θ.Π. να έχει αλαφρώσει, να έχει υποστεί εντός εισαγωγικών η λέξη, μια κάποια λύτρωση, για εκείνη τουλάχιστον την ώρα, μετά το Θ.Π., ενώ για το παιδί είναι μια διαρκής χαρά, απ' την αρχή μέχρι το τέλος. Ο ενήλικας είναι σαν να ρίχνει βότσαλα μέσα στην λίμνη της ψυχής του και τα αναταράσσει σιγά-σιγά το νερό, όλο και πιο βαθιά, να γίνει όλο και πιο θολό, όλο και πιο σκούρο, όλο και πιο..., μέχρι να φτάσει στον βυθό η πέτρα, να βγάλει..., να ανακατευτεί πολύ το πράγμα μέσα του και να ξεκαθαρίσει, μέχρι να ξανακάτσει η άμμος στην θέση της, γιατί ο ενήλικας έχει όλα αυτά τα χρόνια, τα οποία με την σειρά τους, έχουν όλες τις εμπειρίες και τις απογοητεύσεις και ότι άλλο μπορεί να κλείνει μέσα του κάθε χρόνο στη ζωή μας. Αλλά πάντα ο στόχος είναι το παιδί.

8. Μ' άρεσε αυτό που είπες, Ωραία, ποιες είναι οι διαφορές ανάμεσα σε αυτά που διδάχθηκες στην σχολή του Λάκη Κουρετζή και σε αυτά που κάνεις εσύ η ίδια σε ένα Θ.Π.; Αν υπάρχουν διαφορές.

-Αυτό με έχει απασχολήσει και εμένα, σαν σκέψη, λέω άραγε αν ο Λάκης με έβλεπε από μια μεριά, θα συμφωνούσε με όλα αυτά που κάνω; Το έμαθα καλά το Θ.Π.; Είναι αυτό το Θ.Π.; ή μήπως εγώ πήρα πέντε πράγματα και τα πήγα αλλού; Όμως νομίζω ότι το Θ.Π. δεν είναι ούτε του Λάκη του Κουρετζή, ούτε δικό μου, ούτε και κανενός και νομίζω ότι από την στιγμή που η ομάδα λειτουργεί μέσα από αυτές τις διαδικασίες, μέσα από αυτές τις φάσεις που προανέφερα και εκφράζεται και βιώνει και δημιουργεί και εμπνέεται και επικοινωνεί, νομίζω ότι δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές, αν ήταν, αν το Θ.Π. ήταν συνταγή, τότε ο Λάκης Κουρετζής, θα είχε γράψει ένα βιβλίο, με 20, 30, 100, Θ.Π. και θα τα διαβάζαμε και θα κάναμε όλοι αυτά τα Θ.Π. για εμένα το Θ.Π., όπως το διδάχθηκα από τον Λάκη Κουρετζή, ήτανε ένα παράθυρο στη ζωή μου που μπήκε μέσα φως, που μπήκε οξυγόνο και που με φώτισε και που με, με έκανε να γίνω καλύτερη και με έκανε να μην μπορώ να είμαι κάτι άλλο, να μην θέλω να είμαι κάτι άλλο, να θέλω να είμαι, εμψυχωτήρια Θ.Π. και να νιώθω πολύ καλά όταν βλέπω τις ομάδες μου, να νιώθουν και αυτές καλά και νομίζω ότι αυτό είναι το ζητούμενο, το να μπορούμε να

επικοινωνούμε μέσω των αισθημάτων και των αισθήσεων και να φεύγουμε πιο γεμάτοι κάθε φορά και πιο ουσιαστικοί και με τον εαυτό μας και με τους άλλους.

8α. Οπότε αν πραγματικά το καταφέρνεις αυτό σε ένα Θ.Π. έχει πετύχει, έτσι; Κάπως έτσι θα μπορούσαμε...

-Ναι, νομίζω ότι αν έχει επιτευχθεί αυτή η επικοινωνία διαμέσου των αισθήσεων και αυτή η γνώση, αν μπορώ να χρησιμοποιήσω αυτήν την λέξη, ενός, μιας έννοιας, ενός θέματος που έχεις επιλέξει με έναν άλλο τρόπο, όχι αυτόν που είχες μάθει μέχρι σήμερα, μέσα από το παιχνίδι, μέσα από την δύναμη της αναπαράστασης, μέσα, σε άμεση επικοινωνία πάντα με την ψυχή σου και σε άμεση επικοινωνία και με την ψυχή των άλλων, νομίζω ότι αυτό είναι το ζητούμενο και σιγά-σιγά έτσι γίνεσαι πλουσιότερος άνθρωπος και θετικότερος, ευαίσθητος απέναντι στους άλλους και στον εαυτό σου, και αποκτάς, για την ζωή και για τους ανθρώπους, και για το ότι σε περιβάλλει μιαν άλλη αίσθηση, πολύ πιο όμορφη και πολύ πιο θετική.

9. Οπότε οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα τι ρόλο παίζουν στη διαδικασία του Θ.Π.;

-Μεγάλο ρόλο όπως και στις άλλες τέχνες φαντάζομαι. Αυτές σε οδηγούν οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα και όχι λογική, και όχι ένας τρόπος σκέψης που ένα και ένα ίσον δύο, αλλά αφήνεις τους πόρους ανοιχτούς να φυσήξει αέρας και να σε πάει η ψυχή σου εκεί που αυτή θέλει.

10. Και μου μίλησες πριν λίγο για την, την θετικότητα που αποκτάς μετά από κάποια Θ.Π., ε; Οπότε πέρα από αυτό τι νομίζεις ότι μπορεί να προσφέρει το Θ.Π. στον ψυχισμό των συμμετεχόντων, πέρα από μια θετική στάση που μου είπες...

-Αυτό δεν είναι λίγο.

10α. Αλλάζει ο τρόπος που βλέπεις τους άλλους είπες...

-Σε κάνει καλύτερο άνθρωπο, σε κάνει καλύτερο άνθρωπο, έχεις καλύτερη αντίληψη των αναγκών σου, των αισθήσεών σου, έχεις καλύτερη αντίληψη των άλλων, το πώς νιώθει ο άλλος, αναπτύσσεται η συναισθηματική σου νοημοσύνη σε ένα πολύ καλό βαθμό και δεν είναι κάτι δεδομένο αυτό δυστυχώς γύρω μας, γίνεσαι καλύτερος άνθρωπος, μαθαίνεις, λειτουργεί πάρα πολύ και στον τομέα της γνώσης, μαθαίνεις παίζοντας και αυτό που μαθαίνεις μπορεί να έχει να κάνει με ένα μάθημα αλλά κυρίως έχει να κάνει με τον εαυτό σου και το να μάθει κανείς τον εαυτό του, δεν είναι τόσο αυτονόητο όσο ακούγεται, έχουμε τέτοιο λαβύρινθο μέσα μας και κάποιοι από εμάς έχουν και Μινώταυρο...

10β. Αριάδνη;

-Κάποιοι τυχεροί, ίσως το Θ.Π. να είναι μια Αριάδνη, να σου δείχνει δρόμους...

10γ. Ο μίτος...

-...να σου δείχνει τον δρόμο να βγεις στο φως και όλο να χάνεσαι και όλο να βγαίνεις γιατί ούτως ή άλλως αυτή είναι η ζωή, όλο να χάνεσαι και όλο να βγαίνεις αρκεί να μπορείς να αντιληφθείς το φως, να το έχεις νιώσει, να το έχεις δει, να το έχεις καταλάβει και χάνοντάς το να θέλεις πάλι να το ξαναβρεις παίζοντας.

11. Και πιστεύεις ότι συνεισφέρει στην αλλαγή της συμπεριφοράς τους;

-Ναι, πάρα πολύ, το είδα και στον εαυτό μου αυτό, το έχω δει, ως έναν βαθμό, βεβαία, γιατί δεν ζω με αυτούς τους ανθρώπους, αλλά έχω δει τους ανθρώπους να έρχονται στις ομάδες κλειστοί και φοβισμένοι και ανασφαλείς και να φεύγουν με ανοιχτή την αγκαλιά, με ανοιχτή την καρδιά, να επικοινωνούν, να χαίρονται ή να κλαίνε μαζί.

11α. Με ποιους τρόπους [...] συμβαίνει αυτή η αλλαγή, μπορεί να συμβεί αυτή η αλλαγή;

-Με με το ίδιο το Θ.Π..

11β. [...] Ποιες διαδικασίες αν θες, ποιες καταστάσεις μπορούν να οδηγήσουν στο να αλλάξει η συμπεριφορά τους; Πιο συγκεκριμένα εννοώ.

-Κοίταξε, τι να σου πω τώρα, πώς είναι ένα Θ.Π.; Κάθε Θ.Π. είναι σαν ένας καταλύτης ο οποίος μπαίνει μέσα σου και σε κάνει όλο και καλύτερο, όσο του δίνεσαι, τόσο σου δίνει. Δεν μπορώ να σου πω ένα-δύο-τρία πράγματα γιατί δεν είναι συγκεκριμένα αυτά και μοναδικά, το πώς νιώθεις, το πώς βλέπεις τα χρώματα, το πώς μυρίζεις τα λουλούδια, το πώς νιώθεις τους ανθρώπους, το πώς επικοινωνείς μαζί τους, το πώς ακούς μια μουσική και τι..., αφήνεις τον εαυτό σου να ακούσει άλλο μέσα από αυτήν ή το πώς βλέπεις μια εικόνα και τι βλέπεις μέσα σε αυτή, ή το πώς ακούς ένα ποίημα και πως ο ίδιος γίνεσαι ποιητής έχει να κάνει με τον ψυχισμό του κάθε ανθρώπου που δεν είναι μια συνταγή για να σου πω ένα-δύο-τρία κάνεις αυτό και θα γίνει αυτό, άλλωστε και τα ίδια τα Θ.Π. στην ουσία είναι ανεπανάληπτα γιατί τα, στην ουσία τα φτιάχνει η ομάδα, η ομάδα παίρνει το ερέθισμα και το κάνει κάτι και η κάθε ομάδα είναι διαφορετική, το κάθε Θ.Π., ακόμα και αν έχει το ίδιο θέμα είναι ένα άλλο Θ.Π. όταν γίνεται από μια άλλη ομάδα, ή ακόμα και η ίδια η ομάδα που θα κάνει τώρα ένα Θ.Π., αν το ξανακάνει σε μια βδομάδα ή σε έναν μήνα θα είναι ένα άλλο Θ.Π., οπότε έχει να κάνει με τον τρόπο που αφήνει κανείς, την φαντασία του και την ψυχή του να λειτουργήσει, δεν έχει να κάνει με άλλες συνταγές.

12. Θεωρείς ότι, [...] μου την απάντησες λίγο την ερώτηση, το Θ.Π. προσφέρει κάποιου είδους μάθηση και αν ναι τι είδους μάθηση προσφέρει;

-Νομίζω ναι, νομίζω απάντησα.

12α. Μαθαίνεις τον εαυτό σου καλύτερα...

-Μαθαίνεις οτιδήποτε, μέσα από το Θ.Π., σου είπα και πριν ότι ακόμα και τα διδακτικά αντικείμενα μπορεί να γίνουν μεσώ του Θ.Π., απλά δεν μαθαίνεις με το μολύβι και το χαρτί και το μυαλό, μαθαίνεις με τις αισθήσεις σου και μαθαίνεις πολύ καλύτερα έτσι, γιατί αν δεις ένα τριαντάφυλλο στη σελίδα ενός βιβλίου, δεν είναι το ίδιο με το να το ακουμπήσεις και να το μυρίσεις και να σε τσιμπήσει με το αγκάθι του, είναι άλλη η γνώση με το βίωμα και άλλη η γνώση η νοησιαρχική.

13. Τι είδους παιχνίδια σ' αρέσει να παίζεις, πόσο συχνά, που, τότε και γιατί σ' αρέσουν;

-Εκτός από τα Θ.Π. που μου αρέσει πολύ να παίζω και όχι μόνο να είμαι εμπνευστήτρια του Θ.Π. αλλά να έχω την τύχη να είμαι μέσα σε μια ομάδα και να λειτουργώ ως συμπαίχτης, που είναι το καλύτερό μου, μ' αρέσουνε πολλά παιχνίδια, στην ουσία μ' αρέσει η καλή παρέα και από εκεί και έπειτα μ' αρέσουν πολλών ειδών παιχνίδια, αν η παρέα έχει όρεξη, μ' αρέσουν πολλά παιχνίδια, παιχνίδια που είναι σε κύκλο, παιχνίδια που είναι κινητικά, παιχνίδια που είναι επιτραπέζια, παιχνίδια που έχουν να κάνουν με παραδοσιακά παιχνίδια, δεν, δεν υπάρχουν παιχνίδια που δεν μου αρέσουνε, αν η ομάδα, αν η ομάδα; Η παρέα θέλει να παίξει και υπάρχει αυτό το..., αυτή η χαρά του παιχνιδιού μ' αρέσουν όλα.

13α. Μόνη σου παίζεις ή χρειάζεσαι και παρέα για να παίζεις;

-Μόνη μου δεν παίζω αλλά πάλι παίζω, γιατί κάθε φορά που ετοιμάζω ένα Θ.Π. είναι σαν να παίζω, σαν το παίζω εγώ, το παίζω εγώ με την φαντασία μου, με τις σκέψεις μου, με τις αισθήσεις τις δικές μου και όταν κάθομαι και προσπαθώ να βρω τρόπους για να μαγέψω, μαγεύομαι όπως είπα και πριν πρώτη εγώ και αυτό είναι ένα παιχνίδι που κάνω με τον εαυτό μου και μ' αρέσει πάρα πολύ.

13β. Οπότε το παιχνίδι δεν είναι μόνο για εμένα με την συγκεκριμένη έννοια του όρου, παίζω, ας πούμε, τυφλό, παίζω κνηγητό, έχει μια άλλη...είναι μάλλον πιο ευρύ.

-Βέβαια και μ' αρέσει να παίζω και με την φύση, μ' αρέσει να παίζω και με παιχνίδια που δεν είναι αυτά τα καθιερωμένα που όλοι ξέρουμε σαν παιχνίδια, μ' αρέσει γενικά να υπάρχει μια παιγνιώδης αντίληψη στη ζωή μου, όσον αφορά τον χώρο μου, όσον αφορά τους φίλους μου, όσον αφορά τους ανθρώπους που έχω γύρω μου, χαίρομαι όταν αντιλαμβάνομαι ότι και αυτοί έχουν αυτή την παιγνιώδη διάθεση και συμπεριφορά και κρυφά ή φανερά παίζουνε παιχνίδια.

13γ. Οπότε θα έλεγες ότι παίζεις συχνά;

-Ναι, θα έλεγα ότι παίζω συχνά.

13δ. Που παίζεις;

-Παντού, δεν έχω χώρο, όπου μου δίνεται η ευκαιρία να βγάλω το παιδί από μέσα μου θα το βγάλω, δεν έχω πρόβλημα με τον χώρο.

14. Οπότε τι ρόλο παίζει το παιχνίδι στην καθημερινή σου ζωή;

-Πολύ ουσιαστικό ρόλο, πάρα πολύ, είναι πολύ σημαντικό για εμένα, είναι ο τρόπος που έχω επιλέξει να, να αντέχω τις δυσκολίες της ζωής και να ισορροπώ και να ρίχνω κρυφές ματιές στις σκιές που κάνει το φως με τα φύλλα, στο παιχνίδι που κάνει ο αέρας με τα κλαδιά και όταν βλέπω αυτό το παιχνίδι νιώθω σαν να συμμετέχω και εγώ με κάποιον τρόπο και προσπαθώ να βρίσκω και ανθρώπους που έχουν έτσι αυτή την ματιά και να παίζουμε, έστω λίγο, ακόμη και όταν δεν μιλάμε για το παιχνίδι αλλά υπάρχει πίσω από τις φράσεις, πίσω από τις λέξεις και πίσω από τις κινήσεις μια, ένα κρυφό παιχνίδι.

15. Είσαι ευχαριστημένη από τον τρόπο που έπαιζες ως παιδί; Γιατί ναι ή γιατί όχι;

-Ναι, είμαι, γιατί, γιατί έζησα σε γειτονιά, είχα παρέες, είχα φίλους, γιατί έπαιξα όλων των ειδών τα παιχνίδια, τότε υπήρχαν και τα κοριτσίστικα και τα αγορίστικα, εγώ τα έπαιξα όλα και έπαιξα πολύ, έπαιξα μέχρι αργά το βράδυ, έσπαγα τα γόνατά μου, τα μάτωσα, έπαιξα στις λάσπες, έπαιξα με τα νερά, ε, είμαι.

16. Και τι είδους παιχνίδια έπαιζες;

-Όλα, κρυφτό, κνηγητό, κουτσό, στάκαμαν, εφτάπετρο, μήλα, πόλεμο, κούκλες, όλα, ότι υπήρχε.

17. [...] Πως βίωνες τον χρόνο ως παιδί και πως τώρα;

-Ως παιδί δεν υπήρχε χρόνος για εμένα, για τα παιδιά. Τον άκουγα και έβλεπα τους μεγάλους που μιλούσαν για τον χρόνο, άκουγα τους μεγάλους που μιλούσαν για τον χρόνο, αλλά [...] δεν καταλάβαινα τι είναι αυτός ο χρόνος και δεν με απασχολούσε και καθόλου. Ε, τώρα ο χρόνος είναι κνηγός, αυτός πίσω και εγώ μπροστά ή αυτός μπροστά και εγώ πίσω. Είναι ένα άλλο παιχνίδι αυτό. Ο χρόνος είναι ένα παιδί που παίζει μαζί μας και ίσως του έχουμε δώσει και πολύ μεγάλη αξία, ίσως όταν τον ξεχνάμε, να μας ξεχνάει και αυτός. Γιατί ούτως ή άλλως, αυτό που έχουμε καθορίσει σαν χρόνο εδώ που ζούμε, υπάρχει και δεν αλλάζει, μπορεί να αλλάξει όμως μέσα στη σκέψη μας, μπορεί να σταματάει έστω για λίγο. Τώρα θυμήθηκα αυτήν την φράση που λένε *αχ*, ήταν τόσο ωραία τότε, είχε σταματήσει ο χρόνος, σαν να είχε σταματήσει ο χρόνος, ε, νομίζω ότι ο χρόνος σταματάει, αν θέλουμε να τον σταματήσουμε, δύσκολο, βέβαια, με τις υποχρεώσεις και τα ωράρια και τις δουλειές, αλλά αν μη τι άλλο, στις δραστηριότητες εκτός δουλειάς, στις προσωπικές μας στιγμές, μπορεί για λίγο να

σταματάει ο χρόνος ή μπορεί και λίγο να τον κοροϊδεύουμε και εμείς, να του βγάσουμε λίγο την γλώσσα, να του δείχνουμε ότι δεν και τόσο σημαντικός, ούτε και τόσο αντιπροσωπευτικός.

17α. Αυτό το έχεις καταφέρει εσύ τώρα;

-Εγώ...

17β. Δηλαδή, θέλω να πω, πως τον βιώνεις εσύ τον χρόνο τώρα;

-Εντάξει, λόγω των υποχρεώσεων που έχω με κυνηγάει ο χρόνος και τον κυνηγάω και εγώ, καταφέρνω όμως σε κάποιες φάσεις της ζωής μου να τον βγάλω απέξω. Και τότε νιώθω ότι και αυτός με βγάζει απέξω, νομίζω ότι το καταφέρνω.

18. Είσαι ευχαριστημένη από τον τρόπο που παίζεις τώρα; Γιατί ναι ή γιατί όχι;

-Είμαι ευχαριστημένη επειδή ακριβώς έχω επιλέξει και το Θ.Π. στη ζωή μου, δεν είμαι ευχαριστημένη από τους ανθρώπους, από τον τρόπο που παίζουν οι άνθρωποι γύρω μου, γιατί δεν παίζουν οι άνθρωποι συχνά πια και όταν θες να τους βάλεις στο παιχνίδι δεν είναι πάντα πρόθυμοι, δεν είναι πάντα διαθέσιμοι, δεν το θεωρούν και τόσο σημαντικό, αλλά εντάξει εγώ είμαι ευχαριστημένη, εγώ άμα θέλω να παίζω θα παίζω και όσοι πιστοί προσέλθετε.

19. Οπότε, τι θα ήθελες να αλλάξεις στην καθημερινή σου ζωή όσον αφορά το παιχνίδι;

-Να έχω περισσότερο χρόνο να παίζω, να παίζω και άλλο, να παίζω και πιο πολύ με τον εαυτό μου.

19α. Με τον εαυτό σου τι εννοείς;

-Εννοώ να έχω χρόνο περισσότερο για τον εαυτό μου και να κάνω τα δικά μου προσωπικά παιχνίδια. Να πάω μια βόλτα στη θάλασσα, να πλατσουρίσω με τα κύματα, να παίξω με τα βότσαλα, να χαζέψω τη φύση, να, να επικοινωνήσω καλύτερα με τον εαυτό μου, όχι μόνο μέσω του Θ.Π., αλλά να, να παίξω λίγο και με την μοναξιά μου.

3. Τρίτη φάση της έρευνας

3.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη

1. Ωραία, λοιπόν, πως βίωσες την φετινή ομάδα του Θ.Π. που αποτελείτο από φοιτητές;

-Ήταν μια πολύ όμορφη, ήταν πολύ όμορφο ταξίδι με πολλούς σταθμούς, πολύ ενδιαφέροντες που είχαν και γέλιο και κλάμα, ότι εμπεριέχει μέσα η ζωή, ήταν μια ομάδα πολύ θετική, πολύ έτοιμη, μια ομάδα που έπαιρνε τα ερεθίσματά μου και τα αξιοποιούσε και τα έκανε ότι ήθελε εκείνη με έναν τρόπο πολύ όμορφο και πολύ δημιουργικό, μου άρεσε πάρα πολύ η ομάδα αυτή. Όλες οι ομάδες μ' αρέσουν, η κάθε μια για δικούς της λόγους, αλλά θεωρώ ότι πήγε πάρα πολύ καλά αυτή η ομάδα ήταν για όλους μας πολύ θετική...

1α. Ένα θετικό δίωρο της εβδομάδας ε;

-Ναι, ένα δίωρο που όλοι το περιμέναμε με χαρά, με αγάπη, με δοτικότητα, και που μας πήγε όλους ένα σκαλοπάτι πιο πάνω, νομίζω ότι γίναμε όλοι καλύτεροι.

2. Τι θεωρείς ότι πήρες από αυτήν την ομάδα;

-Πολλά πράγματα, πρώτα από όλα πήρα την χαρά του να δίνω και να δίνω και πάλι τη χαρά του να παίρνω πίσω, δηλαδή, το παιχνίδι ήταν αμοιβαίο και έπαιρνα και έδινα και νιώθω ότι αυτό που έδινα το είχε ανάγκη η ομάδα οπότε η χαρά μου μεγάλωνε και αυτό που μου έδινε η ομάδα πάλι το είχα ανάγκη εγώ και ήταν ένα παιχνίδι που πήγε πολύ καλά, που μάζεψε ο καθένας από αυτό το..., από αυτούς τους σταθμούς του ταξιδιού, όπως λέει και ο ποιητής, ντέφια και κοράλλια, κεχριμπάρια και εβένους και ηδονικά μυρωδικά, γιατί όλες αυτές οι στάσεις είναι που κάνουν το ταξίδι και αυτό είναι που αξίζει τελικά, οι μικροί προορισμοί πριν την Ιθάκη, έτσι το βλέπω σαν μικρά ταξίδια που έκανα μαζί τους, όπου ο καθένας έβαζε κάθε φορά τις δικές του αποσκευές ψυχής και όλοι μαζί φτιάχναμε κάθε φορά, ένα καινούργιο κόσμο, τον χτίζαμε και τον αποδομούσαμε μέχρι να πεις δυο ώρες και νομίζω ότι κάθε φορά υπήρχε μια λύτρωση και μια χαρά στο τέλος κάθε παιχνιδιού και μια προσμονή για το επόμενο.

3. [...] Ποια θέματα επέλεξες να δουλέψεις σε αυτό το σεμινάριο και γιατί; Κυρίως το γιατί μας ενδιαφέρει, γιατί σου πήγε το μυαλό να δουλέψεις τέτοιου είδους θέματα με τους ενήλικες;

-Δουλέψαμε κυρίως το σώμα και το συναίσθημα, με διάφορους τρόπους, με διαφορετικούς τρόπους και τι με ρώτησες;

3α. Και γιατί τα επέλεξες, γιατί...

- Γιατί το σώμα, το σώμα λέει περισσότερο από το στόμα και με αυτόν τον τρόπο που διαλέγει κανείς να κινείται παρουσιάζει καλύτερα πολλές φορές αυτό που νιώθει, αυτό που τον βαραίνει, αυτό που ξεχειλίζει από μέσα του, που δεν μπορεί ίσως εύκολα να το βγάλει με τον λόγο. Το σώμα είναι πάντα ο τρόπος του να εκφραζόμαστε με περισσότερη ειλικρίνεια και το συναίσθημα βέβαια, αυτό που συνοδεύει πάντα το σώμα μας, αυτό που έχουμε πάντα μέσα μας και που θέλει με διάφορους τρόπους να εκφραστεί. Το σώμα και το συναίσθημα είναι κάτι που δουλεύεται συνήθως με όλες τις ομάδες, μέσα από διάφορα θέματα που μπορεί κανείς να επιλέξει, μπορεί να έχουν να κάνουν με τη φύση, μπορεί να έχουν να κάνουν με χρώματα, μπορεί να έχουν να κάνουν με χίλια δυο πράγματα τέλος πάντων που καταλήγεις, σαν να βγάλεις στο περιβλήμα, πάντα καταλήγεις σε αυτό που θες να πεις, αυτό που θέλει να πει ο εμψυχούμενος, το μέλος της ομάδας, θα το πει, με διάφορους τρόπους, είτε με το σώμα του, είτε με τον λόγο, είτε με μια ζωγραφιά, είτε με μια λέξη, αυτό που θέλει να βγάλει από μέσα του, που έχει ανάγκη να εκφράσει, θα το εκφράσει, θα το αναπαραστήσει, έτσι λοιπόν, αυτός κυρίως είναι ο στόχος μου και ήταν και σε αυτή την ομάδα, να δουλέψουμε το σώμα, ώστε να απελευθερωθεί, να μιλήσει να εκφραστεί και το συναίσθημα.

4. Αναδόθηκαν μην προγραμματισμένα θέματα μέσα από τις δραστηριότητες του Θ.Π.;

-Μη προγραμματισμένα θέματα, ούτως η άλλως τα δρώμενα που ετοιμάζει, που ετοιμάζουν οι ομάδες μέσα σε μια ομάδα, είναι μη προγραμματισμένα, είναι ελεύθερα είναι κάθε φορά μια όμορφη έκπληξη για την υπόλοιπη ομάδα, δεν είναι ποτέ προγραμματισμένα, δεν έχουν να κάνουν με πρόβες, δεν είναι έργο που θα παιχτεί στο θέατρο και επαναλαμβανόμενες τις πρόβες και διορθώνουμε τις λεπτομέρειες προκειμένου να ανέβει μια καλή παράσταση, άλλωστε αυτό είναι το καλό του Θ.Π. δεν υπάρχει σωστό και λάθος και ότι ο καθένας εκφράζεται όπως πραγματικά και αληθινά θέλει. Σε αυτήν την ομάδα υπήρξε κατά το τέλος της, γύρω στις 8 με 10 πρακτικές που σημαίνει ότι ζευγαρωτά, δύο-δύο δηλαδή, άτομα παρουσίασαν στην υπόλοιπη ομάδα, έπαιξαν με την υπόλοιπη ομάδα ένα Θ.Π. που το είχαν ετοιμάσει αυτά τα μέλη, με θέμα δικής τους επιλογής και που ήταν μια πολύ όμορφη έκπληξη για όλους μας το πόσο αβίαστα και όμορφα βγήκαν αυτά τα Θ.Π. και πόσο δημιουργικά ήταν τα άτομα που τα σχεδίασαν.

4α. Οπότε, πέρα, από τα θεατρικά που μου είπες και πέρα από τις πρακτικές που έκαναν από μόνα τους τα μέλη, σου έχει τύχει να αναδυθούν θέματα τα οποία δεν τα είχες προγραμματίσει μέσα σε μια ομάδα; Και να αποφασίσεις να ακολουθήσεις αυτή την ροή και να αφήσεις το δικό σου, ας πούμε, που είχες προετοιμάσει.

-Εννοείς κατά τη διάρκεια του Θ.Π.;

4β. Κατά τη διάρκεια, ναι.

-Θέματα, να αλλάξει τελείως το θέμα, δεν μου έχει τύχει αλλά το να ακολουθήσει η ομάδα έναν άλλον δρόμο από αυτόν που εγώ είχα σκεφτεί ή προγραμματίσει στο μυαλό μου, μου έχει τύχει πολλές φορές και είναι και πολύ όμορφα, πολύ όμορφο όταν συμβαίνει αυτό.

5. Γιατί νομίζεις ότι..., τι νομίζεις ότι κάνει την ομάδα να στραφεί προς αυτόν τον άλλο δρόμο; Γιατί νομίζεις ότι συμβαίνει αυτό;

-Συμβαίνει αυτό γιατί η ομάδα είναι ένας ελεύθερος χείμαρρος που πάει εκεί που θέλει και που έχει ανάγκη, και αυτό μπορεί να συμβεί είτε γιατί υπάρχει ένα εμπόδιο, εντός εισαγωγικών η λέξη, που δεν αφήνει το ρεύμα του απ' το ρυάκι να προχωρήσει προς εκείνο τον δρόμο οπότε αλλάζει πορεία είτε γιατί έρχεται μια σκέψη δημιουργικότερη ή πιο αποδεχτή από την υπόλοιπη ομάδα ή γιατί έτσι απλά δεν θέλω να πάω από εκεί, θέλω να πάω από τον άλλον δρόμο, έτσι είναι το Θ.Π. ελεύθερο και αβίαστο, δεν υπάρχει πρέπει και δεν πρέπει και σωστό ή λάθος. Η ομάδα είναι ένας, μια κινητήρια δύναμη, μια ενέργεια, η οποία οδεύει και νομίζω ότι ο καλός εμπνευστής πρέπει να συμπορεύεται και να μην προσπαθεί να επιβάλει την δική του άποψη και την δική του σκέψη γιατί, δεν έχει νόημα αυτό, δεν είσαι με μια ομάδα για να αποδείξεις κάτι, είσαι με μια ομάδα για να ταξιδέψεις μαζί της και ο αέρας που φυσάει τα πανιά του καραβιού του Θ.Π. είναι η ομάδα, δεν είναι ο εμπνευστής. Αλλιώς μένεις μόνος σου στο σπίτι και κάνεις το παιχνίδι μόνος σου.

6. Εσύ τι είδους δυσκολίες ή εμπόδια αντιμετώπισες κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου αυτού; Αν υπήρξαν δυσκολίες και εμπόδια.

-Όσον αφορά την ομάδα κανέναν, όσον αφορά τον εαυτό μου ίσως κάποιες φορές να ήμουν κουρασμένη ή ψυχολογία μου να μην ήταν η καλύτερη προκειμένου να μπω στη διαδικασία, αλλά αυτό είναι κάτι το οποίο όταν συμβαίνει δεν διαρκεί πολύ, γιατί ξεκινώντας το παιχνίδι, σε παρασύρει το ρέμα του και το ρεύμα του και γίνεσαι ένα με αυτό. Δυσκολίες άλλες, δεν νομίζω, δεν μπορώ να σκεφτώ ότι αντιμετώπισα, θα, ίσως, κάποιες απουσίες, κατά καιρούς, κάποιων μελών, που δεν υπήρχε πάντα μια σταθερότητα λόγω των μαθημάτων, λόγω του ότι κάποια παιδιά δεν ήταν από εδώ και έπρεπε να ταξιδέψουν, να φύγουν να ξαναέρθουν, ή υποχρεώσεων που είχα. Δηλαδή, θα προτιμούσα οι ομάδες να είναι πιο συνεπείς, ώστε να μην χάνουν τα μικρά κομματάκια της κάθε συνάντησης, τα οποία είναι ανεπανάληπτα και τα οποία είναι σαν να φτιάχνεις ένα κόσμημα και του λείπει μετά ένα πετραδάκι, μπορεί να είναι μικρό, αλλά του λείπει, γιατί κάθε Θ.Π. είναι μοναδικό, κάθε Θ.Π. είναι ανεπανάληπτο και όταν λείπεις από ένα κάτι χάνεις και εσύ και η ομάδα που δεν είσαι εκεί.

7. Πως βίωσες την παρουσία ενός μόνο άντρα σε αυτήν την ομάδα; Μήπως θα ήταν προτιμότερο να υπήρχαν ισάριθμες γυναίκες με άντρες;

-Όχι, δεν νομίζω ότι πρέπει να είναι ποτέ σε μια ομάδα, θέμα, ο αριθμός των αντρών και των γυναικών. Είναι όμορφο να υπάρχουν και τα δύο φύλα γιατί ο τρόπος έκφρασής τους σε κάποια πράγματα είναι διαφορετικός...

7α. Φαντάζομαι αυτό εννοεί, το ισάριθμοι, λάθος έκφραση...

-Ναι, το ότι ήταν ένας μόνος, ίσως ο ίδιος ακριβώς επειδή ήταν ένας, ίσως, να ένιωθε μοναχικά, σε σχέση με το φύλο του αλλά λέω ίσως γιατί εγώ δεν αντιλήφθηκα κάτι τέτοιο, μια και ο συγκεκριμένος άνθρωπος έχει εμπειρία από ομάδες βιωματικές και λειτούργησε πολύ ελεύθερα και αυθόρμητα, θα ήταν ωραίο και περισσότεροι άντρες να συμμετέχουν σε αυτές τις ομάδες και το ότι δεν συμμετέχουν δείχνει κάτι βέβαια. Δεν ξέρω τι είναι, περισσότερο κλειστοί και πολύ πιο δύσκολα να προσεγγίσεις, να προσεγγίσεις, να σε αφήσουν να προσεγγίσεις τα συναισθήματά τους και να λειτουργήσουν πιο αυθόρμητα και πιο ελεύθερα και μέσω της κίνησης και μέσω της έκφρασης, αλλά, της οποιαδήποτε άλλης έκφρασης, αλλά δεν νομίζω ότι στη συγκεκριμένη ομάδα αυτό ήταν ένα θέμα. Αλλωστε οι ρόλοι που επέλεξαν πολλές φορές τα κορίτσια ήταν και αντρικοί και υπήρχε το στοιχείο αυτό έστω και μέσα από τον ρόλο.

8. Ποιες παρατηρήσεις έκανες σχετικά με τα μέλη της ομάδας; Παρατήρησες κάτι έτσι αξιόλογο, σημαντικό;

-Παρατήρησα ότι αυτή η ομάδα είχε μέσα της ένα sporάκι κωμικό, αυτή η ομάδα είχε μέσα της κάτι το διονυσιακό, κάτι το πανηγυριώτικο, το έτοιμο να βγάλει πρωτόγονα πράγματα, πρωτόγονα στοιχεία από μέσα της, ήταν μια ομάδα με πολύ θετικό συναίσθημα και ακόμη και τη λύπη της ήταν έκανε χαρά, ήταν μια ομάδα εύστοχη, πολύ δημιουργική, με πρωτοβουλία, με άποψη, με τόλμη, με πολύ μικρούς έως ελάχιστους ενδοιασμούς, ήταν μια ομάδα με πολλές εκπλήξεις, θετικές, εκπλήξεις.

9. Ωραία και ποια ήταν η πορεία της ομάδας κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου;

-Η πορεία της ομάδας ήταν όλο και πιο δημιουργική, όλο και πιο ενωτική, αν και από...γρήγορα από τις πρώτες συναντήσεις έδειξε η ομάδα το στίγμα της, έδειξε ότι έχει, ότι έχει άτομα τα οποία είναι έτοιμα και πρόθυμα και διαθέσιμα να επικοινωνήσουν και να δημιουργήσουν και να πάνε παραπέρα από αυτό που τους έδινε. Η πορεία της ήταν πολύ καλή γιατί φάνηκε από τις πρακτικές που έκαναν στο τέλος, από το πόσο δημιουργικά χειρίστηκαν τα θέματα που επέλεξαν και πόσο όμορφα Θ.Π. έκαναν, όμορφα, με την έννοια ότι μας συμπάρεσαν τους υπόλοιπους στο παιχνίδι τους και ήταν σαν να είχαν πολύ μεγαλύτερη εμπειρία από αυτό το σεμινάριο που λειτούργησε μερικούς μήνες. Επίσης, ήταν πολύ ευχάριστη και η...πολύ ευχάριστη έκπληξη και η δουλειά που παρουσίασαν τα μέλη της ομάδας που ανέλαβαν προς το τέλος του σεμιναρίου, να παρουσιάσουν τα δρώμενα με αφορμή την φράση: «Αν θέλεις να με βρεις, να πάλι δεν μπορείς». Ήταν μια φράση που είχε δοθεί σαν άσκηση στην ομάδα να παρουσιαστεί με σωματική έκφραση και με διάφορους άλλους τρόπους που θα επέλεγε η ομάδα και που στο τέλος έγινε ένα δρώμενο ανά ζεύγη και αυτό για εμένα ο τρόπος που παρουσιάστηκαν αυτά τα δρώμενα, για μια ακόμη φορά, μου έδωσε να καταλάβω ότι η ομάδα είχε ξεφύγει, είχε ξεφύγει προς το θετικό κομμάτι, είχε..., μπορούσε να ταξιδεύει και χωρίς εμένα.

9α. Εσύ έδινες το ερέθισμα και αυτά...

-Νομίζω και εκεί να μην ήμουν η ομάδα μπορούσε να λειτουργήσει, μια χαρά.

10. Και ποια ήταν η δικιά σου η πορεία, σε αυτό το σεμινάριο;

-Και η δική μου πορεία ήταν μια ακόμη πορεία αναζήτησης του εαυτού μου, μέσα από τα θέματα που δουλέψαμε, μέσα από την αποδοχή της ομάδας και την χαρά που μου έδινε, μια πορεία δημιουργική, μια πορεία που κουβαλάει, που κουβαλούσε αρκετές φορές την ανασφάλεια και την, τον ενδοιασμό μήπως θα μπορούσα να είμαι καλύτερη ή μήπως αυτό θα μπορούσε να ήταν κι αλλιώς, είναι πάρα ανασφάλειες και σκέψεις που περνάνε από το μυαλό μου με όλες τις ομάδες, αλλά που για καλή μου τύχη αυτό που η ομάδα μου δίνει πίσω είναι το ναι, γιατί αν έπαιρνα το όχι, τότε δεν ξέρω αν θα ήμουν έτοιμη να το..., να το διαχειριστώ με έναν τέτοιο τρόπο ώστε να προχωρήσω χωρίς φόβο και χωρίς ανασφάλεια. Είναι πάντα αυτό το παιχνίδι, πάλι ένα άλλο παιχνίδι που έχουμε με τον εαυτό μας, για αυτό που κάνουμε, οι ανασφάλειες που έχουμε, η αυτοπεποίθηση που έχουμε, και έχω σταθεί μέχρι τώρα τυχερή με τις ομάδες που έχω κάνει Θ.Π. γιατί πάντα στην ανασφάλειά μου έρχεται μια θετική μπαλιά πίσω και με βάζει στην θέση μου, με ησυχάζει και μου δίνει την δύναμη να προχωρήσω και να κάνω και άλλο και κάτι άλλο και κάτι άλλο, να ξαναβουτήξω και να ξανά-αναδυθώ.

11. Πως ως εμπυχωτρία της ομάδας, εισπράττεις τις διαφορετικές εκφάνσεις του Θ.Π. που υποδηλώνουν, είτε χαρά, είτε λύπη, είτε κ' άλλα συναισθήματα απλά μιλάμε για το θετικό και το αρνητικό, ας πούμε, πως βιώνεις εσύ όταν βλέπεις τα μέλη της ομάδας να αντιδρούν έτσι;

-Έτσι κι αλλιώς όπως είπα και πριν το Θ.Π. είναι μια επικοινωνία αισθήσεων και αισθημάτων, με την ομάδα νιώθεις ότι είσαι, ότι σε ενώνει ένα κόκκινο νήμα, ότι είναι ένα μικρό σου κομμάτι, ότι όλοι μαζί είστε ένα αλλά και πάλι ο καθένας και κάτι ξεχωριστό. Προσπαθώ να καταλάβω αυτό που μου δίνει η ομάδα, αυτό που μου στέλνει η ομάδα προς τα έξω, προσπαθώ να το καταλάβω, προσπαθώ να το διαχειριστώ με έναν τέτοιο τρόπο ώστε η ομάδα ή το μέλος της ομάδας να αποφορτιστεί στο τέλος του παιχνιδιού, προσπαθώ να δω γενικά τις δυσκολίες της ομάδας, αν υπάρχουν και ποιες είναι, και πως μπορώ στα επόμενα Θ.Π. να τις δουλέψω λίγο παραπάνω, γενικά η δυσκολία δεν είναι εμπόδιο είναι πρόκληση για να πάψει πια να είναι δυσκολία και μέσα από τις δυσκολίες των άλλων, δουλεύω και τις δικές μου δυσκολίες, γιατί όλοι είμαστε διαφορετικοί αλλά είμαστε, μοιάζουμε πολύ περισσότερο από όσο νομίζουμε.

12. Θα μπορούσες να είχες κατευθύνει ή παρέμβει λιγότερα στα Θ.Π. του σεμιναρίου αυτού; Μήπως κάτι τέτοιο σε αγχώνει ή πιστεύεις ότι δεν θα λειτουργούσε σωστά ένα Θ.Π. με λιγότερη παρέμβαση από εσένα;

-Θα μπορούσα κάποιες φορές να είχα λειτουργήσει λιγότερο παρεμβατικά και ναι, αυτό, αυτό μερικές φορές όντως με αγχώνει, το γεγονός να μην δημιουργηθούν κενά, ή η ομάδα να μείνει ξεκρέμαστη και ίσως να είναι μερικές φορές υπερβολικό από εμένα, αλλά αυτό δεν μπορώ να το ξέρω, να ξέρω, να είναι σίγουρο ότι είναι έτσι, αν η ομάδα το εκλαμβάνει έτσι, αλλά νομίζω ότι το έχω κάνει αρκετές φορές όχι μόνο στην συγκεκριμένη ομάδα και σιγά-σιγά με τον χρόνο προσπαθώ να το ελέγγω.

13. Ωραία, θυμάμαι από το σεμινάριο, ότι είχες, συχνά δήλωνες μάλλον την επιθυμία σου να αλλάξεις ρόλο και από εμπυχωτρία να γίνεις και εσύ συμμετέχον μέλος στην ομάδα του Θ.Π.. Γιατί ένιωθες έτσι;

-Γιατί δεν έχω την ευκαιρία σ' αυτήν την πόλη που ζω να συμμετέχω και εγώ μέσα σε μια ομάδα, ως μέλος, να παίζω δηλαδή και εγώ το ρόλο ενός μέλους σε μια ομάδα και να μην έχω την ευθύνη της ομάδας, γιατί είναι τελείως διαφορετικό το να είσαι μες την ομάδα ως μέλος και τελείως διαφορετικό να, να είσαι εμπυχωτής. Μπορεί αυτό να συμβαίνει κάποιες φορές αλλά ίσως εγώ, ίσως να με αγχώνει το αφεθώ μέσα στην ομάδα και να μην, και να αφήσω τον ρόλο του εμπυχωτή για λίγο γιατί δεν γνωρίζω πάντα τις προσδοκίες της ομάδας απέναντί μου, ή γιατί, ίσως, δεν είμαι έτοιμη για κάτι τέτοιο, ή και δεν είμαι και σίγουρη αν είναι σωστό να συμβαίνει αυτό συχνά. Ακόμη, όλα αυτά τα

διερευνώ και εγώ, δεν έχω απαντήσεις για όλα, ούτε είμαι σίγουρη πάντα πιο είναι το σωστό και ποιο όχι, εξαρτάται από την ομάδα, εξαρτάται από το πως νιώθω κάθε φορά, το σίγουρο είναι ότι έχω και εγώ την ανάγκη να είμαι μέλος μιας ομάδας Θ.Π. εκτός από εμψυχώτρια. Να παίζω και εγώ ναι.

14. Αν είχες την δυνατότητα να αλλάξεις κάτι στον τρόπο που δούλεψες φέτος τι θα άλλαζες και γιατί;

-Δεν το έχω σκεφτεί, δεν ξέρω, αν θα άλλαζα κάτι, είναι κάτι που δεν, δεν με απασχόλησε μέχρι τώρα γιατί είδα ότι η ομάδα λειτούργησε πολύ καλά, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν έγιναν πιθανόν λάθη, όμως ακόμη και τα λάθη σε μαθαίνουν και σε πάνε παραπέρα. Αν θα άλλαζα κάτι δεν νομίζω ότι θα άλλαζα κάτι.

14α. Είσαι ευχαριστημένη.

-Ναι.

15. Ωραία, ποια θεωρείς ότι είναι τα θετικά στοιχεία του εαυτού σου ως εμψυχωτή;

-Εγώ πρέπει να το πω αυτό;

15α. Εσύ θα το πεις.

-Δεν ξέρω ποια είναι τα θετικά στοιχεία [...] Νομίζω ότι αυτήν την ερώτηση έπρεπε να την κάνεις στα μέλη της ομάδας.

15β. Ποια νομίζεις ότι είναι τα δυνατά σου χαρτιά, ρε παιδί μου;

-Νομίζω ότι ένα χαρτί δυνατό, αν είναι έτσι για τους άλλους, εγώ έτσι το νιώθω, είναι ακριβώς το πώς νιώθω για τους άλλους, ακριβώς η αίσθηση που έχω όταν έχω απέναντί μου και γύρω μου ανθρώπους με τους οποίους καλούμαι να παίζω, έχω, είμαι πάρα πολύ ανοιχτή, είμαι πάρα πολύ έτοιμη να δώσω και να πάρω, από εκεί και έπειτα με βοηθάει πολύ η φαντασία μου στο να επιλέξω και να διαχειριστώ πράγματα και φροντίζω να κρατάω μια ισορροπία μέσα στην ομάδα σαν να είναι..., μια ισορροπία που να οδηγεί την ομάδα με έναν τέτοιο τρόπο ώστε να μην κουράζεται, να μην γίνεται ανταγωνιστική, να χωράει μέσα όλα, δεν έχω δηλαδή, στο μυαλό μου όρια που πρέπει να γίνει κάτι έτσι ή αλλιώς, με ενδιαφέρει πάρα πολύ η επικοινωνία των ανθρώπων και αυτό νομίζω ότι επιτυγχάνεται και όχι τόσο ότι μπορώ να αποδείξω ότι μπορώ να φτιάξω ένα έξυπνο Θ.Π. με ευρηματικά στοιχεία που θα γοητεύσει και θα..., έχω ξεφύγει από αυτό το..., από αυτό το...τον κίνδυνο, γιατί είναι πολύ..., πέφτεις σε αυτή την λογική εύκολα, του να εντυπωσιάσεις, δεν με ενδιαφέρει πλέον να εντυπωσιάσω ή να φτιάξω ένα παιχνίδι που φεύγοντας να λείει ο άλλος α, πως το σκέφτηκε και κοίταξε τώρα τι έξυπνο που ήταν, δεν με ενδιαφέρει να αποδείξω ότι μπορώ να κάνω κάτι έξυπνο. Με ενδιαφέρει να, αυτό που είπα και πριν να δώσω και να πάρω και νομίζω ότι αυτό σε γενικές γραμμές επιτυγχάνεται στις ομάδες. Το νιώθω δηλαδή και το βλέπω στα μάτια των ανθρώπων που συμμετέχουν, τώρα δεν ξέρω τι άλλα προτερήματα μπορεί να έχω στο Θ.Π. αλλά δεν είναι εύκολο τώρα να σκεφτώ λεπτομέρειες άλλες. Πες εσύ που κάνεις χρόνια μαζί μου.

16. Και ποια νομίζεις ότι είναι τα αρνητικά σου;

-Σίγουρα το άγχος μου και σίγουρα η περίοδος πριν από κάθε παιχνίδι μέχρι να αρχίσει να λειτουργεί το πράγμα, χρειάζομαι λίγο χρόνο για να χαλαρώσω και να δω ότι αυτό που έδωσα, το πήρανε, από τη στιγμή που θα το διαπιστώσω αυτό το πράγμα κυλάει, μέχρι εκείνη την ώρα εγώ ξέρω ότι είμαι σφιγμένη, ότι είμαι όχι φοβισμένη, αλλά είμαι σε μια εγρήγορση παράξενη η οποία είναι στα όρια του να με βασανίσει ή όχι και αυτό συμβαίνει σε κάθε Θ.Π. στην αρχή του, φαντάζομαι, σαν αυτό που έλεγα πριν, σαν τον μάγο που ξέρει που έχει βάλει το περιστέρι αλλά ίσως δεν είναι σίγουρος ότι σίγουρα θα βγει, δηλαδή, μέχρι να νιώσω ότι υπάρχει η επαφή και η επικοινωνία με την ομάδα είμαι σε, έχω ένα άγχος και μια εγρήγορση έτσι δύσκολη, αλλά αυτό πάλι λειτουργεί πολύ ωραία όταν ανατρέπεται και μετά η λύτρωση είναι πολύ ωραία στο τέλος, η ευχαρίστηση και η χαρά που παίρνω τελειώνοντας κάθε παιχνίδι. Τώρα άλλα μειονεκτήματα, σίγουρα θα έχω τώρα. Ίσως το γεγονός ότι κάποιες φορές, τώρα το ελέγχω λίγο περισσότερο, στην ανάγκη μου να είμαι και εγώ μέλος μιας ομάδας λειτουργώ με έναν τρόπο, πολύ, δεν κρατώ τις αποστάσεις, δεν βάζω όρια, και αυτό μερικές φορές μπορεί να μην είναι καλό. Καλό θα είναι να υπάρχουν κάποια όρια μεταξύ εμψυχωτή και ομάδας, αλλά νομίζω ότι δεν το κάνω πια τόσο έντονα όσο παλιότερα.

16α. Αυτό σημαίνει ότι μετά δεν θα μπορούσες να είσαι φίλος όμως με τα μέλη αυτής της ομάδας ή να κάνετε παρέα;

-Μπορείς να είσαι φίλος και να κάνεις παρέα, αλλά θα πρέπει να διαχωριστούνε τα πράγματα, τότε είσαι φίλος και κάνεις παρέα και τότε κάνεις Θ.Π. και είσαι ο εμψυχωτής της ομάδας. Γιατί ούτως ή άλλως όταν είσαι ο εμψυχωτής της ομάδας, δεν είναι ο ένας φίλος σου και ο άλλος ξένος, δεν πρέπει να υπάρχει αυτή η σχέση ακόμα και όταν υπάρχουν φίλοι στην ομάδα. Δηλαδή, το παιχνίδι πρέπει να παίζεται επί ίσης όρεις. Τώρα άλλα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα σου αφήνω το ελεύθερο να γράψεις εσύ

17. Τι είδους κριτική θετική και αρνητική θα έκανες στον εαυτό σου σχετικά με τον τρόπο που εργάστηκες στο φετινό σεμινάριο;

-Θετικό θεωρώ αυτό που εισέπραξα από την ομάδα, αυτό που έβγαλε η ομάδα, η αποδοχή και η χαρά και η αναζήτηση της ομάδας για επανασύνδεση και τα λοιπά, για να φανούν πάλι πάνω και όλα αυτά, η χαρά που έβγαине μετά από κάθε Θ.Π. όλο αυτό το κομμάτι το εισέπραξα, το χάρηκα και το θεωρώ πάρα πολύ θετικό, όσο αφορά τώρα αρνητικό είναι αυτά που είπα και πριν, χρειάζομαι περισσότερη χαλάρωση και περισσότερη δουλειά με τον εαυτό μου, γιατί ένας καλό εμψυχωτής για να δώσει ενέργεια πρέπει να έχει. Και εκεί νομίζω ότι χρειάζεται λίγο να προσέξω στο πόσους, ή τι τρόπους χρησιμοποιώ ώστε να διατηρήσω την ενέργειά μου γιατί πολλές φορές από κούραση, από άγχος, απ' το άγχος της καθημερινότητας και από διάφορες ευθύνες που μας καταπιέζουν σπαταλάμε την ενέργειά μας και δεν την έχουμε τόση όση θα θέλαμε όση θα χρειαζόμαστε σε κάτι άλλο, εκεί νομίζω ότι χρειάζομαι δουλειά, στο πώς να γεμίζω τις αποθήκες μου και να μην αφήνω άλλα πράγματα που δεν είναι και τόσο σημαντικά να μου σπαταλούν την ενέργειά μου.

3.2. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: «Κάνε στην λευκή αυτή κόλλα Α4 μια ζωγραφιά που να σχετίζεται με τον παιχιδιάρικό σου εαυτό. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράψεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια».

3.2.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σε σχέση με το παραπάνω ιχνογράφημα

1. Θα ήθελα να μου πεις τι είναι αυτό που ζωγράφισες, να μου το περιγράψεις.

- Καλή ερώτηση, θα πρέπει να σκεφτώ γιατί δεν τι ζωγράφισα.

1α. Αυτό στη μέση τι είναι;

-Λοιπόν, αυτό στη μέση ξεκίνησε να είναι ένα πηγάδι, από το οποίο αναδύονταν διάφορα πράγματα και μετά κατέληξε να είναι κάτι σαν ήλιος, με πολύ φως και ζεστασιά και μέσα από αυτό το πηγάδι βγήκανε σαν νερά από σιντριβάνι [...] χρωματιστό, και επειδή πάντα μ' άρεσαν τα σιντριβάνια να τα χαζεύω βγήκαν έτσι χρωματιστά, που παράξενα κάπως στις άκρες τους έγιναν αυτό το παιχίδι του Λούνα-Παρκ, που κάθεσαι και γυρίζει σαν τον μύλο. Πάνω και κάτω υπάρχει θάλασσα και ουρανός, είναι μια όμορφη μέρα, αυτά τα πράσινα εδώ είναι κάποια φυτά, που δεν ξέρω αν είναι θαλάσσια, αν είναι πάνω στη γη ή μέσα στη θάλασσα, εδώ είναι ένα παιδί χαρούμενο και τόσο σε ένταση και έκσταση που τα μαλλιά του έχουν ορθωθεί προς τα πάνω σαν ελατήρια σε ένα λιβάδι πράσινο...

1β. Χωρίς σώμα.

-...χωρίς σώμα, πολύ μυαλό πέφτει, πολύ σκέψη, τα πουλιά πετούν στον ουρανό και πάρα πολύ θα 'θελε το παιδί αυτό να πετάξει και να φύγει.

1γ. Αυτό το παιδί θα μπορούσαμε να πούμε ότι είσαι εσύ;

-Ναι, ίσως, όταν το έκανα δεν ήξερα αν είμαι εγώ, αλλά μπορεί και να είμαι εγώ, δεν ξέρω. Αυτά.

1δ. Οπότε ο παιχιδιάρικός σου εαυτός είναι όλο αυτό μαζί;

-Ναι.

1ε. Θα έλεγες;

-Ναι.

1στ. Πηγάδι, σιντριβάνι...

-Ήλιος, παιχνίδι...

1ζ. ...παιχνίδι του Λούνα-παρκ ...

-...του Λούνα-παρκ, ένα παιδί που στην ουσία τα βλέπει όλα αυτά και χαίρεται. Δεν ξέρω γιατί δεν έχει σώμα, δεν χωρούσε καλά; Δεν το έκρινα απαραίτητο; Δεν ξέρω.

2. Και τι θα ήθελες να περάσεις μέσα από αυτή τη ζωγραφιά;

-Δεν ξέρω άμα θέλω να περάσω κάτι, απλά βλέπω μέσα από αυτό το πηγάδι που τελικά γίνεται ήλιος να αναδύονται χρώματα, με την μορφή του σιντριβανιού, νερά και να ξεχειλίζουν, να βγαίνουνε προς τα έξω, προς όλες τις κατευθύνσεις, να γίνονται ένα χαρούμενο παιχνίδι, να φτάνουνε μέχρι τον ουρανό και μέχρι τη θάλασσα και μέχρι τη ξηρά και να αγγίζουν ακόμη αυτό το παιδί, όπως βλέπεις αγγίζουν εδώ τα μαλλιά του, είναι σαν μια βουτιά μέσα, μέσα του, μέσα μου, και από μέσα αναδύεται όλο αυτό το, το στοιχείο με τα χρώματα και την, και την χαρά του σιντριβανιού και του παιχνιδιού.

3. Και έχει κάποιο βαθύτερο νόημα;

-Δεν ξέρω, δεν ξέρω.

4. Ωραία θα μου βάλεις και έναν τίτλο;

-Σκέφτομαι ότι το νερό είναι πολύ όμορφο είναι χρωματιστό και φεύγει προς όλες τις κατευθύνσεις, δεν έχει όρια, και νομίζω ότι είναι και σαν μια πλατεία που είναι στην μέση αυτό το σιντριβάνι, το οποίο ταυτόχρονα μετατρέπεται και σε ήλιο σαν να έχει ακτίνες και νομίζω ότι έχει μια τάση η εικόνα επικοινωνίας από μέσα προς τα έξω και το νερό είναι κάτι το οποίο είναι ζωτικό, είναι κάτι που συγκεντρώνει ανθρώπους κοντά του και είναι και ένας βασικός τρόπος επικοινωνίας το νερό, δηλαδή, πάντα όπου υπάρχει νερό συγκεντρώνεται ζωή και έτσι όπως το βλέπω στη μέση όπως το έφτιαξα, μου θυμίζει μια πλατεία για να μαζεύεται κόσμος και να παίζει, να πίνει νερό, να επικοινωνεί, να ποτίζει το σιντριβάνι.

4α. Οπότε αυτό που είπες ότι από τα μ..., είναι μια κίνηση από τα μέσα προς τα έξω, μήπως είναι και μια κίνηση, μια προσπάθεια επικοινωνίας προς τα έξω και με τον κόσμο που μαζεύει το νερό;

-Σίγουρα, ναι. Το νερό βγαίνει για να πάει στον κόσμο, έχει, δεν βγαίνει απλώς για να βγει, έχει στόχο, μπορεί να μην φαίνεται ο στόχος, αλλά το ότι ξεκινάει από μέσα και βγαίνει προς τα έξω και έχει μια ένταση, υπάρχει αυτή η ανάγκη του να βγει, αλλά να μην πάει και χαμένο.

4β. Ωραία.

3.3. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: «*Κάνε στην λευκή αυτή κόλλα Α4 μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τον τρόπο με τον οποίο βιώνεις το σώμα σου στην καθημερινή σου ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράψεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια*»

3.3.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σε σχέση με το παραπάνω ιχνογράφημα

1. Λοιπόν, θες να μου περιγράψει τι έχεις φτιάξει;

-Εγώ εδώ...

1α. Απ' την αριστερή πλευρά.

-Απ' την αριστερή πλευρά της εικόνας, κουβαλάω βάρος στην πλάτη μου, κρατάω ένα κουτί πράσινο που έχει απάνω μια καρδιά και έναν ωραίο φιόγκο, που είναι πράγματα, σκέψεις, συναισθήματα που διαρκώς προσπαθώ να διαφυλάξω και να μην χάσω στην πορεία την δύσκολη που έχω και φαίνεται από τον δρόμο που..., που διανύω, τα χέρια είναι κόκκινα, τα δάχτυλα είναι κόκκινα γιατί εκτός του ότι κάνουν πολλά πράγματα, δεν είναι από την κούραση κόκκινα, είναι κόκκινα γιατί μπορούν να κάνουν πολλά μαγικά αλλά δεν το ξέρουν οι άλλοι και με αυτά τα χέρια και με αυτό το κουτί είναι σαν να είναι ένας θησαυρός δικός μου, τον οποίο εγώ μεταφέρω με προσοχή, συνέχεια, παρόλα τα δύσκολα που κουβαλάω και όταν βρίσκω την ευκαιρία, τον ανοίγω και τότε περνάω καλά, συνήθως όμως το κουτί είναι κλειστό αλλά ξέρω ότι το έχω μαζί μου και προσπαθώ να το..., να μην το αφήνω πουθενά, σαν να μην, σαν να μην βρίσκει εύκολα τόπο και χρόνο αυτό το κουτί να ανοίξει και να εκφραστεί.

1β. Δεν έχει βρει τη θέση του ακόμα;

-Η πιθανότατα, ναι, δεν έχει βρει τη θέση του. Εδώ είναι το δεύτερο σκέλος της ερώτησης που είπες, το Θ.Π. που όλα έχουν μια χαρά και μια χαλάρωση και χρώμα και μια τάση έτσι προς τα πάνω, ανεβαστική, και αυτό υπάρχει και στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα και είναι σαν να έχω ανοίξει το κουτί εκεί.

1γ. Α, μάλιστα, τα μαλλιά σου είναι σαν αχτίδες ήλιου είναι σαν...

-Δεν ξέρω αν είναι τα μαλλιά μου...

1δ. Α, είναι...

...ή αν είναι...

1ε. ...η ενέργειά σου;

...η ενέργεια, νομίζω ότι εδώ είναι η ενέργεια, δεν είναι τα μαλλιά μου.

1στ. Πάντως είναι σαν το κεφάλι σου να είναι ένας ήλιος, έτσι μου μοιάζει εμένα και εκεί.

-Δεν ξέρω.

1ζ. Χαρούμενη.

-Ναι, είναι χαρούμενο το ανθρωπάκι αυτό. Εδώ δεν είναι λυπημένο απλώς είναι απορροφημένο, με το βάρος του, με τον δρόμο τον δύσκολο εδώ που, αν ήξερα πώς να ζωγραφίσω και την ταχύτητα θα το έβαζα να τρέχει και αν ήξερα να ζωγραφίζω καλά, θα το έβαζα και σκυμμένο από την κούραση. Αυτά.

1η. Παρόλα αυτά νιώθεις ότι παίρνεις δύναμη από αυτό το κουτί που κρατάει;

-Ε, ναι.

1θ. Νιώθει ότι παίρνει δύναμη και για αυτό συνεχίζει;

-Ναι, βέβαια και το έχω και μπροστά, όπως βλέπεις, δηλαδή, σαν να είναι ο δρόμος μου, σαν να μου δείχνει τον δρόμο.

2. Κρατάς την καρδιά στα χέρια σου. Ωραία και τι θα ήθελες να περάσεις μέσα από αυτή τη ζωγραφιά;

-Τι εννοείς τι θα ήθελα να περάσω; Πως θα την ονόμαζες ή...

2α. Καλά πως θα την ονόμαζες; Τι τίτλο θα έδινες;

-Ένα τίτλο και για τα δύο;

2β. Ότι θες;

-Το κουτί της απελευθέρωσης.

2γ. Και σε κάποιον που την έβλεπε αυτή τη ζωγραφιά και δεν ήξερε, τι θα του έλεγες, τι θα ήθελες να του περάσεις;

-Ότι έχω έναν θησαυρό που μπορεί και με κάνει ευτυχισμένη.

3. Οπότε αυτό είναι το βαθύτερο νόημα;

-Παρόλα όσα μπορεί να συμβαίνουν δύσκολα. Και για αυτό αν δεις και το πρόσωπο εδώ έχει μια..., υπομένει όχι με δυσαρέσκεια, υπομένει αλλά...αντέχει, υπομένει και έχει μια αποδοχή και μια, μια κρυφή γνώση με την έννοια ότι ναι μεν εγώ κουβαλώ, αλλά ξέρω ότι έχω και αυτό.

3α. Ωραία.

3.4. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: «Κάνε μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τον τρόπο με τον οποίο βιώνεις τον χρόνο στην καθημερινή σου ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράμψεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια».

3.4.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σε σχέση με το παραπάνω ιχνογράφημα

1. Τι έχεις φτιάξει;

-Λοιπόν, εδώ το μαύρο φίδι που ανεβαίνει είναι ο χρόνος της καθημερινότητας ο οποίος είναι πάρα πολύ πιεστικός και ποτέ δεν είναι αρκετός, σε καμία περίοδο του χρόνου, ο χρόνος για εμένα δεν είναι ποτέ αρκετός. Ίσως εγώ να μην τον αφήνω να είναι αρκετός, δεν ξέρω, δεν το...μπορώ να το, δεν το έχω ψάξει ακόμα να το εντοπίσω, ίσως εγώ φορτώνω πράγματα ώστε να μην μένει κενό ή είναι τόσα τα κενά που προσπαθώ εγώ να τα καλύψω όλα. Το κόκκινο που είναι μαζί με το δύσκολο του χρόνου είμαι εγώ που με έχει...με πιέζει.

1α. Σε έχει βάλει από κάτω.

-Με έχει βάλει από κάτω ο χρόνος. Και από επάνω είναι το μπλε που πολλές φορές είναι σαν μην αντιλαμβάνομαι καν τις καιρικές συνθήκες, είμαι τόσο απορροφημένη από αυτήν την πίεση του χρόνου και την ολοκλήρωση αυτών που εγώ πρέπει να κάνω ή που νομίζω ότι πρέπει να κάνω που λειτουργεί έτσι έχει μια ανηφόρα και μια πίεση. Εδώ είναι ο χρόνος του παιχνιδιού, όπου είναι σαν να σταματάει ο χρόνος και υπάρχει μια ύφεση, τα χρώματα είναι χρώματα που έχουν να κάνουν με την χαρά του παιχνιδιού και οι καραμέλες είναι οι γλυκές στιγμές του, οι άνθρωποι που συναντώ, πράγματα τα οποία μοιράζομαι, έχει βγει ήλιος και είναι όλα χρωματιστά και χαρούμενα.

1β. Και ο εαυτός σου είναι από πάνω έτσι ο κόκκινος τώρα ε; ή δεν είναι συνέχεια;

-Δεν είναι ξέρω αν είμαι εγώ.

1γ. Δεν είναι συνέχεια αυτού του κόκκινου;

-Όχι δεν είναι, δεν είναι συνέχεια.

1δ. Α, είναι πορτοκαλί.

-Είναι πορτοκαλί και είναι σαν να είναι ένας άλλο χρόνος, άχρονος που δεν έχει να κάνει με ημερομηνίες και ώρα και εικοσιτετράωρα και είναι σαν είναι μια διαρκής χαρούμενη κατάσταση η οποία δεν έχει να κάνει με τον χρόνο, δεν μετράει ο χρόνος μέσα της παύει, κόβεται.

1ε. Και στην καθημερινότητα είναι συννεφιά;

-Δεν ξέρω αν είναι συννεφιά, μπορεί να είναι και συννεφιά, είναι ένα κενό σύννεφο, το οποίο πολλές φορές δεν έχω τον χρόνο να κοιτάζω προς τα πάνω να δω τι είναι ή μπορεί να το δω και να μην του δώσω τη σημασία που πρέπει.

1στ. Και τι τίτλο θα έδινες;

-Βέβαια, τώρα που το βλέπω καλύτερα είναι σαν να είναι ένα φίδι, αυτό το μαύρο του χρόνου το οποίο μέσα από το στόμα του [...] βγάζει...σαν να έχει μια τεράστια γλώσσα, και βγαίνουνε όλα αυτά τα χρώματα, όπου μαζεύονται από πάνω αυτά τα ανθρωπάκια...

1ζ. Σαν τα κουνουπάκια.

-Σαν τα κουνουπάκια, τα χρωματιστά και κατά μια έννοια μπορεί να είναι και έτσι γιατί ο χρόνος και η πίεση παρόλες τις δυσκολίες κρύβει τελικά μέσα της, μέσα του ο χρόνος και αυτό το κομμάτι, δηλαδή, πως μπορεί κανείς να διαχωρίσει κανείς και να πει, ο χρόνος αυτός είναι πιεστικός και είναι μαύρος αλλά ο χρόνος ο άλλος είναι έτσι και έτσι, στην ουσία είναι κάτι ενιαίο και το θέμα είναι πως το αντιλαμβάνεται κανείς και το ένα εμπεριέχει το άλλο, οπότε...

1η. Είναι κάτι ενιαίο τελικά.

-Είναι κάτι ενιαίο και έχει να κάνει απλώς με τον τρόπο που εγώ το μοιράζω ή εγώ το βλέπω.

10. Ξέρεις τι αίσθηση μου δίνει εμένα, μπορεί να είμαι και λάθος έτσι, αλλά έτσι όπως το κοιτάω, σαν από το κακό, να βγαίνει καλό. Κάπως έτσι.

-Ναι, ναι, ναι.

11. Δηλαδή, σαν από την ασχήμια, να βγαίνει ομορφιά, δεν ξέρω.

-Και, ναι, και μάλλον έτσι γίνεται και στη ζωή, δηλαδή, δεν είναι διαχωρισμένα τα πράγματα για να γεννηθεί κάτι δεν μπορεί να είναι μόνο άσπρο ή μόνο μαύρο, το ένα περικλείει το άλλο. Μ' αρέσει αυτή ζωγραφιά, δεν ξέρω γιατί.

11α. Πάρα πολύ ωραία, πάρα πολύ ωραία.

-Ίσως γιατί μέσα από τις δυσκολίες τελικά κανείς αντιλαμβάνεται την ομορφιά.

11β. Τον τίτλο;

-Ο τίτλος είναι ο πόνος φέρνει χαρά.

3.5. Μεταφορικό έργο

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: **1. «Ο τρόπος που βιώνω τη ζωή και το χρόνο όταν κάνω θεατρικό παιχνίδι είναι σαν... (Ανέφερε τις εικόνες/ μεταφορές/ αναλογίες που σε εκφράζουν)».**

Απαντήσεις υποκειμένου:

Ποτάμι
 Ήλιος
 Βροχή
 Ανθισμένα λουλούδια
 Πέτρα που μιλάει
 Λαβύθινθος
 Πουλί που κλαίει
 Αίμα που τρέχει
 Χάδι στα μαλλιά
 Άχρονος
 Ψάρι στο βυθό
 Κοχύλι που αναπνέει
 Χέρι που γίνεται κλαδί κι ύστερα φτερό.

2. «Γράψε όσες μπορείς περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά, μαντινάδες, στίχους, κ.λ.π. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τη ζωή σου σε σχέση με τον χρόνο»**Απαντήσεις υποκειμένου:**

Χρόνος παλιάτσος
 καμπουριασμένη γριά
 ρολόι
 γέρος με λαευκά μαλλιά
 παιδί που παίζει με ένα ρολόι
 ποτάμι που κυλάει
 κύκλος που γυρίζει
 ρυτίδες στο κορμί και στο πρόσωπο

Χρόνος: καταλύτης και παντογνώστης, ψεύτης, ασήμαντος, δημιουργήμα των ατελών, αρχή και τέλος και πάλι αρχή.

3.6. Μεταφορικό έργο

«Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: **1. Ο τρόπος που βιώνω το σώμα μου όταν κάνω θεατρικό παιχνίδι είναι σαν ... (Ανέφερε τις εικόνες/μεταφορές/αναλογίες που σε εκφράζουν)».**

Απαντήσεις υποκειμένου:

Σαν ένα κομμάτι ενιαίο με τη φύση
ελαφρύ σαν πούπουλο
σημαντικό σαν σκόνη
ασήμαντο σαν χρυσάφι
χρωματιστό και φωτεινό
χωρίς να το αγγίζει ο χρόνος
κρίκος αλυσίδας μιας ομάδας
ερωτικό και ελεύθερο σαν ποτάμι
δυνατό και εύθραυστο
αληθινό και θείο

2. «Γράψε όσες περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά μαντινάδες, στίχους κ.λ.π. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τη ζωή σου σε σχέση με το σώμα σου»

Απαντήσεις υποκειμένου:

Βραχώδη, πλέουσα σε θάλασσες,
δυνατή κι αδύνατη
ενδιαφέρουσα σπηλιά για εξερευνήσεις.
χάρισμα και τίμημα
ουράνιο τόξο μετά από δυνατές μπόρες
φωτιά και δάσος

4. Τέταρτη φάση της έρευνας

4.1. Βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη

1. Λοιπόν, αν χόριζες την ζωή σου σε σχέση με το παιχνίδι σε στάδια, ποια θα ήταν αυτά και ποια νομίζεις ότι θα είναι στο μέλλον; Για κάθε στάδιο δώσε μια ονομασία και περιέγραψε το.

-Το πρώτο στάδιο είναι το προνηπιακό, ένα μοναχικό στάδιο, μοναχικού παιχνιδιού με αρκετή, με αίσθημα μοναξιάς και θυμού που να το ονομάσω, έλεγα, ίσως, μόνο εγώ...

2. Γιατί μόνο εγώ;

- ...ή μόνη εγώ. Ίσως αυτό να είναι καλύτερο, μόνη εγώ. Γιατί ήμουν μόνη και τι να σου πω τώρα, όλη την ιστορία απ' την αρχή;

3. Εντάξει μου έχεις πει στα κεφάλαια της ζωής σου, μου έχεις πει πάνω κάτω την ιστορία σου...

-Γιατί είχαμε μετακομίσει σε μια μεγάλη πόλη, γιατί ήμουν μόνη, γιατί οικογένεια όλη δούλευε, γιατί είχαν χωρίσει οι γονείς μου και βίωνα όλο αυτό το κομμάτι σαν παιδί μόνη, γιατί δεν είχα άλλα παιδιά να παίζω, οι εποχές ήταν διαφορετικές, δεν βρίσκονταν οι άνθρωποι όπως τώρα, δεν υπήρχαν οι χρόνοι και ήταν μια περίοδος που δεν θυμάμαι και πολλά πράγματα, από περιγραφές που μου κάνουν για εμένα και ίσως και εγώ να μην θέλω να θυμάμαι πράγματα, δεν θεωρώ ότι ήταν μια ευχάριστη περίοδος της ζωής μου, δηλαδή, δεν αναπολώ κάτι, τίποτα όμως, έχω ελάχιστες αναμνήσεις και δεν αναπολώ κάτι ευχάριστα, ούτε μπορώ να πω, βέβαια, ότι έχω κάποια δυσάρεστη μνήμη στο μυαλό μου που με βασανίζει ή υπάρχει εκεί, είναι σαν να μην υπήρξε αυτή η περίοδος, δεν ξέρω, τώρα γιατί λέω θυμό και μοναξιά, αυτό συμπεραίνω από αυτά που έχω ακούσει για τις αντιδράσεις μου ως μικρό παιδί και επίσης, το θυμάμαι λίγο αυτό το συναίσθημα του θυμού και της μοναξιάς, οπότε θα το ονόμαζα έτσι, μόνη εγώ. Μετά, και θα έλεγα ότι πιάνει και την νηπιακή ηλικία, μετά η περίοδος του σχολείου ήταν μια περίοδος προσαρμογής ανάμεσα σε άλλα παιδιά και μέχρι τα 8-9 μου χρόνια και αυτή η περίοδος είναι λίγο θολή και ακαθόριστη. Και εντάξει υπήρχε παιχνίδι, υπήρχαν φίλοι, υπήρχε το παιχνίδι της γειτονιάς, είναι, όχι, είναι μια καλύτερη περίοδος για εμένα, μια περίοδος με πολλά παιχνίδια τότε, με δυσκολίες όμως που υπήρχαν μέσα στο σπίτι και αυτά επηρέαζαν την ψυχολογία μου γενικότερα, θα έλεγα ότι... θα ονόμαζα αυτή την περίοδο, πως θα την ονόμαζα; Η γειτονιά μου και εγώ. Αυτό βλέπω έντονο στοιχείο, τα παιχνίδια της γειτονιάς, με τα παιδιά της γειτονιάς και εγώ, που πάλι μέσα στο περιβάλλον του σπιτιού ένιωθα μια μοναξιά και μια απομόνωση που όμως τώρα την ισορροπούσα με το παιχνίδι έξω από το σπίτι. Μετά από αυτήν την περίοδο από τα 9-10 χρόνια, ήρθαν οι φίλες και οι οποίες παραμένουν μέχρι τώρα και εκεί πλέον οι φίλοι έγιναν πολύ σημαντικό κομμάτι της ζωής μου και υπήρξε το μοίρασμα και η επικοινωνία και η επαφή, οπότε θα έβαζα έναν τίτλο σχετικό με την φιλία, θα έλεγα τα πολύτιμα της φιλίας ίσως.

4. Και εκεί το παιχνίδι δηλαδή, ήτανε το, ό τρόπος για να αποκτήσεις αυτή τη φιλία έτσι;

- Ναι, με το παιχνίδι ξεκίνησε, μέσω του παιχνιδιού ξεκίνησε, ξεκίνησαν οι φιλίες και εξελίχθηκαν όπως εξελίσσεται ο άνθρωπος. Ύστερα μπήκε το θέατρο στη ζωή μου, στα 18 μου χρόνια και ένα άλλο παιχνίδι, πάρα πολύ ενδιαφέρον, πάρα πολύ όμορφο, δύσκολο, που μου έδωσε γνώσεις, που μου έδωσε συγκινήσεις, αγωνία, χαρά, σαν ένας άλλος κόσμος που μπήκα μέσα και ξέχασα το...ή δεν ξέχασα ακριβώς αλλά δραπέτευα μέσα σε αυτόν τον κόσμο και μου άρεσε για όσο καιρό κράτησε, το θεωρούσα τότε πολύ σημαντικό κομμάτι της ζωής μου και απαραίτητο, νόμιζα ότι δεν μπορούσα να ζήσω την ζωή μου χωρίς αυτό, και θα ονόμαζα ίσως εκείνη την περίοδο, από τα 18 μέχρι τα 24, σε σχέση με το θέατρο, ο καινούργιος μου κόσμος. Μετά άλλαξε η ζωή μου βρέθηκα σε άλλη πόλη καινούργιοι φίλοι, καινούργιες σχέσεις, καινούργιοι άνθρωποι, περίοδος οικογένειας, μητρότητας και άρχισε ένα άλλο παιχνίδι ζωής, που θα το ονόμαζα το παιχνίδι της πορείας μια ζωής, ή κάπως έτσι, δηλαδή, ήταν σαν ένας δρόμος που ήταν, που έπρεπε να γίνει, που έγινε και που εν μέρει συνεχίζεται, δύσκολο παιχνίδι αυτό, με πολλές χαρές όμως και έτσι έντονες στιγμές και όπως ακούς, όλα είναι τελικά, όλες οι περίοδοι της ζωής είναι παιχνίδια, και αυτό θεωρώ ότι συμβαίνει ότι όλα στη ζωή είναι ένα παιχνίδι και για αυτό αναφέρομαι στα πάντα με αυτόν τον όρο. Ύστερα, αργότερα μπήκε το Θ.Π. στη ζωή μου ή μπήκα εγώ στο Θ.Π. για να το λέω καλύτερα, και ανατράπηκαν πάρα πολλά πράγματα, κατάλαβα, περισσότερα πράγματα για να τον εαυτό μου και για τους άλλους, ήταν μια χαρούμενη έκπληξη ένα καινούργιο παράθυρο ένας δρόμος που υπήρχε μέσα μου και δεν το ήξερα ότι υπάρχει που τον ανακάλυψα και τον, συνεχώς τον ανακαλύπτω και που έδωσε στην ζωή μου ένα άλλο φως πάνω στα πράγματα, πάνω στα συναισθήματά μου, στις σκέψεις μου, σε εμένα και στον τρόπο που βλέπω τα πάντα γύρω μου και τελικά έφτασα να κάνω συνειδητά πια το παιχνίδι επάγγελμα, το παιχνίδι τρόπο ζωής, έτσι ήταν πάντα βέβαια, αλλά εγώ δεν το είχα σκεφτεί έτσι. Και διανύουμε ακόμη αυτή τη περίοδο, την περίοδο που το Θ.Π. κυριαρχεί μέσα μου.

5. Από τότε που γνώρισες το Θ.Π., μέχρι το παρόν το θεωρείς ένα στάδιο παιχνιδιού;

-Ναι το θεωρώ ένα στάδιο, και είναι ένα στάδιο στο οποίο συνειδητά παραμένω και θα το ονόμαζα: «Επιτέλους χρώμα», γιατί, μάλλον δεν είχα βρει τον τρόπο να βλέπω όλα τα χρώματα γύρω μου πριν, και όταν μιλώ για χρώματα, βέβαια, δεν μιλώ μόνο για χρώματα και όχι ότι τώρα τα βλέπω όλα, απλώς αντιλαμβάνομαι ότι είναι εκεί και ότι είναι θέμα χρόνου να τα ανακαλύπτεις συνέχεια όλο και πιο πολύ και όλο πιο καλά και μέσα σου και γύρω σου. Μάλλον, ωρίμασα σαν άνθρωπος και ωριμάζω ακόμη και αυτός ο τρόπος που επέλεξα να ωριμάζω μέσα από το Θ.Π. είναι ένας τρόπος που μ' αρέσει πολύ.

6. Και στο μέλλον, πως φαντάζεσαι τα στάδια;

-Όχι πολύ διαφορετικά από τώρα παιχνιδιάρικα, όμορφα, δύσκολα, ίσως, δεν ξέρω, θέλω να πιστεύω ότι βρισκόμαστε στο καλύτερο δυνατό σημείο που μπορούμε να υπάρξουμε και ότι συνέχεια εξελισσόμαστε προς κάτι ακόμα καλύτερο.

7. Οπότε τι τίτλο θα έδινες σε αυτά τα μελλοντικά στάδια;

-Λίγο ακόμη να σηκωθούμε, λίγο ψηλότερα.

4.2. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: «*Κάνε στη λευκή αυτή κόλλα Α4 μια ζωγραφιά που να αναπαριστάει τα στάδια της ζωής σου (παρελθόν-παρόν-μέλλον) όσο αφορά τον παιχνιδιάρικό σου εαυτό και το μικρό παιδί μέσα σου. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράψεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια*».

4.2.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σε σχέση με το παραπάνω ιχνογράφημα

1. Λοιπόν τι έχεις φτιάξει εδώ;

-Ένα αριστούργημα. Εγώ εδώ μικρή, που δεν ξέρω γιατί με έκανα τόσο μεγάλη, μόνη μου με μια κούκλα, την πρώτη κούκλα που θυμάμαι που της είχα βγάλει τα μάτια για να δω τι είχαν από πίσω και που όπως βλέπεις και εγώ έχω κλειστά μάτια και όντως αυτή η περίοδος είναι πολύ άχρωμη, άγευστη και αν υπήρχε η λέξη θα έλεγα ά-μνήμη, δεν έχω μνήμες, δεν έχω..., ένα στερητικό άλφα κυριαρχεί, αυτή είναι η πρώτη περίοδος, το τώρα όπως βλέπεις είναι πορτοκαλόχρωμο έχει μια μεγάλη καρδιά, γελάει έχει μια χαρά, μια ένταση πάλι στο μαλλί και στα χέρια και το πόδι λίγο είναι σε χορευτική αυτή, ένα παιδί χαρούμενο είναι το τώρα.

1α. Σαν κούκλα είναι.

-Ναι, και το μέλλον είναι ένα πολύχρωμο λουλούδι που απαρτίζεται, κάθε πέταλό του, έχει άλλο χρώμα που είναι έτσι εμπειρίες, άνθρωποι, διάφορα πράγματα που είμαι εγώ, φωτεινό και ωραίο και είναι η ελπίδα μου για ένα καλύτερο αύριο προφανώς, βέβαια, και το σήμερα μια χαρά είναι αλλά ίσως στο αύριο μπορώ να βλέπω καλύτερα ακόμη την ομορφιά που υπάρχει γύρω μου, την οποία αντιλαμβάνομαι όταν με αφήνω αλλά δεν μπορώ πάντα να την νιώθω.

1β. Και γιατί επέλεξες να κάνεις τα συγκεκριμένα σχέδια;

-Δεν ξέρω γιατί.

1γ. Γιατί για παράδειγμα επέλεξες στο στάδιο του παρελθόντος να αποτυπώσεις το συγκεκριμένο στάδιο, το μοναχικό, το πρώτο στάδιο που μου είπες που μου περιέγραψες πριν;

-Δεν ξέρω αυτό μου ήρθε πρώτο στο μυαλό, δεν το σκέφτηκα πολύ, αυτή η μνήμη μου ήρθε, τώρα βλέπω εδώ, ένα κομμάτι είναι σαν αστέρι, το βλέπεις;

1δ. Α, ναι.

-Και είναι αστείο γιατί ένα κομμάτι στα μαλλιά είναι σαν αστέρι και την ώρα που έφτιαχνα τα μαλλιά λίγο πριν, θυμήθηκα ένα, ένα τώρα καταλαβαίνω. Θυμήθηκα ένα κοκαλάκι που φορούσα σε μεταγενέστερη βέβαια ηλικία στην πρώτη Γυμνασίου το οποίο ήτανε ένα τέτοιο λουλούδι (αναφέρεται το τελευταίο σχήμα της ζωγραφιάς), και το φορούσα πάντα εδώ στο πλάι και όταν έφτιαχνα τα μαλλιά σκέφτηκα να το κάνω και μετά λέω: μα εκεί είσαι πιο μικρή, δεν είσαι σε αυτήν την ηλικία που είχες το λουλούδι, αλλά έχει πλάκα γιατί βγήκε ένα αστέρι εκεί από μόνο του -αστεροχτυπημένο- και το λουλούδι βγήκε εκεί μετά. Ασυνείδητα.

1ε. Τι τίτλο θα έδινες στην ζωγραφιά σου;

-Το λουλούδι που πληγώναμε.

1στ. Γιατί το λες αυτό;

-Πρώτα από όλα υπήρχε ένα δέντρο που πήγαινα με τις φίλες μου σε πολύ μικρή ηλικία και χαράζαμε τον κορμό του, με τα ονόματά μας και τα αγόρια που ήμασταν ερωτευμένες και τα κάναμε αυτό κατά καιρούς, δηλαδή, περνούσαν μήνες και μετά λέγαμε, πάμε στο δέντρο το οποίο ήτανε κάπου μακριά, απ' τα σπίτια μας, δεν ξέρω γιατί μου ήρθε αυτή η ανάμνηση και με πήγε μετά στις πληγές που εγώ ένιωθα ότι κουβαλούσα ως παιδί ή μάλλον πρώτα ήρθαν οι πληγές και μετά το δέντρο και ύστερα μου ήρθε στο μυαλό ότι αυτό το, η κούκλα που της έβγαλα τα μάτια ήμουν εγώ που με είχαν πληγώσει και ύστερα σκέφτηκα ότι εγώ ήμουν αυτό το λουλούδι που ήρθε μετά ή ήμουν και από τότε και δεν το ήξερα και γενικά ότι υπήρχε κάτι ευαίσθητο, μια ψυχή ευαίσθητη που πληγωνόταν, η δική μου, και που τελικά όμως, παρόλα αυτά παρέμεινε μέχρι το τέλος και μεγάλωσε κιόλας. Σαν να λέω ότι το λουλούδι που πληγώναμε ήταν αυτό, αυτό και να που είναι ακόμα εδώ.

1ζ. Και δεν επιβίωσε απλώς αλλά άνθισε.

-Μεγάλωσε και ομόρφυνε και έγινε εγώ.

Παράρτημα 2

Ένα Παράδειγμα Συνέντευξης Συμμετέχοντα Μέλους σε Ομάδα Θεατρικού Παιχνιδιού

Συνέντευξη με το Υποκείμενο: Χαρά (ΑΑ)

Υποκείμενο:	Χαρά (ΑΑ)
Ηλικία:	34 ετών
Φύλο:	Γυναίκα
Τόπος μόνιμης κατοικίας:	Ρέθυμνο
Αδέλφια:	Έναν αδερφό
Σειρά γέννησης:	1 ^η
Επάγγελμα Πατέρα:	Επιχειρηματίας
Επάγγελμα Μητέρας:	Δημόσιος Υπάλληλος
Σπουδές:	Οικονομικά & Ψυχολογία & Σχολή Θεατρικού Παιχνιδιού
Επάγγελμα:	Ψυχολόγος
Γάμος:	Όχι
Τέκνα:	Όχι

1. Πρώτη φάση της έρευνας

1.1. Βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη

1. Ας υποθέσουμε ότι η ζωή σου είναι ένα βιβλίο, το οποίο ξεκίνησες να γράφεις από τότε που γεννήθηκες και συνεχίζεις να το γράφεις μέχρι σήμερα. Κάθε κομμάτι της ζωής σου αποτελεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο. Ανάφερε και περιέγραφέ μου σε παρακαλώ όλα τα κεφάλαια της δικής σου ζωής, όπως εσύ τα βιώνεις. Ανάφερε και περιέγραφέ μου επίσης τα κεφάλαια της ζωής σου που πιστεύεις ότι θα έχεις στο μέλλον.

-Το πρώτο κεφάλαιο θα ήταν από μηδέν έως δεκαοκτώ-δεκαεφτάμισυ χρονών που τελείωσα το σχολείο, έχει υποκεφαλαϊάκια αλλά θεωρώ ότι είναι ένα κεφάλαιο.

2. Οπότε όλη η παιδική ηλικία μέχρι τη...

...μέχρι την ενηλικίωση. Ένα κεφάλαιο, «τα χρόνια της αθωότητας», ίσως θα το ονόμαζα, που περιείχε, βέβαια και όλο αυτό με την εφηβεία και τις δυσκολίες και το μίσος στους γονείς και πως θα απαλλαγώ από αυτούς, που μου έδωσε ένα πολύ ισχυρό κίνητρο για να φύγω από το σπίτι. Ναι, ένα κεφάλαιο θα ήταν. Εγώ δεν πέρασα με την πρώτη, παρότι ήμουν μια πάρα πολύ καλή μαθήτρια και δεν υπήρχε κανένας λόγος να μην περάσω με την πρώτη, για οικογενειακού λόγου, από ότι κατάλαβα, πολύ αργότερα, δηλαδή, όλη η οικογένεια είχε αναστατωθεί πάρα πολύ. Αρρωστήσαμε όλοι, όταν έδινα Πανελλήνιες, μας έπιασε, όχι όλοι, τον πατέρα μου, την μητέρα μου και εμένα, μια τραγική γαστρεντερίτιδα, που ερχόταν ο γιατρός στο σπίτι γιατί δεν μπορούσαμε να κουνήσουμε, εγώ νόμιζα ότι θα πεθάνω και έτσι δεν πέρασα, τ' ασυνείδητο τι σου κάνει. Ναι, που να τους αφήσω μόνους, δεν είχαν μάθει να ζουν χωρίς εμένα, τους μισούσα αλλά τι να κάνω και έτσι έμεινα άλλον έναν χρόνο που και αυτός ο χρόνος, δεν τον θυμάμαι καλά, αλλά νομίζω ότι από μόνος του ήταν ένας δύσκολος

χρόνος, δηλαδή ήξερα ότι τέλος τώρα πρέπει να φύγω, αρκετά, πρέπει να βρουν τις δικές τους ισορροπίες, ήταν μια πολύ παράξενη χρονιά πριν φύγω. Ο τελευταίος χρόνος, πριν δώσω Πανελληνίες, ο πατέρας μου, δεν το είχα ξαναδεί έτσι, αποδιοργανωμένος, θυμωμένος, ο θυρεοειδής του στο... , α! οικογενειακή πάθηση θυρεοειδής, αρρυθμιστός με πολλά νεύρα, που δεν είναι έτσι, δεν ήταν έτσι, θάνατοι, παππούδες... , ο παππούς είχε πεθάνει, ίσως όταν ήμουν στο Λύκειο. Η μητέρα μου, πολύ με την οικογένειά της, επίσης, πολύ κουρασμένη, αλλά επειδή, άνθρωπος που δεν εκφράζει συναισθήματα, λίγο σκληρή, λίγο, όχι σκληρή κακιά, αλλά σκληρή, δεν μοιράζομαι, δεν ζητάω βοήθεια, δεν κάνω, σαν να... , δηλαδή, εγώ τότε την αντιμετώπιζα σαν να μην είναι άνθρωπος, αυτή αντιμετώπιζε τον εαυτό της σαν να είναι ρομπότ, και εγώ δεν μπορούσα να την... , δεν ένιωθα ότι είχα μητέρα, είχα ένα ρομπότ, που πρέπει να φύγω από αυτό. Ναι, α πα πα. Τα χρόνια της αθωότητας είναι αυτά [...]. Τα χρόνια της αθωότητας, λοιπόν, ήταν αυτό... πως ήμουν αυτά τα χρόνια; Θες να πα λίγο...;

3. Ναι, ναι, ναι.

-Πολύ αθώο παιδάκι, και έτσι λίγο ντροπαλό συνεσταλμένο και παράλληλα κοινωνικό, δηλαδή, ένα περίεργο μίγμα, δηλαδή, έτσι πολύ μου άρεσε να μιλάω να συζητάω με τον κόσμο αλλά έτσι είχα και μια συστολή, ένα σφίξιμο σε κάποια πράγματα, έτσι με πολύ υπερπροστατευτικούς γονείς που δεν είχα μάθει να... , με τον αδερφούλη μου έτσι, είχαμε το μυστικό μας κλαμπ, μυστικό, δεν ήταν μυστικό, αλλά είχαμε έτσι πάρα πολύ στενή σχέση, μπορεί να τσακωνόμασταν κι αυτά αλλά ήμασταν πολύ αυτοκόλλητοι, είχαμε ένα, έχουμε ένα χρόνο διαφορά.

4. Μικρότερος είναι;

-Μικρότερος, και τα περάσαμε όλα μαζί, έκρυβε ο ένας τον άλλον, λέγαμε ψέματα μαζί, και καλά βγαίναμε παρέα, με πήγαινε στον φίλο μου, με πήγαινε...είχαμε

5. ...και δεν βγαίνατε...

-...έτσι μια συμμαχία τέτοια είχαμε, τσακωνόμασταν φριχτά ώρες-ώρες και με το που έμπαινε κάποιος στην μέση τον διαγκώναμε, ξέρεις; τι θες εσύ εδώ; Γιατί ανακατεύεσαι; Μάνα; Τα χρόνια της αθωότητας και τα χρόνια της οικογένειας, που πολύ αργότερα συνειδητοποίησα τον ρόλο που έπαιζα, ξέρεις ως η μεγάλη αδερφή που προστατεύει και αυτή που δημιουργεί ένα πιο ευχάριστο κλίμα στην οικογένεια [...], στηρίζει τον μπαμπά, ο οποίος δεν είναι ακριβώς ζευγάρι με τη μαμά, συναισθηματικό, δηλαδή, πολύ καλοί, πολύ κάλοι κοινωνικά, ρε παιδί μου, δηλαδή, σωστοί στο ρόλο τους, να μεγαλώσουμε, τα πάντα για τα παιδιά μας, αυτό το ένα το άλλο, αλλά λίγο έτσι, τυπικοί μεταξύ τους, σαν να μην επιτρεπόταν να αγγιχτούν πάρα πολύ, και είχαν την κόρη στη μέση, ε η κόρη το κατάλαβε πολύ αργότερα στο κεφάλαιο νούμερο...θα σου πω αργότερα.

6. Στα επόμενα κεφάλαια.

-Στα επόμενα κεφάλαια.

7. Ε, κάπως έτσι συμβαίνει συνήθως.

-Ναι, έπρεπε να πάρει την απόσταση και η κορούλα για να καταλάβει τι συμβαίνει. Η επόμενη χρονιά, λοιπόν, το επόμενο κεφάλαιο, είναι το κεφάλαιο που ξέχασα. Είμαι Ρέθυμνο οι πολύ φίλοι μου είχαν φύγει, είχα μια σχέση, η πρώτη μου σχέση, η πρώτη μου εντάξει, που δεν κατάλαβα, ναι, μου άρεσε αλλά ένας άνθρωπος ναι μεν τρυφερός αλλά πάρα πολύ κτητικός που σαν να μου τόνισε λίγο παρά πάνω αυτό το ότι δεν θέλω, ναι μην φύγεις;, δεν ξέρω ήταν πολύ δεδομένο ότι θα έφευγα, δεν το είχα σκεφτεί ποτέ ότι δεν θα έφευγα, δεν το είχα σκεφτεί ποτέ να μην φύγω, αλλά μάλλον με βοήθησε να καταλάβω τι δεν θέλω από τη ζωή μου. ναι, δηλαδή, πολύ κτητικός, έτσι δεν είχα πολύ ... , και εγώ δεν διεκδίκησα πολλά πράγματα από τον... , προσωπικό χρόνο, απαγορεύσεις από το σπίτι, συνειδητοποίηση πόσο μίζερα θα ήταν αν δεν έφευγα, όχι ότι είχε περάσει ποτέ από το μυαλό μου, ξαναλέω να... , αλλά με βοήθησε να φτιάξω ένα μηχανογραφικό, που να είμαι δύο καράβια απόσταση από το σπίτι μου, μετά από αυτό δεν σκέφτηκα ότι μπορεί να περάσω Αθήνα, ξέρεις, έπρεπε να είναι η Θεσσαλονίκη ή κάπου μακριά, ρε παιδί μου, δεν, δεν γίνεται, και έτσι βρέθηκα στη Χίο.

8. Α, Χίο σπούδασες.

- Ναι.

9. [...] Οπότε αυτό το δεύτερο κεφάλαιο είναι ο χρόνος που έκατσεσες εδώ, ο έξτρα;

-Ναι ένας χρόνος που έμεινα εδώ, έτσι χωρίς να κάνω τίποτα ιδιαίτερο, απλώς είχα με τη σχέση να περνάει ο καιρός μάλλον, διάβαζα ξανά, που βαριόμουν, δεν το αντέχω αυτό, δηλαδή, από τότε δεν έχω ξαναδιαβάσει δεύτερη φορά τίποτα, τα πάντα έπρεπε να τα περάσω με την πρώτη, δεν το άντεχα, ούτε όταν πέρασα Χίο που δεν ήμουν ευχαριστημένη από τη σχολή ξαναέδωσα Πανελληνίες, όχι τελείωσα τη σχολή και έδωσα κατατακτήριες, never the same, ποτέ δεν θα ξαναδιαβάσω το ίδιο.

10. Τρομερό αυτό.

-Τι ήταν αυτός ο χρόνος; Ήταν ένας χρόνος που ψιλό-έβρισκα τον εαυτό μου κιόλας, δηλαδή, χωρίς κάποιον στιγμή τον (όνομα συντρόφου) και έτσι πέρασα... , γλέντησα, γιατί ήταν και άλλα παιδιά που ήτανε εδώ, και λίγο συνειδητοποίησα πόσο ανακουφιστικό, ότι δεν έχω ανάγκη να είμαι με κάποιον, δηλαδή πρέπει να είναι πολύ καλό για να είμαι εκεί και ότι μπορώ να περάσω πολύ καλά με τους

φίλους μου και να βρω λίγο τον εαυτό μου αλλά για να τον βρω πρέπει να φύγω γιατί όλο απαγορεύσεις και ωράρια και ρολόγια και αυτά δεν την πάλευα, οπότε ήταν ο χρόνος που ξέχασα, δεν μου είναι, δηλαδή, τώρα δεν έχει κανένα συναισθηματικό αντίκρισμα αυτό για εμένα ήτανε σαν μια μετάβαση, σαν να έδωσα λίγο χρόνο στον εαυτό μου να ετοιμαστεί; να αποφασίσει; πιο αποφασισμένος; Σαν να έδωσα λίγο χρόνο στην οικογένεια να συνειδητοποιήσει ότι η κόρη τους φεύγει; Κάτι τέτοιο. Ή η αδερφή τους, δηλαδή ίσως και για τον (όνομα αδερφού) να ήταν δύσκολο αυτό τελικά, όπως το βλέπω μετά. Και μετά το τρίτο κεφάλαιο το οποίο ήταν wow! Τα χρόνια της αθωότητας νούμερο 2 ήτανε. Αλλά...αχ τι τίτλο να βάλω; Ήταν τα χρόνια που βρήκα τον εαυτό μου νομίζω, που βρήκα την οικογένειά μου την πραγματική, που είδα τις δυνάμεις μου, που έφυγα λίγο από τον ρόλο μου, που χάριχα πολύ, που πόνεσα πολύ, που έζησα πολλά πράγματα, που ερωτεύτηκα πολύ, που γνώρισα τους φίλους που θα έχω μια ζωή, μ' αυτό το βαθύτερο, ότι είναι η οικογένειά μου, ρε παιδί μου, δεν θα φύγουν ποτέ απ' τη ζωή μου.

11. Ακόμα κι αν δεν τους βλέπεις, ακόμα κι αν δεν έρχεσαι σε επαφή μαζί τους.

- Έτσι, που τους βλέπω και έχω και επαφή μαζί τους, αλλά ακόμα και τότε. Είναι οι πιο σημαντικοί άνθρωποι της ζωής μου, δηλαδή, μια, σαν να...σαν μια διορθωτική οικογένεια που με στήριζε πάρα πολύ στις επόμενες δυσκολίες..., στα επόμενα κεφάλαια, στους χωρισμούς και στις μεταβάσεις [...]. Αυτό το κεφάλαιο, λοιπόν, κρατάει τα τέσσερα χρόνια των σπουδών [...]

12. Στα φοιτητικά στη Χίο.

-Λοιπόν, σε ένα τμήμα που ήταν πολύ αδιάφορο.

13. Τι τμήμα ήτανε;

-Διοίκηση επιχειρήσεων, οικονομικά, τέτοια έκανα. Ήταν όμως σαν να έγινε ένα κλικ μέσα μου, σαν να έφυγε ένα τραγικό βάρος που κουβαλούσα μια ζωή και ξαφνικά λέω, ουφ, εδώ είμαι, κόσμος φίλοι, το σπίτι μου γεμάτο κόσμο, χωρίς περιορισμούς και χωρίς ασυδοσίες, όμως επίσης, χωρίς, δηλαδή, να χρειάζομαι να κάνω τραγικά πράγματα έτσι, τραγικά, έβγαινα κάθε βράδυ, ξευχτούσα, αλλά ήμουνα στο Πανεπιστήμιο, επίσης, εξίσου, συνεπής, ανακάλυψα το θέατρο, πολύ μεγάλο κεφάλαιο και αυτό, κάτι που δεν θα τολμούσα να το κάνω νομίζω αν δεν έφευγα, αλλά ήτανε πάντα όνειρο ζωής αυτό, πήγα σε μια θεατρική ομάδα, μπήκα πιο βαθιά σε κάποια πράγματα, τόλμησα να..., βρήκα ανθρώπους που τολμούσαν και αυτοί να εκφράσουν συναίσθημα και να παίξουν με αυτό και κάτι να το κάνουνε, και η παρέα μου, έτσι, οι περισσότεροι ακολούθησαν. Έτσι, η πρώτη χρονιά λίγο ήταν πιο χαοτική, πολύς, πάρα πολύς κόσμος, πάρα πολλοί φίλοι, πάρα πολλοί φίλοι, δεν θα το έλεγα, πάρα πολλές παρέες [...], αυτό, ανακαλύπτω τον χώρο γύρω μου, γνώρισα μέσα σε ένα χρόνο όλη την Χίο, όλους τους ανθρώπους εκεί, μικρό νησί, ξέρεις, και ήμουνα σε όλες τις ομάδες που μπορεί να υπήρχαν τότε, θεατρικές, μουσικές, κινηματογραφικές, πολύ πολύ ανακουφιστική χρονιά, συνέχιζα να έχω την εικόνα του εαυτού μου του ντροπαλού παιδιού και αυτά και ήταν πολύ αστείο το πώς, πως με έβλεπαν οι άλλοι και πως έβλεπα εγώ τον εαυτό μου. Δηλαδή, ας πούμε, μ' άρεσε ένα παιδί, ο οποίος, μ' άρεσε δεν ξέρω αν το είχα συνειδητοποιήσει ακριβώς και εγώ να σου πω την αλήθεια, αλλά ήταν έτσι ντροπαλούλης, γλυκούλης και αυτά και κάποια στιγμή ακούω από το στόμα του: «εντάξει ρε Χαρά, εντάξει εσύ δεν μασάς», και εγώ είχα την εικόνα αυτή για εμένα και δεν ήταν ο μόνος που το είπε αλλά από αυτόν μέτρησε αλλιώς γιατί είμαι και εγώ πιο χαμηλών τόνων φαντάζομαι από ότι σ' άλλες, σ' άλλα πλαίσια, και συνειδητοποίησα ότι κοίτα να δεις πόσο έχω εσωτερικεύσει κάποιες φανές, πως έχω εσωτερικεύσει την μάνα μου, και πως βλέπω τον εαυτό μου, έτσι, σαν να είμαι το παιδί που ότι και να κάνει είναι λίγο [...] είχα δύο καράβια δρόμο, ευτυχώς δεν είχα πολλές επισκέψεις. Ήτανε νομίζω τέλεια επιλογή για εμένα, έπρεπε να έχω απόσταση, δεν θα την πάλευα να μου έρχονται συχνά [...]. Με την διοίκηση, μου ήτανε εύκολα τα μαθηματικά κι όλα, το να λύνω ασκήσεις, εγώ για μαθηματικούς πήγαινα επίσης.

14. Α, σου άρεσε.

-Μου άρεσε να γίνω μαθηματικός, τέλος τίποτα άλλο ή ψυχολόγος, είναι πολύ κοντά αυτά τα δύο.

15. Πως τα συνδυάζεις αυτά τα δύο μπορείς να μου πεις;

-Δεν τα συνδυάζεις, το ένα είναι ότι για εμένα τα μαθηματικά ήταν ένα παιχνίδι του μυαλού, μα αρέσει να παίζω, ήταν κάτι ξεκούραστο, ήταν αυτό που διάβαζα στο τέλος συνήθως για να δω λίγη τηλεόραση ταυτόχρονα, κάπως έτσι τα χειριζόμουν τα μαθηματικά, βέβαια, τα μαθηματικά του Λυκείου, δεν είχα κάνει κάτι πιο δύσκολο, δεν ξέρω πως θα ήταν αν ήταν πιο δύσκολο, απλώς το έβλεπα ως παιχνίδι, επειδή μου ήταν εύκολο μου ήτανε: εγώ το αγαπάω αυτό και μπορώ να κάνω κι άλλο κόσμο να το αγαπήσει, θα 'θελα να διδάξω, ας πούμε, σε αυτό, να γίνω καθηγήτρια, αλλά μόνο αυτό μου άρεσε από εκεί, τίποτα άλλο, άκουσα τις άπειρες γνώμες για να πάρω απόφαση τι θα κάνω στη ζωή μου, ήθελα να γίνω ψυχολόγος, με γοήτευε πάρα πολύ αυτό αλλά, άκου ποιανού η γνώμη, μέτρησε, παραδόξως, είχα ακούσει πολλά κακά, και μέτρησε η γνώμη του αδερφού μου, ο οποίος γύρισε και μου 'πε, Χαρά, ρε συ Χαρά, εσύ δεν την παλεύεις, δηλαδή, παίρνεις τα κάνεις δικά σου όλα ολονών, είσαι τόσο ξέρεις, τόσο ευαίσθητη και τόσο, θα πας να γίνεις ψυχολόγος; Θα πεθάνεις ρε Χαρά, θα αυτοκτονήσεις, γιατί να το κάνεις αυτό; Και το σκέφτηκα και είχε δίκιο, για τότε, είχε δίκιο, δηλαδή και για..., ήταν καλό

που έκανα αυτό τον κύκλο και που βρήκα τον εαυτό μου, πριν να κάνω ψυχολογία, αλλιώς θα ήμουν στους αυτοκτονημένους.

16. Τίποτα δεν είναι τυχαίο.

-Γιατί είχα έναν ρόλο σωτηρίας στην οικογένεια έτσι, κάτι που δεν μπορείς να το κάνεις αυτό επάγγελμα, να έπρεπε να κάνω θεραπεία και πολλά πράγματα πριν για να μπορέσω να τολμήσω να το κάνω και να πω ναι, τώρα είμαι ψυχολόγος, παρόλο που έχω τελειώσει τις σπουδές μου κανά δυο χρόνια πριν και αυτά, τώρα μπορώ να, όχι ότι είμαι, αλλά μπορώ να το κάνω. Σου ανακατεύω τα κεφάλαια το ξέρω.

17. Δεν πειράζει, δεν πειράζει, όπως σου βγαίνουνε.

-Ναι, είμαστε στο κεφάλαιο νούμερο τρία, λοιπόν, που δεν έχω βρει τίτλο γιατί είναι wow, ή ανακαλύπτοντας τον εαυτό, ανακαλύπτοντας την ιδανική οικογένεια, ξέρεις δεν ξέρω τι μπορώ να... ανακαλύπτοντας τον εαυτό μάλλον θα είναι πιο δόκιμο.

18. Ωραία, μια χαρά.

-Αν μου 'ρθει κάτι καλύτερο θα στο πω. Έτσι, λοιπόν, φίλες καλές, φίλες αγαπημένες, διοίκηση, καλή ήμουνα κιόλας, διάβαζα, δεν διάβαζα, αλλά ήμουν καλή, δεν ήμουν αδιάφορη, δεν το παράτησα, οκ βρέθηκε δυο καράβια και άραξε, αλλά το συνδύαζα, δηλαδή, έβγαينا πάρα πολύ, τραγουδούσα πάρα πολύ χόρευα πάρα πολύ, πάρα πολλές παρέες, μέχρι που προς το τέλος της χρονιάς άρχισε να γίνεται το ξεκαθάρισμα, λίγο ποιοι είναι οι άνθρωποι που εγώ μπορώ να είμαι μαζί τους για καιρό, να μεν τους συμπαθώ, συμπαθώ, όλο το τμήμα, ήμασταν ένα τμήμα μωρέ μόνο τότε, οπότε βγαίναμε όλοι μας, τον πρώτο χρόνο βγαίναμε όλοι οι πρωτοετείς μαζί, και να βλέπεις ένα μαγαζί να γεμίζει, θεέ μου, πως τα κάναμε αυτά, χορευάμε, υπήρχε πολύ καλό κλίμα, αλλά έτσι προς το τέλος άρχισε να χωρίζει λίγο αυτό το πράγμα, είχα έτσι κι αλλιώς κάποιες φίλες, φίλες που είχα επιλέξει κάποια άτομα, αλλά έτσι γενικώς το να μειωθεί ο κόσμος που έχεις τόσο συχνή επαφή, πήρε λίγο χρόνο, και μήπε και το θέατρο στη ζωή μου αυτήν τη χρονιά, αυτό ήταν ένα πολύ βασικό κεφάλαιο. Σηκωνόμουνα το πρωί πήγαινα στο Πανεπιστήμιο, μετά ξέρω 'γω έφτιαχνα κάτι, ζαναπήγαινα στο Πανεπιστήμιο, πήγαινα στο θέατρο, έβγαينا μέχρι τα ξημερώματα, ζαναπήγαινα στο Πανεπιστήμιο και κάπως έτσι.

19. Τα έκανες όλα, τα συνδύαζες, μπράβο.

-Εντάξει, μπορεί να μην ξυπνούσα κανένα πρωινό, πρωινό, να πήγαινα τη δεύτερη, τρίτη ώρα, τώρα αλλά εντάξει [...]. Θέατρο, λοιπόν, μια βουτιά, έτσι, στον εαυτό επίσης, άλλαζα εικόνα για τον εαυτό μου, βέβαια, είδα, κοίτα να δεις, ρε παιδί μου πόσο, τι εικόνα έχουν οι άλλοι, πόσο πιο δυναμικός άνθρωπος είμαι από αυτό που νομίζω, πόσο ρίχνω τον εαυτό μου και πόσο έχω καταπιεί, την πιπίλα της μαμάς μου του «μέχρι να κουνήσεις το ένα σου πόδι βρωμίζει το άλλο» και όλα αυτά τα ωραία που άκουγα σαν παιδί και αν δεν είχες εμένα τι θα έκανες, και θα πεθάνω και θα δείτε και ξέρω και εγώ τι, ήτανε πάρα πολύ ενοχική όπως καταλαβαίνεις και πολύ έτσι, και προσκολλητική και ρουφάμε το αίμα των παιδιών με το καλαμάκι. Αυτή η απόσταση ήτανε πολύ, πολύ, πολύ σημαντική για εμένα και το πόσο εύκολα, δημιούργησα, αυτό κόσμο γύρω μου και ανθρώπους που να είναι καλά, όχι τυπικές σχέσεις, και τυπικές και παρεϊστικές και το να περάσεις καλά, αλλά και κάποιες έτσι πολύ βαθιές σχέσεις, που μπορείς να ανοίξεις την ψυχή σου, να μοιραστείς τα πάντα, να κοιμάσαι με τον άλλο, να ξυπνάς, να το κάνουμε όλη η παρέα μαζί, να μοιραζόμαστε τον χώρο μας, τον χρόνο μας, τις σκέψεις μας, έτσι πολύ μαγικές στιγμές, αυτή η πρώτη χρονιά ήτανε πάρα πολύ δημιουργική χρονιά και πολύ βασικό στήριγμα για τα επόμενα. Γιατί τα επόμενα δεν ήταν πάρα πολύ εύκολα και σε αυτό το κεφάλαιο. Καλοκαίρι πρώτης χρονιάς στη Χίο, εγώ μπαίνω σε μια παράσταση του Δημοτικού Θεάτρου, που ήμασταν οι μαθήτρες του θεάτρου έτσι, μας ζητήθηκε, μείναμε να είμαστε στον χορό τέλος πάντων, μιας κωμωδίας του Αριστοφάνη, δεν τρελαίνομαι, Παναγία μου, τέλος πάντων, και θα κατέβαινα για κανένα μήνα κάτω...

20. Στην Κρήτη.

-Στην Κρήτη, περίεργο διάστημα, καλό, καλούτσικο, όχι πολύ καλό, γιατί είχε φύγει όλος ο κόσμος, είχε μείνει μόνο μια φίλη, για καλοκαίρι και αυτή, η οποία ήταν ερωτευμένη ήταν με τον καλό της, και ήταν ένα ζευγάρι, ξέρεις από αυτούς που κοιτάζονται στα μάτια και δεν υπάρχει τίποτα τριγύρω, αλλά παρόλα αυτά καλώ και τους φίλους μου, καλώ και τη φίλη μου να έρθει μαζί μας, και νιώθει λίγο μαλάκας, εντάξει γνώρισα όλους τους barmen, γνώρισα τους d.j., γνώρισα..., είχαμε στέκια, ένιωθα άνετα στα μέρη αυτά αλλά ήταν λίγο περίεργα, δηλαδή, κάναμε πάρα πολλά πράγματα μαζί αλλά ήταν και..., πω δεν μ' άρεσε καθόλου, δηλαδή θα προτιμούσα να απέχω από το ζευγάρι, ήταν και περίεργο να πεις δεν έρχομαι, άσε τους να κοιτάζονται βαθιά στα μάτια και να μην καταλαβαίνουν ότι οκ μήπως να μην καλέσουμε σήμερα τη φίλη μας; Να κοιταχτούμε πιο βαθιά; Και κάπου εκεί, λοιπόν, μέσα [...] της μοναξιάς αυτής, μες την ομάδα γνώρισα τον (όνομα συντρόφου). Ο (όνομα συντρόφου) ήτανε ο (όνομα συντρόφου), άλλο ένα κεφάλαιο της ζωής, μου, μα έχει υποκεφάλαια. Βασικό υποκεφάλαιο και πολύ σημαντικό, πάρα πολύ σημαντικό. Δεν ήταν αυτό που, δεν κεραυνοβολήθηκα, δεν ήταν κάτι wow που ένιωσα, αλλά με πλησίασε με τρόπο που μου άρεσε ιδιαίτερα, έτσι σταδιακά γνωριστήκαμε, σταδιακά; Χμ, δεν ήταν πάρα πολύ σταδιακό τώρα που το σκέφτομαι και ήταν και αυτός στην

περιοδεία γιατί κάναμε περιοδεία στα γύρω νησιά, οπότε ήμασταν μαζί με τον (όνομα συντρόφου) Καλό παιδί ο (όνομα συντρόφου) αλλά...

21. Αυτό το αλλά.

-Αλλά ήταν σε διάσταση ο (όνομα συντρόφου) , δεν είχε χωρίσει, χρόνια πριν, ήταν σε μια μπερδεμένη κατάσταση, μπερδεμένη, όχι όσο αφορά αυτόν, δηλαδή, αλλά ήταν με ένα παιδάκι και μια psycho πρώην, και εγώ ένα πιτσιρικάκι δεκαεννιά χρονών που δεν ήξερε τι του γίνεται, ξέρεις, και στήριζα έναν άντρα, είκοσι εννιά χρονών, ο οποίος είχε πάρει κάποιες αποφάσεις στη ζωή του και δεν, δεν, και δεν με προστάτευε κανείς εμένα. Πολύς έρωτας, πέρασα πολύ καλά με τον (όνομα συντρόφου) και μείναμε μαζί σχεδόν από την αρχή και μοιραστήκαμε και χώρο, ήτανε πολύ μαγικό, όλη αυτή η οικειότητα και η άνεση και πολύ εύκολη σχέση πολύ εύκολο το να είμαστε μαζί με τον άλλο, νόμιζα ότι τόσο εύκολα θα είναι τα πράγματα και μετά, πάρα πολύ αυτονόητο και πάρα πολύ απλό και πάρα πολύ, δηλαδή, αν δεν υπήρχε το τριγύρω θα ήτανε wow, επίσης, αλλά με ένα πιτσιρικάκι, ενός έτους, δηλαδή, με το που παντρεύτηκαν, χώρισαν, δεν ξέρω δεν ήτανε πάρα πολύ καιρό σε διάσταση δεν πρέπει να είχε κλείσει χρόνο, αλλά η πρώην τον..., έκανε διάφορα σκηνικά τον έβριζε δημόσια, έχει προσπαθήσει να μας σκοτώσει, μας είχε κυνηγήσει, είχε ένα πατάκι ο (όνομα συντρόφου) και του έβαζε ζάχαρη για να κολλήσει το ρεζερβουάρ και για καιρό έβλεπε κάτι περίεργο ο (όνομα συντρόφου), αλλά δεν το είχε καταλάβει ότι ήταν ζάχαρη, και μας πήγε στο κνήγι μια μέρα με το αυτοκίνητο να μας σκοτώσει, έτσι πολύ άγρια σκηνικά για μια δεκαεννιάχρονη που ανακαλύπτει τον εαυτό της. Έλεος, σας παρακαλώ.

22. Που πήγες και έπεσες κοριτσάκι μου.

-Τι να πω... και με μια δεκαεννιάχρονη η οποία έχει μάθει να είναι το καλό παιδί και να μην..., κανείς να μην της λέει κουβέντα, να μην έχει ακούσει κακή κουβέντα από κανέναν και ξαφνικά να υπάρχει κάποιος που την βρίξει και την κυνηγάει και ξαφνικά γίνεται το κακό παιδί, αυτή που χώρισε μια οικογένεια, ενώ δεν ίσχυε κάτι τέτοιο, και με πάρα πολλές ενοχές, μήπως έκανα κάτι στραβό; Μήπως..., δεν μπορούσε το μυαλό μου να χωρέσει ότι μπορεί να συμβαίνει αυτό, δηλαδή, ήθελα πολύ να της μιλήσω, να της εξηγήσω, δεν τον ήξερα, δεν συνέβαινε κάτι, τι, που, πως; Psycho τώρα η άλλη, εγώ όμως στον κόσμο μου, για αυτό και έχει έναν υπότιτλο, στα χρόνια της αθωότητας νούμερο δύο, συνέχιζα να είμαι στον κόσμο μου, ο κόσμος είναι καλός υπέροχος, άμα καλός, σωστός και αυτά μια χαρά θα είναι τα πάντα και ξαφνικά είδα ότι δεν είναι πάντα έτσι, αλλά δεν το καταλάβαινα, μάλλον έπρεπε να μου πει γερά μαθήματα για να το καταλάβω.

23. Είχαμε και συνέχεια, δηλαδή;

- Η συνέχεια, είχε μια διάρκεια όλο αυτό το πράγμα, δεν ήταν ένα περιστατικό και σταμάτησε. Εγώ να σου πω, στη φάση που έγινε αυτό δεν, είναι και περίεργο, γιατί δεν ήμουν η τρελά ερωτευμένη που, εξελισσόταν η σχέση μας ακόμα, ήμουν αρωτευμένη, ήμασταν καλά αλλά δεν είχε υπάρξει αυτό το τρομερό δέσιμο που υπήρξε στην πορεία, αλλά υπήρξε ένα φοβερό πείσμα από την δική μου πλευρά, ότι δεν θα μου πει κανείς τι θα κάνω στη ζωή μου, πως θα, τι επιλογές θα κάνω, ούτε θα με πανικοβάλλει κάποιος και θα φύγω, εγώ θα μείνω να δω αν αξίζει αυτό που ζω και τι γίνεται, ένα πείσμα, περηφάνια, δεν ξέρω τι ακριβώς ήταν αυτό, γιατί έγιναν διάφορα σκηνικά, πήρε τους γονείς μου, οι γονείς μου κατέβηκαν, να μιλήσουν στον (όνομα συντρόφου) να αφήσει το παιδί τους το οποίο ήταν γελοίο, τι λέτε, στον (όνομα συντρόφου) θα μιλήσετε, δηλαδή και αυτός να με αφήσει, δεν τον αφήνω, δεν θα μου πείτε τι θα κάνω, εδώ σαν να ξαναμπήκε η οικογένεια στη μέση από εκεί που ήμουν έναν χρόνο τρισευτυχισμένη, ξαναμπήκε η οικογένεια και με τη δικιά μου χαζομάρα, δηλαδή, ναι, με τη δικιά μου ντροπή, σαν να έκανα εγώ κάτι κακό που μας κυνηγούσε μια psycho να μας σκοτώσει, σαν να έπαιρνα λίγο τις κατηγορίες, σαν να πίστευα ότι κάτι έκανα και εγώ, ρε παιδί μου, γιατί δεν εξηγείται να κάθομαι και να μην της έχω κάτσει ένα μπάτσο ή να μην την έχω πάει στα δικαστήρια, ή να μην έχω κάνει πιο δυναμικά πράγματα, που εντάξει αν μου συνέβαινε πέντε χρόνια αργότερα, δεν ήμουν στην κοσμάρα μου τόσο πολύ, θα το 'χα, θα είχα λειτουργήσει εντελώς διαφορετικά, καλέ εδώ πήγαινε να μας σκοτώσει και την ώρα που πήγαινε ο (όνομα συντρόφου) να την χτυπήσει, εγώ τον κρατούσα, και έκλαιγα και φώναζα, μην την χτυπήσει ας πούμε, αυτή η γυναίκα έπρεπε να έχω πάει δικαστήρια και έπρεπε να είναι φυλακή και έπρεπε να σωθεί το παιδί της, αυτό ένα δεύτερο κεφάλαιο είναι αυτό. Που έχει, αυτό έχει ενοχές και ίσως την στήριζα αρκετά, ίσως να έκανα εγώ αρκετά, γιατί και ο (όνομα συντρόφου) ήτανε σε πολύ δύσκολη θέση και δεν μου το ζήτησε ο ίδιος να το κάνουμε, να πάμε να καταθέσουμε και να..., αν μου το ζητούσε ίσως να το έκανα, αλλά εγώ δεν ήμουν, ήμουν πολύ πανικοβλημένη και πολύ ξανά πισωγυρισμένη, ρε παιδί μου, ήρθαν όλοι 'πέσαν πάνω μου, οι γονείς, η μάνα μου: «εγώ που δουλεύω στο δικαστήριο και αυτά τα ρεζιλίκια να μου κάνεις, να μου δείξεις, να μου κάνεις»... πω, πω, τα είχα ξεχάσει. Ωχ, θεέ μου. Καλέ σκέψου, οι φίλες μου, δεν με άφηναν να περπατάω από την έξω μεριά του δρόμου, δηλαδή, μετά από λίγο συνειδητοποιώ ότι μονίμως κάτι γινότανε, μπερδευότανε στα πόδια μου, μου 'σπάγαν τα νεύρα, και συνειδητοποίησα ότι φροντίζουν οι έρημες να είναι από την έξω μεριά του δρόμου. Και εκεί συνειδητοποίησα και τι φίλες έχω και πόσο καλές επιλογές έχω κάνει γενικώς, αλλά ήταν μια περίοδος

πάρα πολύ δύσκολη που είχε και ντροπή μέσα σε να είχα κάνει κάτι εγώ κακό. Βέβαια, με τον (όνομα συντρόφου) ζήσαμε και άλλα τρία χρόνια μαζί, ξέρεις, και ήτανε μια σχέση καλή που είχε, που δεν είχε σταματήσει όλο αυτό ποτέ, διαζύγιο δεν του έδινε, εννοείται, καταλαβαίνεις, πολλά προβλήματα με την κόρη του, να μην μπορεί να την δει, προσπαθούσε, δεν ήξερε πια είναι η σωστή στάση, να διεκδικήσει έντονα, να βγάλει τη μάνα τρελή, ή το να είναι πιο ήπιος και να προσπαθήσει σιγά-σιγά να προσεγγίσει την κόρη του και να μην εξαγριώσει τα πράγματα και όλα αυτά και ήταν πολύ περιεργό για εμένα όλο αυτό, το βίωνα και εγώ, δεν ήτανε μόνο δικό του μαζί ζούσαμε και, και εγώ δεν ήξερα και ούτε ξέρω ακόμα πιο θα ήταν το σωστό, δηλαδή, δεν ξέρω, καν αν τότε την είχα σπάσει στο ξύλο, που αυτό θα έπρεπε να είχα κάνει αυτό θα ήταν το σωστό, ή αν όταν με έβριζε και απαντούσα ή την χτυπούσα ή έκανα...είναι πολύ μακριά από εμένα όλο αυτό, και από εμένα τώρα μπορεί να μην είναι τόσο πολύ μακριά, αλλά από εμένα τότε ήμουνα πραγματικά, τι να πω, τι να πω, πάρα πολύ στον κόσμο μου, πάρα πολύ αθώα, δεν μπορούσα να το συλλάβει το μυαλό μου ότι μπορεί να υπάρχουν κακοί άνθρωποι, είχα και θεωρίες εγώ τότε, ότι ναι, οι συνθήκες και εγώ θα αλλάξουμε, μια έπαρση είχα μάλλον τώρα που το σκέφτομαι [...]. Αυτό είναι ένα μεγάλο κεφάλαιο επίσης, προσγειώση γερή, που εκεί έγινε και ένα άλλο σκανάρισμα ποιοι είναι οι σημαντικοί άνθρωποι γύρω μου, οι φίλοι μου, με ποιους θέλω να είμαι κοντά, ποια είναι η οικογένειά μου, πολλά, πολλά αυτήν την πρώτη χρονιά, πολλά. Θυμάμαι, την πρώτη χρονιά, λοιπόν, είχε έρθει και η μάνα μου, και για εμένα δεν ήταν ότι πιο ευχάριστο να έρθει η μάνα μου, η οποία τα είχε παίξει γιατί την χρονιά που έφυγα εγώ ο (όνομα αδερφού) πήγαινε χάλια στο σχολείο, δεν..., έπρεπε κάποιος να αναπληρώσει το κενό, να ασχολούνται μαζί του, και εγώ ήμουνα στην κοσμάρα μου, ήμουνα καλά, δεν ήμουνα καθόλου σε αυτό το κλίμα, και είχε έρθει η μάνα μου με τραγικό θυμό, που εγώ δεν της συμπαραστέκομαι, ενώ ήξερε ότι ταυτόχρονα θα έρθει και μια φίλη μου, ήρθε εκείνη την περίοδο και ήθελε να διώξει την φίλη μου, πάρα πολύ θυμό με την μάνα μου, πάρα πολύ θυμό, και γενικώς από την εφηβεία μου και για πάρα πολλά χρόνια είχα ένα τραγικό θυμό με τη μάνα μου, η οποία τον άξιζε, αλλά και εγώ, εντάξει τώρα, τον άξιζε; Τον προκαλούσε. Έπρεπε εγώ να είμαι εκεί να σώσω, πώς να την σώσω, τι να κάνω, να αφήσω αυτό που κάνω για να πάω να σώσω τι; Ο αδερφός μου, επίσης, ένα πλάσμα πάρα πολύ έξυπνο και δεν είχε καμιά ανάγκη.

24. Δεν τους άφησε να τον επηρεάσουν τόσο όσο επηρεάστηκες εσύ;

- Ω, μια χαρά τους άφησε.

25. Τον επηρεάσανε.

- Ε, ναι, σκατά τα πήγαινε στο σχολείο, είχαν κάτι να ασχολούνται οι άνθρωποι, να μην βαρεθούνε μεταξύ τους, γιατί τι να κάνουνε κιάλας. Εγώ, δεν τους επηρέαζα ακριβώς, με επηρέαζαν μεν, αλλά είχα και έναν ρόλο, πως το λένε, βοηθητικό, είχα και μια τιμητική θέση, αν μπορείς να το πεις, ενώ ο (όνομα αδερφού) δεν είχε τιμητική θέση ήταν το μαύρο πρόβατο.

26. Γιατί τα δεύτερα παιδιά είναι πάντα τα μαύρα πρόβατα;

-Έτσι, έτσι. Κι ήταν το μαύρο πρόβατο ο καημενούλης και δεν το έχουμε συζητήσει ποτέ αλλά νομίζω ότι του έλειψα πάρα πολύ.

27. Εκείνη τη χρονιά ε;

- Εκείνη τη χρονιά, να' ναι μόνος του με τα pigs, έτσι τους έλεγε ο (όνομα αδερφού), έπαιζε τραγικό μίσος : «τα γουρούνια, τα μεγάλο γουρούνι και το μικρό γουρούνι». Έλα ρε (όνομα αδερφού) του έλεγα, σταμάτα, «να πεθάνουνε», εγώ φοβόμουνα και να το σκεφτώ, ξέρεις. Ήταν πολύ ωραίο που είχε ο ένας τον άλλον, οπότε φαντάζομαι ότι εγώ πήγα κάπου πολύ καλύτερα και τον άφησα τον έρμιο μέσα στο κλουβί με τους τρελούς, το οποίο έτσι που το περιγράφω..., η έρμη η οικογένειά μου δεν είναι και τίποτα τραγικό, είναι μια φυσιολογική και τυπική οικογένεια, σε σχέση με αυτό που βλέπω γύρω μου, και χωρίς πολλές εντάσεις, χωρίς πολλά..., χωρίς πολλούς καβγάδες, χωρίς τραγικά πράγματα, έτσι που οι έρμιοι προσπαθούσαν να βάλουν όρια, έτσι, πιο αυστηρά, λίγο προστατευτική μαμά, και έτσι που είχε το γιό στο βρακό..., τίποτα όμως φοβερό, ούτε ένα ζευγάρι που χώριζε συνεχώς, τίποτα, ίσα-ίσα παρά ήταν τυπικοί και σωστοί.

28. Political correct.

-Ναι, Political correct, σε όλα. Πέρα από αυτό, ξέρεις, πέρα από το ότι είχαν μοιράσει τα παιδιά τους, ο μπαμπάς με την κόρη και η μαμά με το γιό, και..., που επίσης, είναι πολύ συνηθισμένο, όμως. Δεν ήταν κάτι τραγικό, δηλαδή, φαντάζομαι ότι ακούγομαι λίγο, ξέρεις τα pigs, ήτανε ρε παιδί μου το κλασσικό, εντάξει τους μισήσαμε λίγο, έπρεπε να φύγουμε και από το σπίτι, ε, τι να κάνουμε να μείνουμε όλοι εκεί; Περίεργη χρονιά, η πρώτη, τώρα σου γύρισα πάλι στην πρώτη...

29. Δεν πειράζει.

-...αλλά ήταν τότε που γνώρισα και τον (όνομα συντρόφου) και ξεκίνησαν πολλά. Ξέρεις τι γίνεται; Με το να τα λέω, έτσι σαν να συνδέω άλλα πράγματα που δεν τα έχω σκεφτεί, ρε παιδί μου, να, με το που χώθηκε, με ξανά- χώσανε, ξανά- χώθηκα εγώ, δεν με χώσανε, στα οικογενειακά θέματα, επέτρεψα να μπει στη ζωή μου ένας άνθρωπος που, ναι μεν ο (όνομα συντρόφου) ήταν αξιόλογος άνθρωπος, και μια σχέση καλή, αλλά θα μπορούσα να έχω προστατεύσει αλλιώς τον εαυτό μου, να μην έχω μπει σε

σχέση μαζί του, ήταν σαν να ξαναμπήκα, σαν να ξαναέριξα τον εαυτό μου..., μπορεί να λέω βλακείες τώρα, απλώς τα σκέφτομαι δυνατά.

30. Δεν πειράζει.

-Ξανά οικογένεια στη μέση και [...], κάτι πιο ανάλαφρο, να περάσω καλά και να συνεχίσω, σαν να χρωστούσα και να μην έπρεπε να χαρώ χωρίς να υποφέρω [...]. Μετά που έτσι, λίγο κόπασε αυτή η καταγίδα...

31. Με την τρελή ε;

-Με την τρελή..., υπήρχε πάντα κάτι μέσα μου, βέβαια, με τον (όνομα συντρόφου), δηλαδή, ήξερα από τότε ότι δεν θα κρατήσει αυτό γιατί ήμουν θυμωμένη μαζί του, ένιωσα ότι δεν με προστατεύσει, όσο παράλογο κι αν...τι να προστατεύσει και από πού να προστατεύσει, και πώς να προστατεύσει; Και επίσης, είχα ένα θυμό ότι δεν θα είναι ο πατέρας των παιδιών μου αυτός, που δεν βούτηξε την κόρη του να τη σώσει από την τρελή, σαν να υπήρχε από τότε..., παρότι ήταν μια σχέση κατά τα άλλα, κατά όλα τα άλλα, πάρα πολύ καλή, δηλαδή, δεν το έχω ξαναδεί από τότε αυτό, μια φοβερή ισορροπία, να περνάς καλά, να διασκεδάσεις πολύ, να μπορείς να περάσεις καλά μόνος, να μπορείς να χορέψεις, να γελάσεις, να κλάψεις, να κάνεις τα πάντα, να διαβάσεις ένα βιβλίο και να κλαις μαζί με τον άλλον, να κάνεις χαζουλιές δημόσια, ξέρεις, ισορροπία στις δουλειές, στο πως μοιράζεσαι τον χώρο, χωρίς να υπάρχει αυτή η δυσκολία και η δυσκαμψία, που εγώ τώρα από Κρήτη, καταλαβαίνεις, το πώς μοιράζομαι τον χώρο και τις δουλειές, είναι λίγο...λίγο γουρούνια, εδώ. Είσαι υποχρεωμένη να..., και εγώ, δεν λειτουργώ έτσι, δεν το έχω αυτό το πράγμα, δεν περνάει από το μυαλό μου ότι είμαι υποχρεωμένη να είμαι η δουλάρια κάποιου [...]. Που χωράει το Θεατρικό Παιχνίδι; Τι σχέση έχει; Έχει, έχει, [...], είναι ένα μεγάλο κομμάτι το Θεατρικό Παιχνίδι, απλώς ήτανε λίγο σταδιακό σε μένα γιατί πρώτα ανακάλυψα το θέατρο, όλα αυτά τα χρόνια, τρία χρόνια ήμουνα εκεί, στην ομάδα του Δημοτικού Θεάτρου, και πολλά βιωματικά και αυτοσχεδιασμοί και [...] γιατί το θεατρικό παιχνίδι είναι μια κατηγορία, και για εμένα ανήκει στο θέατρο, στο εργαστήριο θεάτρου, όχι στο θέατρο. Το θέατρο έχει μια σκληράδα, το εργαστήριο όμως, δοκιμάζω ρόλους και προσπαθώ να προσεγγίσω το πώς μπορεί να νιώθει αυτός, το πώς μπορεί να το εκφράζει και όλο αυτό το πράγμα, είναι κοντά στο θεατρικό παιχνίδι, δεν είναι κοντά η παράσταση στο θεατρικό παιχνίδι, αλλά αυτό το εργαστήριο για εμένα ήτανε πολύ μαγικό πράγμα, πολύ μαγικό πράγμα, και το πρώτο wow, ήτανε εκεί, μετά ήρθε το θεατρικό παιχνίδι και μετά ήρθε και το θέατρο, παίζω θέατρο, αλλά είναι το θεατρικό παιχνίδι κάπου ανάμεσα στο θέατρο και την ψυχοθεραπεία. Τα έχω κάνει όλα [...]. Δηλαδή για εμένα, το θεατρικό παιχνίδι, δεν ξέρω αν μόνο του, θα μπορούσε να λειτουργήσει ψυχοθεραπευτικά, λειτούργησε, αλλά μέχρι ένα βαθμό. Με βοήθησε το ότι ήμουνα και σε μια θεραπευτική ομάδα ταυτόχρονα.

32. Αυτό έγινε μετά που τελείωσες τη φοιτητική σου ζωή;

-Μετά που τελείωσα, στη δεύτερη φοιτητική μου ζωή, στη δεύτερη φοιτητική μου ζωή, γιατί είχε και σε συνέχεια.

33. Ήρθες εδώ και έβγαλες την ψυχολογία;

-Ναι, ναι τρομάρα μου.

34. Γιατί μωρέ; Εντάξει.

-Εντάξει, όχι καλό ήταν, καλό ήταν, μου πήρε μερικά χρόνια να προσαρμοστώ, πέρασα μια καταθλιψούλα, αλλά καλά ήτανε.

35. Δεν έμεινες με τους γονείς σου πάλι, να φανταστώ; Έμεινες;

-(Γνέφει καταφατικά)

36. Και πως ήτανε όλο αυτό;

-Κατάθλιψη, σου είπα, πέρασα, θες να σου εξηγήσω; Κάθε βράδυ ήμουνα στο Σεσίλια (πρόκειται για ένα μπαρ της πόλης), κάθε βράδυ, όμως, ευτυχώς δούλευα, βρήκα, δηλαδή, σε ρεσεψιόν δούλευα, μην φανταστείς κάτι..., οπότε δούλευα, ήμουνα στο Πανεπιστήμιο, το πρωί, ήμουνα στο θέατρο όταν δεν δούλευα στα διαλείμματα, ναι και τι άλλο έκανα; Α, τα Σαββατοκύριακα πήγαίνα μετά στο θεατρικό παιχνίδι, όχι μετά την κατάθλιψη, όμως ήταν αυτά, λάθος. Ναι, κάθε βράδυ ήμουνα Σεσίλια, αυτό ήτανε πιο πολύ σπίτι μου, αφού δεν έχω σπίτι, ναι μένω με τους γονείς μου. Έμεινα εφτά μήνες.

36. Α, δεν έμεινες όλα τα χρόνια;

-Πρόσεξε να δεις, έμεινα εφτά μήνες, αλλά έκτοτε μένω από πάνω τους. Δεν αλλάζει πολύ, έχω τον χώρο μου, τον διαχειρίζομαι όπως θέλω, αλλά πάλι αυτή η κοντινότητα υπάρχει, το οποίο, ένας λόγος που σπούδασα διοίκηση ήταν γιατί όλοι με πείσανε και εγώ πείστηκα ότι θα είναι το πιο εύκολο για να βρω δουλειά, και για μένα ήταν πάρα πολύ σημαντικό το να είμαι οικονομικά ανεξάρτητη και τώρα είμαι στα τριάντα τέσσερα και δεν είμαι οικονομικά ανεξάρτητη, ευτυχώς υπάρχει ο Ο.Α.Ε.Δ. και άνοιξα το γραφείο και..., αν δεν υπήρχε όμως επιδότηση θα χρειαζόμουνα βοήθεια, δούλευα όλα αυτά τα χρόνια, έτσι; Δεν είναι ότι..., αλλά ρηματοδοτούσα, αλλά δεν είχα τη δυνατότητα να νοικιάσω σπίτι, δηλαδή έμεινα στην γκαρσονιέρα από πάνω και έβγαζα τα έξοδά μου, αυτό. Τα έξοδά μου και τα έξοδα..., ούτε καν τα έξοδα των σεμιναρίων μου πάντα, δηλαδή και για τα έξοδα των σεμιναρίων μου

ζητούσα, παρότι δούλευα όταν έβρισκα, μεγάλη ειρωνεία δεν είναι αυτή; Διοίκηση επιχειρήσεων. Σε πόσες προκηρύξεις, σε πόσους διαγωνισμούς, σε πόσα πράγματα..., απέξω, είχαμε γνωριστεί πια: «Και εσύ εδώ; Ούτε εσύ βρήκες; Πάλι;». Πω, πω, πολύ μίζερια, πολύ μίζερια και για κάτι που δεν σ' αρέσει κιόλας, έτσι; Και θες απλώς να βγάλεις χρήματα. Ναι, τα έχω μπερδέψει τώρα, τα έχω κάνει αχταρμά.

37. Δεν πειράζει. Τελείωσε το τρίτο κεφάλαιο είπαμε.

-Το τρίτο κεφάλαιο...

38. Που ήταν οι σπουδές σου. Δεν μας τα είπες, για πες μας.

-Λοιπόν, σπουδές, καλά πήγαν οι σπουδές, μια χαρά, καλά πήγαν οι παρέες, καλά περνούσα γενικώς, δηλαδή, μετά από το μεγάλο σοκ αυτό, με την πρώην και τη psycho κι αυτά, μια ισορροπία είχε βρεθεί, υπήρχε κάτι, δηλαδή, έτσι, σαν να είχε, η ανεμελιά μου να' χε...

39. Κλωνιστείς ε;

-Ναι, και έτσι ήταν και ένα παράπονο, πότε θα είμαι ξανά ανέμελη; για πιο λόγο είμαι έτσι; Σε μια τσίτα και..., δύσκολο ήτανε, αλλά εντάξει, είχα την οικογένειά μου, τους φίλους μου, τους καλούς, μια ζωή, έτσι που μου άρεσε, έτσι κάθε μέρα μαζί, θέατρο, λίγο διάβασμα, πολύ έτσι ζεστή κατάσταση, πολύ σινεμά, πολύ..., όχι τόσο χορό, όσο παλαιότερα, όσο πριν από δύο χρόνια, αλλά υπήρχαν όλα αυτά, μια καθημερινότητα που μου άρεσε, και έφευγα, και πάντα υπήρχε αυτό το κάτι με τον (όνομα συντρόφου) πολύ ωραία σχέση αλλά, αλλά ίσως ήταν και πολύ νωρίς για εμένα τότε, δηλαδή, τι θα κάνω; Να μείνω στη Χίο δεν έπαιζε. Κι ήταν και όλο αυτό το πράγμα [...], να έρθει ο (όνομα συντρόφου), μου φαινόταν πολύ..., πάλι κι αυτό, ότι εγώ δεν ξέρω τι θέλω να κάνω στη ζωή μου, θέλω να ψάξω κι άλλα πράγματα, κι ήταν όλο αυτό, υπήρχε αυτό, υπήρχε, υπήρχε ένα, κάτι άλλο με ενοχλούσε εμένα τον τελευταίο χρόνο, ζητούσα χώρο, πολύ γρήγορα μείναμε μαζί, χωρίς να το συζητήσουμε, χωρίς να..., και ζητούσα χώρο, λίγο να..., ότι, ρε παιδί μου, θέλω λίγο χώρο μόνη μου, λίγο να 'μαι μόνη μου, ότι σαν να έχω χάσει το εγώ μου, ότι όλα, τα πάντα είναι εμείς, δεν ήμουνα έτοιμη για αυτό. Δεν το κατάλαβε, θεώρησε ότι θέλω να χωρίσουμε, και εγώ ήθελα να το σώσουμε. Δεν το κατάλαβε, και ξέρεις ο τελευταίος χρόνος ήταν πολύ περίεργος, ήταν απελπισμένος ότι χωρίζουμε, και κάναμε έρωτα απελπισμένα και ένα πράγμα τραγικό, το οποίο εμένα με βάραινε, με βάραινε, ήτανε: δεν με καταλαβαίνει, ρε παιδί μου, εγώ του λέω λίγο χώρο, πως το λένε, θέλω χώρο, θέλω λίγο να μπορώ ένα βράδυ να είμαι με τις φίλες μου και όχι με τον (όνομα συντρόφου) λίγο να το καταλάβει αυτό να μπορώ να, το σεβαστεί, [...] και, ξέρεις το ένα φέρνει τα' άλλο, κι αυτός ήτανε λίγο πιο περίεργος με τις φίλες μου, ενώ δεν ήτανε γενικώς έτσι, λίγο σαν να ζήλευε που ήθελα παραπάνω χρόνο και εγώ όσο ένιωθα οτιδήποτε σκύλιαζα ακόμα περισσότερο και λέω τέλος πρέπει να βρεις χώρο. Από εκεί που ξεκίνησε να με αφήσει μια μέρα, να πάει σε έναν φίλο του να μείνει μια μέρα ή να πάει στη μάνα του ρε παιδί μου, γιατί δεν είχε σπίτι, να κάνει κάτι άλλο μια μέρα, με το να επιμένει και να μην το κάνει ποτέ είχα..., έπρεπε να χωρίσουμε, δηλαδή, ζητάω κάτι τόσο απλό, και αν δεν μπορώ να έχω τον χώρο μου, αν δεν μπορεί να σεβαστεί τον χώρο μου, ρε παιδί μου και το ότι έχω πολύ ανάγκη από αυτό το πράγμα, δεν θέλω, και έφυγα. [...] μετά ανοίγει ένα άλλο κεφάλαιο, δύσκολοι αποχαιρετισμοί, γιατί παρόλα αυτά ένιωθα πάρα πολλά πράγματα και εγώ και ήταν ακόμα πιο δύσκολο, και επίσης, πολλές ενοχές, να πεις γεια σου, σε έναν άνθρωπο που θέλεις, να πεις κάτι κακό, δεν σέβεσαι τον χώρο μου, γεια σου τώρα. Αυτό είναι άλλο κεφάλαιο, λοιπόν, επόμενο κεφάλαιο, φεύγω από την Χίο, επιστρέφω Ρέθυμνο, έχουμε μόλις χωρίσει, αλλά δεν έχουμε χωρίσει, επικοινωνούμε καθημερινά [...]. Λοιπόν, στο επόμενο κεφάλαιο, έμαθα να χωρίζω. Δύσκολο, δεν ήξερα να το κάνω, μου πήρε ένα χρόνο, δύο. Οπότε πώς να μην είσαι κατάθλιψη τώρα, δηλαδή, πας να μείνεις με τους γονείς σου, αχ. Θεέ μου, ξέρεις ότι δεν σ' άρεσε καθόλου η σχολή που ήσουν και θες να κάνεις κάτι άλλο, δεν ξέρεις όμως, λες τώρα ξανά τέσσερα χρόνια κι αυτά, νιώθεις εντελώς αποδυναμωμένος γιατί όλα άλλαξαν, πάνε οι φίλοι, πάει η καθημερινότητα που σου άρεσε, πάει η ανεμελιά, πάει η σχέση που όσο και εσύ το αποφάσιζες να..., ας πρόσεχες, αλλά ναι, πολύ δύσκολη περίοδος, κατάθλιψη. Τον πρώτο μήνα μπορεί να τον πέρασα παίζοντας πασιέντζες και πηγαίνοντας Σεσίλια για να αντέξω και πηγαίνοντας για καφέδες, δεν ήθελα να ανοίξω βιβλίο, δεν είχα στόχο, ενώ ήξερα ότι το ήθελα αυτό, δεν είχα την δύναμη να κάνω τίποτα, αλλά αυτό, σκέφτηκα ότι εγώ δεν παίζει να το κάνω αυτό, μια δουλειά να την βρω αλλά φτάνει, αυτό και να κάνω κάτι άλλο, και σκεφτόμουν να φύγω από το Ρέθυμνο, λέω δεν θα την παλέψω εδώ πέρα, ξενοικιάστηκε το διαμέρισμα από πάνω, για κακή μου τύχη μάλλον, και λέω τέλος, εγώ ή θα μείνω πάνω, ή θα βρω έναν τρόπο, δεν χρειάζεται να σπουδάσω τώρα, θα σπουδάσω αργότερα, να βρω μια δουλειά, να πάω να ζήσω αλλού, είστε καλοί, χρυσοί, υπέροχοι, αλλά δεν μπορώ άλλο μαζί σας.

40. Μείνε από πάνω κορίτσι μου.

- Ε, τι λες να είπανε;

41. Έτσι είναι αυτά.

-Μένω από πάνω λοιπόν, και αρχίζω να διαβάζω για ψυχολογία, και ταυτόχρονα, κάθε μέρα, ώρες στο τηλέφωνο, ώρες στο τηλέφωνο, και με τον (όνομα συντρόφου) και με τις φίλες μου, αν εκείνη την

περίοδο δεν υπήρχαν οι φίλες μου, τηλεφωνικά, θα είχα πεθάνει, νομίζω. Εξάρτηση, δηλαδή, όταν έφυγα από την οικογένειά μου, δεν είχα καμία ανάγκη, ήταν μια φοβερή ανακούφιση που δεν είχα τηλεφώνω τα πρώτα χρόνια, δόξα τον Θεό, είχα παράπονα, να την παίρνω κάθε μέρα, δεν ξέρω τι, μέρα παρά μέρα, ε, έπαιρνα μέρα παρά μέρα, έλεγα ένα γεια, ok γεια σας τώρα, έπαιρνα τους φίλους μου, αλλά ήταν μια φοβερή ανακούφιση, αλλά φεύγοντας από την δική μου οικογένεια, την οικογένεια που έφτιαξα εγώ ρε παιδί μου, ήταν πολύ δύσκολος ο αποχωρισμός και ευτυχώς που υπήρχαν αυτοί οι άνθρωποι και ένιωσα φοβερή στήριξη, ήμουν πολύ, πολύ χάλια, παρότι ήρθα εδώ που είχα φίλους και δεν το ένιωθα, ένιωθα πολύ μόνη μου.

42. Και δεν είναι το ίδιο όταν έρχεσαι.

-Δεν είναι το ίδιο...

43. Να ζήσεις τέσσερα χρόνια, ξεχωριστά, χώρια.

-Και τέσσερα χρόνια που ο άλλος όμως είναι μέσα στα πάντα στη ζωή σου, είναι ουσιαστικά μες τη ζωή σου, το να επιτρέπει και ο καθένας να έχει τη ζωή του και να βγαίνεις για ένα καφέ και, ή ένα ποτό και εντάξει, να μοιράζεσαι κέντε πράγματα αλλά λίγο πιο...

44. Έχουνε χάσει ένα μεγάλο κομμάτι οπότε...θέλει χρόνο αυτό για να το...

-Να το ανακτήσεις. Και δεν ξέρεις κι αν μπορείς να το ανακτήσεις γιατί...

45. Κι αν θα γίνει ποτέ, ναι.

...έχεις αλλάξει πάρα πολύ, δεν είναι ο ίδιος άνθρωπος, είχα πάντα επαφή, δηλαδή, Χριστούγεννα, πάντα, καλοκαίρι, συνεχώς, δεν ήτανε ότι είχα κόψει ποτέ την επαφή μου, τηλεφωνα, δεν είχα κόψει, δεν ήταν ότι χάθηκα τέσσερα χρόνια και μετά εμφανίστηκα, αλλά χάθηκα από την καθημερινότητα τέσσερα χρόνια και εμένα η καθημερινότητά μου ήτανε πάρα πολύ μαγική, πολύ καλή πριν, και ξαφνικά βρίσκομαι σε μια καθημερινότητα που ζω σε ένα σπίτι με άλλους τρεις, που έχω ξεχάσει να ζω μαζί τους, ήταν πολύ δύσκολο να ζω μαζί τους, δεν έχω περιορισμούς, αλλά ζω μαζί τους, δεν έχω σπίτι είμαι φιλοξενούμενη και δεν έχω και ελπίδα, δηλαδή, έτσι ένιωθα ότι τώρα θα τελειώσει η ζωή μου, τέλειωσα μια σχολή άχρηστη που μπορεί να βρω μια δουλειά, δεν έβρισκα δουλειά, οπότε λέω θα κάνω κάτι που το σychαίνομαι, από εδώ και πέρα, και αν μπορέσω να το κάνω και αυτό. Πολύ, πολλά πένθη μαζί, και πάει η οικογένεια δεν θα ξαναβρεθεί ποτέ έτσι, οι φίλοι μου και η σχέση μου, που εγώ το επέλεξα μεν αλλά δεν ήταν ακριβώς αυτό που ήθελα. Ήθελα να έχουν γίνει άλλα πράγματα πριν, ήθελα λίγο τον χώρο μου, ήθελα να δω αν μπορώ να είμαι με αυτόν τον άνθρωπο, αλλά δεν μπορούσα έτσι, και έτσι έμαθα..., ήταν μια περίοδος..., πώς να το ονομάσω; Πώς να το ονομάσω αυτό το κεφάλαιο: μετάβαση. Δεν ξέρω που τελειώνει όμως, μου είναι πολύ θολό όλο αυτό το, η περίοδος, δηλαδή, ούτε μαθαίνω να χωρίζω είναι, γιατί δεν χώρισα στην ουσία με τίποτα, δηλαδή, ξαναβρέθηκα με γονείς, ξαναβρέθηκα με φίλους...πένθη, πένθη, πολλά πένθη. Οι φίλοι μου είναι μακριά, η ζωή μου όπως την είχα ζήσει πέθανε, ένιωθα πολύ αποδυναμωμένη, ξέρεις τι επιστρέφοντας στο Ρέθυμνο, σαν να ξαναφόρεσα το ίδιο ρούχο, ξανάνωσα αδύναμη και ασήμαντη και μικρή και ότι δεν αξίζω, πολύ άσχημη κίνηση ήταν αυτή, δηλαδή, αυτό που θα περιέγραφε την ζωή μου, στην επιστροφή ήτανε το μαύρο κοράκι από πάνω μου, για δυο- τρία χρόνια; Για δυο-τρία χρόνια μπορεί να μην ήμουνα σε κατάθλιψη διαγνωσμένη, όπως θα το λέγαμε, δεν ευχαριστιόμουνα όμως, έκανα επίσης πάρα πολλά πράγματα δεν είναι ότι..., πέρασα κάποιους μήνες σε απραξία, αλλά μετά, επίσης, έτρεχα σαν παλαβή, αλλά νομίζω ότι έτρεχα για να αντέξω, για να μην αφήσω κανένα κενό, για να μην, σαν να μην μπορούσα να απολαύσω, και πρέπει να τρέχω για να ανακαλύψω κάτι που αξίζει να απολαύσεις, δηλαδή και στον (θεατρική ομάδα) πήγα και τότε κάπου εκεί ξεκίνησε και το θεατρικό παιχνίδι και είχα ξεκινήσει και τη σχολή, έδωσα εξετάσεις για να περάσω στη σχολή, και θέατρο έκανα, το είπα, και έβγαινα και τα πρώτα χρόνια, έκανα, έκανα, πω, πω, έβγαινα κάθε βράδυ με άλλες παρέες, αλλά χωρίς να...

46. Δεν το ευχαριστούσουνα.

-Χωρίς να το ευχαριστιέμαι. Το ευχαριστιόμουνα, ευτυχώς υπήρχαν στιγμές, ρε παιδί μου, αλλά δεν υπήρχε μια συνοχή, ένα εδώ είμαι, μια χαλαρότητα, σαν να έπρεπε να 'μαι σε έναν αγώνα συνέχεια για να αντέξω για να 'μαι καλά. Το μαύρο κοράκι, το μαύρο σύννεφο πάνω από το κεφάλι μου, είναι το κεφάλαιο. Το οποίο, για εμένα το μαύρο σύννεφο πάνω από το κεφάλι μου, ήταν η μάνα μου και για πολλά χρόνια ήταν η μάνα μου όπου ήταν η μάνα μου ήμουν πολύ δυστυχισμένη.

47. Εκεί, λοιπόν, εμφανίστηκε και το Θεατρικό Παιχνίδι;

-Εκεί εμφανίστηκε και το θεατρικό παιχνίδι.

48. Πηγαίνουσε σαββατοκύριακο παρά Σαββατοκύριακο, στο Ηράκλειο;

-Αρχικά ήτανε μια φορά το μήνα, μετά ήτανε δύο και μετά ήτανε...και μετά από κανένα χρόνο πρέπει να μπήκε και η θεραπεία [...] ξέρεις τι τα έχω μπερδεμένα λίγο χρονικά στο μυαλό μου, γιατί ήτανε μια πολύ..., έκανα πάρα πολλά πράγματα ταυτόχρονα, αλλά ήταν πολύ άσχημη περίοδος, δηλαδή, να μεν σπούδαζα, έκανα αυτό που ήθελα, κατάφερα να μπω, είχα πολλές παρέες αλλά δεν ήμουνα καλά, και ένιωθα ότι οπουδήποτε..., ότι πρέπει να φύγω..., είχα ένα τέτοιο, μισούσα το Ρέθυμνο, πολλές φορές περπατούσα στο δρόμο, και προσπαθούσα να πάω από στενά για να μην δω πάρα πολλούς

γνωστούς να πρέπει να τους χαιρετήσω. Έτσι, λίγο σαν να ήταν τεμαχισμένες και η παρέες μου, σαν να μην είχα τον τσαμπουκά να πω τέλος, εγώ θα καλέσω και τους φίλους μου, δεν χρειάζεται να 'μαστε τεμαχισμένοι, μπορώ να φέρω και μια φίλη μου μαζί, σαν να ήμουνα, σαν να μην ήμουνα πολύ σημαντική εγώ για να καθορίσω μια παρέα, ή για να διεκδικήσω ή να ζητήσω. Ήταν μια περίοδος, που έβαλα..., που βρέθηκα εκτός δομής, γιατί στο σχολείο, μπορεί να μεν να είχα αυτήν την εικόνα, ή αυτά τα ακούσματα ότι δεν αξίζω ρε παιδί μου, αλλά ήμουνα μια πάρα πολύ καλή μαθήτρια που έκανε αυτά κι αυτά και αυτά, και όλοι την αναγνώριζαν δηλαδή, είχα πολύ αναγνώριση, και ήταν μια φάση, εγώ να αναγνωρίσω τον εαυτό μου, και δεν ήξερα να το κάνω μάλλον, και ήμουν και πολύ άδικη, δηλαδή, πάλι κατάφερα πέρασα, περνούσα πήγαινα καλά στο Πανεπιστήμιο, δούλευα, πήγαινα στο θέατρο, όπως και να το έκανα, το έκανα και με θελαν στην ομάδα, πάλι δεν ένιωθα ότι ανήκω γιατί είμαι η τελευταία των τελευταίων και που να είμαι..., ένα τέτοιο συναίσθημα συνεχώς, δεν αξίζω. Και είμαστε μόνο στο τέταρτο κεφάλαιο. Τα υπόλοιπα είναι πιο ευχάριστα νομίζω. Τα έχω μεπερδεμένα, δεν μπορώ να βάλω..., αυτή τη στιγμή δεν θυμάμαι πότε ξεκίνησα το θεατρικό παιχνίδι, πότε ξεκίνησα τη θεραπεία, θυμάμαι μόνο, πρέπει να ήταν γύρω στα τρία χρόνια, αυτό το μαύρο σύννεφο, το οποίο νομίζω ότι στο τέλος με οδήγησε και στη θεραπεία. Ναι, πρέπει να είχα ξεκινήσει ένα χρόνο πριν θεατρικό παιχνίδι, το οποίο ήταν έτσι μια ανάσα, ρε παιδί μου, ένας χώρος που μπορούσα να βγάλω τον πόνο μου, έκλαιγα, πήγαινα στο παιχνίδι και έκλαιγα, ή επίσης, ήταν ένας χώρος που ζύγιαζε τον εαυτό μου και προσπαθούσα έτσι αυτή την κατηγορία την είχα βάλει και εκεί μέσα, αλλά ξέρεις τι..., που δεν τόλμησα να κάνω αυτό, που δεν..., είχα πάλι τον ρόλο μου ότι ήμουνα αυτή που άκουγε περισσότερο και προσπαθούσε να συνδέσει τις ιδέες των άλλων ή να βάλει λίγο το λιθαράκι της να μην πολύ φανεί κιόλας, ότι πιο πολύ δεν με ενδιέφερε αυτό, με ενδιέφερε το παιχνίδι και η χαρά του, αλλά ήτανε και λίγο το τι κομμάτι καταθέτει ο καθένας και πόσο σημαντικό είναι για εμένα και μαγικό και τι τυχερή που είμαι που είμαι εκεί, και τι τυχερή που είμαι που σπουδάζω ψυχολογία και έχω αυτήν την εμπειρία και ίσως κάποτε και εγώ μπορώ να κάνω κάτι τόσο μαγικό στους άλλους, ξέρω 'γω, και... δηλαδή, ξέρεις, πέρα από την κατάθλιψη, δεν ήμουνα..., ήμουνα, την πάλευα πολύ, το πάλευα πάρα πολύ, δεν ήμουνα σε μια κατάθλιψη κατατονική [...], ήμουνα σε ένα, αυτό, ένα μαύρο σύννεφο, αλλά εγώ περπατούσα κάτω από το μαύρο σύννεφο, και έτρεχα και προσπαθούσα να κάνω το καλύτερο και να γελάσω και να περάσω καλά και είχε καλές στιγμές, αλλά δεν είχα αυτό το αίσθημα ότι είναι ολοκληρωμένη η ζωή μου, ότι σαν να 'ταν τεμαχισμένη. Οπότε, βρέθηκα εκεί και λίγο έτσι είχα αρκετά χώρο να εκτονωθώ, να είμαι με ανθρώπους που και αυτοί έχουν τέτοιες ανησυχίες, να βρεθώ πιο κοντά με κάποιους φίλους, που ήταν ήδη φίλοι αλλά..., φίλοι, που μπορούσα να μοιραστώ πράγματα αλλά ακόμα πιο κοντά, θες με το μαγικό τρόπο που έχει το θέατρο και το θεατρικό παιχνίδι, το ότι βγάζεις ξαφνικά, βγαίνουν πράγματα πολύ βαθιά, στην επιφάνεια, χωρίς να βγούνε όμως, αυτό το ότι έχεις μια διαισθητική..., διαισθητικά αγγίζεις κάποια πράγματα και διαισθητικά σε αγγίζουν, δεν χρειάζεται να ειπωθούν, είναι σαν αυτή τη μαγική στιγμή που υπάρχει σε δύο ερωτευμένους που μπορείς να διαβάσεις τη σκέψη, σαν δύο φίλοι που ξέρουν πάρα πολύ καλά χωρίς καν να ειπωθεί κάτι, πως μπορεί να νιώθει, πότε θα σου δώσει την αγκαλιά, πότε θα του δώσω το φιλάκι, πιο κομμάτι μπορεί να αγγίζει, αυτό το..., μια βαθιά αγάπη, βαθιά αγάπη και βαθύ μοίρασμα, χωρίς λόγια, ρε παιδί μου, χωρίς απαραίτητα λόγια, μπορεί να υπήρχαν λόγια αλλά χωρίς, το ότι, ρε παιδί μου, είμαστε άνθρωποι που αγαπάμε πολύ, πονάμε πολύ, και όλοι το μοιραζόμαστε αυτό και πόσο ανάγκη έχουμε από έναν χώρο, ένα χώρο αποκλειστικά για εμάς που να χωράει όλο αυτό το πράγμα, και να πρέπει να παίζουμε κάποιον άλλο ρόλο, αλλά να παρατηρούμε περισσότερο.

49. Το ότι είδες και άλλους ανθρώπους να βρίσκονται σε παρόμοια, ή σε χειρότερη ή σε λίγο καλύτερη ή τέλος πάντων σε μια παρόμοια κατάσταση με εσένα...

-Κοίτα, το ήξερα, να σου πω, σε όλη την πορεία των τριών χρόνων έβλεπα και γύρω μου πως κάπως έτσι είναι, πολύ γύρω μου, αλλά δεν υπήρχε αυτό το, αυτός ο ομφάλιος λώρος, ομφάλιος; αυτό το δέσιμο το βαθύτερο, του να μπορείς να τα αγγίξεις αυτά τα κομμάτια, να μπορείς να κλάψεις, να μπορείς να κλάψεις δίπλα στον άλλον, εγώ να έκλαιγα με τις φίλες μου, αλλά σαν να ήταν ακόμα πιο βαθύ αυτό, χωρίς αυτό το στοπ και χωρίς αυτό το κούρασα τον άλλο γιατί κι ο άλλος..., αυτό νομίζω ότι είναι η διαφορά, ότι σε μια φιλική σχέση μπορεί να πεις κάποια πράγματα και να βάλεις ένα φρένο, μπορεί κι ο άλλος, σαν να υπάρχει μια ότι ναι εντάξει, να μην είμαστε έτσι. Και εγώ αυτά τα χρόνια δεν ήμουνα καλά οπότε απέφευγα κάποια πράγματα γιατί είχα μάθει επίσης να μην είμαι καλά ανά περιόδους όταν ήμουνα με τους φίλους μου στη Χίο αλλά να βγαίνει πάντα σε γέλιο αυτό το πράγμα, δηλαδή, δεν ήμασταν καλά, ρίχναμε τα κλάματα της ζωής μας, λέγαμε, λέγαμε, λέγαμε, πάμε τώρα να πιούμε και ένα κρασί, και χορεύαμε μετά, είχε, υπήρχε πάντα μια λύτρωση και ένα ότι ήταν πολύ δεδομένο ότι ο άλλος είναι εκεί για εμένα και χαίρεται που τα μοιράζομαι μαζί του, πολύ δεδομένο για τον άλλον ότι είμαι και για αυτόν και χαίρομαι που έρχεται να τα μοιραστεί μαζί μου και ότι δεν υπάρχει θέμα μετά θα περάσουμε και καλά. Αυτό το καλά δεν υπήρχε και δεν ήμουνα εγώ νομίζω, νομίζω οι περισσότεροι γύρω μου το είχαν βγάλει αυτό από τη ζωή τους και εγώ μου έλειπε τραγικά και έτσι λίγο βρισκόμην στο θέατρο [...] σε αυτήν τη φάση, ξαναέβρισκα κομματάκια, δηλαδή, ήδη,

είχε αρχίσει σιγά-σιγά να βρίσκω κομματάκια, με φοιτητές οι οποίοι ήταν..., αλλά παρόλα αυτά και τις υποχρεώσεις, ξέρεις, του ντόπιου με όλη την οικογένεια και όλα τα τριγύρω, ήτανε λίγο βαρύ αυτό. Και εκεί βρέθηκε το θεατρικό παιχνίδι, λοιπόν, και υπήρχε αυτό το χώρος για εμένα, να γιατί σαν να μην..., δεν ήξερα να βάλω όρια μωρέ, αυτό ήταν το πρόβλημά μου, δεν ήθελα να παω δεν είμαι για εσάς εδώ. Ναι, και μου έχει μπει ένα χρόνο το θεατρικό παιχνίδι στη ζωή μου, ενώ παράλληλα σπουδάζω και δουλεύω, δούλευα; Ναι, δούλευα, εποχιακά σε ρεσεψιόν και αυτά, και θέατρο, τι άλλο έκανα, περνάω επίσης, μια κρισάρα απίστευτη, το μαύρο κοράκι συνεχίζεται. Κάνω δίαιτα, προσπαθώ να χάσω, ήμουν δεκαπέντε κιλά κάτω τότε και έκανα δίαιτα, με διαιτολόγο, και δεν χάνω κιλά. Α, πηγαίνω σε έναν παθολόγο, όποτε είμαι κρυωμένη, μην φανταστείς δεν το έχω και με τους γιατρούς πολύ, κάθε φορά που πηγαίνω που λέει: α, θυρεοειδή και παίρνεις χάπια και τι παίρνεις, κι αυτοί πελάτες ψάχνουνε, και μπούρου, μπούρου, μπούρου. Εγώ, το χρειάζομαι του λέω, α, γιατί εκείνη τη χρονιά με τη psycho ο θυρεοειδής μου είχε εκτροχιαστεί, κόντευα να μείνω, και είχα πάει στον γιατρό μου, εδώ, έκλαιγα, έκλαιγα, δεν ήμουν καλά, δεν ήξερα τι μου συμβαίνει και πηγαίνω και μου λέει: αν τυχόν παρατηρήσεις αυτά και αυτά και αυτά, θα με πάρεις τηλέφωνο, όπου και να είσαι, ότι και να γίνεται, ότι ώρα και να είναι γιατί, είναι επικίνδυνο, ξέρεις. Εγώ ήξερα, είχα αυτήν την εμπειρία ότι μπορεί ο θυρεοειδής να επηρεάσει τα πάντα, ήμουν πολύ χάλια, οπότε ξέρεις, με έβλεπε και για κάποιο λόγο με έπεισε. Πάλι ένα κρύωμα είχα, μου λέει, εγώ αναλαμβάνω την ευθύνη. Οκ, εντάξει, ρε παιδί μου, γιατί να παίρνω ένα χάπι, εγώ ήμουν και καιρό καλά, ισορροπημένη, δηλαδή με αυτό το θέμα και δεν ρωτάω τον ενδοκρινολόγο μου, τον ακούω, το κόβω, συνεχίζω να παίρνω κιλά, όχι να παίρνω κιλά, έκανα δίαιτα και δεν έχανα γραμμάρια, ψέματα, το είχα κόψει λίγο καιρό πριν, μετά άρχισα τη δίαιτα, δεν έχανα γραμμάρια, δεν έχανα, πρόσεχα πάρα πολύ, και πηγαίνω και βλέπω ότι δεν [...] πως το λένε, έχω υποθυρεοειδισμό, πρέπει να ξεκινήσω, να μην νιώθω εν τω μεταξύ καλά, να πέφτει η πίεση μου, κομμάρες, δεν είναι από αυτό. Πηγαίνω σε έναν ενδοκρινολόγο εδώ, γιατί ντρεπόμουν να πάω στον δικό μου, μου γράφει ένα χάπι δυνατό, δεν είμαι καλά, είμαι πολύ χειρότερα και από πριν, πολύ χάλια, θυμάμαι, ειδικά το εντελώς αρρυθμιστο, ένα σαραντάημερο πρέπει να ήτανε που ήθελα να πεθάνω, αυτό σκεφτόμουν ότι αν είναι να ζω έτσι, πρέπει να πεθάνω, σκεφτόμουν τρόπους να πεθάνω, δεν είχα δύναμη να ζήσω ρε παιδί μου, σερνόμουν πήγαινα, ποτέ δεν πήγαινα σε γιατρούς, έτσι, και εκεί πήγαινα, τους έλεγα δεν είμαι καλά, το χάπι ίσως είναι πολύ δυνατό, ίσως δεν είναι αυτό που πρέπει, δεν είμαι καλά, υποφέρω. Τη μια μέρα, μου είχε γράψει να παίρνω ολόκληρο, την άλλη μισό. «Δεν είναι από αυτό, είσαι ρυθμισμένη». Συνεχίζω εγώ να ζαλίζομαι, να μην μπορώ να σταθώ, να στηρίζομαι στους τοίχους για να περπατήσω, να μην έχω όρεξη να ζήσω: «Δεν είμαι καλά», «Δεν είναι από αυτό». Και παρατηρώ ότι τη μέρα που έπαιρνα μισό το χάπι ήμουν καλύτερα. Μου λέει, αποκλείεται να συμβαίνει αυτό γιατί έτσι κι αλλιώς έχει μια, ένα χρόνο τέτοιο, μου εξήγησε ότι δεν, δεν επηρεάζει η καθημερινή δόσολογία. Εγώ, πάντως αυτό παρατηρώ. Λέω, εντάξει τρελαίνομαι μάλλον. Και έχω ένα βράδυ πνίγομαι, νομίζω ότι θα πεθάνω, νομίζω..., κρίση πανικού. Δεν θα πήγαινα νοσοκομείο αλλά τόλμησα και το είπα στη μάνα μου, έκανα αυτή τη μαλακία, να με τρέχει στο νοσοκομείο, που δεν ήταν και πολύ μαλακία, γιατί βρίσκομαι στα επείγοντα με κρίση πανικού, μου έχει περάσει μέχρι να πάω, ένιωθα ότι κρούβομαι, κρουβόμουν, δεν μπορούσα να πάρω καλή ανάσα, πνιγόμουν, και ευτυχώς, δίπλα μου, εκεί που ήμασταν ήτανε μια κυρία, η οποία μου λέει, πνίγεσαι έτσι και αλλιώς, καλά μου λέει, εδώ θα βρεις λύση, εγώ είχα τόσα χρόνια θυρεοειδή και με δουλεύανε, δεν το είχε ανακαλύψει άνθρωπος, ήμουν με ψυχοφάρμακα χρόνια, και δεν σκέφτηκε ένας άνθρωπος να ξετάσει το θυρεοειδή και να δει τι γίνεται. Πήγαινε να το ψάξεις. Πάω στον γιατρό μου, τρελάθηκε, μου λέει: Χαρά δεν τα κάνουνε αυτά, ούτε το κόβεις έτσι το χάπι, ούτε κάνεις εναλλάξ, γιατί αυτό σε τρελαίνει, αυτό διαλύει τον οργανισμό σου. Μετά από αυτό όμως, παρατήρησα ότι ξεκίνησα, είχα και μια..., ότι δεν ήταν σωματικό μόνο, ήταν πάρα πολύ έντονη και πάρα πολύ..., παρατήρησα ότι ξεκίνησα, όταν έμαθα ότι ο φίλος, ένας φίλος, είχε καρκίνο, το οποίο είναι σαν..., ένιωσα πάρα πολύ αδύναμη, αβοήθητη, δεν μπορώ να κάνω τίποτα, δηλαδή, δεν..., δεν ξέρω αν το έχεις νιώσει ποτέ, ότι, ρε γαμώτο, θα μπορούσα να δώσω κάτι να μην γίνει αυτό, πάρα πολύ αβοήθητη και σε μια κατάσταση που δεν είχα νιώσει ότι είναι δικοί μου άνθρωποι, ένιωθα δικοί μου, ήταν φίλοι, βγαίναμε, αλλά πάλι, σαν να κρατούσαν μια απόσταση, σαν να μην άντεχαν αυτό το...έχω την αίσθηση ότι στα λέω όλα μερδεμένα, γιατί είναι μερδεμένα στο μυαλό μου, αυτή τη στιγμή, δεν είναι σε..., χρονικά δεν είναι...

50. Δεν πειράζει.

-Δεν είναι σε σειρά. Παρατήρησα, λοιπόν, ότι άρχισα να έχω αυτά τα συμπτώματα ότι πνίγομαι και δεν μπορώ να..., μετά από αυτό που ένιωσα και απόλυτα αδύναμη, δεν πίστευα ποτέ ότι αυτό θα μπορούσε να αγγίξει κάποιον τόσο κοντινό μου και σε αυτή την ηλικία, και επίσης, η σκέψη μου ήτανε ότι είναι κάτι που με αφορά πάρα πολύ εμένα. Ότι έτσι που πάω, μάλλον αυτή θα είναι η λύση για εμένα. Δεν ήταν πολύ συνειδητό αυτό, αλλά..., ούτε το είπα ποτέ στη θεραπεία, ή αυτή είναι η λύση για τον πατέρα μου. Θα γινότανε κάτι που, ή εγώ θα πάθω κάτι τέτοιο, ή ο πατέρας μου, με πολύ σιγουριά, χωρίς να μπορώ να εξηγήσω γιατί και τι και επίσης, με αυτό το συναίσθημα της απόλυτης

ανημπόριας απέναντι σε αυτό το πράγμα, απέναντι στην αρρώστια και ότι δεν..., σαν να μην αναγνώριζα τον εαυτό μου και ως φίλη, σαν να μην ήταν αρκετό να μπορώ να είμαι εκεί, ο ρόλος μου είναι να βοηθάω, δεν είναι να υπάρχω, και δεν πάω καλά και τι πάω να κάνω στην ψυχολογία, πάω να πάθω κατάθλιψη, που δεν έχω άλλωστε; Ναι, και πήγα σε θεραπεία. Το οποίο ευτυχώς που το έκανα στη ζωή μου, εντάξει, ναι, δεν ξέρω, άλλαξα πάρα πολύ ο τρόπος που βλέπω εμένα και ο τρόπος που βλέπω τη μάνα μου, το μαύρο κοράκι. Ξέρεις τι, αφηγούμαι τώρα τη ζωή μου και είναι πολύ περίεργο, γιατί δεν είχα συνειδητοποιήσει, έχω εστιάσει στον πόνο, και μου κάνει, εντύπωση, ρε παιδί μου, γιατί δεν..., αν κάποιος με ρωτούσε: πόσο δύσκολα; Θα έλεγα οκ, αλλά ήταν και καλά, δηλαδή, υπήρχαν πάρα πολλές καλές στιγμές, πάρα πολύ καλοί φίλοι που δεν ήτανε τόσο επιφανειακά τα πράγματα και άνθρωποι που μοιράστηκα τον χώρο μου, τη ζωή μου και αυτά, αλλά [...] είναι αυτό το σημαντικό; Μου κάνει εντύπωση, που αυτό είναι το σημαντικό. Δεν είναι.

51. Δεν είναι, όχι, αλλά αυτό, συνήθως, θυμόμαστε, μάλλον. Έτσι, δεν ξέρω, τα αρνητικά κομμάτια, προσπαθούμε, μάλλον να τα ξεπεράσουμε, οπότε πάει εκεί το...

-Μα δεν τα θυμόμουν, αυτό το... , δεν τα θυμόμουν τόσο καλά, και δεν θυμάμαι τόσο καλά, δηλαδή, [...] προσπαθούσα να ξαναχτίσω αυτό το κάτι, το φοιτητικό ρε παιδί μου, πάντα υπήρχε κόσμος στο σπίτι μου που, ερχόταν να κάνουμε παρεούλα, να μιλάμε, μέχρι το πρωί, να ακούμε μουσικούλα κι αυτά. Ο (όνομα φίλου), καμάρι μου, άνθρωποι που έτσι μπορούσα να μοιραστώ και παραπάνω πράγματα και σαν να..., σκέφτομαι ότι δεν έχω μιλήσει για το ενδιάμεσο..., υπήρχε κάποια σχέση ανάμεσα; Υπήρχε, αλλά, σαν να μην είναι αυτά τα σημαντικά, ότι σαν να..., μια σταγόνα, αλλά για να..., και κάπου εκεί βρέθηκε και ο (όνομα συντρόφου 2), αλλά σε αυτή τη φάση ήτανε..., ήμουν νομίζω με τον (όνομα συντρόφου 2), όχι δεν ήμουν ακόμα, δεν θυμάμαι, δεν θυμάμαι, δεν θυμάμαι τη ζωή μου, [...] δεν θυμάμαι τη ζωή μου.

52. Μια χαρά τη θυμάσαι.

-Είναι λίγο αχταρμάς.

53. Δεν πειράζει.

-Πω, πω και βρέθηκα με έναν συμμαθητή τις προάλλες, ο οποίος έλεγε: Δεκέμβριος του 1993, μπούρου, μπούρου, μπούρου, Γενάρης του..., και εγώ δεν θυμάμαι...

54. Και εγώ με χρονολογίες και ημερομηνίες....

-Όχι μόνο χρονολογίες και ημερομηνίες, δεν θυμάμαι τη σειρά, δεν πάω καλά [...]. Δεν θυμάμαι [...] κάπου εκεί ήταν και αυτός.

55. Ο (όνομα συντρόφου 2) ήταν φίλος σου;

-Ο (όνομα συντρόφου 2) ήταν φίλος μου, ήταν και παλιός φίλος, τον οποίον, έτσι κάτι, έγινε ένα καλοκαίρι ήτανε, που ήταν πιο χαλαρά, πάλι σε κόσμο, φιλοξενούσα και βγαίναμε και αυτά και ήταν και αυτός μαζί μας, και ήρθαμε πιο κοντά και βρεθήκαμε μαζί και δεν μπορούσα να φανταστώ ερωτικά τον (όνομα συντρόφου 2) τον ήξερα από το Λύκειο και δεν ήτανε, όχι καλά περνούσα, ήταν η φάση που, στέκια που πηγαίναμε και αράζαμε εκεί με τις ώρες και μόνος ο καθένας, κάναμε παρέα, ήξεραν θα 'ρθουν και οι υπόλοιποι, σε τέτοια φάση, εντάξει είχαμε μοιραστεί διάφορα αλλά φίλος, ξέρεις και ξαφνικά άλλαξε αυτό, πολύ διαφορετικοί άνθρωποι και όχι πολύ διαφορετικοί άνθρωποι, αλλά ο (όνομα συντρόφου 2) στην Ιταλία, δηλαδή, έμεινε ένα μήνα εδώ, μετά ανέβαινε στο [...], μετά ανέβαινε κανά μήνα ακόμα, κάπως έτσι, αυτό μάλλον, δεν ήτανε στην καθημερινότητά μου. Αλλά θυμάμαι ότι με τον (όνομα συντρόφου 2) ήμουν καλά ότι δεν ήτανε τόσο τραγικά τα πράγματα για εμένα, μου φαίνεται παράξενο που τα αφηγούμαι τόσο βαριά, καλά ήμουν, οκ, ξέρεις, είχα βρει και τις ισορροπίες στο Ρέθυμνο, είχα [...].

56. Και μετά θεωρείς ότι έτσι σιγά-σιγά, κατάφερες να ξαναβρείς αυτό το...

-Ναι, λίγο, σιγά-σιγά...

57. Την χαμένη σου, ας πούμε, χαρά και...έτσι εμπιστοσύνη στον εαυτό σου και...

-Ναι, λίγο- λίγο, σιγά-σιγά, δηλαδή, εντάξει είχα ένα χώρο στο θεατρικό παιχνίδι να παίζω και να περάσω καλά και να κλάψω με την ησυχία μου, δημιουργώντας όμως και να μοιράζομαι με τους άλλους και να σκεφτώ και να έχω αυτό τον χρόνο να σκεφτώ, ρε παιδί μου, είναι λίγο άχρονος χρόνος αυτός, και να μοιραστώ και να αγαπήσω αυτό, την, αυτό το χωρίς, ρε παιδί μου, τα εξωτερικά, το πώς αγαπάς έναν άνθρωπο για αυτό, για τα αυτά που θα 'λεγες και ελαττωματάκια του, δηλαδή, αυτό το μαγικό το έμαθα εκεί μέσα, έμαθα να θυμώνω εκεί μέσα, δηλαδή, θυμάμαι ακόμα τη στιγμή που τα πήρα στο κρανίο με τον Κουρετζή, εντάξει ψιλοέμπαινε αλλά δεν ήταν σημαντικό τον πρώτο χρόνο, στην πορεία του ήταν σημαντικό, κάποια στιγμή μας έβαλε μια άσκηση και θεώρησε ότι δεν ανταπεξήλθαμε όπως θα έπρεπε και είχε μουλαρώσει, τα 'χε πάρει στραβά, γιατί ήμασταν μια ομάδα πολύ δυναμική, ρε παιδί μου, και του φάνηκε παράξενο, ποιος ξέρει και άρχισε την επόμενη μέρα να μας λέει για επάρκειες, για ανεπάρκειες, για το τι χαρτί θα μας δώσει, και δεν νομίζω ότι κανένας μας είχε πάει εκεί να πάρει κανένα χαρτί και ήταν τόσο ιερό αυτό το πράγμα που κάναμε και μας είχε, έπρεπε να κάνουμε μια άσκηση μετά, μετά είχε κάτι εφημερίδες κρεμάσει κι αυτά, εγώ συνήθως ήμουν προς το τέλος, από αυτούς που σηκώνονται προς το τέλος, δεν πρόλαβα πάλι να σηκώσω

πρώτη, ήμουν δευτέρα αλλά δεν με 'νοιαζε, δεν ήθελα να επικοινωνήσω εκείνη τη στιγμή, ήθελα να βγάλω τον θυμό μου, τα 'χα πάρει τόσο πολύ στο κρανίο μαζί του, που σηκώθηκα πάνω και άρχισα να τα χώνω, μακρέμισα όλο το σκηνικό άρχισα να πετώ τις εφημερίδες κάτω, και εμείς ανοίγουμε την καρδιά μας και ποιος έρχεται εδώ να μας κρίνει, να κριθούμε, πάρτε τις καρδιές μας, ααααααααα. Και σταμάτησε την άσκηση. Και παρόλα αυτά είναι από τους ανθρώπους που αγαπάω πολύ μωρέ, πολύ, πολύ σημαντικός και όλοι εκεί μέσα από την ομάδα πολύ σημαντικοί για εμένα. Σαν να... ξέρεις, αυτό το ότι ανοίγει ο καθένας την ψυχούλα του και είναι πολύ ιερό και αυτό το..., αυτό που έξω, έξω; Σε άλλους χώρους, επίσης, μπορείς να δεις ένα ελάττωμα, όσο προτέρημα φαίνεται πάνω, θα αγγίξει βαθιά έναν άνθρωπο. Δηλαδή, εντάξει αυτή η καμιλιά του..., τον αγαπάω, για αυτό, που 'ναι έτσι ξεροκέφαλος ή κι ο καθένας μας ρε παιδί μου με τα κουσούρια του, νομίζω ότι αυτό, ότι αυτό τελικά αγαπήσαμε πολύ ο ένας στον άλλο και αυτό. Το πόσο μπορείς να αποδεχτείς βαθιά και τον εαυτό σου εκεί μέσα και τους άλλους και να μην βάζεις ταμπέλες και να κολλάς σε ελαττώματα και μαλακίες. Πολύ μαγική διαδικασία. Και ήταν, ήμουν και τυχερή, μάλλον που 'ταν παράλληλα με τη θεραπεία, που 'ταν μια διαδικασία που άλλαζα αξίες, έμαθα να λέω όχι, έμαθα να μην έχω ενοχές για τα όχι μου.

58. Πόσο σημαντικό είναι αυτό;

-Έμαθα ότι χρειάζεται να είμαι με ένα καλό παιδί έτσι ή κι άλλα πράγματα, αυτό, αυτό, νομίζω ότι αυτό ήτανε ότι μπορώ να πω όχι χωρίς να έχω ενοχές, δεν αλλάζεις πάρα πολύ βασικά πράγματα αλλά αυτό θεωρώ ότι είναι το ποιο βασικό που σου αλλάζει όλο τον τρόπο που βλέπεις τον εαυτό σου και την ζωή σου, να μπορείς να βάλεις όρια, να μπορείς να βάλεις σωστή απόσταση στα πράγματα, χωρίς να πληγώνεσαι τόσο πολύ, πληγωνόμουν πάρα πολύ για μικρά πράγματα, πληγωνόμουν πάρα πολύ όμως [...] και έπεσαν ταυτόχρονα. Βαρύ μου είχε πέσει το πακετάκι, δηλαδή, παρ' τα με τη μια, και ήμουν συνεχώς όλα αυτά τα χρόνια, πόσα χρόνια ρε συ, ήρθα το '98, '97, τελείωσα, '98, μέχρι το πριν..., πόσα χρόνια τελείωσα; Είναι ενάμιση χρόνος που έχω το γραφείο και άλλα δύο χρόνια που δούλευα σε σχολεία, πέντε χρόνια τελείωσα; [...] δεν θυμάμαι, δεν θυμάμαι, πρέπει να τα κοιτάξω και θα στα πω άλλη ώρα.

59. Εντάξει δεν είναι και τόσο απαραίτητο να υπάρχει η σωστή χρονική σειρά, όπως σου έρχονται, όπως τα 'χεις τώρα αυτή τη στιγμή στο μυαλό σου.

-Ήτανε όλα αυτά τα χρόνια, φοβερή αναμύχλευση μέσα μου, ένα φισσισσς, που δεν άφηνε δευτερόλεπτο να ξεκουράσω τον εαυτό μου, ζούσα με τρεις ώρες ύπνου, τέσσερις για να τα προλάβω όλα [...] δεν ξέρω τώρα, δεν ξέρω, δεν ξέρω. Αλλά ναι, ε, σαν να έπρεπε να είμαι συνέχεια απασχολημένη για να πω όχι, έχω κάτι πιο σημαντικό να κάνω, που μετά που έμαθα να λέω όχι μάλλον δεν χρειαζόταν να είμαι τόσο απασχολημένη. Δεν είμαι, ρε παιδί μου, από τους ανθρώπους που θα ικανοποιηθούν αν τρέχουν από κοινωνική εκδήλωση σε κοινωνική εκδήλωση, και από βάφτιση σε γάμο και... δεν μπορώ, θέλω πιο βαθιές σχέσεις, θέλω πιο ουσιαστικά πράγματα για εμένα, για τους άλλους μπορεί να είναι ουσιαστικά αυτά, δεν το 'χω, οπότε προτιμούσα μέσα σε ένα βαρύ πρόγραμμα να βάλω και το θέατρο, κι ας μην κοιμάμαι, παρά να μην το κάνω.

60. Τότε πρέπει να σε γνώρισα, εκείνη τη περίοδο ε; Από ότι θυμάμαι.

-Η πανικόβλητη άυπνη με τους μαύρους κύκλους.

61. Κι όμως, τώρα που μου τα λες αυτά, δεν μπορώ να το φανταστώ εκείνη τη περίοδο που σε γνώρισα ότι περνούσες κάτι τέτοιο. Φαινόσουν πολύ πιο ήρεμη, ήρεμη, ήρεμη, ήρεμη και πάντα με το χαμόγελο, δηλαδή, είναι χαρακτηριστικό σου, θεωρώ το γέλιο και το χαμόγελό σου, και κοινωνική αρκετά, αλλά εντάξει ο καθένας μέσα του, και...

- Ρε ξέρεις κάτι, το ένα δεν αναιρεί το άλλο.

62. Όχι σίγουρα, απλά δεν μπορείς να φανταστείς ότι, συνήθως όταν βλέπεις ανθρώπους να γελάνε και να είναι κοινωνικοί και να έχουν διάθεση δεν μπορείς να φανταστείς ότι στην ουσία είναι αυτό που είπες πριν, ότι ίσως και να έχουν χάσει τη διάθεσή τους για ζωή, ίσως και να...

-Κοίτα πια δεν ήμουν, ίσως, τα πρώτα δύο χρόνια, μπορεί και τρία, ήμουν, πράγματι ήμουν Θεέ μου, αλλά όταν πια είχα μπει στη σχολή, μετά τον πρώτο χρόνο που έκανα αλλαγές, δεν ήμουν τόσο βαριά, υπήρχε αυτή η αδιόρατη..., μια αίσθηση ρε παιδί μου, ότι μπορεί να περνάω καλά, να χαίρομαι την παρέα μαζί σου, να χαίρομαι το θέατρο, να χαίρομαι πράγματα αλλά υπάρχει το μαύρο κοράκι από πάνω μου, σαν αίσθηση όχι, για εμένα, γενικώς, αυτό το καταθλιπτικό συναίσθημα, δεν έβγαινε ποτέ σε παραίτηση, μπορεί να χρειαζόταν καμιά φορά για να ξεκουραστώ, να πω δεν είμαι καλά, να κάτσω στο σπίτι, ας πούμε [...], αλλά δεν έβγαινε σε παραίτηση ποτέ, ή σε κλαψό...τέτοιο, μπορεί να είχα επίσης, στιγμές, που θα πω ναι είμαι χάλια, έχω φοβερή ανασφάλεια για αυτό, νιώθω άχρηστη, αλλά το άλλο λεπτό, επίσης, έχω..., ξέρεις είναι σαν δύο πλευρές που πότε..., που ταυτόχρονα υπάρχουν, πότε η μια, πότε η άλλη, ταυτόχρονα, δεν ξέρω πως, σαν να έχω τις δύο πλευρές των γονιών μου, ας πούμε, ο μπαμπάς μου ήταν πολύ αισιόδοξος άνθρωπος και κοινωνικός και θετικός και χαμογελαστός και πάουερ, η μαμά μου, λίγο πιο..., έβλεπε την πιο σκληρή πλευρά των πραγμάτων, την πιο δύσκολη και λίγο πιο γκρινιάρια και τα 'χω και τα δύο.

63. Σε προσγειώνει στη γη.

-Ναι. Τα 'χω και τα δύο, που μπορεί να..., που συνειδητά επιλέγω του μπαμπά μου και αυτό θέλω, κι αυτό μ' αρέσει και εκεί νιώθω πιο καλά, αλλά πάντα υπάρχει κι αυτό που θέλω να το [...] για αυτό σου λέω ότι γενικώς δεν ήμουνά τόσο χάλια, όσο ακούγεται γιατί, μάλλον δεν μπορώ να το αφηγηθώ στο..., ήτανε ο δικός μου αγώνας να βρω τον εαυτό μου, χωρίς να είναι τόσο βαρύς αγώνας, μετά από κάποια στιγμή, δηλαδή, μπήκε, πολύ παιχνίδι σε αυτό και χαρά και άνθρωποι, είμαι τυχερή σε αυτό το κομμάτι, πάντα είχα ωραίους ανθρώπους γύρω μου, ακόμα και να μην το ένιωθα εκατό τοις..., να μην ενέκρινα το πάρε εκατό τοις εκατό, ή να..., για πολύ καιρό οι φίλοι μου ήταν αυτοί της Χίου και αδικούσα τις σχέσεις μου εδώ, δεν τις έβλεπα, δεν αφηνόμουνά το ίδιο, είχα πονέσει κιόλας από τον χωρισμό πολύ. Κάποιοι δεν είχαν φύγει, κιόλας, να το ζήσουν αυτό, ήταν κάτι που δεν..., δεν μπορείς να το εξηγήσεις αν δεν το έχεις ζήσει, το να είμαι ολόκληρος κάπου, κι είμαι ολόκληρος καλά, και ένιωθα ότι δεν μπορώ, κάποια κομμάτια να τα μοιραστώ, αλλά ήμουν παρόλα αυτά τυχερή πάντα δεν..., πάντα είχα ανθρώπους καλούς, ωραίους ανθρώπους γύρω μου, κάτι καλό, πάντα συνέβαινε κάτι καλό, και το κυνηγούσα κιόλας, η αλήθεια είναι, δηλαδή, θα μπορούσα κάτι από αυτά να μην τα κάνω, αλλά δεν άντεχα [...] χωρίς θέατρο, προτιμούσα...

64. Να μην κοιμάσαι ε;

-Ναι, δεν το βίωνα ως..., τώρα στα λέω γιατί είναι λίγο..., πως, κοίτα να δεις τα ήθελα, τα ήθελα όλα, δεν έκανα κάτι που δεν ήθελα, τα ήθελα, τα 'χα ανάγκη, πολύ ανάγκη, για να ήμουν καλά και ισορροπημένη, και ήμουν καλά...

65. Μέσα από αυτά.

-Μέσα από αυτά, δεν μπορούσα να 'μαι καλά με ένα μόνο, σκέτη, ξέρεις, αυτό μου πήρε χρόνο, δηλαδή, όταν άρχισαν οι αλλαγές σε μένα, παράλληλα με τη θεραπεία, το θεατρικό παιχνίδι, έβλεπα ότι κοίτα να δεις, κάναμε την (όνομα θεατρικού έργου), τότε, και εγώ ήμουνά με το πόδι μου σπασμένο το 'χα..., και ένα πόδι περίσσευε και ήμουνά λίγο αστεία ρε παιδί μου, αλλά..., πω, πω, πρόσεξε τώρα διαδοχή, εργαστήρι του (όνομα καθηγητή), βιωματικό, στο οποίο δουλεύω ένα ηθικό δίλημμα, το οποίο δεν το έχω κιόλας στη (όνομα σκηνοθέτριας θεατρικής ομάδας) ποτέ όμως, είχα ζοριστεί πάρα πολύ με την (όνομα σκηνοθέτριας θεατρικής ομάδας) που δεν εκφράζεται πολύ και δεν ήξερα να με θέλει στην ομάδα της ή όχι, και ήμουνά στην ομάδα της και ήμουνά πολύ σκατά, και ήμουνά να φύγω και γιατί δεν μου λέει κανείς ότι είμαι καλή, και ήταν ένα ότι και τώρα θα εγκαταλείψω την ομάδα στα τέλη και θα τους αφήσω να..., τι θα γίνει; Πάρα πολύ χάλια γιατί δεν είχα καταλάβει τους κώδικες της (όνομα σκηνοθέτριας θεατρικής ομάδας) μετά την γνώρισα λίγο παραπάνω και ok, so simple, αφού είσαι εδώ, σε θέλω, τέλος, δεν παίζει...

66. Αμα ήταν θα στο 'χα πει από την πρώτη στιγμή.

-Ναι, ναι, ναι, δεν, δεν, υπάρχει τέτοιο θέμα, κι αυτό το δωρικό που έχει κάποιες φορές το σκληρό, το ψυχρό, το..., που δεν είναι καθόλου ψυχρή, σαν άνθρωπος, οπότε παίζει..., δουλεύω εκεί στον (όνομα καθηγητή) ψυχολογία, είμαι στο θεατρικό παιχνίδι, κάνω θεραπεία, βγαίνουν διάφορα κομμάτια και μετά την επόμενη χρονιά δουλεύουμε την (όνομα θεατρικού έργου), και έρχεται και η (όνομα σκηνοθέτριας θεατρικής ομάδας) και μου λέει: Ρε Χαρά, δυστυχώς, θα πρέπει να είσαι η (όνομα πρωταγωνίστριας).

67. Δυστυχώς, θα πρέπει να είσαι η (όνομα πρωταγωνίστριας).

-Λέω, τι εννοεί η (όνομα σκηνοθέτριας θεατρικής ομάδας); Γιατί εγώ ήθελα, η (όνομα πρωταγωνίστριας) δεν έχει κανένα σημαντικό ρόλο, μου λέει, θα 'θελα να είναι κάποιος στον χορό που να μπορεί να τον στηρίξει και φωνητικά και να 'ναι έτσι πιο παλιός και να έχει μπει λίγο στο κόλπο και στο πως και τι, και έχω μείνει μαλάκας τώρα, αλλά δεν υπάρχει κάποιος που μπορεί να κάνει την (όνομα πρωταγωνίστριας) άλλος, ενώ έχουν έρθει τόσα κοριτσάκια δεν μπορούν να το κάνουνε, θα το κάνεις εσύ και σιγά-σιγά εξελίχθηκε ο ρόλος και μεγάλωσε κιόλας, κι ήταν, κοίτα να δεις, ρε παιδί μου, πόσο βασανίζω τον εαυτό μου, και μετά μπήκα στη φάση το απόλαυσα, μπήκα, δηλαδή, εγώ λέω δεν ξαναχορεύω, μια χαρά, θα κάνω αυτό που μου λέει, θα προσπαθώ να μπω και το απόλαυσα πάρα πολύ και ήταν αυτό μπορώ να κάνω, ότι σταμάτα να σκέφτεσαι ότι αχ η (όνομα μέλους θεατρικής ομάδας) θα το έκανε καλύτερα, [...], όχι, εγώ αυτό μπορώ να κάνω και κάνω το καλύτερο που μπορώ, τελεία. Για εμένα ήταν φοβερό βήμα αυτό. Χρειάζομουνά πολύ στήριξη, δηλαδή, υπήρχαν πολλά πράγματα που είχα δουλέψει, για να μπορώ να πω ότι ως εκεί φτάνω εγώ και μια χαρά είναι, είναι ευθύνη αλλουνού, να αποφασίσει. Δεν μπήκα εγώ με το ζόρι, είναι ευθύνη αλλουνού να αποφασίσει, αν θα το 'κανε κάποιος άλλος καλύτερα, Γ'm sorry. Και ξέρεις, έβλεπα ουσιαστικά την εξέλιξη σε εμένα, την έβλεπα και σε σχέση με το θέατρο, πολύ αργότερα όταν τελείωσα την πτυχιακή μου..., που μπήκα τώρα στη..., που έπαιξα στον Γυάλινο κόσμο, συνέβαιναν τραγικά πράγματα γύρω μου, ο (όνομα σκηνοθέτη θεατρικής ομάδας) να φέρεται φριχτά, η κυρία (όνομα μέλους θεατρικής ομάδας) να κλαίει κάθε μέρα, εγώ να είμαι εκεί στη μέση και πολύ συνειδητά, να μην προσπαθώ να τα φτιάξω σε όλους, με πολύ εμπιστοσύνη ότι, δεν θα παίζεις αυτόν τον ρόλο πάλι στη ζωή σου, φτάνει, θα τα βρούνε μόνοι τους, [...], μου είπε και εμένα διάφορα κάποια στιγμή, αλλά δεν τα άκουσα, είχα πάρα πολύ εμπιστοσύνη σε αυτό που εγώ έκανα, ότι ο (όνομα σκηνοθέτη θεατρικής ομάδας), έχει κάτι στο

μυαλό του, θέλει να το στυλιζάρει, του είχα πει εξ αρχής, ότι εμένα θα μου δώσεις χρόνο, να μου το φτιάξεις μέσα σε μια βδομάδα και να με περιορίσεις, δεν το αντέχω, θα δώσεις χρόνο, γιατί είναι μια εσωτερική διαδικασία για εμένα και θέλω να το βρω, οπότε, μετά από κάμποσο καιρό που και καλά δεν το βρισκα, δεν είχε μπει μέσα ο (όνομα πρωταγωνιστή), δεν έμπαινε μέσα, πώς να το βρεις; μόνος σου θα το βρεις; Και μετά θα φανταστείς ότι είναι ο άλλος δίπλα; Είναι μια..., μου τα 'χωσε, ότι α, και άλλοι που ζητάνε χρόνο, μήπως αυτοί πάνε καλύτερα; Γιατί τα 'χωνε στους άλλους... Ατάραχη εγώ, και με μια φοβερή..., εντάξει, σφίχτηκε λίγο το στομάχι μου, αλλά αν το είχα ακούσει αυτό παλαιότερα θα 'χα πηδήξει από το μπαλκόνι, ατάραχη και μια πολύ μεγάλη εμπιστοσύνη, ότι εντάξει ρε (όνομα σκηνοθέτη θεατρικής ομάδας) μια χαρά θα πάνε, αυτή ήμουν και τελικά είδα ότι ναι, ρε παιδί μου, εγώ αυτό πιστεύω ότι είναι ο ρόλος μου, αυτό, αυτή είμαι, αυτό μπορώ να κάνω εγώ και νομίζω ότι μέσα από αυτή τη στάση ότι έχω εμπιστοσύνη εγώ στα πράγματα σε εμπιστεύονται και οι άλλοι και μ' άρεσε αυτό που, μ' άρεσε αυτός ο ρόλος πάρα πολύ [...], ήταν ξέρεις, σαν αποχαιρετισμός κάποιου ρόλου μου παλιού, του ρόλου δεν αξίζω, και να του πω, πολύ καλά μπορώ να την νιώσω αυτήν, αλλά πια, δεν ήταν καθόλου δικιά μου, έπρεπε να προσπαθήσω να την νιώσω, δεν ήμουνα εγώ, τότε συνειδητοποίησα ότι κοίτα να δεις, πως έχω αλλάξει, και τότε δεν είχα ανάγκη να κάνω πράγματα, ας πούμε, από τότε δεν έχω ξανακάνει.

68. Ναι, ε;

-Το ζηλεύω πάρα πολύ, αλλά δεν αντέχω τρεις τέσσερις ώρες ύπνο πια στη ζωή μου, δεν αντέχω, θέλω να 'ναι πιο χαλαρά, πιο πολύ με φίλους, πιο εκδρομούλες..., δεν είμαι να περιορίζω τον εαυτό μου, σε ένα υπόγειο για τέσσερις ώρες κάθε μέρα, δεν ξέρω μπορεί να μου ξανάρθει, και πιστεύω να μου 'ρθει με άλλη διάθεση από την ψυχοθεραπευτική διάθεση που είχα παλαιότερα, κεφάλαια, το 'χουμε αφήσει λοιπόν, αυτό, ναι, νομίζω, μετά τα τρία χρόνια, λοιπόν, [...], δύο χρόνια πρέπει να 'τανε, απλώς μου φάνηκαν πολύ περισσότερα, μια δεκαετία και..., μετά ξεκίνησα θεατρικό παιχνίδι, θεωρώ ότι είναι μια, ότι αυτό είναι μια ένα κεφάλαιο, δεν ξέρω αν φαίει που είναι η εργασία σου αυτή, αλλά ήτανε ένα κεφάλαιο το ότι σαν να..., σαν να άρχισα να παίρνω πιο πολύ στα χέρια μου κάποια πράγματα, μετά θεραπεία, αυτά τα πάω πακέτο και πάνε πακέτο, είναι τα πόσα θα μπορούσα να μάθω στην τετραετία, γιατί είναι τετραετία επίσης, που σπούδαξα, έκανα θεραπεία, έκανα θεατρικό παιχνίδι, ήταν σαν να φυσούσα αυτό το σύννεφο, ρε παιδί μου, σαν να προσπαθούσα να διαλύσω αυτό το σύννεφο, σαν να άρχισε αυτό το σύννεφο να παίρνει άλλο χρώμα, δεν ξέρω πώς να το ονομάσω αυτό, σαν να το χρωμάτισα, να το είδα στα μάτια και να το 'διωξα, να το χαιρέτησα, μάλλον το αποχαιρέτησα, αποχαιρετώντας το μαύρο πουλί [...] παρότι είχα τελειώσει τις σπουδές μου, δεν έκανα καμία σκέψη να ασχοληθώ με αυτό, ξέρεις, θα ήθελα πολύ αλλά καμία σκέψη, καμία σκέψη, υπήρχε κάτι ως μακρινό, δηλαδή, ένιωθα πως έπρεπε να ολοκληρωθούν κάποιες διαδικασίες μέσα μου για να μπορώ να το κάνω αυτό, αναίμακτα, αποχαιρετώντας το μαύρο πουλί.

69. Μάλιστα.

- 'Η αλλιώς βάζοντας χρώμα στη ζωή μου.

70. Πιο αισιόδοξο.

-Ναι, έλεος, αλλά πάλι νιώθω σαν να αδικώ, ξέρεις είναι σαν να υπήρχε πάντοτε το χρώμα απλώς εγώ εστίαζα, σαν να εστίαζα πολύ στο μαύρο πουλί κάποιες περιόδους και σαν να, σαν να χρειαζόταν να παλέψω πολύ για το χρώμα, ήτανε δύσκολα χρώματα, ήτανε αυτά τα αμοιβαία, να βρεις τον σωστό τρόπο να τα αραιώσεις, αλλιώς δεν πετυχαίνει, ήτανε έτσι γενικώς, αυτά τα τέσσερα χρόνια ήταν αυτό, αναζήτηση, τότε ήταν και ο (όνομα συντρόφου 2) σ' αυτά τα χρόνια, ο (όνομα συντρόφου 2), μες την κατάθλιψη δεν παίζουμε με έναν άντρα, που μπόρεσα να αποχαιρετήσω πιο σύντομα και πιο εύκολα και πιο ανώδυνα, επίσης, ο (όνομα συντρόφου 2) δεν είχε σκοπό να τελειώσει ποτέ, ακόμα δεν έχει τελειώσει.

71. Να κάνω μια ερώτηση με τον (όνομα πρώην συντρόφου) μιλάτε ακόμα;

-Σπανίως μιλάμε

72. Δεν έχετε διατηρήσει έτσι...

-Δεν έχουμε, τον πήρα τώρα στη γιορτή του, και μου λέγε..., μιλάμε, μιλάμε, αλλά δεν είναι πολύ συχνή η επαφή, ξέρεις τι, μιλούσαμε, τα πρώτα δύο χρόνια μιλούσαμε συνέχεια μετά συνειδητοποίησα ότι δεν πάει έτσι ρε παιδί μου, ότι αυτός περιμένει ότι κάτι θα γίνει, οπότε αραιώσα την επικοινωνία, αλλά μιλούσαμε που και που, και μετά από επτά χρόνια που είχαμε χωρίσει με πήρε ένα βράδυ μεθυσμένος και σχεδόν, ξέρεις, περίμενε ακόμα ότι κάτι μπορεί να συμβεί και έκοψα την επικοινωνία και τώρα μπορεί να μιλήσουμε σε γιορτές, δεν..., παρόλα αυτά είναι σημαντικός άνθρωπος για μένα, δηλαδή, θέλω πάρα πολύ να είναι καλά, πολύ στεναχωρήθηκα την τελευταία φορά που πήγα και δεν τον είδα. Λοιπόν, μέσα λοιπόν, από πολύ παιχνίδι, πολύ θεραπεία, πολύ..., σπουδές, δουλειά, α, τότε ήταν περίοδος ανεργίας, δεν εύρισκα δουλειά, άλλο μανίκι, άλλο που δεν..., τι να χαρείς, χωρίς λεφτά τώρα; Να τρέχεις από εδώ...

73. Να ζητάς από τους δικούς σου ε;

-Ευτυχώς, όλο και κάτι... υπήρξε, υπήρξε, υπήρξαν και κάποιοι μήνες που ζητούσα από τους δικούς μου, γιατί τα πρώτα δυο- τρία χρόνια δούλενα ρεσεψιόν, μετά ένα κενό, μετά είχα part time δουλειά σε ένα ξενοδοχείο στο λογιστήριο, τον πρώτο χρόνο, μετά ταυτόχρονα είχα και ένα παιδάκι, που επίσης, είχα το χαρτζιλίκι μου, με προβληματάκια, έτσι, και να ένα πράγμα που είχα πει στη σχολή ότι δεν θα ασχοληθώ με παιδάκια και το πρώτο που μου 'κατσε ήταν ένα παιδάκι και μου παν να παίζω μαζί του, και αυτό είχε απίστευτα αυτιστικά στοιχεία και κώφωση, κώφωση, το οποίο είχε κάνει επέμβαση, αλλά δεν..., άκουσε πολλά, δεν άκουσε αμέσως, και χρειάστηκε πολύ δουλειά, αλλά ένιωσα ξέρεις..., υπέφερα, πολύ υπέφερα, το 'βλεπα κάθε μέρα, ήταν στον κόσμο του, στην αρχή ήτανε ένα πλάσμα, που το μόνο ενδιαφέρον πράγμα που θα μπορούσε να βρει σε αυτή τη ζωή ήτανε να κουνάει τις κουρτίνες ή να κοιτάζει το φως και να πεταρίζει, καμία σχέση με τους γονείς, καμία σχέση με κανέναν, χτυπούσε το κεφάλι του, δεν αυτοεξυπηρετούταν σε τίποτα, δύο χρονών ήταν, ψυχολάκι, και είδα φοβερές αλλαγές, με πολύ δουλειά όμως, πάρα πολύ δουλειά, πάρα πολύ διάβασμα, ταυτόχρονα λοιπόν, με όλα αυτά είχα και αυτό, ανακάλυψα, λοιπόν, ένα κομμάτι που ήμουν αίγουρη ότι εγώ..., έλεγα: μπορώ να κάνω..., μπορώ αυτό, μπορώ αυτό, αυτισμό ποτέ, παιδάκια, θα προτιμούσα όχι, δεν τα καταλαβαίνω, και μου 'κατσε, το πρώτο πράγμα που μου 'κατσε ήταν αυτό, το οποίο και ανταπεξήλθα όμως, δηλαδή, εξ αιτίας της, ασχολούμαι με παιδάκια και έχω πιο πολλά παιδάκια από ότι έχω μεγάλους αυτή τη στιγμή, μου τα στέλνουν, ξέρεις, δεν τα θέλει κανείς άλλος, αλλά έχει βγει η βρώμα ότι ασχολούμαι με παιδιά, μ' αρέσει, μ' αρέσει..., ακόμα έχω..., δηλαδή, είναι δύσκολο κομμάτι τα παιδάκια, αλλά ναι. Ταυτόχρονα, ξέρεις τι, αυτά τα χρόνια είναι πολύ μπερδεμένα γιατί ταυτόχρονα γίνονταν πάρα πολλά πράγματα στη ζωή μου, πάρα πολλές αλλαγές συνέχεια και ήταν πάρα πολύ γεμάτη, σαν να μην τα έχω ταξινομήσει ποτέ, γιατί δεν άφηνα και χρόνο για ταξινομήση, συνέχεια έκανα πράγματα, [...], συνέχεια, συνέχεια, έτσι πολύ γεμάτος ο χρόνος, να μην προλάβω να στεναχωρηθώ, ναι. Οπότε πάει και αυτή η περίοδος των τεσσάρων χρόνων, που θα έλεγα, βάζοντας χρώματα...

74. Και μετά;

-Μετά, μετά ξεκίνησα, μετά είχα δουλέψει ήδη κάποια χρόνια με την ζουζούνα, και με παίρνουνε ωρομίσθια στο ειδικό, ειδικό δημοτικό- νηπιαγωγείο, και είχα την ευκαιρία να δουλέψω κιόλας, πιο μεθοδικά, πολύ άγχος εκεί ξανά, ενώ ισορροπημένη πια στη ζωή μου, με τις σχέσεις μου με αυτά, πολύ αμφισβήτηση, που είμαι η τελευταία, που δεν ξέρω τι να κάνω και πολύ ένταση, πολύ σφίξιμο το στομάχι...

75. Είναι δύσκολη δουλειά, όμως, ρε συ, [...] δεν είναι και κάτι εύκολο...

-Δεν είναι και επίσης, δεν σου δίνει και...πέρα από το κάτι εύκολο, ήταν και μια δουλειά ωρομίσθια που δεν μου έλυνε και κάποιο θέμα [...], ε, είχα, συνέχιζα να έχω το ζουζούνι μου εγώ, μετά ήταν, πώς να το βάλω; τα πρώτα επαγγελματικά βήματα, που ήμουν στα σχολεία, μετά το δεύτερο χρόνο ήμουν στα Ε.Ε.Κ. που εκεί, εκεί, αυτό νομίζω ότι με βοήθησε να πω ναι συνεχίζω, είχα μια εκπληκτική διευθύντρια, πήρα πολύ αναγνώριση, κάναμε πράγματα μαζί, ομαδούλες, ήμουν full time, οπότε είχα και χρόνο να μιλήσω στα παιδιά και χρόνο στο χώρο και κάποια στιγμή απέκτησα την δική μου αίθουσα και δεν ήμουνα πλανόδια, γιατί ήταν τραγικό αυτό το πλανόδιο που το είχα..., ήταν τραγικό με μια τσάντα να οργανώνεις από πριν τη δουλειά που θα κάνεις με τα παιδιά και αν δεν σου έβγαινε δεν είχες εναλλακτικές πολλές, έπρεπε να σκεφτείς όλες τις εναλλακτικές από πριν, και έτσι είδα ότι..., είχα το σφίξιμο, είχα όλη αυτή την αμφισβήτηση: πόσο χάλια είμαι και τι άθλια που είμαι, αλλά είχα και πολύ αναγνώριση και το έβλεπα, τα παιδιά το γουστάρανε πολύ ρε παιδί μου, δηλαδή, ήξερα ότι κάτι πάνω εδώ, μπορεί να μην ξέρω τι πάνω ακόμα, αλλά κάτι πάνω, παίρνω την αναγνώρισή τους, νιώθω καλά, παίζω τον ρόλο μου, μπορεί κάποιος να τον παίζει καλύτερα, γιατί πάντα υπήρχε το κάποιος καλύτερα, αλλά, αλλά, ναι, κάτι καλό γίνεται εδώ, και κάπου εκεί ανοίγει το νέο κεφάλαιο, κάπου τον Δεκέμβριο, στη γιορτή μου νομίζω έγινε η διάγνωση του μπαμπά μου, στον Δεκέμβρη τις εννιά; Που διαγνώστηκε καρκίνος στον πατέρα μου. Ήταν το κεφάλαιο πρώτα επαγγελματικά βήματα, μια σταθεροποίηση, έτσι, πρώτα επαγγελματικά βήματα, δειλά, αλλά πιο σταθερά στο τέλος και ο πατέρας μου. Πένθος, αυτό που ξέραμε ότι θα πεθάνει σε δεκατέσσερις μήνες το αργότερο, αν κάνει θεραπείες, αν δεν κάνει σε 'κανα μήνα, αν κάνει θεραπείες σημαίνει να λιώνει κάθε μέρα, αν δεν κάνει θεραπείες ποιος ξέρει, να πεθάνει τώρα, άμεσα. Εγώ δούλενα ταυτόχρονα, α, α, τότε είχα αναλάβει και το σχολείο, ναι, την οργάνωση, τη σχολή γονέων από την προηγούμενη χρονιά; Κάποτε είχα και..., μα πως θα έβγαινα οικονομικά; ε, και επίσης, άλλο μανίκι από εκεί, πολύ μανίκι, είχα την οργάνωση και έπρεπε να έρθω σε επικοινωνία με φορείς και ένιωθα τόσο αδύναμη και τόσο χάλια, δεν ξέρω τι μου γίνεται, δεν υπήρχε ένα μέρος, ένας θεσμός, έπρεπε εγώ να τον στήσω, εγώ τώρα, με τον τσαμπουκά που είχα, φοβερό, καλά πήγε όμως, τέλος πάντων, αλλά ήτανε..., δηλαδή, ήταν κάποια επαγγελματικά βήματα έτσι που..., υπέφερα, αρχικά πάρα πολύ, αλλά προς το τέλος έτσι βρήκα αναγνώριση και είδα ότι κοίτα να δεις καλά, είναι καλά πας, αλλαγές στη (όνομα κοριτσιού), το κοριτσάκι που έβλεπα, μεγάλες αλλαγές, επικοινωνούσε, έτσι, λίγο, σαν να πήρα λίγο τα πάνω μου, κοίτα να δεις, δεν ήταν όνειρο, μπορείς να το καταφέρεις, ρε παιδί μου, δεν είναι μόνο ότι οκ, σαν σπουδές σε ενδιέφεραν,

μπορείς και να ασχοληθείς με αυτό και ναι, ως εκεί, μετά μπαίνει το κεφάλαιο μπαμπάς. Θάνατος μπαμπά, αρρώστια μάλλον που, μεγάλο μάθημα, πολύ μεγάλο μάθημα αυτό.

76. Εσύ το είχες διαισθανθεί όπως μου είπες πιο πριν;

-Ξέρεις τι, δεν ξέρω πόσο λογικά είναι αυτά, ήταν σαν να έπρεπε να φύγει, έτσι όπως ήταν η οικογένειά μας, μάλλον έπρεπε να φύγει, να μπορέσουν και οι άλλοι να εξελιχθούν, ο μπαμπάς μου, μάλλον δεν μπορούσε να είναι δεύτερος, δεν ξέρω. Τώρα αυτό ακούγεται σαν κατηγορία, χωρίς να είναι, ήταν υπέροχος μπαμπάς, δηλαδή πολύ έτσι...κι ήταν μεγάλος, μας έκανε στα σαράντα-τόσα του, ήταν πολύ, πολύ καλός μπαμπάς, για εμένα τουλάχιστον ήτανε πρότυπο, μες τη ζωντάνια, τη χαρά, το κέφι, πάντα με [...] και με πείραγμα, με χιούμορ, πολύ αγαπητός στο φίλους του, σε όλους, και πολύ ευρύ κύκλο, και φίλος, έκανε φίλους, μέχρι τα εβδομήντα- τόσα του, που αρρώστησε, φίλους, νέους φίλους, καινούργιους φίλους, νεαρούς φίλους, στην ηλικία μου σχεδόν κόντευε να...πολύ ωραίος άνθρωπος, αλλά δεν ξέρω γιατί το είχα νιώσει, μάλλον, σαν να..., ξέρεις μάλλον έβλεπα ότι έτσι με το να, εγώ να είμαι δυστυχισμένη και να παίζω αυτό το ρόλο ότι εγώ θα το πάθω τον καρκίνο και σαν να έσωσα τον εαυτό μου. Ναι, εγώ δεν το θυμόμουνα επίσης, σε έναν μαραθώνιο που είχα γίνει, μετά που είχα τελειώσει τη θεραπεία, είχα πάει σε ένα μαραθώνιο και έλεγα ότι, είναι πολύ..., δεν θυμάμαι τώρα από που ξεκίνησε, ότι είναι ειρωνεία τώρα αυτό γιατί τόσα χρόνια δεν έχω δουλέψει τη σχέση μου με τον πατέρα μου καθόλου, γιατί η σχέση με τη μάνα μου που πονούσε ρε παιδί μου και δεν έχω πει ποτέ κουβέντα για τον πατέρα μου και εγώ τρέμω τη στιγμή που θα μάθω ότι πεθαίνει και..., και μετά από 'κανα δίμηνο [...] πήγε στον γιατρό, ήταν ήδη άρρωστος, δηλαδή, και δεν το θυμόμουνα ότι τα έλεγα αυτά, μου τα θύμισε μια φίλη: «ρε μαλάκα έχεις καταλάβει τι έλεγες; Έχεις καταλάβει ότι δούλευες το θάνατο του πατέρα σου, δύο μήνες πριν να γίνει η διάγνωση;».

77. Έχεις τρομερή διαίσθηση ε;

-Ο οποίος προφανώς, μωρέ, δεν ξέρω αν ήταν μόνο διαίσθηση, προφανώς το έλεγε και το τελευταίο διάστημα πριν πάει στο γιατρό ότι ευτυχώς που μου 'κοψε η κόρη μου το τσιγάρο γιατί, είμαι, το κωλόπαιδο, τον έβλεπα και έβηχα, ένα διάστημα, με το που έμπαινε στον χώρο, έβηχα, έφευγα, γκουχου, ξέρεις, και μου λέει, ξέρεις κάποια στιγμή, ντρεπόμουνα πια, δηλαδή, το 'κοψα, δεν θα με κοροϊδεύει το κωλόπαιδο, και το 'κοψε, και έλεγε, ευτυχώς που με έβαλε να το κόψω γιατί δεν θα 'μουνα καλά, [...], στον πνεύμονα είχε καρκίνο. Ένα άλλο κεφάλαιο αυτό, ένα κεφάλαιο που πια ήμουνα καλά εγώ έτσι; Και επαγγελματικά ήμουνα κάπου σταθερά για πρώτη φορά που μου άρσεσε κιάλας και προσωπικά, ήμουνα μόνη μου τότε, βέβαια, αλλά ήμουν καλά, ήμουν ισορροπημένη καλά, ήρθε όλο αυτό και λίγο σαν να είδα τι έκανα όλα αυτά τα χρόνια που μπορούσα να το αντέξω, να είμαι καλά, καλά δεν ήμουνα, πένθος περνούσα, αλλά να είμαι εκεί, να μοιραστά πραγματάκια μαζί του, να είμαι δυνατή, να μπορώ ταυτόχρονα να κάνω τις υποχρεώσεις μου, ήτανε μεγάλο κεφάλαιο, όλα αυτή η αρρώστια, να μένεις κοντά στον θάνατο, εγώ μένω από πάνω, έτσι;

78. Και ο αδερφός σου έμενε μαζί τους;

-Ο αδερφός μου έμενε με την καλή του.

79. Εδώ στο Ρέθυμνο έτσι;

-Μμμ. Ωστόσο ναι εγώ έμενα από πάνω και άκουγα, δηλαδή, πάντα είχα το μυαλό μου, αν έπεσε, αν έβηξε, δηλαδή, αυτόν τον ενάμιση χρόνο, ήμουνα επίσης, άπνη, και ταυτόχρονα έκανα όλα τα υπόλοιπα δηλαδή, που μπορούσα να κάνω, δούλευα, είχα τη ζουζούνα μου, θέατρο δεν έκανα, τι άλλα έκανα; Εκπαίδευση, αλλά ήμουνα εντάξει, ξέρεις, ήμουνα εκεί, και εκεί και στα δικά μου, έτσι ήταν μια περίοδος που επανεκτίμησα λίγο τις δυνάμεις μου, οκ ρε Χαρά πονάς, λυπάσαι, αυτός είναι ο δρόμος όμως, αυτό το πράγμα συνέβαινε έτσι κι αλλιώς, και τον αγαπάς πολύ και λες πάλι καλά που λέμε, σαν να μου 'δωσε και μια δύναμη αυτό, δηλαδή, φεύγοντας ο πατέρας μου, εγώ ένιωθα πιο δυνατή, ένιωσα ότι κουβαλάω τα κομμάτια του, ρε παιδί μου, ότι εγώ είμαι ο πατέρας μου, θα μου λείψει που δεν θα τον ξαναδώ και θα έχω τα, ξέρεις... «μωρή γαιδούρα, καλά είσαι; Κανά γκομενάκι, βρήκες μωρή κανέναν ή τίποτα;». Θα μου λείψει αυτή η φλόγα, ρε παιδί μου, αλλά ένα μέρος αυτής της φλόγας την έχω, έτσι κι αλλιώς. Ήτανε φοβερό μάθημα, όλο αυτό, να βλέπεις έναν άνθρωπο πάρα πολύ δυναμικό, να λιώνει, να βλέπεις πως κρατάει τη δύναμή του μέχρι το τέλος, πως έζησε, δεν ξέρω πόσες μέρες παραπάνω ενώ θα μπορούσε να έχει πεθάνει πολύ νωρίτερα με όλη αυτή την κατάπτωση τη σωματική, με έναν εγκέφαλο γεμάτο καρκίνο και αυτός να επικοινωνεί, να τα χάνει, να γίνεται παιδί και να επικοινωνεί όμως, να έρχονται φίλοι, να τον αποχαιρετήσουνε και να ξυπνάει, να μην μπορεί να μιλήσει πια, πέθαινε, και να τους δίνει το χέρι του και να τους κοιτάζει, δεν ξέρω, θαύμαζα την δύναμή του και τον τρόπο που έφευγε και το πόσο, και σαν να έφτιαξε με την αρρώστια του πράγματα, ο μπαμπάς, δηλαδή, βρέθηκε πιο κοντά με τη μαμά μου, με τρόπο που μπορεί να είναι ένα ζευγάρι και όχι δύο διεκπεραιωτές μιας οικογένειας, και συνειδητοποίησα ότι αυτό υπήρχε όλα αυτά τα χρόνια, αλλά δεν το ζούσανε, για τους δικούς τους λόγους, με τον αδερφό μου, που πάντα η σχέση τους ήταν λίγο τεταμένη, υπήρχε ένας ανταγωνισμός πάντα και κατάφερε με τον καμένο εγκέφαλο να το κάνει αυτό, και ο (όνομα αδερφού) έμεινε πήγε μαζί του, στις, όταν έκανε ακτινοβολίες στην Αθήνα, έκανε ακτινοβολίες ήταν μαζί τους ενάμιση μήνα, ήταν εκεί, εγώ πήγα μια φορά και τους είδα, ταυτόχρονα

εγώ, γνώρισα και ένα παιδί, είχα πάει, διακοπές, μπόρεσα να πάω διακοπές, επέτρεψα στον εαυτό μου να πάει διακοπές, μέσα σε όλη αυτή την κατάσταση για λίγες, μέρες οκ, πήγα στη Χίο, ερωτεύτηκα, υπήρχε ένας άνθρωπος στη ζωή μου, έτσι ένιωσα ότι οκ, σαν να τα χωράει η ζωή μου, όλα τα παιδιά μου, δεν είμαι μόνο η κόρη, η καλή κόρη, ξέρω 'γω, είμαι και άλλα πράγματα, επιτρέπω πια στον εαυτό μου, πολύ πόνο είχε, δηλαδή, να βλέπεις έναν άνθρωπο νέο, ήταν πολύ νέος, εβδομήντα-πεντάχρονος νεαρός, ξαφνικά να γίνεται παππούς, όταν άκουσα, δηλαδή, «αχ, έχετε και τον παππού μαζί σας;», πηγαίνοντας από εξέταση, για να πάμε κάπου να ξεκουραστεί, χωρίς μαλακία, αδυνατισμένος [...], μέσα σε ένα χρόνο, άλλος άνθρωπος, ήταν κάτι που μου πήρε πολύ καιρό, επίσης, να ξαναδώ στο όνειρό μου, στη σκέψη μου τον πατέρα μου υγιή, ήτανε ένα κεφάλαιο και ένα μάθημα που από αυτό νομίζω ότι βγήκα πιο δυνατή, σαν να μπήκαν λίγο προτεραιότητες, ήμουν ταυτόχρονα σε σχολείο και πάλι ωρομίσθια, και δούλευα παραπάνω, συνήθως και βοηθούσα και να κάνω και ένα θεατρικό, ενώ..., και ήμουν πολύ θυμωμένη, πάλι δεν είχα βάλει..., ότι είχα πει, δεν έχω χρόνο, γιατί είμαι εδώ και βοηθάω, εγώ θέλω να 'μια με τον μπαμπά μου, θέλω τον παραπάνω χρόνο να είμαι εκεί, ρε παιδί μου, αλλά πήγε καλά το θεατρικό ήταν πολύ ωραίο, είχα καλή συνεργασία εκεί, με στήριξαν κιόλας, στο τέλος που ζορίστηκα και που..., παρόλο που ήμουνα πολύ συνεπής, δηλαδή, έλειψα μια μέρα-δύο, και ήμουνα και στη δουλειά μου και στον μπαμπά μου που πέθαινε και μπορεί να έκανα βάρδια εγώ για να κοιμηθεί λίγο η μαμά, και διάβαζα ταυτόχρονα, δηλαδή, έτσι ένιωσα, ενήλικη, ρε παιδί μου, ότι οκ, χάνω τον μπαμπά, αλλά είναι ο μπαμπάς μου, νομίζω ότι έκανα αυτά που μπορούσα να κάνω και είμαι καλά, αυτό, και έτσι με τον αδερφό μου, στιγμές άπειρου κάλλους να τον βλέπει ότι ξεψυχάει και να είναι, να έχουμε βγάλει, πάρα πολύς κόσμος κάθε μέρα και να [...], όλοι από πάνω του, και ξέρεις να ζορίζομαι να είμαι για λίγο μόνη και Χαρά έλα μέσα γιατί..., και να μην μπορείς να πεις τώρα, γιατί ξεψυχούσε πολλές μέρες, και να κοιταζόμαστε και να βουρκώνουμε και πολύ..., έτσι είμαι πολύ τυχερή που έχω τον αδερφό μου, [...], ένα μεγάλο, δεν ξέρω, αποχαιρετώντας τον μπαμπά; Μεγάλωμα; Δεν ξέρω τι να το ονομάσω αυτό το κεφάλαιο. Και ενώ μου έχει περάσει ένα πολύ μικρή ασημαντη, αδύναμη, μετά αποφάσισα να ανοίξω γραφείο, μετά από αυτή την εμπειρία, ναι, έτσι, γύρισε..., είχα, εντάξει πέθανε, είχα [...] στο σχολείο ακόμα, αλλά ήμουνα, ξέρεις, είναι και όλη αυτή η φάση που δεν υπάρχει καμιά σταθερότητα και..., δηλαδή, ή θα έκανα κάτι εγώ, ή θα ήμουν μια ζωή έτσι, εξαρτημένη από τις διαθέσεις κάποιου, και ήμουνα ναι, ας δοκιμάσω, ρε παιδί μου και ας αποτύχω, θα αντέξω, τώρα να αποτύχω, δεν θα άντεχα παλαιότερα, οπότε, δεν ξέρω, σαν να..., σαν μετά από αυτό έτσι να ήρθε μια ενηλικίωση, νιώθω ότι λείπει απ'..., δηλαδή, μέχρι σήμερα, λέω μέσα μου, α, εντάξει οκ, όχι, πέθανε ο πατέρας σου, έχουν περάσει δύο χρόνια, και εγώ, κοίτα, να δεις, ενάμιση χρόνο μετά άνοιξα το γραφείο ε; όχι ενάμιση, μισό χρόνο μετά. Μου 'λεγε, χρόνια, παιδί μου, τι θα κάνεις, να σ' ανοίξω ένα γραφείο, έπρεπε να το ανοίξω μόνη μου, δεν έπρεπε να με στηρίξει και σε αυτό. Άλλο κεφάλαιο το γραφείο. Αλλά είναι σαν να αναγνωρίζω στον εαυτό μου, ότι, ξέρεις και μια επαγγελματική υπόσταση, δεν ξέρω τι κεφάλαιο είναι αυτό, επίσης, πολύ άγχος, πάρα πολύ άγχος, τον πρώτο χρόνο είχα διάρροιας, ερχόταν το ραντεβού και εγώ πήγαινα στην τουαλέτα, πριν έρθει, ξέρεις, είχα πάει δυο-τρεις φορές, τους πρώτους μήνες ήμουνα, έτσι, εντάξει όχι χρόνο, αλλά ένα σφίξιμο το είχα συνέχεια.

80. Ε, ναι, λογικό

-Αλλά τους πρώτους, πρώτους μήνες, διάρροια, σε μια φάση διάρροιας, απαπα. Α, είχα πάει..., και ήταν μια φάση, επίσης, με την αρρώστια του μπαμπά που και είχα πηγαينόερθει και μια-δυο φορές στη Χίο και όταν έλειπε ο μπαμπάς μου είχε έρθει και ο (όνομα φίλου) εδώ και..., δηλαδή, σαν να..., ξέρεις, υπήρχε μεν ο πόνος, αλλά τα συνδύαζα όλα, ρε παιδί μου, στη ζωή μου, δεν άφηνα τόσο πίσω τη ζωή μου, και μετά πήγα και Ηράκλειο, έτσι, αναπληρώτρια στο ειδικό Γυμνάσιο, σκληρό, επίσης, πλαίσιο και δεν ξέρω, μετά και από αυτά, αλλά ήταν και κάποιες [...] επαγγελματικές εμπειρίες τέτοιες, που έτσι ένιωσα πιο δυνατή, ρε παιδί μου, πήρα αναγνώριση, πήρα και από δύσκολους ανθρώπους αναγνώριση, ήταν μια στρίγκλα εκεί διευθύντρια, η οποία να ακούσεις καλό λόγο από το στόμα της ήταν απίστευτο, εντάξει, εγώ ήμουνα λίγο διπλωμάτισσα μαζί της, δηλαδή, το έπαιξα καλά, δεν ήμουν πολύ wow, αλλά ήμουνα πολύ έξυπνη σε αυτό. Ήμουνα: «κυρία [...], χρειάζομαι την βοήθειά σας σε αυτό», γιατί αυτή άνοιγε αβέρτα κουβέρτα τις πόρτες, ήμουνα πάρα πολύ συνεπής, ήμουνα, επίσης, ήξερε ότι δεν θα την κρεμάσω, το είχε τσεκάρει πια, και λέω θέλω την βοήθειά σας εκεί για να μη μου σαμποτάρει αυτό που θα κάνω, αφού χρειάζομαι τη βοήθεια της...

81. Βρήκες το κουμπί της.

-Είχα βρει το κουμπί της, τα πήγα υπέροχα εκεί, ξέρεις, μια χαρά, δεν είχα προβλήματα, δυσκολίες και... πολύ στρίγκλα. Δεν μπορείς να φανταστείς. Ε, άνοιξα το γραφείο, άλλο κεφάλαιο, λοιπόν, δεν ξέρω είναι, σαν να είναι κεφάλαιο ενήλικης ζωής, σαν να είναι από εδώ και πέρα, κάπως έτσι.

82. Καταλαβαίνω τι λες.

-Σαν να επέτρεψα στον εαυτό μου να πάρει..., να...ότι ξέρεις μπορείς να...νιώθω ότι λείπει ένα πολύ σημαντικό, όχι νιώθω λείπει, ένα πάρα πολύ σημαντικό κεφάλαιο, για το οποίο είμαι πολύ έτοιμη εγώ να έρθει, γιατί πια είμαι σε μια φάση ισορροπίας, με καλούς φίλους γύρω, πράγματα που μπορώ να

κάνω κι ας μην έχω τον χρόνο, αλλά θα..., ξέρεις, δηλαδή και το θέατρο δεν είναι κάτι που το έχω αποχαιρετήσει, αλλά είναι κάτι που..., κάτι που το θέλω πάρα πολύ, αλλά, περνάω ωραία την ώρα του, βρίσκω πράγματα να κάνω ευχάριστα, έχω ωραίους ανθρώπους γύρω μου, υπάρχει μια ισορροπία με την μητέρα μου, που γενικώς με την οικογένεια, δεν εμπλέκομαι πια το ίδιο, δεν επηρεάζομαι, δεν το βλέπω σαν μαύρο πουλί, απλώς υπάρχουν στιγμές που θα πρέπει να βάλω πιο σαφή όρια...

83. Φαντάζομαι ότι θα έχει αλλάξει και αυτή τώρα πια, έτσι δεν είναι;

-Ε, άλλαξε, όταν πέθανε ο πατέρας μου έπεσε πάνω μου, δηλαδή, το αλλάζω δεν είναι..., περιμένει, και τώρα περιμένει την παρέα μου και εγώ δεν μπορώ να της την δώσω όμως, απλώς δεν έχω ενοχές για αυτό, της την δίνω, όλο αυτό το διάστημα της την έδωσα, και εγώ ήμουν σε πένθος και εγώ είχα ανάγκη να κλειστώ, αλλά δεν μπορώ να το κάνω, πρέπει να βρει ανθρώπους της ηλικίας της να σχετιστεί, αν το θέλει, δεν είναι απαραίτητο, αλλά δεν μπορώ να είμαι εκεί συνέχεια για αυτήν.

84. Ε, ναι.[...]

-Αλλάξε και έγινε πολύ πνιγερό, έτσι; Δεν άλλαξε προς το καλύτερο, άλλαξε, άλλαξε, όταν άλλαξα, σταμάτησε να είναι τόσο επικριτική απέναντί μου, όταν σταμάτησε να με ενδιαφέρει η γνώμη της, όχι εκδικητικά όμως, δεν με νοιάζει η γνώμη σου, γιατί έτσι ήμουν πάντα, αλλά όταν σταμάτησε πραγματικά να με ενδιαφέρει, σαν να την βλέπω σαν έναν άνθρωπο που πονάει και αυτός, που εντάξει, αυτά ξέρει, αυτά κάνει, έτσι πιστεύει ότι είναι καλή μητέρα, να λέει την αλήθεια, όπως αυτή την βλέπει όμως, και δεν είναι απαραίτητα αυτή, δεν είναι αυτός, δεν είναι ο άνθρωπος που με ξέρει καλύτερα στον κόσμο η αλήθεια, ότι κι αυτή τους περιορισμούς της και της φοβίες της και δεν μπορεί να δει πέρα από αυτά κάποια πράγματα και την πόνεσα και εγώ σαν άνθρωπο και σταμάτησε να με πειράζει η γνώμη της οπότε άλλαξε σαν άτομο, δεν είναι πια τόσο επιθετική και στρίτζο, και να σου πω και να γίνει και επικριτική και στρίτζο, δεν με αφορά πια, δεν ακούω, δεν...δεν πονάω πια, οπότε, ξέρεις, είναι μάλλον, ναι, κεφάλαιο ενηλικίωσης, άργησε λίγο να 'ρθει, αλλά ήρθε, και λείπει το κεφάλαιο σύντροφος.

85. Στο μέλλον πως φαντάζεσαι...;

-Αυτό το κεφάλαιο φαντάζομαι, ένα έτσι σύντροφο, ένα καλό σύντροφο. Σύντροφο, όχι σχέση, έναν άνθρωπο που θα μπορώ να είμαι καλά μαζί του και να είναι καλά μαζί μου και να είμαστε καλά όσο θα είμαστε καλά, ξέρεις, όχι γάμους και αυτά, έναν σύντροφο, αυτό. Ούτε παιδάκι, ούτε...αυτό το να εξελισσώμαι στη δουλειά, μου, να εξελισσώμαι μέσα σε μια σχέση, να έχω αγαπημένους φίλους τριγύρω, τα υπόλοιπα μου είναι αδιάφορα, τα παιδιά ή [...]

86. Δεν τα αποκλείεις.

-Δεν τα αποκλείω αλλά μου είναι, δεν, δεν το 'χω, δεν το φαντάζομαι ακόμα στη ζωή μου, γιατί δεν υπάρχει το προηγούμενο κεφάλαιο, αλλά ναι, το βλέπω να 'ρχεται, δηλαδή, ok, το έχω πολύ ανάγκη και νομίζω ότι είμαι πολύ έτοιμη για αυτό και...

87. Θα 'ρθει, σίγουρα θα 'ρθει.

-Είμαι καλά, έτσι κι αλλιώς, αλλά μου λείπει αυτό το κομματάκι. [...]. Σε μένα είναι αυτό, δηλαδή, θα 'θελα πάρα πολύ έναν σύντροφο να μπορούμε να εξελισσόμαστε παρέα και μου είναι αδιάφορο το που, το πότε, [...] αυτό, θα μπορούσα, δηλαδή, και να αλλάξω και χώρο, εν τω μεταξύ εγώ, έχω με πολύ κόπο χτίσει ό,τι έχω χτίσει εδώ, αυτό, μια συνεξέλιξη, θα έλεγα, αυτό φαντάζομαι, δεν νομίζω ότι είμαι και άνθρωπος που θα βαλτώσει κάπου που θα το αφήσει [...] και ξέρεις αντέχω και πολύ να είμαι μόνη μου, δηλαδή, προτιμώ και είμαι καλά μόνη μου από το να είμαι σε μια σχέση που δεν είναι πολύ σημαντική, δεν είναι αυτό που έχω ανάγκη, δεν είμαι για να καλύψω, ούτε να βοηθήσω πια κανέναν, θέλω έναν άνθρωπο να πηγαίνουμε μαζί και μόνοι και μαζί [...] δεν ξέρω, δεν ξέρω αν σε υποτίμησα, δεν ξέρω. Έτσι, μια, αλλά αυτό το τελευταίο είναι ενηλικίωση μια αποδοχή του εαυτού όπως είναι μωρέ, δηλαδή πια μ' αγαπάω, δεν χρειάζεται να είμαι φοβερή, και ποια είμαι και ξέρεις με τους φίλους και είναι ανοιχτή η ζωή μου [...] πια και η καρδιά μου είναι ανοιχτή, έναν άνθρωπο που ίσως ταιριάζει πιο πολύ στην καρδιά μου, θέλω και εξέλιξη στην δουλειά μου και θέλω χωρίς αυτόν τον πανικό τον πανικό που είχα στην αρχή, ας πούμε [...]

88. Εντάξει, τώρα ευχαριστημένη είσαι σε γενικές γραμμές; Δεν είσαι;

-Ευχαριστημένη είμαι, αυτό που θα ήθελα θα ήταν η οικονομική ξέρεις θέλω, δεν. Τώρα έχω την επιδότηση του Ο.Α.Ε.Δ. ευτυχώς, όταν θα σταματήσει θα ζοριστώ πάρα πολύ, δηλαδή, δεν μ' αρέσει να ξαναζητήσω απ' τη μαμά, απλά ξέρεις πια, δεν είναι τόσο τραγικό όσο με τα προηγούμενα χρόνια, μπορεί ένα μήνα να χρειάζομαι βοήθεια και μου ήταν πιο βάρος, προτιμούσα να μην ζήσω ξέρω 'γω, απ' το να ζητήσω ή ζητούσα αλλά το κουβαλούσα πάρα πολύ βαρύ αυτό, τώρα είμαι εντάξει με παιδί μου, ok, έτσι είναι οι καιροί, εγώ έχω κάνει ότι καλύτερο μπορώ, ξέρω ότι δεν ζορίζονται, δεν ζορίζεται, δεν θα στερηθεί δηλαδή κάτι, ok, δηλαδή είμαι και λίγο πιο ανοιχτή και στο να δεχτώ βοήθεια, έτσι χάρηκα, ας πούμε, φέτος στην ομάδα του παιχνιδιού, που είναι το θέμα μας, συνειδητοποίησα ότι έχω να παίξω, με παιδί μου, και να χαρώ, ήταν και η ομάδα τέτοια, βέβαια, δεν ξέρω αν ήταν μια ομάδα πιο...αν θα ήταν άλλες ανάγκες, αυτό να παίξω, να αφεθώ, να παίξω, με παιδί μου, να χαλαρώσω, να ξεδώσω.

89. Ωραία, ήτανε φέτος.

-Ωραία ομαδούλα ήτανε, θετική ομάδα, [...] και δεν ένιωσα..., ένα πράγμα άλλο που έχω, δεν νιώθω, εγώ νιώθω συνομήλικη με τις φοιτήτριες, γενικώς, μια χαλάρωση, δεν έχω καμία..., αυτό είναι του μπαμπά μου, δεν έχω καταλάβει πόσων χρονών είμαι.

90. Καλά ναι αυτό δεν το έχω ούτε και εγώ [...]. Τελειώσαμε; Ευχαριστώ πάρα πάρα πολύ [...].

1.2. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη

1. Θα ξεκινήσουμε με μερικές ερωτήσεις σχετικά με τον χρόνο σου στην καθημερινή σου ζωή και πως τον βιώνεις.

-Ναι.

1 α. Πως μπορείς να πεις ότι βιώνεις τον χρόνο σου στην καθημερινή σου ζωή;

-(γελάει) Δηλαδή;

1 α. Δηλαδή. Πως νιώθεις τον χρόνο να περνάει στην καθημερινή σου ζωή, αισθάνεσαι μήπως κάποια πίεση, δεν αισθάνεσαι πίεση, είσαι ευχαριστημένη, ο χρόνος κυλάει ομαλά, πως θα μπορούσες να δώσεις ένα παράδειγμα, ας πούμε, με το πώς, με το πώς βιώνεις τον χρόνο.

-Ξέρεις τι γίνεται, δεν μπορώ να σου πω με σταθερούς όρους, γιατί όλα έχουν να κάνουν με την διάθεση μου, δηλαδή, ας πούμε, την προηγούμενη βδομάδα που περίμενα περίοδο, κόντευα να τρελαθώ. Ήμουν, συνέχεια κουρασμένη, δεν ήθελα να κάνω τίποτα, μου φαινόταν αγγαρεία το παραμικρό, συνήθως, δεν τον βιώνω έτσι τον χρόνο μου, δηλαδή, για πρώτη φορά στη ζωή μου, έχω ελεύθερο χρόνο, για πρώτη φορά, δηλαδή, δεν, οκ έχω τις δύο μέρες που πηγαίνω στα Χανιά, είναι οι μέρες εκπαίδευσης, δουλεύω εδώ, εντάξει, δεν δουλεύω πάρα πολλές ώρες, δυστυχώς, και έχω και χρόνο και για διάβασμα και να δω και την ταινία μου και να δω τους φίλους μου, και να βγω, είναι η πρώτη φορά που έχω τόσο ελεύθερο χρόνο και είμαι λίγο αμήχανη ακόμα με αυτό, δηλαδή, δεν ξέρω πώς να τον διαχειριστώ, μου φαίνεται ότι κοιτά πόσο πολύ χρόνο έχω και πόσο λίγο τον εκμεταλλεύομαι. Δηλαδή, δεν τον διασκεδάζω πάντα τόσο πολύ όσο θα ήθελα, αλλά έχει να κάνει και με το ωράριό μου, όπου είναι το ανάποδο ωράριο από τους υπόλοιπους οπότε, ξέρεις για εμένα το απόγευμα είναι φοβερός χρόνος, ε, και έχω ελεύθερο πρωινό, ελεύθερο πρωινό, συνήθως είναι υποχρεώσεις, γραφειοκρατικές, κανά διάβασμα, καμιά οργάνωση της δουλειάς, ξέρεις τέτοια πράγματα και, δηλαδή, θα προτιμούσα ένα ανάποδο ωράριο, να δουλεύω το πρωί και να έχω ελεύθερο απόγευμα, με, μου στερεί δραστηριότητες άλλες, βρε παιδί μου, δηλαδή, θα 'θελα να 'μουν στο θέατρο αλλά δεν μπορώ να δεσμεύσω μια ομάδα γιατί εγώ μπορώ μετά τις εννιά μίση το βράδυ και δεν αντέχω πάντα μετά τις εννιά μίση το βράδυ, δεν έχω την διάθεση, εξαρτάται από τα περιστατικά μου και το πόσο κουρασμένη είμαι και..., όχι το κουρασμένη το ξεπερνάω, πόσο με έχει ρουφήξει λίγο αυτό. Είμαι σε αυτή τη φάση που ψά..., που είμαι αμήχανη με τον χρόνο μου, δηλαδή, έχω αρκετά περισσότερο ελεύθερο χρόνο από ότι είχα ποτέ, χωρίς να έχω όμως και αρκετά περισσότερα λεφτά, που αυτό σου δίνει μια ελευθερία χρόνου, να φύγεις και να κάνεις ταξίδια και άλλα πράγματα, και προσπαθώ βέβαια να το παλαντζάρω, να βρω την ισορροπία, δηλαδή, στο έχω χρόνο, δηλαδή, ξέρεις, σαν να νιώθω κάποιες φορές και λίγο ενοχές που έχω περισσότερο ελεύθερο χρόνο από ότι είχα ποτέ, κοιμάμαι, ας πούμε, κανονικά το οχτάωρό μου και ξέρεις, δεν ξυπνάω αν δεν κοιμηθώ οχτώ ώρες, μπορεί να χαζέψω πάρα πολύ μια μέρα και να μην κάνω τίποτα χρήσιμο και..., αλλά δεν μπορώ να σου πω κάτι σταθερό γιατί τη μια μέρα το βιώνω πολύ ευχάριστα όλο αυτό, και την άλλη μέρα με πολύ άγχος, ότι αχ, δεν πρόλαβα να κάνω αυτό και τι κάθομαι και κάνω, και χαζεύω και βλέπω ταινίες, αντί να δουλέψω και..., αντί να διαβάσω και κοιτά πόσο έχω και δεν τα διαβάζω και από την άλλη, όμως, θα το διασκεδάσω και θα μπορέσω να τα ισορροπήσω, δεν μπορώ να σου δώσω, μάλλον, ξεκάθαρη απάντηση σε αυτό, δεν ξέρω αν βοηθάω, έτσι που τα λέω ανάκατα.

1 β. Μια χαρά τα λες. Είναι προφανώς και ανάλογα με τη διάθεση και ανάλογα με αυτά που έχεις να κάνεις.

- Ναι και τις περιόδους.

1 γ. Δεν είναι το ίδιο όταν δίνεις εξετάσεις, ας πούμε, με όταν δεν δίνεις εξετάσεις, για παράδειγμα.

-Ναι, όχι.

1 δ. Αλλιώς το βιώνεις. Οπότε, εσύ γενικά, αυτή τη στιγμή της ζωής σου, με τον χρόνο, εκτός από το αμήχανο που μου είπες, πως αλλιώς θα μπορούσες να το χαρακτηρίσεις, τον τρόπο που βιώνεις τον χρόνο;

-Χαλαρός, είναι ο χρόνος μου, χαλαρός, όχι δεν περνάω φρίκες, δηλαδή, το αμήχανο είναι πιο συγκ..., πιο κατάλληλο, γιατί τι γίνεται, όταν έχω πολύ λίγη δουλειά, αγχώνομαι περισσότερο για αυτή την δουλειά, από ότι όταν δουλεύω αρκετές ώρες, το απολαμβάνω περισσότερο, και είναι, είναι ξέρεις, ξεχνάω τα πάντα, δηλαδή, τις ώρες που δουλεύω, δεν υπάρχει χρόνος, είμαι εκεί εκατό τοις εκατό, είμαι πολύ καλά συνήθως, εξαρτάται, εντάξει μπορεί να ζοριστώ κάποια στιγμή αν..., όταν δεν έχω δουλειά, μάλλον ακόμα είμαι σε αυτό το άγχος, ναι μεν έχω χρόνο αλλά δεν έχω αρκετή δουλειά, οπότε δεν μπορώ να χαρώ την χαλαρότητα, δηλαδή κάποιες φορές φοβάμαι ότι θα μου 'ρθει το ντουφέκι, ξέρεις [...] και το ντουφέκι ότι ξέρεις για να μπορέσω, ότι αυτό είναι για λίγο ρε παιδί μου, ελπίζω τουλάχιστον, ότι, ότι, δεν θα, δεν είναι και πολύ εύκολη αυτή η ισορροπία να έχεις χρόνο ελεύθερο και να έχεις και δουλειά και χρήματα και όλα, πολύ εφικτό, προς το παρόν είναι πότε χαλαρός, πότε αγχώδης, είναι έτσι..., δεν, δεν, δεν μπορώ..., έχει να κάνει με την μέρα μου, έχω...,

είναι πολύ σημαντικό ότι έχω ελεύθερο σαββατοκύριακα, έχω πει, δεν δουλεύω, δεν, δεν είναι τόσο πολύ δουλειά να την βάλω το σαββατοκύριακο και να δεσμεύσω τον χρόνο μου και μου είναι πάρα πολύ ωραίος και χαλαρός αυτός ο χρόνος και για μένα και...δεν μπορώ να βρω επίθετα που να είναι γενικά, να ισχύουν γενικά.

1 ε. Δεν χρειάζεται να το κάνεις. Ωραία, εντάξει καλυμμένοι είμαστε εμείς.

2. Είσαι ευχαριστημένη από τον τρόπο που βιώνεις την καθημερινή σου ζωή; Γιατί ναι ή γιατί όχι;

-Τι μου λέει (γελάει). Κάποιες φορές ναι, κάποιες φορές όχι. Δηλαδή όταν μπορώ να τα συνδυάσω, να διαβάσω, να έχω την δουλειά μου ταυτόχρονα να δω τους φίλους μου, είμαι μια χαρά, υπάρχουν φορές όμως που έτσι πνίγομαι λιγάκι, και αυτό που σου λέω με το ωράριο με κουράζει πάρα πολύ, το ότι τις ώρες που εγώ θα μπορούσα να επικοινωνήσω με τους φίλους μου και να διασκεδάσω και αυτά, δουλεύω, συνήθως, και μετά τις εννιά μίση είναι λίγο δύσκολο να μπω σε αυτήν την διαδικασία, οι υπόλοιποι ετοιμάζονται σιγά- σιγά για ύπνο και καμιά φορά ξέρεις άμα έτσι χαλαρώσω, πολύ-χαλαρώσω, κατηγορώ τον εαυτό μου, ότι κοίταξε να δεις άφησες την μέρα ανεκμετάλλευτη και θα μπορούσες να είχες κάνει αυτό κι αυτό κι αυτό και τι κάνεις, δεν είμαι πρωινός τύπος, δεν είμαι από αυτούς που θα σηκωθούν στις εφτά και γουάου, δηλαδή αφού έχω την δυνατότητα να κοιμηθώ παραπάνω δεν θα ξυπνήσω πριν τις εννιά, με τίποτα και δεν θα σηκωθώ από το κρεβάτι πολύ εύκολα γενικώς απολαμβάνω να κάνω πράγματα το απόγευμα και το βράδυ, δεν τα απολαμβάνω το πρωί, το πρωί μου είναι λίγο χρόνος αγγαρείας, χρόνος αγγαρείας που όταν δουλεύω είναι πολύ ευχάριστος, όταν δεν δουλεύω είναι πολύ δυσάρεστος χρόνος, είναι σαν να, δεν μπορώ να τον οργανώσω καλά, δεν μπορώ να..., δεν μ' αρέσει να διαβάζω το πρωί, ποτέ δεν έχω διαβάσει πρωί και αναγκάζομαι, δηλαδή, ακόμα και το διάβασμα που μπορώ να το απολαμβάνω και το έχω ανάγκη, ζορίζομαι για να διαβάσω το πρωί. Δεν μου είναι ευχάριστο, θα προτιμούσα να έχω μια πρωινή δουλειά και να ...

2 α. Και να κάνεις το απόγευμα τα υπόλοιπα.

-...όλα τα υπόλοιπα το απόγευμα, δηλαδή, το βιώνω πολύ πιο ευχάριστα, είναι σαν να μην ακολουθώ τους, τον βιολογικό μου ρυθμό, δηλαδή, αυτή τη στιγμή, σαν να προσπαθώ να τον βιάσω, και είναι ότι δεν έχω και μια σταθερότητα, δουλεύω λίγο πρωί, λίγο απόγευμα, λίγο..., οπότε δεν..., δεν μπορώ να προγραμματίσω και καλά τον χρόνο μου, ή να σηκωθώ πρωί- πρωί να πάω θάλασσα, θέλω να το κάνω απόγευμα, βράδυ, δεν μ' αρέσει να σηκωθώ πρωί να πάω θάλασσα, δεν μ' αρέσει να πάω για καφέ πρωί- πρωί, δεν μ' αρέσει, δεν το απολαμβάνω το ίδιο. Πρέπει να αλλάξω δουλειά;

2β. Δεν ξέρω, ωράριο μάλλον.

-Δεν γίνεται αυτό.

2β. Δεν γίνεται ε;

-Δεν γίνεται. Μετά αν είχα ένα ελεύθερο απόγευμα την εβδομάδα, με το να είναι δύο απογεύματα Χανιά, αν είχα ένα ελεύθερο θα ήταν αλλιώς.

2β. Ναι.

-Μπορώ να συμμετέχω σε κάποια ομάδα, ρε παιδί μου, σε ένα, σε μια χορωδία, σε κάτι, αυτό με πιέζει, λίγο ότι έχω χρόνο αλλά είναι ακατάλληλος όλος ο χρόνος μου και δεν μπορώ να κάνω πράγματα που πάντα τα ήθελα και δεν είχα χρόνο να τα κάνω.

2β. Δεν συμπίπτουν και με τους άλλους.

- Δεν συμπίπτουν και με τους άλλους. Δηλαδή, ακόμα και σε μια ομάδα, να τώρα κάτι γίνεται για το Αναγεννησιακό, πάλι θα είναι απογευματινές ώρες, δεν μπορώ να συμμετέχω. Ούτε σε θεατρική ομάδα μπορώ να συμμετέχω εύκολα, δηλαδή θα πρέπει να τους αναστατώσω πάρα πολύ, αυτό μου δίνει ένα βάρος, ξέρεις να είμαι εγώ υπερβολικά συνεπής και...ναι. Ούτε σε μια χορωδία που θα ήθελα πάρα πολύ, αυτό είναι ότι δεν μπορώ να..., ε, δεν συμπίπτει, αυτό, με τη ζωή των άλλων το ωράριό μου και με πιέζει και ούτε το οργανώνω μάλλον καλά ακόμα, έχω μια ελπίδα ακόμα ότι που θα πάει θα τα καταφέρω, γιατί σίγουρα θα μπορούσα να βάλω κάποιες άλλες, να ανακαλύψω καινούργιες δραστηριότητες, ξέρεις, ας μην τρελαίνομαι, αλλά ένα γυμναστήριο θα μπορούσα να το πηγαίνω, κάτι να...

2β. Κοίταξε, ίσως αν τελειώσει αυτή η μετεκπαίδευσή του, που ήταν...

-Δεν θα τελειώσει ποτέ.

2β. Θα συνεχίζεται;

-Δηλαδή και να τελειώσει η εκπαίδευση, να πω, οκ, αρκετά με την εκπαίδευση, θα πήγαινα γιατί τι και εγώ χρειάζομαι στήριξη στα περιστατικά μου και βοήθεια και μια άλλη γνώμη, ίσως να δω αν μπορώ να την στριμώξω σε μια, σε ένα απόγευμα την εβδομάδα, και θα 'θελα, τώρα βλέπω οικογένειες με τον (όνομα δασκάλου), με τον δάσκαλο μου, εμ, θα ήθελα να δω και ομάδες, και γενικώς έχω μια αίσθηση ότι με τις ομάδες, μου πάνε περισσότερο, δηλαδή, ό,τι έχω κάνει το έχω κάνει σε ομάδα ρε παιδί μου, δεν είμαι έτοιμη για να κάνω εγώ ακόμα, αλλά νομίζω ότι θα είμαι καλύτερη, ότι μπορώ να..., μπορώ;, θα μπορώ κάποια στιγμή να το κάνω και να το κάνω καλά αυτό, ελπίζω, ξέρεις είναι μια σκέψη, μπορεί να μην ισχύει αλλά είναι μια σκέψη που θα 'θελα να έχω την ευκαιρία να το δω και αυτό, οπότε

η εκπαίδευση δεν έχει τέλος εγώ πρέπει να αποφασίσω και να κάνω επιλογές, δηλαδή, θέλω να το κάνω έτσι;, θέλω να το κάνω πιο αργά; Να έχω και ένα απόγευμα που να, να είναι πιο σκόρπια η δουλειά μου, να είμαι πιο σκόρπια, να είναι έστω ένα δικό μου απόγευμα ελεύθερο που να μπορώ να πάω στην αγορά, να μπορώ να κάνω κάποια πράγματα που δεν θα τα κάνω εύκολα πρωινό, πρέπει εγώ να το κανονίσω. Ναι για αυτό. Είμαι..., απαντάω σε αυτό που με ρωτάς;

2γ. Απαντάς. Θέλεις να σου ξανακάνω την ερώτηση; Αν είσαι ευχαριστημένη από τον τρόπο που βιώνεις την καθημερινή σου ζωή, ήταν η ερώτηση όποτε φαντάζομαι, ότι...

-Σε γενικές γραμμές, είμαι ευχαριστημένη αλλά χωρίς να..., έχει και προβλήματα, δηλαδή, αν ήταν κάπως αλλιώς, ίσως να το βιώνω ακόμα καλύτερα, το ωράριό μου, τουλάχιστον, αλλά ναι υπάρχουν περίοδοι που επίσης, βιώνω πάρα πολύ καλά τα πάντα, και περίοδοι που με παίρνει λίγο από κάτω, που, αλλά αυτό έχει να κάνει και με τις συνθήκες τριγύρω, με τους ανθρώπους τους αγαπημένους γύρω μου και τι συμβαίνει στις δικές τους ζωές, τι συμβαίνει στη δικιά μου, προσωπικά που βρίσκομαι, δεν είν..., ναι, είναι κάτι κυμαινόμενο, με τις ορμόνες μου, όλα αυτά.

2γ. Έχεις απόλυτο δίκιο.

-Αχ μαύρος που είναι ο κόσμος σήμερα και την άλλη μέρα μόλις αδιαθέτησα μια χαρά, χαρούμενη ζωή.

2γ. Ναι, ναι, έτσι είναι.

3. Μάλιστα, στην ερώτηση αυτή μου απάντησες προηγουμένως αλλά να κάνουμε μια ανακεφαλαίωση. Πως βιώνεις τον ελεύθερο χρόνο σου αυτόν τον καιρό;

-Είναι αρκετός περισσότερος από ποτέ, αλλά δεν είναι ο χρόνος που θα βόλευε για να συνεργαστώ και να κάνω πράγματα με άλλους, αυτό έχω μάθει, αυτό μ' αρέσει, αυτό γουστάρω, αυτό θα ήθελα να κάνω τον ελεύθερο χρόνο μου, μάλλον ο ελεύθερος χρόνος είναι καθαρά πια διασκέδασης χρόνος, που οκ, καλό είναι να πω ένα κρασάκι αλλά, τώρα που κάνω και δίαιτα δεν είναι ούτε και αυτό καλό, αλλά θα ήθελα να μπορώ να κάνω, να δραστηριοποιηθώ μαζί με άλλους να συμμετέχω σε μια ομάδα, δηλαδή, ήταν πολύ σημαντικό που μπορούσα να είμαι στο θεατρικό παιχνίδι, είχα κανονίσει έτσι το πρόγραμμά μου, να πιεστώ τις υπόλοιπες μέρες και για να έχω αυτό το χρόνο, ξέρεις, την ίδια μέρα έβαλα γιόγκα, θεατρικό παιχνίδι που..., είναι για μένα ρε παιδί μου, και απλά θα στριμώξω κάποια πραγματάκια πιο νωρίς κι αυτά, ναι. Ελεύθερος χρ...ξέρεις τι και με την δουλειά που κάνω, ελεύθερος χρόνος, κυμαίνεται, δηλαδή, δεν ξέρεις, δεν έχεις σταθερό ωράριο και μπορεί το πρωινό, να θεωρείται, να είναι ελεύθερος χρόνος, χωρίς να είναι ελεύθερος χρόνος, και [...] εγώ να έχω να διαβάσω, ρε παιδί μου, να κάνω πέντε πράγματα, να προετοιμαστώ και ακόμα και να μην έχει πρακτική προετοιμασία, ρε παιδί μου, πρέπει να δουλέψω κάποια πράγματα εγώ, μέσα μου, με τον εαυτό μου, μες στο μυαλό μου, δηλαδή, δεν είναι, φαίνεται πάρα πολύς, χωρίς να είναι τόσος πολύς όσο φαίνεται. [...] Μέχρι στιγμής, δεν έχω, έχω ελάχιστα περιστατικά, έτσι, ενήλικες, καλά τα απολαυστικά είναι με φοιτητές, ξέρεις, σε αυτήν την ηλικία, ρε παιδί μου, μετεφηβεία, αλλά ενήλικες, οι οποίοι να είναι ατομικά, μου έρχονται συνήθως πακέτα με τα παιδάκια τους, ξέρεις, απογεύματα, που σημαίνει σάνταρ απόγευμα [...]

4. Τι γνώμη έχεις για τον ελεύθερο χρόνο του σημερινού ανθρώπου, πια είναι η γνώμη σου; [...]

-Η γνώμη μου για τον ελεύθερο χρόνο του σημερινού ανθρώπου είναι ότι αν έχεις ελεύθερο χρόνο είσαι πολύ τυχερός, άμα έχεις ελεύθερο χρόνο και χρήμα είσαι πάρα πολύ τυχερός, συνήθως έχεις ή το ένα ή το άλλο, και...δηλαδή, οπότε, αν δεν έχεις χρήματα ο ελεύθερος χρόνος είναι ένας μύθος, γιατί αν δεν μπορείς να κάνεις τίποτα, ούτε να βγεις, ούτε να συμμετέχεις πουθενά, ούτε να κάνεις ένα μάθημα, ούτε τίποτα, τι να τον κάνεις, τον ελεύθερο χρόνο, να βλέπεις τηλεόραση, καλιά να μην τον έχεις, καμιά γιολοθεραπεία, καλό πράγμα, κανά μπανάκι, καλό, οκ υπάρχουν και...τι πιστεύω για τον ελεύθερο χρόνο, να σοβαρευτώ λίγο. Ναι, αυτό που βλέπω είναι ότι δεν υπάρχει ή υπάρχει και είναι πολύ πιεσμένος και από άλλα πράγματα, δηλαδή, το οικονομικό είναι ένα θέμα που συμπίπτει τον ελεύθερο χρόνο, γιατί οκ τι να το κάνω αν έχω άπειρο ελεύθερο χρόνο και δεν μπορώ να κάνω ένα ταξιδάκι, ας πούμε, δεν μπορώ να δω μια παράσταση, δεν μπορώ να τον διαθέσω όπως θέλω. Πολύ αγχωτικός νομίζω ότι είναι ο ελεύθερος χρόνος να προλάβεις πολλά πράγματα σε λίγες ώρες, να πιεστείς, να ζοριστείς, δηλαδή, αυτό το συμμετέχω σε ομάδες [...] δεν ξέρω πόσοι άνθρωποι έχουν αυτήν την ευκαιρία και ειδικά άνθρωποι με παιδιά και τέτοιες υποχρεώσεις, εγώ εντάξει [...]. Ειδικά, από πελάτες, δηλαδή, με παιδάκια, βλέπω, άνθρωποι να δουλεύουν δωδεκάωρα, δωδεκάωρα την ημέρα και να προσπαθούν να βρουν χρόνο για τα παιδιά τους, δηλαδή, ο ελεύθερος χρόνος τους είναι πάλι υποχρέωση έτσι; Γιατί όσο και να θέλεις και να αγαπάς, άμα δεν έχεις λίγο προσωπικό χρόνο, δεν ξέρω πως βιώνεται ως ελεύθερος χρόνος το φροντίζω το παιδί μου, δουλεύω δώδεκα ώρες, φροντίζω το παιδί μου, κοιμάμαι, δεν ξέρω, δεν ξέρω, νομίζω ότι είναι πολύ πιεσμένος και πάρα πολύ ζόρικός για πάρα πολύ κόσμο, δηλαδή, εγώ μάλλον είμαι από τους ευνοημένους σε αυτή την φάση κι ας μου λείπουν πολλά πράγματα, κι ας είναι ανάποδος κι ας είναι....

4α. Γενικά για τις γυναίκες είναι...

-Για τις γυναίκες, νοικοκυριό και παιδιά, παιδιά, αν έχεις και παιδί, ειδικά σήμερα, ρε συ, έχω πάθει πλάκα με το τι κάνουν στα παιδάκια στο σχολείο, γιατί τα βιάζουν έτσι; Τα βιάζουν. Πρώτη δημοτικού

το παιδί πρέπει να ξέρει να κλίνει όλα τα ρήματα, όλους τους χρόνους, τα ρήματα σε όλους τους χρόνους, να ξέρει στο τέλος της χρονιάς να γράφει και εκθεσούλες, μικρές μεν, αλλά... να κάνει πράξη μέχρι το εκατό; Τι λε ρε φίλε, δηλαδή, γιατί θα πάει δώδεκα χρόνια στο σχολείο, δεν το καταλαβαίνω, αντί να το βοηθήσουν να κοινωνικοποιηθεί για να χαλαρώσει, οπότε η μαμά κάνει το φροντιστήριο το απόγευμα, αντί να είναι μαμά, αντί να είναι άνθρωπος πρώτον, να περάσει λίγο χρόνο για τον εαυτό της, είναι η δασκάλα του παιδιού της και διαλύουν τις σχέσεις.

4β. Και υπάρχουν και τσακωμοί και συγκρούσεις και όλα ναι.

-Ε, πώς να μην υπάρχουν, τώρα, να την έχεις την μάνα σου, αντί να σου δώσει αγάπη και στοργή, να την έχεις από πάνω σου κέρβερο, γιατί πρέπει να ακολουθείς την τρέλα ενός συστήματος; [...] Όποιοι δεν έχεις παιδιά, οκ, κάτι γίνεται, αλλά για έναν άνθρωπο που έχει παιδιά και αρχίζουν να πηγαίνουν και σχολείο νομίζω ότι τελειώνει ο ελεύθερος χρόνος. Εργαζόμενος με παιδιά; και σχολείο και φροντιστήριο; Δεν παίζει.

4γ. Και οι διαδρομές, τα πάνω- κάτω.

-Και δεν είναι ένα ανθρώπινο σύστημα που πληρώνεις στο σχολείο και μετά μπορείς να πας και για, για μια βολτίτσα με τα παιδιά σου, δεν γίνεται, αλλά και για τους, και για τους νεότερους, ρε συ, ένας φίλος είχε έρθει από Αθήνα γιατί δούλευε πάρα πολλές ώρες, δώδεκα-δεκατέσσερις ώρες την ημέρα, και ήρθε εδώ και δούλευε το ίδιο, και έφυγε βέβαια, γιατί δεν σου προσφέρει και κάτι η επαρχία πλέον, γιατί κακοπληρωνόταν, δούλευε πάλι δώδεκα ώρες και κακοπληρωνόταν. Δεν υπάρχει, δηλαδή, λίγοι είναι αυτοί που έχουν ελεύθερο χρόνο και θεωρώ ότι είναι πολύ είμαστε πολύ ευνοημένοι, εκπαιδευτικοί βασικά, έχουν ελεύθερο χρόνο και χωρίς άγχος, γιατί είναι καθαρός ο ελεύθερος χρόνος τους, Χριστούγεννα, Πάσχα, καλοκαίρι, ξέρεις και μικρό ωράριο και αυτά χωρίς το ίδιο άγχος που έχει..., και εγώ, ας πούμε, έχω ελεύθερο χρόνο σε αυτή τη φάση αλλά δεν έχω καμία σταθερότητα, δεν έχω...

4δ. Σταθερότητα μισθολογική.

-Και μισθολογική και από άποψη χρόνου και όλα, δηλαδή και να έχεις δύο σταθερές, δηλαδή, έτσι ορίζω τον ελεύθερο χρόνο, εγώ δεν έχω πότε έχω ελεύθερο χρόνο, άμα είναι έτσι κυμαινόμενος και δεν μπορείς να προγραμματίσεις τίποτα. Πολλοί λίγοι έχουν αυτήν την τύχη.

5. Μάλιστα. Νομίζεις ότι υπάρχουν κάποιες διαφορές μεταξύ του τρόπου που έπαιζαν οι άνθρωποι σε παλαιότερες εποχές και του τρόπου που παίζουν σήμερα;

-Για τη ηλικία μιλάμε; [...] Κοίτα εγώ θυμάμαι ακόμα και εμάς, μετά το σχολείο, στην ενήλικη ζωή, δηλαδή, ότι παίζαμε πολύ περισσότερο, παιχνίδια, επιτραπέζια, ε;

5 α. Από ότι παίζουν τα παιδάκια σήμερα;

-Από ότι γενικώς γίνεται σήμερα στους ενήλικες αλλά και τα παιδάκια πια δεν παίζουνε το ίδιο, παίζουν πολύ μόνο τους, με ηλεκτρονικά, στο σπίτι, στην τηλεόραση μπροστά, για πεντάχρονα παιδάκια έτσι; δεν μιλάω για εφήβους που θα απομονωθούν έτσι κι αλλιώς, έτσι κι αλλιώς; που συχνά απομονώνονται και το έχουν ανάγκη αυτό, αλλά τα πεντάχρονα παίζουνε στην τηλεόραση, εγώ θυμάμαι ότι παίζαμε στη γειτονιά, βγαίναμε έξω και σκαρφαλώναμε σε δέντρα και για λίγο ήμασταν..., δεν ήμασταν στην εποπτεία των γονιών, παρότι είχα μάνα και φοβερή σε αυτό, και υπερπροστατευτική, διάολο, πάλι είχαμε λίγο χρόνο ελεύθερο, χαλάρωσης, να κρεμαστούμε από το δεντράκι, να είμαστε χωρίς την επιτήρηση κάποιου, χωρίς..., και λίγο παλαιότερους από μένα, θυμάμαι και ..., δηλαδή οι αφηγήσεις τους είναι: αχ, χανόμασταν και μας ψάχνανε στην γειτονιά και μας φώναζαν και μέχρι να σκοτεινιάσει, εγώ δεν το έχω ζήσει έτσι μέχρι να σκοτεινιάσει, αλλά έχω ζήσει το παιχνίδι στη γειτονιά και το, το ομαδικό, το βρίσκομαι με κάποιους κάθε απόγευμα, δεν το 'χουν σήμερα τα περισσότερα παιδιά.

5β. Μετά το διάβασμα που έβγαίνες να παίζεις. Τώρα πια...

-Δεν υπάρχει, δεν υπάρχει. Καταρχήν έχει επιμηκυνθεί ο χρόνος του διαβάσματος πάρα πολύ, ενώ το διάβασμα είναι βράδυ, συνήθως, γιατί δεν κάνεις μόνο αυτό, θα πας και τίποτα αγγλικά, τίποτα κολυμβητήρια, τίποτα πιάνο, τίποτα...

5γ. μπαλέτα...

...μπαλέτα, εμ, πώς, δεν γίνεται, δεν υπάρχει. Έρχονται παιδάκια εδώ και μου λένε, το ένα: Κυρία, σήμερα είχα μόνο μια φωτοτυπία. Πρώτη δημοτικού το έρημο, μια φωτοτυπία, χαρά που είχε μόνο μια φωτοτυπία σήμερα, ή παιδάκια Πέμπτη δημοτικού, έρχονται και μου λένε: Δεν αντέχω άλλο, δεν αντέχω άλλο, όλο διαβάζω, δεν αντέχω άλλο, πότε θα ζήσω εγώ; πότε θα ζήσω εγώ;

5δ. Πω, πω, τα καμμένα, απίστευτο ρε συ, τι τα βάζουνε και κάνουνε;

- Και τι τους προσφέρει αυτό; Δεν λειτουργεί το μυαλό τους, δεν τα βοηθά να, να, λίγο να οξύνουν την κρίση τους, δεν τα βοηθάνε, απλώς τα ταλαιπωρούν, τους διοχετεύουν άπειρες πληροφορίες τις οποίες θα τις ξεχάσουν αύριο. Για πιο λόγο; Να δουν αν μπορούν να αποθηκεύσουν τόσες πληροφορίες και τι να τις κάνουν; Αυτιστικά είναι και πρέπει να μάθουν όλο τον κατάλογο απέξω να τον λένε; Δεν το καταλαβαίνω. Δεν ξέρω νομίζω ότι είναι σχολείο για αυτιστικά, ρε παιδί μου, απλώς αποθηκεύω πληροφορίες, ούτε κριτική σκέψη, ούτε..., και σε τόση ποσότητα δεν έχεις και τον χρόνο να

λειτουργήσει το μυαλό σου, να κρίνεις κάποια πράγματα, να μάθεις..., να ψάξεις κάτι παραέξω, δηλαδή, αυτό που σου έκανε εντύπωση, να ψάξεις κάτι παραέξω, δεν τους μαθαίνουν τρόπον να ψάχνουνε λίγο, α καλά υπάρχει το ίντερνετ τώρα και ψάχνουνε για τους [...], για τους αγαπημένους τους ηθοποιούς, έτσι, αυτό βρίσκουν, συγκροτήματα, τραγουδάκια, κάτι, κάτι μαθαίνουν, οκ, αλλά τα ταλαιπωρούν λίγο τα παιδάκια, δεν παίζουν, δηλαδή, θυμάμαι, εμείς θα παίζουμε στο χώμα, ρε παιδί μου, να πιάνανε χώμα, να πιάνουμε, να κρεμιόμαστε σε δέντρα, να..., μια άλλη επαφή με τη φύση που παρότι δεν ήμουνα πολύ, από τα παιδάκια που ήτανε πολύ ελεύθερα σε κάποια πράγματα, το 'ζησα και αυτό, με τη φύση, τώρα τα παιδάκια, στο διαμέρισμα με το ηλεκτρονικό, το κουμπάκι, το δάχτυλο, έτσι γυμνάζουν, κι άντε να καλέσουν ένα φίλο, αν είναι τυχερά και αν οι γονείς τους έχουν αυτόν τον κύκλο γιατί λίγο στη γειτονιά ήταν και λίγο δεδομένο, ότι οκ, βγαίνεις όπως και να 'σαι, είναι δεδομένη η παρέα δεν έχει να κάνει με τους φίλους των γονιών που μπορεί να παντρεύτηκαν νωρίτερα και να μην έχουνε στην ηλικία παιδιά ή αργότερα και να είναι όλα μεγάλα, έβγαίνες στη γειτονιά και έπαιζες. Οι μεγαλύτεροι δεν ξέρω, μοιραία σκέφτομαι, παιχνίδι, εγώ πότε παίζω; Και το θεατρικό παιχνίδι ήτανε ένα μεγάλο κομμάτι στη ζωή μου, που το 'θελα, το χρειαζόμουνα και το θέατρο, δηλαδή, εγώ δεν έχω, νομίζω ότι δεν το έχω στερηθεί πάρα πολύ το παιχνίδι, δεν έπαιξα πάρα πολύ σαν παιδί, πάρα πολύ γιατί ήμουνα, ξέρεις, ήμουνα και εγώ από τα παιδάκια που τα..., αρχίσανε μετά να τα κυνηγάνε, με το που πιασαν κάποια ηλικία και μετά, με πιάνο, γαλλικά, αγγλικά, και ναι, δεν είχα παίζει πάρα πολύ τότε, έπαιζα με τη φαντασία μου μόνο, με, χωρίς, ευτυχώς δεν υπήρχαν πολλά ηλεκτρονικά, και ευτυχώς δεν μ' άρεσαν, γιατί δεν..., νομίζω ότι χαζεύεις λίγο με αυτά, ευτυχώς είχα αδερφό επίσης, οπότε κάτι κάναμε πάντα, αλλά δεν ξέρω, δεν ξέρω πόσο εύκολο είναι σήμερα, να παίζουν τα παιδιά ή οι μεγάλοι, δηλαδή, πέρα από τη φοιτητική ζωή που παίζεις και που θα μαζευτείς και θα κάνεις, παιχνιδάκια και επιτραπέζια και..., μου κάνει λίγο, μπαίνει σε δεύτερη μοίρα όλο αυτό.

5 ε. Το χάνεις λίγο.

-Ναι. [...]

6. Μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει χωρίς παιχνίδι;

-Are you fucking serious? Τι λε ρε φιλενάδα, δηλαδή, νομίζω ότι ακόμα και σε ένα αποστειρωμένο περιβάλλον δεν υπάρχει τίποτα να παίζεις, και τίποτα..., σαν τα γατάκια ρε παιδί μου που κυνηγάνε την ουρά τους, κάτι θα βρεις να κάνεις, θα το φτιάξεις στην φαντασία σου, θα το..., θα παίζεις με τον φανταστικό σου φίλο, θα...θα αρχίσει να κάνει παιχνίδια το μυαλό σου, δεν υπάρχει περίπτωση, δεν νομίζω δηλαδή ότι γίνεται αυτό το πράγμα.

7. Και όταν λέμε ότι σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του, τι σημαίνει αυτό...

-Τώρα μπορώ να σου πω πολλές θεωρίες

7. Και σε πιο βαθμό εσύ συμφωνείς με τη φράση αυτή;

- Σε κάθε ενήλικα κρύβεται ένα μικρό παιδί μέσα του. Εγώ συμφωνώ απόλυτα με αυτή τη φράση αλλά, τώρα σε ποιο βαθμό, νομίζω ότι έχει να κάνει με τον άνθρωπο ότι όλοι έχουμε ένα κομμάτι παιδικότητα που το αναγνωρίζουμε άλλοι περισσότερο άλλοι λιγότερο, άλλοι το τροφοδοτούμε άλλοι όχι, γιατί υπάρχει και κόσμος που δεν το τροφοδοτεί αυτό το κομμάτι και παραμένει εκεί μόνο και πληγωμένο το παιδάκι, γιατί δεν έχουνε μάθει να αναγνωρίζουν τέτοιες ανάγκες ή είναι παράλογες ή έχουν φάει πολύ κριτική για αυτές τις ανάγκες που προσπαθούν να καλύψουν αλλά δεν ξέρω, θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ σημαντικό το εσωτερικό μας παιδάκι να το χαϊδέψουμε και να το τροφοδοτήσουμε με χαρά και παιχνίδι και ανεμελιά, δεν ξέρω, εγώ ας πούμε, δεν ξέρω πόσο το κάνω, το κάνω, δηλαδή, το κάνω, μια χαρά και το θεατρικό μου το παιχνιδάκι, έκανα τέσσερα χρονάκια και που βρω ευκαιρία και το θέατρο είναι μια μορφή, σκληρή μορφή καμιά φορά αλλά πάλι, πάλι με αυτήν την ανάγκη, πάλι την ίδια ανάγκη διαπραγματεύεσαι να, να βγάλεις στην επιφάνεια μάλλον αυτό το πληγωμένο παιδάκι, το παιδάκι που θέλει να παίζει, με άλλον τρόπο, δεν ξέρω σε ποιο βαθμό, νομίζω ότι έχει να κάνει με τις ανάγκες του καθενός με το πώς είναι..., με τις συνθήκες ζωής του, με το πώς έχει μεγαλώσει, άμα το θεωρεί σωστό, δεν είναι..., δεν νομίζω ότι υπάρχει ένας κανόνας. Αλλά ναι είμαι σίγουρη ότι υπάρχει ένα παιδάκι μέσα μας που ακόμα δεν έχει..., που θέλει πάντα, είναι το δημιουργικό μας κομμάτι κιόλας, είναι αυτό που φέρνει πράγματα από το παρελθόν και που λαμβάνει τα πολύ παρόντα πράγματα, που απολαμβάνει στιγμούλα. Έτσι νομίζω, δεν ξέρω. Είναι ωραίο όταν βγαίνει στην επιφάνεια και [...] να παίζει γιατί πάρα πολλές υποχρεώσεις, πάρα πολλά πρέπει έχουμε, εντάξει, οκ, είμαστε ενήλικες μπράβο μας, μπράβο που ανταπεξέρχεται Χαρούλα, αλλά όταν βγαίνει και η μικρή Χαρούλα είναι πολύ, πολύ, αναζωογονητικό και νομίζω ότι τροφοδοτεί και τους υπόλοιπους ρόλους.

7. Οπότε έχει μια ζωντάνια το μικρό παιδί που βγαίνει στην επιφάνεια ε; Δίνει μια ζωντάνια στο μεγάλο, ας πούμε, παιδί;

-Ναι, αυτό νομίζω ότι...ζωντάνια και σαν να σέβεται περισσότερο τις ανάγκες σου σαν μεγάλος ή να έχεις περισσότερη επαφή με τον εαυτό σου, δεν μπαίνεις μόνο στους ρόλους που πρέπει να παίζεις και να είσαι σοβαρός, υπεύθυνος και σωστός, αλλά έρχεται και λίγο σε επαφή με το δικό σου, με τις δικές σου ανάγκες και επιθυμίες.

8. Ωραία. Πως βιώνεις το σώμα σου στην καθημερινή σου ζωή;

-[...] Τι εννοείς;

8. Πριν μιλήσαμε για το πώς βιώνεις τον χρόνο σου στην καθημερινή σου ζωή. [...] Αυτή ερώτηση έχει να κάνει με το πώς βιώνεις το σώμα σου, πως αισθάνεσαι εσύ μέσα σε αυτό, τι συναισθήματα έχεις σε σχέση με το σώμα σου ή νομίζεις ας πούμε, ότι δεν είσαι ευτυχισμένη μέσα σε αυτό ή ότι είσαι πολύ ευτυχισμένη μέσα σε αυτό ή ότι...δεν ξέρω, κάποια παραδείγματα σου λέω που μου έρχονται στο μυαλό...

-Αυτό το θεϊκό κορμί, νομίζω ότι κάθε γυναίκα θα ήταν ευτυχισμένη μέσα σε αυτό, έτσι και εγώ λοιπόν...Οκ, πέρα από την πλάκα, καλά είμαι με το σώμα, καλά, οκ, με χαλάει που έχω πάρει αρκετά κιλάκια και ξέρω όμως και που τα πήρα, από πού τα πήρα, τι σημαίνουν για εμένα, δηλαδή, λίγο η ασπίδα μου, είναι και εμένα ρε παιδί μου και αυτό και ίσως ο τρόπος που χαλαρώνω σε περιόδους που είμαι δύσκολα, δηλαδή, πήρα πάνω από δέκα κιλά μέσα σε πολύ λίγα χρόνια, με το που αρρώστησε ο πατέρας μου, την περίοδο, δηλαδή, σαν να θυσιάσα, δεν είναι σωστή η λέξη αλλά σαν να άφησα λίγα δικά μου πράγματα και ήμουν περισσότερο με την πατρική οικογένεια και αφέθηκα λίγο και μετά στην περίοδο πένθους για εμένα, την οποία οκ, έκανα... έκανα βήματα στη ζωή μου, έκανα, τότε άνοιξα και το γραφείο μου, πολύ σύντομα μετά το θάνατο του πατέρα μου, έκανα πράγματα για εμένα μεν αλλά ε, τελικά συνειδητοποίησα ότι σαν να είχα ανάγκη από οχύρωση τώρα πολλά, να το κόψουμε αυτό, όχι...

8. Καταρχάς μην αγχώνεσαι τώρα με αυτό το...

-Αγχώνομαι, θα το ξεπεράσω.

8. Ναι, σε βλέπω εξ αρχής ότι σκέφτεσαι, άστο μην το σκέφτεσαι, πες αυτό που θες να πεις και μην...

-Οκ, δεν είχα ποτέ, ακόμα και αδύνατη που ήμουν, κάπως, ένα πολύ ωραίο σώμα, δηλαδή, έχω μια κληρονομικότητα περίεργη, την κωλάρα μου, έτσι, ναι, πάντα δηλαδή, αχ, με το σώμα μου, αλλά τελευταία το βλέπω πολύ καλύτερα τα τελευταία χρόνια, παρότι έχω παχύνει πολύ περισσότερο, το έχω αφήσει, μεγαλώνω αλλά έχω μια, να αυτό το τελευταίο διάστημα έχω μια χαρά με τη γιόγκα μου, που έτσι αλλάζει η στάση του σώματός μου, σαν να ανακαλύπτω καλύτερα το σώμα μου, όχι ότι... να, ας πούμε, έχω, έχω, δυσκολία, ας πούμε στο να πάω στην παραλία με μια παρέα που δεν την ξέρω καλά, δηλαδή βιώνω και δυσάρεστα συναισθήματα αλλά γενικώς πια δεν με πειράζει που δεν είναι όλα τα ρούχα για εμένα, ξέρεις, που, ότι σαν να το έχω αποδεχτεί, το έχω αγαπήσει, εντάξει, δεν πειράζει, θα χάσω μερικά κιλάκια να νιώθω πιο άνετα, δεν, δεν με βασανίζει τόσο όσο παλιότερα, όχι ότι wow αλλά το έχω αποδεχτεί, αυτό, το έχω αποδεχτεί και χαίρομαι και με τα πραγματάκια που μπορώ να κάνω, όταν παίζω, δεν υπάρχει θέμα, όταν χορεύω δεν με απασχολεί καθόλου, μπορώ να χαρώ πάρα πολύ και να...

8. Εκείνες τις στιγμές πως βιώνεις το σώμα σου;

-Τέλεια, μια χαρούλα και στις προσωπικές μου στιγμές και απλώς υπάρχουν και στιγμές που είναι κριτικής, ξέρεις, τώρα μπορεί να πάω, ξέρεις καινούργια παρέα, πάμε μαζί στην παραλία, δεν θέλω, με τα ρούχα είμαι μια χαρά. Ναι. Ναι το οποίο οκ, είναι και κάτι που, σαφώς έχω κάνει βήματα και... αλλά είναι πολύ παράξενο ότι βιώνω πολύ καλύτερα το σώμα μου σήμερα στα 34 από ότι το βίωνα στα 20, που ήμουν 50 κιλά, ξέρεις και απλώς τα κόκαλά μου ήταν λίγο ανοιχτά, ξέρεις, το βιώνω πολύ καλύτερα σήμερα και απολαμβάνω τις αλλαγές που καταφέρνω εγώ να κάνω, μέσα από άσκηση και γενικώς είμαι πιο χαλαρή, πάντα απολάμβανα απ' το μπάνιο, πράγματα που κάνω με το σώμα μου, τον χορό, πάντα το απολάμβανα αλλά τώρα δεν υπάρχει συνήθως αυτό το πράγμα, υπάρχει το οκ θέλω να χάσω αυτά τα κιλάκια, ας πούμε, αλλά χωρίς να πεθαινώ κιόλας, εντάξει και να καλά είμαι μες στα ρούχα μου και μες στο σώμα μου, θέλω να κάνω αλλαγές αλλά ως εκεί. Αυτό.

9. Ωραία, τι είναι αυτό που δίνει νόημα στη ζωή σου;

-Οι σχέσεις μου με τους άλλους. Οι φίλοι μου οι άνθρωποι που είναι κοντά μου, νομίζω ότι και για αυτό διάλεξα και αυτή την δουλειά, ρε παιδί μου και μου είναι πολύ ενδιαφέρον να ανακαλύπτω ανθρώπους και θέλω, δηλαδή, μ' αρέσει να ακούω ιστορίες, μ' αρέσει να, να είμαι διαθέσιμη. Μ' αρέσει αυτή η χημεία να μοιράζεσαι κάτι με τον άλλον, έστω και για αυτήν τη στιγμή, είναι πολύ, πολύ σημαντικό. Αυτό είναι το νούμερο ένα, δηλαδή και ότι έχω κάνει και το θέατρο και το Θ.Π. και η δουλειά μου όλα αυτά έχουν να κάνουν με το σχετίζεσθε, επικοινωνία, οκ και πια θα κάνω και πράγματα μόνη μου, πάντα έκανα και μόνη μου αλλά δεν ήτανε το νούμερο ένα ποτέ, είναι βασική λίμνη για να ξαναβρώ την ενέργειά μου, ρε παιδί μου, γιατί κάποιες φορές νιώθω ότι μπορώ να σκορπιστώ από το αυτό... αλλά αυτό το σχετίζεσθε είναι για εμένα το βασικό.

10. Αυτό, οι σχέσεις δίνουν νόημα στη ζωή σου και από πού αντλείς δύναμη και ευτυχία στη ζωή σου; Δηλαδή, νόημα παίρνεις από τους άλλους ανθρώπους από το σχετίζεσθε όπως είπες, ευτυχία και δύναμη από πού αντλείς;

-Πάλι από το σχετίζεσθε και από εμένα. Δηλαδή, σε αυτό θα βάλω και... δύναμη, έχω ανάγκη, ρε παιδί μου, κάποιες φορές να είμαι, να βρω τον πυρήνα μου, να βρεθώ μόνη μου, με τον εαυτό μου, ευτυχία

και δύναμη, ο κήπος μου, τα λουλουδάκια μου ρε παιδί μου, είναι πηγή ευτυχίας, δηλαδή, είναι, δεν..., νομίζω ότι είναι στιγμές που είσαι εκατό τοις εκατό εκεί, αυτό, αυτό είναι για εμένα δύναμη και ευτυχία είτε είναι με κάποιον αγαπημένο, είτε είναι μόνος στον κήπο, είτε γνωρίζοντας καινούργιους ανθρώπους, στιγμές που είμαι εκατό τοις εκατό εκεί και δεν υπάρχουν τα πριν, τα μετά, τα επόμενα, μόνο το τώρα. Δύναμη, πολλές φορές έχω σκεφτεί ότι σε φάσεις που νιώθω αποδυναμωμένη..., οι φίλοι μου είναι το βασικό, αυτό θα έλεγα ότι μου δίνει δύναμη, δηλαδή κι αυτή τη αγκαλιά, ακόμα και τηλεφωνική αγκαλιά να είναι, δηλαδή, και οι φίλοι μου από την Χίο που είναι έτσι πολύ αγαπημένοι, και οι φίλοι μου εδώ, αλλά ακόμα και αυτό το ότι ξέρω ότι υπάρχουν, το ότι ξέρω ότι μπορώ να πάω να πάρω μια αγκαλιά. Ναι, αυτό.

11. Ωραία και τι είναι η ευτυχία για εσένα;

-Τι είναι η ευτυχία για εμένα. Ένα, μια ισορροπία με τον εαυτό νομίζω, γαλήνη, ισορροπία με τον εαυτό να είμαι καλά με εμένα να είμαι καλά με τους γύρω μου, να, καλά με τους γύρω μου δεν σημαίνει ξέρεις Αρντάν και...

11. Δεν το κατάλαβα αυτό.

-Αρντάν είναι ένα ηρεμιστικό, δεν εννοώ αυτό, καλά με τους γύρω μου σημαίνει ότι τους βιώνω, ρε παιδί μου, ότι, ότι μπορώ να μαλώσω, μπορώ να σχετιστώ, μπορώ να, μπορώ να είμαι εκεί εκατό τοις εκατό, αυτό, αλλά πιο πολύ, πιο πολύ, αυτή, το ζω τη στιγμή μου εκατό τοις εκατό, επιλέγω πράγματα που μου κάνουν καλό, γιατί για πολλά χρόνια έβαζα τον εαυτό μου σε μια διαδικασία, να είμαι εκεί που με χρειάζονταν και όχι εκεί που χρειαζόμουν εγώ. Αυτό, νιώθω καλά με εμένα, νιώθω καλά με εμένα, νιώθω μια αποδοχή, με τους θυμούς μου, με τα περίεργα με όλα αυτά ρε παιδί μου, ότι τα χωράει κι αυτά και τα χωράνε γλυκά και όχι με κατηγορία, δεν είναι δηλαδή, μια κατάσταση, πάντα μια κατάσταση μπορεί να ανατραπεί, είναι μια εσωτερική κατάσταση περισσότερο, μπορείς, που να μπορεί να γίνει σε οποιαδήποτε συνθήκη, δηλαδή ακόμα και στα πιο δύσκολα μπορεί να υπάρχει αυτή η, η κατάσταση ισορροπίας που είσαι εκεί και παίρνεις την τελευταία αγκαλιά από έναν αγαπημένο και είναι ευτυχία αυτό, ότι μπορείς να είσαι εκεί. Ωραία. Δεν είναι δηλαδή απαραίτητα να είναι όλα χαρούμενα και ευτυχισμένα αλλά αυτό το, εσύ πως το βιώνεις πόσο καλά είσαι με αυτό που ζεις, πόσο μπορείς να χαϊδέψεις τον εαυ... το παιδάκι που λέγαμε και να είσαι σε ισορροπία με αυτό και να το φροντίσεις και να είσαι σε αρμονία και με το μέσα και με το έξω, αυτό. Όχι ότι χαλάνε, ότι θα χαλάσει να υπάρχουν και πέντε πράγματα τριγύρω, δηλαδή, δεν θα με χαλούσε, ξέρεις, λέμε ένα ταξιδάκι με τους φίλους μου, με τον αγαπημένο μου, στο κύμα, ξέρεις, ξαπλωμένοι στη θάλασσα να, να τραγουδάμε, οκ, δεν θα με χαλάσει αυτό, δεν, δεν είναι έξω από συνθήκες, σίγουρα βοηθάνε οι συνθήκες αλλά είναι αυτή η κατάσταση ακόμα και εκεί μπορεί να έχεις πολύ ανησυχία και να μην το απολαμβάνεις, αυτό το πώς μπορείς να ισορροπείς το μέσα με το έξω, το τι έχω ανάγκη με το τι μου συμβαίνει και τι κάνω τελικά και πως βιώνω το δύσκολο, το εύκολο, το υπέροχο. Αυτό.

12. Ωραία, οπότε εσύ είσαι ευτυχισμένη;

-Δεν νομίζω ότι είναι μια κατάσταση σταθερή η ευτυχία, νομίζω ότι είναι αυτές οι στιγμούλες, κάνω συλλογή από στιγμούλες ευτυχίας και νομίζω ότι απολαμβάνω, μπορεί να απολαύσω εξίσου το να καθαρίζω το σκουληκάκι από τον κήπο μου με το να μοιραστώ μια στιγμούλα με έναν άνθρωπο αγαπημένο, μπορεί να είναι και αδιάφορη στιγμούλα, ξέρεις, για κάποιον τρίτο, αυτό το συνυπάρχω και με εμπιστοσύνη, με γαλήνη, με χαρά και ξέρεις αυτό ότι σε νιώθω και με νιώθεις. Ευτυχισμένη, δεν ξέρω, δηλαδή, είναι μια λέξη που με τρομάζει κιόλας, να πρέπει να είμαι ευτυχισμένη, έχω στιγμές ευτυχίας, ευτυχισμένη, δεν ξέρω αν..., δηλαδή, νομίζω ότι αν φτάσεις στην νιρβάνα δεν έχεις και λόγο ύπαρξης, κάπως..., μαλακία, λέω τώρα, δεν θα με πείραζε, τώρα που το ξανασκέφτομαι αλλά ότι δεν είναι εφικτό γιατί πάντα...και τώρα πάει τι είναι ευτυχία, να μην επιθυμείς μάλλον, κάτι παραπάνω από αυτό που ζεις, αυτό είναι ευτυχία, πήγα να πω ότι ευτυχία είναι..., ότι και να, να έχεις αυτά που επιθυμείς κάτι άλλο θα θελήσεις, αλλά ευτυχία είναι η στιγμή που αυτό, αυτό που συμβαίνει, αυτό που έχεις το αντιλαμβάνεσαι και το εκτιμάς και το αγαπάς και το απολαμβάνεις εκατό τοις εκατό αντί να ηγαίνεις στο επόμενο, αυτή η στιγμή το εκατό τοις εκατό. Δεν μπορώ να είμαι εκατό τοις εκατό, δεν, δεν είμαι ευτυχισμένη με αυτήν την έννοια αλλά είμαι και ευτυχισμένη που έχω αυτές τις στιγμές και που τις αναγνωρίζω και που εκτιμώ πολύ περισσότερο τα πράγματα γύρω μου, χωρίς να περιμένω να είμαι σε μια κατάσταση μόνιμη για να είμαι καλά.

13. Θα ήθελες, τι θα ήθελες μάλλον ή επιθυμούσες να αλλάξεις ή να κάνεις για να είναι η ζωή σου γεμάτη ή πλήρη νοήματος;

-Κοίτα αυτό που λείπει έντονα σε αυτή τη φάση της ζωής μου είναι ένας σύντροφος θα ήθελα να μπορώ να μοιράζω λίγο περισσότερο, έναν άνθρωπο που να είναι λίγο πιο βαθιά, όχι ότι οι φίλοι μου δεν είναι πολύ βαθιά στη ζωή μου, αλλά είναι και στο χρόνο, ναι, αυτό θα ήθελα μια καλή συντροφική σχέση. Με πάθος, έρωτα και τα λοιπά, μη μ' ακούτε τώρα και μου στείλετε κανέναν, ξέρεις...

13. Κανένα καλό άνθρωπο

-Κανένα καλό άνθρωπο, να βαριέμαι, ξέρεις, δεν θα το αντέξω, καταρχήν δεν θα κάτσω ξέρεις, θα φύγω. Ναι μια καλή συντροφική σχέση αυτό μου λείπει και μια σταθερότητα θα ήθελα λίγο στα

επαγγελματικά. Δηλαδή, λίγο να μπορώ να, να ξέρω που βρίσκομαι να μην είμαι συνεχώς στην ανασφάλεια και στο πουθενά.

13. Οπότε αν μπορούσες να αλλάξεις εσύ, αν περνούσε από το χέρι σου να αλλάξεις κάτι στη ζωή σου, θα ήταν αυτά τα δύο;

-Μπορώ να πω κι άλλα;

13. Ε, βέβαια

-Ωραία. Κοίταξε να δεις. Αχ, ξέρεις πόσες φορές την έχω κάνει αυτήν την ερώτηση; Δεν έχω απαντήσει ποτέ, δεν μου την κάνουν. Λοιπόν, το πρώτο θα ήταν ένας καλός σύντροφος να, το δεύτερο θα ήταν αυτό σταθερή, σταθερά, σταθερότητα στη δουλειά μου, οικονομικά, ξέρεις, σταθερότητα στη δουλειά μου, οικονομικά αλλά, να απολαμβάνω, αλλά πρόσεξε τι θα ήθελα επίσης, θα ήθελα και λίγο, έχω μια ανασφάλεια, δηλαδή, λίγο με βασανίζει αυτή η δουλειά, καταλαβαίνεις, θα ήθελα να υπάρχει ένας καλός άνθρωπος, ένας καλός επόπτης, το κάνει βέβαια ο (όνομα δασκάλου), αυτό, αλλά το θέλω πιο πολύ, να μου λέει μπράβο κοριτσάκι μου, τι καλά που τα κάνεις, πόσο βοηθητική είσαι, δηλαδή, αυτό, μια κατάσταση που να ξέρω ότι όντως βοηθάω, ρε παιδί μου, είναι σημαντικό αυτό, με βασανίζει αρκετά. Ναι. Αυτό.

13. Δεν το εκλαμβάνεις αυτό από τους ασθενείς σου;

-Εξαρτάται μπορεί να το εκλάβω έξι μήνες μετά, ας πούμε, δηλαδή, ήρθε ένας μια φορά και μου ξανάρθε σε έξι μήνες και μου είπε πόσο πολύ τον είχα βοηθήσει πριν έξι μήνες. Δεν το κατάλαβα εγώ, σε μια ωρίτσα ότι βοηθηθήκατε. Ναι, είναι ότι δεν παίρνεις, δηλαδή, πρόσεξε τώρα, έχω ένα πάρα πολύ δύσκολο παιδάκι, αυτισμό, με το έτσι θέλω, εγώ είπα στη μαμά του ότι δεν μπορώ να δουλέψω έτσι, κάνει εργοθεραπείες, λογοθεραπείες, λέω εγώ, δεν έχει νόημα να δουλεύω το παιδί, θα δουλέψουμε μαζί, κάθε 15 μέρες θα έχουμε μια συνάντηση και αν θέλει ο σύζυγός σας που δεν θέλει, αλλά αν θέλει εγώ θα ήθελα πολύ και πιστεύω ότι είναι χρήσιμο να έρθει και αυτός, και είχα πάρα πολλές αμφιβολίες και βασανιζόμουν για αυτό, ότι ρε παιδί μου με το έτσι θέλω έρχεται να κάνει θεραπεία αλλά ήταν ο όρος, δεν μπορώ να δουλέψω με ένα παιδί το οποίο οι γονείς δεν καταλαβαίνουν τι είναι αυτό που συμβαίνει ακριβώς και πως θα το βοηθήσουν και να, δεν μου το είπε ποτέ, ρε παιδί μου, έρχεται, αυτό να είναι μια τροφοδότηση ότι έρχεται ο άλλος, αλλά να, μιλούσαμε με την λογοθεραπεύτρια του μικρού, ο οποίος μικρός πάει πολύ καλύτερα και λέει ότι, λέει η μαμά, νομίζω ότι ένας λόγος που άλλαξε έχει να κάνει και με την δική μου στάση που βοηθήθηκα, βοηθήθηκα από την Χαρά το πώς θα χειριστώ κάποια πράγματα και ένιωσα εγώ καλύτερα. Εγώ αυτό, αν δεν μου το έλεγε η (όνομα λογοθεραπεύτριας) δεν θα το λάμβανα ποτέ και αυτό είναι το σύνθημα δεν το λαμβάνεις. Είναι μια δουλειά, ρε παιδί μου, μπορεί να σου έρθει ο άλλος μια-δύο φορές και μετά να κόψει, ή να έρχεται και να κόψει ξαφνικά και να λες τώρα τι έγινε κάτι έκανα. Και μετά από έξι μήνες, έρχεται σου λέει, αχ, σε ευχαριστώ πολύ, ήμουν πολύ καλά αλλά τώρα θα ήθελα λίγο... και δεν σου λέει ότι πήγε καλά αυτό για αυτό σταματάω, μπορεί να εξαφανιστούν έτσι και συμβαίνει συχνά. Ναι αυτό θα ήθελα, λίγο, ίσως να αναγνωρίζω λίγο περισσότερο εγώ την ανατροφοδότηση που παίρνω γιατί παίρνω αλλά ίσως δεν της δίνω τόση σημασία, αυτό περισσότερο ασφάλεια με αυτό που κάνω, θα ήθελα. Τρίτο τι άλλο θα ήθελα; Αχ, να σου πω τι θα ήθελα, κοίτα θα ήθελα, πέρα από την οικονομική ασφάλεια δεν θα με πείραζε να έχω και λίγη, κοίτα, τώρα, λέω μαλακίες όμως, γιατί οκ τώρα είναι σαν να απαντάω στην ερώτηση έχεις πέντε ευχές κάνε τις, ενώ η ερώτηση είναι για ξαναπές.

13. Τι θα ήθελες μάλλον ή επιθυμούσες να αλλάξεις ή να κάνεις για να είναι η ζωή σου γεμάτη ή πλήρη νοήματος;

-Α, όχι απαντάω μια χαρά, δεν είναι ότι, ζητάω το μάξιμουμ, ξέρεις, οκ, με το μίνιμουμ καλά είμαι, ρε παιδί μου αλλά το μάξιμουμ, κάτσε να δούμε τι άλλο θα ήθελα, αχ, τι καλή ερώτηση είναι αυτή. Τι άλλο θα ήθελα, λοιπόν είπαμε, τον σύντρόφό μας τον έχουμε, τα λεφτά μας τα έχουμε, μια ασφάλεια στη δουλειά την έχουμε, μια χαρά, τι άλλο λείπει, κοίτα τώρα και ένα σπιτάκι, ένα σπιτάκι, δικό μου, όχι, δικό μου, να έχω την δυνατότητα ρε παιδί μου να νοικιάσω ένα σπιτάκι που να είναι μακριά απ' τη μαμά μου, αυτό είναι πολύ βασικό, πάρα πολύ βασικό, να, αυτό θα μου έδινε πάρα πολύ μεγάλη χαρά, όχι στη μαμά μου, αλλά σε εμένα θα έδινε. Ναι, τι άλλο; Εντάξει αν έχουμε μια οικονομική σταθερότητα και να 'χω λίγα χρηματάκια παραπάνω, καταλαβαίνεις, μπορούσα πολλά πράγματα να κάνω, δηλαδή και ένα ταξιδάκι, ρε παιδί μου και βέβαια τώρα σκέφτομαι με το ωράριο που έχω πάλι, θα ήμουν δεσμευμένη σε άλλα πράγματα, μήπως να άλλαζα και το ωράριο;

13. Ναι το ωράριο από την αρχή το έχεις...

-Ε, το ωράριο πρέπει, είναι ένα κακό. Δεν ξέρω, πολλά είναι, τώρα που τα ακούω μου φαίνονται πάρα πολλά, δηλαδή, στην ουσία νομίζω ότι όλα, ότι αν είχα έναν άνθρωπο στη ζωή μου, που όμως να νιώθω καλά και να είναι σημαντικός και να είναι, να μπορώ να έχω μια καλή σχέση και έτσι κάποια σταθερότητα παραπάνω, νομίζω ότι όλα τα άλλα μπορώ να τα φτιάξω, δηλαδή κάνω πιο συχνή την εποπτεία μου, δημιουργώ περισσότερο ελεύθερο χρόνο, [...] ναι, νομίζω ότι τα υπόλοιπα, ναι, μαλακίες, κάνω πως χαριεντίζομαι τώρα γιατί σπάνια μου κάνουν αυτήν την ερώτηση.

13. Δεν πειράζει μια χαρά, πολύ ωραία.

-Και το σπιτάκι, δηλαδή, αν έχω χρήματα, εννοείται ότι θα μπορώ πολύ πιο εύκολα να νοικιάσω ένα σπίτι και να...

2. Δεύτερη φάση της έρευνας

2.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη

1. Να είσαι λίγο μακριά από τη μαμά. Ωραία. [...] Τι είναι το Θ.Π., για εσένα, όχι κάτι έτσι θεωρητικό ή..., πως μπορείς να μας περιγράψεις τι είναι το Θ.Π., πως θα το περιέγραφες μάλλον;
 -Πώς να το περιγράψω τώρα. Είναι, το Θ.Π. είναι η ομάδα, είναι το να ανήκεις σε μια ομάδα στην οποία δεν καλείσαι να κριθείς, να ανταγωνιστείς, να ξεχωρίσεις ντε και καλά αλλά να συμμετέχεις, να χαρείς, να παίζεις, να απολαύσεις να γνωρίσεις πράγματα για σένα, να βουτήξεις μέσα σου, να δεις τις βουτιές των άλλων, να το μοιραστείς, να..., αλλά το βασικό είναι αυτό το ότι δεν υπάρχει κριτική, δεν υπάρχει, δεν ξέρω, σαν να είναι ένα ασφαλές περιβάλλον για να χαρείς και να γνωρίσεις τον εαυτό σου και να κλάψεις, και να υπάρχεις χωρίς μάσκες, χρησιμοποιώντας μάσκες, να υπάρχεις χωρίς μάσκες. Αυτό. Ναι, πολλά μπορώ να πω αλλά για εμένα το ουσιαστικό είναι αυτό. [...] Αυτό η συνύπαρξη το ότι μοιράζεσαι κοινά πράγματα με τόσα διαφορετικούς τρόπους, όλη αυτή η δημιουργικότητα που υπάρχει τριγύρω που δεν την γνωρίζεις που δεν την αναγνωρίζεις καμιά φορά, που δεν τον αναγνωρίζεις τον εαυτό σου, που το βλέπεις στους άλλους, και μια βαθύτερη κατανόηση και γνωριμία με τους άλλους χωρίς λόγια, μέσα από το σώμα, από την κίνηση, από τον τρόπο που γίνεται όλο αυτό.

1. Για τις πρακτικές που χρησιμοποιεί το Θ.Π., θες να μας πεις δυο λόγια;

-Τις πρακτικές; Τα μέσα το... λειτουργεί πάρα πολύ με το σύμβολο καταρχήν και αυτό είναι πάρα πολύ προσωπικό πράγμα, είναι, προσωπικό; Να μα ακούσει ο Γιουνγκ...[...] Υπάρχει μια κοινή γλώσσα πολιτισμική πίσω από το σύμβολο και είναι πολύ προσωπική το πώς εγώ το αντιλαμβάνομαι και κάπου εκεί, και κάπου εκεί, συνενώνονται, τα μέσα που χρησιμοποιεί, οκ, η σωματική έκφραση [...] που επίσης είναι κάθε συμβολισμός, του πώς εγώ αναγνωρίζω, ερμηνεύω τον κόσμο, το περιβάλλον γύρω μου, μουσική, άλλο, πολύ μουσική, που αγγίζει κατευθείαν συναίσθημα και κόλλησα, δεν ξέρω τι να πω, μύθους, μπορεί να χρησιμοποιήσει, εικαστικά, τα πάντα χωράνε μέσα. Τα πάντα, ανάλογα το στόχο που έχεις, δηλαδή, αν δουλεύεις με παιδάκια και θέλεις να αγγίξεις περισσότερο το δημιουργικό κομμάτι κι αυτά μπορείς να χρησιμοποιείς άπειρα πράγματα που τα χρησιμ..., με άλλο τρόπο που θα χρησιμοποιήσεις σε μια ομάδα ενηλίκων που είναι περισσότερο αυτογνωσίας και..., αλλά τα βασικά, ξέρω 'γω, αυτό, μουσική, κίνηση, μύθοι, σύμβολα, αντικείμενα, σχέση περιβάλλον, σχέση με τα αντικείμενα και το περιβάλλον, ποίηση, κείμενο, ποίημα, ο λόγος δηλαδή, αλλά και ποιητικός λόγος και όχι.

2. Ωραία και ποιος νομίζεις ότι είναι ο ρόλος στην καθημερινή μας ζωή; Τι ρόλο παίζει;

-Το διάλειμμα.

2. Το διάλειμμα ε;

-Ναι, η αλήθεια είναι ότι, αυτό το να δεις λίγο πίσω από τα πράγματα και το να, αυτό το απολαμβάνω τις στιγμές και δίνω την βαρύτητα που αξίζει σε κάθε στιγμή είναι νομίζω κάτι που το έχει το Θ.Π., μεταφέρεται αυτό, το ότι δεν περνάει απαρατήρητο ένα ερέθισμα, δεν περνάει απαρατήρητη μια αλλαγή στη μουσική, στο φως, στο σώμα, δεν ξέρω αν..., αυτό το ότι σαν να όχι βαραίνει, αλαφραίνει μάλλον, αλλά σαν να είναι, σαν να είσαι περισσότερο στο παρόν.

2. Στη στιγμή;

-Ναι, να απολαμβάνεις περισσότερο και να δίνεις περισσότερο σημασία στο εδώ και τώρα, χωρίς να κρίνεις τον εαυτό σου ή τους άλλους απαλλαγμένος, δηλαδή, από όλα αυτά τα βάρη, το τώρα, την στιγμούλα. Διάλειμμα.

2. Οπότε είναι σημαντικός ο ρόλος του, έτσι, για να συνειδητοποιήσεις και τι γίνεται...

-Τη σχέση σου με το γύρω νομίζω, τη σχέση σου με το μέσα σου και τη σχέση σου με το γύρω σαν, Θ.Π., όπως κάθε εμπειρία σημαντική στη ζωή μας, η οποία εστιάζει πάρα πολύ στις δυνάμεις μας και στο εδώ και τώρα μας, δεν ξέρω αν είναι το Θ.Π. από μόνο του αλλά κάθε εμπειρία έντονη και σημαντική και...

2. ...με νόημα.

-Ναι, που σε βάζει σε μια τέτοια αναζήτηση βαθύτερη, χωρίς να έχει αυτό..., βαθύτερη; Το βαθύτερη δεν μ' αρέσει σαν..., ναι εννοώ [...] σε μια αρμονία με αυτό που κάνεις, με αυτό που σκέφτεσαι, με αυτό που νιώθεις, έχει μια αρμονία αυτό το πράγμα, σαν να προσπαθείς να τα ισορροπήσεις όλα αυτά, να μην παίζεις ρόλους άλλους και να καταπιέξεις αυτό που σου λέει το σώμα σου, το συναίσθημά σου, οπότε στην ουσία είναι μια διαδικασία σεβασμού του εαυτού σου και των άλλων ταυτόχρονα, όταν μπορείς να σέβεται τον εαυτό σου αυτό μεταφέρεται νομίζω.

3. Μάλιστα [...] Τι νομίζεις ότι μπορεί να προσφέρει το Θ.Π. στους ανθρώπους που συμμετέχουν σε αυτό;

-Δεν το είπαμε; Χαρά, χαρά, και όχι μόνο, είναι όλα αυτά που είπαμε προηγουμένως, δηλαδή, ότι αυτό το αίσθημα ότι ανήκω κάπου, είμαι καλά με αυτό το σώμα που έχω, είμαι σε αρμονία με τους γύρω μου, δεν χρειάζεται να ντυθώ, φτιαχτώ, να παίξω κάποιο ρόλο για να είμαι αποδεκτός, είμαι η Χαρά, και είμαι αυτή...

3. Καλά

-Και είμαι καλά. Ξέρεις. Εμένα, μέσα από την..., βέβαια, όλη αυτή η παιδείση, τέσσερα χρόνια και σταθερότητα και αυτά, είναι άλλη φάση από ένα στιγμιαίο Θ.Π., εξαρτάται τι εννοώ Θ.Π., παίζω μια φορά; Ωραία μπορεί να σου προσφέρει πολλά που θα παίζεις μια φορά, χαλαρώνεις, χαίρεσαι, ίσως αν είναι γονείς-παιδιά, βλέπουν πτυχές που δεν τις έχουν ξαναδεί τα παιδάκια στους γονείς τους, και αντίστροφα, βλέπεις συναλλάσσεσαι μέσα από τη δημιουργικότητα και μέσα από τη φαντασία και μέσα από την χαρά, και μέσα... μπορεί να σου προσφέρει πολλά πράγματα, εκτόνωση, να χωρέσει και το, τη δυσκολία σου, να αναλογιστείς και όλα αυτά που σε βαραίνουν, που σε δυσκολεύουν, που σε κωλώνουν σε μια ομάδα, το, το τι ρόλο παίζεις εκεί μέσα, πολλά πράγματα, σε μια μακροχρόνια διαδικασία όμως, που για εμένα μοιάζει με θεραπευτική διαδικασία, μπορείς να αλλάξεις πάρα πολλά πράγματα, να σου προσφέρει πάρα πολλά περισσότερα και αυτά, αλλά μέσα και από το ότι το δοκιμάζω συνεχώς τη θέση μου σε μια ομάδα, τους ρόλους που παίζω, προσπαθώ να αλλάξω αυτά που με βαραίνουν, χωρίς να κρίνω τον εαυτό μου, χωρίς να κρίνω τους άλλους και τελικά αγαπάω το ελάττωμά μου, αυτό που έλεγα ελάττωμα, όπως και αντίστοιχα αυτό που αρχικά στους άλλους τον πρώτο χρόνο ήταν πω, πω, αυτός είναι έτσι, έτσι κι έτσι, ξαφνικά αυτό γίνεται η γοητεία του, μέσα από μια διαδικασία που δεν βλέπεις αυτό το κομμάτι του άλλου, το βλέπεις ολοκληρωμένο και βλέπεις τι καλά που το έχει και αυτό και πόσο χρήσιμο είναι και πόσο γλυκό είναι τελικά και πόσο το χρειάζεται αυτό και πόσο το χρειάζομαι και εγώ αυτό και το δικό μου κομμάτι αντίστοιχα το δύσκολο που μπορεί να δυσκολεύει τους άλλους αλλά τελικά για κάποιο λόγο το έχω, θα έλεγα, δηλαδή, ότι λειτουργεί, μια μακροχρόνια τέτοια διαδικασία μπορεί να λειτουργήσει και ψυχοθεραπευτικά, να γνωρίσεις καλύτερα τον εαυτό σου, να είσαι σε καλύτερη ισορροπία με τον εαυτό σου, αποδοχή, αποδοχή στους άλλους, να δοκιμάσεις τη θέση σου και τους ρόλους σου με την ομάδα, όλο αυτό το, μου κάνει και μια θεραπεία. Δεν ξέρω αν αλλάζει αξίες αλλά σίγουρα η αποδοχή αλλάζει πάρα πολλά πράγματα, δεν σου λείπει τι είναι σωστό και λάθος, δεν υπάρχει αυτό και αυτό είναι και το θετικό του αλλά..., που σε μια θεραπεία πιθανότατα να μπει και σε μια διαδικασία αλλαγής αξιών, αλλά αλλάζεις εσύ ο ίδιος, νομίζω ότι διευρύνεις, διευρύνεις τον εαυτό σου, χωράς περισσότερο. [...] Αυτά.

4. Τι ρόλο παίζουν οι συγκινήσεις και τα συναισθήματα στη διαδικασία του Θ.Π.;

-Καμία. Ποιες συγκινήσεις, ποια συναισθήματα; Τι ρόλο παίζουν, τι ρόλο βάρανε στη διαδικασία; Τον ήχο της κιθάρας, δίνουν το μοτίβο το μουσικό πάνω στο οποίο κινείσαι. Δηλαδή, στην ουσία είναι αυτό που..., και αυτό που προκαλεί ο εμπνευστής, το να σε κινήσει, να σε συγκινήσει, να κινείς τις χορδές σου, αλλά και είναι αυτό που οδηγεί τα βήματά σου το πώς εσύ θα εκφράσεις με το σώμα σου, με τον λόγο σου, με το μέσο που θα αποφασίσεις να χρησιμοποιήσεις, αυτό που αισθάνεσαι. [...]

4. Οπότε, δηλαδή και από την πλευρά του εμπνευστή στοχεύει σε αυτά...

-Να κινήσει ό,τι είναι αυτό να κινηθεί, έτσι, δεν ξέρω αν βάζει συγκεκριμένο στόχο, για συναισθημα αλλά αυτό το να νιώσεις και να περάσεις λίγο πιο βαθιά το ερέθισμα μέσα σου, να το κάνεις δικό σου, να σου ξυπνήσει ίσως και αναμνήσεις, και συναισθήματα και, και από την πλευρά του ο εμπνευστής το εκμεταλλεύεται και αυτό βάζει μέσα στη διαδικασία, με αυτό κινείται.

5. Με αυτό κινείται. [...] Τι νομίζεις ότι μπορεί να προσφέρει το Θ.Π. στο ψυχισμό των συμμετεχόντων.

-Ναι, είδες κατευθείαν εγώ εστίασα εκεί.

5α. Ναι.

-Καταλαβαίνεις, δηλαδή για εμένα αυτό ήταν, αυτή είναι η ουσία, πέραν, δηλαδή, ναι, σίγουρα αναγνωρίζω όλο αυτό το δημιουργικό κομμάτι, όλο το, της φαντασίας, όλο του συμβολισμού, αλλά το σημαντικό για εμένα έτσι κι αλλιώς είναι αυτό το ότι αποδέχομαι το συναισθημά μου, βρίσκω έναν χώρο να το εκφράσω, δεν είναι, είναι σπάνιο αυτό, να έχεις έναν χώρο που να δικαιούσαι να κλάψεις, να γελάσεις, να φωνάξεις, να ουρλιάξεις, να φοβηθείς, να είσαι ευάλωτος, να είσαι δυνατός, να είσαι σκληρός, να είσαι..., να δοκιμάσεις και ρόλους και συναισθήματα, να τα αφήσεις και να εκφραστούν και να τα μεγεθύνεις γιατί σου δίνει και όλη, δεν είναι παρεξηγήσιμο το να είσαι υπερβολικός σε αυτό που θα εκφράσεις, δεν, ούτε, ξέρεις πολύ συχνά είναι, είναι δύσκολο και επικίνδυνο σε εισαγωγικά το να είσαι ανοιχτός και ξεκάθαρος και καθαρός, το να δείχνεις αυτό που αισθάνεσαι στην έντασή του...

5β. Αισθάνεσαι λίγο εκτεθειμένος;

-Δεν υπάρχει ντε και καλά αυτός ο χώρος πάντα, δεν το δέχονται με τον ίδιο τρόπο όλοι οι άνθρωποι, δεν είναι διαθέσιμοι να το μοιραστούν και όταν δεν είναι ο άλλος διαθέσιμος να το μοιραστεί είναι σαν να μην δικαιούσαι και εσύ να το εκφράσεις, δηλαδή, ακόμα και σε μια φιλία πολλές φορές μπορεί να μην υπάρχει αυτός ο χώρος που υπάρχει σε μια τέτοια ομάδα, να το εκφράσεις, να το δουλέψεις, να το κλάψεις, να το γελάσεις, να το..., να φωνάξεις, δεν υπάρχει. Οπότε και χώρο σου δίνει για αυτό, οπότε

και το πας παραπέρα, δηλαδή, όταν το εκφράσεις, το εκτονωθείς, το επεξεργαστείς πως θα μπορούσε να είναι, ξέρεις είναι σαν το δουλεύεις, δουλεύεις λίγο αυτά που σε απασχολούν και που σε πονάνε και που σε βαραίνουν στην συγκεκριμένη φάση, ένας χώρος δικός σου, μωρέ.

6. Οπότε πιστεύεις ότι συνεισφέρει στην αλλαγή της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων; Και με ποιους τρόπους γίνεται αυτό;

-Στην αλλαγή της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων, καταρχήν μαθαίνεις να συνεργάζεσαι έτσι, δηλαδή, δεν είναι ότι ανεβαίνεις μόνος σου και κάνεις διάφορα, ζυμώνεσαι σε αυτό το κομμάτι στη συνεργασία στο να ακούς τους άλλους περισσότερο στο να συνθέτεις ιδέες, στο να κάνεις πίσω κάποιες φορές για να φανεί κάτι άλλο, στο να θαυμάσεις, ή να θαυμαστείς κιόλας, ξέρεις, να πάρεις μια ιδέα και να την εξελίξεις ή να συμβάλεις εσύ να έχεις μια ιδέα και οι άλλοι να την εκμεταλλευτούν, μα, αυτό, αυτό, μαθαίνεις να συνεργάζεσαι βασικά, πέρα από τα υπόλοιπα που είπαμε, με το ότι γνωρίζοντας βαθύτερα έναν άνθρωπο, δεν μπορείς να μην τον αποδεχτείς μωρέ, αυτό...

6α. Με τα καλά του και τα κακά του.

-Ναι, ότι, ότι αρχίζουν τα ελαττώματα να γίνονται γοητευτικά, ότι κάποια χαρακτηριστικά φωτίζονται από άλλο πρίσμα, τα βλέπεις από άλλη πλευρά και μαλακώνεις νομίζω γλυκαίνεις, αλλά, εντάξει εγώ μιλάω και για μια μακρόχρονη διαδικασία έτσι; Για εμένα ήταν πολύ θεραπευτική, αλλά το βασικό, που ακόμα και σε μια μικρή, μικρής διάρκειας ομάδα μπορεί να αλλάξει, αυτό το πώς συνεργάζομαι, το πώς βάζω λίγο πίσω τον εαυτό μου, και δεν περιμένω ότι όλοι οι άλλοι θα πρέπει να είναι εκεί και να κάνουνε... ή πως το λιάω να μπο και να μιλήσω πιο δυνατά και να πω την άποψή μου, πως, πως, κάνω συνδέσεις πως ενώνω πραγματικά, πως εκμεταλλεύομαι ιδέες, δηλαδή, όλο αυτό θέλει να, να ακούς καλά, να νοιάζεσαι, να, όλα αυτά, όλες τις ικανότητες για να συνεργάζεσαι σωστά και να μπορείς να συμπλεύσεις με κάποιους ανθρώπους, να συγκρουστείς, έτσι, ακόμα και το να μπορέσεις να συγκρουστείς αναίμακτα, το ότι συγκρούομαι, διαφωνώ, φωνάζω, το εκφράζω, επίσης, και αυτό είναι ένα κέρδος τρομερό, δεν είναι δυσκολία μόνο, για κάποιους ανθρώπους η δυσκολία είναι να κρατήσουν το εαυτό τους πίσω και να μην είναι λίγο εκεί, για κάποιους είναι το να μπει μπροστά και να διεκδικήσει και να παλέψει για να ακουστεί η γνώμη του και να υπάρχει, έχει, υπάρχει αυτή η ελευθερία, δηλαδή, είσαι σε μια ομάδα και παλεύεις με την ομάδα, έχει όλα δηλαδή τα στοιχεία μιας ομάδας καλής, που λειτουργεί για κάποιο στόχο αλλά λειτουργεί... καταλαβαίνεις τι λέω, μιας καλής ομάδας που θα μπορούσε να είναι και θεραπευτική, θα μπορούσε να είναι και κάποια άλλη ομάδα.

6α. Ναι με τις συμφωνίες, τις διαφωνίες, τις συγκρούσεις...

-Αλλά που ακριβώς, ακριβώς, όμως επειδή ο στόχος είναι κοινός, ο χώρος είναι πολύ συγκεκριμένος, τα μέσα συγκεκριμένα και δεν είναι η λογική το βασικό μέσον έτσι; Δεν χρησιμοποιείς τόσο το μυαλό σου αλλά αφήνεις, αφήνεις, το σώμα σου και το συναίσθημά σου, είναι σαν να, σαν να μειώνεις τις άμυνες, πολλές φορές μπορεί και να μην καταλαβαίνεις και τι είναι ακριβώς αυτό που κάνεις μέχρι να περάσει καιρός και να το δεις από απόσταση και όταν μειώνονται οι άμυνες είμαστε λίγο πιο αληθινό και πιο [...] Ναι.

7. Οπότε πιστεύεις ότι αξίζει να αφιερώνει κανείς χρόνο στο Θ.Π.;

-Όχι, γιατί να το κάνει αυτό; (αστειολογώντας) Ποιος θέλει να νιώσει καλά, ποιος θέλει να παίζει, ποιος θέλει να συνεργαστεί, ποιος να ανήκει σε ομάδες, α, χέστους τους μαλάκες, ποιος θέλει να εκφράσει το συναίσθημά του, χώρο για τον εαυτό του, χώρο για τη στιγμή του, ποιος τα θέλει αυτά ρε, είσαι τρελή; Την σήμερα ημέρα; Δουλειά, δουλειά, δουλειά και άμα έχουμε χρόνο 'κανα μανικιούρ.

7α. 'Κανα κομμωτήριο.

-'Κανα κομμωτήριο. [...]

8. Οπότε ναι, έτσι; [...] Ναι, πιστεύεις ότι το Θ.Π. προσφέρει κάποιου είδους μάθηση; Και αν ναι τι είδους μάθηση προσφέρει. Είπες μόλις πριν από λίγο ότι μαθαίνεις να συνεργάζεσαι...

-[...] Εκπαιδεύεσαι στο συναίσθημα, συναισθηματική νοημοσύνη αναπτύσσεις, εκπαιδεύεσαι στο να εκφράζεσαι και πολλές φορές μπορεί να έχει τέτοιους στόχους, δηλαδή, σε ένα σχολείο είναι πολύ πιθανό να έχει και διδακτικό στόχο που μέσα από τα σχήματα, δηλαδή, μπορεί ακόμη και τα γράμματα να, να δουλέψεις, μέσα από αυτόν τον τρόπο, δηλαδή, να εξοικειωθείς με το σχήμα, με το πώς το αισθάνεσαι επάνω σου το δάχτυλο του άλλου που το σχηματίζει, ξέρεις μέσα από τις αισθήσεις να είναι και πιο άμεση, πιο έντονη η μάθηση, αν έχει τέτοιο στόχο, αλλά και να μην έχει διδακτικό στόχο, έτσι κι αλλιώς μαθαίνεις να συμμετέχεις, σου μαθαίνει ότι μπορεί να σου μάθει μια ομάδα, πέρα από την συνεργασία, που είναι το βασικό, ό,τι μπορείς να μάθεις μέσα σε μια ομάδα.

9. Πιστεύεις πως ως παιδί, θα απολάμβανες περισσότερο τα μαθήματα του σχολείου, αν αυτά συμπεριλάμβαναν διαδικασίες Θ.Π. και γιατί; Μη μου πεις όχι πάλι.

-Τι να το κάνεις ρε, φέρε μου φωτοτυπίες, γουστάρω φωτοτυπία, φέρε κομφετί, να πετάγονται οι φωτοτυπίες δεξιά-αριστερά, να βάζω γυαλιά, να μου πιάνουν το χέρι και να μου το χτυπάνε, έτσι γουστάρω να μαθαίνω, τι να το κάνω, μαλακίες, να κουνάω κορδελίτσες και να ζωγραφίζω, άσε με τώρα. Ναι, ε, ναι τώρα. [...] Τι να πεις τα βιάζουν τα παιδάκια, θέλουν να μάθουνε απίστευτα πράγματα σε απίστευτο χρόνο, λες και δεν έχουνε άλλα εκατό χρόνια να ζήσουνε, και ας μην έχουν

εκατό, έχουν άλλα έντεκα χρόνια στο σχολείο, ας πούμε, τα πιάνουνε τα πιστιρικάκια, τα βιάζουνε στην πρώτη δημοτικού και πηγαίνουν με αυτόν τον τρόπο σε όλο το σχολείο. Και μετά πηγαίνουν και γιορτάζ... και γλεντάνε στο πανεπιστήμιο, να βγάλουν την καπούρα τους. Ε, ναι, δεν είναι τρόπος αυτός, δηλαδή και αν μη τι άλλο, δεν ξέρω αν το λέγαμε αυτό την προηγούμενη φορά, το πόσο τα βιάζουνε και πόσο δεν μπορούν να κοινωνικοποιηθούν τα παιδιά, δηλαδή, δεν μαθαίνουν να συνεργάζονται, δεν είναι ομάδα, είναι σε μια τάξη με τις φωτοτυπίες τους αγκαλιά, δεν γίνονται ομάδα, δεν εκτιμάει..., μπορεί να εκτιμάει το ένα το άλλο, έτσι, αλλά είναι πάρα πολύ εύκολο να κοροϊδέψουνε, να κακοποιήσουνε, να φερθούν άσχημα σε οποιαδήποτε διαφορετικότητα, γιατί όμως; Δηλαδή, αν το δεις και με αυτό τον τρόπο που ταιριάζει, δηλαδή, αν δεν είσαι ένα έξυπνο παιδί που μπορεί να οργανωθεί καλά, είσαι χαμένος, ή αν είσαι επίσης ο μάγκας που κάνει χιουμοράκι, μπορείς να σωθείς, πολλά παιδιά παραγκωνίζονται γιατί δεν έχουν την δυνατότητα να εκφράσουν τις υπόλοιπες ικανότητές τους, δεν, δεν υπάρχει χώρος, αγκαλιά με μια φωτοτυπία, δηλαδή, τι σημαίνει η φωτοτυπία, αν έχεις μαμά, μπαμπά που ασχολείται οκ, δεν μπορούν να, δεν τους δίνεται ο χώρος και ο χρόνος να, να γνωριστούν, να παίζουν να μάθουν, να μάθουν άλλους..., ή τα παιδιά που δεν είναι, είναι κιναισθητικά ρε παιδί μου, θέλουν τα πράγματα έτσι ώστε να τα νιώσουν λίγο.

9α. Να τα βιώσουν μέσω του σώματος.

-Δεν, δεν μπορούν να τα πιάσουνε έτσι κανένα ερέθισμα για αυτά, κανένα, τίποτα.

10. Έχεις δίκιο. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αύξηση της ανάγκης για ενασχόληση με τέτοιους είδους δραστηριότητες σαν αυτές του Θ.Π.

-Αφού μας έχουνε πηδήξει.

10α. Που νομίζεις ότι οφείλεται αυτό;

-Μας πηδάνε, οπουδήποτε, οκ, [...] Γιατί; γιατί υπάρχει πάρα πολύ πίεση, πίεση σε όλα, έλλειψη ελεύθερου χρόνου, έλλειψη χρόνου έκφρασης ακόμα και... είναι τόσο στενός ο χώρος, σαν να στεγνώνουν οι άνθρωποι, ρε παιδί μου, δεν υπάρχει χώρος να εκφράσεις αυτό που αισθάνεσαι, δεν υπάρχει χώρος για να παίζεις, και να χαρείς, σαν να είναι πολύ σοβαρά τα πράγματα τριγύρω, και ωστόσο, όχι μόνο για εμάς, τους ενήλικες, για τα παιδάκια είναι πάρα πολύ σοβαρά, τα τρέχουνε από το ένα μάθημα στο άλλο, δεν προλαβαίνουνε να αναπνεύσουνε και κάπου πρέπει να ξεδώσουνε, και κάπου πρέπει και η ψυχούλα τους να ξεδώσει, όμως, δεν είναι μόνο, εντάξει θα πάνε κάποια να παίζουνε ποδόσφαιρο, δεν είναι μόνο το σώμα που θέλει να κινηθεί είναι και η καρδούλα τους που θέλει λίγο να..., να επεξεργαστεί αυτά που του συμβαίνουνε, να έχει έναν χώρο να τα πάει παραπέρα, να βρεθεί με άλλα παιδάκια με αποδοχή.

10β. Να του δώσει και σημασία ένας άνθρωπος ή πολλοί άνθρωποι.

-Αυτό, αυτό. Να νιώσει σημαντικό, να ανήκει κάπου, που ανήκουν τα παιδάκια; Σε πάρα πολλά και πουθενά γιατί δεν έχουν τον χρόνο να το γευτούν και να το χαρούν, λίγα παιδάκια.

10γ. Νομίζω είναι πολύ μοναχικά.

-Ναι play station, πρέπει να έχει κάτι σαν παππού το play station, να έχει και έναν δίπλα μπας και...ναι, αλλά και για εμάς τους ενήλικες, ρε παιδί μου, πολύ πίεση, πολύ πίεση και πολλές ώρες δουλειάς συνήθως και έτσι απομακρύνεσαι από φίλους, δεν έχεις αυτόν τον χώρο, αυτόν τον χρόνο να, να εκφράσεις όλα αυτά που έχεις ανάγκη αβίαστα και ήρεμα, δηλαδή, σαν, σαν, για εμένα φέτος που το κάναμε αυτό, έτσι ερχόμουν και ξέδινα λιγάκι, που φεύγεις από τα συμβατικά, από το..., το πώς πρέπει να είσαι, σοβαρός. Αλλά, ναι, είναι, είναι ανάγκη, ανάγκη.

11. Σε τι διαφέρει το Θ.Π. από την εργασία;

-Ποια εργασία;

11α. Οποιαδήποτε εργασία.

-Απ' το δουλεύω;

11α. Μπορεί να είναι κάτι μια εργασία οποιαδήποτε.

-Τι διαφέρει;

11α. Ναι, ποιες είναι οι διαφορές;

-Να σου πω ποιες είναι οι ομοιότητες; Καμία. Ποιες είναι οι διαφορές με τη δουλειά; Η δουλειά με το Θ.Π.;

11β. Ναι, μια εργασία, δηλαδή, δεν είναι απαραίτητο να είναι μια δουλειά επί πληρωμή, μπορεί να είναι μια εργασία, τέλος πάντων που την κάνεις μόνος σου.

-Την κάνεις μόνος σου, καταρχήν τη μια δουλειά, όπως το λες.

11β. Εννοώ να μην χρειάζεσαι έναν εργοδότη για να κάνεις μια εργασία.

-Τι διαφορά ας πούμε έχει η με δουλειά εδώ, με το Θ.Π.;

11γ. Ας το πάρουμε έτσι, ναι.

-Καταρχήν αυτή η αίσθηση του ανήκω κάπου, αν και σε μια δουλειά που δουλεύεις με κόσμο, μπορεί να υπάρχει και αυτή η αίσθηση, μπορεί να υπάρχει και η δυνατότητα μιας καλής συνεργασίας που να σου δίνει αυτό το αίσθημα, την αίσθηση. Τώρα για να βρω διαφορές, θα πρέπει να έχουν κάποια ομοιότητα, δηλαδή, κάποιο κοινό στόχο, σε κάτι που είναι εντ...δηλαδή, το ένα έχει να κάνει με το

εργάζομαι, που σημαίνει αμείβομαι για αυτό, έτσι, πρέπει να ζω από αυτό, εντάξει βάζω και ένα κομμάτι, δημιουργικό, έτσι, εγώ είμαι από τους τυχερούς αυτή τη στιγμή, μπαίνει ένα κομμάτι από τις γνώσεις σου όμως, από το συναίσθημα, επίσης, είμαι τυχερή σε αυτό, ότι μπορώ να πάλλεται το... , να συντονίζομαι με αυτό, με τον απέναντί μου και να παίρνω και να δουλεύουμε πάνω σ' αυτό αλλά εντάξει το να ανήκεις σε μια ομάδα Θ.Π., ας πούμε, δεν, δεν, δεν, μπορώ να βρω διαφ..., διαφορές, γιατί δεν μπορώ να καταλάβω ποια είναι η ομοιότητα, δηλαδή, το ένα είναι ανήκω σε μια ομάδα που έχει στόχο, είτε να γνωρίσω τον εαυτό μου καλύτερα, είτε να χαλαρώσω, είτε να περάσω όμορφα και είναι πολύ συγκεκριμένη ώρα και μέρα, δεν το κάνεις κάθε μέρα και επί οχτώ ώρες, η εργασία είναι μια εντελώς διαφορετική διαδικασία, πολύ, πολλές ώρες, κάθε μέρα, με ένα στόχο και βιοποριστικό, έχει δημιουργικά κομμάτια, οκ, βάζεις, βάζεις πάρα πολύ ενέργεια και στα δύο, αλλά δεν μπορώ, σαν να προσπαθώ να συγκρίνω την καρτέλα με το μήλο, δεν, δεν μπορώ να καταλάβω πώς να τα συγκρίνω.

11δ. Σωστό και αυτό που λες, είναι αποδεκτό.

-Εντάξει, οκ, αν ήμουν εμψυχώτρια, Θ.Π. θα σου έλεγα, πως είναι να ανήκεις και πως είναι να είσαι από μέσα, απ' έξω, αλλά έχεις άλλη ευθύνη καταρχήν, δηλαδή, το αναλαμβάνω μια εργασία είναι δικό σου κομμάτι, όλη η ευθύνη είναι δική σου, δεν είναι αποτέλεσμα μιας συνεργασίας, ούτε είναι τόσο ανάλαφρο και διασκεδαστικό. Όσο διασκεδαστική και αν είναι η δουλειά σου, να έχεις την ευθύνη για να πάει κάτι παραπέρα, δεν ξέρω, αλλάζει ο τρόπος που το βλέπεις. Ναι, δεν μπορώ να τα συγκρίνω.

12. Σε τι διαφέρει το Θ.Π. από το θέατρο;

-Οκ, χρησιμοποιούν κοινά μέσα μεν, αλλά με τελείως διαφορετικό τρόπο, δηλαδή το θέατρο...

12α. Εσύ έχεις κάνει και θέατρο, οπότε ξέρεις και τα δύο κομμάτια.

-Ναι. Το θέατρο μπορεί να είναι πάρα πολύ σκληρό. Δηλαδή, το σημαντικό στο θέατρο είναι το αποτέλεσμα, μπορεί, σε καλές συνθήκες και σε κακές συνθήκες, δουλεύεις με το συναίσθημά σου, δηλαδή, αυτό που χρησιμοποιείς πάλι είναι το συναίσθημα.

12β. Αυτό είναι ομοιότητα.

-Είναι ομοιότητα αλλά είναι πολύ προσωπική δουλειά αυτό στο θέατρο, δεν είναι κάτι που το μοιράζεσαι ταυτόχρονα με τους υπόλοιπους, ο καθένας δουλεύει το δικό του κομματάκι και στοχεύει σε ένα αποτέλεσμα, στοχεύει στην παράσταση, το Θ.Π., δεν έχει τέτοιους στόχους, δηλαδή, μπορεί να υπάρχει μια παρουσίαση που είναι εξίσου καλό, είτε είναι μάπα, είτε είναι καταπληκτική, σημασία έχει η διεργασία, σημασία έχει η διαδικασία, η ομάδα, η συμμετοχή, το πώς μπορείς να συνε..., έχει άλλη σκοπιμότητα ρε παιδί μου, δεν έχει ένα αποτέλεσμα τέλους, πρέπει τώρα να βγω σε παράσταση και πρέπει όλα να είναι άφογα, το ένα είναι η διαδικασία και το άλλο είναι κυρίως το αποτέλεσμα, το σημαντικό μπορεί να είναι για το άτομο που συμμετέχει η διαδικασία και στο θέατρο έτσι, αλλά αν δεν μπορεί να βγάλει το σωστό αποτέλεσμα δεν θα είναι εκεί, δεν θα τον διαλέξουν και θα είναι και πολύ σκληρά τα πράγματα, πολύ σκληρά, δηλαδή, είναι λίγο..., μπορεί να είναι και με μια μεζούρα, ρε παιδί μου, να έχεις τις σωστές αναλογίες, σε κάθε επίπεδο, δεν μιλάω μόνο με το σώμα.

12γ. Και υπάρχει και ο ανταγωνισμός στο θέατρο περισσότερο νομίζεις;

-Ναι.

12γ. Μεταξύ των μελών της ίδιας ομάδας.

-Ναι, ναι, μπορεί και να μην υπάρχει, αλλά μπορεί να υπάρχει και πάρα πολύς ανταγωνισμός και υπάρχει ένας ηγέτης ο οποίος έχει έτσι παραπάνω ευθύνη, ο εμψυχωτής είναι αυτό που λέει η λέξη, εμψυχωτής, δηλαδή, η ευθύνη είναι στην ομάδα, αυτός δίνει τα ερεθίσματα απλόχερα μεν και έχει πολύ μεγάλη σημασία όμως ο εμψυχωτής ποιος είναι, αλλά και, αλλά η στάση του διαφέρει.

12δ. Ενώ ο αρχηγός θέλει ένα αποτέλεσμα συγκεκριμένο.

-Συγκεκριμένο, θα χτυπηθείς κάτω μέχρι να το βγάλεις, και πολύ διαφορετικός ο τρόπος leadership, ο τρόπος της ηγεσίας, της ομάδας, πολύ διαφορετικός. Τόση ώρα λέγαμε για το Θ.Π. αποδοχή, αποδοχή, αποδοχή, το θέατρο δεν είναι αποδοχή, μπορεί να είναι και το αντίθετο μπορεί να έχει άπειρη κριτική, τώρα ακούγεται, δεν είναι πάντα έτσι, μπορεί σε πολύ καλές συνθήκες, σε καλές συνθήκες, σε μια ομάδα που λειτουργεί καλά, να μην υπάρχει αυτό το κομμάτι της κριτικής και το σκληρό κι όλα αυτά, αλλά παρόλα αυτά όσο καλά και να λειτουργεί το να στοχεύεις στο αποτέλεσμα θέλει ένα κάποιο άλλου είδους πειθαρχίας και δεν είναι ο χώρος που θα χαλαρώσεις, είναι ένας χώρος που δουλεύεις, δουλεύεις, δηλαδή, με βάση το συναίσθημα του ρόλου σου, προσπαθείς αυτό, το συναίσθημα και το φαίνεσθε να το εξελίξεις, δεν εστιάζεις τόσο στο τι σου λέει εσένα, είναι μια μετα-επικοινωνία του θεάτρου αυτή, αν θες το κάνεις, αν θες δεν το κάνεις, δηλαδή, έχει ποιος είσαι εσύ και τι ανάγκη έχεις για να 'σαι εκεί μέσα, δεν είναι της διαδικασίας είναι του ατόμου, έχει όλη αυτή τη μαγεία του σώματος, ξέρεις όταν δουλεύεις με συναίσθημα σώμα και προσπαθείς να δημιουργήσεις μια ατμόσφαιρα πάλι έχει κάποια μαγεία αλλά το κομμάτι αυτό του της κριτικής του τέλους, αλλάζει όλο το, αλλάζει τα συστατικά του πράγματος.

13. Πιστεύεις ότι το Θ.Π. είναι τέχνη; Και γιατί ναι ή γιατί όχι.

-Μπορεί να παράξει τέχνη κάποιες φορές, έτσι, δηλαδή, όλο αυτό όταν μπαίνει μέσα το εικαστικό κομμάτι κι αυτά είναι τέχνη απ' την πλευρά του εμπνευστή, από αυτήν την πλευρά σίγουρα είναι τέχνη, γιατί έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία το τι ατμόσφαιρα θα φτιάξει αυτός ο άνθρωπος, το πώς το δικό του σώμα και λόγος και συναίσθημα θα παράγεται και πως θα συγχρονίζεται με την ομάδα, από αυτήν την πλευρά πρέπει να είσαι καλλιτέχνης. Από την πλευρά του εμπνευστή, από την πλευρά του αποτελέσματος, δεν..., είναι έκφραση, τέχνη δεν ξέρω αν είναι, δεν το θεωρώ..., μπορεί να παράξει επίσης, τέχνη αν δουλευτεί λίγο παραπάνω και αν βάλει ένα άλλο στόχο, στόχο παρουσίασης, αλλά δεν το θεωρώ τέχνη, το θεωρώ τρόπο έκφρασης, και ζωής ίσως και όχι παρακαταθήκη, η τέχνη είναι και λίγο, πάρτο, ξέρεις, το μοιράζομαι με τον άλλο, υπάρχει μοίρασμα αλλά υπάρχει μέσα στην ομάδα, το να ανοίγεται πρέπει να γίνει άλλη δουλειά, δεν είναι Θ.Π. αυτό που γίνεται, είναι κάτι άλλο, λέγεται κάνω παράσταση με αφορμή το Θ.Π., οπότε...

13α. Οπότε πάει προς το θέατρο.

-Ναι, ίσως με άλλον τρόπο πιο ανάλαφρο και πιο [...] πιο ανάλαφρο, πάντως, αλλά δεν είναι Θ.Π. πια αυτό, τώρα τα δρωμενάκια, τα δρώμενα που γίνονται μπορεί να είναι, μπορεί να είναι πάρα πολύ καλές αφορμές για να φτιάξεις κάτι άλλο, αλλά μπορεί και εκείνη τη στιγμή πραγματικά να είναι κάτι πάρα πολύ καλαίσθητο και ατμοσφαιρικό, και...αλλά δεν το θεωρώ τέχνη, το θεωρώ, όπως θεωρώ τέχνη, με τον ίδιο τρόπο θεωρώ τέχνη την μαγειρική, ένας άνθρωπος που σου ξυπνάει όλο αυτό τον ουρανό, ναι, είναι τέχνη ρε παιδί μου, αλλά δεν το θεωρώ και τέχνη, το θεωρώ έκφραση δημιουργική αλλά όχι τέχνη.

13β. Δημιουργική έκφραση, αυτό θα, αυτό θα έλεγες.

-Ναι, ναι.

14. Οκ. Κάποιοι πιστεύουν πως το Θ.Π. είναι χάσιμο χρόνου αφού, δεν παράγεται έργο και δεν έχει σχέση με την πραγματικότητα. Εσύ τι πιστεύεις για αυτό;

-Μαζί τους (αστειολογώντας). Για έναν άνθρωπο που δεν του είναι ανάγκη το να εκφράσει το συναίσθημά του, το να έχει μια ψυχική αγκαλιά με τους γύρω του, το να, να παίξει, ρε παιδί μου, να παίξει και να χαρεί και αυτά, ναι μπορεί να το θεωρεί χάσιμο χρόνο, αλλά είναι πιθανώς άλλες οι ανάγκες του, για εμένα είναι [...] αν και νομίζω ότι ακόμα και για αυτόν, το να μπει σε μια τέτοια διαδικασία, μπορεί να μην είναι η δική του διαδικασία, μπορεί να μην είναι ο τρόπος για να..., αλλά σίγουρα έχει να κερδίσει, αν αφήσει χώρο λίγο στον εαυτό του, δηλαδή, ναι, έτσι ζούμε σε μια κοινωνία που απαιτεί αποτελέσματα ρε παιδί μου, που απαιτεί...

14. Παραγωγή έργου.

-Παραγωγή, ναι. Και για πάρα πολλούς ανθρώπους αυτός είναι ο στόχος ζωής τους και δεν επιτρέπουν στον εαυτό τους να χαρούνε κάποια άλλα πράγματα και δεν αναγνωρίζουν το δικό τους δικαίωμα στο, στο χάσιμο χρόνου, που το χάσιμο χρόνου, ακόμα και όχι με τόσο δημιουργικό τρόπο, ακόμα και το χάσιμο χρόνου, ως χάσιμο χρόνου, δεν κάνω τίποτα είναι πάρα πολύ παραγωγικό. Δηλαδή, οι παύσεις πάρα πολλές φορές είναι πάρα πολύ παραγωγικές, πόσο μάλλον, αυτό που είναι, το Θ.Π. είναι μια παύση από την καθημερινότητα, που είναι όμως, έχει...έχει είναι πολύ γεμάτη η παύση, έχει πολύ κόσμο μέσα, πολύ συμμετοχή, δημιουργικότητα, έκφραση, συναίσθημα, όλα αυτά, είναι πολύ διαφορετικά από αυτό που βιώνουμε καθημερινά αλλά είναι μια παύση, μια παύση για να σταναίρουμε, μια παύση για να πάρω δυνάμεις και να αντιμετωπίσω τα υπόλοιπα, δηλαδή, οκ, νομίζω ότι και ένας άνθρωπος που το θεωρεί χάσιμο χρόνου αν μπει σε αυτή τη διαδικασία και συνειδητοποιήσει τι είναι αυτό που του παρέχει, του προσφέρει, ότι θα το εκτιμήσει.

15. Πιστεύεις πως το Θ.Π. μπορεί μακροπρόθεσμα να οδηγήσει στην αλλαγή του εαυτού και της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων ή λόγω του ότι λειτουργεί σχεδόν αποκλειστικά με βάση τη φαντασία σε ένα συμβολικό επίπεδο, δεν μπορεί να οδηγήσει σε κάτι τέτοιο; [...]

-Το συμβολικό επίπεδο είναι ο τρόπος να μειώσουμε λίγο τις άμυνες και να δουλέψουμε λίγο με το μέσα μας, φαντασία και συμβολικό επίπεδο, δεν είναι εκτός πραγματικότητας αυτά, δηλαδή, και στα πιο σκληρά πράγματα της ζωής μας η φαντασία και ο συμβολισμός υπάρχει απλώς εκεί είναι πιο ξεκάθαρα και πιο αγνά, αγνά; Πιο...χωρίς...περιφ...είναι πιο αυθόρμητα, πώς να το πω και το μοιράζει και με άλλους, δηλαδή, δεν, δεν, μπορώ να ξεχωρίσω την φαντασία από την καθημερινότητα, το συμβολισμό από την καθημερινότητα, όλα αυτά έχουν και μια συμβολική σημασία και αυτό επίσης για την αλλαγή στη συμπεριφορά το είπαμε, αλλά δεν θεωρώ ότι είναι ξέχωρα πράγματα ή είναι εκτός πραγματικότητας, δηλαδή, το και η ονειροπόληση είναι εκτός πραγματικότητας και τα όνειρα είναι εκτός πραγματικότητας και..., αλλά είναι μέρος της πραγματικότητάς μας και είναι αυτό που μας πάει παραπέρα και αυτό που μας φέρνει σε επαφή με το ασυνείδητό μας και με το τι ανάγκες έχουμε, γιατί παίρνομε μηνύματα για όλα αυτά, ή αναδύονται πράγματα τα οποία δεν γνωρίζαμε ότι υπάρχουν άρα μας φέρνει πιο πολύ στην πραγματικότητά μας, σαν άλλον τρόπο πραγματικότητας, δύο πραγματικότητες με άλλο τρόπο έκφρασης και γιατί να μην μπορεί να μεταφερθεί αυτό που παίρνω και το γέμισμα που μπορώ να πάρω από μια διαδικασία στην υπόλοιπη ζωή μου. Δεν τα βρίσκω ξέχωρα.

15α. Ίσως να αφορούσε περισσότερη δράση σε πρωτογενές επίπεδο και όχι δευτερογενές;

-Δηλαδή...

15α. Αυτό, δηλαδή, αυτό, να μην δουλεύει τόσο πολύ με συμβολικό τρόπο, έχοντας για παράδειγμα, χρησιμοποιώντας την μπάλα ως ένα μήλο, λέμε τώρα, και να βγει στη φύση και να βρει το μήλο, ας πούμε, το πραγματικό και να δουλέψει και με αυτόν τον τρόπο.

-Καλά αν έχεις αυτήν την ευκαιρία και μπορείς να οργανώνεις πραγματάκια θεατρικά και σε φυσικά περιβάλλοντα με τέτοια ερεθίσματα είναι μεγάλη τύχη, αλλά εδώ μιλάμε ότι μέσα σε ένα πιεσμένο χρόνο καθημερινό προσπαθείς να βάλεις και κάτι τέτοιο και μπορείς να το βάλεις γιατί η φαντασία μας και το, η μυρωδιά, του μήλου, υπάρχει στον εγκέφαλό μας, την έχουμε αποθηκεύσει και μπορούμε να την ανακαλέσουμε και να την χρησιμοποιήσουμε, αν τώρα είσαι τόσο τυχερός μπορείς να το κάνεις συνέχεια αυτό, να πηγαίνεις εκδρομούλες και να οργανώνεις εκεί Θ.Π.

15β. Έφερα ένα παράδειγμα τώρα έτσι με την φύση. Απλά για να σου εξηγήσω τι εννοώ.

-Ναι, ναι, είναι υπέροχο, μια χαρά θα ήτανε αλλά δεν θεωρώ ότι δεν...

15β. Δεν γίνεται και δουλειά.

-Δεν γίνεται δουλειά αλλιώς για αυτό έχουμε και την φαντασία έτσι, κάτι πρέπει να την κάνουμε. Όταν ήμασταν στην ομάδα του Κουρετζή, στο τέταρτο έτος πηγαίναμε εκδρομή και ερχόμασταν πραγματικά σε επαφή με τη φύση και πολλές ώρες πεζοπορίας και δίπλα σε καταρράκτες που έπεφταν και δάση και αυτά, εντάξει ήταν μαγικό και ήτανε πολύ έντονο, δηλαδή, χωρίς να μιλάει να μην κάνει τίποτα ο εμψυχωτής απλώς το να υπάρχουν σε ένα χώρο τόσο πλούσιο από ερεθίσματα και να εστιάζεις λίγο στο τι σου προκαλούν, όλα αυτά, ήταν μαγικό, ναι, ωραίο θα ήτανε, αλλά το Θ.Π. είναι πέρα από αυτό, παίρνει αυτήν την ένταση και το δέος που κάποια, κάποια πράγματα γύρω μας, μέσα σου έξω σου, σου προκαλούν και τα έχεις βιώσει, τα έχεις βιώσει και, και τα εμπλουτίζουν, μπορείς να τα βάλεις και αλλού, ξέρεις να πάρεις αυτόν τον πλούτο και να τον μεταφέρεις, νομίζω ότι αυτός είναι ο στόχος, μακάρι, οι εκδρομές είναι επίσης ένας μαγικός τρόπος, μακάρι να μπορούσαμε.

15β. Όμως...

-Όμως, ναι, όμως είναι ένας επίσης μαγικός τρόπος το να, να μπορείς όλα αυτά που έχεις βιώσει, δεν μπορείς πράγματα που δεν έχεις βιώσει να τα ανακαλέσεις, οπότε στην ουσία εκείνη τη στιγμή για λιγάκι παίρνεις και από το μήλο που το μύρισε τότε εκεί και που το άγγιξες και ξέρεις το σχήμα του, το χρώμα του, την υφή του, το μέγεθός του.

16. Όλα αυτά που μου είπες, [...] για το Θ.Π. από πού τα γνωρίζεις τα διάβασες σε κάποιο βιβλίο ή τα γνωρίζεις από κάπου αλλού;

-Τα έζησα, είναι η εμπειρία μου...

16α. Θα μας πεις που τα έζησες;

-Είναι η εμπειρία μου από τα τέσσερα χρόνια που ήμουνα στην ομάδα του Κουρετζή στο Ηράκλειο στο εργαστήρι, [...] σε μια σταθερή, ομάδα, για τέσσερα χρόνια που στόχο είχε να εκπαιδεύσει περισσότερο εμψυχωτές, αλλά για εμένα ήτανε μια βαθιά θεραπευτική ομάδα και έχω πάρει μέρος και φέτος στην ομάδα της Τ. και σε κάποια έκτακτα Θ.Π. αυτό, αλλά η βασική, δηλαδή, αυτό που πάει το μυαλό μου πρώτα είναι η πρώτη μου εμπειρία, αυτά τα τέσσερα χρόνια που ήτανε έτσι πολύ μαγικά.

16β. Εσύ προτιμάς να είσαι στη θέση του εμψυχωτή ή του...

-Του εμψυχομένου, βέβαια. Τώρα αστειεύεσαι, δεν θέλω ευθύνες εγώ, όχι, του εμψυχομένου.

16β. Για αυτό διάλεξα να σου κάνω την συνέντευξη ως εμψυχομένου γιατί...

-Ναι, δεν είμαι εμψυχωτρια, δηλαδή, έχω κάνει...

16γ. Έχεις τελειώσει μεν την σχολή...

-Ναι, αλλά δεν το 'χω κάνει, δεν το έχω ασκήσει, έχω χρησιμοποιήσει όμως, το έχω χρησιμοποιήσει αρκετά στη δουλειά μου γιατί είναι και ένας τρόπος σκέψης, εγώ δεν ήμουνα μνημένη στο συμβολικό παιχνίδι και στο..., δηλαδή, κλίθηκα κάποια στιγμή να δουλέψω με παιδάκια έτσι, αν δεν είχα κάνει Θ.Π. δεν θα μπορούσα να κάνω τίποτα, δηλαδή ο τρόπος που προσεγγίζω τα παιδάκια είναι αποτέλεσμα αυτών των χρόνων, αυτής της εκπαίδευσης και ιδέες αντλώ από εκεί και εγώ δεν είμαι πολύ έτσι, λογική και άλφα-βήτα-γάμα, νομίζω ότι είμαι λίγο πιο εύκαμπτη, στο πως δουλεύω, δηλαδή, το χρησιμοποιώ χωρίς να είμαι εμψυχωτρια σε κάποια ομάδα, το έχω χρησιμοποιήσει και κάποια στιγμή που δούλεψα σε ειδικό πλαίσιο, έτσι με εφήβους που μπορούσα να κάνω κάποια τέτοια πραγματάκια και είχαμε κάνει κάποιες φορές Θ.Π., αυτή είναι η εμπειρία μου, δεν έχω δουλέψει ως εμψυχωτρια.

3. Τρίτη φάση της έρευνας

3.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη

1. Λοιπόν, τι είδους παιχνίδια σ' αρέσει να παίζεις, πόσο συχνά, πού, πότε και γιατί σ' αρέσουν;

-Τι είδους παιχνίδια. Έχω καιρό να παίζω, ψέματα, ξέρεις τι, να, ας πούμε, προχθές ήμασταν στο αυτοκίνητο και προσπαθούσαμε να βρούμε λέξεις που να τελειώνουν σε διάφορες περιέργες καταλήξεις, ξέρεις παιχνιδάκια, έτσι της στιγμής που...

1α. Λεκτικά.

-Ναι, λεκτικά, αχ τι παιχνίδια, μ' αρέσουν γενικώς ομαδικά έτσι παιχνιδάκια με παρεούλα, με ζωγραφομαχίες, ή ταμπού ή μια νύχτα στο Παλέρμιο, θεϊκό είναι αυτό το παιχνίδι.

1β. Ειδικά στο καράβι. Το έχεις δοκιμάσει σε καράβι;

-Όχι.

1β. Περνάει όλη η νύχτα έτσι χωρίς να το καταλάβεις.

-Έχουμε ξυπνήσει γειτονιές, θεϊκό παιχνίδι, γιατί ξέρεις και...ακόμα και μιλάμε και...αυτό παιχνίδι με τραγούδια, τι συνειρμοί μας έρχονται, πάντα υπάρχει λίγος χώρος. Αν και δεν το κάνω συχνά αλλά μ' αρέσει πάρα πολύ το Παλέρμιο, ατομικά δεν παίζω, καμιά πασιέντζα άμα βαρεθώ να περιμένω, όμως, γενικώς δεν ασχολούμαι, βαριέμαι πάρα πολύ παιχνίδια στην τηλεόραση στο ίντερνετ και σ' αυτά, αλλά είχα πάει τα Χριστούγεννα σε μια φίλη και κόλλησα με, κόλλησα, έπρεπε να λύσουμε ένα μυστήριο, κόλλησα, ένα φόνος, ξέρεις, wi fit , κόλλησα, αυτή είναι πολύ ηλεκτρονικάκιας και wi fit, προσπαθούσα να φέρω σε σκορ σε ασκήσεις, ξέρεις, το ξέρεις αυτό;

1γ. Όχι αλλά έχω παίξει παρόμοια.

- Wi, αυτό είναι μια σανίδα και παίρνεις διάφορες στάσεις γιόγκα, διάφορες, προσπαθείς να κάνεις χουλα-χουπ, και τέτοια και προσπαθείς να κάνεις σκοπ, ναι, αλλά δεν τα κάνω συχνά, αλλά μ' αρέσουν, μ' άρεσαν, μ' άρεσαν στο συγκεκριμένο πλαίσιο, αλλά περισσότερο ομαδικά παιχνιδάκια προτιμώ, έτσι τέτοια, μια νύχτα στο Παλέρμιο, κανένα ταμπού, τέτοια πράγματα.

2. Ωραία, τι ρόλο παίζει το παιχνίδι στην καθημερινή σου ζωή;

-Δεν παίζει, παρότι δουλεύω με παιδάκια όποτε ξέρεις είμαι λίγο το οργανών...παίζω μαζί τους, παίζω στη δουλειά μου, παίζω με τον ανιψούλι μου, αλλά προκαλώ ξέρεις σαν να είμαι εγώ το παιχνίδι, το να παίζω έτσι να χαρώ και αυτά δεν το κάνω συχνά. Το κάνω; Να ας πούμε τώρα πήγα σε μια ομάδα, για εμένα είναι παιχνίδι αυτό, στις φωνές του νότου που και, ας πούμε, κάνω κάτι, παίρνουμε ένα κομμάτι και προσπαθούμε να το πειράξουμε και αυτά, που μου άρεσε πάρα πολύ αυτό, οπότε έβαλα ένα σταθερό παιχνίδι τώρα μια φορά την εβδομάδα, ξέρεις ένα βράδυ να παίζω.

2α. Τον χειμώνα είχες και το Θ.Π.

-Το χειμώνα είχα και το Θ.Π., ναι, ναι, βέβαια, ναι υπάρχει μια σταθερή δόση αλλά δεν υπάρχει στην καθημερινότητα γενικώς ή αν δεν υπήρχε το Θ.Π. δεν θα μαζευόμασταν και πολύ συχνά να παίζουμε, δεν υπάρχει πια αυτό.

3. Είσαι ευχαριστημένη από τον τρόπο που έπαιζες ως παιδί; Γιατί ναι ή γιατί όχι;

-Άμα σου πω δεν θυμάμαι πάρα πολλά, θυμάμαι κάποια στιγμή, γειτονιά, να παίζουμε όλοι μαζί, τότε θυμάμαι ότι μ' άρεσε, αλλά ήμουν και λίγο, δεν ξέρω, λίγο μεγαλώνοντας, λίγο χαλαρώνοντας οι γειτονιά, ήμουν λίγο μοναχικό παιδάκι, έπαιζα κυρίως στον κόσμο μου στη φαντασία μου, ξέρω 'γω, δεν θυμάμαι, οι παρέες των γονιών μας είχαν μεγαλύτερα παιδιά οπότε δεν παίζαμε με τον ίδιο τρόπο, αλλά δεν θυμάμαι, δεν έχω πολλές αναμνήσεις του πως έπαιζα σαν παιδάκι, θυμάμαι, μόνο, α, α, τι θυμήθηκα, στην αυτή της γιαγιάς, με το ξαδερφάκια μου, να παίρνουμε μαντήλια και μπαστούνες και τέτοια και να παίζουμε, αυτό μ' άρεσε, τι άλλο, να σκαρφαλώνω στο δέντρο, δεν θυμάμαι όμως πολύ το παιχνίδι.

3α. Οπότε δεν θυμάσαι αν ήσουν ευχαριστημένη ή όχι;

-Όχι δεν θυμάμαι, νομίζω ότι ήμουν, δεν θυμάμαι κάποια, ναι ίσως να ήθελα περισσότερο αλλά δεν μπορώ να σου πω. Δεν θυμάμαι.

4. Και τι είδους παιχνίδια έπαιζες, πέρα από το να σκαρφαλώνεις σε δέντρα;

-Έτσι, ρόλους, ο παππούς και η γιαγιά και οι..., α, θυμάμαι παίζαμε και με τον αδερφό μου αυτά τα μάντεψε ποιος, μ' άρεσε, γκρινιάριδες κι αυτά, σόλο ένα διάστημα είχα κολλήσει στο σόλο, τέτοια επιτραπέζια παίζαμε αρκετά με τον Γ. αυτά μ' άρεσαν και παίζαμε και έξω, στο..., όσο υπήρχε η γειτονιά, δηλαδή, παίζαμε και στο...στα χωράφια, έτσι, μιλούσαμε, λέγαμε βλακείες, πιάναμε καμιά πασχάλιτσα, κρεμιόμαστε από τα δέντρα, ένας γείτονας είχε και κάτι αυτοσχέδιες κούνιες με λάστιχο και τέτοια και σκαρφαλώνομε, τέτοια.

5. Ωραία, πώς βίωνες τον χρόνο ως παιδί και πώς τώρα;

-Τώρα το ως παιδί είναι πολύ γενικό, ως παιδί μέχρι και πια ηλικία; Νομίζω ότι είμαι παιδί, ήμουν παιδί.

5α. Εσύ θα μου πεις, μέχρι πια ηλικία θυμάσαι τον εαυτό σου, τον θεωρείς παιδί;

-Δημοτικό, ας πούμε. Πως βίωνα τον χρόνο τότε; Πολύ καταπιεστικό νομίζω, δηλαδή, τουλάχιστον τις τελευταίες τάξεις που ψιλο-θυμάμαι, σχολείο, μια εργαζόμενη μαμά πολύ αγχωμένη, διάβασμα, αγγλικά, γαλλικά, όχι γαλλικά δεν είχα αρχίσει, αγγλικά, πιάνο, καμιά χορωδία, μ' άρεσαν αυτά, οι χορωδίες, αλλά μετά διάβασμα για το πιάνο, διάβασμα για τα αγγλικά, διάβασμα, διάβασμα, διάβασμα και κανένα σαββατοκύριακο για να αναπνεύσεις, δεν θυμάμαι δηλαδή, πολύ παιχνίδι, για αυτό μάλλον δεν το θυμάμαι, πολύ διάβασμα. Τα σαββατοκύριακα χαλαρά. Και πως τον βιώνω τώρα;

5β. Ναι, κάνοντας μια σύγκριση με το τότε.

-Εξαρτάται μωρέ, δηλαδή, είναι αυτό που το ότι έχει να κάνει με το τι περίοδο περνάω, δεν μπορώ να πω γενικώς, όπως και σαν παιδί, τώρα, αυτά μου ήρθαν τώρα, αν με ρωτούσες άλλη στιγμή μπορεί να μου ερχόταν κάτι άλλο, δηλαδή, πέρα από τη δουλειά, ας πούμε, οκ, υπήρχαν και τα ξαδερφάκια που έβγαιναν να παίζουμε και κρύβαμε τα μπουφάν να μην φύγουμε και έτσι να επιβραδύνουμε τον χρόνο, και ο παππούς και η γιαγιά και χρόνος με την γιαγιά με τον πόνο της [...] Δηλαδή, εξαρτάται και από την ηλικία, έχω την αίσθηση ότι κάποια στιγμή προς το τέλος του δημοτικού είχαν πολύ άγχος οι γονείς μου ότι θα παίζουμε πολύ και δεν, και ξεφύγουμε και μας πλάκωσαν στα μαθήματα, και μέναμε και έξω από την πόλη οπότε μας πηγαινόφερναν κιάλας, τώρα που σκέφτομαι το πρόγραμμα ζωής μου ως παιδί μου φαίνεται αδιανόητο πως το κατάφερα, όπως όλα τα παιδιά είναι πολύ εργαζόμενα, βαριά εργαζόμενα, αλλά το σκέφτομαι τώρα και ίσως έχει μια..., τότε δεν νομίζω ότι ήμουν τόσο πιεσμένη τώρα το σκέφτομαι ότι κοίτα να δεις που έτρεχα όλη μέρα, τότε δεν νομίζω ότι το βίωνα έτσι, το θεωρούσα αυτονόητο, εντάξει, είχα, ζοριζόμουν σε κάποια, ας πούμε στα αγγλικά ζοριζόμουν πάρα πολύ γιατί πήγαινα σε ένα φροντιστήριο που ήταν πάρα πολύ αυστηροί και μας κάνανε τεστ κάθε Δευτέρα είχαμε επανάλυση όλο το μήνα, όλη της εβδομάδας, μετά το κάθε μήνα, όλου του μήνα και εκθέσεις και αυτό, και πολύ, και πολύ εκφοβισμό, δεν ήταν, θυμάμαι εγώ διάβαζα δεν είχα πρόβλημα να διαβάσω, υπήρχε ένας εκφοβισμός, λίγο ένα τέτοιο, πολύ, ότι αυτό ήταν ένα πολύ πιεστικό κομμάτι, κάθε Δευτέρα εγώ ήμουν άρρωστη ή θα ήθελα να ήμουν άρρωστη, έλεγα θεέ μου ας αρρωστήσω, θεέ μου, ας πονάει η κοιλιά μου, δεν έλεγα ψέματα όμως η ηλίθια να γλιτώσω τίποτα.

5γ. Παρότι τα ήξερες αυτά και ήσουνα καλή μαθήτρια, σου είχαν δημιουργήσει έτσι...

-Αν πάρεις κάτω από τόσο θα ειδοποιηθούν οι γονείς σου, αν κάνεις αυτό θαααα, αν πάρεις τρεις φορές κάτω από τη βάση φεύγεις από το φροντιστήριο, έκανες επανάλυση όλης της εβδομάδας, δεν έφερες την έκθεση γράφεις μια δεύτερη έκθεση, δεν έφερες την εργασία γράφεις μια έκθεση, ήταν ένα τέτοιο σύστημα, πολύ καταπιεστικό, πολλά παιδιά με ψυχολογικά προβλήματα από την (όνομα καθηγήτριας).

5γ. Έχω ακούσει για αυτήν.

-Δεν μπορεί να μην έχεις ακούσει, σου λέω ψυχολογικά προβλήματα, πολλά ψυχολογικά προβλήματα [...] μαθαίνεις μεν αλλά παθαίνεις.

5δ. Τι να το κάνεις άμα είναι να σου βγει η ψυχή όμως;

-Σου μένει και ένα κουσούρι. Ναι αυτό θυμάμαι ότι ήταν ένας δυσάρεστος χρόνος, αυτό το κομμάτι, πολύ, πολύ, δυσάρεστο, τα υπόλοιπα, παρότι έτρεχα, νομίζω ότι γενικώς το απολάμβανα μωρέ, δεν, δηλαδή, αν τώρα δεν κρίνω το πόσο βαρύ πρέπει να 'ταν αυτό δεν νομίζω ότι με πείραζε ιδιαίτερα, άλλοι είχαν τις ευθύνες, με τάζαν με ντύνανε, με...ξέρεις, άλλοι προετοίμαζαν τα πράγματα, εγώ απλώς είχα να διαβάσω πολύ, πολύ και να παίζω, αυτό δεν, υπήρχε, υπήρχε, και μια ανεμελιά, όχι ανεμελιά πολύ, αλλά υπήρχε και μια ανεμελιά, δεν θυμάμαι δηλαδή, αυτό που λένε άλλα παιδιά που πήγαινα και χανόμουν και με ψάχνανε από το παιχνίδι, ποτέ δεν υπήρξε αυτό, έτσι, καταπιεστική λίγο η οικογένεια, θα παίζουμε, να μας βλέπουνε. Ναι. Τώρα πάλι έχει να κάνει με την περίοδο. [...] Δεν μπορώ να πω γενικώς ότι το βιώνω έτσι, να σου είπα τώρα με τις υποτάσεις μου, τον προηγούμενο μήνα τον βίωνα απαίσια τον χρόνο μου, δεν είχα δύναμη να κάνω τίποτα, μια χαρά, τώρα έχω περισσότερο, φιλοξενούμενους, έχω... αλλά οκ, το απολαμβάνω, βρίσκομαι στην ομαδούλα αυτή και περνάω καλά, θα βρω χρόνο για εμένα, που θα βρω χρόνο για διάβασμα, τέλος πάντων.

6. Μάλιστα, είσαι ευχαριστημένη από τον τρόπο που παίζεις τώρα; Γιατί ναι ή γιατί όχι;

-Πάντα φροντίζω να έχω, ένα κομμάτι παιχνιδιού, δηλαδή, να τώρα έχω, έχω τις φωνές του νότου που αυτό, αυτοσχεδιάζουμε και αυτά, το χειμώνα υπήρχε το Θ.Π. που επίσης, πάντα φροντίζω να υπάρχει κάτι που μου δίνει χαρά, δηλαδή σε περιόδους που δεν υπάρχει τίποτα τέτοιο ζορίζομαι λιγάκι, το έχω πολύ ανάγκη. Μ' αρέσει, γενικά υπάρχει μια [...] δεν περιμένω, δηλαδή, ξέρω πια είναι η πραγματικότητα, δεν μπορεί να υπάρχει τόσο μεγάλη, τόσος μεγάλος χώρος για παιχνίδι, δύσκολο και έχω και μια δουλειά που θα παίζω και με τα παιδιάκια, που θα πρέπει να το οργανώσω εγώ, για να έχω ιδέες, τέλος πάντων, υπάρχει έτσι, υπάρχει ένα μέρος παιχνιδιού στη ζωή μου που είναι ευχα...., είμαι ικανοποιημένη από το όσο είμαι γιατί βρίσκω ωραία πράγματα και το Θ.Π. δηλαδή είναι, νομίζω ότι είναι αρκετά εκτονωτικό, αλλά και τώρα οι φωνές, είναι πάρα πολύ έτσι διασκεδαστικό, ναι, θα μπορούσα να παίζω λίγο περισσότερο με τις, μου λείπει, δηλαδή, μου λείπει το παιχνίδι με τους φίλους, αλλά μου λείπουν και αυτοί, δηλαδή ο χρόνος δεν είναι τόσος για να, και να έχεις την επαφή

αυτή που θέλεις να έχεις και να παίζεις, κάτι θα θυσιάσεις, αυτήν την περίοδο θυσιάζω το παιχνίδι. Θα δούμε αργότερα.

7. Οπότε θα ήθελες να αλλάξεις, τι θα ήθελες μάλλον να αλλάξεις στην καθημερινή σου ζωή όσον αφορά το παιχνίδι;

-Περισσότερο κοινό ελεύθερο χρόνο, ώστε να υπάρχει, πέρα από την ανάγκη της επαφής και της επικοινωνίας που λέω και μοιράζομαι και χρόνος για...

7α. Και χρόνος για παιχνίδι.

-Να έχει και τη διάθεση, πιο παιγνιώδη διάθεση, αν και, μωρέ, μέσα στο παιχνίδι γενικότερα, εγώ στο μυαλό μου, στο πως το βιώνω εγώ, είναι ότι α, αυτό βάζω τη μασκούλα μου και μπαίνω στη θαλασσίτσα και χαλαρώνω, παίζω, παίζω; Θα μου πεις είναι κοινωνική εκδήλωση το παιχνίδι, αλλά για εμένα είναι, είναι και αυτό, οι στιγμές της εκδρομούλας που είσαι στο αυτοκίνητο και θα πεις ένα τραγουδάκι και θα πειράξει ο ένας τον άλλον, και θα ανακαλύψεις ένα καινούργιο μέρος και καλύπτει μάλλον το κομμάτι του παιχνιδιού, αυτό, δεν θα έβαζα κάτι τώρα, εντάξει ok μπορεί να έβαζα λίγο παραπάνω αλλά για να μην το κάνω δεν υπάρχει τόση μεγάλη ανάγκη.

8. Ωραία, τι ήταν αυτό που σε ώθησε να συμμετάσχεις στο σεμινάριο του Θ.Π. το φετινό, εννοούμε.

-Η ανάγκη για παιχνίδι, πρώτον, η (όνομα εμψυχώτριας), δεύτερον, η ομάδα, τρίτον, το ότι ήξερα ότι θα είναι ενήλικες και άνθρωποι που τους ενδιαφέρει όλο αυτό το πράγμα, ξέρεις γιατί έχει σημασία και το κίνητρο του άλλου, ρε παιδί μου, να θέλει κι ο άλλος να περάσει καλά και να είναι εκεί όχι μόνο για μια βεβαίωση. Ε, και το ότι ήξερα την (όνομα εμψυχώτριας) και ήξερα το πώς δουλεύει και την εμπιστεύομαι και μ' αρέσει και αυτά και δικιά μου ανάγκη πάνω από όλα γιατί ναι, ήτανε ο χρόνος μου αυτός.

9. Ωραία. Τι σου άρεσε περισσότερο στο σεμινάριο αυτό και γιατί;

-Η ομάδα μου άρεσε είχε μια ανάλαφρη διάθεση, απίστευτη, δεν μου έχει ξανασυμβεί τέτοιο πράγμα, συνήθως μες την κατάθλιψη είμαστε, και είχε μια...φοβερό δεν είναι; Νομίζω δεν μασούσε, ότι και να γινότανε το εκμεταλλευότανε θετικά, είχε μια πολύ θετική, ήταν διατεθειμένη θετικά σε όλα, χωρίς να είναι κλειστή, ξέρεις καμιά φορά και η είναι και μια άμυνα για να κρύνεις πραγματάκια, χωρίς, νομίζω ότι σαν να υπήρχε μια πολύ μεγάλη ανάγκη να παίζουμε αυτό, χωρίς προσχήματα, να παίζουμε, να χαρούμε, χωρίς να το πάμε πάρα πολύ βαθιά και...μ' άρεσε αυτό όμως, μ' άρεσε, είχα και εγώ μάλλον αυτή τη διάθεση, δεν τρελαινόμουνα κιόλας να αρχίσω να ματοστηθοδέρνομαι [...] να νεκροθρηνοδώ, ω, [...]. Ναι, με ρώτησες τι μου άρεσε περισσότερο;

9α. Ναι

-Αυτό, μ' άρεσε και το πώς γινότανε αλλά...

9β. Σου άρεσε αυτή η δυναμική της ομάδας.

-Η δυναμική της ομάδας, ναι μ' άρεσε πολύ. Μ' άρεσε και αυτό που κάνει η Τ. πως χρησιμοποιεί τον λόγο, αυτό είναι το ιδιαίτερο της Τ. ότι έχει ένα πολύ..., πώς να το πω, αυτή η σχέση με την ποίηση και τον λόγο είναι πολύ έντονη και τη θαυμάζω το, μου προκαλεί συναισθήματα. Δηλαδή παρότι η Τ. δεν το 'χει το, δεν το 'χει, το 'χει αλλά δίνει ερεθίσματα για κάτι πιο, πιο, πιο να βγουν πιο έντονα συναισθήματα πιο...

9γ. Α, ότι έδινε...

-Δίνει ερεθίσματα, μ' άρεσε όμως που η δυναμική της ομάδας ήταν αυτή και αυτό ακολουθήθηκε και μια χαρά, πολύ μ' άρεσε αυτό, μ' άρεσαν τα άτομα, δηλαδή, μου έκανε εντύπωση το σαν να μαζεύτηκαν πολλά γλυκά ενδιαφέροντα άτομα τριγύρω, πολύ μ' άρεσε [...].

10. Ωραία, τι δεν σου άρεσε στο σεμινάριο αυτό και γιατί; [...]

-Τι δεν μου άρεσε; Προσπαθώ να σκεφτώ. Μου άρεσε δεν μπορώ να σκεφτώ κάτι, σκέφτομαι ότι αν ίσως ήταν λίγο περισσότερος ο χρόνος να είχε χώρο και για άλλα πράγματα, αλλά τώρα προσπαθώντας δηλαδή να βρω κάτι το σκέφτομαι αυτό που το λέω, ότι σκέφτομαι ότι να, ας πούμε, στο, όταν κάναμε στον Κουρετζή είχαμε ένα πεντάωρο συνήθως, ήταν και ένας άλλος χρόνος για να λυθεί το σώμα και να χαλαρώσεις από την καθημερινότητα και να αποβάλλεις να δουλέψεις λίγο πιο βαθιά, αλλά δεν ξέρω αν, δεν ξέρω αν ήτανε αυτός ο στόχος ή αν θα ήθελα να είμαι σε μια ομάδα που να δουλεύει τόσο πολύ, ίσως θα μ' άρεσε να έχει λίγο παραπάνω χρόνο, ας πούμε, για σωματική έκφραση, για εμένα αυτό ήτανε βασικό, είναι βασικό κομμάτι, απλώς ακολουθώ τη μουσική και με λίγα ερεθίσματα και λίγο σαν να βγαίνω από την, να βγάζω πράγματα από πάνω μου, είναι χρόνος μετάβασης, πολύ βασικό για εμένα. Αυτό, αλλά αν δεν με ρωτούσες και έβαζα, έστυβα τόσο πολύ το μυαλό μου δεν θα το έβρισκα. Δεν το είχα σκεφτεί ούτε μου έλειπε τόσο ώστε να το θεωρώ σημαντικό.

11. Τι σου πρόσφερε, το σεμινάριο αυτό; Τι μπορείς να πεις ότι σου πρόσφερε;

-Χαρά, χαλάρωση, εκτόνωση, μοίρασμα, έτσι αυτήν την γλύκα, δηλαδή αυτήν την γλυκιά αίσθηση, ότι πηγαίνω σε μια ομάδα που είναι νέοι, φρέσκοι άνθρωποι, ανεξαρτήτου ηλικίας, που είναι ανοιχτοί διαθέσιμοι, χαρούμενοι, αυτήν την, μια ανάταση, ρε παιδί μου. Αυτό.

12. Και τι έμαθες από το σεμινάριο αυτό; Θεωρείς ότι έμαθες κάτι;

-Ξέρεις τώρα δεν είναι κάτι που μπορείς να πεις άλφα-βήτα-γάμα, έμαθα αυτό.

12α. Μπορεί να έχεις μια αίσθηση.

-Λίγο αυτό, αυτό το ότι είναι η πρώτη φορά που βρέθηκα με μια τόσο θετική ομάδα και τόσο ανάλαφρη, ίσως κι αυτό, να δω και αυτή την πλευρά μου και την ανάγκη μου για πιο, για όχι τόσο αναζήτηση και σκάψιμο αλλά για λίγο εκτόνωση και χαρά και..., που φαντάζομαι ότι πάντα υπήρχε αλλά έβαζα προτεραιότητα άλλα πράγματα ή αυτά ήταν πιο εύκολα να βγουν. Αυτό το πώς δηλαδή η δυναμική της ομάδας καθορίζει κάποια πράγματα, τι ωραίο που είναι να, να, να μπαίνεις σε αυτό και να το σέβεσαι και να το ακολουθείς και να το εκμεταλλεύεσαι για να είσαι καλύτερα. Δεν μπορώ να πω κάτι, αλλά ξέρεις έτσι κι αλλιώς δεν έμαθα; Δεν μπορώ να σου πω δηλαδή και τέσσερα χρόνια που έκανα, δεν ξέρω τι έμαθα, πολλά έμαθα αλλά... δεν μου είναι εύκολο να τα..., ναι, νομίζω ότι αλλάζει ο τρόπος σκέψης, γενικώς, σε αυτές τις ομάδες και επειδή αλλάζει και φεύγεις από το κόλλημα εδώ πάνω που, δεν, δεν ξέρω, μπορώ να στο ζωγραφίσω, θες να στο χορέψω, δεν μπορώ να στο πω ακριβώς. [...]

13. Αντιμετώπισες κάποιες δυσκολίες ή εμπόδια κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου αυτού; Εσύ βέβαια, είναι αυτό που είπες και προηγουμένως, έχεις περάσει από τα τέσσερα χρόνια του Κουρετζή και σαφώς είναι τελείως διαφορετικό αυτό που πέρασες φέτος. Φαντάζομαι ότι για τα κορίτσια...

-Για τα παιδιά που είναι η πρώτη επαφή είναι το σημείο αναφοράς τους.

13α. Να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους και τους φόβους τους. Εν πας η περίπτωση υπήρχε κάτι που δυσκολεύτηκες;

-Δυσκολίες ή εμπόδια, δεν μπορώ να πω ότι δυσκολεύ... ξέρεις υπήρχαν φορές που δεν είχα πολύ όρεξη και δεν είχα ιδέες ίσως και ξέρεις καμιά φορά αυτό είναι, ξέρεις όταν είσαι σε μια τόσο χαρούμενη και power ομάδα, τώρα τι έπαθα γιατί δεν μπορώ. Θα μπορούσε να είναι μια δυσκολία αυτή αλλά μπορεί να υπάρχει παντού και χωρίς πολύ βάρος, δηλαδή, αχ, πόσο άχρηστη είμαι και δεν μπορώ να τα καταφέρω, χωρίς τέτοιο βάρος. Όχι δεν μπορώ, δεν μπορώ να πω κάτι.

14. Εντάξει, ωραία. Πως βίωσες το γεγονός ότι στο σεμινάριο συμμετείχαν πολλές γυναίκες και ένας μόνο άντρας;

- Όπως βιώνω όλα τα σεμινάρια. Αυτός είναι ο πληθυσμός τριγύρω, το έχω συνηθίσει...

14α. Εδώ στο Ρέθυμνο...

-Ναι, α, μόνο τώρα στις φωνές έχει άντρες, είναι απίστευτο έχει...

14α. Έχει αντρικές...

-Ναι έχει και αρκετές αντρικές, είναι απίστευτο, τόσους άντρες μαζεμένους καιρό έχω να δω. [...] Πως το βίωσα;

14α. Ναι.

-Ναι, δεν είναι..., είναι αυτό, καταρχήν είναι κάτι συνηθισμένο, δηλαδή, συνήθως σε τέτοιες ομάδες το ενδιαφέρον των αντρών δεν είναι πολύ μεγάλο.

14β. Γιατί πιστεύεις ότι συμβαίνει αυτό;

-Νομίζω ότι το κομμάτι του παιχνιδιού περισσότερο οι άντρες το αντιλαμβάνονται ως αθλητισμός, ποδόσφαιρο και... δηλαδή, πιο έντονη σωματική δραστηριότητα και όχι τόσο φαντασία, τους φαίνονται πιο γκέι δραστηριότητες αυτές και ναι, και εκεί συνήθως και οι άντρες που είναι σε αυτές τις ομάδες, συνήθως οι περισσότεροι είναι γκέι.

14β. Όχι για την συγκεκριμένη...

-Όχι για την συγκεκριμένη, όχι αλλά σε ομάδες έτσι που παίζουμε είναι λίγοι οι άντρες που, που δουλεύουν το συναίσθημά τους και που αντέχουν να το αγγίξουν αυτό και που αντέχουν να είναι και σε μια ομάδα με τόσες γυναίκες.

14β. Αυτό που το βάζεις.

-Ναι, δηλαδή, τι να κάνουν οι έρμοι. Δηλαδή και όσο και να θέλουμε τώρα μπαίνουνε μέσα βλέπουμε εκατό γυναίκες και είναι μόνοι τους, εντάξει ένας πανικός υπάρχει. Είναι πιο..., θα ήθελα, θα είχε ενδιαφέρον, θα ήταν πιο πλούσια ομάδα, άμα ήτανε μιξ, αλλά δεν το έχω συνηθίσει και στον Κουρετζή έναν άντρα είχαμε, τέσσερα χρόνια, έναν άντρα, και στις ψυχοθεραπευτικές ομάδες που είμαι συνήθως ένας άντρας είναι, αν είναι, αν υπάρχει είναι ένας.

14γ. Μήπως τελικά εμείς οι γυναίκες είμαστε πιο, δεν ξέρω, ότι το έχουμε πιο πολύ ανάγκη αυτό;

-Δεν ξέρω αν είναι θέμα ανάγκης ότι οι άντρες δεν το έχουν ανάγκη, ναι, μπορεί, εκφραζόμαστε περισσότερο με συναισθήματα είμαστε λίγο πιο έξυπνες σε αυτό το κομμάτι, ή μας ταιριάζει πιο πολύ, δεν είναι πιο έξυπνες, μας ταιριάζει πιο πολύ, ναι και νομίζω ότι ένας άντρας θα εκφραστεί περισσότερο με πιο πρακτικά πράγματα, δηλαδή το παιχνίδι, σου λέω, στην ομάδα που τραγουδάνε, έχουν πάει άντρες, που είναι συγκεκριμένος ο στόχος, σε ομάδες χορού επίσης, υπάρχουν άντρες που και αυτά τα εντάσσω σε μια παιγνιώδη διαδικασία έτσι; Αλλά σε κάτι που έχει να κάνει με φαντασία, με παιχνίδι, να κυλιέμαι στα πατώματα, και που είναι και λίγο ασαφές, είναι πιο δύσκολο, το θεωρούν μάλλον πιο γυναικεία, πιο παιδική, πιο γυναικεία δραστηριότητα. Ναι, θα έχει πολύ ενδιαφέρον να

μπούμε σε μια ομάδα που να υπάρχουν και άντρες. Ξέρεις όταν είναι ένας πέφτει άλλο βάρος μωρέ, γιατί και για αυτό είναι δύσκολο, εντάξει αν δεν ήταν και ο (όνομα άντρα συμμετέχοντα στο σεμινάριο) που το έχει αντέξει, το έχει συνηθίσει και αυτός φαντάζομαι, δεν ξέρω πόσο εύκολο θα ήταν για κάποιον, γιατί στα όπα-όπα τους έχουμε, δεν νομίζω ότι κακοπερνάνε.

14γ. Παράπονο, ναι, δεν νομίζω να έχουνε.

-Δεν νομίζω.

15. Ναι, όχι. Είσαι ευχαριστημένη από τα θέματα που δουλεύτηκαν ή αναδύθηκαν στο σεμινάριο αυτό και γιατί;

-Δεν είμαι καθόλου ευχαριστημένη, εγώ είχα βάλει κάποιους στόχους οι οποίοι δεν επιτεύχθηκαν, ξέρω 'γω, άλφα-βήτα-γάμα, περίμενα, ας πούμε, να δουλέψουμε (αστειολογώντας). Μου ήταν αδιάφορη η θεματολογία, δηλαδή, σημασία νομίζω το πώς, γίνεται κάτι όχι το τι είναι αυτό, εντάξει, αν καθόμασταν να δουλεύαμε γνωστικό αντικείμενο δημοτικού, ε, δεν θα μ' άρεσε, αλλά σε μια ομάδα ενηλίκων, τώρα δεν θυμάμαι πια ήταν η θεματολογία, μου ήταν τόσο αδιάφορο, η διαδικασία μου ήταν το σημαντικό, δεν θυμάμαι. Ναι δεν θυμάμαι. Με ενδιέφερε, δηλαδή, αλλά, δεν είναι ότι δεν με ενδιέφερε η θεματολογία ότι, είναι ότι, ότι δεν εστίασα σ' αυτό, μου ήταν απαραίτητο, δεν ήταν ο λόγος που σκέφτηκα τι θα αγγίξουμε φέτος, ήμουν ασίγουρη για τη διαδικασία και για το πώς θα γίνει και θα γίνει με τρόπο που μου αρέσει και έγινε.

16. Μπορείς να μου περιγράψεις τα στάδια που θεωρείς ότι πέρασες από την αρχή μέχρι το τέλος του σεμιναρίου;

-Τα στάδια; Δεν μπορώ να σου περιγράψω τα στάδια, ξέρεις τι γίνεται; Μπήκα σε μια ομάδα που ήξερα την εμπνυχώτρια πολύ καλά, υπήρχαν και δυο τρεις φίλες, γιατί ξέρεις, αρχικά μπαίνοντας σε μια ομάδα περνάς και μια φάση γνωριμίας, ήτανε πολύ πιο ανώδυνη, πολύ πιο ήπια, ήμουν κι απ' τους μεγαλύτερους που...

16α. Έχεις κάνει...

...ναι, είμαι σε ομάδες πάρα πολλά χρόνια, δεν μπήκα δηλαδή, με το σφίξιμο, αχ, θα με αποδεχτούν, αχ...

16α. Τι θα κάνουμε εδώ...

...τι κάνουμε, θα τα καταφέρω, δεν υπήρχε αυτό, εγώ πήγα πολύ ξεκάθαρα να παίξω, να το χαρώ, έτυχα να είναι και μια υπέροχη ομάδα, που δεν..., δηλαδή, δεν νομίζω ότι τέθηκε ζήτημα προσαρμογής για κανέναν, ίσως για 'κανα δυο άτομα, δεν, δεν μπορώ να πω ότι πέρασα κάποια στάδια ξεκάθαρα, φαντάζομαι ότι ψάχνεις τα στάδια της ομάδας, ξέρεις, το αρχική γνωριμία, άγχος και αυτά, μετά ίσως κάποια κάμψη, ίσως, δεν μπορώ να το πω, δεν μπορώ να τα διασαφηνίσω αυτή τη στιγμή γιατί δεν, δεν, είναι ξεκάθαρα. Δεν είναι σαφή.

16α. Εντάξει, εσύ είπαμε, εξηγήσαμε...

-Γιατί και, ναι, και γνωστή διαδικασία και γνωστοί άνθρωποι και, και μια εξοικείωση μάλλον με τις ομάδες πια, δεν, δεν χρειάστηκε δηλαδή χρόνος, για να δω τι είναι αυτό που μου συμβαίνει, ήξερα τι θα μου συμβεί.

17. Σωστό, ωραία, Πως βιώνεις τον χρόνο σου κατά τη διάρκεια ενός Θ.Π. και σε τις διαφέρει από τον χρόνο που βιώνεις στην καθημερινή σου ζωή;

-Χρόνος άχρονος, σε ένα Θ.Π. δεν υπάρχει χρόνος, δηλαδή, έτσι, έτσι το νιώθω ότι είναι αυτό το εκατό τοις εκατό εδώ. Σου ανήκω ένα δευτερόλεπτο και είναι ασήμαντο αν θα σταματήσω τώρα ή σε ένα χρόνο, ξέρεις αυτό, σαν να μην υπάρχει χρόνος. Ε, στην καθημερινότητα σπάνιες είναι αυτές οι στιγμές, στιγμές πολύ σημαντικές μοιράσματος και ξέρεις σημαντικά γεγονότα, σημαντικά; Εντάξει μπορεί να είναι και μικρές στιγμούλες χαράς καθημερινές, όχι απαραίτητα σημαντικά γεγονότα, αλλά δεν είναι η πλειοψηφία έτσι, όταν μπαίνεις δηλαδή στον εργασιακό χώρο και πρέπει να κρατήσεις όρια και χρόνους και..., ο χρόνος είναι, υπάρχει, υπάρχει το ρολόι.

17α. Ναι, οπότε εσύ στο Θ.Π.;

-Ναι, είναι αλλουνού, ξέρεις άλλος τον καθορίζει, όταν πει η (όνομα εμπνυχώτριας) να σταματήσουμε, θα σταματήσω.

17β. Υπήρχαν φορές που δεν ήθελες να σταματήσεις, που αισθάνθηκες ότι θα μπορούσες να το συνεχίσεις και σου κόπηκε λίγο αυτό; Στο κόψανε, ας πούμε;

-Δεν θυμάμαι κάποια φορά που να ένιωσα έτσι ότι δεν ολοκληρώθηκε δηλαδή, είναι σαν, ξέρεις σαν γυμναστική ρε παιδί μου, που όταν αρχίζεις να κάνεις αποθεραπεία, ασκήσεις χαλάρωσης και αυτά, οκ, δηλαδή, μπορεί να ένιωσα σε κάποια φάση ότι θα ήθελα παραπάνω εδώ, αλλά όχι στο τέλος του παιχνιδιού και έχεις μπει σε άλλη φάση το σώμα σου και...

17β. Ξέρεις ότι τελειώνει...

-Ότι τελειώνει, ναι, δηλαδή να είναι τόσο έντονο που εγώ να μείνω με το απωθημένο γιατί δεν με άφησε να ολοκληρώσω την άσκηση.

18. Και πως βιώνεις το σώμα σου κατά τη διάρκεια ενός Θ.Π. και σε τι διαφέρει από τον τρόπο που βιώνεις το σώμα σου στην καθημερινή σου ζωή;

-Ναι, ξέρεις ακόμα και αυτό το φοράω άνετα ρούχα, βγάζω παπούτσια και κυλιέμαι στα πατώματα από μόνο του είναι έτσι πολύ απελευθερωτικό και ότι είσαι με κόσμο που είναι έτσι κι αυτός, να μη σε αφορά πολύ, σαν να μη με αφορά πολύ το πώς είναι το σώμα μου, δηλαδή, είναι το σημαντικό είναι το τι εκφράζω με το σώμα μου και όχι το πόσος είναι ο κόσμος μου, και όχι το πόσα είναι τα κιλά μου. Ναι, είναι και αγχολυτικό, που εντάξει μπορεί να το έχω και στην καθημερινότητα σε κάποια πλαίσια αλλά όταν πάω για ψώνια, ας πούμε, δεν το χω, ναι, σε άλλα πλαίσια μπορώ να σκεφτώ που δεν το έχω αυτό.

18α. Και από άποψη έκθεσης φαντάζομαι ε; είναι διαφορετικά.

-Ναι, αν και δεν, δεν ξέρω, σκέφτομαι ότι μάλλον είμαι σε μια ισορροπία λίγο με το σώμα μου πια, ότι δεν, δεν νιώθω ότι δεν εκφράζω κάποια πράγματα ότι το καταπιέζω, ότι το σφίγγω, ότι το κακοποιώ, μπορεί, μπορεί για την εικόνα μου κάποιες φορές, τα παραπάνω κιλά να γκρινιάζω και να με ενοχλήσει και να μη νιώσω άνετα να πάω στην παραλία, ας πούμε, αλλά, δεν μπαίνω σε διαδικασία να κριτικάρω τόσο πολύ το πώς θα εκφράσω, κάτι το πώς κινούμαι, το πώς...δεν. [...]

19. Έχεις παρατηρήσει κάποιες αλλαγές στον εαυτό σου και τη συμπεριφορά σου από τη συμμετοχή σου στα σεμινάρια του Θ.Π.; και περιέγραψε.

- Όλα τα σεμινάρια.

19α. Όλα ναι, βάλ' τα όλα, εσύ είσαι πιο παλιά, οπότε...

Ναι, γιατί δεν..., αλλαγή στην συμπεριφορά μου είπες στον εαυτό μου, πολλές, να στις ξαναπάω;

19α. Ε, κάνε μια ανακεφαλαίωση.

-Καλά.

19β. Καταρχάς μου είπες ότι άλλαξε ο τρόπος σκέψης σου.

-Ναι, αλλάζει ο τρόπος σκέψης, ενεργοποιεί την φαντασία, αλλάζει ο τρόπος που αποδέχεσαι, αποδέχομαι εγώ τον εαυτό μου, σα να εκτιμάω περισσότερο κάποια κομμάτια τα οποία αυτά μπορεί να μην..., να αδιαφορούσα, να τα θεωρούσα πολύ δεδομένα, αποδοχή των άλλων, αυτό, αυτό, το πώς μπορεί ένα πράγμα που με ενοχλούσε αρχικά να μου φαίνεται γοητευτικό και μαγικό στον άλλο μέσα από τον τρόπο εκφράζεται και μέσα από το να γνωρίσω, να τον γνωρίσω περισσότερο μέσα, με αυτό τον τρόπο έτσι, όχι μπλα-μπλα. Συνεργασία, έτσι, πως..., εγώ είχα μια δυσκολία να διεκδικήσω πράγματα, δηλαδή το να ακούσω το είχα εύκολο, το να προσπαθήσω να τα συνενώσω εύκολο το είχα, όχι με επιτυχία, αλλά μου ήταν εύκολο το να μπω σε αυτήν την διαδικασία, το να φωνάζω και να πω ακούστε με, δεν ήταν εύκολο, ούτε το να, να σηκωθώ μπροστά σε όλους και να αρχίσω να φωνάζω γιατί μου φάνηκε τραγικό και, αυτό που ειπώθηκε από τον εμπνευστή, ας πούμε, και έπρεπε να τα χώσω γενικά την, ακόμα θυμάμαι αυτήν τη στιγμή και ήταν πολύ...

19β. Μου την έχεις περιγράψει.

-...πολύ σημαντική. Ήταν, είναι από τις εμπειρίες που σου αλλάζουν κάτι, αλλά, αλλά για να υπάρξει αυτή η εμπειρία είναι σημαντικό να υπάρχει αυτό το πλαίσιο ότι νιώθεις ασφάλεια, αν δεν ένιωθα ασφάλεια και δεν αγαπούσα βαθιά αυτόν τον άνθρωπο δεν θα μπορούσα να του τα χώσω έτσι, δεν θα έμπαινα στην διαδικασία να το κάνω, δεν θα μου ήταν και τόσο σημαντικός, η γνώμη του για να το κάνω. Αλλά υπήρχε αυτός ο χώρος που αυτά τα πράγματα επιτρέπονται, ξέρεις, είναι μια άλλη σύμβαση. Ναι, άλλαξε, δούλεψα πολύ, ας πούμε, θυμάμαι το, ήμουν από αυτούς που συνήθως τελευταία σηκώνομουν, δούλεψα πολύ με αυτό το κομμάτι, ότι Α., θα διεκδικήσεις τον χρόνο σου τώρα, θα σηκωθείς και δεν θα σε πειράζει πόση ώρα θα κρατήσει ή αν είναι βλακεία τι θα σκεφτούν οι άλλοι, σήκω τώρα, δηλαδή, συνειδητά προσπάθησα να αλλάξω κάποια πράγματα και τα δοκίμασα, δοκίμασα πως είναι να είμαι σε αυτό χωρίς τον άλλον, άλλο από έτσι συγκεκριμένο; Και το κομμάτι του θυμού και το κομμάτι της διεκδίκησης ήταν τα δύο θέματα που τα δούλεψα πολύ, που δουλεύτηκαν, δεν τα δούλεψα συνειδητά ακριβώς, αλλά δουλεύτηκαν μέσα από αυτήν την διαδικασία.

20. Ωραία. Θα ήθελες να μου αναφέρεις κάτι άλλο σχετικά με το Θ.Π. ή με το σεμινάριο που συμμετείχες που θεωρείς σημαντικό να γνωρίζω για την έρευνά μου. Έχουμε αφήσει κάτι απέξω, κάποια κομμάτια που να μην έχουμε αγγίξει;

-[...]Δεν μπορώ να σκεφτώ κάτι.

3.2. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: «*Κάνε στην λευκή αυτή κόλλα Α4 μια ζωγραφιά που να σχετίζεται με τον παιχνιδιάρικο σου εαυτό. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράψεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια*».

3.2.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σε σχέση με το παραπάνω ιχνογράφημα

1. Λοιπόν τι είναι αυτό το οποίο ζωγράφισες; Περιέγραψε μας.

-Είναι ένα έκτρομα με χρώματα, λοιπόν, αυτό που ζωγράφισα είναι το, αυτή η αίσθηση απλώνομαι, ανοίγω, μυρίζω, γεύομαι, παίρνω ερεθίσματα, δηλαδή, λίγο είναι, αυτό, η δική μου ενέργεια μέσα στον κόσμο και η ενέργεια του κόσμου μέσα σε εμένα, κάπως έτσι, δηλαδή, μέσα στον ουρανό, τη γη, αυτά, εγώ, και η γη όμως, με την δική μου ενέργεια τριγύρω. [...]

1α. Και έτσι ξεκινάει από το κέντρο σου η ενέργεια ε; Και απλώνεται.

-Σαν κοιλίας, αυτό το...

1β. Δίνη.

-Ναι.

2. Και γιατί επέλεξες να κάνεις αυτή την ζωγραφιά;

-Αυτή μου 'ρθε. Μίλησες για τον παιγνιώδη μου εαυτό, έτσι, όχι για το παιχνίδι ή οτιδήποτε οπότε ήθελα να βάλω τον εαυτό μου, αλλά, εμένα σαν κέντρο δηλαδή, αλλά, θεωρώ, αλλά το σημαντικό στο παιχνίδι ότι αυτό το τι υπάρχει γύρω μου, που γύρω μου είναι και οι άλλοι, έτσι, δηλαδή, δεν είναι μόνο η φύση που μπορεί να έκανα τον ουρανό, ας πούμε τώρα τον ουρανό ή τη γη οτιδήποτε, αλλά το περιβάλλον, το πώς αυτό το χρώμα και την αίσθηση του γύρω, το κυματιστό ή το έντονο, η το, πως αυτό μπαίνει μέσα μου και πως εγώ αλληλεπιδρώ μαζί του. Δηλαδή αυτό το κοιλίας που βγαίνει από το κέντρο είναι η δικιά μου, η δικιά μου ενέργεια και η δικιά μου αίσθηση των πραγμάτων, το τι λαμβάνω και πως το φσσος.

2α. Μια ροή, έτσι ένα...

-Ναι και ο κοιλίας για εμένα έχει, έχει μια επιβράδυνση χρόνου, δεν είναι...

2α. Η ευθεία.

-Είναι...και απλώνεται. Δεν ξέρω πως θα το εξηγήσεις εσύ αυτό πρόβλημά σου, δεν μπορώ να το εκφράσω όμως με λόγια, γιατί είναι ούτε κυματιστό, είναι κοιλίας είναι κάτι που απλώνεται αρμονικά, αργά, έχει μια περιστροφή...

2α. Στρογγυλά.

-Στρογγυλά, απαλά, έτσι, αγκαλιάζει εμένα, τον κόσμο, αυτό είναι.

2β. Ωραία, ωραία, εδώ στα χέρια έχεις λίγο πιο έντονη...

-Ροή;

2β. Ναι. Έτσι έντονες γραμμές.

-Είναι, ξερ...το παιχνίδι έχει και μια χαρά, ένα ιιιιιιιι, ναι, μια έκρηξη, μια ένταση, μια ενέργεια, που αυτό που λαμβάνω και η ισορροπία και όλα αυτά έχει αυτόν τον ρυθμό αλλά το παιχνίδι από μόνο του μπορεί να έχει πάρα πολύ δυναμισμό και ένταση και ενέργεια και ναι, αυτά.

2γ. Και είσαι χαρούμενη, βέβαια.

-Ε, μπα, είμαι λίγο στεναχωρημένη, ναι.

2δ. Είσαι λίγο στεναχωρημένη;

-Όχι ρε απλώς αυτό μπορώ να κάνω με την κηρομπογιά, τόσο χαμόγελο.

3. Μάλιστα, οπότε τι είδους ερμηνεία θα έδινες στην ζωγραφιά σου, αυτό που εξήγησες τώρα ότι...

-Αλληλεπιδρώ με το περιβάλλον μου, αλλά αρμονικά όχι με σύγκρουση, με χαρά και με αρμονία και έγραψα εδώ και τώρα, τον τίτλο γιατί είναι το εδώ, είναι το περιβάλλον μου και το τώρα είναι αυτό ότι εμένα αυτή η ενέργειά μου είναι τώρα, είναι αυτή η στιγμή μου, είναι αυτό που παίρνω από το περιβάλλον, αυτό λαμβάνω, αυτό δίνω. Αυτό. Και ακριβώς το..., είναι λίγο άχρονο, αυτό του παιχνιδιού, αυτή η αίσθηση ότι εστιάζεις τώρα.

3α. Είναι λίγο σαν σε όνειρο; Γιατί έχει λίγο ονειρική...

-Ναι και δεν έχει σημασία ο χρόνος, έχει σημασία, ούτε καν το περιβάλλον, σαν περιβάλλον, αλλά σαν ενέργεια, σαν γραμμές, σαν σχήματα, μυρωδιές, χρώματα. Όχι είμαι εδώ ή στην Αμερική, αλλά είμαι με αυτήν, με αυτό το αεράκι πάνω μου και αυτούς τους ανθρώπους με αυτό το χαμόγελο ή τα μούτρα και αυτό.

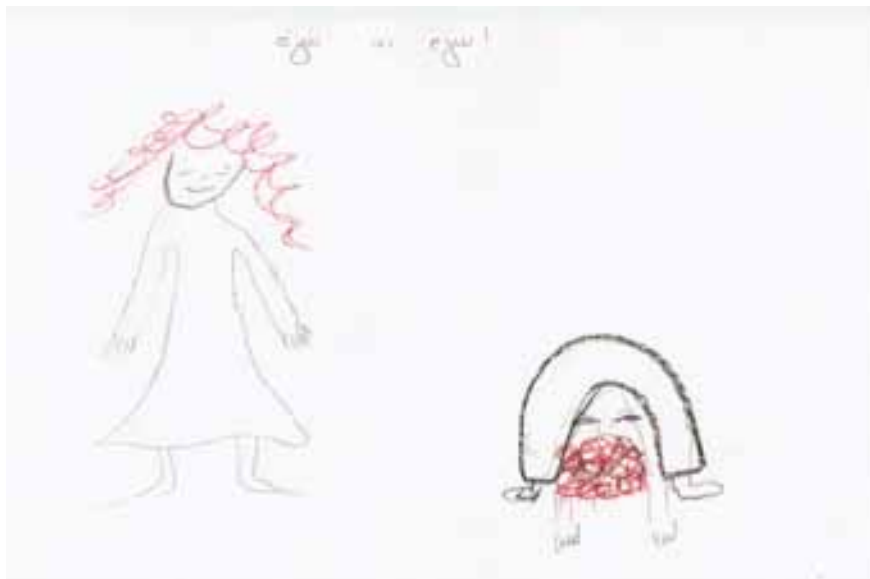
4. Έχει κάποιο βαθύτερο νόημα η ζωγραφιά σου;

-Όχι.

4α. Είναι αυτά που είπαμε.

3.3. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: «*Κάνε στην λευκή αυτή κόλλα Α4 μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τον τρόπο με τον οποίο βιώνεις το σώμα σου στην καθημερινή σου ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού. Στην ζωγραφιά μπορείς να θέλεις να γράψεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια*»

3.3.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σε σχέση με το παραπάνω ιχνογράφημα

-Δεν είναι ένας ο τρόπος που βιώνω το σώμα μου, δηλαδή, δεν υπάρχει το σώμα της καθημερινότητας και το σώμα του παιχνιδιού, είναι το σώμα μου ανάλογα με το τι βρίσκεται γύρω μου, πια ερεθίσματα, τι γίνεται μέσα μου, πια είναι η στιγμή μου, ούτε σημαντικό θέλω να παραμείνω στο σχήμα του, ούτε σημαντικό στο να παραμείνω σε μια στάση, γιατί, δεν, δεν εκφράζει την καθημερινότητά μου μια ακαμψία ή μια ευκαμψία ή μια χορευτική διάθεση, είναι στιγμές όλα αυτά, είναι πολύ πιο αόριστο.

1α. Θες να επιλέξεις δυο στιγμές; Μία από το Θ.Π. και μια από την καθημερινή σου ζωή, που να είναι ας πούμε κυρίαρχες, μπορείς να κάνεις κάτι τέτοιο; Για να είναι πιο συγκεκριμένο.

-Κυρίαρχες θες, αυτό είναι το δύσκολο ότι δεν είναι κυρίαρχο τι, δηλαδή, ακόμα και στο Θ.Π. τι είναι κυρίαρχο; Εντάξει σε αυτήν την ομάδα, ξέρω τι ήταν κυρίαρχο, δηλαδή, υπήρχε μια χαρά και μια έτσι εφορία, στην καθημερινότητα, δεν είναι κυρίαρχο. Μου είναι πάρα πολύ δύσκολο το να, μπορώ να το κάνω πολύ αόριστα και θα κάνω και το ίδιο και για τα δύο, δηλαδή, γιατί το σώμα μου είναι αυτό, αυτή είμαι, είτε είμαι στο Θ.Π. είτε αλλού, απλώς, και ίσως θα μπορούσε να είναι...διαφορά, γιατί αυτό φαντάζομαι ότι ψάχνεις είναι ότι σαν, αυτό, παίζει ακόμα λιγότερο ρόλο το σχήμα του. Σαν να υπάρχει ένας προστατευτικός μανδύας κάτι. Αλλά χωρίς...

1β. Περιέγραφέ μου λίγο το σκεπτικό σου, τι ζωγράφισες;

-Ζωγράφισα εμένα, έτσι σε μια...[...]

1γ. Λοιπόν, είσαι εσύ...

-Ναι, είμαι εγώ σε μια απλή καθημερινή στάση, χαλαρό το σώμα εντάξει, ήρεμη κι αυτά και το δεύτερο το εγώ είναι ο εαυτός που επιτρέπεται να κάνει τούμπες να είναι ανάποδα, να είναι άνετος με αυτό. Αυτό.

1δ. Υποτίθεται ότι είναι στο Θ.Π.

-Ναι, και, μπορεί να είναι και λίγο πιο αντισυμβατικός, να τολμάει λίγο περισσότερο, ας πούμε. Αυτό.

1ε. Υπάρχει κάποιος...πριν δυσκολεύτηκες λίγο να σκεφτείς κάτι να ζωγραφίσεις γιατί μου έλεγες ότι...

-Είναι και ο τίτλος μου, εγώ και εγώ, γιατί δεν μπορώ να διαχωρίσω, δεν μπορώ να πω, αχ η καθημερινότητά μου είναι έτσι, να βάλω έναν τίτλο, ξέρεις, ίσως αν περνούσα μια φάση κρίσης, ας πούμε, και ήμουν σφιγμένη και μαγκωμένη και ζορισμένη να μπορούσα να σου πω, ότι το Θ.Π. ήτανε μια στιγμή άλλη έτσι, αλλά νιώθω πιο εναρμονισμένη ότι οκ, ρε παιδί μου, δεν... έχω κάποιες στιγμές που είμαι έτσι, κάποιες στιγμές που είμαι αλλιώς, κάποιες στιγμές που είμαι αλλιώς, στη δουλειά ποτέ είμαι έτσι, ποτέ αλλιώς, δεν, δεν, είναι ότι α, αυτό με ζορίζει πάρα πολύ και ή κάτι που να κυριαρχεί αυτή τη στιγμή ή κάτι που...όχι για αυτό και διάλεξα έτσι και μια χαλαρή στάση, εντάξει, ήρεμη και το παιχνίδι είναι πάλι αυτό το ότι είναι αυτή η παύση που λέγαμε ότι μπορείς να...

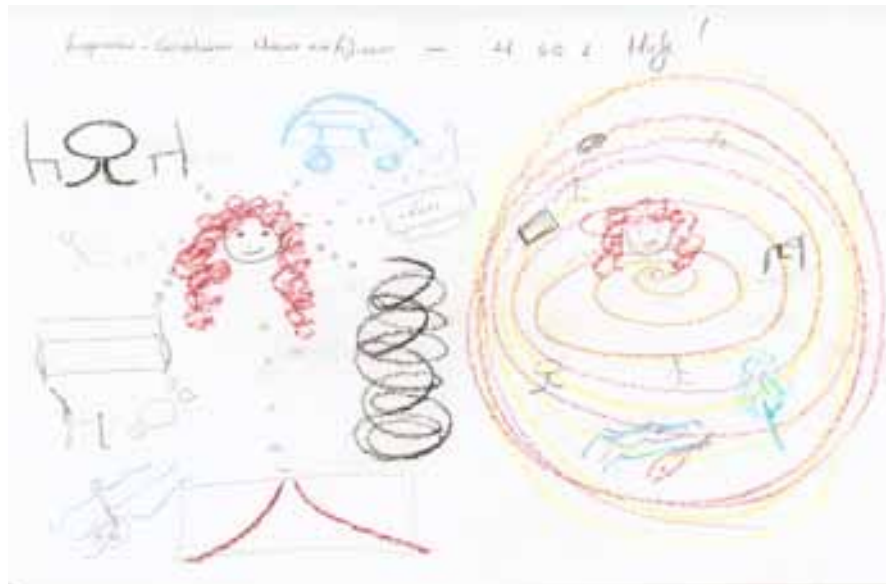
1ε. Να κουλουριαστείς ε;

-Να τσαλακωθείς, να [...] είσαι πιο άνετος με το σώμα σου, να μην είναι σημαντικό, δηλαδή, το σχήμα του, όσο το τι μπορείς να κάνεις με αυτό. Αυτό.

1ε. Ωραία.

3.4. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: «Κάνε μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τον τρόπο με τον οποίο βιώνεις τον χρόνο στην καθημερινή σου ζωή και κατά τη διάρκεια ενός Θεατρικού Παιχνιδιού. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράφεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια».

3.4.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σε σχέση με το παραπάνω ιχνογράφημα

1. Θες να μας περιγράψεις την ζωγραφιά σου;

-Είναι απεριγράπτη. Βασικά αυτό που ήθελα να, ήθελα να δείξω την διαφορά στο ενιαίο χρόνο που μπορεί ταυτόχρονα να συμβαίνουν πολλά πράγματα και να μεταφερθείς σε πολλούς τόπους με τη φαντασία σου ή με το περιβάλλον μέσα από την καθοδήγηση όπως είναι στο Θ.Π. και το πολύ, πώς να το πω, όχι πολύπλοκο το πολυσχιδές, το, το, αυτό ότι η καθημερινότητα και ο χρόνος της καθημερινότητας χωρίζεται και πολλές φορές χωρίζεται και βία και υπάρχει και μια βιασύνη και υπάρχει και ένα πρόγραμμα και υπάρχει και, υπάρχουν και πολλές φίλες και αυτό το...όχι, δεν είναι σωστή λέξη το κατακερματισμένος, δεν είναι σωστή λέξη, αλλά δεν μπορώ να βρω σωστή λέξη, αυτή η αίσθηση ενότητας από τη μια ότι όλα γίνονται μαζί και μπορείς ταυτόχρονα να είσαι αυτό, να είσαι και κάτι άλλο και να παίζεις και έτσι κι αλλιώς και το αχ, τώρα πρέπει να κάνω αυτό, αχ. Δεν είναι κατακερματισμένος με την έννοια ότι σαν να κόβονται οι ρόλοι σου και να είναι ο εαυτός σου διάσπαρτος, όχι με αυτήν την έννοια, αλλά ο χρόνο πολλές φορές έχει μια βία στο πως τον μοιράζεις στην καθημερινότητα, αυτό, στα πρέπει, δουλειά, τσак, να προλάβω το ένα, να προλάβω το άλλο και ένα καφέ στα γρήγορα και χάνω χρόνο στην τηλεόραση και που να πάρει και είχα να κάνω αυτό, να. Αυτό θέλω να δείξω. Οπότε ουσιαστικά και στα δύο είμαι στο κέντρο, απλώς το κάθε ένα έχει, σαν να ξέρεις βομβαρδίζομαι από σκέψεις, δηλαδή, περισσότερο έχει να κάνει με σκέψεις, που, τι, πως, πότε, ενώ το άλλο είναι σαν, έχει μια άλλη ροή, σαν όλα αυτά να εναλλάσσονται να μπαίνει το ένα μες το άλλο, να γίνονται ταυτόχρονα. Αυτό, θες να περιγράψω και τις λεπτομέρειες;

1α. Ναι, θα ήθελα να μου πεις τι συμβολίζει εδώ το κάθε...

-Αυτό εδώ είναι, ας πούμε, εδώ ένα καφεδάκι με φίλους, ξέρεις.

1β. Το τραπέζι με τις καρέκλες

-Το τραπέζι με τις καρέκλες, το αυτοκινητάκι μου διαδρομές για δουλειά, διαδρομές για διασκέδαση, γενικώς διαδρομές. Τηλεόραση, κόσμος, κόσμος.

1γ. Τηλεόραση που λέει αηδίες.

-Ναι, ναι, ναι και αυτό το διάλειμμα, που δεν είναι και διάλειμμα...

1δ. Αλλά δεν ξέρεις τι να κάνεις...

-Απλά θέλεις λίγο να ξελαμπικάρει το μυαλό από τα υπόλοιπα και σαν να μασάς τσίχλα εκείνη την ώρα κάπως έτσι, δηλαδή, καλύτερα να μασάω παρά να μιλάω, να το αφήσω λίγο να περάσει, λίγο ανόδυνα, λίγο να μην σκεφτώ, λίγο να..., εδώ είναι η δουλειά, ξέρω εγώ, λίγο προσπάθησα να φαίνεται σαν το γραφείο μου, δεν φαίνεται, δεν πειράζει, πάω καμιά θαλασσίτσα, βουτιά, χαλάρωση, α, εδώ ξέχασα να του βάλω και μπι, μπι, μπι, σαν να μην το σκέφτομαι σαν να είναι μέσα στη χαλάρωση αυτό, θέατρο και γενικώς το θέατρο, που θα μπορούσα να συμμετέχω, όχι, σαν θεατής κυρίως αλλά, θέατρο, συναυλίες, πραγματάκια που μπορείς να πας να δεις, και να συμμετέχεις συναισθηματικά, πώς να το πω, άγχος

1ε. Η μουτζούρα είναι το άγχος.

-Είναι το άγχος, έχω κάτι με τις δίνες όπως βλέπεις είναι λίγο άγριο...

1στ. Και το σπирάλ που είναι στη διπλανή εικόνα το ξαναχρησιμοποίησες και μου έλεγες ότι είναι...

-Είναι αυτή η ενότητα, το..., να στο χορέψω, είναι σαν να μην..., δεν κόβεται, έχει μια ροή αυτό το πράγμα, έχει μια συνέχεια, έχει μια, ένα άπλωμα, δεν είναι ζςζςζςζς έχει ένα άπλωμα, τον χώρο του, τον χρόνο του, το...

1ζ. Το κέντρο του.

-Το κέντρο του, το κέντρο του είμαι εγώ και όχι, ξέρεις τα..., είναι και πιο μικρά όλα τα τριγύρω σαν να, σαν να είμαι πιο κεντραρισμένη εδώ πέρα, σαν να μην είναι τόσο σημαντικά τα τριγύρω, αλλά η σχέση μου, με τα τριγύρω, εγώ, με όλα έτσι πάλι μέσα, όλα τα προηγούμενα θα μπορούσαν να υπάρχουν αλλά σε καταστ...αλλά σαν, εγώ, είμαι η πηγή αυτών, εγώ είμαι που μπορώ να τα δημιουργήσω, όλα, όλες αυτές οι εμπειρίες τις φέρνω ξανά, τις ξαναδουλεύω ίσως ή τις χρησιμοποιώ για κάποιο άλλο λόγο μέσα στο Θ.Π. αλλά σαν εγώ να είμαι η πηγή, το κέντρο. Έχει και δυσκολίες όπως βλέπεις.

1η. Έχει, ναι, εκεί για πες μου τι έχεις κάνει;

-Βαρύω το κεφάλι μου στον τοίχο. Είναι ξέρεις αυτό το αυτομαστίγωμα καμιά φορά, η σύγκριση μέσα σε μια ομάδα, ότι έχει δυσκολίες, ρε παιδί μου λίγο, βλέπεις τις πλευρές σου που σε δυσκολεύουνε και το πώς, πως θα ήθελες να, αυτό, είναι μια στιγμή που δεν την έχω νιώσει, ξέρεις παίζοντας τώρα με την Τ., οτιδήποτε, αλλά στη φάση με τον Κουρετζή, αρκετές φορές αυτομαστιγνόμωνα με την έννοια ότι θα ήθελα να πάρω τον λόγο τώρα, ρε παιδί μου, όχι να περιμένω πάλι στο τέλος, λίγο το ποιος είναι ο ρόλος μου στην ομάδα, πόσο τολμηρή είμαι σε κάποια πράγματα, δουλεύει κι αυτές τις δυσκολίες, νομίζω μέσα σε ένα τέτοιο χώρο αλλά χωρίς να έχω κεντρικό, κεντρική θέση, χωρίς να είμαι αυτό που εστιάζεις, έχεις εσύ κεντρική θέση και έτσι σαν από πάνω να μπορείς να δεις και τα υπόλοιπα, παρατηρητής.

10. Ωραία και έχει και δεντράκια, άλλους ανθρώπους, αυτοκινητάκια πάλι, θαλασσίτρες. Και ο τίτλος;

-Βασικά αυτό ήθελα να δώσω την αίσθηση του, όχι του..., βάλτο σε λάιτ το κατακερματισμένος, σε λάιτ έκδοση, δεν μπορώ να το...

1ι. Καταλαβαίνω τι θες να πεις, οι ακτίνες, ας πούμε, σε...

-Ότι είναι λίγο τακ-τακ-τακ, ξέρεις, ξέχωρα τα πράγματα, αλλά δεν, το κατακερματισμένος είναι πάρα πολύ βαρύ, δεν θέλω να πω αυτό.

1ι. Ναι, ναι, κατάλαβα τι είναι.

-Γιατί έχει και χαρά όλο αυτό το πράγμα και δεν εστίασα σ' αυτό, είναι όλα μέσα, όλες οι πτυχές και όλοι ρόλοι και αυτά, αλλά σαν να, σαν να είναι εδώ ένας ασφαλής χώρος να τα ενοποιήσεις, να δεις που βρίσκεσαι εσύ μέσα σε αυτά, πως ενώνονται, τι εμπειρία είναι για εσένα, αυτό που σε ζορίζει θα βγει, στάνταρ στην επιφάνεια, αυτό το βλέπεις χωρίς να είναι αυτό το επίκεντρο αλλά εσύ, ξέρεις ένας ασφαλής χώρος να ενοποιηθούν όλα αυτά τα τμηματοποιημένα πράγματα μες την ζωή και για αυτό σαμπουάν-κοντίσιονερ-μάσκα-σιλικόνη, τα οποία είναι πολύ καλά πράγματα για τη ζωή μας, χρήσιμα...

1ια. Για τα μαλλιά μας.

-Για τα μαλλιά μας, το καθένα χωριστά είναι απαραίτητο, είναι πολύ πιο χρήσιμο από το τέσσερα σε ένα, έτσι, αλλά το τέσσερα σε ένα μαζί είναι σαν να, μια ευκ..., όχι ευκολία, ένας τρόπος να το...να απλοποιήσεις κάποια πράγματα να απλοποιήσεις ή να εμβαθύνεις θα έλεγα εγώ αντίστοιχα, εντάξει αυτό είναι ένας λόγος διαφημιστικός ο τίτλος, απλοποιητικός, αλλά το τέσσερα σε ένα μαζί δεν είναι απαραίτητα καλύτερο, δεν είναι ότι θα αντικαθιστούσα αυτόν τον χρόνο με αυτόν είναι ότι και αυτός είναι ένας απαραίτητος χρόνος, όμως για να κάτσουνε κάποια πράγματα, για να ξαναδουλευτούν για να δεις λίγο τον εαυτό σου απέξω, πολύ ωραίος χρόνος, πολύ χρήσιμος, δεν σημαίνει όμως ότι θα πετάξουμε το κοντίσιονερ, ή τις σιλικόνες, σε παρακαλώ χρυσό μου, δεν πα να υπάρχει το τέσσερα σε ένα, δεν θα ζούμε και στον φεγγάρι.

2. Ωραία, [...]γιατί επέλεξες να κάνεις αυτές τις ζωγραφιές;

-Σε τι αναφέρεσαι σε όλο;

2α. Ναι, πως το, ποιος ήταν ο τρόπος σκέψης.

-Σκέφτηκα τι θα, τι κάνω, ας πούμε, τι είναι αυτά που με απασχολούνε την ημέρα μου, οκ τα τακ-τακ-τακ είναι κάποια πραγματάκια τα οποία πότε με αγχώνουν, πότε είναι ευχάριστα, πότε είναι έτσι, πότε είναι αλλιώς, πότε είναι αλλιώς, τι διαφέρουν όμως αυτά τα δύο πράγματα μου λες για, να, να ταυτίσω τον χρόνο της καθημερινότητας με τον χρόνο ενός Θ.Π., θα μπορούσε ο χρόνος ενός Θ.Π. να είναι ένα μικρό τέτοιο...άλλο ένα χλατσ-χλατσ-χλατσ. Εγώ ήθελα να δείξω λίγο τη διαφορά, ότι για λίγο δεν υπάρχει αυτό το, δεν ορίζεις εσύ τον χρόνο με το ρολόι σου και το πρόγραμμα, υπάρχει, είσαι σε μια ομάδα, κάποιος άλλος το ορίζει, έχεις όμως και τον δικό σου τρόπο, το επεξεργάζεσαι, επίσης, τον ίδιο ορισμένο χρόνο από κάποιον άλλον, ότι σαν αίσθηση χρόνου είναι αρκετά διαφορετική από το, από τα υπόλοιπα πράγματα, δεν είναι μόνο στο Θ.Π., κάπως έτσι βίωνα για αρκετά χρόνια τον εαυτό μου, σε μια θεατρική ομάδα ή σε μια μουσική ομάδα, που άλλου θα μπορούσε; Απλώς αυτό χωράει πιο πολλά πράγματα, δηλαδή, μπαίνει και ένα μεγάλο κομμάτι του εαυτού σου, δεν είσαι ένας ρόλος, είσαι ο εαυτός σου που επεξεργάζεται την καθημερινότητά του και τα βιώματά του, αυτό το διαφορετικό έχει και για αυτό του έβαλα και τόσο μεγάλο χώρο σε σχέση με τα υπόλοιπα γιατί είναι διαφορετικό χρόνος άχρονος. Ναι τώρα γιατί διάλεξα τις καρεκλίτσες, αυτό, αντί να διαλέξω κάτι άλλο, τυχαίο είναι αυτό, δεν είναι..., πράγματα της καθημερινότητας και αυτό, επίσης, δεν είναι δυσάρεστος ο ένας χρόνος ή ο άλλος ευχάριστοι είναι και οι δύο, ευχάριστοι; Με τις δυσκολίες του καθένα και πολύτιμοι και οι δύο, δεν αυτό ότι αχ, το καλό και το κακό, άσπρο-μαύρο, απλώς είναι διαφορετική αίσθηση, σε κάτι που εσύ έχεις αποκλειστικά την ευθύνη, είσαι μόνος σου και πρέπει να ανταπεξέλθεις και να προχωρήσεις και να κάνεις πράγματα και σε κάτι που είσαι σε μια ομάδα προστατευμένος κάποιος άλλος το ορίζει, κάποιος άλλο έχει την ευθύνη για το τι θα γίνει σε αυτόν τον χρόνο μέσα και εσύ έχεις μόνο την ευθύνη ότι που βρίσκομαι εγώ μέσα στον χρόνο και το χώρο, μια χαρά, άλλα πράγματα, ασύγκριτα από τη μια αλλά ακριβώς επειδή αυτό που ζητήσες είναι ο χρόνος εστίασα λίγο σε αυτό, στο ακτινωτό και όχι στο σπειροειδές, ας πούμε, αυτό.

3. Ωραία και τι θα ήθελες να περάσεις μέσα από αυτήν την ζωγραφιά σε κάποιον που την βλέπει, ας πούμε;

-Τίποτα. Τι να του περάσω, αυτό, αυτό.

3α. Αυτή τη διαφορά.

-Αυτή την αίσθηση, όχι τόσο την διαφορά, ρε παιδί μου, όσο την αίσθηση αυτήν της ενότητας, ξέρεις όπως, πώς να περάσεις, είναι μια αίσθηση είναι πολύ να το περάσω σαν λόγο αυτή τη στιγμή.

3β. Οκ.

-Αυτό κάτι που απλώνεται στο χρόνο, είναι μια πετρούλα που πέφτει στο νεράκι το ήρεμο και αρχίζει να σχηματίζει κυκλάκια και έχει μια άλλη ύπαρξη από το να πέσει στην άμμο ή από το να πέσει εδώ

στο μάρμαρο, ή, είναι σαν, σαν να είναι άλλο υλικό, από άλλο υλικό φτιαγμένος αυτός ο χρόνος με παιδί μου, να 'ναι λίγο πιο ρευστός. Αυτό.

3γ. Ωραία, τα 'παμε όλα;

-Ναι.

3.5. Μεταφορικό έργο

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: 1. «Ο τρόπος που βιώνω τη ζωή και το χρόνο όταν κάνω θεατρικό παιχνίδι είναι σαν ... (Ανέφερε τις εικόνες/ μεταφορές/ αναλογίες που σε εκφράζουν)».

Απαντήσεις υποκειμένου:

...να βλέπω τη ζωή μου παίζοντας με ένα μεγεθυντικό φακό-όχι παραμορφωτικό αλλά ένα φακό που έχει την ικανότητα να εστιάζει σε λεπτομέρειες και να τις μεγεθύνει η να «ανοίγει» και ένα ολόκληρο κομμάτι της ζωής-ένα ρόλο ζωής... να τον χωράει στο ίδιο πλάνο.

...να βρίσκομαι πάνω σε ένα μεγάλο μαγικό χαλί που χωράει πολύ κόσμο και μεταμορφώνεται συνεχώς-πετάει-πλέει-σέρνεται-κυλάει-αποκαλύπτει...

...ο χρόνος να είναι ελαστικός...να μπορεί να ανοίγει, να κλείνει, να συμπιέζεται να είναι κυματιστός...να αλλάζει χρώματα-αυτό που ήταν μαύρο να διασπάται και σε άλλα χρώματα- σα να μπορώ να σκηνοθετήσω τη ζωή μου με τα φώτα που θέλω- να τα αλλάζω, να βάλω άλλα χρώματα- πιο αργή ή πιο γρήγορη μουσική- να αλλάζω διάθεση- να την κάνω κωμωδία-τραγωδία-τραγούδι- να είμαι ταυτόχρονα σκηνοθέτης παρατηρητής-πρωταγωνιστής ή ξένος- ένα μικρό βοτσαλάκι στη γωνιά...

...να ανοίγει διάδρομο- τρύπα στο χρόνο και στο μέσα- σα μια γέφυρα που φέρνει στην επιφάνεια μνήμες- συναισθήματα ξεχασμένα- σα να βρίσκει χώρο το παιδάκι μέσα να αναπνεύσει να ξαναζήσει- να φροντιστεί.

2. «Γράψε όσες μπορείς περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά, μαντινάδες, στίχους, κ.λ.π. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τη ζωή σου σε σχέση με τον χρόνο»

Απαντήσεις υποκειμένου:

«Τα γόνάτά μου κάνουν κρίτσι-κρίτσι μεγαλώνω...»

Ήταν ανάγκη, ήταν ανάγκη να συμβεί και σε μένα – όλα μου μοιάζουν παντοτινά- παντοτινά παντοτινά...»

«Η ζωή που περνάει και χάνεται-χάνεται η στιγμή που ποτέ δεν πιάνεται μάτια μου...»

Σπεύδε βραδέως

Θα προλάβω;-θα μπορέσω;-θα τα καταφέρω;

Άδραξε τη μέρα

Άραξε...χαλαρά...

Ο πιο γεμάτος χρόνος είναι ο άχρονος...

Όταν ζεις τη στιγμή δεν υπάρχει χρόνος.

3.6. Μεταφορικό έργο

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: 1. «Ο τρόπος που βιώνω το σώμα μου όταν κάνω θεατρικό παιχνίδι είναι σαν ... (Ανέφερε τις εικόνες/ μεταφορές/ αναλογίες που σε εκφράζουν)».

Απαντήσεις υποκειμένου:

...να είναι εύπλαστο-ελαστικό-να μπορεί να μεταμορφώνεται. Το έξω να ακολουθεί το μέσα.
 ...να μην έχει σημασία η μορφή-το σχήμα...Σα να είναι ένα μέσο με το οποίο επικοινωνείς με τους άλλους και με το περιβάλλον. Είναι πιο «μαλακό» μπορεί να «αγκαλιάσει», να κάνει τούμπες και να αγγίζει περισσότερο- να «μπει μέσα» σε άλλα σώματα...

2. «Γράψε όσες περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά μαντινάδες, στίχους κ.λ.π. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τη ζωή σου σε σχέση με το σώμα σου»

Απαντήσεις υποκειμένου:

- Σώμα σημείο ένωσης - σώμα = το διαχωριστικό
- Σώμα μέρος του σύμπαντος - σώμα = το ατομικόν
- Πήγαινα με το σώμα αγκαλιά με το σώμα μου μόνο εξηγούσα
- Σώμα – μια αμοιβάδα που αγγίζει το σύμπαν
- Θαλάσσιος οργανισμός – μαλακός με άπειρα πλοκάμια που κυλούν- ρέουν με τα νερά- ακουμπούν – γνωρίζουν – πληγώνονται συνεχίζουν – αναγεννώνται – κόβονται...
- Ζωή – ένας χορός – ένα ταξίδι με το σκαρί που μου έτυχε- με το σκαρί που σκαλίζω – που ζωγραφίζω – που λειαίνω – που ποτέ φροντίζω – πότε ραπίζω...
- Πότε ο όγκος του εμπόδιο – πότε βάζω για εμπόδιο – όγκο...

Τέταρτη φάση της έρευνας

4.1. Βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη

1. Η τελευταία ερώτησή μας έχει να κάνει με τον εξής προβληματισμό, λέει: Αν χώριζες την ζωή σου σε σχέση με το παιχνίδι [...] σε στάδια [...] ποια θα ήταν αυτά και ποια νομίζεις ότι θα είναι στο μέλλον, για κάθε στάδιο, δώσε μια ονομασία και περιέγραφέ το. [...]

-Νομίζω ότι έχει να... , είναι προσχολική ηλικία, εκεί μέχρι να πάω σχολείο που δεν έχω μνήμες ή που θυμάμαι ελάχιστα από το παιχνίδι, οπότε είναι μια νεφελώδης έτσι κατάσταση, δεν ξέρω πως ήταν το παιχνίδι τότε, μετά τα πρώτα, οι πρώτες τάξεις του δημοτικού, που είχε να κάνει με ομαδικό παιχνίδι, παιχνίδι στη γειτονιά, σκαρφάλωμα σε δέντρα, σαν ανακάλυψη του κόσμου, ρόλοι, πολλούς ρόλους, η θέση του εαυτ... η θέση σου στην ομάδα, όλα τα παιχνίδια, και σκαρφάλωμα αλλά και επιτραπέζιο, και κρατήσανε, ήτανε ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της ζωής, τα πρώτα-πρώτα σχολικά χρόνια, ίσως και λίγο πριν, ίσως να μην είναι προσχ. Λίγο πριν το σχολείο, λίγο μετά, και πολύ φαντασία και ονειροπόληση, και αυτό το βάζω στο παιχνίδι, μετά λίγο πιο προχωρημένο δημοτικό σαν να μειώνεται όλο αυτό το πράγμα και υπάρχει λίγο η γειτονιά, λίγο κοινωνική συναναστροφή, λίγο παιχνίδι αλλά όχι στο μέγεθος που υπήρχε, όχι στην έκταση που υπήρχε και πιο πολύς χρόνος με τον εαυτό, πιο πολύ φαντασίωση, και στο μυαλό παιχνίδι, επιτραπέζια όμως αρκετά, πάλι, πάλι, με άλλον τρόπο μάλλον, λιγότερα παιχνίδια ρόλων, περισσότερα πρακτικά πράγματα, επιτραπέζια και...κάτι άλλο. Γυμνάσιο-λύκειο τώρα, να τα βάλω μαζί; Μάλλον μαζί θα τα βάλω γιατί ήταν νομίζω περίοδος που..., ξέρεις είναι δύσκολο να τα διαχωρίσω, γιατί σαν να είναι, παιχνίδι, δεν είναι μόνο άλφα-βήτα-γάμα, δηλαδή ακόμα και Γυμνάσιο-Λύκειο που σκέφτομαι ότι δεν υπήρχε πολύ παιχνίδι, υπήρχε, δηλαδή, και πολλά επιτραπέζια υπήρχαν και μαζευόμασταν και κάναμε φάρσες και μαζευόμασταν να..., τότε σαν να πήγαινε λίγο πιο βαθιά να πω το παιχν; Όχι λίγο μετά μάλλον άρχισε ξέρεις Κινέζικο πορτρέτο και που λίγο θεωρώ ότι είναι πιο ενήλικα παιχνίδια. Τότε σαν να, ναι, Γυμνάσιο-Λύκειο σαν να ήταν πιο σημαντικές οι κοινωνικές σχέσεις και πολύ διάβασμα, πολύ τρέξιμο σε φροντιστήρια, μαθήματα, πολύ όμως, πω, πω, λίγος χρόνος δηλαδή, για παιχνίδι -παιχνίδι ανέμελο. Μετά, μετά το Λύκειο, γούσου πανεπιστήμιο, όλο ένα παιχνίδι, δηλαδή, όλο, το βγαίνουμε τραγουδάμε, και αυτό το βάζω πάλι στο παιχνίδι, κάθε μέρα γιορτή, μαγειρεύουμε και αυτό για εμένα ήταν παιχνίδι σε εκείνη τη φάση, δεν ήταν τόσο ανάγκη, ήταν η ανάγκη βρισκόμαστε όλοι μαζί, παίζουμε με τις γεύσεις, τραγουδάμε, φροντίζει ο ένας τον άλλον, τα παιχνίδια λίγο πιο ουσιαστικά να πω, δηλαδή, τότε, Κινέζικο πορτρέτο, πραγματάκια που μιλούσαν για σχέσεις, δηλαδή, ή ακόμα και προσωπικό παιχνίδι, ξέρω 'γω, παίζω με τον πηλό και βάζω ένα κομμάτι μου εκεί, το βάρος μου το αφήνω εκεί πάνω και φεύγω, θέατρο, τότε για εμένα ξεκίνησε, α, μεγάλο, μεγάλη περίοδος αυτή, τότε ξεκίνησε το θέατρο, αυτό κι αν ήτανε και παίζω με ρόλους, και παίζω με τους άλλους, και επικοινωνώ και εμπιστεύομαι και αγγίζομαι και μπαίνω πιο βαθιά στη σκέψη κάποιου, προσπαθώ να το περάσω μέσα από το σώμα μου όλο αυτό, μέσα σε μια ομάδα και ανταλλάσσω εμπειρίες και πολύ έντονα συναισθήματα, πολύ, ναι, το Πανεπιστήμιο, δηλαδή, αυτά τα τέσσερα χρόνια ήταν πολύ μαγικά, πολύ μαγικό παιχνίδι, όλο, όλο παιχνίδι ήτανε τώρα που το σκέφτομαι, μετά είναι λιγότερο παιχνίδι, επιστροφή, προσπάθεια, πως το λένε, προσαρμογής, πω, πω, χάλια, πιο παιχνίδι; Πάλι η έρμη προσπαθούσα δηλαδή, πήγαινα σε ομάδες, διέλυαν οι ομάδες. Και στον περίπλοκο είχα πάει σε ένα εργαστήριο που διέλυσε μετά και σε χορωδία, σαν να ήτανε..., ξέρεις σαν να ακολουθεί το παιχνίδι λίγο τα στάδια της ζωής σου ή τα στάδια της ζωής σου το παιχνίδι, σε περιόδους που δεν ήμουν στα καλύτερά μου, υπήρχε πολύ λιγότερο παιχνίδι, και σαν να συνωμοτούσε και το σύμπαν να μην υπάρχει τώρα που το σκέφτομαι, την μια ομάδα μετά την άλλη, και το παιχνίδι γινόταν πιο πολύ..., δεν είχε αυτή την παιγνιώδη διάσταση, δηλαδή, ήταν πιο βασανιστικό, ξέρεις, θέατρο, δεν ήταν τόσο χαρούμενο, ήταν λίγο [...] πολεμώ, [...] ψάχνω το παιχνίδι και κάπως το βρίσκω. Μετά εγώ ξανά βέβαια, ομαδούλες, Θ.Π. [...] η περίοδος του Θ.Π. που σαν να [...] νομίζω ότι μετά από αυτήν την εμπειρία μπορώ να εντάξω πολλά πράγματα μες το παιχνίδι, αν με ρωτούσες πριν, ίσως να μην σου..., δεν θα σου έλεγα, να ήταν όλα ένα παιχνίδι, θα ήμουν πολύ πιο πρακτική στο τι είναι παιχνίδι και ξέρεις τακ-τακ-τακ παιχνίδι, όχι παιχνίδι. Αλλά ήταν σαν να ενώθηκε λίγο αυτό, αυτή η διάθεση η πιο παιγνιώδης και το ότι κάνει λίγο πιο ιδιαίτερες κάποιες στιγμές, τέσσερα χρόνια Θ.Π., παράλληλα ψυχοθεραπεία που δεν ήταν καθόλου παιχνίδι αλλά ok ενσωμάτωνε μες στο παιχνίδι μου. Τα λέω πολύ ανακατεμένα;

1α. Όχι μια χαρά τα λες.

-[...] Ναι που έφτανα, Θ.Π. λοιπόν, δύο σε ένα ήτανε εντελώς, παιχνίδι και ψυχοθεραπεία μαζί τι άλλο; Τώρα, ας πούμε, και μετά το Θ.Π. το βάζω όλο μαζί το πακέτο, όχι ένα διάστημα υπήρχε το θέατρο πιο πολύ οπότε κάλυπτε αυτό το κομμάτι κατά ένα τρόπο, τώρα δεν υπάρχει πάρα πολύ παιχνίδι, δηλαδή, το παιχνίδι μου είναι πιο πολύ να διαβάσω παραμυθάκια και να τα φανταστώ και να σκεφτώ τι θα κάνω με τα παιδάκια μου δουλεύω, πλατσούρισμα στη θάλασσα και μασκούλες, είναι πιο, σαν εγώ να είμαι το μέσο για, το μέσο; Σαν εγώ να διευκολύνω κάπως το παιχνίδι, δηλαδή, θα παίζω με τα παιδάκια των φίλων μου, τον ανιψούλι μου με τα παιδιά στο γραφείο, το δικό μου παιχνίδι

πιο είναι τώρα; Τώρα σε αυτή τη φάση είναι η χορωδία, η χορωδία; Η ομάδα αυτή που αυτοσχεδιάζουμε και πάω εκεί και κάνουμε μαλακιούλες, καταλαβαίνεις, κάνουμε, αυτοσχεδιάζουμε. Τι άλλο παιχνίδι έχω; Α, χθες είχα μια καταπληκτική ημέρα παιχνιδιού. Να σαν, σαν, το παιχνίδι και η διασκέδαση να είναι ένα μωρέ, δεν μπορώ να το διαχωρίσω εύκολα, δηλαδή, και αυτό το, αυτό το κομμάτι της κοινωνικότητας που έχει, του έχω μια παιγνιώδη διάθεση, χθες, ας πούμε, μαζευτήκαμε και έφευγε η (όνομα φίλης) και ο (όνομα φίλου) και θα τους αποχαιρετούσαμε, πήγαμε να πιούμε καφεδάκι και τελικά καταλήξαμε να πίνουμε σφηνάκια μεσημεριάτικο, πρωινιάτικο και μετά πήγε όλη η μέρα έτσι, κάνοντας χαζά, την έχω βάλει ως μέρα παιχνιδιού παρότι δεν υπήρχε παιχνίδι-παιχνίδι υπήρχε αυτή η διάθεση, αλλά δεν υπάρχει πολύ το παιχνίδι σαν παιχνίδι στην ζωή μου, να υπήρχε η (όνομα εμφοχώτριας), αυτό το χειμώνα, υπάρχει η χορωδ...τώρα η ομάδα που τραγουδάμε, τι άλλο μπορώ να βάλω σαν παιχνίδι δικό μου; Και αυτές οι στιγμούλες ρε παιδί μου ξέρεις, βρίσκεσαι, που παίζεις, που μοιράζεσαι πραγματάκια, παίζεις χαρτάκι, ας πούμε, άγγελους, νεράιδες, δεν στα έχω πει αυτά, θα στα πω. Ναι, τώρα τίτλους δεν ξέρω αν έβαλα παράλληλα, σε κάποια έβαλα, σε κάποια δεν έβαλα.

1β. Θα τα πάρουμε από την αρχή να βάλουμε.

-Τα θυμάμαι τώρα;

1β. Θυμάμαι εγώ. Το πρώτο είναι...

-Το παιχνίδι που δεν θυμάμαι είναι το πρώτο, το δεύτερο είναι πολύ παιχνίδι, παιχνίδι όλη μου η ζωή, ή όλη μου η ζωή ένα παιχνίδι, ξέρεις, παιχνίδι και ζωή είναι ένα, ένα τέτοιο, ένας δεύτερος τίτλος. Το τρίτο είναι λίγο μετά που μειώνεται αυτό και είναι παιχνίδι στο μυαλό μου, περισσότερο, παιχνίδι στο μυαλό μου και κοινωνικό παιχνίδι, μαζί. Ναι, αλλά και πού φαντασία, πολύ επεξεργασία, ναι, ονειροπόληση, μετά αχ, το έργο το παιχνίδι και που θα το βρούμε, πώς να το πω τώρα καλύτερα, έναν καλύτερο τίτλο; Πολύ μιλάς λίγο φιλάς, να το πω; Πολύ διαβάζεις λίγο παίζεις, δηλαδή, λίγο...Και παιχνίδι πότε; Ε; Και εγώ πότε θα παίζω; Ε; Μετά αχ, φοιτητικά χρόνια είπαμε, αχ, ένα όνειρο. Αχ, αχ. Με πολλά θαυμαστικά.

1γ. Υπάρχει λόγος που υπάρχουν τα φοιτητικά χρόνια.

-Στην Ελλάδα. Έτσι ε; Εντάξει τα δεύτερά μου φοιτητικά χρόνια δεν ήταν έτσι, ήταν πολύ δουλειά, διάβασμα, ήταν. [...] Τότε, ήταν..., ξέρεις ακόμα και αυτό το κομμάτι που δεν έχει πάρα πολύ ευθύνη όλο αυτό, ότι εντάξει ρε παιδί μου μπορεί να διαβάσεις ελάχιστα, να δώσεις, χέστικες, [...] ναι, αυτή η ανεμελιά, ανεμελιά, αχ, ανεμελιά ναι, και μετά πούντο-πούντο δεν θα το βρω, η περίοδος μετά, τα δύο χρόνια, μετά πώς να το πω, ξέρεις καλύπτεται αυτά τα χρόνια είναι και οι ομάδες του Α. που οκ υπάρχει και μια ψυχοδραματική έτσι που την λες παιγνιώδη, δηλαδή όλο και κάτι υπάρχει είναι σαν πιο ώριμη περίοδος ξέρεις που είναι tak-tak-tak-tak, σαν να το, σαν να είναι το παιχνίδι ο χρόνος για τον εαυτό, να παιδί μου, σαν να το επιδιώκεις και να το ενσωματώνεις, λίγο πιο συγκεκριμένο, δεν μπορεί να είναι τόσο ωραίο και διάχυτο, είναι, είναι ένα επιπλάκι, το φέρνεις από εδώ, το πας από εκεί. Πώς να το πω; Ναι, το παιχνιδάκι, σαν μαξιλαράκι, το βάζεις λίγο στο αυτό, σε μαλακώνει, λίγο στην πλατούλα, λίγο σε κανα γονατάκι, στανιάρεις και στο μέλλον κάπως έτσι το φαντάζομαι ή λίγο περισσότερο θα το ήθελα η αλήθεια είναι αλλά το φαντάζομαι έτσι σαν συνειδητή επιλογή που την καθορίζω εγώ και ανάλογα με τον χρόνο και τα πράγματα, δηλαδή, φαντάζομαι θα ξαναμπει θεατράκι, μουσικούλα, και τέτοια αλλά πάλι, δεν μπορώ να το φανταστώ όλο, το φαντάζομαι σαν ένα στρωματάκι να το βάλω, όχι μαξιλαράκι, σαν στρωματάκι φουσκωτό, ξέρεις που πλέει στη θαλασσίτσα.

1δ. Και το βάζεις και στην παραλία να ξαπλώσεις.

-Το βάζεις και στην παραλία, το βάζεις και στο μαρμαράκι εδώ, κάπως έτσι. Αυτά.

1ε. Ωραία [...]

4.2. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στη φάση αυτή δόθηκε η ακόλουθη προφορική οδηγία προς το υποκείμενο: «*Κάνε στη λευκή αυτή κόλλα Α4 μια ζωγραφιά που να αναπαριστάει τα στάδια της ζωής σου (παρελθόν-παρόν-μέλλον) όσο αφορά τον παιγνιδιάρικό σου εαυτό και το μικρό παιδί μέσα σου. Στην ζωγραφιά μπορείς αν θέλεις να γράψεις λέξεις, φράσεις ή κάποια σχόλια.*»

4.2.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σε σχέση με το παραπάνω ιχνογράφημα

1. Ωραία, περιέγραφέ μου τι ζωγράφισες, σε παρακαλώ.

-Ζωγράφισα κάποια από τα στάδια, δηλαδή, αρχικά ζωγράφ... δεν ζωγράφισα αυτό που δεν θυμάμαι γιατί δεν θυμάμαι, το προσχολικό που έλεγα, ζωγράφισα τα πρώτα, τα, λίγο πριν το σχολείο και λίγο μετά, που όλα μαθαίνονταν μέσα από ένα παιχνίδι και που πολύ μπλεκόταν το παιχνίδι με τη ζωή και ήταν λίγο συγκεχυμένα και πολύ σημαντικό και πάρα πολύ μεγάλο ρόλο και στον χρόνο και σε όλα και είναι αυτό το παιδάκι που είναι ανάποδα γιατί είναι όλα ένα παιχνίδι και δεν ήξερα πως αλλιώς να το κάνω, αυτά.

1α. Και κινητικό παιχνίδι φαντάζομαι ε;

-Κινητικό παιχνίδι, γνωρίζω το σώμα μου, τους άλλους, φανταστικό παιχνίδι, όλα μαζί, πολύ παιχνίδι, όλα τα παιχνίδια, μετά είναι τα Γυμνασιακά, Λυκειακά, μάλλον, χρόνια που ήτανε και τότε θα παίζω εγώ; Εντάξει, [...]λίγο σφιγμένο, σοβαρό, μετά είναι τα φοιτητικά, τα πρώτα φοιτητικά χρόνια που είναι ξέρεις ένα άπλωμα στο χώρο και στο χρόνο και είναι τα πάντα παιχνίδι και το πως βιώνεις τον εαυτό σου, τους άλλους, το διάβασμα, το Πανεπιστήμιο, το, το θέατρο, το όλο, όλο ένα παιχνίδι, ένα ενιαίο και θυμίζει και την πρώτη ζωγραφιά λιγάκι ε;

1α. Ναι, ναι.

-Και μετά είναι το... παρέλειψα την κατάθλιψη, και πήγαμε μετά στο, σε αυτό που, στον χώρο που έχει τώρα στη ζωή μου και πιστεύω ότι θα έχει και στο μέλλον, που είναι ένα πολύχρωμο μαξιλαράκι που αυξομειώνεται ανάλογα με το, την δίνη της ζωής και τον χρόνο που υπάρχει και τις ανάγκες και τις υπόλοιπες απαιτήσεις από τριγύρω και αλλά έχει την δυνατότητα να αυξηθεί να φουσκώσει, να φουσκώσει, να φουσκώσει, να ελαττωθεί αλλά παραμένει ένα μαξιλαράκι που ανακουφίζει και που είναι πολύχρωμο και ευχάριστο και χρήσιμο και τα λοιπά, και τα λοιπά.

1β. Και αυτό που έχει εδώ στο τέλος τι είναι;

-Αυτό, από εκεί το φσσςς το φυσάμε, αέρας είναι αυτός.

1β. Α, το φυσάς και φουσκώνει α.

-Το φουσερό του, τότε φουσκώνει και τότε ξεφουσκώνει. Δεν είναι σταθερό, είναι ανάλογα με τις ανάγκες, πρέπει να χωράει στην υπόλοιπη ζωή.

1γ. Σαν να το χρησιμοποιείς δηλαδή, ανάλογα με τις ανάγκες σου;

-Ναι, σαν να είναι πιο συνειδητό πια και να το, να το προσπαθώ να το ενσωματώω και να, να είναι πιο επιλογή, αν μπορώ να το πω, το επιλέγω, τότε, πως, με ποιο τρόπο, πέρσι, ας πούμε, έναχνα πάρα πολύ να βρω, λέω τι θα κάνω; Θα κάνω κάτι έχω ανάγκη, βρέθηκε το Θ.Π. φέτος, βρήκα την ομάδα αυτή τις φωνές, να τραγουδάμε, το ψάχνω, ψάχνω να βρω ποιος είναι ο τρόπος ο σωστός για εμένα, τι χρώμα θέλω να βάλω σε αυτό το μαξιλαράκι φέτος. Είναι συνειδητή επιλογή, όχι το ελέγχω, αλλά σαν, το επιδιώκω.

1δ. Και έτσι φαντάζεσαι ότι θα είναι και στο μέλλον ε;

-Μχ.

2. Μάλιστα. Και για πιο λόγο ζωγράφισες αυτά που ζωγράφισες, δηλαδή, πως το σκέφτηκες στο μυαλό σου, για να τα φτιάξεις έτσι όπως τα έκανες;

-[...] Πως το σκέφτηκα, νομίζω το απάντησα λιγάκι αυτό, αυτό το ότι έχει να κάνει με αναπτυξιακά στάδια, ότι...θεωρώ ότι ήταν πολύ σημαντικά τα πρώτα χρόνια του παιχνιδιού, εκεί, τα, εκεί προς τα έξι χρόνια, πέντε-έξι-εφτά, εκεί τριγύρω, πάρα πολύ σημαντικά χρόνια, γεμάτα, παιχνίδι, μετά πολύ στέρηση από το παιχνίδι, σαν να ακολουθεί λίγο όμως και το πώς αναπτυσσόμαστε, ρε παιδί μου, λίγο στάδια Piaget μου θυμίζει λίγο, δηλαδή, το πρώτο ήτανε συμβολικό, φανταστικό, κινητικό και τα λοιπά, το δεύτερο και το πιο σοβαρό παιδάκι περισσότερο με το μυαλό του παίζει, κοινωνικά μεν, και πιο εδώ, πιο εγκεφαλικά, μετά, μετά από εδώ και πέρα είναι συνειδητή επιλογή όμως, δηλαδή το πώς θες να αντιμετωπίσεις τη ζωή σου και για εμένα ήταν πολύ σημαντικό να την αντιμετωπίσω και να την αντιμετωπίσω ως παιχνίδι και ως χαρά και ως στιγμές που περνούν και χάνονται και είναι ευχάριστο αυτό, ξέρεις. Δηλαδή, αυτό το, αυτή η ισορροπία στο ότι όλα το διάβασμά μου, οι σπουδές μου, δεν είναι ευθύνες, δεν είναι βάρος στο κεφάλι μου, είναι γούαου, απλώνομαι και το ευχαριστιέμαι και μέσα σε αυτό βάζω και πολύ παρεούλα που παίζουμε με αυτό και παιχνιδάκια και θέατρο και διασκέδαση και χορό και παιχνίδια από..., επιλογή νομίζω ότι είναι αυτό περισσότερο επιλογή σαν αυτή τη στιγμή, εκεί στα 18 να έρχεσαι να διαλέξεις πως θέλεις να ζήσεις τη ζωή σου, θες να την ζήσεις επιδιώκοντας το αυτοκίνητο το σωστό και το σωστό δοκάρια στο σπίτι, θες να την ζήσεις αλλιώς; Κάπως έτσι και μετά, μετά αυτό ότι έχει έναν ρόλο πια το παιχνίδι στη ζωή, δεν είμαι εγώ, δεν είναι όλη η ζωή είναι ένας ρόλος σημαντικό ο παιγνιδιάρικος εαυτός, να και σαν, τώρα που το σκέφτομαι μου είπες το παιδάκι μέσα το οποίο το ξέχασα τελείως όσο το ζωγράφιζα αλλά τώρα το βλέπω, δηλαδή, το παιδάκι μέσα στα πρώτα στάδια, τα [...]πρωτοσχολικά, τέλος πάντων, είναι, είναι αυτό το παιδάκι που κουβαλώ μέσα, δηλαδή είναι αυτές οι εμπειρίες που καθορίζουν τα υπόλοιπα, μετά, πολύ παραμελημένο το παιδάκι μέσα από το καταπιεστικό σχολείο και τις υποχρεώσεις και αυτά, μετά ξαναβγαίνει στην επιφάνεια και είναι, σαν να, σαν να, σαν να ενηλικιώνεται αυτό το παιδάκι, σαν να παίρνει κάτι, δίνει κάτι, δίνει κάτι στην ενηλικίωση μάλλον, αυτή την χαρά του παιχνιδιού και μετά σαν να, σαν να είναι ένας ρόλος, σαν να μπαίνει σε μια θέση δεν είναι τα πάντα, είναι ένας ρόλος κι αυτός, μαζί με όλους τους άλλους, με όλες τις υπόλοιπες ευθύνες, ενηλικίωση, ξέρεις, ok, υπάρχουν πολλά πράγματα υπάρχει και το μικρό μας το παιδάκι που έχουμε πάντα ένα μαξιλαράκι να το φροντίσουμε και να του κάνουμε γούτσου-γούτσου αλλά συνειδητά ότι εμείς το φροντίζουμε, είναι ένας ρόλος, δεν είμαι εγώ, δεν τρελαίνομαι, αυτό.

2α. Πάρα πολύ ωραία, σε ευχαριστώ πάρα πολύ Χαρά μου.

-Παρακαλώ πάρα πολύ.

Παράρτημα 3

Ένα Παράδειγμα Τρόπου Ανάπτυξης και Εφαρμογής Σειράς Θεατρικών Παιχνιδιών σε Ενήλικες

Περιγραφή Σεμιναρίου Θεατρικού Παιχνιδιού: Χώρος, Διάρκεια και Κανόνες

Ο χώρος μέσα στον οποίο πραγματοποιήθηκε το συγκεκριμένο σεμινάριο Θεατρικού Παιχνιδιού, τον χειμώνα του 2008-2009, ήταν το Εργαστήριο *Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής/Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής*, του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης, του Πανεπιστημίου Κρήτης, με υπεύθυνο καθηγητή τον κύριο Μάριο Πουρκό. Πρόκειται για έναν χώρο που έχει προσφερόμενες δυνατότητες για την ανάπτυξη βιωματικών και ομαδικών μεθόδων και διαφέρει από τα συνηθισμένα ακαδημαϊκά εργαστήρια. Στεγάζεται σε μια παλιά μονοκατοικία, στην παλιά πόλη του Ρεθύμνου και έχει έναν πολύ μεγάλο και άδειο από έπιπλα χώρο, ο οποίος είναι στρωμένος με μοκέτα, ώστε να μπορούν τα μέλη των ομάδων να κάθονται στο πάτωμα και να μπορούν να κινούνται ελεύθερα. Στο εργαστήριο, υπάρχει επίσης ένας χώρος με τζάκι, ο οποίος υποδέχεται τα μέλη των ομάδων και δημιουργεί μια ζεστή και φιλική ατμόσφαιρα.

Οι βιωματικές συναντήσεις του σεμιναρίου ήταν δώδεκα, λάμβαναν χώρα, μια φορά την εβδομάδα και διαρκούσαν, περίπου, δύο ώρες. Η ομάδα απαρτιζόταν από δεκαπέντε, περίπου, συμμετέχοντες, εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν φοιτητές ή απόφοιτοι παιδαγωγικών σχολών. Εμπνευστριά της ομάδας ήταν η Ελένη ΓΑ, ηθοποιός και απόφοιτος της σχολής Θεατρικού Παιχνιδιού του Λάκη Κουρετζή.

Στο παράρτημα αυτό παρουσιάζονται ενδεικτικά έξι συναντήσεις. Οι τρεις πρώτες αντιστοιχούν στις τρεις πρώτες συναντήσεις του σεμιναρίου, η τέταρτη, αντιστοιχεί σε συνάντηση που πραγματοποιήθηκε περίπου στη μέση του σεμιναρίου και η πέμπτη και έκτη αντιστοιχούν στις δύο τελευταίες συναντήσεις. Η συγκεκριμένη παρουσίαση των συναντήσεων στοχεύει στην ανάδειξη του τρόπου εργασίας των εμπνευστών στο Θ.Π. και στην παρουσίαση των τεχνικών και ασκήσεων που χρησιμοποιούνται, ανάλογα με την φάση στην οποία βρίσκεται η ομάδα (αρχική, μέση, τελική). Όπως θα παρατηρήσουμε και αμέσως μετά, οι τεχνικές και οι ασκήσεις της αρχικής φάσης στοχεύουν κυρίως στην γνωριμία των μελών μεταξύ τους, στην ανάπτυξη κλίματος εμπιστοσύνης και αισθήματος ασφάλειας κ.λ.π., ενώ οι τεχνικές και ασκήσεις των επόμενων φάσεων στοχεύουν σε μεγαλύτερη εμπάθυνση.

Το Θ.Π έχει μερικές αρχές και κανόνες τους οποίους οφείλουμε να αναφέρουμε εδώ, πριν ξεκινήσουμε την παρουσίαση των συναντήσεων. Μια από τις βασικές αρχές του Θ.Π. είναι ότι δεν υπάρχει σωστό και λάθος, στους τρόπους έκφρασης και δημιουργικότητας, του κάθε μέλους. Το Θ.Π. είναι μεν ελεύθερο παιχνίδι, αλλά όπως και σε κάθε παιχνίδι υπάρχουν κάποιοι κανόνες, η σύμβαση του παιχνιδιού, οι οποίοι θα πρέπει να τηρούνται από τα μέλη της ομάδας, για να μπορεί να λειτουργεί κάθε φορά το παιχνίδι. Μερικοί βασικοί κανόνες που ακολουθήθηκαν στο συγκεκριμένο σεμινάριο είναι οι εξής:

Κανόνες Θεατρικού Παιχνιδιού:

1. Τα μέλη της ομάδας θα πρέπει να είναι στην ώρα τους και όσο είναι δυνατό να μην χάνουν συναντήσεις ή να κάνουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα απουσίες.
2. Τα κινητά θα πρέπει να κλείνουν πριν από κάθε Θ.Π. ώστε να μην ενοχλήσουν κατά τη διάρκεια της συνάντησης.
3. Τα μέλη θα πρέπει να φοράνε άνετα ρούχα και να βγάζουν τα παπούτσια τους πριν την έναρξη του Θ.Π., για να διευκολύνεται η κίνηση και η σωματική έκφραση.
4. Καλό είναι τα μέλη της ομάδας, πριν την έναρξη του Θ.Π. να κάθονται στον κύκλο, να συγκεντρώνονται στον εαυτό τους και να χαλαρώνουν.
6. Όταν κατά τη διάρκεια του Θ.Π., σταματάει η μουσική τα μέλη της ομάδας μένουν ακίνητα και περιμένουν είτε την έναρξη του επόμενου μουσικού κομματιού, είτε τις οδηγίες του εμψυχωτή.
7. Όταν ένα ή περισσότερα μέλη της ομάδας παρουσιάζουν κάποιο δρώμενο, τα υπόλοιπα μέλη που παρακολουθούν, θα πρέπει να μην ασκούν κανενός είδους κριτική απέναντι σε αυτό που βλέπουν. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση, δεν εννοείται εδώ, ότι τα μέλη που παρακολουθούν θα πρέπει να είναι ανέκφραστα ή ότι απαγορεύεται να εκφράσουν κάποιου είδους συναίσθημα ή συγκίνηση που τους έχει προκληθεί από την όλη διαδικασία (π.χ. γέλιο, κλάμα κ..ά.)
8. Όταν ένα μέλος της ομάδας μπαίνει σε έναν ρόλο ή συμμετέχει σε ένα δρώμενο, θα πρέπει να προσπαθεί να μην βγαίνει από την σύμβαση του ρόλου, και να σχολιάζει με οποιοδήποτε τρόπο αυτά που κάνει ο ίδιος ή οι άλλοι.

Περιγραφή 1¹⁵ Συνάντησης Θ.Π. :

- Στην πρώτη συνάντηση του Θ.Π., η εμψυχωτριά ζήτησε από όλα τα μέλη της νεοσύστατης ομάδας να καθίσουν στο πάτωμα σχηματίζοντας έναν κύκλο. (Όπως θα παρατηρήσουμε και στην συνέχεια, όλα τα Θ.Π., ξεκινάνε με αυτόν τον τρόπο, με την δημιουργία, δηλαδή, ενός κύκλου. Με το πέρασμα των συναντήσεων τα μέλη κάθονται από μόνα τους στον κύκλο, χωρίς να περιμένουν την αντίστοιχη οδηγία από την εμψυχωτριά)

Μια από τις προτεραιότητες και τους στόχους του εμψυχωτή, ιδιαίτερα σε μια νεοσύστατη ομάδα, είναι η γνωριμία των μελών της ομάδας, η απόκτηση εμπιστοσύνης ανάμεσά τους και η δημιουργία του αισθήματος του ανήκειν. Η κυκλική διάταξη δεν είναι τυχαία και εξυπηρετεί τους παραπάνω στόχους. Εκτός του ότι ο κύκλος έχει προσφερόμενες δυνατότητες για καλύτερη επικοινωνία μεταξύ των μελών της ομάδας, όπου όλοι είναι σε θέση να βλέπουν όλους, απώτερα και μακροπρόθεσμα βοηθάει και στην επίτευξη του «εμείς», δηλαδή στη δημιουργία μιας κοινότητας. Η έννοιες κύκλος και κοινότητα, μας παραπέμπουν σε δραστηριότητες φυλών. Αυτή η κοινότητα του παιχνιδιού, όπως αναφέρει και ο Χουϊζίνγκα, μπορεί να διατηρηθεί και μετά από τις δραστηριότητες παιχνιδιού, και να ανασυσταθεί και σε άλλα πλαίσια, όπως σε μια έξοδο για διασκέδαση, σε μια καλλιτεχνική δραστηριότητα κ.λ.π.¹¹

¹¹ Στην συγκεκριμένη κοινότητα πραγματοποιήθηκε αυτή η ανασύσταση σε άλλα πλαίσια, εκτός Θ.Π. όχι όμως σε μεγάλο βαθμό. Επίσης, πραγματοποιήθηκαν δύο μεγάλα πάρτι, τα οποία ήταν ανοιχτά στους φίλους των μελών της ομάδας. Υποθέτουμε πως εάν τα ίδιο σεμινάριο συνέχιζε, με τα ίδια μέλη για δεύτερη ή και τρίτη χρονιά το αίσθημα του «εμείς» θα μεγάλωνε, και οι δεσμοί μεταξύ των μελών θα γινόντουσαν πιο ισχυροί.

• Ύστερα από την δημιουργία του κύκλου, λοιπόν, η εμψυχώτρια προχώρησε στο επόμενο βήμα που ήταν η πραγματοποίηση κάποιων παιχνιδιών. Η εμψυχώτρια έδωσε τις εξής οδηγίες:

Ας προσπαθήσουμε να μάθουμε τα ονόματά μας με έναν ευχάριστο τρόπο. Ας χτυπήσουμε πρώτα με το αριστερό μας χέρι, το αριστερό μας πόδι, μετά το δεξί μας χέρι με το δεξί μας πόδι και μετά ένα παλαμάκι με τα δυο μας χέρια. Ας το κάνουμε όλοι μαζί, συντονισμένα «παμ», «παμ», «παμ».

Η ομάδα συντονίζεται και ακούγεται μόνο ο ήχος από τον ρυθμό.

Εμψυχώτρια: Ωραία, τώρα θα πει ο καθένας από εμάς μια πρόταση με το όνομά του με τον εξής τρόπο: μαζί με το πρώτο χτύπημα, θα λέει «εμένα», μαζί με το δεύτερο χτύπημα θα λέει «με λένε» και μαζί με το τρίτο χτύπημα θα λέει το όνομά του, π.χ. «Μαρία». Εμένα (1), με λένε (2) Μαρία (3)! Ξεκινάει η εμψυχώτρια λέγοντας πρώτη το όνομά της, ενώ η ομάδα κρατάει το τέμπο, συνεχίζει ο διπλανός της εμψυχώτριας, και τελικά όλοι λένε το όνομά τους.

Παιχνίδι 2^ο: Πρόκειται για μια παραλλαγή του πρώτου παιχνιδιού, μόνο που αυτή τη φορά το κάθε μέλος λέει πρώτα το όνομά του και μετά το όνομα ενός άλλου μέλους που συγκράτησε. Το δεύτερο μέλος που θα ακούσει το όνομά του παίρνει τον λόγο και συνεχίζει λέγοντας πρώτα το όνομά του και μετά το όνομα κάποιου τρίτου κ.ο.κ.

•Στη συνέχεια, η εμψυχώτρια ζήτησε από τα μέλη να πουν ένα-ένα πρώτα το όνομά τους και στη συνέχεια να προσθέσουν ένα θετικό στοιχείο του εαυτού τους. Για παράδειγμα: «Ελένη παιχνιδιάρη», «Κώστας χιουμορίστας

Μετά, η εμψυχώτρια παρότρυνε τα μέλη της ομάδας να διαλέξουν ένα διαφορετικό επίθετο από το πραγματικό τους, ένα επίθετο που θα επιθυμούσαν να είχαν και να το παρουσιάσουν στην ομάδα, κρατώντας το πραγματικό μικρό τους όνομα, για παράδειγμα: «Χρυσά Λαμπερή!»

•Αφού όλα τα μέλη ανακοίνωσαν τα καινούργια τους επίθετα, η εμψυχώτρια τους παρότρυνε να σηκωθούν, να περπατήσουν ελεύθερα στον χώρο και να συστηθούν ο ένας στον άλλον με το καινούργιο τους όνομα.

Με τη συνοδεία ενός ευχάριστου μουσικού κομματιού η εμψυχώτρια ζήτησε από την ομάδα να περπατήσει με διάφορους τρόπους, σαν να βιάζονταν να πάνε στη δουλειά τους, σαν να ήταν καχύποπτοι ή σκεφτικοί, σαν να βαριούνται κ.ά.

•Έπειτα, κάθε μέλος της ομάδας έπρεπε να βρει κάποιο άλλο και να περπατήσουν μαζί σε δυάδα, χωρίς να χωρίζονται τα κορμιά τους. Έπειτα η δυάδα έπρεπε να βρει και άλλες δυάδες και να περπατήσουν όλοι μαζί. Στο τέλος, είχαν σχηματιστεί δύο μεγάλες ομάδες, που ύστερα από την παρότρυνση της εμψυχώτριας μεταμορφώθηκαν σε δύο μεγάλα τέρατα. Τα αντίπαλα τέρατα μουνγκρίζουν απειλητικά το ένα στο άλλο και είναι έτοιμα να ορμήσουν και να παλέψουν, όμως τελικά συμφιλιώνονται και αγκαλιάζονται. Έτσι, όλα τα μέλη της ομάδας βρίσκονται σε μια μεγάλη αγκαλιά.

•Στη συνέχεια τα σώματα χωρίστηκαν και η εμψυχώτρια ενθάρρυνε τα μέλη της ομάδας να θυμηθούν τα νέα τους επίθετα, να τα γράψουν στις πλάτες των άλλων, στον αέρα, με το δάχτυλο του χεριού, με το πόδι, να τα ψιθυρίσουν και μετά να τα φωνάξουν. Έτσι, όλοι άκουσαν τα επίθετα όλων και η επόμενη οδηγία που ήρθε από την εμψυχώτρια τους παρότρυνε να βρουν το σόι τους, δηλαδή, τα επίθετα που μοιάζουν μεταξύ τους. Έτσι δημιουργήθηκαν τέσσερις ομάδες με παρεμφερή επίθετα, για παράδειγμα, σε μια ομάδα μαζεύτηκαν τα επίθετα: Λαμπερή, Αστεροβροχή, Ουράνιο τόξο, κ.λ.π.

Τα παραπάνω παιχνίδια, τεχνικές και δράσεις στοχεύουν στην γνωριμία των μελών μεταξύ τους, στην ενεργοποίησή τους, στην απελευθέρωση του σώματός τους και στην ανάπτυξη διαύλων επικοινωνίας, ενώ ταυτόχρονα δημιουργούν και ένα χαρούμενο παιγνιώδες κλίμα. Επίσης, στοχεύουν στην ανάπτυξη της δυναμικής της ομάδας

• Οι ομάδες έπρεπε να φτιάξουν μια ιστορία με βάση τα ονόματά τους και να την παρουσιάσουν στις υπόλοιπες ομάδες. Οι ομάδες είχαν την δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν χρωματιστά πανιά, μουσικά όργανα, καθώς και μουσικά κομμάτια από τη συλλογή της εμψυχώτριας. Τα δρώμενα που παρουσιάστηκαν είχαν χιουμοριστική διάθεση και στο τελευταίο, τα μέλη της ομάδας σκάρωσαν ένα τραγουδάκι και το συνόδευαν με δύο κρουστά. Η εμψυχώτρια άδραξε την ευκαιρία και παρακίνησε και τα υπόλοιπα μέλη να σηκωθούν και να χορέψουν στον ρυθμό του τραγουδιού που έπαιξε η τελευταία ομάδα. Όλα τα μέλη μαζί με την εμψυχώτρια άρχισαν να χορεύουν κυκλικά γύρω από τα άτομα που έπαιζαν τα κρουστά με όποιο τρόπο ήθελαν, τραγουδώντας και το τραγούδι τους. Έτσι τελείωσε η πρώτη συνάντηση του Θ.Π.

Στόχοι: Ανάπτυξη Δημιουργικότητας, Αποφόρτιση, Θετική Ενίσχυση

Παρατηρούμε πως και το κλείσιμο του παιχνιδιού περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός κύκλου. Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, όλα τα Θ.Π. κλείνουν με τον σχηματισμό ενός κύκλου που καθιερώνεται σχεδόν σαν μέρος μιας ιεροτελεστίας, όπως άλλωστε και ο κύκλος της αρχής.

Περιγραφή 2^{ης} Συνάντησης Θ.Π. :

• Η εμψυχώτρια ζητάει από τα μέλη της ομάδας να σχηματίσουν έναν κύκλο, γύρω από ένα πορτοκαλί πανί, το οποίο είναι τοποθετημένο στο πάτωμα. Αφού διαβαστεί η καταγραφή της προηγούμενης συνάντησης, η εμψυχώτρια ζητάει από τα μέλη της ομάδας να σηκωθούν ένα-ένα με τη σειρά (ενώ οι υπόλοιποι παραμένουν καθιστοί στον κύκλο) να τοποθετηθούν πάνω στο πορτοκαλί πανί, στο πορτοκαλί μονοπάτι και να πουν με όποιο «περίεργο» τρόπο επιθυμούν τα ονόματά τους. Έστερα, κάθε ένας που λέει το όνομά του, θα πρέπει να βρει τη θέση του στον κύκλο ανάλογα με την αλφάβητο. Για παράδειγμα, η Βάσω κάθεται δίπλα στην Άννα, η Γεωργία δίπλα στη Βάσω κ.ο.κ.

• Αφού πέρασαν όλοι από το πορτοκαλί μονοπάτι, η εμψυχώτρια ζήτησε από τους συμμετέχοντες να χωριστούν σε ομάδες κατά αλφαβητική σειρά. Κάθε ομάδα έπρεπε να περάσει πάνω από το πορτοκαλί μονοπάτι και να παρουσιάσει, με όποιο τρόπο ήθελε εκείνη τα μέλη της, αναφέροντας πάντα και τα ονόματά τους.

• Στη συνέχεια, η εμψυχώτρια, βάζοντας μια ευχάριστη μουσική, ζήτησε από τις ομάδες να περπατήσουν μαζί ενώνοντας τα κορμιά τους σε διάφορα σημεία του σώματός τους. Έτσι περπάτησαν με ενωμένα τα γόνατα, ύστερα με την πλάτη, με τους ώμους κ.ά.

• Έστερα τα μέλη όλων των ομάδων έπρεπε να μουν σε ένα λεωφορείο. Κάποιος αναλαμβάνει να κάνει τον οδηγό και τα υπόλοιπα μέλη ακολουθούν την πορεία του κρατώντας ο ένας την μέση του άλλου. Ο πρώτος οδηγός όμως είναι μεθυσμένος και το λεωφορείο κάνει ζιγκ-ζαγκ, μετά σταματάει απότομα και οι επιβάτες κουτουλάνε ο ένας πάνω στον άλλο. Τότε, με την παρότρυνση της εμψυχώτριας, οι επιβάτες διαμαρτύρονται και αναλαμβάνει κάποιος άλλος οδηγός. Ο δεύτερος οδηγός πηγαίνει πάρα πολύ αργά και οι επιβάτες διαμαρτύρονται και πάλι. Έπειτα, ένας άλλος οδηγός αναλαμβάνει, ο οποίος οδηγεί τραγουδώντας και παρασέρνει και τους επιβάτες στο τραγούδι κ.ο.κ.

Στόχοι: Γνωριμία μελών, Ενεργοποίηση

• Στη συνέχεια η εμψυχώτρια, έβαλε μια χαλαρωτική μουσική και ζήτησε από τα μέλη της ομάδας να ξαπλώσουν στο πάτωμα, να κλείσουν τα μάτια και να γίνουν μια κλωστή, ύστερα η κλωστή, περνάει μέσα σε μια βελόνα, και ύστερα η βελόνα αρχίζει να κεντάει ό,τι επιθυμεί. Έπειτα, η κάθε βελόνα συναντήθηκε και με άλλες βελόνες και άρχισαν όλες μαζί να κεντάνε ένα μεγάλο κέντημα, με οποιοδήποτε σχέδιο ή χρώμα επιθυμούσαν εκείνες.

• Ύστερα, τα μέλη της ομάδας όπως ήταν ξαπλωμένα στο πάτωμα, μετά από την παρότρυνση της εμψυχώτριας άρχισαν να χαλαρώνουν το σώμα τους. Το πρόσωπο, το στόμα, τη γλώσσα μέσα στο στόμα, το σαγόι, τον αυχένα, την πλάτη, το αριστερό χέρι, το δεξί, τη μέση, τα πόδια, τις πατούσες και όλα τα σημεία που είναι μπλοκαρισμένα. Η χαλαρωτική μουσική συνέχιζε να παίζει, μόνο που τώρα προστέθηκαν και ήχοι κυμάτων. Καθώς τα μέλη χαλαρώνουν, η εμψυχώτρια διαβάζει το εξής απόσπασμα από το ποίημα, «Έφηβος» του Σεφέρη:

«Το καλοκαίρι στα δεκαέξι μου χρόνια τραγούδησε μια ξένη
φωνή μέσα στ' αυτιά μου
ήταν θυμούμαι στην ακροθαλασσιά, ανάμεσα στα κόκ-
κινα δίχτυα και μια βάρκα ξεχασμένη στην άμμο,
σκελετός
δοκίμασα να την πλησιάσω τη φωνή εκείνη βάζοντας την
ακοή μου πάνω στην άμμο
η φωνή χάθηκε
μα ένα πεφταστέρι
σα να 'βλεπα για πρώτη φορά ένα πεφταστέρι
και στα χείλια η αρμύρα του κυμάτου.
Την νύχτα εκείνη δεν ήρθαν πια οι ρίζες των δέντρων.
Την άλλη μέρα ένα ταξίδι ανοίχτηκε μέσα στο νου μου
κι έκλεισε πάλι σα ζωγραφισμένο βιβλίο·
συλλογίστηκα να πηγαίνω κάθε βράδυ στο ακρογιάλι
να μάθω πρώτα τα' ακρογιάλι κι έπειτα να πάρω το πέλαγο·
την τρίτη μέρα αγάπησα μια κοπέλα πάνω σε μια κορφή
είχε ένα άσπρο σπιτάκι σα ρημοκλήσι
μα γριά μάνα στο παραθύρι με σκυμμένα γυαλιά πάνω σε
βελόνες, πάντα σιωπηλή
μα γλάστρα βασιλικό μια γλάστρα γαρούφαλα
την έλεγαν νομίζω Βάσω Φρόσω ή Μπίλιω·
έτσι ξέχασα τη θάλασσα.»

• Ύστερα τα μέλη της ομάδας κινούνται με κλειστά τα μάτια, στο πάτωμα, σαν κοχύλια που τα έχει ξεβράσει η θάλασσα και προσπαθούν να καταλάβουν που βρίσκονται. Ανοίγουν τα μάτια και βλέπουν τον αφρό που έχει ξεβγάλει το κύμα στη στεριά (ο αφρός συμβολίζεται με ένα άσπρο χαρτί που είχε τοποθετήσει η εμψυχώτρια δίπλα από κάθε μέλος ενώ είχε κλειστά τα μάτια). Η εμψυχώτρια τους παροτρύνει να πάρουν τον αφρό/χαρτί και να το

κάνουν να βγάλει διάφορους ήχους, είτε τρίβοντάς το στο πάτωμα, είτε στα χέρια τους κ.α. Μετά το χαρτί γίνεται γλάρος και πετάει ψιλά στον αέρα ή γίνεται όνειρο κ.ά.

Στόχοι: Ενεργοποίηση, Χαλάρωση, Επικέντρωση στον εαυτό

•Επειτα, η εμψυχώτρια μοιράζει στα μέλη της ομάδας χρωματιστές κηρομπογιές και τα παροτρύνει να ζωγραφίσουν πάνω στο λευκό χαρτί, αυτό που τους έμεινε από το ταξίδι τους. Στο πίσω μέρος του χαρτιού θα πρέπει να γράψουν και μια λέξη.

Στόχος: Ανάδυση επιθυμιών, Ανάπτυξη δημιουργικότητας

•Ένα από τα ιχνογραφήματα που παράχθηκαν εκείνη τη στιγμή είναι το παρακάτω:

Στο πίσω μέρος της σελίδας, ο δημιουργός του ιχνογραφήματος είχε γράψει την λέξη: «Μονοπάτια»

•Αφού ολοκλήρωσαν όλοι τις ζωγραφιές τους η εμψυχώτρια ζήτησε από τα μέλη της ομάδας να χορέψουν μαζί με τις ζωγραφιές τους και να ανταλλάξουν τις ζωγραφιές τους.

•Υστερα ζήτησε από τα μέλη να σχηματίσουν ξανά τις ομάδες που είχαν δημιουργηθεί στην αρχή του Θ.Π., ανάλογα με τα αρχικά των ονομάτων τους. Κάθε ομάδα, έπρεπε να παρουσιάσει ένα δρώμενο με βάση τις λέξεις που είχαν στο πίσω μέρος τους οι ζωγραφιές,

τις οποίες είχε στην κατοχή της. Τα δρώμενα δεν θα είχαν λόγο παρά μόνο σωματική έκφραση.

Στόχοι: Μη λεκτική Επικοινωνία, Ανάπτυξη δημιουργικότητας

•Αφού παρουσίασαν όλες οι ομάδες τα δρώμενά τους, οι ζωγραφίες τοποθετήθηκαν σε έναν κύκλο στο πάτωμα και πέρασαν όλοι για να τις δουν άλλη μια φορά. Η εμπυσώτρια, με τη συνοδεία του τραγουδιού: «Να μ' αγαπάς», του οποίου τους στίχους παραθέτουμε παρακάτω, πιάστηκε χέρι με χέρι μαζί με τα μέλη της ομάδας, και χόρεψαν μαζί στο ρυθμό του τραγουδιού. Όλοι κρατούσαν τις ζωγραφίες στα χέρια τους και έκαναν ό,τι έκανε η εμπυσώτρια, πότε χαιρετούσαν με αυτές τους άλλους, πότε πιάνονταν πάλι χέρι με χέρι και τότε ο κύκλος στένευε ή μεγάλωνε, πότε καθόντουσαν στο πάτωμα και ένωναν όλοι τα χέρια τους στο κέντρο κ.ά. και κάπως έτσι, τελείωσε και η δεύτερη συνάντηση του Θ.Π.

Το τραγούδι του τέλους: «Να μ' αγαπάς»

Να μ' αγαπάς, να σταθούμε εδώ σε μια γωνιά
Να κοιταχτούμε λες κι ειν' γιορτή, πρωτοχρονιά
Να με κρατάς αγκαλιά σφιχτά γιατί μου πήρε πολλά το εφτά
εκτός κι αν είπα εγώ το έλα σ' όλα αυτά

Μακάρι να 'ναι η καρδιά μου ρόδι τυχερό
να στο χαρίσω να στάζει αγάπη ένα σωρό
Στα μαξιλάρια και στο χαλί να ξεχαστώ να μου λες πολύ
Κι ας κάνει ο φόβος κι άλλη τρύπα στο νερό

Να περπατάμε χέρι-χέρι ως το πρωί
Του τραμ οι ράγες κάτι ξέρουν δεν μπορεί
Τα χρόνια φεύγουν, γοργά περνούν και μ' αναμνήσεις μετά γυρνούν
Μικρά τα ονόματα που όλα τα χωρούν

Να μ' αγαπάς με τα λάθη μου όλα στη σειρά
Στο σινεμά στο κορμί μου κόλλα τρυφερά
Δεν ειν' ο κόσμος ιδανικός, για το ταξίδι είναι δανεικός
Για να 'χει όνειρα να κάνει ο ενικός

Να μου μιλάς μεσημέρι, βράδυ και πρωί
Στα ξαφνικά, στο μικρό μπλακ άουτ της Δ.Ε.Η.
Και μέχρι να 'ρθει ξανά το φως, αυτός ο λόγος ο πιο κρυφός
θα δει ν' ανοίγουμε μια πόρτα στη ζωή

Να μ' αγαπάς εαυτέ μου σ' έψαχνα παντού
Κι ενώ ενοχές κι αντοχές μου 'δίναν ραντεβού
απ' τα ακριβά μου στα πιο φθηνά κι απ' τη φωλιά μου στο πουθενά
συναντηθήκαμε στη μέση του καιρού

Να μ' αγαπάς, να σταθούμε εδώ σε μια γωνιά
Να κοιταχτούμε λες κι ειν' γιορτή, πρωτοχρονιά
Να μου μιλάς σιγανά στ' αυτί γιατί σ' ακούνε την νύχτα αυτή
παλιά μου όνειρα που χρόνια είχαν κρυφτεί

Στόχοι: Αποφόρτιση, Θετική Ενίσχυση

Περιγραφή 3^{ης} Συνάντησης Θ.Π. :

• Τα μέλη της ομάδας κάθισαν στον κύκλο και ξεκίνησε ακόμα ένα παιχνίδι γνωριμίας με τα ονόματα. Η εμπυχώτρια ζήτησε από τους συμμετέχοντες να κλείσουν τα μάτια τους, να φανταστούν ένα ζώο και να μπουν στη μέση την κύκλου ένας-ένας μιμούμενοι αυτό το ζώο, την φωνή του, το περπάτημά του, και να πουν με αυτό τον τρόπο το όνομά τους. Στη συνέχεια, τα ζώα έμπαιναν στον κύκλο, ανά ομάδες, π.χ. τα ζώα του αέρα, τα ζώα του νερού, κ.λ.π. και συστήνονταν όλα μαζί στους υπόλοιπους του κύκλου.

• Ύστερα, με την συνοδεία μουσικής, και με την προτροπή της εμπυχώτριας, τα ζώα έπρεπε να περπατήσουν στο δάσος, ύστερα να μεταμορφωθούν σε τεράστιους γίγαντες, να κάνουν τεράστια βήματα, έπειτα να γίνουν μικροί νάνοι, να περπατάνε με μικρά, μικρά βηματάκια, έπειτα έπρεπε να γίνουν άνθρωποι που βρίσκονται στην πόλη που περπατάνε βιαστικά για να πάνε στις δουλειές τους. Και εκεί στα σπίτια της πόλης, στις σκεπές τους υπήρχαν γάτες. Οι συμμετέχοντες μεταμορφώθηκαν σε γάτες παιχνιδιάρες, που ανέβαιναν στις ταράτσες, στα δέντρα, στα κεραμίδια, πηδούσαν τους φράχτες, νιαουρίζανε, γινόντουσαν επιθετικές και μετά χαδιάρες.

Στόχοι: Γνωριμία μελών, Ενεργοποίηση

• Έπειτα, η εμπυχώτρια μοίρασε στα μέλη της ομάδας από ένα φύλλο εφημερίδας. Η εφημερίδα μεταμορφωνόταν σε ό,τι οι συμμετέχοντες ήθελαν και έπειτα έπρεπε να «διαβάσουν», μέσα από αυτήν, μια φανταστική είδηση και να την απαγγείλουν σε όλη την ομάδα. Έπειτα, τα μέλη της ομάδας καλέστηκαν να φτιάξουν με την εφημερίδα αυτή ό,τι ήθελαν. Έτσι, έφτιαξαν βεντάλιες, ακορντεόν, καραμέλες, μπάλες κ.ά. και τα αντικείμενα που έμοιαζαν μεταξύ τους δημιούργησαν ομάδες.

Στόχοι: Ανάπτυξη Εφευρετικότητας, Φαντασίας, Δημιουργικότητας, Ανάδυση Θεμάτων

• Οι ομάδες έπρεπε να φτιάξουν ένα δρώμενο με τα παιχνίδια τους και να το παρουσιάσουν στα υπόλοιπα μέλη, όπως και έγινε.

• Μετά από τα δρώμενα, και συνοδευόμενοι από μια μουσική, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να περπατήσουν άλλοτε γρήγορα και άλλοτε αργά, να γίνουν ζευγάρια και να προχωράνε έχοντας ενωμένα τα κεφάλαια, ή τις πατούσες, ή τα γόνατα κ.ά. Κατά τη διάρκεια αυτών των ζευγαρωτών διαδρομών η εμπυχώτρια αρχίζει και μοιράζει σε μερικά από τα μέλη, ορισμένες φωτογραφίες, οι οποίες απεικόνιζαν ανθρώπους ή παιδιά, έχοντας μια σαφή πόζα. Δημιουργήθηκαν και πάλι ομάδες με βάση τις προτιμήσεις των συμμετεχόντων ως προς τις φωτογραφίες. Στην συνέχεια, η εμπυχώτρια ζήτησε από τις ομάδες να παρατηρήσουν τις φωτογραφίες πολύ καλά, και έπειτα να αναπαραστήσουν με τα σώματά τους την πόζα ή τις πόζες που είχαν οι άνθρωποι στις φωτογραφίες. Για να το καταφέρουν αυτό θα έπρεπε να μείνουν ακίνητοι και αμίλητοι, πλησιάζοντας όσο περισσότερο γίνεται στην αίσθηση των ανθρώπων των φωτογραφιών. Ύστερα, θα έπρεπε να αυτοσχεδιάσουν και να παρουσιάσουν μια διαφήμιση χρησιμοποιώντας την ιδέα της φωτογραφίας. Αφού τελείωνε η διαφήμιση οι συμμετέχοντες έπρεπε να επανέλθουν στην αρχική τους θέση, δηλαδή, την αρχική πόζα της φωτογραφίας και να μείνουν και πάλι για λίγο ακίνητοι και αμίλητοι.

Στόχοι: Συγκέντρωση στον Εαυτό, Επικέντρωση στο Εδώ και Τώρα, μη Λεκτικής Επικοινωνίας, Ανάπτυξη Φαντασίας, Δημιουργικότητας, Αυτοελέγχου, Παρατηρητικότητας

•Όταν όλες οι ομάδες παρουσίασαν τα δρώμενά τους, η εμπυχωτρία, με τη βοήθεια μουσικής, τους κάλεσε όλους να πιαστούν σε έναν κύκλο, να χορέψουν, να κάνουν ό,τι κάνει, να κλείσουν και να μεγαλώσουν το κύκλο και τελικά να αποχαιρετιστούν.

Στόχοι: Αποφόρτιση, Θετική Ενίσχυση

Περιγραφή 4^{ης} Συνάντησης Θ.Π. :

•Τα μέλη της ομάδας κάθισαν στον κύκλο και ξεκίνησε ακόμα ένα παιχνίδι γνωριμίας με τα ονόματα. Η εμπυχωτρία ζήτησε από τους συμμετέχοντες να μπαίνουν ένας-ένας στον κύκλο και να λένε το όνομά τους συνοδευόμενο από μια παρομοίωση, για παράδειγμα: Σοφία σαν νυχτολούλουδο ή Μαριάννα σαν μοναξιά. κ.τ.λ. Έπειτα, τα μέλη της ομάδας, κινούνται συνοδευόμενα από τους ήχους μιας μουσικής και εκφράζονται σωματικά, κάθε ένα μόνο του, με βάση την παρομοίωσή τους. Η εμπυχωτρία επισημαίνει πως θα πρέπει να προσπαθήσουν να επικοινωνήσουν με το σώμα και τον εαυτό τους. Κάποτε, η μουσική σταματάει και τα σώματα μένουν ακίνητα, σαν αγάλματα.

Στόχοι: Γνωριμία μελών, Ενεργοποίηση

•Όταν, ξαναξεκινάει η μουσική, τα αγάλματα θα πρέπει να ζυπνήσουν ένα-ένα τα μέλη του σώματός τους, σαν κάποιος να κινεί από πάνω τα νήματα που κινούν το κάθε μέλος του σώματος. Ξεκινούν να περπατούν με αυτόν τον τρόπο.

Όταν τα σώματα αισθανθούν ότι δεν αντέχουν άλλο τη μοναξιά τους, βρίσκουν άλλα σώματα και προσπαθούν να κινηθούν μαζί στον χώρο, διατηρώντας σωματική επαφή. Χορεύουν μαζί, και μετά βρίσκουν και τα σώματα και των άλλων και γίνονται όλοι μαζί ένα σώμα.

•Έπειτα, η εμπυχωτρία ζητάει από τα μέλη της ομάδας να καθίσουν στο πάτωμα και τοποθετεί δύο καρέκλες στον υποτιθέμενο χώρο της σκηνής. Τώρα τα σώματα, θα πρέπει να «διαβάσουν» τα σώματα των άλλων. Όποιο μέλος της ομάδας νιώθει έτοιμο, θα σηκωθεί, θα εκφραστεί ελεύθερα στον χώρο και θα τοποθετήσει τις καρέκλες, όπως εκείνο θέλει. Θα σηκώσει ένα δεύτερο άτομο από το κοινό. Ο πρώτος θα κάτσει σε μια από τις καρέκλες όπως εκείνος θέλει και θα αφήσει τον δεύτερο να κάτσει στην καρέκλα που απομένει. Ο δεύτερος θα πρέπει να κάτσει στην καρέκλα, χωρίς να μιλήσει, και να πάρει μια στάση, έχοντας το ύψος και την έκφραση που επιθυμεί στο πρόσωπο και στο σώμα. Ο πρώτος θα προσπαθήσει να διαβάσει την έκφρασή του και να περιγράψει την εκτίμησή του για το πως αισθάνεται ο καθήμενος. Όλα τα μέλη της ομάδας, περνάνε και από τις δύο θέσεις.

Στόχοι: Συγκέντρωση στον Εαυτό, Αυτογνωσία, Ανάδυση και Έκφραση Επιθυμιών, Ενσυναίσθηση, Επικέντρωση στο Εδώ και Τώρα, Αποσαφήνιση μη Λεκτικής Επικοινωνίας, Δημιουργικότητα και Έκφραση

•Υστερα τα μέλη της ομάδας κινούνται ελεύθερα στον χώρο και λένε ο ένας στον άλλον τα φωνήεντα: α, ο, ε, μετά βάζουνε μπροστά από τα φωνήεντα, το δίφθογγο: «μπ» (μπα, μπο, μπε), μετά το «ντ» (ντα, ντο, ντε), μετά το «γκ» (γκα, γκο, γκε) και μετά φτιάχνουν μια δική τους πρόταση με αυτά. Για παράδειγμα: «μπα ντε γκό». Προχωράνε στον χώρο λέγοντας ο ένας στον άλλο την πρόταση που έχει διαλέξει, και προσπαθούν όλοι μαζί να επικοινωνήσουν. Έπειτα, το κάθε μέλος βρίσκει τα μέλη των οποίων οι προτάσεις μοιάζουν με τις δικιές τους και ανακαλύπτουν ότι ανήκουνε στην ίδια γλώσσα. Με αυτό τον τρόπο, χωρίζονται οι ομάδες για την προετοιμασία των δρώμενών τους. Στα δρώμενα, οι ομάδες θα πρέπει να φτιάξουν και να παρουσιάσουν μια ιστορία χρησιμοποιώντας μόνο αυτή την ξένη γλώσσα. Θα πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη έμφαση στην σωματική έκφραση, αφού τα λόγια που θα λένε είναι ακαταλαβίστικα, στις εκφράσεις του προσώπου, στις παύσεις, έτσι ώστε να

μπορεί να καταλάβει το κοινό την ιστορία τους. (Τα περισσότερα δρώμενα παρουσίαζαν μια ιστορία που σχετιζόταν με πρωτόγονες φυλές και αυτό όπως θα δούμε παρακάτω το εκμεταλλεύτηκε η εμψυχώτρια και το χρησιμοποίησε για να κλείσει την συνάντηση).

- Αφού παρουσιάσουν όλες οι ομάδες τα δρώμενά τους, τα μέλη έπρεπε να χωριστούν και πάλι σε τρεις ομάδες που ανήκουν σε αντίπαλα κομματικά στρατόπεδα και να επιχειρηματολογήσουν χρησιμοποιώντας όλα τα εκφραστικά τους μέσα και προσπαθώντας να πείσουν τους πιθανούς ψηφοφόρους τους να τους ψηφίσουν.

Στόχοι: Ορθοφωνία, μη Λεκτική Επικοινωνία

- Στο τέλος, η εμψυχώτρια μαζεύει όλα τα μέλη στον κύκλο και τους ζητάει να κάνουν ότι κάνει. Χορεύουν όλοι μαζί γύρω από μια υποτιθέμενη φωτιά που τους δίνει ενέργεια, κάνουν τα μαγικά τους, σαν μάγοι της φυλής, μιας και τα δρώμενά τους είχαν όλα να κάνουν με πρωτόγονες φυλές, ή ιεροτελεστίες πρωτόγονων φυλών. Και έτσι κλείνει και αυτή η συνάντηση.

Στόχοι: Αποφόρτιση, Θετική Ενίσχυση, Περαιτέρω Ανάπτυξη Δυναμικής Ομάδας

Περιγραφή 5^{ης} Συνάντησης Θ.Π. :

- Τα μέλη της ομάδας, κάθισαν στον κύκλο και το παιχνίδι ξεκίνησε με έναν χρωματιστό γυάλινο βόλο που κρατούσε η εμψυχώτρια στα χέρια της. Νωρίτερα την ίδια μέρα, διηγήθηκε στα μέλη της ομάδας, τον είχε δει πάνω στο τραπέζακι του σαλονιού της, και άρχισε να παίζει μαζί του, δεν μπορούσε να τον αποχωριστεί και έτσι τον πήρε μαζί της. Ζήτησε να περάσει ο βόλος από τα χέρια όλων και καθώς θα περνάει ο κάτοχος θα πρέπει να λέει τι του θυμίζει. Κάποιος είπε τσιγλόφουσκα, κάποιος άλλος μια σταγόνα και έτσι διένυσε όλο τον κύκλο. Έπειτα, έπρεπε να σταλεί ο βόλος σε ένα συγκεκριμένο όνομα του κύκλου. Όταν όλοι έστειλαν τον βόλο σε κάποιον άλλον, η εμψυχώτρια ζήτησε από τα μέλη της ομάδας να γίνουν και αυτά βόλοι που βρίσκονται μέσα σε ένα βάζο. Ακουμπάνε ο ένας τον άλλον, στριμώχνονται, ακούνε τις ανάσες τους, αγκαλιάζονται και ξαφνικά...κάποιος έσπασε το βάζο, οι βόλοι σκόρπισαν και κατακλύησαν στο πάτωμα. Στην πορεία τους αυτή κουτουλάνε πότε, πότε ο ένας στον άλλον, έως ότου σταματήσει ο καθένας πάνω σε ένα πλακάκι.

Στόχοι: Ενεργοποίηση, Ανάπτυξη Φαντασίας και Δημιουργικότητας, μη Λεκτική Επικοινωνία.

(Το πλακάκι εδώ, δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα λευκό χαρτί Α4 που από κάτω κρύβει μια εικόνα. Οι εικόνες παρουσιάζονται αμέσως μετά την περιγραφή αυτής της συνάντησης, μαζί με τα λόγια των υποκειμένων, που γράφτηκαν κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού)

- Αρχίζουν και το εξερευνούν για να δουν τι κρύβεται από κάτω. Η εμψυχώτρια λέει στους βόλους, πως κάποιος έκρυψε ή ξέχασε κάτι κάτω από αυτά τα πλακάκια. Ίσως μια επιθυμία ή ένα όνειρο, ή ένα θησαυρό, μια χαρά ή μια λύπη. Τα μέλη της ομάδας σηκώνουν τα πλακάκια και βλέπουν από κάτω να είναι χαραγμένη μια εικόνα. Τα σώματά τους, τώρα παίρνουν το σχήμα της εικόνας που βρίσκεται πάνω στο πλακάκι και περιπλανούνται στον χώρο μαζί με την αίσθηση που τους έχει αφήσει. Στο τέλος, αυτής της πορείας, παίρνει ο καθένας την εικόνα του και την κολλάει σε διάφορα μέρη των τοίχων. Όλα τα μέλη περνάνε μπροστά από τις εικόνες τις κοιτάνε και γράφουνε μια λέξη. Έπειτα, τις λέξεις αυτές τις λένε ψιθυριστά ο ένας στον άλλο ή φωναχτά ή ακόμα και με ουρλιαχτά.

Έπειτα, ο κάθε ένας διαλέγει την εικόνα που του αρέσει περισσότερο και πάει και κάθετα από κάτω της. Τα άτομα που συγκεντρώνονται στην κάθε εικόνα δημιουργούν μια ομάδα που

θα πρέπει να μετατρέψει τις λέξεις που γράφτηκαν από κάτω της, σε ένα ποίημα το οποίο και παρουσιάζει στα υπόλοιπα μέλη.

Στόχοι: Ανάδυση Επιθυμιών, Επικοινωνία, Ανάπτυξη Δημιουργικότητας

Αφού παρουσιαστούν όλα τα ποιήματα, η ομάδα σχηματίζει ένα κύκλο και αγκαλιασμένη ακούει το τραγούδι, με τους παρακάτω στίχους:

Είσαι το πιο λευκό χρώμα απ' τις σκέψεις μου
ένα παιδί που περπατάει με τα χέρια
μια γυναίκα που τ' όνειρό της σκότωσε
και πριν το μάθουν όλοι το 'στείλε στ' αστέρια.

Είσαι το πιο λευκό χρώμα απ' τις σκέψεις μου
ένα τραγούδι που πάντα τρώμαζα να γράψω
η μυρωδιά μιας ξεχασμένης θάλασσας
που βρέχει μόνο αυτά που ήθελα να κάψω.

Αν θέλεις να με βρεις
να παίζεις, να νιώθεις, να ζεις.
Αν πάλι δε μπορείς
μη φύγεις, μη χαθείς.

Κι αν η σιωπή που τριγυρνάει στην ομορφιά σου
στο τέλος δέσει την οργή σου με βροχή
και γίνει στίχος που ξεχνάει τ' όνομά σου
κι έρχεται πάλι όταν έρχεσαι κι εσύ.

Θα είσαι πάντα το λευκό χρώμα απ' τις σκέψης μου
ένα παιδί που περπατάει με τα χέρια
μια γυναίκα που τ' όνειρό της σκότωσε
και πριν το μάθουν όλοι το 'στείλε στ' αστέρια.

Αν θέλεις να με βρεις
να παίζεις, να νιώθεις, να ζεις.
Αν πάλι δε μπορείς
μη φύγεις, μη χαθείς.

Αν θέλεις να με βρεις
να παίζεις, να νιώθεις, να ζεις.
Αν πάλι δε μπορείς
μη φύγεις, μη χαθείς.

Ποξ Λαξ

Στόχοι: Αποφόρτιση, Θετική Ενίσχυση

Πριν τελειώσει η συνάντηση η εμπυχωτέρα ζητάει από τα μέλη της ομάδας να χωριστούν σε δυάδες και να προετοιμάσουν για την επόμενη φορά ένα δρώμενο, όπως εκείνα θέλουν, με τους στίχους: «αν θέλεις να με βρεις...αν πάλι δεν μπορείς...»

Οι εικόνες που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτό το Θεατρικό Παιχνίδι και πάνω στις οποίες οι συμμετέχοντες έγραψαν τις λέξεις και τα ποιήματά τους είναι οι ακόλουθες:

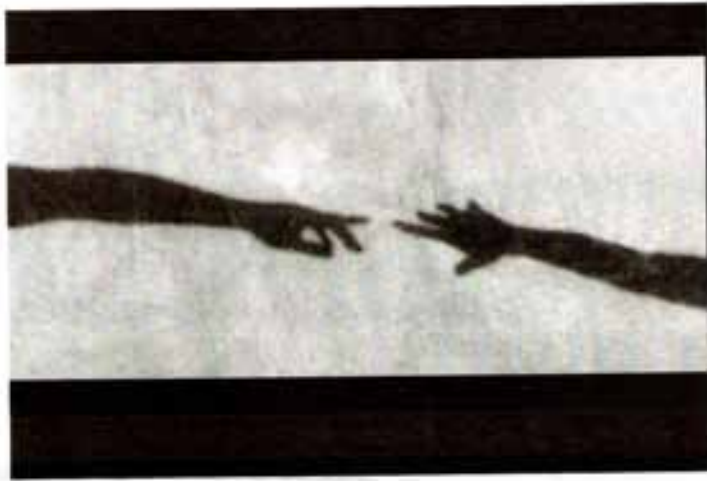

αποχωρισμός
αναχωρώ
Σε παρακαλώ
Πονάω

απόγωση
λύπη
μοναξιά
Βοήθεια
απώλεια

Το θλιμμένο κορίτσι

Ο αποχωρισμός έρνει απώλεια
Η λύπη έρνει απόγωση
Η Αναχώρηση έρνει μοναξιά
Πονάω!
Σε παρακαλώ, Βοήθεια!

· ΕΙΣ

· Η ΖΙΕΣ
Παραλιγο

Μεσα εως ζωες δυο υοματα
Εγω κι εγω.
Μετ την εδαφη 2 εαυθυμίες...
Ενωσ ... χερων ενωσ κορμων
Παραλιγο αμνη ψων...
Μετα ... ανισοτατη
Μας τραφε το ελα
Μας τραφε το δωρε μου.

· Παραλιγο
· ανισοτατη

· ΖΙΕΣ

· Εου
· Επαφ η
· Ενωσ χερων

· Δωρε μου
· Εταφη

υλαινω   Σεισην
 βλενω
 Γιατι;   ΔΑΚΡΥ   φοναζιά
 θλιψη   Δακρυ
ΓΙΑΤΙ
 νεροτιν

Η σεισην που ταξιδευει ε'ενα γιατι;
 Γιατι να βλενω λογη φοναζια; τοση θλιψη;
 και τα δακρυα κυλιε απο τα λοτια του
 Χειρις να αυθιλασαι νεροτιν.
 Αλλα και κανεις δεν απανταει στο
 δικο του ΓΙΑΤΙ;

ηρεμία
 απουσία
 μοναξιά
 θλίψη
 Παχυνία
 Αρκάτος
 Συναρπασία
 Παγωρία
 μένος
 μεραξιά
 Η απουσία σου
 Η θλίψη μας
 Ηρεμία στο Τονιο
 Αρκάτος ένα γέντιο και χιτέφια νύβη

Τονιο
 θυμολογία
 μόνος
 Πριν τη χειμρία
 νάρκη

ελευθερία

Μεταίωση

Ανεξαρτησία

Το Σίμπα

Ποιος είσαι

Περνάω ανάμεσα στα
βράχια σου,
πρωινού
ή καρμπίνα; 0, 0, 0, 0, 0
Πώς θα το ανεκρίνω,
χρησιμοποιώ διπλά,
για να είμαι
στην ανεξαρτησία
Εδώ θα είναι η κρη του βράχου
Σω ήρα που ο ήλιος έσκαγε πάνω από τα βράχια
Επιτέλους είσαι πάλι
στην κρη σου
Εδώ θα είναι η κρη του βράχου
Επιτέλους είσαι πάλι
στην κρη σου

Πίσω

Επιτέλους
Ελευθερία
αίμα
& παράδοση

Επιτέλους
ελευθερία!

Θάρρος

Επιτέλους είσαι πάλι
στην κρη σου
Επιτέλους είσαι πάλι
στην κρη σου

Ερότοι

βόλτα
μαγικό
επιλογή

αναζητώ

χαφέν στο δάσος
Απόμος

Ο+!

Ήθελα να τι και νύς
αγαπηθώ το μαγικό.
Αυτή ήταν η επιλογή μου.

Όπως δεν υπολόγιζα ~~...~~ να ήταν τόσο
Οx!

Πώς έγινε έτσι τι και νύς
χωρίς το δρόμο
Ήθελα να ...

Αλλά... Μήπως χαφέν στο δάσος
το δάσος είναι ο έρότος;
Αλλιώς, εγώ δεν είναι η μαγεία;

χαρτολίπη

Βοήθεια!

Πνίξμαι!

Χαμένος

ανεξαρτησία

πληθος
κόσμος

Λύστε με!

Την ζωή σου
έκφραση

«3 λέξεις»

Έναν άλλο κόσμο ληπτα

Γινώνται μόνο των ανεξαρτησία
και τα πάντα

Μια τρίτη ο κόσμος αυτός...

"Την ζωή σου ^{χαμένος} ακούγεται μια φωνή
με μια έκφραση χαρτολίπης...

Ο κόσμος μου όλος... 3 λέξεις:

Πνίξμαι - λύστε με - ΒΟΗΘΕΙΑ...

Μουατζιά   Θάνατος
 γαροτσάτζω   Πονάω
 ηρεμία...
 Θάνην   Χέρια πονεμένα
 αυτοεγκοπή
 ΑΠΟΡΡΕΣΗ
 Ας γαροτσάτζω τα πονεμένα και χέρια να δέκοψω.
 Πονάω πονώ που στο αυτοεγκοπή μου?
 Τις με εμφορτίζω και ούνα?
 Πονώ θάνην και μουατζιά θα ακολουθώ
 το θάνατο θα νηλώ και θα ηρεμίζω

// Η
Δ
Ι
Κ
Η
Μ
Ο
Κ
Η
Κ
Α
Ρ
Δ
Ι
Α
//

παιδιότητα

Αθωότητα
πλήρης
ταρά

επιφροσύνη

τηρότητα

δική μου
καρδιά

ήχοι

αγκαλιά

Η δική μου η καρδιά
χρησιζει αγάπη και χαρά!
σαν με παίρνει αγκαλιά
με παιδιότητα και
αθωότητα

νιώθω την επιφροσύνη
και τί άλλο, την τηρότητα

Η δική μου η καρδιά
σαν με παίρνει αγκαλιά
ζέρει να αγαπά...

Περιγραφή 6¹⁵ Συνάντησης Θ.Π. :

Στην τελευταία συνάντηση της ομάδας, οι δυάδες έπρεπε να παρουσιάσουν τα δρώμενα που είχαν προετοιμάσει μόνες τους, με βάση τον στίχο: «Αν θέλεις να με βρεις...Αν πάλι δεν μπορείς...». Παραθέτουμε ένα ενδεικτικό παράδειγμα παρουσίασης δρώμενου.

Τα δύο μέλη της ομάδας που πραγματοποίησαν το δρώμενο είχαν τοποθετήσει στην μέση της σκηνής ένα πανί που την χώριζε στα δύο. Το δρώμενο ξεκίνησε με τους δύο πρωταγωνιστές να βρίσκονται κουλουριασμένοι στο πάτωμα. Ο ένας στην δεξιά πλευρά της σκηνής και ο άλλος στην αριστερή. Μόλις ξεκίνησε ένα απαλό μουσικό κομμάτι, και οι δύο πρωταγωνιστές άρχισαν να κινούνται και σιγά-σιγά να ξεδιπλώνονται και να σηκώνονται όρθιοι. Εκφράζονταν σωματικά συνοδευόμενοι από τους ήχους της μουσικής, ενώ αγκάλιαζαν ένα σκεπασμένο με πανί αντικείμενο, το οποίο δεν το άφησαν ποτέ. Φαίνεται πως ο ένας, δεν γνωρίζει την ύπαρξη του άλλου. Όταν η μουσική σταμάτησε οι δύο πρωταγωνιστές είχαν φτάσει σχεδόν πάνω στο διαχωριστικό πανί της σκηνής και βρίσκονταν πλάτη με πλάτη, και πάλι χωρίς να αντιλαμβάνονται ότι υπάρχει κάποιος από πίσω τους. Λένε μαζί ταυτόχρονα: «Αν θέλεις να με βρεις...». Τότε, ξεκινάει μια άλλη μουσική, της οποίας του στοίχους παραθέτουμε, αμέσως μετά και οι δύο πρωταγωνιστές, κάθονται στο πάτωμα και αρχίζουν να ξεδιπλώνουν το πανί που έκρυβε το αντικείμενο που κρατούσαν στα χέρια τους. Ήταν μια βαλίτσα. Τοποθέτησαν το πανί στο πάτωμα, σαν τραπεζομάντιλο και απάνω του τη βαλίτσα. Οι στίχοι, ωστόσο του τραγουδιού έλεγαν:

Κοντά στα κύματα
θα χτίσω το παλάτι μου
Θα βάλω πόρτες
μ' αλυσίδες και παγώνια
Και μες στη θάλασσα
θα ρίξω το κρεβάτι μου
γιατί κι οι έρωτες
μου φάγανε τα χρόνια

Να κοιμηθώ στο πάτωμα
να κλείσω και τα μάτια
γιατί υπάρχουν κι άτομα
που γίνονται κομμάτια

Ξυπνώ μεσάνυχτα
κι ανοίγω το παράθυρο
κι αυτό που κάνω
ποιος σου το' πε αδυναμία
Που λογαριάζω
το μηδέν μου με το άπειρο
και βρίσκω ανάπηρο
τον κόσμο στα σημεία

Να κοιμηθώ στο πάτωμα
να κλείσω και τα μάτια
γιατί υπάρχουν κι άτομα
που γίνονται κομμάτια..

Ενώ άκουγαν αυτά, άνοιξαν την βαλίτσα τους και άρχισαν να βγάζουν, διάφορα αντικείμενα: δύο γυάλινα ποτήρια, ένα μικρό μπουκάλι κρασιού, ένα κερί, ένα κουτάκι σε σχήμα καρδιάς που είχε μέσα ένα ραβασάκι-ποιος ξέρει άραγε από ποιον- ένα βιβλίο και άλλα. Σχεδόν,

τελετουργικά άναψαν τα κεριά και έστησαν τα υπόλοιπα πράγματα πάνω στο πανί. Έμοιαζαν, να περιμένουν κάποιον. Είχαν ανυπομονησία και πότε άλλαζαν τη θέση των πραγμάτων, πότε πείραζαν τα μαλλιά τους, αλλά η αναμονή δεν τελείωνε. Όσπου τελείωσε το τραγούδι και είπαν και οι δύο μαζί δυνατά: «Αν πάλι δεν μπορείς...» και μάζεψαν γρήγορα τα πράγματα στην αγκαλιά τους και κουλουριάστηκαν ξανά στο πάτωμα.

Μετά, την ολοκλήρωση των δρώμενων, τα μέλη της ομάδας και η εμψυχώτρια, χόρεψαν και τραγούδησαν αποχωρίζοντας έτσι ο ένας τον άλλον, μιας και δεν θα ξαναβρίσκονταν στο άμεσο μέλλον. Πολλά από τα μέλη της ομάδας, επίσης, αποχωρούσαν από το Ρέθυμνο μετά την λήξη του ακαδημαϊκού έτους, και ο αποχαιρετισμός αυτός ήταν φορτισμένος συναισθηματικά μιας και στο τέλος του σεμιναρίου, η ομάδα είχε πια δεθεί με δεσμούς φιλίας και κάπως έτσι λήγει και η δικιά μας εργασία.